BS
715
1874
v.10

Bible. O.T. Hebrew. 1874
Mikra'ot gedolot

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

חלק עשירי
יחזקאל תרי עשר

מקראות גדולות

עם

ל"ב פירושים

אלה המה : תרגום אונקלוס , תרגום ירושלמי , תרגום למגלות, תרגום שני לאסתר עם ביאור, פירש"י שלם עם המראה מקומות, אבן עזרא, רמב"ן, בעל הטורים כולו, ספורנו , תרגום יונתן לנ"ך , מסורה גדולה, מסורה קטנה, מערכת המסורה , רד"ק, רלב"ג , פי' רבינו סעדיה גאון , פירוש רבינו ישעיה, כלי יקר , חידושי מהרש"א, אדרת אליהו , מצודת דוד , מצודת ציון , יוסף לקח , אגרת שמואל, לחם דמעה , ספורנו לשה"ש וקהלת, מנחת שי , תולדות אהרן, תולדות יעקב, ביאור לגבולין ובנין הבית , ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצק"ל , וסדר הפטרות עם ביאור המלות , ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק .

מוגה ומדויק במלא וחסר דגש ורפי

בהוצאת ר' זיסמאן יעבץ ובנו ר' אברהם

ווארשא

בדפוס הרבני מה' נתן שריפטגיססער נ"י.

כפנס ועדבת לה' מנחת יהודה וירושלים לפ"ק

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТЪ

т. е. Писаніе съ Коментаріями Част ь.

ВАРШАВА въ Типографіи Н Шрифтгисера

наулице Налевки № 2242

1874.

HARVARD COLLEGE LIBRARY
GIFT OF
LUCIUS N. LITTAUER
1930

Дозволено Цензурою.
Вар шава, 26 Мая (6 Іюля) 1885 года

BS
715
1874
V.10

LIBRARY
NOV 29 1968
UNIVERSITY OF TORONTO

תר מן ס"ח מלין דמפקין א' במצעות תיבותא ולא קרי' וסי' תאספון לא תוספון לתת תבן · האספסוף אשר בקרבו · ויאצל וירד ה' בענן וידבר · משאת כי תבאר ובניהו בן יהוידע בן · רפאו' יואש אל מוצא המים · רפאנו את בבל ולא נרפתה · ונרפאו ויאמר אלי המים האלה · ויהי בתכותם ונאשאר אני · וששאתיך ושבבתיך וששאתיך · ורצאתי ויכלו את הימים · ואענה את זרע דוד למען זאת : ואעשיר אשר קיהן יהרנון ·

וזרחה לכם יראי שמי

תר מן י"ב מלין דכתיב א' בסוף תיבותא ולא קרי' וסי' רפוא למטה בנימן פלטי בן רפוא · ההלכוא אתריה . נקיא מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה תהיה מחמס · ננוא ומני

וַיְהִי

א וַיְהִי בַּשְּׁלֹשִׁים שָׁנָה · כתב הנביא דבריו ולא פירש שמו מי הוא ולא פירש למנין מה מנה לפיכך הפסיק הכתוב את דבריו בשני מקראות הסמוכין לזה ללמד מי הוא הנביא וללמד למנין מה מנה שנאמר בחמשה לחודש היא השנה החמישית ונומר אין אלה דברי הנביא שהרי כבר אמר שבחמשה לחדש היה עומד ועוד שמתחלה אמר נבואתו בלי עצמו ואני בתוך הגולה ונראה מראות אלהים וכן בסוף ונראה והנה רוח סערה ונומר ואלו שני מקראות מפסיקין דבריו כאילו אחר מדבר עליו זיה

(א) וַיְהִי בשלשים שנה ברביעי בחמשה לחדש · המתבונן מה כתב אדוני אבי ז"ל כי לפי פשוטו פירושו שלשים שנה ליובל והראיה על זה כי כשראה יחזקאל בנבואה בנין העיר ובנין הבית לעתיד היתה שנת היובל והיתה בעשרים וחמש לגלות יהויכין · שנה כי גלה יהויכין בעשרים לחדש וחמש ליובל · והנה שראה שהיתה השנה החמשית לגלות יהויכין היתה אם כן בשנת שלשים ליובל והולך ידענו כי כשראה בנין העיר ובנין הבית היתה שנת היובל שאי' בראש השנה בעשור לחדש איזוהי שנה שראש השנה בה בעשור לחדש הוי אומר זו שנת היובל ואני אומר כי מה שתרגם יונתן בתלתין שנין לזמן דאשכח חלקיה כהנא רבא ספרא דאורייתא עולה לחשבון אחד למה שפי' אדוני אבי ז"ל כי בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו מצא חלקיהו הכהן הספר בבית ה' כמה נשארו ממלכותו י"ג

בִּשְׁלֹשִׁים ֹשָׁנָה בָּרְבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה

וַהֲוָה בִּתְלָתִין שְׁנִין לִזְמַן דְּאַשְׁכַּח חִלְקִיָּה כַּהֲנָא רַבָּא סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא בַּעֲזַרְתָּא תְּחוֹת אוּלָמָא בְּפַלְגוּת לֵילְיָא בָּתַר מֵעָלֵי סִיהֲרָא בְּיוֹמֵי יֹאשִׁיָּה בַּר אָמוֹן מַלְכָּא דְבֵית יְהוּדָה בְּתַמּוּז בְּחַמְשָׁא

שנה כי ל"א שנה מלך י"ג של יאשיהו וי"א של יהויקים הרי כ"ד ובעשרים וחמש מלך יהויכין ואף על פי שלא שלמה לו מלכותו שנה כמו שכתוב כי בעשרים וחמש ליובל גלה יהויכין ושראה זאת היתה בשנה החמישית לו הרי שלשים שנה ליובל ושראה הלא יתברך ליחזקאל המראה הזאת … כי הרעה והגלות תבא לישראל בעברם על דברי הספר וכבר התחלה הרעה … כן תבא כלה והראה לו בשנת שלשים ליובל שהיתה שנה החמשית לגלות יהויכין … … להודיע שהמלך יהויכין והגולה עמו לא ישובו מבבל עד תשלום שבעים שנה … … את סילד חכמתו חיתו לתם ודומים לכס כמו שכתבנו בספר מכלול …

מצודת דוד

א (א) וַיְהִי בשלשים שנה · בשנת השלשים ליובל האחרון שגלו בו ספרי כהן אמר היא השנה החמישית לגלות המלך יויכין ונראה בנבואה בית המקדש נאמר בעשרים וחמש שנים לגלותינו (לקמן מ) והוא היה לגלות יהויכין והנבואה ההיא לאה בשנת היובל שנאמר שם בראש השנה בעשור … הוא שנה שראש השנה שלה הוא בעשור לחדש וזו שנת היובל שמתחילה ביום הכפורים בעשור לחדש השביעי אם כן הנבואה ההיא שקדמה עשרים שנה היתה בשנת שלשים ליובל העבר (והלא הנבואה היא ביובל לפי שבשנת היובל הוא מצא חלקיהו הכהן הגדול ספר התורה בבית ה' בימי יאשיהו כי בי"ח למלכותו מצאה והוא מלך

לירחא אמר נביא ואנא בגו בני גלותא על נהר כבר אתפתחו שמיא וחזית בחיזו נבואה די שרת עלי חיזו יקר שכינתא דיי׳ : ב בחמשא לירחא היא שתא חמשתא לגלות מלכא יויכין : ג מהוי הוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עם יחזקאל בר בוזי כהנא בארעא דישראל תב תנינות ואתמלל עמיה במדינת ארע כסדאי על נהר כבר ושרת עלוהי תמן רוח נבואה מן קדם יי׳ : ד וחזית והא רוח עלעולא אתי מן צפונא ענן רב ואשתא משתלהבא וזיהורא ליה סחור סחור ומגו עננא ומגו עלעולא כעין חשמלא מגו אשתא : ה ומגוה דמות ארבע ברין ודין חזוהון דמות

לחדש ואני בתוך־הגולה על־נהר כבר נפתחו השמים ואראה מראות אלהים : ב בחמשה לחדש היא השנה החמישית לגלות המלך יויכין : ג היה היה דבר־יהוה אל־יחזקאל בן־בוזי הכהן בארץ כשדים על־נהר כבר ותהי עליו שם יד־יהוה : ד וארא והנה רוח סערה באה מן־הצפון ענן גדול ואש מתלקחת ונגה לו סביב ומתוכה כעין החשמל מתוך האש : ה ומתוכה דמות ארבע חיות וזה מראיהן דמות אדם להנה :

נפתחו ב׳ וסימ׳ נפתחו שערי ארצך · נפתחו השמים ואראה : החמישית ה׳ וסי׳ גמטר בסדר קדשים ובירמיה סימן לו : יחזקאל ב׳ בקריאה וסי׳ אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר · והיה יחזקאל לכם למופת · וא׳ ליחזקאל העשרים דד״ה : וארא ה׳ ג׳ בסיפרא וסי׳ וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון · וארא החיות והנה אופן · וארא כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב · וארא כי נטמאה · ויביאני דרך שער הצפון אל פני הבית : מראיהן ד׳ כתיב נו״ן בקריאה וסי׳ מראיהן רע כאשר בתחילה · ואיקץ · מראיהן שפל מן הקיר · וזה מראיהן דמות אדם להנה · מראיהן כלפידים כברקים ירוצצו :

תולדות אהרן בן בוזי · מ״ק כה אשר לך לך ויצא שמות : מתלקחת · חגיגה יג זוהר ויקהל :

רדק

בתוכם ובאה לו הנבואה בזה כדרך שנראה לו שנפתחו השמים וראה אלה המראות שמספר והולך ומה שאמר מראות אלהים רוצה לומר מראות גדולות ונפלאות כי דרך הכתוב כשרוצה להגדיל הדבר סומך אותו לאל כמו עיר גדולה לאלהים כהררי אל ארזי אל מאפלת יה שלהבת יה וי״ת הפסוק כן והוה בתלתין שנין וגו׳ ובמקצת נסחאות תרגם על נהר כבר נהר פרת וכן אומרים שמגידי׳ כי כבר הוא פרת ומצאנו בזה מחלוקת בדברי רבותינו ז״ל ר׳ יודן ורב הונא ר׳ יודן אומר הוא פרת הוא כבר פרת שהוא פרה ורבה כבר שפירותיו גסים ואינם יוצאים בכברה רב הונא אומר פרת בפני עצמו כבר בפני עצמו : (ב) בחמשה לחדש. כבר כתבנו טעם השנה החמישי׳ : יויכין. כמו יהויכין וכן יונדב ויהונדב יונתן ויהונתן : (ג) היה היה דבר ה׳ אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים. אמרו רבותינו זכרונם לברכה אין השכינה שורה על הנביאים בחוצה לארץ וכשנדבר עמהם בחוצה לארץ לא נדבר עמהם אלא במקום טהור על המים שנאמר על נהר כבר ואני הייתי על אובל אולי ואני הייתי על יד הנהר ר׳ אלעזר בר צדוק אומר הרי הוא אומר קום צא אל הבקעה מגיד שהבקעה כשרה תדע שאין השכינה נגלת בחוצה לארץ שנאמר ויקם יונה לברוח תרשישה מפני ה׳ ויש אומרים כי פעם ראשונה אינו נדבר עם הנביא בחוצה לארץ פעם שניה מדבר ולזה נוטה דעת יונתן שתרגם מהוה הוה פתגם מן קדם ה׳ עם יחזקאל וגו׳ כשעמוד ומה שאמר אל יחזקאל בן בוזי היה לו לומר אלי וכן ותהי עליו עלי אלא שכן דרך המקרא לפעמים כמו נשי למך ואל משה אמר עלה אל ה׳ את יפתח ואת שמואל ובתרגום ירושלמי יחזקאל נביא בר ירמיהו נביא ונקרא ירמיהו בוזי על שהיו מבזין אותו : (ד) וארא. ואש מתלקחת. פי׳ מתלקחת בתוך הענן כמו ואש מתלקחת בתוך הברד : ומתוכה כעין החשמל. ת״י ומגו עננא מגו עלעולא כעין חשמלא מגו אשתא ודעת רז״ל בחשמל שהוא מלאך ואמרו מעשה בתינוק אחד שהיה קורא בבית רבו בספר יחזקאל והיה מבין בחשמל יצאה אש מחשמל ושרפתו ועוד דרשוהו נוטריקון חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות עתים ממללות בשעה שהדבור יוצא מפי הקב״ה חשות בשעה שאין הדבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא ממללות : (ה) ומתוכה. תירגם יונתן

רשי

היה היה דבר ה׳ אל יחזקאל ותהי עליו שם יד ה׳ : ואני בתוך הגולה : כלומר חוץ לארץ ישראל : על נהר כבר. שם הנהר : מראות אלהים. על שם שלא היה רואה באספקלריא המאירה קורא אותם מראות אלהים כעין חלום ולא ממש וכל הנביאים אף הם מתוך אספקלריא שאינה מאירה ראו חוץ ממשה רבינו הוא שנאמר וביד הנביאי׳ אדמ׳ (הושע י״ב) : (ב) היא השנה החמישית לגלות המלך יויכין. נמצינו למדין שלשים שנה שמנה לתחלת היובל מנה שהיובל האחרון התחיל בתחלת י״ח ליאשיהו היא השנ׳ שמצ׳ חלקיהו את הספר (מלכים ב׳ כ״ב) וכן שנינו בסדר עולם שהיא היתה תחלת היובל יאשיהו מלך ל״א שנה לא מהן י״ח שעברו כבר נשתיירו י״ד שנה יהויקים מלך י״א שנה הרי עשרים וחמש ויכניה בנו לא מלך אלא ג׳ חדשי׳ וגלה ושנה שניבא יחזקאל היתה חמישית לגלותו הרי שנת שלשים ביובל וכן מצינו בסוף נבואתו שנתן סימן למנין היובל שנאמר ויהי בכ״ה שנה לגלותנו בראש השנ׳ בעשור לחדש (לקמן מ׳) ואמרו רבותינו איזהו שנה שראש השנה שלה בעשור לחודש הוי אומר זו שנת היובל : (ג) היה היה דבר ה׳. אמרו רבותינו היה כבר לפי שאין השכינה שור׳ על נביא בחוצה לארץ אלא על ידי שפרשה עליו תחלה בארץ ושנינו בברייתא דמכילתא בן אדם עמוד על רגלך (לקמן י״ב) הוא היה תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר ויש אומרים בן אדם חוד חידה (לקמן י״ז) הוא תחלת הספר ואומר אני שאותה נבואה נאמר׳ לו קודם שגלו שהיא ראויה ליאמר לו בארץ שאין מפורש בה גולה והיא נכרת תחלת שליחתו אליהם ויונתן אף הוא כך תירגם מהוי הוה פתגם נבואה מן קדם ה׳ עם יחזקאל בר בוזי כהנא בארעא דישראל תב תניינות אתמלל עמיה במדינת ארעא כשדאי ויחזקאל גלה עם החרש והמסגר שגלו עם יהויכין : יד ה׳. כל לשון יד האמורה בספר זה ובכל לשון נבואה אינה אלא לשון תוקף שהנבואה תוקפת על כרחו כאדם משתגע דישמרי״נא בלע״ז : (ד) והנה רוח סערה באה מן הצפון. היא מרכבת כסא כבוד השכינה כמה שנאמר בענין ולפי שבאה בחימה להשחית את ישראל לכך נדמית לרוח סערה וענן : באה מן הצפון. חוזרת היתה מארץ כשדים שהיא בצפון שנאמר מצפון תפתח הרעה (ירמיה א) ולמה הלכה שם כדי לכבוש את כל העולם תחת נ״נ שלא יאמרו הבבליים ביד אומה שפלה מסר את בניו שהכשדים אומה שפלה היו שנאמר זה העם לא היה (ישעיה כ״ג) כך דרשו רבותינו במסכת חגיגה : ונגה לו. לענן סביבו מבחוץ רמז הוא שעתידין ישראל ליגאל משם : כעין החשמל. חשמל מלאך ששמו כך וכעין גוון שלו ראה מתוך האש וכך אמרו רבותינו מעשה בתינוק אחד שהיה דורש במעשה מרכבה והיה מבין בחשמל ויצאה אש מחשמל ואכלתו ועוד אמרו כי המלה מורכבת באמרם מאי חשמל א״ר יהודה חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות ועתים ממללות בשעה שהדיבור יוצא מפי הקב״ה חשות בשעה שאין הדיבור יוצא מפי הקב״ה ממללות כלומר משבחות ומהללות את השם ויתכן שיהא חשמל שם העין שהוא קרוב לעין האש כי אמר חשמל מתוך האש ואמר כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה ואמר במראה השניה וממתניו ולמעלה כמראה זוהר כעין החשמל : (ה) ומתוכה. של אותה האש ראיתי כעין חשמל הנראה מתוך האש ולא נדע מהו ומדרש שדרשו בו רבותינו חיות אש ממללות אינו מיושב על הענין : דמות אדם להנה. יש לתמוה שהרי אף דמות שור ואריה ונשר להנה ונראה בעיני לפי שזה אב לכולם קילס הנביא את המרכבה בו והוא דמות פרצופו של יעקב אבינו :

וארבעה

מצודת ציון

א (א) כבר. כן שם הנהר : (ד) מתלקחת. מתלהב ובוער כמו ואש מתלקחת בתוך הברד (שמות ט) והוא מלשון לקיחה כי הלהב נלקח ונאחז בדבר הנשרף : ונוגה. ענין אורה וזריחה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח) : כעין. כגוון כמו ועינו כעין הבדולח (במדבר יא) : החשמל. הוא זוג אשר בהם המתוקה מן הענן · אף היא מלה מורכבת חש מל ושם הוא ענין שתיקה כמו עת לחשות (קהלת ג) ומל הוא מלשון מלה ודבור : (ה) חיות. ר״ל ממין חיי וכת״י

מצודת דוד

מלך ל״א שנים אם כן נשארו עד י״ד שנים אחריו מלך יהויקים י״א שנה הרי כ״ה כי יהואחז שמלך לפניו ויהויכין שמלך אחריו לא מלכו שניהם כי אם ששה חדשים ועשרה ימים ולא היה שנה שלימה) אם כן בשנה החמישית לגלות יהויכין נשלמו שלשים שנה (ולפי שמצאנו ספר תורה היתה הרעשה רבה והשנה ההיא היתה רשומה ומפורסמת ונודעת בין האנשים כי אז נגלה להם אשר התורכן מיועד לבוא לכן תלה בה הנבואה ההיא שבאה בה נסיעת השכינה מבית ה׳ כמלך הרוכב על המרכבה) : ברביעי. בחדש הרביעי : ואני. אז הייתי אני בין אנשי הגולה על נהר כבר : מראות אלהים. מראות השכינה : (ב) בחמשה לחדש וגו׳. ר״ל בחמשה לחדש האמור היא היתה בשנה החמישית לגלות וגומר : (ג) דבר ה׳. הוא הדבור האמור אחר ספור המראה : יד ה׳. כח חוזק הנבואה : (ד) רוח סערה באה מן הצפון. הוא רמז על מלך בבל והכשדים שהמה מצפון א״י והמה יבואו על א״י בחסף אף : ענן גדול. גם ראה ענן גדול והוא רמז על חשכת הצרות הבאות עליה : ואש מתלקחת. והוא רמז על שריפת בית ה׳ : ונוגה לו סביב. סביבות הדברים האלה ראה נוגה והארה והוא רמז שאחר כל הצרות יהיו מסובבים באור ישועה : ומתוכה. הדבר שבתוך כל אחת והוא הדבר המסבב ומביא את כל אלה הוא כגוון החשמל הנראה מתוך האש והוא הזוג אשר בהם המתוקה מן הענן עד שכמעט לא יוכל העין להשיגו כמו שהיא והוא לרמז שבין הרעה ובין הטובה לא יבוא במקרה כ״א הכל בגזרת המקום וכנהו בשם חשמל על כי אין להשיגו וגם חשמל היא מלה מורכבת חש מל שראוי להשות ולשתוק מן המלול והדבור בו כי אין לתארו בשום דמיון : (ה) ומתוכה. מתוך הנוגה שזכר למעלה ראה דמות ארבע חיות : וזה מראיהן. ר״ל זה תואר מראה גופן שהיה להן דמות גוף אדם :

וארבעה

רש"י

(ו) וארבעה פנים לאחת · לאחת זו לפרצוף האדם לבדה היו ארבעה פנים וכן לאריה ולנשר ולשור הרי שש עשרה לחיה וכן לכל חיה וחיה וארבע כנפים לכל אחד מן הפנים הרי ששים וארבע כנפים לחיה והוא שתרגם יונתן מאתן וחמשין ושיתא גפין: (ז) רגל ישרה · רגלין כיון מכוונין זה כנגד זה. דבר אחר ישרה שאין להם קפיצים ארכובות לכוף את שוקיהם לפי שאין להם ישיבה ולא שכיבה ואין צריכין להיות להם קפיצין כעין שיש לבהמה קפץ עליון וקפץ תחתון שבהם היא כופפת שוקיה לשכב: רגל עגל · רגל עגול וכן תרגם יונתן רגלין סגלגלין: ונוצצי' · מתוך זהרוריהם דומה כאלו יוצאות מהם נצוצות כדאמרינן במסכת יומא אף היא עשתה נברשת של זהב וכו' בשע' שהחמ' זורחת נצוצות יוצאין הימנה וכו': כעין · כמו כמראה: נחשת קלל · מזוקק ומאיר ומגהה חברו עם קלוי באש (ויקרא ב'): (ח) וידי אדם מתחת כנפיה' · כתרגומו למחתי בהון גומרין דאשא וגומר וכן אנו מוצאים בספר זה וישלח הכרוב את ידו אל האש אשר בינות לכרובים וישא ויתן אל חפני לבוש הבדים וכן אחריו ויראו לכרובים תבנית יד אדם וגומר (לקמן י) ידי אדם חותות את האש ונותנות לכרוב והכרוב לשליח כדי שילפנם בגחלים מיד אל יד להקל הפורעניות מעל ישראל: על ארבעת רבעיהם · לארבעה רוחות העולם שהרי יש להם פנים וכנפים לכל רוח: ופניהם וכנפיהם לארבעתם · כתרגומו שוה לארבעתן: (ט) חוברת אשה אל אחותה כנפיהם: כנפה של זו פרושה לצד כנפה של זו לכאן וכן לכאן עד שחוברות ומגיעות זו לזו ובכך הם מכסות פניהם שהכנפים פרושות למעלה מן הפנים: לא יסבו בלכתן · אם רוצות ללכת לאיזה רוח שירצו אין צריכות להסב פניהם שהרי יש להם פנים לכל צד לפיכך איש אל עבר פניו ילכו לצד פניו של אותה רוח שהם רוצים ללכת ילכו: (יא) ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה · אלמלא שראיתי טעם זקף גדול נקוד על ופניהם לא הייתי יודע לפרשו אבל הניקוד למדני להבדילם זו מזו ולהעמיד תיבת ופניהם בפני עצמה וכן פירושו ופניהם להם וכנפיהם היו פרודות למעלה מפניהם ומכסות אותם כיצד לאיש שתים חוברות איש לכל פנים ופנים שתים כנפיהם חוברות לכל אחת כנף חיה זו פרושה לצד כנף חיה זו ושל זו לצד זו והפנים שבינתים מכוסים בהם ודוגמת לשון מקרא זה יש עוד בפרשה זו וגביהם וגובה להם ויראה להם תיבת וגביהם עומדת בעצמה: ושתים מכסות · וב' כנפים שנותרות מכסות את גויותיהם: (יב) אל אשר יהיה שמה הרוח · הרצון ללכת: (יג) היא מתהלכת בין החיות · המראה הזאת מתהלכת בכל החיות: ונגה לאש · יוצא מאש שלנו:

ברק

רדק

יונתן חיות הריין: (ז) ורגליהם · ונוצצים. ממין נצוץ: קלל · ממורק חק ות"י ומנצנץ כעין נחשת מוצהב: (ח) וידו אדם · כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והכתוב רוצה לומר וידו אדם כאילו אמר וידיו ידי אדם כמו עיניך יונים ר"ל כעיני יונים: (ט) חוברות אשה · כמו בידיעות אשה אל אחותה כי לכל דבר יקרא איש ואשה וכנה בידוע כאשה ואיש כמו שכנה אותם בחיות וכרובים ותירגם יונתן מכוון הדא לקבל הדא נפיהון לא מיתחזרין בייזלהון בירייא לקבל אפפא אזלן: (יא) ופניהם · מלת ופניהם נפרדת בטעם לומר שאינה דבקה עם שלאח אחריה ר"ל ופניהם היו כמו שנזכר וכנפיהם היו פרודות מכנף ופרושות למעלה לעוף: (יב) ואיש · הרוח · הרצון וכן תירגם יונתן רעוא: (יג) ודמות. פירוש דמות עיניהם כי דמות גופותם כבר אמר: היא מתהלכת · היא האש וכן תירגם יונתן אשתא משתלהבא בין בריתא:

ו וארבעה פנים לאחת וארבע כנפים לאחת להם: ז ורגליהם רגל ישרה וכף רגליהם ככף רגל עגל ונצצים כעין נחשת קלל: ח וידו אדם מתחת כנפיהם על ארבעת רבעיהם ופניהם וכנפיהם לארבעתם: ט חברת אשה אל אחותה כנפיהם לא יסבו בלכתן איש אל עבר פניו ילכו: י ודמות פניהם פני אדם ופני אריה אל הימין לארבעתם ופני שור מהשמאול לארבעתן ופני נשר לארבעתן: יא ופניהם וכנפיהם פרדות מלמעלה לאיש שתים חברות איש ושתים מכסות את גויתיהנה: יב ואיש אל עבר פניו ילכו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו לא יסבו בלכתן: יג ודמות החיות מראיהם כגחלי אש בערות כמראה הלפדים היא מתהלכת בין החיות ונגה לאש

אנשא להין: ו וארבעא אפין לחדא וארבע אפין לכל חד וחד שתת עסר אפין לבריתא חדא מנין אפיא דארבע ברין שתין וארבעא אפין וארבעה גפין לחדא וארבעא גפין לכל חד וחד שתת עסר גפין לכל אפא ואפא שתין וארבעא גפין לבריתא חדא והוו מנין גפיא דארבע ברין מאתן וחמשין ושתא גפין: ז ורגליהון רגלין כיונן ופרסת רגליהון כפרסת רגלין סגלגלן ומזיען עלמא במהכהון ומנצנצן כעין נחש מצלהב: ח וידין כידי אנשא עביד להון מתחות גפיהון על ארבע סטריהון למחתי בהון גומרין דאשא מביני כרוביא מתחות רקיעא דעל רישיהון למתן על חופני סרפיא למזרק על אתר רשיעיא לאבדא חיביא עברי מימריה ואפיהון וגפיהון שוי לארבעתהן: ט מכונן חדא לקביל חדא גפיהון לא מתחזרין במיזלהן בריא לקביל אפהא אזלן: י ודמות אפיהון אפי אנשא ואפי אריא עביד מימנא לארבעתהן ואפי תורא עביד מסמלא לארבעתהן ואפי נשרא לארבעתהן: יא ואפיהן וגפיהן פרישן מלעלא לחדא תרתין מכונן חדא ותרתין מכסן ית גויתהין: יב ובריא לקבל אפהא אזלא לאתר דתהוי תמן רעוא למיזל אזלן לא מתחזרן במיזלהן: יג ודמות בריתא חזויהן כגומרין דאשא בערן כחזו בעוריא אשתא משתלהבא בין בריתא וזיהוריא לאשתא ומן אשתא נפיק ברקא:

וידי ד' וסי' וידי משה כבדים · וידי עם הארץ תבהלנה · וידי אדם מתחת · מעשה חרש וידי צורף: ודמות פניהם פני אדם חד מן כ' פסוקים דאית בכל חד ד' מלי' דמי' קדמא קרחי ת' בתראי נסבי' ו' וסימ' נמסר במסורת רבתא בערך ו': אל אשר ה' בקריאת וסי' ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך · והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחתיכם · ואיש אל עבר פניו ילכו קדמא · בבאם הכהנים · ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך

תולדות אהרן וארבע כנפים · ברכות י"א: רגל ישרה · יומא יט חגיגה יג (ברכות י): וידי אדם. פסחים קיט: ודמות פניהם · חגיגה יג (סוכה ה):

מצודת ציון

וכמ"י כריון: דמות. מראה: לנפש · לבן: (ז) ישרה · שוה מבלי עקום פרקים: וכף. סוף מתחתית הרגל: ונוצצים · ענין ניצוץ אש: וקלל. מזוקק ומזהיר וכן ומרגלותיו כעין נחושת קלל (דניאל י): (ח) רבעיהם · פי' הצדדים והוא מל' רבע כי כל צד הוא רבע כי ארבע צדדים יש: (ט) חוברות. ר"ל נוגעות: אשה אל אחותה · כן יאמר בדברים השוים וכן ופניהם איש אל אחיו (שמות כה): יסבו. מלשון סבוב והסבה: פנה לצד: (יא) וכנפיהם. כאלו הוי"ו במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שם א) ור"ל עם יוסף שהיה במצרים: פרודות · ענין פירוש כמו מפוזר ומפורד (אסתר ג): גויתיהנה. גופיהון כמו גוית שאול (ש"א ל"א): (יב) הרוח. ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה לז): (יג) בוערות · דולקות · לפידים.

ק

מצודת דוד

(ו) וארבעה פנים לאחת · כי לכל חיה היה לה ד' פרצופים והם אדם ואריה ושור ונשר א' לכל רוח וכמ"ש בענין ואמר בזה שכ"א היה כלול מארבע וא"כ לכל החיות בכללה היו ס"ד פנים ולכל אחת מהפנים היו ארבע כנפים נמצא היה בין כולם רנ"ו כנפים כן ת"י: (ז) רגל ישרה · ר"ל אין בהם פרקים לכוף את שוקיהם לפי שאין להם לא שכיבה ולא ישיבה ואין להם צורך בפרקים: וכף רגליהם. התחתית רגליהם היה כדמות כף רגל עגל: ונוצצים. הרגלים היו מזהירים וכאלו משליכים ניצוצות כגון נחושת מזוקק המזהיר ביותר וכאלו משליך ניצוצות: (ח) וידי אדם · ידים כידי אדם היה להם מתחת כנפיהם כן היה בכל ארבעת צדיהם: ופניהם · הפנים והכנפים שהיה לכן היו שוים לארבעת החיות זה כזה: (ט) חוברות וגומר · כנפיהם היו מחוברות ונוגעות אחת אל אחת לכסות בהם הפנים וכאשר יאמר לפנים בענין: ולא יסבו בלכתן · כשירצו לשנות דרכם מעבר אל עבר לא יסבו מצד אל צד לפי שכ"א מהם ילכו אל עבר מול פניו כי יש להם פנים לכל רוח ובכל עבר שילכו הנה ילכו מול פניהם: (י) ודמות פניהם · מראה פני החיות אחת היה פני אדם והיה כלול מארבע וכן כולם (ובפני אדם ראה מול עבר פניו): אל הימין · בעבר הימין של פני האדם: לארבעתן · כן היה בכל ארבעה החיות: מהשמאל · בעבר השמאלי של פני האדם: לארבעתן · כן היה בכל ארבעה החיות: ופני נשר לארבעתן. בכל ארבעת החיות היה פני נשר והוא היה מאחורי פני האדם: (יא) ופניהם · ר"ל ופני החיות הנה היו עם כנפיהם פרושות ממעל להם להיות מכוסות בהם: לאיש. לכל פנים היה ב' כנפים חוברות ונוגעות איש אל אחיו לכסות בהם הפנים: ושתים. ושתי כנפים היו מכסות את גופתן: (יב) ואיש. כל חיה מהחיות ילכו אל מול עבר פניו רצה לומר בכל רוח שהלכו היה מול עבר הפנים כי היה להם פנים בכל רוח: אל אשר יהיה וגומר · אל המקום אשר יהיה הרצון ללכת הלכו כן ולא יסבו להפנות מצד אל צד בעת לכתן: (יג) ודמות החיות. צורת גוון החיות היה מראיהן כמראה גחלי אש הבוערות והוסיף

ביאור

רדק

(יד) והחיות רצוא ושוב. מקור שרשו רצה והאל"ף במקום ה"א ויהיה רצה ורוץ כענין אחד וכן ותרץ עמו משרש רצה ענין מרוצה ובזק כמו ברק וכן תירגם יונתן ברקא ובדברי רבותינו ז"ל מאי רצוא ושוב אמר רב יהודה כאור היוצא מפי הכבשן מאי כמראה הבזק אמר רבי יוסי בר חנינא כאור היוצא מבין החרסים ורבי יהודה אומר בשם רבי שמעון בן פרטא כזה שבוזק גפת בכירה כלומר כמי שמפזר גפת שהיא פסולת הזתים בכירה שהוא מתלהב במהרה ומעלה להב והלהב עולה ויורד וזהו פירושו רצוא ושוב ולפי שהוא ברק ענינו כי הברק רץ מהרה ושב ומתכנס מהרה עד שכמעט שיגעו הראות ברוצו ושובו ובהכנסו קל מהרה ויונתן תירגם הפסוק כן וכריתא באשתלחותיהון למעבד רעות רבונהון דאשרי שכינתיה במרומא וגו' וקבלת נוסחאות באנפא בגימל: (טו) וארא החיות והנה אופן אחד בארץ. פירושו למטה במקום השפל כמו רקמתי בתחתיות ארץ וכת"י: (טז) מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש. תרשיש היא אבן טובה הנזכרת באבני החושן תרשיש שהם וישפה וכן אמר במראה השלישית כעין אבן תרשיש ועינ' כעין תכלת ופי' ומעשיהם בדמיון אבן תרשיש כי הוא אמר שתי מלות מראיהם ומעשיהם ואמר לדמיון מראה כעין תרשיש ולדמיון מעשה כתרשיש שהם מקבלים מעשה ופעלה כמוהו: (יח) וגביהן. מלת וגביהן נפרדת בטעם ופירושם כמו שפי' במלת ופניה' שאינה דבקה עם הנאה אחריה אמר וגביהן כמו שהיו בגב כל אופן אלא שגבה היה להם עד שמרוב גבהם היתה יראה להם כי הדבר שהיה מופלג בכמותו יקרא נפלא ונורא וכן מעם נורא אל ארץ נוראה או בהליכותו כמו הקרח הנורא וגבותם כמו וגביהן אלא שזה מקובץ בלשון זכרים וזה בלשון נקבות ומפני כפלו שנה המלה: (יט) ובלכת. ת"י ובמיזל ברייתא אזלי' וגו': על אשר יהיה שם הרוח. הרצון כמו שפירשנו והוסיף עוד ואמר שמה הרוח ללכת ר"ל רוח האופנים: (כ) ללכת. בסגול באתנחתא וכן ויסוב שמואל ללכת: (כב) ודמות. הנראה

פירוש

רש"י

ברק. אלנדור"א בלע"ז: (יד) רצוא ושוב כמראה הבזק. פירשו רבותינו רצוא ושוב כלהבת הכבשן שיוצאה תמיד מפי הכבשן וממהרות לחזור וליכנס כך כשמוציאות ראשן מתחת הרקיע הנמוך למעלה מהן כמו שמפורש בענין נרתעות מפני השכינה שלמעלה מן הרקיע וממהרות להשיב את ראשן: כמראה הבזק. דלאמפני"א בלע"ז וגוון אש להם כגוון אש היוצא מבין החרסין שמזקקין זהב בכור בתוכן והאש שיוצא' משם נבועה בגוונים (תו' וי"מ הבזק לשון פיזור כפי שפרשוהו רבותינו כמראה הבזק ר"י אומר בשם ר' סימון בשם ר' לוי בן פרטא כזה שבוזק גפת בכירה כלומר שמפזר גפת שהוא פסולת הזתי' בכירה שהוא מתלהב במהרה ומעלה להב והלהב עולה ויורד וזהו פירוש רצוא ושוב ועוד יש בדבריהם בזק לשון פיזור בזק בהו עפרא והוו חרבי כלומר פזר וכן במשנה בוזקין מלח ע"ג הכבש בשביל שלא יחליקו ויש משמע בזק כמו ברק והוא לשון חפוש) ע"כ תוס' סא"א: (טו) אופן אחד בארץ. ברגלה הרקיע: לארבעת פניו. של כל חיה או האופן יש לו ד' פנים. רבותינו אמרו זה סנדלפון העומד בארץ וראשו מגיע לבין החיות אבל לפי הענין אנו למדין שהאופנים ד' הם: (טז) כעין תרשיש. כמו אבן טובה ששמה תרשיש קריסטא"ל בלע"ז: כאשר יהיה האופן בתוך האופן. שתי וערב לפי שהן הולכות לכל עבר פניהם לד' רוחות צריך שיהא האופן מגלגל לד' רוחות: (יז) על ארבעת רבעיהן וגומר. בשביל מעשה האופנים הולך לשונו לומר שאין האופנים מעכבין עליהם שאף הם עשויין לכך: (יח) וגביהן. וגב יש להם: וגובה להם ויראה להם. מאוימים הם לרואה אותם ויש פותרין ויראה להם במורא עומדי': וגבותם. אילוטורי"ש בלע"ז: מלאות עינים סביב. לראות לכל רוח שהרי לא יסבו בלכתם: (יט) מעל הארץ. מעל רגלה הרקיע וכת"י מלרע לרום שמיא כלומר בהנשאם מלמטה למעלה: (כ) הרוח. הרצון של הקב"ה: שמה הרוח ללכת. אצ"ל להם לצד זה לכו שרוחו של הקב"ה בחיות ורוח החיה באופנים: (כא) בלכתם. החיות: ילכו. האופנים:

הקרח

תרגום

יד וּבְרִיָתָא בְּאִשְׁתַּלָּחוּתְהֵין לְמֶעְבַּד רְעוּת רִבּוֹנְהֵן דְּאַשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ בִּמְרוֹמָא עֵלָּא מִנְהֵן בְּאַנְפָּא עֵינָא לְמֶחֱזֵי חָזְרָן וּמַקְּפָן וּמְכַסָּן יַת עַלְמָא וְתָיְבִין בְּרִיָתָא כַּחֲדָא וְקַלִּילָן כְּחֵיזוּ בִּרְקָא: טו וַחֲזֵית בְּרִיָתָא וְהָא גַּלְגַּל חַד מִשְׁתְּוֵי בְּמִלְרַע לְרוּם שְׁמַיָּא בִּסְטַר בְּרִיָתָא לְאַרְבַּע אַפּוֹהִי: טז חֵיזוּ גַּלְגַּלַיָּא וְעוֹבָדֵיהוֹן כְּעֵין אֶבֶן טָבָא וּדְמוּת חַד לְאַרְבַּעְתְּהֵן וְחֶזְוֵיהֶן וְעוֹבָדֵיהֶן כְּמָא דַהֲוֵי גַּלְגַּל בְּגוֹ גַּלְגַּל: יז עַל אַרְבְּעָא סִטְרֵיהֶן בְּמֵיזַלְהֵן אָזְלִין לָא מִתְחַזְרִין בְּמֵיזַלְהֵן: יח וְגַבֵּיהֶן שָׁוָן לְקִבְלָא רְקִיעָא וְרוּמָא לְהֶן וּדְחִילִין אִנּוּן וְגַבֵּיהֶן מְלָן עֵינִין סְחוֹר סְחוֹר לְאַרְבַּעְתְּהֶן: יט וּבְמֵיזַל בְּרִיָתָא אָזְלִין גַּלְגַּלַיָּא לְקִבְלֵיהֶן וּבְאִתְּרָמָא בְּרִיָתָא בְּמִלְרַע לְרוּם שְׁמַיָּא מִתְרְמִין גַּלְגַּלַיָּא: כ עַל אֲתַר דַּהֲוֵי תַמָּן רַעֲוָא לְמֵיזַל אָזְלִין לְתַמָּן רַעֲוָא לְמֵיזַל וְגַלְגַּלַיָּא מִתְרְמִין לְקִבְלֵיהֶן אֲרֵי כְּרוּחַ בְּרִיָתָא בְּגַלְגַּלַיָּא: כא בְּמֵיזַלְהוֹן אָזְלִין וּבְמִקַּמְהוֹן קָיְמִין וּבְאִתְּרָמְהוֹן בְּמִלְרַע לְרוּם שְׁמַיָּא מִתְרְמִין גַּלְגַּלַיָּא לְקִבְלֵיהוֹן אֲרֵי בְּרוּחַ בְּרִיָתָא בְּגַלְגַּלַיָּא: כב וּדְמוּת

מקרא

וּמִן־הָאֵשׁ יוֹצֵא בָרָק:
יד וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק:
טו וָאֵרֶא הַחַיּוֹת וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ אֵצֶל הַחַיּוֹת לְאַרְבַּעַת פָּנָיו:
טז מַרְאֵה הָאוֹפַנִּים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעֵין תַּרְשִׁישׁ וּדְמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּן וּמַרְאֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן:
יז עַל־אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶן בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן:
יח וְגַבֵּיהֶן וְגֹבַהּ לָהֶם וְיִרְאָה לָהֶם וְגַבֹּתָם מְלֵאֹת עֵינַיִם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּן:
יט וּבְלֶכֶת הַחַיּוֹת יֵלְכוּ הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם וּבְהִנָּשֵׂא הַחַיּוֹת מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים:
כ עַל אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת וְהָאוֹפַנִּים יִנָּשְׂאוּ לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים:
כא בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ וּבְעָמְדָם יַעֲמֹדוּ וּבְהִנָּשְׂאָם מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים:
כב וּדְמוּת עַל־רָאשֵׁי

מסורה

לשוב: ושוב ג' בקריאות וסימ' וישובו המים מעל הארץ הלוך ושוב. וישלח את הערב ויצא יצוא. והחיות רצוא ושוב: סימן חברות אשה אל אחותה. ואיש אל עבר: ובתראה דרבעיהם בלכתן. ושארא בלכתם: לארבעתן ד' וסי' פני שור ופני נשר. מראה האופנים ומעשיהם וגביתן וגבה להם: ו' פסוקים שם שמה וסי'

תולדות אהרן

בלכתם ילכו. זוהר פקודי: ראשי החיות. זוהר ויגש ויקהל:

רש"י

בלכתם: (יט) מעל הארץ. מעל רגלה הרקיע וכת"י מלרע לרום שמיא כלומר בהנשאם מלמטה למעלה: (כ) הרוח. הרצון של הקב"ה: שמה הרוח ללכת. אצ"ל להם לצד זה לכו שרוחו של הקב"ה בחיות ורוח החיה באופנים: (כא) בלכתם. החיות: ילכו. האופנים:

מצודת ציון

(יד) הבזק. כמו הברק כי כן יקרא הענן שהשלהבת קשורה בו וכן כלפיד יבער (שם סב) ואספר"ן מתחלף: (טו) אופן. גלגל כענין של עגלה: (טז) תרשיש. שם אבן יקר: (יח) וגביהן. מל' גבהות וכן וגבותם: עינים. גוונים הרבה והוא מלשון כעין תרשיש: (כ) לעומתם. ר"ל מול וכן לעומת קלעי החצר (שמות לח): החיה. ר"ל כל חיה או שאמר שם הכלל:

רקיע

מצודת דוד

(יד) רצוא ושוב. לא עמדו במקום אחד כ"א היו רצים ממקום למקום וחזרו ברק: כמראה הבזק. ביאור אמרו כמראה הלפידים: הוא. המראה הזה היתה מהלכת בין כל החיות ר"ל בכולן היה המראה הזאת: ונוגה לאש. ר"ל מראה האש שהיה לכן היה בו הארה יתירה ומרובה: ומן האש. ומן מראה האש שהיה בהן היה יוצא כעין למקומם במהירות רב כברק הזה המבריק ומתכנס מהר ומעט השיגנו הראות: (טו) וארא החיות. הסתכלתי אל החיות וראיתי והנה דמות אופן אחד בארץ ר"ל למטה מן החיות: אצל החיות. אצל כל חיה מהחיות עמד אופן אחד: לארבעת פניו. ר"ל לכל ארבעת פני החיה לא היה אלא אופן אחד לא לכל פנים אופן: (טז) מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש. כי אבן תרשיש הוא בעל גוון יפה כעין התכלת וגם הוא זך בהיר עד שיראה בו מעבר אל עבר ולכן אמר מראה האופנים היה כגוון התרשיש וגם מעשיהם היה כמו מעשה התרשיש כי היו זכים ובהירים לראות דרך בהם כמו שרואים דרך אבן תרשיש: לארבעתן. לארבעת האופנים: ומראיהם ומעשיהם. מראות תואר פניהם ופעולתם היה כאשר יהיה האופן וגומר ר"ל כמראות ופעולת האופן העשוי בתוך האופן זה ממזרח למערב וזה מצפון לדרום שאז יכול הוא להתגלגל לכל רוח מבלי סבוב והחזרה כן היה מראות האופנים ופעולתם: (יז) על ארבעת רבעיהן. בזה יפרש המקרא שלפניו לומר הנה פעולתם היה אשר על ד' צדיהן בהפך לכתם ילכו ולא יסבו בלכתן הואיל והיו מתגלגלים לכל צד: (יח) וגביהן. ר"ל היה להן גב הראוי להן לפי מראיהן שהיו בדמות אופני העגלות ויאמר על המחיצות הגבוהות העולות ממעל להאופנים אשר הרוכב בה יושב שם בין המחיצות האלה: וגובה להם. המחיצות היו גבוהים הרבה ומתוך גובהם היה יראה להם כי הדבר הגבוה מאוד מפיל אימה בעיני רואיו בעבור הפלגת הגובה וכן אמר בענין כעין הקרח הנורא על שמפיל אימה בעבור הפלגת הזוהר והלבנינות: וגבותם. המחיצות ההם היו מלאות הרבה גוונים מחולפים: סביב לארבעתן. המחיצות ההם היו מקיפות סביבות ארבעת האופנים וכדרך העגלות: (יט) ובלכת החיות. בעת ילכו החיות ילכו גם האופנים אצלם ובעת ינשאו החיות עצמן מעל הארץ לעלות למעלה ינשאו גם האופנים עמהם: (כ) על אשר וגומר. אל המקום אשר יהיה שם הרצון מהאל יתברך הרוכב בה ללכת ילכו החיות כי שמה גם הרצון מהחיות ללכת: והאופנים. כאשר ינשאו החיות למעלה אז גם האופנים ינשאו לעומת החיות ובשוה להם: כי רוח החיה. רצון כל חיה מקובע היא באופנים ולכן ילכו במקום שהמה הולכים: (כא) בלכתם. בעת ילכו החיות ילכו גם האופנים וכו' וכפל הדבר לחזוק לומר שלא תשתנה לעולם: (כב) ודמות וגו'. ר"ל ודמות השמים ופרוש על ראשי

בשום

רשי

הקרח הנורא. ת"י גליד חסין גליא"ה פור"ש בלע"ז: (כג) ישרות. מכוונות: (כד) כקול מים רבים. יכול קול נמוך ת"ל כקול שדי כקול המפורש בכתובים קול ה' בכח קול ה' שובר ארזים (תהלים כ"ט): קול המולה כקול מחנה. קל מלוליהן כד מודן ומברכין קדם רבוניהון כקל משריית מלאכי מרומא: בעמדם תרפינה כנפיהם. מלהשמיע קול ות"י במקומיהן משתקן גפיהן מן קדם דבורא דיבורו של מקום שיוצא ממעל לראשן להשמיע לנביאים שליחותו כמו שמסיים והולך ויהי קול וגומר ומ"א בעמדם מקלסם בשביל לדיקים שיקלסו תחילה: (כה) ויהי קול מעל לרקיע. ת"י לזמן דהוה רעוא קדמוהי לאשתעא דבורא לעבדוהי נביאי היה קלא משתמע מעילוי רקיע מבין כרוביא מתחות רקיעא דעל ראשיהן: תרפינ' כנפיהם. מאימת הדבור: (כז) וארא כעין חשמל. לא נתן רשות להתבונן במקרא זה: בית לה. מלפנים לה כמראה אש: (כח) ואפול על פני. ואשתטחית: ואשמע קול מדבר. ומה דבר: (א) ויאמר אלי בן אדם וגומר. בן אדם קורא ליחזקאל מתוך שראה המרכבה הולך בין עלייה ומשתמש בה כמלאכים לומר אין כאן ילוד אשה אלא זה (וכ"ז הפעים א"ש אחד לג' והנ"אהו) ול"נ שלא קראו בן אדם אלא בשביל שלא תהא דעתו רחבה עליו מתוך שהיה גס

יחזקאל

החיה רקיע כעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהם מלמעלה:
כג ותחת הרקיע כנפיהם ישרות אשה אל אחותה לאיש שתים מכסות להנה ולאיש שתים מכסות להנה את גויתיהם:
כד ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתם קול המלה כקול מחנה בעמדם תרפינה כנפיהן:
כה ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם בעמדם תרפינה כנפיהן:
כו וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה:
כז וארא כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה וממראה מתניו ולמטה ראיתי כמראה אש ונגה לו סביב:
כח כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד יהוה ואראה ואפל על פני ואשמע קול מדבר:

ב א ויאמר אלי בן אדם

תרגום

על רישי בריתא רקיעא כעין גליד חסין מרכן על רישיהון מלעלא: כג ותחות רקיעא גפיהון מכונן חדא לקביל חדא לחדא תרתין מכסין להן ולחדא תרתין מכסין להן ית גויתהן: כד ושמעית ית קל גפיהן כקל מיין סגיאין כקלא מן קדם שדי במהכהן קל מלוליהן כד מודן ומברכין ית רבונהון קימא מלך עלמיא כקל משרית מלאכי מרומא במקמהן משתקן גפיהן מן קדם דבורא: כה ובזמן דהוי רעוא קדמוהי לאשמעא די דבורא לעבדוהי נביי ישראל הוי קלא ומשתמע מעלוי רקיעא מבין כרוביא מתחות רקיעא די על רישיהון במקמהן משתקן גפיהן מן קדם דבורא: כו ומעלוי רקיעא די על רישיהון כחזו אבן טבא דמות כורסיא ועל דמות כורסיא דמות כחיזו אנשא עלוהי מלעלא: כז וחזית כעין חשמלא כחיזו אשתא מגיו לה סחור סחור חיזו יקר דלא יכילא עינא למחזי ולא אפשר לאסתכלא ביה ולעלא חיזו יקר דלא יכילא עינא למחזי ולא אפשר לאסתכלא ביה ולרע חזיתי כחיזו אשתא וזיהורא ליה סחור סחור: כח כחיזו קשתא דהוי בעננא ביומא דמטרא כן חיזו זיהורא סחור סחור הוא חיזו דמות יקרא דיי וחזית ואשתטחית על אפי ושמעית קל דמתמלל: א ואמר לי בר

רדק

פירוש נורא בלבנותו ובזכרו: (כג) ותחת. לאיש. לכל אחד ואחד: (כד) ואשמע. כקול שדי. פירוש חזק ותקיף וכן כשו' משדי יבא והיה שדי בצריך או פי' אל האל יתברך שנקרא שדי וכן אמר במראה השלישית כקול אל שדי בדברו ורוצה לומר בדברו כשדבר בהר סיני שנאמר בו קול גדול וגם אמר נשמע עד החצר החיצונה שהוא גבול הבית וכן בהר סיני אף על פי שהיה הקול גדול לא נשמע חוץ למחנה ישראל וכן כל קול כן נראה אינו נשמע אלא למי שמיוחד אליו הקול: קול המולה. פי' כמו מלה אלא שזה מורה על מלה חזקה נשמעת ממדברים רבים כקול מחנה: (כה) ויהי קול מעל לרקיע. תרגם יונתן הפסוק כן ובזמן דהוו רעוא וגו': (כו) וממעל. דמות כמראה אדם לא תרגמו יונתן: (כז) וארא. בית לה. מבפנים לה ותרגם יונתן הפסוק כן וחזי' כעין חשמלא כחיזו אשתא וגו' כשעמוד ובנוסחא אחרת מגלאתי דלא אפשר לאסתכלא ביה ולרע: (כח) כמראה הקשת. ואפול על פני. ואראה כל המראה הנזכרת מראשה ועד סופה: ואפול על פני. שהשתומם לבי על המראה: ואשמע קול מדבר. ובעודי נופל על פני שמעתי קול במדבר אלי זה היה מלאך שדבר עמו ואמרו רבותינו ז"ל כי ישראל ביום מתן תורה ראו המרכבה כמו שראה אותה יחזקאל עד שאמרו כי קטנה שבנשיהם גדולה היא כיחזקאל בן בוזי ואמרו כי פני שור ראו כשעד מחניהם לפיכך עשו עגל ועוד אמרו כי אלה הפנים היו בארבעה דגלים בדגל יהודה פני אריה דכתיב גור אריה יהודה ובדגל ראובן פני אדם לפי שנאמר בו וימצא דודאים בשדה ולהם צורת אדם ובדגל אפרים פני שור שנאמר עליו בכור שורו הדר לו ובדגל דן פני נשר שנאמר יהי ד' נחש עלי דרך ונאמר הפעם ושרף מעופף: (א) ויאמר אלי בן אדם. פירשו המפרשים כי לפיכך קראו בן אדם כדי שלא יתגאה ויחשוב עצמו כאחד מהמלאכים לפי שראה המראה הגדולה הזאת והנכון בעיני לפי שראה פני אדם במרכבה הודיעו כי יצר וסוב הוא בעיניו והוא בן אדם לא בן אריה ולא בן שור ולא בן נשר על הדרך שפירשנו לפיכך תרגם יונתן בר אדם ולא בר אנשא ואע"פ שתרגם פני

תולדות אהרן וממעל לרקיע. זוהר מח ויקהל: אבן ספיר. סוטה יז מנחות מג חולין פט: דמות הכסא. עקידה שער מו: חשמל. חגיגה יג: כמראה הקשת. ברכות נט חגיגה טז עקרים מ"ג פכ"ט:

נמסר בריש סדר ראה: כקול י' בקריאה וסי' ואשמע את קול כנפיהם ג' בפסוק. וקול כנפי הכרובים משיקות. והנה כבוד אלהי ישראל. כקול מרכבות על ראשי ההרים ב' בפסוק. והצב גלתה העלתה. וגויתו כתרשיש ופניו כמ: אה. כי כקול הסירים תחת הסיר: כעין ס' וסי' והמן כזרע גד. וארא והנה רוח סערה. ורגליהם רגל ישרה. מראה האופנים ומעשיהם כעין. ודמות על ראשי החיה רקיע. וארא כעין חשמל כמראה אש. כעין החשמלה. כעין אבן תרשיש. כעין נחשת קלל וקול דבריו דדניאל: סימן קדמאה חשמל. תניינא החשמל.

מצודת ציון

(כב) רקיע. ענין שטיחה ופרישה כמו לרוקע הארץ (תהלים קלו): הקרח. הוא הגליד שנקפה ונקרש ע"פ המים בימי הקור וכן משליך קרחו (שם קמז): (כג) ישרות. מלשון יושר ושוה: (כד) המולה. ענין המיה ושאון וכן לקול המולה (ירמיה יא): תרפינה. מל' רפיון והשקט:

מצודת דוד

החיות היה כגוון הקרח הנורא ר"ל המפיל אימה על רואיו בעבור הפלגת זהרו ולבנונותו: נטוי. והיה נטוי ופרוש על ראשיהם מלמעלה: (כג) ותחת הרקיע וגו' ר"ל כנפיהם שהיו ישרות ומכוונות להיות חוברות אשה אל אחותה הם היו מתחת הרקיע לאיש וגומר: ולאיש וגומר. ר"ל לפנים שזה היה שתי כנפים מכסים להם ולפנים זה היו וגומר זה כזה דמות אחד לכן וחזר ופרש שהכנפים ההם היו מכסות את גופתם: (כד) את קול כנפיהם. קול הרעשת כנפיהם: כקול מים רבים. שהיה כמו קול מים רבים השוטפים וכקול שדי בדברו בסיני שנאמר שם את הדברים וגומר קול גדול (דברים ה): בלכתם. ר"ל הקול ההוא שמעתי בעת לכתם: קול המולה. קול שאון המייתם היה כקול מחנה ההמון עם: בעמדם. בעת עמדו במקומם היו מרפים כנפיהם ר"ל לא הרעישו אז בכנפיהם להשמיע קול: (כה) ויהי קול וגומר. חוזר על מה שאמר בעמדם וגומר. לפרש מתי עמדו ולא הרעישו ואמר כשהיה הקול יוצא מעל הרקיע אשר על ראשם ר"ל כשהיה המקום ב"ה מדבר אל הנביאים ובעמדם בעת ההיא אז מרפינה כנפיהן: (כו) כמראה. ר"ל ראיתי דבר מאיר כאבן ספיר והוא כדמות כסא ועל דמות הכסא ראיתי דמות כמראה אדם על הכסא ממעל והוא רמז על האל יתברך ואמר דמות כמראה לומר שאין לו דמות כלל אבל אמרו בלשון דמות להסביר אל האוזן שראה את השכינה נוספת מכה"מ כמלך היושב בכסא על המרכבה: (כז) וארא כעין חשמל. ר"ל כאשר הסתכלתי לראות מראה האדם היושב על הכסא ראיתי כגוון חשמל והוא הזך והנקי מן האש אשר מעט השיגנו הראות וכן אין להשיג את האל יתברך והחשמל היא מלה מורכבת מן חש מל שרצוי לאמות מן המלול בו: בית לה סביב. ר"ל אל החשמל היה לה כעין בית מסביב ומראה הבית היה כמראה אש: ממראה וגו'. כן הוא ממראה מתניו ולמעלה שם הוא כעין חשמל ובית לה מסביב כמראה אש: וממראה וגומר. אבל ממראה מתניו ולמטה ראיתי מראהו כמראה אש וסביב לו היה הארה חזיתה: (כח) כמראה. כמו מראה הקשת וגו' כן היה הראה הנוגה אשר מסביב: הוא מראה. כמראה הזה שראיתי הוא מראה דמות כבוד ה' כי ראהו טפח מכה"מ כדמות מלך יושב על המרכבה ונוטה: ואראה. וכאשר ראיתי את כל זה אז נפלתי על פני להשתחוות מול ה' ואז שמעתי קול מדבר והוא האמור במקרא שלאחריו: ב (א) בן אדם וגו'. ויאמר אלי בן אדם. קראו בן אדם כדי שלא יתגאה

ל' עֲמֹד עַל־רַגְלֶיךָ וַאֲדַבֵּר אֹתָךְ׃
ב וַתָּבֹא בִי רוּחַ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלַי
וַתַּעֲמִדֵנִי עַל־רַגְלָי וָאֶשְׁמַע אֵת
ס' מִדַּבֵּר אֵלָי׃ ג וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם
ב' מ"ל שׁוֹלֵחַ אֲנִי אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כ"ב' חד מלא וחד חסר אֶל־גּוֹיִם הַמּוֹרְדִים אֲשֶׁר מָרְדוּ־בִי
ג' הֵמָּה וַאֲבוֹתָם פָּשְׁעוּ בִי עַד־עֶצֶם
ג' הַיּוֹם הַזֶּה׃ ד וְהַבָּנִים קְשֵׁי פָנִים
ב' מ"ל ז' מ"ל בליש' וְחִזְקֵי־לֵב אֲנִי שׁוֹלֵחַ אוֹתְךָ אֲלֵיהֶם
וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃
י' ר"פ ה וְהֵמָּה אִם־יִשְׁמְעוּ וְאִם־יֶחְדָּלוּ כִּי
בֵּית מְרִי הֵמָּה וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה
ג' ז' ל' בְתוֹכָם׃ ו וְאַתָּה בֶן־אָדָם אַל־תִּירָא
ל' מֵהֶם וּמִדִּבְרֵיהֶם אַל־תִּירָא כִּי
ל' · ל' · י"ו מ"ל בליש' סָרָבִים וְסַלּוֹנִים אוֹתָךְ וְאֶל־עַקְרַבִּים
זכר אַתָּה יוֹשֵׁב מִדִּבְרֵיהֶם אַל־תִּירָא
ל' · ב' וקף קמץ וּמִפְּנֵיהֶם אַל־תֵּחָת כִּי בֵּית מְרִי
הֵמָּה׃ ז וְדִבַּרְתָּ אֶת־דְּבָרַי אֲלֵיהֶם
אִם־יִשְׁמְעוּ וְאִם־יֶחְדָּלוּ כִּי מְרִי הֵמָּה׃
כ"ד בסיפרא ח וְאַתָּה בֶן־אָדָם שְׁמַע אֵת אֲשֶׁר־
ד' אֲנִי מְדַבֵּר אֵלֶיךָ אַל־תְּהִי־מֶרִי
ל' ; ל' כְּבֵית הַמֶּרִי פְּצֵה פִיךָ וֶאֱכֹל אֵת
ס' אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן אֵלֶיךָ׃ ט וָאֶרְאֶה
ג' ב' מ"ל וְהִנֵּה־יָד שְׁלוּחָה אֵלָי וְהִנֵּה־בוֹ מְגִלַּת־
סֵפֶר׃ י וַיִּפְרֹשׂ אוֹתָהּ לְפָנַי וְהִיא

אדם קום על ריגלך ואמלל
עמך: ב ועלת בי רוחא כד
מליל עמי ואקמתני על רגלי
ושמעית ית דמתמלל עמי:
ג ואמר לי בר אדם שלח אנא
יתך לות בני ישראל לות
עממיא סרבניא דסריבו על
מימרי אינון ואבהתהון מרדו
במימרי עד כרן יומא הדין:
ד ומתקרן בניא אינון חציפי
אפיא ותקיפי לבא אנא שלח
יתך לותהון ותימר להון כדנן
אמר יי אלהים: ה ואינון אם
יקבלון אולפן ואם יתמנעון
מלמחטי ארי עם סרבן אינון
וידעון די נביא הוה ביניהון:
ו ואת בר אדם לא תדחל
מנהון ומפתגמיהון לא תדחל
ארי מסרבין ומקשין לקבלך
ובגו עמא דעובדיהון דמן
לעקרבין את יתיב
מפתגמיהון לא תדחל ומן
קדמיהון לא תתבר ארי עם
סרבן אינון: ז ותתנבי ית
פתגמי נבואתי להון אם
יקבלון אולפן ואם יתמנעון
מלמחטי ארי עם סרבן אינון:
ח ואת בר אדם קביל ית די
אנא ממליל עמך לא תהי
סרבן כעמא סרבנא ארכין נפשך וקביל ית די אנא יהיב
לך: ט וחזית והא דמות יד מתושטא לצד לותי והא ביה
מגלת ספרא: י ופרס יתה קדמי והא כתיבא מאפהא

רדק

פני אדם אשי אנשא לענין הדמיון אמר זה : אותך · כמו אתך בדגש : (ב) ותבא בי רוח כאשר דבר אלי . בשעה שדבר אלי באה בי רוח שחזקה אותי והעמידתני על רגלי : מדבר . מבנין התפעל ומשפטו מתדבר : (ג) ויאמר . אל בני ישראל . אותם שהיו בבבל שגלו בגלות יכניה ויתכן גם כן לאותם שהיו בירושלים על ידי כתב כי הוא היה בבבל ואחר שאמר למטה לך בא אל הגולה נראה כי לאותם שבבבל שלחו : אל גוים המורדים אע"פ שהיו גוי אחד מפני שהיו חלוקים במעשיהם בדשם אלה עובדים לעכו"ם של בני עמון ואלה של מואב אח' גוי אחד או אמר גוי לחלוק בשבטים ובמשפחות וכן עמים הר יקראו אחריך הימין בממניך : (ד) והבנים קשי פנים . הדי חליפי אפין וכן גוי עז פנים מי שאין לו בשת פנים עזים וקשים והפכו מי שיש לו בשת רכו פניו ויתאדמו כשיוכיחנו אדם : כה אמר ה' · כלומר תאמר להם שנבואה בשמי : (ה) והמה אם ישמעו ואם יחדלו · אע"פ שאתה מסופק בהם אם ישמעו ואם יחדלו מלשמוע אף על פי כן אמור להם כי בית מרי המה ויש ספק בתשובתם אף על פי כן אמור להם כדי שידעו כי נביא היה בתוכם ומוכיח אם ישמעו אליו ויונתן תרגם ואם יחדלו ואם יתמנעון מלמחטי : (ו) ואתה . כי סרבים . ממאני' וממרים תרגום ויאמן והרי"ב ותרגם ממרים סרבנין וכן בית מרי עם סרבן והוא תואר בשקל חדשים גנבים וסלונים קוצים וכן סלון ממאיר קוץ קוצים ועניים הם אתך אף על פי כן אל תירא מהם : אותך . כמו אתך : ואל עקרבים · כמו והם עקרבים והם קוצים קשים ויונתן תרגם ובגו עממיא דעובדיהון דמין לעקרבים סירוב כמו נחש שרף ועקרב : (ז) ודברת · כי בית מרי המה פי' בית מרי המה כמו ואני תפלה שפי' איש תפלה : (ח) ואתה . אל תהי מרי כבית המרי · בראשון תואר ובא בסגול בפתח כמו בשפך כי כן מנהג הסגול במקומות : פצה פיך · וכן פציתי פי · ואכלתי שתגלה במראה הנבואה והוא משל ללמוד דברי הנבואה ולזכרם ויו"ת ארכין נפשך וקבל ית דאנא יהיב לך : (ט) ואראה והנה יד שלוחה אלי · והנה בו מגלת ספר זכר היד זכר ונקבה וכתוב היא לשון נקבה וכן בלשון זכר יכתוב ידו לה' : (י) ויפרש · והיא כתובה פנים ואחור . פנים יקרא הצד שכותבין בו שהוא נגד

רשי

גם לנו במראה המרכבה ובמלאכת עליונים סה"א : (ב) את מדבר אלי · את המתדבר עמי וכבוד הוא לכבוד מדבר כלפי מעלה שהאומר מדבר בשו"א נשמע כאדם המדבר לחבירו פונה אליו פנים אל פנים והאומר מדבר (בחיר"ק) משמעו שהשכינה מדבר בפני עצמו בכבודו והלוחיו ישמעו בורפאלי"ן בלע"ז : (ג) אל גוים המורדים · שני שבטים קרויין שני גוים : (ד) והבנים · לפי שאמר אבותם פשעו בי ואלו בניה' קשי פנים : (ה) והמה · שמא ישמעו שמא יחדלו מלשמוע : כי ידעתי כי בית מרי · הם אנשי קטורין אלא שאני חפץ שידעו לעת פורענותם כי נביא היה בתוכם שהוכיחם ולא שמעו : (ו) סרבי' · לשון מרדות כלומר סרבנים ודונש פתר אותו לשון קוצים ועשרים שמות להם : וסלונים · לשון קוצים וכן סלון ממאיר וקוץ מכאיב (לקמן כח) : ואל עקרבים אתה יושב · כשם אשר אתה מוכיח ילאוך ויקניטוך כאלו אתה יושב על עקרבים שעוקצין אותך מכל צדדיך : עקרבים · אגלינכפייר"ש בלע"ז ל"א עקרבים ממש וכן תרגם יונתן ובגו עמא דעובדיהון דמן לעקרבין את יתיב : (ח) אל תהי מרי · מליך בשליחותי : פצה · פתח וכן פצו עליך פיהם (איכה ב) : פצה פיך ואכול · משל הוא הטה אזנך ושמע ויערב לך כאילו אתה אוכל מאכל לרעבון : את אשר אני נותן אליך · מה היא שנתינה היא מגילת הספר : (ט) והנה וגומר · יש דברים משמשין ל' זכר ולשון נקיבה כמו השמש יצא על הארץ (בראשית יט) חרחם לכם יראי שמי שמש וגומר (מלאכי ג) אל

תליתא החשמלה : מדבר ה' בקריאה וסי' יש לאל ידי לעשות עמכם' ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו : ויבל משה מדבר אתם ויתן על י' ועתה דעי וראי מה תעשי : ותבא בי רוח כאשר דבר אלי : ואשמע מדבר אלי · אהבת רע מטוב · נצור לשונך מרע : מרי ד' וסי' לבני מרי ותכל תלנותם מעלי : כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים · אל תהי מרי כבית המרי פצה פיך · ואמרת

תולדות אהרן אל גוים · (סנס' כט) :

מצודת דוד

יתגאה ויחשוב עצמו כאחד מן המלאכים לפי מראה המראה הגדולה הזאת : עמוד · לפי שנפל על פניו אמר לו עמוד על רגליך : (ב) רוח . ר"ל רוח התשוכלות ומחזק מן החולשה אשר באתה בעבור המראה הנפלאה : כאשר . בעת אשר דבר אלי : ותעמידני · הרוח הזה החזיק אותי והעמיד אותי על רגלי : את מדבר אלי · רצה לומר את הדבר שהיה מדבר אלי : (ג) שולח · עתה אני שולח אותך : אל גוים . הם יהודה ובנימין שהם שני שבטים וכ"א קרוי עם לעצמו : המה ואבותם · ר"ל המה עם אבותם כמו שאבותם פשעו בי כן פשעו בי גם המה עד עצם היום הזה : (ד) והבנים · ואלה הבנים אשר הם קשי פנים וחזקי לב מה שלא כן היו אבותיהם אליהם אני שולח אותך : ואמרת וגומר · כאומר ולכן לא תאמר להם דבר מה בשמך כי בודאי לא ישמעו אליך רק בכל פעם תאמר להם בשמי כה אמר ה' : (ה) והמה . כאומר אתה אמור בשמי בין ישמעו המה את הדבר בין שיחדלו לשמוע כי בית מרי המה וקרוב הדבר שלא ישמעו גם אם תאמר בשמי : וידעו . ר"ל ועכ"ז יבוא תועלת כי בבוא הפורעניות ידעו כי נביא היה בתוכם והזהירם ולא שמעו ולא יהרהרו אחר מדת הדין : (ו) ומדבריהם · מה שיגזמו לעשות עמך רעה : כי סרבים וגומר · ר"ל אשר נמצאו עמך אנשים סרבנים מכאיבים בדברי קנתור כקוצים : ואל עקרבים · עם בני אדם מכאיבים כקוצים אתה יושב והוא כפל ענין במ"ש : מדבריהם . עכ"ז אל תירא מדבריהם : כי בית מרי המה . ר"ל המה בית מרי לבד אבל לא ירשיעו לעשות עמך רעה : (ז) אם ישמעו . בין שישמעו בין שיחדלו מלשמוע כי בית מרי המה וקרוב הדבר שיחדלו מלשמוע : (ח) אל תהי מרי · אל תהי מורד בדבר השליחות למאן ללכת להיות דומה כבית המרי : פצה פיך · פתח פיך ואכול וגו' היא המגלה הנתונה לו ר"ל ללמוד הדברים וזכור אותם למען יהיו שגורים בפיך : (ט) והנה וגומר · ביד השלוחה היה מגלה כתובה : (י) ויפרש · יד הוא פרשה המגלה לפני והיתה כתובה משני עבריה מה שהוא נגד פני האדם הקורא ומה שהוא אחורי המגלה מעבר השני : וכתוב אליה · והיה כתוב עליה קינים והגה והי והם ענין נהי ומספד האמורים

מצודת ציון

(א) אותך · כמו אתך והתי"ו בדג"ש ור"ל עמך : (ג) עצם היום . גוף היום וכן בעצם היום הזה (בראשית ז) : (ד) קשי פנים · הוא הפוך מן בושת הפנים כי זהו פניו רכות וממהר להלבין בשביל בושה קטנה ולא כן קשה הפנים : (ה) מרי . ענין מרד כמו ממרים הייתם (דברים ט) : (ו) סרבים . מל' סרוב ומיאון : וסלונים . מין קוצים כמו סלון ממאיר (לקמן כח) : עקרבים . הם מין קוצים כמו ואני אייסר אתכם בעקרבים (דה"ב י) : תחת . ענין שבר ופחד כמו אל תחת (ירמיה א) : (ח) פצה . פתח כמו פציתי פי (שופטים יא) : (ט) שלוחה · ענין פשוטה כמו ידה ליתד תשלחנה (שם ה) : מגלת . מל' גליון ואגרת ויקרא כן ע"ש שגוללין אותו : ספר · ענין כתיבה ע"ש שיש בו

רשי

אל המתנה האחת והכהו (בראשית לב): (י) פנים ואחור · מה דהוה שרויא ומה דעתיד למהוי בסופא : קינים · פורענות של צדיקים בעולם הזה : והגה : מתן שכרן שירננו עליו לעתיד לבא : והי · נהי של רשעים לעולם הבא : (ג) ואוכלה ותהי בפי וגו' . וקבילתה' והוו פתגמה' בפומי כדבש חלי : (ה) עמקי שפה · שיהא להם לשון עמוק שאינך מכיר בו : אל בית ישראל · כ אל בית ישראל אני שולחך אשר לשונם כלשונך : (ו) אם לא אליהם שלחתיך וגו' · ל' שבועה היא אם אליהם שלחתיך חי אני אם לא המה ישמעו אליך ומקרא מסורס הוא : (ט) כשמיר · מין תולעת הוא שמראין אותו על האבן והיא נבקעת כנגדו (הג"ה ל"א שמיר ל' סלע חזק ובתרגום ירושלמי הוא תרגום של צור וכן תרגום מצור החלמיש (דברים ח) שמיר טנרא ויש משמע שמיר הברזל החזק כי כמו שנקרא הצור החזק שמיר כמו שנקרא הברזל שמיר בשביל חזקו כא"א) :

כה

רדק

נגד פני האדם ואשר תחתיו יקרא אחור : וכתוב אליה . כמו עליה : קנים והגה והי . הולם לשון בכי ומספד ואלה הקנים היו על ישראל : (א) ויאמר אלי . את אשר תמצא אכול · פי' אשר תמצא בידי מה שאני נותן לך אכול : (ב) ואפתח את פי . הכל דרך משל כמו שכתבנו ותרגם יונתן וארכינית ית נפשי ואחכמני מה דכתיב במגלתא הדא : (ג) ויאמר אלי . בטנך תאכל · דרך משל שלא יקיא מתוך פיו אלא יאכיל בטנו ותרגם יונתן ית נפשך תסבע : את המגלה · פי' מן וכן הם יצאו את העיר כמו מן העיר : ואוכלה . אכלתי את המגילה ותהי בפי כדבש למתוק והאכלתי את בטני שלא הקאתיה : למתוק · כמו מתוק והלמ"ד מורה על הענין ויספיק אותה וכן לאמות חמש והדומים להם שכתבנו בספר מכלל : רוצה לומר שקבלה ולמדה ברצון טוב ובלב טוב : (ד) ויאמר אלי . ודברת בדברי · בלשון אשר אני מדבר לך כן תדבר אליהם כי אינם לועזות שלא יבינו לשונך : (ה) כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון . כפל ענין במלות שונות אמר גם הם אינם מדברים לשון אחרת שלא תבין אתה את דבריהם כי בני לשון אחת אתה עמהם הם יבינוך ואתה תבינם : (ו) לא על עמים רבים · ר"ל רבי המרחק שהם מארץ רחוקה מאד שלא שמעת מעולם לשונם : אם לא אליהם . אם לא לשון שבועה וכן אם לא בתים רבים לשמה יהיו אם לא כאשר דמיתי כן היתה כאדם שאומר לא יהיה זה אם לא יהיה כאשר אמר באמת אם אליהם שלחתיך הם ישמעו אליך אף על פי שלא יבינו לשונך ולא תבין לשונם הם יקבלו מה שיפרש להם נביאתך : (ז) ובית ישראל לא יאבו לשמוע אליך . ולמה לא יאבו לשמוע אליך כי אינם אובים לשמוע אלי לא מפני שמואסים בך אלא מפני שמואסים הם בדברי ובתוכחתי : (ח) הנה נתתי את פניך חזקים . שלא תירא מהם ולא תבוש מפניהם : (ט) כשמיר חזק מצר . כתרגם כמו והקח לפורס צור סכרזל : חזק . יקרא שמיר אמר כמו שהברזל חזק מן הצור ותוקף אתו כן תשברם אתה ותכלם : כי בית מרי המה · וירצו שישמדו כנגדך בתוכחתך לפיכך

כתובה פנים ואחור וכתוב אליה
קינים והגה והי :
ג א ויאמר אלי בן־אדם את
אשר־תמצא אכול אכול את־
המגלה הזאת ולך דבר אל־בית
ישראל : ב ואפתח את־פי ויאכלני
את המגלה הזאת : ג ויאמר אלי בן־
אדם בטנך תאכל ומעיך תמלא את
המגלה הזאת אשר אני נתן אליך
ואכלה ותהי בפי כדבש למתוק :
ד ויאמר אלי בן־אדם לך־בא אל־
בית ישראל ודברת בדברי אליהם :
ה כי לא אל־עם עמקי שפה וכבדי
לשון אתה שלוח אל־בית ישראל :
ו לא ׀ אל־עמים רבים עמקי שפה
וכבדי לשון אשר לא־תשמע
דבריהם אם־לא אליהם שלחתיך
המה ישמעו אליך : ז ובית ישראל
לא יאבו לשמע אליך כי־אינם
אבים לשמע אלי כי כל־בית
ישראל חזקי־מצח וקשי־לב המה :
ח הנה נתתי את־פניך חזקים
לעמת פניהם ואת־מצחך חזק
לעמת מצחם : ט כשמיר חזק מצר
נתתי מצחך לא־תירא אותם ולא־
תחת מפניהם כי בית מרי המה :
י ויאמר אלי בן־אדם את־כל־דברי

ומאחורהא מה דהוה מן שרויא ומה דעתיד למהוי בסופא וכתיב בה דאם יעברון בית ישראל על אוריתא ישלטון בהון עממיא ואם יעבדון ית אוריתא יסוף מנהון אליא ודונא ותינחתא : א ואמר לי בר אדם ית דמתיהיב לך קביל קביל מה דכתיב במגלתא הדא ואזיל ואתנבי על בית ישראל : ב וארכינית ית נפשי ואחכימתני מה דכתיב במגלתא הדא : ג ואמר לי בר אדם נפשך תסבע ומעך תמלי אם תקביל מה דכתיב במגלתא הדא די אנא יהיב לך וקבילתהא והוו פתגמהא בפומי כדבש חלי : ד ואמר לי בר אדם אתא אזיל לות בני ישראל ותתנבי בפתגמי נבואתי להון : ה ארי לא לות עם עמיקי ממלל ויקירי לישן את שליח לאתנבאה אלהין לות בית ישראל : ו לא לות עממיא סגיאין תקיפי ממלל ויקירי לישן דלא תשמע פתגמיהון אלו לותהון שלחתך אינון יקבלון מנך : ז ובית ישראל לא יבון לקבלא מנך ארי לית אינון צבן לקבלא למימרי ארי כל בית ישראל חציפי אפין ותקיפי לבא אינון : ח הא יהבית ית אפך תקיף כקביל בית אפיהון וית בית עינך חסין כקביל בית עיניהון : ט כמא דשמירא תקיף מטנרא כן יהבית ית בית עינך חסין כקביל בית אפיהון ולא תדחל מנהון ולא תתבר מן קדמיהון ארי עם סרבן אינון : י ואמר לי בר אדם ית כל פתגמי

אל מרי אל בית ישראל : אכול ה' מ"ל וסי' ואשימה לפיך פת לחם . ויאמר לו קום אכול · בן אדם את אשר תמצא אכול ב' בו · אכול ושתה יאמר לך : עמקי ג' וסי' את עם נועז · כי לא אל עם עמקי שפה · ודבתריה לא אל עמים ; וא' בעמקי בעמקי שאול קראיה : חזקים ג' וסי' וילכו בני דן לדרכם · הנה נתתי את פניך חזקים לעמת · חזקים כראי מוצק : לא תירא ה' וסי' לא תירא מהם זכור תזכור את · וראית סוס ורכב עם רב ממך · וה' הוא ההולך לפניך הוא יהיה · לא תירא מפניהם דירמיה · לא תירא אתם ולא תחת מפניהם דסיפרא · לא תירא מפחד לילה · לביתה משלג · והיית מוצק לא

תולדות אהרן פנים ואחור עירובין כא :

מצודת ציון

ט כפולי דברים : (י) קינים · מלשון קינה : והגה . ענין המיה כענין יהגה וכן אהגה כיונה (ישעיה לח) : והי · הוא ענין מספד ונהי : (ה) עמקי . ר"ל קשה : שפה · כן יקרא לשון עם כמו ושפה אחת לכולם (בראשית יא) : (ו) השמע · ענין הבנה : אם לא . הוא ענין שבועה כאומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת וגזם ולא אמר וכן אם לא בתים (ישעיה ה) : (ז) לא יאבו . לא ירצו כמו לא אבה יבמי (דברים כה) : (ח) לעומת . נוכח : (ט) כשמיר · הוא ברזל החזק וכן כצפורן שמיר (ירמיה)

מצודת דוד

האמורים על רעות ישראל וצרותיו בעת החורבן : ג (א) את אשר תמצא · ר"ל כל הכתוב במגלה בין בפנים בין באחור : אכול . ר"ל למוד וקבל המאמרים : אכול וגומר וכאשר תלמוד ותקבל את דברי המגלה אז לך דבר וגו' את הדברים אשר אתך : (ב) ויאכילני . ר"ל שם בפי ולמדני את דברי המגלה : (ג) בטנך תאכל וגומר . ואל תקיאם ר"ל קבוע הדבר ואל תסיחם מדעתך לשכחם : ואוכלה . קבלתי דברי המגלה והיתה בפי כדבש למתוק ר"ל שמעתם בלב רצון והחזק ונשא על כי היו דבר ה' עם כי היו יעודים רעים ומרים : (ד) בדברי · באופן הדברים שאדבר אני ולא תשנה דבר כי יותר מקובל על הלב סדור הדברים עצמם האמורים מפי ה' : (ה) כי לא וגו' · איך צריך לשנות אופן הדברים לפי ענין ההרגל שלך במליצת הלשון שתאמר אליהם לפי שלא אל עם שלשונם עמוק וכבד ממך שלא הורגלת בו אתה שלוח ממני כי אלא אל בית ישראל אתה שלוח ושפה אחת לכם ולכן דבר בזה הלשון ובזה הסדור שאומר לך : (ו) לא אל עמים רבים · אין אתה שלוח אל עמים רבים מתחלפי לשונות אשר עמקו וכבדו ממך אשר לא תשמע דבריהם כמו שהם לגזור לשיחה סיבה לשנות הסדר ולהרחיב הדבור בלשון המובן לכולם למען לא ימצאו פה להשיב ר"ל אין לך צורך לשנות הסדר לא בעבור שאמרך בלשון שלא הורגלת בו ולא בעבור שלא תבין כמוב הפותה השומעים : אם לא . הריני נשבע אילו שלחתיך אל העמים עם כי הייתי מוכרח לשנות סדר הדברים ואינם מקובלים כ"כ על הלב כסדר הדברים היוצאים מפי עכ"ז היו שומעים אליך : (ז) ובית ישראל · אבל בית ישראל לא יאבו לשמוע אליך כי אם תאמר להם כסדור מאמרי כי אינם רוצים לשמוע גם אלי ר"ל אף סדור הדברים אשר יצא מפי אינם מקובלים על לבביהם : חזקי מצח · כן יאמר על מי שהוא מפיו ביותר שהוא מרים מצחו ומחזקו וכן ומצחך נחושה (ישעיה מח) : (ח) את פניך חזקים · לנפות למולם ביותר בלי הראות להם הכנעה מה : ואת מצחך וגומר · כפל הדבר במ"ש : (ט) כשמיר · כמו השמיר שהוא חזק מן הצור כן נתתי את מצחך חזק ממצחם : כי בית מרי המה · ר"ל המה בית מרי לבד אבל לא ירפישו לשמוע ממך דעם : (י) קח בלבבך · שמור בלבבך

אשר אדבר אליך קח בלבבך ובאזניך שמע׃
יא ולך בא אל־הגולה אל־בני עמך ודברת אליהם ואמרת אליהם כה אמר אדני יהוה אם־ישמעו ואם־יחדלו׃
יב ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד־יהוה ממקומו׃
יג וקול כנפי החיות משיקות אשה אל־אחותה וקול האופנים לעמתם וקול רעש גדול׃
יד ורוח נשאתני ותקחני ואלך מר בחמת רוחי ויד־יהוה עלי חזקה׃
טו ואבוא אל־הגולה תל אביב הישבים אל־נהר־כבר ואשר המה יושבים שם ואשב שם שבעת ימים משמים בתוכם׃
טז ויהי מקצה שבעת ימים ויהי דבר־יהוה אלי לאמר׃
יז בן־אדם צפה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם ממני׃
יח באמרי לרשע מות תמות ולא הזהרתו ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה לחיתו הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש׃
יט ואתה כי־הזהרת

(מסורה:) ג׳ • י״א · ל׳ · כ׳ · ל׳ ומ״ל · ב׳ כפאתני ותביאני · ג׳ · ואשב ק׳ · י׳ מ״ל · ל׳ · פ׳ • ס׳ · פסקא באמצע פסוק · ל״א בטעם · ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא ז כ״ו · ל׳ · ב׳ · ל׳

תרגום

דאמליל עמך קביל בלבך ובאודנך שמע׃ יא ואתא איזיל לות בני גלותא לות בני עמך ותתנבי להון ותימר להון כדנן אמר יי אלהים אם יקבלון אולפן ואם יתמנעון מלמחטי׃ יב ונטלתני רוחא ושמעית בתרי קל זיע סגי דמשבחין ואמרין בריך יקרא דיי מאתר בית שכינתיה׃ יג וקל גפי בריתא נקשן חד לקבל חד וקל גלגליא לקבלהון וקל זיע סגי׃ יד ורוחא נטלתני ונסיבתני ואזלית במריר בתקוף רוחי ונבואה מן קדם יי עלי תקיפת׃ טו ואתית לות בני גלותא לתל אביב דיתבין על נהר כבר ונחית ביניהון ואינון יתבין תמן ויתיבית תמן שבעא יומין שתיק ביניהון׃ טז והוה מסוף שבעא יומין והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר׃ יז בר אדם מליף מניתך לבית ישראל ותקביל ממימרי פתגם ותזהיר יתהון מלמחטי קדמי׃ יח כד אמרית לרשיעא מימת תמות ולא אזהרתיה ולא מלילתא לאזהרא רשיעא מאורחיה דרשעא לקימותיה הוא רשיעא בחוביה ימות ודמיה מן ידך אתבע׃ יט ואת ארי אזהרתא רשיעא ולא תב

רד״ק

אותם : (י) ויאמר • קח בלבבך ובאזניך שמע • הוי״ו כוי״ו כן אחם קלפת ונתמה והדומים לו אחר שתשמע באזניך קח בלבבך שלא תשכח מה ששמעת : (יא) ולך בא אל הגולה • הוא היה במקום אחד ומקצת בני הגולה אשר הוא שלוח אליהם במקום אחר גם כן על נהר כבר : הגולה • רוצה לומר בני הגולה או פירושו הכנסת הגולה : ודברת אליהם ואמרת אליהם . כפל ענין במלות שונות לחזק הענין רוצה לומר שיאמר להם פעם אחר פעם אולי ישמעו ותרגם יונתן ותתנבי להון ותימר להון : (יב) ותשאני רוח • במראה הנבואה נדמה לי שנשאתני רוח ללכת אל הגולה : ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה׳ ממקומו • כשנשאתני הרוח שמעתי קול אחרי במקום הנבואה שהייתי שם והקול היה או׳ ברוך כבוד ה׳ ממקומו ר״ל כשסר ממקומו מעל הכפורת ובין שני הכרובים כי ישראל היו מחסרים כבודו בהיותו ביניהם בשמל הקנאה המקנה וכאילו נתוסף כבודו בסורו משם ולשון ברכה היא תוספת טובה וכבוד וכן אמר למטה וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו על מפתן הבית והמכהם הגדול רבי׳ משה ז״ל פירש ממקומו כפי מעלתו ועלם חלקו במאמות : (יג) וקול כנפי החיות • כמו שאמר למעלה ואשמע את קול כנפיהם ופירוש משיקות שהם נושקות זו לזו כמו שאמר חוברות אשה אל אחותה ויונתן תרגם נקשן חד לחד כלומר דופקות זו בזו כמו וארכובותיה דא לדא נקשן : וקול רעש גדול • והיה הקול רעש גדול ושמעתו זה הקול פעם אחרת מורה על מהירות הנסיעה והאופנים משמיעים קול בלכתם וכן קול כנפי החיות כמו שפי׳ למעלה : (יד) ורוח נשאתני • במראה הנבואה היה זה והוא מה שאמר למעלה ותשאני רוח אלא לפי שהפסיק בשמיעת הקול חזר ואמרו רוח נשאתני ובמראה הנבואה היה הנשיאה והלקיחה וכן אמר למטה ורוח נשאתני ותביאני כשדימה אל הגולה במראה ברוח האלהים וכל מה שכתוב עד אותו הפסוק הכל היה במראה הנבואה ובואו אל הגולה תל אביב וישבתו שם שבעת ימים משמים ומקץ ז׳ ימים שב אליו הדבר ולאתו אל בקעה וכן קח לך לבינה שבב על צדך קח לך חטים קח לך חרב חדה הכל היה במראה הנבואה וכן בשנה הששית אני יושב בביתי וכל הענין עד פסוק ורוח נשאתני ותביאני כשדימה וגו׳ ולא הורשה לדבר אליהם ולהוכיחם עד אותו העת כמו שאמר ואדבר אל הגולה וגו׳ : ואלך מר בחמת רוחי • רוצה לומר מר נפש כמו שאמר בחמת רוחי : ויד ה׳ עלי חזקה • יד הנבואה : (טו) ואבוא • תל אביב . שם מקום כמו תל מלח תל חרשא ואולי הוא אחד מהם : אל נהר כבר • כמו על נהר כבר : ואשר • כתיב ואשב קרי והכתוב רוצה לומר וכאשר ראיתי המה יושבים ואשב שם ויונתן תרגם זה ונחית ביניהון והקרי ויתיבת כמשמעו והקרי כמשמעו ואשב ומה שאמר המה יושבים ר״ל ואשב כמו שהיו המה יושבים ואשר ענין חיזוק ואמר אחר כן ואשב שם שבעת ימים משמים בתוכם שמה ונבהל ויונתן תרגם שתיק : (טז) ויהי מקצה שבעת ימים • סוף השבעה ימים מבואר הוא : (יז) בן אדם צופה • כמו הצופה שמזהיר את העם בבא עליהם האויב : והזהרת אותם ממני • כלומר בשמי בדברים ששמעת ממני : (יח) באמרי • מדרכו הרשעה . הרשע דרכו רשעה כמו שכתוב דרכו טובה : בעונו ימות • מיתה מופלגת בעולם הזה או הכרתית לעולם הבא וכן פירוש לחיתו כי יש עון עונשו בעולם הזה ויש בעולם הבא ומה שאמר בעונו ימות ואף על פי שלא מחר לפי שהוא תועה ידוע בעצמו שהוא חוטא אעפ״כ אם יוסירנו אפשר שיסוב בתשובה : ודמו מידך אבקש • כיון שטיפך להזהירו כמו שאמר באמרי לרשע כי באמרי לך שתאמר לו בשמי כאילו אני אומר לו והנה אם אתה לא אמרת לו אתה פשעת בנפשו כי היה שב באזהרתך

רש״י

(יא) כה אמר אדני אלהים . הנבואה הזאת לאומרם אליהם : אם ישמעו : או ישמעו או יחדלו אתה אמור אותה אליהם : (יב) ותשאני רוח • לאחר שגמר דבריו נטה אל הרוח לשאתו אל המקום אשר בני הגולה שם : (יג) משיקות . לשון נשיקה מקישות זו אל זו והיה נשמע בהקשתן כמו שאומר למעלה ואשמע את קול כנפיהם : (יד) ואלך מר • שהיה קשה בעיני לקטרג את בני עמי : ויד ה׳ עלי חזקה • אכפו וכמו להוליכני על כרחי : (טו) תל אביב • לתל אביב שם מקום : משמים • משתומם אדם משותק מלדבר : (יז) צופה נתתיך • למה אתה שותק הלא כצופה שמעמידים על המגדלים לראות אם יבאו גייסות לעיר יתקע בשופר להזהיר את העם שיתכנסו ויתחזקו כן נתתיך להזהירם להשמר מן הפורענות שלא

(מסורה:) תירא : וקול כנפי חד מן י׳ ר״פ מן ג׳ ג׳ מלין דנסבין ו׳ בקריאה וסי׳ ולכל חית הארץ ולכל לכל • והנה אנחנו מאלמים אלמים והנה והנה ? וכן תעשה לחמרו וכן וכן ? וכל הארץ בוכים וכל וכל ? ואנשי בבל עשו ואנשי ואנשי • וקול כנפי החיות וקול וקול • ואיש את אשת רעהו ואיש ואיש • ואל תרא ביום אחיך ואל ואל • ומני אפים ישעי ובני ובני ושם האיש

תולדות אהרן כבוד ה׳ • פקידה שער מד : צפה נתתיך • שם שער ק :

מצודת ציון

(ירמיה יז) : מטר • מסלע : (יג) משיקות . מל׳ נשיקה כי בהגעתן זו לזו נושקות זו לזו : (יד) בחמת • מל׳ חמה וכעס : (טו) משמים : ענין תמהון ושתיקה כמו אשתומם כשעה הדא (דניאל ד) : (טז) מקצה . מסוף : (יז) צופה . הוא העומד על מגדל העיר ומביט מי ומי הבאים אל העיר : והזהרת . מל׳ אזהרה : (יח) אבקש . ר״ל אדרוש לגלם גמול עליו :

מצודת דוד

בלבבך והשמירה בלבב תהיה על כי מאזין האמרים באזניך ודוגמתו הקשבתי ואראה (ירמיה לה) ור״ל הקבלה תהיה על כי ראיתי : (יא) אל הגולה . אל אנשי הגולה אשר ישבו במקום אחר על נהר כבר : ודברת אליהם ואמרת אליהם • ר״ל פעם אחר פעם תדבר אליהם ותוכיחם בדבר ה׳ לומר בכל פעם כה אמר ה׳ : אם ישמעו • כאומר אתה אמור בשמי בין ישמעו לך בין יחדלו משמוע : (יב) ותשאני רוח • הרוח נשא אותי ממקום מעמדי ושמעתי מאחורי קול ברעש גדול אומר ברוך כבוד ה׳ ממקומו כאומר אל הנביא אל תחשוב שבעבור השכינה ממקומו מבית קה״ק לא יהיה ברוך ומהולל כבוד ה׳ כמו שהיה בהיותו במקומו בבית קה״ק כי אע״פ שסר ממקומו הוא ברוך ומהולל אבל ישראל הם הם החסרים בהסרת השכינה מביניהם אבל כבוד ה׳ הוא תמיד ברוך ומהולל : (יג) וקול כנפי החיות . ר״ל ואז שמעתי קול כנפי החיות שהן נוגעות זו בזו כאלו מנשקות זא״ז וזה היה סלוק השכינה כאלו החיות מוליכי המרכבה עופפים משם ובפריחתן יגעו הכנפים זה בזה ומשמיעים קול : וקול האופנים לעומתם : גם שמעתי קול האופנים כשהם מתגלגלים והיה קולם לעומת קול כנפי החיות ושוה להם : וקול • והיה קול רעש גדול : (יד) ורוח נשאתני • חזר לדבריו לומר הרוח שנשא אותי ממקומי לקח אותי משם אל מקום אחר : ואלך • שם הלכתי במר נפש בחמת רוחי כדרך המילר ודואג שהוא מלא חימה וכעס ודאגתו היה על כי ראה סלוק השכינה מבית קה״ק ויד ה׳ • כח חוזק הנבואה היתה עלי חזקה ללכת אל בני הגולה לנבאות להם : (טו) אל הגולה תל אביב • אל בני הגולה אשר בתל אביב והוא שם מקום : היושבים • אשר היו יושבים על נהר כבר : ואשב • ישבתי במקום אשר המה יושבים שם והנה ישבתי שם שבעת ימים בתוכם תמה ונבהל ומושתק : (יז) צופה • כמו שהצופה העומד לראות אם גייסות באים להזהיר בני העיר להיות נשמרים מהם כן העמדתיך להזהיר את העם על התשובה להיות נשמרים מן הפורעניות המעותדת לבוא ושמעת . וכאשר תשמע מפי דבר פורעניות תזהיר אותם בשליחותי לעשות תשובה : (יח) באמרי לרשע • ר״ל באמרי לך על הרשע שימות ואתה לא הזהרתו ולא דברת להזהיר את הרשע לשוב מדרכו הרשעה למען ישאר חי : הוא רשע . הנה הרשע

בהזהרתך לפיכך אבקש דמו מידך ואפרעון ממנו : (יט) אתה · מבואר הוא : (כ) ובשוב צדיק . ונתתי מכשול לפניו . המכשול הוא מיתות בחטאו והדומה אבי ז"ל פירש המכשול שילוות בכל מעשיו בעולם הזה כי פרי צדקותיו שהיה עתיד לאכול לעולם הבא יאכלנו בעולם הזה והו מה שאמר משה רבינו לא יאחר לשונאו כתרגומו ומה שאמר ולא תזכרנה צדקותיו רוצה לומר לעולם הבא אבל לעולם הזה תזכרנה : צדקתו · כן כתיב על הכלל וקרי צדקותיו על הפרט ויונתן תרגם ונתתי מכשול ואתן תקלת תובי' קדמוהי נראה שדעתו כדעת רבותינו ז"ל שפירשו באדם שהיה צדיק ושב מצדקו ועשה עול בספר אמר הקדוש ברוך הוא אני אתן מכשול לפניו כלומר אני ממציא לידי חטא גלוי לכל כדי שידעו הכל כי הוא רשע : (כא) ואתה כי הזהרתו צדיק . שכנוי קודם הידיעה וכן ויעשנו את עשתו חכמתו חיתו להם והדומים להם: צדיק. מי שהיה כבר צדיק : לבלתי חטא · צדיק שלא ישוב מצדקו : חיו יחיה · בוי"ו במקום ה"א לנח"ד כפעל מהר · בקמץ והוא נפעל עומד : (כב) ותהי עלי שם · בתל אביב וצוהו לצאת אל הבקעה וראהו שם הכבוד כמו שראהו על נהר כבר כי הבקעה מקום פנוי יותר מתל אביב שהיו יושבים שם בני אדם וצוה לו פעם אחר פעם להתבודד ההשגחה וההכנה ועוד כי באותה הבקעה שבה נגלתה בכל סתר וראהו שם השגחתו בכרובים שבכל שם שמהם ונגלה שם מתהלכים ואמרו כהכבוד אשר ראיתי על נהר כבר לא הוצרך לפרש ולפרוש דברי המרכבה : (כג) ואקום · מבואר הוא : (כד) ותבא בי . מתחילה ציוה לבוא בתוכ' שותק להודיע כי שתיקתו כדבורו כי בית מרי המה ואחר כך ציוה להיות נסגר בתוך ביתו ולא יצא בתוכם כדי שלא יוכיחם עד בלתי לדבר עמו כל הנבואות עד פסוק ורוח נשאתני ותביאני כשדימה: (כה) ואתה. הנה נתנו עליך עבותים ואסרוך בהם · כאילו אסרוהו בעבותים שלא יוכל לצאת מביתו ללכת בתוכם: (כו) ולשונך . כאילו הדבוקה לשונך אל חכך ותהיה נאלם כלומר שלא תדבר אליהם ולא תוכיחם : (כז) ובדברי אותך . כשאתן לך לדבר אתך: אפתח את פי' · כלומר אתן לך רשות לדבר להם : השומע ישמע והחדל יחדל · ובלותו לדבר עמו היה כשאמר ויעל מעלי במראה אשר ראיתי ואדוני אבי ז"ל פירש זה על מה שאמר כה אליו הפליט ויד ה' היתה אלי בערב לפני בא הפליט ויפתח את פי וגו' : (א) ואתה בן אדם קח לך לבנה . למה לו לבנה ולא אמר לו שיצור על לוח כל הענין לפי שבוני בלבני' הערים או כאבנים שהיה הלבנה קל הוא והלבנה נוחה לחקוק בה יותר מהלוח ויונתן

רשע ולא־שב מרשעו ומדרכו פ'
הרשעה הוא בעונו ימות ואתה ב' וכטעין
כ את־נפשך הצלת : כ ובשוב צדיק ד'
מצדקו ועשה עול ונתתי מכשול ל'
לפניו הוא ימות כי לא הזהרתו
בחטאתו ימות ולא תזכרן צדקתו ב' צדקתיו ק'
אשר עשה ודמו מידך אבקש :
כא ואתה כי הזהרתו צדיק לבלתי
חטא צדיק והוא לא־חטא חיו יחיה ד' כתיב וי"ו
כי נזהר ואתה את־נפשך הצלת :
כב ותהי עלי שם יד־יהוה ויאמר אלי
קום צא אל־הבקעה ושם אדבר
אותך : כג ואקום ואצא אל־הבקעה ל'
והנה־שם כבוד־יהוה עמד ככבוד ל' וחד ככתב
אשר ראיתי על־נהר־כבר ואפל
על־פני : כד ותבא־בי רוח ותעמדני
על־רגלי וידבר אתי ויאמר אלי בא
הסגר בתוך ביתך : כה ואתה בן־
אדם הנה נתנו עליך עבותים ל' . ג'ס"ל
ואסרוך בהם ולא תצא בתוכם : ו'
כו ולשונך אדביק אל־חכך ונאלמת ל' וחד ס'
ולא־תהיה להם לאיש מוכיח כי ס'
בית מרי המה : כז ובדברי אותך ל'
אפתח את־פיך ואמרת אליהם
כה אמר אדני יהוה השמע ישמע
והחדל ׀ יחדל כי בית מרי המה : ל' . ל'
ד א ואתה בן־אדם קח־לך כ"ד
לבנה ונתתה אותה לפניך וחקות ל' וכ"כ

מחוביה ומאורחיה דרשעא פ'
הוא בחוביה ימות ואת ית ב' וכטעין
נפשך שיזבתא : כ וכד יתוב ד'
זכאה מזכותיה ויעביד שקר
ואתן תקלת חובין קדמוהי ל'
הוא ימות ארי לא אזהרתיה
בחוביה ימות ולא אדכרן ב'
זכותיה דעבד ודמיה מן ידך צדקתיו ק'
אתבע : כא ואת ארי אזהרת
לצדיקא בדיל דלא למחטי
צדיקא והוא לא חטי מחי יחי ד' כתיב וי"ו
ארי אזדהר ואת ית נפשך
שיזבתא : כב ושרת עלי תמן
רוח נבואה מן קדם יי ואמר
לי קום פוק לבקעתא ותמן
אמליל עמך : כג וקמית ל'
ונפקית לבקעתא והא תמן
יקרא דיי שריא כיקרא ל' וחד ככתב
דחזיתי על נהר כבר
ואשתטחית על אפי : כד ועלת
בי רוחא ואקימתני על רגלי
ומליל עמי ואמר שול אתמטר
בגו ביתך : כה ואת בר אדם
הא גזרית פתגמי פומי עלך ל' . ג'ס"ל
כאסור גדילן דאסרין בהן ולא ו'
תפוק בינידהון : כו ולישנך ל' וחד ס'
אדביק לחכך ותשתוק ולא
תהי להון לגבר מוכח ארי עם ס'
סרבן אינון : כז ובמללותי עמך ל'
ארכין ית נפשך ותימר להון
כדנן אמר יי אלהים דמקביל
יקביל אולפן ודי יתמנע
יתמנע מלמחטי ארי עם סרבן ל' . ל'
אינון : א ואת בר אדם סב לך כ"ד
אבנא ותתן יתה קדמך ל' וכ"כ

שלא הביאנו עליהם : (כ) ונתתי מכשול לפניו · כשהוא עושה דבריו בהצנע ומראה עצמו כצדיק אני נותן עבירה מפורסמת לפניו כדי לגלות מעשיו וכשאבי' רעה עליו לא יהרהרו אחרי : ולא תזכרנה צדקותיו · פירשו רבותינו בתוהא על הראשונות שמתחרט על הצדקו' הראשונות שעשה : (כג) והנה שם כבוד ה' עומד . הקדים על ידי לילך שם מדה טובה יתירה מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן התלמיד ממתין לרב וכאן הרב ממתין לתלמי' : (כד) הסגר בתוך ביתך · להראותך שאינם ראויין לתוכח' : (כה) הנה נתנו עליך עבותים · הוי אסור בביתך כאילו נאסרת בעבותים וכן ת"י הא גזרת פתגמי עליך כאסור גדילן וגו' : (כז) ובדברי אותך כשאחפוץ לדבר אתך אשלחך אליהם : ואמרת אליהם כה אמר ה' אלהים · את כל דברי שליחותי : השומע ישמע . אין זה מן השליחו' אלא הרוח הקודש אמר לנבי' אתה אמור אליה' שליחותי והם השומע ישמע והחדל יחדל כי ידעתי כי לא כולם ישמעו כי בית מרי המה : (א) לבנה . טויל"א בלע"ז ויש מהם שהם גדולים

אליסלך ושם ושם : ובשוב ד' בקריאה וסי' ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול · בשוב צדיק דככל התועבות · ובשוב רשע מרשעתו וחברו · ותר ובשוב דוד מהכות את הפלשתי : חיו ד' כתוב ו' בקריאת וסי' ואתה כי הזהרתו צדיק . וישב · חבול ישיב רשע · וכל אחריו כל חטאתיו אשר חטא לא תזכרנה : עבותים ג' מלאים בקריאה וסימ' הנה נתנו עליך עבותים. והנה נתתי עליך עבותים. ויתן את צמרתו : ישמע ב' קמצין וסי' פן יראה בעיניו ובאזניו · השמע ישמע והחדל :

תולדות אהרן ובשוב צדיק . יומא פו : קום צא אל הבקעה . נדרים ח :

מצודת ציון

(כה) עבותים · חבלים עבות כמו ג' יתרים: ואסרוך. ענין קשור: (כו) חכך. החיך עם שמעמל טועמים: (א) לבנה · עשוי מן טיט ומייבשים בחמה ושורפים אותו באש וכן ונלבנה לבנים (בראשית יא): וחקות · מל' חקיקה: מגור

מצודת דוד

הרשע הוא ימות בעבור עונו ולדרוש דמו מידך ר"ל תקבל עונש על מיתתו כי אם היית מזהירו אולי היה שב מדרכו ולא היה מת : (יט) ואתה · אבל אם אתה הזהרת את הרשע והוא לא שב מרשעתו : את נפשך הצלת . ר"ל לא תקבל עונש על מיתתו הואיל והזהרתו : (כ) ובשוב צדיק · כאשר הצדיק יחזור מצדקו ויעשה עול כי ישגה לחשוב שבעבור שהיה צדיק מימים רבים יכפר לו האלהים על העול שעושה עתה : ונתתי מכשול · אזמין לפניו מכשול צרה והוא ימות בה : כי לא הזהרתו · אם לא הזהרתו הנה הוא ימות בעבור חטאתו והצדקות אשר עשה מאז לא תזכרנה לא להגן עליו מן המיתה ואת דמו אדרוש מידך כי אם הזהרתו אולי עמד בצדקו : (כא) ואתה · אבל אם אתה הזהרת את הצדיק לבל יחטא בהבטחון היותו צדיק עד הנה והוא שמע לך ולא חטא כפי מה שחשב : חיו יחיה . אף שחשב לחטוא הואיל ולא חטא חיה יחיה כי קבל את האזהרה : ואתה את נפשך הצלת . כי אם לא הזהרתו היה עושה כמחשבתו והיה מת בחטאו והיה דמו נדרש ממך : (כב) יד ה' . כח חוזק הנבואה : (כג) ככבוד . כדמות מראה המרכבה אשר ראיתי וגו' : ואפול וגו' . להשתחוות לה' : (כד) רוח · ר"ל רוח ההתעוררות והחוזק ותעמידני . הרוח הזה החזיק אותי והעמיד אותי על רגלי : בוא הסגר וגו' . לסבה מבלי חברת אנשים : (כה) הנה נתנו וגו' . ר"ל הנה כלוא בביתך כאלו נתנו עליך חבלים עבות ואסרו אותך בהם לבל תוכל לצאת משם : בתוכם . בין אנשי הגולה : (כו) ולשונך אדביק · ר"ל לא תדבר עמהם כאלו הדבקתי לשונך אל חכך לבל תוכל לדבר : ונאלמת . תהיה כאלם ולא תהיה לעולם לאיש מוכיח שדרכו למחות ולהוכיח אלגו בעת ילאה פי עושה הרע : כי בית מרי המה . לכן לא תוכיחם אולי כי ימרו בך : (כז) ובדברי אותך · וכשאדבר אני בך לשלחך להתנבאות להם אז אפתח את פיך לומר לדבר אתה עם כי לא תהיה רגיל כ"כ לדבר עם אנשים לייסר דרכם : ואמרת . כאשר אשלחך תאמר להם כה אמר ה' ר"ל לא מלבי אני אומר כ"א דבר ה' המה : השומע · אתה תאמר בשמי מי שירצה לשמוע ישמע ומי שיחדל לשמוע יחדל ואין עליך לכופם על השמועה כי בית מרי המה וימרו בך ולא ישמעו אליך אם תרצה לכופם ולכן הנח להם : ד (א) ונתתה · תעמידה מול פניך וחקוק עליה

עָלֶיהָ עִיר אֶת־יְרוּשָׁלִָם׃ ב וְנָתַתָּה עָלֶיהָ מָצוֹר וּבָנִיתָ עָלֶיהָ דָּיֵק וְשָׁפַכְתָּ עָלֶיהָ סֹלְלָה וְנָתַתָּה עָלֶיהָ מַחֲנוֹת וְשִׂים־עָלֶיהָ כָרִים סָבִיב׃ ס'

ג וְאַתָּה קַח־לְךָ מַחֲבַת בַּרְזֶל וְנָתַתָּה אוֹתָהּ קִיר בַּרְזֶל בֵּינְךָ וּבֵין הָעִיר וַהֲכִינֹתָה אֶת־פָּנֶיךָ אֵלֶיהָ וְהָיְתָה בַמָּצוֹר וְצַרְתָּ עָלֶיהָ אוֹת הִיא לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ג' / ל' כ"כ מלא י'

ד וְאַתָּה שְׁכַב עַל־צִדְּךָ הַשְּׂמָאלִי וְשַׂמְתָּ אֶת־עֲוֹן בֵּית־יִשְׂרָאֵל עָלָיו מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו תִּשָּׂא אֶת־עֲוֺנָם׃ סלוגתא דבן אשר ל' / ג'

ה וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ אֶת־שְׁנֵי עֲוֺנָם לְמִסְפַּר יָמִים שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת וְתִשְׁעִים יוֹם וְנָשָׂאתָ עֲוֺן בֵּית־יִשְׂרָאֵל׃ ל' / ל'

ו וְכִלִּיתָ אֶת־אֵלֶּה וְשָׁכַבְתָּ עַל־צִדְּךָ הימני [הַיְמָנִי] שֵׁנִית וְנָשָׂאתָ אֶת־עֲוֺן בֵּית־יְהוּדָה׃ הימני ק' / ס'

ותצור עלה קרתא ית ירושלם: ב ותתן עלה ציר ותבני עלה כרקום ותצבור עלה מליתא ותשרי עלה משרין ותמני עלה אפרורין סחור סחור: ג ואת סב לך מסרית ברזל ותתן יתה כותל ברזל בינך ובין קרתא ותתקן ית אפך לה ותהי בצירא ותצור עלה את היא לבית ישראל: ד ואת שכוב על סטרך דסמלא ותשוי ית חובי בית ישראל עלוהי מנין יומיא דתשכוב עלוהי תקבל ית חוביהון: ה ואנא יהבית לך על חד תרין כחוביהון למנין יומיא תלת מאה ותשעין יומין ותקביל חובי בית ישראל: ו ותשלים ית אלין ותשכוב על סטרך דימינא תנינות ותקביל ית חובי בית יהודה ארבעין יומין

ושים ס' וסי' בסדר בשלח: מחבת ג' וסי' על מחבת בשמן תעשה. וכל נעשה במרחשת. מחבת ברזל ונתת אתה: ואני נתתי לך ב' וסי' ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך. ואני נתתי לך את שני עונם:

תולדות אהרן מתנה. ברכות לג: לצד השמאלי. סנהדרין סו:

רדק

יונתן תרגם לבנה אבנא: (ב) ונתת. ובנית עליו דיק. מגדל עץ שבונין נגד ספי' לכבשם: ושפכת עליה סוללה. כתרגומו ותכבר עלה מליתא והוא שעושים עפר בחפירות שסביב העיר למלאתם ולעשות מן העפר תל גבוה כדי לעלות ממנה אל החומה או להלחם: ושים עליה כרים סביב. נגידים ושרי חיילות ואדוני אבי ז"ל פירש כרים כבשים כמו עם חלב כרים והדומים לו והוא שעושין אילי ברזל לנגח החומה: (ג) ואתה. מחבת ברזל. מחבת אין לו ענין קבול אלא שהיא פשוטה יותר מפרור ושאר כלי ברזל לדמותם לקיר וענין קיר ברזל לשני דברים האחד לחזק הברזל שלב ישראל חזק כברזל והשחרות לשחרות הברזל משל לעונותיהם שהם שחורים וכעורים כמו שדמה אותם לחמנים השחורים והם רחוקים מלהאבין והם מבדילים בינם לבין אלהים כקיר המבדיל בין בית לבית וענין והכינות את פניך אליה כי פני ה' אליהם אם ישובו אליו או ענין הכנת פנים כמו ושמתי את פני בחיים ההוא ומה שאמר וצרת עליה אחר שאמר והיתה במצור רוצה לומר וצרת עליה עד רדת חומותיה: אות היא. כי כן יצורו האויבים על ירושלם עד בקעם אותה: (ד) ואתה שכב. עוד זה שיעשה אות אחר להם: שכב על צדך השמאלי. לפי שרוב שכיבת האדם היא על צדו השמאלי לפיכך צוה לשכב עליו על עון בית ישראל שהם הרוב וצוה לו שישכב עליו שלש מאות ותשעים יום כי כן היו שני עונם ורש"י ז"ל פירש לפי ששמרון היתה לשמאל ארץ יהודה כמו שכתוב ואחותך הגדולה שמרון היושבת על שמאלך לפיכך צוה לו לשכב על שמאלו לשאת עון בית ישראל ופירוש תשא את עונם תסבול עונם כי השכיבה על צד אחד זמן רב שלא יהפך לצד אחר היא קשה מאד והנה זה היה למופת להם כי השני' שלא עבדו האל עבדו הגוים וסבלו עבודתם הקשה וכל השכיבה הזאת ואע"פ שארכו הימים הכל היה במראה הנבואה: (ה) ואני נתתי לך את שני עונם למספר ימים שלש מאות ותשעים יום. רוצה לומר שנתן לו ימים במספר כנגד השנים שחטאו יום לשנה ושני עונם היו שלש מאות ותשעים שנה ורובם מצאנו בפירוש כי בימי השעבוד אשר בין שופט לשופט שהיו עושים הרע בעיני ה' היו משועבדים לגוים מיהושע ועד שמשון שמצא כחשבון קי"א שנים ובימי מלכי ישראל שעשו הרע בעיני ה' והיו בשיעבוד מלכי העכו"ם תמצא כחשבון מירבעם עד הושע מאתים וארבעים ואחת שנה הרי שלש מאות וחמשים ושתים חסרו שלשים ושמנה תוסף בהם עשרים של שמשון שהיו מושלים בהם פלשתים לפי שהיו עושים את הרע בעיני ה' כמו שכתוב הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים אף על פי שהושיעם שמשון לא היתה התשועה שלמה לפי שלא היה לבם שלם עם ה' חסרו עדין שמונה עשרה שנה אלו שמנה עשרה שנה היו בין ימי שמגר שלא נתפרשו שלא היתה תשועתו אלא מעוטה וכן כתיב בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות ובין ימים שבין שמשון לעלי שנאמר בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה ואז נעשה פסלו של מיכה כמו שפירשנו במקומו ותימה הוא מה שת"י את שני עונם על חד תרין בחוביהון: (ו) וכלית את אלה. רוצה לומר כי אחר שגלו עשרת השבטים החלו מלכי יהודה לעשות הרע בעיני ה' כי בשנת שש לחזקיהו גלו ואחרי מות חזקיהו החלו לעשות הרע בעיני ה' ואף על פי שאחז היה רשע לא נגזרה

ואחאב מלך עשרי' ושתים ושתים דאמון וי"א דיהויקים ונבואה זו נאמר' ליחזקאל בשנ' החמישית לגלותו הרי ארבעים חק שלם ארבע מאות ושלשים ואחר הנבואה הזאת היו שש שנים הרי שמונה יובלות ושלשי' ושש שנה בשמונה יובלות שמונה שבועי שמיטות הרי חמשים ושש שנות שמיטה ושמונה שנות יובל הרי ששים וארבע ובשלשים

רשי

גדולות: (ב) דיק. מנגני"ל בלע"ז שמשליכין בו אבנים לעיר סוללה. שופך עפר וסוללו וכובשו במקלות ועושה תל גבוה לעמוד עליו ולראות בתוך העיר ולירות בחצי': סוללה. פורייר"א בלע"ז: ושים עליה כרים. ת"י אישרורון והם כרים שמושב חיילותיו ויושבי' באהלי' לרוחות העיר שלא יצא אדם יוצא ובא ופירוש כרים שרים הממונים על הצבא' זה שומר לרוח זו וזה לרוח זו: (ג) קיר ברזל. דוגמא לחומת העיר המפסקת בין הצבא ובין העיר. אות היא. שכך תבא ירושלים במצור: (ד) על צדך השמאלי. לסבול צער ויסורין מנין ימים כמנין שנים אשר הליקתני רוחי כביכול על שהכעיסו לפני ותכס' על עונם אחרי אשר קשה בעיניך הפורענות שאני אומר להביא עליהם: (ה) נתתי לך את שני עונם וגו'. הקילותי עליך לקבל את צער שסבלתי אני למנין שנים שחטאו לפני הפכתים לך למנין ימים (לישנא אחרינ' שני כמו שנים וכן תרגם יונתן ואנא יהבית לך על חד תרין בחוביהון סא"א): שלש מאות ותשעים יום. שנינו בסדר עולם מלמד שחטאו ישראל שלש מאות ותשעים שנה משנכנסו לארץ עד שגלו ממנו עשרת השבטים ואתה מוצא מהם מפורשים מאתים וארבעים ושלש ממלך ירבעם עד שגלה הושע בן אלה ובימי שפוט השופטים קי"א שנים והשאר ששומים אלו הש"ן שנים שמצאתי בתשובות רבי יוסף ריש מתיבתא שחטאו י' שבטים מימות יהושע עד שהגלה סנחריב משומרון חשוב בימי השופטים מ' שנים ביד כושן י"ח ביד עגלון ך' ביד סיסר' ז' ביד מדין י"ח ביד בני עמון מ' ביד פלשתים הרי קי"א מן מיכה עד שנשבה הארון בימי עלי מ' הרי קנ"א חשוב לירבעם בן נבט כ"ב נדב בנו ב' בעשא כ"ד אלה בנו ב' עמרי י"ב אחאב כ"ב אחזיהו בנו ב' ויהור' אחיו י"ב ויהוא כ"ח יהואחז י"ז יואש בנו י"ו וירבעם בנו מ"א הרי ש"ן שנה ומנחם בן גדי י' פקחיהו בנו ב' ופקח בן רמליהו כ' והושע בן אלה ט' שנים הרי שצ"א ושנה אחרונה להושע אינה מן המנין לפי שבשנת ט' להושע נלכדה שומרון ולא היה חשבון המלכות להושע אלא ח' שנים הרי ש"צ שני' ומ' שנים שחטאו מלכי יהודה אחר גלות סנחריב עד שנאמרה פרשה זו ליחזקאל מפורשים למטה ולא הוצרכתי לפרשם (סא"א): (ו) עון בית יהודה ארבעים יום. מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה ירושלים מ' שנה כ"ב של מנשה שכתוב בו ככל אשר עשה אחאב (מלכי' ב כא)

מצודת ציון

(ב) מצור. האויבים המקיפים העיר ללכדה יקרא מצור כי מצירים להם: דיק. הוא מגדל הנבנה ללכוד העיר וכן ויבנו עליה דיק (ירמיה נב): סוללה. הוא תל העפר ששופכים מול העיר לעלות עליו ללחום על העיר וכן וישפוך סוללה (דניאל יא): מחנות. לגדודי עם: כרים. הם אילי ברזל עשויים לנגח בהם בחומה להפילה כמוזכר ביוסיפון: (ג) מחבת. שם כלי הוא: קיר. כותל: והכינותה. מל' הכנה: אות. סימן: לבית ישראל. על בני יהודה יאמר: (ד) תשא. ענין כפרה וסליחה כמו כל תשא עון (הושע יד): (ה) שני. מל' שנה: ונשאת. תכפר

מצודת דוד

עליה צורת עיר וחזר וסירש את ירושלים: (ב) ונתתה עליה מצור. ר"ל תצייר על העיר ההיא המחוקקה צורת מצור כאלו האויבים צרים עליה: ובנית וגו'. ר"ל תצייר עליה כענין דיק וכו' וכולם המה ענייני המצור: (ג) ונתתה אותה. העמיד אותה להיות כקיר ברזל מפסקת בינך ובין העיר המחוקקה והיא דוגמת חומת העיר המפסקת בינה ובין הצרים עליה: והכינותה. תכין אליה פניך כאלו אתה נלחם עליה: והיתה במצור. ר"ל אף כי תהיה במצור אשר ציירת עליה צורת מצור ע"ז גם אתה תצור עליה ותלחם בה והיא לאות לבני ישראל אשר מלבד האויב הנלחם בם אלחם בה גם אני: (ד) שכב על צדך השמאלי. כנגד שומרון כאשר מלכות אפרים שהיתה ממשלה של ארץ יהודה וכמ"ש ואחותך הגדולה שומרון וכו' היושבת על שמאלך (לקמן טז): ושמת וגו' עליו. על הצער הזה תשים עון ישראל ר"ל בזה הצער יכופר עון ישראל לבל יהיו כלים בעונותיהם מבלי תקומה: מספר הימים. כחשבון מספר הימים אשר תשכב על צדך השמאלי כחשבון הזה הכפר על עונם אם הרבה הרבה ואם מעט מעט: (ה) ואני נתתי לך. למולך הקלתי לחשוב את שנות העון למספר ימים ר"ל כל שנה יחשב ליום ובשכבת יום הכפר על עון שנה: שלש וגו'. ר"ל והרי הם שלש מאות ותשעים יום כי כן מספר שנות עונם משנכנסו לארץ עד שגלו בימי הושע בן אלה כי לא בכל הימים חטאו כ"א במספר שנים אלו כן הוא בס"ע (ואף שעד ימי ירבעם היו בני יהודה במלכות אחת עם אפרים מ"מ יחשב ע"ש מלכות אפרים כי הם הרבים מול יהודה): ונשאת וגו'. כלומר הואיל וכן תוכל לכפר עם צער השכיבה על כל שנות עונם לבל יכלו בעוונם כי תוכל לשכב כל מספר הימים משא"כ אם היה יום ליום ושנה לשנה כי אז לא היית יוכל לשכב נגד כל שני עונם לכפר על כלם כי אם לפי המספר שתוכל לשכב על צדך: (ו) וכלית את אלה. אחר שתכלה לשכב על צדך השמאלי כל הימים האלה: ושכבת. תשכב על צדך הימני שנית ר"ל אחריו והוא כנגד יהודה שהוא מימין שומרון: ונשאת. בצער השכיבה ההיא תכפר את

רשי

ושלשים ושש שנה יש חמש שנות שמטה הרי ס"ה שמיטות ושנת היובל האחרון נחשבה להם לשון שהרי בשנים גלו ממנה הרי שבעים שנה מקודשי' של שמיטה שלא שמטום ישראל לפיכך גלו ע' שנה לקיים אז תרצה הארץ את שבתותיה (ויקרא כו) והוא שכתוב בסוף דברי הימים למלאות דבר ה' בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה: לצד השמאלי · לשומרון: לצד הימני · ליהודה לפי שיהודה בדרומה של ארץ ישראל כמה שנא' ואחותך הגדולה שומרון היושבת על שמאלך (לקמן טז מו) ואף בספר יהושע תחם נגב שבט יהודה כל נגב הדרומי: (ז) ואל מצור ירושלים · אשר חקות על הלבינה תכין פניך כשתשכב על צדך השמאלי תהי הלבינה לנגדך וכן כשתשכב על הימני: וזרועך תהא חשופה. לנגדך כאדם הנלחם הוא אות לנבוכדנצר הנלחם בה: חשופה. כמו גלוי': (ח) נתתי עליך עבותים. גזירת מצותי הבא חמורה עליך כאילו נאסרת בעבותים שלא תהפך מצדך אל צדך: עד כלותך ימי מצורך · מנין הימים האלה שגזרתי עליך: (ט) חטים ושעורים וגומר ודוחן וכוסמים. פאני"ץ איאספילט"א בלע"ז סי' הרעב שיהא עליהם בימי המצור ויאכלו לחם תערובות ובמיאוס: (י) במשקול. סימן לאנשי מצור שיראים מן הרעב ואוכלי' במשקל ושותין במשור': (יא) מעת עד עת. מיום ליום במדה זו תשתה ששית ההין: (יב) ועוגת שעורים תאכלנה · עריכת' מגולת כעריכת שעורי' ולא נאה כעריכת עוגת חטים: בגללי צאת האדם תעגינה · תאפינה בגחליהם שמייבשן ושורפן

יחזקאל ד

אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה
6 נְתַתִּיו לָךְ׃ ז וְאֶל־מְצוֹר יְרוּשָׁלִַם תָּכִין
7 פָּנֶיךָ וּזְרֹעֲךָ חֲשׂוּפָה וְנִבֵּאתָ עָלֶיהָ׃
ח וְהִנֵּה נָתַתִּי עָלֶיךָ עֲבוֹתִים וְלֹא־
8 תֵהָפֵךְ מִצִּדְּךָ אֶל־צִדֶּךָ עַד־כַּלּוֹתְךָ
יְמֵי מְצוּרֶךָ׃ ט וְאַתָּה קַח־לְךָ חִטִּין
9 וּשְׂעֹרִים וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְדֹחַן וְכֻסְּמִים
וְנָתַתָּה אוֹתָם בִּכְלִי אֶחָד וְעָשִׂיתָ
אוֹתָם לְךָ לְלָחֶם מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־
אַתָּה שׁוֹכֵב עַל־צִדְּךָ שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת
וְתִשְׁעִים יוֹם תֹּאכְלֶנּוּ׃
10 י וּמַאֲכָלְךָ אֲשֶׁר תֹּאכְלֶנּוּ בְּמִשְׁקוֹל
עֶשְׂרִים שֶׁקֶל לַיּוֹם מֵעֵת עַד־עֵת
11 תֹּאכְלֶנּוּ׃ יא וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִשְׁתֶּה
שִׁשִּׁית הַהִין מֵעֵת עַד־עֵת תִּשְׁתֶּה׃
12 יב וְעֻגַת שְׂעֹרִים תֹּאכְלֶנָּה וְהִיא
בְּגֶלְלֵי צֵאַת הָאָדָם תְּעֻגֶנָה

תרגום

יוֹמָא לְשַׁתָּא יוֹמָא לְשַׁתָּא יְהַבְתִּינוּן לָךְ׃ ז וּלְצִיר יְרוּשְׁלֵם תַּתְקֵין אַפָּךְ וּדְרָעָךְ תַּתְקֵיף וְתִתְנַבֵּי עֲלַהּ׃ ח וְהָא גְזֵרַת פִּתְגָמַי עֲלָךְ כְּאֱסוּר גְּדִילִין וְלָא תִתְהַפֵּיךְ מִסִּטְרָךְ לְסִטְרָךְ עַד אַשְׁלָמוּתָךְ יוֹמֵי צִיָּרָךְ׃ ט וְאַתְּ סַב לָךְ חִטִּין וְסַעֲרִין וּפוּלָא וּטְלוֹפְחִין וְדוּחַן וְכוּנָתִין וְתִתֵּן יָתְהוֹן בְּמָנָא חַד וְתַעְבֵּיד יָתְהוֹן לָךְ לְמֵיכַל מִנְיַן יוֹמַיָּא דְאַתְּ שְׁכִיב עַל סִטְרָךְ תְּלַת מְאָה וְתִשְׁעִין יוֹמִין תֵּיכְלִינֵיהּ׃ י וּמֵיכְלָךְ דְּתֵיכְלִינֵיהּ בְּמַתְקַל עַסְרִין סִלְעִין לְיוֹם מֵעִדָּן עַד עִדָּן תֵּיכְלִינֵיהּ׃ יא וּמַיָּא בִּמְכִילָא תִשְׁתֵּי חַד מִן שִׁתָּא בְּהִינָא מֵעִדָּן עַד עִדָּן תִּשְׁתֵּי׃ יב וְחַרְרָא דִלְחֵם שְׂעוֹרִין תֵּיכְלִינָהּ וְהִיא עַל גַּלֵּי מַפְּקַת אֱנָשָׁא תַּחְרְרִינָהּ לְעֵינֵיהוֹן

ג' מ"ל · ג' חסר · ג' · ג' · ג' מ"ל · ג' חסי' · ג' וכענין · ג' כעלכון · ג' ל' וחס'

זרעך ד' חס' בלישנא בנביאים ובכתובים וסי' תגרעתי את זרעך ואת זרע · הבל תיום יתרוש תתרוש לזרוע · וזרעך חשופה · ולא כזרוע גדולה ובעם רב . וכל אורי' דכוו' חסר במ"צ בליש' בקריאה וסימ' וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים· במסות באתות ובמופתים ובמלחמה · וס"פ זרוע אף קדקד . לישנא אחרינא וזרעך ח' חס' בקריאה וסימ' בסדר עקב : במשקול ח' מ"ל בליש' וסימן או ככר כפת תשקול · במשקול עשרים שקל · לו שקול ישקל כעסי . ואשקולה להם את הכסף · אשקול על ידי עשי המלאכה · על גנזי המלך . תרין תרין בתראין אשקול על ידי עשי המלאכה על גנזי א"ת דלא

רדק

נגזרה גזרה בהרבן ירושלם עד מנשה שנאמר עליו אשר פשו מלאמרי אשר לפניו ויחטיא גם את יהודה בגלוליו ונאמר הנני מביא רעה על ירושלם וגו' ומחיתי את ירושלם כאשר ימחה הצלחת ומנשה מלך חמשים וחמשה שנה ושפט הרשעו עשרים ושתים שנה ושבה תשובה כדברי בעל סדרש וסמך זה לפסוק ויעש הישר כאשר עשה אחאב ואמון מלך אחאב עשרים ושתים שנה חם סדרש רמוק כמו שכתבנו פירוש בספר מלכים ולפי זה ספי' נתגב עשרי' ושתים למנשה ושמנה עשרה ממלכות יהויקים וצדקיהו ואע"פ שמלכו בין שניהם עשרים ושתים לא נחשב הארבעה שנים האחרונות לצדקיהו שהיתה הארץ חרבה רבה ולפי דעתי כי הארבעים שנה נחשבים כולם למנשה כי כעונותיו חרבה הארץ כי לולי כובד עונותיו היה האל שולח לעונות הבאים אחריו ולצדקיהו וליהויקים מלה בחטאו' מנשה כמו שאמר ביהויקים אך ע"פ ה' היתה ביהודה להסיר מעל פניו בחטאות מנשה ולא אבה ה' לסלוח וכן אמר בצדקיהו כי על אף ה' היתה בירושלם וביהודה עד השליכו אותם מעל פניו והארבעים שנה היה מנשה ברשעתו והיה בתשובה חמש עשרה שנה: הימני · כתוב הימני קרי: (ז) ואל מצור ירושלם תכין פניך · אמר לו כי כשתשכב על הצד ישיו פניו כנגד הלבנה שחקק בה ירושלם והמצור: וזרועך חשופה · מגולה כי הזרוע לכות ולהלחם בחזקה תושף זרועו מן הבגד שעליו וכן חשף ה' את זרוע קדשו ויונתן תרגם ודרעך תתקף: ונבאת עליה · כעוד שתצור עליה תנבא עליה ותאמ' לה דברי תוכ' והרעות הבאות אם לא תשוב: (ח) והנה נתתי' כאילו נתתי לך עבותי' שלא תוכל להתהפך מצדך אל צדך עד שתשלים ימי המצור שהם ארבע מאות ושלשים ושלא תצריך כתיב ביוד הרבוי כאלו' מצור שמרון והאחד מצור ירושלם ואלו הארבע מאות ושלשים שנה שהיו ברשעם כנגד השמטות והיובלות ותמצ' בהם שבעים שמטות וכנגדם היו בבבל בגלות שבעים שנה כמו שאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה וכיצד הם ע' שמטות בשלש מאות וחמשים שנה יש חמשים שמטות כשתרו לך מן הארבע מאות ושלשים שמנים שהם נחמשים שנה שבע שמטות הרי הם חמשים ושבע שמטות נשארו שלשים שנה שנבנם ארבעה שמטות ועוד שתי שנים הרי לך ששים ואחד שמטות וארבע מאות שנה בשנה יובלים הם שבעים ותשעה שמטות שבכלו ובשמטה האחת לשלשת שבעים תחשוב ב' שנים שנשארו לנו מהשלשים וארבע שנים שלא השבנו לצדקיהו הרי הם שנים ובשביעית גלו ולא הספיק לכם לשמוט אותי' אם רצו:

(ט) ואתה קח לך חטין · כמ"ש וכן לקח סימן כמו הימים את קול הרלין כמו הרלים והדומים לו לוה לו גם זה לעשות לאות לבני ישראל כי יאכלו במצור אלה המינים מעורבין מפני הרעב שלא יברור אדם חטים לעצמו אלא יאכלם עם המינים הפחותים מעורבים מפני הרעב ופול ועדשים ידוע ולא יעשה אדם מהם לחם אלא בימי הרעב ודוחן הוא שקורין לו בלע"ז מיליי"ו וכסמי' כדגה כמתן והוא שקורין בלע"ז ש"יגלא: בכלי אחד · כלומר שתערבם כולם ושכל במראה שגבולם: אשר אתה שוכב על צדך · ולא אמר השמאלי כי למספר הימים זוכר ידוע שעל השמאלי אמר או אמר על הדך שהם לכלול שניהם וזכר מספר הימים של השמאלי והוא הדין לימינו גם כן ארבעים יום עוד שיאכלנו כי גם כן הם בני יהודה כמצור וברעב: (י) ומאכלך. במשקל · כתרגם בכעס מצור וזה אות לבני ישראל כי במשקל יאכלו לחם מפני הרעב ולא יאכלו פעמים ביום אלא פעם אחת בין היום והלילה מעת לעת מאחרון הלחם: (יא) ומים במשורה תשתה · אמרו רבותינו ז"ל כי משורה מדה קטנה אחד משלשים בלוג ומה שאמר ששית ההין לא אמר שבמשורה ששית ההין אלא שלא ישתה מעת לעת אלא ששית ההין ומלותו שיהיה ישתה במשורה מעט מעט שלא ישבע מהמים כאחת מן הפעמים אלא מעט מעט ישתה אותה לבני ישראל שלא יהיה להם מים ואם ישתו מהם ישתו מעט במדה מאחרון מים בירושלם כל ימי המצור שהיה תאכם מגע לצדקיהו עד שנת אחד עשר : (יב) ועגת שעורים תאכלנה · חסר כף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה והלחם רואה טמר וכעוגת שעורים כך תאכלנה כאילו היתה עוגת שעורים לגדם בלא פרוג כי שמועות בכל אלו המינים קשה לאוכלה ולא אמר כעוגת חטים

תולדות אהרן

קח לך חטין · פירובין פא: כמה יאכלו · סוטה ד וזכר פרושם:

מצודת דוד

כל עון בית יהודה לבל יגלו בעונם: ארבעים יום · ר"ל תשכב ארבעים יום כי למולם הקלתי להשוב נגד שכיבת יום לכפרה על שנה מפני שונם כי בני יהודה חטאו ארבעים שנה אחר גלות שומרון עד היום ההוא כי בימי מנשה חטאו כ"ב שנה כי כן נאמר כאשר עשה אחאב (מ"ב כא) ור"ל כמספר שנים שעשה אחאב את האשרה ואחאב מלך כ"ב שנים ובכל ימיו עשה את האשרה ושתים של אמון וי"א של יהויקים (כי יהואחז שמלך לפניו ויהויכין שמלך אחריו לא מלכו שניהם כ"א שנה חדשים ועשרה ימים ולא היה שנה שלימה) והשנתים הסיום נאמרה בשנה החמישית לגלות יהויכין הרי ארבעים שנה : (ז) ואל מצור ירושלים · אל צורת ירושלים המחוקקה על הלבנה כאלו נתונה במצור אליה תכין פניך בין בשכבך על השמאל בין בשכבך על הימין : וזרועך חשופה. תגלה זרועך כאלו תלחם בה כדרך הנלחמים בזרוע מגולה : ונבאת עליה · ר"ל וכזה כאלו הנבאת עליה על חורבנה כי בזה ירמוז אשר מלבד האויב הנלחם בה אלחם בה גם אני: (ח) והנה נתתי וגו' . ר"ל לא תהפך מצד אל צד כאלו נתתי עליך חבלים עבות לאסרך בהם לבל תוכל להתהפך: עד כלותך. עד אשר תשלים לשכוב כל הימים אשר אמרתי שאתה חטא' עליה בעת שכבך והם ש"ץ יום על צד שמאל ומ' יום על צד ימין : (ט) ונתתה אותם · את כולם יחד תתן בכלי אחד את הקמח מהם לעשות לחם ועשית אותם . מכל המינים יחד תעשה אותם לך ללחם מאכלך והוא לאות לבני יהודה שבימי המצור יאכלו אלו המינים מעורבבים מפני הרעב ולא יבררו החטין למאכלם אבל יאכלו בתערובות המינים הפחותים ההם : מספר · כמספר הימים אשר תשכב על צדך השמאלי שהם ש"ץ יום תאכל לחם זה (וה"ה כמספר הימים שישכב על צדו הימני שהם מ' יום ולקצר סמך על המבין כי דרך אחד להם): (י) ומאכלך · שעור המאכל אשר תאכלנו יהיה במשקל וכו' : מעת . ר"ל לא ליום מלבד הלילה כ"א מעת היום ההוא עד למחרתו בעת ההיא עצמה וגם זה לאות שיאכלו בעת המצור במשקל ולא כדי שביעה כי יחושו פן יתום הלחם : (יא) ששית ההין · המדה תהיה ששית ההין וזה תשתה מעת עד עת וגם זה לאות שבימי המצור ישתו במדה ולא כל הצורך : (יב) ועוגת שעורים תאכלנה. החררה אשר תאכלנה תהיה משעורים וגם זה לאות שמעוקת רעבון יאכלו עוגת שעורים שהוא מאכל בהמות החררה ההיא תאפינה לעיניהם עוגה על גחלים הנעשים מגללי צאת האדם שהדליקו כעצים אחר שנתייבשו : לעיניהם . בני הגולה יראו בעיניהם כאשר תאפנה על גחלי גללי

מצודת ציון

הכפר : (ו) וכליה · ענין השלמה : (ז) תכין אל' הפנים : חשופה · גלויה כמו חשפי שובל (ישעיה מז) : (ט) חטין וגו' · שמות מיני תבואה וקטניות : (יא) במשורה . כן נקרא מדה קטנה כמו במשקל ובמשורה (ויקרא יט) : ההין · שם מדה : (יב) ועוגת · היא הררה האפויה ע"ג גחלים וכן עוגה בלי הופכה (הושע ז) : בגללי · כן יקרא הצואה כמו כגללו לנצח יאבד (איוב כ) ולתוספת ביאור אמר צאת האדם : תעגינה · ענין עוגה ר"ל תאפינה לעשותה עוגה :

כי זה רחוק שיאכל מאכלו העוגה המעורב כעוגת חטים לבדה : והיא בגללי צואת האדם · מלת והיא מורה על פירושינו כי עוגת שעורים היא דמות כי אילו היה אומר עוגת שעורים על העוגה המעורבת והמכה לשעורים לומר שרובה שעורים היה אומר ובגללי צואת האדם לא היה אומר והיא אלא אמר והיא שב אל העוגה המעורבת גם לפירוש שפי' עוגת שעורים שתהא עריכת' כעריכת עוגת שעורים שאינה נאה לא היה לו לומר שהאכלנה ולא תעשנה : תעוגנה לעיניהם · תעוגנה

כנים ויש אומרים כי הנו"ן והה"א לשלם והיתה הנו"ן רפויה להדגש פירוש אפה בעלמך תעוג אותה וכן תרגם יונתן תתרינה רולה לומר תאפנה על הגחלים כי לפיכך נקראת העוגה חררה וענין העוגה תעשה חררה והמעשה לעוגה היא אפיה' ואמר לו שיאפה אותה בגללי צואת האדם ונקראת הצואה היוצאה גלל לפי שהיא מתגלגלת ואמ' לו שידליק גללי צואת האדם ויאפה בהם העוגה והוא דבר טמא ומאוס והיא אות לבני ישראל שיאכלו לחמם טמא בגוים ופירוש לעיניהם לעיני בני ישראל כדי שיראו כי אות היא להם : (יג) ויאמר ה' אות לחמם טמא כי בגלותם בין הגוים לא יוכלו לשמור מאכלם מטומאה ולא יוכלו לאכול בנקיות : (יד) ואומר · הנה נפשי לא מטמאה · לא נפשי ולא גופי אינם מטמאים לא נפשי ממחשבה רעה ולא גופי ממאכל טמא וזהו שאמר נבלה וטרפה לא אכלתי כי הכהנים מוזהרים על הנבלה ועל הטרפה יותר מישראל מפני שטומאה וכן כתוב כל נבלה וטרפה לא יאכלו הכהנים לטמאה בה : מנעורי · אפילו מנעורי נזהרתי מטומאה וכן ולא בא בפי בשר פגול שהכהנים מוזהרים עליו ואיך תאמר לי שאאפה לחמי בדבר טמא ומאוס ורז"ל פי' הנה נפשי לא מטומאה שלא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומאה בלילה ונבלה וטרפה לא אכלתי שלא אכלתי מבשר כוס כוס מעולם פי' בהמה מסוכנת שאומרים עליה שחוט שחוט כלומר ממהרים לשחטה שלא תמות כוס כוס כמו ככוס תרגום שחוט כי רולה לומר נבלה וטרפה ממש מאי רבותיה דיחזקאל : ולא בא בפי בשר פגול · שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם משום דרבי נתן אמרו שלא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה : (טו) ויאמר אלי · צפועי כתיב בוי"ו וקרי צפיעי ביו"ד והאותיות הוי"ו מתחלפות וצפיעי הבקר פיר' גללי הבקר וצפיעי כמו צואות ענין יציא' היא וכן הצאצאים והצפיעות וצואת הבקר אינה מאוסה כצואת האדם : (טז) ויאמר · מטה לחם · משען כמו שאמרה משען האדם מהלחם וכן אמר בחורים בקלקלם ובשברי לכם מטה לחם עתה פירש מה שאמר לו שיאכל לחמו במשקל ויאמר מימיו במשורה כי אות היה לבני ישראל : ובדאגה · שידאגו ויפחדו באכלם שיחסרו לחם ומים :

ובורסן : (יג) טמא . ל' מאוס : (יד) אהה . לשון אנחה . נפשי לא מטומאה . לא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומאה בלילה : נבלה וטריפה לא אכלתי . בשר מסוכנת שדומה לנבלה וטריפה : בשר פיגול . בהמה שהורה בה חכם ולא יתכן לומר נבלה וטריפה ממש דאם כן מאי רבותיה : (טו) צפיעי · גללי : (טז) מטה לחם . משען לחם פיל"א דיאפ"ן בלע"ז : ובדאגה . דואגים שמא יכלה הלחם מהם : דאגה . איינס"א בלע"ז ובלשונינו סרויא"ר בלע"ז : (יז) למען יחסרו · דאגתם ושממונם בשביל שיהיו חסורי לחם ומים בימי המצור וידאגו פן יכלה : (א) חרב חדה · סימן לחרב נבוכדנצר : תער הגלבים . הרלענים ולשון יווני הוא וי"א פרקעליר בלע"ז ומנחם חבר תער הגלבים תער הגלחים ואין לו דמיון בתורה : (ב) בתוך העיר · אשר חקותה על הלבינה ככלות ימי מצורך אות היא שיכלו שלישית בזעפו' רעב בתוכה שהם כאש כענין שנאמר עורנו כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב (איכה ה) : תכה · אותה בחרב : סביבותי' · סביב אותה לבינה סימן על הבורחים מן העיר שישיגום כשדים ויהרגום סביב ירושלים : והשלישית תזרה לרוח · סימן לגולים שילכו למצרים ויוחנן בן קרח וחבורתו ושם אריק חרב אחריה' שהלך נבוכדנצר והחריב את מצרים ושם נהרגו :
ונרם

ספרי יתרו"ן : לרוח ג' קמץ בקריאה וסמן והשלישית תורה לרוח לעשות לרוח משקל · ומה יתרון לו שיעמול לרוח : אריק ד' בקריאה וסימן נסס' בסדר בשלח

תולדות אהרן ונלס ומריסס .
הולין לו מד פקידה
שער קו :

כ"ד יג וַיֹּאמֶר יְהוָה כָּכָה יֹאכְלוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־לַחְמָם טָמֵא בַּגּוֹיִם
אֲשֶׁר אַדִּיחֵם שָׁם׃ יד וָאֹמַר אֲהָהּ
ג' אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה נַפְשִׁי לֹא מְטֻמָּאָה
ג' וּנְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא־אָכַלְתִּי מִנְּעוּרַי
ג' וְעַד־עַתָּה וְלֹא־בָא בְּפִי בְּשַׂר פִּגּוּל׃
טו וַיֹּאמֶר אֵלַי רְאֵה נָתַתִּי לְךָ אֶת־
צפיעי ק' צְפוּעֵי הַבָּקָר תַּחַת גֶּלְלֵי הָאָדָם
וְעָשִׂיתָ אֶת־לַחְמְךָ עֲלֵיהֶם׃ טז וַיֹּאמֶר
אֵלַי בֶּן־אָדָם הִנְנִי שֹׁבֵר מַטֵּה־לֶחֶם
בִּירוּשָׁלִַם וְאָכְלוּ־לֶחֶם בְּמִשְׁקָל
ג' בטעם · ל' וּבִדְאָגָה וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה וּבְשִׁמָּמוֹן
ג' בסיפרא וכו' יִשְׁתּוּ׃ יז לְמַעַן יַחְסְרוּ לֶחֶם וָמָיִם
וְנָשַׁמּוּ אִישׁ וְאָחִיו וְנָמַקּוּ בַּעֲוֺנָם׃
ה א וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לְךָ
חֶרֶב חַדָּה תַּעַר הַגַּלָּבִים תִּקָּחֶנָּה
לָּךְ וְהַעֲבַרְתָּ עַל־רֹאשְׁךָ וְעַל־זְקָנֶךָ
ג' וְלָקַחְתָּ לְךָ מֹאזְנֵי מִשְׁקָל וְחִלַּקְתָּם׃
ב שְׁלִשִׁית בָּאוּר תַּבְעִיר בְּתוֹךְ
ג' ב' חס' וא' מלא הָעִיר כִּמְלֹאת יְמֵי הַמָּצוֹר וְלָקַחְתָּ
אֶת־הַשְּׁלִשִׁית תַּכֶּה בַחֶרֶב
ג' סְבִיבוֹתֶיהָ וְהַשְּׁלִשִׁית תִּזְרֶה לָרוּחַ
ד' וְחֶרֶב אָרִיק אַחֲרֵיהֶם׃

יג וַאֲמַר יְיָ כְּדֵין יֵיכְלוּן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל יַת מֵיכַלְהוֹן מְסָאַב
בֵּינֵי עַמְמַיָא דַאֲגְלֵינוּן לְתַמָן׃
יד וַאֲמָרִית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ
אֱלֹהִים הָא נַפְשִׁי לָא מְסָאֲבָא
וּנְבִילָא וּתְבִירָא לָא אֲכָלִית
מִזְעוּרַי וְעַד כְּעַן וְלָא אֲכָלִית
בְּסַר מְרָחָק׃ טו וַאֲמַר לִי חֲזֵי
דִיהָבִית לָךְ יַת גְלֵי תוֹרַיָא חֲלַף
גְלֵי אֲנָשָׁא וְתַעֲבֵיד יַת מֵיכְלָךְ
עֲלֵיהוֹן׃ טז וַאֲמַר לִי בַּר
אָדָם הָא אֲנָא תָבַר סְעִיד
מֵיכְלָא בִּירוּשְׁלֵם וְיֵיכְלוּן
לַחְמָא בְּמַתְקַל וּבְיִצְפָּא וּמַיָא
בְּצָדוּ וּבְאִשְׁתְּמָמוּ יִשְׁתּוּן׃
יז בְּדִיל דְיִחְסַר לְהוֹן מֵיכַל
וּמִשְׁתֵּי וְיִצְדוֹן גְבַר וַאֲחוּהִי
וְיִתְמַסוּן בְּחוֹבֵיהוֹן׃ א וְאַתְּ
בַּר אָדָם סַב לָךְ חַרְבָּא חֲרִיפָא
מִסְפַּר גַלָבַיָא תִּסַב לָךְ וְתַעֲבַר
עַל רֵישָׁךְ וְעַל דִקְנָךְ וְתִסַב
לָךְ מוֹזְנָוָן דְמַתְקַל וְתַפְלְגִינוּן׃
ב תִּלְתָּא בְּנוּרָא תַדְלֵיק בְּגוֹ
קַרְתָּא כְּמִשְׁלַם יוֹמֵי צִירָא
וְתִסַב יַת תִּלְתָּא תִּקְטֵיל
בְּחַרְבָּא סְחָרָנָהָא וְתִלְתָּא
תְּבַדַר לְכָל רוּחַ דְהֵן יִתְבַּדְרוּן
וְדִקְטְלִין בְּחַרְבָּא אֲגָרֵי

עתה פירש מה שאמר לו שיאכל לחמו במשקל וישתה מימיו במשורה כי אות היה לבני ישראל : ובדאגה · שידאגו ויפחדו באכלם שיחסרו לחם ומים : ובשממון . בתמהון לבב : (יז) למען · עתה פירש הדאגה לפי שיחסרו לחם ומים : ונשמו איש באחיו · כלומר איש את אחיו שלא יוסיף לאחד יתרון על חברו : ונמקו · ימק לבבם מרוב לחות וכל זה בעונם שיכירו כי הם גרמו להם זה כי עונם גרם להם כל זה : (א) ואתה בן אדם · אמר לו שיעשה אות אחר שיקח חרב חדה והכל במראה הנבואה וחרב חדה היא תער הגלבי' שהיא חריפה מאד וכורתה מהרה גלבי הספרים והם המגלחים דהבי בני אדר וזקנם ולא מצאנו לו חבר במקרא ובברא שית רבה היה המלך עומד ומגלב ותרגום ירושלמי וכל זקן גדועה מגלבי' : (ב) שלישית · השערת השער בתער הוא משל על השחתת הדבר כי התער משחית השער לגמרי וכן אמר ולא תשחית את פאת זקנך וכן אמר דרך משל בהשחתת האל מחנה אשור יגלח ה' בתער השכירה וגו' ואמרו לחלוק השער שמגלח לג' חלקים משל לישראל המגולחים ומוסרים מארצם ומהעולם מהם ברעב מהם בחרב מהם בגלות : באור תבעיר בתוך העיר · העיר שחקק בלבינה : במלאת ימי המצור · ימי מצורו שהם ת"ל יום וזה היה משל לאותם שכלו בירושלם בתוך העיר הן ברעב הן בדבר מיום המצור עד יום שנכבשה : תכה בחרב סביבותיה · זה משל על צדקיהו וסיעתו שיצאו מן העיר והשיגום הכשדים והכום בחרב

מצודת ציון

(יג) טמא · ר"ל מתעב ומאוס : אדיחם · מל' דחוי : (יד) אהה · ענין לשון לצעקת יללה : מטומאה . מתועב ומאוס : פגול · מתועב כמו ומרק פגולים (ישעיה סה) : (טו) צפיעי . הוא הגלל כי כל דבר היוצא מהגוף קרוי צפיעי כמ"ש הצאצאים והצפיעות (שם כב) : תחת · במקום : (טז) מטה לחם . על שנשענים על הלחם לאכול לשבעה אמר מטה בל' משאל וכן כל מטה לחם שבר (תהלים קה) : ובשממון . בתמהון לבב והוא ענין בהלה ופחד : (יז) ונשמו · ענין תמהון : ונמקו · ענין המסה והמגה . (א) תער · הוא סכין העשוי לגלח בו וכן והעבירו תער (במדבר ח) : הגלבים · הם הספרים ודוגמתו בתרגום ירושלמי כי כל זקן גרועה (ישעיה טו) תרגמו ירושלמי גליבה : והעברת · מל' העברה ועל הגלוח יאמר : (ב) באור · להב אש : תבעיר · מל' הבערה ושריפה : כמלאות · ענין השלמה כמו ובמלאת ימי טהרה (ויקרא יב) : תזרה · ענין פזור כמו וזרית פרש (מלאכי ב) : אריק · מל' ריק ור"ל ארוקן אותה מתערה וכן שמן תורק

מצודת דוד

צואת האדם : (יג) ככה · ר"ל זה לסימן שכן יאכלו בני ישראל את לחמם מאוס במקומות אשר אדיחם שם בגולה כי לא יוכלו לשמרם בנקיות בהיותם גולים וכמו שיאכל אופה הררה אפויה על גחלי גללי צואת האדם שהוא דבר נמאס : (יד) לא מטומאה . לא נמאסה במאכל נמאס : מנעורי · עם כי עוד לא הייתי אז שלם בשכלי להשמר ביותר מגדעד מאכל איסור מ"מ מאלה הייתי מסר : ולא בא · מעולם לא בא בפי בשר מתועב ונאסר והוא כפל ענין במ"ש וכאומר ואיך עתה אוכל דבר נמאס כזה אשר לא אכלתי מעולם ואף לא אכלתי מעולם דבר הנאסר לביהא זה גמול העונש : (טו) נתתי לך · הרשיתי לך לקחת גחלי גללי הבקר במקום גחלי גללי האדם ועליהם תעשה להמך שאינו מאוס כמו גללי האדם : (טז) הנני שובר · עתה פי' ואמר לו זהו לרמז ואות שאשבור משען לחם בירושלים ר"ל שיהיה הרעב בעבור זה יאכלו במשקל ובדאגה שידאגו פן יכלה הלחם ומים ישתו במדה ובתמהון לבב : (יז) למען יחסרו . זה יהיה בעבור כי יחסרו לחם ומים בימי המצור : ונשמו . יהיו תמהים ונבהלים איש ואחיו ר"ל כל איש ואיש ויהיו נמסים בגמול עוונם : ה (א) חרב חדה . וחזר ופירש שהתער הגלבים יקח שהיא חריפה מאד ואותה תעביר על ראשך וגו' לגלח שער הראש והזקן : מאזני משקל . מאזנים העשוי לשקול בהם : וחלקתם . בהם תחלק את השער לחלקים שווים : (ב) שלישית · חלק שליש תדליק באור בתוך העיר החקוקה על הלבנה בעת ישלמו ימי המצור שהם ת"ל יום והוא לסימן שלישית העם ימותו במצור בתוך העיר ברעב ובדבר : את השלישית · החלק השליש השני תקח ותכה אותה בחרב סביבות העיר החקוקה והוא לסימן שלישית העם ימותו בחרב האויב מחוץ לעיר בעת המלחמה : תזרה לרוח · תפזר לפני הרוח לשיהא הרוח מפזרם במקומות רבות והוא לסימן על ההולכים

ג וְלָקַחְתָּ מִשָּׁם מְעַט בְּמִסְפָּר וְצַרְתָּ
אוֹתָם בִּכְנָפֶיךָ: ד וּמֵהֶם עוֹד תִּקָּח
וְהִשְׁלַכְתָּ אוֹתָם אֶל־תּוֹךְ הָאֵשׁ
וְשָׂרַפְתָּ אֹתָם בָּאֵשׁ מִמֶּנּוּ תֵצֵא־אֵשׁ
אֶל־כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל:
ה כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה זֹאת יְרוּשָׁלַ͏ִם
בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם שַׂמְתִּיהָ וּסְבִיבוֹתֶיהָ
אֲרָצוֹת: ו וַתֶּמֶר אֶת־מִשְׁפָּטַי לְרִשְׁעָה
מִן־הַגּוֹיִם וְאֶת־חֻקּוֹתַי מִן־הָאֲרָצוֹת
אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיהָ כִּי בְמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ
וְחֻקּוֹתַי לֹא־הָלְכוּ בָהֶם:
ז לָכֵן כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן
הֲמָנְכֶם מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם
בְּחֻקּוֹתַי לֹא הֲלַכְתֶּם וְאֶת־מִשְׁפָּטַי
לֹא עֲשִׂיתֶם וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
סְבִיבוֹתֵיכֶם לֹא עֲשִׂיתֶם:
ח לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי
עָלַיִךְ גַּם־אָנִי וְעָשִׂיתִי בְתוֹכֵךְ
מִשְׁפָּטִים לְעֵינֵי הַגּוֹיִם: ט וְעָשִׂיתִי
בָךְ אֵת אֲשֶׁר לֹא־עָשִׂיתִי וְאֵת אֲשֶׁר־
לֹא־אֶעֱשֶׂה כָמֹהוּ עוֹד יַעַן כָּל־
תּוֹעֲבֹתָיִךְ:
י לָכֵן אָבוֹת יֹאכְלוּ בָנִים בְּתוֹכֵךְ
וּבָנִים יֹאכְלוּ אֲבוֹתָם וְעָשִׂיתִי בָךְ
שְׁפָטִים וְזֵרִיתִי אֶת־כָּל־שְׁאֵרִיתֵךְ
לְכָל־רוּחַ: יא לָכֵן חַי־אָנִי
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־לֹא יַעַן אֶת־
מִקְדָּשִׁי טִמֵּאת בְּכָל־שִׁקּוּצַיִךְ וּבְכָל־
תּוֹעֲבֹתַיִךְ וְגַם־אֲנִי אֶגְרַע וְלֹא־

ל׳ • ו׳ • כ׳ — זקף קמץ וכל אס״ף דכו׳ — כ״כ חס׳ כסיס — ל׳ • ג׳ — פ׳ — י״א נסמס בסיפרא ג׳ — ד׳ זוגין מפתלפין — ג׳ — ל׳ — ל׳ — ס׳ ל״ג חסר ו׳ בפרש • ס׳

בַּתְרֵיהוֹן: ג וְתִסַּב מִתַּמָּן זְעֵיר
בְּמִנְיָן וּתְצוּר יַתְהוֹן בִּכְנָפָךְ:
ד וּמִנְהוֹן עוֹד תִּסַּב וְתִרְמֵי
יַתְהוֹן לְגוֹ נוּרָא וְתוֹקֵיד יַתְהוֹן
בְּנוּרָא בְּכֵן תִּפּוֹק אֶשָּׁתָא עַל
כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל: ה כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים דָא יְרוּשְׁלֶם בְּגוֹ
עַמְמַיָא שַׁוִיתָהָא וּסְחוֹר סְחוֹר
לַהּ מְדִינָתָא: ו וְאַשְׁנִיאַת יַת
דִּינַי לְמִתְחַיְּבֵיהוֹן מִן עַמְמַיָא
וְיַת קְיָמַי מִן מְדִינָתָא דִּי
בְּסַחְרָנְהָא אֲרֵי בְּדִינַי קַצוּ
וּקְיָמַי לָא הֲלִיכוּ בְהוֹן: ז בְּכֵן
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף
דְּחַבְתּוּן מִן עַמְמַיָא דִּי
בְּסַחְרָנֵיכוֹן בִּקְיָמַי לָא הֲלַכְתּוּן
וְיַת דִּינַי לָא עֲבַדְתּוּן וּכְנִימוּסֵי
עַמְמַיָא דִּי בְּסַחְרָנֵיכוֹן לָא
עֲבַדְתּוּן: ח בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי
עֲלָךְ אַף אֲנָא וְאַעְבֵּיד בְּגַוִיךְ
פּוּרְעֲנוּת דִּינִין לְעֵינֵי עַמְמַיָא:
ט וְאַעְבֵּיד בִּיךְ יַת דְּלָא עֲבָדִית
וְיַת דְּלָא אַעְבֵּיד דִּכְוָתֵיהּ עוֹד
חֲלַף כָּל תּוֹעֲבָתִיךְ: י בְּכֵן
אֲבָהָן יֵיכְלוּן בְּסַר בְּנֵיהוֹן
בְּגַוִיךְ וּבְנַיָא יֵיכְלוּן בְּסַר
אֲבָהַתְהוֹן וְאַעְבֵּיד בִּיךְ
פּוּרְעֲנוּת דִּינִין וַאֲבַדַּר יַת כָּל
שְׁאָר עַמִּיךְ לְכָל רוּחַ: יא בְּכֵן
קַיָּם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם
לָא חֲלַף דְּמַקְדְּשִׁי סָאֵבְתְּ
בְּכָל שִׁקּוּצַיִךְ וּבְכָל תּוֹעֲבָתִיךְ
וְאַף אֲנָא אֶקְטוֹף תְּקוֹף
דְּרָעִיךְ וְלָא יְחוּס מֵימְרִי וְאַף

רש"י

(ג) ולקחת אותם בכנפיך. אלו מתי מעט שיגלו לבבל ויחיו: (ד) ומהם עוד תקח. מאותם מתי מעט: ושרפת אות׳ באש. סימן לאחאב בן קוליה ולצדקיה בן מעשיה אשר קלם מלך בבל: ממנו תצא אש. מן הרמזים האלה שאני רומז לך תצא הפורענות לכל בית ישראל: (ה) בתוך הגוים שמתיה. באמצע העולם: (ו) ותמר את משפטי. ותחלף את משפטי: מן הגוים. שכך כתוב במנשה ויתעה מנשה את יהודה ויושבי ירושלים לעשות רע מן הגוים אשר השמיד ה׳ מפני בני ישראל (ד״ה ב לג) ויש פותרי׳ שהגוים לא קבלו תורתו והם קבלוה עליה׳ ועברו עליה: (ז) יען המנכם. יען הזמינכם את עצמכם להפקר מן הגוים: המנכם. לשון וימן להם המלך (דניאל א) ומנחם פתרו לשון הומה כמו המו גוים (תהלים מו): וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם. שהם לא המירו את אלהיהם והמה לא אלהים ואתם המרתם כבודי בלא יועיל ורבותינו פירשו כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם: (ח) גם אני. את נגדת עלי וגם אני

את משפטי ג׳ בקריאה וסימ׳ את משפטי תעשו ואת חקתי. ואם בחקתי תמאסו. ואם את משפטי. ותמר את משפטי לרשעה: משפטי דקרים לחקתי ט׳ בקריאה וסימ׳ את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו. והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה. ותמר את משפטי לרשעה ב׳ בפסוק מעני השיב ידו. יען במשפטי מאסו. יען משפטי לא עשו וחקתי מאסו. ועבדי דוד מלך עליהם ורעה אחד. על ריב המה יעמדו למשפט: תועבתיך ה׳ כתו׳ כן חס׳ ו׳ בתר׳ וסי׳ ועשיתי בך את אשר לא עשיתי. יען את מקדשי טמאת. ואת כל תועבתיך. את כל תועבתיך. ותרבי את תועבתיך. ושארא תועבותיך: אם ג׳ בטעם זרק׳ בסיפ׳ וסימ׳ יען את מקדשי טמאת במקום:

תולדות אהרן וכמשפטי הגוים סנהדרין נט:

רדק

בתריהם הוא סוף סביבות ירושלם כי בערבות ירחו השיגוהו והכהו: והשלישית תזרה לרוח וחרב אריק אחריהם. וכן אמר בתוכחות והריקותי אחריכם חרב וענין הרקת החרב היא הוצאת החרב מתערה וזה משל לאותם שהלכו לארץ מצרים עם יוחנן בן קרח ואמר להם הנביא והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים וכן הלכו בשאר ארצות קודם החרבן כמו שכתוב בדבר גדליה: (ג) ולקחת. זה משל לאותם שגלו לבבל לפיכך אמר וצרת אותם בכנפך שיהיו שמורים שם עד שובם לארצם כדכ׳ כצרור וכקשור בכנף הבגד וזהו שאמר מעט במספר כי מעט היו מתי מספר מעשרת אלפים גולה: (ד) ומהם. מן הגולים בבבל שלא בבבל הרשעים שבהם גם צדקיהו ואחאב קלם מלך בבל באש: ממנו תצא אש. מן כלה שנויתיך לבעיר תצא אש אל כל בית ישראל בין לאותם שהיו בירושל׳ בין לאותם אשר בגולה כי זה שנויתיך רמז לכליון ישראל כמו שפי׳: (ה) כה אמר אדני ה׳. בתוך הגוים שמתיה. ויושביה שמתי בה לטובתם לפי שהיא נבחרת מכל הארצות יפה נוף משוש כל הארץ שהיא באמצע הישוב לפיכך אוירה טוב וממוזג מכל הארצות ויושביה היה להם ללכת דרך ישרה ולעשות משפטים טובים והם המירו אותה לרשעה מן הגוים אשר סביבותיה כמו שאמר ויתעם מנשה לעשות את הרע מן הגוים אשר השמיד ה׳ מפני בני ישראל וכגוים שהם אשר סביבותיה׳ לא המירו משפטיה׳ והם המירו משפטי בלא יועיל: (ו) ותמר. מן כי המרו את רוחו ממרים הייתם עם ה׳ והתי״ו בשגול והוא מבנין הפעיל: לרשעה. שם וסמוך כמו ונרשעה הגוים ההם: כי במשפטי מאסו. והגוים לא מאסו במשפטיהם: (ז) לכן כה אמר אדני ה׳ יען המנכם מן הגוים. המנכם מקור ושרשו המן ענינו היותכם המון רב רוצה לומר כי אני הרביתי אתכם והרביתי לכם טוב מן הגוים אשר סביבותיכם ויען עשיתי לכם המון טוב נתקתי לא הלכתם על דרך וישמן ישורון ויבעט ויטש אלוה עשהו ואמר וכפי מרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם: וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם כי הם לא המירו אלהים׳ ואתם המירות׳ אותי בלא יועיל ורבותינו ז״ל פירשו כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם ויונתן תרגם יען המנכם חוב דחבתון מן עממיא: (ח) לכן כה אמר אדני ה׳ הנני עליך גם אני. כמו שאתם עשיתם מה שלא עשה גוי אחר כן אעשה גם אני בכם משפטים שלא עשיתי בכם ולא אעשה עוד בכם ואעשה זה לעיני הגוים למען שבשו ותגלו ממשפטיכם הרעים: (ט) ועשיתי. את אשר לא עשיתי בי׳ גוי אחר וכן אמר בתוכחות והפלא ה׳ את מכותך: (י) לכן אבות יאכלו בנים. וזה הפורענות גדול שאין כמוהו: לכל רוח. שהם הלכו למצרים ומהם שלא לבבל וכן במואב ובבני עמון ובאדום וכן בשאר ארצות כמו שכתוב בדבר גדליה: (יא) לכן. את מקדשי טמאת. כי מנשה שם פסל האשרה בבית המקדש: וגם אני אגרע. כמו תגרעם

מצודת דוד

ההולכים בגולה הפזורים בכנפות הארץ: וחרב אריק אחריהם. אשלוף חרבי מתערה לרדוף אחריהם להכותם במקום אשר ינוחו והוא לסימן שהמקום יגרם בהם החויב במקום גלותם לשפוך דמם כמים: (ג) ולקחת משם. מאלה הפזורים לרוח תקח מעט אשר יהיה מהאפשר לספרם ותקשור אותם בכנפי בגדיך והוא לסימן שאותם שגלו לבבל שהמה מתי מספר בערך הגולים לשאר הארצות שהם יהיו שמורים לבוא לירושלים בבנין בית השני: (ד) ומהם. מהקשורים בכנפיך תקח עוד ותשליכם אל תוך האש אשר בתוך העיר החקוקה והם השרפים והוא לסימן שרבים מיושבי ירושלים ימותו ברעב ובדבר בעת יצור עליה טיטוס והרומיים הקדמונים: ממנו תצא אש. מלהבת האש הזה תלהב את כל בית ישראל ר״ל מגלות בית שני יתפזרו בכל הארצות במקום יושבי אנשי הגולה הראשונה ובעון אנשי גולה השניה ילקו גם המה בחרב וברעב ובדבר: (ה) בתוך הגוים. שמתי אותה באמצע הישוב במקום המובחר וארצות הגוים המה סביבותיה: (ו) ותמר. והיא לא שלמה כגמולי כי החליפה את משפטי לרשעה ר״ל אני נתתי לה משפטים ישרים והיא הרשיעה לעשות יותר מן העמים ואת חוקותי החליפה לרשעה יותר מן הארצות וכו׳ והוא כפל ענין במ״ש: בהם. בדרך חוקותי: (ז) יען המנכם. בעבור היותכם המון רב יותר מן העמים וכו׳ לכן מרוב הטובה בעטתם כי ולא הלכתם בחוקותי וגו׳ וכמשפטי הגוים וגו׳ כי הם לא המירו אלהיהם וישראל המירו כבודו בלא יועיל: (ח) הנני עליך. הנה אני אלחם בך כמו שבגדתם בי כך גם אני אבגוד בכם: משפטים. משפט פורעניות: (ט) את אשר לא עשיתי. דבר אשר לא עשיתי מעולם ולא אעשה עוד כמוהו כל ימי הארץ: יען. בעבור כל תועבותיך אשר מאד גדלו: (י) לכן. בעבור תועבותיך המה יאכלו את הבנים כי יהיה בך עקת הרעבון כי יהיה בתוך ירושלים: ועשיתי. אח״ז אעשה עוד בך משפט פורעניות כי הפליאת ממך אשר נכל רוח מהרבע רוחות העולם: (יא) לכן. בעבור תועבותיך הרעים נשבע חי אני וגו׳ וכפל השבועה לומר אם לא בעבור שטמאת את מקדשי בכל שקוציך כי מנשה שם פסל בבית המקדש האשרה

מצודת ציון

פורק (ש״ס א): (ג) וצרת. ענין קשירה כמו מי צרר מים בשמלה (משלי ל): בכנפיך. שולי הבגד כמו על כנפי בגדיהם (במדבר טו): (ו) ותמר. מל׳ תמורה וחלוף: (ז) יען. בעבור: המנכם. מל׳ המון עם רב: (י) וזריתי. אפזר: רוח. פאה ועבר: (יא) אם לא. הוא ענין לשון שבועה כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת וגם ולא אמר וכן אם לא בתים רבים (ישעיה ה): שקוציך. מל׳ שקץ ותעוב ועל העכו״ם יאמר: אגרע. מל׳ גרעון וחסרון. פחות

שגרעת את כבודי בשומך השקוצים בביתי כן אגרע אני כבודך ותהיה קלה בעיני אנשים זרים ויעשו בך שפטים : ולא תחוס עיני · מהולם : וגם אני לא אחמול · כמו שאתה לא חמלת על כבודי מלחללו : (יב) שלשתיך . עתה מפרש המשל שאמר לו לחלק השער לג' חלקים : אזרה . מבנין הדגוש והאל"ף נקודה בשו"א וסגול שלא כמנהג ברוב : (יג) וכלה אפי . ע"ד תני אכלה גם אמר אחר שיכלה אפי והנחתי חמתי בהם אנחם מנקמתי בהם כי רבה הטיה : והנחמתי · מבנין התפעל הראוי התנחמתי כמו ויתאון להתנחם וסגול הנו"ן במקום פתח ודגש הנו"ן לחסרון התי"ו : בכלותי · בבי"ת ויונתן תרגם והתנחמתי ואסיף : (יד) ואתנך לחרבה · שתהיה ארצך חרבה ותהיה בזה לחרפה בגוים אשר סביבותיך שארצם נושבת וארצך חרבה : לעיני כל עובר · וכן תהיה חרפה לעיני כל עובר עליך שישים וישרוק עליך כזה הפסוק בגוים והפסוק שאחריו לגוים והפי' בל : (טו) והיתה חרפה . כן דרך המקרא לדבר לנוכח ושלא לנוכח כאחד וגדופה הם בשקל מלוכה ועניינו כמו חרפה וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין כמנהג : מוסר ומשמה · מוסר שייסרו הגוים בך כמו שאמר ונוסרו כל הנשים ומשמה ענין תמהון לבב כמו ישום וישרוק כלומר שיתמהו ברוב הרעה שתבא עליך וי"ת ותהא לחסודין ולאתרברבא עלך צדו ואשתממו לעממיא: באף ובחמה ובתוכחות חמה · הכפל לחזק הענין : (טז) בשלחי את חצי הרעב · חצי הרעב הם השדפון והירקון והארבה שמכלים את התבואה קמה או רוכה ומה שאמר ורעב אוסיף עליכם עצירת גשמים שלא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה כלל הנה לא יהיה להם מה שיאכלו וזהו ושברתי לכם מטה לחם ומעט מה שיאכלו מי שיהיה להם כסף להביא מארצות הגוים וזה לא יהיה אפשר להם כי אם בקושי גדול מפני האויבים הצרים עליהם : אוסף · בגר"י ורש"י ז"ל פירש ורעב אוסף עליכם חסרון מעות שלא יהיה להם במה לקנות תבואה אע"פ שימצאו לקנות והוא קשה מפיהם פירות ביוקר ומעות בזול : (יז) ושלחתי עליכם רעב וחיה רעה ושכלך · רעב והחיה רעה ישכלו אתכם שימותו בניכם ובנותיכם כי הקטנים לא יוכלו לסבול הרעב כמו הגדולים וכן החיה הרעה תשלוט בקטנים בהם יותר מן הגדולים כי הגדולים יעמדו כנגד החיה בכלי זיינם והאמרם קללה זו בתורה בתוכחות והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם ותם בגדולים תשלוט החיה והרעב אלא שבקטנים יותר לפיכך אמר ושכלך : ודבר ודם · דם זה הוא החרב ומה שאמר אחר כך וחרב אביא עליך הטעם כי עם שובר החילה ודם הוא חרב אויב שלא תהיה כוונתו הראשונה לישראל כחרב פרעה נכה וזהו שאמר יעבור בך ומה שאמר חרב אביא עליך חרב אויב שתהיה כוונתו ראשונה לישראל ובעבורם נסעו מארצם כחרב סנחריב ונבוכדנאצר וזהו שאמר אביא עליך כי הוא הביא את רוחם לבא עליהם : אני ה' דברתי · וכיון שאני דברתי עלי לקיים ובידי יכולת לקיים : (ב) בן אדם · לפי שהיו עובדים על ההרים הרמים ועל הגבעות לאלהים שהיו נותנים שם ותחת כל עץ רענן שהוא באפיקים ובגאיות אמר שיתנבא עליהם כלומר כאילו מדבר כנגדם והבמות והמזבחות והחמנים שבנוים עליהם יאבדו וישברו ושמן הנעבדים והעובדים להם מפני המעשה הנעשה בהם ואמר במותיכ' מזבחותיכ' חמניכם גלוליכם וחרב כולל החרב ההורג העובדים והחרב ההותלת את המזבחות והבמות כי גם יקרא חרב וסוף הפעים כמו כי חרבך הנפת עליה יתן במרכותיו פירוש חמניכם גלוליכם שהיו עושים עובדי החמה : (ג) ולגיאות · כתיב וקרי לגאיות ואחד הוא אלא שבקרי סימן יה"ת הנקבה נספכת ליו"ד נראת ...תי

אנא לא ארחם׃ יב תלתיך
במותא ימותון ובכפנא
ישתיצון בגויך ותלתא בחרבא
יתקטלון סחרניך ותלתא לכל
רוח אבדר ודקטלין בחרבא
אגרי בתריהון׃ יג ויחול רוגזי
ואניח חימתי בהון ואסיף
וידעון ארי אנא יי גזרית
במימרי ואקיים כד יחול רוגזי
בהון׃ יד ואתננך לחרבא
ולחסודין בני עממיא די
בסחרנך לעיני כל דעדי׃
טו ותהי לחסודין ולאתרברבא
עלך צדו ואשתממו לעממיא
דבסחרנך כד אעביד ביך
פורענות דינין ברגז ובחמה
ובתקוף רגז אנא יי גזרית
במימרי׃ טז בגריותי ית מחת
כפנא מכתשין בישין
דמתקנין לחבלא דאשלח
יתהון לחבלותכון וכפנא
אוסיף עליכון ואתבר לכון
סעד מיכלא׃ יז ואשלח
עליכון כפנא וחיתא בישתא
ויתכלונך ומותא וקטלא
יעדון ביך ודקטלין בחרבא
איתי עלך אנא יי גזרית
במימרי׃ א והוה פתגם נבואה
מן קדם יי עמי למימר׃
ב בר אדם קביל נבואה על
טורי ישראל ואתנבי עליהון׃
יתימר טורי ישראל קבילו
פתגמא דיי אלהים כדנן אמר
יי אלהים לטוריא ולרמתא
ולפצידיא ולחיליא הא אנא
מיתי עליכון דקטלין בחרבא

כ' מ"ל תחוס עיני וגם־אני לא אחמול׃
כ"כ בליש"ג יב שלשתיך בדבר ימותו וברעב
כיד אתי יכלו בתוכך והשלשית בחרב יפלו
ט' מ"ל סביבותיך והשלשית לכל־רוח
ג' · ד' אזרה וחרב אריק אחריהם׃
ב' חסר וי"ו יג וכלה אפי והנחתי חמתי בם
חמתי בך ג' והנחמתי וידעו כי־אני יהוה דברתי
ג' בקנאתי בכלותי חמתי בם׃
ג' יד ואתנך לחרבה ולחרפה בגוים
אשר סביבותיך לעיני כל־עובר׃
ג' ג' ג' טו והיתה חרפה וגדופה מוסר
ומשמה לגוים אשר סביבותיך
ג' בעשותי בך שפטים באף ובחמה
ג' ובתכחות חמה אני יהוה דברתי׃
ג' טז בשלחי את־חצי הרעב הרעים
בהם אשר היו למשחית אשר־
ט' אשלח אותם לשחתכם ורעב אסף
ג' ב' חסר וא' מ"ל עליכם ושברתי לכם מטה־לחם׃
יז ושלחתי עליכם רעב וחיה רעה
ג' ותס' · ג' ושכלך ודבר ודם יעבר־בך וחרב
אביא עליך אני יהוה דברתי׃
ו א ויהי דבר־יהוה אלי לאמר׃
ל"א בטעם ס' ב בן־אדם שים פניך אל־הרי ישראל
ג' והנבא אליהם׃ ג ואמרת הרי
ג' ישראל שמעו דבר־אדני יהוה
כה־אמר אדני יהוה להרים
גאיות ק' ולגבעות לאפיקים ולגאיות הנני
ג' אני מביא עליכם חרב ואבדתי

אני סגני עליך : (יג) והניחותי חמתי . כשאנקם בם תנוח חמתי ולא תליסני רוחי : והנחמתי . ואתנחם על הגער שנערתם אותי : (יד) ולחרפה : דישפרוי"ר בלע"ז : (טו) וגדופה . בזיון : מוסר . יסורין : ומשמה · תמהון : (טז) ורעב אוסיף עליכם · הוא רעב הפרוסה הכלה מן הכיס כך שמעתי : מטה לחם . משען לחם : (ג) ולגבעות · לשון רמה : ולגאיות · לשון גיא : חמניכם

ועשיתי : אזרה ג' בקרי' וסי' ואתכ' אזרה בגוי' . והרקתי אחריכ'. וכל אגפיו אזרה לכל רוח . והשלישית לכל רוח אזרה : אשלח ט' וסי' נמסר בסדר בא אל פרעה : אוסף ג' מלרע ב' חס' וא' מלא וסימ' ככל אשר שאלת מעם אלהיך בחרב · לא אוסף אתכתם · בשלחי את חצי הרעב הרעים . אהבה מל' · וסימן בלשן ארמי שמעית דרחימו כפנא : אל הרי ה' וסי' והוצאתים מן העמים: במרעה טוב ארעה אתם · בן אדם שים פניך אל הרי ישראל . ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל .

תולדות אהרן וסמותי. כרט' גם :

מצודת ציון

תחוס · ענ' חס וחמלה : (יב) אזרה . אפזר : אריק · ענ' ריק : (יג) וכלה . ענין השלמה : והניחותי · ענ' השמה : והנחמתי · ענ' פתחומין : בקנאתי · ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : (יד) לחרבה . מלשון חורבן : (טו) וגדופה · ענין בזיון כמו את מי חרפת וגדפת (ישעיה לז) : מוסר · ענין תוכחה : ומשמה · ענין תמהון : ובתוכחות · ענין גמול עונש כמו והוכח במכאוב (איוב לג) : (טז) חצי · ר"ל מכאובי ואמר בל' שאלה על השדפון והירקון והארבה : מטה לחם · משען לחם ועל כי נשענים על הלחם לאכול לשבעה אמר מטה בלשון שאלה : (יז) ושכלך · ענין מיתה והריגה כמו ושכלה אתכם (ויקרא כו) : (ג) לאפיקים . הוא מקום שנגרים שם המים בחוזק וכן כאפיקים בנגב (תהלים קכו) : ולגאיות . ענ' גיא ועמק : במותיכם . ענ'

מצודת דוד

האשרה וגם עשית ביותר תועבותיך שעשית שם : וגם אני אגרע . כמו שגרעת את כבודי בשומך פסל האשרה בפני כן גם אני אגרע לחסר אותך ולא תחוס עיני עליך : וגם אני לא אחמול · כמו שלא חמלת על בניך והעברתם לעבודת כוכבים כן גם אני לא אחמול עליך : (יב) שלישיתך · שליש עמך ימותו בדבר וברעב בתוך ירושלים : יפלו סביבותיך · בעת המלחמה : לכל רוח אזרה · אפזר לכל רוח מארבע רוחות העולם ואשלוף החרב מתערה לרדוף אחריהם להכותם במקום גלותם : (יג) וכלה אפי . אשלים חרון אפי עליהם ואשים חמתי בם ואז אתנחם על הכעס שהכעיסו אותי : וידעו וגו' · ר"ל בעת אשלים בם חמתי אז ידעו שאני ה' דברתי בקנאתי שרעה תבוא עליהם ולא הנביא בדה הדבר מלבו : (יד) לחרבה · להיות חרבה ולהיות לחרפה בגוים כי כולם יחרפו אותך בפני כל העובר דרך עליהם : (טו) והיתה . ירושלים תהיה לחרפה ובזיון : מוסר . ייסרו זה את זה עם ירושלים כי יאמרו בזוכרם אל תעשו את הרע שלא יבוא עליכם כדרך שבא על ירושלים : ומשמה . תהיה להמהון כולם יתמהו על חורבנה לגוים וגו' · מוסב על כולם חרפה וגדופה וגו' : בעשותי . בעת אעשה בך משפט פורעניות אז תהיה חרפה גדופה וגו' : ובתוכחות חמה . בגמול עונש אביא חמה ולא על חנם : אני ה' דברתי . בידי לקיים : (טז) בשלחי · מוסב למעלה לומר שיהיה חרפה וגדופה וגו' לגוים בעת אשלח בהם את חצי ר"ל מכאובי הרעב הרעים אשר היו פעם למחית לגוים שפעמים בא חצי הרעב בהם והשחיתם וכעין חצי הרעב האלה בעצמם יהיו חצי הרעב אשר אשלח אותם לשחת את ישראל ועוד אוסף עליכם רעב במדה מרובה יותר מהבא על העכו"ם ואשבור לכם משען לחם מכל וכל בעבור זה יכבו להרף ולגדף ברואותם שבא עליהם חצי הרעב כמו שבא על העכו"ם ועוד יותר : (יז) ושכלך · החיות ישכלו וימיתו אותך : ודם · הנשפך מן ההרוגים : וחרב וגו' . הוא כפל ענין במ"ש : אני ה' דברתי · ובידי לקיים : ו (ב) שים פניך · החזר פניך מול ההרים : (ג) חרב · אנשי חרב מלומדי מלחמה : במותיכם . הבמות העשוים לעבודה .

במותיכם: ד ונשמו מזבחותיכם
ונשברו חמניכם והפלתי חלליכם
לפני גלוליכם: ה ונתתי את־פגרי
בני ישראל לפני גלוליהם וזריתי
את־עצמותיכם סביבות
מזבחותיכם: ו בכל מושבותיכם
הערים תחרבנה והבמות תישמנה
למען יחרבו ויאשמו מזבחותיכם
ונשברו ונשבתו גלוליכם ונגדעו
חמניכם ונמחו מעשיכם: ז ונפל
חלל בתוככם וידעתם כי־אני יהוה:
ח והותרתי בהיות לכם פליטי חרב
בגוים בהזרותיכם בארצות:
ט וזכרו פליטיכם אותי בגוים אשר
נשבו־שם אשר נשברתי את־לבם
הזונה אשר־סר מעלי ואת עיניהם
הזנות אחרי גלוליהם ונקטו בפניהם
אל־הרעות אשר עשו לכל
תועבתיהם: י וידעו כי־אני יהוה
לא אל־חנם דברתי לעשות להם
הרעה הזאת:
יא כה־אמר אדני יהוה הכה בכפך
ורקע ברגלך ואמר־אח אל כל־
תועבות רעות בית ישראל אשר
בחרב ברעב ובדבר יפלו:
יב הרחוק בדבר ימות והקרוב בחרב יפול והנשאר והנצור
ברעב ימות וכליתי חמתי בם: יג וידעתם כי־אני יהוה
בהיות חלליהם בתוך גלוליהם

ואוביד במתיכון: ד ויצדון
אגוריכון ויתברון חנסניכון
וארמי קטיליכון קדם פגור
טעותכון: ה ואתן ית פגרי
בני ישראל קדם פגור
טעותהון ואבדר ית גרמיכון
סחרנות אגוריכון: ו בכל
מותבניכון קרויא יחרבן
ובמתא יצדין בדיל דיחרבון
ויצדון אגוריכון ויתברן
ויבטלן טעותכון ויתקטפון
חנסניכון ויתמחון עובדיכון:
ז ויתרמון קטילין בניכון ותדעון
ארי אנא יי: ח ואשאר במהוי
לכון משיזבי חרבא בני עממיא
באתבדרותיכון במדינתא:
ט וידכרון משיזביכון דחלתי
בני עממיא דאשתביאו
לתמן דתברית ית לבהון
טפשא דסטא מבתר פולחני
וית חיזו עיניהון דטעא בתר
טעותהון וידנקון יתהון חזן
על בישתא דעבדו לכל
תועבתהון: י וידעון ארי אנא
יי לא למגן גזרית במימרי
למעבד להון בישתא הדא:
יא כדנן אמר יי אלהים טפח
בידך ורפוס ברגלך ואמר וי
על כל תועבתא בישתא בית
ישראל די בחרבא בכפנא
ובמותא יתרמון: יב דרחיק
במותא ימות ודקריב בחרבא
יתקטיל ודישתאר ודיעול
לכרכי צירא בכפנא ימות ואיחול רוגזי בהון: יג ותדעון
ארי אנא יי במהוי קטיליהון בגו פגור טעותהון סחרנות

רש"י

ד) חמניכם. מין תבנית צלמי עכו"ם העשויין על הגגות לחמה: (ו) ויאשמו. יהיו נכרים באשמתם: (ט) וזכרו פליטיכם אותי. את חסדי ואת רחמי שהייתי מרחם עליהם בהעוותם לפני בארצם: אשר נשברתי את לבם הזונה. אשר נכנעתי אצלם אע"פ שזונה לבם וסר מעלי הייתי מבקש מהם ע"י נביאי לשוב אלי ואטיב להם ולא אבו: ונקוטו בפניהם. מנחם חברו עם ראיתי בוגדים ואתקוטטה (תהלים קי"ט) יתקוטטו על עצמם על אשר לא שמעו אלי וי"ת וידנקון ואינון יהון חזן וכן תרגם הנאנקים דמתנקים וגם ואנק' דמתנקן דמוני"ר בלע"ז: (יא) ורקע. עניינו יורה עליו מכה רגלו על הארץ ומרדד את הפסים והוא דרך אבל: ואמר אח. צעקת יגון ואוי: (יב) והנצור. הנאסף אל העיר ויצורו עליו: וכליתי חמתי. אשלי' כל חרוני ואשלי ברעתם: (יג) אלה. פליונ"ן בלע"ז: עבתה. לשון עץ עבות (לקמן כ)

ויתנתו בסוטר בחחים: נשוב ח' בקריאה וסי' נמסר בשמואל א' סימ' ל'. הזונה חד מן ח' זוגין רפשטין ציבחר וסימ' במחזה לאמר אל תירא אברם. ידפה לכן כאכול קש לשון אש. מקשת ותחת מעשה מקשה קרחה. הזונה חברו פליטיכם אותי. יונה ואיש לא יונה תבולתו. לעולה ואל הבתם מחוצת. המנה והשקל עשרים גרה. החולה ואסרתם הגת מתלאה והפחתם. ומוצא אני מר ממות את. רוח לבינו על אלה

רד"ק

(ה) ונתתי. וזריתי. פזרם בפעם אחד: (ו) בכל. תישמנה. שרשם ישם ענין שממ' ישם ושמם בענין אחד: יחרבו. בסגול היו"ד ובחיר"ק ענין חורבן: ויאשמו. בשו"א האל"ף ענין שממה וטעם למען כמבור כי תהא הבמות הם המזבחות והגלולים: (ז) ונפל חלל. על דרך כלל: (ח) והותרתי. כמו שלא תפלו כלכם בחרב: בהזרותיכם. בא המקור ביו"ד הרבוי לפי שהמקור הוא בדמות השם וכן בנטותך נגה: (ט) וזכרו. אשר נשברתי לבם הזונ' אמרו קצת המפרשי' שהוא כמו שברתי וכן תרגם יונתן די תברית ואיננו נכון שיהיה בנין נפעל יוצא ופירושו כשמשמעו עומד ויהיה את כענין עם כמו כצאתי את העיר ואמר שהוא על דרך משל שאני נשברתי מלבם הזונה והוא על דרך ויתעצב אל לבו: ונקוטו בפניהם. כתרגם הפי"א ופרשו קטט פירוש ענין כריתה וכן פירוש קוט מענין זה ונקוטות' בפניכ' פי' בפניכ' כתרגומו ויתאנחו על דרך ירפא פניו בידו: אל הרעות. כמו על וכן אל הנערים לא אכלו: (י) וידעו כי לא אל חנם דברתי. כמו כחנם כלומר שיספיקו מה שדברתי וכן ואל האדון תתן את העדות כמו ולאדון: (יא) כה אמר ה' הכה בכפך. כפך בכפך כמו ויספוק את כפיו או הכה בכפך על ירכך כמו ספקתי על ירך: ורקע ברגלך. כשמכה אדם ברגל על הרגל כאילו רוקע ורומס הארץ תחתיו: ואמר אח. ענינו אוי ואבוי וכן ה' ווי: אל כל תועבות רעות בית ישראל. סמוך על סמוך וכמוהו מספר מפקד העם וכלי נתגי וכלים והמלא והדומים להם: אשר בחרב. אשר בעונם בתועבות בחרב ברעב ובדבר יפלו: (יב) הרחוק. פי' שירחיק עצמו מן האויבים ויברח לארצות במדבר ימות שם והקרוב שיתעו לאויבים בחרב יפול: והנשאר והנצור. הנשאר בירושלם והוא שם במצור ברעב ימות והנצור כפול מן עצר הענין ענינו שהוא שמור בתוך העיר או הוא מענין מצור ופרושו והוא נפעל והוא בשורק כמו נבוכים הם בארץ וכן בפיר וכן תרגם יונתן ודיעול לכרכי צירא: (יג) וידעתם. אל כל גבעה. כמו על וכמוהו רבים: בכל ראשי ההרים. אמר ו"ו השמו' והוא כמו

מצודת דוד

לעבודת כוכבים העומדים בכל המקומות ההם: (ד) ונשמו. יהיו שממה כי לא יהיה עוד מי יבוא להקטיר בה: חמניכם. צורת חמה היו עושים להם לפסל כי עבדו לחמה וכן נאמר וישבת וכו' אשר נתנו מלכי יהודה לשמש (מ"ב כג): לפני גלוליכם. במקום הרשע שם המשפט: (ה) ונתתי וגו'. ר"ל שמה יהיו ולא יקברו: (ו) למען יחרבו. ר"ל החורבן יהיה גדול באופן שיחרבו וישמו מזבחותיכם וכו' וכל מעשיכם יהיו נמוחים ונמחים: (ז) ונפל חלל. רב חלל יפול בתוככם: וידעתם. אז תדעו שאני ה' והכל בידי: (ח) והותרתי. אבל אשאיר מכם במה שיהיה לכם בין הגוים אנשים פליטי חרב כשתהיו פזורים בארצות הגוים: (ט) וזכרו פליטיכם. הפליטים מכם יזכרו כי בהיותכם בין הגוים אשר נשבו שם ואחר תפרש שיזכרו את אשר נשברתי ומנעתי מלבם הזונה ולתוספת ביאור אמר אשר סר מעלי: ואת עיניהם. ר"ל ומעיניהם הזונות אחרי העבודת כוכבים ר"ל אז יזכרו שהנזכר היו לפני מלבם הזונה ומעיניהם הזונות: ונקוטו בפניהם. יכרתו בעיני עצמם ר"ל הם יספקו הכריתה על עצמם על הרעות אשר עשו להוסיף על כל תועבותיהם שעשו מאז: (י) וידעו. אז יתנו לב לדעת אשר אני ה' הנאמן בתשלום גמול המעשה: לא על חנם וגו'. כ"א בגמול המעשה: (יא) הכה בכפך. כף אל כף כאשר יעשו המקוננים: ורקע ברגלך. בעט ברגלך בארץ כי אז נראה כאלו מרקע ומרדד הארץ והוא ענין צער ואבלות: ואמר אח. אמור במאמר אנחה על כל תועבות הרעות שעשו בית ישראל אשר בעבורם יפלו בחרב וברעב ובדבר: (יב) הרחוק. המרחיק עצמו מן המלחמה ויברח לארצות הגוים להמלט שמה הנה לא ימלט מן הדבר וימות בה: והקרוב. המקריב עצמו למלחמה יפול בחרב האויב: והנשאר והנצור. הנשאר בעיר והוא בתוך המצור כי האויבים צרים עליה הנה הוא ימות ברעב ותחסרון הלחם: וכליתי. אשלים בם כל חמתי: (יג) וידעתם וגו'. כשיהיו חלליהם בין גלוליהם במקום הרשע שם המשפט אז תדעו שאני ה' הנאמן בתשלום גמול הפעולה

מצודת ציון

מל' במה והיא מזבח אבנים: (ד) ונשמו. מל' שממון: חמניכם. מל' חמה: גלוליכם. דמות צו"ג הפתוח המגולל של רפש: (ה) פגרי. כן נקרא גוף המתה: וזריתי. אפזר: (ו) תחרבנה. מל' חורבן: תישמנה. מל' שממון: למען. עניינו כמו באופן והדומה למען ישחת אורך ואמורך (שמות כג) ופירושו באופן שיהיה: יחרבו. מל' חורבן: ויאשמו. מל' שממון: ונשבתו. ענין בטול כמו שבת נגש (ישעיה יד): ונגדעו. ענין כריתה כמו שקמים גדעו (שם ט): ונמחו. ענין השחתה כמו וימח את כל היקום (בראשית ז): (ח) והותרתי. מל' נותר: פליטי. ענין המלטה כמו ויהיה פליטים (שם יד): בהזרותיכם. ענין פזור: (ט) נשבו. מל' שבי: נשברתי. עניינו שברון רוח ועצבון: את לבם. מלבם וכן ואת עיניהם כמו כצאתי את העיר (שמות ט) ופירושו מהעיר: הזונה. הוא ענין הסרה ולכן נקראת מנאפת בשם זונה על כי הרסה מדרכי הצניעות: ונקוטו. ענין כריתה כמו ונקוטותם בפניכם (לקמן כ): אל הרעות. על הרעות ר"ל בעבור הרעות: (י) אל חנם. בחנם כמו ואל האהרן (שמות כח): (יא) ורקע. ענין הכאה ודריכה כמו כסף מרוקע (ירמיה י): אח. כמו אהה והוא מלשון צעקה ואבל: (יב) והנצור. מלשון מצור

ג' סְבִיבוֹת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם אֶל כָּל־גִּבְעָה
ל' רָמָה בְּכֹל ׀ רָאשֵׁי הֶהָרִים וְתַחַת כָּל־
ל' עֵץ רַעֲנָן וְתַחַת כָּל־אֵלָה עֲבֻתָּה
ז' בליש' מְקוֹם אֲשֶׁר נָתְנוּ־שָׁם רֵיחַ נִיחֹחַ לְכֹל
גִּלּוּלֵיהֶם׃ יד וְנָטִיתִי אֶת־יָדִי עֲלֵיהֶם
וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה
ל' • כ'מ"ל מִמִּדְבַּר דִּבְלָתָה בְּכֹל מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

ז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
ל"ד בסיפרא ב וְאַתָּה בֶן־אָדָם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה לְאַדְמַת יִשְׂרָאֵל קֵץ בָּא הַקֵּץ
ארבע ק' כ"ה ר"פ עַל־אַרְבַּעַת כַּנְפוֹת הָאָרֶץ׃ ג עַתָּה
הַקֵּץ עָלַיִךְ וְשִׁלַּחְתִּי אַפִּי בָּךְ
וּשְׁפַטְתִּיךְ כִּדְרָכָיִךְ וְנָתַתִּי עָלַיִךְ אֵת
ס' כָּל־תּוֹעֲבוֹתָיִךְ׃ ד וְלֹא־תָחוֹס
ס' מ"ל עֵינִי עָלַיִךְ וְלֹא אֶחְמוֹל כִּי דְרָכַיִךְ
עָלַיִךְ אֶתֵּן וְתוֹעֲבוֹתַיִךְ בְּתוֹכֵךְ
ס' כתי' כן תִּהְיֶיןָ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
ס' בטע' בסיפ' ה כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה רָעָה אַחַת
ב' קץ רָעָה הִנֵּה בָאָה׃ ו קֵץ בָּא בָּא הַקֵּץ
הֵקִיץ אֵלָיִךְ הִנֵּה בָּאָה׃
ל' בטעם ב' חד מ"ל ז בָּאָה הַצְּפִירָה אֵלֶיךָ יוֹשֵׁב הָאָרֶץ
ל' בָּא הָעֵת קָרוֹב הַיּוֹם מְהוּמָה וְלֹא־
ד' מ"ל הֵד הָרִים׃ ח עַתָּה מִקָּרוֹב אֶשְׁפּוֹךְ
חֲמָתִי עָלַיִךְ וְכִלֵּיתִי אַפִּי בָּךְ
וּשְׁפַטְתִּיךְ כִּדְרָכָיִךְ וְנָתַתִּי עָלַיִךְ אֵת
ס' כָּל־תּוֹעֲבוֹתָיִךְ׃ ט וְלֹא־תָחוֹס עֵינִי
ס' מ"ל וְלֹא אֶחְמוֹל כִּדְרָכַיִךְ עָלַיִךְ אֶתֵּן
ס' כתיב כן וְתוֹעֲבוֹתַיִךְ בְּתוֹכֵךְ תִּהְיֶיןָ וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה מַכֶּה׃

אגוריהון על כל רמא מנטלא
בכל רישי טוריא תחות כל
אילן עבוף ותחות כל בוטמא
מעפיא אתר דיהבו תמן
קורבנין לפולחן לכל טעותהון:
יד ואריס ית מחת גבורתי
עליהון ואתן ית ארעא לצדו
ואשתממו ממדבר דבלת בכל
מותבניהון וידעון ארי אנא יי:
א והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עמי למימר : ב ואת בר
אדם כדנן אמר יי אלהים
לארעא דישראל קצא מטא
מטת פורענות קצא למיתי
על ארבע רוחי ארעא : ג כען
מטת פורענות קצא למיתי
עלך ואשלח רוגזי ביך
ואתפרע מניך כאורחתיך
ואתן עלך ית כל תועבתיך:
ד ולא יחוס מימרי עלך ולא
ארחם ארי חוב אורחתיך עלך
אתן ופורענות תועבתיך
בגויך יהוין ותידעון ארי אנא
יי : ה כדנן אמר יי אלהים
בישתא בתר בישתא הא
אתיא : ו קצא מטא מטת
פורענות קצא למיתי עלך
הא אתיא : ז אתגליאת
מלכותא עלך יתיב ארעא
מטא עדן תבירת קריב יום
אתרגושא ולית לאשתיזבא
במצדי טוריא : ח כען מקריב
אשפוך חימתי עלך ויחול
רוגזי ביך ואתפרע מניך
כאורחתיך ואתן עלך ית כל
תועבתיך : ט ולא תחוס
מימרי ולא ארחים כתובי
אורחתיך עלך אתן ופורענות
תועבתיך בגויך יהוין ותדעון ארי אנא יי איתיתי עליכון

רש"י

ה) מענפיו מרובין : (יד) שממה . אלין יושב : משמה • שיתמהו עליה רואיה : (ב) בא הקץ . שאמרתי ונושנתם בארץ והשחתם וגו' העידותי בכם היום כי אבד תאבדון (דברים ד) ונושנתם בגי' תתנ"ב והם נשתהו בה תת"ן ד' מאות ומ' משנכנסו לה עד שנבנה הבית ות"י שנים עמד הבית : (ה) רעה אחת רעה . רעה שלימה ומיוחדת למעלה מכל הרעות והוא חורבן הבית : הנה באה . טעמו באל"ף הוא לשון פועלת : (ז) באה הצפירה • טעמו למעלה בבי"ת והוא לשון פעלה כבר באה הצפירה כמו בא ונקע מאור השחר והספארת בא : ולא הד הרים . ולא לאישתיזבא במצדי טוריא והד לשון צעקת הכרוזה לקום לברוח אל ראשי ההרים כמו הידד השבתי (ישעיה יו) וענו עליו הידד (ירמיה כה) השמעת קול טעה מעה ענבים אל הגת ודורכי הקורה : (ח) מקרוב . במהרה : (י) הנה היום • הנה בא היום : הנה באה . הרעה : יצאה הצפירה . עלה השחר של יום הרעה : צץ המטה . להכות אתכם : פרח הזדון

רד"ק

כמו ובכל וכן שמה יתנו ראובן שמעון והדומים להם : עבתה . מין מן עבות יאמר מן עבות עבתה לנקבה כדגש התי"ו כמו מן אדום אדמה : מקום אשר נתנו • מקום סמוך למלת טעם וכן במקום לא ידע אל : (יד) ונטיתי שממה ומשמה . הכפל לחזק : ממדבר דבלתה • בדל"ת כמו רבלתה ברי"ש וכן דעואל רעואל וזכר המקום הזה לפי שהם היה נבוכדנאצר כשא' צרו חילו על ירושלם ושם העלו צדקיהו כמו שכתוב ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה: (ב) ואתה בן אדם כה אמר אדני ה' לאדמת ישראל • ליסוב' : קץ בא הקץ • אמר הקץ כי לטובת אדמת ישראל קץ והנה עתה בא הקץ : על ארבעת • כתיב על ארבע קרי והכתיב לזכר והקרי לנקבה וכנף ימצא בלשון נקבה : (ג) עתה הקץ עליך. פירושו כנפות הארץ כי על ארץ ישראל אמר : כדרכיך • בכ"ף: (ד) ולא תחוס. בחולם: (ה) כה אמר אדני ה' רעה אחת רעה • ר"ל זאת הרעה אחת היא שאין כמוה כמו שאמר למעלה ועשיתי בך את אשר לא עשיתי ואשר לא אעשה עוד וידמה כי יונתן היה קורא אחר רעה שתרגם בישתא בתר בישתא:(ו)קץ בא בא הקץ הכפל לחזק ולאמר הענין ועוד הוסיף ואמר הקיץ אליך הקיץ מבנין הפעיל מענין קץ והקיץ שרשו קיץ מנחי העי"ן וקץ שרשו קצץ מכפלי הכפל : הנה באה • הרעה שזכר : (ז) באה הצפירה]• הגאון בא לך בבקר מתרגם בקר צפרא או הוא ענין סבוב כלומר סבה היא מאת האל יתברך לבא אליך כאויב ויונתן שתרגם אתגליאת מלכותא פירש הצפירה כמו ולצפירת תפארה שהיא עטרה והיא סימן מלכות : קרוב היום מהומה • חסר הנסמך כאילו אמר היום יום מהומה וכן הארץ הברים והדומים להם : ולא הד הרים • הד הוא לשון קריאה כמו הידד הידד אמר שהמהומה הזאת וקריאת הד זאת לא תהיה כמו קריאת הד הרים כשאדם נותן קולו בין ההרים ידמה שיוצא קול מבין ההרים והיא קול אחר המו שידמה אבל זה קול הצעקה והמהומה יהיה קול אמתי לא דמיון קול ויונתן תרגם ולית לאשתיזבא במצדי טוריא:(ח)עתה מקרוב. כמו בקרוב ויש לפרשו כמשמעו שהוא כמו שאר השימו"ש הבאים בזה הדרך שידמה ענינ' כשמוש בי"ת כאשר כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו בשרש מן ונפרש מקרוב כן לפי שמלת עתה הורה על זמן העומד שהוא בין העבר והעתיד ופעמים יאמר עתה להרחבת הלשון לזמן שהוא קרוב לזמן העומד מלפניו או מאחריו ויש קרוב מקרוב ולקרוב הזמן אמר עתה מקרוב כלומר זה יהיה עתה מזמן קרוב לזה הזמן העומד ומה יהיה עתה שאשפוך חמתי עליך וענין זה הפסוק כבר אמרנו למעלה והנה אותו הנה לחזק הענין : (ט) ולא תחוס עיני • זה הפסוק

אמר

חשבו : מזבחותיהם ג' א' חסר וב' מ"ל וסי' כי אם כה תעשו להם מזבחותיהם . ואתם לא תכרתו ברית דספר שפטים • בחיות חלליהם • קדמא חסר : ולא תחוס ה' בקריאה וסי' לא תאבה לו ולא תשמע אליו • ולא תחוס עינך : נפש בנפש עין . לכן חי אני נאם ה' . ולא תחוס עיני עליך ולא אחמול כי דרכיך . ולא אחמול כדרכיך עליך : מכה ה' קמצין בקריאה וסי' מכה איש עברי מאחיו . מכה במטה אשר בידי • האשר שבית בתיבך אתה מכה עמים בעברה מכת בלתי סרה • ולא תחוס עיני עליך ולא אחמול • וסי' עבירואה בחטואה

תולדות אהרן קז בא • עשר ויגש

מצודת ציון

[...] : (יג) רמה • גבוהה : רענן • ענין לחות ורטיבות כמו בשמן רענן (תהלים נב) : אלה • שם אילן סרק : עבותה • קלועה כעין גדיל כמו וענף עץ עבות (ויקרא כג) : ניחוח • מלשון נחת רוח : (יד) ומשמה . ענין תמהון : דבלתה • כמו רבלתה ברי"ש וכן דעואל רעואל (במדבר א ב) והוא המקום שישב בה נ"נ בעת שהביאו לו את צדקיהו כמ"ש ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה בארץ חמת (ירמיה נב) ויתכן שהיא חמת רבה והיא בצפון א"י ונזכר בסוף הספר בגבולי א"י לעתיד : (ב) כנפות • קצות : (ד) תחוס • מל' חס וחמלה : (ו) הקיץ • מל' הקצה והסרה מן השינה : (ז) הצפירה • ענין שחר ובוקר כמו ישוב ויצפור (שופטים ז) : מהומה • ענין רעש

מצודת דוד

כמעשה : אל כל • האלילים יהיו על כל גבעה רמה ובכל ראשי וכו' : אלה עבתה . אילן אלה המרובה בענפים וקלועים זה בזה : ריח ניחוח . הקטרה שמעלה ריח להיות לה לנחת רוח ואמר זה לפי מחשבת עובדיה : (יד) ונטיתי וגו' • להכות בם : ומשמה . הכל יתמהו מגודל החורבה : ממדבר דבלתה . משם מתחיל מקומות שוממות וכן יהיה בכל מושבותיהם : וידעו • אז ידעו שאני ה' נאמן לשלם גמול : ז (ב) לאדמת • על אדמת ישראל בא קץ וסוף : על ארבע . ר"ל לא נשאר אף עיר אחת מא"י : (ג) עתה . ר"ל בזמן קרוב יבוא הקץ עליך : כדרכיך • כפי דרכיך : ונתתי עליך . ר"ל אשלם לך : (ד) כי דרכיך . גמול דרכיך : ותועבותיך • תשלומי תועבותיך • יבואו בתוכך : וידעתם . אז תדעו שאני ה' נאמן לשלם גמול : (ה) רעה אחת רעה . ר"ל רעה שהיא אחת ואין זולה שברעות הנה באה והוא חורבן בה"מ : (ו) קץ בא בא הקץ . כפל הדבר לחזק הענין : הקיץ עליך . באה המעורר מן השינה לבוא עליך והנה באה : (ז) באה הצפירה וגו' : אתה יושב הארץ באה עליך הבוקר של יום הרעה : קרוב היום מהומה • קרוב היום של מהומה : ולא הד הרים • לא יהיה עוד הוד והדר על ההרים כ"א געול וטנוף מדמי החללים : (ח) עתה מקרוב . ר"ל מיד בזמן קרוב : ונתתי עליך • ר"ל אשלם לך : (ט) כדרכיך . כגמול דרכיך : ותועבותיך • תשלומי תועבותיך יבואו בתוכך : וידעתם • אז תדעו ותבינו אשר אני ה' המכה בגמול העון ולא בא במקרה :

סער

רש"י

הזדון: נתגאה נבוכדנאצר הרשע: (יא) החמס קם וגו'. החמס אשר בידכם הוא קם עליכם למטה רשע להשחתכם: לא מהם. כך אמר הקב"ה למשחית איך זקוק להשאיר נפש [מרשעי ישראל] כי אין טובה יוצאה לא מהם ולא מבניהם ולא מהמונם: ולא נה בהם. אין בהם נוהה אחרי מגעגע ונותן לב אלי כמו וינהו כל בית ישראל אחרי ה' (שמואל א ז) ולשון ארמי הוא חתיכהן לפולחנא לי חאוב ובעגועין, ומנח' חברו לשון יללה וכן וינהו כל בית ישראל פירש לשון יללה ואין בתיבה רק ה"א יסוד: (יב) והמוכר אל יתאבל. אע"פ שדרך המוכר שדהו להיות עצב אל יתעצב כי סופכם לגלות: (יג) כי המוכר אל הממכר לא ישוב. כשיגלה בגולה לא ישוב ויראה עוד השדה שמכר ולמה יתאבל. ועוד בחיים חיתם. כל ימי חייהם לא ישיבו אל מקומם: כי חזון אל כל המונה וגו'. ארי נבייא מתנבן על כל אתרגישהון למיתב בתיובתא ולא תייבין: ואיש בעונו חיתו. כל אחד מהם חיתו ונפשו דבוקה בעונו: לא יתחזקו. לא יחזקו לבם על יצרם הרע לשוב לתורתם: (יד) תקעו בתקוע. כשיבוא עליכם הצר הכינו עצמם למלחמה ואין יוצא להלחם: (טז) כיוני הגאיות. דרך היונים להקבץ בגאיות והומות שם והיו הומים אל ההרים אשר ינוסו שם איש מעונו כיוני הגאיות אשר כולם הומות: (יז) תלכנה מים. מזיעת

ובתרבא עממיא תמחי: קונה הקונה ד' מ"ל בקריאה וסי' והית כעם ככהן כעבד כאדניו · בא העת הגיע היום · פורע מוסר. רע רע יאמר הקונה: חרון ג' קמצין בקריאה וסי' כי חרון אל כל המונה · כמו חי כמו חרון ישערנו · ואתם מוסיפים חרון: פלצות ד' וסי' נמסר בישעיה סי' תולדות אהרן החמס · סנהדרין קח: כי המוכר · מגלה יד ערכין לג: בגאיות · (סנהדרין כט):

יחזקאל ז

י הִנֵּה הַיּוֹם הִנֵּה בָאָה יָצְאָה הַצְּפִרָה
צָץ הַמַּטֶּה פָּרַח הַזָּדוֹן: יא הֶחָמָס קָם
לְמַטֵּה־רֶשַׁע לֹא־מֵהֶם וְלֹא מֵהֲמוֹנָם
וְלֹא מֶהֱמֵהֶם וְלֹא־נֹהַּ בָּהֶם:
יב בָּא הָעֵת הִגִּיעַ הַיּוֹם הַקּוֹנֶה אַל־
יִשְׂמָח וְהַמּוֹכֵר אַל־יִתְאַבָּל כִּי חָרוֹן
אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ: יג כִּי הַמּוֹכֵר אֶל־
הַמִּמְכָּר לֹא יָשׁוּב וְעוֹד בַּחַיִּים חַיָּתָם
כִּי־חָזוֹן אֶל־כָּל־הֲמוֹנָהּ לֹא יָשׁוּב
וְאִישׁ בַּעֲוֹנוֹ חַיָּתוֹ לֹא יִתְחַזָּקוּ:
יד תָּקְעוּ בַתָּקוֹעַ וְהָכִין הַכֹּל וְאֵין
הֹלֵךְ לַמִּלְחָמָה כִּי חֲרוֹנִי אֶל־כָּל־
הֲמוֹנָהּ: טו הַחֶרֶב בַּחוּץ וְהַדֶּבֶר
וְהָרָעָב מִבָּיִת אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב
יָמוּת וַאֲשֶׁר בָּעִיר רָעָב וָדֶבֶר
יֹאכְלֶנּוּ: טז וּפָלְטוּ פְּלִיטֵיהֶם וְהָיוּ אֶל־
הֶהָרִים כְּיוֹנֵי הַגֵּאָיוֹת כֻּלָּם הֹמוֹת
אִישׁ בַּעֲוֹנוֹ: יז כָּל־הַיָּדַיִם תִּרְפֶּינָה
וְכָל־בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מָּיִם: יח וְחָגְרוּ
שַׂקִּים וְכִסְּתָה אוֹתָם פַּלָּצוּת וְאֶל
כָּל־פָּנִים בּוּשָׁה וּבְכָל־רָאשֵׁיהֶם קָרְחָה:

תרגום

י הָא יוֹם פּוּרְעָנוּתָא
מְטָא הָא אַתְיָא אִתְגְּלִיאַת
מַלְכוּתָא צְמַח. שׁוּלְטָנָא הוּפַע
רַשִּׁיעָא: יא חֲטוֹפִין קָמוּ
לְמִסְעַד רַשִּׁיעִין לָא מִנְּהוֹן וְלָא
מֵאִתְרְגוּשְׁתְּהוֹן וְלָא מִבְּנֵיהוֹן
וְלָא מִבְּנֵי בְנֵיהוֹן: יב מְטָא
עִדָּן תּוּשְׁלְמַת חוֹבִין קְרִיב
יוֹם פּוּרְעָנוּת חָטְאִין זָבְנָא
לָא יֶחְדֵּי וּמְזַבְּנָנָא לָא יִתְוֵי
אֲרֵי רְגַז מִן קֳדָמַי עַל כָּל
אִתְרְגוּשְׁתְּהוֹן: יג אֲרֵי מְזַבְּנָנָא
לִזְבִינָא לָא יְתוּב וְעַד דְּאִינוּן
חַיִּין יְרִידִינוּן בְּגַוִּיתְהוֹן אֲרֵי
נְבִיָּא מִתְנַבַּן עַל כָּל
אִתְרְגוּשְׁתְּהוֹן לְמֵיתַב
בְּתְיוּבְתָּא וְלָא תָיְבִין גְּבַר
בְּחוֹבֵי נַפְשֵׁיהּ מִתְרְעַן וְעַד
דְּאִינוּן קַיְמִין בְּתְיוּבְתָּא לָא
מִתַּקְפִין: יד נַפְקִין בְּאַצְוָחַת
קַרְנָא מִתַּקְנִין בְּמָנֵי זֵינָא
וְלֵית דְּאָזֵיל לִקְרָבָא אֲרֵי רְגַז
מִן קֳדָמַי עַל כָּל אִתְרְגוּשְׁתְּהוֹן:
טו חַרְבָּא מִלְבָרָא וּמוֹתָא
וְכַפְנָא מִלְגָיו דִּבְחַקְלָא
בְּחַרְבָּא יִתְקְטִיל וְדִי בְקַרְתָּא
כַּפְנָא וּמוֹתָא יְשֵׁיצִינֵיהּ:
טז וּמְשֵׁיזְבַיָּא יִשְׁתֵּיזְבוּן מִנְּהוֹן וִיהוֹן עַל טוּרַיָּא כְּיוֹנֵי חֵילַיָּא כּוּלְּהוֹן מְנַהֲמִין גְּבַר
בְּחוֹבֵי נַפְשֵׁיהּ: יז כָּל יְדַיָּא יִתְרַשְּׁלָן וְכָל רְכוּבַיָּא יִתְאַשְׁדָן מַיָּא: יח וְיִסְרוֹן סַקִּין
וְתַחְפֵּי יָתְהוֹן אִתְכַּנְעוּתָא וְעַל כָּל אַפֵּיהוֹן בַּהֲתָא וּבְכָל רֵישֵׁיהוֹן מְרַט:

רד"ק

אמר למעלה ושנה אותו הנה עם שנוי מעט למעלה אמר כי דרכיך ומה אמר כדרכיך בכ"ף השמוש והענין אחד ולמעלה כי אני ה' והוסיף בזה ואמר כי אני ה' מכה: (י) הנה היום. צץ המטה · יש מפרשים המטה ענין הטיית הדין והוא שם ויורה עליו פרח הזדון כלומר מעשים רעים שעשו ישראל עשה יפרחו ויגלו כלומר שיקחו הגמול והעונש ויש לפרשו כמשמעו ונבוכדנאצר קורא מטה כמו הוי אשור שבט אפי ומטה הוא בידם זעמי וזהו שאמר מענין יוצא הצפירה ונבוכדנאצר גם כן קורא זדון כמו הנני אליך זדון ועל הדרך הזה תרגם יונתן ואמר שולטנא הופע רשעא: (יא) החמס קם למטה רשע · החמס שעשו קם להם למטה רשע במכה אות' ויונתן תרגם חטופין קמו למסעד רשיעיא: לא מהם. לא ישאר אחד מהם שלא יגלה או ימות: ולא מהמונם · ולא מרבוי ממון שלהם כמו ההמון הרשעים ומי אוהב בהמון שפירושו רוב ממון: ולא מהמהם · כמו מהם וכפל בו המ"ם והה"א כאילו אמר שני פעמים מהם רוצה לומר שום דבר מהם לא ישאר ר"ל בניהם ובני בניהם או יהיה מהמהם מן המה רוצה לומר דבר שהאדם הומה עליו והם הבנים: ולא נה בהם. לא יהיה נהי ויללה בהם מרוב הצרות לא יבכו החיים על המתים כמו שאמר ירמיהו לא יספדו ולא יקברו ויונתן תרגם לא מהמהם ולא נה בהם ולא מבניהון ולא מבני בניהון: (יב) בא העת. הקונה אל ישמח · דרך העולם שהקונה שמח במקנתו והמוכר מתאבל ומצטער כי מתוך דחקו הוא מוכר וכן בדברי רבותינו ז"ל הדבר אשר בפי האנשים זבנת קנית זבינת אובדת ואמרו כי המוכר שדה בארץ ישראל אין לו להתאבל על זה כי אפילו לא ימכרנו מעט יעמוד בידו כי הממכר יגלה ויניחנו וכן הקונה אין לו במה ישמח כי המקנה לא יעמוד בידו כי אם מעט: כי חרון · יבא אותי אל כל המונה להמיתם ולהגלותם: (יג) כי המוכר · טעם כי אל החרון שזכר כי חרוני יהיה עליהם שלא ישוב המוכר אל הממכר כמו שהיה המנהג כשהיו בארץ ישראל בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו אבל הם הרה אפי כה ולא ישובו אל אחוזתם ביובל כי בגלות יהיו: ועוד בחיים חיתם · ואע"פ שיהיו בחיים לא ישובו אל ממכרם כי בארץ אחרת יהיו גולים: חית' · נפש' כמו וחיתו בקדשים וחיתו באור תראה: כי חזון אל כל המונה · כי כשאמר החזון אל כל המונה: לא ישוב. לא היו שבים מרשעם כשהיו מזהירים אותם הנביאים בחרב והרעב: ואיש בעונו חיתו לא יתחזקו · וכל אחד כיתה שקועה נפשו בעונו לא יתחזקו לשוב אל הנבואה ותרגם יונתן הפסוק כן ארי מזבננא לזבינא לא יתוב וגו' כמעמוד בפסוק של מעלה כי חרון בכ"ש ובזה הפסוק כי חזון בזי"ן וסימן רז: (יד) תקעו בתקוע · השופר נקרא תקוע לפי שתוקעים בו כי הם תוקעים בשופר לאנשים אשר בחוץ אל העיר וזהו והכין הכל כלומר יכינו כל אשר בשדה אל תוך העיר: [ואין הולך למלחמה · ואין אחד מהם יוצא לאויב להלחם אלא כולם נאספים אל העיר מפחד האויב ולמה להם זה כי חרוני אל כל המונה: (טו) החרב בחוץ. רעב ודבר יאכלנו · כתרגומו ישיצינים: (טז) ופלטו. כיוני הגאיות · דרך היונים לשכון בגיא: הומות · משמיעות קול כקול נהי כן ישמעו הפלטים בהמם: והיו אל ההרים · כמו על ההרים · אל ההרים: איש בעונו בא לו כל זה: (יז) כל הידים תרפינה. כי לא יהיה בהם כח להלחם כנגד כל האויבים: וכל ברכים תלכנה מים · תלכנה כמים על דרך משל כאילו נמסו שלא יהיה בהם כח מרוב הבהלה: (יח) וחגרו: מבואר הוא:

מצודת דוד

(י) הנה היום. הנה קרבה היום והנה באה: יצאה הצפירה. יצאה השחר מיום הרעה: צץ המטה. המטה הנוכן להכות בהם הוציא ציץ והוא קרוב לעשות פרי ופרי המטה הוא ההכאה בו ועל הכשדים יאמר וכן נאמר באשור ומטה הוא בידם זעמי (ישעיה י): פרח הזדון. ר"ל איש זדון כבר פרח ומהר יעשה פרי הזדון והוא הכליון והאבדון: (יא) החמס. ר"ל איש חמס קם להיות מטה המכה ברשע באכזריות רב: לא מהם. ר"ל אין הכליון בא מנלחמי הכשדים ולא מהמון עם הרב אשר עמהם ולא מהמיית' בקול שאון המבהיל ומפחיד כי לא בכח וזרועם עשו מה שעשו כ"א יד ה' עשתה כל זאת: ולא נה בהם. ר"ל אין ראוי שיהיה הנהי והיללה בעבורם כי לא עשו ברוע בחירתם ובעולם ידם: (יב) בא העת. ר"ל הנה באה הגמול כי נתמלאה הסאה ובא העת אשר הקונה לא ישמח בקניית השדה וכדרך הקונה כי יגלה ממנה ולא ישאר בידו והמוכר לא יתאבל על מה שמכר שדהו כי אף בזולת המכירה לא תשאר בידו: כי חרון. כי חרון אף ה' יהיה על כל המון העם ולא ישאר מי בארצו: (יג) כי המוכר. אף כי אם לא מכר שדהו לא היה שב אל השדה הזה שמכר להחזיק בה: ועוד בחיים חייהם. ר"ל ואע"פ שיהיו נפשם עוד בחיים לא ישוב אליו אף בזולת המכירה: כי חזון. כי כשאמר החזון היא אל כל המון עמה לא היה מי ששב לה' וכל איש היתה נפשו קשורה בעונו ולא תתפרד ממנו לכן לא יתחזקו לשוב לארצם להחזיק בנחלתם: (יד) תקעו בתקוע. הנה בבוא האויב יתקעו הם בשופר להשמיע את העם לרדת אל המלחמה מול האויב וגם יכינו כל דבר המצטרך אל המלחמה אבל אין מי הולך למלחמה כי חרוני על כל המון עמה והבאתי מורך בלבבם וירא לגשת אל המלחמה: (טו) החרב. חרב האויב תהיה בחוץ לעיר והדבר והרעב יהיו בפנים בתוך העיר: אשר בשדה וכו'. אשר יהיה בשדה וכו': (טז) ופלטו פליטיהם. הפלטים מהם ימלטו ויהיו סמורים בהרים ויהמו בקול נהי כיונים המתקבלים בעמקים וכולם יהמו: איש בעונו. כ"א יהמה בעונו ר"ל יתודה לומר עונו הפה אלה: (יז) תרפינה · יחלשו מלהלחם: תלכנה מים. מזיעת אימה בלא תמצינה והיה למים: (יח) וחגרו שקים. דרך אבל וצער: ואל כל פנים · בכל פנים

מצודת ציון

הפש ובלבול: הס · הוא מלשון הוד והדר: (י) צץ. מל' ציץ והוא גלוי הפרח כמו ויצץ ציץ (במדבר יז): (יא) מהמונם · המון עם רב. מהמהם. הוא מלשון הומיה: נה · מל' נהי ויללה וכן וינהו וכו' אחרי ה' (ש"א ז): (יג) חיתם. נפשם כמו וחיתו באור תראה (איוב לג): חזון · נבואה: (יד) בתקוע · כן יקרא השופר על כי יתקעו בו: חרוני: חרון אפי (טו) מבית · מבפנים: יאכלנו · ישחיתנו: (טז) ופלטו · ענין המלטה: אל ההרים · בהרים · הגאיות · מל' גיא ועמק: (יז) תרפינה. מל' רפיון: (יח) פלצות · רעדה וחרדה כמו ועמודיה יתפלצון (איוב ט): קרחה · ענין מריטת השער וכן גלה קרחה (ירמיה מז) נגדם

רדק

(יט) כספם בחוצות ישליכו · נוכל לפרש אלילי הכסף והזהב שעשו כמו שנאמר בישעיה ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי זהבו כיון שיראו שאין בהם תועלת ולא הצילום ישליכו אותם בחוצות ויתכן גם כן לפרש אוצרות הכסף והזהב כי לא יועילו להם לא להציל מן הרעב ולא מן האויב על כן ישליכו אותם בשוקים וברחובות וזהו שאמר נפשם לא ישבעו כי מן הכסף והזהב לא יוכלו למלא למעיהם כמו שישבעו מן הלחם ואם אין להם הלחם מה יועיל להם הכסף והזהב וכן יאכלו אותם גם לפירוש הראשון רוצה לומר כי האלילים לא ישבעו אותם בעת הרעב : לנדה יהיה . לרחוק כי ירחיקו אותו מבתיהם : כי מכשול עונם היה · כלומר כל זה המכשול להם בעבור עונם היה : (כ) וצבי עדיו · זהו בית המקדש שהוא פאר יופי כבוד האל הנקדש בתוכו שהיו מחופים כעדי והקדוש ברוך הוא שמהו לגאון בישראל היו מתגאים ומתגדלים בו על כל עם כי כבוד האל נראה בו בעת ובאת העליונה והם שמוהו לשקוץ כי עשו בו צלמי תועבותם על כן נתתיו להם לנדה שהם ירחיקוהו ממנו ריגלו מארצם : (כא) ונתתיו . וחללוה כתיב וחללוהו קרי הכתיב על השכינה והקרי על הבית : (כב) והסבותי . כמו שאמר בתורה והסתרתי פני מהם : וחללו · הזרים במקום הצפון שלי בבית והוא הדביר שהוא קדש הקדשים ששם הארון : ובאו בה פריצים וחללוה · לשון נקבה על שכינת הכבוד שחונה על הארון או אמר וחללוה על העיר ויונתן תרגם ואסליק שכינתי מנהון על דאחילו ארעא בית שכינתי ויעלון בה רשיעיא ויחלונה : (כג) עשה הרתוק · עשה שלשלת של ברזל סימן שיוליכו הכשדים אנשי ירושלם בגלות בשלשלאות כמו שעושין לשבוי' : משפט דמים . כלומר כולה מי היה משפט דמים לפי ששפכו דם נקי ועברו עברו' שנתחייבו עליהם מיתה וכן משפט מות לאיש הזה כמו משפט דמים : והעיר מלאה חמס . ועוד שעושים בה חמס ועל כן ראוי' לגלות ממנה כי לא יתקיים ישוב הארץ עם החמס : (כד) והבאתי רעי גוים . הם הכשדים שנאמר עליהם הגוי המר והנמהר : ונחלו מקדשיהם . ונחלו ענין הגזל שרשו חלל והוא מבנין נפעל והא מסקל כמו ונחלת בך והיה משפטו עם הדגש ונחלו בשקל ונמסו הפרים : מקדשיהם . כמו מקדשיהם אלא שהוא משקל אחר מקדש בשקל למתעב גוי שהוא גם אחר : (כה) קפדה בא . מלעיל מפני שסמוכה למלה זעירה והוא בא או הה"א נוספת לפיכך הוא מלעיל לפי שאמר בלשון זכר בא והוא ענין כריתה כמו קפדתי כאורג חיי : ובקשו שלום ואין · יבקשו השלום שהיו אומרים להם נביאי השקר שלום יהיה לכם : (כו) הוה על הוה . שבר על שבר וכן פ"י שבר על שבר וכן במשקל אחר יהוו כמו והות רשעים יהדוף ענין רעה ושבר : אל שמועה . כמו על שמועה והשמועות הם באו האויב על הארץ : ובקשו חזון מנביא . רוצה לומר ואין כי דבר שלא ימצא יבקש אדם וכן גם נביאיה לא מצאו חזון מה' וכן אמר בישעיה שופט ונביא וקוסם וזקן רוצה לומר כן שימותו כן שתפסק חכמתם ונבואתם כי ברוב הצרות תאבד הנבואה והחכמה והעצה כי לב בני אדם נבהל והנבואה ראיתו באלישע והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' : ותורה תאבד מכהן . כי הכהנים היו מורי התורה ויונתן תרגם מנבית מסופר ולא עמד סופר ומזכיר הם : (כז) המלך . והנשיא · הוא המלך וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין : מדרכם אעשה אותם . הם אמנו התורה והנבואה ותאבד מהם כמו שאמר מלכה ושריה בגוים אין תורה וגומר : ובמשפטיהם · כמ"ש

תרגום

יט כספהון בשוקין ירמון ודהבהון לבוסרן יהי כספיהון ודהבהון לא יכול לשיזבותהון ביום רוגזא דיי נפשיהון לא יסבעון ומעיהון לא ימלון ארי לתקלת חובין יהי : כ וחדות תקוניה ליקר יהבתיה ואינון צלמי תועבתהון שקוציהון עברו ביה על כן יהבתיה להון לבוסרן : כא ואמסרניה ביד רשיעין למבז ולחיבי ארעא לעדי ויחלוניה : כב ואסליק שכינתי מנהון על דאחילו ית ארעא בית שכינתי ויעלון בה רשיעין ויחלונה : כג עביד שלשלן ארי ארעא אתמליאת חיבי קטול וקרתא אתמליאת חטופין : כד ואיתי מבאשי עממיא ויחסנון ית בתיהון ואבטיל רבות רשיעין ויתחלון מקדשיהון : כה אתקפדת מטת ויבעון שלמא ולית : כו תבר על תבר ייתי ובסורתא על בסורתא תהי ויבעון אולפן מספר ואוראה תפסוק מכהין ומלך מחכים : כז מלכא יתאבל ורבא ילבש צדו וידי עמא דארעא יתבהלן מארחיהון אעביד עמהון ובנימוסיהון אתפרעמנהון וידעון ארי אנא

יחזקאל ז

קרחה : יט כספם בחוצות ישליכו וזהבם לנדה יהיה כספם וזהבם לא־יוכל להצילם ביום עברת יהוה נפשם לא ישבעו ומעיהם לא ימלאו כי־מכשול עונם היה : כ וצבי עדיו לגאון שמהו וצלמי תועבתם שקוציהם עשו בו על־כן נתתיו להם לנדה : כא ונתתיו ביד־הזרים לבז ולרשעי הארץ לשלל וחללוה : כב והסבותי פני מהם וחללו את־צפוני ובאו־בה פריצים וחללוה : כג עשה הרתוק כי הארץ מלאה משפט דמים והעיר מלאה חמס : כד והבאתי רעי גוים וירשו את־בתיהם והשבתי גאון עזים ונחלו מקדשיהם : כה קפדה בא ובקשו שלום ואין : כו הוה על־הוה תבוא ושמעה אל־שמועה תהיה ובקשו חזון מנביא ותורה תאבד מכהן ועצה מזקנים : כז המלך יתאבל ונשיא ילבש שממה וידי עם־הארץ תבהלנה מדרכם אעשה אותם ובמשפטיהם אשפטם וידעו כי־אני יהוה :

רשי

מזיעת אימה : (יט) לנדה יהיה . לשקוץ יהיה להם : (כ) וצבי עדיו . של הקב"ה אשר לגאון שמהו להם הוא בית המקדש שנקרא גאון עוזכם כמה שנאמ' (לקמן כד) הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם הם גלולי תועבות עשו בו ע"כ וגו' : (כב) את צפוני · את המקום שהייתי צפון שם ביניהם : (כג) עשה הרתוק . שלשלת אות הוא שילכו בגולה אסורים בזיקים : משפט דמים · חייבי קטול : (כד) רעי גוים . רשעים שבעכו"ם ואכזרים : ונחלו . ויתנחלו לאחרים : מקדשיהם . בתי היכל הבמות שהיו נועדים שם לבית זמונם : (כה) קפדה בא . כמו (ישעיה לח) קפדתי כאורג חיי לשון כריתה : (כו) הוה על הוה . מאורע על מאורע הויה אחר הויה ומנחם חברו לשון שבר : ותורה תאבד מכהן . הרגילים בתורה כמו שנאמר ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי)

כ"א : עדיו ג' בקריאה וסי' ולא שתו איש עדיו עליו · וצבי עדיו לגאון שמהו · במתג ורסן עדיו לבלום · אנ"ך : והשבתי י"ג בקריאה וסי' ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין · והשבתי מערי יהודה · והשבתי למואב נאם ה' והבאתי רעי גוים וירשו · והשבתי זמתך ממך · והשבתי זמה מן הארץ : זכרתי להם ברית שלום · ופקדתי על תבל רעה · והשבתי את המון מצרים · והאבדתי גילולים והשבתי אלילים · והשבתי המון שיריך · ויאמר ה' אליו קרא שמו יזרעאל · והשבתי

תולדות אהרן כספם · גטין ט : פרולים · נדרים סב
עכו"ם נג ב' ברכות נ : הוה על הוה · קידושין כח :

והי

מצודת ציון

(יט) לנדה . לרחוק ולתעוב כנדה והוא מלשון נדידה והרחקה : עברת . מלשון עברה וחמה : (כ) וצבי . ענין הדר ויופי וכן לצבי ולכבוד (ישעיה ד) : עדיו · מל' עדי וקשוט וכן ועדית עדי (לקמן כג) : לגאון . ענין רוממות : (כא) הזרים . העכו"ם : וחללוהו . מלשון חולין ובזיון : (כב) והסבותי · מלשון סבוב והפנה : צפוני · מל' הסתר וכן תצפון אתך (משלי ב) : פריצים · רשעים הפורצים גדר האמת והנכונה : (כג) הרתוק · שלשלאות כמו ורתוקות כסף צורף (ישעיה מ) : (כד) והשבתי . אבטל כמו שבת נוגש (שם יד) : ונחלו . מל' חלול : (כה) קפדה · ענין כריתה כמו קפדתי כאורג חיי (שם לח) : ואין . ואינכו : (כו) הוה · ענין שבר כמו עד יעבור הוות

מצודת דוד

פנים : קרחה . כי ימרטו שער ראשם דרך צער ואבל : (יט) לנדה . לרחוק ולתעוב : כספם וגו' . ר"ל למה ישליכו כספם ויתעבו זהבם לפי שלא יוכלו להציל את נפשם ביום בוא עברת ה' כי האויב לא יקח כסף וזהב לפדיון נפש : נפשם לא ישבעו . רצה לומר לא ימצאו לחם לקנות בהם להשביע הנפש ולמלאות המעים : כי מכשול . כי המכשול הרע הזה היה בעוונם ולא על חנם : (כ) וצבי עדיו . הדר קשוטו אשר שמהו האל בינותם להיות להם לגאון ולתפארת והוא בה"מ : וצלמי . ר"ל והם העמידו בה גלולי תועבותם המשוקצים : נתתיו להם . ר"ל לפניהם נתתיו לנדה כי בעיניהם ירחו שתעבתי בו להרחיקו ממני למסרו ביד האויב : (כא) לבז . לקחת כל הנמצא בה : וחללוהו . עשאוהו חולין ומבוזה : (כב) והסבותי · סלקתי שכינתי מהם ואח"ז חללו מקום הצפון שלי זה ההיכל וקה"ק : וחללוהו · כפל הדבר וכדרך המתאונן המכפיל אמריו : (כג) עשה הרתוק · הכן שלשלאות לאסור הגולים : משפט דמים . כולם חייבים מיתה : חמס . כולם ראוים לחמס וגזל : (כד) רעי גוים . ר"ל רעים ואכזרים הם הכשדים : והשבתי גאון עזים . אבטל גאות עזי הפנים הם ישראל : ונחלו . יחללו ויבזו בתי מקדשיהם הם הבית וההיכל ובית קה"ק : (כה) קפדה בא . כריתה באה להם וכאשר יבקשו שלום לא ימצאו אותו : (כו) הוה על הוה תבוא . זה אחר זה ושמועה רעה : ובקשו . כלומר הם יבקשו אבל לא ימצאו : תאבד · כי מגודל הצרות ישתמו מהם מעיינות החכמה . מכהן . כי על הכהן להורות וכמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) : מזקנים · תאבד מזקנים : (כז) והנשיא . הוא המלך וכפל העניין במ"ש לחזק : שממה . שממון ולב : מדרכם . כמו כדרכם · כמו דרכם אעשה עמהם וכמשפט שהיו שופטים אשפטם ולא ידעו כי אני ה' המשלם לכל גמול

בשמה

(א) ויהי בשנה הששית. פירוש לגלות המלך יהויכין: בששי. באלול. וכתב בעל סדר עולם כי שנה זו מעוברת היתה לפי שנה זו התחיל לשכב בשנה החמשית בחמשה לתמוז ועוד שבעת ימים שהיה משמים בתוכם הרי חצי תמוז והלוהש שעה אמר לו שכב על צדך ת"ל ימים ומחצי תמוז של שנה חמשית עד ה' באלול של שנה ששית אפילו למודף אינם כי אם ארבע מאות ימים היאך אמר ואני יושב בביתי אלא שאותה שנה מעוברת היתה ונראה מתוך דבריו כי שכיבת הצדדים היתה כמשמעה אבל לפירושינו שפירשנו כי במראה הנבואה היה אין אנו צריכין לכל זה: וזקני יהודה. שגלו עם יכניה: יד ה'. רוח נבואה כשתבא בחוזק נקראת יד ה' ובשלש המראות האלה שראה נבם מעשה מרכבה נאמר בהם יד ה' וטעם שלש המראות האלה כנגד שלשה גליות שגלו גלות יהויקים וגלות יהויכין וגלות צדקיהו וזו האחרונה כנגד גלות צדקיהו שראה הכבוד נוטה מבית המקדש וראה חרבן העיר והביא לפיכך שבית אותו במראות אלהים ירושלם שיראה המקולים והגלולים בבית שבעבורם נסע הכבוד ממקומו ונכנסו חרב הבית כמו שאמר

(מלאכי ג): (א) בשנה הששית. לגלות יכניה: (ב) ממראה מתניו וגומר. אסור להתבונן בפסוק זה: (ג) בציצית ראשי. לשערי ראשי פלוצי"ל בלע"ז: במראות אלהים. הראני כאלו נושא אותי ומביאני לירושלים: שער הפנימית הפונה לפונה. שער העזרה שהיא פנימית להר הבית והיו לה שערים לכל רוחותיה: סמל הקנאה. צורת הקנאה מקנא ומקנים להקב"ה בנתנוה שם להקנאות להקב"ה להרגיזו וכן ת"י צלם דקנאתא דמרגזין: (ה) שא נא עיניך דרך צפונה. להר הבית מחוץ לעזרה שהרי בפתח שער הצפוני של עזרה מבחוץ היה עומד ודרך צפונה לשער חוץ לעזרה הוא: מצפון לשער המזבח. בהר הבית מצפון לאותו שער העזרה הצפוני ואומר אני שהיה אותו שער מכוון כנגד המזבח: בבאה. כשאדם בא ליכנס לעזרה מוצאו שם. בביאה מאלנפריא"ה בלע"ז: (ו) לרחקה מעל מקדשי. כדי שאתרחק מעל מקדשי: (ז) אל פתח החצר. הקריבני עד פתח אותו שער עצמו: חור אחד בקיר

ח א ויהי בשנה הששית בששי
בחמשה לחדש אני יושב בביתי
וזקני יהודה יושבים לפני ותפל עלי
שם יד אדני יהוה׃ ב ואראה והנה
דמות כמראה אש ממראה מתניו
ולמטה אש וממתניו ולמעלה
כמראה זהר כעין החשמלה׃
ג וישלח תבנית יד ויקחני בציצת
ראשי ותשא אתי רוח בין הארץ
ובין השמים ותבא אתי ירושלמה
במראות אלהים אל פתח שער
הפנימית הפונה צפונה אשר שם
מושב סמל הקנאה המקנה׃ ד והנה
שם כבוד אלהי ישראל כמראה
אשר ראיתי בבקעה׃ ה ויאמר אלי
בן אדם שא נא עיניך דרך צפונה
ואשא עיני דרך צפונה והנה מצפון
לשער המזבח סמל הקנאה הזה
בבאה׃
ו ויאמר אלי בן אדם הראה אתה
מהם עשים תועבות גדלות אשר
בית ישראל עשים פה לרחקה
מעל מקדשי ועוד תשוב תראה
תועבות גדלות׃ ז ויבא אתי אל
פתח החצר ואראה והנה חר

א והוה בשתא שתיתיתא
בשתיתאה בחמשא לירחא
אמר נביא אנא יתיב בביתי
וסבי בית יהודה יתבין קדמי
ושרת עלי תמן רוח נבואה
מן קדם יי אלהים׃ ב וחזית
והא דמות כחיזו אשתא חיזו
יקר דלא יכלא עינא למחזי
ולית אפשר לאסתכלא ביה
ולרע חיזו אשתא וחיזו יקר
דלא יכלא עינא למחזי ולא
אפשר לאסתכלא ביה ולעילא
כחיזו זהרא כעין חשמל׃
ג ואושיט דמות יד ואחדני
בשער רישי ונטלת יתי רוחא
בין ארעא ובין שמיא ואעלת
יתי לירושלם בחיזו נבואה
דשרת עלי מן קדם יי במעלנא
דתרעא גואה דפתיח לצפונא
דתמן מותב צלם קנאתא
דמרגזין׃ ד והא תמן יקר
אלהא דישראל כחיזוא דחזיתי
בבקעתא׃ ה ואמר לי בר
אדם זקוף כען עינך לאורח
צפונא וזקפית עיני לאורח
צפונא והא מצפונא לתרע
מדבחא צלם קנאתא הדין
במעלנא׃ ו ואמר לי בר אדם
חזי את מה דאינון עבדין
תועיבן רברבן דבית ישראל
עבדין כא לאתרחקא מעל
מקדשי ועוד תתוב תחזי
תועיבן רברבן׃ ז ואעיל יתי לתרע דרתא וחזית והא חורא

בתורה והסתרתי פני מהם ונאמר ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה: (ג) וארא"י מבואר הוא למעלה בראש הספר: החשמלה. הה"א נוספת לסימן המלה מלעיל כמו השער החיצונה מבא המלך החיצונה והדומים להם: (ג) וישלח. הבואת הוא הכבוד הנראה כעין החשמל: בציצת ראשי. היא מחלפות שראש פלוטי"א בלע"ז וכן ועשו להם ציצית שהוא כמו ענף תלוי כנגד וכל זה היה במראה הנבואה כי לא בא יחזקאל ירושלם ולא סר ממקומו שהיה יושב שם בביתו עד כלות הנבואה כמו שאמר ותבא אותי ירושלמה: במראות אלהים. הנה אמר כי במראות אלהים הלך ירושלם ובמראה הנבואה שהכשדים כמו שאמר בסוף הנבואה ותביאני כשדימה אל הגולה במראה ברוח אלהים וכל זה סימן הגלות ומה שהביא אותו ירושלם להראותו המעשים שבעבורם חרב הבית ונסתלק הכבוד לפיכך לקחו בציצת ראשו נמשל כאדם הקופץ על עבדו ולוקחו בציצית ראשו להוליכו לבית הסהר אבל המראה שהיתה סימן לגלות בגלות בימי מלך המשיח לא לקחו בציצית ראשו אלא הביאו לארץ ישראל והניחו שם בנחת והושיבו על הר גבוה מאד כל זה סימן הממלכה גדולה שתהיה לישראל בזמן ההוא: אל פתח שער הפנימית. פירוש שער החצר הפנימית והיא העזרה כמו שאמר במלכים ויבן החצר הפנימית ונקרא פנימית לפי שהיא פנימית לגבי הבית הקרואה חיצונה ובאמרו הפנימית חסר מאמר בחסרון הנסמך כמו כמנהג כשדרך הקצובות ומלאכת בריאה ופירוש אל פתח סמוך לפתח: הפונה צפונה. שהיה הפתח פונה נגד צפון כי בארבע רוחות היו פתחים: מושב סמל הקנאה המקנה. בא כדרך נפלי הה"א ומשפטו המקנאה כשקל מקנאה לגוים ופירושו שהסמל מקנא האל בהיותו בביתו במקום משכן כבודו כמו שאמר הם קנאוני בלא אל: (ד) והנה שם. כמראה אשר ראיתי בבקעה שמך אותו אל הסמון כי בבקעה אמר וכבוד אשר ראיתי על נהר כבר והנה אמר כמראה אשר ראיתי בבקעה: (ה) ויאמר אלי. והנה מצפון לשער המזבח. זה שער הצפוני שבו מזבח שבנו לסמל הקנאה הזה לפיכך אמר שער המזבח ומצפון לאותו שער היה זה הסמל: בביאה. רוצה לומר בכניסת השער. מבחוץ הבית ויונתן תרגם המזבח מדבחא אם כן דעתו היה על מזבח בית המקדש מזבח הנחשת שהיה חוץ לפתח ההיכל ואולי כנגד המזבח ההוא היה שער העזרה מצפון ואולי היה דעתו כמו שפירשנו היה מתרגמו אגורא ואולי היה כן דעתו כמו שפירשנו כי הסמים מתרגם גם מזבח הפסילים מדבחא: (ו) ויאמר אלי. מהם. כן כתיב מלה אחת וקרי מה הם תרין מלין וחוא חד מן ט"ו מלין דכתיבין מלה חדא וקריין תרין מלין: לרחקה. הפירש בקמץ חטף לפאר הקריאה ומשפטו על המנהג לרחקה בשקל וכנו מתאת גרחנה ופי' כדי שארחק מעל מקדשיהם עושים התועבות במקדשי על פני: (ז) ויבא אותי אל פתח החצר. הוא הפתח

כל משושה תגה חרשה: ציצת ר' בליש' וכתיב כן ג' בפרשת ציצת. ויקחני בציצת ראשי: כמראה ה' דגשים בקריאה וסי' וזה מעשה המנורה מקשה זהב. והנה שם כבוד אלהי ישראל. ופני הקדש המראה כמראה. וכמראות המראה אשר ראיתי. ב' בפסוק: העוד כ"ג וסי' נמסר בירמיה סוף סי' ל"ו: והנה כל ה' דסמי' וסי' נמסר במלכים א'

תולדות אהרן בגולה. יומא ש מנחות מב:

מצודת דוד

ח (א) בשנה הששית. לגלות יהויכין: בששי. בחודש הששי: וזקני יהודה. אותם שגלו לבבל: ותפול. הנחה עלי שם כח חוזק הנבואה: (ב) והנה דמות. והנה נראה לפני צורה כמראה אש ואחר ומפרש ממראה מתניו ולמטה כעין אש: כעין החשמלה. הוא הזך והנקי מן האש אשר מעט ישיגו הראות וירמז על הסבה הראשונה שאין להשיגו וגם חשמלה היא מלה מורכבת חש מלה ר"ל שתוק ובלום סוף מן המשל בו: (ג) וישלח. הדמות ההיא הושיט תבנית יד ולקח אותי בשער הראש. והרוח הרימני באויר והביאני לירושלים: במראות אלהים. ר"ל לא הביאני באמת רק נראה לי במראה הנבואה כאלו הביאני: שער הפנימית. הוא שער העזרה שהיא פנימית להר הבית: הפונה לפונה. כי ד' שערים היו לעזרה אחד לכל רוח: סמל הקנאה המקנה. פסל הקנאה ולתוספת ביאור אמר המקנה ר"ל המקניא ומכעיס למקום להיותו במשכן ביתו: (ד) והנה שם. בבואי אל הפתח ההוא ראיתי שם כבוד ה' כמו המראה שראיתי בבקעה וגם נאמר ככבוד אשר ראיתי על נהר כבר (לעיל ג): (ה) דרך צפונה. לרוח צפון: מצפון לשער המזבח. שער הצפוני קרוי שער המזבח לפי שהיה מכוון מול המזבח ומצפון בשער ההוא לו בחלל הר הבית היה מושב סמל הקנאה הזה: בבאה. בבוא אדם ליכנס בעזרה מצאו בדרך כניסתו: (ו) הרואה. הוא בה"א התמיה כי שאל אותו אם הוא רואה מה הם עושים: תועבות גדולות וגו'. ר"ל התועבות הגדולות אשר המה עושים פה מעמידת הפסל תוכן כוונתם הוא למען ארחיק אותי מעל מקדשי כי לא אשרה שכינתי במקום הפסל: ועוד וגו'. ומלבד זה תשוב לראות תועבות גדולות מזה: (ז) אל פתח. בחלל הפתח כי מתחלה הביאו אל הפתח מבחוץ ועתה הביאו בחלל הפתח

מצודת ציון

אותם (תהלים מ): בגלגלם. פל' בכלה ופחד: (א) ותפול. מנין מגיע: (ג) זהר. מאורש וזריחה: כעין. כגוון: (ג) תבנית. דמות כמו תבנית המשכן (שמות כה): בציצת ראשי. ר"ל שער ראשי כי כל דבר היוצא מן הגוף קרוי ציץ וכן תנו ציץ למואב (ירמיה מח): סמל. ענין צורה וכן תמונת כל סמל (דברים ד): הקנאה המקנה. ענין כעס והקנאה כמו הם קנאוני בלא אל

אֶחָד בַּקִּיר׃ ח וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם
חֲתָר־נָא בַקִּיר וָאֶחְתֹּר בַּקִּיר וְהִנֵּה ס' · ל'
פֶּתַח אֶחָד׃ ט וַיֹּאמֶר אֵלַי בֹּא ז' בטעם בסיפ'
וּרְאֵה אֶת־הַתּוֹעֵבוֹת הָרָעוֹת אֲשֶׁר
הֵם עֹשִׂים פֹּה׃ י וָאָבוֹא וָאֶרְאֶה
וְהִנֵּה כָל־תַּבְנִית רֶמֶשׂ וּבְהֵמָה ס' · ל'
שֶׁקֶץ וְכָל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל מְחֻקֶּה ג'
עַל־הַקִּיר סָבִיב ׀ סָבִיב׃
יא וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי בֵית־יִשְׂרָאֵל
וְיַאֲזַנְיָהוּ בֶן־שָׁפָן עֹמֵד בְּתוֹכָם
עֹמְדִים לִפְנֵיהֶם וְאִישׁ מִקְטַרְתּוֹ ל'
בְּיָדוֹ וַעֲתַר עֲנַן־הַקְּטֹרֶת עֹלֶה׃ ל' · ד'
יב וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם אֲשֶׁר ג' בטעם בסיפ' וסי' זקני בית
זִקְנֵי בֵית־יִשְׂרָאֵל עֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ ישראל ויהודה אמרים
אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ כִּי אֹמְרִים ב' א' חסר
אֵין יְהוָה רֹאֶה אֹתָנוּ עָזַב יְהוָה אֶת־
הָאָרֶץ׃ יג וַיֹּאמֶר אֵלָי עוֹד תָּשׁוּב
תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת אֲשֶׁר־הֵמָּה ס'
עֹשִׂים׃ יד וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־פֶּתַח כ"א
שַׁעַר בֵּית־יְהוָה אֲשֶׁר אֶל־הַצָּפוֹנָה ה'
וְהִנֵּה־שָׁם הַנָּשִׁים יֹשְׁבוֹת מְבַכּוֹת ד' ג' מ"ל · ל'
אֶת־הַתַּמּוּז׃ ל'
טו וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם עוֹד
תָּשׁוּב תִּרְאֶה תּוֹעֵבוֹת גְּדֹלוֹת
מֵאֵלֶּה׃ טז וַיָּבֵא אֹתִי אֶל־חֲצַר בֵּית־ כ"א

חַד בְּכוּתְלָא׃ ח וַאֲמַר לִי בַּר
אָדָם חֲתוֹר כְּעַן בְּכוּתְלָא
וַחֲתָרִית בְּכוּתְלָא וְהָא תַּרְעָא
חָד׃ ט וַאֲמַר לִי עוֹל וַחֲזֵי יָת
תּוֹעֲבָתָא בִּישָׁתָא דְּאִינוּן
עָבְדִין כָּא׃ י וְעָלִית וַחֲזֵית
וְהָא כָּל דְּמוּת רְחִישׁ וּבְעִירָא
שִׁקּוּצִין וְכָל טַעֲוָתָא דְּפָלְחִין
לְהֵן בֵּית יִשְׂרָאֵל מְצַיְּרִין עַל
כּוּתְלָא סְחוֹר סְחוֹר׃ יא וְשַׁבְעִין
גַּבְרָא מִסָּבֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל
וְיַאֲזַנְיָה בַּר שָׁפָן קָאֵם בֵּינֵיהוֹן
קָיְמִין קֳדָמֵיהוֹן וּגְבַר
מַחְתִּיתֵיהּ דִּקְטַרְתָּא בִּידֵיהּ
וִיטוּר עֲנַן קְטַרְתָּא סָלִיק׃
יב וַאֲמַר לִי הַחֲזֵיתָא בַּר אָדָם
דְּסָבֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל עָבְדִין
בְּקִבְלָא גְּבַר בְּאִדְרוֹן בֵּית
מִשְׁכְּבֵיהּ אֲרֵי אָמְרִין לָא גְּלַן
עוֹבָדָנָא קֳדָם יְיָ רְחִיק יְיָ יָת
אַרְעָא׃ יג וַאֲמַר לִי עוֹד תְּתוּב
תֶּחֱזֵי תּוֹעֵבָן רַבְרְבָן דְּאִינוּן
עָבְדִין׃ יד וְאָעֵיל יָתִי בְּמַעֲלָנָא
דִּתְרַע בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ
דְּפָתִיחַ לְצִפּוּנָא וְהָא תַמָּן
נְשַׁיָּא יָתְבָן מְבַכְּיָן יָת תַּמּוּזָא׃
טו וַאֲמַר לִי הַחֲזֵיתָא בַּר אָדָם
עוֹד תְּתוּב תֶּחֱזֵי תּוֹעֵבָן
רַבְרְבָן מֵאִלֵּין׃ טז וְאָעֵיל יָתִי
לְדָרַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּייָ גַּוָּיְתָא

רשי

בקיר · חומת העזרה : (ח) חתר נא בקיר . ונרחב את החור : והנה פתח אחד . דרך החור ראיתי פתח לשכה אחת : (י) שקץ משוקץ כשקץ עכו"ם : מחוקה . חקוקין על הקיר : (יא) ויאזניהו בן שפן · חשוב היה ולמדין דורו היתה לפיכך הקפיד עליו : ועתר ענן הקטרת . אמור קשור ענן הקטורת ולשון עתר מרבית וכן והעתרתם עלי דבריכ' (לקמן ל"ה) וכן ונעתרות נשיקות שונא (משלי כ"ז) וכן חברו מנחם במחלוקת אחת שלשתן ופירוש ענין מרובה הוא אך כל אחד לשון בני אדם : (יב) בחדרי משכיתו · מסוכה ברצפת אבני שיש לשון וסכתי כפי (שמות ל"ג) : (יד) אל פתח שער בית ה' . תוך חלל העזרה אל פתח ההיכל אשר בצפון דאמר מר שני פשפשין היו בבית החליפות אחד בצפון ואחד בדרום : מבכות את התמוז . דמות א' שמחממו' אותו מבפני' והיו עיניו של עופר' והם נתוכין מחום ההיסק ונראה כאלו בוכה ואומרת תקרובה הוא שואל : תמוז · לשון היסק כמו על די חזה למזיה (דניאל ג') ואתינא אזה יקירה (שם) : מבכות את התמוז · פייש"ק פלורי"ר לא"ל קאלפ"ן בלע"ז : (טז) ויבא אותי אל חצר בית ה' הפנימי' הוא

סי' ז' : ענן ד' חספין פתחין בקריאת וסי' כי ענן ה' על המשכן יומם ואש · וכסה ענן הקטרת · ועתר ענן הקטרת עלה · יפיץ ענן אורו · והד וענן ה' עליהם יומם : חמה עשים ה' בקריאה וסים' איש איש במלאכתו אשר המה · כן המה עשים גם לך רשמואל · האינך ראת מה המה עשים· עוד תשוב תראת תועבות·

רדק

הפתח שזכר אלא שמתחלה הביאו סמוך לשער מבחוץ ועתה הביאו תוך הפתח וראה בקיר הלשכה הסמוכה לפתח השער מצפנים חור אחד בקיר ואחר בקיר עכו"ם שנעשה החור פתח שיכול אדם ליכנס בו וראה הצלמים מצויירים על הקיר שהיו עובדים להם וזו המראה משל חתירת הקיר לראותו בקיעת העיר וכעון העכו"ם שעובדים בה יתחברו האויבים בקיר חומות ירושלם ויבקעוה עד שיכנסו בה וענין החור שהיה בו לפני החתירה רמז למצור ולדיק שבנו עליה קודם : (י) ואבוא . מחקה על הקיר . כמו מחוקק כי חקק ומחקה בענין אחד ואמר מחוקה לשון יחיד על הכלל וכלל כל גלולי בית ישראל הם אנשי מחקה על הקיר צלמי כשדים שזכר למטה בפרשת שתי נשים : (יא) ושבעים איש · ע' סנהדרין לראותו מה שנתן להם האל תחלה שיהיו עליהם שבעים זקנים להורותם הדרך הטובה הם היו מתעים אותם כמו שאמר ישעיהו עמי מאשריך מתעים : ויאזניהו בן שפן · גדול שבכולם היה : מקטרתו · המחתה נקראת מקטרת לפי שמקטירין בה : ועתר ענן הקטורת · עובי הענן כי היו מחתות רבות מהעובדי' שהיו רבי' ומהנעבדים גם כן שהיו רבים כמו שאמר וענן הענן היה עבה מרבוי וכן והעתרתם עלי דבריכם עובי הדברים ורבויים : (יב) ויאמר · בחשך כי חושבים שלא יראה האל מה שעושים בחשך בחדריהם וכנגדם אמר דוד גם חשך לא יחשיך ממך ועוד היו אומרים עזב ה' את הארץ כלומ' אינו משגיח כלל בתחתוני' אלא בעליוני' שהם הגלגלים והמלאכים אבל בעניני הארץ לא ישגיח כלל כי עזבה לבני אדם ויעשו בה כרצונם כמו שהיו אומרים רשעי עולם עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך : (יג) ויאמר · מבואר הוא : (יד) ויבא אותי אל פתח שער בית ה' אשר אל הצפונה . זה שער התא שנקרא גם כן צלע ויציע שהוא בכותל ההיכל מבחוץ כמו שאמרנו בספר מלכים ואותם שהיו בכותל צפון היו פתוחים לצפון העזרה שהוא חצר הפנימ' : מבכות את התמוז · יש מפרשים כי מבכות הוא כנוי רוצה לומר משמחות את התמוז כי בירח תמוז היו עושים חג לעכו"ם והיו הנשים באות לשמחו וי"מ שהיו עושים בתחבולות שיבאו המים לעיני עכו"ם הנקראת תמוז והיה בוכה לומר שהיה שואל שיעבדוהו ויש מפרשים התמוז השרוף מן למזא לאתונא רוצה לומר שהיו בוכות על אותו שהיה שרוף שהיו שורפין בניהם ובנותיהם באש והנשים היו בוכות אותם : מבכות · מן הדגוש כמו רחל מבכה על בניה והרב החכם הגדול רבינו משה בר מימון ז"ל כתב כי נמצא כתוב בספר מספרי העבודות הקדמונים כי היה איש מנביאי עכו"ם ושמו תמוז וקרא למלך אחד וצוהו לעבוד ז' כוכבי לכת וי"ב מזלו' והמיתו המלך מיתה משונה ובליל מותו התקבצו כל הצלמים מקצות הארץ אל היכל בבל לצלם הזהב שהוא צלם השמש והיה זה הצלם תלוי בין שמים וארץ ונפל לתוך ההיכל וכל הצלמים סביבו והיה מספר להם מה שאירע לתמוז הנביא והצלמים כולם בוכים וסופדים כל הלילה וכאשר היה בבק' עופפו כל הצלמים להיכליה' בקצות הארץ והיה זה להם לחוק עולם בתחילת יום ראשון מחד' תמוז בכל שנה יספדו ויבכו על התמוז . ויש מפרשים תמוז שם חיה שהיו עובדים לה צלם שלהם ותרגום ופגשו ציים את איים ויערעון תמוזין בתולין וברוב הנסחאות כתוב תמוז בשני ווי"ן ומה שהראה לו באלה המראות פתח צפון רמז לו כי מצפון תפתח הרעה עליהם : (טו) ויאמר · גדולות מאלה · בא כאשר למעלה לא אמר מאלה שהיו שוות התועבות ההם אבל אלה היו גדולות מהאחרות שהיו אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה והם היו עושים הפך מכונת האל כי לכוונה זו צוה האל פתח המשכן למזרח וקדש הקדשים למערב לבטל עבודת השמש שהיו רגילים בה באותו הזמן ושיהיו בהכנסם למשכן אחוריהם לשמש שתמחה האמונה ההיא מלבם וכן צוה במקדש עולמית ועתה בטלו המצו' והכוונה והחזירו פניהם מעבודת האל ומהשתחות כנגד בית מקדשו וחזרו לעבודת השמש ולהשתחות לו ובדברי רבותינו ז"ל ממשמע שנאמר ופניהם קדמה איני יודע שאחוריהם אל היכל ה' אלא מלמד שהיו פורעים אחוריהם כלפי מטה : (טז) ויבא אותי אל חצר בית ה' הפנימית · היא אותה חצר שזכר אלא [illegible]

תולדות אהרן תבנית רמש · סנהדרין: לג : מקטרתו . יומא עו : בן אדם . פקידה שער קנ : הפנימית · יומא עו קידושין עג :

מצודת דוד

הפתח : בקיר · באחד מכותלי העזרה היה בו חור : חתר נא בקיר . עשה חפור בקיר במקום החור להרחיב את החור : והנה פתח אחד · ר"ל מצאתי שם פתח אחד פתוחה ללשכה אחת : (ט) בא . דרך הפתח וראה וכו' . (י) כל תבנית . ר"ל כל מין תבנית רמש וכו' : וכל גלולי · וכל שאר הגלולים של בית ישראל אשר יעבדו להם : מחוקה · כל אחת מהן היתה חקוקה על הקיר מהלשכה ההיא בכל סביבה : (יא) ויאזניהו . הוא היה הראש על כולם : עומדים . היו עומדים לפני הצורות ההם וכל איש היה בידו המחתה שמקטיר בה ומרבים עשן הקטורת עולה למעלה : (יב) הראית · אם ראית כאומר עוד יותר היית מתפלא אם היית רואה מה שהמה עושים בחשך ר"ל בהסתר במקום מוצנע כ"א בחדרי משכיתו כי על שהמה מעשים מגונים מאד מאד יסתירו עצמם מבני אדם בעת עשותם ומה' לא יראו כי אומרים אין ה' רואה מעשה הבריות כי עזב את הארץ ביד מערכת השמים ולא ישגיח בה : (יג) תועבות גדולות . ממה שראית : (יד) שער בית ה' . זה שער ההיכל וחוזר ומפרש אשר אל הצפונה ר"ל אל הפשפש הצפוני כי שני פשפשים היה לו להשער הגדול אחד בצפונו ואחד בדרומו : מבכות את התמוז · הם עכו"ם שהיו הנשים מסיקות אותו מבפנים ועיניו היו עשויות מעופרת והיו נתוכין מחום ההיסק והיה נראה להרואים כאלו בוכה ומוריד דמעות והיו אומרות שהוא שואל תקרובות : (טו) הראית . בה"א השאלה כי שאלו אם השגיח לראות : מאלה . אשר כבר ראית : (טז) אל חצר בית ה' הפנימית . ר"ל חצר הפנימית

מצודת ציון

אל (שם נג) : (ז) חור · נקב כמו חור פתן (ישעיה יא) : בקיר · בכותל : (ח) חתר · ענין חפירה כמו חתר בחושך בתים (איוב כד) : נא · עתה : (י) תבנית . דמות : רמש · כן יקראו בריות קטנות קצרי רגל שאין הגופה ניכר וכן כל רמש אשר הוא חי (בראשית ט) : שקץ · הוא כמו שרץ : מחוקה . מל' חקיקה : (יא) מקטרתו · כמחתת שמקטירין בו : ועתר · ענין רבוי כמו עתרת שלום (ירמיה לג) : ענן · עשן : (יב) משכיתו · מל' סכך ור"ל רצוף ברצפת אבנים וכן וכחומה נשגבה במשכיתו (משלי יח) כי הדרך לעשות רצפת אבנים בחדר נסתר כי שמה יצפון האוצר : (יד) מבכות · מל' בכיה : התמוז . כן שמו ע"ש ההיסק שעושים בו כמו למזא לאתונא דניאל

רשי

בין העזרה כי הר הבית נקרא החצר החצונה ועד עכשיו בתוכה היה עומד אלא עכשיו נכנס בשע' הכגוני והראהו בבית החליפות את טרות הסמח וחזר והוליכו למזרח לפני ההיכל והמזבח : ופניהם קדמה וגו' . ממשמע שנאמר ופניהם קדמה יודע אני שאחוריה' אל ההיכל אלא מגיד שהיו אחוריהם מגולה שהיו פוערין עצמם ומתריזין כלפי מטה : משתחויתם. בשתי תיבות הוא משמע לשון השחתה ולשון השתחויה כן הוא בירושלמי משחיתים ההיכל ומשתחוי' לחמה וכן ת"י והינון מתחבלין וסגדין . ומנחם חברו לשון שחות כמו שחי ונעבור (ישעי' נ"א) : (יז) הנקל לבית יהודה . המעט להם וקל בעיניהם שאר עבירות שבידם : מעשות את התועבות . אם היו מדלים מעשות את כל התועבות אשר עשו בביתי פה : כי מלאו את הארץ חמס . וקל בעיניהם אותו עון וישובו להכעיסני בתוך ביתי בתועבות הלה : והנם שולחים את הזמורה אל אפם . והנם שולחי' אל ריח רע של זמורה זו שהם מזמרים ברוח היוצא מפי הבעת כלומר נושתם זה אל פניהם יסוב . ומנחם פי' והנם שולחים את הזמורה אל אפם ענין דופי וקלון הוא לפירושו השוה ריח מקטרתם ובעת קרבנם וניחוחים למלאכת דופי נקבים ואחוריהם אל היכל ה' יורה על הענין : (א) קרבו פקודות העיר . הקריבו את הפקודים אשר הפקדתי לשחת את העיר : (ב) ששה אנשים . רבותינו פירשו במסכת שבת קצף אף וחימה משחית משבר מכלה : מפצו . שהוא משבר את הכל כמו ונפץ את עולליך (תהלים קל"ז) : וקסת הסופר . פנקס הם לוחות שמחופין בשעוה וחורתין בה בעט : אצל מזבח הנחשת . הוא מזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת שעשה משה במדבר : (ג) מעל הכרוב . מעל הכפרת שהשכינה היתה

יהוה הפנימית והנה־פתח היכל
יהוה בין האולם ובין המזבח
כעשרים וחמשה איש אחריהם
אל־היכל יהוה ופניהם קדמה
והמה משתחויתם קדמה לשמש :
יז ויאמר אלי הראית בן־אדם
הנקל לבית יהודה מעשות את־
התועבות אשר עשו־פה כי־מלאו
את הארץ חמס וישבו להכעיסני
והנם שלחים את־הזמורה אל־אפם :
יח וגם־אני אעשה בחמה לא־תחוס
עיני ולא אחמל וקראו באזני קול
גדול ולא אשמע אותם :

ט א ויקרא באזני קול גדול
לאמר קרבו פקדות העיר ואיש
כלי משחתו בידו : ב והנה ששה
אנשים באים ׀ מדרך־שער העליון
אשר ׀ מפנה צפונה ואיש כלי
מפצו בידו ואיש־אחד בתוכם
לבש בדים וקסת הספר במתניו
ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת :
ג וכבוד ׀ אלהי ישראל נעלה מעל
הכרוב אשר היה עליו אל מפתן

ג' חס' · ס' · ל' · ובטע' בס"פ · ב' · חד מן י"ח מלין תיקון סופרים · י"ח · ל' · ל' וחד מפנה · ל' · ב' · ל' · כ"ס מיתדין · ל'

והא תרע היכלא דיי בין
אולמא ובין מדבחא כעשרין
וחמשא גברא אחוריהון
להיכלא דיי ואפיהון למדינחא
והא אינון מתחבלין וסגדין
למדינחא לשמשא : יז ואמר
לי הא חזיתא בר אדם הזעיר
לבית יהודה מלמעבד ית
תועבתא דעבדו כא ארי מלו
ית ארעא חטופין ותבו
לארגזא קדמי והא אינון מיתן
בהתא לאפיהון : יח ואף אנא
אעביד ברגז לא יחוס מימרי
ולא ארחם ויצלון קדמי בקל
רב ולא אקביל צלותהון :
א ואכלי ואנא שמע קל רב
למימר אתקרבו דממנן על
קרתא וגבר מן חבוליה
בידיה : ב והא שתא גברין
אתן מאורח תרעא עלאה
דפתיח לצפונא וגבר מן
כידוריה בידיה וגברא חד
ביניהון לביש לבושין ופנקס
ספרא בחרציה ועלו וקמו
בסטר מדבחא דנחשא :
ג ויקר אלהא דישראל אסתלק
בכרובא דהוה שרי עלוהי
בית קודש קודשיא ושרא

רדק

שהשיע אותו ממקום למקום בחצר כי היה לצד לפון נשחת החל כמו שפירשנו ועתה הביאו למזרח ההיכל וראה תוך לפתח ההיכל בין האולם והמזבח כי מזבח העולה היה לפני האולם בעזרה : משתחויתם . מלה מורכבת מן משתחוים והשתחויתם וטעם ההרכבה אשר הכניס כי מלא אותם האנשי' משתחוים קדמה לשמש ואמר לנכנסי' משתחויתם דרך שאלה ויונתן פירש המלה שהרכבת מן משחיתים ומשתחוים שתרגם מתחבלין וסגדין וכן כדברי רבותינו משחיתים ההיכל ומשתחוים לחמה : (יז) ויאמר · הנקל · כלומר הנקל עבר הוא אשר אמר וכי קל הוא בעיניהם מעשות התועבות אשר עשו פה : כי מלאו את הארץ חמס . עד ששבו עוד להכעיסני בביתי : והנם שולחים את הזמורה אל אפם · והנה הם מקטרים בביתי ושולחים רוח הקטרתם אל אפי מלבד הכוונה שעושים לי שמחזירין אחוריהם אל היכלי : הזמורה · פירוש ריח רע והיא על דרך כנוי לקטרת שהיו מקטרין והוא עשוי מלמטה לפיכך ת"י מייתן בהתא לאפיהון ותרגו' בשת בשתא והוא מקום שבת : אפם · רוצה לומר אפי אלא שכנה הכתוב והוא אחד מהמוכה עשרה מלין שהם תקון סופרים : (יח) וגם אני . מבואר הוא : (א) ויקרא · פקדות העיר · האנשים הפקודים על אנשי החיל וכן ויהם הכהן פקדות על בית ה' ובמלכת אל העיר ואמר פקדות העיר שבאו אל העיר תחלה והחל אחריהם ואלה פקדות העיר שמבחר שהיו ששה אנשי' והששיי כתובה בהי' בוסר המלך אנס הם שבעת השרים שבאו אל העיר כאשר נובקעה העיר כמו שנאמר בספר ירמיהו והם נרגל שמגר נבו שר סרים רב סרים נרגל שראצר רב מג ואע"פ שבהם שמנה נבוזראדן פקיד על הטבחים ולא נמנה עמהם והראה לו בשם יתברך במראה הנבואה כי בזה הדרך תלכד ירושלים : ואיש כלי משחתו · כלי בחירק כי הוא יחיד וכן כלי מפצו : משחתו · בנדרי והוא בשוא ובציר' אבל הוא בחירק תסרנו לשמחית חרבי משחית : (ב) והנה ששה אנשים . פירשנוהו על דרך פשוטו ועל דרך משל הם ששה מלאכי' והששיי ביניהם שהוא לבוש בדים וידוע כי בדים הם בגדי שהן שמגוחלין והוא השופ' הגדול ומגסיג העיר והוא סורך את העיר ואלה הם פקד' העיר ובדברי רז"ל מאי ניהו ששה אנשים משבר משחית מכלה קצף אף וחמה : שער העליון · פירשו רבותינו ז"ל שהוא שער מזרחי וקרא עליון שהוא מלמעלה מעזרת ישראל : ואשר מפנה צפונה · מזרחי לפוני היה וכבר פירשנו הטעם למה הראם במראה בצפון ובבל היא מורחים לפונים לארץ ישראל : מפנה · פעול בנקל אשר אתה מראה בבר : מפצו · כמו משחיתו ובבר כי מפץ הם כלי הוא שמשברים הסלעים בו וכן מפץ אתה לי והוא בנדרי והם בקמץ : ואיש אחד בתוכם לבוש הבדי' · כבר פירשנוהו על דרך משל ורבותינו ז"ל פירשו כן וכן אמרו זה גבריאל והם אמרו כי גבריאל מלאך בא את לפני שהוא סוורך שהם על העיר וכן דמהו דניאל לבוש בדים וראה פניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש : וקסת הסופר במתניו · קסת הוא כלי הדיו ויונתן תרגם פנקס ספרא והפנקס הוא מה שכותב עליו הסופר והוא נייר או לוח ואעפ"כ ענין הפסוק הוא על מורך הדיו לא על הלוח שנאמר ובתיות היו ואולי לפי שהלוי' במתני הסופר הנייר או הלוח עם כלי הדיו בלל הכל בפנקס : לבוש בדים · בקמץ כהסמיכות וכן תגור כלי מלחמה וסי' לבוש בגדים : ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת . והו מזבח העולה שהיה לפני האולם בעזרה ואותו שבה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים ומה שקראו לו שמדה אצל מזבח הנחשת ר"ל כי אצל מזבח הנחשת המשתחוים קדמה לשמש וכיון שבוו כבוד האל יתברך כוה כראהו בעון זה נעלה הכבוד מעל הכרוב : (ג) אל מפתן הבית · מורה שהסתלק הכבוד מבית המקדש ובאמרו מעל הכרוב ולא אמר הכרובים כי שנים כרובים היו ארו"ל

בי

כי ענבים בפיתם : אחוריהם ג' וחסר בקריאה וסי' וכל אחריהם ביתה דמלכים · וחברו דר"ת · אחוריהם אל היכל ה' : אל אפם חד מן י"ח מלין תקון סופרים וסי' נמסר בריש ספר במדבר סיני : כל לשון אף על בס"א הזמורה אל אפם : כרי י"ח בליש' וסי' נמסר בסדר ויקהל : לבוש כל לייש' חסר בנביאים בס"ב וסי' ושריון קשקשים : הוצא לבוש לכל עבדי · וכל כתובים דכוו' מ"ל בס"א חסר כי כל ביתה לבש שנים :

תולדות אהרן ופניהם קדמה · סוכה נא נג (ברכות ח סוכה נה) : פקודת העיר · סנהדרין קב : ששה אנשים . שבת נה : מעל הכרוב · ר"ה לא :

מצודת דוד

אל בית ה' והוא עזרת כהנים : פתח היכל ה' . ר"ל מול פתח ההיכל בחלל העזרה בין האולם ובין המזבח : כעשרים · ר"ל עמדו כעשרים וחמשה איש : משתחויתם . היא מלה מורכבת מהשחתה ומהשתחויה ור"ל היו משחיתים ההיכל לבוזאו כי פרעו אחוריהם לפולו והפריזו והיו משתחוים לשמש : (יז) הראית . בה"א השאלה : הנקל . ר"ל אשר נקל לבית יהודה המעשים שעשו מאז מבלי עשות את התועבות האלה אשר עשו פה כאומר וכי לא די להם במה שעשו מאז : וישובו להכעיסני בתועבות האלה : והנה שולחים . והנה עתה הם שולחים אל אפם ריח הרע בזמר הרוח היוצא מפי הטבעת בעת יתריזו והוא תקון סופרים והראוי אל אפי : (יח) וגם אני וגו' · ר"ל כמו שהם עושים שלא כהוגן כן גם אני אעשה בחמה שלא כהוגן כי לא אחוס וכו' : וקראו באזני · בעת בוא עליהם משפט הגמול :

ט (א) ויקרא · קול גדול קרא באזני : קרבו פקודות העיר . אתם הממונים על העיר להשחיתה קרבו ובואו וכ"א יביא בידו כלי המיוחד לו להשחית בה : (ב) והנה . כאשר קרא הנה היו באים דמות ששה אנשים ואמרו רז"ל שהם אף וחמה קצף משחית משבר ומכלה : שער העליון · כן שם השער וכן נאמר הוא בנה את שער בית ה' העליון (מ"ב טו) : מפנה צפונה . הפונה לצפון : ואיש . כ"א היה בידו כלי המשבר ומשחית המיוחד לו : ואיש אחד בתוכם . בתוך ששת האנשים היה עוד איש אחד מלובש בגדי בד ובהאזור אשר במתניו היה תלוי קסת המיוחד לסופר והוא מכלי כתיבה : ויבואו . אלה הששה עם האיש לבוש הבדים : מזבח הנחשת · הוא המזבח אבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחושת שעשה משה במדבר : (ג) וכבוד וגו' .

מצודת ציון

(דניאל ג) : (יז) הנקל . בה"א השאלה במקום אשר וכן הנלכוה אתו (יהושע י) : מעשות . בא"ש השלולה ור"ל מבלי עשות וכן השמשיר פליו ממר (ישעיה ה) : הזמורה · מל' זמר : אפם · חוטמם : (א) פקודות · מל' פקיד וממונה : (ב) מפנה · מל' פנים : מפצו . משבר ומפצץ וכן מפץ אתה לי (ירמיה נא) : בדים · פשתים כמו מדו בד (ויקרא ו) : וקסת · הוא מכלי הכתיבה : (ג) נעלה . ענין סלוק כמו ונעלה הענן (במדבר ט) : הכרוב . הם הכרובים שעל הכפורת וקראם בשם כולל כרוב וכן כי רוח החיה (לעיל א) : מפתן · האסקופה כמו הדורך על המפתן (צפניה א') :

והשכינה

כי נסע מכרוב לכרוב ומכרוב למפתן ואמרו י' מסעות נסעה שכינה ואפשר כי אמר מעל הכרוב הוא דרך משל וי"ת אסתלק כרובא דהוה שרי עלוהי בית קדש קדשיא ואמרו ככרובא ולא אמר מכרוב ר"ל כי עם כרוב נעלה רוצה לומר מי שנעשה לו הכרוב דמיון הוא והוא הטרף הטף אל האדם רמז בהסתלק הגבורה מישראל לא נשארו אלא תני זכרים ומלאכי השחגנאו ככנין בית שני ובהם פסקה הגבורה : וכבוד אלהי ישראל . מבואר הוא : הלבוש הבדים . אותו הנזכר שהיה לו ג בדים וגא בידיעת התאר והסמ' : (ד) ויאמר ה' אלו . כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד ובוי"ו והוא כמו ועליו בשמים ירעם והדומים לו ואמר באמר בתוך העיר אמר בתוך ירושלם אף על פי שידוע כי העיר שזכר היא ירושלם שהרי זכר בענין הפרשה בית ה' והיכל ואולם ומזבח אלא הוסיף ואמר ירושלם כלומר העיר אשר בחרתי לשכן שמי בה הם הסיעוני ממנה ברוב עונותם : והתוית תו . ענין סימן ובתיבה אמר שיתוה כדיו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים לסימן שלא יגעו בהם המשחיתים וזה הענין כענין דם הפסח במצרים לאות ולסימן אלא שזה היה במראה הנבואה ורבותינו ז"ל פי' תיו האות הנקראת תי"ו אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל כתוב על מצחן של צדיקים תי"ו של דיו ועל מצחן של רשעים תי"ו של דם ואמר מאי שנא תי"ו רב אמר תי"ו תחיה תי"ו תמות ושמואל אמר תמה זכות אבות ואלה האנשים היו הצדיקים אשר בירושלם שהיו נאנחים ונאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה : והנאנקים . ענין צעקה ונוהה כמו האנק דום ושב הפועל בפעל לרוב הפעולה וכן הנדברים בך : (ה) ולאלה אמר באזני . ולאלה הם הששה שזכר אמר להם שיבאו אחר המתוה הזה ויכו : על תחוס . כן כתיב וקרי אל והכתוב רוצה לומר והכה על אשר תחוס עיניכם וכל שכן על האחרים והקרי כמשמעו הזהירם שלא יחוסו על האדם ולא יחמלו : עיניכם . כתיב לשון רבים וקרי עינכם לשון יחיד כמו לא תחוס עינך והיחיד הוא דרך כלל : (ו) זקן בחור . תהרגו למשחית הם רוצה לומר להשחתם השחיתו הכל : וממקדשי תחלו . אשר במקדש כי אותם חייבים יותר בעובדים עכו"ם במקדשי על פני להכעיסני : באנשים הזקנים . הם הכ"ה איש מזקני ישראל שזכר שהיו עובדים עכו"ם כלשכה אשר בעזרה לפני הבית ורבותינו ז"ל דרשו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי אלו בני אדם שקיימו כל התורה כולה מאל"ף ועד תי"ו ואמרו לא יצאה מדה טובה מאת הקדוש ברוך הוא וחזר בו לרעה חוץ מדבר זה שהרי אמר תחלה והתוית תיו ואמר ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו ואחר כך אמר וממקדשי תחלו : (ז) ויאמר אליהם טמאו את הבית . אל תחושו אם תהרגו בבית המקדש ותטמאו את הבית בחללים כי הם טמאוהו ראשונה בגלולים : ומלאו . צווי מבנין הדגוש אף על פי שהלמ"ד איננה דגושה כי ימצא כמוהו קלים מבנין הדגוש כמו ובקשו ברחובותיה כי לא מלאו אחרי ויקחו בו והדומים להם : את החצרות . חצרות בית המקדש עזרת הנשים ועזרת נשים והר הבית כי כולם היו חצרות : (ח) ויהי כהכותם . בכף ההכותם בחצרות כי שם היה הנביא במראה : ונאשאר אני . נשארתי אני ביניהם שלא הכוני ומלה זו מורכבת מן ונשאר שהוא נפעל עבר ומן אשאר שהוא עתיד מן הקל וטעם ההרכבה אמר כשהיו מכים נתתי עיני מי נשאר בחצרות שלא הכו וראיתי כי לא נשאר אלא אני זהו ונשאר ואמר שני טעמים במלה א' לקצר והיא ע"ד צחות כמו שפירשנו במלת משתחויתם ובא להודיע כי לא היה בחצרות בית ה' אם מי שהיה עליו התי"ו אלא הוא לבדו : ואזעק ואומר . על ירושלים כי היא היתה שארית כל ישראל כי כל ישראל גלו זולתי ירושלים והנשארים מתו ברעב או בחרב או בגלות : (ט) ויאמר אלי . ותמלא הארץ דמים . ארץ ישראל ויסודה לפיכך תרבה הארץ מהם ואף על פי שהיו בהם אחר עברות העונש הגדול הוא בעבור החמס כי לא יעמוד שום ישוב בחמס והמבול בא בעבור החמס ובקנת הספרים המדויקים ותמלא הארץ דמים פירוש שופכי דמים : והעיר מלאה מטה . וגם העיר הזאת ירושלים שהיתה מלאתי משפט עתה היא מלאה משפט מטה ומעוקל והוא החמס אלא לפי שהיתה ירושלם מקום המשפט ואליה באים כל ישראל למשפט זכר הטית הדין שבה וכל זה גרם להם אמונתם הרעה : כי אמרו עזב ה' את הארץ ואין ה' רואה . ולא יענוש על הרע ולא יגמול על הטוב וכבר פירשנו ענין זה למעלה : (י) וגם אני . כמו

הַבַּיִת וַיִּקְרָא אֶל־הָאִישׁ הַלָּבֻשׁ ג'
הַבַּדִּים אֲשֶׁר קֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו׃
ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָו עֲבֹר בְּתוֹךְ הָעִיר אליו ק'
בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלָםִ וְהִתְוִיתָ תָּו עַל־ ד' חסר ג' י' ג'
מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים הַנֶּאֱנָחִים ג'
וְהַנֶּאֱנָקִים עַל כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת ג'
הַנַּעֲשׂוֹת בְּתוֹכָהּ׃ ה וּלְאֵלֶּה אָמַר ג'
בְּאָזְנַי עִבְרוּ בָעִיר אַחֲרָיו וְהַכּוּ עַל־ אל ק'
תָּחֹס עֵינֵיכֶם וְאַל־תַּחְמֹלוּ׃ ו זָקֵן עינכם ק'
בָּחוּר וּבְתוּלָה וְטַף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ
לְמַשְׁחִית וְעַל־כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־עָלָיו ג'
הַתָּו אַל־תִּגַּשׁוּ וּמִמִּקְדָּשִׁי תָּחֵלּוּ ג' ג'
וַיָּחֵלּוּ בָּאֲנָשִׁים הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי ד' . ג' ב' וח' ויחלו
הַבָּיִת׃ ז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם טַמְּאוּ אֶת־ ג'
הַבַּיִת וּמַלְאוּ אֶת־הַחֲצֵרוֹת חֲלָלִים ג' וח' מלאו
צֵאוּ וַיָּצְאוּ וְהִכּוּ בָעִיר׃ ח וַיְהִי ג'
כְּהַכּוֹתָם וְנֵאשֲׁאַר אָנִי וָאֶפְּלָה עַל־ ג'
פָּנַי וָאֶזְעַק וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה ג' וכ"כ . ג' סימן
הֲמַשְׁחִית אַתָּה אֵת כָּל־שְׁאֵרִית ג'
יִשְׂרָאֵל בְּשָׁפְכְּךָ אֶת־חֲמָתְךָ עַל־ ג'
יְרוּשָׁלָםִ׃ ט וַיֹּאמֶר אֵלַי עֲוֹן בֵּית־ ג'
יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה גָּדוֹל בִּמְאֹד מְאֹד ד' י ו'
וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ דָּמִים וְהָעִיר מָלְאָה ו'
מֻטֶּה כִּי אָמְרוּ עָזַב יְהוָה אֶת־ ג'
הָאָרֶץ וְאֵין יְהוָה רֹאֶה׃ י וְגַם־אֲנִי ג'
לֹא־תָחוֹס עֵינִי וְלֹא אֶחְמֹל דַּרְכָּם כ"ס

מֵעִיל לְקָבֵיל סְקוּפַת בֵּיתָא
וּקְרָא לְגַבְרָא דְלָבֵישׁ לְבוּשָׁא
דְפִנְקַס סִפְרָא בְּחַרְצֵיהּ :
ד וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ עֲבַר בְּגוֹ קַרְתָּא
בְּגוֹ יְרוּשְׁלֵם וְתִרְשׁוֹם תְּוָא עַל
בֵּית עֵינֵי גֻבְרַיָא דְמִתְאַנְחִין
וּדְמִתְאַנְקִין עַל כָּל תּוֹעֲבָתָא
דְאִתְעֲבִידָא בְגַוַהּ : ה וּלְאִילֵין
אֲמַר וַאֲנָא שָׁמַע עֲבָרוּ
בְּקַרְתָּא בַּתְרוֹהִי וְקַטוּלוּ לָא
תְחוּס עֵינֵיכוֹן וְלָא תְרַחֲמוּן :
ו סַב עוּלֵים וּבְתוּלָה טַפְלָא
וּנְשַׁיָא תִּקְטְלוּן לְחַבָּלָא וְעַל
כָּל גַּבְרָא דַעֲלוֹהִי רוֹשָׁם תְּוָא
לָא תִקְרְבוּן וּמִבֵּית מַקְדְּשִׁי
תִּשְׁרוּן וּשְׁרִיאוּ בְּגֻבְרַיָא סָבַיָא
דִקְדָם בֵּיתָא : ז וַאֲמַר לְהוֹן
סָאִיבוּ יָת בֵּיתָא וּמְלוֹ יָת
דָרְתָא קְטִילִין פּוּקוּ וּנְפַקוּ
וְקַטְלוּ בְקַרְתָּא : ח וַהֲוָה
כְּקַטָּלוּתְהוֹן וְאִשְׁתְּאָרִית אֲנָא
וְאִשְׁתַּטְחִית עַל אַפַּי וְצַוְחִית
וַאֲמָרִית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים
הַמְחַבֵּל אַתְּ יָת כָּל שְׁאָרָא
דְיִשְׂרָאֵל בְּמִשְׁפְּכָךְ יָת חֵימְתָךְ
עַל יְרוּשְׁלֵם : ט וַאֲמַר לִי חוֹבֵי
בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה תַּקִיפוּ בְּהוֹ
לַחֲדָא וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא
חַיָבֵי קְטוֹל וְקַרְתָּא אִתְמְלִיאַת
אַסְטְיוּת דִי אֲרֵי אֲמַרוּ רַחִיק
יְיָ יָת יָתְבֵי אַרְעָא וְלֵית
דְאִיגַלְיָא קֳדָם יְיָ : י וְאַף אֲנָא
לָא אֲחוּס מֵימְרִי וְלָא אֲרַחֵים
פּוּרְעֲנוּת אוֹרְחַתְהוֹן בְּרֵישֵׁהוֹן

טיהה מורה שם עד הנה והתחילה להסתלק ולצאת לחוץ מעט מעט עשר מסעו' וזה מסע הראשון (עיין שמות ס פ' א ברש"י ול"ע יוש"ה) מכרוב למפתן בית קדשי הקדשים : (ד) והתוית תו . ורשמת רושם על מצחות האנשים . הצדיקים כדי להיות לאות שלא יפגעו בהם המשחיתים : (ה) ולאלה אמר באזני . לששת המחבלים : (ו) וממקדשי תחלו . מן העומדי' לפני מקדשי ורבותינו אמרו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי מן המקודשים לי הם אותם חקוקי התיו שהחרים בהם מנהזיקם חזר וצוה לחבלם לפי שאמרה מדת הדין לפניו מה נשתנו אלו מאלו הרי לא מיחו בהם כדאיתא במסכת שבת : (ח) ונאשאר אני . ונשארתי אני : (ט) מלאה מטה . דין מעוקל : על

ולאלה ג' ר"פ בקריא' וסי' ולאלה תטמאו כל הנגע בנבלתם • ולאלה אמר באזני עברו • ולאלה תהיו תרומת הקדש כופא דספרא: צאו ג' וסימ' לאמר לאסרים צאו • נדדו מתוך בבל • ויאמר אליהם טמאו את הבית : במאד מאד ו'

תולדות אהרן

וממקדשי. עכו"ס ד' : עוקס' כ"א ע"ס :

מצודת ציון

(ד) והתוית תו . ענין רושם וסימן כמו ויתו על דלתות השער (ש"א כא) : מצחות . מלי' מצח : והנאנקים . גם הוא ענין אנחה כמו אנקת אסיר (תהלים קב) : (ו) תחלו . ויחלו . מלשון התחלה : (ח) ונאשאר . כמו ונשאר : אהה . ענין לשון צעקת יללה : (ט) מטה . מלי' הטיה :

מצודת דוד

השכינה נסתלקה מן הכרוב שעל הכפורת אשר היה עליו וירד אל מפתן בית קה"ק ומשם קרא אל האיש וכו' : (ד) בתוך העיר . ולתוספת ביאור אמר בתוך ירושלים : והתוית תו . תרשום סימן על מצחות הצדיקים הנאנחים ומצטערי' בעבור כל התועבות הנעשות בתוכה : (ה) ולאלה . הם ששת האנשים הבאים בכלי מפצם : אמר באזני . ר"ל שמעתי כשהיה מדבר להם : אחריו . אחרי לבוש הבדים : והכו . באנשי העיר : (ו) למשחית . להשחי' מן העולם : ועל כל איש . אבל על כל מי שיהיה עליו הסימן אל תגשו אליו להכות : וממקדשי תחלו . התחילו להכות מהאנשים העומדים לפני מקדשי : ויחלו . התחילו להכות מהזקני' שעמדו לפני הבית אשר קטרו לגלולים כמ"ש ושבעים איש מזקני וגו' ואיש מקטרתו בידו (לעיל ח) : (ז) טמאו את הבית . כאומר אל תחושו לטומאת בה"מ ומלאו חצרות בה"מ מן החללים ואח"ז צאו והכו בעיר : ויצאו . אחר שהכו בהחצרות יצאו והכו בעיר : (ח) ונאשאר אני . לא נשאר כ"א אני כי לא נשם סימן אף על אחד כי לא מצא צדיק . ורז"ל אמרו שנענשו על שלא מיחו בהם : המשחית . כי תשחית את כולם בעת השפוך חמתך על ירושלים : (ט) בית ישראל . הם הנשארים בארצם אחר גלות מלכות אפרים ונספחו למלכות יהודה : דמים . אנשי שופכי דמים : מטה . הטיית משפט : עזב ה' . ביד מערכת השמים : רואה . מה הנעשה בארץ : (י) וגם אני . כמו שהם אומרים שאין אני רואה כן לא תראה עיני לחוס עליהם : דרכם . גמול דרכם אשלם על ראשם

כמו שהם לא הכו ולא חמלו על העניים גם אני לא תחוס עיני מדה כנגד מדה: (יא) והנה האיש · הוא גמר תשובתו אלי: והנה האיש לבוש הבדים · משיב דבר אליו שעשה כמצותו לעבור בעיר ולהתוות התיו: לבוש הבדים. בצו"א כמשפט הסמוכים: כאשר צויתני. כתיב וקרי ככל אשר צויתני כלומר שלא חסר דבר מכל אשר צוהו: (א) ואראה והנה אל הרקיע · כמו על הרקיע וכן אל הסרים לא אכל והדומים להם רבים: אשר על ראש הכרובים · הוא מה שאמר במראה הראשונה ומעל לרקיע אשר על ראשם כי החיות שזכר במראה ההיא הם הכרובים שזכר במראה הזאת כמו שאומר למטה ואדע כי כרובים המה: (ב) ויאמר אל האיש לבוש הבדים · גם זה כמשפט הסמוכים: אל בינות לגלגל אל תחת לכרוב · למ"ד לגלגל במקום ה"א הידיעה וכן לכרוב כמו הכרוב וכן מבינות לכרובים כמו הכרובים וכמוהם אשר למלך נשען על ידו עד לשמים הגיע שיר למעלות: לגלגל · על דרך כלל כאילו אמר לגלגלים וכן אמר לאופנים להם קורא הגלגל באזני וכן לכרוב על דרך

בְּרֹאשָׁם נָתָתִּי׃ יא וְהִנֵּה הָאִישׁ
לְבֻשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר הַקֶּסֶת בְּמָתְנָיו
מֵשִׁיב דָּבָר לֵאמֹר עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר ככל אשר ק'
צִוִּיתָנִי׃
י א וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אֶל־הָרָקִיעַ
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הַכְּרֻבִים כְּאֶבֶן סַפִּיר י"ג חסר
כְּמַרְאֵה דְּמוּת כִּסֵּא נִרְאָה עֲלֵיהֶם׃
ב וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִישׁ לְבֻשׁ הַבַּדִּים ד' פסו' אל אל על
וַיֹּאמֶר בֹּא אֶל־בֵּינוֹת לַגַּלְגַּל אֶל־
תַּחַת לַכְּרוּב וּמַלֵּא חָפְנֶיךָ גַחֲלֵי־אֵשׁ
מִבֵּינוֹת לַכְּרֻבִים וּזְרֹק עַל־הָעִיר וַיָּבֹא י"ג חס'
לְעֵינָי׃ ג וְהַכְּרֻבִים עֹמְדִים מִימִין י"ג חס'
לַבַּיִת בְּבֹאוֹ הָאִישׁ וְהֶעָנָן מָלֵא
אֶת־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ ד וַיָּרָם כְּבוֹד־
יְהוָה מֵעַל הַכְּרוּב עַל מִפְתַּן הַבָּיִת
וַיִּמָּלֵא הַבַּיִת אֶת־הֶעָנָן וְהֶחָצֵר
מָלְאָה אֶת־נֹגַהּ כְּבוֹד יְהוָה׃ ה וְקוֹל
כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים נִשְׁמַע עַד־הֶחָצֵר
הַחִיצֹנָה כְּקוֹל אֵל־שַׁדַּי בְּדַבְּרוֹ׃ כ' חסר וי"ו
ו וַיְהִי בְּצַוֺּתוֹ אֶת־הָאִישׁ לְבֻשׁ־
הַבַּדִּים לֵאמֹר קַח אֵשׁ מִבֵּינוֹת
לַגַּלְגַּל מִבֵּינוֹת לַכְּרֻבִים וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד
אֵצֶל הָאוֹפָן׃ ז וַיִּשְׁלַח הַכְּרוּב אֶת־
יָדוֹ מִבֵּינוֹת לַכְּרוּבִים אֶל־הָאֵשׁ
אֲשֶׁר בֵּינוֹת הַכְּרֻבִים וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן י"ג חס'

יהבית׃ יא והא גברא דלביש
לבושא דפנקסא בחרציה
מתיב פתגמא למימר עבדית
כמא דפקדתני׃ א וחזית והא
ברקיעא די על ריש כרוביא
כאבן טבא כחיזו דמות
כורסיא אתחזי עליהון׃ ב ואמר
לגברא דלביש לבושיא ואמר
עול לביני גלגליא לתחות
לכרובא ומלי חופנך גומרין
דאשתא מביני כרוביא וזרוק
על קרתא ועאל ואנא חזי׃
ג וכרוביא קימין מדרום לביתא
במיעל גברא ועננא אמיטתא
אתמליאת ית דרתא גויתא׃
ד ואסתלק יקרא דיי בכרובא
דהוה שרי עלוהי ושרא מעיל
לקביל סקופת ביתא
ואתמליאת ביתא ית ענן
אמיטתא ודרתא אתמליאת
ית זהור יקרא דיי׃ ה וקל כנפי
כרוביא אשתמע עד דרתא
בריתא כקלא מן קדם שדי
במלולא׃ ו והוה בפקדותיה
ית גברא דלביש לבושיא
למימר סב אשתא מביני
גלגליא מביני כרוביא ועאל
וקם בסטר גלגלא׃ ז ואושיט
כרובא ית ידיה מביני כרוביא
לאשתא די ביני כרוביא
ונסיב ויהב לחפני דלביש

(א) על ראש הכרובים . על ראש ארבעה חיות המרכבה ובפרשה זו חזר לקרותם כרובי' לפי שנהפכו פני השור לפני כרוב כמו שכתוב בפרשה זו · ואמרו רבותינו יחזקאל בקש רחמי' והפכו לכרוב אמר לפניו רבונו של עולם אין קטיגור נעשה סניגור: (ב) בינות לגלגל · בין האופנים כל מקום שנאמ' ויאמר ויאמר אינו אלא לדרוש הקב"ה אמר לגבריאל והוא בקש מן הכרוב לתתם לו כדי שיצננו הגחלים ותקל הגזירה וכן הוא מפורש בענין ויתן אל חפני לבוש הבדים: וזרוק על העיר · אם זכרם מיד ואע"פ שקבלם לבוש הבדי' לא השליכם עד לאחר שש שנים לקבלתו שנתעממו הגחלים בידו כל שש שנים ותדע שהרי נבואה זו בשנה הששית נאמרה והעיר חרבה בשנת אחת עשרה: (ג) מימין לבית . בדרום: החצר הפנימית . היא העזרה: (ד) על מפתן הבית . הוא הסילוק עצמו האמור למעלה: (ה) עד החצר החיצונה . כי הבית יטול מפני שהקול נמוך מ"ל כקול אל שדי בדברו אלא משהוא מגיע לחצר החיצונה הוא נפסק:
והנה

כלל וכן אמר מבינות לגלגל מבינות לכרובים: אל תחת · כמו בינות ואמרו תחת רמז בו כי הגלגל תחת הכרוב במעלה: גחלי אש מבינות לכרובים · כמו מתחת לכרובים וזו שאמר למעלה במרכבה ראשונה היא מתהלכת בין החיות ושם באדנו הענין: ויבא לעיני · בא אל בינות לגלגל כאשר צוהו ואני ראיתי בואו ולא גמר מה עשה והפסיק בענין הכרובים ואמר: (ג) והכרובי' עומדי' מימין לבית בבאו האיש . הראה האל לנביא הכרובים מימין הבית לפי שהראהו התועבות שהיו עושי' לצפון הבית לפי' שבאו הראהו הכרובי' בהפכם: בבאו האיש · כמו ותראהו את הילד והאיש הוא לבוש הבדים ופי' בבאו כאשר בא אל בינות לגלגל: והענן מלא את החצר הפנימי · היא העזרה והחצר החיצונה היא הר הבית וכבר פירשנו דבר הענן במרכב' הראשונה כנסתר ובסיבות הכבוד בבית הענן היה בחצר ובאתה הכבוד מן הבית לחצר כשמלא הבית מן הענן: והחצר מלאה את נגה כבוד ה' · כי דרך שהחצר יהא בכבוד: (ד) וירם · מעלה הוא: (ה) וקול כנפי הכרובי' · כבאור הוא במרכבה הראשונה: (ו) ויהי בצותו · חזר לבאלי' ענין ויבא לעיני שאמר: ויעמוד אצל האופן · הוא הגלגל שזכר ואצל כמו בינות שזכר או נאמר כי אצל אינו כמו בינות ושנה עמד שם כמו שהם בלקיחת האש מבינות הכרובים שלא לקחה הוא אלא הכרוב ופעם זה לא נמצא המלוה אלא כאדם הירא להכנס למקום יותר גבוה וקדוש ממנו ועמד אצל האופן לראות מה יעשה והנה לקח הכרוב האש מבינות לכרובים ונתנם אל חפניו והכרו' הוא אחד מן הכרובי' אשר האופנים אצלם לפיכך אמר מבינות לכרובים: (ז) וישלח · ויקח ויצא · יצא לגמור מצות האל יתברך והוא לזרוק האש על העיר: ובדרש גבריאל שהוא לבוש הבדים בקש מן הכרוב לתתם לו כדי שיצננו הגחלים מיד אל יד ותקל הגזרה ועוד היו בחפניו שש שנים כדי שיהיו הגחלים עוממות בידו ותקל עוד הגזרה שהרי נבואה זו היתה בשנה הששית ולא חרבה העיר

וסימ' נמסר בסדר לך לך: נתתי ג' קמץ וסימ' וגם אני לא תחוס עיני · מצמרת הארז · הכל נתתי: ד' פסוקי' אל אל אל על וסי' ויבא יואב אל המלך דוד · ומשפט בא אל ארץ המישור · ויאמר אל האיש לבוש הבדים · וארא ואקום ואמר אל החרים ואל הסגנים: וימלא ו' בקריאה וסי' אחרי הכות ה' את היאר · ואמלא את החכמה. וימלא בית הבעל . וימלא הבית את הענן · וימלא המן חמה · וימלא המן על מרדכי חמה · הכרבים י"ג חס' וסי' נמסר בסדר תרומה:

תולדות אהרן לבוש בדים · יומא עו: אל הרקיע (ברכות ג.): וימלא הבית · רי"ב לא:

מצודת דוד

ראשם : (יא) משיב דבר · היה משיב תשובה אל ה' משאלתו : עשיתי וגו' · כלומר הנה לא נוית לרשום כ"א על מצחות הצדיקים ולא על זולתם והנה כן עשיתי כי לא רשמתי על מצחות זולתם ומן הצדיקים הנה לא מנעתי: י (א) על ראש הכרובים . הם ארבע חיות המרכבה וכן נאמר שם ודמות על ראשי החיה רקיע (לעיל א) וקראם כרובים כי תומך הוא בל' ארמי רביא והואר מראה גוף כל החיות היו בדמות בן אדם כמ"ש הם מראיהן דמות אדם להנה (שם) : כאבן ספיר . הרקיע היה על דבר מזהיר באבן ספיר כמראה דמות כסא נראה עליהם · על הכרובים ברקיע אשר ממעל להם וכפל הדבר לתוספת ביאור : (ב) ויאמר · היושב על הכסא ולקצר סמך על המבין וכפל מלת ויאמר יורה על הזרוז : אל בינות לגלגל · אל בין האופנים : אל תחת לכרוב . ר"ל אל מקום המקום אשר שהוא מתחת לכרוב והוא בשפולי האופנים : ומלא · ר"ל בהיותך שם תושיט ידך למלא חפניך גחלי אש מבין הכרובים וזרוק אותם על העיר והוא סימן השחתה במשלה באש : ויבא לעיני . לבוש הבדים בא שמה ואני ראיתיו בא : (ג) מימין לבית וגו' כשבא שמה לבוש הבדים עמדו הכרובים בצד דרומי הבית : והענן מלא . הענן היה ממלא את החצר הפנימית והיא עזרת כהנים : (ד) וירם כבוד ה' . השכינה נסתלקה מעל הכרוב שעל הכפורת וירדה על מפתן בית קה"ק . (ואולי זהו הסילוק האמור למעלה או שחזרה על הכרובים וחזרה ונסתלקה) : והחצר הוא החצר הפנימי : את נוגה . האורה והזריחה מכבוד ה' : (ה) וקול כנפי הכרובים · ואז היה נשמע קול כנפי הכרובים מוליכי המרכבה כשהן עופפים משם ובפריחתן יגעו הכנפים זה בזה ומשמיעים קול : עד החצר החיצונה . הקול לא היה נשמע אלא עד החצר החיצונה והוא עזרת הנשים וכהגיע שמה היה נפסק הקול : כקול אל שדי בדברו . במקום שהיה הקול נשמע היה חזק מאד כקול אל שדי בדברו בסיני שנאמר שם את הדברים וגו' קול גדול (דברים ה) : (ו) ויהי בצותו . מיד כשצוה המקום ב"ה את האיש לבוש הבדים שממקום עמדו בין האופנים יושיט יד לקחת האש מבין הכרובים מיד בא ועמד אצל האופן ר"ל בין האופנים : (ז) וישלח הכרוב · אחד מן הכרובים הושיט ידו בין הכרובים אל האש אשר ביניהם : וישא . לקח משם אש ונתן אל חפני לבוש הבדים : ויקח לבוש הבדים . לקח האש מיד הכרוב ויצא משם :
ויצא

מצודת ציון

אל הרקיע · על הרקיע : הכרובים . תרגום של תנוק הוא רביא : (ב) בינות . מלשון בין : לגלגל . למ"ד במקום ה"א הידיעה והם האופנים וקראם בשם הכללי : לכרוב · כמו הכרוב : חפניך · כן יקרא פיסת היד כמו מלא חפניכם (שמות ט) : לכרובים · כמו הכרובים : (ד) וירם · מל' הרמה וסלוק : הכרוב · קראם בשם הכללי : מפתן · אסקופה : נגה · ענין הארה וזריחה : (ז) וישלח. ענין הושטה : וישא · ענין לקיחה כמו ישא ברכה (תהלים כד)
כעין

אֶל־חָפְנֵי לְבֻשׁ הַבַּדִּים וַיִּקַּח וַיֵּצֵא׃
ח וַיֵּרָא לַכְּרֻבִים תַּבְנִית יַד־אָדָם ג'. ג'
תַּחַת כַּנְפֵיהֶם׃ ט וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה
אַרְבָּעָה אוֹפַנִּים אֵצֶל הַכְּרוּבִים
אוֹפַן אֶחָד אֵצֶל הַכְּרוּב אֶחָד וְאוֹפַן
אֶחָד אֵצֶל הַכְּרוּב אֶחָד וּמַרְאֵה ג'
הָאוֹפַנִּים כְּעֵין אֶבֶן תַּרְשִׁישׁ׃
י וּמַרְאֵיהֶם דְּמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּם
כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן׃
יא בְּלֶכְתָּם אֶל־אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם
יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּם כִּי הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־יִפְנֶה הָרֹאשׁ אַחֲרָיו יֵלֵכוּ לֹא
יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּם׃ יב וְכָל־בְּשָׂרָם וְגַבֵּהֶם ג'. ג' חס'
וִידֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם וְהָאוֹפַנִּים מְלֵאִים ג'
עֵינַיִם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּם אוֹפַנֵּיהֶם׃ ג'
יג לָאוֹפַנִּים לָהֶם קוֹרָא הַגַּלְגַּל בְּאָזְנָי׃ ו' וכל לשון עין דט'
יד וְאַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָד פְּנֵי הָאֶחָד
פְּנֵי הַכְּרוּב וּפְנֵי הַשֵּׁנִי פְּנֵי אָדָם י"ו
וְהַשְּׁלִישִׁי פְּנֵי אַרְיֵה וְהָרְבִיעִי פְּנֵי־
נָשֶׁר׃ טו וַיֵּרֹמּוּ הַכְּרוּבִים הִיא הַחַיָּה ב' חד מ"ל ומד חסר
אֲשֶׁר רָאִיתִי בִּנְהַר־כְּבָר׃ טז וּבְלֶכֶת ב'
הַכְּרוּבִים יֵלְכוּ הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם ב'
וּבִשְׂאֵת הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם ב'
לָרוּם מֵעַל הָאָרֶץ לֹא־יִסַּבּוּ הָאוֹפַנִּים ב'
גַּם־הֵם מֵאֶצְלָם׃ יז בְּעָמְדָם יַעֲמֹדוּ ג' בנביאים
וּבְרוֹמָם יֵרוֹמּוּ אוֹתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה ג' ומ"ל
בָהֶם׃ יח וַיֵּצֵא כְּבוֹד יְהוָה מֵעַל
מִפְתַּן הַבַּיִת וַיַּעֲמֹד עַל־הַכְּרוּבִים׃
יט וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם ב'
וַיֵּרוֹמּוּ מִן־הָאָרֶץ לְעֵינַי בְּצֵאתָם ג' מ"ל וא' חסר

לְבוּשַׁיָּא וּנְסֵיב וּנְפַק׃ ח וְאִתְחֲזֵי
לִכְרוּבַיָּא דְּמוּת יַד אֲנָשָׁא
תְּחוֹת גַּדְפֵּיהוֹן׃ ט וַחֲזֵית וְהָא
אַרְבְּעָא גַּלְגַּלַּיָּא בִּסְטַר כְּרוּבַיָּא
גַּלְגַּל חַד בִּסְטַר כְּרוּבָא חַד
וְגַלְגַּל חַד בִּסְטַר כְּרוּבָא חַד
וְחֵיזוּ גַּלְגַּלַּיָּא כְּעֵין אֶבֶן טָבָא׃
י וְחֶזְוֵיהוֹן דְּמוּת חַד
לְאַרְבַּעְתְּהוֹן כְּמָא דַהֲוֵי גַלְגַּל
בְּגוֹ גַלְגַּל׃ יא בְּמֵיזַלְהוֹן עַל
אַרְבַּעַת סִטְרֵיהוֹן אָזְלִין לָא
מִתְחַזְרִין בְּמֵיזַלְהוֹן אֲרֵי
לְאַתְרָא דְּמִתְפְּנֵי קַדְמָאָה
בָּתְרוֹהִי אָזְלִין וְלָא מִתְחַזְרִין
בְּמֵיזַלְהוֹן׃ יב וְכָל בִּסְרֵיהוֹן
וְגַבֵּיהוֹן וְאֶשְׁדַּתְהוֹן וְגַדְפֵּיהוֹן
וְגַלְגַּלַּיָּא מְלַן עַיְנִין סְחוֹר סְחוֹר
לְאַרְבַּעְתְּהוֹן דְּגַלְגַּלַּיָּא׃
יג לְאוֹפַנַּיָּא לְהוֹן אִתְקְרֵי גַּלְגְּלָא
וַאֲנָא שְׁמַע׃ יד וְאַרְבְּעָא אַפִּין
לְחַד אַפֵּי חַד אַפֵּי כְרוּבָא וְאַפֵּי
תִנְיָנָא אַפֵּי אֲנָשָׁא וּתְלִיתָאָה
אַפֵּי אַרְיָא וּרְבִיעָאָה אַפֵּי נִשְׁרָא׃
טו וְאִתְרָמוּ כְּרוּבַיָּא אִנּוּן
בִּרְיָתָא דִּי חֲזֵיתִי בִּנְהַר כְּבָר׃
טז וּבְמֵיזַל כְּרוּבַיָּא אָזְלִין גַּלְגַּלַּיָּא
לָקֳבְלֵיהוֹן וּבְמִטַּל כְּרוּבַיָּא יַת
גַּדְפֵּיהוֹן לְאִתְרָמָא כִּמְרַע לְרוּם
שְׁמַיָּא לָא מִתְחַזְרִין גַּלְגַּלַּיָּא
אַף אִנּוּן מִקָּבְלֵיהוֹן׃ יז בִּמְקָמְהוֹן
קַיְמִין וּבְאִתְרָמוּתְהוֹן מִתְרָמִין
עִמְּהוֹן אֲרֵי כְרוּחַ בִּרְיָתָא בְהוֹן׃
יח וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא דַיְיָ דַּהֲוָה
שָׁרֵי עֲלוֹהִי מֵעֵיל לְקֳבֵיל
סְקוֹפַת בֵּיתָא וּשְׁרָא עַל
כְּרוּבַיָּא׃ יט וּנְטַלוּ כְרוּבַיָּא יַת
גַּדְפֵּיהוֹן וְאִתְרָמוּ כִּמְרַע לְרוּם
שְׁמַיָּא וַאֲנָא חָזֵי בְּמִפַּקְהוֹן

רשי

(ט) והנה ארבעה אופנים. לפי שנשתנית אחת מן הפנים הוזקק לחזור ולשנות כאן כל מעשה החיות כבראשונה שלא תאמר מרכבה אחרת היא: (יב) וידיהם. של אופנים הם החור שהמרכב' מתגלגל' בתוכן שקורין בווי"ל בלע"ז וי"ת ואשדתהון ושפיכיה': לארבעת' אופנים' לארבעת אופני החיות: (יג) להם קורא הגלגל באזני. אני שמעתי שהמלאך היה קורא את האופן גלגל: קורא הגלגל להם נקרא שם גלגל: (יד) פני האחד פני הכרוב. הם הן פני השור שנהפכו לכרוב: (יט) פתח שער בית ה'. פתח ההיכל: הקדמוני. שבמזרח וזה היה

רדק

בעיר עד שנה אחת עשר': (ח) וירא. מה שאמר וירא ואמר תבנית לכראות כי לא היה הכל אלא במראה הנבואה לא שיש לכרובים ידים ורגלים וכנפים במשמעם ואמר באחד מהם לפורות על האחרים: (ט) וארחה. מבואר הוא במרכבה הראשונה בנסתר: (י) ומראיהם. גם זה מבואר: (יא) בלכתם. כי המקום אשר יפנה הראש הוא הכרוב והאופן הולך אחר הכרוב כי רוח החיה באופנים ויונתן תרגם הראש קדמאה: (יב) וכל בשרם. יש לשתבוק למה זכרו לאופנים בשר ולא לכרובים ומבואר הוא בנסתר: וגבהם. חסר יו"ד הרבוי מהמכתב: וידיהם. תרגם יונתן ואשדתהון ענין אשדו' הפסג' שהוא מקום מדרון: לארבעתם אופניהם. זה תוספת באור כמו להם לבני ישראל ועמהם הימן וידותן המצרות והדומים להם ובקצתם היה מספיק באחד מהם וכר הדבר בסמוך והיה מספיק אם היה אומר לארבעתם לבד אלא שנהגו תוספת באור במקומות וכנוי אופניהם על עצמם כמו שנהגו בכנוי במספר כמו אלו שלשתיכ' ויפלו שבעת': לארבעת': תרגם יונתן לארבעתהון דגלגליא: (יג) לאופנים להם קורא הגלגל באזני לא אמר כי לאופנים יקראו גלגלים כי ידוע הוא זה לכל בעלי הלשון כי אופן וגלגל שם אחד במלות שונות כמו בגד ושמלה ואמר ואופן ועגלה ואמר והמם גלגל עגלתו והענין אחד ומה בא ללמד הנביא כי שמע כי לאופנים בא קול שקרא להם הגלגל והוא ענין קריאה כמו הדור אתם ראו דבר ה' כי כל המעש' שזכר לאופני' במצותו וברצונו היה וכאילו קורא לו המלוה עשה כך ועשה כך ומלות האופן הוא הכרוב: קורא. מלא מכר שם פעלו מהדגוש והפועל ה"א הכרוב הקורא תמיד ואין קריאתו בקול ובכלי הדבור אלא שהשמיע הקול את הנביא בנבואה קול לבנינו הענין וכן וקרא זה אל זה ואמר: (יד) וארבעה פנים לאחד. לכל אחד מהכרובים: פני האחד פני הכרוב. פי' פני אחד מהפנים וכן הפני והשלישי והרביעי על הפנים שהיו ארבעה אמר ומה שאמר פני הכרוב במקום שזכר במראה הנבואה הראשונה פני שור ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל אמרו יחזקאל בקש עליו רחמים והפכו לכרוב אמר לפניו רבונו של עולם אין קטיגור נעשה סניגור ופי' כרוב כרביא שכן בבבל קורין לינוקא רביא ופקשו פני האחד פני כרוב ופני השני פני אדם אדם וכרוב חד הוא ופרשו אפי רברבי ואפי זוטרי ואנחנו פירשנו ענין זה בנסתר: (טו) וירמו הכרובים. לשון הרמה שנאמר בזו המראה היא לשון התנשאות שנאמר במראה הראשונה והענין אחד כי רוממות ונשיאות אחד וגם פירשנו הענין בנסתר ומלת וירמו מבנין נפעל או התפעל מפעלי הכפל: (יז) בעמד'. מבואר הוא במראה הראשונה בנסתר: וברומם. באולם: (יח) ויצא. מבואר הוא: (יט) וישאו הכרובים. בצאתם.

מצודת דוד

(ח) וירא. היה נראה שיש אל הכרובים תבנית יד אדם יוצא תחת כנפיהם אשר בו לקח אחד מהם את האש: (ט) אופן אחד. אצל כל כרוב היה אופן אחד: כעין. כגוון אבן תרשיש הוא מראה התכלת: (י) ומראיהם. מראה ליורה של ארבעת האופני' היה אחד זה כזה והיו כמראית האופן העשוי בתוך האופן זה ממזרח למערב וזה מצפון לדרום שאז יכול הוא להתגלגל לכל רוח מבלי סבוב והחזרה: (יא) בלכתם. בזה יפרש המקרא שלפניו לומר הנה בעבור זה על ארבעת צדיהם בחפץ לכתם ילכו ולא יסבו בלכתם הואיל והיו מתגלגלים לכל צד: אשר יפנה הראש. הוא הכרוב שהוא המניע וראש המתנועע: אחריו ילכו. אחר הראש ילכו האופנים ולא היו מסבבים עצמם בלכתם כי יכולים היו ללכת לכל צד מבלי סבוב: (יב) וכל בשרם. של גופי החיות: וגבהם. הוא הגובה מאחורי הגוף: מלאים עינים סביב. היו מלאים הרבה גוונים מחולפים בכל סביבם אבל מראיהם העיקרי המיוחד אל האופנים היה כעין אבן תרשיש כמ"ש למעלה ומראה העיקרי המיוחד אל החיות היה כגחלי אש כמ"ש ודמות החיות מראיהם כגחלי אש (לעיל א): לארבעתם אופניהם. ר"ל כן היה לכל ארבעת החיות ולאופניהם שמלבד המראה המיוחד להם היו מלאים מהרבה גוונים מחולפים: (יג) לאופנים להם. ר"ל להאופנים ההם שמעתי באזני קול קורא אותם בשם גלגל: (יד) לאחד. לכל חיה היו ארבעה פנים: פני הכרוב. הוא הנהפך מפני השור כי אז"ל יחזקאל בקש רחמים ואמר אין קטגור נעשה סנגור כי פני השור יזכיר מעשה העגל שחטאו בו ישראל ונהפך פני השור לפני כרוב והוא אפי זוטרי מבן אדם: פני אדם. הוא אפי רברבי מבן אדם: (טו) ויבזמו הכרובים. ראה שהכרובים נסתלקו ממקומם: היא החיה. ר"ל אין זה ענין אחר אלא היא החיה בעצמה אשר ראיתי על נהר כבר עם כי אז ראה פני שור ועתה ראה במקומו פני כרוב: (טז) ובלכת ר"ל לא נשתנה התנועה ממה שהיתה ובעת ילכו הכרובים ילכו גם האופנים אצלם ובעת ישאו הכרובים את כנפיהם להתרומם מעל הארץ לעלות למעלה לא יסבו גם האופנים מאצלם: (יז) בעמדם. בעת יעמדו הכרובים יעמדו גם האופנים ובעת ירומו למעלה ירומו עמהם כי רצון החיה הוא בהאופנים וכאשר יעשו החיות יעשו גם האופנים: (יח) מעל מפתן הבית. כי שם היה כמ"ש למעלה: (יט) וישאו
גשאו

ומראה ז' קמצים וסימ' ומראה כבוד ה' כאש. ומראה הנגע עמק. ומראה הנתק. ומראה אש לילה. ומראה האפנים כעין אבן תרשיש. ומראה הילדים האכלים. ומראה הערב והבקר. וא' פתח ומראה ולא בחידות: קורא ו' וסי' במסר בישעיה סוף סימ' נ"ח: וירומו ב' א' מ"ל וא' חס' וסימ' וירמו הכרובים היא החיה. וירומו מן הארץ לעיני. קרמא חסר: לרום ב' וסימ' שמים לרום. לרום תולדות אהרן פני האחד. סוכה ס':

מצודת ציון

(ט) כעין. כגוון: (יא) רבעיהם. ת"י סטריהון והוא מלשון רבע כי כל צד הוא רבע כי ארבע צדדים יש: יסבו. מלשון סבוב והסבה: (יב) בשרם. על גופם יאמר בלשון שאלה: וגביהם. כן נקרא אחורי הגוף כמו על גבי חרשו חורשים (תהלים קכט): עינים. מלשון עין: (יד) הכרוב. תרגום של תינוק הוא רביא: (טו) וירמו. ענין סלוק והפרשה: החיה. קרא בשם כללי ובשאת. מלשון נשיאה והרמה: (יז) אותם. עמהם: רוח. ענין רצון: (יט) לעומתם. ר"ל כשום להם הקדמוני

והאופנים לעמתם ויעמד פתח
שער בית־יהוה הקדמוני וכבוד
אלהי־ישראל עליהם מלמעלה:
כ היא החיה אשר ראיתי תחת
אלהי־ישראל בנהר כבר וארע כי
כרובים המה:
כא ארבעה ארבעה פנים לאחד
וארבע כנפים לאחד ודמות ידי
אדם תחת כנפיהם: כב ודמות
פניהם המה הפנים אשר ראיתי
על־נהר כבר מראיהם ואותם איש
אל־עבר פניו ילכו:
יא א ותשא אתי רוח ותבא
אתי אל־שער בית־יהוה הקדמוני
הפונה קדימה והנה בפתח השער
עשרים וחמשה איש ואראה
בתוכם את־יאזניה בן־עזר ואת־
פלטיהו בן־בניהו שרי העם:
ב ויאמר אלי בן־אדם אלה האנשים
החשבים און והיעצים עצת־רע
בעיר הזאת: ג האמרים לא בקרוב
בנות בתים היא הסיר ואנחנו
הבשר: ד לכן הנבא
עליהם הנבא בן־אדם: ה ותפל עלי
רוח יהוה ויאמר אלי אמר כה־אמר
יהוה כן אמרתם בית ישראל
ומעלות רוחכם אני ידעתיה:
ו הרביתם חלליכם בעיר הזאת
ומלאתם חוצתיה חלל:
ז לכן כה־אמר אדני יהוה חלליכם

כ"ס מיתדין · ג' ר"פ בקריאה · ג' · ל' · ל' · ג' כ"מ"ל וא' חסר · ד' מ"ל: ח' · ל' חסר · ל' · ד' בטעם · ל"ח בטעם · ל' והסר · וד' חס' בליש' · ל'. כ' · ל' · ל' · ל' ומ"ל · ת' כ"כ בליש' · י"ג בטעם

וְגַלְגַלַיָא לָקֳבְלֵיהוֹן וְקָם בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע בֵּית מַקְדְשָׁא דַיָי מַדִינְחָאָה וִיקָר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עֲלֵיהוֹן מִלְעֵלָא: כ אִינוּן בְּרִיתָא דַחֲזֵיתִי תְּחוֹת יְקָר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בִּנְהַר כְּבָר וִידָעִית אֲרֵי כְרוּבַיָא אִינוּן: כא אַרְבַּע אַרְבַּע אַפִּין לְחַד וְאַרְבַּע גַפִּין לְחַד וּדְמוּת יַד אֱנָשָׁא תְּחוֹת גַפֵּיהוֹן: כב וּדְמוּת אַפֵּיהוֹן אִינוּן אַפַּיָא דִי חֲזֵיתִי עַל נְהַר כְּבָר חֶזְוֵיהוֹן וְאִינוּן בְּרִיָא לָקֳבֵיל אַפָּהָא אָזְלָא: א וּנְטָלַת יָתִי רוּחָא וְאָעֲלַת יָתִי לִתְרַע בֵּית מַקְדְשָׁא דַיָי מַדִינְחָאָה דְפָתִיחַ לְמַדִינְחָא וְהָא בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע עַסְרִין וַחֲמִשָּׁא גַבְרִין וַחֲזֵית בֵּינֵיהוֹן יַת יַאֲזַנְיָה בַּר עַזּוּר וְיַת פְּלַטְיָא בַּר בְּנָיָא רַבְרְבֵי עַמָּא: ב וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם אִלֵין גֻבְרַיָא דִמְחַשְׁבִין לְמֵינַס וּדְמַלְכִין מְלַךְ בִּישׁ בְּקַרְתָּא הָדָא: ג דְאָמְרִין לָא בְקָרִיב לְמִבְנֵי בָתִּין הִיא חֲשִׁיבָא כְּנָא כְּדוּדָא וַאֲנַחְנָא חֲשִׁיבִין בְּגַוַהּ כְּבִסְרָא דִבְשִׁיל בְּגוֹ דוּדָא: ד בְּכֵן אִתְנַבֵּי עֲלֵיהוֹן אִתְנַבֵּי בַר אָדָם: ה וּשְׁרַת עֲלַי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר לִי אֱמַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כֵּן אֲמַרְתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל וְדִי אַתּוּן מְהַרְהֲרִין וּדְסָלְקַת עַל לִבְּכוֹן קֳדָמַי גְלֵי: ו אַסְגֵיתוּן קְטִילֵיכוֹן בְּקַרְתָּא הָדָא וּמְלֵיתוּן שׁוּקָהָא קְטִילִין: ז בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים קְטִילֵיכוֹן דְשַׁוִּיתוּן

רש"י

י"ט מספר סילוק השכינה ממפתן בית קדשי הקדשים למזרח: (כ) היא החיה. מתוך שראיתי במרכבה זו כל מעשה המרכבה הראשונה אני אומר היא אשר ראיתי בנהר כבר: ואדע. כי נהפך פני השור לפני כרוב והיו בה שני פני אדם פנים קטנים של ילד ופנים גדולים של אדם: (א) והנה בפתח השער וגו'. הם הם שאמר למעלה אחוריהם אל היכל ה' אלא שלא פירש שם מי היו וכאן פירש את שמות שנים מהם: (ג) האומרים לא בקרוב יבאו דברי הנביאים עלינו: בנות בתים. אין לחוש להם אלא בנות בתים ושבת בתוכם כי לא נגלה מן העיר הזאת עד מותנו: היא הסיר ואנחנו הבשר. כשם שאין הבשר יוצא מן הסיר עד גמר בישולו כך לא נצא ממנה עד שנמות: (ה) כן אמרתם. ידעתי כי זאת אמרתם שירושלים הסיר ואתם הבשר ואני אומר לכם כי החללים שנתתם בה היא לסיר שהם נקברו בה אבל לכם לא תהיה לסיר לקלוט אתכם עד יום מיתה כי אתכם אוציא מתוכה: ומעלות רוחכם. העולה על דעתכם בוסר"א

סל"ק

מעל הארץ לא יסבו: היא ג' ר"פ בקריאה וסימ' היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה · היא החיה אשר ראיתי · היא לא תהית לכם לסיר: ואותם ג' ב' מ"ל וא' חסר וסימ' והעמיד תכתן חמטהר·אשר ראיתי על נהר כבר מראיהם' ויבאו אליך כמבוא עם · קדמא דס': והיעצים ד' חסרים בליש' וסימ' והיעצים עצת רע בעיר · ויעציך כבתחלת · יעץ בליעל · ויעציו ושריו · וכל יועצי דכוו': חוצתיה ג' כתיב כן בליש' וסימ' אל תגידו בגת · ומלאתם חוצתיה · תגרו שק · וכל ירמיה דכוו' חצות כתיב:

מצודת ציון

הקדמוני. המזרחי: (כב) ואותם. ועצמם וכן והשיאו אותם עון אשמה (ויקרא כב): עבר. פאה וצד: (ג) הסיר. הקדרה כמו סיר נפוח (ירמיה א): (ה) ותפול. ענין חניה ומעלות. פל'

רד"ק

מן הבית כי מתחלה ראה אותם לימין הבית: ויעמוד. על דרך הכלל הכרובים. כאילו אמר ויעמדו אלא אמר דרך כלל כי כאחד עמדו: פתח שער בית ה' הקדמוני · כלומר ממפתן הבית עמדו פתח שער הבית מבחוץ ולא שעמדו בארץ אלא בתרומתו מעל הארץ כעמדה והעמידה שם מפני האנשים שהיו שם שהיו אחוריהם אל ההיכל וכאילו הם דחקו הכבוד לצאת ולהרום מעל הארץ: עליהם. על הכרובים ומה שאמר מלמעלה אחר שאמר עליהם לפי שהכבוד ראה על הרקיע שעל ראשי החיות הנקראים כרובים: (כ) היא החיה. מבואר הוא: (כא) ארבעה ארבעה פנים לאחד · לכל אחד כרוב מהכרובים ארבעה פנים וארבע כנפים: ודמות ידי אדם · ולכל אחד ידי אדם מתחת כנפיהם ומבואר הוא: (כב) ודמות פניהם · מראיהם ואותם ועצמם כמו וידאו שוטרי בני ישראל אותם ברע כלומר עצם הפנים ומראיהם היה השני' אשר ראיתי בנה' כבר: (א) ותשא אותי. וכבר נשאם אותי והביאה אותי אל שער בית ה' הקדמוני למעלה וכי זה ויבא אותי אל חצר בית ה' הפנימית והנה אותו הנה להודיע כי באותה כ"ה אנשים היו משרי העם: (ב) ויאמר · והיועצים. לפי שהיו שרים וגדולי העיר אמר זה עליהם כי בידם תלויה עצת העיר עצת דבר רע: (ג) האומרים לא בקרוב בנות בתים. לא בקרוב תהיה הגזרה שמתנבאת הנביא עלינו לפיכך לא נחוש לדבריו ונבנה בתים כי ירושלים היא הסיר ואנחנו הבשר כמו שהבשר לא יוציאוהו מתוך הקדרה עד שיתבשל כן אנחנו לא נצא מירושלים ולא נגלה ממנה עד שיגיע זמנינו למות ונמות בה: בנות · מקור כמו ביום עשות אלהים: (ה) ותפול. כן אמרתם · אמת אמרתם כמשל הזה אשר אתם מושלים אבל לא כדבריכם על עצמכם ולא כאשר חשבתם כי מחשבותיכם אני ידעתים ידעתי שאתם חושבים באמרכם המשל הזה שלא תצאו מתוך ירושלם אלא המשל יהיה כמו שאומר כי חלליכם שהרגתם הם בשר והיא הסיר כי בתוך העיר שפכתם דם נקי ושמתם החללים בתוכה כבשר בתוך קלחת אבל לעצמיכם לא יהיה המשל כמו שחשבתם: ומעלות רוחכם אני ידעתים · שמחשבה העולה על רוחכם וקראה מעלה ולרבות מעלות ופי' ידעתים כל אחת ואחת מהמעלות: (ו) הרביתם · והנה הולך ומפרש המשל: (ז) לכן. הוציא מתוכה. מהיר במקום

תולדות אהרן הקדמוני. קדמון פג:

מצודת דוד

נשאו כנפיהם למעלה: לעיני בצאתם · בעיני ראיתי בעת יצאו מבית קה"ק מעל המפתן: והאופנים לעומתם. גם האופנים היו מתרוממים לעומת הכרובים ובשוה להם: ויעמוד. דמות המרכבה עמד בפתח שער בית ה' המזרחית ר"ל בפתח ההיכל הפונה למזרח לא הפתח הפונה למערב לבית קה"ק: עליה'. על הכרובי': (כ) היא החיה · ר"ל היא עצמה החיה אשר ראיתי וגו' עם כי עתה היה פני כרוב במקום פני שור: ואדע · ידעתי אז אשר הכרובים שראיתי עתה החיה עצמם: (כא) ארבעה וגו'. ר"ל כי כ"א מארבעה הפנים אשר בכל אחד היה כלול מארבעה ולכ"א מהפנים היה ארבעה כנפים ודמות ידי אדם היו תחת כנפיה': (כב) ודמות פניהם. צורת פניהם המה דמיון הפנים אשר ראיתי על נהר כבר: מראיהם · ר"ל וזהו מראיהם שראיתי על נהר כבר: ואותם. והם עצמם אשר ראיתים אז: איש. כל אחד מהם הלכו אל עבר מול פניו כי היו להם פנים לכל רוח ובכל עבר שילכו הנה הלכו מול פניהם וכאומר בעבור כל זה שפטתי לדעת שזו היא החיה בעצמה אשר ראיתי על נהר כבר: יא (א) ותשא · רוח אלהים נשא אותי במראה הנבואה אל שער

ד (יחזקאל)

בית ה' הקדמוני · ר"ל אל שער ההיכל המזרחי ולתוספת ביאור אמר הפונה קדימה לא השער הפונה למערב לבית קה"ק: עשרים וגו'. ר"ל שם עמדו כ"ה איש ובין האנשים ההם ראיתי את יאזניה וגו': (ב) החושבים. אשר חושבים און ויועצים בעיר הזאת עצה רע: (ג) האומרים. אשר יאמרו בעצתם לא בזמן קרוב יהיה היעוד הרע שהנביא מייעד על העיר הזאת ולכן בנות בתים ר"ל א"כ אין לנו עסק כ"א לבנות בתים כי בהם נשב ימים רבים: היא הסיר. ירושלים היא הסיר שמבשלין בו ואנחנו הבשר הבושם בסיר ר"ל כשם שאין הבשר יוצא מן הסיר עד גמר בישולו כן אנחנו לא נצא מן העיר הזאת עד גמר הבישול והוא ביום המיתה: (ד) לכן · הואיל וכן יאמרו הנבא עליהם בסוף אמריהם: הנבא וגו' · כפל הדבר לזרז: (ה) ותפול · חנתה עלי רוח הנבואה: אמור. אל אנשי ירושלים: כן אמרתם. כדבר הזה לא בקרוב וגו' אמרתם אתם בית ישראל ועל בני יהודה יאמר: ומעלות רוחכם. ר"ל לא בלבד ידעתי אמריכם כי אף המחשבות העולו' על רוחכם ידעתי אני בכל פרט ופרט: (ו) הרביתם. ר"ל ובעבור הדברים והמחשבו'

ל' אֲשֶׁר שַׂמְתֶּם בְּתוֹכָהּ הֵמָּה הַבָּשָׂר וְהִיא הַסִּיר וְאֶתְכֶם הוֹצִיא מִתּוֹכָהּ׃

ח חֶרֶב יְרֵאתֶם וְחֶרֶב אָבִיא עֲלֵיכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ ט וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתּוֹכָהּ וְנָתַתִּי אֶתְכֶם בְּיַד־זָרִים וְעָשִׂיתִי בָכֶם שְׁפָטִים׃

י בַּחֶרֶב תִּפֹּלוּ עַל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל אֶשְׁפּוֹט אֶתְכֶם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ יא הִיא לֹא־תִהְיֶה לָכֶם לְסִיר וְאַתֶּם תִּהְיוּ בְתוֹכָהּ לְבָשָׂר אֶל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל אֶשְׁפֹּט אֶתְכֶם׃ יב וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר בְּחֻקַּי לֹא הֲלַכְתֶּם וּמִשְׁפָּטַי לֹא עֲשִׂיתֶם וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם׃

יג וַיְהִי כְּהִנָּבְאִי וּפְלַטְיָהוּ בֶן־בְּנָיָה מֵת וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי וָאֶזְעַק קוֹל־גָּדוֹל וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה כָּלָה אַתָּה עֹשֶׂה אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל׃

יד וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ טו בֶּן־אָדָם אַחֶיךָ אַחֶיךָ אַנְשֵׁי גְאֻלָּתֶךָ וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה אֲשֶׁר אָמְרוּ לָהֶם יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם רַחֲקוּ מֵעַל יְהוָה לָנוּ הִיא נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה׃

טז לָכֵן אֱמֹר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי הִרְחַקְתִּים בַּגּוֹיִם וְכִי הֲפִיצוֹתִים

(ג' וסי' חרבא"ת דמשה נורא · ח' · ב' מ"ל · ג' ר"פ · ל' · ג' · ל' · ל' . ז' · ו' זוגין דמיין ומתחלפין סימן · י"ב · ל' · י"ב כנע' כסיפ')

בְּגַוַהּ אִינוּן כְּבִסְרָא וְהִיא כְּדוּדָא וְיָתְכוֹן אַגְלֵי מִגַוַהּ׃ ח מִן קֳדָם דְקַטְלִין בְּחַרְבָּא דְחֵילְתּוּן וּדְקַטְלִין בְּחַרְבָּא אַיְתֵי עֲלֵיכוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ ט וְאַגְלֵי יָתְכוֹן מִגַוַהּ וְאֶמְסַר יָתְכוֹן בְּיַד נוּכְרָאִין וְאַעְבֵּיד בְּכוֹן פּוּרְעָנוּת דִינִין׃ י בְּחַרְבָּא תִּתְקַטְלוּן עַל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֶתְפְּרַע מִנְכוֹן וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ יא הִיא לָא תְהֵי לְכוֹן כְּדוּדָא בְּרַם אַתּוּן תְּהוֹן בְּגַוַהּ כְּבִסְרָא דִבְשִׁיל בְּגוֹ דוּדָא עַל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֶתְפְּרַע מִנְכוֹן׃ יב וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ דִי בִּקְיָמַי לָא הֲלֵיכְתּוּן וְדִינַי לָא עֲבַדְתּוּן וּכְנִימוֹסֵי עַמְמַיָא דִי בְּסַחֲרָנֵיכוֹן עֲבַדְתּוּן׃ יג וַהֲוָת כְּאִתְנַבָּיוּתִי וּפְלַטְיָה בַּר בְּנָיָה מִית וְאִשְׁתַּטְחִית עַל אַפַּי וּצְוָחִית בְּקָל רַב וַאֲמָרִית קַבֵּיל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים גְמִירָא אַתְּ עָבֵיד עִם שְׁאָרָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יד וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ טו בַּר אָדָם אַחָךְ אַחָךְ אֱנַשׁ קָרִיבָךְ וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל כּוּלְהוֹן דַאֲמָרִין לְהוֹן יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם אִתְרַחֲקוּ מִדַחַלְתָּא דַייָ דִילָנָא הִיא אִתְיְהִיבַת אַרְעָא לְמֵירְתַהּ׃ טז בְּכֵן כְּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי אַרְחֵיקְתִּינוּן לְבֵינֵי עַמְמַיָא

רדק

במקום אחר כלומר גזרתי להוציא אתכם מתוכ' לא כאשר חשבתם שתהיו בתוכה עד מותכם ולא תגלו ממנה: (ח) חרב יראתם. בגרי מן ולא ירא אנשים והם יראו חרב מלך בבל ושלחו למצרים לעזרה כמו שכתוב בצדקיהו ומרד בו לשלח מלאכיו מצרים לתת לו סוסים ועם רב: וחרב אביא עליכם. אותו חרב שיראתם ממנו אותו אביא עליכם ולא יציל אתכם מלך מצרים: (ט) והוצאתי אתכם מתוכה. לא כאשר חשבתם שתהיו בתוכה עד יום מותכם: (י) בחרב תפולו. על גבול ישראל עם צדקיהו והוא ברבלתה בארץ חמת כמו שאמר וגם את כל חרי יהודה שחט ברבלתה וחמת גבול ישראל כמו שאמר מלבוא חמת ועד נחל מצרים: (יא) היא לא תהיה לכם לסיר. כמו שחשבתם שלא תצאו מתוכה: ואתם תהיו בתוכה לבשר. אבל לא בתוכה ממש כי אל גבול ישראל אשפוט אתכם ותהיו כבשר שמבשלים אותו והוא נמק בתוכו כמו שאמר וכבשר בתוך קלחת והם בגבול ישראל יגיע זמן בשולכם וכן תרגם יונתן היא לא תהא לכון כדודא כרם אתון תהון בגוה כבסרא דבשיל בגו דודא: (יב) וידעתם. אז בהגיע משפטכם תדעו כי אני ה' כי כמו שגזרתי עליכם כן יגיע אליכם: וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם. לעבוד אלהים אחרים כמו שהם עובדים ולשפוך דם נקי כמו שהם שופכים: (יג) ויהי כהנבאי. בכ"ף כאש' הייתי מתנבא' ראיתי שמת פלטיהו בן בניהו: כלה אתה עושה. דרך שאל' ואעפ"י שאין בו ה"א השאל' כמו הארדוף אחרי הגדוד הזה אתה זה בני עשו והדומים להם ומה שנזעק על מיתתו שראה והוא היה רשע לפי שראה מיתתו פתאום והוא היה מראשי העם חרד למיתתו אמר כי אולי יעש' תשוב' ושאל לא עתה נלקחו דבר: ויהי. (טו) בן אדם אחיך אחיך אנשי גאולתך. אמר שלשה פעמים לגלות בני גד ובני ראובן ולגלות שמרון ולגלות יהויכין ותזר וכללם וכל בית ישראל כלה. וסמך ענין זה למה שהיה אומר בנות בתים הוא הסיר ואנחנו הבשר שהיו חושבים שיהיו לעולם בתוכה והיו חושבים ואומר לנגד אותם שגלו: רחקו מעל ה'. אותם שגליתם רחקו מעל ה' כלו' מעל אדמת ה' שהיא אדמת הקדש כי לנו היא נתנה הארץ למורשה לא לכם שגליתם ממנה: רחקו צווי פ"א הפעל פתוח' כמו ושחטו הפסח ואמר היא ואחר כן אמר הארץ הכנוי קודם הידיעה כמו ותראהו את הילד והדומים לו: (טז) לכן. כי הרחקתים בגוים. ואעפ"כ לא עזבתים אלא הייתי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם כלומר אם רחקו ממקדש ה' שהוא מקדש גדול שם בארצו אני אהיה להם למקדש מעט כלומר בבתי כנסיות שהם נועדים שם להתפלל אלי אני עמהם ושומע קולם ומצילם מיד אויבים' שלא ישלט בהם כלם ועוד אני עתיד לקבץ אותם כמו שאמר בסמוך

רשי

סלע"ם בלע"ז: (ז) הוציאו. כמו להוצי' ולשון נביאים הנבאי' כי בגלות תלכו הסבות והבניה ואין יורש את הבתים: (ח) חרב יראתם. כשפניתם לעזרה למלך מצרים כמו שנאמר בצדקיהו וימרד בו לשלוח מלאכיו למצרי' (לקמן יז): (י) על גבול ישראל. בסוף הגבול והיא רבלה ארץ חמת היא אנטוכיא שם נשפט צדקיהו ביד נבוכדנצר כמו שנא' בספר (מלכים ב כה) שם שחט את בניו שם נקר את עיניו והיא סוף הגבול שנא' במרגלים ובכמה מקומות עד לבא חמת (במדבר יג): (יא) לא תהיה לכם לסיר. המשמרת נתחיה עד גמר בישולם: ואתם תהיו בתוכה לבשר שמוחנו בתוכה ותשבנו בתוכה כבשר בסיר ובתוך קלחת: אל גבול ישראל אשפוט אתכם. ולא בתוכה ממונו: (טו) אחיך אחיך. גלות שומרון וגלות יכניה וכל בית ישראל שהלכו בגולה: אשר אמרו להם. אשר אמרו עליהם יושבי ירושלי' שלא גלו עם יכני' שהמליך עליהם נבוכדנצר את צדקיהו ועתה גם הם מצחקים על אחיהם שגלו ואומרי' עליהם רחקו

יראתם ג' וסימ' חרבא דמשה נורא' וסי' בסדר בהעלותך: ואפל חד מן ז' זוגין מן כ"ב בסימ' קדמא נסיב אות וחס' מלה ותניין חסר אות ונסיב יתיר מלה וסימ' ואתו את ה' אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע' אתו את ה' אלהיך תירא אתו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע. שנים על פי שנים עדים או שלשה עדים' שני על פי שני עדים או על פי שלשה עדים' ולא אבו אשר אמר זאת המנוחה' לא אבו כי עם מרי הוא בנים לא אבו שמוע תורת ה'' ואפלה ויהי בהכותם ואזעק ואמ'' ואפל ויהי בהנבאי ופלטיהו בן בניה ואזעק קול גדול ואמר' וירפאו את שבר עמי' וירפו את שבר בת עמי' והנשאו מי זה מלך הכבוד' ושאו מי הוא מלך הכבוד' וחד חלוף קדמא חסר אות ויתיר מלה ותניין יתיר אות וחס' מלה וסי' בך בחר ה' אלהיך ובך בחר ה'

תולדות אהרן וכמשפטי הגוים. סנהדרין לט: ה'
פלטיה. עשר אמרי:

מצודת ציון

(ז) הוציא. כמו להוציא או כמו אוציא: (ט) זרים. מן' עלים: רוחכם. ענין מחשבה ורצון: (י) על גבול. סמוך לגבול: (יא) אל גבול. כמו על עמים עכו"ם: שפטים. משפט גמול: גבול: (יג) אהה. הוא ענין יללה: כלה. כמו הכלה בה"א התימה: (טו) גאולתך. בן יקרא הקרוב על כי הוא הראוי לגאול נחלתו מיד הלוקח וכן כי גואל אתה (רות ג): למורשה.

מצודת דוד

שאלו אשר מחשבו שלא תגלו מן העיר הוסיפו לעשות הרע והרבו חללים בעיר הזאת ומלאתם החוצות חללים: (ז) לכן. הואיל וכן עשיתם לכן כה אמר ה' חלליכם וגו' ר"ל הנה עתה נתקיים אמריכם שאמרתם היא הסיר וגו' כי חלליכם אשר הרגתם בתוכה המה הבשר ולעומת הרוגי החללים ידמה העיר אל הסיר שמשימים בה את הבשר כי כן שמתם בה הרוגי חללים: ואתכם. אבל עליכם גזרתי להוציא מתוכה או אתכם אוציא מתוכה ללכת גולה ולא יתקיים אמריכם בעצמכם: (ח) חרב יראתם. מחרב מלך בבל יראתם וחרב אביא עליכם ממנו: (י) על גבול ישראל. סמוך לגבול ישראל. אשפוט אתכם והוא ברבלה בארץ חמת כמ"ש ויעלהו וגו' רבלתה וגו' וישחט מלך בבל את בני צדקיהו וגו' ואת כל חורי יהודה שחט מלך בבל ואת עיני צדקיהו עור (ירמיה לט): וידעתם. אז תדעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול: (יא) היא. ירושלים לא תהיה לעומתכם כסיר המשמרת הבשר הנותן בתוכה עד גמר הבישול כי לא תהיו בה עד יום המיתה: ואתם. אבל אתם תהיו בתוכה דומה לבשר המצטמק בתוך הסיר כי שמה תהיו נמקים ונמסים אבל לא תמותו בה כי על גבול ישראל ברבל' בארץ חמת שם אשפוט אתכם משפט מות: (יב) וידעתם. אז תדעו אשר אני ה' הנאמן לשלם גמול על אשר לא הלכתם בחוקי: וכמשפטי הגוים וגו'. לעבוד עבודת כוכבים כמותם: (יג) כהנבאי. כאשר נבאתי הנבואה ההיא כי במראה הנבואה היה נראה לו כאלו מתנבא לפניהם הדבר הזה וכאשר צוה לו המקום כמ"ש למעלה לכן הנבא עליהם וכו': ופלטיהו. אחד מן השרים שעמדו בפתח השער: מת. מיתה פתאומית: ואפול וגו'. להשתחוות ולבקש רחמים: כלה אתה עושה. וכי אתה עושה כלה את השארית לבל יותר מי ועל שראהו מת פתאום והיה מראשי העם חשב שמא כן ימותו כולם: (טו) אחיך אחיך אנשי גאולתך. אמר שלש פעמים אחד עבר גלות ארץ זבולון וארץ נפתלי בימי פקח בן רמליהו כמ"ש (במ"ב) ואחד עבר גלות אנשי עבר הירדן כמ"ש בדה"א ואחד עבר גלות יהודה בימי יהויקים ובימי יהויכין: ובכל בית ישראל כלה. הוא הגלות ההללי בימי הושע בן אלה כמ"ש במ"ב: אשר אמרו להם. אשר יושבי ירושלים אמרו על כל אנשי הגליות האלה הנה הם רחקו מעל ה' וממקדשו והשליכם לארצות רחוקות ולא ישגיח בהם מעתה וכל א"י בכללה נתנה לנו למורשה ואנחנו נשב בגולה עד עולם וא"כ שמחים הם בגלותם וחושבים לרשת ארצ' וכאומר איך ז"כ הלעג על עם הגבים הרשעים הסמה: (טז) לכן. הואיל ואומרים שלא אשגיח בהם מעתה אמור להם כה אמר ה' אם כי הרחקתים ממקדשי ומארצם להיות גולים

בארצות ואהי להם למקדש מעט ל׳ ג
בארצות אשר באו שם׃
יז לכן אמר כה אמר אדני יהוה
וקבצתי אתכם מן העמים ואספתי
אתכם מן הארצות אשר נפצותם ג׳ וכסיפרא
בהם ונתתי לכם את אדמת ישראל׃
יח ובאו שמה והסירו את כל שקוציה
ואת כל תועבתיה ממנה׃ יט ונתתי ג׳
להם לב אחד ורוח חדשה אתן
בקרבכם והסרתי לב האבן מבשרם ל׳ דסמיך
ונתתי להם לב בשר׃ כ למען
בחקתי ילכו ואת משפטי ישמרו ס׳ חס׳ וכל תוריתא דכות׳ כמ״א
ועשו אתם והיו לי לעם ואני אהיה
להם לאלהים׃ כא ואל לב שקוציהם ל׳
ותועבותיהם לבם הלך דרכם ג׳ פ״ל
בראשם נתתי נאם אדני יהוה׃
כב וישאו הכרובים את כנפיהם
והאופנים לעמתם וכבוד אלהי ל״ס פיתדין
ישראל עליהם מלמעלה׃ כג ויעל
כבוד יהוה מעל תוך העיר ויעמד
על ההר אשר מקדם לעיר׃ כד ורוח ד׳
נשאתני ותביאני כשדימה אל כ׳. נ׳ חס׳. ג
הגולה במראה ברוח אלהים ויעל
מעלי המראה אשר ראיתי׃
כה ואדבר אל הגולה את כל דברי יהוה אשר הראני׃ ל׳
יב א ויהי דבר יהוה אלי לאמר׃ ב בן אדם ל״ח בטעם
בתוך בית המרי אתה ישב אשר עינים להם לראות ולא ג׳ חס׳ בסיפ׳ ב׳ את כמדי
ראו אזנים להם לשמע ולא שמעו כי בית מרי הם׃ ל׳ • י״ב ס״פ

ארי בדרתינון במדינתא
ויהבית להון בתי כנשתא
תנין לבית מקדשי ואינון
כזעיר במדינתא דאתגליאו
לתמן׃ יז בכן אמר כדנן אמר
יי אלהים ואקריב יתכון מן
ביני עממיא ואכניש יתכון
מן מדינתא דאתבדרתון
בהן ואתן לכון ית ארעא
דישראל׃ יח ויעלון לתמן
ויעדון ית כל שקוצהא וית
כל תועבתא מנה׃ יט ואתן
להון לב דחיל ורוח דחילא
אתן במעיהון ואתבר לבא
דרשיעא דהוא תקיף כאבנא
מבסריהון ואתן להון לב דחיל
קדמי למעבד רעותי׃ כ בדיל
דבקימי יהכון וית דיני יטרון
ויעבדון יתהון ויהון קדמי
לעם ואנא אהוי להון לאלהא׃
כא בתר פולחן שקוציהון
ותועבתהון לבהון מטיי
פורענות אורחיהון ברישיהון
יהבית אמר יי אלהים׃
כב ונטלו כרוביא ית גפיהון
וגלגליא לקבליהון ויקר אלהא
דישראל עליהון מלעילא׃
כג ואסתלק יקרא דיי מן גו
קרתא ושרא על טור זיתא
דממדנח לקרתא׃ כד ורוח
נטלתני ואובילתני למדינת
ארעא כסדאי לות בני
גלותא בחזוא ברוח נבואה
דשרת עלי מן קדם יי ואסתלק
מני חזוא דחזיתי׃ כה ואתנביתי
לבני גלותא ית כל פתגמיא
דיי דאחזיני׃ יב א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר׃ ב בר אדם בגו עמא סרבנא את יתיב די עינין להון
למחזי ולא חזן ואודנין להון למשמע ולא שמעין ארי עם סרבן אינון׃

רש"י

רחקו מעל ה׳: (טז) למקדש מעט. לבתי כנישתא דליתן יתבון תנין לבית מקדשא: (יט) לב בשר. לב רך ונוח לכנע: (כא) ואל לב שקוציהם וגו׳. ואותם אשר אל לב שקוץ והועבות לבם הולך שנשארו בירושלים שלא גלו ופועים בעכו״ם ושקוצ׳: דרכם בראשם נתתי. שאביא עליהם חרב ושבי וילכו בגולה: (כב) וישאו הכרובים. לאחר שנגמר דבריו אלי נסתלק: (כג) על ההר אשר מקדם לעיר. הוא הר הזיתים שהוא במזרחו של העיר וזה מסע שלישית: (כד) במראה ברוח אלהים. דמה לי כאלו עכשיו הוא מחזירני מירושלים לבבל

רכי עם קדש אתה: ולא ראו ב׳ וסי׳ ושמתי בהם אות • בן

תולדות אהרן למקדש מעט. מגלה כט: כבוד ה׳. ר״ה לא:

מצודת ציון

למורשה. ענין ירושה: (טז) הפיצותים. ענין פזור כמו כי נפץ העם (ש״א יג): (יח) שקוציה. ענין תעוב ומאוס: (כ) למען. ענינו כמו בעבור וכן למען יתרבו (לעיל ו): (כא) לב. תוכיות הדבר ועיקרו יקרא לב וכן בלב ים (שמות טו): נתתי. כמו אתן כי דברי הנבואה ברורה כאלו כבר נעשה: (כג) ויעל. נסתלק: (כד) נשאתני. ענין לקיחה כמו ישא ברכה (תהלים כד): (ב) המרי. ענין

רד"ק

בפסוק וקבצתי אתכם: למקדש מעט. י פתח כי הוא סמוך למלת מעט כי מעט איננו תאר אלא שם כן מצאתיו בקצת ספרים מדויקים ובקצת מצאתי קמץ אם כן מעט יהיה תאר ויונתן תרגם ויהבית להון בתי כנישתא וגו׳ כפשוטו: (יז) לכן. אמר כנגד עשרת השבטים שגלו תחלה: וקבצתי אתכם. על גלות השבטים אמר ואת הנבואה לא על גלות בבל כי אותן שהיו מבני יושבי ירושלם כבר קבץ גלותם ועוד שאמר מן העמים מן הארצות ועוד שאמר ונתתי להם לב חדש ורוח חדשה ולא היה כן לעולי בבל: (יח) ובאו שמה. מלעיל ההא בטרחה וכן ויבא נח והיא עברה בטעמה: את כל שקוציה. השקוצים והתועבות שעשו בהם הגוים והם שקוצי עכו״ם כי בידם תהיה הארץ בגלות וימצאו השקוצים בה ויסירו אותם כי עליו נאמר גם כן ואת שקוץ משומם: (יט) ונתתי להם לב אחד. יהיה להם לב אחד ליראה את ה׳ לא יהיה עוד לבם פונה אל התועבות אלא לבם יהיה מיוחד אל לבדו ויונתן תרגם לב דחיל: לב האבן. חזק כאבן מלקבל תוכחות מוסר: לב בשר. כי הבשר הוא רך ויהיה לבם רך לקבל המוסר ותרגם יונתן ואתבר לבא דרשיעיא דהוא תקיף כאבנא וגו׳ כמשמעו: (כ) למען. מבואר הוא: (כא) ואל לב שקוציהם. ואלה אשר הם בירושלם עתה שהולך לבם אל לב שקוציהם ותועבותיהם: דרכם בראשם נתתי. גמולי אשיב גמולם בראשם ופי׳ לב שקוציהם כאילו לבם חלוק לשני לבבות כמו שאמר אליהו לעובדי הבעל עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים והנה לבם חלוק והולך הרבה אחר שקוציהם יותר: (כב) וישאו. כבר פירשנו הענין: (כג) ויעל. כי מתחלה בית ה׳ נסע אל תוך העיר ואחר כך נעקר מעל תוך העיר עלה ועמד על ההר אשר מקדם לעיר והנה הוא מסלק מן העיר והנה לו אל מקומו השמים ופי׳ מעל תוך כי למעלה מהארץ ראה אותו כמו שאמ׳ וירומו מן הארץ לעיני וההר הזה הוא הר הזיתים שהוא למזרח העיר וכן תרגם יונתן ושרא על טור זיתא: (כד) ורוח נשאתני. במראה ברוח אלהים. להודיע כי ההליכה לירושלם והשיבו׳ לבבל לא היה ממש אלא במראה ברוח אלהים נראה לו כן: ויעל מעלי המראה אשר ראיתי. או עלתה מעלי רוח הנבואה ונתן לי רשות לדבר וזה שאמר למעלה ובדברי אותך אפתח את פיך ונאמר: (כה) ואדבר. אשר הראני. בגבול הכ״א וליתא כותיב. ומה שאמר את כל דבר ה׳ דבר המגלה ובאו אל הגולה אל אביב ושבתו שם שמים ובאתו אל המקדש וקחתו לנגה וחביכתו על לחו ודבר השבותים ודבר חטין ושעורים וחרב חדה ודברי התועבה ומאו לירושלם ושובו לבבל הכל אמר להם וזו את כל דברי ה׳ אשר הראני: ויהי דבר. (ב) בן אדם. עינים להם לראות ולא ראו. אשר ראו

מצודת דוד

אלים ועם כי פזרתים בארצות העמים אבל הנה מהשגחתי לא רחקו כי בהארצות אשר באו שמה אהיה להם למקדש מעט ר״ל אשרה שכינתי בבתי הכנסיות שלהם ועם כי רחקו מן מקדשי שהוא המקדש הגדול אשר בירושלים יהיה להם במקומו מקדש מעט: (יז) לכן אמור. הואיל והומרים שאנשי הגליות האלה לא ישובו לעולם לארצם והם יירשוה לכן אמור אליהם כה אמר ה׳ וקבצתי וגו׳ ר״ל כן אמר ה׳ וכן יעשה ואקבץ אתכם וגו׳ ואז אחזיר לכם את אדמת ישראל ועל ימי המשיח יאמר: (יח) והסירו וגו׳ ר״ל השקוצים והתועבות שעשים בה עתה יסירו מתוכה כלומר אז לא יהיה נעשה בה עוד: (יט) לב אחד. ר״ל לא יהיה עוד לבם חלוק ומסופק להאמין בה׳ כי בכל לב יאמינו בה׳: ורוח חדשה. רצון חדש ללכת בחוקי: לב האבן. לב קשה כאבן: מבשרם ר״ל מגופם: לב בשר. רך כבשר ר״ל מוכנע ונוח: (כ) למען. בעבור שילכו בחוקותי וישמרו משפטי בלבם ויעשו אותם: והיו לי לעם. להאמין בה׳ ולשמור מצותי: ואני אהיה להם לאלהים. להציל ולהושיע אותם: (כא) ואל לב וגו׳ ר״ל אבל האנשים הנשארים בירושלים אשר לבם הולך אל תוכיות השקוצים והתועבות לא ישארו בה לנחול לרשת חלקם כי גמול דרכם אתן בראשם ויצאו ממנה למרק עונם: (כב) וישאו הכרובים. הרימו כנפיהם להסתלק מן המקום ההוא: לעומתם. לעומת הכרובים בשוה להם: עליהם. על הכרובים: (כג) ויעל. נסתלק מעל תוך העיר: על ההר. הוא הר הזיתים העומד במזרח העיר: (כד) ורוח. רוח הנבואה לקחני משם והביאני אל ארץ כשדים: במראה ברוח אלהים. במראה הנבואה נראה לי כאלו הביאני אל ארץ כשדים כי באמת שם היה אבל מתחלה נראה לי במראה הנבואה כאלו בא לירושלים כמ״ש והבא אותי ירושלמה במראות אלהים (לעיל ח) ועתה נראה לו במראה הנבואה כאלו חזר למקומו: ויעל מעלי. ואז נסתלק מעלי המראה אשר ראיתי: (כה) אל הגולה. אל אנשי הגולה למען ישלחו הדברים לקרוביהם לירושלים: את כל דברי ה׳ וגו׳. כל הדברים אשר הראוהו בנה הבית באז הובא לירושלים במראה הנבואה: יב (ב) בתוך בית המרי. על אנשי הגולה יאמר: אשר עינים להם. אשר יש להם עינים לראות בהם ואינם רואים ר״ל שלא בעיניהם ראו גלותם מן השרן ולא לקחו מוסר: ולא שמעו. אל

דברי

רדק

ראו שגלו הם וכאילו לא ראו ולא שמעו דברי תוכחותיך וכאילו לא שמעו עדי' מחזיקים ידי הנשארים
בירושלם שהיו שולחים להם נביאיהם וקוסמים כי לא יגלו הנשארים ושמעו הנאלמי שאלת ספרים
אל כל העם אשר בירושלם להבטיחם על שקר: (ג) ואתה בן אדם עשה לך · תקן לך כלי גולה
והם מקל ותרמיל וכוס וכד וקערה ותעשה זה לאות שכן יגלו יושבי ירושלם ותעשה זאת לעיני
בני הגולה שמבטיחים על שקר יושבי ירושלם לאמר שלא יגלו: וגלה יומם · מן היות השמש
על הארץ יקרא יומם אבל יום כולל
פעמים היום והלילה ומהו שני דברים
כאחד לגלות ממקום למקום באותה
העיר שהיה יושב בה עם בני הגולה
ויגלה לבית רחוק מביתו במקום שיהיו
בני הגולים רואים וזה יהיה סימן
ואות ליושבי ירושלם שיגלו ממנה
ביומם בעוד יומם יקדר שמשם ואות
האחר שיחתר בקיר ויצא בלילה כאדם
שיוצא בגנבה וישא כלי גולה על כתפו
ויצא לו דרך סתור ויכסה פניו בצאתו
שלא יראהו אדם כאדם שיש לו בשת
וזה יהיה אות לצדקיהו שיצא מירושלם
לילה כמו שכתוב ויברחו ויצאו לילה
מן העיר: (ד) והוצאת כליך ככלי
גולה · כמו שמוציא אדם כלי גולה שקו
בכתפו ומקלו בידו: כמוצאי גולה ·
כמו שיצא אדם בגול' סר וזעף: מוצאי·
שם כמו מוצאי בקר וערב והאחד
כמוצא מים: (ה) לעיניהם · והוצאת
בו במקום חתירת הקיר תוליך [illegible]
רוצה לומר שיהיה סתור מקום עד
ויוציא בכליו ואחר כך יצא הוא:
(ו) לעיניהם · בעלטה כחשך בלא נר
כאדם שיש לו בשת בצאתו ולא ירצה
שיראוהו בני אדם: ולא תראה את
הארץ · על דרך בושת מאד כי עזבנו
ארץ: (ז) ואעש · ביד: לא בכלי
ברזל שחותרים בו כדי שלא ישמעו
קולו וכמו כן כאדם שיוצא פתאם
בחפזון שאין לו פנאי לקחת כליו כן
צדקיהו ושריו כשראו שרי מלך בבל
ברחו מיד ויצאו בחפזון ואע"פ שאינו
כתוב שם שחתרו בקיר כיון שאמר
הנה בקיר יחתרו אמת כן היה וכן
נראה מדרך הסברא כי הם יצאו דרך גן
המלך שנכנסו דרך פתח הגן וחתרו
בקיר הגן שכנגדם לצאת בו וביד חתרו
בו כי לא היה להם כלי ברזל לחתור
בו כי בחפזון יצאו וברחו: ויהי ·
בן אדם · (י) הנשיא המשא הזה
בירושלם · פירושו כתרגומו על רבא
מטל נבואתא הדא בירושלם והנשיא
הוא צדקיהו: (יא) אמור אני · כן
יעשה להם · ולא אמר כן יעשו להם
לפי שעל כרחם גלו בגולה בשבי כי
יש גולה שאינה שבי כמו וגם גולה
אתה למקומך ויגלם אל מנחת:
(יב) והנשיא · אל כתף ישא · בגדיו
כאדם בורח שמרים בגדיו על כתפו
ללכת קל מהרה: בעלטה · כי בלילה
יצא

תרגום

ג וְאַתְּ בַּר אָדָם אַתְקֵין לָךְ מָנֵי
גָלוּתָא וּגְלֵי בִּימָם לְעֵינֵיהוֹן
וְתִגְלֵי מֵאַתְרָךְ לַאֲתַר אוֹחֲרָן
לְעֵינֵיהוֹן מָאִים יִדְחֲלוּן אֲרֵי עַם
סָרְבָן אִינוּן: ד וְתַפֵּיק מָנָךְ
כְּמָנֵי גָלוּתָא בִּימָם לְעֵינֵיהוֹן
וְאַתְּ תִּפּוֹק בְּרַמְשָׁא לְעֵינֵיהוֹן
כְּמַפְּקָנֵי גָלוּתָא: ה לְעֵינֵיהוֹן
חֲתַר לָךְ בְּכוּתְלָא וְתִפּוֹק בֵּיהּ:
ו לְעֵינֵיהוֹן עַל כַּתְפָּא תִּטּוֹל
בְּקִבְלָא תִּפּוֹק אַפָּךְ תְּכַסֵּי וְלָא
תֶחֱזֵי יַת אַרְעָא אֲרֵי אָת
יְהַבְתָּךְ לְבֵית יִשְׂרָאֵל:
ז וַעֲבָדִית כֵּן כְּמָא דְאִתְפַּקְּדִית
מָנַי אַפֵּקִית כְּמָנֵי גָלוּתָא בִּימָם
וּבְרַמְשָׁא אִתְחַתְּרִית לִי
בְּכָתְלָא בְּיַד בְּקִבְלָא נַפֵּקִית
עַל כַּתְפָּא נְטָלִית לְעֵינֵיהוֹן:
ח וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִמִּי בְּצַפְרָא לְמֵימָר: ט בַּר
אָדָם הֲלָא אִם יֵימְרוּן לָךְ בֵּית
יִשְׂרָאֵל עַמָּא סַרְבָנָא מָא אַתְּ
עָבֵיד: י אֱמַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים עַל רַבָּא מַטַּל
נְבוּאֲתָא הָדָא בִּירוּשְׁלֵם וְכָל
בֵּית יִשְׂרָאֵל דְאִינוּן בֵּינֵיהוֹן:
יא אֲמַר אֲנָא אָתְכוֹן כְּמָא
דַעֲבָדִית כֵּן יִתְעֲבֵיד לְהוֹן
בְּגָלוּתָא בְּשִׁבְיָא יְהָכוּן:
יב וְרַבָּא דְבֵינֵיהוֹן עַל כַּתְפָּא
יִטּוֹל בְּקִבְלָא יִפּוֹק בְּכוּתְלָא
יַחְתְּרוּן לְאַפָּקוּתֵיהּ בֵּיהּ אַפּוֹהִי
יְכַסֵּי חֲלַף דְחַב הוּא וְלָא יֶחֱזֵי

יחזקאל יב

ג וְאַתָּה בֶן־אָדָם עֲשֵׂה לְךָ כְּלֵי גוֹלָה
וּגְלֵה יוֹמָם לְעֵינֵיהֶם וְגָלִיתָ מִמְּקוֹמְךָ
אֶל־מָקוֹם אַחֵר לְעֵינֵיהֶם אוּלַי יִרְאוּ
כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה: ד וְהוֹצֵאתָ
כֵלֶיךָ כִּכְלֵי גוֹלָה יוֹמָם לְעֵינֵיהֶם
וְאַתָּה תֵּצֵא בָעֶרֶב לְעֵינֵיהֶם כְּמוֹצָאֵי
גּוֹלָה: ה לְעֵינֵיהֶם חֲתָר־לְךָ בַקִּיר
וְהוֹצֵאתָ בּוֹ: ו לְעֵינֵיהֶם עַל־כָּתֵף
תִּשָּׂא בָּעֲלָטָה תוֹצִיא פָּנֶיךָ תְכַסֶּה
וְלֹא תִרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ כִּי־מוֹפֵת
נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל: ז וָאַעַשׂ כֵּן
כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי כֵּלַי הוֹצֵאתִי כִּכְלֵי
גוֹלָה יוֹמָם וּבָעֶרֶב חָתַרְתִּי־לִי בַקִּיר
בְּיָד בָּעֲלָטָה הוֹצֵאתִי עַל־כָּתֵף
נָשָׂאתִי לְעֵינֵיהֶם:
ח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי בַּבֹּקֶר לֵאמֹר:
ט בֶּן־אָדָם הֲלֹא אָמְרוּ אֵלֶיךָ בֵּית
יִשְׂרָאֵל בֵּית הַמֶּרִי מָה אַתָּה עֹשֶׂה:
י אֱמֹר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
הַנָּשִׂיא הַמַּשָּׂא הַזֶּה בִּירוּשָׁלִַם וְכָל־
בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הֵמָּה בְתוֹכָם:
יא אֱמֹר אֲנִי מוֹפֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתִי כֵּן יֵעָשֶׂה לָהֶם בַּגּוֹלָה בַשְּׁבִי
יֵלֵכוּ: יב וְהַנָּשִׂיא אֲשֶׁר־בְּתוֹכָם אֶל־
כָּתֵף יִשָּׂא בָּעֲלָטָה וְיֵצֵא בַּקִּיר
יַחְתְּרוּ לְהוֹצִיא בוֹ פָּנָיו יְכַסֶּה יַעַן
אֲשֶׁר לֹא־יִרְאֶה לַעַיִן הוּא אֶת־

רשי

לבבל: (ג) כלי גולה: כלי לשתות ומקידה. קערה ללוש בה חררה לית
לבית ישראל שבירושלים שיעשו כן ולא ילמדו ללוש בצק בגומא של
גבי קרקע והחללים נכנסים בתוכו והם לא שמעו לו והוצרכו לכך והוא הכתוב
בספר קינות ויגרם בחצץ שני (איכה ג) במדרש קינות: וגלה יומם ·
מיום אל יום שנים שלשה ימים
נהוג בעצמך כאדם המכין
לעדיו לגלות שיראו בני הגולה
וישאלו מה מעשיך ואתה תגיד
להם שסימן הוא לצדקיהו ועמו
וישלחו להם אלו את שלוחיהם
ויודיעו לאחיהם וקרוביהם אשר
שם ככל אשר ישמעו מפיך
וכן כל יומם שבמקרא לשון
יום יום הוא דבר הנוהג ימים
רבים כך שמעתי משמו של רבי
מנחם ואמת דבריו: אולי יראו ·
שמא יבינו אפרלצברו"ש בלע"ז:
כי בית מרי המה · לפיכך עדיין
הוא שמא: (ד) כמוצאי · קומ"א
איסוא"ש בלע"ז: (ה) חתר לך
בקיר · סימן לצדקיהו שיצא
דרך מחתרת מערה [illegible] יצא
לצאת דרך [illegible] מפ׳
הכשדים: (ו) בעלטה תוציא ·
לכשתחשך תוציא את כליך:
(ז) כלי הוצאתי ככלי גולה יומם ·
יום יום הייתי מראה להם שאני
מתקן לעצמי כלי גולה:
(י) הנשי' המשא הזה · על המלך
צדקיהו אני מראה המשא הזה
לשון נבואה: (יב) פניו יכסה ·
מחמת כלימה שהוא בורח מן
העיר

ארם בתוך בית המרי: עשה לך
ז' וסימ' כסדר בהעלתך: בעלטה
ג' ובענין וסימ' לעיניהם על כתף
תשא · ובערב חתרתי לי בקיר
בידי והנשיא אשר בתוכם אל כתף
ישא: ובערב ד' בקריאה וסימ'
ובערב יהיה על המשכן כמראה
אש · ובערב תאמר מי יתן בקר ·
ובערב חתרתי לי בקיר ומקטירים
לה' עולות בבקר ובערב: הלא
ח' חסר בספרא וסימ' הלא אמרו
אליך · הלא כגעת בה רוח הקדים ·
הלא ידעתם מה אלה · הלא
דרכיכם לא יתכנו · ותחרו · הלא
ממשל משלים הוא · הלא תגיד
לנו מה אלה קדמה · מקול מפלתך:
ויצא ג' וסימ' והנשיא אש' בתוכם
אל כתף · לפניו ילך דבר ויצא ·

תולדות אהרן כלי גולה · נדרים מ:

מצודת ציון

ענין מרד וסרוב: (ה) חתר · ענין
חתירה וכן חתר נא בקיר (לעיל ח):
בקיר · בכותל: (ו) בעלטה · ענין
חושך אפלה כמו ועלטה היה (בראשית
טו): מופת · סימן ואות: (יב) לעין ·
כמו בעין למ"ד במקום בית וכן ישבת
לכסא (תהלים ט): [illegible]

מצודת דוד

דברי הנביא המוסרים: (ג) כלי גולה · כלים המיוחדים לאנשי גולה והם תורמל
וכד וקערה וכדומה: וגלה יומם · בעוד היום תהיה גולה לעיניהם וחוזר ומפרש
איך יהיה הגלות ואמר שתהיה גולה ומועתק ממקומך: אל מקום אחר · ר"ל מביתו
אל בית אחר העומד ממרחק והוא לרמז על גלות ירושלים כאשר יפרש בענין:
אולי יראו · ר"ל אולי יתנו לב על מה שיראו הרמז בפועל כי בית מרי המה ואינם
מקבלים תוכחת הנביא בפה וכאומר לכן עשה הרמז הזה אולי תועיל בזה ואף
שכל הנבואה הזאת והרמזים האלה נאמרו על יושבי ירושלים עכ"ז אולי מהם
יקחו מוסר ויכנע לבבם: (ד) והוצאת כליך · כלי הגולה שתעשה תוציא בעוד היום
לעיניהם כמו שמוציאים כלי גולה ר"ל בענין דרך הוצאת כלי גולה: ואתה תצא ·
ר"ל תצא שוב בערב ממקומך אל מקום האחר: כמוצאי גולה · כדרך המוציאים
גולה שיוצאים אף בלילה ולא ימתינו עד יאיר היום: (ה) חתר לך · עשה לך
חתירה בקיר הבית והלך בו תוציא את עצמו והוא לרמז על צדקיה שיצא מן העיר
דרך מערה: (ו) על כתף תשא · את כלי הגולה ומטלטליו: בעלטה תוציא ·
הכלים והמטלטלים תוציא באופל החושך מבלי קחת ביד דבר המאיר כדרך הולכי
גולה: פניך תכסה · כאדם הבוש להראות פניו: ולא תראה · כי בכלל הפנים
יכוסה העינים ולא יראה דבר: כי מופת · ר"ל עשה כן כי אותך נתתי למופת
לבית ישראל כמו שתעשה אתה מנהג גולים כן יגלו הם ויעשו כמו שעשית:
(ז) ככלי גולה · בענין דרך הוצאת כלי גולה: יומם · בעוד היום: ביד · עם ידי
חתרתי בקיר לצרכי לצאת דרך בו: (ט) הלא אמרו · הלא שאלו אותך על מה
אתה עושה כדברים האלה וכאומר הם שאלו ואתה לא השיבות להם: (י) אמור ·
תשובה על שאלתם: הנשיא המשא וגו' · ר"ל על הנשיא הוא המלך עליו מרמז
משא הנבואה הזאת מה שיקרהו בירושלים אותו ואת כל בית ישראל וגו': בתוכם ·
ר"ל בחוצות העיר: (יא) אני מופתכם · אני לכם למופת: כאשר עשיתי · ללכת
כדרך הגולים: כן יעשה להם · וחוזר ומפרש שילכו גולה בשבי: (יב) והנשיא · זה
המלך צדקיה: אל כתף · על הכתף ישא כלי הגולה מטלטליו באופל החושך וכן
יצא מן העיר: בקיר · יעשו לו חתירה בקיר להוציא בו את עצמו ועל המערה
יאמר

יא כמו שכתוב בקיר יחתרו להוציאו בו בקיר הגן יחתרו לו עבדיו להוציאו בו: יען אשר לא יראה לעין הארץ · בעבור שלא יראה את הארץ בצאתו: יכסה פניו · כי בושת הוא לו שיברח מן העיר וכיס מולך עליו ויונתן תרגם בכותלא יחתרון לאפקותא ביה אפוהי יכסי חלף דחב יעקרון ית עינוהי ולא יחזי ית ארעא: (יג) ופרשתי · שאתן בלב הכשדים לרדוף אחריו ולהשיגו · ובדרש מערה איתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו צדקיהו דרך המערה והקדוש ברוך הוא זמן צבי והלך על גג המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי והשיגוהו על פתח המערה היה צדקיהו יוצא ולכדוהו הוא שאמר יחזקאל ופרשתי: ואותה לא יראה · כי מלך בבל עור עיניו ברבלת': (יד) וכל אשר סביבותיו עזרה · כה"א כמו אהלה וסי' סביבותיו הותה שהיו עומדים סביבות צדקיהו שהיו עוזר לו שלא לנפול אל הכשדים והיו רוצים לסלקם כנגדם ועוברים על דברי הנביא שאמר לצדקיהו אם יצא תצא אל שרי מלך בבל וחיתה נפשך ואמר והביאו את נוהריכם בעול מלך בבל ועבדו אותו ועמו וחיו: וכל אגפיו · בני חילו

הארץ: יג ופרשתי את־רשתי עליו
ונתפש במצודתי והבאתי אתו
בבלה ארץ כשדים ואותה לא־
יראה ושם ימות: יד וכל אשר
סביבתיו עזרה וכל־אגפיו אזרה
לכל־רוח וחרב אריק אחריהם·
טו וידעו כי־אני יהוה בהפיצי
אותם בגוים וזריתי אותם בארצות:
טז והותרתי מהם אנשי מספר
מחרב מרעב ומדבר למען יספרו
את־כל־תועבותיהם בגוים אשר־
באו שם וידעו כי־אני יהוה:
יז ויהי דבר־יהוה אלי לאמר:
יח בן־אדם לחמך ברעש תאכל
ומימיך ברגזה ובדאגה תשתה:
יט ואמרת אל־עם הארץ כה־אמר
אדני יהוה ליושבי ירושלם אל־
אדמת ישראל לחמם בדאגה יאכלו
ומימיהם בשממון ישתו למען תשם
ארצה מְמלאה מחמס כל־הישבים
בה: כ והערים הנושבות תחרבנה
והארץ שממה תהיה וידעתם כי־
אני יהוה:
כא ויהי דבר־יהוה אלי לאמר:
כב בן־אדם מה־המשל הזה לכם על־
אדמת ישראל לאמר יארכו הימים
ואבד כל־חזון: כג לכן אמר אליהם

יג (מ"ג כ"ל) ···

ית ארעא: יג ואפרוס ית
מצדתי עלוהי ויתאחד
בסרגתי ואגלי יתיה לבבל
למדינת ארעא כסדאי ויתה
לא יחזי ותמן ימות: יד וכל
די בסחרנוהי סעדוהי וכל
משריתיה אבדר לכל רוחא
ודקטלין בחרבא אגרי
בתריהון: טו וידעון ארי אנא
יי כד אגלי יתהון לביני עממיא
ואבדר יתהון במדינתא:
טז ואשאר מנהון גברין דמנין
מחרבא מכפנא וממותא
בדיל דישתעון ית כל
תועבתהון בעממיא דאתגליאו
לתמן וידעון ארי אנא יי:
יז והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עמי למימר: יח בר אדם
מיכלך בזיע תיכול ומשתך
בצדו ובאשתממו תשתי:
יט ותימר לעמא דארעא כדנן
אמר יי אלהים ליתבי ירושלם
על ארעא דישראל מיכלהון
בזיע ייכלון ומשתיהון
באשתממו ישתון בדיל דתצדי
ארעא ממלואה מחטוף כל
דיתבין בה: כ וקרויא דהואה
יתבן יחרבן וארעא לצדו תהי
ותידעון ארי אנא יי: כא והוה
פתגם נבואה מן קדם יי עמי
למימר: כב בר אדם מא מתלא
הדין לכון על ארעא דישראל
למימר יורכון יומיא ותבטיל
כל נבואה: כג בכן אמר להון

העיר לילה: (יג) ופרשתי את רשתי עליו. מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו ויצא דרך המערה מה עשה הקב"ה הביא צבי אחד לפני חיל כשדי' והולך לפניהם על גג המערה והם רודפים אותו וכשיצא צדקיהו מן המערה בערבות יריחו ראוהו יוצא ותפשוהו. ואותה לא יראה. כי ברבלה בארץ חמת דבר אתו משפטים ועיור את עיניו ואח"כ הביאו לבבל כמה שנא' בספר (מלכי' ב כה ובירמיה לט): (יד) וכל אגפיו. שריו ומנחם פתר בו לשון כנפים: אזרה לכל רוח · אשנדר"י בלע"ז הם יוחנן בן קרח ושרי החילי' שגלו למצרים ושם השיגתם חרבו של נבוכדנצר כשהחריב את מצרי': (טז) למען יספרו את כל תועבותיהם. ויאמרו בעונינו לקינו כי כזאת וכזאת עשינו ותודיע כי לא על חנם גליתים: (יט) מִמְלֹאָהּ. מעושרה: מחמס כל היושבים בה · בעון חמס יושביה: (כ) הנושבות. לי"ש אבייא"ש בלע"ז: (כב) מה המשל הזה. למה אתם מושלים כן תמיד בפיכם נמשל דבר זה: יארכו הימים · ולא תבוא הפורענות ובתוך כך יאבד החזון הרע שהנביאים נבאים לנו וישתכח וישתקע: (כג) ימשלו. ל' משל: כי

גרש לך ויצא מהן: אריק ד' וסי' גמ' בסר' בשלח: תועבותיה' ג' מ"ל וסימ' ושלמתי ראשונה משנה עונם · ואל לב שקוציהם · והותרתי מהם אנשי מספר: אל ארמת ואל ארמת ה' בסיפרא וסי' ואמרת אל עם הארץ · וברותי מכם המורדים והפושעים · והיתה ידי אל הנביאים · בהביאי אתכם אל אדמת ישראל · והשת אל מקדשים · יען אמרך האח ותשמח בכל שאטך בנפש · הנה אני פותח

וכן אתה וכל אגפיך ות"י משריתיה והאדוני אבי ז"ל פירש אגפיו אגפיך מהלך מסמת והוא מתרגום כנפים גפין והחיילות יקראו כנפים כמו שכתוב והיה מוטות כנפיו מלא רחב ארצך: אזרה לכל רוח · שהרי הלכו מהם למצרים עם יוחנן וכן ברחו מהם בבאר ארמות וחרב אריק אחריהם כמו שאמר נבא ירמיהו הנביא והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם: (טו) וידעו · או בהתקיים הנבוא' להם ידעו כי אני ה' ויספרו זה לזה בגוים אשר באו שם את כל תועבותם שעשו כי בעונשם בא להם כל זה כמו שדבר ה' על ידי נביאיו ואז ידעו כי אני ה': (טז) והותרתי · מבואר הוא: ויהי · (יח) בן אדם לחמך ברעש תאכל · ברעש הגוף וברתת וכן ברעד תטעת ברתת כמו וירגז המלך: (יט) ואמרת אל עם הארץ · הם בני הגולה: אל אדמת ישראל · כמו על כלומר ליושבי ירושלם וליושבים על אדמת ישראל: למען תשם ארצה · ארצו ישם וכן והכתות השממה ובני ארצה לירושלם: ממלאה · ממלוי שהיה בה מעט ומכבים: (כ) והערים · מבואר הוא: רוצה לומר הערים המלאים את ירושלם והם ערים ועיירים אחרים הסמוכים לה שהלאים לשם לדין ולמלך: ויהי · (כב) בן אדם · לכם · על דרך שאמר לשם רבים פי אתם מלאכם לשמור משמתי או אמר לגבוה שיאמר לישראל מה המשל הזה לכם על אדמת ישראל שאתם אומרים שלא תהיה ועוד שאתם אומרים יארכו ימים ואבד כל חזון זה שהנביאים אומרים לנו בשם ה' אנשי אתם כי תחרב הארץ ונגלה ממנה יארכו ימי החזון שהם מתנבאים כמו שהיו אומרים לא בקרוב בנות בתים: ואבד כל חזון. פירושו יאבד הדבר שלא כמו הנביאים שאומרים חזון כי למרחוק הם מתנבאים וכן כך שיארכו הימים יאבד כל חזון שלא יתקיים כי מתוך אריכו' דברי הנביאים לא יתקיימו דבריהם אבל אנו נעמוד על הארץ תמיד והנה היו הם מתכוונים בזה המשל לנבואות שהם ינתך כי הם היו יודעים שלאם אבותם לגלות מן הארץ כשיעשו עבו"ם וגזל ושפיכות דמים רק שהיו מתחזקים בדברי נביאי השקר שאומרים להם שלא יהיה לכל וקרא הדבר הזה משל ואף על פי שהוא מליצה לפי שהיה הדבר הזה בפיהם תמיד כמשל הנאה בפי האדם תמיד יארכו. מן הקל כפלם יעמדו למשפט: (כ) לכן אמר · מבואר הוא:

כי

מצודת דוד

יאמר כי דרך מי ברח: יען אשר וגו'. ר"ל למען לא יראה הוא בעיניו את עם הארץ כשהוא בורח שהוא לו לבושת ולכלימה לכן יכסה פניו: (יג) ופרשתי וגו'. אז ז"ל מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו וברח דרך בו ונזדמן צבי והלך ממעל על המערה ורדפו כשדים אחר הצבי ובבואם לפתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו: בבלה ארץ כשדים. לבבל שהיא מארץ כשדים: ואותה לא יראה. כי נ"נ עיור את עיניו עד לא הביאו לבבל וא"כ לא ראה את בבל: (יד) אשר סביבותיו. המסבבים אותו להיות לו עזר: וכל אגפיו. לצאות חיילותיו אפזר לכל רוח והחרב הלוטש אשלוף מתערה לרדוף אחריהם: (טו) כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: בהפיצי. בעת אפזרם בגוים בארצות העמים אז ידעו שאני ה': (טז) והותרתי. אשאיר מהם אנשים מעטים אשר יקל לספרם: למען יספרו הנשארים ההם: אשר באו שם. בשבי הגולה: וידעו. האומות ידעו שאני ה' נאמן לשלם גמול: (יח) ברעש תאכל. הראה עצמך לפניהם כאלו תאכל ברעש: (יט) אל עם הארץ. הם אנשי הגולה: ליושבי ירושלים · על יושבי ירושלי' · אל אדמת. על אדמת ר"ל אותם היושבים עדיין על אדמת ישראל ולא גלו ממנה: בשממון · לבב ובעצב: למען תשם. ר"ל דאגתם תהיה על כי תהיה ארצם שממה מן הלבנים הממלאים אותה בעון החמס של היושבים בה: (כ) הנושבות המיושבות מאנשים: תחרבנה. תהיינה חרבות: כי אני ה' · הנאמן לשלם גמול: (כב) מה המשל הזה. ר"ל למה אתם מושלים המשל הזה על ענין אדמת ישראל: יארכו הימים. על מה שיעדו הנביאים לזמן רחוק היו אומרים הנה בארכות הימים יהיה נאבד כל הנבואה כי לא יזכר בה ובדרך לשון אמרו בלי הטעם בבן אדם

מצודת ציון

(יג) ונתפש. ענין לכידה: במצודתי. הם כלי מכלי הצידה וכן מצודים וחרמים (קהלת ז): (יד) אגפיו. כנפי וכן אתה וכל אגפיך (לקמן לח) ועל התפשטות החיילות יאמר וכמ"ש מוטות כנפיו (ישעיה ח): אזרה. ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב): רוח. צלע ועבר: אריק · מל' ריק ור"ל אוציא ואריקה חרב מתיקה וכן שמן תורק (ש"ה א): (יח) לחמך. מאכלך: ברעש. ענין תנועת הרעדה: ברגזה. ענין חרדה ופחד: (יט) בשממון · תמהון לבב: תשם. לשון שממה: מחמס · ענין גזל ועושק: (כ) הנושבות · מיושבות באנשים: תחרבנה. מל' חורבן: (כב) מה · כמו למה וכן מה יתאונן אדם חי (איכה ג): חזון. נבואה: (כג) השבתי · ענין בטול

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִשְׁבַּתִּי אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה וְלֹא־יִמְשְׁלוּ אֹתוֹ עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כִּי אִם־דַּבֵּר אֲלֵיהֶם קָרְבוּ הַיָּמִים וּדְבַר כָּל־חָזוֹן׃ כד כִּי לֹא יִהְיֶה עוֹד כָּל־חֲזוֹן שָׁוְא וּמִקְסַם חָלָק בְּתוֹךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כה כִּי אֲנִי יְהוָה אֲדַבֵּר אֵת אֲשֶׁר אֲדַבֵּר דָּבָר וְיֵעָשֶׂה לֹא תִמָּשֵׁךְ עוֹד כִּי בִימֵיכֶם בֵּית הַמֶּרִי אֲדַבֵּר דָּבָר וַעֲשִׂיתִיו נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃

כו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ כז בֶּן־אָדָם הִנֵּה בֵית־יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים הֶחָזוֹן אֲשֶׁר־הוּא חֹזֶה לְיָמִים רַבִּים וּלְעִתִּים רְחוֹקוֹת הוּא נִבָּא׃ כח לָכֵן אֱמֹר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לֹא־תִמָּשֵׁךְ עוֹד כָּל־דְּבָרָי אֲשֶׁר אֲדַבֵּר דָּבָר וְיֵעָשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃

יג א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא אֶל־נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּבָּאִים וְאָמַרְתָּ לִנְבִיאֵי מִלִּבָּם שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה׃ ג כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הוֹי עַל־הַנְּבִיאִים הַנְּבָלִים אֲשֶׁר הֹלְכִים אַחַר רוּחָם וּלְבִלְתִּי רָאוּ׃ ד כְּשֻׁעָלִים בָּחֳרָבוֹת נְבִיאֶיךָ יִשְׂרָאֵל הָיוּ׃ ה לֹא עֲלִיתֶם בַּפְּרָצוֹת וַתִּגְדְּרוּ גָדֵר עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד בַּמִּלְחָמָה בְּיוֹם יְהוָה׃ ו חָזוּ שָׁוְא וְקֶסֶם כָּזָב הָאֹמְרִים נְאֻם־יְהוָה

Marginal masora: י"ב נטעם בסיפרא . ל' · י"א · כ' . ג' · כל קרי' בתוך בני ישראל ב"מ דין · כ' כ' · ג' מ"ג · י"א בטע' בסיפ' כח · כ' · כ' · נ"א בטע' ס' סבירי' על · נ' : ל' · כ' · ג'. ד' יתידאין · כ' קמצין וסי' · תעליא נחו · כ"ס בסיפרא · י"ג · ג' . ל'

תרגום

כדנן אמר יי אלהים אבטיל ית מתלא הדין ולא ימתלון יתיה עוד בישראל אלהין אתנבי להון אתקרבו יומיא ופתגם כל נבואה: כד ארי לא תהי עוד כל נבואה שקר וכזב כדבין בגו בני ישראל: כה ארי אנא יי אמליל ית דאמליל פתגמא ויתקיים ולא יבטיל עוד ארי ביומיכון עמא סרבנא אמליל פתגמא ואקימניה אמר יי אלהים: כו והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: כז בר אדם הא בית ישראל אמרין אולפן דהוא מלף ליומין סגיאין ולעדן רחיק הוא מתנבי: כח בכן אמר להון כדנן אמר יי אלהים לא יבטל עוד כל פתגמי דאמליל פתגמא ויתקיים אמר יי אלהים: א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם אתנבי על נביי שקרא דמתנבן ותימר לדמתנבן ברעות לבהון קבילו פתגמא דיי: ג כדנן אמר יי אלהים וי על נביי שקרא דמשתטן דאזלין בתר הרהור לבהון ומדעם לא חזן: ד כתעלין בחרבתא נביי שקרך ישראל הוו: ה לא קמתון בתרעתא ולא עבדתון לכון עובדין טבין למבעי על בית ישראל למיקם למבעי עליהון רחמין בעדן דאתו עליהון עבדי קרבא ביום רוגזא דיי: ו מתנבן שקר ומלפן כדבין אמרין אמר יי ויי לא שלחינון ומחצפין דתתקים

רדק

(כד) כי לא יהיה עוד כל חזון שוא. כי לא נבואתי כנבואת נביאיכם שאומרים דבר ולא יבא כי דברי יתקיי' וכשתקיי' דברי שתחרב הארץ יתבטלו דברי נביאי השקר והם גם כן יסופו ולא יהיה עוד בתוך בית ישראל חזון שוא : ומקסם חלק · ומקסם פתח ואף על פי שהוא סמוך כי חלק שם תאר ואילו היה שם היה הסמיכות נכון כמו חזון שוא אבל אם חלק שם תאר כמו ואנכי איש חלק לא יהיה מקסם סמוך ואם הוא פתח הנה מלאו כמוהו מפעם אחד יהיה לבם ולשונו מרמה ויהי׳ כמלאך ואפשר שיהיה מקסם סמוך ויהיה חלק תאר נאיה הדובר חלקות הוא נביא השקר ומקסם וקסם ענין נולל מנאכה שיעשו אותם לדעת העתידות : בתוך בית ישראל . כן הוא. והספרים שכתוב בתוך בני ישראל טעות הוא כי כן היא המסרה כל קריאה בתוך בני ישראל בר מן דין בתוך בית ישראל : (כה) כי אני . אין דברי כדברי החוזים שוא כי מה שאני מדבר על ידי נביאי יהיה ויעשה וזו הגזרה שדברתי עליכם לא תמשך עוד : אדבר דבר . איזה דבר שאדבר יעשה : תמשך · לשון נקבה על הגזרה כי הדבר ההוא גזרה עזרת מהאל : ועשיתיו · תחילה אמר ויעשה ואחר כך ועשיתי אלא שאמר יעשה הדבר דרך מקרה אלא אני אעשה הדבר כמו שדברתי אותו טרם בואו : ויהי . (כח) עוד . ענה הענין הזה לחזק הענין כי על כל פנים תבא הגזרה בקרוב ומבואר הוא : ויהי בן אדם · (ב) הנבאים · בקמץ הבי"ת ולא בוותים : לנביאי מלבם · הסמיכות בא על אות השמוש כמו גמולי מחלב והדומים להם ופירושו כי מלבם אומרים הנבואה לא שראו אותה כמו שאמר ולבלתי ראו : (ג) כה אמר · הנבלים אנשים פחותים ונבזים כמו כאחד הנבלים כאחת הנבלות ותרגם יונתן כאחד מן שטיא ותרגם זה גם כן דמשתטן : אחר רוחם · אחר רצונם : (ד) כשועלי' בחרבות · כמו השועלים הנכנסים במקום שנפרץ הגדר הכרם ומשחיתים הכרמים כן היו נביאיך כמו שאמר שועלים קטנים מחבלים כרמים והפרץ נקרא חרבה כי חרב הוא מקום הפרץ כאמרו בפרצות וישראל נקראו כרם והנה נביאי השקר שהם שועלים נכנסים דרך הפרץ להשחית הכרם והפרץ הוא משל לקטני אמנה שבהם שמיסי' להם נביאי השקר דבריהם ופתים להם והם סומכים ידיהם שיסמכו להם גם כן האחרים ומשחיתי' כרם ה' צבאות · ואמר נביאיך כלומר נביאיך הם ולא נביאי ה' : (ה) לא עליתם בפרצות ותגדרו גדר · אמר כנגד שרי ישראל וגדוליו שהיה כח בידם למחות בהם אמר לא עליתם באותם פרצות לעמוד כנגד השועלים שלא יכנסו לגדם ולהכות בהם ולכלותם וכן לא גדרתם גדר ולא בניתם אותם הפרצות בתשוב' ומעשי' טובים לעמוד על בית ישראל : לעמוד במלחמה ביום ה' · כלומר ביום אף ה' וגזרתו וכן תרגם יונתן ביום רוגזא דה' כי אם עשיתם כן מעשיכם היו עומדים לכם במלחמה ולא היתה שולטת בכם יד אויביכם : (ו) חזו שוא וקסם כזב . פי' וקסם כזב קסמו או אמרו כי נביאי השקר היו דבריהם על שני פנים היו יודעים דברי קסמים להגיד העתידות שלפעמים היו באים דבריהם כמו שאמר מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך מאשר ולא כל אשר לפיכך היו נפתים לדבריהם והיו אומרים גם כן דבר ה' היה להם כחזון וחסו חזון שוא שאומר שתו והחזון היה שוא וקסם כזב : ויחלו לקיים דבר מיתלים

רשי

(כד) כי לא יהיה עוד כל חזון שוא · לא יוכלו עוד נביאי השקר להבטיח אתכם שלום על שקר כי מהרה אקדים את דברי נביאי האמת לבוא : מקסם חלק . דבגייל"א בלע"ז קסם של חלקלקות : (כה) תמשך . פר"א אלונג"א בלע"ז : (כז) לימים רבים · הנבואה לא תתקיים אלא לזמן מרובה : (ג) הנבלי' . השוטים : רוחם · כמו רצונם : (ד) כשועלים בחרבות . כשיבא אדם על פרץ המורבה בורח השועל על דרך פרץ אחרת ואינו עומד בפרץ להלחם: (ה) לא עליתם בפרצות . לא עשיתם מעשים טובים שתוכלו לעכב את הרעה מלבא : (ו) חזו · לשון נבואה : ויחלו לקיים דבר . ואיך סבורים לקיים דבריהם : לשון תוחלת וי"א איקיירא"ס בלע"ז · ל' אחר ל' שמחה : והוא

את קברותיכם : חלק ג' קמצים בקריאה וסימ' הן עשו אחי איש שעיר · כי לא יהיה כל חזון שוא · ואת חלק יעשה מרחה · והר וחלק משמן חכה : תמשך ב' וסימ' לא תמשך עוד כי בימיכ' בית המרי · כה אמר אדני ה' לא תמשך: ויעשה ב' וסימ' לא תמשך עוד כי בימיהם · כה אמר אדני ה' לא תמשך : ולבלתי ד' שאין להם זוג בפסוק וסימ' לבלתי שאת משא· ולבלתי בנות בתי· לשבתנו · אם תפרו את בריתי· ההלכים אחר רוחם · וכל היבא ראית לבלתי ולבלתי דכו' בפסו' במ"א לבלתי וסי' לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ביום השבת :

תולדות אהרן הנבלים . שמות מ"ג פ"י :

מצודת ציון

בהול כמו שבה נגש (ישעיה יד) : (כד) ומקסם · מל' קסם והוא ענין כשוף : חלק · חלקלקות ודברי חנף : (כה) תמשך . ענין אריכת זמן : (כז) ולעתים · מל' עת וזמן : (ג) הוי. הוא ענין לשון יללה : הנבלים . הפחותים ונבזים כמו וכל נבלה ידבר (שם לב) : רוחם · ענין רצון : (ד) כשועלים · שם חיה מה : בחרבות · מל' חורבה : (ה) בפרצות . מל' פרצה ושבר : ותגדרו גדר . ענין בנין כותל : (ו) ויחלו . מלשון תוחלת

מצודת דוד

אדם המרחיק דבר מה שלא יחבר בה בזמן שקבע ולא יעשה : (כג) קרבו הימים . ר"ל טיעוד לעשות הרע יהיה בזמן קרוב ויהיה א"כ דבר כל הנבואה ולא תשכח : (כד) כל חזון שוא . ר"ל מעתה לא יוכלו נביאי השקר לנבאות על השלום בשוא ולא יקסמו עוד חלקלקות אמרים להבטיח את השלום כמאז בהיות עוד הנבואה על זמן רחוק : (כה) כי אני ה' אדבר . ר"ל עתה אני מדבר לומר דעו את אשר אדבר דבר יהיה נעשה מהרה ולא תמשך עוד להאריך הזמן כמאז : אדבר דבר . אדבר אל הנביאים ועשיתיו בזמן קרוב : (כז) אשר הוא חוזה . אשר הנביא מתנבא : לימים רבים . ר"ל הוא אומר שתהיה הדבר אחר ימים רבים וכאלו יאמרו א"כ יארכו הימים ואבד כל חזון כמ"ש למעלה : ולעתים וגו' . כפל הדבר במ"ש : (כח) כל דברי . ר"ל אף אחד מדברי וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ) : ויעשה · מהרה : יג (ב) אל נביאי ישראל . על נביאי השקר יאמר לנביאי מלבם . לאלו המתנבאים לבדות מלבם לאמור שמעו דבר ה' כאלו ה' שלחם : (ג) הוי . יש להתאונן על הנביאים. האלה הנבלים אשר הולכים אחר רצונם לומר מה שיש עם רצונם ומה שלא ראו בנבואה : (ד) כשועלים בחרבות · כמו השועלים כשהם בחרבות כשאדם בא בפרצה המורבה אין מי עומד למולו לעכבו מליכנס שמה אבל כלם יברחו דרך פרצה אחרת וכמו השועלים ההם כן היו נביאיך אתה ישראל וכאשר יפרע במקרא שלאחריו . (ה) לא עליתם בפרצות · אתם הנביאים הנבלים לא עמדת' בפרצות לעכב על האויב לבל יבוא ר"ל לא עמדתם בתפלה לעכב הפורעניות : ותגדרו . מלה לא משמשת בשתים לומר לא גדרתם גדר במקום הפרצה ר"ל לא החזרתם את ישראל למוטב לעשות תשובה : לעמוד . למען יוכלו עמוד במלחמה מול האויב בעת בוא מה' הפלגה במלחמה · ״ הוא · בשוא נבאו וכזב קסמו

מיחלים ישראל לקיים דבריהם והיא תוחלת נכזבת: (ז) הלא. אמר כנגד הנביאים: והאומרים. ואתם אומרים: (ח) לכן הנני אליכם. כמו והשבתי אני את פני בלבים ההוא ויונתן תרגם כל אלה שלח רוגזי עליכון: (ט) והיתה ידי אל הנביאים. כמו על: בסוד עמי לא יהיו ובכתב עמי ישראל לא יכתבו. פירושו כתרגומו ברז טב דגנית לעמי לא יהון ובכתב חיי עלמא דכתיב לצדיקי בית ישראל לא יתכתבון: ואל אדמת ישראל לא יבאו. בשוב גלות בבל: (י) יען וביען. הכפל לחזק הענין וכן יען וביען במשפטי מאסו ותרגם יונתן חלף דאתנביאו שקר וחלף דאטעיאו ית עמי: והטעו את עמי. זה לבדו בספרים במקרא כי במקרא ישתמשו בענין זה בתי"ו ובתי"ו הנה לבדי כי רוח זנונים התעם וכן כלם בתי"ו אבל במשנה ובגמרא בשתמשי בענין הזה בטי"ת המוכר לפני הסירה ושפה והטעו את בעל הבית ואותם רבים וכן שמוש בענין הזה בטי"ת ובטי"ת ובתי"ו ממולא אחד הם ויבא זה במקום זה: והוא בונה חיץ והנה טחים אותו תפל. נביא השקר בהבטיחו על שקר דומה למי שבונה חיץ והיא

(י) והוא בונה חיץ. והנה עמי כבונים בנין מחיצה והנביאים טחים אותו תפל קרקע הדומה לסיד ואינו מתקיים לפני הגשמים: תפל. אימונ"ץ בלע"ז וי"א בלשפני"א בלע"ז: (יא) ואתנה. כמו ואתן: אבני אלגבים. אבני ברד גדולות ואומר אני לפי שהם מזהירות ככל אבני גביש (ברד) הוא מדמה אותם אל גבים שהיא אבן טובה כענין שנאמר ראמות וגביש (איוב כח) ודבוהינו אמרו אל גבים שעמדו באויר על גב איש והו משה רבינו שנאמר ומטר לא נתך ארצה (שמות ט) אותם שהתחילו לירד לא הגיעו לארץ: תפולנה. על הקיר: (יב) איה הטיח. כך כשתבא הרעה יאמר לכם איה השלום שהבטחתם: (יד) הקיר. היא ירושלים

ומקסם ב' וסימ' כי לא יהיה עוד כל חזון שוא. הלא מחזה שוא חזיתם: יכתבו ד' בקריאה וסימ' וסורי בארץ יכתבו: ובכתב בית ישר אל לא יכתבו. ימחו מספר חיים ועם צדיקים. ועל ספרך כלם יכתבו: ואתנה ג' וסימ' ואתנה ידעתם כי בכל כתי עברתי. אמור אל טחי תפל ויפל. ואתנה צאני. וחד אתנה וסי' הנני אל כתתיכנה:

6 וַיהוָה לֹא שְׁלָחָם וְיִחֲלוּ לְקַיֵּם דָּבָר:
7 הֲלוֹא מַחֲזֵה־שָׁוְא חֲזִיתֶם וּמִקְסַם כָּזָב אֲמַרְתֶּם וְאֹמְרִים נְאֻם־יְהוָה וַאֲנִי לֹא דִבַּרְתִּי:
8 לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן דַּבֶּרְכֶם שָׁוְא וַחֲזִיתֶם כָּזָב לָכֵן הִנְנִי אֲלֵיכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:
9 וְהָיְתָה יָדִי אֶל־הַנְּבִיאִים הַחֹזִים שָׁוְא וְהַקֹּסְמִים כָּזָב בְּסוֹד עַמִּי לֹא־יִהְיוּ וּבִכְתָב בֵּית־יִשְׂרָאֵל לֹא יִכָּתֵבוּ וְאֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבֹאוּ וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוִה:
10 יַעַן וּבְיַעַן הִטְעוּ אֶת־עַמִּי לֵאמֹר שָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם וְהוּא בֹּנֶה חַיִץ וְהִנָּם טָחִים אֹתוֹ תָּפֵל:
11 אֱמֹר אֶל־טָחֵי תָפֵל וְיִפֹּל הָיָה גֶּשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַתֵּנָה אַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ תִּפֹּלְנָה וְרוּחַ סְעָרוֹת תְּבַקֵּעַ:
12 וְהִנֵּה נָפַל הַקִּיר הֲלוֹא יֵאָמֵר אֲלֵיכֶם אַיֵּה הַטִּיחַ אֲשֶׁר טַחְתֶּם:
13 לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה וּבִקַּעְתִּי רוּחַ־סְעָרוֹת בַּחֲמָתִי וְגֶשֶׁם שֹׁטֵף בְּאַפִּי יִהְיֶה וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ בְּחֵמָה לְכָלָה:
14 וְהָרַסְתִּי אֶת־הַקִּיר אֲשֶׁר־טַחְתֶּם תָּפֵל וְהִגַּעְתִּיהוּ אֶל־הָאָרֶץ וְנִגְלָה יְסֹדוֹ וְנָפְלָה וְכַלִּיתֶם בְּתוֹכָהּ וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה:

מַלְּתְהוֹן: ז הֲלָא נְבוּאַן דְּשִׁקַּר אִתְנַבֵּיתוּן וְקִסַם כַּדְבִין אֲמַרְתּוּן וְאָמְרִין אֲמַר יְיָ וּמִן קֳדָם יְיָ לָא אִתְמַלַּל: ח בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דְּאִתְנַבֵּיתוּן שְׁקַר וַאֲלֵפְתּוּן כַּדְבִין בְּכֵן הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלֵיכוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: ט וּתְהֵי מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן שְׁקַר וּמְלַפִּין כַּדְבִין בְּרָז טַב דִּגְנִיז לְעַמִּי לָא יְהוֹן וּבִכְתַב חַיֵּי עָלְמָא דִּכְתִיב לְצַדִּיקֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא יִתְכַּתְבוּן וּלְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לָא יֵעֲלוּן וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלֹהִים: י חֲלַף דְּאִתְנַבִּיאוּ שְׁקַר חֲלַף דְּאַטְעִיאוּ יָת עַמִּי לְמֵימַר שְׁלָמָא וְלֵית שְׁלָם וְאִינוּן דָּמַן לְדִבְנֵי מְחִיצָא וְשָׁיְעִין לַהּ טִין פְּטִיר דְּלָא תְבַן: יא אֱמַר לְדִבְנֵי מְחִיצָא וְשָׁיְעִין לַהּ טִין פְּטִיר דְּלָא תְבַן נְפִיל הוּא כְּעַן יְהֵי מְטַר מְגַבַּר וְיָת אַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ יֵיתֵן וְרוּחַ עִלְעוֹלִין תִּבְזַע: יב וְהָא נְפַל כָּתְלָא הֲלָא יִתְאֲמַר לְכוֹן אָן שִׁיעָא דְּשַׁעְתּוּן: יג בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וְאַיְתֵי מַלְכָּא דְּתַקִּיף כְּרוּחַ עִלְעוֹלִין בְּחֶמְתִּי וְעַמְמִין קָטְלִין כִּמְטַר מְגַבַּר בְּרוּגְזִי יֵיתוּן וּמַלְכְּוָן דְּחַסִּינִין כְּאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ בְּרוּגַז לְשֵׁיצָאָה: יד וְאַפַּגַּר יָת קַרְתָּא דְּאִתְנַבֵּיתוּן בַּהּ נְבוּאַן דְּשִׁקַּר וְאַרְמִינַהּ לְאַרְעָא וְיִתְגְּלוּן אוּשַׁהָא וְתִפֵּל וְתִשְׁתֵּיצוּן בְּגַוַּהּ

מתולה גרועה והוא משל שהם אומרים לבנות ירושלם בנין קיים לאמר שלום ואין שלום הנה הבנין תפל וישראל המקבלים דבריהם דומים למי שחיץ כתומר תפול וגרות שאין לו קיימה כמו שיאכל תפל מבלי מלח לפי שהוא דבר שאין לו טעם ואדוני אבי ז"ל פי' תפל לבנים שאינם שרופים ובנין שעושין מהם כשיבא הגשם עליו יפול ויונתן תרגם ושפא ליה טין פטיר דלא תבן ויש לפרש והנה טחים אותו תפל על נביאי השקר עצמם שבונים החיץ ואמר כן שחין אותו כלומר שמיפים דבריהם כדברי חלקות כבונה בית וטח אותו ליפותו וכן אמר לטחים בפרשה את הארץ לא מטוהרה היא ונביאיה טחו להם תפל: (יא) אמור אל טחי תפל ויפל. הבונים בכלל ויונתן תרגם אומר לדבני מחיצא ושפיע ליה טין פטיר דלא תבן נפיל הוא: ויפול. הוי"ו כפ"א רפה כלבון ישמעאל הוי"ו ויצא הכהנים את מיניו והדומים לו כלומר יפול זה הבנין ואפילו יפיה חזק במחשבותיכם כי יהיה גשם שוטף שיפילנו: היה. עבר במקום עתיד. ואתנה אבני אלגביש תפלנה. כמו אבני ברד יהיו ואומר נגד תפלנה הבנין הזה וכן תהיה רוח סערות שתבקע אותו והגשם והאלגבים והרוח משל לאויבים החזקים: ואתנה. כמו ואתן והה"א נוספת כמו ואתנה ידעתם ואתנה כמו ואתן אבני אלגבים יתחן והמקלח טסחאות כתיב ואם אבני אלגבים ואבני אלגבים הם אבני ברד גדולות ויקר אלגבים ואלגביש מלה אחת ביתלה בספרים וקלאתה שתי מלות ויש מפרשים כמלה אחת ענין שתי מלות דומות אל גביש מן ראמות וגביש: (יב) והנה. הלא יאמר אליכם איה הטיח אשר טחתם וכן איה הבנין אשר בניתם אלא נקח הענין האחרון לקצר או לפי שבוני החיץ לא יהיו אחרי נפול הקיר כי ימלטו והטוחים נביאי השקר ויפאלו קלת מן העומדים והם ישראל ולנשארים יאמר איה הטיח אשר טחתם והנה קרא החיץ קיר ואמר והנה נפל הקיר ר"ל כי כנפול הקיר והיא הוא' ירושלם שהבקעה יודע כי נפל החיץ כנאמר על דרך משל: (יג) לכן. ובקעתי. משל יואל לגליגי כי סרות תבקע: (יד) והרסתי. ונפלה. ירושלם: בתוכה. בתוך ירושלם כי נביאי השקר הרגנו גם בנפול הקיר לא נמלט אחד

תולדות אהרן בתוספ' שוא כתובים ויקהל (ג"כ גם סנהדרין יח)

מצודת ציון

תוחלת ותקוה: (ט) בסוד. ענין קבוץ ואסיפה כמו בסוד מצחקים (ירמי' טו): (י) הטעו. מל' טעות ומטעה: חיץ. הוא מל' מחיצה שמחבר בגדר: טחים. ענין מריחה לבתוס הנקב וכן וטח את הבית (ויקרא יד): תפל. כל דבר שאינו מתוקן כל צרכו קרוי תפל כן היאכל תפל מבלי מלח (איוב ו): (יא) היה. כמו יהיה: שוטף. יורד בחוזק: ואתנה. כמו ואתן: אלגביש. הוא כמו שתי מלות אל גביש ור"ל אבני ברד דומות אל גביש והוא אבן יקר כמו ראמות וגביש (שם כח): (יב) הקיר. הכותל והוא החיץ שזכר: (יד) והרסתי. מל' הריסה ונתיצה: ונגלה. מל' גלוי

מצודת דוד

כי גם הקסם לא אמרו באמת: שאומרים. בדבריהם אמרו נאום ה' ולא כן הוא כי ה' לא שלחם: ויחלו. ר"ל ועוד א"כ מבטיחים שוהלחם אל העם שיתקיים הדבר שאומרים: (ז) מחזה. נבואה שוא נביאתם כי לא היתה נבואה: ומקסם כזב. ר"ל אף הקסם אמרתם בשקר: (ח) הנני. הנה אני אבוא עליכם: (ט) ידי. מכת ידי: בסוד. לא יהיו בקבוצת עמי להכנס יחד עמהם להתחבר עם ה' כמותם: ובכתב וגו'. להיות נכתב עמהם להחיות בעולם הגלוי כמ"ש כל הכתוב לחיים בירושלים (ישעיה ד): לא יבאו. בתוך הבאים בזמן הגאולה: כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: (י) יען וביען. הכפל לחזק ולומר בעבור זה העון לבד ראוים הם לגמול כעונש הזה: הטעו את עמי. הם מטעים אותם לאמר שלום יהיה לכם ובעבור זה אחזו בדרכם ולא עשו תשובה: ואין שלום. ר"ל ובשקר הבטיחו השלום כי אין שלום מיועד לכם: והוא בונה חיץ. ר"ל מהנביאים ההם היה בונה חיץ שהוא כותל לבנים גרועה וקלושה והיא הנבואה שהיו אומרים: והנם. והנה הם טחים על הכותל ההוא טיח תפל שאינו מתוקן בהלכתו ליפות הכותל ולהחליקו ר"ל מייפים הנבואה במליצה נאותה ותוספת לשונות מקובל על הלב: (יא) אמור וגו' ויפול. ר"ל אמור על טחי התפל למה אתם טחים הבנין הלא סופו שיפול ולא יתקיים כלומר מה תועלת מיופי המליצה הלא אין ממש בנבואה: היה גשם שוטף. הנה אם יהיה גשם שוטף וכן אם אתן אני אבני אלגביש שתפולנה עליו וגם רוח סערה שתבקע את הקיר ר"ל אם יבוא אויב חזק יהיה א"כ נראה לכל בטול הנבואה: (יב) והנה נפל הקיר. כשיפול הקיר הלא יאמר מה תועלת היה בטיח ר"ל כשיבטל הנבואה הלא יאמר מה תועלת ביופי המליצה מיפה הדבור: (יג) ובקעתי. ר"ל כן אעשה ואבקע את הקיר בחמתי ע"י רוח סערה ובאפי יהיה עליו גשם שוטף ואבני אלגביש אוריד עליו בחמה לכלותה ר"ל אביא אויב חזק ויבוטל הנבואה: (יד) והגעתיהו. את הקיר אגיע עד הארץ כי אפיל למטה: ונגלה יסודו. על כי הנפול הכותל ממעל מעל היסוד יהיה א"כ נראה היסוד: ונפלה כמאמר נפל הקיר או גם אתם עמי הטפל אכלו בתוכה לזה לומר בביאת האויב תבוטל הנבואה.

אחד: (טו) וכליתי ואומר לכם. ואז אומר לכם אין הקיר ואין הטחים אותו והם נביאי ישראל הנבאים עליכם שאמר משל זה עליכם וגם ישראל המחזיקים בידיהם והמקבלים דבריהם כלו בתוכה או בחרב או ברעב או בדבר: (טז) נביאי ישראל הנבאים. בשו"א הבי"ת וי"ת הקיר הראשון כותלא והשני קרתא. ותרגם את הקיר אשר טחתם ית קרתא דאתנביתון בה נבואן דשקר וכן והטחים אותו ואין לו טחים: (יז) ואתה. אחר שאמר לו להנבא על נביאי השקר אמר לו להנבא על נביאות השקר: המתנבאות מלבהן. ואומרות כי רוח ה' דבר בהן ומגידות עתידות ואומרו' זה יחי' וזה ימות וזה יבא לו כך וכך לטוב או לרע ועושות מעשה כשפים ואומרות כי הנבואה באה להן זו: (יח) ואמרת. הוי למתפרות כסתות. כסת היא כר שמשימים תחת מראשותיו כשוכב אדם ופעמים אדם יושב עליו והנשים האלה היו עושות זה הענין בדרך כשפים והיו מתפרות כסתות על כל אצילי ידי מן השואלים בהן ומתקנות מספחות על ראש כל קומה מן השואלים בהם והיו אומרות להם כי על ידי אותם מעשים ודברים שהיו הן אומרות מודיעות להם את העתידות ומה שאמר קומה לפי שהיו מעמידות אותם על רגליהם בעוד שהיו עושות המעשה: אצילי ידי. כמו ידים וכן והורגים תורי כמו תורים וקרע לו חלוני כמו חלונים ואצילי הם בית השחי וכתיב על כל מרפקי ידין והמרפיק הוא בית השחי כמו שאמרו רבותינו ז"ל במגנה כפיו ובמרפק: המספחות כמו המטפחות והם הצניפים שמכסים בהם הנשים את פניהן: לצודד נפשות. כי נפשות הצדיקים התמימים הם כאילו נתפשות במצודותיהן שאתן אומרות עליהן שתמותינה לפי שאינם שואלים בהן שידעו כי עון הוא ואף על פי כן הם מתפחדים מדבריהן והסבורים כי הן יודעו' העתידו' אבל לרשעי' המחזיקי' בידיהן והשואלין בהן ונותנין להן שכריהן אומרות להם שתחיי' נפשות ותבא להם טובה: הנפשות תצודדנה לעמי. הה"א לשאלה כמו הדרכי לא ישכנו וכי תחשבו שתצודדנה נפשות עמי והם התמימים: ונפשות לכנה תחיינה. ונפשות שהן לכן והם נפשות הרשעים שתחיינה אותם כאילו בדבריהן נפשות תלויות להמית ולהחיות ויונתן תרגם הנפשות עמי אתן יכלן לאבדא ולקיימא הלא נפשתכון דילכן לא יכולתון לקיימא ויש מפרשים ונפשות לכנה תחיינה בשכר שהיו לוקחות ממעשיהן: (יט) ותחללנה אותי אל עמי. כמו בעמי וכן ואל הארון כמו בארון והחלול שמשימין במתנה ממני ונוסחים בדבריהן שהם כזב: בשעלי שעורים ובפתותי לחם. שכר מעשיהן השואלים בהם נותנים להם מלא אגרוף שעורים או פת לחם ויש מפרשים כי השעורים והלחם היו נותנות תוך הכסתות ובהם היו עושות המעשה: להמית נפשות אשר לא תמותנה. אלו הן נפשות הצדיקים: ולחיות נפשות אשר לא תחיינה. אלו נפשות הרשעים כי בעבור דבריהם לא תחיינה ולא תמותנה אבל אתן מכזבות להם לפי שהם בעמי שומעי כזב: בכזבכם. הזי"ן בסגו"ל: (כ) לכן הנני אל כסתותיכנה. כמו הנני אליכם שפי'

ותידעון ארי אנא יי: טו ויחול
רוגזי בקרתא ובנביי שקרא
דאתנביאו בה נבואן דשקר
ויתאמר לכון לית קרתא ולית
נביי שקרא: טז נביי שקרא
דישראל דמתנבין על
ירושלם ומטעין לה באולפן
שלם ולית שלם אמר יי
אלהים: יז ואת בר אדם קביל
נבואה על בנת עמך דמתנבן
כרעות לבהון ואתנבי עליהן:
יח ותימר כדנן אמר יי אלהים
וי עליהון על דמחטטן רקיעי
חשוך על כל מרפקי ידין
ועבדין בת כומרין על ריש כל
קומה לאבדא נפשן הנפשות
עמי אתן יכלן לאבדא ולקימא
הלא נפשתכן דילכן הלא
יכלתין לקימא: יט ואחלתין
רעותי בעמי בשעלי סערין
ובמנוסי דלחים לאמתא נפשן
דלא חזי להין דימותון לא אתן
ממיתן ולקימא נפשן דלא חזי
להין לקימא דתתקימן לא
אתין מקימן בכדבותכין לעמי
שמעי כדבין: כ בכן כדנן
אמר יי אלהים הא אנא שלח
רוגזי על רקיעי חשיכין דאתין
מטעין למימר בהון אנחנא
מחרשן ית נפשן לאבדא
ואפסיק יתהין מעל דרעיכון
ואשיזיב ית נפשתא דאתון

כי־אני יהוה: טו וכליתי את־חמתי
בקיר ובטחים אתו תפל ואמר
לכם אין הקיר ואין הטחים אתו: (י' פסוקים אין ואין במצעות ד' פסוק)
טז נביאי ישראל הנבאים אל־ (י"ג)
ירושלם והחזים לה חזון שלם ואין (על"ח' חס'. ס')
שלם נאם אדני יהוה:
יז ואתה בן־אדם שים פניך אל־
בנות עמך המתנבאות מלבהן (ג' ל'. ל')
והנבא עליהן: יח ואמרת כה־אמר (ז' וכל הכליותן דכו')
אדני יהוה הוי למתפרות כסתות (ל'. ל')
על | כל־אצילי ידי ועשות
המספחות על־ראש כל־קומה (ל' ל')
לצודד נפשות הנפשות תצודדנה (ל'. ל')
לעמי ונפשות לכנה תחיינה: (ל'. ל')
יט ותחללנה אתי אל־עמי בשעלי (ל')
שעורים ובפתותי לחם להמית (ל')
נפשות אשר לא־תמותנה ולחיות (ל'. ל')
נפשות אשר לא־תחיינה בכזבכם (ל')
לעמי שמעי כזב:
כ לכן כה־אמר | אדני יהוה הנני (י"א כטע' כסים ב')
אל־כסתותיכנה אשר אתנה (ל' ומ"ל. ל')
מצדדות שם את־הנפשות לפרחות (ב'. ל')
וקרעתי אתם מעל זרועתיכם
ושלחתי את־הנפשות אשר אתם

תולדות אהרן ותחללנה · עירובין פד:

ירושלים: (יח) הוי למתפרות כסתות. קושינ"ש בלע"ז כמין כסתות קטנות היו תופרות ותולות לנשאלים אליהם על אצילי ידיהם וקוסמות להם באותן כסתות קסם שקרי' ולמי שהם תפלות אומרות קסם טוב ולמי שגדולות אומרות קסם רע: אצילי. איישיל"ש בלע"ז: אצילי ידי. כמו אצילי ידים וכמו מלאי שדי (הושע יא): ועושות המספחות. על ראשי האנשים אף הם לקסום בהם ולא ידעתי מה הם מתוך שנאמר וקרעתי אותם אומר אני שהן של בגד ויונתן תרגמו פת כומרים וכן תרגם במות טלואות מחפיין פת כומרים: המספחת. כמו ספחני נא (שמואל א ב) לישאגמנ"ץ בלע"ז ויש לועזים סלפראיי"ש בלע"ז: לצודד נפשו' בהן. הן צדות הנפשות לגיהנם שמחזיקות ידי הרשעים לקסום להם שלום ומרפות ידי צדיקים לקסום להם רעה: הנפשות תצודדנה וגו'. תמיה היא: ונפשות לכנה תחיינה. לכנה כמו לכם שאתנה נוטלת שכר על כך ומתפרנסות בכך: (יט) בשעלי שעורים. כמו מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ) פוגיאלוניא"ש בלע"ז לשון אחר לשון מדה: ובפתותי לחם. מיאגפלא"ש בלע"ז שאתן שואלות בשכרכן: להמית נפשות אשר לא תמותנה. כלומר לאמר על נפשות אשר לא תמותנה שלו ימותו ולהמר' אל אשר לא תחיינ' יחיו כי קסמיכם שקר ועמי מקבלים את קסמי כזב שלכם: (כ) לפורחות. להיות פורחות על ידיכן לגיהנם: ושלחתי את הנפשות. כתרגומו ואשזיב ית נפשתא דאתון מחרשן ית נפשיכן לאבדותא': את נפשים את

יט פסוקים אין ואין במצעות פסוק וסימ' נמסר בסדר כי תשא: שלום ח' חסר בליש' בקריאה וסי' ולא יכלו דברו לשלם. ויעש שמואל את אשר דבר יי' וישם דמי מלחמה בשלם ולא תורד שיבתו בשלם שאול ויהי שלם בין חירם ובין שלמה ושם יסור לשאול לשלם לך. נביאי ישראל הנבאים דיחזקאל ב' בפסוק: אל עמי ד' וסימ' אני נאסף אל עמי ותחללנה אתי אל עמי ויקחני יי' מאחרי הצאן בא הקץ אל ישראל אל ותר ואל עמי

מצודת ציון

גלוי: (טו) וכליתי. ענין השלמה: (יח) למתפרות. מלשון תפירה: כסתות. כענין כרים העשוים למלאות המטה ובדרז"ל וכא למעטה הכרים והכסתות (סוכה ג): אצילי. הם בתי השחי תחת הזרועות וכן תחת אצילות ידיך (ירמיה לח): ידי. כמו ידים ונפלה המ"ם וכן וקרע לו חלוני (שם כב): המספחות. היא כמו מטפחות והוא כענין צעיף כמו והמטפחות והחריטים (ישעיה ג) ולפי שהן נדבקות ונצמדות על הראש אמר מספחות מלשון ספחני נא (ש"א ב): לצודד. מל' צידה ולכידה: לכנה. שלכן: (יט) ותחללנה. מל' חלול ובזיון: בשעלי. כן יקרא האגרוף וכן מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ): ובפתותי. ענין חתיכות ופריסות כמו פתות אותה פתים (ויקרא ב): (כ) שם. ר"ל בהם: לפורחות. מל' הפרחה ועפיפה: ושלחתי. כן יאמר על

מצודת דוד

הנבואה אז יכלו הנביאים ההם: כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: (טו) וכליתי. אשלים את חמתי בקיר ר"ל אבטל את כל דברי הנבואה: ובטחים ר"ל בהנביאים המייפים נבואת השקר במליצ' נאותה ומזויפת: ואומר לכם. אז אומר לכם אין הקיר ר"ל הנה לא נתקיימה הנבואה ואין הקומה אל הטחים אותו הם הנביאים ההם כי אז יכלו גם המה: (טז) נביאי ישראל. יפרש אמריו לומר הבונים והטחים הם נביאי ישראל וכו': חזון שלום. נבואה מבטחת שלום: ואין שלום. ר"ל ובשקר יבטיחו כי אין שלום מיועד להם: (יז) המתנבאות מלבהן. אשר בודות מלבהן ואומרות בנבואה: (יח) הוי למתפרות כסתות. יש להתאונן על המתפרות כסתות וכו' כן היה דרכם לתפור כסתות קטנות והיו תולות להנשאלין על אצילי ידיהם ובאותן כסתות היו קוסמות ולמי שתפלות אומרות קסם טוב ולמי שחפלות אומרות קסם רע: על כל וגו'. על הנשאלין: ועושות המספחות. כענין מספחות היו עושות לקסום קסמים להשימם על ראש כל קומה ר"ל על ראש כל אדם הבאים לשאול קסמים (ויקרא האדם קומה על כי הוא לבד הולך בקומה זקופה ולא כן שאר הבריות): לצודד נפשות. ר"ל לרמות אותם להביא עליה' עון אשמה במה שמאמינים בקסמים: הנפשות. וכי מהראוי לצוד נפשות של עמי להחטיאם בעון הקסם ולהשיא בזה נפש עצמיכן לקחת על זה שכר להתפרנס בה וכי הגון הדבר שבעבור השכר תחטיאו אנשים: (יט) ותחללנה. אתן מחללים אותי בפני עמי להסיר מלבם באמון ה' ולפנות אל הקסם ואת זה תעשו בשכר מלא אגרוף שעורים ובחתיכות לחם: להמית נפשות. לקסום שהוא לשפוט מיתה על נפשות אשר באמת לא תמותנה ולשפוט החיים על נפשות אשר באמת לא תחיינה ולא יהיה א"כ כדבריכן: בכזבכם. ר"ל הדברים האלה תאמרו ותשפטו בעת הכזבו אל עמי השומעים כזב ומאמינים לה: (כ) הנני. הנה אני אפנה אל הכסתות שלכן אשר אתן מצודדות בהם את

מְצֹדְדוֹת אֶת־נְפָשִׁים לְפֹרְחֹת׃
כא וְקָרַעְתִּי אֶת־מִסְפְּחֹתֵיכֶם וְהִצַּלְתִּי
אֶת־עַמִּי מִיֶּדְכֶן וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד
בְּיֶדְכֶן לִמְצוּדָה וִידַעְתֶּן כִּי־אֲנִי
יְהוָה׃ כב יַעַן הַכְאוֹת לֵב־צַדִּיק
שֶׁקֶר וַאֲנִי לֹא הִכְאַבְתִּיו וּלְחַזֵּק יְדֵי
רָשָׁע לְבִלְתִּי־שׁוּב מִדַּרְכּוֹ הָרָע
לְהַחֲיֹתוֹ׃ כג לָכֵן שָׁוְא לֹא תֶחֱזֶינָה
וְקֶסֶם לֹא־תִקְסַמְנָה עוֹד וְהִצַּלְתִּי
אֶת־עַמִּי מִיֶּדְכֶן וִידַעְתֶּן כִּי־
אֲנִי יְהוָה׃

יד א וַיָּבוֹא אֵלַי אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָי׃
ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ג בֶּן־
אָדָם הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הֶעֱלוּ גִלּוּלֵיהֶם
עַל־לִבָּם וּמִכְשׁוֹל עֲוֹנָם נָתְנוּ נֹכַח
פְּנֵיהֶם הַאִדָּרֹשׁ אִדָּרֵשׁ לָהֶם׃
ד לָכֵן דַּבֵּר־אוֹתָם וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יְהוִה אִישׁ אִישׁ
מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַעֲלֶה אֶת־
גִּלּוּלָיו אֶל־לִבּוֹ וּמִכְשׁוֹל עֲוֹנוֹ יָשִׂים
נֹכַח פָּנָיו וּבָא אֶל־הַנָּבִיא אֲנִי יְהוָה
נַעֲנֵיתִי לוֹ בָהּ בְּרֹב גִּלּוּלָיו׃ ה לְמַעַן
תְּפֹשׂ אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם אֲשֶׁר
נָזֹרוּ מֵעָלַי בְּגִלּוּלֵיהֶם כֻּלָּם׃

מְחַרְשָׁן יַת נַפְשֵׁיהֶן
לְאַבָּדוּתְהָא׃ כא וְאַפְסֵיק יַת
פַּת כּוּמְרֵיכוֹן וַאֲשֵׁיזֵיב יַת
עַמִּי מִידְכוֹן וְלָא יִתְמַסְרוּן
עוֹד בִּידְכוֹן לְאִשְׁתֵּיצָאָה
וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ כב חֲלָף
דְּאַכְהֵיתֻן לֵב זַכַּאי לִמְהֵוֵי
שְׁקַר וּמִן קֳדָם מֵימְרִי לָא
אִתְכְּהֵי וְלִתְקָפָא יְדֵי רַשִׁיעָא
בְּדִיל דְּלָא לְמֵיתַב מֵאוֹרְחֵיהּ
בִּישְׁתָּא לְקַיָּמוּתֵיהּ׃ כג בְּכֵן
שְׁקַר לָא תִתְנַבְּאָן וְאוּלְפַן לָא
תֵּילְפוּן עוֹד וַאֲשֵׁיזֵיב יַת עַמִּי
מִידְכוֹן וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃
א אֲתַר נְבִיָּא אֲתוֹ לְוָתִי גַּבְרִין
מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וִיתִיבוּ קֳדָמַי׃
ב וַהֲוָה פִּתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ ג בַּר אָדָם
גַּבְרַיָּא הָאִלֵּין אַסִּיקוּ פוּלְחַן
טַעֲוָתְהוֹן עַל לִבְּהוֹן וְתַקָּלַת
חוֹבֵיהוֹן יְהַבוּ לָקֳבֵיל אַפֵּיהוֹן
הַאִשְׁתְּאָלָא יִשְׁתְּאַל בְּמֵימְרִי
לְהוֹן׃ ד בְּכֵן אִתְנַבֵּי לְהוֹן
וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים גְּבַר גְּבַר מִבֵּית
יִשְׂרָאֵל דִּי יַסִּיק פּוּלְחַן
טַעֲוָתֵיהּ עַל לִבֵּיהּ וְתַקָּלַת
חוֹבֵיהּ יְשַׁוֵּי לָקֳבֵיל אַפּוֹהִי
וְיֵיתֵי לְוַת נְבִיָּא אֲנָא יְיָ
מִשְׁתְּאֵיל לֵיהּ בְּמֵימְרִי דְּאָתֵי
לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָמַי אַף
עַל גַּב דְּמִתְעָרֵיב בְּסַגֵּי פוּלְחַן
טַעֲוָתֵיהּ׃ ה בְּדִיל לְקָרָבָא יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמִתַּן תְּיוּבְתָּא בְּלִבְּהוֹן דְּסָטוֹ מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְאִסְתְּאָבוּ בְּפוּלְחַן

את אנשים להיות הנפשות פורחות: (כב) יען הכאות לב צדיק שקר · כשאתן קוסמות לו רעה הוא מצטער ולבו נכאה: (א) ויבא אלי אנשים · כולם בלב אחד לרעה לכך נאמר ויבוא · ומדרש אגדה אומר על שם שהקב"ה גלה אזן הנביא תחלה הנה יבואו אליך פלוני ופלוני: (ג) העלו גלוליהם על לבם לבם אל גלוליהם לעבוד: נתנו נכח פניהם · להיות להם עבו"ם תמיד למורא ולאלוה: האדרש אדרש · הנראה כי אני אדרוש להם ואשיב את דבריהם הרבה תמיהות מתקיימות: (ד) נעניתי לו · שוי"ה רפונדו"ן בלע"ז אע"פ שהוא בא לפני ברוב גלוליו כן הוא: (ה) למען תפוש את בית ישראל וגו' · בדיל לקרבא ית בית ישראל למתן תיובתא בלבהון: נזורו · כמו נזרו אחור (ישעיה שם) פורנ"ש אשטרנ"ש בלע"ז: סוטו

ידו גורל: וידעתן ב' בנו"ן וסי' וקרעתי את מספחתיכם · לכן שוא לא תחזנה וקסם · וא' ידעתן ואתנה ירעתן: ויבא ח' דמיין ויבאו וסבירין ויבא וסי' נמסר בסדר שלח לך: נעניתי ב' וסי' אני ה' נעניתי לו בה ברב · נעניתי עד מאד: בלבם ט' בקריא' וסימ' החיל אשר נגע אלהים בלבם · עם תורתי בלבם · למען תפוש את בית ישראל · ולא זעקו אלי בלבם · ואמרו אלפי יהודה בלבם · אל יאמרו בלבם האח · חרבם תבוא בלבם וקשתותם · אמרו בלבם נינם יחד · גם את

תולדות אהרן תפוש קדושין נט ע' חולין קמב:

ג' · ל' · ג' · ל' · ג' · ג'. ל' · ג' · ג' ותס' · ל'. ל' · יס"ו מ"ל וכל הספר דכוו' כמ"ג · י"א כסיפרא · ל' · ל' · ל' · כא ק' · ל'

מצודת דוד

את הנפשות להפריח אנשים להוליך ולהפריח אותם ממקומם: וקרעתי · כי אקרע אותם מעל הזרועות אשר שמתן עליהם אותם הכסתות ר"ל שתחרב ירושלים ותתבטל כל התחבולות והכזבים כאלו יקרעו מעל הזרועות והיו כלא היו: ושלחתי · אז אשלח חפשי את הנפשות אשר אתם מצודדות ר"ל אז לא תוכלו עוד לרמות ולהפריח: את נפשים לפורחות · אמר לתוספת ביאור את הנפשות שמצודדות בידכן להוליכן ולהפריחן מן המקום להיות אבודות בעוונם אותם אשלח חפשי: (כא) וקרעתי וגו' · ר"ל גם התחבולה של המספחות תתבטל כאלו אקרעם והיו כלא היו: והצלתי וגו' · לבל יהיו נלכדים בידכן להכשילם בעון הקסם ולתוספת ביאור אמר ולא יהיו עוד בידכן להיות נצודים: כי אני ה' · שהכל בידי: יען · בעבור שהיו מכאיבות לב צדיק לבאר בשקר שאמרו לו מות תמות: ואני · אבל אני לא הכאבתי לבו כי לא גזרתי עליו המיתה: ולחזק · והיו עוסקות לחזק ידי רשע להבטיחו על השלום והיה זה סבה לבלתי ישוב מדרכו הרע להשיב החיים ע"י התשובה וא"כ עשו רעה גם לצדיק גם לרשע: (כג) לא תחזינה · לא תנבאו עוד שוא: וקסם וגו' · מוסב על שוא לומר וקסם שוא לא תקסמנה: והצלתי וגו' · לבל יהיו נלכדים בידכן: כי אני ה' · שהכל בידי: יד (א) ויבא אלי · באו אלי קבוצות אנשים מזקני ישראל: וישבו לפני · התעכבו לפני: (ג) העלו וגו' · ר"ל מחשבות לבם לעבודת כוכבים ובעד פניהם נתנו מכשול עון העבודת כוכבים לומר לא במחשבה לבד כי עושים גם בפועל: האדרש · וכי מהראוי שאהיה נדרש להם למלא משאלותם בתמים: (ד) דבר אותם · דבר עמהם: ובא אל הנביא · ... נעניתי לו · לקבל מעשהו אשר לו להשיב עליו עם כי בא לשאול במחשבות רוב גלוליו: (ה) למען תפוש · ר"ל לא אשיב לשאלתם רק למען לאחוז אותם בלבותם להקריב אלי

מצודת ציון

על דבר שהוא נגרר ... (כב) הכאות · ענין שבירה כמו ונכאה לבב (תהלים קט): הכאבתיו · מל' מכאוב וחלי: (ג) נכח · נגד כמו לנוכח אשתו (בראשית כה): (ד) נעניתי · ענין אמירה ... (ה) תפוש · ענין אחיזה: נזורו · ענין הפרשה כמו נזורו אחור (שם א): ... כמענה

רד"ק

ס"ל מגזר' פעול נאסר ולא יכלו מענין ויגזרו מקדשי בני ישראל או יהיה מבנין נפעל משרש זור מענין זר : (ו) לכן · שובו והשיבו . לזקני ישראל אומר שובו והשיבו נשיכם ובחוריכם : השיבו פניכם · שלא יהיו הגלולים נכח פניכם כמו שהיו : (ז) כי איש . ומהגר אשר יגור בישראל · זכר הגרים נראה כי מן הכשדים שבו לדעת ישראל משגלו ישראל לתוכם כי ראו כי אלהי ישראל בתוכם אלהי אמת וכי הביא אליהם כל אשר דבר בעזי' את תורתו : ובא אל הנביא לדרוש לו בי · לדרוש לנביא בעבורי שאתן שאלתו : אני ה' נענה לו בי אני ה' אענהו בעבור שמי כדי שאגלה לו לפון לבו שרע אבל לא אדרש לו לתת שאלתו אבל ספק שאלתו אתן לו שאתן פני בו:(ח) ונתתי פני · כאדם שאומר פונה אני מכל עסקי ואעסוק בזה או יהיה כתרגומו ואתן רוגזי כמו ופניו לא היו לה עוד אכפרה פניו : והשימותיהו לאות ולמשלים · מהרעה הגדולה שאביא עליו יהיה לאות ולמשל על דרך היינו משל בגוים : (ט) והנביא כי יפתה · אמר וכן יהיה עונש הנביא כי יפתה והענין הזה כענין מי יפתה את אחאב והוא סערת רוח החפץ כי נביא השקר ההוא חייב מיתה בדברים יעשה אותם בסתר כמו שראינו באחאב בן קוליה ולדקיהו בן מעשיה שהיו מנאפים את נשי רעיהם וכן דברים רעים אחרים בסתר היו עושים אלה הנביאים וכדי נגלותם לבני אדם מביא האל יתברך על ידם כשלון ועל ידי עוברי עבירה בסתר בענינים רבים ואחד מהם זה כענין נביאי השקר שהיו מתפארים בנבואתם והאל השיר תפלה בזה כדי להודיע שקריהם ופחזותם ובבא להם העונש מאת האל יתברך ידיקו בני אדם עליהם את הדין וזהו שאמר אני בשם פתיתי את הנביא ההוא וזהו פעם והאלהים אנה לידו וכן פירש אדוני אבי ז"ל ודומה לזה וחזקתי את לב פרעה ור' סעדיה ז"ל פיר' פתיתי בארתי וגליתי עליו שהוא מפתה : פתיתי · בגרי הסי"ן פי"ן הפעל : (י) ונשאו · כעון הדורש כעון הנביא · כמו כעם ככהן כעבד כאדוניו והדורש הוא שוכר למעל' שדורש בנביאי הבעל ולבו רע ותרגם יונתן כעון הדורש כתו' דאתי למילף ולא אליף:(יא)למען · מבואר הוא : ויהי · (יג) בן אדם ארץ כי תחטא לי למעל מעל · לא בעבור כל חטא אשלח להם העונש הגדול אלא כשיהיה החטא למעל מעל לכתם כי וביכולתי שיאמרו לית דין ולית דיין כאנשי סדום ועמורה : ונטיתי ידי עליה · בשדפון וירקון או והגוב על העבים ואמנע מהמטיר עליהם מטר : אדם ובהמה · הבהמה לצורך האדם : (יד) והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דנאל ואיוב · דנאל חסר היו"ד וכן האחר הנזכר בפרשה הנה חכם אתה מדנאל והיו"ד נקראת אע"פ שאינם כתובה כיו"ד ירושלם והאל"ף נחה כי הגרי תחת הרי"ד והיו"ד דגושה וזכר אלה השלשה לדיקים לפי שכל אחד מהם ראה שלשה עולמו' בנוי וחרב ובנוי נח ראה העולם בנוי וראהו חרב במבול וראהו בנוי דניאל ראה בית

רש"י

(ו) שובו · מדרכיכם : והשיבו · את לבבכם : מעל גלוליכם · אשר שעליהם אל לבבכם השיבו פניכם · אשר שמתם מכשול עונותיכם לנכחם : (ז) נענה לו בי · משתאיל ליה במימרי אדרש לו : (ח) ונתתי פני בא"יש ההוא · אחרי כן אם לא ישמע אל דברי הנביא: פני · מישאירא"ם בלע"ז : והשימותיהו · תרגום יונתן ואשוינים : (ט) והנביא כי יפותה ודבר דבר שאינו אמת : פתיתי · פתחתי לו פתח לאיזו שירצה ומכאן יש לומר בא ליטמא פותחין לו : (י) כעון הדורש כעון הנביא כתוב דאתי למילף ולא אליף כתיב נביי שקרא יהי : מטה לחם · משען לחם : (יד) נח דניאל ואיוב · לפי שאלו שלשה ראו שלשה עולמות נח ראה העולם בנוי וחרב ובנוי ודניאל את בית המקדש או את עצמו תחלה שר על כל השרים סוף הושלך לגוב אריות וחזר לגדולתו וכן איוב ראה את עצמו מיושב וחרב ומיושב לפיכך הביאו דוגמא לדורו של יכניה שראו את הבית בבניינו ובחורבנו ובנין שני וכן אמר להם הקב"ה חביבים יחידים אני מראה לכם אתם יכניה וגלותו אילו תחטא לי אחת מארבעה העכו"ם וגזרתי עליהם אחת מארבעה שפטים אלה או רעב או חיה רעה או חרב או דבר כמו שמסודרין בפרשה זו זה אחר זה ושלשה הצדיקים אלו בתוכם לא יצילו לא בן ולא בת ואני מביא ארבעתן על ירושלים ומשאיר לכם מבניכם אשר שם ואע"פ שאינכ' בתוכם ולא שהם ראוים להצלה אלא לנחם אתכם כשיגלו אליכם ותראו מעשיהם הרעים והתנחמתם על הרעה אשר הבאתי עליהם כי תראו שלא היו כדי לסובלם עוד · (ברי זה משלך סדר פרשה זו כולה לשון זה אין לייסבו ונראה שאינו לשון הרב ועוד נראה שבספר זה חסר

ו לָכֵן אֱמֹר ׀ אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ מֵעַל גִּלּוּלֵיכֶם וּמֵעַל כָּל־תּוֹעֲבֹתֵיכֶם הָשִׁיבוּ פְנֵיכֶם׃ ז כִּי אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמֵהַגֵּר אֲשֶׁר־יָגוּר בְּיִשְׂרָאֵל וְיִנָּזֵר מֵאַחֲרַי וְיַעַל גִּלּוּלָיו אֶל־לִבּוֹ וּמִכְשׁוֹל עֲוֺנוֹ יָשִׂים נֹכַח פָּנָיו וּבָא אֶל־הַנָּבִיא לִדְרָשׁ־לוֹ בִי אֲנִי יְהוָה נַעֲנֶה־לּוֹ בִּי׃ ח וְנָתַתִּי פָנַי בָּאִישׁ הַהוּא וַהֲשִׂמֹתִיהוּ לְאוֹת וְלִמְשָׁלִים וְהִכְרַתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ ט וְהַנָּבִיא כִי־יְפֻתֶּה וְדִבֶּר דָּבָר אֲנִי יְהוָה פִּתֵּיתִי אֵת הַנָּבִיא הַהוּא וְנָטִיתִי אֶת־יָדִי עָלָיו וְהִשְׁמַדְתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ י וְנָשְׂאוּ עֲוֺנָם כַּעֲוֺן הַדֹּרֵשׁ כַּעֲוֺן הַנָּבִיא יִהְיֶה׃ יא לְמַעַן לֹא־יִתְעוּ עוֹד בֵּית־יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרַי וְלֹא־יִטַּמְּאוּ עוֹד בְּכָל־פִּשְׁעֵיהֶם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃

יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יג בֶּן־אָדָם אֶרֶץ כִּי תֶחֱטָא־לִי לִמְעָל־מַעַל וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיהָ וְשָׁבַרְתִּי לָהּ מַטֵּה־לָחֶם וְהִשְׁלַחְתִּי־בָהּ רָעָב וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה׃ יד וְהָיוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ נֹחַ דָּנִאֵל וְאִיּוֹב הֵמָּה בְצִדְקָתָם יְנַצְּלוּ

טְעָוָתְהוֹן כּוּלְהוֹן׃ ו בְּכֵן אֱמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאַעְדוּ מִנְכוֹן פּוּלְחַן טַעֲוָתְכוֹן וְיַת כָּל חוֹבֵי פּוּלְחַן טַעֲוַת תּוֹעֲבַתְכוֹן אַרְחִיקוּ מִקְבֵיל אַפֵּיכוֹן׃ ז אֲרֵי גְבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיוֹרַיָּא דְיִתְגַּיְּרוּן בְּיִשְׂרָאֵל וְיִסְטֵי מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְיַסֵּיק פּוּלְחַן טַעֲוָתֵיהּ עַל לִבֵּיהּ וְתַקָּלַת חוֹבוֹהִי יְשַׁוֵּי לָקֳבֵיל אַפּוֹהִי וְיֵיתֵי לְוַת נְבִיָּא לְמִשְׁאַל לֵיהּ בְּמֵימְרִי אֲנָא יְיָ מִשְׁתְּאֵיל לֵיהּ בְּמֵימְרִי׃ ח וְאֶתֵּן רוּגְזִי בְּגַבְרָא הַהוּא וַאֲשַׁוֵּינֵיהּ לְאָת וּלְמַתְלִין וְאֱשֵׁיצֵינֵיהּ מִגּוֹ עַמִּי וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ ט וּנְבִיָּא אֲרֵי יִטְעֵי וִימַלֵּיל פִּתְגָּמָא אֲנָא יְיָ אַטְעֵיתִי יַת נְבִיָּא הַהוּא וַאֲרִים יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלוֹהִי וְאֱשֵׁיצֵינֵיהּ מִגּוֹ עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ י וִיקַבְּלוּן חוֹבֵיהוֹן כְּחוֹב דְּאָתֵי לְמֵילַף וְלָא אֲלֵיף כְּחוֹב נְבִיֵּי שִׁקְרָא יְהֵי׃ יא בְּדִיל דְּלָא יִטְעוּן עוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְלָא יִסְתַּאֲבוּן עוֹד בְּכָל מֵירְדֵיהוֹן וִיהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ יב וַהֲוָה פִתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ יג בַּר אָדָם אַרְעָא אֲרֵי תֵיחוֹב קֳדָמַי לְשַׁקָּרָא שְׁקַר וַאֲרִים מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלַהּ וְאֶתְבַּר בַּהּ סְעִיד מֵיכְלָא וְאֶשְׁלַח בַּהּ כַּפְנָא וְאֱשֵׁיצֵי מִנַּהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא׃ יד וִיהוֹן תְּלָתָא גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין בְּגַוַּהּ נֹחַ דָּנִיאֵל וְאִיּוֹב אִינוּן בִּזְכוּתְהוֹן

י"א בטעם בסיפרא · ג' כ"כ · נ' · נ' : ג' · ב' נע וכוח · ל' וכתיב כן · ג' ר"פ · ג' . ג' · ל' · ל' · ב' · נ"א פסיפרא · י"ן חסר את ל' בטעם · ג' · ג' חסר . ד'

העלם נתן בלבם : והנביא ג' ר"פ בקריאה וסימ' והנביא ההוא או חולם החלום · והנביא והכהן והעם · והנביא כי יפתה ודבר דבר : יטמאו ב' בחירק תחת יו"ד וסי' למען לא יתעו עוד בית ישראל מאחרי ולא יטמאו עוד בגלולהם · ואינון מא"ב מן ב"ב י' ברישהון: והשלחתי ג' וסימ' נמסר בסדר בחקתי : דנאל ג' חסר יו"ד וסימ' חכם אתה מדנאל · והיו שלשה האנשים האלה בתוכה · ונח דנאל

מצודת דוד

אלי אשר כולם שרשו מעלי במחשבות גלוליהם כי בראותם שאקבל מהם ואשיבם ידעו שיש אלהים בישראל : (ו) שובו · אתם עצמיכם : והשיבו · את נשיכם ובניכם : השיבו פניכם · לבל תסתכלו בהם וכאומר אם כן יעשו אז אשיב על מעשם למלאותם : (ז) לדרש לו בי · לדרוש את הנביא בדברי : נענה לו בי · אקבל השאלה אשר לו להשיב עליו בעבור כבוד שמי : (ח) ונתתי פני · רלה לומר אולם לא למלאות [illegible]

מצודת ציון

שמענה : (ח) פני · ענין כעס כמו אכפרה פניו (בראשית לב) ע"ש שהכעס ניכר בפני האדם : והשמתיהו · מל' שממון : (ט) יפותה · מל' פתוי והסתה : והשמדתי · ענין אבדון וכליון : (י) ונשאו · מל' משא וסבל : כעון הדורש כעון הנביא · בא בשני כפ"י הדמיון לסורות על דמיון גמור וכן כמוך כפרעה (שם מד) : (יא) יתעו · מל' תועה ועניינו הסולך בדרך שאינו ישר : (יג) למעל מעל · ר"ל ישקר שקר · מטה לחם · על כי הלחם ישען ויסעד לבב אנוש

[illegible]

רש"י

חטר לאהם שלרבעה ששפים אלו ועד לו׳ (ס"א אלו ועד לו) ל"א לארץ כי תחטא לי ונומר והיו שלשת האנשים האלה בתוכ׳ נח דניאל ואיוב לפי שמשלשת האנשים האלה שאילם הקב"ה משלשה (מארבעה) שפטים שהלם הזכיר שכתוב אח אלו נח נתלם משלשתן מחיה רעה מנין אתה אומר בשעה שנכנס לתיבה נקשו כל החיות ליכנס ולא

סיתן הקב"ה דכתיב ויסגור ה׳ בעדו (שם ז) אין ויסגור אלא מחות כד"א וסגר פום אריותא ולא חבלוני (דניאל ו) ארי בא ליכנס והיו שיניו כהות דוב בא ליכנס והיו רגליו מתערסלות ש׳ בב"ר מן הרעב מניין שנא׳ מן האדמה אשר אררה (בראשית ה) לא ולמד בב"ר במקום שחשב עשרה רעבון שירדו לעולם ...

[illegible]

נַפְשָׁם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה: טו לוּ־חַיָּה
רָעָה אַעֲבִיר בָּאָרֶץ וְשִׁכְּלָתָּה וְהָיְתָה
שְׁמָמָה מִבְּלִי עוֹבֵר מִפְּנֵי הַחַיָּה:
טז שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ
חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה אִם־בָּנִים
וְאִם־בָּנוֹת יַצִּילוּ הֵמָּה לְבַדָּם יִנָּצֵלוּ
וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה שְׁמָמָה: יז אוֹ חֶרֶב
אָבִיא עַל־הָאָרֶץ הַהִיא וְאָמַרְתִּי
חֶרֶב תַּעֲבֹר בָּאָרֶץ וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה
אָדָם וּבְהֵמָה: יח וּשְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים
הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהֹוִה לֹא יַצִּילוּ בָּנִים וּבָנוֹת כִּי הֵם
לְבַדָּם יִנָּצֵלוּ: יט אוֹ דֶּבֶר אֲשַׁלַּח אֶל־
הָאָרֶץ הַהִיא וְשָׁפַכְתִּי חֲמָתִי עָלֶיהָ
בְּדָם לְהַכְרִית מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה:
כ וְנֹחַ דָּנִאֵל וְאִיּוֹב בְּתוֹכָהּ חַי־אָנִי
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה אִם־בֵּן אִם־בַּת
יַצִּילוּ הֵמָּה בְצִדְקָתָם יַצִּילוּ נַפְשָׁם:
כא כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אַף כִּי־
אַרְבַּעַת שְׁפָטַי ׀ הָרָעִים חֶרֶב וְרָעָב
וְחַיָּה רָעָה וָדֶבֶר שִׁלַּחְתִּי אֶל־

ישיזבון נפשהון אמר יי
אלהים: טו אלו חיתא בישתא
אעביר בארעא ותתכלינה
ותהי לצדו מבלי עדי מן קדם
חיתא: טז תלתא גבריא האילין
בגוה קים אנא אמר יי אלהים
אם בנין ואם בנן ישיזבון אינון
בלחודיהון ישתיזבון וארעא
תהא לצדו: יז או דקטלין
בחרבא איתי על ארעא
ההיא ואימר דקטלין בחרבא
יעדון בארעא ואשיצי מנה
אנשא ובעירא: יח ותלתא
גבריא האילין בגוה קים אנא
אמר יי אלהים לא ישיזבון
בנין ובנן אלהין אינון
בלחודיהון ישתיזבון: יט או
מותא אשלח על ארעא ההיא
ואשפוך חימתי עלה בקטול
לשיצאה מנה אנשא ובעירא:
כ ונח דניאל ואיוב בגוה קים
אנא אמר יי אלהים אם בר
אם ברתא ישיזבון אינון
בזכותהון ישיזבון נפשהון:
כא ארי כדנן אמר יי אלהים
אף ארי ארבע פורענין בישן
חרבא וכפנא וחיתא בישתא
ומותא שלחית על ירושלם

ואיוב בתוכה • אעביר ג׳ וסי׳ אני אעביר כל טובי • לו חיה רעה • ואת רוח הטומאה: על הארץ סי׳ מן ריש ספרא עד והמה אל מקדשים כולהון אל הארץ במ"א או חרב אביא על הארץ • ומן והמה עד סופא דספרא וכל שאר קריי׳ דכוו׳ על הארץ במ"ג אל הארץ וסי׳ וירדו מעל כבאותם • יקרא אל השמים מעל • ובניהם הרבית ככוכבי השמים: אשלח ט׳ וסי׳ נמסר בסדר בא אל פרעה: ונח ג׳ ר"פ וסי׳ ונח מצא חן בעיני ה׳ • ונח בן שש מאות שנה • ונח דניאל ואיוב בתוכה:

שלשת האנשים האלה בתוכם נח דניאל ואיוב המה בצדקתם ינצלו נפשם • מפני מה לא הוזכרו במיתת הרעב בנים ובנות שלא נאמר בהם אם בנים אם בנות יצילו כמו שהוזכרו בשני שפטים שאחרוני׳ דוגמא לדניאל שהוא אחד מהם והוא היה מדורו של יכניה ולא נתלפו עמו לא בנים ולא בנות ועליו נתנבא ישעיה (נו) כה אמר ה׳ לסריסי׳ אשר ישמרו את שבתותי: (טו) לו חיה • אם חיה: חרב • ביסום למלחמה: (כא) שפטי •

מצודת דוד

מצודת ציון

רדק

כל שכן כמו אף כי אנכי אמנו והדומים לו אמר בארץ מארצות הגוים באחד מארבעת שפטי' אני אעשה אותם כלם כל שכן במקום שאביא כל הארבעה הרעים שתפים כלם ואל ירושלם שלחתי הארבעה עם כל זה לא עשיתי כלה כמו שהשבעתי' שלא יתכלך ואותך לא אעשה כלה: להכרית ממנה אדם ובהמה · כדי שיהיה שיכרתו ממנה אדם ובהמה אלא שחמלתי עליה והותרתי ממנה פליט': (כב) והנה · המוצאים בנים ובנות · המוצאים מירושלם להגלותם בבלה ואמר בנים ובנות כנגד מה שאמר אם בנים ואם בנות יצילו אמר כי בירושלם יהיו נצלים בנים ובנות אף מן הרשעים שימותו שם ולא כלם כי ג"כ מהקטנים נהרגו שם ומתו ברעב ואף מן הגדולים נגלו מן המיתה וגלו: הנם יוצאים אליכם · אמר כנגד בני הגולה הנה הנגלים בירושלם יוצאים בגלות ובאים אליכם בבבל שתראו אותם ותכירו כי בדין לקו ומה שהותרתי מהם לפי מדת רחמים אשר כי כי עדין תראו אותם ברשעם שלא נכנעו מכל אשר עשו והם השארית שנשארו עם יוחנן בן קרח וסיעתו שנשארו ברשעם עדין שלא שמעו לדברי ירמיהו מפי ה' והלכו למצרים: ונחמתם על הרעה · הטי' ראותכם אותם ברשעם נחמ' לכם כי בדין הבאתי את כל אשר הבאתי על ירושלים: ונחמתם · מבנין נפעל: (כג) ונחמו אתכ' · מבנין פעל הדגוש: (ב) ויהי · בן אדם מה יהיה עץ הגפן מכל עץ מה בריאתו מכל עץ אחר ובאיזה עץ גפן אני שואל אותך לא על עץ גפן שעושה פרי כי אותו חשוב הוא אלא הזמורה אשר בעצי היער והוא כמותם שאינם עושים פרי עליה אני שואל אותך כי אפילו בעצי היער אינה כי עצי היער אע"פ שאינם עושים פרי הם ראויים לעשות מהם למלאכה לעשות מהם כלי' ולקורות מהם בתי' אבל עץ הגפן הזה אינו כן: (ג) היקח · אם יקחו ממנו יתד אין צריך לומר שלא יקחו ממנו עץ למלאכ' אלא אפילו יתד לתלות עליו כל כלי לא יקחו ממנו: כל כלי · שום כלי אפילו קטן כמו כל מלאכה לא תעשו שום מלאכה כל חלב וכל דם לא תאכלו שום חלב ושום דם: (ד) הנה לאש נתן לאכלה · אין בו צורך אלא להדליק בו האש: את שני קצותיו אכלה האש · עוד אתננו פחות ואומר הנה שני קצותיו אכלה האש כלומר אם יקחו אותו מתוך האש אחר שאכלה שני קצותיו באמת תוכו נחר כי אם אכלתו מן הקצה האחד עד הקצה האחר רחוק מן האש ולא נחר אבל אם אכלה האש שני קצותיו באמת תוכו נחר ואף על פי שלא אכלתו האש נחר הוא מפני האש שאכלה סביבותיו ואין לו צורך אלא שיחזור אדם אותו לאש כי בהיותו תמים ושלם לא היה ראוי למלאכה כ"ש כשאכלתו האש סביביו: ותוכו נחר · פרשו חרר מפעלי הכפל והוא נפעל בשקל ונקל זאת בעיני ה' ונכסב גועתם וקמצה הח"ת נחר מפני הזקף או הוא נפעל בינוני' לפיכך היא קמוצה כמו עם נכר תפב' אבל נחר מפות הסוף נפעל עבר החי"ת פתוחה וכן ויחר מבנין נפעל בשקל לא ימד אלא מפני שלא תדגש החי"ת והיו"ד בצר"י והחי"ת קמוצה מפני הזקף ונחר הוא ענין הדבר המורגם מהאש לא שנשרף ממש וענין המשל כי המשיל ישראל לעץ גפן שהוא עץ דק ורפה מכל העצים וכישראל נאמר כי אתם המעט מכל העמים וכמשול' פרי טוב יצא ממנו היין המשמח אלהים ואנשים הנה העץ הזה אין בו תועלת אלא בפריו וישראל הוא עץ הגפן כמו שהמשילו ישעיהו ואמר כרם היה לידידי בקרן בן שמן ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק ויקו לעשות ענבים ויעש באושים והנה הוא זמורות היער ואין בו צורך אלא לאש וישראל כיון שעזבו מעשים רעים אין לו תקנה אלא ליסרו במשפט ברעב ובחרב ובדבר והוא האש והנה שני קצותיו אכלה האש כמו שאמר ארם מקדם ופלשתים מאחור ויאכלו את ישראל בכל פה ואמר ותלהטהו ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב ואמר ותוכו נחר זה ירושלם שהיה באמצע ארץ ישראל ובכל הרעה שראו שבאה לעשרת השבטים ולכל ערי יהודה לבד ירושלם ואף על פי כן יושבי ירושלם שנחרו מן האש ובאו לגלות ולסתרים גם ירושלים שחטים שממה וזה שאמר מהאש יצאו והאש תאכלם ואמרתי בירושלם נמלטה מן האש שלחתי אליהם הנבאים וסבב שישובו בתשובה וסביר לא תשרף באש ולא שמעו לנם ארבעה השפטים לא לקחו מוסר ומה תקוה יש בהם אם ימלטו מן האש שלא תאכל' לגמרי הנה לא יעליחו למלאכה כלומר לא יחזרו בתשובה ולא ייטיבו מעשיהם הנה אין להם תקנה אלא להחזירם אם כן האש תאכלם: (ה) הנה בהיותו תמים · כשהיו כל ישראל בארצם לא רצו לחזור בתשובה אע"פ שהייתי מתרה בהם על ידי נביאי תמיד והייתי מצליח בהם ואויביהם לשלול שלל ולבוז בז כדי שיוסרו ולא עשו תשובה כל שכן עתה שהרגילו במעשיהם הרעים עד שאכלה אותם האש כל סביבם והרבה כל ארץ ישראל מלבד ירושלם וסקעו את לבם עד שנעשה לבם כאבן כאחור וסורגע במעשי

רשי

מושגושפיש"ם בלע"ז : אף כי · לשון קל וחומר וכ"ש הוא וכן בכל המקרא כגון הנה אנחנו פה ביהודה יראים (שמואל א כג) ואף כי נלך קעילה וכן בפרשה זו (פ"ו) הנה בהיותו תמים לא יעשה למלאכה אף כי אש אכלתהו וכו' : (כב) נותר' · איורפרמאי"ש בלע"ז : המוצאי' · בשבים וביאים כאן : עלילותם · מעשיהם : (ב) מה יהיה עץ הגפן מכל עץ · מה סופו מכל שאר עצים : הזמורה אשר היה בעצי היער לא על גפן הכרמים העושה פרי אני אומר לך אלא על זמורות גפן הגדילה ביערים : (ג) היוקח ממנו וגו' · אינו ראוי לכך : כל כלי · שום כלי : (ד) הנה לאש נתן לאכל' · ארדיזי"ר בלע"ז הנה שהאש על הקמים ואינו ראוי לכלום עתה עוד אני מוסיף על השאלה הנה אם נתנו זמורה ממנו באש ואכלה האש בשני קצות הקיסם עד כי נחר תוכו : נחר · נשחר מן האש ברושי"ר בלע"ז · נחר לשון ועצמי חרה (איוב ל) ויש לועזין אשאר"ש בלע"ז וכן ויחר עלי אפו (שם יט) חברו מגזם עם עצמו חרה · היצלח עוד למלאכה : (ה) אף כי · לשון ק"ו וכ"ש הוא וכן בכל המקרא כגון הנה אנחנו פה ביהודה יראים ואף כי נלך קעילה (שמואל)

ירושלים להכרית ממנה אדם ובהמה: כב והנה נותרה בה פלטה המוצאים בנים ובנות הנם יוצאים אליכם וראיתם את דרכם ואת עלילותם ונחמתם על הרעה אשר הבאתי על ירושלם את כל אשר הבאתי עליה: כג ונחמו אתכם כי תראו את דרכם ואת עלילותם וידעתם כי לא חנם עשיתי את כל אשר עשיתי בה נאם אדני יהוה:

טו א ויהי דבר יהוה אלי לאמר: ב בן אדם מה יהיה עץ הגפן מכל עץ הזמורה אשר היה בעצי היער: ג היקח ממנו עץ לעשות למלאכה אם יקחו ממנו יתד לתלות עליו כל כלי: ד הנה לאש נתן לאכלה את שני קצותיו אכלה האש ותוכו נחר היצלח למלאכה: ה הנה בהיותו תמים לא יעשה למלאכה אף כי אש אכלתהו ויחר ונעשה עוד למלאכה:

ג' חס' · ב' מ"ל · ד' מ"ל · ל' · ל' דסמי' · בספר מוגה לס · ל"ח בטעם · ב' ומ"ל · ב מגבור · ב' את מרדכי · י"ז · ל' · י' ר"פ בסיפרא · ל"ו · ד' · ל' על סיפרא דכו'

תרגום

לשיצאה מנה אנשא ובעירא: כב והא אשתארת בה שיזבתא דמתפקין בנין ובנן אינון נפקין לותכון ותחזון ית אורחיהון וית עובדיהון ותתנחמון על בישתא דאיתיתי על ירושלם ית כל דאיתיתי עלה: כג וינחמון יתהון ארי תחזון ית אורחיהון וית עובדיהון ותידעון ארי לא למגן עבדית ית כל דעבדית בה אמר יי אלהים:

א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם מה שנא אילן גופנא מכל אילנא שבשתא דהות באעי חורשא: ג היסבון מניה אעא למעבד עבידא אם יסבון מניה סיכתא למתלי בה כל מאן: ד הא לאשתא אתמסר לאשתיצאה ית תרין סטרוהי אכלא אשתא וגויה חד היכשר לעבידא: ה הא כד הוה שלים לא כשר לעבידא אף אלהין דאשתא אכלתיה וחר היכשר עוד לעבידא:

יוצאים ד' מ"ל וסי' והנה נותרה בה פלטה · יוצאים אל הגלילה · כי מימיו מן המקדש · אל ארץ צפון הגידו דבורית : חזמורה ב' ומ"ל וסי' ויאמר אלי הראית בן אדם הנקל · בן אדם מה יהיה עץ הגפן · אכלתהו ד' וסימני' ואמרנו חיה רעה אכלתהו · ויכירה ויאמר · הנה בהיותו תמים לא יעשה' מטה עזה אש אכלתהו:

תולדות אהרן

עץ הגפן · עקידה שער סד : קלוזיר שבת כ' :

מצודת ציון

הזה (מ"א ח) : (כב) פליטה · שארית כמו פליט ושריד (איכה ב) : בנים ובנות · ר"ל קטנים וקטנות וכן או בן יגח או בת יגח (שמות כא) ור"ל עם שאינם מורגלים בעבירה כגדולים : עלילותם · מעשיהם כמו ועולל למו (איכה א) (ב) הזמורה · כן יקרא ענף מעץ הגפן וכן ויכרתו משם זמורה (במדבר יג) : (ג) יתד · הוא כעין מסמר : לתלות · מל' תליה : כל כלי · שום כלי וכן כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא ז) : (ד) לאכלה · על השרפה יאמר בל' אכילה : נחר · ענין יובש כמו נחר מפוח (ירמ' ו) : היצלח · ר"ל הראוי ואמר בלשון שאלה : (ה) תמים · שלם : אף כי · ענין כ"ש וק"ו : אכלתהו · שרפתהו : ויחר · נתייבש : (ו) הני · ענין

מצודת דוד

אמר ה' אשר כל שכן הדבר שהנה אביא על ירושלים בגמול עוונם את ארבעת שפטי הרעים להכרית וכו' כ"ש הוא שאין תורת הדין מחייבת שיהיה מי מהם ניצל בזכות הצדיקים : (כב) והנה נותרה בה · ר"ל עכ"ז בחסדי אשאר בה פליטה והם הבנים והבנות המוצאים מירושלים ללכת בגולה : הנם יוצאים אליכם · אל מול בני הגולה יאמר הנה יוצאים מירושלים לבוא אליכם בבלה : את דרכם · אשר לא טובים : ונחמתם · יהיה לכם תנחומין על זה שתתאבלתם על הרעה אשר הבאתי על ירושלים כי בהביאם תראו שהיו ראויים לאבו··ן : את כל · ר"ל על כל מיני הרעות שהבאתי עליהם על כולם יהיה לכם תנחומין : (כג) ונחמו אתכם · הבאים הנה ינחמו אתכם על הרע כי תראו את דרכם הרעים וכפל הדבר להוספת ביאור : וידעתם · אז תדעו אשר לא בחנם עשיתי את כל הרעה שעשיתי בה כ"א בגמול העון : טו (ב) מה יהיה וכו' · ר"ל מה הוא היתרון של עץ הגפן מכל שאר העצים : הזמורה וגו' · ר"ל לא על גפן הכרמים בעלת פרי אני אומר אלא על הזמורה הגדילה ביער שהוא עץ גפן מדברי שאינו עושה פירות : (ג) היוקח · וכי יוקח ממנו עץ לעשות למלאכה וכי יקחו ממנה עץ לעשות יתד לתלות עליו שום כלי בתמיה הוא על כי העץ הזה הוא חלוש ורך ואינו ראוי לכלום : (ד) הנה לאש · ר"ל ועתה אוסיף לומר הנה אם העץ הזה ניתן אל האש לשריפה ושאש שרפה בה בשתי הקצוות ומתייבש בתוכו וכי אפשר שיצלח למלאכה : (ה) בהיותו תמים · שלא בהיותו עוד שלם עד לא נעלה בו האש לא היה ראוי

רש"י

(שמואל א' כ"ג): (ו) כן נתתי. את יושבי ירושלים שני קצותיו אכל האש יהויקים גלו עמו מזרע המלוכה ומן הפרתמים כמו שנאמר בדניאל ואחריו גלה יכניה בנו והחרש והמסגר ותוכו נחר צדקיהו שהוא כבר נגזרה עליו גלות [illegible] אם חרוך על שריר (לעיל י): (ז) מהאש יצאו. על פתגמי אורייתא דיהיבין מגו אשתא עברו ועממיא דתקיפין כאישתא ישיצינון: (ב) הודע. פישטוייר"ל בלע"ז: (ג) מכורותיך. כמו מגורותיך ומנחם חברו לשון תולדה וכן פי' כלי חמס מכרותיהם (בראשית מ"ט) איש מאת מכרו (מלכים ב' י"ב) לבד ממכריו (דברים יח) כולם לשון תולדות: אביך ואמך. אברהם ושרה משם נפלו גבולת' ובני חת נתנו לה קבר: (ד) ביום הולדת אותך. פישמיא"ה בלע"ז כשהוצאתי אותך במצרים היית בלי שום תיקון לפי שדימה הדבר לילדה הזכיר כאן תיקוני הולד: שרך. כמו שררך: למשעי. לנקות [illegible] הולד תרגומו שעיעות [illegible] בלע"ז ומנחם חבר למשעי לשון שעשועים: לא המלחת. מכאן שמולחין את הולד כדי שיתקשה בשרו: והחתל. לשון כריכה בבגדים וכן (איוב ל"ח) וערפל חתולתו הוא המלפפין

יחזקאל טו

לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כַּאֲשֶׁר
עֵץ־הַגֶּפֶן בְּעֵץ הַיַּעַר אֲשֶׁר־נְתַתִּיו
לָאֵשׁ לְאָכְלָה כֵּן נָתַתִּי אֶת־יֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלִָם: ז וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי בָּהֶם
מֵהָאֵשׁ יָצָאוּ וְהָאֵשׁ תֹּאכְלֵם וִידַעְתֶּם
כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּשׂוּמִי אֶת־פָּנַי בָּהֶם:
ח וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה יַעַן
מָעֲלוּ מַעַל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:

טז

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם הוֹדַע אֶת־
יְרוּשָׁלִַם אֶת־תּוֹעֲבֹתֶיהָ: ג וְאָמַרְתָּ
כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לִירוּשָׁלִַם
מְכֹרֹתַיִךְ וּמֹלְדֹתַיִךְ מֵאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי
אָבִיךְ הָאֱמֹרִי וְאִמֵּךְ חִתִּית:
ד וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם הוּלֶּדֶת אֹתָךְ
לֹא־כָרַּת שָׁרֵּךְ וּבְמַיִם לֹא־רֻחַצְתְּ
לְמִשְׁעִי וְהָמְלֵחַ לֹא הֻמְלַחַתְּ וְהָחְתֵּל

(מסורה: ל"ג נספס · ג' · מ' · ג' · כ' מן לנתו · כ' · ל"א נספס · כ' נספס · כ' לחד מלא דמלא · ג' מ"ל דמ"ל · ג' כ' חס' · ול' מלא · ג' · ג' · ג' · ג')

תרגום

לַעֲבִידָא: ו בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים כְּמָא דְאִיקָן גּוּפְנָא בְּאָעֵי חוּרְשָׁא דְמַסַרְתֵּיהּ לְאֶשָּׁתָא לְאִשְׁתֵּיצָאָה כֵּן מְסָרִית יָת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם: ז וְאֶתֵּן יָת פּוּרְעָנוּתִי בְּהוֹן עַל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא דִיהִיבִין מִגּוֹ אֶשָּׁתָא עֲבַרוּ וְעַמְמַיָא דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא יְשֵׁיצִינּוּן וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד יָחוּל רוּגְזִי בְּהוֹן: ח וְאֶתֵּן יָת אַרְעָא לְצָדוּ חֲלַף דְשַׁקַּרוּ שְׁקָר אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר אָדָם הוֹכַח יָת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וְחַוִּי לְהוֹן יָת תּוֹעֲבָתְהוֹן: ג וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם תּוֹתְבַתְכוֹן וִילָדוּתְכוֹן מֵאַרְעָא כְנַעֲנָאֵי תַּמָּן אִתְגְּלִיאִי עַל אַבְרָהָם אֲבוּכוֹן בֵּין בִּתְרַיָא וְאוֹדַעְתֵּיהּ דְאַתּוּן נַחְתִין לְמִצְרַיִם בְּדְרַע מְרוֹמָם אֲנָא פָּרֵיק יָתְכוֹן וּבִזְכוּת אֲבָהָתְכוֹן אֲנָא מְתָרֵיךְ מִן קֳדָמֵיכוֹן יָת אֱמוֹרָאֵי וּמְשֵׁיצֵי יָת חִתָּאֵי: ד וְאַף כַּד נְחָתוּ אֲבָהָתְכוֹן לְמִצְרַיִם תּוֹתָבִין בְּאַרְעָא דִילְהוֹן מִשְׁתַּעְבְּדִין וּמְעַנַּן לְהוֹן הֲוַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דָּמְיָא לְיַלְדָּא דִי רְמֵישׁ עַל אַפֵּי בָרָא דְלָא אִתְפְּסַק שׁוּרֵיהּ וּבְמַיָא לָא אִשְׁתְּטִיף לְאִתְנַקָּאָה וּבְמַלַּח

רד"ק

[illegible]

תולדות אהרן ונתתי את פני · כ"ה עט : הודע תגלה כה (מגלה עט) : אביך האמרי · סנהדרין מד : ומולדתיך · שבת קכט [illegible]

בשומי ב' וסי' מהאש יצאו והאש · בשומי ענין לבושו : ומלדתך ב' א' חסר וא' מלא וסי' ומלדתך מארץ הכנעני · דכנעני חסר ודבתריה ומולדותיך ביום הולדת מ"ל דמ"ל : ובמים ג' בקריאה וסי' ובמים רבים זרע שיחור · ובמים לא רחצת למשעי. ובמים עזים נתיבה :

מצודת ציון

ענין כעס כמו ונתתי פני (לעיל יד): (ג) מכורותיך · [illegible] (ד) שרך · [illegible] (ו) למשעי · ענין החלקה כי חלקת צואריו (בראשית כז) תרגום אונקלוס שעיעות צואריו : והחתל · ענין כריכה :

[illegible]

מצודת דוד

ראוי לעשותו למלאכה וכ"ש עתה שהאש שרפתהו ונחרך איך אם כן יהיה נעשה עוד למלאכה : (ו) לכן · ר"ל הואיל ואמרתי שכ"ש הוא שאין עץ כזה ראוי למלאכה לכן כה אמר ה' כמו עץ הגפן הזה האכול באש כן אתן את יושבי ירושלים שלא יצלחו עוד לשום דבר כי כן דומים הם לעץ הזה כי גם שני קצותיו אכלה האש כי כבר גלו אותם [illegible] ישראל וגם הם מתוך [illegible] כי הרבה מהם גלו עם יהויקים ויכניה ואף הנשארו עדיין בתוקפה עלה גלות [illegible] וגלו כולם עתה [illegible] : (ז) מהאש יצאו · ר"ל עם כי נעת [illegible] עליהם [illegible] כל עובדי כוכבים [illegible] גם הוא את עובדי כוכבים [illegible] : בשומי · כשאשים כעסי בהם אז ידעו שאני ה' [illegible] : (ח) יען · [illegible] : טז (ב) הודע · ר"ל אמור להם תועבותיהם לתוכחת עמהם : (ג) מכורותיך ומולדותיך · ארץ מגורך ומקום מולדתך [illegible] ר"ל [illegible] מעשיך דומים למעשיהם כאלו משם לומדת : אביך האמורי · וכאלו אביך היה מן האמורי [illegible] כי מעשיך [illegible] כאלו כן הוא : (ד) ומולדותיך וגו' · כאומר הלא אין מהראוי [illegible] כי אני [illegible] עמך כי מולדותיך ר"ל התולדה שלך ולתוספת ביאור אמר ביום הולדת אותך הנה לא נכרת שרך כדרך הנוהג לכרות [illegible] היוצא מן הטבור ולא רחצו אותך במים להחליק את הבשר ולא מלחו אותך במלח כי הדרך הוא למלוח את בשר הגוף לחזקו ולאמצו : והחתל לא חותלת · לא כרכו אותך בבגדים לייסר האיברים וכדרך שעושים בתיקון הולד (המשיל את ישראל בהיותם במצרים והגאולה מהם לילדה שנולדה במקום שלא מצאה מי יחמול עליה לעשות לה תקון דם הלידה בעת הולדה וכמו הילדה [illegible] בדם [illegible] אשר לה בכבוד [illegible] כן [illegible] גדלה [illegible] כי כן הוא [illegible] (עמם חבלית [illegible] ישראל כי אחרי מות יוסף ואחיו היו עם בני ישראל כילד [illegible] לעבוד עבודתם [illegible] הקב"ה וחמל עליהם [illegible] סוזן הוציאם ממצרים וקרבם לפני הר סיני ונתן להם התורה [illegible] עמהם [illegible] :

רד"ק

כשר הילד ומקנח אותו: והחתל לא חתלת · כמו שמלפפין את הולד ומחתלין אותו בחתולת בגדים וקושרין אותו לתקן איבריו ולישרם לפי שהיה במעי אמו כרוך בטליתו ראשו בין ברכיו · וענין המשל שהיו ישראל במצרים מעת מת יוסף וקם מלך חדש על מצרים כילד שאין בו כח לפרנס עצמו ולא מצא חומל שיחמול עליו ולא עוד אלא שהשליכוהו חוץ לעיר על פני השדה מרוב מאסם בו וזהו שאמר בגעל נפשך ביום הולדת אותך וזהו געל דמי הלידה כן ישראל שהכבידו מצרים בפרך וענו אותם בכל מיני ענוי' עד שהיו קרובי' למות מרוב השעבוד ולא עוד אלא שהשליכום חוץ לעיר בשדה כמו שכתוב בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה ממאסם בהם שלא ירחמו זה משל ותשליכי על פני השדה ויונתן תרגם הפסוק כן ואף כד נחתו אבהתכון למצרים וגו': (ה) לא חסה עליך עין · אחת מאלה · אפילו אחת מאלה כל שכן כלם שהיית צריכה להן: לחמלה · בשורק החי"ת: אל פני · כמו על פני · וכמוהו רבים: בגועל נפשך · גופך וכן ברזל באה נפשו גופו והגעל הוא דמי הלידה וזהו שאמר ביום הולדת אותך הגעול שהיה לך ביום שנולדת וענין זה המשל מבואר הוא למעלה ויונתן תרגם לא חסת עליכון עינא דפרעה וגו': (ו) ואעבור עליך · כבר פירש' ענין ההשגחה וענין המשל זהו שאמר ואודע להם בארץ מצרים על ידי אהרן ומרים ומשה נודע להם בנבוא' שהזהירו אותם לאמר להם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו: ואראך מתבוססת בדמיך · מתגוללת בדמי הלידה והמשל שהיו מתבוססים בטיט והוא החמר שהיו עושים ממנו הלבנים ולא היה להם פנאי לנקות עצמן ממנו כי תמיד היו מכריחי' אותם לעשות הלבנים יום יום לא ישבותו: בדמיך חיי · לא תראו שתמותו מתוך כובד העבודה הזאת אלא עם כל זה הטנוף והלכלוך וכובד העבוד' תחיו ותרבו כצמח השדה: חיי · כמו שחיי צווי במקום אית"ן כמו עלה ומות בהר כמו תמות שים קיפ"ץ כמו תשים ומה שכפל פעמים בדמיך חיי לחזק את לבה שלא תירא כי כן מנהג המקרא לכפול הדברים לחזק הענין · ורבותינו ז"ל דרשו הכפל לדם פסח ודם מילה כשרם כי בזכות שתי המצות האלה יצאו מהגלות ויונתן תרגם על דוכרן קיים אבהתכון קדמי אתגליתי למפרקכון וגומר: (ז) רבבה · מבואר הוא למעלה: ותרבי ותגדלי · כמו שאמר וירבו ויעצמו במאד מאד אחד מהם כרבוי המספר ואחד מהם כרבוי הגוף: ותבואי בעדי עדיים · באת לעת שאת ראויה לעדי עדים כנערה שהגיע זמנה להיות לאיש ראוי לעדותה בתכשיטין נאים ופי' בעדי עדים בטוב ויפה שבעדים כמו מלך מלכים כלומר זמן ישראל הגיע לצאת מן הגלות כמו שאמר פקוד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים ואומר אעלה אתכם מעוני מצרים והעדי הוא כלי כסף וכלי זהב ושמלות שנצלו את מצרים ואדוני אבי ז"ל פירש עדי עדים עדי הגוף כמו שפירש אחריו שדים נכונו ושערך צמח ואלו הן סימני נערות תכונת השדים והשער הצומח במקום הערוה ויתכן בעדי עדים על דרך משל על חקי התורה והמשפטים הטובים שהם כעדי כמו שנאמר בדרך משל כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך: צמח · פעל עומד מן הדגוש ובא להורות על רוב הצמיחה ועל מהירותה: ואת ערום ועריה · ערומה וגלויה כיום הלידה · ואת ערום ועריה הם יתפרש בחסרון כ"ף כערום וכעריה והפסוק שהם תאר ואמר ערום לשון זכר שהיון שהוא משל לכנסת ישראל ידבר פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה ולשון זכר הוא כנגד העם ולשון נקבה על כנסת ישראל וזהו בכמה מקומות בדברי הנבואה שמדבר על כנסת ישראל זכר ונקבה ופירוש ערום ועריה על דרך המשל יתכן כמשמעו שהיו לבושים בגדים פחותים כשבוים ועבדים והרי הם כאלו הם ערומים או יהיה דרך משל שהיו ערומים ממצות האבות לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט וכן שדים נכונו משל על התורה שבכתב ותורה שבעל פה שהיו נכונות לתתה להם כשיצאו ממצרים וכן יתפרש במשל שיר השירים שני שדיך תורה שבכתב ותורה שבעל פה כי כמו שהשדים מגדלי' התינו' ומעמידים אותו בחיים כן התורה מורה דרך החיים בזה ובבא וכן ושערך צמח משל ליחידי' שבישראל שפירשו מדרך הרעה מעט שהתנבאו להם הנביאים במצרים כי כמו שהשער סימן לנערה שיצאה מקטנות לנערות כן בדרך המשל סימן לאותם שהיו קטני אמנה שיצאו מאמונתם הרעה לאמונה טובה על ידי תוכחת הנביאים ועליהם נאמר לך ואספת את זקני ישראל והנזירים והפרושים מגדלים שערם לפיכך השער משל להם וכן במשל שיר השירים שערך כעדר העזים משל על הנזירים והפרושים בישראל ואמר ואת ערום ועריה על רוב ישראל שהיו במצרים שנאמר עליהם וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו והיו ערומים מן המצות לעשות צדקה ומשפט ויונתן תרגם ריבבת כצמחי חקלא יהבתיכון וגו': (ח) ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים שנגלתי למשה בסנה ועשה במצותי אותות ומופתים וראיתי כי עת דודים הגיע שנצלתתי בעבודך במצרים עד שהוצאתיך משם ביד חזקה: ואפרש כנפי עליך: כמו שאמר ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה כלומר אמרתי שתהיו לי לעם כמו שאמר ולקחתי אתכם לי לעם: ואכסה

רש"י

שמלפפין את הולד: (ה) לחומ'לה · לחוס: בגועל · אנבוריפמנ"ט בלע"ז: (ו) מתבוססת · נרפסת כמו יבוס קמינו: בדמיך חיי · אף במולך זה לא תמות ושנים לומר שני פעמים לפי שבדם פסח ודם מילה נגאלו ל' אחר מתבוססת פוליי"ש בלע"ז: (ז) רבבה כצמח · כמו שנא' ובני ישראל פרו וישרצו וירבו (שמות א') · בעדי · לשון מכלול ומנחם פי' בעדי עדיים לשון עד כמו בשתו בהם עדי עד אגוק"א אשיג"א בלע"ז אבל דונש פתר אותו לשון עדי ומשקל עדי עדים הוא מן י"ג שמות ארי אריים צבי צביים גדי גדיים: נכונו · פורמי"ש אפיטא"ש בלע"ז: ושערך צמח · סימני נערות: ואת ערום ועריה · מן המצות: (ח) דודים · אמיסטא"ט בלע"ז: ואפרוש כנפי · כנף בגדי: ואשבע לך · לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם (שם ו) ואין לכן אלא שבועה כמו שנאמר (שמואל א ג) לכן נשבעתי לבית עלי: ואבא בברית אותך · הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם: (ט) ואשוטף · לשון הדיח' וכל הענין אינו אלא לשון משל ויונתן פי' את כולם ואין להוסיף על התרגום וכן פירשם מכורותיך ומולדותיך וגומר מותבותכון וילדותכון מארעא כנענאה תמן איתגליתי אל אברהם אבוכון בין בתריא ואודעתיה דאתון נחתין למצרים ובדרע מרומם אנא פריק יתכון ובזכות אבהתכון אנא מגיד ים

פסוקים

לֹא חֻתָּלְתְּ׃ ה לֹא־חָסָה עָלַיִךְ עַיִן
ל' לַעֲשׂוֹת לָךְ אַחַת מֵאֵלֶּה לְחֻמְלָה
ל' · ס' · ל' עָלָיִךְ וַתֻּשְׁלְכִי אֶל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּגֹעַל
ג' נַפְשֵׁךְ בְּיוֹם הֻלֶּדֶת אֹתָךְ׃ ו וָאֶעֱבֹר
ב' · ב' עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ
ב' בפסוק וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וָאֹמַר לָךְ
ל' בְּדָמַיִךְ חֲיִי׃ ז רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה
ד' · ל' נְתַתִּיךְ וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי
ל' מ"ל · ל' ומ"ל · ב' אחד מ"ל עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ וְאַתְּ
עֵרֹם וְעֶרְיָה׃ ח וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ
ד' וְהִנֵּה עִתֵּךְ עֵת דֹּדִים וָאֶפְרֹשׂ כְּנָפִי
עָלַיִךְ וָאֲכַסֶּה עֶרְוָתֵךְ וָאֶשָּׁבַע לָךְ
ג' רפי' וָאָבוֹא בִבְרִית אֹתָךְ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה
ל' · ל' · ל' וַתִּהְיִי־לִי׃ ט וָאֶרְחָצֵךְ בַּמַּיִם וָאֶשְׁטֹף

תרגום

לָא אִתְמְלַח וּבְאִיסוּרִין לָא אִתְאֲסַר׃ ה לָא חָסַת עֲלֵיכוֹן עֵינָא דְפַרְעֹה לְמֶעְבַּד לְכוֹן טָבָא חֲדָא לַאֲנָחָא לְכוֹן מִשִּׁעְבּוּדְכוֹן לְרַחָמָא עֲלֵיכוֹן וּגְזַר עֲלֵיכוֹן גְּזֵרַת גְּמִירָא לְמִרְמֵי דְכוּרֵיכוֹן בְּנַהֲרָא לְאַבָּדָא יָתְכוֹן בְּעִדָּן דַּהֲוֵיתוּן בְּמִצְרָיִם׃ ו וְעַל דָּכְרָן קְיָם אֲבָהָתְכוֹן קֳדָמַי אִתְגְּלֵיתִי לְמִפְרַקְכוֹן אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי אֲרֵי אַתּוּן מְעַנַּן בְּשִׁעְבּוּדְכוֹן וַאֲמָרֵית לְכוֹן בִּדְמָא דְמַהוּלְתָּא אָחוּס עֲלֵיכוֹן וַאֲמָרֵית לְכוֹן בְּדַם פִּסְחָא אֶפְרוֹק יָתְכוֹן׃ ז רִבְבַת כְּצִמְחֵי חַקְלָא יְהַבְתִּיכוֹן וּסְגֵיתוּן וְתַקִּיפְתּוּן וַהֲוֵיתוּן לְזַרְעִין וּלְשִׁבְטִין וּכְעוֹבָדֵי אֲבָהָתְכוֹן תַּקְנַיָּא עִדָּן פּוּרְקַן כְּנִישַׁתְכוֹן מְטָא אֲרֵי אַתּוּן מְשַׁעְבְּדִין וּמְעַנַּן׃ ח וְאִתְגְּלֵיתִי עַל מֹשֶׁה בְּאַסְנָא אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי אֲרֵי מְטָא זְמַן פּוּרְקָנֵיכוֹן וְאַגְנֵית בְּמֵימְרִי עֲלֵיכוֹן וְאַעְדֵּיתִי חוֹבֵיכוֹן וְקַיֵּמִית בְּמֵימְרִי לְמִפְרַק יָתְכוֹן כְּמָה דְקַיֵּמִית לַאֲבָהָתְכוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְמֶהֱוֵיכוֹן עַם מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמָי׃ ט וּפָרֵיקִית

אל פני פ' בקריאה וסי' שלש פעמים בשנת יראה כל זכורך קרמאה. וזאת תורת המנחה הקרב אתה בני אהרן · ויקחו את אשר צוה משה אל פני · את הצפור החיה יקח אותה ואת עץ תנינא · ואל יבא בכל עת אל הקדש אל מבית . ויבא משה ואהרן אל פני אהל . ויקהילו משה ואהרן את הקהל · לא חסה עליך עין · ואצאה בשער הגיא לילה · וזמן בעשרים וחמש שנה לגלותינו עד סוף

תולדות אהרן מתבוססת · כריתות ט זוטר אמור: רבבה. סוטה י"א: שדים נכונו · ברכות כ"ד קדושין ס"ו נדה מ"ח:

מצודת ציון

כריכה בבגדים וכן וערפל חתולתו (איוב לח): (ה) חסה · מל' חס וחמלה: בגועל · ענין מאוס ותיעוב כמו וגעלה נפשי אתכם (ויקרא כו): נפשך · ר"ל גופך וכן ורוקה נפשו (ישעיה כט): (ו) מתבוססת · ענין גלגול ורמיסה כמו בוסס מובס (שם יד): חיי · כמו תחיי: (ז) רבבה · ר"ל הרבה רבבות ורבוא הוא עשרת אלפים: ותרבי · ענין גדול ואמון כמו רבתה גוריה (לקמן יט): בעדי עדיים · ענין קשוט כמו ותעד נזמה (הושע ב) ור"ל בהטוב והיפה שבעדיים ודוגמתו מלך מלכים (לקמן כו): נכונו · מל' הכנה ר"ל מתוקן כל צרכן בענין גדול: ערום · הוא המחוסר המלבוש: ועריה · מגולה כמו מקורה הערה (ויקרא כ): (ח) דודים · ענין אהבה וחיבה: כנפי · הוא שולי הבגד: (ט) ואשטוף · ענין הדחה ורחיצת הטנוף: ואסוכך · מלשון סיכה

מצודת דוד

(ה) לא חסה עליך עין · שום עין אדם לא חסה עליך לעשות לך אחת מאלה הדברים העושים לולד ביום הולדו: לחומלה עליך · להיות חומל עליך להתעסק עמך וכפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור: בגועל נפשך וגו' · ר"ל ביום שנולדת היתה מושלכת ע"פ השדה כמו שהיה גופך מגועל ומלוכלך בדם הלידה: (ו) מתבוססת בדמיך · מתגוללת ורמוסה בתוך דם שלא עמך בעת הלידה: בדמיך חיי · ר"ל אף שאתה מגועל בדם לידה עכ"ז תחיי ולא תמות בעבור הגעול והלכלוך וכפל הדבר לחזק הענין ור"ל בעוד עבדו ישראל במצרים את כל עבודתם בשדה מעונים בפרך היה משפיע נבואתו על אהרן והבטיחם שיגאלו כמ"ש ואודע להם בארץ מצרים וגו' (לקמן כ'): (ז) רבבה · החיתיל הזה הבטיחם שיהיו לרבבה לרבבות במים ובנות כצמח השדה ר"ל במקום הזה ורבה במצרים כמ"ש ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד (שמות א'): ותרבי · כשיוצא ע"פ השדה היית מגודלת ומתוקנת ונגדלי בקומה ובאת לזמן הראוי להתקשט בקשוטים יפים הם ימי הנערות: שדים נכונו · השדים שלך היו גדולים כל צרכן ושער במקום בית הערוה היה מצמיח והם סימני נערות: ואת ערום ועריה · ועוד היית ערומה מבלי כסות במה שנולדת ר"ל שהיו מרובים באוכלוסין וגדולים בכח ובא זמן הגאולה אבל היו ערומים מבלי זכות ומע"ט: (ח) ואעבור · ולא עברתי עליך ואראך שכבר אם בעת הראוי להראות לך אהבה וידידות ר"ל לקחתי אותך לאשה: ואפרוש · ופרשתי עליך כנף בגדי לחסות בצלי והוא ענין הנשואין וכן ופרשת כנפיך (רות ג'): ואכסה ערותך · לבל תהיה ערומה בגלוי ערוה: ואשבע לך · שלא אבגוד בך: ואבוא . כרתי עמך ברית על זאת: ותהיי לי · ר"ל והנה כן היה כי היית לי לאשה ר"ל בעת בוא זמן הגאולה לקחתיך ממצרים לאומה ועשיתי עמך נפלאות כאלו היית ראויה לאשה ונתתי לך התורה והשמעתי לך וכרתי עמך ברית להיות לי לעם וכן היית עמי: (ט) וארחצך · עד לא לקחתיך לאשה רחצתי אותך במים להסיר מעך הגעול והלכלוך והספתי

דָּמַיִךְ מֵעָלָיִךְ וָאֲסֻכֵךְ בַּשָּׁמֶן׃
י וָאַלְבִּישֵׁךְ רִקְמָה וָאֶנְעֲלֵךְ תָּחַשׁ
וָאֶחְבְּשֵׁךְ בַּשֵּׁשׁ וַאֲכַסֵּךְ מֶשִׁי׃
יא וָאֶעְדֵּךְ עֶדִי וָאֶתְּנָה צְמִידִים עַל־
יָדַיִךְ וְרָבִיד עַל־גְּרוֹנֵךְ׃ יב וָאֶתֵּן נֶזֶם
עַל־אַפֵּךְ וַעֲגִילִים עַל־אָזְנָיִךְ וַעֲטֶרֶת
תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשֵׁךְ׃ יג וַתַּעְדִּי זָהָב
וָכֶסֶף וּמַלְבּוּשֵׁךְ שֵׁשִׁי וָמֶשִׁי וְרִקְמָה
סֹלֶת וּדְבַשׁ וָשֶׁמֶן אָכָלְתִּי וַתִּיפִי
בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּצְלְחִי לִמְלוּכָה׃
יד וַיֵּצֵא לָךְ שֵׁם בַּגּוֹיִם בְּיָפְיֵךְ כִּי ׀
כָּלִיל הוּא בַּהֲדָרִי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי עָלַיִךְ
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ טו וַתִּבְטְחִי בְיָפְיֵךְ
וַתִּזְנִי עַל־שְׁמֵךְ וַתִּשְׁפְּכִי אֶת־

ל׳ • ל׳. ל׳ • ל׳ • ל׳ כפנין • ל׳ • ל׳ ומ״ל • שש ק׳ • אכלת ק׳ ל׳ • ו׳ • ל׳ • ל׳ • י״ת פסוקים כל על׳ • ל׳

יַתְכוֹן מִשִּׁעְבּוּד מִצְרָאֵי
וְאַעְדֵּיתִי תְּקוֹף מַרְוָתָא מִנְּכוֹן
וְדַבָּרִית יַתְכוֹן בְּחֵירוּתָא׃
י וְאַלְבֵּישִׁית יַתְכוֹן לְבוּשֵׁי
צִיוּרִין מֵחֶמְדַת סְנָאֵיכוֹן
וִיהָבִית מְסָן דִּיקָר בְּרַגְלֵיכוֹן
וְקַדֵּישִׁית מִנְּכוֹן כַּהֲנַיָּא לְמֶהֱוֵי
מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי בְּמִצְנֶפֶן דְּבוּץ
וְיָת כַּהֲנָא רַבָּא בִּלְבוּשֵׁי
צִבְעוֹנִין׃ יא וְתַקְּנִית יַתְכוֹן
תִּקּוּן פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא כְּתִיבִין
עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וִיהִיבִין
עַל יְדֵי מֹשֶׁה וּבִקְדוּשַּׁת שְׁמִי
רַבָּא קַדֵּישִׁית יַתְכוֹן׃ יב וִיהָבִית
אֲרוֹן קְיָמִי בֵּינֵיכוֹן וַעֲנַן יְקָרִי
מְטַל עֲלֵיכוֹן וּמַלְאָךְ שְׁלִיחַ
מִן קֳדָמַי מְדַבַּר בְּרֵישְׁכוֹן׃
יג וִיהָבִית מַשְׁכְּנִי בֵּינֵיכוֹן
מִתְקַן בִּדְהַב וּבִכְסַף וִירִיעַת בּוּץ וּצְבַעוֹנִין וְצִיּוּרִין וּמָנָא דְּטַב כְּסוֹלְתָּא וְכִדְבַשׁ וּכִמְשַׁח
אוּכְלֵית יַתְכוֹן וַעֲתַרְתּוּן וּתְקֵיפְתּוּן לַחֲדָא וְאַצְלַחְתּוּן וְשַׁלִּיטְתּוּן בְּכָל מַלְכְוָתָא׃
יד וּנְפַק לָךְ שׁוּם כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בֵּינֵי עַמְמַיָּא בְּשׁוּפְרִיךְ אֲרֵי גְמִיר הוּא יְקָרִי
דְּשַׁוֵּיתִי עֲלִיךְ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ טו וְאִתְרְחֵיצְתְּ בְּשׁוּפְרִיךְ וּטְעֵית עַל שְׁמִיךְ וְאִתְחַבַּרְתְּ

דסיפרא דכוו׳ אל פני ואל פני במ״ר על פני וסי׳ בסדר משפטים: מעליך ד׳ בקריאה וסי׳ הסירו את יינך מעליך • ובשר קדש יעברו מעליך • וארחצך במים • ועתה אשבור מוטות מעליך : ושמן ו׳ בקריאה וסי׳ סלת ודבש ושמן אכלתי • ולחמי אשר נתתי לך סלת. בחטי מנית ופנג ודבש . אהב יין ושמן • אוצר נחמד • ומאכל ומשתה • בקצת ספרי מסרה טונת גם בכלל אלו ואתם אספו יין וקיץ ושמן ושעות
תולדות אהרן סס נגוים • סנהדרין כח :

רש״י

ית אמולאי ומשיזי ית תתאי : ומולדותיך ביום הולדת אותך וגו׳ • ואף כד נחתו אבהתכון למצרים תותבון בארעא דלא דילהון משתעבדין ומענן להון הוה כנשתא דישראל דמיא לולדא דרכיש יל׳ אפי ברא דלא איתפסק טוריה ובמיא לא איתשטיף לאיתנקאה ובמלח לא איתמלח ובאיסורין לא איתלם׳ : לא חסה עליך עין וגו׳ • לא חסת עליכון עינא דפרעה רשיעא למעבד לכון חבא חדא לאנחא לכון משעבודכון לרחמא עליכון וגזר עליכון גזירה במירא למרמי ית דכוריכון בנהרא לאבדא יתכון בעידן דהויתון במצרים : ואעבר עליך וגו׳ • ועל דוכר ן קים אבהתכון קדמי איתגליתי למפרקכון ארי גלי קדמי ארי אתון מענן בשיעבודיכון ואמרית לכון בדמא דמהולתא אחוס עליכון ואמרית לכון בדם פסחא אפרוק יתכון : רבבה כצמח השדה נתתיך • ריבבה כצמחי חקלא יסגיכון וסגיתון ותקיפתון והויתון לאמין ולשבטין ובעובדי אבהתכון תקניא עידן פורקן כנישתכון מטא ארי אתון משתעבדין ומענן : ואעבור עליך ואראך • ואיתגליתי על משה בסנא וארי גלי קדמי ארי מטא זמן פורקנכון ואגנית במימרי עליכון אעדיתי חוביכון וקיימית במימרי למפרק יתכון כמה דקיימית לאבהתכון אמר ה׳ אלהים למיהוי לכון עם מטמש קדמי : וארחצך במים • ופריקית יתכון משעבוד מצראי ואעדיתי תקוף מרוותא מנכון ודברית יתכון בחירותא : (י) ואלבישך רקמה • ואלבישית יתכון לבושי ציורין מחמדת סנאיכון : ואנעלך תחש • איקאלזימו״י קיס״ן בלע״ז והבית מסן דיקר ברגליכון : ואחבשך בשש • איפוליינשמו״י בלע״ז וקדשת מנכון כהניא למהוי משמשין קדמי במצנפן דבוץ : ואכסך משי • שויא״ה בלע״ז ויש כשנא רבא בלבושי לבעונים ומ״א ואכסך משי אלו שבעת ענני כבוד דכתיב לא ימיש עמוד הענן יומם (שמות יג) : (יא) ואעדך עדי • אופאריימו״י בלע״ז ותרגו׳ יתכון תיקון פתגמי אורייתא כתיבין על תרין לוחי אבניא ואתם׳ פ״י משה: צמידים. תרגו׳ דבור כנגד חברו חמשה כנגד חמשה: (יב) ואתן נזם על אפך • ויהבית ארון קיימי ביניכון : ועגילים על אזנך • ענן יקרי מטל עליכון על שם שהיו מוקפין כעגול : ועטרת תפארה בראשך • ומלאך שליח מן קדמי מדבר ברישיכון שנאמר ויעבור מלכם לפניהם וה׳ בראשם : (מיכה ב) : (יג) ותעדי זהב וכסף • ויהבי׳ משכני ביניכון מתקן בדהב וכסף ויריעת בוץ ולבעונין וציורין ומנא דטב כסולתא וכדבש וכמשח אוכלית יתכון ועתרתון ותקפתין לחדא ואצלחתון ושלטתון בכל מלכוות׳ : סלת ודבש ושמן אכלת • המן שהיה משתנה לכל הטעמים לסלת ודבש ושמן אכלת ומ״א י״ב דברים יש שלו והגדן אגר לסם סב״ה להביא י״ב דברים האמורין בתרומה המשכן ואף וגו׳ ושושה תהיה לו׳ יומם מחורב מזרם וממטר וגו׳ (ישעיה ד) : ותיפי • לשון יופי קרוג״א בלע״ז כמו נר דמתרגמינן בלילה : (טו) ותזני על שמך • בטחת על שם היופי שיצא לך : ותשפכי את תזנותיך • הראית יופיך לכל עובר עד שהפקרת עצמך פליסם סתוח זונך לפתוח אותך לזנות עמם : לו יהי . ומעגלוו לך אתה הפקרת לסם

רד״ק

ואכסה ערותך • שהיית ערום ועריה וכסיתיך אני כשמשמתו בבגדים טובים כמו שפירשנו או בדרך הטובה שהורתי אתכם וכניסים וכנפלאות שעשיתי לכם עד שבטחתם כלכם לאמונה טובה ואין ערום ודבר רע ביניכם : ואשבע לך . וזו שאמר לכן אמור לבני ישראל אני ה׳ והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים אני ה׳ שקיימתי שבועתי : ואבוא בברית אתך . כשר סיני שנה דם הברית אשר כרת ה׳ עמכם על כל הדברים האלה : ותהיי לי לעם • כמו שאמר היום הזה נהיית לעם לה׳ אלהיך ותרגם יונתן ואתגליתי למשה באסנא וגו׳ : (ט) וארחצך . הוא מה שאמר לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם כמי שיצא מעבדות לחרות שרוחץ ומחליף שמלותיו גם לטהר מן הטומאה שיצאו ממנה שהבט כתוך מה שמה וזו שאמר ואשטוף דמיך מעליך שהף ולכלוך העבודה כמו שפירשנו ואסכך בשמן לעדן הבשר שנתקשה בעבודה בחמר ובלבנים וזה משל למנוחה שהיתה להם ושפע נרכה במדבר כמו שאמר ויעמדו מטובך הגדול והו שאמר אחר זה ואלבישך רקמה וכל הענין עד ותצלחי למלוכה הוא הרחבה שהיתה להם ורוב הטובה שהיה להם במדבר במאכל ובמשתה ובכל הענות והכסות והנעלים כמו שנאמר שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה : (י) ואלבישך רקמה • פ״י ואלבישית יתכון לבושי ציורין וגו׳ אמר ר׳ יהודה ברבי סימון אמר הקדוש ברוך הוא לא תהיו סבורין שאתם גומלים שלש עשרה דבר שספרתם לי כנגד שלש עשרה דבר שעשיתי לכם במצרים ואלו הן ואלבישך רקמה וגו׳ ואני מעלה עליכם שאתם גומלים עלי כמו שאמר דוד אשירה לה׳ כי גמל עלי לעולם הבא אני פורע לכם כנגד שלש עשרה דבר אלו וברא ה׳ על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה וסכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר הוי אומר אשירה לה׳ כי גמל עלי : ואנעלך . הפי״ן בשו״א וסתח : ואכסך משי • פירש פת הב ואף על פי שהענין מורה לענין וכענין והעמוד עליו ואמותתהו : (יא) ואעדך . מדיתרגם יונתן ותקונית יתכון וגו׳ : (יב) ואתן נזם • תרגם יונתן ויהבית ארון קיימי ביניכון וגו׳ : (יג) שש׳ • כן כתיב בי״ד וקרי בה והוי״ו בכתוב נוספת : ותיפי • אלמ״ל בשני הספרים לבן אשר הוציאו יפה והוא מנתי הקליו׳ : ותצלחי למלוכה • שהמלכי על גוים אחרים אף השמנים ומן מלכות בית דוד : (יד) ויצא לך שם בגוים ביפיך • זה היה במלכות דוד ושלמה כי כליל הוא שלם בכל עניני היופי והסדר׳ : בהדרי אשר שמתי עליך • כלומר כל זאת הגדולה׳ כגדולה שהיתה לך מאלה היתה במורת היתה שהיית את עושה רצוני ואני גם כן הייתי מעלים אותך על הגוים לא כבחך ותוקף ידיך : (טו) ותבטחי ביפיך ותזני על שמך • בטחת בגדולה ועל שמך שיצא לך בם בגוים והית אחרי אלהים אחרים מזלות הסתמים כמו שנאמר וישמן ישורון ויבעט וכל ענין הזנות הכא בכנסת ישראל היא עכו״ם ואף על פי שהמלאכה היא כמשפט הזנות ובדרך המשפט הכל הוא ענין הגלוים לפי שדמ׳ אותה לזונה אבל המשל הוא על כל מיני עכו״ם

מצודת דוד

ושטפתי ממך דם הלידה והכתי אותך בשמן ר״ל עד לא קבלת התורה טיהרתי אותך להתקדש ולקבל המצות כמ״ש וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם (שמות י״ט) : (י) ואלבישך • לבשתי אותך בגדי רקמה ושמתי ברגליך נעלים מעור התחש ותגרתי אותך באזור משש ובסיתי אותך במלבושי משי : (יא) ואעדך עדי • קשטתי אותך בקשוטים ונתתי על ידיך צמידי הזרוע ורביד נתתי על גרונך : (יב) ועגילים • הם ממי טלוון : בראשך • נתתי על ראשך ר״ל אז נתתי לך מצות וחוקים טובים והמשפטים ישרים : (יג) ותעדי • קשטת עצמך עם העדי שנתתי לך ומלבושך היה שש ומשי ורקמה ואכלת סולת ודבש ושמן ונעשית יפה עד מאד והיית מצלחת עד שנעשת ר״ל מתחלה קיימת המצות והמשפטים ואני נתתי לך ארץ זבת חלב ודבש ומאד נתגדלת והצלחת להעמיד מלכים אדירים : (יד) ויצא לך • בין העכו״ם שמך במרבית יפיך : כי כליל הוא • ר״ל היופי שבך היה כל היופי שאפשר להיות : בהדרי • בסבת ההוד והסדר אשר שמתי עליך במרבית העדי ורוב התקונים נשמע שמך במרבית הצלחתך שהיה בך כמו מרוכה בסבת הסדר ששמתי עליך להת בך כח לעשות חיל : (טו) ותבטחי ביפיך • ר״ל חשבת שלא תאסף כי ברוב יפיך ובעבור זה אין על כמתון את סוקי מצא לך שאין מסדרך להיות נמלא יופי זה : ותשפכי • גלית אלות זנותיך כדבר השפוך הגלוי לעין כל : על כל עובר על כל מי שעבר עליך היה לו אחות זנותיך כי לכולם הפקרת ר״ל בטחת במרבית הצלחתך והרסות ממך והשבת שלא תסור ממך ולכן עבדת עכו״ם בגלוי ולכל עכו״ם

מצודת ציון

סיכה ומשיחה : (י) רקמה . מעשה רוקם בחלוף הגוונים : ואנעלך . מל׳ נעל : תחש . שם בריה כמו ועורות תחשים (שמות כה) : ואחבשך • ענין חגירת האזור כמו ויחבש את חמורו (בראשית כב) ור״ל קשר אזורו : בשש . הוא פשתים : (יא) צמידים • הם הנתונים על הזרוע וכן ושני צמידים על ידיה (שם כד) : ורביד . ענק לתכשיט וכן ויפם רביד הזהב (שם מא) : גרונך . הוא הצואר וכן קרא בגרון (ישעיה נח) : (יב) נזם • שם העדי הנתון על החוטם : ועגילים • כן יקראו נזמי האוזן על שם עגולים במראיהם : (יד) כליל • מל׳ כל וכן כליל תקטר (ויקרא ו) כמות

עכו״ם: ותשפכי את תזנותיך על כל עובר · כמו הכלי שהוא מלא יותר מדי ונשפך אמר רבת הזנונים היית עד ששפכת אותם: על כל עובר · על כל מי שיעבור עליך: לו יהי · לו יהיה חשקך ורצונך כמו הזונה המפקרת לכל שלא תספיק באנשי עירה עד שמפקרת עצמה על הנכרים העוברים דרך עליה כן את לא היית מספקת בעכו״ם אחת ובשתים ובשלש כי מספר עריך היו אלהיך יהודה אם יעבור עכו״ם מן הגוים הרחוקים והעכו״ם בידו לו יהי חשקך עד שתעשי אותה בארצך:

עלמך ולכל אשר שאל זונתך לו היה · וי״ת ולא כשר ליך למעבד כן כאלו היה כתיב לא יהי וכל משל הזה על עגל המדבר ועל שאר עכו״ם שעבדו שבטו של דן במדבר כמו שכתוב כל הנחשלים אחריך (דברים כה) ומצינו בפסיקתא זה שבטו של דן שהענן פולטו שהיו כולם עובדי עכו״ם: (טז) במות טלואות · מכוסות בבגדים מגומרין של מיני צבעונין פלמריא״ש בלע״ז: לא באות · לא היתה כאלה וזאת לבא · ט״ן אבניר״א וגו״ן סייטר״א בלע״ז: (יז) צלמי זכר · לפי שדימה אותם לנקבה זונה דימה את הפסולים לזכר הנואף עמה: (יט) ולחמי אשר נתתי לך וגו׳ · יום שעשו את העגל ירד להם המן ונתנו ממנו לפני העגל ואעפ״כ ויהי ביום מחר ולא פסק ואף כן מפורש בספר עזרא (נחמיה ט) אף כי עשו להם עגל מסכה וגו׳ ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם וגו׳ ומנך לא מנעת מפיהם כדי הוא למנוע מהם ולא מנעת אף כאן ויהי נאם ה׳ אלהים היה הלחם ולא פסק מלירד ליום מחר כך דרש רבי תנחומא: (כ) אשר ילדת לי · הולו חמשה בנים ד׳ מהם לעבוד עכו״ם ואחד מוקלס לבית הספר ובא להקריב אחד מבניו למולך מקריב לו את זה שהקלס ללמוד תורה במדרש רבי תנחומא · ואני אומר אשר ילדת לי אלו הבכורות וכן הוא אומר בספר הזה (לקמן כ׳) ואטמא אותם במתנותם בהעביר׳ כל פטר רחם: (כב) את ימי נעוריך · את חסדי אשר עשיתי עמך במצרים: (כג) אוי אוי ליך · וי וי ליך על דחבת ווי לך:

תזנותיך . לשון רבים תזנות בשקל תרבות והרבים תזנותיך ותרגם יונתן לו יהי כמו לא בא׳לף לא כשר לך למעבד כן: (טז) ותקחי · דרך הזונה ליפות ביתה ולהרבות בבגדים נאים בבגדי צבעוני׳ למשוך לב הזונים להכנס בביתה . ופי׳ במות טלואות עשית טלאים מבגדים רקומים ומרובים זה על זה עד שנעשו מהם במות ואותם הבגדים הם מצבעונים שונים זה מזה כדי שיהיה מראה יפה והמראים קלתם עם קלתם יתחדש עמהם ערבות לכסות הנפש וזהו פירו׳ טלאות כמו הנקודות והטלואות שהם מראים שונים בשער העזים ובאמר הכבשים שחור ולבן או לבוב וכיוצא בהם זה ענין המליצה וענין המשל שהיו עושים בית ישראל במות לעכו״ם או שונה מזו בתבניתה ובעבודתה: לא באות ולא יהיה . לא באות כמוה כלומר אינם עתידות לבא ולא יהיה אדם או אם יעשה כמוכן לרוב ויונתן תרגם לא כך כשר ולא כדחזי: (יז) ותקחי כלי תפארתך מזהבי ומכספי · לתבוב עכו״ם עושים מכלי כסף ומכלי זהב המפוארים שיש להם ועושים מהם הצלמים כמו שאמר בדבר העגל ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם: אשר נתתי · לך כמו שאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל ומה שאמר צלמי זכר הוא לענין המליצה כדרך הזונות שעושים צלמי זכרות לדבר התשמיש: (יח) ותקחי · לענין המליצה רוצה לומר ותכסים על הזונים שהזונה מכסה אותם מבגדי רקמתה ליפותה בעיניהם ולמשוך לבבם אליה ולענין המשל פירש ותכסים על הצלמים צוי שמני וקטרתי כענין שאמר אשר נתתי לך: וקטרתי הטי״ת נקראת בקמץ חטף לבן אמר: נתתי לפניהם · כתוב ביו״ד וקרי בלא יו״ד והכתוב כאילו נתתי לפניהם אני גרמתי לך כיון שנתתי לך כמו שאמרו במשל מי גרם לך שתטעיני כי כרשינין שהאכלתיך: (יט) ולחמי . ונתתיהו לפניהם · אני נתתים לך לאכלם וזהו פי׳ אשר האכלתיך ואת נתת אותם לפני הצלמים לקרבן ותי״ו הנקב׳ הנמצאת תקר׳ בחיר׳ ובהתחברה עם הכנוים לפיכך תי״ו ונתתיהו בחירק והיו״ד למשך וכן לא במחתרת מצאתים ומה שאמר ולחמי הוא דרך כלל כי לחם כולל כל מאכל ואחר כן פירש סלת ושמן ודבש האכלתיך ותרגם יונתן ולחמי וטובי: ויהי . נאם ה׳ . כל זה היה לא תוכלי להכחיש כי אני יודע ועד וזהו שאמר אני ה׳ ויונתן תרגם ויהי כתמיה הלא הואה כל אלין אמר ה׳ אלהים . ובדרש יום שעשו את העגל ירד להם המן ונתנו לפניו

ח׳ מ״ל תזנותיך על כל עובר לו יהי׃
טז ותקחי מבגדיך ותעשי לך במות
ל׳ טלאות ותזני עליהם לא באות
מטעי׳ ולא יהיה׃ יז ותקחי כלי תפארתך
ל׳ : ל׳ מזהבי ומכספי אשר נתתי לך
ותעשי לך צלמי זכר ותזני בם׃
ל׳ יח ותקחי את בגדי רקמתך ותכסים
נתת ק׳ כ׳ כתי׳ כן ושמני וקטרתי נתתי לפניהם׃
ו׳ יט ולחמי אשר נתתי לך סלת ושמן
ל׳ : כ׳ ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניהם
י״ו לריח ניחח ויהי נאם אדני יהוה׃
כ ותקחי את בניך ואת בנותיך
ילדת ק׳ ל׳ · י״ג מ״ל אשר ילדתי לי ותזבחים להם לאכול
תיך ק׳ המעט מתזנותך׃ כא ותשחטי את
ל׳ בני ותתנים בהעביר אותם להם׃
ס׳ כ״נ כב ואת כל תועבתיך ותזנתיך לא
זכרת ק׳ זכרתי את ימי נעוריך בהיותך
כ׳ עירם ועריה מתבוססת בדמך
היית׃ כג ויהי אחרי כל רעתך אוי

ליך למפלח לטעותא עם כל
דעדי ולא כשר ליך למעבד
כן׃ טז ונסיבת מלבושיך
ועבידת ליך כמן מחפין פת
כומרין וטעית עליהון לא
כדכשר ולא כדחזי׃ יז ונסיבת
מני תושבחתיך מדהבי
ומכספי די יהבית ליך
ועבידת ליך צלמי דכורא
וטעית בהון׃ יח ונסיבת ית
לבושי ציוריך וכסיתינון
ומשחי וקטורת בוסמי שוית
קדמיהון׃ יט וטובי דיהבית
ליך סולתא ומשח ודבש
אוכילתיך יהבתינון קדמיהון
קורבנין לפולחן הלא הואה
כל אלין אמר יי אלהים׃
כ איכא אסגית לארגזא קדמי
כנשתא דישראל די דברת
ית בנך וית בנתך דעתידין
למפק מנהון תולדת קודשא
קדמי ונכיסתינון להין
קורבנין לפולחן הזעירא הות
בעינך טעותיך׃ כא ונכיסת
ית בניא ויהבתינון באעברא
יתהון להין׃ כב וית כל חובי תועבותיך וטעותיך לא אדכרת ית יומין דמלקדמין כד הוית מטלטלא
ושביקא מתעניא בשעבודיך הוית׃ כג מה יהא בסופיך על כל בישתיך נביא אמר ליהוי ליך

הוא כי הוא ושמן בשו״א תחת הוי״ו : עובר כל סיפרא מ״ל במ״א ונתתי את הר שעיר · וכל שאר קריאת חסרים במ״ח מ״ל וסי׳ ויאמר יהואש אל · תחת היותך עזובה ושנואה · ואפיצם כקש · לשום ארצם לשמה · גוים נשמו פנותם · ארם להבל דמה זאת העיר העליזה · מדוע אתה עובר את מצות המלך : לריח י״ו וסי׳ נמסר בסדר ויקרא : לאכול י״ג מ״ל וסי׳ חרש מחר · ויסתר דוד בשדה ויהי היום . ותקח את המשרת דאמנון ותמר · והלחם והקיץ לאכול הנערים . ודבש וחמאה וצאן ושפות . ויצקו לאנשים לאכול . ותזבחים להם לאכול · את הנשיא נשיא הוא · והיה אם כלה לאכול את עשב הארץ · כנשר חש לאכול . הן אעצור השמים ולא יהיה מטר · טוב אשר יפה לאכול ולשתות דקהלת . אין אשכול לאכול :

תולדות אהרן במות טלאות · עקידה שער עג :

את העגל ירד להם המן ונתנו לפניו ואף על פי כן ביום מחר לא פסק וכן מפורש בספר עזרא אף כי עשו עגל ומסכה וגו׳ ומנך לא מנע׳ מפיהם כדי היה למנוע מפיהם ולא מנעת אף כאן אמר ויהי נאם ה׳ אלהים היה הלחם ולא פסק מלירד : (כ) ותקחי · אשר ילדת לי · שנכנסו בבריתי ולי היו ואת לקחת אותם ממני ומתורתי וזבחת אותה להם לאכול שלא אותם ולהעבירם למולך כמו שאמר לשרוף את בניהם ואת בנותיהם באש · ובמדרש אשר ילדת לי מי שהיו לו חמשה בנים נותן מהם ארבעה לעכו״ם ואחד מקלה לבית הספר בא להקריב אחד מבניו למולך מקרי׳ לו את זה שהקלה ללמוד תורה ויונתן יתרגם הפסוק כן איכא אסגי׳ לארגזא קדמי כנישתא וגומר כשעמוד : המעט מתזנותך · כתוב בלא יו״ד וקרי ביו״ד אמר המעט לך מה שהכעסתני בבניך ובבנותי׳ שהיו לי וזבחת אותם להם ולפי שהקשה העבודה הזאת משאר העבודות חזר עוד ואמר ותשחטי את בני אמר בני כמו שאמר אשר ילדת לי : (כב) ואת כל תועבותיך ותזנותיך . ועם כל תועבותיך ותזנותיך שעשית להכעיסני לא זכרת את ימי נעוריך כמה חסדים עשיתי עמך בהיותך ערום ועריה כמפורש למעלה · לא זכרתי כתוב ביו״ד רוצה לומר אני לא זכרתי לך בימי נעוריך מה שאת עתיד׳ לחטא ורחמתי עליך בימי

מצודת ציון

(טז) במות · מקומות גבוהות כמו במתי ארץ (דברים לב) : טלואות . ענין חלוף הגוונים כמו ונעלות בלות ומטולאות (יהושע ט) : (יח) וקטרתי . הוא מיני בושם מעורבבים ונותנים על האש לבריח : (יט) ניחוח . מל׳ נחת רוח : (כא) בהעביר . מל׳ העברה והולכה : (כד) גב . מל׳

מצודת דוד

עכו״ם שלהם : (טז) ותקחי מבגדיך · מן הבגדים שעשיתי לך מהם לקחת ועשית לך מקומות גבוהות במקום פרסום ומהבגדים ההם עשית עליהם מכסאות מטולאות מחלופי הגוונים ועליהם זנית ר״ל שהעמידו העכו״ם במקום פרסום וליפום בכסף וזהב אשר נתתי להם ושם עבדו לו : לא באות ולא יהיה · מעשים כאלה לא באו עדיין בעולם ולא יהיו נעשים עוד דוגמתן : (יז) כלי תפארתך · כלי הקשוט : ותעשי לך · מהם עשית דמות צלמי זכר וזנית עמהם כדרך זונה מופלגת בתכלית הזנות והמשל ר״ל מהכסף והזהב אשר הרביתי להם עשו צלמי עכו״ם להשתחוות להם : (יח) ותכסים . בהם כסות הזונים מתך : ושמני וקטרתי · השמן והקטרת שנתתי לך נתת לפני הזונים : (יט) שהאכלתיך · אשר נתתי לך למאכל : ונתתיהו · אותם נתת את כל אחד מהם לפני הזונים להיות להם לריח טוב ולנחת רוח ר״ל מה שנתתי לך הבאת לקרבן לפני העכו״ם : ויהי · ר״ל כן היה באמת לא תוכלי להכחישו כי אני יודע ועד : (כ) ילדת לי · ילדת ממני : להם לאכול · להזונים להיות להם למאכל : המעט · וכי מעט בעיניך ממה שהלכה אחר הזונות עד שגם עשית את זאת : (כא) ותתנים · נתת אותם להם במה שהיית מוליך אותם להם למאכל הלא לומר בניך המיוחדים לי ללמוד בבית הספר אותם שחטת לעכו״ם : (כב) ואת כל וגו׳ · עם כל התועבה והזנות שעשית לא זכרת בעת ההיא הטובה שעשיתי עמך בימי נעוריך בהיית ערומה מבלי לבוש והיית מתגוללת ורמוסה במנוף הדם עמך בעת הלידה ר״ל לא זכרת הטובה שעשיתי עמך בהוציאך ממצרים מעבודת פרך : (כג) ויהי · ר״ל ומה א״כ יהיה אחר כל רעתך מהו הגמול שתקבל הנה אוי אוי יהיה

רש"י

לך על דלא תבת : (כד) ותבני לך גב . גובה כעין בימוס ומזבח · ותבני לשון בנין : (כה) ותפשקי את רגליך : לפי שדימה אותה לזונה דבר בלשון השתים שיש פיסוק הרגלים אישקישמ"ש בלע"ז : (כו) גדלי בשר . בעלי אבר השמים : (כז) חוקך . מזונתיך כימי שפוט השופטים : ואתנך בנפש שנאותיך · בימי שמשון : הנכלמות מדרכך זמה . תרגם יונתן דאילו שלחית לותהון נביי איתכנעו . ולא היו הולכים בדרכך זמתך : (כח) מבלתי שבעתך · מתוך שלא שבעת בתועבות מצרים : ותזנים · לשון זנות אהאנצאר"ה אאנ"ש בלע"ז : (כט) אל ארץ כנען כשדימה כשדים לא מארץ כנען הם וכך פירושו הוספת לזנות כשדים על של כנענים שהיו סמוכים ליך וזנית להם כבר ויונתן תרגם ותרבי תזנותיך כשדימ' וגדמי' לכנעני' השטופים בעכו"ם ואסגית ית טעוותך לאתחבר' לעמא דכנען למהך בנימוסי כשדאי · ולי נראה כנען כמו סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב) שכן קורא ארץ כשדים ארץ סוחרי' כמו שנאמר (לקמן יז) ויביאהו אל ארץ כנען בעיר רוכלים שמו : (ל) מה אמולה · מקולקלת וכן היהודי' האומללי' (נחמיה ג) וכן כי אומלל אני (תהלים ו) : לבתך · כמו לבך : שלטת · שהרה שלים עליה : (לא) בבנותיך גבך . כמו בבנותך לשון תולדות אהרן ותפשקי · כתובות לנו :

אוֹי לָךְ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ כד וַתִּבְנִי־
לָךְ גָּב וַתַּעֲשִׂי־לָךְ רָמָה בְּכָל־רְחוֹב׃
כה אֶל־כָּל־רֹאשׁ דֶּרֶךְ בָּנִית רָמָתֵךְ
וַתְּתַעֲבִי אֶת־יָפְיֵךְ וַתְּפַשְּׂקִי אֶת־
רַגְלַיִךְ לְכָל־עוֹבֵר וַתַּרְבִּי אֶת־
תַּזְנוּתָיִךְ׃ כו וַתִּזְנִי אֶל־בְּנֵי־מִצְרַיִם
שְׁכֵנַיִךְ גִּדְלֵי בָשָׂר וַתַּרְבִּי אֶת־
תַּזְנֻתֵךְ לְהַכְעִיסֵנִי׃
כז וְהִנֵּה נָטִיתִי יָדִי עָלַיִךְ וָאֶגְרַע
חֻקֵּךְ וָאֶתְּנֵךְ בְּנֶפֶשׁ שֹׂנְאוֹתַיִךְ בְּנוֹת
פְּלִשְׁתִּים הַנִּכְלָמוֹת מִדַּרְכֵּךְ זִמָּה׃
כח וַתִּזְנִי אֶל־בְּנֵי אַשּׁוּר מִבִּלְתִּי
שָׂבְעָתֵךְ וַתִּזְנִים וְגַם לֹא שָׂבָעַתְּ׃
כט וַתַּרְבִּי אֶת־תַּזְנוּתֵךְ אֶל־אֶרֶץ
כְּנַעַן כַּשְׂדִּימָה וְגַם־בְּזֹאת לֹא
שָׂבָעַתְּ׃ ל מָה אֲמֻלָה לִבָּתֵךְ נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהוִה בַּעֲשׂוֹתֵךְ אֶת־כָּל־אֵלֶּה
מַעֲשֵׂה אִשָּׁה־זוֹנָה שַׁלָּטֶת׃
לא בִּבְנוֹתַיִךְ גַּבֵּךְ בְּרֹאשׁ כָּל־דֶּרֶךְ

תרגום

עַל דְּחַבְתְּ וַי לִיךְ עַל דְּלָא תַבְתְּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ כד וּבְנֵית לִיךְ אֱגוֹרִין וַעֲבַדְתְּ לִיךְ רָמָן בְּכָל רְחוֹב׃ כה בְּרֵישׁ כָּל פָּרָשׁוּת אוֹרַח בְּנֵית רָמָתִיךְ וְאַחֵילְתְּ יַת קְדוּשְׁתִיךְ וְאִתְחַבַּרְתְּ לִיךְ לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא וְאַסְגֵּית יַת טַעֲוָתִיךְ עִם כָּל דְּאָדֵי וְאַסְגֵּית יַת טַעֲוָתִיךְ׃ כו וּטְעֵית בָּתַר בְּנֵי מִצְרַיִם קְרִיבַיִךְ מְסַרְבְּלֵי בְּסַר וְאַסְגֵּית יַת טַעֲוָתִיךְ לְאַרְגָזָא קֳדָמַי׃ כז וְהָא אֲרֵימִית יַת מְחַת גְּבוּרְתִי עֲלָךְ וּמְנָעִית טוּבִיךְ וְאַמְסַרִינִיךְ בְּיַד בַּעֲלֵי דְבָבִיךְ כִּפְרָנֵי פְּלִשְׁתָּאֵי דְּאִלּוּ שַׁלְחֵית לְוָתְהוֹן נְבִיֵי אִתְכְּנָעוּ וְאַתְּ לָא תַבְתְּ מֵאוֹרְחִיךְ דְּעֵיצַת חִטְאִין׃ כח וּטְעֵית בָּתַר בְּנֵי אַתּוּר מִדְּלָא יְדַעַתְּ אוֹרַיְתָא וּטְעֵית בְּהוֹן וְאַף לָא יְדַעַתְּ תְּיוּבְתָּא׃ כט וְאַסְגֵּית יַת טַעֲוָתִיךְ לְאִתְחַבָּרָא לְעַמָּא דִּכְנַעַן לִמְהָךְ בְּנִימוֹסֵי כַּסְדָּאֵי וְאַף בְּרָא לָא יְדַעַתְּ אוֹרַיְתָא׃ ל מָה תַּקִּיף הֲוָה רְשַׁע לִבֵּךְ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּמֶעְבְּדִיךְ יַת כָּל אִלֵּין כְּעוֹבָדֵי אִתְּתָא נַפְקַת בָּרָא דְּשַׁלִּיט לָהּ בְּנַפְשַׁהּ׃ לא בְּמִבְנָךְ אֱגוֹרָךְ בְּרֵישׁ כָּל

י"ב מלין תם וב' מלין סוף פסוק וסי' וגם בעליו יומת · וגם הגמלים השקתה · וגם שמו בכליהם · וגם לא שבעת · וגם אני אליך · וגם במכתב לאמר דעזרא · וחברו דד"ה . וגם משרי ישראל דד"ה · וגם נגיד ברית · וגם ילדתי בנים · וגם בהמות שדי . וגם זאת תבל

רד"ק

בימי נעוריך והקרי זכרת מבואר הוא : מתבוססת בדמיך היית · ולמעלה אמר בדמיך לשון רבים והנה אמר בדמך לשון יחיד והענין אחד וכן מכרו דמי הלידה בלשון רבים הנה כדמי עסרה וכשיזכר אותם בלשון רבים מפני שיש מקומות חלוקים כאשר שיוצא הדם מהם והם החדר והצלעים והפרוזדור גם יש מראה דם שונים זה מזה וקרא אותם דרך כלל דם לשון יחיד . פירוש נכתב ביו"ד כמשך : (כג) ויהי אחרי כל רעתך . ויהי כן כמו שהיתה מתחילה ערום ועריה כן היתה אחר שעשית כל הרעה שעשית נשארת בערום ובחוסר כל : אוי אוי לך . כמה פעמים יש עליך לומר אוי שהפסדת כמה טובות בפשיעתך : (כד) ותבני . הפסוק כפול בענין במ"ש כי גב כמו רמה והגב והרמה אמר על המזבחות : (כה) אל כל ראש דרך אל במקום בי"ת כמו ואל הארון תתן את העדות כמו בארון אמר בפרשת דרכים בנית רמתך כדי שיהיה גלוי ונמצא לכל עובר : ותתעבי את יפיך · שהדרך שהיה לך שיוצא לך שם בגוים ביפיך בהדרי אשר שמתי עליך את תעבי אותו ולא ראית בו כמעשיך הרעים שעשית ויונתן תרגם ואחלי' ית קדושתיך והפסר לפרש ותתעבי שם יופא בגליו כלומר שיתעבו אות' לאחרים מרוב הפקרת עצמך לכל : ותפשקי את רגליך לכל עובר · פסוק הרגלים הוא מדרך התשמיש ולפי שהמשילה לזונה אמר כן וענין המליצה הוא שזמנת עצמך לכל עובר שיבא עליך וענין המשל הוא שהפקרת עצמך לעבוד כל עכו"ם שיספר לך כל עובר עליך : תזנותך . כתוב בלא יו"ד וקרי ביו"ד : (כו) ותזני אל בני מצרים · כמו עם : גדלי בשר . אבר התשמיש יקרא בשר רר בשרו או התתים בשרו וכן אמר על מצרים אשר בשר חמורים בשרם ובדרך התשמיש תאות האנשים לגדלי בשר וי"א מגדלי בשר וענין המשל רוצה לומר שהתאוית תאוה גדולה לתועבת מצרים תזנתך לשון יחיד : (כז) והנה נטיתי ידי עליך · להפרע ממעשיך : ואגרע חקך . חק הרסך שנתתי לך הלא הוא ודגש גרעתי אותו ולקחתי אותו ממך : בנפש שונאותיך · ברצון כמו אם יש את נפשכם פרי רוצה לומר ברצון לך נקמה מה שרצו לראות וכן הם שונאות ישראל מקדם שהרי כל הימים נלחמו בהם עד שקם דוד והכניעם : בנות · כתרגומו כפרני פלשתאי : הנכלמות מדרכך זמה · אפילו הן שם שונאותיך נכלמו מדרכך שהיא דרך זמה : (כח) ותזני אל בני אשור · עם בני אשור : מבלתי שבעתך · שבשלא חכמתך אמר לא שבעת בתועבו' מצרים הקרובים אליך עד שזנית עם בני אשור הרחוקים ממך שהאוית גם לתועבותם : ותזנים . ותזני עמם וי"ת מבלתי שבעתך מדלא ידעת אורייתא ותרגם וגם לא שבעת ואף לא ידעת' תיובתא : (כט) ותרבי את תזנותך . גם זה לשון יחיד : אל ארץ כנען כשדימה . יש מפרשים כמו מארץ כנען ואיננו נכון כי מ"כ השמוש הוא הסך מלת אל ולמ"ד השמוש ועוד מה צריך לזכור כנען היה לו לומר מארץ אלא פי' כשמשמעו אל ארץ כנען ויש עובים הכנעניים אשר הוריש ה' מפניך כמעשיהם עשית והרבית את תזנותיך כמו שכתוב כתועבת מכל אשר עשו האמרי אשר לפניו ופירוש אל ארץ כנען כלומר כתועבות ארץ כנען שהיו לארץ כנען וכשדימה רוצה לומר כשדים כלומר הרבית תזנותיך ודמית לארץ כנען ולארץ כשדים בתזנותיך לא שבעת באחד מהן וגם בזאת לא שבעת בדרך שתיכן : דמית בתזנותיך אל ארץ כנען כשהיתה לב בלשון נקבה לגריעות אמולה גזורה כלומר אין לב מתשבה ישרה כאילו היא גזורה ואינה כי לא הבנת כל אשר עשית כי הם מעשים רבים ורעים : (ל) מה אמולה לבתך · וזכר הם מעשי זונה שהיא שליטה בעצמה לעשות כל אשר תתאוה : שלטת · שם תאר בשלם אדרם עורת אמר לזכר שלים ולנקבה שליטה או שולטת בלע"ז גלייררי"א ויונתן תרגם דשליט לה בנפשה : מעשה אשה זונה שלטת · פירוש מעשים מעשים (לא) בבנותיך . לפי שהמקור דומה לשם בא פעמים בלשון רבוי וכן בהוריותיכם בהרעתם ופנין הרבוי רוצה לומר בנינים רבים במזבחות אשר רבים : גבך . כמו שאמר למעלה ותבני גב : עשיתי ביו"ד

מצודת דוד

(כג) אוי אוי לך · יש לך לומר אוי פעמים הרבה לפי מרבית הרעה : (כד) ותבני . כי הנה בנית לך מקום גבוה להיות נראה לכל הזונים לבוא שמה : רמה · בנין רם עשית בכל רחוב להיות מקום מוכן לזנות בכל מקום : (כה) אל כל ראש דרך · בכל ראש דרך מהדרכים בנית בנין רמה ונשאה לזנות למען יהיה נמצא לכל עובר ושב : ותתעבי . את היית מתעב ומתאס יפייך להראות לכל מי שירצה ולא היית מסתיר אותה כדרך שמסתירים דבר נחמד ויקר : ותפשקי · הרחבת רגליך זה מזה לכל עובר להיות מוכן לו לזנות ותאד הרבית בזנות ר"ל עשית מזבחות לעכו"ם בכל מקום ובפרסום רב ואתה בעצמך תעבת הנאתך כי ע"י מעשיך היה נלקחת ממך כי כל העכו"ם שראית עבדת : (כו) ותזני . זנית עם בני מצרים הקרובים לארצך על כי המה גדלי בשר גדלי אברי המשגל וכן נאמר בהם אשר בשר חמורים בשרם (לקמן כג) כי כן דרך אשה זונה התאוות להבעל לגדלי בשר ר"ל עבדתם פסילי מצרים : להכעיסני . ר"ל מרבה היית בזנות עד שא"א שתהיה הכל לתאבון כ"א הכוונה היתה להכעיסני ויאמר כן על כל העכו"ם : (כז) נטיתי ידי · להכות בך : ואגרע · חסרתי ממך חוק המזון שקבעתי לך ומסרתי אותך ברצון שונאיך לעשות בך רצונם והשונאים היו בנות פלשתים אשר המה נכלמות ומתביישו' מדרכך דרך זמה כי כן דרך נשים נוטות שהנה מתביישות בגרועות הפלגת הפקר בזנות וכאומר והנה בנות פלשתים הנה טובות וכשרות ממך ר"ל חסרתי מישראל רוב הטובה שהשפעתי להם מאז ומסרתיך ביד פלשתים הטובים ממך במעשיהם : (כח) ותזני · עכ"ז לא לקחת מוסר וזנית את בני אשור על כי לא היית שבעה מזנות בני מצרים : ותזנים · ועמהם זנית וגם בהם לא שבעת : (כט) ותרבי · והרבית לזנות עם אנשי ארץ כנען כשדים שהיו אנשיה סוחרים וכן נאמר בהם ויביאהו אל ארץ כנען בעיר רוכלים שמו (לקמן יז) : וגם בזאת · אף בזנות הזאת לא שבעת והחזקת עוד לזנונים אחרים ר"ל אף במסרתיך ביד פלשתים לא עזבת דרכך ועבדת לפסילי אשור וכשדים והחזקת עוד לפסילי יתר העמים : (ל) מה אמולה לבתך · מה מאד גזורה לבתך ונכרתה ממני במה שתעשי את כל אלה שהמה מעשה אשה זונה המושלת בביתה שאז עושה זנותה בפרסום רב על כי לא ימצא מי ימחה בידה : (לא) בבנותיך במה שתבנה לך

מצודת ציון

(כד) גב . מלשון גובה : רמה . מלשון רם וגובה : (כה) אל כל · בכל ובא מלת אל במקום בי"ת וכן ואל הארון (שמות כה) ור"ל ובהארון : ותתעבי · מלשון תעוב ומיאוס : ותפשקי · ענין פתיחה והרחבה כמו פושק שפתיו (משלי יג) : (כו) אל בני מצרים · את בני מצרים : בשר · כן יקרא אבר התשמיש וכן רר בשרו (ויקרא טו) : (כז) ואגרע · מל' גרעון וחסרון : חקך · ר"ל מזון קבוע וכן ואכלו את חוקם (בראשית מז) : בנפש · ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (שם כג) : הנכלמות · מלשון כלימה ובושה : זמה . ענינו גנות ורשע כמו כי זמה עשו (שופטים כ) : (כט) כנען · ענינו תגר וסוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב) : כשדימה הה"א כמו בא לבסוף בסוף התיבה במקום למ"ד בתחלת התיבה (תהלים לא) : (ל) מה אמולה . גזורה ונכרתה כמו כי אומלל אני (שם ו) : לבתך . מלשון לב : שלטת . מושלת ונכרתגים : (לא) גבך . ענין לשון גובה כמו

ביו"ד נוספת בסוף וכן לא הייתי והקרי בלא יו"ד כמנהג כי אין יו"ד לנקבה אחר תי"ו הנמצאת אף על פי שנהגו כן במקומות אחר כ"ף הנמצאת כמו עותיכי נעוריכי תחלואיכי לא נהגו כן אחר תי"ו הנמצאת: לקלס אתנן. בזה לא היית כזונה כי הזונה לועגת על האתנן ומבזה אותו כדי שיוסיף לה עוד בועלה אבל את כמו זונה מתאוה אל הזנות תאוה גדולה עד שכל אתנן טוב בעיניה והשיגו שאות שבהשגלה עוד אלא שמרוב תאותה היא תתן אתנן כמו שאמרו ואת נתת את נדניך וזהו דרך משל על רוב תאות ישראל לאלהים אחרים עד שמבקשים מיני העבודות בכל מקום והוכרים שלוחים ומשלחים כסף וזהב לאלהי העמים ומיקרים עכו"ם שלהם בעיניהם וזהו ההפך כל עם כי כל גוי עובד אלהיו ומבזה אלהי עם אחר ולפיכך אמר ויהי בך הפך מן הנשים: (לב) האשה המנאפת. כן עשית את תחת האל לקחת אלהים אחרים וכתב זה הפסוק לבאר כל המשל כי כל מה שנזכר בענין התשמיש הוא משל לעכו"ם: (לג) לכל זונות יתנו נדה. מתן הזונה יקרא נדה וכט"ן תמורת ה"א ו"ה נתת את נדנך ורז"ל הרגילו זה הלשון במכר הבתולות כי מה שמביאה אשה לבעלה יקראו אותו נדוניא וי"ת אגרו כמו אתנן: ותשחדי. בקמץ חטף החי"ת וענין הפסוקי' האלה ככר פירשנוהו: (לד) ויהי בך. ואחריך לא זונה. הוי"ו עם הדגש אמר כמו שבך הפך מן הנשים שהיו עד הזמן הזה כן אחריך לא יהיה כמותך ופי' ולא זונה לא נעשה ולא יעשה במעשה הזנו' כזנותך והוא מן שלא נזכר פועלו מהדגוש: ותהי להפך. אמר ותהי לשון זכר כמו שזכרנו כמה פעמים כי ידבר כנגד הכנס' פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה: (לה) לכן. מבואר הוא: (לו) כה אמר ה' אלהים יען השפך נחשתך. פי' תחתיתך ובאמרו אחריו ותגלה ערותך הוא כפל ענין במלות שונות כי ענין השפך כענין ותגלה כי הדבר הנשפך נגלה ונראה וענין נחשתך כענין ערותך כי תחתי' האשה היא הערוה ונחשתך תחתך כמו וחרה נחשתה וכן בדברי רבותינו ז"ל נחשתו של תנור פירוש תחתיתו ויונתן תרגם חלף דאתגליאת בהתתיך וענין זה המשל כי נגלו מעשיה הרעים לעיני כל העמים בקבלה עונש על מעשיה הרעי' ובענין זה אמר הושע אגלה את נבלות' לעיני מאהביה: מאהביך. הם שהיית מאהבת ומתחברת להם לעבוד עכו"ם שלהם: וכדמי בניך. בכ"ף פירוש כאותו החטא קבלת עונש מדה כנגד מדה את לא חמלת על דמי בניך שזבחת להם לעכו"ם גם אני לא אחמול על דמך והבאתי עליך חרב נוקמת נקם ברית: אשר נתתי. מהם לגלולים שזכר: (לז) לכן. אשר ערבת עליהם. כמו יערב עליו שיחי ענין ההנאה וההכשר: על כל אשר שנאת. כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים כלומ' הנני מקבץ אותם הגוים שאהבת עם אותה שנאת' וכולם יבאו עליך מסביב להחריב ארצך והם גלוי הערוה: וראו את כל ערותך. על דרך משל: (לח) ושפטתיך משפטי נואפות ושופכו' דם. כי יש עליהם שני משפטים משפט הנאוף ומשפט שפיכות דם כי האשה המנאפת פעמים שהיא שופכת דם כי יבאו אליה שני זונים ויתקוטטו זה עם זה עליה או יבא בעלה שתאוס בבית וימצא המנאף עם אשתו ויהרגנו או המנאף יהרג את בעלה כן את נואפת תחת אישך שהוא האל יתברך על דרך משל ושפכת דם נקי דם בניך והבוניך לעכו"ם: ונתתיך דם חמה וקנאה: כתרגמו ואמסרינך לקטול ברוגז ובחמ' כי אני יש לי חמה עליך כי את הכעסת אותי במעשיך הרעים גם קנאה כי קנאת אותי בלא אל וכן אמר במשלי שאמר כי קנאה חמת גבר ולא יחמול ביום נקם: (לט) ונתתי אותך בידם. ביד האוהבים והשונאים שזכרים

תרגום

פרשות אורח ורמתך עבדת (עשית ק')
בכל רחוב ולא הוית כנפקת
ברא דמתהניא באגרא:
לב כנשתא דישראל דמיא
לאתתא דרחימא על בעלה
ומזניא עלוהי שבקת ית בעלה
וטעת בתר נוכראין: לג לכל
נפקת ברא יהבין אגר ואת
אהנית ית אגריך לכל רחימך
ושחידת יתהון למיתי עלך
מסחור סחור בטעותיך: לד והוה
ביך שנו כנשתא דישראל מן
מדינתא בטעותיך ובתריך לא
הות דטעית כותיך ובמתניך
אגר ואגר לא אתיהב ליך
והוית לשנו: לה בכן דעובדהא
כנפקת ברא כנשתא דישראל
קבילו פתגמא דיי: לו כדנן
אמר יי אלהים חלף דאגליאת
בהתתיך ואתחזית קלוניך
בדטעית בתר רחימיך וית
כל חובי פולחן טעות תועבתיך
ובחובת דם בניך דנכיסת
להין: לז בכן הא אנא מכניש
ית כל רחימיך דאתרעית
למטעי בתריהון וית כל
דרחימת עם כל דשנית
ואכניש יתהון עלך מסחור
סחור ואגלי בהתתיך להון
ויחזון ית כל קלוניך:
לח ואתפרע מניך פורענות גיפן ואשדת דם ואמסרינך לקטול ברגז ובחימה:

מקרא

ורמתך עשיתי בכל־רחוב ולא־
הייתי כזונה לקלס אתנן: לב האשה (היית ק')
המנאפת תחת אישה תקח את־
זרים: לג לכל־זונות יתנו־נדה ואת
נתת את־נדניך לכל־מאהביך
ותשחדי אותם לבוא אליך מסביב
בתזנותיך: לד ויהי־בך הפך מן־
הנשים בתזנותיך ואחריך לא זונה
ובתתך אתנן ואתנן לא נתן־לך
ותהי להפך: לה לכן זונה שמעי
דבר־יהוה:
לו כה־אמר אדני יהוה יען השפך
נחשתך ותגלה ערותך בתזנותיך
על־מאהביך ועל כל־גלולי
תועבותיך וכדמי בניך אשר נתתי (נתת ק')
להם: לז לכן הנני מקבץ את־כל־
מאהביך אשר ערבת עליהם ואת
כל־אשר אהבת על כל־אשר
שנאת וקבצתי אתם עליך מסביב
וגליתי ערותך אלהם וראו את־
כל־ערותך: לח ושפטתיך משפטי
נאפות ושפכת דם ונתתיך דם
חמה וקנאה: לט ונתתי אותך בידם

רש"י

לשון בנין: לקלס אתנן. לדבר ולהתהלל באתנן יפה שנותנין לה וכן כל לשון קלס לשון דבור פורלי"ר בלע"ז: אתנן. הוא לשון שכירות לוי"ר בלע"ז: (לב) האשה המנאפ'. את האשה המנאפת: תחת אשה וגו'. בהיות תחת בעלה נותנת עיניה באחרים: (לג) נדה. מוהר: בתזנותיך. מרוב זנות שהיה ביך עשית כן: (לד) לא זונה. לא מנה לכל זונה כזנותך: (לו) השפך נחשתך. הוא לשון שולים שקורין פונ"ז בלע"ז וכן הרבה בסדר טהרות נחשתו של תנור: השפך נחשתך מרוב תאות זנות היה מקורך זב: ועל כל גלולי תועבותיך. ויען כל גלולי תועבותיך: וכדמי בניך. ובעון דמי בניך אעשה לך הרעה הזאת המפורשת בענין הנני מקבץ וגו': (לז) ערבת. מאלא"ש בלע"ז: (לח) ונתתיך דם חמה וקנאה. ואסגירך להורגי בחימה וקנאה וכעס

אתנן ח' פותחין בליש' בקריאה וסי' לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב. ויהי בך הפך מן הנשים תניינא דפסוק. ושרפו בתוך באש. כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן ב' בפסוק: אלהם ז' חס' בסיפרא וסי' לכן הנני אקבץ. בן אדם דבר אל זקני. איש שקוצי עיניו השליכו. ואמר אליהם מה הבמה. על הדם תאכלו. כה תאמר אלהם. ודבר אלהם ר"פ:

תולדות אהרן ויהי בך. עקידה שער נב: ובתתך. ע"ז תמורה כט: לכן זונה. עקידה שם: נחשתך. נדה מא:

מצודת ציון

כמו וקלסה לכל הארצות (לקמן כב): אתנן. כן יקרא מתן הזונה כמו לא תביא אתנן זונה (דברים כג): (לג) נדה. על מתן הזונה יאמר וקרוב הוא ללשון נדוניא המוזכר בדרז"ל: ותשחדי. מל' שוחד: (לו) נחשתך. ענינו תחתית הדבר וכן וחרה נחשתה (לקמן כד) ובמשנה למטה מנחשתו של תנור (כלים פ"ח): גלולי. המאוסים כגלל של רעי: (לז) ערבת. ענין נעימות ומתיקות כמו ושנתי ערבה לי (ירמיה לא): על כל. עם כל וכן ויבאו האנשים על הנשים (שמות לה): (לח) וקנאה. ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב): (לט) ונתצו. ענין שבירה

מצודת דוד

לך מקום גבוה בראש כל דרך מהדרכים למען יהיה נמצא לכל עובר ושב מקום ניכר לזנות עמך ובנין רם עשית לך בכל רחוב להיות מקום מוכן לזנות בכל מקום: ולא היית כזונה. ר"ל לא היית כשאר הזונות המלעגת על מיעוט האתנן למען ירבו לה וכאלו אין חמדתה על הזנות כ"א על שכר האתנן כי אתה לא שאלת אתנן כי חמדתך על הזנות לבד ר"ל הנה מהראוי הוא שהאלהים הנעבד ישפיע טובה לעובדיו ואתה הנה על חנם עבדת להם: (לב) האשה המנאפת. ר"ל אתה היא המנאפת בעלה אשר הנאף מאהבת הניאוף ויותר מזה שגם בהיותך יושבת תחת הבעל ואיך מסירה מתשמיש בעל"ז תקח את זרים לזנות עמהם: (לג) לכל זונות. הדרך הוא אשר נותנין אתנן לזונות ואתה נתת אתנן משלך לכל האוהבים אותך: ותשחדי. נתת להם שוחד לבוא אליך מסביב לזנות עמך: בתזנותיך. בעבור מרבית חשק הזנות שיש בך: (לד) ויהי בך. הדרך שבך הוא בהפך משאר נשים זונות וזהו בעבור מרבית חשק הזנות שיש בך: ואחריך. בזמן שיבוא אחריך לא יהיה זנות בזה האופן: ובתתך. עתה יפרש במה הוא ההפך ואמר במה שנתן אתנן לזונים ולא נתן לך אתנן מהם ובזה תהיה בהפך משאר הזונות ר"ל מהראוי הוא שהאלהים הנעבד ישפיע טובה לעובדיו ואתה היית בהפך כי אתה מקריב להם קרבנות ומפייס בכסף וזהב משלך: (לה) לכן. הואיל וכן עשית מאהבת הזנות לכן אתה הקרויה זונה אמיתות שמעי דבר ה': (לו) יען השפך נחשתך. בעבור שהתחתית היא ערוה אשר שהיא בתחתית הגה אותה גלים לכל כדבר הנשפך שהוא המגולה ונראה: ותגלה ערותך. כפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור: בתזנותיך. בעבור תשוקת הזנות שהיה בך על מאהביך: ועל כל. ובעבור כל התועבות המאוסים שעשית: וכדמי. ר"ל בעבור הגמול הראוי להיות בעבור עון דמי בניך אשר שחטת להם למאכל: (לז) אשר ערבת עליהם. אשר נעמה עליהם וקבלו הנאה ממך על כל: עם כל אשר שנאת: וגליתי ערותך. זהו הבזיון שעושים לזונות להעמידם ערומה בגלוי ערוה לפני כל ור"ל אקבץ עליך כל העובדי כוכבים האוהבים והשונאי' והם יחריבו ארצך: (לח) משפטי וגו'. תקבל גמול עון הנאוף ועון הדם של הבנים ששחטת להם למאכל: ונתתיך. אתן בך שפיכת דם בחמה וקנאה: (לט) בידם

שאהרים: ערום ועריה. כמו שמלאתי' בעת שהתגלתי עליך והרסו גבך כמו שפירש כי על המזבחות אמר וינתן הרגם ויפגרון שת יך ויתרעון רמתך ושלמעלה גב וגבך הרגם יומתן לגורה לגורך:
(מ) והעלו. אלה הזוכרים יקבלו עמהם קהל מבאר העמים ואמר והעלו כי ארץ ישראל גבוה מכל הארצות: ורגמו אותך באבן. כמשפט המנאפות שרוגמים אותם באבנים לא שימיתוה וכן וירגמו אותו אבן הנאמר בעכן ופירש אדוני אבי ז"ל כי אחר שאמר מלינת המשל והשבתי' מזונה נראה שדבר בזונה שהוא באבנים ושמו בה דקירות חרב ושרפו ביתה וכל השפטים האלה לבושת ולכלימה עד שתהיה נבזה ושפלה בעיני כל ולא יבאו אליה עוד מנאפים ועל כרתה תהיה נשבתת מהיות זונה ואפילו אם תת היא אתנן לא יבואו עמה כי תשאר נמבזה ושפלה בעיני כל ועמן המשל שהוא הריסת החומות שמשליכים בקלע ובדיק אבנים גדולות אל החומה להפילה כמו שנאמר נקיר הרסם וישמו סקלעים ויכוס: ובתקוך בחרבותם. כתרגומו ויבזעוך בסיפיהון: (מא) ושרפו. כי כן עושים לנואף המנאפות ולענין המשל כמו שכתוב וישרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת בתי ירושלם: שפטים. סקילה שריפה והרג: לעיני נשים רבות. כדי שיוסרו הנשים שבארצות ולענין המשל כתרגומו לעיני מדינן כי"א רוצה לומר אנשי המדינות אלא שהמדינות קורא אותם נשים בדרך משל: והשבתיך מזונה. מהיות זונה וכן ויסירה מגבירה מהיות גבירה והכחידם מגוי מהיות גוי. וענין המליצה פירשנו וענין המשל כי מיום שהרגה ירושלם לא עבדו ישראל אלהים אחרים: (מב) והנחתי. אחר שהגליתיך מארצך והחרבתי ארצך הנה לקחתי נקמתי ממך ונחה חמתי ושככה ואין לי עוד קנאה וכעס כי נשבתה ממך עבודת אלהים אחרים: (מג) יען. וכל זה עשיתי לך בעבור שלא זכרת כל החסדים שעשיתי עמך בימי נעוריך כשמצאתיך ערום ועריה והרגזת והכעסת אותי בעבודת אלהים אחרים: ותרגזי. זה לבדו פעל יוצא מן הקל: זכרתי. כתיב ביוד יתירה כסוף: וגם אני הא דרכך בראש נתתי. אתה עשית את כל התועבות האלה גם אני הנה ראיתי שנתתי את דרכך בראש ולקחתי נקמתי ממך: הא. כמו הנה וכן הא לכם זרע: ולא עשיתי. היו"ד יתירה בכתוב וכבר פירשתי זה ופי' ולא עשית את הזמה על כל תועבותיך כמו שהיית עושה התועבות ואני הייתי מעיד בך יום יום שתשוב מדרכך הרעה ולא עשית כמחשבה שהיה עליך לעשות כלומר לא נתת אל לבך איך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים שהוציאני מבית עבדים ונתן לי ארץ נחלה ועשה לי כמה טובות וכמה חסדים כל זה לא נתת אל לבך ועל הדרך הזה פי' ולא עבדת לך עצה לשוב מכל תועבותיך: הנה כל המשל. ענין משל ומליצה משל שאומרים בני אדם: כאמה בתה. כמעשה האם כן עושה הבת עליך יאמרו זה המשל והאם היא על דרך משל ארץ כנען והבת היא כנסת ישראל וכנסת תקרא בת כמו שכתוב בת ירושלם בת אדום וכמו את עשית כמעשה ארץ כנען וכנה ישאו עליך כל מושל כאמה בתה: כאמה. בה"א רפה בהם בה"א מפיק ומלינו עם הכנוי לענין הדמיון: (מה) בת אמך. את באת דומה לה כמעשה עד שיאמרו עליך בת אמה היא וכמו שגעלה היא אישה ובניה כמו שכתוב כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם והגעל והקיאה ענין אחד וכניה מבל על המלך והעם דרך פרט כי על דרך כלל העם היה הכנסת והיא הבת כן בת ירושלם געלה תלכה ועמה ואחות אחותך וכן אם אחות אחותך סדום שדומים מעשיך למעשיהם שהיו אנשי חמס ותועבות אחרים וכן את כמוהו ואמר אחותך לפי שהיתה שכנה לה ואמר געלו שבון רבים על סדום ועמורה ואמר אחותך דרך כלל כי סדום היה עיקר המלכה אנשיהן ובניהן מלכיהם ועמם וכל היקום אשר גם כי נספתה בארץ: אמכן חתית ואביכן אמרי. ידמה למעשיכן כי אמכן היתה חתית ואביכן היה אמרי שמעשיהם כמעשיכם ולא כן אלא אמכן ואביכן היו צדיקים אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ונשיו ולא למדתן ממעשיהם הטובים אלא למדתן מעשה הארץ אשר באתן בה כאילו אמכן ואביכן היו אמורי' וחתים והאל' שהאומות ההם יושבי הארץ: (מו) ואחותך הגדולה. רוצה לומר הגדולה

וכעס: (מ) והעלו נגך בנייני גובהי נימוסים: רמותיך: לשון במות: (מ) ובתקוך. אין לו דמיון וי"ת ויבזעונך אישפרופ"ר ארניסו"ן בלע"ז: (מא) והשבתיך מזונה. מהיות עוד זונה: (מג) הא. כמו הנה: ולא עשית את הזימה. אף על פי שאני נתתי דרכך בראשך לא עשית עלה לתת לב על תועבותיך לשוב מהם. כל זימה שבמקרא לשון עלה הוא יש לטובה ויש לרעה: (מד) כל המושל. לשון מושל וחידה הוא: כאמה בתה. ה"א של כאמה אינה מפיק ה"א לפי שאינה משמשת כלום אלא כאם כן בת: (מה) בת אמך. אומה של כנען אשר ירשתם את ארצם: גועלת אישה ובניה. אשר הרגו תועבותם עד כי געלה והקיאה הארץ את יושביה האבות והבנים יחד: ואחות אחותך. סדום הסמוכה לארץ ישראל: אמכן חתית וגו'. ת"י הלא אמכון שרה ביני חתאי הוות ולא עבדת כעובדיהון ואבוכון אברהם ביני אמוראי ולא הליך בעיצתהון: (מו) על שמאולך. לפי שנחלת יהודה בגבול דרומי של

ו' והרסו גבך ונתצו רמתיך והפשיטו
אותך בגדיך ולקחו כלי תפארתך
והניחוך עירם ועריה: ם
40 והעלו
עליך קהל ורגמו אותך באבן
ובתקוך בחרבותם: 41 ושרפו
בתיך באש ועשו בך שפטים
לעיני נשים רבות והשבתיך מזונה
וגם אתנן לא תתני עוד:
42 והנחתי חמתי בך וסרה קנאתי
ממך ושקטתי ולא אכעס עוד:
43 יען אשר לא זכרתי את ימי
נעוריך ותרגזי לי בכל אלה וגם
אני הא דרכך ׀ בראש נתתי נאם
אדני יהוה ולא עשיתי את הזמה
על כל תועבתיך: 44 הנה כל
המשל עליך ימשל לאמר כאמה
בתה: 45 בת אמך את גערת
אישה ובניה ואחות אחותך את
אשר געלו אנשיהן ובניהן אמכן
חתית ואביכן אמרי: 46 ואחותך
הגדולה שמרון היא ובנותיה

ל' ויפגרון שוריך ויתרעון רמתיך
וישלחון יתיך לבושי יקריך
ויסבון מני תושבחתיך
וישבקוניך מטלטלא ושביקא:
מ ויסקון עלך משרין וירגמון
יתיך באבני קלע ויבזעוניך
בסיפיהון: מא ויוקדון בתיך
בנורא ויעבדון ביך פורענות
דינין לעיני מדינן סגיאן
ואבטלניך מלמהוי כנפקת
ברא ואף אגר לא תתנין עוד:
מב ואניח חמתי ביך ותעדי
קנאתי מניך ואסיף ולא יהא
רוגזי עוד: מג חלף דלא
אידכרת ית יומי דמלקדמין
והוית מרגזא קדמי בכל אלין
ואף אנא פורענות אורחתיך
בריש יהבית אמר יי אלהים
לא עבדת ליך עיצה למיתב
מן כל תועבתיך: מד הא כל
דמתיל עלך ימתול למימר
כעובדי אמא כן ברתא
מה למה הוית ברתא לארעא
דכנען למעבד כעובדי עמא
דאיתרחיקו אבהן עם בנין
ואחתא לסדום ועמורה
דאשתיציו עמהון אבהן עם
בנין הלא אמכון שרה ביני חתאי הות ולא עבדת כעובדיהון ואבוכון אברהם
ביני אמוראי ולא הליך בעיצתהון: מו ואחתיך רבתא שומרון היא וכפרנהא דיתבא

כ' והפשיטו ג'. י"ו מ"ל כלי נקנה. י"ו מ"ל. ל'. ג'. כ'. כ' חסר וי"ו. זכרת ק'. ל' כ' כמלעים פסוק. ג'. ל"ב עשית ק'. כ' כ"כ. ר"פ בספר. ל' וחסר. ג'. כ' ז כ'.

תא ג' וסי' הא לכם זרע וזרעתם. וגם אני הא דרכך בראש נתתי. הא כדי פרזלא מתערב: ואביכן ב' וסי' ואביכן התל בי והחליף. אמכן חתית ואביכן אמרי:

תולדות אהרן: כאמה בתה (סנהדרין כ)

מצודת דוד

ביד הבאים עליך: והרסו. הם יהרסו הבניינים הגבוהים שעשית להיות מוכן לזנות: ונתצו. כפל הדבר במ"ש: עירום ועריה. ערומה ובגלוי ערוה כאשר היתה אז בהלקחה ר"ל האויב יהרוס בתי הבמות ויקח ממך כל חמדת העושר: (מ) והעלו. הבאים יעלו עליך קהל רב וירגמו אותך באבן ויבקעו גופך עם החרב: (מא) שפטים. משפט סורעניות: לעיני נשים רבות. למען יהיה לך לכלימה: והשבתיך. אסיר אותך מהיות עוד זונה כי לא ישנה עוד פי אליך: לא תתני. כאומר אם תהיה מתועבה בעיני הכל תחדל מלתת אתנן הואיל ולא יועיל ר"ל בהיותך גולה ומבולבל לא תלך עוד אחר עכו"ם ולא תקריב להם קרבנות: (מב) והנחותי. וכאשר אשלם הגמול תנוח חמתי אשר היתה בך ותסור כעסי ממך ואשקום מן הכעס: (מג) ימי נעוריך: הטובה שעשיתי עמך בימי נעוריך: ותרגזי לי: הכעסת אותי בכל אלה הדברים: וגם אני. כמו שעשית אתה תעשה כן גם אני והנה גמול דרכך נתתי בראשך: ולא עשית. אשר דרך הימה וכי לא עשית את הזכר סהיה טפך על כל אלה התועבות שעשית: (מד) כל המושל. כל הממשיל משלים יאמר עליך בדרך משל כמעשה האם כן המה מעשה הבת ר"ל כמעשה אנשי כנען שנגרשו מן הארץ כן מעשה ישראל שנשארו במקומה: (מה) בת אמך את. במעשיך את ניכרת שאתה בת אמך אשר הקיאה את אישה ובניה גם מלכם ויתר העם ר"ל דומה אתה במעשיך לאנשי הכנעני אשר בעוונם גלו מן הארץ כמ"ש ותקיא הארץ את יושביה (ויקרא יח): ואחות אחותך את. במעשיך את נכרת שאת אחות אחותך והוא סדום ובנותיה אשר בעוונם הקיאו אנשיהן ובניהן כי ספו תמו: אמכן חתית. בתועבותיהן נראה כאלו אמכן היתה מבנות חת וכאלו אביכן היה מאנשי האמורי: (מו) ואחותך. והנה אחותך שומרון הגדולה ממך בכבוד שבטים והאוכלוסין היא יושבת בשמאלך בפאת הצפון ואחותך סדום הקטנה ממך במספר האוכלוסין היא יושבת בימינך בפאת הדרום

מצודת ציון

שבירה והריסה: והפשיטו. ענין הסרת המלבוש: ועריה. מגולה ערוה: (מ) קהל. קבוץ עם: ורגמו. ענין השלכת אבנים: ובתקוך. ענין בקיעה כי תרגומו בקעו ויבזעוניך וכן ויבקעו המים (שמות יד) ת"א ואתבזעו מיא: בחרבותם. מלשון חרב: (מא) והשבתיך. ענין בטול והסרה כמו שבת נוגש (ישעיה יד) והשבתי חמתי (לקמן כא): קנאתי. כעסי: ושקטתי. ענין מנוחה: (מג) ותרגזי. ענין כעס: הא. כמו הנה וכן הא לכם זרע (בראשית מז): הזמה. ענין גנות ורשע: (מד) המושל. מל' משל ומליצה: (מה) געלת. ענין הקאה והפלטה אל החוץ וכן שורו עבר ולא יגעיל (איוב כא)

הגדולה ממך כי במלכות שמרון היו עשרת השבטים : על שמאלך . כי חלק יהודה היה לדרום וחלק יוסף לצפון : (מז) ולא בדרכיהן הלכת . אלא רע מהן : וכתועבותיהן עשית . ולא כתועבותיהן אלא רע מהן : כמעט קט ותשחיתי מהם • מעט קט זמן עמדת אחרי גלות שמרון : ותשחיתי מהם . מסדום ומשמרון כי גלות שמרון היה בשנת שש לחזקיהו ונשארו ממלכותו עשרים ושלש ומלך מנשה בנו אחריו והרשיע מכל אשר לפניו וזה מעט קט שאמר עשרים ושלש שנה אלה : קט . כמו מעט ונכפל במלות שונות למעט יותר : (מח) חי אני . אם עשתה • כי הם לא המירו אלהיהם ואת המירות כבודך בלא יועיל ואפשר ג"כ במעשים רעים השחיתה ממנו : (מט) הנה זה היה . סדום אחותך • גאון היה לה שבעת לחם ושלות השקט היה לה למה היה לה גאון לפי שהיה לה שובע לחם ושלות השקט והמיכות שלוה אל השקט לרוב השלום : שבעת • שם או תאר בהלה שפלת קומה ומעט היה לה אל ושלות השקט : (נ) ותגבהינה • כמו ותגבהנה אלא בא כן לזווג המלות מפני מלת תעשינה או יאמר כן בלא זווג כמו תבאנה ותבאינה ואמר ותגבהינה לשון רבו' על סדום ובנותיה מזכר ויהיה פירוש ואסיר אתהן שהשחתי את העם והערים כלם לפי שהפכתי אותה שלא יהיה שם ישוב וזהו ואסיר או יהיה פי' ותגבהינה על סדום ועל שמרון שזכר ויהיה פי' ואסי' זאת בגלותו זאת בהשחתה ופי' כאשר ראיתי כמו שנראה לי כי משפטם כן או פי' כאשר ראיתי כמו שאמר בסדום ארדה נא ואראה והנכון כי פי' ותגבהינה ואסיר אתהן על סדום ובנותיה כי זכר סדום בפרט אחר שזכר אותה בכלל עם שמרון וכן פרט אחר זה שמרון ואמר : (נא) ושמרון • מהנה • משמרון ובנותיה : ותצדקי את אחותך . כשאדם רואה תועבותיך חושב אחותך צדיקה כנגד מעשי' הרעי' כאילו את שמת אחותך צדיקה כנגד מעשיך : אחותך • כתיב לשון יחידה וקרי אחותיך לשון רבות שכתיב על שמרון וקרי על שומרון וסדום : עשיתי • כתוב ביו"ד יתירה : (נב) גם את . אשר פללת לאחותך . פירוש שמרון אמ' קודם שחטאת היית שופטת אותה ומחייבת אותה על רשעה כמו שאמר אביה מלך יהודה לירבעם מלך ישראל ועמכם עגלי זהב ואנחנו ה' אלהינו ולא עזבנוהו כי שומרים אנחנו את משמרת ה' אלהינו ואתם עזבתם אותו וכן אחר כן כי מלכי יהודה היו טובים ברוב עד אחז וחזקיהו היטב מה שהרע אחז אבל ממנשה והילך היו רעים ועובדי עכו"ם לבד מיאשיהו אם כן ראוי לך שתכלמי בחטאתיך אשר התעבת מהן : תצדקנה ממך . כי עתה הם צדיקות ממך ואמר לאחותך לשון יחיד על שמרון ואחר כן אמר מהן ואמר תצדקנה ואמר אחיותך לשון רבים אמר כן על בנות שמרון או כלל סדום עם שמרון : אחיותך . בא ברבוי הנקבות לבד בלא רבוי הזכרים וכן והפלא ה' את מכותך והדומים להם ופירוש שאי כלימתך ענין סבל כמו שאתי עליך חרפה ות"י קבילי את כנעותיך : בצדקתך . מקור בתוספת ה"ו : (נג) ושבתי את שביתהן . כולם בזה הפסוק שבי' כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו ובשורק שבותהן : שביתי' . כתיב וקרי בחירק וביו"ד : בתוכהנה • מלה מורכבת מן יחידה ורבו' כי ליחידה אמר בתוכה ולרבות בתוכן ובתוספת ה"א בתוכהנה וטעם ההרכבה כי בתוכ' רוצה לומר בתוך שבית שמרון כי הם עם אחד וכיון שסדום שבה לכן אמר בתוכהנה וטעם זה תשובה שאומרים שהנחמות כבר עברו והנה סדום היום עדין בהפיכתה כמו שהיתה ולא שבה עדין ישוב : (נד) למען . בנחמך אותן לפי שאת הרשעת מהן יתאלו נחמם בך

על שמאליך ואחתיך דזעירא
מניך דיתבא מימינך סדום
וכפרנהא: מז ואלו באורחתהון
הליכת וכתועבתהון עבדת
חסוך הוה חוביך אלהין
דאסגית לחבלא מנהון בכל
אורחתיך: מח קים אנא אמר
יי אלהים אם עבדת סדום
אחתיך היא וכפרנהא כמא
דעבדת את וכפרניך: מט הא
דין הוה חוב סדום אחתיך
גאותנין סבעין לחמא ושליוא
ושדוכיא הוה לה ולכפרנהא
ויד מסכנא וחשוך לא אתקיפת:
נ ואתרברבא ועבדא תועיבא
קדמי ואגליתי יתהין כמא
דגלי קדמי: נא ושומרון כפלגות
חוביך לא חבת ואסגית ית
תועבותיך מנהון חכית ית
אחתיך בכל תועבתיך
דעבדת: נב אף את קבילי
אתכנעותיך די בעית לאחתיך
בחוביך דאתעיבת מנהין
זכין מניך ואף את בהתי
וקבילי אתכנעותיך בדזכית
אחותיך: נג ואתיב ית עמהן
להן ית עמא דסדום
וכפרנהא וית עמא דשמרון
וכפרנהא ואתיב גלות עמיך
ביניהון: נד בדיל
דתקבלין את כנעותיך
ותתכנעין מכל דעבדת

הַיּוֹשֶׁבֶת עַל־שְׂמֹאולֵךְ וַאֲחוֹתֵךְ
הַקְּטַנָּה מִמֵּךְ הַיּוֹשֶׁבֶת מִימִינֵךְ סְדֹם
וּבְנוֹתֶיהָ: מז וְלֹא בְדַרְכֵיהֶן הָלַכְתְּ
וּבְתוֹעֲבוֹתֵיהֶן עָשִׂיתִי [עשית ק'] כִּמְעַט קָט
וַתַּשְׁחִתִי מֵהֵן בְּכָל־דְּרָכָיִךְ: מח חַי־
אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה אִם־עָשְׂתָה
סְדֹם אֲחוֹתֵךְ הִיא וּבְנוֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר
עָשִׂית אַתְּ וּבְנוֹתָיִךְ: מט הִנֵּה־זֶה
הָיָה עֲוֹן סְדֹם אֲחוֹתֵךְ גָּאוֹן שִׂבְעַת־
לֶחֶם וְשַׁלְוַת הַשְׁקֵט הָיָה לָהּ
וְלִבְנוֹתֶיהָ וְיַד־עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא
הֶחֱזִיקָה: נ וַתִּגְבְּהֶינָה וַתַּעֲשֶׂינָה
תוֹעֵבָה לְפָנָי וָאָסִיר אֶתְהֶן כַּאֲשֶׁר
רָאִיתִי: נא וְשֹׁמְרוֹן כַּחֲצִי חַטֹּאתַיִךְ
לֹא חָטָאָה וַתַּרְבִּי אֶת־תּוֹעֲבוֹתַיִךְ
מֵהֵנָּה וַתְּצַדְּקִי אֶת־אֲחוֹתֵךְ [אחותיך ק'] בְּכָל־
תּוֹעֲבֹתַיִךְ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי [עשית ק']: נב גַּם־אַתְּ ׀
שְׂאִי כְלִמָּתֵךְ אֲשֶׁר פִּלַּלְתְּ לַאֲחוֹתֵךְ
בְּחַטֹּאתַיִךְ אֲשֶׁר־הִתְעַבְתְּ מֵהֵן
תִּצְדַּקְנָה מִמֵּךְ וְגַם־אַתְּ בּוֹשִׁי וּשְׂאִי
כְלִמָּתֵךְ בְּצַדֶּקְתֵּךְ אַחְיוֹתֵךְ:
נג וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבִיתְהֶן [שבותהן ק'] אֶת־שְׁבִית [שבות ק'] סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ וְאֶת־שְׁבִית שֹׁמְרוֹן
וּבְנוֹתֶיהָ וּשְׁבִית [ושבות ק'] שְׁבִיתַיִךְ בְּתוֹכְהֶנָה:
נד לְמַעַן תִּשְׂאִי כְלִמָּתֵךְ וְנִכְלַמְתְּ
מִכֹּל אֲשֶׁר עָשִׂית בְּנַחֲמֵךְ אֹתָן:

של ארץ ישראל היה נמלאו כל אחר השבטים של שמאלם : (מז) ולא בדרכיהן הלכת . והלואי בדרכיהן הלכת ולא התעבת יותר מהם וכן ולא יותן נא לעבדיך (מלכים ב ה) וכן ולא אם עודני חי דיונתן (שמואל א' כ') אפילו"ש בלע"ז : כמעט קט . היו תועבותיך לפני אילו לא התעבת מהן אבל את ותשחיתי מהן וכן ת"י . ויש פותרין ולא בדרכיהם הלכת כמשמעו כמעט קט היו תועבותיהם בעיניך ותשחיתי מהן . קט פוקו"ש בלע"ז : (נ) ותגבהינה . היא ובנותיה כמו שמפורש באיוב ארץ ממנה יצא לחם וכל הענין עד שאמרו נשכח תורת רגל מארצינו שאין באים אלא לחסר' : ואסיר אתהן כאשר ראיתי . דרך כענין שנאמר בסדום ארדה נא וארא' וגו' (בראשית י"ח) : (נא) ותצדקי את אחותך . קודם שהתעבת יותר מהן היו נדונים לחובה וכיון שהרשעת יותר מהן עשית אותן כצדקיות ונתת לבן פתחון פה לומר יש שהכעיסו יותר ממנו : (נב) אשר פללת . אשר שפטת להם קודם שהרשעת מהן היית אומרת עליהן ראויות הן לפורענות : (נג) את שבות סדום . ארפא את הארץ מגפרית ומלח ואושיב בה יושבים : בתוכהנה . כמו בתוכן : (נד) בנחמך אותן . כשהרשעת מהן ונתת להן פתחון פה ד"א בנחמך אותן כשתבא עליך הרעה ינוחמו הנה לומר לא לבדנו לקינו : ולא

ותשחתי ד' חסר בלישנא וסימ' נמסר בשמואל ב' ריש סימן י"א : גאון ג' וסימן ערה נא גאון וגבה גאון שבעת לחם • לפני שבר גאון' וא' וגאון וסי' יראת ה' שנאת רע : גם ג' ר"פ בסיפרא וסי' גם את שאי כלמתך • גם אני נשאתי את ידי תנייגא דסיפרא . גם הם אתו ירדו : אחיות ח' בליש' בקריאה וסימ' והחייתם את אבי ואת אמי • בצדקתך אחיותך • ואחיותיהם צרויה ואביגיל : וקרא' לשלשה אחיותיהם דאיוב • ויבואו אליו כל אחיו וכל אחיותיו :

מצודת ציון

כה) : (מו) ובנותיה . הם הכפרים הסמוכים לה : (מז) קט . הוא מלשון קוטן ונפלה הנו"ן ועם שאמר כמעט אמר קט למעט יותר : (מט) . מלשון גאוה : ושלות השקט • כפל הדבר במ"ש לרוב השלום : החזיקה . ענין אחיזה ועל הצדקה יאמר : (נ) ותגבהינה • מלשון גבהות וגאוה : (נב) שאי • מלשון משא וסבל : פללת . ענין משפט כמו ופללו אלהים (ש"א ב) : התעבת . מל' תעוב : (נג) ושבתי . מל' השבה • שביתהן . מל' שבית : בתוכהנה • בתוכן : (נה) לקדמתן • מל'

מצודת דוד

הדרום וא"כ אתה באמצעיתן סדום לימין ושומרון לשמאל : (מז) ולא וגו' • רצה לומר לא למדת מהן ולא הלכת בדרכיהן ולא עשית רק כשיעור תועבותיהן אשר היו בשיעור מעט וקטן למולך אבל השחת יותר מהן בכל הדרכים והענינים : (מח) אם עשתה וגו' • כ"כ מהתועבות : (מט) הנה זה וגו' . ר"ל זה לבד היה עון סדום ולא השחיתו יותר : גאון וגו' • ר"ל התגאות בעבור השובע והשלוה שהיה לה ולא החזיקה יד עני לתת מחסורו : (נ) ותגבהינה • בעבור רוב הגאוה לא חששה במצותי ועשתה הדברים התעובים לפני והוא הניאוף המגונה : ואסיר • ובעבור אלה לבד הסרתי אותן מן העולם כמו שהיה נראה לי מה הוא הגמול הראוי להן : (נא) מהנה • משומרון : ותצדקי • במרבית התועבות עשית הצדקת את שומרון כי למול מעשיך נחשבת היא לצדקה : (נב) גם את שאי • כמו שסבלה שומרון כלימת השבי והגלות כן סבלי גם אתה הכלימה אשר שפטת על שומרון כי בהיות שומרון בשלותה שפטה ירושלים אותה לגמול כלימה מרובה לכן אמר שהכלימה היתה בעצמה סבלי אתה על כי בחטאתיך אשר התעבת יותר משומרון תהיה היא נחשבת לצדקה יותר ממך ובאומר ואם לכן שפטת כלימה מרובה א"כ כ"ש שראוי לך כלימה מרובה : וגם את בושי . ר"ל הלא תבושי ותכלמי בכל מה שראוי לך גם בעבור אשר הצדקת במעשיך את אחיותך כי הלא באמת הרשיעו גם הנה ועכ"ז נחשבת למולך לצדקה : (נג) ושבתי את שבית • את בני השבי : ושבות שביתיך • בני השבי של השבויים עמך : בתוכהנה • אחר שתגלה ותלקה כמותן תשיב בתוכן ר"ל בעת שיושבו הן וזה יהיה בימי המשיח אבל לא תקדם להן כי לא טובה אתה מהן : (נד) למען . ר"ל כלסימים הללו תשבי בגולה למען תשאי הכלימה הראויה לך ותכלמי מכל אשר

רשי

(נו) ולא היתה סדום אחותך וגו' · בתמיה : לשמועה בפיך · להוכיח רבים ולומר הזהרו שלא תהפכו כסדום כאילו היתה ליך שמועה חדשה : ביום גאוניך · כשהיית בגדולתך : (נז) כמו עת חרפת בנות ארם · כמו שגלית בעת מחרפי אחאב ביד מלכי ארם שבאו על אחז בעת שהיא התחיל ה' להשליח ביהודה את גדודי ארם וגו' (מלכים ב' ט"ו) ובדברי הימים (ב' י"ח) ויתנהו ה' ביד מלכי ארם וגו' ופלשתים פשטו בערי הנגב והשפלה וגו' : השאטות · לשון בזיון ולא קרי' אל"ף ויבז מתרגמי' ושט : (נח) נשאתים . נשאת אותם ולשון נקבה היא בכמה מקומות בספר זה : (נט) ועשיתי אותך וגו' . עשיתי לך רעה כגמולך אשר עשית : אשר בזית אלה וגו' · אותה שקבלת עליך בחורב לעברך בברית ה' אלהיך וגו' (דברים כ"ט) אך לא אפיר אני את הברית מלזוכרו כי אין אני כמותך : (ס) וזכרתי אני את בריתי · אשר היה עמך בימי נעוריך : (סא) וזכרת · בהטיבי לך את דרכיך הרעי' ונכלמת מלפני על שגמלת לי רעה ואני גומלך טובה : בקחתך את אחותיך · כשתכבשי לירש את מקומות אשר סביבותיך א"י הקטנות והגדולות : לבנות · לפרוורים לך משועבדים לך כמו סדום ובנותיה וכפרנהא : ולא מבריתך . ולא משמרך את הברית אשר כרתי אתך אלא בחסדי וברחמי שאני שומר את בריתי · ומדרש אגדה דרבי תנחומא ולא מבריתך לא מפטרמוני"א שליך לא נתתים לאברהם אביך בין הבתרים וזה הלשון קרוב ללע"ז שכן קורין עתה לקרבת ספרא"מוניא בלע"ז וכן קורין כל דבר שיש לו לאדם מנחלת אבותיו : (סג) למען תזכרי · דרכך בהטיבי לך : ובושת · להרים פיך אלי : בכפרי לך . בסלחי לך

יחזקאל טז

נה ואחותיך סדם ובנותיה תשבן
לקדמתן ושמרון ובנותיה תשבן
לקדמתן ואת ובנותיך תשבינה
לקדמתכן : נו ולוא היתה סדם
אחותך לשמועה בפיך ביום
גאוניך : נז בטרם תגלה רעתך
כמו עת חרפת בנות־ארם וכל־
סביבותיה בנות פלשתים
השאטות אותך מסביב : נח את־
זמתך ואת־תועבותיך את נשאתים
נאם יהוה : נט כי כה אמר אדני
יהוה ועשית אותך כאשר עשית
אשר־בזית אלה להפר ברית :
ס וזכרתי אני את־בריתי אותך
בימי נעוריך והקימותי לך ברית
עולם : סא וזכרת את־דרכיך
ונכלמת בקחתך את־אחותיך
הגדלות ממך אל־הקטנות ממך
ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך :
סב והקימותי אני את־בריתי אתך
וידעת כי־אני יהוה : סג למען תזכרי
ובשת ולא יהיה־לך עוד פתחון
פה מפני כלמתך בכפרי־לך לכל־
אשר עשית נאם אדני יהוה :

תרגום

ג' · ג' בנחמותיך יתהן : נה ואחתיך
כ' כ' . ג' סדום וכפרנהא יתובן לאולהן
ושמרון וכפרנהא יתובון
כ' · ל' לאולהן ואת וכפרנך תתובון
כ' מ"ל בסיפר' לאולכן : נו ולא הות סדום
ל' · ל' אחתיך לאולפן בפומיך ביום
אתרברבותיך : נז עד לא כ' · ג'
תתגלי בישתיך כעדן דחסידו
כפרני ארם וכל סחרנהא
כפרני פלשתאי דבזו יתיך
ד' בסיפר' מסחור סחור : נח ית חובי
עיצת חטאך וית פ ו ל ח ן
ל' תועבתיך את קבילתנון אמר
י"ג דסמי' יי : נט ארי כדנן אמר יי אלהים
ועשיתי ק' ואתפרע מינך כמא דעברת
דבסרת על טומי לאשנאה
קים : ס ודכירנא אנא ית
קימי דעמך ביומי קדם ואקים
ג' מ"ל לך קים עלם : סא ותדכרין
ית אורחתיך ותתכנעין
ל' בקרבותיך ית מדינן דרברבן
מניךעם דעדקן מניך ומסרית
יתהון ליך לאשתמעא ואת
ד' כ' חס' וכ' מ"ל · ל' לא עבדת ית אוריתא :
סב ואקים אנא ית קימי עמך
ותידעין ארי אנא יי : סג בדיל
דתדכרין ותבהתין ולא יהי
ל' · כ' ליך עוד לאתרברבא במלי
ל' פומיך מן קדם אתכנעותיך
כד אשבוק ליך לכל דעבדת

רדק

כן תאמר עתה כאילו את מתחזי אותה כרעתך הגדולי מרעת' : (נה) ואחותיך · נסיון רמזי הסתרים לכד כלא רבוי הנקבות וכן נלאה ברוב עלתך בנים הראשונים תשובן ושליתי תשובינה ואחד הוא כמו שכתוב תשבינה ותשבנה כמו תבאנה ותבאינה : (נו) ולא היתה · לשמועה בפיך ביום גאוניך · לא זכרת בפיך בשמועה שמעת מהפיכת סדום מפני שהשגאו ואת ביום גאוניך לא זכרת בפיך שמועות סדום ולא שמרתם לאחד לתבירו סוף הגאון שבר ולא נתגאה שהרי סדום נהפכה ונשברה מפני גאונה : גאוניך לשון רבים כי בדברים רבים נתגאו בני יהודה בעת שלותם : (נז) בטרם תגלה רעתך · לא שבת לדרך טובה בטרם שנגלתה רעתך בימי אחז זהו שאמר כמו עת חרפת בנות ארם כי בעת ההיא נגלתה רעת יהודה והיו לחרפה בערי ארם וזהו שאמר חרפת בנות ארם כי הלכו שם שבי בני יהודה כמו שכתוב ויתנהו ה' אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו שביה גדולה ויביאו דמשק : וכל סביבותיה בנות פלשתים השאטות אותך מסביב · וכן פלשתים בזו ושללו אותם ולקחו עריהם כמו שכתוב ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב ליהודה וילכדו את בית שמש ואת אילון ואת הגדרות ואת שוכו ובנותיה ואת תמנה ואת גמזו ובנותיה וישבו שם : השאטות · ענין בוז וכן השאטים אותם והאל"ף נחה כאל"ף וקאם ושאון : (נח) את זמתך · את העונות : נשאתים : סבלת אותם וקבלת עונשם : כי כה אמר ה' : (נט) ועשים אותך · כתיב ועשיתי קרי כתו' אותם' אם גרמת אם שעשיתי לך אשר בזית אלה להפר ברית כמו שכתו' לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו והיא הברית אשר כרתי וכבר סיני הוא שכרתי ברית עמך ונאמר לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת כי אתנו ונאמר לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת : (ס) וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעוריך · את הפרת את בריתי אבל אני אזכרנו עוד ולא אפרנו והוא הברית שהיה לי אתך בימי נעוריך והוא מעמד הר סיני כי מה שהיו ישראל במצרים עד שבאו לארץ נקראו ימי נעורים : והקימותי לך ברית עולם · כמו שקבלת אותו עד עולם כמו שכתוב לנו ולבנינו עד עולם כן אקימנו עוד ברית עולם שלא יהיה לו הפסק וזה יהיה אחר שתקבלי עונשך ותזכרי את דרכיך ותכלמי מהם : (סא) וזכרת את דרכיך ונכלמת בקחתך : וזה יהיה בגאולת ישראל מהגלות הזה ואז תקחי הגדולות עם הקטנות תחת ידך כי המלכות תהיה ליהודה כמו שאמר ועשיתי' לגוי אחד והגדולות שומרון ובנותיה שהוא אפרים והקטנות בנימין ושמעון שהיה חלקם בתוך נחלת בני יהודה : ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך · אף אותם שאינם מבריתך ומתורתך כגון סדום ובנותיה יהיו לך לבנות מהבנות כערי הפרזות לך ותחת ידך יהיו וי"ם ואת לא עבדת ית אורייתא לדעתו יהיה פירוש ולא מבריתך מה שאעשה עמך לא מברית שהיה לי שקיימת אותו כי לא עשית דברי התורה ולא קיימת הברית אלא למעני אעשה ובדרש ולא מבריתך לא מפטרמונית שלך לא נתתים לאברהם אביך בברית בין הבתרים : (סב) והקימותי אני את בריתי אתך · זה אתך בגדם ושלמעלה אותך : (סג) למען תזכרי ובושת · כשאני אקים בריתי אתך תזכרי שאת לא

ואחותיך ג' וסימ' ושמרון כחצי חטאתיך . סדם ובנותיה תשבן : וזכרת את דרכיך ונכלמת : בקצת ספ"רי ראיתי אחותיך דש"מרון אחות"ך כתוב חס' ובקצת ספרי' מסור עליו חס' : ותגלה ג' בקריא' וסי' לא תגלה ערותך עליו . בטרם תגלה רעתך . תגלה רעתו בקהל . וחד ותגלה ערותך : והקימותי ג' ס"ל בקריא' וסימ' והקימותי לך ברית עולם קדמאה דיחזקאל · והקמותי את זרעך דד"ה והיה כי ימלאו ימיך . ויש שהם' ו"ו וסי' נמסר בסדר בחקתי · ושארא הקמתי כתיב : לבנות ד' בקריאה ב' מל' וב' חס' וסים' ויצא בהן פצלות לבנות מחשף·בתרות בתרות· בתרות כתות לבנה:ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך . קדמאה ובתרא

תולדות אהרן פון סדום . סנהדרין קד עקידה שער כ : בריתי אותך . שם שער יד : תזכרי ובשת · כרתות יב :

מצודת ציון

מל' קודש : (נו) גאוניך . ענין גבהות והתנשאות וכן גאון יעקב (תהלים מז) : (נז) בנות ארם · ערי ארם : השאטות : ענין בזיון כמו בשאט בנפש (לקמן כה) והוא מל' ארמי כי ויבז עשו (בראשית כה) ת"א ושט עשו : (נט) אלה · ענין שבועה כמו אלה וכחש (הושע ד) : (סא) לבנות · ר"ל

מצודת דוד

פעית במה שהיית מנחמת אותן להיות לכן פתחון פה לומר שלא למולה אני לדיקה : (נה) ואחותיך · ר"ל ובזמן שתשוב סדום ושומרון לקדמתן להיות מיושבות באנשים כשהיו אז תשוב גם אתה ולא קודם לכן הואיל ולא טובה אתה מהן : (נו) ולא היתה וגו' . ר"ל וכי לא זכרת בפיך בעת ממשלתך את השמועה ששמעת מהפיכת סדום ולאומר ומדוע א"כ התעבת מהן : (נז) בטרם וגו' · מוסב למעלה לומר יום גאוניך היה עד לא נתגלה רעתך לעשות בפרהסיא עוד היית מחזיק בדבר ה' לעין הרואים והיית מייסר אנשים בגמול עונש סדום : כמו עת · ר"ל עד לא נתגלה כמו שנתגלה בעת שחרפוך ארם ופלשתים ביקחת אותך בשלל בימי אחז כמ"ש ויתנהו ה' אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו וגו' (דה"ב כ"ח) ונאמר ופלשתים פשטו בערי השפלה וגו' (שם) כי אז הרעו לעשות בגלוי יותר מבראשונה כמ"ש (במ"ב ובד"ה ב):השאטות · המבזות אותך מסביב לקחת הערים ולהגלות האנשים : (נח) את זמתך · את גמול הזמה שעשית וגמול התועבות הנה תשא ותסבול : (נט) ועשיתי אותך · אעשה עמך גמול רעה כפי הדין אשר עשית אשר בזית האלה שנשבעת בחורב על קבלת התורה להפר הברית שכרתי אז עמך : (ס) וזכרתי · ר"ל אבל לא לעולם אקציף כי אזכור את הברית אשר כרתי עמך בימי נעוריך במעמד הר סיני להיות לך לאלהים לנצר ולהושיע : והקימותי · אקיים לך את הברית להיות לנצח : (סא) וזכרת · וכאשר תזכור את דרכיך תכלמי וזה יהיה בעת שתקח תחת ממשלתך הסביבות הגדולות ממך לצרף אל הקטנות ממך להיות כלם כאלו משועבדים אז תכלמי בראותך שאתה גמלתני הרע ואני גמלתיך הטוב : ונתתי · אני אתן אותן לך לבנות להיות נספחים אליך להיות נקראות בנות ירושלים אבל אין זה בגמול משמרך את בריתי כי באמת לא שמרת בריתי אבל בחסד אעשה מה שאעשה : (סב) והקימותי · אקים בריתי אשר אתך ואז תדע שאני ה' הנאמן בהבטחה : (סג) למען תזכרי · כשאקים בריתי אתך תזכרי שאתה לא קיימת הברית ויהיה לך

לא קיימת אותו ויהיה לך בשת מזה ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלימתך כי עד אותו העת היה לך פתחון פה באורך הגלות מפני כלימתך שסבלת בין הגוים והיה לך פתחון פה שהיית אומרת אם חטאנו קבלנו ענשינו מאד עד שאבדה תקותינו מאורך הגלות והקימותי לך בריתי וכפרי לך לכל אשר עשית לא יהיה לך עוד פתחון פה עלי וי"ת ולא יהא לך עוד לאיתרברבא במילי פומיך : ויהי · (ב) בן אדם חוד חידה · החידה הוא הדבר הסתום יבינו ממנו דבר אחר והמשל הוא דמיון הדבר לדבר אחר כמו זה המשל שהמשיל המלך לנשר והוא חידה שלא יבינוהו כל אדם אלא המשכילים : (ג) ואמרת · הנשר הגדול גדול הכנפים · פי' כמה הוא גדולו ואמר שהוא גדול הכנפים ועוד אמר אר' האבר. האבר מלא הנוצה. אמר ארך האבר שגוף הכנף ארוך ואמר עוד מלא הנוצה שהכנף מלא הנוצה וכל זה נותן לו שהוא מעופף מאד עד הנה תאר גדלו וחזקו לעוף ועוד תאר לו הדר ויופי . ואמר אשר לו הרקמה שנוצתו מגוונים שונים זה מזה שהוא יפה מראה כזה חס כמו נוצת הטווס כי רקמה יקרא מעשה האורג בנגד או מעשה המחט בחוטים שונים זה מזה בצבעונים וזהו מעשה רוקם כמו שלל צבעים רקמה : בא אל הלבנון · לבנון הוא מקום העצים הרבים כמו שאמר יער הלבנון והארז הוא הגבוה שבעצים והצמרת הוא ענף הגבוה שבען לימ"ם בלע"ז הנשר הוא משל לנבוכד נצר מלך בבל כי הנשר הוא מלך העופות כן נבוכד נצר היה מלך על כל מלכי הארץ ועלה מאד למעלה כמו שהנשר מעופף בגובה האויר על כל העופות : בא אל הלבנון · הלבנון היא ארץ ישראל כי בו יער טוב נקרא לבנון וכן ארץ ישראל נקרא על שמו לבנון וכמו שהארז הוא הגבוה מכל העצים כן ירושלם גבוהה מכל הארצות: וצמרת הארז · הוא משל להר ציון שהוא בית המלוכה והנשר לוקח טרפו במקום גבוה שלא יראוהו שם שאר העופות כן נבוכד נצר כבש ירושלם שלא יכלו שאר המלכים לכבשה ואפי' סנחריב שמלך על כל הארצות וכבש בית המלוכה בירושלם שהסיר מלך וסקים מלך : (ד) את ראש יניקותיו קטף · הענפים הרכים והם העליונים יקראו יניקות כמו הנער היונק שהוא רך וכמו שפירשנו כי צמרת היא משל לבית המלוכה והצמר' שהוא הענף הגבוה יצאו בו ענפים רכים נקראו יניקות כן בבית המלוכה בנים רבים וגדול הבנים הוא מלך הוא ראש היניקות והוא משל ליהויכין ונער רך היה במלכו כי בן שמונה עשרה שנה היה במלכו ונבוכד נצר קטף אותו ממלכותו : ויביאהו אל ארץ כנען · ארץ סוחר והוא דרך כלל והפרט בעיר רוכלים וכן כנען בידו מאזני מרמה סוחר כמעניס ככבדי ארץ סוחרים ובבל היתה העיר גדולה סוחרים בה מכל הארצות ונקראת לבי ממלכות תפארת גאון כשדים ונבוכדנצר הביא את יהויכין בבבל עם עמו ונשיו ושריו ויונתן תירגם כן ית רא שבשתים נסיב ואובילים לארעא דבטלא מפולחנא בארעא דכנען ועד דלא יעלון לה בית ישראל בקרית תגרין שוייה רוצה לומר דבטלא מן פולחנא שלא היתה עובדת ונותנת מס לשום מלך אחר אבל היו עובדים אותה ונותנים לה מס מלכים אחרים וכן היתה ארץ כנען בטרם בא ישראל אליה כי היתה ארץ שוקטת ולא היתה עובדת לשום מלך אחר לפיכך דמה אותה הארץ והיא בבל לארץ כנען אמ' אחר שבאו ישראל לארץ כנען היתה נותנת מס ועובדת מלכים אחרים כשורש מאחרי ה' : (ה) ויקח מזרע הארץ . זה משל לצדקיהו שהיה מזרע המלוכה כלומר שלא המליך בה מלך מעם אחר שלא היה יודע משפט הארץ כזורע זרע נכרי בארץ שלא יצליח בה אותו הזרע כי אין משפט הארץ ההיא לצמוח בה אותו עשב או אותו אילן כן נבוכד נצר מזרע הארץ המליך בה מלך והיה ראוי שיצלח ויעשה פרי תבואה אם היה הולך בדרך טובה וזהו שאמר ויתנהו בשדה זרע בשדה הראוי לזרע ומצליח מה שזורע אדם בו כן ירושלם ראוי להיות בה אנשים טובים אנשי אמת עובדי האל ית' והשכם הוא נכרי מן הארץ כמו שאמר אלהי נכר הארץ ואמר ולא תקיא אתכם הארץ כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם : קח על מים רבים · קח פעל עבר כמו לקח והוא קמוץ כמו אריה שאג מי לא יירא ותבריו או בא להפרים בינו ובין קח את הלוים וזולתו שהוא לווי ופי' לקחו על מים רבים כלומר כשלקח מזרע הארץ לקח שדה שהיה ראוי לצמוח מהרה כי על מים רבים היה השדה אשר נתנו שם כלומר במקום שהיה לצדקיהו שהיה מצליח אם רצה כמו הנטע הנטוע על מים רבים ויונתן תירגם נצביה לנטעו מתרגום ויטע ונציב : צפצפה שמו · פי' רז"ל שהוא מין ממיני הערבה ששותה וכן פירוש הפסוק אני עשיתי אותם כערבה הגדלה על מים רבים והם שמו עצמם כצפצפה הגדלה בין הכרים ולדבריהם פירשו שמו שם ישראל עצמו ויונתן תירגם נסבה שוייה ר"ל אע"פ שלקח זרע וזרעו שם אותו כגפן נטועה כלומר כי במהרה גדלה כי החרגן הנזרע לא יצמח ויגדל במהרה כמו הגפן הנטועה : (ו) ויצמח · כי עד שמרד צדקיהו הצליח במעשיו ויגדל במהרה ומרדו היה מן כדומה בשנה התשעית למלכו כי בשנה הד' למלכו הלך אל בבל כמ"ש בסוף ספר ירמיהו והלך להקביל פני מלך בבל ומלך בבל כשהמליכו השליטו על כל המלכים אשר סביבותיו והם מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון ומלך צור ומלך צידון כי כן כתוב בספר ירמיהו כי אלה המלכים שלחו מלאכים אל צדקיהו מלך יהודה ושם פירשנו הענין ופירוש ויצמח הזרע שזרע צמח : ויהי לגפן סורחת . כמו וסרח העודף היה זרע לגפן יתירה וגדולה והנה המשילו לגפן ולא לארז כמו שהיה מתחילה לפי שנדלדלה המלוכה מעת שמלך מנשה כי מתחילה היתה דומה לארז שהוא גבוה מכל העצים והגפן דקה ומדולדלת מכל העצים שפלת קומה אע"פ שנתן מלך בבל גדולה לצדקיהו רצה שיהיה שפל לפניו ולא יתגאה עליו כמו שאמר בפירוש המשל להיות ממלכ' שפלה לפנות דליותיו אליו כי הגפן שהיא שפלת קומה לא יגבה ויעלו דליותיו שהם הענפים אלא פונות אל הגפן כן רצה נבוכד נצר שיעבדנו צדקיהו ויפנה אליו כעבד אל האדון : ושרשיו תחתיו יהיו . שלא יפשטו שרשי הגפן למרחוק אלא יהיו תחת הגפן במקומו לא רחוק לו והדליות הם משל לשחד ולעבודה והשרשים הם משל למלוכה ובעבור שיתקיים זה כרת עמו ברית והשביעו באלהים ונזכר גפן בפרשה זכר ונקבה וכרוב הוא לשון נקבה ובלשון זכר נמצא גם כן גפן בוקק ישראל וילקטו ממנו פקועות שדה: ותהי לגפן . כמו והיית לאיש : ותעש בדים ותשלח פארות : פראות כתיב רי"ש קודם לאל"ף ובדים הם הענפים והפארות

יז א וַיְהִ֥י דְבַר־יְהוָ֖ה אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃ ב בֶּן־אָדָ֕ם ח֥וּד חִידָ֖ה וּמְשֹׁ֣ל מָשָׁ֑ל אֶל־בֵּ֖ית יִשְׂרָאֵֽל׃ ג וְאָמַרְתָּ֞ כֹּֽה־אָמַ֣ר ׀ אֲדֹנָ֣י יְהֹוִ֗ה הַנֶּ֤שֶׁר הַגָּדוֹל֙ גְּד֣וֹל הַכְּנָפַ֔יִם אֶ֣רֶךְ הָאֵ֔בֶר מָלֵא֙ הַנּוֹצָ֔ה אֲשֶׁר־ל֖וֹ הָֽרִקְמָ֑ה בָּ֚א אֶל־הַלְּבָנ֔וֹן וַיִּקַּ֖ח אֶת־צַמֶּ֥רֶת הָאָֽרֶז׃ ד אֵ֛ת רֹ֥אשׁ יְנִיקוֹתָ֖יו קָטָ֑ף וַיְבִיאֵ֙הוּ֙ אֶל־אֶ֣רֶץ כְּנַ֔עַן בְּעִ֥יר רֹכְלִ֖ים שָׂמֽוֹ׃ ה וַיִּקַּח֙ מִזֶּ֣רַע הָאָ֔רֶץ וַֽיִּתְּנֵ֖הוּ בִּשְׂדֵה־זָ֑רַע קָ֚ח עַל־מַ֣יִם רַבִּ֔ים צַפְצָפָ֖ה שָׂמֽוֹ׃ ו וַיִּצְמַ֞ח וַיְהִ֣י לְגֶ֗פֶן סֹרַ֙חַת֙ שִׁפְלַ֣ת קוֹמָ֔ה לִפְנ֤וֹת דָּלִיּוֹתָיו֙ אֵלָ֔יו וְשָׁרָשָׁ֖יו תַּחְתָּ֣יו יִהְי֑וּ וַתְּהִ֣י לְגֶ֔פֶן

ג' · ס'כטע' בסיפ' · ג' · ל' · ס' מ"ל · ג' · ג' וסי' ולקח זרעו · ז' · ל' · ד' · ל' · ג'

אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם חוּד חִידְתָא וּמְתַל מַתְלָא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ג וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים נִשְׁרָא רַבָּא רַב גַּדְפִּין אֲרִיךְ אֵבְרִין חֲפֵי כַּנְפִּין דִּילֵיהּ צִיוּרִין אֲתָא לְלִבְנָן וּנְסֵיב יָת עוֹבַרְתָּא דְאַרְזָא רָמָא׃ ד יָת רֵישׁ שַׁבְשְׁתֵּיהּ נְסִיב וְאוֹבְלֵיהּ לְאַרְעָא דְבַטְלָא מִפּוּלְחָנָא בְּאַרְעָא דִכְנַעַן וְעַד לָא יֵעֲלוּן לַהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּקִרְיַת תַּגָּרִין שַׁוְיֵיהּ׃ ה וּנְסִיב מִזַּרְעָא דְאַרְעָא וִיהָבֵיהּ בַּחֲקַל טָב לְמִזְרַע נַצְבֵיהּ עַל מַיִין סַגִּיאִין גֻּפַן נִצְבָא שַׁוְיֵיהּ׃ ו וּצְמַח וַהֲוָה לְגֻפַן תַּקִּיף מַכִּיךְ בְּקוֹמָא לְכַפָּפָא עוֹבַרְתֵּיהּ לֵיהּ וְשָׁרְשׁוֹהִי תְּחוֹתוֹהִי יְהוֹן וַהֲוָה

ם"ל . ואמרת ה' בסיפרא וסי' מכרותיך ; הנשר הגדול · ישראל · אצולי דבר ; על מים ז' וסימ' צוה הכהן דמצורע . ושחט את הצפר האחת ר"פ ; והיה כעץ שתול דירמיה . שכנתי על מים רבים · ויקח מזרע הארץ . אמך כגפן גרמך על מים שתולה · ת' על מים רבים :

תולדות אהרן נפלפה . סוכה לג :

לך · את אשר עשית תבושי ותדעי כי לא מגמולך הטוב הטיבותי לך : (ב) חוד חידה · הנבואה שבענין בלשון חידה הוא שהוא מדמה את נ"נ לנשר ואת מלכי יהודה לצמרת ארזים : (ג) ארך האבר · כמו כנף אל"א בלע"ז . לשון אחר כמשמעו לשון אברים ממש : הרקמה · נוצתו נאה ומצויינת : את צמרת הארז . כל נוף האילן בלע"ז צימא הוא משל שהגלה את יהויקים וגבוריו : (ד) את ראש יניקותיו קטף גדולתו ומלכותו השפיל · יניקותיו כמו ענפיו : ויביאהו אל ארץ כנען . אל ארץ תגרים הוא בבל : (ה) ויקח מזרע הארץ . את צדקיהו בנו : בשדה זרע · בירושלים בעיר מלוכה : קח על מים רבים . נשרש על מים רבים · כלומר נתן לו גדולה וממשלה על סביביו : צפצפה · מין אילן ערבה שענפיו מרובים שאלק"א בלע"ז : (ו) סורחת . כמו (שמות כו) וסרח העודף גדולה : שפלת קומה · לעבוד למלך בבל : דליותיו · זמורותיו : אליו · אל מלך בבל : תחתיו . תחת מלך בבל : בדים . מוסות : ותשלח

מצודת ציון

ר"ל לכפרים הנכנעות אל העיירות : (ב) חוד חידה . ענינו דבר סתום קשה ההבנה : (ג) האבר . הוא גוף הכנף וכן אבר כיונה (תהלים נה) : הרקמה . כמעשה רוקם בחלוף הגוונים : הלבנון . שם יער : צמרת . כן יקרא הסעיף העליון העולה למעלה מכולם וכן ובין עבותים היתה צמרתו (לקמן לא) : (ד) יניקותיו . ענפיו הרכות והקטנות כמו ויעל כיונק לפניו (ישעיה נג) : קטף . ענין כריתה כמו עודנו באבו לא יקטף (איוב ח) : כנען . ענינו תגר וסוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב) : רוכלים · סוחרים כמו רוכלת העמים (לקמן כז) : (ה) קח · מלשון לקיחה : צפצפה . הוא מין ערבה ובדרז"ל והצפצפה פסולה (סוכה לג) : (ו) סורחת . ענין יתרון ורב כמו וסרח העודף (שמות כו) : דליותיו . כן יקראו הענפים שדרכם לעלות למעלה והוא

מצודת דוד

לך מזה בושת וכלימה ומפני הכלימה ההיא לא יהיה לך עוד פתחון פה להתרעם על הצרו' שעברו עליך כי תכלמי להתרע' הואיל ואקיים הברית עם שאתה לא קיימת בכפרי לך · בעת אכפר לך על כל אשר עשית מן הרעות אז תראה שאני מקיים הברית ואז תבושי ותכלמי : יז (ב) חוד חידה · אמור הנבואה בלשון חידה ודבר אותה במשל : (ג) הנשר הגדול · ואזר ופי' שקראו גדול לפי שהיה גדול הכנפים ר"ל כנפי נוצתו היו גדולים במדה : ארך האבר · גוף הכנף היה ארוך : מלא הנוצה · גוף הכנף היה מלא נוצות : אשר לו הרקמה · אשר מראה הנוצות היו כגוון הרקמה בחלוף הגוונים כמו נוצת הטווס ועל נ"נ יאמר : אל הלבנון . אל יער הלבנון ומשם לקח הסעיף הגבוה מהאילן הארז שהוא הגבוה שבעצים ר"ל נ"נ בא לירושלים ולקח את מלכה : (ד) את ראש וגו' . כרת ראש ענפיו הרכים העליונים הם השרים : אל ארץ כנען · אל ארץ כשדים יאמר שהיא ארץ סוחרים כמ"ש אל ארץ כנען כשדימה (לעיל טז) : בעיר רוכלים . על בבל יאמר : (ה) מזרע הארץ · מהארץ ההיא עצמה אשר זרע בה : בשדה זרע . בשדה טובה לזריעה : קח · לקחה וזרעה סמוך למים רבים לבוא בה מרבית הרטיבות : צפצפה שמו · הנשר שם את הזרע באופן שהצמח להיות בעלת ענף כאילן צפצפ' ר"ל המליך בה מזרע המלוכה : (ו) ויצמח . הזרע ההוא צמח והיה לאילן גפן המתפשטת הרבה ושפלה בקומה : לפנות · להיות דליותיו פונות אליו לא כדרך שאר האילנות שהדליות עולות למעלה בגובה כ"א כדרך דליות הגפן שהמה יורדות למטה לפנות מול גוף האילן : ושרשיו . שרשי האילן ההוא השרים תחת האילן וכדרך עץ הגפן ולא למרחוק כדרך שאר האילנות ר"ל המשילו רק במקומו אבל למולו יכנע : ותהי לגפן · ר"ל גם שבתי הגפן היה לו כי עשתה והגדילה הרבה בדים וענפיה הרכים התפשטו

וסמארות הם הענפים היוצאים מהם כן צדקיהו היתה ממשלתו על סביבותיו והמלכים נשמעים אליו כל זמן שעמד בשבועתו ולא זכר לה פרי לפי שלא נתקיימו בניו כי נשחטו : (ז) ויהי נשר אחד . זה משל למלך מצרים ואע"פ שהיה תקיף בעצמו לא היה כמו הראשון ולא תארו בתוקף ובהדר כמו הראשון : והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה עליו . כפנה אספה הפוך מן כנופיא בדברי רז"ל צדקיהו תלה מלכותו על מלך מצרים ודליותיו שלחה לו שהלך לו שחד ועבדו : להשקות אותה מערוגות מטעה . עזרו בעמו ובחילו הגדול ממלך בבל זהו מערוגות מטעה כי מלך בבל שנטעה עשה לו ערוגות להשקותה דרך אותן ערוגות כלומר שנתן לו ממשלה להעמיד מלכותו בכבוד וצדקיהו בקש ממלך מצרים שיעזרהו כדרך שהיה עוזר אותו ומגדל אותו נבוכד נצר שהמליכו : (ח) אל שדה טוב אל מים רבים . כמו על אמר למה הולך לעשות זה והלא צדקיהו היה בטוב ובכבוד עם נבוכד נצר והיה מצליח עמו להיות מלך אדיר ושלים למה מרד בו ועבר על שבועתו ואילו לא עשה כן היה עושה ענף ועושה פרי שיתקיימו לו בניו : (ט) אמר כה אמר ה' · פעלת בתמיה : הלא את שרשיה ינתק הנשר הראשון והוא נבוכד נצר ינתק ויעקר שרשיה והם משל למלכות צדקיהו שעקר אותה מבל : ואת פריה יקוסס . זהו ששחט בני צדקיהו לעיניו יקוסס יכרת כמו יקוצץ בלדי : ויבש · כיון שנקצץ הפרי ממקומו יבש מאליו כן בני צדקיהו כיון שמתו יבש ופסק זכרם כי לא היו לאם בנים והמלוכה שבה ליהויכין ולבניו : כל טרפי צמחה תיבש · תרגום עלה זית טרף זיתא וכן כל עלי צמחה ייבשו והנה תיבש הגפן כיון שיבשו פריה ועליה תיבש הגפן היא גם כן כי צדקיהו מת בבבל וכמותו יבש ופסק זכרו וטרפי צמחה הם שרי יהודה ששחט מלך בבל : ולא בזרוע גדולה ובעם רב . ולא יציל מידו בזרוע גדולה של פרעה שהשב להצילו מידו ולא בעם רב לא יוכל להצילו מידו : למשאות אותה משרשיה · כשיבא מלך בבל להביא הגפן הזאת ולעקרה משרשיה לא יועיל פרעה ולא יציל : למשאו' . שם במקום מקור כפעלה לפשאו' כמו להביא וכן למשא את השתנו' כמו להשיא וי"ת ולא במשרין סגיאין ובעם סגי ייתון למיעקר יתה משורשה' ר"ל לא יצטרך מלך בבל לבא בזרוע גדולה ובעם רב לעקור הגפן הזאת משרשיה כי במעט עם יעקר אותה כי נבוכד נצר אע"פ שבא הוא וכל חילו ירושלם לא עמד שם נבוכד נצר כל ימי המצור כי ארכו ימי המצור משנה התשיעית לצדקיהו עד י"א שנה ובין כך הלך לו נבוכד נצר לרבלה בארץ חמת ובנית מקלה חילו ונבוזראדן הראשם ובכבו ירושלם התיל שנשאר שם ולקחו צדקיהו והעלוהו אל מלך בבל רבלתה : (י) והנה שתולה התצלח והנה הגפן שהיא שתולה ולא תעקר כי צדקיהו לא רצה לצאת אל הכשדים כמו שהיה אומר לו ירמיה הנביא כי הם . בלא ספק שהעיר ביד הכשדים הם . · ואיך תחשב כי תצלח אך היה חושב צדקיהו שימלט מיד הכשדים והוא אמר אלה והספר ברים : הלא כגעת בה רוח הקדים תיבש יבש . המשיל מלך בבל לרוח קדים כי בבל מזרחית לצפונית לארץ ישראל ועוד כי רוח קדים היא המה ומיבשת וכן אמר רוח הקדים הוציא פריה ואמר יבא קדים רוח ה' ממדבר עולה ויבש מקור ויחרב מעינו : תיבש יבש · האחרות מקור ויבא כן לחזק הפעולה כמו

ותשלח ותגדל : פראות · ענפים רבים : (ז) ויהי נשר אחד · מלך מצרים : כפנה שרשיה · לשון רעבון כמו לשוד ולכפן (איוב ה) רעבו ונתאוו שרשי הגפן הזאת לאותו הנשר · תוספות ויש משמע כפנה כמו אספה והוא הפוך ובדברי רבותינו יש מן הדומה לו שקורין לאסיפת העם כנופיא וכפנא הוא כמו כנפה אמאש"א בלע"ז : ודליותיו שלחה לו . ובדליותיה שלחה לו לבא אליה ולהשקות אותה : מערגות מטעה · מהערוגיות מים שעשה לו הנשר הראשון : (ח) אל שדה טוב וגו' . כלומר ועל חנם עשתה זאת כי אל שדה טוב היתה שתולה : לגפן אדרת · לגפן תקיף : (ט) אמור . כל האלפא ביתא במקרא זה ושמיה אני כי אינו נמנה במסורת : ינתק · הנשר הראשון : ואת פריה יקוסס · כמו יקוצץ הם בני צדקיהו ששחטן לעיניו : טרפי · עלי פויילי"א בלע"ז : ולא בזרוע גדולה ובעם רב · יבא הנשר השני לעזרתה : למשאות אותה משרשיה · לנוכח העוקרות ומסיעות אותה משרשיה:(י) והנה עתה שתולה כרצונה : התצלח · היסבר שתצלח זו שבגדה במי שנטעה ראשון : (יב) מה אלה · מה החידה הזאת ופירשה להם: ויקח את מלכה ושריה . הם למרת הארץ יהויקים ושריו : בבלה . היא עיר הרוכלים : (יג) מזרע המלוכה · צדקיהו : אילי

ז
וַתַּעַשׂ בַּדִּים וַתְּשַׁלַּח פֹּרֹאות׃ ז וַיְהִי
נֶשֶׁר־אֶחָד גָּדוֹל גְּדוֹל כְּנָפַיִם וְרַב
נוֹצָה וְהִנֵּה הַגֶּפֶן הַזֹּאת כָּפְנָה
שָׁרָשֶׁיהָ עָלָיו וְדָלִיּוֹתָיו שִׁלְחָה־לוֹ
לְהַשְׁקוֹת אוֹתָהּ מֵעֲרֻגוֹת מַטָּעָהּ׃
ח אֶל־שָׂדֶה טּוֹב אֶל־מַיִם רַבִּים הִיא
שְׁתוּלָה לַעֲשׂוֹת עָנָף וְלָשֵׂאת פֶּרִי
לִהְיוֹת לְגֶפֶן אַדָּרֶת׃ ט אֱמֹר כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה תִּצְלָח הֲלוֹא אֶת־
שָׁרָשֶׁיהָ יְנַתֵּק וְאֶת־פִּרְיָהּ ׀ יְקוֹסֵס
וְיָבֵשׁ כָּל־טַרְפֵּי צִמְחָהּ תִּיבָשׁ וְלֹא־
בִזְרוֹעַ גְּדוֹלָה וּבְעַם־רָב לְמַשְׂאוֹת
אוֹתָהּ מִשָּׁרָשֶׁיהָ׃ י וְהִנֵּה שְׁתוּלָה
הֲתִצְלָח הֲלֹא כְגַעַת בָּהּ רוּחַ הַקָּדִים
תִּיבַשׁ יָבֹשׁ עַל־עֲרֻגֹת צִמְחָהּ תִּיבָשׁ׃
יא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
יב אֱמָר־נָא לְבֵית הַמֶּרִי הֲלֹא יְדַעְתֶּם
מָה־אֵלֶּה אֱמֹר הִנֵּה־בָא מֶלֶךְ־בָּבֶל
יְרוּשָׁלִַם וַיִּקַּח אֶת־מַלְכָּהּ וְאֶת־
שָׂרֶיהָ וַיָּבֵא אוֹתָם אֵלָיו בָּבֶלָה׃
יג וַיִּקַּח מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וַיִּכְרֹת אִתּוֹ

ג' · פארות ק' · ג' · ו' רפין · ג' כ"כ בליש' סגבס · ל' · ג' · ב' · ג' · ג' · כ' . ד' · ג' ל' · ל' · ח' חסר בכיפרא · כ' . ל' חסר דתסר . ד' · ח' חס' בכיס' · ג' ל' · כ"ס · ד'

לְגֻפֶן וַעֲבַד שַׁבְקִין וְשַׁלַּח
עוֹבְרִין׃ ז וַהֲוָה נִשְׁרָא חַד
רַבָּא רַב גַּדְפִּין וְחַפֵּי כַנְפִּין וְהָא
גוּפְנָא הָדָא כַּפַּת שָׁרְשׁוֹהִי
עֲלוֹהִי וְעוֹבְרָתֵיהּ שַׁלְחַת לֵיהּ
לְאַשְׁקָאָה יָתַהּ מֵעוּגִית
נִצְבְתַהּ׃ ח בַּחֲקַל טַב עַלֵי
מַיִן סַגִּיאִין הִיא שְׁתִילָה
לְמֶעְבַּד עֲנַף וּלְמִטְעַן פֵּרִין
לְמֶהֱוֵי לְגֻפֶן תַּקִּיף׃ ט אֱמַר
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תִּצְלַח
הֲלָא יַת שׁוּרְשָׁהָא יַפְסֵיק וְיַת
אִבָּהּ יַקְטֵיף וְיִבְשׁוּן כָּל טַרְפֵי
צִמְחָהּ יִתְרוּן וְלָא בְמַשִּׁרְיָן
סַגִּיאִין וּבְעַם סַגֵּי יֵיתוּן לְמֶעְקַר
יָתַהּ מִשּׁוּרְשָׁהָא׃ וְהָא שְׁתִילָא
הֲתִצְלַח הֲלָא כְמִקְרַב בַּהּ רוּחַ
קִדּוּמָא תִיבַשׁ מֵיבַשׁ עַל
עוּגִית נִצְבְתַהּ תִיבָשׁ׃ יא וַהֲוָה
פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימָר׃ יב אֱמַר כְּעַן לְעַמָּא
סַרְבָנָא הֲלָא יְדַעְתּוּן מָה אִלֵּין
אֱמַר הָא אֲתָא מַלְכָּא דְבָבֶל
לִירוּשְׁלֵם וּדְבַר יַת מַלְכַּהּ וְיַת
רַבְרְבָהָא וְאוֹבִיל יַתְהוֹן לְוָתֵיהּ
לְבָבֶל׃ יג וּדְבַר מִזַּרְעָא
דְמַלְכוּתָא וּגְזַר עִמֵּיהּ קְיָם

שלחה ו' רפין וסימ' נס' בשמואל א' סימ' י"ו : ולשאת ב' וסימ' ולשאת את חלקו לעשות ענף ולשאת פרי : צמחה ד' וסי' כי כארץ תוציא. כל טרפי צמחה תיבש. על ערגת צמחה תיבש. ברביבים תמגגנה צמחה
תברך : מזרע המלוכה ד' וסמיכי בקריאה וסי' ובא ישמעאל בן נתניה דמלכים · ותברו דריפית. ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית · ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא דרוש דניאל ·

ויבנך ברוך אתכם : על ערוגת צמחה תיבש · במקום שהיה מקום שישקה אותה מלך מצרים: ויסי · (יב) אמר נא · אמור לו שיאמר להם פי' המשל את מלכה · זה יהויכין כמו שפירשנו: (יג) ויקח מזרע המלוכה. זה

מצודת דוד

התפשטו למרחוק וכדרך ען הגפן ר"ל במקומו היה לו ממשל רב : (ז) גדול כנפים . הוא פי' על מה שקראו גדול : ורב נוצה · הרבה נוצה היה בו אבל לא היה מלא בלה ולא היה לו אורך האבר ולא הרקמה כמו הנשר הראשון ועל פרעה יאמר : כפנה שרשיה עליו · אספה כל שרשיה על הנשר ההוא לבטוח עליו : ודליותיו שלחה לו · הוסיפה דליותיו אל הנשר ההוא שהוא ישקה אותה מן המים המכונסים בין הערוגות השוויות לצורך נטיעה שעשה לה הנשר הראשון (כי כן הדרך לעשות סביב הנטיעה כעין ערוגות) ר"ל שלח מלאכיו אל פרעה להחזיק בידו שהמלוכה שהמליכו נ"נ : (ח) אל שדה טוב . כלומר והנה הגפן הזה טעה מאד כי הלא נטועה היא ע"י הנשר הראשון בשדה טוב וסמוך אל מים רבים למען עשות ענפים ולגדל פרי להיות מעלמה גפן גדולה וחזקה מבלי בטחון הנשר השני ומבלי השקאתו מן המים הבאים בפועל מעשה הנשר הראשון ר"ל הלא מבלי פרעה יוכל לעמוד במלוכה: (ט) אמור · על הגפן ההיא : תצלח . כמו התצלח ותחסר ה"א התימה ר"ל וכי תצלח בבטחון הנשר השני הלא הנשר הראשון יעתוק ויעקור את שרשיה ויכרת פריה ותמילא יתייבשו הואיל ונכרתו מן האילן אין להם יניקה לבוא בהם הלחלוחית ר"ל נ"נ יעקור המלוכה ויפתח בני צדקיהו : כל טרפי צמחה . כל העלים שצמחו בה יתייבשו הואיל ונעקרו שרשיה ר"ל העם יהיו גולים : ולא בזרוע גדולה וגו' · ר"ל הנשר השני לא יבוא בעזרתה בזרוע גדולה ובעם רב לעמוד במלחמה מול הנשר הראשון הבא לעקור ולהסיע אותה ממקום אשר נשרשו שרשיה ר"ל לא יעזור לו פרעה מול נ"נ : (י) והנה שתולה . ר"ל אף אם תאמר שהולה ולא יעקור שרשיה וכי תאמין בהשקאת הנשר השני הלא כאשר יגע בה רוח הקדים הלא תתייבש : על ערוגות צמחה תיבש · ר"ל אף שהיא עומדת סמוך להערוגות הנעשות לצורך צמחה מקום ימצא שם מים מכונסים עם כל זה תתייבש כי אין דבר עומד בפני רוח הקדים כי הוא יחריב גם המים המכונסים בין הערוגות וכאומר הלא אין להנשר השני מקום להשקותה כ"א מהמים שבין הערוגות ואם רוח הקדים תייבש גם אותו מאין לו מים להשקותה לזה הוא א"כ הבטחון ר"ל אף אם נ"נ לא יעשה עמו רעה רק ימנע ממנו סמוכה לא יתקיים ע"י פרעה: (יב) לבית המרי . לבית ישראל הממרים בי: הלא ידעתם . הלא תוכלו לדעת ולהבין מה הם אלה הדברים על מה ילמדו: אמור וגו' · ר"ל אמור פתרון הדברים: מלך בבל

מצודת ציון

והוא מל' דלו עיני למרום (ישעיה לח) וכן באורך דליותיו (לקמן לא) : בדים : הם הענפים הגסים וכן ממסה בדיה (לקמן יט) : ותשלח . ענין התפשטות כמו תשלח קציריה (תהלים פ) : פראת · היא כפוך מן פארות והם הענפים הדקים וכן מסעף פארה (ישעיה י) : (ז) כפנה · ענין אסיפה והדרז"ל יש כנופיא (שבת ס) והם שבהא הפוך : שלחה · ענין שלוחים : מערוגת · הם מקומי המתגבהים כמו כערוגת הבשם (ש"ש ה) : מטעה · מל' נטיעה : (ח) אל שדה · כמו בשדה וכן אל במקום בבי"ת כמו ואל הארון (שמות כה) : שתולה . נטועה כמו והיה כעץ שתול (תהלים א) : ולשאת · ר"ל לגדל והיא מלשון משא וסבל : אדרת . גדולה וחזקה כמו אבר אדירים שודדו (זכריה יא) : (ט) ינתק . ענין עקירה והעתק : יקוסס · ענין כריתה והוא כמו יקוצץ כי ובלע"ז מתחלפים : טרפי . עלים כי עלי תאנה (בראשית ג) ת"א טרפי תאנה : בזרוע . ר"ל בחוזק כי הוא מקום כחות : למשאות · ענין נקיחה והסעה כמו ובתים ונשאו (מיכה ב) : (י) כגעת . מל' נגיעה : (יג) באלה . בשבועה : אילי · ענין חוזק כמו ביד אל גוים (לקמן לא)

ברית ויבא אתו באלה ואת־אילי
הארץ לקח: יד להיות ממלכה
שפלה לבלתי התנשא לשמר את־
בריתו לעמדה: טו וימרד־בו לשלח
מלאכיו מצרים לתת־לו סוסים
ועם־רב היצלח הימלט העשה אלה
והפר ברית ונמלט: טז חי־אני נאם
אדני יהוה אם־לא במקום המלך
הממליך אתו אשר בזה את־אלתו
ואשר הפר את־בריתו אתו בתוך־
בבל ימות: יז ולא בחיל גדול
ובקהל רב יעשה אותו פרעה
במלחמה בשפך סללה ובבנות
דיק להכרית נפשות רבות: יח ובזה
אלה להפר ברית והנה נתן ידו
וכל־אלה עשה לא ימלט: יט לכן
כה־אמר אדני יהוה חי־אני אם־
לא אלתי אשר בזה ובריתי אשר
הפיר ונתתיו בראשו: כ ופרשתי
עליו רשתי ונתפש במצודתי
והביאותיהו בבלה ונשפטתי אתו
שם מעלו אשר מעל־בי: כא ואת
כל־מברחו בכל־אגפיו בחרב יפלו
והנשארים לכל־רוח יפרשו וידעתם
כי אני יהוה דברתי: כב כה אמר
אדני יהוה ולקחתי אני מצמרת

ואעיל יתיה במומי ויתרברבי
ארעא דבר: יד למהוי מלכו
חלשא בדיל דלא לאתרברבא
למטר ית קימיה למפלחיה:
טו ומרד ביה לשלחא אזגדוהי
למצרים למתן ליה סוסון ועם
סגי היצלח הישתיזיב דעביד
אלין ומשני קים הישתיזיב:
טז קים אנא אמר יי אלהים
אם לא באתרא דמלכא
דאמליך יתיה דבסר על
מומתיה ודאשני ית קימיה
עמיה בגו בבל ימות: יז ולא
במשרין סגיאין ובעם סגי
יעבד עמיה פרעה קרבא
במצבר מליתא ובמבני
כרקום לשיצאה מדינן סגיאין:
יח ובסר על מומי לאשנאה
קים והא אמטי ידיה לפרעה
וכל אלין עבד לא ישתיזיב:
יט בכן כדנן אמר יי אלהים
קים אנא אם לא מומתי
דבסר וקימי דשני ואתן
פורענות אורחיה ברישיה:
כ ואפרוס עלוהי מצדתי
ויתאחד בסרגתי ואגליניה
לבבל ואתפרע מניה תמן
שקריה דשקר קדמי: כא וית
כל גברוהי בכל משריתיה
בחרבא יתקטלון ודישתארון
לכל רוח יתבדרון ותידעון
ארי אנא יי גזרית במימרי:
כב כדנן אמר יי אלהים
ואקריב אנא ממלכותא דבית

רש"י

אילו הארץ שרי הארץ: (יד) לעמדה. למען יתקיים: (יז) בשפוך סוללה. כשיבא נבוכדנצר וישפוך סוללה על ירושלים: להכרית נפשות רבות. להרוג את בני העיר: (יח) נתן ידו. שהשביע באמונה ונשא ידו בברית: (יט) ונתתיו בראשו. הוא שמוי עיניו: (כ) ופרשתי עליו רשתי. כמו שפירשתי למעלה בתחלת הספר (לעיל יב) שזימן צבי להלוך על גג המערה: ונשפטתי. ואתווכח עמו: (כא) ואת כל מברחיו. כתרגומו וית כל גיברוהי ומנחם חברו עם ברח דודי (סוף ש"ה) וכה פתרונו ואת כל הבורחים: בכל אגפיו. בכל כנפיהם כלומר בכל כחם בחרב יפולו: יפרשו. שרואפנדי"ן בלע"ז: (כב) ונתתי. כתרגומו ואקיימיניה: ולקחתי אני: את מלך

נאם ג' בטעם בסיפרא וסי' בריש ספר' סימן ח': בזה ח' בקריאת וסי' כי דבר ה' בזה ואת מצותו. ובזה לך לעגה לך בתולת. וחברו דישעיה. אשר בזה אתו ואשר הפר. אם לא אלתו אשר בזה. ואת אסיריו לא בזה. כי לא בזה ולא שקץ ענות עני. ולא בזה את תפלתם. ותר ובזה אלה להפר ברית: בראשו ט"ו וסי' ושלמאתו בראשו. בראשו נגעו. והשיב את אשמו. דמו בראשו ואנחנו נקיים. ואת רעת נבל. כובע ישועה בראשו. וישם רגיד בראשו. ובריתי אשר הפיר דסיפרא. ותבא חרב ותקחהו. ואתה תשמע השמי' דמלכים קדמא. וחברו דדברי הימים. ואתה תשמע מן השמים קדמא. ישוב עמלו בראשו. דמו בראשו יהיה דסיפרא. החכם עיניו בראשו. ואשר נתן כתר:

רד"ק

זה צדקיהו כמו שפירשנו: ואת אילי הארץ לקח. מלבד האלה והברית לקח עוד אילי הארץ והם השרים להיות בידו תערובו' שלא ימרד בו והיתה נכנע אליו ושלא יתנשא ויתגא' עליו: (יד) להיות. לשמור את בריתו לעמדה. לעמוד בה בברית: (טו) וימרד בו. ונמלט. בתמיה: (טז) חי אני. אם לא. לשון שבועה כמו אם לא בתים רבים אם לא כאשר דמיתי: (יז) ולא בחיל גדול. יעשה אותו. יעשה עמו כלומר לא יעזרהו פרעה בחיל גדול כמו שהשגה עמו במלחמה כשילחם מלך בבל על ירושלם. בשפוך סוללה ובבנות דיק כששפכו סוללה ויבנו דיק ללכוד העיר להכרית נפשות רבות שהרג בעיר כשלכדה בכל זה לא עזרו פרעה. סללה ודיק כבר פירשנו בתחלת הספר. וטעם אותו למלך בבל כי הוא אמר כי לא יעשה פרעה עמו מלחמה: (יח) ובזה. והנה נתן ידו. כי נתינת היד הוא קיום האהבה והשלום כמו שראינו שאמר יהוא ליהונדב תנה את ידך: (יט) לכן. אם לא. לשון שבועה כמו שכתבנו: אלתי. באלהים השביעו: ובריתי. כי בשמו כרת אותו ברית: ונתתיו בראשו: אותו העון אתננו בראשו כמו השיב לו גמולו בראשו או אמר בראשו על עורון עיניו: (כ) ופרשתי. שאחז בלב הכשדים לרדוף אחריו ולהשיגו ובדרך מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב"ה זמן צבי כמו שכתבנו למעלה בפ' עשה לך כלי גולה: ונשפטתי אתו שם. כי בבלה יהיה שם בבבל והאיש אני נשפט ומתוכח עמו כי במעלו אשר מעל בי בא לו כרה הזאת והוא יתודה בזה וי"ת ואתפרע מני' תמן: מעלו. חסר בי"ת השמוש כמו הנמצא בית ה' והדומים לו: (כא) ואת כל מברחו. כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכמוהו רבים והיא תאר ועניינו הבורחים שברחו עמו או בלעדיו: בכל אגפיו. בכל חייליו כמו שפיר' למעל': בחרב יפולו. אות' שישיגו הכשדי' והנשארי' שלא ישיגם: לכל רוח יפרשו. יהיו מפוזרים בכל פאה. יפרשו מבנין נפעל לשון פזור וכן בא בענין זה מן הכבד כי בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם כי אני ה' דברתי. תדעו כי קיימתי מה שדברתי כי אני הוא ה' כאומר ועושה גוזר ומקיים: (כב) כה אמר ה'. ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי. מאותה צמרת הארז בקצתה והוסרה ממקומה עוד

מצודת ציון

(יז) סוללה. היא תל העפר ששופכין מול העיר לעלות עליה להלחם בה: דיק. הוא המגדל הבנוי מול העיר ללכדה כמו ובנו עליה דיק (ירמיה נב): (כ) במצודתי. הוא רשת צידין בה: ונשפטתי. ענין ויכוח וכן כי באש ה' נשפט (ישעיה סו): מעלו. ענין חטא ופשע: (כא) מברחיו. מלי בריחה: אגפיו. חייליו

מצודת דוד

בבל. והוא פתרון הנשר הגדול הראשון: ירושלים. הוא פתרון הלבנון: את מלכה ואת שריה. הוא פתרון צמרת הארז וקטיפת היונקות ועל יהויכין ושריו יאמר שלקחם ל"ב בגולה: (יג) מזרע המלוכה. הוא פתרון מזרע הארץ ועל צדקיהו יאמר שהיה בן יאשיה כי נ"נ המליכו תחת יהויכין: ויכרות אתו ברית. מלך בבל ימרוד בו: ויבא אותו באלה. השביע אותו על זאת: ואת אילי הארץ לקח. את שרי ירושלים לקח להיות בידו ערבון שלא ימרוד בו צדקיהו: (יד) להיות. את הערבון לקח למען תהיה רק ממלכה שפלה להיות נכנעת לו ובל יתנשא למרוד בו רק לשמור את הברית שכרת עמו להיות לה עמידה וקיום וזהו פתרון גפן סורחת שפלת קומה וגו' ור"ל שנתן לה ממשלה מה אבל רק בארצה ובמקומה ותהיה נכנעת לבבל: (טו) וימרד בו. אח"ז מרד בו צדקיהו ושלח מלאכיו למצרים לתת לו סוסים ועם רב להיות בעזרתו מול בבל וזהו פתרון הנשר השני והשלחת הדליות להשקותה מן המים שבין הערוגות ר"ל לחזק בידו המלוכה שהמליכו נ"נ: היצלח הימלט. וכי יצלח בבטחון מלך מצרים וכי יהיה נמלט מיד נ"נ האיש העושה הדברים האלה: והפר. וכי המפר ברית ראוי הוא להמלט: (טז) אם לא. הוא ענין לשון שבועה: אשר בזה את אלתו. בזה את השבועה שהשביעו ועבר עליה אתו. עם המלך הממליכו בתוך בבל ימות (ועם שכבר אמר במקום המלך חזר לומר שוב אתו בתוך בבל לפי שארכו הדברים באמרו אשר בזה וגו' וכן דרך המקרא) וזה פתרון גתוק השרשים וגו' ור"ל שנ"נ יעקור מצדקיהו שרשי המלוכה כי לא ימלוך עוד מי מזרעו ויקוצץ פרי בטנו כי שחט את בניו והגלה את העם: (יז) ולא בחיל גדול וגו'. ר"ל לא יעשה עמו פרעה לבוא בחיל גדול ובקהל רב כי לא יקיים הבטחתו לישראל לעשות עמו מה שאמר והוא פתרון ולא בזרוע גדולה וגו': במלחמה. בעת בוא עליו מלחמה בבל כשישפוך סוללה מול העיר לכבשה וכשיבנה דיק ללכדה למען הכרית בה נפשות רבות הנה אז לא יקיים פרעה הבטחתו לבוא בעזרת ישראל: (יח) ובזה אלה. והנה צדקיהו שבזה את השבועה למען הפר הברית שכרת עם נ"נ: והנה נתן ידו. מתחילה נתן ידו והוא תקיעת הכף לקיים הדבר ואח"ז עשה כל המרידות האלה לזאת לא ימלט מיד נ"נ: (יט) לכן. הואיל וכן עשה לכן כה אמר ה': אם לא. הוא ענין שבועה: אלתי אשר בזה. ר"ל השבועה אשר בזה דומה אלי כאלו נשבע לי ובזה אותה וזהו על כי נשבע בשם ה': ובריתי. הברית אשר הפר הוא כאלו הפר בריתי אשר כרת עמי: ונתתיו בראשו. לכן אתן גמול העון הזה על ראשו: (כ) ופרשתי עליו רשתי. אחז"ל כשברח צדקיהו דרך מערה הזמין הקב"ה צבי הולך על המערה ממעל ורדפו הכשדים אחר הצבי לתפשו וכשהגיעו לפתח המערה מצאו את צדקיהו יוצא מן המערה ותפשוהו: ונשפטתי אתו שם. בבבל אתווכח עמו על המעל שמעל כי לעבור השבועה כי שם ישב במאסר וזה יחשב לו ויכוח כי בזה יודיע לו שחטא בו: (כא) ואת כל מברחיו. כל הבורחים מעליו בכל חיילותיו יפלו בחרב האויב: יפרשו. ישיגו

עוד אקח ממנה ולא כאותה לקיחה שלקחה מלך בבל כמו שאמר ויקח מזרע המלוכה כי הוא לקחה להסירה ולהשפילה אבל אני אקחנה ממקום הגלות ונתתי אותה במקומה זהו שאמר ונתתי : מראש יונקותיו רך אקטף . ראש יונקותיו הוא יהויכין כמו שפירשנו למעלה ממנו אקטוף ענף רך לנוטעו במקומו וזהו שאמר ושתלתי אני כשאקטפנו ממקומו שהוא שם לנוטעו אקטפנו כי לנטוע אותו בארצו אקטפנו והרך הזה הוא זרובבל בן שאלתיאל בן יהויכין : על הר גבוה ותלול . פעול מן תל שראש ההר דומה לתל והוא הר ציון תל ובלע"ז אמונג"ש : (כג) בהר מרום ישראל . מרום א"י כי ירושלים גבוהה מכל א"י וא"י גבוהה מכל הארצות וי"ת בטור קודשא דישראל : אשתלנו . השי"ן בקמץ חטף לתפארת הקריאה : ועשה פרי . ובצדקיהו לא זכר פרי כי מתו בניו כמו שזכרנו : והיה לארז אדיר . כמו שהיה מתחלה ארז כמו שאמר צמרת הארז לא לגפן כמו שאמר על צדקיהו : ושכנו תחתיו . ישראל ישכנו בצלו : תשכנה . דגש הכ"ף לנ"ון הכרת שנפלה ופי' תשכנה הצפורים והוא משל לישראל שישכנו בצל זרובבל : (כד) וידעו כל

הארז הרמה ונתתי מראש ינקותיו
רך אקטף ושתלתי אני על הר־
גבה ותלול : כג בהר מרום ישראל
אשתלנו ונשא ענף ועשה פרי והיה
לארז אדיר ושכנו תחתיו כל צפור
כל־כנף בצל דליותיו תשכנה :
כד וידעו כל־עצי השדה כי אני
יהוה השפלתי ׀ עץ גבה הגבהתי
עץ שפל הובשתי עץ לח והפרחתי
עץ יבש אני יהוה דברתי ועשיתי :
יח א ויהי דבר־יהוה אלי
לאמר : ב מה־לכם אתם משלים
את־המשל הזה על־אדמת ישראל
לאמר אבות יאכלו בסר ושני
הבנים תקהינה : ג חי־אני נאם
אדני יהוה אם־יהיה לכם עוד
משל המשל הזה בישראל : ד הן
כל־הנפשות לי הנה כנפש האב
וכנפש הבן לי־הנה הנפש החטאת
היא תמות : ה ואיש כי־יהיה צדיק
ועשה משפט וצדקה : ו אל־
ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל־

דוד דמתיל כארזא רמה ואקימיניה מבני בנוהי יניק ואירבי ואקימיניה במימרי בטור רם ומנטל : כג בטור קודשא דישראל אקימיניה ויכניש משרין ויעביד סומכן ויהי למלך תקיף ויסתמכון עלוהי כל צדיקיא וכל ענותניא בטלל מלכותיה ישרון : כד וידעון כל מלכי עממיא ארי אנא יי אמאיכית מלכות דהות תקיפא ותקיפית מלכות דהות חלשא אמאיכית מלכות עממיא דהות תקיפא כאילנא רטיב ותקיפית מלכות בית ישראל דהות חלישא כאילנא יביש אנא יי גזרית במימרי ואקים : א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : ב מא לכון דאתון מתלין ית מתלא הדין על ארעא דישראל למימר אבהתא חטן ובניא לקן : ג קים אנא אמר יי אלהים אם יהי לכון עוד מתיל מתלא הדין בישראל : ד הא כל נפשתא דילי אינון כנפש אבא וכנפש ברא קדמי אינון אנש דיחטי הוא ימות : ה וגבר ארי יהי זכאי ויעביד דין דקשוט וזכו : ו בטוריא לא פלח לטעותא ועינוהי

מלך המשיח : רך אקטוף . אין רך לשרביב אלא מן הרך שגדל אשתקד שקורין גריפי"א בלע"ז : ותלול . לשון תל שדרך תל להיות גבוה ותלול אומנצי"ל בלע"ז : (כג) תשכונה . דגשות הנו"ן משמש תחת נו"ן שנייה כאלו כתוב תשכוננה : (כד) השפלתי עץ גבוה . את הכשדים שהיו מושלים בישראל : הובשתי עץ לח . צדקיהו וזרעו : והפרחתי עץ יבש . יהויכין שגלה בלא בנים יוליד בבבל את זרובבל והוא יהיה פחת יהודה למשול : (א) ויהי דבר ה' אלי לאמר . (ב) מה לכם אתם מושלים את המשל . אשפלאנ"ץ בלע"ז : אבות יאכלו בוסר . פרי עד שלא נתבשל ביינגרו"ן בלע"ז : ושני הבנים תקהינה . אגאצרונ"ם בלע"ז . כך דרכו של הקב"ה האבות חוטאים והבנים לוקים שהרי כמה שנים חטאו מלכי ישראל קודם שגלו ואף אנו לא נדאג ללקות בעונינו : (ג) משול . כמו למשול : (ד) כל הנפשות לי הנה . ולמה ילקה הבן שלא חטא לי הלא שלי הוא : (ו) אל ההרים לא אכל . כמורא לא פלח לטעוותא לאכול זבחי מתים : אל גלולי .

שאר

דברתי ועשיתי ד' דסמיכי וסימ' וידעו כל עצי השדה . היעמד לבך אם תחזקנה . וידעו כל הגוים אשר ישארו . ונתתי רוחי בכם : אל ההרים לא אכל חד מן ח' פסו' אית בהון לא לא לא וסי' והיא שפחה נחרפת . לאמר לא כי אל ארץ מצרים נבא' ומולדותיך ביום הולדת . אל ההרים לא אכל קדמא דסיפרא' ארזים לא עממהו . בתרות כי הנה אנכי מקים . לא שמעת בקול . לא תרצח לא תנאף ואלה שמות :

עצי השדה . לפי שהמשיל מלכות בית דוד לארז המשיל העו"ג לשאר עצי השדה : וידעו כי אני ה' השפלתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל . השפלתי עץ גבוה זה מלך בבל הגבהתי עץ שפל זה מלך יהוד' והוא זרובבל וכן הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש משל גם כן ענינם ויש מפרשי' עץ גבוה ועץ לח זה צדקיהו עץ שפל ועץ יבש זה יהויכין שהיה בגלות שפל והגביהו האל יתעלה שהעלהו אויל מרודך מבית הכלא ונתן כסאו ממעל לכסא המלכים אשר אתו והיה עץ יבש שלא היו לו בנים בגלותו אחר כן היו לו בנים בבית הכלא אסיר ושאלתיאל בנו שב עץ לח ויש מפרשים זאת הפרשה על המשיח וכן נראה שהוא דעת יונתן שתרגם ולקחתי אני מצמרת הארז ואקרב ממלכות' דבית דוד דמתיל לארזא וגו' : (א) ויהי . לאמר . שיאמר להם לישראל : (ב) מה לכם . על אדמת ישראל . על חורבן א"י יאמרו הדור שחרבה בימיהם זה המשל : אבות יאכלו בסר ושיני הבנים תקהינה . ופירוש המשל מה שהיו אומרים אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו ובעבור שהיו אומרים הנביאים לישראל בחטאות ירבעם והיו אומרים לבני יהודה בחטאות מנשה אמרו אם כן הבנים לוקים בעון אבותיהם והנה ישבו לומר זה אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה והם לא הביטו ולא השכילו מה כי בגלל חטאות ירבעם ומנשה היה הקצף הגדול כי הם החטיאו הבאים אחריהם ואילו לא אחזו ישראל בחטאות ירבעם ולא אחזו בני יהודה בחטאות מנשה לא היו לוקים על עונותיהם ולא חרבה ארץ ישראל ועל זה הענין הביאם האל יתעלה והוא ענין כל הפרשה שאמר זה : (ג) חי אני . אם יהיה לכם עוד משל המשל הזה . כי אני אודיע לכם משפטי ודרכי ולא תטעו עוד בו ותתנו דעתכם ותראו כי כן הוא כי כל הנפשות לי הנה ואני נותן אותם בגוף לגבורה לגוף ללכת אחרי ואני רוצה בחייכם ולא במיתתכם כי לי הנה ומכבודי נגזרו כנפש האב וכנפש הבן ואיך תמצאו בדעתכם שאשנים נפשם אם לא חטאה לי חלילה לי : (ד) הן כל הנפשות לי הנה . מבואר הוא : (ה) ואיש כי יהיה צדיק . עתה יפרש המשפט כאשר הוא מלפניו כדי שלא יטעו עוד גם אין לבם לטעות במה שכתוב בתורה פוקד עון אבות על בנים שהרי כתוב שם לשונאי : כי יהיה צדיק . כשמנעו ממעות לא פעמם : ועשה משפט וצדקה . שקיים מצות עשה אחר כן פרט קצת העונות והזכיות ואמר : (ו) אל ההרים לא אכל . קמץ בזקף לפי שהיו עובדים עבו"ם אל ההרים הרמים כמ"ש לפיכך אמר אל ההרים לא אכל ואל כמו על וכמוהו

תולדות אהרן ונשא ענף . שבת לג: כל צפור . חולין קלט: כל הנפשות . פקידה שער נט: אל ההרים . שבת יג סנהדרין פא :

מצודת דוד

ישיגם והנשארים מהם יתפזרו בעולם בכל רוחות העולם : וידעתם . אז כבוא הדבר תדעו שאני ה' דברתי הדברים האלה ולא כדאם הנביא מלבו : (כב) ולקחתי אני . אני אקח ענף מסעיף העליון מאילן הארז הרמה ואני אתן אותה במקומו ר"ל בימי המשיח אקח מזרע דוד ואמליכו בירושלים : מראש יונקותיו . מן הענפים הרכים שהמה בראש הסעיף העליון מהם אכרות ענף רך אשר אצלה לנטיעה : ושתלתי אני . אטע אותו על הר גבוה ותלול למען יהיה נראה למרחוק ועל המשיח יאמר וכפל הדבר במ"ש : (כג) בהר מרום ישראל . בהר הגבוה שבכל א"י הוא ירושלים שם אשתלנו : ונשא ענף . יגדל ענפים ויעשה פרי ויהיה דומה לארז חזק ר"ל יהיה לו הרבה טובה וגדולה : ושכנו תחתיו . תחת האילן הזה ישכנו כל צפור וכל בעל כנף תשכונה בצל ענפיה הגדולים ר"ל כל האומות יהיו נשמעים לו וסרים לעבודתו : (כד) כל עצי השדה . הם העו"ג : השפלתי עץ גבוה . הם מלכי הבבליים : הגבהתי עץ שפל . הם מלכי בית דוד : הובשתי וגו' . כפל הדבר במ"ש : אני ה' . הנאמן במאמרו :
יח (ב) מה לכם . ר"ל מה ראיתם לעשות זה שאתם מושלים את המשל הזה על חורבן אדמת ישראל : אבות . הוא המשל שאמרו שהם האבות אכלו בוסר התמולה המקהה את השנים ועכ"ז לא קהו שניהם ושני הבנים תקהינה עם כי לא אכלו הבוסר ר"ל היתכן אשר אבותינו חטאו והיו כל ימיהם בשלוה ולא קבלו גמול ואנחנו בניהם שאין אנו מרבים בחטאים כמוהם נהיו נלקה בעונם : (ג) אם יהיה וגו' . ר"ל אב יהיה עוד מי מכם להמשיל המשל הזה וכאומר הן אודיע לכם אופן משפטי ותראו שהדין עמדי : (ד) לי הנה . המה שלי וכאומר והנה מהדרך הוא שכ"א מחבב את שלו ורוצה בקיומו : כנפש האב וגו' . כמו נפש האב כן נפש הבן הנה שלי באין הפרש (וכפל הכפי"ן כנפש האב וכנפש הבן להורות על דמיון גמור וכן כמוך כפרעה) (בראשית מד) : היא תמות . כי אז אין לחבבה מעתה אבל בזולת החטא מדוע הסיר החבוב : (ה) ואיש . ר"ל הואיל והנפשות חביבות עלי לכן איש כי יהיה צדיק לבל יעשה מה מן הרעות ועוד יעשה הטוב בעשות משפט וצדקה : (ו) אל ההרים וגו' . עתה מפרש מה הם הרעות שהיה מהר מהם ואמר שלא אכל בההרים מזבחי תקרובת עכו"ם שעל ההרים ואף לא נשא עיניו להסתכל בגלולי

מצודת ציון

כנפיו וכדרז"ל עד בין אגפים (חולין מ"ו) ועל התפשטות החיילו' יאמר וכן וכל אגפיו (לעיל יב) : (כב) ותלול . ענין גבהות והוא מל' תל : (כד) הובשתי . מל' יבשות : לח . מל' לחות ורטיבות : והפרחתי . ענין צמיחת פרחה : (ב) מושלים . מלשון משל : בוסר . כן יקרא פרי שלא נגמר בשולו וכן ובוסר גומל יהיה נצה (ישעיה יח) : תקהינה . ענין חלישת השנים [illegible]

ובמוהו רביה ואמר אכל לפי שהיו אוכלים שם זבחיהם אחרי הקרבתם לעכו"ם וכן פי' בתורי לא פנה לטעוותא : ועיניו לא נשא אל גילולי בית ישראל . אין צריך לומר שלא עבד עכו"ם אלא אפילו עיניו לא נשא אליהם כענין שנאמר אל תפנו אל האלילים ואמר שזכר עכו"ם והיא עבירה שבין אדם למקום והיא שקולה כנגד כל העבירות וזכר מעבירות שבין אדם לחבירו הרגילות במשא ובמתן והלואה שרגילים בה בני אדם וזכר מן העריות מה שאדם קרוב אליהם כי כל עריות שהם שאר בשר אין צריך לזכרם כי רוב בני אדם בדלים מהם ואפילו הרשעים וזכר ממצות עשה הצדקה שהיא מצוה הגדולה בדברים שבין אדם לחבירו וכן זכר משפט אמת שהוא קיום היישוב בעולם וזכר החוקים בכלל ואמר בחקותי הלך ואחר שאמר כי הבן לא ישא בעון האב והאב לא ישא בעון הבן אמר כי אפילו עונות עצמו לא ישאר אם ישוב מהם ובכלל זה הענין זכר הגמול בכלל בחיים והעונש בכלל במיתה וכתב הגאון רב סעדיה ז"ל כי מה שזכר החיים והמיתה הם לעולם הבא ואני אומר כי אמת כן הוא כי עיקר העונש והגמול הוא לעולם הבא אבל הענין שהזכיר הנה לא נזכר על דבר העולם הבא כי הענין הוא תשובה לאומרים כי הבן נושא עון האב כראותם הגלות רבות לבנים באותו הדור ואבותיהם חטאו ואינם ולא היו אלו מתלוננים על דבר העולם הבא כי לא ידעו מה היה אלא על מה שהיו רואים בעיניהם והיה צריך שתהיה התשובה מענין התלונה והתמיהה ואם תאמר אם כן למה זכר החיים והמות לבד ואין הגמול והעונש בעולם הזה בחיים ובמות לבד אלא אף בכל פרטי הברכות והקללות הכתובים בתורה נאמר כי אמר זה לקצר הענין ולזכר הדבר הכולל והם החיים והמות כמו שאמר ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם הנה זכר החיים במקום כל פרטי הברכות ואף על פי שאונקלוס תרגם ויחי בהון לחיי עלמא אין משמעות וחי אלא בעולם הזה כמו שהיו כל הברכות והקללות שיעדם בתורה בעולם הזה אלא שנרמז במלת וחי בהם חיי העולם הבא וכן נרמז במקומות אחרים מן התורה אבל פשוטו של דבר הוא בעולם הזה וכן מה שאמר לאדם הראשון כי ביום אכלך ממנו מות תמות המית' הזאת כוללת כל הקללו' שנגזרו על אדם בעון אכילת הפרי והוא מה שאמר לו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה וגומר וקוץ ודרדר תצמיח לך וגו' בזעת אפך וגו' והנה כלל בלשון המיתה כל אלה הקללות וכן אמר החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך והברכה והקללה בזה דרך כלל במקום הברכות והקללות הנה קרא הברכות החיים וקרא הקללות המות והטעם כי החיים עם ההצלחה והטוב הם החיים והם הרע הם המיתה כמו שאמר על המצליח במעשיו ואמרתם כה לחי והמנוגע בגופו נקרא מת כמו שאמר אל נא תהי כמת וכן העני חשוב כמת ובאמרו הנפש החוטאת היא תמות אמר על הנפש שהיא בעלת התאוה והיא החוטאת עם הגוף וכן אמר נפש כי תחטא וכן היא מקבלת העונש עם הגוף הרעב והחולי והשבי וכל זה והדומה לו יקרא מיתה כי מי שהיו רעים חשוב כמת וכמה מן הנביאים בחייהם שאלו מיתה' כמו שמצינו באיוב וכאשר אמר כי הבן לא ישא בעון האב בבן שהוא גדול שהוא ראוי לעונש ולשכר מעצמו אבל הבנים הקטנים מתים בעון אבותם וכן ייטיב להם בזכות אבותם אבל הגדולים שהם רשעים לא תועילם זכות אבותם כמו שהצדיקים לא יזיקם עון אבותם כמו שאמר בתורה פוקד עון אבות על בנים ואמר לשנאי ואמר בגמול הטוב שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור אבל מדה הטובה מרובה ממדת הפורענות כי זכות האבות שומר הבנים ומוסיף להם טובה בזכות אבותם אפילו לאלף דור או לאלפים דורות כמו שאמר לנו ברית אבותינו אברהם יצחק ויעקב עד היום שלא נתנו אוהביו ושומרי מצותיו ואע"פ שיש בינינו רשעים כל ישראל נקיים היום מעון עכו"ם ומשאר עונות המוזכרים נקיים רוב ישראל וכ"ש שהבטיח אבותינו בזה כמו שאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו' וכרת עמו ברית בין הבתרים לשמור הברית לבניו עד עולם ואמר וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור וגו' ואמר וזכרתי להם ברית ראשונים וברית כרותה לזרע אברהם יצחק ויעקב שלא ישבותו מהיות גוי לפני האל יתעלה ואשר יצאו מכלל אמונתינו לא היו מזרעם באמת אלא מן האספסוף הגרים שנתגיירו ועון האבות שמור לבנים הרשעים להוסיף להם ברעתם בעון אבות עד ארבעה דורות לא יותר כי כן יוכל לראות הזקן המוליד מבני בניו עד ארבעה דורות כי יש רשע מאריך ברעתו אחר עלי שאמר לו האל שישמור לו ולבניו העון עד עולם העון שהוא היה גדול והיה בו חלול השם וקורא הדורות מראש ידע שלא היו בבנים מי שראוי לכפר עון אבותיו שהוא בעבורו ואם יהיה לא יחול עליו העונש ההוא כמו שאמרו רז"ל בזבח ומנחה הוא אינו מתכפר אבל בדברי תורה ובגמ"ח מתכפר ואחר כפ' זאת ג' דורות בצדיק ורשע וצדיק כנגד הדורות שהיו מתרעמים עליהם כי חזקיהו היה צדיק ולא נשא עון אחז אביו ומנשה בנו היה רשע שופך דם כמו שאמר והוליד בן פריץ שופך דם והנה לא הועילה לו צדקתו של חזקיהו אביו ונענש על רשעו ולכדוהו שרי צבאות מלך אשור בחחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכוהו בבלה והנה בן מנשה היה רשע ונענש על רשעו ונפקד עליו גם עון אביו ולא מלך אלא שתי שנים ויקשרו עליו עבדיו וימיתוהו בביתו והנה אמון הוליד בן וירא את חטאות אביו אשר עשה ולא עשה כהנה והנה לא מת בעון אביו כיון שהוא היה צדיק ואם תאמר הנה אמר כי בשוב רשע מכל חטאתיו אשר עשה חיה יחיה וכל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו והנה מנשה שב מרשעו ונזכרו מעשיו הרעים עד ח"ב הארץ כמו שאמר בחטאת מנשה נאמר כי הוא חטא והחטיא את הרבים ואם הוא שב חטא הרבים לא היה יכול להשיב ונשארו מעשיו הרעים עד שחרבה הארץ בעבורם לפיכך היו נזכרים מעשיו אבל לו לא נזכרו כי לא נענש בעבורם כיון שעשה תשובה ונכנע מלפני אלהי אבותיו וישמע תפלתו ויעתר לו וישיבהו לירושלם למלכותו אבל לאחרים מעשיו נזכרו והנה ענין הפרשה והנתלה בו הכל מבואר : (ז) ואיש . חבולתו חוב ישיב . בחבולה שהיה לו בחובו ישיב אותה לעני כמו שצותה התורה להשיב את העבוט והחבולה הוא המשכון חוב ידוע שהוא המלוה : ועירום . נכתב ביו"ד המשך : (ח) בנשך לא יתן . הבי"ת פתוחה לחסרון ה"א הידיעה ופירושו הנשך הידוע שאסרה אותה התורה : ותרבית לא יקח . אמרו רז"ל הוא נשך הוא תרבית ולא חלקו עליו הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין ואמר לא יתן בשעת המלוה כי אז הוא נותן ואמר לא יקח בשעת גביית החוב כי אז הוא לוקח : מעול ישיב ידו . כמו שאסרה תורה לא תעשו עול במשפט במשקל ובמשורה משפט אמת אם יהיה שופט בין שני אנשים יעשה להם משפט אמת ולא יכיר פנים לאחד מהם : (ט) בחקותי יהלך . מן הדגוש והוא עומד וזכר החקים והמשפטים בכלל מלבד מה שזכר בפרט : (י) והוליד בן פריץ . שפורץ גדר האמת : ועשה אח מאחד מאלה . אח כמו אחד ויאמר ממנו אחת לנקבה כי גם הוא בלא דלת ויאמר בשתי לשונות כמו אני ואנכי ויונתן תרגם כמשמעו ויעביד לאחוהי מחדא מאילין ופירוש ועשה את עשה עון אחד ולאי זה עון מאלה שנזכרים ופירוש מאחד מאלה הנזכרים כמו מכל אשר יעשה מאחת מאלה : (יא) והוא את כל אלה לא עשה . כל אלה הטובות שזכר לא עשה אותם אלא עשה הפכם : כי גם אל ההרים אכל . אכל פתח בזקף ובלמעלה לא אכל קמץ בזקף כמו שכתבנו והסימן לא אכל קמץ פומיה אכל פתח פומיה : (יב) עני ואביון הונה . זכר עני לפי שהוא תלוי והוא נקל להונותו והוא גם אחרים הונה כאשר יוכל אלא זכר עני ואביון על הוא כי לא יירא להונותם מתלונתם וההונאה היא קיחת ממון אחרים בשקר ומתן שלא
בדבר

לא זקף לפולחן טעות בית ישראל וית אתת חבריה לא סאיב ולות אתא מסאבא לא על : ז ואנש לא אוני משכון דחובתא אתיב גזילא לא גזל מלחמיה לכפנא יהב וערטילאה כסי מכסותיה : ח בחבוליא לא יהב ורביתא לא נסיב משקרא אתיב ידיה דין דקשוט עביד בין גבר לגבר : ט בקימי הליך ודיני נטר למעבד קשוט צדיקא הוא מיחא יחי אמר יי אלהים : י ואוליד בר רשיעא אשיד דם ויעביד לאחוהי מחדא מאלין : יא והוא ית כל אלין לא עבד אלהין בטוריא פלח לטעותא וית אתת חבריה סאיב : יב מסכן וחשיך אוני גזילא גזל משכונא לא אתיב ולפולחן טעותא זקף עינוהי

גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ
כ' לֹא טִמֵּא וְאֶל־אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרָב׃
ל' וחד מן ז מלין דפסקא נכתב ז וְאִישׁ לֹא יוֹנֶה חֲבֹלָתוֹ חוֹב יָשִׁיב
גְּזֵלָה לֹא יִגְזֹל לַחְמוֹ לְרָעֵב יִתֵּן וְעֵירֹם
יְכַסֶּה־בָּגֶד׃
ג' קמצים וכל ח אסף דכוו' ח בַּנֶּשֶׁךְ לֹא־יִתֵּן וְתַרְבִּית לֹא יִקָּח
מֵעָוֶל יָשִׁיב יָדוֹ מִשְׁפַּט אֱמֶת יַעֲשֶׂה
ג' בֵּין אִישׁ לְאִישׁ׃ ט בְּחֻקּוֹתַי יְהַלֵּךְ
וּמִשְׁפָּטַי שָׁמַר לַעֲשׂוֹת אֱמֶת צַדִּיק
הוּא חָיֹה יִחְיֶה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃
כ' י וְהוֹלִיד בֶּן־פָּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם וְעָשָׂה
ל' דסמיך אָח מֵאַחַד מֵאֵלֶּה׃ יא וְהוּא אֶת־כָּל־
אֵלֶּה לֹא עָשָׂה כִּי גַם אֶל־הֶהָרִים
אָכַל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא׃ יב עָנִי
וְאֶבְיוֹן הוֹנָה גְּזֵלוֹת גָּזָל חֲבֹל לֹא
כ"ד יָשִׁיב וְאֶל־הַגִּלּוּלִים נָשָׂא עֵינָיו

שאר עבודת כוכבים כגון הכבש שבשומרון והעגלים שבבית אל ובדן : (ז) יונה . לשון אונאה כלומר שום איש לא הונה : חבולתו חוב ישיב . אם חובל שלמת רעהו בחובו ישיב אותו כבוא השמש : (י) ועשה אח מאחד מאלה . ת"י ויעבד לאחוהי מחדא מאילין : (יא) והוא את כל אלה . את כל הטובות האלה שעשה אביו : (יב) תועבה עשה . משכב זכור ורבעה

מצודת ציון

לחתך כמאכל וכן אם קהה הברזל (קהלת י) ור"ל שנתקהה השן לכרות הטן: (ז) יונה . מלשון אונאה ועניינו קחת הממון כמו העיר היונה (צפניה ג): חבולתו . ענין משכון כמו אם חבל תחבל שלמת רעך (שמו' כב) : (ח) בנשך . ותרבית . שניהם ענין רבית אבל לשון נשך נאמר בכסף ותרבית באוכל כמ"ש את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך (ויקרא כה) : (י) פריץ . ר"ל רשע הפורץ גדר האמת והנכונה : (יב) הונה . מל' אונאה : נשא

מצודת דוד

בגלולי בית ישראל הם הפסילי': לא טמא . לזנות עמה: לא יקרב . לבא עלי': (ז) לא יונה . לעשוק ולקחת מה משלו: חבולתו חוב . כאשר חבל שלמת רעהו בחובו השיב לו כבוא השמש ולא עבר על מצות התורה : לחמו לרעב יתן . ולא עבר על מה שאמרה התורה ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון (דברים טו) : ועירום . מי שהלך ערום מבלי לבוש כסהו בבגד משלו: (ח) לא יתן . לא הלוה למי על נשך : לא יקח . בעת התשלומין לא לקח תרבית ואף אם הלוה נתן מעצמו (ואף שזהו אבק רבית ומדרבנן רמוזה היא במקרא) : מעול ישיב ידו . עתה אמר דרך כלל שלא עשה עול והם הדברים שאסרה התורה : משפט אמת . עתה מפרש הטובה שעשה ואמר שעשה משפט אמת בין איש לאיש ולא הטה המשפט : (ט) בחוקותי יהלך . אף המצות שהם כחק שאין הטעם ידוע והשטן משיב עליהם עכ"ז הלך בהם ועשאם : ומשפטי שמר לעשות אמת . ר"ל לא עשה משפט במי עם הכוונה להתנקם בו כ"א שמר את המשפט לעשות בו לבד האמת ובראוי מבלי כוונה אחרת : צדיק הוא . האיש אשר כזה לצדיק יחשב ולכן חיה יחיה בעוה"ז ובעולם הנשמות : (י) והוליד . ואם צדיק הזה יוליד בן פריץ השופך דם : ועשה אח . ועשה לאחיו מאחד מאלה שנזכרים כגזל וכדומה : (יא) והוא את כל אלה . כל אלה הטובות שנזכרים לא עשה : כי גם . ר"ל לא היה די לו שלא עשה הטובות אלא שגם עשה את הרע כי גם אכל בההרים מזבחי הקרובות עכו"ם : (יב) הונה . עשק מהם הון : חבול . מה שמשכן בחובו לא השיב כבוא השמש ועבר על מצות התורה : נשא עיניו . להסתכל בהם ולבטוח לבו אליהם : תועבה עשה . עשה הדברים המתועבים בעיני ה' : (יג) בנשך וגו' . ר"ל לקח בין רבית קצוצה בין אבק רבית : וחי . וכי איש כזה ראוי להחיות בזכות אביו באמת לא יחיה הואיל ועשה התועבות האלה הנזכרות ואין בידו זכות מה להצטרף עמה' זכות אביו : מות יומת . ר"ל אם כי ימות בחטאו יהיה עוד עון מיתתו על עצמו ויענש בעולם הנפשות על כי חטא לנפשו לגרום מיתה לעצמו א"כ החוטא עצמו יקבל כל גמולו משלם : (יד) והנה הוליד בן . והנה אם רשע כזה יוליד בן וראה בעיניו כמעשה אביו חטאות : וירא . ועם כי ראה אותן לא חמד בהן ולא עשה כמוהן : (טו) לא חבל . ר"ל לא נאמר שמבלה
בידו

תועבה עשה: יג בנשך נתן ותרבית
לקח וחי לא יחיה את כל־התועבות
האלה עשה מות יומת דמיו בו
יהיה: יד והנה הוליד בן וירא את־
כל־חטאת אביו אשר עשה ויראה
ולא יעשה כהן: טו על־ההרים לא
אכל ועיניו לא נשא אל־גלולי בית
ישראל את־אשת רעהו לא טמא:
טז ואיש לא הונה חבל לא חבל
וגזלה לא גזל לחמו לרעב נתן
וערום כסה־בגד: יז מעני השיב
ידו נשך ותרבית לא לקח משפטי
עשה בחקותי הלך הוא לא ימות
בעון אביו חיה יחיה: יח אביו כי־
עשק עשק גזל גזל אח ואשר לא־
טוב עשה בתוך עמיו והנה־מת
בעונו: יט ואמרתם מדע לא־נשא
הבן בעון האב והבן משפט וצדקה
עשה את כל־חקותי שמר ויעשה
אתם חיה יחיה: כ הנפש החטאת
היא תמות בן לא־ישא בעון האב
ואב לא ישא בעון הבן צדקת
הצדיק עליו תהיה ורשעת רשע
עליו תהיה: כא והרשע כי ישוב
מכל־חטאתו אשר עשה ושמר את־
כל־חקותי ועשה משפט וצדקה
חיה יחיה לא ימות: כב כל־פשעיו אשר עשה לא יזכרו
לו בצדקתו אשר־עשה יחיה: כג החפץ אחפץ מות
רשע נאם אדני יהוה הלוא בשובו מדרכו וחיה:
כד ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ככל התועבות
אשר־עשה הרשע יעשה וחי כל־צדקתו אשר־עשה לא

י״ח · ד׳ · ו׳ חס׳ ויראה ק׳ ל׳ · ל׳ בכיפרא · כ׳ זקף קמן · ב׳ · ל׳ וכל שום אתנ דכו׳ · כ׳ זקף קמן וכל אתנ דכו׳ · ח׳ דסמיכ׳ · ל׳ חס׳ · ד׳ · ל׳ ר״פ. ב · ל״ו · ס׳ · הרשע ק׳ · חטאתיו ק׳ ח׳ פסוקי׳ אית · בכון חטייה ועבייה · י״ח · ל׳ וחס׳ · מדרכיו ק׳ · ד׳ · צדקתיו ק׳

תועבא עבד: יג בחבוליא יהב ורביתא נסיב האתקים לא יתקים ית כל תועבתא האלין עבד מימת ימות חובת קטוליה ביה תהי: יד והא אוליד בר וחזא ית כל חובי אבוהי דעבד וחזא ולא עבד כותהון: טו על טוריא לא פלח לטעותא ועינוהי לא זקף לפולחן טעות בית ישראל וית אתת חבריה לא סאיב: טז ואנש לא אוני משכונא לא נסיב וגזלה לא גזל מלחמיה לכפנא יהב וערטילאה כסי מכסותיה: יז מממסכנא לא אתיב ידיה חבוליא ורביתא לא נסיב דיני עביד בקימי הליך הוא לא ימות בחובי אבוהי מיחא יחי: יח אבוהי ארי עשק עשקא גזל גזלא לחד מאחוהי ודלא תקין עבד בגו עמיה והא מית בחוביה: יט ותימרון מא דין לא לקי ברא בחובי אבא וברא דין וקשוט וזכו עבד ית כל קימי נטר ועבד יתהון מיחא יחי: כ אנש דיחוב הוא ימות ברא לא לקי בחובי אבא ואבא לא לקי בחובי ברא זכות זכאה ביה יתקים וחובת חיבא עלוהי תהא: כא ורשיעא ארי יתוב מכל חובוהי דעבד ויטר ית כל קימי ויעביד דין דקשוט וזכו מיחא יחי לא ימות: כב כל חובוהי דעבד לא ידכרון ליה בזכותיה דעבד יתקים: כג המרעא רעינא במותיה דרשיעא אמר יי אלהים הלא כד יתוב מאורחיה ויתקים: כד וכד יתוב זכאה מזכותיה ויעביד שקר ככל תועבתא די עבד רשיעא יעביד

רש"י

(יד) ויראה ולא יעשה כהן: ראה בלבו שאין טוב לעשות כן אפרצביי"ש בלע"ז: (יז) מעני השיב ידו. מעשות לו רעה: (כד) כל צדקותיו לא תזכרנה. פירשו רבותינו במתחרט עליהם:

ח׳ פסוקי׳ אית בהון חטאה תשיית וסימ׳ והתורה את חטאת׳ אשר עשו. ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל. בכל חטאת אביו אשר דאביה. על חטאתיו אשר חטא לעשות הרע. דזמרי. וילכו בני ישראל בכל חטאת ירבעם. כי על את יי׳. והנה הוליד בן פריץ. והרשע כי ישוב: חטאת ו׳ חס׳ בריש׳ בקריא׳ וסימן נמסר בסדר נשא: גזל ב׳ קמצין וסימ׳ גזל אח ואשר לא טוב עשה. וגזל משפט וצדק תראה: ויעשה ד׳ בקריאת וסימ׳ נמס׳ במלכים א׳ סימ׳ י״ו: צדקת ח׳ בקריאת וסימ׳ כי שם חלקת מחוקק ספון ויתא. צדקת הצדיק עליו תהיה. צדקת הצדיק לא תצילנו. צדקת ישרים תצילם. צדקת תמים תישר דרכו וחד. וצדקת צדיקים יסירו ממנו: ובשוב ד׳ וסי׳ ובשוב צדיק מצדקתו ועשה על. ככל התועבות אשר עשה. ובשוב רשע מרשעתו. וחברו. וחד ובשוב

תולדות אהרן מות יומת. תמור׳ ו: כתובות. שבת נה מכות כד: בן פרין. ב״מ קה תמורה ו: כנבך. ב״מ סא: בתוך עמיו. שבועות לט. ובשוב צדיק. ברכות כט:

מצודת ציון

(יח) אח. מלשון אחוה וקרוב: (כד) כמעט. ענין חסר ומעט: (כה) יתכן. מלשון תכונה ומתוקן וכן תוכן

רד"ק

מדעתם לו מדעתם כמו ולא יודע בגילוי עוד את עמי והשלכתי את מוניך: תועבה עשה. בקרב אל הר:(יג) בנשך. וחי. בתמיה: דמיו בו יהיה. זכר דמיו לשון רבים ואמר יהיה לשון יחיד כמו שפירשנו למעלה בפרש׳ כידוע כי דם נזכר בכלל ובפרט גם כן הויה טפל אל הענין כמו כי יהיה הפרש: (יד) ויראה. מבואר הוא: (טו) אל ההרים. זכו שאמר על והאריך אל: (טז) ואיש. חבול לא חבל. לא חבל אותו בעת שראוי להשיבו: (יז) מעני השיב ידו. מעשות לו שום רע ומן מאתרים אלא שזכר מי שהוא נקל להרע לו שהוא אלם: (יח) אביו. גזל אח. כל ישראל אחים כמו שאמר עד דרוש אחיך אותו וגאלתו ותרגם יונתן גזל גזילא לחד מאחוהי: ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו. כאילו אמר ורע עשה בתוך עמיו ואמר דרך כלל על הרעות וכן מנהג הלשון לומר לא טוב במקום רע כמו ויתיצב על דרך לא טוב ומחזני מרמה לא טוב וכן על הדרך הזה אשר אינה טהורה אשר לא יהיה טהור: בתוך עמיו. כי לא יכות לעשות רע בתוך קהלות אחרים: (יט) מדע. חסר וי״ו ולים בוחים. ופעם ואמרתם כי אתם תאמרו אלי כאלומר לכם מדוע ואת מדוע לא נשא הבן בעון האב כמו שאמר רואי׳ אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו אם לא יתכן כי הבן משפט וצדקה עשה מדוע ישא עון האב אבל אתם רשעים ואתם נושאים עונותיכם ועון אבותיכם כמו שאמר פוקד עון אבות על בנים לשונאי: שמר ויעשה אותם. שמר מצות לא תעשה ויעשה מצות עשה: (כ) הנפש. מבואר הוא: רשע. כתיב וקרי הרשע אין ביניהם אלא כי״ן הידיעה: (כא) והרשע. עד סוף דבר כתב וכן ופתח מדבר באדם עצמו בשובו ממעשיו ואמר כי אם הי׳ רשע ושב מרשעתו ועשה משפט וצדקה חיה יחיה וכל פשעיו לא יזכרו לו עוד וכן בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה והקשו רז״ל ובשוי כמחלה זכאי ומחלה חייב וחרע בתוספ׳ על הראשונות שכיון שמתחרט אדם על מעשיו הראשונים אינם נחשבים לו לכלום: חיה יחיה ולא ימות. יחיה בעולם הזה ולא ימות לעולם הבא וכן יחי ראובן ואל ימות: מכל חטאתו. חסר יו״ד הרבים מהמכתב:(כב) כל פשעיו. מבואר הוא: (כג) החפץ אחפוץ מות רשע. אומר אינני חפץ במות רשע אלא שאני מאריך לו ברשעו כדי שישוב בתשובה כמו שפירשתי למעלה: (כד) ובשוב צדיק. ונתן בתמיה: צדקתו. חסר יו״ד הרבים מהמכתב והמקרא

מצודת דוד

בידו כבוא השמש: (יז) מעני השיב ידו. מלעשות רעה ולפי שנקל לעשות רעה לעני על כי אין בו כח להציל נפשו לכן אמר מעני: הוא. הבן ההוא לא ימות בעון אביו אלא חיה יחיה בעוה״ז ובעולם הנשמות ור״ל לא כשאמרו אתם שהבנים נלקים בעון אבותם: (יח) אביו כי עשק. ר״ל אביו הוא הוא אשר עשק וגזל אחיו ועשה את אשר לא טוב ר״ל עשה את הרע בתוך עמיו בפרהסיא והנה באמת מת הוא בעונו אבל הבן למה יומת מה עשה: (יט) ואמרתם מדוע וגו׳ ר״ל ואם תשאלו לומר מדוע תאמרו אשר הבן לא ישא עונש בעון האב והלא יאמרו הלא אבותינו חטאו׳ בעון אבותינו:והבן משפט וצדקה עשה.כאומ׳ אבל אמרי אמה כאשר עשה הבן משפט וצדקה ושמר בלבו את כל חוקותי ועשה אותם ולכן חיה יחיה בעוה״ז ובעולם הנשמות ולא ישא עון האב וכאומר אבל אתם הלא מעשיכם בידכם ולכן נרספו עליכם גם עונות אבותיכם וכמ״ש פוקד עון אבות על בנים וגו׳ לשונאי (דברים ה׳) (ומה שלא נמנו אבותיכם הוא בעבור שעדיין לא נתמלאה אז הסאה ועתה נתמלאה ע״י הצירוף): (כ) היא תמות. ולא מי שלא חטא: לא ישא. לא יסבול עונש בעון האב וגו׳: צדקת הצדיק. משכר הצדק מן הצדיק תהיה עליו לבד לקבל הגמול בעצמו: (כא) והרשע כי ישוב וגו׳. בא להוכיח ראיה לאמת המשפט הזה ואמר הלא אם הרשע ישוב מכל חטאותיו ולא יעשה עוד וישמור עוד את כל חוקותי וגו׳ הנה יחיה ולא ימות בעונש החטאות שעשה מאז: (כב) אשר עשה. מאז עד לא ישוב: לא יזכרו לו. לקבל עליהם גמול עונש: בצדקתו אשר עשה. אחרי שובו על ידה יחיה וכאומר אם התוספת עצמו ישוב ויעשה צדקה לא יזכרו לו פשעיו כ״ש הוא שלא יזכרו לבן ששמש צדקה: (כג) החפץ. וכי אחפוץ במיתת הרשע בחטאו הלא חפצי הוא בשובו מדרכיו ויחיה ואם יזכרו הראשונות מה תועלת בתשובה והישרת דרכו: (כד) ובשוב צדיק מצדקתו. וכאשר הצדיק יחזור מצדקתו ועשה עול כדרך התועבות אשר עשה הרשע מעיקרו יעשה גם הוא: וחי. בתמיה הלא ראוי שיחיה בעבור הצדק שעשה בראשונה הנה באמת לא כן הוא כי כל צדקותיו אשר עשה בראשונה לא תזכרנה כדי שיחיה בעבורם אלא בעבור מעלו אשר מעל ובעבור חטאתו אשר חטא בעבורם ימות והרג״ל שוב בתשובה

תִּזָּכַרְנָה בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר־מָעַל
וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא בָּם יָמוּת:
ס"כ"כ בסיפרא כה וַאֲמַרְתֶּם לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי
ג' שִׁמְעוּ־נָא בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲדַרְכִּי לֹא
ת'חס' בסיפרא יִתָּכֵן הֲלֹא דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵנוּ:
כו בְּשׁוּב־צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל
ג' • ג' וּמֵת עֲלֵיהֶם בְּעַוְלוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה
ד' יָמוּת: כז וּבְשׁוּב רָשָׁע מֵרִשְׁעָתוֹ
אֲשֶׁר עָשָׂה וַיַּעַשׂ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה
ז' • ס' הוּא אֶת־נַפְשׁוֹ יְחַיֶּה: כח וַיִּרְאֶה
וישב ק' ד' כתיב וי"ו וַיָּשׁוֹב מִכָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה חָיוֹ
י"ת יִחְיֶה לֹא יָמוּת: כט וְאָמְרוּ בֵּית
קל"ד יִשְׂרָאֵל לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי הַדְּרָכַי
ח' חס' בסיפרא לֹא יִתָּכְנוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלֹא דַרְכֵיכֶם
לֹא יִתָּכֵן: ל לָכֵן אִישׁ כִּדְרָכָיו אֶשְׁפֹּט
אֶתְכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה
פ שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ מִכָּל־פִּשְׁעֵיכֶם וְלֹא־
יִהְיֶה לָכֶם לְמִכְשׁוֹל עָוֹן:
מ"ל לא הַשְׁלִיכוּ מֵעֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־
פִּשְׁעֵיכֶם אֲשֶׁר פְּשַׁעְתֶּם בָּם וַעֲשׂוּ
לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה וְלָמָּה
תָמֻתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל: לב כִּי לֹא
אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה
ח' וְהָשִׁיבוּ וִחְיוּ:

כל לשון על כמ"ג אל יט א וְאַתָּה שָׂא קִינָה אֶל־
נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל: ב וְאָמַרְתָּ מָה אִמְּךָ
ג' • ג' לְבִיָּא בֵּין אֲרָיוֹת רָבָצָה בְּתוֹךְ
ד' • ג' כְּפִרִים רִבְּתָה גוּרֶיהָ: ג וַתַּעַל אֶחָד
ב' וחסר מִגֻּרֶיהָ כְּפִיר הָיָה וַיִּלְמַד לִטְרָף־טֶרֶף

תרגום

דְאִתְקַיַם כָּל זְכוּתֵיהּ דַעֲבַד
לָא יִדְכְּרוּן בְּשִׁקְרֵיהּ דְשַׁקַר
וּבְחוֹבוֹהִי דִי חַב בְּהוֹן יְמוּת:
כה וַאֲמַרְתּוּן לָא מַפְרְשַׁן לָנָא
אוֹרְחַת טוּבָא דַייָ שְׁמָעוּ
כְעַן בֵּית יִשְׂרָאֵל הָאוֹרְחַת
טוּבִי לָא מַפְרְשַׁן לְכוֹן הֲלָא
אוֹרְחָתְכוֹן דִילְכוֹן לָא תַקְנָן:
כו וְכַד יְתוּב זַכָּאָה מִזְכוּתֵיהּ
וְיַעֲבֵיד שְׁקַר וִימוּת עֲלֵיהוֹן
בְּשִׁקְרֵיהּ דִי עֲבַד יְמוּת: כז וְכַד
יְתִיב רַשִׁיעָא מֵחוֹבוֹהִי דִי עֲבַד
וְיַעֲבֵיד דִין דִקְשׁוֹט וּזְכוּ הוּא
יַת נַפְשֵׁיהּ יְקַיֵם: כח וַחֲזָא וְתַב
מִכָּל חוֹבוֹהִי דִי עֲבַד מֵיחָא
יְחֵי לָא יְמוּת: כט וַאֲמָרוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל לָא מַפְרְשָׁן לָנָא
אוֹרְחַת טוּבָא דַייָ הָאוֹרְחַת
טוּבִי לָא מַפְרְשַׁן לְכוֹן בֵּית
יִשְׂרָאֵל הֲלָא אוֹרְחַתְכוֹן דִילְכוֹן
לָא תַקְנָן: ל בְּכֵן אֱנָשׁ
כְּאוֹרְחָתֵיהּ אִתְפְּרַע מִנְכוֹן
בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאַעְדוּ מִנְכוֹן
פּוּלְחַן טַעֲוָתָא וְלָא יְהֵי לְכוֹן
לְתִקְלַת חוֹבִין: לא אַרְחִיקוּ
מִנְכוֹן יַת כָּל חוֹבֵיכוֹן דְחַבְתּוּן
בְּהוֹן וְעֲבִידוּ לְכוֹן לֵב דָחֵיל
וְרוּחַ דַחֲלָא וְלָמָה תְמוּתוּן
בֵּית יִשְׂרָאֵל: לב אֲרֵי לָא
רַעֲוָא בְּמוֹתָא דְחַיָב לִמְמָת
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי
וְאִתְקַיָמוּ: א וְאַתְּ טוֹל אִלְיָא
עַל רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל: ב וְתֵימַר
מָה כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דַהֲוַת
דָמְיָא לְלֵיתָא בֵּינֵי מַלְכַיָא
רַבָּא בֵּינֵי שִׁלְטוֹנַיָא רְבִיאַת
בְּנָהָא: ג וְרַבִּיאַת חַד מִבְּנָהָא
מַלְכָּא הֲוָה וַאֲלִיף לְמִקְטַל קְטוֹל אֱנָשָׁא קְטַל:

רדק

(כה) ואמרתם לא יתכן דרך ה'. שלא תזכרנה לו מעשיו הראשונים איננו נכון זה שתאמרו אתם: הדרכי לא יתכן. איך תוכלו לומר זה אלא דרכיהם לא יתכנו ודרכי מחשבותיכם ודעתכם לא יתכנו כי אין לדון את האדם אלא לפי מעשיו האחרונים כי הראשונים נתחרט עליהם ויונתן תירגם לא יתכן דרך ה' לא מפרשן לנא ארח' טובה דה': (כו) בשוב. מבוא' הוא: ומת עליהם. על שובו והתחרטו מצדקתו ועל עשותו העול על שניהם יענש ולהודיע זה השני' הענין כי כבר אמרו וכן אמ' עוד: (כז) ובשוב רשע. ואדם בו גם כן זה הענין והוא אמרו ויראה וישב כלומר ראה מעשיו הרעי' והתבונן בהם כי רעים הם והתחרט עליהם ושב מכל פשעיו ויעש משפט וצדקה על שניהם יקבל שכר: יחיה. הוא מחיה נפשו בשובו כי בידו החיים והמות לפי מעשיו: (כח) ויראה. מבואר הוא: וישוב. כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו והשי"ן קמוצה: חיו יחיה. בוי"ו וכל הנזכרים למעלה היה יחי' בה"א והאחד הוא כי המקור מנחי הלמ"ד מן הקל יבא בוי"ו או בה"א: (כט) ואמרו. הדרכי. לשון רבים ולמעלה הדרכי לשון יחיד: דרכיכם לא יתכנו כל אחד מדרכיכם: (ל) לכן. שובו והשיבו. איש את אחיו ויונתן תירגם תובו לפולחני ואעדו מנכון פולחן טעותא: ולא יהיה לכם. מניעת התשובה למכשול עון: (לא) השליכו מעליכם. התחרטו עליהם וזהו תשליכו ענשיכם מעליכם: (לב) כי לא אחפוץ במות המת. על שם סופו וכן יומת המת על שם סופו וכן תרגם יונתן דחייב למימת כמו שתרגם אונקלוס דחייב קטול: (א) ואתה שא קינה אל נשיאי ישראל. אל כמו על וכמוהו רבים ונשיאי ישראל הם מלכי יהודה יהואחז ויהויקים וצדקיהו: (ב) ואמרת מה אמך לביא. תשא משל מה כענין כמו זה וכמו מה המולה הזאת הכנסה תקרא אם וכן ת"י מה כנישתא דישראל דהות דמיא ללייתא והמשילה ללביא והיא אם האריות והאריה מלך החיות והלביאה אם המלוכה לפיכך המשיל בהם מלכות בית דוד ומלת לביא הנכון לביאה: אלא שבאה היו"ד תמורת האל"ף והאל"ף במקום ה"א הנקבה כאל"ף גבהא קומתו ויו"ד המשך נבלעת בדגש היו"ד המונעת תמורת האל"ף: בין אריות רבצה. בעוד שהיו עושים רצונו של מקום היו רובצים כארי בלי פחד: בין אריות. שן כבליים: רבתה. ענין גדול כמו אשר טפחתי ורביתי והכפיר קטן מהארי וגדול מגור והאריו' משל למלכים וכפירים משל לשלטוני' וכן ת"י אריות מלכיא וכפירי' שלטוניא: (ג) ותעל. מבנין הפעיל היא העלתה אחד מגוריה ר"ל אחד מבני המלוכה והוא יהואחז כמו שאמר ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו ר"ל ותעל הרבת' אותו עד שעלה במעלה והיה כפיר

רשי

עליהם: (כט) לא יתכן. כמו לא יתקן אפייטמ"ש בלע"ז: (ל) שובו והשיבו. שובו אתם והשיבו את אחרים רפורני"ר בלע"ז: (ב) מה אמך לביא. כמה היתה חשובה אמך אתה צדקיהו שנמשלה ללביאה: בין אריות. שרי יהודה: (ג) ותעל אחד מגוריה. על בני יאשיהו נאמרה קינה זו הראשון הוא יהואחז: אדם אכל. גוזל את ישראל כי ישראל נקראו אדם כמו שנאמר (לקמן ל"ד) ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם ולפי המשל כל חיה שטעמה טעם בשר אדם מתגרה באנשים לעולם:

דוד מהכות את הפלשתי: הלוא כל סיפרא מ"ל במ"ה וסי' נמסר לעיל בסיפרא סי' י"ב: יחיה ז' בקריאת וסי' ואיש ואשה לא יחיה דוד. ותכה דוד את הארץ • ויואב יחיה את שאר העיר דד"ת. יחיה איש עגלת בקר. כי לא יחיה רשע. נשימה נא שקים במתנינו. הוא את נפשו יחיה: ואתה שא קינה אל כל לשון קינה על בר מן ג' אל וסי' ויקונן המלך אל אבנר • ואתה שא קינה אל נשיאי ישראל • ונשאו אליך בניהם:

תולדות אהרן הדרכי • עקידה שער מז: לא אחפוץ • נדה ע עקרים מ"ד פכ"ח (ברכות ד): מה אמך • סוטה יא:

מצודת ציון

חוסר תכנית (לקמן כח): (לא) ורוח. ענין רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (לעיל א): (לב) במות המת. קראו מת ע"ש סופו: (א) שא. ענין הרמת קול: (ב) מה. המלה הזאת יורה על ההפלגה וכן מה אדיר שמך (תהלים ח): לביא. כן תקרא אם האריות וכן ובני לביא יתפרדו (איוב ד): רבצה. ענין השכיבה לנוח: הכפירים. כן יקרא ארי בחור: רבתה. ענין גדול וחינוך כמו אשר טפחתי ורביתי (איכה ב): גוריה. כן יקראו ילדי האריות הקטנים וכן בדי גורותיו (נחום ב): (ג) וילמד. ענין הרגל כמו למדו לשונם דבר שקר (ירמיה ט): וישמעו

מצודת דוד

בתוכה על הראשונות ומתחרט עליהם: (כה) ואמרתם. ואם תאמרו לא יתכן דרך ה' במה שנשפט את האדם לפי מעשיו האחרונים כי תחשבו לומר שמהראוי הוא לחשוב הראשונים עם האחרונים אלו מול אלו ולפיכן יהיה המשפט: הדרכי: וכי דרך משפטי לא יתכן באמת דרכיכם לא יתכנו: (כו) בשוב צדיק. כי כשישוב צדיק מצדקתו ועשה עול ומת בעבורם הלא בעת עשותו את העולם ימות ולטובה תחשב לו שלא יוסיף לחטוא: (כז) ובשוב רשע. וכאשר ישיב רשע מרשעתו וגו' הלא בהשבה במשפט וצדקה מחיה הוא את נפשו המשכלת שיהיה לה התגברות על כח החומרי: (כח) ויראה. ובודאי יראה בשכלו שלא טוב עשה בראשונה וישוב מכל הפשעים שעשה וא"כ מהראוי שיחיה ולא ימות כי אז יוסיף בתשובה ומע"ט: (כט) ואמרו. ואיך יאמרו וגו': הדרכי. האם דרכי לא יתכן וגו' כאומר הלא השכל מחייב דרך משפטי: (ל) לכן. הואיל והשכל מחייב כן לכן אשפוט גם אתכם כל איש כפי הדרך שהוא עתה בו לזאת שובו אתם בעצמיכם והשיבו את נשיכם ובניכם: ולא יהיה וגו'. ר"ל העון אשר בידיכם לא יהיה לכם למכשול כי לא יזכר עוד ותהיו נשפטים לזכות וכפי המעשים האחרונים: (לא) השליכו וגו': ר"ל התחרטו עליהם ויושלכו בזה: לב חדש. להתקרב לעבודתו: ולמה תמותו. כי אם לא תשובו הנה תמותו וא"כ למה תגרמו לכם המיתה והאבדון: (לב) כי לא אחפוץ. ר"ל מה שאני שואל על התשובה הוא על כי אין חפצי במיתת המת אשר ימות בעונו: והשיבו. לכן השיבו עצמיכם מן הפשע ותחיו: יט (א) אל נשיאי ישראל. על נשיאי ישראל הם מלכי יהודה יהואחז ויהויקים יוצאי ירך יאשיהו המלך: (ב) מה אמך לביא. על בית יאשיהו המלך יאמר מה מאד היא חשובה להקרא לביא אם האריות: בין אריות רבצה. הוא משל על מלכי האומות ור"ל בית המלך ההוא היו רובצים בין מלכי האדמה לבטח מבלי פחד: (ג) ותעל. העלה אחד מבני המלוכה למעלה ונעשה מלך ועל יהואחז יאמר: וילמד. הרגיל עצמו לטרוף טרף עד שאכל גם בני אדם ר"ל כמו החיה המורגלת לטרוף ביותר בושה

רש"י

לעולם : (ד) וישמעו אליו גוים פרעה מלך מצרים : בשחתם נתפש . גומץ חופרין ומכסין פיהם בקש והחיה נופלת בתוכה : בחחים . כמין טבעות ברזל נוקבין חוטמו ומושכין אותו בהן : (ה) ותרא . אמו כנסת ישראל : כי נוחלה . לשון חולי : ותקח אחד מגוריה . יהויקים : כפיר שמתהו . מלך כל כפיר שבמקרא ארי בחור וגבור : (ז) וידע אלמנותיו . מענה את הנשים והורג את בעליהן . ויש פותרין אלמנותיו כמו ארמנותיו וידע לשון שבור והרס כמו וגבוה ממרחק יידע (תהלים קל"ח) : ועריהם החריב . שנתן מס על הארץ לתת לפרעה בכל שנה כמו שנאמר (מ"ב ג) : (ח) ויתנו עליו גוים סביב ממדינות . וישלח ה' בו את גדודי ארם ואת גדודי כשדים ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון (שם כ) : ויתנו עליו גוים . ואיתכנשו : (ט) בסוגר . ת"י בקולרין : במצודות . להיות כלוא שם : (י) אמך כגפן . עוד זה מן הקינה . בדמך . לשון דמיון ומשל כלומר דומה אתה למי שהיתה אמו כגפן שתולה על מים : פוריה . כמו פורה ראש לשון עושה פרי : ממים רבים . על ידי מים רבים : (יא) מטות עוז אל שבטי מושלים . שלטונין תקיפין ומלכין

מקרא

אדם אכל : ד וישמעו אליו גוים בשחתם נתפש ויבאהו בחחים אל ארץ מצרים : ה ותרא כי נוחלה אבדה תקותה ותקח אחד מגריה כפיר שמתהו : ו ויתהלך בתוך אריות כפיר היה וילמד לטרף טרף אדם אכל : ז וידע אלמנותיו ועריהם החריב ותשם ארץ ומלאה מקול שאגתו : ח ויתנו עליו גוים סביב ממדינות ויפרשו עליו רשתם בשחתם נתפש : ט ויתנהו בסוגר בחחים ויבאהו אל מלך בבל יבאהו במצדות למען לא ישמע קולו עוד אל הרי ישראל : י אמך כגפן בדמך על מים שתולה פריה וענפה היתה ממים רבים : יא ויהיו לה מטות עז אל שבטי משלים

תרגום

ד ושמעו עלוהי עממיא בסריגתהון אתאחד ואיתיאוהו בשלשלן לארעא דמצרים : ה וחזת ארי פסק אבד סבורה ודבירת חד מבנהא מלכא שויתיה : ו והליך בגו מלכיא מלכא הוה ואליף למקטל קטול אנשא קטל : ז ואצדי בירניתיה וקרויהון אחריב וצדיאת ארעא ומלואה מקל אתרגושתיה : ח ואתכנישו עלוהי עממיא סחור סחור ממדינתא ופרסו עלוהי מצדתהון בסריגתהון ואתאחד : ט ויהבוהי בקולרין בשלשלן ואיתיאוהי לות מלכא דבבל איתיאוהי במצדיא בדיל דלא ישתמע קליה עוד על טורי ישראל : י כנשתא דישראל במעבדה אוריתא דמיא כגופן דשתילא על מבוע דמין דנופה שפיר וסוכה מטלן היא שתילה על מין סגיאין : יא והוו בה שלטונין תקיפין מלכין דנברין לשעבדא מלכו

מסורה

ויתהלך ג' ר"פ וסי' ויתהלך חנוך את האלהים אחרי הולידו . ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו . ויתהלך בתוך אריות כפיר היה : ויתנהו ד' ג' חסר וא' מ"ל וסי' ויתנהו על ידי עשי המלאכה המפקדים ר"פ כן כתיב : התיכו עבדיך . ויתנהו בסוגר בחחים . ויאמר המלך ויתכו את הכסף דדברי הימים . בתרא מ"ל :

ג' וחסר. ג'. ג' ר"פ. ג'. ד' ג' חס' וא' מ"ל. ג'. ז' ת'. ל' ס'. ז'. ל'.

רד"ק

כפיר ר"ל שמלך יהואחז וקראו כפיר ולא קראו ארי כי לא היתה לו ממשלה גדולה כי רוב הארץ היתה או חרבה : וילמד לטרף טרף אדם אכל . למד זה הכפיר לטרוף טרף עד שאכל אדם כי הארי או הכפיר רוב טרפו בהיות ופעמים טרף גם האדם כן יהואחז נלחם בגדול ממנו והוא מצרים כמו שפירש בספר מלכים ובעבור זה אסרו פרעה נכה : (ד) וישמעו אליו גוים . חיל פרעה שהיה בארץ חמת שמעו כי שבו בארץ מצרים ותפשוהו כשוכו שבס וזו שאמר בשחתם נתפש בשחתה מן פירה שחת וי"ת כמו במצודתה שתרגם בברינתהון אתאחד : בחחים . בשלשלאות של ברזל וכן תירגם יונתן בשלשלן : (ה) ותרא כי נוחלה . פסק התוחלת ופירוש אבדה תקותה ועל הדרך הזה תירגם יונתן וחזת ארי פסק אבד סבר' ויש לפרש כשמעו ענין תוחלת כלומר ותרא כי עמדה ימים רבים בתוחלת אולי ייטיב עניה והנה אבדה תקותה : ותקח אחד מגוריה כפיר שמתהו . אמרה אולי יצליח זה במלוכה ואף על פי שפרעה נכה המליכו בהסכמת עם הארץ המליכו יצליחו הם במותו מלך : (ו) ויתהלך בתוך אריות . זה היה יהויקים שהמליכו פרעה נכה ויתהלך בתוך אריות כלומר בתוך מלכים והם פרעה נכה ונבוכדנצר כי פעם היה עם זה ופעם עם זה כי מלך בבל כבשו והוליכו לבבל ואחר כך שב לירושלם ומרד במלך בבל והיה נעזר במלך מצרים : כפיר היה . שלא עלה במעלה עד שיקרא אריה אלא כפיר היה כמו שהיה בעת מלכו : וילמד לטרף טרף אדם אכל . אשר שלחה כלאים ובמואב ובבני עמון כי הם באו עליו עם גדודי כשדים כשמרד במלך בבל וכן בישראל היה שופך גם דם נקי : (ז) וידע אלמנותיו שהוא כנגד אדם שוכב וחמס דרך כלל אמר כי היה הורג האנשים והיה שוכב עם אלמנותיהם וזו שפירש וידע כמו וידע אדם עוד את חוה אשתו וכן העיד עליו הנביא שהיה שופך דם נקי שאמר עליו ירמיהו כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך ועל דם הנקי לשפוך וי"ת וידע ואלדי בירנייתיה תרגו' וידע ענין שבר וחרבן כמו ויודע בהם את אנשי סכות ותרגום אלמנותיו כמו ארמנותיו שתרגם ואצדי בירנייתיה : ועריהם החריב . שמעשיו הרעים היו חרבן הערים בארץ ישראל כי הוא לא החריב בידים אלא הוא גרם החרבן וכן ואת העיר תשרוף כלב שאמר הנביא לצדקיהו : ותשם ארץ ומלואה מקול

שאגתו . שממה ארץ יהודה מקול שאגתו שהיה מטיל יראתו על בני אדם ולפי שהמשילו לכפיר אמר קול שאגתו : (ח) ויתנו עליו גוים סביב ממדינות . נתנו עליו בקולם כלומר שנאספו גוים רבים כמו שאמר את גדודי כשדים ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון : (ט) ויתנוהו בסוגר . הנה לא זכר בזה המשל יהויכין וצדקיהו ויש לפרש כי יהויכין לא מלך אלא ג' חדשים נפסק לא [illegible] יכולה מקלת כלי בית אלהים ומשרי הארץ : בסוגר כתוב . ת"י בקולרין בשלשלן : יביאהו במצודות . ואחר שהביאהו לבבל הביאהו במצודות [illegible] מצודות עין גדי : למען לא ישמע קולו . לפי שאמר מקול שאגתו אמר שלא ישמע עוד קולו : אל הרי ישראל . [illegible] גלותו ואם על יהויקים גם כן [illegible] בגלות בני תפשוהו הכשדים להוליכו בבל ומת בדרך כמו שכתוב [illegible] על כנסת ישראל כענין אחר דמה כנסת ישראל לגפן פוריה וענפה כן היה ענינה בתחלה עם המלכים [illegible] : (י) אמך כגפן בדמך על מים שתולה . עוד מוסיף למשול [illegible] ופירוש בדמך כמו כדמותך וכן ת"י כנישתא דישראל במעבדה אוריתא דמיא לגפן דשתילא על מבוע דמיין [illegible] הוא משקל אחד [illegible] כמים מתחתיה כך כנסת ישראל כל זמן שמנהיגיה היו טובים היתה מצלחת ומשבחת והולכת וגדלה כמו הגפן שהיא על המים [illegible] פרי גרוע וענפה שם שאמר ענינה כעלות ענפים ארוכים : (יא) ויהיו לה מטות עוז אל שבטי מושלים . ענפים היו מטות עוז ותוקף וגדולה עם שבטי המושלים ושם המלכים אשר בידם שבטי

מצודת דוד

סופה טורפת גם בני אדם כן יהואחז הרגיל עצמו מאד לעשוק העכו"ם עד שעשק גם את ישראל שהיו קרויים אדם כמ"ש ואתן צאני וכו' אדם אתם (לקמן לד) : (ד) וישמעו . האומות התאספו אליו למלחמה וגלכד כהשחת אשר עשו עליו והם הביאוהו בשלשלאות למצרים כמ"ש ויאסרהו פרעה וגו' (מ"ב כג) ועל שהמשילו לאריה אמר לשון הנופל בלכידת החיה הנופל בשחת ונמשך בחחים : (ה) ותרא . בית מלכות יאשיהו ראתה כי עמדה זמן מה בתוחלתה שישוב למלכותו והנה אבדה תקותה כי לא שב : ותקח . לקחה אחד מבני המלוכה ושמה אותו למלך ועל יהויקים יאמר : (ו) ויתהלך . הנהיג המלוכה בתוך מלכי המצרים ודומה להם : כפיר היה . מלך מושל וגבור : וילמד . הרגיל עצמו לטרוף טרף לעשוק העכו"ם עד שאכל גם בני אדם ר"ל שעשק גם את ישראל : וידע אלמנותיו . שבר והסר ארמנות בני עמו והחריב עריהם : ותשם . ת"י והאנשים המצויים אותה נעשו שממה מפחד קול שאגתו ולפי שהמשילו לכפיר אמר לשון הנופל בכפיר אריות המחריד בקול שאגתו : ויתנו עליו גוים . האומות מסביב ממדינות רבות נתנו עליו מוקש ופרשו עליו רשתם ונתפש בהשחת אשר עשו עליו ר"ל נלחמו בו ולכדו אותו כמ"ש וישלח ה' בו את גדודי כשדים ואת גדודי ארם וכו' (מ"ב כ"ד) : (ט) ויתנהו בסוגר . הלוכדים אותו נתנוהו בכבלים סגורים בשלשלאות והביאוהו אל מלך בבל לבהות יביאהו במצודות להיות כלוא שם למען לא ישמיע עוד קולו על הרי ישראל ר"ל דעתם היה להיות אסור במאסר לעולם למען לא ימשול עוד בישראל ולא יפחידם בקול שאגתו (אבל באמת לא בא לבבל ולא ישב במצודות כי מת בדרך כמ"ש בירמיה) : (י) אמך . בית מלכות דוד בבלבה היתה כגפן בדמותך ר"ל ולא ימשול אל מול כל אחד מהמלכים האה בעבור דמות כ"א מכם תדמה בית המלוכה לגפן הנטועה סמוך למים לבוא בה מרבית הרטיבות פריה של הגפן וכן ענפה היתה גדילה מן המים הרבים אשר השקתה ר"ל הטובה והממשלה באה לה על כי היתה מזרע דוד : (יא) מטות עוז . ענפיה היו מטות עוז וחוזק להיות מהן שבטי מושלים לרדות ולנקום בהן את המורדים בהם ר"ל הממשלה היתה חזקה להכניע ולכבוש את כל הקמים למולה : ותגבה קומתו . גבהה בקומתה

מצודת ציון

(ד) וישמעו . ענין אסיפה כמו וישמע שאול את העם (ש"א טו) והוא לפי שאסיפת העם באה ע"י השמעת קול שמאסף : בשחתם . בור וגומא כמו בשחת עשו (תהלים ט) : נתפש . ענין לכידה : בחחים . הם הטבעות שמשימים בלחיי החיה למושכה ע"י וכן ונתתי חחים בלחייך (לקמן לח) : (ה) נוחלה . מלשון תוחלת ותקוה : שמתהו . מל' שימה : (ז) וידע . ענין שבירה כמו ויודע בהם את אנשי סכות (שופטים ח) : אלמנותיו . כמו ארמנותיו ובא הלמ"ד במקום הרי"ש וכן התולעת מורות (איוב לח) והוא כמו מזלות ובאה הרי"ש במקום הלמ"ד או יתכן שהיא מלשון אולם : החריב . מל' חורבן : ותשם . מל' שממון : (ט) בסוגר . בכלים סגורים : במצודות . ענין מגדל גבוה וחזק כמו מצודות סלעים (ישעיה לג) : (י) בדמך . כמו בדמותך והוא מל' דמות וצורה : שתולה . נטועה : (יא) מטות . מל' מטה ומקל : עוז . ענין חוזק : שבטי . מל'

רד"ק

שבטי מושל : ותגבה קומתו . זכר הגפן בלשון זכר ובלשון נקבה כרוב ובלשון זכר כמו שאמר הנה קומתו ואמר וירא בגבהו ברוב דליותיו וכן בלשון זכר גפן בוקק ישראל וכן וימלא גפן בשדה וילקט ממנו : על בין עבותים . הענף שהוא בין העבותים הוא גבוה על כל שאר הענפים והוא האמצעי שבאילן והוא הנקרא צמרת וזאת הגפן היתה קומתה על צמרת שאר העלים והמשל כי מלכות דוד ושלמה בנו היתה עליונה על כל ממלכות הגוים ועל הגבוה והגדול שבהם וכולם היו נשמעי' למלכו' בית דוד ומשועבדי' תחתיהם עד שהיתה נראית גבוהה ומעולה על כולם ברוב גבורים ושרים רבים ונכבדים שהיו לה וזהו משל ברוב דליותיו וכן תירגם יונתן הפסוק והוו לה שלטונין וגו' : דליותיו • השקל בריותיו : (יב) ותתש בחימה • השתים' הגדולים הואת לא היתה אלא נחמה ובקצף גדול כי היתה גבוה מהכל והנה נפלה מהכל כי לארץ השלכה וכן אמר ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחימה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה : ורוח הקדים הוביש פריה • כמו שפירשנו למעלה בפסוק הלא בגעת בה רוח הקדים כי המשיל מלך בבל לרוח הקדים כי היא חמה ויבשה ועוד כי בבל מזרחית לצוכית לארץ ישראל : התפרקו ויבשו • דליותיו שזכר מטה עוזה אש אכלתהו : מטה עוזה • הוא המלך כמו שפירשנו והוא צדקיהו : (יג) ועתה שתולה במדבר . בגלות שהוא דומה לבם למדבר וארץ ציה : (יד) ותצא אש ממטה בדיה . הוא צדקיהו כי הוא היה מחריב ואחריו לא היה בה מטה עז שבט למשול : קינה היא ותהי לקינה : קינה היא בדבר הנבואה וכן היתה לקינה בעת החרבן והגלות ותירגם יונתן אמר נבייא אליא היא נבואתא ותהי לאליא : (א) ויהי בשנה השביעית . לגלות המלך יהויכין ובכל שנה היה אומר לו האל יתפלל נבואה אחת לתוכיחם ואף על פי שהיו ביניה' נבואות אחרות בכל שנה היתה תחלת הנבוא' זאת שאמר עליה בשנת פלונית ובכל אחת מהם היה עם בני הגולה או עם זקניהם תחלה בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין וכן ויהי בשנה הששי' וזקני יהודה יושבים לפני ועתה בשנה השביעית בחמשי בעשור לחדש באו אנשים מזקני ישראל לדרוש את ה' וישבו לפני ספור החדש וימי החדש רמז כי הוא הזמן תחרב ירושלים והיה מאת ה' לבא בזה היום הזקנים לפני הנביא כדי שישמעו התוכחת ביום ההוא כי בעונם ובעון אבותם תחרב הבית ואלה הזקנים באו לדרוש את ה' ולדיקים היו מאותם שגלו עם יהויכין ומה שאמר להם אם אדרש לכם בעבור עון דורם אמר אולי הם באו לדרוש על הגולה אם תשוב לארץ ומה שאמר להם הבדרך אבותיכם אתם נטמאים כנגד הדור הרע אמר כמו שאמר למשה רבינו עליו השלום עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי והסדר עולם מי היו אלה זקני ישראל חנניה מישאל ועזריה היו ויתכן שבאו לדרוש את השם בעבור הנותרים בארץ מה יהיה אחריתם אם יגלו אם לא לפיכך אמר להם הבדרך אבותיכם אתם נטמאים כי אותם שגלו לבבל לא עבדו עכו"ם אחר שגלו : ויהי • (ג) בן אדם . את זקני ישראל • כמו עם הו אל : אדרש • האל"ף בחירק : (ד) התשפט . תירגם יונתן התוכח יתהון התוכח בר אדם כלומר הרצה לשפוט אותם ברשעתם הוכח אותם על מעשיהם הרעים והודיעם גם כן את תועבות אבותם כי מקדם הכעיסוני במעשי ידיהם : (ה) ואמרת • ביום בחרי בישראל • הח"ם כקמץ חטף לתפארת

רש"י

ומלכין גברין : עבותים . אילנות שענפיהן מרובין : (יב) ותתש . כל נתישה ונפישה היא דבר המוטל בפיזור על פני כל הארץ : ורוח הקדים . ל"נ : הוביש פריה . שהם את בני צדקיהו : (יד) ותצא אש ממטה בדיה . מעין מלכיה ושריה באת לה הרעה : קינה היא ותהי לקינה . אליה היא נבואתא והבא לאיליא :

(א) לדרוש את ה' • על צרכיהם ואם אינו שומע לנו גם אנו לא נענה על עבירות שבידנו שהרי כבר מכרנו ואין לו עלינו כלום עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום ומסוף הענין אתה למד מתשובה שהשיבם והעולה על רוחכם וגו' (לקמן ל"ב) : (ג) אם אדרש לכם . בבקשתכם ובסוף הספר הזה הוא אמר אדרש לבית ישראל זו אחת מן המקומות שמלמדים אותנו שהקב"ה חוזר בו על הרעה ועל כיוצא בזה הוא אמר ולא ינחם (במדבר כג) מדרש תנחומא : (ד) התשפוט אותם . לשון ויכוח : (ה) ביום בחרי בישראל. הרי שיחה שלה זו כבושה לפני המקום קרוב לתשע מאות שנה משהיו במצרים עד יחזקאל והיתה אהבתו מתמ' עליהם ועל ידי שהיו עתה מרבים להשוע נתעוררה ועל זהו נאמר מגלה סעורר עדנים וגו'

ג' • כ' וַתִּגְבַּה קוֹמָתוֹ עַל־בֵּין עֲבֹתִים וַיֵּרָא
ג' חס' • בנ' בְגָבְהוֹ בְּרֹב דָּלִיֹּתָיו׃ יב וַתֻּתַּשׁ בְּחֵמָה
ג' לָאָרֶץ הֻשְׁלָכָה וְרוּחַ הַקָּדִים הוֹבִישׁ
ג' פִּרְיָהּ הִתְפָּרְקוּ וְיָבֵשׁוּ מַטֵּה עֻזָּהּ
ד' א' אֵשׁ אֲכָלָתְהוּ׃ יג וְעַתָּה שְׁתוּלָה
בַמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצָמָא׃
יד וַתֵּצֵא אֵשׁ מִמַּטֵּה בַדֶּיהָ פִּרְיָהּ
כ"ס אָכָלָה וְלֹא־הָיָה בָהּ מַטֵּה־עֹז שֵׁבֶט
ג' מ"ל ג' מלעיל לִמְשׁוֹל קִינָה הִיא וַתְּהִי לְקִינָה׃
כ א וַיְהִי ׀ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית
ג' חס' • ג' בַּחֲמִשִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּאוּ אֲנָשִׁים
מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה
וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָי׃ ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ ג בֶּן־אָדָם דַּבֵּר אֶת־זִקְנֵי
ז' חס' יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר
ג' אֲדֹנָי יְהוִה הֲלִדְרֹשׁ אֹתִי אַתֶּם
בָּאִים חַי־אָנִי אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם נְאֻם
ג' מ"ל אֲדֹנָי יְהוִה׃ ד הֲתִשְׁפֹּט אֹתָם
הֲתִשְׁפּוֹט בֶּן־אָדָם אֶת־תּוֹעֲבֹת
ג' מ"ל אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם׃ ה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
י"ב בטעם ג' כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בְּיוֹם בָּחֳרִי
ח' חסר את בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי לְזֶרַע בֵּית
יַעֲקֹב וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם
וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה

תרגום

וְרָאִים בְּתוּקְפֵיהּ עַל מַלְכְוָתֵיהּ
וְאִתְנְצַח בְּסוּמְכְוָתֵיהּ בִּסְגֵי
גִּבָּרוֹהִי׃ יב וְאִתְעֲקַרַת בִּתְקוֹף
מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתָּא לְאַרְעָא
אוֹחֲרֵי אִתְגְלִיאַת וּמְלַךְ דְתַקִיף
כְּרוּחַ קִידוּמָא קְטִיל עַמַּהּ
אַטַלְטָלוּ וּגְלוֹ שִׁלְטוֹנֵי תוּקְפָּא
וְעַמְמַיָא דְתַקִיפִין כְּאֶשְׁתָּא
שֵׁיצִיאוּנוּן׃ יג וּכְעַן דָּמְיָא
לְגוּפַן דִּשְׁתִילָא בְּמַדְבְּרָא
בְּאַרְעָא צַדְיָא וְחָרִיבָא׃ יד וַאֲתוֹ
עַמְמַיָא דְתַקִיפִין כְּאֶשְׁתָּא
מֵחוֹבֵי זְדוֹנַהּ עַמַּהּ קְטִילוּ וְלָא
הֲווֹ בַהּ שִׁלְטוֹנִין תַּקִיפִין וּמַלְכִין
דְּגִבָּרִין לְשַׁעְבָּדָא מַלְכוּ אֲמַר
נְבִיָּא אִלְיָא הִיא נְבוּאֲתָא וּתְהֵי
לְאִלְיָא׃ א וַהֲוָה בְּשַׁתָּא
שְׁבִיעֵתָא בְּחַמְשָׁא בְּעַסְרָא
לְיַרְחָא אֲתַר נְבִיָּא אֲתוֹ גַּבְרִין
מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל לְמִתְבַּע אוּלְפַן
מִן קֳדָם יְיָ וִיתִיבוּ קֳדָמַי׃ ב וַהֲוָה
פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימָר׃ ג בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי
לְסָבֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הַלְמִתְבַּע
אוּלְפַן מִן קֳדָמַי אַתּוּן אָתָן
קַיָּם אֲנָא אִם אֶשְׁתְּאֵיל לְכוֹן
בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
ד הֲתוֹכַח יַתְהוֹן הֲתוֹכַח בַּר
אָדָם יַת תּוֹעֲבַת אֲבָהַתְהוֹן
הוֹדְעִינוּן׃ ה וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּיוֹמָא דְאִתְרְעֵיתִי בְיִשְׂרָאֵל וְקַיֵּמִית לְהוֹן בְּמֵימְרִי לְזַרְעָא דְבֵית יַעֲקֹב וְאִתְגְלֵיתִי לְמִפְרַקְהוֹן
בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וְקַיֵּמִית בְּמֵימְרִי לְהוֹן לְמֵימַר אֲנָא

וירא ב' בקריאה גשם' וירא ה' אל אבר' ויאמר לזרעך אתן. ויהי אבר' בן תשעים שנה ותשע שנים וירא אליו ה' באלוני ממרא • ויאמר אל תרד מצרימה. וירא אליו ה' בלילה ההוא • וירא אלהים אל יעקב עוד • ויאסר יוסף מרכבתו. בלבת אש מתוך הסנה• ויבא משה ואהרן אל אהל מועד • ויקהל עליהם קרח • ויהי בהקהל העדה על משה ועל אהרן • ויבא משה ואהרן מפני הקהל• באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן. וירא אליו מלאך ה' . וירא מלאך ה' אל האשה • וירכב על כרוב ויעף רשמואל . וירא ה' אל שלמה • וחברו אל שלמה שנית • וירא לכרובים תבנית יד • וירא בגבהו

מצודת ציון

מל' שבט ושרביט : עבותים . ענין קליעה וכן ענף עץ עבות (ויקרא כג) : דליותיו • ענפיו הגדולים כמו לשלח דליותיו (לעיל יז) : (יב) ותתש • ענין עקירה כמו ונתשתים (ירמיה מב) : הוביש • מל' יובש : התפרקו . ענין שבירה כמו ופרקיהן יפרק (זכריה יא) : (יג) ציה • ענין שממון : (יד) בדים • הם הענפים הגסים וכן ועשו בדים (לעיל יז) : (ג) הלדרש • הוא ענין תפלה וכן אני אדרוש אל אל

מצודת דוד

בקומה : על בין עבותים . על הסעיף העליון והוא האמצעי העומד בין העבותים הם הענפים המתחבקים הקלועים אלה באלה ור"ל קומת הגפן עלה למעלה על כל הסעיפים העליונים מכל האילנות : וירא בגבהו • בעבור רוב גבהו היה נראה למרחוק עם רוב דליותיו הגבוהים והגסים ר"ל גדלה ממשלתם על ממשלת כל המלכים והיתה מפורסמת בעולם ברוב הגבורה והכח : (יב) ותתש בחמה . והנה הגפן הזאת נעקרה ממקומה בחמה רבה והושלכה לארץ : התפרקו • נשברו ויבשו . ענפיה שהיו כמטות חזקות : אכלתהו . שרף כ"א מן הענפים ור"ל המה המלוכה נעקרה והושפלה לארץ והאויב עשק כל טובתה והשפיל ממשלתם : (יג) שתולה במדבר . הגפן הזאת נטועה היא במדבר בארץ ציה וצמאון לא ימצא שם מים להשקותה ר"ל עתה נפסק כל הטובה : (יד) ותצא אש . מן הבדים שהיו כמוטות יצאה אש ושרף את פריה ולא נשאר בה מטה חזק ושבט למשול ע"י לרדות ולנקות בו את המורדים ר"ל בעבור גודל הממשלה פשעו בה' ונלקח ממנה הטובה וגם מן הממשלה לא נשאר בה ואין בה עוד כח לעמוד מול הקמים עליה : קינה היא . אמורה היא לקינה וכן תהיה לקינה לקונן בה על הממלכה ההיא : כ (א) בשנה השביעית . לגלות המלך יהויכין : בחמשי . בחדש החמישי : לדרוש את ה' • ר"ל להתפלל לפניו ולהתחנן לו על ירושלים שלא תחרב : וישבו לפני • השקטו לפני : (ג) הלדרש . הוא בה"א השאלה שאמר האם באתם לדרוש אותי בתפלה הנה דעו הלא אני חי אם אהיה נדרש לכם לקבל תפלתכם : (ד) התשפוט : האם תתווכח עמהם להודיעם שהדין עמדי וזאת עשה הודיעם גם תועבות אבותם עם מה שהוסיפו המה : (ה) ביום בחרי בישראל . באשר בחרתי בישראל בהיותם במצרים

[illegible]
[illegible]
[illegible]
את ידי ור"ם קיימים במימרי וכמו כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם : (ו) ביום ההוא . כמו שאמר לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם : צבי היא לכל הארצות תפארת ותמדה לכל הארצות היא כי היא שוף

רש"י

וגו' (משלי י): (ז) ואומר אליהם . אהרן ניבא להם נבואה זו קודם שנגלה הקב"ה על משה בסנה וזהו שנאמר (שמואל א ב) הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים וגו' : (ח) וימרו בי.הם הרשעים רובם של ישראל שמתו בשלשת ימי אפלה כמו שנאמר וחמושים עלו בני ישראל וגו' (שמות יג) אחד מחמשים ויש אומרים אחד מחמש מאות : (ט) לבלתי החל . שלא יתחלל שמי מאחר שנודעתי להם והבטחתים להוציאם והכירו מצרים שהם עמי אילו הייתי משחיתם היו אומרים אויביהם מבלתי יכולת בידו להוציאם : (יב) להיות לאות . אות גדול הוא להם שנתתי את יום מנוחתי להם למנוחה הרי היכר גדול שקדשתים לי : (יג) בחוקותי לא הלכו . כגון אותו בעגל ובמרגלים מלקבל את התורה והותירו מן המן : ואת שבתותי חללו . יצאו מן העם ללקוט מן : וימרו

מסורה

ברב דליותיו : נשאתי ידי נשיאת יד ז' חס' את בקריאה בלישנא וסימ' נשא ידו במלך ברוך ביום בחרי בישראל ב' בפסוק . ודבתריה ביום ההוא נשאתי ידי להם . וגם אני נשאתי ידי להם במדבר קדמא . על כן נשאתי ידי . בנשאי ידי אל דביר . וישא ידו להם להפיל . והד כי אשא אל שמים ידי . וכולה מקומות סעות כמ"ק : אני ה' מקדשם ד' בקריאה וסי' אך אל הפרכת לא יבא ואל . ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא . והשיאו אותם עון אשמה . וגם את שבתותי נתתי להם להיות

יחזקאל כ

אֱלֹהֵיכֶם׃ ו בַּיּוֹם הַהוּא נָשָׂאתִי יָדִי
לָהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל־
אֶרֶץ אֲשֶׁר־תַּרְתִּי לָהֶם זָבַת חָלָב
וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃
ז וָאֹמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו
הַשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אַל־תִּטַּמָּאוּ
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ח וַיַּמְרוּ־בִי
וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת־
שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת־
גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ
חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּהֶם
בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ט וָאַעַשׂ לְמַעַן
שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר־הֵמָּה בְתוֹכָם אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי
אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ י וָאוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
וָאֲבִאֵם אֶל־הַמִּדְבָּר׃ יא וָאֶתֵּן לָהֶם
אֶת־חֻקּוֹתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי הוֹדַעְתִּי
אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם
וָחַי בָּהֶם׃ יב וְגַם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי
נָתַתִּי לָהֶם לִהְיוֹת לְאוֹת בֵּינִי
וּבֵינֵיהֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה
מְקַדְּשָׁם׃ יג וַיַּמְרוּ־בִי בֵית־יִשְׂרָאֵל
בַּמִּדְבָּר בְּחֻקּוֹתַי לֹא־הָלָכוּ וְאֶת־
מִשְׁפָּטַי מָאָסוּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם
הָאָדָם וָחַי בָּהֶם וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלְּלוּ
מְאֹד וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם
בַּמִּדְבָּר לְכַלּוֹתָם׃ יד וָאֶעֱשֶׂה לְמַעַן

(מסורה בשולי הכתוב: ב' בתרי לישנ' כלני ; ג' ; ז' פסוקים ואית לא לא ; ג' ; ל' דסמיך ; כ"ד ; ל' חסר ; סימן . ב' ; ד' ; ל"ס חס' כסיפרא ; חס כסיפרא ; וכל אורי' דכו' ; ב')

תרגום

יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ו בְּיוֹמָא הַהוּא
קַיֵּמִית לְהוֹן בְּמֵימְרִי
לְאַפָּקוּתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
לְאַרְעָא דִּיהָבִית לְהוֹן עָבְדָא
חֲלַב וּדְבַשׁ תּוּשְׁבַּחְתָּא הִיא
לְכָל מְדִינָתָא׃ ז וַאֲמָרִית לְהוֹן
גְּבַר יַת שִׁקּוּצוֹהִי אַרְחִיקוּ
מְרַבִּיל עֵינוֹהִי וּבְפוּלְחַן טָעֲוַת
מִצְרָאֵי לָא תִּסְתָּאֲבוּן אֲנָא
יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ח וְסָרִיבוּ עַל
מֵימְרִי וְלָא אָבוּ לְקַבָּלָא לִנְבִיֵּי
גְּבַר יַת שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהוֹן לָא
אַרְחִיקוּ וְיַת פּוּלְחַן טָעֲוַת
מִצְרָאֵי לָא שְׁבָקוּ וַאֲמָרִית
לְמִשְׁפַּךְ חֵימְתִי עֲלֵיהוֹן לְשֵׁיצָאָה
רוּגְזִי בְּהוֹן בְּגוֹ אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
ט וַעֲבָדִית בְּדִיל שְׁמִי בְּדִיל
דְּלָא יִתְחַל לְעֵינֵי עַמְמַיָּא דִּי
אִנּוּן בֵּינֵיהוֹן דְּאִתְגְּלֵיתִי
לְמִפְרַקְהוֹן לְעֵינֵיהוֹן
לְאַפָּקוּתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃
י וְאַפֵּיקְתִּנּוּן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
וְאַיְתִיתִנּוּן לְמַדְבְּרָא׃ יא וִיהָבִית
לְהוֹן יַת קְיָמַי וְיַת דִּינַי הוֹדַעִית
יַתְהוֹן דְּאִם יַעְבֵּיד יַתְהוֹן אֱנָשָׁא
וְיֵיחֵי בְהוֹן בְּחַיֵּי עָלְמָא׃ יב וְאַף
יַת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִּילִי יְהָבִית
לְהוֹן לְמֶהֱוֵי לְאָת בֵּין מֵימְרִי
וּבֵינֵיהוֹן לְמִידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ
מְקַדֵּשְׁהוֹן׃ יג וְסָרִיבוּ עַל מֵימְרִי
בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא בִּקְיָמַי
לָא הֲלִיכוּ וְיַת דִּינַי קָצוּ דְּאִם
יַעְבֵּיד יַתְהוֹן אֱנָשָׁא וְיֵיחֵי בְהוֹן
חַיֵּי עָלְמָא וְיַת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִּילִי
אַחִילוּ לַחֲדָא וַאֲמָרִית לְמִשְׁפַּךְ
חֵימְתִי עֲלֵיהוֹן בְּמַדְבְּרָא
לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן׃ יד וַעֲבָדִית בְּדִיל

רד"ק

לכל הארצות היא כי היא שוף האמצעי וזאת משובח מאד נופות ואוירה ממוזג ושוב מכל הארצות . ויש אמר יפה נוף משוש כל הארץ ותירגם יונתן וכי היא תושבחתא היא לכל מדינתא : (ז) ואומר אליהם . קודם לכן אמרתי להם על ידי הנביאים הראשונים שנבאו להם משה רבינו עליו השלום : איש שקוצי עיניו השליכו . כי העינים מביאות האדם לחטא כמו שאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם וכן אמר בפרשה זו כי אחרי גלוליהם לבם הולך ואמר אחר כן ואחרי גלולי אבותם היו עיניהם ואמרו רז"ל עינא וליבא סרסורי דחטאי נינהו : ובגלולי מצרים . כתרגומו ובפולחן טעוות מצראי לא תסתאבון : (ח) וימרו בי . לשפוך חמתי לכלות אפי בהם הענין כמלת שופט כי כשישפך אדם מים שבכלי הוא מכלה ממנו מה שבתוכו : (ט) ואעש . לבלתי החל מבנין נפעל ודגש החי"ת מקום פתח וכן כי מה נחת וכם ענין חלול : אשר נודעתי . על ידי הנביאים : לעיניהם . כי המצרים היו שומעים נדבר אלי הנביאים והיו מבטיחים אותם להוציאם מתוכם אף קודם משה רבינו ע"ה כי משבא אליהם משה רבינו עליו השלום בשליחות האל לא החזיקו במשיבהם הרעים שכבר אמר ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל והאמינו במשה מפני האותות שעשה לעיניהם ולא עשו כן שנביאים הראשונים ובדברי רבותינו ז"ל כי אף משבא אליהם משה רבינו עליו השלום בשליחות האל היו בהם רשעים ולא שבו מדרכם הרעה ואותם מתו בג' ימי אפילה כדי שלא יראו המצריים במפלתם וישמחו להם : (י) ואוציאם ואביאם . חסר יו"ד : (יא) ואתן וחי בהם . כתרגומו וייחי בהון לחיי עלמא וכן תרגם אונקלוס וחי בהם אני ה' : (יב) וגם את שבתותי . אמר וגם כי הוא מתנה טובה נתנה אלהים לעמו ישראל כדי לזכור להם בו את יום המנוחה שבוית להם והוציא אותם מעבדות לחירות והוא האות שבה בין האל ובין ישראל שבחר קדשם והבדילם מן האומות והפרישם מגלותי מצרים ונתן להם תורה קדושה חקים ומשפטים צדיקים ואמר שבתותי כי רבים הלא בו שביתת כמועדים כי גם הם זכר ליציאת מצרים ולפי שמצות שבת גדולה ושקולה כנגד כל המצות אמר כמה פעמים שהרשה תוכחות חלול שבת : (יג) וימרו בי . בחוקותי לא הלכו . שלא היתה משמרתם בת"ה שם שם לו חק ומשפט : חללו מאד . כי שבת ראשונה חללו שיצאו ללקוט המן לפיכך אמר מאד וגם החקים והמשפטים אשר לא עבדו עליהם כמו שאמר עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי : ואומר . מגולה הוא

מצודת ציון

אל (איוב כ) : (ד) התשפוט . ענין ויכוח . (ו) תרתי . ענין חפוש כמו תרתי בלבי (קהלת ב) : זבת . מלשון זיבה ונטיפה . צבי . ענין הדר ויופי : (ז) שקוצי . מלשון שקוץ ותעוב : (ח) וימרו . מלשון מרי ומרד : ולא אבו . ולא רצו כמו לא אבה יבמי (דברים כה) : לכלות . ענין השלמה : (ט) החל . מלשון חלול : ופחם

מצודת דוד

במצרים : ואשא ידי . אז נשאתי ידי בשבועה להוציאם משם : ואודע להם . נודעתי להם שמה בשבראה שכינתי על אהרן ונשאתי ידי בשבועה לאמר להם אני ה' אלהיכם ר"ל אני אטיב לכם ומשגיח עליכם לא כעבו' הקדמונים שהיו מוצלחים באמונת מערכת השמים והריכם של מעלה : (ו) ביום ההוא . ר"ל בו ביום שנשבעתי להם להטיב להם ומשגיח אז נשבעתי להוציאם ממצרים אל ארץ אשר חפשתי ומצאתי לכם שהיא זבת חלב ודבש והיא המפוארה לכל הארצות : (ז) ואומר אליהם . ע"י אהרן אמרתי אליהם כל איש ואיש השליכו השקוץ והמתועב שעיניו מרוחות כי שעין הוא הסרסור לעבירה : ובגלולי . בעכו"ם של מצרים אל תטמאו לנכה אחריהם : אני ה' אלהיכם . כאומר ואיך א"כ תהליכו אחרי בעכו"ם : (ח) וימרו . בהיותם במצרים מרו בה' : ואומר . בעבור זה חשבתי לשפוך עליהם חמתי ולהשליך בהם חרון אפי : (ט) ואעש . אבל עשיתי למען שמי לבל יחולל לעיני המצרים : אשר נודעתי . אשר הייתי נודע לישראל ע"י אהרן שהיה מודיעם בנבואה לעיני מצרים שאגאלם משם ואם היו כלים במצרים היה חלול ה' באמרם מבלי יכולת ה' להוציאם אבדם וכלם : (יא) אשר יעשה וגו' . ר"ל החוקים והמשפטים הם מסוגלים להחיות את האדם העושה בחיי עוה"ז ועוה"ב : (יב) להיות לאות וגו' . במה שהנחלתי להם יום מנוחתי למנוחה היה לאות בינינו לדעת בזה אשר אני ה' מקדשם להיות עמי : (יג) אשר יעשה אותם . כאומר עם כי החוקים והמשפטים מסוגלים להחיות את האדם העושה לא חששו בהם : חללו מאד . לפי שבשבת ראשונה חללו אותו כמ"ש ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט (שמות טז) ובשבת שניה חלל המקושש בהיותם במדבר : (יד) לבלתי החל . לבל יחולל לעיני הגוים שהוצאתי

יחזקאל כ

שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר
ב׳. כ״ד הוצאתים לעיניהם: טו וגם־אני
ח׳ חסר את נשאתי ידי להם במדבר לבלתי
ח׳ הביא אותם אל־הארץ אשר־נתתי
זבת חלב ודבש צבי היא לכל־
הארצות: טז יען במשפטי מאסו
ס׳ ואת־חקותי לא־הלכו בהם ואת־
שבתותי חללו כי אחרי גלוליהם
ב׳ לבם הלך: יז ותחס עיני עליהם
ג׳ משחתם ולא־עשיתי אותם כלה
ג׳ במדבר: יח ואמר אל־בניהם
ג׳ מ״ל במדבר בחוקי אבותיכם אל־תלכו
ואת־משפטיהם אל־תשמרו
ג׳ ובגלוליהם אל־תטמאו: יט אני
ג׳ יהוה אלהיכם בחקותי לכו ואת־
ג׳ בסיפרא משפטי שמרו ועשו אותם: כ ואת־
שבתותי קדשו והיו לאות ביני
י׳ דסמיך וביניכם לדעת כי אני יהוה אלהיכם:
כא וימרו־בי הבנים בחקותי לא־
הלכו ואת־משפטי לא־שמרו
לעשות אותם אשר יעשה אותם
ג׳ בסיפרא האדם וחי בהם את־שבתותי
חללו ואמר לשפך חמתי עליהם
ג׳בטע׳ בכי״ת לכלות אפי בם במדבר: כב והשבתי
את־ידי ואעש למען שמי לבלתי
החל לעיני הגוים אשר־הוצאתי
ג׳ ר״פ בסיפרא אותם לעיניהם: כג גם־אני נשאתי
כ״ס חס׳ בטיס׳ את־ידי להם במדבר להפיץ אותם
בגוים ולזרות אותם בארצות:
כד יען משפטי לא־עשו וחקותי מאסו ואת־שבתותי
ו׳ ר״פ חללו ואחרי גלולי אבותם היו עיניהם: כה וגם־אני נתתי
י׳ להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם: כו ואטמא
ס׳. ג׳ אותם במתנותם בהעביר כל־פטר רחם למען אשמם

תרגום

שמי בדיל דלא יתחל לעיני
עממיא דאפיקתינון לעיניהון:
טו ואף אנא קימית במימרי
להון במדברא בדיל דלא
לאעלא יתהון לארעא די
יהבית עבדא חלב ודבש
תושבחא היא לכל מדינתא:
טז חלף די בדיני קצו וית
קימי לא הליכו בהון וית יומי
שביא דילי אחילו ארי בתר
פולחן טעותהון לבהון טעי:
יז וחס מימרי עליהון
מלחבלותהון ולא עבדית
עמהון גמירא במדברא:
יח ואמרית לבניהון במדברא
בגזירת אבהתכון לא תהכון
וית נימוסיהון לא תטרון
ובפולחן טעותהון לא
תסתאבון: יט אנא יי אלהכון
בקימי הליכו וית דיני טרו
ועבידו יתהון: כ וית יומי שביא
דילי קדישו ויהון לאת בין
מימרי וביניכון למידע ארי
אנא יי אלהכון: כא וסריבו
על מימרי בניא בקימי לא
הליכו וית דיני לא נטרו
למעבד יתהון דאם יעביד
יתהון אנשא ויחי בהון בחיי
עלמא ית יומי שביא דילי
אחילו ואמרית למשפך חימתי
עליהון דיתוב רוגזי בהון
במדברא: כב ואתיב ית מחת
גבורתי ועבדית בדיל שמי
בדיל דלא יתחל לעיני עממיא
דאפקית יתהון לעיניהון:
כג אף אנא קימית במימרי
להון במדברא לאגלאה יתהון לביני עממיא ולבדרא
יתהון במדינתא: כד חלף דדיני לא עבדו ובקימי קצו
וית יומי שביא דילי אחילו ובתר טעות אבהתהון הואה
עיניהון: כה ואף אנא מדמרדו במימרי ולא אבו לקבלא
לנביאי ארחיקתינון ומסרתינון ביד שנאיהון ובתר
יצריהון טפשא אזלו ועבדו גזירן דלא תקנן ונימוסין דלא
אתקימתון בהון: כו וסאיבית יתהון במתנתהון באעברא

רשי

(כא) וימרו בי הבנים · שבטו של דן וכן הנצמדים לבעל פעור (במדבר כה) לאחר שמתו דור המדבר: (כג) להפיץ אותם. מאז הבטחתים להפילם כי תוליד בנים ובני בנים וגו' (דברים ד): (כה) נתתי להם חוקים לא טובים. מסרתים ביד יצרם להכשל בעוונם וכן ת"י ומסרתינון ביד יצרהון טפשא ואזלו ועבדו גזרן דלא תקנן ונמוסין דלא יתקיימו בהון: (כו) ואטמא אותם במתנותם. אותם מתנות שחקקתי להם לקדש לי כל בכור מסרתים ביד יצרם להעבירם לאותם בכורות למולך הרי חוקים לא טובים: למען אשמם. אשימם ואחריב אותם. אשמם לשון שממה והמפרשו לשון אשמה טועה הוא שהאל"ף איננה

לאות: הביא ח' קמצי' בקריאת וסי' למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר. ואותנו הוציא משם למען הביא. ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת אחיתפל · לא תוסיפו הביא מנחת שוא · יבושו רדפי ואל אבושה אני . והיה אם שמוע תשמען דירמיה · וגם אני נשאתי ידי · הבי המטפחת אשר עליך · בתרא חס׳ א׳ · ותטמאו ג׳ קמץ וסימ׳ ולאלה תטמאו · אל תשמרו ובגלליהם אל תטמאו · ובגלולי מצרים אל תטמאו . את שבתותי ב׳ וסי׳ וגם שבתותי נתתי להם לתיות · את שבתותי חללו ואמר לשפך: גם ג׳ ר״פ בסיפרא וסי׳ גם את שאי כלמתך · גם אני נשאתי את ידי תניינא דספרא · גם הם אתו ירדו: יחיו ז׳ בקריאת וסי׳ ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו · מתים בל יחיו רפאים · יחיו מתיך נבלתי · ה׳ עליהם יחיו · וגם אני נתתי להם חקים לא טובים: אבותיכם איה הם: מדוע רשעים

תולדות אהרן וימרו בי. (נדרים נה): אני נתתי. ברכות כד מגלה לב (עירובין כא):

רדק

הוא: (טו) וגם אני נשאתי את ידי להם. בדבר מרגלים שאמר ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ: (טז) יען. מבואר הוא: (יז) ותחס עיני. ולא עשיתי אותם כלה. כי השארתי בניהם אחריהם להביאם אל הארץ: (יח) ואומר. בחוקי. בוי"ו עם הדגש וכל הענין הוא מבואר: (כג) גם אני נשאתי את ידי להם במדבר להפיץ אותם בגוים ולזרות אותם בארצות. וכן אמר דוד ע"ה וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות וזה לא מצאנו מבואר בתורה והנראה בעיני כי זה מה שאמר וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא ויכום ויכתום עד החרמה וכן מה שאמרו וישמ' הכנעני מלך ערד וגו' וישב ממנו שבי וזהו ולזרותם בארצות כי באותו השבי הרחיקום שוביהם ומכרום לאחר גויי הארצות ובמדרש כי על העתיד אמר שגזר על זרעם להיו' גולים מארצ' ולזרותם בארצות וזהו שאמר כי תוליד בנים ובני בנים וגו' והפיץ יי' אתכם בעמים וגו' ואמרו כי מה שאמר ויבכו העם בלילה ההוא ליל תשעה באב היה אמר הקדוש ברוך הוא אתם בכיתם בכיה של חנם אני אקבע לכם בכיה לדורות כי בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה: (כד) יען. מבואר הוא: (כה) וגם אני נתתי להם חקים לא טובים. כיון שהם מאסו בחקותי מסרתים אותם ביד אויביהם שישימו עליהם חקים שלא יהיו טובים להם כמו חקי שהיו טובים להם אם היו הולכים בהם והחקים שהיו משימים עליהם האויבים הם המסים שהיו משימים עליהם לתת בכל שנה ושנה ועבודות אחרות: ומשפטים לא יחיו בהם. שישימו אויביהם משפטים וגזירות עליהם שלא יחיו בהם אלא ימותו בהם ואם היו עושים משפטים היו חיים בהם כמו שכתוב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם: (כו) ואטמא. אולי יאמר זה על שנצמדו לבעל פעור שנתחברו לו חבור חזק עד שהעבירו כל פטר רחם שלויתי לקחתם לי לקדושה כמו שאמר קדש לי כל בכור והנה הם העבירום ממני ונתנום לעכו"ם וזהו טומאתם שהפך הקדושה ופירוש ואטמא שמתי אותם טמאים והרחקתים ממני תמורת מה שהקדשתים והם לא אבו לכך נתתי אותם טמאים ורחוקים ממני וזהו שלא נזכר השבט הנצמד לבעל פעור בברכת משה רבינו עליו השלום: למען אשמם ·
הם

מצודת ציון

(יז) ותחס. מלשון חס וחמלה: (כג) ולזרות. ענין פזור כמו וזריתי פרש (מלאכי ב): (כו) פטר. ענין פתיחה כמו פוטר מים (משלי י"ז):

מצודת דוד

שהוצאתי את ישראל לעיניהם והם מצרים כי כן יאמרו מבלי יכולת ה' להביאם לארץ כנען אבדם וכלם במדבר: (טו) נשאתי ידי · בשבועה עליהם: לבלתי הביא וגו' · זה היה בעבור עון המרגלים כי אז גזר עליהם שלא יבואו אל הארץ: (טז) אחרי גלוליהם . אחרי העכו"ם שעבדו במצרים: (יז) ותחס עיני . ר"ל אף כליה היו חייבים אבל עיני חסה עליהם מהיות משחית אותם ולכן לא כליתים במדבר: (יח) אל בניהם. הבנים של הדור שיצאו ממצרים הם הבאים אל הארץ: בחוקי אבותיכם · שבדאו מלבם אשר לא צוה ה': (יט) אני ה' אלהיכם · ולכן ישמעו אלי לכו בחוקותי ומשפטי שמרו בלבבכם ועשו אותם: (כ) והיו לאות · למען יהיו לאות: (כא) וימרו וגו' · הם הנצמדים לבעל פעור וקרח ועדתו: (כב) והשיבותי את ידי. השבתי ידי מלהכות בם: (כג) גם אני. ר"ל כמו שהם בגדו בי כן שלמתי גמול ונשבעתי להם במדבר להפיץ אותם בגולה כי בליל בכיית המרגלים שהיתה בט' באב הוקבעה הלילה ההיא בכיה לדורות בחרבן בית ראשון ובית שני כן אחז"ל: (כד) יען וגו'. ר"ל אולם לא בעון זה בלבד היו החורבות כ"א גם בעבור שלא עשו אז משפטי וכו': גלולי אבותם · הדברים המתועבים ומאוסים כגלל של רעי: (כה) נתתי להם · מסרתים ביד העכו"ם לעשות עמהם חוקים לא טובים ומשפטים אשר לא ישיגו בעבורם את החיים כ"א הכליון והאבדון ועל הגזירות והשמדות שהיו בשעת חורבן הבית יאמר: (כו) ואטמא אותם. הרחקתים ממני כדבר טמא בעבור מתנותם וחזר ופירש במה
שהיו

למען אשר ידעו אשר אני יהוה׃
כז לכן דבר אל־בית ישראל בן־
אדם ואמרת אליהם כה אמר אדני
יהוה עוד זאת גדפו אותי אבותיכם
במעלם בי מעל׃ כח ואביאם אל־
הארץ אשר נשאתי את־ידי לתת
אותה להם ויראו כל־גבעה רמה
וכל־עץ עבות ויזבחו־שם את־
זבחיהם ויתנו־שם כעס קרבנם
וישימו שם ריח ניחוחיהם ויסיכו
שם את־נסכיהם׃ כט ואמר אלהם
מה הבמה אשר־אתם הבאים שם
ויקרא שמה במה עד היום הזה׃
ל לכן אמר ׀ אל־בית ישראל כה
אמר אדני יהוה הבדרך אבותיכם
אתם נטמאים ואחרי שקוציהם
אתם זנים׃ לא ובשאת מתנתיכם
בהעביר בניכם באש אתם נטמאים
לכל־גלוליכם עד־היום ואני אדרש
לכם בית ישראל חי־אני נאם אדני
יהוה אם־אדרש לכם׃ לב והעלה
על־רוחכם היו לא תהיה אשר ׀
אתם אמרים נהיה כגוים כמשפחות
הארצות לשרת עץ ואבן׃ לג חי־
אני נאם אדני יהוה אם־לא ביד
חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה
אמלוך עליכם׃ לד והוצאתי אתכם
מן־העמים וקבצתי אתכם מן־
הארצות אשר נפוצתם בם ביד

בדיל דלא פתח ולדא לסנקא בדיל דאצדנון בדיל דידעון די אנא יי׃ כז בכן אתנבי לבית ישראל בר אדם ותימר להון כדנן אמר יי אלהים עוד דא ארגיזו קדמי אבהתכון בדשקרו במימרי שקר׃ כח ואעילתינון לארעא דקימית במימרי למתן יתה להון וחזו כל רמא מנטלא וכל אילן עבוף ונכיסו תמן ית נכסיהון ויהבו תמן ארגזא קורבניהון ושויאו תמן פולחן דבחיהון ונסיכו תמן ית נסכיהון׃ כט ואמרית להון מא במתא דאתון אתן לאשתטאה תמן ואתקרי שמה במתא עד יומא הדין׃ ל בכן אמר לבית ישראל כדנן אמר יי אלהים הבאורח אבהתכון אתון מסתאבין ובתר שקוצידהון אתון טען׃ לא ובמסמר מתנתיכון באעברא בניכון בנורא אתון מסתאבין לכל פולחן טעותכון עד יומא דין ואנא אשתאיל לכון במימרי בית ישראל קים אנא אמר יי אלהים אם אשתאיל לכון במימרי׃ לב ודאתון מהרהרין ודסליקת על לבכון קדמי גלין דאתון אמרין נהי כעממיא כזרעית מדינתא לשמשא אעא ואבנא׃ לג קים אנא אמר יי אלהים אם לא ביד תקיפא ובדרעא מרומם וברגז שפיך אמלוך עליכון׃ לד ואפיק יתכון מביני עממיא ואכניש יתכון מן מדינתא דאתבדרתון בהון ביד תקיפא

רש"י

אינה משרשי התיבה: אשר ידעו. כשאביא עליהם הרעה: (כז) עוד זאת הוסיפו לעשות כשהביאותי' אל הארץ: (כט) ויקרא שמה במה. לשון גנאי כלומר במה היא נחשבת: (ל) הבדרך אבותיכם וגו'. לשון תימה וכי כך הגון שבדרך אבותיכם אתם נטמאים ואני אדרש לכם להשיב על שאלתכם: (לא) ובשאת מתנותיכם. ובלקיחת מתנותיכם שהיה לכם לתת לי ואתם לוקחים אותם ממני להעביר בה רוחיכם לעבודת כוכבים: (לב) והעולה על רוחכם. שעולה על דעתכם: נהיה כגוים. נפרוק עולו מעל צוארנו מאחר ששלח מעליו: היו לא תהיה: כי כבר קבלתם עליכם מדעתכ' בימי יהושע כמו שנאמר (יהושע כד) ויאסוף יהושע את כל שבטי ישראל:

חיו עתקו: וכל עץ ה' בקריאה וסימ' והערים יהרכו. והכיתם כל עיר מבצר. רנו שמים כי עשה ה'. ואביאם אל הארץ. ואמרת ליער הנגב: מתנותיכם ד' ב' מ"ל וב' חסר וסימ' מלבד שבתות ה' ומלבד ואתם בית ישראל ענפיכם. ובשאת מתנתיכם בהעביר. מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת ה'. ב' קדמה מלאים: כגוים ג' בקריאה וסי' כגוים אשר ה' מאביד מפניכם כן. והעלה על רוחכם.

תולדות אהרן על רוחכם. סנהד' קה (יומא מח): ביד חזקה. ראש השנה לב סנהדרין קה (ר"ה ל"ע):

מצודת ציון

אשמם. מל' שממון: (כז) גדפו. ענין חרוף כמו אשר גדפו נערי המלך (מלכים ב יט): במעלם. ענין פשע: (כח) עבות. מרובה בענפים וקלועים אלה באלה: ניחוחיהם. מלשון נחת רוח: ויסיכו. ענין שפיכת היין להקרבה: (לא) ובשאת. ענין תשורה ודורון כמו משאת בנימין (בראשית מג): (לב) רוחכם. ענין רצון ומחשבה

רד"ק

הם עשו הפך רצונו למען אשימ' שממ' כי כבר הזכרתי' שאם יעברו על מצותי ישימו שממה והשממה היתה להם מיד סמוך לעונם: למען אשר ידעו אשר אני יי. וכמו שאמרתי כן עשיתי והענשתים על עונם ונפל מן השם הרבעה ומשרים אלף אשימם מבנין הפעיל מפעלי הכפל דינו בשלומו אשימם: (כז) לכן. עוד הודיעם תועבות אבותם משבאו לארץ: (כח) ואביא' אל הארץ. ויתנו שם כעס קרבנם. שהיו מכעיסים אותי בקרבנ' שהיו מקריבי' לעכו"ם כמשפט הגוים אשר הורשתי מפניהם: (כט) ואומר אליהם מה הבמה. כשראיתי שהם מקריבים לעכו"ם בכל מקום ואני יחדתי להם מקום מיוחד לשמי והם עשו הפך מצותי בשני פנים בעשות להם במה בכל מקום ואפילו לשמי ועוד שהקריבו בהם לאלהים אחרים אמרתי להם מה הבמה כי מה אתכם לעשות במה גבוה שלא צויתי אתכם מזבח אדמה תעשה לי אלא שאתם למדים ממעשי הגוים לעשות מזבח גבוה שנקרא במה לגבהו או שהוא על הרים גבוהים כי לשון במה הוא לשון גובה כמו ירכיבהו על במותי ארץ אעלה על במותי עב ומתוך שלמדתם ממעשי הגוים לעשות במה כמותם למדתם מהם גם כן לעשות' בכל מקום ועוד לעבוד בהם לאלהים אחרים: אשר אתם הבאים שם. אמר כנגד העובדים בהם אתם הם הבאים שם לא שומרי מצותי שאינם באים אלא במקום המיוחד לי: ויקרא שמה במה עד היום הזה. כי נהרגל בלשון בהם נקרא אף המזבח בשמי במה עד היום הזה כי נאמר בדברי שמואל הרמתה ונאמר בדבר שלמה הבמה אשר בגבעון ונאמר רק הבמות לא סרו מהרגל מה שעשו אותם מתחלה לשם עכו"ם לא סרו לעשותן אפילו בימי המלכים שהיו עושים הישר בעיני ה' היו עושים אותם לשמי: (ל) לכן אמור אל בית ישראל. על אותם שהיו עדיין בארץ ישראל אמר כמו שפירשנו אמר איך אדרש לכם ואתם עדיין ברשעתכם: ונטמאים. בשוא הט"ם כמו הנמצאים בשושן: (לא) ובשאת מתנותיכם. ענין הסילום והתרומה: (לב) והעולה על רוחכם היו לא תהיה. המחשבה הרעה שעולה על רוחכם לא תהיה ולא תתקיים: על רוחכם. כמו על לבבכם כמו שתרגם יונתן כי הרוח שוכנת בלב: אשר אתם אומרים נהיה כגוים. אתם חושבי' לצאת מרשותי ושלא תהיו לי לעם שאתם רואי' שהעכו"ם מצליחים בעבודת ע"ז כמו שאמר אחז כי אלהי מלכי ארם הם מעזרי' אותם' לכם אזבח ויעזרוני ולא כן הדבר כי העכו"ם אינני משגיח עליהם מפתי תומ' אלהי כמו שהנחתי אלא כשיש להם דבר על ישראל לפקוד עליהם עונם כשישראל יוצאי' ממני אבל כשעוברי' על מצותי אגביר העכו"ם עליהם להנחתם לא לטובתם אלא לרעת ישראל אבל הם בעצמם לא אשגיח עליהם אלא אם כן יהיה חמס גדול כמו דור המבול וסדום ועמורה וכן מצאנו בדברי רז"ל שאני עכו"ם דלא תקפיד דינא עלייהו אבל ישראל שלקחתים מבית עבדים להיות לי לעם סגולה וגו' ואני אהיה להם לאלהים עיני תמיד עליהם לטובה ולרעה כמו שאמר בנבואת עמוס רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם ואם תרצו לצאת מעבודתי לא אתן לכם רשות בזה כי אף על פי שתהיו ימים רבים בגלות בין העכו"ם לא תכלו מהיות גוי כי אפילו יאבדו מכם מן הכלל כללכם יהיה גוי לפני כל הימים ובחוזק אמלוך עליכם ואגרוף אתכם מן הגלות וברותי מכם המורדים והפושעים בי: (לג) חי אני. ובחמה שפוכה. לכלות הפושעים והמורדים: (לד) והוצאתי. אשר נפוצותם בם. נחולם הפ"א ויבא בשורק כמו והבמה כי

מצודת דוד

שהיו מעבירים למולך כל פטר רחם הם הבכורות שפתחו רחם אמם: למען אשמם. ר"ל הריחוק ממני היה למען יהיו שממה והיה תועלת שוממותם למען אשר ידעו ויכירו אשר אני ה' השמותי: (כז) עוד זאת. ר"ל גם בזאת במה שאתם חרפתם אותי חרפו אותי גם אבותיכם בעת מעלם בי: (כח) ואביאם. ר"ל והוא כשהבאתי אותם אל הארץ אשר נשבעתי לתת להם וכשראו כל גבעה רמה וגו' היו זובחים שם לעכו"ם ושם נתנו קרבנם המכעיס אותי ושם שמו ריח קטורת הבאה לנחת רוח ושם נסכו היין: (כט) ואומר אליהם. ר"ל כשהיו מועדים ללכת להקריב לעכו"ם והיו אומרים נבוא אל הבמה אמרתי להם מה מעלה הבמה הזאת להקרא שם במה הלא בעבור שאתם הם הבאים שם כאומר הלא אין לקרוא למזבח בשם במה שהוא מל' רוממות וגבהות כ"א גם בעבור שבא שמה אם האלהי מן השמים ולא בעבור שתבואו אתם שם כי מה מעלה ורוממות יש בזה: ויקרא. עכ"ז לא שמעו אלי והיה נקרא בפיהם בשם במה עד היום הזה ולא חזרו בהם: (ל) הבדרך. וכי בעבור שאתם נטמאים ללכת בדרך אבותיכם ואחרי פסיליהם אתם זונים לעבדם כדרך אשה הזונה תחת בעלה: (לא) ובשאת. ובעבור תשורת מתנותיכם ותחר ומסרם במה שאתם מעבירים בניכם באש לכל גלוליכם בזה אתם נטמאים עד היום: ואני: וכי בעבור זה אהיה נדרש לכם לקבל תפלתכם: חי אני. כדרך שבועה חי אני אם אהיה נדרש לכם: (לב) והעולה. ועכ"ז הדבר העולה על מחשבותיכם לא תתקיים והוא מה שאתם אומרים הואיל והמקום שלח אותנו מעל פניו נהיה א"כ כעובדי גלולים לעבוד פסילי עץ ואבן כמותם ולא יהיה עוד בלאמם משגיחים ממנו אבל נהיה נעזבים למקרי הזמן ולמערכות השמים כמו העכו"ם: (לג) אם לא. הוא ענין

חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה:
לה והבאתי אתכם אל־מדבר העמים
ונשפטתי אתכם שם פנים אל־
פנים: לו כאשר נשפטתי את־
אבותיכם במדבר ארץ מצרים כן
אשפט אתכם נאם אדני יהוה:
לז והעברתי אתכם תחת השבט
והבאתי אתכם במסרת הברית:
לח וברותי מכם המרדים והפושעים
בי מארץ מגוריהם אוציא אותם
ואל־אדמת ישראל לא יבוא
וידעתם כי־אני יהוה: לט ואתם
בית־ישראל כה־אמר ׀ אדני יהוה
איש גלוליו לכו עבדו ואחר אם־
אינכם שמעים אלי ואת־שם קדשי
לא תחללו־עוד במתנותיכם
ובגלוליכם: מ כי בהר־קדשי בהר ׀
מרום ישראל נאם אדני יהוה שם
יעבדני כל־בית ישראל כלה בארץ
שם ארצם ושם אדרוש את־
תרומתיכם ואת־ראשית
משאותיכם בכל־קדשיכם:
מא בריח ניחח ארצה אתכם
בהוציאי אתכם מן־העמים וקבצתי
אתכם מן־הארצות אשר נפצתם
בם ונקדשתי בכם לעיני הגוים:
מב וידעתם כי־אני יהוה בהביאי

י"ד סבירין לשון רבים

תרגום:

ובדרעא מרומם וברגז שפיך:
לה ואעיל יתכון למדבר
עממיא ואתפרע מנכון תמן
אפין באפין: לו כמא
דאתפרעית מן אבהתכון
במדברא ארעא דמצרים כן
אתפרע מנכון אמר יי אלהים:
לז ואניתה עליכון גזירת דיני
ואעיל יתכון במסורת קימא:
לח ואפריש מנכון די מרדו
ודי שקרו במימרי מארעא
תותבותהון אפיק יתהון
ולארעא דישראל לא יעלון
ותידעון ארי אנא יי: לט ואתון
בית ישראל כדנן אמר יי
אלהים גבר פולחן טעותיה
איזילו פלחו ובתר דתתבתון
ליתיכון צבן לקבלא למימרי
וית שמא דקודשי לא תחלון
עוד במתנתכון ובטעותכון:
מ ארי בטור קודשי בטור
קודשא דישראל אמר יי
אלהים תמן יפלחון קדמי כל
בית ישראל כולהון בארעא
חייא תמן יתקביל קורבניהון
בפריע ותמן אתבע ית
אפרשותכון וית ריש אצותכון
בכל קודשיכון: מא קורבן
לרעוא יתקבל קורבנכון
בפריע כד אפיק יתכון מביני
עממיא ואכניש יתכון מן
מדינתא דאתבדרתון בהן
ואתקדש בכון לעיני עממיא:
מב ותידעון ארי אנא יי כד

תולדות אהרן ובנותי מכם . נדרים כ : איש גילוליו . קידושין מ :

רש"י

ישראל וכל הענין : (לה) מדבר העמים . הוא המדבר שהלכו בו ארבעים שנה וכן ניבא (הושע ב) והולכתיה המדבר : (לז) תחת השבט . שתהיו כפופי' לי ולמוסרי : במסורת הברית . בברי' שמסרתי לכם : (לח) וברותי . לשון בירור : מארץ מגוריהם . מארץ גלותם אוציא אותם ואמיתם במדבר : (לט) לכו עבדו . ואל תראו לאומות שאתם נקראים על שמי כבואכם אל הנביא לשאול בו תורה ומאמר שהוא אומר לכם דברי אינכם שומעים אלי כענין שנאמר (לקמן לג) והנך להם כשיר עגבים וגו' שומעים את דבריך ואינם עושים אותם : במתנותיכם ובגלוליכם . שאתם מפרישים הבכורות בשם בכורה כאשר צויתי אתכם ומשנקראו שמי על הדבר אתם מקריבים אותם לעבודת כוכבים : (מ) משאותיכם . כמו מפרשותיכ' לשון

ויקטרו שם בכל במות פנים אל פנים ה' וסימ' כי ראיתי אלהים פנים ודבר ה' אל משה פנים אל . ולא קם נביא עוד בישראל כמשה . וירא גדעון כי מלאך ה' ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים : ובא י"ר סבירין יבאו לשון רבים וסימ' בסדר שמיני : ואת שם ד' בקריאת וסימ' ואת שם השני קרא אפרים . ואת שם אהרן תכתב על מטה לוי . ואת שם קדשי לא תחללו . ואת שם קדשי אודיע בתוך : אדרוש ג' מ"ל בקריאה בליש' וסי' ושם אדרוש את תרומתיכם . ואחר כל ירוק ידרוש . כי בכם נדרוש לאלהיכם :

מצודת ציון

ומתכם : (לה) ונשפטתי . ענין ויכוח : (לז) השבט . השרביט : במסורת . כמו במאסרת והוא מלשון מאסר וקשור : הברית . כריתות הברית : (לח) וברותי . מלשון ברור ונקיות כמו ברור ידי ישיב לי (ש"ב כב) : (לט) ואחר . ענינו כמו הואיל וכן אחרי הודיע אלהי' (בראשי' מא) : (מ) ארצם . מלשון רצון : ראשית . ענין מיטב כמו ראשית גבורתם (ירמיה מט) : משאותיכם . ענין תשורה הדורון כמו ארוחה ומשאת (שם מ) : (מא) נפוצותם . ענין פזור עלילותיכם

רדק

כי נבונותי : (לה) והבאתי אתכם אל מדבר העמים . כשאוציאכם מן העמי' לא אביאכם אל אדמת ישראל עד שאשפוט אתכם במדבר העמים שם אקח משפטי מכם ואכלה המורדים והפושעים שאמצא בכם ואקח משפטי מכם במדבר במקום שאין שם אדם ולא עובר ושב כדי שלא יראו העמים ברעתכם וישמחו לכם וזהו שאמר ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים כלומר ביני וביניכ' בייחוד בלא אמצעי וכן ודבר יי' אל משה פנים אל פנים בלא אמצעי וענין ונשפטתי אודיעכם מעשיכם הרעים שעברתם על תורתי בגלות ואקח נקמתי מכם שם במדבר : (לו) כאשר מבואר הוא : (לז) והעברתי אתכם תחת השבט . על דרך כל אשר יעבור תחת השבט כלומר כמו שהצאן שהמונה אותם אוחז שבט בידו ומונה אות' אחד אחד והעשירי מוציא למעשר כן אמנ' אתכ' ותוציא לאבד וזה המנין על דרך משל וכן אמר ירמיה עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה אמר יי' ותירגם יונתן ואנית עליכון גזירת דיני ואעיל יתכון במסורת קיימא : במסרת הברית . חסר האל"ף פ"א הפעל ומשפטו במאסורת והוא שם בשקל מתגורת שק ופירושו אאסור אתכם בברית שלא תצאו ממנה לעולם : (לח) וברותי . פרשו ברר רוצה לומר אברור מכם המורדים והפושעי' לכלות' במדבר : מארץ מגוריה' אוציא אות' : מארץ גלותם שלא אכלה בין הגוים שלא ישמחו להם : לא יבוא . דרך כלל כמו לא יבואו ובמסרה י"ד סבורין לשון רבים : (לט) ואתם . לפי שדבר עד הנה על בנים העתידים לצאת מהגלות שב להוכיח בפסוק זה הדור ההוא שהיו בירושלי' לפיכך אמר ואת' איש גלוליו לכו עבדו הצווי הזה אינו דרך מצוה רצוני' כי אם דרך גזום כמו שמח בחור בילדותיך רוצה לומר שמח ותראה מה יקרך באחריתך או פירוש טוב הוא שתעבדו גלוליכם לבד אלא שתביאו לי מתנותיכם ותעבדו גלוליכם כי זה חלול ה' ופירוש ואחר אם אינכ' שומעי' אלי וי"ו ואחר כוי"ו ויפא אברהם את עיניו . ואם כענין אשר כמו עד אם דברתי דברי ויונתן תרגם ובתר דתתבון ליתיכון צבן לקבלא למימרי : (מ) כי בהר קדשי . עתה אינני רוצה במתנותיכם אבל כשיהיו ישראל בהר קדשי בשובם מהגלות שם ארצם : שם ארצה אותם על ידי קרבנותיהם ומעשיה' הטובים ומה שאמר בהר מרום ישראל לפי שהיה המקדש גבוה מכל ארץ ישראל וארץ ישראל גבוה מכל הארצות: שם יעבדוני כל בית ישראל כלה בארץ . לפי שאמר למעלה וברותי מכם המורדי' והפושעי' בי אמר הנה כל בית ישראל כלה לפיכך אמר בארץ אותם שיזכו לשוב בארץ לא יחסר מהם אחד אלא כלם יעבדוני שם ואמר כל בית ישראל ואמר כלה כפל הענין לחזק וכן וכל שמריך כלם בשבי ילכו כל מלכי גוים כלם והדומים להם וחזוק הענין בזה הדבר לומר כי אע"פ כן במלחמת גוג ומגוג לא ימות מהם אחד ואף על פי שיהיו בצרה וי"ת בארץ בארעא חייא : ושם אדרוש . ארצה שיקריבו לפני כאילו אני דורש קרבנותיכם כי בהיות מעשיכם טובים יערבו לי זבחיכם ותרומותיכם : ואת ראשית משאותיכם : מה שתשאו ותרימו לי בראשית הבכורים והעיסה וי"ת וית ריש אצותכון : (מא) בריח ניחח . ונקדשתי בכם לעיני הגוים . זה יהיה במלחמת גוג ומגוג כמו שאמר ואת שם קדשי אודיע בתוך עמי ישראל : (מב) וידעת' : מבואר הוא

מצודת דוד

ענין שבועה שנשבע לומר שבע"כ ימלוך עליהם : ביד חזקה . ר"ל שיטוף אותם בחמה שפוכה לעבוד את ה' : (לד) והוצאתי . כי אוציא אתכם מן העמים אשר נפוצו שם במחשבה הזאת : ביד חזקה . אכביד ידי עליהם ואשפוך עליהם חמתי בעת בלב העמים לגרשם ולהוציאם מארצם : (לה) אל מדבר העמים . ר"ל אל מקום שיהיה שממ' מבלי מצוא שם מי מן האומות שלא יראו במפלת הפושעים והמורדים : ונשפטתי . שם אתווכח עמכם פנים אל פנים להודיע סרחונכם : (לו) כאשר . כמו שהתווכחתי עם אבותיכם במדבר הסמוך לארץ מצרים כן אתווכח עמכם : (לז) והעברתי . אעביר אתכם אחד אחד כדרך מונה הצאן שמעבירים זה אחר זה תחת השבט כמ"ש כל אשר יעבור תחת השבט (ויקרא כ"ז) והוא על דרך משל : במסורת הברית . באסורי קשר הברית שלא תצאו עוד ממנה : (לח) וברותי . אברור מכם את המורדים בי לכלותם במדבר : מארץ מגוריהם . ממקום שהיו דרים בין העכו"ם : כי אני ה' . הנאמן במאמרו : (לט) לכו עבדו . ר"ל עבדו העכו"ם לבד בזבח ומנחה ולא תוסיפו לעבוד אותי : ואחר . ר"ל והנה הואיל אם אינכם שומעים אלי מוטב לעבוד לעבודת עכו"ם לבד : במתנותיכם ובגלוליכם . ר"ל במה שאתם מתנדבים מתנות לבית ה' ובמה שאתם עובדים עבודת עכו"ם הנה עי"ז באה חלול ה' כי בע"כ תבוא הפורעניות בעבור עבודת הגילולים ויאמרו הבריות על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ומה חרי הלא המה מתנדבים מתנות לבית ה' ולכן מוטב לעבוד לעבודת כוכבים לבד שלא יהיה עוד חלול ה' בהבאת הפורעניות : (מ) כי בהר וגו' . אלא בהר קדשי ומוזר ומפרש בהר הרמה של ישראל הוא מקום המקדש שם יעבדוני כל בית ישראל כולה הבאים בארץ ר"ל הצדיקים המחזיקים בדת אלהים הבאים בארץ בימי המשיח : שם ארצם . שם אקבל קרבנותיהם ברצון ושם אדרוש לשאול את תרומותיכם ואת מיטב מתנותיכם הראוי לי בכל קדשיכם והם קדשי המזבח הנאכלין לאישים : (מא) בריח ניחוח . בעבור הבאת ריח הקטורת הבאה לנחת רוח אהיה מרוצה לכם וזה יהיה בזמן שאוציא אתכם מן העמים וכו' : ונקדשתי בכם . על ידכם אהיה מקודש לעיני העמים כי יראו שידי משלה לי : (מב) אני ה' . הנאמן במאמרו

הוא: (מג) וזכרתם. ונקטתם בפניכם. ענין כריתה כמו אשר יקוט כסלו ופירוש תהיו נכרתים בעיניכם כלומר תתאבלו בעיניכם כשתזכרו רעותיכם שתהיו ראויים להכרת מן העולם ויונתן תרגם ותידנקון ותהון חזן בכל בישתכון דעבדתון: (מד) וידעתם. מבואר הוא: ויהי דבר ה'. (ב) בן אדם שים פניך דרך תימנה. הנבואה היה בבבל ואמר לו שאל פניך דרך דרום ושיא ירושלים שהיא דרומה של בבל כי בבל היא לצפונית לירושלים כמו שאמר מצפון תפתח הרעה אם כן ירושלים היא דרומה של בבל: והטף אל דרום. ענין דבור וכן אל תטיפו יטיפון: והנבא אל יער השדה נגב. קרא ירושלים יער השדה דרך משל כמו שיער שיש בו עצים טובים ורעים כן בירושלים צדיקים ורשעים ונספו הצדיקים שהיו מעטים בעון הרשעים שהיו רבים נספו בכללם כמו שאמר כי עד צדק ישוב משפט וכן אמר המלאך ללוט פן תספה בעון העיר ותירגם יונתן שים פניך קביל נבואה ותרגם והטף ואליף ואמר תימנה דרום נגב כפל הענין במלות שונות לחזק כמנהג הנבואות בכל מקום:

אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת
אוֹתָהּ לַאֲבוֹתֵיכֶם: מג וּזְכַרְתֶּם־שָׁם
אֶת־דַּרְכֵיכֶם וְאֵת כָּל־עֲלִילוֹתֵיכֶם
אֲשֶׁר נִטְמֵאתֶם בָּם וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם
בְּכָל־רָעוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם:
מד וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּעֲשׂוֹתִי
אִתְּכֶם לְמַעַן שְׁמִי לֹא כְדַרְכֵיכֶם
הָרָעִים וְכַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת
בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה:
כא א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ דֶּרֶךְ
תֵּימָנָה וְהַטֵּף אֶל־דָּרוֹם וְהִנָּבֵא אֶל־
יַעַר הַשָּׂדֶה נֶגֶב: ג וְאָמַרְתָּ לְיַעַר
הַנֶּגֶב שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה כֹּה־אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מַצִּית־בְּךָ ׀ אֵשׁ
וְאָכְלָה בְךָ כָל־עֵץ־לַח וְכָל־עֵץ יָבֵשׁ
לֹא־תִכְבֶּה לַהֶבֶת שַׁלְהֶבֶת וְנִצְרְבוּ־
בָהּ כָּל־פָּנִים מִנֶּגֶב צָפוֹנָה: ד וְרָאוּ
כָּל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה בִּעַרְתִּיהָ לֹא
תִּכְבֶּה: ה וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה
הֵמָּה אֹמְרִים לִי הֲלֹא מְמַשֵּׁל
מְשָׁלִים הוּא:
ו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:
ז בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־יְרוּשָׁלִַם
וְהַטֵּף אֶל־מִקְדָּשִׁים וְהִנָּבֵא אֶל־
אַדְמַת יִשְׂרָאֵל: ח וְאָמַרְתָּ לְאַדְמַת
יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי אֵלַיִךְ

אעיל יתכון לארעא דישראל
לארעא די קימית במימרי
למתן יתה לאבהתכון:
מג ותדכרון תמן ית אורחתכון
וית כל עובדיכון דאסתאבתון
בהון ותידנקון ותהון חזן בכל
בישתכון דעבדתון:
מד ותידעון ארי אנא יי כד
אעביד עמכון בדיל שמי לא
כאורחתכון בישתא
וכעובדיכון מחבליא בית
ישראל אמר יי אלהים:
א והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עמי למימר: ב בר אדם
קביל נבואה לאורח דרומא
ואליף על דרומא ואתנבי על
חורשא דחקל דרומא: ג ותימר
לחורשא דדרומא קביל
פתגמא דיי כדנן אמר יי אלהים
הא אנא מדליק בך אשתא
ותקטיל בך כל אילן רטיב
וכל אילן יביש לא תטפי
לשלהובית דמשיצא
ויתרשמן בה כל אפיא
מדרום לצפונא: ד ויחזון כל
בני בסרא ארי אנא יי
אדליקתה לא תטפי: ה ואמרית
קביל בעותי יי אלהים הא
אינון אמרין לי הלא ממתיל
מתלין הוא: ו והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עמי למימר:
ז בר אדם קביל נבואה על
ירושלם ואליף על מקדשין
ואתנבי על ארעא דישראל:
ח ותימר לארעא דישראל
כדנן אמר יי הא אנא שלח

לשון מזון כמו שארה כסותה ועונתה לא יגרע (שמות כא) וכן חברו מנחם: (מג) ונקוטותם. לשון קטטה לשון אחר כתרגומו ותידנקון וכן תרגם יונתן האנחים דמוני"ר בלע"ז: (ב) דרך תימנה. ארץ ישראל בדרומה של בבל: אל יער השדה. אל בית מקדשי שעתיד להיות כיער וכשדה להחרש להלך בו שועלים: (ג) ונצרבו. לשון צרבת השחין (ויקרא יג) על שפתיו כאש צרבת (משלי טז) לשון כויה: כל פנים מנגב צפונה. כל האנשים שבדרומה של בבל שהוא בלשון ל' צרב רמרי"ר בלע"ז: (ה) ממשל משלים הוא. כשאני מתנבא להם בלשון משל וחידה כגון יער ואש אוכלת לח ויבש: (ו) ויהי דבר ה' אלי לאמר. הגדה להם נבואה מפורשת שאמרתי לך שים פניך דרך תימנה אני מפרש לך שים פניך אל ירושלים: (ז) והטף. והנבא וכן אל תטיפו (מיכה ב) ולא תטיף על בית ישחק (עמוס ז): אל מקדשים. הוא יער השדה: מקדשים. שני הורבנים: (ח) צדיק ורשע. הוא

אל אדמת ה' וסימ' נמסר לעיל בסים"א סימ' י"ב: ג' מרין מן י"א ... וסי' ובעלילותיכ' הנשחתות' ובתועבותיהן עשים. והאחשדרפני' והפחות: לא תכבה ו' וסי' בריש סדר צו ובישעיה סים' ל"ד: אמרי' לי ג' בריש' וסים' הלא ממשל משלים. ישמו על עקב בשתם. שמחתי באמרים לי בית ה' נלך:

(ג) ואמרת. הנני מצית בך אש' ענין כדלקה והבערה כמו ויצת אש בציון: כל עץ לח וכל עץ יבש. משל כמו שפירשנו לצדיקים ולרשעים ויונתן תירגם הא אנא מגרי בך עמא דתקיף כאישתא ויקטול בך כל גבר עמיר וכל גבר מסכנא ימנע בשלטוניתא דמטלי' ובמקלא מסתאו' הא אנא מדליק בך אשתא ותקטיל בך כל אילן רטב וכל אילן יבש לא תטפי בשלטוניהם דמטילא: לא תכבה להבת שלהבת. כפל הענין במלות שונות לחזק הדבר כי להבת כמו שלהבת כלומר האש לא תכבה כי בכל עת תעלה להבת עד שיכלו כלם בין בגלות ובין בחרב: ונצרבו בה כל פנים. מן צרבת השחין היא ועל שפתיו כאש צרב' ענין שריפ' ופירושו אותם שלא ימותו ישרפו פניה' מכשת וכלימה בגלותה: מנגב צפונה. מנגב שהיא ירושלם לצפון שהיא בבל ופירוש כל פנים כל פני הגולים ויש לפרש כל פנים על שאר האומות ואמ' כמו שאמר למטה הנה חרבי מתערה אל כל בשר ופירוש מנגב צפונה כמו מנגב לצפון כמו שלקו ישראל מנגב לצפונה כן ילקו שאר האומות ויגלו כמותם: (ד) וראו כל בשר. בערתיה לא תכבה. תירגם יונתן גבהא את ארי אנא ה' אתייתינה ולא אתמנעון ולנוסח' אחרת ארי אנא ה' אדליקת' לא תטפי ופירושו וראו כל הכל יכירו כי מאתי הרעה הבאה לירושלם וכן אמר רב עבחים לירמיהו ה' אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' ולא שמעתם בקולו והיה הדבר הזה: (ה) ואמר אהה ה' אלהים. איך תשלחני אליהם לדבר דרך משל והנה הם אומרים לי כשאני אומר להם הנבואות דרך משל כמו הנבואות שקדמו כנבואת הנשר הגדול ונבואת הגפן כדרך וכן השאר אומרים בנבואתי: הלא ממשל משלים הוא. מדבר משלים הוא ואינו אומר על פי הנבואה אלא לדרשות עצמו כי הוא יודע לממשל משל לפיכך שתם אליו הדבר כענין זה מבואר בלא משל: (ז) ואמר לו שים פניך אל ירושלם במקום דרך תימנה. והטף אל מקדשים במקום והטף אל דרום. והנבא אל אדמת ישראל במקום והנבא אל יער השדה נגב. ואמרת לאדמת ישראל במקום ואמרת ליער הנגב. והוצאתי חרבי מתערה במקום הנני מצית בך אש. והכרתי ממך צדיק ורשע במקום ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש: ויהי דבר ה'. בן אדם. והטף אל מקדשים. אמר לשון רבים כי בית המקדש ג' בתים אולם היכל ודביר נגד המזרות או אמר מקדשים רמז לחרבן בית ראשון ולחרבן בית שני: (ח) ואמרת. מתערה. הוא תיק החרב ותירגם יונתן מגלדה והוא כמו בעברי ויבא

מצודת ציון

(מג) עלילותיכ'. מעשיכם: ונקוטותם. ענין כריתה כמו ונקוטו בפניכ' (לעיל ו): (ב) והטף. הוא מל' נטיפת הזלה ומושאל בענין הדבור כמו אל תטיפו יטיפון (מיכה ב): (ג) מצית. ענין הבערה כמו ואצת בשערי הער (ירמיה נ): ואכלה. ושרפה: לח. מל' לחות ורטיבות: שלהבת. מל' כמו: להבת שלהבת: ענינם אחד וכפל הענין כמו צרבת: ונצרבו. ענין שריפ' כמו כאש צרבת (משלי טז): (ד) כל בשר. כל אדם: (ה) אהה. ענין לשון צעקת יללה: (ח) מתערה. הוא תיק החרב וכן וישלפו מתערה (ש"א י"ז):

מצודת דוד

כמאמרו: בהקימי וגו'. ר"ל אז תדעו שאני ה': אשר נשאתי וגו'. להשבע על הדבר: (מג) וזכרתם שם. בארץ ההיא: ונקוטותם בפניכם. תכרתו בעיני עצמכם ר"ל אתם תשפטו הכריתה על עצמיכם בעבור הרעות אשר עשיתם: (מד) כי אני ה'. הנאמן במאמרו: למען שמי. למען כבוד שמי: לא כדרכיכם. לא כגמול דרכיכם אשר המה רעים ונשחתים: כא (ב) שים פניך. השב פניך בדרך דרום כי הנביא היה בבבל מצפון ירושלים ואמר לו להחזיר פניו מול ירושלים שהיא מדרומה: והטף. דבר נגד ירושלים שהיא בדרומה: אל יער השדה נגב. על ירושלים יאמר והמשילה ליער השדה על כי היו בה אנשים רבים מחולפים במעלה כדרך היער שיש בו עצים רבים מחולפים בקומה ובחשיבות וכפל הדבר במ"ש כדרך הנבואה: (ג) הנני מצית. הנה אני הוא המבעיר בך האש והיא תשרוף בך כל עץ לח וכל עץ יבש ולא תכבה להבת האש וכל פני הבריות היושבים בפאת הנגב מול לפון יהיו נשרפים בלהבת האש ר"ל גם הצדיקים יכלו עם הרשעים כמו שהעץ הלח נשרף בצירוף עץ היבש והאויב יאבד כל עובדי כוכבים היושבים מנגב לבבל העומדת בצפון העולם: (ד) וראו כל בשר. בעבור חוזק המבערה ידעו כולם שמה' נעשה ולא במקרה ולכן לא תכבה עד תשרוף הכל: (ה) המה. בני עמי אומרים עלי הלא הוא מדבר במשל וגו' א"כ להפך המשל לפי דעתינו ולטובה: (ז) אל ירושלים. כאומר ע"כ אדבר עמך נבואה ברורה כמות שהיא: אל מקדשים. יאמר על האולם והיכל

ויצא חרבו אל נדנה וכן בארמית אתכרית רוחי אנא דניאל בגו לדנה נחלוף ט"ן בלמ"ד כמו נשכה ולשכה: והכרתי ממך צדיק ורשע · כמו שכתבנו למעלה כי הצדיקי' נספים בעון הרשעי' וכן אמר נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים ורבו' ספרים פירש צדיק לבעל ורשע לבעל כי מי שעובדו תמיד ובכל לב נקרא אצלם צדיק ומי שאינו עובדו תמיד נקרא אצלם רשע ושניהם רשעים אצל הב"ה וכמדבר עם יעקב מטוב ועד רע טוב היה אצל לבנאם היה גוזל מיעקב רכושו ולא היה הורגו ורע אם היה הורגו ושניה' רעים אצל יעקב ותירגם יונתן ואגלי מינך זכאך בדיל דשיצאה חייבך: (ט) יען אשר הכרתי ממך צדיק ורשע · בעבור שעשיתי נקמה גדולה כך ושמחו עליכם אויביכם ועזרו לי לרעה יותר מדאי לכן ילקו כולם כמו שלקיתם אתם וזהו שאמר לכן תצא חרבי מתערה: אל כל בשר · אל כמו על וכמוהו רבים ואמרו כל בשר רוצה לומר האומות שהתנבאו עליהם הנביאים: מנגב צפון · כמו שפירשנו למעלה אמר כמו שתכרו' חרבי אתכ' מנגב לצפון שתגלו אתם שמה ונכרתם בחרב מלך צפון כן ילקו שאר האומות על ידו והוא ילקה אחר כך על ידי מדי ופרס: (י) וידעו. לא תשוב עוד · לא תשוב אל תערה עד אשר תכרות האומות הנזכרות בדברי הנביאים. (יא) ואתה · האנח בשברון מתנים · כי כל הנאנח על צרה גדולה הוא כאילו נשברו מתניו ויפול מכובד האנחה: ובמרירות · רוצה לומר ובמרירות לב תאנח לעיניהם כדי שישאלו אותך על מה אתה נאנח: (יב) והיה. אל שמועה · כמו על וכמוהו רבים ואמר שמועה כי הם היו בבבל ותבא להם זאת השמועה מירושלם: וכהתה כל רוח · תקצר וכן רוח כהה כי כהה לשון קצר ועצר וקמוט: תלכנה מים · תלכנה כמו מים שיזובו ויזוטו מרוב בהלה: הנה באה ונהיית' · הנה בקרוב השמועה הרעה באה לכם וכן תהיה כמו שתשמעו: ויהי (יד) בן אדם אמר חרב חרב הוחדה וגם מרוטה · אמור להם כי זאת החרב שזכר' שאמרתי והוצאתי חרבי מתערה הוחדה לכרות היטב ומהר וגם מרוטה שעבר' החלודה מעל פניה כדי שתבריק ותפחיד בני אדם במראה ופירש בפסוק הבא אחריו למען טבוח טבח וכפל חרב חרב כדרך הנוסים והכואבים שכופלים דבריהם כמו מעי מעי ראשי ראשי ויונתן תרג' חרבא דמלכא דבבל תקטול וחרבא דבני עמון תיתני ותשיצי פירוש חרב בני עמון חרב ישמעאל כי בעלים מלך בני עמון שלחו: מרוטה · ענין המריטה השברת החלודה יפה עד שתבהיק כמו נחשת ממורט: (טו) למען טבוח טבח · בא שם הפעול עם הפעול לחזק הפעולה וכן למען בלע קלף ה' על אבותיכם קצף ומעלה מעל בה' וילם דוד נום והדומי' להם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו: למען היה לה ברק · היה מקור כמו היות וכן שבט ימין וראה: מרטה. מלא נזכר שם פועלו ודגש הטי"ת לתפארת הקריאה לחזק קריאת הטי"ת כי כן דרך העברי ובמקומות רבים נמצא כמו זה במקרא כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו:

סוף שלה והיכם: (ט) יען אשר הכרתי ממך. וידעתי כי ישמחו העובדי כוכבים לאידכם אקצוף עליהם ואגרה את נבוכדנצר בכולם והוא שכתבתי ונצרבו בה כל פנים הדרומים: (יד) חרב חרב · שתי חרבות חרב מלך בבל לאמונה ואח"כ חרב בני עמון ביד ישמעאל בן נתניה שיהרוג את גדליה ואת הנאספים אליו משארית החרב כמו שמפורש (בירמיה מא): מרוטה. פירבי"ר בלע"ז מגהה חברו לשון שליפה וכן ויתן אותה למרטה וכן כולם: (טו) היה לה ברק. להיות לה ברק זהרורים פלונדור"ש בלע"ז: או נשיש. לשון שמחה הוא שמא יש לנו לשמוח עוד: שבט בני מואסת כל עץ · שבט שאני מכה בה את בני ליסרו קשה מכל השבטים ומואסת היא מכת כל מטה וכל עץ כי אינה אלא לכלות: (טז) ויתן אותה · את השבט למרטה לתפש בכף · לגהצה שהא נוחה והגונה לתופשה בכף: היא הוחדה חרב · היא השבט חרב חדה ומרוטה היא לתת אותה ביד נבוכדנצר להרוג בם: (יז) והילל. לשון יללה: כי היא. החרב תהיה בעמי ובכל נשיאיהם ושריהם: מגורי אל חרב. קבוצות שהיה באים לחרב היו סביבות עמי

ק

מתערה ד' בקריאה וסימן וישלפה מתערה הנני אליך · והוצאתי חרבי מתערה· ודבתרית ותצא חרבי מתערה · ודבתרית והוצאתי חרבי מתערה: ונמס ב' וסימ' וכל המלאכה נמבזה ונמס · אל שמועה כי באה ונמס: הוחדה ג' וסימ' חרב חרב הוחדה וגם מרוטה· ודבתריה למען טבח טבח הוחדה · ודבתריה לתפש בכף היא הוחדה · תלתיהון בחד

תולדות אהרן והכרתי ממך · ב"ק ס ע"ג ד: האנח · ברכות נח כתובות סב: זעק והלל · יומא ט:

ד' רוגזי עלך ואפיק חרבי מלדנה
ס' ואגלי מניך זכאך בדיל
לשיצאה חיבך: ט חלף דאגלי
ב'. ב' בטעם מניך זכאך בדיל לשיצאה
ג"ד חיבך בכן תפוק חרבי מלדנה
על כל בסרא מדרום לצפונא:
י וידעון כל בני בסרא ארי
אנא יי אפקית חרבי מלדנה
כ"ד בסיפרא ל' לא תתוב עוד: יא ואת בר
ל'. ל' אדם אתאנח בזיע חרצין
כ"ד ובמרר תתאנח לעיניהון:
יב ויהי ארי ימרון לך על מה
ל' את מתאנח ותימר על
ב' בסורתא ארי אתיא ויתמסי
ל'. ל' כל לב ויתרשלן כל ידין
ב' ותעמי כל רוח וכל רכוביא
יתאשדן מיא הא אתיא
ב'. קל"ד ותתקים אמר יי אלהים:
יג והוה פתגם נבואה מן
קדם יי עמי למימר: יד בר
ג' אדם אתנבי ותימר כדנן אמר
ג' ס"פ וגם יי אלהים אמר חרבא דמלכא
ל' חסר ג' דבבל תקטול וחרבא דבני
ב' עמון תתני ותשיצי: טו בדיל
ב' למקטל קטול אשתליפת בדיל
ג' למעבד פורענות אשתנינת
על דחדיאו שבטא דבית
יהודה ובנימין לשבטי ישראל
כד גלו על דפלחו לטעותא
ותבו אינון למטעי בתר צלמי
אעיא: טז ויהב פורענותהון
לאתמסרא ביד מלכא דבבל היא מחת חרבא תהי פורענותהון לממסר יתהון ביד קטולין: יז צוח
ואיליל בר אדם ארי היא הות בעמי היא וכל רברבי ישראל

ד' והוצאתי חרבי מתערה והכרתי
ס' ממך צדיק ורשע: ט יען אשר
ב'. ב' בטעם הכרתי ממך צדיק ורשע לכן תצא
ג"ד חרבי מתערה אל כל בשר מנגב
צפון: י וידעו כל בשר כי אני יהוה
הוצאתי חרבי מתערה לא תשוב
כ"ד בסיפרא ל' עוד: יא ואתה בן אדם האנח
ל'. ל' בשברון מתנים ובמרירות תאנח
כ"ד לעיניהם: יב והיה כי יאמרו אליך
ל' על מה אתה נאנח ואמרת אל
ב' שמועה כי באה ונמס כל לב ורפו
ל'. ל' כל ידים וכהתה כל רוח וכל
ב' ברכים תלכנה מים הנה באה
ב'. קל"ד ונהיתה נאם אדני יהוה:
יג ויהי דבר יהוה אלי לאמר: יד בן
אדם הנבא ואמרת כה אמר יהוה
ג' אמר חרב חרב הוחדה וגם מרוטה:
ג' ס"פ וגם ל' חסר ג' טו למען טבח טבח הוחדה למען
ב' היה לה ברק מרטה או נשיש שבט
ב' בני מאסת כל עץ: טז ויתן אתה
ג' למרטה לתפש בכף היא הוחדה
ב' חרב והיא מרטה לתת אותה ביד
ל' ומ"ל ב' הורג: יז זעק והילל בן אדם כי
היא היתה בעמי היא בכל נשיאי

או נשיש שבט בני מואסת כל עץ · או שמא תאמרו ששים ונשמח לזאת החרב כי לא יגאה לנו אלא לאויבינו לא נוכל לשמוח לה כי לכרות שבט בני יוצאה ומואסת כל עץ לכרות עתה אלא שבט בני זכו בני ישראל וי"ת הפסוק כן בדיל למקטל קטול אישתליפת וגו': (טז) ויתן אותה למרטה · מקור בתוספת ה"א כמו לקרבה אל המלאכה כי הה"א רפה ר"ל שאל יתברך שהוציאה מתערה נתנה למורט: לתפוש בכף · שיתפוש אותה הסורג בכף אחר שימרטו אותה וכפל הענין עוד ואמר היא הוחדה חרב והיא מורטה לתת אותה ביד הורג · מרטה גם זה בדגש הטי"ת: היא הוחדה חרב · כמו הסוף היא חרב הוחדה וכן כל רבים עמים כמו כל עמים רבים רבות עמים כמו עמים רבות והדומים להם: (יז) זעק והילל בן אדם · כי היא היתה בעמי החרב כולם

מצודת ציון

(יב) ורפו · מלשון רפיון ויאמר אל הכבל ומתייאש: וכהתה · ענין עכירות וחושך כמו כהה הנגע (ויקרא יג): ונהיתה · מל' היה: (יד) הוחדה · מל' חדידה ושנון: מרוטה · ענין לטוש וצחצות כמו נחושת ממורט (מלכים א ז): (טו) ברק · להט וזוהר כמו וברק חנית (נחום ג): שבט · שרביט: (טז) לתפוש · ענין אחיזה: בכף · בכף היד: היא הוחדה חרב · כמו הפך היא חרב הוחדה וכן כל רבים עמים (תהלים פט): (יז) והילל · מל' יללה: מגורי · ענין קבוץ ואסיפה כמו אוגר בקיץ (משלי י)

מצודת דוד

והיכל ובית קדש הקדשים: (ח) הנני אליך · הנה אני אלחם עמך: (ט) יען · בעבור שאכרות ממך צדיק ורשע ועשיתי בך נקמה גדולה ושמחו עליכם אויביכם ועזרו לרעה לכן ילקו גם כל העובדי כוכבים היושבים מנגב בבל שעומדת בצפון: (י) כי אני ה' הוצאתי. ולא באה במקרה: לא תשוב עוד. עד הכרית כל בשר היושבים מנגב בבל וכאומר מעתה אם היתה באה במקרה כי המקרה לא תתמיד כ"כ:

(יח) האנח · עשה אנחה כאדם המצטער: בשברון מתנים. ר"ל אנחה גדולה וכאלו נשברו המתנים ונפלו מכובד האנחה: ובמרירות · ר"ל במרירות לב תאנח לעיני ישראל: (יב) אל שמועה · בעבור השמועה הבאה אלינו מירושלי' מחורבנה ולכן נמס כל הלבבו' ורפו ידי האנשי' ורוח כל אדם כהתה והוכפל' ברכי כל האנשי' יטפו מרחת הבהלה כמו המים שנעים ואינם נחים: הנה באה · ר"ל הנה היא קרובה כאלו כבר באה ונהיתה: (יד) חרב חרב · על חרב ל"ב יאמר וכפל המלה כדרך המקונן וכן מעי מעי (ירמיה ד): גם מרוטה. לטש אותה להסיר החלודה: (טו) למען טבוח וגו' · החדוד היה למען תהי' חריפ' לטבוח בה והמריט' היתה למען יהיה לה ברק להבהיל האנשים: או נשיש · או שמא תאמרו נשיש על החרב ההיא כי לא עלינו תבוא כ"א על אויבינו: שבט בני · כאומר לא כן הוא אך דעו שהחרב תבוא לכרות שבט בני ר"ל אוכלסי ישראל והוא מקרא קצר: מואסת כל עץ · עתה תמאס כל עץ ולא תכרות אותם ר"ל לא תלך עתה על העובדי כוכבים להכריתם ולפי שהמשיל את ירושלים ליער אמר לשון שבט וכינה גם העובדי כוכבים בשם עץ: (טז) ויתן אותה למרטה · המריב נתן את החרב לגהצה אותה למען תהיה ראויה לאוחזה ביד: היא בוחדה

רש"י

כן ת"י מגורי לשון אוגר בקיץ בן משכיל (משלי י) אגרה בקציר (משלי ו) נכנסו ממגורות (יואל א) העוד הזרע במגורה (חגי ב) ומנחם חברו לשון יראה כמו ויגר מואב (במדבר כב): לכן ספק אל ירך. לנהי ולקינה: (יח) כי בוחן. כי בוחן רב בגלות שלא שרעניות הרבה נבחנו בכן שפוט והדבר ורעב וחיה: ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה. ומה תהי עוד על בני אם גם שבט מואסת זו הבא עליו עם אחר הבחן: לא יהיה. עוד בני בעולם וכן ת"י לא יתקיימון אבל אחר המקרא לא תרגם כך וכן נראה בעיני ושמעתי בו לשונות רבים ולאיתי בספרי ספרוט' ולא נתיישבו לי והפיים שימר בחטכה (בשבת דמשנה ביוצר) המואסת כל עץ הדקיר המגם מסיעני שקרא את החרב מואסת כל עץ ויונתן בן תרגם או נשיש וגו' על דחדיאו שבטיא דבית יהודה ובנימין לשבטי דישראל כד גלו על דפלחו לטעותא והכי פיתן למספי בתר גלמי אעיא אף הוא מפרש או נשיש לשון שמחה: כי בוחן ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה. הרי איתנביאו עליהון נבייא ולא תבו כלומר כבר הדבר בחון שלא ישובו ומה יהא בסופיהון אם גם שבט מואסת לא יהיה אמר ואף שבטא דבית יהודה ובנימין מגלא יגלון ובעובדיהון בישיא לא יתקיימון מלכות שבט שהיתה מואסת בחבירתה ותלעגת עליהם ועל הרעה הבאה עליהם אף היא לא תהיה ולא תקום. עוד מפרשו לשון אחר או נשיש ונומר או שמא תשיש כי תאמר אלי שבט בני מואסת כל עץ מלכי יהודה מואסי עבודת כוכבים הם כמו שמצינו באחז שאמר: (דברי הימים ב יב) ושמכם עגלי זהב ואסא ויהושפט וחזקיה ויאשיהו שבערו כל עבודת כוכבים שבעולם מתחת ידם ואף אלו ישובו בתשובה: זעק והילל. ואל תשים על זאת כי היא תהיה בעמי ולמה כי בוחן כבר בוחן הדבר לפני שלא ישובו מטובה מגנה: ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה. ומה אמתין עד שיעלו אם בלו לשוב ולמאוס בעבודת כוכבים לא יתקיים הדבר בידם כי ימהרו לשוב לרשעתם והוא שאמר לירמיה אם ישוב לא ישוב: (יט) הכה וכך כף אל כף: כדרך הספודים ומה היא מגוחם: ותכפל חרב שלישיתה. אני אמרתי חרב חרב חרבו של נבוכדנצר להחריב ירושלים וחרב בני עמון בגדליה עוד יש חרב של שלישית כפולה כי שתיהן הללו חרב חללים תהיה והיא חרב החלל הגדול המפלת חללי' רבים: החודרת להם. בכל אשר אלו תרדוף אחריהם בחדרי חדרים הרי יוחנן בן קרח ושרי החיילים ילכו למצרים שם תשיגם חרב וכן בכל המקומות אשר ימלטו מהם אל ערים בצורות כמו שאמור בענין על כל שעריהם נתתי אבחת חרב: (כ) למוג. לשון הנעה לשון אחר לשון דבר נמס: והרבה המכשולים. והרבות המכשולים וכן כל הרבה שבמקרא לשון הרבות הוא לשון פעל: אבחת חרב. יש פותרין טבחת טי"ת תחת אל"ף בא"ט ב"ח ויש פותרין כמו אבעה לשון בעתה ולא יתכן כי היו באבחת אינה יסוד ולא באה אלא לסמיכה והיו בבעתה מן היסוד ואני אומר אבחת חרב השמעת קול הרוגי חרב לשון נביחה גלאפ"י שמינ"ם בלע"ז כי נו"ן בנבחה יסוד שפל הוא כמו נו"ן בנשיכה ובא אל"ף במקומם כמו (איוב יג) ואחותי באזניכם אסוך שמן (מלכים ב יד) ומנחם פירש כמו אימת חרב ואין לו דמיון אלא פתרונו לפי ענינו: אח עשויה לברק. אוי ואח כי עשויה היא ללטש מרוטה ומורקת: מעטה לטבח. ועשויה בשמלה עד תתפש בכף לטבח ביום המלחמ' ויש פותרין מעטה על ל' מיעוט שמתמעטת כשמשחזין אותה ומעוט הוא בידם כי חסרון הוי"ו ודגשות הטי"ת יורה עליה כי אין המ"ם שורש בתיבה כמ"ם של מעוגה ותבונה ומעוט' ומעולפת ספירי' (שיר ה) ומנחם חבר מעטה לשון מעטה כמו (דניאל ב) כתיב עיטה וטעם אבל דונש חבר אותו כמו עוטה אור כשלמ' (תהלים קד): (כא) התאחדי: אל מקום אחד או לימין או לשמאל: מועדות. מזומנות:

יחזקאל כא

ישראל מגורי אל־חרב היו את־עמי לכן ספק אל־ירך:
יח כי בחן ומה אם־גם־שבט מאסת לא יהיה נאם אדני יהוה:
יט ואתה בן־אדם הנבא והך כף אל־כף ותכפל חרב שלישתה חרב חללים היא חרב חלל הגדול החדרת להם:
כ למען למוג לב והרבה המכשלים על כל־שעריהם נתתי אבחת־חרב אח עשויה לברק מעטה לטבח:
כא התאחדי הימיני השימי השמאילי.

ב' בתרי ליש' · ל' · ל' וכ"כ · ל' ז' ל' · ל' · ב' עמו פדות · ל' · ל'. ל' : ל' · וכ' תס' בליבנ'

תרגום

קטולי חרבא אתכנשו ואתו על עמי מטול סחור בכן טפח על ירכא:
יח ארי אתנביאו עליהון נביא ולא תבו ומה יהי בסופיהון אמר ואף שבטא דבית יהודה ובנימין מגלא יגלון ובעובדיהון בישיא לא יתקימון אמר יי אלהים:
יט ואת בר אדם אתנבי וטפח יד על יד ותתכפיל חרבא תליתא חרב קטולין היא חרב פורענות קטולא רבא דמזיעא להון:
כ בדיל למתבר לבהון ולאסגאה מתקלהון על כל קרויהון מניתי קטלי חרבא ווי חרבא אשתליפת למקטל אשתנינת לשיצאה:
כא אשתליפי וקטילי מדרומא ושיצי מן צפונא לאן אפך

עינוא רא בתור דא: מגורי ב' בתרי ליש' וסימ' בארץ מגורי אביו. מגורי אל חרב היו: שלישית' ג' כתיב בן בלישנא וסי' תשכיהם חצי ההין. ויוסף ה' קרא שמואל. והכפל חרב שלישתה: ותרבה ב' וסי' למוג לב והרבה המכשלים. והרבה עמו פדות והוא יפדה · ואינון מן זוגין מן ב"ב דמשמשין ו"ת בריש תיבותא וסי' נמסר במסרת רבתא בערך ה':

רדק

הזאת תהיה בעמי לכן זעק והילל בן אדם לא בתשיש כמו שאמר או נשיש: היא בכל נשיאי ישראל. כי יאשימו את החרב וכן יהויקים ובני צדקיהו שנשחטו לעיניו וכן אותם שגלו בעבור החרב שעברה עליהם גלו: מגורי אל חרב היו את עמי. מענין ויגר מואב ענין פחד ויראה פחדי חרב היו עמי קודם שבאה עליהם החרב כמו שאמר חרב יראתם וחרב אביא עליכם ובאה מלת מגרי כסמוך על מלת אל כמו שבא הסמיכות על מלת עליו על מלת את כמו והולכי על דרך שיחו ומשוש את רצין ורמ"ה בן טוח ואיזיל וגו':

לכן. שהחרב הזאת היא בעמי ובכל נשיאי ישראל: ספוק אל ירך. אל כמו על: (יח) כי בחן ומה. כי החרב הזאת הוציאה לבחון בה בני אדם וכל המריטה שנעשית להבריקה ולהפחיד בה בני אדם כדי שישובו בני אדם לדרך הטובה ויודה לכרות בה אם לא ישובו: ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה. ומה יהיה זה הבוחן אם גם שבט בני תמאס לכרתו כמו שמואסת כל עץ מה יהיה הבוחן הזה כנה לשון תורטה והבריקה והברקת החרב היא משל להוכחת הנביאים ויונתן תירגם הרי איתנביאו עליהון נבייא ולא תבו וגו': (יט) ואתה בן אדם · ותכפל החרב שלישיתה · מלעיל וכה"א נוסס' והוא כמו שלישית כלומר תכפל שלשה פעמי' לכך נקרא' החרב שלישים רוצה לומר שיהיו הגזרות שונות ומשולשות עליהם יש מפרשים שלישיתה גדולה כמו שלישים אשר למלך ושלישים על כולו: חלל גדול · דרך כלל כלומר חללים רבים וגדולים שיפלו בה מלכים ושרים: החודרת להם · המכה אותם בחדרי בתיהם או שהיא נכנסת בחדר עד שהיא יוצאת בעבורם ויונתן תירגם שליטתה תליתאה ותירגם החודרת להם דמזיעא להון ותרגומו כמו מסוף החודרת ענין חרדה: (כ) למען למוג לב · אמר כאן מלת הטעם ואות הטעם כי די לו אם יאמר למען מוג לב או למוג לב מבלי זכר למען והיא לתוספת דבר ולחזק הדבר ופי' בעבור שימס לבבם וירבו מכשוליהם: והרבה · מקור כבקל והיה אותם הרבה כזו: על כל שעריהם נתתי אבחת חרב · פי' ענין בתקה כמו אבחת כן כך פרשוהו המפרשים לפי ענינו כמו ברק חרב והדומה לו ויש מפרשים אבחת טבחת בחלוף אל"ף בטי"ת כאלפא בית' דא"ט ב"ח ויונתן תירגם קטלי חרבא: אח עשויה לברק · אוי וכן אמר אח וכן תירגם יונתן ווי ואתי רבי משה ז"ל פירש ענין אנחה ונפלה הנו"ן כנו"ן אמן מאמת אמר כי זאת החרב עשויה לברק המעטה שנפל בה והיא המריטה נעשה בה לברק כלומר להיות ברק להפחיד בה בני אדם: מעטה לטבח · לפי ענינו כמו אוחזה כמו שאמר למען טבוח טבח אוחזה ואין למלה הזאת חבר לפי הענין ואדוני אבי ז"ל כתב כי פי' מלבוש והוא עוטה מפיל אף מעטה מענין פועל הדגוש כמו מגולה מן גלה מכוסה מן כסה ועניינו כענין לוטה בשמלה כלומר מעוטה עד עתה בגלומה לטבח ויונתן תירגם ווי חרבא אשתליפת למקטל אשתנינת לשיצאה: (כא) התאחדי הימיני השימי השמאילי · השמאילי כתמרון אל"ף שמאל כי איננה עקרים כי אם למען אמר כנגד החרב כאחד כאחת הפאות כי לא נבר כן אנה פניך מועדות או לצד ימין שהוא ירושלים או לצד שמאל שהוא בבל ופי' השימי שימי פניך ללשון השמאילי שם או פירוש השמאילי לרבת בני עמון כמו שאמר אחרי זאת רבת בני עמון ואת יהודה

מצודת דוד

הוחדה חרב · ר"ל החרב הזאת חדדו אותה ומרטו אותה למען תת אותה ביד ה"ג ההורג לשוכל להרבות הרוגים ולהכשיל אנשים: (יז) זעק והילל · זעק בקול ועשה יללה כי החרב ההיא תהיה בעמי ואף היא תהיה בכל נשיאי ישראל הם השרים והמושלים: מגורי אל חרב · אנשי' מאוספי' בחרב היו עם עמי לספו' בהם ולכן הכה בכף על הירך דרך צער ואבל: (יח) כי בוחן · כי החרב היא נתחזקה בדבר החדוד והזוהר ולמה מחוזקת כ"כ אם גם תמאס לכרות שבט בני הם אומללי ישראל וכמו שמואסת כל עץ הם אומללי העובדי כוכבים א"כ לא יהיה צורך כלל אל החרב ולמה א"כ מחוזקה: (יט) והך כף אל כף · דרך צער ואבל: ותכפל · אמור בנבואה אשר חרב השלישית תהיה כפולה ומרובה משתי החרבות שעברו ר"ל גלות יהויקים ויהויכין: חרב חללים הוא · החרב ההיא תפיל חללים רבים וגם תפיל חלל הגדול ועל המלך צדקיהו יאמר כי גם הוא נלקח בשבי אבל בשתי הגליות הראשונות עם כי נשבו המלכים לא הרגו להכות בעם: החודרת להם · ר"ל החרב הזאת שמורה בחדר מיוחד לבוא עליהם: (כ) למען למוג לב · ביאתה תהיה למען המס לב האנשים ולהרבות המכשולים ועל כל שערי עריהם אתן אבחת חרב כי בכל עריהם יהרגו בחרב: עשויה לברק · החרב עשויה מלוטשה למען היות לה זוהר להבהיל אנשים והיא מעוטפת בבגד לבל יסור החדוד להיות נכונה לטבוח בה: (כא) התאחדי · כאלו אל החרב יאמר אתם החרב היוצאת מבבל לך באחד מן הדרכים או פנה עצמך אל הימין ר"ל ליהודה היושב בימין או השימי עצמך אל השמאל ר"ל לרבת בני עמון היושב בשמאל: אנה פניך

מועדים

מצודת ציון

י): אל חרבי כמו בחרב וכן ואל הארון (שמות כה): ור"ל ובהארון: את עמי · עם עמי: ספק · ענין הכאה כמו ויספוק את כפיו (במדבר כד): ירך · הוא צד האדם: (יח) בוחן · ענין חוזק כמו אבן בוחן (ישעיה כח): ומה · עניינו כמו ולמה וכן מה יתאונן אדם חי (איכה ג): (יט) וכף · מל' כפה: ותכפל · מל' כפלים: שלישיתה · מל' שלשה: החודרת · מל' חדר: (כ) למוג · ענין המסה: המכשולים · ענין התקלות ונפילת רגל: אבחת · עניינו כמו טבחת בחלוף אל"ף בטי"ת כא"ט ב"ח: אח · כמו הוי והוא ענין לשון יללה: מעוטה · ענין עטיפה וכריכה כמו מעטה תהלה (ישעיה סא): (כא) התאחדי · מל' אחד: השימי · מל' שימה: השמאילי · מל' שמאל: אנה · לאיכן: מועדות · מזומנות כמו מועדים

לפני

אנה פניך מעדות: כב וגם־אני אכה כפי אל־כפי והנחתי חמתי אני יהוה דברתי:
כג ויהי דבר־יהוה אלי לאמר:
כד ואתה בן־אדם שים־לך׀ שנים דרכים לבוא חרב מלך־בבל מארץ אחד יצאו שניהם ויד ברא בראש דרך־עיר ברא: כה דרך תשים לבוא חרב את רבת בני־עמון ואת־יהודה בירושלם בצורה: כו כי־עמד מלך־בבל אל־אם הדרך בראש שני הדרכים לקסם־קסם קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד: כז בימינו היה׀ הקסם ירושלם לשום כרים לפתח פה ברצח להרים קול בתרועה לשום כרים על־שערים

מזמנין: כב ואף אנא איתי פורענות על פורענות ואניח חימתי אנא יי גזרית במימרי:
כג והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: כד ואת בר אדם אתקין לך תרתין אורחן דייתון בהון קטולי חרבא דמלכא דבבל ממדינתא חדא יפקון תרויהון ואתרא אתקין בריש פרשות אורח קרתא אתרא אתקין: כה אורחא אתקין דייתון בה קטולי חרבא מרבת בני עמון ועל דבית יהודה די נפקו מירושלם למיתב בקרוין כריכן: כו ארי קם מלכא דבבל על אם פרשות אורח בריש תרתין אורחן למקסם קסם קשת בגרריא שאל בצלמניא חזא בכבדא: כז בימיניה הוה קסמא נפיל למהך לירושלם למנאה אפרורין לפתחא תרעין דיעלון בהון קטולין לארמא קל באצוחת קרנא למנאה אפרורין על תרען למצבר מליתא ולמבני ברקום:

ג׳ · ס׳ · כ״ד נסיפרא · י״ד · ג׳ · כ׳ · כ׳ · ג׳ · ל׳ · כ׳ וסוף לא סמיכ ג׳ · ל׳ · כ׳ בעלמוסי · מ׳

יצאו ט״ו בקרי׳ וסי׳ נמסר בירמיה סימ׳ י״ז · ויד ג׳ קמצי׳ בקריאה וסי׳ ויד אל תשלחו בו למען הציל · ויד תהיה לך מחוץ למחנת ויצאת · ויד ברא בראש דרך · וסי׳ תיפוק בידא למדבר׳ : ואת יהודה ג׳ דסמיכי וסי׳ שלח לפניו אל יוסף להורו׳ · ויוסף ה׳ לחרו׳ בישראל · ואת יהודה בירושל׳ בצור׳ · שבעות ד׳ וסימ׳ נמסר בירמ׳ה סי׳ ח׳ :

רדק

יסודם ויונתן תירגם אף אנא אייתי פורענות על פורענות (כב) וגם אני אכה כפי אל כפי : אמר לפי שאמר הנביא והך כף אל כף אמר לו האל יתברך גם אני כמוך אכה כפי אל כפי אמר דרך משל אכה כפי אל כפי על ירושלים ועל ישראל כי עליהם מועדות פני החרב בואת והם בהבריקי אותם על פניהם לפיכך ילקו כף: והנחותי חמתי · ובזה תנוח חמתי אחר שאנקם מהם על דרך ותמה המלך שהכה : אני ה׳ דברתי · ובידי לקיים מה שדברתי ויונתן תירגם ואף אנא אייתי פורענו׳ וכו׳ : ויהי דבר ה׳ (כד) ואתה בן אדם שים לך . מתשב בלבך שישימו שתים דרכים או תקן לך ועשה שני דרכים כענין קח לבנה וכל במראה כנבואה : לבא חרב מלך בבל · שחרב מלך בבל יבא על אחד משני הדרכים והוא החרב שהולאתי מתערה והוחדה ומרטה ונתתי ביד הורג והחורג הוא מלך בבל: מארץ אחד יצאו שניהם · שני הדרכים יצאו מארץ אחת והוא בבל ותירגם יונתן ממדינתא חדא יפקון תרויהון וזכר ארץ בלשון זכר ואמר אחד והוא כמו ולא נשא אותם הארץ או פירוש אחד על המלך כאילו אמר מארץ מלך אחד : ויד ברא בראש דרך עיר ברא׳ ויד פי׳ מקום כמו ויד תהיה לך מחוץ למחנה : ברא נווי . מענין ברו לכם איש שהוא ענין בחירה אלא שמלת ברו מן הקל ומן בעלי הה״א וברא מן הדגש ומבעלי האל״ף וכמוהו וברא׳ לך שם אמר בחר לך מקום שיפנו אליו שני דרכים כי כן יעשה מלך בבל יעמוד על אם הדרך לראות באי זה דרך ילך ואמר עוד זה המקו׳ ברא בראש דרך עיר ברא אותו דרך שיהיה מבואו לעיר ותירגם יונתן ואתרא אתקינבריש פרשות אורח קרתא אתרא אתקין פרשות כמו שמלאנו בדברי רבותינו ז״ל בפרשת דרכים:(כה) דרך תשים . את רבת בני עמון . כמו אל וכן ואת יהודה כמו ואל יהודה וכן ויראה את הכהן כמו אל : בירושלים בצורה · יהודה היושב בירושלם שהיא עיר בצורה וחזקה והושבים להשגב בה אמר החרב שתבא נאחת משתי הערים האלה וזכר רבת וירושלים בהם ערי הממלכה ויונתן תירגם ארחא אתקין דייתון בה קטולי חרבא וגו׳ : (כו) כי עמד מלך בבל אל אם הדרך · כמו אל וכמוהו רבי׳ ונקראת אם הדרך שהדרכים פונים אליה והיא להם כאם וסם לה כבנות : לקסם קסם · לראות בקסמיו לאיזה דרך ילך אם לדרך שהיא לירושלים או לאותה שהיא לרבת בני עמון ובאמרו לקסום קסם בא שם הפועל עם הפעול לחזק הפעולה כמו נאמן מכות אהב דומים לו שכתבנו ואחר שאמר לקסום דרך כלל פירש הקסם מה הוא ואמר : קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד . וכל זה ממעשי הקסם ופירוש קלקל כמו והוא לא פנים קלקל והוא שמחדדין ומלטשין פני ברזל החץ עד שיהיה בהיר מאד ורואין בו בעלי הקסם כמו שרואים בכוכב ביד בגפורן לבהירות הליפורן וכן רואים בסיף וכן במראה וכן רואים בכבד שיש לו בהירות ותרפים הם צלמים והיו בהם מתידות ובשלשת מיני קסם אלה ראה נבוכדנצר אם ילך לירושלים שהיתה לנד ימינו או לרבת בני עמון שהיתה לנד שמאלו ונפל לו הקסם לירושלים ואדוני אבי ז״ל כתב קלקל ענין קלות כלומר ידה החצים והפריחם באויר לראות לאי זה לד יפלו וכן תירגם יונתן קשת בגירריא : (כז) בימינו · מבואר הוא בפסוק של מעלה : לשום כרים · עגידים שרי מילות וכן ושיב עליה כרים ואדוני אבי ז״ל פירש כרים כבשים כמו עם חלב כרים ואילים והוא ששושין אילי ברזל נגח החומה : לפתוח פה ברצח · שיפתח בו נבוכדנצר פיו וכן שרי החיל ברלח לעם כלומר שירלחו כל הנמלא בעיר : להרים קול בתרועה . פירושו כולם קול בתרועה להבהיל העם אשר בעיר : לשום כרים על שערים · כשיסגרו אנשי העיר השערים ישימו כרים עליהם לשברם ולסבנם בהם לכל אחד מן הפירושים שפירשנו במלת כרים לפי ענינו : לשפוך סוללה . כתרגומו למצבר מליתא והוא שצוברים עפר נגד החומה ועושים של גבוה מן החומה

רשי

(כב) וגם אני אכה כפי אל כפי : אני אומר לך הכה כף אל כף וגם אני אספק עליהם ואכה כפי אל כפי לך אתמי בוערת בי ואמחותי אותה : (כד) שים לך שנים דרכים . כמו שהיא תמיים המקרא : ויד ברא בראש דרך עיר : פנה לך מקום בראש דרך שאתה בה עשה לך כמין דרך מפוללות לפרשת דרכים אחד פונה לימין ואחד פונה לשמאל : יצאו שניהם . שני הדרכים : ויד ברא · מקום פנוי מן הקולים והברקני׳ איפרעי״ר בלע״ז ודוגמתו בספר יהושע (יז) עלה לך היערה ובראת לך שמה ושם כי הר יהיה לך כי יער הוא ובראת (שם) ומגחם חברם כולם לשון כרידה כמו ברו לכם איש (שמואל א יז) ברא ליפא״ס בלע״ז : (כה) דרך תשים לבוא וגו׳.פי׳ שתי דרכים הללו למלך בבל היוצא מארצו על אנת לילך אי לירושלים או לרבת בני עמון לאיזה מהיכן שיפול לו גורל בקסמיו עליה כמו שמפורש כי עמד מלך בבל וגו׳ : (כו) אם הדרך · קרפי״ל בלע״ז : קלקל בחצים . ליהם בלהם חצים אדק חן כלפי מעלה וכיון פונה מאיליו לימין או לשמאל ולמקום שהיה פונה הוא הגורל : קלקל בחצים · הברו מגחם עם נחשת קלל (לעיל א) והוא לא פנים קלקל (קהלת י) ויש משמש קלקל לשון קלקול כמו (ירמיה ד) וכל הגבעות התקלקלו ויש לועזים קלקל פרמאי״ם בלע״ז וכן מ״י קלקל קשת בחצים בגירריא : שאל בתרפים . דמות שמדבר במכשפות ויש שפה שמכוונת שאם עושהו בתוכו שפה יש בו דבור לשלם : ראה בכבד . יש בקיאים קוסמים בכבד : (כז) בימינו היה הקסם ירושלי׳ : כל גורלותיו קסמו לו לבא ירושלים : לשום כרים . שלטונים ממונים לאשי גייסות : לשום כרים על שערים . אתה וגיים שלך שב על שער פלוני : לשפוך סוללה . שופכין עפר וסוללין וצוברין של גבוה וכובשין אותה כענין שכובשים תלי המגלים לעמוד עליו ולהלחם בבני העיר

מצודת ציון

(כב) והניחותי · מל׳ מנוחה ויאמר על השקטת הכעס וכן והניחותי חמתי בך (לעיל טז) : (כד) ויד · מקום כמו יד אבשלום (ש״ב יח): ברא · מל׳ ברירה כמו ברו לכם איש (ש״א יז): (כה) את רבת · רבה נקר׳ ואת יהודה כמו וירדפו אל מדין (שופטים ז): בצורה · מל׳ מבצר: (כו) לקסם קסם · ענ׳ כשוף: קלקל · ענין לטישה וזכוך כמו והוא לא פנים קלקל (קהלת י) והוא מל׳ נחושת קלל (לעיל א) : בתרפים · צלמים מגידים עתידות ע״י כישוף כמו ותגנוב רחל את התרפים (בראשי׳ לא): (כז) כרים · ענין אילים עשויים מברזל ובהם מנגחים בחומה להפילה כמוזכר ביוסיפון וכן ושם עליה כרים (לעיל ד) : סוללה · הוא תל מעפר מול החומה לעלות עליה להלחם על העיר : דיק · כענין מגדל מעץ מול העיר

מצודת דוד

מועדות · ומזומנות ללכת: (כב) וגם אני וגו׳ · כאומר אבל כמו שצויתי לך הכנא והך כף אל כף כן גם אני אכה כפי על כפי כי ידעתי שעל יהודה תלך החרב ובזה תנוח חמתי מאשר קצפתי עליהם : אני ה׳ דברתי · וכן יהיה : (כד) שים לך . עשה לך שני דרכים לבוא באחד מהם חרב מלך בבל : מארץ אחד · הוא בבל : ויד ברא . ברור מקום מיוחד על הדרכים ההם ובהתחלת דרך היוצא מן העיר שם ברור ר״ל את המקום הזה ברור : (כה) דרך תשים · דרך אחד תשים לבוא בה החרב אל רבת בני עמון ואת יהודה . ר״ל וגם תשים דרך אל יהודה היושב בירושלים הבצורה וחושב להשגב בה : (כו) כי עמד וגו׳ · ר״ל הדבר הזה בא לרמז אשר מלך בבל עמד בלכתו מארצו על אם הדרך והוא המקום אשר יתפרשו משם הדרכים אילך ואילך בהתחבות לפנות אל מול המקום ההוא : בראש · בהתחלת שני הדרכים המתפרשים : לקסם קסם · שעמידה שם היתה למען לקסם קסם לדעת אנה ילך ויצליח : קלקל בחצים · הוא לטש וזכך ברזל החצים עד שהיה מזהיר ביותר והרואה יוכל לראות בו כמו במראה ודרך בעלי הקוסמים היה לראות בו ולקסום : שאל בתרפים · עשויים המה בצורת אדם ומגידים עתידות ע״י כישוף : ראה בכבד · כי יש בו בהירות בפאת שמאליהם אותו מגוף בעל חי והרואה יוכל לראות בו ודרך בעלי הקסם היה לקסום בו : (כז) בימינו היה הקסם ירושלים · הקסם היה מגיד ללכת בימינו אל ירושלים : לשום כרים · להעמיד אילים מנגחים מול החומה לשברם ולהתחם : לפתוח פה ברצח · לצוו את העם שירצחו את כל העיר : להרים קול בתרועה · להבהיל את העם : על שערים · לשבר השערים : לשפוך וגו׳ · הם ענייני מלחמה : (כח) והיה להם לישראל בעיניהם כקסם שוא ר״ל מה שעלה בקסמיו לעלות לירושלים היה בעיניהם שוא כי חשבו שלא יוכל לכבשה כאלו הכשדים נשבעו להם שבועות רבות שלא יכבשו אותם : והוא מזכיר עון · אבל ב״ה מלאכי ירושלים היה מזכיר את העון לפני

כעי': (כח) והיה להם · לישראל את מעשה נבוכדנצר: כקסם שוא. ולא יאמינו מלי"ח אך בהמת שבועי שבועות להם ארבעים ותשע פעמים קסם להם נבוכדנצר וכל הקסמים כוונו זה כזה: והוא מזכיר עון להתפש · נבוכדנצר בקסמו את קסמיו היה מזכיר שוטה שביד ישראל שהיו מודיעים לו עמון ומואב שביהם שהיו שומעין את חוכמות הנביאים: להתפש. שיהיו ישראל נתפשים בידו: (כט) יען הזכרכם עונכם. שאתם מחדשין עבירות מיום אל יום ועונותיכם כראשונים מכרים על ידיהם: בהגלות פשעיכם. החדשים: לראות חטאתיכם. הישנים: יען הזכרכם · לפני לרעה לפיקד: בכף תתפשו. ביד מלכא דבבל תתמסרון: (ל) חלל רשע. חייב להיות חלל כרשעך: נשיא ישראל. צדקיהו: בעת עון קץ. בעת נתמלאת הסאה והגיע העון האחרון הממלא את הסאה: (לא) הסיר המצנפת וגו' · כתרגומו אעדי מצנפתא משריה כהנא רבא ואבטל כתרא מצדקיה מלכא אמר דין ודין באחריה לא יתקיים: הגבה וגו' · גדליה בר אחיקם דלא הוה דיליה יסבונה וצדקיהו דדיליה היא תעדי מיניה: (לב) עוה עוה. לשון עי השדה לשון חורבה אחר חורבה שעמים ושלש אשימנה ככר נישלה מיכניה ונתנה לצדקיה ומצדקיה תנתן לגדליה הרי שתי' ומגחם חבר עוה עם עותם ושתי המלכה (אסתר א') העוינו והרשענו (תהלים קו): גם זאת לא היה. גם לגדליה לא תתקיים עד בא ישמעאל בן נתניה: אשר לו המשפט · אשר עליו שמתי להפרע נקמתי ומשפטי: ונתתיו בידו: (לג) אל בני עמון ואל חרפתם. אשר שמחו בנפול גורלו של נבוכדנצר בקסמיו לבא על ירושלים וחרפו אותי ואת עמי לאמר יד עכו"ם שלהם רמה להפיל חללים רבים

כח והיה להם כקסום־שוא בעיניהם שבעי שבעות להם והוא־מזכיר עון להתפש:
כט לכן כה־אמר אדני יהוה יען הזכרכם עונכם בהגלות פשעיכם להראות חטאותיכם בכל עלילותיכם יען הזכרכם בכף תתפשו:
ל ואתה חלל רשע נשיא ישראל אשר־בא יומו בעת עון קץ:
לא כה אמר אדני יהוה הסיר המצנפת והרים העטרה זאת לא־זאת השפלה הגבה והגבה השפיל:
לב עוה עוה עוה אשימנה גם־זאת לא היה עד־בא אשר־לו המשפט ונתתיו:
לג ואתה בן־אדם הנבא ואמרת כה אמר אדני יהוה אל־בני עמון ואל־חרפתם ואמרת חרב חרב פתוחה לטבח מרוטה

כח וִיהֵי לְהוֹן קְסוּמֵיהוֹן כְּדִיבִין בְּעֵינֵיהוֹן נַחְשִׁין דַּהֲוָה מְנַחֵשׁ לְהוֹן וְאִינוּן לָא יָדְעִין דְּאַרְבְּעִין וְתִשַׁע זִמְנִין הֲוָה כְּמָן וּמִתְתִּיב עַל פִּתְגָמָא עַד דְּתֵיתֵי לֵיהּ שַׁעְתָּא דְּיִתְמַסְרוּן בִּידֵיהּ: כט בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דְּאַדְכַּרְתּוּן חוֹבֵיכוֹן בְּאִתְגְּלָאָה מַרְדֵיכוֹן לְאִתְחֲזָאָה חֲטָאֵיכוֹן בְּכֹל עוֹבָדֵיכוֹן חֲלַף דְּאַדְכַּרְתּוּן בְּיַד מַלְכָּא דְּבָבֶל תִּתְמַסְרוּן: ל וְאַתְּ חַיָּב קְטָלָא רַשִׁיעָא רַבָּא דְּיִשְׂרָאֵל דִּמְטָא יוֹם תַּבְרֵיהּ עִדָּן תּוּשְׁלְמַת חוֹבוֹהִי: לא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אַעְדֵּי מִצְנֶפְתָּא מִשְּׂרָיָה כַּהֲנָא רַבָּא וְאַבְטֵיל כִּתְרָא מִצִּדְקִיָּה מַלְכָּא אֲמַר דֵּין וְדֵין בְּאַתְרֵיהּ לָא יִתְקַיֵּם מַנְּיָא יִתְקַן גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם דְּלָא הֲוָה דִּילֵיהּ יִסְבִינָהּ וְצִדְקִיָּה דְּדִילֵיהּ הִיא תַּעְדֵּי מִנֵּיהּ: לב תּוֹבֵיהוֹן דְּחָבוּ כְּחוֹבֵיהוֹן אִתְפְּרַע מִנְּהוֹן אַף לְדֵין לָא יִתְקַיֵּם לֵיהּ עַד דְּאֵיתֵי עֲלוֹהִי פּוּרְעָנוּת יִשְׁמָעֵאל בַּר נְתַנְיָה וְאֶמְסְרִינֵיהּ בִּידֵיהּ: לג וְאַתְּ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים עַל בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל חִסוּדֵיהוֹן וְתֵימַר חַרְבָּא חַרְבָּא

כח ג' ויתיר וי"ו ג' וחס' ד' · כט ג' בכתב כסי' · ג' · ג' וח' סרחות ד' מ"ל · ל ג' · ג' · ג' · לא כ' · ג' · ג' · כ' או הגבה למעלה · ל' · לב כ' מן חלת מלין תתאמן ל' · לג ל"ד · ג' · ג'

להראות ג' ומ"ל וסים' כי לא יוכלו להראות: וילך אליהו להראות אל אחאב. לתראות חטאתיכם: וחד וביום הראות בו: הגבה ב' וסי' העמק שאלה או הגבה. השפלה הגבה והגבה: פתוחה ג' וסים' ויעזבו את העיר · חרב חרב פתוחה ואגרת פתוחה בידו:

תולדות אהרן הסיר המצנפת. שמות כד:

כתומה לגלחם מסם ולהכנס בעיר · ולבנות דיק · הוא מגדל מן שעושים עד העיר לכבשה: (כח) והיה להם כקסום שוא בעיניהם · כקסום כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בקמץ חטף והוא מקור אמר כי בעיני ישראל היה קסם נבוכדנאצר כמו אם היה קסם שוא שהיו בוטחים על דברי נביאי השקר שהיו מבטיחים אותם על שקר שלא תנתן העיר ביד מלך בבל: שבועי שבועות · כאילו היו הכשדים שבועים שבועות להם כלומר כאילו נשבעו להם שבועות רבות: והוא מזכיר עון להתפש. וזה הדבר היה מזכיר להם עון שיתפשו בו כי הנה צדקיהו מלכם לא שמר שבועתו למלך בבל כמו שאמר וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו באלהים ואיך יתפשו שיעמדו להם הכשדים שבועתם ואפילו אם נשבעו להם כי הם אינם שומרים שבועתם כמו שאומר על כן אבלה הארץ וכן אמ' רצות ונאוף השבע לשקר. שבועי שם תאר בשקל השבוני באהלים ואדוני אבי ז"ל פירש והיה להם כקסום שוא בעיניהם הכשדים תשבו להם כי הקסם היה כזב כי דעתם היה לבני עמון והאל יתברך הסבה לירושלים בעבור שלא השתין על האל וי"י שחלל צדקיהו וזהו שבועי שבועות להם והוא מזכיר עון להתפש הזכיר עונותיכם באחרים ויונתן תירגם והוא להון קיסומיהון וגו' תירגם שבועי שבועות כמו שבעה שבועות: (כט) לכן כה אמר. יען הזכרכם עונכם. כמו שאמר מזכיר עון: הזכרכם. מקור מבנין הפעיל ובא בפתח כמו ואת ותרפיס הפעל אמר בעבור שאתם מזכירים לפני עונכם והוא עון שבועת שקר וכמה אתם מזכירים אותם בהגלות פשעיכם להראות חטאתיכם בכל עלילותיכם כי בכל מעשיכם יש פשעים וחטאות נראים וגלוים לכל כל שכן לי וכזה אתם מזכירים העונות הישנים עם החדשים והחטאים עם הקלים יען הזכרכם בעבור שאתם נזכרים לפני כאנשים חוטאים ופושעים לפיקד: בכף תתפשו. ופירש בכף כפת"ח הבי"ת מור' על ה"א הידיעה רוצה לומר בכף הידוע והוא כף מלך בבל וכן תירגם יונתן ביד מלכא דבבל תתמסרון: (ל) ואתה חלל רשע. חלל כתרגומו חייב קטלא ויש לפרשו כמשמעו כמו אשר זונה וחללה: נשיא ישראל · הוא צדקיהו. אשר בא יומו. הגיע זמנו להסיר ממנו המלוכה: בעת עון קץ · בעת שעונו גרם לו הקץ שבוא קצו וסופו כמלכה ומה שאמר עון קץ בסמך עין אל קץ רוצה לומר העון שבעבורו בא קצו והוא עון שבועת שקר שהשביעו נבוכדנאצר באלהים והוא מרד בו ובזה עלה להפר ברית לפיכך עלה עליו נבוכדנאצר ועור עיניו והגלהו והחריב הארץ ותירגם יונתן דמטא יום תבריה עידן תושלמת חוביהי פירשו כמו שפירשתי: (לא) כה אמר אדני ה' · הסיר המצנפת והרים העטרה · הסיר והרים ענין הסור וכן הרים והבדל כאילו אמר הסיר המצנפת והרים העטרה מעל ראש המלך ר"ל

[illegible]

מצודת דוד

לפני המקום לעשותו פעם בפעם לקוים דבר שיסוב נתפש ביד האויב: (כט) יען הזכרכם עונכם. בעבור שאתם מזכירים עונותיכם הראשונות במה שאתם מגלים פשעיכם החדשות לעשותם בפרסום: להראות · למען יהיו נראים חטאתיכם אשר מלא בכבת כל עונותיכם החדשות: יען הזכרכם · בעבור שאתם מזכירים עונותיכם לכן תתפשו בכף מלך בבל: (ל) ואתה חלל רשע · אתה רשע

[illegible]

מצודת ציון

[illegible]

רד"ק

לישראל פתוחה גם כן להם ואם לא הסיה עתה על ידי נבוכדנצר תהיה על ידי מדי ופרס כי מתחלה כבשם מלך בבל והיו לו עבדים ואחר כן מרדו בו כמו שמרד צדקיהו לפי שהיה מגמת פניו אל בני עמון ואל ירושלים ונפל גורלו על ירושלים והחריבה ושב לו נצרכו ולא הלך אל בני עמון לפיכך חרפו בני עמון את ישראל בגלותם וחרפתם ואמר גם כן בנבואת צפניה שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון: פתוחה. החרב שהיתה פתוחה לישראל כן תהיה פתוחה לבני עמון ואומר פתוחה לפי שהוציאה מתערה כי כשהיא בתוך התער היא סגורה וכשהוציאה מתערה היא פתוחה ויש מפרשים פתוחה כמו לטושה וכן חרב פתחו רשעים ואין צורך להוציא מענין זהתו וכן תירגם יונתן אשתלפת: טבח מרוטה. מבואר הוא: להכיל. למען ברק. פירוש החרב מחודה ומורטה לטבול ולהחזיק הרג רב ולמען בראות ברקה להפחיד העמים: להכיל. כמו ונורא מאד ומי יכילנו ואדוני אבי ז"ל פירש, להכיל כמו להאכיל וכן אזון עד תבונות כמו אאזין ולא יהל שם ערבי כמו לא יאהל והאדם האוחז בחרב הוא המאכיל והחרב אוכלת והחללים אכולי' להאכיל מחודה למען ברק מרוטה ופירוש למען ברק למען היות לה ברק כמו שאמרנו למעלה למען היה לה ברק מרוטה ועל הדרך הזה תירגם יונתן אשתנינת לשיצאה בדיל למיהוי לה לצחצוחין תירגם להכיל לשיצאה: (לד) בחזות לך שוא. אמר כנגד בני עמון ואמר לשון נקבה כנגד הכנסת אמר בעת שיחזו חוזיך וקוסמיך חזיון וקסמים לך שוא וכזב בהבטיחם אותך שלא תבא החרב עליך ולא ידעו כי החרב פתוחה: לתת אותך אל צוארי חללי רשעים. כמו עם כלומר עם צוארי החללים ביד החרב וכן תירגם יונתן למימסר ית צורך בצוארי קטיליא רשיעיא ואלה החללים אמר על חללי רשעי ישראל שנפלו בחרב אמר כי גם בני עמון יפלו בחרב כמו שנפלו בני ישראל אשר בא יומם בעת עון קץ וכבר פירשתי למעלה עון קץ ותירגם יונתן דמטא יום תברהון עידן סעורן בישתהון: (לה) השב אל תערה. השב מקור השי"ן בפתח מקום צרי ופירושו בתמיה כלומר הגורם את שהשיב החרב אל תערה אחר שהכרית ישראל לא כן לא אשיבנה אל תערה עד שאשפוט אותך גם: במקום אשר נבראת בארץ מכורותיך אשפוט אותך. ר"ל בארץ בני עמון שנבראו שם מקדם וגרו בה עד היום שם אביא להם החרב ושם אשפוט אותם שלא יצאו ממנה לארצות אחרות מרוב בטחם שלא תבא עליהם חרב אויב: מכורותיך. כמו מגורותיך: (לו) ושפכתי עליך זעמי אפיח עליך. מענין נופח באש פחם ואף על פי שהם שני שרשים וכן אמר למטה ונפחתי עליכ' באש עברתי ר"ל אבעיר את עברתי עליך כמו שנופחים באש להבעירו וכן תירגם יונתן באשת פורענותי אתקיף עלך: בוערים. כסילים ונמהרים שיהרגו פתאום כמו בינו בוערים בעם ויש לפרש בוערי' מענין באש תבעיר יער לומר מכלים ושורפים וכן אמר המסרה על בינו בוערים בתרי לישני ז"ת בוערים רשיען: חרשי משחית. שהם אומנים להשחית: משחית. שם כמו השחתה וכן תרגמו למשחית: (לז) לאש תהיה. אמר תהיה לשון זכר כנגלה ואמר דמך ואמר תזכרי לשון נקבה הנעלמת כי כן דרך המקרא כמו שכתבנו כמה פעמים כי כשידבר לשון זכר ידבר כנגד העם וכשידבר לשון נקבה ידבר כנגד הכנסה והעדה שהוא לשון נקבה ושניהם ענין אחד: דמך יהיה בתוך הארץ. הכך הארץ אל תכסי דמי רוצה לומר שלא ינקם דמך וזהו שאמר לא תזכרי: ויהי דבר ה'. (ב) ואתה בן אדם התשפוט התשפוט. הכפל לחזק הענין כמו הלכה הלכה אמר אם תשפוט אותה ראה מעשיה: את עיר הדמים. אף על פי שהיתה עיר גילולים ותועבות אחרות העון הגדול הוא שפיכות דם נקי וכן אמר במנשה אחר שזכר כל תועבותיו וגם דם נקי שפך מנשה: והודעת. תודיע אותה את כל תועבותיה ועליהם תשפטנה והמשפט הוא בדברים שתודיענה כי היא חייבת לפי מעשיה כל הרע הבא עליה ויותר ויונתן תרגם התוכח ית קרתא דאשדי דם זכאי: (ג) ואמרת. עיר שופכת דם. עיר שאנשיה שופכים דם וכן דרך הלשון לזכור העיר במקום אנשיה לפי שהעיר כוללת אותם כולם כמו העיר הסואלת אלף עיר הסומים קריה עליזה והדומה להם: בתוכה. אמר בתוכה לשני טעמים האחד כי שפיכות דמים לעיני כל היה רעה גדולה יותר משפיכות דמים בדרכים ובמסתרים והשני אמר בתוכה כלומר כי תוכה מלא דם מרוב שפיכות דמים כמו שאמר על מנשה עד אשר מלא ירושלים פה לפה: לבא עתה. שפיכות

דמים

יחזקאל כא–כב

אִשְׁתַּלְפַת לְמִקְטַל אִשְׁתַּנִינַת לְשֵׁיצָאָה בְּדִיל לְמֶהֱוֵי לַהּ צַחְצוּחִין: לד בְּאִתְנַבָּאָה לָךְ שְׁקַר בְּאַלְפָא לָךְ כִּדְבַן וּלְמִמְסַר יָת צַוְרָךְ כְּצַוְרֵי קְטִילֵי רַשִׁיעַיָא דִּמְטָא יוֹם תְּבִירְהוֹן עִדַּן סְעוֹרַן בִּישַׁתְהוֹן: לה אָתִיב חַרְבָּא לְנִדְנַהּ בְּאַתְרָא דְאִתְבְּרֵיתוּן בְּאַרַע תּוֹתָבוּתְכוֹן אֶתְפְּרַע מִנְּכוֹן: לו וְאֶשְׁפּוֹךְ עֲלָךְ חֵימְתִי בְּאֶשַּׁת פּוּרְעָנוּתִי אַתְקֵיף עֲלָךְ וְאֶמְסְרִינָךְ בְּיַד גֻּבְרִין רַשִׁיעִין דְּאוּמָנִין לְחַבָּלָא: לז לְעַמְמַיָא דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא תִּתְמַסְרוּן לְאִשְׁתֵּיצָאָה חוֹבַת קְטוֹלֵךְ תְּהֵי בְּגוֹ אַרְעָא לָא יֵעוֹל דָּכְרָנִיךְ אֲרֵי אֲנָא יְיָ גְּזָרֵית בְּמֵימְרִי: א וַהֲוָה פִּתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב וְאַתְּ בַּר אָדָם הֲתוֹכַח הֲתוֹכַח יָת קַרְתָּא דְּאַשְׁדֵּי דַּם זַכַּאי בְּגַוַּהּ וְתֶחֱוֵי לַהּ יָת כָּל תּוֹעֲבָתְהָא: ג וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים קַרְתָּא דְאַשְׁדֵּי דַּם זַכַּאי בְּגַוַּהּ מְטָא עִדַּן תַּבְרַהּ וּדְפָלְחִין לְטַעֲוָתָא בְּגַוַּהּ

לְהָכִיל לְמַעַן בָּרָק: לד בַּחֲזוֹת לָךְ שָׁוְא בִּקְסָם־לָךְ כָּזָב לָתֵת אוֹתָךְ אֶל־צַוְּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים אֲשֶׁר־בָּא יוֹמָם בְּעֵת עֲוֺן קֵץ: לה הָשֵׁב אֶל־תַּעְרָהּ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־נִבְרֵאת בְּאֶרֶץ מְכֻרוֹתַיִךְ אֶשְׁפֹּט אֹתָךְ: לו וְשָׁפַכְתִּי עָלַיִךְ זַעְמִי בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי אָפִיחַ עָלָיִךְ וּנְתַתִּיךְ בְּיַד אֲנָשִׁים בֹּעֲרִים חָרָשֵׁי מַשְׁחִית: לז לָאֵשׁ תִּהְיֶה לְאָכְלָה דָּמֵךְ יִהְיֶה בְּתוֹךְ הָאָרֶץ לֹא תִזָּכֵרִי כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי:

כב א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲתִשְׁפֹּט הֲתִשְׁפֹּט אֶת־עִיר הַדָּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֵת כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ: ג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עִיר שֹׁפֶכֶת דָּם בְּתוֹכָהּ לָבוֹא עִתָּהּ וְעָשְׂתָה גִלּוּלִים

בערים ב' וחס' וסימ' ונתתיך ביד אנשים בערים חרשי משחית. בינו בערים בעם:

רש"י

רבים: למען ברק. למען לא יחסר מראה להם פלס בחללי': (לד) בחזות לך שוא. קוסמי עמון חזו להם שוא לאמר לא יבא עוד עלינו: לתת אותך אל צוארי חללי רשעים. להשוותך ולתת את צואריך כצוארי חללי רשעי' של ישראל: אשר בא יומם וגו'. יום פלהם: (לה) השב. כמו השב שהרי השי"ן רפה המתיני עד שוב חרב של ישראל אל תערה ואחר כך כשיגמור נקמתו בישראל ישוב עליך ובמקום אשר נבראת ונוסד: (לו) אפיח עליך. לשון נפיחה אש במפוח: אנשי' בוערים: מגושין עלמן בשגעון לחבל ולהשחית: חרשי משחית. אומנין לקטלא. (זה ימים רבים שפירשתי פרשה זו כאשר כתוב למעלה עכשיו אני רואה בשיטתי לשוטה שבה שאין הנביא מדבר אלא על החרב) לתת אותך אל צוארי חללי רשעים וגו'. השב אל תערה וגו'. אפיח עליך וגו'. אינו נופל לי זה אלא על מסכה וכן חרשי משחית ונראה בעיני שעל נבוכדנצר נאמרה נבואה זו וכן משמע הנבא ואמרת כה אמר ה' אלהים על בני עמון על חרפתם כלומר (שחרפתי שמחרפים היו) על נבוכדנצר ובשביל נבוכדנצר שבני עמון מחרפי' את ישראל על שהחריב' נבוכדנצר: (לג) חרב חרב פתוחה. חרב נבוכדנצר הכפול' נגלת בשני הדרכים על ירושלים ועל בני עמון כמו בפרשה העליונה הרי פורענות לבני עמון: (לד) בחזות לך שוא בקסם לך כזב. אתה סבור כי על ידי קסמיך של הבל ושוא וכזב אתה מלך שהרבך נתונה אל צוארי חללים הרשעים שבא יומם בגזרה מלפני בעת השלום את קיצם: (לה) השב אל תערה. כלומר הפעם יבא שתשוב אל תערה וקבל החרב פורענותה מיד מלכי מדי ואז אפיח אליך באש עברתי והיה נתונה ביד נפחי' שהם חרשי משחית, שיבואו לחדדך ולמורקך כאשר מאז וישחיתוך: (א) ויהי דבר ה' אלי לאמר: (ב) התשפוט את עיר הדמים. ירושלים: והודעתה. פסיק ה"א והודעתה אותה: (ג) עיר שופכת דם בתוכה לבוא עתה. הרי זה מקרא מסורס וזהו פי' עיר שופכת דם בתוכה אמר ה' אלהים לבוא עתה: ועשתה גילולים.

כמו

תולדות אהרן

חללי רשעים: שם מה (סוטה כג')

מצודת ציון

קטן מהכיל (מ"א ח): (לד) בחזות. ענין ראיית הכוכבים כמו החוזים בכוכבים (ישעי' מז): אל צוארי. עם צוארי ר"ל דומה להם: בא. ענין הקיפה: יומם. כן תקרא השמש ור"ל שמש הצלחתם: (לה) תערה. הוא תיק החרב: מכורותיך. מגורותיך כמו מכורותיך ומולדותיך (לעיל טז): (לו) זעמי. ענין כעס: עברתי. מלשון עברה וקצף: אפיח. ענין נשיבת האויר להבעיר האש: בוערים. מבעירים אש: חרשי משחית. אומני ההשחתה: (ב) התשפוט. ענין ויכוח: (ג) עתה. מל' עת וזמן: (ד) אשמתי. מל'

מצודת דוד

שלופה היא מתערה לטבח כאומר הנה גם עליך תעבור: מרוטה להכיל. עוד היא מלוטשת להחזיק ולסבול הרג רב ולמען הרבות בריקה הוסרה להכיל אנשים: (לד) בחזות. בעבור כי חוזי הכוכבים חזו לך שוא ובעבור כי הקוסמים קסמו לך כזב לאמר שלא תשיגם חרב מלך בבל לכן גזר ה' לתת אותך עם צוארי של חללי רשעי ישראל להיות דומה להם אשר הגיע השמש והצלחתם בעת עשותם את העון המשלים את הקץ וממלא את הסאה: (לה) השב אל תערה. וכי אשיב החרב אל תערה לבל תהרוג עוד באמת לא יהיה כן ב"א במקום אשר נבראת בארץ מגוריך שם אשפוט אותך בחרב מלך בבל: (לו) ושפכתי. שם אשפוך עלי זעמי: באש עברתי. באש הבערה שאביא עליך אפיח בה להבעירה ולהלהיבה ר"ל בכל פעם תגבר העברה והזעם: אנשים בוערים. יודעים להבעיר את האש: חרשי משחית. אומנים בקיאים במלאכת ההשחתה: (לז) לאש. שיבעירו הכשדים: בתוך הארץ. יהיה נבלע בארץ לבל יהיה נראה לעינים ולכן לא תהיה מוזכרת ממני לנקום נקמתך: כי אני ה' דברתי. לכן כן יהיה: כב (ב) התשפוט. בה"א השאלה ר"ל האם רוצה אתה להתוכח עם אנשי עיר הדמים השופכת דם אנשים נקיים: והודעתה. אז הודע להם בהוכחה את כל תועבותיה: (ג) עיר שופכת דם. ר"ל זאת העיר שבעבור שהיו אנשיה שופכים דם בתוכה הבבה לבוא עתה וזמן השלום במולה: ועשתה. ועוד עשתה עליה דבר יש תועבים ומאוסים כגלל של רעי למען טמא את

העיר

דמים גרם לס לגלא עת מרכסס : ועשתה גילולים עליה לטמאה . אמר עליה לפי שהגלולים היו על ההרים ועל הגבעות וי"ת עליה בגוה : לטמאה : שמחות שאדם מוחזר עליהם הם מדרגות יש טומאה חמורה ממנה לנפול בעילות האסורות ויש עוד טומאה חמורה ממנה והיא עבודת הגילולים שהיא טמאת הנפש ועל אלה השתים האחרונות קלה אלא כנגד הנזר אשר לפיכך זכרם בזו הפרשה ולפיכך אמר על מעשה הגילולים לטמאה וכן בתורה אמר בהפך קדושים תהיו ואמר אחריו אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם כי עבודת הגלולים היא טומאת הנפש לפיכך אמר לטמאה ואמר ובגילוליך אשר עשית טמאת כי היא הטומאה הגדולה : (ד) בדמך . ותקריבי ימי׳ . את ברעותיך הקרבת ימי גלותיך והרבנך : ותבא עד שנותיך . בטעת השנים ואמר ותבא שנות לשון זכר הנמצא ולשון הפרשה לנקבה הנמצאת כמו שכתבנו כמה פעמים כי כשדבר כנגד העדה פעמים ידבר בלשון זכר ופעמים ידבר בלשון נקבה

כמו ואשר עשתה גלולים וגו׳ : (ד) עד שנותיך . גזירת ועשתם (דברים ד) בני׳ שאמר משה : וקלסה . דבה שהכל נדברים בין הלצרין בלע"ז : (ה) יתקלסו בך . ומה היא הקלסות טמאת השם שהיא שמעלת את שמה שהיו נקראים עם קדוש בנים לעולם וגרמו עצמם להקראו׳ עם טמא שפתים (ישעיה ו) : (ו) איש לזרועו . כל דאלים גבר : (ז) אב ואם הקלו בך . כל התועבות שבפ׳ קדושים תהיו שהוזהרו עליהם נמנו כאן : (ח) קדשי בזית ולא כמו שאמרתי לרצונכם תזבחו (ויקרא י"ט) : (ט) ואל ההרים אכלו בך . ובמורים פלחו בין לטעות : זמה עשו . עצות של רשעה : (יב) ותבצעי רעיך בעושק . הענים את חוכביך בעשק בעשקת מן העניים לשון אחר ותבצעי לשון גזל כמו ובוצע ברך נאץ ה׳ (תהלים י׳) וכה פתרונו ותגלי לרמיך בעושק : (יג) הכיתי כפי . לצעקתי וזו וקינה : אל בצעיך . כאן למדנו שהגזל קשה מן הכל שעליו נחתם

ותבוא י׳ מ"ל בנביאים וסימ׳ ותבוא אליו בלט ותתקע ׃ אשה בעלת אוב • והיא מתקדשת מטמאת׳ • ותבוא האשה אל כל העם • ותבוא דרך מבוא הסוסים • ותקריבי ימיך ותבוא עד שנותיך׃ ותבוא חרב ותקחהו • ותבוא חרב ותקח מהם נפש • ותבוא בהם הרוח ויחיו ויעמדו • תבוא אליך תפלתי • וכל כתובים רבות׳ מ"ל במ"ב חס׳ וסי׳ ותבא בכסים בקרבו ׃ ותבא בלט ותגל

עָלֶ֖יהָ לְטָמְאָֽה׃ ד בְּדָמֵ֨ךְ אֲשֶׁר־ ב׳
שָׁפַ֜כְתְּ אָשַׁ֗מְתְּ וּבְגִלּוּלַ֤יִךְ אֲשֶׁר־ ל׳
עָשִׂית֙ טָמֵ֔את וַתַּקְרִ֣יבִי יָמַ֔יִךְ וַתָּב֖וֹא ב׳ . ב׳
עַד־שְׁנוֹתָ֑יִךְ עַל־כֵּ֗ן נְתַתִּ֤יךְ חֶרְפָּהי י׳ מ"ל
לַגּוֹיִ֔ם וְקַלָּסָ֖ה לְכָל־הָאֲרָצֽוֹת׃ ל׳
ה הַקְּרֹב֛וֹת וְהָרְחֹק֥וֹת מִמֵּ֖ךְ יִתְקַלְּסוּ־
בָ֑ךְ טְמֵאַ֣ת הַשֵּׁ֔ם רַבַּ֖ת הַמְּהוּמָֽה׃ ב׳ . ב׳
ו הִנֵּה֙ נְשִׂיאֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אִ֥ישׁ לִזְרֹע֖וֹ ר"פ בסיפר׳
הָ֣יוּ בָ֑ךְ לְמַ֖עַן שְׁפָךְ־דָּֽם׃ ז אָ֤ב וָאֵם֙ ב׳
הֵקַ֣לּוּ בָ֔ךְ לַגֵּ֛ר עָשׂ֥וּ בַעֹ֖שֶׁק בְּתוֹכֵ֑ךְ ב׳ פתח וכענין
יָת֥וֹם וְאַלְמָנָ֖ה ה֥וֹנוּ בָֽךְ׃ ח קָדָשַׁ֖י
בָּזִ֑ית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַ֖י חִלָּֽלְתְּ׃ ט אַנְשֵׁ֥י ב׳ חס׳
רָכִ֛יל הָ֥יוּ בָ֖ךְ לְמַ֣עַן שְׁפָךְ־דָּ֑ם וְאֶל־ ל׳ וחד ועל ההרים
הֶֽהָרִים֙ אָ֣כְלוּ בָ֔ךְ זִמָּ֖ה עָשׂ֥וּ בְתוֹכֵֽךְ׃
י עֶרְוַת־אָ֖ב גִּלָּה־בָ֑ךְ טְמֵאַ֥ת הַנִּדָּ֖ה ב׳ וכענין
עִנּוּ־בָֽךְ׃ יא וְאִ֣ישׁ ׀ אֶת־אֵ֣שֶׁת
רֵעֵ֗הוּ עָשָׂה֙ תּוֹעֵבָ֔ה וְאִ֥ישׁ אֶת־
כַּלָּת֖וֹ טִמֵּ֣א בְזִמָּ֑ה וְאִ֥ישׁ אֶת־אֲחֹת֥וֹ
בַת־אָבִ֖יו עִנָּה־בָֽךְ׃ יב שֹׁ֥חַד לָֽקְחוּ־
בָ֖ךְ לְמַ֣עַן שְׁפָךְ־דָּ֑ם נֶ֧שֶׁךְ וְתַרְבִּ֣ית
לָקַ֗חַתְּ וַתְּבַצְּעִ֤י רֵעַ֙יִךְ֙ בַּעֹ֔שֶׁק וְאֹתִ֣י ל׳ וחד ולקחת
שָׁכַ֔חַתְּ נְאֻ֖ם אֲדֹנָ֥י יֱהוִֽה׃ יג וְהִנֵּה֙ ב׳
הִכֵּ֣יתִי כַפִּ֔י אֶל־בִּצְעֵ֖ךְ אֲשֶׁ֣ר עָשִׂ֑ית פ׳ בליש׳
וְעַ֨ל־דָּמֵ֔ךְ אֲשֶׁ֥ר הָי֖וּ בְּתוֹכֵֽךְ׃

בְּדִיל לְסָאֲבוּתָהּ׃ ד בְּחוֹבַת דַם
זַכַּאי דְאַשַׁדְתְּ חַבְתְּ וּבְפוּלְחַן
טַעֲוָתִיךְ דִפְלַחַתְּ אִסְתָּאֲבַתְּ
וְקָרִיב יוֹם תַּבְרִיךְ וּמְטָא עִדַּן
בִּישְׁתִּיךְ עַל כֵּן יְהַבְתִּיךְ
חִסּוּדִין לְעַמְמַיָא וְלַעֲיָב לְכָל
מְדִינָתָא׃ ה דְקָרִיבִין וְדִרְחִיקִין
מִנִיךְ יִתְחַיְבוּן בִּיךְ סוֹאֲבַת
שְׁמָא דְסַגִיאִין אִתְרְגוּשְׁתָּהָא׃
ו הָא רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל גְבַר
לְתוּקְפֵּיהּ הֲווֹ בִיךְ בְּדִיל
לְמִשְׁפַּךְ דַם זַכַּאי׃ ז אַבָּא
וְאִמָּא אַקִילוּ בָךְ לְגִיוֹרָא אֲנִיסוּ
אוֹנְסָא בְגַוִיךְ יַתְמִין וְאַרְמְלָן
אוֹנִיאוּ בִיךְ׃ ח עַל קוּדְשֵׁי
בְּסַרְתְּ וְיַת יוֹמֵי שַׁבַּיָא דִילִי
אַחֵילְתְּ׃ ט גַבְרֵי אָכְלֵי קוּרְצָא
הֲווֹ בִיךְ בְּדִיל לְמִשְׁפַּךְ דַם
זַכַּאי וּבְטוּרַיָא פְלָחוּ בִיךְ
לְטַעֲוָתָא אֲרֵי עֵיצַת חֶטְאִין
עֲבָדוּ בְגַוִיךְ׃ י עֶרְיַת אַבָּא
גַלִיאוּ בִיךְ אִתְּתָא טוּמְאָה עַנִיאוּ
בִיךְ׃ יא וּגְבַר יַת אִתַּת חַבְרֵיהּ
עֲבַד תּוֹעֵיבָא וּגְבַר יַת כַּלְתֵּיהּ
סָאִיב בְּעֵיצַת חֶטְאִין וּגְבַר יַת
אֲחָתֵיהּ בַּת אֲבוּהִי עַנֵי בִיךְ׃
יב שׁוּחֲדָא קַבִּילוּ בִיךְ בְּדִיל
לְמִשְׁפַּךְ דַם זַכַּאי חִבּוּלְיָא
וְרִבִּית נְסֵיבַתְּ וְאַהֲנִית
רְחִימָךְ בְּאוֹנְסָא וּפוּלְחָנִי
שְׁבַקְתְּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ יג וְהָא
אַיְיתֵיתִי פוּרְעָנוּתִי עֲלָךְ בְּחוֹבֵי מָמוֹן אוֹנְסִיךְ דַאֲנַסְתְּ וְעַל דַם זַכַּאי דְאִשְׁתְּפִיךְ

כי ימשך כמו שהוא לשון זכר וכעדה שהוא לשון נקבה . על כן נתתיך חרפה לגוים . שהגוים מחרפים ומבזים אותך על שאבך תורת אלהיך והם לא עזבו תורת אלהיהם : על כן נתתיך . זאת חרפה וקלסה להם כלומר בסיבה ועתה נתתיך כי כולם שולטים בך ולא יראו ממך לחרפך ולגדף ממך סכנה שהיה בך ושראה ממך לא היים עושים רעני כמו שכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך לפיכך כשעברת על רצוני משלו בך גוים רבים ועתה חרפה וקלסה להם ופירוש קלסה לעג וכן יתקלסו בך וכן הוא במלכים יתקלס ורחוים מצחק לו : (ה) הקרובות . טמאת השם . שים לך שם טומאה בגוים כי מלבד אשר טמאת בגופך אם את טמאה בשמך : רבת המהומה . שמהומותיך רבות רעות ותרב ודבר : (ו) הנה נשיאי ישראל . שהלכים והשרים : איש לזרועו היה כך . כלומר׳ כל איש ואיש לפי תוקף היה לשפך ולשפוך דם זה וזה באמר לזרועו לפי זרוע והתגברותו מפני שהרו או קרוביו וכן איש ורוע לו הארץ : (ז) אב ואם הקלו בך . ספר להם מן העבירות החמורות שהיו בהם וספרתי לכל אחד להדריך ואשפא לא שהזירו עליהם בתורה שהו בעשק בתוכך . כל מה שהיו עושים ומתעשקים עם הגר היה בעשק לא שאין לו קרובים ועוזרים וכן עשו ביתום והאלמנה לפי שהם חלושים אשר בעלה ואביו : (ח) קדשי בזית . כמו שאמר והשלמים בזל את הפסח ולא שמר ועל דרך כזיון : ואת שבתתי חללת . כמו שפרשנו שהזכירם ירמיהו על חלול השבת : (ט) אנשי רכיל . שהיו הולכים רכיל מהחלוציב לחזקים כדי לשפוך דם נקי הנם : ואל ההרים אכלו . כמו שפירש למעלה בפסוק ואל ההרים לא אכל : זמה עשו בתוכך . אמר זמה דרך כלל לכל עבירות ואמר כן פרט קצתם : (י) ערות אב . זכר תמורה שבעריות והוא שאמר בתורה ערות אביך וערות אמך שהוא אשת אביו וכאמרו גלה לשון יחיד ואמר באחרים לשון רבים יש בו רמז למה שאמרו רבותינו ז"ל כי אמון הרבה אשמה הכל על אמו : טמאת הנדה . גם הוא רוצה לומר אשה שהוא נדה ומפני שם והוציאו את הנדה מן הקדש כימי נדת דותה והוא כמו כן זכה שהקדל נדה שיה זכר בבעילה שמעי שאמר ממו כך כי יש לה עונו אם יבעלוה בנדתה כמו שיש בבתולה : (יא) ואיש את אשת רעהו . אינו אומר על איש אחד לבד כמו שאמר ואיש לא המצל עליהם והדומים לו אלא אמ׳ איש ואיש כמו איש מזרעך איש כי יתן מום בעמיתו והדומים להם

אף ואיש את כלתו ואיש את אחותו ואמר ענה כך כי כתוב אם ישכב עם אחותו ישכב עמה כבת אביו והיא ערותה נגלה : (יב) שחד . מלבד וצריך לקחו בהד מקבל כריב לשפוך דם נקי : נשך ותרבית לקחת . כפל הענין במלות שונות ורז"ל זהו נשך וזהו תרבית ולא חלקו הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין : ותבצעי רעיך בעושק . פירושו כתרגומו ואהנית רחמיך ולאונסא כלומר בסבית מן האומות השבלות אותך וכן אמר לשמה אחר ולשמה וזכרת אותי בכחת שהזכרתי אותך על כל אלה בעבירות ובבכות אחרי אותן ולא זכרת אותי באייתיך עליכן : (יג) והנה הכיתי כפי דרך משל כאדם המצטער כמו שאמר וגם אני אכה כפי אל כפי : אל בצעך . כמו על ובדברי רבותינו ז"ל כ"ד תעלות סדר יחזקאל ומכולם לא חתם אלא בגזל שנאמר הנה הכיתי כפי אל בצעך : אשר עשית ועל דמך אשר היו בתוכך . אמר דמך לשון יחיד דרך כלל ואמר היו בתוכך לשון רבים כי דמים רבים שפכו ויונתן תרגם כך הא איתיתי פורענות עלך כתובי ממון אונסך די אנסת רוצה לומר מה שלקחו באונס

מצודת דוד

הפיר סוחה להרחיקה מעל הניו : (ד) אשמת . נעשית בעלת אשמה : טמאת . את הפיר : ותקריבי ימיך . בעצמך הקרבת ימי הגמול והתשלומין : ותבא וגו׳ . כפל הדבר במ"ש : על כן . בעבור שונך מסרתיך אל העמים שיחרפו אותך וילעגו בך : (ה) יתקלסו בך . ילעגו עליך : טמאת השם . אתה ישראל שטמאת שמך בעשות מעשים כאלה ואתה בעלת רבת המהומה הגשמע מצעקת יללה העשוקים בך : (ו) איש לזרועו . הנשיאים היו בך כ"א לפי כח זרועו ומבלי מעצה היוסר : למען שפך דם . עם כח הזרוע : (ז) לגר עשו בעושק . ר"ל כל מה שעשו עם הגר עשו בעשק ובגזל : (ט) למען שפך דם . כוונת הרכילות היה למען ימית את הנאמר עליו : ואל ההרים . בההרים אכלו מתקרובות העבודת גלולים המזבחים שפה : (י) ערות אב וגו׳ . ר"ל נאפו עם אשת אביהם : טמאת הנדה . ר"ל הנד׳ בטומאתה אנסו למשכב הזנות : (יא) את אשת רעהו . עם אשת רעהו עשו תועבה לזנות עמה : בזמה . במחשבת זנות ורשע : ענה בך . אנסה לזנות : (יב) למען שפך דם . כי מפני השוחד הרגו נפשות נקיים : נשך ותרבית . לשון נשך אמור בכסף ותרבית באוכל : ותבצעי רעיך . עם העושק שעשקת העשרת את רעיך העובדי כוכבים להיות בעזרתך מול האויב ואותי שכחת ולא בטחת בי : (יג) הכיתי כפי . זה בזה דרך צער

מצודת ציון

מל׳ אשמה ורשע : וקלסה . ענין לעג כמו לחרפה ולקלס (ירמי׳ כ) : (ה) רבת . מל׳ רבוי : המהומה . ענין הרעשת קול : (ז) הקלו . מלשון קלות ובזיון : עשו . מל׳ עושק ועושק הממון : (ח) חללת . מל׳ חול והוא הפך הקדש : (ט) רכיל . ענין לה"ר : ואל ההרים . בההרים אל במקום ב"ית : זמה . ענינו גנות ורשע כמו כי זמה היא (ויקרא יח) : (י) ענו . רצה לומר אנסו ולכן תחבר לה לענוי : (יב) ותבצעי . כן נקרא חמדת הממון כמו ויטו אחרי הבצע (ש"א ח) : (יג) בצעך . כן נקרא גם הממון

של

יחונם עם אנוסים שאין כח בידם להמלט מן האנסים ההם : (יד) היעמד לבך . היוכל לעמוד לבך לרוב הצרות שאני מביא עליך והו לימים אשר אני עושה אתך רוצה לומר ימי הצרות : דברתי ועשיתי . כמו שדברתי כן אקיים כי אני ה' יש יכולת בידי : (טו) והפיצותי . והתמותי טמאתך ממך כי לא עבדו גלולים שהם הטומאה הגדולה בגלות : (טז) ונחלת בך . עיקרו ונחלת ובהעדר הנו"ן פ"א הפעל היתה ראויה מל', הפעל להדגש לולי שהחי"ת אינה מקבלת דגש ופירושו תהי נגאלת בעצמך כי עד עתה היית נחלתי ומעתה אין את נחלתי ויש מפרשים ונחלת ענין חלול : לעיני גוים . שהם יראו כי אין את נחשבת נחלתי בהיותך בגלות ביניהם : וידעתם כי אני ה'. אז תדעי ותכירי כי אני ה' כי עתה שכחת אותי ואז בבא עליך כל הרעות שאמרתי לך על ידי נביאי תדע כי אני ה' אומר ועושה גוזר ומקיים : (יז) ויהי דבר ה'. (יח) בן אדם היו לי בית ישראל לסיג . לסוג כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד כי אותיות אהוי מתחלפות אמר היו לי בית ישראל כמו הסיג שהיא פסולת הכסף : וזכר המתכות שהם פחותים מהכסף והם נחשת ובדיל וברזל ועופרת כלומר אם היו כלם תוך כור להתיכם כן היו לי סיגים לא כסף וכן אתוך אותם כמו שהאומן מתיך המתכות האלה וקראו גסתרון בגמרא בלע"ז מיט"אל והכלי שיעשה מן המתכות המעורבים הוא פחות מהכלי שיעשה מאחד המתכות לבדו כי אם ישבר אין לו תקנה אלא אם כן ישובו להתיכו לפיכך המשיל ישראל למתכות המעורבים ואמר סיגים כסף היו ופירשו המפרשים כי חסר הנסמך כמו אומרים אמת והנכון בהם סיגים סיגי כסף אומרים אמרי אמת ויש לפרש סיגים בכסף היו בחסרון בי"ת השמוש כמו הנמצא בית ה' והדומים לו רבים רוצה לומר כי מעט כסף מעורב בהם כי עושים קצת כלים מן המתכות המעורבים עם כסף מעט והם הכלים שעושים להשמיע קול כמו המצלצלים והדומים להם וישראל היו בהם חסידים מועטים וכן אמר אחר כן קבוצת כסף ונחשת וברזל ויש לפרש עוד סיגים וכסף היו כלומר עתה הם סיגים והנה היו כסף וזכר כסף ולא זכר זהב שהוא נקי מכל כלי המתכות ואמר בהגני כזהב אלא לפי שלא היו ישראל דור אחר דור שהיו כזהב אלא ככסף ויונתן תרגם כפסולת כספא הוו : (יט) לכן . יען היות כלכם לסיגים . תחת אשר היה הדין עליכם להיות כסף והייתם סיגים אקבץ אתכם ואתיך אתכם באש עברתי כי כמו שהדבר המותך שאבד צורתו הראשונה בהתכה וכל שכן המתכות המעורבים שתאבד צורתם בהתכתם כן אמר שיאבדו הם בחרב וברעב ובדבר ואף הנשארים מהם יאבדו ממה שהיו בארצם בטובה יגלו ממנה לרעה : אל תוך ירושלם . היא תהיה לכם כמו הכור למתכות : (כ) קבצת כסף . מבואר הוא ענין קבוצה שם בשקל מלוכה : לפחת . שרשו נפח מענין טפח באש פחם ובמקום הזה נגרעה הנו"ן כמו הנו"ן נגש מן לגשת ומפני הה"א נפתח לפתח ופירוש עליו על הכור שצריך לפחת עליו האש להתיך הדבר אשר בתוך הכור ואמר עליו כי הגחלת משימים עליו ובא להנתיך שלם עם הנו"ן שהוא פ"א הפעל והנחתי והתכתי אתכ' והנחתי אתכ' בתוך הכור להתיך אתכם או פי' אניח ואעזוב אתכם ביד החרב והרעב והדבר : (כא) וכנסתי . כענין וקבצתי כמו נדחי ישראל יכנס וכפל הענין בזה הפסוק לחזק הענין להוסיף בו ונפחתי עליכ' באש עברתי : (כב) כהתוך כסף . שם ויבא שלם כהנתוך בשקל ההגדוף ענין אלא שזה בשורק וזה בחולם אמר כהתכת כסף בתוך כור כן תתכו בתוך ירושלם ומה שזכר כסף אחר שזכר בתחלה שאר מתכות גם כן לשני טעמים האחד שהוא מאוחר בהתכה מהבדיל והעופרת רוצה לומר בזה שיכלו באיחור זמן ברעב ובדבר ובחרב לא בזמן מועט והטעם השני זכר כסף לפי שהיו כסף מתחלה : (כד) בן אדם אמר לה . לירושלם שזכר למעלה אל תוך ירושלם : את ארץ לא מטוהרה היא . כמו שקראה למעלה טמאת השם ואמר לא מטוהרה כמו אשר לא יהיה טהור כי לא טהור והדומים להם או אמר כן שלא טהרה עצמה מטומאתה כלומר שלא עשתה תשובה : ולא גשמה ביום זעם . הס"א הפסיק ויתכן לומר כי הוא גם גשם

יד היעמד לבך אם תחזקנה ידיך לימים אשר אני עשה אותך אני יהוה דברתי ועשיתי : טו והפיצותי אותך בגוים וזריתיך בארצות והתמתי טמאתך ממך : טז ונחלת בך לעיני גוים וידעת כי אני יהוה : יז ויהי דבר יהוה אלי לאמר : יח בן אדם היו לי בית ישראל לסוג (לסיג ק') כלם נחשת ובדיל וברזל ועופרת בתוך כור סגים כסף היו : יט לכן כה אמר אדני יהוה יען היות כלכם לסגים לכן הנני קבץ אתכם אל תוך ירושלם : כ קבצת כסף ונחשת וברזל ועופרת ובדיל אל תוך כור לפחת עליו אש להנתיך כן אקבץ באפי ובחמתי והנחתי והתכתי אתכם : כא וכנסתי אתכם ונפחתי עליכם באש עברתי ונתכתם בתוכה : כב כהתוך כסף בתוך כור כן תתכו בתוכה וידעתם כי אני יהוה שפכתי חמתי עליכם : כג ויהי דבר יהוה אלי לאמר : כד בן אדם אמר לה את ארץ לא מטהרה היא לא גשמה ביום זעם : כה קשר נביאיה בתוכה כארי

בגויך : יד היתקף לבך אם יתחסנן ידיך ליומיא דאנא עתיד למעבד עמך אנא יי גזרית במימרי ואקים : טו ואגלי יתיך לביני עממיא ואבדרינך במדינתא ואסיף סאובתיך מניך : טז ואתקדש ביך לעיני עממיא ותידעון ארי אנא יי : יז והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : יח בר אדם הוו קדמי בית ישראל לפסולא כולהון כמא דמערב נחש ובעיץ וברזל ואבר בגו כורא לפסולת כספא הוו : יט בכן כדנן אמר יי אלהים חלף דהויתון כולכון לפסולא בכן הא אנא כניש יתכון לגו ירושלם : כ כמכנש כסף ונחש וברזלא ואבר ובעיץ לגו כורא לאתקפא עלוהי נורא לאמסיותיה כן אכניש ברוגזי ובחימתי ואסיתאשיצי יתכון : כא ואכניש יתכון ואתקיף עליכון באשתא פורענותי ותתמסון בגוה : כב כאתמסאה כסף בגו כורא כן תתמסון בגוה ותידעון ארי אנא יי שפיכית חימתי עליכון : כג והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : כד בר אדם אמר לה את ארעא דישראל ארעא לא מדכיא היא ולא אתעבידו בה עובדין טבין דיגנון עלה ביום לוט : כה סיעת ספרהא בגוה כאריון נהמין למקטל

נחמס גזל דין : (יד) אשר אני עושה אותך . פועל לך כפעלך : (טו) והתימותי . וכליתי : (טז) ונחלת בך . תתחלחלי בעצמך על מה שעשית : (יח) לסיג . תערובת פסולת המעורב בכסף וזהב וצריך להתיכו באש לצורפו : כור . שצורפין בו זהב : (כ) קבוצת כסף . כאשר יקבוץ הצורף את כל הסיגים אל תוך כור : לפחת . לנפח : להנתיך . ויצקת מתרגם ותתיך : (כד) לא גושמה ביום זעם . לא נתן גשם הראוי לה למטר ביום זעם ופירוש הדבר כתרגומו לא איתעבידו בו עובדין טבין דיגנון עלה ביום לווט : (כה) קשר נביאיה . נקשרים יחד

מרגלתיו ותשכב : לימים ה' דגשי' בקריאה וסי' עשרה כסא לימים · ובגלחו את ראשו · היעמד לבך אם תחזקנה ידיך לימים · ובאתי להבינך . על כן קראו לימים האלה פורים : וידעת ז' בקריאה וסי' והיו מלכים אמניך ושרותיה' · וינקת חלב גוי' ושד מלכים · והקימותי אני · ונחלת בך לעיני הגוים · וארשתיך לי לעולם · ונלוו גוי' רבים אל ה' ביום ההוא · ויהי בשכבו וידעת את המקום : והנחתי ג' וסי' אל נא תמש מזה · והנחתי והתכתי אתכם · ונתתי

מצודת ציון

העושק כמו בוצע בצע רע לביתו (חבקוק ב) : (טו) וזריתיך . ענין פזור : והתימותי . מלשון תם והשלמה וכליון : (טז) ונחלת . מל' חלול : (יח) לסיג . כן נקרא פסולת הכסף כמו הגו סיגים מכסף (משלי כה) : נחושת ובדיל וגו' . שמות מיני מתכות מחולפות : כור . כן שם הכלי שמזקקין בו הכסף והזהב כמו וכור לזהב (שם יז) : (כ) לפחת . מל' הפחה ונפיחה : להנתיך . מל' התכה והיתוך : (כא) וכנסתי . מל' הכנסה : ונפחתי . מל' הפחה : עברתי . מלשון עברה וזעם : ונתכתם . מל' התכה : (כד) גושמה . מלשון גשם ומטר : (כה) קשר . ענין אגודה והתחברות

תולדות אהרן לא מטוהרה · זבחים קיג :

מצודת דוד

על הבצע אשר עשית ועל הדם הנקי הנשפך בתוכך : (יד) היעמוד לבך . על עמדה להתחזק : אם תחזקנה ידיך . לעשות גבורות במלחמה בעת בוא הימים ימי הגמול אשר אני עושה עמך : ועשיתי . נכון הדבר בידי כאלו כבר עשיתי : (טו) והתימותי . בזה אמרק ואכלה טומאתך ממך : (טז) ונחלת בך . תהי מחוללת בעונך בפני העובדי כוכבים ואז תדע שאני ה' הנאמן לשלם גמול : (יח) לסיג . מתחלה כשהוצאתים ממצרים היו משובחים ככסף וכאשר נתתים בכור ר"ל כאשר הבאתים אל הארץ נהפכו להיות סיג כי קלקלו מעשיהם : כולם . כל בית ישראל נעשו בתוך הכור נחושת או בדיל וכו' ר"ל כולם קלקלו בארץ עם כי יש התחלפות מה ברשעם בפחות ויתר מ"מ כולם היו כסיגים אל מול הכסף אין אחד בהם מיושר דרכו כאשר מתחלה : (יט) אל תוך ירושלים . להנתיך אתכם שמה כאלו הוא הכור : (כ) קבוצת כסף . כמו שמקבצים כסף ונחשת וכו' המעורבים זה בזה אשר יקבצו אותם לאספם אל תוך הכור לנשב עליו אש להבעירו למען יותך הכל וישרף וישאר הכסף מזוקק ונקי כן אקבוץ אתכם באפי ואשים אתכם בתוך העיר ואתיך אתכם להיו' נמסים ונמקי' בצרות המצור : (כא) וכנסתי . אל תוך העיר וכפל הדבר במ"ש : ונפחתי . אנשב עליכם באש עברתי ר"ל בכל פעם אגדיל הצרה ותהיו נמסים בתוכה : (כב) כהתוך כסף . כמו התכת הכסף בתוך הכור כן תותכו בתוך העיר בצרות המצור : וידעתם . אז תדעו שאני ה' שפכתי חמתי עליכם ובגמול בא ולא במקרה : (כד) אמר לה . על ירושלים : לא מטוהרה היא . לא עשית תשובה לטהר עצמך מן עונך לכן לא ירד בה הגשם ביום זעם ה' וחרה וכמ"ש וחרה אף ה' וגו' ולא יהיה מטר (דברים יא) : (כה) קשר נביאיה . בתוך העיר יש קשר נביאי השקר המתנבאים

על

גשם בשקל גדל ונכתחכרו עם סכנוי כא פ"א כפעל בבורק כמו סלעוהו כרוב גדלו ופירושו שלא ידוד נשמה ביום ונם כלומר ביום אף ה' שתרם נכם עלר את השמים ולא היה מטר כמו שיעדם בתורה ואמר הן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה וגם יתכן שתהיה מלת גשמה מענין שלא נעצר ממנו מן הדגוש ונפל הדגש כמו שנופל ברבים מהדגוש ומפיק הה"א לתפארת הקריאה וכמוהו ותעלימה יוצא אור כביכורה בטרם קיץ וגולה על רחבה : (כה) קשר נביאיה . נביאי השקר קשרו קשר ביניהם שיתנבאו כענין אחד לאמר שלום שלום ויונתן תרגם כיטת ספרא כנוה : כארי שואג טרף טרף . כארי הכ"ף פתוחה לא תורה על הידיעה אמר כמו ארי שהוא שואג ואחר כך הוא טורף טרף כן הם מבהילים העם בדבריהם וצועקים בקול ומדברים בחוזק ומראים טענותיהם להבהיל העם לשמוע אליהם וכזה טורפים והורגים אותם וזהו נפש אכלו כאילו הם נוטלים נפשותם כי הם גורמים להם כל הרעה שבאה עליהם :

כה שואג טרף נפש אכלו חסן
ויקר יקחו אלמנותיה הרבו בתוכה:
כו כהניה חמסו תורתי ויחללו
קדשי בין קדש לחל לא הבדילו
ובין הטמא לטהור לא הודיעו
ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל
בתוכם: כז שריה בקרבה כזאבים
טרפי טרף לשפך דם לאבד
נפשות למען בצע בצע:
כח ונביאיה טחו להם תפל חזים
שוא וקסמים להם כזב אמרים כה
אמר אדני יהוה ויהוה לא דבר:
כט עם הארץ עשקו עשק וגזלו גזל
ועני ואביון הונו ואת הגר עשקו
בלא משפט: ל ואבקש מהם איש
גדר גדר ועמד בפרץ לפני בעד
הארץ לבלתי שחתה ולא מצאתי:
לא ואשפך עליהם זעמי באש
עברתי כליתים דרכם בראשם
נתתי נאם אדני יהוה:

כג א ויהי דבר יהוה אלי
לאמר: ב בן אדם שתים נשים
בנות אם אחת היו: ג ותזנינה
במצרים בנעוריהן זנו שמה מעכו

ל' מ"ל ד' וחסר · כ' · כ' רפין · ל' מ"ל · ל' · ל' י ל' · כ' · ל' תמן · ס' · ס' · ל' כמסס · כ' · ל' · ל'

קטיל אנשא קטלו עותר ויקר נסיבו ארמלתהא אסגיאו בגוה: כו כהנהא חטפין באוריתי ומפסין קדשי בין קודשא לחולא לא אפרישו ובין מסאבא לדכיא לא הודיעו ומיומי שביא דילי כבשו עיניהון וחלת רעותי ביניהון: כז רברבהא בגוה כדיבין חטפי חטוף למשפך דם זכאי לאבדא נפשן בדיל לקבלא ממון דשקר: כח ונביי שקרא די בגוה דמן לדבני מחיצא ושעיע ליה טין פטיר דלא תבן מתנבן שקר ומלפין להון כדבין אמרין כדנן אמר יי אלהים ומן קדם יי לא אתמלל: כט עמא דארעא עשקו עושקא וגזלו גזלה ומסכן וחשיך אוניאו ולגיורא אנסו בלא כדחזי: ל ואתבע מנהון קדמי גברדהיה עבדין טבין דיקום בתרעתא קדמי ויבעי רחמין על עמא דארעא בדיל דלא לחבלותא ולא אשכחית: לא ושפיכית עליהון חימתי באשת פורענותי שיציתינון פורענות אורחיהון ברישיהון יהבית אמר יי אלהים: א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם אתנבי על תרתין מדינן דאינון כתרתין נשין די בנת אמא חדא הואה: ג וטעאה במצרים כתר

יחד בעלם רעה : נפש אכלו • שהיו נוטלין שוחד ומחזיקין ידי מרעים להרוג ולגזול ולבוא וגבאין להם שלום : חוסן • ממון : (כו) חמסו תורתי . עליהם היה להוכיח ולהורות ולהודיע חק ומשפט ולא עשו הרי זה חמס שחמסוה מן הצריכין ללמוד : ואחל . ונתחללתי : (כז) למען בצוע בצע . לחמוף ממון : (כח) טחו להם תפל . דומין לטוחי בנין בטיט שאינו מעורב כל צרכו שאין בו תבן והוא נשבר מאליו כשבא עליו גשמים ולשון תפל כל דבר המחוסר תקון : (ב) שתים נשים • תרתי מדינן דאינון כתרתין נשין : בנות אם אחת . שהיתן מכנסיה אחת נחלקו לשתים בימי רחבעם : (ג) שמה מועכו . בני מצרים את שדיהם ל' ומעוך (ויקרא כב) והם שמו

רוחי בכם וחיתם : פרק ד' חס' וסי' קשר נביאיה • אריה טרף בדי • פצו עלי • טרף נפשו : כ"ל חילופ"י דספר"א וכ"ל ספר"א וסיפר"א חסר"א במס"רת רב"תא דסדרנא לפו"ס ענ"ית דעתי"ן כ"ל אח"ר ע"ל דגל"ו באורית"א וחילופ"י דספ"רא ודשאר"א ספ"רי תמצ"א בער"ך ח'בא"ר חי"ם ב' כ"י פ"ה קצ"ר הסמ"ע מתשהר"ע: ולא מצאתי ה' וסים' לה בתהלים • ואבקש מהם גדר גדר • ולמנחמים ולא מצאתי • אשר עוד בקשה נפשי • ויאמרו שרי פלשתים :

תולדות אהרן ומשה • שבת קיט:

תוכן ויקר יקחו . חוסן העיר ויקרה הם לוקחין אותו כי הם מחזיקים בידם מעשיהם הרעים ונעונש זה יבא עליהם כאילו ויקח כל חמדיהם והרי הם כאילו לקחו אותו וכן שנופלים בחרב הם גרמו להם וכנם הם הרבו אלמנותיה בתוכה . חסן כמו אוצר וכן לא יאצר ולא יחסן : (כו) כהניה . זכר הראשונים והם הנביאים והכהנים והשרים ואחר כך עם הארץ ואמר כי כולם דרכו דרך רעה כל אחד במה שהוא בו אף הכהנים שעליהם להורות התורה הם חמסו וגזלו אותה מעשות כיון שהם עוברים עליה איך יזהירו העם עליה : ויחללו קדשי • שאוכלים בטומאה : בין קדש לחול לא הבדילו ובין הטמא לטהור לא הודיעו . כמו שצוה בתורה ולהבדיל בין הקדש ובין הטהור ולהורות את בני ישראל : ומשבתותי העלימו עיניהם . שראו מהם שהיו נושאים משא ביום השבת כמו שכתוב בספר ירמיה והכהנים היה להם למחות בידם ולא מיחו אלא העלימו עיניהם כאילו אינם רואים : ואחל בתוכם . מבנין נפעל כמו כי איך יחל ענין חלול ותרגם יונתן וחלת רעותי ביניהון : (כז) שריה . למען בצע בצע . כמו שאמר למעלה שוחד לקחו בך למען שפוך דם ובא הפועל עם השם לחוק הענין וכן למען טבוח טבח כמו שפירשנו : (כח) ונביאיה . הנה עוד לזכור הנביאים לפי שהם היו גורמים כל הרעה : טחו להם תפל . כתרגומו ונביי שקרא די בגוה דמן לדבני מחיצה וטעע ליה טין פטיר דלא תבן מתנבן שקר ומלפין להון כדבין וכבר פירשנו זה הענין למעלה בפסוק והוא כמו חין : (כט) עם הארץ • מי שחוק מחבירו עושקו ונחלו כי אין משפט בעיר : (ל) ואבקש מהם . איש גודר גדר . אמרתי אולי ימצא מהם איש שיגדור הפרצות ויעמוד בפרץ שלא יעברוהו הרשעים והפרצות הם העבירות והגודר אותם והעומד בפניהם הוא המונע עוברי הגדר ומחזירם לדרך הטוב ויעמוד לפני להתפלל בעד הארץ לבלתי שחתה כי כבר שבו מדרכיהם הרעים כמו שעשה משה רבינו עליו השלום שנאמר עליו לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית • גודר גדר גודר בשני ענינים כמאריך בגימ"ל מפני המקף ותעמיד בדגי"ת להעמיד מפני כלרי שבדל"ם כי לא יבא פועל מהשלמים כי אם בגרי לפיק לא יבא מלעיל שלא ידמה לשם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו : (לא) ואשפך . מבואר הוא : ויהי דבר ס' . (ב) בן אדם שתים נשים בנות אם אחת היו • המשיל הכנסת המיוחדת לאם ובהתחלקם היו כבנות ובמצרים היו עדה אחת וכן עד שנתחלקה מלכות בית דוד ותרגם יונתן בר אדם אתנבי על תרתין מדינן דאינון כתרתין נשין די בנת אימא חדא הואה : (ג) ותזנינה • כבר פירשנו כי כל לשון זנות שבא בכנסת ישראל הוא עכו"ם ואף על פי שהמליצה היא כמשפטי זונות כדרך המשפטים בכל זה לענין המליצה לפי שדמה אותה לזונה אבל

מצודת דוד

על העולם : כארי שואג . כמו הארי השואג בקול להפיל אימה ואח"ז טורף טרף כן המה מבהילי האנשים בקולם ודבריהם ובזה הם מפיתים ופורשים אותה מן העולם : נפש אכלו • אוכלים הנפשות ולוקחים מהם החוזק והיקר ומרבים האלמנות כי יהרגו אנשיהם ר"ל הם מסבבים כל אלה כי בהשענם על דבריהם ימאנו לעשות תשובה ובאה הפורענות בעונם : (כו) חמסו תורתי . השיבו תורתי מהם כי לא למדו עמהם ועל הכהנים ללמד התורה כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) : ויחללו • בזו קדשי ולא עשו הבדל והפרש בין דבר קדש לדבר חולין : לא הודיעו • ההבדל שביניהם : ומשבתותי • ומחלול השבתות העלימו עין ולא מיחו בהמחללים אותם : ואחל בתוכם • נעשיתי ביניהם מחולל ולא מקודש : (כז) שריה • השרים אשר בקרבה המה כזאבים כי יטרפו טרף לשפוך דם לאבד נפשות למען יגזלו מהם את העושר : (כח) ונביאיה • נביאי השקר : טחו להם תפל • על הכותל שעשו טחים טיח תפל שאינו מתוקן כהלכתו לייפות הכותל ולהחליקו ר"ל מייפים נבואת שקריהם במליצה נאותה ומזויפה להיות מקובל על הלב : חוזים שוא • מתנבאים בשוא ומגידים להם קסמים כזב : אומרים • בדבריהם אומרים בשם ה' כה אמר ה' אבל ה' לא דבר בם והמה מכחשים : (כט) עשקו עושק • זה עושק הגוף במכות ובדומה : הונו • עם כי מהראוי לתת להם צדקה הם לא נתנו ועוד לקחו משלהם : בלא משפט • כל אלה נעשה בסבת העדר המשפט ואין כל היושר בעיניו יעשה : (ל) ואבקש מהם • בקשתי ביניהם איש גודר גדר עשקו • עם כי ראוי לאהבו : ואת הגר הפרצה לבל יבוא המזיק הפירצה או מי לעמוד בפרץ לבלי הוא לבוא ר"ל בקשתי מי מחזיר את ישראל בתשובה או מי עומד בתפלה לפני עליהם לבל אשחיתם והנה לא מצאתי : (לא) ואשפוך • לכן אשפוך עליהם זעמי ואכלם באש עברתי וגמול דרכם אתן בראשם : כג (ב) שתים נשים • ר"ל שתי מלכיות באו מכנסיה אחת והם מלכות יהודה ומלכות אפרים : (ג) ותזנינה : בעת נשתרבו בעבודת כוכבים במצרים

מצודת ציון

ההסכמה אחת : חוסן . ענין חוזק כמו וחסון הוא כאלונים (עמוס ב) : ויקר . ענין כבוד : (כו) חמסו • ענין הגזל כמו נחמסו עקביך (ירמיה יג) : ויחללו . ענין בזיון : ואחל . מלשון חלול : (כח) טחו . ענין מריחה לסתום הנקב : תפל . כל דבר שאינו מתוקן כל צרכו קרוי תפל וכן וכנם טחים אותו תפל (לעיל יג) : חוזים . מתנבאים : (כט) הונו . מלשון אונאה ועושק ממון : (ל) גודר גדר • סוגר הפרצה גדר : בפרץ . שבר החומה : (לא) עברתי • מלשון עברה וזעם : כליתים . מלשון כליון : (ג) מעכו • ענין פתיחה וכתיתה כמשמוש היד ודוגמתו ומעוך

רד"ק

אבל המשל הוא על כל מיני עכו"ם וכן תרגם יונתן וטעאה במצרים בתר פולחן טעוותהון טעאה תמן פלחא לטעותא ותמן קלקלא עובדיהון וכן כל הענין תרגם על זה הדרך: שמה מעכו שדיהן. מעכו משלא נזכר פועלו מהדגוש בשקל דושכו כלם קולים וענינו מענין ומעוך וכתות ונתיצו מעוכה בארץ ומעיכת השדים הוא מדרך הזנות וכן בדברי רבותינו ז"ל מה עשה לה ערבי זה מפני שמיעך לה בין דדיה משלה לכהונה וכפל הענין במלת שונות ואמר ושם עשו דדי בתוליהן בעודן בתולות עשו דדיהן ועשו מבנין הפעל הדגוש בשקל כאשר כלו ושרוש עשו מעו המצריים שלמדום דרכי תועבותיהן והשדים הם משל למצות שנרשו מאבותם דור מדור עד אברהם אבינו עליו השלום והם ימי הבתולים ונשלו במצרים זהו עשוי השדים: (ד) ושמותן. זה המשל הוא על שתי הבנות שהם עתה שמותן כן אהלה הגדולה ומפרש כי שמרון נקראת אהלה וירושלים אהליבה וזכר שמרון לפי שהיתה ראש ממלכת ישראל מעת שבנה אותה עמרי וירושלם ראשי ממלכת יהודה ופירוש אהלה כי האהל שלה אין לו חלק בו והם העגלים שעשה ירבעם: ואהליבה ירושלים. רוצה לומר כי אהלי בה ושם אני שוכן כי הם בית המקדש שהוא משכן כבודי ופירוש ותהיינה לי מתחלה היו לי לנשים על דרך משל כלומר היו נשמעים אלי ועושים מצותי: ותלדנה בנים ובנות. כלומר הגליתו במעשיהן כשהיו שתיהן עדה אחת והיו עובדין לי ויונתן תרגם והואה משמשן קדמי ואצלחא בבנין ובנן: (ה) ותזן אהלה תחתי. אחר שהיתה אהלה ועשתה העגלים היתה עדין תחתי כי גם הגל עשה ירבעם העגלים מתחלה ואחר כך בא אחאב ועשה הבעל ועבדו זהו זנות שזנתה אהלה שעזבה עבודתי ועבדה לאלהים אחרים: ותעגב על מאהביה. ענין חשק כמו אשה בך עוגבים ודומיהם שבפרשה זו וכתב אדוני אבי ז"ל כי כל הנמצא בלשון הזה הוא בענין חשק הזנות על כן שמו השיטים שמו המלה הזאת בענין החשק האל ית': אל אשור קרובים. עגבה אל אשור ועשתה אותם קרובים או פירוש קרובים כאילו הם לה קרובים כמו שאמר אחז אל מלך אשור עבדך ובנך אני עלה אלי והושיעני ואז לקח דמות המזבח מדמשק ואמר כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני וכן עשו מלכי ישראל שהם אהלה ואם לא נכתב: (ו) לבושי תכלת. השרים שבאו עם מלך אשור וכראותה בחורי חמד במלבושים נאים רוכבי סוסים חשקה בהם והתערבה בהם ולמדה ממעשיהם זהו שאמר: (ז) ותתן תזנותיה עליהם. מבואר הוא: (ח) ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה. אף על פי שלמדה מעשה עכו"ם מאשור לא עזבה מה שלמדה גם בנעוריה מבני מצרים בגילולים וכשפים כי הם למדום ראשונה וזהו כי אותה שכבו בנעוריה: וישפכו. שלמדוה לרוב כמו הדבר הנשפך בדברי המעוננים והמכשפים: (ט) לכן נתתיה. לפי שהלכה בטחונה ממני ועזבה עבודתי ובטחה בבני אשור ולמדה תועבותם וגלוליהם נתתי אותם בידם: (י) המה. בתחלה גלו את בני גד ובני ראובן ואחר כך גלו שאר השבטים שהוא מלכות אפרים: לקחו. הקטנים שאינם בני מלחמה שבו אותם והרגוה בחורים ואנשי המלחמה והמלך ושריו וגדוליו: ותהי שם לנשים. היתה שם רע לשאר נשים שעוגבו' כי את אשר עגבה אהלה הקל אותה ובזה אותה והרגה והמשל לנשים לשאר המדינות כתרגומו והוה שום למדינתא: ושפוטים עשו בה. משפטי נקמות עשו בה. שפוטים שם שפוט בשקל זכור ובא בתולם דבר שפוט והרג: (יא) ותרא אחותה אהליבה. עגבתה. שם עגבה בפלס על זה אהבה אמר אף על פי שראתה אהליבה חרבן וגלות אהלה אחותה בעגבתיה

תרגום

פּוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן טְעָאָה תַּמָּן פַּלְחָא לְטַעֲוָתָא וְתַמָּן קַלְקָלָא עוֹבָדֵיהֶן: ד וּשְׁמָהָתְהֶן אָהֳלָה רַבְּתָא וְאָהֳלִיבָה אֲחָתַהּ וַהֲוָאָה מְשַׁמְּשָׁן קֳדָמַי וְאַצְלְחָא בִּבְנִין וּבְנָן וּשְׁמָהָתְהֶן שָׁמְרוֹן אָהֳלָה וִירוּשְׁלֵם אָהֳלִיבָה: ה וּטְעַת אָהֳלָה מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בָּתַר רְחִימָהָא בָּתַר בְּנֵי אַתּוּר קְרִיבָהָא: ו לְבוּשֵׁי גְמִיר שִׁלְטוֹנִין וְטוּרְנִין עוּלֵימֵי חֶמְדְּתָא כּוּלְהוֹן פָּרָשִׁין רָכְבֵי סוּסָוָן: ז וְאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בַּתְרֵיהוֹן עוּלֵימֵי בְנֵי אַתּוּר כּוּלְהוֹן וּבְכָל דְּאִתְרְעִיאַת בְּכָל פּוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן אִסְתָּאֲבַת: ח וְיָת פּוּלְחַן טַעֲוָתָא דַּהֲוָת עִמַּהּ מִמִּצְרַיִם לָא שַׁבְקַת אֲרֵי יָתַהּ אַפְלָחוּ לְטַעֲוָתָהּ וְאִינוּן אַלְפוּהָא עוֹבָדִין בִּישִׁין וּשְׁפַכוּ טַעֲוָתְהוֹן עֲלַהּ: ט בְּכֵן מְסַרְתִּיהָא בְּיַד רְחִימָהָא בְּיַד בְּנֵי אַתּוּר דְּאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בַּתְרֵיהוֹן: י אִינוּן גַּלִּיאוּ קְלָנַהּ בְּנָהָא וּבְנָתָהָא שְׁבוֹ וְעִמַּהּ בְּחַרְבָּא קְטִילוּ וַהֲוָת שׁוּם לִמְדִינָתָא וּפֻרְעֲנוּת דִּינִין עֲבָדוּ בְגַוַּהּ: יא וַחֲזַת אֲחָתַהּ אָהֳלִיבָה וְחַבִּילַת רְחִימְתָא

יחזקאל כג

שְׁדֵיהֶן וְשָׁם עִשּׂוּ דַּדֵּי בְּתוּלֵיהֶן: ג׳. כ׳
ד וּשְׁמוֹתָן אָהֳלָה הַגְּדוֹלָה וְאָהֳלִיבָה ב׳ בפסוק
אֲחוֹתָהּ וַתִּהְיֶינָה לִי וַתֵּלַדְנָה בָּנִים
וּבָנוֹת וּשְׁמוֹתָן שֹׁמְרוֹן אָהֳלָה
וִירוּשָׁלַ͏ִם אָהֳלִיבָה: ה וַתִּזֶן אָהֳלָה כ׳
תַּחְתָּי וַתַּעְגַּב עַל־מְאַהֲבֶיהָ אֶל־ ס"א ותעגב
אַשּׁוּר קְרוֹבִים: ו לְבֻשֵׁי תְכֵלֶת ס׳ מ"ג
פַּחוֹת וּסְגָנִים בַּחוּרֵי חֶמֶד כֻּלָּם
פָּרָשִׁים רֹכְבֵי סוּסִים: ז וַתִּתֵּן
תַּזְנוּתֶיהָ עֲלֵיהֶם מִבְחַר בְּנֵי־אַשּׁוּר
כֻּלָּם וּבְכֹל אֲשֶׁר־עָגְבָה בְּכָל־ ס׳
גִּלּוּלֵיהֶם נִטְמָאָה: ח וְאֶת־תַּזְנוּתֶיהָ
מִמִּצְרַיִם לֹא עָזָבָה כִּי אוֹתָהּ שָׁכְבוּ
בִנְעוּרֶיהָ וְהֵמָּה עִשּׂוּ דַּדֵּי בְתוּלֶיהָ כ׳
וַיִּשְׁפְּכוּ תַזְנוּתָם עָלֶיהָ: ט לָכֵן
נְתַתִּיהָ בְּיַד־מְאַהֲבֶיהָ בְּיַד בְּנֵי
אַשּׁוּר אֲשֶׁר עָגְבָה עֲלֵיהֶם: י הֵמָּה י"ס ר"ס
גִּלּוּ עֶרְוָתָהּ בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ לָקָחוּ
וְאוֹתָהּ בַּחֶרֶב הָרָגוּ וַתְּהִי־שֵׁם לַנָּשִׁים ד׳ י׳ כ׳
וּשְׁפוּטִים עָשׂוּ בָהּ: ג׳ ומ"ל
יא וַתֵּרֶא אֲחוֹתָהּ אָהֳלִיבָה וַתַּשְׁחֵת

קרובים ה׳ מ"ל בליש׳ וסימ׳ וידעו קרובים את גבורתי. מאהביה אל אשור קרובים. הכהנים אשר קרובים לה׳. ומלך ששך ישתה. ויכתב מרדכי את: ואותה ד׳ בקריאה ג׳ חסר וא׳ מ"ל וסי׳ מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. ואתה תחייתי. ואתה בחרב הרגו. ואותה לא ירואה. בתרא מ"ל:

רש"י

עשו. המצרים את דדי בתוליהן כלומר למדום את דרכי תועבותם: עשו׳ אימייטיר"ש בלע"ז: (ד) ושמותן. בכינוי אהלה ואהליב׳: ושמותן. הראשונים שומרון היא שאני מכנה אהלה שמעשיה אהל מתחילה לעגלי ירבעם ובית כרמל לאחאב ולע"ש שבשומרון לא נכנסה אלא בימי עמרי קורא את מלכי ישראל על שם שמשכנים נעשית להם: אהליבה. על שם שאהלי היה בה ומקדש: (ה) ותעגב. ותתאוה איסויר"א בלע"ז ל"א דישפר"א: אל אשור קרובים: שהיו שכנים לה ושלחו להם להיות להם לעזר זה היה מנחם בן גדי (מלכים ב ט"ו) שנתן מס לפול מלך אשור להיות ידו אתו להחזיק הממלכה בידו והנביא מדמה הדבר לאשה מנאפת שאם היו עובדים להקב"ה לא נצטרכו למלכי אשור: (ז) ותתן תזנותיה עליהם. לב ניאופים ורוח זנונים נתנה עליה שהית׳ מתאוה להם: ובכל אשר עגבה וגומר. בכל העכו"ם אשר נשתתפה עמהם למדה דרכיהם ונטמאה בגילוליהם: (ח) ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה. גם על מלכי מצרים שמכו שמליט (שם יז) בהושע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים: כי אותה שכבו וגו׳. ומאז וישפכו תזנותם עליה תאות זנונים נכנס בה מימי נעוריה: (ט) לכן נתתיה וגו׳. שבא סנחריב והגלה אותה: (י) ותהי שם לנשים. לוקח מהן קללה לכל הנשים׳ להיות ממנה כאלו שם עליה לפתגם על זימתה: ושפוטים. כמו שפטים יושטיסא"ש בלע"ז: (יא) ותרא אחותה אהליבה את

מצודת ציון

ומעוך וכתות (ויקרא כב): שדיהן. הם דדי האשה: עשו. גם הוא ענין מעיכה וכתישה כמשמעות היד וכן ועשי עושה את כל מעניך (צפניה ג): (ה) ותעגב. כן יקרא חשק הזנות כמו אהבו בך עוגבים (ירמיה ד): (ו) תכלת. הוא צבע תכולה: פחות וסגנים. ענין שררה: מכלול

מצודת דוד

זנו עמהם: שמה. בהיותן במצרים מעכו הנואפים את שדיהן והוא ענין התחלת הזנות וכדרז"ל וכי מה עשה לה ערבי הלז וכי מפני שמיעך לה בין דדיה וכו׳ (כתובות לו): עשו. המצרים מעכו וכתשו הדדים בעודן בתולות והוא כפל ענין במ"ש ור"ל עוד היו במצרים התחילו לעבוד עבודת כוכבים של מצרים ולפי שעשו שם דבר מועט לכן אמר מעכו ועשו שאין בה זנות ממש: (ד) ושמותן. בשם הכנוי: אהלה הגדולה. הגדולה שבהן נקראת אהלה ואהליבה היה שם אחותה הנופלת עליה הקטנה ממנה: ותהיינה לי. לקחתי אותן לי לנשים: ושמותן. הענין: שומרון אהלה. זו שהיה שם הכנוי שלה אהלה שם הענין היא שומרון ונקראת אהלה ע"ש שהיה בה אוהל לעגלי הזהב וכאומר אהל שלה ואין לי חלק בה: אהליבה. ע"ש שהיה אהלי בה והוא בהמ"ק ור"ל לקחתים לי לעם והם פרו ורבו וגדלו והצליחו: (ה) ותעגב. תחשק חשק הזנות על אותם מאהביה ומזה ומפרש חשקה היה אל בני אשור כאלו היו קרובים אליה: (ו) לבושי תכלת. לפי שהיו מלובשים בצבע תכלת והיו פחות וסגנים וכולם היו בחורים חמודים ופרשים ולתוספת ביאור אמר רוכבי סוסים ולא הולכי רגל: (ז) ותתן תזנותיה עליהם. ר"ל לכן נתנה רוח זנונים עליהם וחשקה להם לכל הנבחרים מבני אשור: ובכל אשר עגבה. ולא די שחשקה נטמאה בכל תועבותיהם המאוסים בגלל של רעי כי כן זנתה ואהבה עמהם ר"ל הרבתה מעלי ותמשך לפסילי אשור בראותה מרבית הצלחתם וכמו שתחשק כן עשתה ועבדה לפסיליהם: (ח) ואת תזנותיה ממצרים. חשק הזנות שהיה לה ממצרים לא עזבה כי בני מצרים שכבו עמה בנעוריה בדרך חיבה והמה מעכו וכתשו דדיה בעודה בתולה ולכן נתקע אהבתם בלבה וגם הם שפכו תאות זמתם עליה מאז ולכן לא עזבה אותם ר"ל שלא עזבה פסילי מצרים על כי הורגלה בהם מאז: (ט) נתתיה. מסרתי אותה ביד מאהביה ולתוספת ביאור אמר ביד בני אשור אשר חשקה להם: (י) המה. עם כי היו אוהבים עכ"ז עשו בה משפט וגלו ערותה והוא הקלון שעושים לאשה זונה שמפשיטים בגדיה ומוליכים אותה ערומה בפני הבריות: לקחו. בשבי: ותהי שם לנשים. הדבר הזה היה תועלת להיות שם ופרסום לנשים לבל יעשו כמעשיה וגם היה תועלת לעשות בה משפט הגמול הראוי ור"ל המקום מסרה ביד אשור ובזזוה וחללו את כבודה ומתחלה לקחו בניה ובנותיה והם בני גד ובני ראובן שגלו תחלה ואח"כ זבולון ונפתלי שגלו אחריהם ואחר זה גלו את שומרון ראש המלוכה הנקראת בשם אהלה ועשה לה כזאת למען יוסר יהודה ולמען תשלום שכר גמול עון: (יא) ותרא. ראתה את כל הרעה הבאה על אחותה אהלה ולא לקחה מוסר

את כל הרעה אשר בא לאחות' על זנותיה ולא יראה : ותשחת עגבתה. מאותה עפ"ל בלע"ז : (יב) אל בני אשור עגבה. זה אחז ששלח אל מלך אשור לעזרה (שם) : (יד) ותוסף אל תזנותיה. להתאוות לכשדים שלא ראתה אותם אלא דמותם : מחוקה על הקיר בששר. כזאת לא עשתה אחותה : צלמי כשדים. דמות אנשי כשדים שמצוין בלבושיהון : בששר. מיני צבע : (טו) חגורי אזור. כן דרך לבושי כשדים : סרוחי טבולים. יתירי כובעים גדולים ומנח' סרים כמו ויטבלו הכתונ' בדם (בראשית לז) ופתרון סרוחי טבולי' כן הוא סרח העודף (שמו' כו) מן המלבשת לגובה. טבולים אין לו דמיון ופתרונו לפי הענין וכן ת"י מחתין קולסין : שלישים. גבורים : (טז) למראה עיניה. בשביל שראתה דמות צורתן : (יז) ויבאו אליה בני בבל למשכב דודים. כרתו יחד ברית ואומר אני שזה נאמר על חזקיה ששמח על מלאכי מרודך בלאדן (ישעיה לט) והאכילן על שלחנו והראם את כל בית נכותה ודוגמא שאמר הנביא אנשי מחוקה על הקיר לפי שמארץ רחוקה באו ולא היו בני כשדים רגילים אצלם כמו שנאמר שם מארץ רחוקה באה אלי ובשביל ראות פניהם פעם אחת נתחבבו עליו והקפיד הקב"ה על הדבר כמה שנאמר הנה ימים באים ונשא את כל אשר בביתך וגו' (שם) (ובדברי הימים ב לב) ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף גדול וגומר : ותקע נפשה מהם. שמרד בהם יהויקים וצדקיהו. ותקע אשלוקי"ר

עגבתה ממנה ואת תזנותיה מזנוני
אחותה : יב אל בני אשור עגבה
פחות וסגנים קרבים לבשי מכלול
פרשים רכבי סוסים בחורי חמד
כלם : יג וארא כי נטמאה דרך אחד
לשתיהן : יד ותוסף אל תזנותיה
ותרא אנשי מחקה על הקיר צלמי
כשדיים חקקים בששר : טו חגורי
אזור במתניהם סרוחי טבולים
בראשיהם מראה שלישים כלם
דמות בני בבל כשדים ארץ
מולדתם : טז ותעגב עליהם למראה
עיניה ותשלח מלאכים אליהם
כשדימה : יז ויבאו אליה בני בבל
למשכב דדים ויטמאו אותה
בתזנותם ותטמא בם ותקע נפשה
מהם : יח ותגל תזנותיה ותגל את
ערותה ותקע נפשי מעליה כאשר
נקעה נפשי מעל אחותה : יט ותרבה

מנה וית טעותהא מטעות
אחתה : יב בתר בני אתור
אתרעיאת למטעי שלטונין
ומורנין קריבין לבושי גמר
ופרשין רכבי סוסון עולימי
חמדתא כולהון : יג וגלי קדמי
ארי אסתאבת אורחא חדא
שוי לתרתיהן : יד ואוסיפת
על טעותה וחזת גברין מציירין
על כתלא צלמי כסדאי
מציירין בסממניא : טו אסירין
זרזין בחרציהון מחתין קולסין
ברישיהון חיזו גברין כולהון
דמות בני בבל מדינת כסדאי
ארע ילדותהון : טז ואתרעיאת
למטעי בתריהון בתר חיזו
עינהא ושלחת אזגדין לותהון
למדינת ארע כסדאי : יז ואתו
לותה בני בבל למעבד רחמי
וסאיבו יתה בטעותהון
ואסתאבת בהון עד דקצת
נפשה בהון : יח ואתגליאת
בהתתה ואתחזי קלנה ורחיק
מימרי יתה כמא דרחיק
מימרי ית אחתה : יט ואסגיאת

ותסף ה' ר"פ בקריאה וסי' ותסף ללדת את אחיו את הבל • ותסף עוד ותלד בן • הלין ב' קדמא חסר • ותוסף המלחמת • ותוסף אל תזנותיה. ותוסף אסתר ותדבר לפני • ג' בתראי ס"ל : למראה ד' בקריא' ב' צרי וב' סגול וסימ' ויצמח ה' אלהים מן האדמה • ויבאו אל גלילות הירדן • אילין ב' קדמאי סגול • ותריחו ביראת ה' • ותעגבת עליהם למראה עינית • צרי :

רדק

כתחלתיה לא נתנעם בעבור זה תלבשות במלכי אומות העולם וללמוד מעשיהם אלא שהשחיתה עגבתה ממנה כמו שאמר ירמיהו לדקה נפשה משובה ישראל מבוגדה יהודה : מזנוני אחותה. נכפל בו עי"ן הפעל כמו הגיגי מן הגה כן זנוני מן זנה : (יב) אל בני אשור עגבה. כבר פירשנו הענין למעלה מה שפעם אחז : קרובים. פירשנוהו : לבוש מכלול. בכל מיני לבושים נאים והוא כולל מה שפרש למעלה תכלת ועוד דברים רבים אחרים כמו ארגמן ושני וכרמל : (יג) וארא. שהם וארא נמשך וכא עד ותקע נפשי מעליה : (יד) ותוסף אל תזנותיה. כמו על ועוד הוסיפה על הגלולים שעבדה : ותרא אנשי מחקה. כלומר ראתה לחקות ולצייר אנשים בקיר והם צלמי כשדים ומרוב חשקה בהם ובלבושיהם ובמעשיהם ציירה גם אותם על הקיר נראותם תמיד כי אמרה להתערב עמהם במעשה עבודתם ובאלהיהם כי כל מעשיהם ומעשיהם ישרו בעיניה וזהו שאמר הכתוב ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם : אנשי. כמו אנשים וכא בסימן רבוי אחד וכן מאנשי כתרים חלוני שקופים והדומים להם ואם הענין הוא מה שאמר למעלה בנבואת הבנה שפבית וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב סביב כמו שפירשתי שם : כשדיים. כתוב בשני יודי"ן כמו אלה העבריים וקרי כשדים ביו"ד אחד על הרוב : חקקים בששר. דמותם חקוק על הקיר בסמנים שמציירין בהם וששר הוא שם כלל הסמנין ההם וכן תרגם יונתן מציירין בסממניא ועוד מפרש ששר שם אחד מן הסמנים שקורין מיני"ו בלע"ז : (טו) חגורי אזור במתניהם. חגורי כתואר והוא תאר ספר הכוונת מלבושיהם שראית במיניהם יפים והוא שהיו חגורים במתניהם מה שאין עושין כן בני ארץ ישראל ושכתו מנהגם על מנהג עצמם וכן מצאנו מדברי רבותינו ז"ל כי בני בבל מנהגם לחגור אזור במתניהם שאמרו בפרק יציאות השבת אליבא דאביי סתמא אבינא כי אמר משיחול ידיה ורבי חנינא אמר משיתיר חגורו ולא פליגי הא לן והא להו פירוש לבני בבל משיתיר חגורו לבני ארץ ישראל משישול ידיו ועוד אמרו הני תמראי בבלאי למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא ליה המייניה לא מטרחינן ליה משמע כי בני בבל היו חוגרין אזור במתניהם : סרוחי טבולים בראשיהם. טבולים אומר על הציפים הצבועים במיני צבעונים טבולים רוצה לומר טבולים בצבע כמו ויטבלו את הכתנת בדם וכא בחסרון המתואר כמו כמדר הקטנות ומאכלו בריאה והדומים להם אמר כי בני בבל מצימים בראשיהם ציפים לבושים ואותם הציפים הם עודפים ותלוים להם מאחוריהם ולא כן מנהג בני ארץ ישראל וסרוחי רוצה לומר עודפים ויתרים כמו וסרח העודף אצי היריעה העודפת סרח ופלם סרוחי טבלת עליהם או כי הם סרוחים מצד הציפים הטבולים שהם סרוחים על דרך כאלה נובלת עליה שהיא נקראת נובלת מצד עליה שהם נובלים וכן קרופי בגדים מגלחי זקן והדומים להם : מראה שלישים כלם. כמו ושלישים על כלו גדולים ונכבדים כלומר כלם יש להם מראה שרים ונכבדים בהנהגותם בלבושיהם ובדרכיהם : דמות בני בבל. כן הוא דמות בני בבל שהם כשדים : ארץ מולדתם. והמנהג הזה בהם נוהגים הוא מנהג ארץ מולדתם מקדם לא שלקחו אותו המנהג מעם אחר כמו שהומדים ישר' ולא בעיניהם מנהגם ממנהג עצמם : (טז) ותעגב. כתיב ותעגבה קרי כתוספת ה"א כיון שראתה אותם עגבה עליהם וזהו שאמר למראה עיניה : ותשלח מלאכים אליהם כשדימה. שלחה אליהם שיהיו רגילים אצלה וכן עשו ובמעשיהם שיהיו עמים במנהג אחד : (יז) ויבאו אליה בני בבל. למשכב דודים להתערב עמהם בעבודת אליליהם ויטמאו אותה. למדים דרכי עכו"ם שלהם : ותקע נפשה מהם. כמו ותקע כף ירך יעקב ענין הסרת הדבר ממקומו ופרשו קטע וענין זה המרד שמרד יהויקים במלך בבל וכן צדקיהו : (יח) ותגל תזנותיה. כי נודע לכל כי זנתה אחרי אלהים אחרים : ותגל את ערותה. וזהו שבוז לצדקיהו את האלה אשר השביעו מלך בבל באלהים : ותקע נפשי מעליה. כלומר סלקתי שכינתי ממנה שהשיב השקר למלך בבל אויביה ויחריב העיר ויגלה העם כמו שעשה לשמרון : (יט) ותרב'. לזכר את ימי נעוריה. כל כך הרבת' מעשים עד שזוכר לה כאלו יעברך את פרעום

מצודת דוד

מוסר והשחיתה בדבר עון וחשקה יותר ממנה ולא דבר הזנות השחיתה יותר מזנוני אחותה : (יב) אל בני אשור. חשקה אל בני אשור על כי היו פחות וסגנים וכאלו היו קרובים אליה : לבושי מכלול. ועל כי היו מלובשים במלבושים הכלולים בכל מיני יופי והיו פרשים ולתוספת ביאור אמר רוכבי סוסים וכולם היו בחורי חמד לזה חשקה להם : (יג) וארא. ראיתי כמו שחשקה להם כן זינתה בפועל ונטמאת ודרך אחד לשתיהן כמו שעשתה אהלה כן עשתה אהליבה ר"ל גם היא חשקה לפסילי אשור בעבור מרבית הצלחתם וכמו שחשקה כן עבדה להם : (יד) ותוסף. עוד הוסיפה על תזנותיה לחשוק למי שלא ראתה בעיניה ורק כשראתה אנשים חקוקים על הקיר צלמי אנשי כשדים מצויירים בצבע הששר : (טו) חגורי אזור. כאלו חגורים על מתניהם באזור וכאלו בראשיהם מצנפות גדולות שדפות ותלוות מאחוריהם והמה היו טבולים וצרוים במי צבעונים : מראה שלישים כולם. כל צלמי הכשדים היה במראה שרים ומושלים : דמות. זה היה דמות בני בבל היושבים בכשדים ארץ מולדתם : (טז) ותעגב. חשקה להם בעבור מראה עיניה שראתה יופי צלמי צורתם ומלבושיהם : ותשלח וגו'. שיבואו לזנות עמה : (יז) למשכב דודים. לשכוב עמה בדרך אהבה וחיבה וטמאו אותה במשכב הזנות : ותטמא בם. וכאשר נטמאה בם נמשכה אחריהם וסרה מעצמה ורצונה מסבת האהבה להם רצה לומר מגודל האהבה לא נשאר בה רצון כי הכל עשתה כפי רצונם : (יח) ותגל. וכאשר גלתה אותה לעשות בפרסום וגלתה את בשר ערותה להלהיב חשק מנאפיה : ותקע. אז סרה נפשי ורצוני מעליה והיתה שנואה בעיני כמו שהסרתה נפשי מעל אחותה אהלה ושנאתיה ור"ל כששמעה הצלחת הכשדים ומרבית כוכבם שלחה אליהם מלאכים לקבל פסיליהם לאלוה ומאוד נמשכה אחריהם ובעבור זה סרה נפשי ממנה כמו שסרה מאהלה : (יט) ותרבה. והיא הרבתה עוד תזנותיה

מצודת ציון

(יב) מכלול. מל' כל ור"ל כלול בכל היופי וכן מכלל יופי (תהלים נ) : (יד) אנשי. כמו אנשים : מחוקה. מל' חקיקה וציור : הקיר. הכותל : צלמי. דמות וצורה : בששר. שם מין צבע חשוב וכן ומשוח בששר (ירמיה כב) : (טו) אזור. חגורה : סרוחי. ענין עודף ויתרון כמו וסרח העודף (שמות כו) : טבולים. מל' טבילה ר"ל צבועים : שלישים. שרים כמו ומבחר שלישיו (שם טו) : (יז) דודים. ענין אהבה וחבה : ותקע. ענין הסרה כמו ותקע כף ירך יעקב (בראשית לב) : נפשה. ענין רצון כמו אם יש את נפשכם (שם כג) : (יח) ותגל. מל' גלוי : (כ) על פלגשיהם. כמו אל פלגשיהם : בשר. כן נקרא אבר המשגל וכן כי יהיה זב מבשרו (ויקרא טו) : וזרמת. מרוצת המים יקרא זרם כמו

רד"ק

הרעות שעשתה בימי נעוריה במצרי' : (כ) ותעגבה על פלגשיהם . פירשו המפרשים פלגשים עבדיהם כי פילגשים במקום כזה אנשים לא נשים דורש על זה אשר בשר חמורים בשרם שהוא כנוי לאבר האיש כמו רך בשרו את זונו או שחתים בשרו מזונו שהוא כנוי והנכון בעיני שהוא כמשמעו ופירוש על כמו עם וכמוהו ויבאו האנשים על הנשים והדומים לו אמר כל כך חשקה בהם עד שנדמתה להם כמו פלגשיהם לא נשותיהם ולענין זה טעם דעת המתרג' שתרגם ואתרעיאת למהוי שמושא לכון ; בשי"ת בקלת נוסחאות פי' שמושא להם ובקלת נוסחאות שמשא כמו שפחה : אשר בשר חמורים בשרם . טעמו על הפילגשים כי גם ערות הנקבה מכונה בלשון בשר כמו דמשיהם זובם בבשרם או טעמו על המצריים ועל הכשדים ועל זה המשל אמר וזרמת סוסים זרמתם כטוי לזרע היוצא כזרם מים היוצא בכח ודמה מרוצם לחמורים שהם גדולי בשר ודמה אותם לסוסים שהם שטופים בזמה יותר מאשר הבהמות ואמר שהמשל הזה לגנאי שהמצריים מכוערים במעשיהם ואף על פי כן חשקה בהם ולמדה את מעשיהם המעשים המכוערים והמתועבים שבמעשיהם וזהו משל פלגשיהם ואף על פי שזכר זנות מצרים בתחילת הענין זכר אותו גם כן בסוף הענין לפי שהיא היתה תחילת זנותם והיא היתה סבת זנותם בכל המינים שזנו וזהו שאמר ותפקדי זכרת הזנות שזנית במצרים והשבת אותם ג"כ בארצך לזנות אחרי אלהים אחרים : (כא) בעשו' ממצרים . זה לבדו מן הקל כענין עשוי והענין הוא מפורש למעלה ופירוש למען שדי נעוריך בעבור מעיכת שדיך שערב לך או זכרת עתה לעשות זמה וזנות גם אתה : (כב) לכן . הנני מעיר את מאהביך עליך . שהיו מאהביך מתחלה : את אשר נקעה נפשך מהם . שמרדת בהם ונקעה פרשו קצה והוא בפלס והתהפך ונפסק או שרשו נקע : (כג) בני בבל וכל כשדים . משאר מדינות בבל : פקוד ושוע וקוע . שמות שאר לשרים המוכרים בהם בספר ירמיה נבוזראדן נבושזבן שראצר רב מגו שאר הנזכרים שם פקוד כמו פקיד וכן שוע שם לנדיב גדול וכן קוע שם שאר לשר גדול אף על פי שלא מצאנו לו חבר במקרא ויונתן לא תרגם כענין אחר אלא אמר פקודאי ושועאי וקועאי : כל בני אשור אותם . פי' כאו אותם אותם כמו אתם וכן ואדבר אותך כמו אתך וכן וגם סיסב אין אותם אולי פ' אותי והדומים להם : וקרואים . כמו קרואי העדה ותרגם יונתן זמנין : (כד) ובאו עליך הצן . שם לאחד ממיני המרכבות או לאחד מכלי הזין ואין לו חבר במקרא ואפשר שהוא שם לכלל כלי הזין וכן תרגם יונתן וייתון עלך במאני זינא ברתיכין וגלגלין ואדוני אבי ז"ל פירש כמו חוצן בחי"ת מן והביאו בניך בחוצן שפירושו זרוע והחיל יקרא זרוע כמו וזרועות הנגב שפירושו חיילותיו : צנה ומגן וקובע ישימו עליך סביב . כתרגומו מזויינין בעגילין וקולסין ימנון עלך וקובע בקו"ף ומלרע ועניינו ידוע שהוא כלי מגן על הראש : ונתתי לפניהם משפט להחריבך : ושפטוך במשפטיהם . את אשר הסבת מנהגם ומשפטיהם לפיכך אתן אותך בידם שישפטוך כמו שמנהגם לשפוט המורד והפושע והמשפט הוא שתחת כני לדקיהו לעיניו וגם כל שרי יהודה שחטו ואת עיני לדקיהו עור : (כה) ונתתי קנאתי בך . על ידיהם אתן קנאתי והמתי בך : ועשו אותך בחימה . יעשו עמך נקמה

תרגום

ית טעותהא לאדכרא ית יומין
דמלקדמין דטעת בהון כד
הות בארעא דמצרים:
כ ואתרעיאת למהוי שמוטא
להון דבסר חמרין בסריהון
וצחנת סוסן צחנתהון:
כא ואדכרת ית חובי עצת
חטאך דמלקדמין במעבדיך
ממצרים רחימו בדיל חטאי
ינקותיך: כב בכן אהליבה
כדנן אמר יי אלהים הא אנא
מיתי בגלי ית רחימך עלך
ית דקצת נפשך בהון
ואיתינון עלך מסחור סחור:
כג בני בבל וכל כסדאי פקודאי
ושועאי וקועאי כל בני אתור
עמהון עולימי חמדתא
שלטונין וטורנין כולהון גברין
מזמנין רכבי סוסון כולהון:
כד וייתון עלך במאני זינא
ברתיכין וגלגלין ומשרית
עממין דמזינין בעגילין וקולסין
ימנון עלך סחור סחור ואתן
קדמיהון פורענות דינין
ויתפרעון מניך בנימוסיהון:
כה ואתן פורענותי ביך
ויתפרעון מניך ברגז רברביך
ויקיריך יגלון ועמיך בחרבא יתקטלון ואינון בנך ובנתך ישבון ושפר ארעיך יתוקד

יחזקאל כג

את־תזנותיה לזכר את־ימי נעוריה
אשר זנתה בארץ מצרים: כ ותעגבה
על פלגשיהם אשר בשר־חמורים
בשרם וזרמת סוסים זרמתם:
כא ותפקדי את זמת נעוריך בעשות
ממצרים דדיך למען שדי נעוריך:
כב לכן אהליבה כה־אמר אדני
יהוה הנני מעיר את־מאהביך
עליך את אשר־נקעה נפשך מהם
והבאתים עליך מסביב: כג בני
בבל וכל־כשדים פקוד ושוע וקוע
כל־בני אשור אותם בחורי חמד
פחות וסגנים כלם שלשים וקרואים
רכבי סוסים כלם: כד ובאו עליך הצן
רכב וגלגל ובקהל עמים צנה ומגן
וקובע ישימו עליך סביב ונתתי
לפניהם משפט ושפטוך
במשפטיהם: כה ונתתי קנאתי
בך ועשו אותך בחמה אפך ואזניך
יסירו ואחריתך בחרב תפול המה
בניך ובנתיך יקחו ואחריתך תאכל
באש:

רש"י

אשלוקי"ר בלע"ז . ותקעו כמו (בראשית לב) ותקע . כף ירך יעקב : הוקעם לשון חבור ותקועת עץ בארץ הוא וכן בהתלפו מן הארץ יפול בו ל' קציה כאשר תאמר ותרע שרשיו (תהלים ב) לשון קליפה וככל חבואתי תגרע לשון עקור וכן בסעיפיה פוריה (ישעיה י) ל' ענפים ומסעף פארה (שם י) לשון קוצץ ענפי העץ ופארותיו :

(יט) לזכור את ימי נעוריה . עלתה על לבה תאות בני מצרים שאלת לדקיהו אליהם שנאמר (לעיל יז) וימרד בו לשלוח מלאכיו מצרים :

(כ) ותעגבה על פלגשיהם . על פלגשות' להיות להם לפלגש : אשר בשר חמורים . אבר תשמיש : וזרמת סוסים . לשון רבוי תשמיש שמרבים תשמיש יותר משאר כל הזכרים שבבהמה : זרמתם . קלוח הזרע כמו זרם מים עבר (חבקוק ג) : (כא) ותפקדי . ותזכרי : בעשות . לשון כבישה : (כב) את מאהביך . את הכשדים אשר ערבו על חזקיהו : את אשר נקעה נפשך מהם . אשר מרד לדקיהו ונאלם ומרד בהם : (כג) פקוד ושוע וקוע . ת"י שם מדינות ומקרא מסייעו (בספר ירמיה נ) על הארץ מרתים עלה עליה ועל יושבי פקוד . והפותרים אומרים ל' פקודים ושרים ושלטונים : וקרואים . שמוג"ן בלע"ז : (כד) הצן . פירוש דונש אחד מכלי המלחמה הוא ואני אומר לשון הקשות מעטים כמו ולנינים בצדיכם (במדבר לג) ולמשיר"ן מקפוכן . הכן מגמם פירשו כמו לנה וסוחרה אמתו (תהלים צא) ואין דונש מודה לו והתרגום שתרגם וייתון עלך במאני זיינא מסייע לדונש . הוצן כמו בהוצן ויש משמע הוצן כמו חוצן מן והביאו בניך בחוצן (ישעיה מט) שפירושו זרוע וכן ובאו עליך הוצן (כאן) ועניינו חיל כמו וזרועות הנגב (דניאל י"א) שפירושו וחיילות הנגב : ונתתי לפניהם משפט . מה שאלי לשפוט אעשה אותם שלוחי לעשות המשפט : במשפטיהם . משפט שלא כתבתי בתורתי והוא ממשפטי נימוסיהם ואיזה זה זה סימוי עינים ששחטו את עיני לדקיהו : (כה) אפך ואזניך . הם הפארת הפרצוף ולשם המשיל הכהונה והמלכות : ואחריתך שאר העם : ואחריתך תאכל באש . ושאר ארעיך שכן אחריות ליושבליהם לפרנסה :

חמורים ו' מ"ל וסימ' נמסר בספר שופטים סימן י"ם : פקיד ח' מ"ל בליש' בקריאה וסי' ועל יושבי פקיד . בני בבל וכל כשדים . לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה . יזכור עונם יפקוד חטאתם . על הרעים חרה אפי ועל העתודים אפקוד : תפול ח' מ"ל בקריאה וסימן ואחריתך בחרב תפול . ונטשתיך המדברה על הרי ישראל תפול אתה וכל אגפיך . על פני השדה תפול . וכל חומה לארץ תפול . כתפי משכמה תפול . כשתפול עליהם פתאום . כי נפול תפול לפניו . וכל קהלת ומשלי דכוו' מ"ל במ"ג חסר וסימן וברשעתו יפל רשע . באין תחבולות יפל עם . מלוך רשע יפל ברע :

תולדות אהרן בשר חמורים . ברכות כה נח שבת קנ יבמות לה ערכין יט נדה מה . בעשות מצרים . נדה מה :

מצודת ציון

כמו כזרם מים (ישעיה כח) : (כא) ותפקדי . ענין זכרון כמו מימים רבים תפקד (לקמן לח) : בעשות . ענין מעיכה וכתישה כמשמעו שיד : (כב) מעיר . מלשון התעוררות : נקעה . פרשה : נפשך . רצונך : (כג) פקוד וגו' . שמות עיירות בבבל : אותם . עמהם : פחות וסגנים . מין שררה עליונים . שרים ומושלים : וקרואים . ר"ל גדולים נקראים לכל דבר חשיבות וכן נשיאי עדה קריאי מועד (במדבר טז) : (כד) הוצן . ת"י במאני זיינא : צנה ומגן . שם כלי מלחמה עשויים להציל ולהגן ממכת חרב וחנית : וקובע . היא כלי מגן על הראש כמו וקובע נחשת על ראשו (ש"א יז) : (כה) קנאתי . ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : אפך . הוא החוטם : (כו) והפשיטוך . ענין

מצודת דוד

לזכור את הטעם בימי נעוריה אשר זנתה בארץ מצרים : (כ) ותעגבה . חשקה אל פלגשותם להיות להם לפלגש המוכנת למשכב המשגל : אשר וגו' . על אשר אבר המשמיש שלהם גדול כשל חמור וזרמת הזרע שלהם מרובה כשל סוסים ולכך זונה מופלגת בתאוה : (כא) ותפקדי . זכרת את הזמה שעשית בנעוריך בעת שהיו דדיך מעוכים וכתושים במשמוש היד מבני מצרים : למען שדי נעוריך . למען השדיים שהיו מעוכים בידם בימי נעוריך לכן חשקה עוד בהם והפל הדבר במ"ש ור"ל שעבדה גם אלהי מצרים וזכרה מה שהורגלה בהם מאז : [כב] הנני מעיר וגו' . אעיר עליך לבוא מאהביך את אשר נמשכת אחריהם ובהם רצונך מעולם מסבת האהבה להם ולא נשאר בך רצון כי הכל עשית כפי רצונם : והבאתים . אותם אביא עליך להלחם בך בכל סביבך : [כג] בני בבל וגו' . עכשיו יפרש מי הם הבאים : אותם . יבואו עמהם : [כד] הוצן . בהוצן והוא שם כללי לכל כלי המלחמה : רכב וגלגל . ברכב ובגלגל הם אופני הרכב : ישימו עליך . ר"ל את אלה ישימו על עצמם לבוא עליך מסביב : ונתתי . אמסור בידם המשפט והם ישפטו אותך כמשפטיהם שיעשו בך כאלו הם שלוחים לעשות משפט : [כה] ונתתי קנאתי בך . אתן בך כעסי ויעשו עמך משפט בחמה

נקמה בחימה : אפך ואזניך יסירו • זה המשפט יעשו אותו לאשה מתה תחת בעלה שיסירו ממנה הלוזים והאפים שהם הנזמים והם הדרת פנים וכן למי שרוצים לפגוע בתואם יסירו ממנו השחורים והאזנים והעינים וזה משל למלכות ולכהונה שהוסר ממנה • אפך הוא משל למלך כמו אפך כמגדל הלבנון שהוא משל למלך כי המלך הוא גבה ורם על כל העם וכן האף שהוא גבוה על הפנים והאזן הוא הכהן המשמיע קול לאזנים כבואו אל הקדש בפעמוני הזהב ותרגם יונתן ואפך ואזניך יסירו רברבך ויקירך יגלון : ואחריתך בחרב תפול . תרגם יונתן ושאריך בחרבא יתקטלון נראה כי דעתו היה לפרש ואחריתך שהוא כנגד הראש שהוא שוכר והם הגדולים נקראים ראש העם יקרא אחרית שהוא כנגד הראש כמו שאמר טוב אחרית דבר מראשיתו כי הגדול הוא ראשית ותחילה לעם יוצא ובא לפניהם : המה בניך ובנותיך יקחו . יקחו אותם לעבדים וישבו אותם על דרך שנאמר גם בניו פלטים ובנותיו בשבים ופי' פלטים מחרב כי הרוב לא יהרג שהוא הקטנים והקטנות אלא ישבה אותם לגדלם עמו לעבדים ולשפחות : ואחריתך תאכל באש . אמר אחריתך על הבתים שנשארי' אחרי האדם במותו וכן כתו' ואת כל בתי ירושל' ואת כל בית גדול שרף באש ופי' ואחריתך ובפר ארפיך : (כו) והפשיטוך את בגדיך ולקחו כלי תפארתך . אפשר שזה נאמר על בגדי כהונה ועל כלי בית המקדש או הא' על כל שלל העיר בין בבית המקדש בין בשאר הבתים : (כז) והשבתי זמתך ממך . כי מיום שגלו לא עבדו עכו"ם : (כח) כי כה אמר ה' הנני נותנך . הנו"ן בקמץ לנקבה ומשפטו בצירי אלא הוא כמו שכתבנו כי המדבר כנגד הכנסה מדבר פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה והנה הענין הזה עוד לחזק : (כט) ועשו . ערום ועריה . בערום ובעריה כפי' הודע את ירושלם כתבנו פירושו : זנוניך . ואמר זנון מן זנה בכפל עי"ן הפעל כמו הגיגי מן הגה : (ל) עשה אלה לך . מקור כלומר אלה שיעשה לך במוכה עונותך הוא בזנותיך . עשה כתוב ומקור בשקל בהמתיך : (לא) בדרך . תבואר הוא : (לב) כה אמר . תהיה . פי' הכוס תהי' לצחוק וללעג פי' שהעכו"ם ישחקו וילעגו על רוב הפורענות הבא עליך : מרבה להכיל . תאר לכוס שהיא רבה להכיל ולהחזיק יין תרעלה רב : (לג) שכרון ויגון תמלאי . אותו השכרון הוא היגון שתמלאי ממנו כי הכוס והיין הוא משל על הצרות : (לד) ושתית אותה ומצית . תשתי אותה הכוס כלה עד השמרים שבתוכה : ואת חרשיה תגרמי . ולא עוד אלא שחרשיה תגרמי אחרי שתמצה אות' תשברי הכוס בשיניך לגמות חרשיה והמשיל הענין לכוס חרס לפי שבגלה שיין בתוך החרס ואמר חרשיה ל' רבים כי כשנשבר יהיו חלקים רבים : תגרמי . מלה מושאלת מן ועצמותיהם יגרם שפירושו שבירת העצמים ר"ל ולמוץ אותם כמו תגרם שהוא שבירת הגרם כן תגרמי יגרם שבירת הגרמים כי העצם נקרא גם כן גרם כמ"ש שהבר גרם גרמיו כמטיל ברזל וכן תרגום עצם גרמא וכן אמר לשבירת החרשים בלשון תגרמי : ושדיך תנתקי . שתקרי שדיך בשתיית יין התרעלה וא"י ובשדיך תתלשי והמשל הזה הוא שיעדם עליהם צרות עד כלותם כליון חרוץ משל ושדיך תנתקי היא על בטול התורות בגלות כי השדים משל לתורה שבכתב ותורה שבעל פה כמו שכתבנו בפרשת הודע ובגלות בבל ראינו שבכו התורה ובטלו אותה כמו שפירשנו שנשאו נשים נכריות וחללו את השבת ודברים אחרים שלא נכתבו ואף הל' שכחו : (לה) לכן כה אמר ה' . אחרי גוך . כאדם המשליך דבר אחרי גוו שלא יראנו ולא יזכרנו וגם את שאי זמתך עונש

בָּאֵשׁ׃ כו וְהִפְשִׁיטוּךְ אֶת־בְּגָדָיִךְ
וְלָקְחוּ כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ׃ כז וְהִשְׁבַּתִּי
זִמָּתֵךְ מִמֵּךְ וְאֶת־זְנוּתֵךְ מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם וְלֹא־תִשְׂאִי עֵינַיִךְ אֲלֵיהֶם
וּמִצְרַיִם לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד׃ כח כִּי
כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי נֹתְנָךְ בְּיַד
אֲשֶׁר שָׂנֵאת בְּיַד אֲשֶׁר־נָקְעָה נַפְשֵׁךְ
מֵהֶם׃ כט וְעָשׂוּ אוֹתָךְ בְּשִׂנְאָה וְלָקְחוּ
כָּל־יְגִיעֵךְ וַעֲזָבוּךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה וְנִגְלָה
עֶרְוַת זְנוּנַיִךְ וְזִמָּתֵךְ וְתַזְנוּתָיִךְ׃
ל עָשֹׂה אֵלֶּה לָךְ בִּזְנוֹתֵךְ אַחֲרֵי גוֹיִם
עַל אֲשֶׁר־נִטְמֵאת בְּגִלּוּלֵיהֶם׃
לא בְּדֶרֶךְ אֲחוֹתֵךְ הָלָכְתְּ וְנָתַתִּי
כוֹסָהּ בְּיָדֵךְ׃ לב כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
כּוֹס אֲחוֹתֵךְ תִּשְׁתִּי הָעֲמֻקָּה וְהָרְחָבָה
תִּהְיֶה לִצְחֹק וּלְלַעַג מִרְבָּה לְהָכִיל׃
לג שִׁכָּרוֹן וְיָגוֹן תִּמָּלֵאִי כּוֹס שַׁמָּה
וּשְׁמָמָה כּוֹס אֲחוֹתֵךְ שֹׁמְרוֹן׃
לד וְשָׁתִית אוֹתָהּ וּמָצִית וְאֶת־חֲרָשֶׂיהָ
תְּגָרֵמִי וְשָׁדַיִךְ תְּנַתֵּקִי כִּי אֲנִי
דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃
לה לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן
שָׁכַחַתְּ אוֹתִי וַתַּשְׁלִיכִי אוֹתִי אַחֲרֵי
גַוֵּךְ וְגַם־אַתְּ שְׂאִי זִמָּתֵךְ וְאֶת־
תַּזְנוּתָיִךְ׃

בנורא : כו וישלחונך לבושי
יקריך ויסבון מאני
תושבחתיך : כז ואבטל חובי
עצת חטאך מניך וית פולחן
טעותיך דהות עמיך כד הוית
בארעא דמצרים ולא תזקפין
עיניך להון וטעות מצראי לא
תדכרין עוד : כח ארי כדנן
אמר יי אלהים הא אנא מסר
ליך ביד דסנית ביד דקצת
נפשיך בהון : כט ויתפרעון
מניך בדבבו ויסבון ית כל
ליאותיך וישבקוניך מטלטלא
ושביקא ותתגלי בהתת
טעותיך וחובי עצת חטאך
וזנותיך : ל חוביך גרמו אלין
ליך כדטעית בתר עממיא
ואסתאבת בפולחן טעותהון :
לא באורח אחתיך הליכת
ואתן כס פורענותה בידיך :
לב כדנן אמר יי אלהים כס
פורענות אחתיך תשתין
תקיפא וחסינתא תהין לחוך
ולליצב מסגי עקא דתיתי
עלך : לג הא כרויא ודחן
תתמלין כס צדו ואשתממו
כס פורענות אחתיך שמרון :
לד ותשתין יתה ותגמרין וית
פורענותהא תקבלין ובסריך
תתלשין ארי אנא גזרית
במימרי אמר יי אלהים :
לה בכן כדנן אמר יי אלהים
חלף דשבקת פולחני וארחיקת דחלתי מקבל עינך ואף את קבילי חובי עיצת חטאך

(כו) את בגדיך . בגדי כהונה : (כח) אשר שנאתי . כשדים שמרדת בהם : (ל) עשה אלה . לשון פעול פייש"ם בלע"ז : (לב) מרבה להכיל . יתירה מלהכיל כמו מלסבול : (לג) ושממה . תמהון : (לד) ומצית . לשון מוצץ עד התמצית איסוגרא"ש בלע"ז : ואת חרשיה . דומה כוס המשקה פורענות לישראל לכלי חרס שמשנשבר אין לו תקנה כך משבאה הפורענות ונשבר הכוס לא ישוב להשקותה עוד ובשהוא מדבר בהשקאות הטובות קרא אותו זהב שנאמר כוס זהב בבל ביד ה' משכרת כל הארץ (ירמיה נ) : ואת חרשיה תגרמי כמו ועצמותיהם יגרם (במדבר כד) לא גרמו לבקר (צפניה ג) . רונייר בלע"ז נורר בשיניו את סביבות העצם או החרש לגרום מעליו בשר הדבוק בו ומנתק חברו לשון שבירה וגם כן פתר ועצמותיהם יגרם וכן לא גרמו לבקר : (לה) אחרי גוך . אחרי גוכי

והשבתי י"ג וסימניהון נמסר בריש סיפרא סוף סימן ז' : עשו ד' כתיב וי"ו וסימ' נמסר בירמיה סימ' כ"ב : וללעג ל' כה אמר אדני ה' כוס אחותך • וללאת ל' השרה אל צאנו • וללבן ל' שתי בנות • וללחם ל' המערכת ולעלת • וללוי ל' אמר תומך ואוריך • וללמר ל' כי עזרא הכין לבבו : להן י"ד וסימ' הנה נא לי שתי בנות • וישב יצחק ויחפר ב' בו • ויאמר להן ראה אני את פני אביכן • ויקרא מלך מצרים למילדות • כן בנות צלפחד תניינא דפסוק • המה עולים במעלת העיר • והוא הפיל להן גורל • ויאמר אלי בן אדם התשפוט • והקמתי עליהם רעה אחד • כי משלשת הנה • ויאמר ראיתי את כל ישראל נפצים דד"ה • אך לא בעי ישלח ידיתן ה' לכם ומצאן

מצודת דוד

בחמה ויסירו ממך אפך ואזניך כדרך משפט הזונות בכדי לנוולה : ואחריתך . סוף הפרלוף ושאריתו תפול בחרב : יקחו . בשבי : ואחריתך . על הבתים והשדות יאמר הנשארים אחרי מות האדם : (כו) והפשיטוך וגו' . כדרך שעושין לזונה להעמידה ערומה להכלימה : (כז) והשבתי . בעבור מרבית הצרות הבאות לא תהיה עוד רדופה אחר הזמה ואחר הזנות שנתקעה בלבך מארץ מצרים ולא תשאי וגו' • כפל הדבר במ"ש ר"ל בני בבל יבואו עליה למלחמה והם יהיו שלוחי המשפט ויהרגו השרים והמושלים ויתר העם ומהם יקחו בשבי וישרפו בה"מ ובתי הגדולים וישללו חמדת עשרם ומגודל הצרות לא תפנה עוד אל הגלולים ולא תזכור באלהי מצרי' : (כח) ביד אשר שנאת . הם הכשדים שמרדת בהם . אשר נקעה . אשר סרחה נפשך מהם לאוהבתם וכפל הדבר במ"ש : (כט) ועשו אותך . יעשו עמך דברים בשנאה ויקחו כל עמלך אשר יגעת להשיגה ויעזבו אותך ערום ועריה מבלי לבוש ועלה אז יהיה עלה חרפת זנותך כי מגמול המעשה יגולה ויודע מעשה העון : וזמתך ותזנותיך . כפל הדבר במ"ש לפי מרבית התאוה ויאמר על העכו"ם המחולפים : (ל) עשה אלה לך . אלה הדברים נעשו לך בגמול שזנית אחרי עבודת כוכבים ויפרש אמריו לומר על אשר נטמאת בגלוליהם לקבלם לאלוה : (לא) בדרך אחותך לכן אתן בידך את כוס החמה לשתותה כמו ששתתה היא (המשיל חמת ה' לכוס מלא יין המשכר ומבלבל דעת האדם) : (לב) כוס אחותך . לפי שהלכה בדרך אחותך תשתי גם את הכוס ששתתה אחותך : העמוקה . אשר היא עמוקה ורחבה ומחזקת הרבה : תהיה לצחוק • הבריות ישחקו בך וילעגו עליך בשיעור גדול עד שתהיה מרובה להכיל ולסבול כל השחוק והלעג : (לג) שכרון ויגון . לא כדרך שותי כוס יין שהם שכורים ומתבלבלים אבל הם שמחים כי היין משמח אבל מכוס החמה תהיה מלאה משכרון ומיגון : כוס שמה ושממה . הכוס הזה יהיה מהמכה לבב השמון דוגמת כוס אחותך שומרון : (לד) ומצית . תמצה הבלועה : ואת חרשיה . חרסי הכוס תשברי

מצודת ציון

ענין הסרת המלבוש : (כז) והשבתי . ענין בטול ומניעה : (כט) ועריה . מגולה כמו מקורה הערה (ויקרא כ) : (לב) להכיל . לסבול כמו ומי מכלכל את יום בואו (מלאכי ג) : (לג) שמה . ענין שממון כמו שמו שמים על זאת (ירמיה ב) : (לד) ומצית . מל' מציצה : חרשיה . כמו חרשים בשמ"ך : תגרמי . שהעצם יקרא גרם כמו גרמיו כמטיל ברזל (שם מ) והדרך בשלה אמר על שחרשים ור"ל שבור החרסים כמו ובכל תבואתי תשרש (שם לא) ור"ל תעקר השרשים : תנתקי . ענין עקירה והפסקה

רד"ק

עונש זמך שאי וסבלי : (לו) ויאמר • התשפוט את אהלה ואת אהליבה • אחר שהיו שתיהם בדרך אחד הגד לכן את תועבותיכן : (לז) כי נאפו • זה אינו משל אלא כמשמעו שהיו מנאפים את נשי רעיהם : ודם בידיהן • כמו שאמר ישעיהו כנביא ידיכם דמים מלאו וכן קראת ירושלם עיר הדמים כמו שכתוב למעלה : (לז) ואת גלוליהן נאפו • זהו דרך משל לעבודת הגלולים כמו שהאשה המנאפת תחת אישה תקח זרים כן ישראל וזו תחת האל יתברך שהיה אישה לקחה אלהים אחרים לעבדם : וגם את בניהן אשר ילדו לי . כלומר לעבודתי כי בשמנה ימים ללידתם מלו אותם והכניסום בבריתי ואחר כך העבירו להם לאכלה העבירום לגלוליהם כאלו זבחו לאכילת כלם : (לח) עוד • ביום ההוא . זה ענין כפל עבדו הגלולים להכעיסני ובאותו יום עצמו באו להקריב בביתי כאילו איני רואה מעשיהם וקרבנותיהם הם טומאת מקדשי : (לט) ובשחטם . מקור מן הקל ויש אומרים מן הדגוש וכפל הענין בזה הפסוק במילות שונות : והנה כה עשו בתוך ביתי . והנה עשו זה החלול בתוך ביתי או פי' גם כן עשו גלולים בתוך ביתי שהיו מציירים צורות בתוך לשכות העזרה ומקטרים להם כמו שכתבנו בפרשת שנה הששית : (מ) ואף כי תשלחנה . כל שכן שעשו יותר תועבה שיש עלי לתתם ביד אויביהם ששלחו לאנשים באים ממרחק שבאו אליה ממרחק ע"י שליחותיה וכן פירוש אשר מלאך שלוח אליהם והנה באו שלחה עליהם שיבואו אליה להנהיגם בדרכיהם ובמעשיהם : לאשר רחצת כחלת עיניך ועדית עדי . אמר כנגד אהליבה למי שלחת למי שבעבור' נתיפית כדרך זונה שרוחצת במרחץ וכוחלת עינים ולובשת מלבושים נאים כדי שתהיה יפה בעיני הרואים אותה ויחשקו בה והמשל כי שלחה אליה אגרות מדברות נכבדות ומנחות לכביא אהבתם עליה ושתתערב עמהם ותלמד מנהגם ומעשיהם ות"י לאתר דזמנית אתקינת שוקין ומנית פלטורין : (מא) וישבת על מטה כבודה . כוי"ו עם הדגש וכן כבודה בת מלך פנימה ואת הכבודה לפניהם והדומים להם : ושולחן ערוך לפניהם . לפני המטה כי כן היה מנהגם להסב על המטות בעת האכילה כמו שמצאנו בדברי רז"ל ופי' ערוך ערוך בכל מיני מאכלים טובים : וקטרתי ושמני שמת עליה • בקמץ חטף סגו"ל לקריאת בן אשר ולקריאת בן נפתלי וקטרתי בפתח בטי"ת : עליה . על המטה כי כן היה מנהגם לגמר אחר האכילה כמו שמצאנו בדברי רבותינו ז"ל שהיו משימים בשמים על הגחלים להעלות עשנם אל האף לריח טוב וכן היו משוחים בשמן הטוב אחר האכילה ומה שאמר וקטרתי ושמני ביו"ד כנוי המדבר רוצה לומר כי אני נתתיה לה והיא עבדה בהם לעבודת זרה כמו שאמר בפרשת הודע את ירושלם • דרגשין ידוע בדברי רבותינו ז"ל שאמרו מאי דרגש ערסא דגדא וסיא מטה עשוים לכבוד המזל . מככין פי' מלאות תרגום רפדתי ערשי מאכית שווי משכב וכסות תרגומו מכבין : (מב) וקול המון שלו בה • בי"ת בה רפי' ואף על פי שוי"ו שלו מפיק וכמוהו קו תהו ה' בה אמר קול המון נשמע בה באהליבה וההמון שלו כלומר לשלום בא כמו אליה לו למלחמה כי היא שלחה אליהם לבא אליה לשובה שלמים עמה כי ישרו מעשיהם בעיניהם : ואל אנשים מרוב אדם . ואל כמו ועם וכן ואשה אל אחותה קרבו אותי אל אכותי והדומים להם אמר אלה שבאתה אליהם באו עם

תרגום

ומעותיך : לו ואמר יי לי בר אדם התוכח ית אהלה וית אהליבה וחוי להן ית תועבתהן : לז ארי זנאין בהן ודם זכאי אשדו בידיהן ובתר פולחן טעותהן טעו ואף ית בניהן דעתידין למפק מנהן תולדת קודשא קדמי אעבירו להן לפולחן : לח עוד ארגיזו קדמי סאיבו ית בית מקדשי ביומא ההוא וית יומי שבייא דילי אחילו : לט ובמכסותהן ית בניהון לפולחן טעותהון ועלו לבית מקדשי ביומא ההוא לאחלותיה והא כדין עבדו בגו בית מקדשי : מ ואף ארי שלחת לגבריא דאתן מרחיק דאזגד שליח לותהון והא אתו לאתר דזמינת אתקינת שוקין ומנית פלטורין : מא ורמית דרגשין מכבין דיקר ופתורין מלן כל טוב סדרת קדמיהון וקטורת בוסמי ומשחי שוית עליהון : מב וקל אתרגושתהון די שלן שליוא בהון ולתקוף גברין מסגי אנשא אתן מסחור סחור ממדברא ויהבו שירין על ידיהון וכתר דתושבחא

מקרא

לו ויאמר יהוה אלי בן־אדם התשפוט את־אהלה ואת־אהליבה והגד להן את תועבותיהן : ב' מ"ל
לז כי נאפו ודם בידיהן ואת־גלוליהן נאפו וגם את־בניהן אשר ילדו־לי העבירו להם לאכלה : י"ד · ב' וכספוק ב' · ג'
לח עוד זאת עשו לי טמאו את־מקדשי ביום ההוא ואת־שבתותי חללו : ג'
לט ובשחטם את־בניהם לגלוליהם ויבאו אל־מקדשי ביום ההוא לחללו והנה־כה עשו בתוך ביתי : ל' · ל'
מ ואף כי תשלחנה לאנשים באים ממרחק אשר מלאך שלוח אליהם והנה־באו לאשר רחצת כחלת עיניך ועדית עדי : ו' ר"פ וכל עזר' דכו' במ"א · ד' · ל'. ל' · ל'
מא וישבת על־מטה כבודה ושלחן ערוך לפניה וקטרתי ושמני שמת עליה : ב' בת מלך ד'
מב וקול המון שלו בה ואל־אנשים מרב אדם מובאים סובאים ממדבר ויתנו צמידים אל־ידיהן ועטרת תפארת ג' · סבאים ק' · ל'

מנוחה : ערוך ד' בקריאת וסימ' קשת וכידון יחזיקו וחברו תרויהון דירמיה . כי ערוך מאתמול תפתה • ושלחן ערוך לפניהם וקטורתי :

תולדות אהרן כי נאפו . (תרומות מו) :

רש"י

תובי עלת תמלך : (לו) התשפוט • לשון ויכוח : (לז) ודם בידיהן • בגאופיהם שפכו דם. ואת גילוליהם נאפו . נאוף שלהם עם גלוליהם היה : וגם את בניהם וגו'. והוא שפיכות הדם שבידיהם (כלומר שגילוי זרע לבטלה בידיהם ולא עשו תשובה) : (לח) טמאו את מקדשי ביום ההוא : ביום ששחטו את בניהם לעכו"ם באות לפני במקדשי לעשות בו תועבה להכעיסני : ואת שבתותי חללו . שהיו שוחטין את בניהם בשבת : (מ) ואף כי תשלחנה • וכל שכן קשה מן הכל כי תשלחנה להביא אליהן משרי העכו"ם אויביהן ובוזין שתלול שמחללות מקדשי : שלוח אליהם וגו' • מאת אהלה ואהליבה לבא אליהם : והנה באו לאשר רחצת כחלת וגומר • לאשר תרגם יונתן לאתר אלגו"א בלע"ז אל מקום אשר יעדת להם לאמר במקום פלוני בואו לקראתכם מקושטות במרחץ וכחול : כחלת . מין צבע ושמו כחול וצובעות בו עיניהם אוקליר"א בלע"ז : (מא) מטה כבודה • מכוללת במלעות נאות פריד"י בלע"ז : (מב) וקול המון • של עכו"ם רבות היו בה ולא המון של מלחמה אלא קול המון שליו : ואל אנשים • בשביל אנשים ושל אנשים היו אותו המון ולא של בהמה : מרוב . אדם . שהיו בתוכה המובאים לנאוף מן המדבר : סבאים . שהיו דרין סביב לה משכימים עמון ומואב וכן תרגום סבאים מסחור סחור : ויתנו • אהלה ואהליבה • צמידים אל ידיהן . להתקשט לנאוף כלומר עמון ומואב מתוך שהן רבים היא מתקשטת ומתפארת להם ומתוך שהם שכניה מתפארת לפניהם בקישוטים לפיכך ויתנו אהלה ואהליבה צמידים על ידיהם כדי שיהו נאות בעיני הנואפים וי"ו של ויתנו יתירה כמו אותה של עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה (שמות יד) וכמו אותך של ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזב

מצודת דוד — מצודת ציון

ובעתקה : (לה) גוך • גופך כמו גוית שאול (ש"א לא) : שאי • סבלי : (מ) ואף כי • ענינו כמו כ"ש וק"ו כמו אף כי אם אכלתהו (לעיל טו) : מלאך • שליח : כחלת • שם הצבע כחל ובדרז"ל לא כחל ולא שרק (כתובות י"ז) : ועדית עדי • ענין קשוט ותכשיט כמו ותעד נזמה (הושע ב') : (מא) ערוך • מסודר : וקטרתי • עשן בשמים : (מב) המון • מל' המייה : שלו • מל' שלוה : ואל • כמו ועם וכן ואשה אל אחותה (ויקרא יח) : סבאים • שם אומה סבא : צמידים • שם תכשיט של הזרוע כמו

תשברי בשניך ללעוס החרסים למצוץ כל הבלוע : ושדיך תנתקי • מרוב השכרות בלבול הדעת תחבלי בעצמך לנתק ולעקור שדיך : כי אני דברתי • ובודאי כן יהיה : (לה) ותשליכי . כאדם המשליך דבר אחורי גופו לבל יראהו ולא יזכר בו : וגם את . כמו שעשית למולי כן גם את סבל גמול זימתך ואת תשלום תזנותיך : (לו) התשפוט • האם רוצה אתה להתווכח עם אהלה ועם אהליבה : והגד • אז הגד להן בתוכחות את כל תועבותיהן : (לז) כי נאפו • בגלוי עריות : ודם בידיהן . שפכו דם נקי : ואת גלוליהן נאפו : זהו עבודת גלולים : אשר ילדו לי • ר"ל המיוחדים לי ללמוד בבית הספר : העבירו . היו מעבירים ומוליכים לפסילים להיות להם למאכל : (לח) טמאו וגו' . בו ביום שהעבירו בניהן לפסילים באו אל המקדש להקריב בה קרבנות וטמאו את המקדש עם הקרבנות הואיל ואינם לי לרצון : ואת שבתותי חללו . כי גם בשבת העבירו את בניהן להם לאכלה : (לט) ובשחטם . ר"ל הוסיפו עוד לעשות כי בעת ששחטו את בניהם לפסילים אז באו אל מקדשי ביום ההוא למען חללו וכאומר שביאה היתה בכוונה מיוחדת לחלל המקדש ולבזותו : והנה כה עשו . ר"ל הדבר שספרתי עשו בתוך ביתי : (מ) ואף כי תשלחנה וגו' . ר"ל כ"ש שעשתה עוד יותר תועבה אשר תשלחנה לאנשים שיהיו באים אליה מארץ מרחוק ממקום שהם שם : אשר מלאך וגו' • ר"ל השליחות היה על ידי מלאך השלוח אליהם בכוונה מיוחדת : והנה באו . והנה כן עשו ובאו אל המקום אשר רחצה שמה ומלאת עיניך עם הכחל וכוה מין צבע וקשטת עצמך בקשוטים ורצו בעיניהם מה שאת מייפה עצמך למצוא חן בעיני הנואפים הבאים : (מא) וישבת • ואח"ז ישבת על מטה מכובדת אצבה ולפניך היה שולחן מסודר במיני מאכל (כי כן היה מנהגם להסב על המטה בעת האכילה) והקטרת והשמן שנתתי לך שמת על השולחן להאכיל את הנואפים ולסוכם בשמן ולהעלות ריח הקטורת אחר האכילה (כי כן היה מנהגם למשוח בשמן הטוב אחר האכילה ולהשים בשמים על הגחלים להעלות העשן לריח טוב) ר"ל שלחת אל העכו"ם לבוא ללמדך דרך תועבותם ועשית להם כבוד והראית חיבה יתירה ונתת להם דורונות ממה שהשפעתי לך : (מב) וקול המון . קול המיית שלוה היה נשמע בה לא קול המיית מלחמה : ואל אנשים • ר"ל עם האנשים הבאים על כי היו בני אדם מרובים היה מובא עמהם גם אנשי סבא מן היושבים במדבר וכאומר עכ"ז היה לה רב שלום עם כי אנשי סבא המה אכזרים אנשי רשע : ויתנו צמידים . כי נתנו צמידים על ידיהן וגו' להתקשט ביותר ומצאה חן בעיני כולם ולא עשו עמה
רעה

רשי

ויעזב (שם פ) : (מג) ואומר לבלה נאופים אתה יזנו וגו' · אמר לי לבי על זו שבלתה והזקינה בנאופים מעתה שהזקינה יזנו תזנותיה ממנה ותלא תאות זנותה מלבה ותחזור בה וכרי היא עודנה בזנותה כאשר בתחלה יזנו . יצאו כל זמה תרגום נפקת בנרא כך שמעתי וכן ת"י : לבלה נאופים . כמו לבלה בנאופים כאשר תאמר וחשב בית אביה (רות לה) כמו בבית אביה ירחצו מים (שמות ל) כמו ירחצו במים ויצאה העיר (שם כח) ואם בית אישה נדרה (מדבר ל) וכן פירש דונש ומנחם חברו עם חבל עשו (ויקרא כ) ולא יתכנו דבריו : (מד) ויבוא אליה · כל אשר מלאו לבו : אשות הזמה . נשי הזמה : (מה) ואנשים צדיקים . אנשים דיינים שרי מלך בבל ומלך אשור וי"ת זכאין בקבליהון לפי משפטיהן של אלו הזונות צדיקים הנעכו"ם מהנה : משפט נאפות ומשפט שופכות דם . כמו שמפורש אחריו : (מו) העלה. ונתון . וברא · טלן לשון עשה ופעול הם : (מז) ורגמו עליהן אבן . הריגת בניהן ובנותיהן ושריפת בתיהן הוא משפט נואפות וברא אתהן בחרבותם הוא משפט שופכות דם וברא לשון קיצה וכן ובראתו דיער יהיה לך בספר (יהושע יז) : (מט) ונתנו זמתכנה עליכן . שופטיכן יתנו את משפט זמתכן בראשיכ': (א) התשיעי'. לצדקיהו : (ב) סמך מלך בבל · היום נר עליה

ואנשים י'ומי' בס' שפטים סי' ט'; ונתן ז' וסים' נמסר בירמיה סים' ל'; ולא תעשינה ב' וסי' ולא תעשינה כזמתכנה' ספר מחשבות ערומים : כתוב ה' מ"ל בליש' בקריאה וסים' וכתוב בספר וחתום והעד עדים · כתוב לך את שם היום · וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים . אכתוב לו רבי תורתי ·

תולדות אהרן ואומר לבלה . יואל עג : נואפות כנה . נדרים נא : תעשינה כזמתכנה . סוטה ז סנהדרין מה : בחדש העשירי . ר"ה יח : שם היום . (תענית כח) ;

יחזקאל כג כד

עַל־רָאשֵׁיהֶן׃ מג וָאֹמַר לַבָּלָה
נִאוּפִים עַתָּ יִזְנֶה תַזְנוּתֶיהָ וָהִיא׃
מד וַיָּבוֹא אֵלֶיהָ כְּבוֹא אֶל־אִשָּׁה
זוֹנָה כֵּן בָּאוּ אֶל־אָהֳלָה וְאֶל־
אָהֳלִיבָה אִשֹּׁת הַזִּמָּה׃ מה וַאֲנָשִׁים
צַדִּיקִם הֵמָּה יִשְׁפְּטוּ אוֹתְהֶם מִשְׁפַּט
נֹאֲפוֹת וּמִשְׁפַּט שֹׁפְכוֹת דָּם כִּי
נֹאֲפֹת הֵנָּה וְדָם בִּידֵיהֶן׃ מו כִּי כֹה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הַעֲלֵה עֲלֵיהֶם קָהָל
וְנָתֹן אֶתְהֶן לְזַעֲוָה וָלָבַז׃ מז וְרָגְמוּ
עֲלֵיהֶן אֶבֶן קָהָל וּבָרֵא אוֹתְהֶן
בְּחַרְבוֹתָם בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם יַהֲרֹגוּ
וּבָתֵּיהֶן בָּאֵשׁ יִשְׂרֹפוּ׃ מח וְהִשְׁבַּתִּי
זִמָּה מִן־הָאָרֶץ וְנִוַּסְּרוּ כָּל־הַנָּשִׁים
וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמַּתְכֶנָה׃
מט וְנָתְנוּ זִמַּתְכֶנָה עֲלֵיכֶן וַחֲטָאֵי
גִלּוּלֵיכֶן תִּשֶּׂאינָה וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי
אֲדֹנָי יֱהוִה׃

כד א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי
בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם
כְּתָוב־לְךָ אֶת־שֵׁם הַיּוֹם אֶת־עֶצֶם
הַיּוֹם הַזֶּה סָמַךְ מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־

(Masoretic marginal notes: עתה ק' · יזנו ק' · ח' · נ' · נ' וחסר · כ' כ"כ · נ' · כ' ד'בספ' כסים' · ז' · ג' וכל כבליות דט' . נ' · נ' · כ' · ה' · נ' מ"ל · ג' וכל עזרא דכו' כמ"א)

תרגום

עַל רֵישֵׁיהוֹן׃ מג וַאֲמָרִית
לִכְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דִּבְלִיַּת
עַמָּהּ בְּחוֹבִין כְּעַן תִּשְׁבּוֹק
מִטַּעֲוָתָהּ וּתְתוּב לְפוּלְחָנִי וְלָא
תָבַת׃ מד וְעָלוּ לְוָתַהּ כְּמָא
דְעָלִין לְוַת אִתְּתָא פוּנְדְּקִיתָא
כֵּן עָלוּ לְאָהֳלָה וּלְאָהֳלִיבָה
מְזַנְיָתָא דַעֲצַתְהוֹן חֶטְאִין׃
מה וְגֻבְרִין זַכָּאִין בְּקִבְלֵיהוֹן
יִתְפָּרְעוּן מִנְּהֶן פּוּרְעֲנוּת נָיְפִין
וּפוּרְעֲנוּת אַשְׁדַּת דַּם אֲרֵי
נָאֲפָן בְּהֶן וְדַם זַכַּאי אֲשָׁדוּ
בִּידֵיהוֹן׃ מו אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים אִתְנַבֵּי דְיִסְקוּן
עֲלֵיהוֹן מַשִׁרְיָן וְאֶמְסַר יָתְהוֹן
לִתְבִיר וְלִבְזָא׃ מז וְיִרְגְּמוּן
יָתְהֶן בְּאַבְנֵי קְלַע מַשִׁרְיָן
וִיבַזְּעוּן יָתְהֶן בְּסַיְפֵיהוֹן בְּנֵיהוֹן
וּבְנָתְהוֹן יִקְטְלוּן וּבָתֵּיהוֹן
יוֹקְדוּן בְּנוּרָא׃ מח וְאֲבַטֵּיל
חוֹבֵי עֵיצַת חֶטְאִין מִן אַרְעָא
וְיִתְרַדְיָן כָּל מְדִינָתָא וְלָא
יַעְבְּדָן כַּעֲיצַת חֶטְאֵיכוֹן׃
מט וְיִתְיַהֲבוּן חוֹבֵי עֵיצַת
חֶטְאֵיכוֹן עֲלֵיכוֹן וְחֶטְאֵי פּוּלְחַן
טַעֲוָתְכוֹן תְּקַבְּלָן וְתִידְעוּן אֲרֵי
אֲנָא יְיָ אֱלֹהִים׃ א וַהֲוָה פִתְגָם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי בְּשַׁתָּא
תְּשִׁיעֵיתָא בְּיַרְחָא עֲשִׂירָאָה
בְּעַסְרָא לְיַרְחָא לְמֵימַר׃ ב בַּר
אָדָם כְּתַב לָךְ יַת שׁוּם יוֹמָא יַת כְּרַן יוֹמָא הָדֵין סְמַךְ מַלְכָּא

רדק

עם אנשים אחרים: מרוב אדם · מרוב אדם שרצו לנביא עמהם לעזרה כמו אנשים שבאים ממדבר זהו מובאים שהם הביאו אותם והם היו מובאים : סבאים · גוי סבא והם מבני כוש וכמוהו וסבאים אנשי מדה אלא שבא הסמ"ך כמו אח כקמ"ץ : ויתנו צמידים אל ידיכן · כמו על וכמוהו רבים ואמר ידיכן וראשיכן על שתיהן אהלה ואהליבה וכשמדבר בלשון יחיד אמר על אהליבה כי היא האחרונה ועליה עיקר נבואת הנביא : (מג) ואומר לבלה נאופים · רוצה לומר אמר בהם ישפטם כשראיתי את דרכיה אמרתי וכי הזונה הזקנה עוד · בלה זקנה כמו אחרי בלותי ועל דרך המשל אמר נזדקנה בעכו"ם כמה שנים ועדיין לא נחנם אל לבה ולא שבה אלי : עתה יזנה תזנותיה ועוד עתה יעבדו עכו"ם פנותיה וזהו עתה כי בגלותם יאבד השם אליליה והעובדים אותם ואמר יזנו כלומר יצאו תזנותה ומאחריה כי הזונה יוצאת תזנות הבעל וכן ותזנה עליו עגביו · יזנה כתיב בה"א כמו ידינו לא שפכה וקרי בוי"ו יזנו : (מד) ויבא . לשון יחיד כלומר כל גוי וגוי והוא אחד מהמנה כלשון כיוצא דסבירין לשון רבים והויין לשון יחיד : אשת הזימה · זה לבדו בא מן אשת אשות כי יאמר נשים נשי לנגלוי בא כן : (מה) ואנשים צדיקים . כתב אדוני אבי ז"ל אינו אומר צדיקים ממש אך בעלי משפט ומתוודין בדין ישפטו אתכם כפי דינך משפט נואפות ומשפט שופכות דם נקי כי מה שאמר ושופכות דם רוצה לומר דם נקי כמו ויסלף דברי צדיקים : אותהם . כחולם החל"ף : (מו) כי כה אמר ה' . העלה עליהם קהל · העלה מקור וכן ונתון אותם לזעוה כאילו אמר אעלה ואתן : (מז) ורגמו עליהן אבן קהל · קהל שהם ירגמו עליהם באבנים כמשפט הנואפות והמשל הוא הריק שבנו על העיר : וברא אותהן בחרבותם . וברא פעל עבר מן הקל לצורת פעל בגזרי בשקל ירא והוא ענין כריתה כמו וברא ל' שם והוא מן הדגוש כלומר יכרתו אותם הגוים בחרבותם וכן תרגם יונתן ויבזעון יתהון בסייפיהון ואמר וברא לשון יחיד על דרך כלל : (מח) והשבתי זמה . כיון שיגלו מיד תשבות הזמה והגלולים : ונוסרו . דגש הוי"ו לתשלום מי"ן השפעל ודגש הסמ"ך לתות הכנין והתי"ו ונתוספה ונסלה מורכבת מן נפעל והתפעל וכן ונכפר להם הדם הרא"ו ונתכפר אמר הגוים האחרים יקחו מוסר מהם שראו שלקחתם השוא בעונכם ובזמתכם שעשיתם : ולא תעשינה כזמתכנה : ואף על פי שיעשו לא יעשו כזמתכן שלא יחליפו בכבודם אלהיהם בכבודם אלהים אחרים ולא יעבדו אלהים רבים כאשר עשיתם אתם : (מט) ונתנו זמתכנה עליכן · ישנו בדבריהם עונם ומתכן עליכן כי יאמרו כי משפט הוא שיבא עליכם עונם ומשפט : וחטאי גלוליכן תשאינה · כמו עונם ישאו שמאו את עונם והדומים להם ענין סבל וחטאת ועלת תשאינה בתנועת האל"ף בסגול וסו"ד למבנך : (א) ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית · למלכות צדקיהו וכן כתוב במלכים ובירמיה בשנה התשיעית למלכו : (ב) בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה . הנבואה הזה לו בעשרה בטבת בהלותו יום סמך מלך בבל על ירושלם ואמר לו שיכתוב אותו היום וידעה לפני הגולה כי בהלותו היום סמך מלך בבל ובשיבואו אחר כן מפי המגידים כי כן היה בהלותו היום עצמו שכתב הנביא ידעו כי נביא היה בתוכם ואמת הם דבריו שאומר להם בשם ה' ולא ישמעו עוד אל נביאי השקר : ומה שאמר שם היום ועצם היום רוצה לומר שם היום באחד בשבת או בשני בשבת או איזה יום שהיה כי אין שמות לימים

מצודת דוד

רעה ר"ל שהיתה מתאהבת לכולן לעבוד לכל אלהי העכו"ם : (מג) ואמר לבלה נאופים . אמרתי על הזקנה שמדקנה בנאוף עתה יסורו ממנה תזנותי' שהיא וכבר שבעה בזנות ר"ל חשבתי שאמר שעבדו זמן רב לאלהי העכו"ם ולא שאין בהם ממש יפרשו מהם : והיא · אבל עדיין היא בהוייתה כמו מאז והוגמתו אתה ה' אלהי אליהו אף הוא (מ"ב ב) ור"ל אף הוא בהוייתו בכל עת ולא ישתנה : (מד) ויבוא אליה . כל הרוצה בא אליה כדרך שבאים אל אשה זונה מפורסמת כן באו וגו' ר"ל עבדה לכל עכו"ם שבעולם : אשות הזמה . נשי הזמה : (מה) ואנשים צדיקים . הם שרי מלך בבל שהמה נחשבים לצדיקים לעומתן : משפט נואפות · משפט הראוי בגמול הנאוף ומשפט הראוי בגמול שפיכת דם נקי : ודם בידיהן . מה ששפכו בניהן לעכו"ם : (מו) העלה וגו' . ר"ל אמור בנבואה שאני אעלה עליהן קהל רב ואתן אתהן לרעדה ולבזה : (מז) ורגמו עליהן אבן קהל · בני הקהל ההוא ירגמו עליהן אבנים : וברא · הוא יבריא אותן עם חרבותם : (מח) והשבתי זמה · עם המשפט הזה אבטל זמה מן הארץ כי כולם יפחדו מפחד המשפט : ונוסרו · יקבלו מוסר ולא תעשינה כמו הזמה שעשיתן ר"ל לא יעבוד עוד מי לעכו"ם : (מט) ונתנו · הקהל העולה יתנו עליכן גמול זמתכן וחטאי תועבותיכן המאוסים תגלל על ראש הנה אתן תסבלו הגמול וידעתם · אז תדעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול : כד (א) בשנה התשיעית · לגלות המלך יהויכין ולמלכות צדקיהו : (ב) את שם היום . ר"ל כמה הוא בשבת ראשון או שני וכו' ולתוספות ביאור אמר את עצם היום הזה שהוא עומד בו היום להודיע אשר מלך בבל סמך על ירושלים לצור עליה בעצם היום הזה ותכלית הכוונה היה נזה שכתיבה כי הנביא היה בבבל וכתב מה שנעשה בירושלים וכשישמעו מפי המגידים כי כן היה יאמינו בו ולא ישעו עוד אל מול דברי נביאי השקר ושאול

מצודת ציון

כמו ושני צמידים על ידיה (בראשית כד) : (מג) לבלה · ענין זקנה כמו אחרי בלותי (שם יח): יזנו · ר"ל יסורו ושמ"ן סקרא ממגושת מלכם על כי סרתם מבעלם לבעל לאחר : והיא . ר"ל בהויתה כן היא : (מד) אשת מגזין לשה : (מו) קהל. אסיפת עם : לזעוה · ענין חרדה ורעדה כמו והייתם לזעוה (דברים כח) : ולבז · מלשון בזה ושלל : (מז) ורגמו · ענין סקילת אבנים כמו באבן ירגמו אותם (ויקרא כ) : וברא · ענין כריתה כמו כי יער הוא ובראתו (יהושע יז) : בחרבותם . מל' חרב : (מח) והשבתי · ענין בטול : ונוסרו · מל' מוסר : (מט) תשאינה · מל' משא וסבל : (ב) עצם · גוף הדבר יקרא עצם וכן לא נכחד עצמי ממך (תהלים קלט) : סמך · ענין קרוב

דְּבָבֶל עַל יְרוּשְׁלֵם בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין׃ ג וְאִתְנַבֵּי לְעַמָּא סָרְבָנָא נְבוּאָה וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִתְנַבֵּי דִּיסְקוּן מַשִׁרְיָן עַל קַרְתָּא הָדָא וְאַף יְתִיתֵיב לָהּ אַרְכָא לְקַבָּלָא מְצִירָא׃ ד כְּנוֹשׁ רַבְרְבָהָא לְגַוָּהּ כָּל גְּבַר גִּבַּר אֵימְתָן וּגְבַר עָבֵיד קְרָב מַשְׁרִית עַמְמִין מַלֵּי יָתָהּ׃ ה מַלְכֵּי עַמְמִין קָרִיב וְאַף תַּקִּיפֵי שׁוּמְכוּתְהָא עִמְּהוֹן אַבַּע זִמְנָה אַף יִתְרְמוֹן קְטִילְהָא בְּגַוָּהּ׃ ו בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַי עַל קַרְתָּא דְּאַשְׁדֵּי דַם זַכַּאי בְּגַוָּהּ דְּהִיא כְּדוּדָא דְזִיהוּמְתֵיהּ בֵּיהּ וְזִיהוּמְתֵיהּ לָא נַפְקַת מִנֵּיהּ גְּלוּ עַל גְּלוּ אִתַּפַּק עַמַּהּ מִדְּלָא יִתְעֲבֵיד בַּהּ תְּיוּבָא׃ ז אֲרֵי דַם זַכַּאי דְּאִתְאַשַּׁד בְּגַוָּהּ בְּזִידוּ וּבִדְרַע מְרוֹמָם שַׁפְכָתֵיהּ לָא שַׁפְכָתֵיהּ בְּשָׁלוּ לְמֶעְבַּד עֲלוֹהִי תְּיוּבָא׃ ח לְמֶעְבַּד פּוּרְעֲנוּת לְאִתְפְּרָעָא בִּתְקוֹף גַּלֵּיתִי חוֹבֵיהוֹן עַל דְּאַשִׁידוּ

יְרוּשָׁלִַם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃ ג וּמְשֹׁל אֶל־בֵּית־הַמֶּרִי מָשָׁל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה שְׁפֹת הַסִּיר שְׁפֹת וְגַם־יְצֹק בּוֹ מָיִם׃ ד אֱסֹף נְתָחֶיהָ אֵלֶיהָ כָּל־נֵתַח טוֹב יָרֵךְ וְכָתֵף מִבְחַר עֲצָמִים מַלֵּא׃ ה מִבְחַר הַצֹּאן לָקוֹחַ וְגַם דּוּר הָעֲצָמִים תַּחְתֶּיהָ רַתַּח רְתָחֶיהָ גַּם־בָּשְׁלוּ עֲצָמֶיהָ בְּתוֹכָהּ׃ ו לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אוֹי עִיר הַדָּמִים סִיר אֲשֶׁר חֶלְאָתָה בָהּ וְחֶלְאָתָהּ לֹא יָצְאָה מִמֶּנָּה לִנְתָחֶיהָ לִנְתָחֶיהָ הוֹצִיאָהּ לֹא־נָפַל עָלֶיהָ גּוֹרָל׃ ז כִּי דָמָהּ בְּתוֹכָהּ הָיָה עַל־צְחִיחַ סֶלַע שָׂמָתְהוּ לֹא שְׁפָכַתְהוּ עַל־הָאָרֶץ לְכַסּוֹת עָלָיו עָפָר׃ ח לְהַעֲלוֹת חֵמָה לִנְקֹם נָקָם נָתַתִּי אֶת־דָּמָהּ עַל־

ג' וחס' · ל' וחס' · ס' וחסר · ל' · ס' ומל ומלא · ד' ז ל' · יד' פסוקי' וגס גס · כבטע' כסיפ · ג'. ל' · ל' · ל' · ב' ז ל'

ה' יספור בכתוב עמים : שפות ג' בקריאה וסימ' הסיר הגדולה ובשל נזיד · שפות הסיר שפות וגם יצק בו · וחד ושפות בקר : לקוח ד' בקריאה וסי' ספרא וספריא ענא וגלותא ופי' בירמיה סימן ל"ב : שמתהו ב' וסימ' אחד מגוריה כפיר שמתהו · כי דמה בתוכה היה על צחיח :

רדק

ימים בלשון הקודש אלא למספר ימי השבוע ולא לחדשים אלא ראשון שני ושלישי ועלם היום לא לומר בעשור לחדש העשירי · ופירוש סמך סמך עם חילו אל העיר ובנו עליה דיק : (ג) ומשל אל בית המרי · משל הסיר היא ירושלם וזהו המשל אתה תמשול אותו ולא כמו שהם היו מושלים ואומרים היא הסיר ואנחנו הבשר כמו שכתבנו במראה השנית בשנה השנים : שפות הסיר שפות · זה יעשה האדם בסיר בתחילה שופת אותה ונותן אותה על השפתים ואחר כך יוצק בו מים ואחר כך ישים הבשר בתוכה וירתיח האש תחתיו עד שיתבשל הבשר ושפיתת הסיר על השפתים הוא משל לסמיכת מלך בבל אל ירושלם כי זה היה תחילת מעשהו בה ויציקת המים בה הוא משל שלא פתחו בה האור מהרה כי המים מאחרים הבשר מלהתבשל מהרה כי השפיה בלא מים יאחוז בו האור והבשר נצלה מהרה אבל כשישים בה מים יתבשל הבשר מעט מעט כן ארכו ימי המצור מהשנה התשיעית לצדקיהו עד שנת י"א כדי שיכלו מעט מעט בירושלם ברעב בדבר ובחרב : וגם יצק בו מים . אמר בו לשון זכר לסיר והזכרו גם כן לשון נקבה בכל הפרשה לדרך המשל שהיא ירושלם או זכרה בלשון נקבה שהיא נקראת גם כן קלחת שהיא לשון נקבה : (ד) אסוף נתחיה אליה · הנתחים הראויים לתת בתוכה אסוף אותם אליה וזה משל לאמר נאספו אל ירושלם מן הערים שנחרבו והיו שם במצור : כל נתח טוב · משל לשרי יהודה : ירך וכתף . אלו נתחים טובים מלאים בשר : מבחר עצמים מלא · וכן משאר מבחר האברים מלא הסיר ולפי שהאברים מנותחים לפי העצמים יקראו האברים עצמים : (ה) מבחר הצאן לקוח . מקור במקום צווי כמו זכור את יום השבת הלוך וקרוא ודומיהם לפי הבשר שתתת ישים ממבחר הצאן מן השמנים והטובים וזה משל לשרים ולגדולים : וגם דור העצמים תחתיה · דור ענין בשקל קום מלשון מדורה אמר תבעיר העצמים שתחתיה כלומר במקום עצים תשים עצמים תחת הסיר והדליק בהם האור וזה המשל כאילו עצמות חללים שעשו בה ששפכו דם נקי בתוכה הם מבעירים האש ומביאים הפורענות : רתח רתחיה גם בשלו עצמיה בתוכה . כל כך תבעיר האש ותרתיח הסיר עד שאפילו העצמים שהם קשים להתבשל יתבשלו וזה משל לגבורים שהם חזקים כעצמים שיכלו ויפלו בחרב בתוכה : (ו) לכן . עתה פי' המשל כי עיר הדמים והיא ירושלם היא הסיר : סיר אשר חלאתה בה וחלאתה לא יצאה ממנה . חלאתה הראשון רפה הה"א : חלאתה · פי' זוהמתה כי דרך בני אדם להעביר הזוהמא מן הקדרה אבל זאת שלאתה נשאר בה לא יצאה ממנה וחלאתם משל לעונות השרשים בתוכה עד שנתאסם בעיני כל רואים כזוהמא הנמאסת : לנתחיה לנתחיה הוציאה · לא תוציא ממנה הנתחים כאחד אלא נתחים אחר נתחים וזה משל שלא כלו יושבי ירושלם והנאספים בה כאחד אלא היו יוצאים ממנה אנשי המלחמה ונהרגים ולזמן יוצאים גם כן ונהרגים וכן גלו ממנו גלות אחר גלות גלות יהויכין תחלה ואחר כן גלות החורבן עם צדקיהו : לא נפל עליה גורל · לא נפל גורל עליה איזה נתח יצא תחלה אלא כמו שיזדמן והמשל לא יצא גורל על יושבי ירושלם אלא כמו שיזדמן אשר לשבי לשבי אשר לדבר לדבר ואשר לרעב לרעב : (ז) כי דמה · למה היה כל זה העונש כי דמה בתוכה היה כי הדמים ששפכו בה בתוכה מגולים הם והם מעוררים העונש והמשפט ובדרש כי על דם זכריה נאמר שראהו רב טבחים רותח והרג עליו אלפים ורבבות וזהו שאמר להעלות חמה ולנקום נקם : על צחיח סלע שמתהו . כאילו על גב סלע שמתהו במקום גבוה שלא יוכל להתכסות והמשל כל כך הרבו שפיכות דם נקי עד שלא יתכן לכסות ולהיות כנעלם אותו העון מלפני האל יתברך אלא גלוי ועומד הוא לפניו לנקום נקם מהם : צחיח סלע · הוא המקום הגבוה שבסלע והוא גב הסלע וכן מאחרי תומה בנאותים : (ח) להעלות חמה . שפכו הדם בגלוי לרוב כדי שתעלה חמתי עליהם לנקום נקם בהם : נתתי את דמה . אמר שמתהו ואמר נתתי היא הרגתה הדם כדי שיהיה מגולה כאילו שמתהו על

רשי

עליה : (ג) שפות הסיר · פ"ה הכירה במקום מושבה היא קרויה שפיתה בלשון המשנה שאמרו רבותינו מקום שפיתת שתי קדירות ועוד שנינו אחד שופת את הקדירה ואחד נותן לתוכה מים ואחד נותן לתוכה תבלין למדנו שהשפיתה היא הושבתה על פי הכירה עד שלא יתנו לתוכה כלום והדוגמא זו על ירושלים שאמרתם (לעיל) עליה היא הסיר עתה בא העת שתהיה לסיר ואתם בתוכה לבשר יבא נבוכדנצר וישגיה על האור . ומנחם פירש לשון שימה : וגם יצק בו מים · הם צרכי המצור . יצק כמו שפוך : (ד) אסוף נתחיה אליה : מיראת המצור אספו לתוכה כל ראשיה ושריה : כל נתח טוב · כל גבר גיבר אימתן וגבר עביד קרב כן ת"י : (ה) מבחר הצאן לקוח . קח אתה נבוכדנצר את מבחר חיליך סביבותיה כן ת"י והוא מיושב על ענין הסיר וכן צריך לפותרו מבחר ישראל יבאו ויכנסו בתוכה : וגם דור העצמי' תחתיה · סדר וערך העצמים תחת שאר האיברים כלומר ילחמו הגבורים בשביל החלשים ויספכו אלו עליהן · דור · לשון עריכה וכן וצנפך צנפה כדור (ישעיה כ"ב) שורות היקף גייסות וכן שורה תרגום דרא מנחם פירש כמו אני אגדיל המדורה : רתח רתחיה · ואחר שיהו כולם לתוכה יקרבו כלי המצור והמלחמה אל העיר : (ו) חלאתה · זוהמתה שמעלין מעל היק על ידי הרתחה שקורין אשקומ"א בלע"ז כלומר לא יצאו ממנה רשעים שבה : לנתחיה לנתחיה · גלות אחר גלות היוצאת ונפל אל הכשדים איש איש לבדו : לא נפל עליה גורל . לא כשאר קדירות שמגלילין נתחיהן יחד למחה לפני כל אחד ואחד חלקו וגורלו · ויונתן תרגם מדלא יתעביד בה תיובא לא נפל עליה גורלו של מקום : (ז) צחיח . שעיעם : לא שפכתהו על הארץ וגו' · ת"י בזידו ובדרע מרומם שפכתיה לא שפכתיה בשלו למיעבד עלוהי תיובא . ורבותינו פירשוהו בדמו של זכריה בן יהוידע לא נכנו בו לא כדם הצבי ולא כדם האיל: (ח) להעלות חמה . לפני צויתי לאותו דם שלא יבלה בקרקע כדי שיזכר לנקום

תולדות אהרן

שפת הסיר · ברכות נו עקידה שער פס : נתח טוב · יומא כס : דמה בתוכה · (תענית כט · נחית סלע · גטין נז :

מצודת ציון

סקרוב : (ג) שפות · ענין העמדת הסיר על הכירה כמו שפות הסיר הגדולה (מ"ב ד) : הסיר · הקדרה : יצוק · שפוך : (ד) אסוף · הכנס כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט) : נתחיה · איבריה כמו ונתח אותו לנתחיו (ויקרא א) : ירך · הוא הרגל : כתף · הוא רוחב היד ממעל : עצמים · ר"ל איברים : (ה) דור · מל' מדורה והבערה כמו מדורות אש (ישעיה ל) : רתח רתחיה · ענין הבשול בחוזק שמעלה כעין אבעבועות וכן ירתיח כסיר מצולה (איוב מא) : (ו) חלאתה · ענין זוהמא ודומה לו במקראות שלאחריו : (ז) צחיח · ענין יובש כמו שכנו צחיחה (תהלים סח) : כתם

מצודת דוד

(ג) ומשול · אמור משל אל בית ישראל הממרים בי : שפות הסיר שפות . ערוך והעמד הקדרה על מקום מעמדה על הכירה וגם שפוך בו מים להתבשל ולפי שהם אמרו בהמשל היא הסיר ואנחנו הבשר (לעיל יא) לכן אמר גם הוא בזה המשל לומר סיום הוא תחלת המצור שהיא הכנה אל הכבוש כמו שהעמדת הקדרה על הכירה ויציקת המים בו הוא הכנה אל הבישול : (ד) אסוף נתחיה אליה · הכנס בה הנתחים הראויים לה : כל נתח טוב . ואחר ומפרש ירך וכתף שהם נתחים טובים מלאים בשר : מבחר עצמים מלא . את הסיר מלא משאר מבחר האיברים (ולפי שהאיברים מנותחים לפי העצמות יקראו האיברים בשם עצמים) : (ה) מבחר הצאן לקוח . ר"ל הבשר שתשים בסיר יהיה ממבחר מהשמנים והנבחרים שבצאן : וגם דור · שים תחת הסיר מדורת העצמים שבמקום עצים יבער עצמים : רתח רתחיה . ר"ל כ"כ הבעיר האש ותרתיח הסיר עד שגם העצמים יתבשלו בה עם שהם קשים להתבשל ור"ל בעת יתחיל המצור יתאספו בה כל בני הערים שנחרבו וגם שרי העם והמושלים ואמר לעשות מדורה מעצמים לרמז על עצמות והחללים הנהרגים תוך בקרבה ע"י המלך והשרים שהם מבעירים האש ומביאים הפורענות וגזרו המצור ואמר רתח וכו' לרמז שכ"כ יקשה צרות המצור עד שגם הגבורים החזקים כעצמים יכלו ויפלו בה בחרב וברעב ובדבר : (ו) לכן : ר"ל הואיל ואמר לי במשל לכן אמרם הדבר כה אמר ה' וגו' : אוי וגו' . אוי לך ירושלים אשר נשפך בך דמי נקיים : סיר · אתה הסיר אשר נשאר בה זוהמתה ולא יצאה ממנה וזוהמתה כי לא העבירו ממנה כדרך שמעבירים זוהמת הסיר ר"ל עדיין טומאות העון אצלך ולא עשית תשובה שתלך לה העון : לנתחיה לנתחיה הוציאה . ר"ל כמו שאין דרך לשפוך מסיר כזאת כל הנתחים בבת אחת כי ישפך עמהם גם הזוהמה הנשארת בשולי הסיר אולם יוציאם נתחים נתחים מה שפגע ראשון נוטל תחלה מבלי הפלת גורל לדעת מי ראשון כו' כן לא גלו אנשי ירושלים בבת אחת כי מהם גלו עם יהויקים ומהם עם יהויכין ומהם עם צדקיהו ולא גלו על פי גורל כי אם מי שבא בידו ראשון גלה תחלה וכאומר לא היה כן בעבור שאלו פשעו יותר מאלו והגורל נפל על אלו שפשעו ביותר כי באמת דרך אחד להם : (ז) כי דמה · דם הנקי

לנקום נקמתו: (ט) המדורה. הסך גדול פואי"ש בלע"ז: (י) הרבה העצים ולהדליק האש. להרבות עצים ולהדליק האש: התם הבשר. והרקח המרקחה. כשהבשר תם מעל העצמות והוא מלמטמט ומעורב ברוטב ונעשה בכך דומה למרקחת פטום שממנין שמערבין אותה יפה יפה ומתוך נימוק הבשר עשוי נהפך לתוכה שקורין אלורש"ור בלע"ז והנו שאמר והעצמות יחרו יבשו ויעשו לשון חרב מני חורב (איוב ל"ט) וכן למען תחם וחרה נחשתה כדרך קדירה שחמו פימיה בריקתה מתחממת ונשרפין חרסים והתבשיל מתקלקל: (יא) תתום חלאתה. תכלה זוהמתה ותבלע בנחשתה סיר של נחשת היא: (יב) תאנים הלאת. בתואנה ותרמית הלאת את העניים לכן לא יצאו ממנה רשעי' שבתוכה אלא באש פורענות יכלו: (יג) בטומאתך זמה. בטומאה של זמה תכלה: יען טהרתיך. לטהרך ע"פ הנביאים ולא טהרת וגו': (יד) לא אפרע. לא אבטל גזרתי: ולא אנחם. לשוב ממחשבתי הרעה אשר דברתי לעשות לך: (טז) מחמד עיניך. אשתך כמו שמפרשין

סימן ותרקח במרקחת ירקח פתחין מרקחה מרקחי קמצין וסימ' טעם בקו"ף פתחין טעם בחי"ת קמצין: ולא תצאו ו' דסמיכי וסי' ולא תצא משם אנת. הנה נתנו עליך עבותים. תאנים הלאה ולא תצא. ולא תצא בצבאותינו. ותרין חבירוהי ולא תצא אלהים: אני ה' דברתי ב' ריש וסי' אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה. באה ועשיתי לא אפרע: ולא תבוא ג' בקרי' וסים' ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו. כחשו בה' ויאמרו לא הוא: הנני לוקח ממך את מחמד עיניך: לקח ה' וחס' וסים' אם לקח יעקב אשה. ארור לקח שחד. לקח את ארוניך. את מחמד עיניך. את עץ יוסף. הנני לקח את בני ישראל. יותר לץ לקח לו קרון:

צְחִיחַ סָלַע לְבִלְתִּי הִכָּסּוֹת׃
ט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אוֹי עִיר
הַדָּמִים גַּם־אֲנִי אַגְדִּיל הַמְּדוּרָה׃
י הַרְבֵּה הָעֵצִים הַדְלֵק הָאֵשׁ הָתֵם
הַבָּשָׂר וְהַרְקַח הַמֶּרְקָחָה וְהָעֲצָמוֹת
יֵחָרוּ׃ יא וְהַעֲמִידֶהָ עַל־גֶּחָלֶיהָ רֵקָה
לְמַעַן תֵּחַם וְחָרָה נְחֻשְׁתָּהּ וְנִתְּכָה
בְתוֹכָהּ טֻמְאָתָהּ תִּתֹּם חֶלְאָתָהּ׃
יב תְּאֻנִים הֶלְאָת וְלֹא־תֵצֵא מִמֶּנָּה
רַבַּת חֶלְאָתָהּ בְּאֵשׁ חֶלְאָתָהּ׃
יג בְּטֻמְאָתֵךְ זִמָּה יַעַן טִהַרְתִּיךְ וְלֹא
טָהַרְתְּ מִטֻּמְאָתֵךְ לֹא תִטְהֲרִי־עוֹד
עַד־הֲנִיחִי אֶת־חֲמָתִי בָּךְ׃ יד אֲנִי
יְהֹוָה דִּבַּרְתִּי בָּאָה וְעָשִׂיתִי לֹא־
אֶפְרַע וְלֹא־אָחוּס וְלֹא אֶנָּחֵם
כִּדְרָכַיִךְ וְכַעֲלִילוֹתַיִךְ שְׁפָטוּךְ נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃
טו וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
טז בֶּן־אָדָם הִנְנִי לֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת־
מַחְמַד עֵינֶיךָ בְּמַגֵּפָה וְלֹא תִסְפֹּד

דַם זַכַּאי בְּגְלֵי בְּדִיל דְלָא
לְאִשְׁתַּבָּקָא׃ ט בְּכֵן כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַי עַל קַרְתָּא
דְאַשְׁדֵי דַם זַכַּאי בְגַוָהּ אַף
אֲנָא אַסְגֵי תְבִירָהּ׃ י אַסְגֵי
מַלְכַיָא כְּנִישׁ מַשְׁרְיָתָא מַקִים
סִמְכוּתָא חַמֵין עֲלָהּ עָבְדֵי
קְרָבָא וְגִבָּרָהָא יִשְׁתַּבְשׁוּן׃
יא וְאַשְׁאַר אַרְעָא צַדְיָא בְּדִיל
דִיצְדוּן וִיסוּפוּן תַּרְעֵי קִרְוָהָא
וְיִתְמְסוּן בְּגַוָהּ עָבְדֵי סְאוֹבְתָהּ
וִיסוּפוּן חוֹבָהָא׃ יב תַּסְקְפִין
אִתְמְלִיאַת וְלָא יִפְקוּן מִנַהּ
עָבְדֵי בִּישְׁתָּא בְּנוּרָא תִתּוֹקַד
מִסַּגִיוּת חוֹבָהָא׃
יג כְּדִאסְתְּאַבְתְּ בַּעֲצַת חַטָאִין
חֲלַף דְדַכֵּיתִיךְ וְלָא דְכֵית
מִסוֹאֲבָתִיךְ לָא תִדְכֵּין עוֹד עַד
דְאָנִיחַ חֵמְתִי בִיךְ׃ יד אֲנָא
יְיָ גְזָרִית בְּמֵימְרִי אַתְיָא
וְתִתְקַיֵם לָא אֶמְנַע וְלָא אֵחוּס
וְלָא אֲרַחֵם כְּאוֹרְחָתַיִךְ בִּישְׁתָּא
וּכְעוֹבָדַיִךְ מְקַלְקְלַיָא אִתְפְּרַע
מִנִיךְ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ טו וַהֲוָה
פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִי
לְמֵימָר׃ טז בַּר אָדָם הָא אֲנָא
נָסֵיב מִנָךְ יַת רִגְגָא דְעֵינָךְ בְּמוֹתָא וְלָא תִסְפֵּד וְלָא תִבְכֵּי

פל נמית סלע ואני גם כן מתיו לכיסו מגולה לפני נגלתי הכסות שלא אמיתי לכסות לא כי גדול עונם מנשא וכן אמר בספר מלכים וימלא את ירושלם דם נקי ולא אבה ה' לסלוח: (ט) לכן כה אמר ה'. גם אני אגדיל המדורה. לפי שאמר דור הצלמים שתים אמר אלל יפנכך גם אני רוצה לומר הם הגדילו לעשות רעה גם אני אגדיל לנקום בהם נקם גדול והמרתי לך דור הצלמים גם אני אגדיל המדורה והרבה עצים על הצלמים כי האור יאחז במהרה יותר בעצים מן הצלמים שהם קשים והדליק האש הרבה כדי שיתם הבשר ויסיר מאוכל וגם העצמות שהם קשים יחרו וישרפו מחוזק האש הגדולה: (י) הרבה. מקור וכן הדלק האש והרקח ופירושו והרקח המרקחת כי כשהבשר מבושל פעמים בקדרה נשמים לבשמים הבשר לאכילה וערוב הבשמים יקרא רקח מרקחת וענין המשל שימותו בעיר מרוב הצרות ויהיו מוכנים לאכילת החרב כמו שהבשר הוא מוכן לאכול אחר שהוא מבושל ומרוקח במרקחת והעצמות משל לגדולים כמו שפי': יחרו. מבנין נפעל שרשו חרר מן ושכן חררים במדבר שהוא מקום שנשרף מרוב חמימות: (יא) והעמידה על גחליה ריקה. מקור כאילו אמר והעמידה כיון שיתם הבשר ויחרו העצמות תעמוד הקדרה ריקה על האש ופי' וחרה נחשתה כלומר ישרפו חרסים: למען תחם. מבנין נפעל שרשו חמם וכמשל אחר שתשאר העיר ריקה מאנשים תהיה שממה נשרים ושלא שרפם כל אדמה: וחרה. מבנין קל שרשו חרר כמו שפירש' יחרו: ונתכה. פתחים וכן יען השפך נחשתך תחתיך ובמשנה כנים שהיה מלאה מסקין סגורין ונתך למטה מנחשתו של תנור פירוש פתחיו: ונתכה בתוכה. בתוך חרסים תבלע טומאתה וכפל הענין במלות שונות ואמר תתם חלאתה תתם כפורק כמו בחולם כמו ופתחי חכמים תתמורם והוא מבנין הפעל: (יב) תאונים הלאת. תאנים מגרס תון ומענינו פי' טרגיטת עמלם עשות השקרים וכא על דרך שבום נלוו: ולא תצא ממנה. רבת חלאתה. לא תוכל לצאת ממנה כי הוא רבת חלאה: באש חלאתה. כיון שהיא רבת חלאה אין לה תקנה אלא בשרפה באש כמו שאמר תתם חלאתה: (יג) בטמאתך זמה. עדין את בטומאתך שהיא זמה: יען טהרתיך ולא טהרת מטמאתך. בעבור שאני טהרתיך שהזהרתיך תמיד על ידי נביאי שתסורי מטומאתך ולא שמעת אלי: לא תטהרי עוד. עד שתקבלי העונש והוא על דרך הממון גג הוא כמו שפירשנו במקומו: (יד) אני ה' דברתי באה ועשיתי. הגזרה באה עתה ואני אעשה אותה ולא תתבטל שתלא דרך מקרה: לא אפרע. לא אשוב אחור ממה

תולדות אהרן יען טהרתיך. ר"ק לב: מחמד עיניך. מ"ק כה סנהדרין כב:

שגזרתי וכן בדברי רז"ל סקורא למפרע: אפסיק. הפופסים כמו שאמר למפלה והאבים לדיקים ישפטו אתכם או פי' אפסיק הגוים הגאים עליך: ויכי. (טז) בן אדם. מחמד עינך זו אשתו כמו שמפרש ושמת אשפי כערב: במגפה. שלא יקדם לה חולי אבל למוסת כי שתאום יבא שברם כמחמד עיניהם שהוא בית המקדש: ולא תספוד ולא תבכה. להיות למופת

מצודת דוד

הניך הפסוק שפיס בתוכה סנה שמה אותו על יבשות הסלע להיות מתקיים לא שכסה אותו על עפר הארץ להיות נבלע ונכסה בעפר הארץ ר"ל שפכו דם נגלוי ובפרסום ולא חששו לעשות בסתר לבל יוודע: (ח) להעלות חמה. לכן בכדי להעלות חמתי ולנקום בהם נקם קיימתי את הדם הנשפך בה להיות מתקיים כאלו הוא על יבשות הסלע לבל יפסה ונכסה מעיני ר"ל כמו שהם שמו בגלוי כן הצאתי את הדם מגולה להיות זכור לפני להעלות חמתי לנקום בהם נקמת הדם ואחז במשל מבן אדם המשליך דבר מגולה למען יזכור בו: (ט) לכן. הואיל והדם הנקי זכור לפני לכן כה אמר ה' אוי לך עיר הדמים: גם אני. כמו שהם הגדילו רשע כן גם אני אגדיל המדורה שתחת הסיר: (י) הרבה העצים. ר"ל אמור בנבואתך שאני ארבה העצים ואדליק האש למען יתם את הבשר לבלותו: והרקח. אשים בה מרקחת בשמים כי כן הדרך לשים הבשמים בתבשיל לאחר שנתמסמס הרבה: והעצמות. גם העצמות יתייבשו מאוד מחום האש: (יא) והעמידה. אעמיד את הסיר על גחלים שתהא לה כשהיא ריקה מן התבשיל החושם בה כי הכל נשרף מחום האש הרב: למען תחם. למען תתחמם הסיר ותתייבש שוליה להיות נשרף מחום האש: וגתכה בתוכה טומאתה. הזוהמא הטמאה והמאוסה המתדבק בסיר תהיה נמסת בתוך הסיר ולא תתום ותכלה זוהמתה כי הנשרף גם היא אחר שתהיה נמסת גם ר"ל אגדיל השמה עד אשר ימותו אנשי העיר ואף הגבורים יכלו עמהם ולא תשאר בעיר רק ניות מיושבים ותשאר שממה ובזה ימורק עון עמה: (יב) תאונים הלאת. ההייגעת בעשות הרבה עלילות ושקרים ולא תצא ממנה מרבית הזוהמא ר"ל איננה עושה תשובה על מרבית עוונה ולכן לא תצא ממנה הזוהמא כ"א ע"י האש שהוא ישרוף אותם ר"ל לא הלך ממנה עוונה כ"א ע"י מירוק את הפורעניות: (יג) בטמאתך זמה. עדין אתה בטומאתך שהיא זמה עצמית: יען טהרתיך. בעבור שאני הייתי מחזר לטהר אותך כי שלחתי הנביאים להחזירך למוטב ולא שבת מטומאתך וע"כ לא טהרת ולא תטהרי עוד עד אשר אניח את חמתי בך לפרוע ממך ובזה תהיה מטוהר וממורק מן העון: (יד) אני ה' דברתי. זה ימים רבים דברתי ביאת הפורעניות והנה כבר באה וכבר עשיתי כי כבר בא מלך בבל על ירושלים: לא אפרע. לא אבטל דברי ולא אחוס עליכם ולא אנחם לחשוב מחשבה אחרת לטובה: כדרכיך. כפי דרכיך ומעשיך ישפטו אותך הכשדים כי הם יהיו שלוחי המקום לעשות המשפט: (טז) את מחמד עיניך. אמר זה על אשתו שהיה הנביא אוהב אותה מאד: במגפה. ר"ל במיתה פתאומית כדרך המגפה:

ולא

מצודת ציון

(ז) צחח. ענין הצלחה וגליון כמו עד תוחי אותה בידו (ירמיה כו): והרקח המרקחה. כן נקרא תערובות הבשמים וכן רוקח מרקחת (שמות ל): יחרו. ענין יובש מחום האש כמו ותוכו נחר (לעיל טו): (יא) רקה. ריקנית: תחם. תתחמם. וחרה. ענין יובש: נחושתה. שוליה תחתית הדבר ושוליה כמו הנשק נחושתך (לעיל טז): ונתכה. מל' התכה והמסה כמו והתכתי אתכם (לעיל כב): טומאתה. ר"ל הזוהמא: תתום. ענין כליון: (יב) תאונים. ענין עלילה ושקר כמו כי תואנה הוא מבקש (שופטים יד): הלאת. ענין יגיעה כמו מה הלאתיך (מיכה ו): רבת. מלשון רבוי: (יד) אפרע. ענין בטול והשבתה כמו ותפרעו כל עצתי (משלי א): אחוס. מל' חס וחמלה: אנחם. ענין הסוך מחשבה: ועלילותיך. כמעשיך: (טז) מחמד. מל' חמדה ואהוב: (יז) האנק. ענין אנחה

ולא תבכה ולוא תבוא דמעתך ׃
האנק ׀ דם מתים אבל לא־תעשה
פארך חבוש עליך ונעליך תשים
ברגליך ולא תעטה על־שפם ולחם
אנשים לא תאכל ׃ יח ואדבר אל־
העם בבקר ותמת אשתי בערב
ואעש בבקר כאשר צויתי ׃ יט ויאמרו
אלי העם הלא־תגיד לנו מה־אלה
לנו כי אתה עשה ׃ כ ואמר אליהם
דבר־יהוה היה אלי לאמר ׃ כא אמר ׀
לבית ישראל כה־אמר אדני יהוה
הנני מחלל את־מקדשי גאון עזכם
מחמד עיניכם ומחמל נפשכם
ובניכם ובנותיכם אשר עזבתם
בחרב יפלו ׃ כב ועשיתם כאשר
עשיתי על־שפם לא תעטו ולחם
אנשים לא תאכלו ׃ כג ופארכם על־
ראשיכם ונעליכם ברגליכם לא
תספדו ולא תבכו ונמקתם
בעונתיכם ונהמתם איש אל־אחיו ׃
כד והיה יחזקאל לכם למופת ככל
אשר־עשה תעשו בבאה וידעתם
כי אני אדני יהוה ׃ כה ואתה בן־
אדם הלוא ביום קחתי מהם את־
מעוזם משוש תפארתם את־מחמד
עיניהם ואת־משא נפשם בניהם
ובנותיהם ׃ כו ביום ההוא יבוא

ולא תשגר דמעין ׃ יז אידנק
שתוק על מותך אבלא לא
תעביד טוטפתך יהוין עלך
ומסנך תשוי ברגלך ולא
תתעטיף על שפם ולחים
אבלין לא תיכול ׃ יח ואתנביתי
לעמא בצפרא ומיתת אתתי
ברמשא ועבדית בצפרא
כמא דאתפקדית ׃ יט ואמרו
לי עמא הלא תחוי לנא מא
אילין לנא ארי את עביד ׃
כ ואמרית להון פתגם נבואה
מן קדם יי הוה עמי למימר ׃
כא אמר לבית ישראל כדנן
אמר יי אלהים הא אנא
מפיס ית בית מקדשי יקר
תוקפכון רגגא דעיניכון וחבוב
נפשכון ובניכון ובנתיכון
דשבקתון בחרבא יתקטלון ׃
כב ותעבדון כמא דעבדית
על שפם לא תתעטפון ולחים
אבלין לא תיכלון ׃
כג וטוטפתכון ברישיכון
ומסניכון ברגליכון לא תספדון
ולא תבכון ותתמסון בחוביכון
ותתנהמון גבר לאחוהי ׃
כד ויהי יחזקאל לכון לאת
ככל די עבד תעבדון במיתה
ותידעון ארי אנא יי אלהים ׃
כה ואת בר אדם הלא ביומא
דאעדי מנהון ית בית
מקדשיהון יקר תוקפיהון
חדות תושבחתהון יתנסיב
מנהון רגגא דעיניהון וחבוב
נפשהון דטב להון מבניהון
ומבנתיהון ׃ כו ביומא ההוא

רד"ק

למופת לישראל כי כן יעשו מרוב צרות : ולא תבא דמעתך • לא תבא על לחייך וי"ת ולא תשגר דמעין : (יז) האנק דם . מהאנק דם כלומר מזעוק כאשר אבלים שתוק אתה שלא תזעק ותרגם יונתן אידנק שתוק ובדברי רז"ל האנק מכאן שמלוחין על המתים ולמדו ממנה דום שאבל אסור בשאלת שלום ובדברי תורה כאילו אמר באלה הענינים תעשה מנהג אבל לנוח ולידום אבל כאשר דבורים לא : מתים אבל לא תעשה . כמו הפוך אבל מתים לא תעשה וכן מקום שם קבר כמו מקום קבר שם וכן ומספד אל יודעי נהי כמו ויודעי נהי אל מספד והדומים להם ויונתן תרגם על מיתין אבלא לא תעביד : פארך חבוש עליך . פארך היא מגבעת הראש שהוא פאר האדם כמו פארי המגבעות פארי פשתים יהיו על ראשם כפארים והצעדים ואבל חייב בפריעת הראש שהוא הסרת מגבעתו או סודרו מעל ראשו וישב בגלוי הראש ממגבעתו ויעטוף בסודרו בעטיפת השפה עם הראש שהוא סימן לאבילות לפיכך אמר האל יתברך ליחזקאל שלא ינהוג מנהגי אבל במות אשתו להיות למופת לישראל ורבותינו ז"ל פירשו פארך אלו תפילין שבראש וכן ת"י טוטפתך יהוין עלך : ולחם אנשים לא תאכל . כאשר אבלים ששולחים להם שכניהם מאכל . ותרגם יונתן ולחים אבלין לא תיכול : (יח) ואדבר אל העם . דברתי אליהם הנבואה הזאת שבאה אלי : ואעש בבקר . שהיה זמן אבלות ועשיתי הפך האבלים : (יט) ויאמרו . מה אלה לנו . מה מופת הם הדברים אשר לנו : כי אתה עושה . כי ידענו שאתה עושה אותם למופת לנו : (כ) ואמר אליהם דבר ה' . אינני עושה הדברים האלה מעצמי כי כבר אמרתי לכם הנבואה שבאה אלי שתמות אשתי וצוני האל יתברך שלא אתאבל עליה ומה ששאלו מה המופת הוא לכם : דבר ה' היה אלי לאמר • לכם . מה מופת הוא לכם : (כא) אמור . הנני מחלל . שאביא עליו זרים שיחללוהו כמו שאמר למעלה וחללו את צפוני וכמו ובאו בה פריצים וחללוה : גאון עוזכם . כמו שאמר לגאון שמהו כי גאון ישראל היה בית המקדש ועוזם ותפארתם על כל עם שהיה נראה בו כבוד האל יתברך בענן ובאש בעליונים : מחמד עיניכם • שהיה יפה בבנינו ובתקונו : ומחמל נפשכם . כאשר יחמול איש על הדבר שאוהב אותו והם היו מקוים בכל יום לשוב אליו כמו שהיו מבטיחי' אותם נביאי השקר שהיו עמהם בבבל : בניכם ובנותיכם אשר עזבתם • כי אלו שגלו עם יהויכין עזבו בירושלם בניהם ובנותיהם והם גם כן מחמל על נפשם יבא להם מהם שימ' להם שנפלו בחרב בעת החרבן ולא יתאבלו עליהם כי מרוב צרותם יהיו נדהמים לא יתנו אל לבם לספוד ולבכות : (כב) ועשיתם . מבואר הוא : (כג) ופארכם ; חסר יו"ד הרבים מהמכתב : ונמקתם • כמו שאמר משה רבינו עליו השלום ימקו בעונם : ונהמתם . כאדם השואג בפיו ונוהם על הרע' אשר עש' כענין ונהמת באחריתך בכלות בשרך ושארך ואמרת איך שנאתי מוסר וגו' : (כד) והיה יחזקאל . הנביא היה מדבר בל' האל ית' לפיכך אמר והיה יחזקאל ולא אמר והייתי וכן כי אני ה' אלהים : בבואה . בבא השמועה הרעה שחרב בהמ"ק : (כה) ואתה . הלא ביום קחתי על דרך שאמ' הנני לוקח ממך : ואת משא נפשם . מה שאליהם הם נושאים את נפשם והם בניהם ובנותיהם או יהיה משא נפשם משל על בית המקדש כמו שאמר ומחמל נפשכם ויהיה בניהם חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח עמד זבולה והדומים להם רוצה לומר בניהם ובנותיהם : (כו) ביום ההוא יבא הפליט אליך • נראה כי פירוש ביום ההוא ביום קחתי שזכר וזה לא יתכן כי החרבן היה בעשרה באב והפליט בא

רש"י

שהענין מוכיח בסופו : (יז) האנק • התאנק בשתיקה הוא"ה דמיני"ן בלע"ז : פארך • תפילין כל אלה מצות אבלים ואתה חילוף אבל אסור בתפילין וסנדל וחייב בעטיפת הראש ומברין אותו סעודה ראשונה משל אחרים : (יח) כאשר צויתי • שלא לנהוג אבילות : (יט) מה אלה לנו . מה הרמזים הללו עלינו : (כא) אשר עזבתם . בירושלים כשגליתם בגולה : (כב) ועשיתם כאשר עשיתי • לא תנהגו אבילות כי אין מנחמין לכם שאין בכם אחד שלא יהיה אבל ואין אבילות אלא במקום מנחמים • ד"א שתהיו יראים לבכות לפני הכשדים שאתם בתוכם : שפם • גרינו"ן בלע"ז : (כג) ונמקותם • פישרוי"ן דמוי"ן בלע"ז : (כד) כבואה • כאשר תבא הרעה הזאת : (כה) משא נפשם • שנפשם מתנשאה בהם : (כו) ביום ההוא • א"א לבא הפלים ביום החורבן וכן פתרונו ביום

וא' ולקח נפשות חכם : עזכם ב' וסימ' ושברתי את גאון עזכם • את מקדשי גאון עזכם : יחזקאל ב' וסימ' היה היה דבר ה' דריש ספרא • והיה יחזקאל לכם למופת :

מצודת ציון

אנקה כמו אנקת אסיר (תהלים קב) : דום . ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) : חבוש . כן יקרא התקון בראש והקשירה וכן וחבשת להם מגבעות (שמות כט) : תעטה . ענין עטיפה כמו ועל שפם יעטה (ויקרא יג) : שפם . הוא שער השפתים : (כא) גאון . ענין רוממות : עזכם . ענין חוזק : ומחמל . מלשון חמלה ורחמנות : (כג) ונמקותם • מל' המקה והמסה : ונהמתם • מל' המייה : (כד) למופת . לאות וסימן : (כה) משא . מלשון נשיאה והרמה : (כו) פליט . הנמלט מהמלחמה כמו ויבא הפליט

מצודת דוד

ולא תספוד • לא תעשה הספד עליה כדרך שעושים למתים : ולא תבוא דמעתך • לא תבוא על לחייך דמעת הבכי וכפל הדבר במ"ש : (יז) האנק דום . מהאנק דום ר"ל שתוק מן האנחה ולא תאנח : מתים אבל • הוא הפוך אבל מתים ר"ל מנהג האבל שעושים על המתים לא תעשה : פארך • התקן עליך מגבעות הראש שהוא לפאר ולהדר וכן נאמר פארי המגבעות (שמות לט) ודרך האבל היה להסיר המגבעות הסיה . ורז"ל אמרו שעל התפילין יאמר שהאבל אסור בהן : ונעליך • לא כדרך האבל שחולץ המנעל : ולא תעטה • לא כדרך האבל שמעטף ראשו עד שער השפתים : ולחם אנשים . לא כדרך האבל שמברין אותו סעודה הראשונה משל אחרים : (יח) ואדבר • את דברי הנבואה הסיה : ואעש בבוקר . בבוקר השני עשיתי כאשר צויתי מפי ה' שלא לנהוג מנהג אבלות : (יט) הלא תגיד . הלא מהראוי שתגיד לנו מה הדברים האלה מרמזים עלינו אשר אתה עושה : (כא) הנני מחלל . למסור ביד האויב את מקדשי שהוא גאון עוזכם ומחמד עיניכם ומחמל נפשכם ר"ל אהוב לכם ותחמולו עליו . אשר עזבתם . כשגליתם בגולה עזבתם בירושלים : (כב) ועשיתם כאשר עשיתי וגו' • וחוזר ומפרש על שפם וכו' וזהו לפי שאין לנהוג מנהג אבלים אלא במקום שיש מנחמים אבל אז יהיו כולם אבלים וא"כ מי ינחם את מי : (כג) ונמקותם . תהיו נמסים בצרות בגמול עונותיכם ומכאב לב תהמו איש עם אחיו ר"ל כולכם זה כזה : (כד) והיה יחזקאל . כאומר ולכן עשיתי כזאת למען אהיה לכם למופת שתעשו כמו שעשיתי אני שלא נהגתי מנהג אבלים : בבואה • בעת בא הפורענות אז תעשו כמוני : כי אני ה' • הנאמן ליפרע גמול : (כה) ביום קחתי . בעת אקח מהם בה"מ שהוא משוש וחזקם ושמחת תפארתם אשר בו יתפארו : את מחמד . מוסב על ביום קחתי לומר בעת אקח את מחמד עיניהם ואת מה שנפשם מתנשא ומתפאר בהם וחוזר ומפרש לומר שהם בניהם ובנותיהם : (כו) ביום ההוא . בעת ההיא יבוא אליך הפליט מן המלחמה להשמיע אל

תולדות אהרן האנק דום . מ"ק טו : פארך חבוש . ברכות יא יז סוכה כה מ"ק טו (מ"ק כג) : ונעלך . מ"ק טו ; ולחם אנשים . מ"ק כז : ותמת אשתי . שם סנהדרין כב : גאון עוזכם . ב"ב ד :

בא כהמשך בשנת כמו שכתוב לפנים ויהי בשנת שתים עשרה שנה וגומר אלא פירוש ביום קחתי ביום ההוא בעת כמו ביום הכותי כל בכור והיה ביום ההוא שרש ישי ואחרי אפי בו ביום ההוא והדומים להם שפירושם עת וזמן : להשמעות אזנים . להשמיע לאזנים דבר החרבן : להשמעות . שם ויונתן תרגם לאשמעותך בשורה ויש לפרש להשמעות לאזנים כי הפליט יבא אליך ויגיד לך החורבן להשמעות אזנים לא לפרשה שיהיה כי אפשר שיהיה הפליט באחד ממקומות מארץ ישראל חוץ לירושלם מכל מקום יש לתמוה איך לא הגיעה השמועה עד חמשה חדשים מן החרבן ואפשר שהלכו חיל הכשדים לכבוש מקום אחר והשבויים עמהם עד בואם לבבל : (כז) ביום ההוא יפתח פיך את הפליט . עם הפליט שתאמר לבני הגולה הנה כאשר נבאתי לכם ולא שמעתם ולא הייתם מאמינים לדברי וי"ת ביום ההוא יתפתח פומך במיתי משיזבא : ותדבר ולא תאלם עוד . כיון שיגיעו אליהם כל נבואותיך תוכל לדבר להם ולהוכיחם כי לא יהיה להם פתחון פה להשיבך דבר ומה שאמר ולא תאלם עוד לפי שאמר לו בנבואת הבקעה ולשונך אדביק אל חכך ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח : ויהי דבר ה'. (ב) בן אדם . עתה החל בפורענות האומות השכנות לארץ ישראל ששמחו לחרבנם ובכלותו לדבר בחרבן ארץ ישראל בפרשה הזאת פתח בחרבן האומות : (ג) ואמרת לבני עמון . יען אמרך . נאמר לשון נקבה כנגד הכנסה : האח . ענין שמחה וגילה וכן האח האח ראתה עינינו והדומים להם וכן ת"י חדוא : כי נחל . נפעל מבעלי הכפל שקרו נחלל והוא קמוץ אף על פי שהוא עבר כמו שידמה הענין וכמו כי נשמה שהוא עבר ואילו היה בינוני היה נשמה בהוא הנו"ן כן נחל נאמר שהוא עבר ואף על פי שהוא קמוץ מצאנו כמוהו כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו ואמר נחל כמו שאמר שבני מחלל את מקדשי : ואל אדמת ישראל כי נשמה . והיא ארץ עשרת השבטים שעמדה שממה מעת שם נמוקיהו כי הלכו בגולה אז שמחו כאשר ראו כי בית יהודה שנשארו הלכו בגולה : (ד) לכן הנני נותנך . בקמץ הס"ן והטעם כמו שכתבנו בכמה מקומות כי כשידבר כנגד אומה פעם מדבר לשון נקבה כנגד הכנסה ופעם לשון זכר כנגד העם : לבני קדם . אמר אדוני אבי ז"ל שנאמר מיד נבוכדנצר שאף לא גורלו על ירושלם לא ישמחו בפנות זה כי לבני קדם והם מדי ופרס יהיו למורשה שירשו את ארצם : וישבו טירותיהם בך . לא שילכדוה וילכו להם אלא כמו שירשוה ישבו בה ויהיו מיישבים אותה בטירות ושיכלות שיבנו בה : המה יאכלו פריך והמה ישתו חלבך . דרך משל כמו שת"י אינון יכלון טוב ארעיך ואינון יבזון נכסך : (ה) ונתתי את רבה . היא עיר המלוכה : לנוה גמלים . כי אמר זאת שיניתו אותה מדי ופרס מפלתה או מפני עם אחר שיבא עליהם ויחריבם ותהיה לנוה גמלים ולמרבץ צאן : וידעתם כי אני ה' . תדעו כי אני ה' היכול על הכל ומשגיח בכל והרעה שבאה על ישראל במעשה היא ומה שיבא לכם גם כן לפי ששמחתם לארץ ישראל : (ו) כי כה אמר ה' . יען מחאך יד : כשמעון ארץ ישראל הכית כף אל כף לשמחה כמו וכל עלי הגדרים יתקעו כף ויאמרו יחי המלך וכן ירקע אדם רגלו על הארץ לשמחה והוא הרקוד : מחאך . מקור ובא פ"א סגול בסמך מפני אות הגרון כי היה דינו בחירק כמו בשברי לכם בסתי את קברותיכם והדומים לו ומפני אות הגרון ישנה פ"א בסגול כמו ובשחטם את בניהם לצלמו בחתום הן ואמר רקעך בפתח פ"א סגול ג"כ ואע"פ שאין הקוף גרונית ובא כן לזווג המלות : בכל שאטך בנפש . תרגם ויבז עשו את הבכורה ושאט עשו שמחת לרעתם בכל בזיון שהיית מבזה אותם בנפשך ובלבך : שאטך . מקור והשי"ן בקמ"ץ והיה משפטו לבקרא [illegible] כמו השכב ושכב רחב לסגית האל"ף : (ז) לבן . ונתתיך לבג לגוים . לבג כתיב וענינו כמו מאכל פת בג וקרי לבז והענין אחד כי המאכל הוא משל על הבזה והגימ"ל והזי"ן מתחלפין בלשון

הפליט אליך להשמעות אזנים :
כז ביום ההוא יפתח פיך את הפליט
ותדבר ולא תאלם עוד והיית להם
למופת וידעו כי אני יהוה :
כה א ויהי דבר יהוה אלי
לאמר : ב בן אדם שים פניך אל
בני עמון והנבא עליהם : ג ואמרת
לבני עמון שמעו דבר אדני יהוה
כה אמר אדני יהוה יען אמרך
האח אל מקדשי כי נחל ואל אדמת
ישראל כי נשמה ואל בית יהודה
כי הלכו בגולה : ד לכן הנני נתנך
לבני קדם למורשה וישבו
טירותיהם בך ונתנו בך משכניהם
המה יאכלו פריך והמה ישתו
חלבך : ה ונתתי את רבה לנוה
גמלים ואת בני עמון למרבץ צאן
וידעתם כי אני יהוה :
ו כי כה אמר אדני יהוה יען מחאך
יד ורקעך ברגל ותשמח בכל
שאטך בנפש אל אדמת ישראל :
ז לכן הנני נטיתי את ידי עליך
ונתתיך לבג לגוים והכרתיך מן
העמים והאבדתיך מן הארצות אשמידך וידעת כי
אני יהוה :

ייתי משיזבא לותך
לאשמעותך בשורא : כז ביומא
ההוא יתפתח פומך במיתי
משיזבא ותתנבי ולא תשתוק
עוד ותהי להון לאת ותידעון
ארי אנא יי : א והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עמי למימר :
ב בר אדם קביל נבואה על
בני עמון ותתנבי עליהון :
ג ותימר לבני עמון קבילו
פתגמא דיי אלהים כדנן אמר
יי אלהים חלף דאמרתא חדוא
על מקדשי ארי אתחל ועל
ארעא דישראל ארי צדיאת
ועל דבית יהודה ארי הליכו
בגלותא : ד בכן הא אנא
מסר ליך לבני מדנחא
לירותא ויתבון בבירניתהון
ביך ויגרון ביך משכניהון
אינון ייכלון טוב ארעיך
ואינון יבזון נכסך : ה ואתן
ית רבה למדור גמלין וית
בני עמון לבית משרי עדרין
דען ותידעון ארי אנא יי :
ו ארי כדנן אמר יי אלהים
חלף דטפחתא בידך ורפסתא
ברגלך חדיתא בכל צפות
נפש על ארעא דישראל :
ז בכן הא אנא מרים ית מחת
גבורתי עלך ואתננך לביז
לעממיא ואשיצנך מביני
עממיא ואובדנך מן מדינתא

ביום ההוא שיבא הפליט אליך להשמיע אזנך ביום ההוא יפתח פיך : להשמעות אזנים . לבשר בשורה שהוכתה העיר : (כז) את הפליט . עם הפליט : ותדבר ולא תאלם . לפי שאמרתי לך ונאלמת ולא תהיה להם וגו' מעתה יראו שדבריך אמת ולא תאלם עוד מהתנבאות להם : (ג) האח . לשון שמחה : כי נחל . כי נחלל והיה מורשה לאחרים : (ד) לבני קדם . כשדים וארם לצד מזרח הם : (ו) יען מחאך יד ורקעך ברגל . לשון שמחה והע"פ שבראש הספר (לעיל ו) אמר כן לענין אבל הכה בכפך ורקע ברגליך ואמור כאח יש דברים שעושין אותם לאבל ולשמחה אבל אין ענינם שוה וכן חלילים לכלה ולמת : ורקעך . לשון מרמס : בכל שאטך . לשון בזיון שוטרין בו כמו ויבז עשו (בראשית כה) שתרגום אונקלוס ושאט עשו ואפי

הפליט ח' וסי' ויבא הפליט ויגד • ביום ההוא יבא הפליט אליך • ודברתיה יפתח פיך את הפליט • בא אלי הפליט מירושלם . לפני בא הפליט ויפתח : נחל ב' א' קמץ וא' פתח ובתרי לישני וסימ' אשר נחל משה : אל מקדשי כי נחל • בתרא קמץ : טירותיהם ג' מ"ל בליש' בקריאה וסימ' וישבו טירותיהם בך • מתחת הטירות : ואלה מושבותם לטירותם דד"ה : עליך ג' מטעי' וסימן לכן הנני נטיתי את ידי • כל ידעיך בעמים • דבר ואמרת :

מצודת דוד

אל האזנים דבר החורבן : (כז) את הפליט . עם ביאת הפליט יפתח פיך ולתוספות ביאור אמר ותדבר ולא תאלם עוד כי עד העת ההיא היה כלוא אלם לבל יוכיחם מלבו כי לא שמעו אליו וכמ"ש ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח (לעיל ג) לכן אמר בבוא הפליט ויראו שאמת דברת אז יהיה לך פתחון פה להוכיחם מלבך כי אז ישמעו לך : והיית להם למופת . ר"ל אז יאמינו בדבריך כדרך שמאמינים במופת : וידעו כי אני ה' . ואז ידעו שאני ה' הנאמן במאמרו ומקיים דברו : כה (ב) שים פניך . הסב פניך אל מול בני עמון : (ג) יען אמרך האח . ר"ל בעבור ששמחת על מקדשי אשר נתחלל להמסר ביד העכו"ם : (ד) לבני קדם . הם ערב ומדי היושבים במזרחה של בני עמון במקלות מזרחית צפונית : וישבו . ר"ל לא יבואו רק לבטל שלל ולכת והדרך שעשה נ"נ אלא יתעכבו שמה ויעמידו בך ארמנות ומשכנות ויאכלו פרי ארצך וישתו חלב נאקך : (ה) את רבה . היא עיר המלוכה : לנוה גמלים . כי יחרבו אותה ויעמדו שם הגמלים : ואת בני עמון . ר"ל שאר ערי בני עמון : כי אני ה' . הנאמן לשלם גמול : (ו) מחאך יד . בעבור שהכית כפך זה לזה בדרך שמחה : ורקעך ברגל . בעטת ברגל בארץ כי אז נראה כאלו מרקע ומרדד הארץ וגם הוא ענין שמחה ועם כי אמר למעלה הכה בכפך ורקע ברגלך (לעיל ו) על ענין צער ואבל הנה יש דברים שעושים לאבלות ולשמחה ואין ענינם שוה וכמו שמצינו חלילים למת ולכלה : ותשמח בכל שאטך בנפש . שמחת בכל בבזיון שלך שבזית בנפשך את אדמת ישראל : (ז) נטיתי את ידי . להכות בך : מן העמים . ר"ל לא תהיה נחשבת עוד לעם בין עובדי כוכבים : והאבדתיך מן הארצות.

מצודת ציון

ויבא הפליט ויגד לאברם (בראשית יד) : (כז) תאלם . מלשון אלם : (ג) האח . ענין לשון שמחה : נחל . מל' חלול : נשמה . מל' שממה : (ד) למורשה . מל' ירושה : טירותיהם . ענין ארמון כמו תהי טירתם נשמה (תהלים סט) : משכניהם . מל' משכן אוהל : (ה) לנוה . עיר מדור : למרבץ . ענין השכיבה לנוח : (ו) מחאך . ענין הכאת כף אל כף דרך שמחה וכן ימחאו כף (ישעיה נה) : ורקעך . ענין שטיחה ורדוד כמו כסף מרוקע (ירמיה י) : שאטך . ענין בזיון כמו השאטים אותם (לקמן כח) : (ז) לבג . של' בזה ובלל והכתיב לבג והוא ענין מאכל כמו מפת בג המלך (דניאל א) או לבג הוא כמו לבז והגימ"ל הוא במקום הזי"ן כאטב"ח וכן גם גבול (לקמן מו) ור"ל זה גבול

כפל

נתלפה ביתה דהל"ם כ"ת: (ח) כה אמר ה'. יען אמור מואב ושעיר: אמור. מקור: מואב. הוא עיקר האמירה לפיכך הוא ל' יחיד כמו והדבר מרים ואהרן והכתוב אסתר המלכה ומרדכי היהודי אשר כתב לשון נקבה לפי שהנקבה עיקר המעשה וזכר שעיר עם מואב שהם שכנים ושמחו בגלות ישראל כמו שאמר בנבואת עובדיהו: הנה ככל הגוים בית יהודה. לפי שנאמר בית יהודה אחר גלות ישראל חשבו כי לא יגלו בית יהודה מפני בית המקדש אשר היה בתוכם ועתה כשראו שגלו אמרו הנה ככל הגוים לקו בית יהודה כי כל הגוים ע"י סנחריב ונבוכדנצר והנה הם ג"כ כהם ולא הועילם להם שחשבו האל יתברך אשר היה בתוכם: (ט) לכן הנני פותח את כתף מואב. עבר מואב כמו ולכתף הבית וכמוך יאמר כתף בהגבול אמר אפתח עבר מואב מהערים מצד הערים הגבורות שלו שהיו כחומה בהם אפס אפתח שיכנסו בהם אויביהם וכפל עוד מעריו מקצהו כלומר מעריו שהם בקצה גבולו כי הערים אשר על הגבול יבצר אותם אדם ויחזק אותם יותר מאשר הערים ומה הם אותם הערים צבי ארץ חמדת ארצו הם והם בית הישימות: בעל מעון וקריתימה. כתיב וקריתמה בלא יו"ד אחר התי"ו וקרי ביו"ד ואחד הוא: (י) לבני קדם על בני עמון. לבני קדם אקרא שיבואו על בני עמון והנה בענין בני עמון בפרשת מואב לפי שהם הרעו יותר לישראל וגדפו אותם יותר בגלותם כמו שאמר בנבואת עמוס על בקעם הרות גלעד למען הרחיב את גבולם וכן אמר בנבואת צפניה שמעתי את חרפת מואב וגדופי בני עמון בני עמון הרבו גדופים וכן אמר הנה יען מחאך כלא ואמ' יען מחאך יד ורקעך ברגל ותשמח וגו' לפי' הרבה בפורענו' והנה בה בפ' מואב לפי שבני עמון ומואב אחים היו וארצותם סמוכות זו לזו: ונתתיה למורשה. אתננה להם למורשה כמו שאמר למעלה: (יא) ובמואב. מבואר הוא: (יב) כה אמר. עתה אומר פורענות שעיר שזכר בפרשת מואב כי שעיר הוא אדום: יען עשות אדום בנקום נקם לבית יהודה: כראו בהם מעשה נקם ואע"פ שהם לא חטאו להם ועשו להם מה שעשו כמו שאמר בנבואת עובדיהו ואל תעמוד על הפרק להכרית את פליטיו וכל הענין כמו שאומר שם: ויאשמו אשום. אשמו וחטאו עליהם כי אחיהם היו ולא זכרו ברית אחים ויאשמו באל"ף בשו"א: ונקמו בהם. נפעל בו אחרים בקמץ הכ"ף מבנין נפעל כמו אני נקמתי בהם שנקמו בם: (יג) לכן כה אמר ה'. ונתתיה חרבה מתימן. אתן אדו' חרבה מצד תימן כלומר שתימן תחרב כי תימן בנה אליפז בן עשו והארץ נקראת על שמו תימן וכן אמר בנבואת ירמיה האין עוד חכמה בתימן ויונתן תרגם מדרומא: ודדנה. הה"א נוספת כי הוא תלמיד הטעם בדל"ת רוצה לומ' יושבי דדן בחרב יפלו ודדן היא עיר גדולה בארץ אדום וכן זכרה ירמיה בנבואתו יושבי דדן: (יד) ונתתי. ביד עמי ישראל. הוא נראה כי נבואה זו עתידה והפסד גם כן שהיתה בבית שני שגברה יד ישראל עליהם והחזירום לדת כי לא נכתבו דברי בית שני בספר נבואות: כאפי וכחמתי. בכ"ף רוצה לומר כמו שהיה אפי וחמתי גדולה עליהם כן יעשו בהם נקמה גדולה: (טו) כה אמר ה'. בנקמה. הם עשו עם ישראל רעה בנקמה כלו' בענין רעת הנקמה שהיא גדולה מרעה אחרת כאלו ישראל הרעו להם תחלה והם לקחו נקמתם מהם ויונתן תרגם כדבבו: בשאט בנפש. בבזיון שהיו מבזים אותם בנפשותם להרע להם דרך בזיון וקלון: למשחית איבת עולם. הכל לשון והאוי' ושפך עלי למשחית כלומר הרעו להם להשחיתם להיות איבת עולם ביניהם: (טז) לכן. והכרתי את כרתים. משפחה גדולה מפלשתים

ולאי אומר שהם לשון שסף גולוזמל"ש בלע"ז: (ח) הנה ככל הגוים בית יהודה. בשלה אהבת הקב"ה מהם ונמסרו לתת ביד נבוכדנצר כשאר העכו"ם ומדרש אגדה שנכנסו להיכל וקצצו צורות הכרובים של שלמה על קיר ההיכל כמפר איש ולויות (מלכים א ז) והוציאום לחוץ אמרו ראו אלו שהיו מראים עצמם כצנועים במה היו עוסקין: (ט) הנני פותח. את מבצרי ארץ מואב אשר בספר בסוף גבולם הוא הכתף סוף גבול ארצם כמו (שמות כז) ולכתף השנית אל הכתף דמתרגם לעיברא: (י) לבני קדם. אפתח אותם שיבאו על בני עמון דרך ארץ מואב: (יג) ודדנה. ויתבי דדן: (יד) ביד עמי ישראל. הם יהיו שלוחי לנקום נקמתי: (טו) יען עשות פלשתים בנקמה: בשמחה ובפרך כאדם הנוקם נקמתו באויבו: (טז) את כרתים

מתערים ד' וסי' נמסר בספר שפטים סימ' ב': הישימות ד' וסימן ויחנו על הירדן מבית הישימות והערבה עד ים. ובית פעור ואשדוד. לכן הנני פתח את כתף מואב. ומשתנין באתיתון אוריתא הישמת ד' כתיב כן. יהושע הישמו' כתיב. יחזקאל הישימות: ונטיתי ידי על אדום חד מן ז' י"ו רחס' את וסימ' רם: ארבה. חשך: והארב קם מהרה' ארץ כי תחטא. והנה נטיתי ידי עליך ואגרע חקך. ונטיתי ידי על אדום. הנני נטה ידי על פלשתים. הנני עליך הר שעיר. על כן חרה אף ה' בעמו: את' הטה ידו. ויד ידו על צפון. ידו נטה על הים. ונטיתי ידי על יהודה: יען קראתי ותמאנו. כי

ח כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן אֱמֹר מוֹאָב וְשֵׂעִיר הִנֵּה כְּכָל־הַגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה׃ ט לָכֵן הִנְנִי פֹתֵחַ אֶת־כֶּתֶף מוֹאָב מֵהֶעָרִים מֵעָרָיו מִקָּצֵהוּ צְבִי אֶרֶץ בֵּית הַיְשִׁימֹת בַּעַל מְעוֹן וְקִרְיָתָמָה (קריתימה ק׳)׃ י לִבְנֵי־קֶדֶם עַל־בְּנֵי עַמּוֹן וּנְתַתִּיהָ לְמוֹרָשָׁה לְמַעַן לֹא־תִזָּכֵר בְּנֵי־עַמּוֹן בַּגּוֹיִם׃ יא וּבְמוֹאָב אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהֹוָה׃ יב כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן עֲשׂוֹת אֱדוֹם בִּנְקֹם נָקָם לְבֵית יְהוּדָה וַיֶּאְשְׁמוּ אָשׁוֹם וְנִקְּמוּ בָהֶם׃ יג לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְנָטִתִי יָדִי עַל־אֱדוֹם וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה וּנְתַתִּיהָ חָרְבָּה מִתֵּימָן וּדְדָנֶה בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ׃ יד וְנָתַתִּי אֶת־נִקְמָתִי בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְעָשׂוּ בֶאֱדוֹם כְּאַפִּי וְכַחֲמָתִי וְיָדְעוּ אֶת־נִקְמָתִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ טו כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעַן עֲשׂוֹת פְּלִשְׁתִּים בִּנְקָמָה וַיִּנָּקְמוּ נָקָם בִּשְׁאָט בְּנֶפֶשׁ לְמַשְׁחִית אֵיבַת עוֹלָם׃ טז לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי נוֹטֶה יָדִי עַל־פְּלִשְׁתִּים וְהִכְרַתִּי אֶת־כְּרֵתִים וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית

אַצְדְּנָךְ וְתִידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ ח כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דַּאֲמַרוּ מוֹאָבָאֵי וְשֵׂעִיר מָה שְׁנוֹ מִכָּל עַמְמַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה׃ ט בְּכֵן הָא אֲנָא תָּבַר יַת תְּקוֹף מוֹאָב מִקִּרְוֵיהוֹן מִכְּרַכֵּיהוֹן עַד פַּצִּיחֵיהוֹן חֶדְוַת אַרְעֲהוֹן בֵּית יְשִׁימוֹת בַּעַל מְעוֹן וְקִרְיָתַיִם׃ י לִבְנֵי קֶדֶם עַל בְּנֵי עַמּוֹן וְאֶמְסְרִנַהּ לִירוּתָא בְּדִיל דְּלָא יְהֵי דָּכְרָן בְּנֵי עַמּוֹן בְּעַמְמַיָּא׃ יא וּבְמוֹאָב אַעֲבֵיד פּוּרְעֲנוּת דִּינִין וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ יב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דַּעֲבַדוּ אֱדוֹמָאֵי בִּתְקוֹף פּוּרְעֲנוּת לְבֵית יְהוּדָה וְחָבוּ חוֹבָא וְאִתְפְּרַעוּ מִנְּהוֹן׃ יג בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַאֲרִים מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל אֱדוֹם וְאֲשֵׁיצֵי מִנַּהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא וְאֶתְנִנַּהּ חוּרְבָא מִדָּרוֹמָא וְיָתְבֵי דְדָן בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן׃ יד וְאֶתֵּן יַת פּוּרְעֲנוּתִי בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְיִתְמַסְרוּן וְיִתְפַּרְעוּן מִן אֱדוֹם כְּרוּגְזִי וּכְחֵימְתִי וְיִדְעוּן יַת פּוּרְעֲנוּתִי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ טו כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דַּעֲבַדוּ פְּלִשְׁתָּאֵי בִּדְבָבוּ וְיִתְפָּרְעוּן פּוּרְעֲנוּת בִּצְפוּת נְפַשׁ בְּדִיל לְחַבָּלָא דְּבָבוּת עָלַם׃ טז בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא מָרִים יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל פְּלִשְׁתָּאֵי וְאֲשֵׁיצֵי יַת עַמָּא דְחַיָּבִין לְאִשְׁתֵּיצָאָה וְאוֹבִיד יַת שְׁאָר

תולדות אהרן נקמתי באדום. גימין טו:

מצודת ציון

גבול: (ט) כתף. ענין עבר ולד וכן ולכתף השנית (שמות כז): צבי. ענין חמדה והדר: (יב) ויאשמו אשום. מל' אשמה ורשע: (טו) בשאט. ענין בזיון: איבת. מל' אויב ושנאה כמו ואיבה

מצודת דוד

כפל הדבר במ"ש: השמידך. מכל וכל לבל תשוב לקדמותך: כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: (ח) ככל הגוים. כמו שכל העובדי כוכבים היו נעזבים להשגחת מערכות השמים כן גם בית יהודה ואין דבקה בהם השגחת ה' יותר מבכל העובדי כוכבים כאומר ולכן ומסרו ביד ר"ל ביחד העובדי כוכבים ולא האמינו שבגמול עוונם נמסרו: (ט) את כתף מואב מן הערים. את עבר מואב מהערים ולתוספת ביאור אמר מעריו מקצהו ר"ל אפתח עדי מבצרי מואב העומדים בקצה גבולו המונעים את האויב לבוא בארצו וכאשר יפתחו שערי הערים הכם יבוא האויב בארצו לכל אשר יחפוץ: צבי ארץ. ר"ל הערים ההם חמדת והדר ארצו ושמותם בית הישימות וכו' כי הם עדי המבצר שבקצה גבול מואב: (י) לבני קדם. ר"ל את הערים ההם אפתח לבני קדם הם ערב ומדי בעת ילכו על בני עמון ואתן אז את בני עמון להם למורשה באופן שלא תזכר עוד בני עמון בין העובדי כוכבים כי ישמדו מכל וכל: (יא) ובמואב. רצה לומר ואז גם במואב אעשה שפטים כי יהיו נמסרים גם המה ביד בני קדם ואז ידעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול: (יב) יען עשות אדום. בעבור עשות מה שעשה במה נקמתי נקם אל בית יהודה בעת שגלו מארצם ודבר המעשה הוא מה שאמר ביום עמדך מנגד וגו' (עובדיה א) וכל הענין: ויאשמו אשום. בהם ועשו נקמה למסרם ביד האויב כמ"ש שם: (יג) ונטיתי ידי. להכות בה: והכרתי וגו'. כי תהיה שממה: מתימן. מפאת הדרום תתחיל החורבן והוא אמר שהכל תחרב מפאת הדרום עד א"י שעומדת בצפונה: ודדנה. אנשי עיר דן והוא עיר גדולה בארץ: (יד) ונתתי וגו'. ר"ל עוד יבא זמן שאנקם בעמלק ביד עמי ישראל ועל כר שעיר וזה יהיה לעתיד וכמ"ש ועלו מושיעים וגו' (שם): ועשו. ישראל יעשו בה כפי אפי וחמתי עליה: וידעו. אז ידעו שהיא נקמתי ולא באה במקרה: (טו) יען עשות. בעבור שעשו פלשתים עם ישראל כאדם הנוקם מן האויב וזהו מה שאמר וגם וגו' וכל גלילות פלשת וגו' אשר את כספי וזהבי לקחתם וגו' (יואל ד) וכל הענין: וינקמו נקם. עשו נקמה בבזות אותם בנפשם להיות הם למשחית לישראל כאלו היה איבת עולם ביניהם כאלו הרעו להם מעולם: (טז) נוטה ידי: להכות בם: את כרתים. הם משפחה גדולה מפלשתים

כרתים: ממא דחייבין לאישתיצאה ואומר אני לפי שראיתי במקום אחר קורא אל פלשתים כרתים הוי יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב) ואינו קורא כן לאומה אחרת נראה בעיני שיש גבול בפלשתים ששמו כרתי וכן אני מוצא בספר (שמואל א' ל') נגבה הכרתי ואל אם נקלב אנחנו פשטנו על נגב הכרתי: חוף הים · מפרק"א בלע"ז הם פלשתים היושבים במקום דרומית מערבית של גבול ארץ ישראל על הים האחרון: (א) בעשתי עשרה. לגדקיהו: (ב) על ירושלים. שהיתה במצור: האח. לשון קול שמחה: נשברה דלתות העמים · עיר שכל העמים היו נכנסים לה לסחורה מעתה תעבר כי לא יעך המצור מעליה עד תלכד: נסבה אלי · מעתה תוסבה סחורות העמים אלי: אמלאה החרבה. אתמלא אני מן העיר ירושלים החרבה: (ד) וסחיתי · ונקרתי כמו בית גאים יסח ה' (משלי טו) ונסחתם מעל (דברים כח): לצחיח סלע · לפי שהיתה בנויה בסלע בתוך הים כשתנתץ ויסח עפרה אל הים נשאר הסלע חלק וכן ת"י לשטיחות כיף גלי: (ה) משטח חרמים. על הסלע ישטחו הדייגים את חרמי מכמרותם לנגבם: (ו) ובנותיה אשר בשדה. הכפרים המשועבדות לה סביבותיה: (ח) והקים עליך צנה. ויקים עליך די מזיינין בתרסין: (ט) ומחי קבלו · הוא אחד מתחבולות המצור לזרוק

ספלשתים וכן נאמר עליהם פשטנו על נגב הכרתי וכן גוי כרתים: את שארית חוף הים · כי עמו עבר בתרבן ארץ ישראל כי הים האחרון הוא גבולם וארץ פלשתים יש ממנה גם כן על חוף הים והותו נשאר אחר תרבן ארץ ישראל ועליו אמר והאבדתי: (יז) ועשיתי: מבואר הוא: (א) ויהי בעשתי עשרה שנה · י"א שנה לצדקיהו שהיא שנת החרבן כי או אמרה צור על ירושלים האח: באחד לחדש · לא גלה באיזה חדש וכיון שסתם אותו נראה כי על חדש החרבן אמר שהוא חדש אב:

(ב) בן אדם. האח. ענין שמחה כמו שפירשנו: נשברה דלתות העמים. העיר שהיתה דלתות העמים שהיו נכנסים ויוצאים בה הסוחרים בסחורתם מכל העמים: נסבה אלי. אותם הסחורות שהיו מביאים הסוחרים בה נסבה ותתגלגל אלי כי כיון שתחרב היא יבאו אלי. נסבה בנין נפעל ושרשו סבב והוא נפעל עבר מגזרת פעל כפולי: אמלאה החרבה. אני אמלא מסחורות אחר שהיא תחרב כי כיון שהיתה במצור ב"א שנה לצדקיהו ידעו כי לא תמלט ומחרב והשם אותם לחרבה ערב יום החרבן. אמלאה מלא"ת מבנין נפעל בתוספת ה"א. החרבה מבנין הפעל ולתקן קריאת החי"ת בהיא גרועים נקדו הה"א בקמץ רחב והחי"ת בחטף קמץ: (ג) לכן. כהעלות הים גליו. כי כהתעבר הים מפני הרוח תעלה גליו למעלה ותרגם יומהן כמיסק ימא באיתרגשות גלוהי: (ד) ושחתו. וסחיתי עפרה ממנה. כי צור נבנה על סלע בתוך הים וכמו הסלע עפר לצורך הישוב וכאשר יבואו מי הים בעת תורגנה שחתו והכלים ממנה עפרה ונשאר הסלע יבש כמו שהיה מתחלה: לצחיח סלע. המקום הגבוה בסלע יקרא צחיח והוא המקום היבש שבו לפיכך נקרא כן וכן שכנו צחיחה מקום יבש ודומה כמו והשבי' בצחצחות נסבך וי"ת לשעיעות כיף גלי כלומר שיהיה הסלע חלק ואין עליו עפר: (ה) משטח חרמים תהיה · שהדייגים ישטחו רשתותם שם באותו הסלע שיהיה יבש וגבוה כי מה שאומר אחר זה וכסוך המים הרבים זה יהיה לשעה שיעלה הים עליה וישטפה וישוב הים למקומו וישאר הסלע יבש וגבוה: והיתה לבז לגוים · כי הגוים כשיבואו עליה יבוזוה וישללוה: (ו) ובנותיה. הם הכפרים: תהרגנה · יהרגו אנשיהן: (ז) כי כה אמר. מלך מלכים. כי כל מלכי הארץ תחתיו והמר זה רוצה לומר שיבא על צור עם מלכי האומות כי הוא מלך עליהם ויביאם לאשר ירצה: (ח) בשדה · דיק וסוללה. פירשתי למעלה מפרשה לכמה: צנה · כלי מגן במקרא פרק"א בלע"ז וכמדרי' ויוסף תרגם ויקים עלך די מזיינין בתריסין: (ט) ומחי קבלו. פירשו בו שהוא כלי שמשליכים בו אבנים בחומה לנתצה: מחי · מכה תרגום מכה מחי. קבלו פירוש נגד קבל וכן ויכנו קבל פה

17 חוף הים: יז ועשיתי בם נקמות גדלות בתוכחות חמה וידעו כי אני יהוה בתתי את נקמתי בם:

ל' וחד ובתוכחות

כו א ויהי בעשתי עשרה שנה באחד לחדש היה דבר יהוה אלי לאמר: ב בן אדם יען אשר אמרה צר על ירושלם האח נשברה דלתות העמים נסבה אלי אמלאה החרבה: ג לכן כה אמר אדני יהוה הנני עליך צר והעליתי עליך גוים רבים כהעלות הים לגליו: ד ושחתו חמות צר והרסו מגדליה וסחיתי עפרה ממנה ונתתי אותה לצחיח סלע: ה משטח חרמים תהיה בתוך הים כי אני דברתי נאם אדני יהוה והיתה לבז לגוים: ו ובנותיה אשר בשדה בחרב תהרגנה וידעו כי אני יהוה:
ז כי כה אמר אדני יהוה הנני מביא אל צר נבוכדראצר מלך בבל מצפון מלך מלכים בסוס וברכב ובפרשים וקהל ועם רב: ח בנותיך בשדה בחרב יהרג ונתן עליך דיק ושפך עליך סללה והקים עליך צנה: ט ומחי קבלו יתן

חצי הספר

ספר ימא: יז ואעביד בהון פורענון רברבן בתקוף רגז וידעון ארי אנא יי בדאתין ית פורענותי בהון: א והוה בחדא עסרי שנין בחד לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם חלף דאמרית צור על ירושלם חדוא אתברת דהוה מספקא סחורא לכל עממיא אסתחרת למיתי לותי דהות מליא חריבת: ג בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך צור ואסק עלך משרית עממין סגיאין כמיסק ימא באתרגושת גלוהי: ד ויחבלון שורי צור ויפגרון מגדלהא ואעקר עפרה מנה ואתן יתה לשעיעות כיף גלי: ה משטח צידין תהי בגו ימא ארי אנא גזרית במימרי אמר יי אלהים ותהי לבזא לעממיא: ו ויתבי כפרנהא די בחקלא בחרבא יתקטלון וידעון ארי אנא יי: ז ארי כדנן אמר יי אלהים הא אנא מיתי על צור נבוכדנאצר מלכא דבבל מצפונא מלך מלכיא בסוסון וברתיכין ובפרשין ומשרין ועם סגי: ח יתבי כפרנך די בחקלא בחרבא יקטיל ויבני עלך כרקום ויצבור עלך מליתא ויקים עלך די מזינין בתרסין: ט ומחת פגוזוהי

תולדות אהרן (תהלים סח): ... שם עד (...) אמרם צור. מתרס. ספרים מה מנלם ו:

נפת אל אל ידו: דלתות ב׳ וסימ׳ בן ארם יען אשר אמרת · ועשוית עליהם אל: חומות ח׳ בקריאה וסימ׳ ביום יושר השיר · ואת כל חומות ירושלם סביב נתצו דמלבים · ושתתו חומות צר · ויבן את בית חורון העליון · הטיבה ברצונך את ציון ויחי כאשר שמע סנבלט · ואצאה בשער הגיא לילה · זנח ה׳ מזבחו נאר מקדשו · וסי׳ תקפו דמלכא חבלו ובנה ואיתב סנבלט נפק דמדבחא · וכל ירמיה דכוו׳ חומות במ"ג חומת וסי׳ ונתתיך לעם הזה · והצתי אש בחומות דמשק · ופקדתי על כל בבבל וסי׳ טורא דדמשק נפל: צור י׳ מ"ל בליש׳ בקריא׳ וסי׳ וישלח חירם מלך צור למלכים · ואמרת לצור הישבת ב׳ בפסוק · באנק חלל: תכמיך צוריכי בצור נרפה · שא קינה על מלך צור · כאשר ראיתי לצור · צור תעודה חתום תורה · גבל ועמון ועמלק פלשת:

מצודת דוד

מפלשתים וכן גוי כרתים (צפניה ב) ועל שאמר והכרתי אמר כרתים והוא לשון נופל על לשון: שארית וגו׳ ר"ל אף שארית לא ישאר מפלשתים היושב על שפת הים: (יז) בתוכחות חמה · בשפט יסורים הבאים בחמה גדולה: בתתי · בעת אתן בם נקמתי אז ידעו שאני ה׳ הנאמן לשלם גמול: כו (א) בעשתי עשרה שנה · לגלות יהויכין ולמלכות צדקיה: באחד לחודש · יתכן שהוא חדש שתמוז וכמו שהיתה העיר במצור כן היתה בחדש החורבן: (ב) נשברה דלתות העמים · הדלתות שהיו של העובדי כוכבים הנכנסים שם לסחורה הנה עתה נשברה ר"ל מהדלתות כי לא ילך הסוחר מעליה עד נלכדה: נסבה אלי כל הסחור שהיה בה · הנה עתה תסוב אלי ואלי יבואו כל סוחרי העמים: אמלאה החרבה. ר"ל אהיה ממולא במסחר רב מסבת החרבה כי כל הסחורה שסביבותיה לה הנה במורבנה יביאו אלי: (ג) הנני עליך צר · הנה אני אלחם בך אתה צור: גוים רבים · לגבי בבל: כהעלות. כמו שהים מעלה את גליו ברבוי עצום בעת הסערה: (ד) וסחיתי. אעקור עפר סיח בנין המגדלים ואתן את העיר להיות בה יבשות הסלע ר"ל תהיה מלאה גלי אבנים ופלעים מהפלת המגדלים: (ה) משטח חרמים · ר"ל לא תהיה עוד מלאה מסוחרים כשהיתה כי אז לא ידורו בה כ"א ציידי דגים ויפרשו שמה הרשתות לנגבם: בתוך הים. כי צור יושבת בים: כי אני דברתי. ובידי לקיים דברי: והיתה · תהיה לשלל לגוים הם הכשדים: (ו) ובנותיה. הכפרים הסמוכים לה אשר בשדה יהרוג החרב את אנשים: כי אני ה׳ הנאמן לשלם גמול: (ז) מלך מלכים. ר"ל מלך מושל על מלכים: וקהל ועם רב. כפל הדבר במ"ש: (ח) בנותיך · אנשי הכפרים הסמוכים בשדה יהרגו בחרב: צנה · ר"ל אנשים לבושי צנה: (ט) ומחי קבלו. כלי המלחמה סבוב יתן

מצודת ציון

ולזכה אבית (ברכות ג): (טו) חוף הים · שפת הים וגבולו: (יז) בתוכחות · ענין עונש יסורים וכן והוכח במכאוב (איוב לג): (ב) האח · הוא ענין לשון שמחה: (ד) וסחיתי · ענין עקירה כמו בית גאים יסח ה׳ (משלי טו): לצחיח · ענין יובש כמו שכנו צחיחה (תהלים סח): (ה) משטח · ענין פרישה כמו ושטחו לשמש (ירמיה ח): חרמים · רשתות כמו יגרהו בחרמו (חבקוק א): (ו) ובנותיה · ר"ל הכפרים וכן עקרון ובנותיה (יהושע טו): (ח) דיק · הוא מגדל הבנוי מול העיר לבנבם: סוללה · הוא תל הנעשה מול החומה לעלות עליה להלחם על העיר: צנה · הוא כעין מגן שמגינים לפוליי מתכת הזיין ותנים: (ט) ומחי קבלו · שם כלי מלחמה העשוי לזרוק בה אבנים

בחמותיך ומגדלתיך יתץ
בחרבותיו: י משפעת סוסיו יכסך
אבקם מקול פרש וגלגל ורכב
תרעשנה חומותיך בבואו בשעריך
כמבואי עיר מבקעה: יא בפרסות
סוסיו ירמס את־כל־חוצותיך עמך
בחרב יהרג ומצבות עזך לארץ
תרד: יב ושללו חילך ובזזו רכלתך
והרסו חומותיך ובתי חמדתך יתצו
ואבניך ועציך ועפרך בתוך מים
ישימו: יג והשבתי המון שיריך
וקול כנוריך לא ישמע עוד:
יד ונתתיך לצחיח סלע משטח
חרמים תהיה לא תבנה עוד כי
אני יהוה דברתי נאם אדני יהוה:
טו כה אמר אדני יהוה לצור הלא
מקול מפלתך באנק חלל בהרג
הרג בתוכך ירעשו האיים: טז וירדו
מעל כסאותם כל נשיאי הים והסירו
את־מעיליהם ואת־בגדי רקמתם
יפשטו חרדות ילבשו על־הארץ
ישבו וחרדו לרגעים ושממו עליך:
יז ונשאו עליך קינה ואמרו לך איך אבדת נושבת
מימים העיר ההללה אשר היתה חזקה בים היא
וישביה אשר־נתנו חתיתם לכל־יושביה: יח עתה
יחרדו האין יום מפלתך ונבהלו האיים אשר־בים מצאתך:

יהב בשורך ומגדלך יתרע
באבני ברזליה: י מרפסת
סוסותיה יחפינך אבקיהון
מקל פרשין וגלגלין ורתיכין
יזועון שורך במיעלוהי בתרעך
כמא דעלין בקרתא דמתרעא
משור: יא בפרסת סוסותיה
ידוש ית כל שוקך עמיך
בחרבא יקטיל וקמת תוקפיך
לארעא יתגר: יב ויבזון נכסך
וישבון סחורתיך ויפגרון שורך
ובתי חמדתיך יתרעון ואבניך
ואעך ועפרך בגו ימא ישוון:
יג ואבטיל אתרגושת זמריך
וקל נגון כנריך לא ישתמע
עוד: יד ואתנינך לשעיעות
כיף גרי משטח צידין תהי לא
תתבני עוד ארי אנא יי גזרית
במימרי אמר יי אלהים:
טו כדנן אמר יי אלהים לצור
הלא מקל מפלת קטילך
בניחום מטעני חרב כד
יתרמון קטילין בגויך יזועון
פרוריא: טז ויחתון מעל
כורסותיהון כל רברבי ימא
ויעדון ית מעיליהון וית לבושי
ציוריהון ישלחון זיע ילבשון
על ארעא יתבון ויזועון מן
קדם תביריהון ויצדון עלך:
יז ויטלון עלך אליא ויימרון
לך איכדין אבדת דהוית יתבא
בגו ימיא קרתא משבחתא
דהוית יתבא בתקוף ימא
היא ויתבהא איכדין אתמסרו
לתבר כל יתבהא: יח כען יזועון פרוריא ביום מפלת קטילך ויתבהלון נגותא די בימא במפק גלותיך:

רדק

עם נגד העם ויש לפר' כי המ"ם נוספת והוא מדברי רז"ל שאמרו מתלקטין בתי קבל והוא הקשה שקורין אבק"א בלי"פרא ומורים בו אבנים לעומדים בחומה שלא יראו בחומה מפחד האבנים ולא ילחמו ותרג' יונתן ומחת פגחוהי: בחרבותיו. הם כלי המפץ שמנפצים ומשברים בהם האבנים: (י) משפעת סוסיו. הרבוי וכן שפעת גמלים תכסך ויכסך על דרך ההפלגה: אבקם. האבק שיעלו ברגליהם: תרעשנה חומותיך. על דרך ההפלגה: כמבואי עיר מבקעה. כמו שבאין בעיר מבוקעה כלא יגיעם ובלא מלחמה כן יבאו בשעריך. מבואי קבוץ מן מבוא: (יא) בפרסות סוסיו. ומצבות עזך לארץ תרד. הם המגדלים הגבוהים שהם נצבים למעל' והם מצבות העז כי בהם יעוז ונשגב האדם ובאמרו תרד ר"ל כל א' מן המצבות: (יב) ושללו חילך. כתרגומו נכסך: רכלתך. סחורתך: ועפרך. עפר הבנין: (יג) והשבתי המון שיריך. רבוי שיריך שהיית שמחה ומנגנ' ושרה מרוב טובה: (יד) ונתתיך. פי' תהיה הי"ו הנקבה שלא לנוכח וכן תבנה ואמר לא תבנה עוד והעיר שהיא בנויה היום הנקראת צור היא ביבש' על שפת הים כי צור הקדומ' היא בתוך הים והיא לצחיח סלע: (טו) כה אמר ה'. מפלתך. מפלת ההרוגים: באנק חלל. כמו יאנק חלל ואנק החלל היא יציאת נשמתו מהקים הקול בעת מותו. וי"ם בניכון מטעני חרב: בהרג. כמו בההרג ונפול ה"א הבנין הוא הנועת' על בי"ת השימוש: הרג. הם הפועל ואמר הם הפעל אחר הפעול' לחזק הענין כמו וילם דוד לוט למען טבוח טבח בלוע בלע בגדי' בגדו והדומי' להם: (טז) וירדו. הענין הזה כולו כי יפחדו על עצמם כי יאמרו עיר גדולה והותרת כזאת הרבה ואיך נעמוד אנחנו: וחרדו לרגעים. לשעות ולרגעי' כלו' תמיד וי"ת ויזועון מן קדם תבריהון תרגם לרגעי' מן רגע הים עורי רגע: (יז) ונשאו. נושבת מימים. כי מהסחורות שהיו באות אליה דרך הים נתישבה ועלתה במעלה ואמר מימים לשון רבים כלומר ים אוקינוס וים סוף וים מערבי ושאר ימים כי דרך כלם היו באים אליה סוחרים וי"ת דהות יתבא בגו ימיא: העיר ההללה. הה"א במקום אשר כי לא תבא ה"א הידיעה בעברי' וכן וכל ההקדיש שמואל כמו אשר הקדיש: אשר היתה חזקה בים. רוצה לומר באיי הים היתה היא החזקה שבהם העיר היתה חזקה בבנינה וכן יושבים חזקים וי"ת דהוי' יתבא בתקוף ימא: אשר נתנו חתיתם לכל יושביה. מרוב חוזק נתנו חתיתם ומוראם לכל יושבי הים וזכר הים בלו' נקבה כמו שאמר גם כן ואת הים הוריד מעל הבקר הנחשת אשר תחתיה ויונתן תרגם איכדין אתמסרו לתבר כל יתבהא פירוש כנוי יושביה לצור על דרך רחוקה: (יח) עתה יחרדו. כמה לאות כתי"ם: האין. ביו"ד אחת לבד והנו"ן במקום מ"ם וכן לקץ הימין כמו הימים וא"י פרוריא וכן תרגם ירעשו האיים לנמלה אבל והבהלו האיים אשר בים תרגם נגוותא דימא וזה עשה מפני שנכפל בפסוק ופרוריא פי' מגרשי יערים והכפרים וכן תרגם ירעשו מגרשות יזועון פרוריא וכן בדברי רבותינו ז"ל פרוזא: מצאתך. כתרגומו
במיפק

רשי

לזרוק אבנים גדולות ותכה כנגדו פילק"ויאס דפאפורי"ורא בלע"ז ויש לועזים קבלו דשארבלי"סא בלע"ז ויש לועזי' פורייר"א בלע"ז: בחרבותיו באומנות חורבן סיבה עמו: (י) משפעת סוסיו. רבוי סוסים הרבה מעלים אבק ברגליהם ועולה ונעשה כענן ומחשיך הארץ הוא קרוי שפעת וכן ושפעת מים תכסך (איוב כב) דלאפו"סין בלע"ז: כמבואי עיר מבוקעה. כמה דעלין לקרתי דמתרעא משור שנפרצה חומתה: (יב) רכולתך. סחורתך: (טז) וחרדו לרגעים. לשברים פן יבא עליהם גם הם כשברך לרגעים. לשון שבר כמו (ישעיה נא) רוגע הים ועורי רגע (איוב כו) כל רגעי ארץ (תהלים לה) על דכאי ארץ ומנחם פירשו לשון רגע כמו כי רגע באפו (שם ל): ושממו. לשון תמהון: (יז) נושבת מימים. יש נוקדין רפי ופותרין מיושבת מימים קדמונים ויש נוקדים דגש ופותרין מיושבת בחוזק על ידי ימים הסובבים לה וכן תרגם יונתן וכן הוא: אשר נתנו חתיתם. סביבות לכל יושבים: חתיתם. לורד פריינ"ס בלע"ז: (יח) האין. כמו האיים: מפלתך. מיפלאתך
נבולה

מצודת ציון

אבנים להכות בחומה כנגדה כי מחי הוא תרגומו של הכאה וקבלו הוא תרגומו של נגד: יתוץ. מלשון נתיצה ושבירה: בחרבותיו. הם כלי' עשוי' לשבר בו וכן ואל החרב (ירמיה לג): (י) משפעת. ענין רבוי כמו שפעת גמלים (ישעיה ס): אבקם. הוא עפר הדק כמו כאבק דק (שם כט): פרש. כן יקרא רוכב הסוס הרגיל בזה: וגלגל. הוא אופן המרכבה: תרעשנה. מל' רעש ודנוד: מבוקעה. מל' בקיעה ופתוח: (יא) בפרסות. הם המנעלים שברגלי הסוסים וכן מפרסת פרסה (ויקרא יא): ירמוס. מל' רמיסה ודריכה: חוצותיך. הם השווקים וכן וחוצות תשים לך בדמשק (מ"א כ): ומצבות. ר"ל מקומות גבוהות והוא מלשון מצבה: עוזך. ענין חוזק: (יב) חילך. עשרך: רכולתך. ענין סחורה וכן רוכלת העמים (לקמן כ"ז): (יג) והשבתי. אבטל: המון. מלשון המייה: שיריך. מלשון שיר: כנוריך. שם כלי נגון: (יד) לצחיח. ענין יובש: משטח. ענין פרישה: חרמים. רשתות: (טו) באנוק. ענין אנחה וגניחה שהיא בעת יציאת הנפש וכן יאנק חלל (ירמיה נ"א): ירעשו. ענין חרדה: (טז) מעיליהם. מלשון מעיל והוא שם מלבוש חשוב: רקמתם. מעשה רוקם בפתילי זהב וכסף: יפשוטו. ענין הסרת המלבוש: ושממו. ענין תמהון: (יז) ההללה. מלשון הלול ושבח: חתיתם. ענין פחד כמו אל תחת (שם א'): (יח) האין. בא הנו"ן במקום המ"ם וכן לקץ הימין (דניאל י"ב): (יט) נחרבת. מלשון חורבה:

מצודת דוד

מול חומותיך לזרוק עמה אבנים לשבר החומות: בחרבותיו. בכלי העשוי לנתץ בו: (י) משפעת. ממרבית סוסיו יכסה אותך האבק המתאבק ברגלי הסוסים: בבואו. בעת יבוא בשעריך מבלי מונע כמו שבאים כל הרוצים אל עיר שנבקעה חומתה ר"ל לא יוכל מי לעכב על ידו לבל יבוא העירה: (יא) ומצבות עוזך. המקומות הגבוהות והחזקות תרד כל אחת ותפול לארץ ולא תתחזק כהן: (יב) ואבניך וגו'. מבנין הבתים והחומות: בתוך מים ישימו. יפילו אל הים שאצל העיר: (יג) והשבתי. אבטל ממך קול המיית השיר ועוד לא ישמע שם קול כנוריך: (יד) לצחיח סלע. תהיה מלאה מגלי אבני המפולת: משטח חרמים. הציידים יפרשו שמה רשתותם לצודם וכאומר לא ידורו בה עוד סוחרים ושרים להשתעשע בשיר וקול כנור כי מעתה ידורו שם ציידי דגים נבזים ושפלים: לא תבנה עוד. להיות כשהיתה: כי אני ה' דברתי. ובידי לקיים: (טו) מקול מפלתך. מקול היללה בעולם על מפלתך בעת יאנקו בך חללי חרב בעת יהרגו בך הרג רב אז ירעשו ויחרדו כל יושבי איי הים כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרך: (טז) וירדו וגו'. בעבור צער ואבלות: חרדות ילבשו. יהיו מסובבים בחרדה כמלבוש המסבב את הגוף: וחרדו לרגעים. בכל רגע יוסיפו בחרדה: ושממו עליך. יתמהו בתמהון לבב על מפלתך: (יז) ונשאו. ירימו עליך קול קינה ויאמרו אליך איך נאבדת עיר המיושבת בחוזק רב מן המים אשר סביבה: חזקה בים. החזקה מכל העמים היושבים בים: היא ויושביה. ר"ל היא חזקה בעבור הים הסביב לה ויושביה היו חזקים וגבורים: אשר נתנו חתיתם. פחדם היתה מוטלת על כל יושבי הים אל האיים: (יח) יחרדו האין. יושבי האיים יחרדו ביום מפלתך: מצאתך.
ממש

רש"י

נגולה: (יט) בהעלות עליך את תהום. כאסקותי עליך משריית עממין דסגיאין כמו תהומא ויחפנון עממין סגיאין כן ת"י ומדרשו באגדה נהגם ביד נבוכדנצר וסוף עלה הים ושטפה: (כ) את יורדי בור. עם יורדי גיהנם: אל עם עולם. עם שאר הפגרים אשר פגרו מאז כסדום וחברותיה: ונתתי צבי בארץ חיים. ואתן השפארה בירושלי': (כא) בלהות. פרשו יונתן בלהות כדלא הוית והפותרים אומרים ל' מקום מרקד שידי' ומזיקי': (ג) על מבואות ים. על הנמל שהספינות באות עד החומה והשערים והרבה כרכין יושבין על הים ואינה מקום נמל ואין הספינות יכולות לקרב אליהם: מבואות ים. פור"ט בלע"ז: רוכלת העמים. כך היה מנהגם סוחרים הבאים לה זה מצפון וזה מדרום לא היו רשאין לעשות סחורה זה עם זה אלא יושבי העיר לוקחין מזה ומוכרין לזה: את אמרת אני כלילת יופי. עד עכשיו הכל אומרי' על ירושלים כלילת יופי (איכה ב) משוש כל הארץ (תלים מח) עכשיו את מתגאה לומר אני כלילת היופי סוף גמר היופי כלול בי: (ד) בוניך. ארדכלייך. ל' בנין: (ה) ברושים משניר. לפי שהיתה בנויה בים וכים אבדה המשילה הנביא לספינה משובחת שהכבידו משאה בתוכה וטבעה ברוח קדים: משניר. הר תלג: את כל לוחתים. הלוחים שנעשים האניה מהם: ארז מלבנון. שם יער שהארזים מצויין בו: תורן. הוא העץ הזקוף וגבוה התקוע בספינה שבו תולין המפרש שקורין בוויל"א בלע"ז ובו נקבים בראשו שהחבל שמושכין בו הספינה נכנס ויוצא בו פש"ש בלע"ז: (ו) אלונים. מין עץ סרק שקורין קיישנ"א בלע"ז: משוטיך. הם שרחבים בראשם שמנהיגין בהם האניה רימ"ש בלע"ז: קרשך. הוא הקרש הרחב שבראש השני של ספינה אל מול התורן שבראשה אשר בו

יחזקאל

יט כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה בְּתִתִּי
אֹתָךְ עִיר נֶחֱרֶבֶת כֶּעָרִים אֲשֶׁר לֹא־
נוֹשָׁבוּ בְּהַעֲלוֹת עָלַיִךְ אֶת־תְּהוֹם
וְכִסּוּךְ הַמַּיִם הָרַבִּים: כ וְהוֹרַדְתִּיךְ
אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר אֶל־עַם עוֹלָם
וְהוֹשַׁבְתִּיךְ בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת כָּחֳרָבוֹת
מֵעוֹלָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר לְמַעַן לֹא
תֵשֵׁבִי וְנָתַתִּי צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים:
כא בַּלָּהוֹת אֶתְּנֵךְ וְאֵינֵךְ וּתְבֻקְשִׁי
וְלֹא־תִמָּצְאִי עוֹד לְעוֹלָם נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהוִֹה:

כז א וַיְהִי דְבַר־יְהוָֹה אֵלַי
לֵאמֹר: ב וְאַתָּה בֶן־אָדָם שָׂא עַל־
צֹר קִינָה: ג וְאָמַרְתָּ לְצוֹר הַיֹּשֶׁבֶתי
עַל־מְבוֹאֹת יָם רֹכֶלֶת הָעַמִּים אֶל־
אִיִּים רַבִּים כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה צוֹר
אַתְּ אָמַרְתְּ אֲנִי כְּלִילַת יֹפִי: ד בְּלֵב
יַמִּים גְּבוּלָיִךְ בֹּנַיִךְ כָּלְלוּ יָפְיֵךְ:
ה בְּרוֹשִׁים מִשְּׂנִיר בָּנוּ לָךְ אֵת כָּל־
לֻחֹתָיִם אֶרֶז מִלְּבָנוֹן לָקָחוּ לַעֲשׂוֹת
תֹּרֶן עָלָיִךְ: ו אַלּוֹנִים מִבָּשָׁן עָשׂוּ
מִשּׁוֹטָיִךְ קַרְשֵׁךְ עָשׂוּ־שֵׁן בַּת־

תרגום

יט אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
כַּד אֶתֵּן יָתִיךְ קִרְיָא חָרְבָא
כְּקִרְוִין דְּלָא אִתּוֹתָבָא
בְּאַסְקוּתִי עֲלָךְ מַשְׁרְיַת
עַמְמִין דְּסַגִּיאִין כְּמֵי תְהוֹמָא
וְיַחְפּוּנָךְ עַמְמִין סַגִּיאִין:
כ וְאַחֲתִנִּיךְ עִם נָחֲתֵי גוֹב בֵּית
אֲבַדְנָא לְוָת עַמָּא דְמֵעָלְמָא
וְאַצְדִּנִּיךְ בְּאַרְעָא אַרְעִיתָא
בְּחָרְבָתָא דְמֵעָלְמָא עִם נָחֲתֵי
גוֹב בֵּית אֲבַדְנָא בְּדִיל דְּלָא
תִתְיַתְבִין וְאֶתֵּן חֶדְוָא בְּאַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל: כא כִּדְלָא הֲוֵית
אֶתְּנִנָּךְ וְכֵן תְּהֵי וְתִתְבְּעִין וְלָא
תִשְׁתַּכְחִין עוֹד לְעָלָם אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים: א וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב וְאַתְּ
בַּר אָדָם טוֹל עַל צוֹר אִלְיָא:
ג וְתֵימַר לְצוֹר דְּיָתְבָא עַל
מִגְרַשׁ מְחוֹזֵי יַמָּא מְסַפְּקָא
סְחוֹרָא לְעַמְמַיָּא לְנַגְוָן סַגִּיאָן
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צוֹר
אַתְּ אֲמַרְתְּ אֲנָא מְשַׁכְלְלָא
בְּשׁוּפְרִי: ד בְּגוֹ יַמָּא תְּחוּמַיִךְ
אַרְדִּיכְלַיִךְ שַׁכְלִילוּ בִּנְיָנַיִךְ:
ה בִּירוֹן מִשְּׂנִיר בְּנוֹ לִיךְ יַת
כָּל גִּשְׁרַיִךְ אַרְזִין מִלִּבְנָן
נְסִיבוּ לְמֶעֱבַד תּוֹרְנִין עֲלָךְ:
ו בְּלוּטִין מִמַּתְנַן עֲבַדוּ מְשׁוֹטַיִךְ
סְפִינָךְ תְּרוֹמֵי תַרְעָךְ דַּפִּין דְאֶשְׁכְּרוֹעִין מְכַבְשִׁין בְּשֵׁן דְּפִיל בֵּית חוּפָאָה לָא תִימְחַן

רד"ק

כמיפך גלותך: (יט) כי כה אמר ה'. כערים אשר לא נושבו. כי כשתראה השטף הלך נראה שלא היה שם עיר מעולם: בהעלות עליך את תהום וכסוך המים הרבים. כפל הענין במלות שונות ואמר למעלה משטח חרמים תהיה כשהיו המים היה לשטח כשעלו המים על העיר ועלה היה עליה ושטפ' ואחר כך הוזו גלי הים לאחו' ונשאר הסלע מגולה ויבש ויונתן תרגם זה הדרך משל כאסקותי עלך משריית עממין דסגיאין כמו תהומה ויחפונך עממין סגיאין: (כ) והורדתיך את יורדי בור. כלומר תאבדי מן העולם כמו יורדי בור והוא הקבר ותרגם יונתן ואחתינך עם נחתי גוב בית אבדנא: אל עם עולם. כלומר עם שמתו מעולם היום זמן רב שנבלה גופם ואבד ושב עפר: והושבתיך בארץ תחתיות. כאילו את בארץ תחתיות וכפל הענין לחזק: למען לא תשבי. שלא תשבו עוד: ונתתי צבי בארץ חיים. ואתן חפץ ופאר בא"י שהיא ארץ חיים שהיתה עליה על שנחרבה היא תשוב עוד לקדמותה שהיא ארץ החיים ולפי שאמר על צור בארץ תחתיות שהיא ארץ מתים שאבדו מן העולם אמר כנגד על ארץ ישראל שהיא ארץ חיים ורבותינו ז"ל דרשו ארץ שמתיה חיים כלומר שמתי' של ישראל יחיו לזמן תחיית המתים ותרגם יונתן ואתן חדוא בארעא דישראל: (כא) בלהות אתנך. הפוך כמו בהלות ענין בעתה ובהלה: ותבקשי. ואם תבקשי לא תמצאי עוד לעולם ותבקשי הוי"ו נקבת נגעיא והשי"ן נחה ושפת ויונתן תרג' בלהות כפי מלת כדלא הוי כל כוח: ויהי. (ב) ואתה בן אדם. (ג) ואמרת. על מבואות ים. על מקומות שנכנסים אליהם דרך ים והוא הנמל שנכנסים שם הספינות: רוכלת העמים. סוחרת את אמרת אני כלילת יופי את שבחת עצמך והיית אומרת אני שלמה מכל יופי וכל טוב ושלך ומספר טובה ויופיה: (ד) בלב ימים גבוליך. כי מכל צד היה לה ים: בוניך. האומנים הבונים חומותיך ומגדלותיך ובתיך כללו יפיך. הם השלימו יפיך כי בנו אותה בטוב שבבנינים ויפה שבהם: (ה) ברושים משניר. כי בהר שניר היו גדלים הברושים היפים: את כל לוחתים. לפי שכל טוב לך היה דרך הים בספינות באות אליה ויוצאות ממנה שבח ענין הספינות שהיו בה ואמר כי לוחות הספינות היו עושים מברושים אם לגדולה וליופי ואמר לוחתים לשון רבוי ובלשון שנים רוצה לומר כי הרבוי עשוי בתבנית שנים או לפי שהספינה עשויה שני צדדים כי שני ראשיה חדים והחכם ר' אברהם אבן עזרא פירש כי הטעם היה ספינות שעושים אותם משני לוחות ויונתן תרגם ית כל גשרך רוצה לומר גשר שיעברו עליו מספינה לספינה: לעשות תורן עליך. התורן הוא עץ הגבוה הנצב בספינה שמשימין בראשו הנס עליך. רוצה לומר על ספינותיך: (ו) אלונים. הם הערמונים וכן תרגם יונתן בלוטין: משוטיך. מן כל עושי משוט אלא שהוא משקל אחר כי

בהעלות ג' בקריא' וסימן בהעלות ה' את אליהו: בתתי אותך עיר נחרבת · ואחר תכינו להם ולכהנים: תחתיות ז' בקריאה וסימן ואת גלות תחתיות דיהושע · תריעו תחתיות ארץ פצחו הרים · והורדתיך את יורדי בור · נחת על המון מצרים · שם עילם וכל המונה · שתני בבור תחתיות · קראתי שמך ה' מבור תחתיות:

תולדות אהרן בארץ חיים. כתובות קי"א: ארז מלבנון. ב"ב פ':

מצודת דוד

ממה שאלה ונאבדה מן העולם: (יט) בתתי. בעת אתן אותך להיותך עיר נחרבת דומה כערים אשר לא נתיישבו בחוזק מעולם בעת יעלה עליך את התהום ומים רבים יכסוך ור"ל כשיבואו עליך עמים רבים לאבד אותך: (כ) והורדתיך. אז אוריד אותך עם שאר יורדי בור אל העם השוכנים שם מעולם להיות כמותם: והושבתיך. אושיב אותך בארץ תחתית הוא הקבר: בחרבות מעולם. במקום שהוא חורבה מימות עולם והוא הקבר וכפל הדבר במ"ש כדרך המליצה: את יורדי בור. עם שאר יורדי בור ושוה להם: למען לא תשבי. ר"ל ההורדה תהיה באופן שלא תהיה עוד מיושבת לעולם כמתים אשר לא ישובו ע"פ האדמה: ונתתי צבי. החמדה וההדר אתן בארץ חיים והיא א"י הקרויה כן ע"ש שבה יחיו המתים בזמן התחיה ר"ל לא כמחשבה צור שהיא תמלא מחרבות ירושלים כי נהפוך הוא שהיא תאבד וכל ההדר יהיה בה: (כא) בלהות. לך אתן בהלה ופחד ולא תהיה עוד בעולם: ותבקשי. אם מי יבקש אותך לא תהיה נמצא למי עוד בעולם כי לא תשוב לקדמותך:

כז (ב) שא. הרם קול קינה על צור: (ג) לצור. על צור: על מבואות ים. על הנמל מקום שהספינות באים: רוכלת העמים. המספקת סחורה אל העמים להביאה אל איים רבים: צור את אמרת. ר"ל אתה צור אמרת אני כלול בכל מיני יופי: (ד) בלב ימים. ר"ל והנו על כי גבוליך היא בלב הים ר"ל במקום עומק הים וחוזק ואמר ימים לפי שמשם היו יכולים לפרוש לכמה ימים: בוניך. הבונים אותך שמו בך כל יופי הראוי לך: (ה) ברושים משניר. לפי שאמר ישבה בים ונאבדה במקומה המשילה לספינה משובחת שהכבידו משאה ונטבעה ע"י רוח קדים ובעבור כבדותה לא יוכלו מנהיגי הספינה להצילה ולכן אמר הנה ברושים הבאים משניר המובחרים במינם מהם בנו אותך כל לוחות ונסרי הספינה: מלבנון. מיער הלבנון מקום הארזים המשובחים משם לקחו ארז לעשות תורן עליך: (ו) מבשן. מקום אלונים טובים

מצודת ציון

תהום. עומק המים: (כא) בלהות. הוא הפוך מן בהלות וכן לעת ערב והנה בלהה (ישעיה י"ז): ואינך. ואין לך: מבואות. מלשון ביאה: רוכלת. סוחרת כמו מעיר רוכלים (לעיל י"ז): כלילת. מלשון כל וכן מכלל יופי (תהלים נ): (ד) בלב. חוזק הדבר יקרא לב ע"ש לב בעל חי שהוא חוזקו ועקרו וכן דרך אניה בלב ים (משלי ל'). כללו. מלשון כל: (ה) ברושים. שם אילן סרק כתוב: משניר. שם מקום: לוחתים. מלשון לוח ונסר: תרן. הוא עץ הזקוף בעל הספינה ובו משימים הוילון כמו בל יחזקו כן תרנם (ישעיה ל"ג): (ו) אלונים. שם אילן סרק: משוטיך. מלשון השטה ושחיה במים כמו אני שיט (שם) ויאמר על העצים הארוכים שמנהיגים בהם הספינה לשוטט אל המקום הנרצה: קרשך. ענין לוח ונסר כמו ועשית את הקרשים (שמות כ"ו): שן. הוא שן הפיל: בת אשורים. עדת אשורים וכן בת בבל

כי מן משום יאמר משוטיך בשוא השי"ן ובלא דגש השי"ן כמו מן מקום מקומיך ומשוטיך בחירק המ"ם ודגש השי"ן והמשוטים הם העצים הארוכים שמנהיגים בהם כמו אני שיט: משוטיך · רוצה לומר משוטי ספינותיך: קרשך עשו שן · קרש ספינתך והוא דרך כלל כי לא יהיה קרש אחד לבד כי הוא אומר על קרשי המגדל שעושין בראש הספינה ועושין אותו המגדל בשאר הספינות מקרשי עץ טובים ויפים ובספינות צור היו עושי' מקרשי שן לגדולה ולפאר: בת אשורים · עדת אשורים עשו לך קרשי שן שהביאו אותו השן מאיי כתים כי שם הפילים מצוין שעושין מעצם שלהם קרשים וכלים ולכן נקרא העצם ההוא בכלל שן כי משיני הפיל עושים המלאכה היפה וי"א בת אשורים מלה אחת מן תדהר ותאשור שתרגם דפין דאשכרועין וכן תרגם ותאשור ואשכרעין וכן תרגם תרומי תרעך דפין דאשכרועין מכבשין בשן דפיל בית תופא' לא תיטרון ממדינת אפולי' ולא הבנתי מלת לא תיטרון ובקצת נוסחאות לאחר נטרון ואשכרוע הוא הנקרא בוש"ו בלע"ז: כתים. ביו"ד אחד כתיב וקרי בשני יודי"ן ביו"ד היתם וביו"ד הרבוי כתיים כמו אנכי העבריים: (ז) שש ברקמה ממצרים. יריעות משתים עשויות מעשה רוקם מביאים לך ממצרים כי משם מביאים כלי פשתן ואותו השש היה מפרשך: להיות לך לנס · והוא הוילון שפורשין על התורן כמו שאומר בל יחזק כן תרנם בל פרשו נס ואומר כי דרך גדולה היו עושים בצור וילוני הספינות מיריעות שש נאות עשויות מעשה רוקם: תכלת וארגמן מאיי אלישה היה מכסך. בגדים צבועים בתכלת וארגמן שמביאים מאיי אלישה · היה מכסך מלבושך או היה מכסה אהל הספינה לכסות על בני הספינה מזרם וממטר ומחורב והיה האהל או המכסה ההוא עשוי מיריעות צבועות בתכלת וארגמן לנוי: מאיי אלישה. תרגם יונתן ממדינת איטליאה: (ח) יושבי צידון וארוד היו שטים לך. הם היו מלחים לצורכיהם · שטים אותו' המשיטים מנהיגי הספינה ויונתן פי' היו שטים בעבורך להביא סחורה אליך הוו שייטין ומייתין סחורה לגויך: חכמיך צור היו בך. צור הוא לשון קריאה כלומר את צור חכמיך היו בך לא היית צריכה להביא לך חכמים מעיר אחרת יודעי הים להנהיג הספינה בחכמה כי בך היו: המה חובליך. חובל יקרא מושך חבלי הוילון במשפט וצריך להיות בחכמה לקבל הרוח במשפט ואחד הוא הרב הרגם הספינה שעומד אחר החובלים למשוך כפי מה שירצה והוא כאותו הקברניט הנקרא טימו"ן בלעז וכן מנהיג הספינה לנדריכה הדרך אשר ירצה וכל זה בחכמה: (ט) זקני גבל וחכמיה · בנאים היו וכן אמר בבנין שלמה והגבלים והם היו באים לצור להחזיק בדק הבית בחומותיה ובניניה: כל אניות הים ומלחיהם: כתרגומו כל נחתי ימא וספניהון הוו שייטין ומייתן סחורה לגויך תופשי המשוטות נקראים מלחים: לערב מערבך. ענין סחורה וכן כל אשר בפרשה זו מזה השרש וקראה הסחורה מערב והסוחרים ערבים לפי שהסוחרין עורבין זה לזה בסחורתם במקחם וממכרם: (י) פרס ולוד ופוט · היו יודעי מלחמה והיו באים לצור כשהיתה צריכה לעשות מלחמה עם אחרים: מגן וכובע תלו בך. נראה כי הם היו מביאים מארצם כלי מלחמה שהיו טובים לפיכך אמר הנה המה נתנו הדרך כי היו מיפים ומהדרין העיר בכלי מלחמה טובים ויפים ודרך בני אדם לתלות המגינים והכובעים בראשי המגדלים ועל החומות וכן אמר אלף המגן תלוי עליו: תלו · מבנין פועל הדגוש: (יא) בני ארוד וחילך . בני ארוד הם ג"כ בני מלחמה והם היו עם חילך כמו פרס ולוד שזכר ויחדיו היו על חומותיך סביב כשבאו אויבים להלחם עליך: וגמדים במגדלותיך . היו אנשים ננסים אנשי מדה קטנה מן גמד ארכה ויונתן תרגם קפוטקאי: שלטיהם . מגיניהם כמו כל שלטי הגבורים: תלו על חומותיך . גם זה מן הדגוש: (יב) תרשיש סחרתך . מביאה סחורה אליך כי היא על הים ויונתן תרגם תרשיש מן ימא: מרוב כל הון: מרוב כל

בו מהפכין את הספינה לכל צדדים . ומכוונין אותה אל הדרך ורב החובל אוחז בו ובלשון משנה קברנוט ובלשון לע"ז גוברייגא"ל עשו שן בת אשורים · א"א לו להיות אלא של עץ וזהו בת אשורים כאלו הוא תיבה אחת לשון תדהר ותאשור (ישעיה מא) שתרגם ת"י אשכרועין ואת קברניטה של תורן המשל לקרש של אשכרוע מלופה בשן ע"י מסמרים לנוי ולחוזק כי כן תרגם יונתן דפין דאשכרועין מכבשין בשן דפיל בית תופאה לא תיטרון כשהיה לא יפול אבל יונתן פירש הקברנט הזה לפי ענין הפיל על קרשי שטרים: (ז) שש ברקמה . בגד שש עשוי בציורי רקמות: מפרשך · הוא הקורין בל"א היב"ע ובלשוננו בוויל"א בלע"ז: להיות לך לנס . לפורשו על כלונס הארז ולהגביהו על התורן · נס בלשון משנה כלונס ובלע"ז פורקא: היה מכסך · לאהל ולגג על פני כל האניה: (ח) היו שטים לך · תופשי משוטיך להנהיגך: חובליך · אוחזי הקברנים לכוין ולישר האניה: (ט) זקני גבל . אומני הבנין כמו שנאמר ובוני חירם והגבלים (מלכים א ה): מחזיקי בדקך . מתקני בדקך שלא יכנסו בהם המים אפיימנ"ם שאקרלו"א בלע"ז: כל אניות הים ומלחיהם הספנים שלהם: היו בך . היו סביבך לשוט אל המדינות הרחוקות להביא הסחור' לתוכך: לערוב מערבך . ל' ערובה הם כל צרכי האדם שהוא חי בהם וממונו הוא ערובתו והצלתו לחיות גרנטיא"ה בלע"ז: (יא) בני ארוד וחילך · ושאר חיל בני אדם היושבים בתוכך: וגמדים . ת"י ואף קפוטקאי [illegible] שמעתי משמו של רבי מנחם על שם שיורדין בים עד התהום משפרי גומדי אמות עומקה נקראו גמדים אגדים בלע"ז ויש פותרים שהם ננסים והכנסן במדת אמה: שלטיהם . הם אשפות שנותנין בהם תלים כמו (ירמיה נא) הברו החצים מלאו השלטים קוייבר"ש בלע"ז: תלו . הרבה תלו תלים: (יב) תרשיש . יש שהמה תרשים; מרוב כל הון: שהיה בתוכך זבמותים הסוחרים שימלאו בך סחורה הראויה להם: בדיל · אשטיי"ן בלע"ז: עזבוניך · תוקף ועזוזך כמו (נחמיה ג) ויעזבו את ירושלים עד החומה וממונו של אדם הוא חוזק המעמידו על

אֲשֻׁרִים מֵאִיֵּי כִּתִּים: ז שֵׁשׁ בְּרִקְמָה
מִמִּצְרַיִם הָיָה מִפְרָשֵׂךְ לִהְיוֹת לָךְ
לְנֵס תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן מֵאִיֵּי אֱלִישָׁה
הָיָה מְכַסֵּךְ: ח יֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאַרְוַד
הָיוּ שָׁטִים לָךְ חֲכָמַיִךְ צוֹר הָיוּ בָךְ
הֵמָּה חֹבְלָיִךְ: ט זִקְנֵי גְבַל וַחֲכָמֶיהָ
הָיוּ בָךְ מַחֲזִיקֵי בִּדְקֵךְ כָּל־אֳנִיּוֹת
הַיָּם וּמַלָּחֵיהֶם הָיוּ בָךְ לַעֲרֹב
מַעֲרָבֵךְ: י פָּרַס וְלוּד וּפוּט הָיוּ
בְחֵילֵךְ אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ מָגֵן וְכוֹבַע
תִּלּוּ־בָךְ הֵמָּה נָתְנוּ הֲדָרֵךְ: יא בְּנֵי
אַרְוַד וְחֵילֵךְ עַל־חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב
וְגַמָּדִים בְּמִגְדְּלוֹתַיִךְ הָיוּ שִׁלְטֵיהֶם
תִּלּוּ עַל־חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב הֵמָּה כָּלְלוּ
יָפְיֵךְ: יב תַּרְשִׁישׁ סֹחַרְתֵּךְ מֵרֹב כָּל־
הוֹן בְּכֶסֶף בַּרְזֶל בְּדִיל וְעוֹפֶרֶת נָתְנוּ

מִמְּדִינַת אַפּוּלְיָא: ז בּוּץ
וְצִיוּרִין מִמִּצְרַיִם הֲוָה פְּרָסִיךְ
לְמֶהֱוֵי לִיךְ לְאָת תִּכְלָא
וְאַרְגְּוָנָא מִמְּדִינַת אִיטַלְיָא הֲוַת
כְּסוּתִיךְ: ח יָתְבֵי צִידוֹן וְאַרְוַד
הֲווֹ שָׁטְיָן וּמַיְתַן סְחוֹרָא
לְגַוִּיךְ חַכִּימַיִךְ צוֹר
הֲווֹ בִיךְ אִינוּן פַּרְנָסַיִךְ: ט סָבֵי
גְבַל וְחַכִּימָהָא הֲווֹ בִיךְ מַתְקְפֵי
צוּרְכִּיךְ כָּל נַחְתֵּי יַמָּא וְסַפָּנֵיהוֹן
הֲווֹ שָׁטְיָן וּמַיְתַן סְחוֹרָא
לְגַוִּיךְ: י פָּרְסָאֵי וְלוּדָאֵי
וּפוּטָאֵי הֲווֹ בְּמַשְׁרְיָתִיךְ גִּבָּרֵי
עָבְדֵי קְרָבִיךְ עֲגִילִין וְקוּלְסִין
תְּלוֹ בִיךְ אִינוּן אַסְגִּיאוּ זִיוִיךְ:
יא בְּנֵי אַרְוַד וְכָל מַשְׁרְיָתִיךְ
עַל שׁוּרַיִךְ סְחוֹר סְחוֹר וְאַף
קַפּוּטְקָאֵי בְּמִגְדְּלַיִךְ הֲווֹ
שִׁלְטֵיהוֹן תְּלוֹ עַל שׁוּרַיִךְ סְחוֹר
סְחוֹר אִינוּן שַׁכְלִילוּ שׁוּפְרִיךְ:
יב מִן יַמָּא מַיְתַן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ
נְסַבֵי כָּל עוּתַר בִּכְסַף בַּרְזֶל בְּעַן וַאֲבַר יָהֲבוּ בְּבֵית גִּנְזַיִךְ:

ל' וחסר כתיים ק' · ג' · כ' א' חסר · י' מ"ל · ל' וא' · ל' · ל' · כ' בתרי לישנ' · ג' · ד' מ"ל · ל' . ג' · ט"ו רפין

אלישה ג' בקריאה וסי' ובני יון אלישה ותרשיש · וחברו דד"ת · מאיי אלישה היה מכסך : לערוב ב' ומב' לישנא וסי' רפא היום לערוב · לערב מערבך · קדמא מ"ל : בכסף ט"ו ורפין וסי' נמסר ביהושע סי' כ"ב :

מצודת ציון

ככל (תהלים קל"ז) : (ז) שש · הוא הפשתן הטב : לנס · הוא הוילון שעל תורן הספינה כמו בל פרשו נס (ישעיה ל"ג) : תכלת וארגמן · מיני צבעונים חשובים : (ח) וארוד · שם מקום : שטים · מלשון שטים ושחים : חובליך · מלשון חבל והן ויקראו כן מנהיגי הספינה על כי תופסים בחבלי הוילון וכן רב החובל (יונה א') : (ט) גבל · שם אומה והיו בנאים כמ"ש ובוני חירם והגבלים (מ"א ה') : מחזיקי · מלשון חיזוק ותקון : בדקך · מקום השבר והרעוע כמו בדק הבית (מ"ב ג') וקרא בלשון בדק על כי לריך בדיקה וחיפוש אחר השבר ומקום הרעוע למלאה : ומלחיהם · כן יקראו מוליכי הספינה כמו ויראו המלחים (יונה א') והוא ענין ערבוב כמו ממולח טהור קדש (שמות ל') ע"ש שמוליכי הספינה מערבבים המים עם המשוטות : לערוב מערבך · הסחורה תקרא מערב והסוחרים עורבים כי הסוחרים מתחייבים זה לזה בהקפותיהם את הסחורה זה לזה וערב הוא ענין התחייבות כמו התערב נא את אדוני וכו' (ישעיה לו) וכן מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי (ירמיה ל') : (י) בחילך · מלשון חיל ועושר : וכובע · הוא כלי מגן על הראש : תלו · מלשון תלייה : (יא) וחילך · ענין לכאות עם : וגמדים · כן יקראו אנשי מדה קטנה והוא מלשון גמד ארכה (שופטים ג) שר"ל אמת הזרוע : שלטיהם · הם כמין מגינים : (יב) עזבוניך · היא הסחורה ויתכן שהוא מלשון ויעזבו את ירושלים (נחמיה ג') שהוא ענין חיזוק

מצודת דוד

טובים מהם עשו לך משוטים להנהיג בהם את הספינה : קרשך · הוא הקרש הרחב שמשימין באחורי הספינה וע"י מנהיגים הספינה אל מקום הנרצה הקרש הזה עשו משן מה שהביאו עדת אשורים מן האיים של כתיים כי מנהג בני אשור היה להביא מאיי כתיים שן הפיל היותר מובחר : (ז) שש ברקמה . יריעה של שש עשויה במעשה רוקם הבאה ממצרים מקום השש היפה היריעה ההיא פרשו עליך להיות לך לנס הוא הוילון שעל התורן המקבל הרוח להוליך הספינה : תכלת וארגמן · יריעות צבועות בצבע תכלת וארגמן המובאים מאיי אלישה המובחרים מאוד מהם היה למכסה על הספינה לכסות האניה לבל יכה שמש וערב ומסתור מזרם וממטר : (ח) יושבי צידון וארוד . שהיו בקיאים בהנהגת ספינה הם היו משיטים ומוליכים את הספינה : חכמיך צור · על כי באלו אל צור ידבר לכן אמר חכמיך צור וכו' ר"ל חובלי הספינה מושכי חבלי הוילון לנמותה מול הרוח שהיא חכמה מרובה היו מחכמיך צור כי שם נמצאו חכמים מופלאים : (ט) זקני גבל וחכמיה . הם היו בקיאים במלאכת הבנין ולכן הם היו בך לחזק ולתקן בדקי הספינה ומקומות הרעועים : כל אניות הים . כל הספינות ההולכת בים ומלחיהם הם מנהיגי הספינה כולם באו אליך לסחור סחורתך כי הרבה סחורה נמצא בך : (י) היו בחילך אנשי מלחמתך · ר"ל האומות ההם נלחמו בעבורך במחיר העושר שנאה להם בשכרם : תלו בך . כן היה מנהגם לתלות כלי מלחמה על המגדלים כמ"ש אלף המגן תלוי עליו (ש"ה ד) : המה . כלי המלחמה האלה נתנו הדר ושאר על עירך : (יא) וחילך · וגם אנשי חילך מאשך : על חומותיך . עמדו על החומות מסביב לשמור העיר מן האויב : וגמדים · אנשים קצרי המדה היו על המגדלים לראות מעם מה הנעשה במחנה האויב ובעבור קטנותם לא ראום האויב לזרוק בהם חצים : המה · השלטים התלוים על החומה נתנו בך כל יופי הראוי לך : (יב) תרשיש : אנשי תרשיש

כביא

על רגליו: (יג) בנפש אדם. עבדים ושפחות למכור: (טו) ידך. מקומך: קרנות שן והבנים. קרני יעלים ועצמות פיל ושוטים עושות שמן פאו"ן בלע"ז: השיבו אשכרך. הביאו לך תשורה: (טז) ארם סוחרתך. באבנים טובות האמורות במקרא וארגמן ורקמה ובוץ: מרוב מעשיך. מתוך שהיו יודעים בשאילך וצריך שמראין להם מעשה טוי ותפארת לחכמים: בנפך. אישקרב' נקלא"ה בלעז: (יז) בחטי מנית. שם מקום שחטיה יפות כמו עד בואך מנית (שופטים יא) ומדרש אגדה חטין יפין וגסין הנמכרים במנין ויונתן תרגם בחטי ריחוש לשון קבולת מיינים הרבה פרוקא"ס בלע"ז וחבירו בפסיקתא מה הדס רחוש בעלין אף לאה רחושה בבנים ולא ידעתי מהו מפי רבי שמעון מצאתי שמצא במקרא תרגום ירושלמי בחיטי מנית ופנג דחושלא וקלמא שפרי דחושלא שבגמרא אנו שונים שעורים קלופים ואומר אני מנית לשון מנות מאכל מזומן ואף לפי נקוד דגש דרכו של יונתן לתרגם התיבה פעם משמעה פעם מדרשה כן תרגם וגם שם העיר המונה אנו עקדים שם והמונה לא מפיק ה"א ותרגם אף למטן יתרמון קטולי קרתא דהגיאין שיתגבושתא: ופנג. ראיתי בספר יוסף הכהן עץ אפרסמון הוא פנג והיו מצויין ביריחו ועל שם ריח הטוב נקראת יריחו באלסמ"א בלע"ז: (יח) ביין חלבון. יין לבן מבושל ומנחם חברו עם חלב חטים (תהלים קמז) ל' טוב: וצמר צחר. ועמר מלת כבינא ביום שנולד הטלה ושכרו אותו בלאיכתה עושין כסות ומכבנין אותו סביבו בקרסים כדי שיהא צמרו נקי: צחר. לבן כמו אתונות צחורות (שופטים ה): (יט) ודן ויון. מדינות הם: מאוזל. מסוה של פירלין: ברזל עשות. עשוי כעששיות אצ"ש בלע"ז והוא פרזלא הנדואה: (כ) בבגדי חופש לרכבה. בלבוש דיקר לרתיכין: (כא) בכרים. כבשים ויונתן תרגם בתורין וכן תרגם מאה אלף כרים דמיצא סך מואב (מלכים ב ג): (כג) אשור כלמד.

עזבוניה: יג יון תבל ומשך המה
רכליך בנפש אדם וכלי נחשת
נתנו מערבך: יד מבית תוגרמה
סוסים ופרשים ופרדים נתנו
עזבוניך: טו בני דדן רכליך איים
רבים סחרת ידך קרנות שן והובנים
השיבו אשכרך: טז ארם סחרתך
מרב מעשיך בנפך ארגמן ורקמה
ובוץ וראמת וכדכד נתנו
בעזבוניך: יז יהודה וארץ ישראל
המה רכליך בחטי מנית ופנג ודבש
ושמן וצרי נתנו מערבך: יח דמשק
סחרתך ברב מעשיך מרב כל הון
ביין חלבון וצמר צחר: יט ודן ויון
מאוזל בעזבוניך נתנו ברזל עשות
קדה וקנה במערבך היה: כ דדן
רכלתך בבגדי חפש לרכבה:
כא ערב וכל נשיאי קדר המה סחרי
ידך בכרים ואילים ועתודים בם
סחריך: כב רכלי שבא ורעמה המה

יג יון תובל ומשך אינון
תגריך בנפשא דאנשא ומני
נחשא מיתן סחורא לגויך:
יד ממדינת נרממיא סוסון
ופרשין וכודנן מיתן סחורא
לגויך: טו בני דדן תגרך
יתבי נגון סגיאן מיתן סחורא
לגויך בקרנין דיעלין ושן דפיל
ומוסין אתיבו קורבניך:
טז מן ארם מיתן סחורא לגויך
מסגי עותריך בתכריכין
דארגון ורקם ובוץ ציורין
ואבנין טבין ומרגלין יהבו
בבית גנזיך: יז יהודה וארעא
דישראל אינון תגריך בחטי
ריתוש וקוליא ודבש ומשח
ושעף יהבו בחנותיך: יח מן
דמשק מיתן סחורא לגויך
בסגי עותריך מסגי כל עותר
בחמר חילת מבשל ועמר
מילת כבינא: יט ודן ויון
בשירין סחורתיך מיתן
בערקין דברזל קדה וקנה
בשם בחנותיך יהבו: כ מן
דדן מיתן סחורא לגויך
בלבוש דיקר לרתיכין:
כא ערב וכל רברבי נבט אינון תגריך בתורין ודכרין וגדין בהון הות סחורתיך:
כב תגרי שבא ורעמה אינון תגריך

כל טון שמביאה אליך נקראת סוחרתך וכמה היא סוחרתך בכסף ברזל בדיל בחסרון וי"ו שמוש כמו שאת ירת לראובן שמעון: עזבוניך. סחורתך ויונתן תרגם יהבו בבית גנזך: (יג) יון תובל. בנפש אדם. שמביאים עבדים ושפחות למכור וכלי נחשת מביאים משם כמו כן וכל המקומות סוחר כל אחד לפי סחריו שמאלה שם שמביאים אותם למקום אחד למכור ואמר כי מכל המקומות היו מביאים לשר מרוב בתורתם: (יד) מבית תוגרמה סוסים ופרשים. תרגם יונתן ממדינת גרממיא ויש מפרשים ופרשים מין סוסים טובים וקלים ויקראו אותם פרשים כנגד הסוסים האחרים כמו שאנשים הפרשים יש להם מעלה על שאר בני אדם במלחמה ויש לפרשו כמשמעו בני אדם פרשים כי באותן המקומות שמוכרין בני אדם כמו שמוכרין היו' הכושים לעבדי' יש מהם שראוים להיו' עבדים ויש מהם ראוים לפרשים רוכבי סוסים ומבית תוגרמה ומשך יביאו אותם שהם ראוים לעבדים לפיכך אמר בנפש אדם ומבית תוגרמה היו מביאים אותם שהם ראוים להיות פרשים: נתנו עזבוניך. זה תרגם יונתן מיתן סחורה לגויך: (טו) בני דדן. סחורת ידך. איים רבים מאלה בני דדן היו סוחרים על ידך: קרנות שן והבנים. דהם שיני הפיל לקרנות לפי שהם דומים להם ומהם עושים מלאכה מדעת יונתן קרנות שן הם שני דברים ור"ל קרנות ושן וחסר וי"ו החבור כמו שמש ירח והדומים להם והסמך לקרנות חסר וכן תרגם יונתן בקרנין דיעלין ושן דפיל. והבנים פירש בו המן שנקרא בערבי אבנוס ויונתן תרגם טווסין הוא העוף שקורין בלע"ז פ'אוון: השיבו אשכרך. השיבו מנחתך כמו והשיב למלך ישראל והוא בלשון המנחה שהם אמר שהם: אשכרך. מנחתך כמו אשכר יקריבו: (טז) ארם. מרוב מעשיך. מרוב מעשים ומלאכות יקרות שהיו בך היו מביאים לך ארם בסחורה אבנים יקרות ובגדי רקמה ויש בנפך ארגמן בתכריכין דארגון ותמסדי מתרגומו כי נפך הוא שם אבן יקרה הנזכרת בתורה: בעזבוני. תרגם יונתן בבית גנזך: (יז) יהודה. בחטי מנית. שם מקום בארץ ישראל שהחטים שם יפות ומלאתי עד בואך מנית וכן פנג שם מקום ויונתן תרגם בחיטי ריתוש וקוליא ולא הבנתי מלת ריתוש מה הוא וקוליא מלאנו בדברי רז"ל מפרכין בקוליא והוא מירקות השדה שהאכלים ופי' בעל הערוך שהוא עשב שגורסין אותו ומטיחין אפרו בכורים ויוסף בן גוריון פירש פנג שמן אפרסמון שנקרא בלס"מו והיה נמצא ביריחו כי לכך נקראת יריחו מענין ריח שריחו טוב ולכם אומר בפסוק וצרי ומפרשים אותו שהוא שמן אפרסמון: נתנו מערבך. תרגם יונתן יהבו בחנותיך וכבר פירש מערבך שהוא ענין סחורה: (יח) דמשק ביין חלבון. שם מקום בדמשק שיינו טוב ויונתן תרגם בחמר חילת מבושל: ולמר צחר. לבן וכן אתונות צחורות לבנות ויונתן תרגם ועמר מלת כבינה: (יט) ודן ויון מאוזל. כו"ו עם הדגש ופירושו סוחר כמי אזלת יד אזלו מים מני ים ויאזל לו וכן תרגם יונתן הלך אזל ואמר מאוזל כלומר שאול נהתמדת הסחורה בשיירות וכן תירגם יונתן ודן ויון בשירה נתנו כדגש הנו"ן לתפארת הקריאה מפני הפסק: ברזל עשות. אך מן עשת שן והוא הברזל שקורין אצירי: ברכבה. בגדים יקרים הראוים לחפשי ולכן תורין. לרכבה לתקון המרכבה וכן תרגם יונתן בלבוש דיקר לרתיכין: (כא) ערב וכל נשיאי קדר. תרגם יונתן וכל רברבי נבט: בכרים. הכבשים ויונתן תרגם בתורין כראה שהוא היה קורא אותו בפרים במקום בכרים: (כב) רכלי. שבא עצבוניך. תרגם יונתן

עזבוניך ד' ובענין וסימן תרשיש סוחרתה. מבית תוגרמה. רכלי שבא ורעמה. בזאת עזבותך סימים: ראמות ג' כתיב כן וסימ' את בצר במדבר. ומעבר לירדן נתנו. ארם סחרתך: ודן ב' בתרי לישני וסימ' למה יגור אניות. ודן ויון מאוזל: נתנו ונתנו ד' רגשים וסימ' ונתנו את בנותינו להם. בעזבוניך נתנו כי: סמך הכל ומידך נתנו לך. מצרים נתנו יד אשור:

מצודת דוד

הביאו לך סחורה עשירה המרבים הון ותוזר ומפרש שהם כסף וברזל וכו' נתנו סחורתך: בארצם נמצאו מחצבים המוצאים כל אלה המתכות: (יג) המה. האומות ההם היו סוחריך וחוזר ומפרש שעם נפשות אדם לעבדים ולשפחות וכלי נחושת נתנו סוחרתך כי דרכם היה להסחר באלה: (יד) מבית תוגרמה. שם מקום מוצא הסוסים ויצאו שם אנשים רוכבים בגבורה רבה וגם פרדים ימצאו שם וכל אלה הביאו ונתנו לך בסחורה: (טו) רוכליך. סחרו עמך: סחורת ידך. סחורת מקומך אשר מאיים רבים: השיבו אשכרך ר"ל הביאו והחזרו והביאו לך לתשורה: (טז) ארם. אנשי ארם סחרו עמך מרוב המלאכות היקרות הנעשים שמה: בנופך וגו'. ר"ל במחיר נופך וארגמן וכו' אשר נתנו בסחורתך כי בעבורת מעשה המלאכות היקרות הנעשים בך נתנו כל אלה: (יז) המה רוכליך. המה סחרו עמך וחוזר ומפרש שעם חטים הבאים ממנית בחטים יפים ועם פנג וכו' נתנו סחורתך: (יח) ברוב מעשיך. ברוב המלאכות היקרות הנעשים בך שמלאכה עשירה ממרבית הון: ביין חלבון. ר"ל במחיר יין הבא מחלבון והוא שם מקום בדמשק שיינם טוב ובמחיר צמר לבן אלה נתנו מסורת מעשה המלאכות אשר סחרו עמך: (יט) מאוזל. ר"ל ההולך בתמידות ממקום למקום להסחר: בעזבונך נתנו. ר"ל גם הם היו בין סוחריך והביאו לך סחורה: ברזל עשות. ברזל טוב המאיר וקדה וקנה ב"ש מבשם היו בסחורתך

מצודת ציון

חיזוק וכן בפתורם הוא נחוזק אל הפוסקים בו: (יד) ופרשים. הם רוכבי הסוסים בגבורה ובזריזות: ופרדים. הם הנולדים מן החמור ומן הסוס: (טו) ידך. מקומך כמו יד הוית (ירמיה ו): קרנות שן. הן הפיל גדול כקרן: והבנים. הם עוף הנקרא פוום ונוצותיו יפות למראה וכן תרגם כשיבו. כשיבו. מלשון הביאו רבת פעמים לכן אמר השיבו: אשכרך. ענין מתנה ומנחה כמו אשכר יקריבו (תהלים עב): (טז) בנופך. הם אבן יקר: ארגמן. בגדים צבועים ארגמן והוא שם צבע חשוב: ורקמה. בגדים מעשה רוקם בחלוף הגוונים: ובוץ. הוא הפשתן הטוב וראמות וכדכד. שמות אבני יקר: (יז) מנית. שם מקום וכן עד בואך מנית (שופטים יא): ופנג. הוא אפרסמון: וצרי. הוא נטף המורכב בסממני הקטורת והוא שרף האילן וכן הצרי אין בגלעד (ירמיה ח): (יח) חלבון. שם מקום: צחר. ענין לבן כמו אתונות צחורות (שופטים ה): (יט) מאוזל. ענין הליכה כמו ויאזל לו (משלי כ): עשות. מאיר ומזהיר כמו עשתו שמנו (ירמיה ה): קדה וקנה. שמות מיני בושם: (כ) חופש. בן חורין כמו לחפשי ישלחנו (שמות כא): לרכבה. למרכבה: (כא) ערב. הם הערבים השוכנים במדבר: ידך. מקומך: בכרים. כבשים: ועתודים. שעירים

רְכָלַיִךְ בְּרֹאשׁ כָּל־בֹּשֶׂם וּבְכָל־אֶבֶן יְקָרָה וְזָהָב נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ׃ כג חָרָן וְכַנֵּה וָעֶדֶן רֹכְלֵי שְׁבָא אַשּׁוּר כִּלְמַד רֹכַלְתֵּךְ׃ כד הֵמָּה רֹכְלַיִךְ בְּמַכְלֻלִים בִּגְלוֹמֵי תְּכֵלֶת וְרִקְמָה וּבְגִנְזֵי בְּרֹמִים בַּחֲבָלִים חֲבֻשִׁים וַאֲרֻזִים בְּמַרְכֻלְתֵּךְ׃ כה אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ שָׁרוֹתַיִךְ מַעֲרָבֵךְ וַתִּמָּלְאִי וַתִּכְבְּדִי מְאֹד בְּלֵב יַמִּים׃ כו בְּמַיִם רַבִּים הֱבִאוּךְ הַשָּׁטִים אֹתָךְ רוּחַ הַקָּדִים שְׁבָרֵךְ בְּלֵב יַמִּים׃ כז הוֹנֵךְ וְעִזְבוֹנַיִךְ מַעֲרָבֵךְ מַלָּחַיִךְ וְחֹבְלָיִךְ מַחֲזִיקֵי בִדְקֵךְ וְעֹרְבֵי מַעֲרָבֵךְ וְכָל־אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ אֲשֶׁר־בָּךְ וּבְכָל־קְהָלֵךְ אֲשֶׁר בְּתוֹכֵךְ יִפְּלוּ בְּלֵב יַמִּים בְּיוֹם מַפַּלְתֵּךְ׃ כח לְקוֹל זַעֲקַת חֹבְלָיִךְ יִרְעֲשׁוּ מִגְרֹשׁוֹת׃ כט וְיָרְדוּ מֵאֳנִיּוֹתֵיהֶם כֹּל תֹּפְשֵׂי מָשׁוֹט מַלָּחִים כֹּל חֹבְלֵי הַיָּם אֶל־הָאָרֶץ יַעֲמֹדוּ׃

בְּרֵישׁ כָּל בּוּסְמִין וּבְכָל אַבְנִין טָבָן וְדַהֲבָא יְהָבוּ בְּבֵית גִּנְזָךְ׃ כג חָרָן וּנְצִיבִין וְהַדְיַב תַּגָּרֵי שְׁבָא מְדִינַן אַתּוּר וּמָדַי אִינוּן תַּגָּרָיִךְ׃ כד אִינוּן תַּגָּרַיִךְ בִּגְמַר מִינֵי כָּל תּוּשְׁבַּחְתָּא בְּגוּזְזֵין דְּתִכְלָא וְכוּשְׁפִּין דְּאַרְזָא בְּאִימְלִין דִּי זְהָרִיתָא דְּמַחֲתִין בְּקוּמְטְרִין חֲפַן גִּלְדִּין מְאַסְרִין בְּאַטּוּנִין דִּי בוּצָא חֲתִימִין בְּעִזְקַת גְּלַף עֲבִידַת יַמָּא מַחֲתִין בְּמִגְדְּלֵי אָעֵי הַדְסִין בְּהוֹן הֲוַת סְחוֹרְתִיךְ׃ כה בִּסְפִינֵי יַמָּא הֲווֹ שָׁיְטִין וּמַיְתָן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ וַעֲתַרְתְּ וּתְקֵיפְתְּ לַחֲדָא בְּגוֹ יַמָּא׃ כו בְּמַיִין סַגִּיאִין עֲלוּ עֲלָךְ וּבְזוּ יָתִיךְ מְלָךְ דְּתַקִּיף כְּרוּחַ קִדּוּמָא תַּבְרִיךְ בְּגוֹ יַמָּא׃ כז עוּתְרִיךְ וְנִכְסַיִךְ סְחוֹרְתִיךְ סַפָּנַיִךְ וּפַרְנָסַיִךְ מַתְקְפֵי צוֹרְכִיךְ וּמַיְתָן סְחוֹרַת חֲנוּתִיךְ וְכָל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבִיךְ דִּי בִיךְ וְכָל מַשְׁרְיָתִיךְ דִּי בְגַוִּיךְ יִתְרְמוּן בְּגוֹ יַמָּא בְּיוֹם מַפֶּלֶת קְטִילַיִךְ׃ כח לְקָל צְוָחַת פַּרְנָסַיִךְ יְזוּעוּן פַּרְוָרַיָּא׃ כט וְיֵחֲתוּן מִסְּפִינֵיהוֹן כָּל אָחֲדֵי מָשׁוֹט סַפָּנִין כָּל פַּרְנָסֵי יַמָּא

ל"ס · ל' · ד' · ל' · י"ע ר"פ · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' ומ"ל · ו' רפין · ב' חסר א' · ל' · ל' · ג' · ל' · ל' · ג' · ל' וכ"כ · ז' · סימן

ערן ועדן ד' בסגול וסימ' תהצילו דמלכים · תחצילו דישעי' ושברתי בריח דמשק ׃ חרן וכנה ועדן : השטים ב' חסר אל"ף וסימן ישבי צידון וארוד · במים רבים הביאוך · בכל ח' דטעמים בהון דסבירין בכל וסי' ובכל ארץ מצרים תשחת · ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו · ובכל ארצה יאנק חלל · ובכל אבן יקרה וזהב נתנו עזבוניך · מחזיקי בדקך וערבי מערבך :

תולדות אהרן מלגיותיסס · יכמות סג :

רד"ק

יונתן יהבו בבית גנזך : (כג) חרן וכנה ועדן · תרגם יונתן חרון ונציבין והדייב : אשור כלמד רכלתך · פי' אדוני אבי ז"ל שהיו כמו למודים לבא אליך בסחורתם תמיד ויהיה כלמד שם התואר סמוך והמוכרת למד בשקל ככד והסמוך כבד פה ותרגם יונתן מדינן אתור ומדי אנון תגרך : המה רכליך במכללים · כתרגומו בגמר מיני כל תושבחתא : בגלומי' תכלת ורקמה · בגלומי' תכלת ורקמה · וגלימא ידוע בדברי רז"ל ויש מפרשים כרכי בגדים ערוסי"ם בלע"ז · ובגנזי ברומים · ארגזים עשויים מעור וגונזים בתוכם הבגדים החמודים שנקראים ברומים והביא לי ראיה אדוני אבי ז"ל מן הערבי שאומר לבגדים הנאים והנכבדים אלב מברומא : בחבלים חבושים · הבגדים הזכר שהם מונחים בארגזים הם חבושים בחבלים : וארוזי' במרכלתך . כמו תרוזים מן גוארך בתרוזים שהם הענקים התלוים בגרון ויונתן תרגם בגוזזין דתכלא וכושפין וגו' פי' אולרו' כמו כי גזי דמלכא בדברי רז"ל וכושפין אפשר שהוא כמו גושפן ובדברי רז"ל ותותמין בתרין גושפנקי פי' תותמות באימלין הוא תרגם גמי ולא מצאתי לו חבר קומטרין הוא כמו קומטרי דספרי והם התיבות שמניחים בהן הספרים ותרג' יונתן לאמר על המלתא' קמטר' : (כה) אניות תרשיש שרותיך · שיירות הולכות בסחורתך כלומר רבות באחד כמו שיירא: ותמלאי ותכבדי. כמו ותרבי וכן עם כבד : בלב ימים . כאילו היית באמצע הימים כי האניות באות אליך מכל הימים או אמר בלב ימים לפי שהיתה בנויה בתוך הים כמו שפירשנו למעלה ובאמרו ימים ל' רבים לפי שים זה נכנס לים אחר וכן אמר במעשה בראשית ולמקוה המים קרא ימים : (כו) במים רבים הביאוך השטים אותך. השטים בלא אל"ף ועניינו ענין בוס והלך בלשון אחד ובמים רבים הוא משל לגוי' כאילו אמר בגזרות רבות הביאוך וי"ת במיין סגיאין עלו עלך ובזו יתיך: רוח הקדים שברך. אם שהיית בלב ימי' רוח הקדים שברך ולפי שרוח הקדים תשבר אניות תרשיש לפיכך דמה החזק והוא נבוכדנצר לרוח הקדים וכן פ"י מלך דתקיף כרוח קדומא תבריך בגו ימא : (כז) הונך. יפלו בלב ימים ביום מפלתך . כי אחר שכבש נבוכדנצר את צור ואספו שללה מוך העיר לשאת אותו בלכתם מן העיר והם היו במתניסם תוך לעיר עלה הים על העי' ושטף כל השלל והסרוגים עם עפר העיר הכל שטף ושב הים למקומו ונשאר הסלע שהיתה העיר בנויה עליו: (כח) לקול זעקת. מגרשות. בחולם והוא כמו מגרשים והענין דרך המשל רוצה לומר כי מגרשי צור שהיו ביבשה ירעשו לקול זעקת חבליך שיזעקו בבא להם השבר : (כט) וירדו מאניותהם · אל הארץ יעמודו · כמו על

רש"י

י"ם מדינן אתור ומדי : (כד) במכללים . בדברים שהם למכלל פרמו"ש בלע"ז ומה הם המכללים . גלומי תכלת ורקמה עליונות של תכלת מרוקמות : ובגנזי ברומים . בתכשיטי שלה שגונזין אותן בארגזין שקורין אשקרין בלע"ז והם מחופין עור ומצוירין לנוי במיני מסמרין טורות טורות וליורין והם בלשון ארמי קמטרין ובלשון עברי ברומים והם חבושין ואסורין בחבלי בוץ לנוי ואֲרוזים · פ"י אחי הדסה אומן ארגזים היו נתונין במגדל עץ הדם ומבילין אותן לתוך המגדלין והקמטראות שבתוכן והתכשיטין שבתוך הקמטראות הכל יחד לסחורה וכה פתרון הלשון בלשון קצרה ובגנזי ברומים החבושים בחבלים וארוזים בתוך עץ ארז שהברומים הם הקמטראות והיו אסורים בחבלים ונתונים במגדלי הדס שהיא ממיני ארז ומכלולים שבתוך הברומים קרא יונתן וכושפין דארזא באימלין די זהריתא תכשיטין הצריכין שמירה נאה דמחתין בקומטרין מונחים בקמטראות והמגדלים שבתרגום כמו שאנו שונין תיבה ומגדל איספרוי"ש בלע"ז : (כה) אניות תרשיש · שרותיך הם היו לך לערבה ומישור כשם שהמישור הוא דרך כבושה להביא בו סחורה לעיר היושבת ביבשה היו לך התחם אניות תרשיש מסילה להביא מערבך לתוך שרותיך . לשון שרון ומישור ודגמתו עלו בשרותיה (ירמיה ה) : ותמלאי · ותכבדי מאד · הביאו לתוכך משא רב והכבידו משאך יותר מדאי : (כו) במים רבים הביאוך השטים אותך : כדרך האניות הגדולו' שמשליכין אותך לתוך פלגוס הים ומתוך שנתמלאת ונכבדת בא רוח הקדים ושברך בלב ימים ולענין דוגמת העיר מתוך שנתמלאת עושר גבה לבך ובא עליך פורענות : (כח) מגרשות · כמו מגרשי העיר : (כט) אל הארץ יעמודו · מה לנו עוד בלאניות .

מצודת ציון

שמנים ; עמודים · הם הזכרים מן העזים : (כב) בראש · ענין מיטב כמו ראשים נבורסם (ירמיה מח) : (כג) כלמד · זה מדי כפ"י : (כד) במכלולים . מלשון כל ור"ל כלול בכל היופי : בגלומי · ענין כריכה וכן ויקח אליהו את אדרתו ויגלם (מ"ב ב) ופי' שמשא' כריכה אחת : ובגנזי · מל' גניזה והטמנה : ברומים · תיבות עשויות מעור קשה לגנוז בהם דברים חמודים : חבושים · ענין קשור ותקון וכן שהרך חבוש עליך (לעיל כד) : וארוזים · כמו ותרוזים כי אהכ"ע מתחלף ועניינו דברים מוטמים על הצואר כמו צוארך בחרוזים (ש"ה א') : (כה) שרותיך · מל' שיירה והם הרבה אנשים הולכי אורח ביחד והם מלשון ידוע בדרז"ל : בלב ימים · בעומק הים : (כו) השטים · מלשון שטים ושחיה : (כז) הוך · מלשון הון ועושר : ועזבונך · סחורתך : מערבך · כפל הדבר במ"ש לומר שהכל נאבד : מלחיך · אוחזי המשוטות : וחובליך · מושכי חבלי הוילון . מחזיקי בדקך · סותמי סדקי הספינה : ועורבי מערבך · סוחרי סחורתך : (כח) ירעשו · מלשון רעש וחרדה : מגרשות · הם הבתים שמחוץ לחומות העיר וקרובים הם אל הים ונקראו כן על כי נראים כמה שנגרשו מן העיר וכן ומגרש לערים (במדבר לה) : (כט) תופשי · אוחזי

מצודת דוד

בסחורתך כי גם באלה סחרת : (כ) בבגדי חופש . ר"ל בבגדים יקרים הראוים לבני אדם חפשים ובני חורין להניח בהם את המרכבה : (כא) סוחרי ידך . הם סוחרי מקומך ותוזר ומפרש שעם כרים וכו' בהם סחרו עמך כי במקומם היו מובחרים המנים : (כב) המה רוכליך . המה סחרו עמך וחוזר ומפרש שבראש כל בושם ר"ל בשמים הראשים והחשובים שבכולם ובכל אבן יקרה ועפרות זהב בהם נתנו סחרתך : (כג) רוכלי שבא . שהם רגילים ללכת לשבא לקחת סחורה : רוכלתך · כל אלה סחרו עמך : (כד) המה רוכליך . הם סחרו עמך בדברים הכלולים בכל מיני יופי וחוזר ומפרש שהם בכריכות בגדי תכלת ומעשה רקמה ובגנזי ברומים והם תיבות עשויות מעור לגנוז בהם דברים חמודים : מחבלים חבושים . התיבות ההם היו קשורים ומתוקנים בחבלים יפים ונאים : וארוזים . עדי זהב ומרגליות חרוזים בחוט לעדי הצואר : במרכולתך . ר"ל כל אלה היו בסחורתך עם כולם סחרת : (כה) אניות

תרשיש · הספינות ההולכות על ים תרשיש היו השיירות שלך להביא סחורתך ר"ל רבות ספינות באו לך עם סחורה כשיירא של אנשים : ותמלא · חזר לראשית הדברים שהמשילה לספינה חשובה ולכן אמר הנה מרוב הסחורה נעשית מלאה וכבדה מאד כשהיית בלב ימים : (כו) השטים אותך · מנהיגי הספינה השטים אותך ע"פ המים הם הביאו אותך במקום מים רבים מקום סכנה ורוח הקדים העזה שברותות שבר אותך בלב ימים ומחמת מרבית המים וכובד משאה היה קשה להצילה : (כז) הונך . עשרך וסחורתך ומנהיגי הספינה ומחזיקי הבדק וסוחרי סחורתך ואנשי המלחמה שבך ועם כל קהלך אשר בתוכך מעם הארץ כולם יפלו בלב ימים ביום מפלתך שישבור אותך רוח הקדים ר"ל ביום שיכבשה האויב ישלול כל שללה ויאבד כל זכר למו מבלי שארית : (כח) לקול · לשמיעת קול זעקת מנהיגי הספינה ירעשו מגרשי הערים הסמוכות אל מקום הספינה הנשברה : (כט) כל תופשי משוט . כל הרגילים לאחוז המשוטות והמלחים והחובלים ירדו מן האניות ויעמדו על הארץ כי יפחדו עוד ללכת בספינה שלא יקרה להם כמקרה הספינה ההיא והוא ענין מליצה

ל והשמיעו עליך בקולם ויזעקו מרה
ויעלו עפר על־ראשיהם באפר
יתפלשו: לא והקריחו אליך קרחה
וחגרו שקים ובכו אליך במר־נפש
מספד מר: לב ונשאו אליך בניהם
קינה וקוננו עליך מי כצור כדמה
בתוך הים: לג בצאת עזבוניך
מימים השבעת עמים רבים ברב
הוניך ומערביך העשרת מלכי־
ארץ: לד עת נשברת מימים
במעמקי־מים מערבך וכל־קהלך
בתוכך נפלו: לה כל ישבי האיים
שממו עליך ומלכיהם שערו שער
רעמו פנים: לו סחרים בעמים
שרקו עליך בלהות היית ואינך
עד־עולם:

כח א ויהי דבר־יהוה אלי
לאמר: ב בן־אדם אמר לנגיד צר
כה־אמר ׀ אדני יהוה יען גבה לבך
ותאמר אל אני מושב אלהים
ישבתי בלב ימים ואתה אדם ולא־
אל ותתן לבך כלב אלהים: ג הנה
חכם אתה מדנאל כל־סתום לא
עממוך: ד בחכמתך ובתבונתך
עשית לך חיל ותעש זהב וכסף
באוצרותיך: ה ברב חכמתך
ברכלתך הרבית חילך ויגבה לבבך
בחילך:

תרגום: על ארעא יקומון: ל וישמעון עלך בקלהון ויצוחון במרר ויסקון עפרא על רישיהון בקטמא יהון חפיפין: לא וימרטון עלך מרט ויסרון סקין ויבכון עלך במריר נפש ויעבדון מספד מריר: לב ויטלון עלך בעיניהון אליא ויילילון עלך מן כצור דדמי לה בגו ימא: לג במפק סחורתיך מביני עממיא שבעת עממין סגיאין בסגי עותריך ונכסיך אעתרת מלכי ארעא: לד כען אתברת דהות מספקא סחורא לעממיא בעומקי ימא סחורתיך וכל משריתיך בגויך נפלו: לה כל יתבי נגותא צדיאו עלך ומלכיהון זעו זיע אתרשימו אפיהון: לו תגרין בעממיא צדיאו עליך כדלא הוית אתגניך וכן תהין עד עלמא: א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם אמר למלכא דצור כדנן אמר יי אלהים חלף דרם לבך ואמרת דחלא אנא מותב תקיפין יתיבית בגו ימיא ואת אנשא ולית בך צרוך וחשבתא בליבך דאת דחלא: ג הא חכים את מדניאל וכל רז לא יתכסא מנך: ד בחוכמתך ובסכלתנותך קניתא לך נכסין וכנשתא דהבא וכספא באוצרך: ה בסגי חוכמתך ובסחורתך סגיאה משריתך ורם לבך במשריתך:

תולדות אהרן מושב אלהים. חולין פט:

רש"י

[ל]אלות להיות עליך סחורה עוד: (ל) יתפלשו. יתגלגלו: (לב) ונשאו אליך בניהם. בנהי שלהם: כדומה. כך היה שם [א]דום כענין שנאמר משא דומה (ישעיה כא) וי"ת לית דדמי לה: כדומה. כדוגמתה: (לג) בצאת עזבוניך וגו'. כל זה יקוננו עליך בקינתם: (לה) רעמו פנים. זעומי פנים וכן בעבור הרעימה (ש"א א) וכן כל תלונה תורעמות: (לו) שרקו. שיבלו"ר בלע"ז כך שורקין על דבר שחלף והלך לו: (ב) מושב אלהים. עשה לו כאורה על הים במגנין כמין שבעה רקיעים וישב לו על העליון: (ג) הנה חכם אתה מדניאל. דניאל בא נבוכדנצר לעשותו אלוה ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכא ליה ולא קביל עליה ואתה עושה עצמך אלוה: כל סתום לא עממוך. לא עמום ממך קנותרין הם שמקנתרין כלומר שמא חכם אתה כדניאל שנא' כל רז לא אנס לך (דניאל ד'): (ד) עשית לך חיל. קנית לך נכסין: ותעש זהב וכסף. וכנסת

כל לשון שמיעה אל ב"פ י"ב על וסי' ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום וישמע אליה' חזקי' ומלכי' וישמע על הרחקה לאמר דישעי' דרשו מעל ספר ה' הזכירו לגוים בירמיה אל תשמעו על דברי הנביאים לשמוע על דברי עבדי הנביאים ולבית הרכבים אמר ירמיהו כה אמר ה' שאו נס בארץ והשמיעו עליך בקולם. השמיעו על ארמנות באשדוד ואת זעקתם שמעת על ים סוף: במעמקי מים ב' וסי' עת נשברת מימים באתי במעמקי מים: קהלך ב' וסי' הונך ועזבונך עת נשברת: גבה ה' בקריאה וסימ' אמר לנגיד צור גבה לבך ביפיך וחזקתו גבה לבו בדרכי ה' ולא כגמול עליו השיב יחזקיהו דדברי הימים ולא גבה לבי ולא רמו עיני וחד וגבה ירו' ונשא וגבה: הנה י' ר"פ בסיפרא וסימ' הנה נתתי את פניך באה הצפירה הנה לאש נתן לאכלה הנה בהיותו תמים הנה כל המשל הנה זה היה עון סדום הנה נשיאי ישראל הנה אשור ארז הנה חכם אתה הנה באה ונהית

רד"ק

על וכן אל ההרים לא אכל כמו על: (ל) והשמיעו. יתפלשו. כמו התפלשי באפר ענין התגלגל להתכסות באפר: (לא) והקריחו אליך קרחא. באל"ף במקום ה"א: (לב) ונשאו אליך בניהם. ענין נהי אבל הוא שרש אחר על דעת המדקדקים ועל דעתי השורש ... מי כצור כדמה בתוך הים. יאמרו בקינת' מי היתה כצור בממלכה ומי כמוה שהיא דומה בתוך הים ודומה נכרתת וכן שכנה דומה נפשי וי"ת מי כצור לית דדמי לה בגו ימא: (לג) בצאת. כשהיו יוצאים עזבוניך מימי' השבעת עמים רבים מרוב סחורותי' שהיו יוצאות מן הים כלומר ממך שהיית שוכנת בתוך הים השבעת והעשרת רבים: (לד) עת נשברת מימים. עת שתה נשברת מימים כל סחורתך וכל קהלך נפלו בתוכך כלומר עמך אשר מימים היו שוכנין ובתוך הימים שטפו הכל: (לה) כל יושבי האיים. לפי שהיים יושבת אי אמר כל יושבי אשר באיים שממו: ומלכיהם שערו שער. שיאחזו על פניהם שלא יקרה כמקרך ענין שער ידוע והוא הוא בס"מך וסי"ן: רעמו פנים. ענין זעם וכעס וכן בעבור הרעימה: (לו) סוחרים. מבואר הוא: (א) ויהי דבר ה'. (ב) בן אדם. זה שגה דבר על העיר שהוא מדבר על המלך: אל אני. כלומר כמו אל אני שלא יוכל אדם להזיקני ולהרע לי: מושב אלהים ישבתי בלב ימים. כי אני יושבתי במקום חזק כי אני בלב ימים שהימים מקיפים אותי ומי יוכל לגעת בי כמו אלהים שיושב בשמים וכל סוחרי העמים עובדים אותי ומביאים לי מנחה ויונתן תרגם דחלא אנא מותב תקיפין יתיבית בגו ימיא: (ג) הנה חכם אתה מדנאל. זכר דניאל לפי שנודעה חכמתו בבבל מדנאל חסר יו"ד והוא נקראת דגושה כתנועת הלרי ולפ"ם בתיבה כמו יו"ד ירושלם שנקראת כתנועת החירק ואינה כתובה יאמר הנה חכם אתה בעיניך מדניאל: כל סתום לא עממוך. הדברי' הסתומים והנעלמים לא נסתמו ממך עממוך ענין סתר וכסוי כמו ארזים לא עממוהו אלא שהיא עובר וזה נודד וכן איכה יועם זהב נסתר וכהו ונכסה וכן תרגם יונתן וכל רז לא יתכסי מנך: (ד) בחכמתך. ואתה חשבת כי בחכמתך ובתבונתך עשית לך חיל כמו שהתגאה מלך אשור שאמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי: עשית. ותעש. ענין אסיפה וקבוץ כמו ותעש האדון עשה לי את החיל הזה חיל נכסים כמו אם החיל הזה: (ה) ברוב. מבואר הוא: חילך. בחילך בכסף או בזהב וכן תרגם יונתן

מצודת דוד

עליהם: (ל) והשמיעו: ר"ל ישמיעו קינה עליך בקולם ויזעקו זעקת מרה: ויעלו עפר. כן היה מנהגם לעשות דרך צער ואבל: יתפלשו. יתגלגלו באפר וגם היא מדרך צער ואבל: (לא) והקריחו. ימרטו עליך שערות ראשם ויעשו המקום קרח: ובכו אליך. יבכו עליך במר נפש בעת יעשו מספד מר: (לב) ונשאו אליך. ירימו עליך קינה בקול נהי הנהוג אצלם ויקוננו עליך וכן יאמרו מי כצור וכו' ר"ל מי הוא העיר להיות חשובה כצור ומי כמוה שהיא דומה ונכרתה בתוך הים ואין מי להמשיל אליה לא לעת שלוה' ולא לעת מפלתה: (לג) בצאת. עתה יפרש דבריו לומר הנה עודך בשלותך בצאת סחורתך מדרך הימים השבעת בזה עמים רבים במרבית הסחורות: ברוב. עם רוב ערכך והונך העשרת מלכי ארץ: (לד) עת נשברת. ועתה עת שהיא נשברת מסבת המים בעומק הים הנה סחורתך וכל קהלך איש לא נעדר כולם נפלו בתוכך: (לה) שממו עליך. יתמהו על מפלתך: שערו שער. יאחזם חיל ורתת כמרוח סערה כי יפחדו פן יקרה להם כמקרך ויהיו זעומי פנים כדרך המילר שכועס בעצמו: (לו) סוחרים בעמים. הסוחרים שבין האומות השמיעו עליך קול שריקה הנעשה בקבוץ השפתים והדרך לעשות כשרואין באבדן דבר חשוב: בלהות היית. תהיה מלא מבהלה: ואינך. לא תהיה עוד עד עולם לחזור לקדמותך: כח (ב) לנגיד צר. על מושל צר: אל אני. ר"ל בעל יכולת רב כאל: מושב אלהים ישבתי. ר"ל לפי שיש לי מקום מושב גדול ומפואר מאנשים וכמו האלהים יושב בשמים ממעל כן אני כמוהו ישבתי בלב ים ואין מי יוכל לבוא אלי: ואתה. אבל אתה אדם ואין לך יכולת כמו לאל ואיך נתת לבך להשוותה כלב אלהים וכאומר מה ראית לעשות זה: (ג) הנה חכם וגו' תחסר ה"א התימה וכאומר החכם אתה מדניאל וכי כל דבר סתום ונסתר לא נכסה ממך כענין מ"ש בדניאל כל רז לא אנס לך (דניאל ד): (ד) בחכמתך. וכי בחכמתך. עשית לך כח ואומן ואספת זהב וכסף באוצרותיך: (ה) ברוב. וכי ברוב חכמתך במרבית הסחורות עשית וכי בזה הרבים עשרך

מצודת ציון

אוחזי משוט. הם הפלים הארוכים אשר משיטין בהם את הספינה: (ל) יתפלשו. ענין התגלגל באפר והכסוי בה כמו בעפר התפלשי (מיכה א): (לא) והקריחו. ענין תלישת השער לעשות חלק מבלי שער וכן קרחת הוא (ויקרא יג): קרחא. כמו קרחה בה"א: (לב) בניהם. מלשון נהי ויללה: כדומה. ענין כריתה וחרבן כמו גם מדמן תדמי (ירמיה מח): (לה) שממו. ענין תמהון: שערו שער. מלשון סערה בשי"ן: רעמו. ענין זעם וכעס וכן בעבור הרעימה (ש"א א): (לו) שרקו. ענין השמעת קול בקבוץ השפתים וכן ויושביה לשרקה (מיכה ו): בלהות. הוא הפוך מן בהלות: (ג) עממוך. ענין הסתר והכסוי כמו ארזים לא עממוהו (לקמן לא): (ד) חיל. ענין כח ואומץ כמו המאזרני חיל (תהלים יח): ותעש. ענין קבוץ ואסיפה כמו ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב): (ה) חילך. ענין עושר כמו ישא את חיל דמשק (ישעיה ח)

יונתן משרייתך : (ז) לכן • על יפי חכמתך • כמו' סי"ד ופ' והריקו חרבותם על יפי חכמתך דרך משל כלומר שתשחת חכמתך בחרבך או כמשמעו על העיר שהרבה ברוב חכמתו : יפעת' • זהרך מן הופיע מהר פארן יפעה בשקל שמלה : (ח) לשחת . ומתה • אין בו מן השרש כי אם המ"ם ועיקרו מות בשק' שבת קמת ותי"ו למד הפעל נבלעת בדגש תי"ו הנמלא ונכת' בו הנה שאחר התי"ו : ממותי • הם כפלם כמבואי עיר מבוקעה וטעם הרבוי אמר תמות מיתות רבות כלומר בדקירות רבות כמו ממותי כתלא שידקרוהו דקירות רבות עד שימות וכן הטובע לא ימות בבת אחת לפיכך אמר בלב ימים או פי' ואתה שהיית מתגאה בלב ימים תמו' ביד עריצי גוים מיתה משונ' בדקירות רבות : (ט) האמור תאמר . מחללך • כמו מהרגיך והוא מבנין הדגש ונפל ממנו הדגש ויבא מן החלל חללים : (י) מותי ערלים תמות • הם אמר מן מות מותים כמו מן און אונים ובסמוך מותי וכן ואת עשיר במותיו : ערלים . כתרגומו רשיעיא כלומר ערלי לב : וידי . (יב) בן אדם . אתה חותם תכנית . מאלים המכנים כי כלו שלם

בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
חֲלַף דַּחֲשַׁבְתָּא בְּלִבָּךְ דְּאַתְּ
דַּחֲלָא׃ ז בְּכֵן הָא אֲנָא מַיְתֵי
עֲלָךְ נוּכְרָאִין תַּקִּיפֵי עַמְמַיָא
וְיִשְׁלְפוּן סַיְפֵיהוֹן עַל תִּקּוּן
חוּכְמְתָךְ וְיִתַּבְרוּן זִיו אֵימְתָךְ׃
ח לְחַבָּלָא יַחֲתוּנָךְ וּתְמוּת
מְמַת מְטַעֲנֵי חַרְבָּא בְּגוֹ יַמָּא׃
ט הֲמֵימַר תֵּימַר דַּחֲלָא אֲנָא
קֳדָם דְּקָטְלָךְ וְאַתְּ אֱנָשָׁא וְלֵית
בָּךְ צְרוֹךְ בְּיַד מְחַבְּלָךְ׃
י מְמַת רַשִׁיעִין תְּמוּת בְּיַד
נוּכְרָאִין אֲרֵי אֲנָא גְזָרֵית
בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
יא וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ יב בַּר אָדָם
טוֹל אִילְיָא עַל מַלְכָּא דְצוֹר
וְתֵימַר לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים אַתְּ דָּמֵי לְמָנָא דְצוּרְתָא
דִּי מְתַקַּן בְּחוּכְמָא וּמְשַׁכְלַל
בְּשׁוּפְרֵיהּ׃ יג בְּסָגֵי טָבְוָן
וְתַפְנוּקִין אַתְּ מִתְפַּנַּק כְּאִילוּ
בְּעֵדֶן גִּנְתָּא דַייָ אַתְּ שָׁרֵי כָּל
עוּתְרָא גֵיוְתָא וִיקָרָא מִתְיְהַב
לָךְ כָּל אַבְנִין טָבִין מְסַדְּרָן
עַל לְבוּשָׁךְ סַמְקָן יַרְקָן
וְסַבְהֲלוֹם כְּרוּם יַמָּא וּבוּרְלָא

בְּחִילֶךָ׃ ו לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה
ס' יַעַן תִּתְּךָ אֶת־לְבָבְךָ כְּלֵב אֱלֹהִים׃
ז לָכֵן הִנְנִי מֵבִיא עָלֶיךָ זָרִים עָרִיצֵי
ל' גּוֹיִם וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם עַל־יְפִי
ב' וכענין חָכְמָתֶךָ וְחִלְּלוּ יִפְעָתֶךָ׃ ח לַשַּׁחַת
ב' • ב' יוֹרִדוּךָ וָמַתָּה מְמוֹתֵי חָלָל בְּלֵב
ל' יַמִּים׃ ט הֶאָמֹר תֹּאמַר אֱלֹהִים אָנִי
לִפְנֵי הֹרְגֶךָ וְאַתָּה אָדָם וְלֹא־אֵל בְּיַד
ל' מְחַלְלֶךָ׃ י מוֹתֵי עֲרֵלִים תָּמוּת בְּיַד־
זָרִים כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃
יא וַיְהִי דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יב בֶּן־
ט' אָדָם שָׂא קִינָה עַל־מֶלֶךְ צוֹר וְאָמַרְתָּ
בן נפ' חותם לּוֹ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אַתָּה חוֹתֵם
ב' תָּכְנִית מָלֵא חָכְמָה וּכְלִיל יֹפִי׃
יג בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ כָּל־אֶבֶן
ל' וחסר • ג' יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ אֹדֶם פִּטְדָה וְיָהֲלֹם
ג' תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם וְיָשְׁפֵה סַפִּיר נֹפֶךְ
ל' . ל' . ל' וּבָרְקַת וְזָהָב מְלֶאכֶת תֻּפֶּיךָ וּנְקָבֶיךָ
י' . ג' בליש' זכר בָּךְ בְּיוֹם הִבָּרַאֲךָ כּוֹנָנוּ׃ יד אַתְּ־
ג' חד חסר ל' כְּרוּב מִמְשַׁח הַסּוֹכֵךְ וּנְתַתִּיךָ בְּהַר
קֹדֶשׁ אֱלֹהִים הָיִיתָ בְּתוֹךְ אַבְנֵי־

וּפַנְתֵּירִין שַׁבְזֵיז אִזְמַרַגְדִּין וּבַרְקָן מְשַׁקְעָן בִּדְהַב כָּל אִלֵּין עֲבִידַת תִּקּוּנָךְ בְּכוּרָאִים
לְבָךְ בְּרַם לָא אִסְתַּכַּלְתְּ בְּפִגְרָךְ דְּאִתְעֲבִיד חֲלָלִין וְנִקְבִין דְּאִינוּן צוֹרְכָךְ דְּלָא
אֶפְשַׁר לָךְ דְּתִתְקַיַּם בְּלָא בְהוֹן מִיּוֹמָא דְּאִתְבְּרֵיתָא עִמָּךְ מְתַקְּנִין׃ יד אַתְּ מַלְכָּא מְרַבָּא
לְמַלְכוּ וִיהָבִית לָךְ רְבוּתָא וְאַתְּ עַל טוּר קוּדְשָׁא דַּייָ בַּסַּרְתָּא וּבְעַמָּא קַדִּישָׁא

בך ותכנית שם בשקל תפארת כי התי"ו שרשית וכן ומדדו את תכנית פירוש תוכן כל החכמות והכבוד והעושר וכן פירש מלא חכמה כלי ליופי וי"ת את דמי למנא דצורתא דמתקן בחכמה ומשכלל בשופריה : בעדן גן אלהים . כאילו בעדן גן אלהים היית שלא חסרת דבר ותירג' יונתן בסגי טבוון ותפנוקין את מתפנקא כאילו בעדן גנתא דה' את שרי כל אתרא וגיותא ויקרא מתיה' לך בעדן גן כמו בעדן כגן וכי"ת בעדן עומדת במקו' שניה או יהיה סמוך עדן אל גן ואע"פ שברו'נסמך גן אל עדן וכ' מקומות היו כמ"ש ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן : (יג) מסוכתך • גורך והוא כתוב בסמ"ך כמו הסר משוכתו והוא על דרך הסלגה כאילו גזר ביתו או גנו או כרמו היה מאבן יקרה ויונתן תירגם כל אבנין טבן מסדרן על לבושך : וברקת • כמו וברקת הנזכר בתורה והוא בשני משקלים : וזהב • כלל הזהב עם האבנים היקרות כי הוא המשובח שבמיני מתכות ומשימין אותו עם האבנים במלאכות הנאות והיקרות וי"ת משקען בזהב כלומר כל אלה האבני' משבצות בזהב על לבושך : מלאכת תפיך ונקביך . תפיך כמו בתפים ובמחולות נקביך הם כלי הנגון העשוים נקבים נקבים בך . כלומר בביתך מיוחדים שאין כמותם : ביום הבראך כוננו . כאילו ביום שנבראת כוננו אלה הכלים לך כוננו מבנין שלא תכר שם פועלו והוא מנחי העי"ן ויונתן תירגם כל אילין עבידת תקונך וגו' : (יד) את כרוב ממשח הסוכך • דמה אותו לכרו' לרוב מעלתו : ממשח . ענין גדולה כמו אל תגעו במשיחי : הסוכך . לפי שהכ' הכרובים סוככים בכנפיהם ודמה אותו לכרוב אמר עליו גם כן הסוכך כלומר סוכך על עמו וממשח הם תואר ואף על פי שהוא פתח שלא בסמיכות הנה כמוהו ומקסם חלק ולשונו מרמה ויהי המלכר ורבי יונה פירש כי סוכך הם השמן הטוב שמושחין בו המלכים מן ושוך לא סכתי ויהיה ממשח תואר סמוך : ונתתיך . אני נתתיך בזאת הגדולה ואתה לא ידעתני והתגאית על עמי : בהר קדש אלהים היית • אמר כנגד מלך צור לא כנגד זה שהיה ביום מלך כאילו אמר מלך צור כבר היה טוב והיה בהר הקדש כי חירם מלך צור היה בירושלם ועלה לשלמה המלך עצים לבנות בית המקדש הכל כמו שכתוב במלכים : בתוך אבני אש התהלכת . לישראל קרא אבני אש שהיו כם

וכנשאה : (ז) והריקו חרבותם . כמשמעו ומדרש אגדה משכב זכור שנבעל כנשים שלשה עשו עצמם אלוה ונבעלו כנשים יואש בן אחזיה שנאמר (ד"ה ב' כ"ד) ואת יואש עשו שפטים וחירם ונבוכדנצר : יפעתך . הופעתך לשון תואר פנים • והמדרש הורשו יופי עמך : (ט) מחללך • כמו הורגך : (יב) אתה חותם תכנית וגו' אתה הוא מלא חכמה לחתום ולשבוע כל תבנית ותורה : תכנית • פיינסור"א בלע"ז : (יג) בעדן גן אלהים וגומר . בסגי טבון ותפנוקין את מתפניק כאלו בעדן גינתא דה' את שרי כל עותרא גיותא ויקרא מתיהב לך כל אבנין טבן מסדרן על לבושך : מסוכתך . מיפתך . ל"א לבוש כיסויך : מלאכת תופיך ונקביך בך • אע"פ שנתתי לך הכבוד הזה יודע הייתי שתתגאה ועשיתי בך מלאכת תופים ונקבים המולאין רוח בקול זמר כתוף וגם היה לך להתבונן : (יד) את כרוב ממשח הסוכך . את עוף מדה כלומר העוף הגדול הסוכך בכנפיו סכך רב כלומר מושל ממשל רב • ממשח לשון גודל כמו אנשי מדות (במדבר י"ד) דמתרגמינן גברי דמשחן : ונתתיך בהר קודש אלהים היית . ונתתי לך מקום לקנות לך שם בבנין הר קדשי שסייעת את שלמה בעצי ארזים : בתוך אבני

נאם ה' : בלב ח' וסימ' נמסר בירמיה סוף סימן מ"ח : על מלך פ' בקריאה וסימ' בימיו עלה פרעה נכה' ויקח אתכם נבוזראדן דמלכים' ויצא יהויקים מלך יהודה דמלכים • ונשאת המשל הזה • יעמדו על מלך תנבואת ג' לזכר

בן אדם שא קינה על • והיה כמלאת שבעים שנה • בעת ההיא בא חנני והעיר כחו ולבבו • ובעתי' ההם רבים יעמדו על מלך הנבואת ג' לזכר
וסימ' ואם ככה את עושה לי • ואת תדבר אלינו • את כרוב ממשח :

תולדות אהרן בעדן גן . ב"ב עס :

מצודת ציון

(ז) זרים • נכרים : עריצי • ענין החזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ) : והריקו • מלשון ריק ר"ל ישלפו וירוקנו מתערה וכן והרב אריק (לעיל ס) : יפעתך • ענין זוהר וזריחה וכן הופיע מהר פארן (דברים לג) : (ח) לשחת • בור הקבר : (ט) מחללך • מלשון חלל והרג : (י) ערלים • ערלי לב וכן ת' רשיעיא : (יב) חותם • ר"ל צורה כמו תתהפך כחומר חותם (איוב לח) : תכנית • מל' הכנה, מתוקן וכן הדרכי לא יתכנו (לעיל יח) : וכליל • מלשון כל ר"ל כלול בכל יופי שאפשר להיות : (יג) בעדן גן • בעדן שנטע בו המקום את הגן כמ"ש ויטע ה' אלהים גן בעדן (בראשית ב) והוא מקום עדון ותפנוק רב : מסוכתך • מלשון סכך וכסוי : תופיך • הם כלי נגון כמו בתופים ובמחולות (שמות טו) : ונקביך • כלי נגון בעלי נקבים רבים : כוננו • מלשון הכנה : (יד) את • כמו אתה : כרוב • כן יקרא פני אדם כי תינוק ת"א רביא ולפי גודל מעלתו קראו בלשון כרוב המוזכר בכרובים שעל הארון : ממשח • הוא ענין גדולה

מצודת דוד

עשרך עד שגבה לבך בעשרך וכאומר הלא הכל בא מיד ה' ומה לך להתגאה : (ו) תתך את לבבך • נתת את לבבך להשוותה כלב אלהים : (ז) זרים . עמים נכרים אומות חזקים הם הכשדים : והריקו . ישלפו חרבם מתערם על יופי חכמתך ר"ל לא תהיה נעזר להמלט ביופי חכמתך : וחללו . יבזו זוהר בינתך ולא ימנעו חרבם מדם בעבור הבינה הנמצא בך : (ח) לשחת • אל בור הקבר יוריד אותך האויב ותמות גם אתה מצין מיתת שאר חללים עם כי אתה בלב ימים במקום מבוצר : (ט) האמור . וכי לפני הבאים להרגך תאמר אלהים אני ולמה תהרגוני וכאומר הם אלהים אתה לא יוכלו להרגך : ואתה . אבל באמת אתה אדם ולא אל ביד העושים אותך לחלל והרוג : (י) מותי ערלים . כמיתת רשעים ערלי לב כן תמות גם אתה ביד זרים ולא מיתת עצמך : כי אני דברתי . ובידי לקיים דברי : (יב) חותם תכנית • צורה מוכן ומתוקן בכל דבר ותוכן ומפרש מלא חכמה וכו' : (יג) בעדן גן וגו' . לא חסרת דבר כאלו היית בעדן גן וכו' : מסוכתך • על הלבוש המכסה אותך היה קבוע כל אבן יקרה והם אדם וכו' והם שמות אבני יקר : וזהב • אף הזהב היה קבוע בו : מלאכת תופיך • מעשה התופים ושאר כלי נגון המלאים נקבים שהיו בך כאלו הוכנו לך ביום שנבראת ר"ל אין דוגמתם ולא היה מידאי להתענג בהם אלא אתה : (יד) כרוב ממשח . אדם רב המעלה גדול בחשיבות המגין בסכך כנפיו על עמו ולפי שקראו כרוב לרוב מעלתו ובכרובים נאמר סוככים בכנפיהם (שמות כה) לכן אמר לשון סוכך : ונתתיך • ר"ל ואני נתתי לך כל המעלה והגדולה על כי היית פעם בהר קדש של אלהים ר"ל על כי מלך צור שהיה בימי שלמה היה מסייע בבנין

רשי

אבני אש התהלכת . קאים לך זכרון עם מלכי ישראל שהם כמלאכי השרת : (טו) נמצא עולתה בך . באמרך אל אני : (טז) מלו . כמו מלאו : ואחללך מהר אלהים . גרמת שאמחה אותך שלא תלדק עוד בבנין ביתי : ואבדך כמו ואאבדך : מתוך אבני אש . שלא תטול חלק עם הצדיקי' . ורבותינו במדרש אגדה דרשו הענין הזה באדם הראשון וכך אמר הנביא לחירם מה נתגאית ברקיעך שמא בגן עדן היית כמו שהיה אדם הראשון כל אבן יקרה וגו' כי כל החופות האלה עשיתי לאדם הראשון ופחותה שבכולן זהב שהיא מנויה אחרון : מלאכת תופיך וגו' . בזאת המיוחד לו ולא באחרת וכך נסתכלתי וראיתי תופים ונקבים באדם הראשון : את כרוב ממשח . שמא אתה כאותו כרוב שהיה גדול במשחה הסוכך כולו מקצה השמים ועד קצה השמים ושמא נתתיך להיות בהררי קדש כאשר נתתי לו : (יז) שחת חכמתך על יפעתך . שנתגאית ביפעתך : לראוה בך . להסתכל בבושתך לראוה כמו לראיה : (יח) חללת מקדשיך . קדושתך : אש מתוכך . דברי גאוה שיצאו מפיך לאמר אל אני לי"א כתרגומו ואייתי עממיא דתקיפין כאשתא מחובי זדונך : (יט) שממו . תמהו : (כג) ונפלל חלל בתוכה בחרב עליה מסבי' . על אשר יראו החרב מסביב בחוץ יפלו יושבי העיר ויהיו כמוחים להיות חללים בתוכה : ונפלל . כמו לא פללתי (בראשית מ"ח) לא סברתי וכמו ואויבינו פלילים (דברים לב) ידונו עצמם

יפעתך ב' וסי' וחללו את יפעתך: חכמתך על יפעתך : ואוצא אש מתוכך חד מן י"א מלין מיתרי' רחסרים יוד בליש' יציאה וסימן מוצאי דבת הארץ · והוצא עליה שם רע · ותעלה ותצא מרכבה דמלכים · ויצאו את מצבות · ביום הוצאי אתכם · ביום הוצאי דלקרוא דרור · להוצאתו אל הבית דירמיה · ואוצא אש מתוכך דיחזקאל · ותעלומה יוצא אור · ומלבם יוצאו מלין · ומוצא

יחזקאל כח

אֵשׁ הִתְהַלָּכְתָּ׃ טו תָּמִים אַתָּה
בִּדְרָכֶיךָ מִיּוֹם הִבָּרְאָךְ עַד־נִמְצָא
עַוְלָתָה בָּךְ׃ טז בְּרֹב רְכֻלָּתְךָ מָלוּ
תוֹכְךָ חָמָס וַתֶּחֱטָא וָאֲחַלֶּלְךָ מֵהַר
אֱלֹהִים וָאַבֶּדְךָ כְּרוּב הַסֹּכֵךְ מִתּוֹךְ
אַבְנֵי־אֵשׁ׃ יז גָּבַהּ לִבְּךָ בְּיָפְיֶךָ שִׁחַתָּ
חָכְמָתְךָ עַל־יִפְעָתֶךָ עַל־אֶרֶץ
הִשְׁלַכְתִּיךָ לִפְנֵי מְלָכִים נְתַתִּיךָ
לְרַאֲוָה בָךְ׃ יח מֵרֹב עֲוֹנֶיךָ בְּעֶוֶל
רְכֻלָּתְךָ חִלַּלְתָּ מִקְדָּשֶׁיךָ וָאוֹצִא־
אֵשׁ מִתּוֹכְךָ הִיא אֲכָלַתְךָ וָאֶתֶּנְךָ
לְאֵפֶר עַל־הָאָרֶץ לְעֵינֵי כָּל־רֹאֶיךָ׃
יט כָּל־יוֹדְעֶיךָ בָּעַמִּים שָׁמְמוּ עָלֶיךָ
בַּלָּהוֹת הָיִיתָ וְאֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃
כ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
כא בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־צִידוֹן
וְהִנָּבֵא עָלֶיהָ׃ כב וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלַיִךְ צִידוֹן
וְנִכְבַּדְתִּי בְּתוֹכֵךְ וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה
בַּעֲשׂוֹתִי בָהּ שְׁפָטִים וְנִקְדַּשְׁתִּי בָהּ׃
כג וְשִׁלַּחְתִּי־בָהּ דֶּבֶר וָדָם בְּחוּצוֹתֶיהָ
וְנִפְלַל חָלָל בְּתוֹכָהּ בְּחֶרֶב עָלֶיהָ

תרגום

סַבַּרְתָּא לְמִשְׁלַט׃ טו שְׁלִים
אַתְּ בְּאוֹרְחָךְ מִיּוֹמָא
דְּאִתְבְּרֵיתָא עַד דְּאִשְׁתְּכַח
שְׁקַר בָּךְ׃ טז בִּסְגִיאוּת
סְחוֹרְתָךְ אִתְמְלִיאוּ אוֹצְרָךְ
חֲטוֹף וְחַבְתָּא וְאַפֵּיקְנָךְ עַל
דְּבַסַּרְתָּ עַל טוּר קוּדְשָׁא דַיְיָ
וְאַבְדִינָךְ מַלְכָּא דְרַבְּתָנָא עַל
דִּי סַבַּרְתָּא לְמִשְׁלַט בְּעַמָּא
קַדִּישָׁא׃ יז רָאִים לִבָּךְ בְּתוּקְפָךְ
אִתְחַבַּלְתְּ בְּחוּכְמְתָךְ עַל זִיו
אִיקָרָךְ עַל אַרְעָא רְמֵיתָךְ
אֲזָהָרָא לְמַלְכַיָּא יְהַבְתִּיךְ
לְאִסְתַּכָּלָא בָךְ׃ יח מִסְּגֵי חוֹבָךְ
בְּשְׁקַר סְחוֹרְתָךְ אַפֵּיסְתָּא
מַקְדָּשָׁךְ וְאַיְתִי עַמְמַיָּא דְתַקִּיפִין
כְּאִשְּׁתָא מֵחוֹבֵי זְדוֹנָךְ אִינוּן
יְשֵׁיצוּנָךְ וְאֶתְּנִינָךְ כִּקְטַם עַל
אַרְעָא לְעֵינֵי כָּל חָזָךְ׃ יט כָּל
דְּיָדְעָךְ בְּעַמְמַיָּא צְדִיאוּ עֲלָךְ
כִּדְלָא הֲוֵית אֶתְנִינָךְ וְכֵן תְּהֵי
עַד עָלְמָא׃ כ וַהֲוָה פִּתְגַם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימַר׃ כא בַּר אָדָם קַבֵּיל
נְבוּאָה עַל צִידוֹן וְאִתְנַבֵּי עֲלַהּ׃
כב וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי
עֲלָךְ צִידוֹן וְאִתְיַקַּר בְּגַוִּיךְ
וְיֵדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אַעְבֵּיד
בִּיךְ פּוּרְעָנוּת דִּינִין וְאִתְקַדַּשׁ בַּהּ׃ כג וְאֶשְׁלַח בַּהּ מוֹתָא וְקַטְלָא בְּשׁוּקָהָא כַּד
יִתְרְמוֹן קַטִּילִין בְּגַוַּהּ בְּאַיְתָיוּתִי עֲלַהּ דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא מִסְּחוֹר סְחוֹר

רדק

עם קדוש . ואדוני אבי ז"ל פי' הפסוק בלשון תמיה ופי' בתוך אבני אש ונפרית רותחיים של אש עליונים ופי' בו עוד פי' אחר עוד תכפת בלבך באתה כרוב כי אתה התהלכת בתוך אבנים יקרות אבני הקדח מאירות כאש שהיו מוליכים לפניך כמו ס נרות להאיר בלילה : (טו) תמים אתה מיום הבראך מיום עמדת על דעתך וכן רכבת עני מעודך מעוד הרכבת : עד נמצא עולת' בך שהתגאית על עם ה' ושמחת בחורבנם : (טז) ברוב רכלת' מלו תוכך חמס . ועוד כי ברוב הסחורה שהיתה בעירך היו סוחריך עושים חמס לסוחרי המקומות האחרים ואמרת כי מרוב שנודעה בעיר הסחורה לא ימנעו בעבור זה נבאת . מלו . כמו מלאו . ובא בדרך בעלי הה"א : תוכך . תוך עירך : ותחטא . את החטאת במה שבטחת על חורבן א"י ותשאת בחמס שעשו בעירך לפי שהיה בה בידך למנוע ולא מנעת : ואחללך מהר אלהים ואבדך . הווי"ו קמוצין כי הענין לעבר והוא במקום עתיד בדרך הנבואות : ואבדך . מבנין הדגוש ומשפטו ואאבדך ובנפול אל"ף פ"א הפעל נתקן בקריאה מפני פנים בני האלפי"ן הוטה תנועת' על אל"ף האית . אמר ואחללך מהר אלהים ואאבדך הזכיר זו הבינה שהיה למלך צור בהר אלהים כמו שאמר בהר קדש אלהים היית אחללך מאותו מקום קדוש שלא תזכר עם אלה נאמר ונקללה ובפל הענין במלות שונות ואמר ואבדך כרוב הסוכך מתוך אבני אש ר"ל אתה כרוב הסוכך אאבד אותך כלומר שמך חכמך אאבד מתוך אבני קדש שהם ישראל המשולים לאבני אש : (יז) גבה לבך . שחת . ידיעו שחת : על יפעתך . שנכנס לבך בה ומזה שחת חכמתך כי החכם לא יגבה לבו בטוב העולם הזה : יפעתך . פירשנוהו : לראוה בך . כמו לראות בך כלומר לראות בך הפך מה שהיית' ותחזה כתוב גאות לבך ונחמוה עליו וכתי' לאסתכלא בך ויש מפרשים לראוה ענין בזיון וכן והמה יביטו יראו כי את כל גבוה יראה ואין צריך לפוליהם מעניהם ובלא נראיה מקור שגם מן הקל כתחורת לו"ד הפעל בוי"ו נראה ומחקני לאהבה את ה' אלהיך : (יח) מרוב עונך בעול רכלתך . כפול הענין עון ועול ובא בדרך חברו כמשקלו : חללת מקדשך . ארמניך כמו מקדש מלך הוא אמר בחמס ובעול שעשית בתוכו כן חלל והחריב את [illegible] אש מתוכך היא אכלתך . [illegible] (יט) כל יודעיך . שממו . כמו תמהו : בלהות . פירשנוהו : ויסי . (כא) בן אדם . מבואר הוא : (כב) ואמרת . אמר הנני עליך ואמר כה כן מנהג המקרא ובדברי הנבואות ברוב לדבר נכח ושלא נכח כאחד : (כג) ושלחתי . ונפלל חלל . כמו ונפל אלא שהכפיל בו למד הפעל : בחרב עליה מסביב . בחרב

מצודת דוד

בבנין ב"ה הנקרא בהר קדש של אלהים הוא הר המוריה וכמ"ש ויהי חירום מן לשלמה עצי ארזים וגו' (מ"א ה) : בתוך אבני אש התהלכת . ר"ל שהיה מתהלך בחברה אחת ובאהבה רבה עם מלכי ישראל והם דוד ושלמה שהיו מחוזקים ומזהירים כאבני אש : (טו) תמים . גם אתה היית תמים בדרכיך מיום הבראך ר"ל מיום עמדך על דעתך ואמר בל' הפלגה וכן מבטן אמי אנהגנה (איוב לא) : עד נמצא . עד העת ההיא שנמצא בך שולחם שמתגאים מאד : (טז) ברוב . בעבור מרבית הסוחרי' אשר לא ימנעו לבוא עד כי ימלאו בה סוחרים מרובים ויש עם מי להסחר : ותחטא . ובזה חטאת גם אתה על שלא מחית בידם : ואחללך מהר אלהים . ולכן אחלל ואבזה אותך להרחיק מהר אלהים ר"ל עוד לא יזכר לך הזכות מה שהיה המלך ההוא מסייע בבנין בה"מ : ואבדך . אאבד אותך אתה כרוב הסוכך מתוך חברת מלכי ישראל המשולים לאבני אש ר"ל מה שהיית במעלה גדולה ומגין על עמך הכל היה בזכות שהיית מאז בחברת ואהבת מלכי ישראל אבל עתה אאבדך ואסירך מן הזכות ההוא ולא תגן עוד : (יז) ביפיך . בעבור יפיך גאה לבך ובזה שחת חכמתך עם זוהר בינתך כי הגאוה היא מנגדת אל החכמה והבינה : על ארץ השלכתיך . לכן אשליך אותך מכסא המלוכה לשבת על הארץ ואתן אותך לפני מלכים להסתכל בך בבזיונך כי דרך האויבים להסתכל בפני האדם בעת בזיון למען כלימתו : (יח) מרוב עונך . מתגאית ביותר : בעול רכלתך . שעשקו כל הבאים ולא מחית בידם ובעבור זה אחלל ובזית ארמוניך כי תחרב מעתה : ואוציא אש . ר"ל דברי הגאוה שהוציא פיך כי לא תוכל להתגאות עוד וכאש ההיא תאכל אותך כי בזה העון תהיה נאבד מן העולם : ואתנך לאפר . לפי שהמשיל האבדון לשרפת אש לכן אמר ואתנך לאפר ור"ל תהיה מושפל לעפר : לעיני וגו' . כולם יראו בשפלותך : (יט) כל יודעיך . כל היודעים ומכירים אותך בין העמים ישממו על מפלתך : בלהות היית . תהיה מלא מבהלה ולא תמלא עוד עד עולם לשוב לקדמותך : (כא) שים פניך . הסב פניך אל מול צידון : (כב) הנני עליך . הנה אני אלחם עליך : ונכבדתי בתוכך . על ידי הדין שאעשה בתוכך אהיה מכובד : כי אני ה' . הנאמן ליפרע : בעשותי . בעת אעשה בה משפט אז ידעו שאני ה' והיה שמי מקודש בפי הבריות כראותם שאני משלם גמול : (כג) ודם . הוא מן ההרוגים : ונפלל . ההרוגים חללים יפלו בתוכה בחרב הבאה עליה מסביב

מצודת ציון

גדולה כמו למשיחו לכורש (ישעיה מה) : הסוכך . מל' סכך והגנה : (טו) תמים . מל' תם וישר : (טז) מלו . נתמלאו : ואחללך . מל' חלול ובזיון : ואבדך . כמו ואאבדך : (יז) על . ענינו כמו עם וכן ויבואו האנשים על הנשים (שמות לה) : יפעתך . זוהר בינתך : לראוה . מלשון ראיה והסתכלות : (יח) מקדשיך . ארמון המלך נקרא כן וכן כי מקדש מלך הוא (עמוס ז) : (יט) שממו . ענין תמהון : בלהות . כלות : אפר . הוא הבא מן השרפה : ואיננך . ואין לך : (כג) בחוצותיה . כן יקראו השוקים

מסביב וידעו כי־אני יהוה : כד ולא־
ג׳ • ל׳ יהיה עוד לבית ישראל סלון ממאיר
ג׳ • ל׳ וחסר וקוץ מכאב מכל סביבתם השאטים
אותם וידעו כי אני אדני יהוה :
ס׳ נטעם בסיפרא כה כה־אמר אדני יהוה בקבצי
את־בית ישראל מן־העמים אשר
ל׳ ו׳ פסוקים נס נס נפצו בם ונקדשתי בם לעיני הגוים
ד׳ בסיפרא וישבו על־אדמתם אשר נתתי
לעבדי ליעקב : כו וישבו עליה
לבטח ובנו בתים ונטעו כרמים
וישבו לבטח בעשותי שפטים
כ״ד חס׳ בסיפרא בכל השאטים אתם מסביבתם
ח׳ וידעו כי אני יהוה אלהיהם :

ב׳ חס׳ כט א בשנה העשרית בעשרי
בשנים עשר לחדש היה דבר־
ל״א בטעם בסיפרא יהוה אלי לאמר : ב בן־אדם שים
פניך על־פרעה מלך מצרים והנבא
עליו ועל־מצרים כלה : ג דבר
ואמרת כה־אמר אדני יהוה הנני
עליך פרעה מלך־מצרים התנים
הגדול הרבץ בתוך יאריו אשר
ס׳ • ל׳ אמר לי יארי ואני עשיתני :
חחים ק׳ ד ונתתי חחיים בלחייך והדבקתי
ב׳ ובפסוק דגת־יאריך בקשקשתיך והעליתיך
מתוך יאריך ואת כל־דגת יאריך
בקשקשתיך תדבק : ה ונטשתיך
י״ב ומ״ל בסיפרא המדברה אותך ואת כל־דגת
ס׳ פ״ל יאריך על־פני השדה תפול לא
ו׳ בניסנא תאסף ולא תקבץ לחית הארץ
ולעוף השמים נתתיך לאכלה :

וידעון ארי אנא יי : כד ולא
יהי עוד לבית ישראל מלך
מבאיש ושלטון מעיק מכל
סחרניהון דבזזין יתהון וידעון
ארי אנא יי אלהים : כה כדנן
אמר יי אלהים כד אכנש ית
בית ישראל מביני עממיא
דאתבדרו לתמן ואתקדש
בהון לעיני עממיא ויתובון
על ארעהון דיהבית לעבדי
ליעקב : כו ויתובון עלה
לרוחצן ויבנון בתין ויצבון
כרמין ויתבון לרוחצן כד
אעביד פורענות דינין מכל
דבזזין יתהון מסחרניהון וידעון
ארי אנא יי אלההון : א בשתא
עשיריתא בעשיראה בתרי
עסר לירחא הוה פתגם נבואה
מן קדם יי עמי למימר :
ב בר אדם קביל נבואה על
פרעה מלכא דמצרים ואתנבי
עלוהי ועל מצראי כולהון :
ג אתנבי ותימר כדנן אמר יי
אלהים הא אנא שלח רוגזי
עלך פרעה מלכא דמצרים
דאת דמי לתנינא רבא די
שרי בגו נהרותיה די אמר
דילי מלכותא ואנא כבישית :
ד ואתן שירין בליסתך ואקטול
שלטוני תוקפך עם גברך
ואבטלינך ממלכותך וית כל
שלטוני תוקפך עם גברך
יתקטלון : ה וארטשינך
למדברא יתך וית כל שלטוני
תוקפך על אפי חקלא תתרמי
נבילתך לא תתכניש ולא
תתקבר לחית ארעא ולעופא
דשמיא מסרתך לאשתיצאה :

רש"י

עצמה להיות חללים בתוכה : (כד) ולא יהיה עוד לבית ישראל וגו׳ . לפי שהביא על עמון ומואב ופלשתים ואדום וצור וצידון שהם שכיני ארץ ישראל שיחרבו ומאחר שיאבדו כולן לא יהיה סילון וקוץ לישראל בכל סביבות׳ שיכאבם ושירע להם : סילון . מין קמשונים וחוחים הוא : ממאיר . ענין הכאבה כמו צרעת ממארת (ויקרא יג) פויינ״ט בלע״ז : השאטים אותם . הבוזים אותם : (כה) לעבדי ליעקב כמו שנתנה ליעקב נחלה בלא מצרי׳ ופרצת ימה וקדמה לפונה ונגבה (בראשית כח) : (א) בשנה העשירית בעשירי בשנים עשר לחדש היה דבר ה׳ אלי לאמר : (ג) התנים הגדול . לפי שכל גדולתה של מצרים וכל שובע שבה על ידי יאורי נילוס הוא לפיכך הנביא ממשל את מלכה לתנין ואת עמה לדגת יאור : לי יאורי . איני צריך לעליונים כי יש לי יאורי מספיק כל צרכי : ואני עשיתני . בגבורתי ובחכמתי הגדלתי גדולתי וממשלתי : (ד) חחים . כמין טבעות ברזל אייצ״ש בלע״ז : דגת יאוריך בקשקשתיך . אינפישאיקרשי״ש בלע״ז כלומר אתן בלב כל גבוריך לצאת עמך למלחמה ויפלו כולם : (ה) ונטשתיך המדברה . זו היא אובדן של דגים כיון שנטשו על פני היבשה מתים אטאופרמו״ץ בלע״ז : משפנם

דבת הוא כסיל : וקוץ ג׳ וסימן וקוץ ודרדר תצמיח • סלון ממאיר וקוץ מכאיב • וקוץ הוליד את ענוב : כה אמר ה׳ בטעם בספרא וסימן בקבצי את בית ישראל • כל בן נכר • בראשון באחרי שער החצר הפנימית : בעשרי ר׳ חסר בליש׳ וסימן בשנה התשיעית לצדקיהו • לכניהו העשרי • בשנה העשירית בעשרי דפרעת הסי׳ • בעשרי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הפלים • וכל רבוי מניין מלאים במ״א ותמת כשלשים איש : אמר לי ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר וירא אליו ה׳ : המדברה י״ב וסימן נמסר בסדר אחרי מות : אותך י״ו מ״ל וסימ׳

רד"ק

בחרב יבא עליה : (כד) ולא יהיה . סלון ממאיר . כמו קוץ והענין כפל במלות שונות : ממאיר . כמו צרעת ממארת פויינ״ט בלע״ז : מכאיב . ידוע מן כאב והוא דרך משל ותרגם יונתן מלך מבאיש ושולטון מעיקין : השאטים אותם . ענין בוז ושלל וכן תירגם יונתן דבזזין כי אלה האומות שזכר הם השכנים לא״י והיו מריעים לישראל : (כה) כה אמר ה׳ . מבואר הוא • זאת הפרשה בהכנעה זו שהכניעם השם ית׳ המריעים להם והאל ית׳ יעשה בהם שפטים שלא יוכלו להרע עוד : (כו) וישבו . מבואר הוא : (א) בשנה העשירית בעשירי . עשירית למלכות צדקיהו והזכיר תחלה פורענות צור לפי שהיתה פורענות׳ תחלה לפורענות מצרים אבל נבואת מצרים באה לו תחיל׳ בשנה העשירית ואחר כך בשנת החרבן בי״א שנה לצדקיהו באה לו הנבואה על מצרים ב׳ פעמים ואחר החרבן ג״כ ב׳ פעמים בי״ב שנה : (ב) בן אדם . ועל מצרים כלה . אמר כלה בלשון נקבה כלומר על עדת מצרים : (ג) הזכר התנים הגדול במ״ם במקום נון וכמוהו כמהם יכמהן מוף ונוף ומפני שטוב מצרי׳ הוא היאור כי הוא המשקה אותם ואינם צריכים למטר ועל כן מתגאים בו המשיל מצרי׳ ליאור ופרע׳ המלך לתנים שגדול בתוכו והתנים הוא הדג הגדול כמו שאמר ויברא אלהים את התנינים הגדולים והמשיל עם מצרים לשאר הדגים כמו שאמר דגת יאוריך הרובץ בתוך יאוריו שאין מחריד אותו : לי יאורי . המשקה אותו וארצי השובע נמצא בה ברוב השנים ואיני צריך למטר ולא לילך למדינות אחרות בעבור תבואה : ואני עשיתני . אני עשיתי ותקנתי לי היאור להשקות את ארצי או פי׳ עשיתיני עשיתי ותקנתי אותי בחכמתי ובתבונתי עד שנעשיתי מלך גדול וכמוהו אשר עשה את משה ואת אהרן שפירושו הגדילם ויונתן תירגם הא אנא שלח רוגזי עלך פרעה מלכא דמצרים דאת דמי לתנינא רבא דשרי בגו נהרוותיה דאמר דילי מלכותא ואנא כבישית : (ד) ונתתי חחיים . כתוב בשתי יודי״ן ונקרא ביו״ד אחת חחים ואם היה נקרא ככתיבתו היה נקרא חחיים בתנועת יו״ד הראשונה בחירק והשנייה רפה כמשפט יו״ד הרבוי והיה שרשו או מנחי הלמ״ד ועתה הוא בקריאתו מנחי העי״ן ויאמר מן חח חחים כמו מן פח פחים ולפי שהמשיל אותו לתנין זכר עליו דרך משל חחים שתופשים בהם הדג שנוקבים בהם לחיי הדג ומעלין אותו וכן אמר ובחח תקוב לחיו : דגת . הם כלל לדגים כלם דגה כמו והדגה אשר ביאור תמות ובסמוך דגת : והדבקתי . שיעלו עמך כשיעלוך מן היאור והוא משל על עם מצרים שרים ופרשי׳ וגבורים ודלת העם כלם ימותו : (ה) ונטשתיך המדברה . אמר המדברה לענין משל כי הדגים לא יחיו במדבר כי המצרים ימותו בחרב על פני השדה

מצודת ציון

הפוקים : ונפלל . מל׳ נפל והפלה השמ״ד : (כד) סילון . מין קוץ כמו וסלונים אותך (לעיל ב׳) : ממאיר . ענין הכאבה כמו צרעת ממארת (ויקרא יג) : השאטים . ענין בזיון : (כה) נפוצו . ענין פזור : (ג) התנים . כמו התנין בנו״ן וכן נקרא מין דג הדומה לנחש במראיתו וכן את התנינים הגדולים (בראשית א) הרובץ . ענין השכיבה לנוח : יאוריו . נהר מצרים נקרא יאור לפי שהמשיכו ממנו בריכות הרבה להשקות הארץ לכן אמר יאוריו בלשון רבים : עשיתני . ענין גדולה ורוממות כמו ישמח ישראל בעושיו (תהלים קמט) : (ד) חחים . הוא מכלי לדיג ובו נוקבים לחיי הדג להעלותו מן המים וכן ובחוח תקוב לחיו (איוב מ) : בלחייך . הוא החלק שאצל הפה : והדבקתי . מל׳ דבוק וחבור : בקשקשתיך . הם הדבוקים בדג על בשרו כעין לבוש כמו סנפיר וקשקשת (ויקרא יא) : (ה) ונטשתיך . ענין פזור כמו וינטשו בלחי (שופטים טו) : תאסף

מצודת דוד

הבא עליה מסביב וידעו שאני ה׳ הנאמן לשלם גמול : (כד) ולא יהיה עוד לבית וגו׳ . כשיפלו העובדי כוכבים ההם לא יהיה נמצא עוד לבית ישראל סילון וגו׳ מכל סביבותם אשר בזו אותם כי כלם יכלו ואז ידעו שאני ה׳ והכל בידי : (כה) ונקדשתי בם . אהיה מקודש על ידיהם בהאותות ומופתים שאעשה אז עמהם : (כו) בעשותי . בעשות שפטים בכל המבזים אותם מסביבותם ישבו לבטח כי לא ימצא עוד מי ירע להם ואז ידעו שאני ה׳ אלהיכם העושה משפטם מיד הבבלים : כט (א) בשנה העשירית . לגלות יהויכין ומלכות צדקיה : בעשירי . בחדש העשירי : (ג) הנני עליך . הנה אני אלחם עמך : התנים הגדול . לפי שכל שבח מצרים היה במה שהיאור השקה שדותיהם מבלי מטר השמים לכן המשיל מלכה לתנין ועמה לשאר דגים : לי יאורי . היאור הוא לי להשקות שדותי ואין לי צורך במטר השמים : ואני עשיתני . אני גדלתי ורוממתי את עצמי בחכמתי ובפועל ידי : (ד) ונתתי חחים . לפי שהמשילו לתנין שהוא דג אמר בו לשון הנופל בצדיית הדג שמשימין חחים בלחייו להעלותו מן המים : והדבקתי . אדבק בקשקשתיך את דגת היאור : והעליתיך . אעלה אותך מתוך היאור ועם כל דגת יאוריך אשר תדבק בקשקשתיך כי כולם יהיו נמשכים אחריך ור״ל בנפול השר תפול כל העם : (ה) ונטשתיך . אפזר אותך במדבר ואמר לשון הנופל באבדן הדגים שהמה כבאים אל היבשה ור״ל שיכלה אותו ואת עמו מן העולם : על פני השדה

(ו) משענת קנה. כמה פעמים סמכו עליהם בימי סנחריב ובימי נבוכדנצר ולא הועיל להם כקנה זה שהוא רך ואינו סומך את הנשען עליו: (ז) בתפשם בך בכפך. בכף קרי כאדם שמהלך ונשען על מקלו: תרוץ. תרצץ: ובקעת להם כל כתף. כתפיהם כאדם הנסמך על קנה ונשבר והאדם נופל עליו והקרומיות נתחבות לו בכתפיו: והעמדת להם כל מתנים. מאחר שהשבר יצטרכו לחזק את מתניהם ולעמוד עליהם והרי אתה כאדם שחבירו נשען עליו והוא חלש ואומר לו התחזק על מתניך כי לא תסמוך עוד עלי וכן ת"י ולא תהא להון לבי' סומכון ויש מחליפין והעמדת להם לוהמעדת ואיני רואה את דבריהן. ומנחם חברו עם מעמד רגלים כמוני: (יא) ולא תשב ארבעים שנה. ארבעים ושתים שני רעבון גזרו בחלום פרעה כנגד שלשה פעמים שנכתב החלום שבע פרות ושבע שבלים רעות (בראשית מא) ראה וספרו ליוסף הרי שני פעמים ויוסף אמר לו שבע הפרות הרקות והרעות ח' השבלים הרקות (שם) הרי ארבעים ושתים לרעב ולא היה להם אלא שתים שנאמר כי זה שנתי' הרעב (שם מ"ה) ומשירד יעקב למצרים פסק הרעב שהרי בשנה השלישית זרעו שנאמר והא לכם זרע ונתתם וגו' (שם מז) והארבעים נפרעו להם עכשיו: תשב ארבעים שנה. תשב פר"א לשינייא"ה בלע"ז: (יד) מכורתם. מגורתם. ל"א כמו תולדות' וכן חברו מנחם:

ויצאתי

וידעו כל־ישבי מצרים כי אני
6 יהוה יען היותם משענת קנה לבית
ישראל: ז בתפשם בך בכפך
תרוץ ובקעת להם כל־כתף
ובהשענם עליך תשבר והעמדת
להם כל־מתנים: ח לכן כה אמר
אדני יהוה הנני מביא עליך חרב
והכרתי ממך אדם ובהמה: ט והיתה
ארץ־מצרים לשממה וחרבה וידעו
כי־אני יהוה יען אמר יאר לי ואני
עשיתי: י לכן הנני אליך ואל־
יאריך ונתתי את־ארץ מצרים
לחרבות חרב שממה ממגדל סונה
ועד־גבול כוש: יא לא תעבר־בה
רגל אדם ורגל בהמה לא תעבר־בה
ולא תשב ארבעים שנה: יב ונתתי
את־ארץ מצרים שממה בתוך
ארצות נשמות ועריה בתוך ערים
מחרבות תהיין שממה ארבעים
שנה והפצתי את־מצרים בגוים
וזריתים בארצות:
יג כי כה אמר אדני יהוה מקץ
ארבעים שנה אקבץ את־מצרים
מן־העמים אשר־נפצו שמה:
יד ושבתי את־שבות מצרים
והשבתי אתם ארץ פתרוס על־ארץ
מכורתם והיו שם ממלכה שפלה:

וידעון כל יתבי מצרים ארי
אנא יי חלף דהוו סמך קניא
רעיעא לבית ישראל:
ז באתכנשותהון בך ביד מלך
תקיף תתמסר וייבד בית
רוחצניהון ובאיסתמכותהון
עלך תתבר ולא תהי להון
לבית סומכן: ח בכן כדנן
אמר יי אלהים הא אנא מיתי
עלך ד־קטלין בחרבא ואשיצי
מנך אנשא ובעירא: ט ותהי
ארעא דמצרים לאישתממו
וחורבא וידעון ארי אנא יי
חלף דאמר מלכותא דילי
ואנא כבשית: י בכן הא
אנא שלח רוגזי עלך ועל
מלכותך ואתן ית ארעא
דמצרים לחורב צדו ושממו
ממגדל סונה ועד תחום כוש:
יא לא תעבר בה רגלא די
אנשא ורגלא די בעירא לא
תעבר בה ולא תתיתב
ארבעין שנין: יב ואתן ית
ארעא דמצרים לצדו בגו
מדינן צדין וקרוהא בגו
קרוין דהואה חרבן יהוין
לצדו ארבעין שנין ואגלי
ית מצראי לביני עממיא
ואבדרינון במדינתא: יג ארי
כדנן אמר יי אלהים מסוף
ארבעין שנין אכניש ית
מצראי מביני עממיא
דאתבדרו לתמן: יד ואתיב
ית גלות מצרים ואתיב יתהון
לארעא פתרוס על ארעא
תותבותהון ויהוו תמן מלכו

השדה כלאים לעלות עם השדים ולא יאספו לקבורה ויהיו נאכלה לחית השדה ולעוף השמים ותירגם יונתן ולא תקבר ולא תתקבר רוצה לומר ולא תקבן לקבורה: (ו) וידעו כל יושבי מצרים. יען היותם משענת קנה לבית ישראל כי היו מבטיחים את ישראל להצילם מיד הכשדים ולא יכלו והנה היו להם משענת קנה כי אינו חזק ואינו משענת אלא לפי שעה מעט כי קרוב הוא להשבר כל שכן כשהוא רצוץ וכן תירגם יונתן סמך קניא רעיעא וכן כחברון כפותר כאמר ישעיהו ר"ל כאמר לבן וכן ויש בעדרו זכר ר"ל זכר תמים כן מצרי לא היו לישראל משענת ועזר אלא מעט כמו שאומר בספר ירמיהו וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים הצרים על ירושלם את שמעם ויעלו מעל ירושלם ואמר להם הנביא הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים ושבו הכשדים ונלחמו על העיר הזאת ולכדוה ושרפוה באש והנה הם לא השכוה אלא הרעו להם כי מפני בטחונם מרדו במלך בבל והנה זהו דמיון משענת קנה אשר ובקעת להם כל כתף וכן אמר רבשקה הנה בטחת על משענת קנה הרצוץ הזה על מצרים אשר יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה לא די שלא סמכו אלא שנקב' כפו שהיתה תופשת בו: (ז) בתפשם בך בכפך תרוץ. תרוץ תשבר, מפעל שרשו רצץ מן קנה רצוץ: והעמדת להם כל מתנים. יש מפרשי' והעמדת כהמעדת מן ולא מעדו קרסולי והנכון כמשמעו כי כשנשען האדם יתפש ובהשבר המשענת יעמיד עצמו ומ"מ ולא כמו לשון נגים סומכות כאמר תעמידם על מתניהם שלא יסמכו עוד עליך ותי' יונתן כמשל כן באתכנשותהון ויש טעות באתכנשותהון ביד כיד מלך בבל תקיף תתמסר וייבד בית רוחצניהון ובאסתמכותהון עלך תתבר: בכפך. כתיב ר"ל שתסמוך אותם בידך וקרי בכף ר"ל בכפם כאדם שתופש הקנה בכפו לסמוך בו: (ח) לכן. מבואר הוא: (ט) והיתה. יאור לי ואני עשיתי. כמו שפירשתי ואני עשיתיו לשני הפירושים ויונתן תירגם גם כן כתרגומו מלכותא דילי ואנא כבשית: (י) לכן. לחרבות. חורב שממה לאיים חרבות אחרבה שתהיה חרב ושממה וי"ת לחרוב צדו ושממו: (יא) לא תעבור בה. (ב) ארבעים שנה. יש דרש למה ארבעים שנה כי מ"ב שני רעבון גזרו למצרים בחלום פרעה כנגד ג' פעמים שנכתב בחלום שבע פרות ושבע שבלים רעות ראה פרעה וספר ליוסף הרי ב' פעמים י"ד שבע פרות ושבע שבלים ויוסף אמר שבע פרות דקות והרעות ושבע השבלים הרקות הנה י"ד וכ"ח הנה מ"ב והיו להם שתי שנים רעב כמ"ש כי זה שנתים הרעב ומשירד יעקב אביו למצרים נפסק הרעב נשארו ארבעים שנה ונגזרו עליהם בימי נבוכ' תרבה אותם מ' שנה: ונתתי. מבואר הוא: מחרבות. מוספלות ומפני שהוא חסר המ"ם בתחילה: (יג) כי כה אמר ה'. מבואר הוא: (יד) ושבתי. מכורתם. כמו מגורתם מארץ אשר גרו שם:

במסורה רבתא: ועד גבול ד' בליש' בקריאה וסימ' מן השיחור אשר על פני מצרים. ושלמה היה מושל. ממגדל סנה ועד גבול כוש. ויהי מושל בכל הממלכות: ולא תשב ד' בקריאה וסי' בירמי' סי' י"ז: תהיין ה' כתיב כן בלישנא בנביאים וסי' ותהיין שתיהן לך לנשים. ולא תחום עיני עליך תבייגא וסיפרא. וחברו תליתא כי אני ה' מכה. ונתתי את ארץ מצרים שממה. ולא תהיין להם

מצודת דוד

השדה תפול. בעת המלחמה ולא תאסף אל הקבר: (ו) כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: יען. על כי היו לבית ישראל כמו המשענת של הקנה שאין בו די להשעין את השוען כי בקל ישבר ויתרוצץ: (ז) בתפשם בך. בעת אחזו בך בכף נשברת והחדודי השברים נכנסו בכתף ובקעו אותו: והעמדת להם. כי בהשען האדם על המשענת הוא כפוף מעט ולכן אמר כאשר נשברה שעמדה כל המתנים להיות עומדים זקופים כדרך עמידה בלי משענת ולפי שהמשילו למשענת אמר לשון הנופל בו ור"ל הנה הבטחת להם עזרה מול האויב ולא עזרת להם והיה א"כ הבטחתך להם לרעה כי פ"י הוסיף האויב להכות בהם: (ט) כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: יאור לי. היאור הוא לצרכי להשקות שדותי ואין לי צורך במטר השמים: ואני עשיתי. אני גדלתי והמשכתי את מימי בחכמתי ובכח ידי: (י) הנני אליך. הנה אני אלחם עמך ועם יאוריך ר"ל אחריב מימיה והסוב מובחך: לחרבות. להיות חרבה ולהוסיף עלמות. ר"ל בנוסה אמר שמה הכבש של שממון: ממגדל סונה. הוא בתחלת גבול מצרים: (יא) לא תעבר בה. מגודל השממון: ולא תשב. לא תהיה מיושבת באנשים: (יב) בתוך ארצות נשמות: (יג) מקץ וגו'. ר"ל מסוף מ' שנה אקבצם ולא בתוך הזמן: (יד) ושבתי. אשיב בני השבי של מצרים ואשיב אותם לארץ פתרוס

מצודת ציון

תאסף. ענין הכנסה: (ו) משענת. ענין סעד: קנה. מטה חלול וקל קנה וסוף קמלו (ישעיה יט): (ז) בתפשם. ענין אחיזה: תרוץ. מל' רצוץ ושבירה: (י) לחרבות. מלשון חורבן: (יב) נשמות. שוממות: מחרבות. מלשון חורבה: והפצותי וזריתים. הניסה ענין פזור: (יד) ושבתי. מלשון השבה: שבות. מלשון שבי: פתרוס. הוא מארץ מצרים: מכורתם. כמו מגורתם

רד"ק

(טו) מן הממלכות: והמעטתים · הפך ממה שאמר והרביתיך: רדות · מקור מן לא תרדה בו בפרך: (טז) ולא יהיה עוד · דרך כלל על עם מצרים: למבטח מזכיר עון · שבטחו בתוחם ממני ובטחו עליהם: (יז) ויהי בעשרי' ושבע שנה · למלכו' נבוכדנצר וכן כתוב בסדר עולם בעשרים ושבע לנבוכדנצר נתנה מצרי' בידו ונשא המונה ושלל שללה ובזז בזה והיתה שכר לחילו וגלה ירמיהו וברוך לבבל ועוד כתוב בסדר עולם כי בעשרים ושלש שנה לנבוכדנצר שהגלה נבוזראדן נפש תשמ"ה כמו שכתוב בירמיהו כי אז נתנה צור בידו ושטף את כל היהודים שהיו בעמון ובמואב ובסביבות ארץ ישראל נפש תשמ"ה: (יח) בן אדם. אל צור. כמו על צור: כל ראש מוקרח וכל כתף מרוטה. כי צרו על צור ימים רבים והיו כל בני החיל טרודים ומורחים במצור כדרך בני אדם הצרים על עיר לשאת אבנים ועצים על ראשיהם ועל כתפיהם: מקרח. שנשר שער הראש מרוב העבודה: מרוטה. שנמרט עור הכתף מן המשא בכתף ימים רבים: ושכר לא הי' לו ולחילו מצור על העבוד' אשר עבד עליה. כי כשכבש נבוכדנצר צור ושלל שללה בא הים על העיר ושטף כל השלל כי נגזר עליה לשטף הים כל אנשיה וחילה והנה חיל נבוכדנצר טרחו ויגעו לשוא והקב"ה שלם להם ונתן להם שלל מצרים חלף עבודתם אשר עבדו בצור: (יט) לכן. מבואר הוא: (כ) פעולתו. אשר עשה לי. תחת הרע אשר עשו לי שהיו משענת קנה רצוץ לבית ישראל וכן תירגם יונתן דחבו קדמי לאתפרעא מנהון: (כא) ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון פה בתוכם: פירושו בזמן ההוא כמו ותרם אפי בו ביום ההוא והדומים לו ואין לפרש בזמן שנלכדה מצרים שהרי נלכדה בכ"ז לנבוכדנצר ומה צמיחת קרן היה לישראל באותה שעה פירש אדוני אבי ז"ל בזמן מלכות מלך בבל שזכר שיתן האל יתברך מצרים בידו אמר כי בזמן מלכותו ר"ל מלכות בנו היתה צמיחת קרן לבית ישראל ומה הוא שנולד כורש בשנת חמשים לגלות בבל כמו שאומר מן מוצא דבר להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבעים ושבעה ושהם מ"ט שנה וכורש נקרא משיח כמו שנאמר למשיחו לכורש והוא היה צמיחת קרן לבית ישראל שהעלה' מן הגולה והושיבם לארצם והיה אז בן כ' שנה ודריוש אחתו בן ס"ב: ולך אתן פתחון פה בתוכם. פירוש שיתקיימו נבואותיך ורבינו שלמה ז"ל פירש כי הפסוק הזה מוסב לפרשה של מעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואותו חשבון כלה בשנה שמלך בלשאצר כיצד בשנת כ"ז לנבוכדנצר נתנה מצרים בידו נשארו ממלכותו י"ח שנה וכ"ג דאויל מרודך הרי ארבעים ובשנה ראשונה לבלשאצר נאמרה נבואת פרס לדניאל כמו שנאמר בשנת חדא לבלשאצר ונומר ביאת כורש מלך פרס לבבל היתה צמיחת קרן לבית ישראל ותירגם יונתן ביומא ההוא אקים פורקן לבית ישראל ולך אתן מפתח פומא בנבואתך ביניהון וידעון ארי אנא

יחזקאל כט

טו מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם׃ טז וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֺן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃

יז וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ יח בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ׃ יט לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ׃ כ פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ כא בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהֹוָה׃

נ' . ס' · נ' · נ' · ח' · נ' · נ' · כתרי לישני וסבר כרכימו · נ' חסר · נ' מפיק ה' · כ'

תרגום

חַלָשָׁא׃ טו מִן מַלְכְוָתָא תְּהֵי חַלָשָׁא וְלָא תִתְרַבְרַב עוֹד עַל עַמְמַיָא וַאֲזְעֵירִינוּן בְּדִיל דְלָא יִפְלְחוּן בְּעַמְמַיָא׃ טז וְלָא יְהוֹן עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְאִתְרְחָצָא עֲלֵיהוֹן לְאַדְכָּרָא חוֹבִין בְּאִתְפְּנָיוּתְהוֹן בַּתְרֵיהוֹן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלֹהִים׃ יז וַהֲוָה בְּעַסְרִין וּשְׁבַע שְׁנִין בְּקַדְמָאָה בְּחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ יח בַּר אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל אַפְלַח יָת מַשְׁרְיָתֵיהּ פּוּלְחַן רַב עַל צוֹר כָּל מְעַר רֵישׁ נְתַר וְכָל כְּתַף אִתְמְרַטּ וַאֲגַר לָא הֲוָה לֵיהּ וּלְמַשְׁרְיָתֵיהּ מִצּוֹר עַל פּוּלְחָנָא דְּאַפְלַח עֲלַהּ׃ יט בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא יָהֵיב לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל יָת אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְיִשְׁבֵּי אִתְרְגוּשְׁתַּהּ וְיִבּוֹז בִּזָּהּ וְיַעְדֵּי עֲדָאָהּ וּתְהֵי אֲגַר לְמַשְׁרְיָתֵיהּ׃ כ אַגְרֵיהּ דְּאַפְלַח בַּהּ יְהָבִית לֵיהּ יַת אַרְעָא דְמִצְרַיִם דְּחָבוּ קֳדָמַי לְאִתְפְּרָעָא מִנְהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ כא בְּיוֹמָא הַהוּא אַיְתֵי פּוּרְקָן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְלָךְ אֶתֵּן מִפְתַּח פּוּמָא בִּנְבוּאָה בֵּינֵיהוֹן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃

רש"י

(טו) לבלתי רדות בגוים · לשון ממשלה כמו וירדו בדגת הים (שם א): (טז) ולא יהיה. מצרים לבית ישראל עוד למבטח המזכיר להם עון כמו שאמר להם הקב"ה לא תוסיפו לראות' עוד (שמות יד): (יז) ויהי בעשרים ושבע שנה למלכות נבוכדנצר אותה שנה נתנה מצרים בידו כך שנינו בסדר עולם ויש בספר הזה הרבה נבואו' כאלו' מוקדם ומאוחר: (יח) העביד את חילו · על צור עבודה גדולה: כל ראש. אנשי חיילותיו: מוקרח וכל כתף מרוטה · כדרך הצרים על העיר ימים רבים ומורחים ויגיעים בשאת משאות עצים ואבנים והוא לכד את צור בעשרים ושלש למלכותו כמו שמצינו בסדר עולם. מוקרח קלוב"ו בלע"ז: מרוט'. פלומל"א בלע"ז: ושכר לא היה לו · לאחר שללו שללה עלה הים ושטף מהם לפי שנגזר עליהם ועל שללה ליאבד בים: (כ) פעולתו אשר עבד בה · שכר פעולה אשר עבד במצותי בצור אתן לו את ארץ מצרים: אשר עשו לי · מצרים רעה במשענתם שהבטיחו את עמי בעזרתם הבל: (כא) ביום ההוא אצמיח קרן · לא שמעתי ולא מצאתי פי' מקרא זה מה הוא צמח קרנם של ישראל במפלת מצרי' שהרי ישראל גלו שמונה שנים לפני מפלת מצרים ואומר אני ביום ההוא מוסב על פרשה של מעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואותו חשבון כלה בשנה שמלך בלשאצר ומצינו בדניאל שבאותה שנה התחילו מלכי פרס להתחזק ונגזרה מפלה על בבל שנאמר (דניאל ז) בשנת חדא לבלשאצר דניאל חלם חזה וגו' קדמיתא כאריה היא בבל (שם) וכתיב (שם) חזה הוית עד די מריטו גפה ונומר וארו חיוה אוחרי תנינה דמיה לדוב היא פרס וכתיב וכן אמרין לה קומי אכולי בשר שגיא · כלומר תפשי המלוכה ומלכות פרס היא צמיחת קרן לישראל שנאמר בכורש הוא יבנה עירי וגלותי ישלח (ישעיה מ"ה) ומנין שארבעים שנה של מצרים כלו באותו הפרק מצרים נתנה ביד נבוכדנצר בכ"ז לנבוכדנצר בשנה שנאמר' נבוא' זו ליחזקאל

בוסף

לאכלה: על הגוים ה' וסימן ראת הפקדתיך היום הזה: שפך חמתך על הגוים דירמיה. אשר היה דבר ה'. מן הממלכות תהיה · וקצף גדול אני: ושבר ב' בתרי לישני וסימ' וכל כתף מרוטה ושכר לא היה לו · ושבר תרביעי: ונשא י"ו בקריאה וסימן על כתפות האפוד · ונשא אהרן את שמות בני ישראל · את האורים ואת התומים והיה על לב אהרן: והיה על מצח אהרן. והוא עד או ראה או ידע · ואם נפש כי תחטא ועשתה. ונשא השעיר עליו את כל עונתם · ואם לא יכבם · איש איש כי יקלל אלהיו · ואם הפר יפר אתם אחרי: ונשא שה מהעדר · ונשא בו אלה לאלתו . ויצו המלך את חלקיה תניינא · ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל · ותברו בתר מרום ישראל · ונשא המונה · תגני גוער לכם את הזרע:

תולדות אהרן אצמיח קרן . סנהדרין צח:

מצודת ציון

מגורתם וכן מכורותיך ומולדותיך (לעיל טז): (טו) רדות · ענין ממשלה כמו ורדו בכם (ויקרא כו): (טז) בפנותם · מלשון פנה והבט: (יח) אל צור · על צור: מוקרח · ענין חלק מבלי שער כמו קרח הוא (שם יג): מרוטה · ענין קליפת העור מן הבשר ודומה לו כי ימרט ראשו (שם) האמור על קליפת השער: (יט) ונשא · ענין לקיחה: המונה . מרבית עמה: (כא) קרן · כינוי את

מצודת דוד

פתרוס לארץ מגורתם: (טו) מן הממלכות . משאר הממלכות תהיה שפלה ולא תתנשא עוד על הגוים למשול בהם: והמעטתים · אמעיט אנשיה לבל תמשול בגוים ביד חזקה בכח מרבית אנשי מלחמה: (טז) ולא יהיה עוד · מעתה לא יבטחו עוד ישראל כי לא יהיה לאל ידו לסיו' לעזר: למבטח וגו'. לבטחון המזכיר עון ישראל במה שהם פונים אחריהם ואינם בוטחים בה': וידעו · אז ידעו הכל שאני ה' והכל בידי: (יז) בעשרים ושבע שנה . למלכות נ"נ כ"כ בס"ע: בראשון . בחדש הראשון: (יח) העביד את חילו · הכריח את חילו לעבוד עבודה גדולה על צור לצור עליה ימים רבים וכל ראש מהם היה מוקרח וכו' מסבת משאת האבנים שנשאו על הראש ועל הכתף לבנות דיק וכדומה: ושכר · לא היה להם שכר משל צור על העבודה וכו' ר"ל לא מצאו בה בערך שוי העבודה: (יט) ונשא המונה . יקח המון עמה בשבי וכו' וזה יהיה לשכר על עבודת צור: (כ) פעולתו · שכר פעולתו אשר עבד בצור אתן לו את ארץ מצרים: אשר עשו לי . כאומר אולם לא על החמס העול מצרים כ"א בגמול אשר עשו לי שהיו משענת קנה לבית ישראל כמ"ש למעלה: (כא) ביום ההוא . מוסב על מה שאמר למעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואמר ביום ההוא אצמיח קרן ממשלה לבית ישראל כי ע' שנה נשלמו בשנת מלוך בלשצר כי נ"נ מלך מ"ה שנה ובכ"ז למלכו נכבש אז מצרים א"כ נשארו משנותיו הי"ח שנים ואויל מרודך בנו מלך כ"ג שנים הלא מבלע שנה אחת במלכות אביו כי השנה האחרונה עולה לזה ולזה הרי נשלמו מ' שנה ביום שמת אוי"ל מרודך ומלך בלשאצר ואז נאמרה לדניאל נבואה גלמון פרס כמ"ש בשנת חדא לבלשאצר וכו' וארו וכו' דמיה לדוב (דניאל ז) ועל פרס יאמר ונבואה ביאת פרס על

היסם

ל א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
ב בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הֵילִילוּ הָהּ לַיּוֹם׃ ג כִּי־
קָרוֹב יוֹם וְקָרוֹב יוֹם לַיהוָה יוֹם עָנָן
עֵת גּוֹיִם יִהְיֶה׃ ד וּבָאָה חֶרֶב
בְּמִצְרַיִם וְהָיְתָה חַלְחָלָה בְּכוּשׁ בִּנְפֹל
חָלָל בְּמִצְרָיִם וְלָקְחוּ הֲמוֹנָהּ וְנֶהֶרְסוּ
יְסוֹדוֹתֶיהָ׃ ה כּוּשׁ וּפוּט וְלוּד וְכָל־הָעֶרֶב
וְכוּב וּבְנֵי אֶרֶץ הַבְּרִית אִתָּם בַּחֶרֶב
יִפֹּלוּ׃ ו כֹּה אָמַר יְהוָה וְנָפְלוּ סֹמְכֵי
מִצְרַיִם וְיָרַד גְּאוֹן עֻזָּהּ מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה
בַּחֶרֶב יִפְּלוּ־בָהּ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃
ז וְנָשַׁמּוּ בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרָיו
בְּתוֹךְ־עָרִים נַחֲרָבוֹת תִּהְיֶינָה׃
ח וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי־אֵשׁ
בְּמִצְרַיִם וְנִשְׁבְּרוּ כָּל־עֹזְרֶיהָ׃ ט בַּיּוֹם
הַהוּא יֵצְאוּ מַלְאָכִים מִלְּפָנַי בַּצִּים
לְהַחֲרִיד אֶת־כּוּשׁ בֶּטַח וְהָיְתָה
חַלְחָלָה בָהֶם בְּיוֹם מִצְרַיִם כִּי הִנֵּה
בָּאָה׃ י כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
וְהִשְׁבַּתִּי אֶת־הֲמוֹן מִצְרַיִם בְּיַד
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל׃ יא הוּא
וְעַמּוֹ אִתּוֹ עָרִיצֵי גוֹיִם מוּבָאִים
לְשַׁחֵת הָאָרֶץ וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם עַל־
מִצְרָיִם וּמָלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ חָלָל׃
יב וְנָתַתִּי יְאֹרִים חָרָבָה וּמָכַרְתִּי אֶת־הָאָרֶץ בְּיַד־רָעִים
וַהֲשִׁמֹּתִי אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ בְּיַד־זָרִים אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃

ל"א כטעם בסיפרא

א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: ב בר אדם אתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים אילילו ואמרו ווי מן קדם יומא: ג ארי קריב יומא וקריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי יום ענן זיע עדן תבר עממיא יהי: ד ותיחול חרבא במצרים ויהי זיע בכוש כד יתרמון קטילין במצרים וישבון אתרגושתה ויתפגרון אושותהא: ה כושאי ופוטאי ולודאי וכל סומכותא וכוב ובני ארעא קימא עמהון בחרבא יתקטלון: ו כדנן אמר יי ויתקטלון סעדי מצרים ויבטל יקר תוקפה ממגדול סונה בחרבא יתקטלון בה אמר יי אלהים: ז ויצדון בגו מדינן דצדיין וקרוהי בגו קרוין דהואה חרבן יהוין: ח וידעון ארי אנא יי בדאיתן עממיא דתקיפין כאשתא על מצרים ויתברון כל סעידהא: ט בעדנא ההיא יפקון אזגדין מן קדמי בלגיונין לאזעא ית כוש דשריא לרוחצן ויהי זיעא בהון כיום מצרים ארי הא אתיא: י כדנן אמר יי אלהים ואבטיל ית אתרגושת מצרים ביד נבוכדנאצר מלכא דבבל: יא הוא ועמיה עמיה תקיפי עממיא אתן לחבלא ארעא וישלפון סיפיהון על מצרים וימלון ית ארעא קטילין: יב ואתן נהרידון יבשתא ואמסר ית ארעא ביד מבאשין ואצדי ארעא ומלאה ביד רשיעין אנא יי גזרית

רש"י

הוסיף ארבעים שנה כדי שמים ושבע לא מהם ארבעים והמש לנבוכדנצר ועשרים ושלש לאויל מרודך כדאמרינן במסכת מגלה ושנה אחת מהם עלתה לזה ולזה כדאמרינן התם שנים מקוטעו' הוו: ולך אתן פתחון פה בתוכם. לך יחזקאל יהא פתחון פה כשיראו נבואתך מתקיימת: (ב) הה. כמו אהה הה ליום העתיד לבא על אותן העכו"ם: (ג) עת גוים. עידן תבר עממי טעותא: (ד) והיתה חלחלה בכוש. לי רעד כשישמעו מפלת מצרים יחרדו לנפשם פן יעלה מלך בבל עליהם: (ה) וכל הערב. ת"י וכל סומכוותא כל העורבים ערובת מצרים נרגסי"אה בלע"ז: ארץ הברית. כורתי ברית למצרים לעזור לה: (ח) בתתי אש. חמתי כאש: (ט) מלאכים מלפני. גדודי גייסות הולכים בשליחותי בשירות רבות להחריד את כוש היושבת בטח: בצים. כמו וצים מיד כתים (במדבר כד) וכן תרגמו יונתן בלגיונין: (יב) יאורים. ארץ היאורים היא מצרים: ומכרתי. כתרגומו

ואמסר

ליום ב' דגשים וסי' מצוין בסס' רבתא בערך יום: וקרוב ד' בקריא' וסימן וקרוב לבוא עתה ועשתה גלולים. כי קרוב יום וקרוב יום לה'. תורינו וקרוב שמך. וקרוב לשמוע מתת הכסילים: יצאו י"ד וסימ' נזכר בירמיה סי' י"ז: מלפני י"ב וסי' נמס' בסד' אמור: והשבתי י"ג וסי' נזכר בריש ספרא ד' סוף עמ' ז': מובאים ג' בקרי' וסימ' אנחנו מובאים לתתגולל עלינו. מובאים סבאים. לשחת הארץ:

רד"ק

אמר ה': ויפי. (ב) הן אדם. הילילו אמר כנגד מצרים: (ג) כי קרוב יום. כי באותה שנה שנאמרה נבואה זו נתנה מצרים ביד מלך בבל אמר כי קרוב יום רוצה לומר יום אידם ואמר אחר כן וקרוב יום לה' ר"ל כי היום הזה בא להם מה' ואליו הוא למסר יום אידם כי הוא ינוה לאויב לבא עליהם: יום ענן. ענן וערפל יהיה להם היום ההוא: עת גוים יהיה. עת שיאספו גוים על מצרים להחריבה ויונתן תירגם עידן תבר עממין יהא: (ד) ובאה. מגרש: והיתה חלחלה בכוש. כשיראו בני כוש שיפלו חללים במצרים יחילו ויפחדו וירגזו שתבא החרב גם עליהם כי שכנים הם ועם אחד הם כלם בני חם: חלל. דרך כלל רוצה לומר חללים רבים: (ה) כוש ופוט ולוד וכל הערב. עם מקובץ מעמים נתערבו יחד וי"ת סומכותא לשון ערבות: ובני ארץ הברית. שהיה להם ברית עם ארץ מצרים אבל לא היו מהם וממשפחותם ולפי שהיו בני בריתם לקו עמהם: (ו) כה אמר ה'. סומכי מצרים. הם בני ארץ הברית ושאר העמים שזכר שהיו סומכים ידי מצרים ועוזרים אותם: ממגדל סונה. הוא גבול מצרים מפאה אחת ואמר כי מהם תחל החרב לאכול בהם עד גבול כוש כמו שזכר למעלה ממגדל סונה ועד גבול כוש ולפי שזכר כוש למעלה שהוא הגבול השני ספר על המכין ולא זכרו וכנוי מלת בה לארץ מצרים: (ז) ונשמו בתוך ארצות נשמות. בתוך ר"ל בכלל ופירוש ונשמו ארצות מצרים ובתוך ארצות יעיד עליו וכן הפל הענין במלות שונות ואמר ועריו בתוך ערים נחרבות: (ח) וידעו. בתתי אש במצרים. על דרך משל כתרגומו כד אייתי עממיא דתקיפין כאשתא על מצרים: (ט) ביום ההוא יצאו מלאכים מלפני בצים להחריד את כוש. בצים הם הספינות כמו וצי אדיר לא יעברנו והיה משפטו ציים בשני יודי"ן כמו מן פי ציים אלא שבוקל כמו עברים יהודים. אמר בעת ההיא אחרי חרבן מצרים תבא על הים נכה גוים בספינות וקראם מלאכים כאילו בשליחות האל ישבוך באים שם כי הוא גזר הגזירה עליהם לפיכך אמר מלפני ואמר בצים כי נהר גדול סובב ארץ כוש ולא יוכלו להכנס לה אלא בספינות וכן אמר בתורה הוא הסובב את כל ארץ כוש וכן יש נהרות אחרות ואמר בספר ישעיה הוי ארץ צלצל כנפים אשר מעבר לנהרי כוש השולח בים צירים ובכלי גמא על פני מים: להחריד את כוש בטח. שהיה יושב לבטח יחריד אותה בעת שיבואו עליהם פתאום: כיום מצרים. כמו שהיתה חלחלה בהם בחרבן מצרי' כמו שאמר למעלה והיתה חלחלה בכוש בנפול חלל במצרים כן תהיה עתה חלחלה בהם בעבור עצמם: כי הנה באה. רוצה לומר עת תורנה: כה אמר. מבואר: (יא) הוא ועמו. מובאים. כי אני ה' דברתי אותה: (יב) ונתתי יאורים חרבה. יבשה כמו אשר נהרג ולפי שארץ מצרים כל טובה והצלחתה היא ביאור

מצודת דוד

היתה צמיחת קרן לבית ישראל כי ע"י נלחמו פרס יצאו חפשי מתחת יד בבל: ולך אתן. ר"ל אז תוכל לפתוח פיך להוכיחם גם תלכך כי אז ישמעו לך בראותם שנבואתך מתקיימת: וידעו. ואז ידעו שאני ה' נאמן במאמרי: ל (ב) הילילו. עשו יללה ואמרו אהה על היום ההוא הוא יום הפורעניות: (ג) וקרוב יום לה'. ר"ל היום הקרוב הוא לה' מעמו תבא הפורעניות ולא במקרה: יום ענן. ר"ל יום חושך כאלו נתקדרו השמים בעבים: (ד) ובאה חרב. של מלך בבל: והיתה וגו'. ר"ל בעת יפול חלל רב במצרים תהיה חלחלה בכוש על כי יראו כי נכון הוא גם לבוא עליהם: ולקחו המונה. מוסב למעלה לומר בכוש תהיה חלחלה בעת יפול חלל במצרים ויקחו את המונה ויסודות חומותיה יהיו נהרסים: (ה) וכל הערב. הערובות העובדי כוכבים אשר בתוכן: ובני וגו'. בני הארצות שהיה להם כריתת ברית עמהם: אתם. כלם יפלו בחרב עם מצרים ודומה להם: (ו) סומכי מצרים. העובדי כוכבים שהיו למצרים לעזרה מול האויב: וירד וגו'. ממעוז חוזק הרד לארץ בשפל המצב: ממגדל סונה. הוא המתחלת גבול מצרים: (ז) ונשמו. יהיו שוממה בתוך שאר ארצות נשמות ודומה לכן: (ח) וידעו. אז ידעו כולם שאני ה' נותן לשלם גמול בעת אתן אש חמתי במצרים וכל עוזריה ישברו: (ט) יצאו וגו'. גדודי גייסות יצאו בצים בשליחותי להחריד את כוש היושבת בטח ומסיה אז חלחלה בהם ביום שנלכדה מצרים שהיתה אז חלחלה בכוש כמ"ש למעלה: כי הנה באה. כאומר אם היתה בהם חלחלה כשמעה מפלת מצרים איך לא יחלו עתה החלחלה כי הנה עתה באה הפורעניות אל עצמם: (י) והשבתי. אשבית המון עם מצרים ביד ר"ל כי הוא יאבדם בחרב: (יא) הוא ועמו אתו. ר"ל פרעה ועמו אשר אתו יעבורו בידו ל"ג: עריצי גוים. עמים חזקים יהיו מובאים ביד נבוכדנאצר לשחת ארץ מצרים ועל הכשדים יאמר: והריקו. ישלפו חרבותם מתערם על מצרים: (יב) יאורים. הנהרים היאורים תחרבנה ר"ל אנשים יגלו מתוכה ולא יבוא לשם עוד

מצודת ציון

את הממשלה כמו קרן על כי בעלי הקרנים יתחזק בהן בהלחמם עם מי: (ב) הילילו. מלשון יללה: הה. הוא כמו אהה והוא לשון צעקת יללה: (ד) חלחלה. רעד ופחד: (ה) הערב. מלשון תערובות: (ו) גאון. ענין רוממות וממשלה: עזה. ענין חוזק: (ז) נחרבות. מלשון חרבה: (ט) מלאכים. שלוחים: בצים. בספינות כמו וצי אדיר (ישעיה לג): להחריד. מל' חרדה: (י) והשבתי. ענין בטול: (יא) עריצי. ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמיה כ): והריקו. מל' ריק ר"ל ישלפו ויריקו מתערם: חרבותם. מל' חרב: (יב) חרבה. מל' חורב ויובש: ומכרתי.

ענין

רדק

היאור אמר דרך משל שיחרבו היאורים רוצה לומר שיכלה מהם כל טובה : (יג) כה אמר ה' • והאבדתי גלולים • כמשמעו ולפי שהיו בטוחים בהם שיצילו אותם מיד האויב אמר כן כמו שאמר בבבל הובישו בל את מרודך חתו גלוליה או הוא על דרך משל כמו ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים וי"ת ואביד דפלחין לטעוותא : ונשיא מארץ מצרים לא יהיה עוד ומלך גם כן אשבית מארץ מצרים שלא יהיה שם עוד ר"ל זמן רב כמו ולא יספו עוד גדודי ארם שפרי אמר מקץ מ' שנה אקבץ את מצרים או יהי' עוד כמשמעו לעולם כמו שאמר ולא תתנשא עוד על הגוים והו שאמר ונתתי יראה בארץ מצרים שיהיו לעולם יראים מפחד שפטים : (יד) והשמתי . בנא . נא היא אלכסנדריא וכן תירגם יונתן : (טו) ושפכתי . מבואר הוא : (טז) ונתתי . חול תחיל סין . כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו שכתיב מבנין הפעיל והקרי מן הקל והוא לשון חיל כיולדה : להבקע • שיבקעו חומותיה : ונוף צרי יומם • ואל נוף יבואו צרי יומם רוצה לומר ביום יבואו לה האויבים ולא בלילה כגנבים ויונתן תירגם בעיל דבביא יקפונה יום יום : (יז) בחורי און . שם עיר בארץ מצרים ואפשר שהיא און שכתוב בתורה כהן און ופיבסת תרין מלין כתיבין ומקרין מלה חדא והוא שם עיר : והנה בשבי תלכנ' • כמו כן שנה היו לבני ישראל . יאמר כמה לזכרים והנה לנקבות פירש אדוני אבי ז"ל כי על הנשים אמר ואע"פ שלא זכרם הנה זכר שהזכורים שיפלו בחרב ואמר כי הנשים תלכנה בשבי ויונתן תירגם עולמי און ופיבסת בחרב' יתקטלון ופלחיהון בשביא יהכון : (יח) ובתחפנחס • הוא תחפנחס הנזכר בירמיה ונשתנו הטעות כי זה נקוד השי"ן בחיר"ק והתי"ו בשוא והחי"ת בפתח וספ"א והנו"ן בשוא : חשך היום • בשי"ן ונקרא בשמאל כמו ולא חשך ממני מאומה פירוש מנע היום מאורו להם ואמר זה מרוב הצרה כאילו מנע היום מאורו להם ויונתן תירגם על תחפנחס איתי חשך בימם ת רגם אותו כמו חשך בימין : את מטות מצרים . מוטות עולם שהיו על צוארי הגוי' ויונתן תירג' כד אתבר תמן ית תקוף מצרים : היא ענן יכסנה • כתרגומו מלך במשרייתיה יחפינה כעננא דסליק וחפי ית ארעא : ובנותיה בשבי תלכנה . רוצה לומר יושבי הכפרים ילכו בשבי כי הם אין להם כח להלחם כנגד האויבים ויקחום ויוליכום בשבי' : (כ) ויהי באחת עשרה שנה • לגלות צדקיהו : בראשון בשבעה לחדש . בחדש הראשון שהוא ניסן : (כא) בן אדם את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי • וזהו שנאמר בירמיה על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכדנצר מלך בבל בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו ואומר במלכים ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל וגו' והו שנשברה זרועו באחת : והנה לא חובשה . אחר שנשברה לא תובשה שתוכל לתפוש חרב עוד כמו שאמר ולא הוסיף עוד : לשום חתול . הריכה שכורכין המכה שנשבר וחובשין אותו וזה השבר לא היה לו רפואה עוד : לחבשה . במפיק הה"א לחבש אותה וכן לחזקה ויהי לחזקה מקור מן הקל יוצא וכן ויצר לו ולא חזקו פעל יוצא מן הקל ופיר' יונתן המשל כן בר אדם ית תקוף פרעה מלכא דמצרים תברית ולא מיתקפא לאתסאה וגו' : (כב) לכן . את החזקה ואת הנשברת • החזקה אשר נשברת תהיה שבורה

רשי

ולימסר : (יד) ועשיתי שפטים בנא • אלכסנדריא • (טז) להבקע • חומתה תבקע : צרי יומם . צרים יבאו עליה יום יום : (יז) והנה בשבי תלכנה . שאין המדינות און ופיבסת : (יח) חשך היום • ימנע האור : ענן יכסנה • צרה תבוא עליה ותכסנה ותחשך היום כסוי הענן : ובנותיה • והכפרים : (כא) את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי • כבר פעם אחרת שנתתי חיל ביד נבוכדנצר בשנה הרביעית ליהויקים כמה שנאמר בספר (ירמיה מו) למצרים על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה בכרכמיש על נהר פרת אשר הכה נבוכדנצר וגומר והנה לא חובשה • מאותו היום והלאה כמה שנאמ' בספר (מ"ב כד) בסופו ולא יסף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת ובסגנון זה נתנבא ירמי' גם הוא על אותה המכה בלשון רפואה אין לך שנאמר (ירמיה מו) עלי גלעד וקחי צרי בתולת בת מצרים לשוא הרבית רפואות תעלה אין לך : לא חובשה • ל' קשירה שקושרין עלה השבר : לשום חתול • מעשה בגדים ורפיים כמו (לעיל טז) והחתל לא חתלת : לתפוש בחרב • שיהא לו עוד כח להלחם : (כב) ושברתי את זרועותיו • אשבור את השנים והיינה שתיהן שבורות כלומר כבר לקח מלך בבל מנחל מצ' עד אמסור לו

תרגום

במימרי : יג כדנן אמר יי' אלהים ואביד דפלחין לטעותא ואשיצי דפלחין לצלמניא ממפס ומלכא מארעא דמצרים לא יהי עוד ואתין דחלא במצרים : יד ואצדי ית פתרוס ואיתי עמא דתקיפין כאשתא על טאנים ואעביד פורענות דינין באלכסנדריא. טו ואשפוך חימתי על סין תקוף מצרים ואשיצי ית אתרגושת אלכסנדריא : טז ואיתי עממיא דתקיפין כאשתא במצרים מזע תזוע סין ואלכסנדריא תהי מתרעא משור ומפים בעלי דבבו יקפונה יום יום : יז עולימי און ופיבסת בחרבא יתקטלון ופלחיהון בשביא יהכון : יח ועל תחפנחס איתי חשוך בימם כד אתבר תמן ית תקוף מצרים ויבטל בה יקר תוקפהא מלך במשריתיה יחפינה כעננא דסליק וחפי ית ארעא ויתבי כפרנהא בשביא יהכון : יט ואעבד פורענות דינין במצרים וידעון ארי אנא יי : כ והוה בחדא עשרי שנין בקדמאה בשבעא לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : כא בר אדם ית תקוף פרעה מלכא דמצרים תברית והא לא מתקפא לאתסאה למתן

פסוקים

יג כה אמר אדני יהוה והאבדתי גלולים והשבתי אלילים מנף ונשיא מארץ מצרים לא יהיה עוד ונתתי יראה בארץ מצרים :
יד והשמתי את פתרוס ונתתי אש בצען ועשיתי שפטים בנא :
טו ושפכתי חמתי על סין מעוז מצרים והכרתי את המון נא :
טז ונתתי אש במצרים חול תחיל סין ונא תהיה להבקע ונף צרי יומם :
יז בחורי און ופי בסת בחרב יפלו והנה בשבי תלכנה :
יח ובתחפנחס חשך היום בשברי שם את מטות מצרים ונשבת בה גאון עזה היא ענן יכסנה ובנותיה בשבי תלכנה :
יט ועשיתי שפטים במצרים וידעו כי אני יהוה :
כ ויהי באחת עשרה שנה בראשון בשבעה לחדש היה דבר יהוה אלי לאמר :
כא בן אדם את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי והנה לא חבשה לתת רפאות לשום חתול לחבשה לחזקה לתפש בחרב :
כב לכן כה אמר אדני יהוה הנני אל פרעה מלך מצרים ושברתי את זרעתיו את החזקה ואת

עיצה למחכם לאתקפא למיחד מלכו : כב בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי על פרעה מלכא דמצרים ואתבר ית סעדוהי וית שלטונוהי תקיפיא דבהון הוא תבר ית מלכותא

(הערות בשולי הפסוקים: יג ייח' בטע' בסיפ' ; ס' בסיפרא ; יד חסר ; טז תחול ק' ; יח פתח ; כא נ"א בטעם בסיפרא ; כב י"א בטעם בסיפרא ; לא"ב פסוקי' את ואת את ל')

מסורה

כה אמר ה' בטעם בסיפרא וסימן הכת כף אל כף • חשפך נחשתך • והאבדתי גלולים . כסיתי עליו את תהום . הנני אל הרועים • ואתה תוא אשר • רב לכם נשיאי • כי יתן הנשיא: והנה ג' בקריאה וסימ' בשמואל ב' סימן ד' : חשך ז' בקריאת וסימ' בלשון תרגום ירדף סני רבוני יומא בישא ועמא דמותא • ופי' נמסר כשמואל א' סוף סימן כ"ד : רפאות ג' בקריאה וחס' וסימ' לשוא הרבית רפאות תעלה אין לך• אין דן דינך למזור • והנה לא חבשה לתת רפאות • את החזקה ל' וחד ואת החזקה את האגברת אבקש ואיגוגמן ששת תרא חד את וחד ואת וכל חד וחד לית דכוו'ותי' נמ' במסרא דבתא בעדך

כשו

מצודת ציון

ענין מסירה וכן וימכרם ביד אויביהם (שופטים ב) : והשימותי • מלשון שממון : (ידא) נגא • הוא אלכסנדריא כת"י : (טו) מעוז • ענין חוזק : (טז) חול תחיל • מלשון חלחלה ורעד : להבקע• מל' בקיעה ופתיחה : (יח) חשך• ענין מניעה כמו ולא חשכת (בראשית כב) : מוטות• ר"ל בדי העול: (כא) חובשה • ענין קשירת מעלים על השבר וכן ולנשברת לא חבשם (לקמן לד) : חתול • ענין כריכה

מצודת דוד

לא יהיה עוד . ר"ל עד זמן מרובה לא יהיה עד תשלום ארבעים שנה כמ"ש למעלה : ונתתי יראה • תמיד יהיה שם פחד ורעדה מבלבל הטעמים : (טו) מעוז מצרים . שהוא חזק מצרים שהיא עיר בצורה וחזקה : את המון נא • את המון עם נא כי היתה בת רבת עם : (טז) חול תחול סין . עיר סין תרעד ברעדה : תהיה להבקע . ר"ל תהיה נוחה ומוכנת להבקע חומתה עם כי היא עיר בצורה : צרי יומם • הצרים יבואו עליה באור היום לכבשה ולא בלילה כגנבים : (יז) והנה • נשי החללים תלכנה בשבי : (יח) חשך היום • מי שבא עליו צרה נדמה לו כאלו נמנע ממנו מאור היום וכן יום חושך ואפלה (יואל ב) : בשברי שם . בעת אשבור שם מוטות מצרים ר"ל מוטות העול שהכבידו על העובדי כוכבים : ונשבת בה . בתחפנחס יבוטל ממשלת חזקה : היא . העיר תחפנחס הענן יכסה אותם כי מאד יחשך לה : ובנותיה • בנות העיר בשבי תלכנה : (יט) כי אני ה' . הנאמן לשלם גמול : (כ) באחת עשרה שנה . לגלות יהויכין ומלכות צדקיה והיא שנה : מובה מן היאורים וכאלו נתייבשו : ומכרתי . אמסור הארץ ביד העבדים שהפס אנשים רעים והאכזרים : והשימותי וגו' • את הארץ ואנשים הממלאים אותה אעשה שממה ע"י אנשים זרים ונכרים : אני ה' דברתי . וכידי לקיים דברי : (יג) והאבדתי וגו' • לא יתעסקו עמה באלילים : ונשיא וכו' • ר"ל ונשיא אשבות מארץ מצרים :

פסורן

הַנִּשְׁבָּרֶת וְהִפַּלְתִּי אֶת־הַחֶרֶב מִיָּדוֹ׃
כג וַהֲפִיצוֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם
וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת׃ כד וְחִזַּקְתִּי אֶת־
זְרֹעוֹת מֶלֶךְ בָּבֶל וְנָתַתִּי אֶת־חַרְבִּי
בְּיָדוֹ וְשָׁבַרְתִּי אֶת־זְרֹעוֹת פַּרְעֹה
וְנָאַק נַאֲקוֹת חָלָל לְפָנָיו׃ כה וְהַחֲזַקְתִּי
אֶת־זְרֹעוֹת מֶלֶךְ בָּבֶל וּזְרֹעוֹת פַּרְעֹה
תִּפֹּלְנָה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי
חַרְבִּי בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וְנָטָה אוֹתָהּ
אֶל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כו וַהֲפִצוֹתִי אֶת־
מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִי אוֹתָם בָּאֲרָצוֹת
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

לא

א וַיְהִי בְּאַחַת עֶשְׂרֵה
שָׁנָה בַּשְּׁלִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ב בֶּן־אָדָם
אֱמֹר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְאֶל־
הֲמוֹנוֹ אֶל־מִי דָּמִיתָ בְגָדְלֶךָ׃ ג הִנֵּה
אַשּׁוּר אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יְפֵה עָנָף וְחֹרֶשׁ
מֵצַל וּגְבַהּ קוֹמָה וּבֵין עֲבֹתִים הָיְתָה
צַמַּרְתּוֹ׃ ד מַיִם גִּדְּלוּהוּ תְּהוֹם
רֹמְמָתְהוּ אֶת־נַהֲרֹתֶיהָ הֹלֵךְ סְבִיבוֹת
מַטָּעָהּ וְאֶת־תְּעָלֹתֶיהָ שִׁלְחָה אֶל
כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה׃ ה עַל־כֵּן גָּבְהָא
קֹמָתוֹ מִכֹּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה וַתִּרְבֶּינָה
סַרְעַפֹּתָיו וַתֶּאֱרַכְנָה פֹארֹתָיו מִמַּיִם

תרגום

וְאֶרְמֵי יָת תּוּקְפָּא מִנֵּיהּ׃ כג וְאַגְלֵי יָת מִצְרָאֵי בֵּינֵי עַמְמַיָּא וַאֲבַדְרִינוּן בִּמְדִינָתָא׃ כד וְאַתְקֵיף יָת מַלְכוּת מַלְכָּא דְבָבֶל וְאֶתֵּן יָת תּוּקְפֵי בִּידֵיהּ וְאֶתְבַּר יָת תְּקוֹף פַּרְעֹה וִינַהֵם נְהוֹם מְטַעֲנֵי חֶרֶב קֳדָמוֹהִי׃ כה וְאַתְקֵיף יָת מַלְכוּת מַלְכָּא דְבָבֶל וּמַלְכוּת פַּרְעֹה תִּבְטַל וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אֶתֵּן תּוּקְפֵי בְּיַד מַלְכָּא דְבָבֶל וְיִתְפְּרַע פּוּרְעָנוּת מִן אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ כו וְאַגְלֵי יָת מִצְרָאֵי לְבֵינֵי עַמְמַיָּא וְאֶבַדַּר יָתְהוֹן בִּמְדִינָתָא וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ א וַהֲוָה בְּחַדָא עַסְרֵא שְׁנִין בִּתְלִיתָאָה בְּחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ב בַּר אָדָם אֱמַר לְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וּלְאִתְרְגוּשְׁתֵּיהּ לְמַן דְּמֵיתָא בְּתוּקְפָךְ׃ ג הָא אַתּוּרָאָה דָּמְיָא לְאַרְזָא בְּלִבְנָן דְּנוֹפֵיהּ שַׁפִּיר וְסוֹכֵיהּ מַטְלַן וְרָם בְּקוֹמְתֵיהּ וְעַל נַגְדִּין שְׁלַח שָׁרְשׁוֹהִי׃ ד בְּעַמְמַיָּא סַגִּי בְּסוּמְכְוָתָא תַּקִּיף יָת מַלְכַיָּא שַׁעְבֵּיד לִתְחוֹת מַלְכוּתֵיהּ וְיָת שִׁלְטוֹנוֹהִי מַנֵּי עַל כָּל מְדִינַת אַרְעָא׃ ה עַל כֵּן רָאִים בְּתוּקְפֵיהּ מִכָּל מַלְכֵי אַרְעָא וּסְגִיאַת מַשִּׁרְיָתֵיהּ וְאִתְנַצַּחוּ

רש"י

לו יתר הפלגות טלו : (כד) וחזקתי . לשון חוזק : (כה) והחזקתי • ל' אחיזה שאוחז בידו לסמיכה שלא תפול וסופו יוכיח חרועות פרעה תפולנה שאינו אוחז בהן : (ב) אל מי דמית בגדלך • בהתגדלך לנגדי אל מי היית סבור לדמות : (ג) הנה אשור • שהפלתי כבר : ארז בלבנון • היה : וחורש מצל יפה·מסכך צל גדול : ובין עבותים.עלי רענן : צמרתו • צמ"ח בלע"ז : (ד) תעלותיה • שוטין בלע"ז : אל כל עצי השדה • להשקותם והדוגמא כתרגומו של יונתן הא אתוראה דמיא לארזא בלבנון ונומר כעמוד : מים גדלוהו תהום רוממתהו • בעממיא סגי בסומכוותא תקוף ית מלכיא שעביד לתחות מלכותיה וית שלטונוהי מני על כל מדינת ארעא • ומדרש אגדה ובין עבותים היתה צמרתו מהיכן זכה לגדולה לפי שנמנע מעצת דור הפלגה שנאמר (בראשית י) מן הארץ ההיא יצא אשור כשנעשו כל בני העולם קליעה אחת לבוא בעצה למרוד בו אז היתה צמרתו נראים לעצמה ולא נשתלשלה עמהם : מים גדלוהו תהום רוממתהו • ועל ששמע לקול יונה בן אמתי שירד לתהום ושבו אנשי נינוה מן החמס אשר בכפיהם : (ה) סרעפותיו • ענפיו : פארותיו • זמורותיו : ממים רבים בשלחו • פארותיו על ידי מים רבים בשלחו פארותיו כלומר בגדלו פארותיו ול' שילוח נופל בהן כמו משלח פארות (לעיל מז) : בספעותיו

רד"ק

כמו שהיא והחזקה מטל על הרע שנשברה לו אחר שהכה אותו נבוכדנאצר על נהר פרת : (כג) והפילותי • מבואר הוא : (כד) וחזקתי • ונאק נאקות חלל לפניו • כבר פירשנו לעיל מהו נאקת חלל והוא הוצאת הנשמה מהקנה בקול בעת מותו : (כה) והחזקתי • תפלנה • כאילו נפלו שלא יוכל נכות כח : ונטה אותה • על דרך נטה את מטך : אל ארץ מצרים • כמו על וכמוהו רבים : ויהי : (ב) בן אדם • אל מי דמית בגדלך • למי את דומה בגדלך בתמיה כפסוק ובגדלך ותחשב שלא תרד מגדולתך הנה אשור היה גדול ממך ונפל בידי אף אתה תפול ותהא בגדולת מלך אשור על דרך משל והמשילו לארז בלבנון שהוא גבוה מכל שאר עצי הלבנון : (ג) הנה אשור . יפה ענף . שענפיו יפים : וחורש מצל . חרש פירוש מסכך הרב' ופירושו כי תחתיו מצל מן הצל והוא מפעל מבנין הפעיל ובא בפת' כמו מסב קלע ויבא בצרי הנני מסב את כלי המלחמה : ובין עבותים היתה צמרתו • הענף העליון יקרא צמרת אמר כי צמרת הארז הזה היתה בין עבותים בין ענפים מסתבכים וגבוה עליהם ונראה יפה או אמר עבותים על רבוי העלים בענפי' כמו שפירשו רז"ל ועץ ענף עבות והוא משל על מלכי האומות כי על כלם עלה ויונתן תירגם ועל ניגדין שלח שרשוהי ובדרש מהיכן זכה לגדולה זו לפי שנמנע מעצת דור הפלגה שנא' מן הארץ ההיא יצא אשור שנעשו כל בעלי עולם קליעה אחת לבא בעצה ולמרוד בו לא היתה צמרתו לעצמה ולא נשתלשלה עמהם : (ד) מים גדלוהו . היה לו שפע מים לספק גדל כל כך כלומר היתה לו הצלחה גדולה : תהום רוממתהו • זכר תהום בל' נקבה ובל' זכר תהום אמר לא כי היא ואמר תהום שהוא לשון עומק מים רבים שלא יפסקו כן גדולתו לא היתה לה הפסק ימים רבים עד בא עתו : את נהרותיה הולך סביבות מטעה • נהרות התהום כלומר כל אחת מן הנהרות היוצאים מן התהום הולכים סביבות הארז הזה שהוא מטע התהום כמו שאמר תהום רוממתהו והתהום הוא משל לטובה ולהצלחה גדולה : ואת תעלותיה שלחה אל כל עצי השדה . אמר כי התהום הוליכה נהרותיה סביבות זה הארז שהוא מטעה כלומר רבוי מימיה ותעלותיה שהם פלגי מים קטנים כמו תעלת הברכה אותם התעלות שלחה להשקות בן עצי השדה והמשל כי רוב הטובה וההצלחה היתה למלך אשור והמעט לשאר מלכי הארץ ויונתן פירש המשל כן בעממיא סגי בסומכוותיה תקיף ית מלכי' שעביד לתחות מלכותיה וית שלטונוהי מני על כל מדינת ארעא : שלחה • קמץ השי"ן והחי"ת לדגש ובדרש מים גדלוהו תהום רוממתהו על ששמע לקול יונה בן אמתי שירד לתהום ושבו אנשי נינוה מן החמס אשר בכפיהם : (ה) על כן גבהא קומתו . האל"ף במקום ה"א : ותרבינה סרעפותיו ותארכנה פארותיו • הענין כפול

מסורה

את : וחזקתי ב' וסימ' וחזקתי את לב פרעה ורדף• וחזקתי את זרעות מלך בבל : תפלנה ב' וסימ' אבני אלגביש תפלנה . וזרעות פרעה תפלנה: המונו ג' מ"ל וסימ' בספר שפטים סימן ד' : אל מי ג' וסימ' אל מי סכולנו דיהוא • בן אדם אמור אל פרעה•אל מי דמית ככה: שלוחה ו' וסי' נמסר בשמואל א' סימן י"ו : גבהא חד מן מלין דלית דכת' כתיבין א' בסוף תיבותא וסימ' נמסר במסרת רבתא בעיך

מצודת דוד

החורבן : בראשון • בחדש הראשון : (כא) את זרוע וגו' . הנה כבר שברתי את אחת מהזרועות של פרעה ר"ל כבר משרתיו פעם ביד נ"נ בשנת ד' ליהויקים כמ"ש בירמיהו ובמ"ב ולקח אז חלק גדול מארצו : והנה לא חובשה • עדיין לא קשר התחבושת על השבר לתת רפואות אל השבר לשום כריכה ולקשרה היטב לחזק אותה למען תוכל לאחוז בחרב להלחם עוד ר"ל לא חזרו מצרים אל כבודם ולא לקחו מהם נקם ועדיין ארצם ביים : (כב) הנני • הנה אני אלחם עם פרעה : ושברתי • אני אשבור את שתי זרועותיו את החזקה שלא נשברה מאז וגם את הנשברה אשבר עוד לבל יהיה לה רפואה כלל ובזה אפיל את החרב מידו כי לא יוכל מעתה להחזיקה באחת מן הזרועות ר"ל נ"נ יקח גם הארץ הנשארת לו ומה שכבר לקח יחזיק בו לעצמו ולא תצא מתחת ידו ולא יוכל עוד לעמוד נגדו במלחמה : (כד) ונתתי וגו' ר"ל אני אתן בידו הכח ללכוד את מצרים : ונאק . פרעה יתאנח לפני נ"נ נאקות חלל כדרך שהחללים נואקים בצאת נפשם : (כה) תפולנה . בחוזק המכירה : כי אני ה' הנאמן לשלם גמול : בתתי . בעת אתן חרבי וכו' ויטה אותה אל ארץ מצרים להכות בה : (כו) כי אני ה' . הנאמן לשלם גמול : לא (א) באחת עשרה שנה • היא שנת החורבן שהיא שנה י"א לגלות יהויכין ולמלכו' צדקיה : בשלישי . בחדש השלישי : (ב) ואל המונו . אל המון עמו : אל וגו' . ר"ל אל מי מהמלכי' דמית בגדלך בתפארתך לך : (ג) הנה אשור . כלומר הלא גדול ממך היה אשור כי היה ארז בלבנון ר"ל מובחר במלכים כארז הגבוה מכל עצי הלבנון : יפה ענף . היה בעל יפה ענף ובעל סעיף מסכך כעושה צל הרבה : ובין עבותים . הסעיף העליון היתה בין עבותים הם הענפים המתפשטים הקלועים אלה באלה וזהו דבר המשל : (ד) מים גדלוהו • המים השקו אותו וגדלו והתהום הרימו למעלה ברוב הגודל : את נהרותיה . ר"ל כ"א מנהרות התהום היה הולך סביבות מטעה של הארז להשקותה : ואת תעלותיה . אמת המים שהם פלגי מים קטנים שלחה התהום אל כל עצי השדה להשקותם וענין המשל הוא שהיה סנחריב מלך גדול מכל מלכי האדמה והיה מושפע בטובה והשפעות כל העובדי כוכבים היו נחשבים כמעט קט לנגד השפעתו : (ה) על כן . הואיל ורוב המים השקה אותו לכן גבהה קומתו וכו' ורבו ענפיו ונארכו לבסוף

מצודת ציון

כריכה בסמרטוט וכן והחבל לא חבשתם (לעיל לד) : לחבשה • לקשרה : (כד) ונאק • ענין אנחה כמו יאנק חלל (ירמיה נא) : (ב) דמית • מלשון דמיון והשואה : (ג) וחורש • ענין סעיף וכן בעזובת החורש והאמיר (ישעיה יז) ור"ל יער כמו סעיפים : מצל • מל' צל : עבותים • ענין קליעה כמו וענף עץ עבות (ויקרא כג) : צמרתו • כן יקרא הסעיף העליון שבאילן כעולה למעלה וכן צמרת הארז (לעיל יז) : (ד) רוממתהו • מל' הרמה : מטעה • מלשון נטיעה : תעלותיה • אמת המים כמו תעלת הברכה (ישעיה ז) : (ה) גבהא • אל"ף במקום ה"א : ותרבינה • מל' רבוי : סרעפותיו • סעפותיו ור"ל ענפיו ויתכן שהוא מלשון כרוב שרעפי (תהלים צד) שהוא ענין מחשבה וכמו שמלת סעיף מתורגם לשניהם כמ"ש סעפים שנאתי (שם קיט) : פארותיו • גם הוא ענין ענף וכן מסעף פארה

רבים בשלחו: ו בסעפתיו קננו כל־
עוף השמים ותחת פארתיו ילדו
כל חית השדה ובצלו ישבו כל
גוים רבים: ז וייף בגדלו בארך
דליותיו כי־היה שרשו אל־מים
רבים: ח ארזים לא־עממהו בגן־
אלהים ברושים לא דמו אל־
סעפתיו וערמנים לא־היו כפארתיו
כל־עץ בגן־אלהים לא־דמה אליו
ביפיו: ט יפה עשיתיו ברב דליותיו
ויקנאהו כל־עצי־עדן אשר בגן
האלהים: י לכן כה אמר אדני
יהוה יען אשר גבהת בקומה ויתן
צמרתו אל־בין עבותים ורם לבבו
בגבהו: יא ואתנהו ביד איל גוים
עשו יעשה לו כרשעו גרשתהו:
יב ויכרתהו זרים עריצי גוים ויטשהו
אל־ההרים ובכל־גאיות נפלו
דליותיו ותשברנה פארתיו בכל־
אפיקי הארץ וירדו מצלו כל־עמי
הארץ ויטשהו: יג על־מפלתו ישכנו
כל־עוף השמים ואל־פארתיו היו
כל חית השדה: יד למען אשר לא־
יגבהו בקומתם כל־עצי־מים ולא־
יתנו את־צמרתם אל־בין עבתים
ולא־יעמדו אליהם בגבהם כל־
שתי מים כי כלם נתנו למות אל־

סומכותיה על עממין סגיאין באתנצחותיה: ו במשריתיה כביש כל כרכין תקיפין ותחות שלטונוהי שעביד כל מדינת ארעא ובטלל מלכותיה יתיבו כל עממין סגיאין: ז ואתנצח בסומכותיה בסגי גברוהי ארי הות אימתיה על עממין סגיאין: ח מלכין תקיפין לא אתנצחו לקבליה בתקוף גבורא דהות עמיה מן קדם יי שלטונין לא קמו קדם משריתיה וגברין לא יכילו בסומכותיה בתקוף גבורא דהות עמיה מן קדם יי לא דמיה ליה בתוקפיה: ט שפיר עבידתיה בסגי גברוהי וזעו מן קדמוהי כל מלכי קדם בתקוף גבורא דהות עמיה מן קדם יי: י בכן כדנן אמר יי אלהים חלף דרמתא בקומה ויהב מרותיה על מלכותא וראים לביה בתוקפיה: יא ואמסריניה ביד תקיף עממיא אתפרע מניה בחוביה תריכתיה: יב ושיצוהי נוכראין תקיפי עממיא ורטשוהי על טוריא ובכל חיליא נפלא משריתיה ואתבדרו סומכותיה בכל פצידי ארעא ונחתו מטלל מלכותיה כל עממי ארעא ורטשוהי: יג על מפלת קטילוהי שרו כל עופא דשמיא ועל פגרי משריתיה נחא כל חית ברא: יד בדיל דלא יראמון בתוקפיהון כל מלכי קדם ולא יתנון ית מרותהון על מלכותא ולא יתרברבון להון בתוקפיהון כל עבדי מלכו ארי כולהון אתמסרו למותא לארעא

רד"ק

כפול כמלוא בונות כי הסרעפותיו והסעיף והפארה אחת בשמות שונים והכפל מסעף פארה: סרעפותו. כתיב בלא יו"ד הרבוי וקרי ביו"ד וכמוהו רבים: פארותיו. האל"ף קודם לרי"ש: ממים רבים בשלחו. בשלח השרשים מים רבים סביבותיו כמו שאמר מים רבים מאותם מים רבי' ארכו פארותיו: (ו) בסעפותיו. פארותיו. האל"ף קוד' הרי"ש וי"ת המשל כן במשריתיה כביש כל כרכין תקיפין וגו': (ז) וייף. היו"ד הראשונה האיתן והשנית פ"א הפעל שרשו יפה ויאמר האיתן איפה ייפה והחסרון למ"ד הפעל איף ייף וזה וייף הוא לקריאת בן נפתלי בחירק היו"ד הראשונה וזו השנייה לקריאת בן אשר וייף בשוא הראשונה וחירק השנייה ובקצת הספרים מצאתי בחירק הראשונה ובשוא השנייה לבן אשר וזו היא קריאה נכונה על משקל וישב: בארך דליותיו. הם הענפים הרמים מענין ארוממך ה' כי דליתני: (ח) ארזים לא עממוהו. כמו כל סתום לא עממוך ענין נסתר וכסוי ר"ל הארזים הגבוהים שהם בגן אלהים לא יסתירוהו ולא יכסוהו כי הוא על כולם ואמרו בגן אלהים הוא על דרך ההפלגה והוא הגן שנאמר עליו ויטע ה' אלהים גן בעדן: וערמונים. כמו ולוז וערמון שהוא אילן שקורין קשטני"ר בלע"ז: כפראתיו. הרי"ש קודם לאל"ף: (ט) יפה עשיתיו. אמר עשיתיו להודיע כי מאת האל ית' היתה הגדולה הזאת ולא כמו שהיה אומר בכח ידי עשיתי: (י) לכן. אמר גבהת ואמר ויתן ורם כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח באחד כמו שמעו עמים כולם והדומים לו: (יא) ואתנהו ביד אל גוי. ואתנהו בשוא הוי"ו והוא עתיד במקום עבר: אל. למדינחאי מלא ביו"ד ולמערבאי חסר יו"ד ופירוש ביו"ד תקיף הגוים וכן ואת אילי הארץ לקח תקיפי הארץ ואמר אל גוים על נבוכדנצר כמו שאמר בסדר עולם וכן אחז"ל בשנה ראשונה כבש נינוה: כרשעו גרשתיהו. כרשעו עשו לפניו ולאחריו: (יב) ויכרתהו זרים. לפי שהמשילו לעץ אמר בו לשון כריתה וזרים ועריצי גוים אומר על הכשדים כמו שנאמר עליהם גם כן הגוי המר והנמהר וענין המשל מפורש: (יג) על מפלתו. ת"י על מפלת קטילוהי שרו כל עופא דשמיא ועל פגרי משריתיה נחא כל חיות ברא: ואל פראתיו. הרי"ש קודם לאל"ף: (יד) למען. זה אשר עשיתי לו בעבור שלא יתגאו שאר מלכים הגדולים: כל שותי מים. כל הארזים ר"ל שותי מים שהם גבוהי קומה משפע המים אשר תחתיהם ור"ל במשל על הצלחתם במלוכה כמו שפירשנו: ולא יעמדו אליהם בגבהם. אליהם בגירי

מן

רש"י

(ו) בסעפותיו. בענפיו: קננו. ל' קן: (ז) וייף. ל' יופי: דליותיו. אף הם ל' ענפים הנפוים לאורך לכל צד כמין דליות הכרם היספרוי"ש בלע"ז: (ח) לא עממוהו. לא כהו תארו כלומר לא היה בהם אחד נאה ממנו: בגן אלהים. כלומר בכל העולם: וערמונים. קשטניי"ש בלע"ז: (ט) כל עצי עדן. כלומר כל המלכים המשובחים: (י) יען אשר גבהת בקומה. כך אמרתי לאשור: (יא) ביד אל גוים. ביד קשה שבגוים ביד נבוכדנצר נתתיו דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה: עשה יעשה לו. נבוכדנצר ככל רצוני: (יב) ויטשוהו. ויפלוהו לארץ כמו ויטש על המחנה (במדבר י"א): (יג) על מפלתו ישכנו וגו'. כתרגומו על מפלת קטילוהי: (יד) עצי מים. שהם רכים ותלוים אלא שענפיהם רכים וארוכין מחמת לחלוחית המים אין להם לדמות עצמן לארזי עדן כלומר לא היה לו להתגאות על ישראל ולא יעמדו עליהם: אל בין עבותים. לא יתגאו להשוות גבורתם שותה מים אל עלי

א': בארך ג' בקריאה וסימן בארך יריעת האהל יהיה סרוח. ויף בגדלו בארך דליותיו. בארך אפים יפתה קצין. אנ"ך: ביפיו ב' וסימן לא דמה אליו. מלך ביופיו. יפה ה' בקריאה וסימ' וכאבשלום לא היה איש יפה בכל הארץ. יפה עשיתיו ברוב דליותיו. את הכל עשה יפה בעתו. טוב אשר יפה לאכול ולשתות. הנך יפה דודי אף נעים: למען אשר לא יגבהו חד מן ל"ד פסוקי' ראשית בה"ן לא ולא ולא קדמאה קריחי ותרין אהרנין נסבין וי"ו וסי' בספר

מצודת ציון

פארה (ישעיה י): (ו) קננו. מל' קן והוא מדור העופות: (ז) וייף. מל' יופי: בארך. עם אורך והבי"ת במקום עם וכן הרק אך בשבת (במדבר יג): דליותיו. הענפים הרמים וכן לשאת דליותיו (לעיל יז): (ח) עממוהו. ענין הסתר וכסוי וכן כל סתום לא עממוך (לעיל כח): בגן אלהים. על גן העדן יאמר: דמו. מל' דמיון: (ט) ויקנאוהו. מל' קנאה: (יא) אל. ענין חוזק כמו אילי גבורים (לקמן לב): (יב) ויטשוהו. ענין עזוב כמו וינטשו בלחי (שופטים טו): גאיות. מלשון גיא ועומק: אפיקי. כן יקראו המקומות הנגרים שם המים בחוזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו): ויטשוהו. ענין עזיבה כמו והנה נטש אביך (ש"א י): (יד) אליהם. ענין חוזק כמו ואת אילי הארץ

מצודת דוד

להתפשט למרחוק: ממים רבים בשלחו. ר"ל כל זה היה מסבת המים הרבים שהתהום היה משלח בו: (ו) בסעפותיו וגו'. כל העופות עשו לעצמן קן ומקום מדור בין ענפיו: ותחת פארותיו. הם הענפים הסמוכין לארץ ותחתיהם ילדו כל חית השדה להיותו מקום מכוסה: ובצלו. תחת צלו ישבו כל הגוים ור"ל בעבור מרבית ההשפעה גדלה ממשלתו מכל מלכי האדמה והשפעה בארצות לתוקף וכל העובדי כוכבים היו נכנעים לו: (ז) וייף בגדלו. יפה היה בגדלו עם אורך דליותיו כי אילן גדול נחשב לו ליופי אורך הדליות ולא זה בזולת זה: כי היה שרשו. ר"ל וכל זה בא בעבור שהיה שרשו סמוך אל מים רבים ר"ל רמה ממשלתו וממשלת שריו בעבור מרבית השפע: (ח) ארזים לא עממוהו. לא היו ארזים בגן אלהי' שיסתירו ויכסו את הארז הזה כי הוא העולה על כולם ויותר עלה ונראה מהם: ברושים. אילני ברוש לא היו דומים אל סעיפי הארז ההוא: וערמונים. אילני ערמון לא היו כענפי הארז ההוא: כל עץ. משאר מיני העצים לא דמה וכו' רצה לומר לא היה מלך בעולם גדול ממנו ושריו משלו יותר ממלכי העובדי כוכבים: (ט) יפה עשיתיו. את הארז הזה עשיתיו יפה בעבור מרבית הדליות אשר בו ולכן קנאו בו כל עצי עדן אשר הם בגן אלהים הנטוע בתוך העדן ר"ל היה מושל הרבה בעבור מרבית שריו שהיו ידם חזקה וכל מלכי האדמה נתקנאו בו: (י) כה אמר ה'. אל מלך אשור: ויתן צמרתו. הסעיף העליון ניתן אל בין הענפים הקלועים שהוא דבר פלא: ורם לבבו. מאד נתגאה בעבור גבהו: (יא) ואתנהו. לכן נתתי אותו ביד התקיף שבגוים הוא נ"נ והוא עשה לו מה שבלבו ובעבור רשעו גרשתי אותו מן העולם ע"י נ"נ: (יב) ויכרתהו. עמים נכרים חזקים שבעובדי כוכבים הם כרתו אותו ועזבו ענפיו: אל ההרים. על ההרים ובכל העמקים נפלו ענפיו ותשברנה פארותיו בכל אפיקי הארץ במקום נפלם כי היו דרוסות ברגלי אדם: וירדו. לא ישבו עוד בצלו ועזבו אותו: (יג) על מפלתו. על הענפים שנפלו בארץ ישכנו העופות וחיות

ארץ תחתית בתוך בני אדם אל
יורדי בור: טו כה אמר אדני יהוה
ביום רדתו שאלה האבלתי כסתי
עליו את התהום ואמנע נהרותיה
ויכלאו מים רבים ואקדר עליו
לבנון וכל עצי השדה עליו עלפה:
טז מקול מפלתו הרעשתי גוים
בהורדי אתו שאלה את יורדי
בור וינחמו בארץ תחתית כל עצי
עדן מבחר וטוב לבנון כל שתי
מים: יז גם הם אתו ירדו שאלה
אל חללי חרב וזרעו ישבו בצלו
בתוך גוים: יח אל מי דמית ככה
בכבוד ובגדל בעצי עדן והורדת
את עצי עדן אל ארץ תחתית
בתוך ערלים תשכב את חללי
חרב הוא פרעה וכל המונה נאם
אדני יהוה:

לב א ויהי בשתי עשרה שנה
בשני עשר חדש באחד לחדש
היה דבר יהוה אלי לאמר: ב בן
אדם שא קינה על פרעה מלך
מצרים ואמרת אליו כפיר גוים

ארעיתא בגו בני אנשא עם
נחתי גוב בית אבדנא:
טו כדנן אמר יי אלהים ביום
אחתותי יתיה לשאול
אתאבלו עלוהי חפת עקא
ית עלמא וחרובא מדינתא
וזעו עממין סגיאין וחשוכו
עלוהי אפי מלכיא וכל מלכי
עממיא עלוהי טפתו כתפא:
טז מקל מפלתיה אזעית
עממיא באחתותי יתיה
לשאול עם נחתי גוב בית
אבדנא ואתנחמו בארעא
ארעיתא כל מלכי קדם
שלטונין ועתירי נכסיא כל
עבדי מלכו: יז אף אינון
עמיה אתחתו לשאול עם
קטילי חרבא ושלטונוהי
אתברו מתקיפהון בגו
מלכותא: יח למן דמית
כדין ביקר וברבו במלכי
קדם ותתחת עם מלכי קדם
לארעא ארעיתא בגו חיביא
תשכב עם קטילי חרבא הוא
פרעה וכל אתרגושתיה אמר
יי אלהים: א והוה בתרתא
עסרי שנין בתרי עסר ירחין
בחד לירחא הוה פתגם
נבואה מן קדם יי עמי למימר:
ב בר אדם טול אליא על
פרעה מלכא דמצרים ותימר ליה תקיף בעממיא הויתא

רשי

פני עבותים: (טו) ביום רדתו שאולה. כשהשפלתי את מלך אשור ביד אויבו: האבלתי כסתי עליו. אבלים רבים שהיו סומכין עליו: כסיתי עליו את תהום. כסיתי בשבילו את התהום שהיה רגיל להשקותו ולגדלו כמו שאמר למעלה תהום רוממתהו אותו היה כסיתיו שלא יעלה ויכבה את תבערתו כלומר השלכתי את עוזריו: ואמנע נהרותיה. שהיו הולכין סביבות מטעה: ויכלאו מים רבים. שהיו מאריכין פארות כמו שאמר למעלה ותארכנה פארותיו ממים רבים: ואקדיר. בשבילו לבנון: ואקדיר. לשון שחרות: וכל עצי השדה. שהיו מעלותיו שלוחין אליהם כמו שאמר למעלה: עליו עולפה. בשבילו פסק לאותם כאדם שמתעלף ורוחו פורחת פשמי״ר בלע״ז: (טז) וינחמו בארץ תחתית. שאר יורדי גיהנם קבלו תנחומים אמרו אף זה כמונו: (יז) וזרועו ישבו בצלו. ועוזריו אשר ישבו בצלו: (יח) אל מי דמית ככה. אתה פרעה אל מי מעצי עדן דמית שיהא ככה גדול כאשור בכבוד ובגודל והרי ראית שהורדתיו שאול ואף אתה והורדת עם עצי עדן עם שאר מלכים חזקים: אל ארץ תחתית. גיהנם: (ב) כפיר גוים נדמית ואתה כתנים בימים. היה לך לרכון תוך

בספר' רבתא בערך לא: שאלה ס' בקריאה ח' חסר וא' מלא וסי' ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן. לא ירד בני עמכם כי אחיו מת · ולקחתם גם את זה מעם פני וקראהו אסון · והיה כראותו כי אין הנער ומת והורידו. ואם בריאה יברא ה'. וירדו הם וכל אשר להם חיים · ביום רדתו שאלה · מקול מפלתו הרעשתי · גם הם אתו ירדו. וחד ישובו רשעים לשאלה כל גוים. וכלהון חס' בס״ב לא ירד·ישובו רשעים: אל מי ג' בקריאה וסימ' ויאמר יהוא אל מי מכלנו · אל מי דמית בגדלך · אל מי דמית ככה: בשני עשר ו' בליש' וסימ' נמסר

רדק

מן האלה והאלון שאלים אשר חמדתם ויהיו שם כלל לכל עלים או יהיו שם לאילן שקרא בלעז אולמ״ו וי״ת כמו אליהם בשוא ופתח האל״ף ולא יתרברבון בתוקפיהון כל עבדי מלכו: בתוך בני אדם · בכלל בני אדם כן ימותו המלכים כמו שאר בני אדם: אל יורדי בור · עם יורדי בור והוא הקבר ויונתן תרגם עם נחתי גוב בית אבדנא: (טו) כה אמר · האבלתי כסיתי עליו את תהום · כאילו התהום שהיה מגדל אותו מתאבל עליו כסיתו נכרת כי כבר המשילו לארז ואמר עליו תהום רוממתהו ועתה יתאבל עליו ויתכסה שק עד״מ: האבלתי. פעל יוצא לשני: כסיתי: פעל יוצא לשלישי כסיתי בגדי השק: ואמנע נהרותיה. נהרות התהום שאמר למעלה שהיו הולכים סביבות מטעה מנעתי אותם ממנו וייבש ויכלא וכבר פירשנו המלה למעלה: ואקדיר עליו לבנון. לפי שהמשילו לארז בלבנון אמר כי כשנפל קדרו עליו עצי הלבנון ואמרו השלכתי כסיתי ואמנע ואקדיר להודיע כי מאת האל יתברך היתה לו הרעה: עלפה. הם תאר מן ויתעלף תתעלפנה הבתולות ועניינו רב היגיעה והחולשה עד שלא יוכל אדם לעמוד על עצמו ובדברי רז״ל שמא יתעלפה ועלפה תאר מבנין פעל שלא חסר שם פעלו בתוספת הא ויאמר עלפה בלי תוספת בשקל אבל נקח ותוספ' הה״א בו כתוספת הה״א במלת אבה לב' אבה נשא ואמרו בלי יחיד עלפה ר״ל כל אחד מן עצי השדה: (טז) מקול. וינחמו בארץ התחתית. פירש לפי שנחמה בו כשירד שאול גם הוא על דרך שאמר ישעיה על מלך בבל גם אתה חלית כמונו: מבחר וטוב לבנון. סמוך על סמוך כמו מספר מפקד העם והדומים לו: (יז) גם הם. המלכים שהיו עמו היו חללי חרב כמוהו ואמר הם כי זכר עצי עדן ושותי מים והוא משל למלכים ואמר כל אשר ירדו לפניו נחמו בו וכמותו גם כן מתו עמו: וזרועו ישבו בצלו בתוך גוים. אותם המלכים שהיו זרועו ועוזריו שישבו בצלו בתוך גוים ירדו אתו לשאול אל חללי חרב וי״ת חרופו ושלטונוהי אתברו מתוקפיהון בגו מלכותא: (יח) אל מי דמית ככה. אמר כנגד פרעה: אל מי מכל עצי עדן דמית אם אתה אמרת שדמית למלך אשור בגדלך שהיה ארז בלבנון הנה אשור נפל גם אתה תפול: והורדת את עצי עדן. כמו שנפלו וירדו שאר המלכים כן תרד אל ארץ תחתית גם אתה: בתוך ערלים. עם ערלי לב ועל דרך הם ת״י חייביא: הוא פרעה. כאילו אמר אתה פרעה אלא שדרך המקרא לדבר לנוכח ושלא לנוכח כאחד כמו שמעו עמים כולם והדומים להם: (א) ויהי בשתי עשרה שנה. למלכות צדקיהו שנה אחת אחר החרבן: (ב) בן אדם שא קינה. כי כן יקוננו עליו המקוננים: כפיר גוים נדמית. כמו

מצודת דוד

וחית השדה ר״ל בעבור שהתגאה ברוב ממשלתו נתתיו ביד נ״נ ואבד אותו ואת עמו מהם הלכו שבי ומהם נפלו בחרב ע״פ השדה והיו למאכל לעוף השמים ולחית הארץ ולא ימשול עוד בגוים ולא יהיו עוד נכנעים לו: (יד) למען וכו'. ר״ל המשפט הזה נעשה בו למען יקחו מוסר וכל העצים שותי המים לא יגבהו להרים לבבם בעבור גודל קומתם: ולא יתנו · ר״ל לא יתגאו בעבור שאמרתם נתון אל בין עבותים: ולא יעמדו אליהם. ר״ל לא יהיה עמידה וקיום אל החוזק אשר בהם בעבור גבהות העצים שותי המים והאומר בזה ירצו כי יסור החוזק בעבור מרבית הגאוה ר״ל כל המושלים רבי השפע יקחו מוסר ולא יתגאו עוד כי יראו שהגאוה מסיר החוזק: כי כולם. לפי שכולם מעותדים למות לרדת אל ארץ תחתית והוא הקבר ולהיות בתוך שאר בני אדם הדומה להם ולתוספת ביאור אמר אל יורדי בור וכאלו יאמר והואיל וכולם עומדין למיתה מה ענין להתגאות במרבית הממשלה והשפע: (טו) ביום רדתו. ביום שהורדתי את אשור אל בור הקבר האבלתי עליו האנשים והתהום שהיה רגיל להשקותו כסתי עליו שק להתאבל עליו והוא על דרך משל: ואמנע · נהרות התהום שהיו משקות אותו מנעתי אותם לבל ימשכו הואיל ואין עוד צורך להם: ויכלאו וגו'. מי התהום נכלאו במקומם ולא יצאו עוד: ואקדיר · עצי הלבנון נשחרו על מפלתו. עליו עולפה. בעבור מפלתו נתעלפה כל אחת מהעצים לגודל החרדה ולפי שהמשילו לארז אמר שעצי הלבנון התאבלו עליו ורצה לומר כל שריו וגבוריו התאבלו על מפלתו: (טז) מקול מפלתו · משמיעת קול מפלתו הרעשתי גוים כי חרדו שלא יקרה להם כמקרהו: בהורידי. בזה יפרש מה היה המפלה ואמר בעת הורידי אותו אל השאול עם שאר יורדי בור ודומה להם: וינחמו · בקבר קבלו תנחומין כל עצי עדן וכו' ר״ל השרים שהן מרובים בשפע קבלו תנחומין על מיתתם בראותם שגם אשור נלקה כמותם (כי כן הדרך כשאדם רואה שהצרה באה עליו באה גם על גדולים ממנו תחשב לו לתנחומין): (יז) גם הם אתו. ר״ל התנחומין תהיה הואיל וגם הם אתו ירדו שאולה אל שאר חללי חרב ולא רק הם לבדם כי כמוהו כמותם: וזרועו. הם אנשי זרועו ועוזריו ואשר ישבו בצלו וחסו בו מבין העובדי כוכבים כולם ירדו שאולה: (יח) אל מי דמית. מוסב לתחלת הענין שאמר אל מול פרעה אל מי דמית בגדלך והאומר הלא אשור היה גדול ממך ומה עלתה בו ואמר עתה אל מול פרעה אל מי דמית להיות ככה כמוהו בכבוד יתירה ובגודל רב בתוך עצי עדן והאומר אף אם דמית לאשור היה הגדול מכולם הלא גם הוא נפל: והורדת. לכן גם אתה תורד אל הקבר עם עצי עדן הם שאר המלכים: בתוך ערלים · בתוך רשעים הדומה להם: תשכב. בקבר תשכב עם שאר חללי חרב ודומה להם: הוא פרעה. השוכב הוא פרעה וכל המון עמו: (א) בשתי עשרה שנה: למלכות צדקיהו

מצודת ציון

לארץ לקח (לעיל יז): שותי מים · שהמים משקים אותם: (טו) שאולה · בור הקבר: האבלתי · מל' אבלות: ויכלאו · ענין מאסר וכן כלוא ולא אצא (תהלים פח): ואקדיר · ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ב): עולפה · ענין העדר הרגשה ו.לשון כמו בניך עלפו (ישעיה נא): (טז) הרעשתי · מל' רעש וחרדה: שותי מים · ר״ל שהמים משקים אותם: (יז) וזרועו · ענין חוזק ר״ל עוזריו: (יח) ככה · כמו כן: (ב) אליו · כמו עליו כעי״ן: כפיר · הוא ארי בחור: נדמית

רדק

כמו כפיר אריות בתוך חית השדה כן נדמית אתה בתוך הגוים : ואתה כתנים בימים · וכן היית כמו התנים הגדול בימים כמו שאמר עליו גם התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו ופ"ה התנים במקום נו"ן כמו שכתבנו : ותגח בנהרותיך · ותוציא כמו כי יגיח ירדן אל פיהו ופירוש ותוציא מים בנהרותיך אל היבשה והיא בנהרותיך כפ"ה כן נראינו נגח והדומים לו או יהיה ותגח מבנין קל ופי' ותגא עם נהרותיך לשטף את הארץ והגבורות הם משל לחיילותיו : ותדלח מים ברגליך . אמר מים של אור ארצות : נהרותם . נהרות מים זוכר : ותדלח · ותרפוס ; ענין אחד

רשי

תוך יאורך' כמשפט הדגים ולא לצאת אל היבשה ותגאות בלבך ודמית בעצמך לכפיר ההולך ביבשה ויצא לטרוף טרף : ותגח בנהרותיך . ותצא מתוך נהרותיך לשון גוחי מבטן (תהלים כ"ב) כי יגיח ירדן (איוב מ) ואותו ישראל הגים ממקומו (שופטים ד) לשון דבר שזוכב ויוצא מבית מסתרים : ותדלך . לשון עכירה : ברגליך . רגלים לא היו לך ועשית לך רגלים כמים הארץ לעבור מימי ארצות ולרפוס נהרות' והדוגמא

ב׳ ס׳. ל׳ נִדְמֵ֑יתָ וְאַתָּה֙ כַּתַּנִּ֣ים בַּיַּמִּ֔ים וַתָּ֣גַח
בְּנַהֲרוֹתֶ֔יךָ וַתִּדְלַח־מַ֣יִם בְּרַגְלֶ֔יךָ
ל׳ וחסר וַתִּרְפֹּ֖ס נַהֲרוֹתָֽם׃
ג כֹּ֤ה אָמַר֙ אֲדֹנָ֣י יֱהֹוִ֔ה וּפָרַשְׂתִּ֤י
עָלֶ֙יךָ֙ אֶת־רִשְׁתִּ֔י בִּקְהַ֖ל עַמִּ֣ים רַבִּ֑ים
ל׳. ב׳ וְהֶעֱל֖וּךָ בְּחֶרְמִֽי׃ ד וּנְטַשְׁתִּ֣יךָ בָאָ֔רֶץ
ל׳ עַל־פְּנֵ֥י הַשָּׂדֶ֖ה אֲטִילֶ֑ךָ וְהִשְׁכַּנְתִּ֤י
עָלֶ֙יךָ֙ כָּל־ע֣וֹף הַשָּׁמַ֔יִם וְהִשְׂבַּעְתִּ֥י
ב׳ בסיפרא מִמְּךָ֖ חַיַּ֥ת כָּל־הָאָֽרֶץ׃ ה וְנָתַתִּ֥י אֶת־
ב׳ בסיפרא ד׳ בְּשָׂרְךָ֖ עַל־הֶהָרִ֑ים וּמִלֵּאתִ֥י הַגֵּאָי֖וֹת
ל׳ י ל׳. ל׳ רָמוּתֶֽךָ׃ ו וְהִשְׁקֵיתִ֨י אֶ֧רֶץ צָפָתְךָ֛
ל׳ וכ"כ. ל׳ מִדָּמְךָ֖ אֶל־הֶהָרִ֑ים וַאֲפִקִ֖ים יִמָּלְא֥וּן
ב׳. ל׳ מִמֶּֽךָּ׃ ז וְכִסֵּיתִ֤י בְכַבּֽוֹתְךָ֙ שָׁמַ֔יִם
ל׳. ל׳ חסר וְהִקְדַּרְתִּ֖י אֶת־כֹּכְבֵיהֶ֑ם שֶׁ֚מֶשׁ
ס׳ בֶּעָנָ֣ן אֲכַסֶּ֔נּוּ וְיָרֵ֖חַ לֹא־יָאִ֥יר אוֹרֽוֹ׃
ל׳ ח כָּל־מְא֣וֹרֵי אוֹר֙ בַּשָּׁמַ֔יִם אַקְדִּירֵ֖ם
עָלֶ֑יךָ וְנָתַתִּ֤י חֹ֙שֶׁךְ֙ עַל־אַרְצְךָ֔ נְאֻ֖ם
אֲדֹנָ֥י יֱהֹוִֽה׃ ט וְהִכְעַסְתִּ֕י לֵ֖ב עַמִּ֣ים
ל׳ רַבִּ֑ים בַּהֲבִיאִ֤י שִׁבְרְךָ֙ בַּגּוֹיִ֔ם עַל־
ב׳ מ"ג אֲרָצ֖וֹת אֲשֶׁ֥ר לֹא־יְדַעְתָּֽם׃ י וַהֲשִׁמּוֹתִ֨י
ב׳ חד כתוב ש"ן וחד ס׳ ל׳ עָלֶ֜יךָ עַמִּ֣ים רַבִּ֗ים וּמַלְכֵיהֶם֙ יִשְׂעֲר֤וּ
עָלֶ֙יךָ֙ שַׂ֔עַר בְּעוֹפְפִ֥י חַרְבִּ֖י עַל־

וְאַתְּ כְּתַנִּינָא בְיַמָּא וְאַנְחַתָּא ב׳. ס׳. ל׳
בְּמַשְׁרִיתָךְ וַאֲזַעְתָּא עַמְמַיָּא
בְּסוּמְכְוָתָךְ וְאַחֲרֵיבְתָּא
מְדִינָתְהוֹן : ג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים וְאֶפְרֵס עֲלָךְ יָת מְצַדְתִּי
בִּקְהַל עַמְמִין סַגִּיאִין וְתִתְאַחַד
בְּסַרִיגָתִי : ד וַאֲרַטְשִׁינָךְ
בְּאַרְעָא עַל אַפֵּי בָּרָא אַרְמֵי
נְבֵילְתָךְ וְאַשְׁרֵי עֲלָךְ כָּל עוֹפָא
דִשְׁמַיָּא וְאַסְבַּע מִנָּךְ חֵיוַת כָּל
אַרְעָא : ה וְאֶתֵּן יָת בְּסַר
קְטִילָךְ עַל טוּרַיָּא וְיִתְמְלוּן
חֵילַיָּא פִּגְרֵי מַשְׁרִיתָךְ : ו וְאַרְוֵי
אַרְעָא דַהֲנֵיתָא מִדְמָךְ עַל
טוּרַיָּא וּפַצִּידַיָּא יִתְמְלוּן מִנָּךְ :
ז וְתִתְחַפִּינָךְ עָקָא בְּאַכְהָיוּתִי
יַת זִיו יְקַר מַלְכוּתָךְ מִן שְׁמַיָּא
יַעֲרוּן עִם מַשְׁרִיתָךְ דַהֲווֹ
סַגִּיאִין כְּכוֹכְבַיָּא מְלַךְ
בְּמַשְׁרִיתֵיהּ יְחַפִּינָךְ בַּעֲנָנָא
דְסָלֵיק וְחָפֵי יַת שִׁמְשָׁא
וְכִסְהֲרָא בְּיָמָא לָא מַזְהַר
נְהוֹרֵיהּ : ח כָּל שְׁבִילֵי אוֹרְחָתִיךְ
דְמִתַּקְנִין וּנְטִירָן בְּגַוִּיךְ הָא
כִּמְנַהֲרֵי זַהֲרַיָּא בִשְׁמַיָּא
אֲקַדְרִינוּן עֲלָךְ וְתַחֲפֵי עָקָא
בְּקִבְלָא יַת אַרְעָךְ אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים : ט וַאֲזִיעַ לֵב עַמְמִין
סַגִּיאִין בְּאַיְתָיוּתִי תְּבִירֵי
קְרָבָךְ לְבֵינֵי עַמְמַיָּא לִמְדִינָן דְלָא יְדַעְתִּינוּן : י וְאַצְדֵי עֲלָךְ עַמְמִין סַגִּיאִין וּמַלְכֵיהוֹן
יִתְמְהוּן עֲלָךְ תֵּימְהָא בְּאַיְתָיוּתִי עֲלָךְ דְקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְאִינוּן

(ע) והכעסתי לב עמים . שיהיה לכעס סר ותפח עליך מפחד' שיפחדו על עצמם ותרגם יונתן ואזיע לב עממין סגיאין : בהביאי שברך בגוים · האנשים הנשברים והנגפים בך ועל הדרך הזה תירגם יונתן באיתיותי תבירי קרבך לביני עממיא או פירושו בהביאי באזניהם קול השבר וישמעו : (י) והשמותי . ענין תמהון הוא כאשר שממו עליך רבים והדומים לו : ישערו עליך שער . זכר השם אחר הפעל הנגזר ממנו לחזק הענין כמו ויצם דוד צום והדומים להם : בעופפי חרבי על פניהם · בהבריקי ולהכי אותם על פניהם לספחידם ולהודיעם כי גם יהרגום

בסדר תצות : כתנים ג׳ בקריאה וסימן בירמיה סימן י"ד : בימים ח׳ רגשים בקריאה וסי׳ פרו ורבו ומלאו . כל אשר לו הספיר . וכל אשר אין לו : ואתה כתנים בימים בימים וכל התהומות : ומלאתי ד׳ בקרי׳ וסי׳ את דבריך · את חדיו חלליו ; את הבית הזה כבוד · ומלאתי תגאיות : וירח ס׳ בקריא׳ וסימ׳ ויום חשמש וירח עמד · שמש בגבעון דם וירח בעמק . חשך חשמש בצאתו : שמש וירח קדרו · וחברו תרויהון ביואל · וכסיתי בכבותך שמים : יוסם

מצודת ציון

נדמית · מלשון דמיון : כתנים · כמו כתנין והוא דג גדול כדמות נחש : ותגח · מלשון גניחה והדפה בקרן או הוא ענין מפיכה והוצאה כמו כי אתה גוחי מבטן (תהלים כב) : ותדלח · ענין דריסה עם עכירת המים ודומה לו במקרא שלאחריו : ותרפוס · ענין דריכה ורמיסה כמו מעין נרפש (משלי כה) : (ג) בחרמי · ענין רשת כמו משטח חרמים (לעיל כ"ו) : (ד) ונטשתיך · ענין עזוב כמו וינטשו בלחי (שופטים טו) : אטילך · ענין השלכה כמו ויטילו את הכלים (יונה א) : והשכנתי · ענין חניה : והשבעתי · מל׳ שביעה : (ה) הגאיות · מל׳ גיא ועומק : רמותך · מלשון רוממות וגאוה : (ו) צפתך · ענין צפיית המים במעל כמו צפו מים (איכה ג) : ואפיקים · הם המקומות שהמים נגרים ונוטפים בחוזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו) : (ז) בכבותך · מל׳ כבוי : והקדרתי · ענין שחרות וחושך כמו שמש וירח קדרו (יואל ב) : (י) והשמותי : ענין תמהון : ישערו · מלשון רוח

מצודת דוד

אתה אחר החורבן : (ב) כפיר גוים נדמית . מדמה היית בעצמך שאתה למול הגוים ככפיר בעדרי צאן אבל לא כן הדבר כי אתה כתנים אשר בימים שאין כחו אלא במקומו בתוך המים ומיד כשעולה ליבשה הוא מת כן אין לך כח אלא בארצך : ותגח בנהרותיך · לפי שהמשילו לתנין אמר בנהרותיך ר"ל לומר בארצך היית לגאות ולהתחזק . או במקומך תוכל למשוך ולגאות ולא במקום זולת : ותדלח מים ברגליך · תוכל לדרוך במים ולעכור אותם ותוכל לרמוס הנהרות המשוכים מן המים אבל אין לך כח ביבשה וכפל הדבר במ"ש : (ג) ופרשתי וגו׳ · כאומר מעתה לא תמשול גם שם כי אפרוש עליך רשת עם קהל עמים רבים שהם יעלו אותך מן המים בתוך הרשת אשר פרשתי עליך ר"ל ר"ל יביאו את הכשדים והם יאבדו אותך בתוך ארצך : (ד) ונטשתיך . אסיר אותך מארץ ואשליך אותך ע"פ השדה כי תפול במלחמה והיה למאכל לעוף השמים ולחית הארץ : (ה) על ההרים . כי העופות והחיות ישאום שמה לאכלם : רמותך . ברוממות שהיה לך יהיה מושלך בעמקים ר"ל עוד לא תתגאה בהיותך מושלך כפגר מובס בתוך העמקים : (ו) ארץ צפתך . הארץ שמי היאור צפים עליה להשקותה הנה אז אשקה אותה מדמך וכ"כ יתרבה הדם עד שתלך גם על ההרים : ואפיקים · מקומות המים יתמלאו מדמי ההרוגים שבך והמים תהפך לדם : (ז) וכסיתי וגו׳ . כי כשהכוכבים נר המאיר הוא מעלה ענן ולפי גודל הנר כן הוא מרבים העשן והמאפיל את פרעה בגודל הצלחתו לנר גדול ולכן אמר כשתכבה אותך יהיה ענן רב ויכסה השמים בהעשן : והקדרתי וגו׳ . הוא על דרך ההפלגה מרוב הצרה הבאה עליו כי העומד בצרה דומה לו כל העולם כחושך : (ח) כל מאורי אור . כל הכוכבים המאירים אשר בשמים אקדיר בעבורך : (ט) והכעסתי · דרך האדם לפעום בעצמו כשבא לו צער : בהביאי . הכעס הזה יהיה כשיביא השמועה אשר עליך בארצות הגוים הרחוקים אשר לא ידעתם : (י) והשמותי . אשים על מפלתך עמים רבים : ישערו

יכרנוס בעופפי ענין נבירות והכרקה כמו פעופה בבקר פסיס ויש לפרש גם כן ענין פנופה כלומר בכניפי ועופפי אותה על פניהם וענין התמעה קרוב לענין הפיפה ובדברי רז"ל אין מדליקין בגרי מפני שהוא עף כלומר שהוא פורח ונע מן סנר סנה וסנה ויונתן תירגם באיתותי פלך דקטלין בחרבא ואיתן תמן : וחרדו לרגעים . פרגע לרגע יחרדו ויונתן תירגם לרגעים מן רגע הים ויזוען מן קדם תבריכון : איש לנפשו . כל אחד ואחד יחרד על עצמו ויפחד כראותם מפלתך : (יא) כי כה אמר . תבואך . תבא לך : (יב) בחרבות . מבואר הוא : (יג) והאבדתי . מעל מים רבים . שהיתה גדלה על מים רבים כי מים רבים היו במצרים היאורים והאגמים לבד היאור הגדול ולא תשאר בה בהמה שתעבור בהם כי שממה תהיה ופירש הענין ואמר ולא תדלחם רגל אדם עוד ופרסות בהמה לא תדלחם ותדלחם כמו תרפסם ואמרו עוד רוצה לומר זמן רב כמו ולא יוסיפו עוד גדודי ארם : (יד) אז אשקיע מימיהם . כשהמים רבים במקום אחד יש בהם עומק וקראו שוקעים לפי שהנופל בהם שוקע למטה וכן אמר והשקעה כיאור מצרים ואמר שלא ישקו מהם השדות והגנים שהארץ תהיה שאין אדם ובהמה שם כי הם שוקעים : ונהרותם כשמן אוליך . זכים כשמן כי המים בהעבור בהם רגל אדם ובהמה הם עכורים ויונתן תירגם ובכן אשקיט לעממיא ומלכיהון כניח אדבר ומקלת טפחאות בהן אלדיאי למכיותהון ומלכיהון כניח אדבר : (טו) בתתי . ונשמה : ופסיק נשמה שהארץ ממולאה ואע"פ שעמד הטעם במלת ונשמה דבק עם ארץ נשמה ב' מוני לנקבה מבנין נפעל מן שמם : (טז) קינה היא . כמו שאמר בתחלה הענין אמר בסוף גם כן : קינה הוא וקוננוה . אמרו אות' בקול קינה וי"ת אליתא היא נבואתא ותהי לאליא : בנות הגוים תקוננה אותה . בני הכפרים אשר בגוים יקוננו אותה וכן תירגם ויונתן כפרני עממיא יילילון יתה ויש לפרש בנות כמשמעו נשים כי המספד והקינה היה מנהג הנשים כמו שאמר וקראו למקוננות ותבואנה תקוננה דגש נו"ן הנקבות להבחין נו"ן הכפל לנו"ן המרובע או פירוש בנות הגוים קהלות הגוים כמו בת ציון בת אדום בספ' עדים : (יז) ויהי בשתי עשרה שנה · מבואר הוא למעלה : בחמשה עשר לחדש · ולא זכר איזה חדש סמך בזה לפי שזכרו למעלה בשנים עשר חדש : (יח) בן אדם נהה על המון מצרים והורידהו : אמר נהה כמו שאמר שא קינה לא שהנביא יקונן ויבכה עליהם אבל ישמח על חרבנם ועל אבדם אלא שיאמר הדברים שיקוננו בהם המקוננים והבוכים עליהם והורידהו פירוש לפניו : אל ארץ תחתיות · רוצה לומר שיורידהו בדברו ובנבואתו ויש מפרשים אותו מענין הוריד כשיתי ואף הם ענים קרובים : אותה ובנות גוים אדירים . לא מצרים לבדה אלא תוריד אותה ובנות גוים אדירים הגוים האדירים כולם ירדו מגדולתם ויפסו וירדו אל ארץ תחתיות ויאמר שמם ובנות קהלות כמו בת אדום בת בבל : תחתיות · הם קבון תחתיות : (יט) ממי נעמת . אתה חושב להיות נעים ויפה והלא כל המוני הגוים שיחשבו להתגבר ולעמוד כיפים ירדו ממעלתם ואתה תחשוב לעמוד : רדה והשכבה את ערלים · רד כמו שהם ירדו ושכב עם ערלי לב ורשעי המוני הגוים בקבר והשכבה מקיר בתוספת ה"א מבנין הפעל שלא נזכר שפעלו כי לא יצא ממנו עוד כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו : (כ) בתוך חללי חרב יפלו · בגם הם יפיו חללי חרב :

חרב

פניהם וחרדו לרגעים איש לנפשו
ביום מפלתך : יא כי כה אמר אדני
יהוה חרב מלך בבל תבואך :
יב בחרבות גבורים אפיל המונך
עריצי גוים כלם ושדדו את גאון
מצרים ונשמד כל המונה :
יג והאבדתי את כל בהמתה מעל
מים רבים ולא תדלחם רגל אדם
עוד ופרסות בהמה לא תדלחם :
יד אז אשקיע מימיהם ונהרותם
כשמן אוליך נאם אדני יהוה :
טו בתתי את ארץ מצרים שממה
ונשמה ארץ ממלאה בהכותי את
כל יושבי בה וידעו כי אני יהוה :
טז קינה היא וקוננוה בנות הגוים
תקוננה אותה על מצרים ועל כל
המונה תקוננה אותה נאם אדני
יהוה : יז ויהי בשתי עשרה
שנה בחמשה עשר לחדש היה
דבר יהוה אלי לאמר : יח בן אדם
נהה על המון מצרים והורדהו
אותה ובנות גוים אדרם אל ארץ
תחתיות את יורדי בור : יט ממי
נעמת רדה והשכבה את ערלים :
כ בתוך חללי חרב יפלו חרב נתנה

חזן ויזועון מן קדם תברהון
גבר לנפשיה ביום מפלת
קטילך : יא ארי כדנן אמר
יי אלהים קטולי חרבא מלכא
דבבל ייתון עלך : יב בחרבא
דגבריא אמגיר משריתך
תקיפי עממיא כולהון ויבזון
ית תקוף מצרים ותשתיצי
כל אתרגושתהא : יג ואוביד
ית כל בעירה מעל מיין סגיאין
ולא תזועינון רגלי דאנשא
עוד ופרסת בעירא לא
תזועינון : יד בכן אשקיט
לעממיא ומלכיהון כניח אדבר
אמר יי אלהים : טו כד אתן
ית ארעא דמצרים צדו ותצדי
ארעא ומלאה באיתיותי מחא
על כל דיתבין בה וידעון
ארי אנא יי : טז אמר נביא
אליא היא נבואתא ותהי
לאיליא כפרני עממיא ילילון
יתה על מצרים ועל כל
אתרגושתה ילילון יתה אמר
יי אלהים : יז והוה בתרתא
עסרי שנין בחמשא עסר
לירחא הוה פתגם נבואה מן
קדם יי עמי למימר : יח בר
אדם אתנבי על אתרגושת
מצרים ותחתה לה ולכפרני
עממיא תקיפיא אתנבי
דיתמסרון לארעא ארעיתא
עם נחתי גוב בית אבדנא :
יט ממן את גבר חות ושכיב עם חיביא : כ בגו קטילי חרבא יתרמון לה לחרבא

פניהם · לשון עוף פורח בשלחי עליך חיל שלוחי דרך ארצם : וחרדו לרגעים · לשברים מן גם עלכן יבא השבר ל"א לשון רגע ממש כן תברו מנחם : איש לנפשו · כל אחד על עצמו שוים"אימתם בלע"ז : (יג) מעל מים · של שאר מדינות שהיית שוכרם : (יד) אשקיע מימיהם · שלא תעכרם רגל בהמה וישקע הטיט ויהו המים צלולין ונקיים כשמן המזוקק : (טו) ארץ מלואה · ארץ שהיא עתה ממלואה מכל טוב : (יח) נהה · בכה וקונן : והורידהו אותה ובנות וגו' · התנבא עליו ועל כל מכחישי הנבואה שירדו לבאר שחת כאן הראהו הקב"ה ליחזקאל שכל מכחישי הנבואה יורדין לגיהנ' : (יט) ממי נעמת . כלום נעמת משאר העכו"ם אף אתה רדה לבור והשכבה אותם : (כ) חרב נתנה · לחרב נתנה

תשמש לא יכבה · הללוהו שמש וירח · וירח יקר הולך : לרגעים ד' וסימ' אני ה' נצרה · חרדות ולבשו על הארץ ישבו . וחרדו לרגעים איש לנפשו · לרגעים תבחננו כשמן ב' וסימ' ונהרותם כשמן אוליך · כשמן הטוב : בהכותי ב' א' מ"ל וא' חסר וסימ' בהכתי בארץ מצרים · בהכתי את כל יושבי בה : תקוננה חד מן ג' מלין ת' בריש תיבותא ומן ב' ב' בפסוק וסימ' תדלחם והאבדתי את בהמתה . תקוננה קינה היא וקוננה · תכול ואגה

תולדות אהרן קינה היא · פירושו בה : ממי נעמת · פרק קמא כתובות סד :

מצודת דוד

ותעופפו וגו' . ר"ל בעבורך יחרדו כמו מלוח הפרס : בעופפי . בעת תעופף חרבי על פניהם ר"ל בעת יחלוף נ"נ דרך ארצם כי הוא יקרא חרב ה' : וחרדו לרגעים . בכל רגע יוסיפו בחרדה : איש לנפשו . כ"א יחרד בעבור נפשו ביום מפלתך כי יפחד שלא תעבור החרב גם עליו : (יא) תבואך . תבוא עליך ואל מול מצרים יאמר : (יב) בחרבות גבורים . הם הכשדים : כולם . כל הבאים עליך יהיו החזקים שבגוים : את גאון מצרים . את ממשלת מצרים : (יג) והאבדתי וגו' : כי האויב יקחם ולא ילכו עוד על המים הרבים לשתות מימיו בהיותם רועים על העשבים הגדלים בשפת המים : ולא תדלחם . עוד לא ידלחו המים לעכור אותם עבורים לא רגל אדם לא פרסות בהמה כי אבדה הכל : (יד) אז אשקיע . כשלא ימצא שם מי לעכור את המים אז אשקיע מימיהם כי הרפש והטיט ישקעו לקרקעית המים ואז אמשוך נהרותם להיות נגולים מבלי עכירות כמו השמן הנגלל : (טו) בתתי . זה יהיה בעת אתן את ארץ מצרים להיות שממה והואר ומפרש הארץ תהיה שממה וריקנית מהבריות הממלאין אותה בעת אכה כל היושבים בה : וידעו . אז ידעו שאני ה' הנאמן לשלם גמול : (טז) קינה היא · הנבואה הזאת היא קינה ולכן קוננו בקינה ההיא ואמן בנות הגוים תקוננה אותה : על מצרים · כאומר אל תקוננו הקינה ההיא על חורבן ארצות אחרות כ"א על מצרים לבדה כי היא מיוחדת לה לפי יאוריה : (יז) בשתי עשרה שנה · למלכות צדקיהו והוא שנה אחת אחר החורבן : בחמשה עשר לחדש · הוא החדש הנזכר למעלה בשני עשר חדש : (יח) נהה . אמור נהי וקינה על המון מצרים : והורידהו · ר"ל אמור בספורי הקינה שירד והורדה תהיה אל ארץ התחתית הוא הקבר להיות שם עם יורדי בור אשר מעולם ויאמר על המלחמה הגדולה אשר תהיה לעתיד בימי המשיח : אותה · ר"ל היא תרד לאבדון ואח"ז ירדו עכו"ם אדירים והורדה תהיה אל ארץ תחתיות התחתיות ההורדה ממי נעמת ר"ל וכי אתה נעים וחביב מן כל הנופלים בחרב מלחמה וכן גם אתה רדה אל הקבר ותשכב עם הרשעים ערלי לב כמותך : (יט) ממי נעמת . על פרעה יאמר שבו : (כ) בתוך · אלי מצרים

מצודת ציון

רוח הפרס : בעופפי . מלשון עפיפה ופריחה ובלשון שאלה יאמר על התנועה : (יב) בחרבות . לשון חרב : המונך . המון עמך : עריצי . ענין חוזק : ושדדו · ענין עושק : (יג) תדלחם · ענין רפיסה עם העכירה : ופרסות . כן יקראו הטלפים שברגלי הבהמות : (יד) אשקיע . ענין נפילת הדבר בעומק כמו והשקעה כיאור מצרים (עמוס ט) : (טו) ונשמה . מל' שממון וכפל הדבר פעמים בשמות הפלגת השממון : (טז) בנות . ענין עדה כמו בת בבל (תהלים קלז) : (יח) נהה . מל' נהי ויללה : אדירים . חזקים : (יט) נעמת . מלשון נעים ונחמד : (כא) אלי . ענין חוזק כמו כיד אל

יחזקאל לב

ל' משכו מָשְׁכוּ אוֹתָהּ וְכָל־הֲמוֹנֶיהָ׃
ל' כא יְדַבְּרוּ־לוֹ אֵלֵי גִבּוֹרִים מִתּוֹךְ
שְׁאוֹל אֶת־עֹזְרָיו יָרְדוּ שָׁכְבוּ
הָעֲרֵלִים חַלְלֵי־חָרֶב׃ כב שָׁם אַשּׁוּר
ד' מ"ג וְכָל־קְהָלָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו כֻּלָּם
חֲלָלִים הַנֹּפְלִים בֶּחָרֶב׃ כג אֲשֶׁר
ו' ז' ג' נִתְּנוּ קִבְרֹתֶיהָ בְּיַרְכְּתֵי־בוֹר וַיְהִי
ג' וחס' קְהָלָהּ סְבִיבוֹת קְבֻרָתָהּ כֻּלָּם
חֲלָלִים נֹפְלִים בַּחֶרֶב אֲשֶׁר־נָתְנוּ
חִתִּית בְּאֶרֶץ חַיִּים׃ כד שָׁם עֵילָם
ג'. וחס' וְכָל־הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹת קְבֻרָתָהּ כֻּלָּם
חֲלָלִים הַנֹּפְלִים בַּחֶרֶב אֲשֶׁר־יָרְדוּ
י' עֲרֵלִים ׀ אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת אֲשֶׁר
נָתְנוּ חִתִּיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים וַיִּשְׂאוּ
כְלִמָּתָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר׃ כה בְּתוֹךְ
חֲלָלִים נָתְנוּ מִשְׁכָּב לָהּ בְּכָל־הֲמוֹנָהּ
ד' מ"ג סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתֶהָ כֻּלָּם עֲרֵלִים
חסר דחסר י"ו ספח חַלְלֵי־חֶרֶב כִּי־נִתַּן חִתִּיתָם בְּאֶרֶץ
חַיִּים וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר
ד' בְּתוֹךְ חֲלָלִים נִתָּן׃ כו שָׁם מֶשֶׁךְ
ל'. ד' מ"ג תֻּבַל וְכָל־הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹתָיו
ל' מ"ג ל' וחס' קִבְרוֹתֶיהָ כֻּלָּם עֲרֵלִים מְחֻלְלֵי חֶרֶב
כִּי־נָתְנוּ חִתִּיתָם בְּאֶרֶץ חַיִּים׃ כז וְלֹא
ל' יִשְׁכְּבוּ אֶת־גִּבּוֹרִים נֹפְלִים מֵעֲרֵלִים
אֲשֶׁר יָרְדוּ־שְׁאוֹל בִּכְלֵי־מִלְחַמְתָּם

תרגום

יתמסרון לשיצאה יתהון וית כל אתרגושתהון: כא ימללון עמיה תקיפי גבריא מגו שאול עם סעדוהי נחיתו שכיבו חיביא קטילי חרבא: כב תמן אתור וכל משריתיה סחרנותהון קבריהון כולהון קטילין דאתקטלו בחרבא: כג דאתמסרו לקבורא בסיפי גוב בית אבדנא הוות משריתהון סחרנותהון קבורתהון כולהון קטיליא דאתקטילו בחרבא דאתמסירו לתבר על דשליטו בארעא דישראל: כד תמן עילם וכל אתרגושתה סחרנותהון קבריהון כולהון קטיליא דאתקטלו בחרבא דאתחתו חיביא לארעא ארעיתא דאתמסירו לתבר על דשליטא בארעא דישראל וקבילו אתכנעותהון עם נחתי גוב בית אבדנא: כה בגו קטיליא אתמנא בית משכבהון להון בכל אתרגושתהון סחרנותהון קבריהון כולהון חיביא קטילי חרבא דאתמסרו לתבר על דשליטו בארעא דישראל וקבילו אתכנעותהון עם נחתי גוב בית אבדנא בגו קטיליא אתמסירו: כו תמן משך תובל וכל משריתהון סחרניהון קבורתהון כולהון חיביא קטילי חרבא דאתמסרו לתבר על דשליטו בארעא דישראל: כז ולא ישכבון עם גבריא דאתקטלו מחיביא דאתחתו לשאול במני

רדק

חרב נתנה. כמו לחרב נתנה: משכו אותה וכל המוניה. משכו מלה לגזרת פעל כמ"ש נקראת בקמץ חטף וכן אמר המסרה עליו לית וחטף אמר שימשכו אותם לארץ תחתית: (כא) ידברו לו אלי גבורים. אמר דרך משל כי כרדת פרעה שאול ידברו לו גוים תקיפי גוים הגבורים שירדו לשאול ולא הועילה להם גבורתם וחוזקם ולא ספר מה ידבר לו כי סמך על המבין והדבר כמאמר ישפיכו על מלך בבל כולם יענו ויאמרו אליך גם אתה חלית כמונו: את עוזריו. עם עוזריו ידברו עם פרעה ועם עוזריו: ירדו שכבו הערלים. עם עוזריו שירדו ושכבו עם הערלים חללי חרב: (כב) שם אשור וכל קהלה. קהל ארץ אשור: סביבותיו קברותיו. סביבות אשור יהיו קברות פרעה והמונו: (כג) אשר נתנו קברותיה בירכתי בור. לפי שאמר סביבותיו קברותיו אמר והנה נתנו קברותיה על עדת אשור בירכתי בור ואמר זה להפלגה שירדו לשאול תחתים והעמק שאמר בקבורתה באמרו ואל ארץ תחתיות בירכתי בור להגדיל אבדם בעמק במקום שלא תשיג יד וכל זה דרך משל כלומר שיאבדו לעולם הם והשמם: ויהי קהלה סביבות קברתה. קהל ארץ מצרים סביבות קברות עדת ארץ אשור ובאמרו סביבות אינו אומר שיקברו במקום שנקברו הם אלא שיפלו בחרב כמוהם ומשפט אחד להם כאילו הם ביחד וכולם יפלו בחרב אותם אשר נתנו חתית בארץ חיים שנתנו מוראם וחתיתם בבני אדם בעודם חיים ולפיכך אמר בארץ חיים לפי שהם עתה בארץ מתים ויונתן תירגם על דשליטו בארעא דישראל: (כד) שם עילם. סביבות קברתה המון עילם יהיו סביבות קברתה וקבורתה אמר על עדת השרים והגבורים: אשר ירדו ערלים. שמתו ברשעם: וישאו כלימתם. כי יהיו נכלמים מגדולתם שהיתה להם ועתה יפלו בחרב ביד אויביהם ויונתן תרגם וקבילו אתכנעותהון: (כה) בתוך חללים נתנו משכב לה. שתשכב בקבר עם שאר החללים: בכל המונה סביבותיו קברותיה. סביבות המונה וכל הענין מבואר הוא: חללי חרב. כולם אשר בפרשה חטופים אין מאריך בחי"ם: (כו) שם משך. מחללי חרב. מענין חללי חרב והוא פעל מבנין הדגוש והוקל והלמ"ד בשוא ופתח והפועל ביד מחלליך: (כז) ולא ישכבו את גבורים נופלים מערלים. אמר כי עם חללי

רש"י

ימה מצרים: (כא) ידברו לו. אלי ידברו עליו ועל עוזריו: אלי גבורים מתוך שאול. הרבה המקרא ודרשהו ידברו לו את עוזריו עם עוזריו כלומר גם על עוזריו אתו ידברו אילי גבורים שבשאול וככה יאמרו עליהם ירדו שכבו הערלים וגו' כל לו ולי ולהם ולך הסמוכין לדבור אינם אלא לשון על: (כב) שם אשור וכל קהלה: סביבותיו. בתוך שאול קברותיו מוכנין כי משם לא יצא לנוח בקברו: (כג) בירכתי בור. במעמקי בור בתוך עמקו: ויהי קהלה. בתוך שאול סביבות קבורתה: אשר נתנו חתית. אשר נתנו שבר בארץ ישראל: (כה) נתנו משכב לה. לטול: (כו) מחוללי. כמו הרוגי: (כז) ולא ישכבו. אלה הנזכרים עם גבורים שמתו מיתת עצמם כי טפלין וגרועים יהיו מהטבו"ם אשר מתו

שמעית עלך קברותיה ג' בקריא וסימ' אשר נתנו קברתיה. בתוך חללים ר"פ שם משך תובל. ומשתנין באיתהון קדמא קברתיה כתיב. תנינא קברתה כתיב חס' רהס'. תליתאה קברותיה כתיב מ"ל דמ"ל: קבורתה ג' ב' חס' וא' מלא וסימ' גמ' בסדר וישלח: תחתיות ד' וסימ' ביהושע סימ' ט"ז: סביבות ד' מ"ל וסימ' שם אשור וכל קהלה. בתוך חללים נתנו. שם משך תובל. ישת חשך סתרו דתהלות:

מצודת ציון

אל גוים (לעיל לא): (כג) בירכתי. ענין סוף ואחרית כמו ולירכתי המשכן ימה (שמות כ"ו): חתית. ענין שבר כמו תחתה קשתותם (ירמיה נא): (כד) וישאו. מלשון משא וסבל: (כו) מחוללי. מלשון חלל והרג: (כז) נופלים. על המיתה יאמר

תרגומם

מצודת דוד

מצרים יפלו בתוך שאר חללי חרב ודומה להם וכפל הדבר רבה פעמים כדרך מליצת הנבואה: חרב נתנה. עדת מצרים היא נתנה לחרב ואתם ההורגים משכו אותה וכל המון עמה על החרב: (כא) ידברו לו. ר"ל החזקים שבגבורי פרעה כשהיו בשאול ידברו משם אל פרעה עם עוזריו הנה כבר ירדו אל הבור ושכבו שמה הרשעים ערלי לב שהיו חללי חרב וכאלו הם יספרו שראו את כולם בשאול והוא ענין מליצה: (כב) שם אשור. במקום המלחמה ההיא יפול גם אשור וכל קהלה: סביבותיו קברותיו. סביבות קברות המון מצרים יהיו קברות קהל אשור ר"ל סמוך להם: כולם חללים. כל הנקברים שמה יהיו החללי' הנופלי' בחרב ולא מת מי מהם מיתת עצמו: (כג) אשר נתנו וגו'. ר"ל אשר בעבור זה שיהיו חללי חרב לכן נתנו קברותיהם בסוף עמק הבור כי כן הדרך לקבור חללי חרב מלחמה לעשות חפירה גדולה ועמוקה ומשליכים את כולם לתחתית הבור מאח"כ איש יחידי המת על מטתו שהדרך הוא לקברו ממעל ולא בעומק רב ובזה יפרש אמריו לומר איך יהיה מהאפשר שיהיו כולם סביבות מצרים הלא רבים ימותו במלחמה ואיך יהיו כולם סמוכים למצרים ואמר לפי שיהיו כולם מתי חרב ולא ירבו קברים: ויהי קהלה. ר"ל לכן יהיה כל קהלה סביבות קבורתה של מצרים כי כולם יהיו חללים הנופלים בחרב ולא מת מי על מטתו ולכן לא ירבו קברים: אשר נתנו חתית. ר"ל וזה יבוא להם בגמול שנתנו שבר ומחיתה רבה בא"י הקרויה ארץ חיים (ע"ש שבה יחיו המתים בזמן התחיה) וזהו כי אשור גלה עשרת השבטים ולכן יקבלו גמולם מעלם: (כד) שם עילם. במקום המלחמה ההיא יפול גם עילם וכל המון עמה: סביבות קבורתה. סביבות קברות מצרים יהיה קברות עילם: כולם חללים. כל מתיהם יהיו חללים הנופלים בחרב וא"כ יקברו רבים בקבר אחד ויהיו סמוכים לקברות מצרים: אשר ירדו. ר"ל על כי ירדו אל ארץ תחתית כהיותם ערלי לב ולא שבו קודם שנהרגו: אשר נתנו. בזה יפרש במה היו ערלי לב ומה הרשיעו ואמר שעל אשר נתנו שבר ומחיתה בארץ חיים כי גם עילם בא לעזרה לנ"נ לצור על ירושלים כמ"ש ועילם נשא אשפה (ישעיה כב): וישאו. ולכן ישאו גם המה את הכלימה הראויה להם להיות נאבדים בחרב עם שאר יורדי בור שנפלו בחרב: (כה) בתוך חללים. בתוך שאר חללי חרב יתנו לה משכב להיות דומה להם כמה שהיה כל המונה סביבותיו של מצרים בקברותיה כי כל הרשעים ההם יהיו חללי חרב ורבים יקברו בקבר אחד ויהי כולם סמוכים לקברות מצרים: כי נתן. על כי נתן שברם בארץ חיים לכן ישאו הכלימה הראויה להם עם שאר יורדי בור אשר כ"א מהם היה נתון בתוך חללי חרב בחפירה עמוקה ורחבה וכפל הדבר כדרך המליצה: (כו) שם משך תובל. במקום המלחמה ההיא יפלו גם משך ותובל: וכל המונה. המון כל אחת מהן: סביבותיו. סביבות קברות מצרים יהיה קברות כל אחת מהן: כולם ערלים. כל הרשעים ההם יהיו חללי חרב ולכן יקברו רבים בחפירה אחת ויהיו כולם סמוכים לקברות מצרים: כי נתנו. בזה יפרש במה הרשיעו ואמר על אשר נתנו שברם בארץ חיים (כי גם הם יתכן שעזרו להביא הבא על ישראל או בימי אשור או בחורבן הבית הראשון או השני): (כז) ולא ישכבו. חללי העובדי כוכבים ההם לא ישכבו בקבר עם ערלי הלב הנופלים במיתת עצמם

כז ויתנו את חרבותם תחת ראשיהם ותהי עונותם על עצמותם כי חתית גבורים בארץ חיים׃ כח ואתה בתוך ערלים תשבר ותשכב את חללי חרב׃ כט שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה אשר נתנו בגבורתם את חללי חרב המה את ערלים ישכבו ואת ירדי בור׃ ל שמה נסיכי צפון כלם וכל צדני אשר ירדו את חללים בחתיתם מגבורתם בושים וישכבו ערלים את חללי חרב וישאו כלמתם את יורדי בור׃ לא אותם יראה פרעה ונחם על כל המונה חללי חרב פרעה וכל חילו נאם אדני יהוה׃ לב כי נתתי את חתיתו בארץ חיים והשכב בתוך ערלים את חללי חרב פרעה וכל המונה נאם אדני יהוה׃

לג א ויהי דבר יהוה אלי לאמר׃ ב בן אדם דבר אל בני עמך ואמרת אליהם ארץ כי אביא עליה חרב ולקחו עם הארץ איש אחד מקציהם ונתנו אתו להם לצפה׃ ג וראה את החרב באה על הארץ ותקע בשופר והזהיר את העם׃

ל"ו · כ' ר"פ · ג' · ו' דגש · כ' · ג' חסר · כ' ר"פ · ל' וחסר · ל' · ל' וחד כותים · ו' · סימן · ד' כתיב ס' · חתיתי ק' · ד' כתיב ס' · פ'

קרביהון ויהבו ית סיפיהון תחות רישיהון והוו חוביהון על גרמיהון ארי אתמסירו לתבר גבריא על דשליטו בארעא דישראל׃ כח ואת בגו חיביא תתבר ותשכוב עם קטילי חרבא׃ כט תמן אדום מלכהא וכל רברבהא דאתמסיתו בגבורתהון עם קטילי חרבא אינון עם חיביא ישכבון ועם נחתי גוב בית אבדנא׃ ל תמן רברבי צפונא כולהון וכל צידונאי דאתחתו עם קטיליא באתברותהון מגבורתהון בהתין ושכיבו חיביא עם קטילי חרבא וקבילו אתכנעותהון עם נחתי גוב בית אבדנא׃ לא יתהון יחזי פרעה ויתנחם על כל אתרגושתיה קטילי חרבא פרעה וכל משריתיה אמר יי אלהים׃ לב ארי אתמסיתי לתבר גבריא על דשליטו בארעא דישראל ושכיבו בגו חיביא עם קטילי חרבא דפרעה וכל אתרגושתיה אמר יי אלהים׃ א והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר׃ ב בר אדם אתנבי לבני עמך ותימר להון ארעא ארי איתי עלה דקטלין בחרבא וידברון עמא דארעא גברא חד מביניהון וימנון יתיה להון לאזהרא׃ ג ויחזי ית דקטלין בחרבא אתין על ארעא ויתקע בשופרא ויזהר ית

רש"י

שלא מיתת עצמם וירדו בכלי מלחמתם שאול : ויתנו. קובריהם את חרבותם תחת ראשיהם לסימן להודיע כי לא שלטה בהם חרב : ותהי עונותם על עצמותם · לא נחסר מעונם כלום שלא כפרה עליהם חרב הרינה שלא נהרגו ומה הוא העון כי חתית הגבורים ההם היתה בארץ חיים : (כח) ואתה בתוך . לפרעה הוא אומר : את חללי חרב . ולא עם המתים מיתת עצמם : (ל) בחתיתם מגבורתם בושים · באתברותהון מגבורההון בהתין : (לב) כי נתתי את חתיתי בארץ חיים · כי אתן אני את מוראי בארץ ישראל ולא תנתן עוד חתית אדם בה : (ב) לצופ' · באדי"סא בלע"ז : (ג) וראה את החרב · הבה

ראשיתם י"ג בקריאה וסימ' ואת עמודיו חמשה ואת וויהם · והארנים לעמודים נחשת · ועמדיהם ארבעה ואדניה' ארבעה נחשת · ואת האלף ושבע המאות וחמשה · וישימו את ראשיהם ברודי'. נשוי על ראשיהם למעלה. ויעלו עפר על ראשיהם · וכל ראשיהם קרחה · ויתנו את חרבות' תחת ראשיהם . כסום יכסמו את ראשיהם מאתים רר"ת · מה עצמו ראשיהם . ויזרקו עפר על ראשיהם השמימה : סימן מן ריש יחזקאל עד ויאמר ה' אלי עבור בתוך העיר אל כל ואל כל ומן עבור בתוך העיר עד בעשרים וחמש לגלותנו על כל ועל כל בס"ג אל כל ואל כל וסימ' אל כל ראש רוך בנית יען אשר הכרתי ממך · סים גדלוהו · ומן בעשרים וחמש שנה עד סוף דספרא אל כל ואל כל בס"א על כל וסימ' ולא ינשו

תולדות אהרן

ופסי עונותם . תענית ל : שמה אדום · ע"ג י :

מצודת ציון

חרבותם · מל' חרב : (ל) נסיכי · ענין שרה כמו נסיכי סיחון (יהושע יג) : לדוני . כמו לדונים ונפלה בם"ס : (לא) ונחם . מל' תנחומין : חילו . גדלום עמו : (ב) מקציהם . מ"ש ביניהם : לצפה · ענין הבטה וראיה : נמקים

הוא משגיח בבני אדם וגומל טוב לטובים ורע לרעים אף על פי כי בישראל היא ההשגחה הגדולה יש ממנה מקצת בשאר האומות כמו שאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ע"כ אפקוד עליכם את כל עונותיכם : מקציהם. רפויה הקו"ף וענינו כמו מקצה אחיו לקח ומ"ם מקציהם מ"ם השמוש ומ"ם מקצה מ"ם השרש : (ג) וראה את החרב באה על הארץ · כתרגומו דקטלין בחרבא אתין על ארעא

מצודת דוד

ירדו אל השאול עם כלי מלחמתם ר"ל שקברו אותם עם כלי מלחמתם והמקברים נתנו את חרבותם תחת ראשיהם לכבוד ולהפארת (כי כן היה דרכם לעשות כזאת להודיע שרגיל היה ללכת במלחמה ומת מיתת עצמו ולא נהרג) ור"ל החללים ההם לא ישכבו עמהם ולא ידמו להם בדבר הכבוד הזה : ותהי עונותם · כאומר אבל בדבר אחד המה גרועים מחללי חרב כי הם כבר קבלו עונש מה על עונם הואיל ונהרגו בחרב אבל אלו לא קבלו עדיין עונש כלל וכל עונותם המה על עצמותם ונכונים הם לקבל עונש שהעונות ישברו העצמות : כי חתית · כאומר ומה הם העונות אשר הגבורים ההם נתנו שבר בארץ החיים : (כח) ואתה . אל מול פרעה יאמר אבל אתה תשבר בתוך ערלי הלבב האלו אשר העונות ישברו עצמותם וגם תשכב עם חללי חרב ולא תקבל הכבוד שקבלו הם כי תענש בשני משפטים כי אחד הרעת לעשות יותר מכולם : (כט) שמה אדום · במקום מלחמה ההיא יפלו גם המה מחריבי בהמ"ק : אשר נתנו בגבורתם . ר"ל עם כל גבורתם נתנו עם שאר חללי חרב ודומה להם ולא הועיל להם הגבורה : המה · ר"ל גם המה ישכבו עם ערלי לב האלו ועם שאר יורדי בור שמתו מיתת עצמם אשר העונות המה עדיין על עצמותם ומעותדים לקבל גמול כי גם הם הרעו לעשות : (ל) שמה נסיכי צפון · במקום המלחמה ההיא יפלו גם נסיכי צפון כולן איש לא נעדר וגם כל אנשי צידון אשר ירדו לקבר עם שאר החללים ודומה להם : בחתיתם · בעת שישברו יתביישו מגבורתם אשר לא הועיל להם להנצל מיד החרב ולפי שהיו מפורסמים בגבורה אמר כן : וישכבו ערלים . ערלי הלבב האלו ישכבו עם שאר חללי חרב ודומה להם וישאו הכלימה הראויה להם עם שאר יורדי בור מחללי החרב אשר יקברו בבזיון בחפירה אחת רבים מהם : (לא) אותם · כל החללים האלה יראה פרעה ויהיה לו תנחומין על כל המון עמו (כי כן הדרך כשרואה אדם אשר הצרה הבאה עליו באה גם על אחרים תחשב לו לתנחומין) : חללי חרב · בזה יפרש על מה יהיה התנחומין ואמר על כי יהיה חללי חרב פרעה וכל חילו : (לב) כי נתתי . כי אני אתן את שברי בארץ חיים ר"ל בגזירתי תהיה השבירה בארץ חיים כי בא"י תהיה המלחמה ההיא לקבל שם הגמול במקום הרשע שם המשפט : והושכב · וגם הוא יהיה מושכב בתוך שאר ערלי הלבב עם שאר חללי החרב ומי הוא המושכב פרעה וכל המון עמו : לג (ב) כי אביא · אמר אביא לפי שהכל בא בגזירת המקום : חרב · ר"ל אנשי חרב : ונתנו אותו ימנו אותו להיות צופה לראות אם קרבה לבוא הצירה : (ג) וראה · וכאשר ראה שהגיע בעיר ותקע אז בשופר לנסים

רד"ק

חרב ישכבו ולא עם הגבורים שמתו כלומר שמתו מיתת עצמם שלא נפלו בחרב ופירוש עוד ואמר מערלים אשר ירדו שאול בכלי מלחמתם רוצה לומר מאותם ערלים שירדו לשאול בכלי מלחמתם כלומר שעד אותם אחזו בכלי מלחמתם והאיבו נתנו חרבותם תחת ראשיהם בשכבם בקבר כלומר שעד הקבר נגרה ידם במלחמה הם הגבורים ולא ישכבו עם אותם הגבורים אלא עם אותם שהם חללי חרב : ותהי עונותם על עצמותם . תהיה עונותם ועונשם היתה על עצמותם כלומר שדקרו אותם בחרב ושברו עצמותיהם : כי חתית גבורים בארץ חיים . לפי שאלה הגבורים נתנו חתיתם בארץ חיים לפיכך לא ימותו מיתת עצמם אלא חללי חרב יהיו ויש לפרש טפלים מערלים כמו לא נופל אנכי מכם כלומר פחותים יהיו מאותם ערלים שירדו לשאול בכלי מלחמתם ויש לפרש בכלי מלחמתם ויתנו את חרבותם תחת ראשיהם כשמתו כי כן עושים אותם הגבורים שמתו מיתת עצמם לאות ולסימן להם קוברין עמהם כלי מלחמתם ומשים אצלם מצימים אותו הקוברים תחת ראשיהם שימלאו המוצאים כחפירת הקברים כלי מלחמתם בקבר כדי שידעו כי אותם היו גבורים ולא נפלו בחרב במותם ויהיה להם לשם וי"ת נפלי' דאתקטילו : (כח) ואתה · אמר כנגד פרעה : תשבר . בפתח בבי"ת כמו תשבר בגדי וכמוהו וכל מקנך תשבר והעלר סמגם : (כט) שמה אדום. וכל אלה שזוכר הם שהרעו לישראל וכולם נפלו בחרב : (ל) שמה נסיכי צפון . הם מלכי בבל : וכל צדוני . כמו צדונים וכן נכרי ונכרים כמו נכרים : מגבורתם · הגימ"ל רפה ומשפטה להדגש וכמוהו מגליר אביעזר : וישכבו ערלים . שמתו כרשעתם : (לא) אותם · וניחם · פתח והוא נפעל עבר מושב לעתיד מפני הוי"ו : (לב) כי נתתי את חתיתו . כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד הוא מאמר האל יתברך והכתוב רוצה לומר כי חתית פרעה אני נתתי אותו לא בכח ידו ובגבורתו והקרי פירוש כי אני נתתי חתיתי בארץ חיים באותם שנתנו חתית : והשכב . הה"א בקמץ שהתים והוא מבנין הפעל שלא נזכר פועלו : וכל המונה · הה"א כמו בוי"ו וכן רים אהלה והדומים לו : ויהי . (ב) בן אדם . אל בני עמך . הנה דברתי אליך על הגוים המריעים לישראל כי ישאו את עונם ועתה דבר אל בני עמך כי כשוטתם שלטה בהם יד הגוים : ואמרת אליהם . אמור להם זה המשל : ארץ כי אביא עליה . אמר אביא כמו שאמר ירמיה רגע אדבר על גוי ועל ממלכה להודיע כי

ד ושמע השמע את קול השופר ולא נזהר ותבוא חרב ותקחהו דמו בראשו יהיה: ה את קול השופר שמע ולא נזהר דמו בו יהיה והוא נזהר נפשו מלט: ו והצפה כי יראה את החרב באה ולא תקע בשופר והעם לא נזהר ותבוא חרב ותקח מהם נפש הוא בעונו נלקח ודמו מיד הצפה אדרש: ז ואתה בן אדם צפה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אתם ממני: ח באמרי לרשע רשע מות תמות ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש: ט ואתה כי הזהרת רשע מדרכו לשוב ממנה ולא שב מדרכו הוא בעונו ימות ואתה נפשך הצלת: י ואתה בן אדם אמר אל בית ישראל כן אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו נמקים ואיך נחיה: יא אמר אליהם חי אני נאם אדני יהוה אם אחפץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל: יב ואתה בן אדם אמר אל בני עמך צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו וצדיק לא יוכל לחיות

י' מ"ל בנביאי · י"ד · ל' · י' מ"ל בנביאי · ל' וקף קמץ · ל' · ו' בטע' בסיפ' · ג' · ל' דסמיכ' · מ"ל · ס' · ל' ותינון כ' זוגין חסר את כולהון סתמין · ל' · ז' מ"ל · כ"ד בסיפרא ס' · ב' וחולם אנכי · י'

עמא: ד וישמע די שמע ית קל שופרא ולא אזדהר ואתו קטולי חרבא ודברוהי חובת קטוליה ברישיה יהי: ה ית קל שופריה שמע ולא אזדהר חובת קטולי ביה תהי והוא אזדהר נפשיה שיזיב: ו ומזהרנא ארי יחזי ית דקטלין בחרבא אתן ולא תקע בשופרא ועמא לא אזדהר ואתו קטולי חרבא ודברו מנהון נפשא הוא בחוביה אידבר ודמיה מיד אזהרנא אתבע: ז ואת בר אדם מליף מניתך לבית ישראל ותקביל ממימרי פתגם ותזהר יתהון מלמחטי קדמי: ח בדאמרית לרשיעא רשיעא ממת תמות ולא מלילתא לאזהרה רשיעא מאורחיה הוא רשיעא בחוביה ימות ודמיה מן ידך אתבע: ט ואת ארי אזהרתא רשיעא מאורחיה למיתב מנה ולא תב מאורחיה הוא בחוביה ימות ואת נפשך שיזבתא: י ואת בר אדם אמר לבית ישראל כן אמרתון למימר ארי חובנא וחטאנא עלנא מתיהבין בהון אנחנא מתמסין ואיכדין נחי: יא אמר להון קים אנא אמר יי אלהים אם רעינא במית רשיעא אלהין כד יתוב רשיעא מאורחיה ויחי תובו תובו מאורחתכון בישתא ולמה תמותון בית ישראל: יב ואת בר אדם אמר לבני עמך זכות זכאה לא תשיזביניה ביומא דחובתיה וחובת חיבא לא יתקל בה ביומא דיתוב מחוביה וצדיקא לא ייכול לאתקיימא ביה ביומא

רד"ק

הרעה: (ד) ושמע. ולא חסר. כל זוכר דפרשה זו קמצין: (ה) את קול. מלעל. בלרי: (ו) והצפה. נלקח. קמץ בזקף: אדרש. ואף על פי שהוא היה חייב כבר מכל מקום על ידי הצופה מת והוא מתחייב בדמו כיון שלא הזהירו והוא לא ידע מה יהיה נלקח ומי שהוא ראוי להלקח והיה לו להזהיר הכל בכלל כיון שמינוהו לו צופה ובטחו בו וכן אמר והאלהים אנה לידו ואעפ"כ חייב השוגג כיון שהיה לו להזהיר ואמר כי יפול הנופל ממנו ואמרו רז"ל ראוי היה זה ליפול אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה ע"י חייב: (ז) ואתה בן אדם. הענין הזה מפורש למעלה בתחלת הספר: וקול השופר. הוא דבר הנביא כמו שאמר הרם כשופר קולך והגד לעמי פשעם: (ט) ואתה נפשך הצלת. כלא מלת את והאחרת את נפשך הצלת: (י) ואתה בן אדם. כן אמרתם לאמר. כמו כן במות לנפתלי דוברום אמר טוב חשבתם אם חשבתם בלבבכם לאמר פשעינו וחטאתינו עלינו כלומר אם תודו על חטאתיכם ופשעיכם יהיה טוב ותודו כי הרעות הבאות עליכם הם בעונותיכם לא דרך מקרה: נמקים. מבנין נפעל שרשו מקק מענין המק בשרו וכן ימקו בעונם: (יא) אמר אליהם. כל הענין עד סוף הפרשה מבואר הוא למעלה: (יב) ואתה בן אדם. ביום חטאתו. מקור בשקל לבלתי קרא לנו עד יום מלאת:

באמרי

רש"י

המה הגייסות: (ד) דמו בראשו יהיה. עון מיתתו ידרש מיד עצמו ששמע ולא נזהר: (ה) והוא נזהר נפשו מלט. אם נזהר היה נמלט: (ז) צופה נתתיך. כאותו הצופה הניתן להזהיר שלא תאבד נפש כן נתתיך להזהיר את ישראל: (י) כן אמרתם. לפיכך אין אתם חפצים לשוב כסבורין אתם שלא תועיל לכם תשובה: (יב) לחיות בה' בצדקתו: (יג) לא תזכרנה. לכלול מליצתם על

לכהן לי: ותבא י' מ"ל בנביאים וסימ' נמסר בסיפרא דא סימן כ"ב: בראשו י"ד וסי' נמסר בסוף סדר ויקרא ולעיל בסיפרא סימן י"ז: והזהרת ג' ב' חסר וא' מלא וסימ' אתהם את החקים · צפה נתתיך לבית ישראל · וחברו · קדמא מ"ל: ולא שב ה' בקריאה וסימ' וילך בדרך אחר דמלכים · בא המלאך עד הם · וחברו · ואתה כי הזהרת רשע י וחברו: תמותו ז' מ"ל וסימ' נמסר בסדר מקץ: וצדיק י' וסימ' מדבר שקר תרחק. ואתה בן אדם אמור אל בני עמך. הנה עפלה לא ישרה · זרח בחשך אור. חנון ה' וצדיק ואלהינו. יכין וצדיק ילבש. בפשע איש רע מוקש. כל היום התאוה תאוה' לוה רשע ולא ישלם. כעבור

תולדות אהרן צדקת הצדיק קידושין מ:

מצודת ציון

(י) נמקים. מל' המקה והמסה:

תבול

מצודת דוד

להיות לסימן והזהיר בזה את העם להיות נשמרים מן החרב: (ד) ולא נזהר. לא קבל האזהרה להיות נשמר ובעבור זה לקחו החרב והרגו: דמו בראשו. ר"ל עון מיתתו על עצמו אבל אין להאשים את הצופה כי הוא עשה את שלו: (ה) את קול השופר שמע. כי הלא שמע קול השופר המזהיר והוא לא קבל האזהרה ולא נשמר לכן עון מיתתו עליו: והוא. אבל אם היה הוא נזהר באזהרת השופר והיה נשמר הנה מלט נפשו וכאומר הואיל והיה בידו למלט נפשו ולא מלט לכן מקבל עונש על מה שהפקיר נפשו: (ו) והצופה. אבל הצופה אשר יראה את החרב באה ולא תקע בשופר להזהיר את העם וא"כ לא היה העם נזהר להיות נשמר: הוא בעונו נלקח. ר"ל עם כי בודאי הומת בגמול עונו כ"א לא היה בו עון לא היה כח ביד החרב ללקחתו עכ"ז אדרוש דמו מיד הצופה לענוש אותו על אשר לא הזהיר ובאה התקלה על ידו הואיל ובטחו עליו והוא מנע האזהרה: (ז) צופה נתתיך. נתתי אותך להיות כצופה לישראל וכאשר תשמע מפי הפורענות המיועדת לבא תזהיר אותם בשמי: (ח) באמרי. ר"ל לכן באמרי על הרשע אתה רשע הנה מות תמות ואתה לא דברת את זאת להזהיר את הרשע לשוב מדרכו עם כי הרשע ההוא ימות בעונו מ"מ אבקש דמו מידך כי אולי היה נזהר אם הזהרתו: (ט) ואתה. אבל אם אתה הזהרת את הרשע להיות נזהר מדרכו לשוב ממנה והוא לא שב מדרכו: הוא בעונו ימות. כאומר וכי מפני אזהרתך מה שלא בעונו ימות ואם כן אין דבר רע בא מן האזהרה אבל בא ממנה דבר טוב כי אתה הצלת נפשך על ידה כי אם לא הזהרתו היה עליך עונש על המניעה כי אולי היה חוזר אם הזהרתו: (י) כן אמרתם. זאת אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו הם עלינו ר"ל באמת פשעינו פשעים וחטאות: ובם. ובגמולם אנו נמקים בצרות ולא על חנם ואיך אפשר שנחיה ר"ל להיות נגאלים מן הצרה כי לא האמינו שהתשובה מועלת וכאלו אמרו בזה הואיל וכן הוא נתמיד בפשעים וכאשר אבדנו אבדנו: (יא) חי אני. הריני נשבע אם אחפוץ במיתת הרשע כי אחפוץ בישוב מדרכו הרעה למען יחיה ר"ל אין כוונתי בהבאת העונש להתנקם בו כאלו הייתי חפץ במיתתו אלא הכוונה היא לעוררו לשוב מדרכו הרעה למען יחיה ולכן שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בהמנעכם מן התשובה: (יב) צדקת הצדיק. הצדקה שעשה הצדיק מאז לא תציל אותו מן העונש הראוי לבוא עליו ביום פשעו כ"א עונו ישען: ורשעת הרשע. וכן רשעת הרשע שעשה מאז לא יהיה לו למכשול להמנע ממנו הטובה הראוי לבוא עליו ביום שובו מרשעו: וצדיק. אבל הצדיק לא יוכל לחיות בעבור דבר הרשע ביום שיחטא ר"ל דבר הרשע מאבד ממנו החיים ביום חטאתו עם שאין מאבד חיי הרשע ביום שובו וכאומר עם כי שניהן שוו רשע ופשע עכ"ז מזה מאבד החיים ומזה אין

מאבד

בה ביום חטאתו: יג באמרי
לצדיק חיה יחיה והוא-בטח על-
צדקתו ועשה עול כל-צדקתו לא (צדקתיו ק')
תזכרנה ובעולו אשר-עשה בו
ימות: יד ובאמרי לרשע מות תמות
ושב מחטאתו ועשה משפט
וצדקה: טו חבל ישיב רשע גזלה
ישלם בחקות החיים הלך לבלתי
עשות עול חיו יחיה לא ימות:
טז כל-חטאתו אשר חטא לא (חטאתיו ק')
תזכרנה לו משפט וצדקה עשה
חיו יחיה: יז ואמרו בני עמך לא
יתכן דרך אדני והמה דרכם לא-
יתכן: יח בשוב-צדיק מצדקתו
ועשה עול ומת בהם: יט ובשוב רשע
מרשעתו ועשה משפט וצדקה
עליהם הוא יחיה: כ ואמרתם לא
יתכן דרך אדני איש כדרכיו
אשפוט אתכם בית ישראל:
כא ויהי בשתי עשרה שנה בעשרי
בחמשה לחדש לגלותנו בא-אלי
הפליט מירושלם לאמר הכתה
העיר: כב ויד-יהוה היתה אלי
בערב לפני בוא הפליט ויפתח את-
פי עד-בוא אלי בבקר ויפתח פי
ולא נאלמתי עוד:
כג ויהי דבר-יהוה אלי לאמר: כד בן-אדם ישבי
החרבות האלה על-אדמת ישראל אמרים לאמר
אחד היה אברהם ויירש את-הארץ

חובתיה: יג בדאמרית
לזכאה מיחא יחי והוא
יתרחיץ על זכותיה ועבד
שקר כל זכותיה לא ידכרן
ובשקריה דעבד ביה ימות:
יד ובדאמרית לרשיעא ממת
תמות ויתוב מחובוהי ויעביד
דין דקשוט וזכו: טו משכונא
יתיב רשיעא גזילא ישלים
בגזירת חייא הליך בדיל
דלא למעבד שקר מיחא יחי
ולא ימות: טז כל חובוהי
דחב לא ידכרן ליה דין
דקשוט עבד וזכו מיחא יחי:
יז ויימרון בני עמך לא
מפרשן לנא אורחת טובא
דיי ואינון אורחתהון דילהון
לא תקנן: יח כד יתוב זכאה
מזכותיה ויעביד שקר וימות
בהון: יט וכד יתוב רשיעא
מחובוהי ויעביד דין דקשוט
וזכו עלידון הוא יתקים:
כ ואמרתון לא מפרשן לנא
אורחת טובא דיי אנש
כאורחיה אתפרע מנכון בית
ישראל: כא והוה בתרתי
עסרי שנין בעשיראה בחמשא
לירחא לגלותנא אתא לותי
משיזבא מירושלם למימר
אתרעת קרתא: כב ונבואה
מן קדם יי הות עמי ברמשא
קדם מיתי משיזבא ופתח ית
פומי עד מיתי לותי בצפרא
ואפתח פומי ולא שתקית
עוד: כג והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר:
כד בר אדם יתבי חורבתא האילין על ארעא דישראל
אמרין למימר חד הוה אברהם בעלמא וירית ית ארעא

רשי

של עבירה זו: (טו) חבול. משכון שלויתי להשיבו כבא השמש (יח) ומת בהם. בשבילם יענש: (כב) ויפתח את פי. כמו שאמר בראש הספר (לעיל ג) ונאלמת ולא תהיה לאיש מוכיח ואח"כ אמר לו (לעיל כד) ביום קחתי מהם את מעוז' יבא הפליט אליך ביום ההוא יפתח פיך את הפליט ולא תאלם עוד: עד בוא אלי בבקר. כלומר בעוד בואו אלי בבקר כמו לפני בואו אלי בבקר: (כד) אחד היה אברהם. זה אחד מד' דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון בן יוחאי תלמידו דורש כמותו וכך היה רבי שמעון דורשו אברהם שלא נצטווה אלא על מצוה אחת ירש את הארץ אנו שנצטוינו על מצות הרבה כל שכן

סופה ואין רשע: חיו ד' כתיב כן וסי' נסתר בריש סיפרא דא סימן ג': ובשוב ד' בקריאה וסי' ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול. ככל התועבות: ובשוב רשע. וחברו. וחד ובשוב דוד מהכות את הפלשתי: בעשירי ד' חסר בליש' וסימ' בסדר נשא ולעיל בסיפרא סימן כ"ט: בוא י"ד מ"ל בקריאה וסים' ויאמר בוא ברוך ה' למה תעמוד. ויכינו את המנחה עד בוא יוסף. ותנח בגדו אצלה עד בוא ארניו. עד השנה התשיעית עד בוא תבואתה. אם חבול תחבל שלמת רעך. וידי משה כבדים ויקחו אבן פלי"גא ע"ל די"ן. לבלתי בוא בגוים. עד בוא המלך אתו מדמשק. כל אשר ידבר בוא יבוא. בוא בצור והטמן בעפר. בוא כתבה על לוח. ביום בוא גוג על אדמת ישראל. לפני בוא הפליט ב' בפסוק. את אליהו הנביא לפני בוא יום ה'. וכל שמואל דכוו' מ"ל במ"ת חסר:

רדק

(יג) באמרי. והוא בטח על צדקתו. אע"פ שפירשנו זה הענין בתוספת על הראשונות כמו שפירשו רז"ל אמר בטח רוצה לומר כי הוא חושב כי יועילו לו צדקותיו אשר עשה אע"פ שתוא עליהן כי ענין שהייתו הוא לאהבתו תאות העולם ולעשות מה שלבו חפץ ותוחה על הזמן שעבר בלא עשה כשאות לבו: (כא) ויהי. לגלותינו. לגלו' יהויכין כי אז גלה יחזקאל הנביא: (כב) ויד ה'. בא אלי. הפליט כמו שאמר למעל' ביו' יבא אליך הפליט ושם פירשנו הענין וכן הפסוק והדברי' אותו: ויפת' • (כד) בן אדם יושבי החרבות האלה. כי כשלכות צדקיהו רוב אנשי היתה חרבה: אחד היה אברהם וירש את הארץ. אמר הנה אברהם אבינו לא היה אלא אחד וירש את הארץ כי מאה לו האל יתברך בירושה כמו שאמר לאת לך את הארץ הזאת לרשתה ואמר במה אדע כי אירשנה והוא בהיה אחד ירש את הארץ ואע"פ שהיה די לו במקום אחד מן הארץ ואנחנו שאנו רבים כ"ש שראויה לנו הארץ לירושה ובדברי רז"ל אחד היה אברהם רבי עקיבא אומר כך אמרו ומה אברהם שלא עבד אלא אלוה אחד ירש את הארץ אנחנו שאנו עובדים אלוהות הרבה על אחת כמה וכמה שנירש את הארץ רבי שמעון בן יוחי אומר ומה אברהם שלא נצטוה אלא מצוה יחידית ירש את הארץ אנחנו שנצטוינו כמה מצות אינו דין שנירש את הארץ ושם הנביא משיב על סדם שאכלו וגו' והארץ פירשו

תולדות אהרן חבול ישיב. ב"ר ס: ובשוב רשע. יומא פו: נפשי עשרה. ר"ה יח: בא אלי. (שמות סח):

מצודת ציון

(טו) חבול. ענין משכון כמו אם חבול תחבל שלמ' רעך (שמות כב): (יז) יתכן. מל' הכנה ומתוקן וכן תותם הכניה (לעיל כח): (כא) הפליט. ענין הנמלט כמו ויבא הפליט (בראשית יד): (כב) ויד. כח חוזק הנבואה: (כד) החרבות. מל' חורבה: לאמר. מל'

מצודת דוד

מאבד כי הכל תלוי בזמן הסוף: (יג) באמרי לצדיק. ר"ל לכן באמרי על הצדיק שיחיה והוא בטח על הצדקה שעשה וישוב לעשות עול בחשבו שהמקום יכפר לו על העול בעבור שעשה הצדקה מימים רבים: כל צדקותיו. הנה כל הצדקות שעשה אלו לא תזכרנה לו להגן עליו מן המיתה אבל ימות בגמול העול אשר עשה: (יד) ובאמרי לרשע. ובאמרי על הרשע מות תמות והוא שב מחטאתו ולא עשהו מעתה ועוד עשה את הטוב: (טו) חבול ישיב רשע. הרשע הזה כשחבל בחוטו שלמת רעהו השיב לו כבוא השמש ושלם את הגזלה אשר גזל מאת רעהו ומעתה הלך בחוקות התורה שמביאים החיים לבל עשות עוד את העול: חיו יחיה. הנה הרשע הזה יחיה ולא ימות כפי הגזירה: (טז) אשר חטא. אלו עד לא שב: לא תזכרנה לו. להיות מת על ידם: משפט. הואיל ועתה עשה משפט וצדקה לכן יחיה: (יז) ואמרו בני עמך. ואם יאמרו לא יתכן דרך משפט ה' במה שנוטה את האדם לפי מעשיו האחרונים כי יחשבו לומר שמהראוי הוא לתשוב הראשונים עם האחרונים אלו מול אלו ולפיכך יהיה המשפט: והמה. באמת החושבים כן דרכם לא יתכן: (יח) בשוב צדיק. כי בשישוב צדיק מצדקתו ועשה עול הלא הוא מת בעת עשותו אותם ולטובה תחשב לו שלא יוסיף לחטוא: (יט) עליהם. הלא הוא יחיה בעבורם להוסיף משפט וצדקה כאשר כתב: (כ) ואמרתם. איך תאמרו לא יתכן דרך ה' והלוא כלא השכל מחייב דרך משפטי ולכן אשפוט גם אתכם כל איש כפי הדרך שהוא עתה בו וכאומר לזאת שובו מדרכיכם הרעים ומוסב הוא לתחילת הענין שאמרו ישראל כי פשעינו וגו' ואיך נחיה: (כא) בשתי עשרה שנה. מוסב על לגלותינו ר"ל י"ב שנה לגלות יהויכין שאז גלה יחזקאל עמהם: בעשירי. בחדש העשירי ובחדש החמישי שלפניו היה החורבן ונתחדשה השנה בחדש השביעי כי חשבון שנות העולם הוא מתשרי ומנין החדשים המה מניסן: הפליט מירושלים. הנמלט מן ההרוגים בא אלי לאמר לי שהוכתה העיר ר"ל שנכבשה והכו אנשיה: (כב) ויד ה'. רוח הנבואה באה אלי בהערב שלפני היום ההוא וגו'. ר"ל עד הזמן שבא אלי הפליט בבוקר דבר בי הנבואה ויפתח את פי לפתוח פי להוכיחם אף מלבי על כי מעתה ישמעו לי ר"ל עד הבוקר דבר בי הנבואה שיפתח פי: ויפתח פי. ר"ל וכן היה כי מאז נפתח פי ולא נאלמתי עוד כי בבוא הפליט ראו שבאמת עמדי ונפתח פי וכמ"ש ביום ההוא יפתח פיך את הפליט וגו' (לעיל כד): (כד) יושבי החרבות האלה. והחזר ומפרש על אדמת ישראל ויאמר על מתי מעט הנשארים בארץ אחר החורבן: אחד היה אברהם.
שלא —

וַאֲנַחְנוּ רַבִּים לָנוּ נִתְּנָה הָאָרֶץ
לְמוֹרָשָׁה׃ כה לָכֵן אֱמֹר אֲלֵיהֶם כֹּה־
אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהֹוִה עַל־הַדָּם ׀
תֹּאכֵלוּ וְעֵינֵכֶם תִּשְׂאוּ אֶל־גִּלּוּלֵיכֶם
וְדָם תִּשְׁפֹּכוּ וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ׃
כו עֲמַדְתֶּם עַל־חַרְבְּכֶם עֲשִׂיתֶן
תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ
טִמֵּאתֶם וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ׃
כז כֹּה־תֹאמַר אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יֱהֹוִה חַי־אָנִי אִם־לֹא אֲשֶׁר בֶּחֳרָבוֹת
בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וַאֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
לַחַיָּה נְתַתִּיו לְאָכְלוֹ וַאֲשֶׁר בַּמְּצָדוֹת
וּבַמְּעָרוֹת בַּדֶּבֶר יָמוּתוּ׃ כח וְנָתַתִּי
אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה וְנִשְׁבַּת
גְּאוֹן עֻזָּהּ וְשָׁמְמוּ הָרֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵין
עוֹבֵר׃ כט וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהֹוָה בְּתִתִּי
אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה עַל כָּל־
תּוֹעֲבֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ׃
ל וְאַתָּה בֶן־אָדָם בְּנֵי עַמְּךָ הַנִּדְבָּרִים
בְּךָ אֵצֶל הַקִּירוֹת וּבְפִתְחֵי הַבָּתִּים
וְדִבֶּר־חַד אֶת־אַחַד אִישׁ אֶת־אָחִיו
לֵאמֹר בֹּאוּ־נָא וְשִׁמְעוּ מַה הַדָּבָר
הַיּוֹצֵא מֵאֵת יְהֹוָה׃ לא וְיָבוֹאוּ אֵלֶיךָ
כִּמְבוֹא־עָם וְיֵשְׁבוּ לְפָנֶיךָ עַמִּי
וְשָׁמְעוּ אֶת־דְּבָרֶיךָ וְאוֹתָם לֹא יַעֲשׂוּ
כִּי־עֲגָבִים בְּפִיהֶם הֵמָּה עֹשִׂים
אַחֲרֵי בִּצְעָם לִבָּם הֹלֵךְ׃ לב וְהִנְּךָ
לָהֶם כְּשִׁיר עֲגָבִים יְפֵה קוֹל וּמֵטִב
נַגֵּן וְשָׁמְעוּ אֶת־דְּבָרֶיךָ וְעֹשִׂים אֵינָם

וַאֲנַחְנָא סַגִּיאִין לָנָא יְהִיבָא
אַרְעָא לְמֵירְתַהּ׃ כה בְּכֵן אֱמַר
לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים עַל
דַּם זַכַּאי אַתּוּן אָכְלִין וְעֵינֵיכוֹן
אַתּוּן זָקְפִין לְפוּלְחַן טַעֲוָתְכוֹן
וְדַם זַכַּאי אַתּוּן אָשְׁדִין וְאַרְעָא
אַתּוּן מְדַמָּן לְמֵירְתַהּ׃
כו וְאִתְעַתַּדְתּוּן עַל תּוּקְפֵיכוֹן
עֲבַדְתּוּן תּוֹעֵיבָא וּגְבַר יַת
אִתַּת חַבְרֵיהּ סָאֵיבְתּוּן וְאַרְעָא
אַתּוּן מְדַמָּן לְמֵירְתַהּ׃ כז כִּדְנַן
תֵּימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים קַיָּם אֲנָא אִם לָא דִּי
בְּחָרְבָא בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וְדִי
עַל אַפֵּי בָרָא לְחַיְתָא מְסַרְתֵּיהּ
לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן וְדִי בִּמְצָדָתָא
וּבִמְעָרָתָא בְּמוֹתָא יְמוּתוּן׃
כח וְאֶתֵּן יַת אַרְעָא לְצָדוּ
וְאִשְׁתְּמָמוּ וְיִבְטַל יְקַר תּוּקְפַהּ
וְיִצְדוּן טוּרֵי יִשְׂרָאֵל מִבְּלִי
עָדֵי׃ כט וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ
בְּדְאֶתֵּן יַת אַרְעָא לְצָדוּ
וְאִשְׁתְּמָמוּ עַל כָּל תּוֹעֲבָתְהוֹן
דַּעֲבָדוּ׃ ל וְאַתְּ בַּר אָדָם בְּנֵי
עַמָּךְ דְּדָנַן בָּךְ בִּסְטַר כָּתְלַיָּא
וּבְתַרְעֵי בָתַּיָּא וִימַלֵּיל חַד עִם
חַד גְּבַר יַת אֲחוּהִי לְמֵימַר
אֱתוֹ כְעַן וְשִׁמְעוּ מַה פִּתְגָמָא
דִּנְפַק מִן קֳדָם יְיָ׃ לא וְיֵיתוּן
עֲלָךְ כְּמֵיתֵי גַּבְרִין תַּלְמִידִין
וְיִתִּיבוּן קֳדָמָךְ עַמִּי וְשָׁמְעִין
יַת פִּתְגָמָךְ וְיָתְהוֹן לָא יַעְבְּדוּן
אֲרֵי תּוּלְעָבָא בְּפוּמְהוֹן אִינוּן
עָבְדִין בָּתַר מָמוֹן אוֹנְסֵיהוֹן
לִבְּהוֹן טָעֵי׃ לב וְהָא אַתְּ
לְהוֹן כִּזְמַר אַבּוּבִין דִּבְסִים
קָלֵיהּ וּמוֹטַב לְנַגָּנָא וְשָׁמְעִין
יַת פִּתְגָמָךְ וּלְמֶעְבְּדְהוֹן לֵית

רדק

תירשו : למורשה · להיות לנו לירושה כי לא נתנה לאברהם אלא שתהיה לנו למורשה : (כה) לכן . על הדם תאכלו. ואני אומר לכם לא תאכלו על הדם כי היא עבודת עכו"ם שהיתה חק מן הזובחי' לשדים שאוכלי' סביב הדם אחר שזבחו להם וזהו דבר שלמד מעניינו לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו : ועיניכם תשאו אל גלוליכם . שאתם צופים אליהם תמיד לעובדם ולהשתחוות להם ואפי' להביט בהם אסרתי לכ' כמו שנאמר אל תפנו אל האלילים : ודם תשפכו : ר"ל דם נקי : והארץ תירשו · בתמיהה ואיך תרשו את הארץ ותעשו אלה המעשים שאינה טבע הארץ כמ"ש אלהי נכר הארץ והכנענים יצאו מהנה מפניכם מפני עבודת עכו"ם ושפיכות דם נקי ועשית התועבות כמ"ש ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם ואיך תירשו אתם הארץ ואתם עושי' התועבו' שעשו אנשי הארצות האלה שהיו לפניכ': (כו) עמדתם על חרבכם . לשפוך דם נקי וי"ת אתעתדתון על תוקפיכון : עשיתן תועבה . הנו"ן במקום מ"ם או אמר עשיתן כנגד הנקבות : (כז) כה תאמר . אם לא - לשון שבועה כמו אם לא כאשר דמיתי והדומים להם כמו שפירשנו : במצדו' . מגדלים חזקים : (כח) ונתתי. מבואר הוא: (כט) וידעו. מבואר הוא : (ל) ואתה . הנדברים בך מרוב השתדלות בדבור שם הפועל נפעל וכן מה נדברנו עליך אז נדברו יראי ה' ולשון דבור שהוא קשור עם בית הוא לענין גנאי . כמו ותדבר מרים ואהרן במשה משה באחיך תדבר ואל יקשה עליך נכבדות מדובר בך שהרי פירושו ואמר נכבדות אבל פירוש הנבואה יבא פעמים בקשר הבי"ת כמו רוח ה' דבר בי והדומים לו : אצל הקירות . כי כן מנהג בני אדם בפגוש זה בזה בעיר ורוצה לדבר אחד עם אחד דבר סתום נסמכים אל הקיר ומדברי' שלא ישמעם אדם מאחוריהם וכן בפתח הבתים כשעומד אדם בפתח ביתו ועובר אדם עליו ורוצה לדבר עמו דבר סתר מדבר עם שהוא גם כן מקום סתר בדבור וכן נאמר באבנר ויטהו אבנר אל תוך השער לדבר אתו בשלי : ודבר חד · כמו אחד ונפל האל"ף לקצר וכן בל' ארמי הוא בחסרון האל"ף : את אחד . פתח כלו שלא בסמיכות וכן שכם אחד והדומים לו וי"ת המדברים בך דדנין בך בספר כותליא : (לא) ויבאו אליך כמבוא עם . ר"ל כמבוא עם התלמידים לשמוע וחרדים על דבר ה' ות"י כמיתי גיברין תלמידים וגלה האל לנביא מחשבת לבם ומה שמדברים שלא בפניו : כי עגבים בפיהם המה עושים . לעג הם עושים בפיהם וכן תירגם יונתן ארי תולעבא בפומהון אינון עבדין : (לב) והנך להם כשיר עגבים . כשיר חשק ודברי

רשי

שכן שלנו נתנה הארץ למורשה הוא שהגביא מעיבם : (כה) על הדם תאכלו וגו' והארץ תירשו . בתמיה אם נלמותם אין אתם שומרים על הדם תאכלו את מאכלי שמעוקים אתם אוכלים על ידי רציחה שהורגין את בעלי ממון ונוטלין את ממונם: (כו) עמדתם על חרבכם · כלומר כל בטחונכם נתחזקתם על חרבכם : עשיתן תועבה . משכב זכור : (כז) אשר בחרבות . בערים החרבות שסופן להיות חריבים : ואשר במצדות . במחבא להטמן מן החרב אשלח בם את הדבר : (ל) הנדברים בך . מתלוצצים בך : (לא) וישבו לפניך · כאילו הם עמי : עגבים · שחוק כמו עוגב : בצעם · גזילתם : (לב) והנך להם כשיר עגבים · והלא את להון כזמר אבובין

עשיתן ב' וסימ' ותהיין את הילדים : עמדתם על חרבכם עשיתן תועבה : במצדות ח' וסי' בלשון ארמי במערתא דגדיא בטורא משמר מרום בבל אקש לה מותא · וסימ' נמסר בישעיה סימן ל"ג אחר כ"ח פתחין וסימ' נמסר בספר מלכים חלק ב' סימן ו' : וישבו ד' בקריאה וסימ' האנשים האלה שלמים הם אתנו : מקניהם וקנינם וכל · ויבואו אליך כמבוא עם · ויצו מלך אשור לאמר : ומטיב נגן חד מן פ' מלין חסר יו"ד בליש' השבת וסימ' להטיבך באחריתך · והיטבך והרבך מאבותיך · כי ייטב אל אבי · והטיב לאדני · מה תיטבי דרכך · יפה קול ומיטב נגן . והיטבתי מראשותיכם · לב שמח ייטב גהה . ארבע' מיטבי לכת תניינא דפסוק.

מצודת ציון

מל' ירושה : (כו) על חרבכם . כמו בחרבכם ובא על במקום הבי"ת כמו ונסגרו על מסגר (ישעיה כד) : (כז) במצדות . ענין מגדל חזק ומבצר כמו מצודת סלעים (שם לג):ובמערות. חפירה בקרקע כבנין : (כח) ומשמה · מל' שממון וכפל הדבר לרוב השממון : ונשבת . ענין בטול ומניעה : גאון · מלשון גאוה : עזה . ענין חוזק : (ל) הקירות. מל' קיר וכותל: חד. אחד ונפלה האל"ף לקצר וכן הוא בלשון ארמי : נא · עתה : (לא) עגבים · ענינו לעג והתול מן ע"י : בצעם · ענין חמדה כמו מה בצע בדמי (תהלים)

מצודת דוד

הלא אברהם היה יחידי עכ"ז נתנה לו הא"י למורשה ואנחנו הנשארים המה הלא לרבים נחשב למולו וכל הארץ נתנה לנו למורשה כי חשבו הואיל ונשארו בה יירשו את הארץ למשול בה כמאז והאלו יאמרו אף אם אנו מתי מספר הלא אברהם היה אחד ויירש את הכל : (כה) על הדם תאכלו · זהו מין עכו"ם שהיו זובחים לשדים ואכלו סביבות הדם בסמוך לה ואמרו שהשדים אוכלים את הדם והם הבשר וכאלו מסובי' בשולחן אחד בהתחברות ואהב' רבה והתורה הזהירה עליו כמ"ש לא תאכלו על הדם (ויקרא יט) : ועיניכם תשאו · תרים אתם אל גלוליכם לעבדם עבודת אלהות : ודם תשפוכו · שפכתם דם נקי : והארץ תירשו . בתמיה וכי בעשות מעשים כאלה תירשו את הארץ ובאומר וכי טובים אתם מאותם שמתו ונשבו ומה לכם להדמות אל אברה': (כו) עמדתם על חרבכם . בכל עת עמדתם חגורים בחרבכם להיות נכונים להרוג נפשות : עשיתן תועבה · משכב איסור : טמאתם · במשכב הזנות : (כז) אם לא · הוא ענין שבועה כמו אם לא כאשר דברתם (במדבר יד) : אשר בחרבות · היושבים בערים שנחרבו עוד יפלו בחרב והשוכנים על פני השדה יפלו שמה וחית השדה תאכלם והנסתרים במצודות ובמערות ימותו בדבר : (כח) שממה · כי לא ישאר מי מהם: ונשבת · יבוטל הגאון והגאוה שהיה לה מאיתן חוסנה : מאין עובר · מבלי ימצא שם מי עובר : (כט) כי אני ה' · הנאמן לשלם גמול : על כל תועבות' · בעבור כל תועבות' : (ל) הנדברים בך . ר"ל דברי ליצנות ולעג : אצל הקירות · כן דרך המספרים דבר סתר לעמוד סמוך אל הקירות מקום שאין אנשים עוברים בו לעמוד בפתחי הבתים כי יבוא האחד בפתח חבירו והוא יוצא אליו אל הפתח ושמה מספרים דברים נסתרים : איש את אחיו . ר"ל מגלים המסתורים זה לזה כאחים אהובים : בואו נא · דרך לעג יאמרו בואו עתה ונשמע מפי הנביא מהו הדבר היוצא מאת ה' : (לא) ויבואו אליך · והמה באים אליך כמבוא עם ר"ל באסיפה אחת והמה מסתכלים לפניך כאלו הם עמי וחרדים על דברי והמה שומעים את דבריך אבל לא יעשו אותם : כי עגבים וגו' · רק המה עושים בפיהם את דבריך לדברי לעג והתול ולבם הולך אחר חמדתם הוא הגזל אשר חמדו ואין מחשבתם לקבל דבריך ולעשותם : (לב) והנך להם . הנה דברי נהפך בעיניהם כשיר הלעג בנאות המליצה בהבטל השיר

אותם: לג וּבְבֹאָהּ הִנֵּה בָאָה וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה בְתוֹכָם:

לד א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא עַל־רוֹעֵי יִשְׂרָאֵל הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם לָרֹעִים כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יְהוִה הוֹי רֹעֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ רֹעִים אוֹתָם הֲלוֹא הַצֹּאן יִרְעוּ הָרֹעִים: ג אֶת־הַחֵלֶב תֹּאכֵלוּ וְאֶת־הַצֶּמֶר תִּלְבָּשׁוּ הַבְּרִיאָה תִּזְבָּחוּ הַצֹּאן לֹא תִרְעוּ: ד אֶת־הַנַּחְלוֹת לֹא חִזַּקְתֶּם וְאֶת־הַחוֹלָה לֹא־רִפֵּאתֶם וְלַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא חֲבַשְׁתֶּם וְאֶת־הַנִּדַּחַת לֹא הֲשֵׁבֹתֶם וְאֶת־הָאֹבֶדֶת לֹא בִקַּשְׁתֶּם וּבְחָזְקָה רְדִיתֶם אֹתָם וּבְפָרֶךְ: ה וַתְּפוּצֶינָה מִבְּלִי רֹעֶה וַתִּהְיֶינָה לְאָכְלָה לְכָל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וַתְּפוּצֶינָה: ו יִשְׁגּוּ צֹאנִי בְּכָל־הֶהָרִים וְעַל כָּל־גִּבְעָה רָמָה וְעַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ נָפֹצוּ צֹאנִי וְאֵין דּוֹרֵשׁ וְאֵין מְבַקֵּשׁ: ז לָכֵן רֹעִים שִׁמְעוּ אֶת־דְּבַר יְהוָה: ח חַי־אָנִי נְאֻם ׀ אֲדֹנָי יְהוִה אִם־לֹא יַעַן הֱיוֹת־צֹאנִי ׀ לָבַז וַתִּהְיֶינָה צֹאנִי לְאָכְלָה לְכָל־חַיַּת הַשָּׂדֶה מֵאֵין רֹעֶה וְלֹא־דָרְשׁוּ רֹעַי אֶת־צֹאנִי וַיִּרְעוּ הָרֹעִים אוֹתָם וְאֶת־צֹאנִי לֹא רָעוּ: ט לָכֵן הָרֹעִים שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה: י כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי אֶל־

תרגום: אינון צבן: לג וּבְמֵיתֵיהּ הָא אַתְיָא וְיִדְעוּן אֲרֵי נְבִיָא הֲוָה בֵינֵיהוֹן: א וַהֲוָה פִתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: ב בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי עַל פַּרְנָסֵי יִשְׂרָאֵל אִתְנַבֵּי וְתֵימַר לְהוֹן לְפַרְנָסַיָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַי עַל פַּרְנָסַיָא דְיִשְׂרָאֵל דַהֲווֹ מְפַרְנְסִין נַפְשֵׁיהוֹן הֲלָא לְפַרְנָסָא עַמָּא אִתְמַנִּיאוּ פַּרְנָסַיָא: ג יַת טוּבָא אַתּוּן אָכְלִין וַעֲמַר נְקֵי אַתּוּן לָבְשִׁין פַּטִּימַיָא אַתּוּן נָכְסִין לְעַמָּא לֵיתֵיכוֹן מְפַרְנְסִין: ד יַת כְּאֵיבַיָא לָא תַקֵּיפְתּוּן וּלְמַרְעַיָא לָא אַסֵּיתוּן וְלִתְבִירַיָא לָא צְמַדְתּוּן וְיַת דְאִיטַלְטַלוּ לָא אֲתֵיבְתּוּן וְיַת דַאֲבַדוּ לָא בְעֵיתוּן וּבְתוּקְפָּא פְלַחְתּוּן בְּהוֹן וּבְקַשְׁיוּ: ה וְאִתְבַּדְּרוּ מִבְּלִי פַרְנָס וְאִתְמְסַרוּ לְאִשְׁתֵּיצָאָה לְכָל מַלְכְוָת עַמְמַיָא וְאִיטַלְטַלוּ: ו טְעוּ עַמִּי בְּכָל טוּרַיָא וְעַל כָּל רָמָא מְנַטְלָא וְעַל כָּל אַפֵּי אַרְעָא אִתְבַּדַּרוּ עַמִּי וְלֵית דְתָבַע וְלֵית דְבָעֵי: ז בְּכֵן פַּרְנָסִין קַבִּילוּ יַת פִּתְגָמָא דַייָ: ח קַיָם אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם לָא חֲלָף דַהֲווֹ עַמִּי לְבִזָא וְאִתְמְסַרוּ עַמִּי לְאִשְׁתֵּיצָאָה לְכָל מַלְכְוָת עַמְמַיָא מִבְּלִי פַרְנָס וְלָא תְבַעוּ פַרְנָסַיָא יַת עַמִּי וּפַרְנִיסוּ פַּרְנָסַיָא יַת נַפְשֵׁיהוֹן וְיַת עַמִּי לָא פַרְנִיסוּ: ט בְּכֵן פַּרְנָסַיָא רַשִּׁיעַיָא תּוּבוּ לְאוֹרַיְתָא וַאֲנָא עָתִיד לְרַחֲמָא עֲלֵיכוֹן אֲצִיתוּ לְאוּלְפַן אוֹרַיְתָא וְקַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַייָ: י כִּדְנַן אֲמַר יְיָ

מסורה: באה ב' לפני סמוך · ד' מ"ל · ב' · ב' · ג' · ג' · ג' · ב' ובפסוק · ב' ואם כל עדת ישראל · ד' בליש' · ד' מ"ל · ב' אל לא תכו מריכם · ג'

רש"י

אבוכן: (לג) ובבאה. הרעה אליהם: הנה באה. כי אמת מוכנת היא לבא אז ידעו כי לא שחוק היו דבריך כי נביא אמת היה בתוכם: (ב) אל רועי ישראל. על פרנסי ישראל: אשר רועים אותם. את עצמם היו מעדנין מממון חבריהם אשר תחתיהם: הלא הצאן ירעו הרועים. הלא משפט הרועים לרעות את הצאן ולא לרעות את עצמן: (ד) את הנחלות. את הכחושות מאין כח דולרוש"א בלע"ז שצריכות חיזוק להמוך בכן ביד: לא חבשתם. לקשור שברי העצם זה עם זה כמשפט הרופאי': ואת הנדחת. שנדחת מתוך העדר אל כתון: רדיתם. יסרתם: (ו) ישגו צאני. הולכות טועות על פני כל ההרים כלו' נעשו הפקר לעשות איש איש כרצונו ולא הוכחתם אותם ולא שפטת' בין איש לרעהו: (ח) וירעו הרועים אותם. את עצמם: (י) ולא ירעו עוד הרועים אותם

הבריאה ב' וסימ' את החלב תאכלו ואת הצמר · ובשר הבריא' יאכל: י"ג פסוקים בקריא אית בהון ואין ואין וסי' במסר' רבת':

מצודת ציון

(תהלים ל): (ב) הוי. ענין קריאה לצער: (ג) הבריאה. השמנה כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג): (ד) הנחלות. ר"ל החולי כאחד מן האברים: חבשתם. ענין קשור כריכת המטלית על השבר כמו והנה לא חבשה (לעיל ל): הנדחת. מלשון דחייה: רדיתם. ענין שולטנות וממשלה: ובפרך. ענין עבודה קשה המפרכת ומשברת את הגוף כמו לא ירדנו בפרך לעינין (ויקרא כה): (ה) ותפוצינה. ענין פזור: (ו) ישגו. ענין תעייה בדרך כמו משגה עור בדרך (דברים כז): (ח) לבז. מלשון בזה ושלל: (י) ודרשתי. זה הלשון יאמר על השגחה במעשים וכן אנכי אדרש מעמו (שם)

רד"ק

ודברי שחוק: יפה קול ומטיב נגן. כמו שישמעו אותו האדם מאדם שהיא יפה קולו ומטיב נגן כן הם מדמים שישמעו דבריך בלב טוב וי"ת והא את להון כזמר אבובין דנעים קליה ומיטב לנגנא תירגם מנגים כמו עוגבים כי תרגום עוגב אבובא: (לג) ובבאה הנה באה. הם הופכים דברי נבואתך לדברי לעג ושחוק ובבא נבואותיך כי הנה עתה באה בקרוב אז ידעו כי נביא היה בתוכם ונבואתך אינם דברי לעג ושחוק: (ב) בן אדם הנבא. ואמרת אליהם לרועי'. הטעם כיתור: רועי ישראל. הם המלכים. כי אחר שהמשיל העם לצאן המשיל המלכים לרועים: אשר היו רועים אותם. עצמם וכן וירעו הרועים אותם עצמם ויקבוד אותו בגיא קיר את עצמו וכן תירגם יונתן וי על פרנסי ישראל דהוו מפרנסין נפשיהון הלא לפרנסא עמא אתמניאו פרנסיא. אמר כי המלכי' היו מתעסקין בהנאת עצמן ולא היו חושבין על העם להנהיג במשפט: הלא הצאן ירעו הרועי'. הלא טוב להם לרעות הצאן נאה ותמה רועים אלא לרעות אותם דעה והשכל כמו שנאמר בדוד שהיה רועה נאמן ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו וכן אמר באסא ויאמר ליהודה לדרוש את ה' ולעשות התורה והמצות ונאמר ביהושפט שלח לשריו וגו' ללמד בערי יהודה ונאמר וילמדו ביהודה ועמהם ספר תורת ה' ויסבו בכל ערי יהודה וילמדו בעם ונאמר ויעמד בשפט' כהן ונאמר ויהי עליהם נאמר הם תעשון ביראת ה' באמונה ובלבב שלם וגו': (ג) את החלב. אמר כי עיקר הצאן יאכלו רוצה לומר שיקחו ממונם שלא במשפט ויונתן תירגם ית טובא אתון אכלין ועמר נקי אתון לבשין ופטימיא אתון נכסין לעמא ליתיכון מפרנסין: הבריאה. השמנה כמו ועגלון איש בריא מאד והבריאים העשירים שבתוך ישראל: (ד) את הנחלות. פירשו אבי מבנין נפעל ופי' נחלות שהם חלשות כאחת מאיבריהן וגריכות החק: ואת החולה. היא לא חולי שצריכה רפוא': ולנשברת. שנשבר א' מעצמיה: ואת הנדחת. שנפרדה מהאחרות וידע אדם מקומה ולא תשו לבשיבה עם שאר רעותיה: ואת האובדת. שנדחה ואבדה ולא נודע מקומה וכל זה משל על עניי ישראל החלשים והחולים שלא הביאתו עליו' וכן השבויי' והגלוי' לא חשבו בהם לפדותם ולהשיבם: (ה) ותפוצינה. לכל חית השדה. פי' המשל כתרגומו ואתמסרו לבזיזה לכל מלכות עממיא ואטלטלו ובגיתהא אחרי' יש להשיאה' לכל מלכותם וגו': (ו) ישגו. מבואר הוא: (ז) לכן. מבואר הוא: (ח) חי אני. מבואר הוא: (ט) לכן. שנה הפסוק לחזק הענין

מצודת דוד

...שיר יש לו קול יפה ומנגן בטוב בהכרעת הנעימה שהרבה שחשק לשמוע אבל אין מה לעשו' כי אין בו לא תועלת ולא אזהרה: ושמעו. כן הם שומעים את דבריך שמיעת האוזן לבד: ועושים אינם אותם. הוא כמו הפוך ואינם עושים אותם: (לג) ובבואה. כאשר תבוא הרעה שאתה מייעד על המונעת עשות מאמריך: הנה באה. ר"ל אז יתמהו ויאמרו הנה באה נבואת הנביא ואז ידעו שהיה נביא בתוכם ודבר ה' היה בפיו ולא היו דבריו דברי שחוק להלעיג עליהן: לד (ב) על רועי ישראל. הם השרים מנהיגי העם כרועים המנהיגים את הצאן: הוי. יש להתאונן על רועי ישראל אשר היו רועים את עצמן להשמין את בשרם: הלוא. ר"ל הלוא משפט הרועים המוכים לרעות הצאן ולא את עצמן: (ג) את החלב תאכלו. אבל אתם אכלתם חלב הצאן ואת הצמר תלבשו ועשיתם לכם למלבוש: הבריאה. השמנה זבחתם למאכל: הצאן. אשר הצאן לא רעיתם כראוי ר"ל השרים היו עוסקין בענג נפשם וגזלו עשירי העם ולא חשבו בתקנת יתר העם: (ד) את הנחלות. את החלושות באחד מאיבריהן וצריכין חזוק הנה לא חזקתם אותן: ולנשברת. את הנשברה ביד או ברגל הנה לא קשרתם עליה כריכת מטלית: הנדחת. מן העדר: האובדת. אשר לא נודע אנה היא: לא בקשתם. לא השבותם. אל העדר: ובחזקה. משלתם עליהם בחוזקת היד ובעשות עמהם עבודה פרך. ר"ל לא חזקתם העניים והאביונים לקחת משפטם מיד העושקים ורק משלתם בהם לעשות עמהם מלאכתם ולא חשבתם להדריכם בדרך הישר ולהסיר מהם הדעות המשובשות: (ה) ותפוצינה. ונפצו הצאן מסיבת היותם בלי רועה משגיח כראוי ותהיינה. ובסיבת הנפוץ היו למאכל לכל חיות השדה כי באו למקום החיות הטורפות ובעבור זה נפצו עוד יותר לברוח משם והנה מיד החיות: (ו) ישגו צאני. ולזה המה תועים בהרים ובגבעות ואינם יודעים אנה הם הולכים: ואין דורש. לאספם יחד: ואין מבקש. את האובדת ר"ל בעבור זה הלכו בגולה והשאיתום העובדי כוכבים ושמה הולכים נעים ונדים ואין מי מחזירם למושב: (ח) אם לא. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר והרי הוא כאדם האומר אם לא יהיה כן אז יהיה כזאת וכזאת: מאין רועה. מסבת היותם בלי רועה משגיח כראוי: אותם. את עצמם רעו להשמין את בשרם: (ט) לכן וגו'. על כי ארעו הדברים באמרו חי אני וגו'. לכן אמר שוב לכן הרועים וגו' וכן הוא דרך המקרא

הרעים ודרשתי את־צאני מידם
והשבתים מרעות צאן ולא־ירעו
עוד הרעים אותם והצלתי צאני
מפיהם ולא־תהיין להם לאכלה׃
יא כי כה אמר אדני יהוה הנני־
אני ודרשתי את־צאני ובקרתים׃
יב כבקרת רעה עדרו ביום היותו
בתוך־צאנו נפרשות כן אבקר
את־צאני והצלתי אתהם מכל־
המקומת אשר נפצו שם ביום
ענן וערפל׃ יג והוצאתים מן־
העמים וקבצתים מן־הארצות
והביאותים אל־אדמתם ורעיתים
אל־הרי ישראל באפיקים ובכל
מושבי הארץ׃ יד במרעה־טוב
ארעה אתם ובהרי מרום־ישראל
יהיה נוהם שם תרבצנה בנוה טוב
ומרעה שמן תרעינה אל־הרי
ישראל׃ טו אני ארעה צאני ואני
ארביצם נאם אדני יהוה׃ טז את־
האבדת אבקש ואת־הנדחת אשיב
ולנשברת אחבש ואת־החולה
אחזק ואת־השמנה ואת־החזקה
אשמיד ארענה במשפט׃ יז ואתנה
צאני כה אמר אדני יהוה הנני
שפט בין־שה לשה לאילים
ולעתודים׃ יח המעט מכם המרעה
הטוב תרעו ויתר מרעיכם תרמסו
ברגליכם ומשקע־מים תשתו ואת
הנותרים ברגליכם תרפשון׃
יט וצאני מרמס רגליכם תרעינה

אלהים הא אנא שלח רוגזי
על פרנסיא ואתבע ית עמי
מידיהון ואבטלינון מלפרנסא
עמא ולא יפרנסון עוד
פרנסיא נפשיהון ואשיזיב
עמי מידיהון ולא יתמסרון
בידיהון לאשתיצאה׃ יא ארי
כדנן אמר יי אלהים הא אנא
מתגלי ואתבע ית עמי
ואבקרינון׃ יב כמא דמבקר
רעיא עדריה ביומא דהוה
בגו עניה ומפרש להון כן
אבקר ית עמי ואשיזיב יתהון
מכל אתריא דאתבדרו לתמן
ביום עננא ואמטתא׃
יג ואפיקינון מביני עממיא
ואכנשינון מן מדינתא
ואעילינון לארעהון ואפרנסינון
על טורי ישראל בפצידיא
ובכל מותבי ארעא׃ יד בפרנוס
טב אפרנים יתהון ובטור
קודשא דישראל יהי בית
מישריהון תמן ישרון באתר
דיאי ופרנוס טב יתפרנסון
על טורי ישראל׃ טו אנא
אפרנם ית עמי ואנא אשרינון
לרוחצן אמר יי אלהים׃
טז ית דאבדו אתבע וית
דאיטלטלו אתיב ולתביריא
אצמוד ולמריעיא אסובר וית
חטאיא וית חיביא אשיצי
ואפרנים עמי בדינא׃ יז ואתון
עמי כדנן אמר יי אלהים הא
אנא דאין בין גבר לגבר
לחטאיא ולחיביא׃ יח הזעיר
לכון דפרנוס טב אתון
מתפרנסין ומותר פרנוסכון
דישין ברגליכון ומשתי מתקן
אתון שתן וית מותרא ברגליכון
אתון דישין׃ יט ועמי מותר מיכל שמשיכון אכלין ומותר

תולדות אהרן ואתנה צאני • יבמות סא ב"מ קיד כריתות ו׃

רדק

מענין ולא שם בו מלת אלא שהראשון רועים והשני הרועים והראשון באת דבר ה' והשני דבר ה' ויונתן תרגם בו בתוספת שהוסיף בו הכן פרנסיא ישימיא תובו לאורייתא ואנא עתיד לרחמא עליכון אמיתו לאולפן אורייתא וקבילו פתגמא דה': (י) כה אמר. ודרשתי. שאענים אותם על אשר לא רעו אותם: והשבתים מרעות צאן. אבקש הצאן מידם ולא ירעו עוד הרועים אותם כלומר לא ימלכו עליהם עוד וי"ת ולא יפרנסון עוד פרנסיא נפשיהון: (יא) כי כה אמר, הנני אני. כיון שהצעו בהם הרועים אני אדרוש אותם ואוציאם מגלותם: (יב) כבקרת. נפרשות כמו נפרדות כי אז יבקר אותם יותר היטב וי"ת ומפרש להון: ביום ענן וערפל. כי יום חשך היה להם הגלות והמשילם כי הצאן מתפזרות ביום המעונן: (יג) והוצאתים. אל הרי ישראל באפיקים ובכל מושבי הארץ. כי העזים טוב מרעיתם בהרים והכבשים והרחלים בעמקים ובאפיקים והנה ישראל ישובו לארצם וישכנו בכל מושב טוב בהרים ובעמקים: (יד) במרעה טוב. ובהרי מרום ישראל. אמר זה על ירושלים שהיא גבוהה מכל א"י וכן ישראל יהיה להם נוה בירושלים לעתיד לבא כמ"ש בסוף זה הספר: (טו) אני ארעה. ואני ארביצם. כי הרועה ירעה הצאן עד הצהרים ובצהרים אז ירביצם כמו שכתוב איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים: (טז) את האבדת. ואת החול' אחזק. אמר חולה הנה במקום נחלות וחולה שאמר למעלה ואמר אחזק הכולל שניהם כי הרפואה לחזק הבריאות: ואת השמנה ואת החזקה. אשמיד השמנה והחזק' שדוחפין את החלושות מהמרעה אני אשמיד חזקתן: ארענה במשפט. כשהן כמו החלושות שלא ירעו יותר מן הראוי להן והמשל על העושקי' והחזקי' שהיו בישראל והיו עושקים את העניים והחלושים וי"ת ית חטאיא וית חייביא אשיצי ואפרנס ית עמי בדינא: (יז) ואתנה. בין שה לשה. בין החזקה לחלושה: לאילים ולעתודים. כי הם החזקים שבצאן וי"ת לענין המשל בין גבר לגבר לחטאיא ולחייביא: (יח) המעט. פי' המשל כתרגומו הזעיר לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסכון אכלין שמשיכון ומשתי מתקן אתון שתן וית מותרא שמשיכון שתן: ומשקע מים. המים הצלולים כמו שפירשנו בפסוק אז אשקיע מימיהם: (יט) וצאני. ועמי ויונתן תרגם ועמי מותר מיכל שמשיכון אכלין ומותר משתי שמשיכון שתן: תרפשון. ומרפש. כתיב בשי"ן והם ענין הרמיסה במים והעכירה:

נב

רשי

רועים את עצמם: (יא) ובקרתים. ל' בקור חולים: (יב) נפרשות. כשהן נפוצות והוא הולך ביניהם ומאספן יחד: ביום ענן וערפל' כי כן דרך הצאן להתפזר ביום המעונן: (טז) ואת השמנה ואת החזקה. ההודפת ודוחפת את הכחושים: (יז) בין שה לשה. בין בעלי אגרופין לחלשים: (יח) המעט מכם. את אשר החזקים שבכם רועים המרעה הטוב והלוואי לא תרמסו המותר ברגליכם והאכילנה אותן שאר צאני אלא שאף מותר מרעיכם תרמסו ברגליכם ולא די לכם אשר משקה מים תשתו אלא שהנותרי' ברגליכם תרפשון: ומשקע מים. המים הצלולים שמשקע הטיט ולא נעכרו ברגלי' והדוגמא כתרגומו הזעיר לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסכון אכלין שמשיכון ומשתי מתקן אתון שתן וית מותרא שמשיכון שתן: (יט) ואני תרמס רגליכם וגו'

אתת' א' וסימן וישכם לבן בבקר. והזהרת אתהם את. וישמע ה' בקול ישראל ויתן את הכנעני: בבקרת רעה עדרו. ויתנו בגורל ממטת יהודה בד"ה: אל הרי ה' בבריאת וסימ' והוצאתים מן העמים. במרעה טוב ארעה אותם: שים פניך אל הרי ישראל. הנבא על גוג. ויתנהו בסוגר בחחים: השמנה ב' בתרי לישני וסימ' השמנה היא אם רזה ואם החולה אחזק ואת השמנה: ואתנהו ג' וסי' בסדר ויצא ובסיפרא רא סימן י"ג: תרפשון ג' כתיב שי"ן בליש' וסימן ואת הנותרים ברגליכם: ורבתריה וצאני מרפש רגליכם תשתינ'. מעין נרפש ומקור משח':

מצודת ציון

(שם י"א): והשבתים. ענין בטול ומניעה: (יא) ובקרתים. ענין חקירה ודרישה כמו לא יבקר הכהן (ויקרא יג): (יב) נפרשות: מלשון הפרשה ופירוד: (יג) באפיקים. כן יקראו המקומות שנגרים שם המים בחוזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכו): (יד) נוהם. מדורם: תרבצנה. ענין השכיבה לנוח: (יז) ואתנה. כמו ואתן: (יח) תרמסו. ענין דריכה ברגל: ומשקע. ענין נפילת הדבר בעומק כמו ושקעה כיאור מצרי' (עמוס ט): תרפשון. ענין דריכה ורמיסה כמו מעין נרפש (משלי כה).

מצודת דוד

(י) הנני. הנה אני אפנה אל הרועים לשלם להם כגמולם: ודרשתי וכו'. ר"ל אעניסם על אבוד הצאן והשבתים מהיות עוד רועי צאן ולא ישמינו עוד את עצמם בחלב הצאן ר"ל אקח מהם השררה ולא יתענגו עוד בגזל העניים: (יא) הנני אני. כאומר עם כי יוכלו הרועים הנה אני אקיים את דברי ואני אדרוש את צאני ואחקור אחריה': (יב) כבקרת. כמו שהרועה חוקר בעדרו ביום היותו בתוך צאנו והמה נפרשות שאז דרכו לחקור לדעת אם לא נעדר מה מהם כן אבקר אני את צאני ואציל אתהם מתוך כל המקומות אשר נפוצו שם ביום בוא עליהם היום המר והחשך ולפי שהמשילם לצאן אמר לשון הנופל בהם שדרכם להתפזר ביום ענן וערפל: (יג) באפיקים. במקום המים ובמקום המיושב והמובחר: (יד) במרעה טוב. ר"ל אשפיע להם טובה מרובה וכפל הדבר רבת פעמים לפי מרבית הטובה והשפעה: (טו) אני ארעה. ר"ל אני בעצמי אשגיח בתקנתם: (טז) אשיב. אל העדר: ואת השמנה ואת החזקה. שמתחזקת על חברתה להדפה ולהכותה אותה אשמיד וארענה במשפט הראוי והנכון ר"ל אקח נקם מהעושקים את העניים: (יז) בין שה לשה. בין שה החלוש' ובין שה החזקה: לאילים ולעתודי'. בין מן האילים בין מן העתודי': (יח) המעט. כאלו אל החזקות ידבר המעט לכם שאתם רועים המרעה הטוב אלא שגם המרעה שהותרתם תרמסו ברגליכם שלא יהנו בהם שאר הצאן: ומשקע מים. מים צלולים שמשקעת הטיט אותם תשתו ואת המותר תדרכו ברגליכם לעכור אותם: (יט) וצאני. ר"ל ושאר הצאן בעל כרחם יאכלו המרעה הדרוסה ברגליכם וישתו המים הרמוסים ברגליכם ר"ל מושלי העם לקחו לעצמם מיטב הארץ והשאירו עד בשאר

ומרפש רגליכם תשתינה: כ לכן
כה אמר אדני יהוה אליהם הנני
אני ושפטתי בין־שה בריה ובין
שה רזה: כא יען בצד ובכתף
תהדפו ובקרניכם תנגחו כל־
הנחלות עד אשר הפיצותם אותנה
אל־החוצה: כב והושעתי לצאני
ולא־תהיינה עוד לבז ושפטתי בין
שה לשה:
כג והקמתי עליהם רעה אחד ורעה
אתהן את עבדי דויד הוא ירעה
אותם והוא יהיה להן לרעה:
כד ואני יהוה אהיה להם לאלהים
ועבדי דוד נשיא בתוכם אני יהוה
דברתי: כה וכרתי להם ברית שלום
והשבתי חיה־רעה מן־הארץ וישבו
במדבר לבטח וישנו ביעורים:
כו ונתתי אותם וסביבות גבעתי
ברכה והורדתי הגשם בעתו גשמי
ברכה יהיו: כז ונתן עץ השדה
את־פריו והארץ תתן יבולה והיו
על־אדמתם לבטח וידעו כי־אני
יהוה בשברי את־מטות עלם
והצלתים מיד העבדים בהם:
כח ולא־יהיו עוד בז לגוים וחית
הארץ לא תאכלם וישבו לבטח
ואין מחריד:
כט והקמתי להם מטע לשם ולא־
יהיו עוד אספי רעב בארץ ולא־
ישאו עוד כלמת הגוים: ל וידעו כי־אני יהוה אלהיהם
אתם והמה עמי בית ישראל נאם אדני יהוה: לא ואתן
צאני צאן מרעיתי אדם אתם אני אלהיכם נאם אדני יהוה:

משתי שמשיכון שתן: כ בכן
כדנן אמר יי אלהים להון
הא אנא מתגלי ואידון בין
גבר עתיר ובין גבר מסכן:
כא חלף דברשע ובדרע
דתקיפתון ובתוקפא תברתון
כל כאיביא עד דבדרתון
יתהון לביני מדינתא:
כב ואפרוק לעמי ולא יתמסרון
עוד לבזא ואידון בין גבר
לגבר: כג ואקים עליהון
פרנס חד ויפרנס יתהון
ית דוד עבדי הוא יפרנס
יתהון והוא יהי להון לפרנס:
כד ואנא יי אהוי להון לאלהא
ועבדי דוד מלכא בינידהון
אנא יי גזרית במימרי:
כה ואגזור להון קים שלם
ואבטל חיתא בישתא מן
ארעא ויתיבון במדברא
לרוחצן ויתעתקון בחורשיא:
כו ואשרי יתהון סחור סחור
לבית מקדשי ויהון מבורכן
ואחית להון מטר בכיר בעדניה
מטרין דברכן יהון: כז ויתן
אילן חקלא ית אביה וארעא
תתן עללתה ויהון על ארעהון
לרוחצן וידעון ארי אנא יי
כד אתבר ית ניר תוקפיהון
ואשיזבינון מיד דמפלחין
בהון: כח ולא יהון עוד בזא
לעממיא ומלכות ארעא לא
ישיצינון ויתבון לרוחצן ולית
דמניד: כט ואקים להון נצבא
לקימא ולא יהון עוד מטלטלי
כפנא בארעא ולא יקבלון
עוד אתכנעות עממיא:
ל וידעון ארי אנא יי אלההון מימרי בסעדהון ואינון עמי
בית ישראל אמר יי אלהים: לא ואתון עמי עם דאתקרי
שמי עליהון בית ישראל אתון אנא אלהכון אמר יי

רש"י

וגו'. ועמי מותר מיכל שמשיכן אכלו ומותר משתי שמשיכן שתו: (כ) שה בריה. חזקה: רזה. מייגר"א בלעז: (כג) עבדי דוד. מלך מזרעו: (כה) וישנו ביערים. ת"י ויתעתקון בחורשיא ויש לפותרו בלשון שינה: (כו) ונתתי אותם וסביבות גבעתי. תהא נתינתה בברכה. ונתתי כמו והשכנתי: (כט) מטע לשם. קיום שיהא לשם עולם: אסופי רעב. שמוני רעב מחמת בושת לעזבון ועוני: (לא) אדם אתם. אינכם כבהמות בעיני: וגו'

תחותה י"ו בקריאת וסימ' נמסר בספר שופטים סימן י"ב: דויד ת' מלאים בקריאת וסימ' והארכתי ימיך. ויהי לעת זקנת שלמה. ולבנו אתן שבט. והקימותי עליה' דיחזקאל. כמגדל דוד צוארך בנוי. וכל תריסר ועזרא וד"ה רכוו' מלאים: נתינה יבולה ד' יחסר את בלישנ' וסימן ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ. ונתן עץ השדה. ת פריו. גם ה' יתן הטוב. ארץ נתנה יבולה: יבולה ה' וסימן נמסר בריש סדר בחקותי: ולא ישאו ד' וסי' והיו על אהרן ועל בניו בבאם. שמרו את משמרתי ולא ישאו נצים מן השדה. ולא ישאו עוד

רד"ק

(כ) לכן. בריה. כמו בריאה ופירושו שמנה והמשל כתרגומו בין גבר עתיר ובין גבר מסכן: (כא) יען. תרגום יונתן חלף דברשע ובדרע דתקיפתון וגו'. (כב) והושעתי. מבואר הוא: (כג) והקימותי. את עבדי דוד. המשיח שיעמוד מזרעו כמו שפירשנו: (כד) ואני. מבואר הוא: (כה) וכרתי. וישנו ביערים. כי לא יפחדו מחית טרף וישנו ענין שינה: (כו) ונתתי אותם וסביבות גבעתי ברכה. אותם ברכה על דרך והיה ברכה וסביבות גבעתי אמר אותם ברכה והיא ארץ ישראל כלה שהיא סביבות בית המקדש כאמצע ארץ ישראל הוא ובית המקדש נקרא הר וגבעה כמו שכתוב נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות וי"ת ואשרי יתהון סחור סחור לבית מקדשי ויהון מברכין ותירגם הגשם מטר בכיר: (כז) ונתן. מבואר הוא: (כח) ולא יהיו. וחית הארץ לא תאכלם. משל כתרגומו ומלכות ארעא לא ישיצינון: (כט) והקימותי להם מטע. כמו שאמר ונטעתים על אדמתם: לשם. שיהא שמה נודע וי"ת לקיימא: אסופי רעב בארץ. ענין כליון כמו אסוף אסיפם וי"ת מטלטלי כפנא כי כשהי' רעב בארץ ישראל היו מטלטלים במצרים ובשאר ארצות והיו נושאים שם כלימות הגוים כמו שנאמר גרות באשר הלכו למצרים ולארץ פלשתים ונאמר באלימלך לגור בשדי מואב ונאמר בשונמית ותגר בארץ פלשתים: (ל) וידעו. מבואר הוא: (לא) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם. כפירשו צאן מרעיתי שאמרתי אתכם דמה ודימה והמשל הוא מקרא אדם לא צאן והנמשל כי כשיתפשט האדם לתאות העולם הזה הוא כבהמה לא אדם כי בגשמיות ישתתף האדם עם הבהמה הוא ותמורו אוכלין כאכול אחד אבל כשינשא בטוב אשר יפרד בו אל יתברך ותמלא הארץ דעה את השם ושאר הענינים הטובים והיסודים לאהוב את ה' ולעבדו בכל לבם ותפשם במושכלות אז נקרא אדם שיהיה בכר בו חלק האלוהי והיה נבדלים מן הבהמה ומן האדם הדומים לה וי"ת ואתון עמי עם דמתקרי שמי עליכון בית ישראל אתון ועל הדרך הזה אמרו רבותינו ז"ל אדם אתם אתם קרוין אדם:
ויש

תולדות אהרן על אדמתם. (בכורים סס):

מצודת ציון

(כ) בריה. שמנה כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג): רזה. כחושה כמו ומשמן בשרו ירזה (ישעיה יז): (כא) ובכתף. הוא רוחב היד ממעל מקום חבורו בגוף: תהדופו. ענין דחיפה והכאה כמו אשר תדפנו רוח (תהלים א): הנחלות. החולות. כהאובות אחד מן החליים: (כו) גבעתי. יאמר ה"י הגבוה מכל ההרים: (כז) יבולה. ענין צמח וכן ארץ נתנה יבולה (שם סז): מוטות. הם בדי עול והוא מל' מוטה: (כט) מטע. ל' נטיעה: אסופי. ענין כליון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח): ישאו. מל' משא וסבל

מצודת דוד

...אמר הבא לחלק הענייי': (כ) הנני אני י"ל הנה אני הוא המושל על כולם ואשפוט בין שה ...יה החזק' לרזה: (כא) בצד ובכתף אתם הבהמ' והחזקי' הדפו בצד ובכת' ונגחתו בקרן ...כהמש' עד אשר פזרת' אותן לגוש אל החוץ: (כב) והושעתי לצאני. אני אושיע את צאני ...שלא יהיה עוד לכם לבזה ואשפוט בין שה חזקה ובין שה חלושה: (כג) והקימותי. ...אעמיד עליהם רועה אחד והוא ירעה אותן במשפט הראוי ואת עבדי דוד אקים ...את מלך המשיח הבא מזרע דוד: הוא ירעה אותם והוא יהיה להן לרועה. כפל ...הדבר בשני שמות לומר שהוא לבד יהיה המושל והשליט עליהם: (כד) לאלהים. ...שופט ולהשגיח: ועבדי דוד. הוא מלך המשיח הבא מזרעו: אני ה' דברתי. א"כ ...בלי ספק יהיה: (כה) וכרתי. אז אכרות עמהם ברית שלום להיות מעמידים לשבת ...לבטח: והשבתי וגו'. ר"ל חית השדה לא יזיקו אותם וכמ"ש לא ירעו ולא ישחיתו (ישעיה יא): וישבו במדבר. אף במדברות וביערים מקום החיות ישבו במה וישנו שמה וערבה להם שנתם כי לא יחרידם מי: (כו) ונתתי אותם. אתן אותם במקומם וכל סביבות גבעתי אתן ברכה: בעתו. בזמן שיש צורך בו: גשמי ברכה יהיו. כי מאד ירוו לצמח הארץ: (כז) כי אני ה'. כאשר במאמרו: מוטות עולם. מה שהכבידו עליהם הבבליים ואחז במשל מן השור שמשימים עליו בדי העול לחרוש האדמה: (כח) וחית הארץ. ר"ל עריצי הבבליים האכזרים שהמה כמו יאמר על החיות המזיקות שלא ירעו עוד ולא ישחיתו: (כט) מטע לשם. נטיעה יפה והדורה להיות לשם ותפארה בין העמים: ולא יהיו וגו'. ר"ל לא ימלאו עוד בארץ אנשים שבאה עליהם כליון הרעב: ולא ישאו. לא יסבלו עוד כלימה מן הגוים שהם כי לא יצטרכו עוד לבוא בארצם' העכו"ם בעבור שלחם לשאת חרפת' כדרך הבא בשתבור בארץ

לה א ויהי דבר־יהוה אלי
לאמר׃ ב בן־אדם שים פניך על־ (ל"א בטעם בסיפרא)
הר שעיר והנבא עליו׃ ג ואמרת לו
כה אמר אדני יהוה הנני אליך הר־
שעיר ונטיתי ידי עליך ונתתיך (י"ו חסר את בלישנא)
שממה ומשמה׃ ד עריך חרבה
אשים ואתה שממה תהיה וידעת
כי־אני יהוה׃ ה יען היות לך איבת (ב' וכסיפרא)
עולם ותגר את־בני־ישראל על־ידי־ (ט' בסיפרא)
חרב בעת אידם בעת עון קץ׃
ו לכן חי־אני נאם אדני יהוה כי־
לדם אעשך ודם ירדפך אם־לא דם (ל' וחד ואעשך)
שנאת ודם ירדפך׃ ז ונתתי את־ (ב' וכפסוק)
הר שעיר לשממה ושממה והכרתי (ל' • ס')
ממנו עבר ושב׃ ח ומלאתי את־ (ל' חסר בסיפר' ג' ד')
הריו חלליו גבעותיך וגיאותיך וכל־ (ל' ומ"ל)
אפיקיך חללי־חרב יפלו בהם׃ (ל' ומ"ל)
ט שממות עולם אתנך ועריך לא
תישבנה וידעתם כי־אני יהוה׃ (תשובנה ק')
י יען אמרך את־שני הגוים ואת־ (ו')
שתי הארצות לי תהיינה וירשנוה (ל')
ויהוה שם היה׃ יא לכן חי־אני נאם
אדני יהוה ועשיתי כאפך וכקנאתך (ל' . ל')
אשר עשיתה משנאתיך בם (ח' מ"ל • ל')
ונודעתי בם כאשר אשפטך׃
יב וידעת כי־אני יהוה שמעתי את־
כל־נאצותיך אשר אמרת על־הרי (ל' ומ"ל)
ישראל לאמר שממה לנו נתנו (שממו ק')

אלהים׃ א והוה פתגם נבואה
מן קדם יי עמי למימר׃
ב בר אדם קביל נבואה על
טורא דשעיר ותתנבי עלוהי׃
ג ותימר ליה כדנן אמר יי
אלהים הא אנא שלח רוגזי
עלך טורא דשעיר ואארים
מחת גבורתי עלך ואתנינך
לצדו ואשתממו׃ ד קרוך
חורבא אשוי ואת לצדו תהי
ותידע ארי אנא יי׃ ה חלף
דהות לך דבבות עלם
ותביבתא ית בני ישראל על
ידי קטולי חרבא בעדן
תבירהון בעדן תושלמת
חוביהון׃ ו בכן קים אנא
אמר יי אלהים ארי לקטול
אעבדינך ודקטלין בחרבא
ירדפונך אם לא דמא סניתון
ואשדי דמא ירדפונך׃ ז ואתן
ית טורא דשעיר לצדו
ולאשתממו ואשיצי מניה
דעדי ודתאיב׃ ח ואמלי ית
טורוהי קטילוהי רמתוהי
וחילוהי וכל פצידוהי קטילי
חרבא יתרמון בהון׃ ט צדו
עלם אתנינך וקרוך לא
יתיתבן ותידעון ארי אנא
יי׃ י חלף דאמרת ית תרין
עממין וית תרתין מדינן
דילי אינון ואירתינון וקדם יי
גלין מחשבת לבא׃ יא בכן
קים אנא אמר יי אלהים
ואעביד כרוגזך וכחימתך
דעבדתא מדסניתא להון
ואתגלי לאיטבא להון כד
אתפרע מנך׃ יב ותידע ארי אנא יי שמיע ית כל ארגזותך דאמרת על טורי ארעא
דישראל למימר צדיאת לנא אתמסירו לאשתיצאה׃

רשי

(ה) ותגר . והשפל כמו (מיכה א) והגרתי לגיא אבניה שהיו מסגירין אותן לאויביהן כשהיו בורחין דרך ארצם וזו היא שאמר (עובדיה א) אל תעמוד על הפרק : בעת אידם • בעת כשמסרתים ביד אויב : בעת עון קץ • כשגמר קץ עונם ונתמלאה סאתם : (ו) לדם אעשך . נופל בחרב : דם שנאת • בזית את הבכורה שעבודתי היתה מסורה להם ושנאת להיות מלכך עלמך בדם קרבן עבודתי ולכלוך ירדפך דם הרוגים וי"ת רוצחים אתם ירא כשאר כל אדם ורוצחים ירדפוך וי"א דם שנאת אחיך שהוא בשרך ודמך : (ט) ועריך לא תשובנה . לא כמו שאמרתי למצרים (לעיל כט) ושבתי את שבות מצרים ושבתי את שבות בני עמון (ירמיה מט) וזו היא שאמר (מלאכי א) ואת עשו שנאתי ואתן את הריו שממה שעתידים לשוממות עולם : (י) שני הגוים . ישראל ויהודה ומדרש אגדה ר' תנחומא דורשו כלפי שהלך עשו אל ישמעאל להתחתן בו להסיתו שיעורר על יצחק על ירושת אברהם ויהרוג ישמעאל את יצחק והיה אני גואל הדם והרוג את ישמעאל וזהו יקרבו ימי אבל אבי ואירש אני את יצחק ואת ישמעאל (בראשית כז) : וה' שם היה . יודע את מחשבותיך : (יא) ועשיתי כאפך • כאותה האף שעשית לישראל אעשה לך : ונודעתי בם . כאשר אשפטך אז יכירו את גבורתי :

והעתרתם

כלמת הגוים : ונטיתי ידי י"ו חסר את וסימ' נמסר בהאי סיפרא סימ' כ"ה : איבת ב' ובסיפרא וסימ' בשאם בנפש למשחית . יען היות לך איבת עולם . ושב ג' קמץ וסי' ודוד הולך ושב מעל שאול • ושב ורפא לו. והכרתי ממנו עבר ושב : ואת שתי ו' בקריאה וסימ' ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו • ואת שתי בניך הנמצאות • ואת שתי קצות שתי • וחברו • ואת שתי נשיו הציל דוד דצקלג • יען אמרך את שני הגוים : נתנו ו' בקריאה וסי' כי חקך וחק בניך נתנו • למען אשר לא יגבתו •
אשר נתנו קברותיה • שמה אדום וכל מלכיה • וידעת כי אני ה' שמעתי את כל נאצותיך : נתנו

רד"ק

ויסי • (ב) בן אדם שים פניך על הר שעיר • סמך נבואת מפלת הר שעיר לנבואת ישועת ישראל כי בעת שישועה תהיה מפלת אדום כמו שכתוב בנבואת עובדיה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו : (ג) ואמרת • מבואר הוא : (ד) עריך : ואתה שממה תהיה . שיכלו עם שעיר בכל מקום שיהיו : (ה) יען היות לך איבת עולם • ולא פירש עם מי ורוצה לומר עם בני ישראל כמו שאמר ותגר את בני ישראל . ופי' ותגר כמו יגירוהו על ידי חרב ענין השפכה כי ענין הגרת הדם ממכות החרב : בעת עון קץ • בעת שבא קץ גלותם בעונם וי"ת בעידן תושלמת חוביהון : (ו) לכן חי אני • כי לדם אעשך • כלומר אחקיק ואומיק לחרב : ודם ירדפך • כלומר שופכי דמים ירדפוך : ירדפך • שניהם הדל"ת בחטף קמץ לבן אשר ובצוא ופתח לבן נפתלי : אם לא דם שנאת ודם ירדפך • שנאת שופכי דמים ושמרת מהם ועתה ירדפוך וישיגוך וי"ת אם לא דמא סניתון ואשדי דמא ירדפוך : (ז) ונתתי • לשממה עם כפלם שמלה שפתח ונמשך פ"א הפעל בטעם : (ח) ומלאתי את הריו חלליו • ואמר גבעותיך וגיאותיך וכל אפיקיך כי כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח במקום אחד כמו שמעו עמים כולם והולם כולם שובו והדומים להם רבים : חללי • חסוף : (ט) שממות עולם • נמשך פ"א הפע"ל בטעם : תישבנה • כתיב ופי' ענין ישוב וקרי תשובנה רוצה לומר לא תשובנה לקדמותן : (י) יען אמרך את שני הגוים • ישראל ויהודה : ואת שתי הארצות • ארץ יהודה ובנימין וארץ אשר השבטים כמו שהיו חלוקות במלכות • ואמר תהיינה על הדבק וכן גרי ביתי ואמהותי לזר תחשבוני שכה אפי וקנאתי וחמתי נתכת ואמר אחר כך וירשנוה לשון יחיד כי שתי הארצות אחת אלא שנחלקה המלכות אחרי דוד : וה' שם היה . שמע דבריהם ויעיב גמולם בראשם : (יא) לכן • ועשיתי כאפך וכקנאתך • כמו שהיה אפך וקנאתך על ישראל כן אעשה עמך : אשר עשית משנאתיך בם • משנאתיך כתיב ביו"ד הרבוי וכא בסימן רבוי הזכרים לבד כמו למען אספרה כל תהלתיך וכן ונשאו את זנותיכם בזנותיך וברעתיך והדומים להם : ונודעתי בם כאשר אשפטך • כי בעבורם אשפטך • ואז אהיה נודע בישראל שבחרתי בהם והם לי לעם וי"ת ואתגלי לטובתא להון כד אתפרע מינך : (יב) וידעתי • נאצותיך • בקמץ הנו"ן והאל"ף והוא מן הדגושים כולי האל"ף נאנה בשקל אפרס וכן פרסה ופרסת גדולת מרדכי שלא בדגש מפני הרי"ש : לאמר שממה • כתוב בה"א כמו לא שהכה וקרי בוי"ו :

ותגדילו

מצודת ציון

וכפל : (ג) ומשמה • מלשון שממה וכפל הדבר לרוב השממון : (ד) חרבה • מלשון חורבן : (ה) איבת . ענין שנאה כמו ואיבה אשית (בראשית ג) : ותגר . ענין הזלה ושפיכה כמו וכמים הנגרים ארצה (ש"ב יד) : אידם • ענין צער ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא) : (ח) גבעותיך . מל' גבעה והר : וגיאותיך . מל' גיא ועמק : אפיקיך • הם המקומות שהמים מוגרים שם בחוזק : (יא) וכקנאתך . ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב) : (יב) נאצותיך • ענין

מצודת דוד

בארץ נכרים : (ל) וידעו . אז ידעו שאני עמהם והמה עמי המשגיב לי : (לא) ואתן צאני . וחוזר ומפרש צאן מרעיתי האמן שאני רועה אותם דעו שאדם אתם ר"ל אינכם בעיני כבהמות אלא חשובים וכדרך בן אדם ואני מייחד שמי עליכם להקרא אלהיכם ולא הייתי מייחד שמי עליכם אם הייתם בעיני כבהמות : לה (ב) על הר שעיר . היא ארץ אדום היושבת בדרומה של א"י אולם הנבואה היא נאמרה לפי שתולדותיהם מהר שעיר ומשם נפרדו לכן אמר הר שעיר : (ג) הנני אליך . הנה אני אלחם עמך : ונטיתי ידי • להכות בך : (ד) ואתה • ר"ל כל הארץ בכללה : כי אני ה' • הנאמן לשלם גמול : (ה) יען . בעבור שהיה לך על ישראל שנאה שמורה מימות עולם והזלת דמי ישראל על ידי חרב בעת בוא עליהם אידם בחורבן הבית בעת בוא העון המשלם את השלה ומשלים את הקץ : (ו) לדם אעשך • אעשה ארצך מלאה דמי הרוגים : ודם • אנשי שופכי דם ירדפוך : אם לא דם שנאת • וכי לא שנאת שופכי דם ומאד נשמרת מהם והנה עתה שופכי דם ירדפוך וישיגוך : (ז) את הר שעיר • ר"ל שתולדותיהם מהר שעיר ומשם נפרדו : לשממה ושממה . כפל המלה יורה על מרבית השממון : (ח) את הריו • כי ינוסו על ההרים ושם ישיגם האויב ויהרגם : (ט) שממות עולם • עד עולם תהיה שממה עריך לא תשובנה לקדמתן : כי אני ה' . הנאמן לשלם גמול : (י) יען . בעבור שאמרת את שתי הגוים וכו' הם יהודה וישראל וארצותם הנה מעתה תהיינה לי ואנחנו נירש אותן עד עולם : וה' שם היה • כאומר אבל לא כן יהיה כי ה' היה שם ר"ל מקום מקדש היה שם ואיך אם כן יעזבנו בידך : (יא) ועשיתי • אעשה לך כפי אפך וקנאתך

אשר

לאכלה: יג ותגדילו עלי בפיכם
והעתרתם עלי דבריכם אני
שמעתי: יד כה אמר אדני יהוה
כשמח כל־הארץ שממה אעשה־
לך: טו כשמחתך לנחלת בית־
ישראל על אשר־שממה כן אעשה־
לך שממה תהיה הר־שעיר וכל־
אדום כלה וידעו כי־אני יהוה:

לו א ואתה בן־אדם הנבא
אל־הרי ישראל ואמרת הרי ישראל
שמעו דבר־יהוה: ב כה אמר
אדני יהוה יען אמר האויב עליכם
האח ובמות עולם למורשה היתה
לנו: ג לכן הנבא ואמרת כה אמר
אדני יהוה יען ביען שמות ושאף
אתכם מסביב להיותכם מורשה
לשארית הגוים ותעלו על־שפת
לשון ודבת־עם: ד לכן הרי
ישראל שמעו דבר־אדני יהוה כה־
אמר אדני יהוה להרים ולגבעות
לאפיקים ולגאיות ולחרבות
השממות ולערים הנעזבות אשר
היו לבז וללעג לשארית הגוים
אשר מסביב:
ה לכן כה־אמר אדני יהוה אם־לא
באש קנאתי דברתי על־שארית
הגוים ועל־אדום כלא אשר נתנו־
את־ארצי | להם למורשה בשמחת
כל־לבב בשאט נפש למען מגרשה
לבז: ו לכן הנבא על־
אדמת ישראל ואמרת להרים

יג ואתרברבתון עלי במילי
פומכון ואסגיתון עלי
פתגמיכון קדמי שמיע:
יד כדנן אמר יי אלהים כמחדי
כל ארעא צדו אעביד לך:
טו כמא דהזיתא על אחסנת
בית ישראל דצדיאת ארעהון
כן אעבד לך צדו תהי טורא
דשעיר וכל אדום כולה
וידעון ארי אנא יי: א ואת
בר אדם אתנבי על טורי
ישראל ותימר טורי ישראל
קבילו פתגם יי: ב כדנן
אמר יי אלהים חלף די אמר
סנאה עליכון חדוא ובמת
עלם לירותא הות לנא:
ג בכן אתנבי ותימר כדנן
אמר יי אלהים חלף די
אתרברבו וחלף דחשיבו
לאתרבא ולאצדאה יתכון
מסחור סחור למהויכון ירותא
לשארא דעממיא ואתאמרתון
על שפת לישן ורננת עם:
ד בכן טורי ישראל קבילו
פתגמא דיי אלהים כדנן אמר
יי אלהים לטוריא ולרמתא
לפצידיא ולחיליא ולחרבתא
צדיתא ולקרויא שביקתא
דהואה לחוך ולרעב לשארא
דעממיא דמסחור סחור:
ח בכן כדנן אמר יי אלהים
אם לא באשת פורענותי
גזרית במימרי על שארא
דעממיא ועל אדומאי כולהון
דיהבו ית ארעא בית שכינתי
להון לירותא בחדות כל לב
בנצפות נפש בדיל לתרכותה
למבזה: ו בכן אתנבי על
ארעא דישראל ותימר לטוריא

רש"י

(יג) והעתרתם. הרביתם וכן ועתר ענן הקטרת (לעיל ח) לשון רבוי: (יד) כשמוח כל הארץ. כשאטול אני את מלכותי כי אז תשמח הארץ כענין שנא' ה' מלך תגל הארץ (תהלים צז) אז שממה אעשה לך: (ב) האח. שמחה: ובמות עולם. ארץ ישראל שהוא גובהו ונויו של עולם: (ג) שמות ושאוף אתכם מסביב. שכיניכם היו משתוממים ותוהין לשחוק ולראות בסוף חורבנכם ושואפי' ואוכלים ומצפים להיותכם מורשה לשארית הגוים: ותעלו על שפת לשון. ועכשיו בחורבנכם הכל מדברים ומדובבים בכם לאמר האח הרי שממו: ודבת עם. פארלמנ"ט בלע"ז: (ה) למען מגרשה לבז. לפי שראו גירושה לבז שהוציאה ליושבה נשכלם:

מרעת אחד: כשמחתך חד מן ד' זוגין מן כ"ב כ"ם ברישיהון וסי' כספר ל' ונמקו כל צבא השמים. כסיר ל' ירתית כסיר מצולה. כשמח ל' כה אמר ארני ה' כשמח' כשמחתך ל' לנחלת בית ישראל דסיפרא. ואינון מן א"ב כ' ברישיהון וכל חד לית ליה זוגא: שמות נ' בקריאת וסים' שמות התרוד' יען ביען שמות ושאוף אשר שם שמות בארץ: כלא חד מן מלין דמשמשין א' בסוף תיבות' וכל חד וחד לית דכוו' וסים' מסר במסרה רבתא בערך האל"ף:

מצודת ציון

[...]ין מזיון כמו כי נאצו האנשים את [...]נחת ה' (ש"א ב): (יג) והעתרתם. [...]ין רבוי כמו ועתר ענן הקטרת [...]עיל ח): (ב) ובמות. ענין גבהות [...]ו' על במתי ארץ (ישעיה נח): [...]ורשה. מל' ירושה: (ג) שמות. [...]' שממון: ושאף. ענין בליעה [...]שאפה אל הפה כמו שאפה רוח [...]מיה ב): ודבת. ענין אמירה וע"פ [...] יאמר על האמירה הרעה וכן כי [...]עתי דבת רבים (שם כ): [...] לאפיקים. מקומות שהמים נגרים [...]בחוזק: ולגאיות. מל' גיא ועמק: [...] מל' בזיון: (ה) קנאתי. ענין [...]: כלא. כמו כלה כס"א: [...]ט. ענין בזיון וכן בשאט בנפש [...]לעיל

רד"ק

ותגדילו. שהייתם אומרים שאיני שומע דבריכם הרעים: והעתרתם. ענין רבוי דברים חזקים וכן העתרות נשיקות שונא ועתר ענן הקטרת עולה וכן תירגם יונתן ואסגיתון עלי פתגמיכון: (יד) כה אמר. כשמח כל הארץ. כ"ף כשמח וכ"ף כשמחתך שני כפי הדמיון סמוכים כמו כעם ככהן כמוך כתרעה כמלוה כלוה והדומים להם רוצה לומר שמח כל הארץ על שוממותיך ושמחתך על שממות נחלת ישראל שוין כלומר כמו שהשמחת על נחלת ישראל כששממו כן תשמח כל הארץ על שוממותיך: (טו) כשמחתך. תהיה הר שעיר: הא הר מכונה בלשון נקבה או פירושו עדת הר שעיר וכן כל אדום כלה ר"ל עדת אדום כמו ותהי ישראל ותהי אדום: (א) ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל. אחר שדבר פורענות על הר שעיר דבר נחמה על הרי ישראל: (ב) כה אמר. האח. כתרגומו חדוה: ובמות עולם. קרא הרי ישראל במות עולם לפי שא"י גבוה מכל הארצות ואמר היתה על הארץ הבוללת הבמות: (ג) לכן. יען ביען. הכפל לחזק הענין וכן יען וביען במשפטי מאסו: שמות ושאוף אתכם מסביב. שמות מקור בשקל הבנת תנות אל ואמר חנותי היא ושאוף ענין בליעה כמו שאפה רוח באפני אנוש ושמות מקור יוצא וכן אתם ושאוף פועל יוצא ופירושו הגוים אשר סביבותיכם היו מחבבים ומשמים לשמות אתכם ולבלוע אתכם ות"י חלף דיתרברבו וחוף דחשיבו לאחרבא ולאצדא יתכון מסחור סחור: ותעלו. העי"ן בפתח ודינה שלא כנהג כי משפטו על המנהג בשי"ן כקמץ כמו ויעלו מעל משכן קרח: על שפת לשון ודבת עם. כי כל אומה יש לה לשון מיוחד כמו שאמר ללשונתם בגוייהם והיו מדברים רעות על ישראל וזו שהיו ישראל מעלים על שפה והיו דבת עם ועם ויונתן תירגם ותעלו ואיתאמרתון: (ד) לכן. כמו שאמר למעלה בפורענות בפרש כה אמר ה' להרים ולגבעות כן אמר הנה בנחמה בפרש כה אמר ה' להרים ולגבעות: ולחרבות השוממות. כתרי הם"ם במקום ספרים ובמקצתם בשוא: (ה) לכן ועל אדום כלא. אל"ף במקום ה"א כמו והיה לכם לזרא קראה לי מרא כן יתן לידידו שינא: את ארצי. ענינו כתרגומו ית ארע בית שכינתי: בשאט נפש. באל"ף בי"ת ואמר למעלה בפר' שלבתים בשאט בנפש בבי"ת: למען מגרשה לבז. שם במקום מקור כמו ולמשא את המחנות כאילו אמר גירוש אותה לשותה לבז וכן תירגם יונתן בדיל לתרכותה למבזה: (ו) לכן. כלימת גוים. בלא ה"א ולים כופים ובלמפה נפרשה האחרת כלימת

מצודת דוד

[...]עשית להם מרוב השנאה שיש לך עליהם ר"ל אעשה עמך כערך שעשית לו: (יב) וידעת. אז תדע ששמעתי את כל דברי בזיונך שאמרת על ישראל הנה שממו כי אנשיהם נחנו לנו לאכלה ולא נשאר שם מי מהם: ותגדילו. ואשר הגדלתם עלי בפיכם לדבר גדולות ודברי גאוה ואשר הרביתם דבריכם בדברי חרוף הנה אני שמעתי את הכל ואין דבר נעלם ממני: (יד) כשמוח. בעת שתהיה שמחה בכל הארץ ואז אעשה אותם שממה והוא בימות [...]ת שיגולה מלכות שמים ותהרבה אז השמחה בעולם כמ"ש ה' מלך תגל הארץ (תהלים צז): (טו) כשמחתך. כערך השמחה שהיה לך על נחלת בית ישראל [...]ר נעשית שממה בערך הזה אעשה שמחה על שממותך: כי אני ה'. הנאמן [...] גמול: לו (ב) עליכם. על שוממותיכם אמר האח והוא ענין לשון שמחה: ובמות עולם. גבהות עולם היא א"י הגבוה מכל הארצות היא היתה לנו למורשה: (ג) יען וביען. הכפל לחזק ולומר בעבור זה לבד ראויים הם הבבליים לגאת כלימה וכאשר יאמר בסוף הענין: שמות ושאוף אתכם מסביב. ר"ל בבליים מסביב השמו אתכם ובלעו אתכם למען תהיו למורשה לשארית הגוים הנשארי' סביבותיכם: ותעלו. הייתם עולים על שפת ולשון ר"ל כולם היו מספרים ומדברים בכם ודבת עם. כל עם מהעמים דברו בכם דברי גנות: (ד) לכן וגו'. לפי שארכו הדברים לזה אמר שוב לכן וכן דרך המקרא בכל מקום: הנעזבות. מיושביהן: (ה) אם לא. הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר: באש קנאתי. ר"ל בחוזק כעסי להם. לעולם: בשאט נפש. בבזות אותם בנפש: למען מגרשה. למען לגרש אותם להיות שיה לבזיון ר"ל לא היה עיקר הכוונה לתועלת עצמם כ"א לבזות את ישראל:

יען

רדק

כלימת הגוים : (ז) לכן . מבואר הוא : (ח) ואתם . ענפכם תתנו : רוצה לומר ענף עצמכם : ופריכם . בסגול הפ״א ויש ספרים בחירק : כי קרבו לבוא . פעל עומד מן הדגוש וכן ופרעה הקריב כאשר הקריב לבוא מצרימה פעל עומד מן הנוסף או פי׳ קרבו לבא קרבו ביאתכם בתשובה ומעשים טובים ויונתן תרגם ארי קריב יום פורקני למיתי : (ט) כי הנני . מבואר הוא : (י) והרביתי כל בית ישראל כלה . הכפל לחזק הענין ולהורות על עשרת השבטים שנעלמו עד היום : (יא) והרביתי . כקדמותיכם : קבוץ מן קדמת אשר יהם : והטבותי מראשתיכם . אמר ארבה אתכם כמו שהייתם מקדם ויותר איטיב ממה שהיה בראשונה : והטבתי . מורכב משני משקלים מן והטבתי כמו והגדלתי אתכם ומן והטיבותי כמו הטיבות כי היה עם לבבך את ניסותי נעל יתום ידי או הוא מורכב מן יער וחוב כי שני השרשים בענין זה : מראשתיכם . הרי״ש בחירק והוא ממשקל אמרה שמלה אמר כן כאחד ראשה בנות האל״ף והקבוץ ראשות בפלס אמרות שמלות כבשות ובסמוך ראשות בפלס כבשות הצאן אלא שנחה האל״ף וכן בסמיכות הבטי : (יב) והולכתי . כשאוליאם מן הגלות אוליכם בדרך ואביאם עליכם : ואמר וירשוך והיית תוסיף כנגד כל הר והר : (יג) כה אמר . לכם : כנגד ההרים ואמר אוכלת אדם וגו׳ כנגד הארץ : אתי . כתיב ביו״ד כדרך היו״ד הנוספת לנקבה שמצאת כמו נעוריכי תחלואיכי והדומים להם ונקראת כמשפט : גויך . חסר יו״ד הרבים מסמכתב וכן וגויך ביו״ד אחת לבדה : (יד) לכן . לא תכשלי : כתיב וקרי תשכלי וענינם קרוב : ולא תכשלי . כן כתיב קרי ויונתן תרגם תשכלי תתכלין : ויהי : (יז) בן אדם : כטומאת הנדה : לפי שעל דרך משל נקראת כנסת ישראל אשה לאל יתברך והוא לה לבעל המשילם בעת חטאתיה לנדה שהבעל מרחיקה כל ימי נדותה ומקרבה אחרי טהרתה וכן הרחיק האל יתברך ישראל והגלם לארצות העמים מפני חטאתם ועתיד להחזירם אחרי שישובו אליו ויטהרו מעונותיהם : (יח) ואשפוך . מבואר הוא : (יט) ואפיץ . מבואר

תולדות אהרן ופריכם תשאו . מגלה יז סנהדרין צח (ברכות ס) :

תרגום

ולרמתא לפצידיא ולחיליא כדנן אמר יי אלהים הא אנא ברוגזי ובחימתי גזרית במימרי חלף דאתכנעות עממיא קבילתון : ז בכן כדנן אמר יי אלהים אנא קיימית במימרי אם לא עממיא די בזו יתכון מסחור סחור אינון אתכנעותהון יקבלון : ח ואתון טורי ישראל אבכון תצלחון ופריכון תמגנון לעמי ישראל ארי קריב יום פורקני למיתי : ט ארי הא אנא מתגלי עליכון ואתפני במימרי לאיטבא לכון ותתפלחון ותזדרעון : י ואסגי עליכון אנשא כל בית ישראל כולהון ויתיתבן קרויא וחרבתא יתבנין : יא ואסגי עליכון אנשא ובעירא ויסגון ויפשון ואתיב יתכון כדמלקדמין ואוטיב לכון כדמן אולא ותידעון ארי אנא יי : יב ואסגי עליכון אנשא ית עמי ישראל ויחסנונך ותהי להון לאחסנא ולא תוסיף עוד לתכלותהון : יג כדנן אמר יי אלהים חלף דאמרין לכון מקטלת אנשא את ומתכלת עמיך הוית : יד בכן אנשא לא תקטלין עוד ועמיך לא תתכלין עוד אמר יי אלהים : טו ולא אשמע ליך עוד אתכנעות עממיא וחסודי עממיא לא תקבלין עוד ועמיך לא תתכלין עוד אמר יי אלהים : טז והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר : יז בר אדם בית ישראל יתבין על ארעהון וסאיבו יתה באורחתהון ובעובדיהון כסואבת אתתא טומאה הות אורחתהון קדמי : יח ושפיכית חימתי עליהון על דם זכאי דאשדו על ארעא ובפולחן טעותהון סאבוה : יט ואגליתי יתהון לבני עממיא ואתבדרו במדינתא כאורחתהון ובישתא

יחזקאל לו

ולגבעות לאפיקים ולגאיות כה־אמר ׀ אדני יהוה הנני בקנאתי ובחמתי דברתי יען כלמת גוים נשאתם : ז לכן כה אמר אדני יהוה אני נשאתי את־ידי אם־לא הגוים אשר־לכם מסביב המה כלמתם ישאו : ח ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא : ט כי הנני אליכם ופניתי אליכם ונעבדתם ונזרעתם : י והרביתי עליכם אדם כל־בית ישראל כלה ונשבו הערים והחרבות תבנינה : יא והרביתי עליכם אדם ובהמה ורבו ופרו והושבתי אתכם כקדמותיכם והטבתי מראשתיכם וידעתם כי־אני יהוה : יב והולכתי עליכם אדם את־עמי ישראל וירשוך והיית להם לנחלה ולא־תוסף עוד לשכלם : יג כה אמר אדני יהוה יען אמרים לכם אכלת אדם אתי ומשכלת גויך היית : יד לכן אדם לא־תאכלי עוד וגויך לא תכשלי עוד נאם אדני יהוה : טו ולא־אשמיע אליך עוד כלמת הגוים וחרפת עמים לא תשאי־עוד וגויך לא־תכשלי עוד נאם אדני יהוה : טז ויהי דבר־יהוה אלי לאמר : יז בן־אדם בית ישראל ישבים על־אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם כטמאת הנדה היתה דרכם לפני : יח ואשפך חמתי עליהם על־הדם אשר־שפכו על־הארץ ובגלוליהם טמאוה : יט ואפיץ אתם בגוים ויזרו בארצות כדרכם

את ק׳ · גויך ק׳ · תשכלי ק׳ · וגויך ק׳

רשי

(יב) לשכלם . לגרש יושביך מקרבך הוא קרוי שכול : (יג) אוכלת אדם את . למודה היא הארץ הזאת להשחית את יושבים האמוריים כלו בה והיהודים כלו בה : (טז) ויהי דבר ה׳ אלי לאמר : (יז) בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם וגו׳ כטומאת הנדה . המשילם הכתוב לנדה שבעלה מצפה מתי תטהר ותאב לשוב אליה

ישאו ו׳ קמצין בקריאה וסימ׳ חטאם ישאו ערירים ימתו . כי את שארו הערה . ולבני קהת לא נתן כי עבדת · זהב ולבונה ישאו ותהלות ה׳ · חמה כלמתם ישאו . עליו משל ישאו · ואתם ד׳ ר״פ בקריאה בטעמא וסימ׳ קמון ישראל וכתבן בשבתא · ופי׳ ביהושע פי׳ י״ח : ולא תוסף ד׳ בקריאה וסימ׳ נוע תנוע ארץ כשכו׳ · והולכתי עליכם ארם · עין שזפתהו · ואמר עד פה תבא : תוסף ג׳ חסרים יו״ד בקריא׳ וסימ׳ ולא תסף עוד לשכלם . כי אם תציל · ובוגדים בארם תוסף : על אדמתם ד׳ וסימ׳ בקבצי את בית ישראל . ונתן עץ השדה את פריו · בית ישראל ישבים ·

מצודת דוד

(ו) יען . בעבור שסבלתם כלימה מן העובדי כוכבים : (ז) אני נשאתי את ידי . כן הוא דרך שבועה וכמ״ש וגם אני נשאתי ידי להם (לעיל כ) : אם לא . הוא ענין שבועה : כלימתם . הכלימה הראויה להם ישבעו הם : (ח) ענפכם תתנו . לא תהיו עוד שממה כ״א תגדלו ענפים ותשאו פרי מאכל לעמי ישראל כי קרבו לבוא אל ארצם : (ט) כי הנני . הנה אני אשגיח ואפנה אליכם ותהיו נעבדים בעבודת שדה בחרישה ותהיו נזרעים לא כמו שהייתם לשעבר שממה ושממה : (י) כל בית ישראל כולה . ר״ל אף בני עשרת השבטים ישובו הנה : ונשבו הערים תהיינה מיושבות באנשים : (יא) ופרו . יעשו פירות ר״ל יולידו בנים ובנות וכפל במלות כדרכו לחזק : והושבתי . אושיב אתכם בארצכם כמו שישבתם בימי קדם ואטיב עמכם עוד יותר ממה שהיה לכם בראשונה עד שלא גליתם : וידעתם . אז תדעו שאני ה׳ הנאמן במאמרי : (יב) והולכתי עליכם . כאלו יאמר על ההרים מעתה אוליך עליכם אדם ואחר ומפר׳ את עמי ישראל והם ירשוך : לשכלם . להיות אבודים ונרושים ממך : (יג) יען . בעבור שהעובד־

ם אומרים על מקומות א״י אוכלת אדם את ר״ל למודה אתה ומורגלות לכלות ולאבד בני אדם כי מתחלה נאבדו וכלו בה הכנענים יושבי הארץ ולאח״ז כלו בה בני ישראל ישבו תחתם : ומשכלת גוייך היית . דרכך לשכל ולאבד הגוים היושבים בך והו׳ כפל ענין במ״ש : (יד) אדם לא תאכלי עוד · כשישובו ישראל לארצם לא יכלו בך : וגוייך לא תכשלי עוד · כפל הדבר במ״ש : (טו) ולא אשמיע וכו׳ · ר״ל לא יכלימו עוד אותך בדבר זה ולא תסבלי עוד חרפה בעבור זאת כי מאז לא תשכילי עוד את גוייך להיות נאבדים (יז) כטומאת הנדה · כמו טומאת הנדה שעי״ז היא מרוחקת מבעלה כן היתה דרכם טמאה לפני עד להרחיקם : (יח) ואשפוך . לכן שפכתי עליהם חמתי בעבור דם הנקי אשר שפכו ובעבור שטמאו את הארץ בגלוליהם : (יט) כדרכם · כגמול

מצודת ציון

(לעיל כה) : מגרשה . מלשון גרושין : (ח) תשאו . תצמחו ותגדלו : (י) תבנינה . מלשון בנין : (יא) והושבתי . מל׳ ישיבה : (יב) וירשוך . מל׳ ירושה : לשכלם . ענין מיתה ואבדון כמו והארץ משכלת (מ״ב ב) (יז) ובעלילותם . במעשיהם : (יט) ואפיץ . ויזרו . שניהם ענין פזור כמו כי נפץ העם (ש״א י״ג) וכמו וזריתי

יחזקאל לו

ובעלילותם שפטתים: כ ויבוא אל־
הגוים אשר־באו שם ויחללו את־
שם קדשי באמר להם עם־יהוה
אלה ומארצו יצאו: כא ואחמל על־
שם קדשי אשר חללהו בית ישראל
בגוים אשר־באו שמה:
כב לכן אמר לבית־ישראל כה
אמר אדני יהוה לא למענכם אני
עשה בית ישראל כי אם־לשם־
קדשי אשר חללתם בגוים אשר־
באתם שם: כג וקדשתי את־שמי
הגדול המחלל בגוים אשר חללתם
בתוכם וידעו הגוים כי־אני יהוה
נאם אדני יהוה בהקדשי בכם
לעיניהם: כד ולקחתי אתכם מן־
הגוים וקבצתי אתכם מכל־
הארצות והבאתי אתכם אל־
אדמתכם: כה וזרקתי עליכם מים
טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם
ומכל־גלוליכם אטהר אתכם:
כו ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה
אתן בקרבכם והסרתי את־לב
האבן מבשרכם ונתתי לכם לב
בשר: כז ואת־רוחי אתן בקרבכם
ועשיתי את אשר־בחקי תלכו
ומשפטי תשמרו ועשיתם:
כח וישבתם בארץ אשר נתתי
לאבתיכם והייתם לי לעם ואנכי
אהיה לכם לאלהים: כט והושעתי
אתכם מכל טמאותיכם וקראתי
אל־הדגן והרביתי אתו ולא־אתן
עליכם רעב: ל והרביתי את־פרי
העץ ותנובת השדה למען אשר
לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים:
לא וזכרתם את־דרכיכם הרעים

ד' ס"ס כסיס' · ג' · ג' . ח' · כנגע"כסיס' ג' · י"ב כליסכ' · ג' וכל קרי' המסולל · כ"ד · ג' ומ"ל ב' י ב' · ח' · ג' חסר בסיפר' ג' בסיפרא · כ' מ"ל · ג'

תרגום

כעובד ריהון מקלקלא
אתפרעית מנהון: כ ועלו
לביני עממיא דאתגליאו לתמן
על דאחילו ית שמא דקודשי
כדאמרין להון אם עמיה דיי
אלין ואיכדין מארעא בית
שכינתיה גלו: כא וחסית על
שמא דקודשי דאחילוהי בית
ישראל ביני עממיא
דאתגליאו לתמן: כב בכן
אמר לבית ישראל כדנן אמר
יי אלהים לא בדילכון אנא
עביד בית ישראל אלהין על
שמא דקודשי דאחילתון ביני
עממיא דאתגליתון לתמן:
כג ואקדיש ית שמי רבא
דאתחל ביני עממיא
דאחילתון ביניהון וידעון
עממיא ארי אנא יי אמר יי
אלהים כד אתקדש בכון
לעיניהון: כד ואקריב יתכון
מביני עממיא ואכניש יתכון
מכל מדינתא ואעיל יתכון
לארעכון: כה ואשבוק
לחוביכון כמא דמדכן במי
אדיותא ובקטם תורתא
דחטאתא ותדכון מכל
סאבתכון ומכל טעותכון אדכי
יתכון: כו ואתן לכון לב דחיל
ורוח דחילא אתן במעיכון
ואתבר ית לבא דרשיעא דהוא
תקיף כאבנא מבסריכון ואתן
לכון לב דחיל קדמי למעבד
רעותי: כז וית רוח קודשי
אתן במעיכון ואעביד ית די
בקימי תהכון ודיני תטרון
ותעבדון: כח ותיתבון
בארעא דיהבית לאבהתכון
ותהון קדמי לעם ואנא אהוי
לכון לאלהא: כט ואפרוק יתכון
מכל סואבתכון ואבריך ית
עבורא ואסגי יתיה ולא אתן
עליכון כפנא: ל ואסגי ית
פרי אילנא ועללת חקלא
בדיל דלא תקבלון עוד חסודי
כפנא ביני עממיא: לא ותדכרון ית אורחתכון בישתא ועובדיכון דלא תקנין ותתנקון ותהון חזן על

רש"י

אליה ג (כ) ויבוא · לפי שאמר בית ישראל בראש הפרשה קרא כל הפרשה בלשון יחיד ומדרש אגדה הקב"ה בא עמהם בגולה והשה אזן מה היו אומרים השבאין הרי אלו עם ה' ולא היה לו יכולת להצילן במדרש איכה רבתי: ויחללו את שם קדשי · השפילו את כבודי ומהו החילול כאמור אויביהם עליהם עם ה' אלה ומארצו יצאו ולא היה יכולת בידו להציל את עמו ואת ארצו: (כב) לא למענכם אני עושה · התשועה שאושיעכם: (כג) וקדשתי את שמי · ומה הוא הקידוש ולקחתי אתכם מן הגוים: (כה) מים טהורים · אכפר עליכם ואעביר טומאותיכם כהזית מי חטאת המעבירין טומאת המת: (כו) לב חדש · יצר שנתחדש לטובה

תולדות אהרן באמר לכם . יומא פו: מים טהורים. מגלה ג קידושין עב (קידושין סד): לב חדש . יומא מח) לב האבן ברכות לב סוכה נב: אל הדגן בכורות נח:

מצודת דוד

כגמול דרכם ומעשיהם כן שפטתים: (כ) ויבוא אל הגוים. וכאשר בא אל ההבליים שגלו ביניהם התחלל על ידיהם שם קדשי כי העובדי כוכבים ההם אמרו עליהם הנה עם ה' אלה ועל"ז יצאו מארצו ומבלי יכולת לא השאירם בארצו: (כא) אשר חללוהו · ר"ל אשר נתחלל על ידיהם: (כב) אני עושה . את האמור בענין להוציאם מארץ העמים ולהביאם אל ארצם: אשר חללתם . אשר נתחלל על ידכם: (כג) וקדשתי · מעתה אקדש את שמי הגדול וגו': בהקדשי . בעת אהיה מקודש על ידיכם לעיני הגוים אז ידעו הגוים שאני ה' המושל בכל: (כד) ולקחתי וגו' · ובזה אקדש שמי כי אקח אתכם מן הגוים וגו': (כה) וזרקתי וגו' · ר"ל אכפר עונכם ואעביר טומאת מעליכם כהזיית מי אפר פרה המעביר טומאת המת: (כו) לב חדש וגו' . ר"ל לב ישר ותוכנה ורצון טוב: לב האבן . לב החזק והקשה כאבן: לב בשר · לב הנגע ורך כבשר: (כז) ואת רוחי וגו' · ר"ל אחזיר לכם רוח הנבואה מה שהיה נחסר כל ימי הגולה: ועשיתי · ר"ל אעיר לבבכם שתלכו בחוקי ולשמור משפטי בלב ולעשותם . (כח) לעם · להאמין בי ולשמור מצותי: לאלהים · לעזור לכם ולהושיע אתכם: (כט) והושעתי וגו' · ר"ל ארחיק אתכם מכל טומאת העון שהייתם רגילים בו כי יעיר לבבכם להיות נזהרים מהם: וקראתי אל הדגן והרביתי אותו · ר"ל אצוה שירבה וירבה: (ל) למען וגו' · ר"ל כאומן שלא תקבלו עוד בגוים חרפת רעב כי מלא יקראו לכם חסידי לחם: (לא) וזכרתם · וכאשר תזכרו דרכיכם הרעים אז תכירו בעיני פניכם ר"ל אתם תשפטו הכרתה על עצמיכם בעבור הרעה

רדק

מבואר הוא: (כ) ויבא . לשון יחיד דרך כלל ונדרש על דרך בכל גרתם לא גר: ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו · והו חלול השם שאומרים העמים על ישראל עם ה' אלה כבר קראו עם ה' אלה ויצאו מארצו והניחם בגלות זה כמה וכמה כאילו הם מחללים אותו כהמשך גלותם זה כמה בעונותיהם והגוים אומרים מבלתי יכולת ה' להוציאם יאמרו איך בחר בהם ואח"כ גלה והגליכם מעל פניו וי"ת ועלו לביני עממיא דאתגליאו לתמן על דאחילו ית שמא דקודשי כדאמרין להון עמא דה' אילין ואיכדין מארעא בית שכינתיה גלו: (כא) ואחמול. מבואר הוא: (כב) לכן . מבואר הוא: (כג) וקדשתי. מבואר הוא: (כד) ולקחתי. מבואר הוא: (כה) וזרקתי · דרך משל כמו שהטמא נטהר במים שמוכל בהם ובהזאת מי חטאת כן הטמא מעונות נטהר בכפרה וי"ת ואשבוק לחוביכון כמה דמדכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא ותדכון מכל תועבתכון ומכל טעותכון אדכי יתכון: (כו) ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם . ר. דוש הוא שיהיה לב שומע ורוח נכונה לקבל דברי האל יתברך בהסכם וכן ת"י לב דחיל ורוח דחילא וכן לב האבן תרגם ליבא רשיעא דהוא תקיף כאבנא: לב בשר . לב רך ונכון לקבל הטוב ויונתן תרגם לב דחיל קדמי למעבד רעותי: (כז) ואת רוחי · וית רוח קדשי: (כח) וישבתם · מבואר הוא: (כט) והושעתי. וקראתי · כאלו אני קורא אליו שירבה כהמטירי עליו והמטרי אותו מן השדפון והירקון ושאר הפגעים: (ל) והרבתי · לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים · כי לא׳ צריכה לגשמים יותר מן הארצות האחרות לפיכך הרעב מצוי בה יותר משאר הארצות ובעוד אברהם יצחק ואבימלך והאדם יוצא מארצו לארץ אחרת בעבור הרעב הוא חרפה:

וזכרתם

בשבתם על אדמתם : שמה: ד' סוף פסוק בסיפרא וס"מ מן העמים אשר נפצו שמה. ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו בעשרים וחמש שנה לגלותינו סביב שמונת עשר אלף: לעיניהם כ"ד וסי' נכסר בסדר חקת התורה: ומכל גלוליכם חד מן ח' מלין בתרי טעמי סי' חספתא לא ישרתנה מידכא בתיבתה כי אם בח' מקומות וסי' מושבתיכם ודספרתם לכם דפרשה אמור התרותית ואת כל תחרותי' בקע דסלכים · סבליגיתי · גלוליכם ומכל גלוליכם אטהר · סכל תועבותיכם · כי למבראשונה דד"ת · תכזבותך לאהרן תב שהם תרחיבוני . וסימ' סהמ"ג תלר"ש:

מצודת ציון

וזריתי פרש (מלאכי ב): (כא) ואחמול. מל' חמלה וחס: (כה) וזרקתי . ענין הזיה כמו וזרקו בני אהרן (ויקרא א') ו: מים טהורים . כן יקראו מי אפר פרה כי מטהר טומאת המת . (כו) ורוח . ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה לז): והסירותי . מלשון הסרה: (ל) ותנובת · ענין צמח ופרי

רדק

(לא) וזכרתם. ונקטתם בפניכם. תהיו נכרתים בעיני עצמכם כשתזכרו עונותיכם תאמרו בדין הכריתנו האל יתברך והגלנו מארצנו וי"ת ותדכרון ותכון חזן: (לב) לא למענכם. בושו והכלמו. דין סוא שתבושו ותכלמו כי דרכיכם רעים ואני אוציא אתכם מן העמים ואביא אתכם אל ארצכם ומה שאמר לא למענכם מראה שלא יצאו מהגלות אלא על ידי תשובה וכבר פירשנו בזה הענין בספר ישעיהו בפסוק וירא כי אין איש: (לג) כה אמר ה'. ונבנו החרבות. הה"א בסגול והחי"ת בקמץ חטף וברי"ש בקמץ: (לד) והארץ. מבואר הוא: (לה) ואמרו. בעודה שממה היו אומרים העוברים כן וי"ת כי אחר שתשוב ליושבה יאמרו כן ויימרון ארעא דין דישראל דהות צדיא תבת למיהוי כגנתא דעדן וקרויא חרבתא וצדיתא ומפגרתא כריכן תקיפין יתיבו: והערים החרבות. בצרי הרי"ש: (לו) וידעו. אשר ישארו סביבותיכם. ורצה בהורבנה ויראום בישובם כמעט זמן ידעו כי לא היה יכול להיות דבר זה אלא מהאל יתברך: אני ה' דברתי ועשיתי. דברתי זה על ידי הנביא וכן עשיתי כמו שדברתי:

(לז) כה אמר ה'. עוד זאת אדרש. עוד אהיה נדרש להם בזאת שארבה אותם: כצאן אדם. אדם הם ישראל שהם אדם כמו שפירשנו למעלה אדם אתם יהיו רבים כצאן ואמר כצאן עם כ"ף הדמיון ופירש אחר כן כצאן קדשים וי"ת כצאן אדם אסגינון באינשא ואצלחינון בבעירא: (לח) כצאן קדשים. ופירש אח"כ כצאן ירושלם במועדיה הם הקדשים שהיו מביאים ישראל לירושלם ג' פעמים בשנה שהיו רבים: הערים החרבות. בא בצרי הרי"ש וי"ת כעמא קדישא כעמא דמדכן ואתן לירושל' בזמן מועד פסחא כן יהון קרוי ארעא דישראל די הואה חרבן יהון מלין אנשא דעמא בית ישראל וידעון ארי אנא ה' אמר בזמן מועד פסחא רוצה לומר כי או היה הצאן מרובה בירושלם כי כל הבאים לירושלם היו מביאים כל אחד את פסחו לשחטו שם ולאוכלו שם כמו שכתוב בתורה: (א) היתה עלי יד ה'. ויניחני. כתרגומו ואשריני ענין מנוחה: בתוך הבקעה. אשר היה הבקעה שבאה לו הנבואה שם כבר כמו שאמר בתחילת הספר: והיא מלאה עצמות. תרגם יונתן גרמי אנשא והענין הזה הראה לו הקב"ה למשל כי בני ישראל יצאו מהגלות שהם בו והם בו כעצמות היבשות על דרך משל או הראה לו זה להראות לו שעתיד להחיות מתי ישראל בעת הישוע' כדי שיראו גם הם בישועה ויש בזה מחלוקת בדברי רז"ל תניא רבי אליעזר אומר מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומה שירה אמרו ה' ממית ומחיה ממית בצדק ומחיה ברחמים ורבי יהושע אומר שירה זו אמרו ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל רבי יהודה אומר באמת משל היה רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם ואמרו מי היו המתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו דכתיב ובני אפרים שותלח וברד בנו וגו' וכתוב ואחי בת וגו' ויתאבל עליהם אפרים אביהם ושמואל אמר אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים ורבי יוחנן אמר אלו מתים שבבקעת דורא וכו' כמו שכתוב בפ' חלק: (ב) והעבירני. וכל זה במראה הנבואה: עליהם סביב סביב. כדי שאראה אותם כולם

תולדות אהרן יד ה'. עקידה שער נ עקרים מד סל"ס:
סביב סביב • סנהדרין נב:

תרגום

חוביכון ועל תועבתיכון: לב לא בדילכון אנא עביד אמר יי אלהים יתידע לכון בהיתו ואתכניעו מאורחתכון בית ישראל: לג כדנן אמר יי אלהים ביומא דאדכי יתכון מכל חוביכון ואתיב ית קרויא ויתבנין חורבתא: לד וארעא דהות צדיא תתפלח חלף דהות צדו לעיני כל דעדי: לה ויימרון ארעא דנן דישראל דהות צדיא תבת למהוי כגינתא דעדן וקרויא חרבתא וצדיתא ומפגרתא כריכן תקיפין יתיבו: לו וידעון עממיא די ישתארון סחרניכון ארי אנא יי בניתי מפגרתא קימית צדיתא אנא יי גזרית במימרי ואקים: לז כדנן אמר יי אלהים עוד דא אשתאיל לכון במימרי לבית ישראל למעבד להון אסגינון באנשא ואצלחינון בבעירא: לח כעמא קדישא כעמא דמדכן ואתן לירושלם בזמן מועדי פסחא כן יהוין קרויא ארעא דישראל דהואה חריבן יהון מלין אנשא דעמא בית ישראל וידעון ארי אנא יי: א שרת עלי רוח נבואה מן קדם יי ואפקני ברוח נבואה די שרת עלי מן קדם יי ואשרני בגו בקעתא והיא מליא גרמי אנשא: ב ואעברני עליהון סחור סחור והא סגיאן לחדא על אפי

יחזקאל

ומעלליכם אשר לא־טובים ונקטתם בפניכם על עונתיכם ועל תועבתיכם: לב לא למענכם אני־עשה נאם אדני יהוה יודע לכם בושו והכלמו מדרכיכם בית ישראל: לג כה אמר אדני יהוה ביום טהרי אתכם מכל עונותיכם והושבתי את־הערים ונבנו החרבות: לד והארץ הנשמה תעבד תחת אשר היתה שממה לעיני כל־עובר: לה ואמרו הארץ הלזו הנשמה היתה כגן־עדן והערים החרבות והנשמות והנהרסות בצורות ישבו: לו וידעו הגוים אשר ישארו סביבותיכם כי ׀ אני יהוה בניתי הנהרסות נטעתי הנשמה אני יהוה דברתי ועשיתי: לז כה אמר אדני יהוה עוד זאת אדרש לבית־ישראל לעשות להם ארבה אתם כצאן אדם: לח כצאן קדשים כצאן ירושלם במועדיה כן תהיינה הערים החרבות מלאות צאן אדם וידעו כי־אני יהוה:

לז א היתה עלי יד־יהוה ויוצאני ברוח יהוה ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות: ב והעבירני עליהם סביב ׀ סביב

רשי

לטובה: (לא) ונקוטות' בפניכ' דמויי"ר בלע"ז תמקו בעצמיכ' בבשתכם על הגמול הרע אשר גמלתם לפני ואני גומל לכם טובה: (לד) והארץ הנשמה תעבד. הארץ אשר היתה שממה עד הנה תהיה נעבדת ונזרעת: (לה) היתה כגן עדן. עכשיו נהפכה להיות כגן עדן: והערים החרבות. זה ימים רבים עכשיו בצורות ישבו: (לז) אדרש לבית ישראל. אוספה להם בתפלתם בדורשם אותי על זאת: ארבה אותם. אדם כצאן לרוב: (לח) כצאן קדשים. שהיא באה לירושלים במועדי פסחים לצאן אחר כתרגומו אסגינון באינשא ואצלחינון בבעירא כלומר שלא יהיו עוונותיהם נזכרים עליהן: (א) היתה עלי יד ה' ויוציאני ברוח ה' וגו'. יד ה' כל יד ה' שבנבואה לשון כפייה הוא שהיתה הרוח כופה אותו לילך כמשתגע אל מקום שהרוח חפץ: והיא מלאה עצמות. רבותינו אמרו שהיו משבט אפרים שיצאו ממצרים לפני הקץ והרגום אנשי גת שהולדי' בארץ כמו שאמור בדברי הימים: (ב) והעבירני עליהם סביב. לבקעה ולא הכניסו לתוכם לפי שהיה כהן:

התחיינה

בושו ג' מ"ל וסימ' תום נכלמו מכל אשר עשו • בושו והכלמו מדרכיכם בית • בך בטחו ולא בושו: דברתי ועשיתי ד' וסימ' נמסר בסיפרא דא סי' י"ז: כצא' ז' בקריאת וסימ' התיקם כצאן לטבחה והקדישם. כצאן קדשים כצאן ירושלם ב' בפסוק • יחד אשימנה כצאן בצרה. ביום ההוא כצאן עמו • נחשבנו כצאן טבחה• תתננו כצאן מאכל: היתה ח' ר"פ בקריאה וסימ' היתה עלי יד ה' ויוציאני • היתה לי נחלתי • היתה לי דמעתי לחם • היתה יהודה לקדשו • היתה כאניות סוחר: ג' מ"ל נבי נו"ן בליש' העברה וסימ' והעבירני עליהם סביב סביב. ויאמר המלך לעברי'

מצודת ציון

ופרי וכן ויאכל תנובת שדי (דברים לב): (לא) ונקוטותם. ענין כריתה כמו ונקוטו בפניהם (לעיל ו): (לג) והושבתי. מל' ישיבה: ונבנו. מל' בנין: החרבות. מל' חורבה: (לד) הנשמה. מלשון שממון: תחת. במקום: (לה) הלזו. הזאת וכן יאמר בלשון זכר הלזה הלוה (בראשית כד): והנהרסות. מל' הריסה ונתיצה: בצורות. מל' מבצר וחוזק: (לח) במועדיה. מל' מועד וחג: כצאן אדם. ר"ל רבוי בני אדם: (א) ברוח. ענין

מצודת דוד

הרעות שעשיתם ותאמרו שבדין נכרתם בגולה: (לב) אני עושה. את הגאולה הזאת: יודע לכם. יהיה ידוע לכם שאין הגאולה למענכם כי בושו והכלמו מדרכיכם אשר לא טובים ואינכם כדאים להביא הגאולה: (לג) ביום טהרי. ר"ל כשאכפר עליהם: והושבתי. להיות מיושבת באנשים: (לד) הנשמה. אשר היא שוממה תעבד אז בחרישה ובזריעה: (לה) ואמרו. העוברים דרך בה ימתהו ויאמרו הנה הארץ הזאת שהיתה נשמה היתה עתה כגן השמועה בעדן: בצורות ישבו. נתיישבו באנשים ובמגדלים ובחומות עד שהמה בצורות וחזקות: (לו) וידעו הגוים וכו'. ר"ל הגוים הנשארים יכירו לדעת שאני הוא בניתי את הנהרסות ונטעתי הנשמה ולא נעשה הדבר במקרה: אני ה' דברתי. אני הוא המדבר שכן יהיה ואני הוא העושה הדבר: (לז) עוד זאת אדרש וגו'. ר"ל עוד בדבר זה אהיה נדרש להם למלאות משאלותם בדרשם על זאת: ארבה אותם. ר"ל וזהו הדבר שארבה אותם מבני אדם כרבוי הצאן: (לח) כצאן קדשים. כמספר צאן קדשים וחוזר ומפרש כצאן ירושלים: במועדיה. ר"ל כצאן המובא לירושלים במועדי ה' להקריב על המזבח: כן תהיינה. כמספר הזה תהיינה הערים וכו': צאן אדם. ר"ל מרבית בני אדם ולפי שדרך הצאן להתרבות מאד אמר פלא צאן בדרך משלה על הפלגת הרבוי: כי אני ה'. הנאמן במאמרי: לז (א) יד ה'. כח חוזק הנבואה: ויוציאני. הוציא אותי ממקומי: ברוח ה'. ר"ל הנבואה היה בכאן המקום

וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל־פְּנֵי הַבִּקְעָה
וְהִנֵּה יְבֵשׁוֹת מְאֹד׃ ג וַיֹּאמֶר אֵלַי
בֶּן־אָדָם הֲתִחְיֶינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה ל"ח כטעם בסיפרא • ל'
וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אַתָּה יָדָעְתָּ׃
ד וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנָּבֵא עַל־הָעֲצָמוֹת
הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם הָעֲצָמוֹת
הַיְבֵשׁוֹת שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהֹוָה׃ ל'
ה כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה לָעֲצָמוֹת
הָאֵלֶּה הִנֵּה אֲנִי מֵבִיא בָכֶם רוּחַ ז'
וִחְיִיתֶם׃ ו וְנָתַתִּי עֲלֵיכֶם גִּידִים ג' וכענין
וְהַעֲלֵתִי עֲלֵיכֶם בָּשָׂר וְקָרַמְתִּי ל' חסר
עֲלֵיכֶם עוֹר וְנָתַתִּי בָכֶם רוּחַ וִחְיִיתֶם כ'
וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהֹוָה׃ ז וְנִבֵּאתִי
כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי וַיְהִי־קוֹל כְּהִנָּבְאִי כ' ו
וְהִנֵּה־רַעַשׁ וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֶצֶם
אֶל־עַצְמוֹ׃ ח וְרָאִיתִי וְהִנֵּה עֲלֵיהֶם ג' • י"ב
גִּדִים וּבָשָׂר עָלָה וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר ח' • ל'
מִלְמָעְלָה וְרוּחַ אֵין בָּהֶם׃ ט וַיֹּאמֶר
אֵלַי הִנָּבֵא אֶל־הָרוּחַ הִנָּבֵא בֶן־אָדָם ד'
וְאָמַרְתָּ אֶל־הָרוּחַ כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי
יֱהֹוִה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בֹּאִי הָרוּחַ
וּפְחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה וְיִחְיוּ׃ ל' • ל' ומ"ל
י וְהִנַּבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צִוָּנִי וַתָּבוֹא בָהֶם ל' וחד ויחיו
הָרוּחַ וַיִּחְיוּ וַיַּעַמְדוּ עַל־רַגְלֵיהֶם חַיִל ל' וחד ויחיו
גָּדוֹל מְאֹד־מְאֹד׃
יא וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם הָעֲצָמוֹת ג' כטעם כסים'
הָאֵלֶּה כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הִנֵּה
אֹמְרִים יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה ג'
תִקְוָתֵנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ׃ יב לָכֵן הִנָּבֵא

בְּקַעְתָּא וְהָא יְבִישִׁין לַחֲדָא׃
ג וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם הֲיִתְקַיְּמָן
גַּרְמַיָּא הָאִלֵּין וַאֲמָרִית יְיָ
אֱלֹהִים אַתְּ גְּלֵי קֳדָמָךְ׃
ד וַאֲמַר לִי אִתְנַבֵּי עַל גַּרְמַיָּא
הָאִלֵּין וְתֵימַר לְהוֹן גַּרְמַיָּא
יַבִּישַׁיָּא קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ׃
ה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְגַרְמַיָּא
הָאִלֵּין הָא אֲנָא מָעֵיל בְּכוֹן
רוּחָא וְתֵיחוֹן׃ ו וְאֶתֵּן עֲלֵיכוֹן
גִּידִין וְאַסֵּיק עֲלֵיכוֹן בִּסְרָא
וְאֶקְרוֹם עֲלֵיכוֹן מַשְׁכָּא וְאֶתֵּן
בְּכוֹן רוּחָא וְתֵיחוֹן וְתִידְּעוּן
אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ ז וְאִתְנַבֵּיתִי כְּמָא
דְּאִתְפַּקְּדִית וַהֲוָה קָל
כְּאִתְנַבָּיוּתִי וְהָא זִיעַ וּקְרִיבוּ
גַּרְמַיָּא גַּרְמָא לְוָת חַבְרֵיהּ׃
ח וַחֲזֵית וְהָא עֲלֵיהוֹן גִּידִין
וּבִסְרָא סְלֵיק וּקְרַם עֲלֵיהוֹן
מַשְׁכָּא מִלְּעֵילָא וְרוּחָא לֵית
בְּהוֹן׃ ט וַאֲמַר לִי אִתְנַבֵּי עַל
רוּחָא אִתְנַבֵּי בַּר אָדָם וְתֵימַר
לְרוּחָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
מֵאַרְבַּע רוּחַיָּא אִתַּיְאָ רוּחָא
וְעוּלִי בִּקְטִילַיָּא הָאִלֵּין וְיֵחוֹן׃
י וְאִתְנַבֵּיתִי כְּמָא דִי פַּקְּדַנִי
וַעֲלַת בְּהוֹן רוּחָא וַחֲיוֹ וְקָמוּ
עַל רִגְלֵיהוֹן מַשִּׁרְיָן סַגִּיאָן
לַחֲדָא לַחֲדָא׃ יא וַאֲמַר לִי בַּר
אָדָם גַּרְמַיָּא הָאִלֵּין כָּל בֵּית
יִשְׂרָאֵל אִינוּן הָא אִינוּן אָמְרִין
יְבִישׁוּ גַּרְמָנָא פְּסַק סִבְרָנָא
אֲבַדְנָא לָנָא׃ יב בְּכֵן אִתְנַבֵּי

רש"י

(ג) התחיינה · הנראה בעיניך שיוכלו לחיות : (ו) ונתתי עליכם גידים וגו' · ובספר איוב הוא אומר עור ובשר תלבישני תחילה ואחר כך ובעצמות וגידים תסוככני אלא למה היו אלו דומים לאדם שפושט ומחזר ולובש שמה שפשט אחרון לובש ראשון אבל בתחילת בריית הוולד עור ובשר תחילה ואח"כ עצמות וגידים : וקרמתי . לשון קרום איקרוסיי"רייא בלע"ז : (ז) ויהי קול · והנה רעש העצמות שהיו סופקין זה לזה : עצם אל עצמו · עצמות כל אחד כל מקום שנתפזרו היו קופצין ומתקרבין כל אחד ואחד אצל מקו' חבורו : (ט) מארבע רוחות · כל מקום שהלכו נשמותיהן לשוט לד' רוחות העולם משם יתקבצו ויבאו: ופחי · כמו נופח בגחלי פחם (ישעי' נד) : (יא) העצמות האלה כל בית ישראל המה · רמז והגמא לכל בית ישראל בגלותם המה שהרי הם אומרי' יבשו עצמותינו בגלות אבדה תקותינו ומה נוחיל לתשועה עוד דבר אחר כולם אלו משל ישראל היו ומפני שהחייתם עכשיו הם אומרים אבדה תקותינו ולא נחיה עוד שנית כשימיתו המתים : (יב) לכן הנבא . שעתיד

רד"ק

כולם ומה שפירש"י זכרונו לברכה סביב סביב לבקעה ולא הכניסו לתוכה כדי שלא יטמא לפי שהיה כהן אם כן אין צורך להעביר התמר על ראשו ועל זקנו וכן תרגם יונתן על הכהנים ופאת זקנם לא יגלחו ועוד הרי אמר ויניחני בתוך הבקעה אלא ! הכל היה במראה הנבואה ולא היו דברים ממש : (ג) ויאמר . בן אדם . מבואר הוא : (ד) ויאמר הנבא . מבואר הוא : (ה) כה אמר . מביא בכם רוח . אחר הבשר והעור והגידים כמו שאמר בפסוק האחר על הסדר : (ו) ונתתי עליכם גידים . כי הם תחלת יצירת הולד ותכונתו כי רבים מהם נקשרות בעצמות ואחר הגידים הבשר ואחר כן העור כי הוא העליון ומה שאמר איוב עור ובשר תלבישני ועצמות וגידים תסוככני לא אמ' שהעור והבשר הם תחלה ביצירה לפי שזכרם בתחלה שהרי אמר תלבישני שהם כמו לבוש שהוא עליון : וקרמתי . פעל יוצא ויקרם עליהם עור פעל עומד כמו שאומר גם כן ובשר עלה והוא ענין קרום ובדברי רז"ל אמרו כדי שיקרמו פניה : (ז) ונבאתי . ותקרבו . העצמות שהבשר נפרדו איש מעל אחיו לאורך הזמן ואמר ותקרבו לשון נקבה בסימן אחד לבד כי על הרוב יאמר בשני סימנין ותקרבנה וכמוהו ולאמנותיך עלי תבטחו וברוב עלם לשון נקבה ובאמרו עצם אל עצמו הוא לשון זכר ורוצה לומר עצם אל עצם הראוי להדבק בו כפי היצירה : (ח) וראיתי . ובשר עלה . פירוש עלה על הגידים כי הגידים הם בתוך הבשר וי"מ עלה גדל כמו ופעל אחד מגוריה : (ט) ויאמר . מארבע רוחות בואי הרוח . זו היא רוח החיים לפיכך אמר מארבע רוחות כאומר מאיזה צד שתהיה תבא כי הוא מהאויר ומה שאמר ונתתי רוחי בכם היא רוח השכל לפיכך אמר רוח ובעוד שאמר אחר שאמר ופתחתי אתכם מקברותיכם : ופחי . שרשו נפח על משקל נפי מן נגש מענין ויפח באפיו נשמת חיים : בהרוגים האלה : אינו אומר הרוגי חרב אלא רוצה לומר במתים כי ההריגה נאמרת גם כן על המתים בלא חרב כמו הנה הרוגי מות ואם היו בני אפרים כמו שכתוב למעלה הם היו הרוגי חרב : (י) והנבאתי . חסר תי"ו התפעל ותספוי והנבאתי לפיכך נדגשה הב' לחסרון התי"ו : (יא) ויאמר אלי . העצמות האלה כל בית ישראל המה . אם הענין הזה משל אמר לו זה שהראיתי לך במראה הנבואה העצמות היבשות שחיו וקמו על רגליהם זהו משל לכל בית ישראל שהיו בגלות זה כמה עד שנואשו מן הגאולה ואמר יבשו עצמותינו ואבדה תקותינו וגו' כלומר הרי אנו כעצמות יבשות שאין להם עוד תקוה ואם הענין כמשמעו אמר זה שהראיתי בעצמות האלה כן יחיו כל בית ישראל שמתו בזמן הגלות בארץ זה כמה והרי הם כאילו הם אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותינו נגזרנו לנו ולא נראה בישועת ישראל אשר יהיו בזמן הישועה ואין תקוה אף שהם או יותר נגזרנו לנו לעצמינו : (יב) לכן : אם הענין משל ארצות הגוים והגלות הם הקברות ואם

תעבירוני ב' אשר יעבירוני : הנה אני ז' בקריאה וסימ' הנה אני קשרתי על ארני • הנה אני ה' אלהי כל בשר . הנה אני מביא בכם רוח • הנה אני פותח את קברותיכם • הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים . הנה אני לוקח את בני ישראל • בונה בית : ובשר ח' בקריא' וסי' זאת הפע' עצם מעצמי ובשר מבשרי • ואנשי קדש • ובש' כי יהי' בו בערו שחין • והעורבי' מביאים לו לחם ובשר ב' בפסוק • וראיתי והיה עליה' גידים ובשר עלה • לחם חמודות לא אכלתי • עור ובשר תלבישני ועצמות : ויאמר ג' בטעם זרקא בסיפרא וסימ' העצמו' האל' • וזקני

תולדות אהרן ותייפס : (כלאים לב שבת ג) : אל הרוח . זוכר ויחי : מארבע רוחות · עם שמות : העצמות האלה . מגלה לא סנהדרין נב :

מצודת דוד

המקום לא ברצוני כ"א בע"כ : והיא מלאה עצמות · אמז"ל שהיו מבני אפרים שמהרו את הקץ לצאת ממצרים והרגום אנשי גת : (ב) והעבירני · העביר אותי סמוך להם סביבותם למען יראה איכותם וכמותם ולא העבירו בין העצמות לפי שהיה כהן : והנה רבות . ר"ל ראיתי שהמה רבות מאד ויבשות מאד : (ג) התחיינה . הוא בה"א השאלה כי שאלו אם אפשר שיחיו העצמות האלה : אתה ידעת · כלומר הנה לפי הטבע אין מקום שיחיו אלא אם רצונך שיחיו הנה כן יחיו ומי א"כ יודע רצונך אלא אתה וא"כ ידעת אם יחיו : (ה) מביא בכם רוח · ר"ל בהעצמות יבא רוח ואויר נושב ומזה יבוא מעט חיות בעצמות להתנועע ולהתקרב זה לזה כמפורש בענין : (ו) ונתתי וגו' . אחר שיתקרבו העצמות כ"א למקום הראוי לו אתן עליכם גידים לחבר ולקשר העצמות זה בזה : וקרמתי · אעשה עליכם קרום של עור ואחר זה אתן בכם רוח החיוני ותשארו חיים וקיימים : כי אני ה' . והכל בידי : (ז) ויהי קול · מן הרוח והאויר הנושב : והנה רעש · והנה נדנוד ותנועה מן העצמות וקרבו כל אחד אל העצם הדבוק בו כשהיה חי : (ח) והנה עליהם · ר"ל נתון עליהם גידים וכו' : ורוח אין בהם · עדיין לא היה בהם רוח החיוני : (ט) מארבע רוחות . ר"ל מכל מקום שהלכו נשמותיהן לשוט לארבע רוחות העולם משם יתקבצו ויבואו וינשבו בגופי ההרוגים האלו ויחיו : (יא) כל בית ישראל המה · ר"ל המה מרמזים להיות לאות וסימן על כל בית ישראל המתים בגולה : הנה אומרים · מתי הגולה אומרים הנה עד שלא תבוא הגאולה כבר נהיו מתים ויתייבשו עצמותינו ואבדה א"כ תקותינו מה שאנו מקוים אל הגאולה הואיל ואנו נכרתו לעצמנו ולא נהיה במספר האנשים הרואים את הגאולה ואלו יאמרו ומה א"כ תועלת לנו עם הגאולה : (יב) הנה אני פותח וגו' . בזמן הגאולה אפתח קברותיכם ואעלה אתכם

מצודת ציון

ענין רצון : ויניחני . מל' הנחה : בבקעה . העמק : (ו) וקרמתי · מל' קרום כענין קליפה ובדרז"ל קרום שעלה מחמת מכה (חולין מ"ג) : (ז) רעש . ענין נדנוד ותנועה : (ח) ויקרם · נעשה קרום : (ט) ופחי · מל' נפיחה ונשיבה : נגזרנו

ואמרת אליהם כה־אמר אדני
יהוה הנה אני פתח את־קברותיכם
והעליתי אתכם מקברותיכם עמי
והבאתי אתכם אל־אדמת ישראל׃
וידעתם כי־אני יהוה בפתחי את־
קברותיכם ובהעלותי אתכם
מקברותיכם עמי׃ יד ונתתי רוחי
בכם וחייתם והנחתי אתכם על־
אדמתכם וידעתם כי אני יהוה
דברתי ועשיתי נאם־יהוה׃
טו ויהי דבר־יהוה אלי לאמר׃
טז ואתה בן־אדם קח־לך עץ אחד
וכתב עליו ליהודה ולבני ישראל
חברו ולקח עץ אחד וכתוב עליו
ליוסף עץ אפרים וכל־בית ישראל
חברו׃ יז וקרב אתם אחד אל־אחד
לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך׃
יח וכאשר יאמרו אליך בני עמך
לאמר הלוא־תגיד לנו מה־אלה לך׃
יט דבר אליהם כה־אמר אדני יהוה
הנה אני לקח את־עץ יוסף אשר
ביד־אפרים ושבטי ישראל חברו
ונתתי אותם עליו את־עץ יהודה
ועשיתם לעץ אחד והיו אחד בידי׃
כ והיו העצים אשר־תכתב עליהם
בידך לעיניהם׃ כא ודבר אליהם
כה־אמר אדני יהוה הנה אני לקח
את־בני ישראל מבין הגוים אשר
הלכו־שם וקבצתי אתם מסביב
והבאתי אותם אל־אדמתם׃
כב ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ

ותימר להון כדנן אמר יי
אלהים הא אנא פתחית ית
קבריכון ואסק יתכון
מקבריכון עמי ואעיל יתכון
לארעא דישראל׃ יג ותידעון
ארי אנא יי כד אפתח ית
קבריכון וכד אסיק יתכון מגו
קבריכון עמי׃ יד ואתן רוחי
בכון ותיחון ואשרי יתכון על
ארעכון ותידעון ארי אנא יי
גזרית במימרי ואקים אמר יי׃
טו והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עמי למימר׃ טז ואת בר
אדם סב לך לוחא חדא וכתוב
עלוהי לשבטא דיהודה ולבני
ישראל אחיהון וסב לוחא חדא
וכתוב עלוהי לשבטא דיוסף
די הוא שבטא דאפרים וכל
בית ישראל אחיהון׃ יז ותקריב
יתהון חד לות חד לך ללוחא
חד ויהון לחוד בידך׃ יח וכד
יימרון לך בני עמך למימר
הלא תחוי לנא מה אלין לך׃
יט אתנבי להון כדנן אמר יי
אלהים הא אנא מקריב ית
שבטא דיוסף די הוא שבטא
דאפרים ושבטי ישראל
אחיהון ואחביר יתהון עלוהי
ית שבטא דיהודה ואעבדינון
לעמא חד ויהון חד קדמי׃
כ ויהון לוחיא דיתכתוב עליהון
בידך לעיניהון׃ כא ואתנבי
להון כדנן אמר יי אלהים הא
אנא מקריב ית בני ישראל
מביני עממיא דאתגליאו
לתמן ואכנוש יתהון מסחור
סחור ואעיל יתהון לארעהון׃
כב ואעביד יתהון לעמא חד

רדק

ואם כמשמעו מבואר הוא ומחלוקת יש בדברי רז"ל על המתים בחוצה לארץ מהם אמרו כי בחוצה לארץ יעלו מקברותיהם ומהם אמרו מקברותיהם יעלו לא"י בגלגול ודרך מחילות והפסוק הזה מוכיח פי' בח"ל יחיו כמו מתי א"י שהרי אמר פתח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם ואחר כך והבאתי אתכם אל אדמת ישראל: (יג) וידעתם. מבואר הוא: (יד) ונתתי רוחי בכם. זהו רוח השכל כמו שפירשנו כי כיון שאמר ובהעלותי אתכם הרי רוח חיים כי לא יתנועע האדם בלא רוח חיים א"כ מה שאמר אח"כ ונתתי רוחי בכם על רוח השכל אמר והבטיחם שיתן בהם דעה ובינה והשכל ולא יחטאו עוד שידעם גם כן ואמר כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם: וחייתם. הבטיחם שיחיו ימים רבים והוא כמו שנאמר בנבואת ישעיהו כי כימי העץ יהיו ימי עמי: והנחתי אתכם על אדמתכם. הבטיחם שלא יגלו ממנה עוד: ויהי. (טז) ואתה. ולבני ישראל חברו. שבט בנימין שהיה עם שבט יהודה לעול' גם לאחר שנחלק' המלכו': חברו. כן כתיב לפי שהיה בשבט א': ליוסף עץ אפרים. לפי שבעת שנחלקה המלכות היה מלך ירבעם שהיה משבט אפרים נקראו עשרת השבטים על שם אפרים: וכל בית ישראל חברו. חברו כתיב על דרך כלל כמו שאמ' בית יעקב: (יז) וקרב. צווי מן הדגוש ובא בפתח הרי"ש כמו כתר לי שלג לשונם: לך לעץ אחד. אחר שתקח שני עצים ותכתוב בכל אחד שם כפי מה שאמרתי סוף סי' למלכות ישראל שנחלקה אחר כך תקרב אותם אחד אל אחד והיו בידך שניהם יחד כאלו הם עץ אחד: והיו לאחדים בידך. שני האחדים יהיו בידך לאחד סימן למלכות ישראל שתהיה אחת ואדוני אבי ז"ל פירש אמר לו שיקרב שני העצים ויתחברו יחד ויעשו עץ אחד במעשה נס וי"ת כל עץ שבפרשה זו עד דבר אליהם לוחא וכן והיו העצים תרגם לוחיא ובפסוק דבר תרגם את עץ יוסף אשר ביד אפרים ית שבטא דיוסף דהוא שבטא דאפרי' את עץ יהודה ית שבטא דיהודה ועשיתים לעץ אחד לעמא חדא: (יח) וכאשר. כמו שאמר לו שיכתוב לעיניהם והם ישאלוהו מהו המשל: (יט) דבר. חבירו. כתיב וקרי חבריו: ונתתי אותם עליו. אתן שבטי ישראל עם שבט אפרים את עץ יהודה: עליו. פירושו עמו: את עץ. פירושו עם עץ: (כ) והיו. מבואר הוא: (כא) ודבר. מבואר הוא: (כב) ועשיתי. ולא יהיה. כתיב על דרך כלל וקרי יהיו:

ולא

רשי

שעתיד אני להחיותם שנית: (טו) ויהי דבר ה' אלי לאמר. (טז) ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וגומר וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו. ארבע תיבות הללו כתוב עליו לאמר עץ זה ליהודה ולשבט בנימין שנלוה עליו: ולקח עץ אחד וכתוב עליו. זה ליוסף עץ אפרי' ושאר תשעה שבטים שהיו אחרי ירבעם' שהיו משבט אפרי': (יז) והיו לאחדים. שני אחבר' לשני העצים שיהא עץ אחד בידך: (יט) הנה אני לוקח את עץ וגו'. שלא יהיו עוד לשתי ממלכות

יהודה: אל אדמת ה' בספרא וסי' נמסר בריש ספרא סי' י"ב: ותנחתי ג' וסימ' אל נא תמש מזת. ותנחתי ותתכתי. ונתתי רוחי בכם וחייתם: ליוסף ח' וסימ' ויספר שר המשקים. ויולד ליוסף בארץ. ויקרבו ימי ישראל למות. ויאמר ליוסף הנה אביך. כה תאמרו ליוסף אנא. קח לך עץ אחר וכתוב עליו. כי יהודה גבר באחיו. ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף: לקח ח' וחסר בקריאת וסי' אם לקח יעקב אשה מבנות חת כאלה ארור לקח שוחד להכות נפש דם. ויצאו בני הנביאים אשר בית אל. ויגשו בני הנביאים אשר ביריחו. הנני לקח ממך. אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים. הנני לקח את בני ישראל מבין הגוים. יוסר לץ לקח לו קלון. וחד ולקח

תולדות אהרן בפתחי. שבת קנב תענית כ: עץ אחד. עקידה שער לה:

מצודת ציון

(יא) נגזרנו. ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי (איכה ג'): (יד) והנחתי. מלשון מנוחה: (יט) עץ. ר"ל שבט מלוכה ולפי שהשבט משל עץ אחז לשון עץ: עליו. ר"ל עמו בסמוך לו:

אם

מצודת דוד

מהם חיים וקיימים אתם עמי וכאומר הגם המתים בעצמות הבקעה היא לאות על המתים העתידה: והבאתי וגו'. וא"כ גם אתם תראו הגאולה: (יג) וידעתם וכו' בפתחי וכו'. ר"ל בעת אפתח את קברותיכם ואעלה אתכם מהם אתם עמי אז תדעו שאני ה' הנאמן במאמרי: (יד) ונתתי רוחי בכם. אתן בכם רוח החיוני ותשארו חיים וקיימים ואושיב אתכם במנוחה על אדמתכם ואז תדעו שאני ה' הנאמן במאמרי אני דברתי ואני עשיתי כאשר דברתי: (טז) עץ אחד. חתיכת עץ אחד: ליהודה ולבני ישראל חבריו. המלות האלה כתוב עליו כאומר העץ ההוא מרמז על יהודה ועל בני ישראל חבריו הם בני בנימין שהתחברו עליו להיות מלכות אחת: ולקח עץ אחד. ועוד לקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים וכו' כאומר על יוסף מרמז העץ ההוא והוא אפרים הבא מיוסף שמלכות ישראל נקראת על שמו לפי שמלך הראשון היה עליהם ירבעם הבא מאפרים ומרמז העץ ההוא עליו ועל שאר השבטים שהתחברו עמו להיות אחת ממשלתו: (יז) וקרב אותם. תקרב העצים זה אל זה להיות נראים לך כאלו המה חתיכת עץ אחד: והיו לאחדים בידך. כשיהיו עדיין בידך יתחברו יחד ע"פ נס ויהיו חתיכה אחת באמת: (יח) הלא תגיד' ר"ל הלא תהראוי שתגיד לנו למה אלה לך על מה תרמז בזה: (יט) את עץ יוסף. ר"ל שבט מלכות יוסף אשר היה ביד אפרים: ושבטי ישראל חבריו. ר"ל וגם אקח שבטי ישראל שהתחברו עמו ואתן אותם עליו ר"ל עם אפרים אתנם להיות שבט מלכות יהודה ואעשה אותם לשבט מלכות אחד וכן תקום הדבר בידי החזקה: (כ) והיו העצי' ר"ל העצים שאשר תכתוב עליהם הדברים האלה תאחזם בידך לעיניהם: (כא) ודבר אליהם. בעת תאחז העצים ההם בידך תדבר אליהם כה אמר ה' וגו': (כב) לגוי אחד בארץ. כשיהיו בארץ ובהר ומרום בהרי ישראל

בהרי ישראל ומלך אחד יהיה
לכלם למלך ולא יהיה עוד לשני
גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות
עוד: כג ולא יטמאו עוד בגלוליהם
ובשקוציהם ובכל פשעיהם
והושעתי אתם מכל מושבתיהם
אשר חטאו בהם וטהרתי אותם
והיו לי לעם ואני אהיה להם
לאלהים: כד ועבדי דוד מלך עליהם
ורועה אחד יהיה לכלם ובמשפטי
ילכו וחקתי ישמרו ועשו אותם:
כה וישבו על הארץ אשר נתתי
לעבדי ליעקב אשר ישבו בה
אבותיכם וישבו עליה המה ובניהם
ובני בניהם עד עולם ודוד עבדי
נשיא להם לעולם: כו וכרתי להם
ברית שלום ברית עולם יהיה אותם
ונתתים והרביתי אותם ונתתי את
מקדשי בתוכם לעולם: כז והיה
משכני עליהם והייתי להם לאלהים
והמה יהיו לי לעם: כח וידעו הגוים
כי אני יהוה מקדש את ישראל
בהיות מקדשי בתוכם לעולם:

לח א ויהי דבר יהוה אלי
לאמר: ב בן אדם שים פניך אל
גוג ארץ המגוג נשיא ראש משך
ותבל והנבא עליו: ג ואמרת כה
אמר אדני יהוה הנני אליך גוג
נשיא ראש משך ותבל:
ד ושובבתיך ונתתי חחים בלחייך
והוצאתי אותך ואת כל חילך
סוסים ופרשים לבשי מכלול כלם
קהל רב צנה ומגן תפשי חרבות

ג' ; ג' ; יהיו ק' ; ג' מלעיל ; כ' ; ל"ת חס' כספרא ; ס' ; ג' מ"ל ; וג' מ"ל בליש ; ל' וחד כגיכם ובני ; ד' כספרא ; ל' ; ג' ; ג' וחד על גוג ; ג' ; ג' חד מ"ל ; ו' כספרא מ"ל ; ל"ג

תרגום

בארעא במור קודשא
דישראל ומלכא חד יהי
לכולהון למהוי מלכא ולא
יהון עוד לתרין עממין ולא
יתפלגון עוד לתרתין מלכון
עוד: כג ולא יסתאבון עוד
בטעותהון ובשקוציהון ובכל
מרדיהון ואפרוק יתהון מכל
מותבניהון דחבו קדמי בהון
ואדכי יתהון ויהון קדמי לעם
ואנא אהוי להון לאלהא:
כד ועבדי דוד מלכא עליהון
ופרנס חד יהי לכולהון ובדיני
יהכון וקימי יטרון ויעבדון
יתהון: כה ויתיבון על ארעא
דיהבית לעבדי ליעקב דיתיבו
בה אבהתכון ויתבון עלה
אינון ובניהון ובני בניהון
עד עלמא ודוד עבדי מלכא
להון לעלם: כו ואגזר להון
קים שלם קים עלם יהי עמהון
ואברכינון ואסגי יתהון ואתן
ית מקדשי בניהון לעלם:
כז ואשרי שכינתי ביניהון
ואהוי להון לאלהא ואינון
יהון קדמי לעם: כח וידעון
עממיא ארי אנא יי מקדש
ית ישראל במהוי מקדשי
ביניהון לעלם: א והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עמי למימר:
ב בר אדם קביל נבואה על
גוג ארעא מגוג רב ריש משך
ותבל ואתנבי עלוהי: ג ותימר
כדנן אמר יי אלהים הא אנא
שלח רוגזי עלך גוג רב ריש
משך ותבל: ד ואשדלינך
ואתן שירין על ליסתך ואפיק
יתך וית כל משריתך סוסון
ופרשין לבושי גמיר כולהון
משרין סגיאן די מזינין
בעגילין ותריסין אחדי סיפין

רש"י

ממלכות: (כה) לעבדי ליעקב. כענין שנתתיה ליעקב בלי מצרי': (ב) אל גוג. כך שם המלך: המגוג. שם האומה כד"א גומר ומגוג (בראשית י): (ד) ושובבתיך. אעשה אותך שובב אכנו"יוסיר בלע"ז כל ההולך בשרירות לבו נקרא שובב כמו (ישעיה נ"ז) וילך שובב בדרך לבו: ונתתי חחים בלחייך. דרך היה להוציאה בחחים שבלחייה לפי שאינה רוצה לצאת גם אני אתן בלבך הרהורין ויצר המוסך אותך מארצך לבא על ארץ ישראל

מסורה

נפשות חכם: ומלך אחד ח' מן י' יחידאין אחד ולית להון זוגא וסי' על אחד ל' תהרים אשר אמר אליך • ואת אח' ל' עשר ילדיו ויעבר • ונשיא אחד ל' נשיא אחד למטה ב' בו • וראש אחד ל' בא מדרך אלון מעוננים רשפטים • ונביא אחד ל' זקן דמלכים • ומלך אחד ל' יהיה לכלם למלך • ודרך אחד ל' ליראה אתי כל הימים • לא אחד ל' פי יתן מחר: משכני ג' בקריאה וסימ' ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל • כטמאם את משכני אשר • והיה משכני עליהם: שים פניך אל גוג וחד על גוג ואינון מן א"ב מן חד חד חד אל וחד על ולית דכוו' בסיפרא וסי' נמסר במסרה רבת' בערך אל: רב ל"ג קמצים וסי' נמסר במסרה רבתא בערך רב:

תולדות אהרן ודוד עבדי • סנהדרין נח: גוג נשיא • ברכות נה: נשיאי ישראל • סנהדרין יח:

מצודת דוד

...ם אעשה לגוי אחד ולא יהיו עוד חלוקים לשנים להיות יהודה ...ם לבד ועשרת השבטים עם ...בד: ולא יחצו וגו'. כפל הדבר ...מ"ש: עוד. ר"ל עד עולם: (כג) ולא יטמאו עוד. לא יהיו ...טמאים עוד בעבודת כוכבים ...יחד הפשעים שנטמאו בהם ...היותם בבבל: והושעתי וגו'. ...רבים מהם נטמאו בין ...הבבליים במקום מושבותיהם בזמן ...ולה והרשיעו כמוהם ולכן ...ר אושיע אותם להוציאם מהם ...ור לדת ישראל ואטהר אותם ...ומאת עוונם כי אמלא להם ...א יהיו לי לעם להאמינו ולשמו' ...תי ואני אהיה להם לאלהים ...שיע להם ולעזור אותם:
...) ועבדי דוד. מלך המשיח הבא מזרע דוד יהיה מלך עליהם: ורועה אחד. כי לא ימליטו עוד עשרת השבטים מלך לעצמם מבלעדי: וחוקותי ישמרו. ישמרו בלב ויעשום
...על: (כה) לעולם. ר"ל עד עולם לא תפסוק המלוכה מזרע דוד: (כו) ברית שלום. שישבו בארצם בשלום והברית הזה יהיה עמהם עד עולם: ונתתים. ר"ל אתן להם
...קומם ולא יזוזו משם: לעולם. ולא תחרב עוד: (כז) והיה משכני. משך שכינתי יהיה עליהם ואהיה להם לאלהים לעזור ולהושיע והמה יהיו לי לעם להאמין בי ולשמור
...תי: (כח) וידעו וגו' בהיות וגו'. ר"ל כשאעמיד מקדשי בתוכם לעולם אז ידעו הגוים שאני ה' הקדשתי את ישראל להיות עמי: לח (ב) אל גוג אל ארץ המגוג. מלת אל משמשת
...ים כאלו אמר אל גוג אל ארץ המגוג: נשיא ראש. כפל המלה במלות נרדפות וכן אדמת עפר (דניאל יב) ועל גוג יאמר שהוא נשיא גם על משך ותובל: (ג) הנני אליך.
...אני אשנה אליך אתה גוג וגו': (ד) ושובבתיך. אתן בלבך להיות שובב ומורד ואתן חחים בלחייך למשוך אותך ע"י כדרך שמושכים החיות אל מקום שהרוצה ר"ל אעיר
...אל הדבר ואוציא אותך ממקומך עם אנשיך במרכבים סוסים ופרשים וכולם יהיו מלובשים במלבושי פאר ויהיו עם רב בצנה ובמגן וכולם יתפשו חרבות כדרך אנשי מלחמה:

רדק

(כב) ולא יחצו. מגזרת החצי המקבל ומפספו יפספאו: (כד) ועבדי דוד מלך. המלך המשיח יקרא שמו דוד לפי שיהיה מזרע דוד או קראו דוד או רמז לתחיית המתים: (כה) וישבו. לעבדי ליעקב. לפי שאברהם ויצחק היו להם בנים אחרים שלא ירשו הארץ וכל יעקב כי לו נתנה הארץ ולזרעו אחריו: (כו) והרביתי אותם. פי' עמם כי יש מן הרבים שפירושם עם: ונתתים. פי' ונתתים בארצי או בברכתי וי"מ ואברכינון: (כז) והיה משכני עליהם. פי' ביניהם לפי שבמקומות קבור שכינת האל יתב' עם כתוך ומה שאמר במקום הזה עליהם לומר כי מוראו יהיה עליהם לעולם כי ישכון כבודו בתוכם לעולם: (כח) וידעו. מבואר הוא: ויהי. (ב) בן אדם. אל גוג ארץ המגוג. מגוג היה מבני יפת וכן משך ותובל והאמרו המגוג הה"א הידיעה ואין ה"א הידיעה באה על שם אדם אפשר שהוא שם היחס כי הראשון שהיה בן יפת שם הוא ממנו נקראים מגוג שמתייחסים אל מגוג הראשון וכן שהם המגוג ועל שם היחס באה ה"א הידיעה וגוג שם המלך המולך עליהם ואל עומד במקום שנים כאלו אמר אל גוג אל ארץ המגוג: נשיא ראש משך ותובל. גוג הוא מלך מגוג ומלך שתי האומות שהם משך ותובל ואמרו נשיא ראש הוא ענין כפול במלות שונות והוא סמוך על סמוך וכן מבחר וטוב לבנון משמר משמר פקד שם: (ג) ואמרת. מבואר הוא: (ד) ושובבתיך. אשובבך מן כי שובבים יהיה עגל שומרון וכן בדברי רז"ל דברים שמשובבים לבו של אדם ואמרו ושובבתיך ר"ל אשבר לבך עד שתתאוה מאד לצאת ממקומך לבא אל א"י ובא זה על דרך ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו ויעשה זה האל ית' כדי שיהא נודע בכל העמים ונקדש בהם: ונתתי חחים בלחייך. על דרך משל למשוך אותך כמו שעושים לתנין ויונתן תרגם ושובבתיך ואשדלינך רוצה לומר אפתה אותך כתרגומו של כי יפתה אדם יפתה אדם: לבושי מכלול כולם. בכל מיני עדי: קהל רב צנה ומגן בגמם

מצודת ציון

שם. עם: (כב) יחצו. ענין חליקה כמו ותחצה לארבע רוחות (דניאל יא): (כג) ובשקוציהם. מל' שקץ והתועב: (כד) ורועה. ר"ל מנהיג: (כז) משכני. ר"ל השראת שכינתי והוא מלשון משכן ותנייה: (ב) גוג. כן שם המלך: המגוג משך ותובל. שמות אומות והיו מבני יפת כמ"ש בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירס (בראשית י): (ד) ושובבתיך. ענין מרד והליכה בדרכי הלב כמו משובה ישראל (ירמיה ג): חחים. הם טבעות שמשימים בלחיי החיה למושכ' ע"י וכן ויביאוהו בחחים (יחזק' יט): בלחייך. כן נקראו הלחי שפה ממעל ומתחת: מכלול. מלשון כל ר"ל כלול בכל יופי: צנה ומגן. שמות כלי מלחמ' עשויים לגלול מהכ' חרב וחנית: תופשי. אוחזי: חרבות מל' חרב וכוונם

רדק

נלוים ומגן : (ה) פרס . כולם מגן וכובע . במגן וכובע וכובע מלרע : (ו) גמר וכל אגפיה . ר"ל עדת גמר וכל חיילותיה וכן כל אגפיו כל חיילותיו וכן ת"י משירייתהא : בית תוגרמה . כמו בית ישראל וי"ת מדינת גרממיא וכן אמרו רז"ל במסכת יומא גמר זו גרממיא כדעת התרגום : ירכתי צפון . כל אלה בני יפת שוכנים בסוף צפון : אגפיו . אגפי תוגרמה : (ז) הכון והכן לך . הכון אתה והכן לך כל קהליך למשמר שישמרו אותך איזה דרך תלך וילכו עמך : (ח) מימים רבים תפקד . אמרו כי מימי אלכסנדרוס מלך יון היו בני מגוג נסגרים שם בסוף צפון כי הסגירם שם אלכסנדרוס אחר ההרים ולא יצאו משם עוד וזהו שאמר מימים רבים תפקד כלומר תזכר בפי בני העולם [illegible] כי עד היום ההוא לא נזכרת כי היית נסגר ולא היית יוצא ביניהם : באחרית השנים . זה יהיה בעת הישועה אחר צאת כל ישראל מהגלות או רובם : משובבת מחרב . כמו ושובבתיך משובבת מחרב העמים וי"ת מענין שב דתבו עלה מקטולי חרבא : (ט) ועלית . כשואה . כהמון מים רבים שבאים פתאום ומשמיעי' קול ושוטפין וכן בבא כשואה פחדכם : אותך . כמו אתך בדגש עינו כמו עמך : (י) כה אמר . מבואר הוא : (יא) ואמרת . על ארץ פרזות . כמו פרזות תשב ירושלם ערי הפרזות פי' ערי השדה שאין להם חומה : אבוא השוקטים . אל השוקטים וכן ויבא ירושלם כמו אל ירושלם וכן רבים : (יב) לשלל . להשיב ידך על חרבות נושבות . להשיב ידך עליהם להחריבם כמו שהיו ויונתן תרגם לכנשא משירייתך : עשה מקנה וקנין . האחד על הבהמות והאחד על שאר נכסים וכן מקניהם וקנינם ותרגם יונתן דאצלחו בנכסין וקנין : יושבי על טבור הארץ . פעמים יבא השמוש על מלת על וכן יושבי על מדין והולכי על דרך ונקראת א"י טבור הארץ לפי שהיא באמצע העולם כמו שהטבור באמצע הגוף ויונתן תרגם על תוקפא דארעא לפי שארץ ישראל גבוה מכל הארצות : (יג) שבא . וכל כפיריה . מלכים ושרים וכן כפיר גוים

יחזקאל לח

כֻּלָּם׃ ה פָּרַס כּוּשׁ וּפוּט אִתָּם כֻּלָּם
מָגֵן וְכוֹבָע׃ ו גֹּמֶר וְכָל־אֲגַפֶּיהָ בֵּית
תּוֹגַרְמָה יַרְכְּתֵי צָפוֹן וְאֶת־כָּל־אֲגַפָּיו
עַמִּים רַבִּים אִתָּךְ׃ ז הִכֹּן וְהָכֵן לְךָ
אַתָּה וְכָל־קְהָלֶךָ הַנִּקְהָלִים עָלֶיךָ
וְהָיִיתָ לָהֶם לְמִשְׁמָר׃ ח מִיָּמִים רַבִּים
תִּפָּקֵד בְּאַחֲרִית הַשָּׁנִים תָּבוֹא ׀ אֶל־
אֶרֶץ ׀ מְשׁוֹבֶבֶת מֵחֶרֶב מְקֻבֶּצֶת
מֵעַמִּים רַבִּים עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־
הָיוּ לְחָרְבָּה תָּמִיד וְהִיא מֵעַמִּים
הוּצָאָה וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח כֻּלָּם׃ ט וְעָלִיתָ
כַּשֹּׁאָה תָבוֹא כֶּעָנָן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ
תִּהְיֶה אַתָּה וְכָל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים
רַבִּים אוֹתָךְ׃ י כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יַעֲלוּ
דְבָרִים עַל־לְבָבֶךָ וְחָשַׁבְתָּ מַחֲשֶׁבֶת
רָעָה׃ יא וְאָמַרְתָּ אֶעֱלֶה עַל־אֶרֶץ
פְּרָזוֹת אָבוֹא הַשֹּׁקְטִים יֹשְׁבֵי לָבֶטַח
כֻּלָּם יֹשְׁבִים בְּאֵין חוֹמָה וּבְרִיחַ
וּדְלָתַיִם אֵין לָהֶם׃ יב לִשְׁלֹל שָׁלָל
וְלָבֹז בַּז לְהָשִׁיב יָדְךָ עַל־חֳרָבוֹת
נוֹשָׁבֹת וְאֶל־עַם מְאֻסָּף מִגּוֹיִם
עֹשֶׂה מִקְנֶה וְקִנְיָן יֹשְׁבֵי עַל־טַבּוּר
הָאָרֶץ׃ יג שְׁבָא וּדְדָן וְסֹחֲרֵי תַרְשִׁישׁ
וְכָל־כְּפִירֶיהָ יֹאמְרוּ לְךָ הֲלִשְׁלֹל

תרגום

כּוּלְהוֹן׃ ה פָּרְסָאֵי כּוּשָׁאֵי
וּפוּטָאֵי עִמְּהוֹן כּוּלְהוֹן מְזַיְנִין
בַּעֲגִילִין וְקוּלְסִין׃ ו גוֹמֶר וְכָל
מַשְׁרְיָתְהָא מְדִינַת גֶרְמַמְיָא
סִיפֵי צִפּוּנָא וְיַת כָּל
מַשְׁרְיָתְהוֹן עַמְמִין סַגִיאִין דִי
עִמָּךְ׃ ז אִזְדָרַז וְאַתְקֵין לָךְ
אַתְּ וְכָל מַשְׁרְיָתָךְ דְאִתְכְּנִישׁוּ
עֲלָךְ וּתְהֵי לְהוֹן לְמַטְרָא׃
ח מִיוֹמִין סַגִיאִין תִּמְנֵי מַשְׁרְיָתָךְ
בְּסוֹף שְׁנַיָא תֵּהַךְ עַל אַרְעָא
דְתָבוּ עֲלָהּ מִקְטְלֵי חַרְבָּא
דְאִתְכְּנָשׁוּ מֵעַמְמִין סַגִיאִין עַל
טוּרֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל דַהֲווֹ
לְחָרְבָּא תְּדִירָא וְאִינוּן מִבֵּינֵי
עַמְמַיָא אִתְגְלִיאוּ וִיתִיבוּ
לְרוּחְצָן כּוּלְהוֹן׃ ט וְתִסַּק
בְּאִתְרְגוּשְׁתָּא תֵּיתֵי כַּעֲנָנָא
דְסָלֵיק וְחָפֵי יַת אַרְעָא תְּהֵי
אַתְּ וְכָל מַשְׁרְיָתָךְ וְעַמְמִין
סַגִיאִין דִי עִמָּךְ׃ י כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא
יִסְקוּן הִרְהוּרִין עַל לִבָּךְ וּתְחַשֵּׁב
מַחְשְׁבָן בִּישָׁן׃ יא וְתֵימַר אֶסַּק
עַל אַרְעָא דְיָתְבָא שְׁלֵיוָא
בְּקִרְוֵי פַצְחַיָא אֵיהַךְ עַל עַמָּא
דְשָׁקְטִין וְשָׁרָן לְרוּחְצָן כּוּלְהוֹן
יָתְבִין בְּלָא שׁוּרָא וְעֶבְרִין
וְדָשִׁין לֵית לְהוֹן׃ יב לְמִבַּז
בִּזָּא וּלְמֶעְדֵי עֲדָאָה לְכַנָּשָׁא
מַשְׁרְיָתָךְ עַל חָרְבָּתָא
דְאִתְיַתְּבָא וְעַל עַמָּא דְאִתְכְּנָשׁוּ
מִבֵּינֵי עַמְמַיָא דְאַצְלָחוּ בְּנִכְסִין וְקִנְיָנִין יָתְבִין עַל תּוּקְפָּא דְאַרְעָא׃ יג שְׁבָא וּדְדָן וְתַגָרֵי יַמָּא וְכָל מַלְכְּהָא יֵימְרוּן לָךְ

רשי

ישראל : (ו) וכל אגפיה . כל סביביה : (ז) הכון והכן לך . הכון אותך והכן לך חיל אחרי' . הכון הזדמן : והיית להם למשמר . דרך המלכים לשום לב על חיילותיהם היאך יצאו ולהעמיד משמרות שלא יבא מפחיד על חילו בלילה : (ח) מימים רבים תפקד . מימים רבים שחפצתי לי תפקד עתה לפני לזכור עונותיך ולהשיב גמולך ואסיפך באחרית השנים לבא אל ארץ ישראל המשובבת מחרב שהם יושבים מן הגולה אשר גלו שם ע"י חרב האויב : אשר היו לחרבה תמיד . זה שנים רבות וסמוך לבואך עליה' חזרו : והיא מעמים הוצאה . והיה לך לשום על לב שהיא מעמים הוצאה והמוציאה מן העמים לא יעזבנה בידך : (ט) כשואה . כחשך המכסה את הארץ . שואה ברוטו"ש בלע"ז : (י) יעלו דברים . יסקון הרהורין מחשבת רעה להלחם כנגדי : (יא) על ארץ פרזות . יושבי כפרים שאין חומה שבוטחים במנוחה ואינ' יראים להתאסף אל ערי מבצר : פרזות . כמו מערי הפרזי שאין חומה : אבוא . אל השוקטים ואראה מה הוא מבטחם : (יב) להשיב ידך על חרבות נושבות . להשחית שנית את הערים שהיו חרבות עד הנה ועכשיו נתיישבו : ואל עם מאוסף . מעמים השוטים עושה מקנה וקניין : על טבור הארץ . על גובה וחוזק הארץ כטבור זה שהוא אמצעי של אדם ומשופע מכל צדדיו : (יג) וכל כפיריה . סוחרים מריצין שהם הרגילין לצאת ולשוט ככפירים בכל המדינ'

הכון ב' א' מ"ל וא' חסר וסימ' הכון והכן לך אתה וכל קהלך • הכון לקראת אלהיך ישראל • קרמא חסר : כשואה ל' וחד כשואה בשוא תחת הכ"ף ואינון מן א"ב מן ב"ב חד מלרע וחד מלעיל כ"ף בריש תיבותא וסימ' נמסר במסורה רבתא בערך כ' : לשלל שלל חד מן כ"ו פסוקים בקריאה דאית בהון כל א"ב וסימ' זה הדבר אשר צוה לקטו ממנו • או הנסה אלהים לבוא • ירוע תדעו כי לא יוסף ה' • ויהושע • ויצא אחר חשרה ללקוט אורות • ואלישע ישב בביתו • ויבאו מצרעים האלה בקצה המחנה • על כן חרה אף ה' בעמו • המתקדשים והמטהרים אל הגנות • כה אמר ה' עשו משפט • ובאו הכשדים הנלחמים • הלא כגעת בה רוח הקדים • לשלול שלול ולבוז בז • ונשמדו במות • ועתה יוספו לחטוא ויעשו להם • ונגש חרש בקוצר • לכן חכו לי נאם ה' • ולקחת כסף וזהב דזכריה • ויהי לעזיתו חיל • יש אחד ואין שני גם בן ואח • ונשלות ספרים ביד הרצים • די מסור' אתגזרת אבן • דתא מחצפא • ואלו עיר וקדיש • אדין צבית • ועלי חשה חסר ; מלשית דגבעוני גירון

מצודת ציון

(ה) וכובע . כן יקרא כלי כמגן שעל הראש : (ו) אגפיה . כנפיה וכן וכל אגפיו (לעיל י"ב) ויאמר על התפשטות החיילות : (ז) הכון . מל' הכנה : קהליך . אסיפת עם : (ח) תפקד . ענין זכרון כמו וה' פקד (בראשית כא) . משובבת . מלשון הושבה : (ט) כשואה . ענין חושך כמו אמש שואה ומשואה (איוב ל) : אותך . עמך : (יא) פרזות . כן יקראו הערים אשר אין חומה להם וכן פרזות תשב ירושלים (זכריה ב) : השוקטים . מל' השקט ומנוחה : ובריח . הוא המטר הסוגר הדלתות : (יב) עושה . ענין אסיפה כמו ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב) : טבור . הוא השרר ובדרז"ל ופיו סתום וטבורו פתוח (נדה ל) וכן מעם טבור הארץ (שופטים ט) : (יג) כפיריה . שרים .

מצודת דוד

(ה) אתם . יהיו אתם בעזרתם : כולם מגן וכובע . כולם יבואו במגן וכובע : (ו) ירכתי צפון . היושבים בפאת צפון : עמים רבים אתך . יבואו עמך : (ז) הכון והכן לך . הכין עצמך והכן לך אחרים וז"ש אתה וכל קהליך הנאספים עליך לעזרה : והיית להם למשמר . כי שמירת החיל מן הנזק מוטל על ראש הצבא : (ח) מימים רבים תפקד . תהיה נזכר להפרע ממך על מה שעשית מימים רבים והוא כי המה עזרו אל האויב הבא על ישראל : באחרית השנים . בסוף השנים תבוא אל ארץ אשר שבו יושביה להתיישב בה ממקום שגלו ע"י חרב האויב : מקובצת מעמים רבים . המה נקבצו בה מן העמים הרבים שהיו פזורים שמה בגולה : על הרי ישראל . עתה יפרש מה הוא הארץ ואמר על הרי ישראל אשר היו לחרבה תמיד ר"ל זה זמן רב : והיא . העדה היושבת עתה בה הוצאה מן העמים ממקום גלותם ועתה המה כולם יושבים לבטח : (ט) ועלית' . אתה תעלה עליהם למלחמה ותבוא פתאום כחשך הבא פתאום ולפי רבוי העם תהיה כענן המכסה את הארץ וחוזר ומפרש מי הם יהיו כענן ואמר אתה וכל אגפי חילך ועמים רבים אשר עמך ומוסב למעלה שאמר מימים רבים תפקד כי באחרית השנים תבוא וכו' ושם תקבל גמולך משלם : (י) ביום ההוא . בעת שישובו ישראל אל אדמתם : יעלו דברים וכו' . ר"ל תהרהר הרהורים : (יא) על ארץ פרזות . על היושבים בערי הפרזי : אבוא אל השוקטים . אבוא אל השוקטים במנוחה ויושבים לבטח ר"ל אינם נשמרים מן האויבים להתאסף בערי המבצר כי לבם בטוח מן האויב ולכן יושבים מבלי חומה סביב ואין להם בריח ודלתים . וכאומר והואיל וכן אכבוש אותם בקלות רב : (יב) לשלול שלל . מחשוב לשלול שללם ולהשיב ידך לבוא שנית למלחמה על החרבות שנתיישבו מקרוב ולפי שכבר בא פעם בעזרת האויב כמ"ש למעלה לכן אמר להשיב ידך : מאוסף מגוים . המאוספים מבין העכו"ם ממקום גלותם : עושה מקנה וקניין . מאספים מקנה בקר וצאן ושאר דברים הנקנים

יחזקאל לח

שלל אתה בא הלבז בז הקהלת
קהלך לשאת ׀ כסף וזהב לקחת
מקנה וקנין לשלל שלל גדול :
יד לכן הנבא בן־אדם ואמרת לגוג
כה אמר אדני יהוה הלוא ׀ ביום
ההוא בשבת עמי ישראל לבטח
תדע : טו ובאת ממקומך מירכתי
צפון אתה ועמים רבים אתך רכבי
סוסים כלם קהל גדול וחיל רב :
טז ועלית על־עמי ישראל כענן
לכסות הארץ באחרית הימים תהיה
והביאותיך על־ארצי למען דעת
הגוים אתי בהקדשי בך לעיניהם
גוג : יז כה־אמר אדני יהוה האתה־
הוא אשר־דברתי בימים קדמונים
ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים
בימים ההם שנים להביא אתך
עליהם : יח והיה ׀ ביום ההוא ביום
בוא גוג על־אדמת ישראל נאם
אדני יהוה תעלה חמתי באפי :
יט ובקנאתי באש־עברתי דברתי
אם־לא ׀ ביום ההוא יהיה רעש
גדול על אדמת ישראל : כ ורעשו
מפני דגי הים ועוף השמים וחית
השדה וכל־הרמש הרמש על־
האדמה וכל האדם אשר על־פני
האדמה ונהרסו ההרים ונפלו
המדרגות וכל־חומה לארץ תפול :
כא וקראתי עליו לכל־הרי חרב נאם
אדני יהוה חרב איש באחיו תהיה :
כב ונשפטתי אתו בדבר ובדם
וגשם שוטף ואבני אלגביש אש

הלמבז בזא את אתי הלמעדי
עדאה כנישת משריתך
למיסב כסף ודהב למשבי
נכסין וקנינין למעדי עדי סני :
יד בכן אתנבי בר אדם ותימר
לגוג כדנן אמר יי אלהים
הלא בעדנא ההיא כד יתבון
עמי ישראל לרוחצן תידע
פורענות גבורתי : טו ותיתי
מאתרך מסיפי צפונא את
ועממין סגיאין די עמך רוכבי
סוסון כולהון משרין סגיאין
ועם סני : טז ותיסק על עמי
ישראל כעננא דסליק וחפי
ית ארעא בסוף יומיא תהי
ואיתינך על ארעא בית
שכנתי בדיל דידעון עממיא
פורענות גבורתי כד אתקדש
בך דיהון חזן כפורענותך גוג :
יז כדנן אמר יי אלהים האת
הוא דמלילית ביומי קדם ביד
עבדי נביי ישראל דאתנביאו
ביומיא האינון מלקדמת דנא
שנין סגיאין לאיתאה יתך
עליהון : יח ויהי בעדנא ההיא
ביום מיתי גוג על ארעא
דישראל אמר יי אלהים
ידליק רוגזי וחימתי :
יט ובאתגרָאת פורענותי
במדלק אשת רוגזי גזרית
במימרי אם לא ביומא ההוא
יהי זיע סגי על ארעא
דישראל : כ ויזועון מן קדמי
נוני ימא ועופא דשמיא וחית
ברא וכל רחשא דרחיש על
ארעא וכל אנשא די על אפי
ארעא ויתפגרון טוריא
ויתתרשון מגדליא וכל שור רם לארעא יתחמר :
כא ואזמניניה למפל בחרבא על טורי ישראל עמי אמר
יי אלהים חרב גבר באחוהי תהי : כב ואתפרע מניה
במותא ובקטלא ומטר מגבר ואבני אלגביש אשתא

רשי

המדינות ויודעין איזה מקום העושר : יאמרו לך הלשלול שלל אתה · כלומר מי הגיד לך את מקום העושר הידעת כי לארץ מלאה שלל ובז אתה הולך ושם באמת תמצא הון עתק : (יד) תדע. ת"י תדע פורענות גבורתי כלו' תדע ותכיר מי הוא מעוזם ומבטחם : (יז) האתה הוא . בעוון הימים יאמר הקב"ה האתה הוא אותו אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל כגון יחזקאל וזכריה שאף הוא נתנבא על מלחמות גוג ומגוג ואספתי את כל הגוים וגו' (זכריה יד) ורבותינו אמרו אלדד ומידד הם נתנבאו עליו וזהו שנים האמור כאן אל תיקרי שנים אלא שנים (בסה"ח) שני נביאים נתנבאו נבואה א' בפרק אחד (אבל לא בסגנון אחד) : (יח) והיה ביום ההוא ביום בוא גוג על אדמת ישראל וגו' : (יט) רעש גדול · על ידי קולות ורעמים כמו שהוא אומר : (כ) ונפלו המדרגו' . אני שמעתי שהם סלעי' הזקופי' התלויים ונראים כנופלים ואני אומר הם אלו מגדלי' שחופרים סביב חורקים העפר באמצע להגביה שאל ועשוי מדרגות מדרגות אשקלונ"ש בלע"ז כדי שיעמוד העפר ולאחר שנכבש יהיו שלבים השלבים מעמידי המדרגה : (כא) וקראתי עליו לכל הרי חרב · לבא חרב בהם עליו · וקראתי ואזמנתי ומה היא החרב שאקרא עליו חרבם של עצמם חרב איש באחיו : (כב) ואבני אלגביש · אבני ברד המאוכות כאבנים שבהם גביש כענין שנא' (איוב כ"ח) ראמות וגביש ורבותינו אמרו אל גב איש אבני ברד שהעמידו לירד על מצרים ועמדו

המדרגותי : בוא י"ג ס"ל וסימ' נכסר בישעיה סימ' ב' ובסיפרא דא סימן ל"ג : ה' פסוקין וכל וכל וכל וסימ' והערים יהרסו . אתה הוא ה' לבדך · ורעשו מפני רבני · וכל פסליה יכתו : וכל

תולדות אהרן הוא גוג · שנים קית מגלה לא :

רדק

גוים נדמית וקרא כן על ד"מ כמו שכפיר אריות מלך על כל שאר החיות וכן ת"י וכל מלכוה : (יד) לכן . תדע. כאשר תדע שהם יושבים בארץ לבטח תבא ממקומך ויונתן תרגם פורענות גבורתי : (טו) ובאת · מבואר הוא : (טז) ועלית . לעיניהם גוג . לי קריאה אתה גוג : (יז) כה אמר . ביד עבדי . הנביאים יחזקאל וזכריה ואע"פ שזכריה לא זכר גוג ומגוג בפרשה הנה יום בא על מלחמה זו נאמרה : בימים ההם שנים . כאלו אמר זה שנים רבות וי"ת מלקדמת דנא שנין סגיאין ובדברי רז"ל אלדד ומידד מתנבאים במחנה על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאים שנאמר האתה הוא וגו' אל תקרי שנים אלא שנים הם שנים נביאים אלו שנתנבאו נבואה אחת : (יח) והיה . מבואר הוא : (יט) ובקנאתי . רעש גדול . כמשמעו שתרעש א"י וכן נאמר בנבואת זכריה ונבקע הר הזיתים ונסתם גי הרי כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה מלך יהודה : (כ) ורעשו . כל זה יהיה בא"י ומה שאמר דגי הים וגו' על דרך ההגזמה הרעש והמהומה שיהיה אף על פי שלא ירעשו הדגים והעופות והחיות והרמש ואפשר כמשמעו ותרעש מקום ים א"י וכן העופות והחיות שיהיו במקומות הרעש : ונהרסו ההרים . כמו שנאמר בנבואת זכריה ונבקע הר הזיתים אולי כי ג"כ יקרא נהרים אחרים : ונפלו המדרגות . פי' ויתפלשון מגדליא ורש"י ז"ל כתב שמעתי שהם סלעים זקופים תלוים ונראים כנופלים : (כא) וקראתי עליו . על גוג : לכל הרי . כמו בכל הרי או כמו על כל הרי כמו שאמר על הרי ישראל תפול ותרגם יונתן ואזמניניה למיפל בחרבא על טורי ישראל עמי : חרב איש באחיו תהיה · כי הם יהרגו איש את אחיו כמו שהיה במלחמת ס' שבטים גם כן : (כב) ונשפטתי · ואבני אלגביש · הוא מין ממיני הברד ויש מפרשים שהם שתי מלות רוצה לומר אבני ברד

מצודת ציון

אריה כתוב יקרא כפיר : שקלת . אספת : לשאת . לקחת : (יט) ובקנאתי . ענין כעס : עברתי . על' עברת חמה : (כ) ורעשו : ענין נדנוד ותנועה חזקה : הרמש . כן יקראו בריות קטנות קצרי הרגל וכן רמש ואמר בם (תהלים קמח) : המדרגות . ענין מעלות כמו בסתר המדרגה (ש"ה ב) : (כב) ונשפטתי . ענין ויכוח כמו כי באש ה' נשפט (ישעיה סו) : אלגביש . אבני ברד דומות אל אבן יקר הנקרא גביש

מצודת דוד

הנקנים : על טבור הארץ · ר"ל על אמצע הארץ וגבוהה ולפי שהטבור הוא אמצע הגוף קורא למקום האמצע בל' טבור : (יג) וכל כפיריה · ר"ל שריה וגדוליה : הלשלול שלל · בה"א השאלה אם בא אתה לשלול שלל וכאלו יאמרו הנה מוכנים אנחנו לקנות השלל מידך : (יד) לכן · הואיל וכן יהיה הנבא וכו' : תדע . ר"ל יהיה ידוע ונגלה לך שיושבים לבטח ואינם נשמרים מן האויב : (טו) כענן . ר"ל ברבת עם כענן הבא לכסות הארץ : תהיה · הדבר הזה : והביאותיך · ר"ל אעיר לבך לבוא על ארצי למען ידעו אותי הגוים ויכירו כי באמת אהיה מקודש לעיניהם על ידך אתה גוג כי כשיעשה משפט יקודש שמו הגדול . (יז) האתה הוא · הנה אתה הוא אשר דברתי עליך בימים קדמונים ביד עבדי נביאי וכו' ועל ישעיה ויחזקאל וזכריה יאמר : שנים · ר"ל זה שנים רבות כי נבואתו יעבור זמן רב מימי הנביאים ההם : (יט) ובקנאתי · בעבור קנאתי דברתי באש עברתי : אם לא . הוא ענין שבועה וגזם ולא אמר : (כ) ורעשו וגו' . הוא ענין מליצה ור"ל חרדה גדולה תהיה בעולם : ונפלו המדרגות · השפעים למעלה בכן על העליות והכל הוא ענין מליצה ויורה על גודל החרדה . (כא) וקראתי עליו . על גוג אקרא שיבוא החרב אל כל הרי מקום שהוא שם כמ"ש למעלה הביא וגו' על הרי ישראל : חרב איש באחיו : החרב הבאה תהיה חרב איש בלב אחיו לגודל המהומה שיבוא בהם : (כב) ונשפטתי אתו · אתווכח עמו בהבאת עליו דבר ושפיכת דם וגשם שוטף וגו'

ונפרית אמטיר עליו ועל־אגפיו
ועל־עמים רבים אשר אתו:
כג והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי
לעיני גוים רבים וידעו כי־אני יהוה:
לט א ואתה בן־אדם הנבא
על־גוג ואמרת כה אמר אדני יהוה
הנני אליך גוג נשיא ראש משך
ותבל: ב ושבבתיך וששאתיך
והעליתיך מירכתי צפון והבאותך
על־הרי ישראל: ג והכיתי קשתך
מיד שמאלך וחציך מיד ימינך
אפיל: ד על־הרי ישראל תפול
אתה וכל־אגפיך ועמים אשר אתך
לעיט צפור כל־כנף וחית השדה
נתתיך לאכלה: ה על־פני השדה
תפול כי אני דברתי נאם אדני
יהוה: ו ושלחתי־אש במגוג וביושבי
האיים לבטח וידעו כי־אני יהוה:
ז ואת־שם קדשי אודיע בתוך עמי
ישראל ולא־אחל את־שם־קדשי
עוד וידעו הגוים כי־אני יהוה קדוש
בישראל: ח הנה באה ונהיתה נאם
אדני יהוה הוא היום אשר דברתי:
ט ויצאו ישבי ערי ישראל ובערו
והשיקו בנשק ומגן וצנה בקשת
ובחצים ובמקל יד וברמח ובערו
בהם אש שבע שנים: י ולא־ישאו
עצים מן־השדה ולא יחטבו מן־
היערים כי בנשק יבערו־אש ושללו
את־שלליהם ובזזו את־בזזיהם נאם
אדני יהוה:
יא והיה ביום ההוא אתן לגוג
מקום־שם קבר בישראל גי
העברים קדמת הים וחסמת היא

ונופריתא אמטר עלוהי ועל
משריתיה ועל עממין סגיאין
די עמיה: כג ואתרבי ואתקדש
ואגלי גבורתי לעיני עממין
סגיאין וידעון ארי אנא יי:
א ואת בר אדם אתנבי על גוג
ותימר כדנן אמר יי אלהים
הא אנא שלח רוגזי עלך גוג
רב ריש משך ותבל:
ב ואשדלינך ואטעינך ואסקינך
מסיפי צפונא ואיתינך על
טורי ישראל: ג וארמי קשתך
מיד סמאלך וגררך מיד ימינך
אמגיר: ד על טורי ארעא
דישראל תתרמי נבלתך את
וכל משריתך ועממין די עמך
לעופא צפר כל די פרח ולחית
ברא מסרתך לאשתיצאה: ה על
אפי ברא תתרמי נבילתך ארי
אנא גזרית במימרי אמר יי
אלהים: ו ואדליק אשתא
במגוג וביתבי נגותא דשרן
לרוחצן וידעון ארי אנא יי:
ז וית שמא דקודשי אגלי בגו
עמי ישראל ולא אחיל ית
שמא דקודשי עוד וידעון
עממיא ארי אנא יי קדישא
אשריתי שכנתי בישראל:
ח הא אתיא ותתקים אמר יי
אלהים הוא יומא די גזרית
במימרי: ט ויפקון יתבי קרוי
ארעא דישראל ויהון שגרין
ומסתוברין במני זיני בעגלין
ותריסין בקשתן ובגירין
ובעאי מורנין ורומחין וידלקון
בהון נורא שבע שנין: י ולא
יסבון אעין מן חקלא ולא
יקצון מן חורשא ארי במני
זינא ידלקון נורא ויבזון ית
בזזיהון ויעדי ית עדיהון אמר
יי אלהים: יא ויהי בעדנא
ההוא אתן לגוג אתר כשר
לבית קבורא בישראל
בחילתא מגיזרא מדנח ים גינוסר וסמכא היא לתרין

רשי

ועמדו באויר על גב האיש מעל שהתפלל שלא ירדו כענין שנאמר (שמות ט) לא נתך ארצה לא הגיע לארץ: (ב) וששאתיך. כמו והשאתיך על עמי כמו (תהלי' פ"ט) לא ישיא אויב בו: (ז) ולא אחל את שם קדשי. שפלותם של ישראל חלול שמו הוא כאמור להם (לעיל ל) עם ה' אלה ולא יכול להצילם: (ט) והשיקו. כמו תנור שהשיקוהו בלשון משנה: בנשק. אמא"ד מורא"ש בלע"ז: (יא) אתן לגוג מקום שם קבר. מקום שיהא שם קבר להם לפי שהוא מזרעו של יפת שכסה את ערות אביו לפיכך זכה לקבורה: גי העוברים. גי שהם עוברים

לם

תארץ בכים קול גדול: ועל אגפיו חד מן ו' פסוקים אית בהון ועל ועל ומילה חדא ביניהון וסימ' וכפר את מקדש הקדש · יביא ה' עליך ועל עמך · ונשפטתי אתו בדבר ובדם · עם כל מלכותו וגבורתו והוא ישקיט ומי ירשיע · קימו וקבלו היהודים עליהם: תפול ח' מ"ל וסימ' לעיל בסיפרא סימ' כ"ג: אתך ג' דגשים בענין וסי' גמר וכל אגפיה · ובאת ממקומך · על הרי ישראל: אחל ב' קמץ וא' פתח וסימ' אחל את פחדך · אחל גדלך בעיני · ואת שם קדשי אודיע · בתרא פתח: ויצאו ו' רפין וסי' נמסר בסדר ויהי בשלח פרעה: ישאו כ' בקריאת וסימ' ולא ישאו עון ומתו חקת · ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו · ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות · ועבד הלוי הוא את עבדת · ושבעה כהנים · וחבור ויקרא יהושע · הטה ישאו קולם · משא בהמות נגב · ישאו דבלת תאנים · ישאו מדבר ועריו חצרים תשב · אהליהם וצאנם · והקמתי להם מטע · ולא ישאו עצים · חטאות עמי יאכלו · ושפט בין עמים רבים דמיכה · ישאו נהרות דכים: ישאו הרים שלום לעם · לו שקול ישקל כעשי · ישאו בתוף וכנור. כי בול הרים ישאו לו:

רדק

ברד דומות אל גביש מן ראמות תבנית שהיא אבן לבנה מאבנים יקרות: (כג) והתגדלתי. מבואר הוא: (ב) ושובבתיך וששאתיך. ושובבתיך פירשנוהו וששאתיך פירשו בו שהוא מל' שש כלו' שלא ישאר בהם כי אם ששית המחנה ויש מפרשים אותו לפי ענינו אכריתך או אחריבך ואדוני אבי ז"ל פי' אשפטך בששה שפטים כמו שאמר ונשפטתי אתו בדבר ובדם ואבני אלגביש וגשם שוטף ואש וגפרית והם ששה וי"מ ואשדלינך ואטעינך: (ג) והכיתי קשתך. אמר כי עד שתפילם מיד שמאלך כי הקשת יאחזנו האדם ביד שמאלו ונותן עליו החיצים ביד ימינו ומשוך יתר הקשת בימינו וענין זה ר"ל שלא יועילנו כלי מלחמתו והרי הם כאילו אינם: (ד) על הרי. לעיט צפור כל כנף. הסמיכות הזה כסמיכות אדמת עפר טיט היון: כל כנף. פי' כל בעלי כנף וכן כל צפור של כנף ובעלותו הענין להגדיל הדבר שיבאו כל העופות לאכול בשר ההרוגים טורפין והאינם טורפין: (ה) על פני השדה. בין שיהיו על ההרים בין שיהיו על פני השדה כולם יפלו בחרב ובשאר שפטים: (ו) ושלחתי אש במגוג. תכלה אותם כמו האש המכלה או הוא כמשמעו כמו שאמר אש וגפרית אמטיר עליו: (ז) ואת שם. ולא אחל את שם קדשי עוד. כי באחריתו הגלו' שמו מחולל בגוים כאילו הוא ית' מחלל שמו: (ח) הנה באה ונהייתה. באה עת הישועה הוא היום אשר דברתי: (ט) ויצאו. ובערו והשיקו. הכל ענין במלות שונות: (י) ולא ישאו. לא יצטרכו כי יספיקו בכלי הזיין: ולא יחטבו. מן היער: (יא) ושם. מקום שם קבר. כמו הפוך מקום קבר שם וכן כל הרע אויב בקדש כמו כל אויב הרע בקדש ואף אם צריך תאכלם כמו אף צריך אש תאכלם כל תשא עון כל עון תשא והדומים להם רבים כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו וי"ת אתר כשר לבית קבורה ונדרש לפי שכסו בם ויפת ערות אביהם זכה שם לגלית בתלים וזכה יפת לקבורה בא"י ועל דרך פשוטו הרי כתוב למען טהר את הארץ: גי העוברים. בתוך הגי העוברים דרך עליו: קדמת הים. למזרח הים ולא פירש אי זה ים והנה

סין

מצודת דוד

וכו' להומם ולאבדם חס מחשב לויכוח כי בזה יודיע שפטו ט: (כג) והתגדלתי. ואז אהיה מגודל ומקודש ונודע ומפורסם לעיני גוים רבים וידעו בכל שאני ה' ואין עוד זולתי: לט (א) הנני אליך. הנה אני אפנה אליך אתה גוג וכו': (ב) ושובבתיך. אעיר לבך להיות שובב ומורד ואסית אותך ואעלה אותך ממקומך מאפס צפון: (ג) והכיתי. אכה בקשתך למען תפול מיד שמאלך כי בה מאז יקים את הקשת ור"ל לא תצלח עם כלי המלחמה: (ד) לעיט · לעופות הדורסים ולחית השדה אתנך למאכל: (ה) על פני השדה תפול · במקום המלחמה: כי אני דברתי. וכן יקום: (ו) וביושבי האיים לבטח. הם הבאים עם גוג שהיו יושבים לבטח בארצותם על האיים: כי אני ה' · הנאמן במאמרי: (ז) אודיע · אפרסם שם קדשי בתוך עמי ישראל: ולא אחל · ר"ל לא אניח עוד את שמי להיות מחולל: כי אני ה' קדוש בישראל · שאני ה' הקדוש שוכן בישראל: (ח) הנה באה · עתה באה הזמן והנסים המשועה והוא היום אשר דברתי ויעדתי בו תשועה: (ט) בנשק וגו' · ר"ל בידות הכלים ההם של עץ: ובמקל יד. הוא כלונס ארוך ובראשו כעין מחט ברזל ובו הורגים אנשים בזריקה: שבע שנים · כי יהיו רבים מאד: (י) את שולליהם · את העובדי כוכבים אשר שללו אותם בימי הגולה: (יא) אתן לגוג. ר"ל לאנשיו: מקום שם קבר. הוא כמו הפוך מקום קבר שם וכמו כל הרע אויב בקדש (תהלים עד) ומשפטו כל אויב הרע בקדש ור"ל אתן להם מקום קבר שם בישראל בארצם: גי העוברים · בגיא שעוברים בו אל קדמת הים: וחוסמת היא את העוברים. מפאת מרבית הפגרים הסתום והסגור

לם

מצודת ציון

גביש וכן ואתנה אבני אלגביש (לעיל יג): וגפרית · שם סמין הבוער: (ב) ושובבתיך. ענין מרד והליכה בדרכי הלב: וששאתיך · ענין הסתה ופתוי כמו הנחש השיאני (בראשית ג): (ד) אגפיך · חיל גייסות עם: לעיט · כן יקרא עוף דורס וכן לעיט הרים (ישעיה יח) ולתוספת ביאור אמר צפור כל כנף ר"ל כל בעל כנף: (ז) אחל. מל' חלול: (ט) ובערו והשיקו. מל' הבערה והיסק וכפל הדבר במ"ש: בנשק. כלי זיין כמו נשק בית היער (שם כב): וברומח. חנית: (י) ישאו · ענין לקיחה: יחטבו. ענין כריתה והתוך כמו מחוטב עציך (דברים כט): (יא) גי. עמק: וחוסמת · ענין

סגירה

את ים כנרת להביא משם פירות גינוסר תמיד: קדמת ים · מ"י במדנח ים גינוסר: וחוסמת היא את העוברים · וסוגרת היא את העוברים כמו לא תחסום (דברים כה) פרוב פגרים שיפלו שם יחדלו את העוברים מעבור לפיכך יעברו עליהם ויקברו אותם ומנחם פתרו בספרו יחסמו את אפס מלהריח ריח הפגרי': (יג) וקברו כל עם הארץ · שמתו שם: והיה להם לשם. כל העכו"ם יספרו את שמם לשבח ולחסד אין לך כאומה זו רחמנים יש לך אדם שקובר את אויבו שעמד עליו להורגו: (יד) ואנשי תמיד. אנשים המותמדים לכך יבדילו ישראל כדי לעבור בארץ ללקט את המפוזרים: מקברים את העוברים. מקברים עם העוברים את הפגרים החוסמין ומעכבין את המעבר שהעוברין את הים מקברים אותם להנאתם. את העוברים עם העוברים כך שמעתי וכן ת"י: את הנותרים על פני הארץ · רחוק מן המעבר שאין העוברי' את הים מתעסקים בהם לקוברם יקברום אלה המותמדי' ומובדלים לכך: מקצה שבעה חדשים. יבאו מרבית הפגרים הנראים לעינים להקבר ומאז והלאה יחקרו בארץ במקום המסתרים בחוחים ובין הקוצי' ויקברו מה שימצאו: (טו) ועברו העוברים בארץ · הולכי דרכים שיראו עצם אדם: ובנה אצלו ציון · סימן שיש כאן עצם של מת כדי שיפרשו ממנו הולכי דרכים ועושי טהרות עד באו אנשי התמיד המובדלים לחקור ויקברו אותן: (טז) וגם שם עיר המונה. וגם העיר ששמה עיר הומיה מרוב אדם היא עיר הגדולה גם היא של יושביה שם יקברו: וטהרו. את ישראל בארץ את טהרותיה' ותרומותיהם: המונה · לא מפיק ה"א לפי שה"א אחרונה משמשת שם דבר המונה כמו הומיה: (יח) אלים כרים ועתודים פרים. מלכים ודוכסי' שלטונין ושרים: מריאי בשן · שור של פטם קרוי אלמר"י בלשון

את־העברים וקברו שם את־גוג
ואת־כל־המונה וקראו גיא המון ד' כתיב ס'
גוג: יב וקברום בית ישראל למען
טהר את־הארץ שבעה חדשים:
יג וקברו כל־עם הארץ והיה להם
לשם יום הכבדי נאם אדני יהוה:
יד ואנשי תמיד יבדילו עברים
בארץ מקברים את־העברים את־
הנותרים על־פני הארץ לטהרה
מקצה שבעה־חדשים יחקרו:
טו ועברו העברים בארץ וראה עצם
אדם ובנה אצלו ציון עד קברו אתו
המקברים אל־גיא המון גוג: טז וגם
שם־עיר המונה וטהרו הארץ: ל' מפיק ה"א
יז ואתה בן־אדם כה־אמר | אדני
יהוה אמר לצפור כל־כנף ולכל
חית השדה הקבצו ובאו האספו
מסביב על־זבחי אשר אני זבח
לכם זבח גדול על הרי ישראל
ואכלתם בשר ושתיתם דם: יח בשר
גבורים תאכלו ודם־נשיאי הארץ
תשתו אילים כרים ועתודים פרים
מריאי בשן כלם: יט ואכלתם־
חלב לשבעה ושתיתם דם לשכרון
מזבחי אשר־זבחתי לכם:

טורא ויקברון תמן ית גוג
וית כל אתרגושתיה ויקרון
חילת אתרגושת גוג:
יב ויקברונון בית ישראל בדיל
לדכאה ית ארעא שבעא
ירחין: יג ויקברון כל עמא
דארעא ויהי להון לשום יום
אתיקרותי אמר יי אלהים:
יד וגברין ימנון תדירא
למהוי עדן בארעא מקברין
עם עדן ית די אשתאר על
אפי ארעא לדכאותה מסוף
שבעא ירחין ישרון למבדק:
טו ועדי אורחא דעדן בארעא
די אם יחזי גרמא דאנשא
ויבני קתיה ציונא עד
דיקברון יתיה די מקברין
בחילת אתרגושת גוג
טז ואף לתמן יתרמון קטילי
רומא קרתא דסגיאין
אתרגושתהא גוג וידכון
ארעא: יז ואת בר אדם כדנן
אמר יי אלהים אמר לעופא
צפר כל די פרח ולכל חית
ברא אתכנישו ואתו אתקרבו
מסחור סחור על קטילי די
אנא קטיל לכון קטול סגי על
טורי ישראל ותיכלון בסרא
ותשתון דמא: יח בסר גברין
תיכלון ודם רברבי ארעא
תשתון מלכין שלטונין וטורנין
גברין עתירי נכסיא כולהון:
יט ותיכלון תרבא למסבע ותשתון דמא מבסר קטילין

היו בארץ ישראל ים מזרחי וים מערבי ויונתן תרגם בחילא מגיותא מדנח ים גינוסר והוא ים כנרת: וחוסמת היא את העוברים. חסמה סותם יואל לשוני רוצה לומר כי באשת ההרוגים תקצב לעוברים דרך שם שיתחסמו ויסגרו אפיהם מריח הרע ותרגם יונתן וסומכא היא לנחרין עובריא: המונה · בה"א מקום וי"ו כמו אהלה והדומים לו: גי העברים. ביו"ד לבדה: גי המון גוג. ביו"ד ואל"ף: (יב) וקברום. שלא יתעכב טוב לקבור הנופלים בישראל ואמר ולא תטמא אדמתך כי המת שלא נקבר הוא טומאת הארץ וכן צוה יהושע לעשות כן לחמשה המלכים וכן יקברו ישראל המון גוג למען טהר את הארץ: שבעה חדשים. שבעה חדשים יתעסקו עם הארץ בקבורתם: (יג) וקברו · והיה להם לשם · כי אומות העולם יזכרו אותם לטובה בזה ויאמרו ראו מה טובה אומה זו שקברו אויביהם שבאים עליהם ואע"פ שהם אין כונתם לזה אלא למען טהר את הארץ: (יד) ואנשי תמיד יבדילו · ישראל יבדילו אנשים שיעברו תמיד בארץ לחקור על החללים כדי לקברם: את העוברים · כמו עם העוברים אמר כי האנשים המתמידים יאמרו לעוברים בדרך עליהם באיזה מקום שיהיו שימצאו אותם לקבר הנותרים בארץ שלא יקברו בגיא כי שם נקברו רובם: יחקרו. ישלימו החקירה: (טו) ועברו העוברים. אינו אומר על אנשי תמיד אלא על העוברים שיעברו בארץ כשיראו אפי' עצם אדם יבנו אצלו ציון מאבנים עד שיעברו עליו אנשי התמיד המקברים כי אולי אין עת ואין כח עד שיעברו המקברים יכוסה העצם בעפר או בשום דבר ולא יראו אותו וכשיראו הציון ידעו כי שם עצם אדם ויקחוהו משם ויקברוהו בגיא המון גוג כי כולם יביאו אותם שם ושם יקברום כדי שלא תהיה הארץ טמאה מהם אלא מיוחדין יהיו ונקברין במקום א' ויהיו לנימים הבאים מה שעשה האל ית' בם והציון יהיה מאבן אחת או מאבנים מקובצים יחד: אל גיא. כמו בגיא וכן אל הארון תתן את העדות כמו ובארון: (טז) וגם שם עיר המונה · כמו שהגיא יקרא המון גוג כן העיר הסמוכה לגיא או עיר ירושלם תקרא המונה על שם המון גוג הנקברים סמוך לה המונה לא מפיק ה"א ויונתן תרגם הפסוק כן ואף לתמן יתרמון קטולי רומי קרתא דסגיאין אתרגושתהא וידכון ארעא: (יז) ואתה בן אדם. הנבואה הזאת מבוארת היא: (יח) בשר גבורים. אלים כרים ועתודים פרים מריאי בשן. משל על הגדולים ומה שקורא להם לאכול הוא לגנות ההריגה לקבורה: (יט) ואכלתם. מבואר

תולדות אהרן ורמז פלם. עירובין כד מ"ק ד נדה נו (שקלים מו סוטה יס): כל כף. חולין קלט:

המונה ד' כתיב ה' בקריאה וסי' אל פי רמית כבהיאותם יראה פרע' זנותם · וחסמת היא את העברים · כי נתתי את חתיתו: שם ו' בפסוק' וסימ' אברם אברהם נמר קרתא דבריה בוברא · ופי' נכסר בסדר

לך לך: הקבצו ד' בקריאה וסי' הקבצו ושמעו בני יעקב · הקבצו ובאו התנגשו · הקבצו ובאו האספו מסביב · הקבצו כלכם ושמעו: לשבעה ד' בקריאה וסימ' לאכול לשבעה ולמכסה עתיק · ואכלתם חלב · חרעתם תרבה דריש חגי · למה תשקלו כסף בלא לחם:

מצודת דוד

את העוברים שמה כי לא ימצאו שם מקום פנוי לעבור עוד שם והגיא ההוא יהיה נשכח מרגלי בני אדם ולכן יקברו שם את גוג ואת המון עמו: וקראו. שם הגיא יקראו גיא המון גוג ר"ל בזה הגיא נקברים המון גוג: (יב) למען טהר. ר"ל לא יקברום בעבור כבודם כ"א למען טהר את הארץ ושבעה חדשים יתעסקו בקבורתם כי רבים יהיו: (יג) כל עם הארץ · כולם יתעסקו בקבורתם: והיה להם לשם. מה שכולם נתעסקו בקבורתם שבעה חדשים יתפרסם בעולם ולגדולה תחשב להם שכ"כ המון רב נהרגו בעבורם: יום הכבדי. היום הזה יהיה לי לכבוד מה שאבדתי המון רב לנקום נקמתי: (יד) ואנשי תמיד יבדילו · אחר שכולם יתעסקו בקבורתם שבעה חדשים יבדילו עוד אנשים להיות תמיד עוברים בארץ לחפש אחר ההרוגים לקבר עם העוברים ובסיועתם את הפגרים הנותרים ע"פ הארץ לטהר אותה כי עוברי דרך סימנו ולייעו מה שמצאו בדרך מהלכם כמ"ש במקרא שלאחריו והאנשים המובדלים היו מחפשים על סימני ההרוגים לקברם: מקצה · מסוף שבעה חדשים יתחילו לחקור ולחפש אחר ההרוגים כי במשך שבעה חדשים יקברו אותם הנראים לעין כל: (טו) ועברו · וכאשר יעברו האנשים העוברים בארץ בדרך מהלכם: וראה · אם מי מהם יראה עצם מאדם יבנה אצלו דבר מה להיות לציון ואות למען ימצאוהו האנשים המובדלים המקברים: עד קברו אותו · הציון יהיה עומד שם עד יקברו אותו המקברים הם האנשים המובדלים: אל גיא · בגיא המון גוג יקברוהו במקום כל הפגרים: (טז) וגם שם עיר המונה. ר"ל כמו שהגיא ההוא יקרא גיא המון גוג לזכרון משם מקום קבורתם כן העיר הסמוכה לאותו גיא תקרא בשם המונה על שם המון גוג הנקברים בסמוך לה: וטהרו הארץ · ר"ל וע"י זה יהיה כל הארץ טהור מטומאה כי כל הטומאות יביאו אל המקום ההוא הנודע ומפורסם בקריאת שם הגיא והעיר הסמוכה לו ע"ש מרבית ההרוגים הנקברים

מצודת ציון

פתיחם וסגירם כמו לא תחסום (שם כה): (יד) יבדילו · ענין הפרשה: את העוברים. עם העוברים: מקצה · מסוף: יחקרו · ענין חיפוש ודרישה: (טו) ציון. סימן ואות כמו מה הציון הלז (מ"ב כג): (יח) כרים · כבשים שמנים: ועתודים. הם הזכרים מן העזים: מריאי בשן. ענין פטום ושמן כמו ושלמי מריאכם (עמוס ה) והבשן הוא מקום מרעה שמן כמ"ש פרות הבשן (שם ד) ור"ל הפטומים

כ ושבעתם על־שלחני סוס ורכב
גבור וכל־איש מלחמה נאם אדני
יהוה: כא ונתתי את־כבודי בגוים
וראו כל־הגוים את־משפטי אשר
עשיתי ואת־ידי אשר־שמתי בהם:
כב וידעו בית ישראל כי אני יהוה
אלהיהם מן־היום ההוא והלאה:
כג וידעו הגוים כי בעונם גלו בית־
ישראל על אשר מעלו־בי ואסתר
פני מהם ואתנם ביד צריהם ויפלו
בחרב כלם: כד כטמאתם
וכפשעיהם עשיתי אתם ואסתר פני
מהם: כה לכן כה אמר אדני
יהוה עתה אשיב את־שבית יעקב
ורחמתי כל־בית ישראל וקנאתי
לשם קדשי: כו ונשו את־כלמתם
ואת־כל־מעלם אשר מעלו־בי
בשבתם על־אדמתם לבטח ואין
מחריד: כז בשובבי אותם מן־
העמים וקבצתי אתם מארצות
איביהם ונקדשתי בם לעיני הגוים
רבים: כח וידעו כי אני יהוה אלהיהם
בהגלותי אתם אל־הגוים וכנסתים
אל־אדמתם ולא־אותיר עוד מהם
שם: כט ולא־אסתיר עוד פני מהם
אשר שפכתי את־רוחי על־בית
ישראל נאם אדני יהוה:
מ א בעשרים וחמש שנה
לגלותנו בראש השנה בעשור

די אנא קטיל לכון: כ ותסבעון
על תורי ישראל סוסון ורתיכין
גברין וכל גברי עבדי קרבא
אמר יי אלהים: כא ואתן ית
יקרי בעממיא ויחזון כל
עממיא ית פורענותי דעבדית
וית גבורתי דשויתי בהון:
כב וידעון בית ישראל ארי אנא
יי אלההון מן יומא ההוא
ולהלא: כג וידעון עממיא ארי
בחוביהון גלו בית ישראל
על דשקרו במימרי וסליקית
שכינתי מנהון ומסרתינון ביד
סנאיהון ואתקטלו בחרבא
כולהון: כד כסואבתהון
וכמרדיהון אתפרעית מנהון
וסלקית שכנתי מנהון: כה בכן
כדנן אמר יי אלהים כען
אתיב ית גלות יעקב וארחם
כל בית ישראל ואתפרע
פורענות גבורתי מן עממיא
על דאחילו ית שמא דקודשי:
כו ויקבלון ית אתכנעותהון
וית כל שקריהון דשקרו
במימרי במיתבהון על ארעהון
לרוחצן ולית דמניד: כז כד
אתיב יתהון מביני עממיא
ואכניש יתהון מן מדינתא
בעלי דבביהון ואתקדש בהון
לעיני עממין סגיאין: כח וידעון
ארי אנא יי אלההון ועל
דחבו קדמי אגליתי יתהון
לביני עממיא וכדו דתבו
כנשתינון לארעהון ולא אשאר
עוד מנהון תמן: כט ולא אסלק עוד שכנתי מנהון
דשפיכית ית רוח קודשי על בית ישראל אמר יי אלהים:
מ א בעשרין וחמש שנין לגלותנא ברישא דשתא

רש"י

בלשון ערבי: (כא) את משפטי. את פורענותי יושטי"א בלע"ז: (כג) וידעו הגוים כי בעונם גלו בית ישראל. כשיראו את גבורתי יכירו כי לא מקוצר ידי היה שלא הושעתים אלא בעונם הסתרתי פני מהם וגלו: (כה) וקנאתי לשם קדשי. ולבשתי קנאה תשועה ונקם למען שם קדשי שלא יתחלל עוד: וקנאתי לשם קדשי. בשביל שם קדשי כמו המקנא אתה לי (מדבר יא): (כו) ונשו את כלימתם. כשיטיבו להם ולא תגמלם כרעתם אז ישאו כלימתם ויבושו מלהרים פנים ומנחם פי' ונשו כמו (תהלים ל"ב) אשרי נשוי פשע לשון כפרה: (כח) ולא אותיר. אחד מהם בגולה: (א) בראש השנה בעשור לחודש. איזוהי שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומר זה יובל שהרב הבית בשנת ל"ו ושם ביובל שהתחיל בשמנה עשרה שנה ליאשיהו ולסוף ארבע עשרה היה ראוי היובל להיות והיא שנת עשרים וחמש לגלות יכניה שגלה בעשרים ושם ביובל י"ד של יאשיהו מ"ח עד ל"ם ויהויקים

רד"ק

מבואר הוא: (כ) ושבעתם. מבואר הוא: (כא) ונתתי. מבואר הוא: (כב) וידעו. מן היום ההוא והלאה סימן שלא יספה אדם יחזקאל מן היום שמואל מהיום: (כג) וידעו. ענין ויפלו בחרב כולם רובם וכן וכל הארץ באו מצרימה והדומים לו: (כה) לכן. מבואר הוא: ונשו את כלימתם. כמו ונשאו ופירש ישאו בפיהם ויזכרו כלימתם שהיתה להם בגלות: (כו) ואת כל מעלם אשר מעלו בי. כי בעונם עונם היו סובלים כלימת הגוים. ומתי יזכרו זה בשבתם על אדמתם לבטח: (כז) בשובבי אותם מן העמים. בזמן שאשיב אותם מן העמים לארצם וכן לשובב יעקב אליו ענין השבה: לעיני הגוים רבים. בידיעת המתואר בלא ידיעת התאר כמו סורי הגפן נכרים את העגל' חדשה והדומי' להם: (כח) וידעו. מבואר הוא: (כט) ולא אסתיר. מבואר הוא: (א) בעשרי' וחמש שנה לגלותינו בראש השנה בעשור לחודש בי"ד שנה אחר אשר הכתה העיר. בחמשים שנה ליובל ראה הסתלק הכבוד מישראל כמו שכתבנו בתחלת הספר והוא השנה מהחמשי' לגלות המלך יהויכין כמה נשארו מן היובל כ' שנה עם שנים של צדקיהו שהרי עברו לו המש וי"ד שנה אחר אשר הכתה העיר הרי כ' והיא שנת החמשי' שהיא שנת היובל וזו שאמ' בר"ה בי' לחודש איזו היא שנה שר"ה שלה בעשרה לחדש הוי אומר זו שנת היובל ולפי שבעבדי היו יוצאי' מעבדו' לחירו' בשנת היובל ביום הכפורי' קרא' לו

מצודת דוד

שמה: (יז) לצפור כל כנף. כל בעל כנף: על זבחי וגו'. הוא חיל המון גוג: (יח) אילים כרים וגו'. ר"ל משובחים ושמנים כאילים וכרים וכו' והוא ענין מליצה: (יט) לשבעה. להיות שבע ממנו: לשכרון. ר"ל יהיה די ויותר מהצורך עד להשתכר ואחז בל' המליצה כאלו הוא יין המשכר: (כ) סוס ורכב. ר"ל העופות והחיות ישבעו מהסוסים הנופלים במלחמה ומרוכביהם ומקבוצת הגבורים וכל איש מלחמה וכפל הדבר כדרך המליצה: (כא) ונתתי את כבודי. אז אפרסם כבודי בין העכו"ם ויראו משפט הנקם שעשיתי בהם את מכת ידי אשר שמתי בהם: (כב) כי אני ה' אלהיהם. המושיע אותם מיד הקמים עליהם: מן היום. כי מאז לא אעזבם עוד ביד העכו"ם ולכן ידעו מאז שאני אלהיהם: (כג) וידעו הגוים. כשיראו גבורתי ידעו שלא מקוצר יד לא השארתי את ישראל בארצו אלא שגלו בעבור עונם על אשר מעלו וכחשו בי ולכן הסתרתי פני מהם ונתתים ביד אויביהם וכמעט כולם נפלו בחרב: (כד) כטומאתם. כגמול טומאתם ופשעיהם כן עשיתי עמהם והסתרתי פני מהם לבל לראות בצרתם כאדם המסתיר פניו מאת המיוסר על פיו למען לא יכמרו רחמיו: (כה) לכן. הואיל וכבר קבלו הגמול לכן כה אמר וכו': את שבות. את בני השבי של יעקב: וקנאתי. אנקום נקמת שם ה' אשר חללוהו הכשדים באמרם עם ה' אלה: (כו) ונשו וגו' בשבתם וגו'. ר"ל בעת ישבו על אדמתם לבטח מבלי מחריד אז ישאו את הכלימה הראויה להם ולתוספת ביאור אמר ואת כל מעלם ר"ל את כל בושת המעל שמעלו בי כי המקבל טובה מרובה ממי שגמל עמו רעה הנה כשיזכור ברעה יכלם מאד על קבלת הטובה ולכן אמר כשיקבלו הטובה יכלמו מן המעל שעשו הם: (כז) בשובבי. בעת אשיב אותם לארצם מבין הכשדים: ונקדשתי בם. בהתשועה שאעשה להם אהיה מקודש לעיני הבבליים כי לא יחללו עוד שמי לומר מבלי יכולת לא הושיעם: (כח) וידעו וגו'. אז יבינו שאני ה' הוא המנהיג אותם ומושל בם: בהגלותי. ר"ל במה שהגליתי אותם אל העכו"ם ולא מצאו מנוח עם כי היה רב כוחם ובמה שאכניס את כולם על אדמתם ולא אשאיר מי מהם בארץ האויב ולא יוכלו להחזיק בהם מזה יכירו וידעו שאני ה' אלהיהם המנהיג אותם ומושל בם: (כט) ולא אסתיר. אחז במשל מבן אדם שאם אינו רוצה למלאות שאלת מי מסתיר פניו ממנו לבל יראהו ולא ישאל פנים ממי שירצה למלאות שאלתו: אשר. ר"ל אשר זאת אעשה להם אשפוך רוח נבואתי עליהם למען ייטיבו דרכיהם ויהיו מוכשרים לקבל הטובה אשר ישאלו עליה:
מ (א) לגלותינו. הוא גלות יהויכין כי אז גלה יחזקאל: בראש השנה בעשור לחודש

מצודת ציון

סתומים ומשומנים במרעה בשן: (כב) והלאה. ולהלן: (כג) מעלו בי. כחשו ושקרו בי כמו ומעלה בו מעל (במדבר ה) ת"א ושקר ביה שקר: כולם. ר"ל רובם כי הרוב ככל: (כה) שבות. מל' שבי הגולה: וקנאתי. ענין נקמה כמו בקנאו את קנאתי (שם כה): (כו) ונשו. כמו ונשאו והיא מל' משא וסבל: (כז) בשובבי. מלשון השבה: (כח) וכנסתים. מל' הכנסה: (א) בעצם. ענין עצמות הדבר וגופו וכן לא נכחד עצמי ממך (תהלים)

משפטי י"ן וסי' למה תאמר יעקב. קרוב מצדיקי מי יריב. ואני אמרתי לריק יגעתי. הקשיבו אלי עמי. ונתתי את כבודי בגוים. זעף ה' אשא כי חטאתי. לכן חכו לי נאם ה'. העירה והקיצה למשפטי. מלפניך משפטי יצא. כי עשית משפטי ודיני. ראית ה' עותתי. חי אל הסיר משפטי. צדק לבשתי וילבשני. כי אמר איוב צדקתי. האף תפר משפטי. על משפטי אכזב: אל תגרים ה' וסי' ושמתי בהם אות. ויבא אל הגוים. בהגלותי אתם. אל הגוים השוללים אתכם דזכריה: שפוך

תולדות אהרן בעשרים וחמש ערכין יב.

בשנת כ"ה לגלותנו בראש השנה בעשור לחדש בארבע עשרה שנה אחר אשר הכתה העיר בעצם היום הזה היתה עלי יד־יהוה ויבא אתי שמה:

לַחֹדֶשׁ בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחַר
אֲשֶׁר הֻכְּתָה הָעִיר בְּעֶצֶם ׀ הַיּוֹם הַזֶּה
הָיְתָה עָלַי יַד־יְהוָה וַיָּבֵא אֹתִי שָׁמָּה׃
ב בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים הֱבִיאַנִי אֶל־
אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַיְנִיחֵנִי אֶל־הַר גָּבֹהַּ
מְאֹד וְעָלָיו כְּמִבְנֵה־עִיר מִנֶּגֶב׃
ג וַיָּבֵיא אוֹתִי שָׁמָּה וְהִנֵּה־אִישׁ
מַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה נְחֹשֶׁת וּפְתִיל־
פִּשְׁתִּים בְּיָדוֹ וּקְנֵה הַמִּדָּה וְהוּא עֹמֵד
בַּשָּׁעַר׃ ד וַיְדַבֵּר אֵלַי הָאִישׁ בֶּן־
אָדָם רְאֵה בְעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְּׁמָע
וְשִׂים לִבְּךָ לְכֹל אֲשֶׁר־אֲנִי מַרְאֶה
אוֹתָךְ כִּי לְמַעַן הַרְאוֹתְכָה הֻבָאתָה
הֵנָּה הַגֵּד אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה
לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ה וְהִנֵּה חוֹמָה מִחוּץ
לַבַּיִת סָבִיב ׀ סָבִיב וּבְיַד הָאִישׁ קְנֵה
הַמִּדָּה שֵׁשׁ־אַמּוֹת בָּאַמָּה וָטֹפַח
וַיָּמָד אֶת־רֹחַב הַבִּנְיָן קָנֶה אֶחָד
וְקוֹמָה קָנֶה אֶחָד׃
ו וַיָּבוֹא אֶל־שַׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ

(מסורה: כ' וחסר בא אלי הפלים ל"א · ד' ב' מ"ל וב' חס' · ד' · כ' · י"ו · ז' · ל' מ"ל · כ"מ"ל בסיפרא · ג' · ל' · ד' · כ' חד חסר וחד מ"א ל' וכ"כ · וכולא ספרים חסר כ' כתרא · ס"ו מ"ל)

בְּעֶשְׂרָא לְיַרְחָא בְּאַרְבַּע עַסְרֵי
שְׁנִין בָּתַר דְאִתְרָעַת קַרְתָּא
בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין שָׁרַת עֲלַי
רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְאָעֵיל
יָתִי לְתַמָּן׃ ב בְּרוּחַ נְבוּאַת
דִּשְׁרַת עֲלַי מִן קֳדָם יְיָ אָעֲלַנִי
לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְאַשְׁרְיַנִי עַל
טוּר רָם לַחֲדָא וַעֲלוֹהִי כְּבִנְיַן
קַרְתָּא מִדָּרוֹמָא׃ ג וְאָעֵיל
יָתִי לְתַמָּן וְהָא גַּבְרָא חֶזְוֵיהּ
כְּחֵזוּ נְחָשָׁא וְחוּט דְּכִיתָּנָא
בִּידֵיהּ וּקְנֵי מְשַׁחְתָּא וְהָא
קָאֵים בְּתַרְעָא׃ ד וּמַלֵּיל
עִמִּי גַּבְרָא בַּר אָדָם חֲזֵי
בְּעֵינָךְ וּבְאוּדְנָךְ שְׁמַע וְשַׁוִּי
לִבָּךְ לְכֹל דִּי אֲנָא מַחְזֵי יָתָךְ
אֲרֵי בְּדִיל לְאַחֲזָיוּתָךְ
אִתּוֹתַבְתָּא הָכָא חֲוֵי יָת כָּל
דְּאַתְּ חָזֵי לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃
ה וְהָא שׁוּרָא מִבָּרָא לְבֵיתָא
סְחוֹר סְחוֹר וּבִיד גַּבְרָא קְנֵי
מְשַׁחְתָּא דְּחַד מִנְהוֹן שִׁית
אַמִּין בְּאַמְּתָא דְהִיא אַמָּה
וּפֻשְׁךְ וּמְשַׁח יָת פּוּתְיָא
דְּבִנְיָנָא קַנְיָא חַד וְרוּמָא קַנְיָא
חַד׃ ו וְעַל לְתַרְעָא דְּפָתִיחַ

חסחך רתהלות: תכתה כ' וסימ' אחר אשר הכתה העיר · בא אלי הפלים: במראות ד' ב' חס' וב' מ"ל וסימ' ויאמר אלהים לישראל · במראות הצבאות אשר צבאו · ותבא אתי ירושלימה במראות אלהים · במראות הביאני אל ארץ ישראל · ב' קדמא חסר: הביאני ד' בקריאה וסימ' בסדר עקב: ושים ט' וסימ' נסמך בסוף סדר ויהי כשלח פרעה: הראותכה ב' חד מ"ל וחד חסר וסי' ואולם בעבור זאת העמדתיך · כי למען הראותכה הבאתה · קדמא חסר: ויבוא ס"ו מ"ל בקריאה וסי' ויבוא והנה עלי · ויקץ שלמה והנה חלום · בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי · ונביא אחד זקן · ויבוא אל המלך · ויתחפש מלך ישראל ויבוא במלחמה · וימת המלך ויבוא שמרון · ויבוא יהוא יזרעאלה · ויבוא ישעיהו בן אמוץ הנביא · ויבוא אלי אנשים מזקני ישראל · ויבוא אל הגוים אשר באו שם · ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה: ויבוא אל שער אשר פניו · ויבוא גם השטן בתוכם · וחברו · וכל אסתר דכות' מ"ל במ"ב חסר וסימ' אל המשתה אשר עשתה אסתר · ויבא המלך והמן לשתות:

רש"י

ניהויכין י"ח: יד ה' · מחק תוקפו להוליכני אל כרחי: ויבא אותי שמה. אל העיר ההוכתה היא ירושלים אותה שנה הראהו בנין הבית לעתיד לבא: (ב) במראות אלהים הביאני · לא הוליכני שם אלא הראני כאילו אני שם: אל הר גבוה מאוד · שכן הוא עתיד להיות גבוה שנא' (ישעי' ב) ונשא מגבעות: כמבנה עיר · כבנין עיר: מנגב · בדרומו של הר: (ג) כמראה נחושת · כעין זיו החיות ועגלים כעין נחשת קלל: ופתיל פשתים בידו · למדידת קרקע אין (דבר) יפה מחבל פשתים: וקנה המדה · למוד בו את עובי החומה ואורך ורוחב השערים: (ד) לכל אשר אני מרא' אותך · ענין הבנין: הובאתה הנה. מבבל: (ה) והנה חומה מחוץ לבית · בנין בית אחד הראני בצפון ההר והחומה מחוץ סביב סביב רק מפורש בסוף הספר שהעיר בדרום והבית בצפון: שש אמות באמה וטופח שית אמין באמתא דהיא אמתא ופשך רק ח"י זו היא אמה בינונית בת ו' טפחים אמה וטופח באמה בת חמשה: רוחב הבנין · עובי החומה: וקומה קנה אחד · חהו היא חומה חצונה שהיא סביב הר הבית והיא היתה נמוכה כמו ששנינו כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל מזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה כו': (ו) ויבא אל שער אשר פניו דרך הקדימה. נכנס לתוך ההיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי היא נקראת חצר החיצונה בכל הענין הזה לפי שהוא לפני עזרת ישראל

תולדות אהרן אחר אשר · שם יג: ופתיל פשתים · אשר פקודי (עירובין כב): וביד האיש · עירובין נג:

רד"ק

לו הקדוש ברוך הוא זאת מעלות ובנין הבית בשנת היובל וביום הכפורים כי בו יצאת הארץ לעין ישראל ותשאתם לא יזכר עוד: שמה. העיר הזכר: (ב) במראות · אל הר גבוה מאד: זהו הר הבית וראהו לו גבוה מאד כי כן יהיה במעלה גבוה מאד ונשא כמו שכתוב נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות וגם בעצמו הוא גבוה לפי מקומו כי ארץ ישראל גבוה מכל הארצות וירושלם גבוה מכל ארץ ישראל: ועליו כמבנה עיר מנגב · פירוש ועליו כסמוך לו כמו ועליו מטה מנשה כי בית המקדש יהיה בנוי בהר כמו שהיה והעיר ירושלם סמוכה לו מנגב וראהו בנין הבית שעתיד כמו שראהו תרגמו לנחם בנבואה זו בית ישראל אשר גלו כי לא יאבד תקותם ועוד ישובו אל הארץ ויבנו בה לבטח ובנין הבית יהיה יותר ממה שהיה בתחילה: כמבנה · שם הפועל בשקל מקנה ותניגו שענין הראהו כמו עיר בנויה או שהיו בונין אותה ובנין הבית הראהו איך היו בונים אותו והראה לו האיש שהיה עומד על הבונים ומודד האורך והרוחב איך יבנו: (ג) ויבא אותי שמה והנה איש מראהו כמראה נחשת · כאילו אמר מלאך מן השמים מודד הבנין והמלאך ראהו סביב בדמות איש כמו שאמ' ביהושע והנה איש עומד לנגדו ומה שאמר כמראה נחשת כמו שאמר במראה אשר נתחלת הספר וגלגלים כעין נחשת קלל ונחשת שם משותף נחשתי ויברכני ה' בגללך: ופתיל פשתים בידו · למדוד: וקנה המדה. גם כן בידו למדוד אלא שהחבל מודד אדם מדה מרובה בקרקע והקנה המדה מודד אדם מדה מועט' כמו מדת הבנין חולתו: והוא עומד בשער. ראה אותו עומד בשער הבית ובידו החבל והקנה למדוד: (ד) וידבר. מבואר הוא: הראותכה · כתוב בה"א אחר הכ"ף וכן והבאתה: (ה) והנה חומה מחוץ לבית סביב · שם ו' מתחילים לבנות חומה סביב הר הבית כי הר הבית כולו נקרא בית המקדש והיה האיש מודד את החומה כמה ימשו רוחבה וקומתה וקנה המדה היה בו שש אמות באמה וטפח באמ' הידוע' שהיא של חמשה טפחים ועוד טפח זאת האמה היתה יתירה טפח והיתה בת ששה טפחים וכן אמרו במשנה אמר רבי יהודה אמת הבנין ששה טפחים ושל כלים חמשה ויונתן תרגם שית אמין באמתא דהיא אמה ופשך: וקומה קנה אחד · זאת החומה החיצונה היתה שפלה ולא היתה גבוה אלא קנה אחד שמדתו שש אמות באמה של ששה טפחים ואמר הכתלים שהזכיר לא היו עומדים לבנין כי כנגד השערים היה עומד וכל השערים זה כנגד זה פתוחים והיו גבוהים יותר משער הבית לפי גובה מקומם וכן מצינו במסכת מדות כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל המזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה ומסתכל ורואה כנגד פתחו של היכל בשעת הזיית הדם ואילו היה הכותל המזרחי שבהר הבית גבוה לא היה יכול לראות פתחו של היכל כי הכותל היה עומד לפניו וזה שהוא אמר הנה הכותל מזרחי אומר כאותה הר הבית שהיא השפל והולי גלה פתו הבנין כדמות שראהו בבנין יחזקאל כמפיד בקלת הדברים ואף על פי שמשמעות הכתוב כי כל החומה היתה שפלה סביב שלא ייחד כותל מזרחי אלא אמר בסתם וקומה קנה אחד: (ו) ויבא. מחוץ לחומה היה ונכנס בשער המזרחי אשר הבית:

מצודת ציון

(תהלים קלט): (ב) ויניחני. מל' הנחה: כמבנה · מל' בנין: (ג) ופתיל. חוט כפול ושזור כמו פתיל תכלת (שמות כט) והוא קו המדה: וקנה · מטה ומקל: (ה) וטופח · כן יקרא מדת יד:

מצודת דוד

לחודש · אחז היא שנת שראה הנה היא בעשור לחדש זו היא שנת היובל שהתחלתו ביום הכפורים בעשור לחודש השביעי כי שמרכבה ראה בשנת שלשים ליובל כמ"ש שם ואז היה בשנה החמישית לגלות יהויכין והמראה הזאת היתה בשנת כ"ה לגלות יהויכין וא"כ היתה בשנת היובל וכבר עברו י"ד שנה מעת שהוכתה העיר בימי צדקיה כי הוא מלך י"א שנה אחר גלות יהויכין: יד ה' . כח מחק הנבואה להוליכני בעל כרחי שמה. ר"ל אל העיר ההוכתה האמורה למעלה: (ב) במראות אלהים. ר"ל לא הביאני בגופי אלא נדמה לי במראה הנבואה כאלו הביאני אל ארץ ישראל ושם הניח אותי על הר גבוה מאד והוא הר הבית: ועליו. וסמוך אל ההר ההוא היה כבנין עיר והיא ירושלים והיתה מנגד ההר: (ג) ויביא וכו' · ר"ל וכאשר הבית אותי שמה ראיתי והנה איש הוא המלאך המדובר בו שהיה מראהו כמראה נחושת כדבר הנוצר והסירום וכענין שנאמר בחיות ועגלים כעין נחושת קלל (לעיל א): ופתיל פשתים בידו · למדוד בו מדידת הבנין: וקנה המדה · גם היה בידו קנה המדה (והוצרך גם לפתיל למדוד על ידו מדה מרובה כי בקנה יש טורח רב למדוד מדה מרובה כי יצטרך בכל פעם לרשום המקום שכלה מדת הקנה למען למדוד משם ולהלן ומה כי היה במראה הנבואה מ"מ הראהו כאופן הנהוג אל האדם ולכן היה בידו פתיל לארוך ובו מדד מדה מרובה בפעם אחת ולאח"ז מדד בפתיל בקנה המדה לדעת כמה בו וגם מדה פחותה ממלא הקנה יקצה לשער ולהמלם עם הקנה ולא כן בפתיל כי אפשר לכפלו כרצונו לשער ולהמלם לפי מדת הקנה): והוא. המלאך הזה היה עומד בשער של חומת הר הבית: (ד) ראה בעיניך · אשר המדה: ובאזניך שמע. מהו הדבר הנמדד: ושים לבך · להבין הדברים: למען הראותכה · למען הראות לך בנין בית העתיד הובאתה מבבל אל המקום הזה: הגד וגו' . כדי לנחמם ולחזק תקוותם: (ה) והנה חומה · והנה ראיתי חומה מחוץ לבית בכל סביבו והוא חומת הר הבית: שש אמות וגו' · ר"ל שהיה הקנה מחזיק שש אמות גדולות שכל אמה מהם היה במדת אמה של חול שהיא אמה בת חמשה טפחים ועוד טפח יותר וא"כ היה מדת הקנה שלשים וששה טפחים: הבנין · ר"ל בנין החומה ההיא: וקומה קנה אחד. למען יהיה נראה מבחוץ כל בנייני הבית ולא יעלימם החומה הסיבה מעין הרואה לכן היתה נמוכה כי זה טייס ויפייה: (ו) ויבוא. המלאך נכנס בתוך היקף החומה ההיא ובא לו לשער

הַקָּדִימָה וַיַּעַל בְּמַעֲלוֹתָו וַיָּמָד ׀ אֶת־סַף הַשַּׁעַר קָנֶה אֶחָד רֹחַב וְאֵת סַף אֶחָד קָנֶה אֶחָד רֹחַב׃ ז וְהַתָּא קָנֶה אֶחָד אֹרֶךְ וְקָנֶה אֶחָד רֹחַב וּבֵין הַתָּאִים חָמֵשׁ אַמּוֹת וְסַף הַשַּׁעַר מֵאֵצֶל אוּלָם הַשַּׁעַר מֵהַבַּיִת קָנֶה אֶחָד׃ ח וַיָּמָד אֶת־אֻלָם הַשַּׁעַר מֵהַבַּיִת קָנֶה אֶחָד׃ ט וַיָּמָד אֶת־אֻלָם הַשַּׁעַר שְׁמֹנֶה אַמּוֹת וְאֵילָו שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְאֻלָם הַשַּׁעַר מֵהַבָּיִת׃ י וְתָאֵי הַשַּׁעַר דֶּרֶךְ הַקָּדִים שְׁלֹשָׁה מִפֹּה וּשְׁלֹשָׁה מִפֹּה מִדָּה אַחַת לִשְׁלָשְׁתָּם וּמִדָּה אַחַת לָאֵילִם מִפֹּה וּמִפּוֹ׃ יא וַיָּמָד אֶת־רֹחַב פֶּתַח־הַשַּׁעַר עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַשַּׁעַר

ג' · במעלתיו ק' · יפס · ג' · יפס · ואיליו ק' · י"א כתיב ה' בכניינס · י' חס' · י"א כתיב ה'

תולדות אהרן וספא · ב"ב סא:

לְאֹרַח מַדִינְחָא וּסְלִיק בְּדַרְגוֹהִי וּמְשַׁח יַת סִפָּא דְתַרְעָא קַנְיָא חַד פּוּתְיָא וְיַת סִפָּא חַד קַנְיָא חַד פּוּתְיָא׃ ז וְתָוָא קַנְיָא חַד אוּרְכָּא וְקַנְיָא חַד פּוּתְיָא וּבֵין תָּוָיָא כָּתְלָא חֲמֵשׁ אַמִּין וְסִפָּא דְתַרְעָא מְקַבֵּיל אוּלַמָּא דְתַרְעָא מִלְגָיו קַנְיָא חַד׃ ח וּמְשַׁח יַת אוּלַמָּא דְתַרְעָא מִלְגָיו קַנְיָא חַד׃ ט וּמְשַׁח יַת אוּלַמָּא דְתַרְעָא תְּמָנֵי אַמִּין וְאֵלוּהִי תַּרְתֵּין אַמִּין וְאוּלַמָּא דְתַרְעָא מִלְגָיו׃ י וְתָוֵי תַרְעָא בְּאוֹרַח מַדִינְחָא תְּלָתָא מִכָּא וּתְלָתָא מִכָּא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לִתְלָתֵיהוֹן וּמְשַׁחְתָּא חֲדָא לְאֵילַיָא מִכָּא וּמִכָּא׃ יא וּמְשַׁח יַת פּוּתְיָא דְמַעֲלָנָא דְתַרְעָא עֲסַר אַמִּין אוּרְכָּא דְתַרְעָא תְּלַת עֲסָרֵי

רד"ק

אשר פניו דרך הקדימה · שהיתה פתוחה לדרך המזרח השער הוא פני השער וכן תרגם יונתן דפתיה לארח מדינחא ורש"י ז"ל פי' ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה: נכנס לו לתוך הסיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי: ויעל במעלותיו. לפי' רש"י ז"ל עלה לי"ב מעלות שהיו בין החיל לעזרת נשים ולפירושינו כי הר הבית היה גבוה מהמקום אשר סביבותיו ובמעלות היו עולים אליו: (ו) וימד את סף השער קנה אחד רחב · ברוחב החומה היה רחבו: ואת סף אחד · וכן היה הסף השני והספים הם מזוזות השער מפה ומפה: (ז) והתא · הוא לשכה ונקרא יציע ולא אמר כי מדת כל תא ותא מן התאין שהיו שם היה קנה מדתו באורך וברוחב כי מרובע היה: ובין התאים חמש אמות. פירוש מה שהיה בין התאים כלומר הכותל שממולא בין שני התאים היה רחבו חמש אמות וכן תרגם יונתן ובין תויא כותלא חמש אמין והתאים היו לפנים מן החומה וחמשה מקומות היו מחולקים זה לפנים מזה מתוחם הר הבית עד המזבח הר הבית לפנים ממנו המקום הנקרא חיל לפנים ממנו עזרת נשים לפנים ממנו עזרת ישראל לפנים ממנו עזרת הכהנים: וסף השער מאצל אולם השער מהבית קנה אחד · לפי שזכר למעלה מדת ספי השער שהם הספים החצונים ולזה השער היו לו גם כן ספים פנימיים לפי שהאולם מחובר אליו ואמר כי הסף הפנימי שהוא אצל אולם השער מדת רחבו קנה אחד כמו החיצונים וכן הסף השני ואע"פ שלא זכרו: מהבי' · פירושו מבפנים כמו שפירשנו וכן תרגם יונתן מלגיו: (ח) וימד את אולם השער מהבית קנה אחד. עובי כותל האולם מבפנים קנה אחד: (ט) וימד את אולם השער שמונה אמות. שהיה נמשך כלפי פנים שמונה אמות ואלו שתים אמות מזוזות האולם מבפנים היו שתים אמות משוכים כלפי פנים: ואולם השער מהבית. מבפנים כתרגומו מלגו והוצרך לומר זה כי אמר אולם הוא חוץ לשער והוא שקוראים בית שער וכן היה אולם ההיכל מבחוץ לפיכך אמר כי זה אולם השער מבפנים היה: (י) ותאי השער דרך הקדים. לפי שהיו סמוכים לשער זה המזרחי שהכם לו ואמר תאי השער דרך הקדים השער שדרכו למזרח: שלשה מפה ושלשה מפה. ג' מדרום השער וג' מצפונו: לאילים. אילי האולם שזכר או אילי התא: מפה ומפו. מצפון ומדרום כל מפה בפסוק זה כתובים בה"א ומפה בסוף הפסוק כתיב בוי"ו: (יא) וימד. פתח השער. המזוזות והאסקופות והפתח כלו קרוי שער ומה שפתוח בו לבד קרוי פתח ואמר שרחבו של פתח היה עשר אמות ולא ספר גבהו ואמר כי אורך השער שלש עשרה אמות והאורך השער מסף החצוני עד סף הפנימי והנה אמר הנה כי הסף תיכונה היה רחבו קנה א' הוא ו' אמות ואולי הרחב קורא עתה אורך בזכרו מדת השער מסף אל סף כי המד' היתיר' נקרא ארך והנה ו' אמות וכל כי רחב הפתח מסף אל סף עשר אמות והאורך מסף אל סף י"ג אמות אלא שברוחב אין נכלל מדת הספים

רש"י

ישראל: ויעל במעלתו · ששפוע ההר הולך ועולה מן החיל התחתון עד עזרת נשים שתים עשרה מעלות כחומה שבינו לפנים ממנו החיל י' אמות וי"ב מעלות היו שם: סף השער. היא מזוזת השער: קנה אחד רוחב: שש אמות ומכסה את כל עובי החומה שהיה קנה אחד כמו שאמר למעלה: ואת סף אחד · מזוזה השנית אחת מצפון ואחת מדרום: (ז) והתא. הוא יציע שקורין אפנדו"ן בלע"ז והיה שלשה מימין השער ושלשה מן השמאל כמו שאמור בענין והתאים סמוכין לכותל המזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבית ומה"כ אני למד שהם מבחוץ ממה שכתוב אחר כל הענין ויביאני אל החצר החיצונה מכאן אני למד שכל האמור למעלה היה חוצה לה שעדיין לא נכנס לתוכו: והתא קנה אחד ארך וגומר · אללו של כל אחד ואחד שש אמות מרובע: ובין התאים חמש אמות. כתלים המפסיקים בין התאים עוביים ה' אמות וכן תרגם יונתן ובין תאווית כתלא ה' אמין וכן שנינו במסכת מדות כותל התא חמש: וסף השער מאצל אולם השער וגומר: שלפנים מן השער היה עשוי אולם מחובר לשער כמו שמפורש בענין בולט לתוך עזרת נשים עשר אמות וברחבו דלתות ומזוזות וזהו שאמר וסף השער שהוא אצל אולם השער: מהבית. כלומר לצד פנים: קנה אחד. רחבו לכסות עובי חומות האולם אחד מימין ואחד משמאל שעובי החומה של אולם לימין ולשמאל קנה אחד כמו שמפרש והולך: (ח) וימד את אולם השער מהבית · לפנים מן השער: קנה אחד · עובי חומות הימין והשמאל שהאולם נכון עליהם: (ט) וימד את אולם השער ח' אמות. משך בליטתו לתוך עזרת נשים: ואיליו · אשטלפיצ"ן כל אילים האמורים בענין הם כמין אילנות עגולין עשויין מאבני גזית ועומדין בפתח אחד מימין ואחד משמאל במקום ספים במקום מזוזה וכן ת"י (ישעיה ו') וינועו אמות הסיפי' אילנות ספיא וקרוין אילים על שם עגולין כאלה וכאלון: ואיליו שתים אמות · עובי עגולן ועומדין בסוף חלל האולם דבוקים זה לכותל ימין וזה לכותל שמאל נמצא בליטת האולם ואילים שלו י' אמות לתוך העזרה לפנים מן השער: ואולם השער מהבית · לפי שאולמי שער עזרת ישראל היו בולטים ומשוכים לצד החוץ כמו שמפורש בענין פי' באולמי שערי עזרת נשים שהם היו משוכין לצד פנים ושערי עזרת נשים מכוונים כנגד שערי עזרת ישראל נמצא אולם כנגד אולם ודבר נוי הוא זה: (י) ותאי השער · הזה אשר דרך הקדים שבכותל מזרחי של עזרת נשים ג' היו מפה וג' היו מפה ג' לדרום וג' לצפון סמוכין לכותל עזרת נשים ופניהם לצד הבית ומדת חללו וכותל המפסיק בין כל אחד פי' למעלה: ומדה אחת לאילים · העשויין לספי האולם מבפנים: מפה ומפה · מימין ומשמאל מדתן שתים אמות: (יא) רחב פתח השער. כותב חלל הפתח וכן שנינו כל הפתחים רחבן י' אמות: אורך השער · הוא חלל אולם השער מן הצפון לדרום: שלש עשרה אמות · י' כנגד חלל הפתח ואמה ומחצה לכאן ואמה ומחצה לכאן ואל תתמה שאלל הפתח קורהו רוחב ואלל חלל האולם קורהו אורך שהפתח גובהו הוא ארכו והרחב מסף אל סף והאולם לפי שמשך בליטת חללו מן המזרח למערב פתוח ממדת חללו מן הצפון לדרום שזו שמונה אמות וזו י"ג קורא את המדה היתירה אורך והרי עדות לדבר

מצודת ציון

ד' אלכסות אגוד יחד: (ו) במעלותיו. הם המדרגות שעולין דרך בם: סף. כן יקרא מזוזת הפתח וכן וירעשו הספים (עמוס ט): (ז) והתא · ענין חדר מה וכן אל תא הרצים (מ"א יד) ויקרא כן על כי הוא כגבול גוף הבנין והוא מל' תתאו לכם (במדבר לד) שהוא ענין גבול: אולם. ענין בית שער ועשויה כעין כפה ממעל: מהבית · מבפנים: (ט) ואילו · כן יקראו המזוזות על כי היו עגולים כאילן אלה: (י) מפה · מכאן וכן עד פה תבוא (איוב לח): (יב) וגבול · ר"ל

מצודת דוד

לעזרת נשים אל השער הפונה מזרחה והעזרה היא נקראת בענין חצר חיצונה שהיא חיצונה לעזרת ישראל: ויעל במעלותיו · עד שלא בא אל השער הלך במעלות כי ההר הזה היה הולך ועולה כלפי המערב והיה שם מעלות: קנה אחד רוחב. כמדת עובי החומה שהיתה בת קנה וכמדת חומת הר הבית: ואת סף אחד. ר"ל וכן מדד הסף האחד שממולו והיה קנה אחד רוחב: (ז) והתא · כל תא היה קנה אחד אורך וכו' ומספר התאים היו שלשה מימין השער ושלשה משמאלו כמפורש בענין והיו נשענים לכותל העזרה ופניו כלפי הר הבית: ובין התאים · כותלים המפסיקים בין תא לתא היו בני חמשה אמות וכן הכתלים החיצונים מזה ומזה וכן הכתלים שלפניהם היה להם כותל העזרה לכותל: וסף השער מאצל אולם השער. כי לפנים מהשער היה בנין אולם כמפורש בענין וכתליו היו נמשכין כלפי פנים מצדי השער מזה ומזה ולכן מזוזות בראשן הפנימי ולכן אמר כ"א ממזוזות השער שאצל האולם לצד פנים היתה בת קנה אחד וכמדת כותלי האולם: (ח) מהבית. ר"ל השומד בפנים בחלל העזרה: קנה אחד. על עובי החומה יאמר: (ט) וימד וגו'. משך בליטתו לפנים: ואיליו. המזוזות שעמדו בראשי הכתלים נמשך בליטתן לפנים שתי אמות הרי בין הכל עשר אמות (אבל רוחב המזוזות היה קנה אחד לכסות עובי הכותל ועם כי היו עגולים כלפי שקראם אילים מ"מ לא היו במרחק שוה): ואולם השער מהבית · לפי שאולם הוא בית שער ודרכו להיות מחוץ לשער וכמו שהיו אולמי חצר הפנימי לכן אמר הנה האולם הזה היה מבפנים לא כדרך האולמות ונעשה כן למען יהיה האולם הזה מול אולם חצר הפנימי וזהו דבר נוי ופאר (וכתלי האולם היו מכוונים מחלל השער אמה ואמה מזה ומזה כמפורש בענין): (י) ותאי השער. מספר תאי השער העומדים בפאת המזרח היו שלשה מהשער מזה ושלשה מזה: לשלשתם. לשלש התאים מזה ומזה: לאילים. למזוזות התאים שעמדו בפתחיהם מזה ומזה: (יא) את רוחב. הוא רוחב חלל פתח השער ממזוזה למזוזה: אורך השער. הוא החלל שבין כותלי אולם השער (ואין לתמוה על שקורא לחלל הפתח בלשון רוחב ולחלל האולם קורא בלשון אורך כי כלפי שקורא בענין לגובה השער בל' אורך כאוי א"כ לקרות מסוף להסף בלשון רוחב אבל האולם שלא משך הכלים' לפנים היה עשרה אמות ובין הכתלים היו י"ג אמות והיתירה במדה

נפי

שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת׃ יב וּגְבוּל לִפְנֵי הַתָּאוֹת אַמָּה אֶחָת וְאַמָּה־אַחַת גְּבוּל מִפֹּה וְהַתָּא שֵׁשׁ־אַמּוֹת מִפּוֹ וְשֵׁשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ׃ יג וַיָּמָד אֶת־הַשַּׁעַר מִגַּג הַתָּא לְגַגּוֹ רֹחַב עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמּוֹת פֶּתַח נֶגֶד פָּתַח׃ יד וַיַּעַשׂ אֶת־אֵילִים שִׁשִּׁים אַמָּה וְאֶל־אֵיל הֶחָצֵר הַשַּׁעַר סָבִיב ׀ סָבִיב׃ טו וְעַל פְּנֵי הַשַּׁעַר הָיאתוֹן עַל־לִפְנֵי אֻלָם הַשַּׁעַר הַפְּנִימִי חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ טז וְחַלֹּנוֹת אֲטֻמוֹת אֶל־הַתָּאִים וְאֶל

ג' ומ"ל · ר"פ בס"פ בסמיכות · י"א כתיב ה' בנביאים · ג'. ג' · ג' · ד' · האיתון ק'

אַמִּין : יב וּתְחוּמָא דִי קֳדָם תַּוַיָּא אַמְּתָא חֲדָא וְאַמְּתָא חֲדָא תְּחוּמָא מִכָּא וְתַוָּא שִׁית אַמִּין מִכָּא וְשִׁית אַמִּין מִכָּא : יג וּמְשַׁח יָת תַּרְעָא מֵאִיגַּר תַּוָּא לְאִיגָּרֵיהּ פּוּתְיָא עַסְרִין וְחָמֵשׁ אַמִּין תְּרַע לְקָבֵיל תְּרַע : יד וַעֲבַד יָת אֵלַיָּא שִׁתִּין אַמִּין רוּמְהוֹן וְעַל אֵילָא דְדַרְתָּא דְתַרְעָא סְחוֹר סְחוֹר : טו וּקֳדָם תַּרְעָא מְצִיעָאָה דִי קֳדָם אוּלָמָּא דְתַרְעָא גַוָּאָה חַמְשִׁין אַמִּין : טז וְכַוִּין סְתִימָן לְתַוַּיָּא

רשי

לדבר במסכת (דמלכים א') והאולם על פני היכל הבית ד' אמה ארכו על פני רוחב הבית נמצא מן הצפון לדרום קרוי להיכל רוחב ולאולם קרוי אורך לפי שההיכל מדתו מן המזרח למערב יתירה על מצפון לדרום והאולם חלוף למדת שהמדה היתירה קרוי אורך : (יב) וגבול לפני התאות אמה אחת וגו' . התאות שמכאן ומכאן לשער היו משוכין מן כנגד חלל האול' שלשים אמה לצפון ואמה לדרו' שהגבר פי' שהוא מבים מתוך מכנגד חלל השער אמה ומחצה לצפון וכן לדרום ועכשיו מפרש שהתאים שבחוץ משוכים לצפון אמה אחת יותר מן האולם וכן לדרום אמה אחת נמצאו משוכין מחלל רחב הפתח ב' אמות ומחצה לכאן וב' אמות ומחצה לכאן וזהו ל' וגבול אשומיי"ל בלע"ז מקום פנוי וכותל התא עובי ה' נמצא עובי כותל הצפוני (נ"ל הדרומי נ"ה) של התא הצפוני ועובי כותל הצפוני של אולם כלים זה כנגד זה שכותל אולם עוביו שש וכותל התא חמש והוא נמשך אמה אחת לסוף כנגד עובי כותל האולם וכן לדרום : (יג) וימד את השער מגג התא לגגו . מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער : עשרים וחמש אמות . עובי כותל התא חמש וכן עובי כותל התא שמלד שני הרי עשר ושתי אמות ומחצה שתהא (כצ"ל נ"ה) משוך מחלל הפתח לכאן וכן לכאן הרי ט"ו וחלל הפתח עשר אמות הרי כ"ה וכולן מדת רוחב השער הן כנגד י"ג אמות של חלל האולם מבפנים ושני כתלים קנה מכאן וקנה מכאן הרי כ"ה : פתח נגד פתח . פתח התא שחלל השער בדרום מכוון כנגד פתח התא שחלל השער בצפון שלא היה לכל שש התאים האלה פתח בכותל שכנגד החוץ אלא שלשני התאים הסמוכין לשער היו להם פתחים פונים אל שער אויר שבין שניהם וכן הוא אומר למטה ואל אליהמה לפנימה לשער למדנו שפתחיהם פונים לשער : (יד) ויעש את אילים ששים אמה . גובהן של אילים של ספי האולם גבוהים ששים אמה : ואל איל החצר השער סביב . וכן לכל אילי החצר שבכל אולמי שערים סביב שאף בצפון ובדרום היו לה שערים עשויין כתבנית השער הזה כמו שמפורש בענין : (טו) ועל פני השער האיתון . גובהו של השער הזה והוא קרוי שער האיתון לפי שהוא משמש כניסה ויציאה לכל באי העזרה : איתון . תרגום של ביאה : על לפני אולם השער הפנימי . עם גובהו של אולם השער שהוא לפנים מן השער נ' אמה . ומגובה שאר השערים שבענין שהם נ' אמה אני למד שעל פני האמור כאן הוא גובה (כלומר מהשער החיצון גובהו נ' אמה על פני כל האולם שהשער הפנימי של אולם שאף בסופו של אולם הוא שער כמו שמפורש כבר בפסוק ז' [illegible]) : (טז) וחלונות אטומות אל התאים . התאים האלה לא היו להם פתחים אל

רדק

השפים שאינו אומר אלא על מה שפתוח בשער והוא הנקרא פתח והאורך נכלל מדת השפים ומדת השפי' בין הפנימי והחיצוני י"ב אמות כי כל סף רחבו קנה אחד שהוא שש אמות ובין סף לסף אמה אחת הנה י"ג אמות ורש"י ז"ל פי' אורך השער חלל אולם השער מן הצפון לדרום י"ג אמה עשר כנגד חלל הפתח ואמה וחצי מכאן ואמה וחצי מכאן : (יב) וגבול לפני התאות . לפני השלש תאים היה אמה אחת שהיה לפני נגובה ועד סף האמה גבול התאים וכן מפה לשלשה התאים האחרים כי אלו התאים היו פתוחים לפנים למערב כנגד החיל וכן היו פתוחים לצפון ולדרום רש"י ז"ל פירש כי אלו התאים היו סמוכין לכותל מזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבית והתא שש אמות מפה ושש אמות מפה ואם אמר כי כל תא מהם היה שש אמות כבר אמר למעלה והתא קנה אחד ומה צריך לשנותו הנה ואפשר שאמר שהיה התא הדרומי נמשך מחלל האולם שש אמות וכן התא הצפוני : (יג) וימד את השער מגג התא לגגו . פי' רש"י ז"ל מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער כ"ה עובי כותל התא וכן עובי כותל התא שמלד שני הרי עשר ושתי אמות ומחצה שהוא משוך מחלל הפתח לכאן וכן לכאן הרי ט"ו וחלל הפתח עשר אמות הרי כ"ה . ואם כפרושו למה אמר וימד את השער היה לו לומר וימד מגג התא האחד לגג התא האחר שכנגדו למה זכר שער ועוד המדות האלה כבר זכרם בפרט למה חזר לומר אותם בכלל ועוד כי יונתן תרגם מגג התא מאגריה תוא לגגו רבים לומר כי על כל התאים אמר ואת הוא שם כלל ועוד וי"ו גגו הוא כנוי השער ולא התא כי לא זכרו ואמ"ש שיש לסייעו כי מצאנו כמו זאת הוי"ו עמו כראובני והגדי והאמת כי המדות האלה אשר בבנין זו אינה מבוררת אצלינו כי הם בבנין העתיד' ומה שמפרש אדם בהם לפי סברא אין לסמוך עליהם ומה שנמצא מהם בקבלה מהם במשנת מדות או בת"י נקבל ובשאר יהיה מונח במקומו עד שיבא אליהו וכן אמרו רז"ל במקצת דברים מזו הנבואה פרשה זו עתיד אליהו לדרשה כלומר שאין אנו יודעים לדרשה ואפשר כי התאים האלה היו גדים מלמעלה לסיכך חור למדוד גבי התאים עם גג השער והאילים והאולם כ"ה רחב כי לפי מדתה מלמעלה הם יותר וכן נאמר בשאר השערים עם התאים והאילים והאולמים רחב עשרים וחמשה ואורך חמשים ואולי היו שם אולמים אחרים לבד האולם הנזכר : פתח נגד פתח . פתח שער זה כנגד פתח שער שלפניו ממנו של עזרת נשים ושל עזרת ישראל ורש"י ז"ל פירש פתח התא שחלל השער שבדרום מכוון כנגד פתח התא שחלל השער שבצפון : (יד) ויעש את אילים ששים אמה . בקצת נוסחאות מן התרגום מצאתי ועבד אוליא שתין אמין קומיהון ובקצת נוסחאי' אילית שתין אמין רומיהון : ואל איל החצר השער סביב סביב . פירוש וכן לכל אולמי החצר שהם אילי השער סביב סביב כן היה לכם המדה הזאת ואיל פירושו מקום בנין ואמר איל דרך כלל במקום אילית כי חמשה שערים היו בחומות הר הבית בבנין בית שני כמו שאמר במשנה מדות חמשה שערים היו להר הבית שני שערי חולדה מן הדרום משמשים כניסה ויציאה טדי מן הצפון לא היה משמש כלום שער מזרחי עליו צורת שושן הבירה במערב קיפונוס שבו שורף כהן את הפרה פרה וכל מסעדיה יוצאים להר המשחה ואמר בזה הפסוק כי כמו שהיו אילים לשער מזרחי כן היו לכל השערים סביב : (טו) ועל פני השער היאתון . כן כתיב וקרי האיתון והוא כמו כמלת ההפוכות כבש כשב שמלה שלמה לא ידעתי דעת המתרגם שתרגם מציעאה ואפשר לפי שהשער מזרחי הזה של הר הבית היו לו שני פשפשין אחד מימינו ואחד משמאלו לפיכך קרא השער אמצעי ואפשר כי איתון מענין אתא בקר ומזה השער היו נכנסים הבאים לעזרה להתפלל לפי שהיה מזרחי ומכוון כנגד פתח ההיכל אמר כי על פני השער הזה כלומר מפני השער מחוץ עד לפני אולם השער הפנימי היה נ' אמה אורך כמו שמנה בשאר השערים אורך נ' אמה ורחב כ"ה עם התאים והאילים והאולמים כלומר מסף השער החיצוני עד איל השער הפנימי שהוא האולם נ' אמה : על לפני אולם . כמו עד וכן על המעברות כמו עד ורש"י ז"ל פירש ועל פני השער גובה השער ואמר ומגובה שאר השערים שבענין שהם נ' אמה אני למד שעל פני שאומר כאן היא גובה וכן פי' למטה חמשים אמה ארכו גובהו ואני תמיה על פירושו כי בכל הענין אינו אומר על גובה השערים מדה וכן בבנין בית שני לא היה שער שהיה גבוה חמשים אמה כי כל השערים רחבן עשר וגובהן עשרים חוץ משל אולם שהיה גובהו ארבעים והנה מצא לבין אורך שאינו גובה אין זה כי אורך הוא מדת השטח וגובה הוא מדת הרום או העומק ומה שאמר במדת העמודים בבנין שלמה שאמר בספר מלכים קומה ובדברי הימים אורך כבר פי' שם כי שם בדברי הימים ספר מדתן בעת יציקתן בקרקע שהיא מדת השטח לפיכך אמר אורך ובעת שהעמידן וספר מהיון אמר קומה כי כן היה : (טז) וחלונות אטומות . סתומות ואינו אומר שהיו סתומות מכל וכל כי לא יקרא חלון אם אינו פתוח אלא פי' אטומות כפי' חלוני שקופים אטומים בבנין שלמה שפירושו

פסיו

לגגו ל' וג' כתיב גגו וסי' וצפית אותו זהב טהור : ויצף אותו זהב טהור . ויעש להם סכות איש על גגו : ועל פני מן בעשרים וחמש שנה לגלותינו עד סוף ספרא אל פני ואל פני במ"ר על פני ועל פני וסימ' ועל פני השער האיתון · כי ארך הלשכות אשר לחצר · וחמשת אלפים הנותר . והנותר לנשיא מזה ומזה תגיינא דפסוק · ובכל שאר קריאה אית פ' אל פני וסימ' נמסר בסדר משפטים ולעיל בספרא דא סימן י"ו :

מצודת דוד

לאחר לקרוה בל' אורך): שלש עשרה אמות · עשר מול חלל השער ואמה ומחצה משוכה לכל צד מחלל השער ולהלן : (יב) וגבול . לפני התחלת התאים היה מקום פנוי אמה אחת יתירה ממה שהיה פנוי בצד פנים ממולו כי כתלי האולם היו נמשכות מחלל השער ולהלן אמה ומחצה והתאים נמשכו בצד חוץ ממולו ועוד אמה יתירה א"כ היה הגבול שתי אמות ומחצה : ואמה וגו' . ר"ל וכן אמה אחת גבול בעבר השני : והתא . ר"ל חלל התא היה מרוחק שש אמות מהתחלת גבול האמה היתירה על הגבול הפנימי שממולו כי האמה של הגבול וחמש של עובי כותל התא הרי שש ויתכן שבא לומר בזה שגם כותלי חיצונים מזה ומזה מהתאות היו בני חמשה אמות כי למעלה לא פירש כ"א בין התאות) : ושש וגו' . ר"ל וכן היה מרוחק שש אמות בהעבר השני : (יג) מגג התא לגגו . ר"ל מגג התא שבעבר הזה לגג התא שממולו בעבר השני : רוחב עשרים וחמש אמות . כי הגג הוא מה שעל החלל בין הכתלים וא"כ לא נחשב הכותל חמשה וגבול אמה ועוד אמה ומחצה ממול גבול הפנימי וכן מעבר השני הרי ט"ו אמה ועשר מחלל פתח השער הרי כ"ה אמות והיה עשוי כעין תקרה מגג לגג והיה נראה כעין שער והאשר הוא בהציור : פתוח נגד פתח . ר"ל פתח השער הזה היה מול פתח שער הפונה לפנים שהיה עשר בחללה : (יד) את אילים · הם מזוזות השערים והיה גבהן ס' אמה : ואל איל . ר"ל וכמדה הזאת היה אל כל המזוזות החצר בעברי השער מזה ומזה : סביב סביב . כי גם ברוח הצפוני והדרומי היו שערים כמפורש בענין : (טו) ועל פני . ר"ל גבהו של שער האיתון הוא השער המזרחי האמור בענין ויקרא כן לפי שהנכנסים להשתחוות באים דרך בו שהוא מכוון מול פתח ההיכל ובית קה"ק : על לפני . עם גובה אולם השער הנמשך לפנים : חמשים אמה . ר"ל זה כזה היו בגובה חמשים אמה וא"כ גבהו המזוזות עשר אמות למעלה מחלל השער : (טז) וחלונות אטומות . ר"ל לא היו פתוחות מבלי סתימה כלל אלא היו אטומות [illegible] : ואל אליהמה . [illegible]

מצודת ציון

ר"ל מקום פנוי מבלי בנין : (טו) ועל פני . הוא ענין גובה ע"ש שפני האדם הוא בגובה הגוף : האיתון . ענין ביאה כמו אתא בוקר (ישעיה כ"א) : על . כמו עם : לפני . ענין גובה : (טז) אטומות . ענין סתימה כמו אוטם אזנו (שם לג) : אל התאים . ר"ל בהתאים אל במקום בי"ת

רד"ק

שהיו רחבות מבחוץ וצרות מבפנים והנה לא אמר אלא אטומות רוצה לומר שהיו צרות מבפנים ויונתן לא ביאר הענין ולא תרגם אלא סתימן ובבנין שלמה אמר פתיחן מלגיו וסתימן מלבר: אליהמה. כמו אליהם והה"א נוספת על מ"ם הרבים וכן אחר נו"ן הרבות גויותיהנה כסתותיכנה ולתאים היו אילים ואמר כי היו חלונות בקירות התאים וכן באילים לפנימה לשער סביב וכן לאולמות לתאים ולאילים שהיו לפנים מן השער הזה וכן לשאר השערים שהיו סביב שהיו להם אילים ואילמים היו להם חלונות אטומות אילמות כמו אלים שהוא רפה: וחלונות סביב סביב לפנימה. החלונות שהיו סביב לפנימה ר"ל החלונות שהיו סביב לצד פנים היו ולא לצד חוץ החומה: ואל איל תמרים. ואל כל איל ואיל היו תמרים ותרגם יונתן כותרתא ובבנין שלמה תרגם צורת דקלין והספר שהיו עשויים על צורת דקלים כותרות על ראשיהן: (יז) ויביאני אל החצר החיצונה. היא עזרת נשים כי עד הנה היה בהר הבית ועתה אמר שהכניסו בעזרת נשים וקראה חצונה לפי שהיא חצונה מעזרת ישראל: והנה לשכות. ואחר כן אמר כמה היו אלא שספר בתחלה כי על רצפה היו בנויות ובבנין בית שני לא היו אלה הלשכות: ורצפה. ידוע כמו על בטן ושם שרוצפין הקרקע באבנים ואמר עשוי לשון זכר ורצפה לשון נקבה פעם עשוי על הבנין ואחר שאמר הרצפה התחתונה נראה שהיה גם רצפה עליונה והתחתונה והתחתונה היתה על הקרקע והעליונה במיה על גבי העמודים גזוזטרא והספר שמפין אותה כמו בבנין בית שני גזוזטרא בעזרת נשים הוא שאמר במסכת מדות וחלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא שהנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה כדי שלא יהיו מעורבין: אל הרצפה. כמו על וכן אל ההרים לא אכל: (יח) והרצפה אל כתף השערים. והרצפה שעליה הלשכות היתה עשויה בעבר השערים מזה ומזה פירוש כתף צד ועבר כמו ולכתף הבית: לעומת אורך השערים. כמו שאמר שהיה אורך כל השערים חמשים אמה ובזה כלל מדת אורך ורוחב השערים כמו שכתוב למעלה בשער הבית חמשים ארכו ועשרים וחמש רחבו כמו שפירשנו למעלה הרצפה התחתונה עליה אמר שהיתה בנויה על כתף השערים: (יט) וימד רחב מלפני השער התחתונה. כמו התחתון והה"א נוספת לפיכך המלה היא מלעיל כטעם בתי"ו כי שער הוא לשון זכר וקרא תחתונה שער החצר החיצונה כיון שהיא עזרת נשים לפי שהיא תחתונה כנגד שער החצר הפנימי שהוא עזרת ישראל כי עזרת ישראל גבוהה מעזרת נשים כי ההר היה משופע ועולה והרי אמר הנה כי בשבע מעלות יעלו בו ומדד הרוחב שהיה בין שער זה לשער החצר הפנימי מאה אמה מחוץ החצר הפנימי כלומר המדה היתה מחוץ לא עם השער הפנימי לפיכך אמר לפני החצר הפנימי כלומר עד לפני החצר: הקדים והצפון. זו המדה היתה למזרח ולצפון: (כ) והשער. אמר שמדד גם כן אורך ורוחב של שער הצפוני של עזרת נשים: (כא) ותאו. כל אלו ותאו ואלונו ואילמו חסרים יו"ד הרבוי בכתוב: שלשה מפו ושלשה מפו. שניהם כתובים בוי"ו: כמדת השער הראשון. הוא שער הבית כמו שפירשנו למעלה כי מדת ארכו חמשים אמה ורחבו עשרים וחמש אמה: (כב) וחלונו. ובמעלות שבע יעלו בו. בשבעה מעלות יעלו מעזרת נשים

אֱלֵיהֵמָה לִפְנִימָה לַשַּׁעַר סָבִיב	וְאֵילֵיהֶן מְגָיו לְתַרְעָא סְחוֹר
סָבִיב וְכֵן לָאֵלַמּוֹת וְחַלּוֹנוֹת סָבִיב	סְחוֹר וְכֵן לְאוּלַמַיָא וְכַוִין
סָבִיב לִפְנִימָה וְאֶל־אַיִל תִּמֹרִים׃	סְחוֹר סְחוֹר לְגָיו וְעַל אֵילָא
יז וַיְבִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְהִנֵּה	כּוּתַרְתָּא׃ יז וְאַעֲלַנִי לְדַרְתָּא
לְשָׁכוֹת וְרִצְפָה עָשׂוּי לֶחָצֵר סָבִיב	בָּרַיְתָא וְהָא לִשְׁכַּן וְרִצְפְּתָא
סָבִיב שְׁלֹשִׁים לְשָׁכוֹת אֶל־הָרִצְפָה׃	עֲבִיד לְדַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר
יח וְהָרִצְפָה אֶל־כֶּתֶף הַשְּׁעָרִים לְעֻמַּת	תְּלָתִין לִשְׁכַּן עַל רִצְפְּתָא׃
אֹרֶךְ הַשְּׁעָרִים הָרִצְפָה הַתַּחְתּוֹנָה׃	יח וְרִצְפְּתָא לְעִבְרָא דְתַרְעַיָא
יט וַיָּמָד רֹחַב מִלִּפְנֵי הַשַּׁעַר הַתַּחְתּוֹנָה	לָקֳבֵיל אוּרְכָּא דְתַרְעַיָא
לִפְנֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִי מִחוּץ מֵאָה	רִצְפְּתָא אַרְעֲיְתָא׃ יט וּמְשַׁח
אַמָּה הַקָּדִים וְהַצָּפוֹן׃ כ וְהַשַּׁעַר	פּוּתְיָא מִן קֳדָם תַּרְעָא
אֲשֶׁר פָּנָיו דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן לֶחָצֵר	מְצִיעָאָה דִּקְדָם דַּרְתָּא גַוָּיְתָא
הַחִיצוֹנָה מָדַד אָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ׃	מִבָּרָא מְאָה אַמִּין לְמַדִּינְחָא
כא ותאו שְׁלוֹשָׁה מִפּוֹ וּשְׁלֹשָׁה מִפּוֹ	וְלִצְפוּנָא׃ כ וְתַרְעָא דִפְתִיחַ
ואילו ואלמו הָיָה כְּמִדַּת הַשַּׁעַר	לְאוֹרַח צִפּוּנָא לְדַרְתָּא בָּרַיְתָא
הָרִאשׁוֹן חֲמִשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וְרֹחַב	מְשַׁח אוּרְכֵּיהּ וּפוּתְיֵיהּ׃
חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה׃ כב וחלונו	כא וְתָוְהִי תְּלָתָא מִכָּא וּתְלָתָא
ואלמו ותמרו כְּמִדַּת הַשַּׁעַר אֲשֶׁר	מִכָּא וְאֵילוֹהִי וְאוּלַמּוֹהִי הֲוָת
	כְּמִשְׁחַת תַּרְעָא קַדְמָאָה
	חַמְשִׁין אַמִּין אוּרְכֵּיהּ וּפוּתְיָא
	עַסְרִין וְחַמְשׁ אַמִּין׃ כב וְכַוּוֹהִי
	וְאוּלַמּוֹהִי וְכוּתַרְתֵּיהּ כְּמִשְׁחַת

יט מלעיל · כא ותאיו ק' · ואיליו ק' · ואלמיו ק' · כב וחלוניו ק' · ואלמיו ק' · ותמריו ק'

רש"י

אל החוץ אלא זה פתוח לזה וכן מצינו במסכת מדות בתאים שסביבות ההיכל ב' פתחים לכל א' לתא מן הימין וא' לתא מן השמאל וא' לתא שעל גביו ולתאים שבחצר שלא היו אלא ב' תאים זה אצל זה ולא היו להם תאים על גביהם היו לאמצעי ב' פתחים א' לתא מן הימין וא' לתא מן השמאל ולחיצון של צד השער היו ב' פתחים א' פתוח לאמצעי ואחד לצד השער וכן התא החיצון של כתף השני מזה ומזה לשער כמו שכתוב למעלה פתח נגד פתח והיו להם חלונות שקופים אטומים פתוחי' לצד החיצון וסתומים לצד פנים כלומר קצרים לצד פנים ורחבים לצד החוץ אל המזרח ומנחם פתר שקופים לשון הקפה כמו (שיר ו') מי זאת הנשקפה (תהלים קב) כי השקיף ממרום קדשו וכן (שמות י"ב) אל המשקוף גם כן פתר לשון הקיפה: ואל אליהמה לפנימה לשער. ואל כתפות פתחיהם של שני תאים הסמוכים לשער מזה ומזה שהיה פתחן אל תוך אויר השער פתח התא הצפוני מצפון לשער ופתח התא הדרומי מדרום לשער וכתפות הפתחים שמזה ומזה לפתח התא הם האילים והיו בהם חלונות פתוחים לאויר הפסק רוחב השער שהיה מפסיק בין התאים ואותו אויר קורא לפנימה לשער שמי שנכנס לבין אויר בליטת התאים שמכאן ומכאן נראה שהוא נכנס לשער: וכן לאילמות. וכן היו חלונות לאילמות של כל שער ושער: וחלונות סביב סביב לפנימה. בחומה לצד העזרה מבפנים: ואל איל תמורים. ת"י כותרתא כותרות בראש האיל היה עשוי כמין כותרות דומה לדקל כי במשכנא דשלמה הן מתורגמות צורת דקלין פומיל"ש בלע"ז:

אל הרצפה ל' וחד על הרצפה ואינון מן א"ב מן חד חד חד אל וחד על ול' דכוו' וסימן במסרא רבתא בערך אל: דרך הצפון ו' בקריאה וסימ' והשער אשר פניו דרך הצפון · פני דרך הצפון · והלשכה אשר פנית · ופתח הצלע למנח · ויוציאני אל החצר החצונה · ודרך לפניהם:

(יז) ורצפה. פלנקי"ן בלע"ז: רצפה אומר אני שהוא עלייה סביב כאותה ששנינו חלקה היתה בראשונ' והקיפוה גזוזטרא ועל אותה העלייה היו הלשכות קונברא"ש בלע"ז וממה שאמור בענין והרצפה אל כתף השערים ואחריהם כנגד גובה השערים אנו למדין שהרצפה הזאת עלייה היא: (יח) והרצפה אל כתף השערים. גובה שער החצר היה מפסיק העלייה שלא היתה מסבבת כל החצר והיא לכתפות השער מזה ומזה כנגד גובה השערים: הרצפה התחתונה. נשמגית היבה זו מכל תחתונה שבמקרא שבכל מקום הטעם בנו"ן וזה בתי"ו למדנו שאין תחתונה זו רצפה שתחת אחרת אלא רצפה אחת היא ותחתיה של רצפה היא לעומת גובה השער וה"א של תחתונה כה"א של ביתה וכה"א של עזרתה ואל הלאמה שאין יתירות: (יט) וימד רוחב. אלל עזרת נשים: מלפני השער התחתונה. זה השער המפורש למעלה: לפני החצר הפנימי. עד עזרת ישראל: הקדים והצפון. לשתי רוחותיה הללה מאה אמה: (כ) מדד ארכו ורחבו. כמדת שער הקדים כך מפורש בענין: (כא) חמשים אמה ארכו. גובהו: ורוחב חמש ועשרים. מגג שהם לגגו: (כב) ואילמיו לפניהם

מצודת ציון

כי"ה וכן ואל הארון (שמות כה): אליהמה. הם המזוזות: לאלמות. מלשון אולם: ואל איל. והאיל הוא המזוזה: (יז) לשכות. חדרים כמו ויביאם לשכתה (ש"א ט): ורצפה. ענין הנעת אבנים למדרך הרגל וכן על רצפת בטן ושם (אסתר א): (יח) כתף. צד ועבר: לעומת. נגד:

מצודת דוד

ההם היו במזוזותיה הפונות לפנימה לשער כי את הקיצונה שאצל השער מזה ומזה היו פתחיהן זה מול זה ופנו אל חלל השער החיצון שהיה מכ"ה אמות המפורש למעלה ובמזוזות הפתחים ההם היו החלונות (אולם ביתר התאים יתכן שלא היו חלונות במזוזותיהן כי לא היה שם רב האורה): סביב סביב. ר"ל כן היה לאחי הקצונים של כל שער ושער: וכן לאלמות. גם לכל האולמות היו חלונות אטומות: וחלונות. עוד היו חלונות בכל התאים אשר מסביב והם יפנו לפנים לחלל ע"כ כי כותל ע"כ היה להם לכותל מאחוריהם ובכותל ההיא היו חלונות כי העזרות לא היה מקורות והיה האור רב בהן: ואל איל. בכל מזוזה היה כותרת ממעל בצורת אילני תמר: (יז) אל החצר. מתחילה עמדו בשער ועתה הביאו בחלל החצר: והנה לשכות. ר"ל ראיתי והנה שם לשכות: ורצפה. עליה מרוצפת באבנים עשויה בגובה על עמודים עומדת בחצר סביב בארבעת רוחותיה והיתה נשענת אל הכותל ועל הרצפה ההיא עמדו הלשכות והיו שלשים במספר: (יח) והרצפה אל כתף השערים. הרצפה עמדה בכתף השערים כי ממעל להשערים לא היתה הרצפה וא"כ עמדה בכתף השערים מזה ומזה: לעומת אורך השערים הרצפה התחתונה. ר"ל תחתיות הרצפה ההיא היתה מול כלות גובה השערים ובלשם למעלה ממול גובה השערים והלשכות עליה (ועם כי מלת אורך יונח על דבר שפחיו ולא על דבר העומד בגובה עכ"ז אמר לשון אורך לפי שבהמדד גבהו ע"י הפתיל ובקנה המדה וכמפורש למעלה היה אז הפתיל מוטבב בשמחיות הארץ ונופל בו לשון אורך): (יט) וימד רוחב. מדד רוחב החלל אשר מלפנים להשער התחתונה היא שער ע"ל שהיא בהר מתחת מול שער עזרת אנשים היא החצר הפנימי: לפני חצר הפנימי. ר"ל והוא החלל שלפני החצר הפנימי מחוצה לה: מאה אמה. ר"ל מדד אותה מאה אמה והוא חלל ע"ל: הקדים והצפון. ר"ל כן היה מדת חלל ע"כ בפאת המזרח וכן היה מדתו בפאת הצפון וכן בפאת הדרום כמפורש בענין ולקצר לא זכרו (כי ע"כ תהיה אז מסבבת את כל בנייני המקדש עזרת אנשים הלשכות מכל ארבעת הרוחות): (כ) דרך הצפון. בפאת צפון של חצר החיצונה: מדד ארכו ורחבו. ר"ל מדדו במדת שער המזרחי: (כא) ותאיו. ספי השער הזה שהיו שלשה מהעבר מזה ושלשה מזה ומזוזות השער והאולם הנמשך לפנים

לפניהם • ואולם השער לפני המעלות קודם שיכנס לאולם היה עולה במעלות : (כג) ושער לחצר הפנימי . לעזרת ישראל : נגד השער • החיצון׳ מכוון ויומד משער . התחתון עד העליון מאה אמה הוא רחב חלל עזרת נשים : (כד) ויוליכני דרך הדרום • לחצר הח טונה : (כה) כהחלונות האלה . דרש רבי תנחומא ה"א זו יתירה לשון כהה חלונות כהות רחבות מבחוץ וקצרות מבפנים לומר לא לאורה אני צריך שכל חלונות העשויות לבנינים אורה קצרות מבחוץ ומרחיבות מבפנים : (כו) עולותיו . כמו מעלותיו : אל אילו . על ראש האיל היה דקל מצוייר : (כח) וימד את השער הדרום • של חצר הפנימי : (ל) ואילמות ארכו"ן בלע"ז : סביב סביב •

הכותל היה עשוי אולמים אולמים נכנסי׳ בעוביו ואולמות הללו היו בפנים (כ"א למעלה מהאלים כי האלים היו מבפני׳ בחצר הפנימי שהרי אולם השער היה בולט אל החיצונה כמו שאמור בענין וא"א שהיו האלים והאולם פונים למקום אחד לסיות פתחי האלים נפתחים לתוך האולם שהרי הפוך הענין כל מדות השערים החיצונים והפנימים ולא חלק ביניהם אלא בליפת האולמות) (כי האלים היו מבחוץ ושמה אלים וכותליהם וה"ו אמות של רוחב השער עולים לשמוני׳ ואחת (לתשעים ואחת כנ"ל נ"ה) אמה וכל החצר הפנימי אינו אלא מאה על מאה כמו שמפורש בענין הא"א) : (לא) ואילמיו אל חצר החיצונה • אולמו של שער הפנימי לא היה נגד פנים כמו שהיו אולמות של שער

פניו דרך הקדים ובמעלות שבע
יעלו־בו ואילמו לפניהם: כג ושער ואילמיו ק׳
לחצר הפנימי נגד השער לצפון
ולקדים וימד משער אל־שער מאה
אמה: כד ויולכני דרך הדרום והנה־ ג׳ כ״כ חסר יו״ד
שער דרך הדרום ומדד אילו ליו ק׳
ואילמו כמדות האלה: כה וחלונים
לו ולאילמו סביב ׀ סביב כהחלנות סיו ק׳
האלה חמשים אמה ארך ורחב מיו ק׳ ג׳
חמש ועשרים אמה: כו ומעלות
שבעה עלותו ואילמו לפניהם תיו ק׳ מיו ק׳
ותמרים לו אחד מפו ואחד מפו אל־
אילו: כז ושער לחצר הפנימי דרך ואיליו ק׳
הדרום וימד משער אל־השער דרך
הדרום מאה אמות: כח ויביאני אל־ ו׳ ס״פ בנביאים ב׳
חצר הפנימי בשער הדרום וימד
את־השער הדרום כמדות האלה:
כט ותאו ואילו ואלמו כמדות האלה איו ק׳ ליו ק׳ סיו ק׳
וחלונות לו ולאלמו סביב ׀ סביב סיו ק׳
חמשים אמה ארך ורחב עשרים
וחמש אמות: ל ואלמות סביב ו׳ ס״פ בנביאים ג׳
סביב ארך חמש ועשרים אמה
ורחב חמש אמות: לא ואלמו אל־ סיו ק׳ ב׳
חצר החיצנה ותמרים אל־אילו אליו ק׳
ומעלות שמונה מעלו: לב ויביאני ג׳ ומ״ג מעליו ק׳
אל־החצר הפנימי דרך הקדים

תרעא דפתיח לאורח מדינחא ובדרגין שבעה סקין ביה ואולמוהי קדמיהון: כג ותרעא לדרתא גויתא לקביל תרעא דפתיח לצפונא ולמדינחא ומשח מתרע לתרע מאה אמין: כד ואובלני באורח דרומא והא תרעא חד פתיח לאורח דרומא ומשח אילוהי ואולמוהי כמשחתא האלין: כה וכוין ליה ולאולמוהי סחור סחור ככויא האלין חמשין אמין אורכא ופותיא עסרין וחמש אמין: כו ודרגין שבעא דרגוהי ואולמוהי קדמיהון וכותרן ליה חדא מכא וחדא מכא על אילוהי: כז ותרעא לדרתא גויתא באורח דרומא ומשח מתרע לתרע באורח דרומא מאה אמין: כח ואעילני לדרתא גויתא בתרע דרומא ומשח ית תרע דרומא כמשחתא האילין: כט ותוהי ואילוהי ואולמוהי כמשחתא האלין וכוין ליה ולאולמוהי סחור סחור חמשין אמין אורכא ופותיא עסרין וחמש אמין: ל ואולמיא סחור סחור אורכא עסרין וחמש אמין ופותיא חמש אמין: לא ואולמוהי לדרתא בריתא וכותרן על אילוהי ודרגן תמניא דרגוהי: לב ואעלני לדרתא גויתא באורח מדינחא

נשים לעזרת ישראל וכמו כן של השער ובבנין בית שני שהיו כמס׳ מדות ט"ו מעלות עולות מתוכה לעזרת ישראל כנגד ט"ו שיר המעלות שבתהלים שעליהם הלוים עומדים בשיר : ואילמו לפניהם • לפני המעלות היו אילמו כי קוד׳ שיכנס לאולמים היה עול׳ במעלו׳: (כג) ושער לחצר הפנימי . אמר כי שער עזרת ישראל שהוא חצר הפנימי היה כנגד השער ר"ל השער החיצון של עזרת נשים לצפון ולקדים היו זה כנגד זה והיו מאה אמה מזה לזה כמו שאמרנו למעלה : (כד) ויולכני • בעזרת נשי׳ הוליכו דרך הדרום ומבחוץ הוא: (כה) וחלונים . כהחלונות האלה . עם ה"א הידיעה כמו לבגדוד אשר בא אליו בכשמים ה"ו חסרה אך כהיו׳ כזה והדומי׳ להם ויש בו מדרש כהחלונות כהה חלונות כלומר חלונות כהות צרות מבפנים ורחבות מבחוץ כלומר לא לאורה אני צריך : (כו) ומעלות שבעה עלותיו • כמו מעלותיו כלומר במעלות שבעה היו עולים גם כן בשער הדרום מעזרת נשים לעזרת ישראל : ותמרים לו • פירשנוהו : אחד מפו ואחד מפו . שניהם כתובי׳ בוי"ו : (כז) ושער לחצר הפנימי • הוא עזרת ישראל כמו שפירשנו : (כח) ויביאני . את השער הדרום . כמו הדרומי וכא השמיכות עם ה"א הידיעה כמו כלמג השלגים הממלכות הארץ והדומים להם : (כט) ותאיו• מבואר הוא: (ל) ואלמות סביב סביב . היו אלמות בנויות סביב הקיר או בחלל הקיר : אורך חמש ועשרים אמה . כי כלם היו מחוקות באורך הקיר חמש ועשרי׳ : ורוחב חמש אמות • כל א׳ רוחב אלא ה׳ אמות ואם לא זכר בחצר החיצונה : (לא) ואילמו אל חצר החיצונה • אמר כי אולמיו של חצר הפנימי היו בולטים אל החצר החיצונה לא כמו שהיה בחצר החיצונה שהיא עזרת נשים שאיליו ואולמיו מבפנים : ומעלות שמונה מעלות • בשמונה מעלות היו עולין מעזרת ישראל לעזרת הכהנים ובבנין בית שני לא היו אלא ג׳ מעלות : (לב) ויביאני • דרך הקדים • כי אלו בשלשה הרוחות וכמו שם

מצודת ציון

(ט) עלותיו • מעלותיו ידוע:

מסרה

סדר ח׳ בקריאה וסימ׳ מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן • והשער אשר פניו • מדד רוח הקדים בקנה המדה • מדד רוח הצפון חמש מאות • את רוח הדרום מדד • סבב אל רוח הים מדד : דרך הדרום ז׳ בקריאה וסימ׳ ויולכני דרך הדרום ב׳ בפסוק • ולשער לחצר הפנימי ב׳ בפסוק • וידבר אלי זה הלשכה • ופניהם דרך הדרום אחד • ובפתחי הלשכות : אמות ו׳ ס"פ בבניינה וסי׳ ארך השער שלש עשרה • ושער לחצר הפנימי דרך הדרום • תאו ואיליו ואילמיו כמדות האלה קדמאה דעניינא • ואלמות סביב סביב • ובא לפניהם וימד איל הפתח • אל פני ארך אמות המאה : שמונה ג׳ מ"ל בנביאים וסימ׳ ויעברו בני ישרא׳ את עגלון • בשנת שמונה עשרה לנבוכדנצר תנינא דפסוק דידמית • ומעלות שמונה מעלות : וכל ר"ת דכוו׳ מ"ל :

מצודת דוד

לפני כותל מהשער הזה וכותל מהשער הזה שכל היה כמדת השער המזרחי העומד לצפון : ארכו . רוצה לומר נגה השער : חמש ועשרים • כן היה מדת רוחב שער החיצון כמ"ש למעלה : (כב) וחלוניו וגו׳ . חלוני תאי השער וכותלי האולם והכותרות אשר בהמזוזות ממעל שהיו בצורת אילני תמר שכל היו כמדת של השער המזרחי : ובמעלות וגו׳ . כי השער היה הולך ועולה ועלו בו במעלות ועד השער הזה היה שבע מעלות : ואילמיו לפניהם • כותלי האולם היו לפנים מהמעלות ועולה במעלות עד לא יבואו אל האולם : (כג) ושער לחצר הפנימי . השער של חצר הפנימי היה מול השער מחצר החיצונה : לצפון ולקדים . כן היה בפאת צפון וכן של מזרח (והנה שער המזרחי מעה"ע עמד באמצע כותל המזרחי וכן שער ע"צ והיו זה מול זה אבל שער הצפוני של ע"נ ע"כ לא עמד באמצעית כפלו כנגד שער הצפוני של עה"נ שאם גם הוא עמד באמצע לא היו א"כ זה מול זה וכן שער הדרומי מע"נ כאמור בענין לא עמד גם הוא באמצעית כתלו וכמ"ש בקונטרס בנין הבית) : משער אל שער . משער ע"נ לשער עזרת אנשים מדד מאה אמה : (כד) דרך הדרום . ברוח הדרומי בהעזרה הזאת : כמדות האלה . של שער המזרחי והצפוני : (כה) וחלונים לו . ר"ל השלשים שהיו לכל תאי השער [illegible] ולכותלי האולם מסביב היו כמו החלונות של שער המזרחי והצפוני : ארך • ר"ל גובה השער : ורוחב . של השער החיצון : (כו) ומעלות . מספר המעלות שעלו בהם אל השער הזה היו שבעה : ואילמיו • כותלי האולם היו לפנים מהמעלות : ותמורים לו • ר"ל היה טוחרם בצורות אילן תמר אחד מהעבר מזה ואחד מהעבר מזה וחזר ומפרש שהכותרות היו בהמזוזות ממעל : (כז) דרך הדרום . ברוח הדרום : משער אל השער . ר"ל משער חצר הפנימי אל שער חצר החיצונה ברוח דרום : (כח) כמדות האלה : כמדות השערים הנזכרים : (כט) ותאיו וגו׳ . גם לשער חצר הפנימי היו תאים ואלים ואולם והיו כמדות של השערים מע"נ : (ל) ואלמות . לכותלי האולם מסביב : אורך . ר"ל גובה השער : ורוחב . של השער החיצון : (ל) ואלמות סביב סביב . בחלל חצ"י בכל שלשה הרוחות במזרח בצפון ובדרום היו אולמות נבנות אל הבית ופתוחות לפנים : אורך . הוא הנמשך עם הקיר : ורוחב • הוא הנמשך כלפי תוך החצר : (לא) ואילמיו • כותלי אולם השער ההוא היו משוכין כלפי החוץ וכדרך אולם והיה א"כ בולט מול אולם שער ע"נ והוא דבר נוי (ואולמי שערי ע"נ היו בנוים להלן מתאי השער וכמ"ש בקונ׳ בנין הבית) : אל אליו . בהמזוזות ממעל היו טוחרים בצורות אילן תמר : ומעלות שמונה מעלות . בשמונה מעלות עלו מע"נ אל השער

וימד את־השער כמדות האלה׃
תאיו ק׳ ואיליו ק׳ לג ותאו ואלו ואלמו כמדות האלה
מיו ק׳ מיו ק׳ וחלונות לו ולאלמו סביב ׀ סביב
ארך חמשים אמה ורחב חמש
מיו ק׳ ועשרים אמה׃ לד ואלמו לחצר
ליו ק׳ החיצונה ותמרים אל־אילו מפו
ליו ק׳ ומפו ושמנה מעלות מעלו׃
לה ויביאני אל־שער הצפון ומדד
תאיו ק׳ ליו ק׳ מיו ק׳ כמדות האלה׃ לו תאו אלו ואלמו
וחלונות לו סביב ׀ סביב ארך
חמשים אמה ורחב חמש ועשרים
ליו ק׳ אמה׃ לז ואילו לחצר החיצונה
ליו ק׳ ותמרים אל־אילו מפו ומפו ושמנה
ליו ק׳. ג׳ מעלות מעלו׃ לח ולשכה ופתחה
ג׳. ג׳. כ׳ באילים השערים שם ידיחו את־
חס׳ כסיפ׳ העלה׃ לט ובאלם השער שנים
י״א כתיב ס׳ שלחנות מפו ושנים שלחנות מפה
ב׳ חד חסר לשחוט אליהם העלה והחטאת
ב׳ ובפסוק והאשם׃ ס ואל־הכתף מחוצה
מ״ל בליש״ג לעולה לפתח השער הצפונה שנים
ב׳ ובפסוק שלחנות ואל־הכתף האחרת אשר
לאלם השער שנים שלחנות׃
י״א כתיב ס׳ מא ארבעה שלחנות מפה וארבעה
י״א כתיב ס׳ ג׳ מ״ל שלחנות מפה לכתף השער שמונה
שלחנות אליהם ישחטו׃ מב וארבעה
ס׳ ב׳ מנכון חס׳ שלחנות לעולה אבני גזית ארך
אמה אחת וחצי ורחב אמה אחת
ב׳ ובסיפרא ונבה לכה ג׳ וחצי וגבה אמה אחת אליהם ויניחו
את־הכלים אשר ישחטו את־
ג׳ העולה בם והזבח׃ מג והשפתים

ומשח ית תרעא כמשחתא
האלין׃ לג ותווהי ואילוהי
ואולמוהי כמשחתא האילין
וכוין ליה ולאולמוהי סחור
סחור אורכא חמשין אמין
ופותיא עסרין וחמש אמין׃
לד ואולמוהי לדרתא בריתא
וכותרן על אילוהי מכא ומכא
ותמניא דרגין דרגוהי׃
לה ואעלני לתרע צפונא ומשח
כמשחתא האלין׃ לו תווהי
אילוהי ואולמוהי וכוין ליה
סחור סחור אורכא חמשין
אמין ופותיא עסרין וחמש
אמין׃ לז ואילוהי לדרתא
בריתא וכותרין על אילוהי
מכא ומכא ותמניא דרגין
דרגוהי׃ לח ולשכתא ופתחא
באיליא דתרעיא תמן מתקנין
ית עלתא׃ לט ובאולמא
דתרעא תרין פתורין מכא
ותרין פתורין מכא למכס
עליהון עלתא וחטאתא
ואשמא׃ מ ולעברא דמברא
למסקנא במעלנא דתרע
צפונא תרין פתורין ולעברא
אוחרנא דלאולמא דתרעא
תרין פתורין׃ מא ארבעא
פתורין מכא וארבעא פתורין
מכא לעברא דתרעא תמניא
פתורין ביניהון נכיסין׃
מב וארבעה פתורין לעלתא
באבני גזית אורכא אמתא
חדא ופלגא ופותיא אמתא
חדא ופלגא ורומיה אמתא
חדא עליהון ויחתון ית מניא
דיכסון ית עלתא בהון
ונכסת קודשיא׃ מג ועונקלין

רדק

זה כן זה והכל מבואר: (לח) ולשכה ופתחה באילים השערים. כמו באילי השערים ובא בסמיכות עם הם״ם כמו אילים אמר סיגים כסף והדומים להם ואמר כי ברוח צפון ראה לשכה והיא פתוחה באילי השערים כי לרוח צפון לצפונו של מזבח היה שחיטת הקדשים והפשטם ונתוחם כמו שאמר בתורה צפונה לפני ה׳: שם ידיחו את העולה. כמ״ש וקרבו וכרעיו ירחץ במים ועל שלחנות של שיש היו מדיחין אותם: (לט) ובאולם השער. מפו. הראשון בוי״ו והשני בה״א: לשחוט אליהם. כמו עליהם וכן ואל ההרים לא אכל והדומים להם רבים: העולה והחטאת והאשם. כמ״ש בתורה במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת וכן אמר במקום אשר ישחטו את העולה ישחטו את החטאת והיה כן שלא לגרסה החוצה: (מ) ואל הכתף מחוצה לעולה. בסגול כמו מעלה כלומר מחוץ למעלות שזכר: השער הצפונה. כמו השער הדרומה שפירשנו: (מא) ארבעה. אליהם ישחטו. כמו עליהם: (מב) וארבע׳ שלחנות לעולה: וזכר העולה לפי שהיא תמיד תם כן היו לשחוט עליהם כל כלי שאר הזבחים כמו שאמר בסוף הפסוק והזבח: אליהם ויניחו את הכלים. הוי״ו נוספת כוי״ו וישא אברהם את עיניו ואיה וענה והדומים לו כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו אמר כי על ארבעה שלחנות אלה היו מניחים הכלים אשר ישחטו בהם העולה ואת הזבחים והם הסכינים אשר ישחטו בהם והמזרקות אשר יקבלו בהם את הדם: (מג) והשפתי׳.

תאיו אליו חד מן ו׳ זוגין מן ב׳ בעני׳ קדמא ותניינא נסיב וי״ו ותליתא קרחי וסימ׳ ומאתים שערים ויאמר • ומאתים שערים ויצא תעם • מאתים שערים ויהי בדברם • ושמחת עולם ופדויי ה׳ • ושמחת עולם ששון ושמח׳ ישיגון • ושמחת עולם תחת בשתכ׳ • ושער מתחולל הנה סערת • וסער גדול כה אמר ה׳ • סער מתגורר הנה סערת בתרא • ואתה אל תירא עבדי יעקב • ואתה אל תירא עבדי יעקב • אתה אל תירא עבדי יעקב • ותאיו ואיליו ואילמיו • ותאיו ואיליו ואלמיו • תאיו איליו ואלמיו • תאר פניך אלהים השיבנו • תאר פניך אלהים צבאות השיבנו • האר פניך ה׳ אלהים צבאות השיבנו: מפה י״א כתיב ה׳ בצורת הבית וסי׳ ותא השער דרך הקדים ג׳ בפסוק קדמאה ותנינא ותליתא • וגבול לפני התאות קדמאה דפסוק • ושנים שלחנות • ארבעה שלחנות מפה ב׳ בפסוק • ויביאני אל אלם הבית ב׳ בפסוק קדמאה דפסוק ותנינא • ועמודים אל האלים ב׳

רשי

שער החיצונה אלא מבחוץ היה בולט: (לו) אורך חמשים אמה. גבהו חמשים אמה: (לז) ואיליו לחצר החיצונה. אשטיפילר״קאש בלע״ז ואולם השער קרוי אילים כאן: (לח) ולשכה. היתה אצל שער הצפוני בעזרת ישראל: ופתחה. של לשכה אל אילי השער לגד השער: באילים השערים. יש בפרשה פסוקים קורין לכתפו׳ השער אילי׳ מיינצלי״ש בלע״ז: שם ידיחו את העולה. העולה הנשחטת בצפון: ידיחו את העולה. ירחצו את הקרביים: (לט) ובאולי׳ השער. הצפוני: שנים שולחנות. במזרחו ושנים במערבו ואע״פ שכן היו משוכין אל תוך החצר החיצונה קודשתן כלפנים: (מ) ואל הכתף מחוצה. ואל עבר פתח האולם מחוצה לחלל האולם לתוך חללו של פתח של (האו״ם של גד) עזרת ישראל: לעולה לפתח השער הצפונה. כשנכנס לתוך השער ועולה במעלות פתח העזרה: שנים. שולחנות לכתף הפתח למזרח (וכן) למערב: ואל הכתף האחרת. אשר לפתח האולם שנים שולחנות: (מב) אליהם ויניחו את הכלים. עליהם מניחין הסכינין והמזרקות שמקבלין בהן את הדם שיהיו מוכנים לשוחטים שם קדשי קדשים בצפון: (מג) והשפתים

סופה

מצודת ציון

(לח) ידיחו. ענין רחיצה ושטיפה במים: (לט) אליהם. אצלם בסמוך להם: (מב) גזית. אבני גזית ר״ל מסותתות ביושר: ויניחו. הוי״ו יתירה: (מג) והשפתים. ת״י ענקלין והם ווין על רביעית הארז שעל העמודים כפופים ראשיהם למעלה שתולין בהם הקרבנות ומפשיטין אותן

מצודת דוד

הסוא: (לב) דרך הקדים. ברוח מזרחי: כמדות האלה. כמדות השערים הנזכרי׳: (לג) לו. לכ״א מתאי השער: ולאלמיו. לכותלי האולם מסביב: (לד) מפו ומפו. בהעבר מזה ובהעבר מזה: (לה) אל שער הצפון. של החצר הפנימי: (לו) תאיו וגו׳. מוסב אל המקרא שלפניו לומר כמדות האלה הנזכרים מדד את תאיו וכו׳ של השער ההוא: (לז) ואיליו. מזוזות האולם פנוי לאויר חצר החיצונה ואל המקום שיפנו המזוזות יפנו כתלי האולם וזכר המזוזות ולא האולם והוא הוא: (לח) ולשכה. ר״ל בחלל עא״צ מול שער הצפוני עמדה לשכה אחת ופתחה היה מול מזוזות השערים ולפי שהיו שני שערים אחד פנימי ואחד חיצוני וכמ״ש למעלה בע״צ לכן אמר השערים: שם. בהלשכה הזאת היו מדיחים קרבי העולה הנשחטת בצפון והיא היתה בית המטבחיים: (לט) ובאולם השער. בחלל האולם הנמשך מהשער ההוא עמדו שני שולחנות בהעבר מזה ושנים מהעבר מזה ר״ל שנים במזרחו ושנים במערבו: לשחוט אליהם. לשחוט אצלם בסמוך להם העולה וכו׳ שהם ק״ק הטעונין שחיטה בצפון (ועם כי היה משוך לחלל ע״צ מ״מ קדושתו כלפנים כי יהיה מקודש בקדושת העזרה): (מ) ואל הכתף. בהעבר הפתח מהאולם תולה לו כשעולין במעלות לפתח שער הצפוני ר״ל שער הפנימי שהיה רוחב עשר אמות והמעלות ההם היו בין האילים ושם עמדו שני שולחנות: ואל הכתף וגו׳. וכן בהעבר האחרת של אולם השער עמדו שני שולחנות: (מא) מפה. מהעבר הזה ב׳ בחלל האולם וב׳ בחלל שבין האילים: לכתף השער. לכל כתף מכתפי השער: שמונה. ר״ל בין כולם היו שמונה ואצלם בסמוך להם ישחטו הקרבנות שחיטתן בצפון: (מב) לעולה. להניח עליהם בשר העולה וה״ה בשר שאר הקרבנות וזכר עולה לפי שהיא ראשונה ותמידית והיתה כליל להקרבה: אבני גזית. השולחנות היו מאבני גזית וחסו על כי האבן מקרר ומוסר הבשר מן הסרחון: אליהם ויניחו. גם עליהם יניחו את הכלים אשר ישחטו עמהם הם הסכינים: אשר וכו׳ והזבח. הוא הסוף אשר ישחטו בם את העולה והזבח ר״ל לומר שאר מיני זבחים ומוסב הוא על הכלים לומר עליהם יניחו הסכינים המיוחדים גם לשחיטת שאר מיני זבח אבל לא בא לומר שישחטו שם שאר מיני זבח: (מג) והשפתים פותח אחד. כעין ווין מברזל היו קבועים ברביעיות של ארז הקבועין בעמודים

רשי

טופח אחד : עונקליות של ברזל קבועין בעמודי ננסין שבבית המטבחים בצפון לתלות ולהפשיט בהם את הקדשים הוא ששנינו בפסחים אונקליות של ברזל היו קבועין בעמודים ובכתלים שבהם תולין ומפשיטין וכן ת"י ועונקלין נפקין פשך חד : מוכנים בבית . קבועים בתוך חלל העזרה בבית לגיו : (מד) ומחוצה לשער הפנימי · ומחוץ לחלל אולם השער לתוך אויר חצר הפנימי כמו שמפורש במקרא בסופו : לשכות שרים . לשכות לוים משוררים : ופניהם דרך הדרום · פתחם לצד דרום : אחד אל כתף שער הקדים . לשכה אחת אל כתף שער הקדים : פני דרך הצפון · ופתחה לצד צפון : (מה) לכהנים . משרתי הבית כמדומה הם הלוים המשוררים : (מז) וימד את החצר . חלל עזרת ישראל לפני האולם וההיכל : (מח) אל אולם הבית · אולם ההיכל : וימד אל אולם · כמו איל אולם עובי כתפות הפתח (הרואה את המזרח הא"ח) מדד מן המזרח למערב . (ותג"י הכת"ב מצאתי בפירושי"ם אחרי"ם כ"מו שהעתק"תי ורוחב השער שלשה אמות מפה וגו' הוא עובי האיל הצפוני לתוך חלל הפתח למערב וכן עובי האיל הדרומי לתוך חלל האולם למערב ואף ע"פ שכך שנינו כותל אולם חמש ואולם אחת עשרה שלעתיד לבא אינו אלא שלש אלא שבאולם בית שני וכו' (הא"ח) : חמש אמות . ואף של בית שני היה כן שכן שנינו כותל אולם חמש ואולם אחת עשרה אלא שבאולם בית שני לא היו כתפות לפתח לצפון ולדרום שהיה רוחב הפתח עשרים אמה כרוחב האולם וכאן כתוב ורוחב השער ג' אמות מפה וג' אמות מפה ואיל"י יוד"ע לצד"ד פירוש"ו אלא לרוחב כתפות הפתח ג' אמות סותמין אל הפתח מכאן וג' אמות מכאן : (מט) אורך האולם עשרים אמה · כנגד רחב ההיכל : ורוחב עשתי עשרה . מן המזרח למערב : ובמעלות אשר יעלו אליו . ובמעלות היה הדרך אשר בהם יעלו אליו כמו ששנינו בין האולם ולמזבח כ"ב אמה וי"ב מעלות היו שם

יחזקאל מ

טֹפַח אֶחָד מוּכָנִים בַּבַּיִת סָבִיב ׀ סָבִיב וְאֶל־הַשֻּׁלְחָנוֹת בְּשַׂר הַקָּרְבָּן׃
מד וּמִחוּצָה לַשַּׁעַר הַפְּנִימִי לִשְׁכוֹת שָׁרִים בֶּחָצֵר הַפְּנִימִי אֲשֶׁר אֶל־כֶּתֶף שַׁעַר הַצָּפוֹן וּפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם אֶחָד אֶל־כֶּתֶף שַׁעַר הַקָּדִים פְּנֵי דֶּרֶךְ הַצָּפֹן׃
מה וַיְדַבֵּר אֵלַי זֹה הַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר פָּנֶיהָ דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם לַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַבָּיִת׃
מו וְהַלִּשְׁכָּה אֲשֶׁר פָּנֶיהָ דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן לַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ הֵמָּה בְנֵי־צָדוֹק הַקְּרֵבִים מִבְּנֵי־לֵוִי אֶל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ׃
מז וַיָּמָד אֶת־הֶחָצֵר אֹרֶךְ ׀ מֵאָה אַמָּה וְרֹחַב מֵאָה אַמָּה מְרֻבָּעַת וְהַמִּזְבֵּחַ לִפְנֵי הַבָּיִת׃
מח וַיְבִאֵנִי אֶל־אֻלָם הַבַּיִת וַיָּמָד אֵל אֻלָם חָמֵשׁ אַמּוֹת מִפֹּה וְחָמֵשׁ אַמּוֹת מִפֹּה וְרֹחַב הַשַּׁעַר שָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ׃
מט אֹרֶךְ הָאֻלָם עֶשְׂרִים אַמָּה וְרֹחַב עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה אַמָּה וּבַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יַעֲלוּ אֵלָיו וְעַמֻּדִים אֶל־הָאֵילִים אֶחָד מִפֹּה וְאֶחָד מִפֹּה׃ פ

נפקין פשך חד קביעין בעמודי בית מטבחיא מניו לאולמיא סחור סחור ועל פתוריא בשר קורבניא : מד ומברא לתרעא גואה לשכת ליואי בדרתא גויתא די לעבר תרע צפונא ואפיהון לאורח דרומא חד לעבר תרע מדינחא אפי אורח צפונא : מה ומליל עמי דא לשכתא דפתיחא לאורח דרומא לכהניא נטרי מטרת ביתא : מו ולשכתא דפתיח לאורח צפונא לכהניא נטרי מטרת מדבחא אינון בני צדוק דקרבין מבני לוי לפולחנא דיי לשמשא קדמוהי : מז ומשח ית דרתא אורכא מאה אמין ופותיא מאה אמין מרבע ומדבחא די קדם ביתא : מח ואעלני לאולמא דביתא ומשח אילא דאולמא חמש אמין מכא וחמש אמין מכא ופותיא דתרעא תלת אמין מכא ותלת אמין מכא : מט אורכא דאולמא עסרין אמין ופותיא חד עסרי עמין ובדרגין דסלקין ליה ועמודיא על איליא חד מכא וחד מכא :

בפסוק : שרים ח' בליש' וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימ' י"ם : זה י' ח' כתי' ה' וב' כתיב וי"ו וסימ' נמסר במלכים חלק ב' סימן ו' : הקרבי' ג' בליש' וסי' אתם קרבים היום : והלשכה אשר פניה דרך הצפון קדש מן הארץ הוא לכהנים : והמזבח ב' וסימ' המזבח נקרע וישפך . וימד את החצר ארך . אליו כלהון חס' בבניינא בס"א מ"ל וסימ' ובמעלות אשר יעלו אליו . וכל קריאת רבות' אליו מ"ל בס"ג חס' וסי' למה קשיתם כלבם . עבור בתוך העיר . רוץ דבר אל הנער הלז :

רדק

טפח אחד מוכנים בבית סביב סביב . כלי שאוחזים עליו את הקדירות והוא שפיתת שתי קדירות לפיכך נקרא כלי שנים וי"ת ועונקלין נפקין פשך חד קבעין בעמודי בית מטבחיא מנו לאולמיא סחור סחור ועונקלין הם ווי ברזל קבועים בעמודים ובכתלים לתלות בהם וקורין עונקלין בצי"ן או בלע"ז אונקלין והאלה השפתים היו תולין בהם הקרבנות ומפשיטים אותם וכן שנינו במסכת מדות בית המטבחים היה לצפונו של מזבח ועליו שמונה עמודים ננסין ורביעים של ארז על גביהם ואונקלין של ברזל קבועים בהן וג' סדרים היה לכל אחד ואחד שבהן תולין ומפשיטין על שלחנות של שיש שבין העמודים:ואל השלחנות בשר הקרבן ? כשעמדם קמן הקו"ף בגעיא וברפיון הבי"ת מפני שהוא הרי"ש גם מפני העמדם הקמן לפיכך נרפסה הבי"ת ורבי יונה כתבו בחטיפות הקו"ף ורפיון הבי"ת : (מד) ומחוצה לשער הפנימי לשכות שרים . שער הפנימי של עזרת ישראל היה מחוץ לו כלו' בחלל החצר הפנימית לשכות הלוים המשוררים וכת"י לשכת ליואי: אשר אל כתף שער הצפון ופניהם דרך הדרום · והיו אל כתף שער הצפון ופני הלשכות היו דרך הדרום כלומר פתחיהם לדרום וכתף השער קורא מה שאחורי השער כמו שפירשנו : א' אל כתף שער הקדים . אמר ולשכה אחת היתה אל כתף שער הקדים : פני דרך הצפון . כלו' פתוחה לצד צפון ואמר א' לשון זכר ,על הלשכה והיא לשון נקבה כי הלשכה בית ובית הוא לשון זכר : (מה) וידבר אלי זה הלשכה אשר פניה דרך הדרום . לשכה אחרת היתה שם ואם לא זכרה שהיו פניה דרך הדרום כנגד לשכות הלוים שזכר כי אותה היו ללוים או לכהנים : (מו) והלשכה . לשכה הנזכרת אשר פניה דרך הצפון : המה בני צדוק . זכר צדוק כי הוא היה כהן גדול תחלה בבית שבנה שלמה כמ"ש וימליכו שנית לשלמה בן דוד לנגיד ולצדוק לכהן והוא היה מבני אלעזר הכהן ולפנחס בנו ולזרעו נתנה ברית הכהונה אשר היו מבני איתמר ירדו ממעלות הכהונה בקללת עלי : (מז) וימד את החצר אורך מאה אמה ורוחב מאה אמה מרובעת . זה לא היה בבית שני כי אורך עזרת ישראל היה מאה ושלשים וחמש על רוחב אחת עשרה וכן עזרת הכהני' : והמזבח לפני הבית . אמר ומדד ג"כ המזבח שהיה לפני הבית ולא זכר מדתו ועוד לא יזכרנו: (מח) ויביאני אל אולם הבית . הוא אולם ההיכל : וימד אל אולם . אל חסר יו"ד אמר כי מדד אילי האולם אשר על פתחו מפה ומפה והיה כל א' חמש אמות מפה . שניהם בה"א : ורחב השער ג' אמות מפו וג' אמות מפו . שניהם בוי"ו ואמר כי רוחב שער האולם היה כדי שנשאר לו כתף אחר השער ג' אמות מן הצפון ושלש אמות מן הדרום נמצא רוחב השער ארבע עשרה אמות כי אורך האולם היה עשרים אמה טול מהם שש לכתפות השער ג' מכאן וג' מכאן נמצא רחבו של שער י"ד אמה ולבאר זה סמך לו : (מט) ארך האולם כ' אמ' . ארכו כנגד רחבו של היכל : ורחב י"א . כן היה בבנין בית שני כמו ששנינו במסכת מדות והאולם י"א אבל בבנין שלמה היה

מצודת דוד

בעמודים נמוכין ובלפו ספח אחד מן הרביעיות שעל העמודים ובהן יהיו תולין הקרבנות להפשיט עורן והם עמדו בבית המטבחים היא הלשכה שפתחה באילים השערים הנזכרת למעלה : מוכנים בבית . העמודים עם רביעיות היו קבועי' בהלשכה הבית בפנים בכל ארבעת הרוחות : ואל השלחנות · הם ארבעת השלחנות מאבני גזית שעמדו בהלשכה ההיא עליהם יהיו מניחים בשר הקרבן : (מד) ומחיצה לשער הפנימי . מחוץ לחלל השער של חצר הפנימי (או על השער הפנימי יאמר שהיא בת עשר אמות) שם היו לשכות המשוררים וחוזר ומפרש שעמדו בחלל חצר הפנימי לא מחוץ חלל השער כלפי החוץ כנ"ל : אשר אל כתף . ר"ל אשר עמדו בכתף שער הצפון מזה ומזה : ופניהם · פתחיהם פנו כלפי הדרום : אחד . לשכה אחת עמדה בכתף שער הקדים ופתחה פנה כלפי הצפון : (מה) וידבר אלי . המלאך הדובר בי : זה הלשכה . ר"ל קבועות הלשכות אשר פתח כ"א כלפי הדרום היא לצורך משרתי המקום כ"ה השומרים משמרת הבית בדבר המוטל עליהם והוא עבודת השיר שהוא מוטל על הלוים : (מו) שומרי משמרת המזבח · להקריב עליו קרבנות : המה בני צדוק · כי הם יכהנו לעתיד כמ"ש והכהנים הלוים בני צדוק וכו' המה יקרבו אלי וכו' (לק' מד) : הקריבים . אשר יקרבו אל ה' מתוך בני לוי לשרתו ר"ל הנבחרי' מה מאמר הכהני' בני לוי וכמ"ש שם : (מז) את החצר. את חלל חצר הפנימי : והמזבח לפני הבית · המזבח עמד בחלל החצר ההיא לפני הבית מכוון מול ההיכל וכותליו וכמ"ש בקונ' בנין הבית:(מח) אל אולם הבית. הוא האולם שלפני ההיכל : וימד אל אולם. מדד מזוזות האולם ה' אמות ה' אמות וזה היה בעוביו ולא היה כן הרוחב כי המזוזה עם הכותל שבצד הפתח לא היה כ"א ג' אמות כמ"ש בענין ועם כי היו עגולו' לא היו במרחק שוה וכמו מזוזו' אולמי השערי' (ויהכן שעובי הכותל היתה כמדת המזוזה וכמו כתלי החדרות):מפה· מהעבר מזה:ורחב השער.ר"ל רוחב השער . היא באופן שאמר כותל שלש אמות מהעבר מזה ושלש אמות מהעבר מזה וא"כ היה רחבו י"ד אמות : (מט) אורך האולם · מצפון לדרום : עשרים אמה . כמדת רוחב ההיכל : ורוחב . ממערב למזרח :

מצודת ציון

אופן : מוכנים . מלשון הכנה וקביעות : בבית . מבפנים . (מד) שרים . מלשון שיר ור"ל משוררים : ופניהם . ר"ל פתחיהם שהוא פני הבית : (מה) לכהנים . משרתי ה' יקראו כהנים ואף אינם מבני אהרן : (מז) מרובעת . מלשון רבוע : הבית · כן יקרא ההיכל כי היה מקודש

ובמעלות

מא א וַיְבִיאֵנִי אֶל־הַהֵיכָל
וַיָּמָד אֶת־הָאֵילִים שֵׁשׁ־אַמּוֹת רֹחַב
מִפּוֹ וְשֵׁשׁ־אַמּוֹת רֹחַב־מִפּוֹ רֹחַב
הָאֹהֶל׃ ב וְרֹחַב הַפֶּתַח עֶשֶׂר אַמּוֹת ג'
וְכִתְפוֹת הַפֶּתַח חָמֵשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ
וְחָמֵשׁ אַמּוֹת מִפּוֹ וַיָּמָד אָרְכּוֹ
אַרְבָּעִים אַמָּה וְרֹחַב עֶשְׂרִים אַמָּה׃
ג וּבָא לִפְנִימָה וַיָּמָד אֵיל־הַפֶּתַח
שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְהַפֶּתַח שֵׁשׁ אַמּוֹת י"ו ר"ס ג'
וְרֹחַב הַפֶּתַח שֶׁבַע אַמּוֹת׃ ד וַיָּמָד
אֶת־אָרְכּוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה וְרֹחַב ג'
עֶשְׂרִים אַמָּה אֶל־פְּנֵי הַהֵיכָל וַיֹּאמֶר ג'
אֵלַי זֶה קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ ה וַיָּמָד
קִיר־הַבַּיִת שֵׁשׁ אַמּוֹת וְרֹחַב הַצֵּלָע
אַרְבַּע אַמּוֹת סָבִיב ׀ סָבִיב לַבַּיִת
סָבִיב׃ ו וְהַצְּלָעוֹת צֵלָע אֶל־צֵלָע ג' • ג'
שָׁלוֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים פְּעָמִים וּבָאוֹת ס' מ"ל
בַּקִּיר אֲשֶׁר־לַבַּיִת לַצְּלָעוֹת סָבִיב ׀ ג' ומ"ל
סָבִיב לִהְיוֹת אֲחוּזִים וְלֹא־יִהְיוּ ב' ובפסוק ומ"ל

א וְאַעֲלַנִי לְהֵיכְלָא וּמְשַׁח יָת
אֵילַיָא שִׁית אַמִין פּוּתְיָא מִכָּא
וְשִׁית אַמִין פּוּתְיָא מִכָּא
פּוּתְיָא דְמַשְׁכְּנָא׃ ב וּפוּתְיָא
דְתַרְעָא עֲסַר אַמִין וְכִתְפֵי
תַרְעָא חֲמֵשׁ אַמִין מִכָּא וַחֲמֵשׁ
אַמִין מִכָּא וּמְשַׁח אוּרְכֵּיהּ
אַרְבְּעִין אַמִין וּפוּתְיָא עַסְרִין
אַמִין׃ ג וְעַל לְגָיו וּמְשַׁח
אֵילָא דְתַרְעָא תַּרְתֵּין אַמִין
וְתַרְעָא שִׁית אַמִין וּפוּתְיָא
דְתַרְעָא שְׁבַע אַמִין׃ ד וּמְשַׁח
יַת אוּרְכֵּיהּ עַסְרִין אַמִין וּפוּתְיָא
עַסְרִין אַמִין דִי קֳדָם הֵיכְלָא
וַאֲמַר לִי דֵין בֵּית קוֹדֶשׁ
קוּדְשַׁיָא׃ ה וּמְשַׁח כּוֹתְלָא
דְבֵיתָא שִׁית אַמִין וּפוּתְיָא
דִמְחִיצְתָא אַרְבַּע אַמִין סְחוֹר
סְחוֹר מַקַף לְבֵיתָא סְחוֹר
סְחוֹר׃ ו וּמְחִיצַיָא מְחִיצָא עַל
מְחִיצָא תְּלָתִין וּתְלַת חֲדָא
עַסְרֵי בְּסִידְרָא קְבִיעִין בְּכוֹתְלָא
דִמְגָיו לִמְחִיצָא סְחוֹר סְחוֹר
לְמֶהֱוֵי רֵישֵׁי שֵׁירִיתָא נְיחִין עַל
זִיזָא וְלָא יְהוֹן שֵׁירִיתָא מְעַבְּרָן

ובא י"ו ר"פ בקריאה וסי' נמסר בשמואל ב' סים' י"ו וישעי' סימן מ"ו : שלוש ה' מ"ל וסים' על מת הכית את אתנך • שלוש ערים תבדיל לך קדמ' דמשנת תורה • שלוש פעמים בשנה יראה • והצלעות צלע אל צלע • המזבח עץ שלוש אמות • וכל כתו' רבות' מ"ל :

רשי

רום מעלה חצי אמה: ועמודים אל האילים. אחד יכין ובועז שהיו במקדש ראשון: (א) שש אמות רוחב. הוא עובי כותל ההיכל שבין ההיכל לאולם (ממזרח למערב): רוחב האהל. רוחב האולם שהוא ברחבו של אולם ובאורכו של היכל. בפירוש"ים אחר"ים רחב האוהל אהלו של פתח: (ב) וכתפות הפתח חמש אמות. שההיכל רחבו כ' אמה ורוחב הפתח י' נמצא כתפותיו מפה ומפה של ה' ה': (ג) ובא לפנימה אל המחיצה המפסקת בין ההיכל לקודש הקדשים: וימד איל הפתח. עוביו שתים אמות אין זה שוה למטה פרקסין: והפתח שש אמות. איני יכול לפרשהו אלא לגבהו: (ד) אל פני ההיכל. על פני רחבו של היכל: (ה) קיר הבית. כותל מערבי: ורוחב הצלע. אפנדי"ן בלע"ז הוא של אחריו ד' אמות אללו ושל בית שני היה שש ועל כרחך בית זה לעתיד לבא שהרי בבית שני לא היתה תומה מפסקת לבית קדשי הקדשים: (ו) צלע אל צלע. תא אל תא ותא על תא: שלוש ושלשים פעמים. ובבית שני היו ל"ח ט"ו בצפון וט"ו בדרום חמשה על חמשה וחמשה על גביהם ושמונה במערב הוא צלע הוא יציע הוא תא. ואומר אני שהתאים שבצפון ובדרום כך סדרן שכל א' וא' ארכו י"ב אמה הרי ס' אמה לחמש תאים וה' כתלים של ה' ה' אמה הרי פ"ה ורחב ה' אמות של המונח פירנס"ה ו' אמה של אורך הכותל וכן לדרום ושבמערב א' ע"ג א' ושלישי על גביהן ואורכן על גביהם כ' אמה כנגד רחב בית קדשי הקדשים הרי י"א בכל סדר וכת"י חד עסרי בסידרא (ס"א ל"ג פעמים ג"פ י"א ע"ג אחת עשר על גביהן וכן ת"י חד עסרי בסידור' ובבית שני וכו' עד הוא תא • וזו לא): ובאות בקיר אשר לבית לצלעו'. קורות עליות היציעים היו ראשיהם שלצד מחיצת התאים החיצונה באות ונוקבות בקיר בצדו הפנימי ו... אשר לבית לצלעות בצדו אשר לתוך התאים והם להיות אחוזים בקיר הבית קבועים בחוזק סופרי"ש בלע"ז: ולא יהיו אחוזים בקיר הבית. ראשיהם של צד קיר ההיכל היו באות ונקבות על כניסות שהיה קיר ההיכל בולט לתוך התאים כמו שאמור בבנין שלמה (מלכים א ו) כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה היציע

רדק

היה רחבו כ' באמה: ובמעלות אשר יעלו עליו. וראיתיו מודד במעלות אשר יעלו עליו ולא זכר כמה ובבנין בית שני שהיו בתם' מדות וי"ב מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחם חצי אמה: ועמודים אל האילים אחד מפה ואחד מפה. אל האילים שזכר שהיו לאולם מפה ומפה אמר כי שנים עמודים היו לשם: מפה. שניהם כתובין בה"א: (א) ויביאני אל ההיכל וימד את האילים. אילי שער ההיכל והיו עשויין כמין כפה מלמעלה והיה רחבו של כל איל ו' אמות: רחב האהל. רחב הכפה היה שש אמות והכפה קורא אהל וי"ת ופותיא דמשכנא: (ב) ורחב הפתח י' אמות. רחב פתח ההיכל: וכתפות הפתח ה' אמות מפה וה' אמות מפה. שם עשרים כי כן היה רחבו של היכל כמ"ש ארכו ארבעי' אמה ורחבו עשרי' אמה: מפו. שניהם כתובים בוי"ו: (ג) ובא לפנימה. לפני ולפנים אל הדביר: וימד איל הפתח שתים אמות. ר"ל שני אילי הפתח מזה ומזה כל אחד היה רחבו שתים אמות: והפתח שש אמות. עביו של פתח שש אמות ורחבו ז': (ד) וימד. אל פני ההיכל. כי כן היה רחבו של היכל עשרים אמה וכן היה הדביר שבנה שלמה וכן היה בבית שני: (ה) וימד קיר הבית שש אמות. כותל ההיכל: ורוחב הצלע. מלרע וכן צלע אל צלע והצלע הוא שפה והוא היציע הנזכר בבנין שלמה ות"י מחילתא וכן תרגמו שם וענין בנין הצלעות הנה כמו שהוא שם אלא שהוא כפול במלות שונות אלא שהיציע התחתונה אמר הנה ד' אמות ושם חמש אמות והצלעות האלו הנ' כותלי הבית מחוץ מערב צפון ודרום וזהו סביב: (ו) והצלעות צלע אל צלע שלש ושלשים פעמים. אל כמו על כי זו על זו היו בנויות כמו שאומר במלכי' ל"ג פעמים זו על זו היה גובהם שלש ושלשים רגלים ומדת הרגל שני טפחים וי"ת תלתין ותלת חדא עסרא בסדרא ר"ל שהיו הצלעות ל"ג לג' רוחות הנה י"א לכל רוח מסודרות זו אצל זו: ובאות בקיר אשר לבית לצלעות סביב. היו נכנסות ראשי הקורות בקיר ההיכל במה שהיה מונח בו לצלעות כמו שאמר במלכים כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה: להיות אחוזים ולא יהיו אחוזים בקיר הבית. להיות אחוזים במקום המונח בקיר ולא בקיר עצמו בקיר הבית תורים להיות ראשי הקורות אחוזות בם כמו שאומר שם

תולדות אהרן

והצלעות. ל"ג מ"א פ"ס :

מצודת דוד

ובמעלות אשר יעלו אליו. ר"ל ובמעלות היה הדרך אשר בהם יעלו אליו מן החצר הפנימי: ועמודים אל האילים. בחלל האולם סמוך אל המזוזות עמדו שני עמודים אחד מהעבר מזה ואחד מהעבר מזה והם היו במקום עמודי יכין ובועז שהיו במקדש ראשון: **מא** (א) את האילים. הם המזוזות (ועם כי שם אילים הונח על המזוזות בעבור שהיו עגולים כאילן אלה ובענין נאמר ההיכל מזוזה רבעה עכ"ז קראם אילים כשם שאר המזוזות): שש אמות רחב מפו. שש אמות היה רוחב המזוזה מהעבר מזה וכו' ר"ל עובי המזוזות בחלל הפתח (ויתכן שעובי הכותל היתה כמדת המזוזות וכמו כתלי האולם): רחב האהל. ר"ל וכן היה רוחב האהל הוא המשקוף המאהיל על המזוזות ויתכן שהיה בתבנית אהל: (ב) וכתפות הפתח. הכותל שבצדו הפתח היה חמש אמות מהעבר מזה וכו' וזה היה עם עובי המזוזות: ארכו. ממזרח למערב: ורוחב. מצפון לדרום: (ג) ובא לפנימה. המלאך הדובר בו בא לפנים מן ההיכל לבית קה"ק ולא הביאו עמו כי אין לבוא שם כ"א הכהן הגדול ביוה"כ (ואף כי היה במראה הנבואה מ"מ הראהו באופן הראוי במוחש): איל הפתח. ר"ל כל איל היה שתים אמות (ויתכן שעובי הכותל היתה כמדת המזוזות וכמו כתלי האולם): והפתח. ר"ל גובה הפתח: (ד) אל פני ההיכל. ר"ל במדת רוחב ההיכל: ויאמר אלי. המלאך הדובר בי: (ה) קיר הבית. זה כותל מערבי של בית קה"ק: ורוחב הצלע. רוחב הצלע המערבי והוא היה נשען לכותל בית קה"ק והוא היה לו לטפל מאחוריו: סביב וגו'. בנין הצלעות היו מסבבים את הבית ר"ל ההיכל ובית קה"ק מכל שלשת הרוחות ממערב ומצפון ומדרום וכולם היו נשענים אל הכותל והיה להם לכותל מאחוריהם: (ו) והצלעות וגו'. בנין הצלעות היו צלע עם צלע ר"ל זה אצל זה אחד ע"ג זה: שלוש ושלשים פעמים. ר"ל מספר הצלעות נתכפלו ל"ג פעמים כי במספר הזה היו כי במערב היה אחת ע"ג אחת ושלישי ע"ג ומלאו כל הרוחב ובצפון ובדרום היו חמשה ע"ג חמשה וחמשה ע"ג אורך כ"א י"א אמות הרי לחמשה נ"ה אמות מששת הכתלים כ"א חמשה אמות הרי בין הכל פ"ה אמות ומיסוד כותל אה המערבי עד כותל החליפות היה ששים אמות כמ"ש בקו' בנין הבית ונשאר א"כ חמשה אמות מקום פנוי והוא הנקרא בענין מקום המונח ויתר הדברים יבוארו בקונ' בנין הבית: ובאות בקיר אשר לבית. ראשי הקורות שתחת תקרות הצלעות היו באות ונכנסות בקיר אשר אל הבית ר"ל בכותלי ההיכל ובית קה"ק: לצלעות סביב. ר"ל כן היה לכל קורות תקרות הצלעות אשר היו מסביב להיות אחוזים אל הקיר באופן זה כי היה נפחת מעובי הקיר בכלות גובה צלע התחתונה ועל הבליטה שמתחת היו מונחי' קורו' תקרת התחתונ' שהיא רצפת התיכונ' ובכלו' גובה התיכונ' היה נפחת עוד מעובי הקיר ועל הבלימ' שמתח' היו מונחי' קורו' תקרת התיכונ' שהיא רצפת העליונ' וכן בכלות גובה העליונה וכו' וכמו שעשה שלמה כמ"ש כי מגרעות נתן לבית וגו' (מ"א ו) ועי"ז היה להם חוזק רב ולא ימוטו: ולא יהיו אחוזים בקיר הבית. ר"ל לבל יהיו אחוזים בקיר הבית כדרך האחוזה שרגילים הבונים לעשות בבנין כזה והוא שעושים

מצודת ציון

מקודם כשון בית ולא כן ספאירות : (ב) וכתפות. ענין עבר וצד: (ה) קיר. כותל: הצלע. הוא חדר קטן ובבנין שלמה נקרא גם יציע ויקרא צלע לפי שהוא בצלע הבית ויציע שהוא מקום נגוע

אֲחוּזִים בְּקִיר הַבָּיִת: ז וְרָחֲבָה
נָסְבָה לְמַעְלָה לְמַעְלָה לַצְּלָעוֹת כִּי ל'
מוּסַב־הַבַּיִת לְמַעְלָה לְמַעְלָה סָבִיב ו
סָבִיב לַבַּיִת עַל־כֵּן רֹחַב־לַבַּיִת ל'
לְמָעְלָה וְכֵן הַתַּחְתּוֹנָה יַעֲלֶה עַל־
הָעֶלְיוֹנָה לַתִּיכוֹנָה: ח וְרָאִיתִי לַבַּיִת י"ב
גֹּבַהּ סָבִיב ׀ סָבִיב מְיֻסְּדוֹת הַצְּלָעוֹת ל'
מְלוֹ הַקָּנֶה שֵׁשׁ אַמּוֹת אַצִּילָה: מוסדות ק' ל'. ל'
ט רֹחַב הַקִּיר אֲשֶׁר־לַצֵּלָע אֶל־הַחוּץ
חָמֵשׁ אַמּוֹת וַאֲשֶׁר מֻנָּח בֵּית צְלָעוֹת ל' וחד למנח
אֲשֶׁר לַבָּיִת: י וּבֵין הַלְּשָׁכוֹת רֹחַב
עֶשְׂרִים אַמָּה סָבִיב לַבַּיִת סָבִיב

בְּכָתְלֵי בֵּיתָא: ז וּפוּתְיָא
מְסִבְּתָא וְסַלְּקָא לְעֵלָּא לְעֵלָּא
מִן מְחִיצַיָּא אֲרֵי מַקְּפָא בֵּיתָא
לְסַלָּקָא לְעֵלָּא לְעֵלָּא סְחוֹר
סְחוֹר לְגָיו עַל כֵּן פָּתֵי בֵּיתָא
מִלְּעֵלָּא וְכֵן בִּמְסִבְּתָא סַלְקִין
מִן אַרְעִיתָא לְעִלָּיתָא בְּאוֹרַח
מְצִיעֲתָא: ח וַחֲזֵית לְבֵיתָא
רוּמָא סְחוֹר סְחוֹר מְשַׁכְלְלָן
מְחִיצַיָּא מְשַׁחַת קַנְיָא שִׁית
אַמִּין רְוַח: ט פּוּתְיָא דְכָתְלָא
דִּמְחִיצָּתָא דִלְבָרָא חֲמֵשׁ אַמִּין
וַאֲתַר שְׁבִיק בֵּית מְחִיצַיָּא
דִלְגָיו: י וּבֵין לִשְׁכָּתָא פּוּתְיָא
עַסְרִין אַמִּין סְחוֹר סְחוֹר מַקִּיף

וראיתי י"ב וסימן וראיתי את הדם ופסחתי עליכם . וראיתי מה והגדתי לך : וראיתי לבית גבהי וראיתי והנה עליה' גידים ובשר עלה · וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלו' : וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון · וראיתי את כל מעשה אלהים · כי איככה אוכל וראיתי ב' בפסוק · וראיתי אני דניאל לבדי את המראה · והנה שנים אחרים : מנח ל' בית צלעות אשר לבית . למנח ל' ופתח הצלע · המנח ל' חמש אמות סביב :

רש"י

טילת התחתונה חמש באמה רוחב חללה ועלייתה שם עשיה כותל ההיכל כמוס מלמעלה אמה לפיכך חלל התיכונה ו' אמות רחבה והשלישית שבע באמה רחבה ואם היתה עלייה של תיכונה שהיה כותל ההיכל כנים לתוכה אמה מלמעלה ואף אלו היו כמותן והוא שאמר ולא יהיו אחוזים בקיר הבית לא היו נוקבים בקיר ההיכל כשאר ראשי הקורות נמוכי' הקבועים בכותל גבוה שנוקבים הכותל ותוקעים ראשי הקורות בנקבי' (ז) ורחבה · והצלעות ה הולכין ומרחיבין למעלה כמו שפירשתי האמצעית רחבה מן התחתונה אמה וכן העליונה מן האמצעית אמה : ונסבה למעלה למעלה . ומוסבה מסיבה שקורין וי"ץ בלע"ז של בנין אבנים הוא כמין עמוד ומעלות עולות בו והעולה בהם דומה לו כהולך ומקיף סביבות עמוד אבנים ובלשון אשכנז קרוי שוינד"ל שטיין והוא שאמו' בבנין שלמה ובלולי' יעלו אל התיכונה אף הוא מתורגם ובמסיבה' כמו ונסבה למעל' למעל' וכן מסיבה עולה למעלה עד גג התא העליון כמו שהוא מפרש והולך שהמסיבה עולה מן התחתון לאמצעי ומן האמצעי לעליון : כי מוסב הבית · לצלעות : למעלה למעלה סביב סביב לבית על כן רוחב לבית למעל' . ע"כ שאמרנו ורחבה למעלה למעלה רחב בית תוך הצלעות למעלה העליונה רחבה מכולן : וכן התחתונה . תרגם יונתן וכן במסיבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעתא וכן יעלו ע"י מסיבה מן התחתונה אל העליונה דרך התיכונה : (ח) וראיתי לבית גובה . לא פירש שיעורו אבל במסכת מדות שנינו על רום מאה אמה : מוסדות הצלעות מלו הקנה . יסוד הצלעות היה מלא הקנה : שש אמות אצילה · ת"י רוית יסוד מחילת הצלע בתוך הארץ היה רחב שש אמות אבל למעלה מן הארץ היה רחבו חמש אמות כמו שמפורש בענין במקרא של אחריו : (ט) רוחב הקיר אשר לצלע אל החוץ . מחילת התאים הסמוכה לעזר הוא מחילה מערבית : חמש אמות · וכן שנינו במסכת מדות שאותו כותל הוא חמש : ואשר מונח · ומקום פנוי היה מונח במקצועות הצפון והדרום שאצל המזרח שאין התאים מקיפין את כל הבית ואותו מקום פנוי היו פתחי התאים שבמקצועות מזרחיים כמו שאמור בענין ופתח הצלע למונח כי לא היה להם פתחים לתאים לא לצד החצר ולא לצד ההיכל אלא לאותן שבמקצוע מזרחית צפונית ובמזרחית דרומית היה הפתח בכותל רחבו פתוח לאותו מקום המונח ובאותו פתח נכנסין לו וממנו לאחד השני ומן השני אל השלישי וכן סביב שכן שנינו במסכת מדות שלשה פתחים לכל אחד ואחד א' לתא מן הימין וא' לתא מן השמאל וא' לתא שעל גביו ואף י"ח כן ואשר מונח ואתר שביק לשון אחר ואשר מונח כלומ' וכן אותן (של לד פנים) מן הצלעות לצד בית מונח מקום פנוי היה מונח בין התאים ובין הבית ובאותו מקום היו פתחי התאים כמו שמפורש בענין ופתח הצלע למונח ורחבו היה ה' אמות כמו שהוא אומר ורחב מקום המונח ה' אמות כדפרישית לעיל שלא יהיו התאים סמוכים לבית כלל ואויר יהיה ביניהם והבית ה' אמות וכן ת"י ואתר שביק : בית צלעות אשר לבית · נגד אויר רוחב הצלעות בקרן הזוית · סביב סביב שכתוב במקום המונח אינו כד' פנות כמשמעו אלא כלומר מכאן ומכאן דרום וצפון זוית דרומית מזרחית וזוית צפונית מזרחית : (י) ובין הלשכות רוחב עשרים אמה · לשכות היו בחצר הפנימית בצפונה של החצר הפנימית אצל קומתה והפסק ד' אמה בין רחב מחיצות הלשכות למחיצות התאים

רד"ק

שם נגלתי אחת בקורות הבית כי קיר הבית היה רחב מלמטה הולך ומצר כלפי חוץ כדי שהתאים להיות ראשי הקורות אחוזים באותו מקום המונח להם : (ז) ורחבה ונסבה למעל' למעלה לצלעות' שהצלעות כל מה שהיו עולים למעלה היו מתרחבות במקום שמונח להם בקיר כמ"ש במלכים היציע התחתונה ה' באמה רחב' והתיכונה ו' באמ' רחבה וגו' ומ"ש ונסבה ר"ל כי במסיבה היו עולים למעל' לצלעות כמ"ש במלכים ובלולים יעלו אל התיכונה ומן התיכונה אל השלישים ובלול או הלול הוא בנין כמין עמוד חלול עשוי כמו מעלות סביב שעולה בו עולה דרך היקף וכן שנינו במסכת מדות ומסיבה היתה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית שבה היו עולים לגגות התאים היה עולה במסיבה ופניו למערב והלך על פני כל הצפון עד שהוא מגיע למערב הגיע למערב והפך פניו לדרום הלך כל פני המערב עד שהוא מגיע לדרו' והפך פניו למזרח היה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עליה שפתוח כלפי דרום כי מוסב הבית למעלה הלול או בלול קורא אותו מיסב והיה עולה למעלה למעלה עד העליונה : על כן רחב הבית למעלה . על כן טעמו למעלה על כן שהיו אוחזים בקיר הבית היה רחב לבית למעלה העליונה שבצלעות היתה רחבה מכולן : וכן התחתונה יעלה על העליונה לתיכונה כתרגומו וכן במסיבתא סלקין מן ארעיתא לעליתא באורח מציעתא : (ח) וראיתי לבית גבה סביב סביב . אמר כי ראה גובה ההיכל ולא ספר כמה והבית שני עשו גבהו מאה אמה : מוסדות הצלעות . כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו ואותיות אהוי מתחלפות אמר שראה יסודות הצלעות שהיה רחבן שש אמות : אצילה . פירושו גדולות מן ואל אצילי בני ישראל שפירושו גדולים ויונתן תרגם רוח כלומר בריות היה ברחבו שש אמות ויש מפרשים מן פתח אצילות ידיך שהוא בית השחי כי שאר האמות הם מן ראש האצבע הנקראת אמה עד פרק המבדיל בין הזרוע והקנה ואלו היו אמות מגיעות עד בית השחי : (ט) רחב הקיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות . אמר כי כותל הצלע מן החוץ רחבו חמש אמות : ואשר מונח בית צלעות אשר לבית · אמר אבל כותל הצלעות אשר מצד ההיכל שהוא כותל הפנימי לצלע לא היה כמו שהיה מונח מקום לקירוי הצלעות כמו שפירשנו שבכותל היה מצר והולך לפיכך לא רצה לומר לו מדה ולפיכך אמר ואשר מונח כלומר היה כמו שהיה לכל צלע כפי מקום הנחתו : (י) ובין הלשכות רחב עשרים אמה · אם אמר על הצלעות שגם הם נקראים לשכות אמר כי היו לשכות סביב סביב הבית ומה שיש לשכה ולשכה רחב היה בין כלם עשרים אמה ובבית שני היו התאים שהם לצפון שמנה ושלשים חמשה עשר בצפון וחמשה עשר בדרום וח' במערב בצפון ובדרום חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן ובמערב ג' על גבי ג' ושנים על גביהן ורבינו שלמה

מצודת דוד

שעושים חורים ונקבים בקיר ובהם מכניסים ראשי קורות המקרה שאין בזה חוזק רב כי בקל ימוטו : (ז) ורחבה · ר"ל בנין הצלעות היו עולות ומתרחבות כי האמצעים נתרחבו מהתחתונות בעבור מה שנפחת בעובי קיר הבית וכן העליונות מהאמצעים : ונסבה · בנין מעלות היה עד למעלה למעלה לבוא אל הצלעות שהיו ממעל : כי מוסב · חוזר הוא על ראשית המקרא שאמר ורחבה ופירש בזה לומר בעבור שהיה כותל הבית מסובב למעלה למעלה בגרעון עובי הקיר לבית שמה קורות המקרה כמ"ש למעלה ולתוספת ביאור אמר סביב סביב לבית מכל ג' הרוחות ועל כן נתרחב צלעות הבית למעלה האמצעית מהתחתונות והעליונות מהאמצעים : וכן התחתונה · מוסב על ונסבה לומר וכן בהמסיבה ההיא עלה העולה מהתחתונה אל העליונה בדרך התיכונים ולא היה לה מסיבה אחרת כן ת"י · או ונסבה יאמר על המסיבה הנתבאר למעלה בחשבון רחב שבעים אמה ור"ל המסיבה נבנה למעלה ללכת דרך בה למעלה לצלעות ר"ל לצלעות העומדות ממעל כי הגיע גבהם עד גובה הצלעות העליונות ועל זה אמר וכן התחתונה וכו' ור"ל וכן עלה העולה אל העליונה מן התחתונה בדרך התיכונה ר"ל מלבד הדרך שהיה אל העליונה מן המסיבה היה עוד דרך מן התחתונה אל העליונה דרך התיכונה לעלות שמה דרך מעלות (ובצלעות המערב לא היה אלא דרך עליה הזאת כי שם לא היה מסיבה) : (ח) וראיתי לבית · ראיתי שהיה לבית גובה לעלות ממעל לצלעות כן היה מסביב בכל רוחותיה : מוסדות הצלעות · יסוד כתלי הצלעות הנבנה בתוך הקרקע היה מלא הקנה אצילה ר"ל אמות גדולות בני ו' טפחים כי כן היה מדת הקנה כמ"ש למעלה : (ט) רחב . עובי כותל הצלע הפונה לחוץ היתה בת חמש אמות והיסוד מתחת בלבה להכן אמה אמה : ואשר מונח . היה מונח מקום פנוי לבנין הצלעות אשר היו אל הבית והם היו במקצוע דרומית מזרחית וצפונית מזרחית בין בית התאים ובין הצלעות כמ"ש בקונטרס בנין הבית וכאשר נראה בצורה : (י) ובין הלשכות . לשכות היו בנויות בחלל ע"ג מול המסיבה כמ"ש ויביאני אל הלשכה וכו' (לקמן מב) ולכן אמר החלל שבין הלשכות ר"ל שלשכות הבנויות מול בין המסיבה ובין יסוד כותל המסיבה הנקראת ג"כ בשם לשכה וכו' לכל הצדדים) והחלל הזה היה רחב עשרים אמה והיה מול בית התאים וחמשה אמות לפנן מול עובי כותל חצר הפנימי וכמ"ש בקונטרס בנין הבית וכאשר נראה בצורה (כי שם לשכה הוא שם כולל :

מצודת ציון

לגוף : (ז) ונסבה · מל' סביב ויאמר על בנין המדרגות שהיתה בתמונת עמוד והעולה בה מסבב את העמוד בדרך הלוכו · או יאמר על בנין המסיבה והוא שם חדר מה שהיה מסבב כל הצלעות מצפון ומדרום : על העליונה · אל העליונה : לתיכונה · לאמצעית כמו והבריח התיכון (שמות כו) ובא הלמ"ד במקום בי"ת כמו ישבת לכסא (תהלים ט) ור"ל בדרך התיכונה : (ח) מוסדות · מל' יסוד : מלו · בא הוי"ו במקום אל"ף ור"ל קנה שלם : אצילה · ר"ל גדולה והוא כענין ואל אצילי בני ישראל (שמות כד) : (ט) ואשר · פי' ואתר והוא תרגומו של מקום : מונח · מלשון

סביב

רד"ק

שלמה ז"ל פירש רחב שבין מחילות הלשכות ובין מחילות התאים שסביב הבית: (יא) ופתח הצלע למונח · למקום המונח כלומר מקום הפנוי לפני הצלע שם היה פתחו פתח אחד דרך הצפון ופתח אחד לדרום פתח אחד ליציע שבצפון ופתח ליציע שבדרום ועל התיכון אמר ורחב מקום המונח חמש אמות סביב אותו מקום הפנוי היה רחבו חמש אמות והתאים שהיו בבית שני שנים ושלשה פתחים היו לכל א' וא' א' הפתח מן הימין ואחד הפתח מן השמאל ואחד הפתח שעל גביו ואחד למסיבה ואחד לשפש ואחד להיכל:

(יב) והבנין אשר אל פני הגזרה פאת דרך הים רחב שבעים אמה · אפשר שאמר זה על מדות העליות אשר על הבית ומדד רחבן דרך המערב שבעים אמה והכתלים מן המנין ואמר כי רחב של כותל חמש אמות הוא שאמר וקיר הבנין חמש אמות ולצד המזרח היה רחבן מאה אמה כמו שאמר וקרא העליות גזרה לפי שהיא כאלו נגזרה מן הבית למעלה וכן תרגם יונתן גזרה בצורתא שהוא ענין גובה כמו גדולות ובצורות בשמים או נפרש על הבית עצמו כמו שפירש רבינו שלמה ז"ל ויהיה מסודר על מה שהיה בבית שני כמו ששנינו במסכת מדות ואמר כי הבנין אשר על פני הגזרה כלומר הגזרה שהוא ההיכל עם הבנין אשר לצפון ולדרום רחבו דרך המערב שבעים אמה ומן המזרח מאה אמה כי היו ל' אמה יתרים שהיה האולם עודף על ההיכל חמש עשרה אמה מכאן וחמש עשרה אמה מכאן שהיו בית החליפות וכן שנינו שם מן הצפון לדרום שבעים אמה כותל המסבה חמש והמסבה שלש כותל התא חמש והתא שש כותל היכל שש ותוכו עשרים אמה והתא שש וכותל התא חמש ובית הורדת המים שלש אמות והכותל חמש והאולם עודף עליו חמש עשרה אמה מן הצפון וחמש עשרה אמה מן הדרום והוא היה נקרא בית החליפות ששם גונזין את הסכינים ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו דומה לארי שנאמר הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד מה הארי צר מאחריו ורחב מלפניו אף ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו זו המשנה השנויה שם ומה שאמר שהאולם עודף על ההיכל חמש עשרה אמה מכאן וחמש עשרה אמה מכאן לא שחללו של אולם רחב מחללו של היכל אלא בית החליפות מחובר לאולם מכאן ומכאן: וארכו תשעים אמה · אורך הקיר עד בית החליפות: (יג) ומדד את הבית ארך מאה אמה והגזרה והבניה · לפירוש מדד הבית בפ"ע והגזרה בפני עצמה ולפי' רבינו שלמה ז"ל מ"ש ומדד את הבית ר"ל שמדד את הגזרה עם הבניה וקירותיה ארך מאה אמה: הבניה · שם בשקל שמלה וכן שנינו במסכת מדות ההיכל מאה על מאה על רום מאה האוטם שש אמות וגבהו ארבעים אמות ואמה כיור ואמה בית דילפא ואמה תקרה ואמה מעזיבה גבהה של עליה ארבעים אמה ושלש אמות מעקה ואמה כלה עורב רבי יהודה אומר לא היה כלה עורב מן המדה אלא ד' אמות היה מעקה מן המזרח למערב מאה אמה כותל האולם חמש והאולם אחת עשרה כותל ההיכל שש ותוכו מ' אמה אמה טרקסין אמה לבית קדש הקדשים כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש: (יד) ורוחב פני הבית והגזרה · לפירושנו הוא נכון כי הבית הוא ההיכל והגזרה הוא העליות אבל לפירוש רבינו שלמה ז"ל הבית הוא הגזרה אם כן מהו שאמר הבית והגזרה והענין מבואר למעלה: (טו) ומדד ארך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה ואתיקיהא מפו ומפו מאה אמה · כמו שמדד אורך הבית והורך

רש"י

התאים שסביב היה ולא היה הבית כן בבנין בית שני אלא בבנין העתיד: (יא) ופתח הצלע למונח · ופתח התאים התיכוני פתוחים למקום המונח פנוי בקרן זוית כמו שפרשתי: (יב) והבנין אשר אל פני הגזרה וגו' · רחב כל הבנין לרוח המערבית רחב הבית ועובי הכתלים הצפונים והדרומיים עם התאים הצפונים והדרומים ועובי כתליהם לצפון ולדרום רחב ע' אמה וכן היה בבית שני וכן שנינו במסכת מדות בקיר מערבי מן הצפון לדרום שבעים אמה ומונה החשבון: הגזרה · ת"י בצורתא. ואומר אני שהבית הנטוש קרוי כן והתאים הנמוכין אשר סביב אותם הוא קורא בנין ומנחם פתר גזרה לשון נשכה: פאת דרך הים · רוח מערבית: רוחב שבעים אמה. רוחב הבנין מצפון לדרום שבעים אמה: והא לך החשבון. התא הצפוני ארבע · וכותליו שש · הרי ארבע עשר. וחמש מקום הפנוי בין התא לבית. הרי תשע עשר: רוחב יסוד הכתלים היה נבלע בחלל התא ובמקום הפנוי וכותל ההיכל שש. הרי כ"ה. וחללו רוחב כ'. הרי מ"ה. וכותל ההיכל דרומי שש · הרי נ"א. וי"ט של חצי הדרום סך הכל שבעים: וקיר הבנין · כותלי התאים: וארכו תשעים אמה. אורך בנין התאים והמונח תשעים אמה הצפון והדרום חוץ מבית החליפות שאינו נמנה עמו לפי שהיה בולט אל החוץ לצפון ולדרום ולא היה שוה לשאר הבנין שהבית היה רחב מלפניו ל' אמה יותר משל אחריו כמו ששנינו האולם עודף על ההיכל ט"ו אמה בצפון וט"ו אמה בדרום והוא היה נקרא בית החליפות ששם גונזין את הסכינין ואורך אותו בנין מן המזרח למערב עשר אמות נשארו תשעים אמה אורך ברוחב ע' שכל הבית היה אורך ק' מזה ומזה כמו שמפורש בענין ובמסכת מדות: (יג) ומדד את הבית אורך ק' אמה. סך הכל עם משך בית החליפות וכן שנינו במסכת מדות ההיכל ק' על ק' ברום ק' מן המזרח למערב ק' כותל אולם חמש ורחבו י"א כותל ההיכל שש וארכו מ' ואמה טרקסין וכ' אמה בית קדשי הקדשים וכותל שש והתא שש וכותל התא חמש ואף למעלה בענין כך מפורשת מדת כולם חוץ מאמה טרקסין שכתוב בו בענין זה שתים אמות וכנגדן הוא ממעט את רוחב התא אמה שהתא שבמשנה רחבו שש וכותלו שש וכאן רחבו ארבע וכותלו שש שנאמר (כאן) ומוסדות הצלעות מלא הקנה ולמעלה הוא אצל וכונס אמה שנאמר וקיר הצלע חמש אמות: והגזרה והבניה וקירותיה · סוף המקרא מפרש את ראשו לומר סך הכל מאה אמה: (יד) ורוחב פני הבית והגזרה לקדים מאה אמה. הגזרה והתא שמאחריו היא הבנים כמו בנין ועובי הכתלים הכל ק' אמה הוא שפירשתי למעלה שהבית עודף לפניו רחב שלשים אמה שהאולם מרחיב מן ההיכל ומן התאים ט"ו אמה לצפון וט"ו אמה לדרום ולא שחלל האולם רחב מחלל ההיכל אלא כי בית החליפות מחובר לאולם מכאן ומכאן: (טו) ומדד אורך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה. עכשיו מחזר ומודד אורך הבית לדרום כמו שמדד לצפון. מנאתי · והיא על אחריה כלומר אחוריים אחור ומדד על עקיבו כלפי מערב: ואתיקיהא · ת"י זויות כלומר עם

יחזקאל מא

סביב: יא ופתח הצלע למנח פתח ה'. ל'
אחד דרך הצפון ופתח אחד לדרום ו'
ורחב מקום המנח חמש אמות
סביב׀ סביב:
יב והבנין אשר אל־פני הגזרה פאת ח'
דרך־הים רחב שבעים אמה וקיר כ' וסהרון סכביד
הבנין חמש־אמות רחב סביב׀
סביב וארכו תשעים אמה: יג ומדד
את־הבית ארך מאה אמה והגזרה
והבניה וקירותיה ארך מאה אמה: ל' ומ"ג
יד ורחב פני הבית והגזרה לקדים
מאה אמה: טו ומדד ארך־הבנין
אל־פני הגזרה אשר על־אחריה
ואתוקיהא מפו ומפו מאה אמה ואתיקיה ק'

תרגום

לביתא סחור סחור: יא ותרעא דמחיצתא לאתר שביק תרעא חד פתיח לאורח צפונא ותרעא חד פתיח לדרומא ופותיא דאתר שביק חמש אמין סחור סחור: יב ובניינא דקדם בצורתא רוח אורח מערבא פותיא שבעין אמין וכתלא דבניינא חמש אמין פותיא סחור סחור ואורכיה תשעין אמין: יג ומשח ית ביתא אורכא מאה אמין ובצורתא ובניינא וכתליא אורכא מאה אמין: יד ופותיא דקדם ביתא ובצורתא למדינחא מאה אמין: טו ומשח אורכא דבניינא דקדם בצורתא דלאחורהא וזויתהא מכא

ופתח ה' בקריא" וסי' התבה בצרה תשים · ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה · וקדמאה ותליתאה דופתח הצלע. ופתח הבית דלתותיו: אשר אל פני הגזרה חד מן ח' אשר אל וסימ' ועשית שתי טבעות זהב ושמת אותם · ויעשו שתי טבעות זהב · ותשלך אל האש · ויבא אתי אל פתח השער בית ה' · ומחוצה לשער הפנימי · והבנין אשר אל פני הגזרה · ויאמר אלי לשכות הצפון. המת כרותה סברים · אשר על אחריה כל לשון אחרי אל במ"ב על וסי' אחרי המשכן · ואתיקיהא מפו ומפו מאה אמה :

מצודת ציון

פנה ועזיבה: בית צלעות · כמו לבית צלעות ר"ל לבנין צלעות: (יב) והבנין · הוא שם כולל על הצלעות והמסיבות: אל פני · לפני: הגזרה · ת"י בצורתא ועל הבית יאמר שהוא גבוה למעלה מהצלעות והמסיבות כי בצר הוא ענין גבהות וכמ"ש גדולות ובצורות בשמים (דברים א) כי בנין גבוה הוא מבצר ומשגב: פאת · עבר ורוח: (יג) והבנים · הוא הצלע: וקירותיה · כתלים: (טו) ואתיקיהא · ת"י זויתהא ועל בית החליפות יאמר שעמדו בזוויות הבית מזה ומזה [illegible]

מצודת דוד

סביב וגו'. ר"ל בפאת הצפון ובדרום: (יא) ופתח הצלע למונח. פתח הצלע שבמקצוע דרומית מזרחית ולפונית מזרחית היו פתוחים אל מקום הפנוי שהיה במקצועות ההם ושאר הצלעות היו פתוחות זו לזו: דרך הצפון. ר"ל אל הצלע העומדת במקצוע הצפון: ורחב · ממערב למזרח: סביב סביב. ר"ל בפאת הצפון ובפאת הדרום: (יב) והבנין · המסיבות והצלעות אשר עמדו לפני הבית מהעבר מזה ומהעבר מזה לצפון ולדרום: פאת דרך הים · ר"ל רחב הבית עם המסיבות והצלעות מזה ומזה היה בפאת המערב ע' אמה. והא לך החשבון רוחב הבית כ' ושני הכתלים י"ב צלע מזה וצלע מזה כ"ח ד' כתליהם י"ב במקום היסודות מסיבה מזה ומסיבה מזה כ"ח ג' להלן מיסוד כותל הצלע כתליהם י"ב במקום היסודות הרי ע' אמה ויותר יבואר בקונטרס בנין הבית בסי' האחרון: וקיר הבנין. עובי כתלי הצלעות והמסיבות: סביב סביב · ר"ל מדה אחת לכל כותלי המסיבות והצלעות מסביב והם הכתלים הסמוכות אל החוץ ובין צלע לצלע: וארכו · אורך הבית מיסוד כותל צלע המערבי עד בית החליפות היה צ' אמה והא לך החשבון כותל הצלע במקום היסוד ו' הצלע ד' כותל בית קה"ק ו' חלל בית קה"ק כ' המחילה המפסקת בין ההיכל לבית קה"ק בית חלל ההיכל מ' כותל ההיכל ו' ומשם עד כותל בית החליפות ו' הרי תשעים אמה ועיין בקונטרס בנין הבית בסי' האחרון: (יג) ומדד · עתה מדד עד כלות בית החליפות והאולם והיה מאה אמה כי כותל המערבי מבית החליפות עם החלל היו ה' אמות וכותל המזרחי היתה ה' אמות כמדת כותל האולם הרי מאה ועיין בקונטרס בנין הבית: והגזרה וכו'. בזה יפרש ראש המקרא לומר הגזרה הוא הבית והאולם והבנים הוא הצלע המערבי והכותל בין כולם היה אורך ק' אמה: (יד) ורוחב פני הבית. ר"ל רוחב בתי החליפות שהם בפני הבית עם בנין הגזרה הוא אולם הבית העומד בין בתי החליפות שמזה ומזה בפאת הקדים היה ק' אמה כי בית החליפות נמשך ט"ו אמה להלן מיסוד כותלי המסיבה מזה ומזה: (טו) ומדד אורך הבנין · עתה מדד אורך הצלעות שלפני הבית ברוח דרומי · אשר על אחריה. ר"ל אשר חזר על עקבו ללכת לאחור כלפי מערב כי מתחילה מדד פאת המערב ואח"ז הלך ממערב למזרח למדוד פאת הצפון ואח"ז מדד פאת המזרח ועתה חזר ללכת לאחור כלפי המערב ומדד

עם משך בית החליפות שבזוית הבית : וההיכל הפנימי ואולמי החצר . סופו של מקרא זה אינו מוסב כלפי ראשו אלא מחובר למקרא של אחריו וכן פירושו וההיכל הפנימי שהוא בית קדשי הקדשים וכן אולמי החצר המפורשין למעלה ואולמות סביב סביב לכל אלו הספים והחלונות האטומות והאתיקים סביב לשלשתן בין לגזרה הוא ההיכל בין לאולמות בין לבית קדשי הקדשים לשלשתן היו הסיפים מזוזות לפתחיהן ולשלשתן היו חלונות אטומות ולשלשתן היו אתיקים ולא ידעתי מה הם ואומר אני שהם כמין עמודים מרובעים בולטין בחומה לחיזוק וקורין להם פילי"ש בלע"ז : (טז) נגד הסף שחיף עץ · ת"י נסר של ארז נגד הסף נגד מזוזות הפתח בתוך חלל עובי הפתח חיפה כמו (סה"א) מלאתי : סביב סביב . כלומר מזה ומזה בשני צדי חלל הפתח : והארץ עד החלונות · מקרקעית החומה עשוי כותל נסרי ארז כנגדו ועולה למעלה עד החלונות וגם החלונות מכוסה בו · מלאתי שאף החלונות היו אטומות מבפנים כענין שנאמר (כאן) וחלונות אטומות אל הגי' (סה"א) וכל זה מכסים לפי שהיו החון עליו לצפוי זהב שכל הבית הוא בזהב ואין יכולין לצפות זהב על גבי אבנים : (יז) על מעל הפתח · בגובה : ועד הבית הפנימי · כל הבית קדשי הקדשים עד כולו : ולחוץ · לצד ההיכל : סביב סביב · בכל כותליו : בפנימי ובחיצון · בבית קדשי הקדשים ובהיכל : מדות · מחופה נסרים גדולות עשויות במדה : (יח) ועשוי כרובים ותמורים · ואותו הארז מצויר כרובים ודקלים : ושנים פנים לכרוב . אחד פני כפיר ואחד פני אדם זה פונה לכאן וזה פונה לכאן כשהיתה התמורה בין כרוב לכרוב היה פני הכפיר לה מכאן ופני אדם מכאן כמו שאמור בענין : (יט) עשוי אל כל הבית . לבית קדשי הקדשים : (כ) וקיר ההיכל . וכן לקיר ההיכל : (כא) מזוזת רבועה · אני שמעתי בבנין שלמה מזוזות רבועה שהיו לה מזוזות משני צדדין ומפתן מתחת ומשקוף ממעל ואני אומר שהמזוזות היו מרובעות : ופני הקדש המראה כמראה . ת"י חזויה כחיזו יקריה כמראה כמה כבוד שראיתי במרכבה נהר כבר ואת נוגה ראיתי בבית קדשי הקדשים : (כב) המזבח עץ . ת"י לקבל

וְהַהֵיכָל הַפְּנִימִי וְאֻלַמֵּי הֶחָצֵר׃
טז הַסִּפִּים וְהַחַלּוֹנִים הָאֲטֻמוֹת
וְהָאַתִּיקִים ׀ סָבִיב לִשְׁלָשְׁתָּם נֶגֶד
הַסַּף שְׂחִיף עֵץ סָבִיב ׀ סָבִיב וְהָאָרֶץ
עַד־הַחַלֹּנוֹת וְהַחַלֹּנוֹת מְכֻסּוֹת׃
יז עַל־מֵעַל הַפֶּתַח וְעַד־הַבַּיִת הַפְּנִימִי
וְלַחוּץ וְאֶל־כָּל־הַקִּיר סָבִיב ׀ סָבִיב
בַּפְּנִימִי וּבַחִיצוֹן מִדּוֹת׃ יח וְעָשׂוּי
כְּרוּבִים וְתִמֹרִים וְתִמֹרָה בֵּין־כְּרוּב
לִכְרוּב וּשְׁנַיִם פָּנִים לַכְּרוּב׃ יט וּפְנֵי
אָדָם אֶל־הַתִּמֹרָה מִפּוֹ וּפְנֵי־כְפִיר
אֶל־הַתִּמֹרָה מִפּוֹ עָשׂוּי אֶל־כָּל־
הַבַּיִת סָבִיב ׀ סָבִיב׃ כ מֵהָאָרֶץ
עַד־מֵעַל הַפֶּתַח הַכְּרוּבִים וְהַתִּמֹרִים
עֲשׂוּיִם וְקִיר הַהֵיכָל׃ כא הַהֵיכָל
מְזוּזַת רְבֻעָה וּפְנֵי הַקֹּדֶשׁ הַמַּרְאֶה
כַּמַּרְאֶה׃ כב הַמִּזְבֵּחַ עֵץ שָׁלוֹשׁ
אַמּוֹת גָּבֹהַּ וְאָרְכּוֹ ׀ שְׁתַּיִם אַמּוֹת

ג' · ג' · ג' · ג' · ג' · ג' · ג' · י"ן · י"ן · ג' · ס' · ג' · ד' נקודות בנביאים · י"ו · כ' דגשים · ג' ר"פ.ס' מ"לי

וּמְכָא מְאָה אַמִּין וְהֵיכְלָא
גַוָּאָה וְאוּלָמֵי דַרְתָּא׃ טז סִפַּיָּא
וְכַוִּין סְתִימָן וְעַתִּיקַיָּא סְחוֹר
סְחוֹר לִתְלָתֵיהוֹן לָקֳבֵיל סִפָּא
דְחָפֵי נִסְרִין דְאַרְזָא סְחוֹר
סְחוֹר וְאַרְעָא עַד כַּוַּיָּא וְכַוִּין
סְתִימָן׃ יז עַד לְעֵלָּא מִן
תַּרְעָא וּמִן בֵּיתָא גַוָּאָה וּלְבָרָא
וְעַל כָּל כּוֹתְלָא סְחוֹר סְחוֹר
מִלְגָיו וּמִלְבָרָא מְשָׁחָן׃
יח וּגְלִיף כְּרוּבִין וְכוֹתְרָן
וְכוֹתַרְתָּא בֵּין כְּרוּבָא לִכְרוּבָא
וּתְרֵין אַפִּין לִכְרוּבָא׃ יט וְאַפֵּי
אֱנָשָׁא עֲבִיד לְכוֹתַרְתָּא מִכָּא
וְאַפֵּי אַרְיָא עֲבִיד לְכוֹתַרְתָּא
מִכָּא גְלִיף עַל כָּל בֵּיתָא
סְחוֹר סְחוֹר׃ כ מֵאַרְעָא עַד
לְעֵלָּא מִתַּרְעָא כְּרוּבִין וְכוֹתְרָן
גְלִיפָן וְכֵן לְכוֹתְלָא דְהֵיכְלָא׃
כא הֵיכְלָא דִסְפּוֹהִי מְרַבְּעִין
וְאַפֵּי בֵית כַּפּוּרֵי חֲזוּיֵהּ כְּחֵיזוּ
יְקָרֵיהּ׃ כב לָקֳבֵל מַדְבְּחָא
פָּתוּרָא דְאָעָא תְּלַת אַמִּין
רוּמֵיהּ וְאוּרְכֵּיהּ תַּרְתֵּין אַמִּין

על מעל הפתח חד מן ח' זוגין מיחדין חד חד חד עד וחד על וסי' נמסר בסדר ויחי : מהארץ ה' בקריאה וסי' ויקם דוד מהארץ. ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל · רמאן ויאמר · עד מעל הפתח : כי משולשות הנה :

תולדות אהרן המזבח עץ . ברכות נה חגיגה כו אבות ג' מנחות לו (חגיגה שם) :

ולאורך הגזרה כן מדד אורך הבנין אשר על פני הגזרה למזרח ואשר על אחריה למערב : ואתיקיהא מפו ומפו . לשון ולדרוש הפתחים והלשכות שהיו בהם והיה ארכן מאה אמה : ואתוקיה' . כתיב בוי"ו אחר התי"ו וקרי ביו"ד ואותיות אהוי מתחלפות ונכתבה אל"ף במקום אחר בכ"א ואתיקיהא היא מלה כוללת הפתחים והלשכות לכל אחד ואחד קורא אתיק ויונתן תרגם וזויתהא : מפו . שניהם כתובים בוי"ו : וההיכל הפנימי ואולמי החצר . נמשך טעמו עד מדות סוף פסוק השליש' כלומר אף על פי שהלך מדות אורך הבית ורחבו ההיכל הפנימי שהוא קדש הקדשים וכן אולמי ההיכל וכן כל מה שהלך ומדד לכל אחד מהם היו מדות ידועות בפני עצמן : (טז) הספים · האטומות ? פירשתיו : והאתיקים סביב לשלשתם · כי לשלשת הרוחות היו האתיקים מערב צפון ודרום כמו שפירש' למעלה : נגד הסף שחיף עץ סביב · תרגם יונתן לקבל ספא דחפי נסרין דארזא ונסרין פירושו לוחות כמו שאומר המבנה מסככין בנסרים : והארץ עד החלונות · רוצה לומר מן הארץ עד החלונות : והחלונות מכסות : היו מכוסות מלמעלה : (יז) על מעל הפתח · על מה שסביב מעל הפתח : ועד הבית הפנימי ולחוץ · כלומר ולחוץ ממנו : ואל כל הקיר סביב סביב בפנימי · בבית הפנימי שהוא הדביר ובית החיצון שהוא ההיכל : מדות · לכל א' כפי מה שהיו מדברים שזכרים ראה מדות ידועות ולא זכרם כולם בפרט אלא מקצתם : (יח) ועשוי כרובים ותמרים . הקיר עשוי בצורת כרובים ותמורים כמו שהיה בבנין שלמה · ותמורים כבר פירשנו שהוא צורת דקלים : ושנים פנים לכרוב · כמ"ש פני אדם ופני כפיר : (יט) ופני אדם אל התמרה מפו ופני הכפיר אל התמרה מפו . הכרוב היה פונה לשני צדדין פני אדם מצד זה ופני כפיר מצד זה והתמורה שהיתה בין כרוב לכרוב היו פונים אליה פני אדם מכרוב שבצדה האחד ופני כפיר מכרוב שבצדה האחר : מפו · שניהם כתובים בוי"ו : (כ) מהארץ · הציורים האלה היו בכתלים מהארץ עד למעלה ומה שאמר עד מעל הפתח זהו בכותל המזרחי שהיה בו הפתח ובפתח לא היו הציורים במזוזות ובמשקוף ואמר שהיו למעלה מהפתח : וקיר ההיכל · וכן לקיר ההיכל ואני תמה למה הזכיר זה שהרי אמר עשוי אל כל הבית סביב אולי מה שזכר הבית הוא אומר על בית קדשי הקדשים ואחר כך אמר וקיר ההיכל אבל כיון שאמר כל הבית הכל בכלל ולא היה צריך לשנות בפרט : ההיכל . נקוד אולי לזה הטעם והוא אחד מט"ו נקודין שבמקרא : (כא) ההיכל מזוזת רבועה . התי"ו במקום ה"א וכן אל תתני פונת לך מכת בלתי סרה חכמת ודעת והדומים להם ופירושו מזוזת פתח ההיכל שהיה מרובעת כי יש שיעשו המזוזות עגולות ויונתן תרגם היכלא דספוהי מרבעין ואמר מזוזת דרך כלל כי על שתי המזוזות אמר : ופני הקדש המראה כמראה · ופתח קדש הקדשים שהוא פני הקדש המראה שראיתי במזוזותיו הוא כמראה שראיתי במזוזת ההיכל ות"י ואפי בית כפורי חזויה כחיזו יקרא : (כב) המזבח עץ ג' אמות גבוה וארכו שתים אמות . זה המזבח אינו דומה לא למזבח שעשה משה ולא למזבח שעשה שלמה ולא למזבח שעשו בני הגולה והנה זכר עוד המזבח במדה אמרם

מצודת דוד

ומדד פאת הדרום : ואתיקיהא מפו ומפו · ר"ל מדד את הגלעות עם רוחב בית החליפות העומד בזוית מזה ומזה ובין שניהם ר"ל הגלעות ובית החליפות היו ק' אמה : וההיכל וגו' . מחובר הוא למקרא שלאחריו לומר בנין ההיכל וכן בנין הפנימי הוא בית קה"ק וכן אולמי החצר הפנימי כמ"ש ואלמות סביב סביב (לעיל מ) לכל אלה היו הספים וכו' : (טז) סביב לשלשתם · לכל שלשת הבניינים הנזכרים במקרא שלפניו היו מזוזות וחלונות אטומות ואתיקים ר"ל בכולם היה דמות וצורת הגלעות) : נגד הסף · על המזוזה היה מחופה לוח עץ ארז למען יהיה נוח לצפותו זהב כי על האבן קשה לצפות זהב : סביב סביב · בכל סביבות המזוזה : והארץ . וכן מקרקע הבית עד החלונות וגם ממעל להחלונות היו מכוסות בלוחי ארז : (יז) על מעל הפתח . ר"ל על הכותל אשר מעל הפתח ועד הבית הפנימי הוא בית קה"ק ולחוץ הוא ההיכל החולה לו ובכל הקיר בין בפנימי הוא בית קה"ק בין בחיצון הוא ההיכל הכל היה מחופה בלוחות עץ עשויות במדה אחת זה כזה וכפל הדבר לומר שלא היה מקום פנוי מבלי לוחות ארז כי כל הבית היה מצופה זהב והיה צורך אל הלוחות : (יח) ועשוי כרובים · על הלוחות ההם היה חקוק צורת כרובים ותמורים ולפוי הזהב היה כולם במקום בליטות הצורות ושוקע במקום שקיעתן והיה א"כ נראה הצורות על צפוי הזהב : ותמורה בין כרוב לכרוב · היה חקוק כרוב מזה וכרוב מזה וביניהם תמורה : ושנים פנים לכרוב . לכל כרוב היה שני פנים האחד פני אדם והשני פני כפיר והוא אחרי בחור (ועל כי תמונת גופם היה כשל אדם קראם כרובים עם כי להם גם פני כפיר) : (יט) ופני אדם · הכרוב מזה היה פונה פני האדם אל התמורה והכרוב מזה היה פונה פני הכפיר אל התמורה מזה ופני האדם היה פונה אל התמורה מזה וכן היה סובב והולך : עשוי . בתמונה הזאת היה עשוי בכל הבית מסביב : (כ) מהארץ · מקרקע הבית עד הכותל אשר מעל הפתח היה עשוי צורות הכרובים והתמורים : וקיר ההיכל · וכן היה בכל קיר ההיכל וכפל הדבר לומר שלא היה מקום פנוי מבלי ציורים : (כא) ההיכל מזוזת רבועה . מזוזת ההיכל לא היתה עגולה כ"א בתמונת רבוע והשני היה שש אמות ולא היה כן הכותב כי המזוזה עם הכותל שכנגד הפתח לא היה כ"א חמשה אמות כמ"ש למעלה : ופני הקדש · ר"ל פתח קה"ק המראה שלה כמראה אשר ראה בפתח ההיכל וזה בתמונת המזוזות שלא היו עגולים כ"א בתמונת רובע . או ר"ל בפנים בחלל ההיכל הנקרא קדש : המראה · הוא המנורה המחלקת אורה לכל הבית היתה כמראה ר"ל כמנורת המאור של כל אדם שעומדת סמוכה אל השלחן כי כן עמדה המנורה שהיא סמוכה אל השלחן ועיין בקונט' בנין הבית : (כב) המזבח · ר"ל השלחן העומד מול המזבח כן ת"י ור"ל השלחן היה עשוי מלוחות עץ ועליו היה צפוי הזהב

מצודת ציון

הפתן לבנין האולם : (טז) הסיפים . מזוזת הפתחים : האטומות . הסתומות במחילה כפירש וכה : והאתיקים . הם כעין עמודים מרובעים בולטים מתוך הכותל רחבים מלמטה והולכים וקצים כלפי מעלה ועשויים לחוזק וכן אתיק אל פני אתיק (לקמן מב) : שחיף . ענין לוח וכן ת"י נסרין דארזא : (יח) כרובים . פרצוף תינוק כי תרגום של תינוק הוא רביא : ותמורים · צורת אילן תמר : (כא) רבועה . מרובעת ור"ל לא עגולה אבל לא היתה שוה בצלעות : (כב) ומקצועותיו . ענין זויות כמו

וחיזין ליה ואורכיה וכתלוהי דאעא ומליל עמי דין פתורא דקדם יי: כג ותרתין דשין להיכלא ולבית כפורי: כד ותרתין דשין אימהן לדשיא תרתין מקפן דשין תרתין לדשא חד ותרתין דשין לאוחרנתא: כה וגליף עליהון על דשי היכלא כרובין ותומרין כמא דגליף על כותליא וסקיפתא דאעא על אפי אולמא מלברא: כו וכוין סתימן ותומרתא מכא ומכא על כתפי אולמא ומחיצת ביתא וסקופתא: א ואפקני לדרתא בריתא באורח תרעא דפתיח לאורח צפונא ואעלני ללשכתא דקדם בצורתא

ד' ומקצעותיו לו וארכו וקירותיו עץ
וידבר אלי זה השלחן אשר לפני
ח' ר"פ יחידאין יהוה: כג ושתים דלתות להיכל
מן ג' ג' קדמאה נסיב וי"ו ותניינא ותליתאי קרחי ולקדש: כד ושתים דלתות לדלתות
שתים מוסבות דלתות שתים לדלת
אחת ושתי דלתות לאחרת:
ס' חד חסר ג' וחד על דלתות כה ועשויה אליהן אל־דלתות
ההיכל כרובים ותמרים כאשר
עשוים לקירות ועב עץ אל־פני
ג' האולם מהחוץ: כו וחלנים אטמות
ג' ותמרים מפו ומפו אל־כתפות
ג' האולם וצלעות הבית והעבים:
מב א ויוצאני אל־החצר
ו' . ב' חס' החיצונה הדרך דרך הצפון ויבאני
אל־הלשכה אשר נגד הגזרה

ושתים דלתות חד מן ח' ר"פ יחידאין מן ג' ג' מלין דמיין קדמא נסיב ו"ו ותניינא ותליתא קרחי וסימן ומכל החי מכל בשר שנים מכל • ואלה בני רעואל בן עשו אלה אלה • ואשר עשה לדתן ולאבירם אשר • וגם אשר לא שאלת גם גם • ושתים דלתות לדלתות שתים שתים • וכי מי אני ומי עמי • כי כי • ולבני לוי הנותרים לבני לבני • ולך טרדין מן לך לך:

רש״י

לקבל מדבחא פתורא ר"ל השלחן קורא מזבח שמכפר בזמן הזה כמזבח כך שמעתי: ומקצעותיו • (רגליו, גגו ואדנו כתוב במקרא גגו והוא ורגליו • וארצו הכתוב במקרא הוא גגו כצ"ל נ"ס) גוף השלחן: וקירותיו. מסגרותיו: (כג) ושתים דלתות • לכל פתח סוגרים זה לעומת זה אחד במזוזה לפונים ואחד במזוזה דרומית: (כד) ושתים דלתות לדלתות. לפתח ההיכל היו שתי זוגות דלתות כמו ששנינו במסכת מדות ד' דלתות היו לו ב' מבפנים וב' מבחוץ החיצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל שהיה שש אמות והדלת רחבו חמש כשיעור חצי רוחב הפתח וכנוס אמה לפנים מן המזוזה נמצא עובי הכותל ה' אמות מגולה ובהפתח החיצון נפתח לפנים היה מכסה אותה והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית היה טוח בזהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר אף הפנימיות היו עומדות בתוך הפתח וכמין איסטרמיטא היו נקפלות לאחוריהן אלו ב' אמות ומחצה ואלו ב' אמות ומחצה וחצי אמה מזוזה מכאן וחצי אמה מזוזה מכאן שנאמר ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות וגו' וזהו פירושו בין פנימיות בין חיצונות עומדות בתוך עובי הכותל ואלו ואלו כנוסות חצי אמה לפנים מן המזוזה הפנימיות נפתחות לצד החיצונות והחיצוניות לצד הפנימיות וכיצד ב' דלתות של חמש חמש אמות נפתחות זו כנגד זו בתוך ה"א רחב של עובי הכותל של אוליר היו וכנגד חציין היו נקפלות לאחוריהן כשפותחין אותן כמין פנקסאות של פנקסין שכותבין עליהם בעט ברזל שנקפלות זו אחורי זו נמצא כשנקפלות עמדו על שתי אמות ומחצה וכשנפתחו זו לעומת זו מכסות חמש אמות של עובי הכותל: (כה) ועב עץ אל פני האולם • (ועב פרי"ף בלע"ז לשון קורות בהיינו פא"ה) כלונסות של ארז היו קבועים מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט כך שנינו במסכת מדות תנו ועב יוצא מכותל הבית וכו' אל פני האולם מבחוץ: (כו) אל כתפות האולם. לשתי עברי הפתח: וצלעות הבית והעובים. והראני צלעות ואת העובים ואמרו רז"ל צלעות הבית אלו המלטסין והעובים אלו המריש' ומה הן מריש' קורות ומה הן מלטסין ארזים שמותחין בראש הכתלים להניח עליהן ראשי הקורות: (א) ויוצאני • מן ההיכל הפנימי: אל החצר החיצונה • בעבר הצפון שהחצר למעלה ועבר לחצר הפנימי נגד הפער לצפון והוא היה נתון באמצע אורך עזרת ישראל שהוא מאה אמה:

רד״ק

אמרים ולפי שזה המזבח הוא מזבח הפנימי שעשה משה של זהב • ואמר זה השלחן קרא המזבח שלחן ויתכן פרשו מקבל! והדבחא פתורא דאעא דעתו כי על השלחן דבר ואמר מזבח לפי שהיה עד המזבח ודרשו רז"ל משה בתובה והיה בשלחן רבי יוחנן ורבי אליעזר דאמרי תרוייהו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר ועכשיו שלחנו של אדם מכפר: ומקצעותיו לו. זויות השלחן לו כלומר ממדתו: וארכו וקירותיו עץ • פי' רבינו שלמה ז"ל כי אמר ארכו על גוף השלחן וקירותיו על מסגרותיו וזו המלים לא נגלה כי הארך והרוחב אינו עלם הדבר שאמר עליו שהוא עץ או כסף או זהב והנכון בעיני כי טעם וארכו דבק למעלה ממנו שאמר ומקצעותיו לו ואמר וארכו כאילו אמר עם ארכו כמו שפירשנו כי מקצעותיו נחשבים עם מדת ארכו והנה לא זכר רחב לזה המזבח שראה או השלחן: (כג) ושתים דלתות להיכל ולקדש • לשער ההיכל היו שתים דלתות וכן לקדש שהוא הדביר ואמרו שתים ידוע הוא כי לא יעשו לשער דלת אחד שתים מפני כפל הדלתות כמו שאמר: (כד) ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת • פי' רבותינו ז"ל במסכת מדות כן פתחו של היכל גובהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות וד' דלתות היו לו שתים בפנים ושתים מחוץ של' ושתים דלתות להיכל ולקדש החיצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל הפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחרי הדלתות שכל הבית היה מחופה זהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר בתוך הפתח היו עומדות וכמין איצטרמיטא הפתח היו נקפלות לאחוריהם אלו היו שתי אמות ומחצה ואלו שתי אמות ומחצה חצי אמה ומזוזה מכאן וחצי אמה ומזוזה מכאן שנאמר שתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אחת ושתים דלתות לאחרת פירוש איצטרמיטא פשט כתב בעל הערוך בלשון יון קורין לדבר הפוך אנטרופי והגמרא דבה אך יצא יצא יעקב • רבנן אמרי כמין אנטרופי משום הדלתות היו נקפלות לאחוריהן עמד לו יעקב אחר הדלת עד שהכהו עשו ויצא לו הה"ד אך יצא יצא יוצא ואינו יוצא: שתים לדלת אחת. פעם היו שתים וכן לאחרת: (כה) ועשויה אליהן אל דלתות ההיכל. בא הכינוי קדם הידיעה כי אל דלתות ההיכל פירושו אליהן וכן יביאה את תרומת ה' ותראהו את הילד והדומים להם: כרובים ותמרים • מה שאמר ועשויה לשון נקבה על הצורה כאילו אמר ועשויה צורת כרובים: ועב עץ אל פני האולם מחוץ • פירושו עץ עב אל דלתות ההיכל. אל כמו על וכמוהו רבים: ויקרא בלא סמיכות עב כמו שאמר ועב אל פניהם ואמר והעבים וקראו רז"ל מרים על שבנאם בבירה וזה העב היה נתון בבנין בקיר האולם על פניו מבחוץ כלפי המזבח וכן היה בבנין בית שלמה כרותות ארזים אמרו רבותינו ז"ל בנויות בתוך הכותלים ותרגם יונתן וסקופתא דאעא ורבינו שלמה ז"ל פירש כי עב זה הוא מה שאמרו רבותינו ז"ל במסכת מדות וכלונסות של ארז היו קבועים מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט ומה שאמר מבחוץ שהיו כלונסות יוצאות לכותל פני האולם מן החוץ לכתיפות האולם לשני עברי הפתח: (כו) וחלונים. וצלעות הבית והעבים. פירשו רז"ל צלעות הבית אלו המלטסים והעבים אלו המרישין פירוש מלטסין הדבק של עץ שבונין בכתלים שמניחים עליו ראשי הקורות והמרישין הם קורות גדולות: (א) ויוציאני אל החצר החיצונה. היא עזרת נשים: הדרך דרך הצפון • כתרגומו כאורח תרעא דפתיה

ויביאהו אל הלשכה אשר נגד וגו'. (אל אחת מהלשכות הראשונות א"נ הא"א) אל מקום הלשכות קנקרי"ן בלע"ז הם הלשכות העומדות בצפון הבית המובדלות ד' אמה מן הבתים כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב כ' אמה סביב לבית ואין אדם יוכל לכנס לאותן לשכות ולא לאויר רחב העשרים שביניהם ובין הבתי' אלא דרך החצר (הפנימי') (החיצונה כצ"ל) כמו שמפורש למטה בענין שהרי אמר שהחצר הפנימי מאה על מאה מרובע לפני הבית למזרח ואמר על רחב הבית לקדים מאה אמה נמצא רוחב הבית סותם את רוחב החצר החיצונה (הפנימית כצ"ל יוש"ה) ואינו יכול ליכנס לפנים מצידי הלשכות לא לצפון ולא לדרום לכך הוצרך לבא לאותן הלשכות דרך

מצודת ציון

כמו ולמקלעות המשכן (שמות כו): (כד) מוסבות. מל' סבוב: (כה) ועב עץ • כמו ועץ עב: (כו) כתפות. עבר וצד: וצלעות • הם הקירות השוכבים על ראשי הכתלים ועליהם מניחין ראשי קורות התקרה והוא מלשון צלע וצד כי המה בצדדי הבית: והעובים • הם קורות התקרה שהמה עבים קצת: (א) הגזרה. זה ההיכל ובית ק"ק: הבנין. הם הצלעות והמסיבה: (ג) רצפה: ענין

מצודת דוד

הזהב: ומקצעותיו לו. ר"ל הרגלים שבארבע המקצועות היו נמשכין ממנו ולא נעשו בפ"ע ונתחברו אל השלחן. או ר"ל הרגלים שבארבע המקצעות אשר לו וגם ארכו זהו גגו שהוא שטחית השלחן וגם קירותיו הם הכתלים הקבועים מרגל לרגל מתחת גג השלחן הכל היה מעץ ועל העץ היה צפוי זהב: וידבר אלי. המלאך הדובר בי: זה השלחן אשר לפני ה'. ר"ל מה שראית עומד לפני בית ה' הוא קדש הקדשים הנה זהו השלחן: (כג) ושתים דלתות • במשך עובי המזוזות היו קבועות שתי דלתות האחת מבוכה כלפי פנים והאחת כלפי החוץ: ולקדש • זה קה"ק: (כד) ושתים דלתות לדלתות. ר"ל כל דלת היתה חלוקה לשתים והיו קבועות זו לעומת זו חלק האחת במזוזה לפונים והאחת לעומתה במזוזה דרומית וכשהן נסגרות היו סותמות כל חלל הפתח: שתים מוסבות דלתות. ר"ל אלו השתים היו הדלתות מוסבות החלי את החלי והוסיף לפרש ולומר שתים לדלת אחת וכו' ר"ל כל חלק מכל דלת היתה חלוקה עוד לשתים ע"י חוליות והיתה נקפלה לאחוריה ושוכב חציה את חציה והיה א"כ בכל חלק רביעית הדלת וכשהן נפשטות ונסגרות היו סותמות כל חלל הפתח ועיין בקונטרס בנין הבית: (כה) אליהן • כמו עליהן ואמר ומפרש על דלתות ההיכל וכן על דלתות קה"ק היה חקוק צורת כרובים ותמורים כמו שהיה חקוק על הקירות: ועב עץ • קורה עבה ביותר מעץ היה קבוע בבנין כותל ההיכל ונמשך אל פני כותל האולם מבחוץ כלפי החצר הפנימי וזה היה לחזק הבנין שלא יבעט ולא ימוט לפי רוב הגובה: (כו) וחלונים אטומות • באולם היו חלונות סתומות במחילה בהירה וזכה: ותמורים וכותרות בצורות אילני תמר היו בכתפות האולם מזה ומזה על המזוזות ממעל כדרך שהיו בכל המזוזות: וצלעות הבית • ר"ל גם הראני צלעות הבית הם קורות השוכבות על הכתלים והעבים הם קורות התקרה שהמה עבים קצת: מב (א) ויוציאני • הוציאו מן ההיכל אל החצר החיצונה דרך חצר הפנימי: הדרך דרך הצפון. ר"ל הדרך שהוליך אותי היה דרך פאת צפון: אל הלשכה. ר"ל אל קבוצת הלשכות אשר עמדו מול הגזרה ומול הבנין אל אותן לשכות

שעמדו

ואשר־נגד הבנין אל־הצפון ׃
2 אל־פני ארך אמות המאה פתח
הצפון והרחב חמשים אמות ׃ 3 נגד
העשרים אשר לחצר הפנימי ונגד
רצפה אשר לחצר החיצונה אתיק
אל־פני־אתיק בשלשים ׃ 4 ולפני
הלשכות מהלך עשר אמות רחב
אל־הפנימית דרך אמה אחת
ופתחיהם לצפון ׃ 5 והלשכות
העליונות קצרות כי־יוכלו אתיקים
מהנה מהתחתנות ומהתיכנות

נגדי ס"פ בבניינם · ג' · נ' וכ"כ י"ן מיחדין · ל' · נ' חסר וי"ו בתרא . נ' כ"כ

ודקדם בנינא לצפונא ׃
2 לקביל אורכא דאמין מאה
תרעא חד דפתיח לצפונא
ופותיא חמשין אמין ׃ 3 לקביל
עסרין דלדרתא גויתא וקבל
דלצפונא רצפתא דפתיחא
לדרתא בריתא זוי לקביל זוי
מתלתין ׃ 4 וקדם לשכתא
מהלך עסר אמין פותיא לגיו
אורח אמתא חדא ותרעיהן
פתיחין לצפונא ׃ 5 ולשכתא
עיליתא דחיקן ארי נסיבן
זוויא מנהון מארעיתא

העשרים ג' וסימן לא אשוחית בעבור העשרים · נגר העשרים · ליחזקאל העשרים : מתנת ד' בקריאה
וסימן ועשה מאחת מהגת · כל היוצא מהגה יסרק · ושמרון בחצי חטאתיך · והלשכות העליונות קצרות ;
אחת מהגה לא נערדה · אחת מהגה לא נשברה · בתר לך אתת מהגת ואעשה לך דרבי חומים :

רשי

דרך החצר החיצונה שלפונית : אשר נגד הגזרה · אותן הלשכות היו כנגד כל מאה אמה של אורך הבית מן המזרח למערב כמו שאמור בענין הלשכות הללו והגזרה על פני ההיכל מאה אמה : (ב) אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון · אל פתח הלשכה שהיא פונה לצפון לחצר החיצונה ורואה כנגדו חמשים אמה רחב עד הכותל צפוני של חצר החיצונה ואורך מאה אמה שהרי הלשכות מחזיקות מן המזרח למערב מאה אמה ורחבו מן הצפון לדרום כ' אמה כמו שאמו' למעלה בענין וחלל החצר החיצונה מאה אמה רחב כמו שאמור למעלה וימד משער אל שער מאה אמה נמצא לפני הלשכות חלל אויר אורך מאה אמה ורוחב חמשים : (ג) עד העשרים אשר לחצר הפנימי · כל זה סימן מקום הלשכות אצל העשרים רוחב אויר אשר לחצר הפנימי סביב סביב לבית כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רוחב כ' אמה : ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה . שאמרה למעלה שעליה היתה החצר (סביב) מוקפת סביב לה : אתיק אל פני אתיק · לא ידעתי מהו . (פי') אתיק אל פני אתיק · אתיק הוא עמוד כמו שפי' רש"י נמי (לעיל מא) והאתיקים סביב לשלשתם שהם עמודים והלשכות העליונות היתה פני לשכות עליהם שמדבר מהם וקורא אותם עליונות לפי שהם בגובהו של הר כמו שפירש"י גבי ומתחת הלשכות האלה והכי פי' על הסדר והלשכות העליונות שהם בגובהו של הר ב' מהם היו קצרות כלומ' אינם רווחות לפי שהאתיקים היו מעכבים בהם שכן דרך הבנאים לחזק מלאכת בניינם לעשות עמודים עד ב' שליש החומה ומשם ואילך כלים ומאספים ולכך השלישית אינה קצרה והיינו דקאמר כי משולשות הנה ואין להם עמודי' לפי שאין צריך חיזוק כמו מלמטה ואין להם עמודים כעמודי החצרות כלומר עמודי לשכות אלו אינם כשאר עמודי' שאר עמודים מיושבים אצל החומה לחיזוק אבל הני בעובי החומה בולטין לחוץ ולפנים לכך אוכלים מן הבנין : על כן נאצל · כתרגומו דחיקן לפי שהם בעובי החומה בולטים לחוץ ולפנים מחזקים הלשכות : מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ . לגד הארץ כך מצאתי בשם אצל גדול (סא"א) : בשלישים · ת"י מתלתין משמע שהיו אותן לשכות משולשות אלה זו למעלה מזו וגם המקראות מוכיחין כן שהוא אומר והלשכות העליונות קצרות מהתחתונות ומהתיכונות ואני לא יכולתי להבין בשלשת המקראות הללו כלל מהו כי יוכלו אתיקים מה הם אותם אתיקים והיאך אוכלות מן העליונות ואינם אוכלות מן התחתונות ומן התיכונות וטעם שהוא נותן לדבר כי משולשות הנה ואין להם עמודים לא ידעתי להבין בו : ואני ל"א הי"ה ל"י ל"א ר"ב ול"א ע"ר בכ"ל הבני"ן הזה אל"א כמ"ו שהראוני מ"ן השמי"ם) : (ד) ולפני הלשכות מהלך י' אמות רחב אל הפנימית דרך אמה א' : נראה בעיני לפי שחלל החיצונה רחב מאה מצפון לדרום ומן הלשכות רחב חמשים ולפניהם אויר חמשים לגד צפון הרי כאן כל רחב החצר נמצא כל רחב החצר סתום שאין אויר בין הלשכות לבין זוית בית החליפות כלום ואין מבוא ליכנס בו לאויר הכ' שבין הלשכות והתאים כי אויר ד' אמה המפסיק בין התאים והלשכות הוא ס"ו אמות שאחורי בית החליפות ונוסף עליהם חמש אמות וא"ת נמצא אויר ה"א בין זוית החליפות לזוית הלשכות הרי עובי כותל המפסיק בין חצר הפנימי ובין חצר החיצונה הבא מן המזרח למערב סותמו שהרי עוביו ו"א ורחבו כלה לאותו צים להוך מאה אורך של חצר הפנימית אל זוית בית החליפות לפיכך אין מבוא לאותו אויר ד' לא בפנימית ולא בחיצונה אא"כ היה משפע וכונס כשהיה מכלה סוף חומה שבין שתי החצרות (שופע בתוך חצר החיצונה בפנימית) בעובי החומה אמה כדי כניסת אדם ונכנס לתוך אויר ה"א שבין כותל החליפות לכותל הלשכה והולך בתוך אויר לגד מערב י' אמות וגם כלה מסך בית החליפות ונכנס לתוך אויר רחב ד' וזהו שאמר מהלך י"א רחב לבא אל הפנימים דרך אמה א' שהרי נכנס בו דרך פתח אמה אחת שפשפו כונס בסוף החומה ולמה קורהו מהלך רחב ולא היה לו לומר מהלך י' אמות אורך לפי שלענין בנין החליפות הוא רוחב לפי שבנין החליפות מן הצפון לדרום ס"ו אמה ומן המזרח למערב קיט אלא י"א : ופתחיהם לצפון · פתחי הלשכות

רדק

דפתית לאורחא צפונא : הגזרה. הבנין . פירשנוהו למעלה : (ב) אל פני אורך אמות המאה . שידעה בעבור שזכר למעלה והגזרה והבניה וקורוסיה ארך מאה אמה : אל פני פתח הצפון . כתרגומו תרעא חד דפתית לצפונא : והרוחב חמשים אמות . כמו שאמר למעלה ועל פני שער האיתון על לפני אולם השער הפנימי חמשים אמה : (ג) עד העשרים . האמה שאמר למעלה ובין הלשכות עשרים אמה : ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה . הלשכה היתה מצד פנים עד העשרים ומצד חוץ עד רצפה אשר לחצר החיצונה שהיא צורת גשים כמו שאמר למעלה ויביאני אל החצר החיצונה והנה לשכות ורצפה עשוי לחצר וגומר : אתיק אל פני אתיק בשלשים · לשכה אל פני לשכה בשלשים רוצה לומר שהיו לשכה למעלה מלשכה שלשה זו על גב זו עליונה ותיכונה ותחתונה כמו שאמר למעלה: (ד) ולפני הלשכות · אמר שהיו לשכה כנגד לשכה ובינייהם היה מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת · ואמר הפנימי' דרך כלל כאילו אמר הפנימיו' ויונתן תרגם על דרך שם לא על דרך פתר שתרגם לגיו : ופתחיהם לצפון · אמר שהלשכות היו פתוחות לצפון : (ה) והלשכות העליונות קצרות · כבר אמר כי הלשכות היו שלש זו על זו ואמר כי העליונות קצרות מן האחרות והנה אלה כפי אותם כתאים שזכר למעלה כי אותם היו רחבות העליונות מאשר תחתיהן כמו שאמר ולא יהיו אחוזים בקיר הבית כמו שפירשנו וכמו שהיה בבנין שלמה היציע התחתונה וגו' אבל באלה הלשכות היו העליונות קצרות ונתן הטעם כי יוכלו אתיקי' מהם ועוד נתן טעם כי משולשות הנה וגו' ואיני יכול להבין בנין הלשכות האלה איך היה אותן הבניה ובאיזה בנין היה שהתחתונות רחבות מהעליונות וגם רמז שאמר ז"ל לא פירש דבר ואפשר שהיו כותלי הלשכות עשויות כמין כפה שאורכה הולך ומצר מלמטה ויהיה פירוש כי יוכלו אתיקים מהם שיחסרו אוירי הלשכות מהתחתונות ומהתיכונות יחסרו מהבנין יותר לפי שהיה רחב יותר מלמטה כלומר אוירו רחב ואמר מהם ואמר כן פירוש מהתחתונות ומהתיכונות אמר הבנוי קודם שידיעם וכן ותראינה את שילה והדומים לו ועדיין קשה לי לפירוש הזה אם כן התיכונות היו קצרות יותר מהתחתונות וזה לא זכר ואפשר כי לא זכר אלא העליונות לפי שהיו קצרות יותר : יוכלו . כתיב בוי"ו במקום אל"ף כי אותיות אהו"י מתחלפות והוא ענין חסרה ואמ' הזה מצאנו כדברי רז"ל באמרם כמה לוחות אוכלות בארון שבה ויונתן לא פי' לנו הזה דבר אלא שתרג' הפסוק כשבושו ולשכתא עליתא דחיקן ארי נסיבן זוויא מנהון מארעיתא ומציעתא בינתא ואומר אני

מצודת דוד

שעמדו בפאת צפון רחוקים עשרים אמה מיסוד כותל המסיבה כמ"ש ובין הלשכות רחב עשרים אמה (לעיל מא) : (ב) אל פני וגו' והרחב וגו' · ר"ל הביאו אל פתח הצפונה הפונה מול כותל חצר החיצונה אשר לפניה אויר חלל אורך מאה אמה ברוחב חמשים אמה כי רחב הלשכות היו כ' אמה והארץ מאה אמה כמ"ש בענין והיו א"כ מרוחקים מכותל חצר החיצונה חמשים אמה הרי א"כ אויר החלל שלפניהם מאה אורך וחמשים רחב ועיין בקונטרס בנין הבית והצורה : (ג) נגד העשרים וגו' . נותן סימן על מקום הלשכות ההם ואומר העבר מזה היה מול חלל אויר עשרים מהחצר שלפני יסוד כותל המסיבה וזהו מ"ש ובין הלשכות רחב עשרים אמה (לעיל מא) : הפנימי · ר"ל עבר הפנימי מהלשכות היה פונה מול חלל האויר הזה : ונגד רצפה וגו' · ר"ל והעבר מזה היה מול הרצפה מהחצר כמ"ש ורצפה עשוי לחצר סביב (לעיל מ) : והחיצונה · ר"ל עבר החיצונה מהלשכות היה פונה מול הרצפה הזה : אתיק אל פני אתיק · ר"ל עמודי הלשכות ההם היו לנוכח זה מול זה עמוד בפנים מול עמוד מבחוץ : בשלישים . ר"ל כן היה בעבור שהלשכות ההם היו שלשה עליות . זו על גב זו והיה הבנין גבוה ולכן היו עמודים כפולים זה מול זה לחזק הבנין : (ד) ולפני הלשכות וגו' . ר"ל הנכנס לאויר חלל העשרים שלפני הלשכות היה לו מהלך [illegible] פרצה מאמה אחת רחב וזהו לפי שלא היה דרך לבוא בחלל עשרים האמה שבעבר הפנימי [illegible] של בית החליפות נמשך עד המקצוע וגם היה אצולות להאמין הסכינים כמ"ש בקונטרס בנין [illegible] כותל חצר הפנימי סתמו כל רוחב חלל עשרים האמה ועוד נכנס אמה אחת בכותל הלשכות [illegible] ק"ק ולהיות דרך כניסה היה פרצה ברוחב אמה בסוף כותל חצר הפנימי שאצל כותל הלשכות [illegible] אמה להלן ומשם היה פרוס רוחב אמה באורך חמש אמות כלפי המערב עד כלות הכותל [illegible] בנין הבית ח"ש ולפני הלשכות ר"ל הנכנס לאויר החלל שלפני הלשכות היה לו מהלך עשר [illegible] מאחורי של בית החליפות והמשה מול חלל בית החליפות וכותל המערבי והולך א"כ שם מרוחב דרך [illegible] חצר החיצונה : (ה) והלשכות העליונות . הלשכות האלה שעמדו במעלה ההר [illegible]

מצודת ציון

ענין כפלים אמים לנודך הרגל : אתיק · עמוד מרובע בולט מהכותל רחב מלמטה והולך וקלס מלמעלה וכאלו עשוי לחיזוק וכן והאתיקים (לעיל מא) : בשלישים · מלשון שלשה : (ד) מהלך · ר"ל דרך ושביל : (ה) קצורות · מלשון קצר ר"ל צרות ודחוקות : יכלו · כמו יאכלו והוא ענין המעטה כאויר החלל וכדרז"ל כמה לוחות אוכלות בארון (ב"ב יד) : ומהתיכונות · מהאמצעים :

בִּנְיָן: ו כִּי מְשֻׁלָּשׁוֹת הֵנָּה וְאֵין לָהֶן
עַמּוּדִים כְּעַמּוּדֵי הַחֲצֵרוֹת עַל־כֵּן
נֶאֱצַל מֵהַתַּחְתֹּנוֹת וּמֵהַתִּיכֹנוֹת
מֵהָאָרֶץ: ז וְגָדֵר אֲשֶׁר־לַחוּץ לְעֻמַּת
הַלְּשָׁכוֹת דֶּרֶךְ הֶחָצֵר הַחִצֹנָה אֶל־
פְּנֵי הַלְּשָׁכוֹת אָרְכּוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה:
ח כִּי־אֹרֶךְ הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר לֶחָצֵר
הַחִצֹנָה חֲמִשִּׁים אַמָּה וְהִנֵּה עַל־
פְּנֵי הַהֵיכָל מֵאָה אַמָּה: ט וּמִתַּחַתה (ומתחת הלשכות ק')
לְשָׁכוֹת הָאֵלֶּה הַמֵּבִיא מֵהַקָּדִים (המבוא ק')
בְּבֹאוֹ לָהֵנָּה מֵהֶחָצֵר הַחִצֹנָה:
י בְּרֹחַב גֶּדֶר הֶחָצֵר דֶּרֶךְ הַקָּדִים
אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה וְאֶל־פְּנֵי הַבִּנְיָן
לְשָׁכוֹת: יא וְדֶרֶךְ לִפְנֵיהֶם כְּמַרְאֵה
הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן כְּאָרְכָּן
כֵּן רָחְבָּן וְכֹל מוֹצָאֵיהֶן וּכְמִשְׁפְּטֵיהֶן
וּכְפִתְחֵיהֶן: יב וּכְפִתְחֵי הַלְּשָׁכוֹת
אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם פֶּתַח בְּרֹאשׁ דָּרֶךְ
דֶּרֶךְ בִּפְנֵי הַגְּדֶרֶת הֲגִינָה דֶּרֶךְ

וּמִמְּצִיעֲתָא בִּנְיָנָא: ו אֲרֵי
מְתַלְתָּן אִינוּן וְלֵית לְהוֹן
עַמּוּדִין כְּעַמּוּדֵי דָרָתָא עַל כֵּן
דְחִיקָן מֵאַרְעָיָתָא וּמִמְּצִיעָתָא
מֵאַרְעָא: ז וְכוֹתְלָא דִלְבָרָא
לָקֳבֵיל לִשְׁכָּתָא אוֹרַח דָּרְתָא
בָּרָיְתָא דְּקֳדָם לִשְׁכָּתָא אוּרְכֵּיהּ
חַמְשִׁין אַמִּין: ח אֲרֵי אוּרְכָּא
דְלִשְׁכָּתָא דִּלְדָרְתָא בָרָיְתָא
חַמְשִׁין אַמִּין וְהָוֵין עַל אַפֵּי
הֵיכְלָא מְאָה אַמִּין: ט וּמִלְּרַע
לְלִשְׁכָּתָא הָאִלֵּין מַעֲלָנָא
מִמַּדִּינְחָא דְּעָלִין לְהֵין מִדָּרְתָא
בָּרָיְתָא: י בְּפוּתְיָא דְכוֹתְלָא
דְדָרְתָא בְּאוֹרַח מַדִּינְחָא
דְּקֳדָם בְּצוּרְתָא וְדִקְדָם בִּנְיָנָא
לִשְׁכָּן: יא וְאוֹרַח קֳדָמֵיהוֹן
כְּחֵיזוּ לִשְׁכָּתָא דִּפְתִיחָן לְאוֹרַח
צִפּוּנָא כְּאוּרְכֵּיהֶן כֵּן פּוּתְיְהֶן
וְכֹל מַפְקָנֵיהֶן וְכִדְחָזֵי לְהֶן
וְכִתְרְעֵיהֶן: יב וְכִתְרְעֵי
לִשְׁכָּתָא דִּפְתִיחַ לְאוֹרַח
דָּרוֹמָא תְּרַע בְּרֵישׁ אוֹרַח
אוֹרַח קֳדָם דּוּכַן לֵיוָאֵי אוֹרַח

החיצונה ד' כתיב כן חסר יו"ד וסימן ואילמיו אל חצר החיצונה דתמורי ושער החדר'. וגדר אשר לחוץ. כי אורך הלשכות אשר לחצר. ותר חס' דחס' ומתח' הלשכות: דרך הצפון ו' וסי' נמסר לעיל בסיפרא סי' א':

רד"ק

אני פרשה זו עתיד אליהו לפרשה: (ו) כי משלשות. ג' אתים היו זה על זה: ואין להן עמודים כעמודי החצרות. שהלשכות שהקרות על העמודים אלא על הכתלים היו נסמכות והכתלים היו שוין כמין כפה: על כן נאצל מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ. על כן נדחק ונפרד מקום העליונות מהתחתונות מהארץ מלמטה כלפי הארץ כי שם היו רחבות ולמעלה קצרות: נאצל. מן ואצלתי מן לא אצלתי מהם ענין הפרשה ויונתן תרגם על כן דחיקא: (ז) וגדר אשר לחוץ. ובא ורמז כלפי חוץ הכותל לעומת הלשכות אורך הכותל חמשים אמה ארכו כאורך הלשכות לפיכך אמר והנה על פני ההיכל מאה אמה כי מאה אמה אורך ההיכל כמו שכתבנו והלשכות לא היו תופסות כל אורכו של היכל אלא חציו: (ט) ומתחתה. משלש היבות שהראשונה לוקחת מן האחרונה והקרי הוא ומתחת הלשכות ואמר הלשכות האלה המביא מהקדים כבר אמר כי הלשכות לא היו מגיעות אלא עד חצי ארכו של היכל וקרא מתחת הלשכות מה שמהם כלפי מזרח לפי שהמערב היה העליונות שלהם כמו שפירשנו כי ההר משפע ועולה עד ההיכל ומבואו היה מן המזרח כי מן המזרח היו נכנסין בהר הבית וממנו ולפנים עד האולם וההיכל במעלות הכל כמו שכתבנו למעלה לפיכך כניסתן היתה מתחתן שהוא כלפי מזרח וזהו שאמר המביא מהקדים בבואו להנה מהחצר החיצונה המביא שם וכתיב המביא וקרי המבוא ובא מי שיבא: (י) ברחב גדר החצר דרך הקדים. אמר כי גם כן במזרח ברחב שבין כותל החצר והגזרה ראה לשכות כמו שראה בצפון כמו שזכר והדרך שהיה לפניהם כמראה הלשכות ר"ל כמראה דרך הלשכות ואמר כמראה כי הכל היה רואה במראה הנבואה לא ממש הדבר: (יא) ודרך. מבואר הוא: (יב) וכפתחי הלשכות. פתח בראש דרך. ראה פתח בראש דרך ואיזה דרך דרך בפני הגדרת הגינה והוא דרך הקדים בבואן פי' כשהיה האדם נכנס מן המזרח: הגדרת הגינה. רוצה לומר מעלת אבנים עשוים כמו גדר אבנים והיתה הגונה ואמר הגונה מדברי רז"ל דבר הגון ותרגם יונתן דוכן ליואי ודוכן הלוים

רש"י

הלשכו' הללו לצפון. מצאתי: וזהו פי' של פתח הצפון הכתובים למעלה שם קיצר הדבור וכאן סיימו (זה שייך לרש"י מ"ב פסוק ב' בגמר הדבור למעלה והוא פי' ר' שמעיה וכתב מדעתו. תוספות): (ה) והלשכות העליונות וגו': כי יוכלו אתיקים. כמו יאכלו אוכלים וממעטים באויר הלשכות: (ו) כי משולשות הנה וגו'. לא הבנתי בהם כלל: (ז) וגדר אשר לחוץ וגו'. המפסיק בין הלשכות והחצר החיצונה של צד מזרח: ארכו חמשים אמה. מן הצפון לדרום: (ח) כי אורך הלשכות. מן הצפון לדרום חמשים אמה: והנה על פני ההיכל. מן המזרח למערב כנגד האולם וההיכל ובית הכפרת והתאים ק' אמה: (ט) ומתחת הלשכות האלה. איני יודע אם בא ללמד שהיה להם מחילות מתחתיהם או בא ללמד שהיו לשכות במזרח החצר ולפי שההר הולך ומשפע לצד המזרח קורא לו ומתחת הלשכות האלו שאלו בגובהו ואלו בשפולו וכן הוא אומר ובשפולו של חצר אל המבוא אשר מהקדים בבואו להם מהחצר החיצונה: (י) ברחב גדר החצר וגו'. הבא מן הקדים של חצר החיצונה וסובב אל הצפון דרך מקצוע צפונית מזרחית של חומות הפנימית מבחוץ לבא לאותן הלשכות שבצפון מוצא על פני גדר החצר כותל מזרח של חצר הפנימית שהיא מערבית לחיצונית כנגד הגזרה והבנין שבפנימית לשכות סמוכות לאותו הכותל ועומדי' בחיצונה מצאתי: (יא) ודרך לפניהם: לפני לשכות הללו יש דרך רחב אויר בחצר (החיצונה) חמשים אמה כמראה דרך הלשכות אשר בצד הצפון הכתובות למעלה: כארכן של לשכות הצפון ארכן של אלו וכן רחבן: וכל מוצאיהן. כמוצא לשכות הצפון: וכמשפטיהן וכפתחיהן. של לשכות הצפון: (יב) וכפתחי הלשכות אשר דרך הדרום. פתחי לשכות הקדים שאף בדרום היו לשכות מובדלות מן הבאים הדרומיים עשרי' אמה כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רוחב כ' אמה מבית לבית סביב סביב: פתח בראש דרך. פתח היה להם ללשכות הקדים בראש דרך והדרך היה בפני הגדרת הגינה ת"י דוכן ליואי ולשון גדרת הגינה בנין גדר אבנים עשוי במעלות שהיו הלוים

מצודת ציון

(ו) נאצל. ענין הפרשה כמו אצלת לי ברכה (בראשית כז): (ז) וגדר. כותל: (ט) המביא. מלא ביאה: (יב) הגדרת הגינה. ת"י דוכן לואי ולשון גדרת הגינה ר"ל בנין גדר הגון וראוי ולשון הגון הוא ידוע בדז"ל. או יתכן שהוא מל' נגון ור"ל מקום שהלוים עומדים ומנגנים בשיר:

ולא

מצודת דוד

גזות ודחוקות מבפנים כי האתיקים שהיו מבפנים כמ"ש למעלה הם מעטו מהן את החלל ותגר וקירה מן התחתונות ומן התיכונות מעטו בנין האתיקים את החלל אבל מן העליונות לא מעטו את החלל כי לא עלו שמה כי כבר נתחזק הבנין במה שהיו האתיקים בתחתונות ובתיכונות: (ו) כי משולשות הנה. בא ליתן טעם למה היו אתיקים בפנים למעט החלל ואמר לפי שבנין הלשכות היו משולשות שלשה עליות זו ע"ג זו ולכן צריך לחזק הבנין: ואין להן וגו'. ר"ל אין תועלת להן בעמודים כלפי החוץ לבד כדרך עמודי החצרות כי לא יתחזקו באלה: על כן וכו'. ר"ל הואיל והיה הצורך לעשות עמודים גם בפנים לכן נלקח ונפרש מחלל לשכות התחתונות ומהתיכונות מהארץ ר"ל כלפי רצפת התיכונות מעטו האתיקים את החלל אבל לא כלפי התקרה כי האתיקים היה הולכים וכלים כלפי מעלה ולא הגיעו עד התקרה כי כבר נתחזק הבנין ועיין בצורה: (ז) וגדר וגו'. ר"ל כותל הנראה מחוץ שלפני הלשכות ולתוספת ביאור אמר דרך חצר החיצונה ר"ל הפונה לחצר החיצונה אל פני הלשכות למזרחן: ארכו. אורך הכותל הזה הנראה מחוץ היה חמשים אמה כי אמה אחת היתה נכסת מעין הרואה ע"י כותל חצר הפנימי כאשר נראה בצורה והיא האמה שהפרלה אללה כי באמת היה אורך הכותל נ"א אמה כי מכותל חצר הפנימי עד כותל חצר החיצונה היה מאה אמה והחלל מהנה עד הלשכות היה חמשים אמה א"כ נשארו חמשים על הלשכות ועוד אמה אחת שהיתה נכסית בעובי כותל חצר הפנימי אבל היתה נכסת מעין הרואה אבל בפאת המערב היה נראה באמת נ"א אמות ועיין בקונטרס בנין הבית: (ח) כי אורך וכו'. בזה יתן טעם למה לא היה נראה כל אורך הכותל ואמר כי בנין הלשכות הנראה לחצר החיצונה היה חמשים אמה כי כותל חצר הפנימי כסה אמה אחת מעין הרואה (ולפי שאמר מלא אורך על הכותל לכן אמר כן גם על בנין הלשכות עם כי היה צודק עליו לשון רוחב): והנה על פני ההיכל. ר"ל והנה הם עמדו לפני ההיכל באורך מאה אמה כמדת ההיכל כי מלת היכל כולל ההיכל והאולם ובית קה"ק והצלע מאחוריו וכותל הצלע: (ט) ומתחת הלשכות האלה. ר"ל בשפולי ההר כלפי המזרח אל הלשכות האלה שעמדו שם הנה דרך ביאה לבוא היה מעבר המזרח כשבא לבוא מחצר החיצונה כי כמו שעמדו לשכות במעלה ההר מול המסיבות מזה ומזה כן עמדו לשכות בשפולי ההר מזה ומזה והיו כמדות לשכות העליונות ועמדו חמשים אמה מרוחקים מכותלי חצר החיצונה ורחב הלשכות היו נבלעות אמה אחת בעובי כותל חצר הפנימי במשך י"א אמות ובאורך היו נבלעות חצי אמה בשני כותל אחי המזרחי שבעבר השער מזה ומזה ומהם עד כותל המזרחי מחצר החיצונה היה י"א אמות ועיין בקונטרס בנין הבית ובצורה ח"ש המביא מהקדים וגו' ר"ל כשבאים אליהן מחצר החיצונה היה דרך ביאה מן המזרח באורך י"א אמה: (י) ברחב גדר החצר. ר"ל ההולך ברחב גדר החצר בפאת המזרח מוצא הלשכות ההן מסובבות מהגדר למערב כלפי הגזרה והבנין: (יא) ודרך לפניהם. לפני הלשכות הללו היה דרך רוחב חלל חמשים אמה עד כתלי החצר החיצונה כמראה דרך הלשכו' אשר עמדו במעלה ההר בפאת צפון (ולפי שזכר למעלה פאת צפון אמר דרך הצפון): כארכן כן רחבן. הוא מקרא קצר ויובן מעצמו שר"ל כארכן של העליונות כן ארכן של אלו וכרחבן כן רחבן: וכל מוצאיהם. ר"ל וכן היו שוה בתמונה במקום מוצא שלהן הם הפתחים: וכמשפטיהן. כמשפט גובהן ותמונתן של העליונים כן היו משפט אלו: וכפתחיהן. ר"ל כמספר פתחיהן: (יב) וכפתחי הלשכות וגו'. ר"ל מקום פתחי הלשכות הדרומות שבשפולי ההר היה דומה למקום פתחי הלשכות הדרומי

רש"י

מהגים ושרים עליו : דרך הקדים • שהדוכן היה במזרח כדכתיב בדברי הימים בפרש' והשלם והלוים המשוררים לכלם לאסף להימן לידותון וגו' עומדים מזרח למזבח : (יד) בבואם הכהנים וגו' . בבואם לאוכל לשכות לאכול : ולא יצאו • מהן שהן קודש : אל חצר החיצונה . בבגדי קודש שעליהם : ושם יניחו בגדיהם וגו' . וקרבו אל אשר לעם • ויגשו ליגע בבגדי העם אם ירצו אבל בבגדי כהונה לא יגעו אל העם שיש בהן מעלות טהרה ובגדי החול מדרס להם : (טו) ומדדו סביב סביב • לכל היקף הר הבית מבחוץ : (כ) לארבע רוחות מדדו • שלשת אלפים על שלשת אלפים אמה שהקנה שש אמות והוא שיסד הקליר (בקדושתא דיום שני של כורות) דוד ינפה קו שלשת אלפי אמות קוצב על שלשת אלפי אמות והיא שלשים ושש כמדה הראשונה שהיה הר הבית ה' מאות אמה על ה' מאות אמה תלוק שלשת אלפים על שלשת אלפים לרצועות של ה' מאות אמות שתי וערב ותמצא שם שלשים וששה רבועים של חמש מאות על חמש מאות ועל כן אמר הפייט (שם בקדושתא) ל"ו כמו שהיתה מהכפלת • מגלאתי : חומה לו • להר הבית : סביב ה' מאות . שתי וערב א חומת החיל המקפת כל ההר : להבדיל . את העם

יחזקאל מב

13 הקדים בבואן : יג ויאמר אלי לשכות הצפון לשכות הדרום אשר אל־פני הגזרה הנה ׀ לשכות הקדש אשר יאכלו־שם הכהנים אשר־קרובים ליהוה קדשי הקדשים שם יניחו ׀ קדשי הקדשים והמנחה והחטאת והאשם כי המקום קדש : יד בבאם הכהנים ולא־יצאו מהקדש אל־החצר החיצונה ושם יניחו בגדיהם אשר־ישרתו בהן כי־קדש הנה ילבשו בגדים אחרים וקרבו אל־אשר לעם : טו וכלה את־מדות הבית הפנימי והוציאני דרך השער אשר פניו דרך הקדים ומדדו סביב ׀ סביב : טז מדד רוח הקדים בקנה המדה חמש־אמות קנים בקנה המדה סביב : יז מדד רוח הצפון חמש־מאות קנים בקנה המדה סביב : יח את רוח הדרום מדד חמש־מאות קנים בקנה המדה : יט סבב אל־רוח הים מדד חמש־מאות קנים בקנה המדה : כ לארבע רוחות מדדו חומה לו סביב ׀ סביב ארך חמש מאות ורחב חמש מאות להבדיל בין הקדש לחל :

ב' חד חסר לגמרי ס' ס' מ"ל ג' י"ג חס' י"ד ג' ג' לבשו ק' ג' ו' ג' ג' ס' מאות ק' ס' ה' ס' ל' כטעם מלעיל ג'

תרגום

מדינחא במעלנהן : יג ואמר לי לשכת צפונא לשכת דרומא דקדם בצורתא אינון לשכת קודשא דיכלון תמן כהניא דקריבין לשמשא קדם יי קודש קודשיא תמן ייחתון קודש קודשיא ומנחתא וחטאתא ואשמא ארי אתרא קדיש : יד במיעלהון כהניא ולא יפקון מקודשא לדרתא בריתא ותמן ייחתון לבושיהון דישמשון בהון ארי קודשא אינון וילבשון לבושין אוחרנין ויתערבון עם עמא : טו ושיצי ית משחת ביתא גואה ואפקני באורח תרעא דפתיח לאורח מדינחא ומשחיה סחור סחור : טז משח רוח קידומא בקני משחתא חמש מאה קנין בקני משחתא סחור סחור : יז משח רוח צפונא חמש מאה קנין בקני משחתא סחור סחור : יח ית רוח דרומא משח חמש מאה קנין בקני משחתא : יט אסתחר לרוח מערבא משח חמש מאה קנין בקני משחתא : כ לארבע רוחיא משחיה שורא ליה סחור סחור אורכא חמש מאה ופותיא חמש מאה לאפרשא בין קודשא לחולא :

רד"ק

הלוים היו במזרח כמשה הלוים עולים מעזרת ישראל לעזרת כהנים ונמשכת מדות שמנה והלקה שיטה כראשונה והקיפום בנחסרת שבם הבנים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה כדי שלא יהיו מעורבים ותמש עשרה מעלות עולות מתוכם לעזרת ישראל כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתהלים שעליהם הלוים עומדים בשיר ולא היו ארוכות אלא מוקפות אלא כמוי גורן עגולה ולשכות היו תחת עזרת ישראל פתוחות לעזרת נשים ששם הלוים נותנים כנורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר כן היה המנהג שם ואלו המעלות לא היה הדוכן שעליו הלוים אומרים שיר בשעת הקרבן כי אותו היה בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ואלה המעלות היו בין עזרת נשים לעזרת ישראל והיו הלוים אומרים עליהם שיר בשמחת בית השואבה כמו שאמרו במס' סוכה פרק החליל והדוכן שהיו אומרים עליו שיר תמיד בשעת הקרבן אצל המזבח היה כמו ששנינו במשנת מדות עזרת ישראל היתה אורך קל"ה על רוחב י"א אמה וכן עזרת הכהנים היתה אורך קל"ה ושלשים ותמש על רוחב י"א ואמצי פספסין היו מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ר"א בן יעקב אומר מעלה היתה וגבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלש מעלות של חצי אמה נמצאת עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה כך היה המנהג שהיה שם ונראה כי המעלה הואת קרא הגזרה הגדרת הבנין ומן הכתוב גם כן ראינו שהדוכן היה במזרח כמו שאמר בדברי הימים והלוים המשוררים לכולם לאסף להימן לידותון ולבניהם ולאחיהם' מלבשי' בוץ במצלתים בנבלים ובכנורות עומדים מזרח למזבח : (יג) ויאמר אלי • אשר יאכלו שם הכהנים אשר קרובים לה' קדשי הקדשים • לבואיה פרל נר ופרל בשר וקדשי הקדשים היו נאכלים לפנים מעזרת ישראל ממנה ולפנים היה הקרקע עזרה בשתם והוא מקום קדוש לאכילת קדשי הקדשי' אם ירצו אבל בעזרת הכהנים שהיא לפנים מעזרת ישראל היו לשכות הכהנים ובה היו אוכלים קדשיהם ומה שאמר והחטאת והאשם אחר שאמר קדשי הקדשים והחטאת והאשם הם קדשי הקדשים הנאכלים לפי שנם שלמי צבור היה להם דין חטאת ואשם והקראי' ג"כ קה"ק ועליהם אמר שם יניחו ופירושו יניחו שם לאכלם שם ואחר כן אמר והחטאת והאשם : (יד) בבאם • בבואם אל לשכותיהם בעזרת הכהנים אמר כי כשיצאם מעבודתם ובואם לעזרת הכהנים שם יניחו בגדי כהונה שעליהם שעובדים בהם שלא יצאו בהם בבגדים אל החיצונה שהוא עזרת ישראל שהיא חיצונה לעזרת הכהנים שהיא מקודשת ממנה ופנימית לה לפיכך אמר מהקדש אל החצר החיצונה ועד הנה קרא עזרת נשים החצר החיצונה : וקרבו אל אשר לעם • אחר שילבשו בגדים אחרים יוכלו לגעת באותם בגדים אל הבגדים אשר לעם והם ישראל שבעזרת ישראל כי בעזרת ישראל נכנסים ולא היו נכנסים לעזרת הכהנים אלא לסמיכה לשחיטה ולתנופה ובבגדי כהונה ולא היו רשאין לגעת בבגדי העם שהם חול והם מדרס להם וכן תרגם יונתן ויתערבון עם עמא : (טו) וכלה את מדות הבית הפנימי • הם התאים והלשכות כי הכל הוא לתשמישי הבית הפנימי שהוא ההיכל : ותוציאני • תוך לתמם הר הבית : אשר פניו דרך הקדים ? והו שער הר הבית המזרחי אשר קדם וזכרו בתחלת הנבואה : ומדדו סביב סביב • מדד הבית אשר בו השער סביב לארבע רוחות : (טז) ומדד רוח הקדים • סביב כל אותו הרוח וכן מדד רוח הצפון ורוח הדרום ורוח המערב והים בין הכל חמש מאות

מסורה

בבואן ב' חד חסר וחד מלא וסימ' ויצג את המקלות • בפני תגדרת הגינת • קרמא חסר : קרובים ח' מ"ל בלישנא וסי' נמ' בסיפרא דא סימ' כ"ג : המקום קדש חד מן י"ג קדש חסר וס מ' נמסר בסדר תצוה ובסדר נשא : וכלה ז' וסימן וכלה הרעב את הארץ • וכלה מכפר את הקדש • וכלה אהרן ובניו • ושב ותרע לכם וכלה אתכם • שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה • וכלה את מדות הבית : מדד ח' וסי' נמ' לעיל בסימ"א סי'

מצודת ציון

(יד) ולא יצאו • הוי"ו יתירה : ושם • הוי"ו היא במקום אבל : ישרתו . ענין עבודה : (טו) וכלה • ענין השלמה : (כ) להבדיל : ענין הפסק והפרשה : לחול • מל' חולין והוא הפוך הקדש כאמרם

מצודת דוד

הדרומי שבמעלה ההר כי גם במטה ההר היו לשכות בפאת הדרום וכמ"ש וכן הלשכות וגו' סביב (לעיל מח) ופתחי לשכות הצפון פנו לצפון ופתחי לשכות הדרום פנו לדרום כאשר בעליונות כן בתחתונות : פתח בראש דרך . ר"ל אולם ללשכות התחתונות היה עוד פתח נוסף עמדה בראש דרך ותור ומפרש דרך בפני הגדרת הגינה ר"ל הדרך שהיה בפני הדוכן למזרחו והוסיף לבאר ולומר דרך הקדים בבואן ר"ל בביאתו אל הדוכן מפאת קדים בראש הדרך הזה מעמדו הפתחים מזה ומזה כי הדוכן עמד בתחלת עזרת כהנים וכל עזרת ישראל יחשב לדרך אל הדוכן וא"כ התחלת העזרה היא ראש הדרך ושם עמדו הפתחים מזה ומזה פתוחים מהלשכות אל העזרה כי חמש אמות המזרחיות מחצר הפנימי היו מול הלשכות ושם היו הפתחים עיין בקונטרס בנין הבית והצורה : (יג) ויאמר אלי . המלאך הדובר בי : לשכות הצפון וגו' • שעמדו ממעל ההר ומתחת : אל פני הגזרה . גם הלשכות אשר מתחת יקראו על פני הגזרה כי היו נמשכות מן הכותל י"א אמה כלפי המערב נגד הבית : הנה לשכות הקדש • מקודשות בקדושת העזרה : אשר קרובים לה' . הם בני צדוק כמ"ש והכהנים הלוים בני צדוק וגו' המה יקרבו אלי לשרתני (לקמן מד) : שם יניחו . ר"ל שם יניחו קדשי הקדשים לאכלם שמה ועל זבחי שלמי צבור יאמר שגם נאכלים במקום המנחה וכו' : (יד) בבואם הכהנים . כאשר יבואו הכהנים לאכול קדשים בלשכות מלובשים בגדי כהונה : ולא יצאו . מהקודש בבגדי כהונה אל החצר החיצונה היא עזרת ישראל שהיא חיצונה לעזרת כהנים : ושם . אבל שם בלשכות יניחו בגדי הכהונה אשר עבדו בהן את העבודה וכמו שאמר יפשטו את בגדיהם וגו' והניחו אותם בלשכות הקודש (לק' מ"ד) : כי קדש הנה • ואין ראוי לגעת בהן אל בגדי חול והשיבואו ממקן לעזרת אנשים פן יגעו בהן בבגדי חול עם העם מלובשין בהן : בגדים אחרים . ר"ל בגדי חול : וקרבו . ואז יכולים לגעת בהן אל הבגדים אשר לעם ויכולים לבוא לעזרת אנשים : (טו) וכלה . המלאך הדובר בי השלים למדוד את מדות הבית הפנימי הם התאים והלשכות כי הכל היה לתשמישי הבית הפנימי שהוא ההיכל : דרך השער • הוא שער הר הבית המזרחי : ומדדו . את ההיקף של הר הבית : (טז) בקנה המדה • ובה שש אמות גדולות : סביב . ר"ל מהקצה אל הקצה : (יט) סבב • המלאך סבב אל רוח הים ומדד וכו' : (כ) חומה לו • אל הר הבית היה לו חומה מסביב : ארך וגו' ; בה

מג א ויולכני אל־השער
שער אשר פנה דרך הקדים :
ב והנה כבוד אלהי ישראל בא
מדרך הקדים וקולו כקול מים
רבים והארץ האירה מכבדו :
ג וכמראה המראה אשר ראיתי
כמראה אשר־ראיתי בבאי לשחת
את־העיר ומראות כמראה אשר
ראיתי אל־נהר כבר ואפל אל־פני :
ד וכבוד יהוה בא אל־הבית דרך
שער אשר פניו דרך הקדים :
ה ותשאני רוח ותבאני אל־החצר
הפנימי והנה מלא כבוד־יהוה
הבית : ו ואשמע מדבר אלי
מהבית ואיש היה עמד אצלי :
ז ויאמר אלי בן־אדם את־מקום
כסאי ואת־מקום כפות רגלי אשר
אשכן־שם בתוך בני־ישראל
לעולם ולא יטמאו עוד בית־ישראל
שם קדשי המה ומלכיהם בזנותם
ובפגרי מלכיהם במותם :
ח בתתם ספם את־ספי ומזוזתם
אצל מזוזתי והקיר ביני וביניהם
וטמאו את־שם קדשי בתועבותם
אשר עשו ואכל אתם באפי :
ט עתה ירחקו את־זנותם ופגרי

תולדות אהרן והארץ האירה . עקרים מ"ב פכ"ט :

א ואובילני לתרעא תרעא
דפתיח לאורח מדינחא :
ב והא יקר אלהא דישראל
אתגלי מאורח מדינחא וקל
מברכי שמיה כקל מיין
סגיאין וארעא נהרת מזיו
יקריה : ג וכחיזו חזוא דחזיתי
כחזוא דחזיתי באתנביותי
לחבלא ית קרתא וחזוא
כחיזו דחזיתי על נהר כבר
ואשתטחית על אפי : ד ויקרא
דיי אתגלי בביתא באורח
תרעא דפתיח לאורח
מדינחא : ה ונטלתני רוחא
ואעלתני לדרתא גויתא והא
אתמלי יקרא דיי ביתא :
ו ושמעית די ממלל עמי
מלגיו וגברא הוה קאים
לקבלי : ז ואמר לי בר אדם
דין אתר בית כורסי יקרי
ודין אתר בית אשריות שכנתי
דאשרי שכנתי תמן בגו בני
ישראל לעלם ולא יסאבון עוד
בית ישראל שמא דקודשי
אינון ומלכיהון בטעותהון
ובפגרי מלכיהון במותיהון :
ח במתנהון ספיהון לקביל
ספי בית מקדשי ובניניהון
בסטר עזרתי וכותל בית
מקדשי בין מימרי וביניהון
וסאיבו ית שמא דקודשי
בתועבתהון דעבדו ושיציתי
יתהון ברוגזי : ט כען ירחקון
ית טעותהון ופגרי מלכיהון

רש"י

העם בין קודש שלפנים לחול שבחוץ . מלאתי גמר כל מדה (מל"א) : (א) ויוליכני . חזר והכניסני לשער הקדים וראיתי הכבוד יורד לעזרה : (ג) וכמראה המראה . תשע מראות כתובין במקרא זה ומתוכן היו רואין הנביאים חוץ ממשה רבינו שהיה רואה מתוך מראה אחת לפיכך איספקלריא שלו מאירה ורואה ממש וזהו שייסד הפייט (שם בסילוק) מחזות המלוחלחות בתשע מחזות : בבואי לשחת את העיר . בפרשת והחיות היו (לעיל ט') שנאמר שם קרבו פקודות העיר ושם פירש את דוגמת מרכבה : (ו) מדבר אלי . מתמלל עמי כבוד הוא לומר כלפי מעלה מדבר כמו מתדבר כלומר בינו לבין כבודו מדבר והקול בא אלי : (ז) ובפגרי מלכיהם . שהיו בתיהם סמוכין (לבית הקברות) כמו שמצינו במלכים בשלמה ובעתליהו ופעמים שהיו קוברין אותם בגן ביתם כמו שהוא מפורש ואמר בתתם ספם את ספי . מלאתי : (ח) ואכל . כמו ואכלם וכליתי : (ט) עתה . על כרחם ירחקו את זנותם שהבדלתי לי היכל

רד"ק

מאות אמה אורך וכן ברוחב ומה שאמר סביב אל רוח הים לפי שאמרו הרוח השלים מאות סביבו והיה לו חומה סביב להבדיל בין הקדש לחול כי הר הבית מקודש מירושלים שאין זבין וזבות נדות ויולדות נכנסין לשם : (א) ויוליכני . אחר שמדד הרוחות מחוץ לעיני הוליכני אל השער אשר הוציאני ממנו : (ב) והנה . בא מדרך הקדים . נכנס בשער בדרך מזרח : וקולו כקול מים רבים . כמו שאמר בתחלת הספר אלא שם הוסיף כקול שדי ופירוש וקולו וקול הכבוד ותרגם יונתן וקל מברכי שמיה : והארץ האירה מכבודו . משל עומד מהנוסף והשאר שבאו מן הענין הם יוצאים כמו האיר ברקיו תבל וכן להאיר על הארץ : מכבודו . מכבוד אלהי ישראל והוא ענין נוכר ונוגה כמו שפירשנו : (ג) וכמראה המראה . וכלל אותו הכבוד שהזכיר שראיתי ראיתי כענין המראה שראיתי בבאי לשחת את העיר כי ראיתי המרכבה וכן כמראה אשר ראיתי אל נהר כבר כל אותן המראות ראיתי עתה : אל נהר כבר . כמו על וכמוהו רבים ומה שאמר בבאי לשחת העיר והוא לא בא לשחת העיר אלא שעת שהנביאים רואים עומד בבאי כאשר באו הנביאים לשחת העיר ויונתן תרגם באתנביותי לחבלא ית קרתא ומה ששנה לשון מראה כמה פעמים לענין המראות המשתנות בענין המרכבה ורז"ל אמרו תשע ראיות במקרא הם לומר שכל הנביאים לא היו רואים אלא אחר תשע אספקלריאות ומשה רבינו עליו השלום מתוך מראה אחת היה רואה שנאמר במראה אליו אתודע שהיה רואה באספקלריא המאירה ומה שאמר תשע הוא רמז לט' המסכות והשוקים והשעירים ישים קדם : אל פני . כמו על פני : (ד) וכבוד ה' בא אל הבית . אל ההיכל : (ה) ותשאני רוח . עד הנה אמר ויביאני ויוליכני ויוליכני אמר על האיש שראהו כמראה נחשת ועתה שנראה לו הכבוד עם המרכבה אמר ותשאני רוח כמו שאמר במרכבה הראשונה : (ו) ואשמע מדבר אלי מהבית . מדבר כמו מתדבר מבנין התפעל והתי"ו נבלעת בדגש : מהבית . הקול יצא מהבית שם הכבוד אלי שהייתי בחצר הפנימי : ואיש היה עומד אצלי . אפשר שהיה אותו שראה בתחלת הנבואה שהיה מראהו כמראה נחשת או היה מלאך אחר : (ז) ויאמר . את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי אשר אשכן שם . כאילו אמר זהו אשר אשכון שם ואמר מקום כסאי כי בה"מ מכוון כנגד כסא הכבוד : ומקום כפות רגלי . על דרך והארץ הדום רגלי ודעת רז"ל כי בית המקדש נקרא כסא כמו השמים כמו שכתוב כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו ובספר ירמיה ביארנו הענין היטב ויונתן תרגם דין אתר בית כורסי יקרי ודין אתר בית אשריות שכנתי : בזנותם . שהיו זונים אחרי אלהים אחרים ועושין פסיליהם בביתם שהיה אצל בית ה' : ובפגרי מלכיהם : כמו שראינו במנשה ואמון שנקברו בגן ביתם : במותם . ובמותם שהיו עושים בחייהם או פירושו שהיו עושין במותם במקום פגרי מלכיהם : (ח) בתתם ספם את ספי . כי בית המלך היה סמוך לבית השם והקיר ביניהם כמו שראינו בבנין שלמה שהבנה ביתו אחר ועולתו אשר יעלה בית ה' ואמר בדברי יואש ויורד את המלך מבית השם ויבאו בתוך שער העליון בית המלך : ומזוזתם אצל מזוזתי . כפל הענין במלות שונות כמנהג כי המזוזה היא הסף ויונתן תרגם במתנכהון ספיהון לקבל ספי בית מקדשי ובניניהון בסטר עזרתי וכותל בית מקדשי בין מימרי וביניהון : ואכל . בחסרון הה"א למ"ד הפעל כמנהג והוא כמו ואכלם מן הדגוש : (ט) עתה ירחקו . כי יהיה להם לב טהור

מ' : פנה ג' וחסר וסימן אשר לבבו פנה היום מעם . וצפונה פנה תגלגל . פנה דרך הקדים : כבודו ג' חסר בלישנא בקריא' וסי' הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו . ותחת כבודו יקד יקוד . והארץ האירה מכבודו . וכל כבודו דכות' חסר במ"א ואולם חי אני : מדבר ח' בקריאה וסימן יש לאל ידי לעשות עמכם רע : ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו . ויכל משה מדבר אתם . והוא בן בליעל מדבר אליו . ותבא בי רוח כאשר דבר אלי . ואשמע מדבר אלי מהבית . אהבת רע מטוב . נצור לשונך מרע : בתתם ל' ספם ל' ספי ל' וטמאו

מצודת ציון

(ב) האירה . מלשון אורה : (ג) וכמראה וגו' כמראה . שני הכפי"ן הדמיון יורה על דמיון גמור וכן כעם ככהן (ישעיה כד) : אל נהר . על נהר : (ה) ותשאני . ענין לקיחה וכן ונשאו (מיכה ב') : (ז) כפות רגלי . כמו שיקרא שטחית היד כף כן יקרא שטחית הרגל : ובפגרי . כן יקרא גוף המת : במותם . כמו בבמותם והוא מלשון במה ומזבח : (ח) ספם . כן יקרא גם המפתן וכאשר יקראו המזוזות וכן ויריה על הסף (שופטים יט) : ואכל . מלשון כליון והשחתה : (ט) ממני . ר"ל ממקום משכן

מצודת דוד

לומר שבמדה הזה נכלל עובי החומה : להבדיל . החומה עשויה להיות מחיצה מבדלת בין הקדש הפנימה לה ובין החול החוצה לה : מג (א) אל השער . הוא שער הר הבית : (ב) כקול מים רבים . מדמה קול השכינה לקול המים להסביר את האוזן כפי שמורגלה : והארץ האירה מכבודו . מזיו השכינה נתמלאה הארץ אורה : (ג) וכמראה המראה וגו' כמראה וגו' ר"ל כמראה המראה אשר ראיתי עתה היתה כמראה אשר ראיתי בבואי לנבאות על השחתת העיר מ"ש קרבו פקודות העיר וגו' (לעיל ט) כי אז ראה מראה השכינה כמ"ש שם בענין : ומראות . גם ראיתי עתה מראות כמו המראה אשר ראיתי על נהר כבר הוא המראה האמורה בתחלת הספר : ואפול אל פני . להשתחות לה' : (ד) וכבוד ה' . אחר זה נכנסה השכינה אל ההיכל בדרך שער המזרחי של הר הבית : (ה) ותשאני רוח . ממקום עמדי בשער הר הבית : (ו) ואשמע . בעמדי בחצר הפנימי שמעתי קול מדבר בהיכל ומשם בא הקול לאזני : ואיש . הוא המלאך הדובר בי : (ז) ויאמר אלי . ר"ל הקול המדבר בא לאזני וכאלו מדבר אלי : את מקום כסאי . לפי שראה המראה שראה בנהר כבר ושם נאמר שראה את הכסא וגם ראה את המקדש לכן אמר הנה שראיתיך מקום כסאי אשר בשמים ממעל ואת המקדש שהוא מקום כפות רגלי ואחז במשל מבן אדם היושב על הכסא ורגליו יורדות לנוח על השרפרף אשר מתחת לכסא : לעולם . כי לא תחרב עוד : ולא יטמאו . כי לא יטמאו עוד את שם קדשי לא המה ולא מלכיהם כמה שטמאו מאז בזנותם אחר עבודת כוכבים וכמה שטמאו בפגרי מלכיהם ותור ומפרש במותם ר"ל במה שהעמידו במות לעבודת כוכבים במקום קברות המלכים : (ח) בתתם . ר"ל ובמה שהיו בונים מפתן ביתם עם מפתן ביתי בסמוך לו וכן העמידו מזוזתם אצל מזוזת ביתי ורק בנין הכותל היה מפסיק בין ביתי ובין בתיהם : וכזה טמאו את שם קדשי בתועבותם אשר עשו בבתיהם הסמוכות אל ביתי יטמאו .

רש"י

הקף נגול גדול סביב: (י) אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם. בהראותו למו חסדי שאיני מואסם בעונם. מלאתי: ומדדו את תכנית. ומדדו על ידיך שאתה מורה את תוקן חשבון הבנין: (יא) ואם נכלמו. שיתביישו ויכבשו פניהם מכל אשר עשו אז הודע אותם את מה שאני עתיד לעשות להם: צורת הבית. וגבול הבנין היאך הוא מלפניו ועד אחריו סדורים לארבע רוחותיו: ותכונתו. חשבון מדיו ולשכותיו: וכל צורותיו: כרובים ותמורים ואילים ואילמים. מנחם: וכל צורותיו. בחרא לא פירש: וישמרו. ילמדו ענייני המדות מפיך שידעו לעשותם לעת קץ. מצאתי: ראוי היתה ביאה שנייה של עזרא כביאה ראשונה של יהושע לבוא בזרוע ובנס כהדרשיק עד יעבור ובנין זה מאז היה ראוי להם כשעלו מן הגולה לגאולת עולם אלא שגר' החטא שלא היתה תשובתם הוגנת על מנת שלא לחטוא ויצאו ברשות כורש ובנו לעלמן ויש אומרים בבבל נכשלו בעכו"ם: (יג) ואלה מדות המזבח. שמפרש למטה ארבע עשרה אורך בארבע עשרה רחב: באמות אמה אמה וטופח. באמה בת ששה שהיא אמה וטופח באמה בת חמשה: וחיק האמה. אבל היסוד שלא נמדד באמה של חול שהיא בת ה' חיק לשון חיקיו קביעות והיא היסוד האמה אמת חול ולא אמה וטופח שהיא אמה בת ששה וכן שאינו במנחות שהיסוד והסובב והקרנות נמדדין באמה בת חמשה: וחיק האמה. זה היסוד: ואמה רוחב. זה הסובב: וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד. אלו הקרנות זרת אחד

9 מֵלְכֵיהֶם מִמֶּנִּי וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכָם
לְעוֹלָם׃ 10 אַתָּה בֶן־אָדָם הַגֵּד
אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ
מֵעֲוֺנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֶת־תָּכְנִית׃
11 וְאִם־נִכְלְמוּ מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ
צוּרַת הַבַּיִת וּתְכוּנָתוֹ וּמוֹצָאָיו
וּמוֹבָאָיו וְכָל־צוּרֹתָו וְאֵת כָּל־חֻקֹּתָיו
וְכָל־צוּרֹתָו וְכָל־תּוֹרֹתָו הוֹדַע אוֹתָם
וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם וְיִשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־
צוּרָתוֹ וְאֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וְעָשׂוּ אוֹתָם׃
12 זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת עַל־רֹאשׁ הָהָר
כָּל־גְּבֻלוֹ סָבִיב ׀ סָבִיב קֹדֶשׁ
קָדָשִׁים הִנֵּה־זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת׃
13 וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת אַמָּה
אַמָּה וָטֹפַח וְחֵיק הָאַמָּה וְאַמָּה־
רֹחַב וּגְבוּלָהּ אֶל־שְׂפָתָהּ סָבִיב זֶרֶת

תרגום

9 מִלְמֶחְטֵי קֳדָמַי וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בֵינֵיהוֹן לְעָלַם׃ 10 אַתְּ בַּר אָדָם חַוֵי יָת בֵּית יִשְׂרָאֵל יָת בֵּיתָא וְיִתְכַּנְעוּן מֵחוֹבֵיהוֹן וִימְשְׁחוּן יָת מְקוֹסְיֵהּ׃ 11 וְאִם יִתְכַּנְעוּן מִכָּל דַעֲבָדוּ בְּמַחְזֵיהוֹן צוּרַת בֵּיתָא וּמְקוֹסֵיהּ וּמַפְּקָנוֹהִי וּמַעֲלָנוֹהִי וְכָל צוּרָתֵיהּ וְיָת כָּל גְּזֵירָתֵיהּ וְכָל צוּרָתֵיהּ וְכָל דַחֲזֵי לֵיהּ הוֹדַע יָתְהוֹן וּכְתוֹב לְעֵינֵיהוֹן וְיִטְּרוּן יָת כָּל צוּרָתֵיהּ וְיָת כָּל גְּזֵירָתֵיהּ וְיַעְבְּדוּן יָתְהוֹן׃ 12 דָא אוֹרַיְתָא דְבֵיתָא עַל רֵישׁ טוּרָא כָּל תְּחוּמֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר קוֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא הָא דָא אוֹרַיְתָא דְבֵיתָא׃ 13 וְאִלֵּין מִשְׁחַת מַדְבְּחָא בְּאַמַּיָּא בְּאַמְּתָא דְהִיא אַמָּה וּפְשַׁךְ וְתַשְׁוִיתָא אַמְּתָא וְאַמְּתָא פּוּתְיָא וּגְדַנְפָּא מַקַּף לַהּ עַל סִפְתֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר זֵירְתָא חֲדָא וְדֵין

(הערות שוליים בגליון: ל"ז; ג' ר"פ; ג'; כ' מ"ל. כ'; כ' תוחס; ג'; ג'; תיו ק'; תיו ק' תיו ק'; ל"ד. ג'; כ'; ח' חסר: ס' כנביאי' וכתבי'; ג')

ל' ואכל ל' ירחקו ל': אתה ל' ר"פ בנביאים וסימן אתה ידעת את דוד אבי. אתה תשמע השמים בתרא דנכרי דמלכים. זכרני ופקדני דירמיה. אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה דספ"א. הגד את בית ישראל את הבית. אתה תאכל ולא תשבע. ורבת"ית אתה תזרע: על ראש ההר ח' דסמיכי בקריאה וסימן והיה נכון לבקר. מעבר דוד העבר. וישלח אליו שר חמשים. אלף אחד מפני גערת אחד. זאת תורת הבית על:

רד"ק

חדש לירלה לתי: ופגרי מלכיהם ממני. גם כן לא יקברו מלכיהם בבתיהם לכבוד ביתי ממני. ממקום מקדשי: (י) אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית. בני הגולה: ויכלמו מעונותיהם. בהעבורם חרב בית זה והגד להם הבית העתיד שלא יחרב לעולם בעבור שלא יחטאו כמו שאמר ירחקו את זנותם ושכנתי בתוכם לעולם: ומדדו את תכנית. הבנים שהראם להם ימדדו ויביט אותו לסימן כי עוד יעשו כן לעתיד כמה הגואל ויחיו המתים יביט אותו לסימן שהראו את הצורה יחיו בבנין הבית לעתיד וזה ראיה לתחיית המתים: (יא) ואם נכלמו. אם יהיו נכלמים מכל אשר עשו הודע אותם תכונת הבית וצורתו וכתוב לעיניהם ואם יראו בנין הבית לעתיד ויעשו אותו ואם לאו לאו. וישמרו את כל צורתו ואת כל חקותיו ועשו אותם. ישמרו אותם בלבם ויאמינו כי כן יהיה ויעשו אותם הבניינים והצורות והתורות לעתיד ואם לא ישמרו אותם בלבם ולא יאמינו לא יעשו אותם כי כן מדת הקדוש ברוך הוא ישלם לאדם מדה כנגד מדה כל המאמין בביאת גואל יזכה לגאולה ואם לא יאמין לא יזכה וכן אם יאמין בתחיית המתים יזכה לתחייה ואם לא יאמין לא יזכה ולא נוכל לפרש ועשו אותם בבית שני שעלו בני גולה של בבל כי הרבה דברים יש בבניינה זו שלא היו כן בבית שני ועל כרחך בניה זו עתידה ואמר כן ועשו אותם ראיה גדולה לתחיית המתים: צורת הבית. מה שלפנים מחומת הר הבית בכלל: ותכונתו. תכונת בניינו בלשכות ובתאים: ומוצאיו ומבואיו. בשערים המוכרים: וכל צורותיו. צורת כל בית בפ"ע: ואת כל חקותיו. מה שראוי להשתמש בבתים ובלשכות ובלשכות: וכל צורותיו. צורת הכרובים והתמורים: וכל תורותיו. חלק העזרו' לכהנים ולישראל ולנשים: (יב) זאת תורת הבית. ואת הגזרת למעלה: על ראש ההר. כי הבית והוא ההיכל יהיה בראש ההר כמו שכתוב בענין: כל גבולו סביב סביב. כל גבול ההר סביב הוא קדש הקדשים כנגד ירושלם כי ירושלם כולה קדש כמו שנאמר והיתה העיר קדש אבל ההר הוא קדש קדשים ובהר עצמו מקום מקדש מזבח והדביר הוא קדש הקדשים כמו שכתוב למעלה: הנה זאת תורת הבית. הנזכרת למעלה בפרט ובפסוק זה בכלל: (יג) ואלה מדות המזבח. רז"ל פירשו הפסוק כן וחיק האמה זה יסוד ואמה רוחב זה סובב וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד אלו הקרנות

וזה גב המזבח זה מזבח הוכן ויונתן תרגם ואלין משחת מדבחא באמיא באמתא דהיא אמה ופשך ותשויתא אמתא ואמתא פותיא וגדנפא מקף לה על ספתיה סחור סחור זרתא חדא ודין ... ושבעה ועשרים זהו מקום ... ועשרים וכונס ועולה במדה זו עד שנמצא מקום המערכה עשרים על עשרים וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ארבע אמות מן הצפון וארבע אמות מן המערב ... ונוכל לפרש כי מדת האמה יהיה למזבח המדות ואמר ואלה מדות המזבח כמו שאומר והולך עד ויאמר אלי בן אדם ופירוש באמות המדות ... ועפת כמו שפירשנו וחיק האמה ואמה רחב באמצע המזבח היה גובה אמה ורחב אמה והוא מקום המערכה: וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד. גבול האמה

תולדות אהרן

מדות המזבח. עירובין ד' מנחות נז:

מצודת ציון

משכן שכינתי: (י) תכנית. ענ' הכנה ומתוקן: (יג) וחיק. ענ' חקוי וקביעות וזהו היסוד כן אחז"ל (מנחות נז): וגבולה. הם הקרנות שהם בגבול המזבח ולתוספת ביאור אמר אל שפתה: זרת. היא חצי האמה ורם

מצודת דוד

כי מנשה ואמון נקברו בגן ביתם והם העמידו במות לעבודת כוכבים: ואצל. ולבן כליתי אותם באפי: (ט) עתה ירחקו וגו'. ירחקו מלבם זנות עכו"ם ולא יעמדו עוד במות על קברות המלכים ואף מקום קברות המלכים ירחיקו מביתי כי ינהגו בו קדושה יתירה ולכן אשכון בתוכם לעולם ולא אזוז שכינתי מביניהם: (י) את הבית. את תואר בנין הבית שראית: ויכלמו מעונותיהם. למען יהיה להם כלימה על העונות שעשו כי בעת המסר להם בנין בית העתיד תכרו בבנין הראשון שנחרב בעונם ויכלמו בזה: ומדדו את תכנית. ר"ל יחשבו בלבם מדידת הבנין המוכן ומתוקן: (יא) ואם נכלמו וגו'. ר"ל בתחלת הספור ראם נפניהם אם בעת הבוא כשיזכרו בבנין הראשון שנחרב בעונם יכלמו מכל המעשים הרעים אשר עשו אז צורת הבית וגו' הודע אותם ואם חזקו פניהם מסלע והכלם לא ידעו אל תוסיף דבר עוד בזה: צורת הבית. זהו הצורה בכללו כאלו תאמר שיהיה בה היכל ואולם ובית קה"ק ואכסדרות ולשכות ולאמות ותאים: ותכונתו. מכון עמידת כ"א כאלו תאמר בית קה"ק במערב ואחריו ההיכל וכו' והלשכות והלאמות מזה ומזה וכדומה: ומוצאיו ומובאיו. מדת הפתחים שיוצאים ובאים דרך בהן: וכל צורותיו. צורת כל חדר וחדר: ואת כל חקותיו. מה שראוי להשתמש בכל חדר וחדר: וכל צורותיו. צורת הפתוחים שעל הקירות והם התמורים והכרובים: וכל תורותיו. מקום עמידת הכהנים והעם: וכתוב לעיניהם. את הדברים האלה לעיניהם למען ילמדו בו: וישמרו. והם ישמרו בלבם כל צורת הבית בכללו ואת כל חוקותיו מה שראוי להשתמש בכל חדר ואז יזכו לעמוד בעתיד ויעשו אותם: (יב) זאת תורת הבית. ר"ל מה שאומר במקרא שלפניו זאת הוא ענין למוד הבית: על ראש ההר. ר"ל והוא הבנין העומד על ראש ההר וכל גבולו מסביב הוא קדש קדשים ועל הר הבית יאמר כי כל אחוזת הכהנים והלוים קדש כמ"ש וסימה תרומת הקדש (לקמן מח) והר הבית יקרא למול קודש קדשים וכאשר יקרא הדביר ק"ק למול כל בנייני המקדש: הנה זאת תורת הבית. זאת היא למוד הבית לדעת שמקום הר הבית היא ק"ק למול אחוזת הכהנים והלוים: (יג) ואלה מדות המזבח. זהו מזבח העולה שהראהו לו: באמות אמה אמה וטופח. ר"ל באמות גדולות שבכל אמה יש אמה לאמה של חול שהיא בת חמשה טפחים ועוד טפח אחד: וחיק האמה. אבל גובה עליית היסוד היה במדת האמה הפשוטה של חול בת ה' טפחים (וה' הטפחים החסרים היו עודפים במדת גובה הסובב והגג ועל שלא היו אמה לא חשבם): ואמה רחב. וכן האמה מרחב כניסת הסובב היה באמה ה' (וטפח החסר היה עודף במדת רוחב הגג ולא דק (וכן הקרנות שהיו בגבולה מסביב בארבעת המקצועות שהיו זרת אחד מאמצעיתם לכל רוח והיו ח"כ אמה על אמה היו נ"כ באמה ה' (והטפחים החסרים היו עודפים במדת מקום המערכה ולא דק): וזה גב המזבח. באמה הזו הפשוטה בת ה' טפחים

מדד

רדק

שהאמה היה גבוה זרת א' ופירוש וגבלה מסגרת כמו שתרגם יונתן גדנפא: וזה גב המזבח. זה שספר הוא גב המזבח שהוא מקום המערכה שהיה גבוה על המזבח אמה לפיכך קראו גב: (יד) ומחיק הארץ. מאמצע הארץ ומהסוף גם אמר בין העזרה העליונה לתחתונה שהמזבח היה בנוים ומקום מעמד הכהנים המקריבים על המזבח קורא עזרה כמו שקרא גם כן מקום מעמד ישראל עזרה והעליונה היא מהמזבח כלפי אולם והתחתונה מהמזבח כלפי מזרח ואמר שמאמצע הארץ שהוא מקום המזבח עד העזרה התחתונה שתים אמות רוצה לומר באורך ורוחב אמה אחת ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות ורחב האמה לא ידענו איזו מן העזרות קורא קטנה העליונה או התחתונה ואיזו מהן קורא גדולה מכל מקום אמר כי מזו לזו היו ארבע אמות והוא מקום המזבח שנאמר עליו שהראל ארבע אמות והנה זה שטח המזבח מלמטה על הארץ ד' אמות בארך וברוחב וכן בגובה והוא שנקרא הראל כלומר הר אל לפי שהיו עובדים בכל מקום לאלהים אחרים על ההרים הגבוהים וזה שהיה הראל לא היה גבהו אלא ד' אמות לפיכך אמר ד' אמות בשטח וכולל לשטחו וגבהו ובסוף ארבע אמות בגובה היה מרחב המזבח והיו יוצאין אבני המזבח לחוץ ואותו המקום הוא שנקרא אריאל ואמרו רבותינו ז"ל כי נקרא המזבח אריאל לפי שהאש הקדושה היורדת מן השמים היתה רבוצ'ה כארי וזה המקום שנקרא אריאל היו שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבעיו וממנו ולמעלה היו ארבע הקרנות ומדת מקום המערכה זכר למעלה: (טו) וההראל. מבואר הוא ומהאראיל וכן והאראיל כתיב ביו"ד בין האל"ף והלמ"ד וקרי הי"ד בין הרי"ש והאל"ף והענין אחד: (יז) והעזרה ארבע עשרה ארך. לא ידענו על אי זו עזרה אמר על הגדול' או על הקטנה: והגבול. כמו שפירשנו מסגרת וכמו שת"י גדנפא: חצי האמה. חצי אמה גובה המסגרת שהיה לה לעזרה סביב: והחיק לה אמה סביב. לא ידענו מה היה משמש זה החיק בעזרה: ומעלתהו פנות קדים. המעלות שהיו עולים בהם למזבח היו פונים לצד מזרח ומעלותהו כמו ומעלותיו וכן מקום גבורהו כמו גבוריו: פנות. מקור והנה כתוב ולא תעלה במעלות על מזבחי אפשר שהיו המעלות עשויות כמין כבש או פירושו שהיו עולים בו חוץ לעזרה ודעת יונתן שהיו עולים לעזרה שתרגם ודרגן דסלקין ליה לאתפנאה למדינחא וי"מ כל חיק כזו הפרשה תשויתא ר"ל מקום שוה ותרגם העזרה מסמכא ולא ראיתי למלה הזאת חבר ולפי' רז"ל יהיה פירוש העזרה כבנין המזבח עצמו וקורא לו מלבן מן המלבנות עזרה כי מלבנות היה עשוי המזבח כמו שאמרו תני לוי כיצד בונים את המזבח מביא מלבן שהוא שנים ושלשים על שנים ושלשים וגובהו אמה ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו יסוד ותוזר ומביא מלבן שהוא שלשים על שלשים וגבוה חמש ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו סובב ותוזר ומביא מלבן שהוא כ"ח על כ"ח וגבוה שלש אמות ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו מקום המערכה ותוזר ומביא מלבן שהוא אמה על אמה וגבוה אמה ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו קרן וכן לכל קרן וקרן ופילום מפולמות לחום כמו דגים מפולמים: (יח) ויאמר אלי בן אדם כה אמר ה' אלה חקות המזבח

תרגום

טקום מדבחא: יד ומתשוית
ארעא עד מסמתא ארעיתא
תרתין אמין ופותיא אמתא
חדא וממסמתא זעירתא עד
מסמתא רבתא ארבע אמין
ופותיא אמתא: טו ומדבחא
ארבע אמין וממדבחא ולעלא
קרנתא ארבע: טז ומדבחא
תרתא עסרי אורכא בתרתא
עסרי פותיא מרבע על
ארבעא סיטרוהי: יז וממסמתא
ארבע עסרי אורכא בארבע
עסרי פותיא על ארבע
סיטרהא וגדנפא מקף לה
סחור סחור פלגות אמתא
ותשויתא לה אמתא סחור
סחור ודרגן דסלקין לה
מתפנן למדינחא: יח ואמר
לי בר אדם כדנן אמר יי
אלהים אלין גזירת מדבחא
ביום איתעבדותיה לאסקא
עלוהי עלתא ולמזרק עלוהי

יחזקאל מג

ל' האחד וזה גב המזבח: יד ומחיק
ב' ובפסוק הארץ עד־העזרה התחתונה שתים
אמות ורחב אמה אחת ומהעזרה
ב' בפסוק הקטנה עד־העזרה הגדולה ארבע
אמות ורחב האמה:
ל' . ל' טו וההראל ארבע אמות ומהאראיל
ולמעלה הקרנות ארבע:
יתיר יו"ד טז והאראיל שתים עשרה ארך
בשתים עשרה רחב רבוע אל
ארבעת רבעיו: יז והעזרה ארבע
עשרה ארך בארבע עשרה רחב
אל ארבעת רבעיה והגבול סביב
אותה חצי האמה והחיק־לה אמה
ל' וחסר סביב ומעלתהו פנות קדים:
יח ויאמר אלי בן־אדם כה אמר
ס' אדני יהוה אלה חקות המזבח
ל' מ"ל ביום העשותו להעלות עליו עולה

וזה גב פתח וא' קמץ ותבני לך גב: ומהאריאל חד מן שיטה חדא ומ"ה בריש תיבותא וסימן ומהיר ל' ותוכן בחמר כסא. ומהיר ל' קרוב יום ה' הגדול. ומהלומות ל' נכונו ללצים שפטים. ומהמונים ל' כאשר יהגה. ומהגר ל' איש. ומהעזרה ל' הגדולה עד העזרה הקטנה. ומהאריאל ל' ולמעלה הקרנות ארבע. ומהריון ל' אפרים כעוף יתעופף כבודם: ומהלוים ל' ועל הסבלים:

רשי

אחד שאמצעיתו מדדו זרת לכל רוח הרי אמה על אמה: וזה גב המזבח. ובאמה זו היה נמדד גב מזבח הזהב אמה ארכו ואמה רחבו רבוע כך מפורש בעירובין ובמנחות (דף לד) מפורש יותר לפי החשבון היק האמה בגובהה עלה אמה ואמה רחב כנסה כניסת הסובב אמה בת חמשה אבל עלייתו שהיא עלה ה' וכנס אמה היא באמה בת חמשה: וגבולה אל שפתה. הקרנות בין לרחבן בין לגבהן באמה בת חמשה: (יד) ומחיק הארץ. מן היסוד מקרקע הארץ: עד העזרה התחתונה. עד גג מלבן הראשון: שתים אמות. ולא היה כן בבית עולמים ששם שמנו מביא מלבן של ל"ב על ל"ב וגובהו אמה וכאן גובהו שתים: ורחב אמה אחת. כשהגיע מלבן השני עליו היה מלבן השני שלשים על שלשים נמצא כניסה לו סביב סביב רחב אמה והוא היסוד הרי עלה שתים וכנס אמה והוא היסוד י"ת עזרה מסמתא לשון רצפה שהיה ממלא את המלבן חלוקי אבנים וזפת וסיד וקוניא וממחה ושופך ומחליקו למעלה והרי הוא כמין רצפה: ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות. מגג מלבן התחתון עד גג מלבן שעליו ארבע אמות גובה: ורחב האמה. הוא כניסת הסובב עלה ארבעה וכנס אמה זהו סובב והתחתון קורא קטנה לפי שאין גבהו אלא שתי' והעליון גבהו ארבע: (טו) וההראל. היא גובה גג המזבח מן הסובב ולמעלה ובבית עולמים לא היה אלא שלש וי"ת אף הוא ומדבח' ארבע אמין: (טז) והאריאל שתים עשרה אורך. מקום המערכה היה עשרים וארבע על עשרים וארבע וזהו י"ב בי"ב: אל ארבעת רבעיו שמאמצעיתו הוא מודד י"ב לכל רוח הרי כ"ד על כ"ד כך מפורש בזבחים וכן שנינו במסכת מדות המזבח היה ל"ב על ל"ב עלה אמה וכנס אמה זה היסוד נמצא ל' על ל' עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא כ"ח על כ"ח מקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים ושש על עשרים ושש מקום הלוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא כ"ד על כ"ד מקום המערכה: (יז) והעזרה ארבע עשרה אורך. גג המזבח עם מקום הקרנות ועם מקום רגלי הכהנים כ"ח על כ"ח וי"ד האמורים כאן מאמצעיתו מודד כמו שמפורש על ארבעת רבעיה: והגבול סביב אותה. י"ת וגדנפא ורבותינו פרשוהו על הקרנות: חצי האמה. מאמצעיתו מודד נמצא אמה על אמה: והחיק לה אמה. זו כניסת היסוד: ומעלתהו פנות קדים. וכבש

תולדות אהרן

וההראל. זבחים נג: והאריאל. שם נט מנחות נו מדות לה: רבוע. שם נט: ומעלותיהו. שם סב:

מצודת ציון

וכן זרת ארכו (שמות כח): גב. שטח הגובה וכן ותבני לך גב (לעיל טז): (יד) העזרה. דפוס בנין המזבח קורא בשם עזרה: (טו) וההראל. הוא כמו האריאל ובאה הה"א במקום האל"ף והמ"ם היו"ד וכן יקרא שם המזבח כמו והיתה לי כאריאל (ישעיה כט) ונקרא כן ע"ש היורד עליו האש מאכל מן השמים ורבוץ עליו כארי: (טז) רבוע. מרובע: רבעיו. צדדיו וכן על ארבעת רבעיהם (לעיל א) והוא מל' רבע כי כל צד הוא רבע כי ארבע צדדים יש: (יז) ומעלתהו. מעלות

מצודת דוד

מדד שטח מזבח הזהב שהיה אמה על אמה כן דרשו רז"ל (מנחות נז): (יד) ומחיק הארץ. מהתחלת היסוד שכלפי הקרקע עד כלות גובה הדפוס התחתונה היה העשוי ליסוד היה שתים אמות: ורחב. ר"ל הניח רוחב אמה מסביב להכניס לפנים את הדפוס שעליה וזהו כניסת היסוד: מהעזרה הקטנה. מגג דפוס הראשון הקטנה כי לא היתה כ"א בגובה שתי אמות ומגגה עד גג הדפוס הגדולה היה ארבע אמות הוא הסובב: ורוחב האמה. הניח מסביב רחב האמה הפשוטה בת ו' טפחים להכניס לפנים את הדפוס שעליה וזהו כניסת הסובב: (טו) וההראל. הוא גובה גג המזבח מן הסובב ולמעלה: ארבע אמות. ארז"ל בפרק איזהו מקומן דרשות קרנות ארבע קאמר ר"ל הדמים הנתנין בקרנות המזבח דשותייהו הוא מגג המזבח ולמעלה ד' אמות והוא עד כלות אמה עליונה מהסובב כי עד שם נקרא למעלה כי בכלות ד' מהגג היה חוט הסיקרא שהוא באמצע המזבח כי הקרנות א' והגג שלשה והאמה העליונה מהסובב הרי חמש וכן שלשה הנשארים מהסובב ושנים של היסוד הם חמש: ומהאריאל ולמעלה. למעלה מגג המזבח היו ד' קרנות בארבעת המקצועות: (טז) והאריאל. שטח המזבח הוא מקום המערכה היה י"ב אמות על י"ב וזהו מאמצעיתו לכל רוח והיה א"כ כ"ד על כ"ד: רבוע. היה מרובע בארבעת צדדיו: (יז) והעזרה. הוא דפוס גג המזבח מקום המערכה עם מקום הלוך רגלי הכהנים עם מקום הקרנות היה י"ד אמות על י"ד כן היה מאמצעיתה אל כל ארבעת צדדיה והיתה א"כ כ"ח על כ"ח: והגבול. הקרנות שהיו בגבולה מסביב לה בארבעת המקצועות היו חצי האמה מאמצעיתה לכל רוח והיו א"כ אמה על אמה: והחיק לה. החיק אשר לה הוא יסוד המזבח בלטה אמה מסביב (ויתכן שבא לומר לפי שמצא לא בלטה היסוד בכל סביבו כי במקום שהיה מנחלת יהודה לא היה יסוד כן ארז"ל (מדות פ"ג) לכן אמר לעתיד יהיה היסוד מסביב כי אז לא תהיה מקום המקדש והמזבח מיוחד לשום שבט ולא יחסר כלום בצורת חלוקת הארץ): ומעלתהו. לא שהיה בו מעלות כי התורה אמרה ולא תעלה במעלות על מזבחי (שמות כ) אלא אמר ומעלתהו לשון רבים כי שלשה היו אחד כבש הגדול ואחד פנה ליסוד ואחד פנה לסובב כן אמר ז"ל (זבחים סב) ואמר שהיו פונות קדים ר"ל היו נתונות ברוח אשר העולה בהם יפנה אל המזרח כי כל הפונה הוא דרך ימין והבא ברוח דרום ימינו הוא כלפי המזרח א"כ כשיהיו הכבשים בדרום יפנה העולה בהם אל המזרח כן ארז"ל (שם) וכן יהיה בנין המזבח

דפוס

ולזרק עליו דם: יט ונתתה אל־הכהנים הלוים אשר הם מזרע צדוק הקרבים אלי נאם אדני יהוה לשרתני פר בן־בקר לחטאת: כ ולקחת מדמו ונתתה על־ארבע קרנתיו ואל־ארבע פנות העזרה ואל־הגבול סביב וחטאת אותו וכפרתהו: כא ולקחת את הפר החטאת ושרפו במפקד הבית מחוץ למקדש: כב וביום השני תקריב שעיר־עזים תמים לחטאת וחטאו את־המזבח כאשר חטאו בפר: כג בכלותך מחטא תקריב פר בן־בקר תמים ואיל מן־הצאן תמים: כד והקרבתם לפני יהוה והשליכו הכהנים עליהם מלח והעלו אותם עלה ליהוה: כה שבעת ימים תעשה שעיר־חטאת ליום ופר בן־בקר ואיל מן־הצאן תמימים יעשו: כו שבעת ימים וכפרו את־המזבח וטהרו אתו ומלאו ידו: כז ויכלו את־הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים על־המזבח את־עולותיכם ואת־שלמיכם ורצאתי אתכם נאם אדני יהוה:

יכפרו ק' · ידיו ק' ס' חסר

דם נכסת קודשיא: יט ותתן לכהניא ליואי די אינון מזרעא דצדוק דקריבין לפולחני אמר יי אלהים לשמשא קדמי תור בר תורי לחטאתא: כ ותיסב מדמיה ותתן על ארבע קרנתיה ועל ארבע זוית מסמתא ועל תחומה סחור סחור ותדכי יתיה ותכפר עלוהי: כא ותסב ית תורא דחטאתא ויוקדיניה באתר דחזי לביתא מברא למקדשא: כב וביומא תנינא תקריב צפיר בר עזי שלים לחטאתא ותדכי ית מדבחא כמא דדכיאו בתורא: כג כשיצויתך מלדכאה תקריב תור בר תורי שלים ודכר מן ענא שלים: כד ותקרבינון קדם יי ויתנון כהניא עליהון מלחא ויסקון יתהון עלתא קדם יי: כה שבעא יומין תעביד צפירא דחטתא ליומא ותור בר תורי ודכר מן ענא שלימין יעבדון: כו שבעה יומין יכפרון על מדבחא וידכון יתיה ויקריבון קורבניה: כז וישלמון ית יומיא ויהי ביומא תמינאה ולהלא יעבדון כהניא על מדבחא ית עלותכון וית נכסת קודשיכון ויתקבלון קורבניכון ברעוא אמר יי אלהים:

רש"י

ובכש שעולים בו היה בדרום כדי שיהא העולה) בו פונה למזרח שכל הפינות היו דרך ימין והשתא מפני הכבש בדרום העולה בו ופונה דרך ימין פונה למזרח: (יט) הכהנים הלוים · אשר משבט לוי: מזרע צדוק · לפי שהיה כ"ג ששימש ראשון במקדש בימי שלמה נקראו על שמו: (כ) על ארבע קרנותיו · של מזבח: פנות העזרה. גג המזבח: וכפרתהו. תקנה אותו מדרך חול שבו להכניסו בקדושה להיותו ראוי לכפר עליו מזה ולהלן: (כא) במפקד הבית. ת"י באתר דחזי לביתא כלומר במקום קדוש ולשון במפקד הבית מקום שהבית כלה כמו (במדבר לא) לא נפקד ממנו איש והוא פר המלואים כדרך שנעשו במשכן ונשרף אותו פר ולא נאכל וכן דרשו רבותינו במנחות מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה: (כב) תקריב שעיר עזים · זה לא היה במשכן ובמלואים של לעתיד לבא רק הם על פי הדבור: (כג) מחטא · מלטהר: (כה) התמימים יעשו · לעולה: (כז) ורצאתי · לשון רצון:

סגור

והטאת ג' וסי' את המזבח · אתו וכפרתהו · וחטאת את המקדש: עלה ח' חסר בלישנ' בסיפרא וסי' והעלה על רוחכם · ולשכה ופתחה באילים השערים שם ידיחו את העלה · כחטאת כעלת וכמנחת · והעלה אשר יקריב הנשיא לה' ששת כבשים · והקרבתם לפני ה' והשליכו: ידיו ח' כתיב ידו וסי' נמסר בסדר כי תשא:

תולדות אהרן והקרבתם · סגנוס כה:

רד"ק

המזבח היה המשכן · ביום השלם מלאכתו יעלו עליו קרבן זה כמו שעשו במשכן ביום השמיני למלואים: ולזרוק עליו דם · פ"י ולמזרק עלוהי דם נכסת קודשיא: (יט) ונתת · ליחזקאל אומר שהוא כהן ואמר שהוא יתן הקרבן לכהנים להקריבו והוא יזרוק הדם ויכפר על המזבח כי לעתיד יהיה הוא כהן גדול ואע"פ שיהיה אהרן שם או יהיה הוא משנה לו וגם זה הפסוק יורה על תחיית המתים לעתיד ולדברי רז"ל שאמרו כי זה המזבח הוא אשר עשו בבית שני אפשר כי יחזקאל היה מעולי הגולה אלא שאומרים בקבלה שקבורתו בארץ בבל ועוד כי סדר הקרבנות שעשו עולי הגולה אינו כסדר זה והם בנו המזבח קודם ההיכל: מזרע צדוק. כבר פירשנו למעלה למה זכר צדוק: פר בן בקר לחטאת · וכן במלואים עשה משה: (כ) ולקחת. העזרה היא הנזכרת שהיתה לפני המזבח וכן מפורש למעלה פנות העזרה למזבח: ואל הגבול · אל גבול העזרה הנזכרת: וחטאת אותו וכפרתהו · כתרגומו ותדכי יתי' ותכפר עלוהי: (כא) ולקחת את הפר החטאת · נסמך עם ה"א הידיעה כמו המזבח הנחשת והדומי' לו: ושרפו במפקד הבית. ושרפו בחוץ במפקד הבית ות"י באתר דחזי לביתא ולא זכר באיזה מקום מן הבית אבל אמר מחוץ למקדש רוצה לומר מחוץ לעזרה אבל לפנים מחומת הר הבית היה ולשון במפקד כמו במנות כמו והוא פקד עלי במפקד יחזקיהו רוצה לומר במקום מן הבית שמצוים הכהנים לשרוף בו פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים וכן פר שעשה משה במלואים נשרף וכן עגל החטאת שהקריב אהרן ביום השמיני למלואים נשרף: (כב) וביום השני. מבואר הוא: (כג) בכלותך מחטא · בחי"ת מבואר הוא: (כד) והקרבת' · והשליכו הכהנים עליהם מלח · כמו שכתוב בתורה על כל קרבנך תקריב מלח: (כה) שבעת ימים תעשה שעיר חטאת ליום · לא היו כזה ימי המלואים של משה וגם עולי הגולה לא ראינו שעשו קרבן כזה בחנכת המזבח ואף על פי שאמרו ז"ל מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה כסדר ההם לא היו ועל כרחינו חדוש יהיה בסדר הקרבנות לעתיד: (כו) שבעת ימים וכפרו · כתיב וקרי יכפרו ביו"ד והענין אחד אלא שהכתיב טעם שבעת ימים דבק למעלה: וטהרו אותו · לפי שנטמא ביד גויי הארץ: ימלאו ידו · כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד ורבים כמוהו חסירי ביו"ד הרבים מן הכתוב ולא יחסר הענין בעבור זה ופירוש ומלאו ידיו הכינוי למזבח ופירושו כתרגומו ויקרבון קרבניהון וכזה הענין תרגם אונקלוס ומלאת יד אהרן ויד בניו והדומים לו ויש לפרש כנוי ידיו לכהן המקריב שימלא ידיו מנחתי הקרבן: (כז) ויכלו את הימים. הכהנים יכלו שבעת ימים על זה הסדר: והיה ביום השמיני והלאה. פי' ביום השמיני וממנו והלאה יעשו עולות וזבחים כמו שכתוב ובכלל השמידים והנדרים והנדבות והמוספים: ורצאתי אתכם. כתוב באל"ף במקום יו"ד וכן רפאנו את בבל ושעם ורציתי ארצה אתכם בקרבנותיכם ויהיה לרצון לפני כי מעשיכם

מצודת דוד

דפוס בתחתון יהיה ל"ב אמות על ל"ב ושתי אמות קומתו ועליו יניחו דפוס ל' על ל' וארבע אמות קומתו ויהיה א"כ משוך לפנים אמה בכל צד וזהו כניסת היסוד ועליו יניחו דפוס כ"ח על כ"ח ושלש אמות קומתו ויהיה א"כ משוך לפנים אמה בכל צד וזהו כניסת הסובב ובארבע המקצעות יניחו דפוס אמה על אמה בגובה אמה והם הקרנות וימלאו כל הדפוסים באבנים ועפר וסיד ויהיה נעשה הכל מקשה אחת ויסתמו לוחות הדפוסים ובין הקרנות יהיה מקום הלוך לרגלי הכהנים עוד אמה לפנים נמצא יהיה מקום המערכה כ"ד על כ"ד ועיין בקונטרס בנין הבית: (יח) אלה חקות המזבח · אלה הם משפט המזבח לחנכו מהם ביום השלמת עשייתו למען יהא הגון וראוי להעלות עליו עולה ולזרוק עליו דם: (יט) ונתתה וגו' · בשרו שיעמוד בתחיה ויהיה החנוך נעשה על ידו כי הוא היה כהן: אל הכהנים הבאים משבט לוי: אשר הם מזרע צדוק וגו' · כי הם יהיו נבחרים לעתיד לעבוד עבודת המזבח וכמ"ש והכהנים הלוים בני צדוק וגו' שמה יקרבו אלי לשרתני (לקמן מד): לשרתני. מוסב על הקרובים אלי: פר בן בקר · מוסב על ונתתה וגו': (כ) ונתתה וגו'. יתן הדם על ארבע קרנות המזבח ועל ארבע זויות של בנין גג המזבח: ואל הגבול סביב. יתכן שעל היסוד נאמר שהוא בגבול המזבח: וחטאת וגו' · בזה תטהר את המזבח ותקנהו להעביר ממנו דרך חול להכניסו בקדושה: (כא) ושרפו · למי אשר המסור אותו הוא ישרפו: במפקד הבית. בתכלית הבית מקום שהבית כלה ולתוספת ביאור אמר מחוץ למקדש: (כב) וחטאו · יזרקו דם יטהרו את המזבח בזריקת דם השעיר כאשר טהרו אותו ביום הראשון בזריקת דם הפר: (כג) בכלותך מחטא · כאשר תשלים לטהר את המזבח בזריקת דם השעיר: תקריב. זהו הבאה אל העזרה: תמים · מבלי מום: (כד) והקרבתם · זהו היא ההקרבה שעל המזבח: והשליכו וגו' מלח. כמ"ש על כל קרבנך תקריב מלח (ויקרא ב): עולה לה' · שיהיו כליל לאישים: (כה) שבעת ימים · כדרך שעשו ביום השני כן יעשו עד כלות שבעת ימים שעיר לחטאת ופר ואיל לעולות: (כו) וכפרו · תקנו אותו להעביר ממנו דרך חול ולהכניסו בקדושה: ומלאו ידיו. בזה יחנכו את המזבח: (כז) ויכלו. כאשר ישלימו שבעת הימים הוא מחוץ לקרבנות וביום

מצודת ציון

הכבשים שהיו אל המזבח: סבוב · מל' סבוב וסבוב: (כ) פנות. מל' פנה וזויות: וחטאת · פי' ותדכי והוא ענין טהרה: וכפרתהו · הוא ענין קנוח ומש"ז יקרא המזרק כפור כי הכהן מקנח אצבעו מן הדם בשפת המזרק ובדרז"ל ובעי לכפורי ידיה בההוא גברא (גיטין נו): (כא) במפקד · ענין כליון וחסרון כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר ל"א): (כג) כלותך · ענין השלמה וגמר: (כו) ומלאו ידיו. כן נקרא החנוך בלשון המקרא כמו ומלאת יד אהרן (שמות כט) וענין חנוך הוא התחלת הדבר בעת שיעמוד בו לעולם: (כז) והלאה. להבא עד עולם: ורצאתי

השמיני

רד"ק

מעשיכם יהיו רצוים לפני וזהו תרגם ויתקבלן קרבנכון ברעוא קדמי אמר ה׳ : (א) וישב אתי • המקדש החיצון • זה ההיכל : והוא סגור • עתה אשר השיב אותי מצאתי סגור והכבר היה פתוח כשבא כבוד ה׳ אל הבית כמו שאמר למעלה : (ב) ויאמר אלי ה׳ השער הזה סגור יהיה • לפי פשוטו יאמר זה על שער ההיכל אלא שרז״ל פירשו כי על אחד משני פשפשין שהיו לשער הגדול אמר זה כמו ששנינו במסכת מדות ושני פשפשין היו לו לשער הגדול אחד לצפון ואחד לדרום שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו מפורש על ידי יחזקאל שנאמר ויאמר אלי השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי ה׳ אלהי ישראל בא בו והיה סגור : ה׳ אלהי ישראל בא בו • רוצה לומר ענין הכבוד שנכנס בו כמו שאמר למעלה ומה שמפרשים זה הפסוק הוא מבואר כי על המקדש הוא מדב׳ ועל שעריו לא על אחר וכל הפסוקי׳ מלפניו ומאחריו תשובה להם וכל משכי׳ יבין ואינני צריך להאריך תשובתם ופי׳ פשפשים פתחים קטנים: (ג) את הנשיא נשיא הוא ישב בו לאכול לחם לפני ה׳ • את הנשיא כמו אל הנשיא וכן והראה את הכהן את מי הנגעת מלין והדומים להם במקום אל • וכן פ״י לנבא יבא רבא. הוא אמר זה השער שהיה סגור שלא יבא בו אדם אל הנשיא יהיה ובעבור כי נשיא ישראל הוא ישב בזה השער מחוץ בהסקופתו החיצונה : לאכול לחם לפני ה׳ . בהיכל זבחי שלמיו לפני ה׳ יאכלם בזה המקום ומדרך אולם השער יבא שם : ומדרכו יצא מאותו דרך שנכנס יצא והנשיא הזה יהיה מלך המשיח כמו שאמר ודוד עבדי נשיא להם לעולם : (ד) ויביאני׳ מבואר הוא : (ה) ויאמר • תורתו • כתוב בלא יו״ד וקרי ביו״ד : ושמת לבך למבא הבית בכל מוצאי המקדש • כלומר תשים לבך בכל השערים שהם מבא הבית ומוצאיו שלא יכנס בהם אדם אלא הראוי לכל מקו׳ ומקום כמו שהם המקומות שהם המקדשים אחד יותר מחבירו : (ו) ואמרת אל מרי • פותר כמו אל בית מרי : רב לכם מכל תועבותיכם • די היה לכם מכל התועבות אשר עשיתם עד שהייתם מביאים ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי לחלל את ביתי וזה אמר לבני הגולה מה שעשו קודם שגלו ומה שהיו עושין הנשארים בארץ : (ז) בהביאכ׳ בני נכר ערלי לב וערלי בשר • ערלי לב שעבדו עכו״ם וערלי בשר שמתו אחיו מחמת מילה ואף על פי שהוא אנוס ערלה מאוסה היא לפני האל ית׳ ולא יכול לשרת לפני ה׳ והניחם נכרים לעבודת בית המקדש ערל לב וערל בשר ואף על פי שלא מצאנו בתורת משה רבינו ע״ה קבלה היתה בתורה שבעל פה וכן ארז״ל דבר זה מסורת

תרגום

א ואתיב יתי אורח תרע מקדשא בראה דפתיח למדינחא והוא אחיד :
ב ואמר יי לי תרע הדין אחיד יהא ולא יתפתח ואנש לא יעול ביה ארי יי אלהא דישראל אתגלי עלוהי ויהי אחיד :
ג לרבא יהא רבא הוא יתיב ביה למיכל לחמא קדם יי מאורח אולמא דתרעא יעול ומאורחיה יפוק :
ד ואעלני אורח תרע צפונא דקדם ביתא וחזית והא אתמלי יקרא דיי ית בית מקדשא דיי ואשתטחית על אפי :
ה ואמר לי יי בר אדם שוי לבך וחזי בעינך ובאודנך שמע ית כל דאנא ממליל עמך לכל גזירת בית מקדשא דיי ולכל דחזי ליה ותשוי לבך למעלני ביתא בכל מפקני מקדשא :
ו ותימר לעמא סרבנא לדבית ישראל כדנן אמר יי אלהים סגי לכון מכל תועבתכון בית ישראל :
ז באיתיותכון בני עממיא רשיעי לבא וערלי בסרא למהוי במקדשי לאפסא ית עזרתי בקריבכון ית קורבני תרב ודם נכסת קודשין ואשניאו קימי על כל

יחזקאל מד

מד א וישב אתי דרך שער המקדש החיצון הפנה קדים והוא סגור :
ב ויאמר אלי יהוה השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי יהוה אלהי ישראל בא בו והיה סגור :
ג את הנשיא נשיא הוא ישב בו לאכול לחם לפני יהוה מדרך אולם השער יבוא ומדרכו יצא :
ד ויביאני דרך שער הצפון אל פני הבית וארא והנה מלא כבוד יהוה את בית יהוה ואפל אל פני :
ה ויאמר אלי יהוה בן אדם שים לבך וראה בעיניך ובאזניך שמע את כל אשר אני מדבר אתך לכל חקות בית יהוה ולכל תורתו ושמת לבך למבוא הבית בכל מוצאי המקדש :
ו ואמרת אל מרי אל בית ישראל כה אמר אדני יהוה רב לכם מכל תועבתיכם בית ישראל :
ז בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי לחללו את ביתי בהקריבכם את לחמי חלב ודם ויפרו את בריתי אל כל

כ״ס • ס׳ וכל זהב סגור דכו׳ • ס׳ • נ״חסר, בסיפר י״ד • ס׳ • ד׳ • יתיר וי״ו • ס׳ בסיפרא • ב׳ • ג׳ • ב׳ • ט׳ • תורתיו ק׳ • ח׳ בטעם וסי׳ מה מ״ג תלו״ש • ב׳ • ב׳

רש"י

(ב) סגור יהיה • רבותינו העמידו המקרא הזה בפשפש הדרומי שהיה לשער ההיכל פשפש פתח קטן כך שנינו במסכת מדות שני פשפשין היו לו לשער הגדול אחד בדרום ואחד בצפון שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם עליו מפורש ע״י יחזקאל השער הזה יהיה סגור : בא בו . לפתיד לבא : (ג) את הנשיא נשיא הוא וגו׳ • את הנשיא אני נותן רשות נשיא הוא והשוב ואין דרכו לישב ולאכול עם שאר הכהני׳ בלשכו׳ : הוא ישב בו לאכל לחם • בתוך חללו : מדרך אולם השער יבוא • כשהוא נכנס לתוך החצר הפנימית כדי ליכנס לשער קטן זה לאכול בו דרך אולם השער העזרה שבמזרח יכנס לתוך העזרה ובו בדרך ישוב כשישוב יצא באותו הדרך שנכנס ולפי שהוא אומר למטה (מ״ו) בענין ובבא עם הארץ לפני ה׳ במועדים הבא דרך וגו׳ שלוה לעשות העזרה קפנדריא לפי שאותם ביאה לראיית פנים וצריך להראות יפה הוצרך לומר כאן בביאות של כל ימות השנה שלא יעשנה קפנדריא לפי שאין ביאה זו לראיות פנים כמו של רגלים וכן העיד עוד למטה בענין פעמים רבות • מצאתי : את הנשיא • כ״ג נשיא הוא ומחשיבותו יהא רשאי לאכול בשר ולחם קדשים באותו שער שפותחין לו בשעת אכילתו : מדרך אולם השער יבוא • דרך אולם שער מזרחי יכנס לעזרה ויבוא עד אותו פשפש לאכול בו לחמו : ומדרכו יצא • שאין זה ראוי לקפנדריא כשאר שערים וכל היום שלא בשעת אכילה הנשיא יהיה סגור • (סא״א) (ז) בני נכר . שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים וכן ערלי לב : וערלי בשר • כהן שמתו אחיו מחמת

סגור ח׳ בקריאה וסי׳ וישב אותי דרך השער • ודבתריה השער הזה סגור יהיה ב׳ בפסוק • יהיה סגור ששת ימי המעשה • סגור הותם צר • וכל זהב סגור דכוו׳ : נשיא ד׳ קמצין בסיפרא וסי׳ את הנשיא נשיא הוא • ועבדי דוד • והוד עבדי • ונשיא מארץ : אמירה אל ה׳ ד׳ פי׳ דקרי׳ אלי קודם לאזכרה בקריאה וסימן העמד המצפת : השער הזה סגור יהיה •

תולדות אהרן סגור יהיה • תמיד כג ט: ערלי לב , (זבחים כב) :

שים לבך וראה בעיניך • ויקחני ה׳ מאחרי הצאן : תועבותיכם ח׳ בטעם פי׳ המפחא לא ישרתנה סירכא בתיבתא כי אם בח׳ מקומות וסימ׳ מח״מג ת״לוש וסימן נמסר בסדר אמור ולעיל בסיפרא רא סימן ל״ו :

מצודת ציון

ורצאתי • מלשון רצון : (ג) לחם • כן יקרא גם הבשר כמו את קרבני לחמי (במדבר כ״ח) : (ו) מרי • ענין מרד וסרוב : (ז) בני נכר • ענין סתימה וכן ערלה אזנם (ירמיה ו׳) : והשימון

מצודת דוד

השמיני והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם וכו׳ ואני אהיה מרוצה לכם ע״י הקרבנות הללו : מד (א) וישב אותי • המלאך הדובר בי השיב אותי אל דרך שער המקדש החיצון הוא ההיכל שהוא חיצון לבית קדש הקדשים ולתוספת ביאור אמר הפונה קדים ר״ל אל השער הפונה למזרח אל האולם לא אל השער הפונה אל המערב לבית קה״ק : והוא סגור . רבותינו ז״ל העמידו המקרא הזה בפשפש הדרומי (מדות כ״ד) כי שני פשפשין ר״ל שני פתחים קטנים היו לשער ההיכל אחד מזה ואחד מזה כאשר הוא בצורה : (ב) בא בו • דרך השער ההוא : והיה סגור . לכן יהיה סגור הואיל ואין מי בא בו בעבור שהמקום ב״ה בא בו : (ג) את הנשיא . ר״ל אבל את הנשיא הוא מלך המשיח הואיל והוא נשיא ואין כבודו לשבת במקום העם לאכול בקדשים עמהם לכן ישב בחלל השער ההוא לאכול בבשר הקדשים לפני היכל ה׳ : מדרך אולם השער יבוא . כאשר יבוא לאכול בחלל הפשפש ההוא יבוא אל החצר הפנימי מדרך אולם השער ר״ל שיבוא דרך אולם הנמשך מהשער ולתוך אבל לא יבוא שמה דרך פתחי הלשכות המתמוטת הפתוחות לחצר הפנימי שאין אולם לפניהם כ״א יבוא בפומבי דרך השער הגדול ומשם יבוא לחלל האולם לשבת בחלל הפשפש : ומדרכו יצא • מדרך השער שבא כן יצא דרך שם ואף שכשהוא הולך עם העם במועדים יוצא ממקום דרך נכח השער שבאו כמ״ש והנשיא בתוכם וכו׳ (לקמן מו) הנה בבואו לבדו אחר הוא בדרך שבא : (ד) ויביאני וגו׳ • כי מהאולם העמידו לפני פשפש הדרומי הסגור ועתה השיבו משם והביאו בדרך שער הצפון שבמזרח הבית והוא הפשפש הצפוני : (ה) שים לבך . להבין הדברים : וראה בעיניך • מדה כל דבר ודבר : לכל חוקות • מה שראוי להשתמש בכל חדר מחדריו : ולכל תורותיו • מקום עמידת הכהנים והעם : ושמת לבך • תשים לבך אל מבוא הבית להבין דרך ביאת הבית בכל הפתחים שיוצאין בהם מן המקדש והוא שלא לבוא בפשפש הדרומי אבל בפשפש הצפוני יכולין לבוא והדרך ביאה למלך המשיח וכן לכל העם כמ״ש ובבוא עם הארץ וכו׳ (לקמן מו) : (ו) אל מרי • אל עם המרי ואחר ומפרש אל בית ישראל : רב לכם . זמן רב היה לכם מה שעשיתם כל תועבותיכם אתם בית ישראל . (ז) בהביאכם • במה שבעוד הייתם בארצכם הבאתם כהנים בני נכר ר״ל שנתנכרו מעשיו

תועבתיכם: ח ולא שמרתם
משמרת קדשי ותשימון לשמרי
משמרתי במקדשי לכם:
ט כה־אמר אדני יהוה כל־בן־נכר
ערל לב וערל בשר לא יבוא אל־
מקדשי לכל־בן־נכר אשר בתוך
בני ישראל: י כי אם־הלוים אשר
רחקו מעלי בתעות ישראל אשר
תעו מעלי אחרי גלוליהם ונשאו
עונם: יא והיו במקדשי משרתים
פקדות אל־שערי הבית ומשרתים
את־הבית המה ישחטו את־העלה
ואת־הזבח לעם והמה יעמדו
לפניהם לשרתם: יב יען אשר
ישרתו אותם לפני גלוליהם והיו
לבית־ישראל למכשול עון על־כן
נשאתי ידי עליהם נאם אדני יהוה
ונשאו עונם: יג ולא־יגשו אלי
לכהן לי ולגשת על־כל־קדשי אל־
קדשי הקדשים ונשאו כלמתם
ותועבותם אשר עשו: יד ונתתי
אותם שמרי משמרת הבית לכל
עבדתו ולכל אשר יעשה בו:
טו והכהנים הלוים בני צדוק אשר
שמרו את־משמרת מקדשי בתעות
בני־ישראל מעלי המה יקרבו אלי
לשרתני ועמדו לפני להקריב לי
חלב ודם נאם אדני יהוה: טז המה
יבאו אל־מקדשי והמה יקרבו אל־
שלחני לשרתני ושמרו את־

תועבתכון: ח ולא נטרתון
מטרת קודשי ומניתון לנטרי
מטרת מימרי במקדשי לכון:
ט כדנן אמר יי אלהים כל בר
עממין רשיעי לבא וערלי
בסרא לא יעלון למקדשי
לכל בני עממיא די בגו בני
ישראל: י אלהין ליואי
דאתרחיקו מדחלתי במטעי
ישראל דטעו מבתר פולחני
בתר טעותהון ויקבלון
חוביהון: יא ויהון במקדשי
משמשין ממנן על תרעי
ביתא ומשמשין ית ביתא
אינון יכסון ית עלתא וית
נכסת קודשיא די לעמא
ואינון יקומון קדמיהון
לשמשותהון: יב חלף דהוו
משמשין יתהון קדם טעותהון
והוו לבית ישראל לתקלת
חובין על כן קימית במימרי
עליהון אמר יי אלהים ויקבלון
חוביהון: יג ולא יתקרבון
לפולחני לשמשא קדמי
ולמקרב על כל קודשי
לקודשי קודשיא ויתקבלון
אתכנעותהון ותועבתהון די
עבדו: יד ומניתי יתהון נטרי
מטרת ביתא ולכל פולחני
ולכל דיתעביד ביה: טו וכהניא
ליואי בני צדוק די נטרו ית
מטרת מקדשי במטעי בני
ישראל מבתר פולחני אינון
יתקרבון לפולחני לשמשא
קדמי וישמשון על מדבחי
לקרבא קדמי תרב ודם נכסת
קודשין אמר יי אלהים: טז אינון יעלון למקדשי ואינון
יתקרבון לפתורי קדם אפיא לשמשא קדמי ויטרון ית

רשי

מחמת מילה: (ח) ותשימון לשומרי משמרתי במקדשי לכם. תשימון לכם לדעתכם במקדשי אנשים רוצחים שאינם ראויין להיות שומרי משמרתי: (י) כי אם הלוים אשר רחקו וגו'. כי אם כה תעשו לכהנים הלוים אשר רחקו מעלי (ונעשו כומרים) ועכשיו חזרו בהם: ונשאו עונם. מגשת עוד אל מזבחי אל פקודות של שערי הבית. פקודות קומדישא"ם בלע"ז שומרים ושוטרים יהיו: (יא) המה ישחטו את העולה. עבודה הכשרה בזרים ובעבדים ובנשים: (יב) למכשול עון. כומרים לעכו"ם להמשיכם לכך: (טו) והכהנים הלוים. משבט לוי: בני צדוק. לפי שהיה כ"ג שימש ראשון במקדש בימי שלמה נקראו על שמו: בתעות. קאנישאר"א בלע"ז: אל

כה אמר ד' בטעם זרקא בסי' וסימן בקבצי. כל בן נכר. בראשון באחד. שער החצר: מרי ד' בקריאת וסימן למשמרת לאות לבני מרי, כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים. אל תהי מרי כבית המרי. ואמרת אל מרי: כל ירמיה ויחזקאל בית ישראל במ"ז בני ישראל וסימן קול על שפיים נשמע. לכן הנה ימים באים ודבתרית כי אם חי. על כל רשעת בני ישראל. מנעורותיהם ב' בפסוק. עשוקים בני יהודה. בימים ההם ובעת ההיא רהלוך ובכו. ויאמר אלי בן אדם שולח. ככה יאכלו בני ישראל. איבת עולם. ונתתי את פגרי. ודבר אליהם כה אמר. בן אדם את סקום. כה אמר ה' כל בן נכר. והכהנים והלוים בני צדוק. לכהנים המקרש מבני צדוק: והכהנים הלוים ג' וסי' ודבר משה נשיאים

תולדות אהרן בן נכר. יומא עא תענית יז מ"ק ס סנהדרין כב פג זבחים יט כב: אשר ישרתו. מנחות קט: בני צדוק. יבמות פו חולין כב כריתות ד תמיד כז:

רדק

פתורים משם רביע עליו השלום לא למדנו מתורת משה ועד שבא יחזקאל בן בוזי למדנו דגמרא אגמרי לבו ואתא יחזקאל ואסמכיה אקרא דלתללו את ביתי: לחלל את ביתי. כמו ותראהו את הילד: בהקריבכם. כלומר אתם מקריבים את לחמי חלב ודם שאתם מביאים אל בית הכהנים שאינם ראוים לעבודה: ויפרו את בריתי. והם הפרו את בריתי: אל כל תועבותיכם. שהיו הכהנים לכם בעכו"ם שהייתם עובדים ע"ז בני נכר בני עממיא: (ח) ולא שמרתם. לכם. אותם שהיו שומרים לכם במשמרת עכו"ם בלבבכם שמתם שומרי משמרתי במקדשי ולמ"ד לשומרי כלמ"ד הרגו לאבנר והדומים לו: (ט) כה אמר. לא יבא אל מקדשי. לעתיד: לכל בן נכר אשר בתוך בני ישראל. זה שאמר בן נכר איני אומר על הגוים כי אין צריך לומר זה אלא בעבור בן נכר אשר בתוך בני ישראל: (י) כי אם הלוים. כי אם יבואו הלוים אשר רחקו מעלי אל מקדשי לא יבאו לכל דבר שירות אלא ונשאו את עונם שלא יעבדו עבודה קרבן. וי"ו ונשאו כוי"ו ויפל אברהם את פניו אלא הם ישאו אותם עוים אשר היו בתעות בני ישראל: (יא) והיו במקדשי משרתים. פירוש שערים יהיו ומשרתי הבית ושוחטים גם השחיטה כשרה בזר אבל לא יקריבו קרבן וזה לפרש כי אם הלוים לשון שבועה כמו אם לדוד אכזב וכמו אם יבואון אל מנוחתי פקידת מנויי בשערים ודברי הבית יהיה להם והלוים שזכר על הכהנים הוא אומר כי כל כהן משבט לוי: (יב) יען אשר ישרתו אותם. שהם שהיו משרתים את ישראל לפני גלוליהם לפיכך ישרתוני לעתיד לבא בעבודת הבית בדברים שהם כשרים בזרים כי כזרים אחשבם וכל הענין מבואר עד סוף הפרשה כי הכהנים אשר עשו כתועבה כתחיית המתים לעתיד יבאו עונש בזה הדבר ונשאו כלימתם: (טו) והכהנים הלוים בני צדוק. לפי שאמר כי אותם הכהנים שחטאו לא ישובו לסדר העבודה לעתיד אמר כי אותם שלא חטאו ישובו לסדר עבודתם וכבר פירשנו שהם בני צדוק: (טז) המה יבאו. אל שלחני לשרתני. כמו שפי' לפתורי דלחם

מצודת ציון

(ח) ותשימון. ענין שימה: (י) הלוים. ר"ל הכהנים בני לוי: בתעות. מלשון תועה וטועה מהתועה מדרך הישר ללכת דרך אחר: (יא) פקודות. ענין מינוי ונזכרות כמו לפקודים בית ה' (שם כ"ט): (יג) לכהן. ענין שירות ועבודה: פחרי

מצודת דוד

מעשיו וחוזר ומפרש שהיו ערלי לב ר"ל אפוס מלדעת את ה' ומהם היו אשר לא מלו על שמתו אחיו מחמת מילה ופסולים הם לעבודה והם הביאו אותם להיות במקדשי לעבוד עבודה לחללו וחוזר ומפרש את ביתי: בהקריבכם. בשעה אתם מקריבים ע"י כהנים כאלה את לחמי הוא החלב והדם הנה בזה הפירו את בריתי להוסיף אל כל התועבות שיש בידכם הוא עבודת הכוכבים ור"ל לא די שעבדתם הכוכבים אלא שעוד תוסיפו לחלל עבודת מזבחי ע"י כהנים כאלה: (ח) ולא שמרתם. להמנות כהנים כשרים לעשות קדשי: ותשימון לשומרי. שמתם להיות שומרי משמרתי במקדשי אנשים שהיו לכם ר"ל שומרים לכם לפני עכו"ם: (ט) בן נכר וגו'. ר"ל בין שלבו אטום מלדעת את ה' ובין מי שלא נמול על כי מתו אחיו מחמת מילה: לכל בן נכר. בזה יפרש לומר מה שאמרתי בן נכר אין הכונה על איש מגויי הארצות כי הכונה היא על כל מי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים אשר הוא בתוך בני ישראל ועשה עבודתם לעכו"ם: (י) כי אם הלוים וגו'. ר"ל כי אם בבואת אל המקדש הלוים אשר רחקו מעלי בדבר התעות של ישראל אשר תעו מעלי ללכת אחרי גלוליהם לא בעת בואם אל המקדש יסבלו גמול עונם, לבל עשות שמה עבודת המזבח: (יא) והיו במקדשי. ורק יהיו במקדשי משרתים בדבר המוטל על שערי הבית וגם יהיו משרתים את הבית בדבר הצריך בו: המה ישחטו וגו'. הואיל והשחיטה כשרה בזר יכולים גם המה לעשותה: לפניהם. לפני מביאי הקרבנות יעמדו לשרתם בדבר הקרבנות: (יב) יען. בעבור שעשו עבודת העם לפני הגלולים והכשילו את ישראל בעון עכו"ם: נשאתי ידי. הוא ענין שבועה בהרמ' הידים למעלה וכן אשר נשאתי את ידי (שמו' ו): ונשאו עונם. את זה יסבלו בעבו' עונ': (יג) לכהן לי. לשרת לי בדבר עבודת המזבח: ולגשת וגו'. ר"ל לא יגשו אל כל הקדשים נוסף על קדשי הקדשים כלומר לא לבד אסורים הם בעבודת קדשי הקדשים כי אסורים המה אף בעבודת קדשים קלים: ונשאו. יסבלו כלימה הראויה להם וגמול תועבותם אשר עשו: (יד) ונתתי אותם. רק אתן אותם להיות שומרי משמרת הבית על כל העבודה הצריך אל הבית ועל כל הדבר הנעשה בו זולת עבודת המזבח: (טו) והכהנים הלוים. אבל הכהנים מבני לוי מזרע צדוק ששימש בימי שלמה: אשר שמרו. ולא זזו מעבודת המקום בזמן שחטאו בני ישראל: (טז) אל שלחני לשרתי. זהו סדור לחם

רדק

דלתם אפיה: (יז) והיה בבאם אל שערי החצר הפנימית. אם נאמר החצר הפנימית כמשמעו יהיה פירושו שער עזרת הכהנים והמזבח וממנו לשער האולם כי הכל הוא חצר ויהיה זה אם כן חדוש לעתיד כי בבגדי כהונה שהיו משמשים בהם צמר היה כמו שכתוב בתורת משה כי התכלת צמר הוא בהכלת ואם נאמר כי דבר זה על עבודת כהן הגדול ביום הכיפורים לפני ולפנים שהיה עובד בבגדי פשתים איך קרא הדביר חצר והוא בית ואיך אמר בבאם ילבשו לשון רבים והעבודה ההיא לא היתה אלא בכהן גדול והיה הוא לבדו נכנס שם וביום הכפורים לבד: (יח) פארי פשתים. נקראו כן המגבעות לפי שהיו על הראש לפאר וכן אמר ומגבעות תעשה להם לכבוד ולתפארת: על מתניהם. כמו שכתוב בתורה ממתנים ועד ירכים יהיו: לא יחגרו ביזע. פי' רז"ל לא יחגרו במקום שמזיעין כדתניא כשהם חוגרים אינם חוגרים לא למטה ממתניהם ולא למעלה מאציליהם אלא כנגד אצילי ידים ויונתן תרגם ולא יזרזון על חרציהון אלהין על לבבהון יסרון. יזע שם במשקל נגע כי היו"ד שרש ומפני הפסוק נקמצה היו"ד: (יט) ובצאתם אל החצר החיצונה. ואחר כך אל החצר החיצונה אל העם אמר איזו חצר החיצונה אל העם פי' מקום שהעם שם והוא עזרת ישראל: ופשטו את בגדיהם. הוא מה שאמר למעלה והם ימיתו בגדיהם: ולא יקדשו את העם בבגדיהם. כי אם יגעו את העם בבגדי כהונה שהם קדש יראה שהעם קדושים כמוהם ועל הדרך הזה ת"י ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון: (כ) וראשם לא יגלחו. לא יגלחו כל שער הראש: ופרע לא ישלחו. לא יגדלו השער משלשים יום ואילך: כסום יכסמו את ראשיהם. ישוו את הגלוח לא יגלחו מכל וכל ולא ישלחו פרע אלא בענין השוה אחד לשלשים יום ורז"ל פירשו כסום יכסמו כתספורת של בן אלעשה ראשו של זה כנגד עקרו של זה ויונתן תרגם ספרא יספרון ית שער רישהון: (כא) ויין לא ישתו כל כהן. החצר הפנימית. בעזרת הכהנים מן המזבח ולפנים כמו שכתוב בתורה ומ"ש לו מפסוקי הכהני' אע"פ שכתוב בתורה לפי שחידש דברים שאינם מפורשי' בתור' שהכת' גם אשר שחידש דברי' שהם לעתיד לתוספת קדושה: (כב) ואלמנה. אם אמר זה על כל כהן יהיה זה לתוספת קדושה לעתיד והוא כי אלמנת כהן גדול ואפילו כהן הדיוט יכול לקחתה כהן אחר וזהו שאמר אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו ואם נאמר כי על כהן גדול דבר יהיה פירושו מכהן יקחו מקצת הכהנים יקח כמו שפירשו רבותינו ז"ל וכמו שתרגם יונתן שאר כהניא יסבון והנה זונה וחללה כיון שכתוב בתורה לא זכר הכל: (כג) ואת עמי. מבואר הוא: (כד) ועל ריב. למשפט: לשפט כתיב למשפט קרי והענין אחד: ישפטהו. ישפטו הריב כמו שכתובים

תרגום

מַטְרַת מֵימְרִי: יז וִיהֵי בְּמֵיעַלְהוֹן לְתַרְעֵי דַרְתָּא גַוַיתָא לְבוּשֵׁי בוּצָא יִלְבְּשׁוּ וְלָא יְהֵי עֲלֵיהוֹן כְּסוּת עֲמַר בְּשַׁמָּשׁוּתְהוֹן בְּתַרְעֵי דַרְתָּא גַוַיתָא וּלְגָיו: יח כּוֹבְעִין דְבוּץ יְהוֹן עַל רֵישֵׁיהוֹן וּמִכְנְסִין דְבוּץ יְהוֹן עַל חַרְצֵיהוֹן וְלָא יְזָרְזוּן עַל חַרְצֵיהוֹן אֱלָהֵין עַל לְבָבֵיהוֹן יֵיסְרוּן: יט וּבְמַפְּקְהוֹן מִדַּרְתָּא דְקוּדְשָׁא לְדַרְתָּא בָרַיתָא לְאִיתְעָרְבָא עִם עַמָּא יִשְׁלְחוּן יַת לְבוּשֵׁיהוֹן דִּי אִינוּן מְשַׁמְּשִׁין בְּהוֹן וְיַחֲתוּן יַתְהוֹן בְּלִשְׁכַּת קוּדְשָׁא וְיִלְבְּשׁוּן לְבוּשִׁין אוּחֲרָנִין וְלָא יִתְעָרְבוּן עִם עַמָּא בִּלְבוּשֵׁיהוֹן: כ וְרֵישֵׁיהוֹן לָא יְגַלְּחוּן וּפִירוּעַ לָא יְרַבּוּן סַפָּרָא יְסַפְּרוּן יַת שְׂעַר רֵישֵׁיהוֹן: כא וַחֲמַר לָא יִשְׁתּוּן כָּל כָּהֵן בְּמֵיעַלְהוֹן לְדַרְתָּא גַוַיתָא: כב וְאַרְמְלָא וּמְתָרְכָא לָא יִסְבוּן לְהוֹן לִנְשִׁין אֱלָהֵין בְּתוּלְתָא מִזַּרְעָא דְבֵית יִשְׂרָאֵל וְאַרְמַלְתָּא דִּי תְהֵי אַרְמַלְתָּא מִשְּׁאַר כָּהֲנַיָּא יִסְבוּן: כג וְיַת עַמִּי יַלְפוּן בֵּין קוּדְשָׁא לְחוּלָא וּבֵין מְסָאֲבָא לְדַכְיָא וְהוֹדְעוּנוּן: כד וְעַל פַּלְגוּת דִּינָא אִינוּן יְקוּמוּן לְמֵידַן בְּדִינֵי רְעוּתִי

מקרא

מִשְׁמַרְתִּי׃ יז וְהָיָה בְּבוֹאָם אֶל־שַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית בִּגְדֵי פִשְׁתִּים יִלְבָּשׁוּ וְלֹא־יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם צֶמֶר בְּשָׁרְתָם בְּשַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית וָבָיְתָה׃ יח פַּאֲרֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־רֹאשָׁם וּמִכְנְסֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־מָתְנֵיהֶם לֹא יַחְגְּרוּ בַּיָּזַע׃ יט וּבְצֵאתָם אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הָעָם יִפְשְׁטוּ אֶת־בִּגְדֵיהֶם אֲשֶׁר־הֵמָּה מְשָׁרְתִם בָּם וְהִנִּיחוּ אוֹתָם בְּלִשְׁכֹת הַקֹּדֶשׁ וְלָבְשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְלֹא־יְקַדְּשׁוּ אֶת־הָעָם בְּבִגְדֵיהֶם׃ כ וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ כָּסוֹם יִכְסְמוּ אֶת־רָאשֵׁיהֶם׃ כא וְיַיִן לֹא־יִשְׁתּוּ כָּל־כֹּהֵן בְּבוֹאָם אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ כב וְאַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה לֹא־יִקְחוּ לָהֶם לְנָשִׁים כִּי אִם־בְּתוּלֹת מִזֶּרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה אַלְמָנָה מִכֹּהֵן יִקָּחוּ׃ כג וְאֶת־עַמִּי יוֹרוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל וּבֵין־טָמֵא לְטָהוֹר יוֹדִעֻם׃ כד וְעַל־רִיב הֵמָּה יַעַמְדוּ לשפט בְּמִשְׁפָּטַי ושפטהו

(למשפט ק' · ישפטהו ק')

רשי

(יז) אל שערי החצר הפנימית. לפני ולפנים בי"ה: ולא יעלה עליהם צמר. תכלת שהיה במעיל ובאבנט לא ילבשו בי"ה בעבודת פנים: וביתה. ולפנים: (יח) פארי. קאפליי"ש בלע"ז: לא יחגרו ביזע. שנינו בברייתא אין חוגרין במקום שמזיעין לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם שהוא מקום זיעה אגלאשיי"ר בלע"ז ל"א אסרה התורה לכהנים מלבושי הצמר כי הצמר מזיע הגוף ומזיע את הבשר. (סא"א): (יט) אל החצר החיצונה. לפי שהיה מדבר בהיכל לפני ולפנים וקראה חצר הפנימית ואולם יש לו לקרות עזרת ישראל חצר החיצונה לכך הוצרך לכפול שתי פעמים לומר שאל עזרת נשים הוא אומר מקום שכל ישראל נכנסין: והניחו אותם בלשכות הקודש כמו שאמר משה (ויקרא ט"ז) ופשט את בגדי הבד אשר לבש והניחם שם: ולא יקדשו את העם. ת"י ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון כלומר לא יגעו אל העם בבגדיהם הקדושים שאין בגדי חול שהורין אצל בגדי הקודש: (כ) וראשם לא יגלחו. להעביר את כל השער: ופרע לא ישלחו. גידול שער לא ירבו: כסום יכסמו. כהוספת הזו שסדורין בשבולת ראשו של זה כנגד עיקרו של זה כך שמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל ויתכן לפרשו לשון מדה דבר השוה לא גזיזת ראש ולא גדול שער אלא במדה שוה אמולי"ר בלע"ז: (כא) בבואם אל החצר הפנימית. אל ההיכל: (כב) כי אם בתולות יקחו. הכהנים הגדולים אבל יש מן הכהנים אשר יקחו את האלמנה כגון הדיוטין וזהו מכהן יקחו יש מן הכהן שמותרין באלמנה. מלאתי: אשר תהיה אלמנה. גמורה הרע לגרושה וחלוצה אע"פ שפנויה היא אסורה

תולדות אהרן

פארי פשתים. יומא עא זבחים יח (כלאים פ"ט משנה ד): ביזע. זבחים יט: בגדים אחרים. יומא לב: לא יגלחו • תענית יז נזיר ה סנהדרין כב סב: כסום יכסמו. נדרים נא סנהדרין כב: לא ישתו. תענית יז סנהדרין פג: ואלמנה וגרושה • קידושין עח (בכורים פ"ד):

מסורה

אתו • בני צדוק: ולא יעלה ג' בקרי' וסי' ולא יעלה בה כל עשב • ולא יאמרו עוד ארון ברית ה' • ולא יעלה עליהם צמר: פארי ב' וסימן ואת פארי המגבעות • פארי פשתים יהיו על ראשם: בלשכת ג' חס' בלישנא וסי' והניחו אתם בלשכת הקדש • עשרים לשכת אל הרצפה • בלשכת הפורים • ועיין לקמן בסי' מ"ת דמטעי': ויין ה' ר"פ וסימן ויין לנסך רביעית ההין: ויין לנסך שלישית • ויין תקריב לנסך • ויין לא ישתו כל כהן • ויין ישמח לבב אנוש להצהיל:

מצודת ציון

(יח) פארי. כן יקראו המגבעות כמ"ש פארי המגבעות (שמות ל"ט) ויקראו כן ע"ש היופי וההדר שבהן: ביזע. מל' זיעה: (יט) יפשטו. ענין הסרת המלבוש: (כ) יגלחו. ענין קלוח השער: ופרע. כן יקרא גדול השער כמו את ראשו לא יפרע (ויקרא כ"א): ישלחו. ענין התפשטות כמו תשלח קציריה (תהלים פ'): כסום יכסמו. מלשון והחטה והכסמת (שמות ט') והוא מין זרע: (כג) יורו. מל' הוראה ולמוד:

מצודת דוד

לאכל הפנים שעל השלחן: ושמרו וכו'. בכל דבר העבודה: (יז) והיה וכו'. ר"ל ביוה"כ כשיבואו הכהנים הגדולים אל שערי חצר הפנימי והוא ההיכל ולעומת קה"ק נקרא חצר (ולפי שהיה בהיכל שער גדול ושני פשפשין מזה ומזה כמ"ש למעלה לכן אמר שערי): בגדי פשתים. הם בגדי הלבן שכ"ג משמש בהן ביוה"כ עבודת פנים: ולא יעלה עליהם צמר. כי בפנים לא ישמשו עבודה בשמנה בגדים שיש בהן צמר: וביתה. ובפנים בחלל הבית בין בהיכל בין בבית ק"ק: (יח) פארי פשתים. מגבעות מפשתים יהיה על ראשם: לא יחגרו ביזע. לא יחגרו אבנטיהם במקום שהבשר נכפל ושוכב קצתו על קצתו כי שם רב הזיעה ומתלכלכין בגדי הכהונה: (יט) ובצאתם. וכאשר יצאו הכהנים מהעזרה אלהם אל החצר החיצונה וחוזר ומפרש אל החצר וכו' ר"ל מה שאמרתי אל החצר החיצונה הכוונה היא אל העם כלומר אין הכוונה לעזרת נשים כ"א אל העם הוא עזרת אנשים אשר שם עומדת העם אבל למול עזרת כהנים נקראה בשם חצר החיצונה: את בגדיהם. בגדי כהונה: ללשכות הקדש. הם העומדים בתחתיות ההר וממעל: בגדים אחרים. בגדי חול: לא יקדשו וכו'. ר"ל למען לא יהא נראה שהעם קדושים כמוהם כ"א יבואו שמה בבגדי כהונה יהא נראה לכל שאין חשש אם יגעו בהן בני העם כאלו הם קדושים כמו הכהנים: (כ) וראשם לא יגלחו. שער ראשם לא יגלחו בכל עת: ופרע לא ישלחו. לא יניחו גדול השער להתפשט יותר מדאי ואמרז"ל שיגלחו אחד לשלשים יום (סנהדרין כב): כסום יכסמו. על כהנים גדולים יאמר שהם יגלחו באופן שיגיע ראש שער זה בצד עקרו של זה כהוספת הזו הסדורה בשבולת ראשו של זה בצד עקרו של זה כן אמרז"ל (שם): (כא) כל כהן. בין כהן גדול בין כהן הדיוט: אל החצר הפנימית. הוא ההיכל ולמול בית קה"ק נקרא חצר: (כב) ואלמנה וגו'. זהו בכהנים גדולים שאסורים גם באלמנה ואינם נושאים כ"א בתולות: אשר תהיה אלמנה. ר"ל שלא תהיה רק אלמנה אבל לא נתגלה אז מכהן יקחו ר"ל מקצת הכהנים עוסקים בהם והם הדיוטים אבל כשהיא גם חלוצה אסורה גם להדיוטים ואף שהיא מדרבנן רמזו יחזקאל: (כג) ואת עמי יורו. הכהנים ילמדו את העם להבדיל בין קדש לחולין גם יודיעום ההבדל בין טמא לטהור: (כד) ועל ריב. ועל

משפטי כתיב בתורה וכתיב ושפטוהו ר"ל ישפטו כמשפט ושפטוהו כמשפטו : ואת תקותי . בכל מועדי בדברי הקרבנות וכן את שבתותי יקדשו : (כה) ואל מת אדם . וזו בכהן הדיוט : (כו) ואחרין טהרתו . תפסר שיהיה זה לעתיד לתוספת קדושה שאחר שיטהרו לסוף שבע עוד יספרו לו שבעה ימים אחרים אלא שרז"ל פירשוה בלא חדוש ופירשו אחרי טהרתו אחרי פרישתו מן המת : (כז) וביום בואו אל הקדש . ר"ל אחרי שיטהר ויכנס לקדש שלא נכנס שם כטומאתו עתה אחרי שיטהר יקריב קרבן חטאת בעבור טומאתו וזה יהיה חידוש לעתיד ורז"ל פירשוהו בלא חידוש מקראם פירשו יקריב חטאתו עשירית האיפה שהיה כהן גדול מקריב בכל יום שלא הקריב אותו בימי טומאתו אמר שיקריבנה אחרי טהרתו ומקצתם אמרו יקריב חטאתו כא ללמד שלא יוכל לעלות קרבנותיו בימי טומאתו שאמר וביום באו וגו' יקריב בזמן שראוי לביאה ראוי להקרבה ובזמן שאין ראוי לביאה אין ראוי להקרבה ואני תמיה למי שאמר יקריב חטאתו זו היא עשירית האיפה וכלא מדבר בכהן הדיוט שמטמא לקרובים

מטורה אף להדיוט : (כו) ואחרי טהרתו . אחר פרישתו מן המת כך שניה במ"ק : (כז) וביום באו . תחילה אל הקדש להתחנך לעבודה יקריב חטאתו זו עשירית האיפה שלו כך שנויה במ"ק שהכהן הדיוט טעון עשירית האיפה ביום חינוכו מנין שנאמר (שם ו') זה קרבן אהרן ובניו וגו' וכמו שמפרש במסכת מנחות : (כח) והיתה להם הכהונה לנחלה : (כט) חרם · לשון קדש וכן כל לשון חרמה שהוא של הקדש : (ל) להניח · אפושי"ר בלע"ז כמו (שמות ח') וינח בכל גבול מצרים : (לא) כל נבלה וטרפה וגו' . לפי שהותרה להם מליקה תמאת העוף שהיא נבלה וטריפה הוצרך להזהירם על שאר נבלות וטריפות כך פירשו רבותינו : (א) ובהפילכם את הארץ בנחלה · שעתידים לחלוק את א"י לי"ב שבטים לא כחלוקה הראשונה שהיתה לרב כפי מניינו ולמעט כפי פקודיו והיו ב' שבטים או ג' ברצועה אחת שכשיו כחלקים איש וגבורות הכרם מפאת ים עד פאת קדים כמו שמפורש בסוף הספר : תרומה לה' · לבנות

<table>
<tr>
<td>

כד וְאֶת־תּוֹרֹתַי וְאֶת־חֻקֹּתַי בְּכָל־מוֹעֲדַי יִשְׁמֹרוּ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי יְקַדֵּשׁוּ׃
כה וְאֶל־מֵת אָדָם לֹא יָבוֹא לְטָמְאָה כִּי אִם־לְאָב וּלְאֵם וּלְבֵן וּלְבַת לְאָח וּלְאָחוֹת אֲשֶׁר־לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ יִטַּמָּאוּ׃
כו וְאַחֲרֵי טׇהֳרָתוֹ שִׁבְעַת יָמִים יִסְפְּרוּ־לוֹ׃
כז וּבְיוֹם בֹּאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ יַקְרִיב חַטָּאתוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃
כח וְהָיְתָה לָהֶם לְנַחֲלָה אֲנִי נַחֲלָתָם וַאֲחֻזָּה לֹא־תִתְּנוּ לָהֶם בְּיִשְׂרָאֵל אֲנִי אֲחֻזָּתָם׃
כט הַמִּנְחָה וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם הֵמָּה יֹאכְלוּם וְכָל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לָהֶם יִהְיֶה׃
ל וְרֵאשִׁית כׇּל־בִּכּוּרֵי כֹל וְכׇל־תְּרוּמַת כֹּל מִכֹּל תְּרוּמוֹתֵיכֶם לַכֹּהֲנִים יִהְיֶה וְרֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַכֹּהֵן לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל־בֵּיתֶךָ׃
לא כׇּל־נְבֵלָה וּטְרֵפָה מִן־הָעוֹף וּמִן־הַבְּהֵמָה לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים׃

מה א וּבְהַפִּילְכֶם אֶת־הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיהוָה קֹדֶשׁ מִן־הָאָרֶץ אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ וְרֹחַב עֲשָׂרָה אָלֶף קֹדֶשׁ־הוּא בְכׇל־גְּבוּלָהּ סָבִיב׃

</td>
<td>

ידונון ית אוריתי וית קימי בכל מועדי יטרון וית יומי שביא דילי יקדשון׃ כה ועל מיתא דאנשא לא יעול לאסתאבא אלהין לאב ולאם ולבר ולברת לאח ולאחת דלא הות לגבר יסתאבון׃ כו ובתר דכותיה שבעא יומין ימנון ליה׃ כז וביום מיעליה לקודשא לדרתא גויתא לשמשא בקודשא יקריב חטאתיה אמר יי אלהים׃ כח ותהי להון לאחסנא חולק מותר קורבני חולקהון ואחסנא לא תתנון להון בישראל מתנן דיהבית להון אינון אחסנתהון׃ כט מנחתא חטאתא ואשמא אינון יכלוניה וכל חרמא בישראל דלהון יהי׃ ל וריש כל בכורי כולא וכל אפרשות כולא מכל אפרשותיכון לכהנא יהי וריש עצותכון תתנון לכהנא לאשראה ברכתא בביתך׃ לא כל נבילא ותבירא מן עופא ומן בעירא לא ייכלון כהנא׃ א ובפלגותהון ית ארעא באחסנא תפרשון אפרשותא קדם יי קודשא מן ארעא אורכא עסרין וחמשא אלפין אורכא ופותיא עסרא אלפין קודשא הוא בכל תחומה

</td>
</tr>
</table>

ואחרית האיפה כהן גדול היה מקריב אותה מש"ו בכל יום מחציתה בבקר ומחציתה בערב וכהן הדיוט לא היה מקריב אותה אלא בשעת חינוך עבוד' כלומר ביום שמתחיל לעבוד וכהן גדול לא היה מטמא לקרובים ואם כן מה הוא שאמר וביום בואו אל הקודש וגו' ומה שאמר יספרו לו ולא אמר יספור לו רוצה לומר יספרו אחיו הכהנים שאם שכח הוא לא יניחוהו הם ליכנס לקדש עד שיעברו לו ז' ימים ויטהר : (כח) והיתה להם לנחלה . הכהונה תהיה להם לנחלה שלא תהיה להם אחוזה בישראל כמו שאמר בתורה : (כט) המנחה · מבואר הוא : (ל) וראשית כל בכורי כל · בכורי כל פרי כמו שאמר בתורה בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו לה' לך יהיה וכל אשר בארצם רוצה לומר כל המיוחדים שבארצם והם שבעת המינים וכן רוצה לומר מה שאמר כל בכורי כל וכל תרומת כל כמו שאמר בתורה כל תרומת הקדשים ואומר מכל תרומותיכם · ראשית מכל תרומותיכם והיא תרומה גדולה שהיתה לכהן : להניח ברכה אל ביתך · טעמו אל כל אחד וכבר נפסק זה : (לא) כל נבלה וטרפה · כמו שאמר בתורה נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה אע"פ שישראל גם כן מוזהרין עליה הכהנים מוזהרין יותר מפני הטומאה לפי שהם תמיד במקדש לכך הם מוזהרין יותר על הטומאה מישראל ולפיכך אמר לא יאכלו הכהנים ואמר לא יאכלום ולא אמר ולא יגעו כי יש נבלה שאינה מטמאה אלא בבית הבליעה והיא נבלת עוף טהור ורז"ל אמרו לפי שהותרה להם מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטרפה יכול יהא מותרין גם כן בשאר נבלות וטריפות לפיכך הזהירו עליהם . (א) ובהפילכ' את הארץ בנחלה · על ירושלים אמר שיפילו אותה לעתיד בנחלה לכל ישראל ואמר איך יחלקו אותה למקדש ולכהנים וללוים ולישראל ואמר ארך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרה אלף קדש

מצודת דוד

אמור : (כח) ואחוזה · ענין חלק ונחלה : (כט) חרם · ר"ל הקדש וכן כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר י"ח) : (ל) בכורי . בשול התבואה יקרא בלשון בכור וכן ראשית בכורי אדמתך (שמות כ"ג) : עריסותיכם . ענין בלק ועיסה כמו ראשית עריסותיכם (במדבר ט"ו) : להניח · מלשון הנחה : (א) תרימו תרומה . ענין הפרשה כמו ויקחו לי תרומה (שמות כ"ה) . מגרש

חקתי ט' חסר בנביאים ובכתובים וסימ' נמסר בירמיהו סימ' מ"ד : אל מת ל' ארם לא יבא לטמאה · ואל קין ל' ואל מנחתו לא שעה · ואל אמה ל' תכלנה מלמעלה · ואל משה ל' אמר עלה אל ה' : לנחלה ט"ו וסימ' נמסר פ' קרח : וראשית ו' וסי' ראובן בכורי אתה ראשית דגנך תירשך תגינא ופסוק · וראשית כל בכורי כל ב' נפסוק · שמנים ימשחו · ובא בארץ הצבי :

תולדות אהרן ואחרי טהרתו . מ"ק ז מו : וביום באו · מ"ק מו : עריסותיכ' · שבת לב יבמות סב : נבלה וטרפה . מנחות מה :

מצודת דוד

ועל דין ממון יעמדו העם לפניהם למשפט והם ישפטוהו במשפטי התורה לא לפי אומדן דעתם : ואת תורתי · התורות והחוקים הנהוגים בכל ימי מועדי ה' בדבר הקרבנות ישמרו הם לעשותם וכן יקדשו את השבתות בדבר הקרבנות הבאות חובה ליום : (כה) לטמאה . לטמא את עצמו : אשר לא היתה לאיש . למשכב : (כו) ואחרי טהרתו · ר"ל אחר פרישתו מן המת כן אחז"ל : שבעת ימים וגו' · ואח"ז הוא טהור : יספרו · ר"ל אחיו הכהנים יספרו לו שאם שכח הוא לא יניחוהו הם ליכנס למקדש עד אחר שבעת ימים ויטהר : (כז) וביום בואו וגו' · ר"ל בתחלת ביאת הכהן להתחנך בעבודה : אל החצר הפנימית · היא עזרת כהנים אשר שם המזבח : יקריב חטאתו . זהו עשירית האיפה שהיו הכהנים מקריבים ביום החנוך וכמ"ש זה קרבן אהרן ובניו וגו' ביום המשח אותו עשירית האיפה סלת וגו' (ויקרא ו') : (כח) והיתה להם לנחלה . הכהונה תהיה להם לנחלה כי לא ינחלו חלק בארץ : אני נחלתם . ר"ל מותר קרבני יהיה נחלתם : ואחוזה . אחוזת נחלת קרקע שדות וכרמים לא תתנו להם וזהו לתקן יהיו פנוים לעסוק בעבודת המקדש (ומה שלקחו תרומת הארץ כמ"ש תרומה הקודש לכהנים וגו' (לקמן מ"ח) זה היה לצורך בתים וחצרות) : אני אחוזתם . ר"ל מותר קרבני יהיה לאחוזתם וכפל הדבר במ"ש : (כט) המנחה . ר"ל שירי המנחה : וכל חרם . כל הקדשות : (ל) וראשית . הראשית מכל הדברים טרם שאתבכרו בבשול והם הבכורים : וכל תרומה כל . כל התרומות כולם בין דגן בין תירוש ויצהר : מכל תרומותיכם · מכל הדברים שאתם חייבים להפריש מהם תרומה : וראשית עריסותיכם · חלק ראשון מעיסה עד שלא תאכלו ממנה ועל החלה יאמר : להניח ברכה . כלומר אל ירע לבבכם בתת כל אלה לכהנים כי זה יהיה סיבה להשרות ברכה בביתך ולא יחסר המותר כי עוד יוסיף : (לא) לא יאכלו הכהנים · פירשו רז"ל לפי שהותרה להם מליקה חטאת העוף שהיא נבלה וטריפה הוצרך להזהירם על שאר נבלות וטרפות שלא נחשוב שב"ה מותר להם מכל חולין : מה (א) ובהפילכם וכו' · לפי שמ"ש רוב יחולק הארץ בנחלה ע"י הפלת גורל לכן אמר לשון בהפילכם ואם כי החלוקה היא לא תהיה על ידי הפלת גורל מ"מ יאמר זה הלשון על הירושה וכדז"ל ביום אתם מפיל נחלות (ב"ב קי"ג) : קדש מן הארץ . החלק הזה יהיה קדש מכללות הארץ : אורך . ממזרח למערב : ורחב . מצפון לדרום : בכל גבולה . ר"ל כל השטח הזה מסביב יהיה

ב יהיה מזה אל הקדש חמש מאות
בחמש מאות מרבע סביב
וחמשים אמה מגרש לו סביב:
ג ומן המדה הזאת תמוד ארך
חמש ועשרים אלף ורחב עשרת
אלפים ובו יהיה המקדש קדש
קדשים: ד קדש מן הארץ הוא
לכהנים משרתי המקדש יהיה
הקרבים לשרת את יהוה והיה
להם מקום לבתים ומקדש למקדש:
ה וחמשה ועשרים אלף ארך
ועשרת אלפים רחב יהיה ללוים
משרתי הבית להם לאחזה עשרים
לשכות: ו ואחזת העיר תתנו חמשת
אלפים רחב וארך חמשה ועשרים
אלף לעמת תרומת הקדש לכל
בית ישראל יהיה: ז ולנשיא מזה
ומזה לתרומת הקדש ולאחזת העיר
אל פני תרומת הקדש ואל פני
אחזת העיר מפאת ים ימה ומפאת
קדמה קדימה וארך לעמות אחד

סחור סחור: ב יהי מדין
לקודשא חמש מאה בחמש
מאה מרבע סחור סחור
וחמשין אמין רווחא ליה סחור
סחור: ג ומן משחתא הדא
תמשח אורכא עסרין וחמשא
אלפין ופותיא עסרא אלפין
וביה יהי מקדשא קודש
קודשין: ד קודשא מן ארעא
הוא לכהניא די משמשין
בבית מקדשא דיי יהי דקריבין
לשמשא קדם יי ויהי להון
אתר שביק לביתא וכבשא
למקדשא: ה ועסרין וחמשא
אלפין אורכא ועסרא אלפין
פותיא ויהי לליואי משמשי
ביתא להון לאחסנא עסרין
לשכן: ו ואחסנת קרתא
תתנון חמשא אלפין פותיא
ואורכא עסרין וחמשא אלפין
לקביל אפרשות קודשא לכל
בית ישראל יהי: ז ולרבא
מכא ומכא לאפרשות קודשא
ולאחסנת קרתא לקביל
אפרשות קודשא ולקביל
אחסנת קרתא מרוח מערבא
מערבא ומרוח מדינחא
מדינחא ואורכא לקביל חד

ומנה' ר"פ בנביאים וסי' ומן העיר לקח סרים אחד דסוף מלכים וחברו דסוף ירמיה ומן העם חדלים·ומן המדה הזאת ותמוד· ומן אז חדלנו: וכל דניאל ועזרא וד"ה דכוו' ר"פ ומן וכל אוריתא דכוו' ומן במ"ג מן וסי' מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה· מן הארץ ההיא יצא אשור· מן השמים השמיעך את קולו ליסרך: למקדש ג' דגשים וסים' ושרפו במפקד הבית· קדש מן הארץ הוא לכהנים· ראה עתה כי ה' בחר בך דשלמה דד"ה: לאחוזה עשרים לשכות קשה לי שבכל הספרים המדוייקים כולם חאי לשכות הוא חסר ונמסר עליו ג' חסר בליש' ובספרי המסרה כולם שהיו לפני מונה זה עשרים לשכות אל הרצפה ועוד קשה לי שבספרים כולם כתות שלשים לשכות אל הרצפה ולא נמצא עשרים ואולי לפי זה נוכל לומר כי הטעות הוא בספרי המסרה מצד הסופרים שהוסיפו אל הרצפה שאם היה נמצא פסוק זה היינו עשרים לשכות אל הרצפה אזי היה קשה טובא:

רדק

קדש הוא בכל גבולה סביב הארץ הוא ממזרח למערב והרחב מצפון לדרום. ואמר: (ב) יהיה מזה אל הקדש חמש מאות בחמש מאות מרובע סביב וחמשים אמה מגרש לו סביב. מאלה המדות שזכר יקח משם הקדש והוא הר הבית חמש מאות באורך וחמש מאות ברחב כמו שכתוב למעלה כי הבית היה חמש מאות על חמש מאות אם כן נשארו מהר הבית כלפי מזרח שנים עשר אלף ומאתים וחמשים וכנגדם מהר הבית כלפי מערב שהם ארבעה ועשרים אלף וחמש מאות הנה הם עם חמש מאות של הר הבית חמשה ועשרים אלף והרחב כמו כן מהר הבית כלפי צפון ארבעת אלפים ושבע מאות וחמשים וכן מהר הבית כלפי דרום שהם תשעת אלפים וחמש מאות וחמש מאות של הר הבית הנה עשרת אלפים: (ג) ומן המדה הזאת תמוד אורך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרת אלפים ובו יהיה המקדש קדש קדשים. אלא חמש מאות של הר הבית ממדת חמשה ועשרים אלף ועשרת אלפים תמוד אותם כלומר מכללם יהיו אלה חמש מאות של הר הבית: ובו. רוצה לומר בהר הבית והוא הקדש שזכר בו יהיה המקדש שהוא קדש קדשים והוא ההיכל והדביר שהוא מקודש מהיכל ורש"י ז"ל פירש מן המדה הזאת תמוד בקנה המדה שנמדד בו רביע הר הבית חמש מאות על חמש מאות כמו שאמר למעלה מדד חמש מאות קנים בקנה המדה לארבע רוחות מדדו ולפי שלא פירש בפסוק הראשון אלה החמשה ועשרים אלף ועשרת אלפים אם הם קנים או אמות הוצרך לומר הנה שאלפים אלה קנים הם בקנה המדה שנמדד בו הר הבית הוא עם האמות בקנה: חמש. כתוב חמשה קרי והענין אחד ויש בענין לשון זכר ולשון נקבה כי המדה לשון נקבה והקנה לשון זכר: (ד) קדש מן הארץ הוא זה שאמרתי לך שהחמשה ועשרים אלף אורך ועשרת אלפים רחב הוא קדש תרומה מן הארץ לכהנים: והיה להם מקום לבתים ומקדש למקדש. הר הבית הוא מקדש לצורך המקדש המקודש מהיכל והוא הבית ההיכל והדביר והנשאר יהיה לך מקום לבתים להם ולבתיהם וחמשים מגרש שהיה סביב הר הבית הם מכלל החשבון הנשאר חוץ להר הבית ארבעה ועשרים וחמש מאות אלפים בארך ותשעת אלפים וחמש מאות ברחב והמגרש הזה הוא מקום פנוי אין בו לא בתים ולא זרע: (ה) וחמשה ועשרים אלף ארך. כמדה שהיתה לכהנים בין המקדש ובין בתיהם כמדה הזאת תהיה ללוים לאחוזה סמוך לאחוזת הכהנים כמו שאמר למטה. לעומת גבול הכהנים כי גם הם משרתי הבית לסיו' שוערים ומשוררי': עשרים לשכות. אמר שיעשו בחלקם סמוך לאחוזת הכהנים עשרים לשכות לשבת בהם השוערי' כדי שיהיו קרובי' אל הבית והשאר יהיה לערכיהם ולבתיהם: (ו) ואחזת העיר. שתהיה אחוזה לכל ישראל כי כולם יהיו נאחזי' בירושלים לכל שבט יהיה שער אחד בעיר כמו שאמר בסוף הספר והיה אחוזת העיר רחב חמשת אלפים והארך חמשה ועשרים אלף מן המזרח למערב נמצא התרומה הזאת בין כולם חמשה ועשרים אלף על חמשה ועשרים אלף כי לכל אחד מהם חמשה ועשרים אלף אורך ורוחב לכהנים עשרת אלפים וללוים עשרת אלפים ולאחוזת העיר חמשת אלפים הרי חמשה ועשרים אלף: לעומת תרומת קדש. כנגד ארך תרומת הקדש שהיא אחוזת הכהנים והלוים: (ז) ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחוזת העיר. ואחר כך פירש אל פני כי למ"ד השמוש סמוכה לתרומה ולאחוזת רוצה לומר אל פניהם למזרח ואל פניהם למערב תהיה נחלת הנשיא כמו שמפרש ואומר מפאת ים ימה ומפאת קדמה קדימה כלומר רחב נחלת הנשיא תהיה רחב חמשה ועשרים אלף כנגד תרומת הקדש ואחוזת העיר והאורך תהיה כנגד אחד חלקי השבטים ממזרח ארץ ישראל למערבה כי בסוף חמשה ועשרים אלף אלף; נחלת הכהנים והלוים ואחוזת העיר תהיה אחוזת הנשיא בנגדה ברחבה עד סוף גבול ארץ ישראל למזרח וכן למערב עד סוף גבול ארץ ישראל למערב כי לישראל יהיו שנים עשר חלקים ולנשיא החלק השלשה עשר חלק הנשיא כחלק אחד משבטי ישראל בארך וברחב אלא שבתוך נחלת הנשיא תהיה התרומה: לעומת. בחולם כמו לעומת בשבת בשקל הקל הוא כי הוא סובלו עומה בשקל גומן: אחד החלקים. חלקי השבטים כמו שפירשנו: לארץ

רשי

לבנות בה"מ הזה בו: (ב) יהיה מזה: מן התרומה הזו יהיה לצורך הקדש לבית חמש מאות קנים והמותר לבתים לכהנים כמו שמפורש בסוף הספר: (ג) ומן המדה הזאת. בקנה המדה שנמדד בו ריבוע הר הבית ה' מאות על ה' מאות כמו שאמור בענין של מעלה (מ"ב) לד' רוחות מדדו חומה לו סביב ה' מאות קנים וגו': תמוד אורך חמשה ועשרים אלף. קנים ורוחב י' אלפי' קנים ולפי שלא פירש בפסוק ראשון מה הן כ"ה אלף אם קנים אם אמות הוצרך לומר שכ"ה מדות בקנה המדה שנמדדו בה ה' מאות על ה' מאות של הר הבית נמדדין אלפים הללו לתרומה: (ד) קדש מן הארץ. הרם את המקרא מותר הקדש אשר מן הארץ הוא יהיה לכהנים משרתי המקדש המקריבים וגו' קדש מן הארץ היא התרומה הזאת: לכהנים משרתי המקדש יהיה. העודף על חמש מאות של הר הבית י"ב אלף ומאתים וחמשים למזרח וכנגדן למערב והמקדש באמצע וארבעת אלפים ושבע מאות וחמשים לצפון וכנגדן לדרום: והיה להם מקום לבתים. העודף הזה שסביב המקדש: ומקדש למקדש. וחמש מאות על חמש מאות האמצעיי' יהיו מקודשים לצורך המקדש אופיינגפי"ל"ש אלשיינגפוזירא בלע"ז: (ה) וחמשה ועשרים אלף. קנים אורך ועשרת אלפים רחב תרימו כמדה אחרת אצל זו בדרומה של זו לצורך הלוים כך מפורש בסוף הספר שהיא בדרום. מלאתי ד' לשכות יהיה ללוים בהיקף המקדש לשמור הבית ולשי' ומותר הרצועה יתנו לערכיהם. תו': (ו) ואחזת העיר. בהיקף העיר אחוזה מושב תלו שלה לבנות בה ישראל בתים: תתנו חמשת אלפים רחב. בדרומה של שתיים והאורך כמדת שתי הרצועות נמצאת כל התרומה מרובעת כ"ה על כ"ה אלפים: לעומת תרומת הקודש. כלומר במדת אורך רצועות תרומת הקודש: לכל בית ישראל יהיה. אותה רצועה שלישית תהיה מושב לאיש: (ז) ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקודש ולאחוזת העיר. בסוף הספר הוא

מצודת ציון

(ב) מגרש. ענינו מקום פנוי מכלי זריעה ואילנות וכן ומגרש לערים (במדבר ל"ה): (ד) ומקדש. ענין הזמנה כמו ויקדישו את קדש בגליל (יהושע כ'): (ו) לעומת. ר"ל כנגד וכן האופנים לעומתם (לעיל י'): (ז) אל. פני

מצודת דוד

(ב) יהיה מזה: מהשטח הזה יהיה מקודש ממנו חמש מאות וכו' ויהיה מרובע מסביב וזהו הר הבית: מגרש לו סביב. בכל ארבעת הרוחות יהיה מגרש חמשים אמה: (ג) ומן המדה הזאת תמוד וכו'. ולפי שלא פירש למעלה במה ימודו מדת התרומה אם באמות אם בקנים לכן פירש ואמר ומן המדה הזאת ר"ל במדה שמדד את הר הבית דהיינו בקנים וכמ"ש וימד את רחב הבנין קנה אחד (לעיל מ) בזה המדה תמוד האורך של חמשה ועשרים אלף וכו': ובו. באמצעית השטח ההוא יהיה המקדש הוא הר הבית שהוא קודש קדשים מול כל השטח. הרצועה ההיא הנקראת קדש: (ד) קדש. כל השטח הזה הוא קדש מכללות הארץ ויהיה אל הכהנים וכו': והיה להם. השטח הזה יהיה להם מקום על בתים ומקום מזומן על המקדש: (ה) וחמשה וכו'. ר"ל וסמוך לו יהיה עוד רצועה חמשה ועשרים אלף וכו' וזה יהיה ללוים וכו' לנחות להם לאחוזה: עשרים לשכות. ר"ל ברצועה ההיא יעשו עשרים לשכות סמוך לאחוזת הכהנים לשבת בהם הלוים השוערים למען יהיו קרובים אל הבית והשאר יהיה לערכיהם ולבתיהם: (ו) ואחוזת העיר. אולם העיר ר"ל מקום זרע תבואה למאכל ליושבי העיר: לעומת תרומת הקדש. במדת אורך תרומת הקדש והוא אחוזת הכהנים והלוים: לכל בית ישראל יהיה. אחוזת העיר יהיה לכל השבטים זה כזה: (ז) ולנשיא. ואל הנשיא הוא מלך המשיח אליו יותן האחוזה מזה

הַחֲלָקִים מִגְּבוּל יָם אֶל־גְּבוּל קָדִימָה׃
ח לָאָרֶץ יִהְיֶה־לּוֹ לַאֲחֻזָּה בְּיִשְׂרָאֵל
וְלֹא־יוֹנוּ עוֹד נְשִׂיאַי אֶת־עַמִּי וְהָאָרֶץ
יִתְּנוּ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטֵיהֶם׃
ט כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה רַב־לָכֶם
נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל חָמָס וָשֹׁד הָסִירוּ
וּמִשְׁפָּט וּצְדָקָה עֲשׂוּ הָרִימוּ
גְרֻשֹׁתֵיכֶם מֵעַל עַמִּי נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה׃ י מֹאזְנֵי־צֶדֶק וְאֵיפַת־צֶדֶק
וּבַת־צֶדֶק יְהִי לָכֶם׃ יא הָאֵיפָה
וְהַבַּת תֹּכֶן אֶחָד יִהְיֶה לָשֵׂאת מַעְשַׂר
הַחֹמֶר הַבָּת וַעֲשִׂירִת הַחֹמֶר הָאֵיפָה
אֶל־הַחֹמֶר יִהְיֶה מַתְכֻּנְתּוֹ׃
יב וְהַשֶּׁקֶל עֶשְׂרִים גֵּרָה עֶשְׂרִים
שְׁקָלִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים שְׁקָלִים
עֲשָׂרָה וַחֲמִשָּׁה שֶׁקֶל הַמָּנֶה יִהְיֶה

ל׳ . ל׳ — ח׳ כמפס בסיפרא — ל׳ — ג׳ חסר — ל׳ — ל׳ — ג׳ חסר — ל׳ . ג׳ ל״כ — ל׳

מִן חוּלָקַיָּא מִתְּחוּם מַעַרְבָא
עַד תְּחוּם מַדִּינְחָא׃ ח דָּא
אַרְעָא תְּהֵי לְרַבָּא לְאַחְסַנְתָּא
בְּיִשְׂרָאֵל וְלָא יְנִיסוּן עוֹד
רַבְרְבֵי יָת עַמִּי וְאַרְעָא יִתְּנוּן
לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטֵיהוֹן׃
ט כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים סְגֵי
לְכוֹן רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל חַטּוֹפָא
וּבִזָּא אַעְדּוּ וְדִין דִּקְשׁוֹט וּזְכוּ
עֲבִידוּ סְלִיקוּ תַקְלַתְכוֹן מִנּוֹ
עַמִּי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ י מוֹזְנָוָן
דִּקְשׁוֹט וּמְכִילָן דִּקְשׁוֹט וּבָתִּין
דִּקְשׁוֹט יְהֵי לְכוֹן׃ יא מְכִלְתָּא
וּבֵיתָא מִקּוֹס חַד יְהֵי לְכוֹן
סְכוּם תְּלַת סְאִין לְמִסַּב מַעֲשַׂר
כּוֹרָא בִּמְכִלְתָּא רְטִיבָא בֵּיתָא
וַעֲשַׂר כּוֹרָא יַבִּישָׁא מְכִלְתָּא
מִן כּוֹרָא יְהֵי מִקּוֹסֵיהּ׃
יב וְסִלְעָא עַסְרִין מָעִין
תִּלְתּוּת מָנְיָא עַסְרִין סִלְעִין
מָנֵי כַסְפָּא עַסְרִין וַחֲמֵשׁ סִלְעִין
רִבְעוּת מָנְיָא חֲמֵשׁ עַסְרֵי סִלְעִין כּוּלְהוֹן שִׁתִּין מָנִין וּמָנֵי רַבָּא קוּדְשָׁא יְהֵי לְכוֹן׃

ס׳ אורי׳ מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם־יחזקא׳ מאזני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהי לכם׃ ס׳ והעומר עשרית האיפה ל׳ כ״כ בתורה ועשיריה האיפה סולת ל׳ ס״ל דס״ל בתורה ושאר אורי׳ עשירת כתיב וכל נביאים וכתובים עשרית כתיב בס״א ועשירית החומר דסיפ״א׃ המנה חד מן ה״א זוגין דפשטין צבחר ס״ל בפתח קטן וסימ׳ במחזה לאמר אל תירא אברם • ירפה לבן כאכול קש׃ מקשה ותחת מעשה מקשה קרחה • הזונה וזכרו פליטכם אותי • יונה ואיש לא יונה חבולתו • לעולה ואל הכתף מתוצה המנה השקל עשרים גרה • עשרים שקלים • התולה ואמרתם הנה מתלאה והפחתם • ומצא אני מר ממות את • דוה

תולדות אהרן האיפה . ממות פו׃ ועשירית החומר • (תרומות מז)׃ והשקל . ברכות ה׃ שקל המנה • (סנהד׳ יט)׃

רשי

הוא חולק את ארץ ישראל ממזרח למערב לי״ג רצועות י״ב למנין השבטים וכל אחת עשרים וחמש אלף קנים רחב ואורכן כאורך כל ארץ ישראל ורצועה אחת לתרומה ארכה מן הגבול מזרח ועד גבול מערב ורחבה כ״ה אלפים קנים כאשר כל חלק וחלק ומאותה רצועה הוא פורש באמצעיתה ג׳ רצועות של התרומות למעלה שהם כ״ה אלפים על כ״ה אלפים והעודף עליהם למזרח עד סוף הגבול הארץ וכן למערב יהיה לנשיא מזה ומזה למזרח ולמערב׃ אל פני תרומת הקדש ואל פני אחוזת העיר • כנגד כל רחב שלשה הרצועות המובדלות לתרומת הקודש של רצועות הכהנים והלוים ואחוזת העיר׃ מפאת ים ימה . ממערב תרומת הקודש והעיר עד מערב הגבול׃ ומפאת קדמה קדימה • וממזרח התרומה למול ממזרח לעומת אחד החלקים של שבטי׳ המפורשין בסוף הספר שהם מגבול ים של ארץ ישראל עד גבול קדים׃ (ח) לארץ יהיה לו לאחוזה . ת״י דא ארעא תהא רבא לאחסנא׃ ולא יונו • לשון אונאת ממון שגוזלין את נחלתם׃ (ט) הרימו גרושותיכ׳ . סלקו את שאתם מגרשים את עמי מנחלתם׃ (י) ואיפת . למדת היבש׃ ובת . למדת הלח׃ (יא) האיפה והבת • לשון מדה חומר וכור מוי״י בלע״ז׃ תכן אחד • לשון מנין כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה׳) מדה אחת זו עשירית לחומר של יבש שהוא שלשים סאין וזו עשירית לחומר הלח׃ לשאת • כמו לקחת וכן ת״י למיסב לשאת מעשר החומר תהיה הבת וכן עשירית לחומר יבש׃ האיפה אל החומר יהיה מתכונתו . כמו חשבון הבת והאיפה לפי גודל החומר יהיה . מאליו . אם יוסיפו בחומר יוסיפו בבת אם יפחתהו מזה יפחתהו מזה שיכון מעשרו לו׃ (יב) והשקל עשרים גרה . עשרים מעין׃ עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל . הרי ששים שקלים׃ המנה יהיה לכם . לשון מנ״ש בלע״ז ומנחם חברו לשון מנין והרי יש כאן מאתים וארבעים זוז מכאן שהיה מנה של קודש כפול והוסיפו עליו בימי יחזקאל שתות הרי מאתים וארבעים וכשחלקו הכתוב לשלשה ולא כתב ששים שקלים יהיה לכם המנה טעה לעשות ממנו משקל שלישיתו ומשקל רביעיתו ומשקל מנה של חול שהיה מתחלה וכן ת״י תלתות מנא עסרין סלעין מני כספא עסרין וחמש סלעין רבעות מנא חמש עסרי סלעין כולהון שיתין מנין ומנא רבא קודשא

רדק

(ח) לארץ יהיה לו לאחוזה • החלק הזה יהיה לו לאחוזה בארץ ישראל ולמ״ד לארץ במקום בית כמו וישב אשר לארץ פרתי ופלשתי ישבתי לבטח והדומים להם למ״ד במקום בי״ת וי״ת דא ארעא תהא לרבא לאחסנתא בישראל והנשיא הוא הוא מלך המשיח כמו שפירשנו למעלה׃ ולא יונו עוד נשיאי את עמי • כמו שהיו עושים מלכי ישראל שהיו גוזלים ואונסים ותופסים ענייהם שבעניים בעיר והשדה כמו שעשה אחאב בכרם נבות וכן אמר על מלכי ישראל וחמדו שדות וגזלו בתים ונשאו ועשקו גבר וביתו איש ונחלתו לא יעשו עוד זה לעתיד בשוב המלכות כי חלק גדול יהיה לנשיא אחוזה בתוך ישראל וגם יחלקו הארץ לבית ישראל לשבטיהם ויספיק לנשיא חלק שלהם כי רב יהיה ועוד שיהיה להם לב חדש ליראה את ה׳ ולשמור מצותיו ולא יונו עוד ענין אונס וכן תרגם יתהון ולא ינוסון כי יש בלשון הזה לקיחת ממון באונס או בגניבה מדעת ושלא מדעת שלא מדעת כמו לא תונו איש את עמיתו מדעת שאונס אותו בגלוי בכח ומזה ולא יונו עוד נשיאי את עמי וכן והאכלתי את מוניך את בשרם הוכה העיר היונה ושני הענינים נזכרים בפרשה הזאת אחר זה חמס ושוד וזהו מדעת ממאזני׳ והאיפה והבת וזהו שלא מדעת׃ (ט) כה אמר אדני ה׳ . אמר כנגד מלכי יהודה שהיו אז קודם זה החרבן׃ רב לכם • זמן רב החזקתם בחמס ושוד אתם ומלכי ישראל שעברו׃ הסירו . אותם ועשו משפט וצדקה׃ הרימו גרשותיכם מעל עמי . סלקו מעליהם המסים שאתם גורשים ומטילים עליהם ויונתן תרגם סליקו תקלתכון׃ (י) מאזני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהי לכם • לא תעשו עול במדות ובמשקלים כאשר עשיתם עד הנה כמו שאמר להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה ומה שעושין העם הוא עון המלכים שאינם מוחים בידם גם ידם במעל׃ (יא) האיפה והבת תכן אחד יהיה . האיפה מדת היבש והבת מדת הלח תכן אחד יהיה להם במדתם׃ לשאת מעשר החומר הבת . כלומר ובין תשאו למעשר שאתם חייבין לתת מחומר אחד בת אחת וכן בתירוש וביצהר ובשאר הזרעים׃ ועשירית החומר האיפה . מחומר אחד תשאו למעשר איפה אחת׃ אל החומר יהיה מתכנתו • מתכונת כל אחד והכום שלו יהיה הוא אל החומר שכל אחד מהם הוא עשירית החומר והחומר הוא שם שוה למדת הלח ולמדת היבש והאיפה שלש סאין כתרגומו וכן הבת ואחר שאמר להם כלי המדות שלא ישנו בהם ולא יגדילו ולא יקטינו ויתנו המעשר כמדה במשפט בין בלח בין ביבש אמר להם ענין המשקל שלא ישנוהו׃ (יב) ואמר והשקל עשרים גרה . ומנין השקל הוא כתוב בתורה כן והוסיף להם משקלים אחרים ואמר עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם כי אלה המנינים שהם בין כולם ששים שקלים הוא משקל אחד ונקרא מנה ומה שחלק אותו לאלה החלקים לפי שכל אחד היה משקל בפני עצמו והמנה הוא ששים שקלים וכן שלשה מינים זהב וכן כסף מנים אחרים ויונתן תרגם ושלשה עסרין מעין סלעות מנא עשרים סלעין מני כספא עסרין וחמש סלעין רבעות מנא חמש עסרי סלעין כולהון שיתין מנין ומנא רבא קודשא יהא לכון והמנה כאשר שהוא ששים שקלים הוא מנה של חול כמו שאמר יהיה לכם ורז״ל מנה של קדש כפול היה ואמרו זה מזה הפסוק והשקל עשרים גרה והקשו מנה מאתן וארבעים זוזי הוי כי השקל הוא ד׳ זוז וששים שקלים הם מאתים וארבעים זוז ואיך אמר המנה יהיה לכם

מצודת ציון

פני . ר״ל נפני׃ מפאת . מצד׃ (ח) לארץ . כמו בארץ ונאמר הלמ״ד במקום בי״ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט׳) ומשפטו בכסא׃ יונו . מלשון אונאה הוא ענין עושק כמו ואיש לא יונה (לעיל י״ח)׃ (ט) ושוד . ענין עושק׃ גרושותיכם . מלשון גירושין והשלכה׃ (י) מאזני . כף מאזני משקל׃ ואיפת . זהו מדת היבש בת ג׳ סאין׃ ובת . זהו מדת הלח בת ג׳ סאין וכן היין בתים עשרים אלף (ד״ה ב׳ ב׳)׃ (יא) תוכן • ענין חשבון כמו ותוכן לבנים תתנו (שמות ה׳)׃ לשאת • לקחת כמו ונשאו (מיכה ב׳)׃ החומר . מדה של שלשים סאים וכן וחומר שעורים (הושע ג׳)׃ מתכונתו . חשבונו׃ (יב) והשקל . שם משקל׃ גרה . שם מטבע מעה וכן עשרים גרה השקל (שמות ל׳)׃ המנה . הוא ליטרא וכן שלשת מנים זהב (מ״א י׳) וששים

מצודת דוד

נחלה אשר תהיה לתרומת הקדש והוא אחוזת הכהנים והלוים ולאחוזת העיר ולתוספת מיוחד אמר אל פני תרומת וגו׳׃ מפאת ים • כעבר המערב כלפי המערב ומעבר המזרח כלפי המזרח׃ ואורך • של חלק הנשיא שמזה ומזה׃ לעומת אחד החלקי׳ • מדת אחד מן החלקים של השבטים אשר יהיו מגבול המערב אל גבול המזרח ועיין בקונ׳ בנין הבית בתחילתו ובצורה׃ (ח) לארץ • בתוך הארץ יהיה לו זה לאחוזה בישראל׃ ולא יונו עוד • ר״ל כשיהיה להם אחוזה נחלה מרובה לא יעשקו עוד הנשיאים את עמי לקחת מה משלהם כי יהיה די להם בנחלת אחוזתם׃ והארץ • ושאר הארץ יתנו לבית ישראל חלק לכל שבט זה כזה׃ (ט) רב לכם נשיאי ישראל • אתם המלכים מישראל שהייתם קודם החורבן הנה זמן רב היה לכם מה שהוניתם ועשקתם את עמי אבל עתה שמעו אתכם מלכי פרס לנשיאים על ישראל הסירו החמס והשוד ועשו משפט וצדקה׃ הרימו . הסירו מעל עמי את המסים מה שהייתם גורשים ומטילים עליהם׃ (י) מאזני צדק . ר״ל לא תעשו עוד עול במשקל ובמדה׃ (יא) תוכן אחד יהיה . ר״ל חשבון זו כחשבון זו האיפה עשירית החומר במדת היבש ובת במדת הלח׃ לשאת . לקחת את הבת מעשר מחומר הלח ואת האיפה מעשר מחומר היבש ר״ל שיהא בהם שעור חשבון זה לא פחות ולא יותר׃ אל החומר וגו׳ . ר״ל לפי מדת החומר יהיה החשבון של כל אחד מהמדות האלה אם יוסיפו בחומר יוסיפו גם בהם לפי הערך וכן אם יפחתו מה׃ (יב) והשקל • משקל השקל יהיה עשרים גרה׃ עשרים שקלים וגו׳ . בזמן ההיא היה משקל מיוחד בפני עצמו אבן מכ׳ שקלים ואבן מכ״ה שקלים ואבן מט״ו שקל לכן אמר כל אלו שלש המשקולות ביחד יחשב למשקל מנה ולא ישנו את המשקל (ר״ל המנה הוא ששים שקלים והשקל הוא ד׳ זוז הרי למנה ר״מ זוז כי מנה של חול הוא מאה זוז ושל קדש כפול

יג זֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תָּרִימוּ
שִׁשִּׁית הָאֵיפָה מֵחֹמֶר הַחִטִּים
ל׳ וְשִׁשִּׁיתֶם הָאֵיפָה מֵחֹמֶר הַשְּׂעֹרִים׃
ל׳ יד וְחֹק הַשֶּׁמֶן הַבַּת הַשֶּׁמֶן מַעְשַׂר
הַבַּת מִן־הַכֹּר עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר
ל׳ ר״פ כִּי־עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר׃ טו וְשֶׂה־
ל׳ אַחַת מִן־הַצֹּאן מִן־הַמָּאתַיִם מִמַּשְׁקֵה
ל׳ יִשְׂרָאֵל לְמִנְחָה וּלְעוֹלָה וְלִשְׁלָמִים
כ׳ לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃
ג׳ ר״פ טז כֹּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה
ד׳ דגשים הַזֹּאת לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל׃ יז וְעַל־
הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה
ל׳ וְהַנֶּסֶךְ בַּחַגִּים וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת
בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא־
ס׳ יַעֲשֶׂה אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הַמִּנְחָה
ג׳ וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר
בְּעַד בֵּית־יִשְׂרָאֵל׃
ד׳ בטעם בסיפרא. ס׳ יח כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בָּרִאשׁוֹן
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־בֶּן־בָּקָר
ג׳ תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ׃

יג דָא אַפְרָשׁוּתָא דְתַפְרְשׁוּן
חַד מִן שִׁתָּא בִּמְכִלְתָּא מִכּוּר
חִטִּין וְחַד מִן שִׁתָּא בִמְכִלְתָּא
מִכּוּר סַעֲרִין׃ יד וְדַחֲזֵי לְמִסַּב
מִן מִשְׁחָא בִּמְכִלְתָּא רַמִּיבָא
מֵעִישׂוּרָא בֵּיתָא מִן כּוֹרָא חַד
מִן עַסְרָא הֲוְיָא בֵּיתָא בְּכוֹרָא
אֲרֵי עֲסַר בַּתִּין כּוֹרָא׃
טו וְאִימַר חַד מִן עָנָא מִן
מָאתָן דַחֲזֵי לְמִסַּב מִפַּטְמָא
דְיִשְׂרָאֵל לְמִנְחָתָא וְלַעֲלָתָא
וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָא לְכַפָּרָא
עֲלֵיהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
טז כָּל עַמָּא דְאַרְעָא יְהוֹן עָבְדִין
יַת אַפְרָשׁוּתָא הָדָא לְרַבָּא
בְּיִשְׂרָאֵל׃ יז וְעַל רַבָּא יְהֵי
עֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְנִסְכַיָּא
בְּחַגַּיָא וּבְיַרְחַיָא וּבְשַׁבַּיָא
וּבְכָל מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא
יַעֲבֵיד יַת חַטָּאתָא וְיַת מִנְחָתָא
וְיַת עֲלָתָא וְיַת נִכְסַת קוּדְשַׁיָא
לְכַפָּרָא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל׃
יח כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
בְּקַדְמָאָה בְּחַד לְיַרְחָא תִּסַּב
תּוֹר בַּר תּוֹרֵי שְׁלִים וְתִדְכֵּי

על אלה חשבו ; וחטאת ג׳ וסימ׳ את המזבח · אתו וכפרתהו · וחטאת את המקדש וכן תעשה ה׳ בקריא׳ וסי׳ וכן תעשה בשפת היריעה · וכן תעשה לחמורו ג׳ בפסוק · וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שוגה :

תולדות אהרן וחק השמן ; מנחות עז : ממשקה ישראל . תמורה כט מנחות ו : בני ישראל · פסחים מד פמ״ב : תקח פר . מנחות מה :

רש״י

קודשא יהא לכון : (יג) ששית האיפה מחומר החטים · הרי אחד מששים הפוחת לא יפחות מכאן וזה הוא שאמרו עין רעה אחד מששים : וששיתם וחלקו אחד מששה באיפה לתרומת חומר השעורים : (יד) וחוק השמן . למעשר : הבת השמן וגו׳ . הבת שהיא מדת השמן זו היא מעשר הבת יהי מן הכור · מאלאתי · העישור שהבת מעשרת מן הכור יהיה כיצד (מעשר הבת מן הכור עשירית של בת על הכור הוי״ן מור״ש בלע״ז תיבה א מעשרת על עצמה ועל אחרים כמו עבודת הקודש ועבודת בני מררי סא״ה) : עשרת הבתים . יהיה לכם החומר ולא יתכן ליטול סימנו בת אחת למעשר : כי עשרת הבתים חומר . לפי שהחומר יהיה לכם עשר בתים וכן תרגם יונתן חד מן עסרא הויא ביתא בכורא ארי עשר בתין כורא : (טו) ושה אחת מן הצאן . מיוחד שבצאנו וכן אמר משה מבחר נדריכם לומיי״לור בלע״ז : מן המאתים ממשקה ישראל דרשו רבותינו לענין הנסכים ממותר שתי מאות שנשתיירו בבור שנפל לתוכו יין של ערלה או של כלאי הכרם מכאן לערלה וכלאי הכרם שבטלין במאתים : ממשקה ישראל . מן המותר לישראל כל קרבנותיהם יהיו ממשקה הראוי לישראל כל עיקר הסעודה קרויה על שם המשקה כלומר האכילה עם השתייה תהא מן המותר לישראל : (טז) אל התרומה הזאת · האמור׳ למעלה לדעת כל עמי הארץ תהיה : (יז) ועל הנשיא · אומר אני שהנשיא הזה בכהן גדול מדבר וכן כל הנשיא שבענין ושמעתי משמו של רבי מנחם שבמלך מדבר : (יח) כה אמר ה׳ אלהים בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים . הוא פר המלואים האמור בראש הענין ולימד כאן שיהיו המלואים בא׳ בניסן : וחטאת וטהרת : וכן

רדק

כם כי יתכן בדבריהם אינו אלא מאתים וזה אלא שכפול היה מנה של קדש והוסיפו בימי יחזקאל שתות מלבד והם שהרבעים שהיתירים על המאתים : (יג) זאת התרומה אשר תרימו . כו לעתיד ר״ל שירימו לתת הנשיא לתמיד : ששית האיפה מחומר החטים · זה יהיה קרבן ראשון לקהל שיחנכו המזבח בו זה ירימו לנ׳ מנחה מי שיהיה לו חומר חטים ירים לנ׳ ממנו ששית האיפה קמח שהוא אחד מששים בחומר וכן מן השעורים ירימו למנחה קמח ששית האיפה שהוא אחד מששים בחומר : וששיתם · פעל מן ששה כמו וחמש את הארץ מן חמשה והוא מבנין פעל הדגוש בשקל ועניתם : (יד) וחק השמן . וחק התרומה מן השמן למנחה כי המנחה היתה בלולה בשמן כמו שכתוב בתורה · ואמר הבת השמן פי׳ הבת היא מדת השמן כמו שהאיפה מדת החטים והשעורים כי זו מדת לח וזו מדת יבש וזו שמה בת וזו שמה איפה ותכן אחד להם כמו שכתב למעלה אבל לא פירש למעלה איזו מדת הלח ואיזו מדת היבש ועתה אמר הבת בשמן כמו שפירשנו : ואמר מעשר הבת מן הכור והכור הוא החומר שזכר ונקרא בשתי לשונות ואמר שיתן לתרומת המנחה מעשר הבת מן הכור כלומר מי שיהיה לו כור שמן יתן ממנו למנחה עשירית הבת כמו שנותן ששית האיפה קמח מי שיש לו כור חטים כן יתן עשירית הבת שהוא אחד מק׳ בכור ז״ש עשרת הבתים חומר והוסיף עוד ואמר כי עשרת הבתים חומר ר״ל כמו שהמדה היא היום עשרת בתים חומר כן יהיה לעתיד : (טו) ושה אחת מן הצאן מן המאתים . זכר מן המנחה שירימו ועתה זכר הקרבן שיקריבו והוא אחד מן המאתים מי שיהיה לו מאתים צאן יביא לקרבן לתמיד השה שה אחת ואמר אחת כי נקבה תהיה ומלינו שה בלשון נקבה בין שה כבשים ובין שה רזה : ממשקה ישראל . מן השמנים והנבחרים ישראל יקריבו קרבן כמו שאומר בתורה מבחר נדריכם ואמר כל חלב יגזר לנסך מה שהיו עושים מי שנאמר עליהם והבאתם גזול את הפסח ואת החולה ואמר וזבח משחת להם וכן תרגם יונתן מפטימיא דישראל ולשון הזה הוא על דרך ומוח עצמותיו ישוקה מקרא שמפורש מבוקש וזה שנזכר יהיה למנחה ולעולה ולשלמים לכפר עליהם על מה שחטאו בגלות או בדרך בגלותם ורש״י ז״ל פי׳ שהענין הזה לכל תרומה שירימו ישראל מתבואתם שנקראת תרומה גדולה ומה שאמר ששית וששיתם ותרומה אין לה שיעור מן התורה הרי אמרו רז״ל עין רעה אחד מששים ואני תמה על פירושו כי אחר שהתרומה מן התורה אין לה שיעור אלא חטה אחת פוטרת את הכרי מה בא יחזקאל לכורות עין רעה היה לו לכורות הבינונית שהוא אחד מן החמשים ועוד למה זכר חטים ושעורים לבד וזכר שמן לבד למעשר היה לו לומר דגן תירוש ויצהר כמו שכתוב בתורה אלא שעל פי הדיבור אמר הכל ויהיה כן לעתיד וזכר שמן והוא הדין לשאר מתקין ורז״ל דרשו מן המאתים ממשקה ישראל מן המשקים שנאסרו בבור שנפל בו יין של ערלה או של כלאי הכרם מכאן לערלה ולכלאי הכרם שעולין באחד ומאתים : (טז) כל העם הארץ . בתוספת הסמיכות כמו הארון הברית האל בית אל והדומים להם : יהיו אל התרומה הזאת לנשיא בישראל . בעבור הנשיא שבישראל יעשו כל ישראל זאת התרומה כלומר בעבור עצמם כמו שאמר לכפר עליהם ובעבור הנשיא גם כן יעשו זאת התרומה כי קרבן הכהנים כבר זכר למעלה אלה חקות המזבח ביום העשותו ועתה זכר קרבן העם ומנחתם והנשיא לא יצטרך לעשות בעד עצמו כל ישראל יעשו בעבורו וכן הנשיא יעשה בעבור ישראל בחגים ובמועדים כמו שאמר : (יז) ועל הנשיא . מבואר הוא : (יח) כה אמר · בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש בראשון זהו חדש ניסן שהוא חדש הגאולה שבו נגאלו ישראל ממצרים ובו עתידין להגאל לעתיד באחד לחדש יחנכו את המזבח בקרבנים כמו שאמר למעלה ואמר קרבן הכהנים שיקריבו פר כמו שאמר למעלה ושנה אותו הנה לשלים הענין ולומר באיזה יום יעשו יום זה הפסוק ראיה לרבי יהושע שאומר בניסן עתידים להגאל שאם תהיה הגאולה בתשרי איך יניחו מלהקריב במזבח עד ניסן הבא אחריו ומלחטא ולכפר את הבית ומה שאמר בניסן עתידין להגאל לא שיצאו מהגלות בניסן אלא קודם ניסן יצאו ויעלו עד שבאחד בניסן יהיה בנין הבית נשלם ויחנכו המזבח באחד בניסן וכן עשו במשכן באחד בניסן החל הסדר לעבוד במזבח אלא שקדמו לו שבעת ימי המלואים שעשה בהם משה ואפשר גם כן הנה כי מה שזכר למעלה יהיו שבעת ימי מלואים וביום השמיני שיהיה אחד בניסן יהיה זה הקרבן שאמר עמה וגם באותו יום יזו על המזבח ועל פנות העזרה אבל כשעלו מבבל עשו חנוכת המזבח באחד בתשרי והחלו להעלות עליו עולה קודם שיוסד הבית מכל מקום בין שהיה חנוכת המזבח קודם ניסן שבעת ימים בין שיהיה באחד בניסן בו ביום

מצודת ציון

(יג) וששיתם . מל׳ שש ר״ל תחלקו לקחת הששית : (יד) הכור · כן נקרא החומר וכן כורים עשרים אלף (דה״ב כ׳) : (טו) ממשקה . ר״ל מפטימה ר״ל שמן בעל מוח רב מושקה בלחלוחית וכמ״ש ומוח עצמותיו ישקה (איוב כ״א) ועל המנחה נאמר בדרך השאלה : (יז) והנסך . יין לנסכים : מועדי . מלשון וועד ואסיפה : (יח) תמים . שלם ממום : וחטאת · וטהרת : (יט) פנות · זויות : הסותם

מצודת דוד

כדי מאתים והוסיף בה יחזקאל שתות מלבד הרי ר״ע זוז) : (יג) ששית האיפה וגו׳ . והוא חלק אחד מששים וזהו שאמרו רז״ל עין רעה לא יפחות מאחד מששים : וששיתם . תתנו חלק ששית מחומר השעורים ר״ל בין מחטים בין משעורים תתנו חלק אחד מששים : (יד) וחק השמן · ר״ל משפט מעשר השמן : הבת השמן · ר״ל הבת הוא מדת השמן ויתנו את הבת מעשר מן הכור והוא החמר וזהו לפי שעשרת בתים היא חמר א״כ הבת הוא חלק מעשר בחמר : כי עשרת הבתים חמר · ר״ל כי גם היום המדה כך היא עשרת בתים המה מדת החמר וכן יהיה לעתיד : (טו) ושה אחת וגו׳ מן המאתים · מי שיהיו לו מאתים צאן יביא שה אחת לקרבן לחנוך הבית : ממשקה ישראל · ת״י מפטימא דישראל ר״ל מבהמות הטובים והמובחרי׳ שבידם יביאו הקרבנות וכן מסלתן היפה יביאו למנחות ורז״ל אמרו מן המותר לישראל וכאומר מן הראוי לסעודת ישראל כי הסעודה נקראת ע״ש המשקה וכן אל המשתה וגו׳ (אסתר ה׳) : (טז) כל העם וגו׳ . אין מי נקי מהם כולם יתנו התרומה הזאת ואף על הנשיא בישראל גם עליו לתת התרומה הזאת : (יז) ועל הנשיא יהיה · ומלבד התרומה יהיה עוד על הנשיא העולות ומנחות ויין הנסכים הבאים בחגים וכו׳ : בכל מועדי : בכל הימים שהם נועדים ומתאספים לבוא אל המקדש והם חגים וחדשים ושבתות וכפל הדבר במ״ש : הוא יעשה . ר״ל משלו יביא את כל אלה : (יח) בראשון בחודש הראשון : תקח פר וגו׳ : הוא הפר האמור למעלה ונתתה וגו׳ פר בן בקר לחטאת (לעיל מ״ג) ועתה בא לומר שהחינוך יהיה באחד לחדש

יט וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ כ וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת׃ כא בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח חָג שְׁבֻעוֹת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ כב וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בַּעֲדוֹ וּבְעַד כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת׃ כג וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים תְּמִימִם לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם׃ כד וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ כה בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן׃

מו א כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית הַפֹּנֶה קָדִים

שבעת הימים ח׳ בקריאה וסימן במסר׳ רבתא :

תולדות אהרן בארבעה עשר . פסוקים ס מגלה ל : [illegible]

יט וְיִסַּב כַּהֲנָא מִדְּמָא דְחַטָּאתָא וְיִתֵּן עַל סְקוֹפַת בֵּיתָא וְעַל אַרְבַּע זָוְיַת מַסְמְתָא לְמַדְבְּחָא וְעַל סְקוֹפַת תַּרְעָא דְדַרְתָּא גַוָּיתָא׃ כ וְכֵן תַּעְבֵּיד בְּשַׁבְעָא בְּיַרְחָא מִגְּבַר דְּמִשְׁתְּלֵי וּמִטַפַּשׁ וּתְכַפְּרוּן עַל בֵּיתָא׃ כא בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעָא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא יְהֵי לְכוֹן פִּסְחָא חַגָּא שַׁבְעָא יוֹמִין פַּטִּירַיָא יִתְאֲכִיל׃ כב וְיַעְבֵּיד רַבָּא בְּיוֹמָא הַהוּא חִלוּפוֹהִי וַחֲלַף כָּל עַמָּא דְאַרְעָא תּוֹרָא דְחַטָּאתָא׃ כג וְשַׁבְעָא יוֹמֵי דְחַגָּא יַעְבֵּיד עֲלָתָא קֳדָם יְיָ שַׁבְעָא תוֹרִין וְשַׁבְעָא דִכְרִין שַׁלְמִין לְיוֹמָא שַׁבְעַת יוֹמִין וְחַטָּאתָא צְפִיר בַּר עִזֵּי לְיוֹמָא׃ כד וּמִנְחֲתָא מְכִלְתָּא לְתוֹרָא וּמְכִלְתָּא לְדִכְרָא יַעְבֵּיד וּמִשְׁחָא מְלֵי הִינָא לִמְכִלְתָּא׃ כה בִּשְׁבִיעָאָה בְּחַמְשַׁת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בְּחַגָּא יַעְבֵּיד כְּאִלֵּין שַׁבְעָא יוֹמִין כְּחַטָּאתָא וְכַעֲלָתָא וּכְמִנְחֲתָא וּכְמִשְׁחָא׃ א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תַּרְעָא דְדַרְתָּא גַוָּיתָא דְפָתִיחַ

רשי

(כ) וכן תעשה בשבעה בחודש . יש לומר וכן תעשה כל שבעה וכן הוא אומר למעלה שבעת ימים יכפרו על המזבח ורבותינו לא פירשוהו במנחות וכן תעשה פר שהוא נאכל בשבעה שבטים שחדשו דבר והורו ב"ד שלהן שחלב מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב הצבור על פיהם שמביאין פר העלם דבר : מאיש שוגג ומפתי וגו' . הרי זה מקרא מסורס וכפרתם את הבית מאיש שוגג ומפתי אחר שבעת ימי המלואים שיהא המזבח מחונך יביאו חטאתם ואשמותם ויתכפרו שבזמן שישראל מכופרים הבית מכופר : (כא) שבועות ימים . על שם שמתחילין ממנו לספור שבעה שבועות : מצות יאכל . מצות יאכלו בו בחג : (כב) ועשה הנשיא ביום ההוא וגו' : רבותינו אמרו שבקשו לגנוז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה ברם זכור לטוב חנניה בן חזקיהו בן גרון שישב בעליה ודרשו ובעונינו נעלם ממנו מה שדרש בקרבנות האלו . פר בארבעה עשר בניסן למה . ואומר אני שמא בי"ד בניסן של פסח ראשון שנתחנך בו הבית עומד ופר זה בא תחת עגל בן בקר שהקריב אהרן בשמיני למלואי' ומגיד שאם לא הקריבו בשמיני למלואים יקריבהו בי"ד בניסן כדי שיתחנך לעבודה קודם י"ט לפי שעליו קרבנות ועולת המועד לעשות כמו שאמור למעלה ועל הנשיא יהיה העולות והמנחה והנסך בחגים וגו' : (כג) שבעת פרים ושבעה אילים תמימים ליום . והתורה אמרה פרים בני בקר שנים ואיל אחד אין לי להעמיד מקרא זה אלא שבעה פרים וז' אילים לשבעת הימים פר ליום ואיל ליום ובא ללמד שאין הפרי' מעכבין זה את זה ולא האילים מעכבין זה את זה וכן שנינו במנחות אך לא הביאו מן המקרא הזה ראיה אלא ממקרא שנאמר [ב]מוסף : (מו) וביום החדש פר בן בקר תמימים וששת כבשים ואיל ושמא אף זה בא ללמד כן וכן פירושו שבעה פרים ושבעה אילים ליום לסוף דכל יום ביומו עולים שבעה פרים לשבעת ימים : והחטאת שעיר עזים ליום . שעירי הרגלים : (כד) ומנחה איפה לפר . מנחת הנסכים איפה לפר איני יודע מה הוא שהרי אמר' תורה שלשה עשרונים וי"ל איפת קמח להוציא סולת עשרון מן הקמח שהאיפה שלש סאין : ואיפה לפר . למדך שאם לא מצא סולת מנופה כל כך יביא משל עשרון לכבש : ואיפה לאיל . אף זו קמח להוציא מנחה ב' עשרונים סולת מנופה כל צרכה כמו ששנינו ב' הלחם שתי עשרונים שלש סאין : הין לאיפה . לא ידעתי למה ויש לומר לא שיקריב ההין כולו אלא [מ]דות היו בהין ויקריב שמן לפי הסולת כמשפט הזבח לפר כמשפטו ולאיל כמשפטו לפי שנתות של הין : (א) שער החצר הפנימית הפונה קדים וגו' . שנו רבותינו במסכת

רדק

ביום יכפרו על המזבח וזהו המלואים לפיכך אמר תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש וחז"ל הקשו כחטאת עולה היא כלומר איך אמר כי פר של ר"ח יהיה חטאת שאמר וחטאת את המקדש והלא פר ר"ח עולה הוא כמו שכתוב בתורה ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה' פרים בני בקר שנים וגו' והשעיר הוא שהיה חטאת ואמרו אמר רבי יוחנן פרשה זו עתיד אליהו לדרשה כלומר שאין אנו יודעין לדרשה רב אשי אמר מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה תניא נמי הכי רבי יהודה אומר פרשה זו עתיד אליהו לדרשה אמר לו רבי יוסי מלואים הקריבו בימי עזר' כדרך שהקריבו בימי משה כלומר פר המלואים חטאת היה וכן יהיה לעתיד כי בר"ח ניסן יקריבו מלואים : (יט) ולקח . אל מזוזת הבית : זה מה שלא זכר למעלה וגם שם לא זכר על ארבע קרנותיו כמו שזכר למעלה והאחד מורה על חבירו : אל מזוזת הבית . הוא ההיכל וזכר אחת מן המזוזות והוא הדין לאחרית ודעת יונתן על האסקופה שתרגם ויתן על סקופת ביתא : ואל ארבע פנות העזרה למזבח . העזרה הסמוכה למזבח כמו שפירש למעלה : ועל מזוזת שער החצר הפנימית . היא עזרת ישראל שהיא פנימית לעזרת נשים שנקראת חיצונה או נאמר על עזרת כהנים כי היא פנימית יותר : (כ) וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שוגג ומפתי וכפרתם את הבית . זה יהיה הדבר לעתיד לחטא על המזבח ועל הבית גם בשבעה לחדש וזה שמרוב שמחה על חנוכת המזבח שמא נכנס אדם בשוגג במקום שאין לו רשות לכנס או אדם שהיה פתי ולא ידע שאסור לכנס ובשביל זה יעשו כפרה גם כן בשבעה לחדש ורז"ל דרשו בו וכן תעשה פר שנכרך בשבעה שבטים שהם רובו של קהל ודרשו בחדש שחדשו דבר והורו ב"ד שלהם שחלב מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב הקהל על פיהם שהם מביאים פר העלם דבר : מאיש שוגג ומפתי . מלמד שאין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה ואמרו זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה בן גרון שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרים דברי תורה מה עשה העלה ג' מאות גרבי שמן וישב בעליה ודרש ומה שדרש חנניא של זו לא נמצא כיום אצלינו : (כא) בראשון . יהיה לכם הפסח . שחיטת פסח : חג שבעות ימים מצות יאכל . שבעות כתוב כמו שבעת נפתח כמו שכתבנו במלת לעמות אחד התקים שהוא כמו לעומת נפתח וכן תרגם יונתן שבעת יומין : (כב) ועשה הנשיא . כמו שאמר למעל' שהנשיא יעשה קרבן שהם ביום הוא ביום הראשון של פסח שהרי זכר חג ולפיכך שיהיה פירושו ביום ההוא בי"ד ניסן שהכל חג הקרבן אינו כן

בקר שכתוב בתורה כי אין בפסח ולא בשאר המועדים פר חטאת אלא שעיר חטאת [illegible]

מצודת ציון

העזרה . כן יקרא דפוס בנין המזבח כמ"ש ומהעזרה הקטנה (לעיל מ"ג) : (כ) שוגג . מלשון שגגה : ומפתי . שוטה וסכל : וכפרתם . הוא ענין קנוח וכן וכפרתו (שם) : (כא) שבעות . כמו שבעת בלא וי"ו וכן למעלה בלא וי"ו והוא כמו לעמת אחד התקים וכו' : (כד) הין . שם מדה

מצודת דוד

[illegible]ם הראשון ופירש עוד מה שחסר למעלה : וחטאת . בזה תטהר את המקדש : (יט) הבית . הוא ההיכל : פנות העזרה למזבח . זוית דפוס בנין גג המזבח : [החצ]ר הפנימית . הוא עזרת אנשים : (כ) וכן תעשה . ר"ל וכן תחנך בקרבנות בכל שבעה ימים בימי החדש יום אחר יום אולם לא בענין שלוה להביא בראשון [כי] בשאר הימים צוה להביא שעיר לחטאת ופר ואיל לעולות כמ"ש שם : מאיש שוגג ומפתי . ר"ל הקרבנות הללו יבואו להסיר העון מאיש שוגג ומפתי ר"ל מי [שנכנס] גם במקדש במקום שאין לו רשות ליכנס ועשה זאת בשגגה או בסכלות הדעת : [illegible] (כא) הפסח . זמן הבאת קרבן פסח : חג שבועות . ר"ל כל ימות החג שהם שבעת ימים [illegible] הראשון : בעדו . לכפר בעדו ובעד כל העם : פר חטאת . זה יהיה מקרבנות [illegible] שלמה ועזרא לא עשו במספר ימי המלואים שהיו במשכן אלא היה מספר זה [illegible] יעשה . ר"ל הנשיא יביא משלו : שבעת פרים וגו' . הם קרבנות המלואים ולא [illegible] ר"ל לכל יום משבעת הימים : (כד) ומנחה וגו' . עם שהתורה אמרה שיעור [illegible] בכלל הזה קרבנות של המלואים שלעתיד אולם רז"ל דרשו בכל אלה : (כה) בשביעי . בחדש השביעי : יעשה כאלה . יביא קרבנות למלואים כל שבעת ימים

יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח:
ב ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ ועמד על־מזוזת השער ועשו הכהנים את־עולתו ואת־שלמיו והשתחוה על־מפתן השער ויצא והשער לא־יסגר עד־הערב:
ג והשתחוו עם־הארץ פתח השער ההוא בשבתות ובחדשים לפני יהוה:
ד והעלה אשר־יקרב הנשיא ליהוה ביום השבת ששה כבשים תמימם ואיל תמים:
ה ומנחה איפה לאיל ולכבשים מנחה מתת ידו ושמן הין לאיפה:
ו וביום החדש פר בן־בקר תמימם וששת כבשים ואיל תמימם יהיו:
ז ואיפה לפר ואיפה לאיל יעשה מנחה ולכבשים כאשר תשיג ידו ושמן הין לאיפה:
ח ובבוא הנשיא דרך אולם השער יבוא ובדרכו יצא:
ט ובבוא עם־הארץ לפני יהוה במועדים הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך־שער נגב

(ס' וכל זכר סגור דכו' · י"ו ר"פ · נ' מ"ל · ד' · ה' חסר כסיפ' · ל' חסר · י"ו חס' כליסגה · כן בספרא מוגה ויפה · ד' ב' מ"ל וכ' חס' · ד')

למדינחא יהי אחיד שתא יומי חולא וביומא דשבתא יהי פתיח וביומא דירחא יהי פתיח: ב ויעול רבא באורח אולמא דתרעא מלברא ויקום על סקופת תרעא ויעבדון כהניא ית עלתיה וית נכסת קודשיה ויסגוד על סקופת תרעא ויפוק ותרעא לא יתאחיד עד רמשא: ג ויסגדון עמא דארעא במעלנא דתרעא ההוא בשביא ובירחיא קדם יי: ד ועלתא די יקריב רבא קדם יי ביומא דשבתא שתא אימרין שלמין ודכר שלים: ה ומנחתא מכלתא לדיכרא ולאימרא מנחתא מדביק ידיה ומשחא מלו הינא למכלתא: ו וביומא דירחא תור בר תורי שלים ושתא אימרין ודכר שלמין יהון: ז ומכלתא לתורא ומכלתא לדיכרא יעבד מנחתא ולאמריא כמא דתדביק ידיה ומשחא מלו הינא למכלתא: ח ובמיעל רבא באורח אולמא דתרעא יעול ובאורחיה יפוק: ט ובמיעל עמא דארעא למסגד קדם יי במועדיא דעליל באורח תרע צפונא למסגד יפוק באורח תרע דרומא

רשי

במסכת מדות שני פשפשין היו לו לשער ההיכל אחד בדרום ואחד בצפון שבדרום עליו מפורש בקבלה (לעיל מ"ד) איש לא יבא בו והיה סגור: (ב) דרך אולם השער מחוץ. כמו שאמור למעל' ואילמיו אל החצר החיצונה דרך אולם השער של עזרה כלומר יכנס בדרך שער מזרחי שהוא משמש כניסה ויציאה ובא לו לאותו המשפש: ועמד על מזוזות השער. אותו שער הקטן הוא הפשפש: את עולתו ואת שלמיו. עולת ראיה ושלמי חגיגה ומקרא זה מוסב על יום טוב. כך מצאתי בפירושים מדוייקי': ועמד על מזוזת השער. שער הפנימית היא אשר באר הוא הפשפש כדאמר מר איפשר קרבנו של אדם קרב ואינו עומד על גביו: ולא יסגר עד הערב. למה לא יסגר: (ג) והשתחוו עם הארץ. כל היום וגם כל הבא ולערב יסגירהו: (ד) ביום השבת ששה כבשים. לא ידעתי למה שהרי אמרה תורה שני כבשים (במדבר כח) וביום השבת משמע שבת בראשית ומשמע יום טוב ואומר אני שבת זו אינה שבת בראשית אלא י"ט שמעון שבעה כבשים ושני אילים ובא ולימדך שאין מעכבין זה את זה ואם לא מצא שבעה יביא ששה ואם לא מצא שני אילים יביא אחד כמו שדרשו חכמים לענין ראש חדש: (ה) מתת ידו. לימד שאין המנחות מעכבות זו את זו: (ו) וביום החדש פר בן בקר תמימים. מקרא זה דרשו רבותינו במנחות פר מה למדנו לפי שנא' בתורה (שם) ובראשי חדשיכם פרים בני בקר שנים מנין שאם לא מצא שנים יביא אחד לכך נאמר פר: וששת כבשים. מה למדנו לפי שנאמר בתורה שבעה מנין שאם לא מצא שבעה יביא ששה לכך נאמר וששת כבשים ומנין אפילו אחד תלמוד לומר ולכבשים כאשר תשיג ידו. מצאתי: (ח) ובבוא הנשיא. ביום החודש ובשבת בראשית שאין ישראל מצווים על הראיה והוא בא להשתחוות: דרך אולם השער יבא ובדרכו יצא. באותו שער עצמו יצא ואינו מצוה לעשות העזרה קפנדריא אבל במועדים שנאמ' בהם (דברים ט"ז) יראה כל זכורך זקוק היה לעשו' קפנדריא כאשר העם היינו דכתיב בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו: (ט) ובבוא עם הארץ. דרך שער צפון וגו'. כי נכחו יצא

רדק

זאת המזרחי שהוא פתוח לעזרת ישראל יהיה סגור ששת ימי המעשה שאין באים שם לבה"כ ולא הנשי' אלא בשבתות ובחדשים ואז יהיה פתוח וגם זה יהיה חדוש לעתיד: (ב) ובא הנשיא דרך אולם השער. כי לכל השערים היו להם אולמים כמו שכתוב למעלה או אמר על אולם שער ההיכל שיש לו רשות לנשיא לבא שם עד מפתן שער ההיכל הסגור כמו שכתוב למעלה אבל לא אמר עליו שיהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת וביום החדש יפתח כי אותו השער לעולם יהיה סגור כמו שאמר למעלה כי ה' אלהי ישראל בא בו אבל השער הפנימי המזרחי אמר שלא יפתח אלא בשבתות ובחדשים וכל שכן במועדים: והשתחוה על מפתן השער ויצא. על מפתן שער ההיכל: והשער לא יסגר עד הערב. שער החצר הפנימית שזכר שיפתח בשבתות ובחדשים אף על פי שיצא הנשיא ממנו אחר שהשתחוה לא יסגר עד הערב כי עם הארץ לא יבואו כולם כאחת וכשיבאו כל אחד ואחד או חבורות חבורות ישתחוו פתח השער ההוא שהוא מכוון כנגד שער ההיכל: (ג) והשתחוו. מבואר הוא: (ד) והעולה. אמר מה קרבן יעשה בשבת בעדו ובעד עם הארץ ששה כבשים תמימים ואיל תמים ואין זה קרבן הכתוב בתורה לא לשבת ולא ליום טוב אלא חדוש יהיה בקרבנותיו כמו שכתבנו: (ה) ומנחה. מתת ידו. לכבשים יעשה מנחה כפי השגת ידו וזהו מתת ידו כמו שאמר איש כמתנת ידו ונראה כי מנחת האיל תהיה איפה על כל פנים אבל לכבשים כפי השגת ידו: (ו) וביום החדש. זה אמר על קרבן ראש חודש ואמר פר בן בקר תמימים אמר פר יחיד ואמר תמימים רבים יש מפרשים שיהיה הפר ואמו תמימים וזה חדוש וכן פר אחד כי קרבן ראש חדש שנים פרים כמו שכתוב בתורה וכן ששת כבשים כי בתורה כתוב שבעה ובדברי רז"ל פר מה תלמוד לומר לפי שנאמר בתורה פרים ומנין שאם לא מצא שנים יביא אחד תלמוד לומר פר לפיכך אמר תמימים שאם מצא שנים יביא שנים כמו שכתוב בתורה וששת כבשים מה תלמוד לומר לפי שנאמר בתורה שבעה מנין שאם לא מצא שבעה יביא ששה תלמוד לומר וששת ומנין שאם לא מצא ששה יביא חמשה יביא ד' יביא שלשה יביא שנים ואפילו אחד תלמוד לומר ולכבשים כאשר תשיג ידו ומאחר דכתיב הא ששת כבשים למה לי דכמה דאפשר מהדרינן ומנין שמעכבין זה את זה תלמוד לומר יהיו: (ז) ואיפה לפר. ולכבשים כאשר תשיג ידו. כמו שפירשנו כי מנחת הכבשים כפי השגת ידו ובדברי רז"ל איפה לפר ואיפה לאיל אמר רבי שמעון וכי מדת פרים ואילים אחת היא אלא שאם היו לו פרים מרובים ולא היו להם נסכים יביא פר ונסכיו ואל יקריבו כולם בלא נסכים ואם היו לו אלים מרובי' ולא היו להם איפתן יביאו איל ואיפתו ולא כולם בלא איפות: (ח) ובבא הנשיא. ובדרכו יצא. הוצרך לומר זה לפי שעם הארץ לא יצאו בדרך שיבאו אלא יעשו קפנדריא כמו שאומר ואפשר שגם עם הארץ לא יעשו קפנדריא בשבתות ובחדשים אלא ויצאו בדרכם שיבאו והוצרך לומר כי זה יהיה בשבתות ובחדשים אבל במועדים יעשה קפנדריא כאשר פעם כמו שאמר: (ט) ובבא עם הארץ. במועדים לא יהיו נכנסים לעזרת

ובא י"ו ר"פ וסימ' נמס' בשמואל ב' סי' יו ובישעית סי' מ"ז: והשתחוו ז' וסי' וירדו כל עבדיך · וראה כל העם את עמוד · והיה ביום ההוא יתקע · והלכו אליך שחוח · והשתחוו עם הארץ פתח · רוממו ה' אלהינו · וחברו: ואיפה לפר ואיפה חד מן ח' ר"פ מסורתא מכא ומסורתא מכא ומלה באמצע וסי' ואל קין ואל מנחתו לא שעת · וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל · וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע · איפה לפר ואיפה לאיל. ומאחזת הלוים ומאחזת העיר · ובני

תולדות אהרן וביום החדש. מנחות מה: ובבא הנשיא. עקידה שער קב: עם הארץ. ברכות סב מגלה כט:

מצודת ציון

מדה וכו י"ב לוגין: (ב) מפתן. הוא האסקופה וכן כרותות אל המפתן (ש"א ה'): (ה) מתת. מל' נתינה: (ו) תמימים. כמו תמים או אמר לשון רבים על כל הפרים של כל ראשי החדשים: (ז) תשיג ידו. לשון זה יאמר על ערך העושר וכן על פי אשר תשיג יד הנודר (ויקרא כ"ז) נכחו

מצודת דוד

הימים כמספר האמור בפסח: כהאלה וגו' · כל אלה יביא בסוכות כמספר האמור בפסח אבל בשבועות ובר"ה וביוה"כ לא נוה להוסיף קרבנות בשמה על האמור בתורה לעשות מה בשביל המלואים ובשמיני העצרת כבר נשלמו ימי המלואים:

מו (א) שער החצר הפנימית הוא שער עזרת אנשים: יהיה סגור וכו' · לפי שלא יהיו רגילין לבוא לבה"מ בימות החול לא העם ולא הנשיא: ימי המעשה. כן יקראו ימות החול שמותרים לעשות בהם מלאכה: וביום השבת יפתח. כי אז יהיו רגילין לבוא להשתחוות לה' ולכן יפתח שער המזרחי כי בבואם דרך שם ישתחוו מול פתח ההיכל ובית קה"ק: וביום החודש. יאמר על יום הראשון מהחדש והוא ר"ח וכן מחר חודש (ש"א כ): (ב) ובא הנשיא. בפתחו השער ההוא יבוא הנשיא דרך אולם השער הפונה אל החוץ כמ"ש ואילמיו אל חצר החיצונה (לעיל מ) וכאומר פתחו השער עד לא יבוא אל תוך אולם השער ולא ימתינו לפתחו עד שיבוא אל פתח השער זהו בעבור כבוד הנשיא: ועמד. הנשיא יעמוד סמוך למזוזות השער ר"ל בפשפש הדרומי משער ההיכל כי שם מקומו כמ"ש את הנשיא נשיא הוא ישב בו (לעיל מד): ועשו. בהיותו עומד שם יעשו הכהנים את עולתו ואת שלמיו והוא במשך ימי המלואים שקרבו העולות אף בשבת אולם שלמים לא נזכר בקרבנות המלואים ואמר שלמיו אם הביאם נדבה בר"ח: והשער. הוא השער המזרחי הנפתח: (ג) והשתחוו. בזה יתן טעם למה לא יסגר השער ואמר לפי שעם הארץ ישתחוו מול ההיכל דרך פתח השער ההוא בשבתות ובר"ח כי אז יהיו רגילין לבוא אל המקדש: (ד) ביום השבת. והוא במשך זמן ימי המלואים: ששה וגו' · זהו בשביל המלואים מלבד הקרבנות שעולת התמיד שנים חובה ליום: (ה) מתת ידו · כפי נתינת ידו ר"ל כפי הרחבת ידו ונדבת לבבו: (ז) ולכבשים וגו' · ר"ל לכבשים יביא מנחה כפי השגת ידו ומרבית העושר שעמו: (ח) ובבא הנשיא

אלא . מלוה עליהם שיתערבו בתוך העזרה יחד יחד : (י) והנשיא · גם הוא כשנכנס לעזרה לבא בפשפש ההיכל הדרומי להשתחוות גם הוא מלוה עליו לעשות העזרה קפנדריא ויבא דרך שער צפון ויצא דרך שער נגב עם שאר עם הארץ ונכנס ויצא נכחו דרך שער האמור חנו בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו כולם הנשיא עם שאר העם ולא יבא דרך שער המזרחי כדרך שהוא בא ביו׳ החדש וביום שבת כראשית שהשער המזרחי אין נכחו שער במערב : (יב) וכי יעשה הנשיא נדבה . בששת ימי המעשה : ופתח לו את השער וגו׳ . לא נכנס בו להיכל אלא עומד שם והכהנים יעשו את עולתו ואת שלמיו והשתחוה ויצא שנאמר כאשר עשה ביום השבת ומה אומר ביום השבת (כאן) ועמד על מזוזת השער ועשו הכהנים את עולתו וגו׳ : אחרי צאתו . ואינו אומ׳ כאן והשע׳ לא יסגר עד הערב כמ״ש ביום השבת שביום השבת הוא אומר והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא לפיכך מניחו פתוח אבל בחול אין דרכם לבא להשתחות שכל אחד עסוק במלאכתו לפיכך וסגר את השער אחרי צאתו : (יג) וכבש בן שנתו · עולת התמיד : (יד) ששית האיפה · ירושלמית ששית חומש של מדברית והן ב׳ עשרונים הא׳ למנחת התמיד וא׳ לחביתין ואף על פי שחביתין קריבן לחצאין מביא הוא בבקר עשרון שלם וחולקו כמו ששנינו במנחות : לרוס את הסולת · אישפר״ייסיר בלע״ז

יהודה ובני ירושלים · וכי תאכלו וכי תשתו : יצאו ר׳ בקריאה וסי׳ והפרתי אותם במאד מאד · פרת ורבה גוי וקהל גוים · והנשיא בתוכם בבוא׳ ימהרו בניך מהרסיך · וחר סכית שכם ויצאו : בבקר בבקר י״ג וסי׳ במסרה רבתא בערך בקר : עלת תמיד ח׳ וסימ׳ עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד . עלת תמיד העשיה בהר סיני · יעשו את הכבש ואת המנחה ואת השמן · ואחרי כן עולת תמיד ולחדשים ולכל מועדי ה׳ רעזרא : עולת ג׳ מ״ל בקריאה וסימ׳ על עולת תמיד יעשה רפסח · יעשו את הכבש ואת המנחה · ולעלת

וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־
שַׁעַר צָפֽוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר
אֲשֶׁר־בָּא בוֹ כִּי נִכְחוֹ יֵצֵאו׃
י וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא
וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ׃ יא וּבַחַגִּים
וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה
לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת
יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃
יב וְכִֽי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה
אֽוֹ־שְׁלָמִים נְדָבָה לַיהוָה וּפָתַח לוֹ
אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה אֶת־
עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר
אַחֲרֵי צֵאתוֹ׃ יג וְכֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ
תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה
בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ יד וּמִנְחָה
תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית
הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס
אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת
עוֹלָם תָּמִיד׃ טו וַעֲשׂוּ אֶת־הַכֶּבֶשׂ
וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר
בַּבֹּקֶר עוֹלַת תָּמִיד׃
טז כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כִּֽי־יִתֵּן
הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ
הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא

ב׳ תתגו · יצא ק׳ · ד׳ · ג׳ · י״ב פסוקים את את ואת את · כ׳ דגשים · י״ג · תג · ס׳ מ״ל · ל׳ וחד גרלא · ס׳ · יעשו ק׳ · ח׳ · י״ג · ג׳ מ״ל · ח׳ בקמצ

וּדְיֵעוֹל בְּאוֹרַח תְּרַע דָּרוֹמָא
יִפּוֹק בְּאוֹרַח תְּרַע צִפּוּנָא לָא
יְתוּב בְּאוֹרַח תְּרַע דִּי עַל בֵּיהּ
אֲרֵי לָקֳבְלֵיהּ יִפּוֹק׃ י וְרַבָּא
בֵּינֵיהוֹן בְּמֵיעַלְהוֹן יֵיעוֹל
וּבְמִפַּקְהוֹן יִפְקוּן׃ יא וּבְחַגַּיָּא
וּבְמוֹעֲדַיָּא תְּהֵי מִנְחָתָא
מְכִילְתָּא לְתוֹרָא וּמְכִילְתָּא
לְדִיכְרָא וּלְאִימְרַיָּא דְּתַדְבֵּיק
יְדֵיהּ וּמִשְׁחָא מְלֵי הִינָא
לִמְכִילְתָּא׃ יב וַאֲרֵי יַעֲבֵיד
רַבָּא נִדְבְתָא עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא נִדְבְתָא קֳדָם יְיָ
וְיִפְתַּח לֵיהּ יַת תַּרְעָא דְּפָתֵיחַ
לְמַדִּינְחָא וְיַעֲבֵיד יַת עֲלָתֵיהּ
וְיַת נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי כְּמָא דִּי
עָבֵד בְּיוֹמָא דְּשַׁבְּתָא וְיִפּוֹק
וְיֵיחוֹד יַת תַּרְעָא בָּתַר מִפְּקֵיהּ׃
יג וְאִימַּר בַּר שַׁתֵּיהּ שְׁלִים
תַּעֲבֵיד עֲלָתָא לְיוֹמָא קֳדָם
יְיָ בִּצְפַר בִּצְפַר תַּעֲבֵיד יָתֵיהּ׃
יד וּמִנְחָתָא תַּעֲבֵיד עֲלוֹהִי
בִּצְפַר בִּצְפַר חַד מִן שִׁתָּא
בִּמְכִילְתָּא וּמִשְׁחָא תִּילְתוּת
הִינָא לְעָרְבָא יַת סוּלְתָּא
מִנְחָתָא קֳדָם יְיָ קְיַם עָלַם
תְּדִירָא׃ טו יַעַבְדוּן יַת אִימְּרָא
וְיַת מִנְחָתָא וְיַת מִשְׁחָתָא
בִּצְפַר בִּצְפַר עֲלָתָא תְּדִירָא׃
טז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי
יִתֵּן רַבָּא מַתְּנָא לְחַד מִבְּנוֹהִי
אַחְסַנְתֵּיהּ הִיא לִבְנוֹהִי תְּהֵי
אֲחִידַתְהוֹן הִיא בְּאַחְסָנָא׃

למזרח ישראל דרך שער מזרחי אלא דרך שער צפון או דרך שער נגב כדי ללכת בכל העזרה במועדים והבא דרך שער צפון כיה יוצא נכחו דרך שער נגב אחר שהשתחוה כנגד שער ההיכל וכן הבא דרך שער נגב יוצא נכחו דרך שער צפון אחר שהשתחוה כנגד שער ההיכל : כי נכחו יצאו · בחירק הט״ן וכן נכחו פתחו נכחו יצאו כתיב על הפס שהם רבים וקרי יצא על כל אחד ואחד כמו שאמר והבא : (י) והנשיא בתוכם . כי גם הוא יבא עמהם דרך שער צפון או דרך שער נגב כי במועדים יבא עם העם בבואם ויצא עמהם בצאתם לפי שכל ישראל שם עלו לרגל וכבודו והדרו שלא לבא עמהם ולצאת עמהם משום שנא׳ ברב עם הדרת מלך : ובצאתם יצאו · לשון רבים יצאו יחד הוא והעם : (יא) ובחגים ובמועדים · ולמ״ש שכל החגים נקראו מועדים כמו שאמר אלה מועדי ה׳ אלא לפי שיש חג שאינו מועד אלא שמחה שישמח אדם ויאכל וישתה ויקרא חג כגון חנוכת הבית שנאמר בו ויעש שלמה בעת ההיא את החג שבעת ימים והעם קראו חג וכן אוכלים ושותים וחוגגים ויש מועד גם כן שאינו חג כמו לחדשים ולמועדים למועד אשיב אליך וכן כל זמן שימנו אדם לחבירו ולפיכך אמר בחגים ובמועדים : (יב) וכי יעשה הנשיא נדבה · זה יהיה בימי החול כי כבר זכר קרבנו בשבתות ובחדשים ובמועדים ועתה אמר כי אם ירצה להתנדב קרבן בימי החול ופתח לו את השער הסוגר קודם יפתח לו אחד מן השוערים השער המזרחי שנכנס בו בשבתות ובחדשים שאמר שיהיה סגור ששת ימי המעשה ואם ירצה הנשיא להקריב קרבן בששת ימי המעשה יפתחו לו אותו השער ואותו הקרבן יהיה כמו הקרבן שיעשה ביום השבת : ויצא וסגר את השער אחרי צאתו · ויצא הנשיא וסגר הסוגר את השער אחר צאת הנשיא לא כמו בשבת ובחדש שאמר לא יסגר עד הערב כי אז עם הארץ פנוים שמשביתים בם ביום החדש מפני שקרבן יהיו רבים פנוים ממעשיהם לפיכך אמר והשתחוו עם הארץ בשבתות ובחדשים ויבואו להשתחוות אבל בימי המעשה העם עסוקים במעשיהם ולא יבאו להשתחוות לפיכך יסגר השער אחר צאת הנשיא : (יג) וכבש בן שנתו תמים · זהו קרבן התמיד שהוקים בכל יום כמו שאמר בתורה את הכבש אחד תעשה בבקר והמנחה אינה כמו שנזכר בתורה שהם יהיה בה חדוש בתמיד וקרבן הערב לא זכר נראה שלא יעשה בתמיד אלא עולת הבקר : (יד) ומנחה · לרוס את הסלת · לבלול את הסלת בשמן כמו שאמר בתורה בלולה בשמן ובתי׳ לערבא ית סולתא ולשון לרוס ענין זלוף כמו רסיסי לילה : (טו) ועשו · כתיב בוי״ו וקרי ביו״ד יעשו ופתרון אחד כי ועשו כמו יעשו : (טז) כה אמר ה׳ · כי יתן הנשיא אם יתן בחייו מתנה לאיש מבניו אותה מתנה קיימת לעולם כי נחלתו היא ולבניו תהיה אחרי מותו אם כן מה שיתן

מצודת ציון

(ט) נכחו · נגדו כמו לנוכח אשתו (בראשית כ״ה) : (יד) לרוס · ענין זלוף ועיסה כמו רסיסי לילה (ש״ה ה) : הסלת קמח יפה : (טו) אחוזתם · ענין החזקה :

מצודת דוד

הנשיא . כאשר יבוא הנשיא לעמוד בשעת הקרבת קרבנותיו : דרך אולם השער יבוא . ר״ל לא יבוא דרך פתחי הלשכות התחתונות הפתוחות לחצר הפנימי שאין בהם אולם לפניהם כ״א יבוא בפתחי בשער הגדול דרך האולם הנמשך מהשער ולחוץ וכמ״ש למעלה כשיבוא לאכול לחם לפני ה׳ : ובדרכו יצא · בדרך השער שבא יהיה חוזר ויוצא : (ט) במועדים · כי אז החוב על כל ישראל להיות נראה בעזרה כמ״ש שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו׳ (שמות כג) : כי נכחו יצא . עד המקום שבא יצא : (י) והנשיא · ר״ל אז במועדים גם הנשיא ילך בתוך העם ועמהם כי זהו הדרת כל מושל ללכת ברבת עם : בבואם . בדרך בואם יבוא עמהם ובדרך צאתם יצא הוא עם העם לא כדרך בואו בשאר ימות השנה שיבוא בשער המזרחי וחוזר בדרך שבא : (יא) ובחגים ובמועדים . לתוספת ביאור כפל בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל יב) או יתכן שאמר זה על שבועות ור״ה ויוה״כ שיהיו במשך ימי המלואים שלא יוסיפו בהם קרבנות שהמה בשביל המלואים אבל טוב להוסיף בהם מנחות על הקרבנות הקבועות בתורה מלבד המנחות הראויות להם כפי משפטי התורה והם יהיו בשביל המלואים ולכן יהיה בהם משפט אחר : מתת ידו . כפי נתינת ידו ר״ל לפי הרחבת ידו ונדבת לבבו : (יב) וכי יעשה וגו׳ בששת ימי המעשה : ופתח לו וגו׳ : לבוא דרך בו : ועשה וגו׳ הכהן המוכן יעשה את עולתו ואת שלמיו בהיותו עומד שם : כאשר יעשה ביום השבת · שעושים הקרבנות בהיותו שם ואמר ביום השבת וה״ה ביום החדש ולקצר לא זכרו : ויצא . וכאשר יצא יסגור הסוגר את השער מיד אחרי צאתו כי בשבת ובחדש העם פנוים ממלאכה ודרכם לבוא להשתחוות לה׳ לכן יהיה פתוח כל היום אבל בששת ימי המעשה יהיו טרודים במלאכה ואין מי בא להשתחוות לכן יסגרו מיד אחרי צאתו : (יג) וכבש וגו׳ · גם זה יאמר על משך זמן ימי המלואים שמלבד התמידין הקבועים יביא עוד כבש אחד בן שנה בכל בוקר בשביל המלואים : (יד) תעשה עליו · על הכבש הנוסף בשביל המלואים : לרוס את הסולת · לזלף ולהשקות בו את הסולת לעשות רבוך ממנו : מנחה לה׳ · ר״ל זה יהיה מנחה לה׳ מלבד מנחת התמיד הנזכר בתורה : חקות עולם תמיד · מחובר הוא למקרא שלאחריו לומר אל תחשבו שבעבור העולה והמנחה הזאת יחדלו מלהקריב התמיד והמנחה והשמן המוזכר בתורה כי חקות עולם תמיד יעשו את הכבש וגו׳ : (טו) בבקר . בכל בקר יקריבו והיא עולת תמיד מבלי הפסק וכאומר הנה בשביל המלואים יוסיפו זה אבל לא יגרעו ממה שאמרה התורה : (טז) כי יתן וגו׳ . אם יתן הנשיא בחייו מה מנחלתו לאחד מבניו : נחלתו

רד"ק

מתנה לאחד מחייו ראוי שתהיה קיימת כי כמו כן ינחל אותם אחר מותו כי אחוזתם היא בנחלה: (יז) וכי יתן. אבל אם יתן הנשיא מתנה לאחד מעבדיו היא לא תהיה קיימת אלא עד שנת הדרור והיא שנת היובל כמו וקראתם דרור בארץ: ושבת לנשיא. הנחלה ההיא או המתנה הנזכרת כמו ושבת אל בית אביה ... במקום ס"ת כמו כי אזלת יד והדומים להם: אך נחלתו בניו להם תהיה · אך נחלתו נחלת בניו הוא ולהם תהיה וכן כהלך אלהים כהלך כהא אלהים: (יח) ולא יקח הנשיא. להונותם ; כתרגומו למינסהון כמו שפירשנו למעלה ולא יונו עוד נשיאי את עמי: (יט) ויביאני במבוא אשר על כתף השער. כבר פירשנו למעלה כי מה שאחרי השער יקרא כתף: אל הלשכות הקדש. בא סמוך בה"א הידיעה כמו הממלכות הארץ: אל הכהנים · שהיו אל הכהנים כמו שאמר למעלה אשר יאכלו שם הכהני': הפנות צפונה. הוא מה שאמר למעלה ופתחיהם לצפון: והנה שם מקום בירכתים ימה · כתרגומו בסופיהון מערבא כמו ולירכתי המשכן ימה ר"ל בפאת המערב: (כ) ויאמר אלי · את האשם ואת החטאת. שהיו בשרם נאכל לכהנים: אשר יאפו את המנחה׳ ואשר יאפו שם את המנחה וגם היא נקראת קדש קדשים: לבלתי הוציא אל החצר החיצונה: עזרת ישראל כמו שאמר ולא יצאו מהמקדש אל החצר החיצונה אמר כמו שהיו מוזהרים שלא יצאו אל החצר בבגדי כהונה כן יהיו מוזהרים שלא להוציא שם בשר קדשי הקדשי' והמנחה שהם נפסלין ביוצא חוץ למקומו ואע"פ שלא היו נפסלין אם יצאו לעזרת ישראל כי גם הוא מקום קדוש לאכילת קדשי הקדשים מכל מקום אם היו מוציאין שם הבשר ישרא' שגם ישראל היו מותרין באותו בשר וזהו שאמר לקדש את העם כמו שאמר למעלה ולא יקדשו את העם בבגדיהם כמו שפירשנו וכן תרגם יונתן ולא יתערבון עם עמא או שמא היו מוציאים אותו לעזרת נשים והיה נפסל אם יצא לשם: (כא) ויוציאני אל החצר החיצונה · ה"א עזרת נשים: ויעבירני אל ארבעת מקצועי החצר · זווית החצר: והנה חצר במקצוע החצר · בכל אחת מארבע זוויותיה היתה חצר והחצרות ההם היו לשכות וכן שנינו במסכת מדות עזרת נשים אוך היתה היתה קל"ה אורך וארבע לשכות היו בארבע מקצועותיה של ארבעים ארבעים אמה ולא היו מקורות וכך הם עתידות להיות שנאמר ויוציאני אל החצר החיצונה ויעבירני אל ד' מקצועי החצר והנה חצר במקצוע החצר וגו' בארבעת מקצועות החצר חצרות קטורות אין קטורות אלא מקורות באינם מקורות ומה היו משמשות דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים ששם הנזירים מבשלי' שלמיהם ומגלחין את שערם ומשליכין תחת הדוד מזרחית צפונית היא היתה לשכת דיר העצים ששם הכהנים בעלי מומים מתליעים בעצים כל עץ שנמצא בו תולעת פסול מעל גבי המזבח צפונית מערבית היא היתה לשכת המצורעים מערבית דרומית אמר רבי אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת אבא שאול אומר שם היו נותנין יין ושמן והיא היתה נקרא' לשכת בית שמניה ותלקס היתה בראשונה וכו' כמו שכתוב שם ולמעלה כתבתי: (כב) בארבעת · ארבעים שאמר' המשנה באורך רוצה לומר אבל ברחב לא היתה אלא שלשים כמו שאמר ארבעים ארך ושלשים רחב מדה אחת לארבעתם מהקצעות: מהקצעות · פעול מבנין הפעיל מן הקצוע ופי' בעלות פנותיה ומלה זו היא נקודה מלמעלה והיא אחת מט"ו נקודין שבמקרא ול' קטורות לפי הפשט כמו קשורת ותרגם ותקטר וקטרת ור"ל מחוברות בזוויות החצר וקשורות שם וכא על דרך ותקשר החומה וכן תרגם יונתן מקטרין אלא שבמשנה פי' קטורות שאינם מקורות כמו שכתבנו שלא היה עליהם תקרה לפיכך קראן חצרות: (כג) וטור סביב. כותל אבנים היה בנוי סביב הלשכות האלה והיה נמוך כדי לשפות עליו קדירות והיה אותו כותל עשוי נקבים נקבים ותחתיהם חלל כדי להסיק בו האור

פסוקים

יז וכי יתן מתנה מנחלתו לאחד מעבדיו והיתה לו עד שנת הדרור ושבת לנשיא אך נחלתו בניו להם תהיה: יח ולא יקח הנשיא מנחלת העם להונתם מאחזתם מאחזתו ינחל את בניו למען אשר לא יפצו עמי איש מאחזתו: יט ויביאני במבוא אשר על כתף השער אל הלשכות הקדש אל הכהנים הפנות צפונה והנה שם מקום בירכתים ימה: כ ויאמר אלי זה המקום אשר יבשלו שם הכהנים את האשם ואת החטאת אשר יאפו את המנחה לבלתי הוציא אל החצר החיצונה לקדש את העם: כא ויוציאני אל החצר החיצונה ויעבירני אל ארבעת מקצועי החצר והנה חצר במקצע החצר חצר במקצע החצר: כב בארבעת מקצעות החצר חצרות קטרות ארבעים ארך ושלשים רחב מדה אחת לארבעתם מהקצעות: כג וטור סביב בהם סביב

תרגום

יז ואֲרֵי יִתֵּן מַתְּנָא מֵאַחְסַנְתֵּיהּ לְחַד מֵעַבְדוֹהִי וּתְהֵי לֵיהּ עַד שַׁתָּא דְיוֹבֵלָא וּתְתִיב לְרַבָּא בְּרַם אַחְסַנְתֵּיהּ דִּי בְנוֹהִי דִּילְהוֹן תְּהֵי: יח וְלָא יִסַּב רַבָּא מֵאַחְסָנַת עַמָּא לְמֵינַסְהוֹן מֵאַחְסַנְתְּהוֹן מֵאַחְסַנְתֵּיהּ יַחְסִין לִבְנוֹהִי בְּדִיל דְּלָא יִתְבַּדְּרוּן עַמִּי גְּבַר מֵאַחְסַנְתֵּיהּ: יט וְאַעֲלַנִי בְמַעֲלָנָא דִּי לְעִבַּר תַּרְעָא לְלִשְׁכַּת קוּדְשַׁיָּא דְּכַהֲנַיָּא דִּי פְתִיחַן צִפּוּנָא וְהָא תַמָּן אַתְרָא בְּסוֹפֵיהוֹן מַעַרְבָא: כ וַאֲמַר לִי דֵּין אַתְרָא דִּיבַשְּׁלוּן תַּמָּן כַּהֲנַיָּא יַת אֲשָׁמָא וְיַת חַטָּאתָא דִּי יֵיפוּן יַת מִנְחָתָא בְּדִיל דְּלָא לְאַפָּקָא לְדַרְתָּא בָרַיְתָא לְאִתְעָרְבָא עִם עַמָּא: כא וְאַפְּקַנִי לְדַרְתָּא בָרַיְתָא וְאַעְבְּרַנִי עַל אַרְבַּע זָוְיַת דַּרְתָּא וְהָא דַרְתָּא בְּזָוְיַת דַּרְתָּא וְדַרְתָּא בְּזָוְיַת דַּרְתָּא: כב בְּאַרְבְּעָה זָוְיַת דַּרְתָּא דַּרְתָּא מְקַטְּרָן אַרְבְּעִין אָרְכָּא וּתְלָתִין פּוּתְיָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לְאַרְבַּעְתְּהוֹן דְּדַרְתָּא: כג וְגַדְבְּכִין עֲבִידִין לְהוֹן סְחוֹר

מסורה

ג' דסמיכין · ב' · ג' · ד' בסיפ' · ג' · ג' · ג' חסר · ג' חסר · י"ד פסוקי' על על. ס' · ב' · בירכתים ק' · כן כתוב · ג' מ"ל · ג' חס' · ג' חס' · ג' · ד' נקודות בנביאים

רש"י

(יז) וכי יתן. אבל אם יתן הנשיא מתנה לאחד מעבדיו היא לא תהיה קיימת אלא עד שנת הדרור והיא שנת היובל ... במקום ס"ת כמו כי אזלת יד והדומים להם: אך נחלתו בניו להם תהיה · אך נחלתו נחלת ... כתרגומו למינסהון כמו שפירשנו למעלה ולא יונו עוד נשיאי את עמי: (יט) ויביאני במבוא אשר על כתף ... הידיעה כמו הממלכות הארץ: אל הכהנים · שהיו אל הכהנים כמו שאמר למעלה אשר יאכלו שם הכהני': ... כתרגומו בסופיהון מערבא כמו ולירכתי המשכן ימה ר"ל בפאת המערב: (כ) ויאמר אלי · את האשם ואת החטאת.

בלע"ז · ל"א אומ"לניר בלע"ז לרום את הסולת לכתת ולבלול בו את הסלת לשון רסיס כמו (עמוס ו) והכה הבית הגדול רסיסים ולשון תמכה אם היה עבה או מרוסס: (יז) שנת הדרור. שנת היובל: ושבת · כמו ושבה: אך נחלתו בניו להם תהיה · כמו אך לבניו תהיה נחלתו ולא תנתן לצמיתות לאחר: (יט) ויביאני במבוא. דרך האמה שבזוית בית החליפו' שנכנסין בו לאויר עשרים שבין הלשכות שבצפון לבין אחוי ההיכל: אשר על כתף השער · שער הצפוני כתף השער אשר מן השער למערב: הפונות לפונה · שיש להם פתחים לנגד חצר החיצונה לצפון ופתחים היו להם לאויר העשרים: בירכתים ימה · בסוף הלשכות למערב: (כ) לבלתי הוציא. כמו להוציא שקדשי קדשים נפסלין ביוצא: לקדש את העם · ח"י להתערבא עם עמא: (כא) מקצוע · אנגל"א בלע"ז: (כב) חצרות קטורות · שנינו במסכת מדות אין קטורו' אלא שאינן מקורות ושם מפרש מה היו משמשות: מהקצעות · בזוית מקצעות החצר: (כג) וטור סביב בהם · טורה נדבך

מצודת ציון

(יז) הדרור: כן יקרא היובל כי הוא ענין חפשי כמו וקראתם דרור (ויקרא כה): ושבת · כמו ושבה: (יח) להונותם · ענין עושק כמו ולא יונו עוד (לעיל מה): יפוצו · ענין פזור כמו נפצו לאלו (לעיל לד): (יט) במבוא · בדרך ביאה: כתף · עבר וצד: הפונות · מלשון פנות: בירכתים · בקצה וסוף כמו ולירכתי המשכן (שמות כו): (כ) יאפו · מלשון אפייה: (כא) מקצועי · זויות וכן ומקצעותיו לו (לעיל מא): (כב) קטורות · ענין עשן כמו כקיטור הכבשן (בראשית יט): מהקצעות · כמו מהמקצעות ר"ל מהזויות: וטור

תתמיד: ויביאני במבוא חד מן י"ד פסו' על אל אל וסימ' נמסר בסדר וישמע יתרו : במקצע ג' חסר בלישנא בקריאת וסי' ותנת חצר במקצע ב' בפסוק · מנגד עלות הנשק המקצע דעזרא :

תולדות אהרן

אשר יבשלו. מנחות נו : ארבעת מקצועי. מדות לה :

מצודת דוד

היא. כלומר הנה המתנה קיימת כי הלא נחלתו היא והיה לבניו אחרי מותו כי אחוזתם היא בנחלה ר"ל כי הבנים יאחזו בנחלתו א"כ מה לי בחייו מה לי אחרי מותו : (יז) והיתה לו. אל העבד ההוא : ועד שנת הדרור · עד היובל יחזיק בה העבד וביובל תשוב אל הנשיא : אך נחלתו · נחלת הנשיא ראוי אך לבניו ולכן להם תהיה אחרי מות הנשיא כשלא תמכר ביד העבד : (יח) להונתם מאחוזתם · לעשוק מהם מה מאחוזת נחלתם להנחיל אותם לבניו ורק מאחוזתו ינחיל את בניו : (יט) ויביאני · המלאך הדובר בי הביאני בדרך ביאה שהיה בעבר שער הצפוני של חצר הפנימי בסוף הכותל כלפי המערב בדרך האמה הסרוגה כמ"ש ולפני הלשכות וכו' דרך אמה אחת (לעיל מב) : אל הלשכות הקדש · בדרך המבוא ההיא הביאני אל נגד מלשכות אל מקום הכהנים לא לנגד המסיבה והלשכות אשר יקראו גם המה בשם לשכות : הפונות צפונה · אל הלשכות שבפאת צפון : והנה שם · ראיתי שם מקום מובדל וגדור בכל רוחב חלל אויר העשרים אמה שבין הלשכות בסוף החלל כלפי המערב : (כ) לבלתי הוציא וגו' . אותו המקום יהיה מיוחד לזה לפי שלא יוציאם אחר הבשול אל החצר החיצונה ר"ל אל מקום דריסת רגלי ישראל שהוא חיצונה למקום דריסת רגלי הכהנים כי אם יבשלו בעזרה במקום דריסת רגלי הכהנים בקל ישכחו להוציאם למקום דריסת רגלי ישראל ולא כן כשיבשלו במקום ההוא כי בעבור שהוציאם משם היא בפירלא דחוקה יזכור בדבר עד שלא יוציא (אף שבע"כ יוציאם משם להביאם אל הלשכה העומדת מחוץ וממעל לאכלם שמה אבל הואיל ותהיה דרך הטבעה אין לחוש כי בזה לא יחשבו שגם העם מקודשים לאכלם) : לקדש את העם. ר"ל שאם יוציאם שמה יהיה נראה שגם העם מקודשים כמוהם לאכול עמהם בקדשי הקדשים : (כא) ויוליאני. בדרך האמה הסרוגה : והנה חצר במקצוע החצר · ראיתי שבכל ארבעת מקצועות החצר היה בנין חצר קטנה אחת בכל זוית : (כב) בארבעת · ר"ל החצרות שהיו בארבעת המקצועות היו חצרות קטורות ר"ל לא היו מקורות אבל היו פתוחות ממעל למען יצא קיטור העשן המתבערת שמה כן אמרו רבותינו ז"ל : ארבעים אורך. ממזרח למערב : ושלשים רוחב. מצפון לדרום : לארבעתם מהקצעות · ר"ל כן היה לארבעת החצרות אשר היו במקצעות החצר החיצונה : (כג) וטור סביב בהם · טורה

לְאַרְבַּעְתָּם וּמְבַשְּׁלוֹת עָשׂוּי מִתַּחַת הַטִּירוֹת סָבִיב׃ כד וַיֹּאמֶר אֵלָי אֵלֶּה בֵּית הַמְבַשְּׁלִים אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם מְשָׁרְתֵי הַבַּיִת אֶת־זֶבַח הָעָם׃

מז א וַיְשִׁבֵנִי אֶל־פֶּתַח הַבַּיִת וְהִנֵּה־מַיִם יֹצְאִים מִתַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת קָדִימָה כִּי־פְנֵי הַבַּיִת קָדִים וְהַמַּיִם יֹרְדִים מִתַּחַת מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית מִנֶּגֶב לַמִּזְבֵּחַ׃ ב וַיּוֹצִאֵנִי דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה וַיְסִבֵּנִי דֶּרֶךְ חוּץ אֶל־שַׁעַר הַחוּץ דֶּרֶךְ הַפּוֹנֶה קָדִים וְהִנֵּה־מַיִם מְפַכִּים מִן־הַכָּתֵף הַיְמָנִית׃ ג בְּצֵאת־הָאִישׁ קָדִים וְקָו בְּיָדוֹ וַיָּמָד אֶלֶף בָּאַמָּה וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם מֵי אָפְסָיִם׃ ד וַיָּמָד אֶלֶף וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם מַיִם בִּרְכָּיִם וַיָּמָד אֶלֶף וַיַּעֲבִרֵנִי מֵי מָתְנָיִם׃ ה וַיָּמָד אֶלֶף נַחַל אֲשֶׁר לֹא־אוּכַל לַעֲבֹר כִּי־גָאוּ הַמַּיִם מֵי שָׂחוּ נַחַל אֲשֶׁר

(מסורה בגליון: ג' ומ"ל · ג' ומ"ל · ז'בטעם בסיפ' · כ' חס' · ז' · ל' · ד' מ"ל · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל')

תרגום

לְאַרְבַּעְתְּהוֹן וַאֲתַר מְתַקַּן לְבַשָּׁלָא עֲבִיד מִלְּרַע לְנִדְבְּכַיָּא סְחוֹר סְחוֹר׃ כד וַאֲמַר לִי דֵּין אֲתַר מְתַקַּן לְבַשָּׁלַיָּא דִּיבַשְּׁלוּן תַּמָּן מְשַׁמְּשֵׁי בֵיתָא יַת נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דְּעַמָּא׃ א וַאֲתִיבַנִי לִתְרַע בֵּיתָא וְהָא מַיָּא נָפְקִין מִתְּחוֹת סְקוֹפַת בֵּיתָא מַדִּינְחָא אֲרֵי אַפֵּי בֵיתָא לְמַדִּינְחָא וּמַיָּא נָחֲתִין מִלְּרַע מֵעֵבֶר סְקוֹפַת בֵּיתָא לְיַמִּינָא מִדָּרוֹם לְמַדְבְּחָא׃ ב וְאַפְּקַנִי בְּאוֹרַח תְּרַע צִפּוּנָא וְאַסְחֲרַנִי בְּאוֹרַח דִּי לְבָרָא לִתְרָעָא בָרָאָה אוֹרַח תַּרְעָא דִּפְתִיחַ לְמַדִּינְחָא וְהָא מַיָּא נָפְקִין מִן עִבְרָא דְיַמִּינָא׃ ג בְּמִפַּק גַּבְרָא מַדִּינְחָא וְחוּט דִּמְשַׁחְתָּא בִּידֵיהּ וּמְשַׁח אַלְפָא אַמִּין בְּאַמְּתָא וְאַעֲבַרַנִי בְּמַיָּא מֵי קַרְסוּלִין׃ ד וּמְשַׁח אַלְפָא וְאַעֲבַרַנִי בְּמַיָּא מֵי רְכוּבִין וּמְשַׁח אַלְפָא וְאַעֲבַרַנִי מֵי חַרְצִין׃ ה וּמְשַׁח אַלְפָא נַחְלָא דְּלָא יָכֵילִית לְמֶעְבַּר אֲרֵי תְקִיפוּ מַיָּא מֵי סַחְוָא נַחְלָא דְּלָא אֶפְשַׁר לְאִתְעֲבָרָא׃

ויאמר אלי ז' בטעם בסיפרא וסי' עמוד על רגלך לך בא אל בית ישראל ואת כל דברי אשר אדבר אליך קח בא וראה את התועבות · עוד תשוב תראה תועבות · האנשים החושבים · אלה בית המבשלים : המגחה ר' מ"ל וסי' וישלח תבנית יד ; ותשא אותי רוח ותבא אותי : ויוציאני דרך שער צפונה ויסבני · ואת אמציה מלך

תולדות אהרן מים מפכים · (שקלים ו) : מי אפסים . יומא עז ·

רשי

חדך חומה לבנים בולט מן החומה סמוך לארץ ובו נקבים מקום שפיתת קדרות ומתחת הטור חלל להפסיק בו טור מתחתיו והקדרות מלמעלה : ומבשלות עשוי · הם החלל מתחת שפיתת הקדירות : (כד) את זבח העם : חזה ושוק של שלמים שאין נפסלין בגלאתו חוץ לעזרת ישראל כמו החטאת והאשם : (א) וישיבני לתוך החצר הפנימית : אל פתח הבית . והמים יורדין מתחת . כתף הבית הימנית נובעין מתחת המפתן שהוא באמצע המזרח ומצדדין באלכסון לצד הימין ויוצאים מעזרה בדרום המזבח ויוצאין חוץ לעיר במסכ' יומא שנינו אמר רבי פנחס משום רב הונא לפורתא מעין היוצא מבית קדשי הקדשים בתחלה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע לפתח ההיכל נעשה כחוט של שתי כיון שהגיע לפתח האולם נעשה כחוט של ערב כיון שהגיע לפתח העזרה נעשה כפי פך קטן : (ב) ויוציאני · מן החצר הפנימית אל החצר החיצונ' בשער הצפון : ויסיבני · סביב חומת הפנימי בתוך החיצונה : אל שער . החיצונה הפונה קדים : מים מפכים · בויאוג"ש בלע"ז רחבים כרותב פי הפך כך פירשו רבותינו כדלעיל : (ג) וימד אלף באמה . חוץ לחומה וכל אותן אלף אמות לא גבר הנחל להיות עמוק אלא עד אפסים הם הקרסולים שקורין קבוליי"ש בלע"ז : (ד) וימד אלף · אחרות והעמיקו עד ברכים ועוד אלף והעמיקו עד מתנים מכאן ואילך נחל אשר לא יוכל לעבור מכאן שאסור ליכנס במים מן המתנים ולמעלה שלא ישטפוהו המים משבא למי מתנים יצא על שפת הנהר ומדד עוד אלף לפניו נחל אשר לא יעבור ורגליו ביבשה עומדי[ו]ת דכתיב וישיבני על שפת הנחל כלומר אצל שפת הנחל ששם היה עומד : (ה) גאו . כמו גדלו : מי שחו · טלוירי"ש בלע"ז מים שצריך לשוט בהן ולא לעבר' ברגל שלא ישטפוהו · שחו שיים כמו (ישעיה כ"ה) כאשר יפרש השוחה לשחות : הלאים

רדק

האור חכו שאמר ומבשלות עשוי מתחת הטירות עשוי המקום להפסיק בו הטור והקדרות על נקבי הכותל שווין כמין קירות ותרגם יונתן וכדהכין עבידין להון סחור סחור לארבעתהון ואתר מתקן לבשלא עביד מלרע לנדבכיא : ומבשלות . הם ר"ל מקומות עשוים לבשל ומשקלו ואת כל המקטרות השיר : (כד) ויאמר אלי אלה בית המבשלים · כמו בתי המבשלים ונא על דרך כלל וכן לא פשר אשה לי בנים דוד מלך ישראל כי קדם המה כמו נביתי רואה לומר מקומות המבשלים אשר יבשלו שם והיה המבשלים פועלים רוצה לומר האנשים המבשלים או ישוה המבשלים שם למקומות הבשול או לקדרות כמו ומבשלות שזכר ויונתן תרגם דין אתר מתקן לבשלא : את זבח העם · זבחי שלמים שיש לעם חלק בהם כי חזה ושוק לכהנים ושאר הבשר לבעלים לפיכך קראו זבח העם ומשרתי הבית שהם הכהנים היו מבשלים באלה המקומות שהיו בעזרת נשים חלקם מן השלמים שהוא חזה ושוק כי עזרת נשים מקום כשר לאכילת קדשים קלים וגם חוצה לה עד חומות ירושלים כי שם נאכלים בכל העיר וגם ישראל היו אוכלים שם בעזרת נשים חלקם אם ירצו : (א) וישיבני אל פתח הבית . אל פתח ההיכל : מתחת מכתף הבית הימנית מתחילה ראש אותה יוצאים מתחת מפתן הבית שהוא באמצע מזרח הבית ואח"כ היו נוטים לצד דרום ויורדין מכתף הדרומית של שער ההיכל וכבר פירשנו כי כתף יקרא מה שאחר השער מבפנים או מבחוץ ואמר כי מתחת מפתן השער הדרומי היו יוצאים אותו שלא היה אדם נכנס בו והיו יורדים מדרום המזבח לתוך העזרה ומשם עד חוץ לעיר ובדברי רבותינו ז"ל המעיין הזה תחילתו מבית קדש הקדשים אמר ר' פנחס משום רבי הונא לפורתא מעין היוצא מבית קדש הקדשים בתחילה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע אל פתח ההיכל נעשה כחוט של שתי כיון שהגיע לפתח האולם נעשה כחוט של ערב וכיון שהגיע לפתח העזרה נעשה כפי פך קטן היינו דתנן שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים של ניסוך בחג ובתוספתא דסוכה ר' אליעזר אומר מים מפכים מפכפכין ועולין כמו פי הפך ומפירין להיות יוצאין מתחת יד מפתן הבית מכאן ואילך וימד אלף באמה ויעבירני במים מי אפסים וימד אלף ויעבירני מים ברכים וימד אלף ויעבירני מי מתנים כיון שהגיע אל פתח בית דוד נעשה נחל גדול שנאמר ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלם לחטאת ולנדה : (ב) ויוציאני דרך שער צפונה ויסבני דרך חוץ · הקיפני מן המזרח לצפון והוציאני משער העזרה אשר בצפון דרך חוץ לשערים : אל שער החוץ הדרך הפונה קדים · והוציאני משער הבית דרך שער המזרחי של הר הבית : והנה מים מפכים מן הכתף הימנית · והמים ההם הם יוצאים מכתף הדרומי של הר הבית ומפכים פירושו יוצאין לפי ענינו וכן ת"י ונפקין : (ג) בצאת האיש . האיש המראה אותו כל זו המראה והוא המלאך שזכר בראש המראה כמראה נחשת : וקו בידו · הוא פתיל שמים כמו שזכר בראש המראה : וימד אלף באמה · מדד באותו קנה שהיה קנה המדה כמו שפי' ומדד ממקום שהיו עוברים שהיה שמים כאלה ומדד בהם אלף באורך והעבירני בהם והיו מי אפסים ות"י מי קרסולין והם יסודות הרגל שקורין קבילי"ש בלע"ז : (ד) וימד אלף · מדד אלף אחרים והמים גאו עד שהגיעו לברכים וזו שאמר מים ברכים ועוד מדד אלף אחרים והגיעו עד מתנים וזו שאמר ויעבירני מי מתנים : מי ברכים . בא הסמיכות עם מ"ם ברכים כמו אמרים אמת סיגים כסף והדומים להם שכתבנו בספר מכלול : (ה) וימד אלף נחל : ועוד מדד שם רביעים אלף אחרים והיה הנחל עמוק שלא יכולתי לעבור בו ברגל : כי גאו המים מי שחו · עד שהיו מי שחייה שלא יוכל אדם לעבור בהם אלא אם כן ישחה עליהם והוא שם השקל לחו בן כאשר יפרש השוחה לשחות

מצודת דוד

טורה של אבנים רחבות בולטת מחומת הכותל מסביב סמוך אל הקרקע ובה נקבים נקבים ובהם יעמידו הקדרות לבשל בהם בשר קדשים : סביב לארבעתם . רוצה לומר היה מסביב לארבעת החצרות : ומבשלות עשוי . ר"ל מקומות עשויות לבשל ולהבעיר האש היו מתחת הטורות ההן בחלל שביניהן אל הקרקע והקדרות יעמדו ממעל בנקבי הטורות וכן יהיה דרך הבשול : (כד) ויאמר אלי . המלאך הדובר בי אמר אלי החצרות האלה הם בית המבשלים ולתוספת ביאור אמר אשר יבשלו שם וכו' : את זבחי העם · ר"ל זבחי שלמים שיש לעם חלק בהם והכהנים משרתי הבית יהיו מבשלים באלה המקומות חלקם מן השלמים והוא החזה ושוק כי חצר החיצונה הוא מקום כשר לאכילת קדשים קלים : מז (א) הבית · הוא ההיכל ובית קה"ק : והנה מים וגו' · הראהו שלעתיד יפתח שם בנס מקור מים : קדימה · יהיו נמשכין והולכי' אל המזרח : כי פני הבית קדים · כי פתח הבית הוא במזרח ולא כשהמי' נמשכין שם אל המזרח : והמים יורדים מתחת · המים ירדו מתחת לארץ ומשם באו מכתף הבית הימנית ר"ל בעבר השער כלפי הדרום ומשם הלכו מדרום מזבח העולה ומשם יצאו לחוץ דרך שער המזרחי כמפורש למטה : (ב) דרך שער צפונה · של ע"ה : ויסבני · הסבב אותי מבחוץ אל חומת העזרה הסיה וסביב הלשכות העומדות מחוץ לה והוליכני אל שער החוץ הוא השער שהיה מנגד החצר לנגבו ולפנים ממנו היה עוד שער כמ"ש למעלה : דרך הפונה קדים . אל השער המזרח : והנה מים מפכים · ראיתי והנה מים נמשכין במלא פי הפך מן עבר השער שכלפי הדרום : (ג) בצאת האיש · כאשר יצא המלאך הדובר בי ללכת חוץ למקדש והיה בידו קו המדה אז מדד שמים אלף אמה אורך ואח"ז העבירני בתוך המים והיו מי אפסים ר"ל רק כמו פסת הרגל ולא יותר : (ד) וימד אלף : ומשם מדד עוד אלף אמה והעביר אותי בתוך המים והיו מים ברכים ר"ל כמו עד הברכים : מי מתנים · היו מי מתנים ר"ל כמו עד המתנים : (ה) וימד אלף · ומשם מדד עוד אלף אמה והיה נחל עמוק אשר

מצודת ציון

(כג) וטור · ענין שורה וכן שלשה טורי גזית (מ"א ו) : (א) מפתן · איסקופה כמו כרוצים אל המפתן (ש"א ה) : פני הבית . כן נקרא פתח הבית : (ב) מפכים · מלשון פך והוא שם כלי מה כמו פך השמן (שם י) : (ג) וקו . הוא חבל המדה : אפסים . על' שם ואלף מספת והוא כף הרגל ולאשר יקרא כף היד בלשון שם כמ"ש ומלכה חוי שם ידה (דניאל ה) : (ד) ברכים . הם הכרעים : מתנים . הם החלצים : (ה) גאו . ענין גדול וכן גאה גאה (שמות טו) : שחו . ענין שטים במים

ו וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם וַיּוֹלִכֵנִי וַיְשִׁבֵנִי עַל־שְׂפַת הַנָּחַל׃ ז בְּשׁוּבֵנִי וְהִנֵּה אֶל־שְׂפַת הַנַּחַל עֵץ רַב מְאֹד מִזֶּה וּמִזֶּה׃ ח וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּיִם הָאֵלֶּה יוֹצְאִים אֶל־הַגְּלִילָה הַקַּדְמוֹנָה וְיָרְדוּ עַל־הָעֲרָבָה וּבָאוּ הַיָּמָּה אֶל־הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים וְנִרְפְּאוּ הַמָּיִם׃ ט וְהָיָה כָל־נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר־יִשְׁרֹץ אֶל כָּל־אֲשֶׁר יָבוֹא שָׁם נַחֲלַיִם יִחְיֶה וְהָיָה הַדָּגָה רַבָּה מְאֹד כִּי בָאוּ שָׁמָּה הַמַּיִם הָאֵלֶּה וְיֵרָפְאוּ וָחָי כֹּל אֲשֶׁר־יָבוֹא שָׁמָּה הַנָּחַל׃ י וְהָיָה יעמדו (עמדו ק') עָלָיו דַּוָּגִים מֵעֵין גֶּדִי וְעַד־עֵין עֶגְלַיִם מִשְׁטוֹחַ לַחֲרָמִים יִהְיוּ לְמִינָה (ג' לא מפיק) תִּהְיֶה דְגָתָם כִּדְגַת הַיָּם הַגָּדוֹל רַבָּה מְאֹד׃ יא בִּצֹּאתָו (תיו ק') וּגְבָאָיו וְלֹא יֵרָפְאוּ לְמֶלַח נִתָּנוּ׃ יב וְעַל־הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל־שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל־עֵץ־מַאֲכָל לֹא־יִבּוֹל עָלֵהוּ וְלֹא־יִתֹּם פִּרְיוֹ לָחֳדָשָׁיו יְבַכֵּר כִּי מֵימָיו מִן־הַמִּקְדָּשׁ הֵמָּה יוֹצְאִים והיו (והיה ק') פִרְיוֹ

ו וַאֲמַר לִי הַחֲזֵיתָא בַּר אָדָם וְאוֹבְלַנִי וַאֲתִיבַנִי עַל כֵּיף נַחְלָא׃ ז בְּמֵיתְבִי וְהָא עַל כֵּיף נַחְלָא אִילָן סַגִּי לַחֲדָא מִכָּא וּמִכָּא׃ ח וַאֲמַר לִי מַיָּא הָאִלֵּין נָפְקִין בִּגְלִילָא מַדִּינְחָא וְנָחֲתִין בְּמֵישְׁרָא וְעָלִין בְּיַמָּא לְיַמָּא רַבָּא מִתַּפְּקִין וּמִתַּסַּן מַיָּא׃ ט וִיהֵי כָל נַפְשָׁא חַיְתָא דִּי רְחֵישָׁא לְכָל אֲתַר דִּי יֵעֲלוּן לְתַמָּן מֵי נַחְלָא יֵחוּן וִיהוֹן נוּנַיָּא סַגִּי לַחֲדָא אֲרֵי עָלִין לְתַמָּן מַיָּא הָאִלֵּין וּמִתַּסַּן וּמִתְקַיְּמִין לְכָל אֲתַר דִּי יֵעֲלוּן לְתַמָּן מֵי נַחְלָא׃ י וִיהֵי אֲתַר לְמֵיקַם עֲלוֹהִי צַיָּדִין מֵעֵין גֶּדִי וְעַד עֵין עֶגְלַיִם מִשְׁטַח לְצַיְדִין יְהוֹן לִמְזִנֵיהוֹן יְהוֹן נוּנֵיהוֹן כְּנוּנֵי יַמָּא רַבָּא סַגִּי לַחֲדָא׃ יא בִּצְווֹהִי וּפִצֵּידוֹהִי לָא יִתַּסּוּן לְמַחְפּוֹרִין דִּמְלַח יְהוֹן׃ יב וְעַל נַחְלָא יִסַּק אִילָן עַל כֵּיפֵיהּ מִכָּא וּמִכָּא כָּל אִילָן דְּמֵיכַל לָא יִתְרוּן טַרְפּוֹהִי וְלָא יִפְסוֹק אִבֵּיהּ יְרַח בִּירַח יְהֵי עֲבֵיד פֵּירִין אֲרֵי מוֹהִי מִן מַקְדְּשָׁא אִינּוּן נָפְקִין וִיהוֹן אִבֵּיהּ לְמֵיכַל וְטַרְפּוֹהִי

רדק

לשתות : (ו) ויאמר אלי הראית בן אדם . כלומר איך הנחל הזה הולך וגדל הכן בו רואה לומר כן תהיה טובת ישראל הולכת וגדלה : ויוליכני וישיבני על שפת הנחל · הוליכני והוציאני מן המים והושיבני על שפת הנחל שהכניסני ממנו אל המים : (ז) בשובני והנה אל שפת הנחל עץ רב מאד . מה שלא היה בו מתחילה כשנכנס מן השפה אל הנחל עץ רב דרך כלל : (ח) ויאמר אלי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה . הגלילה שם מחוז כמו גלילת פלשת והדומים לו הקדמונה פי' מזרחית : הערבה · כתרגומו מישרא : ובאו הימה אל הימה המוצאים · כתרגומו ועלו בימא לימא רבא מתפקין כלומר יכנסו לים ימשם לים הגדול ויתכן פירוש הפסוק כן כי שני חלקים יעשה הנחל אחד ילך לים מזרחי ואחד ילך לים מערבי וזהו שאמר בנבואת זכריה חציים אל הים הקדמוני וחציים אל הים האחרון כן פירושו ובאו הימה אל המזרחי כמו שאמר אל הגלילה הקדמונה רוצה לומר כי מדרך מזרח יבאו נים אל הימה המוצאים פירושו אל הים המערבי ישוב מוצאים כמו כן ורז"ל לפיכן היו יוצאים לים טבריא ולים סדום ולים אוקינוס לרפות מימיהן המלוחים ולמתקן וירדו על הערבה זה ימה של טבריא ובאו הימה זה ימה של סדום אל הימה המוצאים זה ים אוקיינוס שהוא מוצא מן הישוב להקיף את העולם : ונרפאו המים · מן מליחתן ונרפאו הא' נחה : (ט) והיה כל נפש חיה אשר ישרץ אל כל אשר יבא שם נחלים יחיה : יחיה אותם המים שיכנס בהם אחד משני הנחלים או שניהם כל נפש חיה שישרץ בו יחיה באותו הים כי יש ים שלא ישרצו בו דגים וגם לא יחיו בו דגים וזהו זכרו חכמי המחקר כי הים הפשתים לא ישרצו בו דגים ולא יחיו בו כי המים מרים מרוב מליחותם וכן ים סדום ואפשר כי לשני הימים האלה יכנסו הנחלים האלה וירפאו המים ויחיו בהם הדגים ולכן אמר והיה הדגה רבה מאוד ואמר ישרץ לשון זכר ועליו נאמר יחיה כי מוצאו נפש לשון זכר כל נפש שכבר אחד נפש : (י) והיה יעמדו עליו דוגים · כתיב וקרי עמדו הנחל הזה יהיה גדול שיעמדו עליו לדי הדג שתהיה בו דגה רבה ויונתן תרגם ויהא אתר למיקם עלה צידין : מעין גדי ועד עין עגלים · זה המקום מעין גדי ועד עין עגלים שהוא סמוך לנחל זה כל המקום הזה יהיה משטח לחרמים שישטחו שם הצידים רשתותיהם : למינה תהיה דגתם · הה"א רפה ודינה כמפיק רוצה לומר למין הדגה כלומר לכל מיני הדגה תהיה שם דגתם וכנוי מ"ם דגתם אל הנחלים : (יא) בצאתו · כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכתיב באל"ף במקום וא"ו ופירושו מקומות הביצה : וגבאיו · מן לחשוף מים מגבא והוא חפירי' שמתאספין בה המים וכנוי בצאתו וגבאיו אל הים שזכר כלומר כשירפאו מי הים לא ירפאו מקומות שיבאו שם מימיהם ויתאספו באותם ביצות וגבאים אותם מים לא ירפאו : למלח נתנו . יהיו צריכים לאותם מים בעבור מלח כדי לטעמים התבשילים ולמלוח כל דבר שילטרך וי"ת למלח נתנו למחפירין דמלח יהון : (יב) ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה · כל עץ מאכל הוא עץ רב שאמר למעלה ולא פירש איזה עץ ועתה אמר שעץ מאכל יהיה מכל פירות שבעולם : לא יבול עליו · לא כימות החמה ולא כימות הגשמים : ולא יתום פריו לחדשיו יבכר . ולא יכלם

רשי

(ו) הראית בן אדם : כמה מתגבר הנחל הזה : (ז) בשובני והנה אל שפת הנחל וגו' בתוך שהולכני והשיבני למתו על שפת הנחל עץ רב מאוד מזה ומזה · עץ אארביר"ן בלע"ז : (ח) אל הגלילה . לאמרק"א בלע"ז : הקדמונה . המזרחית שם רבותינו בתוספתא של סוכה לפיכן יוצאין לימה של טבריא ולימה של סדום ולים הגדול לרפות את מימיהם המלוחי' ולמתקן : וירדו על הערבה . זו ימה של טבריא : ובאו הימה · זו ימה של סדום : אל הימה המוצאי' · זו ימה של אוקינוס שהוא מוצא מן הישוב להקיף את העולם : ונרפאו המים . ממליחתן ומדרש אגדה למה קורא אותם מוצאים על שם שני פעמים שיצאו : (ט) אל כל אשר יבוא שם נחלים . הנחל הזה המתחלק לכמה נחלים ממתק את המים המעורב בתוכם ודגים הנשרצ' בם חיים ומתוקים: (י) והיה עמדו עליו דוגים וגו' לחרמי' . למכמורת : למינה תהיה דגת' · לא מפיק ה"א ופירושו למינים הרבה תהי' דגתם למינה לשון רוב מינים כמו (שמות ז') והדג' אשר ביאור (ישעיה נא) כל אנחתה השבתי : (יא) בצאתיו · של ים כמו (איוב ח) היגאה גומא בלא בצה וגו' מרש"ק בלע"ז : וגבאיו · כמו (מלכים ב ג) עשה הנחל הזה גבים גבים · הבצים הם הבלעים שסביבותיו והגבים הם נקעים שהמים נאספים בהם : ולא ירפאו · להפך למתיקה למה כי למלח נתנו : ולא ירפאו . הוי"ו הזו מפילה ויתירה : (יב) לחדשיו יבכר . מדי חדש בחדש יבשל פירותיו : לתרופה · פירשו רבותינו ז"ל להתיר פה אלמים ופה עקרות ותמשנו לי רפואה כמו (ירמיה י') וירפאו את שבר עמי על נקלה וכן תרגמו מנחם : גם

יהודה ודברי הימים : ויוליכני ג' כתיב כן וסי' דרך הדרום . אל השער שער אשר פנה · ויוליכני וישבני על שפת הנחל : יוצאים ד' מ"ל וסי' נמסר בריש ספרא דא סי' י"ד : רבה מאד ח' דסמיכי בקריאה וסי' הבשר עודנו בין שניהם · וחיה כל נפש חיה אשר ישרץ · והיה יעמדו עליו דוגים . נחשת רבה דד"ה . ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן ושלשת דאיוב : עלהו ב' וסי' לא יבול עלהו · והיה עלהו רענן :

תולדות אהרן

על שפתו . סנהדרין ק : לחדשיו יבכר . (תענית סד) :

מצודת דוד

אשר לא יכולתי לעבור בה : כי גאו המים . כי המים גדלו להיות מי שחו לשחות בהם ממעל והיה נחל אשר אין לעבור בו בהלוך הרגל : (ו) הראית . בה"א השאלה שאמר לו הראית אתה נותן לבך לראות איך הנחל מתגבר והולך : ויוליכני . אח"כ הוליך אותי להלן מן הנחל וחזר והשיב אותי סמוך לשפת הנחל : (ז) בשובני . בעת שהשיב אותי לשפת הנחל ראיתי והנה גדל שם אילני עץ הרבה מאד מזה ומזה לשפת הנחל : (ח) אל הגלילה הקדמונה . אל המחוז המזרחי ומשם ירדו אל הערבה ר"ל לימה של טבריא שהיא בערבה : ובאו הימה . זה ימה של סדום : אל הימה המוצאים · גם יבואו המים אל ים אוקיינוס שהוא יוצא מן הים להקיף את העולם כן אמרו רז"ל ויתכן מילתו שמה דרך ים המערבי וימה של סדום הוא הים המזרחי וכמ"ש במקום אחר על הנחל הזה חציים אל הים הקדמוני וחציים אל הים האחרון (זכריה יד) : ונרפאו המים · ר"ל ימתקו ממליחתן : (ט) והיה כל נפש חיה וגו' · ולא יהיה כל נפש חיה אשר המים משרצים בכל מקום אשר יבוא שם הנחלים האלו יחיה ויתקיים כל השרצים כי לשעבר לא היה מתקיים השרצים בעבור מליחת המים אבל כשירפאו וימתקו ממליחתן אז יתקיימו : והיה הדגה רבה מאד . ולא יהיה הרבה דגים כי יגדלו בכל המימות שנתרפאו : כי באו שמה · אל הימים הנזכרים באו המים האלה היוצאים מן המקדש ולכן ירפאו המים וכל השרצים יתקיים חי ויפרו וירבו : כל אשר וכו' · בכל מקום שיבא שפת הנחל הזה יהיה כן אחד לא נעדר : (י) והיה עמדו עליו . והיה הנחל מקום מוכן יעמדו עליו ציידי דגים ומעין גדי ועד וכו' יהיה מקומות מוכנות לפרוש שם הרשתות של ציידי הדגים לנגבם מול השמש : למינה תהיה דגתם : ר"ל לכל מין הדגה תהיה דגתם של הנחלים כי יהיה שם כל מין דגים ויהיו במספר מרובה מאד כמספר דגת הים הגדול : (יא) בצאתיו וגבאיו · אסיפת המים הממעל הטיט הלח הסמוך אל הים וכן המים המתכנסין בבורות סמוך לים לא ירפאו ממליחתם · למלח יהיו נתונים לטעמים התבשילים ולמלוח כל דבר שילטרך : (יב) כל עץ מאכל . ר"ל פגל

סיהום

מצודת ציון

כמים ממעל כמו כאשר יפרש השוחה לשחות (ישעיה כה) : (ח) הגלילה · מחוז וכן גלילות פלשת (יואל ד) : הערבה . ת"י במישרא : ונרפאו · מל' רפואה ר"ל ימתקו : (ט) חיה . ר"ל שיש בה חיות ואמר לתוספת ביאור : ישרץ · ענין הנולדים עם הרבוי וכן פרו וישרצו (שמות א) : (י) דוגים . ר"ל ציידי דגים : משטוח . ענין פריסה : לחרמים · לרשתות וכן משטח חרמים תהיה (לעיל כו) : למינה . מלשון מין : (יא) בצאתיו . כן יקרא כניסת המים במקום הטיט שלא וכן היגאה גומא בלא בצה (איוב ח) : וגבאיו . ענין חפירה ובור כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל) : ולא ירפאו · הא' יתירה וטפלה : (יב) יבול . ענין כמישה כמו ועלהו לא יבול (תהלים א') : יתום · ענין כליון והשלמה כמו תם הכסף (בראשית מז) : יבכר · כן יקרא בשול הפירות כמו בכורי

רש"י

(יג) גה גבול. ת"י דין תחומא כמו זה גבול וכן (לעיל כה) ונתתיך לבז לגוים כמו לבז לגוים ויש עוד לפתור גה לשון גיא: יוסף חבלים. יוסף יטול שני חלקים אחד למנשה ואחד לאפרים: (יד) איש כאחיו. לא כבראשונה איש לפי פקודיו אלא עכשיו כל השבטים שוין וכמין שורה טכרס כל חלק וחלק מן הגבול המזרחי עד ים אוקיינוס למערב כמו שמפורש בענין ואין שני שבטים ברצועה אחת: (טו) וזה גבול הארץ. תחומי מצרי ארץ ישראל: לפאת צפונה. רוח צפונית: מן הים הגדול. שהוא גבול המערב: הדרך חתלן. בא לו לנגד מזרח אל חתלון ואל צדדה ואל חמת וברותה וסברים כל העיירות הללו במצר צפון: (טז) חצר התיכון. ת"י בריכת ענבאי: אשר אל גבול חורן. גבול דמשק במזרח סמוך למקצוע: (יז) והיה גבול מן הים חצר עינן. והיה גבול רוח צפון מן הים עד חצר עינון: גבול דמשק. שהוא בגבול דמשק שחצר עינן במקצוע צפונית מזרחית כמו שמפורש בגבולין שכתב מרע"ה (במדבר ל"ד) והיו תוצאותיו חצר עינן וגו' והתאויתם לכם לגבול קדמה מחצר עינן וגו' גבול דמשק במקצוע צפונית מזרחית אצל חצר עינן כמו שאמור למעלה: חצר עינן וגבול דמשק. וגבול חמת במקצוע צפונית מערבית שנאמר (שם) זה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת ומשם לצדדה: וצפון צפונה וגבול חמת. כלומר כל מצר הצפון המפורש בתורה וגבול חמת שאף היא במצר הצפון כמו שנאמר (שם) וזה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבוא חמת והיו תוצאות הגבול צדדה היא צדדה האמור כאן הדרך חתלן לבוא צדדה: ואת פאת צפון. והרי לך פאת צפון:

רד"ק

יכלה פרי האילן כי מחדש לחדש יבכר וזה יהיה על דרך מופת: כי מימיו מן המקדש המה יוצאים. מימי זה הנחל יוצאים מן המקדש כמו שאמרנו למעלה ולפיכך יהיה בהם זה הפלא כי העלים אשר על שפתו שעותים ממנו לא יתום פריים ועליהם לא יבול: והיו פריו למאכל: כתיב יהיה ופעמו על פריו על עליו וקרי והיה פעמו על פריו. ואמר אחר כך ועליהו לתרופה רוצה לומר וכן יהיה לתרופה ופירוש תרופה שוכר מן עמודי שמים ירופפו כלומר יהיה עלהו לרפאות כל שבר שיהיה עלי העלים האלה על כל שבר וירפא ויונתן תרגם ותרפוהי לאסותא ורז"ל דרשו לתרופה מטריקון להתיר פה אלמים ופה עקרות: (יג) כה אמר ה' גה גבול. גה כמו זה וכן ת"י דין תחומא והגימ"ל זו"ן נחלפה כיתה דאחע"ה וכמוהו לגג לנו: יוסף חבלים. שבט יוסף יקח שני חלקים כמו שהיה מקדם וכן תרגם יונתן יוסף יקבל תרין חולקין: (יד) ונחלתם אותה איש כאחיו. כל החלקים יהיו שוים לא כחלקים הראשונים בימי יהושע כי חלק יהודה היה רב לפי שפקודיהם היו רבים ונאמר בתורה איש לפי פקודיו יתן נחלתו: (טו) וזה גבול הארץ. הדרך חתלון. כמו הארץ כנען וכדומים לו: (טז) חמת ברותה. כמו שאמר וגם חמת הגבול גה ואין זה חמת שכתוב בתורה: גבול דמשק. כי דמשק היה מגבול ארץ ישראל כמו שאמר ודמשק מנוחתו: חצר התיכון. שם מקום ויונתן תרגם בריכת ענבים: (יז) והיה גבול מן הים חצר עינן. הוא חצר עינן האמור בתורה והנזכר למטה אלא שהוא כאן חצר כתובים ומקצת הגבולים האלה נזכרים בתורה אלא שגדול יהיה גבול א"י לעתיד ממה שהיה: וצפון צפונה. ויתר הגבול לצפון א"י לצפון הכולם כמו שהולך עם גבול חמת וזה וגבול חמת ואת פאת צפון כן אמר וגם ג' הרוחות עם פאת צפון מה שלא נזכר מן הגבולים וכן כולם זולתי האחרונה שהיא זאת: (יח) ופאת קדים. ומבין הגלעד ומבין א"י. הגלעד לא היה מנחלה בכלל א"י אע"פ שהיה לישראל כי לא היתה לארץ כנען והירדן היה ביניהם: הים הקדמוני. הוא ים המלח

למאכל ועלהו לתרופה׃ יג כה אמר
אדני יהוה גה גבול אשר תתנחלו
את־הארץ לשני עשר שבטי
ישראל יוסף חבלים׃ יד ונחלתם
אותה איש כאחיו אשר נשאתי
את־ידי לתתה לאבתיכם ונפלה
הארץ הזאת לכם בנחלה׃ טו וזה
גבול הארץ לפאת צפונה מן־הים
הגדול הדרך חתלן לבוא צדדה׃
טז חמת ׀ ברותה סברים אשר בין־
גבול דמשק ובין גבול חמת חצר
התיכון אשר אל־גבול חורן׃
יז והיה גבול מן־הים חצר עינון
גבול דמשק וצפון ׀ צפונה וגבול
חמת ואת פאת צפון׃ יח ופאת
קדים מבין חורן ומבין־דמשק
ומבין הגלעד ומבין ארץ ישראל
הירדן מגבול על־הים הקדמוני

(מסורה: ב' · ג' כתי' כ' · ו' בלישנא · ל' · ב' · ל' חס' כסיפ' · כ"ג ר"פ · ג' · ל' · ל' ומ"ל · ל' · ל' כסי' · ח' · ל' ומ"ל · ב' · ב' כסיפ')

תרגום

לאסותא׃ יג כדנן אמר יי
אלהים דין תחומא דתחסנון
ית ארעא לתרי עסר שבטי
ישראל יוסף יתקבל תרין
חולקין׃ יד ותחסנון יתה
גבר כאחוהי די קימית
במימרי למתנה לאבהתכון
ותתפליג ארעא הדא לכון
באחסנא׃ טו ודין תחום
ארעא לרוח צפונא מן ימא
רבא אורח חתלון למעלנא
דצדד׃ טז חמת ברותה
סברים די בין תחום דמשק
ובין תחום חמת בריכת ענבאי
די על תחום חורן׃ יז ויהי
תחומא מן ימא חצר עינון
תחום דמשק וצפונא צפונא
ותחום חמת וית רוח צפונא׃
יח ורוח מדינחא מבין חורן
ומבין דמשק ומבין גלעד
ומבין ארעא דישראל ירדנא
מתחומא די על ימא מדינחא

ועלהו ב' וסי' והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה · ועלהו לא יבול: לשני עשר ו' בלישנא וסי' נמ' בסדר תצוה: וזה כ"ג ר"פ בקרי' וסימ' וזה אשר תעשה אתה · וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם · וזה אשר תעשה על המזבח · וזה לכם הטמא בשרץ. וזה לך תרומת מתנם לכל תנופות · וזה מעשה המנורה מקשה זהב · וזה אשר לא תאכלו מהם את · וזה דבר השמטה שמוט כל בעל · וזה יהיה לכם גבול צפון דכסעי · וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם · וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה · וזה הדבר אשר מל יהושע · וזה הדבר אשר תעשו דסוף ספר שפטים · וזה לך האות דשמואל דעלי · וזה מעשה המנורה · וזה דבר חמס · אשר הרים יד · אכול השנה ספיח דמלכים · וחברו דישעיה: וזה לך האות מאת ה' דישעיהו.

תולדות אהרן ועלהו לתרופה. מנחות לג:

מצודת ציון

כבורי ענבים (במדבר יג): לתרופה על' רפואה: (יג) גה. כמו זה והגימ"ל באה במקום הזיי"ן כאחע"ה וכן לגג לגוים (לעיל כה) ור"ל לבז לגוים: חבלים. חלקים על כי בדרך לחלק נחלה במדידת החבל וכן והיה חבל לשארית וגו' (תהלים ב): (יד) ונפלה. זה הלשון יאמר על הירושה וכן נפלה וחיה חבלו וכדרז"ל ביום אחד נפלו נחלות (ב"ב קי"ג): (יח) על הים. עד הים וכן וירכתו על

מצרחי של ארץ כנען ואין עבר הירדן בתוך מצרים הללו כי אם ארץ כנען לבדה וכן בגבולין המפורשים בתורה אין עבר הירדן בתוכם וכן פירוש המקרא הזה ומצר מזרחי לארץ כנען אשר בין חורן ודמשק העומדין לו במקצוע צפונית מזרחית כמו שאמור למעלה בענין ובין הגלעד וארץ ישראל אשר בעבר הירדן מזרחה: הירדן מגבול על הים הקדמוני המודו · הירדן הוא מצר מזרחי שלה מגבול מקצוע הצפון הוא חצר עינן המפורש למעלה עד הים הקדמוני הוא ים המלח שהוא במקצוע דרומית מזרחית

מצודת דוד

פירות הראויים לאכילה: לא יבול וגו'. לא יכמשו העלין ולא יכלו הפרי כי כשיתלשו הפירות שנתבשלו מיד יגדלו תמורתן חדשים וח"ש לחדשיו יבכר ר"ל בכל חדש יבשלו פירות חדשים: כי מימיו. כי המים המשקים את כ"א מהם יוצאים המה מן המקדש ולכן יהיה בהם הפלא הזה: והיה פריו. פרי כ"א יהיה ערב וטוב למאכל והעלין יהיו מסוגלים לרפאות בהם כל חלי ומכה: (יג) גה גבול. ר"ל זה גבול מן הארץ אשר תנחילו לשני עשר וגו' והוא האמור במקראות שלאחריו: יוסף חבלים. בזה יפרש אמריו איך הם י"ב שבטים אם שבט לוי לא ינחלו נחלה כמ"ש למעלה ואמר הנה יוסף יקח שני חלקים א' למנשה וא' לאפרים: (יד) איש כאחיו. שבט אחד כחברו לא כחלוקה הראשונה שבימי יהושע שלקחו איש לפי פקודיו: אשר נשאתי את ידי. להרימה למעלה דרך שבועה לתת את הארץ היא לאבותיכם וכאומר לא יתלוננו כשיגרע נחלת שבט מהשבטים ממה שנחלה בראשונה כי הנה לא נשבעתי לתת את הארץ לאותם שנחלוה בראשונה אבל נשבעתי לתת לאבותיכם אבל השבטים יש יחס אחד עם האבות זה כזה והארץ הזאת נפלה לכם בנחלה ברשת מן האבות ויד כולם שוה בה: (טו) וזה גבול הארץ. לא חשב כאן כ"א גבולי מצרי א"י לבד ולא של עבר הירדן וכמו שנזכר בתורה: לפאת צפונה. הגבול מפאת צפון מתערב כלפי המזרח הוא מן הים הגדול אל הדרך ההולך לחתלון ומשם הולך הגבול לבוא צדדה: (טז) חמת ר"ל משם הלך הגבול לחמת (ולא זו היא חמת המוזכר בתורה אבל היא אחר' גדולה מאד כמ"ש ויליכו משם חמת רבה (עמוס ו) ולעתיד תהיה גם היא בגבול א"י כמ"ש וגם חמת תגבל בה (זכריה ט): ברותה סברים. ר"ל משם הלך הגבול לברותה ומשם לסברים: אשר בין וגו'. חוזר הוא על ברותה וסברים שעמדו בין גבול דמשק שעמדה כלפי המזרח ובין גבול חמת שעמדה כלפי המערב: חצר התיכון. ר"ל מדמשק אשר גם היא תחשב לעתיד מא"י וכמ"ש ודמשק מנוחתו (שם) הנה משם הלך הגבול אל חצר התיכון אשר עומדת אל גבול חורן לדרומה וחורן יהיה לה מצפונה ולא תהיה מגבול א"י וכאשר היה בעבר: (יז) והיה גבול. עכשיו אמר דרך כלל שגבול הצפוני יהיה מן הים עד חצר עינן המוזכר בתורה והוא סוף גבול צפוני ועמדה אצל גבול דמשק כלפי הדרום ונמשכה למזרח להלן מחצר התיכון: וצפון צפונה. ר"ל ואשר עדי גבול הצפון הם עדי הצפוני המוזכרים בתורה: וגבול חמת. ר"ל ועוד גם חמת תהיה מן הגבול וה"ה שאר המקומות הנזכרים למעלה וכאומר הנה בשום מקום לא תקטן א"י מכמות שהיתה כי גם לעתיד יהיו כל עדי הגבול האמור בתורה ויתרחב עוד יותר כי גם חמת והדומים יהיו בתוך הגבול: ואת פאת צפון. ר"ל והרי לך את גבול פאת צפון: (יח) ופאת קדים. הגבול מפאת קדים יהיה מבין חורן שעמדה מן לגבול בצפונה ונמשכה אל המזרח אל מול הירדן ומבין דמשק שעמדה בגבולי א"י בצפונה ונמשכה גם היא אל המזרח אל מול חורן כאשר היא בעבר: ובין הגלעד

רד"ק

המלח או ים כנרת כי שניהם מזרחי' : תמודו . אמר כנגד ישראל כמו שאמר וחלקתם את הארץ : (יט) ופאת נגב • מתמר • תרגם יונתן מיריחו כי היא נקראת עיר התמרים : נחלה אל הים הגדול • הוא שאמר נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה : נחלה • כמו נחל והה"א נוספת אף על פי שהמלה מלרע אבל נחלת מצרים מלעיל וכן נחלה עבר על נפשינו וי"ת אחסנתא : (כ) ופאת ים הים הגדול . מגבול הים הגדול הוא גבול מערבי ארץ ישראל ומגבול זה עד נכח לבא חמת הוא רוחב הגבול : נכח • כמו נגד וכן נכחו פתחו והוא משקל אחד : זאת פאת ים • זאת הפאה הנזכרת היא פאת מערב לא"י : (כא) וחלקתם • מבואר הוא : (כב) והיה תפילו אותה בנחלה לכם ולהגרים • בא עם ה"א הידיעה כמשפט אלא כמנהג ברוב וטירותו והיה לכם הגבול שתפילו אותה בנחלה לגבולתי לכם ולגרים אשר הולידו בנים בתוככם בגלות: (כג) והיה בשבט אשר גר הגר אתו • כי לעתיד כנאת ישראל מהגלות יודעו השבטים אף על פי שהם מעורבים עתה ולא ידעו איש את שבטו יבא אליהו וייחס כל איש אל שבטו : (א) ואלה שמות השבטים • פירוש אלה שמותם על נחלתם והחל מן הצפון מקצה לפונה ואמר כי נגד צפון של ארץ ישראל בקצה הצפון על הגבולים האלה יהיה חלק דן זהו שאמר אחר כן והיו לו פאת קדים הים פירוש והיו לו גבולים האלה מן פאת צפון עד הים כי כל החלקים וזכר אותם באורך ממזרח למערב וברוחב כמו שהם גבולי המקומות שזוכר אבל לא שם מדה לרוחב החלקים אלא לחלק התרומה ולחלק הנשיא שם אורך ורחב כמו שכתוב למעלה וכן יראה רוחב שאר החלקים ברוחב חלק הנשיא חמשה ועשרים אלף כי לא אמר על אורך חלקן לעמת אחד החלקים כי ברוחב יהיו חלקיהם שוים ובדברי רבותינו ז"ל ג' כדד ינחלו אמר הקב"ה לישראל אני עתיד להוריש אתכם נחלים מסוף העולם ועד סופו וכן הוא אומר פאת קדים הים דן אחד : (ב) ועל גבול דן

תרגום

תְּמַשְׁחוּן וְיָת רוּחַ קִדוּמָא : ז'
יט וְרוּחַ עִבַּר דָרוֹמָא מִירִיחוֹ ג' ומ"ל
עַד מֵי מַצּוּת רְקָם אַחְסָנָא
לְיַמָּא רַבָּא וְיָת רוּחַ דָרוֹמָא
דְּדָרוֹמָא : כ וְרוּחַ מַעַרְבָא
יַמָּא רַבָּא מִתְּחוּמָא עַד
מְקָבֵיל מֵעַלְנָא דַחֲמָת דָּא ג'
רוּחַ מַעַרְבָא : כא וּתְפַלְגוּן יָת
אַרְעָא הָדָא לְכוֹן לְשִׁבְטַיָּא
דְיִשְׂרָאֵל : כב וִיהֵי דְתִתְפַּלְגוּנַהּ תס' בליסנא
יָתָהּ בְּאַחְסָנָא לְכוֹן וּלְגִיּוֹרַיָּא ג'
דִּי יִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן דְּאוֹלִידוּ ב' דין חסר
בְּנִין בֵּינֵיכוֹן וִיהוֹן לְכוֹן כְּיַצִּיבָא
בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עִמְּכוֹן יִפְלְגוּן ד' ג' קמץ וא' פתח
בְּאַחְסָנָא בְּגוֹ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל :
כג וִיהֵי שִׁבְטָא דִּי יִתְגַּיַּר
גִּיוֹרָא בְּגַוֵּיהּ תַּמָּן תִּתְּנוּן ג' . ז' בליסנא
אַחְסַנְתֵּיהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים :
א וְאִלֵּין שְׁמָהַת שִׁבְטַיָּא מִסְּיָפֵי
צִפּוּנָא עַל תְּחוּם אוֹרַח חֶתְלוֹן י' דסמי'
מֵעַלְנָא דַחֲמָת חֲצַר עֵינָן ס'
תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק צִפּוּנָא עַל תְּחוּם
חֲמָת וִיהוֹן לֵיהּ רוּחַ קִידוּמָא
מַעַרְבָא דָּן חַד : ב וְעַל תְּחוּם ס'
סימן

מקרא

תְּמֹדּוּ וְאֵת פְּאַת קָדִימָה : יט וּפְאַת
נֶגֶב תֵּימָנָה מִתָּמָר עַד־מֵי מְרִיבוֹת
קָדֵשׁ נַחְלָה אֶל־הַיָּם הַגָּדוֹל וְאֵת
פְּאַת־תֵּימָנָה נֶגְבָּה : כ וּפְאַת־יָם
הַיָּם הַגָּדוֹל מִגְּבוּל עַד־נֹכַח לְבוֹא
חֲמָת זֹאת פְּאַת־יָם : כא וְחִלַּקְתֶּם
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְשִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל : כב וְהָיָה תַּפִּלוּ אוֹתָהּ
בְּנַחֲלָה לָכֶם וּלְהַגֵּרִים הַגָּרִים
בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר־הוֹלִדוּ בָנִים
בְּתוֹכְכֶם וְהָיוּ לָכֶם כְּאֶזְרָח בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אִתְּכֶם יִפְּלוּ בְנַחֲלָה בְּתוֹךְ
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל : כג וְהָיָה בַשֵּׁבֶט
אֲשֶׁר־גָּר הַגֵּר אִתּוֹ שָׁם תִּתְּנוּ נַחֲלָתוֹ
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה :

מח א וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים
מִקְצֵה צָפוֹנָה אֶל־יַד דֶּרֶךְ־חֶתְלֹן
לְבוֹא־חֲמָת חֲצַר עֵינָן גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק
צָפוֹנָה אֶל־יַד חֲמָת וְהָיוּ־לוֹ פְאַת־
קָדִים הַיָּם דָּן אֶחָד : ב וְעַל ׀ גְּבוּל

חה גבול הארץ • וזה ימות בנפש מרה • וזה פתשגן הנשתון : אל יד ה' דסמיכי בקריאה וסימ' ויאמר אליהם המלך אשר ייטב בעיניכם אעשה • ואלה שמות השבטים ב' בפסוק • חנה כעיני עברים אל יד ארוניהם ב' בפסוק • וכל אסתר דכוו' אל יד במ"א על וסי' ונתן הלבוש והסוס • סי' מן ואלה שמות השבטים עד סוף סיפר' כולהון קרימה במ"ת קדים וסימ' ועל גבול דן י' פרים • ראובן • יהודה • ואלה מדותיה • ח' קרימת בשאר קריאה וסימ' ותשא אתי רוח • ויבוא אל שער • ולנשיא מזה ומזה ב' בו • וישיבני אל

רש"י

מזרחים תמודו אורך מצר מזרחי ואף בתורה כך מפורש גבול קדמה והיו תוצאותיו ים המלח במקצוע דרומית : ואת פאת קדימה . כלומר והרי לך פאת קדים : (יט) מתמר • מירחו שהיא עיר התמרים וכן ת"י : עד מי מריבת קדש • היא מדבר צין : נחלה אל הים הגדול • ומשם הולך הגבול עד נחל מצרים הנ"ל בים הגדול במקצוע דרומית מערבית ואף משה כך נתן גבול נגב ממדבר צין על ידי אדום ומונה והולך עד עצמון נחל מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחלה האמור כאן כמו לנחלה ומצאתי מסורת' אחסנתא ואם לא שמעתם למשה וראיתי נחלה מצרים שהטעם למעלה ומסורת עליו לית בטעמא הייתי אומר שיבוש הוא ולא תירגם יונתן כן כי אם קוראים טועים : (כ) ופאת ים • ומצר מערבי : הים הגדול מגבול עד נוכח לבוא חמת . ממקצוע דרומית האמור למעל' והוא נחל מצרים : עד נוכח לבוא חמת • עד מקצוע צפונית מערבית הוא הר ההר שהוא נכח לבא חמת כי חמת במקצוע צפונית מערבית אצל הר ההר כמו שכתוב מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת מצאתי : (כג) גר הגר אתו • שנתגייר בגולה בתוך אותו שבט : (א) ואלה שמות השבטים • סדר חלקים שיחלקום ביניהם מקום כל אחד ואחד מקצה לפונה דן יטול מצר צפוני מתחלת עיק שבמקצוע מזרח שהיא עד גבול דמשק (שבמקצוע מערב צפון • סא"א) : והיו לו פאת קדים הים • כלומר מפאת קדים ועד ים דן אחד הרי פירש האורך ולא פירש הרוחב ובברייתא דספרי בפרשת האזינו מה ת"ל יהודה א' דן א' אשר א' מלמד שעתידין ישראל ליטול אורך מן המזרח למערב ברוחב כ"ה אלף קנים שהם שבעים וחמשה מילין ומהיכן למדו השיעור הזה מן התרומה שהוא כאחד מן החלקי' הללו כמו שמפורש בענין מלאתי שכך כתוב ואורך כאחד החלקים • והוא רחב עשרים וחמשה אלף קנים ואורך מפאת ים עד פאת קדים כ"ה אלף קנים ק"ן אלף אמה שהקנה שש אמה וכל אלפים אמה מיל כמו שאנו למדין במסכת יומא אצל עשר סוכות שמירושלים ועד צוק הרי ק"נ אלף אמה עולין לשבעים וחמשה מיל וזהו שיסד רבי אלעזר בפיוט (בסילוק דיום שני של סוכות) כי אקח מועד לעת חלוק ארצותי' בשירת הכרם למונוסיה באורך מפאת קדים לקצותיה עד ים אוקיינוס למלותיה ברחב שבעים וחמשה מיל הרילותיה (וי"ב שבעי' וחמשה מיל לי"ב רצועות בין רצועות השבטים ורצועות הקודש יעלו לט' מאות וע"ס מילין ולממן ה' פרסה על ה' פרסה של א"י עולין המילין לשם עשר' מאות להכות הקליר שאמר ארבעת מילין היא פרסה ושמא מילין של חשבון הרצועות גדולים הם אין נכנסין ארבע' מהם בפרסה ואכן בא למנות שני מילין למחצית (ומחצה בפרסה יעלו כד' מאות פרסה לאלף מילין וחשבון מילין של רצועה אין עולין אלא ס' מאו' וע"ה מילין עדיין חסר המנין כ"ה מילין לא כיון מניין מילין הרצועות של ס"פ למנין ד' מאות פרס' ומניין למד כבי אליעזר אורך השורות עד ים אוקיינוס שהוא בסוף עולם ומקרא מעיד תחום מערב עד ים הגדול שלפני' מים אוקיינוס הכבס) : (ב) ועל גבול דן • ואצל גבול דן בדרומו : הכיס

מצודת ציון

על צידון (בראשית מט) : תמודו • מל' מדידה : (יט) נגב תימנה • כפל המלה בשמות נרדפות כמו אדמת עפר (דניאל י"ב) : (כ) נוכח • נגד כמו לנוכח אשתו (בראשית כ"ט) : (כב) כאזרח • כן יקרא ישראל גמור כמו האזרח והגר (ויקרא טז) : (א) אל יד • אצל מקום כמו יד אבשלום (ש"ב יח) : (ב) ועל גבול • סמוך לגבול כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב) • ואלה

מצודת דוד

הגלעד • שעמדה במזרח א"י מחוץ לגבול כי היא בעבר הירדן המזרחי : ומבין ארץ ישראל . הוא עבר הירדן המערבי שהמה א"י בעצם מאז נחלו אותה : הירדן מגבול . ר"ל הירדן יהיה לגבול בין חורן והגלעד שמזה ובין דמשק וא"י שמזה כי הוא המפסיק ביניהם : על הים וגו' . גבול המזרחי תמודו עד כלות הים הקדמוני הוא ים המלח העומד במקצוע דרומית מזרחית של א"י : ואת פאת קדימה . ר"ל והרי לך את גבול פאת קדים : (יט) ופאת נגב . הגבול מפאת נגב יהיה מתמר ויתכן שזהו חצצון תמר הוא מ"ש והנם בחצצון תמר היא עין גדי (דה"ב כ) ועין גדי הוא מוזכר ביהושע בערי יהודה שהיה נחלתו בפאת הדרומי כי אין זה מקום יריחו עיר התמרי' כי היא עומדת רחוק' מן הגבול מאד וכאשר נראה בצורה הלוקחת א"י בימי יהושע : עד מי וגו' . מתמר הלך הגבול עד מי מריבת קדש הוא מדבר צין כמו שנאמר במי מריבת קדש מדבר צין (דברים לב) : נחלה • ר"ל ומשם הולך הגבול לנחל מצרים ומשם אל הים הגדול : ואת וגו' . והרי לך את גבול פאת נגב : (כ) ופאת ים • הגבול מפאת ים יהיה הים הגדול מן הגבול ויחשב כאלו : עד נכח • עד מול המקום שבאים דרך בה אל חמת המוזכר בתורה והוא הר ההר וכמ"ש מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת (במדבר לד) : זאת פאת ים . זאת הגבול מפאת ים : (כא) וחלקתם • תחלקו אותה לחלקים שוים למספר שבטי ישראל : (כב) והיה תפילו • זה יהיה לכם אשר תפילו אותה וגו' ר"ל את זה תירשו בנחלה לכם וגו' : אשר הולידו בנים . אשר שנתגיירו : והיו לכם • יהיו נחשבים לכם כישראל גמור מיום אבותיו : אתכם יפלו . עמכם יירשו בנחלה : (כג) שם . בחלק השבט ההוא תתנו לו נחלה : מח (א) ואלה שמות השבטים • אשר יחלק להם נחלת א"י : מקצה צפונה . מסוף הצפון אצל מקום דרך ההולך לחתלון משם בא הגבול לחמת ומשם עד חצר עינן העומדת אצל גבול דמשק כלפי הדרום : צפונה . כל מיצר הצפון אצל מקום חמת וה"ס אצל המקומות אשר יקראו אל גבול א"י : והיו לו . הגבולים ההם יהיו אל השבט מפאת קדים עד פאת הים

רש"י

(ח) תהיה התרומה וגו' . ול"ת היאך יתכן שתהא ירושלים במקומה והלא היתה ירושלים בחלק לפוני של יהודה שאצל דרומה של ארץ כנען וכאן הוא באמצע השבטים אין חלוקה זו דומה לחלוקת יהושע שזו כשורת הכרם וכל החלקים שוין וחלוק' יהושע היה שבט יהודה חלק גדול ואף כי (חלקו היה) רב ממנו עד שנטל שמעון בגורלו שנא' (יהושע יט) מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון לפיכך יש די עתה ברוחב חלק שאצל יהודה בימי יהושע ליפול בו חלק עכשיו ה' שבטים הנותרים לפי שהאורך גדול מאד מפאת קדים עד אוקיינוס וירושלים במקומה והיה המקדש בתוכו · כמו שמפרש והולך : (ט) התרומה · אשר תרימו לה' · מן החלק הזה שהופרש אצל יהוד' בדרומו אורך ממזרח עד הים ורחב כ"ה אלף קנים ממנו תהיה תרומה לה' למקדש ומקום לבתים לכהנים אורך כ"ה אלפים קנים ממזרח למערב ורחב י' אלפים מן הצפון לדרום : (י) ולאלה תהיה תרומת הקדש לכהנים · ואלה העשרת אלפים רחב וכ"ה אלף אורך יהיה לכהנים בצפון בתוך רצועות התרומה הגדולה אצל דרומו של יהודה : צפונה כ"ה אלף · הוא האורך ממזרח למערב . וימה רחב עשרת אלפים · אצל מערב רחב עשרת אלפים מן הצפון לדרו' : וקדימ' רחב י' אלפים · ורוח מזרחית י' אלפים מן הצפון לדרום : ונגבה אורך כ"ה אלף · מן המזרח למערב : והיה מקדש ה' בתוכו · היא הר הבית ה' מאות קנים על ה' מאות קנים יהיה באמצע רצועה זו וכל סביבותיו לכהנים י"ב אלפים ומאתים וחמשים לצד מזרח וכן לצד מערב וברוחב ארבעת אלפים ח' מאות וחמשים לצפון וכן לדרום כמו שאמור למעלה בענין יהיה מדה אל הקודש ה' מאות בה' מאות מרובע : (יא) לכהנים המקודש . החלק הזה המקודש יהיה לכהנים : (יב) תרומיה · מפורשת תרומה היא שם הסבה תרומיה מפורשת והיתה להם הרצועה הזאת מפורשת מתרומת הארץ מן התרומה הגדולה שהותרמה מן הארץ אורך מאוקיינוס עד גבול מזרח ברוחב כ"ה אלפים כמו שאמור למעלה ממנו יבדילו רצועה זו באמצע ארכה לכהני' ולמקדש : קדש קדשים · מכל התרומה הגדולה קודש לכהנים ולויה ולנשיא ולאחוזת העיר ולעובדי העיר כמו שמפורש והולך וזו כ"ה אלף אורך וי' אלף רוחב בצפונו מפורש' ממנה לכהנים ולמקדש והיה קדש קדשים : אל גבול הלוים · אצל רצועות הלוים : והלוים

המקרא

דן מפאת קדים עד־פאת ימה אשר
אחד : ג ועל גבול אשר מפאת
קדימה ועד־פאת־ימה נפתלי אחד :
ד ועל ׀ גבול נפתלי מפאת קדמה
עד־פאת ימה מנשה אחד : ה ועל ׀
גבול מנשה מפאת קדמה עד־פאת
ימה אפרים אחד : ו ועל ׀ גבול
אפרים מפאת קדים ועד־פאת־ימה
ראובן אחד : ז ועל ׀ גבול ראובן
מפאת קדים עד־פאת ימה יהודה
אחד : ח ועל גבול יהודה מפאת
קדים עד־פאת ימה תהיה התרומה
אשר־תרימו חמשה ועשרים אלף
רחב וארך כאחד החלקים מפאת
קדימה עד־פאת־ימה והיה
המקדש בתוכה : ט התרומה אשר
תרימו ליהוה ארך חמשה ועשרים
אלף ורחב עשרת אלפים : י ולאלה
תהיה תרומת־הקדש לכהנים
צפונה חמשה ועשרים אלף וימה
רחב עשרת אלפים וקדימה רחב
עשרת אלפים ונגבה ארך חמשה
ועשרים אלף והיה מקדש־יהוה
בתוכו : יא לכהנים המקדש מבני
צדוק אשר שמרו משמרתי אשר
לא־תעו בתעות בני ישראל כאשר
תעו הלוים : יב והיתה להם תרומיה
מתרומת הארץ קדש קדשים אל־

(מסורה: ג' · ג' חסר · ג' חסר · כ' כענין ס' כענין · ב' · י"ג · בתוכו ק' · י"ג כ' מסרי טעמו · ג' · נ' · ס' בסיפרי · ל' · כ' בנביאים ובכתובים וכל אורייתא דכות' במ"ו)

תרגום

דן מרוח מדינחא עד רוח
מערבא אשר חד : ג ועל
תחום אשר מרוח מדינחא ועד
רוח מערבא נפתלי חד : ד ועל
תחום נפתלי מרוח מדינחא
עד רוח מערבא מנשה חד :
ה ועל תחום מנשה מרוח
מדינחא עד רוח מערבא
אפרים חד : ו ועל תחום
אפרים מרוח מדינחא ועד
רוח מערבא ראובן חד : ז ועל
תחום ראובן מרוח מדינחא
עד רוח מערבא יהודה חד :
ח ועל תחום יהודה מרוח
מדינחא עד רוח מערבא תהי
אפרשותא דתפרשון עסרין
וחמש אלפין פותיא ואורכא
כחד מן חלקיא מרוח מדינחא
עד רוח מערבא ויהי כיבש
מקדשא בגויה : ט אפרשותא
די תפרשון קדם יי אורכא
עסרין וחמשא אלפין ופותיא
עסרא אלפין : י ולאלין תהי
אפרשות קודשא לכהניא
צפונא עסרין וחמשא אלפין
ולמערבא פותיא עסרא אלפין
ולמדינחא פותיא עסרא אלפין
ולדרומא אורכא עסרין
וחמשא אלפין ויהי כיבש
מקדשא דיי בגויה : יא לכהניא
דקדישין מבני צדוק דנטרו
מטרת מימרי דלא טעו
בטעות בני ישראל כמא דטעו
ליואי : יב ותהי להון אפרשותא
מאפרשות ארעא קודש
קודשין על תחום ליואי ·

רד"ק

דן · סמוך לגבול דן וכן כולם כמו ופלוני פסס מנסס והדומים לו והכל מבואר : מפאת קדים עד פאת ימה אשר אחד : (ז) יהודה אחד . וכן כולם שעתידים ישראל ליטול אורך מן המזרח למערב על רוחב כ"ה אלף קנים שיעורם חמשה ועשרים מיל חמשה ועשרים אלף קנים הם ק"נ אלף אמה כי הקנה שש אמות כמו שכתוב למעלה ואלפים אמה הם מיל נמצא שהם חמשה ועשרים מיל : (ח) ועל גבול יהודה · התרומה אשר תרימו · בכלל התרומה הוא הר הבית ומה שבתוכו ואחוזת הכהנים והלוים ואחוזת העיר והולך ומפרש כל אחד כמו שאמר למעלה : בתוכה · כתיב וקרי בתוכו וטעם הכתוב בתוכה התרומה וטעם בתוכו אל החלק והכל מבואר למעלה : (יא) לכהנים המקדש . רוצה לומר המקודשים והוא על דרך כלל וכן תרגם יונתן לכהניא דקדישין ואיזה הם המקודשים אותה שהם מבני צדוק שלא תעו : כאשר תעו הלוים · ר"ל הכהנים הלוים שאינם מבני צדוק וטעם צדוק פירשנוהו למעלה בפסוק והלשכה אשר פניה דרך הצפון : (יב) והיתה להם תרומיה מתרומת הארץ · תרומיה שם תאר כמלת תחתיה עליה והדומים להם ואמר אע"פ כי חלק הכהנים עם המקדש הוא תרומיה מתרומת הארץ כי היא קדש קדשים : אל גבול הלוים · רוצה לומר על וכן תרגם יונתן על גבול ליואי רוצה לומר סמוך לגבול הלוים ותרומת הארץ היא חלק הלויה ואחוזת העיר וחלק הכהנים עם המקדש היא תרומת התרומה כי כי עיר

מסורה

פתח קדמא דפסוק · ופאת קדים סבין תורן תגינא דפסוק . מגמת פניהם : כאחד י"ב פתחין בקרי' וסי' הן האדם היה כאחד ממנו . דן ידין עמו' ותליתי הייתי כאחד האדם · וחברו אם אסור יא אלני · ויואל הלוי לשבת את האיש · גם את הארי גם את הדוב, ועשהאל קל ברגליו. ואוכל על שלחני כא' מבני המלך · כאחד הגבלים . וארך כאחד החלקים · על ירושת ידו גורל . אשר הלך לקרוא למיכיהו דר"ת . וחד וכאחד השרים תפלו : קדש קדשים ח' בנביאים וכתובים וסי' זאת תורת הבית על ראש · ומן המדה הזאת תמר : והיה לכם תרומי' . בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן · ולחתם חזון ונביא ולמשיח קדש קדשים · וכל אוריתא דכוו' במ"ו וסימ' נסבר בסדר תרומה :

מצודת דוד

חלקי השבטי' יהיו זה אצל זה וכל חלק יהיה מקצה הגבול עד קצהו ממזרח למערב :
א' . ר"ל לשבט דן יהיה לחלק א' : (ב) ועל גבול דן. סמוך לגבול דן לדרומו יהי' החלק
א' קדים וגו' ולשבט אשר יהי' לחלק א' וכן כל השבטי' ולקחו זה בדרומו של זה :
(ח) מפאת קדים . החלק מפאת קדים וגו' תהיה התרומה וגו' היא האמורה למעלה תרימו תרומה לה' וגו' עד ולנשיא מזה ומזה וגו' (לעיל מה) : רוחב
צפון לדרום : כאחד החלקים · שחלקו השבטים ולתוספת ביאור אמר מפאת קדימה וגו' : בתוכו . בתוך התרומה ההיא כמו שמפורש והולך : (ט) התרומה וגו' . זהו
ק הכהנים שיקחו בפאת הצפוני מהחלק הזה ארך ממזרח למערב תהיה בהתמצעות אורך החלק : הרחב · מצפון לדרום : (י) ולאלה · ובאלה כ"ה אלף על עשרת אלפים
יה להכהנים בפאת צפון כ"ה אל"ף אורך ובפאת מערב רחב עשרת אלפים וגו' ובנין המקדש יהיה באמצעית הרצועה ההיא בין באורך בין ברוחב : (יא) לכהנים .
מקודש · זה יותן לכהנים המקודשים המשמשים במזבח והם מבני צדוק כ"ג אשר שמרו משמרת ה' ולא זזו ממנה ולתוספת ביאור אמר אשר לא תעו וגו' לעבוד
ודת הפסילים בזמן שתעו בני ישראל כאשר תעו שאר הכהנים בני לוי שעשו עבודת העם לאבי הפסולים וכמ"ש למעלה והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו
' (לעיל מד) : (יב) והיתה להם · לכהנים ההם יהיה התרומה מתרומת הארץ כי כל הרצועה ההיא באורך כל א"י וברוחב חמשה ועשרים אלף קנים תקרא
תרומה

מצודת ציון

(י) ולאלה · כמו ובאלה ובאה הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט) : (יא) המקודש · כמו המקודשים והוא דרך כלל : תעו · הוא לשון מושאל מן התועה בדרך : (יב) תרומיה · ענין הפרשה

רדק

עיר ירושלם היא תרומה: (יג) והלוי'. מבואר הוא: (יד) ולא ימכרו ממנו. הלוים וכל שכן הכהנים שלא ימכרו מאחוזתם לישראל: ולא ימר. וכן לא יחליפנו ולא יעביר אותו בנחלה אחרת: ולא ימר ולא יעביר. דרך כלל יעבור כתיב רוצה לומר יעבור החלק הזה לאחר ולא יעביר. קרי רוצה לומר הכהן או הלוי לא יעבירנו: ראשית הארץ. הוא שקרא אותו תרומת הארץ כן קורא אותו ראשית כי התרומה ראשית: כי קדש לה'. פירוש כל זה הוא קדש ואע"פ שאחד מקודש יותר מחבירו הכל הוא קדש לה' כי הוא אחוזת משרתי ה': (טו) וחמשת אלפים. חול הוא לעיר. אחוזת העיר שנזכר למעלה שהוא חמשת אלפים הוא חול כנגד חלק הלוים והכהנים שהוא מקודש ממנו ואעפ"כ הוא קדש ותרומת הארץ כי ירושלם היא מקודשת מכל א"י ומה יהיו אלה חמשת אלפים לעיר למושב ולמגרש והיתה העיר בתוכה. כתיב וקרי בתוכו וכבר פירשנוהו: (טז) ואלה מדותיה. מדות העיר שהוא קדש מרובעת לכל רוח חמש מאות וארבעת אלפים: ופאת נגב חמש מאות וארבעת אלפים. חמש האחד כתיב ולא קרי והוא אחד משמונה דכתיבין ולא קריין: (יז) והי' מגרש לעיר צפונה. מגרש הוא חוץ לעיר מחומת העיר ולחוץ והוא מקום פנוי אין בו בית ולא זרעים ולא נטעים והיה המגרש חמשים ומאתים לכל רוח הנה רחב אחוזת העיר שהיא חמשת אלפים כי העיר ארבע אלפים וחמש מאות מצפון לדרום ומגרש חמשי' ומאתים צפונה וחמשים ומאתי' נגבה הנה חמש מאות וארבעת אלפים וחמש מאות הרי הנה חמשת אלפים: (יח) והנותר בארך לעמת תרומת הקדש. שהיא חמשה ועשרים אלף ארך והעיר חמשת אלפים נשארו למזרח עשרת אלפים ולמערב עשרת אלפים והנה הם כ"ה אלפים: והיתה תבואתה ללחם לעובדי העיר. שבואת העשרים אלף תהיה למאכל לאותם שיעמדו בעיר כי מכל שבט ישבו שם והם יקראו עובדי העיר שיעשו עבודת העיר בשדות ובכרמי' ובגני': תבואת'. כתיב בה"א וקרי בוי"ו וכתבנו הטעם במלת בתוכו או שניהם הה"א במקום וי"ו כמו אהלה: (יט) והעובד העיר יעבדוהו. מכל שבטי ישראל כי בעבורם הם עומדים שם ובמקומם והדין הוא שיעבדום בכל דבר שתצטרך להם מהם וישלחו להם מנחות ויש מפרשים עובדי העיר הגבעונים ואין לו טעם כי לא יהיו. עוד הגבעונים משרתים לעתיד ולא יתכן שיהיו גבעונים יושבי ירושל' העיר

תולדות אהרן והעובד העיר. ב"ב קכב (סנהדרין טג קידושין סה):

תרגום

יג וְלֵיוָאֵי לָקֳבֵיל תְּחוּם כָּהֲנַיָא
עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין אוּרְכָּא
וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין כָּל
אוּרְכָּא עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין
וּפוּתְיָא עַסְרִין אַלְפִין׃ יד וְלָא
יְזַבְּנוּן מִנֵיהּ וְלָא יַחְלִיף וְלָא
יַעֲבַר רֵישׁ אַרְעָא אֲרֵי קוּדְשָׁא
קֳדָם יְיָ׃ טו וַחֲמְשָׁא אַלְפִין
דְאִשְׁתְּאָרוּ בְּפוּתְיָא עַל אַפֵּי
עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין חוּלָא
הוּא לְקַרְתָּא לְמוֹתַב וּלְרְוַח
וִיהֵי כִּיבַשׁ קַרְתָּא בְּגַוֵיהּ׃
טז וְאִלֵין מְשַׁחְתְּהָא לְרוּחַ
צִפּוּנָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ
מְאָה וּלְרוּחַ דָרוֹמָא אַרְבַּע
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וּלְרוּחַ
מַדִינְחָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ
מְאָה וּלְרוּחַ מַעַרְבָא אַרְבַּע
אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃ יז וִיהֵי
רְוָחָא לְקַרְתָּא לְצִפּוּנָא מָאתָן
וַחֲמְשִׁין וְדָרוֹמָא מָאתָן
וַחֲמְשִׁין וּמַדִינְחָא מָאתָן
וַחֲמְשִׁין וּמַעַרְבָא מָאתָן
וַחֲמְשִׁין׃ יח וּדְאִשְׁתְּאַר
בְּאוּרְכָּא לָקֳבֵיל אַפְרָשׁוּת
קוּדְשָׁא עַסְרָא אַלְפִין לְמַדִינְחָא
וְעַסְרָא אַלְפִין לְמַעַרְבָא וִיהֵי
לָקֳבֵל אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וּתְהֵי
עֲלַלְתֵּיהּ לְמֵיכַל לִדְמְפַלְחִין
בְּקַרְתָּא׃ יט וּדְמְפַלַּח בְּקַרְתָּא
יַפְלְחוּנֵיהּ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃

מקרא

גְּבוּל הַלְוִיִּם׃ יג וְהַלְוִיִּם לְעֻמַּת גְּבוּל
הַכֹּהֲנִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ
וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים כָּל־אֹרֶךְ
חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים׃ יד וְלֹא־יִמְכְּרוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא־
יָמֵר וְלֹא יַעֲבוּר רֵאשִׁית הָאָרֶץ כִּי־
קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ טו וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים
הַנּוֹתָר בָּרֹחַב עַל־פְּנֵי חֲמִשָּׁה
וְעֶשְׂרִים אֶלֶף חֹל־הוּא לָעִיר לְמוֹשָׁב
וּלְמִגְרָשׁ וְהָיְתָה הָעִיר בְּתוֹכֹה׃
טז וְאֵלֶּה מִדּוֹתֶיהָ פְּאַת צָפוֹן חֲמֵשׁ
מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּפְאַת־נֶגֶב
חֲמֵשׁ חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים
וּמִפְּאַת קָדִים חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת
אֲלָפִים וּפְאַת־יָמָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת
וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים׃ יז וְהָיָה מִגְרָשׁ
לָעִיר צָפוֹנָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וְנֶגְבָּה
חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וְקָדִימָה חֲמִשִּׁים
וּמָאתַיִם וְיָמָּה חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם׃
יח וְהַנּוֹתָר בָּאֹרֶךְ לְעֻמַּת תְּרוּמַת
הַקֹּדֶשׁ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים קָדִימָה
וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יָמָּה וְהָיָה לְעֻמַּת
תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וְהָיְתָה תְבוּאָתֹה
לְלֶחֶם לְעֹבְדֵי הָעִיר׃ יט וְהָעֹבֵד
הָעִיר יַעַבְדוּהוּ מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃

ולא ט' פסוקים ולא ולא ולא · יעביר ק' כ"ת · ד' כסיפרא · ב' · בתוכו קרי ג' כ"כ · חמש כתיב ולא קרי · ס' כענין · תבואתו קרי · ג' מ"ל

רשי

(יג) והלוי' לעומת גבול הכהני'. אצל רצועת הכהנים כמדת הכהנים כנגד כל ארכה: כל אורך. כל הרצועות אורכן כ"ה אלף: (יד) ולא ימר. בא יחליפם בקרקע אחר: (טו) וחמשת אלפים הנותר ברוחב. רצועות התרומה הגדולה שהיתה כ"ה אלפי' רחב ואורך כאחת החלקים מפאת קדים עד פאת ים וממנ' חזר והרם שתי רצועות באמצעיתה אורך כ"ה אלף ורחבן ד' אלף ועדיין נשאר ברחבה חמשת אלפים אותם חמשת אלפים רוחב יהיו למושב העיר ארכן על פני אורך כ"ה אלף של תרומת הלוים: חול הוא. ואינן קודש כתרומת אותה רצועה של הכהנים והלוים חול הוא אלא ויהיו לעיר למושב ישראל ולמגרש סביב העיר: בתוכה. באמצע אותה רצועה: (טז) ואלה מדותיה. של עיר: פאת צפון וגו'. מרובעת ארבעת אלפים וחמש מאות קנים על ארבעת אלפים וחמש מאות קנים נשארו ברוחב חמש מאות הם יהיה להם למגרש מאתים וחמשים לצפון מאתים וחמשים קנים לדרום כמו שאמור במקר' שלמטה וכן למזרח ומערב הרי חמשת אלפים על חמשת אלפים באמצע הרצועות הרי כל רחבה ממולא ובאורך הרצועה הזאת השלישית נשארו י' אלפים למזרח וי' אלפים למערב עליה' הוא מפרש ואומר והנותר באורך לעומת תרומת הקדש י' אלפים קדימה וי' אלפי' ימה: (יח) והית' תבואתה ללחם לעובדי העיר. הם הגבעונים הנתונים חוטבי עצים ושואבי מים כן שמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל: לעובדי העיר. אישארבכ"ם בלע"ז: והיה מגרש לעיר. כל מגרשי עיר שבמקרא מקום פנוי לא בתי' ולא שדה: (יט) יעבדוהו מכל שבטי ישראל. שנתנו להם זה חלק בארץ: (כ) כל התרומה. המקודשת המותרמ' מתוך התרומ' הגדול' כ"ה אלפים קנים על כ"ה אלפים קנים: רביעית מרובעת אל תרומת הקדש לכהנים וללוים: ואל אחוזת העיר. אחוזת פורפרי"ש

מצודת ציון

מגרשם: (יג) לעומת. ר"ל שוה לה וכן והאופנים לעומתם (לעיל י'): (יד) ימר. מל' תמורה ותלוף: (טו) על פני. ר"ל באורך: למושב. מלשון ישיבה: ולמגרש. יקרא כן לפי שהוא

בתוכה ב' כתובים כן ובענין וסימ' חול הוא לעיר למושב. ומקדש הבית בתוכה: קדים ה' בעניינא וסי' נמסר לעיל בתאי ס"ט: תבואתה ב' כתיב ה' וסימ' קדש ישראל לה' ראשית תבואתה • והיתה תבואתה ללחם לעבדי העיר: רביעית ג' מ"ל דמ"ל וסימ' ויין לנסך רביעית תהין תקריב על • למצרים על חיל פרעה • רביעית תרימו את תרומת הקדש דסוף יחזקאל • וכל שאר אוריתא ומלכים ויחזקאל רביעת כתיב במ"א רבעית וסים' והקריב המקריב את קרבנו לה' • וכל שאר נביאים וכתובים רבעית כתיב:

מצודת דוד

תרומת הארץ וחלק הכהנים תקרא תרומה מן התרומה והיא קדש קדשים מול תרומת הארץ: אל גבול הלוים. החלק הזה תהיה אצל גבול הלוים: (יג) והלוים. ר"ל וחלק הלוים תהיה נגד גבול הכהנים ושוה לו אורך כ"ה אלף ורוחב עשרת אלפים: כל אורך וגו'. ר"ל ללוים תהיה כל השטח הזה אורך כ"ה אל"ף וכו' ולפי שאל הכהנים לא יהיה כל השטח כי בו יהיה מקום המקדש לזה אמר ללוים יהיה כל האורך ולא יפסיק דבר: (יד) ולא ימכרו ממנו. חוזר הוא על הכהנים ועל הלוים שלא ימכר מי מאחוזתו: ולא ימר. לא יחליף ממנו בקרקע אחרת ולא יעבור ממנו שם ראשית הארץ כי כמו שנקראת תרומה נקראת ראשית כי התרומה נקראת ראשית כמ"ש ראשית דגנך (דברים יח) ועל התרומה יאמר שמפרים אותה ראשונה קודם המעשר: כי קדש לה'. כי אחוזת הכהנים והלוים המה קדש ואין מהראוי להוציאם לחולין להיות ביד זרים: (טו) הנותר ברוחב. כי כל הרצועה בכללה תהיה כ"ה אלף רוחב הוצא מהם י' אלפים חלק הכהנים וכנגדן ללוים א"כ נשאר עוד מהרוחב חמשת אלפים: על פני. ר"ל באורך כ"ה אלף: חול הוא. אל מול קדושת אחוזת הכהנים והלוים תחשב לחולין: לעיר למושב. ר"ל שהשטח ההיא תהיה לאורך מושב העיר לשדות ולכרמים לכלכל יושבי העיר: ולמגרש. סביב העיר. תהיה מגרש והוא מקום פנוי מבלי זריעה ונטיעה והוא נוי לעיר: בתוכו. באמצעות החלק הזה: (טז) ואלה מדותיה של העיר: (יז) והיה מגרש לעיר. אחר המגרש אשר לעיר: צפונה. בפאת צפון יהיה חמשים ומאתים קנים וגו': (יח) והנותר בארך. כי ברחב לא נשאר כלום כי העיר תהיה ד' אלפים ות"ק קנים ומגרש מזה ומגרש מזה כ"א ר"ן קנים הרי ה' אלפים קנים ומלאו כל הרחב אבל באורך נשאר עשרת אלפים מזה ומזה לכן אמר והנותר באורך עד מול כלות תרומת הקדש והוא אחוזת הכהנים והלוים והם עשרת אלפים למזרח ועשרת אלפים למערב אם יהיה מול תרומת הקדש ושוה לו כמדתו: והיתה תבואתו. התבואה הגדילה בשטח הזה תהיה למאכל לעובדי העיר הם יושבי העיר העוסקים בעבודת העיר ותקונה: (יט) והעובד העיר. ר"ל כ"א מעובדי העיר יעבדו אותו מכל

כ כל־התרומה חמשה ועשרים אלף
בחמשה ועשרים אלף רביעית
תרימו את־תרומת הקדש אל־
אחזת העיר׃ כא והנותר לנשיא
מזה ׀ ומזה ׀ לתרומת־הקדש
ולאחזת העיר אל־פני חמשה
ועשרים אלף ׀ תרומה עד־גבול
קדימה וימה על־פני חמשה
ועשרים אלף על־גבול ימה לעמת
חלקים לנשיא והיתה תרומת
הקדש ומקדש הבית בתוכה׃
כב ומאחזת הלוים ומאחזת העיר
בתוך אשר לנשיא יהיה בין ׀ גבול
יהודה ובין גבול בנימן לנשיא
יהיה׃ כג ויתר השבטים מפאת
קדמה עד־פאת־ימה בנימן אחד׃
כד ועל ׀ גבול בנימן מפאת קדימה
עד־פאת־ימה שמעון אחד׃
כה ועל ׀ גבול שמעון מפאת קדימה
עד־פאת־ימה יששכר אחד׃
כו ועל ׀ גבול יששכר מפאת קדימה
עד־פאת־ימה זבולן אחד׃
כז ועל ׀ גבול זבולן מפאת קדימה
עד־פאת־ימה גד אחד׃ כח ועל ׀
גבול גד אל־פאת נגב תימנה והיה
גבול מתמר מי מריבת קדש נחלה
על־הים הגדול׃ כט זאת הארץ
אשר־תפילו מנחלה לשבטי ישראל
ואלה מחלקותם נאם אדני יהוה׃
ל ואלה תוצאת העיר מפאת צפון חמש מאות וארבעת
אלפים מדה׃

ל"ג' פ"נ דמ"ל · י"ו בסמ"א ותנלם · ד' נסמן · בתוכו ק' · כ' · ד' דגשים נסיפרא · ג' חסר · סימן · ג' כ"כ

וכל אפרשותא עסרין וחמשא
אלפא בעסרין וחמשא אלפא
מרבע תפרשון ית אפרשות
קודשא לאחסנת קרתא ׃
כא ודאשתאר לרבא מכא
ומכא לאפרשות קודשא
ולאחסנת קרתא לקבל חמשא
ועסרין אלפין אפרשותא עד
תחום מדינחא ומערבא לקביל
עסרין וחמשא אלפין עד
תחום מערבא לקביל חד מן
חלקיא לרבא ותהי אפרשות
קודשא וכיבש מקדש ביתא
בגויה׃ כב ומאחסנת ליואי
ומאחסנת קרתא במציעין
דלרבא יהי בין תחום יהודה
ובין תחום בנימין לרבא יהי׃
כג ושאר שבטיא מרוח
מדינחא ועד רוח מערבא
בנימין חד׃ כד ועל תחום
בנימין מרוח מדינחא עד רוח
מערבא שמעון חד׃ כה ועל
תחום שמעון מרוח מדינחא
ועד רוח מערבא יששכר חד׃
כו ועל תחום יששכר מרוח
מדינחא עד רוח מערבא
זבולן חד׃ כז ועל תחום זבולן
מרוח מדינחא עד רוח
מערבא גד חד׃ כח ועל
תחום גד לרוח עבר דרומא
ויהי תחום מיריחו מי מצות
רקם אחסנא לימא רבא׃
כט דא ארעא דתתפלגון
לאחסנא לשבטיא דישראל
ואלין פלגותהון אמר יי
אלהים׃ ל ואלין מפקני קרתא
מרוח צפונא ארבע אלפין

רש"י

פורסה"ס כלפ"ו: (כא) והנותר לנשיא וגו' · והנותר בארך התרומה הגדולה: מזה ומזה. למזרח ולמערב של תרומת הקודש ולאחוזת העיר: אל פני כ"ה אלף· על רוחב כ"ה אלפים תרומה עד קדים' של א"י וגו': וימה על פני וגו' · וכן למערב על פני שלשת הרצועות של כהנים ולוים אחוזת העיר ברחב כ"ה אלפי': על גבול ימה: כמו עד גבול ימה עד אוקיינוס: לעומת חלקים · כנגד ארך חלקי השבטים: לנשיא יהיה. והיתה תרומת הקודש. היא רצועות הכהנים: ומקדש הבית בתוכה · הכל באמצע נחלת הנשיא: (כב) ומאחוזת הלוים ומאחוזת העיר · גם הוא בתוך אשר לנשיא יהיה: בין גבול יהודה ובין גבול בנימין · של רחב הרצועה אשר בין שני השבטים האלה יהודה מצפון ובנימין מן הדרו' יהיה לנשיא והיא הרצועה שהותרמה ראשון רחב כ"ה אלפים באורך אחד חלקי השבטים: (כג) ויתר השבטים. יפלו בדרומה של אותה רצועה בנימין אצלה ואצלו שמעון ואצלו יששכר ואצלו זבולן ואצלו גד נמצא גד במצר דרומי של ארץ ישראל: (כח) ועל גבול גד · מצר דרומי שלו: מתמר מי מריבת קדש נחלה · מירחו עיר התמרים במקצוע המזרח ובא למערב למי מריבת קדש ובא והולך עד נחל מצרים השופך לים הגדול במקצוע דרומית מערבית: (ל) תוצאות העיר · שעריה לד' רוחותיה: מדה. הוא קנה המדה חמשה אמות וארבעת אלפים קנים סביב:

תולדות אהרן חמש מאות · נדרים לג:

רדק

העיר הקדושה בשביל ישראל: (כ) כל התרומה · כלל אותה במספר כולל חמשה ועשרים אלף על חמשה ועשרים אלף ברבוע וזהו שאמר רביעית: אל אחוזת העיר · עם אחזת העיר שהוא מכלל התכן חמשה ועשרים אלף: (כא) והנותר לנשיא מזה ומזה · הכל מבואר למעלה: לעמת חלקים · ר"ל לעמת חלקי השבטים כמו שמפורש למעלה: בתוכה · כתיב וקרי בתוכו ופירושו בתוך חלק הנשיא רוצה לומר באמצע חלקו תהיה התרומה היי גבול יהודה ובין גבול בנימין יהודה מן הצפון ובנימין מן הדרום וזכר פירש למעלה חלקי הצפון לשבעה השבטים וזכר התרומה ואחרים וזכר חלקי חמשת אלפים הנותרים בנימין סמוך לתרומה ואצלו שמעון וכן כולם עד גד שהוא סוף תחום דרום כמו דן שהוא סוף תחום צפון: (ל) ואלה תוצאות העיר · רצה לומר שעריה לכל רוח שלשה שערים נמצאו לארבע רוחותיה שנים עשר שערים כנגד שנים עשר שבטים ונמנו השבטים וזכר גם כן

י"ו מלין בקריא' קדמי פרח וירח בן יומו משרתו וסי' ומדתם מחוקלעי'. אלה הנחלות אשר נחלו · ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול · וישלח אשר על הבית ואשר על העיר ריהוא. הנני ממלא את כל יושבי הארץ הזאת רירמיהו · ואמרו אליך הגידה נא לנו · והנותר לנשי' מזה ומזה ריחזקאל· המשרתי את המלך רויקהל דדברי הימים · צאו לשרי יהודה רויקבץ· ויהם יאשיהו לבני העם צאן · ויאמר הרבונה אחד מן הסריסים · תהי נא אזנך קשבת רעזרא · גם אני הנני נערתי · ויעש לו לשכה גדולה ושם היו לפנים · ועמסים על החמרים · ומה השתן ובני תורין. ב' מנהון בו' משרתים חוץ מן התלגל וסי' כל יחזקאל ותרי עשר אל הים במ"ב על הים וסי' ופאת קדים מבין חורן · והיה גבול מתמר מי מריבת קדש · וכל שאר קריאה דכוו במ"א אל הים וסים' כל הנחלים הולכים אל הים: תוצאות ג' כתיב כן עיין בסדר

מצודת ציון

מבואר הוא לעיר והאלו עליהם מן העיר: (כ) רביעית · מרובעת: אל · כמו עם: אחוזת · חלק ונחלה: (כא) אל פני · לפני על פני. כמו אל שני: אל גבול · עד הגבול: (כב) ומאחוזת · הוא"ו במ"ם השמושית כמו מגדיש ועד קמה (שופטים טו) ור"ל בין גדיש וכו': (כח) אל פאת · בפאת: על הים · אל הים: (כט) מחלקתם · מלשון חלוקה: (ל) תוצאות · השערים היוצאים

מצודת דוד

מכל שבטי ישראל ר"ל כל שבטי ישראל חייבי' לעבוד את עובדי העיר להזמין את כל הצרי' להם כי הם יושבים בעיר במקום כל ישראל ועוסקים בעבודה בעבודת העיר לכן לשומם זה יתעסקו המה בעבודתם: (כ) כל התרומה · כלול בה חלק הכהנים והלוים ואחוזת העיר: רביעית · שמה מרובעת תרימו את תרומת הקדש היא חלק הכהנים והלוים: אל אחוזת העיר · עם אחוזת העיר תהיה מרובעת: (כא) והנותר לנשיא מזה ומזה וגו' · ר"ל לנשיא יהיה הנותר מהתרומה ההיא מהעבר מזה ומהעבר מזה לתרומת הקדש הוא חלק הכהנים והלוים: ולאחוזת העיר אל פני · לפני כ"ה אלף רוחב כל התרומה עד סוף גבול המזרח וכן במערב לפני כ"ה אלף רוחב· כל התרומה עד סוף גבול המערב מול חלקי השבטים ושוה להם זה יהיה לנשיא: תרומת הקדש · על חלק הכהנים יאמר: ומקדש הבית · כפל המלה במלות שונות וכן נגב תימנה (לעיל מז): בתוכו · באמצעית אורך חלק הנשיא: (כב) ומאחוזת הלוים. ר"ל ובין אחוזת הלוים (גם על הכהנים יאמר שהם מבני לוי) בין אחוזת העיר יהיה באמצעית אורך החלק אשר לנשיא: בין גבול יהודה. כי חלק יהודה יהיה מצפון חלק הנשיא וחלק בנימין יהיה מדרום וכפל הדבר פעמים רבות לתוספת ביאור: (כג) ויתר השבטים. ר"ל וכן יחולק ליתר השבטים: מפאת קדימה. ר"ל החלק יהיה מפאת קדימה וכו' ולשבט בנימן יהיה לחלק אחד: (כד) ועל גבול בנימין · סמוך לגבול בנימין לדרומו יהיה החלק מפאת קדימה וכו' ולשבט שמעון יהיה לחלק אחד וכן יתר השבטים: (כח) ועל גבול גד. ר"ל סמוך לגבול גד שלקח בפאת הדרומי יהיה הגבול מתמר עד מי מריבה קדש ומשם בא הגבול לנחל מצרים ומשם אל הים הגדול: (כט) אשר תפילו מנחלה · רצה לומר אשר תורישו מן הנחלה ההיא אל שבטי ישראל: ואלה מחלקותם · כן יהיה החלוקה שביניהם: (ל) ואלה תוצאות. זה מספר פתחי העיר אשר יצאו בהן: מפאת צפון. ר"ל השערים שיהיו בפאת צפון אשר שם רוחב חמש מאות וארבעת אלפים מדה ומספר השערים יפרש במקרא שלאחריו: מדה. ר"ל קנה

רדק

כן המדות : (לה) סביב שמנה עשר אלף . כלל הרבעת אלפים וחמש מאות לכל רוח והם שמונה עשר אלף וזכר המדות בכלל ובפרט : ושם העיר מיום ס' שמה . רוצה לומר ומאז והלאה יהיה שם העיר ה' שמה רוצה לומר כי עד עולמי עד לא תסור עוד שכינתו מן העיר · וכן אמר ירמיהו סגבית וזה אשר יקראו לו ה' צדקנו וכן על מלך המשיח וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו :

נשלם ספר יחזקאל

מצודת ציון

שיראין כמו : (לג) ואל פאת · ובפאת : ושער . הוי"ו יתירה וטפילה : (לג) מדה · סוף קנה המדה בת שבע אמות :

סכום פסוקי של ספר יחזקאל אלף ומאתים ושבעים ושלשה , וסימנו כאיל תערוג על אפיקי מים כן נפשי תערוג אליך אלהים. ומנין הקפיטולי ארבעים ושמנה וסימנו ועל יובל ישלח שרשיו · ותליו ויסי בעשתי עשרה שנה באחד לחדש · וסדריו תשעה ועשרים · ותרא אתו כי טוב הוא סימן :

תרגום

וחמש מאה משחא : לא ותרעי קרתא על שמהת שבטיא דישראל תרעין תלתא פתיחין לצפונא תרע ראובן חד תרע יהודה חד תרע לוי חד : לב ולרוח מדינחא ארבעה אלפין וחמש מאה ותרעין תלתא תרע יוסף חד תרע בנימן חד תרע דן חד : לג ולרוח דרומא ארבעא אלפין וחמש מאה משחן ותרעין תלתא תרע שמעון חד תרע יששכר חד תרע זבולן חד : לד ולרוח מערבא ארבע אלפין וחמש מאה תרעיהון תלתא תרע גד חד תרע אשר חד תרע נפתלי חד : לה סחור סחור תמנת עסר אלפין ושמא דקרתא דמתפריש מיומא די ישרי יי שכינתיה תמן :

חזק

מקרא

לא וְשַׁעֲרֵי הָעִיר עַל־שְׁמוֹת שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁעָרִים שְׁלוֹשָׁה צָפוֹנָה שַׁעַר רְאוּבֵן אֶחָד שַׁעַר יְהוּדָה אֶחָד שַׁעַר לֵוִי אֶחָד : לב וְאֶל־פְּאַת קָדִימָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּשְׁעָרִים שְׁלֹשָׁה וְשַׁעַר יוֹסֵף אֶחָד שַׁעַר בִּנְיָמִן אֶחָד שַׁעַר דָּן אֶחָד : לג וּפְאַת־נֶגְבָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים מִדָּה וּשְׁעָרִים שְׁלֹשָׁה שַׁעַר שִׁמְעוֹן אֶחָד שַׁעַר יִשָּׂשכָר אֶחָד שַׁעַר זְבוּלֻן אֶחָד : לד פְּאַת־יָמָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים שַׁעֲרֵיהֶם שְׁלֹשָׁה שַׁעַר גָּד אֶחָד שַׁעַר אָשֵׁר אֶחָד שַׁעַר נַפְתָּלִי אֶחָד : לה סָבִיב שְׁמֹנָה עָשָׂר אָלֶף וְשֵׁם־הָעִיר מִיּוֹם יְהוָה ׀ שָׁמָּה :

חזק

רש"י

(לה) סביב י"ח אלף · היקף עיר י"ח אלף קנים כך עולה חשבון ריבועה : ושם העיר מיום ה' שמה · (ת"י ושמא דקרתא דמתפרש מיומא די ישרי ה' שכינתיה תמן כלומר לא יקרא לה שם אחר אלא שם הראשון שהיה לה מיום שעקד אברהם את יצחק בנו שם שקרא לו יראה והיא היה שמה שלם הרי ירושלים ויש עוד לפתור ושם העיר יהיה לעתיד מיום בנייגה ולהלן יקראו לה ה' שמה :

סליק ספר יחזקאל

מסעי : סי' ושערי העיר שערים שלשה · ואל פאת קדימה דיוסף ושערים שלשה . ופאת נגבה דשמעון ושערים שלשה · פאת ימה דגד שעריהם שלשה · כל יחזקאל שער במ"א ושער יוסף : סביב ג' ר"פ וסים' סביב שמונה עשר אלף · סביב רשעים יתהלכון · סביב בעתוהו בלהות :

תולדות אהרן שמנה עשר . סוכה מס ג"ב | מס סנהדרין מ :

מצודת דוד

המדה : (לא) על שמות שבטי ישראל · ר"ל יקראו על שמות השבטים וזהו לאות שיהי' לכל השבטים חלק בעיר זה כזה : צפונה . יהיו בפאת צפון : שער ראובן אחד · ר"ל אחד יהי' נקרא שער ראובן וכן כולם : (לב) חמש מאות . ר"ל אשר שם רוחב חמש מאות וארבעת אלפים ומספר השערים יהיו שלש' : (לד) שעריהם . ר"ל השערים שיעמדו במשך חמש מאות וארבעת אלפים של רוחב העיר מספרם יהיו שלש' : (לה) סביב . ההיקף בארבעת הרוחות יהי' שמנה עשר אלף : ושם העיר מיום ה' שמה . מיום ההוא והלאה יהי' שם העיר ה' שמה ר"ל עד עולם לא תסור עוד שכינתו מן העיר אבל תהי' שמה ותקרא כן שם העיר לאות :

זה פירוש מעשה המרכבה על דרך הנסתר לחכם הנזכר רבי דוד קמחי זצ"ל

נקראת המרכבה הנראית במראה הנבואה לנביא כן . לפי שנראתה לו על דמות המרכבה בארבע חיות וארבעת אופנים· והמרכבה העשויה למרכבת בני אדם היא בארבע חיות כמו שכתוב ותצא מרכבת ממצרים וגו' וכן רז"ל קראו למראה הזאת מרכבה כמו שאמרו ז"ל ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו ואין המרכבה מבלי רוכב לפיכך הראה האל לנביא דמות כסא כמראה מעל המרכבה ודמות כמראה אדם עליו והמרכבה סימן הנסיעה והראה לנביא במראה הנבואה כי כבוד ה' נוסע מבית המקדש וראה והבין גם כן הנביא כמו במעשה המרכבה כי האל משגיח בנמצאים הנבראים ומבין מעשיהם ועושה בהם כרצונו כמו שהרוכב מבין במעשה מרכבתו ומנהיג אותה ועושה בה כרצונו וכל זה הראה לו האל להשכילו כי כבודו נוסע ממקומו מפני מעשה ישראל הרעים בשומם הסמל בבית שהשכין כבודו בו וכאילו דחקוהו לצאת ממקומו וכן ראה במראה הנבואה הזאת המרכבה בעצמה בשוב כבוד ה' אל הבית לעתיד בימי המשיח כמו שכתוב בסוף הספר ומה שקרא בעלות המרכבה חיות לפי שארבעתם יהיו במראה מחלק מין החי לא מין הצומח ולא מין הדומם ולא יכול ליחד להם שם לפי שמורכבות הן בדמותן ובמראיהן לפיכך קראם חיות שם כולל אותם כולם וכן ת"י לזה הטעם בריתא ומה שראה לחיות דמות לפי שעיקר שמירת הרוכב והשגחתו במין האדם באמצעות החיות ומה שראה לחיות ארבעה פנים לכל אחת מהן לפי שחלק מין החי ארבע מחלקות למיניהם וזכר הראש שבכל אחת מהן כי אריה מלך החיות ושור מלך הבהמות ונשר מלך בעופות ואדם מלך על כולם לפיכך ראה החיות בדמות אדם וראה הצד הנכבד שברוחות והוא צד מזרח ראה לנכחו פני אדם ועוד כי יצירת האדם היתה במזרח והנכבד והחזק אחריו מן החיים הוא האריה לפיכך ראה פניו לצד ימין וראה פני השור שהוא פחות ממינו לצד שמאל כמו שהימין נכבד וחזק על השמאל : גם ראה פני השור לצד שמאל לפי שרוב הישוב בצפון וסיבתו התבואות שהם בכח השור ולדרום אריה כי שם רוב מין החיות וכן אמר משא בהמות נגב לביא וליש מהם אפעה ושרף מעופף ויישוב בני אדם מעט שם : וראה פני הנשר לצד מערב כנגד פני האדם שהם לצד מזרח לפי שיש לעוף מעלה על שאר בעלי החיים בעופות על פני רקיע השמים ועוד כי יצירתו מן הים והוא מיוחס למערב ימה וצפונה ותימנה ומזרחה והפנים הכוונה בנברא ועיקר ההכרח ולפיכך ראה חילוק הפנים ולא היה זכר לדגים בזה לפי שאינם כאדם ביבשה ועוד כי העוף שזכר יש בו חלק מן המים כמו שאמר ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף והוא שמירת הרוכב בכל מין החי או אם נאמר שאין השמירה אלא באדם מפני חלק העליון שבעבורו הוא אדם נאמר כי הארבעה פנים הם על האדם כמו שאמר ודמות אדם להנה והנה האדם במשול חלק העליון בו פניו פני אדם ופני שור ופני נשר כי יש שמתהלל בגבורתו ולא ישתמש בה בשכליים אלא בבהמיים לפיכך פניו פני אריה : ויש שמתהלל בעשרו בתנאות הבהמית והנה פניו פני שור כי העושר בא לאדם להרבות התבואות ורוב תבואות בכח שור ויש שאין לו לא גבורה ולא עושר ונוטה אחר תאוות העולם חוטף ואוכל כנשר ישוש עלי אוכל והנה פניו פני נשר וכל זה ראה הרוכב לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו : והכנפים אשר ראה לחיות לפי שהכנפים מהירות התנועה תראה לו כי ענין השמירה בנשמר בא לו מהאל באמצעות החיות מהרה בלי עיכוב לפי מה שהוא ועזיבת השמירה גם כן יחוש לתנועה והכנפים שהיו לכסות מורו' כי ענין השמירה מכסה מאד מפני השתנות ענין השמירה בבני אדם כל שכן בשאר החיים שמסופק אם יש בהם שמירה אם לאו והחיות הם משל לנבדלים לפיכך ראה מראיהן דמות אדם יש בו חלק מהן ובאמצעות תהיה השמירה מהאל בשאר הנבראים והאופנים הם משל למסיבים כמו אופן העגלה את אופן מרכבותיו ונאמר וגלגליו כסופה : וכמו שהבהמות אשר במרכבת מניעות אופן המרכבה ומגלגלות אותן כן חיות הקודש מניעות האופנים כי רוח החיה באופנים ר"ל נפש האופן הנאצלת מן החיה לפיכך אמר רוח החיה באופנים ולא אמר בחיה כי החיות אינם כגופות ואע"פ שאין לחיות תנועה על האמת הנביא ראה המראה על דרך מושגי החוש ככל מראה אשר בנבואת והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו והנה איש מראהו כמראה נחשת ופתיל פשתים בידו וקנה חמרה והוא עומד עליהם תחת העץ וכל מניע הוא מתנועע בעת הגיעו במושגי החוש וכל מתנועע יש לו מניע לפיכך בלכתם ילכו ולפי שמעשיהם כתנועתם ראה להם ידי אדם מתחת כנפיהם והידים כעלות המעשה :

ואחרי אשר ביארנו מעשה המרכבה דרך כלל נפרש אותה דרך פרט פסוק אחר פסוק בעזרת המלמד אדם דעת .

ויהי בשלשים שנה · מבואר הוא בפירוש הספר בתחילתו בחמשה מבואר הוא כפי' היה היה גם כן מבואר הוא : וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון לעניין מה שראה במראה הגלות וחרבן הארץ וענין סערה וצפון כי מצפון באה להם הרעה כמו שכתוב מצפון תפתח הרעה כי בבל צפונית לארץ ישראל היה לענין הנהגת העולם הוא עניין צפון ונסתר ולב האדם מסתער עליו : ענן גדול וראיתי גם כן ענן גדול ואש מתלקחת לעניין הגלות מפורש הוא כי הוא ענן גדול וחשכה גדולה וכן שאפלה ירושלם ויושביה ולענין הנהגת העולם כי הענן והאש הן מתהפכין וכן בהנהגת העולם יש דברים סותרין זה לרוב רעות בני אדם ועוד הן משל לקור ולחום שהם קיום העולם השפל ומה שאמר מתלקחת כמו ואש מתלקחת בתוך הברד שהוא מן הפלאות : ונוגה לו סביב פי' לענן ולאש ג"כ כי באחר נראו לו מתערבין זה בזה כי פי' מתלקחת בתוך הענן תהיה עניין לקיחה או עניין הבערה כעניין משתלהבא ולעניין הגלות פי' שיצאו מאורה לחשיכה ועתידין לצאת מחשיכה לאורה : והנה הנוגה סביב והחשכה והבלבול בתוך ולענין הנהגת העולם כי מי שילך סביב המבוכה והבלבול והסתירות ויסוב תמיד בדעתו סביב העניין ההוא יתבאר ויצא מן המבוכה ויהיה נוגה לו מאין חשך ואין סתירה ולעניין ההשגה יש קצת השגה כמו שסביביו והם הנבדלים זהו הנוגה אבל להשיג עצמו הוא כנכנס בחשך וערפל : ומתוכה כעין החשמל מתוך האש מתוך הסערה שהסתער והשתומם לבו על המראה ראיתי כעין החשמל וי"ת ומתוכה ומגו ענגא ומגו עלעולא וחשמל הוא הזך אשר באש המריקה מן העשן

העשן וזהו שאמר מתוך האש וכן אמר במראה השלישית כמראה זוהר כעין החשמלה ודמה בו הרוכב: ומה שזכר כעין החשמל הוא מה שזכר למטה ואראה כעין חשמל חברו בראשונה ובאחרונה בראשונה זכרון דרך כלל ופתח לו שני פתחים; זכר החשמל ראשונה לפי שהוא ראשון ועליון על הכל במדרגה ובמעלה; חברו באחרונה לפי שהוא אחרון וסוף בלימוד ובהשגה: ולענין מציאותו דמה אותו ברוך משל לענין החשמל אבל לענין השגת בן אדם אותו ישת חושך סתרו ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ונגש משה לבדו אל ה' והם לא יגשו ובדברי רז"ל מאי חשמל אמר רב יהודה חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות עתים ממללות בשעה שהדיבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא ממללות ומתוכה פירשו כפי' אשר לפניו: דמות ארבע חיות כבר פירשנו דמות ארבע חיות ועוד לטעם אחר לפי שהיו משל להנהגת העולם הגדול והעולם הקטן והם על ארבעה דרכים לפיכך ראה ארבע חיות וארבעה אופנים וארבעה פנים וארבעה כנפים הכל ארבעה כי מן החיות והאופנים תבא הנהגה בארבע חלוקות לארבע שרשים שהם הוה העולם השפל והעולם ד' מינים דומם וצומח חי ומדבר והמאורות הגדולות מנהיגי העולם השפל על ד' דרכים כי השמש בהלכו מתהלך בד' תקופות השנה וכן הירח בארבע תמורות בחודש וכן היום מתחלק בד' תקופות כנגד ד' שרשים וכן החי והצומח הכל הולך על ארבעה וכל זה הנהגת העולם השפל והרוכב בזו המרכבה השכל הפועל וכן הנהגת העולם הקטן הולכת על ארבעה כי מנהיגי גוף האדם הם ד' הזן והמרגיש והמרטה והמתעורר: והזן נחלק לד' כוחות המושך והמחזיק והמעכל והדוחה בארבעת אכיותיהם והם החום והקור והיובש והלחות ועוד ארבע לחות שבהם מתקיים הגוף והם הדם והלחה הלבנה והמרה השחורה והמרה האדומה: וכן מחקרי העולם ארבעה יש ומה ואיך ולמה והם כזו המרכבה שהוא עולם הקטן שכל האדם לענין זה אמרו רז"ל ויעל מעליו אלהים א"ר שמעון בן לקיש האבות הם המרכבה כי שכלם מושל בהם ומנהיגם ובזה תנוח עליהם רוח הרוכב העליון וכן במספר המרובע הראשון הוא ארבעה ובו ישלם המספר כי מאחד עד ארבעה עשרה: ולרמיזן זה היו ד' דגלים וד' טורים בחושן וזה מראיהן דמות אדם להנה מראיהן ר"ל מראה צורתם ותכונתם לא עינים כי אם דמות עינים עוד יאמר שהוא כגחלי אש דמות אדם בגופן ובבגדיהם ובפניהם מצד אחד או גם הפנים כולם פני אדם אלא שהיו משונים אלה מאלה לטעם שפירשנו וארבעה פנים לאחת וארבעה כנפים לאחת מהן וי"ת וארבעה גפין לחדא וגו' הנה ת"י מונה לכל אחד מהפנים ד' כנפים ר"ל כי הפעולות והנפעלות על ד' דברים כולם כמו שכתבנו מקצתם ופי' ש לאחת מהן לכל אחת מהפנים שהיו להם היו ארבע כנפים כדעת המתרגם ולפירושינו פירושו כמו הפוך וארבעה כנפים להם ר"ל לחיות ולא בין כולם ארבע כנפים אלא לכל אחת מהן ארבע כנפים ורגליהם רגל ישרה רגליהם הם משל לאופנים כי הם המתהלכים בכח החיות כמו שהרגלים מהלכים בכח הגוף: ואמר כי רגליהם רגל ישרה כלומר אין להם עיוות ועיקו' כמו רגלי החיים כי האופנים שוין וישרים; וכף רגליה' ככף רגל עגל לפי שכפות הרגלי' הם הדורכי' במקום המהלך דמה תנועתם לכף רגל ולפי שדמה אותן לחיות והרגל העגול שבד' הנראים במראה הוא רגל השור ואמר כף רגל עגל ואמ' עגל ולא שור לשיתוף במלת עגול וראש עגול לכסא מרובעות ולא עגולות והאופנים עגולים ומהלכם מהלך הסבוב תנועה מודבקת והתרגו' מסייע לפירושינו שתרגם כפרסת רגלין סגלגלין ולא אמר מספר הרגלים ומיעוטו שנים וראיה עוד שלא ראה להם אלא שתי רגלים כי הפנים הנראים במזרח ובמערב הם פנים של מהלכי שתים ותנועת האופנים ממזרח למערב וממערב למזרח ונוצצים כעין נחשת קלל לא אמר על הרגלים שעינם כעין נחושת קלל כי עינם כעין תרשיש אך על הניצוץ אמר כעין נחושת קלל וכן הם ונוצצים לרוב מרחקם לא יראה כן לחוש גם יש לפרש טעם ונוצצים על החיות עצמן לומר שראה עינם כעין נחושת קלל ונוצצים כמותו וכן ראה מלאך: ות"י הפסוק כן ורגליהון רגלין כיוונן ופרסת רגליהון כפרסת רגלין סגלגלין ומזיען עלמא במהכון ומנצצן כעין נחש מצלהב: וידי אדם וידו כתיב בויו וקרי ביו"ד והכתיב ר"ל וידו ידי אדם כלומר וידיו ידי אדם וכן ועיניו כיונים על אפיקי מים ר"ל ועיניו כעיני יונים ועניין ידי אדם פירשנו למעלה על ארבעת רבעיהם להודיע כי לכל רוח מארבע רוחות העולם היה יד תחת הכנף ופניהם וכנפיהם לארבעתם כמו כן הפנים והכנפיהם לארבעתם היו על ארבעת רבעיהם שוה בשוה כי לא היו פנים וכנפיהם מעבר אחד סמוכים לחבירתם יותר מעבר אחר אלא במרחק שוה זה מזה על ארבעת רבעיהם וי"ת הפסוק כן וידוהי כידי אינשא עביד להון מתחות גפיהון על ארבע סטריהון למתחי בהון גומרין דאינשא מביני כרוביא מתחות רקיעא דעל רישיהון למיתן על חפני שרפיא למיזרק על אתר רשיעיא לאברא חייביא עברי מימריה ואפיהון וגפיהון שוה לארבעתון חוברות אשה אל אחותה כנפיהם אמר שראה החיות שהיו חוברות בכנפיתם הם ושות אשה אל אחותה והבין מזה כי פעולתם אינן חלוקות שיפעלו אלה במקצת העולם ואלה במקצת העול' אשה אל אחותה בפעולתם. לא יסבו בלכתם לא היו מסבבות פניהם בלכתם מרוח זה לרוח זה למה: כי איש אל עבר פניו ילכו ולכל רוח היה להם פנים גם רגליהם עגולים שלא היה צריך להסיב' והבין מזה כי בהשתנות פעולתם מפעולה לפעולה אין ביניהם עיכוב ולא החזרה פנים והסיבה כי בכל מקום הם בשוה כי הם אין להם מקום ות"י מכוון חדא לקביל חדא גפיהון לא מתחזרן במיזלהון בריא לקביל אפא אזלא וכינה אותם אשה ואיש כי מכוונות בלשון חיות שהוא לשון נקבה ובלשון כרובי' כמראה השנית שהם ל' זכר ודמות פניהם פני אדם פניהם העיקריי' כי שאר הפני' הם כמושאלי' אל העניין הנרצה בהם: אבל פניהם היו פני אדם כמו שידיה' ידי אדם ותבין זה מתרגו' שתרגם יונתן בימין ושמאל עביד סימינא ועביד משמאלא ולא תירגם בן אדם לא אמר בהם עביד ומה שתרגם עביד ר"ל בדבר הענין להשאיל לא מעיקר הדבר אע"פ שבפני נשר לא תירגם עביד: וזה היה לקצר כי כבר זכרם לפי שהנשר הוא כעקר מפני הכנפי' כי הכרוב שהיו פני אדם היו לו שתי כנפים ואלה הפנים היו לצד מזרח כמו שפירשנו ולא הוצרך לבאר אל המזרח כי פני האדם מכוונים למזרח ולענין זה נקרא הדרו' ימין והצפון שמאל ומערב אחור וכיון שפני אדם הם למזרח ופירוש האחרון ימין ושמאל ידוע כי הרוח הרביעית הוא מערב ואין צריך באור אחר וכבר כתבנו הפני' והכנפים ויונתן לא חידש דבר בזה הפסוק אלא מלת עביר כמו שפירשנו ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה מלת ופניהם נפררת בטעם לומר שאינה דביקה עם הבא אחריה ר"ל ופניה' היו כמו שזכרנו וכנפיהם היאך היו שהיו פרודות מהגוף ופורשות מלמעלה לעופף כמו שאמר במראה ישעיה ובשתים יעופף וזהו שאמר לאיש שתים חוברות איש כלומר אחד מן החיות היו שתי כנפי' שהיו חוברות עם כנפי האיש האחר ואותם היו לעופף ושתים האחרות היו מכסות בהם את גוויותיהנה ומה שאמר למעלה כי העוף בעופפו מגביה כנפיו כלפי למעלה עניין העופפות ועניין הכיסוי פירשנו למעלה ומה שאמר בחיות אשה ואיש לפי שהנראה היא חיה שהוא בלשון נקבה והנמשל הוא איש והנה איש עומד לנגדו וכבר כתבנו טעם אחר למעלה ויש לנו לפרש למה זכר ישעיה שש כנפים לשרף ויחזקאל לא זכר לחיה אלא ארבע כנפים לדעתינו כי החיה הוא השרף ורז"ל כך היה דעתם והוקשו זה לזה ותרצו כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים כביכו"ל נתמעטו כנפי החיות ופירשו שש כנפים בשתים יכסה פניו שלא יביט בשכינה וימות שם כי לא יראני האדם וחי ואפילו חיות הקודש ובשתים יכסה רגליו דכתיב וכף רגליה' ככף רגל עגל אמר הקדוש ברוך הוא יהיו רגליהם מכוסים שלא יהיו עוונות בני נזכרי' ובשתי' יעופף שהם מקלסים ואני בפירוש ישעיה דרכתי דרך החכם הגדול רבינו משה בר מיימון ז"ל כי החיות אינם השרפי' שש והחיות ארבע אבל למה שנתחדשה לו דעת אחרת עתה

כי החיות הם השרפים צריך לתת טעם למה ראה ישעיה שש ויחזקאל ארבע ויחזקאל ראה ארבעה פנים לאחת וישעיה לא ראה פנים אחרים ויחזקאל אמר מניין לחיות וישעיה לא אמר מניין לשרפים לכל אחת צריך ליתן טעם נאמר כי מראות ישעיה ומראות יחזקאל שוות בעניין אחר והוא להבין מכל אחד מן המראות עניין השגחת האל ושמירתו בנבראים ולא הראה האל לישעיה תואר המרכבה שהיא בנויה על ארבע ארבע לפי שהמרכבה סימן הנסיעה כמו שפירשנו ובימי ישעיה לא היתה עת נסיעת הכבוד מבית המקדש עדיין והיה כחושב לנסוע לא נוסע עדיין ובימי יחזקאל נסע ויחזקאל לא היה כחו יפה כישעיה לפיכך הראהו לו האל דבר ההשגחה במבואר יותר בארבע חיות אופנים וארבעה פנים וארבעה כנפים כמו שפירשנו כי במניין הארבעה יתבאר יותר עניין ההשגחה בשפלים על סדר הארבעה כמו שכתבנו ושש כנפי' שראה ישעיהו שהיו השתים לכסות הפנים ושתים לכסות הרגלים ובשתים לעופף לפי שישעיה עיון דק בהם יותר מיחזקאל והבין ישעיה כנפים עניין מציאות הנבדלו' ושהם נאצלי' מהבורא והוא דבר דק ונסתר לפיכך אמר יכסה פניו והבין ברגלים הדברים שהנבדל סיבה להם כי השכלי' נעלמים ונסתרים מהשיגם לפיכך אמר ובשתים יכסה רגליו אבל יחזקאל בפנים דמות הדברים השפלים שאין כיסוי הסתר בהם כל כך: וכן ראה ברגלים שהם משל לתנועת הסבות שאין דבר תנועתם דבר מכוסה ונסתר והוא עצמם שהם שכלים נבדלים קשה להשיגם ולזה אמר ושתים מכסות את גויותיהנה ועוד כי עניין השמירה מכוסה כמו שכתבנו וישעיה לא ראה מניין לשרפים כי מצד עצמן אין להם מניין כי מה שאינו גוף אינו נופל תחת המניין אלא בעילות ועלולים אלף אלפין ישמשוניה ורבוא רבוון קדמוהי יקומון וגם זה המספר אינו לדקדוק מניין אלא כמו שתאמר אלף ורבבה עד אין מספר ויחזקאל לא ראה להם מספר מצד עצמם אלא מצד פעולותיהם ויונתן לא חידש בזה הפסוק דבר: איש אל עבר פניו ילכו כבר זכר עניין זה למעלה ולא שינה הפסוק הנה אלא לחדש בו עניין והוא אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו ופירוש הרוח החפץ והרצון וכן ת"י רעוא והעניין שחידש הוא שהחיות יש להם רצון ובחירה כמה שהושפע להם מן ההנהגה כמו שפירש המורה צדק בפ"ק השביעי מן החלק השני ות"איה בזה מה שאמר המלאך ללוט שאמר כי לא אוכל לעשות דבר תגומר ואמר הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה ועוד ממה שכתוב השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו וגו' כי לא ישא לפשעכם וגו' ויונתן לא חידש בזה הפ' דבר ודמות החיות פירוש דמות עינם ומראיהם כי דמות גופותם כבר אמר מראיהן כגחלי אש פירוש ראה מראיהן כגחלי אש כמו שראה ישעיה שרפים ומה שתגדיל בוערות תלפידים לגודל עוונם שהלך הולך וגדל עד שחרב הבית ונתחייבו כלייה ושריפה היא מתהלכת בין החיות הוא האש שזכר וכן ת"י אשתא משתלהבא בין ברייתא מלבד שראה מראיהן כגחלי אש ראה אש שהיתה מתהלכת בין החיות וזה היה משל לשריפת בית המקדש שהיו בו כרובים שהן מצורות החיות וכן בית המלך וכן בית גדול שרף באש כמו שראה במראה השלישית חיק על העיר: ונוגה לאש רמז בזה כי אותה האש לא תהיה לעולם לכלות את ישראל אלא עוד יהיה לה נוגה להאיר לישראל ומן האש יוצא ברק: ועוד יצא מן האש ההוא ברק לאומות העולם כמו שאמר ברק ותפיצם ולעניין הנהגת העולם הגדול האש משל על המאור הגדול ולעולם הקטן על החום הטבעי ויונתן לא חדש בזה הפסוק דבר והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק כמו ברק וכן ת"י ברקא: ובדברי רז"ל מאי רצוא ושוב אמר רב יהודה כאור היוצא מבין הכבשן מאי כמראה הבזק אמר רבי יוסי בר' חנינא כאור היוצא מן החרסים ורבי יהודה אומר בשם רבי סימאי בן פזי כזק שבתוך גפת כבירה כלומר כמי שמאור גפת שהוא פסולת זיתים בבירה שהיא מתלקט מהרה ומעלה להב והלהב עולה ויורד וזהו פירוש רצוא ושוב ולפירושינו שהוא בזק עניינו כי הבזק רץ מהרה ושב ומתכנס מהרה עד שכמעט תשיגנו הראות ברצוא ובשובו ועניין זה בחיות כי יעשו החיות בנבראים אשר תחתיהם במדרגה מעלה אחר מעלת בלי עיכוב והשיבה לאחור הוא כאדון ששולח מעבדיו לעשות מעשה ואחר כך ישובו אליו לשמוע מה שיצום עוד ובשליחות האל להיות אינן כך תשיבה היא קלה כשיבת הברק ויותר עד שאין לשער אלא שלא מצא דמיון קלי יותר מזה ובהם על האמת אין שיבה ואין ריצה כי אינן גופות אלא שדמה במראה עניינם בעניין הגופות כמו שנראה לכל מראה הנבואות וכתב בעל ספר יצירה עשר ספירות בלימה צפוני' כמראה בזק ותכליתם אין להם קץ ודברו בהם ברצוא ושוב ולמה אמרו בסופה ירדופו ועוד אמר עשר בלימה בלום פיך מלדבר ולבך מלהרהר שוב למקום שכך נאמר והחיות רצוא ות"י הפסוק כן ובריתא באשתלחותהון למעבד רעות ריבונהון דאשרי שכינתיה במרומא עילאה מיגתון כאנפא עינא למחזי חזון ומקפן ומכסן ית עלמא ותייבן ברייא חדא וקלילן כחיזו ברקא וארא החיות והנה אופן אחד בארץ בארץ פירוש למטה במקום שפל בארץ כמו רקמתי בתחתיו' ארץ אמר עוד ראיתי למטה מן החיות אופן אחד אצל כל חיה מהם כי האופנים היו ארבעה כמו החיות שאמר לארבעתן וכן אמר במראה השלישית וארא והנה ארבעה אופנים אם כן מה שאמר אופן אחד ר"ל לחיה אחת ומה שאמר לארבעת פניו ר"ל לחיה אחת ולארבעת פניה לא היה אלא אופן אחד ומה שהוצרך לומר לארבעת פניו להודיע כי האומר שהיה אצל החיה לא היתה נוטה לצד אחד מהפנים יותר מן האחר אלא לארבעה פניו היה בשוה וטעם פניו לחית לשון זכר ונקבה כמו שפירש באיש ואשה או יהיה טעם פניו לאופן ויהיה פי' כמו צדיו כי לא ראה לאופנים צורת פנים ותבין מזה כי הנהגת החזות לעולם באמצעות האופנים היה שוה לארבעת הפנים כמו שפירשנו אותם אלא שהשמירה אינה שוה בהם ובאוצרו והנה אופן ולא אמר דמות אופן כמו שאמר דמות ארבע חיות להודיע כי אלה גופות ואלה אינם גופות ות"י וחזית ברייתא והא גלגל חד משתר בכלרע לרום שמיא כסיפור ברייתא לארבעת גפוהי: ומראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש תרשיש היא אבן טובה הנזכרת באבני החושן תרשיש שהם וישפה וכן אמר במראה השלישית כעין אבן תרשיש ועינה כעין התכלת וכן הוא מראה האופנים ופירוש ומעשיהם דמיון תרשיש כי הוא אמר שתי מלות מראיהן ומעשיהם: ואמר לדמיון מראה כעין תרשיש ולדמיון מעשה כתרשיש שהם מקבלין מעשה ופעולה כמו שיראה על פניו דרך שיראה מאחריו וזה לרוב זכותו כן הוא ופנים מתפעלין כי המאורים אשר על אופן העליון נראין מתחת אופן התחתון וכותו ודמות אחד לארבעתן שארבעתן כדמות עין תרשיש מראיהם ומעשיהם כאשר יהיה האופן בתוך האופן שב להודיע המראה והמעשה בעניין אחר והוא שהיו ניראין גלגולם שהיו בתוכם אופנים ומגלגלן העליון את האופנים אשר בתוכן כאשר יהיה האופן בתוך האופן כי התשיעי שהוא עליון מגלגל אשר בתוכו עמו ויונתן לא חידש בזה דבר על ארבעת רבעיהם בלכתן ילכו לכל פאה מארבעת רבעיהן כמו שהיו הולכות החיות כן היו הולכין הם לא יסבו בלכתם כמו שהחיות לא היו מוסבות מצד אל צד ויונתן לא חידש בזה דבר: וגביהן וגובה להם ויראה להם מלת גביהן נפרדת בטעם ופירושו כמו שפירשנו במלת ופניהם שאינה דביקה עם הבא אחריה; אמר וגביהן היו כמו בגובה כל אופן אלא שגובה היה להם עד שמרוב גביהן היתה יראה להם כי הדבר מופלג בכמותו יקרא נפלא ונורא וטעם נורא אל ארץ נוראה או באיכותו כמו הקרח הנורא וגבותם מלאות עינים סביב לארבעתן וגבותם כמו וגביהן אלא שזה מקובץ בלשון זכרים וזה מקובץ בלשון נקבות ומפני כמלו שינה המלות והעינים הם משל למאורות וי"ת וגביהן שוון לקבל רקיעא ר"ל כי כלפי רקיע אשר על ראשי החיות שוות אין ביניהם פרידה וחילוק אבל עלוליהם

יש ביניהם חילוק לפי המקבלים ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם אמר כי הליכתם הנראה לאופנים תלויה בהליכת החיות ואצלם ילכו ובהנשא החיות מעל הארץ ינשאו האופנים ענין נשיאות החיות והאופנים מעל הארץ הוא משל לענין שיקרה בעולם השפל ובדברים שיוצאין מסדר וההנהגה כאילו אין מנהיג ושומר כאילו הם דברים מופקרים למקרה וזה כמעט סוחף יבא וישטוף זרעים ודשאים ועשבים גם עצי פרי עם שאר העצים עד שימות ומחסרון בני אדם ובהמות וחיות וכן ברוב השלג והברד והרוחות החזקות והרעמים והברקים ועיפוש האויר או התחדשות בו סמיתות יכלו ארץ או ארצות או בהשקט מקומות והרעש והזועות והמים השופעים מן הימים כמו שזכר מורה צדק בפרק ע"ב מן החלק הראשון ממאמר מורה הנבוכים ואף על פי שכל זה הוא לפי הנהגתו כיון שרוב הנהגתו הוא קיום ההוי' והוי' מה שהוא בהפכו ידמה כאילו אין הנהגה וכן יהיה בזה העולם הקטן וכן אמר בחורבן הארץ נתנו את נבלת עבדיך וגומר וכל זה ידמה סילוק סדר ההנהגה כאילו המנהיגים והשומרים נשאו מעל הארץ וכל אשר בה ויניחום מופקרים וי"ת ובמיזל ברייתא אזלין גלגליא לקבליהון ובאיתרמא ברייתא דמלרע לרום שמיא מתרמן גלגליא על אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו כבר פירשנהו כי פי' הרוח הרצון ופירש הכוונה בזה והוסיף עוד ואמר שמה הרוח ללכת ר"ל רוח האופנים והוסיף עוד ואמר והאופנים ינשאו לעומתם לתת טעם למה היה האופנים והנשאם לעומת החיות ופירש הטעם ואמר כי רוח החיה באופנים וכבר פירשנו זה ותרגם יונתן נוטה לפירושינו שתרגם ארי רוח ברייתא בגלגליא ושאר הרוח תרגם רעוא ללכת בסגול באתנח וכן ויסב שמואל ללכת בלכתם ילכו ובעמדם יעמודו ההליכה היא משל על הנהגת העולם והעמידה היא גם כן משל כי אין עמידה והפסק לאופנים כי כל ימי עד הם מתגלגלים בלא עמידה ובלא הפסק אלא העמידה היא כמו עומדים ממעל לו וכל צבא השמים עומדים עליו שהוא ענין השירות כמו והוא עומד עליהם והעבודה והשירות לפני האל להשכיל בו יתעלה ויתברך שמו ובאומרו ובעמדם יעמודו לפי שהשכל יבא לאופנים מהחיות ואף על פי שהוא ראה ההליכה והעמידה וההתנשאות מוחש על דרך משל והראה לו כן כדי שיבין מהמוחש מושלל ובזה הפסוק חידש העמידה והשאר הוא כפל לחזק הענין ועל הכל אמר כי רוח החיה באופנים ודמות על ראשי החיה רקיע כאילו אמר ודמות רקיע על ראש החיה והחיה דרך כלל במקום החיות כמו רוח החיה באופנים וזה הרקיע איננו גוף אבל הנביא ראהו מוחש כדי שיבין ממנו הוש כולם ואין בכל אשר הוראת דבר גופני אלא האופנים לפיכך לא אמר בהם דמות אלא והנה אופן וזה הרקיע אור השכל הבהיר התופף על הכל ששמו כשם רבו הנטוי על ראשי החיות והוא שכתוב בו שנקרא ביום שני יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים בין צורה שיש לה דיבוק עם הגוף ובין צורה שאין לה דיבוק עם הגוף ואפשר שעמו פליא כאלף אלפין ורבוא רבוון הנורא פיו נורא בלכתו ובזהרו ובפרקי רבי אליעזר אומר איזהו רקיע שנברא ביום שני רבי אליעזר אומר הרקיע שעל ראשי החיות שנאמר ודמות ראשי החיות רקיע כעין הקרח הנורא מהו כעין הקרח הנורא כאבנים טובות ומרגליות והוא מאיר לכל השמים כאור שהוא מאיר בתוך הבית וכשמש הזה שהוא מאיר בצהרים בגבורתו שנא' ונהורא עמיה שריה וכמוהו הצדיקים עתידין להאיר לעתיד לבוא שנאמר והמשכילי' יזהירו כזוהר הרקיע ועוד אמר ברוך כבוד ה' ממקומו במקומו לא נאמר אלא ממקומו שאפי' החיות שנושאות את הכסא אינן רואות אותו שנתן הקב"ה בינו לבין הרקיע שנאמר ודמות על ראשי החיות רקיע ויונתן לא חידש בזה הפסוק דבר ותחת הרקיע כנפים ישרות אשה אל אחותה מה שאמר ישרות היא מה שאמר לם גלה חוברות כי כשהכנפי' פרושות הוא הם ישרות ובהתחברם אשה אל אחותה לאיש שתים מכסות להנה אמר כי לכל אחת מהן היו עוד שתי כנפים מלבד הישרות שהיו לעופף היו להם עוד שתי כנפים שהיו מכסות להנה ומה הן מכסות להנה את גוויותיהנה ואע"פ שזה הענין כבר זכר ושינה אותו עוד להודיע כי מה שבהם נאצל עליהם מהרקיע הנטוי על ראשיהם וגם בזה לא חידש יונתן דבר ואשמע את קול כנפיהם תבין מזה כי האופנים יש להם בגלגולם קולות עצומים ויחס לזה לחיות כמו שיחס להם התנועה אע"פ שאינה להם על דרך האמת אלא לפי שמכחם מתגלגלים מיחס להם תנועת האופנים וקול האופנים שמע קול גם כן כמו שאמר וקול האופנים לעומתם אלא ששינה הנה הענין ויחס הקול לחיות לבד כי המה העיקר ומה שאמר בעמדם תרפינה כנפיהם הבין מן העמידה השירות והעבודה כמו שאמר והורה כי הגלגול והתנועה הן לענין ההנהגה אבל מצד עצמן בשרתם השמים מספרים כבוד אל אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם כל שכן החיות שלמעלה מהם וזו היא רפוי הכנפים כי הם המשמיעין קול כקול שדי פי' חזק ותקיף וכן כשוד משדי יבא והיה שדי בצריך או פי' על האל שנקרא שדי וכן במראה השלישית כקול שדי בדברו כשדבר בהר סיני שנאמר בו קול גדול ולא יסף ושם נאמר נשמע מן החצר שהוא גדול הבית וכן בהר סיני אף על פי שהיה גדול לא נשמע חוץ למחנה ישראל וכן כל קול נבואה אינו נשמע אלא למי שמיוחד אליו הקול קול המולה פי' כמו מלה אלא שזה מורה על מלה חזקה נשמעת מדברים רבים כקול מחנה ועוד עניין שמע זה הקול להודיעו כי המרכבה נוסעת מן הבית כי קול כנפי החיות הוא משל לנסיעה כי העוף כבואו לעוף ידבוק בכנפיו וכן האופנים משמיעים קול בלכתם• וי"ת הפסוק כן• ושמעית ית קל גפיהון כקל מיין סגיאין כקלא מן קדם שדי במהכהון קל מילוליהון כד מורן ומברכין ית ריבונהון קיימא מלך עלמין בקל משריית מלאכי מרומא במקמהון משתקן גפיהון מן קדם דבורא ויהי קול מעל לרקיע אשר על ראשם אמר היה קול לא כקול שאמר קול כנפיהם אלא מעל לרקיע אשר על ראשם יבא הקול הבין מזה כי אף על פי שהרקיע נטוי על ראשיהם ואין הוא המצוה אותם והמשמיע קולו להם על פעולותם אלא מעל לרקיע הוא אותו הקול מאת הרבוב והקול והדבו' הוא דרך משל וכן אמר גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו כי הרקיע אף על פי עלתם הוא עלול גם כן והנה הקול היוצא מעל לרקיע הוא כאדון המצוה עבדיו העומדים עליו והוא נותן להם קול ומדבר והם שומעים ושותקים לשמוע בקול דברו וזהו בעמדם תרפינה כנפיהם כי אינלעבדים העומדי' קול והדבור אלא השמיעה והקבלה ורמז גם כן באומרו ויהי כי היה זמן א' ולאר' מיוחד שהקול יוצא לו מעל לרקיע בלא אמצעי שנא' וישמע את הקול מדבר אליו פני' בפני' דבר ה' עם משה ולשאר הנביאים הקול מהנפרד האחרון הוא השכל הפועל וי"ת הפסוק כן ובזמן דהוי רעוא קדמוהי לאשמעא דבורא דעברוהי נביאיא ישראל הות קלא משתמע מעילוי רקיעא דעל רישיהון במקומהון משתן גפיהון מן קדם דבורא וממעל לרקיע אשר על ראשם אמר כי עוד יש נמצא ממעל וראה דמות כסא עליו כי אין יושב אלא על כסא ומה שהיה דמות היה מראיהו כמראה אבן ספיר שהוא בהיר ומזהיר ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה והוא היושב או הרוכב כי פעמים יתארהו רוכב לענין המרכבה במושלו עליה כרוכב על מרכבתו ופעמים יתארהו כמלך יושב על כסא ומורה במלת יושב גם כן קיום במציאותו והכסא לא יהיה דבר חוץ לעצמו כי אין למעלה מן הרקיע נפרד אחר אלא הרוכב והכסא מורה כמותו עצמותו וגדלותו כמו שפירש הרב המורה צדק בפסוק כי יד על כס יה בפ' ט' מהחלק הראשון ממאמר הנכבד מורה הנבוכי' כי כמו שהמלך בשבתו בין שריו יודע למי שלא ידעהו בשבתו על כסא למעלה משריו כי עצמות היושב הזה והכמתו מורה עליו כי הוא נמצא והוא עלת הכל יתברך שמו והצורה המוחשת הנכבדת בצורות המוחשות היא צורות האדם לפיכך ראה דמות כמראה אדם ולפי שעל דרך האמת אין לרוכב דמות שוה בדמיון ואמר דמות כמראה אדם להרחיק ממנו גשמות לא ת"י שלא יעלה על לב איש שיש לו יתברך דמות ומראה

ולא חדש יונתן בזה הפסוק דבר אחר אלא שלא תרגם דמות כמראה אדם וארא כעין חשמל זה שהיה כמראה אדם ראיתיו בעינו כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב פי' בית לה כמו מתוכה כמו שאמר למעל' מתוך האש והוא הדק שבאש כמו שפירשנו והאש העב סביבו והדק בתוכו וראה לו שני מראים כעין חשמל ממראה מתניו ולמעל' וממתניו ולמטה כמראה אש ונוגה לו סביב והדק לא יראה לרוב דקותו והחילוק הזה הוא משל כענין שאמר וראי' את אחורי ופני לא יראו והחלק הנכבד באדם הוא ממרא' מתניו ולמעל' כי באותו החלק צורת הפנים וכלי המעשה וכלי הנשימה אשר בהם ישכיל האדם ור"ל כי תשיג המרכבה מן הרוכב קצת מצד עצמה ברוכב עליה ומהות הרוכב ואמיתתו שהם הפנים לא תשיג על האמת שנאמר כי לא יראני האדם וחי פי' וחי אפי' חיות הקדש אינם רואין אותו וזה פי' ונוגה לו סביב ההשגה שמשיגות אותו חיות הקדש והרקיע שעל ראשם ובמדרש חזית אמר רבי יודן גדול כחן של נביאים שהם מדמי' את הצורה ליוצרה הדא הוא דכתי' ואשמע קול אדם בין אולי אובל אמר ר' יודן ורבי סימון אית ליה הדין דהוא מחוור מן הדין ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה וי"ת הפ' כן וחזית כעין חשמלא כחיזו אשתא מגיו לה סחור סחור דלא יכילא עינא למחזי דלא אפשר לאסתכלא ביה ומלרע חזיתי כחיזו אשתא וזיהור לה סחור סחור ובנוסחא אחרינא דלא אשתכלית ביה ומלרע וכו' כמראה הקשת והם ארבעה היינו וסמוך לעיני המרא' המעורב וסמוך לו הירוק וסמוך לו הכרכומי והוא למטה מכולם והוא מצד חללה לפיכך ראה מראה הקשת לעניין ארבעה שהוא הולך בכל עניין המרכבה לטעם שזכרנו והוא מראה שאין האדם שוללת בו שאינו מבהיק והוא משל התשגה שזכרנו שהוא הנוגה סביב והוא מראה דמות כבוד ה' כלומר מה שתשיג המרכבה מכבוד ה' ואראה ואפול על פני וארא כל המראה הנזכרת מראשה ועד סופה ואפול על פני שהשתומם לבי על המראה ובעורי על פני שמעתי קול שמדבר אלי וזה היה מלאך שמדבר עמו ומה שכתב החכם הגדול הרמב"ם ז"ל במעשה המרכבה ידוע מספרו למבינים אותו ואמרו רז"ל כי ישראל ביום מתן תורה ראו המרכבה כמו שראה אותו יחזקאל בן בוזי עד שאמרו שהקטנה שבנשים גדולה מיחזקאל בן בוזי ואמרו כי צורת שור ראו כנגד מתניהם לפיכך עשו צורת עגל ועוד אמרו כי אלה הפנים היו בארבעה דגלים בדגל יהודה היה פני אריה וכתיב גור אריה יהודה ובדגל ראובן צורת אדם לפי שנאמר בו וימצא דודאים בשדה ולהם צורת אדם ובדגל אפרים צורת שור שנאמר בכור שורו הדר לו ובדגל דן פני נשר שנאמר יהי דן נחש עלי דרך ונאמר בו אפעה ושרף מעופף המראה השלישית בשנה הששית והנה ששה אנשים מסיבים והשביעי ביניהם שהוא לבוש הבדים וידוע כי בדים הם בגדי פשתן המגוהצין והוא הסופר הגדול ומנהיג העיר והוא הזורק אש בעיר ואלה פקודת העיר ואפשר כי קסת הסופר הוא רמז לאשר נקרא סופר ההולך לבוש הבדים ורז"ל פירשו לבוש הבדים זה גבריאל מלאך של אש לפיכך הוא הזורק האש על העיר וכן ראהו דניאל לבוש בדים וראה פניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש והכרובים עומדים לבית הראה האל לנביא הכרובים מימין לבית לפי שהראהו התועבות שהיו עושין לצפון הבית הראה לו הכרובים גבורי כח עושי דברו לרחם הבית וכן באמצעותם יקח נקמת העוברים רצונו ועל דברו כי מבינותם יוקח האש המכלת אותם ולעניין הנהגת העולם הגדול דרך ימין יביא האש מלבוש הבדים וכן לעולם הקטן ויעמוד אצל האופן הודיע בזה כי אין לאופנים מעשה אלא מסבת הכרובים לפיכך נאמר המעשה לכרובים ונראה לכרובים תבנית יד אדם מתחת כנפיהם כי מעשיהם כתנועתם ותנועתם היא תנועת האופנים כי המקום אשר יפנה הראש הוא הכרוב והאופן הולך אחר הכרובים כי רוח החיה באופנים אפשר שרמז במלת הראש האופן העליון המקיף עמו כל האופנים אשר בתוכו והיא התנועה היומית וכל בשרם זכר לאופנים בשר לפי שהם באמת גוף אבל לכרובים שאינם גוף על דרך האמת אלא בדרך המראה לא זכר להם בשר אלא פנים וכנפים ידים ורגלים אבל בשר לא נאמר על שכל נפרד בשום מקום כי בשר יאמר בדבר מוחלט מבעלי חיים לא על זולתו אפילו בדרך משל והצד העליון בגוף נקרא גב ומה שכתוב בעובי הדבר יקרא בשר ועניין הפסוק דבק למה שאמר לא יסבו בלכתם כי אחר הראש ילכו האופנים ולא תאמר בכללם כי גם בחלקיהם שהם בשרם וגביהם וידיהם וכנפיהם כולם ילכו אחר הראש וידיהם אינו אומר על ידיהם שיהיו משל כמו שאמר תבנית יד אדם תחת כנפיהם אלא פי' ידיהם כמו שתי ידות לקרש האחד והם קוטב כל אופן וכנפיה' פי' המקיפים הקטנים שהם כשטח המקיפים הגדולים למי שיש לו זה הדעת בחכמי המחקר ולדעת זולתם יהיה פי' וכנפיהם על תנועת עצמם ועל סתר עניינם בהנהגה אחר כן אמר והאופנים מלאים עינים סביב לארבעת אופניהם הוא מה שאמר במראה הראשונה וגבותם מלאות עינים סביב לארבעתם וכן פירשנו המשל ומה שאמר שם וגבותם הוסיף פירוש הנה ואמר והאופנים שלא תאמר העינים היו על הגבות לבד כלומר על שטח האופנים רצה לומר כל עובי האופנים כי העינים עוברים מצד אל צד כמסמרים בדלת ומה שאמר אופניהם אחר שאמר לארבעתם הוא תוספת ביאור כמו להם לבני ישראל ועמהם הימן וידותון החצוצרות. והדומים להם • וכינוי אופניהם על עצמם • כמו שנהגו בכינוי המספר • צאו שלשתכם ויפלו שבעת' לארבעת' ת"י לארבעתיהון דגלגליא לאופנים להם קורא הגלגל באזני לא אמר כי לאופני' יקראו לגלגלים כי ידוע הוא זה לכל בעלי לשון כי אופן וגלגל שם אחד במלות שונות כמו בגד ושלמה ואומר אופן עגלת ואומר גלגל עגלתו והעניין אחד ומה בא ללמד הנביא כי שמע כי לאופנים היו קורין גלגלי' אלא בא ללמד הנביא כי שמע כי לאופנים בא קול שקרא להם הגלגל והיא קריאה כמו הדור אתם שמעו דבר ה' הקהל חקה אחת ר"ל כי כל המעשה שזכר לאופני' במצוותו וברצונו היה וכאילו קורא לו המצוה ואומר לו עשה כך ועשה כך ומצוה באופן הוא הכרוב כי רוח החיה באופנים ואין קריאתו בקול ובבלי דבור אלא השמיעתו האל בנבואה קול להבינו העניין וכן וקרא זה אל זה ואמר פני הכרוב במקום שזכר במראה הראשונה פני השור וידוע מה שאמרו בו רז"ל ואנחנו נאמר לעניננו שפירשנו במרכבה כי כרוב שם הנבדל בכל מקום ונעשה לדמיון כדמות שתי תבניות הנכבדות במושגי החוש בשפלים והם פני אדם וכנפי העוף וידוע כי המין שבבעלי חיים שאינם מדברים אשר תועלת האדם תלויה בו לפני הגוף ברוב הוא השור למזונו ורב תבואות בכח שור ולתשמיש משאו ולאסוף גורנו הוא המושך העגלות שהאדם נעזר בהם ברוב המשא הנה שרוב עזרת האדם לחיי הגוף הוא השור ואחר שהאדם כמו נמשך לתאוות העולם הגופניות וישליך אחרי גיו' השמעיו אף כי הסכליו' הנה הוא ושורו אוכלין באבוס אחד ואין לשכל בו דבקות ואין בו שמירת הרוכב ונסתלקו הפנים האלה מהמרכבה אפילו כמושאל נאמר מכח הדמיון מהשנים האחרים עד שיקראו בני אדם לאדם שאין בו דעת שור ולא יקראו לו אריה ונשר כי יש להם חלק גדול בכח הדמיון והתבולה על טרפת ורמז לו בזו המרא' ולא במראה הראשונ' לפי שהראה לו בזו המראה התועבות שהיו עושים בבית שעל ידם נסתלק הכבוד הכל הנעשה לדמיון הכרוב לא מהכרוב כי אל הכרוב שב וכן לעניין שמירה כללית נמשל כבהמות נדמו ונשארו לו במראה המרכבה פני אדם למעשי' שהיו בהם הנקראים אדם המורליות בינו לעניין זה גם כן נשתנה לו שם חיות בכרובים כי החיות שם מורכב לא כן כרוב כי הוא הנבדל ולא יורו בו שם אחר להודיעו כי לא נשארה לו שמירה מופתית בארץ לפיכך שמע הנביא שם כרובים כי מה שראה בראשונה ראה באחרונה כמו שאמר היא החיה אשר ראיתי בנהר כבר וכן מה שאמר ואדע כי כרובים המה לא נתחדשה לו ידיעה כי גם בראשונה ידע כי אין בשמים שור ואריה ונשר ואינם כי אם לדמיון במראה אלא שבזו המראה השכילהו האל סילוק הכבוד והשמירה

מהארץ כמו שאמר וירומו מעל הארץ לעיני והנה שכו החיות כרובים כי לא נשא״ה השמירה בכרובים ר״ל ביחידים על דרך מופת זולתי השמירה שהיא דרך כלל על כל חי זהו וארע כי כרובים המה עתה ידעתי כי הם כרובים ולא חיות אף על פי שראיתי באחרונה מה שראיתי בראשונה ולזה הטעם אמר בזו המראה חיה ולא חיות כאלו נתייחדה השמירה באחת ומפני שנותן השם מחיות לכרובים זכר הענין כמה פעמים וארבעה פנים ואמר היא החיה ואמר עוד וארבעה פנים לאחת ואמר ודמות פניהם המה הפנים להודיע כי לא נשתנה לו בענין המראה דבר וירומו לשון הרמה שנאמר בזו המראה הוא לשון התנשאות כמו שנאמר במראה הראשונה והעניין אחד כי רוממות ונשיאות ענין אחד ושם פירשנו הענין בעצמו מבואר הוא במראה הראשונה ויצא הוא כמו שפירשנו המתלק השמירה מן הארץ ונתיחדה בכרובים :

ביאור על בנין הבית מהגאון רבינו אליהו ז״ל

מ (א) **בעשרים** וחמש שנה לגלותינו : היינו תחילת שנת כ״ח • ויום אחד בשנה חשוב שנה • וכן מצינו (מלכים א׳ ו׳) • בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החודש השני למלך שלמה וגו׳ • הרי דחודש זיו שהוא אייר תחלת השנה וקראו שנת הרביעית וכמש״ש בשמונים שנה וגו׳ נמי בתחלת שמונים • דהא פרטי הת״פ שנה הם מ׳ דמדבר • וי״ד שכבשו וחלקו • ושס״ט דשילה • ונ״ז דנוב וגבעון הרי ת״פ שנה • ואלו נ״ז דנוב וגבעון פרטן היינו י״ג דשמואל ושאול (כמ״ש זבחים קי״ח ב׳ וס״ע פי״ג) ומ״ם של דוד • וארבעה אלו של שלמה • וזה הרביעי של שלמה הוא בתחלת רביעי • הרי דשמונים נמי בתחלת שמונים • ואותה שנת השמונים אינה נחשבת למספר ימי עמידת הבית • אלא מ״ש ת״י שעמד הבית מתחיל משנת תפ״א דהא אמרו ערכין י״ג א׳ • י״ז יובלות מנו ישראל • משנכנסו לארץ ועד שיצאו וגו׳ • והחשבון היינו אחרי מ״ם דמדבר • משנכנסו לארץ ועד שנבנה הבית ת״ם שנה כנ״ל ות״י שנה שעמד הבית (כמ״ש יומא ט׳ א׳ וס״ע שם) הוי שפיר י״ז יובלות שלמים • ואי אמרת ששנת השמונים נמנה לימי עמידת הבית • ליכא רק תל״ט קודם הבית • וליכא י״ז יובלות שלמים : לגלותנו • היינו לגלות יהויכין • שמלך אחריו צדקיהו י״א שנה • ולסוף י״א הוכתה העיר וי״ד שנה אחרי הוכתה הרי כ״ה שנה לגלותינו : בראש השנה בעשור לחודש • איזו היא שנה שר״ה שלה בעשור לחודש הוי אומר זה יובל (כמ״ש ערכין י״ב א׳) וכן הוא החשבון דכ״ה לגלות יהויכין הוי שנת היובל • כי י״ח לישעיהו הוא שנת א׳ ליובל • שאז נמצא הספר בבית המקדש כמ״ש במלכים • ויאשיהו מלך ל״א שנה•נשאר משנותיו י״ד שנה ליובל ויהויקים בנו מלך י״א שנה • ובשנת הי״א מלך יהויכין ומלך ג׳ חדשים וגלה הרי שגלה כ״ה ליובל • וי״א שמלך יהויקים זהו פרטן • ברביעית ליהויקים מלך נבוכדנצר (ירמיה כה א) ונבוכדנצר שנה ראשונה כבש נינוה ובשני׳ כבש יהויקים (מגילה י״ב) ויהי לו עבד ג׳ שנים (מ״ב כ״ד) היינו ששית שביעית שמינית • וג׳ שנה מרד בו • היינו ט׳ י׳ י״א כמ״ש שם ובשנת י״א כבשו והגלהו • והמליך ליהויכין ג׳ חדשים ואח״כ הגלהו ליהויכין והיינו בשנת י״א ליהויקים היה גלות יהויכין ג״כ • ומ״ש ר״ת ב׳ ל״ו י׳ ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנצר וגו׳ היינו דיהויקים נגלה בתחלת שנת י״א ויהויכין נמלך בסוף שנה ההיא • ולתשובת השנה הוא לגלות יהויקים ודלא כמ״ש רש״י במגילה שם ובערכין שם שיהויכין מלך י״ב ליהויקים דא״כ לא תמצא היובל כ״ה לגלות יהויכין אלא כ״ד לגלותינו ואין לומר דברביעית ליהויקים כבש נבוכדנצר את נינוה ובחמשית כבשו והשלשה שנים שעברו היינו ה׳ ו׳ ז׳ • וג׳ שמרד בו היינו ח׳ ט׳ י׳ • א״כ לא מלך יהויקים אלא י׳ שנים וקרא כתוב וי״א שנה מלך • אלא ע״כ כנ״ל וכ״כ רש״י בריש יחזקאל (אג״ה אע״פ שחשבון הנ״ל מבואר בלוח שסדרתי בסוף ר״ה • ראיתי לכפול הדברים ולהעתיקם כאשר מצאתי כתוב לפני בכדי לחדות הטעיות שנפלו בדפוס שם • ועוד זאת עשו שדרכי להתחיל דברי אג״ה • ובארתי בראשונה ובאחרונה שהוא ר״ת "אמר "נכדו "המסדר כדי להבדיל בין הקודש דברי אא״ז הגאון ובין החול והדברים שהעלתי מדעתי ובארו ר״ת הנ״ל מדעתם והדפיסו בסוף ר״ה אמר נכד הצעיר ואגב השמיטו תוי״ו מן נכדו כאלו מעיד אני ח״ו שקר באא״ז הגאון זצוק״ל) ; יד ה׳ • פי׳ שליח ה׳ : שמה • פירוש אל ההר : (ב) ועליו • פי׳ על שיפוע ההר : כמבנה עיר • זה ירושלים שעומדת בשיפוע ההר : (ג) ויביא אותי שמה • פי׳ על ראש ההר : (ד) בן אדם • לפי שניתן מהלכים בין העומדים . קראוהו לסימן בן אדם • ראה בעיניך וגו׳ • היינו כי כל מלאכה שיש בו חכמה יתירה • ע״פ שלשה הכנות יקום הדבר בלבב המקבל • היינו ראיית העין • ושמיעת האזן • והבנת הלב • וכ״ה בלימוד התורה• תורה שבכתב • הוא ע״פ ראיית העין כמ״ש דברים שבכתב א״א רשאי לאומרן ע״פ • ותורה שבע״פ • הוא ע״פ שמיעת האזן • כמ״ש דברים שבע״פ א״א רשאי לכותבן בכתב וסתרי תורה הוא ע״פ הבנת הלב • כמ״ש אא״כ היה חכם ומבין מדעתו • (כמ״ש ישעיה ו יר) : (ה) והנה חומה מחוץ לבית • פי׳ אין זה חומת הר הבית כי הוא כתב לקמן מ״ב ט״ז • וכאן מיירי בחומת עזרת נשים • והיא תהיה ג״כ מקפת את כל עזרת ישראל (אג״ה שמעתי אומרים בשם זא״ז הגאון זצוק״ל רמז לזה בדברי הכתוב וברא ה׳ חדשה נקבה תסובב גבר • היינו ע״נ תסובב את ע״י) וימד את רחב הבנין • היינו האסקופה של השער שכן היה היסוד של כל החומות גובה שש ורוחב שש • וכמדידה הזאת האיש עומד בארץ מבחוץ לשער . כמ״ש והנה חומה מבחוץ • ואח״כ : (ו) ויבא אל השער • היינו שנכנס לתוך השער לסדור הסיפים שהם מזוזת השער : אשר פניו דרך הקדימה פירוש היוצא מן השער פניו למזרח : ויעל במעלותיו • היינו שכבר עלה במעלותיו בבאו אל השער (אג״ה ע״ד שפירש״י ויהי לי לישועה כו׳) : קנה א׳ רחב • פי׳ ממזרח למערב : ואת סף האחד וגו׳ • פי׳ כן היה סף השני שלצד השני : (ז) והתא קנה א׳ ארך • לפי שהתא סמוך לכותל כתף השער מיד בכניסתו לתוך השער׳ לכן הזכיר מדת התא סמוך לו : ובין התאים חמש אמות • היינו החלל שבין תא לחבירו ה׳ אמות • כי היו שם ג׳ תאים ממזרח למערב • ושני מקומות הפנוים אשר בין שלש התאים • כל א׳ רחב חמש ממזרח למערב • וסף השער מאצל אולם השער מהבית • ר״ל בסוף תא השלישי אשר למערב : נמשך ממנו כותל ארכו ממזרח למערב ח׳ אמות ורחבו מצפון לדרום ששה אמות וכותל הזה נקרא אולם • ובסוף כותל האולם היה לו מזוזה נקרא סף לכסות בו רחב עובי הכותל ו׳ אמות וה״ש וסף השער ו׳ קנה א׳ • ומ״ש מהבית היינו עובי כותל האולם לפנים למערב (אג״ה הנראה כי שם אולם הונח לפי מ״ש חז״ל אכסדרה תבנית אולם נמצא למ״ד כי כמו שבאכסדרה דופני ימין ושמאל בבוא אל האכסדרה דופני הבית נמשכים בקצה א׳ אל כותל הבית • וקצה השני בלתי נסמך לכותל שכנגדם וכל הדמות אשר כעין זה נקרא אולם • וכן כאן כותלי האולם נסמכים בקצה א׳ אל התאים • ובקצה השני בלתי נסמך לכותל ונקרא אולם) והכתלים נקראו אולם • והחלל שבין אלו שתי הכתלים נקרא חלל האולם : (ח) וימד את אולם השער מהבית . אמר כאן שמדד עובי כותל האולם בעצמו • מה שתחת הסף ג״כ מהבית היינו לפנים לצד הבית ; קנה א׳ ; היינו נמי מצפון לדרום עוביו ששה : (ט) וימד את אולם השער שמונה אמות • היינו אורך כותל האולם ממזרח למערב : ואיליו שתים : היינו הסף המכסה פני קצוות הכותל למערב והיה רחבו מצפון לדרום ששה • אבל עוביו ממזרח למערב שתים אמות והנה אורך כותל האולם ממזרח למערב עם האיל יו״ד אמות• ומה שנקרא מצפון לדרום סף השער • ועוביו ממזרח למערב נקרא איל אפשר שבעוביו היה לו תמונת איל • ואמר איליו • היינו שתי האילים . אשר מימין ומשמאל השער : ואולם השער מהבית • היינו שהיה לפנים להתאים לצד הבית • ומפרש ואילך כמה תאים היו בארך השער ממזרח למערב ואמר : (י) ותאי השער דרך הקדים שלשה מפה • היינו מימין ; ושלשה מפה • היינו משמאל ; מדה א׳ לשלשתן • היינו כל ו׳ קנה א׳ ארך וקנה א׳ רחב : ומדה א׳ לאילים • היינו האילים של התאים • כי לכל תא היה לו איל אחד בולט לחלל שבין התאים • והאיל היה רק כנגד כותל א׳ של התא • היינו כנגד כותלו אשר למערב ולכותלו המזרחי לא היה לו איל ואמר שמדה אחת לאלים הללו : (יא) וימד את רחב פתח השער • היינו חלל הפתח מצפון לדרום • אורך השער י״ג אמות • היינו ממזרח למערב • והיא מתחלת כניסת השער • ועד האיל אשר כנגד כותל מערבי של התא הראשון • כי האיל היה בולט לתוך חלל השער ומפסיק המשך אורך השער ואלו הי״ג אמות מפרש ואילך היינו עם הגבול אשר לפני התאות•ועם חלל התא שש אמות . ח״ש ; (יב) וגבול לפני התאות אמה א׳ ר״ל כותל המזרחי אשר לתא הראשון עוביו אמה אחת ממזרח למערב קראו אותו גבול • לפי שהתא הראשון סמוך לכותל העזרה והיה די לו כותל העזרה להיות להתא כותל מזרח ולא נעשה כותלו המזרחי לבד של התא • אלא לגבול מפסיק בין החומה ובין חלל התא : ואמר א׳ גבול מפה • היינו לתא הראשון אשר לצד השני של השער ג״כ גבול כזה ; והתא שש אמות• היינו חלל התא לבד כותליו • ועד כאן פירוש י״ג אמות ארך השער היינו סוף השער ששה • והגבול אמה אחת • והתא שש אמות מפה היינו עד כותל המערבי של התא הראשון שעומד כנגדו איל מפסיק לתוך חלל השער כנ״ל ; (יג) וימד את השער מגג התא לגגו רחב כ״ח אמות • היינו כותל כל תא אשר לצד החצר עוביו חצי אמה•וחלל התא ששה וכותל התא אשר לחלל השער עוביו אמה הרי שבעה אמות ומחצה • וחלל השער שבין התאים הצפוני לבין התאים הדרומי רחבו עשר • וכן התא שמעבר השני לשמאל החלל עם כותליו שבעה ומחצה כנ״ל בין הכל רחב כ״ח אמה ומ״ש מגג התא לגגו היינו שלא היה יכול למדוד הרחב למטה סמוך לארץ כי התאים הראשונים היו דביקים לכותל העזרה • והאחרונים דבוקים לכותלי האולם והחלל אשר בין התאים אשר רחב החלל חמש • גם שם לא היה ניכר קצות כתלי התאים כי לסוף כתלי התאים היו דבוקים כתלי אולמות • משך האולמות כ״ה אמה מצפון לדרום • כמ״ש לקמן פסוק ל׳ • לכן מדד מגג התא לגגו • ושם היה ניכר שפיר רחבו כ״ח אמה כנ״ל : פתח נגד פתח • כפירש״י ; (יד) ויעש את אילים וגו׳ כפירש״י ; (טו) ועל פני שער האיתון • היינו מתחילת כניסת השער • ונקרא איתון ע״ש שעיקר כניסה היה דרך שער ההוא : על לפני האולם • כמו עד לפני אולם ; אולם השער הפנימי•פירוש שהאולם עומד לפנים מהתאים : חמשים אמה • היינו האורך ממזרח למערב • כמ״ש בכל הכתובים דלקמן : חמשים אמה ארך • וזה פרטן סוף שער האיתון ששה שלשים תאים • שכל אחד שמנה אמות היינו חלל התא עם כותלו המזרחי והמערבי שכל א׳ עוביו אמה הרי שלשים אמות ושני חללים שבין השלשה תאים כל א׳ רחב חמש הרי מ״ם אמה • ואורך כתלי האולם שמנה ואיליו שתים הרי נ׳ אמה : (טז) וחלונות אטומות • היינו חלונות עם דלתות לסתום החלונות ; ואל אליתמה • היינו ב׳ האילים אשר לאולם השער היו להם גם כן הלתות • ואמר שהחלונות היה לפנימה לשער • וכן לאלמות • היינו האוירים שבין התאים • והיו כמו מן אולמות כנ״ל בפסוק י״ג • היו להם חלונות פתוח לאויר החמשה שבין התאים ; וחלונות סביב סביב לפנימה•פירוש שהיו עוד חלונות להתאים לצד החצר ; ואל איל תמורים • פירוש לכל איל היה ב׳ תמורים • כמ״ש לקמן כ״ו ותמורים לו א׳ מפה וא׳ מפה אל איליו ; (יז) ויביאני אל החצר החיצונה • היינו שהביאו דרך חלל ארך השער אל תוך החצר ; והנה לשכות ורצפה • שהיה רצפה בחצר החיצונה • ועל הרצפה היו לשכות ; עשוי לחצר סביב סביב • פירוש אצל כל שער היו משני צדדיו רצפה ועל הרצפה לשכות ; שלשים לשכות אל הרצפה • כמו על הרצפה ; (יח) והרצפה אל כתף השערים • היינו צידי ארך השערים • שם היו הרצפה של כל שער ; לעמת ארך השערים הרצפה התחתונה • שהיו שלשה רצפה זו ע״ג זו ועליונה היתה קצרה מתחתונה • והארך של התחתונה מן חומת העזרה עד קצהו אשר לפנימה • לעמת ארך השערים • כמו ארך השערים שהיו מ״ד אמות חוץ מעובי כותל העזרה ששה כן היה ארך הרצפה אל כתף השער ; (יט) וימד רחב מלפני השער התחתונה • היינו חלל החצר • מכלות שער חצר החיצונה • עד התחלות שער חצר הפנימי • כי ארך שער הפנימי והאיו ואילמיו היה בולט אל התוך בחצר החיצונה איל אולם שער הפנימי כנגד איל שער חצר החיצונה • והיה הריוח מאיל השער החיצונה עד איל שער הפנימי מאה אמה ; (כ) והשער אשר פניו דרך הצפון לחצר החיצונה • פי׳ כשהולכים לחצר החיצונה דרך השער ההולך פניו לצפון ; (כא) כמדת השער הראשון • היינו השער אשר פניו דרך הקדים • הוא שער המזרחי שמדתו מפורש למעלה : (כג) ושער לחצר הפנימי • נגד השער לצפון ולקדים • פירוש שער החיצון המזרחי היה בולט לע״ג ופניו למערב ושער חצר הפנימי המזרחי • היה בולט ג״כ לע״ג וקצת השער למזרח • וכן היו בשערים הצפונים והדרומים • שער נגד שער ובין קצות השערים ריוח מאה אמות ד״ש וימד משער אל שער מאה אמה כנ״ל ; (כד) ויוליכני דרך הדרום . היינו שער שהולכין דרך בו ופניו לדרום ; כמדות האלה . היינו המפורשים בשער הקדים • ותמרים לו א׳ מפה וא׳ מפו . היינו אל כל איל שהיה בשער היו שני תמורים משני צידי האיל: (כז) ושער לחצר הפנימי דרך הדרום היינו ג״כ פי׳ דרך השער לצד הדרום • ומדד דרך הליכתו משער החיצונה אל שער הפנימי • ח״ש וימד וגו׳ מאה אמות היינו נמי מסוף שער החיצונה עד תחילת שער הפנימי אשר פני השער לחיצונה • ח״ש אח״כ ; (כח) ויביאני אל חצר הפנימי בשער הדרום • היינו שנכנס בשער הדרום ; (ל) ואלמות סביב סביב אורך כ״ח ורחב חמש • היינו האלמות שהזכרנו לעיל פסוק י״ג שבתוך החלל שבין התאות היו נמשכים כותלי התאות לצד החצר • באורך כ״ה אמה ונקראו הכתלים הללו אלמות • ורחבן כרחב החלל שבין התאות היינו חמש אמות : (לא) ואילמו אל חצר החיצונה • היינו שאורך כ״ה כותל האולם היו נמשכים ארכם בכל צד אל חלל חצר החיצונה ; (לה) ויביאני אל שער הצפון • פירוש שער של חצר הפנימי ; (לח) ולשכה ופתחה • ר״ל לשכה עם פתחה ; באילים השערים • היינו בין האילים שהיו בשערים • פירוש בתוך החלל שהיה בין התאים שהיה אורך כ״ה אמות • וה׳ אמות רחב היה שם לשכה ופתחה ; (לט) ובאולם השער • ר״ל אולם שהיה בשער בסופו שארכו שמנה אמות ; שנים שלחנות מפו • היינו מימין ; ושנים שלחנות מפה • היינו משמאל • והיינו בתחילת האולם . ומפרש ואילך ; (מ) ואל הכתף מחוצה . לא מחתנה ממש אלא בתחלת האולם בתוכה ובאיזה התחלה של אולם.אמר מחוצה לעולה לפתח•כי ההולך בתוך השער והוא בשיפוע ההר עולה בהר דרך שיפוע מעט מעט • לכן נקרא עולה לפתח האמר מחוצה לעולה • עומד ב׳ שולחנות וכן בסוף עליתו בצד הסמוך אל התא היו ג״כ שני שולחנות היינו ד׳ שולחנות בכתף א׳ של האולם • וכן היו ד׳ שולחנות בכתף האחרת של האולם ג״כ שתים מחוצה לעולה • ושתים בסופו אצל התאים•ח״ש ;

(מא) ד' שולחנות מפה וגו' : (מב) וארבעה שולחנות לעולה • ר"ל עוד ד' שולחנות עמדו להלן ממשך האולם : לעולה • לנגד העולה על התר עמדו ד' שולחנות של אבני גזית : (מג) והשפתים טפח א' מוכנים בבית סביב סביב . היינו אונקליות של ברזל היו חתוכין בכותל התאים לתוך חלל השער סביב סביב : (מד) ומחוצה לשער הפנימי • פירוש מחוץ לשער הצפון היינו מחוץ לתאים אשר אל עבר מזרח של שער הצפון . לשכות • היינו הרבה לשכות היו בלשכה זו : שרים בחצר הפנימי . פירוש ללוים שהם משוררים בחצר הפנימי: אשר אל כתף שער הצפון•היינו כנ"ל אל עבר התאים שבשער הצפון : ופניהם דרך הדרום • ר"ל פתחיהם לצד הדרום ואמר פניהם היינו פני היוצא מן הלשכה • פניו לדרום : אחד אל כתף שער הקדים • היינו לשכה אחת עומדת אל עבר התאים • של שער הפונה לקדים : פני דרך הצפון • ר"ל פתח הלשכה כנ"ל הוא לצפון הלשכה : (מה) לכהנים שמרי משמרת הבית • היינו כמ"ש לקמן מ"ד פ' כל בן נכר וגו' ונתתי אותם שומרי משמרת הבית וגו' • והכהנים הלוים בני צדוק וגו'•והמה יקרבו אל שלחני לשרתני ז"ש כאן הלשכה אשר פניה דרך הדרום • היינו העומדת אל כתף שער הצפון ופתחה דרך הדרום : לכהנים שומרי משמרת הבית • היינו הכהנים שזכר בראשונה : (מו) הלשכה אשר פניה דרך הצפון • היינו אחד אל כתף שער הקדים פני דרך הצפון : לכהנים שמרי משמרת המזבח המה בני צדוק וגו' • היינו כמ"ש שם והכהנים הלוים בני צדוק : (אנ"ה החשו' גם אני ידעתי שפל ערכי ועניות דעתי בתורה מכל וכל והנה בעניי הכנותי לבית אלקי : תבנית כל אשר היה ברוח עמי לפרש כל דבר ודבר על אופני הפשט לפע"ד • ונאמר הנה בבנין עולי גולה היה החיל לפני ע"נ • ובבואינו לתרץ קושיות האחרונות על הרמב"ם . ולהשוות גם דעת רש"י לדעת הרמב"ם : מ"ש החיל עשר אמות היינו חומה גבוה עשר אמות נתבאר בידינו • שמלת חיל הונח על בחינת דבר תוספ תת כח לך • אם בעלי המלחמה המאמצין מעמד ומצב המדינה נקראו חיל ואם רכוש וקנין אשר היא היקום אשר ברגליו נקרא חיל ואם חומה קטנה סמוכה אל חומה גדולה ובצורה תאמץ את קרקע רגלי יסוד החומה בלתי תת נטות אנה ואנה • נקרא חיל כמ"ש (ישעית כ"ו א') ישועה ישית חומות וחיל . ולפ"ז יתכן שפיר לכנות חומה הקטנה • גם הקרקע שבינה ובין החומה הגדולה שניהם בשם חיל • כי שניהם כאחד פועלים תוספ תת קיום העמדת חומה הגדולה • ונתיישב לפ"ז קושיות עצומות כאשר יראה הרואה אי"ה כאשר יזכינו ה' להדפים ביאורי על מסכה מדות : ונאמר מעתה כי עולי גולה בנאו זה החיל מעין בנין יחזקאל • והחיל הוא האמור כאן בנין • ונשתנה שמו להיות כי בבית שני שהיתה חומת החיל רחוקה *מחומת ע"נ • ובשל עתיד תהיה קרובה אל החומה הגדולה של עזרת נשים : וגם זה המעט קרקע שבינה ובין חומת ע"נ תהיה מכוסה בבנין במשך אחר עם פני גובה חומה הקטנה : ותהיה נראה חומה נמוכה בנין אחר סמוכה ודבוקה אל החומה הגדולה • אפשר מפני זה קראו הכתוב כאן בנין • והוא הוא החיל השני במשנתינו • ויפורש מעתה הכתובים על סדרן : (ה) והנה חומה מחוץ לבית . כדברי אא"ז הגאון שהוא חומת ע"נ אלא שהראה לו כאן החומה שלא במקום שער • לכן לא מדד לו עובי חומה הגדולה כי אם הבנין היינו חומת החיל הנמוכה ודבוקה אל החומה הגדולה מדדו רחב הבנין היינו מקצהו לחוץ ועד קצהו הדבוק אל החומה גדולה קנה א' • וקומה קנה א'•אם נאמר שתהיה שוה עם מ"ש והיה עולה מקרקע החיל י"ב מעלות ואמרו רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה . א"כ קרקע ע"נ גבוה מעל קרקע הה"ב ששה אמות• יתכן שפיר קומת הבנין קנה א' גבוה מעל קרקע הה"ב • שוה עם שטחית קרקע ע"נ רק כדי לאמץ גובה קרקע אל החומה מבחוץ כפי גובה הקרקע אשר לפנים ותתאמץ יסוד החומה הגדולה בקרקע הטוב משני עבריה • ואח"כ כתיב כסדר : (ו) ויבא אל שער וגו' • היינו אחר מדידת הבנין שלא במקום שער • הוליכני דרך ארץ הבנין עד שבא אל שער : ויעל במעלותיו • לרווחא דמלתא נוכל לומר כי המעלות הללו היו כולם בגוף חומת הבנין בגבהם ורחבם • כי תושבניהו דדין י"ב מעלות רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה • כחשבניהו דדין • רחב קנה א' וקומת קנה א' • ח"ש במעלותיו : ונאמר עוד זה חומת הבנין • היה נמוך סביב כל החומה • אבל בהגיע כנגד השערים • נבנה זה חומת הבנין גבוה אל כתפות פתח השער • ונתעבה כתפות השער מעל עובי החומה • וכן דרך שערי חומות הבצורות להיות בולטים מעל החומה משני עבריו ואם כן היה עובי חלל הפתח כ עובי חומת הבנין • וכעובי החומה הגדולה• והיה לו שני סיפים ג"כ האחד לכסות עובי חומת השער וא' לכסות עובי חומת הבנין • ח"ש וימד את סף השער קנה אחד ואת סף אחד קנה אחד והיינו שני הסיפים בארך ממזרח למערב : (ז) והתא קנה א' ארך וגו' • נוח לנו לפרש מ"ש קנה א' • היינו מדת חלל התא עם כותליו כאחד • ולומר שסתם הכתוב מדת החלל לבד מה שאין לנו בו צורך ידיעה למדת כלל השער • משאלו נאמר שפירש הכתוב מדת החלל לבד ומדת כותלין סתום • ואנחנו לא נדע לשער בהם כמה אוכלות באורך השער • ע"כ באנו לומר שחלל התא עם כותליו בכלל קנה א' אורך וקנה א' רוחב • וכן יצא לנו החשבון בכל מקום כדלקמן : וסף השער מאצל אולם השער מהבית • ונאמר בהיות אורך השער דרך התאים מדתו מרובה כמ"ש לקמן כמדת השער חמשים אמה ארכו • ראוי אלינו ליחס לו ע"צ ההידור והיופי שנעשה תמונת שער בסיפים וקומה ורוחב ועביו מובדל וניכר לפני התאו'.ועוד תמונ' שער בסיפים וקומה ורוחב ועביו נבדל וניכר בכלות התאו'• ועליו נאמר בפסוק ט"ו לפני אולם השער הפנימי • ונפרשהו כפשוטו שמלת הפנימי קאי אלפניו היינו על מלת השער שהוא פנימי לתתאים ולא על מלת האולם שלפני פניו • ע"ש לקמן בפסוק הנ"ל • וכאן בא הכתוב לתת סימן במצריו אמר אחר שמדד התא • מדד סף השער : ומפרש איזה שער ואמר אשר מאצל אולם השער וביאר הכתוב שזה האולם היה דבוק אל השער לפנים מצד הבית • ח"ש מהבית • ונאמר שאלו הכתובים מדתו ממזרח למערב קמ"ל • ויתבן שפיר שלא קראו הכתוב סף האולם כ"א סף השער כי היה סף לשער ממש : (ח) וימד את אולם השער מהבית•הנה בארנו לעיל פסוק ז' בביאור אשר לאא"ז הגאון זצוק"ל שם אולם הונח על כותל נסמך באחד מקצוות ארכו אל כותל אשר לרחבו • ובקצהו השני לא נמצא כותל לרחבו וכן היה כותל האולם הלזה דבק בקצה אל השער • ובקצה השני אשר מהבית בלתי דבוק ואומר כאן שמדד אורך כותל האולם היינו נמי ממזרח למערב מדתו קנה אחד . ונפרש כאן מהבית • ר"ל שהתחיל למדדו מכלפי פנים לכן מצא במידתו קנה אחד ויתבאר בפסוק שאח"ז : (ט) וימד את אולם השער שמונה אמות . אמר הכתוב כאן • כי פעמיים מדד אורך כותל האולם התוא . במדה אחת מצאו קנה וג' ובמדתו השני מצאו שמונה אמות ומפרש הכתוב ואיליו שתים אמות • ר"ל שסמך לו אל כותל אולם איל עביו שתי אמות • לכן כשמדד עם האיל מצאהו שמונה אמות • ואם לא תדע לך אם האיל היה אל כותל האולם לקצהו למערב או לקצהו למזרח והאולם היה פנימי לו • מפרש הכתוב אמר ואולם השער מהבית היינו שכותל האולם היה לפנים להבית • והאיל למזרח הכותל סמוך אל השער • ויתבן מה שסיים הכתוב כאן ואולם השער מהבית• גם יתבן

*ולפסר הטעם משום דבבית שני סיפס חומת ע"נ רחוקה מן הסיכל ככ"נ אמה וגגלות עומדת בנוכס סכר • עמו חומת החיל רחוקה מנחומה הגדולה כבדי לאמץ אליה קרקע הרב' לחיזוק יתירה מפאה"כ בשל עתיד תהיה חומת ע"נ בספולי הסכר רחוקה מן הסיכל פס"ח אמה •כמבואר אליינו לקמן לכן די לה לאימוץ קרקע מעט • ותתקרב חומת החיל אל חומת עזרת נשים :

מ"ש פסוק ח' אולם השער מהבית היינו שמדדו מכלפי הבית • גם יתכן בריש פסוק ט' שמדד מצד השער והתחיל מן האיל כתוב סתם את אולם השער ה"א ונפרש מעתה האיל כדעת המפרשים היינו עגול סל' כאלה וכאלון • ונאמר כמו שארכו שתים כן ברחבו שתים : (יא) וימד וגו' • אורך השער י"ג אמות • בדברינו מפורש היטיב סף אשר כנגד חומת הבנין קנה א' • וסף השער קנה אחד וגבול אמה אחת הרי י"ג אמות אורך ומפרש ואילך : (יב) וגבול לפני התאות אמה אחת • ואמה אחת גבול מפה.נאמר כזה כי אלו שני הגבולין האמורים כאןשניהם היו באורך השער ממזרח למערב ויתכן שלא אמר הכתוב אמה אחת מפה ואמה אחת מפה כדרך שאר הכתובים הבאים להשוות דבר שהוא מצד א' מימין או משמאל כן הוא בצד השני • אלא בא הכתוב להורות כאן על שני הגבולים אשר מצד אחד • לכן שפיר ג"כ מה שנשנית ואמה אחת גבול וגו' • ונאמר שאמה אחת גבול לפני התאות היינו בין השער החיצונה ובין התא הראשון • ומ"ש ואמה אחת גבול מפה היינו בכלות התאים היה גבול בין התא השלישי ובין השער אשר בסוף התאים•וענין הגבול באנו לומר שהוא בנין חומה עוביו אמה ממזרח למערב דבוק אל כותל העזרה לפנים אל כתפות פתח השער עד למעלה מזה ומזה הם בולטים לפנים ונגבל בזה תמונת השער מעל כל החומה • והתא הראשון כותלו המזרחי דבוק אל הגבול • ע"כ למטה כנגד התא איננו ניכר בליטת הגבול מעל החומה אבל בהיות התא נמוך (חצי ארכו ורחבו) וכל השערים היו גבוהים • היה הכרת הגבול ההוא רק למעלה מגג התא • וז"ש הכתוב אח"כ : (יג)וימד את השער מגג התא לגגו•ר"ל השער נקרא היינו מה שהוא נגבל וניכר מעל שאר כל החומה • והנה הכירו כאן ע"י עובי אמה אשר אל כתפות פתח השער משני עבריהם וכשבא למדוד רחב הבליטה היינו מצפון לדרום לא היה יכול למדוד למטה כנגד שהתא דבוק אל הגבול • וזה שהקדים הכתוב לאמור • וגבול וגו' • והתא שש אמות מפה וגו' • ר"ל ע"כ נמנע למדדו למטה בארץ כנגד התא אלא מדד את הגבול בגובה למעלה מגג התא ועד גובה גגו של השער שם היה ניכר בליטת הגבול מעל החומה • ושם למעלה מגג מדדו • ז"ש וימד את השער מגג התא היינו אותו החלק אשר למעלה מגג התא ועד גובה גגו של שער ז"ש לגגו • שם מדד רחב בליטת השער • והנה הוא רחב כ"ה • ואמר רחב היינו מצפון לדרום שהיו כתפות הפתח בולטים מעל החומה ממזרח למערב אמה ורחב זה הבליטה מצפון לדרום ז' אמות ומחצה מעבר א' של פתח • וכן ז' אמות ומחצה מעבר השני וחלל הפתח רחב עשר בנתים הרי רחבו כ"ה אמה : (יד) ויעש אלים ס' אמה • נוח לנו לפרש ולאמר שהאי מדת ס' אמה • קאי על האורך או על הרוחב • משאלו נפרש על הגובה כי לא מצינו בכל המקראות הללו מדה מפורש על הגובה כ"א גבי הבנין וקומה קנה אחד אף כי נאמר גם הסתום בכתוב יפורש על הגובה • ובאנו לומר לפי מ"ש בספ"ק דתמיד • ומי הוי אכסדראות בעזרת כו' אר"ת באכסדרות של בנין . ופי' המפרש לתמיד עמודים של אבן היו בעזרת סביב כו' . ונאמר כמו כן יהיו אכסדראות בע"נ על עמודים של אבן ועמוד עגול של אבן נקרא בלשון הכתוב כאן איל • ואמר הכתוב שמדת כל אכסדרה אשר אצל כל כתף של כל שער תהיה אורך ס' אמה • ח"ש ויעש אלים ס' אמה • ר"ל סידר אילים בשורה ואורך שורת האילים ס' אמה • ולא פי' כאן מספר האילים שעמדו באורך שורה כזו • ולא עובי כל איל • ולא המרחק שבין איל לחבירו : כאשר השמיט הכתוב שארי הפרטים אשר אינם מוכרחים לכלל מדידת הבית. וביאר הכתוב עוד ששורת אלים הללו עמדו במישור אל איל החצר השער • ר"ל כמרחק איל אשר לשער מכנגד כתלי העזרה כן הוא המרחק אשר משורת האילים עד כותל העזרה • וז"ש ואל איל החצר השער , ולפי מ"ש בסוכה נ"א ב' • מה תיקון כאותה ששנינו חלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא כדי שיהו הנשים רואות מלמעלן כו' אפשר לומר כאן נעשו האילים ואכסדרות עליהם , ויהיה רצפה על גבי האכסדרה ויהיו הנשים רואות מלמעלה כו', ואפשר רמז לזה מלשון ויעש דכתיב כאן גבי האלים אשר לא נמצא לשון ויעש בכל המקראות הללו כי לא יתכן על מראה בבנין העתיד לשון מעשה ועשיה • לולא שרמז בל' ויעש מל' תיקון כמ"ש חז"ל בנ"ל : (טו) ועל לפני שער האיתון על לפני אולם שער הפנימי חמשים אמה•הנה מה שפירשו לפני שער האיתון היינו מתחילת כניסת השער , מתבאר שפיר לפי דברינו לעיל , שגם דרך עובי חומת הבנין נכנסין אל השער , ואין לבא אל השער כ"א להכנס תחלה דרך חלל חומת הבנין• וחומת הבנין עולה במספר החמשים של אורך השער , לכן דקדקו לומר מתחילת כניסת השער : וממ"ש על לפני אולם שער הפנימי משמע דאין אולם שער הפנימי בכלל החמשים אמה , וכדברינו החשבון מכוון חמשים אמה עד לפני אולם , היינו את סף השער קנה אחד , ואת סף א' קנה אחד הרי י"ב אמה עמש"ל פסוק ו' ואמה גבול לפני התאות הרי י"ג , ושלשים תאים כל תא קנה א' אורך • הוא י"ח אמה • הרי ל"א אמות שני חללים בין שלשה התאים וכל בין התאים חמש אמות הרי מ"א אמות • ואמה אחת גבול טפח אצל סוף התאים עמ"ש לעיל פסוק י"ב , וסף השער מאצל אולם השער מהבית קנה א' עמ"ש לעיל פסוק ז', ואיליו שתים אמות עמש"ל פסוק ט' הרי שפיר נ' אמות עד לפני אולם שער הפנימי ואין האולם בכלל וכל הרוצה ליטול את שם לפני אולם שער הפנימי כדרך שפירשו המפרשים נסכים אליו לבטל ביאורינו לעיל פסוק ו' ונפרש מעתה שלא עלה חומת הבנין למעלה אל כתפות השער כנגד השערים אלא שגם נגד השערים היה נמוך ככל הבנין כולו , וא"כ אפיק מחשבון נ' אמה אורך השער האי ששה של עובי הבנין , ועייל ששה אורך כותל האולם עמש"ל פסוק ח', הגם בפסוק י"א אורך השער י"ג אמות נפרש מעתה החשבון היינו סף השער קנה א' ואמה גבול לפני התאות • והתא הראשון הדבוק אל הגבול קנה אחד • אבל מכאן ואילך מפסיק משך אורך בנין השער , התחלל חמש אמות אשר בין התאות:(טז) וחלונות אטומות אל התאים וגו' , לאשר ראינו דרך ארכשיקתון בוני היכלי מלך ושרים , לעשות על פני כל אורך כותל ההיכל מבחוץ , סדר החלונות במרחקים שוים איש אל אחיו ,במכוון יותר כי תשתות המרחקים תשיש ראש תפארת ההידור בעין הרואים,ויש מן המקומות אשר ראוי לבא שם חלון לפי הסדר שמבחוץ • אבל בלתי ראוי לבא שם חלון לפי סדר המחיצות שבפנים החכם יורע פשר דבר • לעשות מקום ההוא תכות אטום אלא שמבחוץ עושין צורת חלון מעין צבעים , נראה בעין הרואים תמונת חלון בלתי מבטל הידור השתוות המרחק בין חלון לחלון • ובמגון זה יתכן שם חלונות אטומות כי נראין חלונות והמה אטומות וכשבא הכתוב לדבר על שני מיני החלונות במקום בנין אחד • קראן זה אל זה שקופות , ז"ש מלכים א' ו' י"ד ויעש לבית חלוני שקופים אטומים • ר"ל איזה מן החלונות היו שקופים ואיזה מהן היו אטומים ובאנו לומר כאן בבנין העתיד • הנה התאים והאילים אשר בבניני השער • אומר הכתוב כי לעבר אשר לפנימה לשער , אין להם כי אם חלונות אטומות וזה מפני שהוא דרך מעבר לכל • ואם בפני שאורם מעט כי חללה אינו אלא עשר אמות , אבל בעבר השני אשר פנימה אל החצר • הם חלונות ממש , ז"ש וחלונות אטומות אל התאים ואל אליהמה לפנים לשער , כי שם לא היו כ"א אטומות לכן לא הזכיר כאן שקופות כדרך שהזכיר במלכים : וכן לאלמות • היינו שגם לכותלי האולם היו חלונות אטומות לעבר אשר פנימה לצד חלל השער , ולפי דברינו כי אורך חמשים של השער לא נחשב כ"א עד כותלי האולם ולא האולם בכלל שם השער יתכן שפיר מ"ש כאן וחלונות אטומות וגו' לפנימה לשער , ואח"כ אמר וכן לאלמות כי האולמות אינם בכלל השער : וחלונות סביב סביב לפנימה • היינו פנימה לחצר ששם חלונות ממש , לכן הזכיר סתם חלונות

חלונות : (יז) ויביאני אל החצר החיצונה . היינו אחרי שנכנס דרך כל אורך השער הראהו הבנינים אשר סביבות הכותל שנכנס בו : והנה לשכות ורצפה עשוי לחצר סביב, היינו שניהם דבוק אל הכותל לארכו של כותל האחר ק"ו ב אל המקצוע , והאחר סמוך אל השער ' ומפ"ש ואילך שלשים לשכות אל הרצפה והרצפה אל כתף השערים . היינו שהרצפה סמוך אל כתף השער והלשכות סמוך להרצפה לצד המקצוע : שלשים לשכות אל הרצפה ' נוכל לאוקמי כי השלשים לשכות כולם להדדי קיימי לאורך הכותל אף כ"א נאמר שרחב כל לשכה ד"א ' די למו אורך הכותל לדעתינו כי מדת חצר החיצונה ת"ק אמה על ת"ק אמה והנה מדת התחי עד חצי השער ר"ן אמה : תן ס' אמה חצר למקצועות החצר ששים אמה לאורך האולים , חצי רחב השער י"ב אמות ומחצה . ק"כ אמה אורך השלשים לשכות נשאר עדיין י"ז אמות ומחצה בין הלשכות ובין החצר הקטורות : (יח) והרצפה אל כתף השערים . עמש"ל פסוק י"ד שסביב לחצר החיצונה אל כתף השערים . עשוי אכסדראות , והאכסדרה נשען על עמודים ' ועמודים עגולים נקרא כאן אלים ח"ש שם ויעש אלים ששים אמה , היינו שאורך האכסדרה לאורך הכותל ששים אמה ' ושורת האילים רחוק מן הכותל כמרחק איל אשר בשער מן הכותל , וז"ש שם ואל איל החצר השער נמצא רחב האכסדרה : לעומת אורך השער , כמידת אורך השער מן הכותל ועד סוף איל החצר השער . כן הוא רחב האכסדרה כנ"ל , אלא שבלשון הכתוב דכאן נקרא אכס"רה בלשון רצפה ' ואפשר מטעם כנ"ל הוא רצפה למעמד הנשים הרואות מלמעלן וכו' כדאיתא בסוכה (נ"א ב') ואם כזה יתכן שפיר מ"ש בפסוק הקודם ורצפה עשוי והיינו נמי כנ"ל פסוק י"ד שעשית האמור כאן הוא מלשון תיקון . וכמאמר רז"ל שם מאי תיקון חלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא כדי שיהיו הנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה , והיה למטה גם כן רצפה למעמד האנשים . ואפשר הרצפה העליונה קצרה מן התחתונה : כי אוכלת ממנה הגזוזטרא המוקפת לה , וז"ש לעומת אורך השערים הרצפה התחתונה : (יט) וימד רחב מלפני השער התחתונה . רחב היינו מצפון לדרום ' כי רוב המידות הנאמרים כאן הוא כאורך ממזרח למערב , מלפני השער התחתונה ' ר"ל שלא מדד רחב פני כל הקדים מצפונו ועד דרומו , אלא רוח אחת אשר מן לפני שער התחתונה ' ולקמן מפ"ש איזה רוח מדד : לפני חצר הפנימי ר"ל גם רוח אחת אשר מלפני השער ' לא מדד אותו כולו עד המקצוע . אלא חלק ממנו הנמשך לפני חצר הפנימי : מחוץ . היינו עם עובי כותל חצר הפנימי : מאה אמה הקדים והצפון . ר"ל חלק מן לפני שער התחתונה אשר במזרח ' לרוח צפון עולה המדה מה שהוא כנגד לפני חצר הפנימי מאה אמה ' אבל הוא מזרחית דרומית אשר מלפני שער התחתונה לפני חצר הפנימי . מידתו פחות או יותר ולא פירש . האומנם שכל השערים היו מכוונים זה כנגד זה . אבל מי יימר לן . שהשערים באמצעית החומות הם יושבים . אלא הרוב מצד אחד והמעוט מצד השני ' ולא גילו לן בפרט : הלא תראה בבית שני פרטו רז"ל כל המדות . ומרחקי השערים מן הקצות לא פירשו , אלא סתמו ואמרו הר הבית רובו מן הדרום ומיעוטו מן המערב שני לו מן המזרח . וכו' ' ואף על פי כן כל השערים היו מכוונים ואפשר בשל עתיד תהיה נמי הכי : (כב) וחלוניו ואילמיו ותמוריו וגו' . הנה בפסוק הקודם כבר כתיב ואלמיו ונשנית כאן לומר לך שהם שני מיני אילמות ' האחד לאורך השער לסוף התאים והוא נקרא אולם השער ' וכותליו נקראו אולמות , והאחד לרחב השער היינו בריוח שבין תא לחבירו היו אלמות נמשכים להלאה לתוך אויר החצר כדברי אא"ז הגאון זצוק"ל לעיל פסוק י"ג . ולפי זה נפרש מה שכתבתי בפסוק הקודם ותאיו ואילו ואלמיו וגומר חמשים אמה אורך היינו שבא לחשוב הבנינים הנראים בתוך חלל השער לאורך השער וחשיב כסדרן . תאיו ואליו ואלמיו והוא כותלי האולם אשר לאורך השער . ומה שכתבתי כאן ואלמיו ' היינו האלמות הבולטים לאויר החצר ולא נראים לעבר אשר לתוך חלל השער ' ומפורש בידינו כל האמור בפסוק זה . לא נשנית אלא בשביל דברים הנראים לאויר החצר ' ובלתי נראים בתוך חלל השער . והוא כי מה שכתבתי וחלוניו . וסתם חלונות הוא חלונות ממש . וכדבריני לעיל פסוק ט"ז מבואר כי לתוך חלל השער היו חלונות אטומות . כ"א לעבר אשר לאויר החצר היו חלונות ממש . וכן האלמות כנ"ל בלתי נראים לתוך חלל השער . וכן התמורים לא היו נראים אלא לאויר החצר ועיין בדברינו לקמן פסוק כ"ו : ובמעלות שבע יעלו בו . פשטות הלשון שהמעלות הם בתחילת כניסת השער : ויעלו בו בעובי הבנין , בדרך המעלות בשער הקדים ועיין בדברינו לעיל פסוק ו' : ואילמיו לפניהם . רצה לומר לפני המעלות היינו שכותלי האולם המה לחוץ מכותל החצר החיצונה . ונכנסים תחלה לאולם . ואחר כך יעלו במעלות אשר בתחילת השער : (כה) וחלונים לו וגומר כהחלונות האלה ר"ל כחילוקי החלונות של שער הקדים המבואר בפסוק ט"ז . והיינו חלונות אטומות מבפנים לחלל השער . ושקופות מבחוץ לתוך אויר החצר : (כו) ומעלות וגו' . ותמרים לו אחד מפו ואחד מפו אל אליו . משמע לשני האילים לא היה אלא תימור אחד מפה ותימור אחד מפה . ונאמר כי התימור בא למלאות כסוי פני עובי כותל האולם . כי האיל אשר בין השער ובין כותל האולם לא היה כ"א שתים אמות ענולות ' ועובי כותל האולם שש , ובא התימור בצירו אל האיל . למלאות כסוי מדת עובי הכותל : ומדקחשיב הכתוב לאורך חלל השער תאיו ואליו ואלמיו משמע שהאיל נמשך לצד חלל השער בשורה שוה אל כותלי האולם היינו אלמיו . ולפי זה נשאר לצד החצר חלל ארבע אמות בין השער ובין כותלי האולם ' ובא שם התימור למלאות . ואם כן לא היה התימור נראה אלא לאויר החצר ולא לתוך חלל השער וכנ"ל פסוק כ"ב אבל מדברי הכתוב ט"ז ואל איל תמרים משמע כדברי אא"ז הגאון זצוק"ל כי לאיל אחד היו תמרים : (כח) ויביאני אל חצר הפנימי בשער הדרום , הלשון משמע שבא אל חצר הפנימי ואחר כך נכנס בשער . היינו כי בניני אורך שער הפנימי בולט לתוך חצר הפנימי: בדרך השערים שבחצר החיצונה בולטים לתוך חצר החיצונה , ויתכן לפי זה מה שכתבתי לקמן פסוק ל"א ול"ד ואילמיו אל חצר החיצונה . בא לומר אף אומנם התאים והאילים נמשכים לתוך חצר הפנימי ' מכל מקום אילמיו אל חצר החיצונה ועיין רש"י : ומה שכתבתי וימד משער אל שער מאה אמות , היינו מסוף שער החצר החיצונה עד תחילת שער חצר הפנימי . כי שער חצר הפנימי תחילתו שוה אל חומת חצר הפנימי : וימד את שער הדרום כמדות האלה ' היינו רחב הפתח עשר אמות אורך השער י"ג אמות : (ל) ואלמות סביב וגו' . לא כתיב ואלמיו . היינו שבא הכתוב לומר כאן אלמות שאינם של השער . אלא שסביב כותל חצר הפנימי מבפנים היו אלמות , אורך כל אחד כ"ה אמות . היינו לאורך השער , ורחב ה' אמות היינו לרחב השער : (לא) ואילמיו אל חצר החיצונה ' כאן אמר אלמיו ' היינו אלמות של השער והוא כי כותל האולם מבחוץ לשער בולט אל החצר החיצונה : ומעלות שמונה מעליו . לא נאמר כאן באותו לשון שנאמר במעלות חצר החיצונה . ושם נאמר ויעל במעלותיו שבע מעלות יעלו בו ומעלות שבעה עלותיו ' בולם בלשון עולה במעלות . אלא שכאן חשבם . בדרך ירידתו מחצר הפנימי אל החיצונה ולכן סמך לו ויביאני אל חצר הפנימי . היינו מפני שכבר ירד לתוך חצר החיצונה . וכן אתה אומר בפסוק ל"ד ול"ה : (לו) תאיו אליו ואלמיו וגומר . כאן לא כתיב ותאיו ואליו ' כדרך שכתוב בכל השערים והוא כי נשתנה שער זה מן כל השערים . כי השער הזה באו האילים לתוך חצר החיצונה כדלקמן ע"כ נתבטל הסדר שאמר בכל השערים ושם נאמר וימד את השער והתאים סמוכים אל השער לכן כתיב ותאיו , ובסוף התאים סמוכים האלים נאמר ואליו סמוך אל האלים כותלי האולם נאמר ואלמו . אבל בשער הצפון הלות הנה התאים לפנים מן השער והאילם

לחוץ אל החצר החיצונה לכולא בא אליהם וי"ו החיבור : (לז) ואיליו לחצר החיצונה . הוא זה שאמרנו . כי נשתנה שער הצפון הזה בהיות איליו סמוכים אל השער מבחוץ לחצר החיצונה . ולא הזכיר הכתוב כאן ואלמיו אל חצר החיצונה משמע שהאולם מבפנים לשער לתוך חצר הפנימי וכדלקמן : (לח) ולשכה ופתחה באילים השערים ' באילי השער לא נאמר אלא השערים והלא בכל שער השערים לא היה לשכה ופתחה באילים לכן נפ"ש האי בי"ת באילים היינו במקום. ר"ל במקום שהיו אילים בשאר השערים והוא בין שער הפנימי ובין כותלי האולם . כדברינו לעיל פסוק ט' , אבל בשער הצפון הזה , נפקד מקום האילים בין השער וכותל האולם ל"ז , הוכן לשכה ופתחה במקום האיל , וז"ש לשכה ופתחה באילים השערים ' וכן הוא הראוי ללשכה אשר שם ידיחו את העולה להיות סמוך אל האולם , ובאולם שלחנות לשחוט אליהם כדלקמן : (לט) ובאולם השער שנים שולחנות וגומר , אולם השער היינו חלל האולם שלפנים משער הפנימי כנ"ל פסוק ט"ו , נמצא אתה אומר בחלל האולם לפנים מאורך השער היו שם ארבעה שלחנות , כמ"ש שנים שלחנות מפה ושנים שלחנות מפה : (מ) ואל הכתף מחוצה לעולה לפתח השער וגו', האי פתח השער שב אל השער שהזכיר בפסוק הקודם ובאולם השער , והוא פה השער אשר מאצל אולם השער, לפי דברינו לעיל פסוק ז' , ואמר ואל הכתף האי כתף היינו שורת שלש התאים, נמשכים מכנגד רחב הפתח אמה וחצי מפה , וכן שורת שלש התאים שכנגדם נמשכים מכנגד רחב הפתח אמה וחצי מפה (כדעת רש"י במקצה) ונשארו כתפים לפתח , אמה וחצי מפה ואמה וחצי מפה . והיינו כתף מחוצה לעולה לפתח השער : שנים שלחנות היינו זה בצד זה לאורך השער . ורחב השלחן אמה וחצי כמלא רחב כתף השער , ואם כדברינו זה נמצא חלל השער שבין תאים הימנים והשמאלים , י"ג אמה ושני התאים שבשני צדי החלל , רחב כל תא קנה א', הרי כ"ו אמה רחב השער, וזה מ"ש בכל הכתובים רחב השער חמש ועשרים אמה , אלא מה שפירשתי לעיל כבר נדפס ואין להשיב : ואל הכתף האחרת אשר לאולם השער , היינו מבפנים לשער אשר לצד האולם , גם שם נמשכים כותלי האולם , מכנגד רוחב הפתח אמה וחצי מפה ואמה וחצי מפה , ונשאר כתפיים לפתח השער מבפנים , גם שם שנים שלחנות מפה ושנים מפה , נמצא מבפנים לשער בצד אחד ארבעה שלחנות , שנים סמוך אל הכתף אשר לאולם ושנים באולם , הרי ארבעה שלחנות מפה . וארבעה שלחנות מפה לכתף השער ומה היו משמשות מפ"ש ואילך : (מא) ארבעה וגו' שמונה שלחנות אליהם ישחטו , ולפ"ז שפיר ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה' , היינו אל השלחנות אשר לפנים מהשער ההוא על ירך המזבח צפונה , והמפרש האולם הוא לחצר החיצונה מוכרח לומר קדושתו כלפנים , ולדברינו בין הכל הוי י"ב שולחנות שמונה מבפנים לשער אשר לאולם השער , וארבעה מחוצה לעולה לפתח השער , שנים אל הכתף מפה ושנים אל הכתף מפה , וז"ש : (מב) וארבעת שולחנות לעולה , היינו אשר מחוצה לעולה לפתח השער כנ"ל : (מג) והשפתים טפח אחד בבית סביב וגו' , בבית בפנים בתוך הלשכה אשר פתחה באילים : כי שם ידיחו את העולה , ע"כ ראוי להיות ההפשטה ג"כ שם כי ההפשטה וההדחה כל כבודה פנימה ולא לעיני כל עובר : ומחוצה לשער הפנימי , לשער החצר הפנימי לא כתיב אלא לשער הפנימי והוא ע"ד שבארנו לעיל פסוק ט"ו , על לפני אולם שער הפנימי , ר"ל פה השער אשר מאצל אולם השער והוא לסוף התאים ' והיינו פנימי לכל בניני אורך השער ואמר מחוצה לשער ההוא אשר הוא פנימה אל הבית להלאה מכותל החצר ל"ח אמה , נראה לו לשכות שרים בחצר הפנימי , אלא חוצה לו לשער ההוא , ר"ל קרובים אל כותל החצר יותר משער הפנימי , והיינו אל כתף שער הצפון היינו לעבר שער הצפון שנמשך לפנים לעזרת ' (מה) וידבר אלי זה הלשכה וגו', ר"ל לשכות שרים היינו הרבה לשכות , והראה לו לשכה אחת מהם לכהנים שומרי משמרת הבית וז"ש זה הלשכה אבל הלשכה אשר פניה דרך הצפון איננה כ"א אחת כתיב סתם הלשכה אשר פניה דרך הצפון : (מז) וימד את החצר אורך מאה אמה ורחב מאה אמה , הנראה כי זה הוא מדת מקום הפנוי שבחצר , והוא לבר המקום אשר יכילו השערים הבולטים לתוך החצר לצד צפון ומזרח ודרום , והמזבח למערב וז"ש מרבעת : והמזבח לפני הבית , ולפ"ז עולה רחב כל החצר הפנימי שני מאות אמה , וא"כ רחב חצר החיצונה חמש מאות אמה היינו שמרחק כותל חצר החיצונה מכותל חצר הפנימי בכל צד כפי מרחק אורך השער חמשים אמה , וגם משער החיצונה אל שער הפנימי מאה אמה , וע"ל פ' י"ט : (מח) ויביאני אל אולם הבית , וימד אל אולם ה' אמות מפה וגו' , אמרו חז"ל בעכו"ם ס"ג א' אכסדרה תבנית אולם ע' תוס' שם ד"ה אכסדרה כו' שהאולם היה פרוץ במילואו לרוח מזרחית עכ"ל , ונמצא לפר אולם רוחה לאכסדרה והנה האכסדרה ברוחו הפרוץ , תקרתו נשען על עמודים ועיין בתפארים להתמיד פפ"ק , וע"ל פסוק י"ד והנה בשל עתיד , האולם ברוחו הפרוץ למזרח ' ישען תקרתו על עמודים עגולים והיינו אילים האמורים כאן והעמודים עומדים במקום הכותל ואעפ"כ נקרא פרוץ במילואו ח"ש כותל האולם חמש האולם י"א כי לולא העמודים אשר במקום כותל מזרח ' יפקד שם כותל למזרח האולם , וגם כותלי המזרחי אשר מן האולם לצפון ולדרום לא ניכרו בפנים לחלל האולם והיינו פרוץ במילואו שכותל המזרחי אשר לצדדי האולם נראים כלים בשוה אל כותל צפון האולם וכן לדרום ורחוק לומר שנעשה איזה ציון והיכר בין עובי כותל המזרח ובין התחלת אורך כותלי האולם אשר בצפון ובדרום בא הכתוב כאן לספר תבנית אורך הבית כולו וחשב בכל המקומות עובי הכתלים להודיע בתן מדת האורך ממזרח למערב , אמר כאן וימד איל אולם ה' אמות , היינו עובי האיל ממזרח למערב חמש והאיל בא במקום כותל מזרחי של האולם : חמש אמות מפה וחמש אמות מפה , ר"ל איל של חמש סימן בבא איש אל האולם ואיל של חמש משמאל . ושני האילים במקום כותל מזרחי עומדים וסדר האילים היינו שאיל א' לעומת פרץ הצפוני רחוק מהפרץ שלשה אמות וכן המרחק איל השני מן האיל האחר ג"א , וכן מרחק מן הפרץ הדרומי עד האיל השני ועובי כל איל חמש כי עגולות המה הרי י"ם אמה , ואורך האולם עשרים אמות הן אמה המותר אל העמודים אשר על האילים, ר"ל אל כל איל היה עמוד א' מפה ועמוד א' מפה ותאמר שכל עמוד עוביו רבע אמה ובין כולם אמה אחת , הרי מדת עשרים כמדת הפרץ במילואו של אילם עשרים אמות , ואמר בראש העמודים משקוף עגול כעין שער . וז"ש ורוחב השער שלש אמות מפה ושלש אמות מפה, ר"ל אל כל איל , היה שער שלש מפה ומפה לאיל :

מא (א) ויביאני וגו' , וימד את האילים וגו', גבי אולם כתיב וימד אל אולם וכן גבי ק"ק כתיב וימד אל הפתח , וכאן כתיב וימד את האילים משמע שני האילים , ואמר ששת אמות רחב מפה , וששה אמות רחב מפה , לכן נראה לפירש"י פסוק כ"ד ושתים דלתות וגו', דלתות היו לו שנים מבחוץ ושנים מבפנים , ונאמר כי אל הדלתות שמבחוץ היו לו שני אילים במקום כף השער שהדלתות סמוכים בהם , וכל איל עוביו שלש אמות , ושני האילים רחב מצפון לדרום ששה אמות וכן לדלתות שבפנים שני אילים כנ"ל האיל אשר לדלת הפנימי סמוך אל האיל אשר לדלת החיצון ובין שניהם ששת אמות ממזרח למערב , ממלאים פני עובי הכותל ששה וז"ש וימד את האילים , ר"ל שני האילים אשר לחוץ : שש אמות רחב , ר"ל בין שניהם ששת אמות ואמה מפה, היינו אשר לחוץ : ושש אמות רחב מפה , היינו האילים אשר לפנים ומפ"ש ואילך , מפו ומפו הנאמר כאן לא תפרש מצפון ומצד דרום אלא לרחב האהל , כעומד ופניו לרחב האוהל ונמצא מפו לימין ומפו לשמאל הוא למזרח ולמערב

עד כאן דברי נכדו יעקב משה, ונשוב עוד להעתיק ביאור מדברי אא"ז הגאון זצוק"ל: וימד אל אולם, פירוש איל הסמוך אל כותלי האולם, אשר לצפון ולדרום נסמך לכל כותל בקצהו אשר למזרח איל חמש אמות בולט לחוץ אל החצר: אנ"ה בכתבים אחרים מצאתי כתוב והיה בולט שני אמות לחוץ אל החצר. ולפי זה צריך לומר שנסמכו האילים מבפנים אל עובי כותל המזרח שהוא שלש אמות ואינו בולט שכנגד כותל המזרחי של האולם ולחוץ אלא שתי אמות: (מט) ובמעלות אשר יעלו, פירוש העולים אל האולם: ועמודים אל האילים אחד מפה וא' מפה, היינו לכל איל עמוד א' ועמוד א' מפה: (א) וימד את האילים שש אמות, היינו ממזרח למערב: רחב האוהל פי' האילים עומדים בצידי חלל הפתח וממלאים פני עובי הכותל והיינו רחב האוהל של הפתח: (ב) ורחב הפתח עשר אמות, היינו מצפון לדרום: (ג) וימד איל הפתח שתים אמות והפתח שש אמות פירש כותל המבדיל בין ההיכל ובין ק"ק עוביו ד' אמות, אלא שאיל הפתח בולט לחוץ אל ההיכל שתי אמות, לכן עובי חלל הפתח שש אמות, וה"ש איל הפתח שתים אמות · היינו שמדד מבחוץ בצידי הפתח והפתח שש אמות, היינו מבפנים חללו ממזרח למע"ב שש אמות: ורחב הפתח שבע אמות, היינו חלל הפתח מצפון לדרום: (ד) וימד את ארכו, היינו של ק"ק: ורחב עשרים אמה אל פני ההיכל, פירש רחבו שוה אל רחב ההיכל: (ה) וימד קיר הבית וגו', ורחב הצלע, הוא צלע הוא הוא, והיינו הוא המערבי רחבו ממזרח למערב ד' אמות: סביב סביב, ר"ל לצפון ולדרום ג"כ רחב התאים ד' אמות: (ו) ובאות בקיר אשר לבית לצלעות, פי' בין כותל קדשי קדשים ובין התאים תהית ריוח חמש אמות, ואותו הריוח נקרא מונח: ושני קירות התאים, הקיר המזרחי אשר לצד המונח נקרא אשר לבית לצלעות, והקיר המערבי נקרא אשר לצלע אל החוץ, וזה שכתב ובאות בקיר אשר לבית לצלעות, רצה לומר הצלעות היינו הקירות המפסיקים בין התאים נאחזים בקיר אשר לבית לצלעות: סביב סביב, רצה לומר שכן היה גם כן בתאי הצפון והדרום: להיות אחוזים וגו' · ר"ל שיהיו אחוזים בקיר אשר לבית לצלעות, ולא יהיו אחוזים בקיר הבית של ההיכל וקדשי קדשים: (ז) ורחבה, ר"ל הקיר אשר לבית לצלעות רחבה מלמטה ונסבה למעלה למעלה, ר"ל כנוס ומתקצר למעלה · וכן למעלה כנוס ומתקצר עוד עד שנעשה כעין מעלות לעלות על גביהם עד התאים העליונים: כי מוסב הבית למעלה למעלה וגו' · ר"ל זה המסיבה אשר עולה ע"י למעלה למעלה, הוא לבית ר"ל בכותל מבפנים לצד התאים, אבל לצד החוץ היינו צד הכותל אשר אל המונח היה הקיר בשוה, וה"ש ע"כ רוחב לבית למעלה, ר"ל מפני שנתקצר הקיר לצד פנים, נתרחב לצד פנים: וכן התחתונה וגו', ר"ל העולה מן התחתונה אל העליונה, עולה דרך התיכונה וממנה אל העליונה (אנ"ה גם בזה לא השמיע השומע כראוי, והנראה לפרש לפי שיטתו, כי מ"ש ונסבה למעלה לא תשמע מיניה, שבדיוטא התחתונה לא היה הכותל כנוס ומתקצר, אלא שגם בדיוטא התחתונה הכותל כנוס ומתקצר · וה"ש וכן התחתונה וכן תראה מורה פיסוק הטעמים: (ח) וראיתי לבית גבה סביב · ר"ל קומת הבית גבוה מעל גובה התאים: מוסדות הצלעות מלו הקנה, פי' יסוד הצלעות רחב קנה א' · אבל הכותל שע"ג אינו אלא חמש אמות: שש אמות אצילה, הוא מלשון גובה היינו שגובה היסוד שש אמות: (אנ"ה הנלע"ד לפרש, כי ר"ל בהיות הצלעות רחוק מן הכותל כי המונח מפסיק ביניהם · ואמר הכתוב שיסודות הצלעות קרובים אל כותל הבית בלי שום הפסק, עד אשר נראים כאחד אל יסודות כותלי הבית · ובאמת היסודות נפרדים זה מזה, וה"ש אצילה היינו נפרד ודבוק כאחת כי שם אצילות הונח בכל המקומות ע"ז הענין, וזה שגדרו עולם האצילות, וה"ש הלא אצלת לי ברכה ר"ל כי הברכות מאותרים בלב המברך ונפרדים לפי התחלקות המתברכים וכן אתה אומר בפי' הכתוב ויאצל מן הרוח אשר עליו): (ט) רחב הקיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות, היינו קיר התאים אשר לחוץ אל צד החצר: ואשר מונח · היינו קיר התאים אשר מבפנים לצד המונח: בית צלעות, רצה לומר הוא מבית לצלעות: אשר לבית: ר"ל המונח הוא סמוך אל הבית: (י) ובין הלשכות רוחב כ' אמה סביב וגו', ר"ל בין הלשכות אשר בחצר לצפון ולדרום ובין תאי הבית הצפונים והדרומים, עולה חצר המפסיק ביניהם עשרים אמה: (יא) ופתח הצלע למונח, היינו פתח של התאים, פתוח להוך חלל הנקרא מונח: פתח א' דרך הצפון, היינו בתאים הצפונים פתוח פתח בכותלי הדרומי של התאים למונח אשר בצד הצפון: ופתח א' לדרום, היינו תאים הדרומים פתוח למונח אשר לצד דרום כנ"ל: ורחב מקום המונח חמש אמות סביב סביב, כלומר בצד הצפון ובצד הדרום: (יב) והבנין אשר ע"פ הגזרה פאת דרך הים ע' אמה, ר"ל הבנין כולו אשר למערב עובי הכתלים ורחב התאים והמונח וחלל רוחב הבית בין הכל ע"א, וזה פרטן קיר הצלע אשר לחוץ לצד צפון ה"א ורוחב הצלע היינו חלל התא ד"א, וקיר הב' אשר לצד המונח ה"א, והמונח ה"א, וקיר הבי' ו' הרי כ"ה אמות לצפון וכן אתה מוצא לדרום חלל ההיכל וביניהם רוחב חלל ההיכל כ"א הרי ע' אמה: וקיר הבנין ה"א, ר"ל בכלות אורך תאים המערבים שהוא כנגד רוחב ההיכל וכותליו, נמשך ממנו עוד קיר מצפון לדרום רוחב ה"א כנגד חלל שמונח וכן לקצה המזרחי של המונח כנגדו קיר ה"א, ובנין המונח בין הקירות לכן נקרא כאן קיר הבנין: וארכו תשעים אמה ר"ל ארכו של המונח צ"א כי אורך המונח הוא כנגד אורך כל הבית וזה פרטן קיר הבית ו' אמות ק"ק ר"א, קיר המבדיל בין הקודש ובין ק"ק ארבעה. ההיכל ארכו מ' קיר הבית אשר למזרח ששה רוחב האולם לארכו של הבית י"א אמה, כותל האולם אשר למזרח ג' אמות הרי צ' אמה: לא אמנע טוב בהיות לאל ידי להשמיע מה ששמעתי מפורש ושום שכל, בענין המעלות שבין המזבח האולם במדות ג' ו' ז', בין האולם ולמזבח כ"ב אמה וי"ב מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה, אמה אמה ורובד שלש, ואמה אמה ורובד שלש והעליונה אמה אמה ורובד ארבע·ועיין פירוש הר"ש ותיום ואין הדבר מכוון לי, ומוכרח הרע"ב לפרש רובד ג' המוזכר בראשונה היינו במעלה רביעית, אע"פ שלא נתפ"ש במשנה אלא שני פעמים אמה ואח"כ מיד אמר ורובד שלש מ' שמעלה השלישית רובד ג' · וכן בהעליונה רובד ארבע, הוכרח הרע"ב להוסיף ולאמר אחר ד' מעלות שהיה לכל אחת אמה, אע"פ שלא נשנית במשנה כ"א פעמים אמה אמה יסמוך לו רובד ארבע · ובשם אא"ז הגאון זצוק"ל שמעתי. כי כן דרך מסדר המשנה כשבא להזכיר ארבעה ענינים, ושלשה מהם שוים זה לזה אלא ברביעי ניתוסף דבר, הרי אינו מזכיר אלא שתים הראשונים, ומחסר דברי השלישי כי מן השניים תדון אל השלישי אלא מסיים ברביעי שנתחדש בו דבר, וכן אתה מוצא כתובות פי"א ד' היתה כתובתה ד' מאות זה, ומכרה לזה במנה ולזה במנה, ולאחרון יפה מנה ודינר במנה, הרי לפניך שהחסיר התנא, במנה השלישי, ולזה במנה, מפני שנשמע מן השנים הראשונים, וכן כאן היה צ"ל ג' פעמים אמה אמה ורובד שלש ובפעם הרביעי ניתוסף לי לאמר אמה אמה ורובד ארבע · אלא שהחסיר התנא מלחשוב בהשלישית אמה אמה ורובד שלש כדרכו כנ"ל, הרי לך שפיר י"ב מעלות וביניהם כ"א אמות, ואמה המותר עד כ"ב אמה הוא בין המזבח בין תחלות המעלות וז"ש ר"י אומר העליונה אמה אמה ורובד חמש, ר"ל שדעת רבי יהודה כי לא היה רצפה חלקה כלל בין המזבח ותחלת המעלות: (יג) ומדד את הבית אורך מאת אמה, היינו כמו שמפרש ואילך הגזרת והבנין ר"ל עם הגזרת והבנין וגזרת היא הצלעות עם קיר הצלעות, ובנין הוא הבית בכללו, ויריעת היום כי אורך הבית מראשית כותל האולם ועד כותל ק"ק המערבי הוא צ' אמה כנ"ל · תוסף עליהם, רחב הצלע ד' אמות וקיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות, ועוד אמה אחת שיתירה היסוד על עובי הקיר, כמ"ש מוסדות הצלעות מלו הקנה שש אמות. (אנ"ה שומע הביאור מפי אא"ז, לא השמיעו כראוי, כי מה נעשה למידת הקיר אשר סבית לצלעות להיות אחוזים בו וגו', אלא הנראה לעע"ד הן אמה היתירה על הקיר אשר סבית לצלעות זה שסתם הכתוב פסוק ט' ואשר מונח בית צלעות אשר לבית סביב, ולא כלל הכתוב לאמר, רחב הקיר אשר לחוץ ואשר מונח בית צלעות אשר לבית חמש אמות, אלא לומר לך כי לא בכל מקום הוא המונח כי במערב לא תמצא מונח כלל, אחרי שאין להתאים פתח למערב, וכן הקיר אשר במערב סבית לצלעות עוביו אינו אלא אמה כי לא נסבה למעלה כנ"ל, כי נכנסים לתאים המערבים דרך התאים הצפונים או הדרומים, כדרך שנכנסים לתאים המערבים שבדיוטא התחתונה שלא נמצא להם פתח למערב, ולא היה בקיר המערבי אשר סבית לצלעות מעלות לעלות דרך עליו לתאים העליונים לכן די לו עוביו אמה) הרי לפניך מבואר הבית אורך מאת אמה: (יד) ורחב פני הבית והגזרה לקדים, היינו לרוח מזרחי של הבית אשר אל פני החצר: מאה אמה, היינו שבעים אמה כפי שנתבאר לעיל פאת דרך הים שבעים, תוסף עליהם בצד המזרחי, גזרה אחר לצפון ט"ו אמה, וכן גזרה א' לדרום ט"ו אמה הרי מאה אמה: (טו) ומדד אורך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה, ר"ל שמדד מצד השני היינו לצד דרום: ואתיקיהא מפה ומפה, היינו כותל נמשך מן קיר הבנין ועד כותל הלשכות בכדי להחזיק הכתלים שניהם: וכל כותל המחזיק בנין אחר נקרא אתיק: מפה מפה, ר"ל משני הצדדים היו אתיקים: מאת אמה, ועם האתיקים הוא מאה אמה והכא מ"ש שעם ההיכל ואולמי החצר הוא מאה אמה בכל מקום משני הצדדין ממזרח למערב היא עם הכל מאה אמה (אנ"ה לא אוכל לכוון דברי השומע בביאור הכתובים הללו, ואם אמרתי לשנות את טעמו ולתקן דבריו, הנה הוא חסרון לא אוכל לתקן בתמונת אשר חלקת מחוקק ספון, והנראה לפענ"ד בביאור כתובים הללו כי שם בנין הוגה ע"ד שפירשנו לעיל מ"ה היינו חומה נמוכה, הסמוכה אל חומה גדולה ובצורה, ותועלתה לחזק קרקעית אשר נשען עליה יסוד הגדולה והבצורה, ובאנו לומר גם אל חומת ההיכל הגבוה והבצורה אף אם נאמר שהוא כגבוה בית הראשון הוא ג"כ מאה ועשרים גבהו, ע"כ נעשה לו ג"כ חומה נמוכה סביב, והוא שם הבנין האמור כאן ושם גזרה נבא לבאר שהוא מענין לשון כריתות, כמו בין הגזרים האלה, ולולא יראתי פיות הקדושים, הר"ש והבאים אחריו, בפירושו למידות פ"ד ז', האולם עודף עליו ט"ו אמה מן הצפון · וט"ו אמה מן הדרום, והוא היה נקראת בית החליפות ששם גונזים את הסכינים ופירש הר"ש ע"ש הסכינים שגונזים שם קרוי בית החליפות שכן בלשון רומי קורין לסכינים הגדולים חלפים עכ"ל, ולדעתינו מי סניא לן לשונינו הקדושה, ולמה לא נקראת בית הסכינים ע"כ גרסה נפשי לתאוה להסיר מרבויי תורתינו הקדושה, כל לשון וכל דוחק, ובאנו לומר כי זה בנין אולם העודף כו', לא היה נמשך כאחד עם עיקר האולם וכותליו, אלא נבנה בפני עצמו, והיה הפסק מעט בין כותלי האולם אשר לפני הבית ובין אולם העודף, וכעין שני גזרים וה"ש עודף עליו, וזה אולם העודף כנ"ל נקרא בלשון הכתוב כאן גזרה מטעם כנ"ל, ובלשון המשנה נקראת בית החליפות שהוא ג"כ מלשון כריתות כמו כליל יחלוף וחלפה רקתו, היינו ע"ש שהוא נגזר ונכרת מעיקר האולם וכותליו: אלא מלתא אגב אורחיה קמ"ל תנא דמתני' בית החליפות מה הוא משמש · אמר ששם גונזין את הסכינים. אבל עיקר חומות הבנין תועלתו חיזוק הקרקע אשר אל יסוד חומת ההיכל: ולפ"ז ע"כ אורך זה הבנין היינו הנקרא עודף האולם ובית החליפות כאורך כל ההיכל כולו לצפון וכן לדרום עד מקצוע המערבי דאל"כ לא יושלם תועלתו · חיזוק קרקעית יסוד חומה הגדולה כולו: כי איך יתחזק כולו. אם נאמר שאורך הבנין רק כנגד כותלי האולם ולא כנגד כל אורך הבית. ומלשון משנה ה"ל משמע ג"כ שע"כ עודף האולם הוא נגד ההיכל ג"כ · וז"ל המשנה מן הצפון לדרום שבעים אמה וכו': כותל ההיכל שש ותוכו עשרים אמה וכו' עודף עליו האולם כו' · ואם איתא שעודף האולם אינו אלא כנגד האולם הבית ולא יותר, ה"ל להתנא לחשוב תוכו של אולם באמצע ולא תוכו של ההיכל וכן ממש"ש מה הארי כו' והנה הארי איננו בולט מן הצדדים רחבו אשר מלפניו, וכבר יישב הכ"ס קושית הראב"ד על הרמב"ם פ"ד ה"ה · אלא שהתוי"ט כ' וז"ל שמלבד אותה משנה יש להשיג עליו, לפי שאין מי שיכריחנו להעריף האולם בכל צד ע"כ ובדברינו נראה מוכרח דעת הרמב"ם, וגם מדוקדק לשונו בפירושו בסוף פ"ד דמידות וז"ל היו מסין הבנין מעט לצד מערב וכו' עכ"ל הרי קראוהו לעודף האולם המעריף לכל רוח צפון עד מקצוע המערבית בשם בנין כדברינו כנ"ל והנה בו בלשון שהביא התוי"ט דעת הרמב"ם בו בלשון מתפרש דברי כתוב הלז. וז"ל התוי"ט דעתו כדברי הרמב"ם בחבורו, שהאולם היה מעריף לכל רוח צפון כנגד התאים עד מקצוע המערבית, והיה תוכו י' אמה וכותלו ה' אמות וה"ש הכתוב והבנין אשר ע"פ הגזרה, ר"ל כותל אולם המעריף: פאת דרך ים, היינו לכל רוח צפון עד המערב: רחב שבעים אמה, היינו קרוב עד למקצוע המערבית כי במקצוע מסין הבנין מעט לצד מערב, ולא נשאר שם הרחב כ"א שבעים אמה: וקיר הבנין חמש אמות, היינו מ"ש וכותלו חמש: וארכו תשעים אמה, היינו כשתחשוב כל רוח צפון כנגד התאים זולת הקיר אשר חוץ לצלעות כי לשם לא תגיע אורך הבנין, כמ"ש צר מאחוריו, וכן זולת כותל מזרחי של האולם שהוא עובי הגזרה, כמ"ש והבנין אשר ע"פ הגזרה תמצא לפניך אורך תשעים אמה, הא כיצד רחב האולם אחד עשר, כותל ההיכל ששה ותוכו ארבעים, כותל המפסיק בין ההיכל ובין ק"ק שתים אמות כמ"ש וימד איל הפתח שתים אמות, ותוכו של ק"ק עשרים וקיר הבית ששה, ורחב הצלע ארבע אמות, וקיר אשר סבית לצלעות אמה כנ"ל הרי אורך חלל התאים תשעים אמה וכן אורך הבנין תשעים אמה: (יג) ומדד את הבית אורך מאה אמה, ר"ל הבית בכללו עם האולם וכותלו למזרח חמש אמות ועם קיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות, נוסף על התשעים אמה כנ"ל הרי מאת אמה: והגזרה והבנית וקירותית אורך מאת אמה, לא שנכפלו הדברים, אלא בא לומר כאן מדת ארכו של הבנין, עם הגזרה ועם הקיר שלה אשר למערב הרי הוא ג"כ מאה אמה: (יד) ורחב פני הבית והגזרה לקדים מאה אמה, ר"ל רחב מדת פני הבית למזרחו מן הצפון אל הדרום מאת אמה, היינו רוחב האולם וכותליו שבעה אמה כנ"ל · עודף עליו האולם ט"ו אמה לצפון וט"ו אמה לדרום, וכדברינו שעודף האולם למזרח · נפרד ונגזר מעל כותלי האולם. ונקרא בלשון הכתוב כאן גזרה: (טו) ומדד אורך הבנין אל פני הגזרה, ר"ל שמדד אורך הבנין לבד כותל הגזרה, וה"ש אשר על אחריה היינו אורך הבנין אשר אחרי עובי כותל הגזרה · ומצא במדתו ג"כ מאה אמה · והוא עם האתיקים, וה"ש ואתיקיה מפו ומפו · ר"ל מצפון ומדרום והאתיק הוא כותל נמשך מן סוף אורך הבנין עד תחלת אולמי החצר אשר מצד כותל מערבי של חצר הפנימי כדי לחזק שני הכותלים כדעת אא"ז זצוק"ל שכל כותל המחזיק בין שני בנינים נקרא אתיק · וקיר אשר חוץ לצלעות מהא המערבי הוא קרוב אל אולמי החצר המערבי, לדברינו כי חצר הפנימי מרובעת, ר"ל לפי דברינו לעיל שאורך השערים לפנים לחצר, א"כ מחומת מזרחי של חצר הפנימי עד המזבח מאה וחמשים אמה על פ"ה מ"ז, וכן הוא מצפון וכ"ה מדרום, ואם נאמר שאמצע המזבח הוא אמצע העזרה, ואמצע של המזבח הוא י"ב אמה כמ"ש והאריאל י"ב אמה אורך וגו' רבוע, הרי קס"ב אמה מן האמצע עד שלשה הצדדים לצפון ומזרח ודרום, ואם נאמר כמו כן למערב חשוב מן אמצע המזבח י"ב אמה, בין המזבח לאולם כ"ב אמה והאולם עם הבית וכותליו מאה אמה הרי קל"ד אמה ישאר בידך עד כותל מערבי של החצר עד קס"ב אמה המותר כ"ח אמה, צא מהם לאורך אולמי החצר שבמערב כ"ה אמה, נשאר שלש אמות בין האולמים ובין כותל

מערבי

מפני של ההיכל • ומן אורך קיר הבנין , אשר הוא פחות מאורך הבית כולו ח' אמות כנ"ל ועד כותל אולמי החצר היה אתיק ר"ל כעין כפה , הנבנית כהיום בין שני צידי בנינים אשר לרחוב קצרה , לרחוק השני בנינים אנה ואנה שלא יטו הכותלים אשר לצידי הרחוב , והיה האתיק מכל מקום ה' אמות אשר מסוף קיר הבנין ועד סוף קיר אשר חוץ לצלעות הם שלש אמות אשר בין קיר הצלעות ובין אולמי החצר כנ"ל ועוד אוכלות שתי אמות בתוך כותל אולמי החצר הרי עשר אמות , ואורך הבנין צ' אמה הרי לפניך אורך הבנין ואתיקיהא ממו מאה אמה , ואמר הכתוב שהראה לו עוד מדה אורך מאת אמה , ז"ש וההיכל הפנימי ואולמי החצר , ר"ל מן פנימית של ההיכל במזרח היינו זולת כותלו למזרח וזולת אורך האולם וכותלו למזרח , אל מן פנימית של ההיכל ועם אורך אולמי החצר נמצא ג"כ מאה אמה , כיצד אורך הבית מן התחלת כותל האולם הרי מאה אמה , וכשבאת לחשוב מן פנימית של ההיכל , צא מהן כותל האולם חמש והאולם אחד עשר וכותל מזרחי של ההיכל ששה , ויצא לך כ"ב אמה , תן במקומם , אורך אולמי החצר , ועוד שלש אמות אשר בין האולמות ובין ההיכל כנ"ל הוא כ"ח אמות הרי בין הכל מאה וששה אמות , אלא כל פרט שלא רגיע לעשר לא קחשיב ומאה קרי ליה , ואפשר זה הדבר שלא פירש הכתוב וההיכל הפנימי ואולמי החצר , בהדיא מאה אמה היינו מפני הפרטים שהגיע ליותר מן מאה , (טו) הספים וגו' סביב לשלשתן נגד הסף שחיף עץ וגו' • תודה לאל מפורש אצלנו במ"א ו' יו"ד ויבן את היציע על כל הבית חמש אמות קומתו ויאחז את הבית בעצי ארזים , ויהי דבר ה' אל שלמה לאמר הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בחוקותי וגו' , והארכנו שם לברר כי היציע אשר עושין לבית סביב בעצם וראשונה נעשית חיזוק לחומה מבלי יעלה בו בדק , ואגב משמשין בתוך החלל שבין כותל היציע ובין חומת הבית , ז"ש חז"ל המוכר את הבית לא מכר את היציע , ונאמר ג"כ שהיו משקעין ארזים בתוך החומות הגדולות והגבוהות אורך הארז לאורך הכותל , תשמרנו ג"כ מלהעלות סדקים בחומה , ע"ד שנותנים כהיום עשת ברזל בתוך החומות הבצורות , ז"ש ויאחוז את הבית בעצי ארזים , ר"ל שעשה אחיזה וחיזוק לבית , ואף על פי שכבר כתיב כל פרטי היציע בפסוק ה' , בא הכתוב כאן לומר , בשעה שעשה היציע וגם האחיזה בעצי ארזים , האומנם כי הכל בכתב מיד ה' עליו השכיל , אעפ"כ בא לו האזהרה , לאמר אל יבטיחך לבך , כי ע"י החיזוק כנ"ל תהגהו אהל בל יצען , אלא הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בחוקותי וגו' , ולא אעזוב את עמי ישראל , ונאמר כי כאן בבנין העתיד תהיה גם כן עץ בתוך החומה במקומות המצוי להיות שם בדק , והוא כנגד המקומות החללים שבחומה , ושלשה מקומות הם החלולים , היינו הספים והחלונות והאתיקים : סביב לשלשתן , ר"ל סביב שלשה חלולים הללו עשה אחיזה מעצים וכן מורה פיסוק הטעמים , ואח"כ חשב שלשה המקומו' הנ"ל בפרט , וחשב מלמטה למעלה ועל האתיקים אמר , נגד הסף שחיף עץ סביב סביב , ר"ל כי האתיק הוא כיפה חלולה כנ"ל עומדות על שני סיפים ואמר נגד הסף שחיף עץ: ועל החלונות אמר שלא נתן בהם שחיף עץ סביב סביב , כ"א בתוך הכותל אשר למטה מן החלון ועד הארץ נתן שחיף עץ , וכן כסה בשחיף עץ למעלה על חלל החלון•ח"ש והארץ עד החלונות והחלונות מכוסות , ואמר נגד הפתח לא היה שחיף עץ למטה בארץ , כי האסקופה למטה בארץ , אלא שעל הפתח נתן שחיף עץ , וז"ש על מעל פתח:ואמר עוד מקום אחר שנתון בו עץ לחיזוק • והוא כמ"ש חז"ל מרות ג' ח' וכלונסות של ארז היו קבועין מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט וכלשון הזה נאמר בכתוב כאן ועד הבית הפנימי ולחוץ , היינו מכותלו של היכל לכותלו של אולם , והוא כדעת הרמב"ם פ"א ה"ט מהבה"ב , וז"ל ואין בונין בו עץ בולט , ר"ל וכל שאינו בולט אלא דשקעית בבנינא או אפילו בולט אלא שאינה נבנית בתוך החומה הי' מותר: ואמר הכתוב כאן • כי נמצא בו עץ בולט היינו מבחוץ אל כל הקיר סביב , והוא ע"ד מ"ש מ"א ו' ט"ו ויבן את קירות הבית מביתה בצלעות ארזים וגו':תשוב עוד אל הביאור אשר בשם אא"ז הגאון זצוק"ל : (טז) הספים • הם המזוזות : והחלונות האטומים • היינו שיכולים להסתם כנ"ל:והאתיקים • היינו כנ"ל : סביב לשלשתן • ר"ל אלו השלשה הסיפים והחלונות והאתיקים : נגד הסף שחיף עץ , ר"ל אל כל סף שהיה בכל אחד מן השלשה ובהוך האתיקים היו להם ג"כ חלונות ונמצאו להם סף ג"כ : שחיף עץ•פי' עץ קצר כל אחד כרחב סוף אבל מה שעל הקירות היו נסרים רחבות וגדולות , כמדות הכותל וז"ש ואל כל הקיר סביב סביב בפנימי ובחיצון מדות : והארץ עד החלונות פי' מהארץ ועד החלונות הוא שחיף עץ קצרות : והחלונות מכוסות היינו החלונות עצמם מכוסות בשחיף עץ קצרות : (יז) על מעל הפתח , היינו ממעל הפתח ועד התקרה : ועד הבית הפנימי • היינו כותל ק"ק מפנים : ולחוץ , פירש בותל ק"ק מצד החוץ אל ההיכל : ואל כל הקיר סביב סביב , היינו כל הכותלים שבפנים לבית ק"ק : ובחיצון , היינו בתוך ההיכל : (יח) ועשו כרובים ותמורים • פירש שהיה כרוב ובצידו תמורה , ואצל התמורה כרוב מצדו השני וכן עשוי אל כל הבית מסביב , וז"ש ותמורה בין שני הכרובים : (יט) ופני אדם אל התמרה מפו וגו' , הוא כפירש"י : (כא) ההיכל מזוזת רבוע : היינו כפירש"י שהוא בתמונת מרובע בארבעה קצות משא"כ בבית ראשון כתיב מזוזת חמישית , שהוא בעל ה' קצוות : ופני הקדש המראה כמראה : רצה לומר מראה פני קדשי קדשים כמראה המפורש בהיכל היינו כרובים ותמורים ושנים פנים לכרוב וגו' : (כב) המזבח וגו' • רצה לומר המזבח אשר לפני הקדשי קדשים , והוא של עץ שלש אמות גובהו מן הארץ : ומקצעותיו לו • היינו שלא היה עגול כי אם בעל קצוות : וארכו • היינו פס העליונה ארכו שתים אמות : וקירותיו , עשוי כותלים סביב להניח עליהם הפס : עץ , פירש הכל של עץ : (כג) ושתים דלתות להיכל ולקדש.פי' בין בהיכל ובין בקדש היו דלתות מבפנים למזוזה • וכן דלתות מחוץ למזוזה: (כד) ושתים דלתות לדלתות , פי' כל דלת מהם נפתחת לחצאין , חציו נפתח לצפון חציו נפתח לדרום:שתים מוסבות דלתות•פי' שתים אלו החצאין מוסבות עוד להתחלק לדלתות ומפרש ואילך ב' לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת,ר"ל לחצי האחרת אשר מצד השני : (כה) ועב עץ על פני האולם מהחוץ , פי' העב עץ שהיה על ההיכל היה יוצא לחוץ על פני האולם כנגד חלל האולם : (כו) וחלונים וגו' , אל כתפות האולם , היינו כותל מערבי , של חצר הפנימי אשר מפה ומפה לפתח האולם נקרא כתפות האולם והיו שם חלונים אטומים • וגם עשוי תמורים : וצלעות הבית , היינו דופני האולם אשר כל אחד רוחב אחד עשר אמה:והעובים , היינו העב עץ על פני האולם כנ"ל כל אלו עשו תמורי':

מב (א) ויוציאני וגו' דרך הצפון , פירש דרך שהוא לצד צפון: נגד הגזרה , היינו נגד ההאים : ואשר נגד הבנין , היינו ההיכל וכל הקירות נקרא בנין כמ"ש לעיל : אל הצפון,פי' מצד צפון : (ב) אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון , פירש פתח לשכה הצפונית , הוא במקצוע דרומית מזרחית ומן הפתח אורך הלשכה ממזרח למערב מאה אמה והרחב היינו מצפון לדרום חמשים אמות : (נגד העשרים אשר לחצר הפנימי , היינו כמש"ל , ובין הלשכות רחב עשרים אמה, היינו הריוח שבין התאים לבין הלשכות עשרים אמה , ואמר אשר לחצר הפנימי , כי הריוח שבינותם הוא חצר הפנימי : ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה , היינו צד צפוני של הלשכה הוא נגד הרצפה אשר בצפון החצר החיצונה : אתיק , היינו כותל נמשך בין שני בנינים לחזק כותלי שניהם כמש"ל , והנה כאן אתיק נמשך מצפון הלשכות אל הרצפה וכן מדרום הלשכות אל כותל התאים , וז"ש אתיק אל פני אתיק , ר"ל אתיק מצד זה וכן אתיק מצד זה • בשלשים , שלש אתיקים זה אצל זה (אנ"ה בהעתקות אחרות מצאתי שלשה אתיקים זה ע"ג זה כגובה שלשה התאים אשר זה ע"ג זה : (ד) ולפני הלשכות מהלך עשר אמות רוחב אל הפנימית דרך אמה אחת , ר"ל אמה אחת מקרן דרומית מזרחית של הלשכות , נכנס כנגד קרן מערבית צפונית של חצר הפנימי , והוא מפני שחצר הפנימי נמשך מכנגד כותלי התאים מ"ו אמה לצפון ומ"ו אמה לדרום כדלעיל , שחלל החצר מאה אמה , הם עובי כותל הצפוני והדרומי של החצר כל א' ששה אמות , הרי קרן מערבית צפונית של חצר נמשך לצד צפון להלאה מן כותל צפון התאים כ"א אמה ובין הלשכות והתאים אינו אלא כ' אמה הרי קרן הלשכות נגד קרן החצר אמה אחת ובא הכתוב לאמר לפני הלשכות היינו מזרח הלשכות מהלך עשר אמות, היינו כמפרש ואילך רוחב אל הפנימית אמה אחת , ר"ל במקום האמה רוחב מצפון לדרום , היינו במקום שנמשך קרן נגד קרן אמה אחת , שם המרחק ממזרח קרן החצר אל מערב הקרן לשכות עשר אמות , והוא שאורך הלשכות מאה אמה כארכו של ההיכל , אלא מפני שאורך הלשכות נמשך למערב י"ד אמות להלאה מן ההיכל, לכן נשאר למזרח הלשכות מהלך עשר עד קרן מערבי של החצר : ופתחיהם לצפון , היינו כל הפתחים שהיו שם כולם לצפון כי בתוך לשכה שהזכיר הכתוב בתוכה כמה לשכות : (ה) והלשכות העליונות קצרות , ר"ל כותלי לשכות קצרות : כי יוכלו אתיקים מהנה , מהתחתונות ומהתיכונות בנין, ר"ל כי יאכלו אתיקים מהבנין , היינו שהאתיק נכנס בעובי כותל הלשכה , ונעשו כותלי התחתונות והתיכונות רחבות מן העליונות כדי לחזק : (אנ"ה אפשר הכי פירושו , כאילו כתוב והלשכות העליונות קצורות מהתחתונות ומהתיכונות כי יאכלו אתיקים מהנה בנין) ומפרש ואילך מפני מה צריך חיזוק ואמר : (ו)כי משולשות הנה , ר"ל שלשה לשכות זו על גבי זו : ואין להם עמודים , ר"ל לחזק : כעמודי החצירות , פירוש כדרך העמודים שעושים לחצרות הגבוהים : ע"כ נאצל מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ , ר"ל שנגבה מהארץ בבנין יותר עב , ונאצל מלשון גובה כנ"ל (אנ"ה ע"כ חסרון רבינו יש כאן) : (ז) הגדר אשר לחוץ • הוא גדר מסבב את הלשכות ואת הבית והגדר מפסיק בין חצר החיצונה לעזרת ישראל (אנ"ה אפשר וקמכוין לומר מפני שחצר הפנימי כלה בתחלת הבית , וא"כ אין סביבת הבית קדוש בקדושת עזרת ישראל , בא הגדר סביבת הבית לעשותו קדוש מן הגדר ולפנים בקדושת העזרה,והגדר מפסיק בין קדושת חצר החיצונה לבין קדושת עזרת ישראל):לעומת הלשכות:ר"ל הגדר מסבב בדרך שהלשכות עולים, אם ישר ואם משופע : דרך חצר החיצונה • היינו סביבות הגדר הוא דרך החיצונה : אל פני הלשכות ארכו חמשים אמה , היינו אורך הגדר אשר ע"פ אורך הלשכות כמו שמפרש ואילך : (ח) כי אורך הלשכות אשר לחצר החיצונה נו"ן אמה והנה ע"פ ההיכל מאה אמה , ר"ל אף שלצד ההיכל אורך הלשכות מאה אמה • אבל משפע ויורד בצד המערב•וכלים באורך הצפון אשר אל חצר החיצונה עד חמשים אמה • וכן הוא בגדר ארכו בצפון נו"ן אמה,והולך ומשפע לצד מערב • עד קרן מערבית צפונית של ההיכל : (ט) ומתחת הלשכות האלה המביא מהקדים , היינו הבא מצד הקדים : בבאו להנה • ר"ל להלשכות הנ"ל : מהחצר החיצונה . היינו הבא מן הקדים אל הלשכות הנ"ל : (י) ברחב גדר החצר דרך הקדים,פירוש ברחב דרך הקדים ממזרח למערב • (אנ"ה לא ביאר דבריו) . אל פני הגזרה ואל פני הבנין לשכות ר"ל נגד הלשכות שע"פ הגזרה והבנין עוד לשכות כנגדן : (יא) ודרך לפניהם • כמראה הלשכות אשר דרך הצפון • פי' כמש"ל מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת • וכמו כן הדרך לפני לשכות הללו . ומפרש ואילך ההפרש אשר בין לשכות אשר ע"פ הגזרה והבנין • ובין לשכות הללו • וז"ש כארכן כן רחבן•ר"ל הללו מרובעו' ארכן נו"ן ורחבן נו"ן : וכל מוצאיהן • היינו דרך יציאתן מן הלשכות אל החוץ וכמשפטיהן•היינו הכל כאותן הלשכות אשר ע"פ הגזרה : (יב) וכפתחי הלשכות אשר דרך הדרום • היינו כאותן הלשכות אשר לדרום הבנין(אנ"ה ע"כ גם פה חסר דברים , כי הלה הגיא בדלא הגיא):פתח בראש דרך . פי' בראש דרך אמה אחת כנ"ל , כמו כן גם כאן : דרך בפני גדרת הגינה • היינו כפני גדר היה דרך , ואמר גדרת הגינה , לפי שהגדר מגין על הקדשים אשר יניחו בלשכות הנ"ל כדלקמן , שלא יהיו נפסלין ביוצא , ובתוך הגדר אין נפסלים : דרך הקדים בבואן , פי' דרך מלשכות הקדים היה ג"כ בבואם:(אנ"ה גם פה שומע הביאור , לא השמיע כראוי והגלע"ד בפי' כתובים הללו , לפי דברינו לעיל , כי היקף חצר הפנימי מקפת גם את הבית מארבעת צדדיו , אלא בכותל צפוני של חצר הפנימי נגד הגזרה ונגד הבנין פרצה פתוחה בחומה משך שבעים אמה באורך ממזרח למערב , ולפי דברינו לעיל שהגזרה הוא בית ההליפות והבנין הוא משך אולם המעריף לכל רוח צפון והנה הלשכות סמוכים אל הפרצה מבפנים ומבחוץ אלא שהלשכות שבפני' נמשכים באורך מאת אמה , ואשר בצדן מבחוץ אינו אלא במשך אורך נון אמה , והלשכות שלשת שורות של שלש שלש , והשורה החיצונה אל הצפון נקראת התחתונה לפי שעומדת בשפולי ההר , כי ההר משפע לצפון ולמזרח ולדרום , וכן מוכח מן המעלות שבכל השערים לצפון ולמזרח ולדרום , ושורה האמצעית נקראת תיכונה לפי ערך ההר שמשפע ועולה , ושורה השלישית אשר לחצר הפנימי נקראת עליונה שעומדת בעליונה של הר , והנה הלשכות שבחוץ חצריהם למזרח הוא החלל אשר משער חצר החיצונה עד שער חצר הפנימי , והוא מאה אמה , כמ"ש וימד משער אל שער מאה אמה , היינו מצפון לדרום , וממזרח למערב אינו אלא חמשים לפי ביאורינו במדות שבצפון ובדרום בא השער נגד מקום כלות יסוד המזבח למזרח , ומזבח העתיד עם היסודות הוא כ"ח וכ"ב אמה בין האולם ולמזבח , הרי חמשים אמה , הרי מפתח שער החצר עד הלשכות אשר נגד הגזרה היינו בית החליפות חמשים אמה והמיצר אשר לצפון הוא נגד הרצפה אשר לחצר החיצונה , והמיצר אשר לדרום , הוא נגד הריוח אשר בין הלשכות והתאים עשרים אמה כמ"ש לעיל מ"א י' , והריוח הנ"ל נקראת עשרים אשר לחצר הפנימי והכהנים נכנסין סמוך מןהמזבח אל הלשכות לאכול שם ק"ק אף כי הלשכות מחוץ לעזרה , אבל מקפת אותם מן השלשה צדדים אשר הלשכות בולטים אל החוץ לעזרה ובתוך הגדר מקודש בקדושת העזרה • ובין הגדר ובין הלשכות מהלך עשר אמות לצפונם ולמזרחם והמבוא מבחוץ אל תוך הגדר , הוא בקרן מזרחית צפונית של הגדר שהוא בשפולי ההר למטה מכל השלש' שורות של הלשכות , ולפ"ז יתפרש היטב דברי הכתובים הללו : (א) ויוציאני אל חצר החיצונה הדרך דרך הצפון : היינו פניו לצפון • ויביאני אל הלשכות וגו' היינו שהיפך פניו למערב ונכנס דרך מזרח הגדר במקום שכלו הלשכות לצד צפון והוא בשפולי ההר • היינו מתחת הלשכות כמפורש פסוק ט' ע"ש . ובתחלת כניסתו הגה לשכה ראשונה שפגע בה • מפרש מרחקה מן דרך הצפון היינו דרך אשר משער חצר החיצונה אל שער חצר הפנימי והנה מרחקה מן הדרך עד שנמשך נגד הגזרה ונגד הבנין אשר הגזרה והבנין הוא לצפון הבית וז"ש אל הלשכה אשר נגד הגזרה ואשר נגד הבנין אל הצפון • ומפרש ואילך בפרטות המרת מדרך הצפון • שנשאר פנוי מן הלשכות עד פתח הצפון ח"ש : (ב) אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון • היינו מ"ש לעיל מ' כ"ג וימד משער אל שער מאה אמה והרחב נ' אמה היינו כמ"ש לעיל • שמן חלל פתח הצפון ועד נגד הגזרה נ' אמה • ח"ש פתח הצפון כי מידתו מחלל הפתח וקרא כאן למדה היתירה אורך וכו' : (ג) נגד העשרים אשר לחצר הפנימי • היינו מש"ל ובין הלשכות רחב עשרים אמה והוא הוא עשרים אשר לחצר הפנימי • ר"ל צד הלשכות אשר לפנים עשה להם אתיקים נגד השערים כנ"ל • וצד הלשכות אשר לחוץ עשה להם אתיקים לרצפה וז"ש ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה : אתיק אל פני אתיק בשלשים • ר"ל שלשה אתיקים זה אצל זה •

כזה חתך אתיק א"פ אתיק בשלשים (ד) ולפני הלשכות מהלך עשר אמות היינו ובין הגדר ובין הלשכות החיצונים אל הגדר. הוא לפני הלשכות שם המהלך י' אמות: רחב אל הפנימית דרך אמה א' • ר"ל המהלך שבין לשכה ללשכה אין בהם כ"א רחב אמה אחת: (ה) והלשכות העליונות קצרות • והעליונות היינו שורה העליונה אשר כלפי ההיכל • אינם ארכן כרחבן כ"א הרחב קצור ומפרש ואילך: כי יוכלו אתיקים מהנה • ר"ל מצד דרום של שורה העליונה אוכל מהנת האתיקים מה שנגד העשרים אשר לחצר הפנימי כנ"ל פסוק ג': מהתחתונות ומהתיכונות בנין: ר"ל ומצד צפון שורה העליונה אוכל ממנה הבנין אשר נסמך אליה מן התחתונ' והתיכונות והוא לפי דברינו לעיל שמלת בנין היינו חומה קרובה לחומה גדולה מאמץ את קרקעית אשר סביב יסוד חומת הגדולה בלתי יתמוטט • וכן נאמ' כאן מפני ששורה העליונה הוא בגובהה של הר צריכה חיזוק יתירה לכן נעשה העליונה קצרה להרחיק יסודותית מעל חומת התיכונה ושתהיה הפרש. מהארץ בנתים ובא התיכונה אליה כבנין לחזק את קרקעית יסודה, וז"ש העליונות קצרות מפני התחתונות והתיכונות בנין אל העליונה • ומפרש ואילך: (ו) כי משולשות הנה • ר"ל שלשה שורות של שלש שלש. לכן אין להם חיבור להתחזק איש מרעהו כאחד: ואין להם עמודים וגו'. הוא סיבה שניה שתתערער היסוד בה: ע"כ נאצל • היינו נבדל ונפרש כמ"ש מ"א ז': מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ־ר"ל מהארץ נעשה הבדל בין התיכונות לבין העליונו' והוי שפיר התיכונות לה לבנין כנ"ל: (ז) וגדר אשר לחוץ • ר"ל מפני שהלשכו' יוצאים מחוץ לעזרה. בא הגדר חוצה להלשכות לעשותן מוקף בקדושת העזרה: לעומת הלשכות• ר"ל בכל צד שהלשכות הללו נראין חוץ לעזרה • בא לעומתן הגדר • ולא זכר כאן מדת רחב הלשכות מצפון לדרום • אלא מידתן באורך כדרך שמזכיר ובא ברוב הבנינים רק מדת האורך' וז"ש דרך חצר החיצונה אל פני הלשכות ארכו נו"ן אמה • מפרש ואילך (ח) כי אורך הלשכות אשר לחצר החיצונה נון אמה • היינו כמ"ש לעיל פסוק א': (ט) ומתחת הלשכות האלה המבוא מהקדים • פירוש לפי שאמר פסוק א' ויביאני אל הלשכה • אמר כאן האיש המביא אותו בא מהקדים. ולא שבא באמצע הקדים • אלא בקרן מזרחית צפונית אשר לפני הלשכות שהוא מתחת הלשכות האלה • כי השורה הצפונית נקראת התחתונה לפי שיושבת כשיפולי ההר • ומהלך עשר אמות אשר לפני הלשכות לצפון תרר מאוד והיינו מתחת הלשכות: בבואו להנה מהחצר החיצונה • פי' לפי שיכול לבא להלשכות בשני דרכים • האחר מהחצר הפנימי דרך דרום הלשכות והשני מחצר דרך הקדים. ז"ש מהקדים בבואו להנה מהחצר החיצונה: אבל אין נכנסים אל הלשכות בכל מקום מהקדים: מפני שדרך הקדים ג"כ גדר החצר ברחב מצפון לדרום וז"ש: (י) ברוחב גדר החצר דרך הקדים • ומפרש שהגדר הלז הוא לפני לשכות אשר בשורה לצד מזרח וז"ש אל פני הגזרה ואל פני הבנין לשכו' היינו שורה לשכו' העומדי' בשוה אל פני הגזרה ואל פני הבנין כנ"ל מזרחי' המה לכל הלשכות האלה. ע"כ בא דרך הקדים מתחת הלשכות. ר"ל דרך פתח הגדר בקרן מזרחית צפונית של הגדר כנ"ל: (יא) ודרך לפניהם. היינו לפני לשכות המזרחים כנ"ל לצד מזרחי שלהם: כמראה הלשכות אשר דרך הצפון • היינו כמראה שורה השלישית התחתונה לצד צפון • ושם נאמר פסוק ד' ולפני הלשכות מהלך יו"ד אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת • כמו כן לצד מזרח של לשכות המזרחים • מהלך יו"ד אמות רחב אל הפנימית דרך אמת אחת• כארכן כן רחבן ר"ל כל לשכות הללו כל א' הוא מרובע באורך ורחב משא"כ לשכות העליונות קצרות היינו ארכן יתר על רחבן תרבה: (יב) וכפתחי הלשכות אשר דרך הדרום • היינו לשכות העליונות אשר ע"פ ההיכל והדרך שלפניהם הוא דרום הלשכות והנה המה פתוחות לדרך דרום שלפניהם וז"ש פתח בראש דרך ר"ל אל מקום ראש הדרך שמה הפתח פתוח והנה לשכות הפונים צפונה פתחיהן לצפון והפונים לדרך דרום פתחיהם לדרום וכמו כן הלשכות אשר דרך הקדים • פתח בראש דרך שלהם למזרח • ח"ש דרך בפני גדרת הגינה היינו כדברי אא"ז הגאון זצוק"ל מפני שהוא על ק"ק הנאכלים לשם: דרך הקדים בבואן. היינו בבא הקדים והנה דרך לפני לשכות הקדים בין גדר המגין ובין הלשכות ושם פתחי לשכות המזרחים: (יג) ויאמר אלי לשכות הצפון לשכות הדרום • ר"ל שורה הלשכות אשר אל דרך הצפון ושורה של לשכות אשר אל דרך הדרום כנ"ל ומפרש ואילך ז"ש לשכות הדרום היינו אשר ע"פ הגזרה • לכן הם דרום הלשכות • אבל הוא צפון הבית סמוך אל מקום שחיטתן אל ירך המזבח צפונה לפני ה': ונשוב מעתה אל הביאור בשם אא"ז הגאון זצוק"ל: (יד) ויאמר אלי לשכות הצפון וגו' • מפרש ואילך מה היו לשכות הללו משמשות ובא. ואמר לשכות הצפון לשכות הדרום אשר ע"פ הגזרה ר"ל שני לשכות אשר למערב חצר הפנימי • ושניהם על פני הגזרה אלא שזה לצד צפון של הגזרה וזה לצד דרום של הגזרה אשר שם יאכלו הכהנים וגו': (יד) בבאם הכהנים וגו'• כאן מפרש ואומר שתי הלשכות אשר במזרח חצר החיצונה מה היו משמשות ז"ש בבואם כי המזרח הוא עיקר כניסה: ושם יניחו בגדיהם וגו' ולבשו בגדים אחרים • היינו ג"כ בלשכות הנ"ל: (טו) וכלה את מדות הבית הפנימי• והוציאני דרך השער • היינו שער היינו עזרת נשים ועזרת ישראל וכל הבית הפנימי: ומדדו סביב סביב • היינו שמדד את חומת הר הבית מבחוץ: של חומת הר הבית: (כ) להבדיל בין הקודש לחול • היינו בין קדושת ירושלים ובין קדושת הר הבית שהוא מקודש ממנו:

מג (א) ויוליכני אל השער, לפי שסיבב היקף הר הבית מבחוץ, אמר כאן שהוליכו אל השער הפונה למזרח: (ג) וכמראה המראה וגו' • לפי שביחזקאל נאמר ג' מראות שראה, האחד בבקעה ואחד בבאו לשחת העיר וא' על נהר כבר ואמר כאן ראה ג"כ ג' מראות הללו, וז"ש וכמראה המראה אשר ראיתי, הוא כמראה הראשונה אשר בבקעה, וז"ש כמראה אשר ראיתי בבאי לשחת העיר הוא מראה השניה ' וז"ש כמראה אשר ראיתי על הנהר כבר, הוא מראה השלישית, ולפי שבכל מראה נראה לו שני מראות האחד מראה החיות והאופנים והשני מראה כבוד ה' לכן הכפיל כאן בכל פעם לאמר כמראה ואמר אשר ראיתי היינו כמראה זו מראה החיות והאופנים אשר ראיתי זו מראה כבוד ה' והנה מראה החיות והאופנים נחלק ג"כ לשני מראות א' החיות והשני האופנים וא"כ כל השלשה מראות הוא של שלשה שלשה, לכן תשע מראות כתובין כאן: (ד) וכבוד ה' בא אל הבית • היינו שעמד מחוץ לשער וראה מבחוץ אשר כבוד ה' בא אל הבית: (ה) ותשאני רוח, היינו שהגביהו הרוח ממעל לשער, ולא נכנס בתוך השער כי השכינה בא בו ונתקדש השער כמ"ש לקמן: (ז) את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי • היינו בה"מ שלמעלת ובהמ"ק שלמטה שהם מכוונים זה נגד זה: בזנותם• ר"ל אחר עבודת כוכבים: ובפגרי מלכיהם במותם • היינו בטומאת פגרי המלכים בשעת מיתתם, ומפרש: (ח) בתתם ספם את ספי, היינו שהיו דרים סמוך לבהמ"ק ממש ואין הבדל ביניהם אלא קיר וז"ש והקיר ביני וביניהם, לכן טומאת עבודת כוכבים או טומאת מתים אשר בדירתם טמאו את שם קדשי: עתה ירחקו את זנותם, ר"ל כי יתרחק דירתם ירחקו את זנותם וגו': (י) ויכלמו מעונותיהם • היינו ממה שלא נבנה הבית בימיהם, וכל שלא נבנה הבית בימיו וגו': ומדדו את תכנית פירוש ואף כי יהיו מודדין זה הבנין ואם נכלמו וגו' וז"ש: (יא) ואם נכלמו מכל אשר עשו • ר"ל מכל עונות שעשו ובשביל זה לא נבנה הבית: צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו וכל צורתיו • היינו צורת הבית חוזר לעיניהם: ואת כל חוקותיו וכל צורותיו וכל תורותיו הודע אותם • היינו של בית העתיד ותועלת מזה הודעת פרטי שני הבתים ממ"ש ואילך: וישמרו את כל צורתו ואת כל חקותיו ועשו אותם • ר"ל בבית שני יעשו עולי גולה מעין בית הראשון ומעין דברים המפורשים ביחזקאל: (יב) על ראש ההר כל גבולו סביב סביב ק"ק. לפי שגם סביבות חומת הר הבית קודש, לכן תה"ב ק"ק: (יד) באמות. ר"ל שני מיני אמות, וז"ש אמה אמה וטופח, ר"ל האחד הוא אמה הקטנה שהיא בת ה' טפחים, והשנית בת ו' טפחים שהיא אמה קטנה וטופח: וחיק האמה. ר"ל היסוד הוא החיק נמדד עם האמה: ואמה רחב • היינו רוחב כניסת הסובב, נמדד ג"כ עם האמה: וגבולה אל שפתה, ר"ל אל שפת הסובב נתחבר אליה גבול לרגלי הכהנים, והגבול תלוי באויר נסמך אל שפת הסובב: זרת האחד: היינו רוחב הגבול, וזרת הוא חצי אמה: וזה גב המזבח, (כדברי הרד"ק) באמה מדד גם כן זה הגב של המזבח, ומפרש ואילך מספר המדית של כל אחד ואחד אשר מדד באמה, היינו הקטנה של בת ה"ט: (יד) ומחיק הארץ עד עזרה התחתונה, וחיק הוא היסוד, והוא העזרה קטנה, והסובב הוא העזרה הגדולה, ואמר מחיק הארץ, ר"ל גובהו של חיק מן הארץ שתים אמות: ורחב אמה אחת. היינו רחב החיק: ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ד"א, היינו גובהו של הסובב מן החיק ד"א: ורחב. היינו של הסובב: האמה • ר"ל האמה שנזכר סתם והוא אמה הקטנה: (טו) והחראל ד"א ומההראל ולמעלה הקרנות, מפ"ש מ"ש ד' אמות שההראל בעצמו הוא רק גובה ג' אמות, אלא עם הקרנות שגובהן אמה, הוא בין הכל ארבע אמות: (טז) והאריאל י"ב וגו'. היינו רוחב המזבח למעלה י"ב על י"ב: (יז) והעזרה י"ד אורך וגו' • היינו הסובב, שיוצא אמה לכל צד והוא נקרא עזרה כמש"ל הנה הוא י"ד אורך וי"ד רוחב: והגבול סביב אותה חצי האמה. היינו כמש"ל פסוק י"ג וגבולה אל שפתה סביב זרת אחד, ומפרש כאן שהוא חצי אמה הקטנה: והחיק לה אמה. לה פירוש להסובב החיק יוצא בולט רחב אמה, אבל חצי האמה מבליטת החיק הוא תחת אויר הגבול הבולט ג"כ חצי אמה מן הסובב, ואינו נראה בליטת החיק אל החוץ אלא חצי אמה, ז"ש לה אמה: ומעלתהו פנות קדים. ר"ל שהכבש הוא בדרומה של המזבח, אבל איננו באמצע המזבח כ"א נטה למזרח יותר, וזהו פנות קדים: (יח) ביום העשותו• זה חנוכת המזבח: להעלות עליו עולה. היינו הקטרת אימורים: ולזרוק עליו דם • זה מתן דמים: (כ) על ארבע קרנותיו. אלו הקרנות, ואל ד' פנות העזרה, זה הסובב: ואל הגבול סביב • זה הגבול שאצל הסובב כנ"ל: וחטאת אותו. זה ארבע מתנות שצריך חטוי באצבע עד למטה: וכפרתהו • זה שפיכת דמים ליסוד: (כא) ושרפו במפקד מחוץ למקדש • היינו מקום מוכן מחוץ לבית לשרוף שם, ומפני שהמקום מוכן ומופקד לצורך הבית כנ"ל קראוהו מפקד הבית: (כו) שבעת ימים יכפרו • אמר שבעת ימים שני פעמים, להורות שהוא ז' ימים חוץ מיום הראשון • יכפרו את המזבח. היינו בפר החטאת של יום הראשון: וטהרו אותו. בשריפת החטאת: ומלאו ידיו • בעולותי (כז) ורצאתי אתכם • במנחות:

מד (א) וישב אותי • היינו שער עתה היה בתוך חצר הפנימי • ומעתה השיבו אל חצר החיצונה: הפונה קדים, היינו שער מזרח של עזרת נשים: (ב) סגור יהיה. היינו כל ימות השנה: לא יפתח: אפי' בשבתות וי"ט: ואיש לא יבוא בו אפי' דרך האולמות לא יבא בו איש אלא הנשיא רשאי לכנוס דרך האולמות: והיה סגור. ר"ל אף בבא הנשיא דרך האולמות אבל השער יהיה סגור אל החוץ, וז"ש: (ג) את הנשיא וגו'. מדרך אולם השער יבא היינו דרך אולמות מבפנים יבא: ומדרכו יצא • היינו דרך האולמות שבא בו יצא. ולא דרך השער: (ד) ויביאני דרך שער הצפון. ר"ל סבב ונכנס דרך שער הצפון: אל פני הבית. היינו שנמצא עומד לפני האולם וההיכל: (ה) שים לבך וגו' • היינו כמש"ל מ"ד: לכל חקות בית ה' • היינו שמפרש ואילך חוקים השייכים לבית ה' וחוקים היינו הקרבנות: ולכל תורותיו • אלו הדינים והאזהרות: ושמת לבך למבוא הבית בכל מוצאי המקדש • אמר גבי הבית מבוא • כי הביאה אל הבית ראויה בכל עת • משא"כ במקדש היינו ק"ק. אין לבוא לשם כ"א כ"ג ופעם אחת בשנה אף הוא י"ט היה עושה בצאת כ"ג מבית ק"ק בשלום, וז"ש מוצאי המקדש: (ו) אל מרי אל בית ישראל. היינו מחטיאי הרבים, גורמים מרי אל בית ישראל: (ז) להיות במקדשי • לחללו את ביתי, בהקריבכם את לחמי, ר"ל ג' קדושות זה למעלה מזה, מקום שאין עובדי כוכבים נכנסים לשם הכניסום ז"ש להיות במקדשי, העבודות בבהמ"ק שהם כשרים בישראל כשר, העבירו לערלים, ז"ש לחללו את ביתי, ומקורש מהם העבודות שאינו כשר אלא בכהן כשר, גם בזה העבידו לערלים, ז"ש בהקריבכם את לחמי וגו': (ח) ולא שמרתם וגו' • היינו שהכהנים עזבו מלעשות העבודות אשר מוטל עליהם במשמרתם, ולא עוד ותשימון לשומרי משמרתי, ר"ל שמו את הערלים במשמרתם: (ט) לא יבא: ר"ל אפילו הביאה לבד אסור לבן נכר: (יא) כי אם הלוים. ר"ל אלא כך ראוי להיות שהלוים אשר וגו': (יא) אל שערי הבית • היינו שוערים: ומשרתים את הבית • היינו בכל דבר שירות לבית, כגון חביתים ונסכים: (יג) לי לכהן • היינו עבודה הצריכה כהן: ולגשת אל הקודש היינו משמרת פנים: אל קדשי הקדשים, היינו הקרבת קרבן: (יד) שמרי משמרת הבית. היינו משמרת חוץ: ולכל עבודתו • היינו הצריכה לבית כמש"ל: ולכל אשר יעשה בו • זה עבודה הכשירה בזר: (טו) והכהנים הלוים • ע"כ פירש משפט הלוים, ומעתה מפרש משפט הכהנים: (טז) בגדי פשתים ילבשו. זו הכתונת: (יח) פארי פשתים. זו המצנפת: ומכנסי • אלו המכנסים: לא יחגרו. זו האבנט: ביזע • היינו דבר המזיע והוא צמר: (יט) ובצאתם אל חצר החיצונה. וממ"ש ואילך לא אסרן אלא אל חצר החיצונה אל העם אז צריך להפשיט בגדיו אבל כשיוצאין ונכנסים תיכף א"צ להפשיט: ולא יקדשו את העם בבגדיהם • היינו בגד חול הנוגע בבגד קודש נעשה גם הוא קודש (אנ"ה פליאה דעת ממני): (כב) ואלמנה מכהן יקחו. כמ"ש חז"ל אלמנה כהן מותרין ליקח: (כג) ואת עמי יורו. היינו כל הו' סדרים בין קדש לחול, הוא סדר קדשים בין טמא לטהור, זה סדר טהרות: למשפט: זה סדר נזיקין: תורתי • זה ס' נשים: חקותי • זה סדר זרעים: בכל מועדי • זה ס' מועד: (כד) המה יעמדו למשפט • אלו הרורים בעם להביאן אל מקום המשפט: במשפטי • אלו הדיינים: ישפטוהו • אלו השוטרים המכין וכופים לקיים הדין: (כו) יספרו לו • היינו עוד ז' ימים אחרי טהרתו: (כז) חטאתו. היינו המפורש לעיל. שהוא ג"כ כעין חינוך על השבעת ימים שלא היה רשאי ליכנס למקדש: (כח) נחלתם • זו המגרש לערים: אחוזתם • זו קדשי המקדש וקדשי הגבול: (ל) בכורי כל • אלו הבכורים: תרומת כל • זו תרומה גדולה: תרומותיכ'. זו מעשר ות"מ: וראשית עריסותיכם • זו חלה: (לא) כל נבילה • אפילו נבילה שנתכשרה, כגון מיעוט סימן בתרא ומסוכנת: וטרפה • שנטרפה במקצת, אף שמותר לישראל אסורה לכהנים לע"ל כמו יחזקאל ברורו:

מה (א) קדש מן הא"ץ • ר"ל קודש מכללות א"י (כמ"ש הרד"ק): (ד) לכהנים משרתי המקדש • אלו בני צדוק כמש"ל: (ה) ללוים משרתי הבית • היינו לוים ושאר כהנים אשר לא מבני צדוק: (ט) רב לכם נשיאי ישראל • פי' חלק רב נתתי לכם: חמס. הוא העושה דבר שלא כהוגן בענין ממון: ושוד. הוא גזילה ממש: משפט וצדקה עשו, משפט הוא היפך החמס, וצדקה היפך השוד: הרימו גרושותיכם • היינו המגרשים את עמי מנחלתי: (יב) עשרים שקלים וגו' • נאמר כאן ג' משקלים, ט"ו ושל כ' ושל כ"ה, לפי שכל מספרים שלהם בחומשיות, כמ"ש בחומשייתא ועישורייתא, לכן חלקו המנה לג' משקלות כאלו, בכדי לשקול בהם כל החומשיות מן חמש ועד ארבעים וחמש, תשעה מספרים והעשירי מנה שלימה, הא כיצד כשבא לשקול משקל ה' שקל נותן בכף המשקולת המשקל של כ' שקל, ובכף שכנגד המשקל של חמשה עשר, ונשאר היתרון בכף

בכף המשקולת חמשה שקל, וכן כשבא לשקול יו"ד שקל, נותן בכף המשקולת של כ"ה ושכנגדו של ט"ו, וכן לשקול ט"ו, נותן בכף המשקולת של ט"ו, ולשקול כ' בכף המשקולת של כ', וכ"ה, בכף המשקולת של כ"ה ולמ"ר בכף המשקולת של כ' ושל כ"ה וכנגדו של ט"ו, ול"ה בכף המשקולת של ט"ו ושל כ', ומ"ם בכף המשקולת של כ"ה ושל ט"ו, ומ"ה בכף המשקולת של כ' ושל כ"ה: ויותר מהם לא תמצא לשקול בפעם א' בג' משקלות כזה כ"א מנה שלימה (אנ"ה שומע הביאור מפי אא"ז הגאון זצוק"ל לא השמיע אשר חלק המשקל נעשה בהכרח במספר כ"ה שקל, לפי שהוא מנה של חול שהיה בתחלה כפירש"י ז"ל, ראל"כ היה להם לעשות ג' משקלים במספרים שוגות שנוכל לשקול בהם כל חי"ב חומשים מן חמש ועד ששים, היינו משקל אחד של חמש ואחד של ט"ו וא' של ארבעים, ובהם נוכל לשקול הכל כנ"ל, אלא ע"כ המשקל במספר פ"ה שקל, מוכרח לחיות מאיזה טעם, ולא תמצא עוד מספרים אחרים בג' משקלים, שתשקל בהם יותר מתשעה מספ"ים כנ"ל):

מו (יט) ויביאני במבוא • היינו המבוא המוקדם לפני החצר הפנימי: הלשכות וגו' הפונות צפונה • ר"ל אשר פתחיהם לצפון והוא כמש"ל (מ"ם מ"ר) אחד אל כתף שער הקדים פני דרך הצפון כו הנה מקום שם בירכתים ימה היינו לצד מערב בלשכת הפונה צפונה (אנ"ה לא ידענא מ"י קאמר): (כא) ויוציאני אל החצר החיצונה • היינו מתגדר לפי שער עכשיו היה בחצר הפנימי ועכשיו הביאו לחצר החיצונה (אנ"ה תראית איך שהכותב ערבב דברי' כאן, ועיין דברינו לעיל מ"ב ט', ופתחה לשכות תאלה המביא מהקדים, ור"ש כאן ויביאני במבוא, היינו מוקדים לפני הלשכות הפנימים, פי' לפנים להגדר קרושתו כקרושת העזרה: אשר על כתף השער • היינו לפי דברינו (שם ט') כי פתח הגדר, הוא על כתף שער הצפון, כמש"ש אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון: אל לשכות הקודש אל הכהנים • היינו כמש"ש י"ג הנה לשכות הקדש אשר יאכלו שם הכהנים: הפונות צפונה • היינו לפי מש"ש לשכות הצפון לשכות הדרום אשר יאכלו שם הכהנים, ומפרש כאן הפונות צפונה, והוא כדבריני שם שכל הלשכות רשם בתודי קיימי אלא הפונות צפונה קראן לשכות הצפון והפונות דרומה, קראן לשכות הדרום: אשר יבשלו שם הכהנים האשם והחטאת, הוא כמש"ש שם יניחו ק"ק והמנחה והחטאת והאשם: לבלתי הוציא אל החצר החיצונה, אלא תחת הגדר: ויוציאני אל החצר החיצונה, היינו מה ששמעו מפי אא"ז הגאון מתגדר, כי הלשכות והמבוא כנ"ל הוא לפנים מתגדר):

מנחת יחזקאל א–ט שי

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) וַיְהִי בשלושים שנה טעם סמלה גלגל וגרמים: ואראה מראות אלהים. בספר סוטר פרשת יתרו קודם עשרת הדברים אמר ר' יוסי ת"ח הנביאין כולהו לגבי משה כנוקבי לגבי דכר דכתיב פה אל פה אדבר בו ומראה • ולשאר נביאים במראה אליו אתודע במראה ולא מראה כל שכן יחזקאל דאפילו מראה לא כתיב ביה אלא מראות חסר וכ"ש דכתיב במשה ולא בחידות אלא כל מלה על בורייה עד כאן • והכי איתא נמי מקמי הכי וכן בפ' בא דף מ' וס' מפספים דף קל"ד ובסוף פ' מפספים דריש ליה חסר עוד מצאתי כתוב בפי' מעשה מרכבה כי בפ' הזה יש ע"ב אותיות למנין ע"ב שמות הקדושים והמסורים כי ה ג ו ל ה ו מ ר א ו ת חברים הם משתי ווי"ן • וכן כתב הריקאנטי פרשת בשלח אמנם בספר שלנו שתי המלות מלאים וא"ו: (ח) וידו אדם • וידי קרי • ובסוף פרק ערבי פסחים דרשו ידו כתיב זה ידו של הקב"ה שפושה פרושה פתח מסי כחיות כדי לקבל בעלי תשובה מפני מדת הדין ועיין פקודה שער ס"ג וק"ג: (יא) ופניהם וכנפיהם (פרדות). אלמנא טעם וקף גדול על ו פ נ י ה ם היינו אומרים כי הוא דבוק עם ו כ נ פ י ה ם אבל הטעם מלמדנו להפסיד תיבת ו פ נ י ה ם מפני פעמים רש"י ורד"ק: נ. יתירה. ברובן של ספרים הנו"ן בלא דגש וכן נכון כי אין דרך הנו"ן להדגש רק בשהוא סימן לנקבה בפעולה כמו שאכתוב ביחזקאל י"ג ובסוף מיכה וכן במכלול דף קל"ג והס"א בגירי במקצת ספרים (י"ג): הלפידים • חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה כמ"ש בסוף פרשת יתרו ומי שכתבו מלא דמלא לא דקדק על נכון: (יד) והחיות רצוא • במסורת ריש פ' שלח לך תשיב ליה עם מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין: (טו) ודמות אחד לארבעתן. בדפוס ישן נרשם תמתוך ת ס וטעות גמור הוא כי זהו אחד מן ד' כתיבין נו"ן ע"פ המסורת: (כא) ובהנשאם. בס"ס הוא"ו במאריך וכן כתב הכלמאי: (כד) כקול שדי • הגיד פירושו לשון חול ואחרים פירשוהו קדש וכן נדרש בתורת כהנים ריש פרשת ויקרא ולא כן אמור למותקו: (כה) ויהי קול וגו' תרפינה כנפיהן. כמן בסוף מיכה: (כו) כמראה אדם עליו מלמעלה • שעין בשו"א לג"ו: (כז) וארא כעין חשמל • הסי"ן בלא מאריך:

ב (ג) אותך אל בני ישראל • כן כתיב לא אל בית ישראל: (ה) והמה יד שלוחה • בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן ראוי כפי מה שכתבתי בפ' וישלח: והנה בו מגלת ספר. במסורת פרשת שמות מגו זה עם ו' דסבירין נה ועיין בפירוש רש"י ורד"ק: (י) ויפרש אותה לפני. מלא ע"פ דפרשת בלק: קינים והגה: רבו המחלוקים ובמקצת מדוייקים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בסימה ועיין מ"ם כד"ס א' סוף סימן כ': והגה • בה"א בסוף תיבה לא באל"ף:

ג (ב) ויאכלני • במקצת ספרים נמסר עליו לית חסר וי"ם מלא ונמסר עליו ל' ומלא: (ג) וָאֹכְלָה ככל ספרים מדוייקים הה"א רפה שהיא נוספת ונכתבה כ"י נמסר עליו לית וחד וָאֹכְלָה מגיד בני • וחד אחרי אֹכְלָה בשילה • וחד וָאֹכְלָה מגידי: (יא) ולך בא אל הגולה: במקצת ספרים ו ל ך בסגול סלמ"ד: והילם מצאתי מסורת כ"י שאומרת ולך י"א בקריאה וסם כתובים בפ"ג ובסוף הסימן מסיימת וכולם קמץ בר מן חד בסגול אל ארץ ה מ ר י ם: (טו) אל נהר כבר ואשר • ואשב קרי: (טז) ויהי מקצת שבעת ימים ויהי דבר ה' אלי לאמר • במקצת ספרים יש פסקא באמצעות פסוק ובספרי ספרד אין כאן פסקא כלל: (יט) מרשעו ומדרכו. מכיאים פה פירוש הרי"ם ונם בדפוס ישן מוניציאה. טוב מדרכו בלא וא"ו כראה מלה כדרך שכתוב בפסוק הקודם ובכל שאר ספרים זה הבני בוא"ו: (כ) להקתו לדקתיו קרי: (כז) ובדברי: הוא"ו במאריך בס"ם: והחדל • ברוב דפוסים אתרונים הה"א בצירי וכן ראיתי בס"א כ' ובכמה ספרים כ"י מדוייקים בסגול וכן בדפוסים קדמונים:

ד (א) ונתתה אותה • בספרים כ"י מלא וא"ו ומסורת דפרשת בלק אולא כותייהו וכן ונתתה א ו ת ם שבסמוך: (ג) ונתתה עליה. א"ב במקצת ספרים נכתב בגליון ס"א ונתת חסר ה"א ע"כ. וזה אינו שהרי בפרשת תרומה נמסרו כ"ט חסרים ה"א ואין זה מכללם ע"כ) • (ג) והכינתה • ברוב הספרים חסר וא"ו אחר נו"ן ומה שנמסר עליו לית מלא על היו"ד נאמר ובמקצת ספרים יש מאריך בכ"ף ובס"א כ"י בנו"ן ויש מהם בלא מאריך כלל ומ"מ המלה מלעיל כמו שכתבתי בפ' כא על וככה: (ו) הימיני • הימני ק': (ח) ימי מצוריך • היטפים הרבה מצאתי במלה זו בספר אחד כתוב מצודך בדל"ת וקרי מצוריך בר"ש וברוב ספרים כתיב וקרי ברי"ש וכן תרגם יונתן צירך וכן הוא בשרשים ובמאיר נתיב שרש צור ובפירוש רד"ק כתוב ומלא מצוריך כתיב ביו"ד הרבוי כאחד מצור שומרון והא' מצור ירושלם ע"כ • וכן בספרי כ"י מדוייקים ובדפוס ישן ביו"ד ובכמה ספרים חסר: (ט) וכתמים • בדגש הסמ"ך: ותשעים יום תאכלנו • במקצת ספרים הכ"ף בשוא ופתח וכן אחר פ א כ ל נ ו • עד עת תאכלנו • ועגת שעורים תאכלנה שבסמוך • וכל לשון אכילה דכותייהו ובמקצת ספרים כולם בשוא לבדו ועיין מ"ש בריש פרשת לך לך ובפרשת בראשית על בעצבון תאכלנה: (יא) במשורה • הה"א בחירק ובמ"ס בשוא בת לא כמו שכתוב בפתח הה"א ובדגש כמ"ם: (יב) תעגינה • בכל מדוייקים הנו"ן בלא דגש וכ"כ רבי יונה ורד"ק וכתב עוד רד"ק שר"ל תעגינה שהיה ויש אומרים כי הנו"ן והס"א לפעולה ולדעתם היתה ראויה להדגש ע"כ • ולענין מילוי או חיסור יו"ד אחר נימ"ל ראיתי חילוף בספרים כי במקצת מדוייקים חסר יו"ד ונמסר עליו לית והחסר דחסר ר"ל חסר וא"ו אחר עיי"ן וחסר יו"ד אחר נימ"ל ובמקצת מדוייקים מלא יו"ד ומה שנמסר עליו לית והחסר ר"ל חסר וא"ו אחר עיי"ן ובכל הספרים הגימ"ל בסגול ורד"ק כתב בשרש עוג שהנה מסורת הדגש אם כן לדעתו מלא יו"ד: (יד) מנעורי • י"ם כתוב מנעורי חסר וא"ו ולא דקדקו היטב כי במס' מלכים א' י"ח נמסר ג' חסר בליטנא ואין זה מהם: (טו) לפועי. לפיעי קרי • פתח גללי • הגימ"ל במאריך:

ה (א) תקחנה לך • סלמ"ד דגושה מכלול דף ק"ו: (ג) ולרת אותם. כפי המסורת מלא וא"ו כי לא נמנה במ"ג במנין החסרים וכן מצאתי במקצת ספרים מדוייקים וכן והשלכת א ו ת ם שבסמוך אבל ושרפת א ת ם בחם הוא אחד מהחסרים: (ו) והמשפטי • הוא"ו במאריך ועיין מ"ש לקמן בסימן י"א: (ט) כמהו עוד. בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים בלא וא"ו אחר כמ"ם: (יא) אגרע. ברוב הספרים בר"ש וכן פירש רד"ק בפי' ובשרשים בשרש גרע. ויונתן תרגם אקטוף ירחה שהיה כתוב בספרו אגדע בדל"ת שכן רוב לשון גדיעה מתורגם ל' קטיפה וכן בס"א כ"י בדל"ת ובספר אחר ג"כ בד' וכתוב עליו בגליון ס"א אגרע בר"ש וכן מצאתי את"כ בפי' מתורגמן שחיבר רבי אליהו הלוי אלו דבריו בשרש קטף ונם אני אגדע ולף אני הקטוף ברלשם לי שהוא קורא אגדע בדל"ת ואינו אלא ברי"ש עכ"ל • טוב מצאתי שזהו מן החילופים שבין מערבאי ומדנחאי למערבאי אגרע כתיב וקרי ולמדנחאי אגדע כתיב בדל"ת וקרי אגרע בר"ש: (טו) והיתה. בס"ם ובדפוסים קדמונים הוא"ו בגעיה: (טז) בשלחי. בצי"ת בגעיה בספרים מדוייקים כ"י ובדפוסים ישנים:

ו (ג) ולגאיות • ולגאות קרי ובס"ם בלא יו"ד אחר הגימ"ל: הנני אני • כ"כ לא הנה אני: (ה) חרבותי. מלרע בנקוד א' לבד רד"ק: (ו) יחרבו בסגול הו"ד וסת"ם רד"ק: ויאשמו • בשוא בא"ף רד"ק: (ז) בתוככם • הכ"ף בשוא: (ח) ונקטו • בדגש הטי"ת וכן במסורת לית ודגש והביא רבי יהודה מלה זו בכלל נפעל מנחי העי"ן דומה שמצאו בספרו רפה ורבי יונה כתב שמצאו דגש וכן מצאתיו בספרים מדוייקים והמסורת עליו לית ודגש וא"כ יהיה מפעלי הכפל שרשים: (יג) סביבות מזבחותיהם א"כ טעות גדול ראיתי בדפוס וויניציאה עם פתרון המלות מגנת ישפו שכתב שם סביבות מ ז ב ח ו ת י כ ם בכ"ף וזה א י נ ו שהרי במסורה כאן סנה עם ג' מזבחותיהם בה"א ע"כ): עבתה. הסי"ן דגושה: (יד) דבלתה • בדל"ת כמו רבלתה בר"ש וכן רעואל דעואל רד"ק:

ז (ב) ארבעת • ארבע קרי: (ג) כדרכיך • בכ"ף רד"ק: תועביתיך • בספרים מדוייקים מלא גם וא"ו סמיכה וכן נכון ע"פ שבסימן ס' דסלי סופרא נמסר ס' תיעבותיך כתוב כן חסר וא"ו בתראה ואין זה מכללם. ויש לדעת כי שם במסורת בדפוס חסר פסוק אחד משתמש והוא על כל תועבתיך שבפסוק יען אשר לא זכרת בסימן ט"ז: (ד) אתן ותועבותיך. מלא גם וא"ו תניינא בספרים מדוייקים ועיין מ"ש לעיל בריש פרשה ט: עליך. הכי"ו במאריך: (יא) הלשה. בדגש הלד"י כתברו דלעיל ואין בספרים הישנים רק שום חסר והכירו מלא: (יח) מהמה. בם"א כ"י כ"א ראשונה בשוא לבדו ובדפוס ישן בחטף פתח ובשאר ספרים בחטף סגול: ולא נה בהם. סגי"ת בדגש וכן מצאתי בפ' א' של דקדוק כ"י ישן שהיה בבית מדרשו של שהאן מורי ורבי כמהר"ר משה קוים וחדי ז"ל זה לשונו מפיק ה"א כגון מ ח ל י פ ם ב ב ק ר וכיוצא בו ובכלל זה יש לכלול ה"א שקורא פתח אחר קריאתה כגון מפיק ה"א ולא נ ה ב ה ם ודומיהן ע"כ • ועיין מ"ש בפ' עקב על אבניה ברזל ובכושם כ' על ו ש מ פ י ם כ מ ד ב ר ובסוף מיכה: (יג) והמוכר • יש חילוף בספר בין מלא לחסר וכן על חבירו שבסמוך: (יג) כי חזון • בזה הפסוק כי ח ז ו ן ב' ובפסוק של מעלה כי ת ר ו ן גד' ובפסוק של מטה כי ת ר ו נ י: אל כל המונה לא ישוב. שארי ליה מרים למאן דבליק להשתיק למימר אל כל המונה ג א ה ס' יאישתבה בפסוקי דכתי ספרא בסוף פי' ל"א ובסוף סימן ל"ב: (טז) והיו אל ההרים • כנכיאים בספירה בריא"כ כתוב על ומעות הוא וכ"כ רד"ק אל ההרים כמו על ההרים: ופלטו פליטיהם והיו אל ההרים כיוני הגאיות כלם המות • במסורת לית חסר וא"ו קדמאה וכל שאר קרייה סוחות ע"כ • ובירושלמי דתענית פ' בשלשה פרקים ר' כוה יתיב מתני כלה סומיות אמר ליה ר' חנינא בר חמא המות אמר ליה מן קרייתם אמר ליה קדם רב סמנונא דכבל אמר ליה כד תיחות לקבן אמור ליה דמניתך חכים ורבו דלא מתמני ביומוהי ע"כ • ומאי דכתיב התם בירושלמי רבי כוה יתיב ומתני וזכרו פליטיכם אותי והיו אל ההרים וגו' • וכן כתוב במתנות כהונה במדרש קהלת פ' כי הפוסק יבוגל הנם אבל בפרשה של מעלה סימן ו' כתוב וזכרו פליטיכם אותי בגוים וגו' והוא איתא התם כריתא דתענית ומני לרבי תמא בר חנינא וצ"ל לרבי חנינא בר חמא כדמוכח בתר הכי וכן הוא בבבלי דכתיבות פרק המשנה ובמדרש קהלת דלעיל: (כא) לזרים ולגלוב • ותללוהו קרי: (כד) מקדשיהם. הדלי"ת בשוא כן רד"ק בפירושו ומכלול דף רכ"ו ובשרשים: (כה) קפדה בא • בספרים כתובי יד במקף והכי"ת רפוים וטעם ק פ ד ה הוא קו א' כדמות הפתח הנקרא מאיילא שאינו טעם מפסיק והוא אחד מן י"ח מקומות שמברכת המאיילא לאתנחתא: (כו) והמשפטיהם • בסי"ם רד"ק:

ח (ג) סמל הקנאה המקנה • ממה שכתב המורחי בפ' בראשית על אני י ש ב אהל וס ק נ ה נראה ברור שבספריו היה כתוב המקנה בה"א ואחר כן אמר גם יתכן שהיה כתוב בספרי ח"ל כה"א ובכל ספרים שלפני כתוב בה"א ואף על פי שהא מנין קנאה שפירשו קנה באל"ף בא כדרך בעלי כה"א וזו היא כונת רד"ק בפירושו ובשרשים ועשות בעל בשרשים לכתוב המקנה באל"ף וצריך להיות בה"א כמו שמצאתי בשרשים ישן כתובת יד וכן כתב בעל הלשון ה מ ק נ ה בה"א תמורת אל"ף כי דינו מ ק נ י א וכו' גם בעל יפה תואר בבראשית רבה פרשה כ"ג סימן ד' כתב על המזרחי לשון זה ואני בקשתי בכמה ספרים וכולם מצאתי שיש הקנאה ה מ ק נ ה בה"א: (ו) מהם • מה הם קרי והיא חד מן ט"ו מלין דכתיבין מלה וחדא וקריין תרין מלין: נ-תקם • החי"ת בחטף קמץ וכן כתבו המדקדקים: (יד) התמוז • כתב רד"ק בפירוש ובשרשים שברוב הנסחאות תמוז כתיב בשני ווי"ן • ובזוית נתגב בעיני ולא אתא לידי אלא מחיק לחדה מיניהו דקא שכיתן ספרי דכתיב בהו מן ארבע מאה שנין בחדה וא"ו בלחוד: (יז) את הזמורה אל אפם • אל אפי מיכעי ליה אלא שכינה הכתוב והוא חד מן י"ח מלין שהם תקון סופרים כת"ש רד"ק ואיתא נמי בספרי פ' בהעלתך ובתנחומא פרשת בשלח ובכולם במדרש ילמדנו פ' בשלח ומסורת הגדול כמו שהבאתי בזכריה ב' וגם שהארכתי:

ט (א) ואיש כלי • חד מן ז' מהורק ומטעין דסבירין כלי' וסימ' בש"ג וכן כלי מ פ צ ו שבסמוך: משחתו החי"ת בצירי: (ב) מִפְנֶה • כשקל אשר אתה מַרְאֶה: לגם בדים • בספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר וא"ו וכן דינו מכח המסורת כאן וסוף משלי: (ג) הלבש בדים • אף זה חסר וא"ו בספרים כ"י ובמקצת דפוסים ישנים ובספרים כ"י שהיה בתחלה ביא"ו עברו עליו קולמוס: (ד) אתו • אליו קרי: וסתוית תו: החי"ו דגושה מדין אתי מרחיק ומלת תו חסר יו"ד במדוייקים: (ה) על תחום. אל קרי: עיניכם • עיניכם קרי לשון יחיד והכתיב לשון רבים: (ו) ומלאו: הלמ"ד איננה דגושה וכמוהו רבים קלים מבנין הדגוש כמו ונקבו בראשונים כי לא מלאו אחרי • ויקאוו בו והדומים רד"ק בפירוש ומכלול דף ע"ד ושרשים ובמסורת נמסר על זה ו מ ל א ו לית ואף מ ל א ו עד כ א ן • והוא פ"רמים ד' קראו מ ל א ו ואמרו: (ח) ויהי כהכותם • בכ"ף: ונאשאר • במקצת ספרים כ"י השי"ן בשוא לבדו וכן הוא בחיבורי ר' יוסף זאדין ודקדוק המלות עיין. במכלול דף ס"ה ובספר השרשים מרבי אליהו. בלי אות וא"ו: (ט) והמלא

אזן

הארץ דמים • כן ראיתי בכמה ספרים וכן תרגם יונתן הייתי קטול אבל בספר א' מדוייק כ"י קדמון וגם בדפוס א' ישן כתוב ותמלא הארץ חמס ורד"ק פי' בתחלה ותמלא הארץ חמס ובסוף דבריו כ' ובקצת ספרים מדוייקים ותמלא הארץ דמים פי' שופכים דמים ע"כ • ובעל מאיר נתיב הרכה אחרי רכשי שסביאו בפרש דם ובפרש חמס ולשוני נפשאי מכרענא לא קאמינא : (יא) והנה האיש לבש הבדים • ברוב ספרים ישנים חסר וא"ו : כאשר • בכל אשר קרי :

י (א) ואראה והנה אל הרקיע וגו' • כאן סוף ראש סימן י' : (ה) וקול כנפי הכרובים • מלא וא"ו שלא נמנה במס' ס' תרומה עם החסרים וכ' הוא במדוייקים : (ו) לגלגל מבינות לכרובים • מלא וא"ו כמ"ש לעיל : (ז) וישלח הכרוב את ידו מבינות לכרובים • מלא וא"ו והשני שבפסוק חסר : (ח) וירא לכרבים • זהו א' מן החסרים במסורת הנ"ל וכן הוא במדוייקים : (ט) אצל הכרובים • מלא וא"ו על פי המסורת דלעיל : (יג) לאופנים להם קורא • איכא פלוגתא אי הוי מן מלין דמפרשת במתיילא לאתנח מסורת דברי הימים ב' כ' : להם קורא. בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו : (יח) ויעמד על הכרובים • מלא וא"ו כמ"ש למעלה •

יא (א) ותשא אתי • חסר וא"ו בספרים מדויקים וכן ו ת ש א א ת י שבפסוק : הקדמוני . במקצת ספרים הקדמונים מלא וא"ו : (ו) הרביתם • הבי"ת בציירי לא בחירק כמו שראיתי באיזה ספרים : ומלאתם • בכמה ספרים כתיב ו מ ל א ת י ם ביו"ד אחר התי"ו וכס"א מדוייק מטוליטולה הוא בלא יו"ד וכתוב עליו בגליון למדנחאי כתוב ו מ ל א ת י ם וכן הוא בחילופים שלנו למערבאי ומלאתם למדנחאי ומלאתים וידוע דקים לן כמערבאי וכן הוא בדפוס ישן : (יא) בתוכה לבשר אל גבול • בנביאים עם פירוש הרי"ס כתוב על גבול כמו שתרגם המתרגם וכמו שכתוב בפ' שלמעלה אבן בשאר ספרים כתוב א ל וכן מוכחת מסורת דפרשת חקת דנמסר סימן ס' על גבול ואין זה במספרם ושל מעלה הוא אחד מהם : (יב) ובמשפטי • בס"ס הוא"ו כמאריך : סביבותיכם עשיתם • ריב"ל רמי כתיב וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם (לעיל סי' ה) וכתיב ככה עשיתם . כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם סנהדרין שילהי פרק א' דיני ממונות: (יג) ויהי כהנבאי : במקצת ספרים כ"י בבי"ת ובספרים אחרים בכ"ף וכ"כ רד"ק בכ"ף : (טו) הפילותים ברוב ספרים מדוייקים מלא דמלא ועיין מה שכתבתי בירמיה סי' ע' : למקדש מעט . בספרים שלנו הדל"ת בקמץ ורד"ק כתב שיש ספרים בפת"ח : (יז) נפצותם • הפ"א בחולם כמ"ש בסימן כ' וכן במכלול דף ק"מ : (יח) תועבתיה • מהתלפת תיעבותיה ועיין מה שכתבתי בסימן ט"ז (יט) לב אחד • כן כתיב לא לב חדש כמו שכתוב בסימן ל"ו מזה הספר ול"ע מהתרגום שתרגם שניהם לב דחיל ורוח דחילא : ורוח חדשה אתן בקרבם . בספרים רבים כתוב ב ק ר ב כ ם וכן כתבתי בהעתקתי בתחלה אף על פי שראיתי בספרים אחרים ב ק ר ב ם אחרי כן רוח חדש היה אתי לכתוב ב ק ר ב ם כראותי ספרים אחרים כתובים כן נוספים על ה ר א ש ו נ י ם וכן הוא במאיר נתיב שרש נתן ושרש קרב ו כ ן נ ר א ה מפירוש הרי"ס וגם לשון הכתוב מוכית כן שכולו מדבר שלא לנוכח וכן פסוק שלפניו ושלאחריו וכן ס"י במעיכון ובאמת כי קשה עלי מאד להחליף הספרים • אך א"א לנוכח שטרא לבי תרי ושמא טעו בפסוק האחר דסימן ל"ו שהוא כולו לנוכח ולפניו ולאחריו כ' ימשכ ויתיש הזמן שיסיר השבושים מקרבנו תורה א' ומשפט א' יהיה לנו אמן : והסרתי לב • בנביאים עם פירוש הרי"ס כתוב את ל ב . וטעה המדפיס בין זה ובין שכתוב ביחזקאל סימן ל"ו ואין כן בשאר ספרים : מבשרם • כן כתיב לא מבשרכם :(כד) ותבאני . בספרים מדוייקים חסר יו"ד אחר בית : (כה) הראני . המסורת עליו לית סגול וקמץ :

יב (ב) בית ישראל בית המרי • בס"א בסגול : (יב) פניו יכסה • בכתב כלומר שני מרוב השבושי' שמצאתים בדפוסים כי בנביאים עם פירוש הרי"ס כתוב פ נ י ך ת כ ס ה וטעות הנראה לעין הוא : לעין הוא את הארץ • במקצת ספרים מדוייקים הלמ"ד בקמץ : (יד) עזרה • עזרו קרי : (טז) מחרב מרעב ומדבר . בנביאים עם פי' הרי"ס כתוב ומרעב בוא"ו וגם בס"א ישן מצאתיו מוגה בוא"ו ואין כן בשאר ספרים : (כג) קָרְבוּ הימים • כן כתוב : (כד) בתוך בית ישראל • כן הוא והספרים שכתוב בתוך בני ישראל ד׳ טעות הוא כי כן היא המסרה כל קריאה בתוך בני ישראל בר מן דין בתוך בית ישראל רד"ק :

יג (ב) הנבאים • בקמ"ץ הבי"ת ולית כוותיה ושאר נְבִאִים הַנִּבְּאִים כסו"א רד"ק בפירוש ושרשים : (ג) ולבלתי ראו • מה שנמסר במסור' הדפוס כאן הוא לשון מבולבל וכריני כותב בלשון ברור כל פסוק דאית ביה תרי לבלתי קדמאה לבלתי בלא וא"ו תניינא ולבלתי בוא"ו בר מן א' לבלתי שמוע ולבלתי קחת מוסר (ירמיה יז) דאית בהכוא פסוקא תרי לבלתי בלא וא"ו וכל פסוק דלית ביה אלא חד לבלתי הוא בלא וא"ו בר מן ד' דאינון ולבלתי בוא"ו וסימנהון לקדש את יום השבת ולבלתי שאת משא (ירמיה סוף סימן י"ז) אם תפרו בריתי וגו' ולבלתי היות (ירמיה ל"ג) ולבלתי בנות בתים לשבתנו (ירמיה לה) ההלכים אחר רוחם ולבלתי ראו אלין ולבלתי ולית להון זוגא : (ד) כשעלים בחרבות . בא בס"א • בחטף קמץ מכלול דף רי"ו ובמסורת ב' קמצין וסימ' תעליא נחו ע"כ • פי' תעליא הוא פסוק זה דכתיב ביה כ ש ע ל י ם ופי' נחו הוא פסוק ו ל א ל מ א ו ב ת ר ב ו ת דכתיב בישעיה סוף סימן מ"ח : (ז) הלוא מחזה • במקצת מדוייקים מלא ו' והאל"ף וכן נכון כי אינם מן ה' ה ל א חסרים בסיפרא וסימ' נמסר לעיל במסרה גדולה ס"פ י"ב :(ט) ובכתב בית ישראל • בקמץ התי"ו והוא סמוך ל"י בס' הרקמה : (יא) ואתנה במקצת ספרים קדמונים התי"ו בסגול ועיין למטה בפ' זו ובסימן ל"ד ובפ' וילא • ויונתן תרגם וית אבני אלגביש נראה שהיה קורא ואת אבני אלגביש וגם רד"ק כתב שכן כתוב במקצת נוסחאות אמנם כפי המסורת שאכתוב בסמוך נ"ל ואתנה : אבני אלגביש • בס"א כ"י שתי מלות וכן כתב רד"ק שכן נמצא במקצת הספרים ועיין מה שכתבתי בסי' ל"ח בע"ה : (יג) ובקעתי • הבי"ת בחירק : (יז) שים פניך אל בנות . בחילופים שלנו כתוב למערבאי על בנות למדנחאי אל בנות ונראה שצריך להפך הגרסא כי בכל הספרים כתוב א ל בנות וכן במסורת אל בנות ג' וסימן הנפלים היו בארץ . וישב ישראל בשטים . בן אדם שים פניך : (יח) תצודדנה . במקצת דפוסים ראשונים הפי"ו בחירק והיא אלא בשוא : (יט) ותחללנה • בכל ספרים כ"י מדוייקים אין דגש בנו"ן וכן ראוי כמנהג נו"ן הנקבות וכן כשתוכינה שבסמוך ובמקצת ספרים מלא יו"ד בין תי"ו לנו"ן : (כ) כשתוכינה • אין דגש בנו"ן כמ"ש בסמוך ועיין במכלול דף פ"ג ודף קל"ז : אשר אתנה • במקצת ספרים התי"ו בציירי וקמץ בסגול ובכולם אין דגש בנו"ן ובמסורת ואתנה ג' וסימן ואתנה ידעתן (פ' וילא) ואתנה אבני אלגביש לעיל בסמוך ואתנה נאוי (יחזקאל לד) ותד אתנה וסימן הגני אל כשתותיכנה אשר אתנה אבל ו א ת ן נאוי נאן מרעיתי דלקמן סי' ל"ד אינו מהם ומטעים בהו איגשי : זרועותיכם . בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים מלא וא"ו קדמאה : (כא) ולא יהיו עוד בידכן • בספרים מתחלפים ומי יתן יבאו אנשי כנסת הגדולה ויאמרו • במקצת ספרים אשכנזים ישנים מכמה שנים כתוב ב י ד כ ם במ"ם וכן מצאתי נסחה ישנה מאד ספרדית שכן היה כתוב בה בתחלה אע"פ שנגררה המ"ם ואחרי כן ועשאוה נו"ן ואולם בנוסחא מדוייקת מטוליטולה וגם בספרים אחרים כ"י כתוב בנו"ן כאחרו שבפסוק והצלתי את עמי מ י ד כ ן וכן הוא בשרשים ומאיר נתיב : למצודה • במקצת ספרים ישנים למצודה • בוא"ו ורד"ק כתב שהה"א חסר וא"ו :

יד (ה) ויבוא אלי אנשים • שיר השירים רבה פסוק זאת קומתך ויבואו אלי אנשים אלו חנניה מישאל ועזריה ואנו א' מן שמנה בלשון ביאה דסבירין לשון רבים וכן תרגם יונתן כמפרש א ת ו ל ת י כאורחיה בשאר דוכתי ומדרש אגדה יש שביאו רש"י ז"ל ועיין מה שכתבתי ביחזקאל כ"ג : (ד) נעניתי לו בה • הה"א בלא מפיק מכלול ד' ל"ב והוא חד מן מלין לא מפקין ה"א בסוף תיבותא ומטעין בהון וסימן במ"ג ובמקצת ספרים בה כתיב בא קרי באל"ף • (א"ה ולבי מגמגם בזה למה לא כתב הרב שבמסרה רבתה ערך בה איתא ג' בה דקריין בלישנא אחרינא ואחד מהם הוא זה דכתיב בה בה"א וקרי בא באל"ף וא"כ קשו תרי מסרות אהדדי ע"כ) : (ח) ונתתי פני בס"א רפה : (ט) למעל מעל • בקמץ חטוף ובקצת דפוסים ישנים למעל בחולם ואין בהם ממש : והכרתי לה • מלעיל וכן נמנה בפסק הדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה וסימן בסוף מ"ג : (יד) שלשת האנשים האלה • במקצת ספרים כ"י ו ש ל ש ת בוא"ו ובספרים היותר מדוייקים בלא וא"ו : נח דנאל ואיוב • בס"א כ"י נכתב בגליון י"ס דניאל וכן כתב על חבירו שבפרשה ועל חכם אתה מדנאל (יחזקאל כ"ח) ובספר אחר כ"י כולם כתובים ד נ א ל וקי' ד נ י א ל וכן במסורה דנאל ג' חסרים יו"ד וסי' חכם אתה מדנאל • ישנו שלשת האנשים • ונח דנאל ואיוב בתוכה • תם רד"ק בפי' ובמכלול דף ק"י כתב דנ' אלו כתובין בלא יו"ד וביו"ד נקראת אע"פ שאינה כתובה ביו"ד ירושלם והאל"ף נחה כי הצירי תחת היו"ד וביו"ד דגושה : (טו) והשלתה • הכ"ף דגושה ובס"א כ"י נכתב כנגדו ו ש כ ל ת ה פליגא ובמכלול דף ל"ה פְּקָדָתָה כולו קמוץ וכס"א במפיק כן הוא על המשפט אלא שמנאוהו במשקל פקדת' הלמ"ד פתוחה וכתי"ו דגוש' וכס"א רפה והוא מלעיל כמו לו היה רעה אעביר בארץ וְשִׁכְּלָתָּה • ככל אשר צִוִּיתָה חמותה (רות ג) י"ו חֻלַּקְתָּה להם בקו (ישעיה לד) • וכעסתה צרתה (שמואל א' א) עכ"ל • אבל בכל מדוייקים שלפני למ"ד ו ש כ ל ת ה קמוצה וכן משפטה מפני ההפסק : (טז) שלשת ה א נ ש י ם • כן הוא שלשת בלא וא"ו ושלמטה ו ש ל ו ש ת בוא"ו : והארץ תהיה שממה • בס"א כ"י יש בגיליון ב"נ שממה תהיה ע"כ • ובחלופים שלנו לא נמצא הילוף זה : (יט) או דבר אשלח אל הארץ • תרגמו על ארעא והוא מחלוקת בין מערבאי למדנחאי ולמערבאי אל הארץ וכן הוא המסרה כאן מן ריש סיפרא ועד הכא בסימן כ"א אל הארץ כמ"א או חרב אביא על הארץ לעיל בסמוך וכל שאר קריא דכוותא על הארץ בר מן ג' אל הארץ וכו': (כ) ונח דניאל ואיוב עיין מה שכתבתי לעיל בסימן זה : (כג) כי לא חנם • בס"א כ"י ובנביאים עם פי' אברבנאל כתוב לא אל חנם אכן נשאר בשאר ספרים ליתיה וגם בשתי נסחאות כ"י שהיה כתוב בהן מלת אל נמחק' ובמקרא גדולה מסור עליו לית דסמיך : אשר עשיתי בה • במקרא גדולה כתוב נגדו בספר מוגה לה וספר מוטעה הוא :

טו (ו) עץ הגפן בעץ היער • כן הוא בעץ אע"פ שמתורגם בעאי :

טז (ב) את תועבותיה • בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים חסר וא"ו בין בי"ת לתי"ו ובמסורה ג' ב' מלא ואחד חסר וכולהון בסיפרא וסימנהון הודע את ירושלם : ובאו שמה והסירו סי' יא: התשפט התשפט ריש סימן כ"ב . ולא מסיימי הי מינייהו מלא וחסר וחילופים רבים יש בספרים ופליגן אהדדי וכן גופן קשיין דידהו אדידהו ובס"א כ"י קדמאה ובתראה מלא מציעאה חסר : (ג) מכרתיך • בחולם הכ"ף : (ד) ביום הולדת • זה הראשון נכתב בוא"ו עם הדגש : לא כרת • עבר מבנין פועל והרי"ש דגושה כמשפט לא כמנהג ולכן הכ"ף בקמץ חטוף מכלול דף פ' : שרך • השי"ן בקמץ חטוף מפני דגשות הרי"ש שלא אחריו עפ"ה כמ"ש במכלול דף ע"ב והגהת רבי אליה שם : ובמלח . הה"א בקמץ חטוף : המלחת • החי"ת בפתח מפני שהיא גרונית מכלול דף פ"ו : חתלת • במקצת ספרים הי"ו ראשונה בקמץ ומקצתן בפתח :(ז) עדיים • בכל ספרים כ"י מדוייקים מלרע שהאתנח ביו"ד : ואלבשך • בכמה ספרים ואלבישך מלא יו"ד : ואנעלך • במקצת ספרים השי"ן בקמץ וזהו דעת ב"נ כפי מה שמצאתי בס"א מדוייק בגליון ולב"א בשוא ופתח וכן כתב רד"ק : (יג) ותעדי • השין בשוא לבד : שמי שם קרי וכ"כ רד"ק ונראה שצריך להפך הגירסא בחילופים ממערבאי למדנחאי : אכלתי • אכלת ק' : ותיפי • מלעיל בשני השינין לב"א ולב"נ מלרע בשוא א' לבד : (יח) וקטרתי . השי"ת בקמץ חטוף לב"א ולב"נ בפתח כן מצאתי בחילופים כ"י וכ"כ רד"ק בפי' ובשרשים וטעות נפל בחילופי הדפוס ועיין לקמן סימן כ"ג : נתתי . נתת קרי ועיין הרמב"ן והקאנטי ריש פרשת אחרי מות : (יט) ונתתיהו • כתב הריקאנטי במקום הנ"ל שכתוב ונתתהו וק' ונתתיהו ואין כן בספרים וכן במסורת ונתתיהו ב' וסימן ונתתיהו בידך (שופטים ד) ונתתיהו לפניהם : (כ) ילדת . בהרבה ספרים מדוייקים כן כתיב וק' בלא יו"ד בסוף תיבה גם לא נמנה במסורת דריש מלכים ולא במסורת כ"י שמצאתי ג"כ במלכים בפרשת ואשה אחת מנשי בני הנביאים : מתזנותך . מתזנותיך קרי : (כב) זכרתי • זכרת ק' : (כה) תזנות"ך . תזנותיך ק' : (כו) גדלי בשר. במקצת ספרים מלא יו"ד אחר עי"ן ועיין בירמיה סי' ל"ג (כז) והנה נטיתי ידי . בנביאים עם פי' הרי"ס כתוב נטיתי את ידי ובשאר ספרים ליתיה והמסורת אומרת עליו ע"ז חסרים את בנטיית יד והסימן נמסר ביחזקאל ל"ה במס"ג : שנאתיך • במקצת ספרים שנאותיך מלא וא"ו כתר אל"ף : (לא) עשיתי • עשית ק' : היתי . היית ק' : (לג) וַתִּשְׁחֲדִי • החית בחטף קמץ רד"ק בכל המקומות : (לד) ויהי בך ספרי בחמש נקודות ו ת ה י ' ל ה ם ך בחמש נקודות ויש ספרים שניהם בחמש נקודות כן כתב רד"ק בשרשים וגם בעל רב פעלים כ ת ב ויהי בך ה פ ך מן ה נ ש י ם יש ספרים הוא לבדו בכ"ג ושארא בג"נ וי"ס כל הפך בג"נ עכ"ל . ואני מצאתי בהפך במקצת ספרים מדוייקים שניהם בחמש נקודות : לא זונה . בוא"ו עם הדגש : (לו) וכדמי בניך • יש ספרים ו כ ד מ י בבי"ת ולכן הוא"ו שרוקה וכן נראה מפירוש רש"י והתרגום אבל ב ס פ ר י ם מדוייקים ו כ ד מ י בכ"ף והוא"ו בשוא וכן כתב רד"ק והאפודי כפ' י"ד מספרו בתמורת האותיות כתב בלשון הזה והא הכ"ף תמורת הבי"ת כד' רוחות השמים (זכריה ב') כרוח קדים אפיצם (ירמיה י"ח) כאשר ילכו אפרים (הושע ז') וכדמי בניך ומפני זה כתב רש"י בפי' יחזקאל וכעון דמי בניך ולא טעה בו כמו שחשבו קצת : אשר נתת • ב ר ו ב ה ס פ ר י ם כתיב נתתי ביו"ד וקרי בלא יו"ד ואולם בספר אחר מדוייק מטוליטולה כתוב נתת בלא יו"ד ואין כאן הפרש בין קרי לכתיב כלל ולפי דעתי ראוי לסמוך עליו כי לא נמנה זה עם מלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קריין בריש ספר מלכים וגם במסורת כ"י לא מצאתיהו : (לט) ונתתי אתך . בספרים מדוייקים חסר וא"ו ושלאחריו בפסוק מלא וכן הם לפי המסורת וכן ורגמו א ו ת ך שבפסוק הנמשך הוא מן המלאים על פי המסורת : (מג) זכרתי • זכרת קרי • עשיתי • עשית קרי : (מד) כאמה בתה : ה"א של כאמה אינה מפיק רש"י וכ"כ רד"ק בפירוש ובמכלול דף ל"ב כאמה הה"א רפה כתם. הה"א מפיק ותם במס"ג נמנה מלת כ א מ ה עם מלין לא מפקין ה"א בסוף ת י ב ו ת א ומטעין בהון :(מו) עשיתי כתעט קט • עשית קרי : ותשחתי מהן • הה"א בסגול : ותשחתי מהן • הכ"ל יש ספרים כתוב מהם במ"ם ורוב כנו"ן : (נא) את אחותך . אחותיך קרי : אשר עשיתי • עשית קרי : (נב) אחותך . האל"ף בלא מאריך והחי"ת בשוא לבד : (נג) ושבתי את שביתהן : כולם בזה הפסוק שבית כתוב ביו"ד וקרי שבות בוא"ו ובשורק ש ב י ת ס ן ש ב י ת י ך כתוב וקרי בחירק וביו"ד כ"כ בעל מכלל יופי • וה"ל שכן צריך להגיה בפירוש רד"ק וכן מצאתי בנוסחא מדוייקת מטוליטולא ובכמה ספרים כתוב שבותהן בוא"ו וקרי ביו"ד וגירסא ראשונה נראית עיקר : את שבית סדם • שבות קרי : ואת שבית שמרון שבות קרי : ושבית שביתיך . ושבות קרי : בתוכהנה • בכל הספרים הה"א בשוא לבדו וקשה דלפי שנראה בחילופי הדפוס וגם בחילופים כ"י זהו אליבא דב"נ אך לב"א הה"א בשוא ופתח : (נו) לשמועה • בס"א קדמון לִשְׁמוּעָה הלמ"ד בפת"ח והשי"ן דגושה ויחיד הוא הגז' רבים : (נט) ועשית • ועשיתי קרי : (סב) והקימתי אני את בריתי אתך . זה אִתָּךְ בדגש) ושלמצלה אותך : (סג) לכל אשר עשית . התי"ו בלא נקודה בשוא ברוב ספרים כ"י :

יז (ו) ותשלח פראות . ברוב ספרים המדוייקים מלא וא"ו קודם לתי"ו ויש ביניהם מחלוקת אם הרי"ש קודם לאל"ף או אם אל"ף קודם לרי"ש ורד"ק בפירוש כתב פראות כתיב ריש קודם לאל"ף ובשרשים שרש פאר הוסיף וכן פ ר א ת י ו ברוב נכתבו הרי"ש קודם האל"ף והמסרה תבא עליהם כי שנים נכתבו אל"ף קודם לרי"ש ואחרכם פ א ר ת י ו • ותחת פ א ר ת י ו ילדו ושניהם ביחזקאל ל"א ושארא רי"ש קודם לאל"ף עכ"ל • ועיין בסימן ל"א שיש שם חילופים רבים : שלחה • חד מן וא"ו רפיון וסימנה במ"ג שמואל א' סי' י"ז : (ח) אל שדה טוב • בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים אין שום טעם בדל"ת רק בשי"ן : (ט) לְמַשְׂאוֹת • השי"ן בלא דגש בכל ספרים כ"י וגם במקצת דפוסים ישנים : (י) הלא כגעת . בס"ם מדוייקות הכ"ף בדגש ונכתב כנגדו בגוליון פליגי ביה כגעת ור' משה קמחי הביאו עם דומים אחרים דגושים ובמכלול כתוב וכ"ף וגימ"ל פליגין עליה כמו הלא כ ג ע ת בה • אור לא כ ג ב ר חלציך (איוב ל"ח) יש שקוראים רפה ויש קוראים ב"א ויש שקוראים דגש ויש קריאת ב"נ עכ"ל • וכך הם בחילופים שלנו • ובעל מקנה אברהם כתב ההפך דלב"א דגושות ולבן נפתלי רפות והסעולם נוהג לגביה אותן כב"א ודבריו תמוהים וסותרים זה את זה שהרי כתב בתחלה שהם שתי אותיות ממולא אחת כראשונה דגושה ולפי זה שתי תיבות אלו ראויות לסדגש דכ"ף וגימ"ל שתיהן ממולא אחד מאותיות גיכ"ק ואחר כך כתב שלכן נפתלי מחלוקת בשתי תיבות אלה כי ל פ י כ ל ל זה ראויות ל ה י ו ת רפות והעולם נוהג הפך הכלל ותופס אני מטעות המעתיק או המדפיס : תיבש יָבֵשׁ • הבי"ת בחולם לא בצירי כמו שנמצא באחד ספר וכ"כ רד"ק שהוא מקור כמו ויברך בָּרוֹךְ : (יג) את הארץ

פלאך • פלא"ף בצירי (כ) וכביאותיו בנלב • אחי בפיס"ן רפויות : (כה) מברחו . מברחיו קרי : (כב) כה אמר אדני יְהוִה • כן נקוד כמנהג : (יונקותיו • א"ס עמ"ש בסוף סוטה) : (כג) ועשה פרי כרוב : בספרים כס"א רפה ובגליון א' מס"ם נכתב בלדו בספר אחד ועשה פ ר י בדגש עד כאן • ולא ידעתי למה שאין כאן לא טעם מפסיק ולא אתי מרחיק שבה"א פרשים : תשכנה • דגש הנו"ן לגו"ן כפרש רש"י ורד"ק בפירוש ומכלול דף נ"ד חבו א' מן ח' מלין דכל חד וחד לית דכוותיה דגש וסימן במסורת ריש פרשת ט וביאורם ריש פרשת נח : (כד) וידעו • בספרי ספרד הוא"ו בגעיה:מן שפל . בספרים רבים כ"י מדוייקים שבאו לידי הס"א נקמן ובאחד מהם מסורת עליה לית וקף קמ"ן ורד"ק בשרשים כתב בלשון הזה ובלירי שגבהתי עץ שָׁפָל ובמקצת הספרים המדוייקים הוא קמן ע"כ :

יח (ו) יתן ושירם • במקצת ספרים מדוייקים מלא יו"ד וכן כתב רד"ק נכתב ביו"ד השמך אחר הע"ן ע"כ . ויש ספרים מלא וא"ו אחר הרי"ש : (ח) בנשך לא יתן • במקצת ספרים כ"י הצי"ת בשוא אבל רד"ק כתב שהיא פתוחה לאחרון ה"א כידוע : (ט) לדיק הוא חיה יחיה . במקצת ספרים כתוב ח י ו בוא"ו וכפי המסרה ראוי להיות בה"א כי אין זה מהארבעה דכתיבין וא"ו בקריאה והסימן נסדר במ"ג יחזקאל ג' וכ"כ רד"ק בסוף פרשה זו על פסוק ויראה וישוב וגו' ח י ו יחיה בוא"ו וכל שנזכרים למעלה בה"א : (י) והוליד בן פריץ . בס"א כ"י הצי"ם בסגול ולא יתכן כפי המסרה דפרשת ויגש שזהו אחד מן ד' בצירי : מאחד מאלה • ברוב הספרים בדל"ת ובמקצתם כתוב בגליון כ"ה מאחת : כי גם אל ההרים אכל • במקצת ספרים כלו קמן וכן הביאו רד"ק במכלול עם הקמוצים אבל בפירושו כתב כי גם אל ההרים אכל פתח בזקף ושלמעלה לא א כ ל קמן בזקף וסמי' לא אכל קמן סופים אכל פתח סופים עכ"ל . וכן מלאתי במקצת מדוייקים כ"י וכ"כ רבי אליה המדקדק בהגהת המכלול ברוב הספרים אכל הא' פתוח ובשני לא א כ ל קמוצים וכן במסורת דאכל פתח סופים ודלא אכל קמן סופים וכן כתב בסוף ספר שברי לוחות כל ענייני אכל ספרים לא א כ ל כלו קמן אבל ספרים א כ ל האיו קמן והליו פתח : (יג) בנשך נתן • ברוב ספרים מדוייקים הצי"ת בפתח : (יד) ויראה • ויראה קרי : (טו) על ההרים לא אכל וגו' את אשת רעהו • בס"א כ"י מלאתי ו א ת בוא"ו ובפל הוא במיעוטו : (טז) וערום כסה בגד • בספרים מדוייקים חסר יו"ד ומלא וא"ו : (יז) ותרבית לא לקח . הה בקמ"ן ונזקף כי גם הזקף יש בו מעמם שהפסק במקומות רבים וכמוהו רבים במסורת ריש ס' במדבר וריש ספר ויקרא ובמכלול שקל פֹּעַל ושרנה מזה בס"ו : (כ) ורשעת הרשע • פרשה קרי : (כא) חטאתו • חטאתיו קרי : (כג) החפץ • בספרים כ"י מדוייקים מלא וא"ו ואל"ף וכן נכון ע"פ המסורת דסלי סיפרא בסימן י"ב כי לא בא בזה כמנין ח' חסר : מדרכיו • בספרים כ"י מדוייקים כן כתיב וקרי ביו"ד ואין כאן חילוף בין קרי לכתיב וכן הוא במקצת דפוסים ישנים גם לא נמנה במ"ג עם החסרים י' באלפא ביתא : (כד) כל לדקתו • לדקתיו ק' : (כח) ויראה . וישב קרי ושי"ן קמוצה : (לא) ולמה תמתו • במקצת מדוייקים חסר וא"ו אחר המ"ם ונכון לעשות כן כי אין זה מן ז' מלאים בס' תקן ומי שכתבו מלא נתחלף לו זה עם אותו שהוא בסימן ל"ג : (לב) והשיבו וחיו . בנביאים עם פירוש הרי"א השיבו בלא וא"ו כרלה השינה וטעות הוא :

יט (ד) וינלכו • חסר יו"ד אחר הבית בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים כמ"ש בירמיה סימן כ"ו : בחחים • בס"א ישן כתוב כ ח ח י ס בחולם ובשאר ספרים בפתח אבל וילכדו את מנשה כ ח ו ח י ם דר"ס ב' ל"ג בחולם בכל הספרים : (ט) בסגר • בכל ספרים שלפני … בפתח וברוב ספרי הדפוס מלמעל בשני סמכין וכן מלאתי בס"א כתיבת יד ישן בסוגר ונכתב בלדו מתחלפת בְּסֻגַּר מלרע . ורד"ק בספר מכלול דף ר"ב הביאו עם דומים אחרים שהם מלרע ופתחי"ן ואח"כ אמר וכ"נ קורא בסוגר מלעיל בשני סמכין ובדברים האלה כ' בעל מקנה אברהם בשקל פֹּעַל ובסוף כ' אמנם אני מלאתי בְּסֻגָּר בסוגר גם כן לקמן : בחחים • ויקרא רבה סוף פרשת מצורע בשעה … נבוכדנצר להחריב את ירושלים ובאו לסנהדרין פיתו לו יהויקים עמדו וכפתו ושלשלוהו לו ובידו שלשלו רבי אליעזר ברבי נתן אמר חי שלשלו אותו כד"א ויתנהו בסוגר בחחים כ' רש"א מה שלשלו אותו לו כד"א למען לא ישמע קולו עוד אמר ריב"ל אני מקיים דברי שניהם חי שלשלו אותו אלא שהיה מסוכן ומת בידם ע"כ • ובספרים שלנו כתיב וקרי ב ח ח י ם ובחילופים שבין מערבאי למדנחאי לא מלאנו שום חילוף רק ביחזקאל כ"ט בפסוק ונתתי ח ח י ם בלחייך למערבאי חחיים כתיב חחים קרי ולמדנחאי חחים כתיב וקרי : במלודות . במקצת ספרים כתובי יד ודפוסים ישנים כגירסת רד"ק בקמ"ן לא בחולם וכן נראה ממסורת דיבפים סימן ל"ג שכולם קמולים וכן הוא בשרשים שרש מלד : (יא) עזם . בס"א במפיק : (יד) קינה היא . לית בקמץ מלעיל וכן במנה בסוף מ"ג בנסחא חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה :

כ (א) השביעית • בספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא דמלא : (ד) התשפט אתם התשפט • ברוב ספרים כ"י ודפוסים ישנים התשפט הראשון חסר והשני מלא : (ה) לאמר אני ה' אלהיכם • יחזקאל נודעתי אליהם תורייתא ונודעתי להם : (יא) את חקותי : במקצת ספרים מלא וא"ו וכו' ממסורת ירמיה סי' מ"ד : (יז) ותחס • בחי"ת בקמ"ן חטוף ובמסורת ב' ותחירו ותאמר לכרנך ותחס עליך (שמואל א' כד) : (יח) בחוקי . בוא"ו עם דגש בקו"ף : (כח) ויאמרו כי הגוים וגו' לעבוד אותם אשר ישמע אותם • ברוב הספרים שניהם מלאים גם לא נמנו במ"ג עם כ"ה אתם חסרים שביחזקאל וקשה ממסורת שכבלתי בפרשת תלוה על פסוק ונתת אותם על פל ועוד קשה כי מאותם כל"ח שמנה בעל המסורת בסיפרא לחסרים מלאתי הרבה מהם מלאים בכל הספרים : (כג) והפיצותי • במקצת דפוסים ישנים בשבא האחרון לבד אבל בספרים כ"י מדוייקים בשני שבאים, וכן במסורת ב' מלעיל ותיבותא והשיבותי ידי על עקרון בריש עמוס כמ"ש שם : (כח) לתת אותם להם . בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן משמע ממסורת בלק : (לא) בהעביר . בס"ם הבי"ת בגעיה : (לג) ובעלה • הלמ"ד נקמ"ן וכן משמע ממסורת יחזקאל סימן מ"ג : (לד) נפוצותם . בחולם בס"א וכן חברו שבפרשה ולמעלה בסימן י"א ואיכון תלתא בסיפרא על פי המסורת ובמקצת ספרים דין דהכא חסר וא"ו תניינא : (לו) כן אשפט אתכם • במקצת ספרים ישנים כתוב אִתְּכֶם ומעטים הם אבל רבים שכתוב אִתְּכֶם וכן תרגם עמכון : (לח) לא יבוא • ממה שנמסר בפ' בהעלותך : משמע שזה מלא וא"ו ואל"ף וכן הוא במדוייקים חסו אחד מן י"ד סבירין יבואו לשון רבים וקריין יבוא כלשון יחיד וסימ' נמסר בפרשת שמיני ועיין עוד מ"ש ביחזקאל סימן כ"ג :

כא (ס) אלא חרבי מתערה . השי"ן בשוא לבדו כחבריו שבפרשה והם ד' בקריאה ע"פ המסורת תלת כחד פגייתה דא כאר דא וחד בשמואל א' י"ז : תעבר לפון • כן כתב ברוב הספרים ובס"א כ"י לפונה וכן בס"א כ"י נכתב בלדו נ"ל לפונה מכח המסורת עד כאן • וכן נראה מכלל מאיר נתיב : (יב) נלאה . כן הוא בס"ם הלמ"ד בשוא לבדו ויש ספרים בחט"ף סגול : (יד) הנבא ואמרת כה אמר יהוה אמר חרב וגו' • במקצת ספרים כ"י כתיב כה אמר א ד נ י י ה ו ה וגם בדפוס ישן יש הגהה מחילוף זה וכן הוא בתרגום ובשאר ספרים ליתא כן : (טו) ברק מרטה • דגש הטי"ת לתפארת וכן הוא מ ר ט ה שבפסוק הסמוך רד"ק בפירוש ובמכלול שקל פֻּעַל ובשרשים : (טז) ויתן אותה • והוא אחד מן ג' א ו ת ה חסרים ב' בספר יהושע ודין כמו שכתבתי בסימן כ"ו : למרטה • מקור בתוספות ה"א כמו לקרבה אל המלאכה כי הה"א רפה : לתת אותה ביד הורג • מלא וא"ו לפי המסורת שהכתוב בסימן ל"ג : (יז) היו את עמי • בפירוש רד"ק כתוב אל עמי וכן הוא בנביאים עם פירוש הרלב"ג וגם בדפוס ישן מויניליא נכתב בלדו א ל דוגמת שנסתפק בזה אמנם בשאר ספרים כתוב את : לכן ספק • סבירין לתמן מסורת שמואל א' כ"ו : (יט) שלישתה • מלעיל ובס"א מספת ורד"ק ובספרים מדוייקים חסר יו"ד בתראה והכי איתא במסורת פרשה סינתם : החדרת להם • בנביאים עם פירוש הרלב"ג כתוב לכם וגם בדפוס ישן נכתב כן בגליון ואין להסתפק בזה שטעות הוא : (כ) אבחת • בס"א כ"י הא"ף בסגול וכן בס"א כתוב בגליון ס"א אִבְחַת ע"כ • ובשוליו של ספרים בחירק וכ"כ בשרשים שרש אבח : (כו) לנגוע דים . כן הוא … לנגוע בלא וא"ו כרלה הגלה אע"פ שאין גרסם

כן ברד"ק ובתרגום : (כח) המקום שלא • כתיב שלא"ו וקרי בלא וא"ו בקמ"ן חטף והוא מקור רד"ק ובמ"ט וכ"ה גדולה במערכת אות וא"ו נמנו כל התיבות שבין בוא"ו יתירה ובקמן חטף וגמגם עליהם לקסם קסם שלמעלה בפרשה • ול"ל דטעות הוא וצריך לומר בקסום שהוא ובמכלול דף קס"ו הביאו עם דומים אחרים שיש מלרע עם שוירק שהוא קורא אותם כמו חטף פתח כמ"ש בשופטים כ' ולא מצאתי בו מלרע לא בספרי הדפוס ולא בכ"י ובחילופים נראה שבמחרי הוא נר"נ אבל לא בר"ם : (לז) בהשלה • בשלה מלעיל : (לג) עוה עוה עוה . חד מן ג' פסוקים דאית בהון ג' מלין מתאמין וסימנהון סדרים ל"ג במ"ג • בו המשפט • בספר אחד כ"י נכתב בלדו לא המשפט כבספרים אחרים ולענ"ד אין כהם מזה : (לה) השב אל תערה • השי"ן בפתח כמ"ש בישעיה סימן מ"ב :

כב (ב) והודעתה . מפיק ה"א : תועבותיה . עין מ"ש בסימן ט"ז : (ג) לטמאה • ה"א רפה : (ד) ותבוא עד שנותיך . יונתן תרגם ו ת מ ט י ת ע ד ש נ י ך והוא מן החילופים שבין מערבאי למדינחאי • למערבאי כתיב וקרי עד ולמדנחאי עת כתיב עד קרי : (ח) קדשי . בגלאי חטף וכקמ"ן רחב ובספרים כ"י אין מאריך בקו"ף וכן ויחללו קדשי שבפרשה ועיין מ"ש בפרשת תלוה סימן כ"ט : (יא) הגדה עשו כן . זה כתוב ע נ ו ובפסוק הסמוך ע נ ה : (יב) ואתי שכחת • א"כ שכתב אחזתו למדפיס שהדפיסו מלא ולא נמנה במסרה רבתא במנין המלאים ע"כ : (טז) ונחלת בך לעיני גוים • כן כתיב בלא ה"א לא הגוים : (יח) בן אדם היו. בספרים כ"י הזקף גדול לא בשני גרישין : לסוג • לסיג קרי : סיגים כסף היו • במקצת ספרים מלא דמלא ומשכה אני אותם מכח המסרה שכתבתי בריש ישעיה : (כד) לא גשמה . נפל הדגש מהשי"ן והס"א המפיק לכנוי הנקבה לפי התרגום ורש"י ולפירוש הראשון של רד"ק בפירושו ובשרשים ובסוף דבריו כתב גם יתכן שיהיה מפיק הה"א לתפארת הקריאה כמו לביתי בנקבה ובתיבו ו מ ע ל מ ה יוצא אור (איוב כ"ח) ונ ג ה על ראשה (זכריה ד') ה ב כ ו ר ה בטרם קין (ישעיה כ"ח) ועיין מה שכתבתי שם וכל אלו מפקין ה"א על פי המסורת וכמנו במסרה רבתא במערכת הה"א תוך תיבות ותעלומה יוצא אור • בלא נזכר שם : (כה) בולג טרף טֶרֶף • כן הוא ברוב ספרים כ"י בתרי טעמי : (כו) ותבכהתי בתלימו • בספרים כ"י מדוייקים השי"ן בשוא לבדו וכן בדפוסים ישנים ועיין מה שכתבתי באיכה סוף סימן ג' : (כח) מאחים . האל"ף במירק : (ל) איש גדר גדר • בס"א קדמתו הדל"ת בסגול ובפל הוא במיעוטו ובס"ם כ"י יש מאריך בגימ"ל ולא בדל"ת וכן הוא בחילופים שלפני לב"א ובמקצת ספרים בדל"ת ולא בגימ"ל ובספרים אחרים אין בהם שום טעם אלא הטיב שבהם שאין כאן שני טעמים • ורד"ק בפירוש הפסוק כתב גדר בשני טעמים המאריך בגימ"ל מפני המקף ומתמיד בדל"ת לטעמי מפני שאירי שבדל"ת כי לא יבא פ עַל מתהלמים כי אם בצירי לפיכך לא יבא מלעיל שלא ידעה לכם רמזי שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק מתוו וכן כתב בהגהת לוית חן פ' י"ם מהשער השלישי ובמכלול דף י"ב בשקל פֹּעַל כתב ואם יהיה בשלמים מלעיל יהיה מאריך גם כן כשי"ן שפעל לטעמיד כלירי כמו ואבקש מהם איש גדר ג ד ר מטעם כהדי"ל תדכריו שאין קריאתו לא מלרע ולא מלעיל בהתלטם רק בהעמדה תועלת בשני הטעמים וכבר כתבתי בפרשת קרח על פסוק ויקח קרח שזהו ג"כ דעת בעל מקנה אברהם וכן כתב בעל ערוגת הבשם בס"ו כי כן יתחייבו תרי טעמי :

כג (ד) ותהיינה • במקצת דפוסים אחרוני' כתיב ותהיין בנון אריכה בסוף תיבה אבל בדפוסי' ראשונים וגם בספרים מדוייקים כ"י כתוב בנו"ן ה"א לבסוף ומסורת דסלי סיפרא סימן כ"ט סלקא טותייהו : (ה) וַתַּעְגַּב • בס"א כ"י וַתַּעְגַּב בסגול בעי"ן וכן כתוב במסרה גדולה ס"א ובס"א כ"י נכתב עליו למדנחאי וַתַּעְגַּב : (י) ואותה בחרב הרגו • במסרה דדפוסא ספי איתא הכא ותרגמא שמיעי ספי דסוטה ולהם ד' בקריאה ג' חסרים וחד מלא וסימן מדוע לא אכלתם וגו' ו א ת ה נתן (פרשת שמיני) ו א ת ה כחייתי (פרשת בלק) ו א ת ה בחרב הרגו ו א ו ת ה לא יראה (יחזקאל י"ב) בתראה מלא ע"כ • ובך מסרה והחי לאו דסמכא היא ואינה אלא מן המתם הוא דאשכחנא כך מילי סוכה דליה בטן מקצת חדא דלדידה ואינם מחייבי חסר ולאו כבין הוא דבכולהו סיפרי מלא כדחזינן לגרמ"ם ז"ל דמסר שבי בתורייתא א ו ת ם ב' מלאים וא"ו בלישנא וסימן ואותה כחייתי ואם כיום בשמע איבה יניח אותם • והאלה חסרים וא"ו טולהן עכ"ל • וכבר מן דין במסרה אחריתי דפוסא פרשת בלק נמסר י"ב מלאים בלישנא וקחושה דדידהו ואותה כחייתי • מיד קא א מן דפסוק ו א ת ה בחרב הרגו הוא נמי מלא בכל הספרים ולאו דין בלחוד הוא מלא אלא כולהון דספר יחזקאל מלאים בר מן חד ויתן א ת ה למרטה לתפש בכף בה מן כ"א כדמוכח במסרה דפרשת בלק הכעינן למימר קמן והויל דאתא ליתן מסורת דפרשת בלק חזינא למכתב נמי הכא כדי לברורה שפיר ואותה י"ב מלאים בלישנא וסי' ו א ו ת ם כחייתי פ' בלק ואם כיום שמע איבה יניח אותם פ' שמות כ' מלא בתורייתא • ויעבר א ו ת ם בימרם (שמואל א' י"ד) ויכה א ו ת ם מגרתו (שמואל ב' י"ג) ב' מלא בסיפרא • נשים באות מאירות א ו ת ם (ישעיה כ"ז) אשר יראה הרואה א ו ת ם (ישעיה כח) מלא משמע למרחוק א ו ת ם (ישעיה ל"ז) ג' מלא בסיפרא • למן היום אשר כח א ו ת ם (ירמיה ל"ב) יוצר א ו ת ם להכינם (ירמיה ל"ג) ב' מלא בסיפרא . נדר רות א ו ת ם (שופטים ד') הקריבהו א ו ת ם מידכם (מלאכי א') ב' מלא בספרא (ביינו בתרי עשר) אחת שאלתי מאת ה' א ו ת ם אבקש (תהלים כ"ז) וכל יהושע ושופטים ויחזקאל דכוותהון במ"ג חסרים וסימנהם לגבת את כל יושבי ספי וגו' ויכו א ו ת ם לפי חרב (יהושע ח') והמתלקו א ו ת ם (שם סימן י"ח) ויתן א ו ת ם למרטה לתפש בכף (יחזקאל כ"א) ע"כ • ולישנא דמסרת כדין לא אשכחנא בספרי כ"י רק זוני וגי קלה מסרה בכל ספרה ומסרה כי טלי גוותא בתורייתא נמסר ב' מלא בתורייתא בשמואל ב' מלא בסיפרא בישעיה ג' מלא בסיפרא בירמיה ב' מלא בסיפרא בתרי עשר ב' מלא בסיפרא ואיכון סדי גופייהו דאמכן במסרה דלעיל ברם על א ו ת ם אבקש דתילים לא איתמסר מידי אע"ג דהוא מלא בכולהו ספרי : (יא) עגבתה ממנה • בסי"ן בקמ"ן : (יד) כשדיים • כשדים ק' • חקקים • יש ספרים חקוקים : (טו) תגורי . יש ספרים ת ג ו ר י בשורק ורד"ק כתבו בחולם : סרוחי טבולים . במקצת ספרים ט ב ו ל י ם חסר יו"ד קדמאה כחברו שבסמוך : (טז) ותעגב • ותעגב ק' : (כא) במעות . במקצת ספרים כתובי יד מדוייקים השי"ן בשוא לבדו וכן בדפוס ישן ואחרים בחטף פתח : (כג) שלשים וקרואים • ברוב הספרים חסר יו"ד קדמאה : (כד) הצן • אמר משניא במקראות וחיליאל הרבים מקרינו בלו כתוב בגליון ס"א ה ג ן בחי"ת ופעות גמור הוא שברי כל המפרשים פרשוהו בס"א ולא לשון דמפרשי לית לשון ודרש כתבו שהוא כמו ה ג ן בחי"ת ועיין רד"ק כאן בפירוש ובשרשים שרש ה ג ן ומה שכתב רש"י כאן ושאר רבים ממס"ג מסרבת אות ה"א דנמסר בה שבה מן ל"א קריין ה"א ולית דכוו' ובכלהן ה ג ן ע"כ : ומגן וקובע • בקוף ומלרע ובפתח ואלתי בסמיכות וכתוב במכלול דף ר"ב בר' יסודם כמנו קמוץ ועיין מ"ש בשמואל א' י"ז : (ל) עשה אלה לך • עשה ע ש ה בס"א ועיין מה שכ' בעל המסורת בירמיה ל"ב שיש ספרים מה' זה בוא"ו במקום ה"א עם ע ש ו ח מ ש ו דהתם וכבר בירמיה זה סמיך שם בכיוצאו דסמיא ועיין עוד מ"ש בירמיה ד' : (לג) תמלאי • בדפוס ישן וגם בכמה ספרים כתובי יד מדוייקים כתוב ל כ ם במ"ם לא לבן כנו"ן ובמי ספרים מוסב אל הגלולים כמו שפירשו רד"ק והרלב"ג וכן הוא במכלול יופי ובמאיר נתיב שרש אכל שם יש להביא ראיה מהמסורת שבאלה כאן סימן מן י"ד לבן ואחד מהם הוא וכבר ל ב ן שבפ' פקודים ואין זה כתוכם : (לט) ובשחטם . בס"ם הוא"ו במארך : (מח) כנודה . בוא"ו עם הדגש ועיין בשופטים י"ח : וקטרתי • השי"ת בקמן והוא סמוך ובחילופי ב"א וב"נ שבדפוס יש טעות וצריך להגיה כמו שמצאתי בחילופים כ"י לב"א וקטרתי לב"נ וְקְטֹרְתִּי וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים וכן הוא בכל ספרים כ"י מדוייקים לקמן כמשפט ועיין לעיל סימן ט"ו : (מב) שלו בה • חד מן ב' רפין על שם שהם מפיק כמו שכתבתי בישעיה ל"ד ותהלים ס"ח : סובאים • סבאים ק' והשי"ן לקמן רחב : ויתנו צמידים אל ידיהן • בכל הספרים כתוב א ל וכן כתב רד"ק שהוא כמו ע ל : (מג) נאופים . בס"ם הלא"ף בוא"ו שורק: עת"י יזנה . עתה יזנו ק' : תזנותיה • ברוב הספרים מלא יו"ד אחר הו"ו : (מד) ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה • יונתן תרגם ו ב ל ו ת ם והיא הוא הד מן מ' דקריין ליתא הד והמין ליתא סגין

סגין כליסנא וסימנהון ויצאו מנגב ויבא עד חברון ויבוא אלי אנשים מזקני ישראל (יחזקאל סוף סימן י"ג) ויבואו אליה כבוא אל זונה ויבוא אל הגוים אשר באו שם (יחזקאל ל"ו) והנה עבדי דוד ויואב בא (שמואל ב' ג') ואל אדמת ישראל לא יבואו (יחזקאל כ') בפסוק וברותי מכם המרדים · אך בה' לי אמר צדקות ועז עדיו יבוא ויבשו (ישעיה מ"ה) פי מלפון יבואה לה (ירמיה כ"א) בפסוק ורבנו על בבל ע"כ · וכן נמסר כרים פרשת שלח לך במ"ג ובלבול זה לערב מלין דכתיב יבואה עם ויבואה איני יודע מהו כי כבר נמסרו סוף פרשת שמיני עם י"ד יבוא דסבירין יבואו ובמסרה אחריתי חשיב נמי ויבא כל הפעם לשכרות את דוד (ש"ב ג') ויבא כל העם לפני המלך (שמואל ב' י"ט) וכל ויבא שעם דכוותיה וחשיב נמי כי שכם בא כל ישראל דוילך רחבעם דמלכים (א' יב) ובד"ה אומר באו ובמסרה אחרת כ"י לא נמסר כי אם ז' מהך דאמרן לעיל ואפיק מינייהו ויואב בא דלא דמי לאחריני ודאי דכולהו אתו לדרשא ואיכא דאיכא למידרש דרשינן: (מה) משפט נאפות · מלא וא"ו תניינא ובשני שבפסוק חסר כרוב מדוייקים והם ג' במ"ג והשלישי הוא לעיל בסי' ט"ז ושפטתיך משפטי נאפות: (מז) בניהם ובנותיהם · בספרי ספרד מלא וא"ו אחר נו"ן: (מח) ונוסרו · דגש הוא"ו ובסמך ובמקצת ספרים כ"י האשכנזים הוא"ו בקמץ ובספרדים בפתח והיא מלה מורכבת מנפעל ומתפעל ובספרים שהוא"ו בקמץ הם כמשפט הנפעל והוא בפתח כמשפט ההתפעל: (מט) ונתנו זמתכנה. בספרים מדוייקים אין דגש בנו"ן וכן נכון כמשפט נו"ן הנקבות וכמו שכתבתי לעיל ובסימן י"ג: תשאינה. בספרים מדוייקים כ"י וגם בספרי הדפוס השי"ן בסגול והאל"ף והיו"ד נחות ורד"ק בפירושו כתב ומלת תשאינה בתנועת האל"ף בסגול והיו"ד למען נראה שהוא קורא תִּשֶּׂאינָה וכ"כ בשרשים:

כד (ג) כתוב לך · התי"ו בקמץ חטוף אעפ"י שהוא מלא וא"ו והמסרה מנאו עם המלאים וא"ו בלישנא בקריאה ויש לתמוה למה לא נמנה ג"כ עם המלות שהם מלאים וא"ו ובקמץ חטוף הלא הם כתובים במ"ג אות וא"ו: (ד) כל נתח · ברוב ספרים שלנו הנו"ן בצירי וכתוב בשרשים שהנו"ן בסגול ויש ספרים בצירי: (ה) גם בשלו. גם כתוב בלא וא"ו ונמסר עליו שהוא אחד מן ד' פסוקים שכתוב בהם וגם גם: בשלו. הבי"ת בקמץ לא בפתח: (ו) חלאתה בה. הה"א רפה על פי המסורת שהיתה ראוייה להיות במפיק ולכן אין בבי"ת דגש שאין כאן דין מפיק והאחרים שבפרשה כלם במפיק כמנהג ועיין שרשים שרש חלא: (י) והרקח המרקחה. ר' יונה כתב בס' הרקמה כי מצאו בס' ירושלמי בקמץ הה"א והא כן יהיה מקור מבנין הפעל וכתב כי בספר בבלי מצאו פתח וכן מצאנוהו אנחנו בספרים מדוייקים והמסורת עליו לית ופתח ע"כ לשון רד"ק בשרשים: (יא) וחרה נחשתה. לית מלעיל ובסוף מס"ג איתא שטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה וזה א' מהם: (טז) מחמד עיניך במגפה · הבי"ת בשוא וי"ס בפתח: (יז) חבוש עליך · שלשה הם במקרא וסימנהון ביום חבש ה' את שבר עמו (ישעיה ל') פארך חבוש עליך פניהם חבש בטמון ובאמת יש בלבול גדול במסורת ובספרים כ"י עד שאין שנים מהם מסכימים לדעת אחת ואף כל ס' בפני עצמו אין הפסוקים מכוונים למסרה הנכתבת בו כי במקצתם נמסר ב' חסר וחד מלא ומקצתם ב' מלא וחד חסר והריני כחבוש שאינו מתיר עצמו וכאשר לא יכולתי לסמוך על המסורת אמרתי לאחוז בספרים הטובים וללכת אחר הרוב מהם כמו שכתובים הפסוקים עד חבש ה' את שבר עמו ולכן כתבתי דישעיה ואיוב חסר ודיחזקאל מלא וכן היא המסרה באיוב מ': ולא תעטה · בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים העי"ן בשוא לבדו וכן לא תעטו שבסמוך: (כד) והיה יחזקאל. החי"ת בסגול:

כה (ג) והנבא עליהם · כן כתיב עליהם לא אליהן: (ה) למרבץ צאן · המ"ם בחירק לא בפתח: (ו) מחאך יד ורקעך. בספר בעל הלשון ובספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים חי"ת מחאך וקו"ף ורקעך בשוא לבד: שאטך. השי"ן בקמ"ץ רחב והאל"ף נחה ועיין בספר ההרכבה ובלוית חן ס"ז פ"ח: (ז) לבג · לבז ק' וכן ת"י לבזו וכן כתב רד"ק בפירוש ובעל מסורת המסורת במאמר א' מין ב': (ח) יען אמר · בדפוסים קדמונים ובספרים כ"י מדוייקים האל"ף בפתח לא בחטף סגול: (ט) מישימות · עיין מ"ש ביהושע סימן י"ב: וקריתימה. וקריתימה ק': (יב) ויאשמו · האל"ף בשוא לבדו רד"ק: אשום · כ' חד מלא וחד חסר הדין מלא ואידך אשם אשם סוף פרשת ויקרא חסר דהכם שוגג והכא מזיד: (יג) ודדנה · הה"א נוספת כי המלה מלעיל סעמם כדל"ת רד"ק:

כו (א) ויהי בעשתי · תני בספר · ובמסורת ירמיה סימן ל"ט בעשתי ג' וסימן ויהי בארבעים שנה דרים ס' דברים בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בחדש הרביעי בעשתי עשרה שנה דגלות דיחזקאל פלוגתא ע"כ · ובמסרה כ"י כתוב בעשתי דפלגים דיחזקאל: (ד) ונתתי אותה · מלא וא"ו בספרים כתובי יד מדוייקים וכן נכון עפ"ה שכתבתי לעיל בסימן כ"ג: (ט) ומתי קבלו · הקו"ף בקמץ רחב לכן יש מאריך בה"ם והבי"ת בקמץ חטוף מפני דגשות הלמ"ד כמו קטני עבה (מלכים א' י"ב) מכלול דף ר"י ואין לנקדה בשוא קמץ כי אין דגש אחר שוא נע: (יא) עמך · העי"ן בפתח: יתן בתמותיך · ומתחלפת חסר דחסר ומלא דמלא: (טו) סלא. י"ס שהוא מלא וא"ו והאל"ף לא דקדקו שזהו א' מן ח' חסרים כם פרה וסי' נמסר בסי' י"ב במ"ג: באנק, ס"א בְּאֱנֹק האל"ף בשוא לבדו ובשאר ספרים בחטף סגול: בהרג · י"ס שהבית בצירי וכ"כ רד"ק בפירוש ובשרשים וכ"כ שהוא כמו בעטף עולל ויונק ומשפטם בהרג בהעטף ובנפול הה' הבנין הועלה תנועתה על ב' השמוש ועיין נימוק א"א בשרשים שרש הרג: (טז) וירדו · בס"ם הוא"ו בגעיא: (יז) נושבת מימים · יש נוקדין רפי ופותרין מיושבת מימים קדמונים ויש נוקדים דגש ופותרין מיושבת בחוזקה על ידי ימים הסבובים לה וכן ת"י עכ"ל רש"י ז"ל וביאור דבריו כי ימים שהוא לשון יום היו"ד בקמץ ורפי אחריו כמשפט כמו ויהי מימים ויאמרו דיפתח אבל ימים שהוא לשון ים היו"ד בפתח ודגש אחריו כמנהג אחר תנועה קטנה כמו ומלאו את המים בימים וכן הוא בספרים שלנו בפתח ודגש: (יח) יחרדו. בשוא כתי"ת רד"ק: (כ) נתרבות · בספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ישנים בכ"ף: (כא) ותבקשי · הוא"ו במאריך והתי"ו בחטף פתח רד"ק בפירושו ובמכלול דף ס"ג ובמקצת ספרים מצאתי השי"ן בשוא לבדו ועיין מ"ש בשפטים ס':

כז (ב) שא על צר · חסר וא"ו שלא נמנה במסורת בפסוק של מעלה בכלל המלאים ועיין מה שכתבתי במלכים א' ס': (ג) הישבתי · יתיר יו"ד ובספרים כתובי יד ודפוסים ישנים חסר וא"ו אחר יו"ד וכן הוא במסורת פרשת מצורע וירמיה סימן מ"ח במנין דחסרים: (ד) כללו. הלמ"ד בשוא לבדו כמנהגו: (ה) ברושים משניר · בשי"ן שמאלית כמ"ש בסוף פרשת דברים: (ו) מאיי כתים · במקצת ספרים כתוב כִּתִּיִּם ואין שום קרי כאן ובס"א כתוב עליו בגליון לא כתיים כתיב כתים ק' ע"כ · ורד"ק כתב כתים ביו"ד אחת כתיב וקרי בשני יודין כתיים כתוב ביו"ד כרבוי כתיים כמו אלבי המצריים: (ט) זקני גבל. במקצת ספרים קדמונים הבי"ת בקמץ וזהו דעת ר' יעקב בן אלעזר שכתב כי גבל ועמון תילים פ"ג פתח אבל זקני גבל באן ורד"ק כתב עליו בספר מכלול דף קי"ט שמצא בספרים מדוייקים זקני גבל פתח והמסורת עליו לית פתח גבל ועמון קמץ והמסורת עליו לית קמץ וכן מצא בספר אכלה ואכלה גם מסרה רבתא ערך פתח נמנה באלפ"א ביתא מן חד וחד חד פתח וחד קמץ זקני גבל פתח גבל ועמון קמץ: (י) וכובע תלו בך · מלרע בשרשים והוא בכ"ף: (יא) במגדלותיך · יש ספרים חסר וא"ו: (יב) נתנו עזבוניך: כתב רד"ק בשרש עזב בעזבוניך נתנו וכל אשר בס' היה עניינם ענין סחורה וסמ"ך דגושה ע"כ · וכן מצאתי בספר א' קדמון כ"י ובשאר ספרים מדוייקים שלפני הזי"ן רפוים בכולם: (טו) והובנים · והבנים קרי בקמץ חטוף והוא חד מן מלין יתירין וא"ו וחטפין קמצים על פי המסורת: (טז) ורֹאמות · י"ס חסר וא"ו בתר נ"ס: (יט) מאוזל · בוא"ו עם דגש בזיין: נתנו. כדגש הנו"ן לתפארת הקריאה מפני הפסק רד"ק ומס רת: (כ) דדן רכלתך · י"ת מן דדן מיפן סחורה כר' שהיה כתוב בספרו סחרתך כמו שתרגם למעלה על תרשיש סחרתך · וכן ארם סחרתך. דמשק סחרתך, אלא לא כן היה לו לתרגם תגרך כמו שתרגם למטה על כל מרכלתך ובדפוס ויניציאה שנת רע"ה יש טעות מחילוף זה אבל לא מצאתי כן לאחד מספרים ואפשר לומר שאין התרגום תלוי מספרים שלנו שכן תרגם לקמן על וארזים במרכלתך סחורתיך וכן על ברב חכמתך ברכלתך תרגם בסגי חוכמתך ובסחורתך ואחריה כיוצא בהן ורוכל וסוחר תגר איקרו: נרכבה. שם ונפיכך הה"א בלא מפיק והוא חד מן י"א זוגים חד מפיק וחד לא מפיק ע"פ המסו': (כא) ככרים ואילם · דין הוא חד מן ג' דכתובים כן מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תניינא וסי' נמסר במסרה רבתא וכן מצאתי במקצת ספרים מדוייקים: (כב) ובכל אבן יקרה · במ"ג נמסר ע"ז ה' דמטעין בהון דסבירין ובכל וכן נ"ל להגיה במסורת וכן נמסר בפ' משפטים ועיין עוד לקמן ובכל קהלך: (כד) במכללים. יש ספרים שהמ"ם בחירק וברובן בפתח וכן משמע במכלול דף רכ"ז במשקל מִפְעֹל: ובגנזי ברמים. בספרים כ"י חסר ו' אחר ר': וארזים. בס"א כ"י קדמון הרי"ש בקמ"ץ אולי זאת היתה גרסת יונתן שתרגם אתי הדסין וכמו שפי' דבריו רש"י ז"ל אך בשאר ספרים הרי"ש בשלש נקודות ופי' ר' יונה האל"ף תמורת החי"ת כמו חרוזים וכ"כ רד"ק ובמקצת ספרים נמסר עליו לית כוותיה מכאן ראיה שהוא בג' נקודות: (כו) במים רבים הביאוך · מתחלפת הביאוך חסר יו"ד: השטים אותך. במקצת מדוייקים מלא וא"ו וכן במסרה גדולה נמנה עם המלאים בלשון נקבה: שברך · הרי"ש בצירי: (כז) הונך · בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים הנו"ן בצירי לא בקמץ כמו שנמצא במקצת ספרי הדפוס: ועזבי · בס"ם הוא"ו בגעיא לא בעי"ן ובמקצת ספרים אינה בשום אות: ובכל קהלך אשר בתוכך · בנביאים עם פי' הרי"א כתוב וכל קהלך וכן נראה מהתרגום אמנם בספרים אחרים כתוב ובכל וכן הוא במסורת עם ה' ובכל דמטעין בהון דסבירין וכל והתרגום פרושי קא מפרש: (כח) מגרשות · בכל ספרים כ"י מדוייקים ודפוסים ראשונים הרי"ש בחולם לא בשוא כמו שנקוד במקצת דפוסים אחרונים ובדפוס השרשים ומה שכתב רד"ק מגרשות בחולם על הרי"ש אמר ובין תבין מלשון השרשים שכתב ומשקל אחר ירעשו מגרשות ותמכני מבעל הלשון שכתב מגרשות בקמץ ע"מ משסה: (כט) וירדו · הוא"ו בגעיא בס"ם: (לא) קרחה · במקצת ספרים כ"י בה"א ועל פי שקמתי הוא באל"ף וכן כתב בעל הלשון ובמ"ג נמסר עליו לית כתיב אל"ף והוא חד מן מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ע"כ · ודבר זה צריך עיון דבחילופין שלנו משמע דלמערבאי כתיב קרחה בה"א: (לב) בניהם · הנו"ן בחירק כמלת פריהם ניביהם מכלול דף קס"ב קל"ו ושרשים שרש נהה:

כח (ב) לנגיד. אין בגימ"ל דגש במדוייקים ובס"א כ"י כתוב לִנְגִּיד ולא יתכן לפי שהמסרה אומרת לית כוותיה ואלו לִנְגִיד טובא הוו בקריאה: ואתה אדם ולא · בספרים כ"י מדוייקים בגעיא הוא"ו לא בלמ"ד: (ג) חכם אתה מדנאל · חסר יו"ד והיא נקראת דגושה בתנועת הצירי ואף על פי שהיא כיו"ד ירושלם רד"ק ובמקצת ספרים כ"י כתוב בגליונם מדניאל קרי ועיין מ"ש לעיל סימן י"ד: (יב) חותם תכנית · בכל הספרים מדוייקים התי"ו בצירי ובמ"ג כתוב בס"א חוֹתָם ע"כ · ולא נמצא חילוף זה בחילופי ב"א וב"נ אולי זאת היתה גירסת יונתן שתרגם את דמי למנא דצירתא וגם בנביאים עם פירוש הריא"ה כתוב חוֹתָם וכ"כ מפירושו שכתב ולכן דמה אותו לתבנית החתום שבו יחתמו הדברים לקיומם ע"כ · אמנם גירסת רש"י ורד"ק בצירי וליכא למיהדע מינה: (יג) מסכתך · בכל ספרים כ"י מדוייקים הכ"ף שלאחר המ"ך רפויה וכ"ף אחרונה קמוצה: וישפה · ס"א וישפה בצירי ובמקצת ספרים כ"י אין שום טעם ביו"ד אבל בס"ם יש מונח ועיין מ"ש בפרשת תצוה על מלה זו: וברקת חסב · בספרים כ"י מדוייקים אין בבי"ת מאריך ואף על פי כן קריאתו בקמץ רחב כמ"ש בפרשת תצוה על וישפה: הבראך כוננו: במקצת ספרים כתובי יד ובדפוס ישן הרי"ש בשוא ובשאר ספרים פתח: (יד) את כרוב ממשח · חד מן ג' את לזכר וסימ' במסורת כאן ובפרשת בהעלתך: (טז) כרוב הסוכך · מתחלפת הסכך חסר וא"ו: (יח) מקדשיך. מלא יו"ד: (כה) אשר נפצו בם · יונתן גריס שם שתרגם (דאיתבדרו לתמן) ובקצת ספרים היה כתוב בראשונה שם ואחר כך הגיהו בם וכן ראיתי להיות מכח המסורת שבשופטים ב' נמסר סימן ד' פסוקים דאית בהון בם בם וזה א' מהם וכן הוא בהללי ובס"ם:

כט (ג) מצרים כלה. במקצת ספרי הדפוס וגם בס"א כ"י נקוד כלה הלמ"ד בחולם אבל לדעת רד"ק הוא בקמץ וכן נמצא ברוב הספרים: (ד) תחיים · יתיר יו"ד ונקרא ביו"ד א' תחים וכ"ל בחילופים למערבאי: (ז) בכפך · בכף קרי: (יח) גדלה אל צר. הספרים מתחלפים במלא וחסר: (יט) ובזז בזה · לית מפיק ה"א:

ל (ד) ובאה חרב · מלרע שלא כמנהג: (ה) וכל הערב: בדפוס ישן מוציאהם ובנביאים עם פי' הרי"א כתוב כל הערב בלא וא"ו וטעות הוא: (יד) את פתרוס · בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו: (טו) תחיל. תחול קרי: (יז) ופי בסת · לית וסרתי מלין ורד"ק כתב תרתין מלין כתובין וקריין מלה חדא ולדבריו קשה שלא נמנה במסורת ד"ס כ' ל"ד פס מלין דכתיבין תרין וקריין חד ובכמה ספרים חדא מלה כתיב: (יח) חשך היום · י"ת חשוך ביומיא משמע שהוא גורס חשך בשי"ן ימנית ובכל ספרים שלנו בשי"ן שמאלית וכן פי' רד"ק לשון מניעה כמו ולא חשך ממני מאומה ובמקרא גדולה כאן ובמ"ג כתוב חשך ז' בקריאה וסימ' נמסר בשמואל א' סוף סימן כ"ה ובשמואל כתוב וסימ' נמסר במסורה רבתא והסימן איננו בשום מקום ואני מצאתיו במסורת כ"י והוא איננו גדול בבית הזה פרשת וישב וישמע דוד כי מת נבל (שמואל א' כ"ה) ויתקע יואב בשופר (שמואל ב' י"ח) ויאמר גחזי נער אלישע (מלכים ב' ה) מכה עמים בעברה (ישעיה י"ד) ובתחפנחס חשך היום (דין) · יפלס נתיב לאפו (תהלים ע"ח) וכולם בשי"ן שמאלית מענין מניעה דאילו מענין חשך ומחשך איכא אחרינא בקריאה וקצת תימה על המחבר ניתיב שהביא זה דיחזקאל בהדי הענינים אולי עשה כך מפני התרגום: היא ענן יכסנה · בכל ספרים כ"י כתוב וקרי היא ביו"ד וחירק לא כמו שנמצא בכמה ספרים מהדפוס שכתוב הוא בוא"ו וקרי בחירק שזה אינו מאותן דכתיבין הוא וקריין היא שסימנם מסור במ"ג תילים ע"ג: (כב) מידו · (כג) והפצותי את מצרים · ד' בסיפרא חד בסימן כ"ב וחד בסימן כ"ט וב' בסימן זה והספרים חלוקים ומתחלפים בכל הדברים אשר יפלו בזאת המלה ולפי מה שמצאתי בס"ם קדמאה מלא דמלא וכן נמסר עליו במ"ג ל' מלא תניינא חסר דחסר וכן נמסר עליו במ"ג לית חסר תליתאה ורביעאה חסר יו"ד ומלא וא"ו: (כה) תפלנה וידעו, בס"ם הוא"ו בגעיא: ונטה אותו אל ארץ מצרים: בנביאים עם פירוש הרי"א על ארץ והוא טעות ואף רד"ק כתב אל ארץ מצרים כמו על: (כו) והפצותי · עמ"ש לעיל בסמוך:

לא (ד) מים גדלוהו. במקצת ספרים גדלהו בב' נקודות: סביבות מטעה. ברוב המדוייקים מלא וא"ו: שלחה · קלה הלמ"ד כ"כ ר' יונה ורד"ק והוא חד מן ו' שלחה רפי' וסימנם נמסר במ"ג שמואל א' ט"ז: (ה) סרעפתיו · בכמה ספרי הדפוס סרעפתו כתיב בלא יו"ד כרבוי וקרי ביו"ד וכן כתב רד"ק ומלת פארתיו שבפסוק כתיב וקרי ביו"ד ולא כתב רד"ק על זה כלום ובכל ספרים כ"י מדוייקים חילוף הדברים סרעפתיו כתיב וקרי ביו"ד פארתו כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכן נמצא במקצת ספרי הדפוס וכן נכון עפ"ה שנמנה מלת פארתו עם מלין החסרים יו"ד באמצע תיבותא ולא נמנה עמהם מלת סרעפתיו: ותארכנה פארתו. פארתיו קרי כמ"ש לעיל בסמוך ורד"ק כתב האל"ף קודם לרי"ש וכ"כ על פארתיו שבפסוק הסמוך ועיין מ"ש למעלה בסימן י"ז: (ו) ובצלו ישבו · בס"א כ"י כתוב ישבו בקמץ היו"ד וכן נראה לפי משמעות הפסוק אך בכל שאר ספרים היו"ד בצירי וגם בס' דלעיל נכתב בצידו כ"ל יֵשְׁבוּ מכח המסורת ע"כ · ואמת הדבר שזהו א' מן כ' יֵשְׁבוּ פס"ס וסימ' נסדר במ"ג פ' משפטי': (ז) וייף בגדלו. בחירק היו"ד הראשונה ונוח השניה לקריאת ב"נ ולקריאת ב"א וַיִּיף בשוא הראשונה וחירק השניה וזהו דעת רבי יונה ומסורי וכן מצא רד"ק ברוב הספרים ובמקצתם בחירק הראשונה ונוח השניה לב"א אך היה הקריאה הנכונה לדעתו על משקל וַיֵּשֶׁב · וכ"כ בשרשים ובמכלול דף קס"ב ובעל הלשון כתב וייף בגדלו י"ס יו"ד ראשונה חרוקה ושניה נוחה והם מרבים וי"ס כהפך ומחלקו הספרים על איזו מהם דעת ב"א ואיזו הם דעת ב"נ עכ"ל · ולדבריו קשה שלא הזכיר כלל קריאת יו"ד ראשונה ונוח השניה כמו שהוא בספרים שלנו וקשה גם כן לגירסת הספרים שמשנו הקריאה בן נפתלי וי"ל דנכנו ם לספרם

לתפארת הקריאה אמנם ראיתי ס"א כ"י שכתוב בפנים ויית וכתב מבחוץ כ"נ ויית ואם כדבריו יהיה עם כספרים שלנו שביווט לדעת כ"א : (ח) שממותו . מ"ס ראשוני בקמץ :
היו בפראותיו · כאן סרי"ס קודם לאל"ף רד"ק וברוב הספרים כ"י שלפני האל"ף קודם לרי"ש :
(יא) ביד איל גוים · לבני ארץ ישראל חסר יו"ד ולבני בבל מלא וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים ובדפוסים ישנים וספרים כ"י מדוייקים מלא יו"ד ויש לתמוה עליהם דאנן בחילופי דמקרא נקטו בתר בני בבל גריריק ותמה עשו כן לשנה מן השבות ועיין עוד מ"ש רד"ק בשרשים : גרשתו · בכמה ספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים בכ"ף וכן פי' המכם אברבנאל : (יב) ותשרנה פראתיו · בספרי הדפוס רי"ש קודם לאל"ף וכן מצאתי בס"א כ"י מדוייק ובכמה ספרים כ"י בסיפך ופי' לעיל בס' ל"א : (יג) ואל פראתיו · הרי"ש קודם לאל"ף רד"ק וברוב ספרים כ"י שבאו לידי בכסף : (יד) יעמדו ..ים . הא' בגעיי רד"ק וי"א כמו אליהם בשוא ופתח : (טו) ביום רדתו שאולה . הה ובשנים אחרים שבסמוך יש מחלוקת בספרים כי נכרבה מהם כולם מלא וא"ו אמנם כפי המסרה שנמסר כאן ובפרשת ויצא כולם חסרים : האבלתי : בב"ר פ' ל"ג רבי יהודה בר' אמי פ ו ב ל ת י כתיב והכי איתא בשמות רבה ריש פ' י"ד אבל בויקרא רבה פ' כ"ו וברים במדבר רבה ובמדרש קהלת פסוק מי יודע רוח בני האדם לא גרסינן ליה : (יז) אתו ירדו · בנביאים עם פי' הריא"ה י ר ד ו סיו"ד בגעיי ושבוא שוא : (יח) והורדת את עלי עדן הס"א בשורק :

לב (ג) בגבורותיך · בס"ם מלא וא"ו : ותרפס · בכמה דפוסים כתוב ותרפש בשי"ן והמסרה חולקת עליהם שכן אומרת ג' כתיבין שי"ן בליטנבוון וסימן ברגל ת ר פ ש ו ן ודכתביה ומ ר פ ש רגליכם תשתינה (יחזקאל ל"ד) מעין נ ר פ ש ומקור משחת (משלי כ"ה) שמעת מינה הדין כתיב בסמ"ך וכן הוא בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים : (י) ביום מפלתך . במקצת ספרים כ"י מַפַּלְתֵּךְ : (טז) הגוים תקוננה · בס"ם בגו"ן בגעיי וכן חברו שבס' ובספרים אחרים כ"י שניהם בסגול ועיין מכלול דף ר"ד : (כ) משכו · המסרה עליו לית והטף ר"ל קמץ קטן ובמסרה אחרת כ"י לית וחד מִשְׁכוּ וקחו לכם והלין תרתי מסראתא חד אורחא אית לכו ולא פליגי אהדדי ועיין רד"ק בפי' ובשרשים ומכלול דף י"ט : (כא) ידברו . בספרים כ"י סו"ד בגעיה : אלי גבורים · בכל ספרים שלנו חסר יו"ד בין הל"ף ללמ"ד והמסורת עליו לית חסר ועיין שרשים שרש איל : (כו) מחללי · כתב רד"ק שהלמ"ד בשוא ופתח וכבר כתבתי ברים פ' לך שזהו תיקון ספרים : (כז) עלמותם . בס"ם מלא וא"ו : (ל) מגבורתם · הגימ"ל רפה ומשפטה להדגש וכמוהו מ ב צ י ר אביעזר (שופטים ח) ר' יוסף בספר הרקמה ורד"ק בפירוש ומכלול דף כ"א : (לא) על כל המונה . במקצת ספרים כ"י המונה וטעות הוא שזהו א' מן ד' דכתיבין בה"א כמו בוא"ו וסי' נמסר בהאי סיפרא סי' ל"ט כמ"ג וכן שבפסוק שסמוך הוא אחד מהם : (לב) חתיתו · חתיתיו קרי : והשכב . כתב רד"ק בשרשים במקצת ספרים בקמץ חטוף וְהָשְׁכַּב ובקצת ספרים בשורק ר"ל בשל"ב נקודות ובפירוש כתב הס"א בקבוץ שפתים וכן הוא בספרים שלנו :

לג (ה) איש אחד מקציהם · רפויה הקוף רד"ק בפי' ובשרשים וע"ש בהגהת שלוי : (ח) באמרי · אין קו למעלה : (י) ואתה בן אדם · השני רפוי כמו הראשון : (יב) ביום פשעו · כן כתוב בכל הספרים וכן במסורת פ ש ע ו ב' ותחרו להגיד ליעקב פשעו (מיכה ג') אבל ירושלמי פ"ק דקידושין בגמ' ובתוספתא גרסי' ביום רשעו וכן הובא בילקוט קהלת על פסוק וחוטא אחד יאבד טובה הרבה וברמב"ם פ' שלישי מהלכות תשובה וברי"ף והרא"ש פ"ק דר"ה וטעות תמים הוא זה ובעל יפה מראה בפ"ק דפיאה סי' כ"ד מייתי לה לבך תוספתא והתם קאי שפיר פשעו : (יג) כל צדקתו . צדקתיו קרי : לא תזכרנה . בספרים מדוייקים כ"י נו"ן ה"א בסוף תיבה וכן בדפוסים ראשונים : (טז) כל חטאתי · חטאתיו קרי : וצדקה עשה חיו יחיה · במקצת ספרים כתוב ח י ה בה"א אמנם כפי המסורת שבסי' ג' הוא בוא"ו שזהו אחד מן ד' דכתיבין כן וכן שבפסוק הקודם לזה : (כא) לגלותנו · בס"ם והדפוסים ישנים אין יו"ד אחר התי"ו וכן במסורת כ"י ביחזקאל ריש סימן מ' לגלותנו ב' בקריאה וחסר בה אלי הפליט · בעברים ותמש : (כב) עד בוא אלי . מלא וא"ו ואל"ף וכן בכל המסורות במנין המלאים נמנו שנים מלאים בזה הפסוק : נאלמתי . בס"ם האל"ף בשוא לבדו : (כו) עשיתן תועבה · בנו"ן ע"ש המסורת : (כז) אם לא אשר בחרבות · הן רבים בחילופים אשר אתנו במלה הזאת בס"א כ"י וגם בדפוס ישן הבי"ת בקמץ והחי"ת בחטף קמץ ובמקצת דפוסים הבי"ת בסגול והחי"ת בחטף סגול והולם כדפוסים קדמונים וספרים כ"י מדוייקים הבי"ת בסגול והחי"ת בחטף קמץ : (לב) והנך . הה"א בחירק :

לד (ב) ואמרת אליהם . במקצת הספרים מלא יו"ד וכן נכון עפ"י כי אין זה במנין ז' חסרים בהיספרא וסי' נמסר בסי' [illegible] במס"ג : הוי רעי ישראל : בס"ם יש געגל במלת ה ו י והוסר ספוק במלת ר ע י וכן בדפוסים ישנים : (ו) ישגו צאני · הגימ"ל דגושה במפסט וכמוהו ואם כל עדת ישראל ישגו תחרו : (ח) יען היות · הה"א בחטף סגול : (י) הרעים ודרשתי · בס"ם הוא"ו בגעיה : תהיין · י"ם בנו"ן ה"א בסוף תיבה וטעות הוא שזהו א' מן הכתובים בנו"ן ארוכה והמסורה תבא עליהם ה' כתובים כן וסי' ביחזקאל כ"ט : (יב) בתוך צאני · אין שום מתג במלת בתוך : במקומת · ג' כתוב כן כמ"ש בשמואל ב' י"ז : (יד) ארעה אתם . חזינא בהאי תיבותא פלוגתא איכא מאן דכתב לה בקדמיתא חסר וא"ו ובתר הכי אוסיף עלה וא"ו ודה"ק לבו עלמא טובא לבאי וא"ו ואיכא מאן דכתיב לה בקדמיתא מלא וא"ו ובתר הכי גריר לה ורווח לה עלמא בתי"ו וצ"ע במסרה גדולה : (יז) והנה . במקצת ספרים קדמונים התי"ו בסגול וכן נכמן עליו בגליון ובכמה ספרים בגירי ועיין לעיל סי' י"ג : (כא) תהדפו . התי"ו בסגול בכל הספרים לא בפתח * כמו שראיתי בדפוס ישן : תנגחו . הגימ"ל בדגש בכל ספרים כ"י : (כה) ביערים · במקצת ספרים כן כתיב וקרי וכן נראה שהוא דעת רד"ק שלא כתב עליו מאומה ובספרים אחרים ביעורים כתיב ביערים קרי : (כז) ונתן · אין מתג בנו"ן : לבטח וידעו · בס"ם הוא"ו בגעיה : (לא) ואתן צאני . כן כתיב ואתן כמ"ש למעלה סי' י"ג אמן מרעיתי אדם אתם . חד מאלפא ביתא מן ב' ב' לא נסבין וא"ו ברים תיבותא ושמעין בכון :

לה (ג) על הר שעיר כן כתוב בכל ספרים על הר ובס"א כ"י שהיה כתוב מתחלה אל ומחק וכתב אחר"כ ע ל וקלקול הוא זה דכיוצא ל"ו מני במסורת כל א ל דסמיכי למלת ה ר ולית דין בגוויהו : (ו) ודם ירדפך אם לא דם שנאת ודם ירדפך . ב' בפסוק והיכם בחטף קמץ לב"א ובשוא ופתח לב"נ כן כתב רד"ק בפי' ובמכלול דף כ"א ובשרשים ובגבה לויה תן שער ו' פ' פ' ותמיהני על רוב ספרים שלנו שהם בשוא ופתח בכ"נ אמנם בחילופי ב"א וב"נ שבדפוס וגם בכ"י לב"א יְרָדְּפֶךָּ ב"נ יִרְדָפְךָ והוא אני לבם מחסאת : (ז) לְשִׁמְמָה · במקצת ספרים כ"י כתוב לְשִׁמְמָה ובמדוייקים גם ש מ מ ה השי"ן בחירק ובמאריך ומ"ס ראשונה בשוא והוא דעת רד"ק שב' בפירוש ובמכלול דף רט"ו שם בשלם ש מ ל ס ש מ ח ס ותמה פ"א הפעל בטעם ע"כ . ובקצת ספרים מ"ם ראשונה בחטף פתח בהשגם אחר במאריך או בעבור שתי אותיות דומות : (ט) שממות עולם . בספרים מדוייקים השי"ן במאריך והמ"ם בשוא לבדו וכן משמע מדברי רד"ק שלא כתב עליו רק שנמשך פ"א הפעל בטעם ובספרים שהמ"ם בחטף פתח הוא מהטעמים שכתבתי למעלה : תישבנה · תשובנה קרי : (יא) אשפטך · בהרבה ספרים כ"י ודפוסים ישנים הפ"א בשוא לבדו כדינו ועיין מכלול פתוחי א פ ק ו ד : (יב) וידעת . הוא"ו בגעיה בס"ם : נאצותיך · בקמץ הנו"ן והאל"ף : שממה : שממו קרי :

לו (ג) להיותכם : אין ביו"ד מאריך · ותעלו . בס"א כ"י הע"ין בקמץ במתג ובשאר ספרים בחטף פתח שלא במתג וכן כתב רד"ק ועיין מ"ש בדה"ס ב' י"ג אלא א ל ת ל ח מ ו : (ד) ולחרבות השממות · בספרים כ"י מדוייקים כתוב ולחרבות הוא"ו בראשים שמלה וכן הוא בדפוסים קדמונים ובשאר נסיב וכן נראה מהתרגום : השממות . ברוב ספרים כ"י שמ"ם בגירי ואל דפוס כשוא וגם רד"ק כתב בגירי שמ"ס במקצת ספרים ובמקצתם בשוא : (ה) ועל אדום כלא · המסורת עליו לית כתיב אל"ף וכתב רד"ק שהאל"ף במקום ה"א כמו ושים לכם ל ז ר א ודומיהם רבים במכלול דף ק"י : בשאט · י"ם בפת"ח אל"ף ורובו בקמץ : (ח) ואתם . בשני גריסין . טנפכם · הס"א בדגש ברוב הספרים : ופריכם . בס"א כ"י הפ"א בחירק ובשאר ספרים בסגול וכן כתב רד"ק בשרשים שהוא בסגול ובפירוש כתב וי"ם בחירק : ונעבדתם . בס"א כ"י ו נ ע ב ד ת ם העי"ן בשוא לבדו והבי"ת דגושה אך ברובן של ספרים העי"ן בחטף סגול : (יא) והיטבתי · בס"א כ"י נכתב בגדו מתחלפת והיטבותי ע"כ . וזו דעת כ"נ בשני שטין כמו שנראה בחילופי הם"ם בחולופי הדפוס כ"א והיטיבתי כ"נ והסכותי שיטת בוא ור"ל והסיבתי ולענין מלוי אם

חיסור יו"ד אחר הס"א והטית חילופים רבים שמצאתי בספרים התמה' בסיפרא סי' ל"ג מה' לסדין עם מלין דחסרין יו"ד בליסנא הסכם ר"ל חסר יו"ד אחר הטי"ת : מראשתיכם · הרי"ש בחירק ובשי"ן שמאלית : (יג) אדם אתי · את ק' : גויך · גוייך ק' : (יד) וגויך . וגוייך ק' : תשכלי · תשכלי ק' : (טו) וגויך · וגוייך ק' כולם יו"ד שניים חסרה ממכתב והאחרת במכתה במו ג ו י ם ל ו י ם : תכשלי · כן כתיב וק' : (יז) אותה כדרכם · הבי"ת והלמ"ד בסמוך בכ"ף : (יט) ואפיץ אתם · כמס רת חשיב ליה בהדי הנהו דחסרים וא"ו בסדר יחזקאל והספרים מתחלפים : (כ) ויבא אל הגוים · הא דתרגם יונתן ועלו לביני עממיא פירושא הוא כי ארבעה בכמה דוכתי ובפתיחתא דחכימי דאיכה רבתי לא הוה צריך קרא למימר אלא ויבאו ולא אמר ויבא אלא כביכול הוא עמהו הס"ד ויבא אל הגוים וגו' ובמסורת סדר שלח לך חשיב ליה בהדי אחריני דכתיבין ויבא לשון יחיד וסבירין ויבאו לשון רבים וכתבתי לעיל סימן כ"ג : (כא) אשר חללנו · י"ם חללוהו : (כג) המחלל · הס"א במוכה במאריך והמ"ס רפה : בכם לעיניהם · בספר א' קדמון כ"י נכתב בגליון זה הלשון היה בכללי בכם ונתקן בכם ע"כ . ואין כן בספרים שלנו ובמלת לעיניהם יש מחלוקת בין ספרי הדפוס לכ"י כי ברוב הדפוסים כתוב לעיניכם וברוב כ"י לעיניהם וכן תרגם יונתן וכן נראה לי עיקר כראיות המסורת חדא דבירמיה סימ' ע"ו נמסר סימ' מן ח' לעיניה' ולית דין מנייהו ש"מ דהדין כתיב לעיניהם וכן הוא במאיר נתיב · עוד במסורת נמסר על זה לעיניכם כ"ד וסימ' נמסר בס' חקת התורה ול"כ במסרה גדולה והולם לא נמצא הסימן בספר הזכר · וברוך ה' כי פקח את עיני וראיתי סימן המסרה זו במקרא כ"י ביחזקאל סימן י"ב חזו מבללם וחזו נגמה לעיניכם כ"ד וסימנהון ראשו אותו לעיניכם (פ' מקץ) תועבת מצרים לעיניכם (פ' וארא) אל הסלע לעיניכם (פ' חקת) במים לעיניכם (פ' פנחס) ונויתה אותו לעיניכם (שם) ידמנו לעיניכם (שופטים י"ג) אם ברוך לעיניכם (ירמיה ל"ב) תעגיגם לעיניכם (יחזקאל ד') עשה לך כלי גולה ב' בו (שם סימן י"ב) והוצאת כליך ב' בו (שם) לעיניכם חסר לך (שם) לעיניכם על כתף (שם) נתתי לעיניכם (שם) ואתה למען שמי (שם סי' כ') ואעשה למען שמי (שם) והכיבתי את ידי (שם) ואתה בן אדם האנח (שם סי' כ"א) בהקדשי בכם לעיניכם (סי' ל"ו) והיו הפנים (סימן ל"ז) בהקדשי בך לעיניהם (סי' ל"ח) ואם נכלמו (סימן מ"ג) וגלגלתי' לעיניכם (איוב כ"א) : (כד) ולקחתי אתכם מן הגוים · כן כתיב ומי שכתב מן העמים אינו אלא טועה : (כה) מכל טמאותיכם במקצת ספרים כתיב מִכֹּל ואין כן ברוב ספרים : (לג) (מכל גלוליכם . ה"כ במסורת עליו ב' מלא טומאותיכ' שמו אלם (ירמיה ב') והכי נמי בהם נמסר ב' וכתבתי דברי אלה לפי שראיתי בקצת ספרים מדוייקים שהוא חסר ולפי מה שכתבתי ראוי להיות מלא דהא ודאי גם שם בירמיה חשיב ב' ור"ל מלאים דאי עומתיכם גרידא קא חשיב הא שבפסוק הוו ותרי בעומותיכם וכולם חסרים בר מן תרים אלו אלא ודאי כדאמרן צ"ל) : ונתנו החרבות · הה"א בסגול והחי"ת בקמץ חטופה בקמץ רד"ק : (לה) הלזו · בחילופים שלפנינו לב"א הלא בשבא האחרון לבד ולב"נ בשני השבאין ורד"ק כתב בשרש לז ול"ב שלים תן שער פ' פ' ז' וכל הספרים הם כדבריהם וכב"א . והערים החרבות · בגירי סרי"ס רד"ק : והנשמות · הס"א במאריך והשי"ן רפה במקצת מדוייקים ובקצת ספרים דגושה : (לח) כצאן קדשים . בקמץ רחב כמ"ש בס' תלה סימן כ"ט : כחרבות · בגירי סרי"ס רד"ק :

לז (א) ויניחני . ד' הם בסיפרא חסר הראשון וסי' ברים סי' מ"ב וסי' בס"ם מ"ו וסדר ברים סי' מ"ז והספרים מתחלפים במילוי וחיסור וא"ו ויו"ד בכל הלדוים שאפשר להיות עד שאין שנים שוים מסכימים לגירסא א' ואין בי להכריע ביניהם לבד זה מצאתי במקצת ספרים בנמסר באיזה מקום ג' מלא ולא פירשו וכאשר ראיתי שאין לסמוך עליהם בחרתי לנטות אחרי רוב הנסחאות של כתו"א בפ"ש ומצאתי שכיתבי מלא וא"ו וחסר יו"ד וג' הראשונים מלא וא"ו ויו"ד : (ו) והעלתי · בס"ם הוא"ו בגעי' וחסר יו"ד אחר למ"ד : (ז) ותקרבו עצמות עצם אל עצמו · מ"ש בס' ויבא על ו י ח מ נ ה ב כ א ן : (יב) והבאתי אתכם אל אדמת ישראל : בירושלמי פ' כתובות דכלאים יהיב טעמא לקבורת יעקב אבינו בא"י דכתיב אתהלך לפני ה' בארצות החיים ארץ שמתיה חיין תחלה לימות המשיח ומה טעם נתן נשמה לעם עליה ורוח להולכים בה אלא מעתה רבותינו שבגולה הפסידו אמר ר' סימאי מחליד (פי' נוקב) הקב"ה לפניהם את הארץ והן מתגלגלים כנודות וכיון שהן מגיעים לא"י נפשן חוזרות עליהן ומה טעם והנחתי אתכם על אדמת ישראל ונתתי רוחי בכם וחייתם עד כאן · ואע"פ שפסוק זה לא מצינו הוא מורכב משני פסוקים כתוב אחד אומר והבאתי אתכם אל אדמת ישראל ובתר הכי כתיב ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי אתכם על אדמתכם ונקיט הכי כדי לקצר הכתובים כדאשכחן בכמה דוכתי וכמו שאכתוב בדברי הימים א' כ' ע"ש : (טז) וכתב עליו ליהודה · ברוב הספרים חסר וכן נכון כמו שאומר בסמוך : ולבני ישראל חברו · חבריו ק' ובב"ר פ' ל"ב פסוק ויקרא יעקב לבניו רבנן אמרי לוה אותן על המחלוקת אמר להון תהון כולכון אגודה א' הה"ד ואתה בן אדם קח לך עץ אחד ו כ ת ב עליו ליהודה ולבני ישראל וגו' חברו כתיב ועשו בני ישראל אגודה א' מקבלין פני שכינה לגאולה ומה כתיב אחריו ועשיתי א ת ם לגוי אחד וגו' : וכתוב עליו ליוסף . בספ' מדוייקים מלא וכן נכון כי זה הוא א' מן ה' בליסנא מלא וסי' נמסר במ"ג ריש סימן כ"ד דספר סיפרא : וכל בית ישראל חברו · חבריו ק' : (יח) וקרב אתם . טור מן סתום ולא בפתח סרי"ס כמו פלג לבואם והקו"ף קמוצה בעבור הרי"ס שאינה מקבלת דגש : (יט) ושבטי ישראל חברו · חבריו ק' : (כא) וקבצתי אתם מסביב · חסר וא"ו : והבאתי א ו ת ם · מלא כך מצאתי במקצת מדוייקים וכן ראוי עפ"י ס : (כב) ועשיתי אתם · הספרים מתחלפים ובמ"ג לא בא במנין המסרים וכן והושעתי א ת ם שבסמוך : ולא יהיה . יהיו ק' ועיין מ"ש בישעיה ס"ו : ולא יחצו . מלעיל : (כג) מכל מושבותיהם . י"ם מִכֹּל : (כד) ומשפטי ילכו · הלמ"ד בגירי וחקותי ישמרו : כפי המסורת דפרשת תולדות יצחק וירמיה סי' מ"ד והוא מ"א וא"ו אחר קו"ף וכן נמצא במקצת ספרים :

לח (ג) ותפל והנבא . ברוב ספרים מדוייק' חסר וא"ו וכן אותי שבפסוק שאחריו ויש ספרים שניהם מלאים (ז) והכן לך · בספרים כ"י לָךְ וא"א דקדק כי זהו אחד מן י' לָךְ וקמץ בקריאה ספ"ס : וכל קהלך · ברוב הספרים חסר יו"ד אחר למ"ד וחילוף זה הוא ג"כ על סקהלת ק ה ל ך שבסמוך : (ט) כשואה · יש ספרים חסר וא"ו : (טו) והבאותיך . יש חילופים בספרים ובמקצת מדוייקים חסר יו"ד אחר הבי"ת וכן חברו שבפרשה שמסכת והם ב' בסיפרא : (כ) ורעשו : בלא מאריכים : (כב) אלגביש · בספרים שלנו חדא מלה כתיב ובשרשים שרש גבש כתב כי הוא שתי מלות במקצת ספרים המדוייקים ובמקצתם יפא מלה אחת ועיין לעיל סי' י"ג :

לט (ב) והעליתיך . רבים החילופים שמצאתים בספרים ועיין מה שכתבתי בס' שלמעלה : והבאותיך על הרי ישראל · בספר אחד ישן כתוב אל הרי וגם בדפוס ישן מויניציאה יש בעבור מחילוף זה אמנם בשאר ספרים כתוב ע ל וכן יש לנוסחה מהמסרה שאומרת אל הרי ה' בקריאה וסי' נמסר ביחזקאל סימן ו' וסי' ל"ד ואין זה מהמניים : (ג) שמאולך בספרים מדוייקים כ"י מלא וא"ו ואל"ף וכן בדפוסים ישנים : (ט) ויאלו · הוא"ו בגעיה בס"ם : (יא) המונה · חד מן ד' דכתיבין ס' בקריאה במקום וא"ו : (טו) עד קברו . במקצת ספרים כ"י הקו"ף במאריך וכן בדפוס ישן : (טז) ושהרו הארץ . פירש רש"י משמע שהיה כתוב בספרו ה א ר ץ בבי"ת וכן בדפוס ישן מויניציאה נכתב כן בגליון ולא ראיתי כן בשום ספר : (יח) תשתו אילים . בשני יודין ובס"א כ"י כתוב ו א י ל י ם בוא"ו ולא נמצא כן בשאר ספרים : (כה) שבית . שבות ק' : וקנאתי · הנו"ן בגירי : (כח) בהגלותי . בלא דגש בגימ"ל : וכנסתים על אדמתם · ברוב ספרי הדפוס האחרונים כתוב א ל אדמתם וכתב עליו שהדפוס במקרא גדולה אל יפה וכך דינו כי לא נמנה במסרה כי אם ד' על אדמתם בסיפרא הזה לא נמנה מכללם ומקצת בית ספרי פצ"ל · ומסרה זו כתובה ביחזקאל סימן ל"ו וסימן בקבצי את בית ישראל וגו' ע ל אדמתם (יחזקאל כ"ח) ונתן עץ השדה את פריו וגו' והיו על אדמתם (שם סימן ל"ד) בית ישראל ישבים ע ל אדמתם (סימן ל"ו) בטמאם ע ל אדמתם (סימן ל"ט) ובכל הספרים כ"י שראיתי וגם בדפוסים ראשונים אף זה כתוב ע ל וכן אם נמסר עליו ד' בסיפרא ותימה דאם כן הוה לבו חמשה וכן במאיר נתיב כולם כתובים על :

מ (א) בגלותינו . ב' חסר יו"ד כמ"ש בסימן ל"ג : (ד) הראותכה . כתוב הס"א אחר הכ"ף ועיין מ"ש בתגי סימן א' : הבאתה · במקצת ספרים חסר ס"א בהראם ורד"ק כתבו בה"א · (ו) במעלתו · במעלתיו ק' : (ז) מאצל אלם · במקצת ספרים חסר וא"ו וכן במסורת כל נורת הבית חסר בר מן ה' מלאים וסי' נמסר במ"ג ואין זה מהם : (ט) ואילו . ואיליו ק' ובמקצת ספרים חסר יו"ד בין אל"ף ללמ"ד בכתיב ובקרי : (י) שלשה מפה וגו' · קדמאה ותנייתא ותליתאה שבס' כתיב מ פ ס בס"א ורביעאה בוא"ו ראויים על פי המסורת כמו שנמסר במ"ג בסי' זה וכן כתבם רד"ק והלם

הבית:(יב) וגבול לפני התאות אמה אחת ואמה אחת גבול מפה ופתח ו' אמות מפו ושש אמות מפו. קדמאה דפסוק בה"א על פי המסורת ושנים אחרונים בוא"ו וכן ראיתי במקצת ספרים המדוייקים: (יד) ואל איל החצר. בכל ספרים כ"י שלפני וגם בדפוסים ישנים כתוב א י ל בצירי האל"ף וסיו"ד נחס לא כמ"ש בכמה דפוסים אַיִל: (טו) היאתון. האיתון ק': (טז) סביב לפנימה. אין בפ"א דגש: תמרים. כמ"ש רפה וכן כולם: (יז) לשכות ורצפה וגו' אל הרצפה. בספרים כ"י מדוייקים ודפוסי' ישנים הרי"ש במאריך והצד"י בשוא לבד והפ"א רפה ובקצת ספרי' הצד"י בחטף פתח כמ"ש על רצפה דמגילת אסתר וזה תלוי במנהג הגעיא בלא מאריך עם החירק וכן ו ה ר צ פ ה הרצפה שבפ' הסמוך והרי"ם מ"ג ור"ס ב' ז' אבל ובידו רצפה דישעיה ו' הפ"א דגושה בכל הספרים ולפ"ז יהיה הפרש זה ביניהם שלשון גחלת בדגש ולשון רצפת אבנים בקרקע רפי: (יט) השער התחתונה מלעיל הטעם בתי"ו והה"א נוספת רד"ק בפי' ושרשים וזהו מה שנמנה בסוף מ"ג בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה וצריך להגיה שם ל' הפסוק: (כא) ותאו ותאיו ק': ג' מפו וג' מפו. שניהם כתובים בוא"ו רד"ק גם לא נמנו במסורת עם י"א דכתיבין ה"א בצורת הבי"ת: ואילו ואיליו ק' וביו"ד בתר אל"ף בספרים מדוייקים: ואלמו. ואלמיו ק' ובמקצת ספרים מלא יו"ד בתר אל"ף כתיב: (כב) וחלונו. וחלוניו ק': ואילמו. ואילמיו ק': ותימרו. ותימריו ק' וי"ם חסר יו"ד בתר פי"ו ועיין מ"ש ביואל ג': ואילמו. ואילמיו ק': (כד) ומדד אילו. איליו ק': ואילמו. ואילמיו ק': (כה) לו ולאילמו. ולאילמיו ק': (כו) עלותו. עלותיו ק': ואלמו. ואלמיו ק': ותמרים אחד מפו ואחד מפו. שניהם כתובים בוא"ו שלא נמנו במסורת עם הכתובים בה"א וכן כתב רד"ק אל אילו. איליו ק': (כט) ותאו. ותאיו ק': ואילו. ואיליו ק': ואלמו. ואלמיו ק': ולאלמו ולאלמיו ק': (לא) ואילמו אל חצר. ואילמיו ק': ותמרים אל אילו. איליו ק': שמנה מעלו. מעליו ק': (לג) ותאו. ותאיו ק': ואלו. ואיליו ק': ואלמו. ואלמיו ק': ולאלמו. ולאלמיו ק': (לד) ואלמו לחצר. ואלמיו ק': ותמרים אל אילו. איליו ק': מפו ומפו: שניהם בוא"ו: מעלו. מעליו ק': (לו) תאו. תאיו ק': אלו. איליו ק': ואלמו. ואלמיו ק': (לז) ואילו לחצר החיצונה: ואיליו ק': ותמרים אל אילו. איליו ק': מפו ומפו. שניהם בוא"ו: ושמנה מעלות מעלו. מעליו ק': (לח) ולִשְׁכָּה. כן כתוב: (לט) ובאולם השער שנים שלחנות מפו ושנים שלחנות מפה. הראשון בוא"ו והשני בה"א רד"ק ומסורת: (מא) ארבעה שלחנות מפה וארבעה שלחנות מפה. שניהם בה"א על פי המסורת: (מג) והשפתים. יש ספרים שהש"א בלא מאריך והשי"ן דגושה ובספרי ספרד המדוייקים הה"א במאריך והשי"ן בלא דגש: בשר הקרבן. בהעמדת קמץ הקו"ף בגעיא וברפיון הבי"ת מפני שהוא הרי"ש נע מפני העמדת הקמץ לפיכך נרפתה הבי"ת בפלס הדרכן וכן קבלנו קריאתו ולא שמענו ולא ראינו בו מחלוקת אלא שר' יונה כתבו בחטיפות הקו"ף ורפיות הבית כן כתב רד"ק בפירוש ומכלול דף קס"א ושרשים. גם אני ראיתי במקצת ספרים בלא מאריך בקו"ף כדעת ר' יונה ועיין מה שכתבתי בפרשת תלוה על ויספה ובסוף מאמר המאריך: (מד) לשכות שרים. הלמ"ד במאריך בספרים מדוייקים וכך הם בפי' מ"ג: (מח) וימד אל אלם: לית חסר יו"ד כאולמא: חמש אמות מפה וחמש אמות מפה. שניהם בה"א ושנים האחרים שבפסוק בוא"ו רד"ק ומסורת: (מט) אחד מפה ואחד מפה. שניהם כתובים בה"א רד"ק ומסורת דילן וכן מצאתים במסורת כתיבת יד י"א כתיבין ה"א כמו שנמסר במסורת הדפוס:

מא (א) ויביאני אל ההיכל וימד את האילים שש אמות רחב מפו ושש אמות רחב מפו. שניהם בוא"ו בספרים מדוייקים וכן דינם מכח המסורות: (ב) ורחב הפתח עשר אמות וכתפות הפתח חמש אמות מפו וחמש אמות מפו. שניהם כתובים בוא"ו: (ו) צלע: אל צלע מלרע וקמוצים וכן כולם שבענין שרשים ועיין מה שכתבתי בפרשת בראשית על ויבן ה' אלהים את הצלע: (ז) ורחבה ונסבה. שני הוא"ו בגעיא במדוייקים: (ח) מיסדות. מוסדות ק': מלו הקנה. בס"א ישן כתוב בוא"ו ונכתב בצדו כ"א מ ל א וגם אני מצאתי באל"ף בדפוס ישן ובספרים אחרים בוא"ו וכ"כ רד"ק בשרשים בוא"ו במקום אל"ף: (יב) וקיר הבנין חמש אמות. בספרים מדוייקים כ"י המאריך בחי"ת וכיוצא בזה בסוף פרשה ויקהל ע"ש: (טו) ואתוקיהא. ואתיקיהא קרי במסורת ריש פרשת שלח לך תשיב ליה מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין: מפו ומפו. שניהם בוא"ו: (טז) שחיף. עץ הביב בספרים מדוייקים בכ"י ש ח י ף בשי"ן שמאלית וגם רד"ק הביאו בשרש בפני עצמו לפי שאינו בשרש אחר שהביאו בשי"ן ימנית וראיתי ג"כ לבעל הלשון ולבעל מאיר נתיב שכתבו בפירוש שזהו בסי"ן ואין לספק בזה שכן המסרה מעידה עליו בהוסע ב' שכתוב בשי"ן וקרי בסמ"ך: עד החלונות מלא דמלא והחלנות מכסות חסר וא"ו קדמאה כן מצאתי בספרים מדוייקים כ"י וכן הם לפי המסורת: (יח) ותמרים ותמרה המ"ם בלא דגש בספרים מדוייקים כ"י כמו שכתבתי למעלה: (יט) אל התמרה מפו ופני כפיר אל התמרה מפו. התוי"ן במאריך וכמ"ס רפה בספרים כ"י מדוייקים ושניהם מ פ ו שבפסוק כתובים בוא"ו: (כ) והתמרים עשוים וקיר ההיכל. חד מן ט"ו נקודות שבמקרא: (כד) שְׁתַּיִם מוסבות דלתות שְׁתַּיִם. כן בהללי אבל בס"ם ש ת י ם ש ת י ם בשני השטין: (כה) כרובים ותמרים. התי"ו במאריך במקצת ספרים: (כו) ותמרים מפו ומפו. שניהם כתובים בוא"ו: והעבים. הבי"ת דגושה:

מב (א) ויוציאני. עיין מה שכתבתי בריש סימן ל"ז: ויבאני אל הלשכה. על זה ועל ו י ב א נ י אל אלם הבית שבסוף פרשה שלמעלה נמסר ב' חסר: (ג) ונגד רצפה. עיין מ"ש לעיל סימן מ': בשלשים. הלמ"ד בחירק. היו"ד בחולם וכתוב בוא"ו במקום אל"ף ויש ספרים שכתוב בגליון יאכלו קרי: מהתחתנות. בלא מאריך בתי"ו וכן בפסוק הסמוך: (ח) והנה על פני ההיכל. בכל הספרים כתוב על פ נ י ונראה שכן צריך להגיה בחילופים למערבאי ויש לזה הוכחה מהמסרה בפ' משפטים משכתבתי זה עיינתי אח"כ בחילופים שבדפוס ויגיאה שנת רפ"ו ושם כתוב למערבאי על פני למדנחאי אל פני ואו היא באמת הגירסא הישרה וגירסא ראשונה שהיתה לפני משנת ש"ט משובשת בלי ספק: (ט) ומתחת הלשכות. ומתחת הלשכות קרי וזו היא אחת מן שלש תיבות שהראשונה לוקחת מן האחרונה וסימ' מסרתי בשמואל ב' ה': המבוא. המביא, קרי: (יא) ודרך לפניהם. במ"ס לא בגו"ן: (יב) כפני הגדרת. הגימ"ל בדגש: (יג) לִשְׁכוֹת הצפון לִשְׁכוֹת הדרום וגו' לִשְׁכוֹת הקדש. כן כתובים כלם: (יד) ילבשו. ולבשו קרי: וקרבו. הקו"ף במאריך בקצת ספרים: (טז) בקנה המדה. אין בקו"ף דגש: חמש אמות: מאות קרי: (כ) חומה לו. לית מלעיל ונמנה בסוף מסרה גדולה בשטה חדא דכל חד וחד מלעיל ולית דכוותיה:

מג (א) ואפל אל פני. כן כתיב אל פני וכ"כ רד"ק ועיין למטה בפי' מ"ד. ומלת ואפל חסר וא"ו אחר פ"א: (ה) והנה מלא כבוד ה' הבית. בספר אחד כתיבת יד ובדפוס ישן כתוב את הבית ובספרים אחרים אין בהם מלת א ת: (י) את בן אדם. כל סיפרא ואתם בר מן דין: (יא) ומוצאיו. אין ט' חסר במקרא והיה ראוי להיות וּמְבוֹאָיו אולי היה כן בעבור היותו סמוך למלת ו מ ו צ א י ו וכמוהו ופן אורש ו ג נ ב ת י ותפשתי (משלי ל') כ"כ הראב"ע בס' מאזנים ע"ש דף ר"כ: וכל צורתו. צורתיו ק': וכל צורתו. צורתיו ק': וכל תורתו. תורתיו קרי: (יב) קדש קדשים. אין בקו"ף מאריך בספרים מדוייקים: (טו) ומהאראיל. ומהאריאל ק': (טז) והאראיל והאריאל קרי: (יז) והגבול. בדגש הגימ"ל: והחיק לה. במקצת ספרים יש מאריך בה"א ובקצתם בחי"ת ויש ספרים בה"א ובחי"ת ומהן בלא כלום ומהגרסא בחילופים לבן אשר המאריך בחי"ת ולב"נ בה"א: (כ) ונתתה על ארבע. בשתי מקראות ישנות כתיבי יד כתוב א ל ארבע וכן הוא בפירוש רש"י אבל בספרי ספרד כתוב ע ל: קרנתיו. במדוייקים חסר וא"ו: (כד) והקרבתם. התי"ו בקמץ: (כו) שבעת ימים יכפרו. בכל ספרים כתובי יד שלפני כתוב י כ פ ר ו ביו"ד ואין כאן קרי וכתיב כלל וכן הוא במקצת ספרי הדפוס אך בכמה דפוסים כתיב וכפרו בוא"ו וקרי יכפרו ביו"ד וכ"כ רד"ק וכפרו כתיב וקרי יכפרו ביו"ד וגירסא ראשונה נראית לי עיקר יען לא נמנה זה עם מלין דכתיבין וא"ו בריש תיבותא וקריין יו"ד וסי' נמסר במ"ג ר"ס י"א דספר משלי שוב מצאתי שזהו מן המחלוקת שבין מערבאי למדנחאי. למדנחאי וכפרו כתיב יכפרו קרי ולמערבאי כתיב יכפרו וכבר כתבנו רבות פעמים דבתר מערבאי אזלינן בחילופי קריא: ומלאו ידו. ידיו קרי: (כז) ורצאתי. כתוב באל"ף במקום יו"ד:

מד (א) וישב אתי וגו'. כאן תחלת הפרשה: (ג) נשיא הוא. הטעם בנו"ן בספרים מדוייקי' ובמקף בין שתי המלות: ישב בו. הסמאריך ביו"ד: לאכול לחם. חד מן מלין יתירין וא"ו וחטפין קמצין עפס"מ: (ד) ואפל אל פני. י"ס שכתוב ע ל פני והם המעט מכל האחרים שכתוב אל וגם במסורת נמסר ע"ו ועל חברו שלמעלה בפרשה הקודמת ב' למימרא דכי הדדי ניכסו: (ה) ולכל תורתו.

תורתיו קרי: (ו) מכל תועבותיכם. במדוייקים מלא וא"ו גם בתר בי"ת כחברו שבסמוך: (ט) וערל בשר לא יבוא. במסורת סוף פ' שמיני מונה זה עם י"ד דסבירין יבואו וקרינן יבוא: (יא) ומשרתים בס"ם הוא"ו במאריך: (יב) ישרתו אותם. במדוייקים מלא וא"ו גם לא נמנה במ"ג עם החסרים: (יג) קדשי הקדשים. הקו"ף בחטף קמ"ץ: (יד) יעשה בו. והכהנים הלוים בני צדוק. במקצת ספרי הדפוס יש פיסקא באמצע פסוק בין והכהנים הלוים ובספרים כ"י הפיסקא היא קודם והכהנים וכ"כ בעל אור תורה כי בס"ם אין פיסקא זו באמצע פסוק: (יט) ובלאתם. בתלשה: (א"כ מצאתי חילופי גרסאות במלת מ ש ר ת ם אי חסר או מלא ולפי מקראות מדוייקות הנמצאות לפני נכון להיות חסר): בלשכת. הלמ"ד במאריך והשי"ן בשוא לבדו והכ"ף רפה: (כב) כי אם בתולת. י"ס מלא דמלא וי"ס חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תניינא ועיין במסורת תילים מזמור קמ"ח: (כד) לשפט. למשפט קרי: ושפטהו: ישפטהו קרי: (כה) ואל מת אדם לא יבוא. חד מן י"ד דסבירין יבואו וקרינן יבוא וסי' במ"ג סוף שמיני ויונתן שתרגם לא ייעלון אזיל למשמעותיה קרא למאי דסבירין והכי אורחיה כרוב דוכתי: (כח) להם לנחלה. בס"ם הלמ"ד בגעיא: (ל) בכורי. מלעיל שהקדמא בכף: כל. רפי: וְכָל־תרומת כל. חלוקים הספרים זה מזה ובקצתן כתוב וְכֹל תרומת כ ל וקא שכיחן ספרי הכי מן תלת מאה שנין דאית בהון פלוגתא דא והד כהן: בדוכתא קיימא: עריסותיכם. הרבה חילוקים יש בספרים והמסורת אומרת שהוא מלא דמלא:

מה (א) עשרה אלף: מלעיל הטעם בסי"ן: (ג) מרבע. בספרים ישנים כ"י ומהדפוס הבי"ת בפתח: (ג) חמש"ה. חמשה קרי: קדשים. אין בקו"ף מאריך בספרים כ"י וגם במקצת דפוסים: (ד) מקום לְבָתִּים. במקצת ספרים כתיבת יד ל ב ת י ם שהלמ"ד בפתח ובספר אחד כתוב לַבָּתִּים ונכתב בצדו נראה לי לְבָתִּים מכח המסורת: (ה) יהיה. והיה קרי (י) יהי לכם. כן כתיב במדוייקים יהי לא י ה י ה: (יא) מעשר החמר. וכן מ ע ש ר ה כ ר שבסמוך השי"ן בשוא פשוט בשניהם ובנחמיה יו"ד אהתיב הדיבור בזה השני כמזרת האל: (יז) ובחדשים ובשבתות בכל. בנביאים עם פירוש הריא"ז כתוב ובחדשי ובמועדים ובשבתות ובכל ואיש שוגג ופתי היה מי שכתב כן: (כא) חג שבעות. כן כתיב מלא וא"ו תניינא עיין מסורת ירמיה ה': (כג) תמימים ליום. כל תמימה דבעירא חסר יו"ד בתראה בר מן א' ואיל מן הצאן תמימים יעשו לעיל סימן מ"ג:

מו (ו) וביום החדש פר בן בקר תמימם. במקצת ספרים כ"י כתוב ת מ י ם ותרגמו בר תורי שלים וכן הוא במאיר נתיב וה"ג במנחות פ' התכלת הובא בילקוט פ' פינחס ובקרית ספר פ' ת' מסלי' תמידים ומוספים ורש"י נמי בפי' המקרא ס"ם דלעיל הכי מקיע ליה לקרא והתם במנחות דרשינן פר מה ת"ל לפי שנאמר בתורה ובראשי חדשיכם פרים בני בקר שנים מנין שאם לא מצא שנים שמביא א' ת"ל פר ורד"ק גריס ת מ י מ ם וכתב על דרש זה שלפיכך אמר תמימם לשון רבים אע"פ שאמר פר לשון יחיד שאם מצא שנים יביא שנים כמ"ש בתורה וקודם לכן כתב אמר פר יחיד ואמר תמימים רבים יש מפרשים שיהיה הפר ואמו תמימים וזה חדוש עכ"ל בפירושו. וכ"כ בשרש תמם ובמכלול דף י"ד וכ"כ החכם רבי יונה בספר הרקמה שער מ"ה שמשו בו בחסרון שלשון הכתוב ת מ י מ ם והדין בו שיהיה תמיד כי הוא הפר לבד אלא אם יוסף הפור לשניהם יחד עכ"ל לכוונתנו. ה' עוד בשער אחר שהמסורת עליו בקר ת מ י מ ם לית דכותיה ע"כ. וכה"ר הקשו חכמינו ז"ל קושיות רבות בפרשה זו עד שאמר ר"י פ' זו עתיד אליהו לדרשה כלו' שאין אנו יודעים לדרשה ואמר רב חסדא אמר רב שבקשו לגנוז ספר יחזקאל לפי שהיו דבריו סותרין דברי תורה ברם זכור לטוב חנניה ב"ח ב"ג שישב בעליה ודרשן ובעונותינו נעלם ממנו מה שדרש. ה' ברוב חסדו ישלח לנו אליהו הנביא ב"ב אמן: (ט) נכחו יצאו. יצא קרי: (י) בבואם יבוא. חד מן י' דסבירין יבואו וקרינן יבוא וסי' במ"ג סוף פ' שמיני: ובצאתם יצאו. בס"א כ"י גם על זה יצא קרי ויוצא הוא מדרך כל המפרשים שפירשוהו לשון רבים וכ"כ וקרי י צ א ו בכל שאר ספרים: (טו) ועשו. יעשו קרי: (יז) והיתה לו. הלמ"ד בדגש ובפסוק לא זקף קטן: (יט) הלשכות. הכ"ף רפה בספרים מדוייקים כמו שהם אחרים רבים למעלה: בירכתים. בירכתם קרי: (כ) ויוציאני. עיין מ"ש בריש סי' ל"ז: (כב) מקצעת. במקצת ספרים מ ק צ ע ו ת מלא וא"ו בתראה: מהקצעות. מלא זו היא אחת מן ט"ו נקודות בקריאה: (כד) המבשלים. בספרים כ"י מדוייקים הה"א במאריך והמ"ם רפה:

מז (ב) ויוליאני. עיין מ"ש בריש סי' ל"ז: (ג) מי אפסים. כ"כ בכל ספרים כ"י מדוייקים שראיתי וגם בדפוסים קדמונים בקמ"ץ חטף האל"ף וכן כתב בעל הלשון והוא על משקל מי מתנים שבסמוך: (ה) כי גאו. מלרע הטעם באל"ף: מי שחו. בשי"ן שמאלית וכן תרגם יונתן מי סחנא וכן נראה מלשון רד"ק בפירוש ובשרשים וכן מוכיח ירושלמי דשקלים פרק ו': (ו) וישבני שפת הנחל. בספרי הדפוס כתוב וישבני על שפת הנחל וכן ת"י וכן הוא בפירוש רד"ק האמנם בכל ספרים כ"י שבאו לידי אין בהם מלת ע ל וכן פירש רש"י היינו דכתיב וישבני שפת הנחל כלומר אל שפת הנחל שהם היה עומד: (ח) ונרפו. האל"ף נחה: (י) יעמדו. עמדו קרי: דוגים. בס"א כ"י דיגים קרי ורד"ק כתב ד ו ג י ם כן כתיב וקרי: למינה. חד מן מלין דלא מפקין ה' בסוף תיבותא ומפיין בהון כ"כ רש"י ורד"ק ובעל יפה מראה בפ"ז דשקלים סימן י"ד (יא) בצאתו. בצאתיו קרי: (יב) לחדשיו. ברוב הספרים הלמ"ד בקמ"ץ ובמקצתן בגעיא והחי"ת בחטף קמץ: המה יוצאים. במסורת יחזקאל סוף סימן י"ד חשיב להדין מן ד' יוצאים מלא והכי אשכחנא בסיפרי דיקי דספרד: והיו. והיה קרי: (כב) והיה תפלו אותה. בספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו וכן ראוי ע"פ המסורת שכתבתי לעיל סי' כ"ג:

מח (א) לבוא חמת. הלמ"ד בגעיא בספרים מדוייקים: והיו לו: במקצת ספרים הה"א במאריך: (ח) והיה המקדש בתוכו. במקצת ספרים כתוב בתוכה בה"א וק' בתוכו בוא"ו וכן כתב רד"ק אבל במקצת ספרים מדוייקים כתיב וק' בתוכו בוא"ו והמסו' אזלא כוותייהו שכן אומרת בתוכה ב' כתובין כן ובענין וסי' אל היה לעיר למושב ולמגרש והיתה העיר ב ת ו כ ה ומקדש הבית ב ת ו כ ה וכן מצאתי במסורת כ"ז שמע מינה דהדין כתיב בוא"ו: (יא) לכהנים המקדש. בספרים מדוייקים הם"ם רפה והה"א במאריך: (יד) ולא יעבור. יעביר ק': (טו) והיתה העיר בתוכה. בתוכו ק': (טז) נגב חמש חמש מאות חמש כתיב ולא ק' והוא א' מהשמונה דכתיבין ולא קריין וסי' נמסר במגלת רות וזהו ג"כ מן ההכרים בגמ' פרק אין בין המודר ופירש הר"ן זכרונו לברכה חמש שני כתיב ולא קרי ועיין מה שכתבתי ברות ובירמיה סי' ל"ב: (יח) תבואתה. כתיב בה"א וקרי בוא"ו ותברו בירמיה ל': (יט) והעבד העיר יעבדוהו. באגדת שמואל בענין הגבעונים כתוב שאף לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מרחקן שנאמר והעבד את העיר יעבדוהו וגו' והיתה נמי במדרש שוחר טוב מזמור ה' ומזמור י"ז שאף הקדוש ברוך הוא עתיד לרחקן לעתיד לבא שנאמר והעבד העיר יעבדוהו וגו' יאבדוהו כתיב וכן במדרש רבה ריש פרשת נשא הובא זה המדרש ושם כתוב יאבדוהו מכל שבטי ישראל והכי איתא בגמ' ה"י בפרק עשרה יוחסין והעבד את העיר יאבדוהו אבל בג' דילן פרק יש נוחלין גרסינן יעבדוהו דאמרינן התם עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים אידך למאן אמר רב חסדא לנשיא דכתיב והעבד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל וה"ג בבראשית רבה פ' כ' אמר ר' לוי לעתיד לבא הכל מתרפאין חוץ מנחש וגבעוני נחש שנאמר ונחש עפר לחמו לא ירעו ולא ישחיתו וגו' גבעוני והעבד העיר יעבדוהו וגומר בעל יפה מראה כתב בקידושין כלשון הזה ומ"ש כאן יאבדוהו היינו כמ"ש במדרש רבה אל תקרי יעבדוהו אלא יאבדוהו והיינו משום דאותיות אחה"ע מתחלפות עכ"ל ועיין מה שאכתוב בס"ד בסוף דברי הימים על ויעתר ובכל ספרים שלנו כתוב והעבד העיר יעבדוהו ובלא מלת א ת וכן במסורת יעבדוהו ב' מלא והברו כל גוים יעבדוהו: (כא) מקדש הבית בתוכה. בתוכו קרי: (כג) ויתר השבטים מפאת קדימה. בספרים מדוייקים מלא יו"ד וכן נכון כדבעינן למימר קמן: (כז) ועל גבול זבולן מפאת קדמה. בספרים מדוייקים חסר וכן במסורת כ"י ג' חסר נמ"ז סימן ר"ל נפתלי מנשה זבולן: (לה) ה'. שמה. יש פסיק בין ה' לשמה ובגמרא פרק הספינה ג' נקראו על שמו של הקב"ה אלו הם לדיקים ומשיח וירושלים לדיקים שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגומר משיח דכתיב וזה שמו אשר יקראו ה' לדקנו. ירושלים דכתיב ושם העיר ה' שמה אל תקרי שמה אלא שְׁמָהּ. ומה שלא אמר הכתוב בפירוש ה' שְׁמָה בשוא הסי"ן רק בקמץ כתוב כמשפט הברית: הגדול ריש ד"ה כ' לרמוז ג"כ דהא הוא נמושב לו המקום ההוא נלא שלא ועד ולא זזה שכינה מכותל מערבי אפילו בחרבנה עד כאן ועיין מה שכתבתי בירמיה כ"ג שוחר טוב מזמור כ"א גנת אגוז דף מ"ב בחיי ס' לך לך ובפרשת כי תשא:

חד מן כ"ב אתין דכתיב יו"ד בריש תיבותא וקרי' ו' וסי' יבאו · כי הם ומקניהם יעלו : יחננו , ויאמר בעד הילד חי : ישמחו רנו שמים וגילו ארץ : ישת , ב' בפסוק : יבא , צדיק הראשון בריבו : ישאל , מטרף עצל לא יחש : דם , ונשא ההמון ירם לבבו : ירמות , ומבני בני משלם ומלך : וקפאון :

אשרי אדם שומע לי

חד מן אחד עשר מילין דכתיבין בי"ת וקרי' כ"ף ; וסימנהון בשמעכם דשמואל : ויבו ויבאו אל מחנה ישראל : יבלו קדמא יבלו בטוב ימיהם : באמרם

דְּבַר

(א) דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי בימי עוזיה יותם וגומר · ארבעה מלכים הללו קפח בימיו שהאריך שנים בחיי כולם מכאן אמרו אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה : ובימי ירבע' בן יואש . מפני יהוא ואף הוא מלך עם עוזיה ויותם

א דְּבַר־יְהוָה ׀ אֲשֶׁר הָיָה אֶל־הוֹשֵׁעַ בֶּן־
בְּאֵרִי בִּימֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ

בארי ב' ומב' לישנא וסימן בת בארי החתי , הושע בן בארי :

תולדות אהרן דבר ה' · ססמוס סו :

א פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ דַּהֲוָה עִם הוֹשֵׁעַ בַּר בְּאֵרִי בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה וּבְיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא

(א) זה הושע מנביאי השם הנכבדים כי היצחקי דבר סרה נסרו עליו שאמר שהוא בן אלה כי בארי הוא אלה כי ימצא כתוב ובאר אלים יללתה ואין אלה אלים כי בעבור אות נוסף ישתנה השם כמו זיף וזיפה ועוד כי אין מנהג לשון הקדש לאמר על

שם פרט שהוא בן עיר רק אם היה על דרך כלל כמו בת ציון רק יחידה אל שעיר כמו שמרוני ושני דברים דחקוהו לומר ככה האחד שמצא בד"ה בארה בנו אשר הגלה תגלת פלאסר מלך אשור הוא נשיא לראובני והוא היה אבי זה הנביא והשני שאמר ולפקד על יעקב כדרכיו כי הוא ישרם זה על יעקב אבינו שהסיר הבכורה מראובן ואין פירושו כאשר חשב והנה שכח הכתוב על הושע בן אלה ויעשה הרע בעיני ה' · והיצחקי אמר שלקח אשת זנונים וזה המוכה בסנוירים הלא ראה כתוב תחלת דבר ה' בהושע ויאמר ה' והנה לא מרה פי השם חלילה חלילה רק הושע בן בארי איננו הושע בן אלה כמו חנוך שם טלא לארבעה אנשים בתורה ושאול מרחובות הנהר

רדק

אמר דוד בן יוסף בן קמחי הספרדי זה הספר המחובר מעניני שנים עשר נביאים , אמרו רז"ל כי חברום יחד שלא יאבד ספר מהם מפני קטנותו אם היה כל אחד מיוחד בפני עצמו ואמרו כי נבואת הושע קדמה לנבואות ישעיה , וזהו שאמר תחלת דבר ה' בהושע , וכי בהושע דבר תחלה והלא ממשה רבינו עליו השלום עד הושע כמה נביאים , אמר רבי יוחנן שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק , ואלו הן הושע ישעיה עמוס ומיכה , ואמרו מפני מה זכה ירבעם להמנות עם מלכי יהודה מפני שלא קבל לשון הרע , שאמר ויגלה אמציה כהן בית אל אל ירבעם מלך ישראל לאמר קשר עליך עמוס וגו' · אמר ח"ו לא אמר אותו צדיק כך · ואם אמר מה אעשה לו שכינה אמרה לו · ומה שהוקשה להם מפני מה זכה לפי שלא מלך עמהם בזמן אחד אלא בזמן עוזיה ארבע עשרה שנה · כי ארבעים ואחת שנה מלך ובשנת שבע ועשרים לו מלך עוזיהו · שנה לא נשארו לו מבני מלכותו בזמן עוזיהו כי אם ארבע עשרה שנה ועוזיהו מלך חמשים ושתים שנה · ובפירוש מלכים האריכנו בזה ותרצנו מה שהוקשה כמנין שנות המלכים האלה · ורז"ל אמרו כי עוזיהו וירבעם מלכו כאחד מכל מקום לא מלך ירבעם כי אם עם עוזיהו · ואמרו רבותינו ז"ל כל שמו ושם אביו בנביאות בידוע שהוא נביא בן נביא · שמו ולא שם אביו בידוע שהוא נביא ולא בן נביא · שמו ושם עירו בידוע שהוא נביא מאותו העיר · שמו ולא שם עירו בידוע שהוא נביא מירושלם · אמרו מי שנזכר אביו ואבי אביו הוא לגדולת אבותיו שהיו גדולים ממי שנזכר אביהם לבד · ואמרו כי בארי הוא בארה אשר הגלה תגלת פלאסר והיה נשיא לראובני : (א) דבר ה' אשר היה אל הושע · והנה דברי נבואתו היו דברי תוכחה לישראל ויהודה שעשו הרע

מצודת דוד

א (א) דבר ה' וגו' · ר"ל בזה הספר יסופר דבר ה' אשר היה אל הושע : לאמור : בימי עוזיה וגומר · כי בימי אלו המלכים ניבא : ובימי ירבעם · שמלך בימי עוזיה ועל שניבא גם עליו בא"כ כי היה מבני עשרת השבטים לכן אמר ובימי ירבעם
בן בארי · אמרו רז"ל שזהו בארה הנשיא לראובני הנזכר בד"ה א' שגלה

מלך ישראל : ב תחלת דבר־יהוה
ג' ר"פ בהושע ויאמר יהוה אל־הושע לך
ב' קח־לך אשת זנונים וילדי זנונים
ג' וכתיב ס' כי־זנה תזנה הארץ מאחרי יהוה :
ג וילך ויקח את־גמר בת־דבלים ג'
ותהר ותלד־לו בן : ד ויאמר יהוה ו' ר"פ
אליו קרא שמו יזרעאל כי־עוד
מעט ופקדתי את־דמי יזרעאל על־
בית יהוא והשבתי ממלכות בית י"ג • ד'
ישראל : ה והיה ביום ההוא ושברתי
את־קשת ישראל בעמק יזרעאל :
ו ותהר עוד ותלד בת ויאמר לו קרא ו'
שמה לא רחמה כי לא אוסיף ד' ותפר
עוד ארחם את־בית ישראל כי־ י"ד כענין

דישראל : ב שרוית פתגמא
דיי בהושע ואמר יי להושע
איזיל אתנבי נבואה על יתבי
קרתא טעותא דאינון מוסיפין
למחטי ארי מטעא יטעון דירי
ארעא מבתר פולחנא דיי :
ג ואזל ואתנבי עליהון דאם
יתובון ישתביק להון ואם לא
כמתר עלי תינין יתרון
ואוסיפו ועבדו עובדין בישין :
ד ואמר יי ליה קרא שומיהון
מבדריא ארי עוד צבחר
כזעיר ואסער דם פלחי
טעותא דאשד יהוא ביזרעאל
דקטלינון על דפלחו לבעלא
תבו אינון למטעי בתר עגליא
דבבית אל בכן אחשבינה
דם זכאי על בית יהוא
ואבטיל מלכותא מבית ישראל : ה ויהי בעדנא ההיא ואתבר ית תקוף עבדי קרב
ישראל במישר יזרעאל : ו ואוסיפו ועבדו עובדין בישין ואמר ליה קרי שומהון
דלא רחימין בעובדיהון ארי לא אוסיף עוד לרחמא על בית ישראל ברם אם יתובון

תחלת ג' ר"פ בקריאה וסי' תחלת דבר ה' בהושע ויאמר ה' • תחלת חכמה יראת ה' • תחלת דברי פיהו סכלות : ויאמר ה' אליו ו' ר"פ בקריאה וסימ' מי שם פה לאדם או מי ישום אלם • זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק • שמעתי את תפלתך • לך שוב לדרכך מדברה • עבור בתוך העיר בתוך • קרא שמו

תולדות אהרן

פסחים • כ"ב י"ד זוכר פקודי : אשת זנונים . פסחים פז :

רשי

ויותם אחז שנגרמה לו זכות לסמוך עם הצדיקים הללו לפי שלא קבל לשון הרע על עמוס כמו שמפורש בפסחים בפרק האשה (דף פז.) שנאמר (עמוס ז) וישלח אמציה וגומר קשר עליך עמוס וגומר : (ב) תחלת דבר ה' בהושע : רבותינו אמרו תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו (בימים הללו) הושע ישעיה עמוס ומיכה ישעיה דתנבא שנאמר (ישעיה ו) וינועו אמות הספים וגומר והוא היה יום שנתנבא עוזיה שנכנס להיכל שרעשו העליונים לשורפו והתחתונים לבולעו כעוגן של עדת קרח שהיו נהם בלעין ושרופים בעמוס נאמר שנתים לפני הרעש והושע קדם לכולם ומיכה היה אחרון לכולם שנאמר בו (מיכה א) בימי יותם אחז יחזקיה ולא נאמר בו עוזיה • ופשוטו של מקרא תחלת דיבור שדבר הקב"ה עם הושע אמר לו כן : קח לך אשת זנונים . רבותינו אמרו כמשמעו לפי שאמר על ישראל החליפם באומה אחרת כמו שמפורש בפסחים ר"פ האשה : וילדי זנונים . שתלד לך ילדים שיהיו ספיקי ממזרות . ויונתן תירגם איתנבי נבואה על יתבי קרתא טעותא וקח שאמור כאן לשון לימוד הוא למד אוזן לשוב בתשובה : כי זנה תזנה • לשון הווה הוא : (ג) את גומר • רבותינו אמרו כך שמה על שם אומה שהכל גומרין בה ודשין בה כדבלים • וי"א גומר שאם ישובו מדרכם גמרה פורענות ואם לאו יהיו כנבלה מאכה : ותהר ותלד • ואוסיפו למעבד עובדין בישין : (ד) קרא שמו יזרעאל • קרי שומהון מבדריא • התנבא עליהן שיגלו ויהיו זרועין בארצות : את דמי יזרעאל • כתרגומו את דמי בית אחאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו את הבעל והלכו הוא ובניו אחרי בן ועבדו עבודת עכו"ם לכך אני חושב עליהם דמי בית אחאב כדם נקי : על בית יהוא . ירבעם בן יואש מבני יהוא היה (מלכים ב טו) וזכריה בנו נהרג : (ו) לא אוסיף עוד ארחם . לרחם : כי נשא אשא להם : אחלק להם מנת כוסם
ושולחם

אבן עזרא

הגהר ושאול בן הכנענית ושאול בן קיש ורבים ככה ותחלת נבואת זה הנביא על מלכות ירבעם בן יואש מלך ישראל ארבעים שנה לפני גלות שמרון אם היתה נבואתו בסוף ימי ירבעם כי לא מלך זכריה בנו אחריו רק ששה חדשים ונשבתה מלכות בית יהוא שהיו מלכי ישראל ומפרש אחר אמר כי לך קח לך דבר הוא כמשמע לקח טוב ופירש והשר כמו תהלכו חשם מלדו קם ואמר כי גומר גמורה בזנות ובת דבלים רמז ליהודה וישראל ואחר אמר קח לך אשת זנונים שאם באתם לקחת אשה הוגנת לא תמצא שהרי זנה תזנה הארץ כל עם הארץ זונים מאחרי השם ומפרש אחר אמר קח לך אשת זנונים וילדי זנונים שהרי דוגמתו זנו יושבי הארץ מאחרי ה' ודיו לעבד להיות כרבו • נאם אברהם המחבר חלילה חלילה שיצוה השם לקחת אשת זנונים ולהוליד ילדי זנונים והאומר דיו לעבד להיות כרבו לא נאמר על זה כי זנות מאחרי השם דרך משל רק באדם הוא במעשה והנכון בעיני כי זה הנביא היה רואה במראות נבואה בחלום הלילה שהשם אמר לו לך קח לך אשת זנונים והלך ולקח אשה ידועה והרתה וילדה כל זה במראות הנבואה כאשר פירש אם יהיה נביאכם לבד ממשה לבדו ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ואל תתמה איך יראה בחלום וילך ויקח והנה בחלום אדם בלא נבואה ותאכלנה הפרות וככה על ישעיהו הנביא כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף זה היה במראה הנבואה כי למה ילך הנביא ערום בעבור כוש ומצרים וככה קח לך לבנה גם שכב על צדך השמאלי גם ואתה קח לך חטין גם דבר הזקן והעד על כל זה שאמר יחזקאל בתחילת ספרו וארא מראות אלהים ואומר במראות אלהים הביאני אל ארץ ישראל ואל תתמה בעבור שלא הזכיר בתחילת הנבואה מראות כי הנה כתב דבר ה' אשר היה אל זכריהו ושם כתב אחריו ראיתי הלילה ואשא עיני וארא והנה כתב באברהם במחזה וכן היתה כל נבואתו והנה אמר לו בדרך הנבואה למה אשת זנונים כי זנה תזנה הארץ : (ג) וילך ויקח . האשה הנזכרת כך היה רואה במראה ומעט ותלד בן הדור הבא אחרי ירבעם בן יואש : (ד) דמי יזרעאל • הם בית אחאב על בית יהוא שלא מלא אחרי השם גם יהואחז בנו ויהואש בן בנו גם זה ירבעם גם זכריה בנו כולם עשו הרע בעיני ה' כי כן כתוב : (ה) והיה • קשת ישראל . מלכות זכריה כי נפסקה מלכות יהוא : (ו) ותהר • ותלד בת . זה הדור הבא אחריו וקראו בת כי כתוב אחר ירבעם הוא השיב את גבול ישראל
ואחרי

רדק

הרע בעיני ה' בימי המלכים האלה כמו שכתוב : (ב) תחלת דבר ה' בהושע • מלאו לשון דבר שהוא ענין נבואה קשור עם בי"ת השמוש • כמו הרק אך במשה דבר ה' הלא גם בנו דבר • רוח ה' דבר בי פה אל פה אדבר בו • אפשר שתהיה מלת דבר ה' פעל עבר • רוצה לומר תחילה אשר דבר ה' בהושע זה היה שאמר לו קח לך אשת זנונים • או יהיה דבר שם • כמו והדבר אין בהם : ויאמר ה' אל הושע לך קח לך אשת זנונים • כל זה הענין היה במראה הנבואה שאמר לו שיקח אשת זנונים ולקחה והרתה וילדה ממנו שלש פעמים • וזה משל • לישראל הזונים מאחרי ה' • וזהו שאמר כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה' ופירוש וילדי זנונים • ויהיו לך ממנה ילדי זנונים כי אשת זנונים היא • כן ישראל והנולדים מהם באלה הדורות זנו מאחרי ה' • וכל זה היה במראה הנבואה לא שלקח הושע הנביא אשת זנונים • אף על פי שנמצא בדברי רבותינו ז"ל שהענין כמשמעו • שאמרו ויאמר ה' אל הושע אמר לו הקדוש ברוך הוא להושע חטאו ישראל היה לו לומר לפניו רבונו של עולם בניך הם בני בחוניך הם בני אברהם יצחק ויעקב גלגל עליהם רחמיך לא דיו שלא אמר כן אלא אמר לפניו כל העולם שלך הוא העבירם באומה אחרת • אמר הקדוש ברוך הוא מה אעשה לזקן זה • אמר לו קח לך אשת זנונים • אחר כך אמר לו לך שלחה מעל פניך אם הוא יכול לשלחה אף אני אשלח את ישראל • לאחר שנולדו לו ממנה שני בנים ובת אחת אמר לו הקדוש ברוך הוא להושע לא היה לך ללמוד ממשה רבך כיון שדברתי עמו פירש מן האשה גדול שבמן ממנה • אמר לפניו רבונו של עולם יש לי בנים ממנה ואיני יכול לגרשה • אמר לו הקדוש ברוך הוא ומה אתה שאשתך זונה ובניך בני אשת זנונים כך אני שבני ישראל בני הם בני בחוני אברהם יצחק ויעקב וכה אח. מתמשכ קיניים ואתה אמרת העבירם באומה אחרת • כיון שידע שחטא עמד לבקש רחמים על עצמו • אמר לו הקדוש ברוך עד שאתה מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל מיד פתח בברכות ואמר והיה מספר בני ישראל כחול הים • ויונתן תרגם הענין על דרך משל וכן הוא פירושו : (ג) וילך ויקח את גומר בת דבלים • שם זונה ידוע באותו הזמן : ותהר ותלד לו בן • אמר בן
כי

מצודת ציון

(ב) זנונים • מל' זנות : זנה תזנה • ענין הסרה ועפ"י מקרא המנאפת זונה כי סרתה מדרכי האישות : (ד) ופקדתי • ענין זכרון כמו וה' פקד (בראשית כ"א) : והשבתי • ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד) : (ה) קשת • ר"ל חוזק וגבורה : (ו) נשא אשא • ענין מחילת העון
כמו

מצודת דוד

ירבעם : (ב) תחלת דבר ה' וגומר • ר"ל תחלת דבורו של ה' בהושע היה זה שאמר ה' אל הושע לך קח לך וכו': אשת זנונים • אשה שהורגלה בזנות וילדה ילדים בזנות שזהו תוספת ואות שהיא זונה באמת ואחז"ל לפי שהושע אמר להקב"ה על ישראל החליפם באומה אחרת לכן צוהו לקחת זונה למען הראות לו איך יקשה בעיניו לגרשה לרמז לו שקשה לפני המקום לשלח את ישראל מעל פניו : כי זנה תזנה • ר"ל להיות לאות שאנשי הארץ זונים והיים מה' ללכת אחרי אלהי עכו"ם כזונה ההולכת אחרי המנאפים : (ג) גומר בת דבלים . כן היה שם זונה ידועה באותו הזמן : (ד) כי עוד מעט . עוד זמן מועט ר"ל בזמן קרוב אזכור דמי אחאב שהרגו יהוא ביזרעאל הדם ההוא אזכור על בית יהוא לשלם גמול ועל זכריה בן ירבעם יאמר שהיה מבית יהוא ונהרג ע"י שלום בן יבש כמ"ש במ"ב ועם כי יהוא הרג לאחאב בדבר ה' על שעבד לבעל עכ"ז הואיל וגם יהוא חזר ועבד לבעל נחשב לו דם אחאב כדם נקי : והשבתי • ואח"ז אשבית ממלכות ישראל מכל וכל כי מעט מן הזמן עמדה מלכות ישראל אח"ז : (ה) ביום ההוא : ביום הגמול אשבור את קשת ישראל ר"ל אחים כח ישראל בעמק יזרעאל הוא מקום מגלר מושב מלכי אפרים : (ו) כי נשא אשא להם • ר"ל כי עד הנה נשאתי עונם על כי רחמתים
אבל

ז נָשֹׂא אֶשָּׂא לָהֶם׃ ז וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אֲרַחֵם וְהוֹשַׁעְתִּים בַּיהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא אוֹשִׁיעֵם בְּקֶשֶׁת וּבְחֶרֶב וּבְמִלְחָמָה בְּסוּסִים וּבְפָרָשִׁים׃ ח וַתִּגְמֹל אֶת־לֹא רֻחָמָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן׃ ט וַיֹּאמֶר קְרָא שְׁמוֹ לֹא עַמִּי כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי וְאָנֹכִי לֹא־אֶהְיֶה לָכֶם׃

ב א וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי׃ ב וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד

מִשְׁבַּק אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן׃ ז וְעַל דְּבֵית יְהוּדָה אֲרַחֵם וְאֶפְרְקִינוּן בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהֲהוֹן וְלָא יִתְפָּרְקוּן בְּקַשְׁתָּא וּבְחַרְבָּא וּבְעָבְדֵי קְרָבָא בְּסוּסָן וּבְפָרָשִׁין׃ ח וְדָרֵיהוֹן דְּאִתְגְּלִיאוּ לְבֵינֵי עַמְמַיָּא אִשְׁתְּכַחוּ דְּלָא רְחִימִין בְּעוֹבָדֵיהוֹן וְאוֹסִיפוּ וַעֲבַדוּ עוֹבָדִין בִּישִׁין׃ ט וַאֲמַר קְרֵי שׁוּמְהוֹן לָא עַמִּי אֲרֵי אַתּוּן לָא עַמִּי בִּדְלֵית אַתּוּן מְקַיְּמִין פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתִי וּמֵימְרִי לָא הֲוָה בְּסַעֲדֵיכוֹן׃ א וִיהֵי מִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סַגִּי כְּחָלָא דְיַמָּא דְּלָא מִתְּכָל וּדְלָא מִתְּמְנֵי וִיהֵי בְּאַתְרָא דְּאִתְגְּלִיאוּ בֵּינֵי עַמְמַיָּא כַּד עָבְרוּ עַל אוֹרַיְתָא וְאִתְאֲמַר לְהוֹן לָא עַמִּי אַתּוּן יְתוּבוּן וְיִתְרַבּוּן וְיִתְאֲמַר לְהוֹן עַמֵּיהּ דֶּאֱלָהָא קַיָּמָא׃ ב וְיִתְכַּנְשׁוּן בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּחֲדָא וִימַנּוּן לְהוֹן רֵישׁ חַד מִן בֵּית

רש"י

ותשלחם כמו וישא משלח (בראשית מג): (ז) ואת בית יהודה ארחם. לאחר שאגלה את ממלכות ישראל שמשגלו עשרת השבטים היו בית יהודה בכלל הרחמים מחזקיהו עד צדקיהו: (ח) ותגמול את לא רוחמה. לפי תרגומו וגלה אותו הדור בין העכו"ם שגלו שם: ותהר ותלד בן. ואוסיפו ועבדו עובדין בישין. ולפי פשוטו כמשמעו: (א) והיה מספר. מה ענין פורענות ונחמה סמוכין בדבור אחד. ורבותינו פירשו בפסחים הרגיש הושע בעצמו שחטא על שאמר החליפם עמד ובקש עליהם רחמים. ובספרי דבי רב פרשה וישב ישראל בשטים שנינו רבי אומר יש פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב כי אתם לא עמי והיה מספר בני ישראל כחול הים מה ענין זה אצל זה משל למלך שכעס על אשתו שלח אחר הסופר לבוא ולכתוב לה גט עד שלא בא הסופר נתרצה המלך לאשתו אמר המלך אפשר יצא סופר זה מכאן חלק כלומר בגט חלק ותוהה לומר למה שלח אחרי אמר לו כתוב לה שאני כופל לה כתובתה ולפי פשוטו כך היה סמיכתו כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם הראה עצמי כאילו איני לכם ותגלו לבין האומות ואף שם תרבו ותאמצו ושם תשובו אל לבבכם לשוב אלי כמו שנאמר על ידי משה (דברים ל) והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו' אף כאן ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו וגו': (ב) ראש אחד. זה מלכם: כי גדול יום קבוץ

אבן עזרא

ואחרי מות זכריה בא מלך מנחם ובימיו בא מלך אשור ואין צורך להזכיר מלכות שלום כי לא מלך אלא ירח ימים ובימי פקח בן רמליהו הגלה תגלת פלאסר רבים מעדי ישראל ובימי הושע בן אלה נלכדה שומרון על כן קרא זה הדור בת. ופי' לא רוחמה כי לא אוסיף עוד ארחם החסר אות מ"ן לא אוסיף עוד שארחם וכמוהו ונדעה נרדפה אל תרבו תדברו. יש אומר כי נשוא שכייתי עד עתה נשא להם עונם ואין זכר לעון והנכון בעיני כי זאת המלה באה כדרך הרגו לאבנר והטעם כדרך כמעט ישאני עושני וטעה ספר גלות השבטים: (ז) ואת בית יהודה שנמלטו אנשי ירושלים מיד סנחריב: והושעתים בה'. שלח מלאך השם והכה כל מחנה אשור: (ח) ותגמל הולידו בנים השבטים שגלו בגלותם ושם עמדו ולא שבו לארצם על כן קראם לא עמי ואנכי לא אהיה להם לאלהים ומרוב הכעס לא הזכירו: (א) והיה. זאת הפרשה דבקה היא כי במקום שגלו שם יולידו בנים רבים רק אינם ירחים את השם. ופי' והיה במקום כמו תחת אשר לא עבדת והטעם שהם קוראים עצמם בני אל חי והם באמת לא עמי בעבור מעשיהם הרעים: (ב) ונקבצו מעט ונקבצו הרבים מבני יהודה מפני סנחריב וכן כתוב כי תפש כל ערי יהודה הבצורות ושמו לכם ראש אחד זהו סנחריב: ועלו

יזרעאל: ובמלחמה ג' בקריאה וסי' או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי. ולא אושיעם בקשת ובחרב ברע"ב פרק סטות וכמלחמה; ובני ישראל ט"ו במציעתא פסוק וסימ' יוצאים ביד רמה. אז ישיר משה כי בא סוס פרעה. מבן עשרים שנה ומעלה תנינא דפנחס: ויוציאו את המקלל. בעבר הירדן בגיא מול בית פעור. ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע. ויהי ככלות יהושע. משה עבד ה' ובני ישראל הכום. ויאמרו בני בניטין נגפים הם לפנינו. ויאמר שאול לאחית הגישה ארון. ויקרא המלך לגבעונים. ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו. ויגע התה"ס תשביעי דעז"א. חברו דנחמיה. וכל ר"פ דכוו':

תולדות אהרן כחול הים. פסחים פח יומא כב זוסר תגלא סקודי: לא עמי. קדושין ע: ונקבצו. פסחים פח:

רדק

כי ירבעם בן יואש היה חזק במלכותו כמו שזכר שהוא חזק מכנקכס ומלך לרכפים ואחר בנו והסיב גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה. וי"ם ולזה ולאנכי עליכון ואמר דלהם יתוכון וגו'. פירש נימ' כענין גמירה. כלומר ינמור עליהם שפטיהם ויכלה עונם. ופירש דכלים מן דכלת תאוים: (ד) ויאמר ה' אליו קרא שמו יזרעאל. אז ירבעם בן יואש כמו שפירשנו שהיה חזק במלכותו. לפיכך אמר כי עוד מעט. כי לא פקד בימי ירבעם כי הוא הוליך במלכותו. אבל בימי זכריה בנו פקד דמי יזרעאל על בית יהוא שלא מלך אלא ששה חדשים ונהרג ופסקה מלכות יהוא. ולמה אמר דמי יזרעאל הדמים אשר שפך ביזרעאל מבית אחאב. ואף על פי שעשה מה שדבר הישר בעיני ה' כיון שהוא לא שמר ללכת בתורת ה' ולא סר מכל חטאות ירבעם בן נבט נחשבו לו הדמים כשופך דם נקי... וכי מעט עמדה מלכות ישראל אחר כן כי בימי הושע בן אלה כלו כלם ... (ה) והיה ביום ההוא ושברתי. ביום ההוא שאפקוד ... בעמק יזרעאל: קשתם שהיה בעמק יזרעאל כי ראש ממלכת אפרים שומרון ... (ו) ותהר עוד ותלד בת. אחר שילדה בן שהוא משל לירבעם בן יואש כמו שפירשנו ילדה בת. והוא משל לזכריה בנו ולשלום בן יבש שמלך אחריו שהיו חלשים כנקבה כי זכריה לא מלך אלא ששה חדשים ונהרג ושלום לא מלך אלא ירח ימים: כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל. לא אוסיף עוד שארחם. וכן אל תרבו תדברו שתדברו. ונדעה נרדפה שנרדפה: כי נשוא אשא לכם. את העון שיגלו אותם ולא אוסיף עוד: (ז) ואת בית יהודה ארחם. שעמדה מלכות יהודה אחר גלות ישראל ... מלאך ה' הכה במחנה אשור כמו שכתוב: (ח) ותגמול את לא רוחמה ותהר ותלד בן. אמר ותגמול לפי שארכו ימי המלכות בימי זכריה ושלום גם בימי מנחם בן גדי שמלך עשר שנים כי גם בימי פקחיה בני שמלך שנתים עד שעמד פקח בן רמליהו והתחזק במלוכה ומלך עשרים שנה והתגבר על מלכות יהודה והרג ביהודה מאה ועשרים אלף איש ביום אחד גם נגר על ירושלם עם רצין מלך ארם. ועליו אמר כזה המשל ותהר ותלד בן. ועל דורו נאמר קרא שמו לא עמי. כי עליו נאמר ויעש הרע בעיני השם לא סר מכל חטאות ירבעם בן נבט. וזהקם רבי אברהם בן עזרא ז"ל פירש משל ותגמול אחר שגלו עשרת השבטים והולידו בנים השבטים בגלותם ושם עמדו ולא שבו לארצם על כן קרא שמם לא עמי. וכן תרגם יונתן: (ט) ויאמר ... מבואר הוא: (א) והיה מספר בני ישראל. אף על פי שעתה קוראים לא עמי עוד יבא זמן שיהיה מספר בני ישראל כחול אשר לא ימד ולא יספר לא ימד כ"ש שלא יספר וכן אין אמת ואין חסד. ולשון מדידה נופל על החול ועל הכוכבים לא יפול אלא לשון מספר לפיכך חלקם ירמיהו הנביא בהמשיל בניהם על בתי משפחות מישראל וזה הנביא אמרו על כל ישראל אין לתמוה בזה כי בזה ובזה הוא דרך הפלגה ואין בהפסק ... נאמר לכם בזמן הזה לא עמי אתם לפני מעשיכם הרעים: יאמר לכם. בזמן ההוא: בני אל חי. כי ישובו אל ה' והוא ישיב שבותם וירחמם: וטעם בני אל חי. כי בזמן הזה שעובדין בנים לאלהים אחרים שאינם חיים ואפילו בחיים אבל בהם ... וכן שעמד תרגם במקום שאתם יוכל במתי דאתגליאו לביני עממיא כד עברו על אורייתא ... (ב) ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו. וזה יהיה בקבוץ גליות בימי המשיח כי בבית שני לא עלו אלא יהודה ובנימין שגלו בבבל ולא היו בני יהודה ובני ישראל יחדיו: ושמו להם ראש אחד. זהו מלך המשיח. וכן פ"י וימנון להון רישא

מצודת דוד

אבל מעתה לא אוסיף עוד לרחם עליהם וישאר עונם על עצמותם: (ז) ארחם. על כי עדיין לא נתמלאה סאתם: בה' אלהיהם. ר"ל התשועה תהיה בעזר ה' ולא בכלי מלחמה ויאמר על מפלת סנחריב שלא היתה ע"י מלחמה כי ה' הכה בהם ע"י המלאך: (ט) כי אתם לא עמי. אינכם חרדים על דברי לעשותם כדרך העם החרדים על דברי מלכם: ואנכי. וגם אני לא אהיה לכם לאלוה לסלול אתכם ולהושיע לכם: **ב** (א) והיה מספר. בזמן הגאולה יהיו מספר בני ישראל כחול הים אשר א"א למדוד אותם ולספרם ורז"ל אמרו שהוליד הושע את אלו אמר לו המקום שלח את אשתך וגומר והבין ברמז שלא טוב בעיני ה' אשר דבר על ישראל להחליפם באומה אחרת לכן חזר ובקש עליהם רחמים: אשר יאמר להם. אשר היה נאמר עליהם: יאמר להם. יאמר עוד עליהם בני אל חי הסובבים יותר: (ב) ונקבצו. זה יהיה בימי המשיח: ראש א'. זהו מלך המשיח: ועלו. מהגלות הגולה יעלו אל ארצם

מצודת ציון

כמו והשלחתי לכל המקום (בראשית י"ח): (ז) ובפרשים. הם הרגילים לרכוב על הסוסים: (ח) ותגמול. כן יקרא זמן הפסקת היניקה כמו ביום הגמל את יצחק (שם כ"א): (א) ימד. מל'

אבן עזרא

ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל • שנפקד עון בית ישראל והנה הכל לנבאי ולא לשבח או הטעם כי גדול יהיה יום אידם כיום יזרעאל והמפרש יותר מיום יזרעאל אין משפט הלשון לחסר מ"ם כי הדבר יבוא להסך ועוד מ"ם טעם כי גדול ואין שם זכר מ"ם : (ג) אמרו . כדרך ויהאל בהם אליהו ויאמר קראו בקול שמה בחור בילדותיך באו ביתאל ורבים ככה על כן אחריו ריבו באמכם ריבו איך אתם בני אל חי והאם זנתה הם האבות : (ד) ריבו . הנביא מוכיח הגולים אולי ישובו ויטיב השם שבותם או יוכיח אלו הדורות לפני גלותם : זנוניה • כפול העי"ן כמו בינה הגיגי : ונאפופיה • כפול הלמ"ד כמו סגריר : (ה) פן • כיום הולדה . בהיותם במצרים כאשר הזכיר יחזקאל ואת עירום ועריה : והצגתיה • כמו ויצג את המקלות : ושמתיה כמדבר . אין אדם בו . וטעם בצמא בעבור שהיא אומרת נותני לחמי ומימי ושקויי : (ו) ואת בניה לא ארחם . הם שילכו בגולה : (ז) כי • הובישה • הורתם . וטעם מאהבי פועל יוצא לשנים פעולים כי בקשו שהייתי אוהבת אותם בעבור מתנותם ושאומר כי מימי הוא התירוש והביא כאיה ותירושי במועדו לא דבר נכונה כי התירוש ותירושי כנגד ושיקויי וטעם מימי כמו ואכלכלם לחם ומים והנביא אמר לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי ומים בכסף תתן לי : (ח) לכן • שך . מגזרת לשכים וכמוהו הלא אתה שכת בעדו : בסירים . קוצים כי כקול הסירים כי עד סירים סבוכים : נתיבותיה . המקומות הידועים שיש בהם סימנים להכירה : וגדרתי את גדרה • שאשים גדר בדרכיה כדרך גדר דרכי

תרגום יונתן

דויד ויסקון מן ארעא גלותהון ארי רב יום כנישתהון : ג נבייא אמרו לאחיכון עמי תובו לאוריתי ועל כנישתכון ארחם : ד אוכחו לכנשתא דישראל ואמרו לה ארי היא לא מתעניא בפולחני ומימרי לא מקביל צלותה עד דתעדי עובדהא בישיא מקבל אפהא ופולחן טעותהא מבין קרוהא : ה דלמא אסליק שכינתי מנה ואעדי יקרה ואשוינה רטישא כיומיא קדמאי עד לא אתקריבת לפולחני ויחול רוגזי עלה כמא דחל על עם דרא דעברו על אוריתי במדברא ואשוי ארעא צדיא ואקטלינה בבצורתא : ו וית בנהא לא ארחם ארי בנין דטען אינון : ז ארי טעת כנשתהון בתר נביי שקרא בהיתו מלפיהון ארי אמרה אהך בתר עממיא רחמי מספקי מיכלי ומשתי כסות מילא ובוץ משח כל פרנוסי : ח בכן הא אנא מקלקל ית אורחתיך כמא דסיגין בכוביא ואפסוק כמא דמפסקין

הושע ב

ועלו מן־הארץ כי גדול יום יזרעאל :

ג אמרו לאחיכם עמי ולאחותיכם רחמה : ד ריבו באמכם ריבו כי־היא לא אשתי ואנכי לא אישה ותסר זנוניה מפניה ונאפופיה מבין שדיה : ה פן־אפשיטנה ערמה והצגתיה כיום הולדה ושמתיה כמדבר ושתה כארץ ציה והמתיה בצמא : ו ואת־בניה לא ארחם כי־בני זנונים המה :

ז כי זנתה אמם הובישה הורתם כי אמרה אלכה אחרי מאהבי נתני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי : ח לכן הנני־שך את־דרכך בסירים וגדרתי את־גדרה

(מסורה בגליון: ג׳ מ״ל • ל׳ • ל׳ • י״א רפיון • ל׳ • ו׳ י״ל וחסרי ה׳ • ל׳ וחד את בניה • י״א פתחים באתנחתא • ל׳ • ס׳ • ל׳ וחד ושקוי • ל׳ • ל׳)

רשי

קבוץ גליותם : (ג) אמרו לאחיכם עמי • כתרגומו תובו לאורייתי וגו׳ כנישתכון ארחם : (ד) ריבו באמכם • בכנסיית שלכם של עכשיו שהיא אם לדורות הבאים : מבין שדיה • דרך הנואפות שמשעכין להם בין הדדים ויונתן תירגם ופולחן טעותהא מבין קירוהא : (ה) כיום הולדה • כיום שמצאתיה במצרים כמו שמפורש (ביחזקאל טז) ומולדתך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ותושלכי על פני השדה בגועל נפשך לא חסה עליך עין (שם) : כמדבר . גזירות שגזרתי עליהם במדבר שם יתמו ושם ימותו (במדבר יד) : והמתיה • ואקטלינה : (ז) אמם . כנסיה שלהם : הובישה הורתם . בהיותו מלפיהון החכמים המורים להם הוראות בושים מפני עמי הארץ אומרים להם לא תגנבו והם גונבים לא תלוו ברבית והם מלווים : אחרי מאהבי . בדרכי העכו״ם : (ח) הנני שך • סגירה כמו השך משוכתו (ישעיה ה) כמסוכת חדק (משלי טו) : את דרכך • דרכים ושבילים שאת הולכת

רדק

חד מדבית דוד : ועלו מן הארץ • מארץ גלותם יעלו לארצם , והמפרשים זה הענין על הגלות אינו נכון כי מה ענין ושמו להם ראש אחד למי שילך בגלות וגם ועלו מן הארץ כי היה לו לומר וירדו או ויצאו כי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות והבא אליה יעלה ומי שיצא ממנה ירד , וי״ו ועלה מן הארץ פירשו בו אחר שעלו מן הארץ הוי״ו מן אתם קלפת ונחמה , ויורד מעשות החטאת והעולה• וירש תולעים ויבאש והדומים להם , כי המשיח לא יהיה להם לראש עד שיהיו בירושל׳ ויש מפרשים ראש אחד אליהו הנביא שיעלם אותם מן הגלות : כי גדול יום יזרעאל • יום עת שנשבר קשתם בעמק יזרעאל גדול הוא ומאד ארך זמן גלותם והם עונם בגלות שארך זמן רב , ואא״ז פי׳ זמן ארוך וגדול היו זרועים בגוים ועתה אקבצם לפיכך קרא שם ישראל יזרעאל שהאל זרעם בגוים , וי״ת ארי רב יום כנישתהון : (ג) אמרו לאחיכם עמי •

שך חד מן מלין חמיין שין וקרינן סמ״ך וסימ׳ ושכתי כפי עליך . בשמיכה . ותכסהו • נסת • קשת יונתן • ושפת אדני קדקד • משוכתו . הסר • שך • הנני שך את דרכך • חשירו • חם תמליכו ולא ממני • בשורי • גם או להם • שחיף • עץ סביב סביב : שפרנה והתשוטטנה • וכמשמרו׳ • דברי חכמים • בעשי • לו שקול • בעשך ׳ ותרב כעשך • כעש • כי לאויל יהרג • מכעש • ותכה מכעש עיני • בשבות • התמלא בשכות עורו • תשככני • עור ובשר • שכו • ויחסם כגן • שתם : גם כי אזעק • שושתי . כי אמר בכח ידי :

תולדות אהרן ריבו באמכם • עקרים מ״ג פל״ו : (סנהדרין כ) : שכי שך . ר״ה כג :

פי׳ רב סעדיה גאון ז״ל אומר לשבט יהודה ובנימין אחיכם עשרת השבטים שהיו קרואים לא עמי בזמן שהיו עושים הרע בעיני ה׳ בזמן שיבת הגלות אמרו להם עמי : ולאחותיכם רחמה • ולפי שהמשל היה כבן ובת אמר אחיכם ואחותיכם , ומלת ואחותיכם ברבוי אחד לבד כי היה לו לומר בשני רבוים אחיותיכם כמו את אחיו את אחיותי : (ד) ריבו באמכם . עתה שב לדברי התוכחה באמר בתחלה ולפי שהמשיל כנסת ישראל לאשת זנונים והנולדים בדור ודור ילדי זנונים אמר כנגד ילדי זנונים ריבו באמכם , והכנסה נמשלת לאם על דרך כלל והפרטים לבנים והענין שיריבו איש ברעהו להשיבם לדרך טובה : כי היא לא אשתי . כיון שזנתה תחתי : ותסר זנוניה מפניה • כיון שהמשילה לזונה כתב עליה דרכי זונות כי דרך הזונה לקשט פניה במיני לבעונים שתראה יפה בעיני הזונים : ונאפופיה מבין שדיה . היא מעיכת השדים שזכר יחזקאל שמה מעכו שדיהן כי גם זה מדרכי הזונות • והשנים הוא משל לנביאים שהיו העם מחליפים נביאי ה׳ בנביאי השקר ואלה הם הזונים , והדים הוא משל לתורה שבכתב ולתורה שבעל פה כמו שפי׳ בספר יחזקאל והיו מחליפים אותם בחוקי עכו״ם ואלה הם הנאפופים : (ה) פן אפשיטנה ערומה . ואניחנה ערומה : והצגתיה כיום הולדה • על דרך משל כמו שאמר יחזקאל ביום הולדת אותך ואמר ואת ערום ועריה ואמר ואלביש רקמה וכל העמידנה ערומה כיום שנולדה כמו שאמר ערום יצאתי מבטן אמי והענין כפול במלות שונות והוא ועוד שלא ימלא בו שום מחיה ושום צורך האדם כן אסיר כל טובי ממנה ויהיו הענין כמו שהוא , ומשל הלידה היה כשהיו במצרים עבדים כמו שפירשנו שם : ושמתיה כמדבר • שהוא הפקר לכל , ועוד שלא ימלא בו שום מחיה ושום צורך האדם כן אסיר כל טובי ממנה ויהיו מופקרים לכל כמ״ש והסתרתי פני מהם והיה לאכול , גם מורה על חורבן הארץ כמו שאמר נלאה כמדבר : ושתה כארץ ציה • הענין כפול במלות שונות , וכן והמתיה בצמא , כי המדבר הוא מאין אשר אין בו מים , ואפשר שיהיה בצמא משל לבטול התורה וסנביאים כמ״ש מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מה׳ , והצמא הוא משל לבטול התורה והמצות והנבואה כמו שאמר לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דברי ה׳ : (ו) ואת בניה לא ארחם • כמו שפירשנו כי הכנסיה בכלל תקרא אם ונקראו הפרטים בנים , או הילודים כל דור ודור מנהג הדור הראשון הטובד עכו״ם • (ז) כי זנתה אמם הובישה הורתם • ת״י ארי טעו כנישתהון בתר נביאי שקרא בהיתו מלפיהון : אחרי מאהבי • אשור ומצרים שהיו לישראל ברית עמהם ומלאכים אותם מאויביהם והיו הולכים בעת בצוקה אשר היו נותנים להם וכיון שהיו בשלום בבריתם עמהם כאלו הם מספיקים להם כי בעזרתם היו עובדים את אדמתם והולכים מארץ אל ארץ בשלום . וזהו לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקויי , ומה שאמר הוכיחם יש לה להלל ממעשיה וממאהביה שבטחה בהם , כי לא יועילו לה בעת צרתם , ואא״ז פירש אחרי מאהבי השמש והירח והכוכבי׳ שהיו עובדים להם וכוונתם שיהיה כי הם היו נותנים מזונם וסיפוקם כמו שאמרו ומאז חדלנו לקטר למלאכת השמים וחסך לה נכסים חסרנו כל ובחרב וברעב תמנו : ושקויי • היין ושאר משקים : (ח) לכן הנני שך

מצודת דוד

אחרים : כי גדול יום יזרעאל • כי יום גדול ונכבד יהיה יום קיבוץ ישראל אשר הפיצם האל כמפזר זרעים ע״פ השדה : (ג) אמרו • אתם בני יהודה ובנימין אמרו על אחיכם בני עשרת השבטים שהם עמי כמוחכם עם כי מהרתי להגלותם ממכם וקראתים אז לא עמי וכן אמרו רוחמה על אחותיכם הם נשי עשרת השבטים : (ד) ריבו באמכם ריבו . כל הכנסים יחד יקראו אם וכאלו יאמר אל הצדיקים שבדור עשו מריבה עם כל הכנסיה על רוע דרכה כי מעתה היא לא אשתי כי הרחה מעלי ואנכי לא אישה להזמין לה ספוקה : ותסר . מוסב על תחלת המקרא לומר ריבו בה שתסר זנוניה וגומר ר״ל שלא תלבש עוד פנים לזנות אחריה ולא תשים עוד בין שדיה בשמים המעלים ריח טוב להלהיב לב הנואפים ר״ל מעתה תעזוב דרכה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה : (ה) פן אפשיטנה ערומה • כי בשלא תעזוב דרכה פן אפשיט בגדיה מעליה ואשאר ערומה ואמר ענין הבושה שעושין לזונה לפי שהמשילה לאשה : והצגתיה • אעמיד אותה מבלי לבוש ומכסה כמו שהיתה ביום שנולדה וכפל הדבר במ״ש : כמדבר • הפקר לכל כמו המדבר : כארץ ציה • כפל הדבר במ״ש : (ו) ואת בניה . ר״ל אף על הצדיקים שבהם לא ארחם : כי בני זנונים המה • לפי שהמשילה לזונה אמר ל׳ הנופל בזונה שאין מי מרחם על בניה אף שהמה לא חטאו מ״מ סובלים עון אמותם ור״ל אף הצדיקים יסבלו בעון כללות האומה : (ז) כי זנתה אמם • כללות האומה הרהה מעלי

מצודת ציון

מלשון מדידה : להם • עליהם : (ב) יזרעאל • היא מלה מורכבת מן זריעה ומן אל : (ד) אישה • בעלה : ונאפופיה • מלשון ניאוף : (ה) אפשיטנה • ענין הסרת המלבוש כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו׳) : והצגתיה • ענין העמידה כמו הציג אותו לבד (שופטים ז׳) : ושתיה • ענין שימה כמו למען שיתי (שמות י׳) ציה • שממה : (ז) הובישה מלשון בושה : הורתם • מלשון הריון : צמרי ופשתי • מלשון צמר ופשתים : ושקויי • מל׳ משקה : (ח) שך • ענין גדר כמו הסר משוכתו ישעיה

רשי

הולכת בהם : (ט) ורדפה . ממשקלות לשון כבד הוא זה כמו (שם יב) ומרדף רקים פורקליי"ר בלע"ז כלומר תחזור אחריהם ולא תשיגם : את מאהביה . מצרים ואשור ולא תוכלי לבקש מהם עזרה : ובקשתם · ובקשה אותם : (י) לא ידעה · לא שמה אל לבה והראית עלמה כלא יודעת : וכסף הרביתי לה וזהב · והם עשאוהו לבעל : (יא) בעתו . בעת גמר בישול הפירות : והצלתי · ממנה : צמרי ופשתי . אשר היה לכסות את ערותה · כל הצלה שבמקרא לשון תרומה והפרשה היא ומוכיח עליו ויצל אלהים את מקנה אביכם (בראשית לא) כי כל העושר אשר הציל (שם) : (יב) ואיש לא יצילנה מידי · אף זכות אבותם תמה : (יד) והשמותי : לשון שממה : אתנה . כמו אתנן : ושמתים ליער · שהחיות מהלכות שם

רדק

שך את דרכך בסירים שלא יוכלו ללכת מהעיר מפני החרב ולא יועילום מאהביה והם אשור ומצרים · או לפי' אדוני אבי זכרונו לברכה במלות , והנה דרכם כאלו יש בה משוכת חדק וקוצים שלא תוכל לעבור בה וכאלו גדורה בגזית שלא תוכל לעבור ולא תמצא נתיבותיה שהיתה הולכת בהם , ועל הדרך הזה נאמר גדר דרכי בגזית נתיבותי עוה : שך · כמו אתה שכת בעדו מנחי הש"ן ולפי שעושין גדר הכרמים והשדות משכים נאמר הפעול' ממנו שך שכת והשכים ידוע שהם כמו קוצים , וכן סירים וכן צנינים כולם מיני קוצים הם וגא הא הפעולה כי אם משכים : (ט) ורדפה · אם לאשור ולמצרים תרדוף שלומם ועזרתם ולא יתנו לה ואם למזלות תרדוף אחר שהיתה השקר ואחר שמתעסקים במזלות לבקש לה במזלות ותקטיר להם ולא יועילו לה : ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון · וזה לא תאמר עד שתלכה בגלות זמן רב כמו שכתוב בתורה בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך כי אלו אמרה זה בעודה בארץ לא היתה גולה : (י) והיא לא ידעה · כי היו מתעים אותה ראשיהם ונביאי השקר וכל הטוב שהיה לה לא היה לה אלא מאתי שהייתי עולה הרכתי בדגן ובתירוש וביצהר ועולת כרכה במעשי ידיהם עד שהיה להם רוב כסף וזהב וישמן ישורון ויבעט ועשו הכסף והזהב בעלים כמו שאמר הכסף חשב יפתו : (יא) לכן אשוב · כדי שתדע כי מידי היה לה הטוב דגני בעתו ותירושי במועדו שלא היה מאיה בעת הקציר ובעת הבציר הפך הברכה שהייתי עולה בהם , וכן בכל מעשה ידיהם אשלח מארה , וכל המשתכר משתכר אל צרור נקוב ולא יהיה להם לחם לאכול ובגד ללבוש לכסות את ערותה כי כאמר והפשתים שנתתי לה לכסות את ערותה אציל אותם ממנה וכן ת"י , והנין והצלתי כענין אשר הציל אלהים את מקנה אביכם ענין הסרה והצלה : (יב) ועתה אגלה את נבלתה · ביזוייה ומעשיה הרעים יהיו מגולים כשאסיר מהם פני ממנה : לעיני מאהביה · שלא יעזרוה , ולפי' האחל' לעיני העמים : ואיש לא יצילנה מידי · איש מכל מאהביה , והדרש קף שמה וכום אתות : (יג) והשבתי · כי עם הגלה אין חדש ואין שבת והאלו החדשים והשבתות שהיו בהם קרבן מוסף היו ימי שמחה , וכן החגים והמועדים שהיו ימי מנוחה ושמחה לא יהיה להם כשהם שמחה מרוב הצרות : וכל מועדה · אמר מועדה אחר שאמר חגה והמועדי' הם חגים , וכן אמר יחזקאל בחגים ובמועדים לפי שיש חג שאינו מועד אלא שמחה שישמח אדם ויאכל וישתה ויקרא חג כמו ויעש שלמה בעת ההיא את החג וגו', שבעת ימים ושבעת ימים שם קרא שבעת ימי חנוכת הבית חג , וכן אוכלים ושותים וחוגגים ויש מועד ג"כ שאינו חג כמו לאותות ולמועדים לתוספת אבוב אליך · וכן כל זמן שיתן אדם לחבירו , כמו למועד אשר יעדו , ורב סעדיה גאון ז"ל פי' חגה שלש רגלים וכל מועדה ר"ה ויום הכפורי' ושמיני עצרת : (יד) והשימותי גפנה ותאנתה · אשר אמרה אתנה המה לי בעבור שאמרה כי מיד מאהביה הדגן והתירוש והיצהר וכל הטוב אשר אני אתנם אותם לשממה ותדע אם היה לה הטוב ההוא מאתי או מהם : אתנה · לפי שהמשילה לזונה קרא הטוב ההוא אתנה כמו אתנן וינה ועגינם כמו פגאי ובקשה מנה והאל"ף נוספת , וי"ת אתנה יקר · והכר הגפן והתאנה כי הענבים והתאנים מיטב מאכל האדם אחר התבואה והכר זכר ולקחתי דגני בעתו : ושמתים ליער · שיבואו בו חיות השדה ויאכלוהו חית השדה אשר הוא מפני חורבן הארץ , או שהשיל האילנים לחית השדה פקודי

אבן עזרא

דרכי בגזית : (ט) ורדפה : שאומר כי דגשות הדל"ת כי כן הוא כל דבר שהוא תמיד שאדם מפעפק בו ואין לו סוף אולי יפרש לפי זה המדקדק מה הפרש בין הדובר כי וכין רוח ה' דבר כי הנני גורש מפניך לא אגרשנו ויגרש את האדם אלה הגזרות נמלאו בבנין הקל ובבנין הכבד ורבים ככה והנכון כי רדף הקל לעולם הוא אחר הבורח ומלת ירדף מגך יגלאם לשנים פעולים וככה ורדפה את מאהביה שתרדף אחריה בברחה להם : ובקשתם · חסר דגש בקו"ף כי הוא מבנין הכבד וככה שלחו באשר מקדשך להקל על הלשון על כן אלה חסרים דגש : (י) והיא · עד עתה כי היתה אומרת כי הבעלים שתקטיר להם הם השיבו לה כדרך ומאז חדלנו לקטר למלכת השמים : עשו לבעל . הטרפים עשו צורות מזהב וכסף ליופי הבעל והספרד היה אכם מפרש הבעל בעל הבית שהוא בחכמת המזלות כי כן יקראו בתים למזלות ולהם הם שוכדים כי הם צבא השמים : (יא) לכן · טעם בעתו שאביא ארביה לקחתו : והצלתי . והפרשתי וכן כל לשון הצלה והצלתי צמרי ופשתי שנתתי לה לכסות את ערותה : (יב) ועתה אגלה את נבלתה · מגזרת נבלה על משקל כי סילוף והשחר זה הכל כי גלוי הערוה נבלה היא : (יג) והשבתי · שלא להתחבר בימים הוי"ן שכרו האחד והכם שבתו כי שבת ערשו והכם ונתתי להם ברית כי כרת ערשו ואין הדם להתחבר בי הוי"ן עמר והשבחתי וכרתתי כי כן היה ראוי : חדשה . הוא ראש החדש שמתחדש הלבנה גם הוי"ו שבתה הסירה או מובלעת בדגשות הוי"ו שבתה : כמו

ח וְנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא : ט וְרִדְּפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה : י וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל : יא לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ : יב וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי : יג וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ : יד וַהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם

בְּכַתְרַיָא וּשְׁבִילָהָא לָא תִשְׁכַּח : ט וְתִרְדַּף שְׁלָם עִם עַמְמַיָא רַחֲמָהָא וְלָא תִדְבַּק יַתְהוֹן וְתִבְעֵי סָעִיד וְלָא תִשְׁכַּח וְתֵימַר אֵהָךְ וְאֵתוּב לְפוּלְחַן רִבּוֹנִי קַדְמָאָה אֲרֵי טַב לִי כַּד הֲוֵיתִי פָּלְחָא קֳדָמוֹהִי מִכְּעַן לָא אֶפְלַח לְטַעֲוָתָא : י וְאִינוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי אֲנָא בָּרְכִית לְהוֹן עֲבוּרָא חַמְרָא וּמִשְׁחָא וְכַסְפָּא אַסְגֵּיתִי לְהוֹן וְדַהֲבָא מִנֵּיהּ עֲבָדוּ לְטַעֲוָתָא : יא בְּכֵן יְתוּב מֵימְרִי לְמִטַּל עֲבוּרָא בְּעִדַּן אִדְרֵיהּ וְחַמְרָא בְּעִדַּן מַעְצַרְתֵּיהּ וְאַצִּיל כְּסוּת עַמְרָא וּבוּץ דִּיהָבִית לַהּ לְכַסָּאָה יַת קְלָנַהּ : יב וּכְעַן אֲגַלֵּי יַת קְלָנַהּ לְעֵינֵי עַמְמַיָא רַחֲמָהָא וֶאֱנָשׁ לָא יְשֵׁיזְבִנַּהּ מִן יְדִי : יג וְאֲבַטֵּיל כָּל חֶדְוָתְהָא חַגָּאָה יַרְחָהָא וְשַׁבַּתְהָא וְכָל מוֹעֲדָהָא : יד וְאַצְדֵּי פֵּרֵי גוּפְנַהּ וְתֵינַהּ דַּהֲוָת אָמְרָה יְקָר אִינוּן לִי דִּיהָבוּ לִי עַמְמַיָא

תולדות אהרן וכסף הרביתי · ברכות לא (יומא מט) : את נבלותה . שבת סג (סנהדרין כ) : כל משושה . שבת קמח

(יד) והשימותי . אתנה · בה"ק טסף ורבי פליטם אמר שהוא

מצודת דוד

תעלי : כובשה הורתם . האם שהרתה אותם עשתה מעשה בושה וכלימה והוא כפל ענין במ"ש : אחרי מאהבי . אחרי הגוים שאוהבים אותי הנותנים לחמי וגו' ר"ל שבטחה במערכת השמים בחשבה שכל השפעה באה לה מהם : (ח) לכן . הואיל וכן חשבה אגדור דרך מהלך בקוצים לבל תוכל ללכת בה ר"ל לא תשכיל להוריד אליך השפעה ממערכת השמים כאלו נסתם הדרך : וגדרתי וגומר · כפל הדבר במ"ש : ונתיבותיה לא תמצא . לא תמצא שביל ותחבולה להוריד אליך ההשפעה : (ט) ורדפה . אף שתהיה רודפת אחר מערכות השמים להקטיר להם עכ"ז לא תשיג אותם להשפיע לה טובה : ובקשתם וגו' · כפל הדבר במ"ש : ואמרה · אז תאמר אשובה בהקב"ה כי מאז כשהיה בתוכי בו היה לי טוב מעתה : (י) והיא לא וגו' והכל ממני כי אין דבר ביד מערכת השמים : וכסף וגומר . והנה הכסף והזהב אשר אני הרביתי לה עשו הם לבעל והוא צורה מה עשוי לצבא השמים והם היו מיפים אותם בכסף ובזהב כמ"ש בכסף ובזהב ייפהו (ירמיה י) : (יא) לכן . הואיל וכן עשתה אשוב לקחת את הדגן שנתתי לה : בעתו . בעת גמר הבשול אקח מהם ע"י ברד וארבה וכדומה : במועדו . בזמן הבציר : והצלתי · אסיר מהם הצמר והפשתים שנתתי לה לכסות את ערותה כי ימותו הצאן ולא יהיה לה צמר והפשתים תלקה ולא יהיה לה בגד ללבוש : (יב) ועתה . כשאסיר צמרי ופשתי אגלה מי להשפיע עליה טובה באולם רצוני : (יג) והשבתי · אבטל כל שמחתה שמחת חגה חדשה ושבתה : וכל מועדה · הם ר"ה ויוה"כ ושמ"ע : (יד) והשימותי · אשמה ממנה מקום הגפנים והתאנים : אתנה · לפי שהמשילה לזונה אמר לשון אתנן ור"ל שאמרה שבאה לה מהשפעת מערכת השמים : ושמתים ליער · תעשה הפרדסים מקום

מצודת ציון

(ישעיה ה') : בסירים · קוצים כמו כקול הסירים (קהלת ז) וגדרתי · מלשון גדר : ונתיבותיה · מלשון נתיב ושביל : (ט) תשיג · ענין הקרוב : אישי · בעלי : (י) והתירוש · כן יקרא ענבי היין : והיצהר · הוא השמן כמו תירושך ויצהרך (דברים י"א) : (יא) במועדו · בזמנו : והצלתי · ענין הפרשה כמו הלא אצלת לי ברכה (בראשית כ"ז) : ערותה · גלוי הבשר : (יב) נבלותה · ענינו דבר כעור ומגונה וכן והשלכתי עליך שקוצים ונבלתיך (נחום ג') : (יג) והשבתי · ענין בטול : משושה · שמחתה : (יד) והשמותי · מלשון שממון : אתנה · מלשון אתנן וכן יקרא מתן הזונה כמו

אבן עזרא

כמו אתנן אנה : (טו) ופקדתי · וטעם ותעד משל לאשה זונה שתשים הנזם על אפה ותלי בצוארה ליפות עצמה למצא חן בעיני הנואף : (טז) לכן · אחר שתדע כי כל זאת הרעה באה עליה בעבור ששכחה אותי ולא ידעה בתחילה כי אני הטיבותי עמה ובאמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון אז אפתיה בדברים והולכתיה · אל ארצה שהיא כמדבר : (יז) ונתתי לה את כרמיה · הפך והשימותי גפנה ותחת עמק עכור שעכרתיה שהוא עמק יזרעאל ישוב לפתח תקוה : וענתה . תנגן ותשיר כמו ותען להם מרים ויש אומרים ותדור שמה מגזרת מעון ויפרש כל' וענה לייש באלמותיו והוא רחוק בעיני : (יח) והיה · תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי : כי כן כתוב את ימי הבעלים ור' מרינוס אמר אפילו שם שהוא ספק כמו בעל שהוא שם עכו"ם או כמו כי יבעל בחור לא תזכרי עוד : (יט) והסירותי · על דרך ומל ה' אלהיך כי כאשר ישוב השובב מחטאו השם יעזרהו ויטיבהו בכל לבו : (כ) וכרתי . הפך ואכלתם חית השדה · וקשת וחרב וכלי המלחמה כמו באוכלי שולחניך חמור לחם בעבור שהזכיר תחלה ושברתי את קשת ישראל והנה הפעם

תרגום

רַחֲמֵי וַאֲשַׁוֵינוּן לְחוּרְשָׁא וְתֵיכְלִינוּן חֵיוַת בָּרָא׃ טו וְאַסְעַר עֲלַהּ יָת יוֹמַיָּא דַהֲוַת פָּלְחָא לְטַעֲוָתָא דְמַסְּקָא לְהוֹן בּוּסְמִין וַהֲוַת דָּמְיָא לְאִתְּתָא דְשָׁבְקַת יָת בַּעְלַהּ וְאִתְקִינַת בִּקְדָשָׁהָא בְּחֲלִיטַת מַרְגָלִיתָהָא וּטְעַת בָּתַר רַחֲמָהָא כֵּן כְּנִישַׁת יִשְׂרָאֵל רְחִימַת לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא וּפוּלְחָנִי שַׁבְקַת אֲמַר יְיָ׃ טז בְּכֵן הָא אֲנָא מְשַׁעְבֵּד לַהּ לְאוֹרַיְתָא וְאַעְבֵּד לַהּ נִסִּין וּגְבוּרָן כְּמָא דַעֲבָדִית לַהּ בְּמַדְבְּרָא וּבְיַד עַבְדֵי נְבִיַּיָא אֲמַלֵּיל תַּנְחוּמִין עַל לִבַּהּ׃ יז וְאֶמְנֵי לַהּ יָת פַּרְנָסָהָא מִתַּמָּן וְיָת מֵישַׁר עָכוֹר לְתַחֲמוּדֵי נַפְשׁ וְיִתְנַהוֹן תַּמָּן לְמֵימְרִי כְּיוֹמֵי קֳדָם וְאַף אֲנָא אַעְבֵּיד לְהוֹן נִסִּין וּגְבוּרָן כְּיוֹם מַסְּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ יח וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ תִּתְנְהוֹן לְפוּלְחָנִי וְלָא תִפְלְחוּן עוֹד לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא׃ יט וְאַעְדֵּי יָת שׁוּם טַעֲוַת עַמְמַיָּא מִפּוּמְהוֹן וְלָא יְהֵי דָכְרָן שׁוּמְהוֹן עוֹד׃ כ וְאֶגְזַר לְהוֹן קְיָם בְּעִדָּנָא הַהִיא דִיהוֹן שְׁלָם עִם חֵיוַת בָּרָא וְעִם עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְרִחֲשָׁא דְאַרְעָא וְקַשְׁתָּא וְחַרְבָּא וְעָבְדֵי קְרָבָא אֲבַטֵּיל מִן אַרְעָא וְאַשְׁרֵינוּן לְרוּחְצָן׃

הושע ב

חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ טו וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה׃ פ טז לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ׃ יז וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָּׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם׃ יח וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי עוֹד בַּעְלִי׃ יט וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם׃ כ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ

ני"ני ותסר ו'טו · נ' חד מ"ל וחד חסר · נ' מ"ל וד' מ"ל בליסגא

וענתת ד' בקריא' וסימ' וענתה בי צרקתי · ונגשה יבמתו אליו · וענתה השירה הזאת · וענתת שמה כימי נעוריה : איש ח' בקריאת וסימ' במסרה רבתא : וידעת ז' וסימ' נמסר ביחזקאל סימ' כ"ב :

רשי

שם ואוכלת הפירות : (טו) ופקדתי עליה . שכר פורענות : ימי הבעלים אשר תקטיר · תמיד להם ולשון הווה הוא : ותעד נזמה וחליתה . לשון עדי כזונה המתקשטת לקראת נואפים : וחליתה · בל' ערבי הוא קישוט : (טז) לכן הנה אנכי מפתיה · מסדלה לתמשך אחרי לאהגיי"ר בלע"ז ומהו הפיתוי והולכתיה המדבר בגולה שהוא לה כמדבר וליה ושם משיב אל לבה כי טוב לה כשעשתה רצוני תשמרדה בי : (יז) את כרמיה . ת"י לשון פרנסים ומנהיגים וכן לא יפנה דרך כרמים (איוב כד) וכן כרמי שלי לא נטרתי (שיר א) ד"א והולכתיה המדבר למדבר סיחון ועוג וכסגנון זה נתנבא (יחזקאל כ) שאמר והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם כאשר נשפטתי את אבותיכם והבאתי אתכם במסורת הברית וברותי מכם המורדים וגומר והכשרים אקיים אתו את כרמיה : ואת עמק עכור · עומק הצרות שהן עכורים שם אתן לה לפתח תקוה שמתוך אונן צרות תתן לב לשוב אלי : וענתה שמה . ל' דירה כמו מעון אריות (נחום ב) : כימי נעוריה · שישבה במצרים ימים רבים : וכיום עלותה וגומר · שצעקה אלי ממצרים מתוך שיעבוד ומלאתים כן גם עתה : (יח) תקראי אישי וגו' · תעבדוני מאהבה ולא מיראה אישי לשון אישות וחיבת נעורים : בעלי · לשון אדנות ומורא ורבותינו פירשו ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה : (יט) ולא יזכרו עוד . ישראל בשמם של בעלים או לא יזכרו הבעלים בשמם של ישראל לומר שהם אלהות להם או לא יזכר שם הבעלים עוד כד"א (ישעיה ב) והאלילים כליל יחלוף : (כ) עם חית השדה · שלא יהיו מזיקין מן העולם וכה"א (שם יא) לא ירעו

תולדות אהרן

ופתס · סנהדרין קי"א : תקראו אישי · כתובות ע"א :

רדק

(טו) ופקדתי עליה · על פשעי עתה בגלות , אפקוד עליה הזמן שעבדה הבעלים ואאריך אותם בגלות לעונש שהניחו עבודתי ועבדו לאלהים אחרי', ואף על בני בניהם יהיה זה העונש אף עפ"י שהם לא יעבדו עכו"ם בגלות כן הוא משפט ענשם לפי שבני בניהם לא יהיו שלמים בעבודת הא-ל ובמלואתיו בגלות לפיכך יצטרך עון אבותם שעובדים עכו"ם עם עונם ואמר כתוב' והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי : ותעד נזמה וחליתה · לפי שהמשילם לזונה אמר עליה מעשי הזונה שמתקשטת בתכשיטי' נאים כדי שתראה יפה בעיני מאהבי' : וחליתה · מן וחלי כתם , ות"י וכחליטת אחד מתוקנים העדיים לכן ת"י ובתי הנפש והלחשים וקדשיא ותליעתא : (טז) לכן הנה אנכי מפתיה · ביו"ד במקום למ"ד הפעל וטענין אתן בלבה לשוב בתשובה בעוד' בגלות , וזה כענין שתוי כי מפתה את חבירו פת... עדבתו שהיה בו לדעת אחר , כן הקב"ה מעביר ישראל מדעתם שהיו בו בגלות לרדוף אחר התאוה ויצר הרע ויתן בלבם לעזוב הרע ולקחת הטוב וע"ז אמר והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר : והולכתיה המדבר · וזהו שאמר יחזקאל הנביא והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים : ודברתי על לבה · אנחם אותם מצער הגלות שהיתה : (יז) ונתתי לה את כרמיה משם · מהמדבר אתן לה כל ארצה כמו שהיתה לה בלום איעד אותה שם במדבר להטיב לה בארצה לפי שבמדבר העמים יצרוף אותם ויכלה המורדים והפושעים ויפתחו באחרית לפיכך יהיו צריכים תנחומין ודבר על לבם שיתן הא-ל ית' את ארצם כבתחילה לפיכך אמר ודברתי על לבה וא"ע שפירשנו כי התנחומין יהיו אז לצער שהיה בגלו' שכל יהיה לזה ולזה , ומה שזכר כרמי' לפי שזכר כפורענות והשימותי גפנה אמר בנחמה כרמים : ואת עמק עכור לפתח תקוה · לפי שבתחילת בואם לארץ בימי יהושע קרה להם העון הזה והוא דבר עכן הבטיחם שלא יפחדו בהכנסם לארץ ושלא יקרם שום עון כי כולם יהיו מצורפים וטהורים כי במדבר העמים יצרפו , ואותו עמק עכור לא יקרא עוד כן כי שמו הוא לנגלוי שלא יקרא לו שם לשבח והוא פתח תקוה , ומה שאמר פתח ולא אמר עמק כמו שהיה לפי שהיה להם כפתח כי משם יכנסו לארץ כמו שעשו בתחילה ויהיה להם תקוה ואחרית טוב לפיכך יקראו לו פתח תקוה , ופתכם ר"א פירש עמק עכור . עמק יזרעאל שעכרתיה שם ישוב לפתח תקוה , ורש"י ז"ל פירש עומק הגלות שהיו שם עכורים אתן לפתח תקוה ותוחלת שמתוך אותם הצרות אתן להם לב לשוב אלי , ורבינו סעדיה גאון פירש יעשה הא-ל יתברך נפלאות בעמק שנהרג בו עכן באותו הזמן ויקראו לו פתח תקוה ויפירו לא-ל יתברך על הנפלאות וזהו שאמר וענתה שמה מן ותען להן מרים : כימי נעוריה · כמו הנס שעשה הא-ל יתברך לישראל בימי סיסרא שנאמר ותשר דבורה וכן בדוד ע"כ אמר וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת : וכיום עלותה מארץ מצרים שירת משה על ים סוף : (יח) והיה ביום ההוא נאם ה' תקראי אישי · ר"ל תקראי לי איש כי בעל האשה יקרא איש , כמו אלקנה אישה וכנסת ישראל נמשלה לאשת איש · ובעל הוא שם משותף כי היו קוראים לעכו"ם בעל לפיכך אמר ולא תקראי לי עוד בעלי כדי להסיר שם הבעלים מפיה , ורבותינו ז"ל פירשו ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה : (יט) והסירותי · טעם והסירותי כי הא-ל ית' ייחד את לבב ישראל ליראה את שמו לבדו ויעזרם בזה על דרך שאמרו בא לטהר מסייעין אותו · אמר מפיה ואמר תקראי כי כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד. וכפל הענין במלות שונות ואמר ולא יזכרו עוד בשמם ורבינו סעדי' ז"ל פירש מפיה מפי ישראל' ולא יזכרו עוד בשמם בפי א"ס כי אף האומות לא יעבדו עכו"ם באותו זמן כמו שאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד · ועוד פירש מפיה מפי דור הישועה ולא יזכרו עוד בפי דורות עולמים · ואמר בשמם לפי שיש להם שם בעלי בעל : (כ) וכרתי · על דרך כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה

מצודת ציון

כמו אתנן זונה (דברים כ"ג) : (טו) ופקדתי · מלשון זכרון : ותעד · מלשון עדי קשוט כמו ועדית עדי (יחזקאל כ"ג) : נזמה · שם עדי כמו נזם זהב (משלי כ"ה) : וחליתה · ענין תכשיט מה כמו חלי כתם (שם) : (טז) מפתיה · מלשון פתוי והסתה : (יז) עכור · ענין השחתה כמו ועמק עכור (ישעיה ס"ה) : וענתה · ענין הרמת קול שיר כמו ותען להם מרים (שמות ט"ו) : (כ) ורמש · שם

מצודת דוד

מקום ספקא כיער וחית השדה תאכל הפירות ר"ל האויב יקח הכל : (טו) ופקדתי עליה · אזכיר עליה הימים אשר הקטירה לבעלים לשלם הגמול לפי רוב הימים : ותעד . ומה שקשטה עצמה בקשוטים והלכה אחר מאהביה ר"ל מה שעבדם והקטירה למערכת השמים ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה שמקשטת עצמה להתאהב על הנואפים : ואותי שכחה · לא שמה על לבה לעבוד אותי : (טז) לכן · על כי שכחה כי אני אפתה ואוליכה במדבר במקום שאין שם אנשים ושם אדבר על לבה דברי פיוסים ולפי שהמשילה לאשה שזנתה תחת בעלה אמר לשון הנופל באשה כזאת שהבעל מפתה אותה ללכת אחריו במדבר מקום שאין אנשים למען לא ישמע מי מה ידברו ושם מפייסה בדברים טובים שתעזוב דרכה ור"ל המקום יעורר לבבם לשוב לעבודתו : (יז) משם . מן הליכת המדבר הזה מן האהבה הבאה משמה ר"ל מן הערת הלבב תשוב אלי ואחזור לה את כרמיה : ואת עמק עכור . העמקים שהיו עכורים ונשחתים בהיותם בגולה אשוב להיות פתח תקוה ר"ל יהיו חמודים כפתח נחמד אשר יקוו אנשים לבוא : וענתה שמה , שרים בכרמים קול שיר כמו שהרבה בימי נעוריה ר"ל עד שלא גלו ממנו : וכיום עלותה : וכמו

שהרבה

וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח׃ כא וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים׃ כב וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה׃ כג וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא אֶעֱנֶה נְאֻם־יְהוָה אֶעֱנֶה אֶת־הַשָּׁמָיִם וְהֵם יַעֲנוּ אֶת־הָאָרֶץ׃ כד וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת־הַדָּגָן וְאֶת־הַתִּירוֹשׁ וְאֶת־הַיִּצְהָר וְהֵם יַעֲנוּ אֶת־יִזְרְעֶאל׃ כה וּזְרַעְתִּיהָ לִּי בָּאָרֶץ וְרִחַמְתִּי אֶת־לֹא רֻחָמָה וְאָמַרְתִּי לְלֹא־עַמִּי עַמִּי־אַתָּה וְהוּא יֹאמַר אֱלֹהָי׃

ג א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי עוֹד לֵךְ אֱהַב־אִשָּׁה אֲהֻבַת רֵעַ וּמְנָאָפֶת כְּאַהֲבַת יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵם פֹּנִים אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְאֹהֲבֵי

כא וְאֲקַיְמִנְכוֹן קֳדָמַי לְעָלַם וְאֲקַיְמִנְכוֹן קֳדָמַי בְּקוּשְׁטָא וּבְדִינָא וּבְחִסְדָּא וּבְרַחֲמֵי׃ כב וַאֲקַיְמִנְכוֹן קֳדָמַי בְּהֵימָנוּתָא וְתִידְעוּן לְמִדְחַל מִן קֳדָם יְיָ׃ כג וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲקַבֵּיל צְלוֹתְכוֹן אֲמַר יְיָ אֲפַקֵּיד יַת שְׁמַיָא וְאִנּוּן יַחֲתוּן מִטְרָא עַל אַרְעָא׃ כד וְאַרְעָא תַּרְבֵּי עֲבוּרָא וַחֲמַרָא וּמִשְׁחָא וְאִנּוּן יִסְפְּקוּן לִגְלוּת עַמִּי׃ כה וַאֲקַיְמִנְכוֹן קֳדָמַי בְּאַרְעָא בֵּית שְׁכִנְתִּי וַאֲרַחֵים עֲלֵיהוֹן דְּלָא רְחִימִין בְּעוֹבָדֵיהוֹן וְאֵימַר לִדְהֲוֵיתִי אֲמַר לְהוֹן לָא עַמִּי בְּרַם עַמִּי אַתּוּן וְהוּא יֵימַר אֱלָהִי׃ א וַאֲמַר יְיָ לִי עוֹד אֱזֵיל אִתְנַבֵּי נְבוּאָה עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּאִנּוּן דָּמַן לְאִתְּתָא דְּרְחִימָא עַל בַּעְלַהּ וּמְזַנְיָא עֲלוֹהִי וְכָל כְּדֵין רָחֵים לַהּ וְלָא צָבֵי לְמִפְטְרַהּ כֵּן רְחִימַת יְיָ עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִנּוּן מִתְפַּנָּן בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָא בְּרַם אִם יְתוּבוּן יִשְׁתְּבֵיק לְהוֹן וִיהוֹן דָּמַן לִגְבַר

והיה ביום ד' בטעם בסיפרא וסי' במסורת רבתא ; ואהבי ד' וסימ' יאהבי אשישי ענבים · שנאי טוב ואוהבי רע · ואוהבי שמו ישכנו בה · ואהבי עשיר רבים :

רשי

ידעו ולא יבחינו וגו' : (כא) בצדק ובמשפט . שתתנהגו בהן : ובחסד וברחמים · שיהא לך נוהג על ידיהם באברהם אבינו כתיב (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה וגומר לעשות צדקה ומשפט וכנגדן נתן לבניו חסד ורחמים מאת הקב"ה שנאמר (דברים יג) ונתן לך רחמים ואמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד (שם ז) פסקו מן הצדקה והמשפט כמו שנאמר (עמוס ו) ההופכים ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו אף הקב"ה אסף מהם החסד והרחמים שנא' (ירמיה טז) כי אספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד ואת הרחמים וכשיחזרו לעשות צדקה ומשפט שנאמר (ישעיה א) ציון במשפט תפדה וגו' הקב"ה מוסיף עליהם רחמים וחסד ועושה אותן עטרה לארבעתן ומושיבן בראשן : (כב) וארשתיך לי באמונה · בשכר האמונה שהאמנת בגולה להבטחות שעל ידי נביאי : (כג) אענה את השמים · לצוק אל השחקים מפלג הטוב הטלוים במאמר והם יענו לצוק מים על הארץ : (כד) את יזרעאל . את בני הגולה שנזרעו ונקבצו : (כה) וזרעתיה לי . כזורע סאה לכבנים כמה כורין כן יתוספו עליהן בארץ ישראל כמה גרים : (א) אהובת רע . חביבה על בעלה ואהובה לו והיא מנאפת תחתיו כאהבת הקב"ה את ישראל והם זונים תחתיו אל אלהים

אבן עזרא

הטעם שישבו לבטח : (כא) וארשתיך : כמו מאורשה לאיש יש אומרים שתעשי צדק ומשפט גם אני אעשה חסד ורחמים ואין צורך : (כב) וארשתיך לי באמונה . תהיי לי לבדי באמונה : וידעת את ה' · ספק ולא ידעה : (כג) והיה אענה · כמו והכסף יענה את הכל ימצא ומעם אענה פעמים תמיד כדרך גמלו וכלות ה' כמו שפירשתי : אענה את השמים · הפך ונתתי את שמיכם כברזל : והם יענו את הארץ . שיתנו טלם וגשמיהם בעתם : (כד) והם יענו את יזרעאל . שם מקום הנזכר שישוב כאשר היה ברוב אדם : (כה) וזרעתיה · שירבו ויפרו כזרע הארץ : ורחמתי את לא רוחמה . הם האבות : ואמרתי ללא עמי . הם שעלו בגלותם ואלה הנבואה לעתיד או היא קשורה שירוש אילו שבו הגולים מדרכם הרעה היו שבים אל ארצם ואל שתמה לומר אחר שהשם גזר עליהם שיעמדו בגולה שלא שנים רבות איך ישובו כי הנה אמר ירמיהו על ירושלים ביד מלך בבל תנתן והיא מלוה עמו משפט ואם תעשו כן לא יחרב הבית ואם לא תעשו כן יהיה לחרבה : (א) ויאמר · בדרך נבואה : לך אהב אשה . וקהנה לאשה כי זה משמע ל' אשה כי לא הזכיר זונים והעד ואכרה לי ואחרי כן תהיה אוהבת רע והטעם אדם אחר ותנאף עמו והמשל כאוהב' ה' את בני ישראל שאהב אותם והם פונים אל אלהים אחרים זה הוא אהובת רע ואינם אוהבים השם רק אוהבים היין שישתו

רדק

השדה השלמה לך · ונאמר כנבואת ישעיה וגר זאב עם כבש וכל הענין כמו שאמר שם ; ועם עוף השמים · כמו ארבה וזולתו שלא יאכלו פירותיה' ותבואתם ; ורמש האדמה · כמו נחשי' ועקרבים ; וקשת וחרב · כמו שאמר וכתתו חרבותם לאתים ; ומלחמה · כתרגומו ועבדי קרבא · או פירושו שאר כל כלי מלחמה זולתי קשת וחרב שזכר : (כא) וארשתיך · כנגד מה שאמר אשת זנונים חבר שלשה פעמי' וארשתיך כנגד שלשה גליות שגלו ישראל גלות מצרים וגלות בבל וזה הגלות שאנחנו בו היום וכל זמן שאתם מן הגלות היה כאלו יצא כאלו מארם אותה כארוסים הראשונים כשהוציאם ממצרים לא היו לעולם שהרי גלו לפיכך אמר כנגדו וארשתיך לי לעולם : והארוסים השניים כשהעלם מבבל לא היו בצדק ובמשפט שהם היו עושי' הרע שהרי כתוב בספרי כתוב שהיו בהם מחללי שבתות ונושאים נשים נכריות והיו שופכים אחיכם לעבדים ושפחותיכם בזה כי לא היה בהם צדק ומשפט חסד ורחמים לפיכך אמר כנגדו וארשתיך לי בצדק ובמשפט שיהיו הם עושים שהרי ישובו בתשובה כמו שכתוב ושבת עד ה' אלהיך : (כב) ואמר וארשתיך לי באמונה · שענינו קיום שלא ימוש לעולם כמו אמונה אומן במקום נאמן : וידעת את ה' · כמו שאמר כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם : (כג) והיה ביום ההוא · אענה את השמים · כמו שאמר ולקחתי את דגני · אמר כי אז בזמן הישועה השמים יתנו טלם והארץ תתן את יבולה · ואמר אענה את השמים שהיו כעוצרים ביותם בארץ כמו בימי אחאב בשובה לארץ מזמן הישועה לא יעצרו עוד · ואמר אענה כאילו השמים שואלים שיתנו מטר כמשפטם ואני אענם ואצוה שיתנו מטר כמשפטם בגשמי ברכה . וכן אענה שיהיה רצוני בהם : והם יענו את הארץ · כאילו הארץ שואלת מטר ומתאוה לו : (כד) והארץ תענה · שתתן את יבולה ועץ השדה יתן פריו : והם יענו את יזרעאל · כי ברכות השמים הנה אוכלי' כי שהיינה שתרבות מאות לצאן ישראל · כשורעשות קרא שם ישראל יזרעאל לפי שהיו זרועים בגוים ובזמן הישועה קורא אותה ג"כ יזרעאל שהיו נזרעים בארצם · לפיכך אמר אחריו וזרעתיה לי בארץ · וי"ת השגין כן ויבא בעדנא ההיא וגומר : (כה) וזרעתיה לי בארץ · פירשו רבי' כזרע הארץ ויהיו לי גם כבתחילה · וי"ת ואקיימנכון וגומר · ורז"ל פירשו בארץ כמעים שאמרו אמר רבי אלעזר לא הגלה הקב"ה את ישראל לבבל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים שנאמר וזרעתיה לי בארץ כלום אדם זורע סאה אלא כדי להכניס כמה כורין : (א) ויאמר ה' אלי · אחר שהשלים הנבואה דברי נחמה שב לדברי תוכחה כנגד בני דורו · וכן דרך הנביאים לדבר בדבריהם תוכחה ונחמה · ואמר עוד כי כבר אמר לו שיקח אשת זנונים ועתה דבר לו משל אחר · ואמר לך אהב אשה והם הוא עוד היא אהובת רע אשה מאהבת ואהבה לא גריע ושלא תהיה מנאפת אחר

מצודת דוד

שהרשה ביום עלותה מארץ מצרים שאז שרו בשמחה לנגד שירת הים : (יח) תקראי אישי . תקראי אותי בלשון איש ולא בלשון בעל וזהו לפי שגם הבעל הוא משותף לשם עבודת גלולים לכן לא ישמע גם זה על פיה : (יט) והסירותי · ר"ל אתן בלבם להסיר משם שמות הבעלים אף בזולת כוונה : ולא יזכרו · הבעלים לא יהיו מזכרים עוד בשמם אשר קראו להם כ"א יכנס לגנאי : (כ) וכרתי וגומר · ר"ל חית השדה וכו' לא ישחיתו בהם כאלו כרתו עמהם ברית שלום : אשבור · ר"ל אבטל כלי מלחמה והמלחמה עצמה : (כא) וארשתיך · אקח אותך להיות ארוסתי עד עולם ולא אמאס עוד בך : בצדק ובמשפט . בעבור הצדקה והמשפט שעשו אז ובעבור החסד והרחמים שאעשה עמך כי הצדק והמשפט שתעשי לא יהיה כדאי להשפיע לך טובה מרובה כזאת אבל אעשה עוד בחסד וברחמים : (כב) באמונה · בשכר האמונה שהאמנת בי : וידעת · ר"ל אז תשיג השגה גדולה לדעת את ה' : (כג) אענה וגו' ; ותאר ומפרש אענה את השמים כי בהעצר השמים כאלו ישאלו להוריד המטר ואמר שישיב על שאלתם למלאות אותה ויצוום להוריד המטר : והם יענו . כי הארץ כאלו שואלת על המטר וישיבו השמים על שאלתה להוריד את המטר : (כד) והארץ תענה . כי כשעבור יבשות הארץ כאלו הזרעים ועץ פרי שואלים לצמיחה ולשאת פרי ותשיב הארץ על שאלתם להצמיח וגו' : והם יענו את יזרעאל . את ישראל אשר זרעם האל והפיצם על פני כל הארץ השואלים בצמחת הזרעים וגו' הנה הדגן והתירוש והיצהר ישיבו על שאלתם ויצמחו וישאו פרי : (כה) וזרעתיה לי בארץ · כאלו שהיתה זרועה בארץ אחרת הנה אזרעם בארצם : את לא רוחמה · את העם אשר לא רחמתים : ללא עמי · לאלו אשר אמרתי עליהם לא עמי הנה אז אומר עליכם עמי אתה והוא יאמר אלי אתה אלהי ובך אני מאמין : ג (א) אהב אשה . ר"ל תהיה יושבת בעיניך לקדשה ; אהובת רע . ר"ל כאשה ההיא אשר מאז היתה לאיש היתה אהובה לבעלה ועכ"ז שהיא מנאפת תחתיו : כאהבת ה' · ר"ל הם יהיה לדמו כמו שה' אהב את ישראל והם פונים אחריו לעבוד אחרי עבודת גלולים ; ואהבי . והם אוהבים טעם יין ענבים ומשתכרים והשכרות שהם רודפים אחרי עבודת גלולים

מצודת ציון

הם בריות קטנות קצרי הרגל וכן רמש ועוף כנף (תהלים קמ"ח) ; (כא) וארשתיך · ענין ארוסין : (כג) אענה · מלשון עניה ותשובת שאלה : (א) רע · חבר ועל הבעל יאמר ודוגמתו ושוא חברתך (מלאכי ב') : פונים · מלשון הפנה וסבוב : אשישי · כוסות וגביעים כמו באשישות (ש"ה ב)

אבן עזרא

שיתעם · מלת אשישי כמו שמכוני באשישות והטעם באשישות היין וככה אשישי יין ענבים וכמוהו ואשישה אחת ואין צורך להזכיר יין : (ב) ואכרה . יש אומרים ואקנה אותה כמו תכרו מאתם ואינו נכון בטעם ובדקדוק והוא מגזרת הכר כה רק היה ראוי להיות ואכירה או יהיה מבניין הקל ואם לא נמצא אף על פי שלא נמצא לשון הכר משקל קל הנה יהיה על משקל אתנה או הפתח הקטן תחת הפתח גדול כמו ואעדך עדי שהוא מן עדה פן אלך בדרך מן כלה ובאלה זו סמלה על דרך וידבקו ורבים ככה . וטעם בחמשה עשר כסף כמשמעו לכתובתה : וחומר ולתך · מאכלה ולפי דעתי שהוא משל ליהודה ואלה חמשה עשר הם מלכי יהודה שמתחלתם רחבעם מלך ולא תחשוב מלכות בני יאשיהו רק מלכות אחת כי אחים היו וחומר ולתך הם הכהנים הגדולים שהיו במלכות יהודה בירושלים · (ג) ואומר · ימים רבים תשבי · והטעם אם תרצי שתהיי לי תשבי ימים רבים שלא תזני ולא תהיי לאיש אחר והטעם לא תעבדו אלהים אחרים בסתר : ולא תהיי לאיש וגם אני . ומלת לא תשרת בעבור אחרת והטעם וגם אני לא אבוא אליך וי"א אם תשובו אלי גם אני אשוב אליך ופירוש זה הדבר הנביא : (ד) כי ימים רבים · אין מלך · ואין מענה מן החשמונים כי אינם מבני יהודה : ואין זבח . אמר יפת בן עלי זהו תשבי לי כי לא תעשו לי זבח ומצבה לפי דעתו אין המצבה אסורה רק כאשר דברה תורה והנה מה יעשה במלת תרפים ואחרים אמרו הכל לעכו"ם ולא מצאנו אפוד לגנאי והנכון בעיני אין זבח לשם ולא מצבה לבעל אין אפוד לשם ואין תרפים לעכו"ם שקראם

תרגום

דְאִשְׁתְּלִי וַאֲמַר מִלָּא בְּחַבְרֵיהּ׃ ב וּפְרַקְתִּינוּן בְּמֵימְרִי בְּיוֹם חַמְשָׁא עֲסַר לְיֶרַח נִיסָן וִיהַב יַת כְּסַף תִּקְלַיָּא כְּפוּר לְנַפְשֵׁיהוֹן וַאֲמָרִית דִּיהוֹן מְקָרְבִין קֳדָמַי עוּמַר אֲרָמוּתָא מֵעֲלַלַת סְעָרִין׃ ג נְבִיָּא אֲמַר לַהּ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל תּוּבִיכוֹן גַּרְמוּ לְכוֹן דְּתִתְגַּיְרוּן יוֹמִין סַגִּיאִין תִּתְנְהוֹן לְפוּלְחָנִי לָא תִטְעוּן וְלָא תִפְלְחוּן לְטַעֲוָתָא וְאַף אֲנָא עָתִיד לְרַחֲמָא עֲלֵיכוֹן׃ ד אֲרֵי יוֹמִין סַגִּיאִין יִתְבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵית מַלְכָּא מִדְּבֵית דָּוִד וְלֵית דְּעָבֵיד שׁוּלְטָן עַל יִשְׂרָאֵל וְלֵית דְּדָבַח לְרַעֲוָא בִּירוּשְׁלֵם וְלֵית בְּשָׁמְרוֹן וְלֵית אֵפוֹד וּמְחַוֵּי׃

הושע ג

אֲשִׁישֵׁי עֲנָבִים׃ ב וָאֶכְּרֶהָ לִּי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כָּסֶף וְחֹמֶר שְׂעֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעֹרִים׃
ג וָאֹמַר אֵלֶיהָ יָמִים רַבִּים תֵּשְׁבִי לִי לֹא תִזְנִי וְלֹא תִהְיִי לְאִישׁ וְגַם־אֲנִי אֵלָיִךְ׃ ד כִּי ׀ יָמִים רַבִּים יֵשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מֶלֶךְ וְאֵין שָׂר וְאֵין זֶבַח וְאֵין מַצֵּבָה וְאֵין אֵפוֹד וּתְרָפִים׃

י"א ס"פ וכתרי"ג' מלין

רשי

אלהים אחרים : אשישי ענבים : פי' מנחם גביעי יין אוהבים להשתכר ביינם ולוים שותקים בתורה וכן מצינו שמוכיחם במקום אחר על כך השותים במזרקי יין (עמוס ו) : (ב) ואכרה לי . ל' סחורה ברגניי"א בלע"ז כמו (בראשית נ) אשר כריתי לי ובכרכי הים קורין למכירה כירה : בחמשה עשר כסף ושומר שעורים ולתך שעורים . ת"י ופרקתינון במימרי ביום חמשה עשר לירח ניסן ויהב ית כסף תקליא כיפור לנפשיהון ואמרית דיהון מקרבין קדמי עומר ארמותא מעללת שעורין כלומר לא הוגעתם בדברים קשים · בחמשה עשר כסף בגמטריא ניסן ובפסיקתא הוא נדרש בס"ו כסף בס"ו בניסן וחומר ולתך הרי ארבעים וחמשה שהחומר ל' סאה והלתך חצי חומר : (ג) ואומר אליה ימים רבים תשבי לי . ימים שנים רבים שלשה הרי חמשה אלו ל' יום שבין פסח לעצרת בו ביום נתתי להם התורה ובה הזהרתים : לא תזני ולא תהיי לאיש . לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ) : וגם אני אליך · אנכי ה' אלהיך (שם) ואשר עשה שני השבועות מחמשים יום אחד לסוף חומר ואחד לסוף לתך כנגד הזמן שירד לשם לסוף ל' יום בס"ו באייר ומשם לחמשה עשר יום מנין חמשים של לתך ביום הזה באו מדבר סיני בר"ח סיון . ובשם רב האי מצאתי דבר הגון . ואכרה לי ונומר · קבלתי דמי כופר פדיונה לנגדי בדמים קלים האומר ערך נפשי עלי אם מבן ששים ומעלה והיה ערכך חמשה עשר שקל : וחומר שעורין . ערך זכר מבן עשרים שנה ומעלה ועד בן ששים חמשים שקל והם דמי פדיון חומר שעורין שגם הוא חמשים שקל כסף . ולתך שעורין דמי פדיון קרקע לתך שעורין למקדש · עשרים וחמשה שקלים הוא ערך הקטן מבן חדש עד ה' שנים חמש שקלים ומבן חמש שנים עד בן עשרים שנה והיה ערכך עשרים שקלים הרי עשרים וחמשה אחר כל החיבה הזאת אמרתי לה ימים רבים תשבי לי לא תזני לאלהים אחרים כי אם תזני ימים רבים ישבו בניך אין מלך ואין שר ואין זבח במקדש ביהודה ואין מצבת הבעל בשומרון למלכי ישראל ואין אפוד של אורים ותומים המגיד להם נעלמות ואין תרפים הם דמות הנעשים בכיון שעה אחת שעשויה לכך ומדברים מאליהן ומגידים נעלמות וכן ת"י ולית אפוד

תולדות אהרן אשישי . פסחים לו : ואכרה . סנהדרין לו חולין לח ; ואין אפוד . ערכין יו (יומא מו) :

רדק

אחר כן עם אחרים · והמשל הראשון היה על ירבעם בן נבט והבאים אחריו שזנו מאחרי ה' והניחו עבודת בית המקדש ועבדו העגלים אחר כן בא אחאב והוסיף נהרע ועשה בעל ואשרה · ועתה הוסיף במשל זה באהבת האל י"ת את ישראל מקדם כאדם האוהב את האשה שהכיבה עליו · פשיא אהבה גדולה כי לא כל אשה יאהב אדם בשוה כמו שנאמר ביעקב ויאהב יעקב את רחל · ואמר דוד מאהבת נשים והם שתי נשיו שהיו חביבות עליו · ועם כל זה פנו אל אלהים אחרים : ואוהבי אשישי ענבים · ותחת אשר היה להם לאהוב תורת ה' ומצותיו ולהגות בה להבתה תמיד כי היא המלמדת הדרך הטובה והישרה פרקו מעליהם עול תורה והסבו תענוגי העולם והאותה שתיית היין כל שוגה בו לא יחכם · ואמר הנביא עליהם הוי עטרת גאות שכורי אפרים · ואמר הוי משכימי בבקר שכר ירדופו מאחרי בנשף יין ידליקם · ופי' אשישי ענבים יין ענבים וי"א ואמר ה' לי וגו' : (ב) ואכרה לי · דגש הכ"ף לתפארת הקריאה כדגש קו"ף מקדש ה' וכרשו כרה מן וגם מים תכרו מאתם רוצה לומר קניתיה לי לאשה · וטעם בחמשה עשר כסף · ת"י ופרקתינון במימרי ביום חמשה עשר לירח ניסן · ועוד פירוש בו בזכות אברהם יצחק ויעקב וי"ב שבטים : וחומר שעורים ולתך שעורים · הם גם כן ט"ו כי החומר עשר איפות כמו שנאמר כי עשרת הבתים חומר · ולתך הוא חצי חומר · ופי' רב סעדי' גאון ז"ל חומר ולתך הם ט"ו כנגד משה ואהרן ומרים וי"ב שבטים שיצאו ממצרים · ויש לפרש לענין שפירש המתרגם חמשה עשר כסף ט"ו בניסן יהיה פירש חומר ולתך מספר הימים שיצאו ישראל ממצרים עד שבאו מדבר סיני וקבלו שם את התורה כי תומר הוא שלשים סאים ולתך ט"ו סאה מ"ה וט"ו ימים שנשארו מניסן ושלשים של אייר הרי מ"ה · ומה שאמר שעורים שהוא מאכל הבהמות לפי שרוב העם שיצאו ממצרים עד שקבלו את התורה היו כבהמות כשום כפרד אין הבין עובדים כחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה ומשקבלו את התורה נפקחו עיניהם ושרתה עליהם רוח השכל והבינו וידעו · ויכתב רש"י כי מצא כתוב בשם רב האי ז"ל ואכרה לי קבלתי פדיונה לנגדי בדמים קלים האומר ערך נפשי עלי אם מבן ששים שנה ומעלה ט"ו כסף · וחומר שעורים ערך הזכר מבן עשרים עד ששים חמשים שקל כסף והם דמי פדיון זרע חומר שעורין שגם הוא חמשים שקל : ולתך שעורי' דמי פדיון זרע לתך שעורים עשרים שקלים וחמשה שקלים ערך מבן חדש ועד בן חמש ומבן חמש עד בן עשרים עשרים שקלים הרי כ"ה · וי"ת כסף בפני עצמו לא חברו עם חמשה עשר · ותרגם ויהבית כסף ונומר : (ג) ואמר אליה · אמרתי לה אחר שנאפת תחתי יהיה ענשך שתשבי באלמנות חיות ימים רבים · וטעם לי שתהיי קרואה ובשמי ולא באיש אחר תאמרי אנכי אשת פלו' ולא תזני עם אנשים וגם לא תהיי אשת לאיש מיוחד אחר זולתי : גם אני אליך · וגם אני לא אבוא אליך ולא אזכר עומד במקום שני' : וזה יהיה ימי' רבים · ובפסיק הבא אחריו פי' המשל כי ימי' רבים ות"י נביא אמר לה ונומר : (ד) כי ימים רבים ישבו בני ישראל · ואלה הם ימי הגלות שאנחנו בו היום בבבל ואין לנו לא מלך ולא שר מישראל כי ברשות הגוים אנחנו וברשות מלכיהם ושריהם : ואין זבח ואין מצבה · אין זבח לאל ואין מצבה לעכו"ם : ואין אפוד ותרפי' אין אפוד לאל · שהיה מגיד העתידות באורי' ותומי' ואין תרפים לעכו"ם שהם מגידים העתידות לדעת המאמינים בהם · וכן אנחנו היום

מצודת ציון

ב') : ענבים · ר"ל יין ענבים : (ב) ואכרה · ענין קנין כמו וגם מים תכרו (דברים ב') : כסף · הוא מלה מחוברת על הכסף ממש ועל התאוה כמו לתעשה ידיך תכסוף (איוב י"ד) : וחומר · הוא הכור בת עשרה איפות והאיפה ג' סאים : ולתך · הוא חצי הכור חמשה איפות : (ג) תשבי · ענין עכבה והמתנה כמו אשר עד שובך (שופטים ו') : (ד) מצבה · הוא מזבח של אבן אחת ועושים אותה להקריב בה עכו"ם : אפוד · זה יאמר על האפוד והחשן עם האורים ותומים ובן אפוד

מצודת דוד

גלולים ולפי שהמשילה לאשה זונה אחז בזה הלשון כי היין מביא לידי ניאוף : (ב) ואכרה לי . קניתי לי אשה כזאת ר"ל קדשתיה בחמשה עשר כסף : וחומר ונומר . השעורים נתן למאכלם (ולפי שהיתה זונה ועשתה מעשה בהמה לפיכך נתן לה למאכלה מאכל בהמה וכענין לזה אמרו רז"ל על מנחת סוטה שהיתה מקמח שעורים ולפי הרמז יאמר שהמקום הכניס את ישראל לקחת אותם לו לעם באחרית הימים בכמה מזמורים והב' ישעיה בנבואותיו והג' ירמיה והרביעי יחזקאל והחמישי והכונה היא היתה ביד ט"ו נביאי ישראל הראשון דוד המלך בספר תהלים הושע והששי יואל והשביעי עמוס והשמיני עובדיה והתשיעי מיכה והעשירי חבקוק והאחד עשר צפניה והשנים עשר דניאל והשלשה עשר חגי והארבעה עשר זכריה והחמשה עשר מלאכי כי הם לבד נבאו על הגאולה העתידה ולא עוד ואמר כסף כי אל נבואותיהם נכספה וגם כלתה נפשם של ישראל וגם החומר והלתך ירמוז על הנביאים ההם כי בחומר ולתך יש חמשה עשר איפות כמספר הנביאים ההם אשר הבטיחו לישראל שגם בהיותם בארץ אחרת לא יעזבם ה' ויתן להם מחיה אולם לא בהשפעה מרובה ולזה מרמז השעורים שאינם נאכלים אלא מדוחק : (ג) ואומר אליה · כאשר קדשתיה אמרתי לה ימים רבים תעכבי ותמתיני לי עד שאכנסך לאשה : לא תזני ולא תהיה לאיש · כלפי שהיתה מאז תחת הבעל והוסיפה עוד לזנות עם מנאפים אמר לה שבאותן הימים תהיה פרושה מבעל ומנאפים : וגם אני אליך · גם אני כמוך אהיה פרוש מאשה ואמתין אליך עד שאכנסך : (ד) כי ימים רבים · עתה יפרש מה ירמז אשר ימים רבים ישבו ישראל בגולה יצפו על הגאולה וגם המקום ב"ה יצפה כביכול לקחתם לו לעם : ואין שר בכל ימי גלותם לא יהיו עובדים למי משרי מעלה לקבלו לאלוה דוגמת האשה הזאת שהיה פרושה מאישה ועכ"ז תהיה פרושה מהזונים : ואין זבח . עם שיהיה המקדש חרב ואין שם זבח לשלמים אעפ"כ אין מצבה ר"ל לא יעשו מצבה להקריב בה לעבודת כוכבים : ואין אפוד ותרפים · מלת ואין משמשת בשתים כאלו אמר ואין תרפים ור"ל עם כי לא יהיה ביניהם אורים ותומים לשאול בו עתידות על כל זה אין תרפים

הושע ג–ד

ה אַחַר יָשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ ז' חסר
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד כ'
מַלְכָּם וּפָחֲדוּ אֶל־יְהוָה וְאֶל־טוּבוֹ ג' ומ"ל
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃

ד א שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כִּי רִיב לַיהוָה עִם־יוֹשְׁבֵי ל"ד מ"ל
הָאָרֶץ כִּי אֵין־אֱמֶת וְאֵין־חֶסֶד וְאֵין־
דַּעַת אֱלֹהִים בָּאָרֶץ׃ ב אָלֹה וְכַחֵשׁ ל' וכפי'כ'
וְרָצֹחַ וְגָנֹב וְנָאֹף פָּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים כ'
נָגָעוּ׃ ג עַל־כֵּן ׀ תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְאֻמְלַל
כָּל־יוֹשֵׁב בָּהּ בְּחַיַּת הַשָּׂדֶה וּבְעוֹף
הַשָּׁמָיִם וְגַם־דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵפוּ׃ ד אַךְ
אִישׁ אַל־יָרֵב וְאַל־יוֹכַח אִישׁ וְעַמְּךָ ל' כטעם

תרגום

ה בָּתַר כֵּן יְתוּבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְבְּעוּן יַת פּוּלְחָנָא דַייָ אֱלָהֲהוֹן וְיִשְׁתַּמְעוּן לִמְשִׁיחָא בַּר דָוִד מַלְכְּהוֹן וְיִתְנַהֲרוּן לְפוּלְחָנָא דַייָ וּסְגֵי טוּבֵיהּ דְיֵיתֵי לְהוֹן בְּסוֹף יוֹמַיָא׃
א קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַייָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי דִינָא קֳדָם יְיָ עִם יָתְבֵי אַרְעָא אֲרֵי לֵית עָבְדֵי קוּשְׁטָא וְלֵית גָמְלֵי חִסְדָא וְלֵית דִמְהַלְּכִין בְּדַחַלְתָּא דַייָ בְּאַרְעָא׃ ב יֵימָן לְשַׁקָּר וְכָדְבִין וְקָטְלֵי נַפְשָׁן וְגָנְבִין וְנָיְפִין וּמוֹלְדִין בְּנִין מִנְּשֵׁי חַבְרֵיהוֹן וְחוֹבִין עַל חוֹבִין מוֹסְפִין׃ ג עַל כֵּן תֶּחֱרוּב אַרְעָא וְיִצְדֵי כָּל דְיָתֵיב בַּהּ בְּחֵיוַת בָּרָא וּבְעוֹפָא דִשְׁמַיָא וְאַף נוּנֵי יַמָא יִזְעֲרוּן מִן קֳדָם חוֹבֵיהוֹן׃ ד בְּרַם עַל דְאָמְרִין סְפַר לָא

שבו ז' חסר וסימ' במסרה רבתא: ובעוף ג' בקריא' וסימ' ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו • ורדו בדגת הים ובעוף השמים ויברך • על כן תאבל הארץ ואמלל:

רשי

אפוד ומחוי: (ה) אחר • ימי הגולה: ישובו בני ישראל ובקשו את ה' וגומר • תנא משום רבי שמעון בן יוחאי בג' דברים מאסו בני ישראל בימי רחבעם במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבית המקדש הה"ד (מלכים א יב) אין לנו חלק בדוד כמשמעו לאהליך ישראל (שם) אל תקרי לאהליך אלא לאלהיך ראה ביתך דוד (שם) זה ב"ה אמר רבי שמעון בן מנסיא אין מראין סימן טוב לישראל עד שיחזרו ויבקשו שלשתן אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' זו מלכות שמים ואת דוד מלכם כמשמעו ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית המקדש כד"א ההר הטוב הזה: (ב) אלה וכחש • נשבע בשקר: פרצו. ת"י ומולידין בנין מנשי חבריהון: ודמים בדמים נגעו • חובין על חובין מוסיפין ולפי משמעו פרצו הגדר והרבו שפיכות דמים עד נגע דם הרוג זה בדם חבירו: (ג) תאבל • תחרב ויגדל האבל בה: יאספו • יזערון מן קדם חוביהון לשון כליון כמו אסוף אסיפם (ירמיה ח): (ד) אך איש אל ירב • אתם מחרין בנביאי אמת שלא יריבון אתכם ולא יוכיחו אתכם כמו שנאמר (בעמוס ז) שאמר לו אמציה כהן בית אל לא תנבא על בית ישראל ולא תטיף על בית ישחק והוא בימי ירבעם בן יואש שנתנבא הושע בימיו: ועמך כמריבי

אבן עזרא

שקראם לבן אלהיו: (ה) אחר ישובו בני ישראל • שהם בני יהודה וישראל שגלו בתחלה על כן כללם יחד ואת דוד מלכם זהו המשיח כמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם: ופחדו אל ה'. שישובו במהרה בבא הקץ אל ארצם במרוצה פתע פתאום כדרך יחרדו כצפור ממצרים שגם כתוב והושבתים על בתיהם נאם ה' והעד הנאמן על זה הפי' שאמר באחרית הימים והם סוף נבואת הנביאים כמו והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' וגם כתוב וכתתו חרבותם לאתים וכל אלה לעתיד: (א) שמעו. עם יושבי הארץ. היא א"י שהשם בחר והנכון יושבי הארץ שלו כמו ומארצו יצאו: (ב) אלה • שבועה ואת אלית מגזרת אלה: פרצו. מגזרת פריצים: ודמי. דמי הרוג אחד נוגעים בדמי הרוג אחר: (ג) על כן • טעם תאבל כפול וטעם בחית השדה ובעוף השמים שלא ימצאו מה יאכלו והעד וגם דגי הים יאספו ימותו ויפה אמר כי אלה רעים מדור המבול כי דגי הים לא מתו וזה דרך דרש: (ד) אך. אין איש שיריב אחר או יוכיחנו ומשפט הכהנים היה להוכיח לישראל ועתה שבו הם להוכיח הכהן

רדק

סוס מה שגלום כל בני ישראל ות"י לית מנכא וגו': (ה) אחר ישובו בני ישראל. זה יהיה באחרית הימים קרוב לעת הישועה שישובו בני ישראל כפשוטו • ובדברי רז"ל רבי שמעון בן יוחאי אומר בג' דברים מאסו ישראל בימי רחבעם במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבנית המקדש. הה"ד אין לנו חלק בדוד כמשמעו • לאהליך ישראל אל תקרי לאהליך אלא לאלהיך • ראה ביתך דוד זה בית המקדש א"ר שמעון בן מנסיא אין מראין סימן גאולה לישראל עד שיחזרו ויבקשו שלשתן הה"ד אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' זה מלכות שמים • ואת דוד מלכם כמשמעו • ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית המקדש כמה דאת אמר ההר הטוב הזה והלבנון • ופחדו אל ה' שיפחדו ויראו ממנו כשובה אליו ויקוו אל התשובה הטובה הגדולה שבכשית וזה יהיה באחרית הימים וי"ת ויתבעון ית פולחנא דה' וגו' • ופי' רב סעדיה ז"ל ואל טובו אל כבודו כמו אני אעביר כל טובי על פניך: (א) שמעו דבר ה' • עתה שב לדברי תוכחה לאותו הדור: עם יושבי הארץ • יושבי א"י דין לי עמהם כי בתנאי נתתי להם את הארץ שיעשו בו צדקה ומשפט ובזה התניתי להם שיהיו עיני מראשית השנה ועד אחרית שנה וכיון שהם עוברים בהסך אלה וכחש וגו' אף אני אעשה עמהם בהפך מה שהבטחתים והסתרתי פני מהם ותאבל הארץ ואומלל כל יושב בה כי אין אמת • וכן אמר ירמיה שוטטו ואם יש עושה משפט ומבקש אמונה ואסלח לה ואמר דוד נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ. וצדיקים היו בהם אבל מעטים והיו נחשבים כאין מפני הרוב שהיו רשעים כמו שפירש בספר ירמיהו: אין אמת • אין עושה אמת ואין מדבר אמת: ואין חסד. כל שכן שאין חסד כי חסד הוא יתרון הטובה יותר על הראוי ומי שאינו עושה האמת והמשפט כ"ש שלא יעשה חסד. וכן לא ימד ולא יספר כמו שפירשנו: ואין דעת אלהים בארץ • לעשות משפט וצדקה • כמו אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו • דן דין עני ואביון אז טוב לו. הלא היא הדעת אותי נאם ה' • או יהיה פי' דעת אלהים החקירה בידיעת אלהותו וי"ת ולית דמהלכין בדחלתא וגו': (ב) אלה וכחש. עוד יעשו שישבעו בשמי לשקר וזו אלה וכחש • ופי' רב סעדיה אלה שמגנים באלות הברית. וזהו אמרו ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה והם עושים אותם • וכחש ועוד מכחשים באל אשר קבלו עליהם לאלהים: פרצו • פרצו הגדר ומשמרת התורה והרבו לעשות עבירות וי"ת ומולדין בנין מנשי וגו': ודמים בדמים נגעו • דמי ההרוגים נוגעים זה בזה מרובם וי"ת וחובין על חובין מוסיפין: (ג) על כן תאבל הארץ • תחריב ותשחית א"י: ואומלל כל יושב בה • יכרת ממנה כל היושב בה: בחית השדה ובעוף השמים. עם חית השדה ועוף השמים כי אחר שתהיה הארץ חרבה יכרת ממנה אדם ובהמה • ובחית השדה • אינו ר"ל המדבריות אלא הבהמה הגדלה בישוב עם בני אדם והיא נקראת חיה כמו שאמר ואת החיה אשר תאכלנו • גם יתכן כי אף חיות המדבריות בכלל כי לא תבא חיה המדברית במקומות הישוב החרבים אם לא יהיה במקומם יבול כמו שאמר ורבה עליך חית השדה • ובאמרו ובעוף השמים כי רוב העופות לא ישכנו במדבר כי אם במקומות הישוב שימצאו זרע ופירות ופרחי האילנות • או נאמר עוף השמים על דרך גוזמא להפלגת הדבר. וכענין זה נאמר בנבואת ירמיהו מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו ויתפרש ג"כ על אחד מפני השנים • ובדברי רז"ל רבי יהודה אומר נ"ב שנה לא עבר איש ביהודה שנאמר על ההרים וגו' מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו • בהמה בגימ' נ"ב הוו • רבי יוסי אומר שבע שנים נתקיים בה גפרית ומלח שריפה כל ארצה • וכי"ת בחית ובעוף ר"ל כי גם בהם תהיה הכריתה: וגם דגי הים יאספו. יכלו וימותו • ומה שאמר דגי הים והם אינם בכלל חורבן הארץ כי היה בזכים יאמר כי גם בים תהיה הקללה שנאמר לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב • וכן בים לא יעלה בשלפים אשר בים וגם בקרקע הים עשב ולאת שמהם ירעו הדגים • אם בים א"י שהיתה בארץ קללת האל ית' כנגד יושביה ביבשה ובים ות"י ואף נוני ימא וגו': (ד) אך איש אל ירב ואל יוכח איש • אך זה אינו למעט אבל הוא לאמת הדבר כמו אך עצמי ובשרי אתה אך לשקר שמרתי. אך טוב אלהים לישראל. אמר איש אל ירב ואל יוכח חבירו על רשעו כי לא יועילנו כי גם הוא עושה רע כמוהו: ועמך כמריבי כהן • כ"ף כמריבי לאמת הדבר כמו כ"ף כהיום לי היום. כמשיגי גבול • והדומים להם. אמר הכהן היה לו להורות להריב ולהוכיח העם כמו שאמר יורו משפטיך ליעקב • ובאת אל הכהן. ובזמן הזה העם מריבים את הכהן כי לא די שלא יקבלו תוכחתו אלא הם מריבים ומוכיחים אותו על דרך שאומרו דור שופט שופטיו, או פירוש כי הכהן רע כמוהם • ואם הוא מוכיחם הם גם כן יוכיחו אותו • ויש מפרשים כמריבי כהן כעדת קרח שערערו וריבו על הכהונה ויונתן תרגם ברם על דאמרין וגו':

וכשלם

תולדות אהרן

אחר ישובו. מגלה יח (ברכות ה): אלה וכחש. קידושין יג: ודמים בדמים. גטין מ: תאבל הארץ • קידושין יג שבועות לט:

מצודת דוד

תרפים ר"ל לא יפנו אחרי התרפים לשאול בהם עתידות והדברים האלה בשורה טובה לישראל שבימי גלותם לא יפנו לא אל עבודת שרי מעלה ולא אל עבודת כוכבים אף שיהיו חסרים הצלחת השכינה והמזבח והאורים ותומים: (ה) אחר. ר"ל אחר ימים רבים ישובו בני ישראל אל ארצם ואז יבקשו את ה' לשאול ממנו צרכם כי ישוב וישרה שכינתו ביניהם: ואת דוד מלכם • גם יבקשו את מלך המשיח הבא מזרע דוד ומעתו יבקשו שאלתם כי הוא ימשול בהם ולא ימלוך בהם עוד מלך מישראל משבט אחר לא כמו מאז שמלך עליהם ירבעם ושאר מלכי אפרים: ופחדו אל ה' • אז יפחדו את ה' ואת טובו ר"ל לא יחטאו עוד כי יפחדו את ה' שלא יסיר שכינתו מביניהם ויפחדו את טובו שלא יאבדו השפעת טובתו ודוגמתו ופחדו ורגזו על כל הטובה וגומר (ירמיה לג): באחרית הימים. זה יהיה בסוף הימים עת הגאולה העתידה בימי המשיח: ד (א) כי ריב לה'. אשר המקום יתוכח עם ישראל יושבי הארץ ובאלו יאמר הלא נתתי להם הארץ ע"מ שישמעו אלי והואיל ואינם שומעים מה להם לשבת בארץ: כי אין אמת • אשר אין בארץ לא אמת ולא חסד ואין מי נותן לב לדעת את אלהים: (ב) אלה וכחש • נשבעים ומשקרים בשבועתם: פרצו • ר"ל פרצו גדר ומשמרת התורה: ודמים. הרבו לשפוך דם עד שנגעו דמי הרוג זה בדמי הרוג זה: (ג) תאבל • תשמם הארץ ותכרת כל היושב בה גם החיות וגומר תהיה הכריתה וגם דגי הים יאבדו לא תשאר מה בארץ והוא ענין גוזמא והפלגה: (ד) אך איש וגומר. כאומר שום איש אל יריב עם חבירו ולא יוכיחנו כי כולם עושים הרע ומה להם להוכיח לאלתם: ועמך. מאמר המקום אל הנביא הנה בני עמך המה כעדת קרח שהיו מריבים עם אהרן הכהן ואמר

מצודת ציון

אפוד ירד בידו (שמואל א' כ"ג): (ה) אל ה' • את ה' וכן ואל טובו כמו וירדתו אל מדין (שופטים ז'): (ב) אלה. ענין שבועה: וכחש • שקר: פרצו • ענין שבר הגדר: (ג) תאבל. ענין השממה כמו אבלה נבלה הארץ (ישעיה כ"ד): ואומלל. ענין כריתה כמו כי אמלל אני (תהלים ו'): יאספו. ענין כליון והכרתה כמו אסף אסיפם (ירמיה ח'): (ד) אך • אין פירושו ר"ל באמת וכן אך עצמי

כמוכיחים

אבן עזרא

כי גם הוא רע מעללים כאשר יפרש והו ועמך כמריבי כהן. (ה) וכשלת. עם הכהן הגדול שהיה בימי זה הנביא מדבר ומתנבא עליו וכשלת היום והטעם ביום שהוא אור כאילו היתה בלילה אתה ונביא השקר שמפתה אותך והו יכשל גם נביא עמך לילה: ודמיתי. והכרתי: (ו) נדמו עמי מבלי הדעת יאמר המלה אם היתה מגזרת דמות יהיה אחריה אל בשלש נקודות כמו אל מי דמית והאחרים מלת אל. מטעם כריתה כמו ודמיתי אמך והטעם שלא אלך עוד אחר שיהיה במקומך כהן ואתה תכשל במהרה גם ימותו בניך נדמו אומר לכהן בחסרון דעתך נכרתו עמי: כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן לי ותשכח תורת אלהיך: הטעם כפול כי אתה הדעת מאסת כי לכהן ניתנה התורה ועוד כי הם השופטים כי שפתי כהן ישמרו דעת: אשכח בניך חלילה שהשם ישכח רק הטעם שיכשלו בני הכהן וילכו לאבדון: (ז) כרבם. אני הרביתי בניך: כן חטאו לי. חטאים רבים על כן כבודם בקלון אמיר אחליף: (ח) חטאת עמי יאכלו. בני הכהן ונפש עמי ישאו על עונם כאמור שמוך אלי לכפר העון כדרך ואליו הוא נושא את נפשו וזה עון גדול על כן יבא רע על הכהן ועל העם ולא תהיה מעלה לכהן על ישראל: (ט) והיה. כבר אמרתי כי דרך הכתו"ב דרך קצרה והיה העם ככהן והכהן כעם וכמוהו כעמי כעמך: ופקדתי עליו. על כל אחד מהם: (י) ואכלו. זאת היא הפקידה: הזנו. הנשים גם אחרים ולא ירבו כמו ויפרץ האיש: כי את ה' עזבו. לשמור דרכו או תורתו: (יא) זנות. בחסרון וי"ו כמו שמש ירח עמד זבלה והטעם

כי

הושע ד

כמריבי כהן: ה וכשלת היום וכשל
גם־נביא עמך לילה ודמיתי אמך:
ו נדמו עמי מבלי הדעת כי אתה
הדעת מאסת ואמאסאך מכהן לי
ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך
גם־אני: ז כרבם כן חטאו־לי
כבודם בקלון אמיר: ח חטאת עמי
יאכלו ואל־עונם ישאו נפשו:
ט והיה כעם ככהן ופקדתי עליו
דרכיו ומעלליו אשיב לו: י ואכלו
ולא ישבעו הזנו ולא יפרצו כי־את־
יהוה עזבו לשמר: יא זנות ויין
ותירוש יקח־לב: יב עמי בעצו

ל' וכתי' כן יתיר א'. כ' ומג' ל"ס. ג' מטעי' כהן. י"ד פסו' כסי' ולא ולא

ילִיף ולא יוכח נביא ועמך נצן עם מלפיהון: ה ותתקלון בימָמא ויתקלון אף נביַיא דשקרא די עמכון כד בליליא ואבהית כנשתכון: ו אטפשו עמי מבלי דעתא ארי את מדע דחלתי קצתא וארחקינך מלשמשא קדמי ועל דאתנשיתא אוריתא דאלהך ארחיק בנך אף אנא: ז כמא דאסגיתי להון עללא כן אסגיאו למחטי קדמי יקרהון בקלנא חליפו: ח כהניא פסו למיכל חטות עמי בדיל לאוספא חובין על חובי נפשהון: ט ויהי כמא דאשיי חילונאה ככהנא לאפסא קודשיהון אפיס ית יקרהון ואשוי דיקיר לבסיר בדיל לאתפרע מנהון כאורחתהון בישתא וכעובדיהון מקלקליא אתיב להון: י ויכלון ולא יסבעון יסבון נשין ולא יולדון בנין ארי ית פולחנא דיי שבקו ולא נטרו: יא זנותא וחמרא ורויתא שליף ומטעי ית לבהון: יב עמי די בצלם

נפשו ג' מטעים בהון וסימ' ואל עונם ישאו נפשו. להושיעו משפטי נפשו. ולא נתתי: י"ד פסוקים בספרא אית בהון ולא ולא וסים' במסר' דבתא בערך לא:

רשי

כמריבי כהן. נך עם אלפיהון שהכהנים היו בני תורה כמו שנאמר יורו משפטיך ליעקב (דברים לג): (ה) וכשלת היום וגומר. ותתקלון בימָמא ויתקלון נביאי שקרא דעמכון כדבליליא ואבהית כנשתכון ואבהית כנישתא שלכם: נביאי עמך. נביאים שעמך: ודמיתי. כמו נדמו עמי כאדם היושב ותוהא ואין מענה בפיו: (ו) אשכח בניך. שאותן שעמדו על הר סיני נתנו בניהם ערבים תחת אבותיהם לשמור את התורה: (ז) כרובם כן חטאו. כשרבו וגדלו כן הוסיפו לחטוא כן חטאו לשון עברים כן בכמה מקומות כאשר יענו אותו כן ירבה (שמות א) קראו להם כן הלכו מפניהם (הושע יא) כל כמה שהנביאים קוראין להם להוכיחן כן הם היו בורחין מפניהם כרובם כן חטאו לפיכך כבודם בקלון אמיר: (ח) חטאת עמי. כל חטאת שבספר תרי עשר פתחין לפי שכולן דבוקין חוץ מאחת (מיכה א) ראשית חטאת היא לבת ציון שפשעיהם של עמי יאכלו אותם נביאי השקר שאמר להם למעלה וכשל גם נביא עמך נעשו להם כהני במות ואוכלין מה שהיו כהנים הראויין לאכול: ואל עונם. של ישראל ישא הנביא נפשו והנביא עצמו מצפה שיביאו לו ממון וקרבנות לכפרה: (ט) והיה כעם ככהן. אני אבזה את העם לבזיון כהני שחללו אותם מכהן להם וכן אף אני אחלל את העם בעכו"ם כן ת"י: (י) ולא יפרוצו. לא יגדלו בנים: (יא) זנות ויין ותירוש. שהם עסוקין בם לקחו את לבם מאחרי: (יב) בעצו ישאל

תולדות אהרן כמריבי כהן. שבת קמט קידושין ע (יבמות ט קידושין סג): וכשלת היום. מ"ק יז מנחות נט: נדמו עמי. סוטה מט: הדעת מאסת. יומא לח: ותשכח תורת. שם עקידה שער נה: ולא יפרוצו. יבמות סא (יבמות ו): זנות יין. יומא עו גטין סח: בעצו ישאל. פסחים נב:

רדק

(ה) וכשלת היום. אמר כנגד ישראל בעבור מעשיך תכשל ותפול: היום. ר"ל הזמן הזה בקרוב תבא מפלתך, וכן ותהרג אפי בו כיום הזה, ביום ההוא שרש ישי. והדומים לזה. עניינם עת וזמן: וכשל גם נביא עמך לילה. נביא השקר המתעה אותך יכשל עמך כמו האדם נכשל בלילה בחשיכה, וכן ת"י: ודמיתי אמך. והכרתי כניסתך, כלומר שלא תשאר בישראל כנסה כי יפוזרו בגלות אחד הנה ואחד הנה, וכבר פירשנו כי הכנסה תקרא אם: ודמיתי. ענין כריתה, כמו כי נדמה כל עם כנען, נדמה נדמה מלך ישראל והדומים להם: (ו) נדמו עמי. גם זה ענין כריתה, וי"ת אטפשו: מבלי הדעת. כי אין מי שיודיעם ויורם הדרך הטובה: כי אתה הדעת מאסת. אמר כנגד הכהן שהיה בזמן ההוא אתה מאסת הדעת לעצמך ולהורותו לעם, לפיכך אני אמאסך מכהן לי. כיון שאין אתה עושה משפט הכהן שהוא להורות התורה אמאסך שלא תהיה כהן בביתי, ואיך אמר כי מבלי הדעת נדמו והלא היו לה' כל זמן נביאי אמת שהיו מורים להם התורה ומוכיחים אותם יום יום על רעתם, נאמר כי אחר שהכהנים שהיה להם להורות התורה היו תועים מדרך האמת כמו העם היו נתלים בהם ובנביאי האמת היו מסופקים מפני נביאי השקר שהיו מורים להם הפך האמת לפיכך נדמו בהם ונשחתו: ואמאסך. כתיב באל"ף יתירה בין המ"ם והכ"ף הנמצא ולא ידענו ענינה למה נכתבה שם: ותשכח תורת אלהיך. כי לכהנים נתנו להורותם כמ"ש ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה לכהנים בני לוי, וכתיב יורו משפטיך ליעקב ואתה שכחת אותה מללמדה ומלהורותה: אשכח בניך גם אני. גם אני אשכח בניך כי אתה תמית כי מאסתיך מכהן לי גם בניך אשכח ואמאס אותם שלא יעמדו תחתיך ולא יהיה להם כבוד הכהונה או ימותו או יגלו, וענין אשכח על דרך משל כאדם השוכח דבר ולא ישים לבו אליו, ועל הדרך הזה השכחה חנות אל ולא ישכח את ברית אבותיך: (ז) כרבם כן חטאו לי. אהרן הכהן אביהם תורת אמת היתה בפיהו ועתה שרבו בניו ופרצו חטאו לי ושכחו תורתי, כמו שהטיבותי להם הרעו הם, לפיכך אמר כבודם בקלון אמיר, שעשיתים ראשים על העם ומכפרים ואם לא ישמרו תורתי אמיר להם הכבוד בקלון ויקלו אותם העם ויבזום: אמיר. אחליף, כמו ואם המר ימיר, ויש לפרש כרבם כמו שהרביתים בעושר ובנכסים כן חטאו לי על דרך וישמן ישורון ויבעט, ועל הדרך הזה ת"י: (ח) חטאת עמי יאכלו. אינם כהנים כי אם לאכול חטאת ואשם שמביאים העם לא להורות את התורה והדרך הישרה: ואל עונם ישאו נפשו. אל עון העם ישאו הכהנים כל א' נפשו אומרים מתי יחטאו ויביאו חטאת ואשם ונאכלם זהו כענין ואליו הוא נושא את נפשו וי"ת כהניא פסו למיכל וגו', ויש לפרש חטאת עמי יאכלו כענין בני עלי שהם אוכלים החטאת קודם זריקת הדם והקטרת האימורים וכשאומרים להם הבעלים מה זה שאתם עושים: אל עונם ישאו נפשם. אומרים להם אל תחושו כי עונכם על נפשינו כי אכילתינו גם כן כפרה והם טועים כי כשאמר ואכלו אותם אשר כופר בהם מלמד שהכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים זהו כשאכילתם כתורה אחר זריקת דם והקטרת אימורים: (ט) והיה כעם ככהן. הלא כפי הדמיון על דרך הקצרה, ופי' העם ככהן והכהן כעם, וכן דרך מקרא כי כמוך כפרעה, כמלוה כלוה והדומים להם, והענין כמו שהם שוים העם והכהן בעון כן יהיו שוים בעונש: ופקדתי עליו דרכיו. על כל אחד מהם וי"ת ויהי כמו דאשוי וגו': ואכלו. כיון שהם אוכלים שלא כדת לא תהיה אכילתם לברכה: (י) ואכלו ולא ישבעו: וכן שכיבתם עם הנשים כיון שבזנות הוא לא יפרוצו ולא ירבו כי לא יהיה להם מהן בנים ואם יהיו ימותו מן הבטן זה שאמרנו הזנו ולא יפרוצו, הזנו פעל עומד, כמו הנה הזנו, וכן הזנית אפרים: את ה' עזבו. לשמור דרכיו כי אינם חפצים בו ובדרכיו שמור דרכיו עזבו, ורבינו סעדיה ז"ל הדביקו עם הפסוק הבא אחריו עזבו את ה' לשמור: (יא) זנות ויין ותירוש יקח לב. הזנות שהם מתעסקים בו והתמדת השתיה שהם עושים יקח לבם שאין להם לב להבין איזה הדרך הטוב ילכו בה, וזכר תירוש אחר שאמר יין כי התירוש הוא

היין

מצודת ציון

עצמי ובשרי אתה (בראשית כ"ט): ירב. מלשון מריבה: (ה) ודמיתי. ענין כריתה כמו על מואב נדמה (ישעיה ט"ו): אמך. הכנסייה: (ז) כרובם. ענין גדולה כמו כי רבה היא (אסתר א'): בקלון. מלשון קלות ובזיון: אמיר. מלשון תמורה וחלוף: (ח) ישאו נפשו. זה הלשון יאמר על המצפה לדבר מה וכן מנשאים את נפשם (ירמיה כ"ב): (ט) ופקדתי. ענין זכרון: ומעלליו. מעשיו: (י) יפרצו. ענין התחזקות הרבוי וכן פרצו לרוב (ד"ה א' ד'): (יא) ותירוש הוא

מצודת דוד

כמוכיחים ומדוע תחטאו וגו' והמה עמו הרע: (ה) וכשלת היום. לכן תכשל באור היום וגם נביא השקר המיועד לך סובב יכשל גם הוא עמך כמו הנכשל בחשכת הלילה ואכריתה כל הכנסיה שלך: (ו) נדמו עמי. הנה עמי נכרתו על כי לא ידעו אותי: כי אתה. על הכהן ללמד כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) ולכן אמר הואיל ואתה הכהן מאסת את הדעת ולא למדת את העם לכן גם אני אמאס אותך מלכהן לי: ותשכח. על ששכחת את התורה אשכח גם אני את בניך ולא אושיע להם: (ז) כרובם. כפי מה שאני מוסיף לגדלם כן מוסיפים הם לחטוא לי לכן אחליף כבודם בקלון ר"ל בתמורת הכבוד אתן להם קלון: (ח) חטאת עמי יאכלו. ר"ל אינם אוחזים בדין כהונה ללמד את העם ורק אוחזים בכהונה לאכול בשר חטאת עמי: ואל עונם ישאו נפשו. כ"א מהכהנים נושא נפשו ר"ל מצפה לשון העם לאמר מתי יחטא ויביא חטאת: (ט) והיה. לכן יהיה כעם ככהן שניהם ישוו בפורענות הואיל וגם הכהנים השחיתו: ופקדתי עליו. על כל אחד אזכיר דרכיו וגמול מעשיו אשיב לו: (י) ולא ישבעו. כי תבא המארה במעיים: הזנו. גבי בעילתם קורא זנות הואיל והמה במחשבה רעה לא לקיים מצות ה': ולא יפרצו. לא ירבו בבנים ובבנות: לשמור. מלשמור: (יא) זנות.

פרדם

רש"י

ישאל • בדמות שעשה מן העץ: יגיד לו • אל דבריו הוא שומע שאומרים לו נביאי הבעל בשם עכו"ם: (יג) אלון • קיילני"א בלע"ז שגדל בו פרי שקורין גלנד"ש בלע"ז: לבנה • עץ שקליפתו לבנה: אלה • אולמ"א בלע"ז שענפיו מרובין ומצלין אותו לצל: על כן תזנינה בנותיכם • על שאתם מתחברין לעכו"ם כמעשי הגוים הקדמונים והם מתחברים עמכם ואתם הייתם מתחתנים בם ובנותיכם הנולדות לכם מבנותיהם שהנהגו כמנהג אמם ומאוה • כן ת"י: (יד) לא אפקוד על בנותיכם עוד לבדקן במים המרים כשתזנינה למה כי בעליהם עם זונות יפרדו וכאשר אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו. יפרדו ת"י מסתייען לשון סיעה כלומר מתחברין אתם לשתות יין ומנאפים חברו אל עצמו פרודות שהם תאבות יין: ועם לא יבין ילבט • אחרי אליליכם שאין לב להבין לפיכך שהלבבו ללקות פרענות ליבוט ל' פורש הדרך וליאות משא דירלוי"ל בלע"ז: (טו) אם זונה אתה ישראל. לא ילמדו בני יהודה דרכם: ל"א אם זונה אתה ישראל אל יאשם יהודה אם זונה ישראל אין בני יהודה חייבין בכך ואיני מחייבם כמו שאמור למעלה (א) ואל בית יהודה ארחם. ואל תבואו בני יהודה הגלגל ובלבד שלא יבואו בני יהודה הגלגל ששם י' השבטים עובדים עכו"ם שנא' כל רעתם בגלגל (לקמן ט) בגלגל הרבו לפשוע (עמוס ד): ואל תעלו בית און. הוא בית אל שהעמיד שם ירבעם את העגלים: ואל תשבעו • עמהם חי ה' כי אם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו (ירמיה ה) כשהיו נשבעים בשקר היו מזכירים שם שמים וכשהיו נשבעין באמת נשבעים

הושע ד

יב עַמִּי בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל וּמַקְלוֹ יַגִּיד לוֹ כִּי רוּחַ זְנוּנִים הִתְעָה וַיִּזְנוּ מִתַּחַת אֱלֹהֵיהֶם׃
יג עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְזַבֵּחוּ וְעַל־הַגְּבָעוֹת יְקַטֵּרוּ תַּחַת אַלּוֹן וְלִבְנֶה וְאֵלָה כִּי טוֹב צִלָּהּ עַל־כֵּן תִּזְנֶינָה בְּנוֹתֵיכֶם וְכַלּוֹתֵיכֶם תְּנָאַפְנָה׃
יד לֹא־אֶפְקוֹד עַל־בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל־כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי־הֵם עִם־הַזֹּנוֹת יְפָרֵדוּ וְעִם־הַקְּדֵשׁוֹת יְזַבֵּחוּ וְעָם לֹא־יָבִין יִלָּבֵט׃
טו אִם־זֹנֶה אַתָּה יִשְׂרָאֵל אַל־יֶאְשַׁם יְהוּדָה וְאַל־תָּבֹאוּ הַגִּלְגָּל וְאַל־תַּעֲלוּ בֵּית אָוֶן וְאַל־תִּשָּׁבְעוּ חַי־יְהוָה׃

תרגום

יב עַמִּי בְּעֵצוֹ... קֳדָם אָעֵיהּ שָׁאֵיל וּמַדְּמֵי דְתוּמְרֵיהּ מְחַוֵּי לֵיהּ אֲרֵי רוּחַ דְטָעוּ אַטְעֵיתִינוּן וּטְעוֹ מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דֶאֱלָהֲהוֹן׃ יג עַל רֵישֵׁי טוּרַיָּא מְדַבְּחִין וְעַל רָמָתָא מַסְּקִין בּוּסְמִין תְּחוֹת בְּלוֹט וְלִבְנָן וּבוּטְמָא אֲרֵי מְעַפֵּי טוּלֵיהּ עַל כֵּן מַזְנְיָן בְּנָתְכוֹן דַּהֲוָאָה לְכוֹן מִבְּנַת עַמְמַיָּא וְכַלָּתְכוֹן דִּנְסַבְתּוּן לִבְנֵיכוֹן מִן עַמְמַיָּא גָיְפָן׃ יד לָא אַסְעַר עַל בְּנָתְכוֹן אֲרֵי מַזְנְיָן וְעַל כַּלָּתְכוֹן אֲרֵי מְנַיְפָן אֲרֵי אִינוּן עִם זָנְיָתָא מִסְתַּיְעָן וְעִם נַפְּקַת בָּרָא אָכְלִין וְשָׁתָן וְעַם דָּרָא דְלָא אִסְתַּכַּל בְּאוֹרַיְתָא הֲלָא אִתְרְטִשׁ׃ טו אִם טָעַן אַתּוּן דְבֵית יִשְׂרָאֵל לָא יִתְחַיְבוּן דְבֵית יְהוּדָה וְלָא תֵיתוּן לְגִלְגָּלָא וְלָא תִסְּקוּן לְבֵיתְאֵל וְלָא תִשְׁתַּבְעוּן לְשִׁקַּר קְיָם

תולדות אהרן רוח זנונים. סוכה נג: לא אפקוד • סוטה מז: עם הזונות • (סוטה מ):

אבן עזרא

כי הזנות גם היין כל אחד מהם יקח לב ולקיחת הלב כאילו שאין בלא לב להבין: (יב) עמי. והאות כי הם בלא לב שבא עמי לשאול בעצו הוא הפסל: כי רוח זנונים התעה אותו: ויזנו. כולם מתחת אלהים כאשר הזכיר שמי: (יג) על ראשי. טעם ראשי נגלוי והנה על הגבעות יזבחו יאמרו להכהני הבעל שיזבחו ובעבור שהולכים האנשים להקטיר תחת מהעצים שאמרה הבנות והכלות בבאים על כן תזנינה: (יד) לא • הטעם אין לאמור אם הבנות תזנינה כי הם בעלותם לראשי ההרים להקטיר הם אוכלים ושותים עם הזונות ואנים טולם • ומלת יפרדו אנשים יודעים עם זונה אחת, ומלת ילבט בלשון ישמעאל כמחשבה שלא ידע מה לעשות וכמוהו ואויל שפתים ילבט והנה אין טעם לא אפקוד שלא יפקוד עליהם רק דבר כנגד האבות כי הם מלמדים אותם לזנות לעשות כמעשיהם אולי הבנות קטנות הן על כן לא אפקוד: (טו) אם • ישראל חטאו עם ירבעם מפחד שתבוא המלוכה לבית דוד על כן עשה שני עגלים בשני קצות ארץ ישראל למה יאשם יהודה שהניח בית המקדש שהוא בחלקו וילך למקום רחוק לעכו"ם והנביא מוכיחם אל יאשם יהודה ואל תבואו הגלגל ואל תעלו בית און הוא בית אל בעבור העגל ששם שם ירבעם כתוב בתורה ובשמו תשבע והטעם את ה' אלהיך תירא שלא תעבור על מצות לא תעשה לא בעבור יראת מלך או דבר או נזק בגוף רק בעבור יראת השם ואותו תעבד מצות עשה מהם בפה ומהם במעשה ובו תדבק במחשבת הלב שלא ישכח רגע בכל יכולתו שיחשב בלבו מעשה השם ונפלאותיו בעליונים ובשפלים ובתחתונים ובאותות הנביאים ואחר שיהיה דבק בשם חייב הוא להזכיר השם בכל דבריו ולהשבע בשמו בעבור שיבינו ממנו כל השומעים הברואים שהוא דבק באהבת השם ותמיד שמו תכרו שגור בפיו ובאהבתו אותו וכל השם ישמעו וילמדו ממנו האהבה והיראה והנה מנהג הנביאים שישבעו כדוד ואליהו ואלישע וכמוהו כל נשאן לך תשבע והנה הטעם למה תרצו כי אתם בני השם ואתם באים בית און יותר טוב הוא שלא תשבעו זה חה או פירושו כנגד אלה וכחש הכתוב בתחילת הפרשה

רדק

היין החדש הוא לוקח הלב ומשכר מהרה: (יב) עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו. הם כמו הסוס שיורה לו מקלו הדרך שהוא הולך בה, ומקלו הם נביאי השקר, כן פירש אדוני אבי ז"ל, ויש מפרשים עצו ומקלו העכו"ם שהוא מעץ וכן ת"י עמי דגללם תעיה שאיל וגו': התעה אותו • והוא רוח נביאי השקר שהוא רוח זנונים מתחת אלהיהם כמו הזונה שזונה תחת בעלה: (יג) על ראשי ההרים יזבחו • מן הדגוש כמו זבח אמון נשא אזבח ואינו יוצא לשלישי כמו שפירש החכם רבי אברהם אבן עזרא אבל הדגש מורה במקומות האלה ודומיהם על רוב הפעולה כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו, ומה שאמר על ראשי ההרים והגבעות דרך עובדי עכו"ם כמו שכתוב בתורה על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן ואמר הנה הוא המקום הגבוה שמו: תחת אלון • תרגום בלוט, וכן יקרא בערבי והוא אילן בטנא ספרי שקורין לו בלע"ז גלאנ"ך וענפיו מרובין לפיכך בוחרין בו לעבוד עכו"ם תחתיו כמו שאמר כי טוב צלה, וכן לבנה ואלה ולבנה עץ שצורתו לבן, ואלה שקורין בלע"ז אולמ"ו ופי' כי טוב צלה אחר שענפיו סוכה וכן אלה עבותה כוצמח מעפיה: על כן תזנינה בנותיכם. לפי שאנשי הבית יוצאין חוץ לעיר אל ההרים הרמים ותחת כל עץ רענן לעבוד שם עכו"ם נשיהם יש להם מקום לצאת ולבנות לזנות ולנאף וי"מ על כן תזנינה וגו': (יד) לא אפקוד. אין לתפוש להם כזונות לפי כי למדום מבעלי הבית: כי הם עם הזונות יפרדו • כי הם יפרידו עצמם מנשיהם וזונים עם הזונות ועם הקדשות בהולכין לזנות וזבחיהם מדברים עם הזונות ועם הקדשות ללכת עם לזנות וישבו עמהן שם: יפרדו • מן הדגוש [illegible] פנים מבעליהן לזנות עמהן • ורז"ל כתבו מענין אחר [illegible] ואויל שפתים ילבט וי"מ יתחבט בדעתו כאדם שלא ידע מה לעשות ומתחבט וכן הוא בלשון ערבי [illegible] וי"ת ועם דרא דלא אסתכל באורייתא הלא אתרטש: ועם לא יבין ילבט [illegible] אם אתה ישראל זונה אחר העגלים יהודה שיש לו בית המקדש אל יאשם מה לו ללכת אחר עכו"ם: (טו) אם זונה אתה ישראל אל [illegible] ואל תבואו הגלגל. לפי שבגלגל היה משכן בתחלה בכנסם לארץ לפיכך [illegible] קורא אותו בית און כי יעקב אבינו קרא למקום בית אל [illegible] ואל תעלו בית און • הוא בית אל ששם שם אחד מן העגלים [illegible] ומה שאמר תעלו לפי שבית אל היה במקום גבוה וכן הוא אומר עולים אל [illegible] בית אל וגם בית און היה מקום סמוך לבית אל [illegible] וכן תרגם יונתן ולא תסקון לבית אל: ואל תשבעו חי ה' • כי אתם עובדי עכו"ם ונשבעים בשם השם וזו דרך הכעסה ובזיון ויש מפרשים ואל תשבעו בשמי לשקר כמו שאמר בתורה ולא תשבעו

מצודת דוד

מרדה הזנות והשכרות היין הישן והחדש כ"א מהם יקח לב הכהן ר"ל יטריד שכלו כאלו ישאר בלא לב להבין ולהורות את העם: (יב) בעצו ישאל • שואל עתידות בצורה העשוי מעץ: ומקלו • צורה העשוי מן המקל וכפל הדבר במ"ש: רוח זנונים • רצון זנות עבודת כוכבים התעה אותם מדרך השכל ולכן זנו מתחת אלהיהם: (יג) יזבחו • אל עבודת כוכבים: כי טוב צלה • כי כ"א מהם צלה טוב כי הוא מרובה בענפים וטוב לעמוד תחתיו: על כן • הואיל והאנשים יוצאים על ההרים לזנות לעבודת כוכבים לכן מלאו הבנות והכלות מקום לזנות כי אין רואה: (יד) לא אפקוד • לא אזכיר על בנותיכם אשר תזנינה לשלם לכן גמול וכן על כלותיכם ופירש כי כן לומדת מאביהן כי הם ילכו עם הזונות ויפרדו מן האנשים להתיחד עמהן: יזבחו. זבחי שמחה לאכול עמהן: ועם לא יבין ילבט • ר"ל והואיל והם עם אשר לא יבין לכן ילבט ויבהל: (טו) אם זונה וגומר • אם ישראל זנו אחרי עבודת כוכבים אין בזה אשמה על יהודה עם שעל ידי שנלחמו עמהם נמנעו לבא לבית המקדש שהוא במלכות יהודה מ"מ לא הדיחם אחר העבודת כוכבים: ואל תבואו הגלגל • ר"ל לא היה לך לבא אל הגלגל מקום העבודת כוכבים כמ"ש וכל רעתם בגלגל (לקמן ט) והאומר וכי על ידי יהודה באה הגלגל היה לך לשבת בית: בית און. הוא בית אל ושם העמיד ירבעם את העגל ולכן כנהו לגנאי: ואל תשבעו • אשר עובדים לה' מה לכם לשבוע בשמו כי לבד העובד את ה' ראוי לשבע בשמו כמ"ש ואותו תעבוד ובשמו תשבע (דברים ו) אבל מי שאינו עובדו ונשבע בו תחשב לבזיון

מצודת ציון

הוא היין החדש: (יב) בעצו. מל' עץ: ומקלו • מטה עץ: התעה. מלשון טעה: (יג) אלון ולבנה ואלה • שמות אילנות: (יד) יפרדו • ענין הפרשה כמו ספרד לא אעלי (ברכות י"ג): קדשות • זונות כמו לא תהיה קדשה (דברים כ"ג): ילבט • ענין בהלה ויגיעה כמו ואויל שפתים ילבט

יְהוָה׃ טז כִּי כְּפָרָה סֹרֵרָה סָרַר יִשְׂרָאֵל עַתָּה יִרְעֵם יְהוָה כְּכֶבֶשׂ בַּמֶּרְחָב׃ יז חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרָיִם הַנַּח־לוֹ׃ יח סָר סָבְאָם הַזְנֵה הִזְנוּ אָהֲבוּ הֵבוּ קָלוֹן מָגִנֶּיהָ׃ יט צָרַר רוּחַ אוֹתָהּ בִּכְנָפֶיהָ וְיֵבֹשׁוּ מִזִּבְחוֹתָם׃

ה א שִׁמְעוּ־זֹאת הַכֹּהֲנִים וְהַקְשִׁיבוּ ׀ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית הַמֶּלֶךְ הַאֲזִינוּ כִּי לָכֶם הַמִּשְׁפָּט כִּי־פַח הֱיִיתֶם לְמִצְפָּה וְרֶשֶׁת פְּרוּשָׂה עַל־תָּבוֹר׃ ב וְשַׁחֲטָה שֵׂטִים הֶעְמִיקוּ וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם׃ ג אֲנִי יָדַעְתִּי

הוּא יְיָ׃ טז אֲרֵי כְּתוֹרָא דְאִתְפַּטַּם וּבָעֵיט כֵּן מָרִיד בְּסַגִּי טוּבָא יִשְׂרָאֵל כְּעַן יְדַבְּרִינוּן כְּאִימַר בְּחִיר בִּבְקָעָה׃ יז אִתְחַבָּרוּ לְטַעֲוָתָא בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁבַקוּ לְהוֹן יַת פּוּלְחָנָא׃ יח שִׁלְטוֹנֵיהוֹן אַסְגִּיאוּ שֵׁירוּ מִן אוֹנֵס כְּבֵן טָעוּ וְאִתְפְּנִיאוּ בָּתַר זְנוּתָא רְחִימוּ דְּתֵיתֵי לְהוֹן קְלָנָא רַבְרְבֵיהוֹן׃ יט עוֹבָדֵי רַבְרְבֵיהוֹן לָא תַקִּינִין כְּמָא דְלֵית אֶפְשַׁר לְמֵיצַר רוּחַ בִּכְנַף כְּעַן אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן סָנְאָה וְיֵבְהֲתוּן מֵאֱגוֹרֵי טַעֲוָתְהוֹן׃ א שְׁמַעוּ דָא כַהֲנַיָּא וְקַבִּילוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית מַלְכָּא אֲצִיתוּ הֲלָא לְכוֹן לְמִידַע דִּינָא אֲרֵי תַקְלָא הֲוֵיתוֹן לְמַלְפֵיכוֹן וּכְמִצְדָּא דִּפְרִיסָא עַל טוּר רָם׃ ב וְדִבְחָן לְטַעֲוָן מַסְגַּן וַאֲנָא מַיְתֵי יִסּוּרִין לְכוּלְהוֹן׃ ג קֳדָמַי

ירעם ג׳ בקריא׳ וסי׳ כי כפרה סוררה סרר ישראל. גרן ויקב לא ירעם. כצאן לשאול שתו מות ירעם. וא׳ וירעם כתם לבבו האזינו ה׳ ומ״ל וסי׳ השמים ואדברה. שמעו מלכים האזינו רזנים. שמעו דבר ה׳ קציני סדום. האזינו ל ישבי חלד; שמעו חכמים מלי: אפרים ד׳ ושמעו קולי. ולאמי אלי האזינו. ובית המלך האזינו: האזינו קמצין בקריאה וסימן למטה אפרים הושע בן נון ויהי איש מהר אפרים חבור עצבים אפרים: צרור עון אפרים

תולדות אהרן ושחטה. סנהדרין קב (עכו״ם לט):

אבן עזרא

הפרשה: (טז) כי. סורר הוא שיסור מן הדרך שלוה שלא ילך בה והנה דמה ישראל כפרה סוררה שלא יוכל אדם לחרוש בה. והטעם עתה השם היה רועה אותם ככבש במרחב אילולי הייתם סוררים או הטעם עתה ירעה השם ככבש לבדו במקום מרחב והוא מועט: (יז) חבור. י״א כי עצבים כמו וכל עצביכם והנכון כמו העצב נבזה לעצבי כנען והכל מגזרת עצבון כי אין תועלת בפסיליהם רק עצבים והטעם מחוברים הם לפסולים הם חברתם: הנח לו. עד שיסור אותו אולי יפקחו עיניהם: (יח) סר. בוא עליהם רעה אשר סבאם מהסרון הסירוש ולא שבו מדרכם הרעה רק מלכיהם הזנו אחרים בעבור מתנות שהם אומרים הבו ובאה מלה שהו כמו את אשר מאסו אסו ושיקר אסו גם אהבו הבו גם שהו לכה הכל כמו רדו נאו והשנוי היה בו בעבור אות הגרון: מגניה. הם המלכים כמו כי לה׳ מגיני ארץ וסוף הפסוק מוכיח כי הטעם כפול ומגניה שב אל בית און: (יט) צרר. כאדם שיצרור הרוח בכנפיו שלא ימצא מאומה או בכנפיה בכנפי בית און: ויבשו. המגנים: מזבחותם. בבית און: (א) שמעו זאת הכהנים. גם הקשיבו בית ישראל שהוכחתים או בית ישראל הם הסנהדרין ובית המלך האזינו. כי כולם שופטים: כי פח הייתם למצפה. שלא תניחו לעלות החוגגים אל בית השם: (ב) ושחטה. ולשחוט בדרך: שטים. הם עובדי הבעל: העמיקו. השחת אלו המזכרים אולי לא יראוהו העוברים ואני איסרם כולם על זאת הרעה שעשו כי לא נעלם ממני אשר העמיקו על

רשי

נשבעים בשם הבעלים: (טז) כי כפרה סוררה. כתורא דאתפטם ובעיט כן סרר ישראל מרוב אכילה ושתייה: עתה ירעם: מרעית מלומדת ככבש הרועה במרחב ולא כשור פטם שאובסין אותו בשעורין וכרשינין: (יז) חבור עצבים אפרים. נלמד לעכו״ם ומי אפשר לו לפרוש לפיכך הנח לו אתה הנביא ולא תגלא להוכיחו כי לא יועיל: (יח) סר סבאם. נעשה משתיהם זר מעלי סר לי זר כמו (ירמיה ב׳) סורי הגפן נכריה כלומר סר ממקומו ונהפך לאחר: סבאם. משתה יינם שהיה עם הזנות: אהבו הבו קלון. הזמינו להם קלון הבו לשון הזמנה כמו הבה נבנה (בראשית יא) הבה נתחכמה (שמות א): מגניה. שריה ומלכיה: (יט) צרר רוח אותה בכנפיה. ידבק הרוח בכנפיה כעוף הזה שאין הרוח מניחתו לשכון עד שמוליכו למרחוק כן יבואו האויבים עליהם ויגלום בגולה ואז יבשו מזבחותם מזבחי תועבותם שאין טובים אליהם כאשר יאמר תפלה תפלה כן יאמר זבח זבחה מן המקומות שהיו זובחים שם וכן ת״י מאגורי טועבתהון מדרש תנחומא מגלאתי לשון אגודות כאדם המאיים על איש המקניטו חייך שאני צורר לך בכנפיך כך המקרא הזה מאיים על ישראל [illegible] ותמתי להנקם באחרית ויבושו ממעשיהם: (א) כי לכם המשפט. משפט היסורין עליכם בית המלך ישר׳ פי אתם הייתם פח על המצפה ורשת על תבור על שהם הרים שאלו הושיבו פרדסיאות לשמור שלא יעלו ישראל לרגל לבית המקדש: (ב) ושחטה שטים העמיקו. משך שהיותם העמיקו אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה והם גזרו כל העולה לרגל יהרג הרי שהעמיקו יותר ממני ושחטה לשון זהב שחוט (מלכים א י) נמשך ונמתח וי״ת לשון שחיטת זבחים לעכו״ם: ואני מוסר לכולם. ואף אני אייסרם ביסורין אכין

רדק

תשבעו בשמי לשקר וכן ת״י ולא תשתבעון בשמי לשקרא קיים הוא השם וכן אמר ואם חי השם יאמרו לכן לשקר ישבעו: (טז) כי כפרה סוררה. כמו הפרה הרעה שמעקלת ומעוותת עצמה תחת העול ולא יוכל אדם לחרוש בה כן סרר ישראל מתחת אלהיהם שקבלו עליהם עול התורה והמצוה אשר לוס ועוותו עצמם מתחת העול ופרקו מעליהם עול המצות: עתה ירעם ה׳ ככבש במרחב. לולי שהרי היה רועה אותם ה׳ כשפע כמו הכבשים במרחב ר״ל בכר נרחב פרוצים כרצונם וכן אמר ירעה מקנך ביום ההוא כר נרחב: וככבש. שם כלל על כבשים רבים כמו ויהי לי שור וחמור וכן פירש אאז״ל, וי״מ עתה ירעם כאילו ככבש יחידי במרחב שהוא רועה והולך אילך ואילך ואינו שוקט ואינו רועה וי״ת ארי כתורא וגו׳ וענין סוררה וסרר ענין העוות והשתנות מהמנהג וכן בן סורר ומורה והדומים לו: (יז) חבור עצבים. חבור דבוק הוא עם עצבים, עצבים. העגלים והבעל והאשרה כל כך נתחבר בהם עד שאין לו תקנה ולא ישמע לדברי תוכחה: הנח לו. אמר כנגד הנביא הנח מלהוכיח כי לא יועיל אמר על דרך העברה כאדם שקוצף על חבירו שלא ישמע לו בהוכיח אותו אומר לו כיון שאין אתה שומע לי אניח אותך מלהוכיחך לעולם אעפ״כ חוזר ומוכיח אחר שעה: (יח) סר סבאם. תרגום ויבאש וסרי כל כך הם שותים ומשתכרים עד שבאם סובאם בפיהם והוא יין והשכר כמו שבאך מהול במים: הזנה הזנו. ורוב שתיית היין והשכר מביא אותם לידי זנות וכן ישעיה הוכיחו אפרים ברוב שתות היין כמו שאמר הוי עטרת גאות שכורי אפרים וכל הענין כמ״ש שם. וי״ת סר כמו סר בשי״ן שלטניהון אסגיאו שירין מן אונס: אהבו הבו קלון מגיניה. מגיניה הם שריה כי השרים לעם כמו מגינים אמר שהשרים אוהבים לאמר הבו אומרים הבו לנו שוחד ונעביר מעליכם המשפט וזה קלון להם וכנוי ה״א מגיניה לעדת אפרים וי״ת רחימו דתיתי לכון קלנא רברביהון: (יט) צרר רוח אותה בכנפיה. כמו האדם שיצרור הרוח בכנפיו וכשיתיר כנפיו לא ימצא כלום כן אפרים החזיק בעבודת העגלים וקוה שיבא לו ממנה תועלת ולא מצא מאומה אלא נזק וחסרון. לפיכך יהיה להם בושת מן מזבחותם שזבחו לעגלים כי לעגלים עשו אותם הזבחים כי לא בא להם מהם טוב כי אם רע. והנה הוא כמו הרוח הצרור בכנפיה ואמר צרר לשון זכר ואמר בכנפיה לשון נקבה ואמר לשון רבים ויבשו מזבחותם כן דרך הכתוב לדבר על עם לשון זכר ולשון נקבה כי העם נקרא בלשון זכר עם ובלשון נקבה עדה או קהלה וכן בלשון יחיד ובלשון רבים לשון יחיד דרך כלל ולשון רבים דרך פרט. ובתיהם. שהיו זבחים בשקל ובתותם בשקל שמלותם והאז״ל פי׳ צרר רוח הרוח צרר אותם רוצה לומר עדת אפרים צרר אותם בכנפיה להוליכה בגולה ואז יבושו מזבחותם ויהיה רוח זכר ונקבה: (א) שמעו. עתה שב להוכיח יהודה ואותם שהיו ראוים להוכיחם והם כהני בית המקדש שהיו בחלקו של יהודה ובית המלך גם כן היה להם להוכיח את ישראל ולעשות משפט וקרא שבט יהודה בית ישראל כי הם עיקר בית ישראל ויש מפרשים בית ישראל הסנהדרין שהם שופטי ישראל: כי פח הייתם למצפה ורשת פרושה על תבור. לכם היה לעשות משפט ואתם הייתם פח ומכשול לעם כי הם רואים שאתם עושים מעשים רעים ולומדים מכם והנה אתם להם כהפך מה שהיה ראוי להיות ואתם להם כמו הפח והרשת שלוכדים בהם החיות והצודות כן הם נלכדים במעשיכם הרעים שעושים בכם וזכר מצפה ותבור שהם הרים גבוהים בארץ ישראל והציידים פורשים עליהם מצודותיהם וי״ת מלפם מן נופה נתתיך שתרגם ארי תקלא הויתון למלפיכון וכמצודא דפרים על טור רם ובמדרש רב לכם מעלות ירושלים מה עשה ירבעם הושיב שתי פרדסיאות אחת על תבור ואחת על המצפה וזהו שאמר הושע כי פח הייתם למצפה: (ב) ושחטו שטים העמיקו. מקור כי הסי״ן פתוחה והוא בשקל לאהבה אמר השטים שהם עובדי עכו״ם שטים מדרכי האל יתברך ומעבודתו כמו אשה שסוטה תחת אישה העמיקו הרה לשחוט ולזבוח לעכו״ם: ואני מוסר לכלם. אמר הנביא לא תאמרו שלא ייסר אותם אדם ולא יוכיחם לפיכך

מצודת ציון

ילבש (משלי י): (טו) יאשם. מלשון אשמה: (טז) סוררה. ענין מרידה: ירעם. מל׳ מרעה: במרחב. במקום רחב: (יז) עצבים. כן יקראו העכו״ם: (יח) סר. מל׳ הסרה: סבאם. כן יקראו הדברים המשכרים כמו סבאך מהול במים (ישעיה א׳): הבו. ענין נתינה כמו הבו שכרי (זכריה יא): קלון. ענין בזיון: מגניה. מלכיה: (יט) צרר. ענין קשירה כמו מי צרר מים (משלי ל): בכנפיה. מל׳ כנף והמשילה לעוף שהרוח נושאה: (ב) ושחטה. מל׳ שחיטה: שטים. ענין הסרה מדרך הטוב כמו ואת כי שטית (במדבר ה): העמיקו. מל׳ עומק: מוסר. מלשון יסורין

מצודת דוד

לבזיון: (טז) כפרה סוררה. כמו הפרה האוכלת על האבוס הנה מרוב כל היא סוררת ומורדת ואינה רוצה למשוך בעול כן מרד ישראל בה׳ מרוב כל ומהשפעה מרובה: עתה. לכן ארעם עתה ככבש הרועה במקום מרחב ומשוקמת אנה ואנה לבקש עשב למאכלה ר״ל מעתה אגלם מארצם: (יז) חבור. הנה אפרים נתחבר הרבה אל העצבים לכן הנח לו ואל תוכיחו כי א״א להפרישו מהם: (יח) סר סבאם. מיד כאשר סר מעליהם שכרות היין אז עסקו בזנות עכו״ם וכל היום או הם שכורים או עובדים עכו״ם: אהבו הבו קלון מגניה. המלכים יקראו מגנים כי הם למגן ומחסה אל העם וכן כי לה׳ מגננו (תהלים פט) והוא מקרא מסורס וכאלו אמר מגניה אהבו הבו קלון הבו. ור״ל מלכי ישראל אהבו הקלון הזה והם יתנו אותו אל העם ר״ל הם הסיתום אל היין ואל העבודת כוכבים והמה דברו קלון ובזיון: (יט) צרר רוח. ר״ל הרוח קשר את עצמו אל העדה בכנפיה להוליכה מהר בגולה ואז יבושו מן הזבחים שעשו אל העבודת כוכבים כי לא ימצא בהם עזר ורק המה לבושת ולכלימה: ה (א) שמעו זאת. מוסב למעלה לומר הדבר שאמרתי שמעו וגו׳: כי לכם המשפט. על בית מלכי ישראל אמר הנה עליכם ראוי לבוא המשפט: כי פח. על כי מלכי ישראל העמידו שומרים על הר מצפה ועל הר תבור לבל יניחו מי לעלות ברגלים לבהמ״ק לכן אמר אתם הייתם לישראל לפח ולרשת ללכדם בעון: (ב) ושחטה שטים

רשי

אבין מוסר לכולם: (ג) כי עתה הזנית אפרים · עתה הושע בן אלה היה תולין הקלקלה במלכיהון שהיו מעכבין אותן מלעלות לרגל עמד זה ובטל פרדיסאות ולא עלו לפיכך גלו כי עתה הזנית אפרים ואין להם לתלות במלך כן למדתי בסדר עולם: (ד) לא יתנו מעלליהם. לא יעזבו דרכם הרעה כמו (שיר ב) נתן ריחו (בראשית לח) ולא נתנו לנגוע עמדי (במדבר כא) ולא נתן סיחון: (ה) וענה גאון ישראל · ויתמך יקר דישראל כמו (שמות י) לענות מפני לשון עוני והכנעה: בפניו. ואיתון חזן תרגם כן לגבם פירשו לשון עדות בבא להם פורענותם יעיד בהם ובפניהם גאוה וגובה שהיו מתגאין ועוברין על רצוני: (ו) בצאנם ובבקרם · בקרבנותיהם: חלץ. נשמט כמו (שמואל ב ב) וקח לך את חליצתם בגדים שתשמט מעליהם: (ז) בנים זרים ילדו · שנתחתנו עם עכו"ם: יאכלם חדש. חדש אב: (ח) תקעו שופר · שיזהרו להשמר מן חרב הגייסות שיבאו עליהם: הריעו בית און · אחריך הגיים הולך אתה בנימין זאת הריעו בבית און וי"ת תקעו שופר בשורת חרב באה בעון שהמליכו עליהם את שאול שהיה בגבעה ולא שמעו לקול שמואל שהיה מן הרמה ומלכיהם גרמו להם לסור מאחרי כגון ירבעם וחביריו הריעו עליהם און ושבר גדול: אחריך בנימין. על שאחרתם וחזרתם אחור מלעלות לרגל לבה"מ שהוא בחלקו של בנימין: אחריך בנימין · על שימורך את בנימין: (ט) לשמה הוים

אבן עזרא

על כן: (ג) אני. דע כי אשת יעקב אבינו היא רחל והנה לאה נכנסה במקומה גם רחל נתנה שפחתה לו ובעבור קנאת לאה נתנה לו גם השפחה האחרת על כן כאשר ילדה רחל את יוסף אמר שלחני ויעקב אמר אל אפרים ומנשה ויקרא בהם שמי על כן יקראו כל ישראל אפרים ויפת אמר אולי ממלכה יהוא היתה מאפרים ובעבור שמלא ופה רמות בגלעד לגדי הולכך גומר איננה הכתובה בדברי יהוא ובספר עמוס אפרים שהוא מאפרים והנכון בעיני כי כאשר באו אבותינו ארץ כנען והנה עמד יהודה על גבולו מנגב ובית יוסף שהוא כל שבט אפרים וחצי שבט מנשה מצפון על כן יזכור יהודה ואפרים וככה בירמיהו הבן יקיר לי אפרים ואין מלך בימים ההם מאפרים: הזנית · נסבך גם אחרים: (ד) לא יתנו: לא יעשו מעשי שישובו או לא ינוחו על דרך על כן לא נתתיך: (ה) וענה. אמר יפת כמו בני ישנה ואין לו טעם רק הוא מגזרת עני: (ו) בצאנם. שב אל יהודה לבדו שבית המקדש בחלקם: חלץ. כבודו מהם כאשר יאמר אלכה ואשובה אל מקומי ולמה חלץ מהם כי בה' בגדו: (ז) עתה יאכלם · אלה הבנים עם חלקיהם חדש רע כמו כי קרוב יום אידם ור' ישועה אומר חדש אב ויפת אמר כי חדש הוא חגור חרב כמו והוא חגור חדשה: (ח) תקעו · הטעם השמיעו ואת וידעו הכל כי אפרים כהעפעי נאמנה משפט נאמו כמו

הושע ה

אֶפְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל לֹא־נִכְחַד מִמֶּנִּי כִּי עַתָּה הִזְנֵיתָ אֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל׃

ד לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לָשׁוּב אֶל־אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם וְאֶת־יְהוָה לֹא יָדָעוּ׃

ה וְעָנָה גְאוֹן־יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו וְיִשְׂרָאֵל וְאֶפְרַיִם יִכָּשְׁלוּ בַּעֲוֺנָם כָּשַׁל גַּם־יְהוּדָה עִמָּם׃

ו בְּצֹאנָם וּבִבְקָרָם יֵלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה וְלֹא יִמְצָאוּ חָלַץ מֵהֶם׃

ז בַּיהוָה בָּגָדוּ כִּי־בָנִים זָרִים יָלָדוּ עַתָּה יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ אֶת־חֶלְקֵיהֶם׃

ח תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה חֲצֹצְרָה בָּרָמָה הָרִיעוּ בֵּית אָוֶן אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין׃

ט אֶפְרַיִם לְשַׁמָּה תִהְיֶה

תרגום

גְלַן עוֹבָדֵי דְבֵית אֶפְרַיִם וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל לָא מִטַּמְרִין מִן קֳדָמַי אֲרֵי כְּעַן טְעָן בֵּית אֶפְרַיִם אִסְתְּאָבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ד לָא שָׁבְקִין עוֹבָדֵיהוֹן לְמֵיתַב לְפֻלְחָנָא דֶאֱלָהֲהוֹן אֲרֵי רוּחַ דְטַעוּ בֵּינֵיהוֹן וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ לָא תְבָעוּ׃ ח וְיִמְאַךְ יְקָר יִשְׂרָאֵל וְאִנוּן חָזָן וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל וּדְבֵית אֶפְרַיִם יִתְקְלוּן בְּחוֹבֵיהוֹן יִתְקְלוּן אַף דְבֵית יְהוּדָה עִמְהוֹן׃ ו בְּעָנְהוֹן וּבְתוֹרֵיהוֹן יְהָכוּן לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וְלָא יַשְׁכְּחוּן סְלִיק שְׁכִנְתִּי מִנְהוֹן׃ ז בְּמֵימְרָא דַיְיָ שַׁקַּרוּ אֲרֵי בְנִין מִבְּנַת עַמְמַיָא קִימוּ לְהוֹן כְּעַן אֵיתֵי עֲלֵיהוֹן עַמְמִין יְרַח בְּיָרַח וְיִבְזוּן יַת פֵּירֵי אַרְעֲהוֹן׃ ח נְבִיַּיָא אֲרִימוּ קָלְהוֹן כַּד בְּשׁוֹפָרָא אִתְנַבּוּ דְיֵיתוּן עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָא קָטְלִין עַל דְאַמְלִיכוּ יַת שָׁאוּל דְמִגִּבְעָתָא אַצְוָחוּ כַּד בַּחֲצוֹצַרְתָּא אֲמַרוּ דְיֵיתוּן עֲלֵיהוֹן מַלְכִין בְּמַשִׁרְיָתְהוֹן עַל דְלָא קַבִּילוּ לְפִתְגָמֵי שְׁמוּאֵל דְמֵרָמְתָא בְּסָרוּ עֲלֵיהוֹן יַבָּבוּת עָבְדֵי קְרָבָא עַל דְשַׁקַּרוּ בְּמֵימְרֵי וְאִסְתְּחָרוּ לַאֲחוֹרָא מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְלָא פְלָחוּ קֳדָמַי בְּמַקְדְּשָׁא דִי בְּאַרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִין׃ ט בֵּית אֶפְרַיִם לְצָדוּ

תולדות אהרן

רוח זנונים · סוכה נב: גאון ישראל. (קידושין ס): חלץ מהם. יבמות קב: כס' מנחו. יבמות יח קדושין פ: יאכלם חדש · (סנהדרין כח) תקעו שופר. ברכות ט ר"ס לג עשר מקן:

רד"ק

נשיק כמו תוכחות כי אני איש מוסר לכלם ויום ויום אני מייסר אותם ולא ישמעו לי: ואני מוסר. חסר איש כמו ואני תפלה שפירושו ואני איש תפלה וי"מ ואכן למוסר וגו':

(ג) אני ידעתי אפרים · אמר זה על ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרים שעשה העגלים והפריד ישראל מעבודת האל בבה"מ אמר אני ידעתי את לבבו כמ"ש ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב וגו': לא נכחד ממני · ממה שנועץ עם שרי ישראל לא נכחד ממני כי ידעתי כמ"ש ויועץ המלך ויעש ב' עגלי זהב: כי עתה הזנית אפרים · אתה ירבעם הזנית עם העגלים ואחר כן נטמא ישראל: [illegible]

הודעתי

מצודת דוד

שטים העמיקו. ר"ל הנה השטים מדרכי ה' העמיקו הרעה לשחוט קרבנות לעבודת כוכבים כי המלכים מנעום לבד מלעלות לבה"מ והם ברוע בחירתם הוסיפו הרעה לזבוח לעבודת כוכבים ולכן אזמין אני מוסר יסורים לכולם למלכי ישראל ולעם: (ג) אני ידעתי אפרים · יודע אני מה בלב אפרים שעובד עבודת כוכבים מרוע בחירתו: וישראל וגומר. כפל הדבר במ"ש: לא נכחד · לא נמנע ממני מחשבות לבבם: כי עתה · ר"ל עם כי מתחלה היה קצת אונס ע"י המלך הנה עתה כשמלך הושע בן אלה ובטל השומרים אשר מזדון לבו ונטמא מעצמו כן ארז"ל: (ד) לא יתנו. לא יעזבו מעשיהם לשוב אל ה' כי יש בקרבם רוח אות של עבודת כוכבים ואינם רוצים לדעת את ה': (ה) וענה. יכנע גאון ישראל בפניו ר"ל בעיניו יר' השפלה והכנעת גאונו: יכשלו בעונם · ויבא עליהם מכשול בגמול עונם: גם יהודה וגומר. בעת ימולא סאתם: (ו) בצאנם · עם כי ילכו בני יהודה אל בה"מ לחלות פני ה' עם הבאת קרבנות עכ"ז לא יהיה נמצא להם כי חלץ מהם וסר שכינתו מביניהם: (ז) בה' בגדו · מרדו בה' כי ילדו בנים זרים כי לקחו בת עובדי כוכבים והבנים הולכים אחר כפם וילדו א"כ בנים הזרים עתה: עתה. ר"ל בזמן קרוב הנה החדש המוכן להם הוא חדש אב הוא יאכל אותם ואת חלקת שדותיהם ר"ל בימי החדש הזה יקבצו גמולם: (ח) תקעו שופר. להזהירם מחרב הגייסות הבאים:

מצודת ציון

ישורון: (ג) נכחד · ענין הכחשה כמו ולא כחדו מאבותם (איוב טו): (ד) לא יתנו · לא יעזבו וכן ולא נתן סיחון (במדבר כא): מעלליהם · מעשיהם: (ה) וענה · ענין הכנעה והשפלה כמו מאנת לענות מפני (שמות י): גאון · מלשון גאוה ורוממות: (ו) חלץ · ענין השמטה והסרה כמו צדיק מצרה נחלץ (משלי יא): (ז) חלקיהם כן יקרא · אחוזת השדה כמו ואכלה את החלק (עמוס ז): (ח) חצוצרה · שם כלי נגון: הריעו · מל' תרועה והרמת קול: (ט) לשמה. ענין שממון

חצוצרה

אבן עזרא

כמו גורם והדומה לו : (י) היו · עושים רע לאמר הם נרצים : כמשיגי גבול . בסתר על כן אשפכם : (יא) עשוק אפרים . עשקוהו מלכיו ורימוהו : כי הואיל הלך . שנים פעלים עוברים כמו הגשם חלף הלך לו כי הואיל שהלך אחרי פעמי אנשים והוא צו כמו צו לצו ויפה אמר כי אפרים יהיה עשוק מהגוים : (יב) ואני . עעש שאכלם : (יג) וירא . את מזורו . מכה שהיא צריכה שיזורו אותה : וישלח . יהודה כי כן אחריו ירב שם מקום באשור : יגהה . כמו וייטב גיהה מראית העין : (יד) כי . בתחילה אמר ואני כעש בפנים מבפנים ועתה כשחל בחוץ מי יוכל לרפא לכם : (טו) אלך . לי ואין רודף אחרי או אלך עם הפרסה והנכון שאפרסם ואלך לי כאשר כתוב אחריו : אלך עד אשר יאשמו · שיודו שאשמו או כטעם שממה מהם שומרון . והאדמה לא תשם חסר אל"ף : ישחרונני : יבקשוני כאשר ויאמרו אלה לאלה לכו · אמר ערך

רשי

תהיה ביום תוכחה · וכשתבא לתוכחה עמהם יאמרו ויהיו בושים ואין מענה בפיהם למה כי בשבטי ישראל הודעתי תורה נאמנה והם עברו עליה : אפרים לשמה וגומר · בשבטי ישראל הודעתי נאמנה ר' אבוהו בשם רבי אחא ב"ר חנינא אמר ביום שיתוכח עמהם הקב"ה בדין לא יהיה להם פתחון פה שהרי בשבטים הודעתי שהדין דין אמת אתה מוצא כשגלו עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימין והיו עשרת השבטים אומרים מפני שהם בני פלטין שלו לא הגלה אותן משוא פנים יש בדבר וחס ושלום אין משוא פנים אלא עדיין לא נתמלא סאתם כיון שנתמלאו גלו אז שתקו עשרת השבטים מאין מענה בפיה' ואמרו הא אלהא הא תקיף הא קשוט דאפילו לבני ביתיה לא נסיב אפין לקיים מה שנאמר בשבטי ישראל הודעתי נאמנה : (י) כמסיגי גבול . כאדם המדביק גבול חבירו כך הם מהרו לאחוז בדרכי ישראל חבריהם שהלכים לפיכך עליהם אשפוך וגומר וכמשמעו היו גחלים מדוע אך קשה בעיני כי היה לו לכתוב מסיגי גבול ולא כמסיגי : (יא) עשוק אפרים . ביד העכו"ם: רצוץ משפט . מיוסר ביסורים ולמה לו כל זאת כי הואיל ורצה והלך אחרי צואות הדשום של נביאי הבעל : (יב) וכרקב . תולעת שאוכל העץ ומרקבו : (יג) מזורו . לשון חולי : וילך אפרים אל אשור · זה הושע בן אלה שהיה לו לעבד וישב וימרוד (מלכים ב יז) : וישלח . יהודה אל מלך ירב · זה אחז שנתן שוחד לתגלת פלאסר לעזרו על רצין מלך ארם ופקח בן רמליה (מלכים ב טז) : והוא לא יוכל לרפאות לכם · מהרבה גדודים פלשתים וערביים שבאו על אחז כמו שמפורש בדברי הימים (ב כח) כי חלק אחז את בית ה' ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו : ולא יגהה מכם מזור · לא יסיר מכם מכאוב ולשון אחר אני שהוא מן הגיהות הסמוכות לשון כאשר הוגה מן המסלה (שמואל ב כ) הוגו וכן והוגו סיגים מכסף (משלי כה) : (יד) אשא ואין מציל . אשא את הטרף : (טו) אלך . אסתלק משם ואשובה אל השמים : אל אשר יאשמו · יחזיקו עצמם כאשמים להודות על אשמתם : ישחרונני · יבקשונני

מקרא

בְּיוֹם תּוֹכֵחָה בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הוֹדַעְתִּי נֶאֱמָנָה׃
י הָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה כְּמַסִּיגֵי גְּבוּל עֲלֵיהֶם אֶשְׁפּוֹךְ כַּמַּיִם עֶבְרָתִי׃
יא עָשׁוּק אֶפְרַיִם רְצוּץ מִשְׁפָּט כִּי הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי־צָו׃
יב וַאֲנִי כָעָשׁ לְאֶפְרָיִם וְכָרָקָב לְבֵית יְהוּדָה׃
יג וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת־חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת־מְזֹרוֹ וַיֵּלֶךְ אֶפְרַיִם אֶל־אַשּׁוּר וַיִּשְׁלַח אֶל־מֶלֶךְ יָרֵב וְהוּא לֹא יוּכַל לִרְפֹּא לָכֶם וְלֹא־יִגְהֶה מִכֶּם מָזוֹר׃
יד כִּי אָנֹכִי כַשַּׁחַל לְאֶפְרַיִם וְכַכְּפִיר לְבֵית יְהוּדָה אֲנִי אֲנִי אֶטְרֹף וְאֵלֵךְ אֶשָּׂא וְאֵין מַצִּיל׃
טו אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר־יֶאְשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנָי בַּצַּר לָהֶם יְשַׁחֲרֻנְנִי׃

ד' מ"ל · ד' · ג' ומ"ל · ג' ז' נ' · נ' וחסר · ב' חד מ"ל נ' · נ' · פתח · ב' חד מ"ל

תרגום

תְּהֵא בְּיוֹם תּוּשְׁלֻמַת חוֹבִין בְּרַם בְּשִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל הוֹדְעֵית אוֹרַיְתָא׃ י הֲווֹ רַבְרְבֵי יְהוּדָה כְּמַשְּׁנֵי תְּחוּם עֲלֵיהוֹן אֶשְׁפּוֹךְ כְּמַיָּא חֵימְתִי׃ יא אֲנִיסִין דְּבֵית אֶפְרַיִם כְּבִישִׁין בְּדִינֵיהוֹן אֲרֵי אִתְפְּנִיאוּ דַיָּנֵיהוֹן לְמִטְעֵי בָּתַר מָמוֹן דִּשְׁקָר׃ יב וּמֵימְרִי כְּעָשָׁא לְדְבֵית אֶפְרַיִם וּכְרִקְבָא לְדְבֵית יְהוּדָה׃ יג וַחֲזָא אֶפְרַיִם יַת מַרְעֵיהּ וִיהוּדָה יַת מַכְאוֹבֵיהּ וַאֲזַלוּ דְבֵית אֶפְרַיִם לְאַתּוּר וּשְׁלַחוּ לְמַלְכָּא דְיֵיתֵי לְאִתְפְּרַע לְהוֹן נְבִיָּא אֲמַר לְהוֹן הוּא לָא יָכֵיל לְאַסָּאָה לְכוֹן וְלָא יְנִיחַ מִנְּכוֹן מַכְאוֹב׃ יד אֲרֵי מֵימְרִי כְּלֵיתָא לְדְבֵית אֶפְרַיִם וּכְבַר אַרְיָון לְדְבֵית יְהוּדָה אֲנָא בְּמֵימְרִי אֶקְטוֹל וְאֶעְדֵי אֲרַיִם וְנִבּוּרְתִּי וְלֵית דְּמְשֵׁיזֵיב׃ טו אֲסַלֵּיק שְׁכִינְתִּי אֲתוּב לִמְדוֹר קוּדְשִׁי דִּי בִשְׁמַיָּא עַד דְּיֵידְעוּן דְּחָבוּ

וכל אפא דכוו' ז עשוק ד' בקריאה ג' מ"ל ואחד חס' וסי' והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור · פרי אדמתך וכל יגיעך · עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל · אדם עשוק בדם נפש . בתרא חס':

תולדות אהרן עשוק אפרים . סנהדרין מ : וירא אפרים · סנהדרין נב : אלך אשובה . ר"ה לא (ברכות ח) :

רדק

הודעתי נאמנה · בתוכחתים במדבר כשהיו כל השבטים כאחד הודעתי אותם נאמנה כלומר דבר אמת אם בחקותי תלכו אם תשמעו אם לא תשמעו וכיון שלא שמעו לי אחריב את ארצם ואגלה אתכם כי כן הודעתים באמת וי"מ ביום תוכחה ביום תשלומת חובין , ובדרש רבי אבהו אמר בשם רבי יוסי בר' חנינא ביום שנתוכח הקב"ה עמהם בדין אתה מוצא כשגלו עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימין והיו עשרת השבטים אומרים מפני שהם פלטין שלו לא הגלה אותם וכי משוא פנים יש בדבר ות"ו שאין משוא פנים אלא שעדיין לא נתמלאת סאתם וכיון שנתמלאו גלו אז שתקו עשרת השבטים מאין מענה בפיהם ואמרו הא אלהא הא תקיף הא קשוט דאפי' לבני ביתיה לא נסיב אפין לקיים מה שנא' בשבטי ישראל הודעתי נאמנה הודעתי שאני נאמן : (י) היו שרי יהודה כמשיגי גבול · בסמ"ך כמו ארור משיג גבול רעהו וכ"ף כמשיגי לאמת הדבר כמו כ"ף שנשבע לי כיום כי אותו כהיום וכדומים להם , ואמר כי שרי יהודה היו משיגי גבול רעיהם החלושים שהיתה להם נחלה סמוך לנחלתם והיו משיגים גבולים ולוקחים מנחלתם כמו שאמר בנבואת יחזקאל ולא יונו עוד נשיאי את עמי לאחוזתם מאחוזתם ורש"י פירש כי כאדם המדבק גבול חבירו כן הם מהרו לאחוז דרכי חבריהם לפיכך אשפוך וגו' , ורבינו סעדיה ז"ל פי' כמשיגי גבול כמאת היו שרי יהודה כמו שרי אפרים שהשיגו גבול המלות ועברו על אלות הברית כן עשו הם , והאז"ל פירש השרים היו כמו משיגי גבול שהיו לועקים לפניהם בעלי הגבול כי חביריהם היו משיגים גבול שדותיהם וכרמיהם או בתיהם והם לא היו מקשיבים לצעקתם והנה השרים כמו המשיגים שסומכים את ידיהם בהסגתם הגבול , והחכם רבי אברהם אבן עזרא פירש עושים רע לאשר היה ברצותם כמשיגי גבול בסתר : (יא) עשוק אפרים · ביד האומות שעשקוהו ורצצוהו במשפטים קשים ולמה בא לו כל זה כי הואיל הלך אחרי צו לפי פירוש ללכת אחרי מצות ירבעם בן נבט ה.איל הלך כלומר ברצונו הלך שזה כמה שנים לא סר מדרכו הרעה ומאד התרצה בדבר הרע הזה : צו . שם כמו מצוה וכן צו לצו בשקל קו ואע"פ שאחר ירבעם שלא זכרו אחרי צו כן מנהג המקרא במקומות לחסר במקום שהענין מובן וידוע היה כי לא היו הולכים באותו הדור אחרי מצות האל כ"א אחרי מצות ירבעם לפיכך שנה ה' בגדעון ואמר במקום מצוה צו וי"ת אניסין דבית אפרים וגו' : (יב) ואני כעש לאפרים · כן אהיה לאפרים וליהודה כמו העש שאוכל הבגדים : וכרקב . שאוכל העצים והעץ כלומר כן אכלה אותם : (יג) וירא · מזורו . כמו מכתו כי המכה לפי שיזורו אותה נקראת מזור אמר כשראו אפרים ויהודה שהאויבים באים עליהם תמיד ושוללים אותם בקשו עזר ממלך אשור ולא שבו אלי ולא בקשו עזר ממני אלא מבשר ודם שלא יוכל לעזור אותם אם אין רצוני : וישלח · ר"ל וישלח יהודה כי כבר זכר שניהם ובפסוק זה זכר אפרים בפירוש ויהודה בסתם כי כבר זכרו בסמוך : וילך אפרים . ר"ל המלאכים ששלח . או אמר וילך על מנחם שהלך לפול מלך אשור כאשר בא על הארץ ויתן מנחם לפול מלך אשור אלף ככר כסף וגו' ולא הועיל כלום אלא לפי שעה כי מלך אשור הוא שהחריב את הארץ גם שוסים אחרים שסו אותם ולא עזרם מלך אשור וכן אחז מלך יהודה שלח למלך אשור , ואמר ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו : ירב · הוא שם עיר בארץ אשור ובזה הספר זוכר אותו שתי פעמים ואפשר כי אשור היו לו שני שמות : לא יוכל לרפא · לפי שהמשיל הצרה לחולי אמר לרפא : ולא יגהה · כלומר ולא ירפא וכן לב שמח ייטיב גהה רפואה אפילו מזור אחד מכם לא ירפא וי"ת וחזא אפרים וגו' : (יד) כי אנכי . איך יוכל מלך אשור להועיל לכם אפילו אם ירצה כי אנכי לכם כשחל ואין מציל מידי : אני אני . הכפל לחזק הענין וכן ראו עתה כי אני אני הוא : (טו) אלך אשובה אל מקומי · כלומר אסתלק שכינתי מהם ואשובה אלי בשמים שהוא מקום כבודי כי הם סילקוני ולא ישכון כבודי ביניהם : עד אשר יאשמו

מצודת ציון

נאמנה · ענין קיום : תוכחה · מל' ויכוח : (י) כמסיגי גבול . אמר בל' שאלה כמי שמסיר הסימן לתוך שדה חבירו להרחיב גבולו כמ"ש לא תסיג גבול רעך (דברים יט) : עברתי · מל' עברה וזעם : (יא) עשוק · ענין גזילה וגזל : רצוץ . ענין שבירה וכתיתה כמו עשוק ורצוץ (שם כח) : הואיל . ענין רצון כמו ויואל משה (שמות ב) : צו · מל' צואה : (יב) כעש · הוא הרימה האוכל הבגדים כמו כבגד יאכלם עש (ישעיה נא) : וכרקב . תולעת הגדל בעץ נרקב : (יג) מזורו . כן נקראת המכה ע"ש שזורים עליה אבק סממני' המרפאין וכן ישימו מזור תחתיך (עובדיה א) : ירב · הוא אשור ויקרא בשתי השמות וכן מנחה למלך ירב (לקמן י) : יגהה · ענין רפואה כמו ייטב גהה (משלי יז) : (יד) כשחל וככפיר . הם שמות האריה : (טו) ישחרונני . ענין דרישה כמו

מצודת דוד

המצורע · מוסב על תקעו לומר תקעו בחצוצרות ברמה להיות נשמרים מהאויב אחריך בנימין · ר"ל כי האויב הולך אחריך לכלותך בך : (ט) ביום תוכחה · ביום שהתוכח עמהם על רוע מעשיהם : בשבטי ישראל . בהשבעות שאמתי על שבטי ישראל בזה הודעתי האמנה דברי שכן היה כמו שאמרתי עליהם : (י) היו שרי יהודה . ועכ"ז לא לקחו שרי יהודה מוסר ואחזו בדרכי עשרת השבטים כמו מסיג גבול רעהו לאחוז משלו ולכן גם עליהם אשפוך כמים עברתי : (יא) עשוק . הלא ראו שאפרים עשוק ביד האויב וכתות במשפט שופטים על כי רצה ללכת אחר אותה העבודה של ירבעם בדבר עגלי הזהב ולא עשה מחמת אונס ר"ל גם הוא [illegible] בזה ועם כי יהודה ראה חטאו וגמול ולא לקח מוסר : (יב) ואני כעש · לכן כמו שאהיה כעש לאפרים לכלותו ולאבדו כן אהיה כרקב לבית יהודה : (יג) וירא · [illegible] אפרים . הוא הושע בן אלה שהלך אל מלך אשור להיות לו לעבד : וישלח . על יהודה הנזכר יאמר

רשי

יקבוצוני: (א) לכו ונשובה. יאמרו לכו ונשובה וגו': יך ויחבשנו · יך לי הוה הוא. הוא מכה אותנו והוא יחבשנו: (ב) יחיינו מיומים. יחזקנו משתי פורענות שעברו עלינו משתי מקדשות שחרבו: ביום השלישי · בבנין בית השלישי יקימנו: מיומים. משתי עתים שעברו עלינו: ביום השלישי · בעת השלישי: (ג) לדעת את ה'. באמת ובתמים נכונים כשחר זה אשר נכון מוצאו: ויבא כגשם לנו. הגשם הבא להיות חיים לעולם שאז יבא להורות חיים שיבאו לנו: יורה ארץ. יורה ארץ: (ד) מה אעשה לך · מפני מדת הדין איך אוכל משפטך לאור: וחסדכם כענן בוקר · כל טובתכם ולדקתכם אינה כלום: (ה) על כן חצבתי בנביאים. על אשר חצבתי עליהם דברי ע"י הנביאים והם לא נזהרו בהם לפיכך הרגתי באמרי פי בשביל אמרי פי כך תירגם יונתן ע"כ כמו על אשר וכן כי על כן ראיתי פניך (בראשית לג) כי על כן לא נתתיה לשלה בני (שם לח): ומשפטיך אור יצא. בתמיה ואיך אוכל לשאת פנים מפני מדת הדין ומוסב על מה אעשה לך: (ו) ודעת אלהים. חפצתי מעולות

ו

א לכו ונשובה אל־יהוה כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו: ב יחיינו מימים ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו: ג ונדעה נרדפה לדעת את־יהוה כשחר נכון מצאו ויבוא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ: ד מה אעשה־לך אפרים מה אעשה־לך יהודה וחסדכם כענן־בקר וכטל משכים הלך: ה על־כן חצבתי בנביאים הרגתים באמרי־פי ומשפטיך אור יצא: ו כי חסד חפצתי ולא־זבח ודעת אלהים מעלות: ז והמה

ונשובה ד' בקריאת וסימ' ויאמר אביהם אל נעריו · נתנו ראש ונשובה · הנה באו בארץ צוף · הרבה כושל גם נפל איש · לכו ונשובה אל ה' · נחפשה דרכינו ונחקרה · השיבנו ה' אליך: בנביאים ח' וסי' גמ' בשמואל א' ס"י: ודעת אלהים ג' בליש' בקרי' וסימ' כי אין אמת ואין חסד · כי חסד חפצתי · ודעת אלהים תמצא:

תרגום

ויבעון מן קדמי כד תעוק להון יבעון רחלתי: א יימרון אתו ונתוב לפולחנא דיי ארי הוא די מחנא ויסגנא ודאיתי עלנא תבר יניח לנא: ב יחיננא ליומי נחמתא דעתידין למיתי ביום אחיות מיתיא יקימיננא ונחי קדמוהי: ג ונילף נרדוף למידע ית דחלתא דיי כנהור צפרא דמקשיט במפקיה וייתן ברכן לנא כמטר מבכר כלקישא דמתי ארעא: ד מן קדם דין דקשוט מא אעביד לכון דבית יהודה וטבותכון כענן צפרא וכטלא דמוהי פסיק: ה על כן דאזהרתינון בשליחות נביי ולא תבו איתיתי עליהון קטולין על דעברו על מימר רעותי ודיני כנהור נפיק: ו ארי בעבדי חיסדא רעוא קדמי מדבח ועבדי אוריתא דיי ממסקי עלון: ז ואינון כדריא קדמאי

תולדות אהרן יחיינו מיומים · שם סנהדרין (ברכות ט תענית סג סנהדרין לז): נרדפה · ברכות ו (ברכות ס): כגשם לנו · תענית ד': מה אעשה · שם ו: כענן בקר. ברכות נט: חצבתי בנביאים. תענית ה:

אבן עזרא

טרף בעבור ככפיר: (א) יך. מכה: ויחבשנו. כמו לזור ולחבש ולרכך באחרונה בשמן. ובאת מלת טרף פועל עבר עם יך שהוא עתיד על דרך הזמן העומד כאשר פירשתי בספרי: (ב) יחיינו · ירפאנו כמו וימרתו על השחין ויחי עד היותם ופעם יומים זמן קרוב שלישי הפך כל נשבר כי אז יכאב: (ג) ונדעה. שנרדפה לדעת את ה' כי זה סוד כל החכמות ובעבור זה לבדו נברא האדם רק לא יוכל לדעת את השם עד שילמד חכמות הרבה שהם כמו סולם לעלות אל זאת המעלה העליונה ופעם כשחר · בתחילה ידע המשכיל הש"י במעשיו כמו השחר בצאתו ורגע אחר רגע יגדל האור עד שיראה האמת: ויבא כגשם. הטעם שהשם יעירנו ויורנו האמת על דרך יערוף כמטר לקחי ואחרים אמרו כי יבא לנו מרפא מהשם כגשם אשר לא יקוה לאיש והטעם כי אין מרפא כי אם מאתו: כמלקוש יורה ארץ · חסר וי"ו כדרך אדם שת גם יחסר אות בי"ת כדרך; כי ששת ימים וככה הוא כמלקוש ויורה ארץ: (ד) מה. הטעם הוא שאחשב שאמרתם שתשובו לדעת השם כענן בוקר · שלא יעמוד ומלת משכים איננו פועל כמו משכים היו כאילו הוא שם לבחר ולפי דעתי שמשכים היו כל אחד אם כן יהיה גם זה כן (ה) על · חצבתי · כמו חוצב בהר והטעם שהרג קצת הנביאים שלהם שהיו מטעים אותם שלא ישובו: הרגתים · בעבור שהם אמרו שקר לאמר אמרי פיהם על כן הרגתי גם אני באמרי פי אולי תשובו ישראל: ומשפטיך אור יצא · כמו והוציא כאור צדקך ועוד בעבור שאמר כשחר נכון מוצאו: (ו) כי חסד חפצתי · חסד נכון לא חסד כענן: (ז) והמה. על נביאי שקר:

גלעד

רדק

[illegible]

מצודת דוד

יאמר כי אז אלך למלך אשור לעזור לו מול רצין ופקח כמ"ש (בת"ב): לא] יוכל לרפא . ר"ל לא יהיה לך לעזר: ולא יגהה · לא ירפא מכם המכה ר"ל לא יציל אתכם מהרעה: (יד) כי אנכי · כי אני אהיה כשחל מול אפרים וגו' ואני אטרף ואלך לי עם הטרף ואשא אותם ואין מי מציל מידי ר"ל אם אני אחפוץ ברעתם מה יעזור לכם אשור: (טו) אלך · אסלק מהם שכינתי ואשובה אל מקומי השמים עד אשר יאשמו · שיכירו באשמם בהם אשמים ויבקשו פני למחול להם: בצר · הנה בעת יצר להם ידרשו אותי ולא יחזקו לבבם: ו (א) לכו ונשובה. מוסב למעלה לומר הנה בעת יצר יאמרו כה זה לזה לכו ונשובה אל ה': כי הוא טרף · ולא בכח ידו גבר האויב: וירפאנו · והוא ירפא אותנו כי הכל ממנו ובידו: יך . הוא הכה אותנו והוא יגין התבושה על המכה וכפל הדבר במ"ש: (ב) יחיינו מיומים. הנה אלה לנו רפואה משני העתים שעברו עלינו הוא גלות מצרים וגלות בבל: ביום השלישי . בעת השלישי בגאולה העתידה יקימנו מן הנפילה ונחיה לפניו עד עולם כי לא נגלה עוד לגולה: (ג) ונדעה · אז נדעו איך נרדפה לדעת את ה': כשחר נכון מוצאו · ר"ל כמו הבוקר כשרואה האדם שהאיר אורו הוא בטוח שילך ויאיר על הארץ ויאירוהו כן יהיה בטוחים לדעת את ה' שכן ובטוח שימלאהו: ויבוא · רב טוב יבוא לנו כמרבית מי הגשם וכמלקוש המרוה את הארץ ומשביעה: (ד) מה אעשה לך . ר"ל אבל מה הואיל ואיך אבא אלי מה הטובה והתרופה שאעשה לך הלא אין לכם זכות כי החסדכם הוא כענן בוקר שאין מביא הגשם כי כן אתם מרמים

טבד

מצודת ציון

כמו עוזר טוב (שם יא): (א) לכו · הוא ענין לשון זרוח: יך · מלשון הכאה: ויחבשנו · ענין קשירה המשלית על המכה והבירה כמו ולנשברת לא חבשתם (יחזקאל לד): (ב) יחיינו. ענין רפואה כמו עד חיותם (יהושע ה): מיומים · ר"ל מעתים: (ג) נרדפה. אחר בלשון שלא על מרבית ההשתדלות: כשחר. הוא אור הבוקר: נכון · ברור ותוכחה: מוצאו · מל' יוצא: כמלקוש · הוא המטר המאוחר היורד על הקציר ועל הגלילות כמו כבר מלקוש (משלי טז): יורה. ענין הגשם כמ"ש והוא הפוך כמו ירדו שהוא ענין הגשם כמו כבן רוה (ישעיה נח): (ה) חצבתי · ענין

ניסדם

ז כאדם עברו ברית שם בגדו בי :
ח גלעד קרית פעלי און עקבה מדם :
ט וכחכי איש גדודים חבר כהנים דרך ירצחו שכמה כי זמה עשו : (סלונת' ירצחו)
י בבית ישראל ראיתי שעריריה (שערוריה ק') שם זנות לאפרים נטמא ישראל :
יא גם יהודה שת קציר לך בשובי שבות עמי :

ז א כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים ורעות שמרון כי פעלו שקר וגנב יבוא פשט גדוד בחוץ :
ב ובל יאמרו ללבבם כל רעתם זכרתי עתה סבבום מעלליהם נגד

עברו על קימי ובארעא טבא דיהבית להון למעבד רעותי תמן שקרו במימרי : ח גלעד קרית אנוסין בנכלין אשדין דם זכאי : ט וכמא די מסבר אנש למשרין אתחברו אינון וכהניהון באורחא חדא קטלין נפשן כתף חד ארי עיצת חטאין עבדו : י בבית ישראל חזיתי גשנו אשניאו קימא דגזיר עמהון דלא למפלח לטעותא תבו אינון למטעי בתר עגליא בבית אל תמן טעו בית אפרים אסתאבו בית ישראל : יא אף דבית יהודה שריאו לאסגאה חוביהון אף להון ימטי חובין באתבותי גלות עמי : א כמתבעי חובי ישראל ויתגלין עוית אפרים ובישת שמרון ארי עבדו שקר ובליליא בבתיא גנבין ובמדברא ביממא קפחין : ב לא מחשבין בלבהון דכל בישתהון גלין קדמי כען יקפונינון עובדיהון בישיא די

רשי

מפולות : (ז) כאדם · כאדם הראשון : שם בגדו בו · בארץ טובה שהושבתים בה שם בגדו בי כאדם שהכנסתיו לגן עדן ועבר על מצותי : (ח) עקובה מדם · מליאה אורבי רציחה כמו ואת עקבו ויעקבני : (ט) וכחכי איש גדודים . וכאסיפת איש ליד דגים שאוספם בחכה יחד כן חכי גדודים חבורות כהניהם המתחברים ללכת בדרך ירצחו שם כולם שכם אחד : כי זמה עשו . כי עצה היא אשר נתיעצו לפני אסיפתם לאיזה מקום ילכו לרצח ולשלול שלל . וכחכי אימדור"ש בלעז ואף בלשון משנה חכי ל' חיבור הוא (ב"ק קי"ט : וע"ש) ולא יטול בו יותר משלשה חכין הם תפירות שהם רק מחבר בהם שני ראשין מן הבגד יחד כשתופרו במקלות ולשון זה משלי והגון בעיני וכן פירושו וכחיש בהם חבור אדם הנאספים יחד חבר כהנים הוא לרצח והראשון מדברי ר"מ שליח צבור זצ"ל : שכמה . לשון כת אחת : (י) שערוריה · י"מ לי שינוי שפיטי את דרכם וכן שמה ושערוריה (ירמיה ה) : (יא) גם יהודה · אף הוא הואיל וקלקל : שת · השמים זמן פורענות לה : קציר · עת סילוקם וגלותם כמו עוד מעט ובאה עת הקציר לה (שם יא) בפורענות בבל כספר ירמיה : בשובי שבות עמי . בהוליכי אותם לשוב משובתם : שבות עמי · לשון משובה נערות וולדות אינווייזו"א בלע"ז וכן בנים שובבים (שם ג) הבת השובבה (שם לא) : (א) כרפאי לישראל . כשאני חפץ להושיעם ולרפאות עוונותם נגלו לפני כי פעלו תמיד שקר וגנבים מהם תמיד באים וגונבים ממון חביריהם ואף פושטים גדודיהם בחוצות ללסטם את הבריות : (ב) ובל יאמרו ללבבם · אין נותנין אל לבם שכל רעתם כתובה

אבן עזרא

(ח) גלעד . עקובה . כמו עקוב הלב משה בעקבה עקובה מדם שנשפך : (ט) וכחכי · היו"ד תחת ה"א על דרך לכלא הפשע גם הוא באל"ף תחת ה"א ואלה השתים מלות זרות כן כי משפט בעלי הה"א בסמוך לכלות לחכות והטעם כאשר יחכו גדודים איש שיבא וישמוהו ככה הם חבר כהנים והנה הזכיר בפועלי השקר גם הכהנים : שכמה . כמו לעבדו שכם וכל' גדודים ישלח בעבור אמר כגדודים בדרך ירצחו פלא הטעם שהכהנים יקחו ממנות הסוכה בחזקה : (י) בבית · שערוריה . הטעם דבר מגואל כתאנים השוערים : שם זנות לאפרים · רמז לעגלים בבית אל שהוא לאפרים : (יא) גם יהודה · אחר שהזכיר אפרים ושת"קציר כמו ועשה קציר כמו נטע והטעם שגם קציר לך ועזרך לעבוד הבעל בבית אל כאשר היה בלבי להשיב שבות עמי שיאמרו לכו ונשובה אל ה' ובעבור יהודה שהנית בימי ועזרך לא השיב שובך : (א) כרפאי · בעבור שאמרו כי הוא טרף וירפאנו אמר כאשר ארצה לרפאם עמד לפני רשעי' בלב' שלא עזבוהו עד עתה כי פעלו שקר בלילה יגנבו וביום פושטים גדודים חוץ מן השערים : (ב) ובל · והם חושבים כי אינו רואה ולא ידע כי מעלליהם סובבים אותם

כאדם ג' בקריאה וסימ' והמה כאדם עברו ברית . אכן כאדם תמתון · אם כמות כל האדם ימתון אלה : שת ד' קמצין בקרי' וסימ' כי שת לי אלהים זרע אחר · ולא שת לבו גם לזאת · גם יהודה שת קציר : מי שת בטוחות חכמה :

תולדות אהרן עברו בריתי סנהדרין נה: פועלי און. מכות י : שת קציר. מגלה יד פרכין עג : כרפאי לישראל. מגלה יג:

רדק

ביהודה שעבדוהו בימי יאשיהו שהרס הבמות והמזבחות ושעלו וזבחיהם בבית המקדש עשות החסד הוא העיקר ודעת אלהים שהוא לעשות משפט וצדקה ות"י ודעת אלהים ועבדי אורייתא דה': (ז) והמה כאדם עברו ברית . כאדם שבוגד בחבירו ועובר על בריתו כן נקל בעיניהם לבגוד בי ולעבור על בריתי ופי' שם בארץ במקום שהשפעתי עליהם טובה שם בגדו בי ויש מפרשים כאדם כאדם הראשון , ויונתן תרגם ואינון כדריא קדמאי וגומר : (ח) גלעד · עקובה מדם · מן עקוב הלב ויהוא עשה בעקבה ענין תרמית והערמה , וכן פירשוהו רבותינו זכרונם לברכה עקובה מדם שהיו עוקבים להרוג נפשות כלומר מערימים ובמקום אחר פירשו עקובה מלוכלכת מרוב דם שופכין בה כמו שאמר בתלמוד ירושלמי אם יש בה עקיבת יין אסור ואמר מה היא עקיבת יין כההיא דמלכלך כדכתיב עקובה מדם : (ט) וכחכי איש גדודים · היו"ד במקום ה"א חכה והוא מקור אמר כמו שגדודי הלסטים מחכים איש עובר דרך לגזול אותו כן הוא חבר כהנים רוצה לומר כהני הבמות שמתחברים לגזול עוברי דרך : דרך ירצחו שכמה · בדרך ירצחו כלם שכם אחד כי מי שיגזול ירצח אם יעמיד כנגדו בעל הממון ירצחנו : כי זמה עשה · כל מעשה רע ותועבה עשו וכן הוא זמות יען כלומר לא זה בלבד עשו אלא זמה היא כל מעשיהם ואפשר לפרש ומה מחשבה כלומר כמו שחשבו בלבם כן עשו ויונתן תרגם כן וכחכי ענין חכו לי שתרגם וכמה דמסביר אינש למשריין וגו' , ויש מפרשים וכחכי מן ונחכה העלה ויפרשו גדודים מן מלא על כל גדותיו כלומר כמו שמשליכים ליידי הדגים החכה למשוך הדגים אשר ביאור והצידים כשמשליכים החכה עומדים על גדות הנהר או היאור ומשם צדים הדגים כן חבר הכהנים צדים בני אדם וכן פירש רב סעדיה גאון זכרונו לברכה , ואדוני אבי זכרונו לברכה פי' כהנים שרים וגדולים כמו ובני דוד כהנים היו : (י) בבית ישראל ראיתי שערוריה · בבית אל ובדן כי שם העגלים שהם שערוריה לשון כיעור וטנוף כמו התאנים השוערים שערורית עשתה : שם זנות לאפרים · העגלים שעשה ירבעם משבט אפרים וזנה אחריהם : נטמא ישראל · נטמאו בהם ישראל שעבדו עשרת השבטים אותם ופירש שם בבית אל ובדן וי"ת בבית ישראל וגו' : (יא) גם יהודה שת קציר לך · פירשו בו כי גם יהודה שם עצמו לעבוד עכו"ם כמו אפרים אע"פ שהיה בית המקדש בתוכו , ופי' שת קציר כמו ועשה קציר כמו נטע כלומר נטע גם כן נטע זר כמו אפרים : בשובי שבות עמי : כשחשבתי לשוב שבות עמי לפי שלא היו כולם עובר אחד לעבוד עכו"ם אבל אחר שיהודה עבד עכו"ם גם כן שנתתים ביד אויביהם ולפי דעתי כי יהודה קריאה כמו יהודה אתה יודוך אחיך כלומר אתה יהודה גם לך שת קציר המשיב שבות עמי וה"א ירבעם בן יואש מלך ישראל כי אף על פי שהיו מרעים ישראל ויהודים כמו שהקדים בשובי שבות עמי ע"י ירבעם כי ראיתי עוני ישראל מורה מאד גם לך יהודה שת קציר ונטע טוב ירבעם שהשיב את דמשק ואת חמת ליהודה ואף על פי כן לא חזרתם למוטב לא ישראל ולא יהודה וזה שאמר אחר זה כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים וגו' וזו היא הרפואה כמו שכתוב הוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה תהו פי' בשובי את שבות עמי ופי' כרפאי לישראל וי"ת אף דבית יהודה וגומר : (א) כרפאי לישראל · וגנב יבא פשט גדוד בחוץ · פירושו כתרגומו : (ב) ובל יאמרו ללבבם · אינם חושבים בלבבם כי כל רעתם זכרתי : עתה סבבום מעלליהם נגד פני היו · עתה יסבו אותם מעשיהם הרעים שהיו כנגד

מצודת ציון

ענין בריתם אבנים כמו תולג בשר (מ"א ו) ואמר בל' שאלה על גזרת הדברים ותתוך שאמרים : אור · דרך המקרא לכנות הטובה בשם אור וכמו שמכנה הרעה בשם חושך : (ח) עקובה · ענין מארב ואורב כמו ואת עקבו מים (יהושע ח) : (ט) וכחכי · ענין תקוה כמו ותכיתי לה' (ישעיה ח) : גדודים . מרבית אנשים יחד קרוי גדוד : חבר · מל' חבורה וקיבוץ : שכמה · ר"ל לב אחד ודעה אחת כמו לעבדו שכם אחד (צפניה ג) : זמה . מחשבה פעול ומגונה : (י) שערוריה · ענין דבר מגונה ומאוס כמו שמה ושערוריה (ירמיה ה) : (יא) שת · ענין שימה : קציר . ענף וסעיף כמו ועשה קציר (איוב יד) : שבות · מל' שבי הגולה : (א) פשט · ענין הסרת המלבוש

מצודת דוד

חסד ואין כל מאומה : וכטל . כמו הטל היורד בהשכמה שבחום השמש יפסק ואם כן משכים בבוקר והולך מיד כן אתם אף אם תעשו מה מן היושר לא תאחזו בה זמן מרובה : (ה) על כן . הואיל וכן דרכיכם לכן הגדתי לכם דברי ע"י הנביאים להיישיר אתכם לדרך הנכוחה אבל לא הועלתי כי הרגתי את הנביאים על ידי אמרי פי ר"ל הנבואה היתה סבה להיות נהרגים על ידכם כי כן הרגו את זכריה ואת אוריה על שנבאו בדבר ה' : ומשפטיך · ואיך א"כ יצא משפטיך לאור להצדק כדין : (ו) ולא זבח . ולא תצדקו א"כ בעבור הבאת הזבחים . מעולות · ר"ל חפצתי יותר מעולות : (ז) כאדם · כמו אדם הראשון שהמקום הכניסו לג"ע ועבר על מצות ה' ואכל מעץ הדעת כן המה עברו בריתי ובגדו בי ובהארץ אשר נתתי להם וכאומר לכן כמו שגרשתי את אדם מג"ע כן אגרשם מארצם : (ח) קרית · עיר מלאה אנשים פועלי און : עקובה מדם · מלאה אורבים לשפוך דם נקי : (ט) וכחכי וגו' . כמו שגדודי הלסטים מחכים איש עובר דרך לגזול אותו כן הוא חבורה של כהנים ירצחו בדרך כולם שכם א' ובדעה אחת : כי זמה עשו · כאומר לא רציחה ממש בידים כי הם ירצחו במעשיהם התעובים והמגונים ובהם מסבבים אבדן נפשות : (י) שערוריה · דבר מגונה ומאוס : שם זנות לאפרים · ר"ל כי שם ראיתי זנות לאפרים אשר יזנה אחר עגלי הזהב ושם נטמא ישראל כי כולם נגררו אחר העגלים : (יא) גם יהודה · ר"ל לא די שחטאת אתה ישראל אלא שגם יהודה שת לך קציר וסעיף להוסיף על האשמות [illegible] להשיב מסגולה בני השבי של עמי והאומר עם כי היה בלבי לרחמם [illegible] בדרכי ישראל לעבוד עבודת כוכבים [illegible] לזה :

ז (א) כרפאי · כאשר עלה בלבי לרפאות את ישראל [illegible] נגלה אז עון אפרים ורעות

שמרון

פָּנַי הָיוּ׃ ג בְּרָעָתָם יְשַׂמְּחוּ־מֶלֶךְ
וּבְכַחֲשֵׁיהֶם שָׂרִים׃ ד כֻּלָּם מְנָאֲפִים
כְּמוֹ תַנּוּר בֹּעֵרָה מֵאֹפֶה יִשְׁבּוֹת
מֵעִיר מִלּוּשׁ בָּצֵק עַד־חֻמְצָתוֹ׃
ה יוֹם מַלְכֵּנוּ הֶחֱלוּ שָׂרִים חֲמַת מִיָּיִן
מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת־לֹצְצִים׃
ו כִּי־קֵרְבוּ כַתַּנּוּר לִבָּם בְּאָרְבָּם כָּל־
הַלַּיְלָה יָשֵׁן אֹפֵהֶם בֹּקֶר הוּא בֹעֵר
כְּאֵשׁ לֶהָבָה׃ ז כֻּלָּם יֵחַמּוּ כַּתַּנּוּר
וְאָכְלוּ אֶת־שֹׁפְטֵיהֶם כָּל־מַלְכֵיהֶם
נָפָלוּ אֵין־קֹרֵא בָהֶם אֵלָי׃ ח אֶפְרַיִם
בָּעַמִּים הוּא יִתְבּוֹלָל אֶפְרַיִם הָיָה

ג׳ · ל׳ · ל׳ חסר ומלעיל וחד מלרע · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ חסר · ג׳ דגשים ל׳ · ל׳ וחסר · ל׳ ג׳ דגשים · ל׳

תרגום: קדמי הוו גלן: ג במרשעתהון מחדן מלכא ובכדיבהון רברבין: ד כולהון מחמדין למינף נשי חבריהון דלקין כתנורא דאזידון נחתומא בכן יגלון בפריע מקרויהון כמא דמוחן לקימא מחשבת רשעא ועל דלא אדכרו נסין וגבורן דאתעבידו להון ביום מסקהון ממצרים מעדן מילש לישא עד לא חמע: ה יומא דמניאו עליהון מלכהון שריאו רברביא למשתיה עמיה חמר נגד לידי סיעת שברין: ו ארי אתקריבו לעצת חטאין ולא עכיבו כתנורא בער לבהון באתכמוניהון כל ליליא מוריך רוגזהון עד צפרא הוא דליק כאשא שלהובי: ז כולהון מחממין כתנורא ובלישן שקריהון מחיבין ית דיניהון כל מלכיהון אתקטלו לית דמצלי מנהון קדמי: ח בית אפרים דמן לחררא דעד לא

כתנור ג׳ ותשים וסימ׳ כי קרבו כתנור לבם · כלם יחמו כתנור · כי הנה היום בא בער כתנור :

תולדות אהרן החלו שרים · (עכו״ם לט) : משך ידו · סוטה מב סנהדרין קג : כל מלכיהם · (סנהדרין ס) :

רש״י

כתובה לזכרון לפני : (ג) ישמחו מלך · מלכם חפץ ברעה שהם עושים : (יד) בוערה מאופה · שהופסק מיד האופה כן יגרם בוער בקרבם : ישבות מעיר · י״ת מה שתירגם ואיני יכול ליישב בו לשון המקרא ולפי משמעו ישבות יגרם הרע שהיה מעירם : מלוש בצק עד חומצתו · משתשב בלבו את הרעה כילד יעשה אותה הוא שוכב וישן עד הבוקר שהוא יכול לעשותה כמו שהאופה שוכב מלוש בצק עד שהחמיצה שהוא יכול לאפות וכן הוא אומר (במיכה ב) הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם באור הבוקר יעשוה : (ה) יום מלכנו · ביום שהיה ממליכין את מלכיהם : החלו שרים . נעשו שרינו חולים : חמת מיין . מחום היין הבוער בם והמלך מושך ידו מן הטובים והכשרים להתחבר את לוצצים : (ו) כי קרבו כתנור לבם בארבם · הכינו והזמינו את לבם במעשה אורב שלהם כתנור זה שמכינים ומסיקין אותו לאפות : כל הלילה ישן אופיהם · נחתום שלהם המסיק את התנור לאחר שהכינו לבם וחשבו את גמר הרעה איך יעשוה : ישן אופיה׳ . כלומר עד הבוקר ישנים ולבוקר בוערים כאש עד שגמרו את רעתם : (ז) ואכלו את שופטיה׳ · הרגו את סנהדרין שלהם לפי שהיו מוחים בידם ומה עלתה להם כל מלכיהם נפלו לפי שאין קורא בהם אלי וירושלמי במסכת עכו״ם דרשו ביום שהמליכו את ירבעם החלו שרים חמת מיין כמו שמפורש אתון לגביה אמרין ליה קום עבד לן עכו״ם אמר לון השתא פתי רמשא הוא וכל עמא שתיין כלומר עת שכרות הוא שמא מקצתן שכורים אתם ומחר תחזרו בכם איזלון ואיתו בצפרא אזלו ואתוב בצפרא הדא היא כי קרבו כתנור וגו׳ אמר לון אנא דחיל מן סנהדרין דילכון אמרון ליה אנן קטלינן לון הדא היא ואכלו את שופטיהם : משך ידו וגו׳ · כד הוה חמיא בר נש כשר הוה מותיב גבוי תרין לוצנין ואינון אמרין לו איזה דור חביב מכל הדורות והוא אמר לון דור המדבר ואינון אמרין לו ולא עבדין עכו״ם והוא אמר לון אגב דהוו חביבין לא איתעבשון ואינון אמרין לו את דמלכא בעי למעבד ין דוס שהמלך רוצה לעשות כן : (ח) יתבולל · יבולבל בגולה בין הבבליים :

עוגה

אבן עזרא

אותם והם נגד פני : (ג) ברעתם ישמחו מלך · והשרים שימליכוהו : (ד) כלם · גם בלבם עמהם ותנור לשון זכר על כן מלת בוערה מלעיל כמו לילה , נחלה עבר על נפשו וזה הפסוק הפוך והכה טעמו כמו תנור אופה בוערה מלוש בצק עד חומצתו עד ישבות אופה מעיר כי צריך להבעירו ולהסיקו הרבה : (ה) יום · שימליכו מלכם שיקרא אותו היום יום מלכינו ישכירוהו ביין אז ימשך ידו עם הלוצצים ואחר המלה מפועלי הכפל שהוא לץ ואילו היתה מלוללים היתה מהפעלים שהם נעלמי העי״ן תגזרת לן שגרשו לין ע״כ הוא ומבעלי הלמ״ד על [illegible] כן תוספות ומתוספות שנים שרשים ומלת החלו מחלי כמו הרוא ומלכינו הוא הפעול והשרים הם הפועלי׳ : החלו שרים · את המלך מן השכרות וכמוהו מחלה לב תועלת מחלה את הלב מסבבין הטעם שהוא החלה , וטעם חמת מיין בתבנין בי״ת בחמת מלא יין ופירושו כמו מן החמת ונסמך ככה כמו דלת וסגור דלתך בעדך והעד מספח חמתך ואף שכר שהוא כטעם הזה (ו) כי . מלא בארבם על מחשבות רעות שיחשבו כל הלילה והנה לבם קרוב כתנור רק כל אופה ישן בלילה רק בבוקר יבעיר התנור ואלה אין לבם ישן רק חושב כל הלילה : (ז) כלם · הטעם אוכלים אלה את אלה אפילו שופטיהם גם קמים על מלכיהם על כן כתוב : (ח) אפרים . הוא יתבולל ; כמו בלול מעורב

והטעם

רד״ק

כנגד פני ולא נעלמו ממני ובקבלה הטובה יכירו כי ידעתי הכל ואני הוא המשיב גמולם ברעתם : (ג) ברעתם ישמחו מלך · כשנמשכו עם ירבעם בדבר העגלים שמחוהו ובכחשיהם. שכחשו בה׳ ואמרו אלה אלהיך ישראל שמחו גם כן השרים שנסמכים עם ירבעם בתורה עלה או פירושו בכל יום ויום משמחים מלכם ברעה שעושים בעושק ובחמס כי גם ידו עמהם , ובכחשיהם שמכחשים ומשקרים איש בעמיתו משמחים השרים כי גם הם עושים את ידיהם : (ד) כלם מנאפים . המלך עם השרים וגם העם נשמעים אליהם והמשיל חמימות הניאוף לחמימות אש , ואמר כי הם כמו התנור הבוער מאופה ר״ל שהאופה בערו והסיקו לאפות בו הפת ורוב חמימות התנור והסיקו הוא בזמן שישבות האופה מהעיר עצים האופה בו לאחר ובזמן שהוא מלוש בצק עד חמצו כי כשמבעים באש כתנור להסיקו הוא מלוה הגפים ללוש וישבות מהעיר אותן עד שיתחמץ הבצק כמו שהוא מעבר כלבו ולא יעורר אותן שיבואו עם בצקן לאפות וזהו שיעור היסק התנור ואמר כי הם בוערים בניאוף כמו התנור בעת היסקו : בוערה · מלעיל הטרחא בעי״ן והה״א נוספת כי תנור לשון זכר : מעיר . כמו מבעיר וי״ת כולהון מחמדין וגו׳ , ואאז״ל פי׳ ישבות מעיר הוא כמעיר אותן אם ישבות לא ישבות זמן ארוך אלא מלוש בצק עד חמצתו : חמצתו · מקור בשקל נחמלה עליך או שם בשקל שמחה : (ה) יום מלכנו · יום שהיו ממליכים מלך שהיו קוראים אותו ביום יום מלכנו אמר מה היה עסק השרים עמו לא לדבר בענין גבורה ונצות האויבים ולהעמיד משפט כמו שהוא חק מלך כן חורין אלא מה היה עסק כל הלילה ושתייה עד שהחלו המלך מרוב שתות היין וזו חמת מיין שהיה זה לא כנהגו מלא יין וזה כמאדו ומבקין המלך עד שמחלין אותו והוא עם רוב השתיה משך ידו את לוצצים ומתלוצץ עמהם , וכתב אאז״ל בתחלה קראם שרים קודם שישכרו ואח״כ קראם לוצצים : חמת . מן ותמלא את החמת מים אלא שהוא משקל אחד ולוצצים תואר בשקל ועוליל בענין נחבה קלל : (ו) כי קרבו כתנור לבם בארבם · לבם שהוא בוער כתנור קרבו אותו בארבם כלו׳ קרבו אותו למחשבה הרע כלומר שמו לבבם לחשוב מחשבות רעות שיעשו הרע אחר המחשבה וזהו בארבם כי הרוצה לגזול ולגזול אורב תחלה כדי שלא ימצרו ממנו והמחשבה כמארב : כל הלילה ישן אופיהם . הלב הוא כלי המחשבה והכח הפועל בו הוא כאופה על דרך המשל וכמו שהאופה מסיק את התנור בלילה ובבקר ימלא שבערו השלים ואופה בו את הפת שהוא תכלית מעשה ההיסק וכנה האופה ישן בלילה אחר שנתן העצים בתנור שאין לו מעשה עד הבקר האופה בענין המשל שהוא כח המחשבה הוא ישן בלילה כלו׳ שוכב ואת שלא תלא המחשבה לידי מעשה עד הבקר והחושב קורא אותו ישן לפי שאין במחשבה יגיעת הגוף : בקר הוא בוער · כלו׳ שהם נכונים בבקר לעשות הרע שחשבו בלילה וכן אמר החושבים לעשות רע על משכבותם לאור הבקר יעשוה כי יש לאל ידם : (ז) כלם יחמו כתנור · מתואר הוא כמשל וכפלו לענין שאמר ואכלו את שופטיהם כי אלא אוכלת והענין כי הם במעשיהם הרעים אוכלים ומכלים את שופטיהם שלא ישבו משפט כעיר כי מרוב המרעים לא יוכלו לעשות משפטם וגם יתגיפו הרעים ולא יוכיחום כיון שרואים בידם תקפם השופט עליהם לפי שאין מתקנין עצמם מכל משפט אלא שופטים מי שיכולת בידם ומניחים מי שאין ישלת בידם וכן אמר בנבואת ישעיה יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא יבא אליהם : כל מלכיהם נפלו . שהיו מלכי ישראל נופלים זה ביד זה כי זה שהיה הורג המלך מולך תחתיו גם נפלו ביד אויביהם מלכי האומות ואעפ״כ אין קורא בהם אלי שהיה להם לחזור בלבם הרי אין כח ביד מלכנו להושיענו מהרים נשובה אל ה׳ כי הוא יושיענו וי״מ בהם במלכים אע״פ שרואין עצמם נופלים ביד העכו״ם אין אחד מהם שיקרא אלי ויבוא מחטאו , ות״י ואכלו את שופטיהם ובלישן שקריהון מחייבין ית דייניהון : (ח) אפרים בעמים הוא יתבולל . כמו כי שם בלל ה׳ שפת כל הארץ ענין בלבול וערבוב כלומר הוא מעורב בעכו״ם

מצודת דוד

שופרין אשר פעלו שקר ר״ל מיד בא השטן ומקטרג עליהם : וגנב יבוא · גנב אחד מהם מזדון לבו יבוא ויפשוט בגדי בדוד אחרים בחוץ לעין כל ולא יפחד ממי ואם כי בתחילה היה גנב לעשות מעשהו בסתר לבסוף יעשה בפרסום : (ב) ובל יאמרו ללבבם · אינם חושבים בלבבם שאני זוכר כל רעת׳ הנה עתה מעשיהם הרעים מקיפים אותם מסביב והמה נגד פני ורואה אני אותם : (ג) ברעתם · במה שעושים את הרעה משמחים את מלך ישראל כי כשר הדבר לפניו וחפץ בזה : ובכחשיהם · במעשה השקרים משמחים את השרים : (ד) כמו תנור · חמום הזנות בוער בהם כמו תנור הבוער מהיסק האופה : ישבות מעיר . היצר שמעיר אותם לזנות ישבות מליפת הבצק עד שיתחמץ שיהא ראוי לאפותו . ר״ל אינו בטל מן הזנות מעט שתשב כ״א עד שיהיה ספק בידו לעשות ולא יותר ולפי שהמשילו אל התנור אמר לשון הנופל בתנור שאין התנור בטל מן האפיה כי אם עד שיתחמץ העיסה ולא יותר : (ה) יום מלכנו . ר״ל ביום שמחת מלך ישראל כיום הלידה או יום המלכתו אז נעשו השרים חולים בעבור שהרבו לשתות מהיין כי הרבו למלאותם לשתיה ונעשו חולים מרבוי השכרות : משך ידו · ר״ל משך ידו מתקון המדינה להתחבר עם הלוצצים : (ו) כי קרבו . אשר הקריבו והכינו לבם לארוב זה על זה כמו שהאופה מכין התנור להסקה : ישן אופיהם · האופה ישן הוא כל הלילה ובאשר יאיר הבוקר הוא

מבעיר

מצודת ציון

כמו ופשט את בגדיו (ויקרא ו) : (ג) ובכחשיהם · בשקריהם : (ד) בוערה · מל׳ הבערה והסק : ישבות . ענין מניעה ובטול : מעיר · מלשון התעוררות : מלוש · מלשון לישה והוא עשיית העיסה כמו לשי ועשי עוגות (בראשית יח) : בצק · עיסה כמו את בצקו (שמות יב) : חומצתו · מל׳ חמץ : (ה) החלו · מל׳ חלי : חמת . הוא נאד וכן וחמת מים (בראשית כא) : לוצצים . מל׳ לצון : (ו) קרבו . ר״ל הכינו : בארבם · מל׳ אורב : אופיהם · מל׳ אפיה : (ז) יחמו . מל׳ חום : ואכלו . ר״ל הרגו : (ח) יתבולל · מל׳ בלבול ועירוב כמו שם בלל ה׳ (בראשית יא) : עוגה ·

חררה

עגה בלי הפוכה: ט אכלו זרים
כחו והוא לא ידע גם־שיבה זרקה
בו והוא לא ידע: י וענה גאון־
ישראל בפניו ולא־שבו אל־יהוה
אלהיהם ולא בקשהו בכל־זאת:
יא ויהי אפרים כיונה פותה אין
לב מצרים קראו אשור הלכו:
יב כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי
כעוף השמים אורידם איסרם
כשמע לעדתם: יג אוי להם כי־
נדדו ממני שד להם כי־פשעו בי
ואנכי אפדם והמה דברו עלי
כזבים: יד ולא־זעקו אלי בלבם כי
ייליל על־משכבותם על־דגן

ל' ותד ההפוכה • ז' פסוק והוא וסות • ג' • כ' ותכר • ב' רפי' • ל"א ומ"ל • ג' ומ"ל • ל' • ב' יחילו • כ"ז • ב' מיד שאול • ג' כ"ף • ד' ומ"ל

אתהפכת אתאכלת: ט בזו
עממיא נכסיהון ואינון לא
ידעין אף חלישותא מטתינון
ואינון לא מסתכלין: י וימאך
יקר ישראל ואינון חזן על דלא
תבו לפולחנא דיי אלההון
ולא בעו מן קדמוהי בכל
דא: יא והוו בית ישראל דמן
כיונה שריחתא דאתנסיבו
בנהא ולית לה לב למצרים
אתקרבו לאתור גלו: יב באתר
דיהכון אפרום עליהון מצדתי
כעופא דשמיא אטלטלינון
יסורין איתי עליהון על דשמעו
לעצתהון: יג וי להון ארי
אתרחקו מדחלתי בזוזין איתי
עליהון ארי מרדו במימרי
ואנא הויתי פריק להון ואינון
ממללין קדמי כדיבין: יד ולא מצלן קדמי בלבהון בבן מיללין על ערסתהון בסגי

ז' פסוקי' אית בהון והוא והוא וסימ' ויהי נער מבית לחם • והנה עמך שמעי בן גרא • וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש • אתו תקדישו • אכלו זרים כחו • והוא יבנה את היכל ה' • ואחר בא הזרון:

תולדות אהרן ואנכי אפדם • שמו"ס ד:

אבן עזרא

והטעם שהם מבקשים עזר מן האומות לזה מפני זה והנה מצרים קראו אשור הלכו על כן יתבולל בעמים כמו בלול ומצרים הם הקוראים • וטעם עוגה בלי הפוכה או תהי נשרפת כשאינה הפוכה והטעם על אחם ובעבור כי דמה ילדם ולבם לתנור דמה העלה לעוגה : (ט) אכלו • הטעם על השוחד שהיו נותנים לאשור ולמצרים כאשר כתוב על המלכים . וטעם גם שיבה שנחלש כחם ואבד הונם : זרקה בו • התולדת זרקה בו שיבה שהשיבה תבא מתולדת האדם : (י) וענה . פירשתיו • ולא שבו אל ה' • כעניים שאין להם מה יתנו עוד לגוים שיעזרום : (יא) ויהי אפרים • בקלותו והוסר דעתו שהיו הולכים אל מצרים ואשור לבקש עזרה והם לא ידעו כאשר ילכו כי אני אפרוש רשתי עליהם והנה אחפשם כי לא יוכלו לברוח על כן אמר עליהם ולא להם ובעבור שהזכיר כיונה אמר כעוף השמים אורידם : (יב) איסירם . כמו איסרם רק הוא מהבנין הנוסף ולא החליפו היו"ד בוי"ו כמו ועפעפיך ייישירו נגדך ולא אמר אוסירם כמו אושיבם אורידם והעמידו סמלה על בינה שפרשה יסד או העתיד ייסר והטעם אני איסר אלה ההולכים למצרים או יהיו כשמועה לעדתם היושבים בארצם : (יג) אוי . טעם נדדו בעבור שהיו בורחים עוד יבא עליהם : ואנכי . בלבי ומחשבתי לפדותם והם היו אומרים כי כל לבי להרע להם : (יד) ולא . הטעם כאשר אפדם הלילו על משכבותם ואמרו אוי להם על הרעה הבאה עליהם לא יזעקו אלי כאשר יזעק החולה אל הרופא • וטעם על דגן

רשי

עוגה בלי הפוכה • תירגם יונתן כחררה דעד דלא איתהפכת איתאכלת עוגה חררה שאופין על הגחלים : (ט) והוא לא ידע • לא שם אל לבו שאכלוהו מלכי ארם בימי יהואחז שנאמר (מלכים ב יג) כי לא השאיר ליהואחז וגומר וישימם כעפר לדוש ואעפ"כ לא חזר ירבעם בנו מדעתו (מרעה ס"א) אביו : גם שיבה זרקה . תרגום יונתן אף חלישותא מטתינון ואינון לא מסתכלין : (י) וענה גאון ישראל בפניו • וימאך יקרא דישראל ואינון חזן ל' עוני ואין וענה זה ל' עדות אלא ל' עבר כמו וקרא זה אל זה (ישעיה ו) שמעתי שקראו זה אל זה וכמו ועשה לו כתונת פסים (בראשית לז) ואף זה לשון עבר כבר נמעטו ונשפלו ובכל זאת לא שבו אל ה' : (יא) אין לב . להבחין מה טוב להם ומה רע להם : מצרים קראו • לאותם שהרעו להם מעולם הם קוראים לעזרה : אשור הלכו • אל מלך אשור הלכו שיעזור להם : (יב) כאשר ילכו . למצרים אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים שהנשר והנץ עולין למעלה ממנו ומורידין אותו לארץ כן אורידם במצרים על ידי נבוכדנצר : איסירם כשמע לעדתם • אביא עליהן יסורים ככל אשר אני משמיע לעדתם ביד ירמיה הנביא שעתידין הם לומר לו התפלל נא בעדנו וגו' (ירמיה מב) ויגד לנו ה' אלהינו וגומר אם טוב ואם רע וגומר ואמר להם אם שום תשימו פניכם לבוא מצרים והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם וכל הענין : איסירם לשון ייסורין ומנחם פי' ל' קשר ומוסרותיך אנתק (ירמיה ל') אבל דונש פתר ל' ייסורין כמו (ויקרא כו) ליסר אתכם ונוסף היו"ד השני באיסירם כאשר נוסף בייישירו ועפעפיך ייישירו נגדך (משלי ד) • ל"א כעוף השמים הנלכד ברשת שתלויה על לגוגות ולאחר שהם ברשת מורידין הרשת : (יג) ואנכי אפדם • אני הייתי חפץ לפדותם מרעה אשר הם בה והם דברו עלי כזבים אמרו אל ירמיה שקר אתה מדבר (שם מג) לא שלחך ה' לאמר אל תבואו מצרים : (יד) כי יילילו על משכבותם • כי על כן תבא להם •

רדק

בעכו"ם שאל ית' הבדילם מהם והם התערבו בהם ועשו כמעשיהם : עוגה בלי הפוכה • כמו העוגה הנאפה על הגחלים אם אין הופכים אותה היא נשרפת מתחת ואינה נאפה מלמעלה כן היה העם שאינה נכונה כשאין הופכין אותה מענין לענין עד שיושיבוהו על אופניה כן היה אפרים בעצתו לעבוד העגלים והלכים אחרים ולא הבחין ולא בחר בטוב , וי"ת דמן לחררה דעד דלא אתהפכת אתאכלת : (ט) אכלו זרים כחו . כמו שכתוב בספר מלכים : והוא לא ידע • לא ידע כי בעונו בא לו כל זה ולא שב מרשעו : גם שיבה זרקה בו • כי האדם ישוב מדרכו הרעה בימי הזקנה כי יראה כי אפס כחו והולך בדרך כל הארץ וישוב טרם מותו ודמה האריכות הגרה להם זמן רב לימי הזקנה , ואמר גם באחרונה בימי פקח והושע בן אלה שהיו בסוף ימיהם כאדם שזרקה בו שיבה אעפ"כ לא שבו מדרכם הרעה : זרקה בו • פעל עומד כאלו אמר נזרקה בו , והחכם רבי אברהם בן עזרא פי' זרקה בו התולדת וי"ת אף חלישותא וגו' : (י) וענה • פירשנוהו למעלה : (יא) ויהי אפרים • המשילו ליונה הנלכדת ברשת לפתיותה שאין לה לב להבין כשתבא ללקט הגרגירים רשת פרושה בה ונלכדה כן אפרים כשהיו הולכים ושואלים עזר מאשור או ממצרים כי ברעתם ילכו שם לבקשם עזר מהעכו"ם ולא מהאל יתברך אשר בידו הכל וכשיחשבו להעזר בהם יפלו ברשת האל יתברך והוא שאמר כאשר ילכו אפרש עליהם רשתי והכר היונה והוא הדין לאשר העופות אלא יונה לפי שאין לה מרה היא כאלו הולכת בתמימות ולא תרגיש על הרע שימצאנה , ויונתן תרגם והוו בית ישראל דמן ליונה שריחתא וגו' ופי' בעל הערוך שריחתא מבכה ונורדת פניה , ודמהו ללשון הערבי שאומר לאשה שמבכה ומהרסת פניה שרחה : (יב) כאשר • כעוף השמים אורידם • בתוך הרשת : איסירם כשמע לעדתם • אכניסם במוסר מעמים כמו שהשמעתי לעדתם במדבר דברי התוכחות והאלות הכתובות בתורה אם לא ישמעו אל דברי התורה : (יג) אוי להם כי נדדו ממני . מעבודת בית מקדשי לעבוד העגלים וזהו פשע ומרד בי : ואנכי אפדם . היה בלבי לפדותם מצרותם אבל הם דברו עלי כזבים כמו שאמר ויחפאו בני ישראל שאמרו שאינו יודע ומשגיח במעשיהם אם יעשו טוב אם רע לפיכך לא השגחתי עליהם והסתרתי פני מהם והיו לאכול : (יד) ולא זעקו אלי בלבם . לפי מחשבתם שחושבים שאיני שומע לצעקתם ואיני יודע לא טובתם ולא רעתם : כי יילילו על משכבותם . כשהם על מטתם והם חושבים במה שיבא להם מהרע יילילו ויבכו על עניינם הרע ולא חשבו כי מאתי בא להם הרע כי פשעו בי : על דגן ותירוש יתגוררו • כשיבא בציר דגן או תירוש למכור יאספו כלם עליו מהרעב אשר בעיר ואף על פי כן יסורו בי : יתגוררו
ענין

מצודת ציון

חררה וכן ועשי עוגות (שם יח) : (ט) שיבה • הוא עוד יותר מזקנה . זרקה • ר"ל נזרקה
(י) וענה • ענין הכנעה כמו מאנת לענות מפני (שמות י') : גאון • מלשון גאוה ורוממות :
(יא) פותה . מל' פתוי ולכן יקרא הסכל פתי כי הוא נפתה בקל : (יב) איסירם . מל' יסורין :
(יג) נדדו . ענין הנעה : שוד • ענין עושק וגזל : אפדם . מלשון פדיון : (יד) יילילו • מל' יללה :
על

מצודת דוד

מבעיר שלהבת בתנור כדרך האופה המעלה לבב ר"ל בעוד שאין סיפק בידו לעשות הוא שבה ונח אבל מיד כשיהיה לאל ידו לעשות מיד עושהו : (ז) יחמו כתנור • היצר מחממם לעבירה כתנור בוער' : ואכלו • הרגו את הסנהדרין על שמיחו בידם ולכן נפלו כל מלכיהם ועכ"ז אין בהם מי שיקרא אלי לשוב מדרכו : (ח) הוא יתבולל • הוא התערב בין הבבליים ולמד מעשיהם : עוגה בלי הפוכה • כחררה הנאפה על הגחלים כשאינם מהפכים אותה מעבר אל עבר שאז היא נשרפת מקצתה ואינה אפויה מקצתה כן הוא אינו מכוון במעשיו להיות על צד השווי והיושר : (ט) אכלו זרים • הבבליים לקחו מאכלו ואינו משים על לב כאלו לא ידע מזה : גם שיבה זרקה בו . נזרקה בו מעט כמו מול האויב כאיש שיבה ואינו משים על לב : (י) וענה • יכנע : גאון ישראל בפניו • ר"ל בעיניו ראה השפלת והכנעת גאונו ועכ"ז לא שבו אל ה' : בכל זאת • עם כל הפורעניות הזאת הבאה עליהם לא בקשוהו ועדיין לא לקחו מוסר : (יא) כיונה פותה . כיונה הנפתה בקלות כאלו היא בלא לב כי תמסר לרדת אל הרשת לאכול מן הזרעים שבה ואינה מבחנת כי שם תלכד כן הוא אפרים כי קראו למצרים לבוא לעזרתם והלכו לאשור לחסות בצלו ולא יבינו שהוא לרעתם : (יב) כאשר ילכו . למצרים ולאשור לבקש עזרה : אפרוש וגומר • ויפלו בה בדרך מהלכם ר"ל ההליכה ההיא תהיה להם למכשול : כעוף וגומר . דרך העוף הנלכד ברשת התלויה ממעל לנפול ולרדת בארץ עם הרשת ולכן המשילם לעוף ואמר אורידם לארץ כי ילכדו ברשת ויפלו עמה לארץ : איסירם • אייסר אותם כפי שהשמעתי לעדתם במדבר דברי האלות הכתובה בתורה : (יג) נדדו ממני . נדדו ללכת ממני : שוד להם . השודד יבוא עליהם והוא אשור : ואנכי אפדם : בלבי היה לפדותם מצרתם אבל המה דברו עלי כזבים כי כחשו בהשגחתי כמו שנאמר ויחפאו בני ישראל וגו' (מלכים ב יז) : (יד) כי יילילו • כאשר הם מיללים על מכאובותם בוכים ומתרעמים על צרותם או אינם זועקים אלי בלבם כי מכחשים בהשגחה : על דגן . בעבור חסרון הדגן והתירוש הולכים לשום בארצות אחרות לגור שם והמה סרים וממרים בי כי יאמרו ...

וְתִירוֹשׁ יִתְגּוֹרָרוּ יָסוּרוּ בִי׃ טו וַאֲנִי
ג' יִסַּרְתִּי חִזַּקְתִּי זְרוֹעֹתָם וְאֵלַי יְחַשְּׁבוּ־
כ' ד רָע׃ טז יָשׁוּבוּ ׀ לֹא עָל הָיוּ כְּקֶשֶׁת
רְמִיָּה יִפְּלוּ בַחֶרֶב שָׂרֵיהֶם מִזַּעַם
כ' כת' וי"ו ועדותי זו ב' חסר לְשׁוֹנָם זוֹ לַעְגָּם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
ח א אֶל־חִכְּךָ שֹׁפָר כַּנֶּשֶׁר עַל־
בֵּית יְהוָה יַעַן עָבְרוּ בְרִיתִי וְעַל־
תּוֹרָתִי פָּשָׁעוּ׃
ג' ב לִי יִזְעָקוּ אֱלֹהַי יְדַעֲנוּךָ יִשְׂרָאֵל׃
ג' ג זָנַח יִשְׂרָאֵל טוֹב אוֹיֵב יִרְדְּפוֹ׃
ד הֵם הִמְלִיכוּ וְלֹא מִמֶּנִּי הֵשִׂירוּ ג' כת' שי"ן
ס' וְלֹא יָדָעְתִּי כַּסְפָּם וּזְהָבָם עָשׂוּ לָהֶם
ג' עֲצַבִּים לְמַעַן יִכָּרֵת׃ ה זָנַח עֶגְלֵךְ
שֹׁמְרוֹן חָרָה אַפִּי בָּם עַד־מָתַי לֹא

עבורא וחמרא דהוו כנשין
ג' מרדו במימרי : טו וכמא די
כ' ד אנא מיתי עליהון יסורין
ומתקיף על דרעיהון כן אף
אינון חשבין לאוספא קדמי
ביש : טז תבו למרוד מן
אוריתא לא על דאבאישית
להון דמן אינון כקשת נכילא
יתקטלון בחרבא רברביהון
מעמקות לישנהון אלין
ג' עובדיהון עד דאינון בארעא
ג' דמצרים : א נביא בחכך אכלי
כד בשופרא אמר הא
כנשרא דמשתדי כן יסק מלך
ס' במשריתיה וישרי על בית
ג' מקדשא דיי חלף דעברו על
קימי ועל אוריתי מרדו :
ב בכל עדן דאתיא עליהון
עקא מצלן קדמי ואמרין כען ידענא ארי לית לנא אלהא בר מנך פרוקנא ארי
אנחנא עמך ישראל : ג טעו בית ישראל מבתר פולחני די בדיליה אנא מיתי
עליהון טובא מכען סנאה ירדפינון : ד אינון אמליכו ולא ממימרי רביאו ולא
מרעותי כספהון ודהבהון דאסיקו להון ממצרים עבדו להון טעון בדיל
דישתיצון : ה טעו בתר עגלא דשמרון תקיף רוגזי בהון עד אימתי לא יכלון

ואלי ג' וסימ' ואלי יחשבו רע · ואלי דבר יגנב · ואלי יאספו כל חרד : זו ב' כתוב בוי"ו וסימ' מזעם לשונם זו לעגם · ועדותי זו אלמדם · וה' כתיב זה מה"א וסימ' נמסר במלכים ב' סימ' ו' : שפר ב' חס' בנביאים וסימ' אל חכך שפר · ברי שפר יאמר האח · ומן וישלח אבשלום עד סוף סיפרא דכו' חס' : זנח ג' בקריאה וסימ' זנח עגלך שמרון · זנח ישראל טוב אויב · זנח ה' מזבחו נאר מקדשו :

רש"י

להם יללה כך ת"י : יתגוררו · יש להם מגורות מגורות של דגן לפיכך יסורו וימרדו בו : (טו) ואני יסרתי חזקתי זרועותם · בירלתי על ידי נביאי לשמוע אליהם במה שהם מייסרים אותם ויתחזקו זרועותם : (טז) ישובו לא על . שבו למצרים ולא להועיל להם לכך נקוד על בקמץ כמו (שמואל ב כג) נאם הגבר הוקם על שהוא לשון עילוי ולשון דבוק למיכה שלאחריו : היו כקשת רמיה שהכרובה לירות בו חץ לנסון הוא יורה לדרום : יפלו בחרב שריהם . יוחנן בן קרח (ירמיה מג) וכל החיילים ששבו למצרים: מזעם לשונם . לשון קסם שהסיתו לירמיה : זו לעגם · אשר ילעיגו להם בארץ מצרים למה שבאתם אצלנו כדי להביא עלינו פורעניות והלא כתוב לכם לא תוסיפו לראותם עוד (שמות יד) : (א) אל חכך שופר · הנבואה אומרת לנביא השמע קול חכך וקרא כשופר ואומר עוטו ומהרו האויבים כאשר ידאה הנשר ובא אל בית ה' אל חכך שופר כאילו השופר נתון אל חכך : (ב) לי יזעקו · כשתבוא עליהם הרעה: אלהי ידענוך . שלא עמך אנחנו ובכתובו ולדשמוהו לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך ואני לא אשמע להם כי את ישראל טוב לפיכך אויב ירדפו : (ד) השירו : עשו שרים ד"א השירו את זה ממלוכה והמליכו את זה ובספר המסורה מוכיח כן שחברו במסורה כחבן שי"ן וקריין סמ"ך ופתרונו סמ"ך : למען יכרת . למען כי היה להם זכר לרוב וגרמו להם שיהיה העושר מהם : (ה) זנח : הקב"ה אתכם בני שומרון בעון עגלים שבבית אל שמלכי שומרון עובדים שם : עד מתי לא יוכלו

אבן עזרא

דגן ותירוש יתגוררו שיתחברו ביום לאכול ולשתות כמו נכרתו מתגורות : יסורו בי · ידבכו סרה בי והנה בלילה לא יזעקו אלי וביום מורדים לדבר כזבים : (טו) ואני יסרתי · הטעם אני יסרתים לא לרעתם רק לחזק זרועותם כדרך ואמי תרגלתי לאפרים : (טז) ישובו לא על · הטעם ישובו אל מצרים לא על צרך רק להלחין על שריהם וזה טעם היו כקשת רמיה והמד מזעם לשונם : זו לעגם · הקרוב בעיני כי הת"ם סימן אנשי הלשון : (א) אל · דברי השם אל הנביא שים אל חכך שופר והוא כנשר אל בית ה' ויפה אמר שים חכך שופר כי אויב ידאה כנשר על בית ה' ויפה פירוש בעבור מלת יען : (ב) לי · ככה הוא לי יזעקו בני ישראל או ימסר בית ישראל : (ג) זנח . טוב . הוא השם הנכבד שהיה טוב לו : ירדפו . כמו אשר יקראו ה' לדקנו : (ד) הם · כי לא שאלו להשם להמליך ירבעם וכתוב אשר יבחר ה' אלהיך בו גם כן מלך ישראל : השירו . מעלומי העי"ן הם שב שר והטעם כפול ויפה אמר כמו סמ"ך כמו בשורי מהם והטעם הפוך אם המליכו או אם השירו . וטעם למען יכרת בעבור יכרת מהם הכסף והזהב : (ה) זנח · שומרון . כפול כאלו כתוב אוסך זנח עגלך אותך שומרון כאילו אמר כך כי העיר תחרב ואנשים ילכו בשבי : חרה אפי בם . בעגל ובשומרון : עד מתי · יהיה חרון אפי בם עד שיהיו נקיים

רד"ק

ענין אסיפה וחבור כמו כן גור יגור יגורו עלי עזים : יסורו · מן כי דבר סרה סורר ומורה והם בענין שני שרשים סור וסרר ויונתן תרגם על דגן פירוש כנשי פיבורה וגו' : (טו) ואני

יסרתי : כשהיה להם הטוב והיו חזקים כנגד אויביהם אני הוא שיסרתי וחזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע כי אמרו כי אינו מאתי רק מקרה הוא להם הטוב או הרע : יסרתי כמו מוסר מלכים · מוסרות ערוד ענין קשירה וקשר הוא תוזק הדבר וי"ת וכמא די אנא מייתי וגו' : (טז) ישובו לא על . הוא קמוץ . כמו פוקס על . לפיכך הוא תאר כמו עליון · ופירושו כשתבא להם הצרה ישובו לזעוק אל העכו"ם לא אלי שאני עליון על הכל : היו כקשת רמיה . תאר או שם והוא ענין מרמה · כלומר הקשת המרמה שירמה דורך הקשת שיורה לעבר אחד והסוף ידו כרגע לעבר אחר ותולה המרמה בקשת · ואמר שהדורך הוא העושה הרמיה לפי שהוא בעל המעשה ואעפ"י שהוא על יד אחר . כן ישראל פעמים היו שבים לדרך טובה וכרגע היו שבים לדרך רעה · וכזה הם הקשת על דרך משל . והמשל בעל ידם שבים לדרך הרעה · כי כן ראינו בדבר אליהו אחר שעשה המבחן האמתי אמרו כל העם ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים · וכמעט שבו לעבוד הבעלים והעגלים : יפלו בחרב שריהם מזעם לשונם · שריהם שמוליכים אותם בדרך רעה ואומרים להם כשיבא עליהם האויב נלך למצרים ונבקש מהם עזר · וזהו זעם לשונם שאומרים אלה הדברים אלה ומה יבא להם : יפלו בחרב שריהם הממלכה לעג היה להם בארץ מצרים שלועגים ומתלוצצים כשהם באים לבקש עזר מהם , וכן אמר בנבואת ישעיה משא בהמות נגב וגו', לביא וליש מהם וגו', מהם היו אוכלים חיות טרפות ומהם היו נופלים בחרב האויב : זו · כתוב"ם וכן ועדותי זו אלמדם , והוא כמו זאת : (א) אל חכך שופר · כמו שאמר למעלה תקעו שופר בגבעה , ובמדבר אל העם ידבר העם בלשון יחיד העם בלשון רבים , אמר שים אל חכך שופר כי הנה האויב שידאה כנשר על בית ה' , כלומר יבא על כל הארץ וגם על בית ה' להחריבו יען עברו בריתי והם נשבעו אתנה גם אני אעשנו ואניתנו ביד זרים , וסמך שופר אל חכך וכשופר ויניתנו אל הפה לפי שהקול עובר דרך כתך אחר שילא מהגרון וי"ת נביא בחיכך אכלי וגו' : (ב) לי יזעקו . היה להם לישראל לזעוק אלי בעת צרתם לאמר : אלהי ידענוך · כלומר ידענו שאין מושיע בלתך וישראל המאוחר דינו להיות מוקדם אחר לי יזעקו וכמוהו רבים במקרא המאוחר מוקדם כמו מקום שם קבר יחד אבכי עד אעבור והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו : (ג) זנח ישראל טוב · והוא האל ית' שאין טוב זולתו בלי מגרעת לפיכך אויב ירדפו ובא הכנוי עם הוי"ו לבדו כמו וזה שמו אשר יקראו : (ד) הם המליכו · המליכו ירבעם ולא שאלו את פי ה' ואעפ"י שמלכות ירבעם מהאל ית' כיתה כמו שאמר לו אחיה השילוני הם בעת שהמליכוהו לא שאלו את פי ה' ואחיה הנביא לא אמר להם להמליכו אלא אמר לירבעם מה שיהיה לו , ועוד כיון שראו שמנעם מלעלות לירושלים לפני ה' ועשה העגלים היה להם להסירו מהמלוכה כי אחיה הנביא בתנאי אמר לו דבר המלוכה אם תעשה הישר בעיני השם וכן מלכי ישראל האחרים לא היו ממליכים אותם על פי ה' זולתי יהוא בן נמשי : השירו ולא ידעתי · שמו שרים ומנהיגים עליהם ולא מדעתי כי הם היו מכשילים אותם וסומכים ידי מרעים : כספם וזהבם · כמו שאמר כראה השפר וכסף הרבתי לה וזהב עשו לבעל : למען יכרת · למען יכרת שמם ויגלו מארצם או יכרת הכסף והזהב מהם מדה כנגד מד' הם שמוהו לעכו"ם יכרת מהם :(ה) זנח עגלך שמרון יאעפ"י שהעגל לא היה בשמרון כי אם בבית אל לפי שראש הממלכה למלכי ישראל היה שמרון מתחלה ואילך והמלכים

מצודת דוד

אמרו מקרה הוא ולא ה' פעל כל זאת : (טו) ואני יסרתי · וכאשר קשרתי זרועותם לחזקם היפה הנה המה חשבו עלי רע לומר לא ממנו באה וכין הרעה וכין הטובה חושבים למקרה : (טז) ישובו לא על · משימים עצמם לא כנגד העליון יתברך כ"א כנגד המקרה והיו כקשת איש רמיה שלא יורה החץ אל המקום שפונה במחלה כ"א הופך כן הם אינם תולים הדברים בהשגחה כי פתאום יהפכו עצמם ממנה ומכחישים בה ותולים הכל במקרה : יפלו · לכן יפלו שריהם בחרב האויב : מזעם לשונם · ר"ל בעבור מה שמדברים בלשונם דברים שהם לזעם לה' כי יכחשו לומר אין ה' משגיח : זו לעגם · במדה הזאת אחזו בשד היותם בארץ מצרים כי גם אז כחשו למנו על האותות המופתים כי כחשו בהשגחה : ח (א) אל חכך שופר . ר"ל הרם קול גדול כאלו שופר נתון אל חכך והריע בו ואמור הנה האויב ידאה כנשר לבוא על בית ה' להחריבה : ועל תורתי פשעו · מרדו על דברי התורה : (ב) לי יזעקו וגומר . סדר המקרא והבאור לי יזעקו ישראל וכו' ר"ל בהוי היום שיזעקו לי ישראל ויאמרו אלהי ידעים אנו אותך למשגיח ומושל : (ג) זנח · ר"ל אבל לא כן עשו כי עזב כל ישראל את הטוב להם ומעשה יודעם כדרך שעשו עשרת השבטים כי גם הוא לא פנה אלי ולכן האויב ירדוף אותו : (ד) הם המליכו . הנה עשרת השבטים עשו מלכים ולא שאלו ממני כי כל המלכים המליכו מדעתם עלת ירבעם ויהוא : השירו . עשו שרים בלי ידיעתי : עשו להם · כאלו הכסף והזהב עלמם עשו העצבים ר"ל בעבור שהיו מושפעים בכסף וזהב מרדו בה' ועשו הגלולים ולא"כ הכסף והזהב

מצודת ציון

על דגן . בעבור דגן : יתגוררו · מלשון גרות : יסורו · מל' סרים ומורדים : (טו) יסרתי · ענין קשירה כמו כי אסר נאסרך (שופטים טו) והוא ענין תוזק כי קשירת הדבר הוא חוקו : (טז) על · מלשון עליון וכן הוקם על (ש"ב כ"ג) : כקשת רמיה · ר"ל איש רמיה כי דרך לייד כרמאי להפנות קשתו לצד אחר לבל תכרת החיה ופתאום מהפכה מול החיה ויורה בה : מזעם · ענין קצף ועברה : (א) חכך · מל' היך אשר על הלשון ממעל : (ג) זנח · ענין עזיבה כמו למה זנחתני (תהלים מג) : (ד) השירו · מלשון שר : עצבים · פסל"ם : (ה) נקיון · מל' נקי וברור :

אבן עזרא

נקיים ולא יוכלו נקיון שיהיה להם ממנו : (ו) כי · מעלת ישראל הוא ומעלת המלך שהמליכוהו נעשה עגל שומרון : כי שבבים · כמו שביבים ויפת אמר כי עגל שומרון יעשה ישראל להיות שובב וזה איננו נכון : (ז) כי · הי"ו סופתה טסף כמו אימתה : אולי · ופה פאמרו אולי יעשה דע כי זרים יבלעוהו : (ח) נבלע . הטעם יבלעו קצירכם גם יבלעו הזורעים : ככלי אין חפץ בו · שאדם ישליכנו מביתו : (ט) כי. פרא · כמו פרא אדם וטעם בודד כי לא היתה עצתם אחת ומלת התנו מגזרת אתנן שהיה כל אחד נותן מנחות של אהבים לשרי האומות : (י) גם · טעם אקבצם במצרים אז יחלו להתאונן ולהתרעם מעט מרוב משא מלך מצרים ואשור ושריהם ולא יתכן מדרך הדקדוק לפרש ויחלו רק כמו וממקדשי תחלו : (יא) כי הרבה . וטעם היו לו מזבחות לחטוא כבר היה לו שירש מאבותיו ולמה הרבה עוד : אכתוב

רשי

יוכלו · להשוות לבם לנקות מאותו דבר : (ו) כי מישראל והוא · מכספם וזהבם של כל אחד ואחד הוא גבוי והחרש עשהו והוי"ו של והוא נופל ויש הרבה וי"ו דומין לו (יחזקאל מו) בלאתו וגבאיו ולא ירפאו אף כאן כי מישראל הזמנתו והכנתו והוא נעשה ויש ליישב הוי"ו הזאת כן כי מישראל והוא אף העגל הזה מאתם בא כמות העגל הראשון : שבבים · לנסרי לווחים ולשון ארמית הוא שיבא מכשורא (סנהדרין ז) : (ז) קמה אין לו . לזרע שלהם כלומר לא יצליחו במעשיהם : אולי יעשה . אף אם יעשה קמח : זרים יבלעוהו · אף אם יצליחו בנכסיהם סופו ליפול ביד זרים : (ט) פרא בודד לו . נעשו כפרא שהולך בודד לעצמו שואף רוח ממקום למקום לנוד : התנו אהבים · י"ת לשון תנים כמו ערוד זה שהולך במדברות שאפו רוח כתנים לקנות להם אוהבים נואפים זרים התנו אידגרנגיי"ש בלע"ז ויש לפרש לשון אתנן : (י) גם כי יתנו בגוים · אע"פ שעשו זאת שהתנו אהבים בעכו"ם עתה אקבלם בבא עת גאולתם לא אעכבנה : ויחלו מעט ממשא מלך שרים . ויכנעו מעט בגלותם בכל מוראה משא מלך שרים מעול הבבליים שהיו בתוכם : (יא) כי הרבה אפרים . לפיכך אחילנו ממשא מלך שרים

הושע ח

ג׳ וחס׳ יוּכְלוּ נִקָּיֹן׃ ו כִּי מִיִּשְׂרָאֵל וְהוּא
ס חָרָשׁ עָשָׂהוּ וְלֹא אֱלֹהִים הוּא כִּי־
ג׳ שְׁבָבִים יִהְיֶה עֵגֶל שֹׁמְרוֹן׃ ז כִּי רוּחַ
ג׳ · ג׳ יִזְרָעוּ וְסוּפָתָה יִקְצֹרוּ קָמָה אֵין־לוֹ
צֶמַח בְּלִי יַעֲשֶׂה־קֶּמַח אוּלַי יַעֲשֶׂה
ג׳ וחס׳ זָרִים יִבְלָעֻהוּ׃ ח נִבְלַע יִשְׂרָאֵל עַתָּה
הָיוּ בַגּוֹיִם כִּכְלִי אֵין־חֵפֶץ בּוֹ׃
ו׳ · ג׳ מ״ל ט כִּי־הֵמָּה עָלוּ אַשּׁוּר פֶּרֶא בּוֹדֵד
ג׳ · ג׳ לוֹ אֶפְרַיִם הִתְנוּ אֲהָבִים׃ י גַּם כִּי־
ג׳ · ד׳ יִתְנוּ בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם וַיָּחֵלּוּ
ג׳ דסמי׳ מְּעָט מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ שָׂרִים׃ יא כִּי־
הִרְבָּה אֶפְרַיִם מִזְבְּחֹת לַחֲטֹא הָיוּ־

תרגום

לְמִזְכֵּי׃ ו אֲרֵי מִיִּשְׂרָאֵל הוּא
נָבֵי אוּמָן הוּא עֲבָדֵיהּ דַּחֲלָא
דְּלֵית בַּהּ צְרוֹךְ הוּא אֲרֵי
לְנִסְרֵי לְוָחִין יְהֵי עֶגְלָא
לְשֹׁמְרוֹן׃ ז בֵּית יִשְׂרָאֵל דָּמַן
לְדָרוּחַ זְרַע וְעַלְעוֹל חָצֵיד קָמָה
לֵית לֵיהּ נוֹב לָא־יַעְבֵּד מְאִים
יִקְנוּן נִכְסִין עַמְמַיָּא יִבְזוּנוּנוּן׃
ח אִתְבְּזִיז יִשְׂרָאֵל כְּעַן הֲווֹ
בְּעַמְמַיָּא כְּמָנָא דְּלֵית צְרוֹךְ
בֵּיהּ׃ ט אֲרֵי אִינוּן גְּלוֹ לְאַתּוּר
עַל דַּהֲלִיכוּ בִּרְעוּת נַפְשְׁהוֹן
כַּעֲרָד מְרוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל
אִתְמְסַרוּ בְּיַד עַמְמַיָּא
דְּרָחִימוּ׃ אַף אִם יִשְׁווּן בֵּית
יִשְׂרָאֵל דַּחַלְתִּי עַל לִבְּהוֹן
מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא אֲקָרֵיב גָּלוּתְהוֹן וַאֲפִילוּ יִתְחַכְּמוּן כִּזְעֵיר אַעְדֵּי מִנְהוֹן מָרוּת מַלְכִּין
וְשִׁלְטוֹנִין׃ יא אֲרֵי אַסְגִּיאוּ דְּבֵית אֶפְרַיִם אֱגוֹרִין לְמֶחֱטֵי הֲווֹ לְהוֹן אֱגוֹרֵי טַעֲוָתְהוֹן לְתַקָּלָא

יקצרו ג׳ בקריאה וסי׳ כי רוח יזרעו וסופתה · הזורעים בדמעה ברנה · בשדה בלילו יקצרו : בודד ג׳ בקריאה וסימ׳ פרא בודד לו · כי מצפון עשן בא · כצפור בודד על גג :

רדק

והמלכים הם היו שמחזיקים בעבודת העגלים כמו שאמר בכל אחד מהם ויֵלך בחטאת ירבעם לא סר מחטאת ירבעם

לפיכך סמך העגל אל שמרון וכן אמר שוכבים יהיה עגל שמרון ופי׳ זנח הרחיק כמו זנח ה׳ מזבחו אמר אל שמרון הרחיק אותך עגלך כלו׳ שבעבורו רחקת מארצך ור״ל שמרון אנשי שמרון או יהיה זנח פעל עומד ופי׳ רחק כמו ותזנח משלום נפשי אמר את שמרון רחק עגלך ממך כי גלה כי מלך אשור. כשלכד שמרון וערי ישראל שבר את את העגלים ולקח הזהב : חרה אפי בם. בשני העגלים או פי׳ בם בישראל העובדים אותם : עד מתי לא יוכלו נקיון . עד מתי לא יוכלו להיות נקיים מזה העון כלו׳ עד מתי יאריך הזמן שלא יוכלו להיות נקיים : (ו) כי מישראל : זה העגל מישראל היה כלו׳ לא למדו עבודה זו מהעכו״ם כמו שאר עכו״ם שלמדו מהם אלא מישראל עצמם יצא מן העגל שעשו במדבר כמו שפירשנו בספר מלכים : והוא חרש עשהו . והוא העגל אמר אל תחשבו כי אלהים הוא ויש בו כח כי חרש עשהו ואיך יהיה למעשה יכולת על העושה אותו : כי שבבים יהיה עגל שמרון . עתה תראו אם יש בו יכולת להציל העובדים אותו כי אפי׳ א״ע לא יוכל להציל : כי שבבים · כמו שברים כלו׳ שישברו אותו וישאו אותו לתועלת הזהב לא לתועלת שיש בו בעודו בצורת עגל : שבבים · כמו שברים ותחיכות כמו שיבא מכשורא בדברי רז״ל וכן אמרו וישב משה את דברי העם אל ה׳ דברים שמשבבין לבו של אדם כלומר שמשברין וי״ת ארי נסרי לוחין : (ז) כי רוח יזרעו · כלומר לשוא טרחו בעבודה זו כאלו אדם זורע רוח שאין בו ממש שלא יקצור אלא רוח או פחות ממנו כלומר לא תשיגנו הנאה של כלום אלא נזק והסופה קשה מהרוח בהתם כי הסופה כמו הסערה כמו שאמר בסופה ובסערה דרכו ותי״ו וסופתה כתי״ו ישועתה והכפל לחזק הענין : קמה אין לו . לפי שהמשיל את מעשיהם לזורע רוח הוסיף עוד על הענין ואמר קמה אין לו אמר לא יבא לעת שיהיה קמה וקמה תקרא התבואה כשעומדת לקצר שיקוו הזורעים הנאה ממנה בקרוב אחר הקצירה שיעשו אותה קמח וגם הם לא יהיה זמן שיקוו תועלת ממעשיהם ואמר עוד צמח בלי יעשה קמח כלומר אפי׳ יצמח הזרע אחר הזריעה והמשל שיצליחו מעט במעשיהם אחר שהתחלו הרע ולא יעמוד אותו הטוב ולא יבא לידי הנאה שלמה כמו הצמח שיבא לידי קצירה וטחינה : אולי יעשה זרים יבלעוהו . שמא יעשה פעם אחד שיבא לידי קמח כלומר שיצליחו בנכסיהם עד שיגיע להם מעט הנאה בתחלה יבאו זרים ויבלעוהו ולא תשגם להם ההנאה : (ח) נבלע . שיבלעוהו העכו״ם ואכלו כל טובו : עתה היו בגוים . בעיני הגוים שילכו לבקש עזר מהם והם נבזים בעיניהם וחשבו הגוים ככלי אין חפץ בו שמשליכין אותו כמו שאמר למעלה זו לענם בארץ מצרים או פירוש היו בגוים שהלכו בגלות : (ט) כי המה עלו אשור · אמר עלו ואם היה ירידה מא״י לאשור כי פי׳ עלו נסתלקו מארצם והלכו לאשור כמו ועלה מן הארץ או אם תאמר כי עלה מן הארץ רוצה בו עליה ממש כלומר לארץ אשר באו משם והיא ארץ כנען הנה כמוהו לשון סלוק והפסק כמו ויעלו עלה כעלות גדיש בעתו בחלי ימי אל תעלני , והגאון רב סעדיה פי׳ עלו כמו באו שתרגם באו עלו והפסר לפרש עלו אשור עליה ממש והוא כשבא פול מלך אשור לארץ ישראל בימי מנחם בן גדי ויתן לו מנחם אלף ככר כסף ועלה מנחם אליו למקום שהיה בו פול כי בארץ ישראל עצמה יש מקום גבוה מחבירו כמו ירושלים שהוא גבוה מכל ארץ ישראל : פרא בודד לו · אמר הנה הוא כמו הפרא שהולך יחידי שואף רוח במדבר כן הוא הולך בעצת נפשו לבקש עזר הנה והנה ממצרים ומאשור וכן ת״י גלו לאתור על דהליכו ברעות נפשיהון כערוד מרוד : אפרים התנו אהבים . לשון תנאי כמו אתנה המה לי אתנן זונה אמר כי אפרים התנו אהבים עם מצרים ואשור היו נותנים להם שוחד להיות בבריתם ובאהבתם וי״ת אתמסרו ביד וגו׳ : (י) גם כי יתנו · יתנו גם הוא ענין תנאי כמו התנו אלא שזה מן הקל וזה מן הכבד אמר מה תועלת להם כי התנו בגוים כי עתה בקרוב אקבץ הגוים עליהם להגלותם אלא שמתחלה יתלוננו ויתרעמו ממשא מלך שרים כמו שכתוב בספר מלכים שהיו נותנים מלכי האומות עליהם עונש מס וזהו מעט כנגד הגלות : ויחלו מעט . ענין תחלה : מלך שרים . חסר וי״ו השמוש והוא כמו מלך ושרים וכן שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם רבים ופי׳ שרים שרי האומות וי״ת אף אם ישוון וגו׳ : (יא) כי הרבה . מזבחות . שניהם בשו״א ברי״ת ובאו כן על דרך הסמיכות והפסר שחסר הנסמך מזבחות העגלים או העצבים וזולתם ממיני עכו״ם שמאלוהו בשו״א עם סידיעה , הרבה למזבחות · ואמר הרבה על אשר עשו אבותם כמו אחאב שהוסיף הבעל והאשרה ומה לו להרבות ולהוסיף כי כבר היו לו אלא שהוסיף על חטאו וי״ת לחטא הראשון למחטיא והשני לתקלה ויפה פירש : אכתוב לו · כתוב בוי״ו וקרי בלא וי״ו בקמץ חטף התי״ו מפני סמיכותו למלה זעירא : רבו . כתיב בוי״ו וקרי ביו״ד בלרי הבי״ת , ופי׳ שכתוב במעט שהרבו בתורתי , ופי׳

תולדות אהרן יתנו בגוים . ב״ב ח :

מצודת ציון

(ו) חרש · אומן : שבבים . קיסמין דקים ובדרז״ל שיבא מכשורא (סנהדרין ס) : (ז) וסופתה · רוח סופה וסערה : קמה · כן יקרא אסיפת השבלים כשעדיין עומד בקרקע וכן מגדיש ועד קמה (שופטי׳ טו) : אולי · ענינו כמו אם וכן אולי לא תאבה האשה (בראשית כד) : זרים . נכרים : יבלעוהו · מל׳ בליעה : (ח) נבלע . ענין השחתה כמו בלע ה׳ (איכה ב) : חפץ . ענין לורך כמו אם כלי אין חפץ בו (ירמיה כב) : (ט) פרא . הוא חמור הבר : בודד · מל׳ בדד ויחידי כמו איכה ישבה בדד (איכה א) : התנו · מל׳ אתנן זונה ואמר בל׳ בזיון : (י) יתנו · מלשון אתנן : ויחלו . מל׳ חיל וחלחלה : מלך שרים · כמו מלך ושרים ונחסר הוי״ו וכן כסוס עגור (ישעיה לח) : רבו

מצודת דוד

היה סבות הגלולים : למען יכרת · העצבים יהיו סיבה שיכרת מהם הכסף והזהב כי האויב יקחום : (ה) זנח וגו׳ · אתה שומרון הנה העגל שעבדת לו עזב אותך ולא עזר לך בעת חרה אפי באנשים : עד מתי · כאומר הלא רואו שאין בו ממש ועד מתי לא יוכלו לנקות עצמם מטנוף העגל למאס בו : (ו) כי מישראל · העגל הזה נעשה מישראל מבן אדם לא ממלאכי מעלה : והוא · העגל הזה עשהו אומן ולא נעשה מאליו בילירתו ולכן אין הוא אלהים אלא הוא כאשר ילירה : כי שבבים · ר״ל ומסוף הדבר יהיה נראה שאין בו ממש כי האויב ישברו לקיסמין לקחת ממנו צפוי הזהב : (ז) כי רוח יזרעו · ומסוף הדבר יהיה נראה כאשר זרעו הרוח ויקצרו הסופה ר״ל כמו שקוצרין מה שזורעים כן הם יקבלו גמול לפי המעשה והואיל והמעשה היה רוח ודבר שאין בו ממש כן יהיה הגמול : קמה אין לו . זריעתם לא יבא לכלל קמה והמעט שתצמח לא יעשה קמח ואם יעשה מה הנה הזרים יבלעוהו אבל הם לא יהנו מזריעתם ר״ל לא יצליחו במעשיהם ואף מעט ההצלחה שיהיה בידם לאסוף מה מן ההון לא תשאר בידם כי האויב יקחום : (ח) נבלע ישראל · הנה נשחת ישראל ועתה היו לבוז בין הבבליים ככלי שאין בו לורך : (ט) עלו אשור . לבקש מהם עזרה : פרא . המה כפרא ההולך בדד ויחידי באות נפש מבלי עלה ומבלי מנהיג : התנו אהבים . נתנו למלך אשור אתנן דרך אהבה למען יעזר לו : (י) גם כי יתנו וגו׳ . אף כי יתנו אתנן אלה בבליים עכ״ז ע״זה בזמן קרוב אקבץ את הבבליים ההם לבוא עליהם למלחמה ולא יועילו עם האתנן : ויחלו מעט · ר״ל במעט זמן בקרוב יחילו וירעדו ממשא מלך אשור והשרים : (יא) כי הרבה וגומר · ר״ל עשה הרבה מזבחות לחטוא בהן להקריב עליהן לעבודת כוכבים וכן היו לו המזבחות לחטאת בהן כי כן הקריב עליהן

לוֹ מִזְבְּחוֹת לַחֲטֹא : יב אֶכְתָּוב־לוֹ ג' יתיר ו'
רֻבֵּו תּוֹרָתִי כְּמוֹ־זָר נֶחְשָׁבוּ : רבי ק'
יג זִבְחֵי הַבְהָבַי יִזְבְּחוּ בָשָׂר וַיֹּאכֵלוּ
יְהוָה לֹא רָצָם עַתָּה יִזְכֹּר עֲוֹנָם וְיִפְקֹד
חַטֹּאתָם הֵמָּה מִצְרַיִם יָשׁוּבוּ : ט'
יד וַיִּשְׁכַּח יִשְׂרָאֵל אֶת־עֹשֵׂהוּ וַיִּבֶן
הֵיכָלוֹת וִיהוּדָה הִרְבָּה עָרִים ג'
בְּצֻרוֹת וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּעָרָיו
וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ : ד' חס'
ט א אַל־תִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל אֶל־ ג' · ג'
גִּיל כָּעַמִּים כִּי זָנִיתָ מֵעַל אֱלֹהֶיךָ
אָהַבְתָּ אֶתְנָן עַל כָּל־גָּרְנוֹת דָּגָן :
ב גֹּרֶן וָיֶקֶב לֹא יִרְעֵם וְתִירוֹשׁ יְכַחֶשׁ ג'
בָּהּ : ג לֹא יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ יְהוָה וְשָׁב כ' סבירים גם ויכו נה
אֶפְרַיִם מִצְרַיִם וּבְאַשּׁוּר טָמֵא
יֹאכֵלוּ : ד לֹא־יִסְּכוּ לַיהוָה יַיִן וְלֹא ג ר"פ גא וגא גא

יב כתבית להון סגיאות אוריתי ואינון כעממיא אתחשיבו : יג דבחין דמגבן מן אונס דבחין בסרא ואכלין וקדם יי לא רעוא בהון כען יסער חוביהון ויתפרע עויתהון אינון למצרים יתובון : יד ושבק ישראל ית פולחן עבדיה ובנא היכלין לטעותא ודבית יהודה אסגיאו קרוין כריכן ואשלח אשתא בקרווהי ותשיצי ברניתהא : א לא תחדון דבית ישראל ולא תבועון כנימוסי עממיא ארי טעותון מבתר פולחנא דאלהכון רחמתון למפלח לטעותא על כל אידרי עבורא : ב מאידרא וממעצרתא לא יתזנון וחמרא לא יסופיק להון : ג לא יתובון בארע שכינתא דיי ויתובון דבית אפרים למצרים לאתור יגלון מסאב ייכלון : ד לא ינסכון קדם יי נסכין דחמר ולא

רשי

שלים : (יב) אכתוב לו · אני תמיד מוכיחו על ידי נביאי וכותב לו רובי תורתי והם כמו זר נחשבו : (יג) זבחי הבהבי · זבחי עולתי שהם מהבהבים לפני באש שעל מזבחי : יזבחו בשר ויאכלו · למה לי שמביאים אותם יזבחו להיות להם בשר למאכלם ויאכלום כי אינני רוצה אותם : (א) אל תשמח ישראל · כאשר עכו"ם הקדמונים שהם לא קבלו תורה ולא באו לחלקי אתה זניתם מעלי ואבדת טובות הרבה : אהבת · להיות כזונה לקבל אתנן : על כל גרנות · כדרך זונה שנותנין לה דגן בגורן באתננה : (ג) לא ישבו בארץ ה'. לא יתעכבו בארצם : (ד) לא יסכו · לשון נסך

אבן עזרא

(יב) אכתוב · ואני הוכחתיו וחוקי כתובים היו לו : (יג) זבחי · אמר רבי משה הכהן הבהבי כדברי רז"ל ולא הבהבה ויפת אמר מגזרת הבהב והיו"ד נוסף כמו שדי והוא הנכון : יזכור עונם · שישובו אל מצרים למרות שיו לא תוספו לשוב בדרך הזה עוד : (יד) וישכח · היכלות · לבנות בהם : ואכלה ארמנותיה · כל עיר ועיר : (א) אל · הטעם כל גוי הם ישמח בבא להם גילה דין הוא כי אין אחד מהם שיזנה תחת אלהיו כאשר עשית אתה אהבת לתת אתנן לבעלים תחת מעבר אלהיך ואתה הטעת על כן גרן ויקב כי זרים יקחום יכחש בם כאילו לא יכירם : (ג) לא ישבו · ובאשור טמא יאכלו . כי כן היו אוכלין בארץ ה' אחר שלא יתנו קודש השם ויתנו אתנן : (ד) לא · הנאמרים והנו היה

חטאתם ט' וסימ' נמסר בספר ישעיהו ריש סימ' נ"ח : גיל ג' בקריאה וסימ' אל תשמח ישראל אל גיל בעמים · גיל יגיל אבי צדיק · תשמחים אלי גיל · ותהי תגיל גבעות תתגרנה :

תולדות אהרן רבי תורתי · גטין ס (שקלים יז) : וישכח ישראל . (שקלים מט) : אל גיל . גטין ז (מגילה פד) :

רדק

ופי' רבי גדולות ונכבדות מתורתי כתבתי לו והנה הם נחשבים לו כמו זר שלא יפנו אליהם , כמו בימי יאשיהו שהיה להם דבר חדש ספר התורה כשמצאוהו : (יב) אכתוב · כמו כתבתי ואמר אכתוב כאלו אני כותב אותם להם בכל יום ויום שהנביאים שאני שולח להם יזהירום על דברי התורה ויזכירום להם ולא שוה להם : רבי · מן על כל רב ביתו שפי' גדול ונכבד וי"ת כתבית להון סגיאות וגו': (יג) זבחי הבהבי . אמר תחלה שהרבו מזבחות לעכו"ם ועתה אומר כי מה שיזבחו בבית המקדש אינו לרצון כי אינם שבים מחטאם ואין זביחתם אלא לאכילתם כמו השלמים שהיו אוכלים הבעלים ופי' הבהבי מתנותי והוא כפל הע"ן והלמ"ד מן יהב כלומר כמתנות שהם חושבים שנותנים לי · וי"ת דבחין דמגבן מן אונס וי"מ הבהבי ענין גזלה ההבר מן לא ולא הבהבה מהבהבין באור רז"ל, ורש"י פירש אותה זבחים שמהבהבין לפני במזבח מה לי שמביאים אותם לפני יזבחו אותם לעצמם ויאכלום כי איני רוצה אותם וטוב היה פירושו לולי שקריאתו לפירושו וי"ו ויאכלו בשו"א אלא בפתח : עתה יזכור · עתה בקרוב יזכור עונם כשישובו מצרים עם יוחנן בן קרח ויעברו על דברי או תפקוד עונם יותר על אשר פקדתי בחרבן הארץ ובגלותם כמו שאמר בירמיהו ותמו כל בארץ מצרים יפלו בחרב וברעב יתמו מקטן ועד גדול בחרב וברעב ימותו : (יד) וישכח ישראל את עושהו . כמו הוא עשך כלומר גדלך וכן אשר עשה את משה ואת אהרן , אמר כי ישראל שכח מי שגדל אותו וגדלה אותו ויבן היכלות לעבוד בהם עכו"ם וכת"י ובנא היכלא לטעותא ויתכן לפרש ויבן היכלות להשגב בהם מפני האויב כמו שאמר ויהודה הרבה ערים בצורות כלומר שכחו אל מושיעם ובטחו בהיכליהם ובמבצריהם ולא יועילום כי אני אשלח אש בעריו כלומר שיבא עליהם האויב בזדוני שישרוף עריו וארמנותיו באש כמ"ש וישרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בית גדול שרף באש וכן עשה בערי יהודה אמר בנבואת ישעיה עריכם שרופות אש או יהיה פי' האש החרבן שיהיה גדול כאלו הערים והארמונות שרופות באש : (א) אל תשמח · אם יקרה לכם דבר שמחה כמו תשועת אויבים וזולתם אין לך לשמוח כמו שאר העמים כי הם לא עזבו את אלהיהם ואתה זנית מעל אלהיך ועבדת אלהי העמים לכן יש לך להתאבל על זה ולא לשמוח לשום שמחה כמו שעשו דור המדבר אחר שהוכיחם משה רבינו על העגל אמר וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו והנביאים מוכיחים אותם בכל יום על עובדם עכו"ם ולא ישיתו על לב : אהבת אתנן על כל גרנות דגן · לפי שהמשילו הנביאים עבודת עכו"ם לזנות אמר אהבת אתנן כמו אתנן זונה ופי' על כל גרנות הדגן בעת שהייתי נותן גרנותם מלאות דגן כמו שאמר וישמן ישורון ויבעט או יהיה פי' על כל גרנות דגן כי בהיות הדגן בגורן היו עובדים עכו"ם בה בגורן לפי מחשבותם שבעבור עבודתם היא הנותן התבואה : (ב) גורן ויקב לא ירעם · כיון שאינם מכירים כי אני נותן להם הדגן והתירוש ומניחים עבודתי ועובדים אלהים אחרים לא ירעם הגורן ויקב כי תבא עליו השדפון והירקון או הארבה או האויב שלא ישבעו ממנו גורן ויקב , וכן אמר בראש הספר והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה : ותירוש יכחש בה . אמר ותירוש אחר שאמר ויקב כי זכרו הגורן הוא על שם סופו שיעשו ממנו לחם ברוב אבל יקב כולל שתי הגלות אכילת הענבים ושתיית התירוש שיעשו מהענבים ואחר שאמר גם תירוש לא כלל יקב כי אם אכילת הענבים ואח"כ התירוש ופי' יכחש בה כאלו יכחש בהם כי מה שיקוו ממנו לא ימצאו בו שתהיה בו מארת ה' כמו שאמר בנבואת חגי בא אל היקב לחשוף חמשים פורה והיתה עשרים ואמר בה לשון נקבה לעדת אפרים וכזה ידבר או: פעם פעם לשון יחיד על דרך כלל ופעם לשון רבים על דרך פרט ופעם לשון נקבה על העדה ובמסורה ב' כתיבין בה וסבירין בה יכחש הוא ויבו בה (ג) לא ישבו בארץ ה' · היא כיון שהם מטמאים אותה בגלוליהם לא ישבו בה כי אין הארץ סובלת זמן רב עובדי עכו"ם כמ"ש אלהי נכר הארץ וכן מי שישב בה שתועבות בכתובות כמ"ש ולא תקיא אתכם הארץ בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם : ושב אפרים מצרים · הכתוב שאמר עליהם לא תוספו לראותם עוד עד עולם וכן אמר בקללות בתורה והשיבך ה' מצרים וגו' אע"פ שמלכות אפרים גלו על יד מלך אשור רבים מהם קודם גלותם שבו לארץ מצרים מפני הרעב ומלחמות שהשיגום באדמה גם שרידים מאפרים היו עם דלת יהודה ובנימין כשבאו למצרים אחר שמנעם ירמיהו הנביא בשם ה' : ובאשור טמא יאכלו . בארץ אשור שגלו שם טמא יאכלו כמ"ש בנבואת יחזקאל ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים כי בין הגוים לא יוכלו לאכול לחם בטהרה ובנקיות : (ד) לא יסכו לה' יין ולא יערבו לו · אמר מה לכם עמם

מצודת דוד

לעבודת כוכבים ולא ניחם על מחשבתו : (יב) אכתוב וגו' · ר"ל על ידי הנביאים שאני שולח עליהם בכל יום להזהירם על הדברים הגדולים והנכבדים שבתורתי כאלו אני כותב אותם להם לבל ישכחו מה אבל בעיניהם יחשבו כאלו הם דברי זר אשר לא ידעוהו מעולם כי מהרו שכחו : (יג) זבחי הבהבי · עתה מול יהודה שאחזו בדרכי עשרת השבטים בבטחון הקרבנות שמקריבים במקדש ואמר להם הנה הזבחים מה שאתם מהבהבין ושורפין לפני יותר טוב הוא יזבחו לעצמן ויאכלו כי ה' אינו מקבלם ברצון : עתה . ר"ל בזמן קרוב יזכור עליהם המקום את עונם להשיב להם גמול : ויפקד · כפל הדבר במ"ש : המה מצרים . כשבלו מארצם ינוסו לשוב למצרים לגור שם : (יד) וישכח וגומר · ר"ל כמו שישראל שכח את ה' המגדלו ומרוממו ובנה היכלות לעבודת כוכבים כן יהודה שכח את ה' והרבה ערי מבצר להשגב בהן ולא בטח בה' ולכן אשלח אש בערי הבצורות שביהודה וכאשר אכלה האש ושרפה ארמנותיה של עדת ישראל בעבודת כוכבים : ט (א) אל גיל · ר"ל אין ראוי לך לשמוח על שום גילה : כי זנית . ולכן מהראוי שתתאונן בכל עת : אהבת אתנן · אהבת לקבל אתנן לחזור על הגרנות ר"ל חזרת על העובדי כוכבים לבקש מהם עזרה ולפי שהמשילה לזונה אמר לשון הנופל בזונה שחוזרת על הגרנות לקחת דגן באתננה : (ב) לא ירעם · לא יהיה להם למאכל כי לא תצמח : יכחש בה · ישקר בעדת ישראל ר"ל לא ישפיע לה היין : (ג) לא ישבו וגומר . כי יגלו ממנה : ושב · מפני אויב ינוס למצרים : ובאשור · בהיותם בגולה באשור יאכלו מאכל טמא ומאוס כי לא יוכלו לשמור מאכלם בנקיות : (ד) לא יסכו · זה אמר על בני יהודה מעתה אין לו חפץ בהם ולא ינסכו לה' יין חבחיהם אינם ערבים עליו : כלחם אונים להם : הקרבנות הם בעיניו כלחם הבא להם בגלל אשר מפסת ומטמא את האוכלו : כי לחמם · הקרבנות

מצודת ציון

(יב) רבו · ענין הגדלה ורוממות כמו כרובם כן חטאו לי (לעיל ד) : (יג) הבהבי · ענין חרוך ושרפה. ובדרז"ל שקלה ולא הבהבה (שבת כח) : רצם . מלשון רצון : (יד) עשהו · המגדלו ומרוממו כמו הוא עשך (דברים לב) : ויבן . מל' בנין : בצורות · מל' מבצר : ארמנותיה . מל' ארמון והיכל : (א) גיל . ענין שמחה : גרנות . כן נקרא מקום התבואה : (ב) ויקב . הוא הבור שלפני הגת והיין יורד בו כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה) : ירעם . מל' מרעה : ותירוש . ענבי היין . יכחש . ישקר: (ג) טמא . ר"ל מתועב ומאוס : (ד) יסכו · מל' נסך וניסוך : יערבו : ענין מתיקות כמו וערבה לה' מנחת

אבן עזרא

היה להם לא יערבו לו : כלחם אונים . כמו לא אכלתי באוני והוא הם דבר ולשון רבים אונים : (ה) מה . חג ה' . כנגד זבחיכם : (ו) כי הנה הלכו . מפחד שוד שיבואם יש מהם שימותו במצרים גם בדרכים על כן אמר מחמד לכספם והנה לשוד ילכו : (ז) באו ימי השלום . שישלם לכם השם שהייתם אומר על נביא השם שהוא אויל ואיש אשר רוח השקר בו הוא משוגע : על רב עונך . משטמה . שים בלב כל אחד : (ח) צופה . הטעם שאמר כי נביא השם הוא אויל והוא עושה מעצמו צופה והוא כמו נביא שהוא צופה מה להיות וזה נביא השקר הוא פח יקוש ומעט משטמה בבית אלהיו כדרך שהזכיר בתחלה וכאשר היום וכאשר גם נביא : (ט) העמיקו . להרע : כימי הגבעה . שהרג בנימין : (י) כענבים . כדרך ימצאוהו בארץ מדבר ומעט כענבים במדבר שאין שם ייבוש כל מוצאם ישמח בהן וככה כבכורה בתאנה ולא היתה שמחתי רק מעט כי לא עמדה כי :

לחמם ד' בקריאה וסימ' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם . לחמם בדאגה יאכלו . אין גחלת לחמם . כי לחמם לנפשם . ושרש רתמים לחמם ויבינו בקיץ לחמם :

תולדות אהרן כענבים במדבר נרכוס ט :

תרגום

יתקבלון לרעוא קורבניהון דיבחיהון כלחם מרחק להון כל דייכלינה יסתאב ארי קורבניהון על נפשיהון לא מכפר להון בבית מקדשא דיי : ה מה תעבדון ליום מועדא וליום חגא דיי : ו ארי הא יגלון מן קדם בזוזין למצרים יתכנשון למפים יתקברון בית חמדת כספהון קדסולין ירתון בהון חתולין בברניתהון : ז אתו יומי סעורנא אתו יומי תושלמת חובין ידעון דבית ישראל דהוו מתנבן להון נביי קושטא ומשעממין להון נביי שקרא על דאסגיאו חובך ותקיפו חטאך : ח מסכן בית ישראל די יתקים להון פולחן טעותא לנביהון קולין צלן על כל אורחתהון מסגן תקלא בבית מקדשא דאלההון : ט אסגיאו לחבלא כיומי גבעתא ימער חוביהון ויתפרע עויתהון : י כגופן דשתיל על עינא דמיא כן במדברא ארע מימרי לישראל כבכורה בתינתא די באול מאבבא

הושע ט

יערבו-לו זבחיהם כלחם אונים להם
כל-אכליו יטמאו כי-לחמם לנפשם
לא יבוא בית יהוה :
ה מה-תעשו ליום מועד וליום חג-
יהוה : ו כי-הנה הלכו משד מצרים
תקבצם מף תקברם מחמד לכספם
קימוש יירשם חוח באהליהם :
ז באו | ימי הפקדה באו ימי השלם
ידעו ישראל אויל הנביא משגע
איש הרוח על רב עונך ורבה
משטמה : ח צפה אפרים עם-אלהי
נביא פח יקוש על-כל-דרכיו
משטמה בבית אלהיו : ט העמיקו
שחתו כימי הגבעה יזכור עונם
יפקוד חטאותם :
י כענבים במדבר מצאתי ישראל
כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי

רש"י

כסף : לא יערבו לו . לא תהא מנחתם ערבה עליו . כלחם אונים . כלחם גזילה הבא על ידי כח ואונים : כי לחמם לנפשם . ראוי הוא זה להם למאכל ולא לבוא לבית ה' ד"א כלחם אונים כלחם אבלים שהוא טמא ונוגעו מוכים כל אוכליו יטמאו : (ה) ליום מועד . ליום זמן קבוע להיות שאויב נועד עליכם : חג ה' . זבח שהריגה שיש לו בכם : (ו) כי הנה הלכו . ממקומם מרוב שודדים שיבאו עליהם עם נבוכדנצר : מוף . מארץ מצרים היא : מחמד לכספם . בתי חמדת אוצרות כספם : קימוש חוח . מיני היום תרגם יונתן : (ז) הפקוד' . שיפקדו עונותיכם : השלום . תשלומת חובין : אויל הנביא . אף מנביאי אמת שלהם יהיו אוילים כגון חנניה בן עזור שתחלתו נביא אמת : ורבה משטמה . שהקב"ה שונא מעשיכ' : (ח) צופה אפרים עם אלהי . הם מעמידין להם נביאיהם שמשיבין אותן לנגד עכו"ם שלהם : נביא פח יקוש על כל דרכיו . ולנביאי האמת הם טומנין פחים ללכדם : משטמה בבית אלהיו . בבית המקדש הרגו את זכריה ויבקשו להרוג את ירמיה כענין שנאמר (ירמיה כו) משפט מות לאיש הזה וגומר : (ט) כימי הגבעה . יש אומרים זה גבעת בנימין בפלגש (שופטים ט) ויש אומרים זה גבעת שאול (שמואל א' כ"ה) שאלו להם מלך ומרדו בדברי הנביא : (י) כענבים במדבר . כענבים שהם חביבים במדבר כך חיבבתי את ישראל . כביכורה בתאנה . כתאנה מבושלת בתוך הסאנה : בראשיתה . בתחלת בישול

רד"ק

עתה נבואת נחמים בית ה' כי לא יערבו לו אינה ערבים לפניו כי הם עוברים על מצותיו ותורותיו : זבחיהם כלחם אונים להם. זבחיהם שהם מביאי' לפני יחשבו להם כלחם אונים כמאכל אבלים שהוא טמא שהם טמאי מתים : כל אוכליו יטמאו . כל האוכלים לחם אונים הם טמאים כן זבחיהם טמאים : כי לחמם לנפשם לא יבא בית ה' . הקרבן שהם מביאים בעבור נפשם כלומר לכפרת נפשם לא יבא כי אין תועלת להם בו ולא יכפר להם בעבור כי הם מזידים ואף בהביאם הקרבן אינם שבים מחטאם : אוני . אבלים וכן לא אכלתי באוני באבלי אלא שזה שם וזה תאר : (ה) מה תעשו ליום מועד . יום החרבן יקרא יום מועד וחג על דרך קול נתנו בבית ה' כיום מועד ויום החרבן הוא מועד וחג השם כי השם יתברך קרא האויבים לבא יחדיו לבית השם להחריבו ולשפוך דם בני ישראל כדם זבחים כיון שאמר בנבואת ישעיה וסיתם לי כאריאל : (ו) כי הנה הלכו משוד . כי הנה הלכו מכובד הרעב למצרים וליום החרבן מה יעשו ואנה ינוסו לעזרה : שוד . הוא ברעב כמו השוד והשבר ופירוש ברעב והחרב תקבלם : מוף תקברם . כי שם ימותו ההולכים שם בחרב ורעב : מוף . כמו נוף וכן כמהם וכמהן : מחמד לכספם . בתי חמדתם שהיו אוצרות כספם : קימוש ירשם . כלומר ירש אותם הקמוש שיהיה שם תמורת הכסף כשיחרבו הבתים יצמחו בהם הקוצים : קימוש וחוח . הם מיני קוצים וי"ת מיני חיות קרסולין חתולין : (ז) באו ימי הפקודה . שיפקוד האל עונם ימי השלום שישלם להם האל יתברך כמעשיהם הרעים אז ידעו ישראל ויתודו ויאמרו על נביאי השקר שהטעו אותם והיו אומרים להם שלום שלום לא יאמרו עליכם אויל הנביא משוגע איש הרוח . על רוב עונך היה זה שנטית אחרי נביאי השקר ועזבת נביאי האמת : ורבה משטמה . לפיכך רבה משטמת האל יתברך עליכם : שלום . שם בשקל סגול תחת ו"ח דהוו מתנבין להון נביאי קושטא ומשעממין להון נביאי שקרא על דסגיאו חוביך ותקיפו חטאיך : (ח) צופה אפרים . אפרים שם לו צופה עם אלהיו והוא נביא השקר שאומר נבואתו בשם אלהיו : נביא פח יקוש . שהנביא ההוא הוא לאפרים על כל דרכיו כמו הפח היקוש שלוכד העופות כן ילכדו אפרים בדברי נביאיהם : משטמה בבית אלהיו . נוכל לפרש בית אלהיו בית העגלים שהם אלהיו ונביא השקר שם מתנבא והוא גורם לו משטמה בינו ובין האל יתברך ונוכל לפרש גם כן בבית אלהי"ו בבית האל שהוא בית המקדש , ויונתן תרגם מסגי תקלא בבית מקדשא דאלההון ובמדרש משטמה בבית אלהיו זכריה שהרגו בבית המקדש והנה הפסוק מדבר על אפרים וזכריה הרגו בני יהודה : (ט) העמיקו שחתו . העמיקו סרה ושחתו דרכיהם : כימי הגבעה . כימים שעשו בני בנימין בגבעה שהחזיקו דבר נבלה שעשה בפלגש : (י) כענבים במדבר . כמו אם ימצא אדם ענבים במדבר שהוא ארץ ציה אשר אין בו כל פרי שישמח בהם וכמו שישמח אדם כשימצא

מצודת ציון

מנחת (מלאכי ג) : אונים . ענין גזל כמה בכח ואון וכן וידיו תשבנה אונו (איוב כ) : לחמם . גם כבשר יקרא לחם וכן את קרבני לחמי (במדבר כח) : לנפשם . לעצמם : (ה) מועד . זמן קבוע כמו העביר המועד (ירמיה מו) : (ו) משוד . מל' שודד ועושק : מוף . יתכן שהוא נוף והוא שם מקום במצרים ובא הפ"א במקום הנו"ן וכן כמהם וכמהן (ש"ב יט) : מחמד . מלשון חמדה : קימוש . מין קוץ : יירשם . מל' ירושה : חוח . מין קוץ : (ז) הפקודה . ענין זכרון : ורבה . הוי"ו יתירה : משטמה . ענין נטירת איבה כמו וישטום עשו (בראשית כז) : (ח) צופה . כן יקרא הנביא וכן צופה נתתיך (יחזקאל ג) : פח . רשת . מל' מוקש : (ט) העמיקו . ר"ל הרבו כי כמו דבר העמוק הוא רב מהאדם מהגיע אליו כן כל דבר הרבוי בתכלית קרוי עומק : (י) כבכורה . כן יקרא הפרי שנגמר בשולו וכן בכורי ענבים (במדבר יג) : וינזרו . ענין פרישה כמו נזרו אחור (ישעיה א)

מצודת דוד

הקרבנות שמביאים יותר טוב שיהיה למלא נפשם שהם יאכלוהו ולא יבוא לבית ה' כי לא לרצון הוא : (ה) מה תעשו . ר"ל מהו הזכות שתאמרו בו ביום הקבוע על תשלום הגמול : וליום חג לה' . ביום שיבוא אליכם מה' זבח והריגה מזבחי בהמות כחג והוא כפל ענין במ"ש : (ו) הלכו משוד . כאשר ילכו מארצם מפני השודד הנה מצרים תקבץ אותם כי שם יבואו עם יוחנן בן קרח כמ"ש בירמיה : מוף תקברם . כי שם ימותו ע"י חרב נבוכדנאצר ולא ישובו לארצם : מחמד לכספם . בתי חמדתם שהם אוצרות כספם הנה הקימוש יירש אותם כי שם תצמח ובאהליהם תעלה החוח : (ז) באו . הנה עתה באו הימים של זכרון עונותיהם ובאו הימים של גמול תשלומיהם וידעו ישראל כי הן קרבו ובאו : אויל הנביא . ר"ל ידעו שהנביא השקר המבטיחם השלום שהוא אויל ולא דבר בו ה' : איש הרוח . הוא הנביא השקר אשר חשבו שיש בו רוח נבואה והוא כפל ענין במ"ש : על רוב עונך . בעבור רוב עונך רבה עליך נטירת האיבה מה' : (ח) צופה אפרים . צופה יש לאפרים עם האלהים שעשה לעצמו והוא נביא השקר אשר להם המתנבא בשם עבודת כוכבים ואותו הנביא הוא לפח מוקש פרוש על כל דרכיו של אפרים כי כמו שהפח יפול בו הצפור כן בדברי נביא השקר יפול אפרים : משטמה בבית אלהיו . בבית עבודת כוכבים יש לו נטירת איבה כי נביא השקר המתמיד לשבת שם כאלו נוטר לו איבה בזה שמתעה אותו ללכת רעה לרע לו : (ט) העמיקו שחתו . העמיקו לעשות הרע ושחתו דרכם כמו בני בנימין בפלגש בגבעה אשר החזיקו ידי עוברי עבירה כי כל נביאי השקר מחזיקים ידי עוברי עבירה בהבטחת השלום ולכן יזכור עונם לשלם עליהם גמול : (י) כענבים במדבר . כמו המוצא ענבים במדבר מקום שמם שהם חביבים עליו מאד כן מצאתי את ישראל ר"ל כן היו חביבים עלי בעת מצאתים לי לעם : כבכורה . כתאנה המבושלת באילן התאנה הראויה לכול שהיא משמחת לב ועלים כן ראיתי אבותיכם ר"ל כן שמחתי כאשר ראיתי את אבותיכם נמשכים אחרי : המה באו . וכאשר המה באו אל בעל פעור ופרשו עצמם מה' אל הבושת : ויהיו שקוצים כאהבם

אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בָּאוּ בַעַל־פְּעוֹר
וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים
כְּאָהֳבָם׃ יא אֶפְרַיִם כָּעוֹף יִתְעוֹפֵף
כְּבוֹדָם מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן וּמֵהֵרָיוֹן׃
יב כִּי אִם־יְגַדְּלוּ אֶת־בְּנֵיהֶם
וְשִׁכַּלְתִּים מֵאָדָם כִּי־גַם־אוֹי לָהֶם
בְּשׂוּרִי מֵהֶם׃ יג אֶפְרַיִם כַּאֲשֶׁר־
רָאִיתִי לְצוֹר שְׁתוּלָה בְנָוֶה וְאֶפְרַיִם
לְהוֹצִיא אֶל־הֹרֵג בָּנָיו׃
יד תֵּן־לָהֶם יְהוָה מַה־תִּתֵּן תֵּן־לָהֶם
רֶחֶם מַשְׁכִּיל וְשָׁדַיִם צֹמְקִים׃ טו כָּל־
רָעָתָם בַּגִּלְגָּל כִּי־שָׁם שְׂנֵאתִים עַל
רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם מִבֵּיתִי אֲגָרְשֵׁם לֹא
אוֹסֵף אַהֲבָתָם כָּל־שָׂרֵיהֶם סֹרְרִים׃
טז הֻכָּה אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם יָבֵשׁ פְּרִי
בְּלִי־יַעֲשׂוּן גַּם כִּי יֵלֵדוּן וְהֵמַתִּי

חֲבִיבִית אֲבָהָתְכוֹן וְאִינוּן
אִתְחַבָּרוּ לְבַעַל פְּעוֹר וּטְעוֹ
לְבַהֲתָא וַהֲווֹ שִׁקּוּצִין
כִּדְרְחִימוּ׃ יא בֵּית יִשְׂרָאֵל
כְּעוֹפָא דְאַפְרְחוּהִי מִקִּנֵּיהּ
וְאִיטַּלְטַל כֵּן גְלָא יַת יְקָרְהוֹן
וְעַד לָא יִסְגּוֹן וּמִפֵּירֵי מְעֵיהוֹן
לָא יֶחְדוּן וְעַל דְּאִתְמְנַעוּ
רַגְלֵיהוֹן מִלְּאִתְחֲזָאָה בְּבֵית
מַקְדְּשִׁי׃ יב אֲרֵי אִם יְרַבּוּן
יַת בְּנֵיהוֹן וְאַתְכְּלִינוּן מִלְּמֶהֱוֵי
גַּבְרִין אֲרֵי וַי לְהוֹן בְּסַלָּקוּתִי
שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן׃ יג כְּנִשְׁתָּא
דְיִשְׂרָאֵל בְּמֶעְבְּדָהּ אוֹרַיְתָא
דָּמְיָא לְצוֹר בְּאַצְלָחוּתָא
בִּשְׁלֵיוְתָהּ חָבוּ דְבֵית אֶפְרַיִם
לְקַטָּלָא לְפוּלְחַן טַעֲוָתָא
בְּנֵיהוֹן׃ יד הַב לְהוֹן יְיָ יַת
תּוּשְׁלָמַת עוֹבָדֵיהוֹן הַב לְהוֹן
רְחֶם מַתְכֵּיל וּתְדַיִן יָבְשִׁין׃
טו כָּל בִּישַׁתְהוֹן גַּלְיָן קֳדָמַי
בְּגִלְגְּלָא אֲרֵי תַמָּן רְחֵיקְתִּינוּן עַל בִּישׁוּת עוֹבָדֵיהוֹן מִבֵּית מַקְדְּשִׁי אֲתָרֵיכִינוּן לָא
אוֹסִיף לְרַחֲמָא עֲלֵיהוֹן דְּכָל רַבְרְבֵיהוֹן מָרְדִין׃ טז בֵּית יִשְׂרָאֵל דָּמַן לְאִילָנָא דִּלְקָא
שָׁרְשׁוֹהִי מִקְרַע וְיָבֵשׁ נוֹפֵיהּ מִלְּעֵלָא טַב לָא יַעֲבֵיד אַף אִם יְרַבּוּן בְּנִין

רשי

בישול בתאנים: ראיתי אבותיכם. כן אלו אבותיכם בעיני לאהבם: וינזרו. אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישה: לבושת. לעכו"ם שהיא בשתם: ויהיו שקוצים. לפני: כאהבם. את בנות מואב: (יא) אפרים כעוף יתעופף וגו'. אמר הנביא הלואי ויהיו כעוף הזה הנודד מקינו והדל אפריח ורביה כך ישכלו את זרעם או בשעת לידה או ישכלו בבטן ויפילו או בשעת הריון לא יקלטו כי מה בצע בגדלם את בניהם שהם יגדלו ושכלתים מאדם: (יב) כי גם. לאבות אוי להם בשורי מהם. כמ' בסורי מהן הוא מן מסורות כתבין שי"ן וקריין סמ"ך ד"א כעוף יתעופף כבודם וגו' כעוף זה שפורח ואינו כן ישוף ויברח כל כבודם של מה שנשתערו בבניהם בלידה ובהריון מלידה זה נער לידה ומבטן אלו ימי העיבור ומהריון בשעת תשמיש כל פרחם זה יכלה כילד שהרי כשיגדלו את בניהם ושכלתים: (יג) אפרים כאשר ראיתי לצור. בשלווה מעטירה ומשירה על כל המדינות כן ראיתי לאפרים שהולה בנוה ואפרים מה גמול שלם לי נתעסק להוציא אל הורג בניו לזבחם לעכו"ם של מולך כן תרגם יונתן: (יד) תן להם ה' מה תתן. הנביא מתפלל שימותו קטנים שאינו דומה אבלו של קטן לאבלו של גדול לפיכך אם אי אפשר מלידה ומבטן ומהריון שכבר נגזר מבריאות עולם (בראשית ג) ואל תיסך הפוקתך תן להם מהרה בקטנותם מה שאתה עומד ליתן להם לאחר זמן שאמרת כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים: תן להם רחם משכיל. בשעה שיוצאין לאויר עולם ימותו או יצטמקו שדי אמן שלא יהא להם חלב להניק: (טו) כל רעתם בגלגל. שם הרבו לעבוד עכו"ם בבמות לפי שהיה שם המשכן בתחלה היו אומרים להם נביאי הבעל שהוא מקום נבחר והוא היה למלכי ישראל: לא אוסיף אהבתם. לאהוב אותם: (טז) פרי בל יעשון: לא טוב להם לפרות ולרבות שהרי גם כי ילדו והמתי מחמדי

אבן עזרא

כי השתחוו לבעל פעור ויזנו מאחרי: לבשת. כמו והבושת אכלה יגיע שם לאליל: ויהיו שקוצים. שנשתאו בעבור אהבת בני מדין: (יא) אפרים. פעם כעוף על הממירות שלא ישתאו ולא יהיה להם כבוד מהלידה גם מבטן כאשר תראה הבטן ההרה שתתנפחה מההריון כאשר יפסק דם האשה הנדה והנה הטעם כי ימעט ההריון ואם היה לא יגיע להראות ואם הגיע ימות הולד לפני הלידה והוא שם כמו דיעם על כן אחריו אם ילדו ויגדלו אם בניהם אשכלם שלא יגיעו להיות אדם: (יב) בשורי מהם. שי"ן תחת סמ"ך: (יג) אפרים. יהיה כצור שהיתה שתולה בנוה וכשוה המים כן ראיתי בנבואה שיוציא האב אל הורג בניו: (יד) תן. יתפלל הנביא אחר שנגזרת עליהם שיוציא כל אחד בניו אל ההורג אולי ימותו קטנים ולא יהיה לצרה גדול וזה תן רחם משכיל שימותו בבטן והילודים ימותו באפס חלב: צומקים. כמו צמוקים יבשים: (טו) כל. טעם בגלגל הוא המקום שהיו שם בעברם את הירדן היה ראוי שיזכרו את טובתי בהיות אבותיהם שם שהבאתים אל ארצי ועתה אגרשם מביתי: (טז) הוכה. הטעם הוכה כמו משל לאבות ובנים

תולדות אהרן ויחזי סנהדרין ק:

אבותיכם ג' מ"ל בסיפרא וסימ' כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בתאנה קצף ה' על אבותיכם קצף. אבותיכם איה הם. וכל כתובים דכוו' וסימ' מ"ל במ"ג חסר' וסימ' הלא כה עשו אבותיכם: ותגת עמנו בראש. ויאמר להם שמעוני חלוים עתה. וכל עזרא דכוו': משכיל ב' וס' חציו כגבור. תן לתם רחם משכיל: אוסף ג' מלרע בקריאה ב' חסר וא' מ"ל וסימ' ככל אשר שאלת מעם ה' אלהיך. לא אוסיף

רדק

כשימצא בכורה בתאנה: מראשיתם כן מצאתי ישראל במדבר ושרנמתים וכלכלתים לא חסרו דבר כאלו היו בארץ טובה וכמה לא הכירו בטובי: אלו בעל פעור וינזרו לבשת. היו נפרשים ממני ללכת אחרי הבשת שהיא העכו"ם שעובדיה יבושו ויכלמו ממעשיהם: ויהיו שקוצים כאהבם. והיו לעבוד השקוצים כאשר אהבו את בנות מואב וזנו עמהם וכמו את לבבם לעבוד את אלהיהם, או פי' ויהיו שקוצים בלא חסרון כי העובד הוא שקוץ ופירש בראשיתה כתאנה שראשונה שמבכרת וזכרון זה הענין לומר כמעשה אבות יעשו בנים אני הטיבותי עם אבותיכם ומרדו כי וכן הטיבותי לכם ופשעתם בי, ואחז"ל פי' טעם במדבר דבק עם מצאתי ופי' הפסוק כענבים ובבכורה בראשיתה שיבשת המוצא אותם כן מצאתי אבותיכם במדבר ושמחתי עמהם ופי' ויהיו שקוצים כאהבם כמדת האהבה שאהבתים כן היו שקוצים בעיני: (יא) אפרים. כבודם. קרא הבנים כבוד כי הם כבוד האבות כמ"ש עטרת זקנים בני בנים, וכן הוא חק הבנים שמכבדים האבות: מלידה ומבטן ומהריון. מלידה שימותו מקצתם בעת הלידה ומבטן שימותו מקצתם בבטן שלא יגיעו להבלים ימי הבריות. ומהריון שלא תהרינה כלומר שתהיינה עקרות מקצתם: (יב) כי אם יגדלו את בניהם. אמר אם יהיו בהם שימלטו מאלה המקרים ויגיעו ללידה ויגדלו אותם נערים ימותו לא יבאו לזמן שיקראו אדם וזהו שאמר ושכלתים מאדם: כי גם אוי להם בשורי מהם. ולא זו בלבד כי גם בכל מעשיהם תהיה מארה עד שיקראו אוי להם בשורי מהם כמו שאמר בהורה והסתרתי פני מהם והיה לאכול: בשורי. בשי"ן כמו בסורי כמ"ך: (יג) אפרים כאשר ראיתי לצור שתולה בנוה. ראיתי אפרים בשלוה גדולה כמו שראיתי לצור שתולה על הים בנוה טוב ואח"כ בשוה המים כן ראיתי אפרים שיוצא עתה אל הורג בניו שיבואו עליהם האויבים ויגלו מעריכם לקראתם למלחמה ויהרגום אויביהם, ופירושו להוציא הנה הוא מוזמן בקרוב להוציא ואפרים שם בכלל וכניו הפרטים אלא שזכר לבון בניו לפי שזכר בליון הבנים וי"ת אל הורג לקטלא לפולחן טעוות כרהון: (יד) תן להם. הנביא מתפלל עליהם כשראה שיוציא אל הורג בניו ואמר תן להם מה שתתן מכליות הבנים כבטן או כעודם קטנים ולא יפלו ביד אויב: רחם משכיל. שימותו בבטן ואמר משכיל כאלו הרחם משכיל אותם כי כרחם הם שכולים: ושדים צומקים. אם יגיעו ללידה שיצמקו שדי אמותיהם וימותו באפס חלב: צומקים. יבשים: (טו) כל רעתם בגלגל. כי שם חדשו המלוכה ומאסו אותי ממלוך עליהם או פירש בגלגל לפי שהיה המשכן תחלה בגלגל אחר עברם הירדן והיה המקום הנבחר היו אומרים להם נביאי הבעל שיעבדו שם לבעל לפי שהוא מקום נבחר וכן אמר בגלגל שורים זבחו: מביתי אגרשם. כיון שהם מאסו בי ובעבודתי ובחרו להם עבודת אלהים אחרים אגרשם מביתי באפי' אם ירצו לחזור ולעבדני כן לא ימצאו כי יתרב למען כי הרבו לפשוע: לא אוסיף אהבתם. אוסף בצרי: אהבתם. מקור ר"ל אהבה אותם: כל שריהם סוררים. שריהם שהיו עליהם להוכיחם ולהחזירם למוטב הם סוררים לכך אקום מהם תשובה לפיכך לא אוסיף אהבתם: (טז) הכה אפרים. הכה ביד אויביו: שרשם יבש. ועוד דמהו לעץ שיבש שרשו שלא יעשה פרי כן גם הם לא ילדון כמו שאמר למעלה מלידה ומבטן ומהריון וי"ם

מצודת דוד

כאהבם. אז היו שקוצים ומתועבים בעיני כערך אהבתם שאהבתי אותם מתחלה: (יא) כעוף יתעופף כבודם. הכבוד יפרח מהם כמו העוף הפורח מהר ר"ל לא יהיה נעשה בהם הכבוד הנעשה לילדים בעת הוולדם ובעת הכנסתם בבריתו של אברהם אבינו: מלדה. מהם יפרח הכבוד בעת הלידה כי אז ימותו עד לא יבואו לזמן הכנסת הברית ולא ישיגו הכבוד הנעשה אז: ומבטן. ומהם יפרח הכבוד בעת יצאו מבטן כי יולדו מתים ולא ישיגו אף הכבוד הנעשה לילדים בעת הוולדם: ומהריון. מהם יפרח הכבוד בעת ההריון ר"ל לא יעברו נשותיהם כלל וממילא יפרח הכבוד ואינו: (יב) כי אם יגדלו. אשר אם כמה מהם יגדלו את בניהם וינצלו מהמקרים ההם הנה אשכלם מאדם ר"ל ימותו עד שלא יגיעו לגבול איש כי ימותו עודם קטנים: כי גם וגו'. אשר לבד זה יהיה בכל מעשיהם אוי להם בעת אסיר להפרד מהם: (יג) אפרים. אחה אפרים הנה היית במעלה גדולה כמו שראיתי את צור שהיא שתולה במדורה במעלה גדולה כן היית גם אתה: ואפרים וגו'. ר"ל והנה אפרים מה גמול שלם נתעסק להוציא בניו אל הורג לזבחם לעכו"ם: (יד) תן וגו' מה תתן. ר"ל מה שתתן באמ"ן תן להם מיד ומהר ומפרש תן להם רחם משכיל וגו' ר"ל למה ימותו הבנים בנערותם להרבות אבלם טוב יותר שתתן להם רחם משכיל שבני

מצודת ציון

(ישעיה א): לבושת. העכו"ם תקרא כן על כי היא לבשת לעובדים: שקוצים. מלשון שקץ ותעוב: (יא) יתעופף. מל' עפיפה ופריחה: (יב) ושכלתים. ענין מיתה כמו ושכלה אתכם (ויקרא כו): בשורי. כמו בסורי בסמ"ך והוא מל' הסרה: (יג) שתולה. ענין נטיעה כמו כעץ שתול (תהלים א): בנוה. ענין מדור: (יד) משכיל. מל' שכול ומיתה: צומקים. יבשים ונוגבים ולזה יקראו הענבים היבשים צמוקים כמ"ש ומאה צמוקים (ש"א ל): (טו) סוררים. סרים מדרך הטוב

אבן עזרא

ובנים : (יז) ימאסם · אמר הנביא אמר השם אלי כי אינו אלהיהם : (א) גפן בוקק · רק אין בו כח לפרות ואין פרי : ישוה לו · יחשוב כי יפרה את פריו והיה טוב כגפן שהוא בוקק כי כאשר הרביתי פריו הרבו למזבחות : (ב) חלק · כי אין להם חלק אחד : עתה יאשמו · מגזרת שממה כמו תאשם שומרון שהוא כמו והאדמה לא תשם ולבם שנחלק הוא יערף מזבחותם שהרבו כדרך וערפתו הכיסות : (ג) כי . כאשר חלק לבם לא רצו להיות עליהם מלך ולא יראו מהשם על כן אין להם מורא והכל יעשה כרצונו : (ד) דברו : אלות שוא . דרך זרה : כאילו המלה מורכבת משם הפועל הסמוך ושאינו סמוך או היה כן בעבור אות הגרון ומשל משפט שהוא מתוק והפך למר כמו ההופכים ללענה משפט והוא יפרח כראש משפטם שאינו ישר : על תלמי · כמו תלמיה רוה ושדי כמו שדה והעד ילוח שדי : (ה) לעגלות · הם עגלי הזהב בבית אל : יגורו · יפחדו השוכנים בשומרון : כי אבל עליו : השעם על כל עגל בבית אל כאשר פירש: וכמריו . אשר עליו יגילו היום יתאבלו : כי

תולדות אהרן לעגלות · מגלה כה סנהדרין כג ז

רדק

וי"ת כן יהיו ישראל דמן לאילנא דיקלא שרשיה אלרע וגו' פי' נוב לשת או פרח וי"ם לשת בלי ישבה קמת נוב לא יעשה , ובמשנה מפני שהגביה נושרת עליהם ועוד אמר מועלים בעלים ואין מועלים בספוי ולא בגביים : (יז) ימאסם אלהי . אמר הנביא ימאסם אלהי כי אינו אלהיהם כי לא שמעו לו לפיכך ימאסם וישלחם מעל פניו שיהיו נודדים בעכו"ם: (א) גפן בוקק . גפן רק שאין בו שום לחלוחית וכן בוקה ומבוקה : פרי ישוה לו · ואיך ישוה לו פרי והוא כמו גפן בוקק כי בזוזו אויבים ושלגוהו כלי ריק איך יולא עוד וירבה בבנים ובנכסים : כי כרוב לפריו הרבה מזבחות · כאשר הייתי אני מרבה פריו ומלאתיו בנכסים ובבנים הוא הרבה לעשות מזבחות לבעל : כטוב לארצו · שהייתי מטיב ארצו כדגן תירוש ויצהר והם הטיבו מצבות כלומר שחזקו והקים מצבות לאלהים אחרים וכן הטיב תרה לך , וי"מ ישוה ענין שוה ושקר כלומר הפרי יתקר לו על דרך שאמר ותירוש יכחש בה : (ב) חלק לבם · מירלת האל ומתורתו חלק לבם : עתה יאשמו · לפיכך עתה בקרוב יחרבו : יאשמו · ענין שממה וכן תאשם שמרון : הוא יערוף מזבחותם . הוא שחלק הוא שיערוף מזבחותם שהרבו וישדד מצבותם שהטיבו וזה יהיה בעת שתרבן : יערוף . ענין הריסה ושבירה וכן חשך בעריפיה לדעת קלת המפרשים : חלק · פועל עומד כמו נחלק : ישדד · מבעלי הכפל מבנין הדגוש למרובע ענין שבר ושוד : (ג) כי עתה יאמרו · עתה בגלותם מארלם יכירו ויאמרו כי אין מלך לנו פי' כאלו אין מלך לנו כי אין בו כח להצילנו מיד אויבינו כמו שחשבנו כששאלנו לנו מלך ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו ושאל יש' שיהיה מלכנו ולא שיהיו גבורים מלך והוא יהיה מצילנו מיד אויבינו כאשר היינו עושים רלונו וכיון שלא יראנו את ה' ועזבנו תורתו מה יעשה לנו המלך אשר שאלנו שרי הוא אין בו כח להצילנו אחר שקצף בנו האל יתברך כי חטאנו לו הם יחודו ישראל בגלותם : (ד) דברו דברים · נתיעצו ירבעם וחבריו מה לעשות להחזיק בידו המלוכה · ודברו דברים שלא יעלה העם לירושלים לבית המקדש ועל זה נשבעו וכרתו ברית ושבועת שוא היתה שבועתם לבטל דברי תורה ומצות האל יתברך ולעשות גורות לעבדם : ופרח כראש משפט · לפיכך פרח משפטם זה כראש ולענה על דרך שרש פורה ראש ולענה : על תלמי שדי · מה שפורח להם בתלמי שדותיהם ראש ולענה יהיה זה משל לרעות שיבואו עליהם בעונם זה ויוכיח הפירוש זה הפסוק הבא אחריו : (ה) לעגלות בית און · ויונתן תרגם ממללין מילין דאונס וגו' : שדי . כמו שדה : אלות · מקור בשקל ראות רבות , לעגלות בית און · הם העגלים שעשה ירבעם וזכר אותם בלשון זכר ונקבה כי לא היו אלא גורות וזכר בית און והוא בית אל שמכנה אותו

רשי

מחמדי בטנם : (יז) ימאסם אלהי · אינו קללה אלא בשורה מגיד הוא למאסם (א) גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו · ישראל דומין לגפן המשיר כל פריו הטוב כך עזבו אותי שאני פרי הטוב והטוב לו : פרי ישוה לו · פרי אשר ישוה לו ויאכל לו : כרוב לפריו הרבה למזבחות · כשהשפעתי להם הטובה והם הרבו לעשות עגלים למזבחות . ד"א גפן בוא ישראל פרי מעשיו גרם לו פרי ישוה לו יועיל לו להיות בוקק כי עשו המזבחות והועילו להכעיס שלכן לרעה וזהו לשון התרגום : הטיבו מצבות · הרבו מצבות : (ב) חלק לבם · ממני : עתה יאשמו . הוא הדבר אשר יערוף מזבחותם ישחית לשון וערפתו שם .(דברים כא) וערפתו (שמות יג) ישבור נוארם · ד"א לפי מדרש אגדה גדול השלום שאפי' ישראל עבדו עכו"ם ושלום ביניהם אין השטן מקטרג ביניהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו (לעיל ד) ושמי המחלוקת שנאמר חלק לבם עתה יאשמו יש שטון פה לשטן לקטרג : (ג) כי עתה · בבא עליהם הרעה יאמרו אין לנו מלך מלכינו אשר בטחנו בו לאמר שילא ברחשונה וילחם את מלחמותינו אין מועיל לנו כלו' : (ד) אלות שוא · השבע לשקר אלות כמו כרות לשון הווה כרות ברית לעכו"ם של מולך לפיכך יפרח עליהם משפט ייסורין ופורענות כראש שהוא עשב מר הפורח על תלמי שדי וי"ת על תלמי שדי בעון שמשיגין גבולי שדות תלמי מענית המחרישה קרוי תלם · ד"א על תלמי שדי שהם עושים שם מזבחותם כמו שנאמר גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי (לקמן יב) שם יפרח עליהם משפט עונש ד"א אלות שוא כל ברית שהם כורתים זה עם זה עוברים עליו ופרח כראש משפט על תלמי שדי כראש שהוא פורח על תלמי שדי שהוא עשב מר כך משפטיהם פורחים וגדלים תמרורים לעניים ואביונים ואף עמוס אמר כן כי הפכתם ללענה משפט (עמוס ו) : (ה) לעגלות בית און וגומר · לפורענות הפחידה לבא על עגלים שבבית אל שהיא נקראת בית און בספר יהושע : יגורו

[מקרא ותרגום]

מחמדי בטנם : יז ימאסם אלהי כי לא שמעו לו ויהיו נדדים בגוים : י״א רפין
י א גפן בוקק ישראל פרי ב׳ ו׳ ע״נ
ישוה־לו כרב לפריו הרבה
למזבחות כטוב לארצו היטיבו ד׳ רפין
מצבות : ב חלק לבם עתה יאשמו
הוא יערף מזבחותם ישדד ב׳ בתרי לישנא כמטר לקחי
מצבותם : ג כי עתה יאמרו אין י״א בנביאים
מלך לנו כי לא יראנו את־יהוה
והמלך מה־יעשה־לנו : ד דברו
דברים אלות שוא כרת ברית ופרח ג׳
כראש משפט על תלמי שדי : ג׳ כ״ף
ה לעגלות בית און יגורו שכן ז׳
שמרון כי־אבל עליו עמו וכמריו ג׳
עליו יגילו על־כבודו כי־גלה ממנו :

ואקטול שפר מעיהון : ט ירחיקינון אלהי ארי לא קבילו למימריה ויהון מטלטלין ביני עממיא : א גפן בזיזא ישראל דהוה גפן נציב במעבדיה אוריתא פרי עובדיהון גרמו להון דיגלון כד אסגיתי להון עללא אסגיאו פולחן לאגוריהון כד איתיתי טובא לארעהון אוטיבו לקמתהון : ב אתפלג לבהון מן אוריתא כען יחובון כען איתי עליהון סנאה יחזר קדלהון דאגוריהון יבוז קמתהון : ג ארי כען יימרון לית מלכא לנא ארי לא דחילנא מן קדם יי ומלכא מה יעביד לנא : ד ממללין מלין דאונס יימן לשקר ללמא גזרין קים כען איתי עליהון כרישי חוין בישין דין שקריהון על תחומי חקלן : ה על די פלחו לעגליא בבית אל מלך במשריתיה יסק עליהון ויגלי יתהון יסבון מנהון עגלא דשמרון ארי אתאבלו עלוהי עמיה ופלחוהי עלוהי יבועון על יקריה ארי גלא מניה :

אהבת' · בשלחי את חצי הרעב הרעים · וסימ' שמעי' דרחמו כפנא : כטוב ד' רפין וסי' נמסר בשפטים סי' י"ו ובשמואל ב' סימ' י"ג : יערף ב' בתרי לישני וסימ' כמטר לקחי · יערף מזבחותם ישדד מצבתם : אבל

מצודת ציון

טוב ומורדים : (א) בוקק · ענין ריקות כמו בוקק הארץ (ישעיה כד) : ישוה · ענין שימה כמו שוה רגלי (תהלים יח) : מצבות . הם מזבחות מאבן אחת : (ב) חלק · ענין פרוד : יאשמו · מל' שממון : יערף . ענין השחתה ודוגמתו וערפו שם (דברים כא) : ישודד . ענין עשק : (ד) אלות. מל' אלה ושבועה : ופרח . מל' פריחה וצמיחה : כראש · הם עשב מר כמו ראש ולענה (דברים כט) : תלמי · הוא הערוגה כמעשה החרישה וכן תלמיה רוה (תהלים סה) : שדי · כמו שדה : (ה) לעגלות · יתכן שהיו שם רבים שעשו בדמות העגל שעשה ירבעם ולפי שנלקחו בשבי ותשש כחן בנקבות אמר לעגלות : בית און . הוא בית אל וכנוהו לגנאי : יגורו . ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כב) : וכמריו . כן יקראו כהני עכו"ם וכן והשבית את הכמרים (מ"ב כג) : יוכל

מצודת דוד

שבני אפרים יפילו עוברם מה או שיהיו שדי נשותיהם צומקים ר"ל שלא יתעברו כלל שאז השדים למוקים וצומקים מבלי לחלוחית חלב כי בהתעבר האשה מתחיל לבוא לחלוחית חלב בדדיה ולא זולת ההריון : (טו) כל רעתם בגלגל · ר"ל הרעה הגדולה שבכל הרעות היא מה שהעמידו עבודת כוכבים בגלגל במקום שעמד המשכן בתחלה: כי שם וגו' · ר"ל אשר שנאתים שיהיו שמה והשנאה הוא בעבור רוע מעלליהם ולכן אגרשם מביתי הוא גלגל שהיה שם בתחלה בית ה' ומשכנו : אהבתם · לאהוב אותם : כל שריהם · כי כל שריהם סוררים : (טז) הכה · הנה כבר הוכה אפרים במכות הגרות ונתייבש שרשם עד שלא יגדלו עוד פרי כדרך האילן שנתייבש שרשו ור"ל נחלש מאד ולא יוליד עוד בנים : גם כי ילדון : אף אם כמה מהם ילדון הנה אמית מחמדי בטנם ר"ל הטובים והנחמדים שבהם : (יז) ימאסם . ה' ימאס בם : נודדים וגו' · הם ונעים בגולה בין הבבליים ובין הכשדיים : י (א) גפן וגו' . הנה ישראל הוא כגפן בוקק וריק מבלי רטיבות ולחות כן הוא מבלי תורה ויראת שמים : פרי וגו' · וכי מהראוי שהמקום ב"ה ישים לו פרי ר"ל וכי ראוי הוא להשפעה בתמיה : כרוב · הלא כפי מרבית פריו והשפעתו כן הרבה לעשות מזבחות לעכו"ם וכפי מרבית הטובה הבאה לארצו עשו מזבחות טובות ויפות : (ב) חלק לבם . נחלק לבם ונפרד מן המקום ברוך הוא לכן עתה בזמן קרוב יהיו שממה : הוא יערוף . ר"ל המקום ברוך הוא יספיק ביד האויב להשחית מזבחותם ולעשוק מצבותם : (ג) כי עתה · בזמן שיבא האויב יאמרו הנה אין המלך מועיל לנו ללחום מול האויב כי הואיל ולא יראנו את ה' אם כן מה יוכל המלך לעשות לנו אם אין לנו יראת אלהים כי יראת ה' ויראת המלך קשורה יחד : (ד) דברו דברים . המה מדברים דברים העולה על לבבם מבלי הבחנה ונשבעין לשוא וכורתין ברית לעכו"ם : ופרח : לכן יפרח עליהם משפט גמול כמו עשב הראש המר הפורח מהר על תלמי שדה : (ה) לעגלות · בעבור עגלות בית און שנלקחו בשבי יפחדו השוכנים בשומרון באמרם

רשי

עגורו · ירבו תמנו שכינו שבשומרון למה כי אבל עליו עמו וכמריו אשר עליו יגילו תמיד עתה יתאבלו על כבודו כי גלה : (ו) גם אותו לאשור יובל · זה היה בשנת שתים עשרה לאחז ויער ה' את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי (ד"ה א ה) וגומר ונטל עגלי הזהב אשר בבית אל והלך לו לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל : מנחה למלך ירב שהחריב : בשנה אפרים יקח . בשת יקח לו ירבעם שהוא משכם אפרים שהעמיד לו עגל זה לאלוה : ויבוש ישראל · מאותו עצה שנועצו לעשותם כמו שנאמר (מלכים א יב) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב : (ז) נדמה · נשתתק מלך שומרון והרי הוא כקצף שעל פני המים שהוא אושקמ"א בלע"ז : (ח) במות און · במות בית אל : קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם · שגלו עובדיהן ואין עוד סוגה בהם : ואמרו · ישראל : להרים כסונו · שלא יראוהו אויבינו בגלותנו : (ט) מימי הגבעה חטאת ישראל . חטאת זה נקוד לפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשת באת אזלת יד מימי גבעת בנימין חטאת ישראל לפי שהיה מעשה פלגש בגבעה בימי עתניאל בן קנז שהיה ראשון לשופטים בימי כושן רשעתים ובימיו היה פסל מיכה כל זה מליני בסדר עולם : שם עמדו . באוהל מדה אחזו בהם אז : לא תשיגם בגבעה מלחמה · וגומר · ולפי שהיה עון בכו"ם בידיהם ולא הקפידו עליו לכך לא הצליחה ידם במלחמת הגבעה על בני בנימין וקראם בני עלוה בני גאוה שעשו עצמם עליונים ולא שמעו בקול אחיהם לתת את בני הגבעה ויונתן תרגם על שאלו להם מלך והמליכו את שאול ואינו מתיישב לי אחר לשון העבריות וגם שאר חיבור הפרשה נופל על לשון הראשון : (י) באותי ואסרם · לפי רצוני תמיד יסרתים תאוסם לבושם ומכרתים ביד בוזזיהם : ואספו עליהם עמים באסרם לשתי עונותם · לפי שדימה אותם לעגלה כמו שנאמר אחריו אפרים עגלה מלומדה לכך דימה יסוריהם לפרה שמייגעין אותה בחרישה ואסרום בעול המחרישה וסימלוני העול נוקבים ויורדים א' מכאן וא' מכאן אצל שני עיני השור וכן ת"י כמיסר פדנא על תרתין עינוהי : (יא) ואפרים עגלה מלומדה · פירפייט"א בלע"ז עשויה חבורות חבורות במלמד

אבן עזרא

כי . הטעם כפול : (ו) גם · עגל שומרון : לאשור יובל · פי הוא זבח : בשנה . בתוספות הנו"ן כמו שבענה בנים : (ז) נדמה · ישרת בעבור אחר וכן הוא נדמה שומרון נדמה מלכה : כקצף · כמו ותאנתי לקצפה : (ח) ונשמדו · במות הבעלים בסור העגלים : ואמרו . אמר רבי משה כי אמרו דרך משל בעבור המזבחות כדרך כי הוא שמעה והטעם שלא יראו עוד ויפת אמר ויאמרו עובדיהם מרוב צרתם : (ט) מימי · יזהר כמו מזקנים אתבונן מאויבי תחכמני ופירש שם עמדו על חטאי דורו כאילו עמדו עם בני בנימין הם בני עלו' כמו עולה והיתה לזמה והיה רק זעוה והיום לא יפחדו שתשיגם מלחמה כאשר השיגה את בני בנימין מהשבטים וזה הכתב כמו כרית שדה שטעמו ראה ריח בני אשר ברכו ה' כריח שדה : (י) באותי ואסרם · מגזרת מוסר והיו"ד מובלע בדגשות עי"ן הפועל כדרך בפרס אגרך בכשן כי אנק תים ופרש ואספו עליהם איך איסרם על ידי עמים שיתאספו עליהם ואסרם כמו יאסרו קשורים : לשתי עונותם . כמו כבתי מענה האריכו למעניתם · וטעם שתים בעבור יהודה ואפרים : (יא) ואפרים · אני למדתיו מתחילה לכבוש על מעותי : ואני עברתי · כחוק על כל תורם שהמיבותי לצוארה והרכבתי

הושע י

ו גם אותו לאשור יובל מנחה למלך ירב בשנה אפרים יקח ויבוש ישראל מעצתו : ז נדמה שמרון מלכה כקצף על פני מים : ח ונשמדו במות און חטאת ישראל קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם ואמרו להרים כסונו ולגבעות נפלו עלינו : ט מימי הגבעה חטאת ישראל שם עמדו לא תשיגם בגבעה מלחמה על בני עלוה : י באותי ואסרם ואספו עליהם עמים באסרם לשתי עינתם : יא ואפרים עגלה מלמדה אהבתי לדוש ואני עברתי על טוב

ד' מ"ל כס' · כ"ס · ג' · ג' · כ"מ"ל · ל' וחד ונדמה · ל' · כ' · ל' וחד וקוץ ודרדר · ל' · ל' וחד ונפלו · ל' · ל' · ל' · ל' · כ' · עונותם ק' · כ' · כ' · כ' חד חבר כספר גדם

תרגום

ו אף יתיה לאתור יובלון קורבנא למלכא דייתי לאתפרעא להון נביא אמר להון בהתא דבית אפרים יקבלון ויבהתון דבית ישראל ממלכי עצתהון : ז בהתת שמרון במלכה כרותחא על אפי מיא : ח ויצדין במת בית אל חובי ישראל גרמו להון דינקון כובין ואטדין יסקון על אגוריהון כען איתי עליהון עקא דמותא דידהון דמן כאלו טוריא חפן להון ורמתא נפלו עליהון : ט מיומי גבעתא חטיתון בית ישראל תמן קמו סרחו במימרי למנאה עליהון מלכא ואף לא זכיאו דתתקים להון מלכותא בגבעתא תמן אתו עליהון עבדי קרבא לקטלא אבהן עם בנין סליקו : י במימרי איתיתי עליהון יסורין וכנשית עליהון עממיא ושליטו בהון כמיסר פדנא על תרתין עינוהי : יא כנשתא דישראל דמיא לעגלתא דמלפין לה למירדי ולא אלפא רחמא להלכא ברעות נפשה ואנא פרקית יתהון משעבוד

ג' וסימ' אבל תירוש אמללה גפן · אמללת ארץ תחפיר · לעגלות בית און יגורו : קוץ ודרדר ל' יעלה על מזבחותם · וקוץ ודרדר ל' תצמיח לך · נפלו ל' בחירק תנו"ן ולגבעות נפלו עלינו וחד ונפלו : עלות ג'

רדק

אותו כן לגנאי ולא זכר דן כי עיקר עבודתם היה בבית און כאלו היה שניהם שם אמר על עגלות בית און שתבטל עבודתה כשישברו אותם וגו' : יגורו שכן שמרון · יפחדו השוכנים בשמרון , וזכר שמרון אף על פי שהעגלים לא היו שם ולפי שהיתה שמרון ראש מלכות למלכי ישראל והם היו המחזיקים בעבודת העגלים ואמר כשתחרב בית אל ולא בגלום העגלים יפחדו השוכנים בשמרון על עצמם כי כל א"י נלכדים קודם שמרון שצר עליה מלך אשור ג' שנים : כי אבל עליו עמו . על העגל אשר בבית אל יתאבלו עליו כמו שסובדים אותו : וכמריו עליו יגילו · כמריו הם כהניו המקריבים עבודתו שהיו מתחילה שפים ושמחים עליו עתה יתאבלו בגלות כבודו ממנו והוא יקר עבודתו כשישבר אותו לעיניהם כמו גלה כבודו ממנו : (ו) גם אותו לאשור יובל . רבוי על כבודו שזכר אמר כי שבה במקומו גלה כבודו ממנו כשישברוהו גם גוף העגל והוא הזהב שבו אחר שנשברה צורתו יוליכו אותו לאשור לבאת אותו : מנחה למלך ירב · והוא מלך אשור שנקרא שמו ירב : בשנה אפרים יקח · אז יקח בשת אפרים ויבש ישראל מעצתו שנועץ ירבעם שהיה משכם אפרים עמהם לעשות העגלים אז יבושו מעצתם : בשנה . כמו בושה . יובל · כמו יובל שי

מצודת דוד

ואמרו אם לא הגיעו על עצמן איך יגיעו עלינו : כי אבל עליו , על העגל יתאבלו כמו שהאמינו בו וגם הכומרים שהיו שמחים עליו הנה עתה יתאבלו על כבודו כי גלה ממנו כי כשלוקח בשבי איה כבודו : (ו) גם אותו . כמו שיובא העם בשבי כן יובא גם העגל בשבי לאשור להיות למנחה אל המלך : בשנה . אז יקבל אפרים בושה על מה שעבדו ללא אלוה : ויבוש וגומר · כפל הדבר במ"ש : מעצתו . שייעצו לעשות העגלים : (ז) נדמה שומרון מלכה · המלך אשר בשומרון נדמה הוא כקצף הם האבעבועות שעל פני המים שעולה למעלה ואחר זמן מועט כן המלך לא יתמיד מלכותו כ"א מעט זמן : (ח) ונשמדו . ואז ישמדו הבמות שבבית און שהם היו חטאת ישראל : קוץ ודרדר · כי לא יבוא מי שם ויהיו שממה : ואמרו להרים כסונו · למען לא יראה מי בכשתם : (ט) מימי הגבעה . ר"ל עון זה היה בידם מימי פלגש בגבעה כי גם אז היה בידם פסל מיכה : שם עמדו · במעלה זו עמדו : לא תשיגם · לכן לא השיג אותם בגבעה נצחון מלחמה כשנלחמו על בני עולה הם בני בנימין שחזקו ידי עוברי עבירה : (י) באותי ואסרם · ברצוני לייסרם וכן לייסרם

מצודת ציון

(ו) יובל . יובא כמו יובל שי (ישעיה יח) : ירב . הוא אשור וכן אל מלך ירב (לעיל ה) : בשנה . מלשון בושה : (ז) נדמה . מל' דמיון והשואה : כקצף . ת"י כרותחא והם כעין אבעבועות ועל כ בא"ים ע"י מסירו' בספיבה מכלי אל כלי ונרא' כאלו הבועך מתקצף לזה קרוי בל' קצף : (ח) ונשמדו . ענין אבדון : ודרדר . מין קוצים וכן וקוץ ודרדר (בראשית ג) : (ט) עלוה . הוא הפך מן עולה וכמו כבה כשב : (י) באותי . מל' תאוה ורצון : ואסרם . מל' יסורין : באסרם . ענין קשירה : עונותם . כמו מעניתם והוא סוף שיחרוש החורש בתוך השדה וחוזר ועושה אחר כמוהו וכן עד כלות השדה כמו האריכו למעניתם (תהלים קכט) : (יא) מלמדה . ענין הרגל כמו וילמד לטרף טרף

אבן עזרא

והרכבתי אפרים עם יהודה יחרש : יעקב . יעקב פולו השדה שלו דרך משל על התורה ונרים ואזה וקצרו הוא שהגמול נידו להסיר הקוצים לסקל הנתיב ועת תדרשו השם לרוות הזרע עד יבא מלקוש : (יב) ויורה צדק לכם . כמו יורה ומלקוש וכל המפרשים אומרים כמו אתם תורתי והוא יבא ויורה אתכם : (יג) חרשתם . וכל זה עשיתם שלא מלאתם עולי כי בטחתם בגבוריכם והטעם זה : (יד) וקאם . כמו שלמן . שלו הוא שמנאסר : בבית ארבאל . שם מקום : רטשה . שם אחר אם על בנים ולהיותו מגדת ארצ אין משם לו : (טו) ככה . ביתאל שם העגל שהוא ככה הרע מכל רעתם כי רוב מלכי ישראל לא [סרו מחטאת ירבעם נשתם

הושע י

ג' מצרים אעדיתי ניר תקוף מצוריהון אשריתי בית ישראל על תקוף ארעא דאמוראה כבישין קדמיהון דבית יהודה אחסנית יתהון אחסנתא דקימית לאבוהון יעקב : יב בית ישראל עבידו לכון עובדין טבין הליכו באורחא דקושטא קיימו לכון אולפן אוריתא הא בכל עדן נבייא אמרין לכון תובו לדחלתא דיי כען יתגלי וייתי זכו לכון : יג אתעשתתון לכון אונס רשע עבדתון אתקבלתון תושלמת עובדיכון ארי אתרחצתא באורחתך בסגי גברך : יד ויקום אתרגושא בעמך וכל כרכך יתבזזון כבזת שלמא בכמנא ביומא דקרבא אם על בנין קטילת : טו כן גרמו לכון חובין דחבתון בבית אל מן קדם בישות עובדיכון בסופא בהית ואתכנע מלכא דישראל :

ג' צוארה ארכיב אפרים יחרוש
ג' יהודה ישדד־לו יעקב : יב זרעו לכם
לצדקה קצרו לפי־חסד נירו לכם
ח' ניר ועת לדרוש את־יהוה עד־יבוא
ב' מ"ל בספר ח' כתרי ליש' בעגלתי ויורה צדק לכם : יג חרשתם־רשע
עולתה קצרתם אכלתם פרי־כחש
כי־בטחת בדרכך ברב גבוריך •
ג' מ"ל יד וקאם שאון בעמך וכל־מבצריך
ג' ומ"ל יושד כשד שלמן בית ארבאל
ביום מלחמה אם על־בנים רטשה :
טו ככה עשה לכם בית־אל מפני
ג' • ל' רעת רעתכם בשחר נדמה נדמה
מלך ישראל :

בקרי' וסימ' אלוף עלות אלוף יתת דאורי' • וחברו דד"ה • לא תשיגם בגבעה : אנ"ך : ישדד ג' בקריא' וסימ' חכל תיום יחרוש התחרש לזרוע • ואפרי' עגלה מלמדה • ישדד עמקים אחריך • קדמא וישדד : חרשתם ב' בתרי ליש' וסימ' לולא חרשתם בעגלתי • חרשתם רשע עולתה : בשחר ל' נדמה נדמה מלך ישראל •

תולדות אהרן זרעו לכם • סנהד' מט ב"ק יז עכו"ם פ' אזהר ברחשית : עד יבא • ברכות כה רטשה . ב"מ לג :

רשי

במלמד הבקר שקירין דישגולמיי"ן בלע"ז כלומר הרכה יפורין הבאתי עליה והרי היא לא נכנעה ותמיד אוהבת לדוש בתבואה מקום מאכל ומשמן ולא נכנעה להיות חורשת כלומר לא נכנעו לתורה אלא אחר שרירות לבם : אוהבתי . יו"ד יתירה כמו (כראשית לא) גנובתי יום : ואני עברתי על טוב צוארה . לפיכך אני מביא עליהם מלכים שיתישו את כחם : ארכיב אפרים יחרוש יהודה וגו' אם תרצו שארכיב אפרים על עכו"ם יחרוש יהודה וישדד לו (יעקב) לעצמו חרישה של מע"ם כמו שהוא מפרש ואומר נירו לכם ניר וגומר : (יב) זרעו לכם לצדקה . אבל אתם חרשתם רשע וגומ' לפיכך וקם שאון בעמך נירו לכם ניר . עסקו בתורה ומשם תלמדו ללכת בדרך טובה להתגבר על יצר הרע כזה שהוא נר את השדה להפוך שרשי העשבים המכחישים בתבואה מימות החמה כמה ימים לפני הזרע ועת תקבעו לדרוש את ה' לתלמוד תורה : עד יבא ויורה צדק לכם . כשתהיו יגעים בה הוא יכין אתכם להודיעכם לפנותיה כצדק . ד"א נירו לכם ניר עשו מעשים טובים קודם שיבא עליכם הלחץ וזה יגרום לכם שתתקבל תפלתכם בעת הצורך ואז יהיה עת ראוי לכם לדרוש הקדוש ברוך הוא בכל צרתיכם כי אז תשמע לצעקתכם ויורה צדק לכם וימטיר צדקה לכם כמו ירה בים (שמות טו) (יג) אכלתם פרי כחש . איתקבלתון תושלמת עובדיכון : (יד) וקאם שאון . קול ענות כוסו טסו . כשד שלמן בית ארבאל . כבוזזים הבאים על עם יושב בשלום שהאום על יד מארב . שלא מסרו בם לברוח מפניהם ושודדים את הכל : בית ארבאל . יונתן תרגמו בית מארב והאל"ף ולמ"ד יתירים כן כנו יזרעאל שאינו שם עיר כגון (לעיל ב) יענו את יזרעאל וקראו בלשון שם נ"ף כאן קרא אותו כמין שם עיר וכן חיברו מנחם אבל דונש פותרו שם מקום : רוטשה . נבקעה וכן נערים תרטשנה (ישעיה ג) ועולליהם ירוטשו (שם) ל"א רוטשה עזובה כמו נוטשה : (טו) ככה עשה לכם בית אל . כל הפורענות הזה גרם לכם העגל

רדק

עגלה כי בימי נעורים לפאם האל יתברך לחרוש והחרישה עם הוריעה היא עשות המעשים והקצירה הוא פרי המעשים ואני למדתים לעשות המעשים הטובים כדי לאכול טוב והיא אהבה לחרוש כלומר לעשות המעשים טובים אלא תרצה לאכול ולשבות מן הטוב אשר אני נותן לה בלי מעשה טוב שתעשה אלא כהנם תרצה לאכול וזהו שאמ' אהבתי לדוש לדוש ולא לחרוש כדי שתאכל בשעת הדישה והנה אינה עושה מעשה ברצון בעליה אלא ברצונה ולהנאתה : אוהבתי . כמו אוהבת והיו"ד נוספת כי משלם מלעיל : ואני עברתי על טוב צוארה . כשעברתי עלים לתת עליה עול לסיות אוהרה שמן עשיתי שלא הכבדתי עולם כי השרות שמכבידים עולם צוארם כחוש ור"ל במשל שלא הכביד עליהם עול המצות או פירש כשעברתי עליהם לחלוק עול המלכות ר"ל כשדברתי ביד אחיה השילוני על טוב צוארה עברתי שכל ישראל היו שלוים איש תחת גפנו ותחת תאנתו כל ימי שלמה ובעת מותו היה זה שאמרתי לחלוק הממלכות : ארכיב אפרים . כלומר להרכיב אפרים . אמרתי להרכיב עליו עול מלכות ירבעם שהיה משבט אפרים וכיון שאני הרכבתי עליו העול אמרתי שיעשה רצוני ויצוה העם לעבדני ולהיות תחת רשותי ומצותי שאמרתי לו והיה אם שמוע תשמע את כל אשר אצוך והלכת בדרכי וגו' ובניתי לך בית נאמן וגו' : יחרוש יהודה . כי כבר הרכבתי עליו העול ואין לי אלא שיחרוש כרצוני כי המלך כבר פיה ביהודה ונשבר ג"כ אחר שנחלקה המלוכה : ישדד לו יעקב . השדד הוא הכותש הרגבים אחרי החורש לשוות פני האדמה ולתקנה לזריעה וכן אם ישדד עמקים אחריך ואם מלך אפרים ומלך יהודה היו חורשים כרצון האל ית' והחרישה היא אזהרת העם היה לעם לשדד והוא לתקן אזנם ולבם אל דברי שאזהרה שיהיו מקבלים עליהם המצות לעשותם והיא הזריעה ואם ירבעם ורחבעם היו מזהירים העם לעשות הישר בעיני ה' היה יעקב והוא כלל ישראל משדד כלומר מכינים לבם לקבל המצות : (יב) זרעו . נאמרתי לכם זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד כלומר עשו הטוב בעיני והגמול הטוב שתקחו מאתי יהיה יותר רב על מעשיכם הטובים כפי הזורע שהוא שמקוה לקצור שאתים או יותר לפיכך אמר בזריעה צדקה ובקצירה חסד כי החסד יותר על הצדקה ובדברי רז"ל גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה שנ' זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד זורע ספק אוכל ספק אינו אוכל קוצר ודאי אוכל : נירו לכם ניר , ואחר שתקצרו שובו לחרוש עוד ולזרוע כלומר לא תשקוטו ממעשיכם הטובים כל ימיכם והניר הוא החרישה ות"י לחרוש חרישו למיגר נירה ובדברי רז"ל נירה שנה וזרעה שנה או פירש נירו משל לעוררי הלבבות שיקבלו דברי התוכחה כמו חרישת השדה לקבל הזרע : נירו . לשון מבנין הפעיל ומשפטו הנירו ונפל ממנו ה"א הבנין כמו שהוא המנהג בלשון נחי העי"ן כמו שימו שיתו : ועת לדרוש את ה' עד יבוא ויורה צדק לכם . פירושו כתרגומו הוא בכל עידן וגו' והחכם ר' אברהם ב"ע פי' ועת תדרשו השם לרוות הזרע עד יבא מלקוש , ויורה צדק לכם , כמו יורה ומלקוש וי"מ אם תדרוש את ה' לדעת תורתו ומצותו הוא יבא ויורה אתכם צדק על דרך בא לטהר מסייעין אותו , ואאז"ל כתב קצרו לפי חסד כל מה שתקצרו בעולם הזה חסד יהיה עד יבא לעולם הבא ויורה לכם הקרן כמו שאמרו רז"ל על כמה מצות שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא : (יג) חרשתם . פי' חרשתם וזרעתם כי אחר החרישה הזריעה ושניהם משל למעשה כמו שפירשנו אמר אתם עשיתם הפך מה שצויתי לפם שאמרתי זרעו לכם לצדקה ואתם חרשתם רשע לפיכך קצרתם אכלתם פרי כחש והקצירה משל לגמול ופי' פרי כחש פרי הכחש שכחשתם כי או פירש פרי כחש פרי שמכחש במקוים אותו כמו שאמר ותירוש יכחש בה : כי בטחת בדרכיך ברוב גבוריך • בטחת בדרכך שהיית הולך בה והוא דרך הרשע והאמונה הרעה ובטחת ג"כ ברוב הגבורים שהיו לך מעמך או ממצרים שהיו מבקשים עזר מהם ושמת בשר זרועך ולא בטחת בי לפיכך נכשלת וכ"ף הכפת לנכח הנסע כן אלה שחרב שומרון וגלו השבטים בימיו : (יד) וקאם שאון בעמיך . מפני רעתך יקום שאון בעמיך איבותיו האויבים עליכם לבתריכם

מצודת דוד

אייסרם באמת : ואספו • עובדי כוכבים רבים יתאספו לבוא עליהם למלחמה באסרם . בעת אאסיר אותם לשתי מעינות המחרישה לחרוש שתיהן יחד לא כדרך החורשים אחת אחת ר"ל כשאביא עליהם רעה כפולה ומרובה : (יא) ואפרים . הנה אפרים הוא כעגלה שמרגילין אותה לעבודתה למשוך בעול ולחרוש והיא אוהבת לדוש למען תאכל מן הדיש ר"ל אני למדתים התורה והמצות והם חפצים בקבול השכר מבלי עשות המעשה : ואני עברתי • העברתי ידי : על טוב צוארה . ר"ל תפשתי צוארה והראיתי שהיא טובה ושמנה וראויה לשום העול עליה ר"ל ראיתי שראוי הוא לקבל עליו עול התורה ומצוה : ארכיב אפרים • לכן הרכבתי עול התורה על אפרים וגם יהודה יחרוש ר"ל יעסוק במצות : ישדד לו יעקב . כל ישראל בכללו יכתת הרגבים לכסות הזרעים בעבורו למען יאכל פריה ר"ל יקיימו המצות לטובתן למען יקבלו שכר : (יב) זרעו לכם לצדקה . לטובתכם זרעו את הצדקה למען תקצרו תבואתה לפי החסד שאני עושה ר"ל עשו צדקה ותקבלו גמול בחסדי כי גמול מעשה הטוב גם הוא לחסד תחשב וכמ"ש מי הקדימני ואשלם (איוב מא) : נירו לכם ניר . ר"ל הסירו מלבבכם דעות נפסדות וכוזבות כמו שהחורש יחרוש שדהו להמית שרשי העשבים הרעים לבל יכחישו את הזרע הנזרע : ועת לדרוש • וקבעו עתים לדרוש את ה' לא במקרה : עד יבא • ר"ל כן עשו עד אשר יבא המקום ב"ה וישליך לכם צדק מן השמים כי לא יקופח שכרכם : (יג) חרשתם רשע : ר"ל הנה לא כן עשיתם כי חרשתם רשע וגומר ר"ל חשבתם לעשות רשע ובן עשיתם אותם וככה היה הגמול : פרי כחש . גמול מעשה השקר : בדרכך . במה שהיית הולך למצרים ולאשור לבקש עזרה הנה בזה בטחת ברוב גבוריך ולזה לא חששת על אזהרותי : (יד) וקאם • לכן יקום בעמך קול שאון מלחמה וכל מבצריך יושד

מצודת ציון

טרף (יחזקאל יט) : אוהבתי • היו"ד יתירה וטפלה : לדוש . מלשון דישה והוא הפרדת התבואה מהקשין : ארכיב • אמר בלשון שאלה על הדבר הבא ממעל : ישדד . ענין כתישת הרגבים לכסות הזרעים ממעל וכן יפתח וישדד אדמתו (ישעיה כח) : (יב) לפי . לשיעור : נירו • ענין חרישה כמו ניר ראשים (משלי יג) : ויורה • ענין השלכה כמו ירה בים (שמות טו) : (יג) עולתה . מלשון עולה : כחש • שקר : (יד) וקאם • מל' קימה : שאון . המיית מלחמה : יושד . מלשון שדידה ואבק . שלמן . שם אדם : בית ארבאל • שם משפחה : רטשה • ענין בקיעה כמו ועולליהם ירטשו (ישעיה יג) : (טו) בשחר . בבקר : נדמה . ענין כריתה והכדק כמו עד אולג נדמה (שם טו) : הרגלתי

העגל שבבית אל : רעת רעתכם . רעות רשעכם עבירות זדונכם : בשחר נדמה נדמה . נרדם כאילו בלילה כלומר אין בו כח ולמה כל זאת כי בהיות ישראל נער ואוהבהו מנוער מכל טוב : (א) וממצרים קראתי לבני . ע"י נביאי להדבק בתורתי והם מה עשו : (ב) קראו להם כן הלכו מפניהם · כל מה שהנביאים קוראים ללמדם דרך הטובה כן הם הפכו עורף לברוח מפניהם : לבעלים יזבחו . דרך המקרא לדבר כן כמו כרובים כן חטאו לי (לעיל ד) וכאשר יענו אותו כן ירבה (שמות א) : (ג) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם וגומר • שלחתי לפניהם מנהיג המרגילם בנחת : קחם על זרועותיו · זה משה שנאמר בו (במדבר יא) כאשר ישא האומן את היונק : תרגלתי . כמו הרגלתי ואין לו דמיון : ולא ידעו כי רפאתים • יודעין היו אלא שדשו בעקב עצמם כלא יודעים ואגדה במדרש רבי תנחומא דרשו כלפי בני יוסף כשהביאם לפני יעקב לברכם ראה יעקב רשעים עתידים לצאת מאפרים ירבעם ואחאב ונסתלקה ממנו רוה"ק ויאמר מי אלה (בראשית מח) בקש יוסף רחמים ושרתה רוח הקדש על יעקב וברכם וזהו ואנכי הרגלתי רוחי על יעקב לצורך אפרים ולקחם על זרועותיו : (ד) בחבלי אדם

וטעם בשחר כי יושרו בלילה ובשחר יכרת מלכם : (א) כי נער · וזהו מלומדה שמני כי מהייתו נער והטעם בגלותו ממצרים הוא החילותי ליסרו בעבור שאהבתיו : (ב) קראו · הטעם ממצרים קראתי לבני לעבדני והם עתה קראו להם לבעלים וכאשר קראו להם לבעלי' כן הלכו ונדדו מאחרים מפניה' וי"א קראו להם נביאי והם הלכו אחורני' : (ג) ואנכי תרגלתי · פי"ו תרגלתי תחת ה"א ואין כמוהו במקרא והטעם הרגלתיו ללכת על רגליו כאשר יורגל הנער שיוקח על זרועותיו והוא כדרך רפואה לחזק הנער עד שיוכל ללכת ובעבור שדמה ישראל לעגלה מלומדה אמר בחבלי אדם בעבותות שאמשכם בעבותות אהבה לא כמו העבותו' שמושכים בגוזר שעגל כתורשה : (ד) ואהיה להם . כאנשי' המרימי' עול שעגלה להרים העול שהוא על לחיה רגע אחר רגע : ואט · כמו אטה ומלת אוכיל שם דבר כמו אכל בכבף והייתי מטה אליו אוכל ורבי מרינוס אמר כי אוכיל ראוי להיותו אאכיל כמו ויוסף עוד דוד את כל בחור ישראל ופירש ואט כמשמעו שהייתי מאכיל אם : (ה) לא ישוב · ואשור שם מלכו כאשר הזכרתי ושמו לבם ראש אחד : כי מאנו לשוב . אלו ההולכים למצרים לשוב אל ארצו : ואלה

יא א כי נער ישראל ואהבהו
וממצרים קראתי לבני : ב קראו
להם כן הלכו מפניהם לבעלים
יזבחו ולפסלים יקטרון : ג ואנכי
תרגלתי לאפרים קחם על־זרועתיו
ולא ידעו כי רפאתים : ד בחבלי
אדם אמשכם בעבתות אהבה
ואהיה להם כמרימי על על לחיהם
ואט אליו אוכיל : ה לא ישוב
אל־ארץ מצרים ואשור הוא מלכו

א ארי רבי הוה ישראל
ורחימתיה וממצרים קריתי
להון בנין : ב שלחית נביי
לאלפא להון ואינון טעו
מקביל אפיהון לטעותא
מדבחין ולצלמניא מסקין
בוסמין : ג ואנא במלאך
שליח מן קדמי דברית באורח
תקנא לישראל ונטלתינון
כדעל דרעין ולא ידעין דמן
קדמי מתרחים עליהון :
ד במגדת בני רחימין נגדתינון
בתקוף רחמא והוה מימרי להון
כאכרא טבא דמקיל בכתף תוריא ומוריך בלחיאתהון ואף כד הוו במדברא
אסגיתי להון טובא למיכל : ה לא יתובון לארעא דמצרים ברם אתוראה ישלוט בהון

וחד כשחר נכון מוצאו : וממצרים ב' וסימ' והוה בהציח ה' : כי נער ישראל ואהבתו : ולא ידעו ג' בקריא'

תולדות אהרן
בחבלי אדם . שבת פט :

הייתי מושכם תמיד בחבלים רכים אשר ימשוך בהם אדם את בנו כלומר במשיכת רחמים וכן תרגום יונתן : ואהי להם כמרימי עול על לחיהם · כאיכרים הטובים המרימים עול בידיהם ע"י לווחים להקל מעל ספרה התורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליהן (נ"א סא"א) כמרימי עול על לחיהם כאכרים המרימים עול מעל צואר השור ע"י שמאריכין את הכלונס שהעול נתן בראשו להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליהם כן תרגם יונתן כאיכרא טבא ומוריך בלחיאתהון : ועל לחיהם . לשון לחי של מבוי : ואט אליו אוכיל . הטיתי לו כח להכיל עול היסורין ויונתן תרגם על שם שסיפק להם מזונות במדבר : (ה) לא ישוב אל ארץ מצרים · הבטחתיו לא תוסיפו לראותם עוד וגומר (שמות יד) ומה הועיל הרי על כרחו אשור הוא מלכו הרי חטאו וגרמו להם להיות

רדק
לאחריהם · וקאם • כתיב באל"ף והוא מקום עי"ן הפעל : שאון כמו ושאון לאומים כשאון מים כבירים ענין המון ההם : בעמיך . כתיב ביו"ד והוא לשון רבים ר"ל על השבטים : וכל מבצריך

יוסד • כל המצרים שאתה בוטח בהם יוסד כל א' מהם על יד השודד שיבא עליכם : יוסד • מבנין הפעל משפלי הכפל והדגש מורה על חסרון הכפל וכתיב בוי"ו עם הדגש : כשוד שלמן בית ארבאל ביום מלחמה . שלמן אויב ידוע היה באותן הימים ששמו שלמן ובא על בית ארבאל פתאום ושדדו והפיל האם על הבנים ולא הזכיר הפסוק . וארבאל הוא שם אדם גדול היה בימיהם . וי"ת ויקום אתרגושא כשמך וגו', תרגם ארבאל מן וארב לו . ואדוני אבי ז"ל פירש שלמן הוא שלמנאסר מלך אשור בית ארבאל הוא שומרון בית שארב האל ית' עליה ותשבה כעונה : אם על בנים רטשה . לפי שרחמי האם על הבנים כשה שירצו להרגם משלכת עצמה עליהם : רטשה • כמו ועולליהם ירטשו ענין ההשלכה בארץ לנקצם ורז"ל פירשוהו ענין עזיבה כתרגום שמשנה ותשתה תרטשנה אמרו שהיו עוזבים בניהם ובניהם והולכים להם מפני החרב והרעב ואמר רטשה רטושים מדעתם נטושים בעל כרחם : (טו) ככה עשה לכם בית אל • כל זה גרם לכם בית אל כלומר העגל שעבדתם שם : מפני רעת רעתכם . זה היה לכם מפני רעה גדולה שברעתכם והוא עבודת העגל ואמרכם אלה אלהיך ישראל : בשחר נדמה נדמה מלך ישראל . הוא הושע בן אלה וטעם בשחר פירש אדוני אבי ז"ל כשחלם מלכותו בשנה שם לו שאסרו מלך אשור ובשנה השביעית עלה על שומרון וצר עליה ג' שנים ולכדה ועוד קודם לכן מתחלת מלכותו היה עובד למלך אשור ומשיב לו מנחה שנה בשנה וי"ת בשופא בכית וגו' : ונדמה . ענין כריתה כמו נדמו עמי : ונדמה . מקור עם הנו"ן כמו הנגלה נגליתי : (א) כי נער ישראל ואהבהו . בעודו נער אהבתיו והוא בהיותו במצרים ושיכך אני מתרעם עליו ויבא משאר האומות כי מנעוריהם אהבתים והצלתי מיד אויביהם וכאשר עוברים על מצותי עלי ליסרם כאשר ייסר איש את בנו וזהו שאמר וממצרים קראתי לבני כמו שאמר בני בכורי ישראל ואומר אליך שלח את בני ויעבדני ופי' קראתי לבני קראתי לפרעה בעבור ישראל בני או פי' קראתי לו בהיותו בני וטעם ממצרים כי מאותו העת התחלתי לקרוא אותו בני : (ב) קראו להם הנביאים אשר אני שולח להם קראו נגד הבנים שישובו לשוב אל ה' : כן הלכו מפניהם . כל עומת שהיו קוראים להם כן היו הולכים מפניהם ולא יקשיבו אל דבריהם ולא יניחו מעלליהם הרעים : לבעלים יזבחו לפסילים יקטרון • וכמו זה כן ירבה וכן יפרוץ : (ג) ואנכי תרגלתי לאפרים . זכר אפרים לפי שהוא עשה העגלים אמר ואיך ינמול לי זאת כי אנכי עשיתי להם כמה טובות והרגלתים לרגלים ולא הטרחתים במצותי ובעבודתי : תרגלתי • לשון הרגל והתי"ו במקום ה"א הרגלתי כן דעת המדקדקים ורבי אחי רבי משה זכרונו לברכה אמר כי הוא שם תרגלתי כמלת תפארתי ואע"פ שבלא מלת מלעיל משקל אחד הוא ולפי שהמשילו לנער אמר עליו זה הלשון כמו שמרגילים הנער לילך מעט מעט בלי טורח כן כשהסעתים ממסע למסע כשהוצאתי אותם ממצרים הסעתים מעט מעט בלי טורח הענן הולך לפניהם יומם ועמוד אש לילה : קחם על זרועותיו • שהנהיג אותם לנסה והוא משה לקח אותם על זרועותיו כמו שאמר כאשר ישא האומן את היונק : ולא ידעו כי רפאתים . לא הכירו כי אני הרופא אותם מכל מחלה ומכל צרה כמו שאמר כי אני ה' רופאך : קחם • בחברון ס"א הפעל והוא כמו לקחם וי"ת ודגא כמלאך וגו' : (ד) בחבלי אדם אמשכם • לפי שהמשיל אפרים לעגלה והעגלה מושכים אותה בחבלים אמר אני משכתי את ישראל בחבלי אדם ולא בחבל עגלה שמושכין אותה על כרחה אלא כמו אשר ימשוך אדם את חבירו לאטו שלא יכריחנו ללכת על כרחו כן משכתים לאטם וזהו בעבותות אהבה שאמר אח"כ : ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם • היפי להם כאותם שמרחמים על העגלה שלא תהיה חורשת יותר מדי ומרימים העול מעל צוארה ותולין אותה על לחיה כדי שלא תמשוך ותנוח מיגיעה שעה או שעות ביום כן אני לא הוגעתי ישראל בחרישה' וכבר פירשנו מה החרישה והעול : ואט אליו אוכיל • ועם כל זה אעפ"י שהיה נחה מיגיעה מטים לה מאכל במקומה כן אני ישראל לא הכבדתי עולם ונתתי להם במדבר סיפוקם בלי טורח לחם ובשר וי"ת כמיגרת בנין רחימין וגו' : לחיהם בשקל כליהם • אוכיל שם בשקל אוסיר : (ה) לא ישוב אל ארץ מצרים • לא היה להם לשוב אל ארץ מצרים לבקש עזר כי כבר אמרתי להם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד כי אם היו שבים אלי לא צריכים לעזר מצרים : ואשור הוא מלכו • ואל כרחו אשור הוא מולך עליו ועובד אותו ושולח לו מנחה בכל שנה ושנה וכל זה למה כי מאנו לשוב כלומר לשוב אלי כי אם היו שבים אלי לא היו מלכי האומות מושלים עליהם אבל הם היו

מצודת דוד

הדבר הזה עשה לכם בית אל מפני רעת העגל העומדת בה שהיא רעתכם אשר הורגלתם בה מאז כי עוד במדבר עשיתם את העגל : בשחר . ר"ל בתחלת מלכות הושע בן אלה בשנת שש למלכו נכרת מלכותו בכריתה כי אז אסרו מלך אשור כמ"ש במ"ב : יא (א) כי נער . עודו בנערותו משועבד במצרים אהבתיו : וממצרים . מעת יצא ממצרים קראתי את בני ר"ל שלחתי אליו עבדי הנביאים לקרוא לו לשוב אלי : (ב) קראו להם • כל מה שהנביאים קראו לקרוא להם בשמי כן הרבו ללכת ולברוח מפניהם ולא אבו לשמוע אבל זבחו לעגלים : (ג) ואנכי • הלא אנכי הרגלתי את אפרים שהאומן יקחם על זרועותיו בתחלה רבה ר"ל נתתי להם מנהיג זו : להוליכם בנחת וזה משה שנאמר כי כאשר ישא האומן את היונק (במדבר י"א) ולא ידעו • אינם משימים לב לדעת שרפאתים והצלתים בא ממני : (ד) בחבלי אדם • משכתים ללכת אחרי בחבלים רכים ונוחים שמושכים בהם בני אדם ר"ל הנהגתים בדרך חמלה : בעבותות אהבה : בחבלים עבים שמושכים בהם בדרך אהבה והוא כפל ענין במ"ש : ואהיה להם • הנהגתים ברחמנות כמו החורשים הרחמנים המרימים העול מעל לחיי הבהמה להקל ממנה כובד משא העול : ואט עליו אוכיל • כהחורשים הרחמנים המטים אוכל לפני הבהמה בעת שחורשת ר"ל הקלתי עולם והספקתי די צרכם : (ה) לא ישוב • לא היה להם להשיב אל ארץ מצרים לבקש מהם עזרה • ואשור וגומר . ר"ל וכי אשור הוא מלכו אשר מאנו להלחם בו לשוב אלי ולבקש עזרה ממני והמכו על אשור כאלו הוא מלכו ומבקש טובתו

מצודת ציון

יוסד ע"י שודדים : כשד וגומר . באותן הימים היה א' נקרא שלמן ונלחם על בית ארבאל ושדד אותם ובקע האם סמוך לבנים לעיניהם ואמר שכמו כן יושדדו גם המה.(טו)ככה. (ג) תרגלתי • כמו הרגלתי : (ד) כמרימי . מלשון הרמה : לחיהם . מל' לחי : ואט . מל' הטייה : אוכיל

אבן עזרא

(ו) וחלה · כמו יחולו על ראש יואב ולא חלו בהם ידים ידי האויבים : וכלתה בדיו . סעיפיו כמו וטעם בדים ואחר הרעה באה להם ממועצותיהם : (ז) ועמי תלואים · באל"ף כמו אשר תלאום ויו"ד למשובתי אינו סימן הפועל כמו ושמחתים בבית תפלתי אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך כי משובה לעולם לגנאי והנה הטעם שהם עושים דרך משובה עמי כאדם תלוי באויר אינו עולה למעלה ואינו יורד למטה : ואל על : כמו נאם הגבר הוקם על שהוא תואר כמו עליון והנה פירושו ואל עליון יקראוהו הקוראים והם נביאי השם וכולם על דרך אחד לא ירימו ראש : (ח) איך . אמגנך · כמו אתנך כמו אשר מגן צריך עטרת תפארת תמגנך תתן לך כמו כי ארץ הנגב נתתני : נכמרו · יקדו ונחרו כמו עורינו כתנור נכמרו : נחומי · מגזרת וינחם ה' ודברה תורה כנגד בני אדם : (ט) לא . אל · שאוכל לסבול הכעס ועוד כי בקרבך לנגדך הייתי קדוש . כי אל אנכי ולא איש · ולא אבוא בעיר · על דרך ישב אלהים את האדם והגאון אמר לא אבוא בעיר אחרת רק בירושלים לבדה : (י) אחרי · אם ישובו ילכו אחרי השם כמו אחרי ה' אלהיכם תלכו אחר ישאג כאריה ויחרדו בנים הם ישראל שהלכו אל מערב שהיא מצרים כי כן הוא מערבית דרומית וככה אשור : (יא) וטעם יחרדו כצפור שהצפור

הושע יא

כִּי מֵאֲנוּ לָשׁוּב׃ ו וְחָלָה חֶרֶב בְּעָרָיו וְכִלְּתָה בַדָּיו וְאָכָלָה מִמֹּעֲצוֹתֵיהֶם׃ ז וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי וְאֶל־עַל יִקְרָאֻהוּ יַחַד לֹא יְרוֹמֵם׃ ח אֵיךְ אֶתֶּנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֶתֶּנְךָ כְאַדְמָה אֲשִׂימְךָ כִּצְבֹאיִם נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי׃ ט לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרָיִם כִּי אֵל אָנֹכִי וְלֹא־אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר׃ י אַחֲרֵי יְהוָה יֵלְכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג כִּי־הוּא יִשְׁאַג וְיֶחֶרְדוּ בָנִים מִיָּם׃ יא יֶחֶרְדוּ כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם וּכְיוֹנָה

ס' ס"פ כטעם · כ' חד חסר וחד מ"ל · ל' · כ' · כ' ובפסוק · ל' · ל' · כ' : ל' · ו' פסוקים דמיין · כ' · כ' ר"פ · ל'

אֲרֵי מְסָרְבִין לְמֵיתַב׃ ו וְתָחוֹל חַרְבָּא בְּקִרְווֹהִי וְתְקַטֵּיל גִבָּרוֹהִי וּתְשֵׁיצֵי רַבְרְבוֹהִי מִמַּלְכֵי עֵצַתְהוֹן׃ ו וְעַמִּי פְּלִיגִין לְמֵיתַב לְאוֹרָיְתִי וּבִמְרוֹעָא קַשְׁיָא יִתְעַרְעוּן כַּחֲדָא לָא יְהָכוּן בְּקוֹמָא זְקוֹפָה׃ ח אֵיכְדֵין אֶמְסְרִינָךְ אֶפְרַיִם אֲשֵׁיצִינָךְ יִשְׂרָאֵל אֵיכְדֵין אֲבַדְרִינָךְ כְּאַדְמָה אֲשַׁוִינָךְ כִּצְבוֹיִים מִתְעָרַע מֵימַר קֳדָמַי לְקַבְלֵי כַּחֲדָא אִתְגוֹלְלוּ רַחֲמַי׃ ט לָא אֶעֱבֵיד תְּקוֹף רוּגְזִי וְלָא יְתוּב מֵימְרִי לְחַבָּלָא בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אֱלָהָא אֲנָא מֵימְרִי לְעָלְמָא קַיָּם וְלֵית עוֹבָדֵי כְּעוֹבָדֵי בִּסְרָא דְּדָיְרִין עַל אַרְעָא כֵּן גְּזָרִית בְּמֵימְרִי דְּבֵינֵיכוֹן שְׁכִינְתִּי קַדִּישָׁא וְלָא אַחְלֵיף בְּקִרְוָא אוֹחֲרֵי עוֹד יְרוּשְׁלֵם׃ י בָּתַר פּוּלְחָנָא דַייָ יְהָכוּן מֵימְרֵיהּ כְּאַרְיָא דְּמַכְלֵי אֲרֵי הוּא יַכְלֵי וְיִתְכַּנְשׁוּן גָּלְוָתָא מִמַּעַרְבָא׃ יא כְּעוֹפָא דְּאָתֵי בְּגְלֵי כֵּן יֵיתוּן דִּגְלוֹ לְאַרְעָא

רשי

להיות עבדים לאשור על כי מאנו לשוב : (ו) וחלה חרב · ותנוח חרב בעריו : וכלתה בדיו ואכלה · וכלתה גבוריו ואכלם : ממועצותיהם · נקוד שני טעמים בו הפיסקא גם הסילוק לפי שהוא דיבור בפני עצמו וכן להחלו דלא יפסק כגל בעמיו (ויקרא כא) וכן לדורותיכם דפסן משחת קודש (שמות ל) : (ז) ועמי תלואים למשובתי · כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי תלואים הם אם לשוב אם לא לשוב בקושי ישובון אלי : ואל על יקראוהו יחד לא ירומם · ואל הדבר אשר עליו יקראוהו הנביאים יחד לא ירוממוהו עמי ולא יאות לעשותו ויש מפרש ואל על יקראוהו פגעים קשים יפגעום ואל כמו יש לאל ידי (בראשית לא) ואין זאת שהרי נקוד בפתח ואם היה ואל שם דבר היה נקוד בצירי ויונתן תרגם במרעא קשיא יתערעון פשה אל (סא"א על) לשון קשה ולי נראה שפרשתי כהוגן : יחד לא ירומם · כחדא לא יהכון בקומא זקופא : (ח) אמגנך · אמסרך ביד אויביך כמו אשר מגן צריך (שם יד) : נכמרו · נתחממו לשון ארמי וכן עורנו כתנור נכמרו (איכה ה) : (ט) לא אשוב . מדברי הטוב אשר אמרתי לא מאסתים ולא געלתים להיות משחית את אפרים : כי אל אנכי . המקיים דבר טובתו ואין מדמי להנחם על הטוב : בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר . אחרת כבר הבטחתי להשרות שכינתי בקרבך בירושלים ולא אשרה אותה עוד על עיר אחרת ויש מפרש בעיר ל' שנאה כמו (שמואל א כח) ויהי ערך : (י) כאריה ישאג · עוד ישאג להם כאריה שיצאו מן הגליות וילכו אחריו : ויחרדו בנים מים

וסימ' ואת אבשלום חלכו . ואנכי תרגלתי לאפרי' · ולא ידעו עשות נכוחה : ממועצותיהם ה' ס"פ בטעם פי' ס"פ לא ישרתוהו לעולם כי אם מרכות ובה' מקומו' ישרתוהו מאיילא בתיבתו וסי' בעל בעמיו להחלוי לדרתיכם דראשי' עריסותיכם · ממועצותיהם דסיפ' · והאשתלי רבריש ד"ת · וקויתי לו · והמקא מחברו כתיב אחד : ו' פסוקים מן ד"ד מלין ב' קדמאי לא נסיב ו' וב' בתראי נסבין ו' וסי' ואצוה את שפטיכם בעת ההיא בין בין ובין ובין · ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים אל אל ואל ואל · ויחי בצהרים ויהתל בהם אליהו כי כי וכי וכי . כי מפני חרבו' נדדו מפני מפני ומפני ומפני · בערי התר בערי חשפלת ובערי ובערי · לא אעשה חרון אפי לא לא ולא ולא וחד פסוק חלוף ולא ולא לא לא · אשר דבר חגבי'

תולדות אהרן בקרבך קדוש · תענית ה יא :

רדק

היו מושלים על האומות כמו שהיו עושים בימי דוד ושלמה כשהיו עושים רצוני וכן בהבטחתים ומשאת בגוי' רבים וכך לא ימשולו : (ו) וחלה חרב · תפול ותנוח כמו יחולו על ראש יואב : וכלת' בדיו ואכלה · פי' בדיו ענפיו והוא משל לכפרים כי כבר זכ. בעריו והכפרים לערים כמו הענפים לאילן וכן יקראו בנות שהם לעיר כמו בנות לאה"ז"ת ותחול חרבא וגו' : ממועצותיהם · פי' וכל זה יבא להם מעצתם הרע שעזבו עבודתי לעבוד אלהים אחרים : (ז) ועמי תלואים למשובתי · החיר"ק תחת האל"ף והוא במקום ה"א למ"ד הפעל כי שרשו תלה וכן והיו חייך תליאים לך אשר תלואים שמה אמר עמי תלואים בין הרעה והרוחה פעם תבואם רעה פעם יהיו בהרוחה וזהו למשובתי כלומר בעבור המשובה והמרד שעושים לי ויו"ד משובתי כיו"ד ושמחתי' בבית תפילתי ואם לא היו מורדים היו לעולם בהרוחה ואחז"ל פי' מסופקים הם במלותי מלשון רז"ל אשם תלוי אמר כי ספקה להם במלותי אע"פ שהם ידעו הבירור אך למשובתי ולמרוד כי יעשו דבר זה ורש"י ז"ל פי' למשובתי ענין תשובה אמר כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי הם תלואים אם לשוב אם לא לשוב ולא מצאנו תשובה כי אם לגנאי וכת"י ענין תשובה : ואל על יקראוהו · יקראוהו הנביאים תמיד לשוב אל אל עליון ית' : יחד לא ירומם. וכלם כאחד אין בהם שישוב לאל ית' וירומם אותו ויגדלהו בלבו ובפיו והחכם רבי אברהם אי"ע פי' וכולם על דרך אחד לא ירומו ראש וכן בדרך המתרגם ואחז"ל פי' ירומם בנר"י כמו בפתח אמר לא יעלם א' מהם למדרגה שחשב לעשות אליה : (ח) איך אתנך אפרים · אעפ"י שתאות מאד לפני אני מרחם ואומר איך אתנך אפרים ביד אויב : אמגנך · אמסרך כמו אשר מגן צריך בידך . כאדמה . כי כן היית חייב להפוך ארצך כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצבויים לפי חטאיך הרבים אלא שנהפך עלי לבי שלא להשחית הכל ולהשאיר לך פליטה : יחד נכמרו נחומי · נתגלגלו נחומי שאני ניחם על הרעה אשר חשבתי לעשות לך ולא אעשה וכן כי נכמרו רחמיו וכת"י ואונקלוס אתגולל רחמתי וי"מ נתחממו כמו כתנור נכמרו : נחומים · הם נחים בשקל חבור לבור : כצבאים . החיר"ק תחת היו"ד והאל"ף נחה והיא במקום וי"ו כמשך : (ט) לא אעשה . לא אשיב אם יפרתים בעוונם לא אשוב עוד עליהם לשחתם מכל וכל : כי אל אנכי ולא איש · כי אני ארך אפים ולא כבן אדם שלא יוכל לסבול כעסו ועושה עם אויבו כפי חמתו וכעסו או פירושו כטעם לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם אמר כיון שהבטחתי אבותם להטיב להם ולזרעם אחריהם לא אשוב מהבטחתי אעפ"י שהם חטאו לפני אלא איסרם ולא אשחיתם מהיות עם : בקרבך קדוש . ועוד שהשכנתי כבודי ביניהם מה שלא עשיתי לעם אחר ולא אחלל כבודי : ולא אבא בעיר · פי' הגאון רב סעדיה ז"ל ולא אבא בעיר אחרת אלא בירושלם · ועל הדרך הזה ת"י ולא אחליף בקרתא אוחרי עוד ית ירושלם והחכם ר' אברהם ן' עזרא פי' בקרבך קדוש אע"פ שאני קדוש לא אבא בעיר אלא שלא אבא בעיר כמו שאמר האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ ורז"ל פירשו ואמרו משום דבקרבך קדוש לא אבא בעיר אלא שלא אבא בירושלים של מעלה עד שאבנה ירושלם של מטה ומי איכא ירושלם למעלה אין דכתיב ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה יחדו : (י) אחרי ה' ילכו · אע"פ שאסלק בעונם שכינתי מקרבם ואגלה אותם מארצם עוד יהיה זמן רב שילכו אחרי השם וידרשוהו בגלותם כמו שאמר בתחלת הספר אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם : כאריה ישאג · כמו האריה שישאג שיתאספו החיות אליו כי הוא מלך החיות כן יאספו בני ישראל לקול שאגת האל י"ת כי הוא ישאג כלו' יגלה להם לישראל בגלותם ע"י נביא או אות ומופת שישלח : ויחרדו בנים מים . ינועו ממזרח וממערב · ואמר בנים כמו הבנים שבאים ליד האב כשקורא אותם כן יבואו אליו אל מקום המקדש שישיב שכינתו שם ואז יקראו בנים כמו שנקראו בנים אתם לה' אלהיכם : (יא) יחרדו · ענין תנועה כמו ויחרדו

מצודת ציון

אוכיל · מאכל : (ו) וחלה · תשכון כמו על ראש רשעים יחול (ירמיה כג) : וכלתה · מל' כליון : בדיו . ענפיו כמו ותעש בדים (יחזקאל יז) ור"ל גבוריו : (ז) תלואים · מלשון תלוי ומסופק : למשובתי · מלשון השבה : על · מל' עליון וכן על עולה (איוב לו) : (ח) אמגנך · ענין מסירה כמו אשר מגן צריך (בראשית יד) : כאדמה כצבואים · הן מהכרותיהן של סדום ועמורה : נכמרו · ענין חמום כמו עורנו כתנור נכמרו (איכה ה) וזה הלשון יאמר על סחמלה : נחומי . מל' תנחומין והרטה : (י) ויחרדו . ענין מהירות ההליכה בחפזון רב וכן ויחרדו זקני העיר לקראתו (ש"א טז) : וסובבתים

מצודת דוד

מוכתו : (ו) וחלה · לכן תחול החרב בעריו ותכלה את גבוריו : ואכלה . הנה החרב תאכל את כלם מסבת מועצותיהם אשר יעצו לבקש עזר ממלכי מצרים ולא שמו אל ה' : (ז) ועמי תלואים למשובתי · עמי תלויים ומסופקים לשוב אלי וממתינים עד שאשוב אליהם תחלה להטיב עמהם : ואל על יקראוהו . ר"ל עם כי הנביאים כולם קוראים אליו שהוא ישוב תחלה אל העליון ב"ה כי הוא רם ונשא הנה הם כולם יחד אין בהם מי שירומם אותו העליון לכבדו לשוב אליו תחלה : (ח) איך אתנך אפרים . ר"ל הנה עכ"ז רחמתי עליך ואומר איך אתנך אפרים ביד הבבליים איך אמסרך בידם איך אתנך להיות הפוכה כאדמה וכו' כאומר איך אוכל לראות באבדן עמי : נהפך עלי לבי עם כי כעסתי עליהם הנה נהפך עלי לבי לרחם אותם : יחד נכמרו נחומי · כל מדות תנחומין שיש בי לנחם על הרעה כולם יחד נתחממו ונתעוררו בלי מנוח עד הסכו : (ט) כי אל אנכי · ובכל עת ידי מגלה עליהם לכן אמריך עוד אפי : ולא איש . שאמהר להנקם כתועבו שמ לאחז"ו לא יהיה לאל ידו : בקרבך קדוש . ר"ל עוד אשרה בקרבך קדושה שכ נתי ולא אבוא בעיר אחרת מעי"ז העכו"ם : (י) אחרי ה' · ר"ל ואז לא תעשה להם ככות זמן הגאולה בימי המשיח ילכו אז אחרי ה' אל ארצם : כאריה ישאג · כמו שע"י שאגת האריה מתאספים אליו כל החיות כי הוא המלך עליהם כן יאספו כולם. אחרי ה' : כי הוא ישאג . ר"ל יעורר הלבבות כאלו ישאג בקול לישראל הנקראים ב"ים למקום וסבו

רשי

פיס · ויתכנסון גלוותא ממערבא : (א) סבבוני . בכר בכחש ובמרמה אפרים ובית ישראל מלכי עשרת השבטים וכל טעם אבל יהודה עודנו רד עם. אל מושל עוד ביראת אלהים רד כמו (במדבר כד) וירד מיעקב עוד מלכיהם עם הקב"ה : (ב) רועה רוח . לשון ריע מתחבר לדברי רוח להעכו"ם וסמן שלהם למצרים מובילים לתת שוחד למצרים לעזור אותם : (ג) וריב לה' עם יהודה . אליהם הוא מגיד את דברי ריבו אשר עמו לו אחיהם בית ישראל ולא יתמהו כפקדו על יעקב כדרכיו : (ד) בבטן עקב את אחיו · כל זה עשיתי לו אחיו בעקבו סי' שהוא יהיה לו גביר : (ה) בכה . המלאך : ויתחנן לו · כשאמר לו לא אשלחך כי אם ברכתני (בראשית לב) המלאך היה מבקש ממנו הנח

בשם ח' ; ורדף ג' וחס' בקריא' וסי' ורדף אין' ורדף שלמנים' · ורדף קדים : בבטן ג' בקריאת וסימ' בטרם אצרך בבטן ידעתיך · בבטן עקב את אחיו · בבטן עשני עשהו :

תולדות אהרן כנחש . סוסה לו זוכר עקב : עוד רד · שם ויתי : וריב לה' . שם משפטים האזינו : וישר · תעלץ לב :

הושע

מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהוֹשַׁבְתִּים עַל־בָּתֵּיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃

יב א סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה עֹד רָד עִם־אֵל וְעִם־קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן׃

ב אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב וָשֹׁד יַרְבֶּה וּבְרִית עִם־אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל׃

ג וְרִיב לַיהוָה עִם־יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל־יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו כְּמַעֲלָלָיו יָשִׁיב לוֹ׃

ד בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת־אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת־אֱלֹהִים׃

ה וַיָּשַׂר אֶל־מַלְאָךְ וַיֻּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ בֵּית־אֵל

(ג' מ"ל · ל' חסר · י"ד חסר · ל' · ג' מ"ל · ג' וחסר · ד' · ל' · ל"ד · ג' · ג' כתי' ש"ן · ל' וקף קמץ וחסר)

תרגום

דמצרים וכיונה דיתבא לנו שובכא כן יתובון דאיטלטלו לארעא דאתור ואתיבינון בשלם לבתיהון ומימרי יהי בסעדהון אמר יי׃ א אסגיאו קדמי כדבין דבית אפרים ובנכלהון דבית ישראל ודבית יהודה הוו מתקפין בפולחנא עד דגלא עמא דאלהא מארעהון ואינון דהוו פלחין קדמי בבית מקדשא מתקרן עמא קדישא בכן הוו קימין׃ ב בית ישראל דמן לדרוח זרע ועלעול חצד כל יומא כדבין ובזא מסגן וקים עם אתוראה אקימו וקורבנא למצרים מובלין׃ ג ודינא קדם יי עם דבית יהודה ולאסערא על יעקב כאורחתיה וכעובדוהי תקנא יתיב ליה׃ ד נביא אמר להון הלא יעקב עד דלא אתיליד אמיר דיסגי מן אחוהי ובתוקפיה אתרברב עם מלאכא׃ ה ואתרברב עם מלאכא ויכיל בכא ובעא מניה בבית אל אתגלי עלוהי ותמן ימליל עמנא׃ ו נביא אמר להון הוא יי אלהי

אבן עזרא

שהאפור תחרד מקול האריה ואני אעשה כעוף ; וכיונה הפך שאמר כיונה פותה אין לב : והושבתים אל בתיהם . הטעם אשיב שביתם רק אינם הולכים אחרי השם כי הם סבבוני בכחש ומרמה לא באמת גם בן יהודה שהיה אומר כי רד עם אל על משל כי אם הם הכחש שהיה תושב בעבור היות מלכי מבני דוד כי הוא מלכות השם : (ב) אפרים . איננו הולך אחרי השם כי אם כדבריו כי אם הוא רועה רוח כמו סקן לדברי רוח והעד וברית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל דורון למלך מצרים : (ג) וריב · המפרש כי יהודה הוא נאמן והוא יהיה מוכיח ואמר כי הכתוב לא הזכיר וריב לה' על יהודה רק עם הטעם כי השם ויהודה יריבו על אפרים והנה טעה מדרך הכתב והדקדוק כי למעלה כתב ויהודה את מורו אכריב אפרים יחרש יהודה ועל שניהם אמר אלהים פרי כחש גם שכה וירבו רועי גבר עם רועי יצחק וירב הטעם עם משה והנה אחרים על כן חבר אפרים עם יהודה ואמר ולפקוד על יעקב כדרכיו שזה השם טוב שניהם : (ד) בבטן · המפרש בבטן גזר השם דבר הבכורה והברכה לא ידעתי מה טעם בבטן והכתוב אמר בטרם אצרך בבטן ידעתיך ולפי דעתי כי הוא כמשמעו כי בבטן עקב את אחיו וזהו מפורש וידו אוחזת בעקב עשו והטעם למה לא יזכרו את בני יעקב שלאי בחרתי אביהם ועשיתי לו מעלה על כל הנולדים כי כאשר היה בבטן נתתי לו כח לאחוז בעקב וזהו כמעשה גם כי אין כח בעומד בשלוה ובעת התבקעה לתפוש דבר עד שיצא מהרחם לאויר העולם והנה בהיותו בבטן נתתי לו כחו ואחרי כן התאבק עם המלאך ולא יכול לו והנה מלאך אחד הרג כל מחנה אשור ומראותו יפחדו בני אדם כמו דוד שנבעת ואף כי להתאבק עמו והנה הטעם שידעו כל בני העולם כי זרעו יעמוד לנצח ובסוף הוא יגלה את אויביו והנה אפרים חושב כי אפרים הוא מצא האון : (ה) וישר · פירוש איך שר את אלהים : ויוכל · המלאך והמעט בכה

רדק

ויחרדו וקצי ספיר לקראתו מדות חרדת אלינו את כל החרדה הזאת וזכר מים שהוא המערב והוא הדין לשאר הפאות והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז"ל פי' מים מם ספירה אחר כן מצרים ואשור כי הם מערבית דרומית : יחרדו כצפור ממצרים · אותם שהם במצרים יחרדו לשוב לארצם כמו כצפור החרדה לשוב אל קנה כמו שהמשיל דוד האדם אל נדוד הצפור באמרו כצפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו המשיל שובו לארצו לצפור שנ' כצפור ממצרים : וכיונה מארץ אשור · ואותם שהם בארץ אשור יחרדו לצאת ממנה לשוב אל ארצם כמו היונה החרדה לשוב אל שובכה כמו שאמר ג"כ בשיבת הגלות וכיונים אל ארובותיהם וזכר מצרים ואשור והוא הדין לשאר מקומות אלא שזכר המקומות שחטאו בהם ונכשלו בהם וגלו אליהם : (א) סבבוני בכחש אפרים · אבל עתה סבבו אותי בכחש ובמרמה שעושים וטעם סבבוני כי אני שוכן בקרבם והם הקיפוני סביב בית המקדש בעבודת אלהים אחרים ולא נשארו אלא שבט יהודה בתוך לפיכך אמר ויהודה עוד רד עם אל וזכר אפרים בעבור ירבעם שהיה משבט אפרים ובית ישראל שאר שבטי ישראל שהיו עמו וזולתי שבט יהודה ובנימין ולא זכר בנימין כי יהודה הוא העיקר והמלך הוא משבטו : ויהודה עוד רד עם אל · כשבחלו אפרים ושאר השבטים לעבוד העגלים עוד משל יהודה ביראת האל ובעבודתו כמו שאמר אביה מלך יהודה לירבעם ולישראל ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב וגומר וכל הבא למלא את ידו בפר בן בקר וגומר והיה כהן ללא אלהים ואנחנו ה' אלהינו ולא עזבנוהו וכהנים משרתים לה' בני אהרן וגו' : רד · ענין ממשלה כמו מדוע אמרו עמי רדנו ופי' רד עם אל כמו כי שרית עם אלהים או זכר ענין הממשלה לפי שבשהיה המלך עובד את ה' היה מוכיח את העם לעבוד אלהים יתברך לבדו וכשהיה המלך עובד אלהים אחרים היה מכרית את העם לעבוד אלהים אחרים גם כן : ועם קדושים נאמן . כפל הענין במלות שונות כי קדושים במקום אל אמר לשון רבים כמו אלהים קדושים הוא אמר כי נאמן היה יהודה עם האל יתברך ומחזיק בעבודתו אע"פ שאפרים היה עובד את העגלים, ואאז"ל פי' נאמן על אל יתברך ומן התימה שת"י עם אל כמו עם אל כפשוטו לא ידענו אם היה קורא אותו כן שתרגם אסגיאו קדמי כדבין וגו' : (ב) אפרים רועה רוח ורודף קדים · בעבדו העגלים דומה לאי שרועה היו אל הרוח ורועה אותו כי לא יחיה ממנו : ורודף קדים . כפל הענין במלות שונות חבר קדים כי היא הקשה שברוחות ומזקת לבני אדם כן הם לא די שלא הועילה להם עבודת העגלים אלא שהזיקה להם : כל היום כזב ושד ירבה . אינו חוזר בו מרשעו אלא כל הימים מרבה כזב שהיא עבודת העגלים וכן מרבה כשוד ושבר שיבא עונש בעבודתם ועם כל זה לא יבין ולא ישיב מעבודת העגלים לעבודת האלהים ית' אלא מה עושה כשתבא אליו צרות הולך כורת ברית עם אשור לעזרם וכן עם מצרים פעם עם זה פעם עם זה : ושמן למצרים יובל · שהם מובילים השמן למצרים לשחד כי השמן בא להם למצרים ומשאר ארצות מא"י כמו שכתוב בנבואת מי יהודה וישראל המה רוכלין בחטי מנית ופנג ודבש ושמן וצרי נתנו מערבך ואמר גבעתיה ותבורי למלך כשמן כי היתה א"י ארץ זית שמן : (ג) וריב לה' עם יהודה . אע"פ שאמר ויהודה עוד רד עם אל אמר אע"פ שבחזיק בעבודת האל בבית המקדש אח"כ סרו מעלליהם כשהיו מלכיהם רעים לפיכך אמר ריב לה' ריב ותוכחה עם יהודה ועם יעקב לפקוד עליהם כמעלליהם שהיו מלכיהם רעים כי לא זכרו חסדי עמהם ולא עם אביהם יעקב כי הכל בעבור זרעו והראתי עליו את אהבה לזרעו אחריו אם יתנו לבם אלי וידעו כי בעבורם נעשה אותו האות לא בעבור יעקב עצמו כי הוא לא היה אדון לעשו בימיו ומה שהראיתי עליו לא היה אלא בעבור זרעו והם אינם מכירים זה היו דבקים בי ובעבדתי ואני הייתי מקיים להם ברכת יעקב אביהם ומה הוא האות שעשיתי לו : (ד) בבטן עקב את אחיו . כמו שאמר וידו אוחזת בעקב עשו והיה זה פלא גדול כי העובר בעודו בבטן אין לו כח ויכולת לאחוז מאיבריו ואף כי יבקע השליה ויתפוש בעקב העובר האחר זו פלאיה גדולה ואות עשיתי אני להיות לאות לבניו אחריו כי בסוף והוא העקב ישלטו בני יעקב בבני עשו ואע"פ שבימי דוד היתה להם ממשלה בהם כמו שאמר ויהיו אדום עבדים לדוד לא היתה הממשלה קיימת עד בסוף הימים כמו שכתוב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו וגו' וכל זה לא נתנו אל לבם בניו : ובאונו שרה את אלהים · ועוד אות אחר הראיתי לו להיות לאות לבניו אחריו כי נתתי בו כח להאבק עם המלאך ולאיתו שר כנגדו כאלו היה במערכת אחת עמו וזה האות הראיתי לו כי בניו יהיו חלק ה' לבדו שלא ישלטו בהם כוכב ומלאך כל זמן שיעשו רצוני מאותות השמים לא יחתו כי אין להם כח ויכולת בהם כי השגחת האל יתברך דבקה בהם כל זמן שיעשו רצונו ולא יפלו תחת מקרה הזמן וכן אמר בתורה אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמים ואתכם לקח ה' וגו' : (ה) וישר אל מלאך ויוכל . כפל הענין לחזק כי פלא גדול היה להאבק

מצודת דוד

ימהרו לבוא מפאת הים : (יא) יחרדו . וכן ימהרו לבוא ממצרים ומאשור כצפור וכיונה הממהרים לעוף : והושבתים ואני אושיב אותם לבטח על בתיהם :

יב (א) סבבוני בכחש אפרים . הנה מלכות אפרים סבבו אותי כאלו שבים אלי אבל יכחשו בי כי לבם בל עמם ; ובמרמה וגומר · כפל הדבר במ"ש : ויהודה ; אבל יהודה עדיין הוא מושל עם האל ר"ל מכירים את העם ללכת עם האל בדרכי התורה : ועם קדושים · עם אלהים קדושים הוא הנאמן לקיים מאמרו : (ב) רועה רוח · הוא מרעה את הרוח ר"ל עוסק הוא בדברי הבל : ורודף קדים · הוא כפל ענין במ"ש : כזב ושד ירבה . מרבה לדבר כזב ולעשוק בני אדם : וברית וגו' להיות בעזרתו : ושמן וגומר · לשחדו לעזור לו מול האויב : (ג) וריב לה' . ר"ל הואיל וגם יהודה סרה אח"כ לכן יהיה ריב לה' גם עם יהודה ולזכור על כל בני יעקב כפי דרכיו שהלך בו וכפי מעלליו ישיב לו גמול : (ד) בבטן עקב את אחיו · ר"ל הלא יעקב אביהם עודו בבטן אמו אחז בעקב עשו אחיו והפלא הזה היה לאות : ובאונו · ובכחו נעשה שר אל אלהים הוא המלאך שרו הנאבק עמו כי יעקב התגבר עליו : (ה) וישר · והלא נעשה שר אל המלאך ולתוספת ביאור אמר ויוכל לו ר"ל נצחו והתגבר

מצודת ציון

(יא) והושבתים · מלשון ישיבה : (א) רד . ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (תהלים ק"י) : (ב) רועה . מלשון מרעה : קדים · ר"ל רוח קדים : ושוד : ענין עושק : יובל . ענין הבאה כמו יובל שי (ישעיה יח) : (ד) עקב . ר"ל אחז בעקבו הוא סוף הרגל : ובאונו · ענין אומץ וכח כמו ואונו

אבן עזרא

בכה ויתחנן לו שישלחנו וטעם עלות השחר לפני שיתחזק האור שלא בעת יעקב
וטעם בית אל ימצאנו בשובו לאביו שם מצא המלאך ובעבור שהמלאך נראה
בבית אל פעמים הנה המקום שער השמים על כן התנבאתי אני ועמוס על
ירבעם בבית אל שהוא מקום מלכותו כאשר פירשתי : (ו) וה' : הטעם המלאך
דיבר עם אביכם והשם גילה
שמו למשה שהוא אלהי
המלאכים להיות להם לאלהים
על כן ה' זכרו : (ז) ואתה ·
לו שבת אל אלהיך היה צורך
להשיבך אליו חסו ואתה באלהיך
תשוב וקוה אליו ואל תסמוך אל
עשרך ואל כוחך כי הכח מאתו
היה לך גם העושר : (ט) ויאמר .
טעם אך לא נתן לי השם העושר
אני מעצמי עשרתי כי אינו כמו
כנען הוא הסוחר כמו לא יהיה
עוד כנעני והטעם למה יאמר
חסד ומשפט שמור ולא יהיה
עושק ככנעני וכל יגיעי לא
ימצאו בני אדם שחטאתי :
(י) ואנכי . הטעם הלא תזכור
כי אני העליתיך ממצרים בעושר
רב שלא יגעת בו והולכתיך
במדבר בהיותך באהלים כמו כן
יוכל לעשות לך כימי מועד
לאחוז ממצרים : (יא) ודברתי .
והנה כבר דברתי כזאת וכזאת
על הנביאים שיאמרו לכם
שתגיתו

רשי

הנה לי עכשיו סופו של הקב"ה ליגלות עליך בבית אל ושם ידבר עמנו והוא
ואני נסכים לך על הברכות שבירכך יצחק ואותו מלאך שרו של עשו היה והיה
מערער על הברכות : (ו) וה' אלהי הצבאות ה' זכרו · כאשר הייתי אז כן
אני עתה ואם הייתם הולכים עמי בתמימות כיעקב אביכם הייתי נוהג
עמכם כאשר נהגתי עמו :
(ז) ואתה באלהיך תשוב • בהבטחתו ובמשענתו שהוא מבטיחך אתה יכול לסמוך ותשוב אליו רק חסד ומשפט שמור ומובטח אתה לקוות לישעו תמיד : (ח) כנען בידו מאזני מרמה . אתם סמוכים על בצעכם שאתם סוחרים ורמאים ועל עשריכם אתם אומרים אך עשרתי ולא אעבוד את הקב"ה : (ט) מצאתי און לי · און כח ומדרש אגדה היה דורש רבי שמעון ז"ל מצאתי און לי מצאתי לי ספר תורה שיש לי מלכות על ישראל וילכו גם אחיו ויפלו וגומר הננו לך לעבדים (שם נ) און לי דיני ספר כמו כותבין עליו אוט וכמו באונו אהד ובשימי אתה בב"ר וזה פירושו ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרים מתפאר בעצמו ואומר אך עשרתי מצאתי און לי ספר אחד שכל ישראל עבדים לי שאבי קנה אותם דכתיב וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים ומה שקנה עבד קנה רבו וכל ממונם שלי לפיכך אין בי חטא אם אטול כל אשר להם כי הם עבדי מה כתיב אחריו ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים (שמות כ) גדולה הבאה לאביך במצרים מאתי היתה אמר הקב"ה הננו לך לעבדים לא שכחת אבל אנכי ה' אלהיך שנאמר בעשרת הדברות שכחת שהעמדת שני עגלים א' בבית אל וא' בדן ולענין פשוטו של מקרא אתה אומר מצאתי און לי ע"י עושק ומאזני מרמה ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים שם הבחנתי בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור אף אני היודע ונפרע ממאזני מרמה השעוין מבלי הבין והטומן משקלותיו במלח כדי לרמות : כל יגיעי לא ימצאו לי : טוב לך אם אמרת בלבך כל ממוני לא יהא בו ספוק לכפר על עוני אשר חטאתי כן תרגם יונתן נביא אמר להון כל עותריכון לא יתקיים לכון ביום תושלמת חוביכון : לא ימצאו · לא יספיקו כמו (במדבר יא) ומצא להם ולא יתכן לפרש כל יגיעי כל היגעים לבקש עוני ולא ימצא לי עון שאם כן היה ראוי לכתוב כל יגיעי בלא יו"ד ולנקוד בציר"י אבל עתה אינו ל' יגע אלא לשון יגיע : (י) עוד אושיבך באהלים . אכרית מתוכך סוחרי מרמה ואושיבך באהלים לעמיד מתוכך תלמידים עוסקים בתורה : כימי מועד . כימי מועד הראשון שה"ה יעקב איש תם יושב אוהלים : (יא) ודברתי על הנביאים · להוכיח אתכם ולהחזיר

מקרא ותרגום

יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ : ו וַיהוָה
אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יְהוָה זִכְרוֹ : ז וְאַתָּה
בֵּאלֹהֶיךָ תָשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שְׁמֹר
וְקַוֵּה אֶל־אֱלֹהֶיךָ תָּמִיד : ח כְּנַעַן
בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׁק אָהֵב ·
ט וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי
אוֹן לִי כָּל־יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֹן
אֲשֶׁר־חֵטְא : י וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עֹד אוֹשִׁיבְךָ בָאֳהָלִים
כִּימֵי מוֹעֵד : יא וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים

כ' אל ס' ע' · י"ב סבירין ויאמרו ג' מ"ל · י"ד תס'

צְבָאוֹת דְאִתְגְלֵי עַל אַבְרָהָם
יִצְחָק וְיַעֲקֹב וּכְמָא דַאֲמִיר
עַל יְדֵי מֹשֶׁה דָכְרָנֵיהּ לְכָל
דָר וְדָר : ז וְאַתְּ בְּפוּלְחָנָא
דֶאֱלָהָךְ תִּתְקֵיף חִיסְדָא
וְדִינָא טַר וּסְבַר לְפוּרְקָנָא
דֶאֱלָהָךְ תְּדִירָא : ח לָא תֶהֱוֹן
כְּתַגָרִין דְבִידֵיהוֹן מוֹזְנָוָן דִנְכִיל
לְמֵינָם רַחְמִין : ט וַאֲמַרוּ דְבֵית
אֶפְרַיִם בְּרַם עַתְרָנָא אִשְׁכַּחְנָא
אוֹנָס לָנָא נְבִיָא אֲמַר לְהוֹן
כָּל עוּתְרְכוֹן לָא יִתְקַיֵם לְכוֹן
כְּיוֹם תּוּשְׁלֻמַת חוֹבֵיכוֹן :
י וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דְאַפֵּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עוֹד אוֹתְבִינָךְ בְּמַשְׁכְּנִין כְּיוֹמֵי
קֳדָם : יא וּמַלֵלִית עִם נְבִיַיָא

אהב ט' וסימ' נסמ' בריש שמואל : ויאמר אפ"ים י"ב סבירין ויאמרו וסימ' נמסר בספר שפטים סי' י"א : באהלים ד' בקריא' וסימ' דוך תשבוני באהלים ' כי באהלים תשבו כל ימיכם : ונשב באהלים ונשמע ונעש · עוד אושיבך באהלים כימי מועד ·

תולדות אהרן כנען בידו · פסחים נ ב"ב עה :

רדק

להאבק אדם עם מלאך ויוכל עמו כמו שאמר וירא כי לא יכול לו : בכה ויתחנן לו · זה לא נזכר בתורה ופי' כאלו המלאך בכה והתחנן ליעקב שישלחנו כמו שאמר ויאמר שלחני כי עלה השחר כל זה להודיע כי האל ית' נותן המלאך לעזרת הצדיק ולעשות לו רצונו ובעבור זה לא נפרד ממנו אלא ברצונו : בית אל ימצאנו · המלאך מצא אותו גם כן בבית אל ושם ברכו . גם כן ומלת ימצאנו עתיד במקום עבר ורז"ל פירשו כמשמעו שאמר לו המלאך כי בית אל ימצאנו שאל יתברך בשרו כי שם יגלה לו ויקרא שמו ישראל : ושם ידבר עמנו . דברי הנביא אמר שם בבית אל מדבר עמי ועם עמוס להוכיח את ישראל על עבודת העגל בבית אל כמו שאמר עמוס דרשוני וחיו ואל תדרשו בית אל וגו' ורז"ל פי' ושם ידבר עמנו דברי המלאך אמר לו כי האל ית' ימצאנו בבית אל ושם ידבר עמנו עמי ועמך לקיים ברכתי לך ולקרא שמך ישראל לאמר כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל והגאון רב סעדיה פי' ושם ידבר עמנו כמו בעבורינו או עלינו כמו בעבור זרע ישראל שאמר לו פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך וגו' ואמרו רז"ל כי המלאך הזה הוא מיכאל ועליו אמר המלאך הגואל אותי מכל רע וגו' : (ו) וה' אלהי הצבאות · אע"פ שנגלה לאביכם באל שדי לאמר לו אני אל שדי פרה ורבה עוד חדש שמי הנכבד למשה והכל בעבורכם לחדש בו אותות ומופתים להוציאכם מעבדות לחרות והוא יו"ד ה"א וי"ו ה"א והוא אלהי הצבאות אלהי צבאות מעלה שהם המלאכים והגלגלים עם כוכביהם ובשם אל ואלהים הוא משתתף עמהם אבל בזה השם אינו משתתף עם זולתו ואתם אם תעשו את רצונו הוא יהיה לכם לאלהים כמו שהוא אל אלהי הצבאות ה' זכרו כמו שאמר זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור ועל הדרך הזה ת"י נביא אמר להון ה' אלהי הצבאות וגו' : (ז) ואתה · אתה שאתה זרע יעקב אם תרצה באלהיך תשוב כלומר תנוח כמו בשובה ונחת תושעון : חסד ומשפט שמור . בתנאי זה תוכל לנוח ולא תפחד מהאויב אם תשמור לעשות חסד ומשפט כי מדותיו הם כמו שאמר כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' ואף על פי שלא הזכיר הנה צדקה הנה אמר במקום אחר שמרו משפט ועשו צדקה ואמר הנה וקוה אל אלהיך תמיד והוא צדקה ויושר שתקוה תמיד אל ה' ואף כי תשיג לך טובה גדולה ועושר ונכסים תאמר כי מאתו הוא הכל תזכרהו תמיד ותקוה לו כמו שאמר בתורה וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל לא כאפרים שאמר אך עשרתי מצאתי און לי ויש לפרש בי"ת באלהיך תשוב במקום למ"ד ויהיה תשוב ענין תשובה וכמוהו ושלח את השעיר במדבר כמו למדבר רננו צדיקים בה' כמו לה' וי"ת ואת בפולחנא וגו' : (ח) כנען בידו . ואתה אין אתה כן אלא אתה כמו הכנען והוא הסוחר אשר בידו מאזני מרמה : לעשוק אהב · הפך חסד ומשפט שמור וי"ת לא תהוון כתגרין וגו' : (ט) ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי . הפך וקוה אל אלהיך תמיד אינו מקוה לאל ית' ואינו מודה שהוא נתן לו כח לעשות חיל אבל אומר כחי ועוצם ידי עשה לי החיל הזה ושוכח האל ית' שנתן לו כח לעשות כמו שכתוב בתורה ושכחת את ה' אלהיך וזהו שאמר עשרתי ר"ל עשרתי מעצמי : און . כמו הון או פירושו כמו כח כמו ולאין אונים עצמה ירבה : כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא . עוד דעה אחרת אומר כי הוא עושק ואומר כי בכל מה שיגע ואסף לא ימצאו לו ממון של עון וחטא : אשר חטא · כמו וחטא וכן טוב אשר יפה כמו טוב ויפה או פירושו לא ימצאו לי עון ולא דבר אשר בו חטא לי והחטא פחות מן העון כי החטא יבא לפעמים על השגגה או פי' עון אשר חטא אשר היה לי בו חטא כלומר שחטאתי אני עליו כי אם בא לידי ממון בעון ובגזלה לא היה בידיעתי כלומר ע"י שחטאתי אני עליו ולקחתיו בעון בידיעתי ועל הדרך הזה הטילו אותם עון אשמה הסמיכות ר"ל עון שיאשמו עליו וי"ת ואמרו דבית אפרים וגו' : (י) ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים · משם ידעוני אבותיך שעשיתי עמהם כמה אותות ומופתים והוצאתים מארץ מצרים מבית עבדים וכן אמר בתורה אנכי ה' אלהיך וגו' ועליך היה לדעת אותי ממה שעשיתי עם אבותיך וכן עמכם וכל אחריהם בזמן ששמעתם בקולי וכן אני עתיד להוציאכם מהגלות שאתם בו כמו שעשיתי כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים והולכתי אתכם במדבר והושבתי אתכם באהלים כן אני עתיד עוד כשאוציאכם מהגלות פעמים להושיב אתכם באהלים במדבר בדרך ולהראותכם נפלאות עד שתבואו לארצם בשלום כמו שכתוב אפתח על שפיים נהרות וגו' ואומר וארץ ציה למוצאי מים ופי' כימי מועד לאחר ממצרים וכל זה לא נתתם אל לבבכם להתבונן בטובות שעשיתי עם אבותיכם ועמכם : (יא) ודברתי על הנביאים · כמו

מצודת ציון

ואונו בשרירי בטנו (איוב מ) : שרה · מל' שררה : (ה) ויוכל · מל' יכולת : (ו) זכרו · כמו כי בשם יזכר : (ז) תשוב . ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל) : (ח) כנען . תגר וסוחר וכן וחגור נתנה לכנעני (משלי לא) : מאזני · מל' מאזני משקל : (ט) און . ענין כח ואומץ : כל יגיעי . בכל יגיעי ותחסר בי"ת השמוש : (י) אושיבך . מלשון ישיבה : מועד . ענין זמן כמו כי אקח מועד (תהלים עה)

מצודת דוד

והתגבר עליו אז המלאך בכה לפניו והתחנן לו להניחו ללכת וכה אמר הנה בבית אל ימצא ה' אותנו ושם ידבר עמנו ושם יברכך ואהיה שם גם אני ואודה לך על הברכות כן דרז"ל וכאלו יאמר בזה אם נתתי הכח ביד יעקב להתגבר על המלאך מדוע אם כן לא תבטחו בי ותלכו לבקש עזרה ממצרים ומאשור : (ו) וה' · ר"ל הלא ה' הוא האלהים על צבאות מעלה ומטה והכל שלו ובידו : ה' זכרו · שמו הוא ה' המורה שהוא אדון הכל : (ז) ואתה . וגם אתה במשענת אלהיך תשב בטובה בנחת רק שמור חסד ומשפט וקוה תמיד אל אלהיך כי בטוח תהיה שימלא תקותך : (ח) כנען · ר"ל אבל אתה כסוחר הכנעני אשר בידו מאזני מרמה ואוהב לעשוק את הבריות ואיך חפץ בחסד ובמשפט : (ט) ויאמר אפרים · ר"ל ועוד יוסף פשע כי יאמר אפרים אך בסבה שעשרתי הוא בעבור כי מצאתי לי און וכח לאסוף הון ולא ה' פעל כל זאת ויאמר עוד בכל יגיעי הוא העושר הבא ביגיעי הנה בכולו לא ימצא לי און אשר יחטא אדם בהנה ר"ל אין בו שום נדנוד עון גזל ואונאה כי יחשוב שאין המקום ב"ה מכיר במעשיו : (י) ואנכי . אבל הלא אנכי ה' אלהיך מעת הוצאתיך מארץ מצרים ומאז אני בעצמי משפיע לך טובה ומשגיח במעשיך בהשגחה פרטיות לא ע"י אמצעים מלאכי מעלה כדרך הכבליים : עוד אושיבך באהלים · עוד יבוא זמן אשר אגאל מהגולה ואשיב אותך בדרך באהלים כמו בימי הזמן הטוב שיצאת

ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים
אדמה: יב אם גלעד און אך שוא כ' ותסר ל'
היו בגלגל שורים זבחו גם
מזבחותם כגלים על תלמי שדי: ל'
יג ויברח יעקב שדה ארם ויעבד ל'
ישראל באשה ובאשה שמר: כ'
יד ובנביא העלה יהוה את ישראל ל' יב' אל נדיק
ממצרים ובנביא נשמר: טו הכעיס ל'
אפרים תמרורים ודמיו עליו יטוש ל' כ'
וחרפתו ישיב לו אדניו:

יג א כדבר אפרים רתת כ' ל'
נשא הוא בישראל ויאשם בבעל ל'
וימת: ב ועתה יוספו לחטא ויעשו ל' וחד וחכלב
להם מסכה מכספם כתבונם עצבים

ואנא נבואן אסגיתי וביד
נביאיא שלחית: יב אם בגלעד
הוו אנוסין ברם בבית גלגלא
תורין לטעון דבחו אף
אגוריהון אסגיאו כגרין על
תחומי חקלא: יג נביא אמר
להון הלא יעקב אבוכון אזל
לחקלי ארם ופלח ישראל
באתתא ובאתתא נטר ענא:
יד ואף כד נחתו אבהתכון
למצרים נביא שלח יי ואסיק
ית ישראל ממצרים ועל ידי
נביא אתנטר: טו מרגזין דבית
אפרים מוספין למחטי וחובת
דם זכאי דאשיד עלוהי יתוב
וחסודיה יתוב ליה רבוניה:
א כד ממלל חד מבית אפרים
רתיתא אחיד להון לעממיא
מתרברבין הוו בישראל וכדו דחבו עד דפלחו לטעותא מתקטלין: ב וכען מוסיפין
למחטי ועבדו להון מתכא מכספהון כדמותהון צלמנין עובד אומנין כולהון להון

תמרורים ר' וסימ' בת עמי חגרי שק · קול ברמה נשמע נהי בכי · שימי לך תמרורים . הכעיס אפרים

רשי

ולהחזיר אתכם למוטב : וביד הנביאים אדמה : הראיתי להם בכמה דומיות ד"א אדמה להם דברי ע"י משלים כדי ליסרם על מעשיהם : (יב) אם גלעד און · אם בא להם שבר ואונס הם גרמו לעצמם כי אך שוא היו ובגלגל שורים זבחו לעכו"ם : גם מזבחותם . רבים כגלים שעל תלמי שדי היא מענית המחרישה קרויה תלם : (יג) ויברח יעקב שדה ארם וגומר כאדם שאומר נחזור על הראשונות שדברנו למעלה וישר אל המלאך ועוד עשיתי לו הוצרך לברוח שדה ארם ידעתם איך שמרתיו : ובאשה שמר . את הצאן : (יד) ובנביא העלה ה' וגומר . ועל שאתם מבזין את הנביאים ומלעיגין בדבריהם הלא בנביא העלה וגומר : (טו) הכעים אפרים · לבורלאו לבזות את נביאיו ולבגוד בו : תמרורים . הם לו כי דמיו אשר שפך בהחטיאו את ישראל להעמיד לעכו"ם והמחטיאו לאדם קשה לו מן ההורגו כאשר אנו לומדים מעמון ומואב שהחטיאו את ישראל להעמיד לבעל פעור ועשן הכתוב יותר ממצרי ואדומי שהכעיסו בנשך ויצאו בחרב לקראתם : עליו יטוש : עליו יפילם הקב"ה : וחרפתו . שחירף את שלמה כענין שנאמר (מלכים א יא) וירם יד במלך שהוכיחו ברבים על אשר בנה שלמה את המלוא כדמפורש בחלק : ישיב לו אדוניו · הקב"ה שהרי הוא הרע לעשות יותר ממנו : (א) כדבר אפרים רתת · כשקרא ירבעם למקום ודבר כנגד שלמה דברים קשים ובריעדה שהרי מלך גדול היה שלמה : נשא הוא בישראל . מפני זכה להנשא להיות מלך ישראל : ויאשם בבעל . כיון שעלה לגדולה ויאשם בעכו"ם : וימות · נכרת בית ירבעם וכן בית אחאב . ויונתן תרגם כד ממלל חד מדבית אפרים רתיתא אחיד להון לעממיא מתרברבין הוו בישראל וכדו דחבו בפולחן טעותא מתקטלין : (ועתה) · בית יהוא שראו כל זאת יוסיפו לחטוא : כתבונם

אבן עזרא

שתגיתו דברי שקר : וביד הנביאים אדמה · שעשתי דמיונות משלים שתבינו : (יב) אם · והנה היו אנשי הגלעד לפני הנביאים און : אך שוא היו · אחרי כן : בגלגל שוורים זבחו · לבעל : כגלים · דרך משל שהיו רבים וגדלים : (יג) ויברח · היה לכם לחשוב כי אביכם בברחו אל ארם עני היה וכן אמר ונתן לי לחם לאכול : ויעבד · באשה . וזהו הלא ברחל עבדתיך ובעבור אשה היה שומר לאן ואני העשרתיו גם העליתי בניו על יד נביא הוא משה ושב ישראל כמו צאן ושומרן משה ושכח ישראל כל זה : (טו) הכעים . השם : תמרורים: בגלוי כמו שימי לך התמרורים ויתמרמר : ודמיו · דמי נקיים ששפך : יטוש . · כמו והנם נטושים : (א) כדבר . מדיבורו היו יראים הגוים ואין למלת רתת חבר רק בארמית ורבי משה הכהן פירש זה על ירבעם שהיה מאפרים כמו זה ירבעם בן יואש כאשר אפרש עוד : ונשא הוא . שנשאת מלכותו בישראל כי מלך על עשרת השבטים · ויאשם · וימת . כתשב כמת ועוד כי הרג אבי' כל מתאיו : (ב) ועתה יוספו · הדור הזה לחטוא : כתבונם · כתבונתם כמו ו נורם לגלות שאול

תולדות אהרן גם מזבחותם • סנהדרין קב : יוסיפו לחטוא · שם סג :

רד"ק

כמו עם הנביאים וכן ויגלו האנשים על הנביאים אמר אם יכולתי לעשות לכם ולא עשיתי כדי שלא תשכחוני ומה שעשיתי עם אבותיכם כרי דברתי תמיד עם הנביאים לכם והסירכם מאתי והרבתי

חזון להם ימים רבים : וביד הנביאים אדמה · כלומר נתתי דמיונות ומשלים ביד הנביאים כמו המשל שאמר ישעיה כרם היה לידידי ומה שאמר יחזקאל מכורותיך ומולדותיך וכל הגרבה ומה שאמר וביד פי' כי על ידם היה שולח להם הדמיונות והמשלים כמו אשר דבר ה' ביד משה : (יב) אם גלעד און · אם גלעד הגל לעשות און שבהם החלו לעשות הרע תחילה והם גלו שם .גם : אך שוא היו נופל לפדיקו למעלה שהיה שעמו על גלעד שהכר ויהיה הענין כפול במלת שוא או יהיה שעמו דבק עם בגלגל ולא"ס שהקף במלת היו אין כל טעמי הפירושים הולכים אחרי טעמי הנקוד : בגלגל שורים זבחו . כי בני הגלגל היו שכנים לארץ הגלעד רק הירדן היה ביניהם ולמדו ממעשיהם והחלו לעבוד עכו"ם כמו הם ולעשות און והוא חטאו שורים לעכו"ם במקום שעשו מזבח לה' יתברך והכינו שם המשכן תחילה אחר שעברו את הירדן שם זבחו שורים לעכו"ם : גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי . לא די במזבח שעשו הגלגל לעכו"ם כי גם בנו און לעיר ס.ובמות רבים נראים כגלי אבנים על תלמי השדות : שדי · כמו שדים וכן וקרע לו חלוני כמו חלונים ות"י : (יג) ויברח יעקב . והם אינם זוכרים הטובה שעשיתי עם אביהם שברח מפני עשו אחיו : ויעבד ישראל באשה אף כשהיה שם הולך לעבוד את לבן בעבור אשה שיתן לו בתו והעבודה שעמד את לאנו וכן בנתו כאחרת שנתן לו שמר לאנו גם כן ואני הוא שהייתי עמו וברכתיו ושב משם בעושר ובנכסים : (יד) ובנביא העלה . ועוד עשיתי חסד עם בניו שירדו למצרים ונשתעבדו שם ושלחתי להם נביא שהעלה אותם ממצרים ברכוש רב והוא משה : ובנביא נשמר · ארבעים שנה שהיו במדבר ושמרו ע"י נביא שנתתי להם ולא חסרו דבר וכל הטובות האלה אינם זוכרים ומכעיסים אותי בתועבות ובלא אל וזו שאמר : (טו) הכעים אפרים תמרורים · הכעיסו אפרים את האל יתברך בתמרורים והם כמזבחות שהיו כגלים וליונים וכמוהו שימי לך תמרורים ויש נפרשו גם כן מענין מרורים ופירושו כעס תמרורים כלומר כעס רע ומר : ודמיו עליו יטוש . דם נקי ששפך אפרים יטוש עליו אדוניו וכן חרפתו שחרף את האל יתברך בעבודתו העגלים הכל ישיב לו גמולו בראשו : יטוש . כמו והנה נטושים על פני כל הארץ · ויטוש על השחתה ענין התפשטות ואדוניו ס.א הקדוש ברוך הוא ואף על פי שהוא אינו מכיר באדנותו על כרחו אדוניו הוא והוא ישיב לו גמולו בראשו : (א) כדבר אפרים רתת · מתחלה קודם שחטא אפרים היה מוראו על העמים אשר סביבותיו כי כדברו היה אותו רתת ורעדה כשומע אותו והיה רם וגדול בשבטי ישראל כמו שנאמר עליו וזרעו יהיה מלא הגוים וזהו שאמר נשא הוא בישראל כלומר נשא ראשו בישראל וכיון שאשם בבעל ס.ת כלומר נגף לפני אויביו כאלו מת כי אזלת ידו ועל הדרך הזה ת"י כד ממלל חד מדבית אפרים וגו' : (ב) ועתה יוסיפו לחטוא · ועתה כשמלך ירבעם הוסיפו הם עוד לחטוא כי מתחלה כשהיו עובדים בימי השופטים היו עובדים הבעלים ושבים אל השם כשהיה עומד השופט והחזירם למוטב אבל עתה חטאו לעקור מכל עבודת אלהים יתברך שלא יעלה אדם לירושלים לעבודת בית המקדש ויעבדו לפני העגלים לעולם ואמרו

מצודת דוד

שילאת מארץ מצרים כי עד עולם לא אסיר השגחתי ממך : (יא) ודברתי : על עסקיכם דברתי אל הנביאים והרביתי דברי חזון : אדמה · ר"ל דברתי בדמיון ובמשל להיות מקובל על הלב כי מאד אני משגיח בך : (יב) אם גלעד און · אם און בא על גלעד הנה לא באה במקרה כ"א בהשגחה לתשלום גמול כי מעשיהם היו אך שוא כי בגלגל מקום שעמד המקדש בתחלה שם זבחו שורים לעבודת כוכבים וגם מזבחותם שעשו לעבודת כוכבים היו מרובות כמו מספר הגלים שהם על תלמי שדה : (יג) ויברח יעקב · הלא כשברח יעקב מפני עשו אל ארם אז עבד ללבן בעבור אשה היא רחל ואחר זה חזר עוד לשמור צאן לבן בעבור אשה אחרת וכל זה היה מגודל עוני כי בא בידים ריקניות וכאומר הלא חזר ברכוש גדול ומי נתן לו זה הרכוש הלא אני ואיך תאמר אך עשרתי מצאתי און לי : (יד) ובנביא . הלא על ידי משה נביאי העלה וכו' ועל ידו היה נשמר בדרך וכאומר הכל בא בהשגחתי ואיך תכחשו לומר שאינני משגיח ומכיר מעשה האדם : (טו) הכעים · ר"ל אחר שכל זה ידוע לאפרים ועל כל זה הכעים לה' במעשים מרים : ודמיו · לכן הדם ששפך יתפשט עליו לקחת נקם : וחרפתו · מה שחרף כלפי מעלה להתגאות בעגלי הזהב הנה האל הוא אדוניו ומושל בו וגמול מעשיו ישיב לו : יג (א) כדבר אפרים · ירבעם הבא מאפרים כשדבר ברעדה דברים קשים להוכיח את שלמה כמ"ש במ"א על ידי זה זכה להתרומם בישראל למלוך עליהם וכאשר חטא נכרת מן העולם : (ב) ועתה · בני הדור הזה הוסיפו לחטוא ולא הספיק להם עגלי הזהב שעשה ירבעם כי עוד עשו לעצמם כ"א בביתו עשה מסכה מכספם כדמות העצבים שעשה ירבעם : מעשה חרשים כלה . כל מעשה המסכה היה מעשה חרשים להדמות להעגלים של ירבעם : להם וגומר · על העגלים היו אומרים מי שמנשק אותם שכרו הרבה מאד כאלו היה זובח לו בן אדם

מצודת ציון

(תהלים עב) : (יא) חזון · ענין מראה נבואה : אדמה . מל' דמיון ומשל : (יב) און · ענין עמל ויגיעה כמו כי לא יצא מעפר און (איוב ה) : כגלים . ענין תל וגדור : תלמי . היא הערוגה הנעשה בחרישה וכן תלמיה רוה (תהלים סה) : שדי · כמו שדה : (יג) שדה ארם . כמו ארץ ארם : (טו) תמרורים . מל' מר : יטוש . ענין התפשטות כמו ויטוש על השחתה (במדבר יא) : (א) רתת . ענין רעד כי יאחזמו רעד (שמות טו) ת"א אחדינון רתיתא : נשא · ענין הרמה : ויאשם . מל' אשמה ורשע : (ב) מסכה · המעשה מיליקת המתכת וכן אלהי מסכה (שמות לד) : כתבונם · כמו כתבניתם והוא ענין דמות כמו תבנית (דברים ד) : עצבים · כן יקראו העכו"ם : חרשים . אומנים

אבן עזרא

שאול ולורתם : להם הם אומרים · בני אדם להתל להם כי הם מנשקים לבעלים שהם צורות העגלים כמו וכל הפה אשר לא נשק לו והם שופכים דם נקי וחנו ודמיו עליו ישוב והנה הפך כל אדם כי האדם ישק לאדם שהוא חבירו ויזבח העגלים למאכלו : (ג) לכן · על כן לא יעמדו ומשכי' . פירשתיו כי כחם השמש לא ימצא : כמוץ . התבן הדק עם רוח סערה והיה ראוי להיות יסוער בפתח גדול והנה היה מלה זרה בדקדוק : (ד) ואנכי · הטעם איך שכח לנשוק לעגל שלא יושיע ולא ישביע והניח אלהיך מימים קדמונים שהושיעך וידע כל צרכיך כדרך יודע צדיק · (ה) אני : תלאובות ארץ ציה וצמא וככה בלשון ישמעאל ולהיותו כל תלאות בו דרך דרש ולא דרך פשט : (ו) כמרעיתם · יספר הנביא הטובות שעשה השם עם אבותיהם בבואם מהמדבר אל ארץ כנען : (ז) ואהי · פועל עבר על הרעות שהביא השם עליהם : אשור : תואר כמו עלים שילכו ואשרי בו ועוד : (ח) אפגשם כדוב שכול . יש אומרים שהרגו בניו או הוא תואר יולא . וטעם חית השדה אני אכלה קצתם בדבר וברעב וחית השדה תבקע קצתם : (ט) שחתך . כי בי · נימוס כמו יצר שהוא בעזרך

תרגום

אִינוּן מַטְעַן נְבִיֵי שִׁקְרָא דְבָחִין
לְעוֹבָד יְדֵי אֱנָשָׁא תּוֹרַיָא
לְעֶגְלַיָא נָכְסִין׃ ג בְּכֵן יְהוֹן
כַּעֲנַן צַפְרָא וּכְטַלָא דְמוֹהִי
פְּסִיק כְּמוֹצָא דְנָשְׁבָא רוּחַ
מֵאִדְּרָא וְכִתְנָנָא מִכַּוַת נוּרָא׃
ד וַאֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דְאַסֵיקְתָּךְ
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וֶאֱלָהָא בַּר
מִנִי לָא תֵדַע וּפָרִיק לֵית אֶלָא
אֲנָא׃ ה אֲנָא סוֹפֵקִית צוֹרְכֵיכוֹן
בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא דַהֲוֵיתוֹן
תָּאֲבִין בָּהּ לְכָל מִדַעַם׃ ו כַּד
זָנִתְנוּן סְבַעוּ מִסְבַּע וְרָאַם
לִבְּהוֹן עַל כֵּן שְׁבַקוּ לְהוֹן יַת
פּוּלְחָנִי׃ ז וַהֲוָה מֵימְרִי לְהוֹן
כְּלֵיתָא כְּנִמְרָא כָּמָן עַל
שְׁבִילָא׃ ח עֲרַע מֵימְרִי בְּהוֹן
כְּדוֹב מִתְכַּל וְתַבְרֵית רְשַׁע
לִבְּהוֹן וּקְטַלְתִּנּוּן תַּמָּן כִּבְנֵי אַרְיָוָן כְּחֵיוַת שְׁנָא דְמִבַזְעָא שֵׂצִיתִינּוּן׃ ט כַּד מְחַבְּלִין
אַתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל עַ בָּרֵיתוֹן וְכַד תְּתוּבוּן אַתּוּן לְאוֹרַיְתָא

הושע יג

מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים כֻּלֹּה לָהֶם הֵם
ב' מס אעידן אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשָּׁקוּן׃
ג לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים
ל' הֹלֵךְ כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן
ב' את ס' מֵאֲרֻבָּה׃ ד וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
ל' מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא
ב' בפסוק תֵדָע וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי׃ ה אֲנִי
יְדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאֻבוֹת׃
יד' ו כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם
כ"ד עַל־כֵּן שְׁכֵחוּנִי׃ ז וָאֱהִי לָהֶם כְּמוֹ־
ל' שָׁחַל כְּנָמֵר עַל־דֶּרֶךְ אָשׁוּר׃
ד' כ"כ ח אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר
אית בפסו' א"כ לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא חַיַּת הַשָּׂדֶה
ל' תְּבַקְּעֵם׃ ט שִׁחֶתְךָ יִשְׂרָאֵל כִּי־בִי

רשי

כתבונם · כתבניתם : זובחי אדם עגלים ישקון . לומדי המולך אומרים לישראל מי שזובח בנו לעכו"ם כדאי הוא להיות נושק מעגל שהרי דורון חביב הקריב לו כך פירשו רבותינו בסנהד' ומיושב הוא על לשון המקרא יותר מתרגום של יונתן : (ג) וכטל משכים הולך . וקטלא דמוהי פסיק : כמוץ יסוער מגורן · כמוצא דנשבה רוח מאידרא יסוער · אשר סערה תשאנו : (ד) ואנכי ה' אלהיך · ולא היה לך למרוד בי : (ה) אני ידעתיך · נתתי לב לדעת צרכיך וספקתיך : תלאובות . אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו אל שאובין בו כל טובה ואין תולאין : (ו) כמרעיתם · כאשר באו לארץ מרעית' והיו שבעי' אז:שבעו וירם לבם · כמו וירם במטה (שמות ז) לשון מרים דבר אחר · וירם בכאן ויגבה הוא עצמו : (ז) על דרך אשור . כל אשור שבמקרא דגש וזה רפי שאינו שם מקום אלא אארוב ואשקוד כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד) : (ח) כדוב שכול · כמו שוכל כאשר תאמר תגון ודמוס כך שכול כלומר כלו לבוא שכולים ומוכן לשכל אנשים : ואקרע סגור לבם · כדרך הדוב אוחז לפרכיו בחזה וקורע עד הלב ל"א סגור לבם את לבם הסגור מלהבין לשוב אלי : (ט) שחתך ישראל · חבלה עלמך ישראל כי ■ ששעת מרדת בעזרך ומקרא קצר הוא זה והמבין בלשון המקרא מיושב הוא על הלב : כי בי . כי בי היה המרד אשר מרדת וא"ת מה איכפת לך בעוזך מרדת כשמרדת בי ; אהי

תמרורים : זובחי ב' וחס' וסימ' מאת זבחי הזבח אם שור · זבחי ארם עגלים : ואלהים ה' בקריא' וסי' נמסר בשמואל א' סי' כ"ח : על דרך ה' בקרי' וסי' ותסר בגדי אלמנותה מעליה · רכבי אתנות צחורות יושבי . וישרנה הפרות · כנמר על דרך אשור · יתיצב על דרך לא טוב . וכל על תדרך דכוו' במ"ב ויט אליה את

תולדות אהרן ואנכי ה' · זוכר קדושים : כמרעיתם . ברכות לב סוכה נב ·

רדק

ואמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים : ויעשו להם מסכה מכספם · והנה העגלי' לא היו כסף אלא זהב אלא ר"ל מכספם שנתנו כל אחד לקנות זהב לעשות העגלים עשו להם כתבונת עצבים והם העגלים ופי' כתבונם כמו שהתבוננו בדבר איזו צורה יעשו והסכימו לעשות עגל כמו שעשו במדבר והטעם פירשנו בס' מלכים וי"ת כתבונם כמו כתבניתם שתרגם כדמותהון ומלת כתבונם היה ראוי כתבונתם וכן ולורם לבלות שאול כמו ולורתם כי הנפרד תבונה נרה וי"א כי הם משקל אחד יאמר מהם כלה ה"א תבון נור : מעשה חרשים כלה · כל העגל הוא מעשה ידי חרש אין דבר רוחני בו כמו שאמר וכל רוח אין בקרבו : להם הם אומרים . בעבורם הם אומרים כהני העגל לבני אדם הבאים לזבוח זבחי אדם כלומר מי מבני אדם שירצה לזבוח : עגלים ישקון . ישקו העגלים על פיהם כי לא תהיה עבודתם שלימה עד שישקו אותם כי כן היה מנהגם כמו שאמר וכל הפה אשר לא נשק לו ורז"ל פי' זבחי אדם שהיו זובחים בניהם לעכו"ם וזו שאמר אדם והיו אומרים להם כומרי עכו"ם מי שיזבח בנו לעכו"ם כדי הוא להיות נושק לעגל שהרי קרבן חביב הקריב לו : (ג) לכן יהיו כענן בקר . לפיכך ילכו לאבדות ויהיו כענן בקר וכטל שהולך בהשכמה מהרה הוא נפסק כשישיגנו חום השמש כן הם ילכו מהרה וכן יהיו כמוץ יסוער מגורן כמו המוץ והוא התבן הדק שתסערנו הרוח מהגרן כן יסוערו הם מארצם : וכעשן מארובה . או כמו עמוד העשן היוצא מהחלון שיהיה במהרה בטל ונפסק: סוער. בצרי כמו בפתח והוא מהבנין שלא נזכר פעלו מהדגוש :(ד) ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים · כמו שפירשנו למעלה : ואלהים זולתי לא תדע. לא היה לך לדעת ולעבוד אלהים אחרים זולתי כי תראו כי אין מושיע בלתי : (ה) אני ידעתיך · היה לך שתדענו כי אני ידעתיך במדבר וספקתי צרכך במדבר במקום שאין בו שום מחיה : בארץ תלאובות · בארץ צמאה והיא המדבר והביא אדוני אבי ז"ל ראיה למלה הזאת מלשון ערבי שאומרים לאב אל דגול ר"ל צמא האיש וי"ת בארעא דצויתין וגו' : (ו) כמרעיתם וישבעו . כאשר באו למקום מרעיתם והוא ארץ כנען היה להם כל טוב וישבעו וירם לבם ושכחוני כמו שאמר בתורה שעתידים לעשות כן אמר פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת ובקרך וצאנך ירביון וכסף וזהב ירבה לך וגו' ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך ואמר וישמן ישורון ויבעט וגו' : (ז) ואהי להם · כיון שהם שכחוני גם אני זנחתים ונתתים ביד העמים : ואהיה להם כמו שחל . או כמו נמר שאשור על הדרך שיכו' לטרוף מה שיעבור עליו כדרך כן הייתי להם שהשלטתי בהם אויביהם ולא היה להם כח להנצל מידם עד שהיו שבים אלי והייתי מרחם עליהם : אשור · פעול מבנין הקל וכן הלווי מהקשל ואשרו בדרך בינה בשקל שאמרו זכרו : (ח) אפגשם כדוב שכול . שהרגו בניו והוא שכול ומר נפש ואם ימצא אדם או בהמה יבקעם מהרה ובזכרו דוב שכול ולא אמר אריה או נמר שכול אומרים כי הדוב כשתלד תלד כמו חתיכות בשר כי הולד מכוסה כולו כשתולידו בשליא עבה מאד והדוב מלחכת השליא וחותכת מעט כדי שלא תזיק לולד והיא יגיעה בזה מאד עד שתעביר כל הבשר ויצא הולד ולפי שטרחה הרבה בו היא מרת נפש יותר כשיהרגו אותו : ואקרע סגור לבם . לבם שהוא סגור ולא יבין אקרענו . וזה דרך משל כי כן יעשה האריה בטרפו יקרע הגוף עד הלב ויאכלנו וישתה דמו : ואוכלם שם כלביא · שם בעריהם אוכלם כדבר וכחרב שהוא כמו הלביא הטורף בלי חמלה גם חית השדה תבקעם כמו שאמר בתורה והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם וגו' וי"ת כחות שינא וגו' : (ט) שחתך · העגל שזכר למעלה אמר הוא שחתך כי לולא זה כי היה עזרך וכאו שני בי"תי השמוש כאחד ויספיק כאחד אלא שני הקבורים נכונים בענין וזה מנהג הלשון לדבר ככה ופי' בי היה עזרך או כי שמי היה בעזרך וכן כי שלא ברשת ברגליו כמו ברשת רגליו , וכן המנהג בשני כפ"י הדמיון כעבד כאדוניו כמוך כפרעה :

אחי

מצודת ציון

אומנים : ישקון · מל' נשיקה : (ג) כמוץ · הוא פסולת התבואה כמו אם כמוץ (תהלים א) : יסוער · מל' רוח סערה : מגרן · הוא מקום התבואה : מארובה · כן יקרא החלון אשר ממעל בתקרת הבית כמו וארובות השמים (בראשית ז) : (ד) זולתי בלתי · ענינם אחד כמו בלעדי : (ה) תלאובות . ענין צמאון ואין לו דמיון ואיכנן שהוא כמו תל' אובה ר"ל של התאוים כי לכל דבר כי לא ימצא בם מה : (ו) כמרעיתם , מל' מרעה : (ז) ואהי · כמו ואהיה : שחל · שם משמות אריה : כנמר. שם חיה : אשור · ענין הבטה והביט כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד) : (ח) אפגשם · ענין פגיעה : כדוב · שם חיה : שכול · מי שבניו מתים קרוי שכול כמו ואני כאשר שכולתי שכלתי (בראשית מג) : כלביא. שם משמות אריה : תבקעם. מל' בקיעה : (ט) בעזרך · הבי"ת נוספת וכן

מצודת דוד

אדם שהוא אצלם הגדולה שבעבודות ולכן עשה כ"א בביתו שיהא מצוי לו לנשקו בכל עת : (ג) לכן · לזאת יהיו כלים מהר כענן בוקר שהולך לו מהרה וכטל המשכים ללכת בזרוח השמש כי אז נפסק בשעה אחת : כמוץ . כמו מוץ התבואה הפורח מן הגורן על ידי רוח סערה וכמו העשן המתמר לעלות דרך ארובה : (ד) ואנכי · ר"ל ראויים הם לכליון כי הלא אנכי ה' אלהיך מעת הוצאתיך מארץ מצרים כי אז קבלתם אותי לאלוה ומהראוי שלא תדע אלהים זולתי הואיל ואין מושיע בלתי : (ה) אני ידעתיך · נתתי לבי לדעת צרכך במדבר והזמין לך וכאומר הואיל ומתחלה ועד סוף השגחתי עליך ופנית לעבודת כוכבים לכן ראוי אתה לכליון : בארץ תלאובת . כפל הדבר במ"ש : (ו) כמרעיתם · כאשר באו אל מקום מרעיתם היא א"י נשבעו שם בטובה וכאשר נשבעו רם לבבם ולכן שכחו בי : (ז) ואהי · לכן אהיה למולם כשחל הטורף טרף : כנמר · כמו הנמר הצופה ומביט בדרך למצוא טרף כן אראה אני להסתכל בדרך מהלכם להכשילם ולאבדם : (ח) אפגשם · אפגוע בהם להרע להם כדוב השכול מבניו שדרכו להזיק את כל מי שיפגע : סגור לבם · לפי שהמשילו לדוב אמר לשון הנופל בו שקורע עד הלב הסגור תחת החזה : ואוכלם שם במקום שמאכלם אוכלם כלביא : חית השדה · הכ"ף של כלביא משמשת בשתים ור"ל אהיה כחית השדה אשר תבקעם כלומר הרגלים לבקעם : (ט) שחתך ישראל · אם

ישראל

רשי

(י) אהי מלכך איפא • י"ת איה מלכך ואני אומר אינו צריך לעקרו ממשמעותו אהי עומד מנגד לראות איפה מלכך שאעשה עצמי רואה מה אעריכך איפא מושיעך : (יב) צרור עון אפרים • לא ויתרתי עליו לשון הוא אתי : (יג) כי עת . נראה בעיני לו אשר לא יוכל לעמוד ולהתקיים : במשבר בנים • שהיולדת יושבת עליו לילד ובלע"ז קורין למשבר שיל"א במשבר בנים כמשבר העשוי ללידת בנים : (יד) מיד שאול אפדם • אני הוא שהייתי פודם מיד שאול וגואלם ממות אבל עתה אהי דבריך מות אשים עצמי לדבר עליך דברי מות : אהי • קוטב עליך גזרת שאול : נוחם יסתר מעיני • לא אנחם על הרעה הזאת • נוחם לשון ניחום והמ"ם משורש התיבה כמו מ"ם של נועם שהרי הטעם למעלה והחי"ת נקוד פתח ואם היה לשון נח והמ"ם משמש בו לשון רבים היה טעמו תחת החי"ת ונקודה קמץ נוחם רוחם : (טו) כי הוא בין אחים יפריא . ת"י ארי אינון מתקריין בנין ועובדין מקלקלין אסגיאו אחים ל' דבר רע כמו (יחזקאל כא) את עשויה לברק ואמר אח אל כל תועבות (שם ו) : יפריא . לשון פורה ראש ולענה (דברים כט) ואני אומר אחים לשון ותרעינה באחו (בראשית מא) בין אחים יפריא מפריא וצומח באחו בין אחים בין הגדל בפלגי מים אשר תמיד יפריא ולפי שדימהו לאחו הוא אומר יבא קדים ויבוש מקורו . ד"א כי הוא בין אחים יפריא ירבעם הוא בן שהפריא אחוותו של ישראל על ידו נחלקו לשני ממלכות יפריא לשון פרא אדם :

הושע יג

בְּעֶזְרֶךָ׃ י אֱהִי מַלְכְּךָ אֵפוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל־עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ תְּנָה־לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים׃ יא אֶתֶּן־לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח בְּעֶבְרָתִי׃ יב צָרוּר עֲוֹן אֶפְרָיִם צְפוּנָה חַטָּאתוֹ׃ יג חֶבְלֵי יוֹלֵדָה יָבֹאוּ לוֹ הוּא־בֵן לֹא חָכָם כִּי־עֵת לֹא־יַעֲמֹד בְּמִשְׁבַּר בָּנִים׃ יד מִיַּד שְׁאוֹל אֶפְדֵּם מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם אֱהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל נֹחַם יִסָּתֵר מֵעֵינָי׃ טו כִּי הוּא בֵּן אַחִים יַפְרִיא יָבוֹא קָדִים רוּחַ יְהוָה מִמִּדְבָּר עֹלֶה וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב מַעְיָנוֹ הוּא יִשְׁסֶה אוֹצַר כָּל־כְּלִי חֶמְדָּה׃

מֵימְרִי הֲוָה בְּסַעְדְּכוֹן׃ י אָן מַלְכָּךְ כְּעַן וְיִפְרְקִנָּךְ בְּכָל קִרְוָךְ וְדִינָךְ דַּאֲמַרְתְּ מַנֵּי עֲלַי מְלַךְ וְשִׁלְטוֹן׃ יא אֲמַנֵּי עֲלָךְ מַלְכָּא בְּרוּגְזִי וְאַעְדֵּיתֵי בְּחֶמְתִּי׃ יב גְּנִיזִין חוֹבֵי בֵית אֶפְרַיִם נְטִירִין לְאִתְפְּרָעָא כָּל חוֹבֵיהוֹן׃ יג עָקָא וְזִיעַ כְּחֶבְלִין עַל יָלְדָה יֵיתוּן עֲלוֹהִי הוּא כְּבַר דְּאִתְרַבֵּי וְלָא חַכִּים לְמִידַע דַּחַלְתִּי אֲרֵי כְעַן אַיְתִי עֲלוֹהִי עָקָא כְּאִתְּתָא דְּיָתְבָה עַל מַתְבְּרָא וְחֵיל לֵית לַהּ לְמֵילַד׃ יד בֵּית יִשְׂרָאֵל מִיַּד קְטוֹל פְּרַקְתִּנּוּן וּמִמְּחַבְּלָא שֵׁזֵבְתִּנּוּן כְּעַן יְהֵי מֵימְרִי בְּהוֹן לִקְטוֹל וּפִתְגָּמֵי לְחַבָּלָא עַל דַּעֲבָרוּ עַל אוֹרָיְתִי אֲסַלֵּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן׃ טו אֲרֵי אִנּוּן מִתְקְרַן בְּנִין וְעוֹבָדִין מְקַלְקְלִין אַסְגִּיאוּ כְּעַן אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן מְלַךְ תַּקִּיף כְּרוּחַ קִדּוּמָא בְּמֵימְרָא דַּייָ מֵאוֹרַח מַדְבְּרָא יִסַּק וְיֶחֱרַב בֵּית גְּנִזוֹהִי וְיַצְדֵּי קִרְיַת מַלְכוּתֵיהּ הוּא יִבּוֹז אוֹצְרִין כָּל מָנֵי חֶמְדְּתָא׃

הדיך • ואתה תשמע השמים רד"ה : מלך ושרים ב' וסי' תנה לי מלך ושרים • ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים • וחד מלך שרים ויחלו מעט ממשא מלך שרים : מעיני ד' חסרי וסי' ותרד

תולדות אהרן צרור עון . עקידה שער מג : מיד שאול . פסחים פז יבמות יז : יבא קדים . גטין לא :

אבן עזרא

בעזרך : (י) אהי • יש אומרים הפוך כמו איה והנכון כאומרו אהי מלכך איפוא הוא : יושיעך • מידי ומיד החיות : ושופטיך • הטעם כפול : (יא) אתן לך מלך • כשאול שאמר הנביא כי אותי מאסו ממלוך עליהם עתה אקחנו בעברתי : (יב) צרור . הוא בלבי לא אשכחנו כאשר שכתובי הכתוב למעלה : (יג) חבלי . והבן שיוליד ידעתי כי סכל יהיה כאבותיו ולא חכם על כן עת לא יעמוד במשבר בנים כי מיד ימות : (יד) מיד שאול • הייתי פודה אבותיך עתה אני אהיה דבר המות שלא נס אהי קטבך והטעם מדבר באפל יהלך מקטב כטעם הכרתה ויש אומרים כי אהי כמו איה שאמרנו כרתנו ברית את מות : נוחם • שם מגזרת וינחם ה' והטעם שלא אנחם : (טו) כי הוא בין אחים • מגזרת באחו : יפריא . כמו יפרה הפליא כמו הפלה והטעם דרך משל כאשר הזכיר במרעיתם ספר איך יהרגם השם ויכריתם : ויבוש • זמי ויבש או כמשמעו שיבושו מימיו ופעם זה הרוח משל לאויב שהוא

רדק

(י) אהי • אני אהיה קיים לעולם אבל מלכך איפה שתאמר במלכותי ובאת מלך שיושיעך ואיה הוא שיושיעך : בכל עריך • שבאים עליכם האויבים כמו שאמרתם ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו : ושופטיך • שאמרת על כן מדעתך כי אתה רואה כי לא יושיעך מלך ושולטנים ושרים כי אם בעזרתי וי"ת אהי הפוך כמו איה שתרגם אן מלכך וגו' : (יא) אתן לך . נתתי לך מלך באפי • כי לא ברצוני שאלתם מלך כמו שאמר אותי מאסו ממלוך עליהם ולקחתי אותו בעברתי שמת במלחמת פלשתים ולא מלך אלא שנתים ותוכלו להכיר כי אין לכם מלכות אלא מלכותי והמלך שאמנה עליכם אם יעשה רצוני שנגנו הוא ואתם מכל רע . וי"מ אתן לך על שאול כמו שפירשנו ואקח על צדקיהו שהיה המלך האחרון • וי"מ במלכי השבטים ירבעם והושע בן אלה . ומה שאמר על ירבעם באפי כי בלא שהיה לו על מלכות בית דוד חטאו : (יב) צרור . שמור הוא אצלי כמו הדבר השמור בתוך הצרור כמו שאמר איוב חתום בצרור פשעי והעון והחטאת הוא עון העגלים : (יג) חבלי יולדה • צירים כצירי יולדה יבואו לו בצרות שתבא עליו : והוא בן לא חכם • לפי שהמשיל חבליו לחבלי יולדה אמר כי הנולדים אינם חכמים כלומר הדורות הבאים שראו אבותיהם גלים בעונותיהם לא היו חכמים ולא התבוננו כי אבותם בעונם גלו מארצם ולא שבו ממעללי אבותיהם ועשו רע כמותם : כי עת לא יעמוד במשבר בנים . כי אם היה חכם לא היה עומד עת אחת במשבר כי במשבר היה יוצא מן המשבר להוליד הולד והמשבר הוא הרחם ויש בנים זריזים בצאתם מן הרחם ויצאו מהרה כן הם אם היו חכמים לא היו עומדים שעה אחת בצרה כי מיד שהיו שבים אל השם היו נגאלים מהצרה : במשבר . פתח כי הוא סמוך למלת בנים ונקרא הרחם משבר מפני חבלי היולדה ושברים שיש לה בשעת הולד ברחם ולא יוכל לצאת מהרם : (יד) מיד שאול אפדם . הייתי פודה אותם מיד שאול אם היו חכמים : ממות אגאלם . כפל הענין במלות שונות : אהי דבריך • אבל עתה שאינו חכם אלא נבל ובוטח בטובתי לא די שלא אפדך ממות אלא אביא עליך המות כדבר ובחרב וברעב ובחיה רעה ופי' דבריך דברי שאמרתי לך ולא שמעת בקולי • הוא יגרום לך המות ואמר דבריך כמו דברי כי הבנויים יפלו על השפל ועל השפל וכן ושמחתים בבית תפלתי שמחתי את תפלתך וי"מ דבריך מן דבר לפי שסמכו למלת קטבך וכה"א מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים וי"מ יבא מיתרי כגון וגו' : אהי קטבך שאול . ואני אהיה גורם כריתתך לשאול קטבך ענין כריתה וכן ותקטב ישוד צהרים ותרגום ירושלמי לתזוב עלים למקטב אעין : וקטבך בא בקמץ הקוף שלא כמנהג משקלו וכמוהו קטני עבה : נוחם יסתר • מעיני הנוחם שהייתי מנחם על רעתם כמו שאמר וינחם ה' על הרעה עתה יסתר מעיני כל כך הרבו לפשוע : (טו) כי הוא • כי אפרים היה מפריא בין אחים עד שלא עשו העגלים היה הולך וגדל ופורה בין אחיו כמו שאמר יעקב עליו ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים ועתה שחטא יבא קדים רוח ה' והוא מלך אשור . והמשילו לקדים שהוא רוח מזרחית כי ארץ אשור מזרחית לא"י • ועוד אמר קדים לפי שהוא רוח קשה • ואמר רוח ה' להגדיל הרוח ולחזקו כמו הררי אל שלהבת יה ואמר ג"כ רוח ה' לפי שהאל ית' העיר את רוחו לבא על ישראל וכן אמר ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ואת רוח תלגת פלנאסר מלך אשור וגו' וכן כתוב במלך מנחם בא פול על א"י ובימי פקח בא תגלת פלנאסר מלך אשור ובימי הושע בן אלה עלה שלמנאסר מלך אשור על שומרון ויצר עליה : ממדבר עולה • כי הרוח הוא תמיד במדבר או פי' כי מדבר יש בין א"י לארץ אשור ומפני אותו הרוח שהוא מלך אשור יבוש מקור אפרים שהוא היה מתחלה כמו עץ פורה על מים כמו שנא' עליו בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ועתה יבוש מקורו ויחרב מעינו מפני אותו הרוח : ישסה • פירשו יבז בנקל ואמר מן יהא ויחרב כמו יבז מן הרכו השנים הוא ישסה • ואתו הרוח ישסה אוצר כל כלי חמדה :

מצודת דוד

ישראל תבלת בעזרך כי בי תלוי עזרך ולמה לא פנית אלי : (י) אהי • ר"ל אני אהיה עומד ומתקיים לעד אבל מלכך שהעמדתי לך איפוא הוא וכי יושיעך בכל עריך שבא האויב עליהן : ושופטיך . גם שופטיך איפוא הם אשר שאלת בימי שמואל הנביא ליתן לך מלך ושרים מה הועלה בהם אם איך פונה אלי : (יא) אתן ונומר • ר"ל כמו מה שנתתי לך מלך היה באפי כי היה רע בעיני ה' על ששאלו להם מלך כמ"ש בש"א : ואקח • וכ"כ לקחתיו מן העולם בעברתי כי שאול המלך הראשון מת במלחמה בקרות פנים : (יב) צרור . אל תחשבו ששכחתי עון אפרים כי צרור הוא בקשר מעולה ומסותר ומונח אצלי לשמרה עד שתתמלא הסאה : (יג) חבלי יולדה . תלאובות יבואו עליו כחבלי יולדה : הוא בן לא חכם . לראות אם הנולד אשר הגיע העת אשר לא יוכל עמוד בישיבה על המשבר להוליד בנים ר"ל בעת הגמול כאשר תתמלא הסאה ולפי שהמשילו לאשה יולדת אמר לשון הנופל בה : (יד) מיד שאול אפדם • הנה מעולם פדיתים מן השאול וגאלתים מן המות אבל כשתתמלא הסאה אהיה אני מדבר עליך דברי מות אהיה אני מכריתך לרדת שאולה : נחם יסתר מעיני . ר"ל עד הנה נחמתי על הרעה אבל מאז יהיה התנחומין נסתר מעיני כי לא אנחם עוד : (טו) כי הוא • כי מתחלה היה אפרים מגדל פרי בין האחים ר"ל שהיה גדול וחשוב בין האחים כמ"ש ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו (בראשית מח) : יבוא קדים . עתה תשמש בעצלי הזהב יבוא רוח קדים רוח חזק הבא מה' המעולה מן המדבר אשר אין שם דבר לעכב מחוזק נשיבת הרוח והרוח הזה ייבש המקור ויחרב המעין ועל שאמר דבריו במשל יפרש לומר הוא ר"ל הרוח הזה והוא אשור ישלול האוצר של כל כלי

מצודת ציון

וכן ומלאכת בד ילטוף (ויקרא י) ת"א ומלאכתא : (י) אהי • אהיה כמו והקיים ודוגמתו ויהי ריב ומדון ישא (חבקוק א) : אפוא . איה הם : (יא) בעברתי • מל' עברה וזעם : (יב) צרור - ענין קשירה כמו צרור כספו (בראשית מב) : צפונה • ענין הטמנה כמו יצפון לצדיק (משלי יג) : (יג) חבלי . כן יקראו מכאובי היולדת וכן תזעק בחבליה (ישעיה כו) : במשבר . הוא מקום מושב היולדת בשכורעת ללדת וכן כי באו בנים עד משבר (שם לז) : (יד) קטבך • ענין כריתה וכן מקטב ישוד צהרים (תהלים צא) : נחם . מלשון תנחומין : (טו) יפריא • מל' פרי : ויבוש . מל' יבשות : מקורו . הוא המעין : ויחרב • מל' חורב ויובש : ישסה • ענין בזה וכן ומשסיהם שסו לנו (שם)

יד א תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן כִּי מָרְתָה
בֵּאלֹהֶיהָ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ עֹלְלֵיהֶם
יְרֻטָּשׁוּ וְהָרִיּוֹתָיו יְבֻקָּעוּ׃
ב שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֺנֶךָ׃ ג קְחוּ עִמָּכֶם
דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו
כָּל־תִּשָּׂא עָוֺן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה
פָרִים שְׂפָתֵינוּ׃ ד אַשּׁוּר ׀ לֹא
יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־
נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ
אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם׃ ה אֶרְפָּא
מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי
מִמֶּנּוּ׃ ו אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח
כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן׃
ז יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ

תחוב שמרון ארי סריבת על מימר אלהא בחרבא יתקטלון ועולימיהון יתרפסון ומעדיתהון יתבזעון : ב תוב ישראל לדחלתא דיי אלהך ארי אתקלתא בחובך : ג קריבו עמכון פתגמין דאתודאה ותובו לפלחנא דיי אמרו קדמוהי קריב קדמך למשבק על עוין ונתקבל הא כטבין ויהוין מילי ספותנא מתקבלין קדמך כתורין לרעוא על מדבחא : ד מלכי אתור לא יפרקננא על רכבי סוסון לא נתרחיץ ולא נאמר עוד אלהנא לעובדי ידנא דמן קדמך אתרחם על אבהתנא כד הוו במצרים הא כיתמין : ה אקבלינון בתיובתהון אשבוק לחוביהון ארחמנון כד יתובון בנדבא ארי תב רוגזי מנהון : ו יהי מימרי כטלא לישראל יזהרון כשושנא ויתבון על תקוף ארעהון כאילן לבנן דמשלח עוברתיה : ז יסגון בנין ובנן ויהי כזיו מנרת קודשא זיוהון

שנתי מעיני • כי נשכחו הצרות הראשונות • נחם יסתר מעיני ויסתר עמל מעיני : עד ה' ה' דסמיכי בקריא' וסי' ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו . בצר לך ומצאוך כל הדברים • ונגף ה' את מצרים • שובה ישראל עד ה' אלהיך • נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה ; כלבנון ד' בקריאה וסימ' אהיה כטל לישראל יפרח • וריח

אבן עזרא

שהוא ישסה : (א) תאשם . תהיה שממה : בחרב יפלו • אנשים : והריותיו • אחר שהמלה לשון נקבה לא חשש לומר יבוקעו כדרך אם הזכיר ואם הנזכרת : (ב) שובה • טעם עד השם . וטעם כי כשלת בעונך ואין מי יקימך רק השם לבדו : (ג) קחו • איננו שבקש מהם כאשר הלכו לבקש רצונו הון או עולם רק דברים שתודו כדרך ושא השעיר עליו אמר רבי מריטוס כל תשא עון הפוך כל עון תשא והנכון כל אשר תשא עונינו נשוב • וקח טוב . מעולה או הדיבור הטוב שנוכל לומר לפניך והטעם להתודות ורבי יוסף אמר מיעוט מעשים טובים : ונשלמה : שלום פרים כמו כי הכית את אויבי לחי שפירשו מכה לחי או חסר כ"ף והזכיר פרים כי הם גדולים והיקרים בעולה וזהו שתאמרו : (ד) אשור • כי כתוב ואשור הוא מלכו לא נשען על אשור ולא על סוסינו המובאים ממצרים : ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו • כנגד מעשה חרשים כי אין מי שיעזור מי שאין כח לו כמו היתום רק אתה וכתוב אבי יתומים וזה כנגד פי כשלת בעונך ואין עוזר לך : (ה) ארפא • מלת משובה נגזרת בכל המקרא ואיננו כאומר משובתם בכל מקום שהכיתים רק המשובה בנשמה כחולי בגוף על כן מלת ארפא כנגד הכה אפרים : אהבם • אהבת נדבה הפך ימאסם אלהי : כי שב • הפך חרה אפי בם : (ו) אהיה • הפך שרשם יבש ויבוש מקורו והשושנה תפרח מהרה ובעבור שאין לה שורש רק דק אמר ושרשיו יהיו כשורש עצי לבנון : ויך שרשיו . באורך וברוחב

רשי

אותו המלך ישסה אוצרות כל כלי חמדתו : (א) תאשם שומרון . עתה תגלה אשמתה : הריותיו . נשים מעוברות שבתוכה : (ב) שובה ישראל . שבארץ יהודה פן יקרה אתכם כשומרון לכך נסמכו הענינים משל למלך שמרדה עליו מדינה שלח המלך פולימרכוס ואמר להחריבה היה אותו פולימרכוס בקי ומיושב אמר להם טלו לכם ימים ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולאנברוטים ולאסרכיא פלונית ולאנברוטים לכך נאמר תאשם שומרון ואומר שובה ישראל עד ה' אלהיך כדאיתא בסיפרי בפ' וישב ישראל בשטים : עד ה' אלהיך . תני בשם רבי מאיר שובה ישראל בעוד שהוא ה' במדת הרחמים ואם לאו אלהיך מדת הדין עד דלא יתעביד סניגוריא קטיגוריא : כי כשלת . באו לך המכשולים בעד עונך : (ג) כל תשא עון . כל עונותינו שא : וקח טוב . ולמדנו דרך טוב . דבר אחר מעט מעשים טובים שבידינו קח בידך והפכנו אחריהם וכן דוד אומר מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים (תהלים יז) דבר אחר וקח טוב וקבל הודיה מאתנו שנאמר טוב להודות לה' (שם צב) : ונשלמה פרים . שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם בריצוי דברי שפתינו : (ד) אשור לא יושיענו . עוד זאת אמרו לפניו לא נבקש עוד עזרת אדם לא מאשור ולא ממצרים : על סוס לא נרכב . זו היא עזרת מצרים שהיו שולחים להם סוסים כמו שאמרו ישעיה (ל) לא כי על סוס ננוס ועל קל נרכב : ולא נאמר עוד למעשה ידינו . שהם אלהינו : אשר בך . לבדך תהיה תקותינו המרחם יתומים : (ה) ארפא משובתם . אמר הנביא כך אמר לי רוח הקודש מאחר שיאמרו לפני כן ארפא משובתם ואוהבם בנדבה רוחי אע"פ שאינן ראוין לאהבם אתנדב לאהבתם כי שב אפי ממנו : (ו) ויך . הטל את שרשיו ויגדילם כלבנון כשרשי אילני הלבנון שהם גדולים : (ז) ילכו יונקותיו . יסגון בנין ובנן ויהי כזית מנרתא דקודשא זיוהון וריחהו כריח קטרת

תולדות אהרן

שובה ישראל . יומא פו : קחו . עקידה שער לא : ארפא . שם עקידה מ"ד סה"ס : אהיה כטל תענית ד : יונקותיו . ברכות מג :

רדק

(א) תאשם . באל"ף בחטף בשו"א לבד והוא ענין שממה וכן ויאשמו יושבי בה וזכר שומרון כי הוא ראש ממלכת אפרים וכן אמר וראש אפרים שומרון והיא נלכדה אחרונים שבארץ ישראל : כי מרתה באלהיה • כי היא החזיקה בעבודת העגלים כי אם היו המלכים טובים היו מחזירים ישראל למוטב : ירטשו • דרך האכזריות להפיל הקטנים בקרקע או אל הקירות לבקעם וכן דרך האכזריות לבקע הנשים ההרות : והריותיו . בשקל דליותיו : (ב) שובה ישראל • כי כשלת בעונך כי אתה רואה שכשלת בעונך לפיכך יש לך לשוב אל ה' יתברך כי אין מקימך ממכשולך אלא תשובתך אליו ובאמרו עד כמו אל וכן ושבת עד ה' אלהיך שובו עדי ואמרו רז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר עד ה' אלהיך : (ג) קחו עמכם דברים . איני שואל מכם בתשובה לא כסף וזהב ולא עולות אלא דברים טובים שתתודו בהם עונותיכם ושובו אל ה' בכל לבבכם ולא בשפתים בלבד או פירושו אחר שתשובו תתודו לפניו : ואמרו אליו • כלומר אמרו לפניו כדברים האלה וכיוצא בהם : כל תשא עון • כל עון תשא והוא הפוך כמו מקום קבר שהוא קבר מקום הם או פי' לכל תשא עון וקח טוב וקח דבר טוב או לב טוב : ונשלמה פרים שפתינו • במקום פרים נשלמה לפניך וידוי שפתינו כי אתה רוצה בדברי תשובה יותר כי אין הקרבנות מועילות בלא וידוי העון כי בכלם נאמר והתודה אשר חטא ובשעיר המשתלח לא היה אלא וידוי דברים כי לא היה קרב ממנו דבר על גבי המזבח אלא הוידוי כמו שנאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל וגומר : (ד) אשור לא יושיענו • והתודו לפניו ואמרו אשור שבטחנו בו עד עתה ידענו כי לא יושיענו כי אין בו כח להושיענו זולתך כי לה' התשובה : על סוס לא נרכב • שהיינו שולחים רוכבי סוסים אל אשור להושיענו לא נעשה עוד זה : ולא נאמר עוד . מבואר הוא : אשר בך ירוחם יתום . כי ידענו כי בך לבדך ירוחם היתום ומי שאין בו כח אתה תתן בו כח ותגדלהו וכן תעשה לנו : (ה) ארפא משובתם . ואם אתם תעשו כן הוא יענה אתכם אענה ארוכה ומרפא למשובתם ולמרדם שמרדו בי עד עתה : אהבם נדבה • אהבם אהבת נדבה מלב טוב כי אפי שהיה לי עליו שב ממני כיון שהוא שב בתשובה אלי ואומר לשון רבים על דרך פרט ולשון יחיד על דרך כלל : (ו) אהיה כטל לישראל . הפך מה שאמר ויבש מקורו ואמר טל לפי שאינו נפסק כך טוב האל יתברך לא יהיה נפסק מהם וזה יהיה לעתיד בשוב הגלות : יפרח כשושנה . אמר כשושנה לפי שנמשלה כנסת ישראל לשושנה כמו שכתוב אני חבצלת השרון שושנת העמקים ואמר כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות • ואם תאמר השושנה אין לה שרשים ונוחה להיעקר : ויך שרשיו כלבנון • כמו עצי הלבנון שהם גדולים ושרשיהם רבים כן יהיו נטועים באדמתם ויתנו שרשים חזקים לא יוכלו לנתשם ממקומם כמו שאמר ולא ינתשו עוד מעל אדמתם ועל דרך הזה אמר הבאים ישרש יעקב ומה שאמר ויך על דרך ומחה אל כתף ים כנרת כלומר יכה שרשים הנה והנה באורך וברוחב : (ז) ילכו יונקותיו • וכמו שהשרשים ילכו למרחוק כן יונקותיו ילכו למרחוק כלומר יתפשטו הנה והנה והיונקות הם הענפים הרכים כמו היונק • והיונקות הם משל

מצודת ציון

(הושע יד) : (א) תאשם . מל' שממון : מרתה . מל' מרי ומרד : עולליהם • קטניהם : ירוטשו • ענין בקיעה כמו ועולליהם תרטש (מ"ב ח) : והריותיו • הנשים ההרות : (ה) משובתם • ענין מרידה והליכה בדרכי הלב כמו שובו בנים שובבים (ירמיה ג) : (ו) כשושנה . הוא הורד : ויך • יאמר כן בדרך השאלה על התפשטות ודוגמתו ומחה על כתף ים כנרת (במדבר לד) ומחה הוא תרגום של מכה : כלבנון . שם יער : (ז) יונקותיו • ענפיו הרכים וכן ויעל כיונק לפניו (ישעיה נג)

מצודת דוד

חמדם : יד (א) תאשם שומרון • תהיה שממה כי מרדה באלהיה : עולליהם • קטניהם יתבקעו ע"י הבבליים וגם הנשים ההרות יתבקעו כרסם להוציא הולדות : (ב) שובה ישראל • לכן שובה ישראל וכו' כי בעבור עונך בא לך מכשול הצרה הזאת : (ג) קחו עמכם דברים • איני שואל מכם זבחים ועולות אלא קחו עמכם דברים שתתודו לפניו ובזה תשובו אל ה' : כל תשא עון . הוא הפוך כל עון תשא ר"ל אמרו בתפלה מחול כל העון ובמקום העון קח טוב תמורתו כלומר מעשה הטוב שעשינו יבין מול העון : ונשלמה פרים שפתינו • ר"ל במקום הקרבנות פרים נשלם בו וידוי שפתינו : (ד) אשור לא יושיענו . גם אמרה אשור וכו' • ר"ל עוד לא נבקש עזרה מאשור : על סוס לא נרכב • ר"ל לא נבטח עוד בגבורת הסוס במלחמה : ולא נאמר עוד אלהינו וגו' • ר"ל הפסל הנעשה במעשה ידינו לא נקבל עוד לאלוה : אשר בך • ר"ל כי ידענו אשר לבד בעזרתך ימצא היתום רחמים וחמלה עם כי תשש כוחו להתחזק מעצמו : (ה) ארפא משובתם . כאשר יאמרו כן אז אסלח על מה שהלכו בדרך שובב ומרדו בי : אוהבם נדבה • ואז אאהב אותם בנדבת לבי אף שאינם ראויים אל אהבה כי הוידוי די להסיר האיבה ולא להביא אהבה : כי שב אפי ממנו . ותשאר א"כ האהבה הראשונה : (ו) אהיה כטל לישראל . ר"ל לא תפסוק אהבתי מהם כמו שאין הטל נעצר מעולם : יפרח כשושנה • יעלה פרחים נאים כשושנה ושרשיו יתפשטו כשרשי עצי לבנון : (ז) ילכו יונקותיו • ענפיו יתפשטו למרחוק והוד יפיו יהיה כאילן זית

רשי

קטרת בוסמיא: כלבנון. כבית מקדשא: (ח) ישובו יושבי בצלו. אותן שהיו כבר יושבים בצל שלבנון שדימה בו ישראל ובית המקדש ועכשיו גלו מעמו ישובו אליו: זכרו כיין לבנון. כדוכרן יבבות חצוצרתא דעל חמר עתיק דמתנסך בבית מקדשא שהיו תוקעין בחצוצרות על הנסכים כשהלוים אומרים שיר: (ט) אפרים. יאמר מה לי עוד ללכת אחרי העצבים וישובו מעצו"ם אני אענהו מצרתו ואשורנו. אראה בעניו: אני כברוש רענן. אני לו כבשף להיות אוחז ידו כי כברוש רענן הנכפף לארץ שאדם אוחז בענפיו כלומר אהיה מצוי לו: ממני פריך נמצא. והלא אני הוא שכל טובתך מאתי באה: (י) מי חכם. בכם: ויבן אלה מי חכם בכם ויתבונן לתת לב לכל אלה וישוב אלי: ופושעים יכשלו בם. בשבילם על שלא הלכו בהן כן תרגם יונתן: (א) אל יואל בן פתואל. בן שמואל הנביא שפיתה לאל בתפילתו. יש אומרים שנבואה זו נאמרה באותן שבע שנים שאמר אלישע (מלכים ב ח) כי קרא ה' לרעב וגו' ובימי יהורם בן אחאב היו ובהלכות גדולות נמצא יואל ונחום וחבקוק היו בימי מנשה: (ב) ההיתה זאת. כאמורה למטה: ישר.

אבן עזרא

ונראה כדרך וממה אל כתף ים כנרת וכמידות שברים ותבריאה: (ח) ישובו. אמר יפת יושבי בצל הלבנון ולפי דעתי יושבי בצל ישראל והם העבדים שיהו אכריהם וכורמיהם: יחיו דגן. והקמות יפרחו כגפן: זכרו. ריחו כדרך אזכרתה ויפת אמר זכר גפנם למרחק כיין לבנון: (ט) אפרים. כאמרו אפרים מה לי עוד אין לי צורך אליהם אני אענהו לתת לו כל חפצו כדרך והכסף יענה את הכל. ואשורנו לתת עיני לטוב עליו עד שאשורנו נמצא שיהיה כברוש רענן ואל תפחד בעבור שאין לו לברוש פרי כי ממני פריך נמצא: (י) מי חכם. מי ישרת בעבור אחר ואלה הם דרכי השם והטעם קשור כי בתוכחות אל השם ירפא אתכם: ופושעים הם היוצאים מהרשות כמו על כל דבר פשע או הפשע אדום והמצוות נפשו בדרך הישר' יכשל והשלם על דרך כי כשלת בעונך: (א) איז לנו דרך לדעת דורו ולפי הפשט אינו בן שמואל ודע כי כל נביא שיזכיר שם אביו היה נכבד ואם היה אבי אביו נכבד יזכיר שניהם כמו צפניה בן כושי בן גדליה בן אמריה בן חזקיה עד שהגיע אל הנכבד שהוא חזקיה המלך: (ב) שמעו. זו הנבואה התנבא על הארבה שיבוא להשחית את הארץ ובימי משה היה מין ארבה לבדו ועתה עם הארבה גזם

Hosea 14

וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן׃ ח יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן׃ ט אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ נִמְצָא׃
מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם׃

ז' חסר · כ' וחותן · י' בליש' · ל' · כ"ו · ל' · ג' רפין · ד' ג' מ"ל יו"ד · קדמא בכנויי

Joel 1

א א דְּבַר־יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יוֹאֵל בֶּן־פְּתוּאֵל׃
ב שִׁמְעוּ־זֹאת הַזְּקֵנִים וְהַאֲזִינוּ כֹּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַהָיְתָה זֹּאת בִּימֵיכֶם

ל' · ד' מ"ל · ל'

תרגום

וְרֵיחֲהוֹן כְּרֵיחַ קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָא׃ ח יִתְכַּנְשׁוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן יְתִבוּן בְּטַלַל מְשִׁיחֲהוֹן יֵיחוֹן מֵתַיָא וְיִסְגֵי טוּבָא בְּאַרְעָא יְהֵי דָכְרָן טַבְוָתְהוֹן עָלֵיל וְלָא פָּסֵק כְּדָכְרָן יַבָּבוּת חֲצוֹצְרָתָא עַל חֲמַר עֲתִיק דְּמִתְנְסֵךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁא׃ ט יֵימְרוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל מַה לָנָא עוֹד לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא אֲנָא בְּמֵימְרִי אֲקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל וְאֶרְחַם עֲלוֹהִי אֲנָא בְּמֵימְרִי אַעְבְּדִנֵּיהּ כְּבִירָת שַׁפִּירָן דְּמִן קֳדָמַי סְלִיחַ לִתְיוּבְתְּהוֹן מִשְׁתַּכְּחָא׃ י מַן חַכִּים דִּיִסְבַּר אִלֵּין סוּכְלְתָן וְיִדְעִינוּן אֲרֵי תַקְנָן אוֹרְחָתָא דַּייָ וְצַדִּיקַיָא דְּהַלִּיכוּ בְהוֹן יֵיחוּן בְּהוֹן בְּחַיֵּי עָלְמָא וְרַשִּׁיעַיָא יִתְמַסְרוּן לְגֵיהִנָּם עַל דְּלָא הֲלִיכוּ בְהוֹן׃

א פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ דַּהֲוָה עִם יוֹאֵל בַּר פְּתוּאֵל׃ ב שְׁמַעוּ דָא סָבַיָא וְאַצִיתוּ כָּל יָתְבֵי אַרְעָא הֲהֲוָת דָא בְּיוֹמֵיכוֹן וְאִם בְּיוֹמֵי אֲבָהָתְכוֹן׃

מסורה

לו כלבנון · יהי פיסת בר בארץ · מראהו כלבנון בחור: ויבן ג' רפין בקריא' וסי' מי חכם ויבן את זאת ואשר דבר · מי חכם ויבן אלה · ויבן על עזבי ברית קדש: וצדקים ר"ג' מ"ל ואחד חסר יו"ד קדמא וסי' כי ישרים דרכי ה' · וצדיקים ישמחו ויעלזו · וצדיקים כתמר יפרח · ברבות רשעים ירבה פשע · קדמא חסר יו"ד קדמא: פתואל ל' פניאל ל' מתושאל ל' מחויאל ל':

תולדות אהרן סריך. זוכר לך: כי ישרים. מיר כג כ"ג פע סוריות · זוכר ויעלה:

רדק

משל לטובות המתחדשות להם בכל יום ויום. או יסיה משל הפרשים תורת משה רבינו עליו השלום שתהא קיימת לעד ותינוקות הם כדעות המתחדשות להם כידיעת האל ית' יום ויום: ויהי כזית הודו. שיהא כח לנותי קיים כמו הזית שעליו לחים כל השנה כלומר שלא יפסק טובו כל הימים: וריח לו כלבנון. כמו כריח השדה אשר ברכו ה' כי הלבנון יש בו מינים רבים מפלים ומעשבים ויש בהם טעמי ריח טוב ר"ל שילך שמם הטוב למרחוק: (ח) ישובו יושבי בצלו. ישובו לארצם ויהיו יושבים בצל האל ית': יחיו דגן. יחיו עצמם בכל עת במלות האל ית' שיקיימו כמו הדגן המחיה את האדם כרוב דגן חסר כ"ף הדמיון וכמוהו לב שמח ייטיב גהה כי תגלית קהה מרי והדומים להם ואם תאמר יפסק טובם כמו הדגן שיפסק וכלה עד שיזרעו אותו פעם אחרת לא אלא ויפרח כגפן כי אחר שלקטו פירותיו אינו נפסק ויכש אלא יפרח שנה אחרת וכן בכל שנה ושנה: זכרו כיין לבנון. ריחו כמו אזכרתה לה' אמר ריח יין הגפן שנמשלו ישראל לו יהיה כריח יין לבנון שיש לו ריח טוב. וראיתי בספר אסף הרופא כי יין לבנון ויין חרמון ויין הכרמל ויין הרי ישראל וירושלים ויין הרי שומרון ויין הרי בשור מובחרים אלה היינות הם עליונים על כל מיני היין לריח ולטעם אף למרפא ומשל הריח יהיה השם הטוב שיהיה לישראל בכל העמים לעתיד ויש מפרשים ישובו ינוחו כמו בשובה ונחת ויש מפרשים יחיו דגן שיהיה שוי טבע הדגן לעתיד הגואל שיחיו אותו כמו הגפן ולא יצטרכו לזרוע הדגן אלא פעם אחת כמו הגפן וכיוצא בזה זכרו רז"ל בשנוי טבע שיהיה לעתיד לבא: (ט) אפרים. ואז יאמרו מה לי עוד לעצבים כי כעוד שהייתי עובד אותם היה לי כל הרע ועתה שאעבוד את ה' יהיה לי כל הטוב הזה. ואמר הקב"ה כשיאמר אפרים זה: אני עניתי ואשורנו. כלומר אביט אליו בעת רצון הפך והסתרתי פני מהם ומה אומר לו: אני כברוש רענן. אני אהיה לך כמו הברוש הרענן שכופפין ראשו אל שרשיו כן אני מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח. ואם תאמר הברוש אינו עושה פירות ממני פריך נמצא בכל עת ובכל זמן: (י) מי חכם ויבן אלה. ובהשלים הושע נבואתיו אמר מי בכם חכם ויבין אלה בתוכחות שדברתי עד הנה: כי ישרים דרכי ה'. לא כאותם שאומרים לא יתכן דרך ה' כמו שאמר יחזקאל כי אם תשובו בתשובה שלמה לא תזכרנה לכם תועבותיכם הראשונות. וצדיקים ילכו בם. כי יכירו וידעו כי כל דרכיו משפט. ואם יראו צדיק ורע לו או רשע וטוב לו יחשבו כי בכל אמת הדין יבא מהאל ית' כי הצדיק שאנו רואים אולי אינו צדיק כלבו כמו שהוא נראה והאל בוחן לב וחוקר כליות או מיסרו לטובתו לעולם הבא שהוא עולם השכר וכן הרשע וטוב לו אולי עשה קצת טובות ומשלם לו האל ית' בחייו כדי שיאבד ברוב רשעו לעולם הבא כמו שאמר בתורת משה ע"ה ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו: ופושעים יכשלו בם. כי יאמרו אין מסדר ומנהיג העולם ואילו בדרך יושר כי הצדיק יבואהו רע והרשע יבואהו טוב ונשיך אינו שבים מרשעם וילכו אחרי תאוות לבם ויכשלו ויאבדו ואדוני אבי ז"ל פירש ופושעים יכשלו בם כאשר ישובו הפושעים לדרכי ה' ולא היו רגילים בהם כמו הצדיקים יכשלו בהם כאדם שאינו יודע הדרך וזה נאמר על הפושעים שלבם עוד בדרך הפשע אך השבים בלב שלם אלהיהם יעזרם כדי שלא יכשלו והצדיקים במנהגם ילכו דרך סלולה וישרה:

(א) דבר ה' אשר היה אל יואל בן פתואל. זו הנבואה נתנבא תחלה על הארבה שיבוא באל יתנבך בארץ ישראל על עונותיהם. ואחר כן נתנבא נבואה עתידה לימות המשיח ויש אומרים כי בימי יהורם בן אחאב ניבא זה הנביא שהיה רעב בארץ כמו שאמר כי קרא ה' אל הרעב וגם בא אל הארץ שבע שנים הד' שנים היו ד' מיני ארבה וסג' שנים היו הגשמים נעצרים. והסדר עולם אמר כי בימי מנשה ניבא ואמר יואל נחום חבקוק נתנבאו בימי מנשה. ולפי שלא היה מנשה כשר לא נקראו על שמו: (ב) שמעו זאת הזקנים. כי הם ראו יותר מה שעבר בימיכם, כמו שאמר זקניך ויאמרו לך: ההיתה זאת בימיכם. אם היתה זאת הה"א ה"א השאלה: ואם בימי אבותיכם. כי הארבה שהיה במצרים לא היה אלא מין אחד ואף על פי שאמר בספר תהלים ויתן לחסיל יבולם ואמר וילק אין מספר הארבה היה עיקר ושני המינים באו עמו לפיכך לא נזכר בתורה אלא הארבה ולא היה אלא פעם אחת. וזה היה ד' מינים גזם ארבה ילק חסיל ובאו כד' שנים זה אחר

מצודת דוד

שעליו לחים כל השנה ת"יחו יהיה נודף כריח לבנון המריח ביותר לפי מרבית העשבים והאילנות הגדולים שמה ר"ל יהיו משופעים בהרבה מיני טובות: (ח) ישובו יושבי בצלו. אלו שישובו וישבו בצלו של מקום יהיה בשובה ונחת: יחיו דגן. יחיו את עצמם בנחת ועדן כדגן המחיה את הבריות: ויפרחו. ירבו פרחים: זכרו. זכרון שמו יהיה כיין הגדל בלבנון המוזכר לשבח: (ט) אפרים וגו'. ר"ל כשיאמר אפרים מה לי עוד לפנות אל העבודה כוכבים הלא עתה טוב לי מאז: אני עניתי. ר"ל אז אני אענה לו על כל מה שישאל ממני: ואשורנו. אסתכל ואביט בו לתת לו די מחסוריו: אני כברוש רענן. ר"ל כמו ברוש הלח והרטוב שכופפין ראשו אל שרשיו כן אני שוכן מרום ואני משפיל עיני להביט בך ויכל פרי הצלחתך נמצא לך ממני: (י) מי חכם. בהתימו דברי תוכחותיו אמר מי שהוא חכם יבין אלה הדברים ואם הוא נבון להבין דבר מתוך דבר ידע וישכיל אשר דרכי ה' המה ישרים אין בהם נפתל ועקש והצדיקים ילכו בהם כדרך מהלכם מבלי כשלון אבל הפושעים יכשלו בהם כאלו היה בהם מקום נפתל ועקש כי יצר מחשבות לבם יסלף להם הדרכים ולא כן אל הצדיקים המיישרים ארחותם:

א דבר ה'. ר"ל זהו דבר ה' וגו': פתואל. אחז"ל זה שמואל הנביא שפיתה לאל בתפילתו: (ב) שמעו זאת. מה שאני אומר מכם: ההיתה. בה"א השאלה כאלו ישאלום האם היתה זאת וגו' והוא האמור בענין יתר הגזם

מצודת ציון

נג): הודו. ענין הדר ויופי: (ח) ישובו. ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (שם ל): יחיו. ענין השבת הנפש מן החולשה והומה לו עד חיותה (יהושע ה): דגן. כדגן ותחסר כ"ף הדמיון וכן ייטיב גהה (משלי יז) ומשפטו כגהה: (ט) לעצבים. הם הפסו"ם: עניתי. מל' ענייה ותשובת שאלה: ואשורנו. ענין הבטה וראיה כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד): כברוש. שם אילן: רענן. ענין לחות ורטובות כמו בשמן רענן (תהלים נב):

וגו'

אבן עזרא

גזם וילק וחסיל ואלה ג' מינים אסורין ואמר לזקנים בעבור השיחה הזאת : (ג) עליה . מזה הפסוק נשמע כי הדור איננו מספר ידוע : (ד) יתר הגזם · בא תחילה אמר יפת פי גזם כמו גוזז והמ"ם כמו חנם ריקם וילק שילוק בלשונו תרגם כורת וחסיל כמו יחסלנו : (ה) הקיצו · פועל עומד ולא ימצא זה הטעם יוצא : עסים · מגזרת ועסותם רשעים כי ידרכוהו ברגל : (ז) שם . דבר הנגזר להיות ידבר בלשון עבר : לקצפה : כמו קצף על פני מים שאין בו ממש : חשוף חשפה · שקלפה : הלבינו · פועל עומד כמו הקין : (ח) אלי : אמרו אללי לי ויפת אמר כי האל"ף תחת ה"א כמו הילילי ולא דיבר נכונה ואילו היה אומר כי האל"ף תחת יו"ד יללה גם הוא נכון והנביא אומר לאדמה אלי או לנפשו כבתולה שמת בעל נעוריה בימי שמחתה : (ט) הכרת · כדרך כי מי נדה לא זורק עליו והטעם שיאמר לשכורים איך תמצאו אתם יין והנה הכרת מנחה ונסך שהוא חיוב הציבור והזכיר המנחה בעבור כי שדד דגן גם הנסוך אם לא ימצא מענב : (י) אבלה אדמה · הטעם אבלו יושבים : (יא) הובישו . אכר תואר והאל"ף שורש ואין כמשקלו : (יב) הגפן הובישה . דרך משל וכן

רשי

(ד) יתר הגזם וגומר · גזם ארבה ילק חסיל מיני גובאי הם ומתנבא עליהם שיבואו ובאו בלותן שנים וכלו כל פרי העץ וירק השדה : (ה) עסים · יין המתוק : (ו) גוי עלה על ארצי . הגובאי הזה כינהו כלבא גוי' : ומתלעות · הן השינים הנסין שלועס בהן : (ז) לקצפה . למפח נפש : חשף חשפה והשליך · קלוף קליפות העץ והשליכו עד הלבינו זמורות הגפן : (ח) אלי · קינה מתרגמינן אליא . (ט) הכרת · כמו נכרת ה"א הנקודה בחטף קמץ עומדת במקום נו"ן כמו וחית השדה השלמ'לך (איוב ה) : (יא) הובישו · הכלמו : אכרים · מנהיגי המחרישה : על חטה ועל שעורה . מוסב על אכרים . ועל הכורמים אמר : (יב) הגפן הובישה והתאנה אומללה · נכרתה פסק פריה

יואל א

וְאִם בִּימֵי אֲבֹתֵיכֶם : ג עָלֶיהָ
לִבְנֵיכֶם סַפֵּרוּ וּבְנֵיכֶם לִבְנֵיהֶם
וּבְנֵיהֶם לְדוֹר אַחֵר : ד יֶתֶר הַגָּזָם
אָכַל הָאַרְבֶּה וְיֶתֶר הָאַרְבֶּה אָכַל
הַיָּלֶק וְיֶתֶר הַיֶּלֶק אָכַל הֶחָסִיל :
ה הָקִיצוּ שִׁכּוֹרִים וּבְכוּ וְהֵילִלוּ כָּל־
שֹׁתֵי יָיִן עַל־עָסִיס כִּי נִכְרַת מִפִּיכֶם :
ו כִּי־גוֹי עָלָה עַל־אַרְצִי עָצוּם וְאֵין
מִסְפָּר שִׁנָּיו שִׁנֵּי אַרְיֵה וּמְתַלְּעוֹת
לָבִיא לוֹ : ז שָׂם גַּפְנִי לְשַׁמָּה וּתְאֵנָתִי
לִקְצָפָה חָשֹׂף חֲשָׂפָהּ וְהִשְׁלִיךְ
הִלְבִּינוּ שָׂרִיגֶיהָ : ח אֱלִי כִּבְתוּלָה
חֲגֻרַת־שַׂק עַל־בַּעַל נְעוּרֶיהָ :
ט הָכְרַת מִנְחָה וָנֶסֶךְ מִבֵּית יְהוָה
אָבְלוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה :
י שֻׁדַּד שָׂדֶה אָבְלָה אֲדָמָה כִּי שֻׁדַּד
דָּגָן הוֹבִישׁ תִּירוֹשׁ אֻמְלַל יִצְהָר :
יא הֹבִישׁוּ אִכָּרִים הֵילִילוּ כֹּרְמִים
עַל־חִטָּה וְעַל־שְׂעֹרָה כִּי אָבַד קְצִיר
שָׂדֶה : יב הַגֶּפֶן הוֹבִישָׁה וְהַתְּאֵנָה

תרגום

ג עֲלָהּ לִבְנֵיכוֹן אִשְׁתָּעוּ וּבְנֵיכוֹן
לִבְנֵיהוֹן וּבְנֵיהוֹן לְדָר אוֹחֲרָן :
ד מוֹתַר זַחֲלָא אֲכַל גּוֹבָא
וּמוֹתַר גּוֹבָא אֲכַל פִּרְחָא וּמוֹתַר
פִּרְחָא אֲכַל שְׁמוֹטָא : ה אִתְּעָרוּ
רַוְיָא וּבְכוֹ וְאַיְלִילוּ כָּל שָׁתֵי
חֲמַר עַל חֲמַר מְרַת אֲרֵי אִתְמְנַע
מִפּוּמְכוֹן : ו אֲרֵי עַמָּא סְלִיק
עַל אַרְעִי תַּקִיף וְלֵית מִנְיָן
שִׁנּוֹהִי שִׁנֵּי אַרְיָא וְנִבוֹהִי כְּבַר
אַרְיָון : ז שַׁוִּי פֵּרֵי גוּפְנֵי עַמִּי לְצָדוּ
וְתֵינַתְהוֹן לְמַפְּחַת נְפָשׁ מִקְלַף
קְלַף וּרְמָא חָוְרוּ שִׁבְשָׁהָא :
ח כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עֲבִידוּ
אֶלְיָא כִּבְתוּלָא דַאֲסִירָא סַקָּא
לְמִסְפַּד עַל בְּעֵל עוּלֵמְתָּהָא :
ט פְּסַקוּ קֻרְבָּנִין וְנִסְכִּין מִבֵּית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אִתְאַבַּלוּ כַּהֲנַיָּא
דִמְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא
דַיְיָ : י אִתְבְּזִיזוּ חַקְלַיָּא
חֲרוּבַת אַרְעָא אֲרֵי סַף עֲבוּרָא
יְבִישׁוּ גוּפְנַיָּא נְתַרוּ זֵיתַיָּא :
יא בְּהִיתוּ אִכָּרַיָּא אַיְלִילוּ
מְפַלְחֵי כַּרְמַיָּא עַל חִטִּין וְעַל
סְעָרִין אֲרֵי סַף חֲצַד חַקְלָא :
יב גוּפְנַיָּא יְבִישׁוּ וְתֵינַיָּא נְתַרוּ

הקיצו ב' וסימן הקיצו ורננו שכני עפר ; הקיצו שכורים ובכו והילילו : ואין מספר ד' וסימ' כי גוי עלה על ארצי ; כאלף ומאתים רכב דד"ה ; זה הים גדול ורחב · אמר ויבוא ארבה ; הוביש ד' מ"ל וסי' כי שמענו את אשר הוביש · אשר הוביש ר"פ' וחברו ויהי כשמוע כל מלכי האמורי !

תולדות אהרן יתר הגזם . שבת לג תענית כ' : אלי · סנהדרין ק"ד :

רדק

זה כמו שאמר יתר הגזם וגו' · ואחת הרעה לא היתה עד אותו הזמן : (ג) עליה · על הגזרה הזאת : לדור אחר · בניכם הבאים אחריכם . כלומר לזמן רחוק תוכלו לספר זאת הגזרה : (ד) יתר הגזם . מה שהותיר הגזם בשנה הראשונה אכל הארבה בשנה השנייה כי לא באו ד' המינים בשנה אחת אלא זה אחר זה בד' שנים . וכן אמר ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה וגו' · ויש אומרים כי נקרא גזם על שם שגוזז את התבואה · וארבה לפי שהוא הרב שבמינים · וילק לפי שהוא לוקק ולוחך את העשב וחסיל לפי שהוא כורת את הכל מן יחסלנו הארבה'. ות"י מותר זחלא אכל גוב' מות' גובא אכל פרחא מותר פרחא אכל שמוטא : (ה) הקיצו שכורים · אותם הרגילים להשתכר ביין עתה הקיצו משנתכם ובכו יומם ולילה כי לא תמצאו יין כי הארבה יאכל הענבים : עסיס . היין נקרא עסיס · וכן כל משקה שיוצא ע"י כתיתה ודריכה מן ועסותם את רשעים וי"ת עסים חמר מרת : (ו) כי גוי . כל קבוץ מן החי יקרא גוי לפיכך אמר על הארבה גוי · וכן אמר על הנמלים עם לא עז ועל השפנים עם לא עצום שניו שני אריה כאלו יש לו שניה כשני האריות : ומתלעות לביא לו · מתלעות הם השנים הנגסות והלביא גדול מן האריות וי"ת שינוהי שני אריא וניבוסי כבר אריון והנה אמר ובני לביא יתפרדו נראה כי לא יקרא הקטן לביא : : (ז) שם גפני לשמה · עבר במקום עתיד או פירש יאמר יושב הארץ כבאו שם גפני לשמה · וכן כי גוי עלה על ארצי שזכר : ותאנתי לקצפה · כל הכנויים הם דברי יושב הארץ או הם דברי הנביא וכת"י שוי פרי גופני עמי לצדו ופי' לקצפה ולמארה ות"י למפחת נפש וי"מ לקצפה לקליפה וכן מפרשים כקצף על פני המים ר"ל שיסיר הארבה הקליפה שיאכלנה : חשוף חשפה · הכנוי לתאנה גם לגפן וכן הלבינו שריגיה ופי' חשפה גלה אותה כלו' שהסיר קליפתה וכת"י מקלף קלף ורמא ופי' השליך הקליפה לארץ כאכלו הלחות שבין הקליפה לעץ או פירש חשפה והשליך שאכל העגולים והסמדר השליך לארץ והנה היא מגולה : הלבינו · כי אחר שימוץ הארבה הלחות נשארו השריגים יבשים ולבנים : הלבינו · פעל עומד וכן כשלג ילבינו : (ח) אלי · אומר כנגד כנסת ישראל קונני על זאת הרעה ועשי אבל גדול כמו הבתולה שנשאת לבחור ומת בעודו נער כי אז היא רוב שמחתה זה בזה וכשמת מתאבלת אבל כבד והיא חוגרת שק תחת עדים ואליתה : אלי פי' קונני . וי"ת ויקונן המלך ואליא מלכא : חגורת שק · הפועל הזה נשתמשו בו כפועל ובפעול כא' יאמר חוגר ויאמר חגור · וכן לובש ולבוש : (ט) הכרת מנחה ונסך · אמר הכרת ל' זכר ואמר מנחה שהיא ל' נקבה ל' זכר נופל על הענין כלו' קרבן המנחה והנסך וכן אשר יעשה מאלה יעשה מלאכה : הכרת . בנין הפעל כי הארבה הכריתו ואם פסק מהם הדגן והתירוש ממה יביאו מנחה ונסך לבית המקדש והם אין להם מה יאכלו ומה ישתו : אבלו הכהנים · שהיו אוכלים מלחם ה' ואין ; (י) שדד שדה אבלה · נשחתה ושממה . כי אין בה פירות וכן אבל תירוש ; הובים תירוש . כמו יבש והוא פעל עומד וכת"י יבישו גופניא או יהיה מענין בשת ויאמר זה עד"מ כאלו יש לו בשת כשנפסק ; אומלל . ענין כריתה וזכר דגן תירוש ויצהר כי אלה הג' הם רוב חיי האדם : (יא) הובישו · לווי וכן הילילו ואמר הובישו כי ראוי לכם שתבושו כי מעשיכם וטרחכם בשדה הוא לריק ; אכרים · עובדי השדות : כורמים · עובדי הכרמים . וטעם אכרים על חטה ושעורה וטעם כורמים על הגפן : (יב) הגפן הובישה · יבשה וכת"י יבישו גופניא או הוא ענין בשת כמו שפי' הובים תירוש : פי הובים ששון · יבש כלו נפסק .

מצודת ציון

(ב) והאזינו . הטו אוזן לשמוע ; (ג) עליה · בעבורה ; (ד) יתר · מלי נותר ; הגזם הארבה הילק החסיל · כולם שמות מיני חגבים : (ה) הקיצו · ענין הערה מן השינה : והילילו · מל' יללה ; עסיס · כן נקרא היין וכן וכעסיס דמם ישכרון (ישעיה מט) : (ו) עצום · חזק בכח ; מתלעות : הם השינים הנגסות כמו מתלעות עול (איוב כט) ; (ז) לקצפה · מל' קצף ור"ל למארה ; חשף חשפה · קלף קליפתה והוא מל' מחשף הלבן (בראשית ל) שהוא ענין גלוי כי בהקלף קליפות העץ נעשה מגולה ; הלבינו · מל' לבן ; שריגיה · ענפיה כמו ובגפן ג' שריגים (שם מ) ; (ח) אלי . ענין קינה כי שא קינה (יחזק' יט) ת"י אליתא : (י) שדד . ענין עושק . אבלה : ענין השחתה כמו אבל תירוש (ישעיה כד) : הוביש : מל' יבשות : תירוש · יין : אומלל' ענין כריתה כמו כי אומלל אני (תהלים ו) : יצהר · שמן : (יא) הובישו · מל' בושה : אכרים · כן יקראו עובדי אדמה כמו וקראו אכר אל אבל (עמוס ה)! (יב) הובישה · מל' יבשות : אומללה. נכרתה: הובים. מל' יבשות ר"ל נפסק קדמו

מצודת דוד

וגומר : (ג) עליה · בעבור הגזרה הזאת לרוב התמהון שבה ספרו לבניכם : לדור אחר · לבני הדור שיעמדו אחריכם : (ד) יתר הגזם · אותו הנשאר שהניח מה שהותיר הגזם ולא אכל בא הארבה ואכלו : (ה) הקיצו שכורים . אתם הרגילין ביין התעוררו מן השינה ובכו : על עסיס · בעבור העסים אשר נכרת מפיכם כי הארבה אכל הגפנים ומעתה לא תמצאו היין : (ו) כי גוי . על הארבה יאמר בלשון שאלה וכן שפנים עם לא עצום (משלי ל) : שניו שני אריה . אמר דרך גוזמא והפלגה והוא ענין מליצה . (ז) שם גפני · אכל הגפנים ועשאם שממה והתאנים שם למארה וקללה : חשף חשפה · קלף קליפתה ועשו השענפים לבנים כדרך אילן הנקלף : (ח) אלי · עשי קינה כמו בתולה הנשאת לאיש ומת שחוגרת שק ומקוננת על בעל הנשאת לו בנעוריה כי האהבה קשורה ביותר עם הבעל שנראה בימי נעוריה כשהיתה עדיין בתולה : (ט) הכרת וגו' · כי לא מצאו סולת למנחות ויין לנסכים כי הארבה אכל הכל : אבלו הכהנים · על כי אין מביא מנחה ונסכים : (י) שדד שדה · נעשק השדה כי הארבה עשק תבואתה : הובים · נתייבש היין ר"ל לא ימצא עוד יין : (יא) הובישו אכרים · על כי עבודתם בשדה היה לריק : כורמים · עושי עבודת הכרמים : על חטה וגו' : על העדר חטה ושעורה מוסב על הובישו אכרים : כי אבד : ר"ל אין מה לקצור : (יב) הובישה · ר"ל לא ימצא עוד : יבשו . ר"ל אין בהם פרי : כי הובים ששון · ר"ל כל זה היה בהשגחה כי בגמול פסק ה'

בריה: הוביש. כמו יבש: (יד) קדשו צום. הזמינו צום: עצרה. אסיפה: (טו) אהה. לשון גניחת יללה: וכשוד. וכביזת שודדים: יבוא. מאת המקום: (טז) נגד עינינו. אנו רואים: (יז) עבשו. העלו חלודה ועיפוש בלע"ז מוזי"שור: פרודות. תרגם יונתן גרבי חמרא: מגרפותיהם. תרגום יונתן מגופתהון מגופת פיטוי החביות: נשמו אוצרות. של יין ושל שמן: ממגורות. אגורות של חטין: (יח) נבוכו. נתערבלו ונסגרו ותעו ביערים ובמדברות: נאשמו. נתקלקלו באשמתן: (יט) נאות מדבר. לשון נוה: (כ) תערוג. תצעק כאשר פתר דונש ערג לאילים נסס

וכן הוביש ששון: (יג) חגרו. שק והטעם אין לכם במה תחגרו אלא להקריב עולות כי עולת התמיד אין לכם: (יד) קדשו. כמו הכינו: עצרה. שלא יעשה אדם מלאכה. ויפת אמר קהלת כמו עצרת בוגדים: אספו. אסף זקנים: כל יושבי. ארץ ישראל: בית ה'. במקדש מלת אל: (טו) אהה. מלת זו תאמר בדרך צער ויפת אמר כי האל"ף נוסף: וכשוד. כטעם מי יוכל להמלט משוד שיבא מהשם והגאון ז"ל אמר כי שוד תואר כמו עלי לבי דוי רק אמר כי הוי"ו תחת אות הכפל כמו דליו שוקים מפסח והטעם מתגבר ומגלה על כן אמר כי במקום הזה אימנו שם הנכבד והכה כקול מים רבים כקול שדי והכה והיה שדי בצריך תקיף והעד וכסף תועפות לך וכתיב והיה על עפר בצר ויפת אמר: (טז) הלא. נכרת. ישרה בעבור אמר נכרתה שמחה וגיל בעבור היין המשמח אלהים ואנשים: (יז) עבשו. אין חבר אמר הכי מריהם שהעפשו פרודות הם גרגרי השפה והתבואה הזרועים שהם תחת מגרפותיהם והטעם השפל והכה ישרם לו באגרוף והאל"ף נוסף: נהרסו ממגורות. מקומות הסורים לדגן כמו אוצרות כמו על דגן ותירוש יתגוררו והמלה זרה לתוספת שני ממי"ן: (יח) מה. נבוכו. כמו נבוכים כי השורש בא מהה תולם נבוכו פ"א מנוע ללניה ספקים: נאשמו. כמו תאשם שומרון: (יט) אליך. דברי הנביא כי יספר שהיתה שנה בצרות וחצי אכלה נאות כמו טוב רועים ורבי מפרשים אמר כי הטעם כמו על עלי השדה אמר שם נשרים יקננו ויפת אמר כאילו אכלה אש וכן היה לולי כי יבשו אפיקי מים: (כ) גם. דרך משל כי עלי השדה עומקים: גם בהמות. תערג. כל אחת ואחת כדרך בנות לנדה

ג' בתלת לישנ' אמללה רמון גם תמר ותפוח כל
עצי השדה יבשו כי הביש ששון
ס' דסמי' מן בני אדם: יג חגרו וספדו
הכהנים הילילו משרתי מזבח באו
לינו בשקים משרתי אלהי כי נמנע
מבית אלהיכם מנחה ונסך:
יד קדשו צום קראו עצרה אספו
זקנים כל ישבי הארץ בית יהוה
אלהיכם וזעקו אל יהוה: טו אהה
כ' דגשים דיפטיס כסד ליום כי קרוב יום יהוה וכשד משדי
יבוא: טז הלא נגד עינינו אכל
נכרת מבית אלהינו שמחה וגיל:
ל' כ' נל ליתנא ל' ל' וכ"כ יז עבשו פרדות תחת מגרפתיהם
נשמו אצרות נהרסו ממגרות כי
כ' הביש דגן: יח מה נאנחה בהמה
ל' חסד נבכו עדרי בקר כי אין מרעה להם
גם עדרי הצאן נאשמו: יט אליך
יהוה אקרא כי אש אכלה נאות
כ' מדבר ולהבה להטה כל עצי
ג' כ' חסר וחד מ"ל השדה: כ גם בהמות שדה תערוג

רמונין אף דקלין וחזור כל
אילני חקלא יבישו ארי פסקת
חדותא מבני אנשא: יג אסרו
וספידו כהניא אילילו
דמשמשין על מדבחא עולו
ביתו בסקיא דמשמשין
קדם אלהי ארי אתמנע
מבית מקדשא דאלהכון
קורבנין וניסכין: יד גזרו
תעני עריתו כנישא כנישו
סביא כל יתבי ארעא ועולו
לבית מקדשא דיי אלהכון
וצלו קדם יי: טו וי מן קדם
יומא ארי קריב יומא דעתיד
למיתי מן קדם יי וכבזא דמן
קדם יי שדי ייתי: טז הלא
עוד דאנחנא חזן עבורא סף
פסק מבית מקדשא דאלהנא
חדוא ובוע: יז אתמסיאו גרבי
חמר תחות מגופתהון צדיאו
אוצריא אתפגרו חסניא ארי
סף עבורא: יח לחדא
מתאנחא בעירא מתערבלן
בקרן דתורין ארי לית רעיא
להון אף עדרי ענא צדיאה:
יט קדמך יי אנא מצלי
ארי קדום תקיף כאישא אכף
דרות מדברא ושלהוביתא שיצאת כל אילני חקלא: כ אף חיות ברא מסברא

תולדות אהרן עבשו. (פאה כ): מה נאנחה. (תענית סה):

ותפוח ג' בתלת לישני ב' מ"ל ואחד חסר וסימ' למנשה היתה ארץ תפוח. ותפה והעינם. רמן גם תמר ותפוח: וזעקו ג' פתחין בקריאה וסימן לכו וזעקו אל האלהים אשר בחרתם. והיללו הרעים וזעקו. קדשו צום קראו עצרה. וסימ' בלשון ארמי אזלו רעיא וקרישו: ולהבה ג' בקריא' וסימ' ולהבה מבין סיחון. ולהבה לא תבער בך. ולהבה להטה כל

רד"ק

נפסק כי התבואות והפירות הם ששון בני אדם וכן ת"י ארי פסקת חדותא או יהיה ענין בשת על דרך משל: (יג) חגרו. ר"ל תחגרו שק וספדו אחר כך לינו בשקים ופי' באו בית ה' ושם ספדו ואמר לינו כי אפילו בלילה לא תסירו השקים מעליכם אולי ירחם ה' עליכ' ואמר משרתי מזבח ואמר משרתי אלהי שהפירות הוא כמזבח לאלהים וסמך הפירות לאלהים למזבח כמו אשר יברתו לה' נכסם: (יד) קדשו צום. הזמינו העם לתענית ות"י גזרו תעניות קראו עצרה שיהיו נעצרים העם ממלאכתם ויאספו לתפלה ויקבצו וזעקו אל ה' אולי ישמע זעקתכם ויסיר מעליכם המכה הזאת וכל זה אמר הנביא שיעשו בבא הארבה עליהם או שישובו בתשובה טרם בוא ואולי ברחמיו יבטל הגזרה: (טו) אהה ליום. אמרו אהה ואוי לזה היום שיבא. וכשוד משדי. כמו שוד שיבא פתאום כן יבא זה היום משדי והגאון פי' משדי מחוזק וכן כקול מים רבים כקול שדי שהוא חזק ותקיף שאין לו דרך להמלט ממנו: (טז) הלא נגד עינינו אכל נכרת. נראה התבואה המגודלת ויבא הארבה לעינינו ויכרתנו וכיון שנכרת האכל נכרת מבית אלהינו שמחה וגיל כי היו מביאים קרבנות בחג הקציר ושמחים שם כי גדולה היתה שמחת הקציר כמו שאמר כשמחת בקציר: (יז) עבשו פרדות. כמו עפשו ענין עפוש כי הבי"ת והפ"א ממוצא אחד וכן במשנה הככר לענייה כמו הפקר: פרדות. הם גרגרי הזרע שהם תחת הארץ ואמר כי מהרה אחרים תחת כי הזרע ישים נבלים שלא ירדו עליהם כי ג"כ תהיה עצירה גדולה בשנים ההם: מגרפותיהם. כנגיל המ"ם והם חתיכות העפר וכן האבן או האגרוף לדעת קצת המפרשים, וי"ת אתמסיאו גרבי חמר תחות מגופתהון תרגם מגרפותיכם כמו מגופת חבית: נשמו אוצרות. אוצרות התבואה נשמו כי אין דבר להכניס בהם והנה הם שוממים: נהרסו ממגורות. כשורש ויכבד הענין כמלית שונות כי ממגורות כמו אגורות וכן הגדול והזרע במגורה ופי' נהרסו כאלו נהרסות כי לא יכניסו בהם דבר או נהרסו כי אין חושב להם לתקנם כמנהג ממנה לבנה ונופלים ונפתחים וכמ"ש הראשונה במלת ממגורות נוספת ג"כ כאותיות אמתי"ן ובאו שתי אותיות נוספות באחת במלה וכן מתלאה והאר"ל כתב כי כמ"ם הראשונה במקום באלו היתה בחירק ממגורות ופי' מקומה מהממגורות נהרסו וכמו מ"ם השמים נפתח כי למהראשונה לא התקדשו למדי: וכי הוביש דגן. פירשנו: (יח) מה נאנחה בהמה. אמר דרך כלל ואח"כ דרך פרט: נבוכו. ענין בלבול כאדם המבולבל בדעתו ולא ידע מה יעשה וכן נבוכים הם בארץ: גם עדרי הצאן. אמר גם כי עדרי הצאן ימלאו טעמים מרעה שלא ימצאוהו הבקר לפי שהם עולים בהרים ובגבעות מה שלא יעשו הבקר כרוב: נאשמו. האל"ף כשו"א לכדו ופירושו ענין שממה וכן תאשם שומרון כמו שפירשנו: (יט) אליך ה'. כי אין מושיע זולתך: כי אש. כאלו אש ולהבה עברה בהם כאשר עבר הארבה בהם: נאות מדבר. אסלי הרועים יקראו נאות והוא מלשון נוה והוא כחלוף וי"ו באל"ף מן טוב וי"ת דירת מדברא והוא לשון דירה או לשון דיר כדברי רז"ל הכנסות לדיר להתעשר:

מצודת דוד

ה' שמחה מבני אדם ולכן חסרו כל אלה: (יג) חגרו. ר"ל חגרו שקים וקשר בדבר המוכן: כי נמנע. על כי הארבה אכל הכל: (יד) קדשו צום. הזמינו יום צום ר"ל הכריזו ברבים להתענות ביום קבוע: קראו עצרה. הכריזו להאסף בבית ה': כל יושבי הארץ. ר"ל של כל יושבי הארץ: בית ה'. אל בית ה': (טו) אהה ליום. אוי על היום ההוא כי קרוב הוא לבוא בו פורענות מה': כשד. כמו בזת שודדים יבוא מאל שדי ר"ל הארבה הבא בדבר ה' יעשוק כמו בני אדם שודדים: (טז) הלא נגד עינינו. רואים אנו שהארבה מכלה הכל: מבית אלהינו. מלת נכרת מושב למעלה ולמטה לומר נכרת ונפסק מבית ה' שמחה וגיל ועל שמחת השיר יאמר כי האוכל ואין יין לנסך על מה יאמרו השיר: (יז) עבשו פרודות. כלי היין נהעפשו תחת מגופותיהן כי מחסרון היין לא נשתמשו בהם ולא פתחו המגופות להכניס האויר ולכן נתעפשו: נשמו אוצרות. המקומות שאוצרים שם התבואה נשמו שוממין: נהרסו ממגורות. מקלט של המגורות נהרסו כי נתייבש הדגן ונפסק ומה להם אל המגורות: (יח) מה נאנחה. מה מאד תאנח הבהמה ועדרי הבקר המה נבוכים ומבולבלים כי אין להם מרעה כי הארבה אכל גם המרעה: נאשמו. נעשו שממה וחורבן: (יט) אליך ה' אקרא. מאמר הנביא להתפלל לה' להושיע לעמו:

מצודת ציון

(יד) קדשו: ענין הזמנה כמו קדשו מלחמה (לקמן ד): צום. תענית: עצרה. ענין קבוץ ואסיפה וכן עצרת בוגדים (ירמיה ט): (טו) אהה. ענין לשון צעקת יללה: (יז) עבשו. כמו עפשו בפ"א ול' עפוש ידוע בדרז"ל ובא הבי"ת במקום הפ"א וכן בור עמים (תהלים סח): פרודות: ת"י גרבי דחמרא: מגרפותיהם. ת"י מגופתהון והם מגופת ידוע בדרז"ל שהוא כסוי החבית: נהרסו. מלשון הריסה ונתיצה: ממגורות. כן יקראו אוצרות התבואה וכן הזרע במגורה (חגי ב'): הובש. מלשון יבשות: (יח) מה. המלה הוא תמה על הפלגה וכן מה רב טובך (תהלים ל"א): נבכו. ענין בלבול וכן נבוכים הם בארץ (שמות י"ד): (יט) אכלה. שרפה: נאות. ענין מדור כמו נאות השלום (ירמיה כ"ה): מדבר. מקום המרעה רחוק מהישוב יקרא גם הוא מדבר וכן מעט הצאן ההנה במדבר (ש"א י"ז): ולהבה: שלהבת: להטה. ענין שרפה כמו אש לוהט (תהלים ק"ד): (כ) בהמות שדי. ועל החיות יאמר וכן ושן בהמות (דברים ל"ב) ופ"א חיות

רשי

נהם לשחלים ונעה לעגלים וצהל לסוסים ויצפצף לעופות ונבח לכלבים : (א) תקעו שופר · להשמיעם שישובו בתשובה בטרם תבואתם הרעה הזאת : יום ה׳ מה שאמרנו למעלה : (ב) כשחר פרוש על ההרים · הארבה והגזם נפרשים על ההרים כשחר הנפרש בכל העולם : כמוהו לא נהיה מן העולם · לבוא כל המינים הללו זה אחר זה אבל מין ארבה לבדו לא היה כמו אותו של מצרים שנאמר ואחריו לא יהיה כן (שמות י) : (ג) לפניו אכלה אש . משחיתים את הכל כאילו אש אוכלת לפניהם ולהבה מלהטת אחריהם : כגן עדן · היתה הארץ לפני בואו ואחר שילך הניח את הארץ כמדבר שממה : (ד) כמראה סוסים מראהו · במרוצתו : (ה) כקול להב · האוכלת קש משמעת קול : ערוך מלחמה · לפי שהוא דבוק נקוד חטף סגול : (ו) קבצו פארור · שחרות כקדירה כמה דאת אמר ובשלו בפרור (במדבר יא) ואלף הכתובה יתירה היא ואינה נקראת : (ז) ולא יעבטון · אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו לא

אבן עזרא

נעדר : כי יבשו אפיקי מים · שהמקומות ששם מים רבים עמוקים כי אין להם מים לשתות : ואש אכלה נאות המדבר · ואין להם מה יאכלו : (א) תקעו · זה שהביא אמר חגרו לפני בא זה היום ובבא היום אמר תקעו שופר ובעבור זה אמר גם עתה שבא יום ה׳ ישובו אל ה׳ כי הוא יפליא לעשות עמכם : (ב) יום · חשך וכסה את עין הארץ וטעם כשחר רגע אחד הפרוש : עם · חבור וכמוהו ארזים לא עממהו לא התחברו עמו במערכת אחת וככה קראו גוי : לא נהיה · לבוא ארבעה מינים יחד : (ג) לפניו · דרך משל על הארבה : וגם פליטה · אין דבר שנפלט ממנו : (ד) כמראה · כמרוצה : (ה) כקול · הטעם כי המרכבה איננה הולכת על מקום גבוה ואלה על ראשי ההרים . בקול להב אש · שיראה למעלה : ערוך מלחמה · מערכה אחר מערכה : (ו) מפניו יחילו עמים · רבים מפני זה הטעם העצום · ומלת פארור באל״ף מגזרת פאר והרי״ש כפול כמו סגריר והטעם שיתקבץ ויתאסף הפך יתפשט כמו אספו נגהם ויפה אמר לשון שחרות והאל״ף נוסף : (ז) כגבורים · יעבטון · כמו ישתון וככה בג׳ ישמעאל ואים :

יואל

אֵלֶיךָ כִּי יָבְשׁוּ אֲפִיקֵי מָיִם וְאֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת הַמִּדְבָּר׃

ב א תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן וְהָרִיעוּ בְּהַר קָדְשִׁי יִרְגְּזוּ כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי־בָא יוֹם־יְהוָה כִּי קָרוֹב׃
ב יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל כְּשַׁחַר פָּרֻשׂ עַל־הֶהָרִים עַם רַב וְעָצוּם כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן־הָעוֹלָם וְאַחֲרָיו לֹא יוֹסֵף עַד־שְׁנֵי דּוֹר וָדוֹר׃
ג לְפָנָיו אָכְלָה אֵשׁ וְאַחֲרָיו תְּלַהֵט לֶהָבָה כְּגַן־עֵדֶן הָאָרֶץ לְפָנָיו וְאַחֲרָיו מִדְבַּר שְׁמָמָה וְגַם־פְּלֵיטָה לֹא־הָיְתָה לּוֹ׃
ד כְּמַרְאֵה סוּסִים מַרְאֵהוּ וּכְפָרָשִׁים כֵּן יְרוּצוּן׃
ה כְּקוֹל מַרְכָּבוֹת עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְרַקֵּדוּן כְּקוֹל לַהַב אֵשׁ אֹכְלָה קָשׁ כְּעַם עָצוּם עֱרוּךְ מִלְחָמָה׃
ו מִפָּנָיו יָחִילוּ עַמִּים כָּל־פָּנִים קִבְּצוּ פָארוּר׃
ז כְּגִבּוֹרִים יְרֻצוּן כְּאַנְשֵׁי מִלְחָמָה יַעֲלוּ חוֹמָה וְאִישׁ בִּדְרָכָיו יֵלֵכוּן וְלֹא

(מסורה: ב׳ · ל׳ · ב׳ רפין · ל׳ ותסר וחד פרס · ל׳ · ב׳ · ד׳ פסוקים אית בהון פנים ואחור · ל׳ מ״ע י׳ · ב׳ · ס׳ · ל׳ · ב׳ · ל׳ וסוף מקמלין דנסבין א׳ · במלעו׳ תיבותא · ל׳ ולא קריין)

תרגום

קדמך ארי יבישו פצידי מיא וקדום תקיף כאשא אסף דרות מדברא : א תקעו שופרא בציון יביבו בטור קודשי יזועון כל יתבי ארעא ארי מטא יומא למיתי מן קדם יי ארי קריב : ב יום חשוך וקבלא יום עננא ואמיטתא כנהור צפרא פרים על טוריא עם סגי ותקיף דכותיה לא הוה מן עלמא ובתרוהי לא יוסיף עד שני דר ודר : ג קדמוהי אכלא אשתא ובתרוהי משיציא שלהוביתא כגנא דעדן ארעא קדמוהי ובתרוהי מדבר צדו ואף שיזבא לית ליה לרשיעיא : ד כחיזו סוסותה חזויהון וכפרשיא כן רהטין : ה כקל רתיכיא על רישי טוריא מקפצין כקל שלהובית אשתא דמשיציא כקשא יבישא כעמא תקיפא דידע סידרי קרבא : ו מן קדמוהי יזועון עממיא כל אפיא אתחפיאו איכרום אוכמין כקדירא : ז כגבריא רהטין כגברי עבדי קרבא סלקין לשורא וגבר באורחיה אזלין

עצי השדה : כשחר ב׳ רפין וסי׳ כשחר פרוש על ההרים · כשחר נכון מוצאו : ד׳ פסוקים אית בהון פנים ואחור וסי׳ נמסר בסדר בא אל פרעה : אכלה ח׳ בקריאה וסי׳ במסרא רבתא : ילכון ג׳ בקריאה וסי׳ ואיש בדרכיו ילכון׳

רדק

(כ) גם בהמות שדה · אפי׳ חיות השדה שימצאו מרעה בהרים רחוק מן היישוב ולא בא שם הארבה : תערוג אליך · מפני הצמא : כי יבשו אפיקי מים · כי הארבה יהיה בהם בשנים ועצירת הגשמים היה אף על פי כן חית השדה שהולכו למרחוק הנה והנה ימצאו מרעה במקומות הלחים מעט הנה ומעט הנה אבל לא ימצאו מים לשתות כי בעצירת הגשמים יבשו הנהרות ואפיקי מים ואף על פי שהם צריכים למאכל יותר הם צריכים למשתה: תערוג · כל אחת ואחת והוא ענין צעקה על הצמא כמו כאיל תערוג על אפיקי מים : ואש אכלה נאות המדבר · מקומות הדשא שהיו במדבר יבשו כאלו אש אכלה אותם וקראם נאות לפי שנוטים שם אהלים הרועים שוכני המדבר ואע״פ שהוא רחוק מן היישוב : (א) תקעו שופר והריעו · כפל הענין במלות שונות כי ציון הוא הר הקדש וכן אמר על ציון הר קדשי וטעם תקעו והריעו למען ר׳ שיבואו על התשובה : (ב) יום חשך · הארבה נמשלה לחשך כמו שהשמחה נמשלת לאורה או פירש כי מרוב הארבה תחשך הארץ כמו שאמר בארבה מצרים ותחשך הארץ : כשחר פרש על ההרים · כמו שאור השחר פרוש על ההרים כרגע כי שם נראה תחלה השמש בזרחו מפני גבהם כן יבא זה הארבה פרוש ופשוט על הארץ ברגע : כמוהו לא נהיה · כי אותו של מצרים לא היה אלא מין א׳ והוא הארבה והיה רב אותו המין במצרים יותר ממה שהיה עתה בא״י לפיכך אמר ואחריו לא יהיה כן והנה אמר כמוהו לא נהיה כן כי היו ארבעה מינים ובמצרים לא היה אלא מין אחד : לא יוסף · בצרי כמו לא יוסיף בחירק : (ג) לפניו · במקום שיתהלך נראה לפניו ולאחריו כאלו אש אכלה ולהטה כל צמחה לפיכך אמר לפניו ואחריו כי מקום חנייתו לא יראה כי הוא יכסה את עין הארץ אבל תוהם במקום זה ואוכל ונוסע במקום אחר ואוכל וזהו לפניו ולאחריו : כגן עדן הארץ לפניו · לפני בא הארבה היתה הארץ כגן עדן ואחרי שיבא על הארץ ואכל כל הצומח נשארה הארץ אחריו מדבר שממה : וגם פליטה לא היתה לו · שלא הניח דבר מן הצומח שלא אכל ויו״ת ואף שיזבא לית ליה לרשיעיא : (ד) כמראה סוסים · במרוצתו דומה למראה הסוסים : (ה) כקול מרכבות · בפתח המ״ם : על ראשי ההרים ירקדון · שלא כן המרכבות ירקדו כי מהלך הארבה ברקידה ממקום למקום כמו שאמר לנתר בהם על הארץ : בקול להב אש אכלה קש · כי הקש והעצים הדקים כשתאחז בהם האש משמיעים קול וכן אמר כקול הסירים תחת הסיר : ערוך מלחמה · כעם עצום שערוך להלחם עם שכנגדו שמשמיע קול ותרועה להבהיל שכנגדו : ערוך · בצי״ן בשוא והגול הוא פעול סמוך : (ו) מפניו · פארור · שחרות וקדרות כמו הקדרה כן היו כל הפנים מפניו כמו ובשלו בפרור והאל״ף בתוכה למשך ובת״י כל אפיא אתחפיאו אכרום אוכמין כקדרא וי״מ קבצו פארור על דרך וכוכבים אספו נגהם והאל״ף תפש עליהם כי אין לשון קבוץ בלי אסיפה בכל מקום כי לא יאמר קבוץ ידיך כמו שיאמר אסוף ידיך ולא יאמר ויקבץ רגליו כמו שאמר ויאסף רגליו אל המטה ונאמר ואין איש מאסף אותי ולא יאמר מקבץ אותי וכן לא יאמר קבצו נוגהם כי הקבוץ יאמר על הדבר המפוזר והאסיפה יאמר אף על דבר שאינו מפוזר : (ז) כגבורים ירוצון · ולא יעבטון אורחותם כתרגומו ולא מעכבין ארחתהון ואין לו חבר במקרא

מצודת ציון

חיות ברא : תערוג · הוא ענין צעקה כמו כאיל תערוג על אפיקי מים (תהלים מ״ב): אפיקי מים · כן יקראו המקומות שהמים עוברים שם בחוזק ובשטפים : (א) והריעו · מל׳ תרועה : ירגזו · ענין תנועת חרדה כמו רגזו ואל תחטאו (שם ד): (ב) וערפל · הוא עב הענן : כשחר · האור הבוקר : פרש · מל׳ פריסה ושטיחה : (ג) תלהט · ענין שריפה : להבה · שלהבת : פליטה · ענין הצלה כמו פליט ושריד (איכה ב׳): (ד) וכפרשים · הם הרגילים לרכוב על סוסים : ירוצון · מלשון ריצה ורדיפה הליכה : (ה) ירקדון · מל׳ רקוד וקפיצה : קש · תבן דק : ערוך · מסודר : (ו) יחילו · מלשון חיל וחלחלה : פארור · ענין קדרה כמו ובשלו בפרור (במדבר יא) והאל״ף נוספת : (ז) יעבטון · אין לו דמיון ופתרונו לפי ענין עקום ועקול : אורחותם · מלשון אורח ודרך : ידחקון

מצודת דוד

כי אש אכלה וגומר · כאלו אכלה האש אהלי הרועים שבמדבר כי הואיל ואין מרעה לצאן למה יאהל במדבר : ולהבה להטה · הארבה אכל עצי השדה כאלו להטה אש : (כ) בהמות שדה · ר״ל חית השדה שאינם ניזונים מן המרעה כי ימצאו טרף עכ״ז גם הם יצעקו על כי נתייבשו אפיקי מים כי היה אז גם עצירת הגשמים ופסקו הנהרות למשוך מימיהם : ואש אכלה וגומר · ר״ל לא נמצא במדבר אהלי הרועים על כן אין מרעה ולא ימצאו אחר כך לטרוף טרף כי לא יבואו שמה הצאן :
ב (א) תקעו שופר · להזהיר את העם על התשובה : בהר קדשי · זה ציון וכפל הדבר במ״ש : ירגזו · מחרדת קול שופר יחרדו : יום ה׳ · הפורענות מה׳ : כי בא · כאלו כבר בא : (ב) כשחר · כמו אור השחר הפרוש על ההרים כן יהיה הארבה מכסה את ההרים : עם רב ועצום · על הארבה יאמר בדרך משל : לא נהיה · כי בימי משה היה מין אחד וזהו מארבה מינים : לא יוסיף · להיות כמוהו : עד שני דור ודור · עד שיכלו שני הדורות ר״ל עד עולם : (ג) לפניו וגומר · רצה לומר השחתה תהיה עצומה כל כך כאלו האש אכלה יבול הארץ לפני בואו וכאלו הלהב שרפה היבול אחרי הלכו כי מדרך הנהוג כמעט אי אפשר שיעשה הארבה לבד השחתה גדולה כל כך כ״א בצרוף השחתת אש לפניו ולאחריו : לפניו · לפני בואו היתה הארץ כגן עדן מלאה מיבול ואחרי הלכו נעשה מדבר שממה : וגם פליטה · לא השאיר שום פליטה כי את הכל אכל : (ד) כמראה סוסים · במרוצתו דומה הוא למראה סוסים : (ה) על ראשי ההרים ירקדון · אשר מרקדין במרוצתם על ראשי ההרים שהקול נשמע למרחוק : אכלה קש . אשר משמעת הקול כן נשמע הרעשת קול הארבה : כעם עצום · הוא כעם חזק הערוך ומסודר למלחמה · (ו) יחילו עמים · כולם

רשי

לא יעקלון : (ח) ובעד השלח · כמו בעד החלונים על פני כלי זין יפלו ויחנו : ולא יבצעו · ולא יקבלון ממון ויונתן פתר בו לשון שליחות בשביל שליחות של הקב"ה מפילין עצמן ובלע כסף לא לקחו : (ט) בעיר ישקו · לשון השמעת קול כמו כמשק גבים (ישעיה לג) דוב שוקק (משלי כח) ממשק חרול (צפניה ב) וי"ס לשון נשק מזדיינין : (י) רעשו שמים · בשביל פורענות הבאה על ישראל רוגזים ורועשים: אספו נגהם · הכניסו אורן : (יא) וה' נתן עליהם קולו · במאמר נביאיו לפני שלחו בהם את חילו זה : כי רב מאד מחנהו · אשר ישלח בכם אם לא תשובו : (יג) ואל בגדיכם . כי איני חפץ לקריעת בגדיכם ד"א קרעו לבבכם ואל תצטרכו לקרוע בגדיכם מחמת אבל : ונחם על הרעה . נהפך למחשבה אחרת : (יד) מי יודע . שיש בו עון ישוב וינחם : והשאיר · החסיל והגזם אחרי ברכה ע"י התשובה תבא ברכה בפירות

תולדות אהרן וס' נתן : זוכר ויפב : וקרעו לבבכם . תענית טו מ"ק כו : כי חנון. (תענית כב) :

אבן עזרא

(ח) ואיש . דרך משל : גבר · מן הזכר ובעבור שהזכיר כגבורים ירוצון : ובעד השלח · כלי מלחמה כמו מעבור בשלח ואין משלחת במלחמה : לא יבצעו · כמו ולא יפצעו וכמוהו ובצעם בראש טוש : (ט) בעיר ישקו · מגזרת שוק : (י) לפניו · רגזו אנשי הארץ : שמש וירח · קדר עליהם כמו עד אשר לא תחשך השמש : (יא) וה' · הטעם שיש להם קול גדול על כן רגזה ארץ בקול התרועה שאמר ירגזו כל יושבי הארץ והמפרש כי פירש השם הודיעכם זה לפני בואו איננו על דרך הלשון רק הטעם כאלו השם הרעים הארץ כדרך מציון ישאג ומירושלם יתן קולו והוא מתנבא על הרעם על כן אמר שאוג ישאג על נוהו ואין לתמוה איך שוה קולו כקול הרעם כי רב מאד מחנהו שמו ושאון לאומים : עושה דברו . כמו כי פי הוא קבלן : (יב) וגם · שובו עדי בלב להנחם ובצום אולי יכופר העון לענות נפש ובבכי להודות הפשעים ולבקש תחנה על זאת הרעה הבאה עליה' : (יג) וקרעו · ככה היה מנהגם בבוא עליהם רעה לקרוע בגדיהם כמו ויקרע יעקב שמלותיו וככה בדברי דוד וקריעת הלב כדרך ומלתם את ערלת לבבכם וכתוב ואקרע סגור לבם והנה הטעם להסיר מכסה לב לקורעו כי הוא ימנע שלא יבין הלב והפשט שיבין האמת ובעבור זה כתוב כל ערו' ישבה בדשם : ונחם · שם התואר ולולי אות הגרון היה העי"ן דגוש להתבלע הנו"ן : (יד) מי · הטעם אולי השם ישוב והשאיר זה החיל ברכה שיעשו ממנו מנחה .

יואל ב

יעבטון ארחותם : ח ואיש אחיו לא
ידחקון גבר במסלתו ילכון ובעד
השלח יפלו לא יבצעו : ט בעיר
ישקו בחומה ירצון בבתים יעלו
בעד החלונים יבאו כגנב : י לפניו
רגזה ארץ רעשו שמים שמש וירח
קדרו וכוכבים אספו נגהם :
יא ויהוה נתן קולו לפני חילו כי
רב מאד מחנהו כי עצום עשה
דברו כי־גדול יום־יהוה ונורא מאד
ומי יכילנו : יב וגם־עתה נאם־יהוה
שבו עדי בכל־לבבכם ובצום
ובבכי ובמספד : יג וקרעו לבבכם
ואל־בגדיכם ושובו אל־יהוה
אלהיכם כי־חנון ורחום הוא ארך
אפים ורב־חסד ונחם על־הרעה :
יד מי יודע ישוב ונחם והשאיר
אחריו ברכה מנחה ונסך ליהוה

עליו קמץ ולפניו פתח אלא המסורות מונה זה דמי יודע חד מן ג' פתחין

קמץ ו' פתחין וכספרים בהיו לפני מגלתי זה ונהג דמי יודע נקוד קמצותמו

תרגום

ולא מעכבין אורחתהון . ח וגבר אחוהי לא דחקין גבר בכבישיה אזלין לאתר דאינון שליחין קטלין ולא מקבלין ממון : ט בקרתא מזדינין על שורא רהטין בבתיא סלקין מן חרכיא עלין כגנבין : י קדמוהי חרובת ארעא זעו שמיא שמשא וסיהרא קבלו וכוכביא כנשו זהורהון : יא ויי ארים מימריה קדם משריתיה ארי סגי לחדא משריתיה ארי תקיפין עבדי מימריה ארי רב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי וחסין לחדא ומן יכיל לסוברותיה : יב ואף כען אמר יי תובו לפולחני בכל לבכון ובצומא ובבכיתא ובמספדא: יג ואעדו רשע לבכון ולא בבזוע לבושיכון ותובו לפולחנא דיי אלהכון ארי חננא ורחמנא הוא מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון וקשוט ומיתיב מימריה מלאיתאה בישא : יד מן ידע דאית ביה חובין יתוב מנהון ויתרחם עלוהי וכל מן דיתוב ישתבקון ליה חובוהי ויקביל ברכן ונחמן וצלותיה כגבר דמקריב

ודכותיה גבר במסלתו ילכון . אם עזבו בניו תורתי : וכוכבים ו' בקריאה וסימ' במסרא רבתא :

רדק

מקרא וי"מ אותו מן הטעם מעיטעט כמו שאמר גבר במסילתו וי"מ אותו כמו ישועות וכן הוא בלשון ערבי : (ח) ואיש. גבר במסילתו. לפי שהמשילם באנשים וגבורים אמר גבר אע"פ שלא יפיל זה הלשון אלא על בני אדם : ובעד השלח יפלו . השלח הוא הסייף וכן מעבור בשלח ואין משלחת במלחמ' ובעד פי' על כמו ויסגר השם בעדו ובעדו יפלו כמו יחנו וכן על פני כל אחיו נפל נופלים בעמק : לא יבצעו. כמו לא יפצעו מן פצע תחת פצע והוא פעל עומד וכן ובצעה בראש כלה והוא פעל יוצא ענין כריתה אמר אין החיל הזה כשאר אויבים שתמנעם מלבא עליך בחרב כי אלה יחנו על החרבות ולא יבצעו וזה לקולתה וי"ת שלא ענין שליחות ויבצעו ענין שוחד כבצע אמר ולאתר דאינון שליחין קטלין ולא מקבלין ממון אמר אינם כשאר אויבים שתפייסם בממון : (ט) בעיר ישקו · ענין שוק חבר זה הלשון בארבה לפי שאוקיו הם רוכים ועוד כי היה הולך תמיד לא ינוח אלא מעט וכן אמר כמשק גבים שוקק בו רוצה לומר שתמדת ההליכה וכן משק ביתי ויונתן תרגם בקרתא מזדיינין . בבתים יעלו כי משואות אויביך ישגב האדם בבתים הגבוהים : בעד החלונים . כמו מן החלונים וכן בעד הסככה בעד החלון אמר אינם כשאר אויבים שתסגור השער לפניהם כי מן החלונים יכנסו בבית כמו הגנב שימצא השער סגור וישתדל ליכנס מן החלונים : (י) לפניו רגזה ארץ · כאלו תרגז הארץ לפניו . וזה דרך משל וכן רעשו שמים וקדרו ואספו נגהם הכל משל לרוב הצרה כי כן דרך הכתוב כמו חשך השמש בצאתו והדומים לו רבים וענין אספו נגהם אספו אורם לתוכם שלא נראה וכן אסוף ידיך ויאסוף רגליו : (יא) וה' נתן קולו . והנה האל יתברך השמיע כח החיל הזה לפני בואו על ידי נביאיו כדי שישובו בתשובה : ומי יכילנו · מי יוכל לסבלו וכן מי מכלכל את יום בואו : (יב) וגם עתה וגם רוצה לומר אם לא תשובו לפני בואו גם עתה אחרי בואו אני מוסיר בכם שתשובו ואמר עתה כי קרוב היה עת בואו בהגבאה הנביאה כמו שאמר כי בא יום ה' כי קרוב : בכל לבבכם · שלא תהיה התשובה בפה ולב שתראו דרכי התשובה בנגלה ובנסתר לא תשובו והתשובה תהיה בנסתר כי היא העיקר : ובצום ובכי ובמספד . בנראה להכניע הלבבות ובראותו איש את חברו גם בוכה גם הוא סופד ויכניע לבבו אם לא שב מעצמו : (יג) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם . אם תקרעו לבבכם ותסירו ממנו כל מחשבה רעה אינכם צריכים לקרוע בגדיכם כמו שאדם קורע בגדיו על הצער והצרה : כי חנון ורחום הוא . כן מדותיו כמו שכתוב בתורה שהוא מנחם על הרעה לשבים וכן כתוב וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו : (יד) מי יודע ישוב . י"מ מי יודע אולי ישוב האל יתברך ונחם ואף על פי שאמרנו כי ממדותיו הוא שנחם על הרעה ואין ספק בזה אף על פי כן אם רבו הפשעים לא ינחם עד שיענש מעט או רב לפיכך אמר מי יודע או מי ישוב פירושו מי שיודע דרכי התשובה ישוב וינחם האלהים על הרעה הזאת וי"ת מאן ידע דאית ביה חובין יתוב מנהון ויתרחם עלוהי : והשאיר אחריו ברכה . והאל יתברך ישאיר אחר הארבה ברכה שאם ישובו בעודו ידיתנו האל יתברך וישאיר בעמח ברכה שלא ישחית הכל והנשאר יהיה לברכה ותעשו ממנו מנחה ונסך לה' אלהיכם

מצודת דוד

כולם : יחרדו מפניו ועל שהמשילם לעם הערוך למלחמה אמר בו לשון הנופל בעם והוא מדרך גוזמא והפלגה כדרך המליצה : כל פנים . כל פני הבריות קבצו שחרות כקדרה : (ז) ואיש · כל אחד ילך בדרכו המיוחד לו ולא ילכו באורח מעוקם ומועטה : (ח) לא ידחקון · זה לזה כי כ"א ילך במסילתו המיוחד לו : ובעד השלח יפלו · ישכבו על החרבות לא יהיו נחתכים עליו לחתיכות : (ט) בעיר ישקו · בתוך העיר ישמיעו קול וירוצו על החומות ויעלו בבתים ויבואו בהם דרך החלונות כמו הגנב ולפי שהמשילו לעם אמר לשון הנופל באנשי מלחמה אבירי לבב הלוחמים בחזקה והוא ענין מליצה : (י) לפניו רגזה ארץ וגומר · ר"ל צער גדול יהיה בעולם בעת יבוא כאלו תרגז הארץ וירעשו השמים ושמש וירח נשחרו והכוכבים הכניסו זהרם ולא יאירו על פי חבל : (יא) נתן קולו · אל עמו השמיע קולו על ידי הנביאים לפני בוא חילו הוא הארבה : כי רב . ר"ל שאמר אשר מחנהו רב מאד : עושה דברו · המשחית בשליחות המקום ב"ה : יום ה' . יום הפורעניות הבא מה' : ומי יכילנו . מי יכול לסבול סיום ההוא : (יב) וגם עתה · אחר שנגזרה הגזרה : (יג) וקרעו לבבכם · ר"ל עשו הכנעה בלב ולא במעשה קריעת הבגדים לבד : ושובו · בהכנעה כזאת שובו אל ה' : כי חנון וגומר · וירחם עליכם : ונחם · מתחרט על הרעה שחשב לעשות : (יד) מי יודע · מי שיודע עון בעצמו ישוב ויתחרט : והשאיר . ר"ל אף בשיצא הארבה הנה בלכתו ישאר אחריו ברכה ולא ישחית הכל : מנחה ונסך . ר"ל יהיה

מצודת ציון

(ח) ידחקון . מלשון דחק : גבר . איש יאמר בגבור שאלה על הארבה : במסלתו · מלשון מסילה ודרך : ובעד . ענינו כמו על וכן וכפר בעדו (ויקרא ט"ז) : השלח · כן יקרא החרב וכן ואיש שלחו בידו (דברי הימים ב' כ"ג) : יפלו · ישכבו כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כ"ה) : יבצעו · ענין חתוך כי פצוע הוא כה פצים (ויקרא כ') ת"א בלע יתיב בלועין : (ט) ישוקו · ענין השמעת קול כמו כמשק גבים (ישעיה ל"ג) : בעד · בדרך וכן בעד החלון (שופטים ה') : (י) רגזה · ענין תנועה כחרדה : רעשו · ענין רעדה : קדרו · ענין שחרות כמו קודר שחותי (תהלים לח) : אספו · ענין הכנסה וכן ואין איש מאסף אותם (שופטים י"ט) : נגהם . ענין האורה וזריחה כמו מנוגה נגדו (תהלים י"ח) : (יא) נתן · ר"ל השמיע : חילו . מלשון חיל ונאות עם : יכילנו . ענין הסבלה והחזקה כמו מרבה להכיל (יחזקאל כ"ג) : (יב) עדי · אלי כמו האזינה עדי (במדבר כ"ג) : (יג) וקרעו . ר"ל פתחו והסירו ערלת לבבכם לראות הטעם : ונחם . ענין חרטה : (טו) קדשו. זומינו

אֱלֹהֵיכֶם׃ טו תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה׃ טז אִסְפוּ־עָם קַדְּשׁוּ קָהָל קִבְצוּ זְקֵנִים אִסְפוּ עוֹלָלִים וְיוֹנְקֵי שָׁדָיִם יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ׃ יז בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ יִבְכּוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה וְיֹאמְרוּ חוּסָה יְהוָה עַל־עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם׃ יח וַיְקַנֵּא יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ׃ יט וַיַּעַן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת־הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן אֶתְכֶם עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם׃ כ וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת־פָּנָיו אֶל־הַיָּם הַקַּדְמֹנִי וְסֹפוֹ אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בָאְשׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת׃ כא אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמָחִי כִּי־הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת׃ כב אַל־תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדַי כִּי

קוּרְבָּנִין וְנִסְכִּין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ טו תְּקַעוּ שׁוֹפָרָא בְּצִיּוֹן גְּזָרוּ תַּעֲנִי עֲרָעוּ כְּנִישָׁא׃ טז כְּנָשׁוּ עַמָּא זַמִּינוּ קְהָלָא כְּנוֹשׁוּ סָבַיָּא אַיְתוּ טַלְיָא וְיָנְקֵי חַדְיָא יִפּוֹק חַתְנָא מֵאִידְרוֹן בֵּית מִשְׁכְּבֵיהּ וְכַלְּתָא מִבֵּית גְּנוּנְהָא׃ יז בֵּין אוּלָמָא וּלְמַדְבְּחָא יִבְכּוּן כַּהֲנַיָּא דִמְשַׁמְּשִׁין קֳדָם יְיָ וְיֵימְרוּן חוּס יְיָ עַל עַמָּךְ וְאַל תִּתֵּן אַחְסַנְתָּךְ לְחִיסוּדִין לְמִישְׁלַט בְּהוֹן עַמְמַיָּא לְמָה יֵימְרוּן בְּעַמְמַיָּא אָן דְּאִתְפְּרִיקוּ בְּמֵימַר אֱלָהֲהוֹן׃ יח וְחַס יְיָ עַל אַרְעֵיהּ וְרַחִים עַל עַמֵּיהּ׃ יט וַאֲתֵיב יְיָ וַאֲמַר לְעַמֵּיהּ הָא אֲנָא מְבָרֵךְ לְכוֹן עִבוּרָא וְחַמְרָא וּמִשְׁחָא וְתִסְבְּעוּן יָתֵיהּ וְלָא אֶתֵּן יַתְכוֹן עוֹד חִיסוּדֵי כַפְנָא בֵּינֵי עַמְמַיָּא׃ כ וְיָת עַמָּא דַּאֲתֵי מִצִּפּוּנָא אַרְחֵיק מִנְכוֹן וְאַגְלֵינֵיהּ לְאַרְעָא צַדְיָא וְחָרִיבָא רֵישֵׁיהּ לְיַמָּא מַדִּינְחָא וְסוֹפֵיהּ לְיַמָּא מַעַרְבָאָה וְתִסַּק סְרוּחֵיהּ וְיַהֵךְ רֵיחֵיהּ אֲרֵי אַסְגֵּי לְמֶעְבַּד בִּישִׁין׃ כא לָא תִדְחֲלִין אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בּוּעִי וַחֲדִי אֲרֵי אַסְגֵּי יְיָ לְמֶעְבַּד בָּךְ טָבִין לְעַמֵּיהּ׃ כב לָא תִדְחֲלוּן חֵיוַת בָּרָא אֲרֵי

תולדות אהרן הצפוני. סוכה נב:

רד"ק

מצודת ציון

מצודת דוד

רש"י

(כג) את המורה • את נביאכם המורים אתכם לשוב אלי כדי לצדק אתכם : מורה ומלקוש • כמו יורה ומלקוש (דברים יא) : בראשון • בניסן ולפ"ש שהיורה היא רביעה ראשונה היורדת על הזרע והוא במרחשון אותה שנה בניסן זרעו כמו שמפורש במסכת תענית שגדלה התבואה באחד עשר יום : (כד) והשיקו • לשון השמעת קול כשהקילוח יורד מן הגת אל תוך היקב והוא הבור שלפני הגת : (א) והיה אחרי כן • לעתיד לבא : על כל בשר • על פי שמעשה לבו רך כבשר דוגמת ונתתי לכם לב בשר (יחזקאל יא)

מקרא

דְּשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר כִּי־עֵץ נָשָׂא פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ חֵילָם׃
כג וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן׃
כד וּמָלְאוּ הַגֳּרָנוֹת בָּר וְהֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר׃
כה וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק וְהֶחָסִיל וְהַגָּזָם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי בָּכֶם׃
כו וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃
כז וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃
ג א וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן אֶשְׁפּוֹךְ אֶת־רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם זִקְנֵיכֶם חֲלֹמוֹת יַחֲלֹמוּן בַּחוּרֵיכֶם חֶזְיֹנוֹת יִרְאוּ׃

Masoretic notes in margin: כג ב' דכתב כן · ג' · ג' · י' · כד וכתב שוסים · י' מ"ל · ס' בליש' · ג' · כ' · ד' מ"ל · י' · ל' וחד יכלמון · ד' חסר בליש'

תרגום

אִתְעַטָּרוּ דִּירַת מַדְבְּרָא אֲרֵי אִילָנָא אַצְלַח אִבֵּיהּ תֵּינָא וְגוּפְנַיָּא טְעַנוּ פֵּירֵיהוֹן׃ כג וּבְנֵי צִיוֹן בִּיעוּ וַחֲדוּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן אֲרֵי אֲתִיב לְכוֹן יָת מַלְפְכוֹן בִּזְכוּ וּמַחֵית לְכוֹן מְטַר בַּכִּיר בְּעִדָּנֵיהּ וּלְקִישָׁא בְּיַרְחָא נִיסָן׃ כד וְיִתְמַלְּאוּן אִדְּרַיָּא עֲבוּרָא וְיִטוּפוּן נַעֲוָיָא חַמְרָא וּבֵירַיָּא מִשְׁחָא׃ כה וַאֲשַׁלֵּם לְכוֹן שְׁנַיָּא טָבָתָא חֲלַף שְׁנַיָּא דִּבְזוּ יָתְכוֹן פַּלְחֵי כוֹכְבַיָּא וּמַזָּלַיָּא אוּמַיָּא וְלִישָׁנַיָּא פוּרְעָנוּת חֵילִי רַבָּא דִּשְׁלַחִית בְּכוֹן׃ כו וְתֵיכְלוּן מֵיכַל וְתִסְבְּעוּן וּתְשַׁבְּחוּן יָת שְׁמָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן דַּעֲבַד עִמְּכוֹן פְּרִישָׁן וְלָא יִבְהֲתוּן עַמִּי לְעָלַם׃ כז וְתֵדְעוּן אֲרֵי בְּגוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל אַשְׁרֵיתִי שְׁכִנְתִּי וַאֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְלֵית עוֹד וְלָא יִבְהֲתוּן עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל לְעָלַם׃ א וִיהֵי בָּתַר כֵּן אֶשְׁפּוֹךְ יָת רוּחַ קוּדְשִׁי עַל כָּל בִּסְרָא וְיִתְנַבּוּן בְּנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן סָבֵיכוֹן חֶלְמִין יַחְלְמוּן עוּלֵימֵיכוֹן חֶזְוָנִין יֶחֱזוּן׃

אבן עזרא

הערוב אליך : כי דשאו נאות מדבר • הפך ולא אכלה נאות מדבר : כי עץ נשא פריו • הפך כל עצי השדה יבשו : (כג) ובני • אמר יפת כי המורה הוא הנביא שהיה מורה אותם בדרך צדק על כן באה להם הטובה והזכיר מורה ומלקוש כמו בלתי המטר המזכיר שלשים עיירים ושלשים עיירים המבעיר את הבערה כי יבער אש ולפי דעתי שהוא כמו יורה ואמר את המורה לצדקה כמו שמש צדקה ומרפא בכנפיה • וטעם בראשון בחדש הראשון כי לעולם יהיו בין זמן היורה שהוא כמו המורה ובין זמן המלקוש ימים רבים ובחדש ראשון יבאו שניהם וזה במעשה נס וגם הוא כי הגדיל ה' לעשות : (כד) ומלאו • והשיקו היקבים כמו משיקות : (כה) ושלמתי • זה יורה שבכל שנה שעברה בא מין אחד ועתה באו ארבעתן והיה להם שובע גדול : (כו) ואכלתם . ולא יבושו • הפך הובישו אכרים והם שנים שרשים והטעם אחד וכמוהו יען ושען עלה : (כז) וידעתם • לולי כבודי שהיא בתוככם לא היה זה על כן יבשתו כי מהיום והלאה ולא יבושו לעולם : (א) והיה אחרי כן . אמר רבי ישועה כל אלה הנבואה היא לעתיד ורבי משה הכהן אמר אם כן למה אמר אחרי כן רק והיה באחרית הימים אולי זה הנביא היה בימי יהושפט על כן יזכור עמק יהושפט והגבאים ובני הנביאים הם רבים כי רבים יבאו

תולדות אהרן כי עץ • כתובות קיב (שבועות לה): ובני ציון . תענית ו (שקלים ג תענית סד) : גשם מורה • תענית ה : אכול ושבוע . ב"ק ס : את רוחי . עקרים מ"ג פכ"ב :

אכול י' מלאים בקריאה בליש' . ויאכל גם אכול את כספנו • הן לא הובא את דמה . האכול אכלנו מן המלך . אכול השנה ספיח דסלכים וחברו דישעיה . ערוך השלחן צפה הצפית . אכול ושתו כי מחר • ואכלתם אכול ושבוע •

רד"ק

מלאו כאפיקים מים : כי עץ נשא פריו • כמו שעץ נשא פריו כייבוש כן במדבר דשאו מקומות הדשאים : חילם . כחם והוא הפרי וי"ת טענו פיריהון : (כג) ובני ציון . כנגד מה שאמר תקעו שופר בציון : כי נתן לכם את המורה לצדקה . כמו יורה ואמר כי נתן לכם לצדקה שעשה עמכם כשבו על פשעכם ופקד אתכם במטר וזכר המורה תחלה שהוא במרחשון אח"כ פירש עוד ואמר ויורד לכם גשם מורה ומלקוש בראשון. או פי' שגשם שנקרא מורה הורידו לכם בעתו שהוא במרחשון והוריד לכם ג"כ מלקו' בעתו בחדש הראשון שהוא ניסן והניקם מורה במ"ם כמו יורה ביו"ד וי"ת המורה הראשון ענין הוראה שתרגם הפסוק כן ובני ציון ביעו וחדו במימרא דה' אלהכון ארי יתיב לכון ית מלפיכון לזכו ומחית לכון מטר בכיר בעדניה ולקישא בירח ניסן • ורבותינו ז"ל פי' כי יורה ומלקוש שניהם ירדו בניסן באותה שנה שאמרו אותה שנה יצא רוב אדר ולא ירדו להם גשמים וירדה להם רביעה ראשונה באחד בניסן אמר להם הנביא לישראל צאו וזרעו אמרו מי שיש לו קב חטים או שעורים יאכלנו ויחיה או יזרענו וימות אמר להם אעפ"כ צאו וזרעו נעשה להם נס ונתגלה להם מה שבחורים ובסדקין של נמלים ובכותלים ויצאו וזרעו שני ושלישי ורביעי וירדה להם רביעה שניה בה' בניסן והקריבו עומר בט"ו בניסן ונמצא העומר כמתקרב מתבואה הגדלה בו' חדשים קרב מבל י"א יום. ונמצאת התבואה הגדלה בו' חדשים גדלה בי"א יום ועל אותו הדור נאמר הזורעים בדמעה ברנה יקצרו : (כד) ומלאו הגרנות בר. מבואר הוא : והשיקו • כמו והגישו מן ויגש ה' אלהים את מי ים סוף על פניהם כלומר שהיו היקבים מלאים עד שיגושו היין או השמן על פניהם . ובדברי רז"ל מי החג שנשמאו הם קו ואחר כך הקדימו שבורין סקדיש ואח"כ השיקו שמאים פי' שקמן כמי מקוה עד שיגושו מי המקוה עליהם : (כה) ושלמתי לכם את השנים • כי לא כאו בשנה אחת כמו שפי' . וי"ת הפסוק הזה דרך משל נראה כי דעתו היה שהיא נבואה עתידה לימות המשיח שתרגם ואשלם לכון שניא טבתא וגו' : (כו) ואכלתם • אשר עשה עמכם להפליא , פלא היה כי בשנה אחת שלם להם תבואת ד' שנים . ובדברי רז"ל שבתבנו זה כי במה שהו : (ולא יבושו • לפי שהיה להם בזאת השנים חרפת רעב בגוים : (כז) וידעתם . תבינו שאני בקרבכם בושת לצעקתכם ואני אלהיכם ואין עוד , לא כאלהי העמים שעבדתם כי הם לא יועילו : (א) והיה אחרי כן . כמו והיה באחרית הימים , ואמר אחרי כן לפי שאמר וידעתם כי בקרב ישראל אני אמר עתה תדעו ולא ידיעה שלמה כי עוד תשובו ותחטאו לפני אבל אחרי זאת שידעם יבא זמן שתדעו אותי ידיעה שלמה ולא תחטאו עוד והוא לימות המשיח שנ' כי מלאה הארץ דעה את ה' : אשפוך רוחי על כל בשר • פי' בישראל כמו שאמר במקום אחר כל בשר ואינו לכל העולם חיים אלא שאדם לבדו , ואומר ויברך כל בשר יבא כל בשר כן פרש הנה כל בשר על ישראל שראויים להיות רוח הקדש עליהם . ואמר כל ר"ל הגדולים והקטנים כמו שאמר כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם, ורוחי היא רוח דעה והשכל כמו שאמר ונחה עליו רוח ה' ואח"כ פירש רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' • ומפני שיזדכך שכלם ויגבר במקצתם בא הדברי עד שיתנבאו כי לא אמר כי כלם יתנבאו אלא ונבאו בניכם ובנותיכם . ובנשיכות הרוח אמר על כל בשר אבל בנבואה לא אמר כל אלא ונבאו בניכם ובנותיכם • ואמר זקניכם בחוריכם לא כלם וכו' ע"ד שכתב החכם הגדול הרב ר' משה

מצודת דוד

דשא במקום אהלי המדבר מושב הרועים : כי עץ נשא פריו • ר"ל כי אפי' העץ יגדל פרי וכל שכן שהצמיח דשא כי יותר יש צורך מטר השמים אל הצלחת מלדשא הארץ : (כג) את המורה לצדקה • את המטר יתן בצדקה ולא לפי הגמול : בראשון • ר"ל כמו בזמן הראשון קודם עלית הגשמים שהיה כל אחד בזמנו : (כד) והשיקו • היין והשמן יורדים אל היקב משמיעים הרעשת קול ור"ל שירבו היין והשמן : (כה) ושלמתי לכם • מה שנחסר בשנים הקודמים ע"י הארבה אשלים אותה למלאות הכל כי תהיה הברכה מרובה : (כו) ואכלתם • אז תאכלו אכילה ושביעה ר"ל לא יחסר הלחם ותאכלו עד כדי שביעה לא כדרך שאוכלים בימי הרעב רק להחיות את הנפש : והללתם • אז תהללו את ה' אשר עשה עמכם דבר שיש להפליא בו כי תהיה הברכה בתכלית : ולא יבשו עמי לעולם • ר"ל עוד לא יכלו לגור בארצות הכשדים כי תלחת לכם ברכה מרובה כזאת : ולא יבשו וגו' . ולכן לא יבשו עד עולם כי מי יעמוד למולי להביאם לידי בושה : (כז) וידעתם • אז תראו אשר אני בקרב ישראל להשגיח בהם : ואין עוד • ר"ל אין עוד אלהים לעבוד על המטר מן השמים : (א) והיה אחרי כן • ר"ל אחרי ימים מרובים ובימי הגולה שנעדרה הנבואה מישראל : אשפוך את רוחי • ר"ל רוח חכמה והכרת אלהות אשפוך על כל בשר כי אף העכו"ם יכירו אז וידעו שה' הוא האלהים : ונבאו בניכם ובנותיכם • לא כימי הגולה שנעדרה הנבואה מישראל כי אז יבאו בניכם ובנותיכם שם כי האבות לא נבאו : חלומות יחלומון • ר"ל חלום נבואי : חזיונות יראו • גם הוא ענין נבואה

מצודת ציון

(כב) דשאו. מלי' דשא ועשב: נאות• מדור: נשא. טען וגדל: חילם• מלי' חיל וכח ור"ל פריים: (כג) המורה. כן יקרא הגשם היורד אחר הזריעה כי מרוה ומשביע הארץ והזרעים וכן יורה ומלקוש (דברים יא) : לצדקה . כמו בצדקה ובא הלמ"ד במקום הבי"ת כמו ישבת לכסא (תהלים ט') ומשפטו בכסא : ומלקוש • הוא מטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות : (כד) הגרנות • מקום שאוגרים שם התבואה : בר • תבואה כמו לשבר בר (בראשית מ"ב) : והשיקו • ענין השמעת קול כמו כהמק גבים (ישעיה ל"ג) : היקבים • הם הבורות שהיין והשמן יורד בהם : (כו) והגזם • מלשון ה.ול ושבח : להפליא . מלשון פלא ותמהון : (א) אשפוך . ר"ל אתן בשיעור מרובה כשופך דבר מים : כל בשר • ר"ל כל אדם כמו לכל בשר (שם ט) : חזיונות . מלי' חזון ומראה נבואה :

אבן עזרא

יבאו לדבר עם אלהים ושולדיהו נבאו האחרת מהם ק': על כל בשר • בארץ ישראל שהוא מקום ראוי להנבאה: (ב) וגם על העבדים • שהבו לתורת השם וככה השפחות: (ג) ונתתי. מנהג אנשי לשון הקודש כאשר יזכרו ב' דברים יחל לספר דברי השני בתחלה ואחר כן ישוב אל הראשון באחרונה כמו לך יום אף לך לילה ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו וככה זה ונתתי דם בארץ ובשמים אש ותימרות עשן: (ד) השמש. יספר קדרות שיהיה לשמש בהתחברתה עם הירח והירח יקדר ויהיה אדום זה יהיה בהיותו רחוק מראש התלי וזנבו קרוב משם מעלות ולעולם הם אותות על מלחמות והיה לאות כי ימותו עמים רבים: (ה) ובשרידים השם כפול ופעם אשר ה' קורא גואל: (א) כי. בעבור זה הכתוב חשבו רבים כי הנבואה לעתיד אולי כן הוא ורבי משה אמר מלאנו שנפל פחד השם על כל הגוים שהם סביבות ירושלם בימי יהושפט ויביאו לו מנחות • והנה בימיו שבו השבויים בימי אבותיהם: (ב) וקבצתי. זאת היא המלחמה שהתחברו בני מואב ובני עמון ושעיר חיל כבד לרוב מאוד ויהושפט היה לו מיהודה ומבנימן אלף אלפים ומאה ושמים אלף גבורי חיל ועמק יהושפט היא עמק ברכה כי יהושפט קרא שמו כן: (ג) ואל. ידו. פועל עתיד תחת עבר והעד וידו אבן כי גם נכון הוא להיותו עבר רק יהיה משפלי הפעל. והנה מצאנו לידות גורל על עלומי הה"א: ויתנו • הילד הישראלי במחיר זונה בעבור זנות: והילדה מכרו ביין

תרגום

ב וְאַף עַל עַבְדִין וְעַל אַמְהָן בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן אֶשְׁפּוֹךְ יָת רוּחַ קוּדְשִׁי: ג וְאֶתֵּן אָתִין בִּשְׁמַיָּא וּבְאַרְעָא דְּמָא וְאֶשָּׁא וְתִימְרִין דִּתְנָן: ד שִׁמְשָׁא יִתְהַפֵּךְ לְקַבְלָא וְסִהֲרָא לִדְמָא קֳדָם מֵיתֵי יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ רַבָּא וּדְחִילָא: ה וִיהֵי כָּל דִּיצַלֵּי בִּשְׁמָא דַּיְיָ יִשְׁתֵּזֵיב אֲרֵי בְּטוּרָא דְּצִיּוֹן וּבִירוּשְׁלֶם תְּהֵי שֵׁיזָבְתָא כְּמָא דַּאֲמַר יְיָ וּבִמְשֵׁיזְבַיָּא דַּיְיָ זְמִין: א אֲרֵי הָא בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וּבְעִדָּנָא הַהִיא דַּאֲתִיב יָת גָּלוּת אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם: ב וְאֶכְנוֹשׁ יָת כָּל פַּלְחֵי מַזָּלַיָּא סְחוֹר סְחוֹר דְּאַרְעָא יִשְׂרָאֵל וְאַחֲתִנּוּן לְמֵישַׁר פְּלוּג דִּינָא וְאֶתְפְּרַע מִנְּהוֹן תַּמָּן עַל עַמִּי וְאַחְסַנְתִּי יִשְׂרָאֵל דְּבַדַּרוּ בֵּינֵי פַּלְחֵי מַזָּלַיָּא סְחוֹר סְחוֹר דְּאַרְעָא יִשְׂרָאֵל וְיָת אַרְעִי פַּלִּיגוּ: ג וּבְעַמִּי רְמוֹ עַדְבִין וִיהָבוּ עוּלֵימָא בַּאֲגַר זַנִּיתָא וְעוּלֵימְתָּא זַבִּינוּ בְּחַמְרָא

יואל ג

ב וְגַם עַל־הָעֲבָדִים וְעַל־הַשְּׁפָחוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֶשְׁפּוֹךְ אֶת־רוּחִי׃ ג וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ וְתִימְרוֹת עָשָׁן׃ ד הַשֶּׁמֶשׁ יֵהָפֵךְ לְחֹשֶׁךְ וְהַיָּרֵחַ לְדָם לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא׃ ה וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמָּלֵט כִּי בְּהַר־צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַםִ תִּהְיֶה פְלֵיטָה כַּאֲשֶׁר אָמַר יְהוָה וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר יְהוָה קֹרֵא׃

ד

א כִּי הִנֵּה בַּיָּמִים הָהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא אֲשֶׁר אָשׁוּב [אשיב ק'] אֶת־שְׁבוּת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃ ב וְקִבַּצְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהוֹרַדְתִּים אֶל־עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט וְנִשְׁפַּטְתִּי עִמָּם שָׁם עַל־עַמִּי וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פִּזְּרוּ בַגּוֹיִם וְאֶת־אַרְצִי חִלֵּקוּ׃ ג וְאֶל־עַמִּי יַדּוּ גוֹרָל וַיִּתְּנוּ הַיֶּלֶד בַּזּוֹנָה וְהַיַּלְדָּה מָכְרוּ בַיַּיִן וַיִּשְׁתּוּ׃

רש"י

לו): (ג) ותמרות עשן • זקיפות מעלה עשן כגובה: (ד) יהפך לחשך. לגבי את המשתחוים לחמה: (ה) והיה כל אשר יקרא וגו'. כאשר אמר. והיכן אמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך (דברים כח): ובשרידים. בשארית אשר יותר: אשר ה' קורא. לשון קרואים לסעודה או לעבודת המלך לשון הזמנה: (ב) אל עמק יהושפט • אחד ממש בעומק הדין. יהושפט משפטי יה: (ג) ידו גורל • כמו וידו אבן בי (איכה ג): הגמול

אכול ואין לשבעה. אכול ושבעת והותר: התמה י"ב וסי' בירמיה סימ' י"ד: בא י"ג מ"ל וסימ' בישעית סימ' ב' וביחזקאל סימ' ל"ג ועיי"ן פלוגתא דאי"ת בתאי סי' במסר' רבת' בערך בא: בימים התמה ח' וסי' נמסר בירמיה סימן ג': ידו ג' וסימ' ואל עמי ידו גורל. ביום עמדך מנגד • גם היא לגולה הלכה • וא' וידו אבן

תולדות אהרן בשם ה'. (ברכות יג) ובשרידים • סנהדרין נב תולין קנג: ידו גורל • עקרים מ"ד פ"ט. סלד • גטין ו:

רד"ק

משה בן מימון ז"ל כי לא תבא לאדם הנבואה ואפילו עם התלמדות אלא אם כן קדם לו טבע כטבע שזכרנו, והבנים והבנות ינבאו בנערותם כמו שמואל הנביא והנבואה תהיה להם במראה החלום כמו שאמר חלומות חזיונות, וכן היתה נבואת רוב הנביאים. כמו שאמר אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו, וכן ישנו בהם מעלות זה למעלה מזה כמו שהיו הנביאים שעברו עד שאולי יהיה בהם כמשה רבינו ע"ה • והנה זכר שלשה מעלות אשר בשנות האדם ימי הנערות וימי הבחרות וימי הזקנה: (ב) וגם על העבדים. כמו שאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמכם וגם אותם לפי שיעמדו בארץ ישראל ויעבדו את ישראל. תהיה לנפש רוח דעה והשכל, וענין שפיכות הרוח ר"ל שתהיה בהם רוח לרוב כענין השפיכה. וכן אמר ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים: (ג) ונתתי מופתים • באותו הזמן אתן מופתים על העתיד לבא והמופתים יהיו בשמים ובארץ הדם בארץ לרוב ההרג שיהיה. אש ותמרות עשן בשמים והם הברקים השורפים בנפלם והשרפה תעלה עשן והם יהיו מופת על מגפת הגוים הבאים עם גוג ומגוג על ירושלם: תמרות עשן עמודי עשן. ולפי שהתמר עץ גבוה וישר ובזה ידמו הדבר הגבוה והישר אליו לפיכך אמר ותמרות עשן על עמודי העשן, וכן בדברי רז"ל על העשן אמרו מתעלה תמרתו ואמרו בית אבטינס היו על מעשה הקטרת ולא רצו ללמד ושלחו והביאו אומנים מאלכסנדריא והיו יודעים לפטם כמותם ולא היו יודעים להעלות העשן כמותם שהללו מתמר ועולה כמקל והללו מפזר לכאן ולכאן, ואלה הברקים שירדו שלא כטבעם או השמש שיהפך לחשך והירח לדם פירשו המפרשים כמשמעו כי באותו הזמן יהיו אלה המופתים. וכן דעת החכם רבי אברהם א"ע ז"ל ואמר כי קדרות המאורות הוא מופת על מלחמות עצומות וקדרות המאורות יהיה באותו הזמן לפני בא יום ה' והוא יום מגפת גוג ומגוג והטעמים אשר אתו והסימנים שאלה יהיו מופתים על הדבר הזה. ופי' והירח לדם הוא קדרות הירח וכשיהיה הקדרות שלם יהיה הירח שחור וכשלא יהיה הקדרות שלם יהיה אדום כדם ז"ש והירח לדם, והרמב"ם פי' כי זה והדומים לו הוא עד"מ על הצרות שיבאו על העמים והמופתים שאמר בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן וכן השמש יהפך לחשך והירח לדם כל זה הוא משל אל הצרות והמלחמות כמ"ש על הארץ לפניו רגזה ארץ רעשו שמים שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם. וכן יאמר על מפלת גוג ומגוג שמש ירח קדרו וכוכבים אספו נגהם, ולפי' הרמב"ם ז"ל מה שאמר לפני בא יום ה' שיה לו נומר בבא יום ה' • ואפשר שאמר שהצרה הזאת תהיה לישראל ויהיה להם האור לחשך לפני בא יום מפלתו של גוג ומגוג שיעלה עם עמים רבים על ירושלם עד שילחמו עליה: (ד) השמש. פירשנוהו: העיר בגולה וזה הוא החשך כמו שאמר בנבואת זכריה לא יהיה אור יקרות וקפאון ויום מפלת גוג ומגוג הוא יום ה' הגדול והנורא כמו שאמר בהרבה כי גדול יום השם ונורא מאד: (ה) והיה כל אשר יקרא • כי אז במלחמת גוג ומגוג תהיה צרה גדולה לישראל זמן מועט, כמו שאמר על אותו הזמן חבי כמעט רגע עד יעבור זעם, ואז יכלו רבי' מישראל והקדושים ויראי האל באמת ימלטו • כמו שאמר בנבואת ישעיה והיה כל הנותר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלם • וכן אמר • כל אשר יקרא בשם ה' והוא שיקראוהו באמת • כמו שאמר קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת והם שרידים אשר ה' קורא כי הם יקראוהו באמת והוא יקרא אותם עבדי ואוהבי: כי בהר ציון • כי שם יעלו הגוים: ובשרידים • והפליטה תהיה בשרידים • או יהיה פי' קורא קריאת הגדולה והכבוד וכן שלישים וקרואים קרואי העדה וקראתי לעבדי לאליקים • וי"ת קורא זמין: (א) כי הנה • כי הנה זה יהיה בימים ובעת אשר אשיב את שבות יהודה וירושלם והם ימות המשיח וזכר יהודה וירושלים אע"פ שכל ישראל ישובו לפי שבמשיח יהיה משבט יהודה זכר יהודה. וזכר ירושלים לפי שהיא ראש הממלכה, גם זכר ירושלם כי שם תהיה מלחמת גוג ומגוג: אשיב. כתוב בוי"ו מן הקל • כמו ושב ה' את שבותך ענין הנחה והשקט, וקרי אשיב ביו"ד מן הכבד ענין ההשבה: (ב) וקבצתי • ואז באותו הזמן אקבץ את כל הגוים, וטעם וקבצתי שאתן בלבם שיבאו עם גוג ומגוג, וכן אמר בנבואת יחזקאל והביאותיך אל הרי ישראל: והורדתי' אל עמק יהושפט • כי שם תהיה המלחמה וזה העמק היה למלך יהושפט אולי בנה שם או עשה שם מעשה ונקרא על שמו, והסמוך לעיר ירושלם. או נקרא עמק יהושפט על שם המשפט • כמו שאמר ונשפטתי עמם שם וכן ת"י למישר פלוג דינא: ונשפטתי. אכנס במשפט עמם ואוכיחם על אשר הרעו לישראל בגלותם ביניהם: אשר פזרו בגוים. כמו ועל, וכן ויך את הפלשתי אל מצחו כמו על: ידו גורל. היו מפילים גורל ביניהם על ישראל זה יהיה שלך וזה יהיה שלי: קימוס ומתגבו שהגריבו אי אבו יושבים בין הגוים: (ג) ואל עמי • כמו ועל. ידו

מצודת ציון

(ג) ... כמו ואתן: מופתים • מל' מופת ואות: ותמרות. מל' אילן תמר: (ה) פליטה • ענין הצלה כמו ומפלט לי (ש"ב כב): ובשרידים • ענין שארית כמו עם שרידי חרב (ירמיה לא): (א) שבות • מלשון שבי: (ב) ונשפטתי. ענין ויכוח: (ג) ואל עמי. כמו ועל עמי: ידו • ענין השליכה כמו וידו אבן בי:

מצודת דוד

מראה נבואה: (ב) אשפוך את רוחי • רוח חכמה לדעת את ה': (ג) דם • ר"ל בארץ ישפך דם הרבה ויאמר זה על גוג ומגוג: ואש. מן השמים תרד עליו אש כמ"ש ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגו' אש וגפרית אמטיר עליו (יחזקאל ל"ח): ותמרות עשן • עשן השריפה תעלה למעלה זקוף כאילן תמר: (ד) יהפך לחשך • ר"ל מגודל הצרה הבאה עליהם יחשך להם מאור היום: ודם. יהפוך למראה דם כי אז לא מאיר כדרכה והוא ענין מליצה כי כשאדם בצרה העולם חשוך בעדו: לפני בוא יום ה' • כל זה יהיה לפני הגאולה וסמיך לה: הגדול והנורא. כי אז יראה גדולת ממשלתו ומעשיו הנוראים: (ה) כל אשר יקרא בשם ה' ימלט • ר"ל הקוראים בשם ה' ימלטו מן הצרה הבאה על הבבליים: כי בהר ציון • ר"ל כי הפליטה תהיה בהר ציון לבד כמו שהבטיח ה' וגם שם לא לכולם כי רק בהנשארים המובררים שבהם אשר כל א' מהם קורא אל ה' וצועק אליו ומשים בו במחוש: ד (א) אשר אשיב • שאשיב לארצם את כני השבי מיהודה וירושלים ולא זכר שאר השבטים לפי שכל נבואתו היתה רק על יהודה וירושלים לכן לא זכר מהם אבל האמת שגם בני עשרת השבטים ישובו גם המה: (ב) וקבצתי • אז אקבץ את כל הבבליים ואוריד אותם אל עמק יהושפט כן שם המקום שיפלו שם הבבליים שעבאים על ירושלים: ונשפטתי עמם • אתוכח עמהם על

רש"י

(ד) הגמול אתם משלמים · זהו הגמול שנתן שלמה לחירם מלך צור עשרים עיר (מלכים א ט) : קל מהרה . לשון זריזות : (ח) לשבאים וגו' · לבני שבא : כי ה' דבר · והיכן דבר (עבד) עבדים יהיה לאחיו (בראשית ט) כך מפורש במכילתין : (ט) קדשו מלחמה . אם תוכלון תעמדו לעלות כנגדי : (י) אתיכם · קולטר"ש בלע"ז : מזמרותיכם · שרפא"ה בלע"ז : (יא) עושו . כמו חושו כך חברו מנחם ויונתן תרגם יתכנשון ואומר אני שהוא לשון עשת ברזל כמתכות יחד עש"ש בלע"ז ואין ס"ו בו יסוד : שמה הנחת ה' גבוריך · שם בקבולת עמק יהושפט ישבר גבורתכם כך תרגם יונתן ואיני יודע אם לי ארמי הורדה או לשון חתת וט"ן בו טפל כמו (דניאל ב) הנעל לדניאל קדם מלכא שאין
ט

אבן עזרא

ביין · כדמי יין להשתכר עם הזונה כי כל זונה במקרא היא כמשמעה חוץ מן והזונות רחצו שהוא כמו הזנים כי האלף נוסף : (ד) וגם מה אתם לי . מתנבא על צר וצידון ופלשתים שיבא יום אידם והנה מצאנו כתוב כי הפלשתים היו מביאים ליהושפט מנחה וכסף משא וזה לאות שגברה ידו עליהם ופעם הגמול כאילו גמלתי לכם רע או אתם תחלו לגמול לי כמו אשר גמלנו אותו : (ה) אשר כספי חהבי · שנתנו מלכי יהודה להם שוחד או לפדיון השבויים וכלי שלקחתם במלחמה או בגניבה : (ז) הנני · הם ישובו וינקמו מכם : (ח) ומכרתי · הוסיף על המדה : ואת בנותיכם · שאין יוצאות למלחמה : שבאים · גוי רחוק שהוא ממלכות שבא : (ט) קראו . שב פעם להגיד דברי החיל הגדול הבא על יהושפט : קדשו · הכינו : (י) כתו אתיכם · כמו את מחרשתו ואת אתו : ומזמרותיכם · שיזמרו בהם הזמורה : החלש · יתחזק : (יא) עושו · התקבצו ומגזרת עיש שהם ז' כוכבים לעולם לא יתפרדו כי הם בגלגל העליון והם נראים בקיץ ובחורף בארץ : הנחת · כמו הורד ואלה דברי הנביא והטעם הוריד השם : גבוריך · שם והם המלאכים כנגד העירו הגבורים וזאת המלה ידועה בתרגום וככה נחת גדודיה על עפר נחת ויפת אמר שמה ישבר השם גבוריך אתה האויב הבא כמו ונחתה קשת נחושה : (יב) יעורו . כמו העירו

יואל ד

ד וגם מה אתם לי צר וצידון וכל גלילות פלשת הגמול אתם משלמים עלי ואם גמלים אתם עלי קל מהרה אשיב גמלכם בראשכם :
ה אשר כספי וזהבי לקחתם ומחמדי הטבים הבאתם להיכליכם :
ו ובני יהודה ובני ירושלם מכרתם לבני היונים למען הרחיקם מעל גבולם :
ז הנני מעירם מן המקום אשר מכרתם אתם שמה והשבתי גמלכם בראשכם :
ח ומכרתי את בניכם ואת בנותיכם ביד בני יהודה ומכרום לשבאים אל גוי רחוק כי יהוה דבר :
ט קראו זאת בגוים קדשו מלחמה העירו הגבורים יגשו יעלו כל אנשי המלחמה :
י כתו אתיכם לחרבות ומזמרתיכם לרמחים החלש יאמר גבור אני :
יא עושו ובאו כל הגוים מסביב ונקבצו שמה הנחת יהוה גבוריך :
יב יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט כי שם אשב

תרגום

ואשתיאו : ד ואף מא אתון חשיבין קדמי צור וצידן וכל תחומי פלשתאי הגמלא אתון משלמין קדמי ואם גמלין אתון קדמי קליל בפריע אתיב גמליכון בראשיכון : ה די כספי ודהבי נסבתון ומני חמדתא טבא אעלתון להיכליכון : ו ובני יהודה ובני ירושלם זבנתון לבני יונאי דיתבי בספר ימא בדיל לארחקותהון מעל תחומיהון : ז הא אנא מיתי להון בגלי מן אתרא דזבנתון יתהון תמן ואתיב גמליכון בראשיכון : ח ואמסר ית בניכון וית בנתיכון ביד בני יהודה ויזבנונון לבני שבא לעמא רחיקא ארי במימרא דיי גזיר כן : ט אכלו דא בעממיא זמינו עבדי קרבא ייתון בגלי גבריא יתקרבון ויסקון כל גברי עבדי קרבא : י אתקינו סיפיכון לסיפין ומגלכון למורנין דחליש יימר גבר אנא : יא יתכנשון וייתון כל עממיא מסחור סחור ויתקרבון תמן יתבר יי תקוף גבריכון : יב ייתון בגלי ויסקון עממיא למישר פלוג דינא ארי תמן אתגלי למידן

בי: חטבים ה' חסר ו' בליש' בקרי' וסי' לך נא אל הצאן וקח לי משם שני · מן תאכל ושבעת ובתים טובים , והאנשים טובים לנו מאד, אשר פגע בשני אנשים · ומחמדי הטבים הבאתם להיכליכם : הבאתה ג' בקריאת וסימ' בסדר חקה : הגבורים ז' מ"ל וסימ' ונתן הנביא ושמעי ורעי · ואת נתן הנביא ובניהו ואת הגבורים, עלו הטופים והתחללו · אלה עשו שלשת הגבורים · ואת כל צבא הגבורים · ויקהל דוד את כל ·

רדק

ידו · פששו ידו מן לידות את קרעת פנוים ומפני פגישת שני יודי"ן כאחד חסרו היו"ד ס"א השפל והופלה הטעם' על יו"ד אית"ן , ופירוש ישליכו כמו אשליך עליכם גורל : בזונה · בשכר הזונה : (ד) וגם מה אתם לי : מה לי ולכם שאתם כארצי שאתם שכני והיה לכם להטיב לעמי ולא עשיתם כן אלא כאשר ראיתם שבאו עליהם מלכי האומות התחברתם עמהם לשלול שלל ולבוז בז · ויונתן תרגם ואף מה אתון חשיבין קדמי : גלילות · כמו גבולים : הגמול · הה"א ה"א השאלה וגמול הוא תחלת הטובה שמטיב אדם לחבירו או תחלת הרעה · כמו כי גמל עלי · כי גמלת עלינו ; ויש להשבת הטובה או הרעה והנקשר הענין כלשון שלום הוא להשבת גמול כמו שאמר הגמול אתם משלמים עלי ואם גומלים אתם עלי הוא התחלת הרעה , אמר מה זה שאתם מריעים לי אם תחשבו להנקם ממני שהרעתי לכם מתי הרעותי לכם · ואם תאמרו כי אתם מעצמכם גומלים לי עתה רעה כי מי שירע לישראל מחשבתו להרע לי כי הם בני אם כן הוא קל מהרה אשיב גמולכם בראשכם : (ה) אשר כספי וזהבי לקחתם . כי כספם וזהבם של ישראל לי הוא כי אני נתתיו להם : (ו) ובני יהודה . כשהיו בארצם היתם גונבים את הקטנים ומוכרים אותם לבני היונים שהם רחוקים מארץ ישראל למען לא ישובו עוד לארצם , או אמר זה כשגלותם שבאו עם אויביהם והיו לוקחים הבנים ומוכרים אותם ליונים : (ז) הנני מעירם · כי עוד ישובו לארצם אעפ"י שמקום גלותם רחוק ישובו לארצם הם או בניהם או גם הם גם בניהם הם בתחיית המתים ובניהם שיהיו בזמן הישועה : (ח) ומכרתי . כאומר אמסרם בידם והם ימכרום לשבאים שהם רחוקים מארצם יותר מהיונים : לשבאים . כתנועת האל"ף בחיר"ק והיו"ד נחה , שבאים הם בני שבא והם מזרחית ודרומית לארץ ישראל ולצר ולצידון ופלשת והם רחוקים מאד מאלה הארצות : (ט) קראו זאת · כאלו כרוז יעבור אליהם ויעירם לבא למלחמה זאת על ירושלם : קדשו הזמינו · כמו ויקדש את ישי ואת בניו : (י) כתו אתיכם לחרבות . כלי מלחמה . ופלתי' הם המחרשים בהם , והמזמרות הם שחותכים בהם הזמורות . אמר כל כלי ברזל שיכתו אותם לכלי מלחמה כי גדולה תהיה זאת המלחמה ובזמן השלום שיהיה אחר זאת המלחמה אמר בנבואת ישעיה כתתו חרבותיהם לאתים וחניתותיהם למזמרות : (יא) עושו ובאו . התקבצו מן עש כסיל וכימה שהוא חבור כוכבים . וכן תרגם יונתן יתכנשון וייתון : ונקבצו · לווי שלא עם נו"ן הבנין : הנחת ה' גבוריך . הורד מתרגום ויחד ונחת : גבוריך . הם המלאכים , על דרך כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך . ועל דרך מן השמים נלחמו הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא : (יב) יעורו . מבואר הוא :
פלגו

מצודת דוד

על מה שעשו לעמי בימים הקדמונים ר"ל שם אביא עליהם הפורעניות וזה יחשב לויכוח כי בזה יודיע ששעשו : אשר פזרו · שהגלום שמה : חלקו · חלקו ביניהם : (ג) ידו גורל · מי מהם למי : בזונה . בשכר זונה בלהנאה : ביין · במחיר היין : (ד) וגם מה אתם לי · ר"ל מה לכם עלי אתה צור וגו' : הגמול · וכי אתם משלמים לי גמול על מה שהרעותי לכם כאומר הלא לא הרעותי לכם : ואם גומלים · ר"ל ואם לא באה לתשלום גמול רק היא התחלת הרעה דעו שקל מהרה אשלם גמול על ראשיכם כי תפלו עם הנופלים : (ה) אשר כספי . עתה יפרש הרעה שעשו לישראל ואמר הנה הכסף והזהב שהשפעתי אני לישראל שללתם מהם ביום בוא האויב עליהם : ומחמדי . דברים חמודים וטובים שנתתי לישראל אתם מחריבי ירושלים בזזתם מהם והבאתם להיכליכם : (ו) מכרתם · כי הם היו שכיני ישראל וגנבו קטניהם ומכרום למען ירחקו מגבולם לבל יגולה הדבר : (ז) הנני מעירם · אעיר לבם לחזור מן המקום שנמכרו לבוא אל ארצם ר"ל בניהם ישובו הנה ועל ידם אשיב גמולכם על ראשיכם : (ח) ומכרתי · אמסור את בניכם ביד בני יהודה אלו שחזרו לארצם והם ימכרום לאנשי שבא היושבים ממרחק למען לא ישובו לארצם לרב המרחק : כי ה' דבר · כאומר ומי ישוב אמריו : (ט) קראו · את זאת האמור למשה הכריזו : קדשו מלחמה · היא מלחמת גוג על ירושלים : (י) כתו . שברו אתיכם לעשות מהם חרבות ומזמרותיכם לעשות רמחים : החלש · אף החלש יתחזק לבא במלחמה : (יא) שמה . במקום המלחמה יוריד ה' את גבוריך במתקי השאול : (יב) יעורו · כל העכו"ם יתעוררו ויעלו אל עמק יהושפט הוא מקום המלחמה : כי שם אשב · כאומר הנה שם מקום המלחמה יורה על לעתם כי שם אשפוט את כל
העכו"ם

מצודת ציון

ישליכו כמו ידו אליה (ד"ז ג) : (ד) גלילות · מחוזות : ואם גומלים גם תחילת המעשה יקרא בלשון גמול וכן שגמלת לנו (תהלים קלז) : קל · ענין מהירות כי דבר קל מהר נעשה : (ז) מעירם · מל' התעוררות : (ח) ומכרתי · ענין מסירה כמו כי צורם מכרם (דברים לב) : (ט) קדשו · הזמינו : העירו · מל' התעוררות : (י) כותו . מל' כתיתה וטחינה : אתיכם . שם כלי עשוי לחפור בו כמו ואת אתו (ש"א יג) : לחרבות . מל' חרב : ומזמרותיכם . שם הכלי שזומרים בו הזמורות כמו וחניתותיהם למזמרות (ישעיה ב) : לרמחים . הוא מכלי מלחמה : החלש · תש כחו : (יא) עושו , התקבצו וכן תרגם יונתן ויתכנשון ויתכן שהוא כדרך עש מן ועיש על בניה תנחם (איוב לח) שהם קבוצת כוכבים : הנחת · ענין ירידה כמו מי יחת עלינו (ירמיה כא) : (יב) יעורו ·
מל'

אבן עזרא

העידו : (יג) שלחו מגל . דרך משל כי כתוב כי העמונים והמואבים השמידו יושבי הר שעיר והחרימום ואחר כך הרג איש אחיו ואין פליט : השיקו . דרכו דרך משל ונקרא עמק החרוץ כי כלה ונחרצה היתה עליהם והמפרש יהושפט כי השם ישפטם זה דרך דרש הוא כי על דרך הפשט נכון הוא שיקרא שם אדם בשם עושהו כמו צוריאל רק השם הנכבד לא יקרא בשם אדם ע"כ פירשתי כי שלמה בשיר השירים שהוא חול : (יד) המונים . ישלו : כי קרוב יום ה' . להנקם מהם : (טו) שמש . קדרו עליהם כאשר היה לפני בא יום ה' : (טז) וה' מציון ישאג . רעם גדול כמו קול רעמך בגלגל כדרך וה' השמיע את מחנה ארם וככה כתוב נתן ה' מארבים : ורעשו . דרך משל כי הכל יפחדו . והשם יתן מעוז לעמו כדרך ה' עוז לעמו יתן כאשר פירשתיו ופעם מציון הוא אשר פירש : (יז) וידעתם כי . שוכן בציון . וזרים לא יעברו בה עוד אם ישמרו תורת השם וככה דברי זכריה ושכנתי בתוכך וככה אמר בסוף והיה אם שמוע תשמעו בקול ה' אז יתקיים כל זה : (יח) והיה . יטפו יזלו דרך משל כשמן מתלמיש צר : וכל אפיקי . מקומות חזקים ואינם רכים : (יט) מצרים . ואדום . היו שממה בימי נבוכדנאצר ואחת מצרים היום איננה הקדמונים : ויהודה

רשי

בו אות שורש אלא על : (יג) שלחו מגל וגו' . שלחו חרבות אותם ההולכים בשליחותי לחבל את אויבי ה' : כי בשל קציר . כלומר כי הגיע עתם ודמה הדבר לקציר שקוצרים אותו במגלות כשנגמר בישולו : באו רדו כי מלאו גת . מן הענבים באו ודרכו אותם כלומר נתמלא סאת עוונם רדו ל' כבישה ורדוי שנו ורדו בדגת הים (ראשית א) : השיקו היקבים . קול קילוח היקבים היורד תוך הבור שלפני הגיתות נשמע : (יד) בעמק החרוץ . ששם חרוץ שהמשפט אמת וכן תרגם יונתן מישר פילוג דינא : (טו) אספו נגהם . הכניסו אורם : (טז) מציון ישאג . משם שעשו לציון : ורעשו שמים וארץ . יפרע משרים של מעלה (שרי הכשדים) ואח"כ מן (הכשדים) : מחסה . לשון כסוי ובלע"ז אברימיי"ל : (יח) אפיקי . מקום מוצא מים : והשקה את נחל השטים . כתרגמו ומשקי ית מישר שטים ומדרשו יכפר על עון פעור (עיין זכריה יד) : (יט) מצרים וגו' . סמכן זה לזה לפורעניות אחת מוצא שאילולי מצרים לא היתה אדום שנאמר (מלכי' א א) כי אשר מדוים ישב יואב עד הכרית כל זכר באדום וכתיב (שם) ויברח הדד הוא ואנשים אדומיים וימצא הדד חן בעיני פרעה וגומר והדד שמע כי שכב דוד עם אבותיו וגומר ובאחרונה ויהי לשטן לשלמה אמר הקב"ה אני אכלה זו וזו : מחמס בני יהודה . בשביל חמס שעשו שבו"ם לבני יהודה אשר שפכו אם

רד"ק

(יג) שלחו מגל . המשיל הנבו"ש הגש לתבואה שבשלה והגיע זמנה לקצור שישלח אדם את המגל לקצר כן הנבו"ש האלה הגיע זמנ' למו'בחרב בעמק הזה: בואו רדו , רדו בעמק הזה כי הוא כמו גת שמלאה ענבים שראוי לדרוך אותם כן אתם בית ישראל דרכו אלה הנבו"ם בזה כעמק ושלחו בהם החרב : השיקו היקבים . שהם מלאים עד שילוף היין על פניהם ונשפך היין על פניהם והוא משל לשפיכת הדם , וכן הם באה עתם למות כי רבה רעתם שעשו לישראל הם ואבותיהם : (יד) המונים המונים . הכפל לחזק הענין : בעמק החרוץ . קורא אותו חרוץ כי שם יהיו הגוים חרוצים ונחתכים , או כי שם יחרוץ ויחתוך משפטם כמו שקרא אותו עמק יהושפט . ותרגום יונתן מישר פלוג דינא כמו שתרגם עמק יהושפט : (טו) שמש . חשכו וקדרו להם ולמעלה פירשנוהו : (טז) וה' מציון ישאג . כי שם שכינתו בירושלם וכאלו משם ישאג ויתן קולו עליהם וקולו ירעשו שמים וארץ , והכל דרך משל , אמר גם רעש יהיה ביום ההוא כא"י כמו שנאמר בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה : וה' מחסה לעמו , מאלה הגוים גם מהרעש שלא יזיקם : (יז) וידעתם . והיתה ירושלם קדש , כמו הקדש שאסור לזרים : וזרים לא יעברו בה עוד . להרע להם כמו שעשו עד היום , גם אפשר שלא יכנסו זרים בירושלם כי תגדל קדושתה לעתיד . וכמו שהיכל אסור להכנים שם ואפי' ישראל כן תהיה כל העיר קדש שלא יכנסו בה זרים מאומות העולם : (יח) והיה ביום ההוא . בעת ההיא אחר כלות הגוים שמה תהיה טובה גדולה לישראל ומשיל הטובה התהיה להם בהזמנה מגלי עמל ויגיעה כאלו ההרים יטפו להם עסיס והגבעות תלכנה חלב , וענין תלכנה חלב מרוב החלב והסגרה כנה שהליכה לגבעות ואע"פ שהחלב הוא ההולך והנגר , וכן ילכו מים כנה ההליכה לאפיקים . ועל הדרך הזה ותרדנה עינינו דמעה . והאפיקים הם העמקים שנגרים בהם המים : ומעין מבית ה' יצא . וזהו כמשמעו כמ"ש בנבואת יחזקאל : והשקה את נחל השטים . כתרגומו מישר שיטין , כי העמק יקרא נחל בין יש בו מים בין אין בו מים , כמו ויחפרו עבדי יצחק בנחל , וכדברי רז"ל פירש נחל השטים הוא הירדן כי הירדן הוא קרוב למקום הנקרא שטים לפיכך סמכו אליו : (יט) מצרים . זכר מצרים ואדום מצרים בעבור הישמעאלים ואדום בעבור מלכות רומי , ואלה שתי האומות הנה הגוברות זה ימים רבים והיינה עד עת הגאולה והיא חיותה רביעאה במראות דניאל וזכר מצרים בעבור ישמעאלים כי אמת ישמעאל היתה מצרית , שנ' ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים . וכן אמו הגר המצרית . לפיכך יחס האומה הזאת למצרים , וזכר אדום בעבור מלכות רומי , וכן עשה ישעיה בפרשת

פסוקים

לִשְׁפֹּט אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם מִסָּבִיב׃

יג שִׁלְחוּ מַגָּל כִּי בָשַׁל קָצִיר בֹּאוּ רְדוּ כִּי־מָלְאָה גַּת הֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים כִּי
רַבָּה רָעָתָם׃ יד הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים בְּעֵמֶק
הֶחָרוּץ כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה בְּעֵמֶק
הֶחָרוּץ׃ טו שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדָרוּ
וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם׃ טז וַיהוָה
מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלִַם יִתֵּן קוֹלוֹ
וְרָעֲשׁוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ וַיהוָה מַחֲסֶה
לְעַמּוֹ וּמָעוֹז לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
יז וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן הַר־קָדְשִׁי וְהָיְתָה
יְרוּשָׁלִַם קֹדֶשׁ וְזָרִים לֹא־יַעַבְרוּ־בָהּ
עוֹד׃ יח וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִטְּפוּ
הֶהָרִים עָסִיס וְהַגְּבָעוֹת תֵּלַכְנָה חָלָב
וְכָל־אֲפִיקֵי יְהוּדָה יֵלְכוּ מָיִם וּמַעְיָן
מִבֵּית יְהוָה יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת־נַחַל
הַשִּׁטִּים׃ יט מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה תִהְיֶה
וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה מֵחֲמַס
בְּנֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ דָם־נָקִיא

ב' · ג' וחד והשיקו · ג' נספוק · ג' · י' · רפין בנ"ספנא · ב' · י' דסמיכי · ג' · ג' · ג' · י"ב יתירים · א' בסופי תיבות · י"ב

תרגום

יַת כָּל עַמְמַיָּא מִסְחוֹר סְחוֹר׃
יג אוֹשִׁיטוּ בְהוֹן חַרְבָּא אֲרֵי
מְטָא זְמַן קִצֵּיהוֹן חוּתוּ דוּשִׁישׁוּ
קְטִילֵי גִּבָּרֵיהוֹן כִּבְעוּט
דְּמִתְבְּעֵט בְּמַעֲצַרְתָּא אֲשִׁידוּ
דְּמְהוֹן אֲרֵי סְגִיאַת בִּישַׁתְהוֹן׃
יד מַשְׁרְיָן מַשְׁרְיָן בְּמֵישַׁר
פְּלוּג דִּינָא אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא
דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ
בְּמֵישַׁר פְּלוּג דִּינָא׃ טו שִׁמְשָׁא
וְסִיהֲרָא קְבָלוּ וְכוֹכְבַיָּא כְּנָשׁוּ
זְהוֹרֵיהוֹן׃ טז וַיְיָ מִצִּיּוֹן יִכְלֵי
וּמִירוּשְׁלֵם יָרִים מֵימְרֵיהּ
וְיִזוּעוּן שְׁמַיָּא וְאַרְעָא וַיְיָ סְמַךְ
לְעַמֵּיהּ וְסָעִיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
יז וְתֵידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן
אַשְׁרֵיתִי שְׁכִנְתִּי בְּצִיּוֹן טוּרָא
דְקוּדְשִׁי וּתְהֵי יְרוּשְׁלֵם
קוּדְשָׁא וְנוּכְרָאִין לָא יֶעְדּוּן
בַּהּ עוֹד׃ יח וִיהֵי בְּעִדָּנָא
הַהִיא יִרְבּוּן טוּרַיָּא חֲמַר מְרַת
וְרָמָתָא יְגִרָן טוּבָא וְכָל פְּצִידֵי
דְבֵית יְהוּדָה יְהַכוּן מַיָּא
וּמַבּוּעַ מִבֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ יְהֵי
נָפֵיק וּמַשְׁקֵי יַת מֵישַׁר שִׁטִּין׃
יט מִצְרַיִם לְצָדוּ תְּהֵי וֶאֱדוֹם
לְמַדְבַּר צָדוּ תְּהֵי מֵחֲטוֹף בְּנֵי יְהוּדָה דְּאַשְׁדוּ דַּם זַכַּאי

מסורה

כמגרל דוד צווארך : מגל ב' וסי' ותופש מגל בעת קציר ישלחו מגל כי קשל קציר : וככבים ו' וסי' נמסר לעיל בסיפרא סי' ב' : מחסה ט' רפין בקריאת וסי' במסרה רבתא נקיא חד מן י"ב מלין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין וסי' במסרה רבתא

תולדות אהרן דם נקיא. כ"כ קיט:

מצודת ציון

מל' התעוררות : (יג) מגל . הוא החרמש והוא כלי עשוי לקצור בו וכן ותופש מגל (שם ג) : בשל . ענין גמר הגידול : גת . הוא המקום שדורכים בו הענבים : השיקו . מלשון השמעת קול : (יד) החרוץ . ענין חתוך וגזור וכן אתה חרצת (מ"א כ) : (טו) קדרו . ענין חשך והשחרות : אספו . הכניסו : נגהם . ענין אורה וזריחה : (טז) מחסה . מל' חסיון : ומעוז . ענין חוזק : (יח) יטפו . מל' הטפה והזלה : עסיס . כן נקרא היין וכן על עסיס כי נכרת (לעיל א) : אפיקי . כן יקראו המקומות שנגרים שם המים בחוזק : נחל . עמק : השטים . שם מקום : (יט) מחמס . ענין

מצודת דוד

העכו"ם מסביב על מה שהרעו : (יג) שלחו מגל . המשיל העכו"ם לתבואה שנגמר בשולה ובא זמן הקציר ואמר שלחו בה המגל כי כבר נתבשל התבואה ועומדת לקצירה ור"ל הרגו אותה כי בא העת : באו רדו . חזר והמשילם לגת שמלאה ענבים שיורדים בו הדורכים ר"ל בא העת לכלותם והוא כפל ענין במ"ש : השיקו היקבים . היין היורד אל היקבים השמיעו הרעשת קול והוא גמר מלאכה היין ר"ל בא תכליתם : כי רבה רעתם . ונתמלאה הסאה : (יד) המונים . כתות כתות מהמון רב יפלו בעמק החרוץ הוא עמק יהושפט ויקרא עמק החרוץ כי שם יעשו בהם משפט חרוץ וחתוך : יום ה' . יום המשפט איהיה בעמק החרוץ : (טו) קדרו . בעבור גודל הצרה ידמה להם כאלו נחשכו המאורות : (טז) מציון ישאג . כי יחזיר שכינתו לציון ומשם ישאג לאיים ולהחריד : ומירושלים יתן קולו . כפל הדבר במ"ש : ורעשו שמים וארץ . ר"ל יחרדו שרי מעלה של הבבליים אשר בשמים ממעל והבבליים אשר בארץ מתחת : מחסה לעמו . לבל יגעו נזקים עמהם : ומעוז לבני ישראל . כפל הדבר במ"ש : (יז) וידעתם . אז תדעו אשר אני ה' שוכן בציון כי כבר החזרתי שכינתי לתוכה : (יח) יטפו ההרים עסיס . ר"ל הרבה ענבים יגדלו בהרים והיין יהיה נוסף מהם והוא ענין גוזמא : תלכנה חלב . שם יהיה מרעה שמן ותתרבה חלב הצאן וכאלו הגבעות מוליכות ומזילות את החלב : וכל אפיקי יהודה . המקומות ביהודה שהיו מוכנים לנגוף את המים יחזרו להמשיך כמאז : ומעיין . הוא הנחל האמור בנבואת יחזקאל והוא המקור האמור בנבואת זכריה : והשקה

רש"י

לא דמם: (כא) ונקיתי דמם לא נקיתי. ואף אם אנקה אותם משאר עבירות שבידם ומרעות שעשו לי דמם של בני יהודה לא אנקה מהם אימתי תהיה זאת בזמן שהקב"ה שוכן בציון:

(א) **אשר** היה בנוקדים. תרגום יונתן דהוה מרי גיתין כמו ומישע מלך מואב היה נוקד (מלכים ב ג): שנתים לפני הרעש. שנתים קודם שנתנגע עוזיה יום שנתנבא ישעיה שנאמר וינועו אמות הספים (ישעיה ו) ואומר כאשר נסתם מפני הרעש וגו' (זכריה יד): (ב) מציון ישאג. מבית קדשי הקדשים הדיבור יוצא: ואבלו נאות הרועים. וילדון מדורי מלכיא ויחרוב תקוף כרכיהון: (ג) על שלשה פשעי וגו'. דכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר (איוב לג) ואם יותר יותר וכאן כך הוא כבר נשאתי עמהם כמדותי לוותר להם על ג' פשעים ואם יש יותר כל שכן שיש בכלל המרובה המועט: ועל ארבעה לא אשיבנו. על פשע רביעי אין עלי עוד להשיבו ריקם מלהשיב לו גמול וכל שכן שיש לו פשעים הרבה עתה את זו אפקוד עליהם אשר דשו יושבי גלעד הסמוכין להם: בחרוצות הברזל. ת"י במורגיא דפרזלא והוא כעין טוריב"א שקורין לימ"א שעשוי חרוצים חרוצים ודשים בהם בני

מקרא

בְּאַרְצָם: כ וִיהוּדָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וִירוּשָׁלַם לְדוֹר וָדוֹר: כא וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא־נִקֵּיתִי וַיהוָה שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן:

א א דִּבְרֵי עָמוֹס אֲשֶׁר־הָיָה בַנֹּקְדִים מִתְּקוֹעַ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי ׀ עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרָעַשׁ:
ב וַיֹּאמַר ׀ יְהוָה מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלַם יִתֵּן קוֹלוֹ וְאָבְלוּ נְאוֹת הָרֹעִים וְיָבֵשׁ רֹאשׁ הַכַּרְמֶל:
ג כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי דַמֶּשֶׂק וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־דּוּשָׁם בַּחֲרֻצוֹת הַבַּרְזֶל אֶת־

ז' בטעם פערימים ומפסיקים ר'

תרגום

בְּאַרְעֲהוֹן: כ וִיהוּדָה לְעָלַם תֵּיתֵב וִירוּשְׁלֵם לְדָר וְדָר: כא וְדְאִתְפְּרָעִית דְּמְהוֹן מִן עַמְמַיָא תוּב אֲנָא עָתִיד לְאִתְפְּרָעָא אֲמַר יְיָ דְּאַשְׁרֵי שְׁכִנְתֵּיהּ בְּצִיּוֹן:

א פִּתְגָמֵי עָמוֹס דַּהֲוָה מָרֵי נִתִין מִתְּקוֹעַ דְּאִתְנַבֵּי עַל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּבְיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּין שְׁנִין קֳדָם מֵיתֵי זִיעָא: ב וַאֲמַר יְיָ מִצִּיּוֹן יְכַלֵּי וּמִירוּשְׁלֵם יָרִים מֵימְרֵיהּ וְיִצְדוֹן מָדוֹרֵי מַלְכַיָּא וְיֶחֱרַב תְּקוֹף כְּרַכֵּיהוֹן: ג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי דַמֶּשֶׂק וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּדָשׁוּ בְּמוֹרִיגֵי בַרְזְלָא יָת יָתְבֵי אַרְעָא

אבן עזרא

(כ) ויהודה לעולם תשב. אם לא תמרה פי השם והכבוד ישכון בקרבה כאשר התם הסרו וכל רעה שעשו העכו"ם לישראל לא ינקם מהם כי רחמיו גדולים על כל מעשיו רק דמיהם ששפכו אין להם פדיון לא ינקה:

(א) **זה** הנביא היה בימי הושע. וכל נבואתו על ירבעם בן יואש ורובי המפרשים אמרו כי הרעש היה בהכנס עוזיה להקטיר קטרת ואין ראיה מהמקרא רק מהקבלה כי הכתוב אומר כי בימי עוזיהו היה הרעש והדבר גדול היה ולחשבון הזה הוא ובעוד ששים וחמש שנה כי אם היתה זאת הנבואה בתחילת מלכות אחז הנה אחר עשרים ושתים שנה את אפרים מעם אשור כי כן כתיב וטעם הרעש להזכירו כי התנבא לפני היותו מכות רעש ויכה בית החורף על בית הקיץ ומלת נוקדים רועים כמו ומישע מלך מואב היה נוקד: (ב) ויאמר. ישאג. רעם גדול שיהיה ואז יתנגע הגשם ויהיה להם חסרון לחם ומים כאשר יזכיר או הטעם שמשמע זה הנביא קול השם בדרך נבואה קול גדול כשאגת אריה והנה הקול כמו גזירה שנגזרה מהשם על כן אמר ואבלו נאות הרעים כי הגשם יתמות כלי מרעה: ויבש ראש הכרמל. המקום הנראה בראש והמשרת נאות הרעים על המלכים אינגו מטעם הפרשה: (ג) כה. אמר אליהוא הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר והטעם כי יוסירם ואם לא ישמע יעני שנו בטעם הרביעים ויטה אמר על הדור הרביעי אם היו כל הדורות רשעים והגאון אמר שלשה עונות סלחתי לו ואת הרביעית לא אסלח והנה בדמשק ועזה וצור ואדום ובני עמון לעולם הרביעית שהרעו ליעקב ובמואב שהרעו לעמו ואיהם בני יצחק על כן הזכירו פעמים בנבואתו ולא תמצא ככה בספרי כל הנביאים הנפלאים: על דושם. זה הכתוב על חזאל שהרע לישראל וישימם כעפר לדוש וטעם את הגלעד

תולדות אהרן ונקיתי. ר"פ כג: בעדך א': ויאמר ה' תר מן ז' בטעם פרעימין ומפסיקין ר"פ וסי' ויתמהמה ויחזיקו. ויאמר ה' אלהי אדני. ויסאן ויאמר אל אשת אדניו. וישחט ויקח משה. ונבהלו צרים וחבלים. ויאמר ה' מציון ישאג. ויאמר לה אלה מאגיא שא אזל אתת המו:

רד"ק

הפרשה קרנו גוים שהיא על ארכן רומי כמו שפירשנו שם. ואמר זה כסבור כי מלכות רומי רובם אדומים ואעפ"י שנתערבו בהם עמים רבים כמו שנתערבו גם כן במלכות ישמעאלים נקראים על העיקר, ומלך קיסר אדומי היה. וכן כל המלכים אחריו אשר היו ברומי ושתי האומות האלה הרעו לשבט יהודה ובנימן שגלו ביניהם ושפכו דמם כמים כארם, ואדום שהיא מלכות רומי היא שהחריבה בית שני ע"י טיטוס הרשע ושפכו דמם והגלו אותו בין האומות. ועל גלותינו זה נאמר הפסוק הזה לפיכך לא זכר אלא יהודה כי עשרת השבטים שגלה מלך אשור ולא שבו עד היום לא היו ברשות שתי האומות האלה: נקיא, נכתב באלף, וכן אל תתן עלינו דם נקיא, וכא על דרך נחי האלף נחי נביא: בארצם. הכנוי לבני יהודה או למצרים ואדום: (כ) ויהודה. מצרים ואדום יהיו שממה לא ישבו לעולם אבל יהודה לעולם תשב: (כא) ונקיתי. מהמשפט ההנה שלקחו אויבי העכו"ם אבל דמה ששפכו לא אנקה אותם אלא נפש תחת נפש השופכים או בניהם אחריהם, כי בכל כסף וזהב שבעולם שיתנו כופר נפשותם לא ישוו נקיי' מדמם ששפכו. ויונתן הדביק עם דמם עם ונקיתי שתרגם ודאתפרעית דמהון מן עממיא תוב אנא עתיד לאתפרעא אמר ה' דאשרי שכינתיה בציון: וה' שוכן בציון. טעמו למה שאמר למעלה ויהודה לעולם תשב, אמר וה' שוכן בציון ג"כ לעולם כי לעולמי עד תהיה שכינתו בציון אחר שתשוב שם בימות המשיח, וכן אמר יחזקאל נבואתו ושם העיר מיום ה' שמה:

דברי עמוס כתבו רז"ל כי כשמתחיל הנביא במלת דברי הוא מדבר בדברי עצמו, וכן עמוס דבר על עצמו כמו שאמר לו אמציה כהן בית אל. ומה שהשיב לו, וכן דברי ירמיהו כי הוא דבר בדברי עצמו, וכן דברי קהלת. וכן אמרו רבות שלשה נביאים לפי שהיתה נבואתם דברי קנטורין נתלית נבואתן בעצמן. ר"ל כשנתן בדברו דברי עצמן והתחילה נבואתן דברי: אשר היה בנוקדים מתקוע. רועה היה והרועה יקרא נוקד. או מי שמתעסק במקנה. כמו ומישע מלך מואב היה נוקד ונקרא נוקד לפי שרוב הבהמות יש להם כתמים שחורים או לבנים מן נקוד וטלוא, ואמר בנוקדים ולא היה אומר נוקד ר"ל כי גדול שבנוקדים אשר היה בתקוע. ותקועה היא עיר גדולה בנחלת בני אשר: אשר חזה על ישראל בימי עזיה מלך יהודה ובימי ירבעם, כבר כתבנו בתחלת הספר כי ירבעם ועוזיה מלכו בזמן אחד והושע האריך ימים יותר שנבא גם בימי יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה ואמר אשר חזה על ישראל כי רוב נבואתו היתה על ישראל ובאחרון לא זכר על יהודה כי אם מעט, ובדרש כשאמר הקב"ה את מי אשלח ומי ילך לנו ואמר לו ישעי' הנני שלחני אמר את מי אשלח שלחתי את מיכה והיו מכים אותו על הלחי שנא' בשבט יכו על הלחי את שופט, שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס' אמרו לא היה לו להקב"ה להשרות שכינתו אלא על הדין פסילוס'. פירש קטיע לישנא. אמר ר' פנחס למה נקרא שמו עמוס שהיה עמוס בלשונו: שנתים לפני הרעש. הרעש הזה היה בימי עזיהו כמו שנאמר בנבואת זכריה ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיהו מלך יהודה, ואמרו בדרש כי אותו היום שנכנס עזיהו להיכל להקטיר היה הרעש, ואמר כי תחלת נבואת עמוס היתה שנתים לפני הרעש, וזכר זה כסבור שהתנבא על הרעש טרם בואו, כמו שאמר והכתי בית החורף על בית הקיץ: (ב) ויאמר. אמר מציון ומירושלים כי שם שכינתו, והענין כפול במלות שונות וכן ישאג ויתן קולו, וענין השאגה ונתינת הקול דרך משל על הנבואה, כמו שאמר אריה שאג מי לא יירא ה' אלהים דבר מי לא ינבא: ואבלו. ונבואה זו היתה שיאבלו נאות הרועים מעצירת הגשמים: ויבש ראש הכרמל. ר"ל מיטב הכרמל, והכרמל הוא שם כלל למקום זרע שדות וכרמים והטוב והדשן שבו יאבל כל שכן הר הזה: ואבלו. ענין השחתה והפסד, כמו שאמר ע"כ תאבל הארץ והדומים לה. ויש לפרש הפסוק דרך משל וסוף תחלת הדרים למה שאמר אחר כן כה אמר ה'. וכת"י דרך משל וילדון מדורי מלכיא ויחרב תקוף כרכיהון: (ג) כה אמר ה', שהנבואה תחלה על הגוים שהם שכנים לארץ ישראל והרעו לישראל [illegible] אבל ינקם מהם ואחר כן הנבואה על ישראל שבשאתו פשעיהם ויגלו מארצם כמעט עונותם מלבד

מצודת דוד

והשקה. מי המעיין הזה ישקה את עמק השטים להיות נמשך כנהר: (כ) לעולם תשב. תתקיים לעולם ולא תחרב עוד: וירושלים. כפל הדבר במ"ש: (כא) ונקיתי. ר"ל אף שאנקה את הבבליים מעון החמס במה שישראל ישובו לקחת מהם כספם וזהבם אבל עון שפיכת דמם לא אנקה בכופר ממון כ"א בדם שופכו: וה' שוכן בציון. כלומר אל יפחדו ישראל פן כשידעו הבבליים שאחר ימצאם להרג יתחזקו לנקום נקם מישראל בחזקה כאשר יאבדו יאבדו כי ה' שוכן בציון ויגן על עמו ולא יהיה לאל ידם:

א (א) **אשר** היה בנוקדים. ר"ל שהיה הגדול שבנוקדים: מתקוע. שם עיר בנחלת אשר: ובימי ירבעם. שמלך בימי עוזיה (ולפי שאיבא גם עליו הארכנו כי היה מבני עשרת השבטים לכן אמר בימי ירבעם): לפני הרעש. שהיה כשנכנס עוזיה בהיכל להקטיר וכמ"ש כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה (זכריה יד):

(ב) מציון ישאג. ר"ל ממקום שכנו ישאג לאיים ולהחריד: ומירושלים וגו'. כפל הדבר במ"ש: ואבלו. מקול שאגתו ישחתו מדורי הרועים אם היכני הבע"ם: ראש הכרמל. מיטב הכרמל: (ג) על שלשה פשעי דמשק. יען שהם הפשעים הראשיים בדמשק והמרדים

מצודת ציון

ענין מעין תגל: (כ) תשב. ענין הבנה וקיום: (כא) ונקיתי. מל' נקי וברור:

(א) בנוקדים. לפי שרוב הצאן המה נקודים יקרא המתעסק בהם בשם נוקד וכן ומישע מלך מואב היה נוקד (מ"ב ג): חזה. ניבא: (ב) ואבלו. ענין השחתה כמו אבלה אדמה (יואל א): נאות. מדור: ראש. ענין מיטב כמו ראשית גבורתם (ירמיה מט): הכרמל. הוא שם כולל למקום שדות וכרמים וכן הדר הכרמל (ישעיה לה): (ג) דושם. מל' דישה: בחרוצות

אבן עזרא

הגלעד יושביה או שכרמו ישראל ממנה והוא היה חורש את הגלעד וכתוב ויכם חזאל את כל ארץ גלעד: (ד) ושלחתי · בבית חזאל. בני ביתו אולי רצין היה מהם שהמיתו מלך אשור: (ה) ושברתי · כי נלכדה בהלכד שומרון: והכרתי · בקעת און שם עיר בארם: ותומך שבט · כמו מטה עוז שבט למשל: קירה. אל קיר שם עיר באשור וככה כתוב ויגלם קירה: (ו) כה · שהגלו ישראל בדרך שלום והסגירום לאדום: (ז) ושלחתי · האויב נמשל לאש כי אש יצאה מחשבון: (ח) והכרתי · ותומך שבט · כמו לא יסור שבט מיהודה: (ט) כה · יש אומרים כי ברית אחים על דבר שלמה שכרת ברית עם חירם מלך צור והוא קראו אחי ואין זה. טעם רק דרש הדורש כי לא היו אחים כלל ואיננו שב רק אדום שהוא אחי ישראל באמת אב ואם והטעם שהסגיר צור כי אדום היה מבקש רעת ישראל יותר מכל הגוים ולא היה זוכר ברית אחים על כן הסגיר ישראל לאדום להנקם מהם: (יא) כה · ושחת

תרגום

גלעד: ד ואשלח אשתא בבית
חזאל ותשיצי בירנית בר
הדד: ה ואתבר תקוף דמשק
ואשיצי יתיב מבקעת און
ועביד שולטן מבית עדן ויגלון
עמא דארם לקירני אמר יי:
ו כדנן אמר יי על תלתא
חובי עזה ועל ארבעה לא
אשבוק להון על דאגליאונון
גלו שלמא למסר לאדום:
ז ואשלח אשתא בשורי עזה
ותשיצי בירניתהא: ח ואשיצי
יתיב מאשדוד ועביד שולטן
מאשקלון ואתיב מחת
גבורתי על עקרון וייבדון
שארא דפלשתאי אמר יי
אלהים: ט כדנן אמר יי על
תלתא חובי צור ועל ארבעא
לא אשבוק להון על דמסרינון
גלו שלמא לאדום ולא
אידכרו קים אחין: י ואשלח
אשתא בשורי צור ותשיצי
בירניתהא: יא כדנן אמר יי
על תלתא חובי אדום ועל

מקרא

הגלעד: ד ושלחתי אש בבית חזאל
ואכלה ארמנות בן־הדד:
ה ושברתי בריח דמשק והכרתי
יושב מבקעת־און ותומך שבט (ב' ומ"ל)
מבית עדן וגלו עם־ארם קירה אמר (ד')
יהוה: ו כה אמר יהוה על־שלשה (כ' ס"פ)
פשעי עזה ועל־ארבעה לא אשיבנו
על־הגלותם גלות שלמה להסגיר
לאדום: ז ושלחתי אש בחומת עזה
ואכלה ארמנתיה: ח והכרתי יושב (ד' חסר בליש')
מאשדוד ותומך שבט מאשקלון
והשיבותי ידי על־עקרון ואבדו (כ' מלעיל חד חסר והשבותי־ וגו' אם ידי)
שארית פלשתים אמר אדני יהוה:
ט כה אמר יהוה על־שלשה פשעי
צר ועל־ארבעה לא אשיבנו על־
הסגירם גלות שלמה לאדום ולא (ג')
זכרו ברית אחים: י ושלחתי אש
בחמת צר ואכלה ארמנותיה:
יא כה אמר יהוה על־שלשה פשעי

רשי

בני אדם ביסורי' ובהם מחתכין את קשי התבואה למעוטן תבן: (ד) חזאל ובן הדד · מלכי ארם ורוש ארם דמשק: (ה) בקעת און · מקום הוא בארם: ותומך שבט · ועביד שולטן כמו לא יסור שבט (בראשית מט) על שם שהמושל רודה את העם במקלות: מבית עדן · מקום: קירה · מקום ושם הגלם סנחריב בימי אחז שנאמר ויעל דמשק ויתפשה ויגלה את ארם קירה (מלכים ב טז) כל הפורענות שנתנבאו נביאי ישראל לבא חרב של העכו"ם נביאים שהיו קודם סנחריב כגון ישעיה ועמוס נבאו על חרב סנחריב וירמיה ויחזקאל נבאו על חרב נבוכדנאצר: (ו) עזה · מפלשתים היתה: גלות שלמה · גלות ישראל שתהא הגלות שלימה שלא ימלט איש שהיו עומדים על הדרכים ותופשין הנמלטים ומסגירין אותם וכן עשו אנשי צור וכן לארבע רוחות בחורבן בית שני כמו שמפורש באגדת החזינו עזה מן הדרום צור מן הצפון דמשק מן המזרח ערביים מן המערב שנאמר (ישעיה כא) משא בערב ביער בערב תלינו: (ח) אשדוד אשקלון עקרון · שרי פלשתים הם: והשיבותי ידי · אכה ואמנה: (ט) ולא זכרו ברית אחים · אשר היה בין חירם ובין שלמה שנאמר ויכרתו ברית שניהם (מלכים א ה) והיו קורין זה לזה אחי שנ' (שם ט) מה הערים אשר נתת לי אחי

עדן ג' פתחין וסי' התצילו אתם אלהי הגוים דמלכים · וחברו וישעיה · ושברתי בריח דמשק והכרתי · וא' ועדן חרן ומלכה: אמר ה' כ' ס"פ בנביאים וסי' ונשא כל אשר בביתך דמלכים · וחברו וישעיה · בעת פקדתים יכשלו. וחברו דכתריה אסוף אסיפם · כי אשיב את שבות הארץ · עד תעברנה הצאן על ידי מונה · וירש ישראל את יורשיו. ואבד העמק · רני עקרה · לא ירעו ולא ישחיתו · וגם מהם אקח · והית מדי חדש בחדשו · וגלו עם ארם קירה · והלך מלכם בגולה · והכרתי שופט מקרבה. בכל כרמים מספד · נחם ה' על זאת קדמאה · בשובי את שבותיכם לעיניכם · ועלו התרה והביאו עץ:

רדק

מלבד מה שלקו באוצרם בחרב וברעב כדבר, ועתה החל בדמשק ואמר: על שלשה פשעי דמשק · הנה דמינו כי האל ית' לא יעניש האדם על עון ראשון שני ושלישי כי זה ממדותיו שהוא נושא עון ועובר על פשע, ואמר אליהוא הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר וברביעית יענישו: והנה לא ישגיח על אומות העולם לטובה ולרעה כי אם בעבור ישראל אא"כ יהיה חמס גדול כדבר כדור המבול וסדום ועמורה כי החמס מפסיד הישוב והאל יתברך רוצה בישוב העולם, והנה דמשק הרעו לישראל שלש פעמים בימי בעשא מלך ישראל ובימי אחאב ובימי יהורם בן אחאב אעפ"י שנלחם בישראל לא נחשב לו לפי שלקו ארם בימיו בנבואת בא"י אבל הרביעית הוא בימי יהואחז בן יהוא שנאמר כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש, והרביעית באה על יהודה בימי אחז ואז נענש על כלם שבא עליו מלך אשור ותפש דמשק והגלה את ארם קירה ואת רצין המית, וכל זה ניבא עמוס שנאמר ושברתי בריח וגו': וגלו עם ארם קירה. ונבואה זו ניבא עמוס כ"ח שנה קודם בואה, כמו שאמר בנבואת ישעיה ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם כמו שפי' שם · ופי' לא אשיבנו, לא אשיבנו אל סליחתי שסלחתי לו שלש פעמים והייתי משיב אותו בכל פעם אל סליחתי אם לא היה שב אל פשעו אבל אחר ששב עוד על פשעו אענישנו על כלם, והזכיר הקשה שבהם והוא על דושם בחרצות הברזל את הגלעד, שנאמר ויכם חזאל בכל גבול ישראל מן הירדן מזרחה את כל ארץ הגלעד וגו'. ופי' את הגלעד, כתרגומו ית יתבי גלעד שהיו עושין דרך נקמה ובזיון היו מעבירין חרוצות הברזל על גופם כמו שדשין בהם את התבואה כמו שעשה דוד בבני עמון שנאמר וישם במגרה ובחריצי הברזל: (ד) ושלחתי אש. הוא משל על האויב · כמו כי אש יצאה מחשבון · חזאל ובן הדד הם מלכי ארם: (ה) ושברתי. שלא יועילו דלתותיה ובריחיה ולא תעמוד לפני האויב: מבקעת און · היא עיר גדולה בארם · וכן בית עדן, ואעפ"י שדמשק היתה ירושה ממלכי דוד בית עדן ג"כ היתה מושב המלכים. לפיכך אמר ותומך שבט מבית עדן, כי תומך שבט הוא המלך, כמו לא יסור שבט מיהודה. כי מנהג המלך להיות שבט בידו תמיד והוא סימן שהוא רודה בעם. וכן ראינו באחשורוש ויושט המלך את שרביט הזהב אשר בידו: קירה. אל קיר, והוא שם עיר בארץ אשור · וכן כתוב בספר מלכים ויגלה קירה: (ו) כה אמר · על הגלותם גלות שלמה להסגיר לאדום, אמרו כי זאת הנבואה היתה על חורבן בית שני כי היו פלטים מגלות טיטוס והיו בורחים דרך ארץ פלשתים שהיא סמוכה לא"י והפלשתים היו לוקחים אותם ומסגירים אותם ביד אדום כי טיטוס ומחנהו אדומים היו רומא · וזהו גלות שלמה שלא נשארה פלטה להם שלא גלו כי בחורבן בית ראשון לא ראינו זה, וזכר עזה ואשדוד ואשקלון ועקרון ולא זכר גת כי למלכי יהודה היתה כמ"ש, ואמר כי רובם שבו לדת ישראל, ואשר לא שבו עליהם נאמר ואבדו שארית פלשתים: (ז) ושלחתי · מבואר הוא: (ח) והכרתי · והשבתי ידי · כי אחר שיכלו עזה ואשדוד ואשקלון עוד אשיב ידי על עקרון להשחיתם ובה יאבדו ארץ פלשתים: ואבדו שארית · ואבדו על הפרט שארית על הכלל: (ט) כה אמר ה'. לאדום גם זה בגלות בית שני, כי צר סמוכה ג"כ לא"י לפיכך אמר על הסגירם: ולא זכרו ברית אחים · הם ידעו כי אדום לא זכרו הברית לישראל הראויה להיות בין אחים והיו אכזרים לישראל, והם הסגירום בידם וישראל ואדום אחים, וכן שלח משה למלך אדום כה אמר אחיך ישראל · וי"מ אחים שלמה וחירם מלך צר שהיה ברית ביניהם: (יא) כה אמר · על רדפו בחרב אחיו, י"מ על עשו ויעקב שברח יעקב מפניו, וי"מ כשעברו ישראל על אדום במדבר

מצודת ציון

בחרוצות · הם כלי דישה מלאה חריצים כמו כי לא בחרוץ יודש קצח (שם כח): (ד) ואכלה · ותשרף: (ה) בריח · מטה העשוי לסגור בו השער: מבקעת און · שם עיר: ותומך · ומחזיק וכן ותמכו תמכו עלך (משלי לא): שבט · שרביט: מבית עדן · שם עיר: (ו) להסגיר · ענין מסירה

מצודת דוד

והתמורים מכולם והם עכו"ם וג"ע וש"ד הנמצאים בכל אלה הנזכרים שם ור"ל האם מהראוי שעל שלשת הפשעים הראשונים ועל תוספת פשע הרביעי שלא אשיב לו גמולו בראשו בתמים: על דושם · עתה יפרש מהו הפשע הרביעי שישלם עליו הגמול ואמר שהוא על שדשו את אנשי גלעד בכלי ברזל מלא חריצים העשוי לדוש בו התבואה: (ד) ושלחתי · לכן אשלח אש: בבית חזאל · ר"ל אויב חזק יחריב בית חזאל מלך ארם: ארמנות בן הדד · ההיכלות שבנה בן הדד מלך ארם: (ה) בריח דמשק · ר"ל האויב יבוא בה כאלו נשברו הבריחים ונפתחו השערים: ותומך שבט · ר"ל אכרית תומך שבט מבית עדן ועל המושל יאמר שהוא אוחז השבט לרדות בו את המחוייב וכן לא יסור שבט מיהודה (בראשית מט): קירה · אל קיר והוא שם מקום וכן נאמר ויגלה קירה (מ"ב ט"ז): (ו) על הגלותם וגו' כי בזמן חורבן בית השני ע"י טיטוס ברחו קצתם מישראל דרך ארץ פלשתים ותפשום בני עזה ומסרום ביד האויב וז"ש על הגלותם וגו' ר"ל על שהגלו את ישראל גלות שלימה איש לא נעדר והוא במה שתפשום להסגיר לעכו"ם: (ח) והשיבותי · ר"ל אכה ואשיב ידי להכות עוד: ואבדו שארית · ר"ל אף שארית מהם לא ישאר מהם: (ט) על הסגירם · על שהם מסרו לעכו"ם את הבורחים מישראל להיות גלות שלימה כדרך שעשה עזה: ולא זכרו · אנשי צור לא זכרו ברית האחוה שהיה להם עם ישראל וחירם מלך צור קרא לשלמה את כמ"ש מה הערים האלה אשר נתתה לי אחי (מ"א ט): (יא) על רדפו בחרב אחיו · כי הלא את עשו ליעקב ומדוע א"כ

רש"י

אחד : (יא) על רדפו בחרב אחיו • שנאמר (במדבר כ) פן בחרב אצא לקראתך וגם עדנו טורף אפו ושומר עברתו ולא חזר בו : ויטרוף לעד אפו • כחזיק בה ולא הניחה : (יב) ארמנות בצרה • בין מואב ובין אדום היא ומארץ מואב ונמשכה אחר אדום והיא העמידה לו מלך במות מלך הראשון שנאמר יובב בן זרח מבצרה (בראשית לו) : (יג) בקעם הרות הגלעד • כשהיתה אותה וגם הרותיהם בקעו שלא ישאר יורש שיטרער על נחלה וכן אומר (ירמיה מט) לבני עמון כה אמר ה' הבנים אין לישראל אם יורש אין לו מדוע ירש מלכם : (א) על שרפו עצמות וגו' • פעם אחת נפל מלך אדום ביד מלך מואב ושרפו עצמותיו וחתום בקירות הבית ותבע הקב"ה אונאת המלך שנהגו בו בזיון : (ב) קריות . שם מקום כד"א (שם מח) על קריות ועל בצרה : בשאון • קול המון

עמוס

אֱדוֹם וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־
רָדְפוֹ בַחֶרֶב אָחִיו וְשִׁחֵת רַחֲמָיו
וַיִּטְרֹף לָעַד אַפּוֹ וְעֶבְרָתוֹ שְׁמָרָה
נֶצַח׃ יב וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּתֵימָן וְאָכְלָה
אַרְמְנוֹת בָּצְרָה׃ יג כֹּה אָמַר יְהוָה
עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְעַל־
אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־בִּקְעָם
הָרוֹת הַגִּלְעָד לְמַעַן הַרְחִיב אֶת־
גְּבוּלָם׃ יד וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת רַבָּה
וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ בִּתְרוּעָה בְּיוֹם
מִלְחָמָה בְּסַעַר בְּיוֹם סוּפָה׃ טו וְהָלַךְ
מַלְכָּם בַּגּוֹלָה הוּא וְשָׂרָיו יַחְדָּו
אָמַר יְהוָה׃

ב א כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־
שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי מוֹאָב וְעַל־אַרְבָּעָה
לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־שָׂרְפוֹ עַצְמוֹת מֶלֶךְ־
אֱדוֹם לַשִּׂיד׃ ב וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמוֹאָב
וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת הַקְּרִיּוֹת וּמֵת
בְּשָׁאוֹן מוֹאָב בִּתְרוּעָה בְּקוֹל שׁוֹפָר׃
ג וְהִכְרַתִּי שׁוֹפֵט מִקִּרְבָּהּ וְכָל־שָׂרֶיהָ
אֶהֱרוֹג עִמּוֹ אָמַר יְהוָה׃
ד כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי
יְהוּדָה וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־
מָאֳסָם אֶת־תּוֹרַת יְהוָה וְחֻקָּיו לֹא

תרגום

אַרְבְּעָה לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל
רְדָפֵיהּ בְּחַרְבָּא אֲחוּהִי וְחַבֵּיל
רַחֲמוֹהִי וּקְטֵיל קְטַל עָלְמִין
רוּגְזֵיהּ וְחֵמְתֵיהּ נָטְרָא
לְאַפְרָשׁ׃ יב וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא
בְּדָרוֹמָא וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנִית
בָּצְרָה׃ יג כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל
תְּלָתָא חוֹבֵי בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל
אַרְבְּעָה לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל
דְּבַזּוּ מַגְדְּיַת אֲרַע גִּלְעָד
בְּדִיל לְאַפְּתָאָה יַת תְּחוּמֵיהוֹן׃
יד וְאַדְלֵיק אֶשָּׁתָא בְּשׁוּרֵי רַבָּה
וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָתְהָא בְּיַבָּבָא
בְּיוֹמָא דִּקְרָבָא בְּעַלְעוֹל בְּיוֹם
רוּחַ׃ טו וִיהָךְ מַלְכֵּיהוֹן
בְּגָלוּתָא הוּא וְרַבְרְבוֹהִי כַּחְדָא
אֲמַר יְיָ׃ א כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל
תְּלָתָא חוֹבֵי מוֹאָב וְעַל
אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל
דְּאוֹקִיד גַּרְמֵי מַלְכָּא דֶּאֱדוֹם
וְסַדִּינוּן כְּגִירָא בְּבֵיתָא׃
ב וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּמוֹאָב
וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָת קַרְתָּא וִימוּת
בְּאִתְרְגוּשָׁא מוֹאָב בְּיַבָּבָא
בְּקָל שׁוֹפְרָא׃ ג וְאֲשֵׁיצֵי
דַּיָּנָהָא מִגַּוַּהּ וְכָל רַבְרְבָהָא
אֶקְטוֹל עִמֵּיהּ אֲמַר יְיָ׃ ד כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי יְהוּדָה
וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן
עַל דְּקָצוּ בְּאוֹרָיְתָא דַּיְיָ וּקְיָמוֹהִי

מסורה: ל' מלעיל · ל' · ל' · י' ול' כגנן · כ"ס"ס בנביאי · ל' · ל' · ו' מ"ל · כ' מד חסר · כ' ס"ס · ל'

אבן עזרא

ושחת רחמיו • שהיו בבטן אחד וה"א שמלת מחמס וכמוהו ויקרא לה נבח ובמותה רבים : (יג) בקעם • הרות כמו הרים כמו שמה שפים אולי משמעה מלת הרות במעבר אות הגרון ואחרים אמרו שמלת הרות כמשמעה שלא תלדנה בנים ולא ישחדו להרחיב גבולם וטעם בתרועה כי תחשב רבה נכה וטעם בסער ברוח סערה בעבור שהזכיר ושלחתי אש : (א) כה • עצמות מלך אדום לשיד • דרך בזיון והוא מבני יצחק ויש אומרים על דבר ויעלהו עולה ואחר כך שרפו או לא שרפו : (ב) ושלחתי • הקריות • שם מקום : (ג) והכרתי • שופט הוא מלך והעד וכל שריה אהרוג עמו : (ד) כה • על מאסם • והנה הכהנים מורי התורה עמהם : ושלחתי

הארצת אתה מידכם : והצתי אש ו' ול' בסיפ' וסי' נמסר בירמית סוף סי' כ"א : שופט ו' מ"ל בקריאה וסי' שופט ואיש מלחמה. והכרתי שופט מקרבה • ישבת לכסא שופט צדק • אלהים שופט צדיק • ויותם בנו על בית המלך דר"ה • מלך שופט באמת דלים :

תולדות אהרן שבטי אדום . שופט אל : שפטי מואב .
ב"ב כב :

רדק

כמדבר • ואמר ואלא אדום לקראתו בעם כבד , והנכון שהוא על חורבן בית שני כמו שפי' שתי הפרשיות אשר לפני זאת : ושחת רחמיו . רחמי האח על אחיו שהוא דרך העולם וזהו שחת הרחמים והעלים : ויטרף לעד אפו . הוא שהיה לעשו על יעקב לעד היה כי עד הדורות האחרונים היה טורף ישראל בכל זמן שהיה הכח בידו ואפו הוא הטורף , או תחסר בית השמוש ר"ל באפו , וכפל הענין במ"ש . ואמר ועברתו שמרה הה"א נחה וכינוי אל העברה והמלה מלעיל מפני סמיכתה למלה נלה שהיא מלעיל: (יג) כה אמר • על בקעם הרות הגלעד • בני עמון היו שכנים לארץ הגלעד והיו נוקעים ההרים שהיו מגבול ארץ הגלעד ומרחיבים בהם גבולם והיו מסיגים גבול הגלעד , והסגת גבול הוא עון גדול שהרי הוא אחד מן הארורים הכתובים בתורה ארור מסיג גבול רעהו , והרות כמו הרים . קיבץ מן הר כלשון זכרים הרים ובלשון נקבות הרות . ויש לפרש הרות הערים הבצורות יכנה אותם בלשון הר • וכן והרותיהם תבקע הבנוי עליון הר כמשתית . וכן אמר בנבואת ירמיהו לבני עמון כה אמר ה' הבנים אין לישראל אם יורש אין לו מדוע ירש מלכם את גד ועמו בעריו ישב , אחר שם ארץ גד והוא זכר ארץ הגלעד והכל מעבר הירדן מזרחה .

ויש לפרש ג"כ הרות הגלעד הנשים ההרות . וכן ההרותיה נבקע והרותיה תבקע. כמו שאמר והריותיו יבקעו • וזה על מישע התמלך ככה , כמו שאמר ועולליהם ירטשו , ואם העוללים היו טורפים וההרות מבקעים כ"ש האחרים• וזהו שאמר למען הרחיב את גבולם שלא ישאר שריד מישראל, וזהו שאמר ירמיהו הבנים אין לישראל אם יורש אין לו: (יד) והצתי . בתרועה ביום מלחמה וכן אמר בנבואת ירמיהו והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה כסער ביום סופה : כמשל תוקף המלחמה והנכדה נמשלה לרוח סערה, וסופה הוא רוח סערה, והענין כפול במ"ש : (טו) והלך מלכם בגולה • כן אמר בנבואת ירמיהו מלכם בגולה ילך כהניו ושריו יחדיו : (א) כה אמר ה'. על שרפו עצמות מלך אדום לשיד, הוא מה שנא' בספר מלכים ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה ויהי קצף גדול על ישראל. והקצף היה ממלך אדום על ישראל מפני שהוא וגלאה מפני שמלך מואב ברך את בן מלך אדום כמלחמה שהוא היה עם עמהם כמו שפירשנו שם. לפיכך הענישו האל ית' על זה, ופי' לשיד שריפה גמורה עד שהיו אפי' העצמות אפר כמו השיד • וכן והיו עמים משרפות שיד , ויו"ת על דאוקיד גרמי מלכא דאדום וסדינון בגירא בביתא, פי' שסד ביתו באותו אפר דרך נקמה ובזיון : (ב) ושלחתי. בקריות, הם עיר בערי מואב : (ג) והכרתי • מקרבה, מקרב הקריות כי היתה עיר המלוכה שלה : עמו . ר"ל עם מלך מואב : (ד) כה אמר ה' • עתה התנבא על יהודה וישראל שפרשו מעליהם והקב"ה נפרע מהם מעט מעט , ובימי מלכי יהודה הרשעי' היו חוטאים והקב"ה נפרע מהם מעט מעט לא נחריב ירושלם אבל אחר חזקיהו שהיה טוב אמר האל ית' ונגזרתי על העיר הזאת להסירה מעל פני ואת'יו מנשה שעשה הרע בעיני ה' מכל אשר היה לפניו והנה נמלא הסאה ולא רצה להחריב ירושלם, וכן אמון הרבה אשמה ונמלא האל ית' יאשיהו וגזר כי לא מלכו אלא ג' חדשים, והם יהויכין היה הסגולי ואח' האל וסבה הם ג' , כמה שאל ית' , נזקיהו עשה הרע בעיני ה' ועליו נאמר ועל ד' לא אשיבנו • ולא הכה עוד לגלות , וחרב הבית בימיו ועליו אמר כי על אף ה' היתה בירושלם וביהודה עד השליכו אותם מעל פניו : על מאסם את תורת ה', לא אמר כי זה העון הוא הרביעי אלא אמר כי הרביעי הפשיעם הם"י על מה שעשו הם ואבותיהם שמאסו את תורת ה', וכתב הגאון רב סעדיה ז"ל את תורת השם המצות השכליות
השמעיות

מצודת ציון

מסירה כמו לא תסגיר עבד (דברים כג) : (יא) ועברתו • מל' עברה וזעם : נצח . נצחים : (יד) והצתי . מל' הצתה והדלקה : בסער • מל' רוח סערה ואמר בדרך משל על התגברות האויב : סופה. רוח סופה : (א) לשיד. כמו לסיד כסמ"ך : (ב) הקריות . שם מקום : בשאון • ענין המיה : (ד) ויתעום • מלשון תועה נעלים

מצודת דוד

רדפו בחרב בזמן חורבן בית השני : ושחת רחמיו • ביטל הרחמנות הראוי להיות לו עליו כדרך האח על אחיו : ויטרוף לעד אפו . טרף את ישראל בכל עת שהיה היכולת בידו : ועברתו • העברה היה לו על בני ישראל שמרה אותו לעולם ולא יעזבנה בשום פעם : (יב) בתימן • היא ארץ עשו הסמוכה לא"י בדרומה והלקה גם הוא : בצרה • עיר הבצורה והוא עבד גדול וגו' : (יג) על בקעם • על אשר בקעו כרסי הנשים ההרות של גלעד לבל יולידו תולדות למען יוכלו להרחיב את גבולם ממה שגזלו מבני גלעד על כי לא ישאר יורש מהם לערער על הגבול : (יד) בתרועה וגו' . בעת יריע האויב עליהם ביום המלחמה : בסער : בסערת האויב אשר יבוא : ביום סופה . הוא יום המלחמה וכפל הדבר במ"ש : (טו) מלכם • מלך בני עמון :
ב (א) על שרפו וגו' . הוא מה שנאמר ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה ויהי קצף גדול על ישראל (מ"ב ו) ופי' שמלך מואב לקח בן מלך אדום הראוי למלוך ושרפו כליל כעולה ואז קצף מלך אדום על ישראל על כי בעבורם באה לו הרעה ההיא ולא רצו להצילו א"כ ע"י מלך מואב נתעורר קצף על ישראל לכן יקבל מואב גמול : לשיד • ר"ל עד שנעשו דק ולבן כשיד כדרך העולם אחר השרפה : (ב) ומת בשאון מואב . מואב ימות בשאון המלחמה בעת יריע האויב בקול שופר : (ג) עמו • עם השופט ההוא : (ד) ויתעום כזביהם • הנביאים המכזבים

אבן עזרא

(ה) ושלחתי . זה נבוכדנצר והזכיר ירושלם בית מלכות יהודה : (ו) כה · על מכרם · על השופטים ידבר והטעם צדיק בריבו בהשפטו והטו נחשב כאילו מכרוהו : (ז) השואפים · הטעם תאותם מתי תשתנו ראש דלים על עפר ארץ והי להם מפלתם : ודרך ענוים יטו · מפני אורח ישר שהוא אורחם עד שהסיבו הטעה מישראל עד שלא יבוש ללכת איש עם אביו עם נערה ידוע : (ח) ועל · ולקחת חבול מהאביון יטו משמש וזה יעשה בפרהסיא במקום התחברם למזבח הבעל וככה ויין ענושים ישתו שיענשו מי שאין עליו עונש והם שותים : (ט) ואנכי · כתוב כי השם פוקד עון הארץ על הם גזר להכחידם כי תקותיהם ללכת איש ואביו לזנות והזכיר האמורי כי הוא חזק מהשבעה וככה כי לא שלם עון האמורי עד הנה והנה משה הרג שני מלכי האמורי המזרחיים ויהושע אמר לתת אותם ביד האמורי המערבי והנה ממנו יפחד : (י) ואנכי · הטעם שהולכתי אתכם ארבעים שנה עד שתלמדו תוקותי ואחר כן תירשו האמורי

עמוס ב

שמרו ויתעום כזביהם אשר הלכו אבותם אחריהם : ה ושלחתי אש ביהודה ואכלה ארמנות ירושלם : ו כה אמר יהוה על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים : ז השאפים על עפר ארץ בראש דלים ודרך ענוים יטו ואיש ואביו ילכו אל הנערה למען חלל את שם קדשי : ח ועל בגדים חבלים יטו אצל כל מזבח ויין ענושים ישתו בית אלהיהם : ט ואנכי השמדתי את האמרי מפניהם אשר כגבה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת : י ואנכי העליתי אתכם מארץ מצרים ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה לרשת את

לא נטרו ואטעיאונון כדביהון דהליכו אבהתהון בתריהון : ה ואשלח אשתא בדבית יהודה ותשיצי בירנית ירושלם : ו כדנן אמר יי על תלתא חובי ישראל ועל ארבעא לא אשבוק להון על דזבינו בכספא זכאין וחשיכיא בדיל דיחסנון : ז דשימין בעפרא דארעא בריש מסכינא ודין חשיכיא מסטן וגבר ואבוהי אזלין על עולימתא בדיל לאחלא ית שמא דקודשי : ח ועל שוין דמשכון מסתחרין בסטר כל אגוריהון וחמר אונסא שתן בית טעותהון : ט ואנא שיציתי ית אמוראה מן קדמיהון דקרום ארזין רומיה וחסין הוא כבלוטיא ושיציתי אביה מלעילא ושרשוהי מלרע : י ואנא אסקית יתכון מארעא דמצרים ודברית יתכון במדברא ארבעין שנין

שמרו ה' קמץ וסי' נמסר בסדר בהעלותך ובירמיה סימ' י"ו : מכרם ג' וסימ' ונתתי מכרם . על מכרם בכסף צדיק . ביום מכרם ציד . אנך : ויין ו' בליש' וסימ' ישתו יין נסיכם · ביין חלבון וצמר צחר . ויין ענושים ישתו · ויין חמסים ישתו · זכרו כיין לבנון · וחכך כיין הטוב . וביין משתיו . ומיין משתיו . ויין משתיהם . ויין

תולדות אהרן שפטי ישראל . יומא פו סנהדרין ז :
נגה אדום . סוטה ט נדרים מה :

רש"י

המון מלחמה : (ו) על מכרם בכסף צדיק · הדיינין היו מוכרי' את מי שהיה זכאי בדין בכסף שוחד שהיו מקבלים מיד בעל דינו : ואביון בעבור נעלים · תרגם יונתן בשני מקומות (לקמן ח פ"ו) בדיל דיחסנון ואומר אני שכך פירושו מטין משפט האביון כדי שיצטרך למכור שדהו שהיה לו בין שדות הדיינין וזה עוקף עליו ומעלה בדמים קלים כדי לגדור ולנעול כל שדותיו יחד ולא יפסיק ביניהם : (ז) השואפים על עפר ארץ · על עפר ארץ שהם הולכים עליהם כל שאפם וכל מחשבתם בראש דלים הוא איך יגזלו אותם ויטלו את שלהם · שאיפה גולוסי"ר בלע"ז : ודרך ענוים יטו וגו' · החלשים שהם מדרכם והולכין דרך עקלתון מפני יראתם כמה דאת אמר (איוב כד) יטו אביונים מדרך : אל הנערה · המאורסה : (ח) ועל בגדים חבולים יטו · תרגם יונתן על מפות שויין דמשכן מסתמכין אקפין מלוה על העניים וממשכנים אותם ועושים בגדיהם מלמות ומסובין עליהם בהסייה בעת סעודתם : בית אלהיהם · בבית עכו"ם שהיתה להם אצל מזבח : יטו · לשון הסיבה שכל הסיבת סעוד' בהסייה היא שהוא נסמך על שמאלו : ויין ענושים · שעונשים אותם ממון ושותים בו יין : (ט) כאלונים · קיישנ"ש בלע"ז : ואשמיד פריו ממעל · שרים העליונים : ושרשיו מתחת · שרים התחתונים ד"א הגרעה היתה משמא עיניהם מלמעלה ומסרסתן

רדק

השמעיות וחקיו האלוה הבלויות :

ויתעום כזביהם . הם דברי נביאי השקר : מאסם · האל"ף נקרא בקמץ חטף , ואמר ביהודה על מאסם תורת השם, וישראל ג"כ מאסו את תורת ה' בכל הרע אשר עשו , אלא אמר ביהודה כן לפי שהתורה היתה כתובה בבית המקדש ומאסו אותה ולא פנו אליה עד אשר נשכחה מפיהם , כי חדוש היתה אלא כשמצאוהו בימי חלקיה הכהן :(ה) ושלחתי אש. הוא נבוכדנצר :(ו) כה אמר ה'. על מכרם בכסף צדיק אמר אעפ"י שעברו על ג' עבירות חמורות והם עכו"ם גלוי עריות ושפיכות דמים לא נחתם גזר דינם לפני להחריב ארצם ולהגלותם ע"י מלך אשור אלא על החמס והוא הרביעי ועליו הענישם על כל מה שעשו , וכן בדור המבול אעפ"י שהיו בידם כמה עבירות לא הענישם אלא על החמס שנא' כי מלאה הארץ חמס מפניהם וכ"ש כשהחמס בא ע"י השופטים שהיה להם להעמיד הצדק והם ע"י השוחד מטים הדין , וזהו שאמר על מכרם בכסף צדיק, ופי' צדיק שהוא צדיק בדינו וכן ויסלף דברי צדיקים, וגם הם צדיקים בדברי אחרים כי ברוב טועני האמת הם צדיקים ברוב דבריהם , וכן העניים ברוב לא יטענו אלא האמת : בעבור נעלים . אפי' בעבור נעלים שיתנו לשופט יטה דין האביון שהיה זכאי בדינו ונותן השוחד הוא זכאי במשפטיהם : וי"ת בדיל דיחסנון · ולא הבנתי דעתו ורש"י ז"ל פי' דעתו כן מטים משפט האביון כדי שיצטרך למכור שדהו שהיה לו בין שדות הדיין וזה עוקף עליו ומעלה בדמים קלים כדי לגזול ולגדור כל שדותיו ולא יפסיק זה ביניהם וזהו בעבור נעלים לשון נעילה , דבר אחר מחייבין את הזכאי כדי שיצטרך פעמי' למכור שדהו בקנין גמור שהוא בנעל שנא' שלף איש נעלו : (ז) השואפים על עפר ארץ בראש דלים . השופטים הם השואפים ומביטים ומכוונים שיהיה עפר ארץ בראש דלים שתמימים שוטרים תחתיהם אם לא יתנו העניים על פיהם יקחום בשער ראשם ויפילום בארץ וירמסום והנה עפר הארץ בראש הדלים , וענין זה הפסוק כענין מה שאמר מיכה ואשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה, וענין השואפים כמו השואפים אביון וי"ת דשייטין במפרא וגו' : ודרך ענוים יטו . שיטו דינם במשפטיהם בשוחד שנוטים בעלי דינם העשירים, ודרך פירושו משפט וענין האדם כמו את הדרך אשר ילכו בה ויאחז צדיק דרכו והדומים להם , וכת"י ודין חשיכיא מסטן : ואיש ואביו ילכו אל הנערה . ולא יבוש הבן מאביו לבעול בעולת אביו וזהו חלול שם קדשי שאמרתי להם קדושים תהיו כי קדוש אני השם מקדישכם וכיון שאתם מחללים קדושתכם הרי אתם מחללים את שם קדשי שקדשתי אתכם ואתם נקראים בשמי כי עם קדוש אתה לה' אלהיך : (ח) ועל בגדים חבולים יטו . בהם חובלים הבגדים מאשר לא יתנו על פיהם ויאכלו וישתו עליהם בבתי עכו"ם, ופי' יטו ימו עצמם ישבו אצל כל מזבח ועל המאכל ועל המשתה וההסיבה נקראת הטיה לפי שמטה אדם עצמו כשוכב וכן במסבה ימו ויקראו והטיתי לקרות : ענושים . שהם עונשים אותם כסף וזהב וישתו בו בית אלהיכם : (ט) ואנכי השמדתי את האמורי . מפני חקותם הרעים שהיו להם השמדתי אותם מפניכם ואתם עזבתם את חקותי הטובים ולקחתם חקות האמורי , וזכר האמורי כי הוא החזק שבשבע האומות כמו שאמר אשר כגובה ארזים גבהו , ואעפ"כ השמדתי אותו מפניכם ולא בקשתכם אלא אני השמדתיו מפרשו : וחסון · תקיף כמו והיה החסון לנעורת : ואלונים . כתרגומו בלוטין קשטניי"ר בלע"ז : (י) ואנכי העליתי . וקודם שהביאה אתכם אל הארץ הוליכתי אתכם מארץ מצרים מבית עבדים ואולך אתכם במדבר מ' שנה לא חסרתם דבר והנהלתי אתכם בחקותי שלא תלמדו חקות ארץ האמורי כשתבאו לרשת אותה .

לו

מצודת ציון

נעלים . מנעלי הרגל : (ז) השואפים . ענין הבטה אל הדבר והתאוה לה וכן כעבד ישאף צל (איוב ז) : (ח) חבולים · ענין משכון כמו לא יחבול רחים (דברים כד) : יטו . מל' הטייה ר"ל ישענו : ענושים . מל' עונש ממון : (ט) השמדתי . ענין כליון ואבדון : וחסון · ענין חוזק כמו והיה החסון לנעורת

מצודת דוד

המכזבים להם התעום מדרך הישר : אשר הלכו וגו' · הם הנביאים המכזבים אשר הלכו אבותיהם אחריהם וכאומר הלא אבותיכם הלכו אחריהם ונכשלו והם לא לקחו מוסר : (ו) על מכרם וגו' · ר"ל מפני דין הצדיק ומוכרים אותו במחיר שוחד הכסף : ואביון · מפני דין האביון בעבור מחיר שוחד מנעלים לרגליהם ר"ל אף במעט שוחד מטין את הדין : (ז) השואפים . אשר מביטים אל עפר הארץ להיות מושכב בראש הדלים כי השופטים ההם מצוים שוטרים תחתיהם לכוף הדלים לקיים דבר המשפט ואם ימאנו יקחום בשער ראשם ויפילום בארץ וירמסום ברגליהם והנה עפר הארץ בראש הדלים : ודרך ענוים יטו . מטים דרך ענוים להסב מדרך המשפט להטות דרך עקלתון כי יפחדו מהם ויסתתרו לבל יראום : ואיש ואביו . שניהם יחד ולא יבושו זה מזה : אל הנערה . ר"ל אל נערה המאורסה לזות עמה : למען חלל . כאלו יתכוונו לחלל שם קדשי כי אם היה בעבור הנאה לבד מה להם ללכת אל ארוסה ושניהם יחד : (ח) ועל בגדים חבולים יטו . ממשכנין בגדי המסרבים במשפטם ונשים עצמן לסמוך עליהם בעת הסעודה מה שהם סועדים אצל כל מזבח העשוי לפסילים : ויין ענושים ישתו · מענשים את המסרב לתת כסף ובו יקנו יין ושותין בבית העכו"ם : (ט) ואנכי השמדתי . ר"ל הלא אף את העכו"ם אשר לא ידעוני אני מענשם בעונש כי הלא השמדתי מפניכם את האמורי שהיה גבהו כארז וחזק כאילן אלון · ואשמיד וגו' · ר"ל השמדתיו בהכלים ולפי שהמשילו לאילן אמר לשון הנופל בהשחתת עץ פרי שמשירים הפירות ועוקרים השרשים : (י) ואנכי העליתי · ר"ל

רשי

מסרסתן מלמען: (יא) לנזירים. תרגם יונתן למלפין שהיו פרושין מדרכי עם הארץ עוסקים בתורה אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישה: האף אין זאת. בתמיה כלומר אלו אתם יכולים להכחיש את זאת: (יב) ותשקו את הנזירים יין. שלא יורו אתכם שהשיכור אסור להורות. ותשקו את הנזירים יין. תרגם יונתן ואטעיתון ית מלפיכון בחמר: לא תנבאו. לעמוס זה כן אמציה כהן בית אל חוזה ברח לך אל ארץ יהודה (לקמן ז): (יג) מעיק. תרגום של מציק: תחתיכם. את תחתיכם: תעיק העגלה. מכובד משא עליה: (טו) וקל ברגליו לא ימלט. את נפשו: (טז) ערום וגו'. ערטילאי בלא כלי זין: (ב) רק אתכם ידעתי. אהבתי ואתם פשעתם בי על כן וגומר. ורבותינו דרשוהו לצד אחר במסכת עכו"ם: (ג) הילכו שנים יחדיו. שאתם אומרים לנביאים לא תנבאו כלום הנביאים מתנבאים מלבם אלא אם כן נצטוו כלום דברים נעשים אלא על פי דרכם: בלתי אם נועדו

מלכות רב כיד המלך: ימלט ח' וסימ' ואבד מנוס מקל וחזק. ודבתרי' ותפש הקשת לא יעמד ב' בו. מי גבר יחיה. כי לא ידע שלו. ימלט אי נקי. אין אדם שליט ברוח. שקר הסוס לתשוע': משפחות האדמה ג' דסמיכי וסימ' ונברכו בך דאברהם. ונברכו בך דיעקב. רק אתכם

עמוס ב ג

אֶרֶץ הָאֱמֹרִי: יא וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם
לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים הַאַף
אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה:
יב וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־
הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא תִּנָּבְאוּ:
יג הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר
תָּעִיק הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר:
יד וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ
כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: טו וְתֹפֵשׂ
הַקֶּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא
יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ:
טז וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס
בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה:
ג א שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: ב רַק אֶתְכֶם
יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־
כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־עֲוֺנֹתֵיכֶם:
ג הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־

תולדות אהרן על כן אפקד. עמ"ס ד

למירת ית ארעא דאמוראה: יא ואקימית מבניכון לנביאין ומעולימיכון למלפין האף לית דא בני ישראל אמר יי: יב ואטעיתון ית מלפיכון בחמרא ועל נביא פקידתון למימר לא תתנבון נבואה: יג הא אנא מיתי עליכון עקא ומעיק לכון באתרכון כמא דמעיקא עגלתא דטעינא עמירא: יד ויבד בית עירוקי מדקליל ודתקיף לא יחסין חיליה וגבר לא ישיזיב נפשיה: טו ואחיד קשתא לא יקום ודקליל ברגלוהי לא ישתיזיב ורכיב סוסיא לא ישיזיב נפשיה: טז ודתקיף לביה בגבריא ערטילא דלא זין יערוק ביומא ההוא אמר יי: א קבילו ית פתגמא הדין די גזר יי עליכון בית ישראל על כל זרעיתא דאסקית מארעא דמצרים למימר: ב לחוד בכון אתרעיתי מכל זרעית ארעא על כן אסער עליכון ית כל חוביכון: ג היהכון תרין כחדא אלהין אם אזדמנו:

אבן עזרא

האמורי: (יא) ואקים. גם שמתי רוחי על בניכם והתנבאו ללמדכם חוקותי והזכיר הבנים כי אם יתנבא הזקן החכם אין לתמוה: ומבחוריכם. שתולדותם להוא' התענוג והשמחה קדשתים להוכיחכם ולקדשכם: האף אין זאת: תוכלו לכחש כי לא עשיתי זאת ובעבור כי השלים בדברי הנזירים החל מהם כמשפט סל': (יב) ותשקו. הכרחתם אותם עד שנטמאו ושתו יין: (יג) הנה. הגאון אמר כי מלת מעיק מן הפועלים העומדים זה דרך משל שאין כח לסבול וחכמי ספרד אומרים כי הוא פועל יוצא והנה מעיק מגזרת עקת רשע והנו כמו מציק ותחתיכם במקומכם והטעם שתהיו כבדים ולא תוכלו לברוח על כן אחריו: (יד) ואבד מנוס מקל. יאמץ כחו במחשבתו ומאכלו כלי המלחמה: (טו) ותפש. טעם לא יעמוד כי הקל יפחד לגשת אליו: וקל ברגליו. ורוכב לאות כי הקל הוא הסוס והכתיב על קל נרכב: (טז) ואמיץ לבו. זהו שמחשבתו שילחם ולא יוכל איש להזיקו והפך זה שירא ורך הלבב ירא מהכל ורך לב להשמים: ערום. שיכבדו עליו בגדיו בברחו: (א) שמעו: (ב) רק אתכם. כאומר ידעתי מכאוביכם והגלתי אתכם ותחת שהשגדוני מרדתם כי על כן אפקוד והנכון כדרך בקרובי אקדש וככה דרך המלכים לכעוס על עבדיהם העומדים לפניהם שידעו מנהגם יותר מן הכפריים. (ג) הילכו. הזכיר למעלה ועל הנביאים ציויתם לאמר לא תנבאו והנה אפקד עליכם אודיעכם זאת ביד נביאי

רדק

או טעם נרשת דבק עם העליתי אתכם מארץ מצרים: (יא) ואקים. עוד עשיתי עמכם טובה גדולה שלא עשיתי עם כל עם כדי שתהיו נבדלים מכל עם ותהיו דבקים בי שהשריתי רוח נבואה בכם, ועל זה אמר משה ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה, וטעם מבניכם אפי' שנערים כשמואל וירמיה ר"ש מקים שיש בהם חכמה: ומבחוריכם לנזירים. אפילו הבחורים שדרכם ללכת אחר תאות הגבר והיין נתתי בהם רוח טהרה שימרו מן היין ויהיו קדושים לי כי היין הוא המביא האדם לרדוף אחר תאות הגבר ובכל זה הפרשתי אתכם מכל עם כדי שתהיו קדושים ולא תטמאו כטומאת עם הארץ: האף אין זאת בני ישראל נאם ה'. כי כל זה שאמרתי לכם תוכלו לכחש שאינו כן: (יב) ותשקו. לא די שאתם לא הכרתם במה שהוכרתי אתכם ולא פקחתם עיניכם במה שעשיתי עמכם אלא שהנביאים והנזירים שהיו לכם לאות לקדושתכם בטלתם אותם ומנעתם אותם מקדושתם שהיה לכם ללמד מהם: והשקיתם הנזירים יין. כלומר פתיתם אותם בדברים עד שנתמו לכם לשתות יין ולבטל קדושתם. וכן על הנביאים צויתם לאמר לא תנבאו. וטעם צויתם ר"ל בהכרח מנעתם אותם מלהנבא לכם ומלהוכיחכם במי: (יג) הנה אנכי מעיק תחתיכם. במקומכם אעיק לכם שלא תוכלו לברוח ולהנצל. תעיק ענין לוחץ וצרה וכן מפני עקת רשע, ותרגום צרה עקתא, ואמר כאשר תעיק העגלה על דרך משל כי העגלה אינה בעלת חיים שתציק ותצר. ואמר עמיר ולא אמר משא אחר כי מפני שהמשא הוא מילי יותר נושא העמיר מנושא משא אחר, ואמר עמיר שם כלל עמרים רבים: (יד) ואבד מנוס. לא יאמץ כחו. לא יהיה בו יכולת לאמץ כחו כמחשבתו כי יפחד ויבהל ויאבד כחו: (טו) ותפש הקשת לא יעמוד. לא יעמוד כנגד האויב כי לא יהיה בו כח לדרוך קשתו: וקל ברגליו לא ימלט. פי' לא ימלט נפשו כמו שאמר ואבד מנוס מקל כי לא יוכל לברוח, וזהו הענין כמ"ש לחזק, גם רוכב הסוס לא ימלט נפשו עם הסוס בסוסו קל לרוץ, כי שקר הסוס לתשועה כשלא ירצה האל: (טז) ואמיץ לבו בגבורים. כי הגבורה בלב ואף הוא ירך לבבו ולא יעמוד כנגד האויב אלא ינוס ערום וטעם ערום שישליך בגדיו שלא יכבדו עליו וינוס קל מהרה: (א) שמעו. המשפחה. הגוי כולו נקרא משפחה וכן ואם משפחת מצרים לא תעלה: אשר העליתי. העליתי אתכם: (ב) רק אתכם. לפי שידעתי אתכם ובחרתי בכם מכל עם לפיכך אפקוד עליכם את כל עונותיכם שאתם ראיתם וידעתם את כל אותותי ומופתי שעשיתי לכם והטבתי לכם לפיכך הדין הוא שאפקוד עליכם עונותיכם כי המלך יכעס על עבדיו העומדים לפניו אם יעברו מצותו יותר ממה שיענש על אחרים הרחוקים ממנו כי משפחת העכו"ם אינו חושב עליהם אם ייטיבו או ירשיעו אלא אם יהיה חמס גדול כדור המבול כמו שפירשנו למעלה אבל ישראל לפי שהם קרובים אלי אענשם על עונם כמו שאמר בקרובי אקדש. וכמו שפירשו רז"ל בפסוק וסביביו נשערה מאד, ומן אחז"ל שאני עכו"ם דלא מפקיד דינא עלייהו, ובספר יחזקאל בפסוק והעולה על רוחכם היו לא תהיה הארכתו בזה הענין: (ג) הילכו שנים. כלומר אחר שפשעתם כי ראו מה קרה אתכם כי לא יוכל אדם לצאת מן ספיר מפחד האויב ולא אפילו שנים אם לא נועדו יחדיו

מצודת דוד

ר"ל ואתם הלא ידעתם אותי כי אנכי העליתי אתכם וגומר והספקתי צרכיכם במדבר ארבעים שנה לבוא לרשת את ארץ האמורי: (יא) ואקים וגומר. בכל ימי הדורות הקמתי מבניכם לנביאים והשריתי שכינתי עליהם: ומבחוריכם לנזירים. נתתי בלבם רוח טהרה להיות נזירים: האף אין זאת. ר"ל וכי גם זאת תכחשו לומר שלא היה זאת וכאומר הלא הוא דבר מפורסם וא"א לכחש בו: (יב) ותשקו. ר"ל פתיתם את הנזירים לשתות יין ומחיתם ביד הנביאים שלא ינבאו: (יג) הנה אנכי. מוסב למעלה שאמר אם שלמתי גמול להעכו"ם אשר לא ידעוני כל שכן אתם שהכרתי הטבתי עמכם ועל כל זה פשעתם בי כל שכן שאשלם להם גמול ולכן הנה אני מביא עליכם עקה במקומכם ולא תוכלו לברוח כי בכל מקום שתהיו תשיג לכם העקה: כאשר תעיק העגלה. אמר דרך משל כי העגלה אינה בעלת חיים שתעיק לה ור"ל כמו העגלה המלאה עמיר שהמשא קשה ונפוחה רב וכאילו תעיק אל העגלה בכל מקום מהלכה כן יעיק להם במקומם בכל מקום שיהיו: (יד) ואבד מנוס מקל: אף הקל ברגליו לא יציל עצמו במה שינוס מפני האויב הואיל וימצא האויב בכל מקום שיהיה: לא יאמץ. לא יוכל לחזק כחו במלחמה: (טו) לא יעמוד. רצה לומר לא יעמוד על עמדו בקשרי המלחמה כי ירך לבבו וינוס לנפשו: לא ימלט נפשו: על ידי מרוצת הסוס: (טז) ואמיץ לבו בגבורים. ר"ל אף מי שדרכו לאמץ ולחזק לבבו גם בין הגבורים הנה אז ינוס ערום כי ישליך כליו להיות קל לברוח כך ינוס בלבו: ג (א) על כל המשפחה. כפל הדבר במ"ש כי לשון משפחה יאמר על כל העם וכן ואם משפחת מצרים (זכריה יד): (ב) רק אתכם ידעתי. לבד אתכם הכרתי

מצודת ציון

לנטורה (ישעיה א): כאלונים. שם אילן החזק ביותר: (יא) לנזירים. הוא ענין פרישה כי פורש עצמו מן היין והטומאה: (יג) מעיק. ענין עקה וצרה כמו מפני עקת רשע (תהלים נה): תחתיכם. במקומכם: עמיר. אלומות התבואה כמו ושכחת עומר (דברים כד): (יד) מנוס. ענין בריחה: יאמץ. ענין חוזק כמו יוסף אומץ (איוב יז): (טו) ותופש. ענין אחיזה: (ג) ידעתי. ענין אהבה וכן מה אדם ותדעהו (תהלים קמד): אפקוד. ענין זכרון: (ג) נועדו. ענין

אבן עזרא

נביאי אלי ולולי שנודעתי לנביא וגליתי סודי לו להוכיחכם לא היה מתנבא מלבו כי איך ידע מה שאני עתיד לעשות וככה אין דברו דרך מקרה וראו היתכן להיות שילכו שנים אנשים ברגע אחד למקום אחד בעבור דבר אחד אם לא נועד זה עם זה וכאשר תראו שהיה אמת דבר הנביא דעו כי אני שלחתיו ואיך יכול למרות את פי שלא ינבא כי אתם אומרים להם לא תנבאו : (ד) הישאג . משל אחר היה מנהג באריה שישאג רק על טרפו ואני שאגתי חנם ועוד הראיתם אריה שעלה מסובכו בתתו קולו על טרפו שיוכל להמלט מידו כי פחדו יעמידנו אם כן איך תוכלו להמלט מגזירתי : (ה) התפול . והנה משל אחר עוף השמים שאין ממשלה לאדם לעוף לתפשו התפול הצפור על פח שהוא בארץ אם איננו למוקש והנה הטעם כי האדם יוכל בתחבולותיו ובערמותיו להפיל הצפור שהיא למעלה ממנו והנה אני למעלה מכם ואתם למטה בידי ואין לכם חכמה נגדי איך תוכלו להנצל מהמוקש שגזרתי שתתפשו בו והמוקש הוא האויב שאנוס לבוא עליכם ואל תחשבו כי אחרי באי יעלה מעליכם עד הנקמו מכם וזהו היעלה פח והטעם אני אעמידנו להצר לכם : (ו) אם · כבר הזכיר יחזקאל דבר הצופה כי הנביא דומה לו והטעם איך לא תחרדו מדברי הנביא או תחשבו כי יש רעה באה לעיר אם אני לא גזרתי להיותה וזהו ויי' לא עשה כי גם השם לא יעשה רעה עד שיגלה סודו להודיעכם על יד הנביא אולי תשובו מדרכיכם הרעים על דרך רגע אדבר על גוי וממלכה והנה משאגת האריה יחרד כל שומע ואף כי כאשר אתן קולי ואדבר אל הנביא איך לא יפחד ממנו למלאת אשר צויתיו : (ט) השמיעו . זהו המוקש שיתחברו אויביכם עליכם

עמוס ג

נוֹעָדוּ׃ ד הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף
אֵין לוֹ הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ
בִּלְתִּי אִם־לָכָד׃ ה הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־
פַּח הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֲיַעֲלֶה־
פַּח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד׃
ו אִם־יִתָּקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעָם לֹא
יֶחֱרָדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה
לֹא עָשָׂה׃ ז כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי
יְהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־
עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים׃ ח אַרְיֵה שָׁאָג מִי
לֹא יִירָא אֲדֹנָי יְהוִה דִּבֶּר מִי לֹא
יִנָּבֵא׃ ט הַשְׁמִיעוּ עַל־אַרְמְנוֹת
בְּאַשְׁדּוֹד וְעַל־אַרְמְנוֹת בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם וְאִמְרוּ הֵאָסְפוּ עַל־הָרֵי
שֹׁמְרוֹן וּרְאוּ מְהוּמֹת רַבּוֹת בְּתוֹכָהּ

ד הֲיִנְהוֹם אַרְיֵה בְּחוּרְשָׁא
וְצֵידָה לֵית לֵיהּ הֲיָרִים בַּר
אַרְיָוָן קָלֵיהּ מִמַּרְבּוּעָתֵיהּ
אֱלָהֵין אִם אֲחַד׃ ה הֲתִפּוֹל
צִפְּרָא בְּקוֹלָא עַל אַרְעָא וְצַיָּד
לֵית לֵיהּ הֲיִפְסַק קוֹלָא מִן
אַרְעָא וּכְחַד לָא אֲחַד׃ ו אִם
יִתְקַע שׁוֹפָרָא בְּקַרְתָּא בְּלָא
זִמְנֵיהּ וְעַמָּא דִּי בָהּ לָא יְזוּעוּן
אִם תְּהֵי בִּישְׁתָא בְּקַרְתָּא וּמִן
קֳדָם יְיָ לָא אִתְעֲבִדַת׃ ז אֲרֵי
לָא כָשְׁרִין פִּתְגָמִין דְּמִתְעַבְדִין
מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים אֱלָהֵין גְּלָא
רָזֵיהּ לְעַבְדוֹהִי נְבִיַּיָּא׃ ח אַרְיֵה
נָהֵים מַן לָא יִדְחַל יְיָ אֱלֹהִים
מַלֵּיל מַן לָא יְקַבֵּיל נְבוּאָתָא׃
ט בַּסַּרוּ עַל בִּרְנְיָת בְּאַשְׁדּוֹד
וְעַל בִּרְנְיָת בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם
וְאִמְרוּ אִתְכַּנָּשׁוּ עַל טוּרֵי
שֹׁמְרוֹן וַחֲזוֹ שְׁגוּשְׁיָא סַגִּיאָן

ידעתי : על פח ל' וחד אל פח ואינון חד מן א"ב מן חד חד חד אל חד על ולית דכוו' וסי' נמסר במס' רבתא בערך אל : ועם ג' קמצין וסימ' ופלשתים נאספו : לא אפקוד על בנתיכם · אם יתקע שופר בעיר : השמיעו על כל לשון שמיע' אל במי"ב על וסי' ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום. וישמע עליהם חזקיהו דמלכים . וישמע על תרהקה לאמר דישעי' · דרשו מעל ספר ה' הזכירו לגוים ירמיה . כהקר בור מימיה בן הקיה · אל תשמעו על עבדי הנביאים · לשמוע על דברי עבדי הנביאי' · ולבית הרכבי' אמר ירמיהו · כה אמר ה' שאו נס בארץ והשמיעו עליך בקולם · השמיעו אל ארמנות באשדוד · ואת זעקתם שמעת על ים סוף · ונמסר גם במלכים ב' סי"כ' וביחזקאל סי' כ"ז : כל לשון אסיפה אל במ"ג על וסי' במסרא רבתא:

תולדות אהרן יעשה ה' · סוטה יא סנהדרין פט : גלה סודו . (סוטה יז) : אריה שאג . ברכות ט חולין נט :

רשי

נועדו . אלא אם כן קבעו מועד ללכת יחדיו למקום פלוני : (ד) הישאג אריה ביער וטרף אין לו · כשהאריה אוחז טרף דרכו לשאוג ואינו שואג אלא אם כן לכד וכן הוא אומר (ישעיה ה) ישאג ככפירים וינהום ויאחז טרף וכן (שם לא) כאשר יהגה הכפיר והאריה על טרפו : הישאג אריה . הוא נבוכדנאצר. דבר אחר הנביאים מדמון את רוח הקודש הבא עליהם לשאגת אריה כמו שאמרו למטה אריה שאג מי לא יירא וכאן זה פירוש הדוגמא היבא רוח הקודש בפי הנביאים לדבר דבר מאת הקב"ה לרעה אלא אם כן הפורענות נגזר מלפניו וזהו הטרף . היתן הקב"ה קולו לדבר קשה בלתי אם לכד אתכם במוקש עון : (ה) התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה · בפח שנפלה עליו ומוקש אין לה : היעלה פח מן האדמה. ממקום שהוטל שם אלא אם כן נאחז בו העוף כשהוא רוצה לברוח עוקר את הפח ומעלהו ממקומו מעט ואותה שעה כבר נלכד : התפול צפור על פח · ואין הפח מכשילה כלומר וכי אפשר שאתם עוברים עבירות ולא יהיה לכם למוקש : היעלה פח וגומר . כך היעלה עונותיכם למעלה ולא ילכדו אתכם : (ו) אם יתקע שופר . שהצופה רואה גייסות באים בעיר ותוקע בשופר להזהיר את העם אין אלו אלא דברי משל ודמיון : אם יתקע שופר בעיר · כך היה לכם להיות חרדים אל דברי הנביאים שהם צופים לכם להלם אתכם מן הרעה שלא תבא וכשתבא לכם הרעה הלא תדעו כי הקב"ה עושה לכם על שלא נזהרתם בנביאיו : (ז) כי לא יעשה אדני אלהים דבר אלא אם כן גלה סודו · אותו סוד אל עבדיו הנביאים : (ח) אריה שאג מי לא יירא. כך הקב"ה דבר אל הנביאים להנבא מי לא ינבא : (ט) השמיעו · אתם בני פלשתים ובני מצרים והכריזו זאת ואמרו בארמנותיכם שיאספו עליכם

רדק

יחדיו ללכת בדרך אחד ולעמוד נגד האויב אם יפגע בהם, ור' אברהם ז"ל פירש הזכיר למעלה ועל הנביאים צויתם לאמר לא תנבאו אמר הנה טרם שאפקוד עליכם אודיעכם זאת ביד נביאי אולי תשובו אלי ולולי שנודעתי לנביא וגליתי לו סודי להוכיחכם לא היה מתנבא מלבו כי איך ידע מה שאני עתיד לעשות וככה אין דברו דרך מקרה וראו אם יתכן שילכו שני אנשי' ברגע א' למקו' א' בעבור דבר אחד אם לא נועדו זה עם זה וכאשר תראו שיהיה אמת דבר הנביא דעו כי אני שלחתיו ואיך יוכל למרות את פי שלא ינבא כי אתם אומרים לו לא תנבא :(ד) הישאג אריה ביער. לפירושינו בפסוק הקודם יהיה פירושו דרך משל כמו האריה שלא ישאג ביער שלא יהיה לו טרף כי כשמוע החיות קולו יעמדו במקומם מפחדם לו ויבא ויטרף מהם את אשר ירצה כן האויב בבואו עליכם לא ישוב ריקם שלא יהרג או שלא ישבה מכם : היתן כפיר . הענין כפול במ"ש , והחכם ר"א פירש היה מנהג לאריים שישאג רק על טרפו ואני שאגתי חנם ועוד הראיתם אריה שעלה מסובכו בתתו קולו על טרפו שיוכל להמלט מידו א"כ איך תוכלו להמלט מגזרתי : (ה) התפול . והנה משל אחר ולפירושינו הוא מבואר כי לא ישוב האויב מעליכם ריקם , ולפי' החכם עוף השמים שאין ממשלה לאדם לתפשו : התפול צפור על פח . אם איננו למוקש , והנה הטעם כי האדם יוכל בתחבולותיו ובערמתו להפיל הצפור שהוא למעלה ממנו והנה אני למעלה מכם ואתם למטה בידי ואין לכם חכמה נגדי איך תוכלו להנצל מהמוקש שגזרתי לכם שתתפשו בו והמוקש הוא האויב שאנוס לבא עליכם ואל תחשבו כי אחרי בואו שיעלה מעליכם. עד הנקמו מכם וזהו היעלה פח והטעם אני אעמידנו להצר לכם : (ו) אם יתקע שופר כתרגומו אם יתקע שופר בקרתא בלא זמניה , כלומר כי פעמים רבות יתקע שופר בעיר שלא בשמחה ולשירים או להקהיל העם על תקנת דברי העיר , לפיכך תרגם בלא זמניה שאין בעיר אחת מאלה ידוע כי להזהיר העם מהאויב הוא ואיך לא יחרדו העם בשמעם כן אתם לא תחרדו לדברי הנביא שאני שולח לכם : אם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה . פי' ואיך תחשבו שתפול רעה בעיריכם שלא עשה אותה האל ית' אחרי שהנביא אמרה לכם טרם בואה וכיון שתראו שמתקיימים דברי הנביא ואיך לא תשובו אלי : (ז) כי לא . וכיון שגלה סודו אל עבדיו הנביאים להזהירכם ותראו שבא כמו שאמרו לכם תדעו כי מה' באה לכם הרעה ולמה לא תשובו מדרכיכם הרעים ותנצלו מהרעה, וטעם סודו כי לא נודע הדבר עד שיודיעהו האל ית' ע"י עבדיו הנביאים : (ח) אריה שאג . מי לא ירא , ואיך תלוו עליהם שלא ינבאו והלא משאגת האריה יפחד כל שמעו ואיך לא יפחד ויחרד הנביא לקולי ואיך יוכל לעמוד שלא יעלה את דברי אשר צויתיו : (ט) השמיעו על ארמנות . ר"ל אל מלכיהם ורוזניהם השוכנים בארמנות , וזה כענין וישמח עליך אויב

מצודת ציון

ענין קביעות זמן והזמנה וכן נועדו עברו יחדיו (שם מח) : (ד) כפיר . ארי בחור : ממעונתו . ענין מדור כמו ה' מעון אתה היית לנו (שם צ) : (ה) התפול · התשכון וכן על פני כל אחיו נפל (בראשית כה) : פח . הוא הרשת : (ו) אם יתקע · האם יתקע ותחסר ה"א התימה וכן אם תסיר

מצודת דוד

להכתי מכל העכו"ם ואתם פשעתם בי לכן אזכור עליכם את כל עונותיכם לשלם גמול על כולם : (ג) הילכו . וכי ילכו שני אנשים יחד בדרך אחד אם לא שקבעו והזמינו מתחילה זמן קבוע ללכת יחד : (ד) הישאג . וכי ישאג אריה ביער ולא ימצא טרף כי בשמוע החיות קול שאגתו יעמדו במקומם מפחדו ויבוא בהם לטרוף טרף כראוי : היתן · וכי הכפיר ישמיע קול שמחה ממעונתו אם לא שלכד מה כי אז יגיל וישמח ולא כשעדיין לא לכד : (ה) התפול . וכי תשכון צפור על הפח הפרושה בארץ ולא מצאה מוקש להלכד בה וכי לחנם מזורה הרשת : היעלה פח · דרך הצייד כשהוא נלכד ורוצה להציל נפשו מנדנד הפח ומעלהו קצת מן האדמה ואמר וכי הפח יעלה מן האדמה ולא לכד דבר וכי מי מעלה את הפח : (ו) אם יתקע · בעת המלחמה מעמידים הצופה לראות אם בא האויב וכאשר יבוא יתקע בשופר להזהיר את העם ואמר האם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו הלא בודאי למאד יחרדו : אם תהיה רעה בעיר וגו' לא עשה . ר"ל כמו שכל אלו הדברים הנזכרים א"א שיהיו בזולת הדבר הראוי לכל אחד ואחד כן א"א שתהיה רעה בעיר במקרה וה' לא עשהו בגמול המעשה : (ז) כי לא יעשה · מביא ראיה שהכל בא בהשגחה כי אין ה' עושה דבר כ"א יגלה סודו בתחילה אל הנביאים : (ח) אריה שאג

רשי

שיאספו אל הרי שומרון לראות מעל ההרים בתוך העיר את דרכם הרעה : (י) נכוחה · ישרה : חמס ושוד . ממון של גזל : (יא) צר וסביב הארץ . הצר סובב לבא וסביב לארץ הזאת יבא : (יב) כאשר יציל הרועה · דבר מועט : בדל אזן . תנוך דאודן : כן ינצלו בני ישראל · מתי מעט : בפאת מטה ובדמשק ערש · ת"י בתקוף שולטן ועל דמשק רחיצין ואומר אני שפתרון התרגום לפי שבימי יהואחז בן יהוא כתיב (מלכים ב יג) כי אבדם מלך ארם וירבעם בן בנו הושיעם במקצת שנאמר (שם יד) ולא דבר ה' למחות את שם ישראל ויושיעם ביד ירבעם וגומר (שם) הוא השיב את גבול ישראל וזהו בפאת מטה פנת הבית היא חוזקו של בית לכן תרגם בתקוף שולטן של ירבעם ועמוס נתנבא בימי ירבעם ועוד נבא שסופן להסמך על מלכי ארם וכן עשו בימי פקח בן רמליהו שנתחבר עם רצין וזהו ובדמשק ערש עיקר מנוחתם ומבטחם תהי על דמשק . ורבותינו אמרו בסדר עולם רבי נהוראי אומר משום רבי יהושע אלו עשרת השבטים שנסמכו על חזקיהו מלך יהודה ועל יהודה ופלטו עמהם : בפאת מטה . מלמד שלא נשתייר מהם אלא א' משמונה שבהם ושאר ערש היכן הוא בדמשק לקיים מה שנאמר (לקמן ה') והגליתי אתכם מהלאה לדמשק ושמעתי משמו של רבי מנחם ז"ל שהיה מפרש א' אחד משמונה שלא נאמר פאה אלא בפאת מטה במקצתה באחד משתי רוחות של פאה והיא שמינית של מטה שהרי ארבע פאות יש ושתי רוחות לפאה · דבר אחר מצאתי בדברי רבי מאיר ז"ל בפאת מטה בעון אחזיה בן אחאב שנפל לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון האחים מחלי זה (מלכים ב א) ובדמשק בן הדד מלך ארם שלא לדרוש באלהי ישראל

עמוס ג

וַעֲשׁוּקִים בְּקִרְבָּהּ׃ י וְלֹא־יָדְעוּ
עֲשׂוֹת־נְכֹחָה נְאֻם־יְהוָה הָאוֹצְרִים
חָמָס וָשֹׁד בְּאַרְמְנוֹתֵיהֶם׃ יא לָכֵן
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה צַר וּסְבִיב
הָאָרֶץ וְהוֹרִד מִמֵּךְ עֻזֵּךְ וְנָבֹזּוּ
אַרְמְנוֹתָיִךְ׃ יב כֹּה אָמַר יְהוָה
כַּאֲשֶׁר יַצִּיל הָרֹעֶה מִפִּי הָאֲרִי שְׁתֵּי
כְרָעַיִם אוֹ בְדַל־אֹזֶן כֵּן יִנָּצְלוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּשֹׁמְרוֹן בִּפְאַת
מִטָּה וּבִדְמֶשֶׁק עָרֶשׂ׃ יג שִׁמְעוּ
וְהָעִידוּ בְּבֵית יַעֲקֹב נְאֻם־אֲדֹנָי
יְהוִה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת׃ יד כִּי בְּיוֹם
פָּקְדִי פִשְׁעֵי־יִשְׂרָאֵל עָלָיו וּפָקַדְתִּי
עַל־מִזְבְּחוֹת בֵּית־אֵל וְנִגְדְּעוּ קַרְנוֹת

ל'.ג' בְּגַוַּהּ וַאֲנוּסִין בְּגַוַּהּ׃ וְלָא
ל' יָדְעִין לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא אֲמַר
יְיָ דִּי מַלַּן אוֹצְרֵיהוֹן חֲטוֹף וּבִזָּא
בְּבִרְנְיָתְהוֹן׃ יא בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר
ל' יְיָ אֱלֹהִים עָקָא תַקִּיפָא לְאַרְעָא
ל' וְיַבְטֵיל מִנִּיךְ תּוּקְפִּיךְ וְיִתְבַּזּוּן
ס'כטעם בסיפ' בִּרְנְיָתִיךְ׃ יב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
כְּמָא דְמְשֵׁיזֵיב רַעְיָא מִפּוּמָא
ל' דְאַרְיָא תַּרְתֵּין כַּרְעִין אוֹ
חַסְחוּס דְאוּדֶן כֵּן יִשְׁתֵּיזְבוּן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּיָתְבִין בְּשֹׁמְרוֹן
בְּתְקוֹף שׁוּלְטָן וְעַל דַּמֶּשֶׂק
ל' רְחִיצִין׃ יג קַבִּילוּ וְאַסְהִידוּ
בְּבֵית יַעֲקֹב אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
ג'.פ' אֱלָהֵי צְבָאוֹת׃ יד אֲרֵי בְּיוֹם
אַסְעָרוּתִי חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל עֲלוֹהִי
וְאַסְעַר עַל דְּפָלְחִין לְעֶגְלַיָּא
בְּבֵית אֵל וְיִתְקַטְּפָן קַרְנַת

כה אמר ה' בטעם בסיפרא וסימ' במסרת רבת' • נקוט האי כללא בידך כל היכא דאמרי' בסמ' בתרי עשר בסים'פי' כל ספר תרי עשר : הצבאות ה' וסי' במסרת רבתא :

אבן עזרא

עליהם וטעם הרמנות מקום המלכים על כן מלת ואמרו דברי המלכים והנה הם הכבד נתן להם רשות לבוא לארצו ושם ורצו ליקח הדין מהם כאשר עשו כן עשו להם : (י) ולא ידעו נכוחה · תואר לדרך : האוצרים · הון שלקח בחמס ושוד : (יא) לכן . צר · שיצור על שמרון וסביב הארץ יהיה שלא ימלט כל היוצא תמנה : והוריד . הצר ותפל המגדל עוז ויבוזו אנשי הצר כל הארמונות הנזכרות שהם מלאות מחמס : (יב) כה · משל לאשר כתוב בתורה ואם טרוף יטרף יביאהו עד : בדל אזן · אין ריע לו וחכמי ספרד אמרו אזן אחת והנה לא ימלט רק מי שהוא חולה שלא הלך למלחמה וזהו והשוכב בפאת מטה וטעם בפאת כי מנהג האדם לשום המטה בבית בגלל אחד פינותיו מסך שלא יראה והחולה צריך לשכב במקום שאין שם אור גדול כי לא יוכל לסובלו ודע כי הדל"ת איננה מהאותיות שהם לשרת על כן לא תהיה נוספת לא בראשית מלה ולא באחריתה וידענו כי בדמשק ערש כמו בפאת מטה כי ערש כמו מטה והנה הטעם כפול של כן היה דמשק כמו בפאת או המלה מורכבת משתים כמו צלמות אשר עדן לא היה וככה פירושו ובדמשק כמו וכן משק ביתי שהוא פוקד עליו זו : (יג) שמעו · דברי השם לנביאים והטעם כי רעה יהיה סו כאויב ינדע הקרנות : והכיתי

רד"ק

אויב , והוא ספק מה שאמר אל תגידו בגת כי הוא אומר זוד חס שאמר שלא יתברך : על הרי שומרון , כי שומרון הר הוא , כמו שנאמר ויקן את ההר שומרון , ואמר הרי לשון רבים כי אולי היו אחרים עם סביבותיו , וארמנות בגוה הם"ם לסביבות כי יבא הסמיכות על אות השמוש כמו הרי בגלבוע והדומים לו : וראו מהומות רבות . וידעו כי בשומרון הם לוקים מפני החמס אשר בקרבם : (י) ולא ידעו עשות נכוחה • ואם תאמרו יעשו משפט רשע ויעשו שפט שוכה לא ידעו לעשות אפי' נכוחה אחת , ונכוחה פי' ישרה , ומי הם אלו האוצרים חמס ושוד בארמנותיהם , ומה יהיה סופם שיהיו לבוז אותם האוצרות , וזהו שם שאמר : (יא) לכן , צר וסביב הארץ , הנה הצר יבא וסביב הארץ יחנה שלא יהיה לכם מנוס ממנו : והוריד ממך עוזך • האוצרות שאצרת בארמנותיך שבטחת אותם שהם יהיו לך עוז האויב יורידו ממך , ופי' ואמר ונבזו ארמנותיך : (יב) כה אמר ה' • שתי כרעים או בדל אזן , רב או מעט מה שיוכל להציל יציל שתי כרעים או אפי' בדל אזן שהוא דבר מועט אם יוכל להציל יציל , וזכר שתי כרעים כי אותם יאכל האריה באחרונה , וזכר בדל אזן והוא הקצה שבאזן כתרגומו חסחוס דאודן לפי שאין בו בשר ויניחהו האריה כן לא ינצלו מישראל אשר בשומרון אלא מעט אותם שלא יחוש להם האויב שיהיו חולים שוכבים במטה וזכר שומרון כי שיה ראש הממלכה ושיה נחשבת באחרונה והצדיקים שבהם גלו ג"כ מן הדבר ומן החרב , שהרי נאמר והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל אבל מן השבי לא ינצלו , ומה שאמר בפאת מטה כי החולה שהוא שוכב במטה בפינת האויב ירחיק עצמו בפאת מאתו המטה כדי שלא יראהו : ובדמשק ערש • כפל הענין במלות שונות כי דמשק כמו פאה ואם לא נמצא לו חבר במקרא , וערש כמו מטה כמו שנאמר ערש ברזל וי"א כי דמשק הדלת נוספת והוא שרש כמו בן משק ביתי ושוק המטה הוא הפאה , וי"ת בתקוף שלטן ועל דמשק רחיצין תרגם דמשק כשין כמו דמשק בסי"ן , וכן בסדר עולם רבי נהוראי אומר בשם ר' יהושע הרי הוא אומר כאשר יציל הרועה וגו' , בפאת מטה אלו קצת י' השבטים שנסמכו על חזקיהו מלך יהודה ופלטו עמהם בפאת מטה מלמד שלא פלטו מישראל אלא אחד משמנה שבהם , ושאר ערש היכן הוא בדמשק שנאמר והגליתי אתכם מהלאה לדמשק ומה שאמר אחד משמנה כתב רש"י ז"ל בשם רבי מנחם שלא נאמר פאת מטה אלא בפאת מטה באחת משתי רוחות של פאה והיא שמינית של מטה שהרי ד' פיאות יש למטה ושתי רוחות יש לפאה ומה שת"י בפאת מטה בתקוף שלטון פירש"י ז"ל לפי שבאותו הדור בימי יהואחז בן יהוא כתוב כי אבדם מלך ארם וירבעם בן בנו הושיעם שנאמר והוא השיב את גבול ישראל , וזהו בפאת מטה פנה הבית הוא חוזקו של בית , וכן פאת מטה הוא חוזקו של מטה לכן תרגום בתקוף שלטן ר"ל שלטן של ירבעם ועוד נבא כי סופם להסמך על מלכי ארם בימי פקח בן רמליהו שנתחבר עם רצין מלך ארם , וזהו שתרגם ובדמשק ערש ועל דמשק רחיצין מנוחתם ומבטחם יהיה על דמשק : (יג) שמעו . דברי האל יתברך אמר כנגד הנביאים שישמעו זאת הגזרה ויעידום בבית יעקב מרם בואה : (יד) כי ביום . הוא יום הרעה שהיה בימי עזיהו : ופקדתי על מזבחות בית אל , על דרך והאלהיהם עשה ה' שפטים : קרנות המזבח • זכר הקרנות כי בנפול הקרנות יפול המזבח כי הקרנות מעמידות הבנין כמו פנות הבית , ועוד זכר הקרנות כי עליהם היו מקריבים

מצודת דוד

שאג · ר"ל והלא הנביאים בודאי מתנבאים הדבר אל העם ואינם כובשים הנבואה כי כמו שאם ישאג האריה לא ימלא מי שלא יירא מקול שאגתו כן אם ה' מדבר מה אל הנביאים לא ימלא מי שלא ינבא אם כן כל דבר הבא נשמע מפי הנביא עד לא בא אם כן אין זה מקרה כי אם בהשגחה ומוסב לתחלת הענין שאמר על כן אפקוד עליכם וגומר לשלם גמול כי הואיל והכל בהשגחה יש גמול על המעשה : (ט) השמיעו. אתם בני אשדוד השמיעו כרוז בארמנותיכם : האספו • ללכת למלחמה בעזרת אשור : וראו · ר"ל אל תיראו מהם כי תראו באוצם מהומות רבות שהיים מלחמת איש באחיו ועושק רב תראו בקרבם ותלוק לבם ובקל יהיו נמסרים ביד האויב : (י) ולא ידעו • ר"ל גם תראו אשר אינם יודעים לעשות נכוחה ואם כן בודאי לא יעזרם ה' : האוצרים • תראו אשר הוממים וגוזלים ואוצרים בארמנותיהם וכאומר אלו גזלו לצורך הפסוק למלאות חסרם לא היה הדבר רע כתכלית אבל הם יגזלו מבלי צורך וסכרם : (יא) צר וסביב הארץ . ר"ל הצר יבא עליך וסביב הארץ יחנה לבל תוכל להמלט : והוריד . ישפיל ממך חוזקך וארמנותיך יהיו נבוזים מן הצר הבא : (יב) כאשר יציל הרועה . דרך הרועה כשהארי טורף שה מן העדר הוא מחזיר להציל מה להביא לראיה לבעליו שהארי טרפו ושהוא לא גנבו ולאח"ז משליכו כי לא הצילו כ"א להיות לעד ולא למאכל : כן ינצלו · ר"ל כמו שאין תועלת בעצם הדבר שמציל הרועה מן הארי כן לא יהיה תועלת באותן הנשארים בשומרון כי רק ישארו החולים השוכבים בפאת המטה ובערש המיוחד ממשקה החולה : (יג) שמעו . אתם הנביאים שמעו דברי והגידו בבית יעקב : (יד) כי ביום פקדי · ר"ל וזהו דברי אשר ביום שאזכור פשעי ישראל עליו לגמול לו כגמולו אז אפגע על המזבחות העומדות בבית אל

מצודת ציון

הסים : (ט) ועשוקים • ומשקים מיד העושקים : (י) נכוחה . דבר ישר וראוי כמו הולך נכוחו (ישעיה נז) : האוצרים • מל' אוצר ר"ל טומנים : (יא) צר . אויב : עוזך • חוזק : ונבוזו • מלשון בזה ושלל : (יב) בדל אזן • ת"י חסחוס והוא הקצה שבאזן ואין לו דמיון : בפאת . ענין עבר וצד : ובדמשק ערש . ערש היא מטה כמו ערשו ערש ברזל (דברים ג) ויקרא מטת החולה דמשק ערש כי חולה משקה מכיתו וניעו מן השינה וכן העיר דמשק נקראת בזה השם על כי היא טולה משקה בסחורות ואוצרות ויאורים ואגמי מים ושם כי היא בשי"ן שמאלית : (יג) והעידו . ענין התראה כי ע"פ רוב מתרין בעדים לבל יכחש לאחר : (יד) פקדי • ענין זכרון : ופקדתי . ענין השגחה כמו פקדו נא וראו (ש"א יד) : ונגדעו . ענין כריתה כמו ואשריהם תגדעון (דברים ז) : קרנותיהם • כבליטות

המזבח ונפלו לארץ : טו והכיתי בית־החרף על־בית הקיץ ואבדו בתי השן וספו בתים רבים נאם־יהוה :

ד א שמעו הדבר הזה פרות הבשן אשר בהר שמרון העשקות דלים הרצצות אביונים האמרת לאדניהם הביאה ונשתה : ב נשבע אדני יהוה בקדשו כי הנה ימים באים עליכם ונשא אתכם בצנות ואחריתכן בסירות דוגה : ג ופרצים תצאנה אשה נגדה והשלכתנה ההרמונה נאם־יהוה : ד באו בית־אל ופשעו הגלגל הרבו לפשע והביאו לבקר זבחיכם לשלשת

אגורא ויפלון לארעא : טו ואמחי בית סתוא על בית קיטא וייבדון בתין דמכבשין בשן דפיל ויסופון בתין סגיאין אמר יי : א קבילו פתגמא הדין עתירי נכסיא דבטוראי דשמרון דעשקין מסכיניא ואנסין חשיכיא דאמרין לרבוניהון אשלטונא ונבז : ב קיים יי אלהים במימריה בקודשיה ארי הא יומיא אתן עליכון ויטלון יתכון עממיא על תריסיהון ובנתכון בדוגית צידין : ג ויתרעון עליהון שורא ויפקון יתכון כנישין גבר לקבליה ויגלון יתהון להלאה מן טורי הרמיני אמר יי : ד אתו לבית אל ומרדו בגלגלא אסגיאו למחטי ומיתן לצפרא דבחיכון

ו' מפקין א' בלישן אדנות וסי' הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים · לאדניהם למלך מצרים · פרות הבשן האמרות לאדניהם הביאה ונשתה . ואדנינו דוד לא ידע · ואדנינו מכל אלהים · הודו לאדוני האדונים . כי קדוש היום לאדנינו · ועיין במסרת רבתא בשערי הנקיד' והגגינות בשער מש"ה וכלב ובשער שמתחיל כל לשון אלהות. ונמסר גם בתלים סי' קל"ו :

רשי

ישראל (שם ח') : (טו) בית החורף על בית הקיץ · מתוך שהיו מעונגים היו בונים להם העשירים שתי בתים אחד לחורף ואחד לקיץ : בתי השן · דמכבשין בשן דפילא : (א) פרות הבשן · נשי השרים והסגנים וי"ת עתירי נכסיא : (ב) ונשא אתכם בצנות · ויטלון יתכון עממיא על תריסהון : ואחריתכן בסירות דוגה · ובנתיכון בדוגית צידין היא ספינה קטנה של ציידי דגים ולפי שקטנה היא קורא לה סיר וקורא לה בלשון משנה דוגית בב"ב · ואחריתכן פי' דונש בן לברט מליטו זרעו של אדם נקראים אחריתו כמו (דניאל יא) ובעמדו תשבר מלכותו ותחץ לד' רוחות השמים ולא לאחריתו כלומר ולא יניח מלכותו לבנו : (ג) ופרצים תצאנה אשה נגדה · ובפרצי החומה תצאנה שם לנוס : אשה נגדה · בפרצה שתמצא נגדה כמו ויעלו כל העם איש נגדו (יהושע ו) שירבו פרצות בחומה ולא יהו צריכות לבקש פתחים : והשלכתנה ההרמונה · והשלכתן מעליכון הגאוה והשררה שנטלתם ול' ארמי הוא בגמרא (בבא מציעא פ"ג) הרמנא דמלכא הוא ציווי המלך וי"ת ויגלון יתכון להלאה מן טורי הרמוני והם הרי חשך ל' חרם ותרבה : (ד) באו בית אל וגו' · כאדם שאומר לבן בליעל עשה עד שתמלא סאתך : והביאו לבקר זבחיכם · זאת אומרים להם כומרי הבעל עכו"ם ותרבות היא ואינה מחמרת עליכם התורה אמרה (שמות כג) לא ילין לבקר אבל לעכו"ם והביאו לבקר תורה אמרה בקדשים קלים ביום זבחכם

אבן עזרא

(טו) והכיתי בית החרף · ככה מנהג השרים בארץ ישמעאל וכמוהו בעליית המקרה · אמר רבי מרינוס כי בית השן היה אחד שעשה אחאב וחבר לו בתים נכבדים כמו וכסיליהם שאחד הוא כסיל בשמים · ואני אומר אם כסיל אחד בשמים רבים הם בארץ והוא אחד מהם ובפסוק עושה כימה וכסיל אפרש זה ואם עשה אחאב בית שן אחד עשו אחרים אחריו בתים רבים : (א) שמעו · פרות . הם נשי השרים דימה אותן לפרות הבשן : העושקות . הרוצצות · כמו את מי עשקתי ואת מי רצותי כמו הצותי אני והגזרה מקנה רצוץ והנה פירוש איך הם עשקות באומרים לבעליהם : (ב) נשבע · בקדשו . בשמים כמו כי אשא אל שמים ידי : בצנות · כמו ולצנינים בעיניכם : ואחריתכן · הבן שיעמוד אחרי כן כמו ולא לאחריתו שהוא בנו : בסירות . כמו סירים סבוכים : דוגה . כמו דג : ונשא . שילוה האויב הוא הגר המזכר למי שישא אתכם : (ג) ופרצים · העשויה פרצים בחומה : אשה נגדה . והשלכתנה · אחריתם שהוא הבן אל ההר שלא תראינה עת יכפש כדרך ותשלך את הילד או מרוב הרעב והצמא כאשר הוא כתוב אחריו אולי ההרמונה שם מקום אחרי חומת שומרון והנה הודעתי אתכם זאת הרעה העתידה לבא עליכם על כל לכו עבדו הבעל אולי יושיעכם כדרך שהתל אליהו בעובדיו ואל תוציאו המעשר מקצה ג' שנים

תולדות אהרן בית החורף . יומא ט : פרות הבשן . שבת לג : בסירות · ב"ב עג : לבקר זבחיכם · (עכו"ם נט)

רדק

מקריבים וזורקים הדם : (טו) והכיתי. מנהג המלכים לעשות להם בית לחורף ובית לקיץ , וכן אמר ביהויקים והמלך יושב בבית החורף בחדש התשיעי , וכן אמר בעגלון מלך מואב והוא יושב בעליית המקרה שהיתה עשויה לימי הקיץ , ואמר כי הרעה יפיל ארמנות המלך בית החורף ובית הקיץ ובתי השן והם אשר בנה אחאב , כמ"ש ואת בית השן אשר בנה , והשן הוא שן הפיל שעושין ממנו מלאכה : בתים רבים . רבים במספר , או פי' גדולים בבנין והם הארמנות : (א) שמעו . פרות הבשן , בשן הוא מקום מרעה שמן והבהמות הרועות בו שמנות וטובות , ודמה נשי המלכים והשרים הגדולים לפרות הבשן לפי שהן בעלות תענוג והן שמנות ויפות : העושקות דלים · שהן מסבבות העשק והגזלה שאומרת לאדוניהם שהם בעליהן הביאה ונשתה ואם אין לבעליהם הכסף משלהם בהזמנה עושקים האביונים שאין להם כח להמלט מידם גם רוצצים אותם אם לא יתנו מיד על פיהם : רוצצות . ענין שבירה , כמו קנה רצוץ , כלומר מכים אותם : לאדוניהם , האל"ף נעה בחטף פתח והוא אחד מארבעה שהן מפיק כל' אדנות : (ב) נשבע . בקדשו . הוא השמים , והוא על דרך כי אשא אל שמים ידי , וכן אמר למעון קדשו לשמים : ונשא אתכם בצנות . נשא מבנין פועל הדגוש והמנשא הוא האויב , ות"י ויטלון יתכון עממיא על תריסיהון , תרגם צנות כמו צנה וסוחרה , וכן תרגם ואחריתכן בסירות דוגה ובנתכון בדוגית צידין והוא ספינה קטנה , וכן במשנה סומכוס אומר המוכר את הספינה מכר את הדוגית , ואמר סומכוס דתנא דארעא דישראל קרי ליה דוגית דכתיב ואחריתכן בסירות דוגה · ועוד פירשו במלות צנות וסירות שמיני קוצים הם · ואמר דרך משל כן ישאו אותם וימשכו אותם כמו שמושכין את הדגים בקוץ . כמו שאמר ובחוחו תקוב לחיו · ואחריתכן כמו בניכן ובנותיכן . וכן ותחץ לארבע רוחות השמים ולא לאחריתו כלומר לא תשאר הממלכה לבנו : (ג) ופרצים . כי האויבים יפרצו בחומת שומרון פרצים רבים עד שתלכנה אשה נגדה דרך הפרצים ולא יצטרכו לבקש שערים על דרך שאמר ויעל העם העירה איש נגדו : והשלכתנה ההרמונה , כמו הארמונה ה"א תמורת אל"ף , ופי' אחז"ל כי השלכנ' ארמון המלך שבצד החומה ותלכנה כמו שעשה צדקיהו כשברח מירושלים וי"ת ויגלון יתהון להלא מן טורי הרמוני : (ד) באו בית אל ופשעו , זה הצווי איננו על דרך מצוה רצונית אלא על דרך גזום כמו שמח בחור בילדותיך , ואמר בית אל כי שם היה העגל , וזכר הגלגל כמו שאמר כל רעתם בגלגל , ואמר בגלגל שורים זבחו לפי שהיה המשכן שהלם בגלגל אחר שעברו הירדן והיה המקום ההוא נבחר והיו אומרים להם נביאי הבעל שיעבדו שם הבעל לפי שהוא מקום נבחר , לפיכך אמר הרבו לפשוע כי לא דייכם שקבעתם עכו"ם בבית אל כי גם בגלגל הרביתם לפשוע : והביאו לבקר זבחיכם , שהכהנים עובדי לאלילים

מצודת ציון

הבליטות היוצאות כעין קרנים : (טו) על בית · עם בית : השן · מן הפיל : וספו . ענין כליון כמו ספתה בהמות (ירמיה יב) : (א) הבשן · הוא מקום מרעה שמן כמ"ש ורעה הכרמל והבשן (שם נ) : העושקות · מל' עושק וגזל : הרוצצות . ענין שבירה כמו קנה רצוץ (ישעיה מב) : לאדניהם. ר"ל לבעליהן : (ב) ונשא · מל' משא וסבל : בצנות · צנה הוא המגן כמו צנה וסוחרה (תהלים צא) ור"ל אניות כדמות צנות : ואחריתכן · כן יקראו הבנים והבנות הנשארים אחרי מות האדם וכן ולא לאחריתו (דניאל יא) : בסירות . מל' סיר והוא כעין קדרה כמו סיר הבשר (שמות טז) : דוגה . מל' דגים : (ג) ופרצים . שבר החומה : והשלכתנה · אמר בלשון הרחבה על מהירת הרדיפה : ההרמונה · אל הארמון הה"א האחרונה באה במקום הלמ"ד או אל בתחלתה והה"א הראשונה באה במקום האל"ף : (ד) ימים · ענינו שנים כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) : נקיון

מצודת דוד

אל לכרות קרנותם ויפלו על פני הארץ : (טו) בית החורף · להתענג היו עושים בית מיוחד לחורף והיה שמור מן הקרירות ומנשיבת הרוח ובית מיוחד לקיץ במקום שנושב הרוח ואמר שיכה זה עם זה ר"ל שיחרבו ויאבדו : ד (א) פרות הבשן · הם נשי השרים בשמרון ועל כי היו מתענגות ושמנות מרוב כל המשילם אל הפרות הרועות בבשן במרעה שמן שהן שמנות ובריאות בשר : העושקות דלים וגומר . וחוזר ומפרש שאינם עושקות בידיהן רק הן האומרות לבעליהן הביאה יין ונשתה ולפי שאין להם ממה להביא עושקים הדלים חשופי הכח ואם יעמדו נגדם רוצצים אותם בכדוי ומלקות אם כן העושק והרצינה באה על ידי הנשים וכאלו יעשום הם : (ב) בקדשו . בקדושתו : ונשא אתכם . האויב ישא ויביא אתכם באניות קטנות עשויות בתמונת צנה והדרך להוליך בהן השפחות לא נשים מכובדות : ואחריתכן · במיתן ובנותיכם יביאו בספינות העשויות בתמונת קדרה שמביאים בהן הדגים ואין עשויות להוליך בהן אנשים והאויב לא יחוס עליהם ויביאם בהם : (ג) ופרצים תצאנה · כאשר יעשו למלט נפשם אל הארמון שמחוץ לחומת העיר להשגב במעוז הארמון הנה תצאנה מן העיר בדרך פרצי החומה הידועות להן כי לא יוכלו ללכת דרך השערים כי האויב ישמור מול השערים וישבום בצאתן ולכן תצאנה דרך הפרצות : אשה נגדה . כ"א תצא בפרצה שתמצא תחילה לפניה : והשלכתנה ההרמונה . תהיינה רדופות ונפלטות אל הארמון להשגב שמה : (ד) באו בית אל · הוא דרך גזום כאומר לבן בליעל עשה כחפצך ותראה מה יקרה לך באחרית הימים ודומה לו שמח בחור בילדותיך וגומר ואחריו נאמר ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (קהלת יא) : ופשעו · להקריב שם אל העגל : הגלגל · מוסב על באו לומר באו לגלגל ושם הרבו לפשוע כי הזביחה שמה אל העכו"ם הוא עון גדול ורב לפי המקום לפי ששם עמד המשכן בתחילה וזה נאמר כל רעתם בגלגל (הושע ט) . והביאו לבוקר · בכל בוקר הקימו

רשי

זבחכם יאכל ממחרת (ויקרא יט) ועכו"ם לשלשת ימים מעשר בהמותיכם תורה אמרה שאור לא תקטירו (שם ב): (ה) ועכו"ם וקטר מחמץ תודה · תורה אמרה לא תאחר לשלמו (דברים כג) ועכו"ם וקראו נדבות השמיעו הזכירו כל מי שמתנדב תבח יתן אל לבו ויזכור וי"מ וקטר מחמץ מן אונס כמו אשרו חמוץ (ישעיה א) מכף מעול וחומץ (תהלים עא): וקראו נדבות השמיעו. בקול זמר ואמרו שקרבן זה מרוצה ומקובל בנדבה כן ת"י: (ו) נקיון שנים · אקהיות שנים · ד"א נקיון שנים זהו חוסר אכילת בשר שהוא נכנס בין השנים כמו שנאמר הבשר עודנו בין שניהם (במדבר יא): (ז) בעוד שלשה חדשים לקציר · עד הקציר כלומר ג' חדשים לפני הקציר: חלקה · בקעת שדה קמפנייא בלע"ז: תמטר · תהא מקום מטר (תעני' ו) אמר מר שחיטן לקללה זו תרקב וזו תיבש: וחלקה אשר לא תמטיר עליה · לא תרוה נמטרת את עצמה: (ט) הרבות גנותיכם · שאתם עוסקים להרבות גנותיכם: יאכל הגזם. אכל הגזם: (י) בדרך מצרים · כדרך ששלחתי עליכם במדבר כנאתכם ממצרים: עם שבי סוסיכם · שיהרגו גם הסוסים

4 יָמִים מַעְשְׂרֹתֵיכֶם׃
5 וְקַטֵּר מֵחָמֵץ תּוֹדָה וְקִרְאוּ נְדָבוֹת הַשְׁמִיעוּ כִּי
כֵן אֲהַבְתֶּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִה׃ 6 וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם נִקְיוֹן
שִׁנַּיִם בְּכָל־עָרֵיכֶם וְחֹסֶר לֶחֶם בְּכֹל
מְקוֹמֹתֵיכֶם וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־
יְהוָה׃ 7 וְגַם אָנֹכִי מָנַעְתִּי מִכֶּם אֶת־
הַגֶּשֶׁם בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר
וְהִמְטַרְתִּי עַל־עִיר אֶחָת וְעַל־עִיר
אַחַת לֹא אַמְטִיר חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר
וְחֶלְקָה אֲשֶׁר־לֹא־תַמְטִיר עָלֶיהָ
תִּיבָשׁ׃ 8 וְנָעוּ שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עָרִים
אֶל־עִיר אַחַת לִשְׁתּוֹת מַיִם וְלֹא
יִשְׂבָּעוּ וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃
9 הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן
הַרְבּוֹת גַּנּוֹתֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם וּתְאֵנֵיכֶם
וְזֵיתֵיכֶם יֹאכַל הַגָּזָם וְלֹא־שַׁבְתֶּם
עָדַי נְאֻם־יְהוָה׃ 10 שִׁלַּחְתִּי בָכֶם דֶּבֶר
בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם הָרַגְתִּי בַחֶרֶב
בַּחוּרֵיכֶם עִם שְׁבִי סוּסֵיכֶם וָאַעֲלֶה

לִתְלָתָא יוֹמִין מַעַסְרַתְכוֹן׃
5 וּמְגַבַּן מִן אוֹנָס תּוֹדָתָא
וּמֵיתַן לֵיהּ בְּזְמַר וְאָמְרִין דֵּין
לְרַעֲוָא אֲרֵי כֵּן רְחִמְתּוּן בֵּית
יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
6 וְאַף אֲנָא יְהָבִית לְכוֹן
אַקְהָיוּת שִׁנִּין בְּכָל קִרְוֵיכוֹן
וַחֲסִירוּת מְזוֹן בְּכָל אַתְרֵיכוֹן
וְלָא תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃
7 וְאַף אֲנָא מְנָעִית מִנְּכוֹן יָת
מִטְרָא בְּסוֹף תְּלָתָא יַרְחִין
לִזְמַן חַצְדָּא וְאַחֵית מִטְרָא עַל
קַרְתָּא חֲדָא וְעַל קַרְתָּא חֲדָא
לָא אַחֵית מִטְרָא אַחְסַנְתָּא
חֲדָא יְהוֹת עֲלַהּ מִטְרָא
וְאַחְסַנְתָּא דְּלָא יְהוֹת עֲלַהּ
מִטְרָא תִּיבַשׁ׃ 8 וִישְׁתַּלְטוּן
תַּרְתֵּין תְּלַת קִרְוִין לְקַרְתָּא
חֲדָא לְמִשְׁתֵּי מַיָּא וְלָא
יִסְבְּעוּן וְלָא תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי
אֲמַר יְיָ׃ 9 מְחֵיתִי יַתְכוֹן
בְּשִׁדְפָנָא וּבְיֵרְקָנָא סַגִּיאוּת
גִּנֵּיכוֹן וְכַרְמֵיכוֹן וְתֵינֵיכוֹן
וְזֵיתֵיכוֹן אַכְלָא זַחֲלָא וְלָא
תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃
10 שַׁלְּחִית בְּכוֹן מוֹתָא כַּד
בְּאוֹרַח מִצְרַיִם קְטָלִית בְּחַרְבָּא עוּלֵימֵיכוֹן עִם שְׁבִי סוּסָוָתְכוֹן

סימן · ג׳ · ב׳ מחלב · ס׳ · ב׳ · ב׳ · י"ד פסוקים דסים זלא ולא · ל׳ ומ"ל · ג׳ ר"פ · ג׳

אבן עזרא

שנים רק לשלשה ימים: (ה) וקטר מחמץ: שתחפצו מה שצויתי לכם שתעשו לי: (ו) וגם הפעם לא הבאתם זבחים לי ולא מעשרותיכם והנה מזבחו נקי אין עולה ואין סעשר למקריבים על כן פעם וגם אני אם אתם עשיתם כן גם אני שלחתי במולכם ברלאתיכם: (ז) וגם · פעם בעוד שלשה חדשים לקציר כי אז זמן צורך הגשם ולא תשתחם לשוב אלי אולי לא תמותו ברעב · (ח) ונעו · ישבעו · כמו ארץ שבעה מים: (ט) הכיתי · השדפון בשבלים כמו שדופות קדים מכה בהם שמוריקות השבלים: (י) שלחתי · הרגתי בחוריכם ושבו סוסיכם: באש מחניכם

רדק

נאלוהים אחרים כמו שהיה לכם להביא זבחיכם לביתי כן אתם מביאים אותם לבית עכו"ם ופי׳ לבקר כל בקר ובקר כלומר יום יום תביאו שם זבחיכם: לשלשת ימים מעשרותיכם, ימים ר"ל שנה כמו ימים תהי׳ גאולתו כמו שאמר בתורה מקצה שלש שנים תוציא את כל מעש׳ תבואתכם כלו׳ כל דברי הקרבנו׳ והמעשרות תביאו לבית עכו"ם כמו שהיה לכם להביא אלי, וכן מה שאמר וקטר מחמץ תודה כמו שאמר בתודה על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו והם עושים זה לעכו"ם ואע"פ שלא היו מקטירי׳ מהחמץ מהקרבן שהוא בא על חמץ והוא בתודה היו מקטירי׳ מהקרבן ההוא כאימורים, וי"מ כל זה הפך מה שאמרה תורה בתורה אמרה ולא ילין חלב חגי עד בקר והם מביאים לבקר זבחיכם כלומר מלינים אותם ומקריבים אותם לבקר, ועוד מסרבים והביאו לבקר זבחיכם שמקדימים זבחי שלמים לעולה, והתור׳ אמר׳ כי העולה קודמת לכל קרבן: לשלשת ימים מעשרותיכם, מעשר בהמה שהוא קדשים קלים והתורה אמרה בקדשים קלים ביום זבחיכם יאכל וממחרת, והם אוכלים אותו לשלשת ימים, וכן וקטר מחמץ תודה הפך מה שאמרה תורה כי כל שאור וגו׳, כי אע"פ שאמרה תורה להקריב על חלות לחם חמץ קרבן תודה

לא אמרו שיקטירו מהחמץ: (ה) וקטר מחמץ תודה. כבר פי׳ וי"ת חמץ מן אשרו חמוץ שתרגם ומגבן מן אנוס תודתא: וקראו נדבות השמיעו, אתם עושים כמו מקרא קדש לעכו"ם שאתם קוראים ומשמיעים שיביאו העם נדבות ליום החג: כי כן אהבתם. עבודת אלהים אחרים אהבתם ולא עבודתי: (ו) וגם אני · כמו שאתם הסרתם הקרבנות והמעשרות מביתי כן חסרתי מכם לחם ובשר בכל עריכם ומקומותיכם שאתם יושבים מדה כנגד מדה ועם כל זה לא שבתם עדי: נקיון שנים · זהו חסר לחם, והענין כפול כמ"ש, כי עם שתאכל השנים מלאות, כלומר בין השנים, על הדרך שאמר הבשר עודנו בין שניהם ונחוסר המאכל השנים נקיות, וי"ת אקהיות שנין, כי השנים קהות כשלא יתמידו האכילה: (ז) וגם אנכי. בעוד ג׳ חדשים לקציר, כי ג׳ חדשים [illegible]

[illegible]

מצרים, שהיו הולכים עם מסוי הרעב לשכיה

מצודת דוד

הקדימו להביא שם זבחיכם: לשלשת ימים · בכל שלשה ימים הביאו שמה מעשרותיכם וכדרך שצוה התורה להביא לירושלים מקום המקדש כמ"ש כי תכלה לעשר וגומר בשנה השלישית וגומר ואמרת לפני ה׳ וגומר (דברים כו) הנה אתם הביאום לבית אל והגלגל מקום העגל והפסל: (ה) וקטר מחמץ תודה. הקטירו לחמי תודה מן לחם החמץ שבהן כי כן היה דרכם אבל התורה לא צותה להקטיר מלחמי התודה ומכ"ש לחם החמץ שאין החמץ נקטר כלל כב"מ כמ"ש כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו וגו׳ (ויקרא ב): וקראו נדבות השמיעו · הכריזו להביא שמה נדבות והשמיעו ברבים: כי כן אהבתם. בזה יפרש אמריו לומר לא שאני מצוה אתכם לעשות כן באמת אבל אמרי שמה כי כן אהבתם ולכן אני אומר עשו כאשר אהבתם והרא מה יקרה אתכם: (ו) וגם אני. אבל גם אני שלמתי מדה במדה לפי שמנעתי שמזבחי בשר קרבנות ומנחות והנה מזבחי נקי אין עולה ואין מנחה כן אנכי החסרתי מכם בכל עריכם הבשר והלחם באופן שיהיה לכם נקיון שנים מהבשר כי דרך הבשר ליכנס בין השנים בעת האכילה וכמ"ש הבשר עודנו בין שניהם (במדבר יא) ובהעדר הבשר השנים נקיים וכן היו חסירי לחם כי הרעב בא בארצם שנה בשנה ואוכל תבואות השדה ושלל את המקנה: לא שבתם עדי · עם כל זה לא לקחתם מוסר ולא שבתם אלי: (ז) וגם אנכי מנעתי מכם וגומר · ועוד גם זאת עשיתי אני שמנעתי מכם את הגשם כשהיה עוד שלשה חדשים לזמן הקציר ואז הצורך רב אל הגשמים: והמטרתי. ולמען לא יאמרו שבמקרה קרה לשנה שאינה גשומה לכן המטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת הסמוכה לה לא המטרתי למען דעת שבא בהשגחה: חלקה · ואפילו בעיר שירדה המטר לא ירדה בכל המקומות אבל חלקה אחת לבד היתה נמטרת והחלקה שאצלה אשר לא תמטיר המטר עליה היתה יבשה ורטיבות החלקה שאצלה לא הועיל לה להצילה מן היבשות לדעת שבא בהשגחה: (ח) ונעו · אנשים מתשים או משלש ערים שלא ירד שם הגשם היו נעים ללכת אל עיר אחת שבגשם ירד בה למצוא שם מים לשתות ולא היו שבעים מן השתיה כי מעט מים מצאו בה ולא היה בו די לרוות הצמאון: ולא שבתם · עכ"ז לא לקחתם מוסר ולא שבתם אלי: (ט) הרבות גנותיכם וגו׳ אבל ארבה ולא קבלתם הגלה מרבים הפירות: (י) בדרך מצרים

מצודת ציון

(ו) נקיון. מל׳ נקי: עדי · אלי כמו שבה עדיך (איוב ד): (ז) חלקה · כן יקרא השדה כמו ואחבלם את החלק (לקמן ז): (ח) ונעו · מל׳ תנועה והנדה: (ט) בשדפון · הוא לקיות הזרע בשבלים ע"י רוח: ובירקון · כענין מרבית הזונה נהפכים השבלים למראה ירוק ונשדפים כמו יככם וגו׳ בשדפון ובירקון (דברים כח): הרבות · מל׳ רבוי: גנותיכם. מל׳ גן: הגזם · מין ארבה: (י) עם שבי · כמו ושבי וכן עם יפה עינים (ש"א טז): באש. מין סרחון: מחניכם. חבורת אנשים קרויים מחנה: ובאפכם · מל׳ אף החוטם: סהוד

אבן עזרא

מחניכם: באף השודדים: ובאפכם. כשאריתם מהם: (יא) הפכתי. אם הורדתי עליכם מהשמים: כאוד. כמו זנבות האודים: (יב) לכן. דעת מפרשים רבים כי הכון לשוב אל השם ולפי דעתי כי הוא כדרך בואו בית אל והטעם הנה הבאתי עליך רעה אחר רעה, ועתה הכון והכון לך שהוא לקראת אלהיך להלחם והטעם לקראתי שהייתי אלהיך על כן אחריו: (יג) כי. הטעם הוא יוצר הרים שהם עומדים לנצח והטעם שהוא תקיף: ובורא רוח. שאיננו עומד על דרך אחד ומרוב תוקף השם ירעישו ויגביה הרוח שיבא שאינו נראה כמו בניינים ועלים עומדים: ומגיד. הטעם הנה הגיד לכם: מה שיחו. מה רצונו לעשות והוא יהפך השחר עליכם וישוב חשך כמו ארץ עיפתה כמו אופל ודורך על במותי ארצכם ולא תראוהו ויפה אמר יוצר הרים שהם נראים ובורא רוחות בגויות ומגיד לאדם מה שיחו מה שישים בלבו ועל דרך המפרשים כי השם יעשה כרצונו דבר והפכו על כן אם תשובו אליו יהפך הגזירות הרעות לטובות: (א) שמעו את הדבר הזה. וקוננו אותו: (ב) נפלה. בתולת ישראל. מלכות בית יהוא כמות ירבעם בן יואש: (ג) כי. היוצאת. פועל עומד ואל השמה על בני יצאותי ואינם כי פירושו יצאו ממני אלף

רשי

הסוסים: ואעלה באוש מחניכם: ריח פגריכם מבאיש באפכם העליתי אותו: (יא) כאוד. טיזו"ן בלע"ז כלומר שאורים ושוכים וקדרים: (יב) לכן. יען אשר לא שבתם עדי: כה אעשה לך. ככל הרעות האלה: עקב. כי אשר שומע מפי נביאי אשר זאת אעשה לך: הכון לקראת לשוב מרשעתך: (יג) מה שיחו. כל מעשיו פורשין לפניו בשעת מיתתו: עושה שחר. לצדיקים כאור נגה: עיפה. חושך נותן על רשעים לחשך אפלה כמו (ישעיה ח) והנה צרה וחשכה מעוף צוקה וכן (איוב י) ארץ עיפתה תעופה כבקר תהיה (שם יא) תשכך כבקר יהי אמיר: ודורך על במתי ארץ. משפיל גבוהים וגסי הרוח: (ב) בתולת ישראל. משגלו בימי הושע בן אלה (מלכים ב יז) לא יעמוד עוד מלך מעשרת השבטים: נטשה על אדמתה. כל דבר המושלך ומופל ונופץ על השדה קורהו נטישה: (ג) היוצאת אלף. המוציאה

מקרא

באש מחניכם ובאפכם ולא־שבתם עדי נאם־יהוה: יא הפכתי בכם כמהפכת אלהים את־סדם ואת־עמרה ותהיו כאוד מצל משרפה ולא־שבתם עדי נאם־יהוה: יב לכן כה אעשה־לך ישראל עקב כי־זאת אעשה־לך הכון לקראת־אלהיך ישראל: יג כי הנה יוצר הרים וברא רוח ומגיד לאדם מה־שחו עשה שחר עיפה ודרך על־במתי ארץ יהוה אלהי־צבאות שמו:

ה א שמעו את־הדבר הזה אשר אנכי נשא עליכם קינה בית ישראל: ב נפלה לא־תוסף קום בתולת ישראל נטשה על־אדמתה אין מקימה: ג כי כה אמר אדני יהוה העיר

(מסורה בגליון: ל' וחסר; ו'; כ' מלא; י"ד פסוקים לך לך כ"ד; ב'; ל'; ב'; י"ג ומטניין באתיסון; ל'; יפס ל'; י"ג)

תרגום

ואסקית סרות משריתיכון ובאפיכון ולא תבתון לפולחני אמר יי: יא רחיק מימרי יתכון כמא דרחיק יי ית סדום וית עמורה והויתון כאוד משיזיב מיקידא ולא תבתון לפולחני אמר יי: יב בכן מה אעביד לך ישראל חלף דלא תבת לאוריתא דא אעביד לך אתקשיט לקבלא אולפן אוריתא דאלהך ישראל: יג ארי הא מתגלי דיצר טוריא וברא רוחא לחואה לאנשא מא עובדוהי לאתקנאה נהור לצדיקיא כנהור צפרא דאזיל ותקין לאיתאה חשוך לרשיעיא למתבר רשיעי ארעא יי אלהי צבאות שמיה: א קבילו ית פתגמא הדין די אנא נטיל עליכון אליא בית ישראל: ב נפלת לא תוסיף למיקם שתא הדא כנשתא דישראל אתרטישת על ארעא לית דיקימינה: ג ארי כדנן אמר יי אלהים קרתא דיפקון מנה

מסורה

כמהפכת ו' וסי' בירמי' סי' מ"ט: הכון ב' חד חסר וחד מ"ל וסי' הכן והכן לך. הכון לקראת אלהיך ישראל. בתרא מלא: תוספ י"ג וסי' וחילוק אתיהון

תולדות אהרן

הכון. ברכות כג ע"ב שבת י (ברכות ד מגלה ע"א): יוצר הרים. חגיגה ה י"ג סנהדרין לט חולין ס נדה כג: לא תוסיף. ברכות ה:

רדק

מהם תבואה ולא תשבתם כי אני שלחתי עליכם הרעב ותשובו אלי אלא לא פניתם אלי והלכת' למצרים ואני שלחתי בכם דבר וחרב האויב בדרך ואעפ"כ לא שבתם אלי: בחוריכם. כי הבחורים היו שולחים לקנות התבואה: עם שבי סוסיכם. האויבים שהיו יוצאים עליכם בדרך היו הורגים הבחורי' הרוכבים על הסוסים ההולכים למצרים או מביאים משם והיו שובים הסוסים: ואעלה באש מחניכם ובאפכם. המחנה שלכם שהיו הולכים למצרים היו הרוגים בדרך ופגריכם היו באש וסרחון לעוברים, ומה שאמר באפכם כלומר כי גם באפכם היה עולה הבאוש כי היו הולכים מחנה אחר מחנה למצרים והאחרונים היו מוצאים הראשונים הרוגים ועולה באשה באפם ואעפ"כ לא שבתם עדי: (יא) הפכתי בכם. מקצת ארצכם בעודכם בה היה שממה כסדום ועמורה ואתם שנשארתם מעט הרי אתה כאוד מוצל משרפה וכל זה אתם רואים ואינכם שבים עדי וי"ת רחיק מימרי וגו': (יב) לכן כה אעשה לך ישראל. כל אלה הרעות אני עושה לך ישראל: עקב כי זאת אעשה לך. ובעבור שאני עושה לך זאת בעונך: הכון לקראת אלהיך ישראל. הכון לצאת לקראתו בתשובה ובמעשים טובים ויוטיב לך, ויהפוך לך הרעות לטובה כי הוא אלהיך ומשגיח עליך לרעה ולטובה כפי מעשיך ואיך כאשר העכו"ם: (יג) כי הנה יוצר הרים ובורא רוח. אלהיך הוא יוצר הרים ובורא רוח ועושה בילורים כרצונו, וזכר הרים שהם קיימים וחזקים ביסוד העפר, וזכר רוח שהוא דבר חזק בנבראים ואינו נראה, והנה הוא יוצר ההרים החזקים הנראים לעין ובורא הרוח שאינו נראה שמשפיל אותם כמו שאמר הפך מפרק הרים, וזה שאמר ודורך על במתי הארץ, וההרים הם במתי הארץ, והנה הוא דורך עליהם ומפילם על ידי הרוח הנכנס בבטן הארץ ובצאתו ממנה בוקע הארץ ופותחה ואפי' יהיה מקום נאתו הרי גבוהים, וזהו הרעש לפיכך זכר הרים ורוח, וכן הוא מגיד לאדם מה שיחו עם עינו ומעשיו ולא יחשב שאינו רואה אותם כמו שהיו אומרים הכופרים אין ה' רואה אותנו כי הנה הוא המגיד להם מעשיהם ע"י נביאיו, שיחו, בצר"י, אתם ידעתם את האיש ואת שיחו בחיר"ק ובניקוד ענין האדם ומעשי: עושה שחר עיפה. וכן הוא עושה השחר שהוא נוגה וכשירצה ישימנו חשך והוא קדרות השמש, עיפה, חשך כמו ארץ עיפתה, הנה הוא עושה בילורים כרצונו וכן יעשה בכם אם תריעו ירע לכם ואם תטיבו ויטיב לכם כי הוא יודע מעשיכם, ושמו השם אלהי הצבאות שהוא שופע לצבאות מעלה ומטה ועושה בהם כרצונו לכן הטוב לך ישראל שתכון לקראתו במעשים טובים והוא ייטיב לך אם הרע לך עד כה בגלל מעשים הרעים עשה מה שעשה ד"ם אחרי הא מתגלי וגו': (א) שמעו. כיון שאין אתם רוצים לשוב אלי שמעו הקינה שאני נושא: (ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל. לא תוסיף קום לזמן ארוך, וזה אמר על עשרת השבטים שגלו בימי הושע בן אלה ע"י מלך אשור שלא שבו עדיין לארצם כי בשוב גלות בבל לא שבו הם אבל עוד עתידים לחזור כי כמה נביאים נבאו עליהם שישובו, והנה מצאנו כמו לא תוסיף זה שאינו ר"ל לעולם אע"פ שכתוב בו עוד והוא מה שאמר ולא יספו עוד גדודי ארם לבא בא"י. ואחריו כתיב ויהי אחרי כן ויקבוץ בן הדד את כל מחנהו וגו', וכן ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו ונאמר וחיל פרעה יצא ממצרים: בתולת ישראל. בתולה היתה עד שלא בעלום אדונים זרים: נטשה על אדמתה. בעודה על אדמתה נטשה בארץ שהולכה ודלה ביד אויביה אין מקימה שאין מלכים ושרים מחזירים אותה לשוב אל ה' כי התשובה היתה לה תקומה: (ג) כי כה אמר ה'. היוצאת, היוצאים ממנה אלף אנשים לצבא תשאיר מאה כי לא ישארו

מצודת ציון

(יא) כאוד. הוא העץ שמגלגלים בו האש בהתרך מסביב וכן זנבות האודים (ישעיה ז): (יב) כה. ענינו כמו כן: עקב. בעבור כמו עקב תשמעון (דברים ז): הכון. מל' הכנה: (יג) שחו. דבורו כמו או שיח לארץ (איוב יב): שחר. אור השחר: עיפה. ענין חושך כמו ארץ עיפתה (שם י): ודורך. מל' דריכה ורמיסה: במתי. ענין גבהות ורוממות כמו ועל במותי יעמידני (תהלים יח): (א) נושא. ענין הרמת קול: (ב) בתולת. קראה בתולה לפי שלא נכבשה עדיין ולא באה ברשות אחר כבתולה שלא באה ברשות בעל וכן בתולת בת ציון (ישעיה כג): נטשה. ענין עזיבה

מצודת דוד

מצרים. כשהלכו בחוריכם רוכבי סוסים לרדת מצרימה לשבור בר כי שם יש הרבה תבואה הנה בדרך מהלכה שלחתי בכם הדבר וקצתם נהרגו בחרב הלסטים ושבו הסוסים: ואעלה באש מחניכם. אנשי המחנה שירדו מצרימה שמתו בדבר ונהרגו בחרב היו מושלכים ע"פ השדה ועלה מהם סרחון רב והסרחון עלה באפכם כי כשהלכו שוב למצרים לשבור בר עברו דרך עליהם ועלה הסרחון באפם: (יא) הפכתי בכם. ר"ל גזרתי להפך אתכם כדרך שנהפכו סדום ועמורה ויאמר על גלות ארץ נפתלי בימי פקח כמ"ש (מ"ב) ועל גלות עבר הירדן בימי הושע בן אלה בתחילת מלכותו כמ"ש (בס"ע): ותהיו. אתם בני שומרון לבד תשארו כאוד המוצל מן השרפה: ולא שבתם. ר"ל ידעתי שלא תקחו מוסר ולא תשובו אלי ואמר בלשון עבר כדרך הנבואה בהרבה מן המקומות כי הנבואה ברורה כאלו כבר נעשתה: (יב) לכן. הואיל ולא שבתם עד הנה לכן אעשה לך כה כמו שאמרתי שאהפוך בכם כמהפכת וגומר: עקב. בעבור אשר אעשה לך את זאת האמור למעלה וידעת א"כ מזה לכן הכון עצמך אתה ישראל לקראת אלהיך להלחם בו לעכב על ידו ואמר כמהתל ומלעיג וכאומר אף שידעת הדבר אין בידך להיות נשמר ממנה: (יג) כי הנה יוצר הרים. כי הנה ה' הוא היוצר את ההרים והוא הבורא את הרוח והכל שלו ובידו והוא מגיד לאדם מה יהיה דבורו כי יודע הוא התעלומות לב ובידו להפך אור השחר להיות חושך והוא דורך על במתי ארץ ר"ל משפיל הוא את הרמים כי שמו ה' אלהי צבאות כי הוא מושל בצבאות מעלה ומטה וכאומר אם כל אלה בו מי אם כן יוכל להיות נשמר מהרעה שהוא מייעד להביא: ה (א) נושא עליכם. מרים קול קינה עליכם אתם בית ישראל: (ב) נפלה. ר"ל הנה עתה עדת ישראל נפלה בנפל המלכה ולא תוסיף עוד לקום להחזיר לקדמותה לממשלתה הראשונה עד אשר יגלו מארצם (אבל בגאולה העתידה ישובו גם המה כמו יהודה ובנימין ומלך אחד יהיה לעולם

רש"י

שמוציאה אלף איש: (ד) דרשוני וחיו. שלא נרגל לגלות מהיכם בירושלים: (ה) ואל תדרשו בית אל ובאר שבע לא תעבורו. לא נאמר כאן אל תבואו ואל תדרשו אלא אל תעבורו למדנו שלא היתה שם עבודת אלילים אלא כל זמן שהיה אחד מבני עשרת השבטים יוצא לדרום לבית המקדש לירושלים ומשעבר את באר שבע הוא הדרך לשער בית אל או לשער שכחן וכן הוא במקום אחר (לקמן ח) חי אלהיך דן וחי וגומר ואדע שגזר הכתוב גזירה פורענות על גלגל ובית אל ולא גזר על באר שבע: הגלגל גלה יגלה. לפי שמו קללתו וכן בית אל יש עיר שסמוכה לה ששמה בית און בספר (יהושע ז): יהיה לאון. יהון לגלמא והוא תרגום של הבל חה דוגמת אם גלעד און אך שוא היו (הושע יב): (ו) בית יוסף. כמו לבית יוסף: פן יצלח כאש. פן תשלח חמתו כאש לבית יוסף: (ז) ההופכים ללענה משפט. ואינם מכירין בפיתויי שאני הופך לבקר צלמות יש ששרויין עתה בחשך ואני מאיר להם: (ח) ויום לילה החשיך. ויש ששעתו עומדת לו כאור היום ואני מחשיכו ללילה: הקורא למי הים. ויונתן תרגם דאמר לכנשא משריין סגיאין כמי ימא ומבדר להון על אפי ארעא רבותינו פירשו על דור אנוש שהציף עליהם את מי אוקיינוס: ה' שמו. לו היה לכם לעבוד והוא היה מגביר אתכם על אויביכם: (ט) המבליג. המגביר כמו ואבליגה מעט (איוב י) מבליגיתי עלי יגון (ירמיה ח): סוף

עמוס ה

ג הַיֹּצֵאת אֶלֶף תַּשְׁאִיר מֵאָה וְהַיּוֹצֵאת מֵאָה תַּשְׁאִיר עֲשָׂרָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃
ד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל דִּרְשׁוּנִי וִחְיוּ׃
ה וְאַל־תִּדְרְשׁוּ בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל לֹא תָבֹאוּ וּבְאֵר שֶׁבַע לֹא תַעֲבֹרוּ כִּי הַגִּלְגָּל גָּלֹה יִגְלֶה וּבֵית־אֵל יִהְיֶה לְאָוֶן׃
ו דִּרְשׁוּ אֶת־יְהוָה וִחְיוּ פֶּן־יִצְלַח כָּאֵשׁ בֵּית יוֹסֵף וְאָכְלָה וְאֵין־מְכַבֶּה לְבֵית־אֵל׃
ז הַהֹפְכִים לְלַעֲנָה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לָאָרֶץ הִנִּיחוּ׃
ח עֹשֵׂה כִימָה וּכְסִיל וְהֹפֵךְ לַבֹּקֶר צַלְמָוֶת וְיוֹם לַיְלָה הֶחְשִׁיךְ הַקּוֹרֵא לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ יְהוָה שְׁמוֹ׃
ט הַמַּבְלִיג שֹׁד עַל־עָז וְשֹׁד עַל־מִבְצָר יָבוֹא׃

כ' חד מ"ל ומד חסר · ד' · ח' · כ' · ד' · ח' · י' ב' ופי' · כ' ומככרי כוכב · מ"ל בלישנא כ' · ד' · ג'

תרגום

ג אַלְפָא יִשְׁתָּאֲרוּן בַּהּ מְאָה וּדְיִפְּקוּן מִנַּהּ מְאָה יִשְׁתָּאֲרוּן בַּהּ עַד עַסְרָא לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ ד אֲרֵי כְדְנַן אֲמַר יְיָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל תְּבָעוּ דַחֲלְתִי וְאִתְקַיָּמוּ׃ ה וְלָא תִתְבְּעוּן לְמִיהַךְ לְבֵית אֵל וּלְגִלְגְּלָא לָא תֵיתוּן וְלִבְאֵר שֶׁבַע לָא תֶעְבְּרוּן אֲרֵי דִי בְגִלְגְּלָא מִגְלָא יִגְלוּן וּדְפָלְחִין לְטַעֲוָתָא בְּבֵית אֵל יְהוֹן לִלְמָא׃ ו תְּבָעוּ יָת דַּחֲלְתָא דַיְיָ וְאִתְקַיָּמוּ דִּלְמָא יִדְלַק כְּאֶשָּׁתָא רוּגְזֵיהּ בְּבֵית יוֹסֵף וִישֵׁיצֵיהּ וְלָא יְהֵי חָיֵס בְּתוּבְכוֹן דַּהֲוֵיתוֹן פָּלְחִין לְטַעֲוָתָא בְּבֵית אֵל׃ ז דְּהָפְכִין לְנִגְדָּה דִּינָא וּזְכוּתָא לְאַרְעָא רְמָשׁוּ׃ ח שְׁבַקוּ לְמִדְחַל מִן קֳדָם דַּעֲבַד כִּימָה וּכְסִילָא וְהָפֵךְ לִנְהוֹר קֳבַל וִימָם וְלֵילֵי מַקְבִּיל דַּאֲמַר לְכַנָּשָׁא מַשְׁרְיָן סַגִּיאָן כְּמֵי יַמָּא וּמְבַדַּר לְהוֹן עַל אַפֵּי אַרְעָא יְיָ שְׁמֵיהּ׃ ט דִּמְגַבַּר חַלָּשִׁין עַל תַּקִּיפִין וּבְזִיזִין עַל כְּרַכֵּי תַקִּיפִין

מסורה

נמסר בסדר בא אל פרעה: יוצאת והיוצאת ח' מ"ל בקריאה וסי' והיוצאת מאה תשאיר עשרה · ואת האלה היוצאת · מה היוצאת הזאת · אין פרץ ואין יוצאת. תבאה והיוצאת חרש בחרש · וחד היוצאת מבין רגליה ל' חסר א': וחיו ד' בקריאה וסי' ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו: עד באי ולקחתי אתכם דמלכים. ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי דידמיה · ודרשו את ה' וחיו פן יצלח · עבדו את מלך בבל ותשיבו וחיו · דרשוני וחיו · עזבו פתאים וחיו (ע"פ המסרה גדולה א)

תולדות אהרן דרשוני וחיו. מכות כד: עושה כימה. ברכות נ ח: המבליג. שבת עז (סוטה כד):

אבן עזרא

או חסיה ואם התלה כתלה שב שהיא במקומות עומדת ובמקומות יוצאה והוצרכתי לומר ככה בעבור מלת תשאיר והטעם כי איך תקום המלוכה ולא נשארו מאנשי החלק הצעירים: (ד) כי. הטעם דרשוני וחיו ולא ימותו הרבים הנזכרים: (ה) ואל תדרשו בית אל. ששם העגל והוא מקום ממלכת ירבעם: יהיה לאון. ווי"ו תחת יו"ד כמו ואתה טוה להם למלך הנה יה. יי' הויה או הוא כמשמעו שסופו להקרא כן: (ו) דרשו. יצלח. ירקע כמו וצלחו אל הירדן ובית יוסף משל והוא ירבעם שהוא מאפרים כאשר אפרת עוד: (ז) ההופכים. המלכים הם השופטים: וצדקה לארץ הניחו. לשותה ויפת אמר הניחו לאנשי הארץ ואיך שכחו השם שהוא: (ח) עושה כימה. אם לבבכם המתגבר דע כי שנים מקומות יש בגלגל והם הסדנים ועם שהוא העגלה הוא הנקרא הדוב שהוא קרוב מהסדן הצפוני על כן יראה עם לעולם בקיץ ובחורף בכל הישוב הצפוני ויש סמוך לסדן הדרומי כוכב גדול אדום יקר: ובלשון ישמעאל סהיל ויש כוכבים קטנים קרובים אליו ואלה יראו פעמים לבל פי שיהיה קרוב מהקו השוה והצפוניים לא יראו אחד מאלה על כן קראם הכתוב חדרי תימן ונקראו אלה חדרי תימן בעבור שהם ביישוב אינן נראין ונקרא כפי מגורם שמו שהם שבעה שאינם מתפרדים והנה נשאר לפרש כסיל וכימה ודעת קדמונינו שכימה הוא זנב טלה ורואש שור והם ששה כוכבים גדולים אע"פ שהם קטנים וידוע בראיות גמורות שגלגל המזלות מתחבר עם הגלגל העליון בשני מקומות ובשניהם יקראו נקודת ההפכות ומשם נטה גלגל המזלות לצד צפון עשרים ושלש מעלות ואני מעלה ואני שביעה

ובכה לצד דרום והנה הם שלשה נקודות והשמש הולכת בדרך גלגל המזלות על כן יתהפך הבקר לצלמות ויום ללילה תחשיך בכל הישוב וטעם לקרוא הנקודה כימה כי שם היתה כימה בימים קדמונים כי בכל מאה שנה יתגלגל בגלגל המזלות ממערב למזרח קרוב ממעלה ואני ואנה כימי בלמיום הכהם ואין לו רק אלף שנים מנה לב מעלים על שתים מעלות והנה היום על שמנה עשרה וידוע כי לעולם הוא לב מעליה על תשע מעלות כנגד הטורים רק לא כנגד נקודה המתחברת והנה כסיל הוא נוכח כימה ואיננו אחד רק רבים ולב שעקרב מהם ושלשה הדברים צריך פי' ופעם הקורא למי שיה הם הענים העולים ואחר כך ישפכם על הארץ והמספרים כי על פניהם ברעה איננו טעם ולא דרש כי הרעה לא הכה ביבשה · וטעם להזכיר אלה הדברים שהיה ראוי למלך שהוא שופט לדעת חכמת השם וגבורתו ואיך יהפוך היום ללילה ויעלה בכחו המים מהים שהן למטה וישפכם על הארץ ואיך לא יפחדו כי השם ישפך מלכות השופט ויבא גר בלווי השם ובזרועו עליו להשחית ממלכתו על כן אחריו: (ט) המבליג שוד על עז · ולא יועיל המבצר על

רד"ק

ישארו בה אלא אחד מעשרה כי כלם יפלו בחרב ברעב ובדבר והנשארים יגלו: היוצאת. איננו פועל יוצא כמו המוציאה אלא פעל עומד הוא כמשפטו וכן דרך הלשון לומר ענין אנשי העיר בלשון העיר כמו ותהם העיר במאור ואם לא תצלים עמך ועשתם עמך מלחמה, תשאיר מאה כיון שנשארים בה כאלו העיר תשארי אותם: (ד) כי כה. אע"פ שנגזרה עליכם גזרה עוד תחיו באלפכם אם תדרשוני: (ה) ואל תדרשו. כבר פירשנו למה זכר בית אל והגלגל, וזכר ג"כ באר שבע לפי שהיתה סוף תחום א"י כמו שאמר מדן ועד באר שבע, היו מורים אותם נביאי השקר לבמות שם מזבחות לעכו"ם, וכן אמר חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע: כי הגלגל גלה יגלה. דרך צחות, כמו עקרון תעקר: ובית אל יהיה לאון. כמו שהיו קוראים אותו נביאי בית און כי לאון ולאון הסיה, ואון זה כמו ורהבם עמל ואון, וכת"י ודפלחין לטעותא דבית אל יהון לגלמא, ולמה הוא ל' הבל, כי כן תרגם הבל: (ו) דרשו. פן יצלח כאש בית יוסף, יבקע, תרגום ויבקע עצי העולה וצלח כמו כאש הגדולה שבוקעת כל דבר שעובר בו ומכלה אותו ובית יוסף הוא מלכות אפרים: (ז) ההפכים ללענה משפט. כי המלכים והשופטים היו הדין ועושים פני הגדולים במשפט, והנה משפט לעשוקים כמו הלענה שהוא דבר מר, והנה הוא הפך, כי המשפט כאשר הוא על פניו הוא דבר ערב וטוב והשחתה מות הוא מר: וצדקה לארץ הניחו · שלא יעשה צדקה אלא יניחום מושלת לארץ לא יחושו עליו ולא זכרו עושה כימה וכסיל שהוא עושה בהם משפט וצדקה בארץ ולמד לבני אדם שיעשו גם הם כן, כמו שאמר אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה': (ח) עושה כימה וכסיל. זכר אלו הכוכבים כי בהם קיום התבואות בזמניהם זה סבר זה ובשניהם קיום העולם, ולא זכר

מצודת דוד

לגולה ויאמרו אם כן גם הם למתקלקם כראשונה): נפשה על אדמתה · פזורה באדמה היא עזובה ואין מי מקימה כי אין הכח ביד מלכיה ושריה להקימה מעפרה: (ג) העיר היוצאת אלף · שהיו יוצאים ממנה אלף אנשים לצבא לא ישארו בה כי אם מאה: לבית ישראל · מוסב על העיר לומר העיר של בית ישראל היוצאת אלף וגו': (ד) דרשוני. דרשו אותי ותשארו בחיים: (ה) בית אל · ר"ל את העגל אשר בבית אל: והגלגל · אל הגלגל לא תבאו אל העכו"ם העומדת שם: ובאר שבע · לבאר שבע לא תעברו כי גם שם בנו מזבחות לעכו"ם כמ"ש וחי דרך באר שבע (לקמן ח): כי הגלגל · כי בסבת עבודת הגלגל גלה יגלה ישראל מעל אדמתו והוא לשון הנופל על לשון: ובית אל · בסבת עבודת בית אל יהיה ישראל לעמל ויגיעה וגם זה הוא לשון נופל על הלשון כי בית אל כינה הכתוב לגנאי בשם בית און כמ"ש ואל תעלו בית און (הושע ד): (ו) פן יצלח · ר"ל פן חמת ה' יצלח ויתגבר על בית יוסף כאש המצליח ומתגבר והולך ושורף: בית יוסף · היא מלכות אפרים שהם מבני יוסף: ואכלה · והשרוף אנשי שומרון העובדים לעגל שבבית אל ולא ימצא מי מכבה השרפה ר"ל לא ימצאו מושיע ומציל: (ז) ההופכים · אתם המהפכים משפט התורה המתוק כדבש לקחת השוחד לעוות הדין כלענה: לארץ הניחו · מפילים הצדקה עדי ארץ: (ח) עושה כימה וכסיל. מוסב למקרא שלפני פניו שאמר דרשו את ה'

מצודת ציון

פזורה כמו נטשתם עמך (שם ג): (ה) גלה יגלה · מל' גלות: לאון · ענין עמל ויגיעה וכן אם גלעד און (הושע יב): (ו) יצלח · ענין התגברות: ואכלה · ותשרף: (ז) ללענה · שם עשב מר: (ח) כימה וכסיל. שמות מזלות: צלמות · צל של מות והוא חשכת הקבר: (ט) המבליג. ענין חוזק

אבן עזרא

כן והוא על מבצר יבוא : (י) ואם נביא יוכיח השופט ישנאהו הוא ושריו על כן כתוב שנאו בשער מוכיח : (יא) לכן • בושסכם • אין ריע לו כי השי"ן שורש כי לא יתכן היותו משרת עם שם הפועל כי אם אפס משקלו וטעמו לעשות חמס לדל : ומשאת בר • שעמל בה תקחו ממנו בחזקה וזה תגמולכם בתי גזית בניתם : (יב) כי ידעתי • אם תעשו זה בסתר אני ידעתיו : צוררי צדיק • במשפט • בשער בפרהסיא : (יג) לכן • יש מהמשכילים שידום ולא יוכיח בעבור פחד המלך : (יד) דרשו • טוב שם דבר או תואר הטובה דרך הטוב או החק או הדבר : כאשר אמרתם • בלבבכם : (טו) שנאו רע • תואר והוא אדם רע וככה אהבו טוב שהוא המוכיח ודובר תמים : שארית יוסף • כי המלך מבני יוסף : (טז) לכן • אם לא תשמעו תבוא

רשי

שוד • אדם שדוד וחלש למגבר חלשין על תקיפין ובזיזין על כרכי תקיפין משלים : (י) שנאו בשער מוכיח . אתם לא יראתם מפניו ומפני נביאיו ושנאתם את המוכיחים אתכם בשערי בתי דינא : (יא) בושסכם . כמו בוססכם על דל שאתם רומסין ורופסים על ראשו כמו בוססו את חלקתי (שם יב) : ומשאת בר תקחו • זקיפת מלוה שהפקעתם עליהם השערים למכור להם תבואה בריבית כדי ליפול נחלתם מהם לפיכך בתי' וכרמים אשר בניתם ונטעתם על אותן הנחלות לא יתקיימו בידכם ומשאת ל' משא שמכבידים עליהם : כרמי חמד • כרמי חמדה : (יב) צוררי צדיק • מעיקין ליה לזכאה : בשער הטו • בשערי בתי דיניכם הטו משפט אביונים : (יג) המשכיל • מי שהוא חכם ידום בבא הרעה ולא יהרהר אחר מה"ד שהרי כל אלה עשו : כי עת רעה היא • עת המזומנת לקבל רעתם : (יד) ויהי כן וגו' • אם זאת תעשו אז יהי המקום עמכם כאשר אמרתם בלבבכם שמתקיים לכם גדולתכם : (טו) שארית יוסף • כל ישראל נקראין על שמו לפי שכלכל אותם

עמוס ה

י שָׂנְאוּ בַשַּׁעַר מוֹכִיחַ וְדֹבֵר תָּמִים
יְתָעֵבוּ׃ יא לָכֵן יַעַן בּוֹשַׁסְכֶם עַל־
דָּל וּמַשְׂאַת־בַּר תִּקְחוּ מִמֶּנּוּ בָּתֵּי
גָזִית בְּנִיתֶם וְלֹא־תֵשְׁבוּ בָם כַּרְמֵי־
חֶמֶד נְטַעְתֶּם וְלֹא תִשְׁתּוּ אֶת־יֵינָם׃
יב כִּי יָדַעְתִּי רַבִּים פִּשְׁעֵיכֶם וַעֲצֻמִים
חַטֹּאתֵיכֶם צֹרְרֵי צַדִּיק לֹקְחֵי כֹפֶר
וְאֶבְיוֹנִים בַּשַּׁעַר הִטּוּ׃ יג לָכֵן
הַמַּשְׂכִּיל בָּעֵת הַהִיא יִדֹּם כִּי עֵת
רָעָה הִיא׃ יד דִּרְשׁוּ־טוֹב וְאַל־רָע
לְמַעַן תִּחְיוּ וִיהִי־כֵן יְהוָה אֱלֹהֵי־
צְבָאוֹת אִתְּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם׃
טו שִׂנְאוּ־רָע וְאֶהֱבוּ טוֹב וְהַצִּיגוּ
בַשַּׁעַר מִשְׁפָּט אוּלַי יֶחֱנַן יְהוָה
אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁאֵרִית יוֹסֵף׃ טז לָכֵן
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֲדֹנָי

ס' חסר • ג' בטעם בסיפ' • ג' • י"ד פסוקים בסיפ' ולא ולא • ג' חסר וכל אוריתא דכות' כמ"א • ב' וחסר למען יזמרך כבוד • ל"ג • ג' • ג' • י"ג • ב' בטעם בסיפ' • קנ"ד

תרגום

מַשְׁלִים׃ י סָנַן לִדְמוֹכַח לְהוֹן
בְּשַׁעֲרֵי בָתֵּי דִינָא פִּתְגָמֵי
אוֹרַיְתָא וְלִדְמַלֵּיל כְּיוּנְתָא
מְעַקְמִין׃ יא בְּכֵן חֲלָף בִּמְבַזְכוֹן
מִסְכְּנַיָּא וּמְנַסְבוֹן חֲשִׁיכַיָּא
בָּתֵּי גְזִית בְּנֵיתוּן וְלָא תֵיתְבוּן
בְּהוֹן כַּרְמֵי חֶמְדְּתָא נְצַבְתּוּן
וְלָא תִשְׁתּוּן יַת חַמְרְהוֹן׃
יב אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי דְּסַגִּיאִין
מֶרְדֵיכוֹן וְתַקִּיפָן חוֹבָתֵיכוֹן
מְעִיקִין לֵיהּ לְזַכָּאָה בְּדִיל
לְקַבָּלָא מָמוֹן דִּשְׁקַר וְדִין
חֲשִׁיכַיָּא בְּבֵית כְּנִשְׁתֵּיהוֹן
מַסְטָן׃ יג בְּכֵן מַלְפַיָּא בְּעִדָּנָא
הַהִיא מִן קֳדָם רַשִׁיעַיָּא שָׁתְקִין
אֲרֵי עִדָּן בִּישׁ הוּא׃ יד תְּבָעוּ
לְאוּטָבָא וְלָא לְאַבְאָשָׁא בְּדִיל
דְּתִתְקַיְּמוּן וִיהֵי כְּעַן מֵימְרָא
דַּיְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת בְּסַעְדְּכוֹן
כְּמָא דַּאֲמַרְתּוּן׃ טו סְנוּ
לְאַבְאָשָׁא וְרַחֲמוּ לְאֵיטָבָא
וְאַתְקִינוּ בְּבֵית כְּנִישְׁתְּכוֹן דִּינָא מָאִים יִתְרַחֵם מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹת עַל שְׁאָרָא
דְּיוֹסֵף׃ טז בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהֵי צְבָאוֹת יְיָ בְּכָל

מסורה

לכן ב' בטעם בסיפרא וסי' לכן יען בושסכם על דל • ודבתריה לכן כה אמר ה' אלהי צבאות אדוני בכל רחבות מספד : ועצמים ג' חסר בקריאה וסי' כי ידעתי רבים פשעיכם ' ושפט בין הגוים' ועצמים כל הרוגיה . וכל אוריתא דכוו' חסר במ"א ונשל גוים רבים מפניך החתי והאמרי ; ה' אלהי צבאות י"ג וסי' וילך דוד הלוך וגדל דשמואל ' נמצאו דבריך ואכלם • ויאמר קנא קנאתי לה' דמלכים • וחברו • כי הנה יוצר הרים ובורא רוח • יען דברכם את הדבר הזה • דרשו טוב ואל רע דעמוס • ודבתריה שנאו רע ואהבו טוב והציגו • ודבתריה בכל רחבת מספר • והגלתי אתכם מהלאה לדמשק . נשבע אדני ה' בנפשו • מי כמוך חסין יה • (עיין במסרה רבתא בערך א) וג' ה' אלהי צבאות אלהי ישראל וסי' חנני מביא אל יהודה • **אם יצא תצא**

רדק

זכר שמש וירח אע"פ שהכל קיום העולם לפי שהם מועילים כל השנה , ואלה שני הכוכבים מועילים בזמנים ידועים בשנה , והם צורך העולם ומשפטו וכן אמר התקשר מעדנות כימה' מושכות כסיל תפתח , ואמרו ז"ל כי כימה יש בה צנה גדולה ומקשרת לפירי , וכסיל יש בה חמימות גדול ומבשל' לפירי , ואמרו כי כימה הוא זנב טלה , והנה הם שהופכים המשפט לרע ולא זכרו מי שהופך הדברים במשפט לטוב העולם ולקיומו , וכן היום והלילה בתקיפות עושה אותם הפכים לטוב : יהפך לבקר צלמות • בימי הקיץ הופך החושך לאור שהימים ארוכים והלילות קצרים ובימי החורף בהפך כי החשיך יום ושמו לילה שהלילות ארוכים והימים קצרים וכל זה ההפך הוא קיום העולם ותקונו , וכן קורא למי הים שהם מלוחים ומעלה אותם בעבים ושופכים על פני הארץ להשקותם והם מתוקים , הנה הוא הופך הדברים לטוב העולם ולא זכרתם אותו ואתם הופכים משפטיו הטובים לרעה : ה' שמו . הוא מה שאמר למעלה ה' אלהי הצבאות שמו כמו שפירשנו : (ט) המבליג שד על עז , ואם תאמר שתבטחו על מבצריכם הלא ית' הוא המחזיק האויב השודד על עם עז , וכן יבא השודד על מבצר חזק ברצונו וילכדנו , וכן יבא עליכם מי שילכד מבצריכם : שד . אחר בשקל נתם : המבליג . פעל יוצא , מן ואבליגה מעט והוא פועל עומד : (י) שנאו • מי שמוכיחם בשער כלומר ברבים ישנאו אותו , והמוכיחים הם נביאי האמת והחסידים שבהם ומוכיחים אותם ברבים לפי שהם רבים והם יושבי שער תמורת השופטים הישרים : ודבר תמים • דבר תמים ויושר כי הוא תאר או הוא שם כמו אם באמת ובתמים וי"ת ולדמלל כיוונתא מעקמין : (יא) לכן יען בושסכם על דל • אין למלה הזאת חבר ועניינה לפי מקומה עמסכם והטריחכם ואמר זה כנגד השרים והשופטים , וי"ת הבי"ת שמוש , ולא יתכן זה לפי דרך הדקדוק , ופירש שהכם ענין בזה כמו שוסים את הגרנות , שוסי נחלתי , וכת"י במבזכון ית מסכינא , ואחז"ל פי' כי השי"ן במקום סמ"ך , כמו ובולם שקמים שהוא כמו בולם מתרגום ויתפש ובלם , והמלה מקור מבנין פועל מרובע , בושסכם , בפלם טענכם , וענין המלה ענין רמיסה כמו ועל הרי אבוסנו : ומשאת בר תקחו ממנו . מה שיגע ונשא על כתפו מהתבואה לביתו לחיות בה אתם תקחו אותם ממנו לפי שהוא עני ואין לו כח להנצל מידכם , ומה יהיה ענשכם על זה שתבוזו בית העני : בתי גזית בניתם . ולא תשבו בם , בתיכם שבניתם אותם גזית מעושק וחמס לא תשבו בם לזמן ארוך כי בקרוב יבא האויב ויגלה אתכם מהם ויחריבם , וכן לא תשתו יין הכרמים שנטעתם בעשק כי תגלו בקרוב מארצכם : כרמי חמד • שהם נחמדים וטובים כמ"ש בתי גזית שהוא בנין נאה וטוב , או יהיה פירוש כרמי חמד שחמדתם אותם וגזלתם אותם מן העניים , על דרך שאמר וחמדו שדות וגזלו : (יב) כי ידעתי • לא תחשבו כי אינני רואה ויודע מעשיכם הרעים כי הכל אני יודע והשוחד שתקחו בסתר לעוור הצדיק בדינו ולהרע לו בעבור השוחד שלקחתם בסתר והוא הכופר שתקחו להציל הרשע מיד בעל דינו שהוא צדיק במשפטו : והאביונים בשער הטו . כפל הענין במ"ש כי האביונים הם צדיקים בדינם ברוב כי הם עשוקים ואינם עושקים כי אין להם כח לעשוק , ומה שאמר בשער כי שמה ישבו למשפט כמו השערה אל הזקנים : (יג) לכן המשכיל בעת ההיא ידום , לפי שהם שונאים המוכיח אותם אמר מי שהוא משכיל מן הטובים יהיה דומם ולא יוכיחם שלא ישמע חרפתו שהם משיבים : כי עת רעה היא • שוד הרעים תקפה : (יד) דרשו טוב • עוד שב הנביא להוכיחם אולי ישמעו : ויהי כן . אם תדרשו הטוב ותרחיקו הרע יהיה ה' אתכם כאשר אמרתם , כלומר בכל ענין שתשבתם הסלחה והטובה שתטיב לכם כן תטיב : כי ה' אלהי צבאות אתכם . וכפל הענין עוד ואמר : (טו) שנאו רע . והציגו בשער משפט , ר"ל העמידו המשפט בשער שהוא מקום מושב השופטים והזקנים : אולי יחנן ה' . אף על פי שחטאתם אליו הרבה אולי יחנן ה' על השארית הנשארת אם תשובו אליו כי חנון ורחום הוא : שארית יוסף . הוא מלכות אפרים ואמר שארית כי רובם גלו קודם מלכות ירבעם בן יואש וכלו בחרב וברעב ובדבר , כמ"ש כי ראה ה' את עוני ישראל מורה מאד ואפס עצור ועזוב וגו' : (טז) לכן • אם לא תשובו אלי רעות יבואו עליכם

תולדות אהרן

שנאו רע • חגיגה ד (חגיגה עז) :

מצודת ציון

חזק כמו ואבליגה מעט (איוב י) : שוד • ענין חרבן והאבדון כמו משוד כי יבוא (שם ה) : (י) יתעבו • מל' תעוב ושקוץ : (יא) בושסכם . כמו בוססכם והוא ענין רמיסה כמו בוססו את חלקתי (ירמיה יב) : ומשאת מל' משא : בר • תבואה כמו לשבור בר (בראשית מב) : גזית • אבנים מסותתים ביושר כמו ולא תבנה אתהן גזית (שמות יז) : (יב) ועצומים • חזקים : צוררי • מל' צר ואויב : כופר • פדיון : (יג) ידום . ענין שתיקה כמו וידום אהרן (ויקרא י) : (טו) והציגו . ענין העמדה כמו תציג אותו לבד (שופ' ז) : אולי • ענינו שמא : יוחנן • מל' חנינה וחמלה : (טז) חוצות • שווקים :

מצודת דוד

והוא זה העושה כימה וכסיל עם כי המה מתחלפים בפעולותיהם כימה מקרר וכסיל מחמם : והופך וגומר • את הצלמות מהפך להיות בוקר ואת היום מחשיך להיות לילה : הקורא למי הים . להעלותם בעבים ואחר זמן שופכים ע"פ הארץ : ה' שמו . המורה שהוא אדון הכל : (ט) המבליג . הלא הוא מחזק שוד וחרבן על עם עז : ושוד • ר"ל וכן יבוא חרבן על המבצר שאתם בוטחים בו וכאומר הואיל וכן דרשו את ה' וחיו : (י) שנאו • והם עכ"ז שנאו בשער את הנביא המוכיח ר"ל אף בשער העיר במקום פרסום המה מראים שנאה על המוכיח : ודובר תמים • ומי שמדבר דברים תמימים וישרים אותו מתעבים : (יא) יען בושסכם . בעבור שרמיסת רגליכם הוא על הדל ותגזלו ממנו המשא של תבואה שעל שכמו לזה בתי הגזית שבניתם והרי הם שלכם ואף על פי כן לא תשבו בם כי האויב יקחום וכן כרמים חמודים שנטעתם ושלכם המה ועל כל זה לא תשתו אתם את יינם כי אם האויב : (יב) רבים פשעיכם • אשר פשעיכם רבים וחטאתיכם המה חזקים אתם צוררים את הצדיק ולוקחים כופר לפטור מעונש מיתה את המחויב ובשער מקום המשפט מטים דין האביונים : (יג) לכן . בעבור המשפטים האלה הנה המשכיל ידום בעת בוא הפורעניות ולא יהרהר אחר מדת הדין כי בא העת שיקבלו הרעה כי נתמלאה הסאה : (יד) דרשו טוב • לכן דרשו לעשות טוב ואל תדרשו לעשות רע למען תשיגו את החיים : ויהי כן וגומר • ר"ל כן יהיה ה' עמכם תקוע בלבבכם כאשר אמרתם ונדרתם בעת שקבלתם אותו לאלוה : (טו) שנאו רע . דבר הרע בעיני ה' שנאו ואהבו את הטוב בעיניו ואת המשפט

העמידו

רש"י

אוהם: (טז) הו הו. ל' צעקה: וקראו איכר אל אבל. יפגעו שיירות האיכרים החורשים בשדות בקול מספד האבלים הצועקים בחוצות: ומספד אל יודעי נהי. ועביד מספדא יערע בדעביד אילייא ואינו אלא ל' כפול כמו משפטי ודיני (תהלים ט'): (יח) הוי המתאוים וגו'. האומרים ימהר יחישה מעשהו (ישעיה ה): למה זה לכם וגומר. משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאורה כדאיתא בחלק: (כא) בעצרותיכם. קורבן כנישתכון כשאתם קוראי' עצר': (כב) ושלם מריאיכם. ושלמי פטימיכון בהמות מפוטמות: (כג) הסר מעלי המון שריך. שהלוים משוררים על הדוכן אחרי שאתם חמסים ומעוותי משפט: (כד) ויגל כמים משפט. ואת תעשו ואראה לכם המשפט אשר כבשתם והסתרתם יגולה ויצף ביניכם כמים טבעים: וצדקה. תגלה כנחל איתן: (כה) הזבחים ומנחה. וכי לזבחים ומנחות רצוני והלא במדבר לא דברתי את אבותיכם להקריב לי זבחים אני אמרתי אדם כי יקריב (ויקרא א') כשירצה להקריב ואומר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו (במדבר ט) מגיד שלא עשו ישראל במדבר אלא אותו פסח לבדו: (כו) ונשאתם את סכות מלככם. חוזר לענין הפורענות שלמעלה

אל שדי · למה אתם עושים רעה. ופלותתא עיין במסרת רבתא בערך

תולדות אהרן המתאוים. הנכד' לא: הזבחים. תגינס וי:

בְּכָל־רְחֹבוֹת מִסְפֵּד וּבְכָל־חוּצוֹת
יֹאמְרוּ הוֹ־הוֹ וְקָרְאוּ אִכָּר אֶל־אֵבֶל
וּמִסְפֵּד אֶל־יוֹדְעֵי נֶהִי׃ יז וּבְכָל־
כְּרָמִים מִסְפֵּד כִּי־אֶעֱבֹר בְּקִרְבְּךָ
אָמַר יְהוָה׃
יח הוֹי הַמִּתְאַוִּים אֶת־יוֹם יְהוָה
לָמָּה־זֶּה לָכֶם יוֹם יְהוָה הוּא־חֹשֶׁךְ
וְלֹא־אוֹר׃ יט כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי
הָאֲרִי וּפְגָעוֹ הַדֹּב וּבָא הַבַּיִת וְסָמַךְ
יָדוֹ עַל־הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ׃
כ הֲלֹא־חֹשֶׁךְ יוֹם יְהוָה וְלֹא־אוֹר
וְאָפֵל וְלֹא־נֹגַהּ לוֹ׃ כא שָׂנֵאתִי
מָאַסְתִּי חַגֵּיכֶם וְלֹא אָרִיחַ
בְּעַצְּרֹתֵיכֶם׃ כב כִּי אִם־תַּעֲלוּ־לִי
עֹלוֹת וּמִנְחֹתֵיכֶם לֹא אֶרְצֶה וְשֶׁלֶם
מְרִיאֵיכֶם לֹא אַבִּיט׃ כג הָסֵר מֵעָלַי
הֲמוֹן שִׁרֶיךָ וְזִמְרַת נְבָלֶיךָ לֹא
אֶשְׁמָע׃ כד וְיִגַּל כַּמַּיִם מִשְׁפָּט
וּצְדָקָה כְּנַחַל אֵיתָן׃ כה הַזְּבָחִים
וּמִנְחָה הִגַּשְׁתֶּם־לִי בַמִּדְבָּר אַרְבָּעִים

רחוביא מספדא ובכל שוקיא
יימרון וי וי ויערעון אכר
לאבל ועביד מספדא לדידעי
איליא: יז ובכל כרמיא
מספדא ארי אתגלי למעבד
פורענות דין בגויך אמר יי:
יח וי למתחמדין ליומא דעתיד
למיתי מן קדם יי למא דנן
לכון יומא דעתיד למיתי מן
קדם יי הוא חשוך ולא נהור:
יט כמא די יערוק גברא מן
קדם אריא ויערעניה דובא
וייעול לביתא ויסמוך ידיה על
כותלא ויכתניה חויא: כ הלא
חשוך יומא דעתיד למיתי מן
קדם יי ולא נהור וקבל ולא
זיהור ליה: כא סניתי רחיקית
חגיכון ולא אקביל ברעוא
קרבן כנשתכון: כב ארי אם
תסקון קדמי עלון וקורבניכון
לא לרעוא תכנשת קודשיכון
לא יתקבלון קדמי: כג אעדי
מן קדמי אתרגושת זמרך
ותיגון כנרך לא אשמע:
כד ויתגלי כמיא דינא וזכותא
כנחל מגבר: כה הכנשת
קודשין וקורבנין קרבתון קדמי במדברא ארבעין שנין

אבן עזרא

חבות עליכם הרעה בכל רחובות מספד יהיה: הו הו · חסר יו"ד כמו הוי: וקראו אכר אל אבל · כי לא יקצרו מה שזרעו כאשר לא ישתו יין כרמיהם על כן: (יז) ובכל כרמים מספד. טעם כי אעבר דרך משל על הרוע ואשו והם הגזירות שיעברו עליהם: (יח) הוי. על דרך האומרים ימהר יחישה: יום ה'. לנקום מהם: (יט) כאשר. הטעם אם ימלט מרעה אחת לא ימלט מרעה אחרת כאשר ינוס כי הוא על הוא שבוא והנמלט מהארי יפגענו הדוב ואם עוד ימלט ובא הבית ובטח כי נמלט ישכנו נחש: (כ) הלא. הטעם איך תתאוו לבוא היום והנה חשך והאור הוא תאוה לעינים לא האפילה: (כא) שנאתי. אם תאמרו כל הימים שאנחנו מקריבים עולות לא נראה רע על כן אמר שנאתי: חגיכם. כבשיכם אסרו חג בעבותי' חגי' ינקופו: ולא אריח. ריח ביום עצרת שלכם כי אם תעלו עולות שאין אתם חייבים ומנחות לרצות אותי לא אריח: (כב) ושלם. יחיד כי שלמים השם ל' רבים יאמר שלם ל' יחיד. ומריאכם כדברי רבינו האיי ז"ל שלבון מבנה דחלבו אסור ואינו מין בפני עצמו כדברי הגאון רבי סעדיה ז"ל שאמר שחלבו מותר ופי' בו בלשון ישמעאל גאמו"ב ואיננו במקומות אלה והוא גדול מהשור ודומה לו: (כג) הסר. שירות הלוים ומלת המון בעבורם כאילו אמר הסר אסיפת הלוים המשוררים או היא מגזרת המית ים המית השירים: (כד) ויגל. מגזרת גלות עליו' והוא מפעלי הכפל כמו ימס ככה דעת כל מדקדקי ספרד והטעם עשו משפט ולא זבח ותיר כי אין לי חפץ בהם רק במשפט: (כה) הזבחים. ידעם בדרך השאלה כי ה"א הזבחים

רדק

עד שיהיה מספד בכל רחובות: הו הו. הוא קול המספד כמו הוי הוי: וקראו אכר אל אבל · אכר הוא עובד השדה ויקראו לו לבא אל האבל כי עבודתו וטרחו לשוא כי לקו הזרעים והצמחים חרשו ולא יקצרו: ומספד אל יודעי נהי. כמו הפוך ויודעי נהי אל מספד וכן הידעת כי אז תולד כמו הידעת אז כי תולד מקום אשר קבר כמו מקום קבר אשר והדומים להם וי"ת כתרגום ועביד מספדא לידעי איליא: (יז) ובכל כרמים מספד. שלא יהיו בהם ענבים כי אעבור בקרבך להרע לך כמו ועברתי בארץ מצרים: (יח) הוי המתאוים, כמו שאמר הנביא שהיו אומרים ימהר יחישה מעשהו למען נראה וגו': (יט) כאשר ינוס איש · כלומר תגיעו מצרה אל צרה: (כ) הלא חושך · ולא אור · אפילו קצת אור אין בו כי כלה חשך וכתוב אין עצ"ל נגה: (כא) שנאתי. אמר כנגד מלכות בית יהודה כי בימי עוזיהו מלך יהודה נשבאת כמ"ש וכן יאמר בהמון שרי הבלגים כלוין, והם היו מקריבים בבית המקדש אעפ"כ שאל ית' אלא איתן הקרבנות כיון שמעשיהם רעים: חגיכם. קרבנות חגיכם וכן בעצרותיכם בקרבנות עצרותיכם והענין כפול במ"ש כי החג הוא עצרת כמו שאמר עצרת תהיה לכם עצרות, כמו מן עטרת עטרות, ובסמוך עטרית וכן עצרות, והנה שדי בעצרותיכם לתפארת הקריאה כדגש קו"ף מקדש, ולד"י עניבכם תגיעו, והדומים להם: (כב) כי אם תעלו, כמו שאמר בנבואת ישעיה למה לי רוב זבחיכם וכל הענין: ושלם מריאכם, אחד מן שלמי מריאים, כמו שאמר שם וחלב מריאים והם המפוטמים: (כג) הסר מעלי המון שיריך · רמוי שירים שהלוים היו משוררים על הקרבן בשיר ובכלי ואיני רוצה לא בקרבנות ולא בשירים כי אינם לרצון כי מעשיכם רעים ומה יועילו הקרבנות אם תעבדוני מצד א' ותמרדו בי מצד אחר: (כד) ויגל כמים משפט. מענין גלות מים, פי הגימ"ל פתוחה ויורה שהוא מבנין גלל, כלו' יעל המשפט כמים: וצדקה כנחל איתן. כנחל חזק שהוא נגר בתמידות כן הצדקה אני שילכו המשפט והצדקה: לא שתעברו ותעכבו אותה ותביאום לארץ ותקריבו לפני זבחים אינני רוצה בזה: (כה) הזבחים · הה"א ה"א השאלה, אמר אם זבחים ומנחה הגשתם לי במדבר מ' שנה בית ישראל כמו שאמר בנבואת ירמיהו

כי

מצודת דוד

הספידו בשער המשפט להיות מתקיים ו[...] על עמדו: אולי יחנן · אם כן תעשו אולי יחנן ה' את השארית אשר ישארו מ[...] קרא את כל ישראל ע"ש יוסף לפי שכלכלם במצרים: (טז) לכן · ר"ל הואיל ו[...] כן עשיתם לכן כה אמר וגו': מספד · יהיה מספד: וקראו איכר · יקראו אל האיכר להתאבל על מלאכתו שהיתה בהגם: ומספד · ובמספד יקראו אל יודעי נהי שהם יעוררו המספד: (יז) מספד · יהיה מספד על חסרון היין: כי אעבור בקרבך · להכות בך: (יח) הוי המתאוים · על בני יהודה יאמר והוא מ"ש האומרים ימהר יחישה מעשהו וגומר (ישעיה ה) שהיו בני יהודה מלעיגים בדברי הנבואה ואמרו ימהר להביא יעודי הפורעניות למען נראה אם יוכל עשותו וכאלו יתאוו לה ואמר הוי על אלה המתאוים יום הפורעניות הבא מה': למה זה וגומר. ר"ל למה אתם מתאוים: יום ה'. הלא הוא יום חושך ולא יום אור: (יט) כאשר · היום ההוא יהיה כאשר ינוס איש מפני הארי הרודף אחריו ובדרך טסו פגע בו הדוב וכאשר יבוא אל הבית להטמין עצמו וסמך ידו אל הקיר לחפש אחר מקום נסתר ישכנו הנחש היושב בחור הקיר ר"ל כשתנצלו מצרה האחת תבוא השניה: (כ) הלא חושך: ר"ל אם כן היום ההוא יהיה חושך ועל מה תתאוו לו: (כא) שנאתי · ר"ל אל תבטחו בהבאת הקרבנות כי באמת שנאתיו מאסתי קרבנות חגיכם ולא אריח בהקטרת העולות שאתם מביאים בעת שאתם נעצרים ומעוכבים לפני בבהמ"ק ר"ל אינם מקובלים לפני: (כב) ומנחותיכם · ואף המנחות שאתם מעלים לא ארצה בהם: ושלם מריאיכם · השלמים מה שאתם מביאים מריאים לא אביט אליהם ואינם לרצון: (כג) המון שיריך . המיית השיר מה שהלוים משוררים לפני: וזמרת נבליך · מה שהם מזמרים לפני בכלי נבל לא אשמע כי אינם ערבים עלי: (כד) ויגל כמים משפט: ר"ל זאת עשו המשפט אשר כבשתם בעמקי המסתור יגולה כמים הטובעים היוצאים מבטן הארץ ממקום מסתור והצדקה שפסקתם מעשה התמידי בה כנחל חזק השוטף והולך ולא פוסק: (כה) הזבחים . ר"ל וכי הכל תלוי בזבחים וכי הגשתם לפני במדבר זבחים ומנחות בכל ימי משך מ'

מצודת ציון

הו הו · כמו הוי הוי והוא ענין צעקת יללה: אכר. כן יקרא העוסק מלאכת השדה וכן ושוביו אכרים (יואל א): נהי · ענין קינה ויללה: (יח) המתאוים · מל' תאוה: (יט) הקיר · הכותל: ונשכו. מל' נשיכת השנים: (כ) נוגה · האורה והזריחה: (כא) חגיכם. קרבנות חגיכם: אריח · מל' ריח: בעצרותיכם · ענין עכבה במקום כמו נעצר לפני ה' (ש"א כא): (כב) ארצה. מל' רצון: ושלם · מל' שלמים: מריאיכם . בהמות שמנות וכן ויזבח שור ומריא (ש"ב ו): (כג) המון. מל' המייה: שריך · מל' שיר: וזמרת · מל' זמר: נבליך. הוא כלי נגון: (כד) ויגל · מל' גלוי: איתן. חזק

אבן עזרא

הזבחים ה"א התימה והנה הטעם שלא הביאו וקדמונינו ז"ל אמרו כי שלויים הקריבו ואם היא קבלה קבלנו כי על דרך הפשט לא הקריבו והמפרש כי כבש אחד בבקר ואחד בערב לא יגיע לאחד מכם שזה פרוסה אין לו טעם כי השם לא צוה להקריב יותר יזכה עולם תמיד עשו ישראל בכל שני השמים יום והיו ישראל בישוב כי באחד בניסן בשנה השנית הוקם המשכן ובחדש השני בעשרים לחדש נסעו משיני הרי ג' יום יכל זמן שהיו בסיני היו בישוב ויין היה להם בעמדם במדבר סיני כמו שנה והיה להם יין נסך ואחר כך נסעו והוליכו יין עמהם עד שתעבר יום הכיפורים כי כן כתוב בפרשת אחרי מות ויעש כאשר צוה יי' את משה ובאו לארץ ערבה ושוחה ואין מרעה לצאנם ואין להם יין רק בשנת הארבעים שאלו המדיינים והאמוריים וככה בבאם אל קדש בישוב בשנת המ' שללו המדיינים וקנו בהמות והנה על דרך סברא לא הקריבו ואין הענה מחשבון ארבעים יום כי יום אחד בשנה חשוב שנה והנה הטעם כאשר הולכתי אתכם במדבר שנים רבות לא הגשתם לי עולות רק צויתי אתכם לעשות משפט וכן כי חסד חפצתי ולא זבח וכן בירמיה הוא אומר כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים על דברי עולה וזבח והנה טעם ויגל כמים שלא יפסק כדרך ויהי כנהר שלומך: (כו) ונשאתם. סכות. מגזרת הסכה ושמע ושרשו סכה והטעם שכלות רצון וכן בלשון ישמעאל אומר אדם לחבירו סכתל"י והוא שיאמר לו שבול דברי וקבל ברצון ומלת כיון ידועה בלשון ישמעאל גם פרס כי הוא כיוא"ן והוא שבתי כי עשו לו צלם: אשר עשיתם · שב אל צלמיכם וכוכב סמוך כוכב של אלהיכם עשיתם דמותו לעובדו: (כז) והגליתי · זה יום השחך הבא עליהם: דמשק · מזרח ארץ ישראל: (א) הוי · זה לאות על גלות נבוכדנצר: נקובי ראשית הגוים. הם ישראל ונקראו גוים בעבור היותם רבים: ובאו להם בית ישראל · כי הם בראשם: (ב) עברו כלנה · שם עיר: הטובים. הם בלשון פימה והטעם כי הטיבותי להם יותר מכם וכלכם מעשה ידי: (ג) המנדים · הזכיר המתאוים הוי המתאוים בעבור שהיו בהם אנשים שהדבר שהנביא מתנבא היה להם בספק אולי לא יקיים דברו ויש מהם שאומרים לעתים רחוקות הוא ניבא וזהו המנדים המרחיקים והקריבו לשפוט חמס כי שבת כמו מושב זקנים יושבי שער ולפי שאתם מנדים ומרחיקים בלבכם יום הפורענות לאמר עוד לא הגיע העת והזמן אינכם יראים לחמוא ותגישון שבת בשער לשפוט חמס מרחיקים ליום רע ומקריבים שבת חמס: (ד) השוכבים · וסרוחים · מגזרת וסרח העודף

תרגום

בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כו וּנְטַלְתּוּן יַת סִיכּוּת פַּת כּוּמָרֵיכוֹן וְיַת כִּיוּן צַלְמֵיכוֹן כּוֹכַב טַעֲוָתְכוֹן דִּי עֲבַדְתּוּן לְכוֹן׃ כז וְאַגְלֵי יַתְכוֹן מֵהָלְאָה לְדַמֶּשֶׂק אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ׃ א וַי דְּשָׁלָן שְׁלֵיוָא בְּצִיּוֹן וּמִתְרַחֲצִין עַל כַּרְכָּא דְשֹׁמְרוֹן מְקַיְּמִין שׁוּם בְּנֵיהוֹן כְּשׁוּם בְּנֵי עַמְמַיָּא וְכָל דְּמִן דִּיתְמַכּוּן עֲלֵיהוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ב עֲבָרוּ לְכַלְנֵיהּ וַחֲזוֹ וְאֱזִילוּ מִתַּמָּן לַחֲמַת רַבָּה וְחוּתוּ לְגַת דִּפְלִשְׁתָּאֵי דְּטָבִין מִן מַלְכְּוָתָא הָאִלֵּין אִם סַגִּי תְּחוּמְהוֹן מִתְּחוּמְכוֹן׃ ג אִינוּן מְרַחֲקִין יוֹם בִּישׁ וְאַתּוּן מְקָרְבִין בְּבֵית כְּנִשְׁתְּכוֹן חֲטוּף׃ ד דְּשָׁכְבִין עַל עַרְסָן דִּמְכַבְּשָׁן בְּשֵׁן דְּפִיל וְעוּמְקִין

מקרא

שְׁנָה בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כו וּנְשָׂאתֶם אֵת סִכּוּת מַלְכְּכֶם וְאֵת כִּיּוּן צַלְמֵיכֶם כּוֹכַב אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לָכֶם׃ כז וְהִגְלֵיתִי אֶתְכֶם מֵהָלְאָה לְדַמָּשֶׂק אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃

ו א הוֹי הַשַּׁאֲנַנִּים בְּצִיּוֹן וְהַבֹּטְחִים בְּהַר שֹׁמְרוֹן נְקֻבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ב עִבְרוּ כַלְנֵה וּרְאוּ וּלְכוּ מִשָּׁם חֲמַת רַבָּה וּרְדוּ גַת פְּלִשְׁתִּים הֲטוֹבִים מִן הַמַּמְלָכוֹת הָאֵלֶּה אִם רַב גְּבוּלָם מִגְּבֻלְכֶם׃ ג הַמְנַדִּים לְיוֹם רָע וַתַּגִּישׁוּן שֶׁבֶת חָמָס׃ ד הַשֹּׁכְבִים עַל מִטּוֹת שֵׁן וּסְרֻחִים עַל עַרְשׂוֹתָם

(מסורה בגליון: אח אניכסכו · ל' · ל' · ל' פתח ול' קמץ דרך כוכב · ל' הסס · ל' · י"ג · ל' · ל' ומסר כ"ס · ל' · ל' · ב' · ל' · ל' · ל' · ב' · ל' ומד סרוחים)

אדנ"י: ונשאתם ב' וסי' את אביכם · את סכות מלככם ואת כיון צלמיכם: השאננים ג' וסי' הוי השאננים בציון · רבת שבעת לה נפשנו · על הגוים השאננים: חמת רבת האי חמת לית דכוות' פתח וכל

תולדות אהרן

עמוס ה · שבת סב קידושין עא

רש"י

חשך להם יום ה' ולא אור ונשאתם בגולה עמכם את גלוליכם ורכיבום האויבים על צואריכם לשאת עמכם בגולה: סכות כיון כוכב. שמות עכו"ם הן: (כז) והגליתי אתכם מהלאה לדמשק · כלומר לא לשכנותיכם תגלו כאשר עד הנה שנמסרתם ביד מלכי ארם ולא היו שובים אתכם למקום רחוק אלא עד דמשק ומעתה ביד סנחריב אמסור אתכם והוא יגלה אתכם למרחוק: (א) נקובי ראשית הגוים. לכם היו קוראים גוי המשובח שבעכו"ם: ובאו להם בית ישראל. הם באים במשפטיהם ובאו לכללם: (ב) עברו כלנה וראו · למה מאסתם בתורתי לדבק בחוקות עכו"ם עברו וראו בעכו"ם החשובים אם טובים הם מן הממלכות האלה שבשומרון ובירושלים: כלנה. בבל. חמת. אנטוכיא גת פלשתים חשובה שבארץ פלשתים היתה קרויה מתג האמה (שמואל ב ח) על שם שרודה את כולם והיא אם הממלכות: אם רב גבולם מגבולכם · ומה מצאתם בי עול: (ג) המנדים ליום רע · אתם מנידים עצמיכם לשבת בגלות אשר יחמס אתכם שנאמר בו מחמס אחיך יעקב (עובדיה א) זה מדרשו של רבי שמעון ז"ל · ד"א המנדים ליום רע המבזים על נבואת ימי רע שהנביאים מתנבאים להם. ותגישון שבת חמס. זהו כמו שאמר ישעיה הוי מגיעי בית בבית ותגישון שבת בתוכם זו אצל זו על ידי חמס: (ד) וסרוחים על ערשותם · משתחין ומאריכין עצמם על ערסותם ורבותינו פי' מחליפין נשותיהם זה לזה ומסריחין ערסותיהן

רד"ק

כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח, ושם פירשנו הענין, ארז"ל העשוים כבר היו ר' אליעזר אומר מעשה עולה אמרו בסיני והיא ... אמ"ר לא קרבה רבי עקיבא אומר קרבה ושוב לא פסקה אלא מה אני מקיים הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר מ' שנה בית ישראל שבטו של לוי שלא עבדו עכו"ם הם הקריבוה, ועוד כדבריהם ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו בגנות ישראל הכתוב מדבר שלא עשו במדבר אלא פסח זה בלבד, וכה"א הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר מ' שנה, רבי שמעון בן יוחאי אומר ישראל לא היו מקריבים, ומי היה מקריב שבטו של לוי שנאמר ישימו קטורה באפך וגו', ואמר מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי ישראל שעבדו עכו"ם לא הקריבו שבטו של לוי שלא עבדו עכו"ם הקריבו: (כו) ונשאתם · אמר מלום האל ית' לא קבלתם ותקבלו ותסבלו עבודת סכות מלככם, וסכות הם עכו"ם, ומלככם אמר על כוכב שנעשה עכו"ם על שמו וקורא אותו מלך לפי שהם חושבים אותו למלך עליהם, או שהוא כוכב גדול בצבא השמים שהוא כמלך על צבאו, וכן לקטר למלכת השמים כמו שפירשתי בספר ירמיהו, וי"מ סכות ענין הסכה ושמע כלו' מאזינים לעבודת עכו"ם, וי"ת ונטלתון ית סכות פתכומריכון, וכן וקלא במלכו ויבזו פת כומריכון, כ"א פתכריכון, וכן תרגם הנשבעים במלכם וענין עכו"ם היא: ואת כיון צלמיכם. י"מ כיון כמו לעשות כווני', וכבר פירשנו בספר ירמיהו שהם מיני מאכלים שמכינים לעכו"ם לפיכך נקראו כונים, ועוד פירשנו כיון שהוא כוכב שבתי, וכן נקרא בל' ישמעאל ופרס כיואן, ועשו דמותו לעבדו: כוכב אלהיכם אשר עשיתם לכם, כוכב סמוך כי היה פתוח כלו' עשיתם צלם כוכב של אלהיכם והכוכב הוא שמו אותו עליהם לאלוה ועשו צלם כוכב לו: (כז) והגליתי אתכם מהלאה לדמשק, רחוק מדמשק והוא חלח וחבור שגלו שם עשרת השבטים, אמר דמשק לפי שמלך דמשק הרע לישראל מאד כמ"ש, ואמר אל תחשבו כי תגלו לדמשק שהיא קרובה לארצכם אלא רחוק מדמשק: אלהי צבאות, מעלה ומטה ואותם שאתם עובדים שלוחיו הם: (א) הוי השאננים בציון · שמרון היתה ראש הממלכה לישראל, וציון ראש ממלכת יהודה, ואמר אוי להם לעשירים אשר בהם שהם שאננים ובוטחים שלא תבא עליהם רעה ואינם חולים וכואבים על אשר גלו בני ישראל כמו שאמר בסוף הענין ולא נחלו על שבר יוסף, כי שומרון היא שנלכדה באחרונה מערי ישראל וציון מערי יהודה ושני הערים האלה ציון ושמרון הם שלא תבא עליהם רעה ... נקובי ראשית הגוים שישבו שם מתחלה והם ז' אומות, וקראם ראשית הגוים לפי שהיו ראשים הגוים שישבו שם והארצות מבחר שבארצות ואלה הערים היו נקובים בשם לטובה: ובאו להם בית ישראל. בעזרת ה' לא בחרבם ולא בקשתם ירשו אותם ישראל אלא ברצון האל יתברך והם עברו על רצונו ועזבו משפטיו ולקחו משפטי הגוים הראשונים היושבים בארצות האלה, ולמה עשו זה יראו שבותיכם אם יש ארץ טובה מארצם וכי אם נתן להם האל ית' ארץ טובה למה כחשו בו ובטובתו: (ב) עברו כלנה. ואלה השאננים ומתענגים בטובה שנתן להם ה' כופרים בו ובתורתו ואינם יראים מרעה שתבא עליהם והנביאים מוכיחים אותם ואומרים להם כך וכך רעה תבא עליהם אינם יראים ובוטחים בעושרם

מצודת ציון

חזק כמו נהרות איתן (תהלים עד): (כה) הגשתם · ענין הקרבה: (כו) ונשאתם · מל' משא וסבל: סכות · כיון. כוכב. הם שמות מיני עכו"ם: (כז) מהלאה · להלן ורחוק: (א) השאננים · ענין השקט ומנוחה כמו שאנן מואב (ירמיה מח): נקובי · כן יאמר על הפרשת השם כמו נקבו בשמות (במד' א): ראשית · ענין מיטב ומבחר כמו ראשית גבורתם (ירמיה מט): (ב) כלנה · שם מקום: חמת רבה · חמת הגדולה: (ג) המנדים · מל' נדה והגעה: ותגישון. ענין הקרוב: שבת. מל' ישיבה: חמס. עושק וגזל: (ד) שן · הוא שן הפיל: וסרוחים · ענין עודף ויתרון וכן סרוחי טבולים

מצודת דוד

שנה שהלכתם בו שלא באותן הימים לא עשו אלא פסח אחד וגם עולות לא קרבו כן ארז"ל והאומר וכי לא היתי אז מרוצה לכם בזולת הקרבנות: (כו) ונשאתם · ר"ל הואיל ואין הכל תלוי בקרבנות אם כן לא יצילו עליכם והלכו גולה ועל צואריכם תשענו את הפסל של העכו"ם סכות שקבלתם עליכם למלך ולאלוה ואת העכו"ם כיון שעשיתם צלמו לעבוד לפניו ואת העכו"ם כוכב וגו' כי האויב יכריחם להביאם עמהם בגולה: (כז) מהלאה לדמשק · רחוק מדמשק מאד ולהלן: ו (א) הוי השאננים · הוי על אלו היושבים שאנן בציון ועל אלו היושבים בטח בהר שומרון: נקובי · מתחלה היו נקובים בשם שהם העם המשובחים שבכל העכו"ם במשפט הנהגת דרכם עתה באו כל בית ישראל לכללם לאחוז במשפטי הנהגת דרכם: (ב) עברו כלנה · עברו לכלנה וראו טוב המקום ומשם לכו אל חמת רבה ורדו אל גת של פלשתים לראות גודל גבולם ושבחם. הטובים: וכי המה טובים מן הממלכות האלה הם מלכות יהודה ומלכות אפרים וכי גבולם גדול מגבולכם ומה א"כ מצאתם בי עול למאס משפטי: (ג) המנדים. הם המניעים את עצמם במעשיהם ללכת ליום

רשי

ערסותיהן בשכבת זרע שאינה שלהם : כרים. כבשים : מרבק : מקום כנוס העגלים ובלע"ז קופל"א : (ה) הפורטים על פי הנבל. מנחם חברו עם ופרט כרמך (ויקרא יט) ורואה אני את דבריו שהמשורר על פי כלי זמר מחתך את הדבור בפרוטרוט הכל לפי נעימות קול הכלי להגביה ולהנמיך : כדויד חשבו להם וגומר. חשבו כלי שיר שלהם ככלי שיר של דוד שהם לשמים ואלו להתענג : (ו) השותים במזרקי יין. יש מרבותינו שאומרים במסכת שבת שהיו זורקין כוסותיהן זה לזה וי"מ על שם כלי שהיו לו שתי פיות והוא ארוך ושותה זה מכאן וזה מכאן הוא מרק מפיו אל פיו : וראשית שמנים. מובחר שבשמנים והוא אפרסמון : ולא נחלו. לשון חולי : על שבר יוסף. ששמעו מפי הנביאים שעתיד לבא עליהם : (ז) וסר מרזח סרוחים. ויבטלון משתאות המעדנים וגסי הרוח מרזחות לשון משתאות בסיפרי בפרשת וישב ישראל בשטים מצאתי וחזרו לעשות להם מרזחים והיו קוראים להם ואוכלים : (ח) בנפשו. מדעת וכוונה : מתאב. כמו מתעב וכן תירגם יונתן מנבל אנא ית בית מקדשא רבותיה דיעקב שהמקדש נקרא גאון עוזם שנאמר הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם (יחזקאל כד) : עיר ומלואה. ירושלים ויושביה : (ט) אם יותרו : מן הדבר והחרב : בבית אחד ומתו. שישלחו את הבית עליהם בלכדם את העיר ונשאו

עמוס ו

וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן וַעֲגָלִים מִתּוֹךְ מַרְבֵּק׃ ה הַפֹּרְטִים עַל־פִּי הַנָּבֶל כְּדָוִיד חָשְׁבוּ לָהֶם כְּלֵי־שִׁיר׃ ו הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן וְרֵאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ וְלֹא נֶחְלוּ עַל־שֵׁבֶר יוֹסֵף׃ ז לָכֵן עַתָּה יִגְלוּ בְּרֹאשׁ גֹּלִים וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים׃ ח נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יֱהוִה בְּנַפְשׁוֹ נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מְתָאֵב אָנֹכִי אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב וְאַרְמְנֹתָיו שָׂנֵאתִי וְהִסְגַּרְתִּי עִיר וּמְלֹאָהּ׃ ט וְהָיָה אִם־יִוָּתְרוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים בְּבַיִת אֶחָד וָמֵתוּ׃

ד' | ג' חד חסר ג' בסיפרא | ו' | ל' ג' וסי' נבלא דיוסף רותא | ג' ג' | ג' | ד' חס' בליש' | ו' רפין

על עַרְסֵיהוֹן וְאָכְלִין פְּטִימִין מֵעָנָא וְעֶגְלִין מִגוֹ רַבְקָא׃ ה דִמְנַגֵן עַל פּוּם נַבְלָא כְּדָוִיד אַתְקִינוּ לְהוֹן מָנֵי זְמָרָא׃ ו דְשָׁתַן בְּפִילָוָן דִכְסַף חֲמַר וְרֵישׁ מִשְׁחִין טָבִין מִתְמַשְׁחִין וְלָא כָאֵב לְהוֹן עַל תַּבְרֵיהּ דְיוֹסֵף׃ ז בְּכֵן כְּעַן יִגְלַן בְּרֵישׁ גָלָן וְיֶעְדוֹן מִנְהוֹן מַרְזְחִין וּמַכְבִין׃ ח קַיֵם יְיָ אֱלֹהִים בְּמֵימְרֵיהּ אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל מְנַבֵּל אֲנָא יַת בֵּית מַקְדְשָׁא רְבוּתֵיהּ דְיַעֲקֹב וּבִירָנְיָתֵיהּ רְחֲקִית וְאֶמְסַר קַרְתָּא וּמְלָאָהּ׃ ט וִיהֵי אִם יִשְׁתַּאֲרוּן עַסְרָא גַבְרִין בְּבֵיתָא

אבן עזרא

הפועל והוא שם התואר כמו עלומים לכלך מהשמשים כמו שמש"י : (ה) הפרטים. הם שידעו לעשות שירים חלוקים בנגונים בלי הרוז : (ו) השותים. יין הוא הפועל וחסר ולא הזכיר הנסמך אלא במזרקי כסף או זהב ורבי מרינום אמר כי הבי"ת נוסף כמו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי : על שבר יוסף. מלכות ירבעם : (ז) לכן. הם בקשו ראשים הם יגלו בראש : מרזח. במלת ירנם להשמיע קול כמו אל תבוא בית מרזח והוא המרזח הוא השיר והשיבה הפורענות אז יסור השיר : סרוחים. מן הסרוחים על ערשותם : (ח) נשבע בנפשו. כמו בי נשבעתי : מתאב. מגלה כמו תאבתי כליתי ונכספתי : (ט) והיה. זהו דרך הדבר או הכיות והזכיר עשרה והטעם רבים בעבור שהוא דרך התבון

לשון רת.וא פתחין : כדויד ג' וסי' ומי בכל עבדך כדוד נאמן • הפ־טים על פי הנבל־והיה תגבשל־ קרמא חסר • וכל דכוו' כדויד : שבר ג' קמצים וסי' נבלא דיוסף רותא. ופי' ושברה כשבר נבל • ומשבר רוח תייללו. ולא נחלו

תולדות אהרן כרים מצאן. פסחים סט : במזרקי יין • שבת סב : בראש גולים • פסחים מט קידושין עא : וסר מרזח. מ"ק כח כתובות סט :

רדק

כמצרים ובמצריים שהוקים שהם שמרון ואין ואומרים לא תבא עלינו רעה : עברו כלנה. כלנה עיר גדולה בארץ שנער, כמו שאמר בתורה ושם ראשית ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה. ולכו משם. כלומר אחר שתראו אותה כראשונה כי היא נפלת שהם ותראו כי אינה טובה מאלכם : ולכו משם חמת רבה, ואמר רבה לפי שהיא גדולה כי יש חמת אחרת חמת וכנותיה : גת פלשתים. אולי יש גת אחרת והיא הטובה שבערי פלשתים ונקראת מתג האמה ולקחה דוד מיד פלשתים : (ג) המנדים ליום רע, המרחיקים יום הרע העתיד לבא עליכם כמו שהיו אומרים ולעתים רחוקות הוא נבא : ותגישון שבת חמס. יום הפורענות אתם מרחיקים ושבת חמס אתם מקריבים שתשבו בשבר לעשות חמס ועול : (ד) השוכבים. זכר מה שהם מתענגים במאכל ובמשתה ובשינה ובשכיבה על מטות נאות ובשמוע כלי שיר ניגונים אמר בכל מיני תענוגים הם מתענגים ולא זכרו יום הפורענות גם לא חלו ולא כאבו על שבר גלו: וסרוחים על ערשותם. מן וסרח העודף שנותנים על ערשותם בגדים ארוכים ורחבים עודפים באורך וברוחב על די המטה וכ"ז ממיני התענוג, ורז"ל פי' וסרוחים על ערשותם ענין ברתון אמרו שהיו מחליפים נשותיהם זה לזה ומסריחים מטותיהם בשכבת זרע שאינה שלהם, וי"ת ופמקין על ערסיהון, ואוכלים כרים מצאן, פירוש כבשים שמנים, ואמר כתאר כי השמין מוכן וכן כלמר יהיו ר"ל כלמר לבן, מלובשים בגדים בגדים חמודות בגדי מלכות. ויש בעדרו זכר זכר תמים, וי"ת ואכלין פטימין מענא : מתוך מרבק. מקום שמכניסים שם העגלים לפטמם, וכן לאשה עגל מרבק, ובדברי רז"ל שכניסה לרבקה ודבה : (ה) הפורטים על פי הנבל. מן ופרט כרמך, ובדברי רז"ל פרט וכלל הוא ענין היחידות והנבדל מן הכלל, ר"ל שאומרים שיריהם על פי הנבל כל מעלה ומעלה בשיר על פי ענין הנבל שלא תדמה אחת לאחרת בניגונה, או פי' פורטים מיתרי הנבל כל אחד לפי הניגון ויש מפרשים פורטים מענין פרוטה בדברי רז"ל כלומר נותנים כל אחד פרוטה למנגן. וי"ת דמנגן על פום נבלא : כדויד חשבו להם כלי שיר. כמו דוד שהיה יודע נגן והיה יודע מיני הנגון בכל כלי שיר כן הם חושבים שהם יודעים כמוהו ור"ל בכל הספור הזה שכל עסקיהם בכל מיני תענוג ואת השם ית' לא זכרו : (ו) השותים במזרקי יין. במזרקים שהם גדולים שותים יין ולא בגביעים וכוסות שהם קטנים שראוי לשתות בהם יין אלא במזרקים שותים, ומזרק כמו מזרקים, וכן תלוי עקיפים כמו תלונים, וכן נטעי נעמנים כמו נטעים מלאכי רעים מי שמרים והדומים להם וי"ת כן ופרשו שאוך בתסרון שתרגם דשתן בפילון דכסף חמר וכן תרגם בספלא אדירים בספלי גוברייא : וראשית שמנים. מבחר שבשמנים ימשחו : ולא נחלו. על דרך הולה מכה עלי והנפעל בזה אינו מקבל מקרה מן הקל ואין כי הקל פעל עומד אלא מקבל מקרה מן הכבד : על שבר יוסף. היה ראוי שיחלו עליה ומכאוב אותה וכם לא נחלו ממנו ושבר יוסף הוא אותם שגלו מן השבטים ערם מלך ירבעם בן יואש ומלכות אפרים קורא בכלל אפרים או יוסף כי משבט אפרים היה ירבעם בן נבט שמלך על עשרת השבטים תחלה כשנתלקה המלכות גם היה רב במספר ובגדולה מאלו השבטים זולתי יהודה ועליו נבא יעקב אביו ואמר ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים ואמר ויקרא בהם שמי שיקראו ישראל בשם אפרים גם יוסף היה בכיר במקום ראובן לפיכך נקרא ישראל על שמו וכן אמר במזמור רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף : (ז) לכן. בשאריס מיוסף שלא גלו על שבר אחיהם שגלו עתה בקרוב יגלו בראש גולים תחלה לגלות יהודה : וסר מרזח סרוחים. ויקרב ויבא אבל אותם שהיו סרוחים על ערשותם ושמנים ומתענגים עתה יקרב אבלם וסר לשון קריבה כמו סורה שבה פה אמורה נא ואראה וי"ת לשון הסרה ויעדי מנהון מרזחין ומכבין הראשונה כ"ף והשנייה בי"ת והוא מדברי רז"ל תנתן בכנתי לבתי וכת"י והרדידים וכבנתי ויש נסחאות מכבין במני כסי"ן. ופירושו מלש' שתרגום ורכבת על מטה כבודה מכבין דיקר ומרזח רבותינו ז"ל ישרשוהו אבל וכן אל תבא בית מרזח וסמכו מזה הפסוק שהאבל מיסב בראש שנאמר וסר מרזח סרוחים מרזח נעשה בשר לסרוחים פי' לסרוחים לנבלאים כלומר שבא השם כמו וסרח העודף שפירושו שאר היריעה העודפת ודעת יונתן כי מרזח הוא ענין שמחה והלולים שאמר שתרגם ויעדי מנהון מרזחין ולא אמר כי שאבל יסור מהם אלא השמחה תסור מהם והסיפרי בפרש' וישב ישראל בשטים נאתרתם חזרו לעשות להם מרזחין והיו קוראות להם ואוכלים שנאמר ותקראנה לעם וגו', ואדוני אבי ז"ל פירש כי לשון מרזח היא להרמת הקול בין לבכי בין לשמחה וכן הוא בלשון ערבי : (ח) נשבע ה' בנפשו. בעצמו כמו כי נשבעתי וכן אשר לא נשא לשוא נפשו : מתאב אנכי. ספר מאבמי ליספתך דיספלגמיא"ש בלע"ז כמו מפרש עוקר השרשים סכך מתעבים ו"מ מנבל אתה : את גאון יעקב זה בה"מ כן את גאון יעקב אשר אהב סלה וכן ת"י ית בית מקדשא רבותיה דיעקב : והסגרתי. פי' ביד אויב אסגיר עיר עם אנשים : (ט) והיה אם יותרו. שימלטו מן החרב ויתחבאו עשרה בבית אחד

ימתו

מצודת דוד

רע ותגישון לשבת במקום חמס ר"ל בגולה בארץ הכשדים אשר תקבלו מהם חמס : (ד) השוכבים. הם המתענגים לשכוב על מטות שן : וסרוחים. על מטותם פרשו סדינים ארוכים ורחבים עודפים באורך וברוחב על המטה לכבוד ולתפארת : כרים מצאן. מן הצאן יבררו את הכרים לאכילתם : מתוך מרבק. ממקום שמפטמו שמה : (ה) הפורטים. הם המזמרים ע"פ הנבל נגונים יחידים ונפרדים שלא תדמה אחת לחברתה : כדויד. המה חושבים את עצמם בדבר כלי השיר להיות כדוד מלך ישראל לנגן על כלי שיר כמו שנגן הוא וכאומר שלא אין להם ערך ודמיון עמו כי הוא שר שיר ה' והמה לא כן : (ו) במזרקי יין. לא שתו בכוסות כ"א במזרקים כגי עדה מרובה : וראשית. במיטב השמנים ימשחו בשרם להתענג : ולא נחלו. אינם חולים בכאב הלב להצטער על השבר המיועד לבוא על יוסף ונקראו כל ישראל ע"ש יוסף לפי שהוא כלכלם במצרים : (ז) לכן. הואיל וכן עשו לכן עתה בזמן קרוב יגלו בראש גולים ר"ל במבחר הגולים בבזיון רב (וכי כמו בדברים טובים יאמר לשון ראש ומבחר על הטוב שבכולן כן בדברים רעים יאמר לשון ראש ומבחר על הרע שבכולן) : וסר מרזח סרוחים. לא יסיר מהם המשתאות הגדולות העודפות מהשיעור הראוי. או אז יסור אליהם אבלות גדולות ועודפות בשיעור : (ח) בנפשו. ר"ל בעצמו : מתאב. בתמה אמר מוריב את גאון יעקב זה בה"מ כמ"ש את גאון יעקב אשר אהב סלה (תהלים מז) : וארמנותיו. אבל ארמנות יעקב מקום שמתענגים בם אותם שנאתי ולכן אמסר ביד האויב העיר והדברים הממלאים את העיר וגם בה"מ בכללם עם כי אהובה לי הואיל והחרב העיר מה לי בבה"מ : (ט) אם יותרו. כי יחבאו עצמם עם מפני האויב : ומתו. כי האויב ישרוף הבתים וימותו כולם ולא

מצודת ציון

שבולים (יחזקאל כג) : ערשותם. מטתם כמו ערש יצועי (תהלים קלב) : כרים. כבשים שמנים וכן שלחו כר (ישעיה טז) : מרבק. הוא הדיר שמפטמים שם העגלים וכן ולאשה עגל מרבק (ש"א כח) : (ה) הפורטים. ענין ייחוד והבדל וכדרז"ל פרט וכלל שהפרט הוא הנבדל מן הכלל והוא מלשון ופרט כרמך (ויקרא יט) : הנבל. שם כלי נגון : (ו) במזרקי. אגן גדול כמו מזרק אחד כסף (במדבר ז) : וראשית. ענין מיטב ומבחר : ימשחו. מל' משיחה וסיכה : נחלו. מל' חולי : (ז) בראש. ענין מובחר : וסר. מל' הסרה : מרזח. כן יקראו המשתאות ובספרי פ' וישב ישראל בשטים יש וחזרו לעשות מרזחים והיו קוראים להם ואוכלים. או הוא ענין אבל וכן אל תבוא בית מרזח (ירמיה טז) ואחז"ל בית אבל : סרוחים. ענין עודף ויתרון : (ח) מתאב. ענין תיעוב כמו תאבתי לישועתך (תהלים קי"ט) : גאון. כן יקרא בה"מ וכן וצבי עדיו לגאון שמהו (יחזקאל ז') : והסגרתי. ענין מסירה כמו להסגיר לאדום (לעיל א) : (ט) יותרו. מלשון נותר

ישאר

אבן עזרא

חשבון: (י) ונשאו · מלא ומסרפו אין לו חבר ור' יהודה בן קריש אמר כי דודו אחי אביו ומסרפו אחי אמו וזאת הסברא בלי ראיה והאומר כי פירושו המציל אותו מהשרפה יחליף הסמ"ך בשי"ן ולא ראינו מהמשקל כל הבנין הכבד הדגוש כי אם לגנאי כמו סרעף מסעף פארה והנה הטעם שיכנסו אנשים בבית לראות מי מת בדבר או שנפל הבית עליהם שהרעש הארץ כאשר הזכרתי וכן אחריו והכה הבית הגדול והנה יבוא דוד א' מהאנשים שהיו בבית להוציא המתים מהבית לקברים ולשאת מהם שתי וכאשר יכיר האיש קרובו וישאנו ויאמר לאשר בירכתי הבית העוד יש שם עצמים ישיב תשובה לומר הם אל תגיד זאת ולא תשמע קולך פן ירך לב השומעים ואין אחד מהם מצדיק שם שמים להזכיר השם הנכבד: (יא) כי · מצוה · גוזר כמו כי הוא צוה ונבראו: רסיסים · מדרך הענין שברים יותר מבקיעים ורבי משה הכהן אמר כי רסיסי לילה גשם דק ודע כי הגשם שהוא גוף גם כן האויר שהוא הרוח גוף הוא והוא דק מאד וי"א כי הטעם הבית הגדול השר ואנשיו: (יב) הירוצון · הרוכבי סוסים בסלע: אם יחרוש · החורש הסלע בבקרים הטעם כי תשנו המנהג: כי הפכתם. המשפט שהוא מתוק לרוש ומזה הוא בוי"ו או בא"ל"ף: (יג) השמחים ללא דבר · שיקום קרנים לנגח בהם: (יד) כי · ולחצו אתכם · ואף כי שמצאו פוסה כאשר משבתם ואמרתם הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים לנגח בהם והנה הדבר הפוך כאשר האויבים ילחצו אתכם: כס

תרגום

חַד וִימוּתוּן: וִיטְלִינֵיהּ קָרִיבֵיהּ מִיקִידָא לְאַפָּקָא גַרְמַיָא מִן בֵּיתָא וְיֵימַר לְדִי בְּשִׁידָא דְבֵיתָא הַעוֹד כְּעַן עִמָּךְ וְיֵימַר סָפוּ וְיֵימַר סַלֵיק אֲרֵי כַּד הֲווֹ קַיָמִין לָא הֲווֹ מְצַלָן בִּשְׁמָא דַיְיָ:
יא אֲרֵי הָא יְיָ מְפַקֵד וְיִמְחֵי מַלְכוּ רַבָּא מְחָא תַקִיפָא וּמַלְכוּ זְעֵירָא מְחָא חַלָשָׁא:
יב הֲיִרְהֲטוּן בְּכֵיפָא סוּסְוָן אִם יִתְרְדֵי בְּתוֹרַיָא אֲרֵי הֲפַכְתּוּן לְרֵישׁ חִוְיָן בִּישִׁין דִינָא וּפֵירֵי זְכוּתָא לְגִידִין:
יג דְחָדָן לְלָא מִדְעַם דְאָמְרִין הֲלָא בְתוּקְפָנָא קְנֵינָא לָנָא נִכְסִין:
יד אֲרֵי הָא אֲנָא מְקִים עֲלֵיכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַם וִידַחֲקוּן יָתְכוֹן מִמַעֲלָנָא דַחֲמָת עַד נַחְלָא דְמֵישְׁרָא:

עמוס ו

ס' מ"ל · ל' י · ז' בסיפרא ב' · ל' · ל' · ל' וכ"כ ב' מד חסר · ב' כספכים · י"א · ל' · י"ג

י וּנְשָׂאוֹ דּוֹדוֹ וּמְסָרְפוֹ לְהוֹצִיא עֲצָמִים מִן־הַבַּיִת וְאָמַר לַאֲשֶׁר בְּיַרְכְּתֵי הַבַּיִת הַעוֹד עִמָּךְ וְאָמַר אָפֶס וְאָמַר הָס כִּי לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם יְהוָה׃
יא כִּי־הִנֵּה יְהוָה מְצַוֶּה וְהִכָּה הַבַּיִת הַגָּדוֹל רְסִיסִים וְהַבַּיִת הַקָּטֹן בְּקִעִים׃
יב הַיְרֻצוּן בַּסֶּלַע סוּסִים אִם־יַחֲרוֹשׁ בַּבְּקָרִים כִּי־הֲפַכְתֶּם לְרֹאשׁ מִשְׁפָּט וּפְרִי צְדָקָה לְלַעֲנָה׃
יג הַשְּׂמֵחִים לְלֹא דָבָר הָאֹמְרִים הֲלוֹא בְחָזְקֵנוּ לָקַחְנוּ לָנוּ קַרְנָיִם׃
יד כִּי הִנְנִי מֵקִים עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת גּוֹי וְלָחֲצוּ אֶתְכֶם מִלְּבוֹא חֲמָת עַד־נַחַל הָעֲרָבָה׃

רש"י

(י) ונשאו דודו ומסרפו. קרובו ואוהבו המציל את עצמותיו מן השריפה כן תרגם יונתן ושליטיה קריביה תיקידא: ואמר · המוציא מן השריפה לאשר בירכתי הבית לחבירו שהלך לבדוק בתוך הבית: העוד עמך אדם חי · זולתך שנמלט מן המבואים: ואמר אפס · אין חי אלא מתים ואמר זה אליו הס את הפגרים ואמר הס השלך וס"א הכל כי זאת להם על אשר לא רצו להזכיר בשם ה' כן ת"י: (יא) רסיסים · היא שבירה לבקיעות דקות: בקיעים · גדולים מרסיסים לפי משמעותו שפי מכתו כן תרגום יונתן וימחי מלכו רבא מחא תקיפא ומלכו זעירא מחא חלשא: (יב) הירוצון בסלע סוסים · כלום יעמדו במרוצתם במנוחה סדורו של עולם: אם יחרוש אדם בבקרים · בסלע שאתם סבורים לשנות דרך הטובה ותתקיימו ותצליחו: (יג) ללא דבר · על גדולתם ועושרם שאינו כלום שלא יתקיים: קרנים · החוזק וגבורה ליגח בקרנים עניים ואביונים. (יד) מלבא חמת שהוא במקצוע לפאת מערבית של ארץ ישראל: עד נחל הערבה · נחל מצרים שהוא במקצוע דרומית מערבית · כס

על שבר יוסף: דודו ת' מ"ל וסי' נמסר בסגר שפטים סימ' מ': וחס ב' קמצין וסימ' בכל מקום תשליך הס · ואמר הס כי לא להזכיר: השמחים ג' בקריאת וסי' השמחים ללא דבר · השמחים לעשות רע. השמחים אלי גיל:

רדק

ימותו שם מן הדבר ועשרה אינו דוקא אלא ר"ל רבים: (י) ונשאו דודו ומסרפו. דודו אחי אביו ומסרפו אחי אמו כן פירשו קצת המפרשים, וי"מ ענין שרפה והסמ"ך במקום שי"ן, ופירש אאז"ל אמר אותו אוהבו הבא לשרוף בשר המת קרובו בעבור הריח ולהוציא עצמים מן הבית ומרוב הדבר יאמר אחד לחברו העוד עמך מתים שהוציא שאעזור אותך יענה חברו אפס כי כבר הוצאתים כלם יאמר לו חברו הס ושתוק ולא תקונן כי לא להזכיר בשם השם עם שלא היינו רגילים להזכיר בשם ה' והיינו מזכירים שמות הבעלים זה גרם לנו הדבר הזה נשים יד לפה נסבול ונשתוק או שלא נשבר לב העם מרוב הדבר גם בעבור שלא ישמעו האויבים: (יא) כי הנה ה' מצוה. עוד דבר אחר אשר האל יתברך מצוה כלומר גוזר שיהיה רעש והוא שזכר למעלה והכיתי בית החרף וגו': והכה בית גדול רסיסים והבית הקטן בקיעים. רסיסים כמו בקיעים בסמ"ך כמו בצד"י כמו קנה רצוץ ענין שבירה וכן במשנה בסמ"ך ואם היה עבה או מרוסס כדי לבשל ביצה קלה שבביצים ותרגום וכתות ודמרים ויונתן פירש הענין דרך משל שתרגם ארי הא השם מפקד וגו': (יב) הירוצון בסלע · אם יחרוש בבקרים. אם יחרוש החורש וכן כאשר ישבר כלי היוצר השובר מן הבהמה אשר יקריב מהם קרבן לה' שמקריב ויאמר ליוסף האומר והדומים להם רבים ור"ל אם יחרוש בסלע כי בסלע שזכר עומד במקום שנים אמר אם דרך העולם שירוצו הסוסים בסלע זה אינו וכן אם יחרוש אדם בבקרים בסלע זה אינו ואם יהיה זה יהיה הפך דרך העולם ומנהגו ואתם עושים הפך העולם כי המשפט והצדקה הוא קיום יישוב העולם ומי שמעוות משפט הוא הורס יישוב העולם כמו הראש והלענה שממיתין את האדם והנה אתם הופכים סדר העולם וכן אמר למעלה ההופכים ללענה משפט: ופרי צדקה ללענה. כי מן הדין פרי הצדקה הוא שלום וטוב וכן אמר והיה מעשה הצדקה שלום ואתם עושים אותו ללענה: (יג) השמחים ללא דבר. כי לא תתקיים שלותם וטובתם אם כן הם שמחים ללא דבר: קרנים. כמו הראם שמנגח בקרניו כן הם אומרים שעשו להם קרנים לנגח בהם העמים כי ירבעם בן יואש התגבר על אויבי ישראל כמו שאמר הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה ואמר ואשר השיב את דמשק ואת חמת ליהודה בישראל והם אומרים כי בחוזקם עשו זה ולא כן כי רחמי האל היו עליהם ונתן להם הכח להתגבר על אויביהם כמו שאמר כי ראה השם את עני ישראל מורה מאד ואפס עצור ואפס עזוב ואין עוזר לישראל ולא דבר השם למחות את שם ישראל מתחת השמים ויושיעם ביד ירבעם בן יואש: כי הנני מקים · אמר אתם אומרים כי בחזקכם עשיתם זה ולא הבטתם אלי כי בעזרתי עשיתם: (יד) הנני מקים עליכם · גוי. זהו מלך אשור עם לבאו: מלבא חמת עד נחל הערבה. אמר עם שאתם אומרים שלקחתם בחזקכם כמו שאמר ירבעם בן יואש מלבא חמת עד ים הערבה כשאמר פני עכם יבא הגוי הזה וילחצו אתכם בארץ הזאת ויוציאכם מתוכה ונחל הערבה

מצודת ציון

נוסר: (י) ונשאו · מל' משא וסבל: דודו · הוא אחי האב: ומסרפו. הוא אחי האם. או ומסרפו הוא כמו ומשרפו בשי"ן כי זסשר"ץ מתחלפו ור"ל אוהבו המציל עצמותיו מן השריפה: בירכתי · בסוף: אפס · ענין כליון כמו אפס כסף (בראשית מ"ז): הס ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר י"ג): (יא) רסיסים. ענין רצוצה וכתיתה כי ומעוך וכתות (ויקרא כ"ב) ת"א ודמרים ודסים ובדז"ל ואם היה עב או מרוסס (שבת פ'): (יב) הירוצון. מל' ריצה ורדיפה: לראש · ללענה · מיני עשבים מרים כמו פורה ראש ולענה (דברים כ"ט): (יג) קרנים. ענין החוזק והוא משאול מקרני בעל חי שמתחזקין בהם: (יד) ולחצו. ענין דחק: (א) יוצר · בורא: גובי

מצודת דוד

ישאר אחד: (י) ונשאו. את כל אחד ישא דודו ומסרפו להוציא העצמים מן הבית לבל ישרפו גם הם עם הבשר: ואומר · הנושא הזה יאמר לאשר הוא בסוף הבית המחפש אחר עצמות כמוהו: העוד עמך · אם יש עוד מה עמך מן העצמות להוציאם מן השרפה: ואמר אפס: ר"ל וזה ישיב כמתרעם כבר נשרפו גם העצמות וכלם סכל: ואמר הס. ויחזור זה ויאמר לו שתוק ואל תרבה אמר מדת הדין כי אלו הנשרפים לא אבו להזכיר בשם ה' כ"א הזכירו בשם הבעל ולאוים הם לזה הגמול: (יא) והכה · מי שיוכה לו הוא האויב: הבית הגדול · על מלכות אפרים ואמר שהיא גדולה ממלכות יהודה כי בהם יש עשרת שבטים: רסיסים · לבקעיות מרובות ותכופות שאין לתקנם כי אם לאחר זמן רב ר"ל שהם לא ישובו לארצם עד הגאולה העתידה: והבית הקטן · על מלכות יהודה יאמר שהיא קטנה ממלכות אפרים: בקיעים. לבקעים יחידים שאפשר לתקנה מהר ר"ל שהם ישובו לארצם בזמן בית השני: (יב) הירוצון. וכי אפשר לסוסים לרוץ במקום הסלע כי הלא יכשלו וישברו עקבותם וכן הטם אפשר שיחרוש אדם בסלע עם הבקרים הלא בזה יאבד ויפסיד את הבקרים ר"ל וכי אפשר לעשות דבר הראוי הלא המשנה לא יכוין כ"א יפסיד: כי הפכתם · כלומר הלא כן מעשיכם לעשות דבר הראוי כי משפט התורה הפכתם לראש כאשר ר"ל לקחתם תמורתו חוק העכו"ם: ופרי צדקה · ר"ל מצות התורה הפכתם לקחת תמורתם את הלענה הוא עבודת הפסל וכפל הדבר במ"ש וכאומר הואיל ועשיתם דבר הראוי לכן יגיע לכם ההפסד: (יג) השמחים · הם שמחים על לא דבר ר"ל שמחים על הצלחתם שלא תתקיים לזמן מרובה: האומרים · הם אומרים בחוזק ידינו לקחנו לנו אומץ והחוזק וכאומר אבל לא כן הוא כי הכל בהשגחה: (יד) כי הנני · כי עתה שתשמחו לו הנני מעמיד עליכם אתם בית ישראל: גוי · מוסב על הנני מקים עליכם: ולחצו אתכם · העכו"ם ההם: מלבוא חמת: מן הדרך שבאים בו אל חמת שהוא בפאת הצפוני של א"י: עד נחל הערבה: שהוא בפאת הדרומי של א"י

רש"י

(א) כה הראני . פורענות שהיה רוצה להביא עליהם : בתחלת עלות הלקש · לשון מלקוש שהתבואה עולה בקנה שלה : והנה לקש . היה לוקח אחרי גזי המלך אחר שנשא הבואת המלך עד שלא עלתה בקנה היו גוזזין אותה שחת להאכיל לבהמות וכן ת"י דאיתגזזת שיחתא דמלכא ול' משנה היא קוצר לשחת ומאכיל לבהמה : (ב) והיה אם כלה · כאשר כלה לאכול : את עשב הארץ · בעודה שדה : ואמר אדני ה' סלח נא · ואל תשחת הארץ : מי יקום יעקב . מאן יקום ויבעי על חטאיהון : כי קטן · ארי מטלטלין : (ג) נחם על זאת . נתרצה בתפלתו ונעתר לי : (ד) הראני , עוד פורענות להביא עליכם : והנה קורא · את שלוחו שלו : לריב . אתכם בפורענות דליקת אש : החלק · חלקת השדה : (ז) על חומת אנך · על שורת דדינא וכן פתר דונש · אנך ל' ערבי יעם קו המשקולת שעופרת אשר בה יבנים בונה החומה לייסר הדימום אף כאן הוא לשון קו משקולת משפט : (ח) הנני שם אנך · הנני שופט אותם בקו שורת הדין : עבור לו . להמתין לפשם

תולדות אהרן הל א. מסת
סד : תומת אנך .
ר"ס לא ל"פ בם :

ז א כֹּה הִרְאַנִי אֲדֹנָי יֱהֹוִה
וְהִנֵּה יוֹצֵר גֹּבַי בִּתְחִלַּת עֲלוֹת
הַלָּקֶשׁ וְהִנֵּה־לֶקֶשׁ אַחַר גִּזֵּי הַמֶּלֶךְ׃
ב וְהָיָה אִם־כִּלָּה לֶאֱכוֹל אֶת־עֵשֶׂב
הָאָרֶץ וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה סְלַח־נָא
מִי יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קָטֹן הוּא׃ ג נִחַם
יְהֹוָה עַל־זֹאת לֹא תִהְיֶה אָמַר יְהֹוָה׃
ד כֹּה הִרְאַנִי אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהִנֵּה קֹרֵא
לָרִב בָּאֵשׁ אֲדֹנָי יֱהֹוִה וַתֹּאכַל אֶת־
תְּהוֹם רַבָּה וְאָכְלָה אֶת־הַחֵלֶק׃
ה וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה חֲדַל־נָא מִי
יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קָטֹן הוּא׃ ו נִחַם
יְהֹוָה עַל־זֹאת גַּם־הִיא לֹא תִהְיֶה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ ז כֹּה הִרְאַנִי
וְהִנֵּה אֲדֹנָי נִצָּב עַל־חוֹמַת אֲנָךְ
וּבְיָדוֹ אֲנָךְ׃ ח וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֵלַי מָה־
אַתָּה רֹאֶה עָמוֹס וָאֹמַר אֲנָךְ וַיֹּאמֶר
אֲדֹנָי הִנְנִי שָׂם אֲנָךְ בְּקֶרֶב עַמִּי
יִשְׂרָאֵל לֹא־אוֹסִיף עוֹד עֲבוֹר לוֹ׃

א כְּדֵין אַחְזְיַנִי יְיָ אֱלֹהִים וְהָא
בְּרִית גוֹבֵי בְּאוֹל צִמּוּחַ לְקִישׁ
וְהָא צִמּוּחַ דַּעֲדַק בָּתַר
דְּאִתְגְּזִיזַת שַׁחְתָּא דְמַלְכָּא׃
ב וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי לְמֵיכַל יָת
עִסְבָּא דְאַרְעָא וַאֲמָרִית קֳבֵיל
בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים שְׁבוֹק כְּעַן
לְחוֹבֵי שְׁאָרָא דְיַעֲקֹב מַן יְקוּם
וְיִבְעֵי עַל חֲטָאֵיהוֹן אֲרֵי
מְטַלְטְלִין אִינוּן׃ ג אָתֵיב יְיָ
רוּגְזֵיהּ עַל דָּא לָא תִתְקַיֵּם
אֲמַר יְיָ׃ ד כִּדְנַן אַחְזְיַנִי יְיָ
אֱלֹהִים וְהָא עָתִיד לְמֵידַן
בְּאֶשָּׁתָא יְיָ אֱלֹהִים וַאֲכָלַת יָת
תְּהוֹם רַבָּא וְשֵׁיצִיאַת יָת
אַחְסַנְתָּא׃ ה וַאֲמָרִית קֳבֵיל
בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים שְׁבוֹק כְּעַן
לְחוֹבֵי שְׁאָרָא דְבֵית יַעֲקֹב מַן
יְקוּם וְיִבְעֵי עַל חֲטָאֵיהוֹן אֲרֵי
מְטַלְטְלִין אִינוּן׃ ו אָתֵיב יְיָ
רוּגְזֵיהּ עַל דָּא לָא תִתְקַיֵּם
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ ז כִּדְנַן
אַחְזְיַנִי וְהָא יְיָ קָאִים עַל שׁוּר
דְּדִין וְקֳדָמוֹהִי דִּין׃ ח וַאֲמַר יְיָ
לִי מָא אַתְּ חָזֵי עָמוֹס וַאֲמָרִית
דִּין וַאֲמַר יְיָ הָא אֲנָא עָבֵיד דִּין בְּגוֹ עַמִּי יִשְׂרָאֵל לָא אוֹסִיף

אבן עזרא

(א) כה · אמר רבי משה כי יוצר כמו חבור ותמוהו לפי דעתו יוצר פעל פני חוק והנכון שהוא כמשמעו וגובי תרגום ארבה : והנה . ראה שהשם היה יוצר ארבה : הלקש · העשב העולה בכדת המלקוש והנה לקש נגזז לצורך בהמות המלך קודם עלות הקנה : (ב) והיה אם כלה . זה הארבה לאכל את עשב הארץ נמות ברעב וטעם כלה בעבור גז כדרך יגד כמשר על גז שהוא לשון גזיזה : והיה . סלח נא . עתה לעון יעקב ואלא יקום מהפעלים העומדים בעצמם ולא מן היוצאים אל אחר והטעם מי יעמד ומי יוכל לקום מפני הצרה הזאת ומי ישרה בעבור אחר וככה הוא מי יקום כי קטן הוא מסבול זאת הרעה . (ג) נחם . פועל עבר כן החי"ת פתוחה והוא בנין נפעל : (ד) כה · באש . לדין את העולם באש כדרך כי באש יי' נשפט או שיחזק החום כאילו הוא שורף באש ולא ירד מלקוש : ואכלה את החלק . חלקת השדה והוא שם המין כמו ויהי לי שור וחמור : (ה) ואומר · כל זה היה במראות הנבואה : (ו) נחם · הטעם שמע השם תחנתי פעמים : (ז) כה · אנך . אין ריע לו ובלשון ישמעאל עופרת והטעם כי אלהים חומה עופרת בקרב עמי ולא אעבר לו לראותו דרך משל ויש אומרים כי עבור כמו והעברתו עבור על פשע : ונשמו

גובי ב' אחד חסר ופתח ואחד קמץ ומ"ל וסימ' בתחלת עלות הלקש · ומפסרך בגוב גובי · בתרא קמץ ומ"ל : לרב חסר ו' בליש' וסי' נמסר בסדר משפטי' : לריב ח' בקריא' וסי' והיה כי יבאו אבותם או אחיהם לרוב כתיב . נצב ל"יב ח' ועומד · והנה קרא לריב באש אל תצא לרב מהר · אם יחפץ לרב עמו · וחד למשפט ולריב ודר"ת · ב' מנחתן חסר וסימ' אל

רדק

הנרכם וזו יש הנרכם : (א) כה הראני . יוצר גובי אסיפת הארבה כמו ויצר ה' אלהים מן האדמ' כל חית השד' וגו' ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו שעניינו ויאסוף ויוצר שם בשקל ואת היותר כהרמנו או פי' יצירת הארבה כלו' שראה במראה הנבואה שהיה יוצר הארבה בשעתו בעת שראהו וכן תרגם יונתן בריאת גובא או יהיה יוצר פועל ולא שם רוצה לומר שראה אל יתברך שהיה יוצר ארבה גובי תרגום ארבה גובא והיו"ד לרבים וכא בסימן אחד מסימני הרבים שהוא יו"ד מ"ם וגובי כמו וגובים וכן ויקרא לו חלוני כמו חלונים והשיפי את כמו תשופיה וכן בא ארבה בסימן רבים אלא שהוא משקל א' כמשק גבים: בתחלת עלות הלקש . שהעשב שיעלה באחרונה יקרא לקש כמו המטר האחרון מלקוש : והנה לקש . הלקש הזה היה עולה אחר גזי המלך כלומר אחר שהיה נגזז העשב למאכל בהמות המלך אחר כן היה צומח העשב והוא נקרא לקש ויצא הארבה היה אוכלו וי"ת לגזות והוא לגוות דעדק בתר דאתגזיזת שחתא דמלכא : (ב) והיה אם כלה . כאשר כלה כמו והיה אם בא אל קצת אחיו כאשר בא ואם יהיה היובל לבני ישראל כאשר יהיה וכן אם מזבח אבנים תעשה לי כאשר והדומים להם מי יקום יעקב כי קטן הוא ואיך תהיה לו תקומה עם אלו הגזירות כי קטן הוא ונבהל מעט מהרבה : (ג) נחם . כמו וינחם ה' על הרעה ונתב נפעל עבר כי החי"ת פתוחה : (ד) כה הראני . הראני במראה הנבואה שהיה האל קורא למלאכיו לריב ישראל באש וראיתי במראה הנבואה שהיתה האש גדולה עד שאכלה את תהום רבה ושירתו על הדרך ואת המים אשר בתבל נחבה : ואכלה את החלק . פי' חלקת השדה ונאמרו החלק בכ"א ... ר"ל חלקת השדה אשר למוך כמו שאמר למעלה אחר גזי המלך וזה להורות כי בזמן המלך היה כי בזמן שהיה המלך טוב היו העם הולכים בדרך טובה כמו שהיה מורתם ומדריכם בדרך ... וזמן שהיה המלך בדרך רעה היו העם ג"כ רעים שהיו לומדים מעשיו והאש הזה אפשר שהיה דמיון לחום השמש החזק השורף המונע המטר ומיבש הצמחים וימעטו או מימי ... ונראותי במראה הנבואה שהיה מכלה הכל ... ואמרתי ה' ה' חדל נא מזאת הרעה הגדולה ולמעלה אמר סלח נא והענין א' כי אם יבאו להם יחדל מלהרע להם ואז"ל פירש כלה כמשמעו שרצה לדון אותם כלה ונפרים כסדום ועמורה ... שהיה יזהו שאמר בישעיה כמעט כסדום היינו : (ה) ואמר . מבואר הוא : (ו) נחם . גם זה מבואר : (ז) כה הראני . נצב . כבוד האל יתברך היה נצב על חומת אנך : ובידו אנך . פירשו כי בדיל וכן יקרא בלשון ערבי הבדיל אנך כדגשת הכ"ף ומשקולות הבנין עי"ן מבדיל או עופרת ר"ל חומה בנויה בקו הדין ובמשקולת המשפט ובידו אנך ובידו משקולת המשפט לשפוט על פי מעשיהם ובאחרי ובידו לבורות כי לא יעשה עמהם כלה כפי מעשיהם כי בידו הנקמה והרחמים והוא רב חסד מטה כלפי חסד וי"ת הא מימרא דה' מעתד על שור הדין וגו'. ובמדרש על חומת אנך על בירא דאוניתא ובידו אנך ... ומשרו בידו ועומד לגבותו מבעל חובו : מה אתה רואה עמוס ואמר אנך . זה סנהדרי גדולה שהן מנין אנך בגימטריא"א ע"א ר"ל שהיו דנין כלולם : (ח) ויאמר ה' . על זאת המראה לא נתן הנביא כי לא ראה שהיה עושה כלה אלא שהיה שופטם ביסורין ובגלות לפיכך אמר לו מה אתה רואה כלא נשת כמו בשתי התראות הראשונות ואמר אנך ראיתי שתשפטם במשקולת המשפט : הנני שם אנך . אשים בקרבם משקולת המשפטים : לא אוסיף עוד עבור לו . ר"ל שאעבור לו על פשעיו שלא אעניטו לא אבטל עוד זה אלא אעניטו במשפטים הכה כנו במות ומקדשים לבשאתי ואני אחריבם ואשם ומזבחים ישלו כחרב

מצודת דוד

פי"ט מן הקצה אל הקצה : ז (א) כה הראני · במראה הנבואה : יוצר גובי . שבורא ארבה בתחילת צמיחת העשב המאוחר : והנה לקש . מדמה לי כאלו אחר שנגזז ונקצר העשב למאכל בהמות המלך כצמיחה וגדלה הלקש הוא עשב המאוחר : (ב) והיה אם כלה לאכול · כי ראה במראה הנבואה כאלו הארבה אכל כל העשב וכאשר כלה לאכול את כל סבין אז שהמקום מיוחד להביא הארבה לגלות הכל : ואמר . אמרתי בתפלה לה' סלח נא עון ישראל ולא תעניש בהבאת הארבה כי מי יקים את יעקב לעמוד על עמדו לכלכלו ברעב כי הוא קטן ואין בו כח ויכולת לכלכל את עצמו למלאת די ספוקו וכל הבבליים שואלים אותו ולא יאבו לכלכלו ויומת א"כ ברעב : (ג) נחם ה' . והנה נתחרט ה' על הגזירה הזאת ואמר שלא תהיה עוד : (ד) קורא לריב באש וגומר . כ' היה קורא למלאכי מרום שהם ירבו עם ישראל בהבאת אש ר"ל להביא עליהם חום רב שורף כאש : ותאכל · נדמה לי כאלו שרפה והוכישה את מי התהום וכאלו שרפה את מקום קבוצת השדות : (ה) חדל נא . מנע נא את הגזרה הזאת כי מי יקים את יעקב לעמוד על עמדו לכלכלו ברעב כי הוא קטן ואין בו יכולת לכלכל עצמו : (ו) גם היא . גם הגזרה הזאת לא תהיה : (ז) חומת אנך · על החומה שבנוין אותה בקו המשקולת : ובידו · ביד המקום היה קו המשקולת : (ח) מה אתה רואה · לא שאל לו על כי ... מהיו מתוארים מעשים גלו ... ברשעם לפי שהיו ... לבלתי ... לגמרי :

מצודת ציון

גובי · ארבה כי ויעל הארבה (שמות י') ת"א גובא . וכן כגוב גובי (נחום ג') : לקש . כן יקרא העשב המאוחר כמו שנקרא מטר המאוחר בשם מלקוש : גזי · מל' גזיזה וקצירה : (ג) נחם . ענין הפוך מחשבה : (ד) תהום . עומק המים : רבה . גדולה בעומק : החלק · כן יקרא השדה וכן חלקה אחת תמטר (לעיל ד') : (ה) חדל · ענין מניעה : (ז) אנך . כן יקרא קו הבנין וכו' משקולת הבדיל וע"י מייבר מבולי בנין פתוחה ולכך הבדיל בל' ערבי : (ח) עבור : מלשון העברה

וְנָשַׁמּוּ בָּמוֹת יִשְׂחָק וּמִקְדְּשֵׁי
יִשְׂרָאֵל יֶחֱרָבוּ וְקַמְתִּי עַל־בֵּית
יָרָבְעָם בֶּחָרֶב׃
י וַיִּשְׁלַח אֲמַצְיָה כֹּהֵן בֵּית־אֵל אֶל־
יָרָבְעָם מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר קָשַׁר
עָלֶיךָ עָמוֹס בְּקֶרֶב בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא־
תוּכַל הָאָרֶץ לְהָכִיל אֶת־כָּל־דְּבָרָיו׃
יא כִּי־כֹה אָמַר עָמוֹס בַּחֶרֶב יָמוּת
יָרָבְעָם וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל
אַדְמָתוֹ׃ יב וַיֹּאמֶר אֲמַצְיָה אֶל־
עָמוֹס חֹזֶה לֵךְ בְּרַח־לְךָ אֶל־אֶרֶץ
יְהוּדָה וֶאֱכָל־שָׁם לֶחֶם וְשָׁם תִּנָּבֵא׃
יג וּבֵית־אֵל לֹא־תוֹסִיף עוֹד לְהִנָּבֵא
כִּי מִקְדַּשׁ־מֶלֶךְ הוּא וּבֵית מַמְלָכָה
הוּא׃ יד וַיַּעַן עָמוֹס וַיֹּאמֶר אֶל־
אֲמַצְיָה לֹא־נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא בֶן־
נָבִיא אָנֹכִי כִּי־בוֹקֵר אָנֹכִי וּבוֹלֵס

עוֹד לְמִשְׁבַּק לְהוֹן׃
ט וְיִצְדוּן בָּמָת יִשְׂחָק וּמַקְדְּשֵׁי יִשְׂרָאֵל יֶחֶרְבוּן וַאֲקִים עַל בֵּית יָרָבְעָם דְּקַטְלִין בְּחַרְבָּא׃
י וּשְׁלַח אֲמַצְיָה רַבָּא דְּבֵית אֵל לְוַת יָרָבְעָם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר מְרִיד עֲלָךְ עָמוֹס בְּגוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא תְכוּל אַרְעָא לְסוֹבָרָא יָת כָּל פִּתְגָמוֹהִי׃
יא אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר עָמוֹס בְּחַרְבָּא יִתְקְטֵיל יָרָבְעָם וְיִשְׂרָאֵל מִגְלָא יִגְלוּן מֵעַל אַרְעֲהוֹן׃
יב וַאֲמַר אֲמַצְיָה לְעָמוֹס נְבִיָּא אַתְּ אֱזֵיל לָךְ לְאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה וֶאֱכוֹל תַּמָּן לַחְמָא וְתַמָּן תִּתְנַבֵּי׃
יג וּבֵית אֵל לָא תוֹסִיף עוֹד לְאִתְנַבָּאָה אֲרֵי מַקְדַּשׁ מַלְכָּא הוּא וּבֵית מַלְכוּתָא הוּא׃
יד וַאֲתֵיב עָמוֹס וַאֲמַר לַאֲמַצְיָה לָא נְבִיָּא אֲנָא וְלָא בַר נְבִיָּא אֲנָא אֲרֵי מָרֵי גֵיתִי אֲנָא וְשִׁקְמִין אִית לִי בִּשְׁפֶלְתָּא מִן קֳדָם תּוּבֵי עַמָּא יִשְׂרָאֵל אֲנָא מְסַגֵּיף נַפְשִׁי׃

רש"י

לכם על פשעיכם · ומקדשי ישראל · הוא בית אל שנאמר כי מקדש מלך הוא : על בית ירבעם · בן יואש : (י) כהן בית אל · כומר לעכו"ם שלו : (יא) בחרב ימות ירבעם . והוא לא אמר כן אלא וקמתי על בית ירבעם והוא בנו זכריה שהרגו שלום בן יבש (מלכים ב טו) : (יב) חוזה · אתה שמתנבא עתידות : לך ברח לך אל ארץ יהודה . שם מקדשו של הקב"ה שאתה מתנבא בשמו : ואכל שם לחם · למען בזיון אמר לו שם יתנו לך פתיתי לחם בשכר שתתנבא להם : (יג) ובית אל לא תוסיף עוד להנבא : שאין מזכירין כאן אלא שם עכו"ם : (יד) לא נביא אנכי . איני מנביאי שקר שלכם הנופלים בשכרם להנבאה איני צריך לכל זאת ולא נהגתי כך אני שאני עשיר ובעל מקנה ונכסים כמו שת"י ארי מרי גיתי אנא ושקמין אית לי בשפלתא : בוקר אנכי . רועה בקר : ובולס שקמים · מחפש בשקמים לראות איזה עתו לקוץ כדי להוסיף ענפים ואיזה ראוי לקורות שכן דרך שקוצצין בתולות השקמה ובולס כמו ובולש

אבן עזרא

(ט) ונשמו במות ישחק · במות ישראל ואדום : (י) וישלח · כהן בית אל · כהן הבעל היה : בקרב · בגלוי ידבר ולא יוכלו אנשי הארץ להכיל לסבול והנה אם תמיתהו ושמחו הכל : (יא) כי · אף על פי שלא מצינו כתוב כי ירבעם מת בחרב ידענו כי דבר השם אמת הוא או הנביא אמר בית ירבעם וכזב אמר אמציה בעבור שיחרה אף המלך עליו להמיתו והנה ירבעם שתק ולא השיב תשובה לאמציה : (יב) ויאמר · לך ברח לך אל ארץ יהודה : כי המלך ירבעם יהרוג אותך ופעם ואכל שם לחם שהיו נביאי ישראל מתנבאים בעבור פת לחם : (יג) ובית אל · הנה לאות כי יהוא היה מבית אל כי הוא בית מלכותו ומקדשו כי הפעם כפול ויפת הסתכם בעבור שנמשח יהוא ברמות גלעד והנה אחזיהו ויורם נלחמו עם חזאל ברמות גלעד והארמיים הכו יורם שהיה שומר הוא וכל ישראל ברמות גלעד כי כך כתוב שב יורם אל יזרעאל בית מלכותו להתרפא והניח כל השרים ברמות גלעד לשומרם ועמהם היה יהוא בן נמשי וכאשר משחהו שם נער הנביא ונודע הדבר לשרי יורם שהיו שומרים אז תקעו כולם עם יהוא על כן לא יכלו שני המלכים לעמוד לפני יהוא : (יד) ויען · אמר רבי משה הכהן לא הייתי נביא השם ולא בן נביא כי שאמר בקר או חורש בבקר הייתי ובעבור שהזכיר מאחרי הצאן

תצא לריב · אם יחפץ : ישחק ד' כנוי ליצחק וסי' גם זרע יעקב ודוד עבדי אמאס · ונשמו במות ישחק · ולא תטיף על בית ישחק · ושבועתו לישחק דתהילים : ואת כל דבריו ב' וסימ' ודבר יפתח · לא תוכל הארץ להכיל : אמציה ט' וסימ' ויוזבד בן שמעת דמלכים · אז שלח אמציה · בשנת עשרים ושבע שנים לירבעם . ויתר דברי יואש ואשר נלחם · וישלח אמציה כהן בית אל · ויאמר אמציה אל עמוס · · ויען עמוס ויאמר אל אמציה · ומשובב וימלך ויושה בן

תולדות אהרן וישלח אמציה · פסחים פז : ובולס שקמים . נדרים לח :

רד"ק

נחרב והם בית ירבעם בן יואש שעבדו והחזיקו יד שעובדים והיה בידם למחות כי עון העם על המלך : (ט) ונשמו במות ישחק · כתיב בשי"ן והוא כמו בצד"י כי שחק בשי"ן וצחק בצד"י ענין אחד והנה כל הנביאים לא כנו שבטי ישראל כי אם בשם ישראל אביהם או בשם יעקב לא כנו אותם בשם אברהם ולא בשם יצחק לפי שאברהם ויצחק היו להם בנים אחרים אבל יעקב אבינו נתיחד בזרע הקדש לפיכך נקראו על שמו ישראל ויעקב וזה הנביא כנה שבטי ישראל בשם יצחק בשני מקומות בזה הספר ואפשר כי דעתו היה בזוכרו במות ישחק לפי שיצחק אביו נעקד על גבי המזבח לעשות רצון האל ית' ומצותיו והנה בניו מכעיסים האל ית' בבמותיהם ובפסיליהם ומקדשי ישראל הם בית אל והגלגל ודן כי בהם היו הבמות הגדולות להם ובנו שם בתים גדולים לבמות לכן נקרא הארמון ואמר כי מקדש מלך היא ובא אל אל מקדשו להתפלל : וקמתי על בית ירבעם בחרב . כי שלום בן יבש הרג זכריה בן ירבעם ובו נפסקה מלכות יהוא : (י) וישלח . עמוס היה מתנבא בבית אל אלה הנבואות ואמציה שהוא הכהן עכו"ם בבית אל שמע נבואתו ושלח אל ירבעם קשר עליך עמוס וירבעם לא היה אז בבית אל ושלח לו אמציה במקום שהיה שם כי עמוס היה מתנבא עליו לרעה והוא מאנשי מלכותו כי תקוע היה מבני אסר וחייב מיתה שיזכר על המלך שימות בחרב והנה הוא קושר ומורד עליך : בקרב בית ישראל . כי לא דבר הדבריו בסתר אלא בגלוי ברבים : לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו . לא יוכלו אנשי הארץ לסבול את כל דבריו שמדבר רעה על ישראל : (יא) כי כה . ימות ירבעם . והוא לא אמר שירבעם מת בחרב ולא ראינו זה שירבעם מת בחרב אלא בית ירבעם אמר אלא שאמציה שנה הדבר לרעה כדי שימיתהו ירבעם ושלח לו כי על ירבעם עצמו אמר שימות בחרב להגדיל קצפו עליו וירבעם לא קבל לשונו הרע ולא הרע לעמוס על זה כמו שכתבנו בתחלת ספר הושע : (יב) ויאמר אמציה . כיון שראה שלא קבל ירבעם לנביא עמוס אמר לו אמציה שיברח לו אל ארץ יהודה שלא ינבא עוד במלכות ירבעם שהיא ארץ עשרת השבטים כל שכן בבית מלכותו שהוא ביתאל ואע"פ שבשמרון היתה עיר המלוכה למלכי ישראל וגם ליהוא ולבניו כמ"ש אפשר כי בעבור שהיו דבקים בחטאות ירבעם בן נבט שהם עבודת העגלים בבית אל ובדן עשו מלכי ישראל ארמון מלך בבית אל לפי שהיו תדירים לבא שם לעבוד ובבית אל היו יותר רגילים לפי שהיה קרוב לשמרון יותר מדן כי דן הוא בקצה א"י וכן ירבעם בבית אל היה עיקר עבודתו כמו שאמר במלכים כן עשה בבית אל ויעל על המזבח אשר עשה בבית אל כמו שפירש בספ' מלכים כי המקום ההוא היה נבחר מזמן יעקב אבינו וחשבו כי עבודתם בזה המקום תהיה מקובלת יותר משאר מקומות ותהיה כמו ירושלם שהרי אמר יעקב אבינו יהיה בית אלהים : ואכל שם לחם . לפי שהנביאי השקר היו מתנבאים לעם בשעלי לחם ובכוסות של יין או שכר אמר לו שיעשה הוא כן שילך וינבא בארץ יהודה כי שם יאכילוהו לחם אם ינבא רעת מלכי ישראל : (יג) ובית אל · מבואר הוא : (יד) ויען עמוס · לא נביא אנכי לא הייתי נביא מנעורי וגם לא בן נביא אנכי שלמדני דרכי הנבואות : כי בוקר אנכי . לא היתה זאת מלאכתי כי בוקר הייתי הולך אחרי בקרי ונאמר כמו שאמר אשר היה בנוקדים ועשיר אנכי ואיני צריך ללחם שיתנו לי כמו שאמר : שלה .

מצודת ציון

שעבדה : (ט) ונשמו · מל' שממון : במות · מלשון בית ומזבח : ישחק · כמו יצחק ויתכן שאמר ישחק לרמז שהבמות יהיו לשחוק וללעג : ומקדשי · ענין ארמון משגב וכן למטה מקדש מלך הוא וכמו והיה למקדש (ישעיה ח') יחרבו . מל' חורבן : (י) כהן · ר"ל כהן הבעל וכומר לעכו"ם : קשר . ענין אגודת מרד כמו ויהי הקשר אמיץ (ש"ב טו) : להכיל . לסבול כמו נלאיתי הכיל (ירמי' ו') : (יב) חוזה . רואה ונביא : (יג) מקדש · ארמון משגב : (יד) בוקר · מל' בקר : ובולס . ענין בלילה וערבוב ובדרז"ל שבן עני אוכל פתו מעיסה בלוסה (שבת עו) : שקמים · שם מין ממיני התאנים

מצודת דוד

לבארו לבן שאלו : עם אנך וגומר · ר"ל אשפוט אותם בקו משקולת של תורה' הדין כפי הגמול ולא אוסיף עוד לעבור על פשעם למחול אותם : (ט) ונשמו · הבמות שהעמידו לעכו"ם יהיו שוממין כי מגודל הגלות אין מי יבוא אליהם : ומקדשי · הארמונות החזקות של ישראל יהיו לחרבה : וקמתי · אקום על בית ירבעם להפרע ממנו בחרב ועל זכריה בנו יאמר שהרגו שלום בן יבש כמ"ש (במ"ב) : (י) קשר עליך עמוס · ר"ל מדבר דברים המביאים קשר למרוד בך ולהרגך כי כשישמעו שגלאו שהנביא מייעד עליו החרב יתעוררו להרגו בדבר ה' : בקרב בית ישראל . ר"ל בפרסום רב במעמד כולם : לא תוכל הארץ · עם הארץ לא תוכל לסבול את כל דבריו שה שמאיים בשממון וחורבן כאומר הואיל וגם נשא העם מרה עליו א"כ תוכל לעשות בו משפט חרוץ כי גם יד העם יהיה עמך : (יא) בחרב ימות ירבעם · באמת כתב לו כי הוא אמר על בית ירבעם והוא זכריה בנו : וישראל גלה יגלה · גם בזה כתב כי לא אמר כן עד לבסוף : (יב) חוזה · ר"ל אתה הוא חוזה מה תעשה פה ברח לך אל ארץ יהודה כי שם מקדש ה' מקום הנבואה : ואכל שם לחם · שם יפרנסו אותך : ושם תנבא · ר"ל שם תקבל שכר על הנבואה שאתה מתנבא רעה על מלכות אפרים כי לאויבים המה לו : (יג) ובית אל . אבל בבית אל לא תוסיף עוד להנבא כזאת כי פה הוא ארמון מלך הארץ היא ופן אנשיו ימיתוך בשמעם שאתה מתנבא כזאת : ובית ממלכה הוא · ר"ל המלכות מוחזקת ביד המלך מכמה דורות וידו תקיפה להכותך נפש : (יד) לא נביא אנכי · ר"ל אני לא הכנתי עצמי לנבואה ולא נתעסקתי בלמודה לשאחשוב שאני מקבל שכר על הנבואה ובעבור השכר הכנתי עצמי לה : ולא בן נביא אנכי . וכאומר ולא ראיתי ג"כ מאבי קבלת שכר נבואה והוא ענין מליצה וכפתגם : כי בוקר אנכי · אני בעל בקר ואיני צריך למאכל לשכר ואני כל היום מפרנס שקמים עם דברים אחרים

שקמים : טו ויקחני יהוה מאחרי הצאן ויאמר אלי יהוה לך הנבא אל־עמי ישראל : טז ועתה שמע דבר־יהוה אתה אמר לא תנבא על־ישראל ולא תטיף על־בית ישחק : יז לכן כה־אמר יהוה אשתך בעיר תזנה ובניך ובנתיך בחרב יפלו ואדמתך בחבל תחלק ואתה על־אדמה טמאה תמות וישראל גלה יגלה מעל אדמתו :

ח א כה הראני אדני יהוה והנה כלוב קיץ : ב ויאמר מה־אתה ראה עמוס ואמר כלוב קיץ ויאמר יהוה אלי בא הקץ אל־עמי ישראל לא־אוסיף עוד עבור לו : ג והילילו שירות היכל ביום ההוא נאם אדני יהוה רב הפגר בכל־מקום השליך הס : ד שמעו־זאת השאפים אביון ולשבית ענוי־ארץ : ה לאמר מתי יעבר החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה־בר להקטין

תרגום: טו ודברני יי מן דירא מבתר ענא ואמר לי יי אזיל אתנבי על עמי ישראל : טז וכען קביל פתגמא דיי את אמרת לא תתנבי בשמא דיי על ישראל ולא תליף על בית ישחק : יז בכן כדנן אמר יי אתתך בקרתא תטעי ובנך ובנתך בחרבא יתקטלון וארעך בעדבא תתפלג ואת על ארעא מסאבא תמות וישראל מגלא יגלון מעל ארעהון : א כדין אחזיני יי אלהים והא מן מלי סופי קיטא : ב ואמר מא את חזי עמוס ואמרית מן מלי סופי קיטא ואמר יי לי מטת פורענות קצא למיתי על עמי ישראל לא אוסיף עוד למשבק להון : ג ויליליון חלף זמרא בבתיהון בעדנא ההיא אמר יי אלהים סני פגרי קטילין בכל אתר ייטר רמי וסליק : ד שמעו דא דשיטין כעפרא דארעא ריש מסכניא ומדמן לבטלא מילי חשיביא מן ארעא : ה דאמרין אימתי ימטי ירח עבורא ונזבין עבורא ושמיטתא ונפתח אוצרין לאזערא מכלתא ולאוספא

מסורה: ד' · ג' · י"א · נ"ג · ד' כתי' לנחק · י"מ"ל בליש · ג' · ד' · כ' כביסרי · נ"ד · עניי ק' · ל' ומ"ל · ל' וחד ופתחה · נ' –

רש"י

ובולס אלא שעמום מגמגם בלשונו שכך אמרו למה נקרא שמו עמוס שהיה עמוס בלשונו וישראל קוראים אותו פסילוס כדאיתא בפסיקתא : (טז) ולא תטיף · לשון נבואה הוא והרבה יש במקרא הטף אל דרום (יחזקאל כ"א) : (א) כלוב קיץ · סל מלא סופי תאנים שאינם טובות : (ג) שירות היכל · שהם משוררים בתוך היכלי שהם במשתחויתיהם : רב הפגר · סגי פגרי קטולין : בכל מקום השליך הס : בכל אתר יימר רמי וסליק השליטו מכאן (בס"א הסירו מכאן) הפגרים האלה : (ד) השואפים. הבולעים אביון : ולשבית . כמו ולהשבית ודוגמא לשמיד מעוזיה (ישעיה כג) ללכת לגיד ביזרעאל (מלכים ב ט) : (ה) מתי יעבור החדש · זו היא האסיפה מלפים עת תייקר התבואה וימכרו לעניים ברבית ויפלו שדותיהם · יעבור החדש ת"י מתי תתעבר השנה ויבא חדש העיבור ולשון העברה הוא כמו (ירמיה מו) העביר המועד ולפי שדוחין את הקרבת העומר והשנה נמשכת והישן מתייקר : והשבת ונפתחה בר : מתי תבוא השמיטה ותייקר התבואה ונפתח

תולדות אהרן · מתי יעבור · כ"ג ל :

רד"ק

י"ת כמו בולס כפין מפרנוס ויחפש ינלם כלומר ליקט שקמים למאכל בקריו או פי' מערב השקמים עם דברים אחרים לצורך בקריו ובדברי רז"ל דבר מעורב יקרא בלוס כמו שאמר שכן עני אוכל פיתו מעיסה בלוסה , פי' שאינה נקיה והסובין והמורסן ביחד לפי' מלמסין הסובין והמורסן עם הקמח לצורך אלה ושקמים הוא מין מתיני התאנים וי"ת אבי מרי ניתי וגו' : הנני . שלשתן מלעיל הטעם כנו"ן : (טו) ויקחני ה'. לא הנחתי מלאכתי ברצוני כי האל ית' לקחני מאחרי הצאן שהייתי רועה אחריהן ורועה אותן והוא השרה רוח נבואתו עלי והכריחני להנב' ואיך תאמר לי שלא אנבא והוא אמר לי שאנבא על ירבעם ועל מלכותו : (טז) ועתה שמע דבר ה' · כי גם עליך בדרם אני מתנבא : ולא תטיף על בית ישחק · כמו שאמר ונשמו במות ישחק ועל מלכות ירבעם נבאתי שהם עושים במותה לפסילים ואתה אומר שלא אנבא עליהם כאדם האל ית' שלחני ולא אמנע בעבור דבריך ואתה התנבאתי מלנבא בשם האל ית' דבר עליך רעה וזהו אשתך בעיר תזנה טרם גלותם תזנה אשתך בעודה בעיר תזנה עם האויב בבא על העיר ואין זה כמו נביא כלום שנו כי הפיטו הוא שלא ברצון האשה והזנות ברצון האשה וכל זה בעונש אתה בזנה לבתי נעשה בניו ובנותיו יפלו בחרב לפניו והוא יגלה וימות על אדמה טמאה וכל זה בעבור בזותו נבואת האל ית' מלירך אל אשר שותתיו בבית עובד עכו"ם ואשר עזות והאויבים היו הורגים הבנות והבנים הקטנים שלא יוכלו ללכת ברגליהם : לפי' אמר בניך ובנותיך בחרב יפלו · והגדולים היו מוגלים ונתן אותם שהיו נלחמים שהיו הורגים אותם האויבים בהתגברם עליהם : ואדמתך בחבל תחלק · שתחלק בינים האויבים הבאים לגור בארצם עם שאר האומות והם הגוים שהביא שם מלך אשור ויושב אותם בערי שמרון : ולא תטיף . ולא תדבר וכן היה מטיף אל העם הזה אל תטיפו יטופון וי"ת לא תליף : (יז) לכן · מבואר הוא : (א) כה הראני . כלוב קין סל מלא פירות הקיץ : (ב) ויאמר · בא נשרב לו מה היה מראה שהגיע קץ כשולה ולוקטים את הם מהעץ והכלים מהם ומיבאים מהם כן בא קץ ישראל להביעם ממקומם והן הקיץ אספר משם ענין אחד ושרש אחד : עבור לו · כמו שפירשנו עבור לו על פשעיו : (ג) והילילו שירות היכל . השירות והזמירות שהיו מזמרים בהיכליהם יהפכו להם לילה . ואמר על השירות והילילו ר"ל יהפכו להם יללה ועל הלשון הזה נאמר ולפניו תדון דאבה : רב הפגר בכל מקום השליך הם . בכל מקום שישליכו הפגרים המתים יאמר אחד לחבירו מן המשליכים הם כלומר בהתוך ולא נספק ונדיק עלינו את הדין כמו שפירשנו למעלה ויונתן תרגם בכל אתר ייטר רמי וסליק כמו שתרגם למעלה : (ד) שמעו זאת השואפים אביון · ענין בליעה כמו שאמרי אנוש ושאף למים חילם ופירש כלנו בולעים אותו כבלוקחים ממונו במרמה ובאונאה והם העשירים אוכלי הפירות ולשבית עניי ארץ · כמו ולהשבית וכן לשמיד מעוזיה כמו להשמיד ופירוש הם חושבים לכלות מן העולם שלוקחים מה שלהם במרמה ובעולה : עניי ארץ . ענוי כתיב והעניי . כתוב הם ענוים : (ה) לאמר . כחדש חדש הקציר שימכרו העניים מה יאכלו בם.ות ואחר כן יבאו נידיו לקנות שבר : והשבת ונפתחה בר : וכשיעבור החדש ויבואו העניים לקנות ידהו אותם נשבה אחרת ואומר

אבן עזרא

סלאן יורה כי היה רועה כאשר הזכיר בנוקדים : (טו) ויקחני מוכרח הייתי ועוד פירש טעם אחר בעבור שאמר לו ואכול שם לחם אמר לו אינני כמו נביאי השקר המתנבאים בעבור לחם ולא בן נביא שקר כי אין לי צורך ללחם כי בוקר אנכי ומלא בולס אין לה חבר ובלשון ישמעאל כמו מיבש ושקמים פרי דומה לתאנים ואינגו במקומות האלה ובלשון ישמעאל גמין גם שקם והנה לא התנבאתי בעבור צרך ואיך אנים דברי השם שלוני להתנבא ואשמע אליך שתאמר לא תנבא : (טז) תטיף . כמו מדבר ברמז וכמוהו והיה מטיף לעם הזה : (יז) לכן . בחבל · ימלקוה אויביו ונבואתי תקום עליך ועל ישראל : (א) כה · כלוב · סל : קיץ · פרי הקיץ על קיצך ועל קצירך : (ב) ויאמר · הכל בדרך מראות הנבואה כאשר אמר לירמיהו מה אתה רואה ואמר מקל שקד והנה כי שוקד אני שוקד לא אזוז ולא אסור עד עשיתי את דברי והנה כאשר הפרי לא יבא כי אם בקצו כך בא הקץ לא אוסיף עוד עבור זה הקץ ויפת אמר עבור על עונו : (ג) והילילו · רב הפגר · החללים: בכל מקום השליך הם · שלא ירך לב השומעים : (ד) שמעו . השואפים · כמו שאפני אנוש שאפה רוח : ולשבית . להשבית כמו לשמיד ונפתח הלמ"ד להורות על הה"א וטעם להשבית להכריתם : (ה) לאמר · על אוצרי הבר ידבר אולי תבוא שנת רעב כאשר יעבור זה החדש ולא

אמציה · בן חשביא בן אמציה בן חלקיה : אל עמי ד' וסימ' נמסר בסדר ויחי וביחזקאל סימ' י"ג : אדמה י"א וסימ' נמסר בספר יואל סימ' ב' : עבור י' מ"ל בלישנא וסימ' נמסר בסדר בלק : נאם אדני ת' ד' וסמיכי בקריאה וסימ' אם תכבסי בנתר· מקבץ נדחי ישראל· שמעו והעידו · וקטר מחמץ · והילילו שירות · ותבאתי השמש · והשלחתי רעב · וכל יחזקאל דכוו'

מצודת דוד

למאכל הבקרים ואין אני עוסק בהכנת הנבואה ולמודה : (טו) ויקחני ה' . אבל מבלי הכנה לקחני ה' ממה שהייתי הולך אחר הצאן לרעות אותם וצוה אותי ללכת ולהנבאות : (טז) ועתה · כאומר הואיל ואין לי צורך אל שכר הנבואה עתה שמע דבר ה' עם כי אין מקום לקבל ממך שכר על הנבואה ההיא : (יז) בעיר תזנה . אשר חזקתה ברצון משא"כ בשדה : בחבל תחולק . בקו המדה החולק בין הבבליים : על אדמה וגו' · בארץ הבבליים : וישראל וגו'. ר"ל כמו שהחשת לדבר בשמי הנה באלמה בן יהיה ובן יקום : ח (א) כלוב קיץ · סל מלא פירות הקיץ : (ב) בא הקץ · ר"ל הסרלה מכלה שבא הקץ והסוף על עמי ישראל כי קיץ ר"ל קץ וקצף בא שהוא לשון הכפל על לשון : עבור לו · לעבור ולמחול לו על פשעיו · (ג) והילילו · והפכו ללילה השירות והזמירות שהיו מזמרים בהיכליהם במקום השירות ייללו : רב הפגר . או ירבו פגרי הרוגים · ובכל מקום אשר השליך המשליך את הפגרים הרבים הפסם היה משתיק והמיתות קול כי הרואים לא יעקו ולא ירימו קול למען לא ירך לב כמם : (ד) השואפים אביון · אתם הבולעים את האביון ומשקים להשבית מן העולם עניי ארץ : (ה) לאמר · שהמה אומרים מתי יעבור החדש ר"ל

מצודת ציון

התאנים וכן ושקמותם בחנמל (תהלים ע"ח) : (טז) תטיף . הוא מל' נטיפה והלם ומוסב אל מענין הדבור וכן הטף אל דרום (יחזקאל כ"א) : (יז) בחבל . קו המדה : (א) כלוב . הוא כענין סל וכן ככלוב מלא עוף (ירמיה ה') : קיץ . ר"ל פירות המתבשים בימות הקיץ וכן והלחם והקיץ (ש"ב ט"ז) : (ג) והילילו . מל' יללה : שירות . מל' שיר וזמר . הפגר · כן יקרא גוף המת כמו וכובד פגר (נחום ג') : הס . ענין שתיקה כמו ואמר הס (לעיל ו) : (ד) השואפים . ענין בליעה והמשכה אל הפה כמו שאפני אנוש (תהלים נ"ו) : ולשבית . כמו ולהשבית וכן ללכת לגיד (מ"ב ט) ומשפטו להגיד ולהשבית הוא ענין בטול ומניעה כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד) : (ה) ונשבירה · מוכר

אבן עזרא

ולא ירד מחר אז נמכור הבר ביוקר ויקטינו האיפה שיעורו גם הבר ויגדלו השקל לקחת יותר והם דברי מרמה באבן ובמאזנים : (ו) לקנות · הדלים בנערם מוכרים נפשם בכסף לקנות בר ואפילו בעבור דבר קל כמו נעלים מרוב הדחק : ומפל בר נשביר . הנופל מהכברה נמכור : (ז) נשבע · בגאון יעקב . הוא השם הנכבד שלא ידעו גוי רק יעקב ויפה אמר על הארץ גאון עוזכם ויתן לשבי עוזו : (ח) העל · ועלתה כאר · חסר יו"ד כאילו כתוב כיאור והעד שהוא כופל זה הפסוק בסוף הפרק ושם כתוב עלתה כיאור כולה והטעם ראויה היא הארץ שתרגז ותטבע כי היא על המים וכן כתוב לרוקע הארץ על המים : (ט) והיה · אשנה המנהג לבוא השמש בחצי היום . כדרך וקדר עליהם היום : (י) והפכתי · שמחיה · הטעם הארץ כי כל

בס"ד ; בצהרים י"ב בקריאה וסי' נמסר במלכים א' סימ' י"ח :

רשי

ונפתח אוצרות בר שלנו : להקטין איפה · למכור במדה קטנה ולא כפים נקבל בשקל גדול : (ו) בעבור נעלים · בדיל דיחסנון : ומפל בר נשביר ומהממת עיבורא חבין · את הפסולת הנופל מן החטים בנפה נמכור ביוקר לעניים : (ח) העל זאת לא תרגז הארץ · והרי אין עון זה כדאי שתחרב עליו הארץ : ועלתה כאור כלה . ובמקום אחר הוא אומר ועלתה כיאור כלה (לקמן ט) · וי"ת שניהם בשוה ויסק עלה מלך במשריתיה דסגיאין כמי נהרא ויחפינין כולה וקשה בעיני לפרש כאור כמו כיאור ויש לפרש כמו (איוב לז) יפיץ ענן אורו על כפים כסה אור (שם לו) ועלתה כענן גשם כולה אפילה וחשיכה : ונגרשה ונשקעה כיאור מצרים · נילוס עולה אחת לארבעים שנה ומשקה את הארץ וכשהוא עולה מעלה רפש וטיט על שפתו וכשחוזר מהשקות חוזר על גדותיו ומימיו מצללין והוא קרוי שיקוע שהטיט העוכר את מימיו נשקע ונגרש כמו (ישעיה נז) ויגרשו מימיו רפש וטיט אף הארץ תקיא רשעים שבתוכה ואחר כך תנוח : (ט) והבאתי השמש בצהרים · כשיבא להם שלום גדול תבא עליהם פתאום ואמרו רבותינו (מ"ק כה) זה יומו של יאשיהו שמת בחרב של שלום כמו שאמרו רבותינו (תענית כב :) אין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה שאמר לו ליאשיה (ד"ה ב לה) מה לי ולך לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ונומר : השמש · מלכות בית דוד נמשלה כשמש שנאמר (תהלים פט) וכסאו כשמש נגדי : (י) והפכתי חגיכם לאבל . כענין שנאמר (ד"ה ב לה) וכל יהודה וירושלים מתאבלים על יאשיהו : וכל שיריכם לקינה · כענין שנאמר (שם) ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם

תרגום

עַל סִלְעָא וּלְשַׁקָּרָא בְּמָזְנָוָן
דִּנְכִיל : ו לְמִקְנֵי בְּכַסְפָּא
מִסְכֵּנַיָּא וַחֲשִׁיכַיָּא בְּדִיל
דְּיַחְסְנוּן וּמֵהַמְמַת עִבּוּרָא
נְזַבֵּין : ז קַיֵּים יְיָ דִּיהַב רְבוּתָא
לְיַעֲקֹב אִם יִתְנְשׁוֹן לַעֲלְמִין
כָּל עוֹבָדֵיהוֹן : ח הַעַל דָּא לָא
תְחָרוּב אַרְעָא וְיֶיצְדֵּי כָּל
דְּיָתֵיב בַּהּ וְיִסַּק עֲלַהּ מֶלֶךְ
בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ דְּסַגִּי כְּמֵי נַהְרָא
וִיחַפִּינַהּ כּוּלַּהּ וִיתָרֵיךְ יָת
יָתְבָהָא וְתִשְׁתְּקַע כִּנְהַר
מִצְרָיִם : ט וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וְאַכְסֵי שִׁמְשָׁא
כַּד בְּטֵיהֲרָא וְאַקְבֵּיל לְאַרְעָא
בְּיוֹם נְהוֹר : י וְאַהֲפֵיךְ חַגֵּיכוֹן
לְאֶבְלָא וְכָל תּוּשְׁבַּחְתְּכוֹן
לְאִילְיָא וְאַסֵּק עַל כָּל חַרְצִין

עמוס ח

ל' אֵיפָה וּלְהַגְדִּיל שֶׁקֶל וּלְעַוֵּת מֹאזְנֵי
מִרְמָה : ו לִקְנוֹת בַּכֶּסֶף דַּלִּים וְאֶבְיוֹן
ב' ל' בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם וּמַפַּל בַּר נַשְׁבִּיר :
ז נִשְׁבַּע יְהוָה בִּגְאוֹן יַעֲקֹב אִם־
אֶשְׁכַּח לָנֶצַח כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם : ח הַעַל
זֹאת לֹא־תִרְגַּז הָאָרֶץ וְאָבַל כָּל־
ל' חסר יוֹשֵׁב בָּהּ וְעָלְתָה כָאֹר כֻּלָּהּ וְנִגְרְשָׁה
ונשקעה ק' ומ"ל וְנִשְׁקְהָ כִּיאוֹר מִצְרָיִם :
ו' בטעם בסיפרא ט וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה
י"ב ל' וְהֵבֵאתִי הַשֶּׁמֶשׁ בַּצָּהֳרָיִם וְהַחֲשַׁכְתִּי
לָאָרֶץ בְּיוֹם אוֹר :
ג' פסוקים וכלו כל כל י וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל וְכָל־
שִׁירֵיכֶם לְקִינָה וְהַעֲלֵיתִי עַל־כָּל־

תולדות אהרן השמש בצהרים · מ"ק כה : חגיכם לאבל · שם טו :

רדק

ואומר יעבור זה השבוע ובשבוע האחר נפתח אוצר הבר ונמכור ודוחים אותם כן עד שתתייקר התבואה וימכרו כרצונכם שנת שבוע כמו שבע שבתות תמימות תהיינה ויונתן פי' החדש חדש העיבור ופי' השבת שמטה שתרגם דאמרין אימתי ימטו ירח עיבור' ונזבין עיבורא ושמיטתא ונפתח אוצרין לפי שבשנת העיבור מתארכת השנה ומיקרת התבואה וכן שנת השמטה שאינם זורעים מתיקרת התבואה ואוכלי פירות מתאוים שנת היוקר : והשבירה . ותמכור כי מוכר [התבואה יקרא משביר כמו המשביר לכל עם הארץ אוכל בכסף תשבירני והתבואה נקראת שבר לפי שמוכרת הרעב וכן אמר שבר רעבון בתיכם על דרך ישברו פראים לצמאם . להקטין איפה מקטינים האיפה שמוכרים בה ומגדילים השקל שלוקחים שאסף במשקל גדול מלוקחי התבואה והאבן ששוקלים בה את הכסף מגדילים אותם ועוד מעוותים המאזנים שהם מאזני מרמה אחר שיעותו אותם וכן ובגדי ערומים תפשיטו וכן ועתני קמת והדומים להם הנה כי בשלשה פנים מדמים את העניים במכרם להם התבואה : (ו) לקנות · הם מתנכלים אליהם במה שיעשו להם שיקנו אותם כלומר שיקנו שדותיהם וכרמיהם בדמים קלים לרוב דחקם והם מביאים אותם לזה הדוחק במרמותיהם גם חושבים לקנותם הם עצמם לעבדים כמו שאמר כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך והכיון בעבור נעלים אפילו בעבור נעלים שהוא דבר קל חושבים לקנותם בכליהם אשר ינכלו וי"ת בעבור נעלים בדיל דיחסנון וכבר כתבנו פירושו למעלה : ומפל בר נשביר · ואומרים גם הם אפילו מפל בר נשביר להם בעת היוקר שאין דרך למוכרו באחר עתים ומפל בר הוא מה שנופל תחת הכברה כשכוברין החטה שהוא פסולת החטה ולא יאכלוהו בני אדם אלא מאכילים אותו לעופות הגדלים בבית אא"כ הוא יוקר גדול שאוכלים אותו העניים מרוב הדוחק : (ז) נשבע ה' בגאון יעקב . ר"ל כמו כי נשבעתי וכמו שאמר למעלה בנפשו והוא ית' הוא גאון יעקב או ר"ל גאון יעקב בהמ"ק כמו את גאון יעקב אשר אהב סלה . וכן אמר למעלה מתאב אנכי את גאון יעקב ובית המקדש הוא גאון יעקב כי שם שכן הכבוד ונשבע בכבודו אשר השכין ביעקב והם בעונותיהם סילקוהו ממנו : (ח) העל זאת לא תרגז הארץ . אם על זאת הרעה לא תרגז הארץ דין הוא : ואבל · ויאבל כל יושב בה כי מי יוכל לסבול אותם גדול כזה וכמו שנשחתה הארץ במבול מ ני החמס ונהפכו סדום ועמורה מפני החמס כן ראוי שתשחת הארץ הזאת מפני החמס הזה : ועלתה כאר כלה . ונגרשה ונשקעה כיאור מצרים דין הוא שתעלה כולה מים כמו כיאור מצרים שעולה ומתגבר מתפשט על כל הארץ כאור כמו כיאור וכן אמר לפנים בשותו הפסוק ועלתה כיאור כלה : ונגרשה . שתהיה נגרשת ממקומה ויכסוה מים ותהיה נשקעת בתוך המים כיאור מצרים שמכסה סביבה בגאותו כי כשתרעש הארץ רעש גדול מקום שתיפתח יעלו מים ויגברו המים עד שיכסו המקום ההוא והחז"ל פירש ונגרשה ונשקעה יגאו נגולה ממקום שבתם כגאת היאור ממקומו והוא שוקע בתפירות ונגבים שתופרים סביבותיו וכן ישקעו הם בגלות וי"ת ויסק עלה מלך וגו' ונשקעה ונשקה כתיב ונשקעה וכתיב ענין משקה כמו כי כלה משקה רוצה לומר שתהיה כלה מים ושקרי ונשקעה הוא מבואר יותר שתהיה שקועה בתוך המים : (ט) והיה ביום ההוא . ביום חרבן הארץ : והבאתי השמש בצהרים . משל על רוב הצרה שתהיה להם על דרך שאמר וקדר עליהם היום : (י) והפכתי .

ופמסים

מצודת ציון

מוכר התבואה נקרא משביר כמו המשביר לכל עם הארץ (בראשית מ"ב) שבר כן תקרא התבואה וכן נאמר שבר רעבון בתיכם (שם מ"ג) והוא לפי שמוכרת הרעב על דרך ישברו פראים לצמאם (תהלים ק"ד) : והשבת . כן תקרא שנת השמטה כמ"ש ובשנה השביעית שבת וגו' (ויקרא כ"ה) : בר . תבואה כמו לשבור בר (בראשית מ"ב) : איפה . שם מדה בת ג' סאים : ולעות · ענין עקום ודבר שאינו ראוי והוא מל' עון : (ו) נעלים · מנעלי הרגל : ומפל . מל' נפלה : (ח) תרגז . ענין תנועת הרעדה : ואבל · ענין השחתה כמו אבלה אדמה (יואל א') : כאור . כמו כיאור הוא הנילוס ונפלה היו"ד : ונגרשה · מל' גרושין ותנודה : ונשקעה . ענין נפילת הדבר בעומק כמו אז אשקיע מימיהם (יחזקאל לב) : (ט) והבאתי · ענין שקיעה כמו ובא השמש וטהר (ויקרא כ"ב) : בצהרים . הוא חצי היום : (י) קרחה . ענין נפילה ותלישת השער כמו קרח הוא (שם)

מצודת דוד

ר"ל החודש הידוע של הקציר כי בימי הקציר מוצאין העניים לאכול מהלקט והשכחה והפאה ואינם קונים תבואה למאכלם : והשבירה שבר . כשיעבור החדש לא ימצאו מה לאכול ואז נמכור להם התבואה כפי אות נפשינו : והשבת · מלת מתי יעבור משמשת בשתים כאלו אמר מתי יעבור השבת הוא שנת השמיטה כי אז מתפרנסים העניים מתבואת הארץ מן המופקר ואינם קונים תבואה למאכלם : ונפתחה בר · כשיעבור השבת אז נפתח אוצרות התבואה : להקטין איפה · ר"ל לא נמכר באמת ובמשפט כ"א נעסוק לרמותם להקטין מדת האיפה ולהגדיל משקל השקל לעות עוד כף המאזנים לעשות מרמה להכריע למטה את הכף שבו אבן המשקל למען יהא נראה שהכסף חסר הרבה : מאזני מרמה · לפי שמאזני משקל שלהם היו עשויות באופן שיכולים להכריע את הכף למה שהם רוצים לכן קראם מאזני מרמה : (ו) לקנות בכסף דלים . ר"ל נקח מהם כל הכסף בדמיה עד שלא ישאר מאומה בידם ונקנה אותם בכסף לעשות עמהם עבודה : בעבור נעלים . ר"ל נקנה אותם בדבר מועט בעבור זוג מנעלים : ומפל בר נשביר · עוד היו אומרים לא נמכור להם תבואה נקיה אלא נערב בה הפסולת שמפילין מן התבואה בשעה שמרקדין אותה בנפה וכברה והם בע"כ יקנו עם הפסולת : (ז) בגאון יעקב . בה"מ יקרא כן כמ"ש וצבי עדיו לגאון שמהו (יחזקאל ז) : (ח) העל זאת . וכי על מעשה כזאת לא תרעד הארץ ולא תשחת כל היושבים בה : ועלתה כאור · ר"ל דין הוא שתעלה המים על כלה כמו היאור המכסה כל הארץ בגאותו להשקות השדות: ונגרשה ונשקעה . המים השוטפים יגרשו רפש וטיט ואח"ז יהיה נשקע הרפש והטיט לרדת אל קרקעות המים כמו יאור מצרים שבעת שמתגבר ועולה מעלה רפש וטיט ואחר זה שוקעים למטה ר"ל מהדין להשמיד הרשעים מן הארץ ואחר זה תהיה ההרוחה : (ט) והבאתי . אשקיע את השמש בעת צהרים בזמן תקפה ר"ל בעת ישבו בהשקט ושאנן תבוא הצרה פתאום : והחשכתי · אביא חושך על כל הארץ ביום שיש בו אור רב והוא משל ענין בכ"ש : (י) והפכתי . תמורת שמחת החג יהיה אבל ותמורת השירה יהיה קינה : והעליתי · ר"ל אביא עליהם צרה עד שכולם ילבשו שק על מתניהם ויקרחו קרחה בראשם והם ענין צער ואבלות :

המסים

רש"י

בקינותיהם : כאבל יחיד . כאב שמתאבל על בן יחיד : (יא) כי אם לשמוע . שתפסוק מהם רוח הקדש : (יג) תתעלפנה . תהיה רוחם כמו ויתעלף (יונה ד) וכן עלי בשדה עולפו (יחזקאל לא) וכן בלשון משנה יתעלפם שמייע"ר בלע"ז : (יד) חי אלהיך דן · אחד מן העגלים שהעמיד ירבעם בדן : (א) נצב על המזבח · מסתלק מכרובא למדבחא דרך יציאה חוץ על מזבח הזהב שהוא בהיכל והוא מעשר מסעות שנסעה שכינה : הך הכפתור · שהוא בראש הגג : וירעשו הספים · אסקופות הבית המתחתונות כך יהרג המלך וירעדו השרים : ובצעם בראש כולם · כמו ופצעם וי"ת כפתור המנורה ספי מנרתא יתקטל מלכא יאשיהו וירעשו הסיפים ויחרב ביתא ויתפגרון עזרתא : ובצעם בראש כולם · ומאני מקדשא בשביא יהכון ובצעם כמו ממונם יגלה

אבן עזרא

כל יושביה יתאבלו כאבל אב על בן יחיד : ואחריתה כיום מר · שלא נראה כמוהו : (יא) הנה · והשלחתי כמו משליח בך בעבור שאמר אמליה לא תטיף התנבא כי ימותו הנביאים : (יב) ונעו · מים סוף שהוא דרומי לארץ ישראל עד הים הגדול שהוא המערב ישוטטו ישראל : (יג) ביום . הטעם כאשר לא ימצאו דבר יי' תבכינה הבתולות ואפילו היפות עד שלא יועיל להם היופי שלהם כי יתגנו מרוב הצער גם הבחורים כי הפה סר מעליהם כמו שאול שלא ענהו השם גם באורים גם בחלומות גם בנביאים : (יד) הנשבעים · ואשר יפחדו ממנו כן יהיה ונפלו ולא יקומו עוד : (א) ראיתי · במראות הנבואה ראה ככוד השם נצב על המזבח וצוה לאחד מן המלאכי' הך כפתור פתח בית יי' כי כן המנהג לשום כפתור למעלה מן הפתח והוא כמין ספות אשר יסמכו עליו הספים : ובצעם · כמו ופצעם מפעם המקום כי יפגשו כל אנשי הבית הם הכהנים : ואחריתם · בניהם כמו ולא לאחריתו אם

למים ת' רגשים בקריא' וסי' ויצמא שם העם למים . רפאתי למים האלה · הרי כל צמא לכו למים , ואדיריהם שלחו צעיריהם . לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם: ולא יקומו ב' וסימ' היפלו ולא יקומו · וחי דרך באר שבע ; אהרג ב' חד מ"ל וחד חסר וסימ' וכל שריה אהרוג עמו אמר ה'. ובצעם בראש כלם · קדמא מ"ל :

תולדות אהרן כיום מר · ברכות יז סוכה כה מ"ק כא זבחים ק : ימים באים · שבת קלח : באשמת שומרון · שם שם : אלהיך דן · (שבת ח) : נצב על המזבח · ר"ה לא (סוטה יז) :

מתנים שק ועל־כל־ראש קרחה
ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה
כיום מר :
יא הנה ׀ ימים באים נאם אדני יהוה
והשלחתי רעב בארץ לא־רעב ג'
ללחם ולא־צמא למים כי אם־לשמע ד' דגשים כ'
את דברי יהוה : יב ונעו מים עד־ י"ו פסוקים עד ועד · כ'
ים ומצפון ועד־מזרח ישוטטו כ' ה' מ"ל וה' חסר
לבקש את־דבר־יהוה ולא ימצאו :
יג ביום ההוא תתעלפנה הבתולת ג'
היפות והבחורים בצמא : ג'
יד הנשבעים באשמת שמרון ואמרו
חי אלהיך דן וחי דרך באר־שבע
ונפלו ולא־יקומו עוד : כ' סיפט

ט א ראיתי את־אדני נצב קל"ד
על־המזבח ויאמר הך הכפתור כ' מ"ל
וירעשו הספים ובצעם בראש כלם ג' · ג
ואחריתם בחרב אהרג לא־ינוס כ' חד מ"ל

תרגום

סק ועל כל ריש מרט ואשוינה
כאבל יחיד וסופה כיום מריר :
יא הא יומיא אתן אמר יי
אלהים ואשלח כפנא בארעא
לית דכפן למיכל ולית די צחי
למשתי אלהין לקבלא ית
פתגמא דיי : יב ויטלטלון
מימא עד מערבא ומצפונא
עד מדינחא יהכון למתבע
אולפן מן קדם יי ולא
ישכחון : יג ביומא ההוא
ישתלהין כנישתא דישראל
דאיתון דמין לבתולן שפירן
דטעאה בשפרהן עם עולימין
חיבין ויהון מטרפין ורמן
בצחותא : יד די מקימין
בחובת שמרון ואמרין קימא
דחלתא די בדן וקימין
נימוסי באר שבע ויפלון ולא
יקומון עוד : א אמר עמוס
נביא חזיתי ית יקרא דיי
אסתלק מכרובא ושרא על
מדבחא ואמר אם לית עמא
בית ישראל תיבין לאוריתא טפי מנרתא אתקטל מלכא יאשיה ויחרב ביתא ויתפגרן
עזרתא ומני בית מקדשא בשביא יהכון ושארידהון בחרבא אקטול לא יערוק

רד"ק

ושמתיה כאבל יחיד אשים הארץ גאבל גדול כאב המתאבל על בנו יחידו שהוא אבל גדול לו וכן יתאבלו יושבי הארץ אבל כבד מאד : ואחריתה כיום מר . כפל הענין במלות שונות כי אבל היחיד הוא יום מר : (יא) הנה ימים באים · לפי שהם מאסו בנבואת האל יתברך כמו שאמר למעלה לא תנבא ולא תטיף אמר כי עוד יבאו ימים שיתאוו לנבואת האל ית' ולא ימצאו והם כל ימי בית ב' אחר נבואת מלאכי הנביא כי בו פסקה הנבואה וכן על ימי הגלות הזה : והשלחתי רעב בארץ · בארץ ישראל ביותר לפי זה הרעב הוא כלמא כמו האדם הרעב שמשוטט לבקש לחם וכמו האדם הצמא שהוא מחפש למצוא מים כן ישוטטו ישראל אחר שתפסק הנבואה לבקש דבר ה' שהוא הנבואה ולא ימצאו וזה כל ימי בית שני וכל ימי זה הגלות : (יב) ונעו מים עד ים . פירש החכם רבי אברהם א"ע ז"ל מים הדרומי שהוא ים סוף עד ים הגדול שהוא מערב א"י ומצפון ועד מזרח והנה זכר ארבע הרוחות והנה בא"י לא ימצאו דברי הנבואה כ"ש חוצה לארץ ובימי הגלות : (יג) ביום ההוא תתעלפנה . ענין עייפות ויגיעת הנפש עד שלא יוכל האדם לעמוד על עצמו וכמעט תצא רוחו וכן ותך השמש על ראש יונה ויתעלף ובדברי רבותינו ז"ל שלא יתעלפו : הבתולות היפות והבחורים בצמא · אפילו הבתולות והבחורים שדרכם להתעסק בתענוגי העולם ימאסו על דבר ה' לצמאו לאורך הימים שיפסק מהם יתאוו אליו מאד : (יד) הנשבעים באשמת שמרון · כמו שאמר ביום דבר ה' והנשבעים באשמת שמרון וחי אלהיך דן תחת חי ה' כן יתאוו לו עוד ולא ימצאוהו ואשמת שמרון הוא העגל אשר בבית אל ותלה אותו בשמרון כי ראש מלכות אפרים שמרון והמלכים הם המחזיקים בעבודת העגלים וקצת האחרים כמו שפירשנו למעלה : ואמרו חי אלהיך דן · ויאמרו הנשבעים אחד להברו חי אלהיך אשר בדן והוא העגל כי האחד היה בדן והיו נשבעים באותו שבבית אל באותו אשר בדן : וחי דרך באר שבע . כי מבאר שבע שהוא סוף התחום היו הולכים אל העגל אשר בדן שהוא בסוף התחום כאמר כמ"ש מדן ועד באר שבע ומרוב שהיו דבקים בעבודת העגלים היו מקבלים שכר טוב אם ילכו מלעבוד אותו אשר בדן כמ"ש וילכו העם לפני האחד עד דן והיו נשבעים חי אותו שהלכנו אליו דרך באר שבע : ונפלו · אותם שעושין כן יפלו ולא יקומו עוד וי"ת מקיימין וגומר תרגם דרך כמו והודעת להם את הדרך : (א) ראיתי את ה' נצב על המזבח · אחר שראה במראה הנבואה כבוד ה' נצב על המזבח בבית המקדש : ויאמר הך הכפתור וירעשו הספים · אמר למלאך שיכה כפתור ההיכל והספים הם שתי מזוזות השער והכפתור הוא המשקוף אשר עליהם ונקרא כפתור לפי שמציירים בו כפתורים ופרחים ואמר לו שיכה הכפתור וממכת הכפתור ירעשו הספים · ובצעם . המלה מלעיל בבני פשטין והוא צווי ופתח הטי"ן מקום נר"י כי המנהג בנר"י כמו שמשם שלחם כן כתבו רבי יונה וכן כתבו אחז"ל לפי שאמר הך צווי ובצעם גם כן צווי ויתכן שיהיה שעל עבר שבא לעתיד מפני הוי"ו ר"ל ויבצעם האל ית' יתברך או השויב אם יאמר על האל יתברך כמו שאמר אחר כן אהרוג טוב ואע"פ שאמר מתחלה ובצעם לשון נסתר ואח"כ אמר אהרוג כן מנהג המקרא בהרבה מקומות ונפתחה עי"ן ובצעם מפני שהמלה מלעיל ופי' בצעם ענין חתיכה וכריתה כמו מן הדגוש יתר ידו ויבצעני ותרגום פתות אותה פתים בצע יתה בצעין : ופי' בראש כולם מי שהוא בראש כולם והם הכהנים ואמר שיבצעם האל ית' כי גם הם פשעו בו : ואחריתם · שאר העם · כמו ואחריתך בחרב יפול כמו עמך וקרא העם אחרית לפי שהם אחרית לראשי העם והכפתור שאמר הוא משל לראשים כמו הוא ראש השער וכן מה שאמר שראה שהיה נצב על המזבח לומר שלא רצה בעבודת הכהנים : לא ינוס להם נס . מאותם שנתחייבו הריגה כי מהם שנתחייבו גלות : ולא ימלט · שיתבא פליט

מצודת דוד

ושמתיה . אשים עדת ישראל להיות מתאבלת כדרך האבילות שעושין על בן יחיד : ואחריתה כיום מר . הוא יום מיתת בן יחיד וכפל הדבר במ"ש : (יא) כי אם לשמוע את דברי ה' · ר"ל יהיו תאבים אל הנבואה ולא ימצאו כי תפסק הנבואה בהיותם בגולה : (יב) ונעו · ינועו ללכת מים הדרומי הוא ים סוף שהוא בדרומה של א"י עד הים המערבי ומגבול הצפוני על גבול המזרחי ר"ל אפי' בא"י תפסק הנבואה : ישוטטו · ילכו אנה ואנה לבקש דברי נבואה ולא ימצאו : (יג) ביום ההוא · הוא יום הפורעניו' : בצמא · בעבור הצמאון יתעלפו הבחורים והבתולות כי לא ימצאו מים לשתות כאשר יהיו בגולה : (יד) הנשבעים . ר"ל כי הם הנשבעים בעגל של שומרון ובשבועת' אמרו זה לזה הריני נשבע חי אלהיך בעגל העומד בדן : וחי דרך · ר"ל חי הולכי דרך באר שבע אל המזבחות שעמדו שם לעכו"ם כמ"ש ובאר שבע לא תעבורו (עמוס ה') : ונפלו · לכן יפלו ולא יקום עוד ר"ל בזמן בית השני לא יקומו אבל בגאולה העתידה יקומו כולם יהודה ואפרים : ט (א) הך הכפתור · הכה את הכפתור המשקוף ומהכאה ההיא ירעשו המזוזות ר"ל באבדן המלך ירעדו השרים ועל יאשיהו יאמר כי אחר שנהרג הוא הושפל המלוכה ולא היה ביד השרים להמליך מדעתם וכאשר המליכו את יהואחז הסירו מלך מצרים מן המלוכה ונתן ענש על הארץ כמ"ש במ"ב ומאז לא המליכו מלך מדעתם : ובצעם · חמדת עשרם יגלה כולם כי עד שלא גלו הם בימי צדקיה הוגלה ר"ל הוגלה בית ה' והוצרות בית המלך כמ"ש במ"ב : ואחריתם . בניהם ובנותיהם אהרוג בחרב הבבליים : לא ינוס

מצודת ציון

(שם יג) : (יג) ונעו מלשון תנועה : ישוטטו . ענין ההליכה אנה ואנה כמו שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה') : (יג) תתעלפנה . ענין התלאות ועדר ההרגשה כמו בניך עלפו (ישעי' נ"א) : (יד) באשמת · מלשון אשם וכן תקרא העכו"ם כן מאשמת עובדיה וכן תקרא שבע עש"ו כמ"ש והשבע בשם (דניאל ח) : עוד · ענין זמן רב ודוגמתו ויבך על צואריו עוד (בראשית מ"ו) : (א) הכפתור · הוא המשקוף וקראו כפתור לפי שעושין בו ציורי כפתורים העגולים כעין תפוחים וכן וכפתורים ילינו (צפניה ב) : וירעשו · ענין תנועה חזקה : הספים · הם המזוזות כמו וסף השער (יחזקאל ט) : ובצעם . חמדת עשרם כמו בצע כסף (שופטים ה) : ואחריתם . כן יקראו הבנים והבנות כמו ולא לאחריתו (דניאל י"א) : ינוס . ענין בריחה : להם . כמו מהם

אבן עזרא

(ב) אם יחתרו בשאול • למטה וכתוב ערום שאול נגדו : בראש הכרמל • יערו וכרמלו ואם בקרקע הים ישכנו נחש והוא דג גדול דומה לנחש וכתוב נחש בריח נחש עקלתון : (ג) ואם. כל זה דיבר הנביא להפחיד מי שאין לו לב להבין גבורת השם : (ד) ושמתי עיני. פירוש לראותו והנה נכון הוא לטובה גם לרעה : (ה) ואדני הטעם שיגזור גזירה עליה : ותמג • הפך תולדתה כי היא יבישה : ואבלו כל יושבי בה • כדור המבול : ועלתה . וטעם ועלתה כיאור שיעלה בתמוה : (ו) הבונה . הטעם להזכיר זה כי הוא ברא הארץ וכל יושביה ואיך יוכלו להסתר ולברוח מפניו והנה בכל הארץ יגע ומיד תמוג ואף כי אנק מאלפי אלפים הם בני אדם היושבים בה ושב ואמר כי הארץ לא תעמוד כי אם בכח שמים והמעלות הם גלגלי הרוח והקור והאש כי הם כולם גלגלים זה למעלה מזה והנה אלה בין הארץ ובין השמים : ואגדתו • הם החיים : על ארץ יסדה • שהם כאגודות והזכיר טעם אחרת הקורא למי הים לצורך החיים להוריד מטר והטעם כי אני הכינותי לבני האדם כל צרכם והנה איטיב להם אם ישמעו בקולי ואם מרדו בי לא ימלטו כי הכל בידי : (ז) הלא . אמר יפת כשי

רשי

יגלה בראש כולם : (ב) אם יחתרו בשאול . אם ידמון לאיטמרא כדבשאול : ידי תקחם . במימרי ידברינון סנאיהון : ואם יעלו השמים . ואם יסקון בטורין רמין עד צית שמיא מתמן במימרי יחתונון : (ג) בראש הכרמל • בריש מגדלי כרכיא : משם אחפש . מתמן אפקיד בלושין ויבלשונון : בקרקע הים • בניסי ימא אייי הים : אצוה את הנחש • ית עממיא דתקיפין כחויא : (ה) הנוגע בארץ ותמוג • דנזיף בארעא וזיע ותמוג לשון נע וס' הוא הנוגע בארץ ותמוג כלומר בגזירה זאת מאפי יצאת : (ו) ואגודתו • ד"א • קבוצת הישרים היא היתה יסוד הארץ לתקנת השמים• שבשבילם הכל קיים : הקורא למי הים • דאמר לכנשא משריין סגיאין כמי ימא : (ז) הלא כבני כושיים אתם לי • למה אמנע מלהפרע מכם אחרי אשר אינכם שבים אלי הלא מן בני נח באתם כשאר עכו"ם כבושיים אשר דמיתם להם כענין שנאמר (ירמיה יג) היהפוך כושי עורו ק

עמוס ט

לָהֶם נָס וְלֹא־יִמָּלֵט לָהֶם פָּלִיט׃
ב אִם־יַחְתְּרוּ בִשְׁאוֹל מִשָּׁם יָדִי
תִקָּחֵם וְאִם־יַעֲלוּ הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם
אוֹרִידֵם׃ ג וְאִם־יֵחָבְאוּ בְּרֹאשׁ
הַכַּרְמֶל מִשָּׁם אֲחַפֵּשׂ וּלְקַחְתִּים
וְאִם־יִסָּתְרוּ מִנֶּגֶד עֵינַי בְּקַרְקַע הַיָּם
מִשָּׁם אֲצַוֶּה אֶת־הַנָּחָשׁ וּנְשָׁכָם׃
ד וְאִם־יֵלְכוּ בַשְּׁבִי לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם
מִשָּׁם אֲצַוֶּה אֶת־הַחֶרֶב וַהֲרָגָתַם
וְשַׂמְתִּי עֵינִי עֲלֵיהֶם לְרָעָה וְלֹא
לְטוֹבָה׃ ה וַאדֹנָי יֱהוִה הַצְּבָאוֹת
הַנּוֹגֵעַ בָּאָרֶץ וַתָּמוֹג וְאָבְלוּ כָּל־
יוֹשְׁבֵי בָהּ וְעָלְתָה כַיְאֹר כֻּלָּהּ
וְשָׁקְעָה כִּיאֹר מִצְרָיִם׃ ו הַבּוֹנֶה
בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָו וַאֲגֻדָּתוֹ עַל־אֶרֶץ
יְסָדָהּ הַקֹּרֵא לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל־
פְּנֵי הָאָרֶץ יְהוָה שְׁמוֹ׃
ז הֲלוֹא כִבְנֵי כֻשִׁיִּים אַתֶּם לִי בְּנֵי

ג' וסי' תפש לגברא דשבא ד' — ג' סמכין — ג' מ"ל — ג' ומ"ל — ל"ד מ"ל — ס' מ"ל — תיו ק' ג' ט' — ו' מ"ל

לְהוֹן דַעֲרִיק וְלָא יִשְׁתֵּיזֵיב לְהוֹן
דְמִשְׁתֵּיזֵיב׃ ב אִם יִדְמוּן
לְאִטְמָרָא כִּדְבִשְׁאוֹל מִתַּמָן
בְּמֵימְרִי יְדַבְּרִינוּן סַנְאֵיהוֹן
וְאִם יִסְקוּן בְּטוּרִין דְּרָמִין עַד
צֵית שְׁמַיָא מִן תַּמָן בְּמֵימְרִי
יַחֲתוּנוּן׃ ג וְאִם יִדְמוּן לְאִטְמָרָא
בְּרֵישֵׁי מִגְדְּלֵי כְרַכַּיָא מִתַּמָן
אַפְקִיד בָּלוֹשִׁין וִיבַלְשׁוּנוּנוּן
וְאִם יִטַּמְרוּן מִן קֳדָם מֵימְרִי
בְּנִיסֵי יַמָא מִתַּמָן אַפְקִיד יַת
עַמְמַיָא דְתַקִּיפִין כְּחִוְיָא
וְיִקְטְלוּנוּנוּן׃ ד וְאִם יְהָכוּן
בְּשִׁבְיָא קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן
מִתַּמָן אַפְקִיד יַת דְּקָטְלִין
בְּחַרְבָּא וְיִקְטְלוּנוּנוּן וַאֲשַׁוֵי
מֵימְרִי עֲלֵיהוֹן לְבִישָׁא וְלָא
לְטָבָא׃ ה וַייָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת
דִּי נָזֵיף בְּאַרְעָא וְזָיְעָא וְיִצְדוּן
כָּל דְּיָתְבִין בַּהּ וְיִסֵּיק עֲלַהּ
מְלַךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ דְסַגִּי כְּמֵי
נַהְרָא וְיַחְפִינַהּ כּוּלַּהּ וְתִשְׁתְּקַע
כְּנַהַר מִצְרָיִם׃ ו דִּי אַשְׁרֵי
בִּתְקוֹף רוּמָא שְׁכִינַת יְקָרֵיהּ וּכְנִשְׁתֵּיהּ עַל אַרְעָא קַשִׁטַהּ דִּי אֲמַר לִכְנָשָׁא מַשִׁרְיָן
דְּסַגִּיאִין כְּמֵי נַהְרָא וּמְבַדַּר לְהוֹן עַל אַפֵּי אַרְעָא יְיָ שְׁמֵיהּ׃ ז הֲלָא כִּבְנִין רְחִימִין אַתּוּן

תולדות אהרן ואגודתו • חגיגה יב אבות ח מנחות כז כריתות ; זוכר לו : כבני כשיים • מ"ק יז :

יתמלט י"ג וסי' בלשון תרגום תפש לגברא דשבא שביא וצדקיתו חמא וערק דפשט ירא באתתא חכימתא ושקרת במיכאל ' ופי' נמסר במלכים א' סוף סימ' י"ח וירמיה סי' מ"ו : הנוגע ג' מלאים וסימנהון וכל הנוגע בהם יטמא דאשה כי יזוב זוב • הנוגע בא"ץ ותמוג • ואין נוגע בארץ דדניאל • א"נך : על ארץ ט' דסמיכי בקריא' וסימ' ושבתי את שבות מצרים • גבה לך ביפיך : ואמ־ת אעלה על ארץ פרזות . הבונה בשמים מעלותיו • להמטיר על ארץ לא איש • ירין בגוים מלא גויות. עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים • יהללו את שם ה' כי נשגב • והית במלאת שבעים' וכל

רדק

אז שיניתו האויב מלהרגו וי"ת כן אמר עמוס נביא חזיתי וגו' ובדרש ראיתי את ה' נצב על המזבח שהיה עומד על הדור לזובחו ויאמר הך הכפתור זה יאשיה וירעשו הספים אלו סנקליטין שלו ובצעם בראש כולם א"ר פנחס א"ר יוחנן משל לסאה שהיא מלאה עוכות מי מקטרג בה גזל וזהו ובצעם מן ובוצע ברך והגזל הוא בראש כל העונות ור' יהודה אומר משמיה דרבי יוחנן משל לבני אדם שהיה בהם עכו"ם וגלוי עריות ושפיכות דמים הגדול שבהם שקול כנגד כולם : (ב) אם יחתרו • אין להם מנוס ומפלט ממני לא למטה ולא למעלה ומפני זה זכר שאול ושמים כמו שאמר דוד אם אסק שמים וגו' וענין חתירה כענין חפירה כמו ואתתור בקיר : (ג) ואם יחבאו בראש הכרמל • יש מערות בראש הכרמל שיתחבא האדם בהם : ואם יסתרו מנגד עיני בקרקע הים • ואם יחשבו להסתר בקרקע הים : את הנחש . הוא התנים הגדולים אשר בים והוא לויתן וי"ת ואם ידמון וגו' . ונסי ימא הם איי הים : (ד) ואם ילכו • גם אותם שילכו בשבי כאותה שהלכו למצרים יוחנן בן קרח ואשר עמו שהלכו שם מרצונם וחשבו להנצל בם מהרעב ומהחרב ועברו על דברי ירמיהו ושם השיגתם החרב כמו שאמר להם ירמיהו : (ה) ואדוני ה' הצבאות . הוא שהוא אלהי הצבאות צבאות מעלה ומטה ובידו הכל הוא יחריב ארצם והוא הנוגע בארץ ותמוג כמו שאמר למעלה תרגז הארץ ורגזת הארץ הוא הרעש ובמקום הרעש יהיו מים כמו שפירשנו למעלה וזהו שאמר ותמוג הארץ שהוא מסיסת הארץ במים כמו ברביבים תמוגגנה. והוסיף עוד ואמר ועלתה כיאור כולה ואמר ואבלו כל יושבי בה כלומר ישחת ויאבדו כל יושביה ולמעלה אמר ואבל כל יושב בה לשון יחיד דרך כלל והנה אמרו ואבלו כל יושבי בה לשון רבים דרך פרט : ועלתה כיאור. ולמעלה אמר ועלתה כאור בהעלם היו"ד• ושקעה ולמעלה ונשקה:(ו) הבונה בשמים מעלותיו•כתיב מעלותו בלא יו"ד הרבים וקרי ביו"ד וכמוהו רבים והשמים הוא כלל לכל הגלגלים והנה הוא בנה מעלות בשמים והם ט' גלגלים שהם זה למעלה מזה : ואגדתו על ארץ יסדה • ואגדה הוא האש והרוח והמים שהם לאגדה אחת זה למעלה מזה והם על הארץ והנה זכר יצירת כל העולם מעלה ומטה והטעם איך לא יראו מפניו ואיך יוכלו להסתר מנגד עיניו והוא ברא כל העולם ושופט ומשגיח על הכל כמו שאמר ה' צבאות והוא ברא הכל וישחית הכל כשירצה הוא הארץ אשר הדה על מכוניה והיושבים עליה אם ירבו להטות ישחית בנינו כמו שעשה במבול ובסדום ועמורה והנה הכל בידו כחומר ביד היוצר שיעשה כלי וישחיתהו ויעשה כלי אחר כן הוא ית' ישחית בנינו כשירצה ויעשה בהם דבר והשבו גם בקיום העולם עשה ספכים כמו שהוא קורא למי הים וישפכם על פני הארץ כמו שפי' למעלה והחכם רבי אברהם בן עזרא ז"ל פירש בשמים האויר המעלות הם שלשה היסודות שהם גלגלים זה למטה מזה ואגודתו הם החיים על ארץ יסדה שהם כאגודות : (ז) הלא כבני כושיים אתם לי בני ישראל • כבני כושיים שהם עבדים והם השחורים מבני כוש בן חם שהם נמכרים לעבדים כן היה ראוי שפטיו

מצודת ציון

מהם ; ימלט •, ענין הפמטם : פליט . ענין שארית כמו פליט ושריד (איכה ב') : (ב) יחתרו • ענין חפירה בקרקע כמו חתר בחשך בתים (איוב כ"ד) : בשאול • בקבר עמוק : (ג) יחבאו • ענין ה סתרה כמו חבי כמעט רגע (ישעיה כ"ו) : אחפש . ענין חקירה כמו ויתחפש רועי (תהלים עז) : הנחש . הוא הלויתן הדומה למראה נחש וכמ"ש על לויתן נחש בריח (ישעיה כז) : ונשכם . מלי נשיכה בשינים : (ה) ותמוג . מלי המגה והמסה : ואבלו . ענין השחתה כמו אבלה אדמה (יואל א) : ושקעה • ענין נפילת הדבר בעומק כמו אשקיע מימיהם (יחזקאל לב) : (ו) מעלותיו • מלשון עלייה הבני ממעל ואמר בלשון שאלה על הגלגלים : ואגודתו . ענין קבוצה אחת וכן יהיו לאגודה אחת (ש"ב ב) : (ז) כבני כושיים • הם האנשים השחורים מבני כוש

מצודת דוד

ינוס וגו'. הרוצה להנים לא יוכל : ולא ימלט וגו' . הוא כפל ענין במ"ש : (ב) אם יחתרו בשאול • אם יעשו לעצמם מחתרת בשאול ר"ל בעומק הארץ להסתר שמה הנה ידי תקחם משם למסרם ביד האויב והוא ענין מליצה ור"ל שלא יועילו לעצמם בשום תחבולה להנצל מיד הבבליים : משם אורידם • להיות נמצאים ביד הבבליים : (ג) ואם יחבאו . ואם יסתירו עצמם בראש הר הכרמל שהיה שם מקומות מסתרים : משם אחפש . ממקום מחבואם אחפשם למצוא אותם ולקחתים למסרם ביד הבבליים : ואם יסתרו • ואם יחשבו להסתר מפני בקרקעית הים : משם . מקרקעית הים : אצוה את הנחש הוא הלויתן שהוא ינשך אותם והכל הוא ענין מליצה : (ד) ואם ילכו בשבי • ר"ל אם יכנעו לפני הבבליים וימסרו עצמם בשבי למען ירחמו עליהם : משם . ממקום שילכו אצוה את החרב להרגם ר"ל לא יועיל להם ההכנעה כי עכ"ז יהרגום הבבליים בארצות גלותם : ושמתי וגו' . אשגיח עליהם לעשות עמהם רע ולא לעשות עמהם טובה : (ה) וה' וגו' • והנה ה' הוא המושל בצבאות מעלה ומטה ויוכל הוא לעשות חפצו בכל מקום ובכל דבר : הנוגע בארץ • כאשר יגע בארץ היא נמסת וכלה וכל היושבים בה יהיו נשחתים : ועלתה • המים תעלה על כולה כמו היאור המכסה את פני הארץ בעלותו להשקות השדות : ושקעה • ר"ל עם כי בתחילה יגברו המים רפש ומים הנה אח"ז תהיה נשקע הרפש והמים לרדת אל קרקעית המים כמו יאור מצרים שאחר שגורשין מימיו רפש ומים אח"ז נשקע למטה ר"ל אחר השמדת הרשעי' תהיה ההרווחה : (ו) הבונה • הוא הבונה בשמים מעלותיו זה למעלה מזה ועל גלגלים יאמר שהם זה למעלה מזה : ואגודתו . קבוצת בריותיו יסדה על הארץ : הקורא למי הים • להעלותם בהעבים ואח"ז שופכם ומורידם ע"פ הארץ : ה' שמו • המורה שהכל שלו ובידו ומושב למעלה נומר הואיל וכן הוא לא תמלאו א"כ שום תחבולה להנצל לו מהפורענות שהוא מייעד להביא : (ז) הלא כבני

רש״י

כך אתם חולכו להסיב : סלא · במוכתי תחילת בוחרי בכם היא הולאה שהולאתי אתכם מארץ מצרים ומה לי בכך אף פלשתים כך הולאתי מכפתור כשבאו כפתורים על עוים כענין שנאמר (דברים ב) והעוים היושבים בחצרים עד עזה וגו׳ כבשו גם בני ענק ושאר סרני פלשתים תחתיהם והולאתים מידם ואעפ״כ לא עשיתים לי לעם : וארם מקיר · וכן אני עתיד להעלות את ארם מקיר שיגלם שם סנחריב ולקץ הימים משתבטל מלכות אשור יצאו : (ח) והשמדתי אותה . הממלכה הם בית יהוא אבל בית יעקב לא אשמיד : (ט) כי הנה אנכי מצוה · להגלותם ולהניעם בכל הגוים הנעה רבה ויתירה כאשר ינוע מה שבוררין בכברה לאחר שנפלו ממנו סובין הדקין ונותרו הגסין שאין יכולין לצאת ואז המנענע מנענע בכל כחו : ינוע · על ידי אחר ולא יתכן לקרות ינוע שהוא דבר הנע מאליו : (י) לא תגיש ותקדים בעדינו הרעה . בשביל עונינו לא תמהר הרעה לגשת ולבא : (יא) ביום ההוא · אחרי בא עליהם כל אלה יבא יום ההוא המוכן לגאולה ובו אקים סוכת דוד הנופלת · י״ת מלכותא

דבית

עמוס ט

יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־יִשְׂרָאֵל הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְלִשְׁתִּיִּים מִכַּפְתּוֹר וַאֲרָם מִקִּיר׃ ל׳

ח הִנֵּה עֵינֵי ׀ אֲדֹנָי יֱהוִֹה בַּמַּמְלָכָה הַחַטָּאָה וְהִשְׁמַדְתִּי אֹתָהּ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֶפֶס כִּי לֹא הַשְׁמֵיד אַשְׁמִיד אֶת־בֵּית יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה׃ ל׳ · ל׳ · ל׳ ומ״ל

ט כִּי־הִנֵּה אָנֹכִי מְצַוֶּה וַהֲנִעוֹתִי בְכָל־הַגּוֹיִם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יִנּוֹעַ בַּכְּבָרָה וְלֹא־יִפּוֹל צְרוֹר אָרֶץ׃ ומסר יו״דין · ל׳ ומ״ל · ל׳

י בַּחֶרֶב יָמוּתוּ כֹּל חַטָּאֵי עַמִּי הָאֹמְרִים לֹא־תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה׃ ל׳ ומ״ל · ל׳ ומ״ל

יא בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת־סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ ל׳ג׳ ו׳

תרגום

חֲשִׁיבִין קֳדָמַי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ הֲרָא יַת יִשְׂרָאֵל אַסֵּקִית מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּפְלִשְׁתָּאֵי מִקַּפּוּטְקְיָא וַאֲרָם מִקִּירֵינִי׃ ח הָא קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים גְּלַן עוֹבָדֵי מַלְכוּתָא חַיַּבְתָּא וַאֲשֵׁיצֵי יָתַהּ מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא בְּרַם אֲרֵי לָא נְמִירָא וְשֵׁיצָאָה אֱשֵׁיצֵי יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ׃ ט אֲרֵי הָא אֲנָא מְפַקֵּיד וַאֲבַדַּר בְּכָל עַמְמַיָּא יַת בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִמְחַזְּרִין בְּעַרְבְּלָא וְלָא נָפֵיל מִנֵּיהּ אֶבֶן מִבֵּינָהּ לְאַרְעָא׃ י בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן כָּל חַיָּבֵי עַמִּי דְאָמְרִין לָא תֵיתֵי וְתוּחֵי עֲלָנָא בִּישְׁתָא׃ יא בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲקִים יַת מַלְכוּתָא דְבֵית דָּוִד דִּנְפַלַת וַאֲבְנֵי יַת כְּרַכֵּיהוֹן וּכְנִישָׁתְהוֹן אַתְקֵין וְתִשְׁלוֹט בְּכָל מַלְכְוָתָא וְתִגְמַר וּתְשֵׁיצֵי סַגִּי מַשִׁרְיָתָא וְהִיא תִתְבְּנֵי וְתִשְׁתַּכְלֵיל כְּיוֹמֵי

אבן עזרא

כמו הכושים הפקר ואין איש יודע מי אביו ואתם בני אב אחד הייתם אוהבים כמו הפלשתים מכפתור וארם מקיר שנתערבו ויתכן כי טעם הלא את ישראל העליתי הנה כבר ידוע כי אני אביכם וכן אמר משה הלא הוא אביך קנך ומ״ם מארץ ישרת בעבור אמרם וככה הוא שהוליאך ממצרי׳ ומפלשתי׳ ומכפתור וארם מקיר : (ח) הנה · מי גרם לכם להיותכם כבני כושיים אלא חטאות המלכים שלכם כי כל מלכי ישראל עשו הרע על כן אשמיד ממלכת ישראל ולא יהיה עליהם מלך עוד בגלות שומרון והשבטים ביד מלך אשור : (ט) והניעותי בכל הגוים · שגלו בחלח וחבור וערי מדי · וטעם לא יפול צרור ארצה כאשר אמר כי לא ישמיד בית יעקב רק מקצתו לבדו ויפה אמר כל ממלכת הארץ ישמיד רק ישראל לבדו ישאר ופירוש סוכת דוד על חזקיהו שנמלט מיד סנחריב וילא שמו עד למרחוק וכן כתיב : (י) בחרב · כאשר יפול מה שאיננו דגן מהכברה שאין בו תועלת ככה יאבדו רשעי ישראל שהם אומרים בעבור רשעם לא תקריב הרעה לבוא ורבי ישועה אמר כי בעדינו כמו אלינו : (יא) ביום · יום יאמר על העת :

למען

ארץ מצרים דאורי׳ דכוו׳ : אקים ו׳ וסי׳ אקים את יצחק · נביא אקים אל עלי · ואקים אל עלי · ואת דוד מלכם · אקים את סוכת דוד

תולדות אהרן סכת דוד . סנהד׳ נו וסי׳ פקודי ויקרא :

רדק

שתהיו אתם עבדים לי כי מבית עבדים קניתי אתכם והעליתי אתכם מארץ מצרים : ופלשתיים מכפתור וארם מקיר · אם נפרש בענין תמה וכי העליתי פלשתים וארם מגלותם כמו שהעליתי אתכם מארץ מצרים כי אני הגליתי אותם מארצם בעבור אהבתכם לפי שהיו שכניכם והרעו לכם מאד והגליתי אותם מארצם ואח״כ לא העליתי אותם מגלותם כמו שהעליתי אתכם מגלותכם ואע״פ שעדיין לא גלו ארם ופלשתים כשנאמרה נבואה זאת כי ארם גלו בימי אחז שהגלה אותם מלך אשור אל קיר כמו שכתוב ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה ויגלה קירה וכן התנבא זה הנביא על גלותם כמו שאמר וגלו עם ארם קירה ופלשתים גלו בימי [illegible] כמו שכתוב בספר ירמיהו [illegible] משם פלשתים ואת הכפתורים וכן כתוב בנבואת ירמיהו על פלשתים כי שודד ה׳ את פלשתים שארית אי כפתור [illegible] : וארם מקיר · וכן אני עתיד להעלות ארם מקיר שהגלה אותם מארצם [illegible] ולקץ הימים משתבטל מלכות אשור יצאו [illegible] : (ח) הנה עיני ה׳ · [illegible] והשמדתי אותה · פירוש המלכות אשמיד שלא יהיה עוד מלך אבל בית יעקב לא אשמיד : (ט) כי הנה אנכי [illegible] כאשר ינוע בכברה כמו שינוע גרגיר החטה בכברה [illegible] (י) בחרב ימותו כל חטאי עמי . [illegible] שהיו אומרים לא תקרב ותמהר בעדינו הרעה [illegible] : (יא) ביום ההוא · ביום הגאולה אקים את סוכת דוד הנופלת לפי שאמר מלכות אפרים הבטל אמר כי מלכות דוד תקום ושאת הסוכה על דרך משל כי היא סוכבת על העם : וגדרתי את פרציהן · פרצי ישראל

מצודת דוד

כבני כושיים וגו׳ . כמו בני כושים שהמה עבדים לאדוניהם עבדות עולם כן אתם לי עבדים כל ימי עולם כי הלוא העליתי אתכם מארץ מצרים מבית עבדים לכן אתם לי לעבדים : ופלשתיים מכפתור · ר״ל וכי העליתי את פלשתיים בני כפתור מן המקום שגלו שמה : וארם מקיר . ר״ל וכי העלה את ארם מקיר שיגלו שמה ע״י מלך אשור כמ״ש (מ״ב) וכאומר הואיל ולא עשיתי ולא אעשה לאומה אחרת כפי מה שעשיתי עמכם לכן קנויים אתם לי לעבדים : (ח) הנה עיני ה׳ · ר״ל הואיל וכן הוא ואתם פשעתם בי לכן הנה עיני ה׳ והשגחתו בממלכה החטאה היא מלכות אפרים להשמיד אותה : אפס וגו׳ · רק לא אשמיד את בית יעקב את המון העם מכל וכל כי לבד המלוכה אשמיד ולא יהיה בהם עוד מלך : (ט) והניעותי וגו׳ · אניע בגולה את ישראל בין הבבליים כמו שמנענעין תבואה בכברה להפיל העפר דרך נקביה אשר עם כל זה הצרורות הגסות לא יפלו לארץ דרך נקבי הכברה כי צר להם נקבי הכברה כן ישראל עם כי יהיו נעים ונדים בגולה לא ימותו שם הצדיקים כ״א הפושעים והמורדים : (י) בחרב ימותו · המתים בחרב הבבליים יהיו כל החטאים שבעמי אשר אומרים לא תבוא עלינו הרעה כי אין גמול ועונש אבל הצדיקים ישארו ולא יאכלם החרב : (יא) ביום ההוא . כאשר ימותו הפושעים : אקים וגו׳ · ר״ל אחזיר המלוכה לבית דוד אשר נפלה והושפלה בימי הגולה : וגדרתי וגו׳ · את הפרצה שהיה בה תגדור הו ר״ל אז לא ימלוך מלך אחר על אפרים להיות פרצה [illegible] במלכות בית דוד : והריסותיו · מה שהיה הריסה במלכות

בית

מצודת ציון

כוש בן חם : אפס . ענינו כמו רק וכן ואפס את הדבר (במדבר כב) : (ט) והניעותי · מלשון תנועה ונדוד : בכברה · היא כעין נפה שמרקדין בו הקמח ודומה לו ועשית לו מכבר (שמות כז) : צרור · חתיכה נפרדת של עפר וכן אשר לא נמצא שם גם צרור (ש״ב יז) : (י) תגיש . ענין הקרוב : ותקדים · ענין מהירות : בעדינו . ר״ל עלינו : (יא) וגדרתי . ענין

בנין

רשי

דבית דוד : (יב) למען יירשו · ישראל את שארית וגו' ואת כל הגוים כי נקרא שמי עליהם : אשר · כמו כי : (יג) ונגש חורש בקוצר . והשיג דיש את בציר ובציר ישיג את זרע (ויקרא כו) לא יספיקו לחרוש עד שיבא הקציר ולא יספיקו לבצור עד שיבא עת הזרע : תתמוגגנה . תרגם יונתן יתפלחן · קרקע עבודה מתמוגגת בבא גשמים : עסיס · יין טוב ומתוק :

אבן עזרא

(יב) למען · זה הפסוק הפוך הוא וככה פירושו למען יירשו ישראל את שארית אדום וכל הגוים אחרי מות סנחריב ואם על המשיח נרוץ הדבר הוא : (יג) הנה · עתה יספר טובת הארץ : תתמוגגנה · כחלב דרך קצרה : (טו) ונטעתים · ואני אטעם על אדמתם כעץ שלא יזוז ממקומו וככה תביאמו ותטעמו וככה אשתלנו : נשלם ספר עמוס :

עמוס ט

כִּימֵי עוֹלָם : יב לְמַעַן יִירְשׁוּ אֶת־
שְׁאֵרִית אֱדוֹם וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־
נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה עֹשֶׂה
זֹּאת : יג הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה
וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בַּקֹּצֵר וְדֹרֵךְ עֲנָבִים
בְּמֹשֵׁךְ הַזָּרַע וְהִטִּיפוּ הֶהָרִים עָסִיס
וְכָל־הַגְּבָעוֹת תִּתְמוֹגַגְנָה : יד וְשַׁבְתִּי
אֶת־שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבָנוּ עָרִים
נְשַׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ
אֶת־יֵינָם וְעָשׂוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת־
פְּרִיהֶם : טו וּנְטַעְתִּים עַל־אַדְמָתָם
וְלֹא יִנָּתְשׁוּ עוֹד מֵעַל אַדְמָתָם אֲשֶׁר
נָתַתִּי לָהֶם אָמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ :

עובדיה א

א א חֲזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה
שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח
קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה :

ג' · ו' בסיפרא סי' · ג' ומ"ל · ג' וחד פריהן · ג' ס"פ · ג' ר"פ · ירמיה שמעתי · ג' חד קמץ · ג'

תרגום

עַלְמָא : יב בְּדִיל דְיָרְתוּן יַת
שְׁאָרָא דֶאֱדוֹם וְכָל עַמְמַיָא
בֵּית יִשְׂרָאֵל דְאִתְקְרֵי שְׁמִי
עֲלֵיהוֹן כְּבֵן אֲנָא יְיָ עָבֵד דָא :
יג הָא יוֹמַיָא אָתַן אֲמַר
וְיִעָרַע רַדְיָא בַּחֲצוֹדָא וְעָצְרֵי
עִנְבִין בְּמַפַּק בַּר זַרְעָא וְיִרְבּוּן
טוּרַיָא חֲמַר מְרַת וְכָל רָמָתָא
יִתְפַּלְחָן : יד וְאָתִיב יַת גָלוּת
עַמִי יִשְׂרָאֵל וְיִבְנוּן קִרְוִין
דְצַדְיָן וְיִתּוּבוּן וְיִצְּבוּן כַּרְמִין
וְיִשְׁתּוּן יַת חַמְרֵהוֹן וְיַעְבְּדוּן
גִנִין וְיֵיכְלוּן יַת אִבֵּיהוֹן :
טו וַאֲקִימִינוּן עַל אַרְעֲהוֹן וְלָא
יִטַּלְטְלוּן עוֹד מֵעַל אַרְעֲהוֹן
דִיהָבִית לְהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלָהָךְ :

א נְבוּאַת עוֹבַדְיָה כְּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
לֶאֱדוֹם בְּסוֹרָא שְׁמַעְנָא מִן
קֳדָם יְיָ וְאִזְגַד בְּעַמְמַיָא שְׁלִיחַ
קוּמוּ וְנִתְעַתַּד עֲלַהּ לִקְרָבָא :

אבן עזרא

(א) לא ידענו דורו ולא יכל לומר כי הוא הנזכר בספר מלכים בימי אחאב כי שם כתוב ועובדיה היה ירא את ה' ואילו היה זה הנביא בעצמו איך יקראנו ירא השם ולא יקראנו נביא כי הנבואה היא המעלה הנכבדת יותר . ולפי דעתי כי שמועה שמענו זה הנביא וירמיה וישעיה ועמוס שהתנבאו על אדום על כן אמר שמענו : (א) וציר . כאילו ציר שלוח בגוים שהתחברו ויאמרו אלה

הנופלה התריסותיה אקום : פי' כל אמ"ת ד"תקע עושה קמ' קמו' פי' כל אלה הדברים מלכים תרי עשר דברי הימים תהלי' קהלות עזרא עושה נקוד בצירי במכ"ב בסגול וסימ' נמסר במלכים גבי פרשתא דארבעה אנשים היו מצורעים והיא בחלק ב' סימ' ז' : אמר ה' אלהיך ל' סוף פסוק חזון ב' ר"פ וסימ' חזון ישעיהו בן אמוץ · חזון עבדיה כה אמר : עובדיה ל' דכוו' בנבי' וכל שאר נביאי' עובדיהו וכל כתובים עברית במ"ב עובדיהו וסימ' ליזבולן ישמעיהו עבדיהו ·

תולדות אהרן שבות עמי · ברכות כח ידים עו : חזון עובדיה . סנהדרין לט :

רשי

(א) חזון עובדיה · מאי שנא עובדיה לאדום ולא ניבא נבואה אחרת אמרו חכמים עובדיה גר אדומי היה אמר הקב"ה מהם ובהם אביא עליהם ובא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם :
הנה

רדק

ישראל ואמר והריסותיו דרך כלל ואמר ובניתיה על הסוכה : (יב) למען ירשו · הפסוק כמו הפוך למען ירשו אשר נקרא שמי עליהם את שארית אדום ר"ל אותם שנקרא שמי עליהם את אדום וטעם למען אמר אבנה אותה כימי עולם למען ירשו את אויביהם שכניהם והם אדום ופלשתים ומואב ועמון והם שאמר וכל הגוים וזהו שאמר כימי עולם כי דוד מלך ישראל שם באדום נציבים וכן השאר כולם הכניעם לפניו וכן יהיה לעתיד שירשו ישראל את הגוים ההם כמו שאמר בנבואת עובדיה וירשו הנגב את הר עשו וכן אמר בנבואת ישעיה אדום ומואב משלוח ידם ומה שאמר את שארית אדום ועובדיה אמר ולא יהיה שריד לבית עשו כן יהיה כי עם עשו לא יהיה להם שריד כי רשעים יכלו לימות המשיח אבל את ארצם יירשו ישראל ולא כולה אלא שארית מה שלא יהיה ממנה חרבן עולם כי קצתה יהיה חרבן עולם לאות לדורות על שהרעו לישראל והם או אחיהם וקצתם ירשו אותם ישראל וישבו בה : עושה זאת . הגזרה אני שאמרתיה אעשה כי הכח בידי לעשות : (יג) הנה ימים באים . חורש בקוצר כל כך תהיה התבואה רבה עד שיתעסקו בקצירת התבואה עד עת החרישה ויפרשו זה בזה החורש בקוצר על דרך שאמר בתורה והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע אבל זה הוא יותר : ודורך ענבים במושך הזרע . כמו שאמר בתורה ובציר ישיג את זרע ופי' מושך הזרע נושא הזרע אל השדה לזורעו ומה שאמר מושך היא בל' שאמר נושא משך הזרע והוא ענין יקר כמו משך חכמה והזרע יקר לזורעו וי"ת במפיק בר זרעא : והטיפו ההרים עסים · על דרך משל מרוב היין והפירות על דרך זבת חלב ודבש ועסים הוא שם כלל לכל משקה שיוצא מן הענבים ומשאר פירות שיוצא המשקה מהם ונקרא עסים לפי שיוצא המשקה מהם על ידי סחיטה וכתישה מן ועסותם רשעים : תתמוגגנה . על דרך משל כאלו הגבעות נמוגו ומתמוססת מרוב החלב שזב עליהן מן הצאן ואע"פ שלא זכר חלב כן ר"ל אלא שסמוך על המבין בחסרון המלה וכן דרך המקרא בהרבה מקומות כמו שזכרנו רבים מהם מספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו וכן אמר בנבואת יואל יטפו ההרים עסים והגבעות תלכנה חלב ויתכן שהכל דרך משל על שפע רוב הטובה שהיתה להם לישראל מבלי עמל ויגיעה כמו שפירשנו שם ושם אמר יטפו מן הקל והנה אמר והטיפו מן הכבד והענין אחד אלא שהכבד מורה רב הפעולה : (יד) ושבתי . מבואר הוא ומה שאמר ושתו את יינם ואכלו פריהם ר"ל שלא יהיה יגיעם לריק שיעבדו אדמתם ויאכלו אויביהם השכנים להם כמו שעשו בהיותם על אדמתם קודם החרבן כאשר לא היו עושים רצון האל ית' וכן אמר בנבואת ישעיה ובנו בתים וישבו ונטעו כרמים ואכלו את פרים ומה שאמר ואכלו פרים והנה אמר ושתו את יינם כוונת הענינים אחת כי הענבים הם לאכילה ולשתיית היין שיוצא מהם והוא הדין לשאר תבואות ושאר אילנות השדה : (טו) ונטעתים . כען הנטוע שלא יזוז ממקומו והענין שלא יגלו עוד מארצם וזה שיהיו תמיד עובדים האל ית' ועושין את רצונו : אמר ה' אלהיך · הוא מאמר האל יתברך כנגד הנביא :

(א) חזון עובדיה · זה הנביא לא ידענו באיזה דור התנבא ודעת רז"ל שזהו עובדיה שהיה עם אחאב ועוד אמרו כי עובדיה גר אדומי היה והתנבא רע על אדום היינו דאמרי אינשי כשא דתק נגרא בגויה נשרוף חרדלא אמר בו בעל הערוך האומן שחק הכף אותו הכף עצמו שורף פיו בחרדל חזק אמר הקב"ה יבא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם והנה כל נבואתו היתה על אדום ואמר כי עם חרבן אדום תהיה תשועת ישראל ובזה כלה נבואתו והנבואה הזאת היתה בבי שני שהרעו בני אדום לישראל בחרבן בית שני כמו שפירשנו בנבואת עמוס בפרשת על שלשה פשעי אדום והנביא הזה התנבא שעתיד הקב"ה להפרע מהם באחרית הימים בעלות ישראל מן הגלות וארץ אדום איננה היום לבני אדום כי האומות נתבלבלו ורובם הם בין אומות הנוצרים ואומות הישמעאלים ולא יכירו מהם מי הוא מאדום וממואב ומבני עמון ומשאר האומות כי כולם גלו מארצם ונתערבו באומות אלא שמלכות רומי היתה בתחלה רובם בני אדום ומה שאמרו הנביאים בחרבן אדום באחרית הימים אמרו כמו שפירשתי בישעיה בפרשת קרבו גוים לשמוע וכן אמר ירמיהו במגילת קינות תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום וגו' : כה אמר אדני אלהים לאדום . בעבור אדום כמו אמרי לי אחי הוא : שמועה שמענו מאת ה' · שיאמרו הגוים על אדום שמועה שמענו מאת ה' וכאלו ציר בגוים שולח ומה היא השמועה שיאמרו גוי לגוי קומו ונקומה עליה למלחמה : עליה . על ארץ אדום או פי' הפסוק כמו הפוך אמר עובדיה שמועה שמענו אני והנביאים האחרים כי כה אמר ה' אלהים לאדום וציר בגוים שולח כמו שפירשנו וכן אמר ירמיה הנביא בנבואתו שמועה

מצודת דוד

בית דוד כל ימי הגולה שלא מלכו כלל הנה אז אקים אותה ואבננה להיות בנוי ומתוקן כימי עולם ר"ל כמו שהיתה מאז בימי דוד עצמו : (יב) למען יירשו וגו' · הוא הפוך כאשר אמר למען יירשו אשר נקרא וגו' ר"ל הממשלה תהיה באופן שיירשו העם אשר שמי נקרא עליה להיות נקראים עם ה' הם יירשו את השארית הנשאר מכל הבבליים להיות להם לעבדים : עושה זאת · העושה הטובה ההיא : (יג) ונגש חורש בקוצר . ר"ל הרבה תבואה תצמח ויהיו עוסקים בקצירה עד זמן החרישה והחורש והקוצר יגשו ויפגשו זה בזה וכן יפגוש דורך ענבים בזמן שמושך ומוליך התבואה לזריעה כי ירבו הענבים ויהיו עוסקים בדריכת הענבים עד הזריעה : והטיפו . הרבה ענבים יגדלו בהרים ויהיה היין נוטף מהם והוא ענין מליצה : תתמוגגנה . ר"ל יהיה מרעה שמן והחלב יזוב מן הצאן וכאלו נמסו הגבעות משפע החלב שהלב : (יד) ושבתי · אעמיד בהשקט ומרגוע:את בני השבי של עמי ישראל: ערים נשמות . שהיו שוממות בעת הגולה : וישבו · בהערים ההם ישבו ולא יגלו עוד משם : ושתו . הם ישתו היין ולא יבואו עוד עכו"ם לשתותה : ועשו גנות · יתקנו גנות ויזרעום : (טו) ונטעתים · יהיו משורשים כאילן הנטוע : ולא ינתשו ולא יהיו נעקרים עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם מאז ר"ל לא יגלו עוד ממנה כי שמה ישבו עד עולם :

(א) חזון עובדיה · זהו מראה הנבואה של עובדיה : לאדום · על אדום : שמועה שמענו . ר"ל אני ושאר נביאים שמענו שמועה מאת ה' כי הרבה נביאים התנבאו על חורבן אדום : וציר . ר"ל כאשר שמענו כן הוא כי כל העכו"ם התעוררו

מצודת ציון

בנין : פרליסן . ענין שבר חומה : והריסותיו . מל' הריסה ונפילה : (יב) למען . ענינו כמו באופן כמו למען ינוח שורך (שמות כג) : (יג) ונגש · ענין הקרוב והדבוק : ודורך · הדרך לדרוך על הענבים להוציא היין : במושך · מל' משיכה והולכה : והטיפו . ענין הזלה : עסים · כן יקרא היין וכן על עסיס כי נכרת מפיכם (יואל א) : תתמוגגנה · מלשון המגה והמסה : (יד) ושבתי · ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל) : שבות · מלשון שבי הגולה : נשמות · מלשון שממון : (טו) ינתשו · ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א) · וציר

רשי

(ב) הנה קטן נתתיך · כלפי שקראו אביו בנו הגדול ואמו בנה הגדול אמר הקב"ה לפני קטן הוא רבותינו דרשו קטן שלא היה להם כתב ולא לשון : בזוי · שלא מעמידין מלך בן מלך : (ג) שוכני בחגוי סלע · סומך על משענת אבותיו אברהם ויצחק והם לא יועילו לו . חגוי כמו (ישעיה יט) והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא ברייפיינ"א בלעז ואל תתמה על וי"ו של חגוי שהיא כוי"ו של קצוי (תהלים סה) וכוי"ו של כמסחוי (דניאל כא) שאין יסוד בתיבה אלא פ"א וחי"ת : (ה) באו לך · עליך : איך נדמיתה · למה נרדמתה דומם עד שגנבו כל רצונם : הלא בוצרים ישאירו עוללות · ואלה לא ישאירו לך כלום כי יחפשו ויגלו וידרשו מצפוניך : (ו) נבעו · תרגום יונתן איתגליין ולשון ארמית נבעו נתבקשו וכן אם תבעיון בעיו (ישעיה כא) : (ז) עד הגבול שלחוך · אותם שהבטיחוך לעזרה באו עמך ולוך עד גבול ארצך עד הספר ששם באו עליך למלחמה ובזאת השיאוך והלאוהו : יכלו לך : לפתותך לבא ובאו מאחריך : לחמך ישימו מזור תחתיך · אף מאכלך שם לך אחיך יעקב למזור שנתן לך לחם ונזיד עדשים ועל ידו בזית הבכורה : מזור · חולי : (ט) וחתו גבוריך תימן · יחתו ויפחדו לנוס אל ארץ ישמעאל וי"ת ויתברון

אבן עזרא

אלה לאלה קומו : (ב) הנה קטן · כי מספרם מעט ואין ארץ מלכותם רחבה : (ג) זדון · שוכני חסר כ"ף כי חשבת כי הר שעיר ימלטך כשוכני בחגוי הסלע: (ד) אם תגביה כנשר . פועל יוצא והפעיל חסר והוא מקום שבתך והנה המגביהי לשבת וכבר פירשתיו הטעם תגביה מקום שבתו הנשר : (ה) אם גנבים . בסתר : שודדי לילה · נדמיתה · נכרתה כמו נדמה שמרון : (ו) איך · נבעו · כמו אם תבעיון בעיו : (ז) עד · לא יכלו אנשי בריתך להושיעך רק שלחוך עד סוף הגבול שלך בלכת עליך בשביה : לחמך . כאשר היית במקומך זהו תחתיך : אנשי שלומך . המאכילים אותך טחני מזור בלחמך ולא הרגשת ומזור כמו מזורו . והחסר כ"ף מלת אין כאיש אשר אין תבונה בו וכמוהו ולאין אונים עצמה ירבה ולאיש אין אונים ורבי מריטם אמר בו כמו ממנו וכל ערל לא יאכל בו לא התבוננת ממנו : (ח) הלא · לא יועילוך להציל חכמיך וגם גבוריך : (ט) וחתו · תימן אולי הזכירו לחקפו גבורוך שהם מתימן כי הוא מבני אדום : למען יכרת איש · מהוב ההרג ולא ישאר פלים וטעם למען דבק

והאנשים עשים באמתה : קנך ג' וסימ' ושים בסלע קנך . כי תגביה כנשר קנך דירמיה · ואם בין ככבי' שים קנך : ב' ר"פ אם אם אם וסי' אם גנבים באו לך · אם לצבם אם לא־צו : שלמך ג' ב' חס' וחד מ"ל וסי' נמס' בישעיה סי' פ"ח וירמיה

ב הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד׃ ג זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְחַגְוֵי־סֶלַע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִדֵנִי אָרֶץ׃ ד אִם־תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָה׃ ה אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ אִם־שׁוֹדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמֵיתָה הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַּיָּם אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלֵלוֹת׃ ו אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו׃ ז עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ׃ ח הֲלוֹא בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו׃ ט וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן לְמַעַן יִכָּרֶת־

ב הָא חַלָּשׁ יְהַבְתָּךְ בְּעַמְמַיָא בְּסִיר אַתְּ לַחֲדָא׃ ג רְשַׁע לִבָּךְ אַטְעֲיָךְ דְּאַתְּ דָּמֵי לְנִשְׁרָא דְּשָׁרֵי בְּשִׁנֵּי כֵּיפָא בְּרוּמָא מוֹתְבֵיהּ אֲמַר בְּלִבֵּיהּ מַן יַחְתִּינַנִי לְאַרְעָא׃ ד אִם תָּרִים כְּנִשְׁרָא וְאִם בֵּינֵי כוֹכְבַיָּא תְּשַׁוֵּי מְדוֹרָךְ מִתַּמָּן אַחְתִּינָךְ אֲמַר יְיָ׃ ה אִם גַּנָּבִין אֲתוֹ עֲלָךְ אִם בְּזוּזֵי לֵילְיָא אֵיכְדֵין הֲוֵיתָא דָּמִיךְ עַד דִּגְנָבוּ מִסַּתְהוֹן וְאִם חָטוֹפִין כְּקָטוֹפִין אֲתוֹ עֲלָךְ הֲלָא מְשָׁאֲרִין עוֹלְלָן׃ ו אֵיכְדֵין אִתְבְּלַשׁ עֵשָׂו אִתְגְּלִיאוּ מַטְמוֹרוֹהִי׃ ז מִן תְּחוּמָא אַגְלִיוּךְ כָּל אֱנָשָׁא קְיָמָךְ אַטְעֲיוּךְ יְכִילוּ לָךְ אֱנָשֵׁי שְׁלָמָךְ אָכְלֵי פָתוֹרָךְ שַׁוִּיאוּ תַּקְלָא תְּחוֹתָךְ מִדְּלֵית בָּךְ סוּכְלְתָנוּ׃ ח הֲלָא בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ וְאוֹבֵיד חַכִּימִין מֵאֱדוֹם וְכָל גְּבַר דְּבֵיהּ סוּכְלְתָנוּתָא מִכַּרְכָּא דְעֵשָׂו׃ ט וְיִתַּבְּרוּן גִּבָּרָךְ יָתְבֵי דָרוֹמָא

ד' · ד' · ג' כ"פ אם אם אם · נפיק · סלוגתא · ג' · ג' · ג' חד מ"ל

רדק

שמועה שמעתי מאת ה' : (ב) הנה קטן . בזוי ושפל . כמו קטנתי מכל החסדים . וכן ת"י הא חלש יהבתך בעממיא . וכן אמר בזוי אתה מאד · כלומר שלא יחתו לך שאר הגוים אם תאבד: נתתיך. כמו אתנך כי בגבולות עבר במקום עתיד רבים : (ג) זדון לבך השיאך · להגדיל פה ולהרחיב אף לאחיך יעקב : שכני בחגוי סלע · כששיית שוכן באר שעיר חשבת שאתה נשגב בו ואין מי שיורידך ממנו : [illegible]

תולדות אהרן

הנה קטן · שבו"ס י.: זדון לבך · סנהדרין פט עקידה שער יט : תגביה כנשר · (נדרים לח) : נחפשו · ב"ק ג' : ישימו מזור · סנהדרין לב :

מצודת דוד

התעוררו לבוא עליה למלחמה ושלחו שלוחיהם זה לזה לאמר קומו אתם ונקומה גם אנו ללכת עליה למלחמה : (ב) הנה קטן נתתיך . בתחילת ממשלתך בארץ שעיר הנה אז היית קטן בעכו"ם ומבוזה מאד ביניהם כי היתה ממלכה שפלה : (ג) זדון לבך השיאך · כאומר הנה עתה שנתגדלת למשול ממשל רב כאשר באת אל הר שעיר וכו' לכן זדון לבך הסית אותך להתגאות יותר מדאי : שוכני . כאלו אתה שוכן בנקקי הסלע עד שלא יוכל מי לקרוב אליך וכאלו היה מקום מושבו במקום מרום ונשא : אומר בלבו · לכן חושב בלבו מי הוא אשר יוכל להוריד אותי בשפל הארץ : (ד) אם תגביה כנשר . אפי' אם תגביה לשבת כנשר העושה מדורו במקום גבוה ואם תשים מדורך בין הכוכבים משם אורידך לארץ ותהיה נמסר ביד הבבליים : (ה) באו לך . באו עליך : שודדי לילה . הם המתפחדים לגזול ביום וגוזלים בלילה : איך נדמתה · איך נכרת הכל וכל (אמר בלשון עבר כדרך הרבה מן הנבואות כי הנבואה כאלו כבר נעשה) : הלא יגנבו דים . ר"ל שלא אין דרכם לגנוב אלא די ספוקם ויניחו המותר ומדוע א"כ נכרת הכל וכל מבלי שארית : אם בוצרים · אם על כרמיך באו בוצרים : הלא ישאירו עוללות . ומדוע לא השאירו לך מאומה : (ו) איך נחפשו עשו · איך נחפשו בתי עשו לקחת הכל ואיך נתבקשו ונדרשו מקומות מסתרים שלו לקחת כל הנמצא והיא כפל ענין במ"ש : (ז) עד הגבול וגו' · כשילא למלחמה מול העכו"ם ליוו אותו כל אנשי בריתו שהיה לו עמהם כריתת ברית הם ליוו אותו עד קצה גבול ארצו ומשם חזרו ולא הלכו למלחמה להיות לו לעזרה והסמו אותו כי הבטיחו ללכת עמו : השיאוך · האנשים שהיית עמהם בשלום הם הסיתו אותך ללכת למלחמה ויכלו לך כי שמעת להם והלכת: לחמך . אוכלי לחמך הלוקחים טרם ממך הם ישימו מכה תחתיך ר"ל במקומך הכינו לך כליון ואבדן כי ייעצו עליך רעה ואין בו תבונה להרגיש בדבר להיות נשמר מהם : (ח) ביום ההוא · ביום בוא הפורעניות : והאבדתי חכמים · לא יתחכמו בתחבולות המלחמה להציל נפשם : ותבונה וגו' . כפל הדבר במ"ש : וחתו

מצודת ציון

(א) וציר . ענין שליח כמו וציר אמונים (משלי יג) : (ב) בזוי · מבוזה : (ג) השיאך : ענין הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג) : שוכני · היו"ד יתירה : בחגוי . ענין נקוף וחריץ כמו יונתי בחגוי הסלע (ש"ה ב) : (ד) קנך · מלשון קן והוא מדור העופות : (ה) שודדי . ענין גזל ועושק : נדמיתה . ענין כריתה ואבדון כמו עד מואב נדמה (ישעיה טו) : דים · די הספוק כמו והמלאכה היתה דים (שמות לו) : בוצרים · כן יקראו תולשי ענבי כרם כמו כי תבצור כרמך (דברים כד) : עוללות . הם הענבים הקטנים הגרועים כמו לא תעולל (שם) : (ו) נחפשו . מלשון חפוש וחקירה כמו מגם אחפש (עמוס ט) : נבעו . ענין דרישה וחפוש ודומה לו אם תבעיון בעיו (ישעיה כא) שהוא ענין דרישת שאלה וכמו שמלת בקשה הונח לדרישת שאלה ולחפש כן מלת בעה הונח לשניהם : מצפוניו · מל' צפון ונסתר : (ז) שלחוך . ענין לוים כמו ואברהם הולך עמם לשלחם (בראשית יח) : השיאוך · ענין הסתה : יכלו · מלשון יכולת ונצחון : לחמך · ר"ל אוכלי לחמך : מזור . ענין מכה ותקרא כן ע"ש שזורים עליה אבק הסממנים המרפאים וכן ולא יגהה מכם מזור (הושע ה) : תחתיך · במקומך : (ט) וחתו . ענין שבירה כמו והחתתי את עילם (ירמיה מט) : תימן . הוא אדום היושב בהר שעיר בדרומה של א"י : מקטל

אבן עזרא

דבק עם והאבדתי: (י) מחמס · אלו הפסוקים יורו כי זאת הנבואה על אדום הוא אחר גלות ירושלים אל בבל וכן אמר המקונן זכור ה' לבני אדום שהיו אומרים לבבליים ערו וכתיב תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום ונבוכדנצר השחית אדום והנה ארצם שממה וככה ינבא יחזקאל כי ירושלים שבה אחרי גלות בבל ואדום לא שבה וכבר פי' בספר דניאל כי אין ישראל בגלות אדום ופירוש דבר הקדמונים מלכות יון והנה טעם מחמס בעבור החמס שעשה יון לישראל ביום ירושלים: (יא) ביום · לראות ולהנקם: (יב) ואל. לא היה ראוי שתראה ביום נכרו הוא יום אידו שהוא נכר בעיניו שלא הכיר יום כמוהו בימים: (יג) אל · בעבור שהיה לעולם אדום תחת יד יהודה על כן היה קשה עלינו שמחת אדום מלכותו: ואל תשלחנה. דרך קצרה וטעמה ידיך וככה יחפרו בעמק רגליו: (יד) הפרק · מקום שיתפרקו ממנו הדרכים לאמר לבבליים אי זה הדרך הלך הפלים: ואל תסגר שרידיו · למסור כאילו הסגור עליו: (טו) כי · הטעם במהרה יקרה לכל גם לך כמקרה הזה: (טז) כי. מדבר לישראל כאשר שתיתם כוס כן ישתו כל הגוים: ולעו

תרגום

בְּדִיל דְיִשְׁתֵּיצֵי גְבַר דְבֵיהּ צוּרְבָא מִכְּרַכָּא דְעֵשָׂו מִקְטוֹל: י מֵחֲטוּף אָחוּךְ יַעֲקֹב תַּחְפִּינָךְ בַּהֲתָא וְתִשְׁתֵּיצֵי לְעָלַם: יא בְּיוֹם מְקִימָךְ מְקָבֵל בְּיוֹמָא דְבָזוּ עַמְמַיָא נִכְסוֹהִי וְנֻכְרָאִין עָלוּ בְקִרְוֹהִי וְעַל יְרוּשְׁלֵם רְמוֹ עַדְבִין אַף אַתְּ כְּחַד מִנְהוֹן: יב וְדַחֲזֵיתָא בְּיוֹמָא דְאָחוּךְ בְּיוֹם תְּבִירֵיהּ וְדַחֲדֵיתָא לִבְנֵי יְהוּדָה בְּיוֹם תְּבִירְהוֹן וּדְאַסְגֵיתָא לְמַלָּלָא רַבְרְבָן בְּעִדַּן עָקָא: יג וּדְעַלְתָּא בְתַרְעֵי עַמִּי בְּיוֹם תְּבִירְהוֹן וְדַחֲזֵיתָא אַף אַתְּ בְּבִישְׁתֵיהּ בְּיוֹם תְּבִירֵיהּ וּדְאוֹשֵׁיטְתָּא יְדָךְ בְּנִכְסוֹהִי בְּיוֹם תְּבִירֵיהּ: יד וּדְקַמְתָּא עַל פִּרְקָא לְשֵׁיצָאָה יָת מְעָרְקוֹהִי וְדִמְסַרְתָּא מְשֵׁיזְבוֹהִי בְּעִדַּן עָקָא: טו אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ עַל כָּל עַמְמַיָא כְּמָא דַעֲבַדְתְּ יִתְעֲבֵיד לָךְ גְמֻלָךְ יִתְתָּב בְּרֵישָׁךְ: טז אֲרֵי כְּמָא דַחֲדֵיתוּן עַל מְחַת טוּרָא

עובדיה א

ג׳ אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל: י מֵחֲמַס
ג׳ · ג׳ אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ
לְעוֹלָם: יא בְּיוֹם עֲמָדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם
שעריו ק' שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָו
כ׳ י ג׳ וְעַל־יְרוּשָׁלִַם יַדּוּ גוֹרָל גַּם־אַתָּה
י״ב כְּאַחַד מֵהֶם: יב וְאַל־תֵּרֶא בְיוֹם־
ג׳ אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־
וחד ותגדל יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ
בְּיוֹם צָרָה: יג אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי
בְּיוֹם אֵידָם אַל־תֵּרֶא גַם־אַתָּה
בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה
ג׳ בְחֵילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ: יד וְאַל־תַּעֲמֹד
ג׳ · ג׳ עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו
ג׳ · כ׳ וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה:
ו׳ דסמי׳ טו כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־
י״ב בנביאים הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָּךְ
גְּמֻלְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ: טז כִּי כַּאֲשֶׁר
שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ כָל־

רשי

ויסתכלון נכרך יתבי ארעא דרומא: למען יכרת · כל איש גבור: מהר עשו מקטל: מרוב הרג שיבא עליכם: (י) מחמס אחיך יעקב. בשביל חמס שעשית ליעקב: (יא) ביום עמדך מנגד. שלא באת לעזור לו: גם אתה כאחד מהם · אעלה אני עליך כאילו אתה מן הבאים עליהם: (יב) ואל תרא ביום אחיך · לא היה לך (להביט) ולעמוד מנגד: ביום נכרו · ביום הסגירו ביד אויב הוא הבבליים וכן הוא אומר בשאול (שמואל א כג) נכר אותו אלהים בידי הסגיר אותו בידי: (יג) ואל תשלחנה בחילו. אל תשלחנה ידך בנכסיו כן תרגם יונתן ומקרא קצר הוא וצריך להוסיף עליו ידך: (יד) ואל תעמוד על הפרק. מקום שהבורחים יוצאים דרך שם לימלט ובלשון לע"ז קורחים אותו פרו"ג (אל תעמוד על הפרק · מכאן שאסור להפסיק בק"ש בין פרק לפרק הגדה דר"ע): (טז) כאשר שתיתם על הר קדשי · כמה דחדיתון על מחת טורא דקודשי: ולעו

סי' ל״ח: ידו ג' וסי' נמסר ביואל סימ' ד': ואל תרא חד מן י' ר״פ מן ג' ג' מלין דנסבין ו' וסי' ולכל חית ולכל ולכל · והנה אנחנו מאלמים אלמים והנה והנה · וכן תעשה לחמרו וכן וכן · וכל הארץ בוכים וכל וכל · ואנשי בבל עשו ואנשי ואנשי · וקול כנפי החיות וקול וקול · ואיש את אשת רעהו עשה תועבה ואיש ואיש · ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל ואל · ובני אפרים ישעי ובני ובני · ושם האיש אלימלך ושם ושם:

תולדות אהרן מחמס אחיך · (פסח יז):

רדק

בן עשו · וי״ת יתבי דרומא למען יכרת איש מהר עשו מקטל הלא ית' יתן תחת נכח למען יכרת איש מהר עשו מקטל מרוב הרג שיהרגו בהם יכרת כל איש מהם ותרגום הרג קטול וכן אם תקטול אלוה רשע . מן יקטלני לו איחל ויונתן תרגום בדיל דישתצי גברא דביה צורבא · (י) מחמס · כבר פירשנו כי בחרבן בית שני הרעו אדומים לישראל ונבאת הנבואה שהם עתידים להרע לישראל בבית שני והקב"ה יפרע מהם באחרית הימים שיכלה אותם מן העולם · והחכם רבי אברהם אבן עזרא פי' שענין הזה בחרבן בית ראשון שהיו בני אדום מרעים לישראל בגלותם ע"י נבוכד נצר: (יא) ביום עמדך מנגד · מ"ם עמדך מעמדת בגעי"א . ולפירושינו יהיה פי' הפסוק כן אף על פי שטיטוס ומחנהו שהחריבו הבית היו אדומים רובם היו בני אדום ועדיין גרים בארצם בארץ אדום אבל לא היתה המלוכה להם כי לרומי היתה והרומיים היו על כולם אלא שמלכי רומי היו אדומים וכשצר טיטוס על ירושלם היו בני אדום שמחים לאידם ומריעים להם בארצם כאשר יוכלו להסגיר הפלטים מהם לבני רומי והיו עומדים מנגד ושמחים על חרבנם והיה ראוי להם לעזרם כי אחיהם היו והאל ית' מנע את ישראל בעברם במדבר שלא להרע להם בעבור האחוה: ביום שבות זרים חילו. שבות מקור מן הקל מן שבה · פירוש ביום ששבו זרים נכסיו וקנינו · ידו גורל אספר שהרשו ידד בשקל רבו מארבם או שרשו ידם מן לידות את קרנות הגוים ומשפטו יידו בשני יודי"ן והאית"ן מן הדגוש וכשהפילו יו"ד הפעל מפני כובד קריאת שני יודי"ן הטיל תנועת יו"ד הפעל שהוא פתח ביו"ד האית"ן לסורות עליה · אמר כי השליכו גורל על שבי ירושלם כחלקם אותו שבי חיל האויבים: גם אתה כאחד מהם · כאדומיים שבאו עם הכותים: (יב) ואל תרא ביום אחיך · לא היה לך לראות ביום צרת אחיך · ואחר כך פירש ביום אחיך וזהו ביום נכרו · פי' נכרו שנתנכר מארצו והיה כנכרי שגלו ממנה · יש מפרשים אותו ביום שמסרו ביד אויביו · מן נכר אותו אלהים בידי שפירושו מסר: ואל תגדל פיך · בשחוק או בדברים אחרים · וכן ת"י ודאסגיתא למללא רברבן: (יג) אל תרא גם אתה · כמו האחרים שהיו נכרים ואתה אח ואל תשלחנה . פירוש ואל תשלחנה ידיך בנכסיו וכן ת"י ודאושיטת ידך בנכסיהי ביום תבריה: (יד) ואל תעמוד על הפרק · הוא ראש הדרך מקום שמתפרקים הדרכים אחת הנה ואחת הנה והאדומים היו עומדים על הפרק שלא יוכל לנוס אחד מישראל שלא יתפשוהו והיו שומרים עליהם הדרכים: פליטיו · כמו פורק כמו שרידיו: (טו) כי קרוב · אעפ"י שהיה רחוק מיום הנבואה: על כל הגוים · כי ביום גאולת ישראל יהיה אותם היום הרי הוא כמו קרוב כיון שהאל אמר שיהיה ראוי שיחשבו אותו כמו קרוב: (טז) כי כאשר שתיתם . שתיתם מהם ושמחתם על חרבן הר

מצודת ציון

מקטל · ענין הרג כמו הן יקטלני (איוב יג): (י) מחמס . ענין עושק: (יא) מנגד · ממרחק: שבות . מל' שבי: זרים מל' זר ונכרי: חילו · ענין עושר כמו ועזבו לאחרים חילם (תהלים מט): ידו · ענין השלכה והפלה כמו ידו אליה (ירמיה נ): (יב) נכרו . מל' נכר וזר: (יג) אידם . ענין לער ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא): בחילו · בעשרו: (יד) תעמוד . ענינו התחזקות על הדבר והתדלות עליו ודומה לו אך יונתן וגו' עמדו על זאת (עזרא י): הפרק · ענין שבירה כמו ופרסיהן יפרק (זכריה יא): פליטיו . ענין שארית כמו פליט ושריד (איכה ב): תסגר · ר"ל תסגר שמאסר: שרידיו . ענין שארית: (טו) קרוב · ר"ל נכון ומזומן לבוא וכן כי קרוב יום אידם (דברים לב): (טז) ולעו · ענין

מצודת דוד

(ט) וחתו גבוריך תימן · אתה מאדום היושבת בדרומה של א"י הנה גבוריך יחתו וישברו במלחמה: למען יכרת · באופן שיכרת איש מאותם שמקום מושבה הוא בהר שעיר ר"ל לא ישאר מהם איש: מקטל · ר"ל הכריתה תהיה מן ההרג שיעשו בהם ולא ימותו על מטתם: (י) מחמס אחיך יעקב · בעבור החמס שעשית לאחיך יעקב תכסה אותך הבושה ותהיה נכרת עד עולם ולא תוסיף לקום: (יא) ביום עמדך מנגד . עתה יפרש מהו החמס שעשה ואמר הנה ביום שעמדת מנגד בעת ששבו הזרים העושר של יעקב ועל נ"ע יאמר המחריב הבית הראשון והוא ראה זה ועמד מנגד ולא עזר ליעקב אחיו: שעריו . של יעקב: ידו גורל · השליכו גורל וחלקו ביניהם לחלקים: גם אתה · ר"ל הואיל ועמדת מנגד ולא עזרת לישראל מעלה אני עליך כאלו היית גם אתה כאחד מן הנלחמים והשוללים וזהו החמס: (יב) ואל תרא . לא היה ראוי לך לראות ביום צרת אחיך בעת שנתנכר מארצו ונתגרש ממנו וכאומר ואם לא מלאה ידך לעזור לו עכ"פ היה לך לשבת בית ולא להסתכל בבשתו להכלימו: ואל תשמח · ר"ל וכ"ש שלא היה לך לשמוח על בני יהודה בעת שאבדו ונשמדו: ואל תגדל פיך · כ"ש שלא היה לך להגדיל פה ולהפיח דברי לעג ביום בוא להם הצרה וכאומר הנה באמת את כל אלה עשית ותחשב א"כ לחמס: (יג) אל תבוא · וכ"ש שלא היה לך לבוא בשער עמי ביום שבא עליהם אידם ר"ל לא היה מהראוי לך שתבוא בשערי הערים לכבוש אותם כאשר עשית בחורבן הבית השני: אל תרא גם אתה · זה יאמר על בני עכו"ם היושבים בהר שעיר שכיני ישראל כי ביום שכבשו את ירושלים באו גם המה ושלחו ידם לשלול שלל ולבוז בז כמוזכר ביוסיפון ולזה אמר ואל תרא גם אתה וגו' ר"ל כמו שלא היה ראוי לבוא בשעריו לכבשם כן גם אתה היושב בשעיר לא היה ראוי לך לראות ברעת ישראל ביום שבא עליו האיד כי אין מהראוי להסתכל בבשתו להכלימו: ואל תשלחנה . וכ"ש שלא היה לך לשלוח ידך בעשרו לשללו לעצמך ביום שבא עליו האיד: (יד) ואל תעמוד על הפרק · זה יאמר על אנשי טיטוס שגלו את ישראל ואמר עכ"פ לא היה לך לעמוד ולהתחזק על השבר להכרית את פליטיו ר"ל עכ"פ בהיותו בגולה לא היה לך לאבד ולהכרית את יתר הפליטה כאשר האבדת והכרת: ואל תסגר · לא היה לך להסגיר במאסר כאשר עשית: (טו) כי קרוב יום ה' · ר"ל היה לך לחשוב אשר יום התשלומין מה' המיועד להביא על כל הבבליים שהרעו לישראל הוא קרוב ומזומן לפניו להביא וכאשר עשית אתה לישראל כן יעשה לך: גמולך . הגמול הראוי לך ישוב בראשך: (טז) כי כאשר שתיתם . של מול יהודה יאמר כמו שאתם שתיתם על הר קדשי מכוס התרעלה מן הבבליים

מפרש

רשי

ולעו • כתרגומו ויסתלעמון ל׳ מהומה ושממון ושילוף דעת אשטורדישו״ן בלע״ז: (יז) את מורשיהם • נכסי עממיא דהוו מחסינין להון: (יח) כי ה׳ דבר. והיכן דבר (במדבר כד) וירד מיעקב והאביד שריד וגו׳: (יט) וירשו הנגב. ישראל שהיו יושבין בדרומה של ארץ ישראל ירשו את הר עשו שהוא בצד דרום ובני השפלה ירשו את ארץ פלשתים ואת הר אפרים ואת הר שומרון: ובנימין את הגלעד ובני מנשה שהיתה ארץ גלעד • שלהם יפשטו להם מהלאה לגבולותיהם של ארץ ישראל במזרחה: (כ) וגלות החל הזה • תרגם יונתן עמא הדין • החל לשון חיל כמו (ישעיה לו) ויבא ירושלמה בחיל כבד דרבשקה אלא שזה חסר יו״ד ויש עוד לפרש החל הזה גלות הגיא הזה: לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת • גלות אשר הוא מבני ישראל שגלו מעשרת השבטים לארץ כנענים עד צרפת: וגלות ירושלים אשר בספרד • שהם מבני יהודה אשר גלו לספרד הם ירשו את ערי הנגב שבדרומה של ארץ ישראל ואומרי׳ הפותרים צרפת הוא המלכות שקורין פרנצ״א בלע״ז ספרד תרגם יונתן אספמיא: (כא) ועלו. שרי ישראל מושיעים בהר ציון: לשפוט את הר עשו • ליפרע מהר עשו אשר עשו לישראל לשפוט יושטיציי״ר בלע״ז: הר עשו • י״ת כרכא רבא דעשו: והיתה לה׳ המלוכה • ליחדך שאין מלכותו שלימה עד שיפרע מעמלק:

אבן עזרא

ולעו • כמו ילע קדש והטעם בליעה אלא שהוא חסר בית ויפת אמר כאשר שתו הגוים ושמחו על הר קדשי כן ישתו על הר עשו: (יז) ובהר ציון • כי הגוים יהיו כלא היו ואין פליטה להם אבל בהר ציון תהיה פליטה אמר יפת זה לעתיד ורבי משה אמר על ימי חזקיהו ורבי ישועה אמר על בית שני: (יח) והיה. ובית יוסף • הטעם כפול והזכיר יוסף כנגד יעקב ויוסף: (יט) וירשו. אנשי הנגב שם מקום או נגב ארץ ישראל והיושבים בשפלה כמו בערבה בהר ובשפלה ובנגב: ובנימין • ירש את הגלעד מעבר לירדן: (כ) וגלות • אמר רבי משה הגלות שהחל לגלות ורבי מריעם אמר כי החל כמו ויאבל חיל וחומה והטעם כי תחשב המדינה ונהרג מה שבתוכה גם הבורחים לא נמלטו רק מעטים שהיו בחיל: אשר כנענים • שמעתי מפי גדולים כי ארץ אלמניי״א הם הכנענים שברחו מפני בני ישראל בבואם אל הארץ גם ככה צרפת היא פרנסי״ה ותרגום יונתן בן עוזיאל ספרד אספמיא וזו היא גלות טיטוס וזאת הנבואה לעתיד לא כאשר אמר רבי משה כי . לא נזכרו מבית הראשון: (כא) ועלו מושיעים. הם שופטי ישראל לשפוט הפרידים בהר עשו או היה לשם המלוכה בגלוי כדרך והיה ה׳ למלך על כל הארץ שהוא לעתיד:

עובדיה א

הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ׃
יז וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם׃
יח וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃
יט וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֵת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד׃
כ וְגָלֻת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת וְגָלֻת יְרוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב׃
כא וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה׃

תרגום

לְדְקוּדְשִׁי יִשְׁתּוּן כָּל עַמְמַיָא כֵּן פּוּרְעָנוּתְהוֹן תְּדִירָא וְיִשְׁתּוּן וְיִסְתַּלְעֲמוּן וִיהוֹן כִּדְלָא הֲווֹ׃ יז וּבְטוּרָא דְצִיּוֹן תְּהֵי מְשֵׁיזַבְתָּא וִיהוֹן קַדִּישִׁין וְיַחְסְנוּן דְּבֵית יַעֲקֹב נִכְסֵי עַמְמַיָא דַּהֲווֹ מַחְסְנִין לְהוֹן׃ יח וִיהוֹן דְּבֵית יַעֲקֹב תַּקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא וּדְבֵית יוֹסֵף חֲסִינִין כְּשַׁלְהוֹבִיתָא וּדְבֵית עֵשָׂו חַלָּשִׁין כְּקַשָּׁא וְיִשְׁלְטוּן בְּהוֹן וִיקַטְלוּנוּן וְלָא יְהֵי שֵׁיזָבָא לְבֵית עֵשָׂו אֲרֵי יְיָ גְּזַר בֵּן׃ יט וְיַחְסְנוּן יָתְבֵי דָרוֹמָא יָת כַּרְכָּא דְעֵשָׂו וְיָתְבֵי שְׁפֶלְתָּא יָת אַרְעָא דִפְלִשְׁתָּאֵי וְיַחְסְנוּן יָת קִרְוֵי אֶפְרַיִם וְיָת קִרְוֵי שֹׁמְרוֹן וּדְבֵית בִּנְיָמִן יָת יָתְבֵי אַרְעָא דְגִלְעָד׃ כ גָּלוּת עַמָּא הָדֵין דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּבְאַרְעָא כְּנַעֲנָאֵי עַד צָרְפַת וְגָלוּת יְרוּשְׁלֶם דִּבְאַסְפַּמְיָא יַחְסְנוּן יָת קִרְוֵי אַרְעָא דְדָרוֹמָא׃ כא וְיִסְקוּן מְשֵׁיזְבִין בְּטוּרָא דְצִיּוֹן לְמֵידַן יָת כַּרְכָּא דְעֵשָׂו וְתִתְגְּלֵי מַלְכוּתָא דַיְיָ עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃

כספר מוגה ל׳ ומ״ל · ב׳ יעמדו · ב׳ וחסר ל׳ וג׳ · ב׳ בעיפגה · ב׳ וחסר · ל׳ חסר · ג׳ וכ״ל

ובית יוסף ב׳ וסי׳ והתחלקו אותה לשבעה חלקים ויהושע • ובית יוסף להבה: את שדה ב׳ וסי׳ ואם את שדה מקנתו • וירשו הנגב את הר עשו: החל ד׳ ג׳ קמץ וא׳ פתח וסי׳ החל רש והתגר בו מלחמה • החל רש לרשת את • החל וכלה • וגלות החל הזה לבני ישראל • בתראה פתח: כנענים הכנענים ג׳ בקריאה וסי׳ וגלות החל הזה לבני ישראל • יתצוהו בין כנענים ותכנע לפניהם יושבי הארץ:

תולדות אהרן בית יעקב אש • ב״ב קכ״ג: לבית עשו • מכו״ם י׳: מושיעים • שוחר תהלים (פסו״ם מ): לה׳ המלוכה • שוחר ויקרא:

רדק

הר קדשי כן תשתו כוס התרעלה אתה וכל הגוים: ישתו כל הגוים תמיד • פירוש תמיד בלי הפסק עד שיכלו הרעים שבהם שהרעו לישראל ות״י כמה דחדיתון על מחת מורא דקדשי כן ישתו כל עממיא כס פורענותהון תדירא: ושתו ולעו • יבלעו כמו ילע קדש: והיו כלא היו • ויהיו כליה עד שלא יכירו מקומם כאלו לא היו: (יז) ובהר ציון תהיה פליטה אע״פ שגלו רבים מישראל בגלות שלפניה גדולה תהיה להם עוד בהר ציון שגלו ממנו: והיה קדש • ישראל יהיה קדש לה׳ שיהיו קדושים לא יהיה בהם עוד ערל וטמא: וירשו בית יעקב את מורשיהם • מה שירשו מתחלה ירשו עוד וירשו שכניהם ארץ אדום ומואב וארץ פלשתים: (יח) והיה . כמו שהאש אוכלה קש כן יאכלום ויכלו . ומה שאמר בית יעקב ובית יוסף כפל הענין כמ״ש כי בית יעקב נקרא בית יוסף מיום שנחלקה המלכות אבל לעתיד תשוב אחת ורבותינו ז״ל דרשו כי זכר יוסף לפי שאין זרעו של עשו נופל אלא ביד יוסף או ביד זרעו של יוסף: (יט) וירשו הנגב את הר עשו • מהר עשו ירשו את הנגב והוא ארץ המישור כי הר עשו יהיה שממה חרבן עולם: והשפלה את פלשתים . והשפלה ירשו מארץ פלשתים כי לא יצטרכו לערים לבנות בהם ולא לזרוע בהם אם לא ירשו כי השפלה והנגב יספיק להם: וירשו את שדה אפרים ואת שדה שמרון • שתחלה היו יושבים בהר אפרים ובהר שמרון ועתה לא יצטרכו לערים לא לשבת וגם לא לזרוע אלא השדות שהם מישור: ובנימין את הגלעד • וכן בנימן שהיה גבולו בירדן יירשו משם והלאה את המישור בארץ הגלעד שהוא מעבר לירדן כי ירחב גבולו כל מישור הגלעד שהוא סמוך לנחלתו כי מנשה שהיה לו ארץ הגלעד יפשטו גבולו משם והלאה בארץ מואב ובני עמון . וי״ת וירשו הנגב ויחסנון יתבי דרומא ית כרכא דעשו • רוצה לומר כי יושבי הדרום ירשו את הר עשו שהוא סמוך להם שהוא לדרום ארץ ישראל ויושבי השפלה בארץ ישראל ירשו את פלשתים שהוא סמוך להם • וי״ת ויחסנון ית קרוי אפרים וית קרוי שמרון ודבית בנימן דיתבי ארעא דגלעד: (כ) וגלות החל הזה לבני ישראל • החל חסר יו״ד והוא כמו החיל ות׳ הוא בגר״י הנה כמוהו אל המלך חזקיהו בחיל ופירוש גלות החל הזה לבני ישראל כלומר שהם בני ישראל שהם נפוצים בגלות: אשר כנענים • כלומר אשר גלו והם עם כנענים עד צרפת: וגלות ירושלם אשר בספרד ירשו את ערי הנגב • והם ערי יהודה כי חלק יהודה היה בדרום ארץ ישראל וכן אמר עליהם בירמיה ערי הנגב סגרו ואין פותח ואמר ירשו על גלות ירושלם שהיו מבני יהודה כלומר ישובו לארצם ולעריהם או אמר ירשו על כלם מפני ירושלם שהיה בחלק יהודה וכל שבטי ישראל יהיו לשם חלק בירושלם כמו שכתוב בנבואת יחזקאל: וגלות החל הזה • הוא גלות טיטוס שהגלה בארצות והם שמים ארצות אלמניי״א ואשקלוני״א וצרפת הוא שקורי׳ פרנצי״א ואלמניות ספרד שקורין ספני״א ובני ירושלם הם שגלו בספרד ואחרים גלו לשאר ארצות שהכרים שהיו בגבולם והתפשטו בארצות ומארצות אלו גלו מעצמם אותם שבהם הם בארצות ישמעאל ואומרים בקבלה כי בני ארץ אלמניי״א הם כנעניים כי כשגרש הכנעני מפני יהושע כמו שכתבנו בספר יהושע הלכו להם לארץ אלמניי״א ואשקלוני״א שקורין ארץ אשכנז ועוד היום קוראים אותם כנעניים ויונתן תרגם הפסוק כן וגלות עמא הדין דבני ישראל וגו׳: (כא) ועלו מושיעים • המלך המשיח וחביריו.

מצודת דוד

שהרעו להם ישתו תמיד את כוס התרעלה עד אשר ימותו: ושתו ולעו . וכאשר ישתו את הכוס יהיו נשחתים ומבולבלים והוא ענין פלילם ור״ל יהיו מבולבלים מן הפורעניות כאלו שתו כוס משקה המטמטם ומבלבל: והיו כלא היו • ר״ל יהיו כלים כאלו לא היו מעולם: (יז) ובהר ציון . אבל בהר ציון תהיה פליטה ואחרית ר״ל אנשים ישארו: והיה קדש • כי לא יוסיף לבוא בה טמא: את מורשיהם • את הכבליים שירשו אותם מאז: (יח) אש • ישרפו כמו אש: ובית יוסף להבה • הוא כפל ענין במ״ש: לקש • הכשדיים יהיו דומים לקש הנשרף מהר: ודלקו בהם . ישראל ידליקו את בית הכשדים וישרפם ר״ל הם יגמרו בהם הכליון ולא יהיה שארית להם: כי ה׳ דבר. ובודאי כן יהיה: (יט) וירשו הנגב . בית יעקב הנזכר במקרא שלפניו הם ירשו את הנגב וחוזר ומפרש את הר עשו שהיא בדרומה של א״י: והשפלה . גם ירשו את השפלה וחוזר ומפרש את פלשתים כי ארץ פלשתים היתה בשפלה: את שדה אפרים . כי בימי יהושע לא ירשו כ״א הר אפרים ולא יכלו להוריש את העמק כי רכב ברזל לו כמ״ש שם ולכן אמר שירשו גם שדות העמק: ואת שדה שומרון . במ״א נאמר שעמרי מלך ישראל קנה את ההר שומרון ואמר שלעתיד יירשו הכל ואף השדות: ובנימין את הגלעד • בנימין יירש את הגלעד (וזהו מלבד חלק כנוטה הניתן לו בא״י בעבר הירדן המערבי כמ״ש בסוף יחזקאל בני מנשה יושבי הגלעד יעמדו על נחלתם בעבר הירדן המערבי יהיו היורשים ואמר בני הגולה של החיל הזה של בני ישראל אשר עם כל השבטים כמ״ש שם): (כ) וגלות החל הזה וגו׳ . במקרא שלפניו נאמר שבית יעקב ירשו הנגב וגומר ויפרש עתה מי ומי מהם יהיו היורשים ואמר בני הגולה של החיל הזה של בני ישראל אשר ישבו עם הכנענים שברחו מארצם בימי יהושע אשר מקום מושבם עד צרפת וגם בני הגולה של ירושלים אשר ישבו בספרד הם יירשו את ערי הנגב הוא הר עשו ארץ אדום (אבל ארץ פלשתים ושדות אפרים והשומרון המה בתוך גבולי א״י) ויחלק

מצודת ציון

ענין השחתה ובלבול וכן על כן דברי לעו (איוב ו): (יז) מורשיהם. מלשון ירושה: (יח) להבה. שלהבת: לקש. הוא תבן דק: ודלקו . ענין שריפה והבערה: (יט) והשפלה • העמק: (כ) החל • כמו החיל ונפלה היו״ד:

א א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה בֶן־אֲמִתַּי לֵאמֹר׃ ב קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא עָלֶיהָ כִּי־עָלְתָה רָעָתָם לְפָנָי׃ ג וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אָנִיָּה ׀ בָּאָה תַרְשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם

ס' ר"ס · ד' · ח' · י"א מלרע וכליפו · יחזקאל מלכים ד · דכו' כמ"ב

א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יוֹנָה בַר אֲמִתַּי לְמֵימָר׃ ב קוּם אֱזֵיל לְנִינְוֵה קַרְתָּא רַבְּתָא וְאִתְנַבֵּי עֲלַהּ אֲרֵי סְלֵיקַת בִּישַׁתְהוֹן קֳדָמָי׃ ג וְקָם יוֹנָה לְמֶעֱרַק לְיַמָּא מִן קֳדָם דְּאִתְנַבֵּי בִּשְׁמָא דַייָ וּנְחַת לְיָפוֹ וְאַשְׁכַּח אִילְפָא דְּאָזְלָא לְיַמָּא וִיהַב אַגְרָא וּנְחַת בַּהּ לְמֵיזַל עִמְּהוֹן בְּיַמָּא

רשי

(ב) וקרא עליה. את קריאתי: (ג) לברוח תרשיש'. ים ששמה תרשיש והוא בחוצה לארץ אמר אברח לי שאין השכינה שורה בח"ל אמר לו הקב"ה חייך יש לי שלוחים כיוצא בך לשלוח אחריך ולהביאך משם משל לעבד כהן שברח מן רבו ונכנס לבית הקברות אמר לו רבו יש לי עבדים כיוצא בך לשלוח אחריך ולהביאך משם ומה ראה יונה שלא רצה לילך אל נינוה אמר העכו"ם קרובי תשובה הם אם אומר להם ויעשו תשובה נמצאתי מחייב את ישראל שאין שומעים לדברי הנביאים: ויתן שכרה. הקדים לתת שכרה ואין דרך יורדי הים לתת שכר הספינה עד שעת היציאה והוא הקדים ולא עוד אלא

אבן עזרא

(א) זה הנביא שהתנבא על ירבעם בן יואש וכן כתיב הוא אשר דבר ה' ביד עבדו יונה בן אמתי אשר מגת החפר. יש לתמוה איך יעלה על לב חכם שידע השם ומעשיו שיחשוב לברוח מפניו והוא בידו והכל מלא כבודו ואיך יתנבא מורה שם השם והוא כתוב כי הוא הנביא והגאון אמר כי הלך אל נינוה וקרא עליה ולא הזכיר זה הכתוב כמו קראן לו ויאכל לחם ואני אומר כי אין זה כמו זה כי אין טעם להזכיר אם אכל אם לא אכל אם לא קראו לו רק טעם בו ודבר עמו ועוד אם יונה מלא דבר השם למה היה בורח והוא אמר על כן קדמתי לברוח תרשישה ועתה הנה ראינו שלא היה משה רוצה ללכת בשליחות השם להוציא עמו ואף כי יונה שילך להשיב אל נינוה וככה אמרו חכמינו שתבע כבוד הבן ועתה ארמוז לך סוד יש עופה מרוזים בתולדתו בלי למוד ויש שהוא צריך לימוד ובאשר יקבל ככה יוכל שלא לקבל ויקבל הוא האחרון מן הראשון וכל הנביאי' לבד ממשה אחר עבור כבוד השם על פניו נבואתם כולם במראות הם גם בחלום על כן אמרתי על אברהם אבינו בנבואה על נסיון האלהים ולקח המאכלת ואזנו נוטה לשמוע מהרה וכאשר חיפשתי בכל המקרא לא מצאתי מלת בריחה רק דביקה על מלת פני כמו ומפניך אברח ויברח יפתח מפני אחיו והנה לא מצאתי בנבואת יונה שברח מפני השם רק מלפני השם וכתוב חי ה' אשר עמדתי לפניו והנה כל זמן שהוא מקבל הוא מלפני לפני השם וככה ויצא קין מלפני ה' על כן אחריו ומפניך אני אסתר כי פני האדמה לפני ה' ועוד כתוב לבוא בנקרת הצורים ובנקיקי הסלעים מפני פחד ה' וכתב לבוא עמהם תרשישה מלפני ה' והמשכילים יבינו: (ב) קום. נינוה. בית מלכות אשור והיא היום חריבה וחכמי ישראל בארץ יון אומרי' כי היא הנקראת אורפי"ה ואנכי לא ידעתי ועתה לא ליוהו שיאמר עוד ארבעים יום רק כי עלתה רעתם לפני והמפרש כי פחד שיקרא נביא שקר בהנחם השם מהרעה לא דבר נכונה כי זאת הפעם לא אמר לו רק בפעם השנית כי שם כתוב את הקריאה אשר אני דובר אליך והוא עוד מ' יום ועוד איך ימרה הנביא פי השם בעבור פחדו שיקראוהו אנשי נינוה נביא השקר ומה יזיקהו זה כי לא ידור עמהם ועוד כי אנשי נינוה לא היו טפשים כי למה שלח ה' נבואה עליהם רק שישובו אל השם ואם לא ישובו תתקיים הגזירה עליהם ולולי שידעו זה האמת שאם ישובו אל השם ינחם על הרעה והנה איך יקראוהו נביא השקר והנכון מה שאמרו קדמונינו ז"ל כי חרה לו שימלטו בעבור ישראל והנה מצאנו כתוב היתה עיר גדולה לאלהים שהיו יראים השם מקדם והמפרש כי היתה עיר גדולה ויקרה בעיני השם להשחיתה אין זה דרך הלשון כי כתוב תגדל נפשי בעיני השם ולא נשא והנה כתוב לאלהים וכתיב כל הגוים כאין נגדו ולא יחוש אם הם רבים ופירוש לאלהים כי היו יראים השם הימים הקדמונים רק עתה בימי יונה החלו לעשות רע ולולי זה שהיו בתחילה אנשי השם לא היה שולח נביאו אליהם והנה ראינו שעשו תשובה גמורה אין כמוה ולא מצאנו כתוב ששברו מזבחות בעלים או גדעו פסילים והנה מזה נלמוד שלא היו עכו"ם: (ג) ויקם וירד יפו. אמר הגאון כי תרשישה תרסים ורבי מבשר אומר שהוא עיר תונ"ס באפריקי: ויתן שכרה. לא כל שכרה רק מה שהוא חייב ליתן בחלקה: וה'

קום ט' ר"פ וסי' נמסר ביהושע סי' ז' ולקמן בסיפרא דא: מלפני ה' ח' בקריא' וסי' המוסרים מלפני ה'. ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ב' בפסוק. כי מלפני ה' הוא בורח כי הגיד. אז ירננו עצי היער דר"ה ובזאת עליך קצף: ולא נכנע דאמון דר"ה. חרים כרוגג נמסו. כל אוריתא דכוו' במ"ב ויתחבא האדם ואשתו מפניי ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם. וכל שאר קריאת

תולדות אהרן אל נינוה. (סנהדרין ל): תרשישה. זוהר לך תרומה: שכרה. נדרים לח:

רדק

ותבירו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם: לשפוט את הר עשו. לקחת משפט ישראל מהם על כל אשר הרעו להם. ויונתן תרגם ויסקון מושיעין בטורא דציון למידן ית כרכא רבא דעשו: והיתה לה' המלוכה. ולא תהיה המלוכה לה' לבדו. כי כל הגוים יודו במלכותו כמו שאמר בנבואת זכריה והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. ויונתן תרגם ותתגלי מלכותא דה' בקריב על כל יתבי ארעא ותהי מלכותא דה' לעלם ולעלמי עלמיא:

(א) ויהי דבר ה' אל יונה בן אמתי לאמר. זה הנביא לא ראינו נבואה כתובה לו אלא זו שניבא על נינוה אבל מצאנו לו נבואה אבל לא נכתבה שכתוב בספר מלכים הוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה כדבר ה' אלהי ישראל אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא אשר מגת החפר ויש בדבר הזה מחלוקת בדברי רז"ל אמרו יונה תבע כבוד האב ולא תבע כבוד הבן ואמר ר"ל חשש לכבוד ישראל לפיכך ברח לחוצה לארץ שאינה מקום נבואה כדי שלא ישלחנו האל ית' לנינוה שידע שהיו קרובי תשובה ויהיה בזה עונש לישראל ולא חשש לכבוד האל ית' וזהו מה שנאמר בו ויהי דבר ה' אל יונה שנית. שנית דבר עמו ולא שלישית ושקלו ולא שלישית והא כתיב אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא ותרצו על עסקי נינוה לא דבר עמו אלא פעם שנית ולא שלישית ומהם אמרו לא דבר עמו אלא בדבר נינוה ולא בדבר אחר אלא פעם שנית ולא שלישית. ומה שאמר אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמיתי ר"ל כמו שנהפך להם נינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם בן יואש נהפך להם מרעה לטובה ונביא זה היה משבט זבולון מן הגבולים כי גת החפר היה שם עירו ובחלק זבולון היה כמ"ש גתה חפר עתה קצין. ויש לשאול למה נכתבה נבואה זו בכתבי הקדש וכולה על נינוה שהיתה מאומות העולם ואין בו זכר לישראל ואין בכל הנביאים זולתה כמוה ונוכל לפרש כי נכתבה להיות מוסר לישראל שהרי עם נכרי שאינם מישראל היה קרוב לתשובה ובפעם הראשונה שהוכיחם הנביא שבו בתשובה שלמה מרעתם וישראל שהוכיחום הנביאים השכם והערב ולא שבו מרשעם ועוד להודיע הפלא הגדול שעשה האל ית' עם הנביא שהיה במעי הדג ג' ימים וג' לילות וחי. ועוד שהקיאו הדג ועוד ללמד שהאל ית' חומל על בעלי תשובה מאיזה עם שיהיו ומוחל להם וכל שכן כשהם רבים: (ב) קום לך אל נינוה. וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני ולא כתב מה יקרא עליה אלא ממה שקרא עליה בסוף ונינוה נהפכת למדנו כי זאת הקריאה אמר לו שיקרא עליה כי עלתה רעתם לפני למד כי האל יתברך משגיח אף באומות העולם כשתגדל רעתם בחמס וכן בדור המבול ובאנשי סדום כי מלאה הארץ חמס. והחמס משחית הישוב והאל יתברך רוצה ביישוב העולם אבל בשאר עבירות אינם חשובים לפניו שישגיח עליהם אלא בישראל לבדם כמו שאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה כמו שפי' בנבואת עמוס: (ג) ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה'. ואיך יחשוב לברוח ודוד אמר אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח אלא אין מלפני כמו מפני כי הנביא היה מלא חכמה ודעת ואיך היה חושב לברוח מפני ה' אלא מלפני ה' היה חושב כי פי' מלפני מדבר שהוא לפני ה' והוא רוח הנבואה כי חשב שאם יצא מא"י לחוצה לארץ לא תשרה עליו רוח נבואה והיה ממאן ללכת בזה השליחות כי אמר יונה הגוים קרובים לתשובה הם ואם אלך אליהם בשליחות האל יתברך ישובו מדרכיהם הרעים ויחייבו ישראל בזה שאני והנביאים אחרים הולכים אליהם תמיד בשליחות האל יתברך ואינם שבים מדרכם הרעה לפיכך היה ממאן ללכת בשליחות זו וכן פירשו רז"ל כי בעבור זה היה נמנע כי אמר אין השכינה שורה בחוצה לארץ ובעבור שהגוים קרובי תשובה ושלא לחייב את ישראל ברח אמר לו הקב"ה יש לי כיוצא בך: וה' הטיל רוח גדולה אל הים. אמר רבי כרכים אדם מבקש לברוח ובורח אלא שהוא יכול לעמוד ים לך אדם שבורח אלא בורח הים ברח מפני שנאמר הים ראה וינוס ואתה ברחת אל הים. וי"ת מלפני ה' מן קדם דאתנבי בשמא דה': וירד יפו. מעירו שהיא גת חפר או מירושלם ירד אל יפו שהיא על שפת הים והוא תוך אניות והנכנס בים יקרא יורד כמו שנאמר יורדי הים באניות כי שפת הים הוא מקום נמוך כנגד אשר היבשה ואמז"ל פי' כי יקרא יורד כנגד האניה שהיא עמוקה ויורד בה כמו שאמר וימצא אניה וירד בה. וכן אמר ויונה ירד אל ירכתי הספינה וכן יורדי הים באניות: וימצא אניה באה תרשיש. באה טעמו מלרע ר"ל שהיתה מוכנת ללכת ולבא תרשישה: ויתן שכרה. שכר הראוי לו לתת לה אמר לתת או כתנו מעתה. ובדרש נתן שכר כל הספינה בעבור שממהר ללכת ולא שמתין למוחרים ולסחורות בעבור שהיה רוצה

מצודת ציון

(ג) תרשישה. לתרשיש והוא שם מקום: יפו. שם העיר על שפת הים: אניה. ספינה:

מצודת דוד

ויחולק אח"כ כמ"ש בסוף יחזקאל: (כא) ועלו מושיעים. ר"ל המושיעים אשר בציון הם מלך המשיח ושריו כאשר יעלו בהר ציון לעשות בהם משפט על מה שהרעו לישראל אז תהיה לה' המלוכה ר"ל אז הכל יודו במלכותו ויקבלוהו לאלוה:

א (ב) וקרא עליה. ר"ל שיוכיחם ויזהירם וכדרך הנביא ועדיין לא פירש לו מה יקרא: כי עלתה רעתם. הרעות שהם עושים עלתה למרום לעמוד לפני לקטרג עליהם (ולפי שנינוה היא ראש מלכות אשור שהם אויבי של המקום ב"ה רצה להחזירם למוטב למען יעמדו להיות רצועה מרדות על ישראל): (ג) לברוח תרשישה. הוא חוץ לארץ מקום שאין הנבואה שורה על הנביאים וכמ"ש מלפני ה' ור"ל מהמקום שהוא לפני ה' והוא א"י שהוא מקום קבול הנבואה כי פחד פן יבוא לו הנבואה עוד פעם ויפרש מה יקרא ויוכרח ללכת ועל כי העמדת נינוה היה רעה לישראל לכן לא היה חפץ להיות שליח בדבר כי היה טוב בעיניו שיעמדו ברשעם ויאבדו ולא יהיו לשטן לישראל. ורז"ל אמרו שחשב יונה שהגוים קרובי תשובה הם ויחייבו את ישראל שאינם ממהרים לשוב: וירד יפו. מקום שעוברים שם הספינות: באה תרשיש. היתה מוכנה ללכת ולבוא לתרשיש: ויתן שכרה. הקדים ליתן שכרה המילה ולא עוד אלא שנתן שכר כל הספינה למען

ממהר

רשי

אלא שנתן שכר כולה : (ד) חשבה להשבר · מדמה כאלו היא נשברת : (ה) המלחים. בני אדם המנהיגים את הספינה : איש אל אלהיו . מן כל האומות של עכו"ם היו שם : (ו) רב החובל · שר המלחים שאף הם נקראים חובלי הים ובלע"ז גובירנייר"ל : מה לך נרדם . מה לך להיות נרדם אין עתה עת רדם : יתעשת · לשון מחשבה וכן (תהלים קמו) עשתונותיו ומלכא עשית (דניאל ו) : (ז) לכו ונפילה גורלות · רואים היו שאר ספינות הולכות בים בשלום ושלהם מתחברת אמרו בשביל אחד שמנו הוא כן מצינו בפרקי דר' אליעזר : בשלמי · במעשיו של מי ממנו : (ח) הגידה נא לנו באשר למי · למי חטאת אשר בשביל כן הרעה הזאת לנו : מה מלאכתך · שמא פשעת באומנותך : ומאין תבא · שמא על אנשי אותו מקום נגזרה גזירה אפי' אין אתה בה : ואי מזה עם אתה · שמא עמך חטאו

(מקרא)

תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה : ד וַיהוָה הֵטִיל רוּחַ־גְּדוֹלָה אֶל־הַיָּם וַיְהִי
סַעַר־גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֳנִיָּה חִשְּׁבָה
לְהִשָּׁבֵר : ה וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים וַיִּזְעֲקוּ
אִישׁ אֶל־אֱלֹהָיו וַיָּטִלוּ אֶת־הַכֵּלִים
אֲשֶׁר בָּאֳנִיָּה אֶל־הַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם
וְיוֹנָה יָרַד אֶל־יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה
וַיִּשְׁכַּב וַיֵּרָדַם : ו וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב
הַחֹבֵל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ נִרְדָּם קוּם
קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ אוּלַי יִתְעַשֵּׁת
הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבֵד : ז וַיֹּאמְרוּ
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לְכוּ וְנַפִּילָה גוֹרָלוֹת
וְנֵדְעָה בְּשֶׁלְּמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ
וַיַּפִּלוּ גּוֹרָלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל־
יוֹנָה : ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה־נָּא לָנוּ
בַּאֲשֶׁר לְמִי־הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מַה־
מְּלַאכְתְּךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא מָה אַרְצֶךָ
וְאֵי־מִזֶּה עַם אָתָּה : ט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
עִבְרִי אָנֹכִי וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי
הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרֵא אֲשֶׁר־עָשָׂה אֶת־

(מסורה) תולדות אהרן רב החבל . זכר ויקהל : אל רעהו . פקידה שפר סג : באשר למי . זוכר פקודי : ומאין תבא . פקידה שפר נח :

(תרגום)

קֳדָם דְּאִתְנַבֵּי בִּשְׁמָא דַיָי :
ד וַיָי אֲרִים רוּחַ רַב עַל יַמָּא
וַהֲוָה נַחְשׁוֹל רַב בְּיַמָּא וְאִילְפָא
בְּעָיָא לְאִתַּבָּרָא : ה וּדְחִילוּ
סַפָּנַיָּא וּבְעוֹ גְּבַר מִן דַּחַלְתֵּיהּ
וַחֲזוֹ אֲרֵי לֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ וּרְמוֹ
יַת מָנַיָּא דִּבְאִילְפָא לְיַמָּא
לְאַקָּלָא מִנְּהוֹן וְיוֹנָה נְחֵית
לְאַרְעִית שִׁדָּא דְּאִילְפָא וּשְׁכֵיב
וּדְמוּךְ : ו וּקְרֵב לְוָתֵיהּ רַב
סַפָּנַיָּא וַאֲמַר לֵיהּ מָא אַתְּ
דְּמוּךְ קוּם צַלֵּי קֳדָם אֱלָהָךְ
מָאִים יִתְרַחֵים מִן קֳדָם יְיָ
עֲלָנָא וְלָא נוֹבֵיד : ז וַאֲמָרוּ
גְּבַר לְחַבְרֵיהּ אֱתוֹ וְנִרְמֵי
עַדְבִין וְנִידַּע בְּדִיל מָה בִּישְׁתָא
הָדָא לָנָא וּרְמוֹ עַדְבִין וּנְפַל
עַדְבָא עַל יוֹנָה : ח וַאֲמַרוּ לֵיהּ
חַוִּי כְעַן לָנָא בְּדִיל מָה בִּישְׁתָא
הָדָא לָנָא מָה עֲבִידְתָךְ וּמְנָן
אַתְּ אָתֵי אֵי דָא הִיא מְדִינְתָךְ
וְאֵי מִדֵּין עַמָּא אַתְּ : ט וַאֲמַר
לְהוֹן יְהוּדָאָה אֲנָא וּמִן קֳדָם
יְיָ אֱלָהָא דִּשְׁמַיָּא אֲנָא דָּחֵיל
דַּעֲבַד יַת יַמָּא וְיַת יַבֶּשְׁתָּא :

אבן עזרא

(ד) וה' הטיל . השליך דרך משל והטעם שהשליכו מסובבה על כן לא יכלו להשיב אל היבשה כי לא היה זה רק במקום המחברות הים עם הנהר והוא סמוך אל היבשה כי לעולם הוא קשה על הספינות והעד שככה הים שאמר והשליכני מצולה בלב ימים נהר יסובבני : והאניה חשבה . כמו ארץ כי תחטא לי : (ה) ויראו המלחים · יודעי הספינה כמו מלחייך וחובליך ויפת אמר כי מלח היו מוליכי' : אל ירכתי הספינה · אל אחת ירכתי הספינה ויקבר בערי גלעד : וישכב וירדם . מצער הים ומזעפו אולי לא נכנס קודם זה בספינה : (ו) ויקרב · רב החובל . הגדול שהיו חובלי' הוא מרימי החבלים חבלי התורן ורבי משה אמר מגזרת התבואות : יתעשת · כמו אבדו עשתונותיו וכמוהו עשתי עשר בעבור שזה המספר הוא כמו שנים תשבועת כלל ופרט וכמוהו אלהים יחשב לי : (ז) ויאמרו . י"א כי היו שם ספינות אחרות ויוכלו לנאת וזאת לבדה נגרה על כן אמרו לכו ונפילה גורלות : בשלמי . בעבור מי וכמוהו על הכל : (ח) ויאמרו · המאמר שבקשו לדעת מאי זה עם הוא ומאי זה הארץ שמא נגזר עליהם מהשמים מות לא דבר נכונה כי אם גזר השם על עם אם לא היה בעיר אחד מהם שהגזר עליו רק במקום אחר עם אחריה למה יפחדו האחרים כאילו יתערבו על שגזר עליו לבדו למות ומנהג רוב האדם לחיו' ממלאכת' ומלאכת האדם תורה על דברו ולמה נכתב ללכת למקום אחד ויש ארצות שרוב אנשיה טובים וככה היום ידוע : (ט) ויאמר . השיב להם על האחרון שהוא מבני עבר שנקראו' שהם על אמונ' עבר הראשון שהוא אבי כל בני עבר ואין

(מסורה)

דכוו' מפני ה' : ויקרב ה' פתחין וסי' ויקרב אהרן אל המזבח . ותקרא אשת חכמה מן העיר . ותיה כי קם הפלשתי . ויקרב המלך על המזבח . אליו רב החובל : ונדעה ה' בקריאה וסי' הוציאם אלינו ונדעה אותם . יגישו ויגידו לנו . הגידו האותיות לאחור . ונדעה בשלמי הרעה הזאת . ונדעה התצליח דרכינו דפסל מיכה . חד פלוגתא ונדעה נרדפה לדעת : ז' פסוקים ואת את ואת וסי' והקריב מזבח השלמים אשה לה' חלבו . ואת כל חלב פר . ואת האיל יעשה · ואת כל שללה תקבוץ . ואם נכלמו מכל אשר . ויאמר אליהם עברי · ואת עשו

רדק

רוצה לגרות מסר . וסמכו מזה שאין הנבואה שורה אלא על אדם עשיר : (ד) וה' הטיל · חשבה להשבר · על דרך הנחבה הל' · ר"ל אנשי האניה חשבו שתשבר האניה : (ה) ויראו המלחים . הם תופשי המשוטים : אל ירכתי הספינה · אל אחת מן הירכתים · וכן ויקבר בערי גלעד · ופל עיר מן אחוזות : (ו) ויקרב אליו רב החובל · הגדול שבחבלים כי הספנים נקראים חובלים לפי שמושכין ומתירין חבלי התורן כפי חכמתם והיכן הוא שר כלל החובלים . וכן ת"י רב ספניא והוא שר בשקל ולא היותר השתמנו · וגם כן יהיה שם כלל לחובלים והוא הגדול המנהיג הספינה על פיו ישבו ויתירו הספנים את החבלים : יתעשת · יתרצה וכן אבדו עשתונותיו מחשבות רצונו וכן בארמית ומלכא עשית לקדמותיה ר"ל מחשב . וי"ת יתרחים : (ז) ויאמרו · לכו ונפילה גורלות . יש לתמוה בזה הענין איך חשבו כי בעבור אנשי האניה הזאת הי' סער גדול בים וכי לא היה אניות אחרות בים וכי כל האניות שיש להם סער בים מפילים גורלות בשל מי הרעה ומלאתי בפרקי ר' אליעזר כי עליהם סער גדול בים ומימינם ומשמאלם כל האניות עוברות ובאות בשלום בשתיקות הים והאניה שירד בה יונה בצרה גדולה שחשבה להשבר אמרו בשל מי הרעה הזאת לנו נדעה באשר למי הרעה הזאת לנו בעבור מי הוא : (ח) ויאמרו . הגידה נא לנו באשר למי הרעה באתה הוא מי שבעבורו בא אלינו הצרה הזאת הגידה מה מלאכתך על איזו עון נחשבת מה היא מלאכתך אולי היא מלאכת המאות וחמס ובעבור זה אתה חייב : ומאין תבא . אולי ברחת מפני רעה שעשית שם ומה ארצך אולי בני ארצך הם בני רשעים : ואי מזה עם אתה . מ"ם השמוש כמו הספוק כאלו אמר ומאיזה עם אתה או יתפרש בלי ספק זה טעם שאתה ממנו איזה הוא אם הוא עם שנוי מהשם ית' מרוע מעשיהם : (ט) ויאמר . בשני דברים השיב לשם תשובה על שאלתם כיון

מצודת דוד

תמהר ללכת : לבא עמהם · עם אנשי הספינה : (ד) הטיל . הסיע והמשיך אל הים רוח גדולה והיה סער גדול בים : והאניה · ר"ל אנשי האניה חשבו שהאניה תשבר מחוזק הרוח המוליכה ברדיפה ובעוד רב מהרמת הגלים וכובד משא הספינה מונע הרדיפה והוא סיבה לשבירת הספינה : (ה) ויראו המלחים · מולכת הספינה פחדו וכ"א מהם צעק להתפלל אל העכו"ם שלו : ויטילו . השליכו יה הכלים מן הספינה אל הים להקל מעליהם כמשא למען תוכל ללכת ברדיפה מבלי מונע : אל ירכתי . ר"ל אל אחת מהירכתים וכן ויקבר בערי גלעד (שופטים יב) : (ו) מה לך נרדם . מה לך שנרדמת כלומר וכי איך תרדם שאנו עומדים בסכנה : קרא אל אלהיך . התפלל לפניו : אולי יתעשת · ע"י התפלה אולי יחשוב האלהים לנו שלא נאבד : (ז) ויאמרו · אנשי הספינה : גורלות . אמרו להפיל גורלות הרבה כי לא רצו לסמוך על גורל אחד כי שמא במקרה נפל על זה אבל כשיפול פעמים מרובות על אחד יהיה נראה שאין זה מקרה : בשלמי · בעבור מי באה עלינו רעת הסכנה הזאת : הגורל · ר"ל כל גורל וגורל : (ח) הגידה נא לנו . הואיל וכל הגורלות נפלו עליך הגידה עתה לנו באשר למי ר"ל בעבור מה היה החטא ולמי חטאת שבסבתו באה לנו רעת הסכנה הזאת וכאלו יאמרו אם היה בדבר העושק א"כ אפשר להחזיר העושק ואם הרשעה למי בדבר הגדוף וכיוצא אפשר לפייסו בממון : מה מלאכתך · ר"ל אולי יש בידך מלאכ' רמיה והונית אנשים מרובי' עד שלא תדע מי ומי המה להחזיר להם העושק : ומאין תבוא . ר"ל שמא עשקת במקום שבאת משם ואולי רב הדרך ואין לבוא שמה להחזיר העושק : מה ארצך . ר"ל שמא עשית דבר שיסף מנהג ארצך וכאלו חטאת לכולם ומי יוכל לפייס את כולם : ואי מזה עם אתה . מ"ם השמוש כמו הספוק כאלו אמר ומאי זה עם אתה ר"ל מי הוא אלהיך וכאלו יאמרו שמא עשית דבר שלא כדת אלהיך ואין א"כ מקום לפייסו בממון : (ט) עברי אנכי · כאומר אין לכם לשאול כל השאלות האלו כי לא חטאתי לבן אדם ולכן על השאלה שאלתם באחרונה ואי מזה עם אתה ע"ז השיב עברי

מצודת ציון

(ד) הטיל · ענין הסעה כי ורוח נסע (במדבר יא) ת"א נטל : סער . הרעשת גלים מן הסערה : חשבה . מלשון מחשבה : (ה) המלחים . כן יקראו מוליכי הספינה וכן כל אניות הים ומלחיהם (יחזקאל כז) : ויטילו . ענין השלכה כמו והטלתי אתכם (ירמיה טז) : ירכתי · עבר וצד כמו ירך המזבח (ויקרא א) : וירדם · הוא שינה עמוקה וכן והוא נרדם וייעף (שופטים ד) : (ו) רב החובל . שר מנהיגי הספינה כי רב הוא שר וכן ורבי המלך (ירמיה מא) ומנהיגי הספינה יקראו חובלים על כי מושכים בחבלי התורן לנטותה אל הרוח וכן שמה חובליך (יחזקאל כז) : אולי . ענינו כמו שמא : יתעשת · ענין מחשבה כמו אבדו עשתונותיו (תהלים קמו) : לנו . עלינו : ולא נאבד . הוי"ו הוא במקום שי"ן וכן ויקחו לי תרומה (שמות כה) ור"ל שיקחו : (ז) לכו · ענין זרוז : בשלמי · בעבור מי : (ח) נא . עתה : ומאין . מאיזה מקום : (ט) עברי .

אבן עזרא

ואין לו יראה רק מהשם שברח מלפניו והזכיר השמים והארץ והים והטעם כי אדע כי הוא עושה ועל הכל ימשול: (י) וייראו. כנגד שאמר אני ירא ויאמרו לו מה זאת והטעם איך עשית זה לברוח מלפני השם כי הוא גילה סודו להם: (יא) ויאמרו. מה נעשה. והטעם אין לנו עצה מה נעשה: וישתוק. הים כמו וישמחו וישתקו: (יב) ויאמר. מתאוה ומבקש למות ולא תשוב נינוה לשם ולא היה אומר להם ככה לולי ששמע מפיהם כי ישליכוהו: (יג) ויחתרו. פירושו וכבר חתרו ומלת ויחתרו בעבור שבעלי המשוטות דומים לחותרים: (יד) ויקראו. האמינו כולם בשם הנכבד ושבו לקרא אליו: בנפש. בעבור כמו ויעבד יעקב ברחל: כאשר חפצת. שהתברר להם כי בעבורו הים סוער: (טו) וישאו. מזעפו. דרך משל כמו זועפים: (טז) וייראו. ויזבחו. אחרי לאתם: (א) וימן. כמו זמן: ויהי יונה. אין כח באדם לחיות במעי הדגה כפי שעה ואף כי זה המספר רק במעשה.

רש"י

חטאו: (י) מה זאת עשית. למה עשית כן לברוח מן מושל כזה: (יג) ויחתרו האנשים. יגעו ועסקו כחותר במחתרת: (יד) בנפש האיש הזה. בעון שנשלח יד בנפשו: (טז) וידרו נדרים. שיתגיירו: (א) דג גדול. זכר היה והיה עומד ברוח ולא נתן לב להתפלל רמז הקב"ה לדג והקיאו לתוך פיה של נקבה שהיתה מלאה עוברי' והיה שם בדוחק ויתפלל שם

תרגום

10 וּדְחִילוּ גַבְרַיָא דְחִילָא רַבָּא וַאֲמָרוּ לֵיהּ מַה דָא עֲבַדְתָּא אֲרֵי יְדָעוּ גוּבְרַיָא אֲרֵי מִן קֳדָם יְיָ הוּא עָרֵיק אֲרֵי חַוִי לְהוֹן:
11 וַאֲמָרוּ לֵיהּ מַה נַעְבֵּיד לָךְ וְיָנוּחַ יַמָא מִנָנָא אֲרֵי יַמָא אָזֵיל וְנַחְשׁוֹלֵיהּ תַּקִיף:
12 וַאֲמַר לְהוֹן טְלוּנִי וּרְמוּנִי לְיַמָא וְיָנִיחַ יַמָא מֵעֲלֵיכוֹן אֲרֵי יָדַע אֲנָא אֲרֵי בְדִילִי נַחְשׁוֹלָא רַבָּא הָדֵין עֲלֵיכוֹן:
13 וְשַׁטִין גַבְרַיָא לַאֲתָבָא לְיַבֶּשְׁתָּא וְלָא יְכִילוּ אֲרֵי יַמָא אָזֵיל וְנַחְשׁוֹלֵיהּ תַּקִיף עֲלֵיהוֹן:
14 וְצַלִיאוּ קֳדָם יְיָ וַאֲמָרוּ קַבֵּיל בָּעוּתָנָא יְיָ לָא כְעַן נֵיבַד בְּחוֹבַת נְפַשׁ דְגַבְרָא הָדֵין וְלָא תִתֵּן עֲלָנָא חוֹבַת דַם זַכַּאי אֲרֵי אַתְּ יְיָ כְּמָא דְרַעֲוָא קֳדָמָךְ עֲבַדְתָּא:
15 וּנְסִיבוּ יָת יוֹנָה וּרְמוֹהִי לְיַמָא וְנָח יַמָא מִנַחְשׁוֹלֵיהּ:
16 וּדְחִילוּ גַבְרַיָא דְחִילָא רַבָּא מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמָרוּ לְדַבָּחָא דְבַח קֳדָם יְיָ וּנְדַרוּ נִדְרִין:
א וְזַמֵין יְיָ נוּנָא רַבָּא לְמִבְלַע יָת יוֹנָה וַהֲוָה יוֹנָה בִּמְעַיָא דְנוּנָא תְּלָתָא יוֹמִין וּתְלָתָא

מקרא

הַיָּם וְאֶת־הַיַּבָּשָׁה:
י וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ כִּי־יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי־מִלִּפְנֵי יְהוָה הוּא בֹרֵחַ כִּי הִגִּיד לָהֶם:
יא וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעָלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר:
יב וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל־הַיָּם וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדֵעַ אָנִי כִּי בְשֶׁלִּי הַסַּעַר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם:
יג וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל־הַיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכֹלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר עֲלֵיהֶם:
יד וַיִּקְרְאוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמְרוּ אָנָּה יְהוָה אַל־נָא נֹאבְדָה בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאַל־תִּתֵּן עָלֵינוּ דָּם נָקִיא כִּי־אַתָּה יְהוָה כַּאֲשֶׁר חָפַצְתָּ עָשִׂיתָ:
טו וַיִּשְׂאוּ אֶת־יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל־הַיָּם וַיַּעֲמֹד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ:
טז וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת־יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ־זֶבַח לַיהוָה וַיִּדְּרוּ נְדָרִים:
ב א וַיְמַן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִבְלֹעַ אֶת־יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת:

מסורה

שנאתי: ולא יכלו ג' בקריאה וסי' להוציא את הכנים ולא יכלו. להבקיע אל מלך אדום. ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה: כאשר י' דמטעי' דסבי' אשר בקריא' וסימ' מסת נדבת ידך אשר תתן כאשר תנינא דפסוק, השמר בנגע הצרעת, אחרי כאשר יצאו ה־דפים, עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם תנינא דפסוק, בגורל נחלתם דקדים ליה ואלה אשר נחלו בני ישראל, החשבי' להשכיח עמי שמי, ותשכח ת' עשך נוטה שמי', כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי, כאשר חפצת עשית, וישמע זרובבל בן

תולדות אהרן וישאו את יונה • זוכר חיי: וימן ס"נ נדרים נא:

רדק

כיון שאמר להם עברי אנכי ידעו עמו וארצו וכיון שאמר ה' אלהי השמים אני ירא השיב להם על שאלתם מה מלאכתך כי אין מלאכתו מלאכת מרמה אבל הוא ירא את ה' ולא עושה כל עול ומה שאמר אשר עשה את הים ואת היבשה בעבור שהים נהם סער בים אמר כי אל ית' עשה הים והוא הטיל רוח סער בו והוא ישקיטנו כשירצה ויוציאנו אל היבשה ואמר על השמים אלהי כי הוא מנהיגם ומופעם ואמר על הארץ אשר עשה שפירושו תקן כי לא נבראת מתחלה מתוקנת לצורך הברואים עד הקוות המים: (י) וייראו. כי הגיד להם כשאמר להם ואת ה' אלהי השמים אני ירא אמרו לו א"כ איך היה זה הסער בעבורך אמר אמר להם אני נביא והאל ית' היה שולח אותי לנינוה והיה קשה בעיני לכתי אליהם וברחתי לי מפני זה ויצאתי מא"י שהיא מקום הנבואה: (יא) ויאמרו. כי הים הולך וסוער. כי אין לנו תוחלת שישתוק הים כי הנה הולך וסוער יותר: וישתוק הים. מקום שאין גליו וכן אמר וישמחו כי ישתוקו: (יב) ויאמר. בשלי בעבורי כלומר בחטא אשר לי: (יג) ויחתרו. התזיקו במשוטות להוליא הספינה אל היבשה כי תופש המשוט ומוליכו בים הוא כחותר בים וי"ת ושייטין ומה שאמר להשיב לפי שמהיבשה נסעה הספינה וכשתלא אל היבשה שבה היא שבה אליה: (יד) ויקראו. מבואר הוא: אנה. בה"א: נקיא. באל"ף כדרך בעלי האלף נביא נשיא: (טו) וישאו. מבואר הוא: (טז) וייראו. ויזבחו זבח אין זבחו זבח בספינה אלא פירושו כתרגומו ואמרו לדבחא דבח קדם ה': וידרו נדרים. שאר נדרים זולתי זבח כמו לתת לדקה לעניים: (א) וימן ה'. ענין זמון כמו אשר מנה מאכלכם והאל יתברך הזמינו לפי שעה שבשעה שהוטל יונה בים הזמין הדג שבלעו ולא טבע בים וזה היה אחד מן הנסים ובפרקי ר' אליעזר ר' טרפון אמר ממונה היה הדג מששת ימי בראשית לבלוע את יונה

מצודת ציון

מן יקראו בני ישראל וכן מילדי העברים (שם א) על כי מקור מחצבם מעבר הנהר: (יא) וסוער. מרעיש בהרמת הגלים מן הסערה: (יב) שאוני. ענין לקיחה: והטילוני. ענין השלכה: בשלי. בעבורי: (יג) ויחתרו. ענין חפירה וכן אם יחתרו בשאול (עמוס ט) ור"ל השיטו במשוטו' בתוך הים ונדמה כאלו חופרים בים: (יד) אנה. ענין בקשה כמו אנא ה' הושיעה נא (תהלים קיח): (טו) ויעמוד. ענין שתיקה כמו עמדו לא ענו עוד (איוב לב): מזעפו. ענין קלף כמו זעף ה' אשא (מיכה ז) ועל הרעשת הגלים יאמר שנראה אז כאלו הים כועס ומתקלף: (א) וימן. ענין הזמנה כמו וימן להם המלך (דניאל א): מבטן שאול. ר"ל מעומק הקבר שוועתי

מצודת דוד

אנכי ולתוספת ביאור אמר ואת ה' אלהי השמים אני ירא וכאלו יגיד בזה שאליו חטא: אשר עשה את הים ואת היבשה. ר"ל כמו שעשה את היבשה כן עשה את הים ובכל מקום משלה ידו וכאלו יאמר הנה גם בים מצאה אותי יד ה' וכאלו יכריחני ללכת לנבאות על נינוה וזהו האמירה לגבוה ועל אנס ברחתי בחושבי שפה לא יבוא אלי דבר ה' והנה כאלו באה: (י) וייראו וגו'. בשמעם שחטא לה' ואין א"כ מקום לפיים בממון לכן פחדו מאד: מה זאת עשית. לא אמרו כשואלים אלא כמתמיהים כאומר איך עשית דבר כזה למרוד פי ה' ולברוח ממקום הנבואה: כי ידעו האנשים. היה נודע להם שהוא בורח מלפני ה' ממקום הנבואה: כי הגיד להם. ר"ל ע"פ ודוגמתו מה עשית ותגנוב את לבבי (בראשית לא) שהוא ענין תימה: כי ידעו האנשים הדברים שאמר הביט אמיתת הענין כאלו הגיד להם בפה מלא: (יא) מה נעשה לך. מה נעשה עמך שישתוק הים מעלינו ולא יוסיף להרעיש עוד בהרמת הגלים: כי וגו'. ר"ל הנה הים מרעיש בגליו בכל פעם יותר ולכן אין פנאי להתעכב ולהתיישב בדבר לזה אמור אתה מה נעשה עמך וכן יקום: (יב) שאוני. קחו אותי והשליכו אותי אל הים ובודאי ישתוק הים מעליכם כי ידעתי שבעבורי בא הסער הגדול הזה עליכם: (יג) ויחתרו. היו משתדלים עם המשוטות להשיב הספינה אל היבשה בחשבם שאם יפלו אל יונה אל היבשה והם ילכו לדרכם: הולך וסוער עליהם. ר"ל הרעשת הגלים היה עליהם מן היבשה למול פניהם להרחיק את הספינה אל תוך הים: (יד) אל נא נאבדה. לא נהיו עתה נאבדים בעון שנשלח יד בנפש האיש הזה להשליכו אל הים: ואל תתן וגו'. ר"ל אל תחשב לנו כאילו שפכנו דם נקי: כי אתה ה'. ר"ל הלא הכל בידך ומעולם עשית כאשר חפצת ואם היה חפצך להמיתו שלא על ידינו הלא אין מעצור בידך להמית אותו לבד אלא, דאי הגזירה היא להמיתו על ידינו: (טו) ויעמוד. שתק ונח מקלף הרעשת גליו: (טז) וילאו וגו'. בראותם השגחת המקום ויכלתו: ויזבחו. ר"ל קבלו על עצמם לזבוח לה' בבה"מ: וידרו נדרים. לחלק לדקה לעניים: ב (א) וימן. הזמין את הדג לבלוע אותו מיד שלא יטבע במי הים: (ב) ממעי הדגה. אחז"ל בתחילה בלעו דג זכר ועמד שם ברוח ולא נתן דעתו להתפלל ורמז המקום להדג והקיאו אל פי הדגה ושם עמד בדוחק מפני העוברים והתפלל מתוך

ב וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו
מִמְּעֵי הַדָּגָה׃ ג וַיֹּאמֶר קָרָאתִי
מִצָּרָה לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן
שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי׃
ד וַתַּשְׁלִיכֵנִי מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים
וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ
עָלַי עָבָרוּ׃ ה וַאֲנִי אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי
מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־
הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃
ו אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוֹם
יְסֹבְבֵנִי סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי׃
ז לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ
בַעֲדִי לְעוֹלָם וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי יְהוָה
אֱלֹהָי׃ ח בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־
יְהוָה זָכָרְתִּי וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי
אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃ ט מְשַׁמְּרִים
הַבְלֵי־שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ׃ י וַאֲנִי

(בטעם מלעיל · כ׳ תד חסר · ס׳ חסר · סימן נגרזתי קינות נגזרתי · ל׳ כ״כ · י״א מ״ל בנביאי׳ וכל כתובי׳ דכו׳ כמ״ב)

לֵילָוָן׃ ב וְצַלִּי יוֹנָה קֳדָם יְיָ אֱלָהֵיהּ מִמְּעַיָא דְנוּנָא׃ ג וַאֲמַר צַלֵּיתִי מֵעָקַת לִי קֳדָם יְיָ וְקַבֵּיל צְלוֹתִי מֵאַרְעִית תְּהוֹמָא בָּעֵיתִי עֲבַדְתָּא בָעוּתִי׃ ד וּרְמֵיתַנִי בְּעוּמְקַיָא בְּלִבָּא דְיַמָּא וּנְהַר סְחוֹר סְחוֹר לִי כָּל נַחְשׁוֹלוֹהִי דְיַמָּא וְגַלּוֹהִי עֲלַי עֲדוֹ׃ ה וַאֲנָא אֲמָרִית אִתְרְכֵית מִן קֳדָם מֵימְרָךְ בְּרַם אוֹסִיף לְאִסְתַּכָּלָא בְּהֵיכְלָא דְקוּדְשָׁךְ׃ ו אַקְפוּנִי מַיָא עַד מוֹתָא תְּהוֹמָא סְחוֹר סְחוֹר לִי יַמָּא דְסוּף תְּלֵי עֵיל מֵרֵישִׁי׃ ז לְעִקָּרֵי טוּרַיָא נְחָתִית אַרְעָא נְגַדַת בְּתוּקְפְּהָא עֵיל מִנִּי עָלְמִין וְאַתְּ קָרֵיב קֳדָמָךְ לְאַסָּקָא מֵחַבָּלָא חַיַּי יְיָ אֱלָהִי׃ ח בְּאִשְׁתַּלְהָיוּת עֲלַי נַפְשִׁי פוּלְחָנָא דַיְיָ אִדְּכָרִית וַעֲלַת לִקֳדָמָךְ צְלוֹתִי לְהֵיכְלָא דְקוּדְשָׁךְ׃ ט לָא כְּעַמְמַיָא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא מֵאֲתַר דְּאִתּוֹטַב לְהוֹן לֵית אִינוּן יָדְעִין׃ י וַאֲנָא בְּתוּשְׁבַּחַת

תולדות אהרן מלכים ב׳ . ויזכר כשלח עקרים מ״ד פי״ו (תענית סב) : מבטן שאול . עירובין יט :

רשי

הם שנאמר ממעי הדגה : (ג) מבטן שאול שועתי . מבטן הדג שהוא כשאול לי : (ד) כל משבריך וגליך · כל נחשולוהי דימא על שם שהנחשול משבר ומפרק את הים : (ה) ואני אמרתי · כשהשליכוני אל הים הנני מת ונגרשתי מנגד עיניך : אך · ראיתי שקיימתני כל אלו הימים ידעתי כי אוסיף להבים אל היכל קדשך : (ו) סוף חבוש לראשי · ימא דסוף תלי לעיל מן רישי . שהראהו הקב״ה ים סוף ואיך עברו ישראל בתוכו שהיו שתי עיני הדגה כמין שתי חלונות ומסתכל ורואה כל מה שבים : (ז) לקצבי הרים ירדתי . לסוף מדת ההרים הקבועים על התהום ירדתי : אני אמרתי הארץ בריחיה בעדי · כנגדי למעלה ממני סגור ולא אצא לעולם . בעדי כמו (מלכים ב ד) וסגרת הדלת בעדך וכן כל בעד שבמקרא עור בעד עור (איוב ב) אשר כנגד אשר : לעולם · מוסב על מה שאמר למעלה ואני אמרתי נגרשתי ואני אמרתי שהארץ בריחיה סגורים בעדי לעולם : ותעל משחת חיי · אבל כבר ראיתי כאן גיהנם ומשם העליתני והנני עתה כנגד תחת ההיכל שבירושלים כענין שנאמר אך אוסיף להבים אל היכל קדשך ותבא אליך תפלתי אל היכל קדשך : (ח) בהתעטף : בהשתלהיות וכן בהתעטף נפשם וכן בעטף עולל (איכה ב) : (ט) משמרים הבלי שוא · אותן שעובדים לכו״ם : חסדם יעזובו . יראת הקב״ה שכל חסדים ומובתם מאתו יעזובו אבל

שאלתיאל : לראשי ר׳ בקרי׳ וסי׳ לכן שומר לראשי אשימך , סוף חבוש לראשי , סכות לראשי ביום נשק , שמאלו תחת לראשי

אבן עזרא

במעשה נס : (ב) ויתפלל · המפרשים רצו לפרש מדוע והוציאו הכתוב מפשוטו כי יונה לא התפלל רק אחרי צאתו אל היבשה בעבור שמצאו ממעי ולא אמר במעי והלא ראו שם כתוב מבטן שאול שועתי ועוד כי מלת שועתי לאות כי התפלל ושוע וככה ממעמקים קראתיך ה׳ אל השם טרם שיקיאנו הדג וככה ותבא אליך תפלתי והנה למה לא היה כתוב ויתפלל יונה אחרי צאתו ממעי הדגה ועוד כי אחר תפלתו כתוב ויאמר ה׳ לדג והביאם בגרה הזאת בעבור ותעל משחת ותבוא אליך תפלתי · ומתה שים לבך וראה כל תפילת נביא וברכתו היא ברוח נבואה ויעקב אמר לקחתי מיד האמורי כי דבר שנגזר להיות ידבר לשון עבר וככה ויש שכמו לסבול דרך כוכב מיעקב וישמן ישורון ויבעט וירא ה׳ וינאץ וישכן ישראל בטח בדד ובתפילת דוד בברכתו ויענני מהר קדשו סלה כי הכתו׳ אמר בברכתו ולא אמר ברכתו ובתפילתו אך אוסיף להבים אל היכל קדשך שהוא השמים וה׳ בהיכל קדשו ורבי׳ ככה ושם כתוב ישועתה לה׳ שהיא מקוה כמו ישועתה לה׳ לבקש ויש מי שאומר כי דגה בלעה הדג ואין צורך כי דגה ודג שם המין כמו צדק וצדקה : (ג) ויאמר . שאול . מקום עמוק הפך שמים שהוא מרום : (ד) ותשליכני · ימים . כמו על יאוריהם ויפת אמר כי ים סוף מתערב עם ים יפו ושיר כמו ותחם בסוף בעבור היותו קרוב : (ה) ואני . נגרשתי מנגד עיניך . הם השמים : (ו) אפפוני . עד נפש : עד הגיעה נפשי למות : (ז) לקצבי . מקומות שיכרתו שם ההרים מגזרת ויקצב עץ : והארץ · סגרה בריחיה בעדי שלא אוכל לצאת להיות על הארץ : (ח) בהתעטף · כמו כי יעטף : ותעל משחת חיי · דרך משל על נשמתו שהיא באמת חיתו : (ט) משמרי׳ · פועל יוצא והטעם על אנשי הספינה שהיו קוראים אליו ויוכיח זה את זה ומלת חסדם שהיו חושבים כי חסד היו עושים או פירושו כמו חסד הוא : (י) ואני · אשר נדרתי

רדק

יונה : (ב) ויתפלל יונה . נס גדול היה שהיה במעי הדג שלשה ימים ושלשה לילות והוא חי ועוד נס אחר שלא נדהם אלא עמד בדעתו ובשכלו והתפלל : הדגה . כמו הדג ויבא בל׳ זכר ונקבה כמו והדגה אשר ביאור מתה · ויש דרש כי נקבה היתה ומ״ם ממעי אינה במקום בי״ת אלא ר״ל כי מתוך הצרה התפלל וכן מבטן שאול שועתי ממעמקים קראתיך ה׳ מן המצר קראתי יה : (ג) ויאמר . ויענני כיון שעמד בחיותו ידע שיצא ממעי הדג בשלום : (ד) ותשליכני מצולה · ונהר יסובבני . האשר הנכנס בים והתחבר כשנשבר גלי הים בעת הזעף יקראו משברי : (ה) ואני אמרתי נגרשתי . שחשבתי כשהשליכוני בים שאני מת ונגרשתי מנגד עיניך כלומר שהשגחתך עלי עד שהשבתי בהסתרת פניך ועיניך ממני אך עתה בהיותי עמי יום שגדול הוא ועודני חי במעי הדג ידעתי שאוסיף עוד להבים אל היכל קדשך בבית המקדש ומקום השגחתך עוד תשיבני אליו ואם אני ברחתי ממני ופי׳ להבים להתפלל נגד ההיכל : (ו) אפפוני מים עד נפש · סבבוני מים עד שכמעט יצאה ממני נפשי עד שבלעני הדג וכן כי באו מים עד נפש · סוף חבוש לראשי · הסוף הוא הגומא ויש ממנו גדל על שפת היאור או הים לפיכך נקראים סוף שגדל על שפתו סוף רב ויש ממנו שגדל בקרקע הים בעיקרי ההרים והוא הקורין לו אלג״א בלע״ז והוא דק וארוך ונכרך בראשי הדגים וזהו שאמר סוף חבוש לראשי ופי׳ נראה לראש הדג שבלעני כי הוא היה כמו ראשו כל זמן שהיה במעי הדג וי״ת סוף ים סוף ואומרים כי ים סוף הולכים בים יפו על הדרך הזה ת״י ימא דסוף תלי עיל מן רישי : (ז) לקצבי הרים ירדתי · לסוף ההרים אשר בים כלו׳ לעיקריהם שהוא קרקע הים וקצב וקץ א׳ הוא ובת״י לעיקרי טוריא נחתית : הארץ בריחיה בעדי לעולם · מתחלה חשבתי שהארץ שהיא היבשה היו בריחיה בעדי כלומר שהיתה סגורה בעדי שלא אצא אליה לעולם שהיה הים קברי ואחרי שאני חי במעי הדג ידעתי שהעלית משחת חיי ושחת הוא הקבר ולא אצא עוד אל היבשה : ה׳ אלהי · שהשבת אותי בדין וי״ת ארעא נגדת בתוקפהא עיל מני : לכן נאמר על רוב הצרה שתקצר נפש האדם בו וכן נפשם בהם תתעטף אמר כשהיתה בצרה נפשי כשבלעני הדג מתחלה חשבתי כאלו אני מת ועם כל זה את ה׳ זכרתי והתפללתי אליו : ותבא אליך תפלתי . וכיון שנשארתי כן חי במעי הדג ידעתי שבאה אליך תפלתי : אל היכל קדשך . הוא השמים וכן נאמר בהיכל קדשו ה׳ בשמים כמו שבאו ועל דרך הזה נאמר ותבא תפלתם למעון קדשו השמים : (ט) משמרים הבלי שוא · אנשי הספינה שהיו עובדים אלילים והם משמרי הבלי שוא ידעתי שאחר שנמלטו מן הצרה יעזבו חסדם שיראו את ה׳ וזעקו אליו ונדרו נדרים לא ישלמו

מצודת דוד

מתוך הדחק : (ג) קראתי · הנה קראתי אל ה׳ מפני הצרה אשר עלי וידעתי כי יענני הואיל ואני קיים כל הימים הללו : מבטן שאול · היא הדגה שהיא לו כעומק השאול : שמעת קולי · מובטח אני אשר שמעת קולי : (ד) ותשליכני · הנה השלכת אותי במצולה בחוזק הים : ונהר יסובבני . כי שם היה המקום שמתחברים מי הנהר ומי הים : עלי עברו . כי כשעברו על הדגה עברו גם עליו בהיותו במעיה : (ה) ואני אמרתי · כשהשליכו אותי הימה חשבתי הנה נגרשתי מנגד עיניך ר״ל העלמת עין ממני : אך אוסיף · אך עתה הואיל וקיימתני כל הימים הללו מובטח אני לצאת מזה ואוסיף עוד להבים אל היכל קדשך לבא שמה בקול תודה : (ו) אפפוני מים . המים סבבו אותי עד קרוב להוצאת הנפש : תהום יסובבני . כפל הדבר במ״ש : סוף חבוש לראשי . כי כשהדגה שטה עמו בים נקשר הסוף בראש הדגה וכאלו נקשר בראשו הואיל והיה במעיה : (ז) לקצבי הרים · לאחרית ההרים התקועים בים והוא קרקעית הים : ירדתי . כהיותי במעי הדגה : הארץ בריחיה · רצה לומר חשבתי שהארץ הבריח׳ בריחיה כנגדי עד עולם כי לא חשוב אלי׳ כאילו סגרה את עצמה בבריחים : ותעל . אבל הואיל וקיימתני כל הימים הללו אקוה שתעלה חיי משחת הקבר הוא בטן הדגה : (ח) בהתעטף · כשהיה נפשי עלי מעוטף ומעונה זכרתי

מצודת ציון

שועתי · ענין צעקה כמו הקשיבה לקול שועי (תהלים ה) : (ד) מצולה . כן יקרא עומק המים וכן השלכת במצולות (נחמיה ט) : בלבב · ר״ל בחוזק והוא לשון מושאל על כי הלב הוא החוזק מבע״ח : משבריך · כן יקראו גלי הים ע״ש שהגלים כשוברים את הים וחוזרים ומשברים וכן משברי׳ יתחטאו (איוב מא) וכפל המלה בשמות נרדפות ואמר וגליך וכן אדמת עפר (דניאל יב) : (ה) נגרשתי . מל׳ גירושין : להבים · לראות : (ו) אפפוני . ענין הקפה וסבוב כמו אפפו עלי רעות (תהלים מ) : תהום · עומק הים : סוף . מין רבא שגדל במים וכן קנה וסוף קמלו (ישעיה יט) : חבוש . ענין קשירה כמו ולמחברת לא חובשת (יחזקאל ל) : (ז) לקצבי . ענין אחרית והוא מל׳ ויקצב עץ (מ״ב ו) כי אחרית דבר החתוך היא גם קצב בחתך : בריחיה . מל׳ בריח והוא כענין מטה הנוטה נגד הבער לסגרו : בעדי · כנגדי וכן וסגרת הדלת בעדך (שם ד) : משחת . ענין בור והפירה כמו בשחתם נתפש (יחזקאל יט) : (ח) בהתעטף · מלשון עטיפה ולבישה כי כשהאדם הוא בצרה הוא מעונה וכאלו מעוטף קלתו וכן המעוטפים ברעב (איכה ב) : הבלי

אבן עזרא

נדרתי . במעי הדג : (יא) ויאמר . לדג . אשר השכירוהו לעשות חפץ השם : (א) ויהי . פעם שנית : (ב) קום . הוא ידוע כי לא הלך דרך שמרחק נינוה אם ישלחו שנית ילך : (ג) ויקם . אמר רבי ישועה כי הלכו אנשי הספינ' אל נינוה והגידו דבר יונה על כן האמינו ומלא לאלהים פירשתיו : מהלך שלשה ימים . וסביב המדינה והוא מהלך יום אחד מן הקצה אל הקצה או לא הלך לקרא רק מהלך יום אחד על כן : (ד) ויחל . יש אומרים כי נהפכת שנהפכה ממעשיה הרעים וזה דרש איננו נכון רק הדבר כמו רגע אדבר : (ה) ויאמינו . כמו ויאמן העם והטעם באלהים בדבר אלהים : (ו) ויגע . זה לפני לבוש השקים : ויעבר . הסיר : ויכס . בגדו שק כי הא פועל יוצא : (ז) ויזעק . מטעם . מעצתו ודעתו ושכלו כמו בשנותו את טעמו : (ח) ויתכסו . ויקראו . האדם מי שהוא בן דעת או מי שהוא שידע שעשה רע או כמו אולי

רשי

אבל אני איני כן אלא בקול תודה אזבחה לך כך תרגם יונתן ופרקי דר' אליעזר דרשו כלפי המלחים שעזבו חסדם שהיו מפיה"ס לעכו"ם ונתגיירו : (י) ישועתה לה' . נדרי שלמים ותודה אשלם לשם ישועות אשר לה' . ישועתה כמו לישועתה וכן קומה עזרתה לנו (תהלים מד) למזרה שלנו : (ד) נהפכת . נחרבת (ולא אמר נחרבת כי נהפכת משמש שתי לשונות רע וטוב אם לא יעשו תשובה נחרבת . ואם יעשו תשובה אז נהפכת על אנשי נינוה קאי שיהפכו מרעה לטובה ויעשו תשובה כג"ה דר"ע) : (ו) אדרתו . לבוש יקריה : (ז) ויזעק . טוס והכריז : מטעם המלך וגדוליו . מעצת המלך וגדוליו ציוו להכריז : (ח) ויקראו אל האלהים בחזקה . אמרו לפניו רבש"ע אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על

תרגום

אוֹדָאָה קוּרְבָּנֵי אַקְרֵיב קֳדָמָךְ
דְּנִדְרֵית אֲשַׁלֵּם פּוּרְקַן נַפְשִׁי
בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ׃ יא וַאֲמַר יְיָ
לְנוּנָא וּפַלְטֵית יָת יוֹנָה לְיַבֶּשְׁתָּא׃
א וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִם יוֹנָה תִּנְיָנוּת לְמֵימַר׃
ב קוּם אֱזֵיל לְנִינְוֵה קַרְתָּא
רַבְּתָא וְאִתְנַבֵּי עֲלַהּ יָת
נְבוּאָתָא דִּי אֲנָא מְמַלֵּיל עִמָּךְ׃
ג וְקָם יוֹנָה וַאֲזַל לְנִינְוֵה
כְּפִתְגָמָא דַּיְיָ וְנִינְוֵה הֲוָת
קַרְתָּא רַבְּתָא קֳדָם יְיָ מַהֲלַךְ
תְּלָתָא יוֹמִין׃ ד וּשְׁרֵי יוֹנָה
לְמֵיעַל בְּקַרְתָּא מַהֲלַךְ יוֹמָא
חַד וְאַכְרֵיז וַאֲמַר בְּסוֹף
אַרְבְּעִין יוֹמִין וְנִינְוֵה
מִתְהַפְּכָא׃ ה וְהֵימִינוּ אֱנָשֵׁי
נִינְוֵה בְּמֵימְרָא דַּיְיָ וּגְזַרוּ
צוֹמָא וַאֲסַרוּ שַׂקִּין מֵרַבְּהוֹן
וְעַד זְעֵירֵיהוֹן׃ ו וּמְטָא פִּתְגָמָא
לְוָת מַלְכָּא דְּנִינְוֵה וְקָם
מִכּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ וְאַעְדִּי
לְבוּשֵׁי יְקָרֵיהּ מִנֵּיהּ וְאִתְכַּסֵּי
שַׂקָּא וִיתֵיב עַל קִטְמָא׃
ז וְאַכְרֵיז וַאֲמַר בְּנִינְוֵה מִגְּזֵרַת
מַלְכָּא וְרַבְרְבָנוֹהִי לְמֵימַר
אֱנָשָׁא וּבְעִירָא תּוֹרָא וְעָנָא
לָא יִטְעֲמוּן מִדְּעַם וְלָא יִרְעוּן
וּמַיָּא לָא יִשְׁתּוּן׃ ח וְיִתְכַּסּוּן
סַקִּין אֱנָשָׁא וּבְעִירָא וִיצַלּוּן
קֳדָם יְיָ בְּתָקוֹף וִיתוּבוּן גְּבַר
מֵאוֹרְחֵיהּ בִּישְׁתָּא וּמִן חֲטוֹפָא

מקרא

בְּקוֹל תּוֹדָה אֶזְבְּחָה־לָּךְ אֲשֶׁר
נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה יְשׁוּעָתָה לַיהוָה׃
יא וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה
אֶל־הַיַּבָּשָׁה׃
ג א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־
יוֹנָה שֵׁנִית לֵאמֹר׃ ב קוּם לֵךְ אֶל־
נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא אֵלֶיהָ
אֶת־הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר
אֵלֶיךָ׃ ג וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֵה
כִּדְבַר יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־
גְּדוֹלָה לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת
יָמִים׃ ד וַיָּחֶל יוֹנָה לָבוֹא בָעִיר
מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד
אַרְבָּעִים יוֹם וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת׃
ה וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה בֵּאלֹהִים
וַיִּקְרְאוּ־צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ שַׂקִּים מִגְּדוֹלָם
וְעַד־קְטַנָּם׃ ו וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ
נִינְוֵה וַיָּקָם מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ
מֵעָלָיו וַיְכַס שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר׃
ז וַיַּזְעֵק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ
וּגְדֹלָיו לֵאמֹר הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה
הַבָּקָר וְהַצֹּאן אַל־יִטְעֲמוּ מְאוּמָה
אַל־יִרְעוּ וּמַיִם אַל־יִשְׁתּוּ׃ ח וְיִתְכַּסּוּ
שַׂקִּים הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל־
אֱלֹהִים בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ
הָרָעָה וּמִן־הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם׃

ד' · כ' · ס' ר"פ · ד' · ס' · י' פסוקים ויקרא ויאמר · ל' רפי · ג' רפי · ד' רפי ותסר

רדק

יקיימו מה שנדרו וישובו לעבודת אלהיהם אבל אני לא כן כי בקול תודה אזבחה לך : משמרים . אינו פעל יוצא אלא הוא כמו שומרים וי"ת חסדם יעזבו מן חסד הוא כלומר יעזבו אליליהם שהם חסד ונבלה וכן הוא בפרקי רבי אליעזר כיון שראו המלחים כשהגיעו אל נינוה את כל הנסים שעשה הקב"ה עם יונה עמדו והשליכו איש אלהיו בים שנא' משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו חזרו ליפו ועלו לירושלם ומלו את בשר ערלתם שנאמר וייראו האנשים יראה גדולה את ה' ויזבחו זבחים וכי זבח זבחו אלא זה דם ברית מילה שהוא כדם זבח ונדרו להביא איש את אשתו ואת בניו ואת כל אשר לו ליראה את ה' אלהי יונה ונדרו ושלמו ועליהם הוא אומר על הגרים גרי הצדק וי"ת לא כעממיא פלחי טעותא וגו' : (י) ואני בקול תודה . שאודך בקול תודה בתוך קהל ואזבח' לך זבח תודה כאשר נדרתי : ישועת' לה' . פי' ואומר כי הישועה לה' לבדו שהושיעני בפלא גדול שעשה לי : (יא) ויאמר ה' לדג . העיר את רצונו שיקיאנו אל היבשה : (א) ויהי דבר ה' אל יונה שנית . כבר פירשנו למעלה טעם שנים : (ב) קום . אשר אנכי דובר שדברתי אליך כבר וגם עתה אני דובר אליך שתקרא "אלוה שתהיה נהפכת על רעתם : (ג) ויקם . עיר גדולה לאלהים . כל דבר שרוצה להגדילו סומך אותו אל דרך הגדלה כמו כהררי אל ארזי אל שלהבת יה מאפל יה : (ד) ויחל יונה . כי העיר היתה מהלך שלשה ימים מן הקצה אל הקצה והחל יונה להכנס בעיר עד מהלך יום ובלכתו בעיר היה קורא ואומר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת רוצה לומר כמהפכת סדום ועמורה כי מעשיה היו כמעשיהם : (ה) ויאמינו . כי אנשי האמת היו בעיר והפיחו עליו כי הטילוהו אל הים וכל ענינו כמו שהיה לפיכך האמינו בנבואתו ושבו בתשובה שלמה : ויקראו צום . קודם אזהרת המלך עשו תשובה מעצמם והתענו ולבשו שקים : (ו) ויגע הדבר . הדבר אשר דבר הנביא וקרא על העיר : אדרתו . אדרת המלוכה שעליו וי"ת לבוש יקריה : (ז) ויזעק . העביר כרוז בעיר על התשובה ואף על פי שהעם היו נזהרים מאליהם הוסיף עוד ענוי הבהמה והשבת הגזל : מטעם המלך . רוצה לומר מעצתו ועצת הוא וגדוליו כלם הסכימו בזה וכן וטעם זקנים יקח בשנותו את טעמו והדומים להם ות"י מגזרת מלכא : (ח) ויתכסו . בחוזקה , בכל לב : מדרכו הרעה . אשר

מסורה

קרמאה דספרא : קום פ' ר"פ וסי' קום התהלך בארץ לארכה , קום לך פדנה ארם , קם קדש את העם , קום רד לקראת אחאב , קום לך צרפתה , קום וירדת בית היוצר , קום לך אל נינוה , וחברו , קום כי עליך הדבר , קום קדש חס' : ויקרא ויאמר י' פסוקים אית בהו ויקרא ויאמר וסי' נמסר במלכי' א' סי' י"ז : ויעבר מ' וסי' נמסר במלכים א' סי' ט"ו ובסדר נח : ויזעקו ד' וסי' נמסר בספר שפטים סי' ד' : וישבו ח' רפין וחס' וסי' בסס' רבת' : אנה

מצודת ציון

(ט) הבלי . מל' הבל ודבר שאין בו ממש : (יא) ויקא . ענין הוצאה דרך הפה כמו פן תשבענו והקאתו (משלי כה) : (ג) לאלהים . דרך המקרא כשרוצה להגדיל דבר בתכלית סומכו למלת אל וכן ארזי אל (תהלים פ) : (ד) ויחל . מל' התחלה : (ו) אדרתו . ס"י לבוש יקריה וכן אדרת שנער (יהושע ז) והוא מל' אדיר : שק . יריעה עבה : (ז) ויזעק . הכריז בקול זעקה : מטעם . ענין עצה ההאמרה בטעם וכן וטעם זקנים יקח (איוב יב) : יטעמו . מל' טעימה וענינו אכילה מועטת : מאומה . שום דבר : ירעו . מלשון מרעה : (ח) בחוזקה . ר"ל בכל לב ומה

תולדות אהרן ויאמר ה' לדג · זוכר ויקהל (ברכות יג) : יבמות נא : בחוזקה . תענית יו :

מצודת דוד

את ה' להתפלל לפניו והנה באה אליך תפלתי אל היכל קדשך הוא השמי' : (ט) משמרים הבלי שוא . הם אנשי הספינה המשמרים הבלי שוא הוא העבודת כוכבים ידעתי שהם יעזבו חסדם ולא יקימו מה שנדרו בעת צרה : (י) ואני . אבל אני אזבחה לך זבחים בקול תודה והודאה על הנס ואשר נדרתי אשלמה בעבור הישועה של ה' : (יא) ויאמר . ר"ל העיר לבו להקיאו : לדג . יתכן שאחר התפלה חזרה הדגה להקיאו אל פי הדג לעמוד בריות : ויקא . ר"ל כמו שהעיר לבו כן עשה והקיאו אל היבשה : ג (א) שנית . בדבר השליחות אל נינוה : (ב) אשר אנכי דובר אליך . והוא מה שקרא ואמר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת ולא הוצרך לפרש כי מאליו יובן : (ג) מהלך . כשיעור הליכה שלשה ימים : (ד) ויחל . כשהתחיל לבוא בעיר מהלך יום קרא ואמר הנה יש עוד זמן ארבעים יום ואח"ז תהיה נינוה נהפכת ר"ל כמהפכת סדום ועמורה מיש לאין : (ה) באלהים . ר"ל בדבר האמור בשם האלהים : ויקראו צום . הכריזו יום צום : (ו) ויגע הדבר . השמועה הגיעה לאזני המלך וקם מכסאו לשבת על הארץ והעביר מעליו לבוש מלכות : (ז) ויזעק . צוה להכריז בקול זעקה לאמר מיראת המלך ומעצת גדולי המלכות נגזר לאמר האדם והבהמה וגו' ובעבור עגמת נפש ציוו למנוע מאכל מבהמות למען יכנע לב האנשים : אל ירעו . מוסב על הבהמה : (ח) ויתכסו . גם זה מן הכרח שעה שכולם יתכסו בשקים להראות הכנעה מרובה והאנשים יקראו אל אלהים בכל לב וכל אחד ישוב מדרכו הרעה ומן החמס אשר

ט מי־יודע ישוב ונחם האלהים ושב
מחרון אפו ולא נאבד: י וירא
האלהים את־מעשיהם כי־שבו
מדרכם הרעה וינחם האלהים על־
הרעה אשר־דבר לעשות־להם
ולא עשה:

ד א וירע אל־יונה רעה גדולה
ויחר לו: ב ויתפלל אל־יהוה ויאמר
אנה יהוה הלוא־זה דברי עד־
היותי על־אדמתי על־כן קדמתי
לברח תרשישה כי ידעתי כי אתה
אל־חנון ורחום ארך אפים ורב־
חסד ונחם על־הרעה: ג ועתה יהוה
קח־נא את־נפשי ממני כי טוב
מותי מחיי: ד ויאמר יהוה ההיטב
חרה לך: ה ויצא יונה מן־העיר וישב
מקדם לעיר ויעש לו שם סכה וישב
תחתיה בצל עד אשר יראה מה־
יהיה בעיר: ו וימן יהוה־אלהים
קיקיון ויעל מעל ליונה להיות צל
על־ראשו להציל לו מרעתו וישמח
יונה על־הקיקיון שמחה גדולה:
ז וימן האלהים תולעת בעלות
השחר למחרת ותך את־הקיקיון

דבידיהון: ט מן ידע דאית
בידיה חובין יתוב מנהון
ויתרחים עלוהי מן קדם יי
ויתוב מתקוף רוגזיה ולא
נובד: י וגלי קדם יי עובדיהון
ארי תבו מאורחתהון בישתא
ותב יי מן בישתא די מליל
למעבד להון ולא עבד:
א ובאיש ליונה בישא רבא
ותקיף ליה: ב וצלי קדם יי
ואמר קביל בעותי יי הלא
דין פתגמי עד דהויתי על
ארעי על כן אוחיתי למערק
לימא ארי ידענא ארי את
אלהא חננא ורחמנא מרחיק
רגז ומסגי למעבד טבון
ומתיב מימריה מלאיתאה
בישתא: ג וכען יי סב כען
ית נפשי מני ארי טב דאמות
מדאיחי: ד ואמר יי הלחדא
תקיף לך: ה ונפק יונה מן
קרתא ויתיב ממדנח לקרתא
ועבד ליה תמן מטלתא
ויתיב תחותה בטולא עד
דיחזי מה יהי בסוף קרתא:
ו וזמין יי אלהים קיקיון וסליק
עיל מן יונה למהוי טולא על
רישיה לאגנא ליה מבישתיה
וחדי יונה על קיקיון חדוא
רבא: ז וזמין יי ית תולעתא
במסק צפרא ביומא דבתרוהי ומחא ית קיקיון

רשי

על אלו: (ט) מי יודע. עבירו' שבידו ישוב: (י) וינחם האלהים. נתעשת על הרעה לשוב ממנה: (א) וירע אל יונה. אמר עכשיו יאמרו העכו"ם שאני נבי' השקר: (ב) הלא זה דברי. יודע אני שאם יחזרו בתשובה לא תחריב' ואהיה שקרן בעיניהם: (ו) וימן. לשון הזמנה: להציל לו מרעתו. מחום השמש: קיקיון. עשב הגדל למעלה בענפים רבים ומיצל וקר שמו: (ז) ותך. התולעת את הקיקיון במקום שיאמר

רדק

אחר עבירות: ומן החמס. הוא כנגד כולם ועליו נגזרה גזרתם: (ט) מי יודע. אולי ישוב ונחם האלהים בשובינו ממעשינו הרעים או פי' מי שיודע דרכי התשובה ישוב והאלהים יתברך ינחם ות"י מאן ידע דאית ביה חובין יתוב מנהון ויתרחם עלנא מן קדם ה': ונחם. הנח כי הוא פעל עבר שושב לעתיד מפני הוי"ו והוא מבנין נפעל: (י) וירא. שדרכם הרעה כלל כל הרעות ומן החמס שבו בתשובה שלמה כמו שאמרו רז"ל מי שגזל מריש ובנאו בבירה גדולה מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו: וינחם האלהים. כי כל דבריו שאמר נברא לנבי האדם בתנאי אם לא ישובו אבל אם ישובו ישלח וזו המדה היא ממדותיו יתברך כמו שאמר בתורה וכן אמר ירמיהו רגע אדבר וגו' וכן אמר יחזקאל ובשוב רשע מרשעתו וגומר: (א) וירע. הרבה ירע וכן וירע בעיני ה' חרע עינו וכן כל אשר במשקים ולא כדברי רבי יהודה ואיך ידע יונה ועדיין לא הגיע מ' יום אמר לו האל יתברך ברוח נבואה כי שב ממה שגזר עליהם כיון ששבו מדרכם הרעה: ויחר לו. כמו שפירשנו בעבור ישראל שלא שבו מדרכם הרעה: (ב) ויתפלל. יונה התפלל קח נא את נפשי ואמר בתחלת תפלתו אנא ה': הלא זה דברי. מה שהייתי חושב ומדבר עם לבי כי הייתי מפחד שישובו ותנחם על הרעה ותהיה תשובתם גורמת רעה לישראל: אנה. כתיב בה"א: עד היותי. בעוד היותי וכן עוד זה מדבר: קדמתי לברוח. קודם שתבא אלי נבואתך בזה פעם שנית: ונחם. קמץ כי הוא בינוני מבנין נפעל: (ג) ועתה. קח נא את נפשי [illegible] הרגני נא הרוג: (ד) ויאמר ה' ההיטב חרה לך. אם חרה לך מאד ולא אמר לו עוד אלא רוצה לומר [illegible] ואבות אותו עתין היטב שברו היטב ויש מפרשים אם הטוב שאני עושה להם חרה לך וי"ת כמו מאד [illegible] ישמדו בתשובתם ותשוב הגזרה עליהם: (ו) וימן. זלמיתו לפי שעה ואף על פי שעשה לו סוכה לצל אולי [illegible] ה' וכי רחמיו על כל מעשיו: וקיקיון. הוא עשב שתארכנה פארותיו ותגבהנה ועושה צל ובמשנה ולא [illegible] גידי תוי לי קיקיון דיונה ולגלילא [illegible] ואני ספקי רבי פירש כמין בלוצי המים הוא גדל ועל שום תחון מדלן יתיה פירוש על פתחי החנויות מדלין ליתי צל ומבדלויהו עבדין מפתח [illegible] מגרעינין עיבין שמן ופי' רבינו שמואל בן חפני שהוא עשב שנקרא בלשון ערבי אלכרו"א ופי' גלילאה מלאתי בתשובות הגאונים אילן סרק ויש במקומינו הרבה ועושה גרעינים ועושין מהן שמן וכל מי שיש לו נגע הרבה שותה ממנו ושמו בלשון ערבי אלכרוע: מרעתו. מחום השמש שהכהו כינעו עלי הסוכה שהיו לו צל: (ז) וימן. [illegible] כפלות הנכים: ותך את הקיקיון. תולעת לשון נקבה וכן כי תאכלנו התולעת: ותך. רוצה לומר שהתכו לגמרי ואחר שנפסק ממנו לחות הארץ ונתיבש ויכשו עליו שהיו לו צל וסכה יום אחד שיהא [illegible]

אבן עזרא

אולי ואלה ושב על השם הנכבד: (י) וירא האלהים. שאמינו בו וככה ביתרו לפני האלהים: וינחם. דברה תורה כלשון בני אדם: (א) וירע. שנחם השם: (ב) ויתפלל. פירשתיו: ונחם. תואר כי על כן הוא קמ"ץ כמשפט כל בנין נפעל: (ג) ועתה. בעבור דאותו כי ישראל לא עשו תשובה יפחד שתבוא הרעה עליהם על כן יתפלל קח נא את נפשי כדרך מתני נא וכאשר עשה אליעזר במשתו חזאל: (ד) ויאמר. ההיטב. כמו והכות אותו פתון היטב והפתון פתינה שלימה במורה והטעם למה חרה לך על ככה ויפה אמר היחר לך שאיטב אני למי שאדלה חזה הבל הוא: (ה) ויצא. שב להזכיר דברי יונה ואשר קראו לפני מלאת ארבעים יום כדרך ויפגע במקום גם ויקח יוסף את שניה': (ו) וימן. קיקיון. חכמי ספרד אומרים דלעת או קרה ואין צורך לדעת מהו: להציל לו מרעתו. מרוב חום השמש ויש אומרים כי בעבור שעמד במעי הדג זמן ארוך עור בשרו רך ולא יוכל לסבול החום: (ז) וימן. למחרת. יום

מצודת דוד

אשר עשו בכפיהם: (ט) מי יודע. גם זה מן הכרוז שאמר מי היודע דרכי התשובה ישוב לה' ואז ינחם האלהים וישוב מחרון אפו ולא נהיו נאבדים מן העולם: (י) כי שבו. כי כן עשו כדבר המלך וגם כי לא נזכר: וינחם. נתחרט על הגזרה: ד (א) וירע. כי בנבואה נאמר לו שניחם ה' והיה רע בעיניו וחרה על עצמו כדרך המיצר: (ב) ויתפלל. התפלה היה מה שאמר במקרא שלאחריו קח נא את נפשי: הלוא זה דברי. [illegible] ירדתי אל הים ובעבור זה הקדמתי לברוח תרשישה טרם באה לי הנבואה פעם שנית: כי ידעתי. מאז ידעתי [illegible] עלי הנבואה הזאת כי היה טוב בעיני שלא ישובו ויאבדו בעונם ולא יהיו לתועה מרדות על ישראל. ולפ"ד [illegible] ואינם לוקחים מוסר וע"ז חשבתי מתחלה ולכן היה קשה עלי הנבואה: (ג) ועתה ה'. הואיל וכן הוא [illegible] אשר ע"י באה הסבה: (ד) ההיטב חרה לך. בה"א התימה וכאומר הנה אראך כמופת שאין [illegible] זאת: (ה) עד אשר יראה וגומר. כי חשב אולי לא יעמדו בתשובתם ותחזור הגזירה למקומה: (ו) [illegible] מזיקת החמה הרעה לו כי לא הסוכה הוא דבר שאינו מתמיד כי הולך ומתייבש מחום השמש ולא [illegible] (ז) בעלות השחר. בעת שעלה השחר למחרת יום שמחתו: ותך. התולעת חתכה ופסקה את [illegible] [illegible] התנחומין הוא היה עם מחשבותי בעוד שהייתי על אדמתי עד לא [illegible] אתה אל חנון וגו' ומקבל השבים ומתנחם על הרעה ולזה היה קשה [illegible] יאמר הנה בזה תוסיף כעסך על ישראל בראותם כח התשובה [illegible] מבקש ממך שתקח את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי לראות באבדן בני עמי [illegible] שיחרה לך וקל בדבר המובן כי כדבר הקיקיון האמר במנין הראה [illegible] וימן. הצמיח עשב קיקיון וגדלה למעלה ועלה ממעל ליונה להיות לו צל להציל [illegible] הקיקיון סוכך רקיבות האהל: וישמח וגומר. על כי היה לו צל מתמיד [illegible] הקיקיון ממקום יניקתו ולא בא לו עוד לחיבות הארץ ולכן נתייבש מחום השמש [illegible]

מצודת ציון

(ט) ונחם. ענין הסרת מחשבה והרהור: (א) וירע. מל' רעה: (ג) עד. בעוד וכן עד זה מדבר (שם א): קדמתי. מל' הקדמה והוא: (ד) ההיטב. ענין חוזק וכן שברו היטב (מ"ב יא): (ו) וימן. ענין הזמנה: קיקיון. שם עשב שעליו גדולים ורחבים: (ז) השחר. הוא אור הנוגה בצאת במזרח טרם עלות

ו' כתיב ח' בליש' בקשת בקריא' [illegible] זכור נא את אשר התהלכתי [illegible] אנא ה' כי אני עבדך [illegible] אדמתי ג' בקריאה [illegible] אדמתי על כן קדמתי לברוח,

תולדות אהרן וירא האלהים. עקרים מ"ד פכ"ו: ומן החמס. תענית טז: את מעשיהם ר"ה טז: [illegible]

אבן עזרא

יום שמחתו בקיקיון: (ח) ויהי · רוח קדים · ממזרח · חרישית. אמר רבי מרינוס שהיתה חזקה ומשמעת שאון עד שמחרשת האזנים: ויתעלף · כמו התעלפנה והכה בגעיף ותתעלף שהתעלף בבגדיו: (ט) ויאמר · הפעם עם מ.של לנביאו בעבור שחרה לו כי נחם השם: (י) ויאמר. הכתוב דבר דרך שיבינו השומעים כי השם לא יעמול בכל הבריאו׳ והנה הטעם אתה חסתה על דבר לא עשית ואיך לא אחוס אני על מעשי ומלת בן בחירק כמו בן נון והיה אם בן הכות הרשע והנה לא שמח בקיקיון רק יום אחד מהבקר עד הערב והנה היה מתחילת הלילה החל שיגדל עד הבקר ולערב החל ליבש וכעלות השחר כולו יבש על כן אמר שבן לילה היה ובן לילה אבד: (יא) ואני · שתים עשרה רבוא · שלא חטאו גם בהמות והנה דרך. הסברא כי נהפכה כמהפכת סדום כי הדבר הזה ידוע בכל העולם · (א) זה הנביא היה אחר בספר ירמיהו ונבואתו על כל ישראל: (ב) שמעו. זאת המלה מופלאה בלשונינו כי לפי דעתינו לאמר כלכם וככה כלם תשובו ובואו נא וגם מיכיהו הנביא אמר בדבר אחאב שמעו עמים כולם ועל דרך הסברא כי מיכה איננו מיכיהו בן ימלא כי דורות רבים ביניהם: הקשיבי · דרך משל כי מלואה הם העומדי׳ עליה: לעד · כי הזהרתי אתכם והודעתי אתכם: כי

רשי

שיאמר לזכר ויך יאמר לשון נקבה ותך: (ח) חרישית · אמרו רבותינו בשעה שמכשבת משתקת כל הרוחות מפניה והיא חמה מאד וכן ת״י שתיקא: ויתעלף · שהמיו״ר בלע״ז: (י) לא עמלת בו. בחרישה וזריעה והשקאת מים: בן לילה · כמו בן לילה לא גדל אלא לילה אחד: (יא) אשר לא ידע וגומר קטנים: ובהמה רבה. בני אדם גדולים ודעתן כבהמה שאינם מכירים מי בראם: (א) דבר המורשתי. מעיר מורישה: (ב) ויהי · בכם לעד · שנבאתי לכם בשמו והתריתי

תולדות אהרן רוח קדים. גמ׳ין לא: אתה חסת. מקידם שער ים: לא אחוס. כריתות ו: רבוא אדם. יבמות סא: ובהמה רבה. תמורה ט:

רדק

לו השמחה ולמחרת בעלות השחר הוכה ויבש: (ח) ויהי. וימן. הזמין הרוח לפי שעה להוסיף לו צרה על צרתו כחום השמש ופי׳ חרישית חזקה שנעשו בני אדם כחרשים בנשיבתה ות״י שתיקתא ורוח קדים היא חמה ותך השמש הרוח והשמש: ויתעלף. יגעה נפשו ונבהלה מאד עד שלא יכול לעמוד על עצמו מרוב החום וכמעט יצאה רוחו כמו שפי׳ התעלפנה בספר עמוס וכן בדברי רז״ל שמא יתעלפ׳: (ט) ויאמר. מבואר הוא: (י) ויאמר ה׳ אתה חסת על הקיקיון. ואף על פי שלא חס על הקיקיון אלא מפני צערו כן האל ית׳ חס על נינוה מפני כבודו כי הנבראים הם כבודו כמו שכתוב מלא כל הארץ כבודו וכ״ש מין האדם כמו שכתוב ולכבודי בראתיו ואף על פי שפירשנו זה על ישראל מכל מקום על מין האדם מדבר כמו שאמר יצרתיו אף עשיתיו אלא לפי שישראל מכירים בכבוד האל יותר משאר מין האדם זולתי החכמים שבהם אמר הפסוק על ישראל: אשר לא עמלת בו ולא גדלתו. הדבר שיעמול בו האדם הוא טוב יותר באבדו ואעפ״י שהאל ית׳ לא עמל ביצירת הנבראים דברה תורה כלשון בני אדם להבין השומעים: שבן לילה היה ובין לילה אבד. בין כמו בן וכן בן נון ובן לילה כמו בן לילה כמו בן

תרגום

ח וַהֲוָה כְּמִדְנַח שִׁמְשָׁא וְזַמֵּין יְיָ רוּחַ קִדּוּמָא שְׁתִיקָא וּמְפַחַת שִׁמְשָׁא עַל רֵישָׁא דְיוֹנָה וְאִשְׁתַּלְהִי וּשְׁאֵיל יָת נַפְשֵׁיהּ לְמֵימַת וַאֲמַר טַב דְּאֵמוּת מִדְּאֵיחֵי: ט וַאֲמַר יְיָ לְיוֹנָה הֲלַחֲדָא תְּקֵיף לָךְ עַל קִיקָיוֹן וַאֲמַר לַחֲדָא תְּקוֹף לִי עַד מוֹתָא: י וַאֲמַר יְיָ אַתְּ חַסְתָּא עַל קִיקָיוֹן דְּלָא עֲמַלְתְּ בֵּיהּ וְלָא רַבֵּיתֵיהּ דִּי בְּלֵילְיָא הֲדֵין הֲוָה וּבְלֵילְיָא אוֹחֲרָנָא אֲבַד: יא וַאֲנָא לָא אֲחוּס עַל נִינְוֵה קַרְתָּא רַבְּתָא דְּאִית בַּהּ סַגִּי מִתַּרְתָּא עַסְרֵי רִבְּוָן אֱנָשָׁא דְּלָא יְדַע בֵּין יְמִינֵיהּ לִסְמָלֵיהּ וּבְעִירָא סַגִּי:

א פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ דִּי הֲוָה עִם מִיכָה מִמָּרֵשָׁה בְּיוֹמֵי יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה דְּאִתְנַבֵּי עַל שֹׁמְרוֹן וִירוּשְׁלֶם: ב שְׁמָעוּ עַמְמַיָּא כּוּלְהוֹן אֲצִיתִי אַרְעָא וּמְלָהָא וִיהֵי מֵימְרָא דַּייָ אֱלֹהִים בְּכוֹן לְסָהִיד יְיָ מֵהֵיכְלָא דְּקוּדְשֵׁיהּ:

יונה ד

וַיִּבָשׁ: ח וַיְהִי ׀ כִּזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ וַיְמַן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית וַתַּךְ הַשֶּׁמֶשׁ עַל־רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלָּף וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי: ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יוֹנָה הַהֵיטֵב חָרָה־לְךָ עַל־הַקִּיקָיוֹן וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה־לִי עַד־מָוֶת: י וַיֹּאמֶר יְהוָה אַתָּה חַסְתָּ עַל־הַקִּיקָיוֹן אֲשֶׁר לֹא־עָמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא גִדַּלְתּוֹ שֶׁבִּן־לַיְלָה הָיָה וּבִן־לַיְלָה אָבָד: יא וַאֲנִי לֹא אָחוּס עַל־נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֶשׁ־בָּהּ הַרְבֵּה מִשְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה רִבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בֵּין־יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה:

מיכה א

א א דְּבַר־יְהוָה ׀ אֲשֶׁר הָיָה אֶל־מִיכָה הַמֹּרַשְׁתִּי בִּימֵי יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־חָזָה עַל־שֹׁמְרוֹן וִירוּשָׁלִָם: ב שִׁמְעוּ עַמִּים כֻּלָּם הַקְשִׁיבִי אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וִיהִי אֲדֹנָי יְהוִה בָּכֶם לְעֵד

ב׳ מ״ל וחד חסר · ג׳ ומ״ל · ג׳ · כ״ס · ב׳ · ז׳ בליש׳ וכל בן נון דכו׳ · ג׳ מ״ן רפה ד׳ חסר א׳ · ב׳ חד מ״ל · ב׳ סופ׳ · ב׳ ליש׳ · ל״ג

אם עלי אדמתי תזעק: חרה לך ב׳ וסימ׳ ויאמר ה׳ ההיטב חרה לך, ולמה נפלו פניך: וימן ה׳ ד׳ מנהון בסיפרא וסי׳ ה׳ דג גדול, ה׳ אלהים קקיון, האלהים תולעת, וימן אלהים רוח קדים, וחד בדניאל וימן להם המלך דבר יום ביומו מפת בג: ויבש ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסי׳ וייבש הנחל, ותך את הקקיון וייבש, תוכה כעשב ויבש, בתרא חסר: שבן ו׳ בליש׳ וסימ׳ אם בן הכות הרשע, שבין לילה היה ב׳ בו, דברי אגור בן יקא, כי תשב ללחום, ובין ישרים רצון · ובן את הדבר. ובינה לו במראה, ר׳ מנהון חס׳ הרשע קקיון אגור והא״י פסוק של ובין. ישרים רצון קשיא לי לפי שבכל הספרי׳

רדק (המשך): חדש בן עשרים ופי׳ בן לילה כי בלילה אחת צמח ובלילה האחרת אבד בסוף הלילה כי בעלות השחר הוכה וייבש: (יא) ואני לא אחוס. הרבה מי״ב רבוא אדם יותר מי״ב רבוא אדם ורבוא הוא י׳ אלפים ומלת משתים כמאריך הא״ם והשי״ן איננה דגושה: אדם · כולל זכרים ונקבות: אשר לא ידע · הטף הקטנים ולא ידעו בין ימינם לשמאלם ואין בהם חטא ואין להם עונש אלא בעבור האבות וכיון שהאבות שבו הנה הם בלא עונש וכן בהמה רבה שיש בעיר והבהמה אין לה עונש וזכות ועל כל אלה ראוי לחוס ולחמול וכל שכן על רבים:

(א) דבר ה׳ אשר היה אל מיכה המורשתי בימי יותם · זה הנביא מלאכותו בספר ירמיהו מיכה המורשתי היה נביא בימי חזקיהו מלך יהודה ונקרא מורשתי על שם עירו מרשה כמו שתרגם יונתן דמן מרשה והיא בערי יהודה והתנבא בימי שלשה המלכים האלה יותם אחז יחזקיהו ובימי מלכי ישראל שהיו בימים ההם ואם לא זכרם הרי אמר אשר חזה על שמרון וירושלם וכרי הוא כאלו זכרם: (ב) שמעו עמים כלם · אמר שמעו לנכח ואמר כלם שלא לנכח כי כן מנהג הכתוב במקומות רבים כמו ואולם כלם תשובו ובאו נא לכלם ולפרניכם כי יבושו מאלים אשר חמדתם וכן אמר מיכיהו בן ימלה שמעו עמים כלם וכנגד ישראל אמר ורבוי עמים כנגד השבטים וכן עמים הר יקראו: ארץ ומלואה. ארץ ישראל והעם אשר בה וכאמרו לארץ הקשיבי הוא דרך

מצודת ציון

(ח) חרישית. מל׳ חרש: ותך. ר״ל זרחה להט השמש על הארץ: ותך. ר״ל חתכה והכה: ויתעלף · ענין חלשות והעדר ההרגשה כמו בניך עולפו (ישעיה נא): (י) חסת · ר״ל חמלה: עמלת · מל׳ עמל ויגיעה: גדלתו · ענין הצמחה: שבן · בן בחיר״ק כמו בן כסגו״ל וכן בן פת (יהושע א) ור״ל בזמן לילה וכן כבש בן שנתו (ויקרא יב): אבד · נאבד: (יא) רבו. הוא עשרת אלפים: רבה. מרובה: (א) המורשתי. מן מורישה והיא מערי יהודה: (ב) הקשיבי. ענין שמיעה: (ג) ודרך. מלשון דריכה

מצודת דוד

(ח) רוח קדים. היא העזה שברוחות וחמה ביותר ולא היה דבר עומד בפניה כי הוא ישב במזרח העיר: חרישית ר״ל משמיע שאון רב עד שהיה מחריש את האזנים: ותך השמש. ר״ל השמש הוליך ניצוציו על ראש יונה: ויתעלף · בעבור חמימות הרוח וחום השמש: וישאל את נפשו · שאל ובקש את נפשו להפרד ממנו למען ימות: ויאמר · אמר אל נפשו טוב מותי מחיי והוא על כי נחלה מאד מתוקף חמימות הרוח וניצוצי השמש ובסבל יסורים הרבה: (ט) ההיטב. בה״א השאלה שאל לו אם מאד חרה לו על אבדן הקיקיון: עד מות · עד שאבחר המיתה בעבור זה או ר״ל עד המיתה יחרה לי ולא אנחם כל ימי עולם: (י) אתה חסת. הנה אתה חסת ונצערת על אבידת הקיקיון אשר אתה לא עמלת בו בחרישה ובזריעה ולא גדלת אותו להשקותו ולזבלו כי הדרך שאדם חס ומצטער על אבידת דבר שעמל בו ולא כן יחום ויצטער על אבידת דבר שלא עמל בו: שבן לילה היה. ר״ל ועוד שבלילה אחד גדל וצמח ומיד בלילה שאחריו נאבד כי בעלות השחר הכהו התולעת עד לא זרחה השמש וכאמר הלא אין לחום על דבר הנעשה מהר ולא עמד זמן רב: (יא) ואני לא אחוס · ר״ל הלא נינוה היא מעשה ידי ואיך אני לא אחוס על עיר גדולה כזאת: הרבה וגומר · ר״ל יותר משתים עשרה וגו׳ אשר לא ידע · אשר כל אחד מהם איננו יודע להבחין בין ימינו לשמאלו והם הקטנים שאין לחשוב להם עון ואין בהם עונש אלא בעבור האבות וכיון שהאבות שבו הנה הם בלא עונש וכן בהמה רבה שיש בעיר שאין להם עונש ועל כל אלה ראוי לחוס ולחמול:

א (א) על שמרון ועכ״ז לא זכר לחלות הנבואה לימי מלכי ישראל כדרך שאמר בהושע ובעמוס וזהו לפי שהיה מארץ יהודה ולא ניבא בארצות מלכי ישראל כבדך שנבאו הושע ועמוס: (ב) שמעו עמים כולם. ר״ל כל השבטים כי כל שבט קרוי עם: ומלואה. הבריות הממלאים אותה ·

רש"י

והעדותי בכם : (ג) יוצא ממקומו . מכסא רחמים לכסא הדין : ודרך על במותי ארץ . על הרמים וגבהי הרות : (ד) כדונג . שעוה : מוגרים במורד . ת"י דאשידין במורדין מוגרים לשון זיבת מים וכן (איכה ג) מיני ערים עגרום כיוס אפו (איוב כ) פרץ תגל פעם גבר . (שם כח) וינר מהם (תלי' מה) : (ו) לעי השדה . ליגרי חקלן לשון גלים כמו יגר שהדותא : והגרתי לגיא אבניה . והשלכתי כמו המוגרים במורד : (ז) כי מאתנן זונה קבצה . כל ההון הזה : ועד אתנן זונה ישובו . ולממון כאשר אתנני זונה ישובו כל קבוליה ויונתן תרגם ולבית פלחי טעותא יתמסרון כל קבוליה : (ח) שולל . מתהגע כבושה בתמהון לב כמו (תהלים עו) אשתוללו אבירי לב (ישעיה נט) וסר מרע משתולל והתי"ו היא באה לבוא בתיבה בלשון מתפעל ונתפעל וכן הילוך תיבה שתחילת יסודה שי"ן או סמ"ך כשבא עליו תי"ו בלשון מתפעל ונתפעל נכנסת תוך התיבה כמו משתולל אומר אני שהוא מלשון שוגג כמו (מלכים ב ד) לא

אבן עזרא

(ג) כי . יוצא . שהיה בהיכל קדשו והם השמים על כן וירד . וטעם זאת הפרשה להביא גזרותיו כדרך שירת דוד כאשר פירשתי . וי"א כי במתי ארץ רמז לגליפים והנה ונמסו ההרים ואין צורך רק הטעם כי בכל מושל ויעשה חפצו וימסו ההרים ברגעו : (ד) ונמסו ההרים . כדונג מפני האש . אש השם והוא הרוע ותתבקענה העמקים כמים מוגרים : (ה) מי . מי טפל על אדם לא על בהמה וגם דבר וטעם מי שמך ומי אתה או מי שמך דרך קצר' והנה זה מי גרם ליעקב פשע זה ורבי מריעם אמר כי מי אם כמי חסר עם מי היום והם מי פשע מי עשה ומי היה הרע פשע יעקב והדבר שוה : הלא שומרון . הטעם יושב שומרון והנה ירושלם : (ו) ושמתי על ידי אשור : לעי . כמו לעיים תפירו' : למטעי כרם . שלא תשב : והגרתי . לארץ אבני תומותיה שלא יראו עוד כי הבנין יהרס : ויסודיה אגלה . עד שלא יהיה ניכר מקום שומרון : (ז) וכל . יכתו . פסילי הכסף : אתנניה . שנתנו לעכו"ם לזנו' תחת השם . אמר הגאון כי קבלה היה ראוי להיות קו"ף בשורק ותמונו ופתחו שעריך תמיד וייפה באהרון על בשר אדם לא ייסך ולפי דעתי כי קבלה שומרון ופתחו המפתחים כמו אשר ילדה אות' ויאמר ליוסף והנה ויפה אותו כמשי' והנה לא ייסך הכהן . וטעם עד אתנן זונה ישובו הזהב והכסף של עצבים לחילי אשור : (ח) על . דברי הנביא מה שיספדו בימי' ההם עובדי השם : שולל

מקרא

אֲדֹנָי מֵהֵיכַל קָדְשׁוֹ׃ 3 כִּֽי־הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ וְיָרַד וְדָרַךְ עַל־בָּמֳותֵי־אָֽרֶץ׃ 4 וְנָמַסּוּ הֶהָרִים תַּחְתָּיו וְהָעֲמָקִים יִתְבַּקָּעוּ כַּדּוֹנַג מִפְּנֵי הָאֵשׁ כְּמַיִם מֻגָּרִים בְּמוֹרָֽד׃ 5 בְּפֶשַׁע יַעֲקֹב כָּל־זֹאת וּבְחַטֹּאות בֵּית יִשְׂרָאֵל מִי־פֶשַׁע יַעֲקֹב הֲלוֹא שֹׁמְרוֹן וּמִי בָּמוֹת יְהוּדָה הֲלוֹא יְרוּשָׁלִָֽם׃ 6 וְשַׂמְתִּי שֹׁמְרוֹן לְעִי הַשָּׂדֶה לְמַטָּעֵי כָרֶם וְהִגַּרְתִּי לַגַּי אֲבָנֶיהָ וִיסֹדֶיהָ אֲגַלֶּֽה׃ 7 וְכָל־פְּסִילֶיהָ יֻכַּתּוּ וְכָל־אֶתְנַנֶּיהָ יִשָּׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל־עֲצַבֶּיהָ אָשִׂים שְׁמָמָה כִּי מֵאֶתְנַן זוֹנָה קִבָּצָה וְעַד־אֶתְנַן זוֹנָה יָשֽׁוּבוּ׃ 8 עַל־זֹאת אֶסְפְּדָה וְאֵילִילָה אֵילְכָה שׁילל וְעָרוֹם אֶעֱשֶׂה מִסְפֵּד

תרגום

אֲרֵי הָא יְיָ מִתְגְּלֵי מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִנְתֵּיהּ וְיִתְגְּלֵי וְיִרְמוֹס יַת תּוּקְפֵי אַרְעָא׃ ד וְיִתְמַסְּמוּן טוּרַיָּא תְּחוֹתוֹהִי וּמֵישְׁרַיָּא יִתְבַּזְּעוּן כְּשַׁעֲוָתָא מִן קֳדָם נוּרָא כְּמַיָּא דְּאַשִּׁידִין בְּמַדְרוֹן׃ ה בְּחוֹבֵי בֵּית יַעֲקֹב כָּל דָּא וּבְחֶטְאָה דְּבֵית יִשְׂרָאֵל הֵיכָא חָבוּ דְּבֵית יַעֲקֹב הֲלָא בְּשֹׁמְרוֹן וְהֵיכָא חָטוּ דְּבֵית יְהוּדָה הֲלָא בִּירוּשְׁלֶם׃ ו וְאֲשַׁוֵּי שֹׁמְרוֹן לְיָגְרֵי חַקְלָן בֵּית צְדוּת מַצְּבַת כְּרַם וְאַרְמֵי לְחֵילָתָא אַבְנָהָא וְאוּשָּׁהָא אֲגַלֵּי׃ ז וְכָל צַלְמָנַהָא יִתְּקְרוֹן וְכָל טַעֲוָתָהָא יִתּוֹקְדוּן בְּנוּרָא וְכָל בָּתֵּי דַּחֲלָתְהָא אֲשַׁוֵּי לְצָדוּ אֲרֵי מֵאַגַר זְנִיתָא אִתְכְּנַשׁוּ וּלְבֵית פָּלְחֵי טַעֲוָתָהָא יִתְמַסְרוּן׃ ח עַל דָּא יִסְפְּדוּן וִילִילוּן יְהוֹן בְּשַׁלְיָא עַרְטִילָאִין יַעַבְדוּן מִסְפְּדָא כִּירוֹדִין וְאֵיבְלָא כִּבְנַת נַעֲמִין׃

מסורה: כ"כ בסיפר · ג' ומ"ל · ג' · ג' רפין · ל' ג"חד קמץ · כל ביספרא חסר כמ"א הגוא · תוכן יוס ס' · ל' · ל' ג' חסר · ל' וחסר וי"ו · ג' · כ' · בית' פסוקי' וכל · וכל יכל · ה' פתחין בליבנא · ל' · ל' מ"ג שולל ק'

תולדות אהרן סנה ס' (תענית סה) : לעי השדה . ברכות נח עירובין יח : מאתנן זונה . עבו"ס יז : מספד כתנים . חולין סד :

רד"ק

דרך משל שהרי אמר ומלואה : ויהי ה' בכם לעד : כי כבר הזהרתי אתכם בשמו : מהיכל קדשו . מן השמים : (ג) כי הנה ה' יוצא ממקומו . משל לגזירה שיצאת מלפניו כאלו הוא יוצא ויורד והולך על במותי ארץ וכן אמר בשירת דוד ויט שמים וירד וכל זה הוא דרך משל על חרבן הארץ והצרות שעלומות כאלו ההרים נמסו והעמקים יתבקעו וכן אמר ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירגזו : (ד) ונמסו כדונג . היא שעוה : כמים מוגרים במורד . כן ימסו ההרים ויגרו כמי מים המוגרים במקום מורד שילכו מהרה וי"ת דאשידין במדרון והכל דרך משל : (ה) בפשע . הכל הענין במ"ש ויעקב וישראל אומר על י' השבטים כי הם הרוב ובעבור מלכות אפרים כמו שכתבנו : מי פשע יעקב . מי גרם לפשע יעקב שהם העגלים : הלא שמרון . ר"ל מלך שמרון כי מלכי ישראל היה ראש ממלכתם שמרון מזמן עמרי ואילך ואף הם היו מוגעים עבודת העגלים ישראל היו עובדים אותם כ"ש שהם היו מחזיקים בעבודתם והעם הולך אחרי המלך : ומי במות יהודה הלא ירושלם . מי גרם שיעשו במות בערי יהודה הלא מלכי ירושלים כי ירושלים היתה ראש הממלכה והולכנו לפרש כן כי מנת מי לא עשו זולת עג בעל שגל כמו מי כהים ולא יאמר מי הסור מי התמור : (ו) ושמתי . ומה שאמר כספר מלכים כי מתך אשר לכד את ח"י ושיבה בם ספם אשר הביא מתוכה לא אמר אלא וישב אותה בערי שמרון הביאה ואמר ושמתי שמרון לעי השדה ושמתי והגרתי פ"י מלך אשור שהוא יעשה זה כרצוני שאני אעורר רוחו כזה כמו שאמר ויער ה' אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור וגו' : לעי השדה . לגלי השדה כתרגום ליגרי חקלא וכן תרגום והיתם בכל גלים ליגרים כי הבנין החרב הוא גל אבנים : למטעי כרם . לפי ששמרון הוא הר והכרמים בהרים טובים אמר שלא תהיה בנויה עוד שמרון אלא יטעו בה כרמים : והגרתי לגי אבניה . כי היתה הר ובשיהרסו בניניה יגירו אבני הבנין מן ההר אל הגי : ויסודיה אגלה . שיעקרו הבנין עד היסוד : (ז) וכל פסיליה יכתו . ישברו מפני הכסף והזהב שעל הפסילים : אתנניה . הבגדים היפים שהיו בבתי הפסילים שהיו נותנים לה מפני כבוד הפסילים והם כמו אתנן הזונה שהם היו זונים אחרי הפסילים ומכבדים אותם בכסף וזהב ובבגדים נאים : ישרפו באש . כי כאשר יכבדו העיר ילקחו כלם לרוב קשה על יושביה שעמדו במצור ג' שנים ולא רצו להכנע : וכל עצביה אשים שממה . ר"ל בתי העצבים שהיו נכבדים בעיניהם שממה יהיו וכן ת"י וכל בתי דחלתהא : כי מאתנן זונה קבצה . יש אומרים כי חירק הקו"ף מקום שורק כמו קובצה כמו ופתח בעריך תמיד שהוא כמו ופותחו וכת"י ארי מאגר זניתא אתכנשו והנכון כי פי' קבצה שמרון כי היו מביאים לשמרון לבתים הפסילים הממונים מאשר ערי ישראל כסף וזהב ומתנות בכואם לעבוד הפסילים והנה כל הממון הזה מאתנן זונה קבצה אותם שהם כמו אתנן זונה כמו שפירשנו : ועד אתנן זונה ישובו . כי עובדי עכו"ם יקחו הכל וכן תרגם יונתן ולבית פלחי טעותא יתמסרון : (ח) על זאת אספדה ואילילה . דבר הנביא על עצמו שיספוד ויליל על חרבן ארץ ישראל ועל גלות ישראל או הוא מדבר על לשון ישראל הגולים וכענין הזה פי' על דא יספדון ויללון וגו' : אילכה . נכתב בו היו"ד פ"א הפעל : שולל וערום . שולל אמר בשקל עולל ופי' שולל מבגדיו שהפשיטוהו ויהיה הענין כפול במ"ש או יחפים

מצודת דוד

ויהי וגומר לעד . שנבאתי לכם בשמו והתריתי בכם : מהיכל קדשו . ר"ל מן השמים יבים לראות להיות לעד : (ג) כי הנה . ר"ל וזהו אמרי דעו אשר הנה ה' יוצא ממקומו מכסא הרחמים : וירד . משם ירד וירמוס על במתי ארץ ר"ל ישפיל הרמי' וגבהי הרות : (ד) ונמסו ההרים . הוא משל על השפלת השרים : והעמקים יתבקעו הוא משל על אבדון המון העם : כדונג . כמו שהדונג נמס מפני האש כן ימסו הם כמו המים הנגרים ונוזלין במקום מדרון שמתפזרים אנה ואנה כן יפוזרו בארצות העכו"ם : (ה) בפשע . בגמול פשע יעקב יהיה כל זאת : ובחטאת בית ישראל . הוא כפל ענין במ"ש : מי פשע יעקב . מי הוא הסבה שפשע יעקב הלא שומרון ראש המלכות ושם היה מקור העבוד' כוכבים וגילוי הבעל המדיחי' את ישראל מאחרי ה' : ומי במות יהודה . מי הוא הסבה שהעמיד יהודה במות לעכו"ם הלא ירושלים ראש המלכות כי שמה הרבו מזבחות לעכו"ם ותמנה למדו שאר ערי יהודה : (ו) ושמתי שומרון . על כי היא היתה סבה לפשע יעקב לכן תחרב ותהיה מלאה גלי אבנים מהפלת הבתים כדרך השדה המלאה עיים שאין מי עוסק להשוות העיים הנעשים שם ולכן היא מלאה מהם : למטעי כרם . תהיה מקום מוכן לטעת שם כרמים כי שומרון עמדה בהר מקום הגאות על הכרמים : והגרתי . אפיל אבניה אל הגי וגם היסודות שבתוך הקרקע אגלה אותם כי יוציאום ממקומם מה שהיו נסתרים בתוך הקרקע : (ז) יכתו . העכו"ם הבאים ישברו הפסילים לקחת לעצמם ציפוי הכסף והזהב אשר עליהם : וכל אתנניה . הדורונות שנתנו לעכו"ם מכיים ומלבושים שלא יהיו ראוי להוליך עמהם ישרפו באש (ולפי שהעכו"ם נקראת בשם המקרא בשם זונה לכן קרא הדורונו' אתנן שכן נקרא מתן הזונה) : וכל עצביה . ר"ל כל בתי העצבי' : כי מאתנן זונה קבצה . ר"ל העושר הנמצא בבתי הפסילים הנה הקבץ ממה שהביאו להזונה אתנן ר"ל מהדורונו' שהביאו לעכו"ם : ועד אתנן זונה ישובו . וכמו כן ישובו להיות אתנן ודורון לזונה ר"ל האויב יתנם לדורון להעכו"ם שלו : (ח) על זאת . עשה הנביא להתאונן על יהודה וירושלים הנזכר במקרא שלאחריו ואמר על זאת אעשה הספד ואיליל במר

מצודת ציון

דליכה ורמיסה : במתי . ענין גובה כמו ועל במותי ידריכני (חבקוק ג) : (ד) ונמסו . ענין המסה והמסה : יתבקעו . מל' בקיעה : כדונג . הוא השעוה וכן היה לבי כדונג (תהלים כב) : מוגרים . ענין הולכה ושפיכה כמו וכמים הנגרים (ש"ב יד) : במורד . במקום מדרון והוא מלשון ירידה וכן ויכום במורד (יהושע ז) : (ה) במות . מזבחות של עכו"ם : (ו) לעי . ענין תל וגל כמו שמו את ירושלם לעיים (תהלים עט) : למטעי . מלשון נטיעה : והגרתי . ענין הולכה ושפיכה ואמר בלשון שאלה על השפלה : לגי . לעמק : (ז) יכתו . מל' כתיתה ושבירה : אתנניה . מל' אתנן : עצביה . העכו"ם נקרא כן על כי מעצבת לב עובדיה קורא ולשון עצב : (ח) ואילילה . מל' יללה : שולל . ענין שטות ובלבול הדעת וכן מוליך יועצים שולל (איוב יב) : תנים . מין חיה : בנות יענה .

כַּתַּנִּים וְאֵבֶל כִּבְנוֹת יַעֲנָה׃ ט כִּי
אֲנוּשָׁה מַכּוֹתֶיהָ כִּי־בָאָה עַד־יְהוּדָה
נָגַע עַד־שַׁעַר עַמִּי עַד־יְרוּשָׁלִָם׃
י בְּגַת אַל־תַּגִּידוּ בָּכוֹ אַל־תִּבְכּוּ
בְּבֵית לְעַפְרָה עָפָר הִתְפַּלָּשְׁתִּי׃
יא עִבְרִי לָכֶם יוֹשֶׁבֶת שָׁפִיר עֶרְיָה־
בֹשֶׁת לֹא יָצְאָה יוֹשֶׁבֶת צַאֲנָן מִסְפַּד
בֵּית הָאֵצֶל יִקַּח מִכֶּם עֶמְדָּתוֹ׃
יב כִּי־חָלָה לְטוֹב יוֹשֶׁבֶת מָרוֹת כִּי־
יָרַד רָע מֵאֵת יְהוָה לְשַׁעַר יְרוּשָׁלִָם׃
יג רְתֹם הַמֶּרְכָּבָה לָרֶכֶשׁ יוֹשֶׁבֶת
לָכִישׁ רֵאשִׁית חַטָּאת הִיא לְבַת־
צִיּוֹן כִּי־בָךְ נִמְצְאוּ פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל׃

ג' · כ' וס"ג · ס' כתוב וי"ו · התפלשי ק' · ל' · ל' · ל' · ג' מלעיל · ל' · ל' וחסר · ל' קמץ בסיפרא

ט אֲרֵי מִמַּרְעָא מַחֲתַהָא אֲרֵי מְטַת עַד דְּבֵית יְהוּדָה קְרִיבַת לְמֵיעַל בְּתַרְעֵי עַמִּי עַד יְרוּשְׁלֶם׃ י בְּגַת לָא תְחַוּוּן שְׁבַכָא לָא תִבְכּוּן דְּיָתְבִין בְּבָתַיָּא בְּעַפְרָא יִתְפַּלְשׁוּן בְּקִיטְמָא חֲפוֹ רֵישֵׁיהוֹן׃ יא עֲבָרוּ לְכוֹן דְּיָתְבִין בְּשָׁפִיר גְּלָן עַרְיָא עַרְטִילָאִין בְּהָתִין לָא יִפְקוּן מְשֵׁיזְבִין יָתְבֵי צַאֲנָן עֲבִידוּ לְכוֹן מִסְפַּד בִּמְרַר עַל קְטִילֵי גִּבָּרֵיכוֹן בֵּית צוּלָאֵי בָּתֵּי חֶמְדַּתְכוֹן דַּהֲוֵיתוּן אַנְסִין וּמְקָרְבִין דֵּין לִסְטַר דֵּין בְּכֵן יִתְנְסֵיב מִנְּכוֹן שְׁפַר אַרְעֲכוֹן׃ יב אֲרֵי דַהֲוַת יָתְבָא עַל שְׁפַר אַרְעָא וּמְסַבְּרָא לְטַב וּמְסַבְּרָא לְמֵיתַב לְאוֹרַיְתָא מָה תַעַבְדוּן וַאֲרֵי נַחֲתַת בִּישְׁתָּא מִן קֳדָם יְיָ לְמֵיעַל בְּתַרְעֵי יְרוּשְׁלֶם׃ יג טַקִּיסוּ רְתִיכַיָּא רְמוֹ עַל רִכְשָׁא דְּיָתְבִין בְּלָכִישׁ רֵישׁ חוֹבִין הִיא לִכְנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן

אבן עזרא

שולל . כמו אדם ששללו בגדיו ובאחר ערום או הוהל שולל כי המשוגע שהוא מטורף מדעתו דרכו ללכת שולל וערום והוא מגזרת שובב וכן טעם מוליך יועצים שולל : וערום . מבלי לבוש ולא יקרא ערום בלבושת שק כי אם בהסירו ה-ק כמו שאמר בישעי' ופתחת השק מעל מתניך ונעלך תחלץ ויעש כן הלך ערום ויחף : (ט) כי אנושה . כל אחת ממכותיה וכמוהו אנוש לשבר מגזרת ויאנש אנושה הוא תואר כמו עצומה ברוכה כי באה המכה עד יהודה כי סנחריב תפש ערי יהודה הבצורות : (י) בגת . לפלשתים מקונן הנביא על ישראל ובוכה על נקמת פלשתים השמחים על ישראל ויש אומרים כי זאת הנבואה על יום ירושלם כאשר לכדוה כשדים : בבית לעפרה . עיר בארץ כנען ופירוש בבית בכל בית : התפלשי . כמו והתפלשי באפר וכתי' התפלשתי דברי הנביא : (יא) עברי . שפיר . שם עיר : עריה בשת בגלות ובשבי : צאנן שם עיר : לא יצאה . לספוד : מספד בית האצל . שם עיר והטעם יצא בית האצל לספוד ולא מעיר לעזור לשכינים כי במקומו יעמוד ויקח מוסר מכל אלה העיירו' ההולכות בשבי : יקח . ילמוד כמו כי לקח טוב שיעמוד במקומו : (יב) כי . מרות . שם עיר וי"א מגזרת תרגום מרי שמיה או מגזרת מר ואין לפי' זה טעם כי יושבת לאות על שם עיר וטעם המכרות שלא יצאו לספוד שהם במצור ובמצוק כאשר נלכד' עפרה ושפיר וטעם כי חלה מגזרת חיל וטעם לטוב כלמ"ד אמרי לי בעבור שנעדר : כי ירד רע . הפך הטוב שהיה לה : (יג) רתם . היה ראוי על דרך הלשון להיותו רתמי והטעם קשיר וכן דרך עוברי דרכי' לקשר רתם או הטעם אמרי לרותם רתום יש אומר שילכו בשבי והחולך בגלות אינו על מרכבה ולפי דעתי היה דצריך לכיש שהיים אומר' בימי שלותך רתום המרכבה : כי בך נמצאו . זאת לכיש

רשי

לא תשלם אותי (שמואל ב א) פל שאל דיימר פלו (דניאל ג) : (ט) כי אנושה מכותיה . כי חולה היא במכותיה כמו ויאנש (שמואל ב יב) : (י) בגת אל תגידו . פן ישמחו לנו פלשתים : בבית לעפרה . עפרת אבי העזרי : עפר התפלשי . ל' נופל על הלשון וכן יושבת שפיר עריה בשת וכן לא יצאה יושבת צאנן כולם לפי שם העיר לשון הקינה התפלשי התגלגלי פתרונו לפי עניינו התעפרי : (יא) עברי . התחיל בלשון יחידות נקבה כמדבר אל כנסיה העיר כמו שנאמר יושבת שפיר כולם בשם כנסיה אחת ואמר לכם כמדבר אל הרבים שהרי לרבים הוא אומר : יושבת שפיר . שם העיר : עריה בשת . גלייה בית הבשת כאשר נקראת שפיר שהוא שם נאה תוצאת מרחמה של אשה : לא יצאה יושבת צאנן . לא] יפקון משזבין יתבי צאנן : מספד בית האצל יקח מכם עמדתו . המספד שגרמתם לנגזלים שאתם גוזלים נחלתו כדי להגיע בית בבית שדה בשדה זה אצל זה הוא יקח מכם עמדתו מעמד הבנויים הבנית' והעמדתם על נחלתם . בית האצל אויסמנ"ט בלע"ז : (יב) כי חלה לטוב . כי קוותה לטובה אותה היושבת בשלוותה וממרה ע"פ הנביאים : כי ירד רע . כדי כי זה משמש בל' אלא היא חלה לטוב אבל מספ' מרותה ירד לה רע : (יג) רתום המרכבה לרכש . אסרו המרכבה לרכש

רדק

יסיס פי' שלל מדעת כאדם מטורף מרוב הצרה וכן מפרשים מוליך יועצים שולל : אעשה מספד כתנים . כי התנים ובנות יענה ידמה קולם לקול בכי ומספד : (ט) כי אנושה מכותיה . כלו' כל אחת ממכותיה היא אנושה כחרב וכרעב וכדבר וענין אנושה כאב ושבר חזק כמו אנוש לשבר וי"ת ארי ממרעת מחתה : כי באה עד יהודה . המכה באה בשמרון ובאה עד יהודה : נגע עד שער עמי . וזהו עד שער ירושלם כי מלך אשור שלכד ארץ עשרת השבטים עלה על כל ערי יהודה ויתפשם ובא עד שערי ירושלם והיא הנקרא שער עמי כי היא מיוחדת בכל ארץ ישראל לכבוד האל ית' ששוכן בה : (י) בגת אל תגידו . וזהו ע"ד הקינה כי יודעים היו בגת ובערי פלשתים אלא דרך קינה אמר כמו שאמר דוד בקינתו על שאול ויהונתן אל תגידו בגת ואל תבשרו בחוצות אשקלון פן תשמחנה בנות פלשתים פן תעלוזנה בנות הערלים והלא הם היו שהרגו ישראל במלחמה ההיא אלא דרך קינה אמר : בכו אל תבכו . אם יראו אתכם בוכים ישמחו לבכייתכם : בבית לעפרה עפר התפלשי . לעפרה בפתח העי"ן ושאר עפרה בכל הכתוב העי"ן נקראת בקמץ חטף והיא עפרה אשר לבנימן וזכר אלה המקומות ואע"פ שכל א"י חרבה לפי שמלאה בהם ל' נופל על הל' דרך צחות ודקדק הארי' והמקוננים לדבר בקינותיהם ובשירותיהם ובדבריהם דרך צחות לפיכך נראה שקרא לעפרה בפתח העי"ן לקרב יותר הקריאה לקריאת עפר ועפר ר"ל עפר כמשמעו או פי' אפר כי גם היא נקראת עפר כמו מעפר שריפת החטאת וכן אמר בת עמי חגרי שק התפלשי באפר וזהו דרך אבלות כמו שאמר וישב בתוך האפר וכן ת"י בבתיא דעפרא בקטמא חפו ית רישיכון ופי' התפלשי התגלגלי באפר והתעפשי כו וכתיב התפלשתי והם דברי הנביא כמו שאמר על זאת אספדה ואילילה ופי' בבית לעפרה בעבור הבתים שהיו לעפרה שהם היום שוממין וענין הלמ"ד בעבור בתי האלים שהיו לה חון לעיר ובית דרך כלל במקום בתי כמו ולא תשב אשה בבית דוד כי קדש המה : (יא) עברי לכם יושבת שפיר . בזה מלה לו לשון אחר בדרך הקינה כי שפיר היא יופי ונוי כמו הנותן אמרי שפר ותרגום יפה תאר שפיר בריוא והנה הפכו עריה בשת כי גלו הערום הוא דבר כעור ואמר עברי לשון נקבה כנגד הכנסת שבעיר ששמה שפיר ואמר לכם כנגד הפרטים וכן דרך המקרא במקומות רבים אמר שילכו ערומים גלוי כערום בגלות כמו שאמר וחשופי שת זהו עריה בשת כי עריה גלוי כמו ואת ערום ועריה ובשת הוא הערוה כמו והחזיק במבושיו ועריה שם או תאר ובא בס"א בסמיכות כמו כאפה שעורים : לא יצאה יושבת צאנן מספד בית האצל . גם זה לשון נופל על הלשון כי יצאה וצאנן קרובים בלשון ובית האצל גם הוא שם מקום ופירשו אמר כי לא יצאו יושבי צאנן למספד בית האצל כשגלו כי נראה כי יושבי האצל גלו ראשונה וכשהיו בוכים וסופדים בצאתם בגלות לא יצאו לנחמם יושבי צאנן שהיו שכינים כי ידעו כי גם הם יגלו אחריהם ודים בצרתם : יקח מכם עמדתו . פירש אדוני אבי זכרונו לברכה שי-מוד ויתעכב במוד עליכם בטוב ויקח מכם שכר עמידתו כי יקח כל אשר לכם ויגלה אתכם ועמדה שם כמו עמידה אלא שהיא בשקל חמדה חמלה : (יב) כי חלה לטוב . חלה ענינו חיל וכאב גם זה בדרך לשון הקינה שהם בהפך מה שהיו רע בהפוך הטוב ואמר כי יושבת מרות כואבות בעבור הטוב שהיה לה : כי ירד רע . לשערי ירושלם כלומר עד שערי ירושלם כמו שאמרנו למעלה עד שער עמי עד ירושלם כמו שפירשנו ואמר מאת ה' כי הרע הבא עליהם אינו דרך מקרה אלא עונש עונם : (יג) רתום גם זה ל' נופל על הל' : רכש ולכיש קרובים בלשון . רתום לפי מקומו ענינו אסור וכן ת"י טקיסו רתיכין רמו על רכשא : לרכש . כמו רוכבי הרכש והיא בהמה קלה ההליכה כלומר מהרו לגלות : ראשית חטאת היא לבת ציון . לכיש היא מערי יהודה ולמדה היא תחלה עבודת הבעלים מישראל כי אחאב התל לעבוד הבעלים כי ירבעם

מצודת ציון

שם עוף בת היענה : (ט) אנושה . כאובה ביותר כמו אנוש חצי (שם לד) : שער עמי . עיר עמי וכן באחד שעריך (דברים יז) : (י) התפלשי . ענין הגלגול והבלבול וכן והתפלשו אדירי הצאן (ירמיה כה) : (יא) עריה . ענין גלוי כמו ואת ערום ועריה (יחזקאל טז) : בשת . הוא כנוי לערוה וכן והחזיקה במבושיו (דברים כה) : (יב) חלה . מל' חיל וחלחלה : (יג) רתום . הוא ענין אסור וקשירה והוא לשון ערבי : לרכש . שם מין בהמה הקלה לרוץ כמו רוכבי הרכש (אסתר ח) : לבת ציון . לעדת ציון : פשעי . כן יקראו הפסילים כי מפשעת אנשים וכן והפשע שומם (דניאל ח) : שלוחים

מצודת דוד

נפש והלך משתגע כשוטה וערום מבלי לבוש והוא ענין גנאה והפלגה לפי רוב הצער והאבל : כתנים וגו' . דרכם לצעוק תמיד בקול מר : (ט) כי אנושה מכותיה . ר"ל כי כ"א ממכות שומרון היתה כאובה ביותר עד אשר התהלכה ובאה עד יהודה כי בראות כ"ז שסנחריב הרג ואבד וכלה את מלכות אפרים וה' לא עזרם לזה ערב לבו לגשת לבוא על יהודה : נגע . הפורעניות והחורבן נגעה עד עיר המיוחדת של עמי וחוזר ומפרש עד ירושלים (ולפי שמיכה היה משבט יהודה לכן אמר שער עמי) :

(י) בגת אל תגידו . גת היא מערי פלשתים ואמר אל תגידו שמה מגודל החורבן ואל תבכו בביותכם שמה כי ישמחו על החורבן ועל הבכיה (ועם כי בודאי ידעו בגת בלא הם אמר כן למליצת הקינה) וכן אל תגידו בגת (ש"ב א) : בבית לעפרה . בכל בית מבתי עיר עפרה התגלגלי בעפר דרך אבילות והוא לשון הנופל על לשון עפרה שמה ובעפר התגלגלי : (יא) עברי לכם . אתה העדה היושבת בעיר שפיר עברי לכם בגולה בגלוי בית הבושת כדרך הגולים וגם הוא לשון נופל על לשון כי שפיר הוא ענין שליה היוצא מרחם האשה בעת הלידה : לא יצאה וגו' . בתחלה גלו אנשי בית האצל ועברו דרך צאנן בקול מספד ויושבי צאנן לא יצאו למספד בית האצל לנחמם כי בטוחים היו שגם הם יגלו אחריהם וגם זה לשון הנופל על לשון כי יצאה וצאנן קרובים בלשון : יקח מכם עמדתו . הנה הם עמדו במקומם ולא יצאו לנחם והאויב יבוא ויקח מכם את העמידה של כל אחד ואחד כי תהיו נעים ללכת גולה : (יב) כי חלה לטוב . אשר העיר מרות נתמלאה חלחלה על הטוב שהיה לה מאז שנאבדה ממנה : כי ירד וגו' . ר"ל כי הרע הבא לשער ירושלים הנה ירד מאת ה' ולא בא במקרה ולכן נלקו עמה כל המקומות : (יג) רתום וגו' . אתה עדת לכיש קשור את המרכבה אל הרכש שהם קלי המרוץ לרכוב בה לברוח מפני האויב וגם הוא לשון ראשים הנופל על לשון כי רכש ולכיש קרובים בלשון :

רש"י

לרכש שהוא קל לרוץ ותברחו ואמר דוגמא שהוא לי ערבי: (יד) לכן תתני שלוחים על מורשת גת. על אשר תתני שלוחים של מלכות דוד אשר הוריש אתכם גת כענין שנאמר (ד"ה א יח) ויקח דוד את גת מיד פלשתים ואתם מואסים בו כמו שנאמר (ישעיה ח) יען אשר מאס העם הזה את מי השלוח וגומר לפיכך בתי אכזיב שהיתה מארץ יהודה ונמשכו אחר פקח בן רמליהו סופן להיות לאכזב למלכי ישראל שיהרג פקח בן רמליהו ויכזבו הנסמכים עליו ובימי אחז נתנבאת נבואה זו. לכן תתני שלוחים. פי' לכן כמו על אשר כמו (שם יז) על כן הפעי נטעי נעמנים על אשר נטעתיך נטעי נעמנים ואת נהפכת לזמורות זר: בתי אכזיב לאכזב. לי מפל על הלשון מאגדה חלק למדתי מדרש מקרא זה כך: (טו) עוד היורש אביא לך. אויבים שיורישו אותך לך היושבת במרשה. יורש למרשה לשון נופל על הלשון: עד עדולם. שהוא לפני' מן הגבול יסוג אחור ויבא כבוד ישראל שיכבשו העכו"ם מגבול' עד עדולם כך ת"י עד עדולם ייתון בתחום ארעא דישראל. ומדרש אגדה שמעתיו משמו של רבי מנחם עוד היורש אביא לך ראוים היו בני עילם לירש את ארץ ישראל שהוא היה כתר לבני שם ובשביל אהבת אבותיכ' שהיתה לבני ארפכשד עתה אביא את כשדים ואת בני עילם עליהם: (טז) קרחי. ראשך: וגוזי. שערך כמו (איוב א) ויגז את ראשו לשון תלישת שער: כנשר. כתרגומו כנשרא דנתרין גדפוהי דרך הנשר למרט רוב כנפיו: (א) ופועלי רע על משכבותם. כל הלילה גומרים בלבם איך יעשו הרעה לבקר: (ב) ובתים ונשאו. מוסב על וחמדו חומדים בתים

מיכה א

יד לָכֵן תִּתְּנִי שִׁלּוּחִים עַל מוֹרֶשֶׁת
גַּת בָּתֵּי אַכְזִיב לְאַכְזָב לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל׃ טו עֹד הַיֹּרֵשׁ אָבִי לָךְ
יוֹשֶׁבֶת מָרֵשָׁה עַד־עֲדֻלָּם יָבוֹא
כְּבוֹד יִשְׂרָאֵל׃ טז קָרְחִי וָגֹזִּי עַל־בְּנֵי
תַּעֲנוּגָיִךְ הַרְחִבִי קָרְחָתֵךְ כַּנֶּשֶׁר כִּי
גָלוּ מִמֵּךְ׃

ב

א הוֹי חֹשְׁבֵי־אָוֶן וּפֹעֲלֵי רָע
עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם בְּאוֹר הַבֹּקֶר יַעֲשׂוּהָ
כִּי יֶשׁ־לְאֵל יָדָם׃ ב וְחָמְדוּ שָׂדוֹת
וְגָזָלוּ וּבָתִּים וְנָשָׂאוּ וְעָשְׁקוּ גֶּבֶר
וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנַחֲלָתוֹ׃

תרגום

ג' חד חסר לבתו אשת שלמה | ארי ביך אשתכחו מרודי ישראל׃ יד בכן תשדרין קורבנין למחסיני גת בתי אכזיב יתמסרון לעממיא בחובין דיפלחו בהון לטעותא מלכי ישראל׃ טו עוד מחסנין איתי עליכון דיתבין במרשה עד עדלם יסקון ויעלון בתחום ארעא דישראל׃ טז תלושי ורמא על בני תפנוקיך הא כנשרא דנתרו גדפוהי כן אסגי מרט ברישך על בניך ארי גלו מנך׃ א וי די מחשבין למינם למעבד דביש על ערסתידון ומקדמין בצפרא ועבדין ארי אית חילא בידיהון׃ ב וחמדין חקליא וגזלין ובתיא ואנסין ועשקין גבר וביתיה גבר ואחסנתיה׃

י"ד חסר ס' חסר א' בליפגל ביהא

ג' ומ"ל
כ' חד מ"ל
מקום אחר

ד' ומ"ע

ד'

י'

נקוד בין בצרי ואולי לדעת בעלי המסר' הוא בחירק: משכבותם ד' וסי' יבא שלום ינוחו על משכבותם.

תולדות אהרן מורשת גת. סנהדרין קג: ועשקו. גטין נח:

אבן עזרא

לכיש היתה ליהודה סמוכה לשבטים והיא למדה מדרכיה וממנה למדה בת ציון: (יד) לכן תתני שלוחים. מנחות כמו שלוחים לבתי לפלשתים כאשר היה מנהג אולי יעזרוך: מורשת גת. עיר בארץ פלשתים: בתי אכזיב. אמר יפת עיר לפי דעתי כי האל"ף נוסף והיא כמו והיה בכזיב אולי היתה לי יהודה ולא יכלו לעזור לישראל בעת רעתו והאל"ף לאכזב נוסף כמו אקדח והדך נאות לדבר ככה כמו גם מדמן תדמי וערער תתערער וככה רבים: (טו) עוד היורש. הוא האויב ואין טעם לפרש שהוא מבני שם שירש הארץ והיא עילם רק הוא האויב שירש הארץ ויתכן שזה הנביא היה מזאת העיר ואל תתמה בעבור שני התנועות שאמר היורש כנגד מרשה ואין הלשון מדוקדק יפה להיות זה כנגד זה כי לא ישמרו בשמות כאשר ישמרו בפעלים להיותם על מתכונת אחת כמו השולמית מתיחסת אל שלם שהיא ירושלם והיה לו לומר השלימית: עד עדלם. עיר בארץ כנען והיורש ישרת בעבור אח' וככה הוא יורש כבוד ישראל: (טז) קרחי. כמו מלכי עליט: וגוזי. לגזר השער וככה ויגז את ראשו זה דבר הנביא לכל עיר ועיר: (א) הוי חושבי און. בלילה בהתבודדם בנפשם: לאל ידם. כח ולא תואר וככה מלת טוב וגם רע כי פעמים שהוא תואר שם הקודש ופעמים שם דבר שהוא כח וככה טוב ורע פעמים שהוא אדם שהוא טוב או רע והוא תואר ופעמים שהוא דבר רע או דבר טוב שהוא שם דבר: (ב) וחמדו. וגזלו. בחזקה: ונשאו. ולקחו לנפשם: ועשקו. בדרך סתר והוגאה ומרמה כי העושק לא הכירו ידמה אותו לערב ולהחזיק בממונו אשר הטהו לו

רדק

ירבעם לא עבד הבעל אלא אחאב עשה בעבודת הבעלים ונתפשטה בישראל וזהו שאמר פשעי ישראל ובארץ יהודה לא היו עובדים הבעלים ויוצבי לכיש למדו עבודת הבעלים מישראל וזהו שאמר כי כן נמצאו פשעי ישראל פירוש כן נמצאו תחלה ונתפשט בארץ יהודה עד ציון וזהו שאמר ראשית חטאת היא לבת ציון: (יד) לכן תתנו שלוחים על מורשת גת. בעבור שעבדת עכו"ם ולמדת מאחרים לעבדה אם צריכה לתת שלוחים על מורשת גת שתשיב לך לעזור מפני האויב ומורשת גת שם מקום בארץ פלשתים והיא עיר אוכרת בכמה מקומות ולכדה דוד מיד פלשתים וסמך אליה מורשת שפי' ירושה ר"ל גם שלכדם דוד ואח"כ ירשוה פלשתים והיתה להם למורשת בעונותיכם ובפשעיכם כלו' ראו מה גרם לכם העון כי זאת העיר שהיתה לכם עתה היא ביד אויביכם וצריכים אתם להכנע להם ולשלוח להם מנחות שיעזרו אתכם מפני האויב הבא עליכם: שלוחים. מנחות כמו ויתנה שלוחים לבתו אשת שלמה: על מורשת. כמו אל וכן ויתן הספר על יודע ספר שהוא כמו אל וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו ולותו: בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל. אכזיב היא עיר בערי יהודה וקעילה ואכזיב ומרשה והוא כזיב הנאמר בתורה והיה בכזיב בלדתה אותו ואמר לאכזב לי נופל על הלשון והאחרים וכוא כמו היה תהיה לי כמו אכזב ופי' בתי אכזיב שהיו עובדים בהם עכו"ם היו להם בבטחונם בהם למקור אכזב מים לא נאמנו שיבטח אדם בו לשתות ממנו בעת צמאו ומצאהו יבש כנה היה לו לאכזב בן היו בתי אכזיב למלכי ישראל ופי' למלכי יהודה כי אע"פ שנתלקה המלכות מלכי יהודה מלכי ישראל הם כי יהודה הוא בכלל ישראל וכן נקראו מלכי יהודה מלכי ישראל כמו שאמר אל תעלה מלך ישראל וכן אמר כי הכניע ה' את יהודה בעבור אחז מלך ישראל: (טו) עוד היורש אבי לך יושבת מרשה. גם זה ל' נופל על הל' כי יורש ומרשה קרובים בלשון ומרשה גם עיר מערי יהודה אבי חסר אל"ף שהוא למ"ד הפעל מהמכתב וכן בזמן ראם אל יצי ראשי אמר עוד אביא לך האויב שיירש ארצך וינצל אותך ממנה: עד עדלם יבא. ויבא יורש כבוד ישראל ירש שוכר עומד כמקום מכיס וסורש הוא מלך אשור כמו שאמר עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם: ועדולם ג"כ עיר מערי יהודה אמר עד עדולם כנגד כל הארץ והוא דרך משל לומר אל הארץ קרחי וגוזי כי כנגד הארץ ידבר לא כנגד יושבי הארץ שהרי אמר כי גלו ממך: (טז) קרחי וגוזי. אמר כנגד מרשה או עדולם או שאמר ויגז את ראשו ואמר גזי נזרך והשליכי על בני תענוגיך על דרך שקינן ירמיהו בני ציון היקרים וגו': כרחיבי קרחתך כנשר. כי הנשר יעוף למעלה מכל העופות ואחר לעשרים שנים יעוף אחד למעלה עד שקרוב לגלגל החמה ומרוב חומו ישרפו כנפיו ותפול נוצתו: (א) הוי חושבי און ופועלי רע. פועלים רע בלבבם לומר כך וכך נעשה מחר ואמר על משכבותם כי כשוב שאדם שוכב על משתו הוא תושב יותר כי אין לו עסק כאחד מחושיו: באור הבקר יעשוה. כבשכמה יעשו המחשבה הרעה שחשבו כי יש כח בידם לעשוק הענויים: (ב) וחמדו. החמדה היא בלב והגזל הוא בידים כי יחמדו שדות

מצודת דוד

ראשית חטאת. כי היא ראשית חטאת: לבת ציון. ר"ל היא למדה תחלה העכו"ם ואנשי ציון כי בלכיש נמצאו פסילי עברת השבטים: (יד) לכן. בעבור רוע מעשיך תתני מתנות ודורונות אל מורשת גת הם אנשי פלשתים כי גת הוא משל פלשתים ובימי דוד לקחו מידם ובעון ישראל חזרו פלשתים לקחת את גת להיות להם למורשה וכאומר הנה מאז ירשת ארצו ועתה חזר ולקח' ועתה תהיה כנעה לו ותחלה פניו במנחה: בתי אכזיב. היא מערי יהודה ומרדה במלכה והיתה נמשכת אחר פקח בן רמליהו מלך ישראל ולכן אמר הנה בבוא האויב יחריב בתי אכזיב ותהיה עזוב ונפסק ממלכי ישראל כי לא תהיה עוד להם (ואמרה כן דרך מליצת הקינה כי בעת שגלו ערי יהודה עי"ז ג"כ כבר בטלה מלכות ישראל) וגם זהו לשון הנופל על לשון כי אכזיב ואכזב היה: (טו) עוד היורש. עוד עליך מורשה אביא היורש את הארץ והוא ג"כ כי גם אותך יירש וגם הוא לשון הנופל על לשון מורשה שמה ואם היורש אביא: עד עדולם יבוא כבוד ישראל. אמר היורש תמשמש בבתים ור"ל עד עיר עדולם יביא היורש את כבוד ישראל כי את כל הארץ יקח עם כבוד העושר והממשלה: (טז) קרחי וגוזי. אלפי שער ראשך ואחי אותם במספרים דרך לצער ואבל על בניך המפונקים אשר גלו ממך: הרחיבי קרחתך כנשר. עשי לך קרחה רחבה כנשר הזה אשר אחת לעשר שנים יגביה לעוף עד האויר העליון סמוך לגלגל האש ומרוב החום ימרטו כנפיו ותפול נוצתו ויעשה קרח קרחות רחבות: כי גלו ממך. בני תענוגיך: ב (א) הוי חושבי און. יש להתאונן על אלו אשר בלילה על משכבותם חושבים לעשות און ובזה פועלים רע כי איננה מחשבה לבד כי באה לידי מעשה: באור הבקר. מיד כשיאיר הבוקר ימהרו לעשות מחשבתם כי יש הכח בידם ואינם פחדים כי לא ימצא מי מוחה בידם: (ב) וחמדו שדות. וכאשר יחמדו שדות אחרים עומדים עליהם וגוזלים מהם וכאשר יחמדו בתי רעיהם ילקחום לעצמם כי

מצודת ציון

(יד) שלוחים. כן יקרא מתן גדול וכן ויתנה שלוחים לבתו (מ"א ט): על. כמו אל: מורשת. מל' ירושה: לאכזב. ענין עזיבה והפסק כמו כי תכזבו (ישעיה נח): (טו) אבי. אביא באלף וכן אל יבי ראשי (תהלים קמא) והמשפט יניא באל"ף: (טז) קרחי. ענין מריטת השער וכן והקריחו עליך (יחזקאל כז): וגוזי. מל' גזיזה וחתוך וכן גזי נזרך (ירמיה ז): תענוגיך. מלשון עונג ותפנוק: (א) לאל. ענין כח ואומץ כמו יש לאל ידי (בראשית לא): (ב) ונשאו. לקחו כמו ישא

אבן עזרא

או בשכבו אשר השכירו : (ג) לכן . רומה • שם דבר כמו טובה לא תלכו בקומה זקופה כי עת רעה היא לא כאותם כמוה : (ד) ביום . ישא • המושל ונהה כמו ונגש ונהה אשר יהיה בימים ההם ונהיה כמו שבר האדם לא נהיה וככה הוא מי שנהיה בעת ההיא יהגה נהי וי"א כי נהיה כמו חולה מגזרת נחלתי ונהייתי : נשדנו . בנין נפעל מפעלי הכפל והמקונן יאמר חלק עמי ימיר השם לסיותו לנכרי איך ימר מה שהיה לי וכאשר קויתי לשובב שישוב שדינו אלינו או יחלקהו הנכרי כי אלה יחלק זכר להזכיר נגד השם והזכיר נגד השם והזכיר שדינו כנגד שאמר וחמדו שדות : (ה) לכן . יאמר לכל איש ממשפחה הרעה הגוזלים השדות הטעם בעבור שעשית זה החמס לא ישאר לך בן שישליך חבל בגורל : בקהל ה' . בשוב ה' שבות עמו : (ו) אל . יספר הנביא מה שהיו אומר המשפחה הרעה לנביאי השם לא תנבאו לא תטיפו ככה יטיפון היו מטיפין להם אל תטיפון ואלה יסג בסמ"ך כשי"ן ובא על משקל קל תחת כבד לומר יסג במקום ישיג כי מי שלא יטיף למשפחה הזאת לא תשיגנו כלימה : (ז) האמור . הדבר הוא זה שיהיה אמור בלשון תמה אתם בית יעקב ורבי ישועה אמר כאילו כת' שמע אתה הקרוא בית יעקב ובעבור האל"ף שהוא מאותיות הגרון חביא הה"א בפתח קטן כמו הסוק הוא הרפה : הקצר רוח ה' . היא הנבוא' וטעם הלא לעולם רוח השם חדבר אמת כי למה יעשה השם רע : אם אלה מעלליו . וכי מנהגו לעשו' רע לבריותיו על חנם רק ידבר להטיב לכם ויבא טוב עם הולך דרך ישר והטעם דברו הטוב יקיים

תרגום

ג בְּכֵין כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא
מַחְשֵׁיב עַל דָּרָא הָדֵין בִּישָׁא
דְּלָא תַעְדּוּן מִתַּמָּן צַוְּרֵיכוֹן
וְלָא תְהָכוּן בְּקוֹמָה זְקוּפָה אֲרֵי
עִדָּן בִּישׁ הוּא : ד בְּעִדָּנָא
הַהִיא יִטּוֹל עֲלֵיכוֹן מַתַל
וְאִילְיָא וּבְעִינְיָתֵיהּ יֵימַר
אִתְבְּזָזָא אִתְבְּזַזְנָא מַחוּלַקְהוֹן
דְּעַמִּי מַעְדָּן לְהוֹן וּמַאַחְסַנְתְּהוֹן
טָרְדִין לְהוֹן תְּאִיבִין חַקְלָתְהוֹן
מִפַּלְגִין : ה בְּכֵין לָא יְהֵי לָךְ מָתַח
חוּט מְשַׁח בְּעַדְבָּא בִּקְהָלָא
דַיְיָ : ו לָא תִתְנַבּוּן נְבוּאָה לָא
תֵילְפוּן לְעַמָּא הָדֵין אֲרֵי לָא
מְקַבְּלִין אִתְכְּנָעוּ : ז הֲכְדֵין
כָּשֵׁר דְּאָמְרִין דְּבֵית יַעֲקֹב
הִיתְקְפַד מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ
אִם אִלֵּין עוֹבָדוֹהִי הֲלָא כָּל פִּתְגָמֵי תִקְנַיָּא דַאֲמָרִית לְאַיְתָאָה אַיְתֵיתִי עַל כָּל

מקרא

ג לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי חֹשֵׁב עַל־
הַמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת רָעָה אֲשֶׁר לֹא־
תָמִישׁוּ מִשָּׁם צַוְּארֹתֵיכֶם וְלֹא תֵלְכוּ
רוֹמָה כִּי עֵת רָעָה הִיא : ד בַּיּוֹם
הַהוּא יִשָּׂא עֲלֵיכֶם מָשָׁל וְנָהָה נְהִי
נִהְיָה אָמַר שָׁדוֹד נְשַׁדֻּנוּ חֵלֶק עַמִּי
יָמִיר אֵיךְ יָמִישׁ לִי לְשׁוֹבֵב שָׂדֵינוּ
יְחַלֵּק : ה לָכֵן לֹא־יִהְיֶה לְךָ מַשְׁלִיךְ
חֶבֶל בְּגוֹרָל בִּקְהַל יְהוָה : ו אַל־
תַּטִּפוּ יַטִּיפוּן לֹא־יַטִּפוּ לָאֵלֶּה לֹא
יִסַּג כְּלִמּוֹת : ז הֶאָמוּר בֵּית־יַעֲקֹב
הֲקָצַר רוּחַ יְהוָה אִם־אֵלֶּה מַעֲלָלָיו
הֲלוֹא דְבָרַי יֵיטִיבוּ עִם הַיָּשָׁר הוֹלֵךְ :

כי יילילו על משכבותם • יעלזו חסידים בככבוד : ולא תלכו ב' וסי' בחקות הגוי . ולא תלכו רומה ואינון מן ולא דסמיכין לתיו ולית דכוות' וסימ' במסרא רבתא בערך לא :

רש"י

בתים : ונשאו . כמו ולקחו : (ג) ולא תלכו רומה • ולא תהכון בקומה זקופה : (ד) ונהה נהי נהיה . ונהה לי עתיד כמו ועשה ופנה ונהה המקונן ואמר נהי נהיה בעולם ומהו הנהי אשר נהיה אמר שדוד נשדונו אויבינו שדודנו ולשון נשדונו שכתב בו נו"ן בתחילה ולא כתב שדונו מפני שבא לשמש שני לשונות לי נפעלנו ולשון פעלנו אילו כתב נשדנו היה הל' מוסב על הנשדדים ולא אל השודדים ואם כתב שדונו היה מוסב אל השודדים ולא לנשדדים עכשיו מוסב לשניהם נתננו ביד אשר שדונו ובלע"ז שומי"ר דימשפיור"א גשו"ם • ד"א נשדונו אנחנו גרמנו לעצמינו שנשדדנו : חלק עמי ימיר נחלת חלק עמי נחלף לעכו"ם : איך ימיש לי לשובב שדינו יחלק . איך יסור אלי עוד להשיב לנו שדותינו אשר יחלק אותם העכו"ם הזה לו איך אפשר לשובב' עוד לי כל אלה דברי המקונן וטעה המשל אין ימיש לי קומ"א שדימורט"א אמו"י כמו סורה אלי ויסור אליו : (ה) משליך חבל . חולק נחלה שכן דרך לחלק נחלה בחבל המדה : (ו) אל תטיפו יטיפון . אל תנבאו להוכיחם לכם הנביאים אני אומר אשר תטיפו תמיד : לא יסג כלמות • פן ישיגון אתכם כלימות מאתם כענין שאמר (משלי ט) אל תוכח לץ • כל טיף לשון נבואה כמו (עמוס ז) ולא תטיף על בית ישחק • (יחזקאל כא) והטף אל דרום : (ז) האמור בית יעקב . הזאת יאמרו בית יעקב כששומעים את הרעה אשר נביאי מתנבאים להם : הקצר רוח ה' . שמא אין יכולת עתה לפניו להטיב ואין רוחו רחבה עליו לטוב כאשר היתה בימים הראשונים : אם אלה מעלליו . כלו' לרעה : הלא דברי ייטיבו עם

תולדות אהרן

אל תטיפו • (ברכות ג סנהדרין לא עכו"ם מח) :

רדק

שדות חביריהם בלבם ויבקשו מהם שימכרום להם ואם לא ירצו למכרם יגזלום ויקחום בחזקה וכן יחמדו הבתים ואם לא ירצו למכרם יקחום בחזקה ופי' ונשאו ולקחו וי"מ ואנסין : ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו . כפל הענין במלות שונות ופי' שאם יעמוד בעל הבית כנגדו בגזלו ממנו ביתו או שדהו יכהו ויאסרהו זהו עשק הגוף והנה יעשקו הגוף והממון : (ג) לכן • על המשפחה הזאת הם עם ישראל כי נקראת כגוי משפחה כמו ואם משפחת מצרים לא תעלה ועל המשפחות אשר בשמך לא קראו וכן אמר ג"כ על ישראל עוד על כל המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים : אשר לא תמישו משם צואריכם • מעול הרעה הבאה עליכם לא תוכלו להסיר מתוכה צואריכם כלומר לא תוכלו להנצל ממנה : ולא תלכו רומה • בשקל קומה טובה • אמר כיון שיהיו צואריכם תחת עול הרעה תהיו נכנעים ולא תוכלו ללכת בקומה רמה וכת"י ולא תהכון בקומה זקופה : (ד) ביום ההוא ישא עליכם משל . פי' המקונן עליכם ישא בקינתו זה המשל ומן הנראה כי המקונן הוא נביא השקר ובראותו כי לא נעשתה עצתו יקונן ולפי שדרך המקונן לדבר משלים וחידות שהם דברים סתומים וכן דרך המשורר והקינה זו יש דברים סתומים לפיכך קראה משל : ונהה נהי נהיה • ונהה בשקל עשה בנה והוא ענין קינה ובכי ונהי שם הקינה והבכי ג"כ בשקל שמלה וכפל השם לרוב הקינה וי"מ נהיה ענין שבר מן נהייתי ונחלתי וי"ת ואיליא ובעינתיה והוא ענין הנבכת הקול בקינה מן ועגם איים ובדברי רז"ל מענות אבל לא מטפחות : אמר שדוד נשדונו . יאמר בקינתו כן נשדונו מבנין נפעל ובא בשורק במקום חולם כי הרוב בחולם ונקלותי עוד מזאת ונקמותם בעונותיכם : חלק עמי ימיר . האדמה שהיא חלק עמי ימירנו האל יתברך לאדון אחר כי יהיה חלק האויב מה שהיה חלק עמי : איך ימיש לי • איך יהיה זה שיסיר ממני מה שהיה לי : לשובב שדינו יחלק . כשחשבתי שהאל יתברך רוצה להשיב אלינו שדותינו שלקחו האויבים והנה האויב מחזיק בהם ומחלק אותם בין האויבים ר"ל שהאויבים יחלקו ביניהם נחלתינו כמו שאמר ירמיהו בקינתו נחלתינו נהפכה לזרים : (ה) לכן . אמר כנגד המקונן והוא נביא השקר כמו שפירשנו אמר אתה המקונן על נחלת ישראל שמחלק אותה האויב ואתה גרמת זה לפיכך לא יהיה לך משליך חבל בגורל בקהל ה' כאשר ישובו קהל ה' מהגלות אל נחלתם לא יהיה לך בן או בת שישליך חבל בנחלה כי לא ישאר אחריך ממך שום זכר ופירוש משליך חבל שהחבל שמודדין בו האדמה לחלקה בגורל בין היורשים ות"י מתח חוט משח בעדבא : (ו) אל תטיפו • ענין הזלת הדבור כמו ועלימו תטיף מלתי והוא פ"ד שהנחלה ישראל יטיפון לנביא האל אל תטיפו כלומר אל תזכרו לנו דברי האל כי אין אנו שומעים לכם : לא יטיפו לאלה • לא יסג כלימות נביאי האל לא יטיפו לאלה האנשים ולא יקחו כלימות שאם יטיפו להם יכלימום ישג ענין השגה ואם הוא כתוב בסמ"ך הנה כמהו מן הסכבד אחור מסיג גבול רעהו ותבירו : (ז) האמור . הה"א ה"א הידיעה והיא כסגול כמו ויסר הערוב והיא לקריאה כמו הקהל תקח אתה לכם הדור אתם ראו דבר ה' כלומר אתם שאומרים לך בית יעקב אמר הקצר רוח ה' שאתה אומר לנביאי ה' אל תטיפו אם קצרה נבואת ה' לכם למה אתם קוים גם הלא רחבה היתה לכם להוכיחם ולהטיב לכם כל זמן שראיתם לקבלה לא מנעתי אותה מכם : אם אלה מעלליו • וכי אלה הצרות הבאות עליכם הם מעלליו ומעשיו לא כן כי מעשיכם הם כי דברי ייטיבו ולא ירעו עם אדם ההולך דרך ישר : הקצר • פעל עבר אליו קמץ ותוין פתח : ייטיבו . היו"ד הראשונה מונעת בגרי והשנית שהיא נחה פ"א הפעל והכן עם ה"א הפעיל הטיבו כמו מושלים

מצודת ציון

ישא ברכה (תהלים כד) : (ג) תמישו • ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות יג) : רומה • מלשון התרוממות : (ד) ישא • ענין הרמת קול • ונהה נהי נהיה • ענינו קינה ויללה כמו אשא בכי ונהי (ירמיה ט) : שדוד נשדונו • מלשון שדידה ועושק : חלק • אחוזת נחלה כמו חלקת יואב (ש"ב יד) : ימיר • מל' תמורה וחלוף : ימיש • ענין הסרה : לשובב • מל' השבה : (ה) חבל • מל' קו המדה : (ו) תטיפו יטיפון • הוא מל' נטיפה והולכה והושאל בענין הדבור של נבואה וכן והטף אל דרום (יחזקאל כא) : יסג • מל' השגה וקרוב ועם היא בסמ"ך וכן ותסג ולא תפלים (לקמן ו) : רות

מצודת דוד

אין משפט ואין מוחה : ועשקו גבר וביתו . עושקים האיש עם ביתו כי כשבעל הבית עומד נגדו רודהו ומכהו ועושק ג"כ את הגוף ואת הממון : ואיש ונחלתו • הוא כפל ענין במ"ש : (ג) על המשפחה הזאת • קרא כל ישראל בשם משפחה וכן על כל המשפחה וגו' (עמוס ג) : אשר לא תמישו . לא תוכלו להסיר צואריכם מעול הרעה ההיא : ולא תלכו רומה • לא תלכו ברוממות וקומה זקופה כי העת תהיה עת רעה : (ד) ישא עליכם משל • ר"ל הממשיל משלים ישא משל על הרעות הקורות : ונהה נהי נהיה • הנוהה ר"ל המקונן יקונן קינה : אמר שדוד נשדנו • ר"ל כן יאמר בקינתו הנה נעשינו שדודים ונעשקים : חלק עמי ימיר • אחוזת נחלת עמי ימיר באדון אחר הוא העכו"ם : איך ימיש לי • איך יסור אלי להשיב לנו שדותינו אשר יחלק אל העכו"ם לתת לו לנחלה וכאומר איך אפשר שיוחזר לנו מה שלקחו העכו"ם : (ה) לכן . מוסב למעלה לומר הואיל וכן עשית לעשוק גבר וביתו לכן לא יהיה לך משליך וכו' ר"ל לא יהיה מי מזרעך שיקח חלק בארץ בתוך קהל ה' כשיקחו הם בשובם לארץ ואמר משליך חבל בגורל כי הדרך הוא כשחולקים קרקע בגורל משליכים חבל בארץ למדוד בה את החלקים : (ו) אל תטיפו יטיפון • אתם הנביאים המתנבאים אל תנבאו להם כי כאשר לא יטיפו לאלה לא ישיג כלימות כי רגילים הם להכלים את המתנבאים להם : (ז) האמור בית יעקב • בה"א התימה ור"ל וכי יוכל בית יעקב לומר ואף אם יאמרו וכי אמת כן הוא וכי קצר רצון ה' לבל יוכל למלאותו להטיב למי שירצה : אם אלה מעלליו . וכי דרכו לעשות רעה עם

ח וְאֶתְמוּל עַמִּי לְאוֹיֵב יְקוֹמֵם מִמּוּל
שַׂלְמָה אֶדֶר תַּפְשִׁטוּן מֵעֹבְרִים בֶּטַח
שׁוּבֵי מִלְחָמָה׃ ט נְשֵׁי עַמִּי תְּגָרְשׁוּן
מִבֵּית תַּעֲנֻגֶיהָ מֵעַל עֹלָלֶיהָ תִּקְחוּ
הֲדָרִי לְעוֹלָם׃ י קוּמוּ וּלְכוּ כִּי לֹא־
זֹאת הַמְּנוּחָה בַּעֲבוּר טָמְאָה תְּחַבֵּל
וְחֶבֶל נִמְרָץ׃ יא לוּ־אִישׁ הֹלֵךְ רוּחַ
וָשֶׁקֶר כִּזֵּב אַטִּף לְךָ לַיַּיִן וְלַשֵּׁכָר
וְהָיָה מַטִּיף הָעָם הַזֶּה׃ יב אָסֹף
אֶאֱסֹף יַעֲקֹב כֻּלָּךְ קַבֵּץ אֲקַבֵּץ
שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל יַחַד אֲשִׂימֶנּוּ כְּצֹאן
בָּצְרָה כְּעֵדֶר בְּתוֹךְ הַדָּבְרוֹ תְּהִימֶנָה

דמהלכין בקשוט: ח מקביל חוביהון עמי לבעיל דבבא מסירין מקבלהון עממיא קימין מחסנין יתהון ממון יקרהון מנהון נסבין עדן בארעהון לרוחצן תיבין בהון כתבירי קרבא: ט כנישת עמי תתרכון מבית חדותכון מנהון בניהון דברין גלא יקרהון דהוה אמרין קים לעלמין: י קומי וגלו ארי לא דא ארעא בית ניחא לרשיעיא בדיל סמיותה אינון מחבלין בדיל לסאבותה אתון מסתייעין עלה: יא על דטעו בתר נביי שקרא דמתנבן להון רוח די שקר ומלפין להון לחמר ולרוי ויהי כמא דאליפו למטעי בתר נביי שקרא כן יגלון לארעא שקרא עם דרא הדין: יב בסופא כנשא אכנישכון דבית יעקב כולכון קרבא אקריב גלותכון שארא דישראל כחדא אשוינון כענא בגו חוטרא כעדרא בגו דירא תמן מסגי

רשי

עם ישר הולך · אני לא קורא רומי ולא אלה מעללי זולתי לרשעים אך אם ישר הולך היטב אטיב לו : (ח) ואתמול עמי לאויב יקומם. המקרא מחובר לשל מעלה הימנו אני טוב מטיב אני ואת הדבר אשר למולו ובעבורו עמי אותו יקומם לאויב לו : ממול שלמה אדר תפשיטון · כנגד אשר אתם גוזלים השלמה ולבוש האדרת ומפשיטים מעל כל העוברים עליכם בדרך : מעוברים בטח שובי מלחמה · ממה שהיו סבורין להיות עוברין בטח הם נהפכו להיות שובי מלחמה כבני אדם השבים מן המלחמה חסירי מבגדים ומזון שלקחו אויביהם מה שעליהם · שובי כמו (ירמיה ב) סורי הגפן נכריה (צפניה ג) עני מתופף : (ט) נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה · שאתם הורגים את בעליהן והן יושבות אלמנו' או לפי שאתם נוטלין את ממון בעליהם והם יושבים ומצירים ואין משמחין את נשותיהן : תקחו הדרי. הדר הוד ועושר שנתתי להם : (י) קומו ולכו כי לא זאת המנוחה. קומו וגלו מן הארץ כי לא כדרך זו נתתיה לכם למנוחה : בעבור טמא' תחבל וחבל נמרץ · כי למען טמא אותה היא עוש' חבורם חבלי רשעים. תחבל לש' אגודה כמו (שמואל א י) חבל נביאים (תהלים קיט) חבלי רשעים וכן ת"י מסתייעין עלה לשון סיעה : וחבל נמרץ · וכשם אגודתם כבר נועצו ביניהם ופירשו למה הם מתחברים : נמרץ · דבר מפורש בלע"ז היסב כמו (איוב ו) מה נמרצו אמרי מה ימריצך (שם טז) קללה נמרצת (מלכים א ב) : (יא) לו איש הולך רוח · לו מוצאים איש הולך רוח איש שקר מתנבא להם שישתכרו ביין ובשכר הוא יהיה נביא מקובל לעם הזה : (יב) אסוף אאסוף. עוד ימים באים ואקבץ אתכם : כצאן בצרה. כצאן רבה הנתונה במגבלי גדרות צאן : בתוך הדברו ת"י כעדרא בגו דירא מקום שהוא מתנהג שם וכן (ישעיה ה) ורעו כבשים כדברם : תהימנה מאדם · תהיינה כלם הומיות מרוב אדם אשר בקרבם :

אבן עזרא

יקיים עם מעשיהם אם יהיו טובים : (ח) ואתמול. מלה אחת כמו כי ערוך מאתמול תפתה והטעם כי דברי ייטיבו לטוב לא כאשר הוא מאתמול : לאויב יקומם · יקום עמי כאויב איש את רעהו : ממול שלמה · בעבור שלמה ואדר שיפשיטו אדר עוברי בטח וכאשר ימלטו שלא יכנעם שלא נשאר להם רק מה שעליהם ישמחו נפשם כי הם שובי מלחמ' וישמחו בהמלטם מידכם כאשר ישמחו שובי מלחמה בשלום ככה שמעו מחוץ לעיר לשלול שלל ולבא בו ובעיר שמעו חמס אחר : (ט) נשי. כל אחת מנשי עמי : תענוגים. שהיתה מתענגת עם בעלה : תקחו הדרי · לספרך כאלו שהוא : (י) קומו · בעבור זה לא תנוחו בארצכם בעבור טמא' שארץ במעשיכם כי היא תחבל אתכם כמו וחבל את מעשה ידך וחבל כמו צירים וחבלים : נמרץ. כמו מה נמרצו לכם : (יא) לו איש. הנה אתם אמרו לנביאי השם שלא יטיפו לתוכחתכם אולי ישובו אל השם ולא תתגרשו מארצכם כאשר הגרשו אתם הכנענים והנה אם יבוא איש ויתנבא בדברי כזב ויאמר לכם שתו ושמחו יאמר השם כי תמתו במקומכם ואחר כן וגם ישובו למקומם כמו שכתו' אחריו אסוף אאסוף והמקבצו הולכ' או יהיה מטיף העם הזה לכם כאמרו כמו פסוק זה : (יב) אסוף · כצאן בצרה. אולי יש בעיר שלם : בתוך הדברו · למקום

אסף ג׳ וחסר וסימ׳ אסף אסיפם נאם ה׳, אסף אאסף יעקב כלך, אסף אסף כל מעל פני תארמה :

תולדות אהרן נשי עמי. עירובין סג. אסוף לג. (סנהדרין ל עמו"ס מח) :

רדק

מעשיו ישלנו : (ח) ואתמול. בשורק כמו כתוב' וכן בשורק כי ערוך מאתמול תפתה אמר שהאויב שבא עליכם היום דין ומשפט הוא כי עמי זה אתמול היה הוא לאויב לאחיו שהלשים והיה קם לאויב שנאיים ושולל אותם ודין הוא שיבא האויב עליכם מדה כנגד מדה : יקומם. פעל עמד והרכיתיה אקומם פעל יוצא : ממול שלמה אדר תפשיטון. ואתם עומדים ממול שלמה שרוצה שתראו לפני שלובש אותם תעמדו למולו לגרע לו ולהפשיטו השלמה שהיא אדור לו ממול כמו ויהות יוצב ממולי אדר הוא כמו הדר והאו"ל פירש כן היו תובעים שלמה מבית שפני בעבור שהם ואומרים כי אין די במשכון זה והיו מפשיטים מעליו אדרתו וכו' [illegible] : (ט) נשי עמי תגרשון. כל אחת ואחת מנשי עמי ועמי הם [illegible] : מעל עולליה תקחו הדרי לעולם [illegible] : (י) קומו ולכו. לכו בגלות כי לא תנוחו בארצכם [illegible] : בעבור טמאה תחבל וחבל נמרץ [illegible] : (יא) לו איש הולך רוח ושקר כזב [illegible] : (יב) אסף אאסף יעקב כלך. י"מ שני אלה הפסוקים [illegible] כמו שאמר לפניהם ואחריהם, ופי' אסף

מצודת דוד

עם הבריות : הלא דברי ייטיבו. באמת דברי מטיבים המה עם ההולך בדרך ישר : (ח) ואתמול עמי. אבל עמי זה יום אתמול ר"ל לא עברו עדיין ימים רבים ולא תוכלו א"כ להכחיש הדבר אשר הם קמ"ס לאויב איש על אחיו : ממול שלמה. ר"ל אם הראו מי לבוש שלמה חשובה תעמדו ממול השלמה לתת בו עיניכם ותפשיטון ממנו את השלמה החשובה : מעוברים בטח · מן האנשים העוברים בטח תפשטו לעשותם שובי מלחמה כי תגזלו כל אשר להם כאלו ברחו ושבו מן המלחמה והניחו הכל להפקר מעליהם הפשוט : (ט) תגרשון מבית תענוגיה · גוזלים בתי חמד ומגרשין הנשים כל אחת מביתה אשר ישבה ומתענגת בה כדרך אשה חשובה לשבת בית להתענג בכל ביתה : מעל עולליה וגו' · ר"ל סדר העושר שהשפעתי לה לקחת עולליה הנה הפשטו מעליהם לקחת לעצמיכם עד עולם מבלי חזרה : (י) קומי ולכו · לכן קומו מארצי ולכו לכם בגולה : כי לא זאת המנוחה. ר"ל לא על דרך זה נתתי לכם את הארץ לנחלת מנוחה : בעבור טמאה · בעבור שטמאתם את הארץ לעשות בה מעשים כאלה לכן היא תחבל והשחית אתכם ותהיו כלים בה : וחבל נמרץ · ההשחתה תהיה חזקה מאד עד שלא ישאר : (יא) לו איש. אם מצאו איש ההולך אחר דברי הרוח והבל ומכזב לומר שקר היה אומר אטיף לך לשתות יין ושכר : והיה מטיף · איש כזה היה מקובל להם לנביא כי מאד היו שומעים אליו ולא כן ישמעו דברי נביא אמיתי ומוסב למקרא שלפניו לומר א"כ מהדין הוא שילכו בגולה מארצי : (יב) אסוף אאסוף · [illegible] לעולם אקבץ כי באחרית הימים אאסוף כל בית יעקב ממקום גלותם : קבץ וגו'. כפל הדבר במ"ש : יחד. את כולם יחד [illegible] : כעדר · כמו העדר [illegible] הוא דיר הצאן כן יהיו כל ישראל באספים בארצם

מצודת ציון

רוח. רצון : מעלליו. מעשיו : (ח) ואתמול · ענינו כמו אתמול בחולם וכן כי ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל) : ממול. מנגד : שלמה. מלבוש : אדר. מלבוש יקר כמו ויעבר אדרתו (יונה ג) : תפשיטון. ענין הסרת המלבוש : (ט) עולליה · בנים קטנים : הדרי · מל' הדר ויופי ועל העושר יאמר : (י) המנוחה · מקום מנוח ר"ל נחלה : תחבל וחבל · מל' חבלה והשחתה : נמרץ · ענין חוזק כמו קללה נמרצת (מ"א ב') : (יא) לו · ענינו כמו אם וכן לו מים רעה (יחזקאל יד) : אטיף · הוא לשון דבור של נבואה : (יב) בצרה · כלשון שאלה אשר על דיר הצאן שפיה לצאן לאכול : הדברו · ענין הנהגה וכן ורעו כבשים כדברם (ישעיה ה) · תהימנה. מל' המיה ושאון :

אבן עזרא

למקום שנהגו הצאן כמו דוברו' בים לשון וינהג את הצאן והנה הקורות היו נוהגות או נסוגות ככה תהימנה הצפים מרוב אדם כמו המון אדם : (יג) עלה . אם הפרץ אחת הצאן והנה כאשונה כולם תפרצנה ותצאנה זו אחר זו וככה יעשו ישראל בדברי הנביא השקר כמו הצאן שילכו לרעות : ויעבור מלכם וכבוד השם בתחלה על כן כתיב כה אמר ה' על הנביאים המתעים שאמרו אסוף אאסוף : (א) ואומר • הראשים והקצינים הם החייבים ליסר המעוות והנה שנאי אדם טוב וגזלי עורם מעל לממונם ויגיעם : (ג) ואשר. אכלו שאר עמי . הצדיקי' : פצחו • קראו שמו פצחו רנה וי"א שברו ופרשו כמו פרוס לרעב לחמך והשי"ן תחת סמ"ך והטע' שברו : קלחת • כמו סיר או כמו צלחת : (ד) אז • אל הקציני' התגברו על הדל' והנה יד השם תגבר עליהם ויצעקו אל השם ולא יענם כאשר היו צועקים הדלים : (ה) כה • טעם הנושכים בשיניהם שדבור לשונם יתעה ישראל וינשכם : ואשר לא יתן . להם מה שיאכלו וינקשו : (ו) לכן לילה • יבא לכם

רשי

(יג) עלה הפורץ • מושיעם הפורץ גדרת הירים ומסוכות חדקים לייסר לפניהם הדרך : (ב) גוזלי עורם • של בית ישראל שהם ראשים וקצינים עליהם כמו שאמר ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל : (ג) שאר עמי • בשר עמי : ואת עצמותיהם פצחו • פתחו להוציא המוח כמו (שם יד) פצחו רנה פתחו פה ברנה : ופרשו כאשר בסיר • ומשברים האברים כאשר ישברו הנתחים הניתנים בסיר לבשל ופרשו לשון שבר כמו פרוש לרעב (שם נח) ולא יפרשו להם (ירמיה טז) פרשה ציון (איכה א) : קלחת . קלאייר"א בלע"ז : (ד) אז יזעקו. אל ה' • אז בבא אותו העת האמור למעלה אסף אאסף יעקב יזעקו אל ה' להטיב להם ברצון עמו ושמחת גויו ולא יענה אותם : (ה) הנושכים בשיניהם • ואוכלים בשר בהמו' פטומות המאכילים אותם עמי הטועים אחריהם • וקראו שלום וכאשר יאכילו יקראו ויתנבאו להם שלום : וקדשו עליו

מקרא

מֵאָדָם׃ יג עָלָה הַפֹּרֵץ לִפְנֵיהֶם פָּרְצוּ ג'
וַיַּעֲבֹרוּ שַׁעַר וַיֵּצְאוּ בוֹ וַיַּעֲבֹר מַלְכָּם ג' דסמי'
לִפְנֵיהֶם וַיהוָה בְּרֹאשָׁם׃
ג א וָאֹמַר שִׁמְעוּ־נָא רָאשֵׁי
יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלוֹא
לָכֶם לָדַעַת אֶת־הַמִּשְׁפָּט׃ ב שֹׂנְאֵי
טוֹב וְאֹהֲבֵי רָעָה גֹּזְלֵי עוֹרָם ד' רע ק'
מֵעֲלֵיהֶם וּשְׁאֵרָם מֵעַל עַצְמוֹתָם׃
ג וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרָם י"ב ר"פ
מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ וְאֶת־עַצְמֹתֵיהֶם
פִּצֵּחוּ וּפָרְשׂוּ כַּאֲשֶׁר בַּסִּיר וּכְבָשָׂר ג' • ג' סי"ן
בְּתוֹךְ קַלָּחַת׃ ג';
ד אָז יִזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וְלֹא יַעֲנֶה אוֹתָם ס'
וְיַסְתֵּר פָּנָיו מֵהֶם בָּעֵת הַהִיא כַּאֲשֶׁר ג"ל בסיפרא כ' רפין
הֵרֵעוּ מַעַלְלֵיהֶם׃ ה כֹּה אָמַר יְהוָה
עַל־הַנְּבִיאִים הַמַּתְעִים אֶת־עַמִּי
הַנֹּשְׁכִים בְּשִׁנֵּיהֶם וְקָרְאוּ שָׁלוֹם
וַאֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן עַל־פִּיהֶם וְקִדְּשׁוּ
עָלָיו מִלְחָמָה׃ ו לָכֵן לַיְלָה לָכֶם ג' בטעם בסיפ'

תרגום

אֱנָשָׁא׃ יג יִסְקוּן מְשֵׁיזְבִין כַּד בְּקַדְמֵיתָא וְיִסַּק מַלְכְּהוֹן מְדַבַּר בְּרֵישֵׁיהוֹן וְיִתְבַּר בַּעֲלֵי דְבָבָא דִּמְעִיק לְהוֹן וְיִכְבֵּישׁ כְּרַכִּין תַּקִּיפִין קִרְוֵי עַמְמַיָּא יַחְסְנוּנוּן וִיהֵי מַלְכֵּיהוֹן מְדַבַּר בְּרֵישֵׁיהוֹן וּמֵימְרָא דַּייָ בְּסַעֲדְהוֹן׃
א וַאֲמָרֵית שְׁמָעוּ כְעַן רֵישֵׁי יַעֲקֹב וְשִׁלְטָנֵי דְּבֵית יִשְׂרָאֵל הֲלָא לְכוֹן לְמִדַּע יָת דִּינָא׃
ב סָנָן לְאַטָבָא וְרָחֲמִין לְאַבְאָשָׁא אָנְסִין נִכְסֵי עַמָּא מִנְהוֹן וּמָמוֹן יַקִּירִין מִנְּהוֹן נַסְבִין׃
ג וְדִי בָזוּ נִכְסֵי עַמִּי וּמָמוֹן יַקִּירְהוֹן מִנְּהוֹן נַסְבִין וְיַת שְׁאָרְהוֹן מְגַמְרִין תְּבִין וּמְפַלְגִין יָתְהוֹן כְּמָא דִמְפַלְגִין אֵיבְרַיָּא לְגוֹ דוּדָא וְחָלְקַיָּא לְגוֹ קִדְרָא׃
ד בְּכֵן יְצַלּוֹן קֳדָם יְיָ וְלָא יְקַבֵּיל צְלוֹתְהוֹן וִיסַלֵּיק שְׁכִנְתֵּיהּ מִנְּהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא כְּמָא דְּאַבְאִישׁוּ עוֹבָדֵיהוֹן׃
ה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל נְבִיַּיָּא דְשִׁקְרָא דְּמַטְעַן יַת עַמִּי דְּמַן מוֹכִיל לְהוֹן שְׁרָן דִּבְסַר מִתְנַבַּן עֲלוֹהִי שְׁלָמָא וּדְלָא מוֹכִיל לְהוֹן מְזַמְּנִין עֲלוֹהִי קְרָבָא׃ ו בְּכֵן תִּתְבַּהֲתוּן

מסורה

פרצו ג' וסי' עלה הפורץ לפניהם, ובית אבותיהם פרצו בר"ת, כי עתליהו המרשעת : ואשר י"ב ר"פ וסימ' נמסר בסדר בהר סיני : ולא יענה ה' וסימ' וזעקת' ביום ההוא, אז יזעקו אל ה' דספרא , ישאהו על כתף, שם יצעקו ולא יענה , לעברי קראתי ולא יענה : ואשר לא ח' דסמיכי וסי' נמסר בסדר תולדות אהרן

ויעבור מלכם. סוכם לנו מגלה כא נדס
סג : ופרשו . כרסום נס : .

רדק

אסף אאסף שיכניסו במבור כשרים הסגורות מפחד האויב : כצאן בצרה • עיר גדולה מאדום והיא ארץ מקנה ומקנה רב כם אמר שידמו ישראל בכרתם אל השרים והאספם כהם מפחד האויב לצאן שיכניסו אותם אל העדרים והאספם מפני האויבים כלומר שלא יהיה בהם כח לעמוד לפני האויב כמו הצאן ותהימנה בתוך הערים כמו הצאן בתוך הדברו בתוך מקום מרעהו והוא מכלא הצאן שמכניסים שם הצאן ובאה מלת הדברו בשפי ידועם כמו בתוך האשלי והדל"ת מעמדת בגעיא ונקראת בקמץ רחב פתח קמץ חטף : תהימנה מאדם • מרוב אדם שיתקבצו ביחד בו תהימנה מפני האויב יהמו : (יג) עלה הפורץ • פירש אדה"ל על צדקיהו כשיצא דרך בין החומות שפרצו לפניו החומה כמ"ש בנבואת יחזקאל בקיר יחתרו להוציא בו : ויעבור מלכם לפניהם : זה צדקיהו שברח לפני חילו וחילו אחריו : וה' בראשם • קודם מזה בראשם נסתלקה מהם השכינה ואח"כ גלו וי"ת אלה הפסוקים נחמה לעתיד וכן תרגם בסופה כנשא אכנשינון דבית יעקב וגו' תרגם בצרה מוטרא כתרגום גדרים צאן חוטרין דעאן ותרגם הדברא דירא כמו הכונס צאן לדיר בדברי רז"ל ובדרש הפורץ זה אליהו מלכם זה צמח בן דוד : (א) ואמר • אחר התוכחה שהיו מריעים לעניים כמו שאמר לאויב יקומם אמר הנביא לכם ראשים וקצינים אומר כי עליכם התלונה כי לכם לדעת המשפט ולהציל גזול מיד עושק : (ב) שנאי טוב . רעה כתיב וקרי רע והענין א' אמר שהם שונאים לעשות הטוב ולהטיב לעניים ולא די שאינם מטיבים להם אבל מריעים להם וזהו ואוהבי רע שאוהבים לעשות הרע ומהו הרע שעושים להם גוזלים עורם מעליהם ושארם מעל עצמותם וזהו ד"מ כאלו מפשיטים עור הבשר ואוכלים הבשר מעל העצמות וזהו שהיו גוזלים ממונם ולחם חקם המגדל העור והבשר והעצמות : (ג) ואשר אכלו • הגדיל מעשה ההשחתה וההרס בעניים • ואמר ואת עצמותיהם פצחו ופרשו כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת ישברו העצמות יתחכו הבשר כמי שרוצה לתת העצמות והבשר בסיר ובקלחת וכל זה להפלגת הרעה שעושים לעניים ולחלשים פצחו ענין שבירה ופרשו ענין חתיכה כמו פרשה ציון בידיה פרוש לרעב לחמך : סיר • קדרה וכן קלחת אלא שעשויה בתכונה אחרת סיר דוד וקלחת שלשתם ענין קדרה אלא שכל אחת עשויה בתכונה אחת שלא כאחרת : (ד) אז יזעקו • אז כשיבא עליהם האויב יזעקו אל ה' ולא יענה אותם כמו שלא היו הם עונים לזעקת העניים העשוקים מדה כנגד מדה וזהו שאמר כאשר הרעו מעלליהם כמו שהם הרעו לעניים כן ירע להם האויב : (ה) כה אמר . הנשכים בשניהם הם מחליקים להם לשונם וקוראים להם שלום כלומר שלום יהיה לכם אל תראו מהנביאים המתנבאים לכם פורענות והם בחלקת שפתיהם נושכים אותה בשניהם כלומר מריעים להם כי נשיקתם נשיכה הוא להם על דרך שאמר ונעתרות נשיקות שונא : ואשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה . כלומר מי שלא יתן להם מה שמשאלים ממנו במאכל ובמשתה כמ"ש למעלה אטיף לך ליין ולשכר ואם לא יתן יזמינו עליו מלחמה כלומר יתאספו יחד נביאי השקר וילחמו עליו בדברים רעים וי"מ הנושכים בשניהם מה שנותנים להם מלחם ובשר ושאר מאכלים נושכים בשניהם ואוכלים ואז יקראו להם שלום ויתנבאו להם דברים טובים וכן פ"י : (ו) לכן לילה לכם

מצודת ציון

(יג) הפורץ • מלשון פרצה ושבירה : (א) נא • עתה : וקציני • ענין שררה : (ב) ושארם • כן תקרא הבשר כמו אם יכין שאר לעמו (תהלים עח) : (ג) הפשיטו . ענין הסרה : פצחו . ענין פתיחה כמו פצחו ורננו וזמרו (שם צח) : ופרשו • מל' פרוסה ושבירה וגם היא בשי"ן וכן פורש אין להם (איכה ד) : בסיר : קדרה כמו שפות הסיר (מ"ב ד) : קלחת • גם הוא כלי בישול כמו או בקלחת או בפרור (ש"א ב) : (ד) יענה • ענין תשובה : הרעו • מל' רעה : (ה) המתעים . מל' תועה : הנושכים . הנותנים לאכול וכן אם ישוך הנחש (קהלת י) : בשניהם • מל' שן : וקדשו • ענין

מצודת דוד

התימנה . קול ההמייה הבים השמע בארצם מרוב בני אדם : (יג) עלה הפורץ . עד לא יעלו הם יעלה לפניהם מי שיפרוץ גדרות הירים ומסוכת הדק לייסר את הדרך ועל אליהו הנביא יאמר שהוא יבוא קודם הגאולה לייסר לבות ישראל לאביהם שבשמים להיות מוכן אל הגאולה וכמ"ש הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו' והשיב לב אבות וגו' (מלאכי ג) : פרצו • שבי הגולה יפרצו גם הם את הגדרות והמסוכות ויעברו בפרצה כאלו היה שער והדרך בו יצאו מן הגולה ר"ל הם יוסיפו אומץ לייסר לבותם לפתוח בתשובה ובזכות זה יצאו מן הגולה . ויעבור מלכם לפניה' • בשובם יעבור לפניהם מלכם הוא מלך המשיח וה' יעבור בראש כולם כי אז יחזיר גם היא שכינתו לציון : ג (א) ואמר שמעו נא • אני אומר שמעו עתה ראשי וגו' : הלוא לכם • עליכם מוטל לדעת את המשפט אם נעשה בארץ ועליכם להסיר על הדבר : (ב) שונאי טוב . אבל ע ד הם עצמם שונאים את הטוב ואוהבים את הרע : גוזלי עורם מעליהם . הם עצמם גוזלים אלה מאלה את עורם ובשרם מעל עצמותם והוא ענין גוזמא והפלגה לומר מרבים הגזל : (ג) ואשר אכלו . והם אשר אכלו בשר עמי הם הצדיקים : פצחו • פותחים עצמותיהם להוציא את המוח וגם זה הוא ענין הפלגה : ופרשו . משברים אותם פרוסות כאשר יעשו את הבשר פרוסות להשימם בסיר ובתוך הקלחת לבשל אותם : (ד) אז יזעקו . לכן אז בבוא הפורעניות יזעקו אל ה' ולא יענה להם : ויסתר פניו : לבל יראה בצרתם : כאשר הרעו • כמו שהרעו מעשיהם שלא שמעו לזעקת העשוקים והסתירו פניהם מהם כן יעשה להם גם הוא : (ה) על הנביאים • נביאי השקר המתעים . המוליכים את עמי בדרך מתעה : הנושכים . אמר למי שמאכיל אותם בשר אשר ינשכו אותו בשיניהם לאכול מאלו קוראים עליו נבואת שלום ואתי אשר לא יתן מאכל אל פיהם המה מזמנים עליו מלחמה ר"ל מתנבאים לו שמלחמה מזומנת לבוא עליו : (ו) לילה לכם ממחזון . תחשך כלילה יבוא עליכם מחמת חזון השקר וקסום

לכם מזה החזון וחשך יהיה שלא תוכלו לקסום בלילה : וקדר עליהם היום . הטעם כי יבא להם יום אידם יום חשך ענן וערפל : (ז) ובשו החוזים · שלהם : כי אין
מענה אלהים · בפיהם רק כזבים : (ח) ואולם . מלאתי כח · מן רוח השם ומשפט אמת בפי וגבורה לדבר ולא אפחד מהקצינים והראשים כי יאמן דברי ולא
אבוש : (ט) שמעו · המתעבים . משפט שאדם' וכל מלה ישרה שיצאה מפי יעקשו או פירושו שישמו עולה לכל : (י) בונה · כל אחד מהגזברים אחרי כן הוא
בונה ציון בגזלו בית עני והנה פיר' זה הטעם : (יא) ראשיה · הם ראשי ירושלם הם המלכים : בשוחד ישפטו והכהניה במחיר · שיקחו והנביאים הם נביאי

עליו מלחמה · והזמינו עליו למלחמה : (ז) מענה אלהים : מענה נקוד קמץ (ר"ל צירי) לפי שהוא דבוק אל השם : (יב) עיין · דגורין : (א) ונהרו · ונקבצו שם יחד כנהרו' ההולכי' אל

מֵחָזוֹן וְחָשְׁכָה לָכֶם מִקְּסֹם וּבָאָה הַשֶּׁמֶשׁ עַל־הַנְּבִיאִים וְקָדַר עֲלֵיהֶם הַיּוֹם׃ ז וּבֹשׁוּ הַחֹזִים וְחָפְרוּ הַקֹּסְמִים וְעָטוּ עַל־שָׂפָם כֻּלָּם כִּי אֵין מַעֲנֵה אֱלֹהִים׃ ח וְאוּלָם אָנֹכִי מָלֵאתִי כֹחַ אֶת־רוּחַ יְהוָה וּמִשְׁפָּט וּגְבוּרָה לְהַגִּיד לְיַעֲקֹב פִּשְׁעוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל חַטָּאתוֹ׃ ט שִׁמְעוּ־נָא זֹאת רָאשֵׁי בֵּית יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הַמְתַעֲבִים מִשְׁפָּט וְאֵת כָּל־הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ׃ י בֹּנֶה צִיּוֹן בְּדָמִים וִירוּשָׁלִַם בְּעַוְלָה׃ יא רָאשֶׁיהָ בְּשֹׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכֹהֲנֶיהָ בִּמְחִיר יוֹרוּ וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף יִקְסֹמוּ וְעַל־יְהוָה יִשָּׁעֵנוּ לֵאמֹר הֲלוֹא יְהוָה בְּקִרְבֵּנוּ לֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה׃
יב לָכֵן בִּגְלַלְכֶם צִיּוֹן שָׂדֶה תֵחָרֵשׁ וִירוּשָׁלִַם עִיִּין תִּהְיֶה וְהַר הַבַּיִת לְבָמוֹת יָעַר׃

ד א וְהָיָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים יִהְיֶה הַר בֵּית־יְהוָה נָכוֹן בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא הוּא מִגְּבָעוֹת וְנָהֲרוּ

ג' חסר · ב' ר"פ · ו' · ג' · ב' · ג' · ב' אלהים ישפ · ס"ו רפין · ב' יושע לנו · חצי הספר בפסוקים · ג' · ג' · ג"ב · ר"ב · ג'

מִלְּאִתְנַבָּאָה וְתִתְכַּנְּעוּן מִלְּאַלָּפָא וְתִחְפֵּי עָקָא כְּקִבְלָא יָת נְבִיֵּי שִׁקְרָא וְיִקְבַּל עֲלֵיהוֹן עִדָּנָא׃ ז וְיִבְהֲתוּן נְבִיֵּי שִׁקְרָא וְיִתְכַּנְּעוּן מִלְּאַלָּפָא וְיִתְעַטְּפוּן עַל שָׂפָם כְּאָבְלִין כֻּלְּהוֹן אֲרֵי לֵית בְּהוֹן רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ׃ ח וּבְרַם אֲנָא אִתְמְלֵיתִי בִּתְקוֹף רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וְדִין דִּקְשׁוֹט וּגְבוּרְתָא לְחַוָּאָה לְיַעֲקֹב חוֹבוֹהִי וּלְיִשְׂרָאֵל חֲטָאוֹהִי׃ ט שְׁמַעוּ כְעַן דָּא רֵישֵׁי בֵּית יַעֲקֹב וְשִׁלְטוֹנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל דִּי מְקַלְקְלִין אוֹרְחַת דִּינָא וְיָת כָּל כֵּוָנְתָא מְעַקְמִין׃ י דְּבָנַן בָּתֵּיהוֹן בְּצִיּוֹן בִּדְם אֲשִׁיד וִירוּשְׁלֶם בִּנְכְלִין׃ יא רֵישָׁהָא בְּשׁוּחֲדָא דָּנְנִין וְכָהֲנָהָא בְּמָמוֹן מוֹרָן וּנְבִיָּהָא בְּכַסְפָּא מַלְפִין וְעַל מֵימְרָא דַיְיָ מִסְתַּמְכִין לְמֵימַר הֲלָא שְׁכִינְתָּא דַיְיָ בֵּינָנָא אָמְרִין לָא תֵיתֵי עֲלָנָא בִּישְׁתָא׃ יב בְּכֵן בְּדִיל חוֹבֵיכוֹן צִיּוֹן חֲקַל תִּתְרְדֵי וִירוּשְׁלֶם לְיִגְרִין תְּהֵי וְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא לְחִישַׁת חוּרְשָׁא׃ א וִיהֵי בְּסוֹף יוֹמַיָּא יְהֵי טוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ מִתְקַן בְּרֵישׁ טוּרַיָּא וּמְטַל הוּא מִרְמָתָא וְיִתְפַּנְיָן

השקר בעבור כסף שיתנו להם יקסומו ומלת קסם ישמשאל כמו חותך שככה יהיה וקרוב אליה נחרים והנה קוסם קסמים שם טלל למלאכות הנזכרות אחר כן וטעם הלא השם בקרבנו כמו היכל ה' היכל ה' : (יב) לכן · ציון שדה · תשוב כשדה שתחרש · ע"ן עיין כמו ע"ן קן הימין בתיין חסין : והר הבית · שהם כבוד השם יהיה לבמות יער : (א) והיה · אין ספק כי זאת הגבואה לעתיד על כן אמר באחרית הימים והטעם בעבור שהזכיר למעלה כי הר הבית יהיה לבמות יער שב לנחם ישראל כי עוד ישוב כבוד הבית וידוע כי הר הבית איננו גבוה והנה הטעם שיגא שמו עד למרחוק ומכל הפאות ישובו אליו במנחות כאילו יהיה בראש כל ההרים ויהיה נשא מגבעות עד שיראוהו כל יושבי הארץ · ונהרו · ירוצו מגזרת נהר כי הוא

רדק

לכם מחזון. מזה החזון שאתם מתנבאים לילה ואפלה יהיה לכם כשיבא האויב ויכחשו דבריכם כי שקר אתכם וכפל הענין במ"ש ואמר וחשכה לכם מקסום כי נבואתם נבואת קסם שיחה או מקצתם היו קוסמים ומקצתם היו חולמים : מקסום · מקור : ובאה השמש · מרוב הצרה שתמצאם : יום. ר"ל אור השמש כי ביום יראה ולהם יקדר מרוב הצרה וי"ת שום עדנא : (ז) ובשו . ועטו על שפם · שיהיו כאבלים עוטים על שפם כשיראו שלא שהקיים נבואתם יבושו ויהיו כאבלים העוטים על שפם כמו שאמר שאל ליחזקאל ולא תעטה על שפם : כי אין מענה אלהים . כי ידעו ויכירו העם כי מה שהיו אומרים להם לא היה דבר אלהים : מענה · כמו דבר וכן וכו' ענהו מה ענה ה' : (ח) ואולם אנכי · אמר הנביא באמת אינני כמוהם שאין להם מענה אלהים אבל אנכי מלאתי כח את רוח ה' אני מלא מרוח ה' מכח משפט וגבורה להגיד להם פשעיהם ולא אירא מהם כמו שעושים נביאי השקר שמחניפים להם ומבטיחים להם מעשיהם הרעים ודבריהם שקר אבל דברי אמת ופשעו אגיד להם : (ט) שמעו נא . שב בתוכחת הראשים והקצינים כמו שאמר למעלה יעקשו יעותו הדרך הישרה הם מעותים אותם וכל דבריהם ומעשיהם חמס וגזל : (י) בונה ציון · כל אחד מהראשים והקצינים בונה ביתו בדמים ר"ל בגזל וחמס שעושין לעניים ואותם שאין להם כח לעמוד כנגדם והנה אותו ממון שלוקחים בגזל הוא דם כמו שאמר הוא כאלו שופך דמו שאין לו מה יאכל וישיב את נפשו וכן אמר שלמה כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח וי"ת דבנן בתיהון בציון בדם קטיל וירושלם בנכלין נראה כי הבין בדמים כמשמעו ולדעתו יהיה פי' שהיו לוקחים כופר משופכי דמים ובאותו כופר היו בונים בתיהם : (יא) ראשיה . הם המלכים או הסנהדרין והכהניה שהיה להם להורות התורה כמ"ש יורו משפטיך ליעקב וגו' · ופי' יורו במחיר מי שיתן לו כסף יפסק לו הוראה כרצונו : והנביאיה . הם נביאי השקר : יקסמו · כי נבואתם שקר וקסם כמו שפי' למעלה : ועל ה' ישענו . כלו' כיון ששכינתו בקרבנו לא תבא עלינו רעה ולא יחריב את ביתו כמו שהיו אומרים היכל ה' היכל ה' המה . (יב) לכן בגללכם · פירוש בעבור עונותיכם שרבו ולא יפנה אל כבודו ואל ביתו כאשר אמרתם וציון שבניתם בדמים שדה תחרש כלו' כשדה תחרש שלא ישאר בה בנין ותהיה כמו השדה הנחרש וירושלם שבניתם בעולה עיין תהיה גלי אבנים שיהרסו האויבים ויתנו אבן על אבן ויהיו אבני הבנין גלים וכן אמר שמו את ירושלם לעיים ותרגום ויהבה כבל גלים ליגרין ובת"י ליגרין תקלא : עיין תהיה · כנו"ן כמו במ"ם וכן לקץ הימין וסדומים להם : הר הבית לבמות יער · והר הבית שהם בית המקדש יהיה לבמות יער כלומר יהיה ליער בעבור היותו חרב ימצאו בו עשבים ועלים ומה שאמר לבמות לשון רבים לפי שהיו שני הרים סמוכים הר הבית והר הזיתים או קרא גלי האבנים במות ויונתן תרגם לחישת חורשא : (א) והיה באחרית הימים : אחר שאמר תהיה ציון וירושלם אמר נחמה זו עליהם ויהיה זה באחרית הימים והם ימי

וארא מענה שלשה בצירי וסי' בלשון ארמי חרותא דבר נשא בתתחא, ופי' ובשו תחזיק ותחרו שמחה לאיש במענה פיו , לאדם מערכי לב : תשא יב וסי' נמסר בסדר תרומה : ונהרו ג' וסים

תולדות אהרן וחשכה לכם פסחים מ"ד פכ"ג : ראשיה בשחד . שבת קלט יומא ט (דמאי כה קידושין סג נדרים מב) : שדה תחרש . סה מכות כד :

מצודת דוד

וקסום השוה : ובאה השמש . תשקע השמש על הנביאים ההם ויחשך עליהם מאור היום ר"ל יהיו בצרה עד שיהיה העולם חשך בעדם וכפל הדבר במ"ש להפלגת הענין : (ז) ובושו החוזים . בעת שיראו שלא נתקיימו אמריהם : ועטו וגו' · כל החוזים והקוסמים יעטו על שער השפתים כדרך האבל כי אז יתאבלו על רוע המקרה : כי אין מענה אלהים . כל דבריהם לא היה מענה אלהים כי מלבם בדאו שקר : (ח) ואולם. אבל אנכי מלאתי כח מן רוח ה' ר"ל כח כל אמרי בא מרוח ה' ואני מלא משפט הם דברים צדקים וגבורה והוא אמוץ הלב לא אפחד ממי ומגיד אני ליעקב פשעו וגו' כי אין דרכי להחליף כדרך נביאי השקר : (ט) המתעבים . המתאבים את המשפט ומעקשים את כל דבר הישר כי על היושר יאמרו שהוא מעוקש : (י) בונה ציון . כ"א בונה ביתו בציון בדמים כי שופכים דם אנשים לקחת עצרו לבנות בית : וירושלים בעולה · בונים בתי ירושלים בממון של עולה מעושק ואונאה : (יא) בשוחד ישפטו . ע"פ השוחד שופטים לזכות את השוחד : וכהניה · על הכהן להורות כמ"ש כי שפתי כהן וגומר ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) : במחיר יורו · ע"פ המחיר מורים את ההוראה כרצון הנותן : בכסף יקסומו · ע"פ הכסף קוסמים לבשר שלום הנותן : ועל ה' ישענו . עם היותם עושים כל המעשים הללו ישענו עליהם להשען בה' לאמר הלא שכינתו בבה"מ ולכן לא תבוא עלינו רעה כי לא יחריב מקום משכנו : (יב) בגללכם · בעבור עונותיכם : שדה תחרש · האויב יחריבם ותהיה חרשה כשדה : עיין תהיה . תהיה מלאה מגלי אבנים מהמפלת הבניינים : לבמות יער · יהיה דומה לבמות יער ר"ל הרבה גלים ודגורין ימלא שם כמספר הבמות המטועות ביער וכמו מתחית האילנות שעל הבמים הנשארים אחר קציצת האילנות והמה דומות בגבהן לבמות : ד (א) באחרית הימים . בימי המשיח : הר בית ה'

מצודת ציון

ענין הזמנה כמו קדשו קשל (יואל ד) : (ו) מחזון . ענין נבואה : מקסום · מין כשוף : ובאה . ענין שקיעה כמו כי בא השמש (ברא' כח) : וקדר · ענין חשך ושחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ד) : (ז) וחפרו · ענין כלימה כמו וחפרה הלבנה (ישעיה כד) : ועטו · ענין עטיפה : שפם . הוא שער השפתים כמו ועל שפם יעטה (ויקרא יג) : מענה · ענין אמירה וכן ומה' מענה לשון (משלי טז) : (ח) את רוח · מן רוח וכן כצאתי את העיר (שמות ט) : (ט) המתעבים · מלשון תעוב ושקץ : יעקשו . ענין עקום ומעוקל כמו ועם עקש תתפל (ש"ב כב) : (יא) במחיר · ענינו דמי ערך השוי וכן יקנה מקנה במחיר (מ"א י) : יורו · מלשון הוראה ולמוד : ישענו . מל' השענה ובטחון · (יב) בגללכם · בעבורכם וכן בגלל יוסף (בראשית לט) : שדה . כשדה : עיין · כמו עיים במ"ם וכן לקץ הימין (דניאל יב) ועיים הוא גלי אבנים וכן לעיי השדה (לעיל א) : לבמות . מלשון במה : (א) באחרית · בסוף : נכון מוכן ומתוקן : ונהרו . ימשכו כנהר וכן ונהרו אל טוב

אבן עזרא

הוא רק לעולם : (ב) והלכו . ואמרו . אלה לאלה : נעלה . לגודל מעלתו : כי מציון תצא תורה . לכל הגוים כאשר הוא כתוב לקרא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד : (ג) ושפט . השופט הוא המשיח ויפת אמר השם הנכבד ודבר ה' ואחרים אמרו אנשי ירושלם כאילו אמר ושפט עמה ועוד היו' לא עבר דור שלא היתה בו מלחמ' ואם שקט מקום זה לא שקט אחר והכתו' אמר ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה : (ד) וישבו . כל אנשי העולם · כי פי השם דבר זה ואמת הוא בלי ספק : (ה) כי . אלה דברי הנביא מוכיח ישראל ומנחם אותם אם הבית חרב לא נבית תורת אלהינו שהנביאנו והשמיענו כזאת או הטעם לאות ישראל מהגלות על כן מלא ואנחנו נלך והוא הטעם כי בהגבעם הבית אז יביאו הגוים את ישראל המפוזרים מנחה לה' ובהליכתם ילכו איש בשם אלהיו עד יורם אנשי בית המקדש על כן אחריו : (ו) ביום . הצולעה . מישראל שלא תוכל ללכת במהרה וככה הנדח' : ואשר הרעותי . לכם שמתיה לחרפה בגוים : (ז) ושמתי . והנהלאה . שהיתה רחוקה מהלאה לארצ' אז ימלוך השם לבדו עליהם מגזרת הלאה ולא מתלאה כי תלאה שורשו לאה : (ח) ואתה . אמר יפת

רשי

אל היה : (ג) ושפט : משפט זה לשון תוכחה הוא דשרימנ"ט בלע"ז : (ד) כי פי ה' צבאות דבר . והיכן דבר ונתתי שלום בארץ (ויקרא כו) : (ה) ילכו איש בשם אלהיו . ילכו לאבדון על שעבדו עכו"ם כן תירגם יונתן : (ז) אוספה הצולעה . אכניס מטלטלים וגם פ"י . ולי נראה לשון מרפא כמו ואספתו מצרעתו (מלכים ה) : ואשר הריעותי . ואותם שהריעותי להם בעונם . (ח) ואתה מגדל עדר . פ"י ואת משיחא דישראל דטמיר מן קדם חובי כנישתא דציון פי' מגדל לי מעוז ותרגם עדר כנסת ישראל ותירגם עופל לי אופל ויש לפרש מגדל עדר בית המקדש ועופל לשון מגדל עוז וכן עופל ובחן (ישעיה לב) : עליך

תולדות אהרן שלא מצא . ברכות נח : גוי אל גוי . שבת סג : ואשר הריעותי . ברכות לב סוטה נג :

תרגום

לְמִפְלַח עֲלוֹהִי מַלְכְוָתָא׃
ב וִיהָכוּן עַמְמִין סַגִיאִין וְיֵימְרוּן אֱתוֹ וְנִסַּק לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ מְתַקַּן וּלְבֵית שְׁכִינַת אֱלָהֵיהּ דְיַעֲקֹב וְיַלְפִינַנָא מֵאוֹרְחָן דְתַקְנָן קֳדָמוֹהִי וּנְהָךְ בְּאוּלְפַן אוֹרַיְתֵיהּ אֲרֵי מִצִּיוֹן תִּפּוֹק אוֹרַיְתָא וְאוּלְפַן פִּתְגָמָא דַיְיָ מִירוּשְׁלֶם׃
ג וִידִין בֵּין עַמְמִין סַגִיאִין וְיוֹכַח לְמַלְכִין תַּקִיפִין עַד עָלְמָא וִיעַפְּפוּן סַיְפֵיהוֹן לְסִכִּין וּמוּרְנְיָתְהוֹן לְמַגְלִין לָא יִטְלוּן עַם בְּאַפֵּי עַם סַיְפִין וְזַיִן וְלָא יִתְאַלְּפוּן עוֹד מִגְבַּן קְרָבָא׃
ד וְיִתּוּבוּן גְּבַר תְּחוֹת פֵּירֵי גוּפְנוֹהִי וּתְחוֹת פֵּירֵי תִינוֹהִי וְלֵית דְּמָנִיד אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת גְּזַר כֵּן׃
ה אֲרֵי כָּל עַמְמַיָּא יְהוֹן לַאֲבַדוֹן עַל דִּי פְלָחוּ לְטַעֲוָתָא וַאֲנַחְנָא נִתְרְחֵיץ בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהַנָא לְעָלְמָא וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא׃
ו בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ אֱכְנוֹשׁ מְטַלְטְלַיָּא וּמְבַדְּרַיָּא אֲקָרֵיב וּדְאִתְבְּאֵשִׁית לְהוֹן מִן קֳדָם חוֹבֵי עַמִּי׃
ז וַאֲשַׁוֵּי יָת מְטַלְטְלַיָּא לְשְׁאָרָא וּמְבַדְּרַיָּא לְעַם תַּקִּיף וְתִתְגְּלֵי מַלְכוּתָא דַיְיָ עֲלֵיהוֹן בְּטוּרָא דְצִיּוֹן מִכְּעַן וְעַד עָלְמָא׃
ח וְאַתְּ מְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל דִּטְמִיר מִן

מיכה ד

עָלָיו עַמִּים׃
ב וְהָלְכוּ גּוֹיִם רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ׀ וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה וְאֶל־בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיוֹרֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלָםִ׃
ג וְשָׁפַט בֵּין עַמִּים רַבִּים וְהוֹכִיחַ לְגוֹיִם עֲצֻמִים עַד־רָחוֹק וְכִתְּתוּ חַרְבֹתֵיהֶם לְאִתִּים וַחֲנִיתֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא־יִשְׂאוּ גּוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּן עוֹד מִלְחָמָה׃
ד וְיָשְׁבוּ אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ וְאֵין מַחֲרִיד כִּי־פִי יְהוָה צְבָאוֹת דִּבֵּר׃
ה כִּי כָּל־הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד׃
ו בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אֹסְפָה הַצֹּלֵעָה וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּצָה וַאֲשֶׁר הֲרֵעֹתִי׃
ז וְשַׂמְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה לִשְׁאֵרִית וְהַנַּהֲלָאָה לְגוֹי עָצוּם וּמָלַךְ יְהוָה עֲלֵיהֶם בְּהַר צִיּוֹן מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃
ח וְאַתָּה מִגְדַּל־עֵדֶר עֹפֶל

בירמיה סימן לא : ויורנו ג' וסימ' מה נעשה לנער היולד , ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו , וחבירו דספרא : וכתתו ג' וסימ' , וכתתו חרבותם לאתים , וכתתו חרבותיהם דספרא , וכתתו את הא"ץ : בשם ה' אלהינו ג' דסמיכי בק"י וסי' ויאמרו כל השרים דירמיה , כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו , אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם : הצולעה ג' בקרי' וסי' אספה הצולעה והנדחה אקבצה , ושמתי הצולעה לשארית , והושעתי את הצולע' :

רדק

ימי המשיח ומהם זו אמרם ישעיהו בזה הלשון מעט מלים שונים ביניהם : הר בית ה' . הוא הר הבית שאמר שיהיה לבמות יער עוד יבוא זמן שיהיה נכון בראש ההרים ומה שאמר נכון ונשא לא שיהיה ההר ההוא גבוה בגופו ממה שהיה אלא ר"ל שהגוים ישאוהו ויכבדוהו ויבאו לעבוד בו לשם ה' וזכר זה לפי שהגוים היו עובדים אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות הנשאות אמר כי אז יעבדו את הש"י שכם אחד וישאו הר זה מכל ההרים ומכל הגבעות שהיו מנשאים ומכבדים מתחלה : ונהרו עליו עמים . וירוצו ומזה נקרא מרוצת המים הרבים נהר : (ב) והלכו . ואמרו . כל גוי יאמר לחברו לכו ונעלה : ויורנו מדרכיו . כי מציון תצא תורה וזה דברי הנביא לא דברי העמים כלומר למה יאמרו העמים לכו ונעלה ויורנו מדרכיו כי מציון תצא תורה ומלוה לכל העמים והמורה הוא מלך המשיח ועליו אמר ושפט : (ג) ושפט . השופט הוא מלך המשיח וכן ויגד ליעקב המגי' ויאמר ליוסף החלום' . אמר כי אם יהיה בין גוי לגוי מלחמה או תביעות ביניהם יבאו למשפט לפני המלך המשיח שיהיה אדון על כל העמים והוא יוכיח להם ויאמר למי שימצא אתו העול ישר המעוות לבעל דינך ומפני זה לא תהיה מלחמה בין עם לעם כי הוא ישלים ביניהם ולא יצטרכו לכלי מלחמה וכתתו אותם לעשות מהם כלי עבודת האדמה : לאתים . המרא שחופרין בו נקרא את ודגש תי"ו לאתים מקום הנח אשר במלת את מחרשתו ואת אתו : למזמרות . הם הכלים שזומרים בהם הגפנים ושאר הענפים כמו וכרמך לא תזמור : (ד) וישבו . ישראל וכל הגוים ג"כ לא תהיה מלחמה בעולם : כי פי ה' צבאות דבר . וכיון שהוא ית' דבר יקיים דברו : (ה) כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו . עד אותו זמן ילכו איש בשם אלהיו כי ישובו לדרך הטובה עד שיביאם המלך המשיח לדרך הטובה אחר מלחמת גוג ומגוג : ואנחנו . אבל אנחנו בית ישראל נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד כי אע"פ שיאריך הגלות ונגלה מארצנו לא נמיר אלהינו באל אחר אלא נלך בשמו כל הימים כמ"ש אם שכחנו שם אלהינו ונפרש כפינו לאל זר : (ו) ביום ההוא . ביום קבוץ גליות כמ"ש באחרית הימים : אספה . כמו אאספה וכן ויוסף עוד דוד כמו ויאסוף : הצולעה . בנר"י כמו נוטרה את הכרמים בנר"י ופירוש הצולעה ישראל שהם בגלות כחולים וצולעים וכואבים כי מי שהוא בצרה הרי הוא כאלו צולע וכן אמר דוד ובצלעי שמחו ונאספו וכן פירוש או תפקחנה עיני עורים או ידלג כאיל פסח : והנדחה . שהיא רחוק ממקומה ואולי אמר זה על עשרת השבטים שהם רחוקים מארצם מאד ות"י הצולעה מטלטליא והנדחה מבדריא : ואשר הרעותי . כמו שהרעותי להם כן איטיב להם ות"י ודאתבאש להון מן קדם חובי עמי כ"א ודאתבאשו להון : (ז) ושמתי . לשארית , שלא יכלו בגלות אלא תשאר מהם שארית שישובו לארצם בזמן ההוא : והנהלאה . היא הנדחת שזכר והנהלאה נפעל מן הלאה שהוא ענין רחוק המקום והזמן וי"ת הנהלאה כמו הנדחה מבדרא ורז"ל פי' הנהלאה החזקה והשמנה ההולכת מהלאה לפני הצאן מרוב בריאותה וכן פי' הצולעה שאינה יכולה ללכת אני אחזקנה והנהלאה אוסיף על כחה ואשימנה לגוי עצום : (ח) ואתה מגדל עדר . הוא מגדל דוד וקראו מגדל עדר כי ישראל נמשלים לעדר הצאן כמו שהמשילה בכמה מקומות וציון וירושלם הוא מקום כל ישראל שהיו נאספים שם שלש פעמים בשנה והיו בה כעדר בתוך הדברו והיא היתה ראש ממלכת ישראל ועפל

מצודת ציון

טוב ה' (ירמיה לא) : (ב) לכו . הוא ענין ל' זרוז : ויורנו . ענין למוד : (ג) והוכיח . ענין בירור דברים : עצומים . חזקים : וכתתו . ענין כתישה : לאתים . הם כלי החפירה וכן את מחרשתו ואת אתו (ש"א י"ג) : למזמרות . הם הכלי שכורתין בו הזמורות מל' וכרמך לא תזמור (ויקרא כה) : (ד) מחריד . מל' חרדה : (ו) הצולעה . החגרת כמו והוא צולע על ירכו (בראשית לב) : (ז) והנהלאה . ענין יגיעה כמו נלאה מואב (ישעיה טז) : (ח) עופל . ענין מגדל ומבצר כמו עופל

מצודת דוד

ההר שיעמוד עליו בה"מ : נכון . מתוקן יהיה בראש ההרים והראש שבכל ההרים : ונשא . ינשא במעלה וחשיבות : ונהרו . מן העכו"ם ימשכו ללכת אליו כנהר המושך והולך : (ב) והלכו . גוי אל גוי : ואמרו . אלו לאלו : ויורנו . המקום ילמד אותנו ע"י יודעי התורה : מדרכיו . מה מדרכיו : כי מציון . כי התורה האמיתית היא היוצאת מציון ואין זולתה בעולם : (ג) ושפט . ר"ל וכאשר יבקשו כן יהיה כי השופט והוא מלך המשיח הוא ישפוט בין העכו"ם רבים בדברי ריבותם והוא יברר המשפט לעכו"ם עצומים היושבים ממרחק : וכתתו . ישברו כלי המלחמה לעשות מהם כלי עבודת אדמה כי לא ישאו עוד מלחמה ולא ילמדו אותה כי המשיח ישפוט בדברי ריבותם : (ד) וישבו איש . כ"א ישב תחת גפנו וגו' ואין מי יחרידו ממקומו : כי פי וגו' . וכן יהיה : (ה) כי כל העמים וגו' . זהו מאמר הנביא שאמר כל הטובה הזאת יהיה לנו על כי כל העכו"ם כל אחד מהם הולך בשם אלהיו להאמין בהעכו"ם של בני עמו ואנחנו לא למדנו מהם לאחוז דרכם כי הולכים אנחנו בשם ה' להאמין בו וכן נאמין בו לעולם ועד ולכן ראוים אנו לטובה : (ו) אוספה הצולעה . אאסוף מבין העכו"ם את עדת ישראל שהיא כצולעת שאינה יכולה לזוז ממקומה : והנדחה . ישראל הנדחה מארצה לארצות העכו"ם הנה אקבץ אותה והוא כפל ענין במ"ש : ואשר הרעותי . ר"ל כשיעור אשר הרעותי לה כן איטיב עמה (ז) לשארית . להיות לה שארית בין העכו"ם ולא יכלו אותם : והנהלאה . העם אשר נתייגעת בגולה בשובה לארצה תשוב להיות גוי חזק : ומלך ה' . מאז לא ימשלו עוד הבבליים בהם כי ה' ימלוך עליהם ומלכותו תהיה בהר ציון כי שם ישרה שכינתו מעתה תהיה עד עולם ולא תזוז עוד משם : (ח) ואתה מגדל עדר . על עיר ציון יאמר שהוא המגדל אשר

רש"י

עדיך תאתה · שארית הגולה והגאולה כולם יקבצו אליך : ובאה הממשלה הראשונה · תבא הממשלה שלימה כולה אל בית דוד בירושלים כאשר היתה בתחילה עד שלא נחלקה ומה היא הממשלה הראשו' הממלכ' לבת ירושלים : (ט) עתה · שאת מורדת בי : למה תריעי רע . שיתי לבך למה את צריכה לבקש רעים ואוהבים מלכי מצרים ומלכי אשור לעזור :

(י) חולי . ל' חלחלה כמו (כאן) כי החזיקך חיל והלשון נופל על יולדת : וגוחי · כלעי ושחי על גחונך וכן בלשון משנה כותל הגוחה לרשות הרבים : תצאי מקריה · מירושלים ללכת בגולה : ושכנת בשדה . תהי שכינתך הרוסה כשדה :

(יא) האומרים תחנף . עתה תתחייב ציון בחטאתיה ויפקד עליה עונה : ותחז בציון עינינו . ותראינה בה עינינו מה שאויב לראות בה : (יב) כי קבצם כעמיר גורנה · וסופו לקבצם אל עמק יהושפט וסביבו' ירושלים למלחמ' כמו שמקבצין עמיר כדי לדוש שם אף הם חיל גוג ומגוג לרעתם נאספו ויאמר הקב"ה לכנ"י קומי ודושי בת ציון : (יג) והחרמתי · לשון הקדש : בצעם · מה שכנסו מגזילה וחמס : וחילם · ונכסיהון :

מיכה ד

בַּת־צִיּ֑וֹן עָדֶ֣יךְ תֵּאתֶ֔ה וּבָאָ֗ה הַמֶּמְשָׁלָה֙ הָרִ֣אשֹׁנָ֔ה מַמְלֶ֖כֶת לְבַ֥ת יְרוּשָׁלִָֽם׃ ט עַתָּ֕ה לָ֥מָּה תָרִ֖יעִי רֵ֑עַ הֲמֶ֣לֶךְ אֵֽין־בָּ֗ךְ אִם־יֽוֹעֲצֵךְ֙ אָבָ֔ד כִּֽי־הֶחֱזִיקֵ֥ךְ חִ֖יל כַּיּוֹלֵדָֽה׃ י ח֧וּלִי וָגֹ֛חִי בַּת־צִיּ֖וֹן כַּיּֽוֹלֵדָ֑ה כִּֽי־עַתָּ֞ה תֵצְאִ֣י מִקִּרְיָ֗ה וְשָׁכַנְתְּ֙ בַּשָּׂדֶ֔ה וּבָ֤את עַד־בָּבֶל֙ שָׁ֣ם תִּנָּצֵ֔לִי שָׁ֚ם יִגְאָלֵ֣ךְ יְהֹוָ֔ה מִכַּ֖ף אֹיְבָֽיִךְ׃ יא וְעַתָּ֛ה נֶאֶסְפ֥וּ עָלַ֖יִךְ גּוֹיִ֣ם רַבִּ֑ים הָאֹמְרִ֣ים תֶּחֱנָ֔ף וְתַ֥חַז בְּצִיּ֖וֹן עֵינֵֽינוּ׃ יב וְהֵ֗מָּה לֹ֤א יָֽדְעוּ֙ מַחְשְׁב֣וֹת יְהֹוָ֔ה וְלֹ֥א הֵבִ֖ינוּ עֲצָת֑וֹ כִּ֥י קִבְּצָ֖ם כֶּעָמִ֥יר גֹּֽרְנָה׃ יג ק֧וּמִי וָד֣וֹשִׁי בַת־צִיּ֗וֹן כִּֽי־קַרְנֵ֞ךְ אָשִׂ֤ים בַּרְזֶל֙ וּפַרְסֹתַ֙יִךְ֙ אָשִׂ֣ים נְחוּשָׁ֔ה וַהֲדִקּ֖וֹת עַמִּ֣ים רַבִּ֑ים וְהַחֲרַמְתִּ֤י לַֽיהֹוָה֙ בִּצְעָ֔ם

(הערות המסורה בגליון: ג' וחד ועדיך · י"ח · ל' · כ"ס ר"פ · ג' · ל' · ב' וקפין קמצין · ר"א בנביאים · פ' · ל' · י"ח בטעם · ל' · ו' ר"ס · ל' · ל')

תרגום

קֳדָם חוֹבֵי כְּנִשְׁתָּא דְצִיוֹן לָךְ עֲתִידָא מַלְכוּתָא לְמֵיתֵי וְיֵיתֵי שָׁלְטָנָא קַדְמָאָה לְמַלְכוּת כְּנִשְׁתָּא דִירוּשְׁלֵם׃ ט וּכְעַן לְמָה אַתְּ מִתְחַבְּרָא לְעַמְמַיָא הֲמַלְכָּא לֵית בִּיךְ אִם מָלְכֵי מַלְכֵּךְ אֲבָדוּ אֲרֵי תְקֵפוּךְ עָקָא וְזִיעַ הָא כְּחֶבְלִין לְיָלְדְתָא׃ י מְרַעִי וְזוּעִי כְּנִשְׁתָּא דְצִיוֹן כְּיָלְדְתָא אֲרֵי כְעַן תִּפְקִין מִקַּרְתָּא וְתִשְׁרִין בְּחַקְלָא וְתֵהָכִין עַד בָּבֶל תַּמָּן תִּשְׁתֵּיזְבִין תַּמָּן יִפְרְקִינֵךְ יְיָ מִיַּד בַּעֲלֵי דְבָבֵךְ׃ יא וּכְעַן יִתְכַּנְשׁוּן עֲלָךְ עַמְמִין סַגִּיאִין דְאָמְרִין אֵימָתַי תֵיחוּב וְתֶחֱזֵי בְּמַפֻּלַת צִיוֹן עֵינָנָא׃ יב וְאִינוּן לָא יָדְעִין חַיָּא דַיְיָ וְלָא מִסְתַּכְּלִין בְּמִלְכֵיהּ אֲרֵי קָרֵיבִינוּן כְּעָמִירָא לְאִדְּרָא׃ יג קוּמִי וְקַטְלִי כְּנִשְׁתָּא דְצִיוֹן אֲרֵי עַמָּא דִי בִיךְ אֲשַׁוֵּי תַקִּיפִין כְּבַרְזְלָא וּשְׁאָרְהוֹן חַסִּינִין כִּנְחָשָׁא וְתִקְטְלִין עַמְמִין סַגִּיאִין וּתְגַמְּרִין קֳדָם יְיָ נִכְסֵיהוֹן וּמָמוֹן יְקָרְהוֹן קֳדָם

אבן עזרא

יפה מגדל דוד ועכן ירושלם שהוא כמגדל לעדר שהם ישראל : עופל . כמו עופל ובחן וי"ת כי כמוהו ויעפילו עלו לעופל גבוה וככה כתוב לעלות אל ראש ההר הגביהו עצמם לעלות : עדיך תאתה · ואחר המלה דבוקה עם ובאה והטעם הממשלה וכמוהו כלו תפילות דוד בן ישי שאמ"ם שמלת תפלות היא באהנת דבוקה היא למלת דוד וככה זה :

(ט) עתה למה תריעי ריע · תרימי לעקה ותגביהי קול כתרועה כמו וישמע יהושע את קול העם ברעה והנה הרע נופל על ענות גבורה ועל חלושה גם זה תריעי ריע נופל על לשון לעקה ובכי : המלך אין בך · הטעם למה תלעקי כאילו אין לך מושיע ויועץ ובעבור זה החזיקך חיל כיולדה שלא השם מלכך ויועצך האומר לך אל תלעקי כי אם חולי וגוחי מלשון כי אלה וגם ילדה כי אם עתה תצאי והלכת בגלות ובאת עד בבל שם תנצלי שם יגאלך מלכך ויועצך הוא השם :

(י) חולי · בעבור שהזכיר חיל כיולדה אמר חולי וגוחי הוציאי הולד כמו כי אתה גוחי מבטן : מקריה · היא ירושלם וכל הקריות סביבותיה והטעם היישוב : ושכנת בשדה · בלכתך בגולה : ובאת עד בבל · גלות נבוכד נצר שם תגאלך :

(יא) ועתה · דעת מפרשים רבי' כי זה לעתיד בימי המשיח והעד ואתה ב"ח לחם אפרתה וכ' משה הכהן אמר כי ידבר על בית שני והמושל הוא זרובבל והטעם קומי ודושי כמו מי אתה הר הגדול כי זרובבל היה מבני יכניה וכתוב עליו ומושל על כסאו : תחנף . כמו הארץ החנפה לא תוכל לסבול :

(יב) והמה · לא ידעו זאת שהמלחמה מאי היתה כי אין זה כתוב על כן הוא לעתיד כמו הנה יום בא לה' : (יג) קומי · קרנך אשים ברזל . דרך משל כי הטעמים כעמיר בגרן : בצעם · כמו בצע והטעם כמו הונם כי הוא כפל המלה עתה

תצאי ג' בקרי' וסי' גם את זה תצאי וידיך על , כי עתה תצאי מקריה , טוב בתי כי תצאי את נערותיו : והמה י' ר"פ וסי' והמה פרם ישכבון , והמה לקחו את אשר עשה מיכה , והמה מביאים איש מנחתו דסלכים , והמה אמרו אל ירמיהו יהי ה', והמה מרי ועצבו את רוחו , והמה אם ישמעו ואם יחדלו , והמה כארם עברו ברית , והמה לא ידעו מחשבות ה', והמה עזרו עם דויד ודברי חוסים , והמה לשואה יבקשו נפשי :

תולדות אהרן תצאי מקריה · (סוכה מ) : כי קבצם · ב"מ סט : קומי ודושי · עירובין קא :

רד"ק

וכפל הענין במ"ש ואמר עופל בת ציון כי עופל כמו מגדל כמו עופל ובחן : עדיך תאתה ובאה · כפל הענין במ"ש לחזק הענין כי תאתה כמו ובאה : תאתה · האל"ף נחה : הממשלה הראשונה · הוא מלכות בית דוד וכפל הענין במ"ש ואמר ממלכת לבת ירושלם לחזק הענין וי"ת ואת משיחא דישראל דטמיר וגו' תרגם עופל טמיר כמו שתרגם ויבא אל העופל ועל לאחר כסי : (ט) אתה למה תריעי רע . ענינו ענין תרועה לאבל כמו ותרועה בעת לבריא ורע שם וממנו את קול העם ברעה ואמר זה כנגד ציון וירושלם ואמר לשון נקבה כנגד העיר או כנגד הכנסה אמר עתה שאת קרובים לגלות מארצך למה זה תתאבלי ותבכי עד זכרו יום כנתה וכיוצא : המלך אין בך · שלא מלך ויועצך שלא יתברך ואפשר שיסתיר פניו שלא יתברך עתה ממך עדיין הוא מלכך ויועצך ואם יגלה עתה מארצך עוד יגאלך מגלות בבל ויבא זמן שיגאל כל ישראל הגאולים והנדחים באפסי הארץ . על זה אמר ועתה נאספו וגו' : (י) חולי וגחי . חולי מענין חיל כיולדה וגוחי ענין שאנחה כי הוא מענין אתה גוחי מבטן שהוא ענין הולדה והאנחה היא הולדת הגניחה אמר אם יש לך לחול ולגוח כי בעונותיך עתה תצאי מקריה מירושלם וציון שנקראת קרית חנה דוד או פי' מכל קריה וקריה שבארץ ישראל ועם כל זה וכבי שנתמה ואל תחשבי שאבדה תקותך : ושכנת בשדה · כדרך השבויים שמוליכים אותם מעריהם ומניחים אותם בשדה עד שיאספו כלם ואח"כ מוליכים כלם בשבי לארץ המגלים : ובאת עד בבל · כי שם מקום הגלות לאותם שגלה נבוכד נצר מלך בבל : שם תנצלי · מבואר הוא : (יא) ועתה · זה אמר כנגד קבוץ גליות בימי המשיח ואמר כי עתה מובטחים תהיו בנחמה זו ואם היא לאורך זמן כמו שדבר שהיה להם עתה בזמנם : גוים רבים . זהו גוג ומגוג ועמים רבים אשר אתו : האומרים תחנף · יתחנו בלבם עתה תחנף ציון ותתחייב ובעונותיה תחרב כמו שתחרבה מקדם . ותחז בציון עינינו · ותראינה עינינו בציון מה שקוינו וכן ובאויבי ראתה עיני ותחז כמו ותחזה : (יב) והמה לא ידעו מחשבות השם . למה סביר רוחם לבא על ירושלם כי הם חושבים לשלול שללה ונתחריבה עלו עליה ולא הבינו עצתו למה העירם לבא עליה כי הוא ית' העירם כמ"ש בנבואת יחזקאל והעליתיך מירכתי צפון והביאותיך אל הרי ישראל : כי קבצם כעמיר גורנה . כמו שמקבץ אדם עמירי השדה אל הגורן לדוש שם כן יקבץ האל ית' העמים על ירושלם וישראל ידושו אותם שם : (יג) קומי ודושי · כי קרנך אשים ברזל . לנגח אותם ולהפילם : ופרסותיך אשים נחושה . לדושם

מצודת דוד

אשר יאספו שם ברגלים כל שבטי ישראל המכונים בהרבה מן המקומות בשם עדר ולתוספת ביאור אמר עופל בת ציון ר"ל אתה ציון הנה אליך תבוא קבוצת הגלויות והנדחה : ובאה . ואז תבוא הממשלה הראשונה ואחר ומפרש הנה הממלכה הטיה תבוא לעדת ירושלים ר"ל שאז תמשול גם על עשרת השבטים כמו בימי דוד ושלמה לא יחלקו עוד לשתי ממלכות : (ט) עתה למה תריעי רע · למה תתחברי לרעים זרים לבקש עזר ממלכי המצרים וכי אין בך המלך ה' וכי נאבד יועצך ר"ל הלא יש לך נביאים המייעצים אותך לשוב לה' וכאשר כן תעשו הלא הוא יעזור לך : כי החזיקך · אשר אחז אותך חיל ורתת כיולדה מפחד הכשדים המעותד לבוא עליך ובעבור זה הבקש עזר ממלכי המצרים כאלו אין הכח בידי להציל : (י) חולי וגוחי . ר"ל לכן הבא וריק יעזורו ואתה עדת ציון תלאי חלחלה והאנחי כיולדה כי אתה בזמן קרוב תצאי מן העיר ללכת גולה : ושכנת בשדה . כדרך הגולים ולא יכניסו במלון ותבוא עד בבל : שם תנצלי ונומר . כבבל שתרוקני מכל הטובה ולא יועילו לך מלכי מצרים ובבבל יגאלך ה' ור"ל כי בעת תבוא מפלת בבל תגאלו תפשי ומבלי עזר ממלכי מצרים : (יא) ועתה . ר"ל בזמן שאמר מתנבא עליו באחרית הימים יהיה הגאולה יותר שלימה כאשר יאספו עליך עכו"ם רבים והוא גוג ומגוג ועכו"ם רבים אשר אתו : האומרי' . אשר יאמרו עתה תתחייב הארץ ללקות בעונה ועינינו תראנה בציון מה שקוינו : (יב) והמה . אבל המה לא ידעו מחשבות ה' בעבור מה שנתן בלבם להתאסף ולבוא על ציון כי לרעתם קבצם כמו שמקבצין עמירי שבולים אל הגורן לחבטם במקל ולדושם : (יג) קומי ודושי . לפי שהמשילם לעמיר אמר לשון הנופל

מצודת ציון

עופל ובחן (שם לב) : עדיך . אליך כמו תגע עדיך (איוב ד') : תאתה . ענין ביאה כמו אתה בוקר (ישעיה כא) : (ט) תריעי רע · ענין חבר ואוהב : החזיקך . ענין אחיזה : חיל · חלחלה ורתת : (י) חולי · מל' חלחלה : וגוחי · ענין האנחה היא הולאת כי האנחה היא הוצאת הנשימה והוא מענין כי אתה גוחי מבטן (תהלים כב) שהוא ענין המשכה והוצאה וקרוב הוא אל לשון גניחה המוזכר בדרז"ל : מקריה · מעיר : תנצלי · ענין ריקות כמו וינצלו בני ישראל את עדים (שמות לג) : מכף · מיד : (יא) תחנף · תתחייב כמו ולא תחניפו את הארץ (במדבר ל"ה) : ותחז · כמו ותחזה והוא ענין ראיה והסתכלות כמו ואתה תחזה (שמות י"ח) : (יב) כעמיר · כן יקרא אגודת השבלים כמו ותלנו מעמר (תהלים קכ"ט) : גורנה . הוא המקום שמכניסין שם השבולת : (יג) ודושי · מל' דישה : ופרסותיך · הם כפין מנעלים שברגלי הבהמות כמו בפרסות סוסיו (יחזקאל כ"ו) ואמר כדרך שאלה : נחושה · נחשת : והדקות · ענין שחיק כמו אדיקם ארקעם (ש"ב כ"ב) : והחרמתי . ענין, הקדש כמו כל חרם בישראל (במדבר י"ח) : בצעם · ממון עשרם כמו בצע כסף (שופטים) בעמיר

וְחֵילָם לַאֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃ יד עַתָּה
תִּתְגֹּדְדִי בַת־גְּדוּד מָצוֹר שָׂם
עָלֵינוּ בַּשֵּׁבֶט יַכּוּ עַל־הַלְּחִי אֵת
שֹׁפֵט יִשְׂרָאֵל׃

ה א וְאַתָּה בֵּית־לֶחֶם אֶפְרָתָה
צָעִיר לִהְיוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה מִמְּךָ
לִי יֵצֵא לִהְיוֹת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל
וּמוֹצָאֹתָיו מִקֶּדֶם מִימֵי עוֹלָם׃
ב לָכֵן יִתְּנֵם עַד־עֵת יוֹלֵדָה יָלָדָה
וְיֶתֶר אֶחָיו יְשׁוּבוּן עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ג וְעָמַד וְרָעָה בְּעֹז יְהוָה בִּגְאוֹן שֵׁם
יְהוָה אֱלֹהָיו וְיָשָׁבוּ כִּי־עַתָּה יִגְדַּל
עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ׃ ד וְהָיָה זֶה שָׁלוֹם
אַשּׁוּר ׀ כִּי־יָבוֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי יִדְרֹךְ
בְּאַרְמְנֹתֵינוּ וַהֲקֵמֹנוּ עָלָיו שִׁבְעָה

רִבּוֹן כָּל עָלְמָא׃ יד כְּעַן
תִּסְתַּיְעִין בְּמַשְׁרְיָן קַרְתָּא
דְּצָיְרִין עֲלַהּ בְּצִיָּר דַּהֲווֹ מָחַן
בְּחוּטְרָא עַל לִיסְתָּא יָת דַּיָּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ א וְאַתְּ בֵּית לֶחֶם
אֶפְרָתָה כִּזְעֵיר הֲוֵיתָא
לְאִתְמַנָּאָה בְּאַלְפַיָּא דְּבֵית
יְהוּדָה מִנִּךְ קֳדָמַי יִפּוֹק מְשִׁיחָא
לְמֶהֱוֵי עָבֵיד שׁוּלְטַן עַל יִשְׂרָאֵל
דִּי שְׁמֵיהּ אֲמִיר מִלְּקַדְמִין
מִיּוֹמֵי עָלְמָא׃ ב בְּכֵן יִתְמַסְרוּן
כְּעִדַּן יָלֵידְתָּא לְמֵילַד וּשְׁאָר
אֲחֵיהוֹן יִסְתַּמְכוּן עֲלֵיהוֹן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ג וִיקוּם וְיִשְׁלוֹט
בִּתְקוֹף מִן קֳדָם יְיָ בִּרְבוּת
שְׁמָא דַּייָ אֱלָהֵיהּ וְיִתּוּבוּן
מִבֵּינֵי גָלְוָתְהוֹן אֲרֵי כְעַן יִסְגֵּי
שְׁמֵיהּ עַד סְיָפֵי אַרְעָא׃ ד וִיהֵי
מִבְּכֵן שְׁלָמָא לָנָא אַתּוּרָאָה
אֲרֵי יֵעוֹל בְּאַרְעָנָא וַאֲרֵי
יְדְרוֹךְ בִּבְרָנְיָתָנָא וּנְמַנֵּי עֲלָנָא שַׁבְעָא מַלְכִין וְתַמְנְיָא רַבְרְבֵי

רשי

(יד) עתה תתגודדי בת גדוד. עתה בעת גזרתה הרעה על העון כי גבר תתגודדי בת גדוד בת כשדים קבלי גדודין כי עתה הוא אשר אמרתי הגדוד אשר שם מצור עלינו: בשבט יכו על הלחי · מי גרם לך להגלית את אשר ישראל מלעיבי' על נביאיהם ושופטיה' ומכים אותם על הלחי כך היו עושים וכן מצינו בפסיקתא וכן ישעיה הוא אומר (ישעיה נ) גוי נתתי למכים: (א) ואתה בית לחם אפרתה. שיצא דוד משם שנאמר בו (שמואל א יז) עבדך ישי בית הלחמי ובית לחם קרוי אפרת שנאמר (בראשית מח) בדרך אפרת היא בית לחם: צעיר להיות באלפי יהודה. ראוי היית להיות צעיר במשפחות יהודה מפני פסולת רות המואביה שבך: ממך יצא לי · משיח בן דוד וכה"א (תהלים קיח) אבן מאסו הבונים: ומוצאותיו מקדם. לפני שמש ינון שמו (שם): (ב) לכן יתנם עד עת יולדה · יתנם ביד אויביהם עד בא העת אשר חלה וילדה ציון את בניה ציון אשר החזיקה עתה חיל כיולדה ועכשיו היא קרויה ילדת ורבותינו אמרו מכאן אין בן דוד בא עד שתתפשט המלכות ט' חדשים על כל העולם כלו אך לפי פשוטו זהו הלעג שפירשתי: ויתר אחיו · של מלך יהודה כלומר שאר שבט יהודה: ישובון על בני ישראל · יתחברו עם שאר השבטי' והיו לממלכה אחת ולא יחצו עוד לשתי ממלכות: (ג) ורעה · ופרנס את ישראל: וישבו · מן הגליות: כי עתה יגדל. מלכם עד אפסי ארץ והביאום מנחה אליו בסוסים וברכב: (ד) והיה זה שלום · גמור וקבוע באין הפסק עוד ולא ידמה לשאר התשועות שהיו צרות אחריהן: אשור כי יבא · הרי כי משמש בלשון אם · אם

אבן עזרא

(יד) עתה תתגודדי בת גדוד · דרך לחוש והטעם קהלת הגדוד שהם המצור על ירושלם והיו בארצם מכים שופט ישראל והנכון בעיני כי שופט ישראל הוא המשיח או זרובבל על כן אחריו ואתה בית לחם אפרתה והכתוב דבר כפי מחשבתם כדרך יחלקו בגדי להם וכתב על בלק וילחם בישראל בעבור שאמר אולי אוכל להלחם בו והוא לא נלחם רק כפי מחשבתו דבר הכתוב כדרך שאמר אולי אוכל להלחם בו וככה האנשים רדפו אחריה' עד הירדן ועדיין המרגלים ביריחו: (א) ואתה. אחר השני שמות אפרת היא בית לחם כמו ולא עשו עם בית ירובעל גדעון וטעם צעיר שהיא קטנה: ממך · כל זה בעבור דוד שהוא ראש המלוכה על כן ומוצאותיו מקדם על דוד והגה ידבר עם בית לחם אפרתה כי מבני בניך הראשונים יצא מושיע לישראל: (ב) לכן. יתן השם ישראל שיעמדו בצרה בעת יולדה עד שיתחבר זה המושל וקרוביו עם בני ישראל ויפת אמר כי יתנם המשיח והטעם יניחם כדרך על כן לא נתתיך: (ג) ועמד ורעה. יהיה רועה ישראל בעוז השם וישבו לבטח: (ד) והיה זה שלום · לא יפחד אנוש מאשור אם יבא בארצנו ועוד הקמונו עליו והטעם אם רצה אשור לבוא בארצנו יקומו שרי זה המושל רבים: שבעה גם שמנה · כדרך תן

מושל י"ד מ"ל וסימ' מושל בארם ב' בו, ושלמה היה מושל, ואתה בית לחם אפרתה, והעושר והכבוד מלפניך, ותקימותי את כסא מלכותך דדברי הימים, ויהי מושל בכל המלכים דדברי הימים, אתה מושל בגיאות, כי תשב ללחום • ארי נוהם ודוב שוקק, רבים מבקשים פני נדיב. מזעקת מושל בכסילים, אם רוח המושל

ותולדות אהרן לכן יתנם • יומא י סנהדרין צח : זה שלום. סוכה נב:

רדק

לדושם, זהו באמר וצדיקות עמים רבים כי ישימם כעפר לדוש: והחרמתי · כמ"ש בנבואת זכריה ואסף חיל כל הגוים ואמר יהיה על מצלות הסוס קדש לה' ואמר כי קבץ חיל הגוים יהיה בזה לישראל וקנתו יהיה קדש לה': (יד) עתה תתגודדי בת גדוד. עתה בזמן ההוא תתגודדי שיבא עליך גדודים לפי' תקראו בת גדוד ר"ל עדת דבורים: מצור שם עלינו · גוג מגוג שם מצור עלינו עם כל גדודיו וחילותיו: בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל · כמו שאמר ויצא חצי העיר בגולה וגו' ואז יבזו השופטים והגדולים אשר בישראל עד שיכו אותם בשבט על הלחי דרך בזיון: (א) ואתה בית לחם אפרתה · אמר אפרתה להודיע איזה בית לחם וכן ואקברה שם בדרך אפרת היא בית לחם ואמר בית לחם אשר ליהודה נראה כי בית לחם אחר היה ואמר כנגד בית לחם אתה בית לחם צעיר להיות באלפי יהודה אעפ"י שהיית צעיר באלפי יהודה ממך לי יצא שופט להיות מושל בישראל וזהו המלך המשיח ופי' להיות להיותך נמנע בערי אלפי יהודה צעיר עתה כנגדם ואעפ"כ ממך יצא לי המשיח כי מזרע דוד שהיה מבית לחם יהיה וזהו שאמר ומוצאותיו מקדם מימי עולם כי מוצאות המשיח בזמנו יאמרו כי מקדם מזמן רב היו מבית לחם זהו דוד כי יש זמן רב בין דוד ובין מלך המשיח וזהו אל שהוא מימי קדם מימי עולם יש עליהם תשובה כי הוא לא משל בישראל אבל הם משלו בו ומה שאמר כי מי היה מימי קדם אלא לא זהו שקר כי האל קודם ימי עולם היה והם אומרים כי מקדם מימי עולם היו מוצאותיו כלומר כי אז יצא והאל קדמון בלי ראשית ומ"ש מעולם עד עולם אתה אל ר"ל מטרם עולם כמ"ש בטרם הרים יולדו וכן מעולם נסכתי בטרם עולם כמ"ש עד לא עשה ארץ וחוצות וי"ת כן ואת בית לחם אפרת וגו': (ב) לכן יתנם. בעת הישועה יתן האל ית' ישראל בצרה ויביאם עד עת יולדה ילדה כלו' יאחזום צירים כצירי יולדה מרוב צרתם כמו שאמר בנבואת דניאל והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא: ויתר אחיו ישובון על בני ישראל. יתר אחיו הם שבט יהודה ובנימן שנותרו כשגלו י' השבטים וכנוי אחיו על המשיח: על. כמו עם והם עשרת השבטים כלומר אלה ואלה ישובון על אדמתם ות"י בכן יתמסרון כעידן לידתא למילד ושאר אחיהון יסתמכון עליהון בני ישראל ורז"ל דרשו בזה ואמרו אין בן דוד בא עד שתתפשט המלכות בעולם תשעה חדשים שנאמר לכן יתנם עד עת יולדה ילדה: (ג) ועמד ורעה · אחר הצרה יעמוד המלך המשיח וירעה את ישראל בעוז ה': בגאון שם ה'. במשפט שיעשה האל בגוים ההם בעוזו ובגאונו שיראה להם ויראו שמנו כל אפסי ארץ וירעה את ישראל בהשקט ובבטחה איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו ואין מחריד כמו שאמר למעלה וזהו שאמר וישבו שישבו בבטחה ובשלום לעולם: כי עתה יגדל · שם המשיח יגדל עתה אחר משפט הרשעים וכת"י ויסגא שמיה: (ד) והיה זה שלום אשור כי יבא · פעם הפחד שאנו מפחידים בזמן הזה מאשור שיבא בארצנו: וכי ידרוך בארמנותינו · זה יהיה שלום

מצודת ציון

(שופטים ה): וחילם. גם הוא ענין עושר כמו ושללו חילך (יחזקאל כ"ו): (יד) תתגודדי · ענין בריחת הבשר כמו לא תתגודדו (דברים י"ד): גדוד. ענין מחנה וכן פשט גדוד (הושע ז): מצור · כן יקרא הקפת גייסות סביב העיר ללכדה: בשבט. בשרביט: הלחי · כן נקרא המקום שאצל העין: (א) צעיר · קטן ונבזה: באלפי · ענין שררה כמו אל תבטחו באלוף (לקמן ז'): (ג) ורעה. ר"ל ינהיג: בגאון. ענין רוממות: אפסי. קצות כי בקצות הארץ היא אפס וכלה: (ד) ידרוך · מלשון דריכה והלוך: בארמנותינו. מלשון ארמון והיכל: נסיכי. ענין שררה אדם

מצודת דוד

בעמיך ור"ל הנה עתה שכולם נקבצו ובאו עמוד והרוג בהם עם כי מלאו כחך בסותך בגולה הנה אני אחזק אותך ואשים קרנך ברזל לנגח בהם ואת פרסותיך אשים נחושה לרמוס אותם: והדיקות. תשחקם דק דק: והחרמתי · הוא מאמר הנביא בשם ישראל אז אחרים לה' חמדת עשרם: וחילם וגו'. כפל הדבר במ"ש: (יד) עתה תתגודדי · ר"ל בזמן ההוא אתה בת גדוד רב חשדיי בבבל ובלעז תתך נתות לשון נופל על לשון אמר תתגודדי בת גדוד: מצור שם עלינו. ר"ל וזהו בגמול ששם עלינו מצור בימי חרבן בית השני: בשבט וגו' · ובימי הגולה היינו נבזים בעיניהם ואפילו את שופט ישראל הכו בשבט על הלחי והוא מכת בזיון וכן נאמר יתן למכהו לחי ישבע בחרפה (איכה ג): ה (א) ואתה בית לחם אפרתה · בית לחם שביהודה נקראת אפרת כמ"ש בדרך אפרת היא בית לחם (בראשית מח) ולא זהו בית לחם שבזבולון המוזכר ביהושע: צעיר להיות וגומר. ר"ל אתה משפחת בית דוד הבא מבית לחם מישי בית הלחמי מהראוי היה שתהיה הצעיר והנבזה בכל שרי יהודה וזהו לפי שבאת מרות המואביה: ממך לי יצא · ומ"מ יצא לי ממך מלך המשיח להיות מושל בישראל: ומוצאותיו מקדם. בזה יפרש אמריו שאין הכוונה לומר שהמלך המשיח בעצמו יולד בבית לחם אבל מוצאותיו מבית לחם מימים קדמונים מימי דוד המלך אבי המשפחה אם כן מקור מחצבת המשיח הוא מבית לחם ולא הוא בעצמו: (ב) לכן יתנם · הואיל והגדלתי המשפחה ההיא אוסיף עוד לגדלם כי המושל הזה הוא מלך המשיח הוא יכלה את המון גוג שאמר למעלה קומי ודושי וגו' וז"ש יתנם עד עת וגו' ור"ל הוא יתנם בצרה גדולה עד שיהיו כמו העת אשר היולדה טרעת ללדת שהיא מצירה מאד: ויתר אחיו · ר"ל הנשארים מהמון גוג מאחיו ובני עמו הם ישובון על בית ישראל להיות מכניעים להם: (ג) ועמד ורעה. מלך המשיח הוא ינהיג אותם בעוז ה' ר"ל ולא בעוצם ידו כי מה' היתה זאת: בגאון · ברוממות שם ה' אלהיו והוא כפל ענין במ"ש: וישבו · ישראל ישבו בארצם בהשקט ושאנן: כי עתה. ר"ל בזמן הזה יגדל שמו להתפרסם עד קצות הארץ: (ד) והיה זה שלום

רש"י

אם יבא בארצנו כאשר בא עתה : והקימונו עליו שבעה רועים · שבעה ושמונה רבותינו פירשו שמותיהן במסכת סוכה ואיני יודע מהיכן למדו : (ה) ורעו את ארץ אשור · וירוצצו כמו (שם ב) תרועם בשבט ברזל : ואת ארץ נמרוד · היא בבל : בפתחיה · בשערי מדינותיה : (ו) כטל מאת ה' . שאין בא לעולם ע"י אדם ולא יקוו שום אדם עליו כך לא יקוה ישראל לעזרת איש כי אם בה' : (ז) כאריה בבהמות יער · כך יהיו מלכם עליהם בכל : ורמס וטרף · כמו היה דרכם האריה כשהוא רעב ואוכלו במקומו וטרף הוא כשנושא את הטרף למעונותיו בשביל גוריו ולבאותיו : (ט) והכרתי סוסיך . היא עזרת מצרים שאתם נשענים עליהם להמלט בהם סוסים : (י) והכרתי ערי ארצך · ולא תצטרך לערי מבצר

מיכה ה

רֹעִים וּשְׁמֹנָה נְסִיכֵי אָדָם׃ ה וְרָעוּ אֶת־אֶרֶץ אַשּׁוּר בַּחֶרֶב וְאֶת־אֶרֶץ נִמְרֹד בִּפְתָחֶיהָ וְהִצִּיל מֵאַשּׁוּר כִּי־יָבוֹא בְאַרְצֵנוּ וְכִי יִדְרֹךְ בִּגְבוּלֵנוּ׃ ו וְהָיָה ׀ שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּטַל מֵאֵת יְהוָה כִּרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב אֲשֶׁר לֹא־יְקַוֶּה לְאִישׁ וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם׃ ז וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר כִּכְפִיר בְּעֶדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִם־עָבַר וְרָמַס וְטָרַף וְאֵין מַצִּיל׃ ח תָּרֹם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ׃ ט וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהַאֲבַדְתִּי מַרְכְּבֹתֶיךָ׃ י וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ׃ יא וְהִכְרַתִּי כְשָׁפִים מִיָּדֶךָ וּמְעוֹנְנִים לֹא יִהְיוּ־

תרגום

אֱנָשָׁא׃ ה וְיִרְעוּן יָת אַרְעָא דְאַתּוּר בְּחַרְבָּא וְיָת אַרְעָא נִמְרוֹד בִּתְקוֹף כַּרְכַּהָא וִישֵׁיזְבִינַנָא מֵאַתּוּר דְלָא יֵעוּל בְּאַרְעָנָא וְלָא יִדְרוֹךְ בִּתְחוּמָנָא׃ ו וִיהֵי שְׁאָרָא דְבֵית יַעֲקֹב בְּגוֹ עַמְמִין סַגִיאִין כְּטַלָא קֳדָם יְיָ וְכִרְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דִי עַל עִסְבָּא דִי לָא מוֹרִיךְ לֶאֱנָשָׁא וְלָא מַכְתַּר לְבַר אֱנָשָׁא׃ ז וִיהֵי שְׁאָרָא דְיַעֲקֹב בְּעַמְמַיָא בְּגוֹ עַמְמִין סַגִיאִין כְּאַרְיָא בִּבְעִירָא בְחוּרְשָׁא וּכְלֵיתָא בְּעֶדְרֵי עָנָא דְאִם יַעְדֵי וְיִרְמוֹס וְיִקְטוֹל וְלֵית דִי מְשֵׁיזִיב׃ ח סַגִי מִבְּכֵן תִּתְקֵיף יְדָךְ יִשְׂרָאֵל עַל סַנְאָךְ וְכָל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ יִשְׁתֵּיצוּן׃ ט וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ וְאֱשֵׁיצֵי סוּסְוָת עַמְמַיָא מִבֵּינָךְ וְאוֹבֵיד רְתִיכֵיהוֹן׃ י וְאֱשֵׁיצֵי קִרְוֵי עַמְמַיָא מֵאַרְעָךְ וְאַפְגֵּר כָּל כְּרַכֵּיהוֹן תַּקִיפַיָא׃ יא וְאֱשֵׁיצֵי חָרְשִׁין מִבֵּינָךְ

אבן עזרא

מן חלק לשבעה וגם לשמונה והטעם כפל נסיכים כמו רועים והנה אינה חמשה עשר : (ה) ורעו . דרך משל כי ימלכו עליהם בחזקה : וארץ נמרוד · היא בבל : בפתחיה · על החרב כמו והמה פתיחות יש אומרים בפתחי הארץ והנה יצילנו מאשור : (ו) והיה שארית יעקב · אותם שלא יכלו שהתחברו עם בית הלחמים כי יהיה מקומם רחוק כי עודם בגלות : כטל מאת ה' · והטעם שיבטחו על השם לבדו ולא על מלכי הגוים שהם בארצם כמו הטל שאינה ברשות אדם רק ביד השם או ילמד ישראל העמים לקרוא בשם ה' ויהיו בקרבם כדרך אשר היה כטל לישראל וכל גוי לא יקוה לאיש : (ז) והיה · ברצותם לבוא בבית המקדש : (ח) תרם . גבורה מראה על הכל והאויבים השם יכריתם : (ט) והיה · והכרתי סוסיך . לעשות מלחמה כי אין צורך : (י) והכרתי ערי ארצך · מוקפות החומה כי לולי פחד אויב טוב לאדם לשבת בפרזות שהאויר רחב והטעם שיהיה שלום בארץ ואין צורך למבצרים : (יא) והכרתי כשפים . מעשה התולדות כי מן התולדות יבאו הכשפים : ומעוננים · מסתכלים בעננים לדעת

תעלה 'לבני אדם ל' בסיפרא וכל ספר תהילות דכוו' בס"א להודיע לבני האדם : וטרף ב' וסימני' וטרף זרוע אף קדקד ורמס וטרף ואין מציל : מרכבותיך ב' וחסר וסימ' ואבדתי מרכבותיך, כי תרכב על סוסיך מרכבותיך

תולדות אהרן כצל. (ברכות ס) :

רד"ק

שלום לנו מכל פחד שלא יפחד עוד עד עולם ופי' זה שלום על המשיח כי הוא יהיה סבת השלום כמו שאמר ודבר שלום לגוים או פי' זה שלום יהיה שלא יבא עוד אויב בארצנו כמו שהיה רגיל לבא היום : והקימונו עליו · פי' על האויב אם יבא בזמן ההוא כמו שבא בזה"ז מלך אשור אם יבא או נקים עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם כלו' שיעמדו נגד האויב ויכוהו והרועים והנסיכים יהיו שרי המלך המשיח שיהיו רועי ישראל בעמו ונסיכים ממונים עליהם ומה שאמר שבעה שמונה כמו תן חלק לשבעה וגם לשמונה כלומר רבים רועים ונסיכים ורועים ונסיכים ענין כפל במלות שונות כי הרועים הם הנסיכים וי"ת ונמני עלנא שבעא מלכין ותמניא רברבי אנשא ואני תמה איך תרגם עליו עלנא ויתכן לפרש עליו כמו עם ר"ל עם מלך המשיח וכן ועליו מטה מנשה ורז"ל אמרו: מאן נינהו שבעה רועים דוד באמצע שת ומתושלח מימינו אברהם ויעקב ומשה משמאלו ומאן נינהו שמונה נסיכי אדם ישי שאול ושמואל עמוס וצפניה חזקיה אליהו ומשיח : (ה) ורעו · אלה הרועים ירעו את ארץ אשור בחרב ופי' ורעו ושברו כמו ורעו דליותיו ירעוך קדקד : ואת ארץ נמרוד . הוא בבל כמו שכתוב ותהי ראשית ממלכתו בבל וזכר אשור ובבל לפי שהם החריבו את ארץ ישראל והם יחריבום : בפתחיה · בחרבותיה כמו והמה פתיחות שפירושו חרבות ר"ל כי בכלי מלחמתם יחריבום ות"י בפתחיה בתוקף כרכהא : והציל · המלך המשיח יצילנו כשיחריבו ארץ אשור ובבל עם נסיכיו ושריו שלא יבא עוד אויב מן הארץ ההיא שיבא בארצנו וידרוך בגבולנו ומלת כי במקום אשר כמו כי נתן לנבלך לחם כמו אשר נתן : (ו) והיה שארית · אותם שישארו אחר שיתבררו כמו שאמרו וצרפתים כצרוף הכסף וגו' : בקרב עמים רבים · שיאספו על ירושלם עם גוג ומגוג ויהיו ישראל ביניהם כטל מאת ה' כי הטל לא בא אלא מאת ה' מן השמים והמקוה לו לא יקוה לאיש שיבא להם לסייעם אלא לה' יקוו כי הוא המטיר והמצמיח לארץ הטל והמטר כן ישראל בימים ההם לא יקוו אלא לאל יתברך כי הוא המושיעם ואין זולתו מושיע כי הם יהיו עם מעט והעמים האוספים עליהם יהיו רבים ומי יוכל להושיעם בלתו ותרד ישועתו להם כאשר ירד הטל על האדמה ואמר אחר כן כרביבים עלי עשב כי הרביבים הם ממטר הרב והעשב גדול מהדשא כן יהיו הם כולכם גדולים וטובים לנס סולך עגל : יקוה לאיש · ייחל לבני אדם כפל הענין במלות שונות : (ז) והיה · כאריה בבהמות יער · האריה הוא שגדל ויש לו כח וגבורה בחיות היער החזקים כמו הנמר והדוב והזאב ויעבור עליהם וירמסם ויטרוף מהם כרצונו ואין מציל הכפיר הוא הקטן במין האריה אבל הוא גדול מגור והכפיר אין לו כח בחיות היער לטרוף אבל יש לו כח בעדרי צאן יטרוף מהם ואין מציל כן יהיו ישראל בקרב העמים ההם הנועדים על ירושלם שישמידם ויכרתם כמו שכתוב בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה : תרום ידך · מגולה הוא : (ט) והיה . והכרתי סוסיך כאמר שלא תצטרך לסוסים ולמרכבות כי שלום יהיה לך לעולם אחר מלחמת גוג ומגוג וי"ת ואשיצי סוסות עממיא מבינך ואוביד ית רתיכהון : (י) והכרתי ערי ארצך · שהם מוקפות חומה ולא יצטרכו לחומה כי שלום יהיה להם ורוב אדם לא ישים כהם ואמר והכרתי כלומר כמה שארצה אתכם ואתן לכם שלוה כאלו אני אכרות את חומת עריכם עד שלא יקראו ערים אלא פרזות וכן אמר פרזות תשב ירושלם וגו' וכן פי' והרסתי כל מבצריך ועוד כי ישיבת הפרזות טובה לבריאות הגוף מישיבת הערים המוקפות והכרכים וכן אמרו ז"ל אין מוליכין מעיר לכרך מפני שישיבת כרכים קשה שנאמר ויברכו העם לכל האנשים המתנדבים לשבת בירושלם והטעם כי האויר צר בכרכים ובפרזות הוא רחב וטוב לבריאות הגוף וי"ת ואפגר כל כרכיכון תקיפיא : (יא) והכרתי כשפים · מידך · כמו מרשותך כמו ויקח את כל ארצו מידו ר"ל שלא יהיה בכל ארצך מכשפים ומעוננים כמו שהם היום וטעם והכרתי שיסיר לב האדם מהבליהם ופי' מעוננים אמרו רז"ל מעונן זה האוחז את העינים

מצודת דוד

שלום פרטים שמו יהיה סבת השלום אף אשור כי יבוא בארצנו ואומר לא יהיה נעדר השלום כי לא יבא למלחמה כמו לשעבר כי בהכנעה יבוא : והקמונו עליו . אנחנו נמשול בארצנו ונקים עליו נציבים מתחת ידינו : שבעה רועים · ר"ל מנהיגים את העם להורותם הדרך : נסיכי אדם . בני אדם מושלים על העם : (ה) ורעו · הם ינהיגו את ארץ אשור בחרב ר"ל יהרגו בחרב את הממרה על הנהגות' : ארץ נמרוד · הוא בבל כמ"ש בנמרוד ותהי ראשית ממלכתו בבל וגומר (בראשית י) : בפתחיה . ר"ל ינהיגום בפרסום בפתחי שערי העיר : והציל מאשור וגומר · ר"ל במה שיעמיד מלך המשיח באשור נציבים מבני ישראל בזה יציל את ישראל מאשור אשר יבוא בארצנו כי לפי שיהיה אימת הנציבים עליהם לא יבואו למלחמה כ"א להראות הכנעה : (ו) בקרב עמים רבים . הוא גוג והמלכים אשר עמו : כטל מאת ה' . ר"ל אז לא יתלו בטחונם בעכו"ם אלא יתלו בטחונם בה' כמו בטחון ירידת הטל שהוא מה' לבד וכן בטחון הרביבים אשר המקוה להם לא יקוה לאיש שהוא יורידו לפי שאין ביד אדם כן אז לא יקוה למי רק לה' : ולא ייחל וגו' · הוא כפל ענין כמ"ש : (ז) והיה שארית יעקב . ר"ל לכן יגבר ידם ויהיו בקרב העכו"ם הרבים ההם כאריה בחית היער וככפיר בעדרי הצאן אשר אם מי מהם עבר דרך עליהם הוא רומס וטורף ואין מי מציל עצמו מידו כן הם יהרגו בחיל גוג ומגוג ההם ואין מי יעמוד נגדם : (ח) תרום ידך · אז תרום ידך להתגבר על צריך ויכרתו כולם : (ט) והכרתי סוסיך · ר"ל לא תהיה נושע בגבורת הסוס ובמרכבות כ"א בעזר אלוה : (י) ערי ארצך · עיר המוקפת חומה נקראת בשם עיר לבד ואם היא מבלי חומה נקראת עיר פרזות ולזה אמר שאז לא יהיה לך ערים המוקפות חומה להסגר בה כי עוד לא יבא עליך מלחמה : והרסתי וגומר . הוא כפל ענין כמ"ש : (יא) והכרתי כשפים . ברשותך

מצודת ציון

אדם · רוצה לומר השרים : (ה) ורעו · ינהיגו : בפתחיה · מלשון פתח : (ו) כרביבים · הוא המטר החזק כמו וימנעו רביבים (ירמיה ג) : ייחל · מלשון תוחלת ותקוה : (ז) כבהמות יער · ר"ל בחית יער וכן ושן בהמות (דברים ל"ב) : ככפיר · ארי בחור : ורמס . ענין דריסה ברגל : (ח) תרום · מלשון רוממות : צריך · מלשון צר ואויב : (י) והרסתי · ענין נתיצה ושבירה : מבצריך · ערי המבצר : (יא) ומעוננים ענין כשוף כמו מעונן ומנחש (דברים י"ח) : (יג) ונתשתי ענין

אבן עזרא

לדעת הפתיחה: (יב) והכרתי. פסיליך. עץ ואבן: (יג) ונתשתי. והשמדתי. השערים שהיו האשרים בהם שלא יזכרו ודרי מבוצים אמר כי עריך כמו ויהי ערך: (א) שמעו. ידבר עם ישראל בעד השם וככה אמר לי קום ריב עם ישראל בהרים: (ב) שמעו. הטעם כמו האזינו בעבור היותם עומדים וככה כי היא שמעה: (ג) עמי: מה הרעותי לך ומה הלאיתיך הטע' מה דבר בקשתי מאתך שתלאה לעשותו: ענה בי. העד בי: (ד) כי. רק טובה רבה עשיתי לך אשר העליתיך והוצאתיך על ידי אדם שתוכל לדבר עמו ולומר לו כל צרכיך ושיודיעך דרכי והם משה שבא אל פרעה ואהרן שהתנבא על ישראל לפני בא משה ומרים שהתנבאה לנשי' גם התורה נתנה על יד משה ואהרן שהיה לו לפה ושניהם למדו המצות לאנשי' ומרים לנשי' אשר דבר השם עמו פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו פה אל פה ולא בחלום במראה ולא בחידו' והיא טובה גדולה ונפלאה כי הדברים ברורים כאשר לבנו ורב לתלמידו: (ה) עמי. הזכיר החסד שעשה השם עם ישראל על דבר עצת בלעם כשיעץ להשמיד הכל ופע' ומה ענה אותו שלא הנחתי בלעם לקללכם וצויתיו והתנב' כי נתתי עליו רוחי בעבור כבודכם וכתוב הוא וכן אמר ענה אותו שיברך אתכם ויהושע אמר בדבר בלעם ואציל אתכם מידו וטעם מן השטים כי לא היה בין השטים שחטאו שם ישראל ובין הגלגל רק מעט דרך ומעב' הירדן והזכיר הגלגל כי הוא תחלת ארץ ישראל והנה הטעם כאשר הייתם קרובים להכנס אל הארץ אז חטאתם חטאה גדולה שהייתם ראוים כלכם בני מות והמלטתי עליה' ובאתם אל הארץ ועזרתי אתכם וכל זה עשיתי אולי תכירו הטוב שעשיתי לכם וזהו למען דעת צדקות יי': (ו) במה. ואם כל א' מכם יאמר במה אתרצה אל

תרגום

וּמְעַנְנִין לָא יְהוֹן לָךְ: יב וְאֲשֵׁיצֵי צַלְמֵי עַמְמַיָא וְקָמָתְהוֹן מִבֵּינָךְ וְלָא תִשְׁתַּעְבֵּד עוֹד לְעוֹבָדֵי יְדָךְ: יג וְאֶעֱקַר שְׁתִילֵי עַמְמַיָא מִבֵּינָךְ וְאֲשֵׁיצֵי בַּעֲלֵי דְבָבָךְ: יד וְאַעֲבֵיד בִּרְגַז וּבְחֵימָא יַת פּוּרְעֲנוּת דִין מִן עַמְמַיָא דְלָא קַבִּילוּ אוּלְפַן אוֹרַיְתָא:

א שְׁמָעוּ כְעַן יַת דַיְיָ אָמַר קוּם דוּן עִם טוּרַיָא וְיִשְׁמְעַן רָמָתָא קָלָךְ: ב שְׁמָעוּ טוּרַיָא יַת דִינָא דַיְיָ וְעִקְרַיָא מִיסוֹדֵי אַרְעָא אֲרֵי דִינָא קֳדָם יְיָ עִם עַמֵיהּ וְעִם יִשְׂרָאֵל עָבִיד תּוֹכֵיחָה: ג עַמִי מַה טָבָא אֲמָרִית לְמֶעְבַּד לָךְ וְלָא עֲבַדִית אוֹ מְרוּעָא קַשְׁיָא אַסְגֵיתִי עֲלָךְ אַסְהִיד בִּי: ד אֲרֵי אַסֵיקְתָךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּמִבֵּית עַבְדוּתָא פְּרַקְתָּךְ וּשְׁלָחֵית קֳדָמָךְ תְּלָתָא נְבִיִין מֹשֶׁה לְאַלָפָא מְסִירַת דִינִין אַהֲרֹן לְכַפָּרָא עַל עַמָא וּמִרְיָם לְאוֹרָאָה לִנְשַׁיָא: ה עַמִי אִדְכַּר כְּעַן מַה מְלַךְ בָּלָק מַלְכָּא דְמוֹאָב וּמָא אֲתֵיב יָתֵיהּ בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר הֲלָא גְבוּרָן אִתְעֲבִידָא לְכוֹן מִמֵישַׁר שִׁטִין עַד בֵּית גִלְגָלָא בְּדִיל לְמִידַע זַכְוָתָא דַיְיָ: ו בְּמָה אֶפְלַח קֳדָם יְיָ אִשְׁתַּעְבֵּד לֶאֱלָהָא דִשְׁכִנְתֵּיהּ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא הַאֶפְלַח

מיכה

לָךְ: יב וְהִכְרַתִּי פְסִילֶיךָ וּמַצֵּבוֹתֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ: יג וְנָתַשְׁתִּי אֲשֵׁירֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ: יד וְעָשִׂיתִי בְּאַף וּבְחֵמָה נָקָם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמֵעוּ:

ו א שִׁמְעוּ־נָא אֵת אֲשֶׁר־יְהוָה אֹמֵר קוּם רִיב אֶת־הֶהָרִים וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת קוֹלֶךָ: ב שִׁמְעוּ הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ כִּי רִיב לַיהוָה עִם־עַמּוֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח: ג עַמִּי מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ וּמָה הֶלְאֵתִיךָ עֲנֵה בִי: ד כִּי הֶעֱלִתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם: ה עַמִּי זְכָר־נָא מַה־יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה־עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִן־הַשִּׁטִּים עַד־הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה: ו בַּמָּה אֲקַדֵּם יְהוָה אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם הַאֲקַדְּמֶנּוּ

(מסורה: ב' · ס"פ בנביאי · ג' מ"ל בליסנא · ח' בליש' דגשו · ל' חסר · ל' · ל' וחסר · ל' כ"כ · חד חסר · ג' מל"ן · ל' מדינחאי מי כתיב מה קרי · ד' חד חסרי ח' · ל')

רש"י

מגלך: (יג) והשמדתי עריך. ואשצי בעלי דבבך וכן (ישעיה יד) ומלאו פני תבל ערים וכן (שמואל א כח) ויהי עריך: (א) את ההרים. את האבות: הגבעות. האמהות: (ג) מה עשיתי לך. תן לבך להכיר מה טוב עשיתי לך: ומה הלאתיך. בעבודתי: ענה בי. העד בי: (ד) כי העליתיך. אע"פ שעשיתי לך כל הטובה הזאת לא הלאתיך בעבודה גדולה ובקרבנות גדולים: את משה אהרן ומרים. משה ללמד מסורת דינין ואהרן לכפרה על העם ומרים להורות לנשים: (ה) ומה ענה אותו בלעם בן בעור. מה אזעום לא זעם ה' (במדב' כג) שלא כעסתי כל אותן הימים: מן השטים. שחטאתם לי שם דעו צדקותי שלא מנעתי טובתי ועזרתי מכם עד הבאתי אתכם לגלגל וכבשתי לפניכם את הארץ: (ו) אכף. אכוף כפוף נסלי:

ישועה: ולא תשתחוה ב' וסימ' ולא תשתחוה עוד למעשה ידיך, ולא תשתחוה לאל נכר: עריך ח' בלישנ' דגשו בקריאה וסימ' וה' סר מעליך ויהי עריך, והשמדתי עריך, והכרתי ערי ארצך, ומלאו פני תבל ערים, וערים נתשת אבד זכרם המה, נשוא לשוא עריך, ומשרה לעריך, פתאום עיר בהלות: ומרים ג' בקריאה וסי' ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם, שלח לפניך את משה, ובני עמרם ודברי תומים' אנ"ך: במה ח' קמצין בקריאה וסימ' במה ארע כי אירשנה, במה אושיע את ישראל, ויאמר שאול גשו, ויצא חרות ויעמד דמלכים. וחברו דדברי הימים: במה אקדם ה' אכף, ואהבתי אתכם אמר ה', הוגעתם ה' בדבריכם, וא' ובמה

רד"ק

ספיים רמי מקיבה אמר זה כמתשג עונות ושעות ואומר סוס יפה לצאת למתר יפה ליקח: (יב) והכרתי פסיליך. וטעם והכרתי כמו שפי' כאשר למעלה ממנו וכן טעם ונתשתי: (יג) ונתשתי. והשמדתי עריך. אויביך כמו ויהי עריך וכן ת"י ואשצי בעלי דבבך. ויש לפרשו כמו שפירשו והכרתי ערי ארצך: (יד) ועשיתי אשר לא שמעו ת"י דלא קבילו אולפן אוריתא:

(א) שמעו. אמר הנביא כנגד ישראל שמעו מה שאמר לי האל ית' ומה שאמר קום ריב את ההרים כמו אל ההרים וכן וראה את הכהן כמו אל הכהן ר"ל הראה ריבך אליהם וכן אמר לגבעות שתשמענה קולך וטעם ההרים והגבעות על דרך האזינו השמים ותשמע הארץ שמעו שמים והאזיני ארץ כי היא שמעה את כל דברי ה' והריב הוא עם ישראל שיתוכח עמהם האל ית' על הטובות שעשה להם והם גמלו לו רעה וי"ת ההרים אבהתא והגבעות אמהתא כלומר שישמעו האבות שהם אברהם יצחק ויעקב והאמהות שרה רבקה רחל ולאה מה שגמלו בניהם לאל ית': (ב) שמעו הרים. והאיתנים הם ההרים או הגבעות שהם החזקים אשר ביסוד העפר והם מוסדי ארץ וי"ת שמעו אבהתא ית דינא דה' ועקריא יסודי ארעא: (ג) עמי מה עשיתי לך. מה רעה עשיתי לך: ומה הלאיתיך. ה"א בגו"ל והאל"ף בליר"י ופי' מה מצוה צויתי לך שתלאה לעשותה: ענה בי. העד בי אם עשיתי: (ד) כי העליתיך. הכל עשיתי לך טובות שהעליתיך מארץ מצרים שהיית שם בעבודה קשה: ומבית עבדים. פירוש מארץ מצרים כמו אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים ופי' מבית עבדים ממקום שהייתם בו עבדים או פי' שהם היו עבדים ואתה הייתם עבדים לעבדים ומצרים מבני חם היו ונאמר עבד עבדים יהיה לאחיו: ואשלח לפניך. לפני לאתך שלחתי לך בעבודתך מבשרים שבשרו לך כי הגאולה לבוא לך מרגיז והמבשרים היו שלשה נביאים משה ואהרן ומרים וי"ת ושלחית קדמך תלתא נביאים וגו': (ה) עמי זכר נא. ומה ענה אותו אחר שהוסרתיו שלא יקלל אתכם: מן השטים ועד הגלגל. וזכר ג"כ מן השטים שחטאתם שם והייתם חייבין כליה וכפר להם במקלת החוטאים שהמית במגפה: עד הגלגל. מה עשה לכם האל ית' שהעבירכם את הירדן ביבשה: למען דעת צדקות השם. הכל זכור מפי הקבלה ומפי תורת משה למען שתדע צדקות ה' שעשה עמך והטיב מעשיך. ות"י הלא גבורן אתעבידא לכון ממישר שטין עד בית גלגלא: (ו) במה אקדם ה'.

תולדות אהרן

שמעו הרים. סוטה פו ר"ה יא זוכר משפטים: זכר נא. ברכות ז סנהדרין קה עכו"ם ד זוכר בכר במה אקדם. עקידה שער נו:

מצודת ציון

ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א): אשיריך. מלשון אשרה והוא אילן הנעבד: עריך. שונאך כמו ויהי ערך (ש"א כ"ח): (א) נא. עתה: קום. הוא ענין זרוז: ריב. ענין ויכוח: את ההרים. אל ההרים: (ב) והאיתנים. ענין חוזק כמו איתן מושבך (במדבר כ"ד): מוסדי. מלשון יסוד: יתוכח. ענין בירור דברים: (ג) מה. מלה הבאה יורה על הפלגת הדבר כמו מה רב טובך (תהלים ל"א): הלאתיך. ענין יגיעה כמו ונלאו מצרים (שמות ז): ענה. ענין עדות כמו לא תענה (שם כ): (ה) ענה. מלשון עניה ותשובה: (ו) אקדם. אבוא לפניו וכן לא יקדמנם מגן

מצודת דוד

(יב) והכרתי פסיליך. השגחתי בך לא תעסוק עוד בכשפים לדעת מה העתידות: כי אז תכיר שאין אלוה מבלעדי: למעשה ידיך. הפסילים שהם מעשה ידי אדם: (יג) ונתשתי. ר"ל עוד לא תשתחוה לאשרים: והשמדתי עריך. ואז אשמיד אני את שונאיך: (יד) ועשיתי וגו'. בחמה שפוכה אעשה נקם עם הגויים אשר לא שמעו מעולם נקמה מופלגת כזאת: ו (א) קום ריב את ההרים. אל הנביא אמר התווכח עם ישראל אל ההרים ר"ל הרם קול להתווכח בפרסום רב וישמעו ההרים והוא ענין גוזמא והפלגה: ותשמענה וגו'. כפל הדבר במ"ש: (ב) שמעו הרים. ר"ל וכה אמור שמעו הרים את ויכוח ה': והאיתנים מוסדי ארץ. הם ההרים שהם החזקים ומוסדי הארץ וכפל הדבר במ"ש: ועם ישראל יתוכח. כפל הדבר במ"ש: (ג) עמי מה עשיתי לך. זכור מה מאד רוב טוב עשיתי לך: ומה הלאתיך. ומהו הדבר אשר יגעתיך בו להכביד העול: ענה בי. העד בי לומר הגם בזה הגעתנו: (ד) כי העליתיך. מתה יפרש מהו רוב הטובה שעשה ואמר כי העליתיך וגו': ומבית עבדים. ממקום שהייתם עבדים פדיתי אותך: ואשלח. שלחתי לפניך מנהיגים הגונים והם משה אהרן ומרים: (ה) מה יעץ וגו'. כאשר כלה עצתו היה לבולעך מן העולם ע"י בלעם לקלך בשם ה'

בְּעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה׃ ז הֲיִרְצֶה יְהוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי׃ ח הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב וּמָה־יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ׃ ט קוֹל יְהוָה לָעִיר יִקְרָא וְתוּשִׁיָּה יִרְאֶה שְׁמֶךָ שִׁמְעוּ מַטֶּה וּמִי יְעָדָהּ׃ י עוֹד הַאִשׁ בֵּית רָשָׁע אֹצְרוֹת רֶשַׁע וְאֵיפַת רָזוֹן זְעוּמָה׃ יא הַאֶזְכֶּה בְּמֹאזְנֵי רֶשַׁע וּבְכִיס אַבְנֵי מִרְמָה׃ יב אֲשֶׁר עֲשִׁירֶיהָ מָלְאוּ חָמָס וְיֹשְׁבֶיהָ דִּבְּרוּ־

קֳדָמוֹהִי בַּעֲלָוָן בְּעֶגְלִין בְּנֵי שְׁנָא׃ ז הֲיִתְרְעֵי יְיָ בְּאַלְפֵי דִכְרִין בְּרִבְבַת נַחֲלִין דִּמְשַׁח הַאֶתֵּן בּוּכְרִי חֲלַף חוֹבֵי תְּבוּב מְעַי חֲלַף חַטָּאֵי נַפְשִׁי׃ ח הַחֲוָה לָךְ אֱנָשָׁא מַה טַּב וּמָא יְיָ תָּבַע מִנָּךְ אֱלָהֵין לְמֶעְבַּד דִּין דִּקְשׁוֹט וּלְמִרְחַם גְּמִילוּת חִסְדָּא וּלְמֶהֱוֵי צְנִיעַ לְהַלָּכָא בְּדַחַלְתָּא דֶאֱלָהָךְ׃ ט קָל נְבִיַּיָא דַייָ עַל קַרְתָּא מְכַרְזִין וּמַלְפַיָּא דַחֲלִין לִשְׁמָא שְׁמַע מַלְכָּא וְשִׁלְטוֹנָא וּשְׁאַר עַמָּא דְאַרְעָא׃ י עוֹד הַאִית בֵּית רַשִׁיעָא אוֹצְרִין דִּרְשַׁע וּמְכִילָן דִּשְׁקַר מַיְתִין לוּט׃ יא הֲיִזְכּוֹן בְּמוֹזְנָן דִּרְשַׁע וּבְכִיס דִּבֵיהּ מַתְקְלִין רַבְרְבִין וּזְעֵירִין׃ יב דַּעֲתִירָאָה מְלָן אוֹצְרֵיהוֹן חֲטוֹף וְיָתְבָהָא

ויאמר דויד אל הגבעונים: רשע י"ז פתחין וסי' מרשעים יצא רשע, ולהכות באגרוף רשע, פתח הרצובות רשע, התמם קם למטה רשע, הרשתם רשע עולתה, האזכה במאזני רשע, עוד האש בית רשע תניינא דפסוק, כי לא אל חפץ רשע, אהבת צדק ותשנא רשע, ותועבות שפתי רשע, לא יועילו אוצרות רשע, תועבות מלכים עשות רשע, וללכת עם אנשי רשע, מדור באהלי רשע, כי לחמו לחם רשע, ולדעת רשע כסל, ולא ימלט רשע את בעליו: ויושביה ו' וסי' כסו כן ימותון, העיר ההללה, והו לי כלם כסדום אשר עשיריה, היושב על חוג הארץ, וישתמר חקות עמרי:

תולדות אהרן

מה טוב · סוכה מט · מכות כד · בבא מציעא · מקרים מ"ג פ"ל ; והצנע לכת · מקידם ספר מג ;

רש"י

(ז) נחלי שמן. למנחות: האתן בכורי קרבן לפשעי: (ח) הגיד. הקב"ה לך אדם מה טוב לך לעשות: והצנע לכת. ת"י הוי צנוע למיהך בדחלא דאלהך ד"א והצנע לכת לא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם אדם מביים את חבירו ובא לפייסו ואומר לו איני מתרצה לך עד שיבא פלוני ופלוני שבזיתני לפייסך אבל הקב"ה אין חפץ אלא שישוב אליו בינו לבין עצמו: (ט) קול ה' לעיר יקרא. קול נביאי ה' על קרתא מכריזין לכם התשובה. ותושיה יראה שמך. ותושיה קורא להם הנביאים אשר רואה את שמך אשר נתן לב להתבונן ולראות דרכיך ותושיה מוסב על מקרא שלמעלה הימנו: שמעו מטה מי יעדה. הפו אך ושמעו מטה הפורענות אשר תרדה אתכם שהנביאים מתרים בכם ושמעו מי הוא אשר ייעד אותו הפורעניות אם יכולת בידו לקיים מה שגוזר ויונתן לא כן תירגם: (ותושיה יראה שמך. מכאן שכל מי שאומר בכל יום מקרא המתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו התורה מצילו מגיהנם): (י) עוד האש בית רשע אוצרות רשע. ה"א האש נקודה פתח לפי שהיא תמוה וכן פירושו עוד לי אורך ימים הוא. האש כמו היש (ש"ב יד יט) אם אש להמין ולהשמאיל אם יש להאמין ולהשמאיל. וי"א כן האית שיעלה בלבבכם שיתקיים בית רשע לאורך ימי' ואוצרות רשע: ואיפת רזון זעומה. מדה קטנה שמשיכים מרמים בה העניים ומביאין אותן:

אבן עזרא

אל אלהי שמשה עם אבותי זה החסד וזהו הטעם במה אקדם ואלה אכף מפעלי הכפל כדרך השתחוה כמנהג המביא מנחה לאדוניו: (ז) הירצה. אם אוכל להקריב לו פרים רבים כי רצונו באלפים רבים ושמן לקרבן רבבות נחלים או אם ארצה אתן לו בכורי בעבור פשעי שיסלח לי והטעם שאקריבם לפניו שאין לי בנים אחרים כי אם בבהמות או בבני פרי בטני הטעם כפול וכ"ם ברבבות ישרם בעבור שמם אחריו וככה הוא האתן בכורי בפשעי פרי בטני בעבור חטאת נפשי כמו ויעבד ישראל באשה: (ח) הגיד. זאת היא תשובת הנביא הנה הגיד לך אתה האדם האומר במה אקדם ה' מה טוב בעיניו שתעשה והוא איננו מבקש עולים ולא בקר רק עשות משפט שלא תעשה עול בעמיתך ולא תונה בדיבור או בהון רק תעשה חסד עמו בכל יכלתך והצנע לכתך עם השם לבדו שתלך בדרכיו בתם לבב בסוד קדוש [illegible]: (ט) קול. בעבור שהזכיר שהעושה משפט הזה לחוכים ישראל על שלא היו עושים משפט יתמשק במדה ומע' לעיר שומרון או לירושלם: ותושיה. חסר איש כמו ואני תפלה ויראה בלב זה השם הקורא וכן הוא ואיש תושיה יראם וידע השם הנזכר ויפת אמר כי ה"א תחת יו"ד והטעם כי תושיה ילמדו יראי השם וזהו הבל: שמעו מטה. שיבוא השם לייסר את הממאוסים והשו מי יעדה ולא יאמר ומטה לשון נקבה גם זכר ושמות רבות ככה: (י) עוד האש. הנכבד בעיר עודנו מחזיק ברשעו איפת אוצרות רשע ממון שקבץ אחר שמשמע קול הקריאה יש בביתו כבית רשע ברשע ובאיפת רזון חסרה שהיא זעומה לשם ולא יאמר בלבו אינו ירא מלפני השם שיאמר בלבו האזכ' במאזני רשע: (יב) אשר עשיריה. עיר המוכרת לעיל וקרא

רדק

אם יאמר אחד מכם באיזו מנחה אקדם את ה' שירצה בה ובמה אכף לו: האקדמנו בעולות ובעגלים פי' ויהיו העולות עגלים בני שנה שהם טובים ונבחרים: אכף. פירושו כפוף והוא מבנין נפעל. (ז) הירצה: זכר הנבחרים במין הבקר לעולה ואמר עוד שמא ירצה ברוב המנחה והוא מה שאמר באלפי אילים ברבבות נחלי שמן חס על דרך הפלגה כמו נהרי נחלי דבש וחמאה: האתן בכורי פשעי. או שמא לא ירצה במנחות ובבהמות אלא כפי שהחביב עלי מבני והוא בכורי שאתננו לו למנחה בעבור פשעי שיכפרם לי בהעלותי אותו לפניו וכפל הענין במלות שונות ואמר פרי בטני חטאת נפשי כלומר אם אתן פרי בטני בעבור חטאת · ות"י פרי בטני חביב מעי כלומר האהוב והחביב שבמעי: (ח) הגיד לך אדם מה טוב · זה מענה על השאלה אמר אין חפצי בעולות כי אם בעשות הטוב כמו שאמר שמואל הנביא הנה שמוע מזבח טוב: עשות משפט · יכלול כל המצות שבין אדם לחברו כמו חקי ממון והדברים האחרים גם העבירות בכלל שאמר את משפטי תעשו וכתיב אחריו ערות אביך וערות אמך וגו': ואהבת חסד · הוא גמילות חסדים ויעשם יותר מן הראוי לו: והצנע לכת עם אלהיך: הוא יחוד האל יתברך ואהבתו בכל לבבו ובכל נפשו ואמר והצנע כי הדבר הזה מסור ללב והוא דבר צניעות וי"מ והוי צנוע למהך בדחלתא דה' ורז"ל פי' כי עשות משפט אלו הדינים אהבת חסד זו גמילות חסדים והצנע לכת עם אלהיך זו הוצאת המת והכנסת כלה כדי דברים ק"ו ומה דברים שאין דרכן לעשותם בצנעה אמרה תורה והצנע לכת דברים שדרכן לעשותם בצנעה על אחת כמה וכמה: (ט) קול ה' לעיר יקרא · קול ה' הוא דבר הנביא כי בשם ה' מתנבא: לעיר · כמשמעו כלומר לבני העיר קורא להם לשוב בתשובה והעיר הוא ירושלם או שומרון, וי"מ לעיר כמו להעיר כלומר להעיר אותם לתשובה: ותושיה יראה שמך · איש תושיה וכן ואני תפלה ואני איש תפלה אמר הנביא האני קורא הדרך כמו העיר מי שהוא איש חכמה ביניהם הוא לבדו יראה בתוך לבבו את שמך הנכבד וכי יראה לכבוד תמיד כשהנביא מזכיר שמו ומזכיר את דברי ושאר העם לא יתנו לבם ושמה איש תושיה אומר להם: שמעו מטה · כלומר מטה הפורענות ואמר שמעו כמו קשה גזרה זו: ומי יעדה · ושמעו מי יעד זאת הגזרה להביאה כמו שיעדם כי מי שיעדם יוכל להביאם כי היכולת בידו וס"א יעדם כנוי כמו ואם לבבו ייעדנה מן המועד אשר יעדו: (י) עוד האש · חסר יו"ד · ופירושו כמו היש עוד כמו את' [illegible] וה"א האש פתוחה כי היא לשאלה כמו האיש אשר כמוני יברח ואמר כמסרה כ' פתחין חד חסר וחד מלא ולדעת המתרגם פירש כן האיש עוד בית רשע אוצרות רשע ופי' עוד עדיין אחר שקול ה' כלומר ראו כי לא שבו אל קול ה' הקורא וראו כי עדיין [illegible] בבית רשע אוצרות רשע ובית רשע חסר כ"ף השמוש כמו כבית [illegible] והדומים להם וי"מ [illegible] כמשמעו כלומר ראו אם יש בבית רשע אוצרות רשע כי לא שב מרשעו מפני קול ה' הקורא: ואיפת רזון זעומה · איפת רזון תמצאו בבית הרשע שהיא זעומה האל יתברך כמו שאמר [illegible] להקטין איפה ולהגדיל שקל: איפת רזון · זו היא איפה קטנה שהיא רזה וחסרה: רזון מן השקל [illegible] · ויונתן תרגם ומכילן דשקר מייתין לווט: (יא) האזכה · כלומר כל אחד ואחד היה לו להשיב אל לבו ולאמר האזכה במאזני רשע ובכיס אבני מרמה: אבני מרמה. הם משקלות במרמה כמו שאמר בתורה לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה שיקח בגדולה וכשימכור דבר ימכור בקטנה: (יב) אשר עשיריה · עשירי העיר שזכר שומרון או ירושלם:

מצודת דוד

כעת הזאת: ומה ענה וגו'. ומה השיב לו בלעם מה אזעום לא זעם ה' (במדבר כג): מן השטים · ר"ל זכרו הטובה שעשה לכם מן השטים עד שהביא אתכם לגלגל והוא בקצה עבר הירדן המערבי וכאומר עם כי עבדתם בשטים לבעל פעור מ"מ לא רפו ידיו מכם עד שהביא אתכם אל הארץ: למען דעת · כל הטובה הזאת עשה עמכם למען תדעו צדקות ה' שעשה לפנים משורת הדין: (ו) במה אקדם ה'. הוא מאמר הנביא בשם ישראל לומר הנה באמת הרבה טובה עשה עמדי ובמה אתרצה לבוא לפני ה' ובמה אהיה כפוף ומוכנע לאלהי מרום ר"ל מהו התשורה שאביא לו: האקדמנו. וכי אבוא לפניו בעולות מן העגלים בני שנה שהם היותר טובים ונבחרים וכאלו יאמרו וכי צריך הוא לתקרובות וכי תועלת יש לו בהם: (ז) הירצה. וכי ירצה ה' בכמה אלפי אילים לקרבנות וברבבות נחלי שמן לנסך על המנחות: האתן. וכי אתן לו בכורי לקרבן על כי מחל פשעי וכי אתן פרי בטני מיתר בני על כי כפר חטאת נפשי וכאלו ישאלו אם כן מהו הגמול שאעשה לו: (ח) הגיד לך אדם · כאלו הנביא משיב אתה בן אדם הנה מאז הגיד לך ה' מה טוב בעיניו ומהו הדבר אשר הוא דורש ושואל ממך: כי אם · ר"ל אין שום דבר כ"א לעשות משפט ולאהוב את הצדק וללכת עם אלהיך בדרכי מצותיו בהכנעה לא בפרסום רב והתייהר: (ט) קול ה' לעיר יקרא · הנה קול ה' קורא לבני המיוחדת היא ירושלים אליה יקרא לעורר אותם לתשובה: ותושיה יראה שמך · ר"ל הקול הבא ע"י איש תושיה הרואה

מצודת ציון

מגן (ישעיה ל"ו): אכף · מלשון כפיפה והכנעה: (ז) הירצה · מלשון רצון: ברבבות · רבבה היא עשרת אלפים: פרי בטני · הם הבנים: (ח) והצנע · מלשון צניעות והסתר: (ט) ותושיה · ר"ל ואיש תושיה כמו ואני תפלה (תהלים ק"ט) ור"ל איש תפלה ותושיה הוא ענין חכמה סתורה והוא מלשון יש כי יתקיים לעולם ולא תשוב לאין כיתר הדברים וכן יצפון לישרים תושיה (משלי ב): יראה · מלשון ראיה: יעדה · ענין הזמנה וקביעות כמו שם יעדה (ירמיה מ"ז): (י) האש · הוא כמו היש וכן אם אש להמין (ש"ב י"ד): בית רשע · כמו כבית: ואיפת · שם מדה: רזון · מלשון רזות וכחשות ואמר בדרך משל על החסרון: זעומה · מלשון זעם וכעס: (יא) האזכה · מל'

אבן עזרא

ויקרא וגם השפה מדבר אל האלים כאשר עוד האיש לכל אחד מעשירי העיר אם אשם עשית חמס והחלית לבב עשוקים גם אני החליתיך עם הכותך והשממתיך: (יד) אתה. וישחך. שם דבר כמו וישפך תחן לנו והטעם השפך בגופך: ותסג. אשתך והסמ"ך כשי"ן תשיג אל הריון ולא תלד אם כל זה בעבור החמס שעשיתם איש לרעהו העשיר לעני: (טז) וישתמר. כל אחת מחוקות עמרי: וכל מעשה בית אחאב. הם המשתמרי' וחוקותי לא ישתמרו וטעם וחרפת עמי מה שהיו מחרפי' עובדי השם תשאו הגמול או הטעם חרפת עמי תשאו עליכם כדרך וחרפה לא נשא על קרובו: (ח) אללי. דבר הנביא על לשון המשכיל בית השוא והוא עמי הנזכר: כאספי קיץ. כמו קדשי מה שיאספו הדלי' מהפרי הנמשך וזה דרך משל כאין צדיק: (ב) אבד. תם. כמו רשת פספה

תולדות אהרן אותה נפשי. פוסק מז:

רש"י

אותן לידי רזון והוא זעומה באפו של הקב"ה: (יג) החליתי הכותך. הלאשתי תכותך חזקות וחולות ולטשו': השמם. להשמימך על חטאתך: (יד) וישחך בקרבך. המאכל שתאכל אכנים בו מארה בתוך המעיים ויגרום לך חולי שתהא חולה והולך שחוח וכן פירשו אותו בספרי מניין אף בתוך המעיים ת"ל וישחך בקרבך בפרשת והיה עקב במדרש תמיד עיני ה' אלהיך בה ואף יונתן תירגם כן ויהי לך למרע מחא במעיך: ותסג. את אויביך המוליכים בניך ובנותיך בשבי ולא תפלטם ואם תפלטם סופם לחרב ותשמו של ר' מנחם שמעתי ותסג לתאות תשמיש ולא תפליט לא יהי' לך כח לפלוט שכבת זרע ואם תפלטם סופה לחרב אתן אותם וי"ת לי' הראשון: (טז) וישתמר חוקות עמרי. וידעתי כי לא תשמעו אלי כי ישתמר על ידיכם וביניכם כל חוקות עמרי ואחאב: וחרפת עמי תשאו. אתם תקבלון עון החרפה שהעכו"ם מחרפין את עמי שהעמידה בהם תורה על כך (דברים כה) לא יהיה לך איפ' ואיפה והם אינם שומרים: (ח) אללי לי. הנביא מקונן על עצמו אוי לי שהועמדתי לנביא בעת הזאת שאין בנ"א צדיקים בדור: כאספי קיץ. נקוד חטף קמץ שאינו ל' פועל כמו יושב אומר אלא לשון מפעל כמו (ישעיה לג) אוסף החסיל כאסיפת קיץ והם סופי תאינים שהן רעות וכן תרגום יונתן כסיופי קייטא: כעוללת בציר. ת"י כעוללן בתר קטוף: אין אשכול לאכול. כתרגומו לית גבר דביה עובדין טבין: בכורה. תאינה טובה המתבשלת בעתה כתרגומו לטבא חמדת נפשי: (ב) וישר באדם אין. אדם ישר בבני

מיכה ו–ז

שקר ולשונם רמיה בפיהם: יג וגם־אני החליתי הכותך השמם על־חטאתך: יד אתה תאכל ולא תשבע וישחך בקרבך ותסג ולא תפליט ואשר תפלט לחרב אתן: טו אתה תזרע ולא תקצור אתה תדרך־זית ולא־תסוך שמן ותירוש ולא תשתה־יין: טז וישתמר חקות עמרי וכל מעשה בית־אחאב ותלכו במעצותם למען תתי אתך לשמה וישביה לשרקה וחרפת עמי תשאו:

ז א אללי לי כי הייתי כאספי־קיץ כעללת בציר אין־אשכול לאכול בכורה אותה נפשי: ב אבד חסיד מן־הארץ וישר באדם אין

תרגום

ממללין שקר ולישנהון נכלין בפומהון: יג ואף אנא אייתיתי עלך מרע ומחא אצדינך על דחטתא: יד את תיכול ולא תסבע ויהי לך למרע במעך ותדביק ולא תשיזיב ודי תשיזיב לחרבא אמסר: טו את תזרע ולא תחצוד את תכבר זיתין ולא תשוף משח ותעצר ענבין ולא תשתי חמר: טז ועל די נטרתון גזירת בית עמרי ועבדתון עובדי בית אחאב והלכתון בנימוסיהון בדיל למסר יתך לצדו ויתבאה לאשתממו וחסידי עמי תקבלון: א אמר נביא וי לי ארי הויתי כמיסף טביא בעדן דאבדו חסידיא מן ארעא הא כסיופי קיטא כעוללן בתר קטוף לית גבר דביה עובדין טבין למטביא חמדת נפשי: ב אבדו חסידיא מן ארעא ודקשיט באנשא

רד"ק

מלאו חמס. מלאו בתיהם חמס: ויושביה. אף שאינם עשירים דברו שקר שאין להם תחבולה לקנות ממון רב לגנאה מועטת: דברו שקר. ולשונם רמיה בפיהם. ולשונם בפיהם היא רמיה והוא תואר בפלם שהיה פניה: (יג) וגם אני. כמו שאתם החלים עניים והעשוקים במרמותיך כן אני החליתי אותך בהכות אותך מכה קשה: השמם על חטאתיך. השמותיך על חטאתיך או פי' פעל תמים כלומר אתמיה בני אדם ברוב הכותי אותך על חטאתיך השמם מקור וי"ת ואף הנא אייתי עלך מרע ומחא אצדינך על דחטית: (יד) אתה תאכל. מאכליך יהיה למארה שלא תשבע ממנו: וישחך בקרבך. הכנעתך תהיה בקרבך כלו' בארצך קודם שתגלה: וישחך. שם שרשו ישח כפלם וישעך תחן לנו וי"ת ויהא עלך מרע במעך: ותסג ולא תפליט. תסיג האשה להריון ולא תפליט הולד אלא ימות במעיה: ואשר תפלט לחרב אתן. ואשר תלד לא ישמחו בו עד יפול בחרב האויב ותסג כסמ"ך כמו בשי"ן וכן אחור מסיג גבול רעהו: (טו) אתה. מבואר הוא: תדרוך. בחולם לקריאת בן אשר ובחטף קמץ לקריאת בן נפתלי: ותירוש. על שם סופו כמו וטחני קמח כי לא ידרוך האדם התירוש אלא הענבים: (טז) וישתמר. אעפ"כ לא תסורו בכל הרע שאני מביא עליכם ועדיין חק עמרי משתמר בכסות עזבו חקותי ואמר וישתמר ל' יחיד ואמר חקות ל' רבים ר"ל כל חק וחק: וחרפת עמי תשאו. מה שהייתם מחרפים עמי שהם העשוקים תקבלו ע"כ אותם החרפה שיחרפו אתכם הגוים: (ח) אללי לי. מלעיל הטעם באל"ף אם רשעתי אללי לי מלרע הטעם בלמ"ד וענינו כמו אוי ורבי אחי רבי משה פי' ל' יללה האל"ף מקום יו"ד כמו ישי ואשי אמר הנביא אוי לי כרעות ישראל כי הם לא שמעו בתוכחתי והאל נפרע מהם ואוי לי מרעתם ואוי לי מצרתם: כי הייתי כאספי קיץ. נשארתי בדבר מועט כנשאר אחר שלקטו ואספו פירות הקיץ או כעוללות שנשארו בגפן אחר שכלה הבציר: אין אשכול לאכול. איני מוצא בגפן אשכול אחד לאכול כי כבר נבצר כלומר אין חסיד וישר שאלמוד מעשיו: בכורה אותה נפשי. כלומר אם תמו החסידים והישרים אותה נפשי שיעמוד עמם אחד מבני הדור שילמד דרכי החסידים והישרים והוא הבכורה במשל: כאספי. שם רבים מן אסף החסיל

מצודת ציון

מלשון זכות: במאזני. כף המאזנים: ובכיס. אמתחת ושק ישימו בו אבני המשקל: (יג) החליתי. מלשון חולי: הכותך. מלשון הכאה: השמם. מלשון שממון: (יד) וישחך. ענין שפלות והכנעה כמו וישח אדם (ישעיה ב'): ותסג. ענין השגה וקרוב וכן לא יסג כלימות (לעיל ב'): תפליט. ענין הצלה כמו רני פלט (תהלים ל"ב): (טו) תדרוך. הדרך לדרוך ברגל על הזיתים להוציא השמן: תסוך. ענין משיחה: ותירוש. ענבי היין: (טז) במועצותם. מלשון עצה: לשמה. ענין תמהון: לשרקה. הוא קול הבא בקבוץ השפתים והדרך לעשותם כרואים דבר תמוה שנחרב וכן לשמה ולשרקה (ירמיה יט): תשאו. מלשון משא וסבל: (ח) אללי. מלשון יללה וכן אם רשעתי אללי לי (איוב י): קיץ. ר"ל פירות הקיץ: כעוללות. הם הענבים הגרועים הנלקטים בסוף: בציר. כן יקרא תלישת הענבים כמו כי תבצור כרמך (דברים כ"ד): אשכול. כן יקרא הענף שהענבים תלוים בו כמו ואשכול ענבים (במדבר י"ג): בכורה. כן יקרא פרי שנגמר בשולו כמו כבכורה בתאנה בראשיתה (הושע ט): אותה. מלשון תאוה ומשקי: (ב) יארבו. מל'

מצודת דוד

את שמך ומתבונן בך הוא הנביא המתבונן בשם ה': שמעו מטה. וכה יאמר שמעו המטה המוכן להכות ר"ל הבינו גודל הפורעניות המוכן עליכם ומי הוא המייעד אותה הלא ה' שהיכולת בידו וכאומר הנה הנבי' הוא הקול' הנאמן במאמרו והפורענות המיועד' היא גדולה וחזקה והמייעד הוא בעל היכולת והיה א"כ מהראוי שתחרדו ויחרדו וישובו אל ה': (י) עוד האש. ר"ל עכ"ז כאלו עוד האש יש בבית רשע אוצרות הרשע שאסף בגזל ועושק או אם החזיר לבעליו וכאומר הלא עם כל זה לא שב ולא החזיר העושק: ואיפת רזון זעומה. ר"ל כאלו אם עדיין בביתו איפה כחושה וחסרה להנות בה הבריות המעולות זעם באפו של הקב"ה: (יא) האזכה. ר"ל אשר היה ראוי להם לומר הנה הואיל וכן הוא שעדיין לא שבנו וכי אמצא זכות במאזני הרשע אשר עמדי ובכיס אבני המרמה ר"ל איך אוכל להצדק במשפט אם עדיין העון שמור אצלינו: (יב) עשיריה. עשירי העיר ההיא: ולשונם רמיה בפיהם. לשונם תדבר רמיה בפיהם כי הלשון היא המדברת בתוך הפה: (יג) וגם אני. ר"ל הואיל וכן עשו לכן גם אני מוכן להפליא אותך: הכותך. במה שאכה אותך מכה חזקה ולהשמים אותך בעבור חטאותיך: (יד) ולא תשבע. כי תהיה המארה במעים: וישחך בקרבך. ותשאר א"כ הכנעתך בקרבך כי כשהאדם שבע רם לבבו אבל כשהוא רעב הוא שפל ומוכנע: ותסג. אף אם תשיג את האויב המוליכים את בניך בשבי עכ"ז לא תוכל להציל אותם מידו ומה אשר תציל מידו אתן לחרב כי יגבר יד האויב להכותם גם אף אם לא יגבר ידו לקחתם בשבי: (טו) ולא תקצור. כי האויב יקצרוהו לעצמו: ולא תסוך שמן. לא תסוך עם השמן כי העכו"ם יקחם: ותירוש. תדרך את ענבי היין: (טז) וישתמר. ר"ל עם כל הייעודים הרעים ההם ידעתי שלא תשמעו לי ויהי נשמר על ידכם חקות עמרי וכל מעשה בית אחאב כמו שהיו מלכי ישראל והרשיעו לעשות בעבודת הפסילים והנה אתם לומדים מהם ושומרים את החקים והמעשים האלו: במועצותם. של עמרי ואחאב בנו: למען תתי. ר"ל שיהיה זה סבה שאתן אותך ירושלים לשמה הכל יתמהו על חרבנך ויושבי העיר יהיו לשרקה כי העכו"ם ישרקו על גודל האבדון: וחרפת עמי תשאו. גם אתם תשאו החרפה שסבלו עמי הם בני עשרת השבטים להיות גולים כמותם הואיל ואחזתם בדרכיהם: ז (א) אללי לי. הנביא מקונן ואומר אללי לי כי הייתי אני כבזמן אסיפת פירות הקיץ כאלו כבר נאספו כולם ולא נמצא עוד בשדה ר"ל הועמדתי לנביא בזמן שנאספו צדיקי הדור: כעוללות בציר. כאלו כבר נאספו אף העוללות של הבציר הנלקט באחרונה ר"ל אף הבינונים נאספו: אין אשכול לאכול. אין אני מוצא אשכול של ענבים לאכול ר"ל אין אני מוצא איש צדיק בדור: בכורה. נפשי מתאוות תאנה בכורה שנתבשלה בעתה הטובה למאכל וכאומר הנה נפשי אותה ואין לה והוא כפל ענין במ"ש: (ב) אבד חסיד. עתה יפרש המשל ויאמר הנה אבד כל חסיד מן הארץ ואין איש ישר בין בני אדם: לדמים יארבו. מארבים לשפוך דם: יצודו חרם. יצוד אותו ברשתו:

רשי

כנפי אדם אין: יצודו חרם. יצודו בחרמים ובמצודתם: (ג) על הרע כפים להטיב. על שכר הרעה כפיכם אתם מקוים שיטיב לכם: השר שואל. שוחד: והשופט. כהן את הדין גם הוא בשילום אומר לשופט חבירו כשהוא גוזל ומטה בדין שלם לי גמולי בזה ואני אזכה הונך בדין אחר: והגדול דובר הות נפשו. המלך או הנשיא אומר בדין רצון נפשו הות נפשו דבר ההוה לרצונו ולנפשו כמו (ירמיה מו) אין נפש אל העם הזה וכן ת"י תחמודי נפשיה: ויעבתוה. עשאוה קליע של חבל בין שלשתן כעבותות העגלה חבלה שהעבות משולשת היא כך מצאתי בתרגום ירושלמי עבדוה כקליעה דחובין: (ד) טובם כחדק. הבא לדון כהן קשה למיסק מן ידיה כד מן חדקא קשה לצאת מידו כמו הקוצים הנסבכין בגמר: ישר ממסוכה. ישר שבהם רע ממסוכת קוצים ומסוכה כמו (ישעיה ה) הסר משוכתו: יום מצפיך. יום שאתה מצפה בו לטובה תבוא פקודתך: מבוכתם. פירבליזון כמו (שמות יד) נבוכים הם מהומתם: (ה) אל תאמינו בריע. כי שמעו והכותיו פירשו כלפי מעלה אל תאמינו ותאמרו הקב"ה אוהבינו והוא יעמוד לנו: משוכבת חיקך. נשמתך היא מעידה בך: שמור פתחי פיך. דברי פיך פתיחות פיך: (ז) ואני בה' אצפה. הנביא אומר כן: (ח) אל תשמחי אויבתי. בבל ועיר החייבת (ס"א בבל ותרגם המיתכם):

כֻּלָּם לְדָמִים יֶאֱרֹבוּ אִישׁ אֶת־אָחִיהוּ
יָצוּדוּ חֵרֶם: ג עַל־הָרַע כַּפַּיִם לְהֵיטִיב
הַשַּׂר שֹׁאֵל וְהַשֹּׁפֵט בַּשִּׁלּוּם וְהַגָּדוֹל
דֹּבֵר הַוַּת נַפְשׁוֹ הוּא וַיְעַבְּתוּהָ:
ד טוֹבָם כְּחֵדֶק יָשָׁר מִמְּסוּכָה יוֹם
מְצַפֶּיךָ פְּקֻדָּתְךָ בָאָה עַתָּה תִהְיֶה
מְבוּכָתָם: ה אַל־תַּאֲמִינוּ בְרֵעַ אַל־
תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף מִשֹּׁכֶבֶת חֵיקֶךָ
שְׁמֹר פִּתְחֵי־פִיךָ: ו כִּי־בֵן מְנַבֵּל אָב
בַּת קָמָה בְאִמָּהּ כַּלָּה בַּחֲמֹתָהּ
אֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵיתוֹ: ז וַאֲנִי בַּיהוָה
אֲצַפֶּה אוֹחִילָה לֵאלֹהֵי יִשְׁעִי יִשְׁמָעֵנִי
אֱלֹהָי: ח אַל־תִּשְׂמְחִי אֹיַבְתִּי לִי
כִּי נָפַלְתִּי קָמְתִּי כִּי־אֵשֵׁב בַּחֹשֶׁךְ
יְהוָה אוֹר לִי: ט זַעַף יְהוָה אֶשָּׂא
כִּי חָטָאתִי לוֹ עַד אֲשֶׁר יָרִיב רִיבִי

ב לית כולהון למשפך דם זכאי
כמנין גבר ית אחוהי מסרין
לגמירא: ג מבאשין בידיהון
ולא מוטיבין שלטונא שאיל
ודינא אמר עביד לי דאשלם
לך ורבא ממליל תחמודי
נפשיה וי עליהון על
דקלקלותא: ד טבא דבהון
קשי למפק מן ידיה כד מן
חדקא ודקשיט בהון מסיונת
סיג ביש יום סבורך למטב
עדן סעורת בישתך מטת
כען יהי ערבו להון: ה לא
תהימנון ברחים ולא
תתרחצון בקריב מאתת
הימנך טר מלי פומך: ו ארי
ברא מנבל אבא ברתא
מנציא עם אמה כלתא
מקילא בחמתה סנאוהי
דגברא אנשי ביתיה: ז ואנא
במימרא דיי אבוע אדוץ
לאלהא עביד פורקני יקבל צלותי אלהי: ח לא תחדון בעיל דבבותי לי דתפלית
אקום ארי יתיבית כדבקבלא יי ינהר עלי: ט אמרית ירושלם לוט מן קדם יי
קבלית ארי חבית קדמוהי עד דידין דיני ויתפרע עלבני

אבן עזרא

משפה חרמים: (ג) על. אמר לוי אלימוס ותשי לכם הלבנה לאבן אחת אבן והכה על הרע כפים תחת להטיב. מלת ויעבתוה מגזרת עבותים והטעם אם הגדול יואל לדבר הות אלהי הוא כמו הוות בקרבה יעבתוה השופטי' והטעם יוסיפו עליהם: (ד) טובם. שאומר שאם מעל פני מתן שהוא סמוך והוא עומד: ישר ממסוכה. קשה יותר ממשוכת חדק והסמ"ך כשי"ן וטעם יום מצפיך הנה בא היום שמצפיך קוראי' פקדתך באה עתה תהיה מהרה: מבוכת'. מבוכה שלהם והמ"ם שב אל השר והשופט והגדול: (ה) אל. יזהיר הנביא אנשי אותו הדור אמר יפת אל תבטחו בגדול ולפי דעתי כי לנשים ידבר אל תבטחו באלוף מגוריה כי יזהיר האלוף משוכבת חיקך: (ו) כי בן מנבל אב. פועל קודם כמו ורב יעבד צעיר: (ז) ואני. דברי הנביא על לשון המשכיל או על ל' ישראל: (ח) אל. אם ישראל הלכו בגלות עד יקומו מגליותם אך יש עליהם לסבול בעבור כי חטאו ויודו: (ט) זעף. יריב ריבי מהגוים

יוציאני

חסר ר' פתחין וסימנהון השר שואל והשופט בשלום, וכגנית חסר תמשא, החמישי לחדש החמישי השר שמהות איזרת. יעמד מיכאל השר: אוחילה ג' ומשניין באהיהון וסימן מעי מעי אוחילה · לא כן אוחילה לפניך · אוחילה לאלהי ישעי. קדמא אחולה כתיב תניינא אוחילה כתיב תליתאה אוחילה כתיב: משפטיו י"ו בקריאת וסי' נמסר ביחזקאל סי' פ"ל:

רדק

המשל: (ג) אגד תעיד. חרם · רשת כמו משטח חרמים תהיה ותרגום אשר יצודו כל אחד אחיו לסרגו כמו הציד שצד העופות ברשת: (ג) על הרע כפים להטיב. הרע מקור וכן הטיב אשר ישנו דעתם על הרע אשר בכפיהם להטיבו ולחזקו הם דרך אחות נאמר לשון על הספול לענין אחד וכן כי ייטיב אל אבי את הרע עליך וכן היטיב חרה לך זה הלשון לחוק הענין ואמר כי בזה יחזיקו הרע בכפיהם לקחת שוחד להטות דין: השר שואל · כי לא ישאל המלך שוחד בפיו כי יתבייש מזה אלא השר שואל בעבורו: והשופט בשלום. השופט ג"כ ידו עמהם ויש לו חלק בשוחד וזהו שלום שהוא גמול כמו באו ימי השלום וכן כמשקל אחר ורודף שלמונים והנה השופט מטה הדין כדי שיגמול לו המלך טובה כממון שלוקח בהטיית הדין והגדול ג"כ מי שהוא גדול בחצר המלך ויהוא תחת השר גם הוא דובר עם בעלי הדין לתת שוחד ויפסקו הדין כרצונו וזהו הות נפשו כלו' שברון נפשו ואבדה מן העולם כמו יפוז בהותו והות רשעים וי"ת תחמודי נפשיה · ויעבתוה. חזקוה בין כולם חוקי הטיים השוחד שלוקחים ויעבתוה ענין חוזק כמו החבל החזק שנקרא עבות והחז"ל פירשו כי כל עבות מג' חוטים וכן ועבות העגלה שהיא משלש רצועות והיא החזקה וכן פירשו רז"ל עבות ג' עלין כנגד אחד וכן אמר ויעבתוה לפי שהם שלשה מחזיקי העולה והטיית הדין השר והשופט והגדול: (ד) טובם כחדק · הטוב שבהם הוא כמו החדק שהוא הקוץ שהוא מכאיב כל הנוגע בו וי"ת טבא די בהון קשה למיסק מן ידיה כד מן חדקא: וישר ממסוכה · והישר שבהם הוא קשה יותר מן המסוכה שהוא גדר הכרמים שעושים מקוצים וי"ת ודקשיט בהון מסיונת סייג ביש: ממסוכה · הסמ"ך כמו בשי"ן מן אלא אמר שכת בעדו הכני כן את דרכך בסירים: יום מצפיך · יום נביאיך הבקר שהם מצפין ונביאיך שהיו מבטיחים אותך על שקר עתה תראה היום ההוא אם הוא טוב ואם רע: כי הנה פקדתך באה · כלומר פקודת עונך: עתה תהיה מבוכתם · מבוכת נביאי השקר ר"ל מרבוכם מן נבוכים הם בארץ: (ה) אל תאמינו ברע · הדור הזה אין אדם יכול להאמין ברעהו: באלוף · בגדול ר"ל באחיו הגדול: משוכבת חיקך · גם מאשתך צריך אתה שתשמור פתחי פיך שלא תדבר רע על חבריך בפניה תגלהו: פתחי · רבים, מן פתח דבריך יאיר: (ו) כי בן מנבל אב. הבן היה לו לנשא האב ולכבדו והדור הזה הוא מנבלו ומבזהו וכן בת קמה באמה כלה בחמותה וגו' · וכל זה הפך הנכונה והמנהג: (ז) ואני בה' אצפה · דברי הנביא על לשון ישראל כמו שאמר אחריו אל תשמחי אויבתי לי ואחרי שאמר הנביא דברי הפורענות היה נכונתו כדברי נחמה ואמר ואני בה' אצפה, כלומר אף על פי שאני גולה מארצי על עונותי עוד אצפה בה' שיוציאני מן הגלות והכל הענין כת"ב ואמר אוחילה לאלהי ישעי: ישמעני אלהי · שבטחתי בו שישמעני בגלות: (ח) אל תשמחי אויבתי לי · אמר שהיו"ד לכנוי אף על פי שהמלה מלעיל אמר אויבתי כנגד הרשעה שארך גלות ישראל ברשותה יותר מאלף שנה ותוכחת כי אגדה קום ישראל ועיר אמה לאידה ואמר כנגדה אל תשמחי לי שאם אויבת לי ות"י לא תחדין בעלת דבבותי: כי נפלתי קמתי · אם נפלתי בגלות עוד אקום · ואמר קמתי עבר במקום עתיד לדק הנבואות כי אם שאמר שלא יסתכן שיהיה הוא קיים כאלו היה: כי אשב בחשך ה' אור לי · אם אשב בגלות כחשך כלומר בצרה גדולה שהיא כאפלת לחשך אני בוטח בה' שיהיה עדיין אור לי ויוציאני מחשך לאור: (ט) זעף ה' אשא · בגלותי אני נושא וסובל זעף ה' ותמידין פלי אם פדין: כי חטאתי לו · ואסבול עד אשר יריב ריבי עם הגוים שלחצוני: ועשה משפטי · שיקח נקמתי

תולדות אהרן על הרע (תהלים סו): טובם כחדק · עירובין קא: אל תאמינו. חגיגה טז: משוכבת חיקך · תענית יא חגיגה טז: מנבל אב. סוטה מט: אל תשמחי · עשר ספירי: אור לי. (ברכות ב יומא ע):

מצודת דוד

(ג) על הרע כפים להטיב · ר"ל יתנו דעתם על הרע אשר בכפיהם להטיבו ולחזקו: השר שואל. ר"ל בזה יחזקו את הרע כי השר שביניהם שואל שוחד בעד מלאת למען יטה המשפט: והשופט בשלום · ר"ל אין כוונת השופט להוציא הדין לאמיתו אבל כל כוונתו בעבור התשלום שכרו והגדול הוא אשר בידו לכוף על קיום המשפט: דובר הות נפשו הוא · עוד הוא מבזה ומדבר שברון נפש אל מול זה שהטו את משפטו לחייבו שלא כדין: ויעבתוה · השר והשופט והגדול שביניהם מחזקים את הרע כחבל עב: (ד) טובם · הטוב שבהם הוא כקוץ מכאיב והישר שבהם הוא קשה מן המסוכה הוא גדר העשוי ע"ם רוב מן הקוצים: יום מצפיך · לכן יום שאתה מצפה בו לטובה כאשר זכרון עונותיך בקבלת הגמול והנה עתה בזמן קרוב תהיה מבוכתם ובלבול דעתם לבל ידעו מה לעשות: (ה) אל תאמינו ברע. הנה בזמן הזה אל תאמינו איש ברעהו ואל תבטחו בהבטחת שר עם כי מעולם דרך השר הוא לקיים הבטחתו הנה עתה אל תבטחו בו: משוכבת חיקך · מאשתך השוכבת בחיקך שמור פתחי פיך לבל תדבר דבר סתר להסתיר כי גם היא תגלה מצפוניך: (ו) כי בן מנבל אב · הדור פרוץ ר"ל כי הבן מדבר נבלה על אביו דברי נבלה וגנות והבת קמה באמה לחרפה ולגדפה וכן כלה קמה בחמותה: אויבי איש אנשי ביתו · אף אנשי ביתו של האיש המה לו לאויבים: (ז) ואני בה' אצפה · ר"ל אבל עם ז אצפה בהבטחתם

מצודת ציון

כלי אורב: יצודו · מלשון צידה: חרם. כמו נחרם והוא הרשת וכן משטח חרמים (יחזקאל כו): (ג) להיטיב · ענין חזוק כמו ההיטיב חרה לך (יונה ד'): הות · ענין שברון נפש וכן הות לאביו בן כסיל (משלי י"ט): ויעבתוה. ר"ל יחזקו כחבל עב: (ד) כחדק · הוא מין קוץ כמו כמשוכת חדק (שם טו): ממסוכה · הוא הגדר והם הוא כסמ"ך וכן ויסך אלוה בעדו (איוב ג): מצפיך · ענין תוחלת ותקוה כמו אערך לך ואצפה (תהלים ה'): פקדתך · ענין זכרון: מבוכתם. ענין בלבול הדעת כמו נבוכים הם בארץ (שמות י"ד): (ה) באלוף · ענין השרים כמו אלופי אדום (שם ט"ו): פתחי פיך. על השפתים יאמר בדרך משל: (ו) מנבל. ענין גנות וביזוי כמו כי נבל נבלה ידבר (ישעיה ל"ב): כלה. כן תקרא אשת הבן: בחמתה. כן תקרא אם הבעל: (ז) אצפה · ענין תקוה: אוחילה · מלשון תוחלת ותקוה כמו יחל ישראל (תהלים ק"ל): (ט) זעף · כעס וחימה: אשא · אסבול

אבן עזרא

ויוציאני לאור · טעם כי אשב בחשך ומעם אראה כאשר יאור לבי אז אבין כי צדיק השם על כל הבא עלי או אראה בצדקתו שיקח נקמתי מאויבתי : (י) ותרא . איו ה' . איה הוא : תראינה · שתהיה מרמס : (יא) יום : כאשר יבא יום שהשם יבנה גדריך או ירחק חק השם שהיית נוהגת : (יב) יום . ועדיך יבא . אחה · כל גוי שוכן למני אשור ועד נהר פרת ורבי ישועה אמר וים מים שמערב ארץ ישראל מחרב מפאת ים והר פלוני שהיה כלו ישוב שב כמו הר ולפי דעתי כי מלת ועד נהר מושכת אחרת ועד ים מים והר ועד ההר והנה ים מים כמו הים הקדמוני והים האחרון וכן הר דרומי אל צפוני : (יג) והיתה . ביום ההוא : מפרי מעלליה' · שהרעו לישרא' : (יד) רעה · תפלת הנביא בהיות הארץ שממה שירעה עמו בשבטו וישכנהו לבדד כיער בתוך כרמל וירעו בשן מעבר לירדן מזרחה והטעם אמר השם לנביא : (טו) כימי צאתך · והטעם כימי צאת אבותיך מארץ מצרים : אראנו נפלאות · הטעם עמי כאשר הזכיר עמך : (טז) יראו · דברי השם

ו"ו וְעָשָׂה מִשְׁפָּטִי יוֹצִיאֵנִי לָאוֹר
ג' ומלרע · ג' אֶרְאֶה בְּצִדְקָתוֹ : י וְתֵרֶא אֹיַבְתִּי
ס' וּתְכַסֶּהָ בוּשָׁה הָאֹמְרָה אֵלַי אַיּוֹ
ו' · ל' דגש יְהוָה אֱלֹהָיִךְ עֵינַי תִּרְאֶינָּה בָּהּ
עַתָּה תִּהְיֶה לְמִרְמָס כְּטִיט חוּצוֹת :
ל' · ל' יא יוֹם לִבְנוֹת גְּדֵרָיִךְ יוֹם הַהוּא
ל' · ל' יִרְחַק־חֹק : יב יוֹם הוּא וְעָדֶיךָ יָבוֹא
לְמִנִּי אַשּׁוּר וְעָרֵי מָצוֹר וּלְמִנִּי מָצוֹר
ל' דסמיך וְעַד־נָהָר וְיָם מִיָּם וְהַר הָהָר :
ל' יג וְהָיְתָה הָאָרֶץ לִשְׁמָמָה עַל־
ל' יֹשְׁבֶיהָ מִפְּרִי מַעַלְלֵיהֶם : יד רְעֵה
ד' עַמְּךָ בְשִׁבְטֶךָ צֹאן נַחֲלָתֶךָ שֹׁכְנִי
ג' לְבָדָד יַעַר בְּתוֹךְ כַּרְמֶל יִרְעוּ בָשָׁן
וְגִלְעָד כִּימֵי עוֹלָם : טו כִּימֵי צֵאתְךָ
ל' מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת :
טז יִרְאוּ גוֹיִם וְיֵבֹשׁוּ מִכֹּל גְּבוּרָתָם

יַפְקִינַנִי לִנְהוֹר אֶחֱזֵי בִּזְכוּתֵיהּ : י וְתֶחֱזֵי בְּעִיל דְּבָבוּתִי וְתַחְפִּינַהּ בַּהֲתָא דַהֲוַת אָמְרָה לִי אָן דְּאִתְפְּרִיקְתָּא בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ עֵינַי יֶחֶזְיָן בְּמַפַּלְתְּהוֹן כְּעַן תְּהֵי לְדִישׁ כְּטִין שׁוּקִין : יא בְּעִדָּנָא הַהִיא יִתְבַּנְיָן כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּעִדָּנָא הַהִיא יִתְבַּטְלָן גְּזֵירַת עַמְמַיָּא : יב בְּעִדָּנָא הַהִיא יִתְכַּנְשׁוּן גָּלְוָתָא דְמִן אַתּוּר וְקִרְוֵי תוּקְפָּא וּדְמִן חוּרְמִינִי רַבְּתָא וְקִרְוֵי צִירָא וְעַד פְּרָת וְיַמָּא מַעַרְבָא וְטוּרֵי טוּרָא : יג וּתְהֵי אַרְעָא לְצָדוּ עַל יָתְבָהָא מִפֵּרֵי עוֹבָדֵיהוֹן : יד פַּרְנֵס עַמָּךְ בְּמֵימְרָךְ עַמָּא דְאַחְסַנְתָּךְ בְּעָלְמָא דְהוּא עָתִיד לְאִתְחַדְתָּא יְשָׁרוּן בִּלְחוֹדֵיהוֹן דַּהֲווֹ צָדְיָן כְּחוּרְשָׁא יִתְיַתְּבוּן כְּכַרְמְלָא וְיִתְפַּרְנְסוּן בְּאַרְעָא מַתְנַן וְגִלְעָד כְּיוֹמֵי עָלְמִין : טו כְּיוֹמֵי מִפַּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם אַחְזֵינוּן פְּרִישָׁן : טז יֶחֶזוּן עַמְמַיָּא וְיִבְהֲתוּן מִכָּל גְּבוּרַתְהוֹן יַשּׁוֹן

רשי

(יא) יום לבנות גדריך . מוסב על האומרה אלי ועוד היא אומרת אלי יום לבנות גדריך את מלפה לו אותו היום ירחק חוקו זמנו יאריך ולא יבא לעולם : (יב) יום הוא ועדיך יבא · הנביא אומר אותו היום שאתם מלעיגים עליו לאמר בטל והלך לו יום ההוא סמוך וקרוב ולא בטל עדיך יבא בבל להחריבך : למני אשור · אשר הוא ראש למרעתו : ועדי מצור · כלומר ועד ערי מצור ויונתן תרגם ודמן חורמיני רבתא : וים מים . והיושבים על ים האחרון אשר הוא במערב : והר ההר . כמו ויושבי ההר ויונתן לא כן תרגם : יום לבנות גדריך . הנביא מבשרו לישראל שיש יום כתום ומוכן לבנות גדרות הרבותיכן יום ההוא ירחק ויבטל מעליכם חק גזירות הבבליים והפרסיים : יום הוא ועדיך יבא . בעידנא ההיא יתכנשון גלוותא דישראל דמן אתור וגו' : (יג) והיתה הארץ · ארץ הבבליים והפרסיי' : (יד) שוכני לבדד . שיהא שוכן בטח בדד : יער בתוך כרמל · ת"י דהוי לדין בחורשא יתיתבון ככרמלא אותן שהיו שוממים כיערות ישכנו לבדד בתוך כרמל שהוא מקום מיושב ויש לפרש שוכני לבדד ביערים לא יראו מחיות

תולדות אהרן ירעו בשן . פסחים סח : כימי צאתך זוכר לך :

לאור ז' קמצין וסי' בלשון תרגום צוח ממיא וסבר למיפק בצפרא וקם בלילא · ופירש ויקרא אלהים לאור יום · והולכתי עורים בדרך לא ידעו · נקוה לאור ותנה חשך · יוציאנו לאור אראה בצדקתו : בבקר בבקר משפטו יתן לאור · לאור יקום רוצח · מגלה עמוקות מני חשך : לבדד ג' בקריאה וסימ' הן עם לבדד ישכון ובגוים · שכני לבדד יער · לבדד לבטח תושיבני · אנ"ך :

רד"ק

נקמתי מהם : כצדקתו . שיעשה לי עוד צדקה · ות"י אמרת ירושלם לוט אין קדם ה' קבילים : (י) ותרא אויבתי · כמו שפיר' למעלה · וכן ת"י : ותרא' מלרע כמו ירא פרעה תרא אשקלון : אויבתי · מלאפיל כאשר השמין כמו הראשון אמר אויבתי שתראה שיוציאני אל יתברך לאור יהיה לה בגלות מהם שהיתה אומרת לי בגלות איה ה' אלהיך · עיני תראינה בה · הט"ן דגושה שלא כמנהג אע"פ שהיא ט"ן ה"א הפעולה אמר עיני תראה באויבתי כחפצי ורצוני כי עתה בבא לי הגאולה תהיה למרמס כטיט חוצות ובאויבי ראתה עיני : (יא) יום לבנות גדריך · אמר כנגד האויבת יום שתשוב לבנות גדריך בנים ישראל כשתבוא עם גוג ומגוג בא"י יום ההוא ירחק חק היום ההוא יהיה לך להפוך וירחיק החק שהיה לך באומות ובישראל והיית מושלת עליהם והמפרשים פירשו הפסוק כנגד ישראל וכן ת"י בעדנא ההיא יתבנון כנשתא דישראל וגו' : (יב) יום הוא ועדיך יבא . אותו יום תשועת ישראל יום הוא לה' ועדיך יבא האויב להשחיתך : למני אשור וערי מצור . זכר אשור שגלו שם ישראל תחלה . למני · כמו למן כמו מני אפרים ; ערי מצור · כמו ערי מבצר כלומר שלא יתלטו מפני חוזקה וכן ותבן צר מצור לה והדומים לו רבים ; ולמני מצור · ומן ערי המצור ועד הנהר וזה נהר פרת כי פרת הוא גבול א"י ומשם והלאה ארץ העמים : וים מים · ועד שזכר עומד במקום שנים ר"ל ועד ים שהוא מצור מערב : והר ההר · ועד הר ההר והוא הר ההר שמת שם אהרן והוא אחד מגבולי א"י כמו שאמר מהר ההר תתאו לבא חמת תכרו כחולם והנה בפתח ואחד הוא ר"ל יתקבצו ארץ אויביהם שהוא סביבות גבול א"י שהיו להם שכנים רעים והרעו לישראל בכל כחם , ויש מפרשים ולמני מצור כמו מצרים וכן דללו וחרבו יאורי מצור כל יאורי מצור כמו מצרים וי"ת בעדנא ההיא יתכנשון גלוותא דמן אתור וגו' תרגם ולמני חורמיני וכן תרגם מני אשכנז מני טורי חורמני : (יג) והיתה הארץ · ארץ העמים · על יושביה · כמו עם יושביה וכן ויבואו האנשים על הנשים והדומים להם : מפרי מעלליהם · שהרעו לישראל · (יד) רעה עמך · בשבטך . אמר הנביא כנגד האל ית' שיוציא ישראל מהגלות וירעה בשבטו כמו שהרועה ירעה צאנו וינחם לאפס בשבטו : שכני לבדד · כמו שוכן וכן היושבי בשמים והדומים לו לבדד שיהיה לבדו בארצו ואין עם אחר אתו : יער בתוך כרמל · ישכנו כיער כמו בתוך הכרמל כי כרמל הוא מקום ישוב שדות וכרמים ואילנות ואמר כי אז ישכנו לבטח ביער שהוא מקום חיות ולא יפחדו מהם כמו שהאדם שוכן בתוך כרמל וכן אמר וישכנו ביערים : ירעו בשן וגלעד · שהוא מעבר לירדן והיא ארץ מקנה שמנה וטוב ירעוה כימי עולם : (טו) כימי צאתך · עונה האל ית' לנביא אמור להם כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות וטעם צאתך שיצאו אבותיהם כאלו יצאו הם : (טז) יראו גוים · הגוים שיאספו על ירושלם עם גוג ומגוג יראו הנפלאות ויבושו מכל גבורתם שבטחו על גבורתם לבא על ירושלם : ישימו יד על פה · שלא יהיה להם מענה : אזניהם תחרשנה · שיהיו מבוהלים מהם שישמעו

מצודת ציון

אסמול : (י) למרמס · ענין דריסה ברגל : חוצות · שווקים : (יא) גדריך · מלשון גדר וכותל : חק · ענין דבר קבוע : (יב) ועדיך · אליך כמו תגע עדיך (איוב ד') : למני · כמו למן והיו"ד נוספת וכן מני אפרים (שופטים ה') : מצור · ענין מבצר : (יג) על יושביה · עם יושביה : (יד) רעה · ענין הנהגה : שוכני היו"ד יתירה : לבדד · יחידי כמו לבדד לבטח תושיבני (תהלים ד') : כרמל . כן

מצודת דוד

ה' ואקוה לאלהי ישעי אשר ישמעני אלהי בקראי אליו מצרתי : (ח) אל תשמחי · לכן אל תשמחי אויבתי עלי לחשוב שלא אוסיף לקום כי פעמים רבות נפלתי ואח"ז קמתי וכן עתה בגלות הזה עם כי אשב בחושך ה' יאיר לי : (ט) זעף ה' אשא : כן אמת אני סובל זעף ה' כי חטאתי לו וכן אסבול עד אשר ישלים לריב עמדי הריב הראוי לי בגמול החטא ויכלה לעשות בי משפט הראוי לי ואח"ז יוציאני לאור ואראה בצדקתו שיעשה לי ולא לעולם יריב : (י) ותרא · וכאשר תראה אויבתי במרבית הצדקה שעשה לי תהיה מכוסה בבושה אשר אמרה אלי בזמן הגלות איו ה' מדוע לא יגאלך : עיני תראינה בה וגו' · עת שתפלה לראות מן הנקם כי אז תהיה למרמס הרגל כטיט המושלך בחוצות : (יא) יום לבנות . ר"ל יבוא יום לבנות גדרי חרבותיך וביום ההוא ירחק ממך חק הבבליים אשר הטילו עליך מלא חוק המס והעבודה : (יב) יום הוא · ר"ל אז יאיר לך הזמן כאור היום : ועדיך יבוא · כל העכו"ם יבואו אליך ירושלים להיות סרים למשמעתך : למני אשור · מן אשור ואף מערי המבצר שבה כי לא יתחזקו במשגב המבצר : ולמני מצור . מן ערי המבצר ועד נהר הוא נהר פרת העומד בגבול א"י ומשם והלאה הוא ארץ העמים : וים · מלא ועד משפת הים כאילו אמר ועד ים מים ר"ל מקצה המערב ועד ים המערבי שהוא גבול א"י : והר ההר · ר"ל מקצה הגבול ועד הר ההר העומד בגבול א"י כמ"ש תתאו לכם הר ההר (במדבר לד) : (יג) והיתה הארץ . ארץ הכשדים תהפך לשממה עם יושב בה בגמול מעשיהם אשר הרעו לישראל : (יד) רעה עמך · אמר הנביא להתפלל לה' ואמר אתה ה' רעה והנהג את עמך בשבטך ולפי שהמשילו לרועה אמר לשון הנופל ברועה המנהיג את הצאן ע"י השבט בידו : צאן נחלתך . ישראל שהם צאן נחלתך שהנחלתו לך לעם יהיה שוכן לבדד ר"ל בטח כי המתפחדים ישבו יחד למען איש אחיו יעזרו ולא כן הבוטח במה : יער בתוך כרמל · ר"ל ישכון בטח ביער שהוא מקום חיות רעות כמו בתוך הכרמל שהוא מקום מלוי עם מרבים אנשים ולא ילכו שם החיות וכענין שנאמר וישנו ביערים (יחזקאל לד) : ירעו בשן וגלעד · יהיו רועים בבשן ובגלעד במרעה שמן כמו בימי עולם שהוא ימי משה שנחלו אז הארץ ההיא ונתנה לנחלה לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה : (טו) כימי צאתך וגו' · כמלא הקב"ה משיבו לנאמר ממעמי את התפלה כימי צאתך מארץ מצרים כן אראנו נפלאות : (טז) יראו גוים . אלה שמעה להם להתפאר על ישראל : ישימו יד וגו' · ר"ל לא יוכלו לדבר מרוב השממון : אזניהם תחרשנה · ר"ל לא יאבו לשמוע שמועת גבורות ישראל משיח

מקרא

יָשִׂימוּ יָד עַל־פֶּה אָזְנֵיהֶם תֶּחֱרַשְׁנָה׃
יז יְלַחֲכוּ עָפָר כַּנָּחָשׁ כְּזֹחֲלֵי אֶרֶץ
יִרְגְּזוּ מִמִּסְגְּרֹתֵיהֶם אֶל־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ יִפְחָדוּ וְיִרְאוּ מִמֶּךָּ׃ יח מִי־
אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֺן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע
לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד
אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא׃ יט יָשׁוּב
יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֺנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ
בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם׃ כ תִּתֵּן
אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם׃

א א מַשָּׂא נִינְוֵה סֵפֶר חֲזוֹן נַחוּם
הָאֶלְקֹשִׁי׃ ב אֵל קַנּוֹא
וְנֹקֵם יְהוָה נֹקֵם יְהוָה וּבַעַל חֵמָה
נֹקֵם יְהוָה לְצָרָיו וְנוֹטֵר הוּא לְאֹיְבָיו׃

(מסורה: מי־ ל' חסר וד"פ ל' · תתן ל' וכל ממלות דכו' מספים · אשר־ ב"פ ספרי ז ל' · נחום ל' פרש"י חזון בקמן · ל' · ל' · כ"פ ל' וכ' חסר · ל' · מ"ל)

תרגום

ישוון ידיהון על פומהון ואודניהון יתחרשן׃ יז ישתטחון על אפיהון על ארעא כחויא כזחלי עפרא יזועון מבירניתהון מן קדם יי אלהנא יתברון וידחלון מן קדמך׃ יח לית בר מנך את הוא אלהא שביק לעוין ומעבר על חובין לשארא דאחסנתיה לא מוריך לעלמין רוגזיה ארי רעי לאיטבא הוא׃ יט יתוב מימרי לרחמא עלנא ויכבוש על חובנא ברחמתיה וירמי לעומקי ימא כל חטאי ישראל׃ כ תתיהיב קשטיה דיעקב לבנוהי כמא דקימתא ליה בביתאל טבות אברהם לזרעיה בתרוהי כמא דקימתא ליה בין בתריא תדכר לנא עקידת יצחק דאתעקד על גבי מדבחא קדמך תעביד עמנא טבון דקימתא לאבהתנא מיומי קדם׃

א מטל כס דלוט לאשקאה ית נינוה מלקדמין אתנבי עלה יונה בר אמתי נביא דמגת חפר ותבת מחובהא וכדו דאוסיפת למחטי תב ואתנבי עלה נחום מבית קושי כמא דכתיב בספרא הדין׃ ב אלהא דין ופורען יי מתפרע יי ומני חילא קדמוהי עתיד יי לאתפרע מסנאי עמיה ובנטר חסין מבעלי דבבוהי׃

רש"י

במחוס השדה כבתוך כרמל. (יז) כזוחלי ארץ. הם נחשים הזוחלי' על גחונם בעפר הארץ: ירגזו ממסגרותיהם. יחרדו מרוב דוחק איסוריהם ומסגר כלאם: (כ) תתן אמת ליעקב. ת"י תתיהב קושטיה דיעקב לבנוהי כמה דקימתא ליה בבית אל טבות אברהם לזרעיה בתרוהי כמה דקימתא ליה בין בתריא תדכר לנא עקידת יצחק תתן לנו באמת אשר הבטחת ליעקב האמת לנו דבריך אשר הבטחת ליעקב כי לא אעזבך (בראשית כח): חסד לאברהם. שכר חסד אשר לאברהם אשר צוה לבניו לשמור דרך ה' לעשו' צדקה ומשפט ולכך לא נאמר וחסד אלא חסד האמת שתאמת לנו את הבטחת יעקב היא תהיה תשלום גמול חסדו של אברהם: אשר נשבעת. בעקידתו של יצחק כי נשבעתי נאם ה' יען אשר עשית וגומר:

(א) משא נינוה. ת"י מטל כס דלווט לאשקאה ית נינוה: ספר חזון נחום. חזון נקוד קמץ לפי שאינו דבוק ואינו דומה לחזון ישעיה שהוא נקוד חטף פתח וכן פי' ספר חזון כבר נכתב עליה והוא נבואת יונה בן אמיתי ועתה חזר ונתנבא עלי' נחום האלקושי את המשא הזה אלקש היה שם עירו וכן ת"י מלקדמין אתנבי עלה יונה בר אמתי ותבת מחובהא וכדו דאוסיפת למיחטי תב ואיתנבי עלה נחום דמבית אלקוש: (ב) אל קנוא ונוקם ה'. על זרעו של סנחריב נתנבא נחום ובימי מנשה כמו שמפורש בסדר

אבן עזרא

השם אז יהיה כן: (יז) ילחכו. להשתחוות לישראל: כזוחלי. הרמשים שיפחדו בני אדם פעם כה"ך הגמים מגזרת זחלתי ואירא: ממסגרותיהם. הם ארמונותם: (יח) מי. אז יאמרו הגוים או ידבר על לשון אנשי הגלות המבקשים ה' לסלוח להם אין אל שיעשה טוב לנחלתו כמוך: (יט) ישוב. מלת הוא תשרת אחרת והוא ישוב ירחמנו ופעם יכבוש כהפך דברי עונות גברו עלי שלא ימשלו בנו עוד ומ"ם חטאתם שבה אל אשרים נחלתו והוא הזכיר עון ופשע וחטאת: (כ) תתן. יעקב הוא אבינו לבדו ולנו לבדנו כי לא יתערבו גוים אחרים עמנו על כן כתוב אלהי ישראל אבינו לכולנו ולא הזכיר יצחק כי גם הוא אבי אדום ובעבור כי אברהם החל לקרא בשם השם הפך אבותיו הקרובים אליו והשם כרת עמו ברית בתחלה ע"כ הזכיר לאברהם ולא הוצרך להזכיר יצחק והטעם תתן אמתך ליעקב ומה היא אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם:

(א) ספר חזון. כי דבק הוא אע"פ שהוא תביר: משא נבואה מה שנשא השם על נינוה. לא ידענו דורו של זה הנביא ויתכן שהוא האלקושי מהיותו אל שם העיר או אל שם אחד מאבותיו נבואתו על מפלת נינוה ביד נבוכד נצר: (ב) אל. הזכיר אל שירא שמו ופי' קנא כמו ויקנא ה' לעמו

מסורה

וייראו ה' רפין ד' מ"ל ואחר חסר וסימ' ואת העם צו לאמר אתם עברים בגבול אחיכם. וייראו ממערב את שם ה' ילחכו עפר כנחש. יברכנו אלהים וייראו אתו. וייראו גוים את שם ה': נחש חסר: קנוא ד' ב' מ"ל וב' חסר וסי' קנוא קנאוני בלא אל · והבית חסר · אל קנוא הוא לא ישא לפשעכ' רסוף

תולדות אהרן

מי אל כמוך · מקריס מ"ד פל"ח זוכר פרשת נשא (קידושין סא): נשא עון · ר"ס יז מגלה כח: ישוב ירחמנו · ר"ס יז זוכר ויקרא:

רד"ק

שישמעו משוב ישראל הרחוקי' מארצם: (יז) ילחכו עפר כנחש · עפר רגלי ישראל ילחכו כמו הנחש שהולך על גחונו שלוחך עפר שהוא מאכלו: כזוחלי ארץ. כפל הענין במ"ש כי הנחשי' וזוחלי ארץ הם שהולכים על בטנם או פי' שאר רמשים שהם זוחלי ארץ כתולעים וכיוצא בהם כן ישתחוו לפני ישראל: ירגזו ממסגרותיהם. אותם שיסגרו בעריהם מפחד ישראל הם ירגזו: אל ה' אלהינו יפחדו · כי ידעו כי אין עלינו: ויראו ממך · כנגד ישראל יראו חסר יו"ד פ"א ספעל ויו"ד הלימן נמשכת בנשי"א: (יח) מי אל כמוך · דברי הנביא כנגד האל ית': לשארית נחלתו · לאותם שישארו בגלות: לא החזיק לעד אפו · אע"פ שהיו חייבים שלא יגאלו מהגלות לרוע מעשיהם שעשו לא יסבה לעד אל מעשיהם: כי חפץ חסד הוא. כמ"ש בתורה ורב חסד וחסדו יגבר על תשובתם בימים ומן הגלות: ישוב · אמר ישוב ירחמנו ואמר ותשליך כן דרך המקרא במקומות רבים לנכח ולא לנכח בפסוק אחד וכן אמר עונותינו ואמר חטאתם יכבוש כאדם שכובש דבר תחת רגליו שלא יראה חסו שאמר ותשליך במצולות ים ז' נטה. כאדם שמסלק דבר ממקומו: במצולות. בעומק הים והמצולה הוא עומק הים: (כ) תתן אמת ליעקב · החסד הוא לאברהם שנתן לו כחסדו הארץ ולבניו אחריו ובניו הם בני יעקב והאמת הוא ליעקב כי אמר שהבטח לאברהם ולבניו האמת הוא לקיים ההבטחה ולבניו כי הוא אלהי האמתי ולא ישוב דבריו מטוב אחור: אשר נשבעת לאבותינו. כלל שלשת האבות אברהם יצחק ויעקב כי לשלשתם נשבע:

(א) משא נינוה ספר חזון נחום האלקושי · ואם הנבואה נאמרה על נינוה ונינוה היתה למלך אשור כמו שכתוב מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה ומלך אשור הרע לישראל והגלה אותם מארצם והקב"ה נקם נקמתם על ידי נבוכד נצר שהחריב מלכות אשור ואמרו רז"ל שנה ראשונה שמלך נבוכד נצר כבש את נינוה שנייה כבש את יהויקים ונחום זה הנביא לא אמר הכתוב באיזה דור התנבא וקרא אלקושי מהיותו אל עירו או אל אבותיו ובסדר עולם יואל נחום חבקוק נתנבאו בימי מנשה ולפי שלא היה כשר מנשה לא נקראו על שמו ות"י חזון נקודה בקמץ ופתח כי הוא סמוך כמו חזון ישעיהו וי"ס מטל כס דלוט וגו': (ב) אל קנא ונוקם ה' · מקנא הוא בעבור עמו · כמו שאמר ויקנא ה' לעמו כי רואה אותה בצרה גדולה בגלותם: ונוקם. שיקח נקמות מאת מלך אשור וזרעו ס"פ

מצודת דוד

שהיא להם לעצמת נפש וכאלו החרשנה אזניהם לבל יוכלו לשמוע: (יז) ילחכו עפר כנחש. ר"ל אפים ארץ ישתחוו לישראל ויהיה נראה כאלו מלחכים עפר רגליהם כנחש הזה שמלחך את העפר כי זהו לחמו: כזוחלי ארץ · הם הנחשים ההולכים על גחון ונראים כזוחלים וכפל הדבר במ"ש: ירגזו ממסגרותיהם · יחרדו ממה שסגרו את ישראל בבתי כלאים עד שלא בהם כי ידאגו פן ינקם: אל ה' וגו'. יפחדו את ה' וגם ייראו ממך אתה ישראל: (יח) מי אל כמוך · חזר הנביא לשבח לה' על ייעוד הטובה ואמר מי אל כמוך נושא עון וגומר כלומר הנה תשורת הדין אין אנו ראויים לכל הטובה הזאת כי אנו מלאי עון אבל מי הוא אל כמוך המוחל את העון: ועובר על פשע · ר"ל אינו עומד על הפשע להשגיח בו לגמול עליו גמול אלא עובר על הפשע והולך להלאה כאלו לא יראהו: לשארית נחלתו. לאותם שנשארו מחבלי משיח: לא החזיק ונומר. אף כשהוא כועס אינו אוחז אפו עד עולם כי הוא חפץ חסד ולכן יתרצה על הכעס: (יט) ישוב ירחמנו. כאשר מאז: יכבוש. יתפוש בחוזקה את עונותינו למען לא יהיו נפרעין מאתנו גמול העונש: ותשליך וגו'. ר"ל לא תזכור לענוש עליהם כאלו השלכתם בעומק הים שאינם נראים: (כ) תתן וגו' · ר"ל תאמת לנו דברך אשר הבטחת ליעקב כמ"ש ופרצת ימה וקדמה וגו' (בראשית כח): חסד לאברהם · ר"ל היא תהיה תשלום גמול חסדו של אברהם וכאשר נשבעת לאבותינו מימי קדם בעקידתו של יצחק כמ"ש בי נשבעתי וגו' וירש זרעך את שער אויביו (שם כב):

א (א) משא נינוה · הנבואה היא נאמרה על נינוה הוא ראש ממלכת אשור: ספר וגומר · זהו ספר נבואת של נחום האלקושי הוא היה מהמגבת של אלקוש ·
(ב) אל קנוא וגו' · ה' הוא אל נוטם ומקנא ובעל עוד ולמד

מצודת ציון

בן יקרא מקום שדות וכרמים: (טז) תחרשנה · מלשון חרש שאינו שומע: (יז) ילחכו · ענין לקיקה בלשון כמו ועפר רגליך ילחכו (ישעיה מ"ט): כזוחלי · ענין גרירה והולכה בארץ ובדרז"ל כל שימים מטפרים כזוחלין (שבת ס"ב) ויקרא הנחש כן לפי שאין לו רגלים והולכו נראה כזוחל ונגרר וכן חמת זוחלי עפר: (דברים ל"ב): ירגזו · ענין חרדה: ממסגרותיהם · מל' סגירה: אל ה' · אל ה': (יח) נושא · ענין מחילה כמו נושא עון עמך (תהלים פ"ה): החזיק · ענין אחיזה: (יט) יכבוש · ענין תפיסה בחוזק כמו ויכבשום לעבדים (ירמיה ל"ד): במצולות · ענין עומק כמו ואת רודפיהם השלכת במצולות (שמות ט"ו):

(א) האלקושי · שם עיר אלקוש: (ב) קנוא. ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים ל"ב): ונוטר · ענין שמירת איבה כמו לא תקום ולא תטור (ויקרא י"ט):

אבן עזרא

לעמו כי מלך אשור השחית ישראל : קנוא · שם התאר כמו קנא ונוקם שיקח נקמה ופירוש כי הוא נוקם לצריו לא לאחרים ופעם נוקם ה' ובעל חמה שיהיה נודע בעולם : (ג) ה' . הטעם אמר שהוא ארך אפים : וגדל כח . הטעם כפול דרך משל לאדם שיש לו כח גדול אז ימשול בכעסו וכן הוא כתוב בתורה ועתה יגדל נא כח ה' וכתוב אחריו ה' ארך אפים ואע"פ שיאריך לרשעים לא ינקה אותם · וטעם בסופה משל למהירות בואו הענים · וענן אבק רגליו דרך משל למרוצת הענגים והטעם על הגזירות הבאות מהשמי' במהר' שהם למעלה מהעננים : (ד) גוער . ויבשהו · חסר יו"ד אלא להתחברות שנים יודי"ן והוא מהבנין הכבד הדגוש חיבש גרם כי כאשר יאמר מן יאבד ויאבדם ככה היה ראוי שיאמר ויבשהו רק לא הסיר נחה להתחבר שנים יודי"ן ועתה יספר כח השם בים וביבשה שאין מי שיכול לפניו וטעם אמלל בשן בעבור וכל הנהרו' החריב ודבר זה שהחריב הנהרות בעבור יבשת הגש' על הארץ דבר זה גרם אמלל בשן וכרמל שהם פרי תבואה : (ה) הרים . אמר ר' מרינוס ותשא הארץ מפניו אותם כמו נשאתי סימך אשונה והנכון בעיני ותשא משאת שרפה שנשרפה הארץ וכו' וישאם דוד ואנשיו והטעם וישרפם והטעם בעבור שאמר בתחלה ובעל חמה שמשרף הארץ בחמתו מדרך וחמתו בערה בו והעד : (ו) לפני זעמו מי יעמוד . וכל זה יספר כי אף השם על נינוה : (ז) טוב . הטעם כל שונאיו ישמיד בחרון אפו כאשר חמתו נתכה כאשר יתאנף בהם ויביא עליה' צרות וימלטו היראים וזהו למעוז כמו מגדל עוז וחוסי בו דבק למעוז והוסיף מלה ויודע כי הוא לבדו יודע תעלומות לב ומכיר החוסים בו : (ח) ובשטף · כמו שוטף : כלה יעשה · לא מעט מעט : ואויביו . החשך ירדף

רש"י

בסדר עולם אל קנא ונוקם ה' מאז שנפרע לישראל מאויביהם וגם עדיין הוא נוקם הוא ובעל חימה ועתיד הוא להיות נוקם לצריו שהחריבו את ארצו והגלו את עמו ונוטר הוא את איבתו לבבליים ר"ש אומר ג' נקימות הללו כנגד ג' גליות שהגלה סנחריב את ישראל כמו שמפורש בסדר עולם : (ג) ה' ארך אפים וגדל כח · גדל כח הוא ויכולת בידו להנקם ואשר לא מיהר נקמתו לפי שארך אפים הוא ומכל מקום נקה לא ינקה : ה' בסופה ובסערה דרכו · הם שלוחיו להפרע מהבבליים שנא' במצרים (שמות יד) ברוח קדים עזה ובדור המבול (איוב ד) מנשמת אלוה יאבדו בצור נאמר (יחזקאל כז) רוח קדים שברך : וענן אבק רגליו . גם הוא דרך נקמתו (שמות יד) וישקף אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן (יחזקאל ל) היא ענן יכסנה : (ד) גוער בים . כמשמעו דוגמא הוא כלפי העכו"ם שמשלו למים כענין שנאמר (ישעיה יז) לאומים כשאון מים כבירים ישאון : וכל הנהרות החריב . כאן ניבא שעתיד הקב"ה להמליך את נבוכדנצר (ירמיה כה) בימי יהויקים ויתן את אשור ואת כל הארצות לחרב : אומלל בשן וכרמל · מושבות הפוכים : ופרח לבנון אומלל . חכמי ישראל פירשו כלפי מיני מגדים שנטע שלמה בבהמ"ק שהיו של זהב וכיון שנכנסו בבליים להיכל יבשו : (ה) הרים רעשו ממנו . המלכים והשרים מהכשדי' יפחדו מגזירתו : ותשא הארץ · משאת עשן : (ו) נתכה · הגיע לארץ כמו (שמות ט) ומטר לא נתך ארצה : נתצו ממנו · מאימתו : (ז) טוב ה' למעוז · ואף בשעה שהוא נפרע מאויביו לא זזו רחמיו מלהטיב לידידיו ולא כמדת בשר ודם שכשהוא עסוק בזו אינו פנוי בזו כענין שנא' (שם טו) ה' איש מלחמ' ה' שמו כמו שהוא במכילתין : ויודע · את נרכי חוסי בו : (ח) ובשטף עובר . ובחמתו שוטפת : כלה יעשה מקומה

נחום א

ג יהוה ארך אפים וגדול כח ונקה לא ינקה יהוה בסופה ובשערה דרכו וענן אבק רגליו : ד גוער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב אמלל בשן וכרמל ופרח לבנון אמלל : ה הרים רעשו ממנו והגבעות התמגגו ותשא הארץ מפניו ותבל וכל יושבי בה : ו לפני זעמו מי יעמוד ומי יקום בחרון אפו חמתו נתכה כאש והצורים נתצו ממנו : ז טוב יהוה למעוז ביום צרה וידע חסי בו : ח ובשטף עבר כלה

ג יי מרחיק רגז וסגי חילא קדמוהי עתיד יי לאתפרעא וסלח לדתיבין לאוריתא ולדלא תיבין לא מזכי יי בעלעולא וברוח מדבר וענן אמיטתא כביש קדמוהי : ד דנזיף בימא ומיבש ליה וכל נהרותא מחריב צדי מתנן וכרמלא ואילני לבנן נתרו : ה טוריא זעו מן קדמוהי ורמתא אתפרקא וחרובת ארעא מן קדמוהי ותבל וכל דיתבין בה : ו כד אתגלי ברחמתא למתן אוריתא לעמיה כזע עלמא מן קדמוהי בכן כד אתגלי ברגז לאתפרעא מסנאי עמיה קדם פורענותיה מן יקום ומן יסובר באבאשות רוגזיה רוגזיה כאשתא ממסי ומינריא אתפרקן מן קדמוהי : ז טב יי לישראל לאסתמכא עלוהי בעדן עקא וגלי קדמוהי דרחיצין על מימריה : ח ובגרין חסין ובחימא תקיפא גמירא

יהושע . אל קנוא ונוקם ה' ב' בתרא מ"ל : התמגגו ג' חסר בלישנא וסימן והגבעות תתמגגנה · ברביבים תמגגנה צמחה ותמגגני תשועה : יעמוד ג' מ"ל בקריאה וסימ' לפני זעמו מי יעמוד ומי · ויברח כצל ולא יעמוד · רוח והצלה יעמוד ליהודים . ויודע ג' בקריאה וחסר וסימ' בסדר בלק :

תולדות אהרן

ופק · חולין נה : גוער בים · חגיגה יב : ופרח לבנון · יומא כט (יומא מא) : לפני זעמו · עכו"ם יד : טוב ה' . זוכר ויצלח :

רד"ק

אע"פ שברצון האל ית' שגלה כמו שאמר הוי אשור שבט אפי הוא הוסיף לגרע יותר מן הראוי כמו שאמר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה : נוקם ה' וגו' . כפל הענין לחזק וי"מ כי זכר ג' נקמות כנגד ג' גליות שהגלה מלך אשור את ישראל וצריו ואויביו הם מלכי אשור במקום הזה וכן עשה לכל צרי ישראל כמו שעשה למלך מצרים ולמלך בבל ולאשר המריעים לישראל ואויבי ישראל הם אויבי האל וצריו : ונוטר · כמו שומר ר"ל אע"פ שאינו לוקח נקמתו מאויביו מיד שומר הוא העון להם עד זמן שיקח נקמתו מהם או מבניהם קנא תאר כמו כי ה' קנא שמו אלא שהם שני משקלים : (ג) ה' ארך אפים · כך היה מדתו שמאריך כעסו לרשעים : וגדול כח · גדול כח הוא לסבול כעסו שלא ינקם מיד וכן אמר משה רבינו עליו השלום יגדל נא כח ה' ואמר אחריו ה' ארך אפים גדול כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בקמץ חטף הדל"ת מפני סמיכותו על מלה מלעיל : ונקה לא ינקה · אע"פ שמאריך אפו לרשעים כמו שהאריך למלכי אשור ולסוף לקח נקמתו מהם : ה' בסופה ובסערה דרכו · כשבא על אויביו להשחיתם קל מהרה ברגע יבא כמו שבא הסופה והסערה : וענן אבק רגליו · ענינו ענין חשך כמו ויהי הענן והחשך או רגליו הגזרות הבאות מאתו על האויבים הם להם לחשך ואפלה והמשילם לאבק הנופל מתחת הרגלים : (ד) גוער בים ויבשהו · ואיך לא יעשה במלכי אשור כרצונו והנה הוא גוער בים שהיא בריאה עצומה בבריאות הארץ וכם רצה יפיכהו יבשה כמו שעשה בים סוף ואמר בו לשון גערה כאלו שגוער בעבדו וכן אמר ויגער בים סוף ויחרב והנה יהפך הטבע והמנהג כל שכן שישליט אומה באומה להשחיתה שאין בזה הפך טבע ומנהג : וכל הנהרות החריב . ואם בים כחו ויכלתו להפך טבעו כל שכן בנהרות שאינם עצומים כמו הים ויחריב אותם ויעבירם יבשה כשירצה בהפך הטבע כמו שעשה בירדן ובלא הפך טבע כאשר יעצור השמים ולא יהיה מטר וייבשו הנהרות : אמלל בשן וכרמל ופרח לבנון אמלל . ואז בעצירת המטר אמלל מקום המרעה ולא יהיה עשב ודשא וכל ירק וכן פרחי עצי הלבנון ייבשו · ואע"פ שפי' הפסוק כמשמעו הנה הוא משל על מלכי האומות ועל המון העמים ויבשהו הי"ד הדגוש משפטו וייבשהו בסמיכת שני יודי"ן ומפני כובד התנועה הפילו יו"ד השרש והטילו תנועתה על יו"ד השימוש והאח"ל כתב כי הוא מבנין הפעיל משפטו וייבשהו : (ה) הרים . אפי' ההרים שהם כעמודים שביסוד העפר רעשו ממנו כשירצה ירעשו ויפלו וזהו כשיהיה רעש הארץ והכל ברצונו : התמוגגו . נמסו : ותשא הארץ · ותשרף כמו וישא דוד ואנשיו אלא שזה פעל עומד והענין תהיה הארץ כמו שאמר גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגו' כאלו היא שרופה שלא יעלה בה כל עשב או שתהיה ממש כסדום ועמורה : (ו) לפני זעמו · מבואר הוא כאשר לפניו : חמתו נתכה כאש . והאש אינה נתכה אבל היא מתכת אלא פי' חמתו נתכה על אויביו כדבר הנתך מפני האש וכן ת"י ועוד טכל לפרש נתכה כאש בלא חסרון ור"ל אש הברקים שהיא נתכת ורצה מלמעלה למטה כרגע וכן אמר כברקים ירוצצו ואמר בדרך משל על חמת האל שנתכת על אויביו ויעלה האש ויעלם ברק ויהמם או פירושו כמו הפוך חמתו כאש נתכה כלומר חמתו שהיא כאש נתכה על אויביו והצורים נתצו ממנו כמשמעו או הוא דרך משל כמו שפירשנו : (ז) טוב ה' · טעם הפסוק נמשך עד סופו ר"ל ישראל שהם חוסים

מצודת ציון

(ג) בסופה · כן יקרא רוח החזק : ובשערה · כמו בסערה בסמ"ך והם רוח חזק : אבק · עפר דק : (ד) גוער · ענין צעקת נזיפה : החריב · ענין יבוש כמו חרבו המים (בראשית ח) : אמלל · ענין כריתה כמו כי אמלל אני (תהלים ו) : לבנון . שם יער : (ה) התמוגגו · מל' המגס והמסה : ותשא · ענין שרפה כמו שאו משאת (ירמיה ו) : (ו) נתכה · ענין התכה ושפיכה כמו נתך חמתי (שם מד) : והצורים . מל' צור וסלע : נתצו · מל' נתיצה ושבירה : (ז) למעוז . ענין חוזק : חוסי · ענין בטחון : (ח) ובשטף · ענין מרוצת המים כמו כנחל שוטף (שם מז) : [illegible]

מצודת דוד

ואמר נוקם ה' וגו' : נוקם ה' לצריו · ר"ל רק לצריו הוא נוקם ונוטר איבה לאויביו הם הבבליים אבל לא כן לישראל עמו : (ג) ה' ארך אפים · ר"ל כן אמנם שה' מאריך אף ואינו ממהר לפרוע גמול הרשע עם כי הוא גדול כח ובידו לפרוע בכל זמן : ונקה לא ינקה · אבל הוא אינו מנקה לגמרי על הרשע מכל וכל : בסופה ובשערה דרכו · שלוחו הוא ברוח סופה וסערה ר"ל כשבא לענוש העכו"ם מביא רוח סופה וסערה להגיעם ולכלותם מהר : וענן אבק רגליו · ר"ל הגזרות הבאות מסבת אל העכו"ם הם לו למושך ולפי' כמו והמשילם לאבק הנופל מתחת הרגלים : (ד) גוער בים וגומר · הוא משל על כריתת השרים ממקומם : אמלל בשן וגו' · הם מקומות מרעה השמן והוא משל על אבדן בעלי העושר : ופרח וגומר · ר"ל יכלה כלחתם : (ה) ההרים רעשו . מפחדו ירעשו ההרים וימסו הגבעות גם הוא משל על שרי מינה וכפל הדבר במ"ש : ותשא הארץ מפניו · הארץ תשרף מפני אש חמתו והוא משל על גודל הרעדה והכליון : ותבל . הוא החלק מן הארץ המיושבת מבני אדם : (ו) לפני זעמו מי יעמוד · מי יוכל להתקיים לפני זעמו : ומי יקום וגו' · כפל הדבר במ"ש : נתכה כאש · כמו נשפכה לכלות ולהאביד כאש ההולך ובוער : והצורים [illegible]

יַעֲשֶׂה מְקוֹמָהּ וְאֹיְבָיו יְרַדֶּף־חֹשֶׁךְ׃
ט מַה־תְּחַשְּׁבוּן אֶל־יְהוָה כָּלָה הוּא
עֹשֶׂה לֹא־תָקוּם פַּעֲמַיִם צָרָה׃ י כִּי
עַד־סִירִים סְבֻכִים וּכְסָבְאָם סְבוּאִים
אֻכְּלוּ כְּקַשׁ יָבֵשׁ מָלֵא׃ יא מִמֵּךְ יָצָא
חֹשֵׁב עַל־יְהוָה רָעָה יֹעֵץ בְּלִיָּעַל׃
יב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אִם־שְׁלֵמִים וְכֵן
רַבִּים וְכֵן נָגֹזּוּ וְעָבָר וְעִנִּתִךְ לֹא
אֲעַנֵּךְ עוֹד׃ יג וְעַתָּה אֶשְׁבֹּר מֹטֵהוּ
מֵעָלָיִךְ וּמוֹסְרֹתַיִךְ אֲנַתֵּק׃ יד וְצִוָּה
עָלֶיךָ יְהוָה לֹא־יִזָּרַע מִשִּׁמְךָ עוֹד
מִבֵּית אֱלֹהֶיךָ אַכְרִית פֶּסֶל וּמַסֵּכָה
אָשִׂים קִבְרֶךָ כִּי קַלּוֹתָ׃

ל׳ · ל׳ בסיפרא · ג׳ וחסר · ל׳ ומ״ל · ל׳ בסיפרא · ל״ם · ד׳ חסר · ד׳ · ל׳ וחסר · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳

יַעֲבֵיד עִם עַמְמַיָא דְקָמוּ וְאַחֲרִיבוּ יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ וּבַעֲלֵי דְבָבוֹהִי יִמְסַר לְגֵיהִנָּם׃ ט עַמְמַיָא דְבָזוּ יָת יִשְׂרָאֵל מָא אַתּוּן חָשְׁבִין קֳדָם יְיָ גְמִירָא הוּא עָתִיד לְמֶעְבַּד עִמְּכוֹן לָא תִתְקַיֵּם עֲלֵיכוֹן בְּבֵית יִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּין זִמְנִין רְוַח בָּתַר עָקָא׃ י אֲרֵי שִׁלְטוֹנֵי עַמְמַיָא דְבָזוּ יָת בֵּית יִשְׂרָאֵל וּכְמָא דְטָעַן בְּחַמְרָא כֵּן אַטְעֵיאוּנוּן שֵׁיצֵיאוּנוּן כְּמָא דִמְשֵׁיצְיָא אֶשָׁתָא בְּקַשָּׁא יְבִישָׁא סַגִי׃ יא מִנִיךְ נִינְוֵה נְפַק מַלְכָּא דְחָשֵׁיב עַל עַמֵּיהּ דַיְיָ בִּישָׁא דְמָלֵךְ מְלַךְ דְרַשַׁע׃ יב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אִם יְהוֹן שְׁלֵימִין בְּעֵיצָה וְסַגִיאִין כְּאַתְמָנִיוּתָא עַמְמַיָא דְמִתְכַּנְשִׁין וְאָעִיקָא לִירוּשְׁלֵם וִיגוּזוּן יָת דִגְלַת וְיִעְבְּרוּן יָת פְּרָת וְיֵיתוּן לְעַנְיוּתִיךְ וּדְשַׁעְבַּדְתִּיךְ לָא אֲשַׁעְבְּדִנָּךְ עוֹד׃ יג וּכְעַן אֶתְבַּר נִיר עַמְמַיָא מִצַוְרֵיכוֹן וְהַנְקֵיכוֹן אַפְסֵיק׃ יד וִיפַקֵּיד עֲלָךְ יְיָ אַתְּ מַלְכָּא דְאַתּוּר וְלָא יְהֵי דִכְרָן מִשְׁמָךְ עוֹד מִבֵּית טַעֲוָתָךְ אֲשֵׁיצֵי צְלַם וּמַתְּכָא תַּמָן אֲשַׁוֵי קִבְרָךְ אֲרֵי קְלִילָא

יעץ ד׳ חסר בלישנא וסימ׳ היועצים עצת רע בעיר׳ · ויעציך כבתחלה · יעץ בליעל · ויתקיו חמריו · וכל יעצי דכור׳ : מעליך ד׳ בקרי׳ וסי׳ תסירי את ייעך מעליך · ובשר קדש יעבור מעליך · ואשמוע דמיך

תולדות אהרן לא תקום · ברכות נח : ממך יצא · סנהדרין סו : אם שלמים . סוטה : זוכר מקן :

רשי

מקומה : של ארץ ומוסב זה על ותשא הארץ מפניו כמו שאמור למעלה : (ט) כלה הוא עושה : לנינוה ומלכי אשור לא ישנה להם עוד פעם אחרת : (י) כי עד סירים סבוכים כלומר פתאום תבא עליהם מכתם ולא ירדו מכבודם מעט מעט כי בעוד שהסירים והקוצי׳ נסבכים נערכים בחוזקה : וכסבאם סבואים . ועודם במשתיהן ובמאכלן ויש פותרין כי עד סירים לשון הסרה : אכלו כקש יבש . אשר נתמלא ונגמר בשולו ויבש : מלא : אשיבי״ר בלע״ז וכן מלאתך · כתלאה הזרע : (יא) ממך · את נינוה : יצא · סנחריב החושב רעה דימה להחריב דירה : מטה . ומעלה כתוב . אחד אומר (מלכים ב יט) ואבא מלון קצו וכתוב אחד אומר (ישעיה לז) ואבא מרום קצו בתחילה אחריב דירה של מטה ולבסוף דירה של מעלה כדאי׳ בחלק (דף צד) : (יב) אם שלמים · וכן רבים · יפה תרגום של יונתן מיושב על המקרא . אם יהון שלמים בעצה שיהיו כולם שוים בהסכמה א׳ וכן אם יהיו רבי׳ אחד אנשי נינוה אויבך ירושלים וכן אף אם בזו חדקל ועברו את פרת לצור עליה לא יכלוהו שהרי עניתיך ולא אענך עוד · ועוד שמעתי אם שלמים אנשי נינוה בגדולתם וכן אם . יהיו עוד רבים ומכבדים יוצר וכן נגוזו ועבר וכן אגוזים ואעבירם הרי זה כמו (שמו׳ א) וכאשר יענו אותו כן ירבה : ועניתיך לא אענך עוד · אענה אותך בפעם הזאת כלה ונחרצה ולא אזקק לך עוד ורבותינו דרשו לענין מעשה הצדקה במסכת גיטין אך איש על מדה שאר הנבואה : (יג) ועתה אשבור מטהו מעליך . שכינה אומרת כן לנביא שהוא ישראלי לשבור מטהו של אשור מעליך עמי : (יד) וצוה עליך ה׳ · עתה מוסב הדיבור אל מלך אשור : לא יזרע משמך עוד · לא יעמוד ממך מלך : מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה . ואשים את בית אלהיך קברך שם תברח להפלט ושם

אבן עזרא

ירדף עמהם ואחריהם או שירדפו אל מקום החשך שלא יראה בנה כלה : (ט) מה · אומר לאנשי נינוה לא ידעת מחשבות השם כי כלה הוא עושה ואין צורך שתקום פעמים צרה עליכם כי באח׳ תכרתו : (י) כי . משל לקש יבש : מלא · כי שבעם כמו גמור אם אנשים שכורים יבוא האש ויכלה הכל רגע אחד והנה סירים קוצים סבוכים מגזרת נאחז בסבך ומלת סבואים שואל כדרך הסטוני באהלים גם פעם ובארוך : וכסבאם . כאשר הם שותים : אכלו . יחדיו הטעם באש שהיו נסבכים יחד זה בזה כמו סירים סבוכים ויהו סבוני׳ בשכרותם או יהיו נותים שישרפו באש יחד כקש יבש גמור מלא יבושת הסירים ותמימות השכרו׳ והנה נתן משל מהמים ומהאש וכל זה בעבור מלך נינוה שהגלה ישראל וחשב להשחית פליטת יהודה וזהו : (יא) ממך · וידועים הם דברי רבשקה מפי אדוניו כמו שאמור בספר מלכים אשר שלחו מלך אשור לחרף שם ה׳ : (יב) כה · אם היו אנשי נינוה בשלום עד היום וכן היו רבים ואלה דברי השם לכנסת ישראל כך נגוזו מספלי הכפל כמו נגוזו כספר : ועבר . כמו מקרה שעבר ולא ישוב : ועניתך לא אענך עוד · על ידו : (יג) ועתה . כתוב בימי חזקיהו אשר ישאל מאשור וממצרים : (יד) וצוה · עתה ידבר אל מלך נינוה וטעם וצוה גזר : לא יזרע · שלא יעמוד זרעו הנקרא בשמו : אשים קברך . בבית אלהיך כמו שאומר בספר מלכים ויהי הוא משתחוה בית נסרך אלהיו והם הכהו

רדק

בו וביום הלל טוב להם ויטיב להם לבטוח ביום צרת מלכי אשור כי אף על פי שהחריב מלכות אשור ישראל שהם בגלות בארצם ימלטו מחרב נבוכד נצר : ויודע חוסי בו · יודעם ומכירם לטובה ומשגיח עליהם וכן כי יודע ה׳ דרך צדיקים חוסי בו נסמך על אותו השמוש וכן כל חוסי בו [illegible] והדומים להם : (ח) ובשטף עובר · מקומה של נינוה זוכר ישטוף אותה כשטף אחד בשטף עד שישבה כלה מקומה שלא יכיר מקומה שהיה שם עיר מושב : ירדף · פעל יוצא לשלישי אל מרדף והאחרון רודף [illegible] : (ט) מה תחשבון · אמר כנגד אויביו שהם אנשי נינוה מה תחשבון אתם על ה׳ הגוזר עליכם רעה ואת תתחשבון כי לא יוכל לעשות זאת כמו שאמר מלך אשור כי יציל ה׳ את ירושלם מידי : כלה הוא עושה · דעו כי כלה הוא עושה אתכם : לא תקום פעמים צרה · כי בפעם אחת יכלה אתכם : (י) כי עד סירים סבוכים · ימשול לגוות משל עד סירים סבוכים כלומר הקוצים הסבוכים יחד כי לא יוכל אדם לקחתם ממקומם כמ״ש כי לא ביד יקחו ומה יעשה אדם בהם ישרפם באש במקומם כמו שרוף ישרפו בשבת כן יהיו בני אשור [illegible] ובאו עם חרבות יכלו שלא ישאר בהם דבר כמו הסירים או כמו הקש היבש שמלא עתו לקצור שישרף במהרה קל מאד ולא ישאר לא מהסירים ולא מהקש לא פחם ולא דשן [illegible] כן יהיו בני אשור ומה שאמר וכסבאם סבואים ר״ל שיהיו כמו השכורים נופלים בארץ [illegible] כמו הסירים או כקש יבש מלא : (יא) ממך יצא · אמר כנגד נינוה כל זה הגמול ישיב לך על רעתך שעשית לישראל וממך יצא המלך שהיה חושב על ה׳ רעה שעלה על א״י והשחיתה וחשב ללכד ירושלם [illegible] רעה שאמר שלא יוכל להציל את ירושלים מידו והיה חושב ויועץ על ה׳ יתברך רעה ודבר בליעל : (יב) כה אמר ה׳ · אמר כנגד ירושלם אם שלמים אם מחנה אשור הבאים עליך שלמים כמו שהם בשלום לא יפחדו מאדם כי כל הארצות כבשו : וכן רבים · וכמו כן רבים הם במספר וכן נגוזו ועבר כן יהיו נגוזים כמהרה ועבר כל חילם [illegible] ויצא מלאך ה׳ ויך במחנה אשור וגו׳ : ועניתיך · ואם עניתיך על ידו כי כל א״י כבש זולתי ירושלם לא אענך עוד על ידו כי הוא וכל חילו יכלו : (יג) ועתה אשבור מטהו · [illegible] ומוסרותיך אנתק ואמר מוטהו ואמר מוסרותיך [illegible] : (יד) וצוה עליך · אמר כנגד מלך אשור : לא יזרע משמך

מצודת דוד

השלמים נשלו ונכתתו ממני ר״ל בעלי הכח יחלשו ויאבדו : (ז) טוב ה׳ למעוז וגו׳ . ר״ל אף ביום צרה כשבוא שפך בהבלת המשפט עכ״ז הוא טוב אז להיות למעוז ולחוזק ונותן לב לדעת את החוסים בו להזמין להם הצלה ועזר לא כבשר ודם שאין מי יעמוד לפניו בעת זעמו ולא יתן אז לב להיטיב עם מי : (ח) ובשטף עובר . הנה בשטף מים רבים יעשה כלה את מקום נינוה מעט אשר בתחלת הנבואה ר״ל האויב כבא והוא ר״ל הוא יכלה הכל כמו שטף מים העובר בשוטף הכל מבלי ישאר מה : ואויביו . התושך ירדף את אויביו הם אנשי אשור : (ט) מה תחשבון · ר״ל אתם אנשי נינוה מה תחשבון על ה׳ הגוזר עליכם את הכליה הזאת אם תחשבו להנצל מידו דעו כי כלה הוא עושה לכם ולא תקום הצרה פעמים כי בפעם אחת יכלה אתכם : (י) כי עד סירים סבוכים · בעוד שהקוצים יהיו מסובכים ואחוזים אלה באלה ר״ל בעוד שיהיו אנשיה בתכלית החוזק מקובצים יחד באגודה אחת : וכסבאם סבואים · כאשר המשכרים יהיו עוסקים בשכרות היין פתאום יהיו נאכלים כקש יבש שנמלא ונשלם בשולו שהוא קל להשרף : (יא) ממך וגומר · אתה נינוה ממך יצא סנחריב החושב רעה על ה׳ להחריב את בהמ״ק ויועץ עצת בליעל לשלוח לחרף כלפי מעלה כמ״ש (במ״ב וכישעיה) : (יב) אם שלמים · אם יהיו אנשי נינוה שלמים בדעה אחת ובעצה מוסכמת וכן יהיו רבים במספר אשר זה הוא סבה אל הגאון : וכן נגוזו · ר״ל תעפ״כ יהיו גוזזים ונכרתים כאשר אכרתי ועבר הטם מן העולם : ועניתך · ר״ל אענה אותך בתכלית העינוי והאבדון · עד שלא אצטרך לענות אותך עוד כי בפעם ההיא תכלה מכל וכל והוא דוגמת אמרו לא תקום פעמים צרה : (יג) ועתה · ר״ל בזמן קרוב אשבור מטהו מעליך ישראל ר״ל עוד לא יגר לך : ומוסרותיך ·

מצודת ציון

(י) סירים · מין קוצים כמו כקול הסירים (קהלת ז) : סבוכים · ענין אחיזה וקליעה וכן בסבכי היער (ישעיה י) : וכסבאם סבואים · ענין שתיית משקים המשכרים כמו ונסבאה שכר (שם נו) : אכלו · אוכלו ר״ל נשרפו : מלא · ענין השלמה ר״ל נשלם בשולו : (יא) בליעל · בלי עול שמים ר״ל רשע : (יב) שלמים · מל׳ שלום : וכן נגוזו . [illegible] : נגוזו . מל׳ גזיזה וכריתה : ועניתך מלשון עינוי וצער : (יג) מטהו · שענינו כדי סעל כמו מוטות ועלות (ירמיה כז) : ומוסרותיך · הם קשורי ראשי העול

אבן עזרא

הכהו בחרב : (א) הנה · חגי יהוד' · הם שנמלטו מיד סנחריב : (ב) עלה · עתה שב לדבר אל נינוה והמפיץ הוא נבוכד נצר : נצור מצורה · ידבר למלך נינוה והנה נפה דרך שים צופים בדרכים והגיד אמר כי נצור שם הפועל כמו ויכלא עמוד והנה נפה דרך לגב' הפסוק ודע : (ג) כי . עתה ישיב השם שבות גאון יעקב כגאון ישראל בהיותו בארצו הפעם ישיבם לגאונם כמו שהיו ישראל מימי קדם בגאותם ומלת בקקום תורה כי הפועל יוצא והנה יהיה גפן בוקק פועל והפועל הוא הסרי שישוב לו או תהיה המלה של שהמלה עומדת ויוצאה וטעם כי בקקום שמוש כגפן בוקק של כן : וזמוריהם · כמו ויכרתו משם זמורה ושב לפרש המפיץ השלו' : (ד) מגן . אמר רבי משה הכהן כי גבוריהו בתוספת ה"א לשון רבים וכהה בהתפלג בעד רעהו ולא דבר נכונה כי היו כמו פיהו אחיו אחיהו היו שיהו וטעם רעהו שהתפלל בעבור כל אח' וגבורתו שם המין שהלל גבורת הגבורים : מתלעים · שלובשים תולעת שני : ביום הכינו · הרכב כאילו אש פלדות יוצא במרוצתו ומלת פלדות זרה אולי היא הפוכה לפידות : והברושים הרעלו · כמו רעדו ברושי היער ויפת אמר כי הם החניתות : (ה) בחוצות · אמר רבי יונה ישתקשקון יבו שוק אל

תרגום

רָא קַדְמָי : א הָא עַל טוּרֵי
אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל רַגְלֵי מְבַשַּׂר
מַשְׁמַע שְׁלָם חוֹגֵי יְהוּדָה חַגָּךְ
שַׁלִּימִי נִדְרָךְ אֲרֵי לָא יוֹסְפוּן
עוֹד דְיֶעְדּוֹן בִּיךְ רַשִׁיעַיָּא
כּוּלְּהוֹן אִשְׁתֵּיצִיאוּ : ב דַהֲווֹ
סַלְקִין וּמִתְבַּדְּרִין עַל אַרְעִיךְ
צֵירִין עֲלָךְ בְּצִיר מְקִימִין
סְכוּאִין עַל אוֹרְחָתָךְ תַּקִּיפֵי
קְדָל חֲסִינֵי חֵיל לַחֲדָא :
ג אֲרֵי אָתִיב יְיָ תּוּקְפֵיהּ
לְיַעֲקֹב רְבוּתֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי
בְזוֹנוּן בָּזוֹזִין וְקִרְוֵי
תּוּשְׁבַּחְתְּהוֹן חַבִּילוּ : ד תְּרִיסֵי
גִבָּרֵיהוֹן מְסַמְּקִין גַּבְרֵי עָבְדֵי
קְרָבָא לְבִישִׁין דִּזְהוֹרִיתָא
בְּאֶשָּׁתָא פִּילֵי רְתִיכֵיהוֹן
זַמִּינִין לְיוֹם קְשׁוּטֵיהוֹן וְרַבָּנֵי מַשְׁרְיָתְהוֹן מְסַרְבְּלִין בִּצְבְעוֹנִין : ה בְּשׁוּקַיָּא
מִשְׁתַּגְּשְׁגֵי רְתִיכַיָּא קָל נְקוּשׁ זִינֵיהוֹן מִשְׁתְּמַע בִּרְחוֹבֵי

נחום ב

ב א הִנֵּה עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי
מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם חָגִּי יְהוּדָה
חַגַּיִךְ שַׁלְּמִי נְדָרָיִךְ כִּי לֹא יוֹסִיף
עוֹד לַעֲבָור־בָּךְ בְּלִיַּעַל כֻּלֹּה נִכְרָת׃
ב עָלָה מֵפִיץ עַל־פָּנַיִךְ נָצוֹר מְצֻרָה
צַפֵּה־דֶרֶךְ חַזֵּק מָתְנַיִם אַמֵּץ כֹּחַ
מְאֹד׃ ג כִּי שָׁב יְהוָה אֶת־גְּאוֹן
יַעֲקֹב כִּגְאוֹן יִשְׂרָאֵל כִּי בְקָקוּם
בֹּקְקִים וּזְמֹרֵיהֶם שִׁחֵתוּ׃ ד מָגֵן
גִּבֹּרֵיהוּ מְאָדָּם אַנְשֵׁי־חַיִל מְתֻלָּעִים
בְּאֵשׁ־פְּלָדוֹת הָרֶכֶב בְּיוֹם הֲכִינוֹ
וְהַבְּרֹשִׁים הָרְעָלוּ׃ ה בַּחוּצוֹת
יִתְהוֹלְלוּ הָרֶכֶב יִשְׁתַּקְשְׁקוּן

מעליך · אשבור מוטהו מעליך : לעבור ד' מ"ל וסי' ויהי כאשר תמו כל הגוי תנינא · ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבר ארון · והנה גם צדוק וכל הלוים אתו · לא יוסיף לעבור בך בליעל :

רשי

ושם הרגו כמו שכתוב שהרגו אביו בית נסרוך אלהיו : כי קלות · בעיני : (א) שלמי נדריך . אשר נדרת להקב"ה אם יצילך מכף סנחרב מלך אשור כי עתה נגלה : כי לא יוסיף עוד לעבר בך · אותו הבליעל : כלו נכרת · הוא וזרעו · (ב) עלה מפיץ על פניך נצור מצורה · המפיץ אשר עלה על פניך על ארץ יהודה בימי יחזקיהו עכשיו הוא נצור מצורה נבוכדנצר מלך בבל שבא אל עליו : נפה דרך · הכם אתה איש יהודה על אם הדרכים וראה את ההולכים לזור עליו ויתחזקו מתניך ואמץ כח מאד : (ג) כגאון ישראל · כמו שהיה כבר : בקקום . באוס והריקום לשון בקיקה נופל על גפן : (ד) מגן גבוריהו · של נבוכדנצר הצרים על אשור : מאדם . מאודמים הם אנשי חילם : מתולעים · לבושי זהורים : באש פלדות הרכב ביום הכינו · ביום שהוא מוכן לצאת בצבא מאחנת רכב ברזל שלנ"ו ולא ידעתי מהו פלדות ואומר אני שהוא מין המאכלת ברזל יפה ויש פותרין פלדות לשון לפיד אש בדלך הספק : והברושים הרעלו : ת"י ורבני משריתהון מסרבלין בצבעונין · הרעלו . מצובעין ודומה לו (ישעיה ג) הנטיפות והשרות והרעלות וגל' משנה שמנו מדיות רעולות משבת סבת (דף ס"ה ע"א) : (ה) יתהוללו . יגעשו כלמון בגעבון : ישתקשקון · ת"י קל נקוש זיעסן משמע והוא מלשון

רדק

משמך עוד · כי לא ישאר ממך זרע נקרא בשם המלוכה כי מלך אשור הכוהו בניו בחרב והמה ברחו ונמלטו ארץ אררט : מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה · כי בבית נסרך אלהיו נהרג וכיון שנהרג שם כאלו אותו בבית מסיות שם עוד פסל ומסכה ואחר שנהרג שם נראה כאל יתברך שהעיר רוח בניו להרגו שם הרי הוא כאלו האל ית' הכרית משם פסל ומסכה וכן אשים קברך ופי' שם בבית אלהיו אשים קברך : כי קלות · היית נקלה ונבזה כי בניך יהרגוך ועוד בבית אלהיך זה יותר קלון ובזיון וזהו עונש כי הקילותי בדבריך ואמרת כי לא אוכל להציל את ירושלים מידך ומתני כאלהי גויי הארצות : (א) הנה על ההרים · במות סנחרב בשרו בארץ יהודה שישבו בעריהם בהרחבה וילכו לחוג בירושלם ולזבוח זבחיהם ולשלם נדריהם כי לא יוסיף עוד סנחרב לעבור בארצם כי כבר מת : כלה נכרת · כי גם בניו ברחו ולא יוסיף עוד לבא : (ב) עלה מפיץ · המפיץ שעלה על פניך נכרת והוא סנחריב שהפיץ בניך בגלות : נצור מצורה · המצורות והערים הבצורות שתפש מלך אשור והחריבם נצרו ושמרו אותם לא תניחום הפקר שובו ושבו בתוכם ולא תפחדו עוד ממלך אשור · מצורה ענין חוזק וכן ויבן ערי מצורה ביהודה : צפה דרך · צפו דרך שהיה בא בה כי לא תראוהו עוד נצור נפה מקור וכן חזק אמץ · חזק מתנים אמץ כח מאד · חזקו מתניכם ואמצו כח כי לא תיראו עוד ממנו ופי' אמץ כח אמצו כחכם בלב טוב ובבטחון שתבטחו בה' ית' וכן אים דעת מאמץ כח : (ג) כי שב ה' את גאון יעקב · אם כדברי ר' יונה ז"ל יהיה יוצא כמו ושב ה' את שבותך ורחמיך או יהיה כדברי ר' יהודה יהיה ענין השבה והשקט ואמר כי במות סנחריב ישוב גאון יעקב כמו שהיה וזהו כגאון ישראל כי ישראל הוא יעקב וזהו בימי חזקיהו גאון יעקב הוא ירושלם וארץ יהודה כמו את גאון יעקב אשר אהב סלה שהוא אומר על ירושלים כמו שאומר אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב : בקקים בוקקים · שאויבים בריקום מכל טוב והנה ה"א פעל יוצא גפן בוקק פעל עומד : וזמוריהם שחתו · נטיעותיהם וזמוריהם שחתו שנה בשנה בהיותם בארצם כמו שאמר ויבחיתו את יבול הארץ וי"ת וזמוריהם כמו מזמרת הארץ שתרגם וקרי תושבחתיהון חבילו : (ד) מגן גבוריהו · אמר על חיל נבוכד נצר הבאים על נינוה גבוריהו כמו גבוריו : מאדם · אמר זה לבתי הכות וכן אנשי חיל מתולעים שפי' לבושים בגדים לבועים בתולעת שני אולי לגדולתם ורוב כבודם והאחת לפי שהוא צבע מבהיק ומורא בני אדם : באש פלדות הרכב · הרכב הוא כאלו הולך באש פלדות כי גלגלי הרכב הם ברזל ובמרוצתם בדרכים על האבנים יוצא אש מתוכם מכה במרוצה וידמה שהרכב הוא באש פלדות ופלדות הוא כמו הפוך מן לפידי אש : ביום הכינו · ביום שיכין נבוכד נצר את החיל לבא על נינוה כן תהיה תכונתו : והברושים הרעלו · י"מ החניתות שהם עץ ברושים אמר כי הם המות ברעלם להמית מהר מי שיתקעו בהם כי עושים החניתות מברושים והם חדים בראשם ותוקעים אותם בגוף האדם כמ"ש ויואב ויקח שלשה שבטים ויתקעם בלב אבשלום : הרעלו · מן תרעלה שמפרשים הם המות והח"ל פי' תרעלה רעדה ופי' הרעלו רעדו ופי' ברושים שרי עיר של נינוה וגדולים כי הגדולים נמשלו לארזים ולברושים אמר בשירה גדולי סיסם כאל האלות רעדם : (ה) בחוצות יתהללו הרכב · כי לא יוכלו לצאת חוץ לעיר להלחם עם החיל כי רבים הם מהם וגבורים מהם והם הולכים תוך העיר בחוצות כהוללים ומשתגעים

מצודת ציון

בטל : אבק · ענין הנעתק ממקומו : (יד) קלות · מל' קל : (ב) עלה · ענין סלוק כמו אל תעלני (תהלים קב) : מפיץ · מל' הפלה ופזור : נצור · ענין שמירה כמו נוצר תאנה (משלי כז) : מצורה · ערי מבצר כמו ויבן ערי מצורה (ד"ה ב יד) : צפה · ענין הבטה כמו עמדי וצפי (ירמיה מח) : אמץ . ענין חוזק : (ג) שב . ענין השקט והרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל) : גאון · ענין רוממות וממשלה : בקקום בוקקים . ענין ריקות כמו גפן בוקק (הושע י) : וזמוריהם . כן יקראו ענפי הגפן כמו ויכרתו משם זמורה (במדבר יג) : (ד) גבוריהו · גבוריו : מאדם · מל' אודם : מתלעים · ר"ל תולעת שני והיא צבע אדומה : פלדות · מל' לפיד אש בדרך הפוך והוא ענין שהשלהבת נאחז בו : והברושים · ר"ל מקלות מחלוקי ברוש : הרעלו · ענינו סם המות ודוגמתו יין תרעלה (תהלים ס) כמטמטם את הלב מרוע הכותו והוא מל' ערל בדרך הפוך שהוא ענין אוטם כמו ערלה אזנם (ירמיה ו) : יתהוללו · ענין שטות ושגעון כמו ויתהולל בידם (ש"א כא) כי ברוב השמחה ידמה כמשתגעים : הרכב · ר"ל אנשי הרכב : ישתקשקון · ענין השמעת קול כמו וספיקו

מצודת דוד

המוסרות שהייתם קשורים בהם אנתק ממך ר"ל לא תהיה עוד מוכנע לאשור : (יד) וצוה עליך ה' . מול מלך אשור יאמר : לא יזרע משמך עוד . ר"ל לא ימלוך מי מזרעך : אכרית פסל ומסכה · כי שמה תהיה : אשים קברך · ר"ל אני אשים לך קבר המיוחד לך כי אני אלחם בך : כי קלות · היית קל בדעתך לצלות לחרף כלפי מעלה ולכן אקח ממך נקם : ב (א) הנה על ההרים · הנה כבר נראה על ההרים ביאת רגלי המבשר המשמיע שלום כי יבשר ויאמר שהשלם אשור ועוד לא יבוא למלחמה על ארץ ישראל : חגי יהודה חגיך . ר"ל שמחו בחג בשמחת לבב : שלמי נדריך · מה שנדרת לה' אם יצילך מכף מלך אשור כי הנה נגלה ממנו כי לא יוסיף עוד לעבר בך בליעל הוא זרע סנחריב כי נכרת כל הזרע ואין להם שארית : (ב) עלה מפיץ . אשור שהגלה אותך והפיץ אותך בארצות הנה נסתלק מן העולם . על פניך ר"ל לנגדך וכאלו אתה רואה שנסתלקו נגור : מצורה · ערי המבצר שעזבתם מפחד מלך אשור הנה עתה שמור אותם : נפה דרך · הסתכל בדרך הבא מאשור ולא תראם עוד שום בא מהם : חזק מתנים . חזק ואמץ כי לא תירא עוד מאשור : (ג) כי שב וגו' · כי עתה יניח וישקיט ה' את גאון יעקב להיות כגאון ישראל ר"ל כמו שהיה מאז ומקדם : כי בקקום בוקקים . כי הם הבוזזים הריקו את אשור ושחתו זמוריהם ר"ל לקחו עושרם והרגו גבוריהם ולכן תשב במנוחה והשקט כי אין לך לפחוד עוד מאשור : (ד) מגן גבוריהו מאדם . המגן של גבורי הבוקקים הבוזזים יהיו אדומים מדם החללים : אנשי חיל מתולעים . יהיו מלובשים בגדי תולעת שני שהיא צבע אדומה ר"ל בגדיהם יהיו צבועות מדמי ההרוגים : באש פלדות הרכב וגו' . ר"ל ביום שהכינו את הרכב למלחמה היה נראה כאלו הולך בלפידי אש כי הברזל שעל גלגלי הרכב היה מוציא ניצוצי אש במרוצתם על הסלעים : והברושים הרעלו . ר"ל המקלות של ברוש העשויות כחניתות המחודדות בראשן כבר הטפו שם סם המות כי הכינו מקלות כאלה על המלחמה : (ה) יתהוללו הרכב . אנשי הרכב יתהוללו בחוצות לרוץ הנה והנה : ישתקשקון ברחובות · השמעת קול כלי זין ישמיעו ברחובות קריה :

מרוצתם

רש"י

מלשון והשיקו סיקים (יחזקאל לט) כמשק גבים (ישעיה לג) ל' השמעת קול : ירוצצו · ירוצצו את הסומעים כברקים הללו הסורדים את הבריות כן ת"י : (ו) יזכור · מלך אשור את אדיריו וגבוריו וידמה בלבו לבא ולהלחם והם יכשלו בהליכתם : ימהרו חומתה . לבא לרוץ אל חומת העיר כל היכה הצריכה למ"ד בתחלת' הטיל לה ה"א בסופה : והוכן הסוכך ת"י יבנון מגדלית ויש לפרש והוכן הסוכך והמלך נודיין בכלי זיונו כמו ממסך הסוכך לשון מושל : (ז) שערי הנהרות . שערי העיר אשר מגד הנהרות : והיכל נמוג · נרעד ונע מכח אבני בליסטרא המרקי' בכתליו הנקרא בומ"א : (ח) והוצב . היא המלכה הנצבת לימין המלך כד"א (תהלים מ"ה) נצבה שגל לימינך : גלתה הועלתה : בגלוי הלכה בשבי והעלתה מן העיר · מנהגות כקול יונים · מנהגות עצמן בקינה כקול יונים המקוננים מנהגות גרומיינ"ש בלע"ז : מתופפות על לבבהן · ת"י מקישות ידיהן על לבן כהקש בתופים : (ט) ונינוה כברכת מים מימי היא · מיום שהיא נעשית ישבה בשלוה ואין מניד כבריכת מים מכונסין שאין זזים ממקומם : והמה . עתה מרוב דוחקם נמדו לנום ונסים : עמדו עמדו · אומרים להם ואין מפנה לבו לשמוע ולעמוד : (י) בזו כסף · אמר הבאים על נינוה : ואין קצה · אין חשבון : לתכונה : לאוצרותיהם על שם שהכסף והזהב הניתן באוצר נתון בחשבון כמה דאת אמר את הכסף המתוכן (מ"ב יב) : כבוד מכל כלי חמדה . לשון הכבדה כמו (לקמן ג) התכבד כילק לשון מכבד הבית אשקומב"ר בלע"ז ולכבד אותם מכל כלי חמדתה וכן ת"י ספו מכל מני חמדתא · כבוד כמו אזור ושמור : (יא) בוקה · ריקנית : ומבוקה · ומרוקנת על ידי בוקקים : ומבולקה · מפורצת בחומותיה איסברסור"א בלע"ז : ופיק ברכים · כשלון ברכים

נחום ב

ה בָּרְחֹבוֹת מַרְאֵיהֶן כַּלַּפִּידִים כַּבְּרָקִים יְרוֹצֵצוּ׃ ו יִזְכֹּר אַדִּירָיו יִכָּשְׁלוּ בַּהֲלִיכוֹתָם יְמַהֲרוּ חוֹמָתָהּ וְהֻכַן הַסֹּכֵךְ׃ ז שַׁעֲרֵי הַנְּהָרוֹת נִפְתָּחוּ וְהַהֵיכָל נָמוֹג׃ ח וְהֻצַּב גֻּלְּתָה הֹעֲלָתָה וְאַמְהֹתֶיהָ מְנַהֲגוֹת כְּקוֹל יוֹנִים מְתֹפְפֹת עַל־לִבְבֵהֶן׃

פ ט וְנִינְוֵה כִבְרֵכַת־מַיִם מִימֵי הִיא וְהֵמָּה נָסִים עִמְדוּ עֲמֹדוּ וְאֵין מַפְנֶה׃ י בֹּזּוּ כֶסֶף בֹּזּוּ זָהָב וְאֵין קֵצֶה לַתְּכוּנָה כָּבֹד מִכֹּל כְּלִי חֶמְדָּה׃ יא בּוּקָה וּמְבוּקָה וּמְבֻלָּקָה וְלֵב נָמֵס וּפִק בִּרְכַּיִם וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם

ד' · ג' מ"ל · בליסנא · נ' ומ"ל · בהליכתם ק' · ג' · ג' · ג' · ג' · ג' · ג' · ג' · ג' · ל' ופתח · ג' · ג' · ג' · ל' וחסר

תרגום

ה קְרִוַיָא חֶזְוֵיהוֹן כְּבַעוּרִין כְּבַרְקִין טָרְדִין׃ ו יִמְנוּן רַבְנֵי מַשִׁרְיָתְהוֹן יִתְקְלוּן בְּמַהֲכֵיהוֹן יוֹחוּן יִכְבְּשׁוּן שׁוּרָא יִבְנוּן מִגְדְלַיָא׃ ז גִשְׁרֵי נַהֲרָוָתָא אִתְפְּסָקָא וּמַלְכָּא בְּהֵיכְלֵיהּ זָע׃ ח וּמַלְכְּתָא יָתְבַת צִיבָא בְּגָלְיָא נַפְקַת וְאַמְהָתָהָא מַדְבְּרָן אָזְלָן בְּתַרְהָא מְנַהֲמָן כְּקָל יוֹנִים מְטָרְפָן עַל לִבֵּיהוֹן׃ פ ט וְנִינְוֵה כְּבֵית כְּנִישַׁת מַיָא מִיוֹמֵי קֳדָם הִיא וְאִינוּן עָרְקִין קוּמוּ קוּמוּ וְלֵית דְמִתְפְּנֵי לְמֵיקָם׃ י בּוֹזוּ כַסְפָּא בּוֹזוּ דַהֲבָא וְלֵית סוֹף לְאוֹצְרַיָא סָפוּ מִכָּל מָנֵי חֶמְדְּתָא׃ יא בְּזִיזָא וּמִתְבַּזְזָא וּפְתִיחַ תַּרְעָא לְסַנְאָה וְלֵב מְסֵי וְנָקִישׁ רְכוּבַיָא וְזִיוַע בְּכָל חַרְצִין וְאַפֵּי

אבן עזרא

אל שוק : ירוצצו · כפעל האות האחרון והפעל כפל ירוצצו כפעם מגור' רץ וככה ויתרצצו הבנים : (ו) יזכר . כאשר יזכר האויב שהוא מלך כשדים בעבור מרוצת' יכשלו בהליכן : ימהרו . אל חומות נינוה · והוכן · מגדלי העץ הגדולים ויפת אמר כי יזכר מלך נינוה אדיריו יכשלו יברחו אל החומה ויכינו המגנים לסוכך עליהם וזה לא יועיל להם כי : (ז) שערי . יחזה כי מפתח הנהרות נתפש ארמון המלך וחנו והיכל נמוג : (ח) והצב . לא מצאתי למלה זו פירוש יותר נכבד מדברי רב שמואל הנגיד כי הצב שם המלכה על כן גלתה העלתה על המרכבה להוליכה בשביה ואמהותיה שהיו נוהגות אותה דומות לקול יונים בהמותן : מתופפות · דרך התוף להכות בו ביד : (ט) ונינוה כבריכת מים · היתה מליאה מימי קדם עושר ואנשיה נסים ואומרים זה לזה עמדו אל חברתו : ואין מפנה · שישב פניו על כן בזו כסף דברי הנביא לכשדים : (י) לתכונה . לאוצר שהכין . (יא) בוקה ומבוקה · גזרה אחת להם כדרך נאה ונאון ה' עזי ומעזי : ומבולקה · כמו הנה ה' בוקק הארץ ובולקה ופעם בוקה גם מבולקה כמו שממה תהיה נינוה : ולב . כל שומע שמם : ופיק ברכי' · על דרך ויפק

מסורה

כלפידים ג' מ"ל בליש' בקריאה וסי' ויבער אש בלפידים · מראיהם כלפידים · ספיו לפידים יהלכו · וכל העם ראים הלפדים כתיב וקרא לפידם כתיב : נפתחו ג' בקריא' וסימ' וארבות השמים נפתחו · כי ארבות ממרום נפתחו : שערי הנהרות נפתחו : כבוד ב' חסר בליש' וסימ' את כל הכבוד הזה ·

רדק

ומשונפים. הרכב ר"ל רוכבי הרכב והם הפרשים . ישתקשקון ברחובות ילכו בבהלה ברחובות העיר וסי' ישתקשקון ישו שוק בלכתם בבהלה : מראיהן כלפידים . שיש להם בהם כי נאלקים ... ואין להם כח להלחם כנגד אויביהם ... [illegible]

מצודת דוד

[illegible]

מצודת ציון

[illegible]

אבן עזרא

ויפק רצון אך הוא מטעם רחוק והנכון כי הוא כמו לפוקה ולמכשול : וחלחלה · חיל וחילה כפול : פארור . כבר פירשתיו : (יב) איה . בעבור זה יתמהו השומעים ויאמרו וכל זה דרך משל על נינוה שהיו הולכין לטרוף · טרף להחריב כל העולם ומטעם הלך אל מעון אריות : (יג) אריה טורף להספיק גורותיו : בדי · מלשון די השיב לו די שם : ומחנק . החיות להיות טרף ללבאותיו ומעונותיו מלא טרפה : (יד) הנני אליך · מיטה : בעשן · מרוב חום האש והטעם על חרון השם : טרפך · הטרף שהיית טורפת וה"א מלאככה תחת יו"ד סימן לשון נקב' כמו עוניכי התלואיכי והטעם רבשקה וכתוב ביד מלאכיך : (א) הוי · יש אומרים כמו אוי או הוי מלת קריאה כמו הוי ציון המלטי : כלה בכל פרק מקום דרכים ברחובותיה היא מלאה כחש ומלת ימיש פועל יוצא והוא שב לכחש כל כך מלאה כחש לרמות העולם כל אחד מהם לא ימיש עצמו מן הטרף : (ב) והנה יבוא אליה קול שוט להרין הסוס והנכון בעיני שוט להכו' מין משמיע קול אשר ועשו הפלשתים כמין מגנו"ר שלנו שהוא רחב וגדל ומהקבלי' אנשי החיל עשרה או יותר להכות בכח בשוטים להשמיע קולה ולהפחיד : רעש אופן · המרכבה : וסוס דוהר · כמו מדהרות דהרות אביריו : (ג) פרש · ואין קצה . לגויה · גויה

תרגום

כָּלְהוֹן אִתְחַפִּיאוּ אֻכְּרוּם אוּכָמִין כְּקִידְרָא : יב אָן מְדוֹרֵי מַלְכַיָא וּבֵית מֵישְׁרֵי שִׁלְטוֹנַיָא אֲתַר דַהֲווֹ אָזְלִין מַלְכַיָא תַמָן בְּנֵיהוֹן שָׁבְקִין הָא כְּאַרְיָה דְשָׁרֵי עַל צֵידֵיהּ לְרוּחְצָן וְלֵית דְמָנִיד : יג מַלְכַיָא מַיְתָן חֲטוּף לִנְשֵׁיהוֹן וּבִזַיָא לִבְנֵיהוֹן וּמְמַלָן אוֹצְרֵיהוֹן חֲטוּף וּבִירָנְיָתְהוֹן בִּזָא : יד הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאַדְלֵיק בְּאֶשָׁתָא רְתִיכָךְ וְכַפְרָנָךְ תִּקְטוֹל חַרְבָּא וְאֲשֵׁיצֵי מֵאַרְעָא סְחוֹרְתִיךְ וְלָא יִשְׁתְּמַע עוֹד קָל אִזְגַדָךְ : א וַי קַרְתָּא אַשְׁדַת דַם כּוּלָהּ כַּדְבִין בִּזָא מַלְיָא לָא פָּסִיק קְטוֹל : ב קָל נְקוֹשׁ מְחָא וְקָל זִיוַע גַלְגְלִין וְסוּסָון מְפַרְנְסִין וּרְתִיכִין מְקַפְּצָן : ג פָּרַשׁ מַסִיק וּלְהוֹב וְצַלְהוֹב סַיְפִין וְצִחְצוּחַ מוּרְנִין וּסְגֵי קְטִילִין וַהֲמוֹן פִּגְרִין לֵית סוֹף לִקְטִילַיָא

נחום ב ג

וּפְנֵי כֻלָּם קִבְּצוּ פָארוּר׃ יב אַיֵּה
מְעוֹן אֲרָיוֹת וּמִרְעֶה הוּא לַכְּפִרִים
אֲשֶׁר הָלַךְ אַרְיֵה לָבִיא שָׁם גּוּר
אַרְיֵה וְאֵין מַחֲרִיד׃ יג אַרְיֵה טֹרֵף
בְּדֵי גֹרוֹתָיו וּמְחַנֵּק לְלִבְאֹתָיו
וַיְמַלֵּא־טֶרֶף חֹרָיו וּמְעֹנֹתָיו טְרֵפָה׃
יד הִנְנִי אֵלַיִךְ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
וְהִבְעַרְתִּי בֶעָשָׁן רִכְבָּהּ וּכְפִירַיִךְ
תֹּאכַל חָרֶב וְהִכְרַתִּי מֵאֶרֶץ טַרְפֵּךְ
וְלֹא־יִשָּׁמַע עוֹד קוֹל מַלְאָכֵכֵה׃
ג א הוֹי עִיר דָּמִים כֻּלָּהּ
כַּחַשׁ פֶּרֶק מְלֵאָה לֹא יָמִישׁ טָרֶף׃
ב קוֹל שׁוֹט וְקוֹל רַעַשׁ אוֹפָן וְסוּס
דֹּהֵר וּמֶרְכָּבָה מְרַקֵּדָה׃ ג פָּרָשׁ
מַעֲלֶה וְלַהַב חֶרֶב וּבְרַק חֲנִית וְרֹב
חָלָל וְכֹבֶד פָּגֶר וְאֵין קֵצֶה לַגְּוִיָּה

רש"י

ברכים כמו (שמואל א כה) לפוקה ולמכשול : קבצו פארור · שחרורית כקדרה : (יב) איה מעון אריות . קינה היא על נינוה שהיתה מדור מלכים גבורים וחזקים כאריות : אשר הלך אריה לביא שם . ת"י אתר דהוו אזלין מלכין ושבקין תמן בניהון הא כאריה דשרי לרוחצן : (יג) אריה טורף בדי גורותיו · כתרגומו מלכיה היו מביאים שלל רב עד שהיה די לבני ביתם : ומחנק · בהמות לצורך לבאותיו כלומר מרבה אוצרותיו לבניו : וימלא טרף חוריו · ת"י וממלא אוצרותיהן חטוף : (יד) רכבה · רוב רכב שבה קרסדי"ן בלע"ז ה"א יתירה היפך הלשון לריבוי מרכבות וכן (יחזקאל כד) סיר אשר חלאתה בה זוהם רב : ולא ישמע עוד קול מלאככה · קול מלאכיך כמו שעשה כבר רבשקה וחביריו שלוחי אשור (ישעיה לז) ויקרא בקול גדול יהודית : (א) פרק · גזל שמפרקו מיד בעליו : לא ימיש טרף · מתוכה תמיד : (ב) קול שוט · להכות סוסים היה נשמע בה תמיד : וקול רעש . אופני מרכבות : וסוס דוהר · דולג ומקפץ וכן מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה) : (ג) ולהב חרב · רולימל"א בלע"ז כי הנין וחרב קרוי להב כמו (שם ג) ויבא הנצב אחר הלהב : וברק חנית · חנית מרוטה ומברקת אור יוצא ממנה פלנדו"ר בלע"ז : וכובד פגר . היו מרבים פגרים ולא היה חשבון לגויות נבילותיה המושלכות בה עד שהיו העוברים נכשלים בגויות הפגרים : מרוב

מסורה

כבר סכל כלי חמדה : פארור ב' וסימ' כל פנים קבצו פארור · ופני כולם קבצו פארור : טורף ד' חסר וסימ' קשר נביאיה · אריה טרף בדי · פצו עלי · טרף נפשי : ימיש ז' וסימ' נמסר בסדר בשלח וירמיה סימ' י"ז : מעלה ה' פתחין בקרי' וסי' ויהי שמואל מעלת העלה · הנני מעלה עליכם · והשבתי למואב נאם ה' · פרש מעלה ולהב חרב · מעלה לת ארוכ' · ולכהנים הלוים לא יכרת איש · ולכן הנה אדני מעלה עליכם · ובלשון ארמי שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואב וברק ברקין בבבל : נשיאים מקצה הארץ · כי הנה אנכי מעיר ומעלה על בבל · וסי' בלשון ארמי שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואב וברק ברקין בבבל :

תולדות אהרן אריה טורף · ב"ק סו :

רד"ק

בבלטשאצר וארכבתיה דא לדא נקשן : קבצו פארור · ענין שחרית פירשנוהו בנבואת יואל : (יב) איה מעון אריות . כן יאמרו הגוים בארץ נינוה כי היא היתה מעון אריות כי ממנה היו יוצאים אנשים כאריות טורפים בני העולם ומביאים הטרף לנינוה כי הוא מעון לאריות ומרעה לכפירים : אשר הלך אריה לביא שם · אריה ולביא כמו שמש ירח : גור אריה · כלם הלכו שם בטרפה ואין מחריד אותם וי"ת דהוו אזלין מלכיא תמן בניהון שבקין : (יג) אריה טורף בדי גורותיו · כדי להספיק לגירותיו כמו די השיב לו גורותיו משל לבנים : וללבאותיו · משל לגבירות : ומחנק ללבאותיו · מחנק החיות בעבור לבאותיו וכן הענין משל למלך נינוה ושריה וגדוליה שהיו מביאים שלל העמים לנינוה : (יד) הנני אליך · אמר לנינוה הנה אנכי פני אליך להשחיתך : והבערתי בעשן רכבה . ר"ל באש גדולה שגרמה עשנה מרחוק וי"ת ואדליק באישתא רתיכך רכבה שהיתה מתגאה ברוב רכב ופרשים : וכפיריך · משל לבני החיל : טרפך · שהיית טורפת כל הארץ : ולא ישמע עוד קול מלאככה. מלאכיך שהיו מרימים קול על ארצות העמים לירא' ולבהלם כמו שעשה רבשקה על ירושלם שדבר עליהם גבוהות והפחידם גם על האל ית' דבר ואמר שלא יוכל להציל ירושלם מיד מלך אשור ודקדוק מלת מלאככה לר"י סכ"ף האחרונה מקום קמץ וה"א כמו אשר צויתי אותכה והדומים לו ואע"פ שזכר בפסוק לשון נקבה ומלאככה לשון זכר לשון נקבה היא כנגד העיר ולשון זכר הוא כנגד המלך שהוא סנחריב ור' יונה כתב שנר"י מקום חירק והוא כמו מלאככי על משקל נעוריכי התלואיכי : (א) הוי עיר הדמים · הוי לשון קריאה . או הוא כמו אוי וכת"י וי : כחש · שמכחשין ומשקרים איש באחיו וכן מלאה פרק והיא כמו גזל שפורק דבר מיד אחר וכן ופרקת עולו פורק ואין מציל : לא ימיש טרף . לא ימיש מתוכם טרף כי בכל יום ויום טורפים : (ב) קול שוט · ועתה ישמע מהאויבים שבאים עליהם קול שוט שמכים הפרשים והסוסים לרוץ : וקול רעש אופן . שממהרים ללכת לבא העיר : דוהר · כמו דהרת אביריו והוא כשמכה הסוס בארץ בכח ברגליו : מרקדה . מרוב מרוצתה כאלו מרקדה : (ג) פרש מעלה · פירוש מעלה לסב חרב וי"ו ולהב כוי"ו ויבא אברהם את עיניו וי"ת בחסרון מלה מסיק להוב ולבוש סיפין ולהבות מורנין : ורוב חלל . שיעשו הפרשים : וכבד פגר . כמו רב חלל ענין כפל במלות שונות כי כבד הוא ענין רבוי כמו עמך הכבוד הזה והדומים לו ופגר כמו חלל כי לא

מצודת ציון

(יב) מעון · מדור : לכפירים לביא · שם משמות האריה : גור · כן יקרא האריה הקטן וכן גור אריה יהודה (בראשית מ"ט) : (יג) בדי · בהרבות כמו בדי שופר (איוב ל"ט) : ומחנק · מלשון חנק : חוריו · מלשון חור ונקב הוא המערה אשר יסתר שם האריה : ומעונותיו · מלשון מעון ומדור : (יד) והבערתי · ענין שריפה : רכבה · קבוצת המרכבות : מלאככה . מל' מלאך ושליח : (א) הוי · כמו אוי : כחש · שקר : פרק · ענין השבר כמו ופרסיהן יפרק (זכריה י"א) : ימיש . ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד הענן (שמות י"ג) : (ב) שוט · שבט ושרביט כמו שוט לסוס (משלי כ"ו) : אופן · גלגל המרכבה : דוהר . כן יקרא דליגת וקפיצת הסוס כמו מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה') : מרקדה · מלשון רקוד וקפיצה : (ג) פרש . כן יקרא הרגיל לרכוב על הסוס : ולהב · כן יקרא ברזל החרב כי בהיא מלוטשת מבהקת כלהב אש וכן ולהב חנית (ש"א י"ז) : וברק . כן יקרא ברזל החנית כי הוא מבריק כברק כאשר ילטשו וכן ברק חרבי (דברים ל"ב) : לגויה · לגוף וכן יקרא גוף ההרוג : פגר . כן יקרא גוף ההרוג : וכובד · ענין רבוי כמו בעם כבד (במדבר כ') : לגויה . לגוף כמו

מצודת דוד

יהיה חלחלה ורעד לבל יוכלו לעמוד על מתנגדם : קבצו פארור · פני כולם ישחרו כאלו קבצו כל השחרות שיש בקדרה הנשחרה מעשן האש : (יב) איה מעון אריות. אמר דרך קינה איה נינוה שהיתה מדור אריות ומקום מרעה אל הכפירים ר"ל מקום מלכים אדירים ושרים עצומים : אשר הלך . ר"ל אשר היה הולך ויוצא משם האריה והלביא לכל אומות העולם לטרוף טרף והיה נשאר שם גורי האריה הם הבנים הקטנים וישבו בבטחה ולא היה מי מחרידם ר"ל המלך והגבורים יצאו לשלול שלל ובניהם נשארו במקומם בבטחון רב : (יג) אריה טורף. האריה ההולך אשר הלך היה טורף בעבור מרבית צורך ספוק גורותיו הם בניו הקטנים והיה מחנק והורג מחיות השדה להביא אל לבאותיו הם נקבות האריה : וימלא והיה ממלא החורים שיושב בהן מן הטרף וכפל דבריו ואמר ומעונותיו טרפה והוא משל על מלכי נינוה ושריה שהיו מביאים שלל רב די צורך בניהם ונשותיהם ומלאו ארמון הטושר שללו : (יד) הנני אליך . הנה אני אלחם בך : והבערתי . אשרוף רוב הרכב שבה בהעלאת עשן השמים לגודל השרפה : וכפיריך . ר"ל בניך וחרעם תאכל החרב : והכרתי וגו' . ר"ל עוד לא תטרוף בארץ לשלול את העכו"ם : קול מלאככה . שהיו מרימים קול על ארצות העכו"ם ליראם ולבהלם וכמו שעשה רבשקה על ירושלים כמ"ש (במ"ב ובישעי') : ג (א) הוי עיר דמים · אוי לך אתה נינוה עיר שופכי דמים כלה עדת שקר ומלאה שבר לשבר את הבריות ולא תסור מפיה את הטרף כי תתמיד להרוג ולאבד את העכו"ם : (ב) קול שוט · היו משמיעים קול מכות להכות הסוסים : וקול רעש · אופני המרכבות להבהיל את האנשים : וסוס דוהר · הסוס שמשך את המרכבה היה מדלג וקופץ והמרכבה היתה מרקדת לרוב מרוצתה לאיים על הרואים : (ג) פרש מעלה · הפרש היה מעלה עצמו כלפי מעל' בדליגת הסוס ודימו להב חרב וברק חנית והוא עושה חללים רבים ופגרים הרבה : ואין קצה

רשי

(ד) מרוב זנוני זונה · מרוב תנופות עיר שהיו יועצי' לפתות את מלכי הארץ להתחבר עמה ובסוף היו כובשי' אותם תחתיה : (ה) שוליך · הם שפולי בגדי האשה : מערך · גלויך כמו (מיכה א) עריה בשת : (ו) שקוצים · בגדים צואים המטונפים אותך לפי הענין שדימה אותה לזונה דבר הכתוב : כראי · כזבל לשון והסיר את מוראתו בנוצתה (ויקרא א) : (ז) ידוד ממך . יתרחק ממך : (ח) התיטבי מנוא אמון · ומה חשבתי בעצמך ובגבורתך וכי גדולה את מנוא היא אלכסנדרי' של מצרים אמון לשון פדגוג מנוא הגדולה שהיתה אומנת מלכי מצרים דמרבי בה מלכו : אשר חיל ים אשר היה הים לה לחיל ולחומה שורא ובר שורא : (ט) כוש עצמה · כושים היו לה לחוזק : פוט ולובים היו בעזרתך . והפוטים והלובים אשר היו בעזרתך גם הם היו בחילה : (י) גם היא לגולה הלכה . אף היא הלכה בגולה אעפ"כ גדולתה לא עמדה לפני נבוכדנצר : רתקו . נכבלו לשון רתוקות כסף (ישעיה מ) עשה הרתוק (יחזקאל ז) שלשלות : בזיקים · שלשלאות : (יא) גם את . אף לפי גדולתך תשכרי כשותה בכוס התרעלה והיה נעלמה

נחום ג

יכשלו בגויתם : ד מרב זנוני זונה (וכשלו ק')
טובת חן בעלת כשפים המכרת
גוים בזנוניה ומשפחות בכשפיה :
ה הנני אליך נאם יהוה צבאות
וגליתי שוליך על־פניך והראיתי
גוים מערך וממלכות קלונך :
ו והשלכתי עליך שקצים ונבלתיך
ושמתיך כראי : ז והיה כל־ראיך
ידוד ממך ואמר שדדה נינוה מי
ינוד לה מאין אבקש מנחמים לך :
ח התיטבי מנא אמון הישבה (התיטבי כתיב, התיטבי ק')
ביארים מים סביב לה אשר־חיל
ים מים חומתה : ט כוש עצמה
ומצרים ואין קצה פוט ולובים היו
בעזרתך : י גם־היא לגלה הלכה
בשבי גם עלליה ירטשו בראש כל־
חוצות ועל־נכבדיה ידו גורל וכל־
גדוליה רתקו בזקים : יא גם־את
תשכרי תהי נעלמה גם־את תבקשי

תרגום

יתקלון בקטילהון : ד מסגיאות
אתרגושת קרתא דהיא
כטעיתא נפקת ברא שפירת
ריוו ידעא חרשין דמברא
עממיא בטעותהא ומלכותא
בחרשהא : ה הא אנא שלח
רוגזי עלך אמר יי צבאות
ואגלי בהתת חובך על אפך
ואחזי עממיא בהתתיך
ומלכותא קלניך : ו וארמי
עלך שקוצין ואנבלינך
ואשוינך מכערא לעיני כל
חזך : ז ויהי כל די יחזינך
יתרחק מניך ויימר אתבזזת
נינוה מן יהוי עלך איכא
אשכח מנחמין לך : ח הא את
טבא מאלכסנדריא רבתא
דיתבא ביני נהרותא מיא
סחור סחור לה דשורה ימא
מימא שורהא : ט כוש
סומכתהא ומצרים ולית סוף
פוטאי ולובאי הוו בסעדיך :
י אף היא בגלותא תהך בשביא אף עולמהא יטרפון
בריש כל שוקיא ועל יקירהא רמו עדבין וכל רברבהא
ידקדקון בשלשלן : יא אף את דמיא לרויא תהא מסלעמא

אבן עזרא

נינוה : (ד) מרוב . דרך משל שרמתה הכל : (ה) הנני · מערך · כמער איש והוא כמו ערותך ומער' כמו מרא' מראה . והסיר מראתו : (ו) והשלכתי · כראי כסנוף וכמוהו הוי : (ז) והיה · ידוד . כמו ינוף והטעם ירחק : מי ינוד · כמו לבוא לנוד לו : מאין אבקש · ככה יאמר כל רואיך : (ח) התיטבי · הטובה תהיה : מנוא אמון · שם עיר מארץ מצרים שלכדה מלך כשדים בלכתו אל נינוה : אשר חיל ים · וכה יש לה מהים כי אין צורך לה לחומה וזה ים סוף או ים ספרד הוא הנקרא הים הגדול כנגד ימי ארץ ישראל : (ט) כוש · עזרו מצרים גם פוט ולובים שהיו בעזרתך ולא הועילו : (י) גם . שב אל מצרים כי הלכה בגולה כמו אמון : רתקו . כמו עשה הרתוק . ברתוקת כסף : (יא) גם : מדבר אל נינוה : תהי . כמו תהיי ומעם נעלמה כאילו לא היתה כדרך ושתו ולעו והיו כלא היו כי השכור סרה דעתו כאילו איננו

ג' מ"ל ירד בלישנא ראיה וסימ' והראיתי גוים מעריך וממלכות קלונך · כי קולך ערב ומראיך נאוה · ויראו לפניך מראנו ומראה : שקוצים ג' חסר ו' בליש' וסימ' וגם את האבות ואת הידעוני' ובת התרפים והגלולים · והשלכתי עליך שקצים . ושקציו מבין שניו . וכל שקוץ השקוץ דכוו' חסר במ"ב ס"ל וסי' השקוץ משומם · שקוץ שומם : גלה ד' חסר בלישנא בקריאה וסימ' גלה וסורה ואלה היא לגלות חלכה · עם תגלה אשר תגלתה ·

רדק

לא יקרא כגוף אבר אלא כשהוא מת : ואין קצה לגוים יכשלו בגויתם . האויבים יכשלו בגויית החללים אבל לשון גויה יבא ג"כ בגוף החי : (ד) מרוב זנוני זונה . כל זה בא לה מרוב הרעות שעשתה ודמה אותה לזונה כי הזונה עושה כן מוכרת הגוים אחריה בכשפים ובהתיפותה בפניהם ועושה בהם כרצונה וכן עשתה היא בגויי הארצות : (ה) הנני אליך . לפי שדמה אותה לזונה דמה תורגנה לקלון הזונה : מערך · כמו ערותך · והוא מן כמער איש : (ו) והשלכתי · שקוצים דברי תיעוב וניבול להשחית יופיך ולהמאיסך לכל העולם : ושמתיך כראי · כזבל כמו והסיר את מוראתו וי"ת ואשוינך מכערא לעיני כל חזך : (ז) והיה כל רואיך ידוד ממך . כל אחד מהם ידוד ויברח ממך לרוב קלונך ויאמר שדדה נינוה נינוה שהיתה מושלת בגוים עתה שדדה והפ"ן קראת בקמץ חטף : מי ינוד לה · מאין אבקש מנחמים לך כי כלה שמחים למפלתך מפני הרעות שעשית להם : (ח) התיטבי מנוא אמון · אמר איך היית בוטחת בגדולתך ובגאונך ובהיותך עיר גבורה ונכרת סביב לך כמו שאמר שערי הנהרות נפתחו וכי טובה את מנוא אמון והוא אלכסנדריא של מצרים וכן ת"י האת טבא מאלכסנדריא רבתא : היושבה ביאורים . בין היאורים ישבה שהם סביב לה גם נכנסים בעיר מתחת הארץ שלא היתה יראה ממצור [illegible] מים סביב לה בין היאורים ומי הים היו מקיפים אותה מים ופי' ואמר אשר חיל ים פי' חומות יש לה וכפל הענין לחזק ואמר מים חומותיה עכ"ז לכדה נבוכדנצר כשכבש ארץ מצרים : (ט) כוש עצמה . הפ"ן נקרא בקמץ חטף כמו עצמה ירבה אשר וכן כוש שהיתה לה עצמה : ומצרים ואין קצה · וכן מצרים שאין קצה לעם אשר בה וכן פוט ולובים שכולם היו בעזרתך עתה נפלה ביד נבוכדנצר : (י) גם היא · נא אמון וכוש ומצרים כל אחת מהם הלכו בגולה גם את [illegible] כמו והם כי אין את טובה מהם ואמר בגולה ואמר בשבי כפל הענין כמ"ש לחזק הענין : ידו גורל . פרשו ידד נשקל רבו [illegible] דבריו מאמן ופי' השליטו כן כתבו רבי יהודה ורבי יונה ז"ל ואא"ז ז"ל כתב כי פרשו ידה והוא אית"ן מבנין הפעיל כמו ויידו אבן בי ומשפטו יידו וידו היו"ד שכתובה יו"ד אית"ן והיו"ד פ"א הפעל נבלעת בדגש : רתקו בזיקים · מן עשה הרתוק ורתוקות כסף ופירש אסרו בשלשלאות וכן רתוקות ולאשר אמר רתקו בזיקים הוא תוספת ביאור כי די לו ברתקו וכן כמוהו למתן בלוע בלע שפכו שפך ומחלב מהל וילם דוד עם והדומים להם : (יא) גם את תשכרי . גם את כמו נא ומצרים תשתה כוס התרעלה ותשכרי ממנו : תהי נעלמה · כלומר כאלו לא היית על דרך ושתו ולעו והיו כלא היו שהי כמו שהוי

עא

מצודת דוד

קצה לגוים · לא היה סוף אל גוית ההרוגים המוטלים בארץ עד שבני אדם נכשלו בגוית ההרוגים כי לא מצאו מקום פנוי ללכת : (ד) מרוב זנוני זונה . ר"ל כל ההרג הזה עשתה בעבור שהיה בה רוב הנהגות זנוני הזונה כשהיא טובת חן ובעלת כשפים אשר אז מוכרת עכו"ם לעצמה להיות כרוכים אחריה בעבור זנותה וכובשת משפחות עכו"ם עם כשפיה כי כן היה דרכך אשור לפתות את העכו"ם בדברי חנוף להתחבר עמה וגלו להם מסתורם ואח"ז נלחמו בהם ויכלו להם והרבו להרוג ולאבד מבלי מצוא מנוס : (ה) הנני אליך · הנה אני אלחם בך : וגליתי שוליך · לפי שהמשילה לזונה אמר לשון בזיון הזונה שמפשיטין חלוקה ומהפכין שלמתה למעלה דרך בזיון ומגלים שולי החלוק בהגבהתה כלפי מעלה על פניה : והראיתי · אראה את כל העכו"ם את גלויך ואת הממלכות את קלונך תזיונך : (ו) והשלכתי · אשליך עליך דברים מאוסים ואגנה אותך ואשים אותך כדבר מטונף ומלוכלך ר"ל האויב הבא יהרוג בך ויוליך בשבי בבזיון רב : (ז) כל רואיך . כל הרואים אותך בשפלותך ובזיונך ינוד להתרחק ממך כדרך שמתרחקין מדבר מאוס : ואמר · הרואה בבזיונך יאמר הנה שדדה נינוה מי ינוד לה בר"ל כדרך המנחמים כאומר הלא אין לה אוהבים כי הרעה לכל העכו"ם : מאין · מאיזה מקום אבקש לך מנחמים והוא כפל ענין במ"ש : (ח) התיטבי מנא אמון · וכי טובה אתה ממנא שהיא בת רבה עם כמ"ש את המון נא (יחזקאל ל) : היושבה . אשר יושבת בין היאורים והמים סביב לה וכאלו לה לחוק : אשר חיל ים וגומר . ר"ל היה לה לחיל וגם חומתה היה מן הים לה לחוזק במקום חיל וחומה : (ט) כוש עצמה · כוש היה לה לחזק כי בא לה לעזרה וגם אנשי מצרים באו בעזרתה ואין קצה אל הבאים בעזרתה : פוט ולובים ר"ל גם פוט ולובים שהיו בעזרתך אתה נינוה גם הם היו בעזרתה : (י) גם היא . עם כל החוזק והעזר הלכה בגולה בשבי על ידי הכשדים ואף עולליה נקבו ברחבה כל החוצות ועל המכובדים שבה השליכו גורל לחלק ביניהם וכל גדוליה אסרו בשלשלאות : (יא) גם את . גם אתה נינוה לא תהיה טובה

מצודת ציון

כמו גורת שאול (ש"א כ"א) : (ה) וגליתי . מלשון גלוי · שוליך . הוא תחתית הבגד כמו על שולי המעיל (שמות כ"ח) : מערך . גלויך וכן עריה בושת (מיכה א') : קלונך · מל' קלון ובזיון : (ו) שקוצים · מלשון שקץ ומאוס : ונבלתיך . ענין ביזוי וגנות כמו אגלה את נבלותה (הושע ב') : כראי . ענין טנוף ולכלוך וכן מיראה ונגאלה (צפניה ג') : (ז) ידוד · מלשון נדידה : שדדה · ענין עושק : ינוד · מלשון נדידה והעתקה : מאין · מאיזה מקום : (ח) התיטבי . מלשון טוב : מנוא · נוא היא אלכסנדריא כן ת"י : אמון · כמו המון והוא ענין עם רב וכן ולא יתר האמון (ירמיה נ"ב) : ביאורים . כן יקראו התעלות המושכות מים : חיל · הוא החומה הנמוכה שלפני הגבוה וכן ויאבל חיל וחומה (איכה ב') : (ט) עצמה . ענין חוזק : פוט ולובים · שמות אומות : (י) עולליה . בנים הקטנים : ירטשו · ענין כתישה כמו וקשתות נערים תרטשנה (ישעיה י"ג) : ידו . ענין השלכה כמו ואל עמי ידו גורל (יואל ד) : רתקו · ענין שלשלאות כמו עשה הרתוק (יחזקאל ז) ור"ל קשרו בשלשלאות : בזקים · גם הוא ענין שלשלאות כמו לאסור מלכיהם בזיקים (תהלים קמט) ועם כי אמר רתקו אמר גם בזקים לתוספת ביאור וכן מעשק מערים (ישעיה י) : (יא) נעלמה · מל' העלם : מעוז · ענין חוזק :

עם

אבן עזרא

אינו : (יב) כל • הטעם מעצמם יפלו וילכדו : (יג) הנה . בעבור היות עמך כנשים על כן נפתחו שערי ארצך : (יד) מי • יהתל בה הנביא שאבי מים הרם באו הכשדי' שמגלגלי אות' בטיט בחמר וטעם לבנה או מלבן מקום מעשה הלבנים : (טו) שם • התכבד . שם הפועל התכבדי , שתחברי אליך עם כבד בלי מספר : (טז) הרבית • עד עתה הרבית רוכליך כמו סוחריך וקרוב ממנו ולא תלך רכיל וכולם יהיו כילק שפשט על הארץ ויעף ולא נראה : (יז) מנזריך • דגשות הנו"ן לא ידענו טעם לה והיא מגזרת נזר בעלי הנזר שלך היו רבים כארבה : וטפסריך • כמו שריך והמלה רביעית בלי חבר : כגוב גובי • כמו יוצר גובי כמו קדש קדשים : שמש זרחה : כחום היום : ונודד כמו באין תהומות חוללתי מהכפולים באתרגום : מקומו • מקום אחד מהן כי כן דרך הארבה ביום קרה מקבצים לרוב מאד ומקיפים העיר וחונים בגדר' שהם חומות העי' וכחום עליהם השמש נודדי' והולכין אחד מהם לא נותר ולא נודע איה מקומם כאילו לא היו : (יח) נמו • כמו לא

וישבו תחתיהם עד תגלה : אוכל ד' בקריאת וסימ' כי אם הלח' אשר הוא אוכ' ותית כאשר יחלם הרעב. אם ינועו ונפלו על פי אוכל • גם איש שלומי אשר בטחתי בו : זרחה ד' וסי' אם זרחה השמש עליו דמים לו • וישכימו בבקר ותשמש זרחה • שמש זרחה ונדד דנחום • ותצרעת זרחה במצחו : וא' וזרחה לכם יראי שמי :

נחום ג

מָעוֹז מֵאוֹיֵב׃ יב כָּל־מִבְצָרַיִךְ
תְּאֵנִים עִם־בִּכּוּרִים אִם־יִנּוֹעוּ וְנָפְלוּ
ד' ומ"ל • ס' עַל־פִּי אוֹכֵל׃ יג הִנֵּה עַמֵּךְ נָשִׁים
ב' ב' חסר וא' מ"ל בְּקִרְבֵּךְ לְאֹיְבַיִךְ פָּתוֹחַ נִפְתְּחוּ שַׁעֲרֵי
אַרְצֵךְ אָכְלָה אֵשׁ בְּרִיחָיִךְ׃ יד מֵי
מָצוֹר שַׁאֲבִי־לָךְ חַזְּקִי מִבְצָרָיִךְ בֹּאִי
ב' דגשים ג' בַטִּיט וְרִמְסִי בַחֹמֶר הַחֲזִיקִי מַלְבֵּן׃
טו שָׁם תֹּאכְלֵךְ אֵשׁ תַּכְרִיתֵךְ חֶרֶב
ג' תֹּאכְלֵךְ כַּיָּלֶק הִתְכַּבֵּד כַּיֶּלֶק
ג' • יג' הִתְכַּבְּדִי כָּאַרְבֶּה׃ טז הִרְבֵּית רֹכְלַיִךְ
מִכּוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם יֶלֶק פָּשַׁט וַיָּעֹף׃
ג' • ל'יז מִנְּזָרַיִךְ כָּאַרְבֶּה וְטַפְסְרַיִךְ כְּגוֹב
מ"ל • ג' • מ"ל גֹּבָי הַחוֹנִים בַּגְּדֵרוֹת בְּיוֹם קָרָה
ד' • ג' שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנוֹדַד וְלֹא־נוֹדַע מְקוֹמוֹ
ב' חד ר"פ וחד ס"פ אַיָּם׃ יח נָמוּ רֹעֶיךָ מֶלֶךְ אַשּׁוּר

תרגום

אַף אַתְּ תִּבְעִין סְעִיד מִבְּעֵיל
דְּבָבָא׃ יב כָּל כְּרַכַּךְ דָּמַן
לְתֵינִין בַּכִּירָן דְּאִם
יִרְעֲדוּנּוּנוּן יִתְרְמוּן וְיִשְׁתַּאֲרוּן
בְּהוֹן צְמוּקִין דְּכַשְׁרִין לְמֵיכַל׃
יג הָא עַמֵּךְ חַלָּשִׁין כִּנְשַׁיָּא
בְּגַוִּיךְ לְבַעֲלֵי דְבָבַיִךְ אִתְפַּתָּחָא
תַּרְעֵי אַרְעִיךְ אָכְלַת אֶשָּׁתָא
תּוּקְפִּיךְ׃ יד מַיָּא בְּצַיְרָא
כְּנוֹשִׁי לְגַוִּיךְ תַּקְפִּי כְּרַכַּיִךְ
אַסְנָא מְרָוָא וְשַׁעֲבִּידִי בְטִינָא
אַתְקִיפִי בִּנְיָנַיִךְ׃ טו לְתַמָּן
יֵיתוּן עֲלָךְ עַמְמַיָּא דְּתַקִּיפִין
כְּאֶשָּׁתָא יְשֵׁיצוּנִיךְ קָטוֹלֵי
חַרְבָּא יִתְכַּנְשׁוּן עֲלָךְ מַשִׁרְיָתִי
עַמְמִין דְּסַגִּיאִין כְּזַחֲלָא
יַחְפוּנִיךְ כְּקַמְצָא יַחְסְלוּנִיךְ
כְּגוּבָא׃ טז אַסְגֵּית תַּגָּרַיִךְ
מִכּוֹכְבֵי שְׁמַיָּא הָא כְּזַחֲלָא
דְּשָׁלַח וּפָרַח׃ יז הָא מַסַּךְ
מְצַלְהֲבִין כְּגוּבָא וְטַפְסְרַיִךְ כְּזַחִיל גּוּבָאֵי דִּי שָׁרָן בְּכוּתַלַיָּא בְּיוֹם קְרִיר דְּכַד שִׁמְשָׁא
דְּנַחָא עֲלֵיהוֹן מִתְבַּדְּרִין וְלָא אִתְיְדַע אַתְרֵיהוֹן לְאָן עֲרַקִין׃ יח אִתְבָּרוּ גִּבָּרַךְ מַלְכָּא

רשי

נעלמה : (יב) כל מבצריך תאנים עם בכורים • כל ערי מבצריך יהיו מהם ליכבש ולבוז מה שבתוכה כאילני תאנין ובשן עם בכורות מבושלת שבהם שכשמניעים האילן נופלים הבכורים לתוך פי האוכלים • תאנים • אילנ תאנים : אם ינועו • אשר אם ימעו ביד אדם בחזקה : (יד) מי מצור שאבי לך • עיר שבאים לצור עליה אוספים להם בני העיר מים רבים לתוכה בתוך חביות לשתות בימי המצור כשאין בתוכה בורות : באי בטיט ורמסי . אותו לעשות ממנו לבינים כדי לחזק בו בדקי החומות : החזיקי מלבן • אחזי בידך המלבן העשוי לדפוס הלבינים לבנות בתוכה : (טו) התכבד • במשמעי השמיד : כילק • הגומר ומכלה כל ירק השדה ויש פותרין התכבד כילק תתכסי בכובד גייסות כילק והתכבדי לשון עם כבד : (טז) ילק פשט ויעף • יהיו קלים ללאת בסחורה כילק שפושט ועף : (יז) מנזריך . שריך והמ"ם יסוד ושורש בתיבה כמ"ם של משמרתך ושל משמעתך ושל מנעליך ופעמים שהיא משלת ממנה כמו נזיר אחיו (בראשית מט) • וכן מיריס שריה (איכה ד) : וטפסריך • הממונים שלך : כגוב גובי . כאילו גובאי גובי • קומלנגשפרדי"ן בלע"ז : החונים בגדרות ביום קרה • כן דרך הארבה והזבוב והחסיל והילק בעת הקור מדבקים בכתלים וכשיבא חום הן נודדים משם והולכים להם כך יגלו כל עמך ונודד . ומטלטל : ולא נודע מקומו איה • איפה הם ואנה הלכו : (יח) נמו רועיך : ג'

רדק

או היא נסתרת כי דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח בפסוק אחד : גם את תבקשי מעוז מאויב • מפחד האויב תבקשי מעוז ומגדל להשגב בו : (יב) כל מבצריך • ומה יועילו לך מבצריך כי כלם יהיו נוחים לכבש כמו התאנים המבושלים כי במעט תנועה שיניע האדם את האילן יפלו : על פי אוכל • כמניע אותם כן יפלו מבצריך ביד אויב : עם בכורים . כמו ובכורים וכן אדמוני עם יפה עינים כמו ויפה והמשיל המבצרים לתאנים שיתאוה אדם להם ויותר בהם בכורים שמצפה אדם להם ומתאוה יותר כן מצפה האויב למבצריך לכבשם וי"ת כל כרכך וגו' : (יג) הנה עמך נשים בקרבך . כמו הנשים שאין בהם כח להלחם : פתוח נפתחו • כלומר נראה כאלו נפתחו מאליהם כי קל מהרה יבכרון ופתחום האויבים וכאלו אש אכלה בריחיך : (יד) מי מצור שאבי לך : כלומר עשי לך כל מה שאוכלי לעשות כי לא יועילך : באי בטיט • לרמסו לעשות ממנו הלבנים וכפל הענין במ"ש ואמר ורמסי בחומר : החזיקי מלבן • כמו הכבשן הלבנים שמורים אותם בו : (טו) שם . מבצריך : תאכלך אש • האויב : תאכלך כילק • כמו הילק שאוכל התבואה עד כלה : התכבד כילק • התכבד מקור התכבדי לווי כנגד נינוה והם ענין רבוי כלומר מה יועילך אם הרבית בעם כבד כי לא יועילו ולא יצילו • וי"ת התכבד המתכבדי מדברי רז"ל מכבדין בין המטות מכבדות של תמרה כי הילק והארבה מכבדין השדה מן התבואה ות"י יתפונך כקומצ' יחסלוך כגוב' : (טז) הרבית . אמר מה יועילך סוחריך שהרבית כאוכן כוכבי השמים כי כמו הילק שפשט בארץ ואח"כ עף קל מהרה כן עפו הם ואבדו ולא הועילם עושרם : (יז) מנזריך • גדוליך . קציניך מענין נזר ודגוש הנו"ן לתפארת הקריאה וכמוהו רבים : וטפסריך . כמו שריך או נגידיך וכן ופקדו עליה טפסר והוא בחירק הטי"ת וזה פתח הטי"ת ואחד הוא במשקלו ובענין המשילם לארבה שמנהג הארבה שיחנו וידבקו בכותלים ביום קרה ובחום היום ילכו ולא ישאר אחד ולא נודע בכותלים מקומו איה ולא ניכר בגדרות אנה חנו ולא נודע ג"כ איה הם כלומר אנה הלכו ועפו קל מהרה ואמר מקומו על כל א' מהם ואמר איה על כלם וכן שרי נינוה וגדוליה שהיו חונים בהבקש וכשיבא האויב עליהם לא הושלם עשרם וגדולתם מי שברח ברח ומי שנהרג נהרג לא נדע מי הוא הגדול והשר : כגוב גובי • כמו גובים וכן וקרע לו חלוני כמו חלונים . והדומים לו • ותרגום ארבה גובאים ומה שאמר כגוב גובי ר"ל המין הגדול שבמיני הארבה כמו מלך מלכים : בגדרות • הם כותלי הגנים והכרמים והוא קבוץ מן יושבי נטעים וגדרה : ונודד • מפעלי הכפל מבנין הדומה למרובע נפי שהוא פתח כמו אשר עולל לי אבל נודד פועל עומד כן כתבו רבי יונה ואחז"ל כתב שהוא לא חכר שם פעלו מנחי העי"ן כמו כאין תהומות חוללתי ופירוש ענין תנועה כמו נדדה מני ותדד שנתי מעיני ידוד ממך : (יח) נמו רעיך • מנהיגי המלך ויועציו עתה לא ישוב להם יד להציל מכף האויב וכרי הם כאלו הם ישנים : ישכנו אדיריך • כאלו שכנו בקבר ומתו כי לא יועילו ולא יצילו וכן שכבם

מצודת ציון

(יב) עם בכורים • כמו ובכורים וכן אדמוני עם יפה עינים (ש"א טז) ור"ל ויפה עינים : בכורים • ענין גמר הבשול כמו בכורה אותה נפשי (מיכה ז) : ינועו • מל' הנעה והנדה : (יג) בריחיך • בעין מטה לנעול השערים ע"י : (יד) מצור • כן יקרא העיר בעת שהגייסות צרים עליה : שאבי • כן יקרא לקיחת המים כמו ותשאב לכל גמליו (בראשית כד) : ורמסי • מל' רמיסה ודריכה : בחומר • הוא הטיט וכפל הדבר במ"ש : החזיקי • ענין אחיזה : מלבן • מל' לבינה העומדים לבנין החומה : (טו) כילק • מין ארבה : התכבד . ענין טיאוט וגריפה לנקות ובדרז"ל מכבדים את הבית (ברכות נג) וכן כבוד מכל כלי חמדה (לעיל ב) : (טז) הרבית . מל' רבוי : רוכליך • סוחריך וכן בעיר רוכלים שמו (יחזקאל יז) : פשט • ענין פרישה : ויעוף • מלשון עפיפה ופריחה : (יז) מנזריך • מל' נזר ועטרה כמו את הנזר (מ"ב יא) : וטפסריך • ענין שררה כמו פקדו עליה טפסר (ירמיה נא) : כגוב גובי . הוא מין ארבה וכן יוצר גובי (עמוס ז) ור"ל מין הגדול שבארבה ודוגמתו בעדי עדיים (יחזקאל טז) ור"ל בהטוב והיפה שבעדים : בגדרות • מל' גדר וכותל : קרה • מלשון קור וצנה : נודד • מל' נדידה : איה • איה הם : נמו

מצודת דוד

ממנה כי תהיה שכורה ר"ל מגודל הצרה תהיה מבולבלת בדעת כמו השכור : ותהי נעלמה • תהיה נעלמה מן העולם כאלו לא היית : גם את וגומר . כמו שנוא בקשה עזר ומעוז להנצל מן האויב כן תבקשי את וכאומר והנה לא תמצא כמו שלא מצאה נוא : (יב) כל מבצריך . ערי המבצרים יהיו נוחים לכבוש כאלו היו תאנים והם מבוכרים בבשול כי אז אם יניעו את האילן נופלים הם מעצמם על פי הרוצה לאכלם כן בנקל יכבוש ה"נ את ערי מבצריך : (יג) נשים בקרבך . כאלו היה נשים בקרבך ר"ל לא יכלו למנוע ביאת האויב כאלו היו נשים ולא גבורים בעלי מלחמה : לאויביך . אל אויביך כאלו מעצמם נפתחו שערי ארצך וכאלו האש שרפה בריחי השערים ר"ל בקלות רב יכבשו אותה האויב : (יד) מי מצור שאבי לך . שאבי לך מים להיות מוכן לך לשתותו בימי המצור כי לא תוכל ללכת אז מחוץ לעיר לשאוב מים כי האויב יהרוג אותך : חזקי מבצריך • למען תשגב בהן מפני האויב : בואי בטיט וגומר • לעשות בנין החומה : החזיקי מלבן • אחזי מלאכת הלבנים לתקן עמהם בדקי החומה : (טו) שם וגו' • רצה לומר אבל לא תועיל בזה כי שם במבצריך תאכלך האש והחרב תכריתך ותאכלך כילק האוכל עשבי השדה ולא ישאיר מה : התכבד כילק . תהיה מקובץ במקהלת כילק המכלה כל הירק : התכבדי כארבה : כפל הדבר לחוזק הענין : (טז) הרבית • מאז הרבית רוכליך יותר מכוכבי שמים ועתה הם כילק הפושט כנפיו ויעוף ר"ל הנה נסו והלכו שבי : (יז) מנזריך . השרים בעלי העטרות היו כארבה וטפסריך היו כמין הגדול שבארבה אשר ביום קרה יחנו בגדרות וכאשר תזרח השמש וחם להם אז כ"א מהם נודד ללכת ולא ניכר מקומו היכן חנה ואיה הלכו וכן יהיו שרי נינוה כי לא יהיה ניכר אם היו שם מעולם ולא יהיו נודע אי הם כי מהם נהרגו ומהם הלכו שבי : (יח) נמו רועיך • מנהיגי המלחמה כאלו נתנמנמו ובשינה ועזבו הנהגת המלחמה

רש״י

ל' חמסה: ישכנו. אין יכולים לקום: נפושו. כמו נפוצו וכל האותיות היוצאות ממוצא אחד מתחלפות זו בזו זי"ן שי"ן סמ"ך צד"י כגון יוצאין מסוף הלשון ושולי השניים: (יט) אין כהה לשברך. אין מיגר על שברך כי הכל שמחים. כהה ל' דבר עמום: תקעו כף. לשמוח:

א (א) **המשא** אשר חזה. משל הנבואה מה שנשא וקבל ברוח הקדש: (ב) עד אנה ה'. שפה היה ברוה"ק שעתיד נבוכדנצר למלוך בכיפה ולהיות מיצר לישראל כענין שאמר בנבואתו כי הנני מקים את הכשדים וגו' ועל זאת היה מתאונן ומתפלל. אזעק אליך חמס. אזכיר לפניך חמס שעשה לו ואינך מושיע: (ג) און. ביזה וחמס: ועמל תביט. עמל זה אתה מביט ואינך עוזר: ויהי ריב ומדון ישא. וזה נבוכדנצר שנושא ריב ומדון הוה ומתקיים ומצליח. ויהי ויתקיים אותו נושא ריב ומדון ישא כן תרגום יונתן: (ד) על כן תפוג תורה. על זה שישראל רואין הצלחתו שלו חשים ותעבור תורה מהם וישמעו לו וישתחוו לצורה בבקעת דורא: ולא יצא לנצח משפט. הדת להמיתו: מכתיר. סובב כמו (תהלים כב) אבירי בשן כתרוני: (ה) לא תאמינו כי יסופר. זאת לכם אמר אני מקים את הכשדים העם אשר לא היה כדאי להבראות כמו שנאמר (ישעיה כג) זה העם לא היה הם אחד משלשה דברים שהקב"ה כביכול מתחרט על בריאתם:

אבן עזרא

לא ינוס: ישכנו. כמו ישקטו ולא יתנועעו: נפושו. נפוצו וכמוהו ופשו פרשיו והטעם כמו נפשטו וכמוהו ויצאו' ופשתם: (יט) אין כהה. מגזרת והכהין עיניו שלא יתפשטו הסך פשה הנגע אז יהי' להרפאת וי"א כמו תשכח ונלאת נחלה. מבנין נפעל מגזרת פלי והפועל עבר לו הוא הוא פועל ונחסר פלא היא כי הוק מבנין שהעתר נקמה שבע שכן תם ככה בה עין לא תפששה כלמות לו והכהין עיניו וכם ששע כאשר היא ככה שנו' הנגע נקמה ולא פשה לא יהל להרפאת:

(א) **גם** זה הנביא לא ידענו דורו ולא משפחתו וניבא על מלכות הכשדים ובאל לדבר זה הנביא על לשון חסידי ישראל שהיו צועקים אל השם מחמס נבוכדנצר: (ב) עד אנה. מלת אנה תמלא על זמן ועל מקום וככה מלת הנה כמו אנה אנחנו עולים שהטעם לאי זה מקום אנו עולים: אזעק אליך. מצעקת איש שעשה לו חמס: (ג) למה. זה האון שיעשה איש און. און ועמל הם שם דבר שהוא לכל דבר עון ולכל חמלת אשר יעמל האדם כי הוא און ועמל ויגיעת ריק ומלת למה חסרת בעבור אחרת ולמה עמל תביט והטעם איך יוכל איש לעשות און ועמל במקום ממשלתך וטעם ישא יגבה או ישא ראש ויפה אמר ויהי איש ריב כמו ולחי סמילה: (ד) על. תפוג. כמו ויפג לבו כל זמן שהאדם חי דופק לבו בקרבו ובשעה שאמרו לו יוסף חי וידם לבו ולא דפק כי נבהל כמו אל תתני פוגת והעד ופתו רוח יעקב אביהם וטעם תפוג תורה חדם כאילו אין דין תור' בעולם: מכתיר. סובב מגזרת כתר שהוא עגול ויפה אמר כי רשע מכתיר עם הצדיק. חם סהבר

פסוקים

יח נָמוּ רֹעֶיךָ מֶלֶךְ אַשּׁוּר יִשְׁכְּנוּ אַדִּירֶיךָ נָפֹשׁוּ עַמְּךָ עַל־הֶהָרִים וְאֵין מְקַבֵּץ׃

יט אֵין־כֵּהָה לְשִׁבְרֶךָ נַחְלָה מַכָּתֶךָ כֹּל ׀ שֹׁמְעֵי שִׁמְעֲךָ תָּקְעוּ כַף עָלֶיךָ כִּי עַל־מִי לֹא־עָבְרָה רָעָתְךָ תָּמִיד׃

א א הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר חָזָה חֲבַקּוּק הַנָּבִיא׃ ב עַד־אָנָה יְהוָה שִׁוַּעְתִּי וְלֹא תִשְׁמָע אֶזְעַק אֵלֶיךָ חָמָס וְלֹא תוֹשִׁיעַ׃ ג לָמָּה תַרְאֵנִי אָוֶן וְעָמָל תַּבִּיט וְשֹׁד וְחָמָס לְנֶגְדִּי וַיְהִי רִיב וּמָדוֹן יִשָּׂא׃ ד עַל־כֵּן תָּפוּג תּוֹרָה וְלֹא־יֵצֵא לָנֶצַח מִשְׁפָּט כִּי רָשָׁע מַכְתִּיר אֶת־הַצַּדִּיק עַל־כֵּן יֵצֵא מִשְׁפָּט מְעֻקָּל׃ ה רְאוּ בַגּוֹיִם וְהַבִּיטוּ וְהִתַּמְּהוּ תְּמָהוּ כִּי־

תרגום

ל' וחסר דְאַתּוּר גְלוֹ עִם מַשִׁרְיָתָךְ אִתְבַּדַרַת עַמָּךְ עַל טוּרַיָא וְלֵית דִמְכַנֵישׁ׃ יט לֵית דְכָאֵיב לֵיהּ עַל תַּבְרָךְ מְמַרְעָא מְחָתָךְ כָּל דִי שְׁמָעוּ שְׁמוּעָתָךְ טְפָחוּ יְדֵיהוֹן עֲלָךְ חַדְיָאוּ אֲרֵי עַל מַן לָא עֲדַת מְחַת בִּישְׁתָךְ תְּדִירָא׃

א מַטַל נְבוּאֲתָא דְאִתְנַבִּי חֲבַקוּק נְבִיָא׃ ב עַד אֵימָתַי יְיָ אֲנָא מְצַלֵי הֲלָא גְלֵי קֳדָמָךְ קְבִילְנָא קֳדָמָךְ עַל חֲטוֹפִין הֲלָא יִכְלָא קֳדָמָךְ לְמִפְרַק׃ ג לְמָא אֲנָא חָזֵי אֲנוּסִין וּמִסְתַּכֵּל בְּעוֹבְדֵי לֵאוּת שְׁקַר בְּזוֹזִין חָטוֹפִין לָקֳבְלִי דְבַתְחוּתָא וּבְזוֹזָנָא אִינוּן מִתְגַבְּרִין׃ ד עַל כֵּן פָּגַת אוֹרַיְתָא וְלָא נָפֵיק לְאַפְרָשׁ דִינָא אֲרֵי רַשִׁיעַיָא מִסְלַעְמִין לְצַדִּיקַיָא עַל כֵּן לָא נָפֵיק דִינָא כֵּיוָן׃ ה חֲזוֹ בְעַמְמַיָא וְאִסְתַּכָּלוּ אִתְרְפוּ שְׁדוּהוּ אֲרֵי

ל' וחד לחבקוק כ' · ד' · י"ד פסוקים כביפ' ולא ולא · כ' · י"ד בטעם ל"ו · כ' ידי נילם ערס · ב' · ל' · ל' · ג' · ל'

ולא תשמע ד' וסימ' נכסר בירמיה סימ' ח' ; ויהי ריב חד מן י"ד פסוק' בטעמא תרין תוארין פי' הפסקת כך רינה לעולם לא ישרתות כי אם מרכא אך כ"ד סקומות ישרתות הרגא עם ב' מרכות הנקראו' תרין תומרי' וסי' ויבא לו יין וישת . למה תעשה כה . אשר לא צוה אות' . ויקרא לה נבח הלא טוב לנו שוב מצרימה . נעלם מן המלך אשר לו הגיד לה דמלכי' · וחבירו דר"ה ויחנו אלה נכח אלה . נענית לו בת . ויחנו לו אלהיו מסביב הלא זה אוד מוצל מאש · ודי לא ידע והתודעו · ויהי לב לעם לעשות · ויהי ריב

תולדות אהרן מסת תורס · עקרים מ"ד פס"ו ;

רד״ק

שכנם דומה נפשי : נפשו עמך : כמו נפוצו על דעת יונתן שתרגם יתבדרו ויתכן פירוש ענין רבוי כמו ופשו פרשיו כי תפשו בגעלה דשה ופי' רבו ממך שהם נפוצים על ההרים ואין מקבץ ולפי שקראם המטביחים רועים אמר על שהם נפושים על ההרים כלומר כצאן אשר אין להם רועה ואין מקבץ אותם : (יט) אין כהה לשברך . כהה ענין רפואה כמו כהה הנגע והוא ענין הקמוט והעצור כי כאשר הנגע הוא הנגע קרוב לרפואה [illegible] על הכהה שהם בי הכהה [illegible] נחלה מכתך [illegible] עליך נשמח . כמו ויכו כף ויאמרו יחי המלך וכל עבי השדה ימחאו כף .

(א) **המשא** אשר חזה חבקוק הנביא . הנביא הזה לא ידענו דורו ולא משפחתו וכסדר עולם יואל נחום חבקוק נתנבאו בימי מנשה ולפי שלא היה מנשה כשר לא נקרא על שמו ונבואתו על נבוכדנצר על הרע שעשה לישראל מכל העמים והתאונן על הרע שיעשו הרם ומדי נורעו כתחלתו והאל להשיב כנגד שאל ים' על עשה הרשעים שמריעים לישראל הצדיקים ומצליחים בדרכיהם [illegible]

מצודת דוד

מלחמה: ישכנו אדיריך · הגבורים שוכנים במקומם ואינם הולכים למלחמה אל האויב: נפשו עמך · המון העם מהלכו משם ומרגוע על ההרים ואין מי מקבלם לרדת אל המלחמה: (יט) אין כהה · אין מי מיצר על שברך להיות זוהר פניו כהה בעוכה ועם כי מכתך נחלה וכאובה מאד: שמעך . שמע מפלתך: תקעו כף ידך · ר"ל עוד ישמחו ועל מפלתך ימו כפם זה לזה דרך שמחה: כי על מי . לעשר מי הוא אשר לא עברה עליו תמיד רעתך כי לכולם הרעות ולכן הכל ישמחו במפלתך:

(א) **המשא** · ר"ל זו היא הנבואה אשר חזה וגו': (ב) עד אנה . הנביא היה מתאונן על שלוות בבל וגודל ממשלתה ואמר עד מתי אזעק אליך ואינך שומע: אזעק וגו' · אזעק על החמס אשר עשה לי ולא תושיע: (ג) למה וגו' ונומר · במראה הנבואה ראה עוות נסתרות של ישראל כדרך שראה יחזקאל וגם ראה גמול תשלומיהן ואריכה ממשלת בבל הנפרע מהם ולכן אמר למה תראני האון והעמל של ישראל מה שאתה מביט הנסתרות מבני אדם ולמה שמת לנגד עיני לראות השוד והחמס המצוחד לבוא עליהם מדון וכאומר מה לי בנפשר הגדול הזה להודיעני כל אלה: (ד) על כן תפוג תורה · הואיל שגלית כ"כ תחלש התורה ותפול ולא יעשה משפט לנצח ר"ל זמן רב כל ימי ממשלתו מבו הכל לפי המקרה ואין תשגיח: כי רשע . על כי נ"ל מכתיר את הצדיק להצר לו בכל עבריו כי אף כי חטאו ישראל נחשבים המה לצדיקים למולו: על כן · בעבור זה מעקמים את המשפט ולא ישפוט על גד סופר כי חושבים שאין דין ואין דיין (ואף כי הם זו ובעה"כ נפרע מהם מהלוק) פסים

מצודת ציון

(יח) נמו · מל' תנומה ושינה: רועיך · מנהיגיך: אדיריך · גבוריך: נפושו · הוא מלשון נופש ומרגוע כמו שבת וינפש (שמות לא): (יט) כהה . ענין עבירות ורושם כמו כהה הנגע (ויקרא יג): נחלה . מל' חולי: תקעו כף . ענין הכאות כף אל כף לשמחה וכן כל העמים תקעו כף (תהלים מז): (ב) שועתי · ענין צעקה: חמס · ענין עושק: (ג) און ועמל . ענין משפטים רעים שאינם צודקים: תביט · ענין הסתכלות: ושוד וחמס . גזל ועושק: ויהי . ר"ל מתקיים ודוגמתו אשר מלכך אפוא (הושע יג): ומדון · מל' דין ומריבה: (ד) תפוג . ענין רפיון והלשות כמו ופוגותי ודכיתי (תהלים לח): מכתיר · מסבב ככתר שמסבב את הראש וכן אבירי בשן כתרוני (שם כב): מעוקל . ענין עקום כמו ארחות עקלקלות (שופטים ה): (ה) כי יסופר . אם יסופר מקים

אבן עזרא

מבנין התפעל והשלם והתמהו כי תמה שרשו : כי פועל פעל · השם בימיכם ואחר שידוע הוא שהוא פועל הכל לא הזכירו : (ו) כי הנמהר שאין לו מחשבת כהוגן רק יעשה דברו במהירו' וכמוהו ולבב נמהרים : (ז) איום . ושאתו מגזרת השיאות : (ח) וקלו מזאבי ערב · בתחילת הערב יצא לטרף : ופשו : התפשטו ויפת אמר מגזרת תרגום ארמית ואין לו טעם : (ט) כלה . לעשות חמס יבא ומלת מגמת אין ויתכן היות כמו יגמא ארץ והנה הוא כמו עד ונכח ומלת קדימה קשה כי מפאת מזרחה בא על כן הוצרך יפת להוסיף כ"ף כקדימה' כרוח קדים שהיא עזה ואין טעם' מן הה"א כי הנה ישובו רשעי' לשאולה ורבים אחרים : (י) והוא . יתקלס · מגזרת לעג וקלס וכמוהו לקלס אתנן : ויצבר עפר · כאילו הוא צבר כל עפר הארץ או הוא דרך משל עפר יצבר ויקח כל מבצר : (יא) אז חלף · כמו רוח בכל מקום ועוד יעשה אשמה גדול' שיאמר זה כחו לאלהו ולא לשם והזכיר לאלהו לשון יחיד דרך קלון או הוא מנהג הלשון לומר כל איש כרצונו אלהו או אלהיו כי נהוג הוא : (יב) הלא · אלה דברי הנביא מדב' על לשון ישראל שהם בדור נבוכדנצר בעבור שהזכיר זו כחו לאלוהו אמר הלא אתה מקדם מיום היות ישראל אתה היית אלהיו ואתה קדושי לא אלוה אחר
אתו

תרגום

עוֹבָדָא אִתְעֲבִיד בְּיוֹמֵיכוֹן לָא
תְהֵימְנוּן אֲרֵי יִשְׁתָּעוּן לְכוֹן:
אֲרֵי הָא אֲנָא מְקִים יָת
כַּסְדָּאֵי עַמָּא מוֹחְיָא וְקַלִּילָא
דְאָזִיל לְפִתָּאֵי אַרְעָא לְאַחְסָנָא
קִרְוִין דְּלָא דִילֵיהּ: ז אֵימְתָנִין
וּדְחִילִין אִינוּן מִנֵּיהּ דִּינֵיהּ
וּגְזֵרָתֵיהּ נָפְקִין: ח וְקַלִּילִין
מִנְּמְרַיָּא סוּסְוָתֵיהּ וְחַרִיפִין
מִדֵּיבֵי רַמְשָׁא וְיִרְבּוּן פָּרָשׁוֹהִי
וּפָרָשׁוֹהִי מֵרְחִיק דְּיֵיתוּן
מִשְׁתַּדְּן כְּנִשְׁרָא דְּטָאִים
לְמֵיכַל: ט כּוּלְהוֹן לַחֲטוֹף
אָתָן מְקַבֵּיל אַפֵּיהוֹן דָּמָן כְּרוּחַ
קְדִים קִידוּמָא וּכְנַשׁ כְּחָלָא
שִׁבְיָא: י וְהוּא עַל מַלְכַיָּא
מִתְלַעַב וְעַל שִׁלְטוֹנַיָּא מְתִיךְ
הוּא לְכָל כְּרַךְ תַּקִּיף מֵעִיק
וּצְבַר מְלִיתָא וְכַבְשַׁהּ: יא בְּכֵן
עַל דְּרָמַת רוּחֵיהּ עֲלוֹהִי עֲדָא
מִמַּלְכוּתֵיהּ וְתָב עַל דְּאַסְגֵּי
יְקָרָא לְטַעֲוָתֵיהּ: יב הֲלָא אַתְּ יְיָ בָּרֵית עָלְמָא מִבְּרֵאשִׁית אַתְּ אֱלָהָא דַּיָּן קְשׁוֹט עַל כָּל

חבקוק א

פֹּעַל פֹּעֵל בִּימֵיכֶם לֹא תַאֲמִינוּ כִּי
יְסֻפָּר: ו כִּי־הִנְנִי מֵקִים אֶת־הַכַּשְׂדִּים
הַגּוֹי הַמַּר וְהַנִּמְהָר הַהוֹלֵךְ לְמֶרְחֲבֵי־
אֶרֶץ לָרֶשֶׁת מִשְׁכָּנוֹת לֹּא־לוֹ:
ז אָיֹם וְנוֹרָא הוּא מִמֶּנּוּ מִשְׁפָּטוֹ
וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא: ח וְקַלּוּ מִנְּמֵרִים
סוּסָיו וְחַדּוּ מִזְּאֵבֵי עֶרֶב וּפָשׁוּ
פָּרָשָׁיו וּפָרָשָׁיו מֵרָחוֹק יָבֹאוּ יָעֻפוּ
כְּנֶשֶׁר חָשׁ לֶאֱכוֹל:
ט כֻּלֹּה לְחָמָס יָבוֹא מְגַמַּת פְּנֵיהֶם
קָדִימָה וַיֶּאֱסֹף כַּחוֹל שֶׁבִי: י וְהוּא
בַּמְּלָכִים יִתְקַלָּס וְרֹזְנִים מִשְׂחָק לוֹ
הוּא לְכָל־מִבְצָר יִשְׂחָק וַיִּצְבֹּר עָפָר
וַיִּלְכְּדָהּ: יא אָז חָלַף רוּחַ וַיַּעֲבֹר
וְאָשֵׁם זוּ כֹחוֹ לֵאלֹהוֹ: יב הֲלוֹא
אַתָּה מִקֶּדֶם יְהוָה אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא

רשי

בריאתם ועתה יקום ויהיה מר ונמהר לרוץ וללכת למרחבי ארצות : (ז) ממנו משפטו ושאתו יצא . ממנו שופטים ממנו מלכים המשילין משא ואימה על הכל משפטים יושיל"א בלע"ז : (ח) ופשו פרשיו · רבו פרשיו : (ט) לחמס יבוא · לשלול ולבוז : מגמת פניהם . לשון הגמיאיני נא (בראשית כד) יגמא ארץ (איוב לט) רץ במרוצה לשתה קלה כברת ארץ כאלו גומא ושתה הארץ שלפניו ואף כאן מגמת פניהם גמיאת שאיפת פניהם דומה לרוח הקדים עזה שברוחות כן תירגם יונתן : (י) והוא במלכים יתקלס · מתלוצץ בהם וכל לשון קלסה ל' דבור המדברים בו יש לשבח יש לרע פלרי"ן בלע"ז : משחק . כמו שחוק כמו משמר משתר : לכל מבצר ישחק · אם אויבו במבצר חזק ישחוק לו : ויצבור עפר . עליו ברוב חילותיו כל אחד נושא משא עפר והרי היא לפני החומה תל גבוה ונלחמים בה על העיר והיא שפיכת סוללה כי כולן מתורגמות ויצבור עלה מליאה ואף היא ל' מילוא שהיה בעיר דוד הוא תל גבוה ונלחמים בה שעל ראשה מגדל בנוי ושיפועו משפע לצדדין וסביבות מרגלותיו חומה נמוכה להחזיק העפר מליפול : (יא) אז חלף רוח . אז בראותו דרכו נצלחה רוח חולפות ועוברו' עליו רוח אשמה ומהו הרוח זה כחו לאלוהו הכח הזה הוא נותן לאלוהו ואמר אלהי עשה . לי כל החיל הזה אמר הנביא ואתה למה תחריש לכל זאת הלא אתה מקדם אלהי קדושי וגו' וזה שכתוב לא נמות אחד מתיקוני סופרים שבמקרא הוא שכינה הכתוב וכן (מלאכי א) והפחתם אותו וכן הרבה המפרשים בספרי ולפי תיקון הסופרים זה פירושו הלא אתה אלהי מקדם קדושי אל תתני למות בידו : (יב) ה' למשפט שמתו · ידעתי כי לא העמדתו לזה אלא לשפוט את המורדים בך ומכל מקום
כל

רדק

ות' התפעל נבלעת כדגוש ס' השרש : כי פעל פעל בימיכם זה נעד ; כי בדורו מעך נבוכדנצר והפועל הוא השם יתברך ופעל שם : כי יספר • לכם הפעל הרע והקשה ולא תאמינו :
(ו) כי הנני • דבר הנביא בל' הש"י : והנמהר • נמהר במעשיו לא ישכיל מה יעשה וכן ולבב נמהרים יבין לדעת : (ז) אים ונורא • אמר מענין אימה : ממנו משפטו . כי לא יצטרך לעזרת עם אחר כי ממנו יצא משפטו שיעשה בעמים וכן שאתו שיתנשא על הגוים : (ח) וקלו • וחדו ענין חדוד וחריפות : מזאבי ערב . כי זאבים לעת ערב יצאו לטרוף : ופשו פרשיו . ירבו פרשיו כמו שפירשתי נפשו עמך וי"ת וירבון פרשוהי : חש לאכול • ממהר לעוף על החלל שיראה מרחוק והנשר עוף גבוה מאשר העופות וממהר לעוף לפיכך זכר הנשר וי"ת כנשר דטאים למיכל פי' יעוף : (ט) כלה לחמס • לעשות חמס יבא : מגמת פניהם קדימה • פי' אאז"ל מן הגמיאיני נא אמר יבא בעזות פנים כאלו רוח הקדים שהיא עזה הקשה פניהם • והמפרש פי' נכח פנים וכן ת"י מקבל אפיהון והנה לא היה נכח פניהם מזרח אלא מערב כי הם כבאם אל א"י פניהם למערב כי בבל מזרח לא"י אלא אם יתפרש קדימה בדרך הדמיון כאלו אמר כקדימה כלומר נכח פניהם יהיה בעזות פנים כמו רוח קדים שהיא עזה : (י) והוא ; יתקלס לעג להם וכן יתקלסו בך ולפי שיתמיד הלעג עליהם הנה הוא מתפע' בלעג להם : ויצבר עפר · אסף עם רב כעפר וילכדה וכנוי הה"א לעיר בצורה שהרי זכר מבצר והיא עיר בצורה או פי' ויצבר עפר למלאות התפירות אשר סביב חומת העיר ות"י וצבר מליתא והוא תל עפר ובדברי רז"ל מוליא בגלא : (יא) אז חלף · אז בראותו הצלחתו חלף ויעבר רוחו יותר מן המדה ומתגאה בכחו מאד : ואשם · ועוד אשם בדבר אחר שאמר זו כחו לאלהו שאמר כי אלהו שהוא פסלו נתן לו זה הכח שמנצח כל העמים ואמר הנביא אלוהו ל' יחיד דרך קלון כן דעת קצת המפרשים וא"ל שהרי מצאנו אלוה לשון יחיד כי מי אלוה מבלעדי ה' הלא אלוה גבה שמים וזולתו וי"ת בכן על דרמת רוחיה עלוהי עדא ממלכותיה ותב על דאסגי יקרא לטעותיה : (יב) הלא • ואיך הוא נותן כחו לאלהו אשר הוא עשהו הלא יבין כי
עשם

מצודת ציון

(ו) מקים : ענין רוממות : המר • מר נפש ור"ל אכזרי : והנמהר • מל' מהירות : משכנות • מקומות שהשוכנים שם בני אדם : (ז) איום · מל' אימה ופחד : ושאתו • מל' התנשאות ורוממות : (ח) מנמרים · שם חיה קלת המרוץ : וחדו · ענין שנון וחריפות כמו כחרב חדה (ישעיה מט) : ופשו · ענין ריבוי כמו כי תפושו (ירמיה נ) : פרשיו · הם הרגילים לרכוב על הסוסים : ועפו • מל' עפיפה ופריחה : חש . ענין מהירות כמו חשתי ולא התמהמהתי (תהלים קיט) : (ט) לחמס . ענין עושק : מגמת . ענין המחשבה והחשק ואין לו דומה ויתכן שהוא מלשון הגמיאיני נא (בראשית כד) וכמו שמלת שאף מפותף לבליעה כמ"ש כי שאפני אנוש (תהלים נו) ולחשק כמ"ש ישאף צל (איוב ז') כן יהיה מלת גמא מפותף לשניהם : (י) יתקלס · ענין לעג והתול כמו לקלס אתנן (יחזקאל טז) : ורוזנים • שרים : משחק • מל' שחוק ולעג : ויצבור • ענין עשיית תל כמו שני צבורים (מ"ב י) : (יא) חלף • ענין תמורה : רוח • ענין דעה ומחשבה : ואשם : ענין רשע : (יב) וצור • על האל יאמר שהוא צור עולמים ר"ל חוזק העולמות : להוכיח •
ענין

מצודת דוד

שהיה להם לפול ביד ה' ולא בידו) : (ה) ראו בגוים . ראו הממשלה והנצחון הנעשה בעכו"ם אלו על אלו והביטו ממשלתו והנצחון שלו ותתמהו מאד מאד כי אין להעריך נצחון כל העכו"ם לנצחון שלו : כי פועל פועל • כי דבר נצחון שלו תהיה בימיכם ותראו אותה ותתמהו אז כי הן ידעתי לא תאמינו אם יסופר כי הוא דבר היוצא מהיקש הטבעי שקשה להאמין : (ו) כי הנני מקים . ר"ל משפלותם הקים את הכשדים שהוא גוי מר נפש ואכזרי ונמה' במעשיו מבלי ישוב הדעת : למרחבי ארץ • בכל מרוחב העולם ילך לרשת מקומות שאינם שלו : (ז) איום ונור' הוא . הוא מאויים ומפחיד את הבריות: ממנו משפטו וגו' · המשפט שיעשה בעכו"ם ונשיאת הממשלה שיהיה בו יצא ממנו ומעצמו כי לא יצטרך לעזרת עם אחר : (ח) וקלו . למהר לרוץ במלחמה : וחדו • הכשדים עצמם יחדו שניהם לטרף טרף במהירות רב יותר מן הזאבים הטורפים בערב
ההממרים לטרוף בעבור הרעבון שלא אכל
לטרף טרף במהירות רב יותר מן הזאבים הטורפים בערב ההממרים לטרוף בעבור הרעבון שלא אכלו כל היום ופשו פרשיו · פרשיו מתרבים בכל יום ואינם מתמעטים כי אין מי מהם נופל במלחמה : ופרשיו מרחוק יבואו · ר"ל עם היות שפרשיו באו ממקום רחוק לא יגעו ולא ייעפו בדרך אבל יעופו כמו הנשר הממהר לעוף להשיג האוכל : (ט) כלה לחמס יבא · הגוי הזה כולו בא בעבור החמס לשלול שלל ולבוז בז אינם נלחמים בעבור כבוד הנצחון ולזה אינם משאירים שארית : מגמת פניהם קדימה · ר"ל כל מחשבותם לשלול שלל ולשוב מיד לארצם שהיא נגד קדימה במזרחי' צפונית וע"ז טורפים ומחריבים את הערי' שכבשו ואינם מניחים שארית ולא כן יעשו אלו שמחשבת' להשאר בהערים שכבשו כי מניחים שארית מה להועלתם : ויאסוף • מאסף שבי הרבה כחול הים ולא ישאיר מאומה : (י) והוא במלכים יתקלס . הוא מהתל ומלעיג במלכים לבוזתם בבזיון נפלא ורוזנים המה לו לצחק כי יתלוצץ בהם בדברי גדוף : לכל מבצר ישחק מלעיג הוא על כל ערי מבצר באמרו שבקלות רב יכבשם וכן הוא האמת כי יצבור עפר הרבה לעשות תל גבוה מול המבצר ומשם ילחום עליה וילכדה : (יא) אז חלף רוח . בראות עצמו בכ"כ ממשלה מחליף דעתו ויעבור מן האמת ויאשם באמרו זו הכח הנתון בו מיוחס לאלהיו כי העכו"ם שלו השלימו ולא ה' פעל כל זאת כי יודע הוא בעצמו שלא ישרו מעשיו בעיני ה' : (יב) הלוא אתה מקדם . הן ידעתי שאתה מעולם אלהי קדושי המרחם עלינו ובודאי לא נמות ביד כ"ז להיות כלים בידו כי אתה האל שמתו אותו לעשות בנו משפט ואתה צור עולמים יסדת לייסר
אותו

רש״י

כל זה למה יתקיים אלא שהוא טהור עינים אתה מראות ברע : (יג) והבים . כמו ולהבים אל עמל : צדיק ממנו . שהוא סימא את עיני צדקיהו : (יד) ותעשה אדם . לפני נבוכדנצר הפקר כדגי הים שכל הרוצה לצוד צודם מהם : (טו) כלה בחכה העלה . כל האדם זה נבוכדנצר העלה בחכה שלו : יגורהו . לשון אגרה בקציר (משלי ו) נהרסו ממגורות (יואל א) : (טז) יזבח לחרמו . לעכו״ם שהוא אומר שהיא טובעת הכל לפניו : בהמה . כמו בהם בשבילם : בריאה . שמנה : (יז) העל כן יריק חרמו . יש תמיהות הרבה המתקיימת כמו הנגלה נגליתי דעלי (ש״א ב) הרואה אתה (שם ב טו) אף כאן הנראה בעיניך שעל כן הוא מגלית כל שעה שיריק חרמו על הכל ולצוד ציד . יריק כמו (תהלים לה) הרק חנית . וירק את חניכיו (בראשית יד) מזיין בחרמו : (א) על משמרתי אעמדה . עג עוגה חבקוק ועמד בתוכה ואמר לא אזוז מכאן עד שאשמע מה ידבר בי על שאלתי זאת למה הוא מבים ורואה בהצלחתו של רשע ומה אשיב אל הבאים להתווכח לפני

אבן עזרא

אנו מבקשי' שלא נמות מיד זה הכשדי כי ידענו. כי אתה השלמתו לעשות משפט באנשי רשע ואתה צור להוכיח יסדתו הטעם כפול : (יג) טהור הלא אתה טהור עינים שלא תראה ברע והבי״ת חס' והוא כמו ואל תראה ברעתי : והבים . שם הפועל : אל העמל לא תוכל . מדרך חכמתך ואמונתך כי לא תוכל לסבול מרוב קדושתך וחסידותיך דבר שהוא הפך לנגדך חס שאמר תבים אחרי כן שאמר והבים אל עמל לא תוכל כפי מחשבת בני אדם שיתמהו איך תחרוש על זה כי אין בדרך האמת לבלע רשע צדיק ממנו ואם לא יהיה צדיק גמור על כן כתב על משמרתי אעמדה ואצפה לנקמתך ולישועתך אקוה : (יד) ותעשה . הנה האדם בעבורו כראה זה העולם השפל נחשב כדגי הים שהם מותרין לאכול וכל אחד בולע קטן ממנו והנכון שאין להם מעם : (טו) כלה בחכה . כ״ו מכמורת : יגורהו . יקבצהו כמו יתגוררו יסורו כי . וחרמו כמו רשתו משטח חרמים : על כן ישמח . שיקח הכל בלי יגיעה או חרמו כיתי אליט : (טז) על כן יזבח לחרמו . מזלו או חילו הנמשי כתו : ומאכלו . שה בריאה או אכילה : (יז) העל . הטעם איך יריק חרמו והוא יתן לו כל משמן הטעם כי לא תעלה הרשת שלו והפך שלו מן הארץ ריקים : (א) על . הטעם כשומר חלקו באשמורת לילה שהוא נעור ויפתח עיניו לראות כי השומרים בעיר חולקים הלילה לחלין

נָמ֣וֹת יְהוָ֔ה לְמִשְׁפָּ֖ט שַׂמְתּ֑וֹ וְצ֖וּר י״ח תקון סופרים
לְהוֹכִ֥יחַ יְסַדְתּֽוֹ׃ יג טְה֤וֹר עֵינַ֙יִם֙
מֵרְא֣וֹת רָ֔ע וְהַבִּ֥יט אֶל־עָמָ֖ל לֹ֣א
תוּכָ֑ל לָ֣מָּה תַבִּיט֙ בּֽוֹגְדִ֔ים תַּחֲרִ֕ישׁ
בְּבַלַּ֥ע רָשָׁ֖ע צַדִּ֥יק מִמֶּֽנּוּ׃ יד וַתַּעֲשֶׂ֥ה
אָדָ֖ם כִּדְגֵ֣י הַיָּ֑ם כְּרֶ֖מֶשׂ לֹא־מֹשֵׁ֥ל
בּֽוֹ׃ טו כֻּלֹּה֙ בְּחַכָּ֣ה הֵֽעֲלָ֔ה יְגֹרֵ֣הוּ
בְחֶרְמ֔וֹ וְיַאַסְפֵ֖הוּ בְּמִכְמַרְתּ֑וֹ עַל־כֵּ֖ן
יִשְׂמַ֥ח וְיָגִֽיל׃ טז עַל־כֵּן֙ יְזַבֵּ֣חַ לְחֶרְמ֔וֹ
וִֽיקַטֵּ֖ר לְמִכְמַרְתּ֑וֹ כִּ֤י בָהֵ֙מָּה֙ שָׁמֵ֣ן
חֶלְק֔וֹ וּמַאֲכָל֖וֹ בְּרִאָֽה׃ יז הַעַ֥ל כֵּ֖ן יָרִ֣יק
חֶרְמ֑וֹ וְתָמִ֛יד לַהֲרֹ֥ג גּוֹיִ֖ם לֹ֥א יַחְמֽוֹל׃

ב א עַֽל־מִשְׁמַרְתִּ֣י אֶעֱמֹ֔דָה
וְאֶתְיַצְּבָ֖ה עַל־מָצ֑וֹר וַאֲצַפֶּ֗ה לִרְאוֹת֙

בריתך קדיש בעובדי
הימנותא מימרך קים לעלמין
למעבד דינא בריתיה
ותקיף לאתפרעא אתקינתיה׃
יג בריר מימרך מלמחזי
בעובדי ביש ומלאסתכלא
בעבדי ליאות שקר הלא גלי
קדמך ולמא את מסתכל
באנסין ואת יהיב ארכא
לרשיעיא ומסלעמין לדטבין
מנהון׃ יד ועבדתא אנשא
כנוני ימא כרחשא דלית
שולטן עלוהי׃ טו כולהון
דמן לצידיו דאחיד נונא
בחכתא כניש ליה בחרמיה
ורמי ליה במצדתיה על כן
חדי ודאיץ׃ טז על כן מדבח
לזיניה ומסיק בוסמין
לסמותיה ארי בהון טב מיכליה ושירותיה מטעמא׃ יז העל אלין ישלח משריתיה
בתדירא לאוספא עממין ולא בחים׃ א אמר נביא על מטרתי אנא קאים עתיד

תולדות אהרן טהור עינים . עקרים מ״ב פ״ג : תבים בוגדים . ברכות ח מגלה ו ב״מ עא : כבלע רשע . עקרים פ״ד פס״ו : ותעש אדם . עבו״ז ג : על משמרתי . תענית כג :

ומרון ישא: נמות חד מן י״ח מילין תקון סופרים וסימ' נמסר בריש ספר במדבר סיני : בוגדים ה' מ״ל וסימ' ובגד בוגדים בגדו . למה תבים בוגדים תחריש . יבשו הבוגדים ריקם . ורשעים מארץ יכרתו אף היא כחתף תארב : יחמול ד' מ״ל וסימ' ותמיד להרוג גוים . ורעיהם לא יחמול . ואסלדה בחילה ולא יחמול . כי קנאה חמת

רדק

אתה מקדם ה' אלהי קדשי כי אני מכיר כן וכן עמך ישראל מכירים כן וידענו כי אתה אלהינו וקדושינו כמו שאמר הנביא אני ה' מקדש קדושכם ואמר גואל ישראל קדושו ספר דעת נבוכדנצר שנותן הכח אלהותו וכופר כן : לא נמות . יהי רצון מלפניך שלא נמות על ידו כי אתה נתת לו הכח הזה ואם נתת לו כח להחריב ארצנו ולהגלותינו לא תתן לו כח להמיתנו ולכלותינו להשמידנו מגוי : ה' למשפט שמתו . כי אתה שמתו לשפוט על ידו המורדים בך וכפל הענין במ״ש ואמר צור להוכיח יסדתו : ואתה שאתה צור על כל העולם יסדתו להוכיח בו גויי הארצות יסדתו העמדתו חזק כיסוד הבנין . נמות הוא אחד משמונה עשר תקון סופרים כי לא תמות היה כתוב ועל הדך זה תרגם יונתן מימרך קיים לעלמין : (יג) טהור עינים . אתה שאתה טהור עינים שלא תוכל לראות רע כי אתה טוב ויותר בטובים ומואס ברעים ולא יאות לך שתראה רע והביט אל עמל כלומר שתסבול עושי רע ותניחם לעשות הרע וטעם לא תוכל לסבול דבר שהוא הפך חכמתך וטובתך וכן אמר דוד לא יגורך רע א״כ אני תמה למה תביט בוגדים והם הכשדים המריעים לישראל : תחריש . כי ישראל אעפ״י שהם רשעים צדיקים הם מנבוכדנצר ועמו ואיך תחריש שהם יבלעום וישחיתום ואמ״ל צדיק ממנו הולע לדיק גמור אין בולע : כבלע . הב' כבלע את הקודם כב״ף : מראות רע . בלא ה' ור״ח שסוכירו בבי״ת ופי' ברע כמו ואל אראה ברעתי ספרו הכנוי כי נודע לנו שפי המסורות כי זה מראות רע ובל ישפיע מראות ברע וכן היה מספרם קדמה דיספיבו מראות ברע תנינא דתרי עשר מראות רע והד פסוק סימן לא יתליפו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב : (יד) ותעשה . עשית בני אדם לפני נבוכדנצר כמו הדגים אשר בים שיצוד אדם אותם לגדול אין מושל עליהם ספרים יעודו אותם בחכה או כמו רמש האדמה והם השרצים הקטנים שיתפשם אדם מהם כמו שירצה כי אין מושל בו שימנעהו כן עשית בני אדם הפקר לפני זה הרשע : (טו) כלה בחכה העלה . כל העולם העלה נבוכדנצר בחכתו ולפי שהמשיל בני אדם לדגי הים ונבוכדנצר לצייד אמר בחכה ובחרמו ובמכמרתו ומלת העלה מסמנת כי הה״א נקודה בצר״י ושפין בצו״א ופתח וכמוהו למה העברת העבר : יגורהו . יאספהו כמו יגורו מלחמות : בחרמו . כמו ברשתו וכן ילידו חרם מפשת החרמים : ויאספהו במכמרתו . ענין כפל במ״ש : על כן ישמח ויגיל . על כשהוא מצליח במעשיו וכובש הכל ברצונו הוא שמח : (טז) על כן יזבח לחרמו . אינו מודה הכח הזה לאל ית' אלא לעצמו ולחילו כ״א אמר בכח ידי עשיתי או פי' לחרמו לאלוהו כי חושב כי הוא הנותן לו כח לצוד ולאסוף והנה הוא חרמו ומכמרתו ולא יזבח ויקטר כשובו אל עירו בבבל ובפני עמים : כי בהמה שמן חלקו . בהם בחרמו ובמכמרתו : ומאכלו בריאה . שם בריאה וכן כעדר סקלובות או פירושו בלא תהרון כי אכילה לשון נקבה ומאכלו כמו אכילה וכן עד לא הבמת תבינהו לו ואררבה עליה בריאה שמנה וכן איש בריא מאד בריאות בשר : (יז) העל כן יריק חרמו . אם על כן שהוא נותן כחו לאלוהו ירוק חרמו כלומר כיון שהוא נותן כח לאלוהו איך תאריך לו ותגלית דרכו שמריק יום יום חרמו שבא בבבל רב כמו שליד שבא ברשתו מלא מן הציד ומריק אותו בביתו ושב לו אל הבדה לצוד עוד ציד לנבכיה כן הוא מביא שלל לעירו ואחר כך שב לשלול עוד ולשביה ואיך תתן לו כח והצלחה והנה הוא כופר בך ונותן כח לאלוהו והורג גוים רבים בלי חמלה יריק כמו הם מריקים שקיהם : (א) על משמרתי אעמודה . אמר הנביא על זאת המבוכה שאני בה אני שומר ומצפה מה יעניני האל יתברך בהצלחת הרשע . מה ידבר בי . ברוח הנבואה כמו רוח ה'

מצודת דוד

לוחצו ע״י ואין זה ענין אל הכליון כאומר אין אני מתרעם בתתך שנאים כלים בידו כי בודאי לא כן יהיה : (יג) טהור עינים . ר״ל אולם תלונתי היא על כי הלא אתה טהור עינים מבלי לראות דבר רע ולא תוכל להבים אל דבר עמל ולמה א״כ תבים ותשגיח בבוגדים לתת להם ממשלה מרובה ולמה תחריש בעת שהרשע משחית את הצדיק ממנו וכאומר אם אמנם חטא ישראל למה מסרתו בידו הלא עכ״ם הוא טוב ממנו והיה לך א״כ למסור את ישראל באומן אחר לא על ידו : (יד) ותעשה אדם . למה הפקרת לו כל בני אדם כדגי הים שהמה מופקרים לכל וכרמש האדמה שאין מי מושל בו למנעו מיד הבא לקחתו : (טו) כלה . כל אנשי הארץ מעלה בחכה ולפי שהמשילם לדגי הים אמר ל' הנופל בדגי הים שמעלים אותם מן הים ע״י החכה : יגורהו . מאסף את הכל בחרמו : ויאספהו . כפל הדבר במ״ש : על כן . הואיל ושעתו מצלחת לו ישמח ויגיל ואינו דואג מגמול המעשה ואוחז דרכו : (טז) על כן יזבח לחרמו . ר״ל אינו תולה הצלחתו בה' להודות לו ולזבח ולקטר לפניו כי תולה הצלחתו בחרמו ר״ל בכחו ובתחבולותיו וכאלו יזבח ויקטר אל עצמו אל כחו ותחבולותיו והוא ענין מליצה . או ר״ל להעכו״ם יזבח בחשבו שהיא הנותנת בו כח לצוד הכל ולפי שאמ' בעכו״ם שקץ וגו' כי חרם הוא (דברים ז) לכן אחז לשון חרם לנחות המליצ': כי בהמה . כי חושב שבחרמו ובמכמרתו ר״ל בעבור רוב כחו ותחבולותיו או בעבור כח אליליו יש לו חלק שמן ומאכלו מאכל בריא' ושמ' : (יז) העל כן . וכי בהיו' כן ירוקן את חרמו לשלת את הגלכדי' בה בתמי' ר״ל וכי בשרות' הצלחתו ינח' על מעשיו למנוע חרבו מדם הלא בתמ' לא כן היה כי אדרב' יאחז דרכו ויתמיד להרוג העכו״ם ולא יחמול עליהם : ב (א) על משמרתי אעמוד'. עמדתי על משמרתי ונצבתי על המצור ר״ל כמו השומ' בזמן משמרתו אינו זז ממקומו וכמו הצרי' על עיר מצור לכבש' אינם

מצודת ציון

ענין נמול יסורים כמו ויוכח אליהם מלכים (תהלים קה) : יסדתו . מל' יסוד : (יג) עמל . דבר שאינו הגון : תחריש . תשתוק : כבלע . ענין השחתה כמו בלע ה' (איכה ב) : (יד) כרמש . הם בריות קטנות קורי סרגל כמו רמש האדמה (בראשית ו) : (טו) בחכה . שם כלי צדיה כמו תמשוך לויתן בחכה (איוב מ) : העלה . מלשון עליה : יגורהו . ענין אסיפה כמו אגרה בקציר (משלי ו) : בחרמו . במכמרתו . מיני פח ורשת כמו משטח חרמים (יחזקאל כו) וכמו ופרשי מכמורת (ישעיה יט) : (טז) בהמה . בהם ר״ל על ידם : בריאה . מאכל בריאה ר״ל שמנה וכן ועגלון איש בריא (שופטים ג) : (יז) יריק . מל' ריקות : (א) משמרתי . דבר המוטל על הרבה בני אדם לעשות כ״א בזמני קרוי בלשון משמרת וכן משמרות כהונה ולוים . מצור . כן יקרא עיר מבצר על כי אין לכבשה בזולת המצור : ואצפה . ענין הבטה כמו צפה דרך (נחום ב) תוכחתי

מַה־יְדַבֶּר־בִּי וּמָה אָשִׁיב עַל־תּוֹכַחְתִּי׃
ב וַיַּעֲנֵנִי יְהוָה וַיֹּאמֶר כְּתֹב חָזוֹן וּבָאֵר עַל־הַלֻּחוֹת לְמַעַן יָרוּץ קוֹרֵא בוֹ׃
ג כִּי עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם־יִתְמַהְמַהּ חַכֵּה־לוֹ כִּי־בֹא יָבֹא לֹא יְאַחֵר׃
ד הִנֵּה עֻפְּלָה לֹא־יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה׃
ה וְאַף כִּי־הַיַּיִן בּוֹגֵד גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא

מְשַׁמֵּשׁ עַל מְצוּדָתִי וּמְסַכֵּינָא לְמֶחֱזֵי מָה יִתְמַלֵּיל עִמִּי וּמָה אֲתוֹתַב עַל בָּעוּתִי׃
ב וְאִתּוֹתֵבִית מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר כְּתִיבָא נְבוּאֲתָה וּמְפָרְשָׁא עַל סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא בְּדִיל דִּיוֹחֵי לְמֶחְכַּם מַן דְּקָרֵי בֵיהּ׃
ג אֲרֵי עֲתִידָא נְבוּאֲתָא לִזְמַן וּמְתַקַּן קִצָּא וְלָא יְבַטֵּיל אִם יְהֵי אַרְכָּא לְפִתְגָּמָא סַבַּרוּ לָהּ אֲרֵי יֵיתֵי בִּזְמַנֵּיהּ וְלָא יִתְעַכַּב׃
ד הָא רַשִׁיעַיָּא אָמְרִין לֵית כָּל אִלֵּין וְצַדִּיקַיָּא עַל קוּשְׁטְהוֹן יִתְקַיְּמוּן׃
ה וְאַף הָא כְּמִטְעֵי בַּחֲמַר גְּבַר יְהִיר בְּרֶשַׁע וְלָא

אבן עזרא

לחלין או לצליש ולרניע : ואתיצבה על מצור . הטעם כפול לבקש דרך נבואה למה יצליח הרשע : ומה אשיב על תוכחתי . למי שיוכיחני והיו"ד סימן הפעול וכמוהו ותוכחתי לבקרי' שהו' שם ויכוח שאחרי' מוכיחי' לו אבל ותוכחתי לא אביתם איננו על זה הדרך כיו"ד סימן הפועל שהוא מוכיח לאחרים : (ב) ויענני . את הנבואה : על הלוחות · שהנערים קוראים בהם : (ג) כי עוד · יקום זה החזון למועד שגזר השם : ויפח · ואשר ידבר על קץ לא יכזב כמו יפיח כזבים וטעם זה הקץ קץ מפלת כשדים : (ד) הנה עפלה · נפשו נגבהה כמו עופל ובחן : לא ישרה בו · ואף כי צדיק ממנו ומלת לא חסרת בעבור אחרת וכן הוא צדיק באמונתו לא יחיה מידו והטעם לא ישרה נפשו בו והוא רואה כי צדיק ממנו לא חיה מידו ואף הוא שיחיה וימלט והטעם דרך תימה הנה הוא רואה כי צדיק בעבור אמונתו לא ימלט מידו ואיך לא יחשב על עצמו שנפשו עפלה ולא ישרה והוא איש היין בוגד וגבר יהיר אשר כל אלה הגזרות והרעות הוא עשאם ואיך לא יחשוב בעצמו כי עליו ישאו משל ויחודו חידות הנסתרות ממנו בדרך מליצה ובאר היטב כמו שכתוב הוי המרבה וכל הכתוב אחריו : (ה) ואף · יחסר איש כמו ואני תפלה אל הוי מרי איש היין שהוא בוגד יהיר עושה זדון : ולא ינוה · לא ינוח

רשי

לפני : על תוכחתי . שהם מוכיחים אותי בפני שיש להרהר על מדה הדין : תוכחתי מונשטרימנ"ט בלע"ז : (ב) ויענני ה' ויאמר כתוב לך חזון · הנגלה לך ובארהו על הלוחות שיהא אשר ירוץ הקורא בו לקרותו מהר שלא יכשל וזהו החזון אשר תכתוב : (ג) כי עוד חזון למועד · עוד עתיד לקום נביא לקץ שנים שיתגלה לו חזון למתי יהיה מועד מפלת בבל וגאולת ישראל : ויפח לקץ . ודיבר שיאמ' לו על הקץ של בבל לפי מלאת לבבל שבעים שנה · ויפח ל' דבור הוא והרבה יש בספר משלי ועל שם שהדבור אינו אלא רוח היוצא מן הפה קורהו פיח וקורהו רוח כגון וברוח פיו כל צבאם (תהלים לג) : ולא יכזב אם יתמהמה · לבוא שיאריך לכם אותו מועד חכה לו כי לא יאחר אחר השבעים כלום · ועוד יש לפרש אם יתמהמה הנביא לבא והוא היה ירמיה : וי"ת כתובא נבואתא ומפרשא על ספרא דאורייתא הרבה כתב כמו כתיב כבר נרמז (בתורה) אז תרצה הארץ את שבתותיה שבעים שמיטות קלקלו ישראל ולא שמטו וכנגדן גלו ממנה שבעי' שנה וכן הוא אומ' (בדברי הימים בסוף ב') עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה למלאות שבעים שנה וכן אתה מוצא (ביחזקאל ד) ואני נתתי לך את שני עונם שלש מאות ותשעים יום לשנה נתתיו לך ואומר ואתה שכב לך על צדך השמאלית וגומ' נמצאת אתה אומר הכעיסו ישראל ש"צ שנה עד שגלו עשרת השבטים ושבט יהודה קלקלו ארבעים ומשגלו עשרת השבטי' עד חרבות ירושלים הם עשרי' ושתים של מנשה ואשר שנותיו בתשובה שהרי נאמר בו (מלכים ב כא) ויעש הרע ככל אשר עשה אחאב כמנין שנותיו של אחאב והוא מלך עשרים ושתים שנה שתים של אמון בנו ואחת עשרה של יהויקים ואחת עשרה של צדקיהו הרי ארבעים ושש ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמשי' לצדקיהו מכל מקום נמצאו ימי קלקולם ארבע מאות ושלשים ושש שנים שלאחר נבואה זו שהוסיף ו' שנים ח' שנים עושים ח' יובלות וכל יובל ז' שמטות הרי נ"ו שמטות וח' שנים המוקדשות ליובל הרי ס"ד ובכל' ושם שנה יש ה' שמטות הרי ס"ט שנים מקודשות ושנת יובל זה האחרון נחשב אף הוא במנין שבעונם לא נגמר וכאן ככה אמר לו הקב"ה לחבקוק כבר כתוב חזון בתורה אבל סתום הוא הוסיף אתה ובאר על הלוחות כי עוד יתגלה חזון למועד זה : (ד) הנה עופלה . נפש שלו תמיד היא בכעס ובתאוה שואף לבלוע ולא שבע עופלה ל' עזות כמו (במדבר יד) ויעפילו וכן עופל ובוחן (ישעיה לב) : לא ישרה נפשו בו · אין רוחו מתקררת עליו לומר די במה שקניתי כבר לכן יבא עליו הפורענות : וצדיק באמונתו יחיה · יכניה המלך שעתיד זה להגלותו יעמוד לו צדקו וביום שיושלך זה מקברו ישא אויל מרודך את ראש יהויכין וישם את כסאו מעל לכסא המלכים : (ה) ואף כי היין בוגד · ואף כשיבא בלשצר בן בנו של זה שיבגוד בו יינו דלקביל אלפא חמרא שתי (דניאל)

גבר: בוא יבוא ה' דסמיכי בקרי' וסימ' ואם בוא יבוא הכהן וראה . והאיש נכבד כל אשר ידבר בוא יבוא . בוא יבוא מלך בבל . אם יתמהמה חכה לו . בוא יבוא ברנה נשא אלמתיו :

תולדות אהרן עוד חזון · סנהדרין צז : אם יתמהמה . עקרים מ"ד פמ"ט : עפלה · עקידה שער לו : וצדיק באמונתו · מכות כד עקרים מ"א פכ"ג ומ"ג פ"ל : היין בוגד . ב"ב צח : גבר יהיר · סוטה מז :

רדק

ה' דבר בי ומה שאמר ומה אשיב ר"ל מה אשיב לשואלים אותי כי לא אני לבדי נבוך על זה הענין : ומה שאמר ואתיצבה על מצור ר"ל מצור כאדם שצרים עליו ואין לו מנוס כן אני אין לי מנוס מזאת המבוכה מדוע דרך רשעים צלחה ות"י עתיד משמש על מצודתי ומסכינא ורבותינו פירשו מה שאמר על מצור שעג עוגה ועמד בתוכה ואמר איני זז מכאן עד שתאמר לי מפני מה הארכת לרשעים : (ב) ויענני . כתב חזון ובאר על הלוחות . הנה ענה לו האל יתברך כי שלות זה הרשע שהיה תמה עליו לא תעמוד וגם בגלותו שהיה מתגאה על האל יתברך ג"כ לא תעמוד אמר לו זה ברמז ואמר לו כי זה יהיה אחר זמן לא מיד וזה ראינו כתוב בספר דניאל כי עשה לו האל יתברך דברים להכחיש דעתו ההכרה שהיה נותן פהו לעצמו או לאליהו תחילה החלום שהראה לו ולא מצא לו פותר לא על ידי חכמיו ולא על ידי כומריו העכו"ם אלא על ידי דניאל שגלה לו האל יתברך החלום הסתום ההוא ודניאל אמר לו החלום והפתרון בשם האל יתברך ובזה חזר לו מדעתו האחרת ונתן הכח והיכולת לאל יתברך וכן בדברי חנניה מישאל ועזריה הודה לאל הכח והיכולת ועוד בדברי עצמו שהיה מתגאה בהיכלו ופתאום הלכה דעתו ממנו ושב כחיות השדה ודר עמהם שנים עשר חדש וגמול רעותיו אשר עשה לישראל לא השיב לו לעצמו כי כבר נתן המלוכה לו ולבנו ולבן בנו ומבלשצר בן בנו נפרע על ידי מעשה שהיה מתגאה על האל יתברך ושתה בכלי בית המקדש הוא וכל ביתו גדולים וקטנים וכתיב ביה בליליא אתקטיל בלטשצר מלכא כשדאה ונהרגו הכשדים ותרבה בבל על ידי כורש ודריוש והצדיקים מהם שהם ישראל נגלו בתוכם והכריז עליהם כורש שישובו לארצם והנה ענה לו האל יתברך על גלות זה הרשע והמתבונן יתבונן על הבאר ויראה כי משפטי האל יתברך ישרים ומה שענה לו האל יתברך על זמן נקמת הרשע שיקח האל יתברך נקמתו ממנו מתי יהיה הוא ברמז אלא שהנביא הבין מתוך החזון מתי יהיה מועדו וקצו ואמר לו האל יתברך כתוב חזון למועד וגו' ר"ל שיכתוב החזון הזה בספר ברמז כמו שהוא : כי עוד חזון למועד · ר"ל שלא נתגלה המועד ואמר לו עוד ובאר על הלוחות שיבאר החזון בביאור על הלוחות לא על הספר : למען ירוץ קורא בו . בעבור מי שיקרא בו מאנשי דורו שירוץ בו לקראו ולהבינו למען לא יהיו נבוכים בהגלות זה הרשע אבל בספר יכתבהו ברמז כי מה שיכתב בספר יעמוד ימים רבים ובבא החזון יבינוהו אנשי הדור ההוא שיבינו נקמת אותו רשע ברמוז בספר וכן אמר לישעיהו הנביא אמר בא כתבה על לוח אתם ועל ספר חקה ותהי ליום אחרון וגו' : (ג) כי עוד חזון למועד . זהו המענה שענהו האל יתברך החזון הזה לא יהיה מעתה אלא עוד יהיה למועד אשר יעדתיו : ויפח לקץ · והחזון הוא ידבר לקץ כלומר לא דבר לזמן הזה אלא לאותו קץ שעתיד להיות והוא לשבעים שנה מחרבות ירושלם : ולא יכזב , כמו אשר לא יכזבו מימיו כי על כל פנים יהיה : אם יתמהמה חכה לו · אם יאחר הקץ הזה חכה לו אמר כנגד אותם שגלו מירושלם והאריכו ימים עד שיצאו מגלות בבל : לא יאחר . פי' לא יאחר מהמועד הקצוב לו כי על כל פנים יהיה ביומו וכן תרגם יונתן בזמניה כי לא יתעכב ואדוני אבי ז"ל פירש כי לא יאחר כמו לא יסוף כלומר לא יסוף שלא יהיה כפי' לא יסוף מזרעם ואחרית פי' סוף : הנה עפלה לא ישרה נפשו בו . אמר מי שלא ישרה נפשו בעצמו ואין לו אמונה באל יתברך גבהה נפשו והתגאה ולא תפחד שיבא הרע וכזה היה נפש נבוכדנצר ונפש בלשצר בן בנו שנתגאו כנגד האל יתברך : וצדיק . אבל הצדיק אינו כן כי נפשו שפלה ומפחד תמיד מהאל יתברך לפיכך יחיה באמונתו באל יתברך וינצל מהרעה שתבא לרשע ואלו הם ישראל שגלו לבבל עם צדקיהו שנכנעו בגלות ולא עבדו עכו"ם והאמינו באל יתברך וכשכבש כורש בבל ונהרגו הכשדים ישראל שהיו צדיקים חיו באמונתם באל יתברך ונצלו מחרב הפרסיים ויצאו מגלות בבל : (ד) עפלה . ענין גבהות הלב וזדון וכן ויעפילו לעלות אל ראש ההר ורבי אחי רבי משה ז"ל פירש הנה עפלה מן עופל ובחן שהוא מגדל גבוה אמר מי שלא ישרה נפשו בו עפלה כלומר שהיא עצמה בעופל ובחן להשגב בם מפני האויב ולא תשוב לאל ולא תבקש ממנו להצילם אבל הצדיק לא יצטרך להשגב במגדל כי באמונתו יחיה : (ה) ואף כי היין בוגד .

מצודת ציון

תוכחתי · מל' ויכוח : (ב) ובאר . פרש : הלוחות . כעין נסרים ומשוים כמו לכתוב עליהם : ירוץ · מל' ריצה ורדיפה ואמר בדרך משל : (ג) למועד · לזמן קבוע כמו העביר המועד (ירמיה מו) : ויפח · ענין דבור כמו יפיח אמונה (משלי יב) : יתמהמה · ענין התעכבות כמו התמהמהתי (תהלים קיט) : חכה · ענין תקוה כמו וחכיתי לה' (ישעיה ח) : יאחר · מל' איחור והמתנה : (ד) עופלה · ענין התחזקות וכן ויעפילו לעלות (במדבר יד) : ישרה · מל' יושר : (ה) ואף כי · ענינו כמו כ"ש וק"ו וכן ואף כי אם אכלתהו (יחזקאל טו) : היין · איש היין וכן לץ היין (משלי כ) : בוגד · ענין רשע : גבר · איש : יהיר . גס רוח כמו זד יהיר

מצודת דוד

זזים ממנה כן לא אזוז אני לפסוק מן התלונה : ואצפה · הסתכלתי לראות מה ידבר בי ה' ומה אשיב אני על הוכוח שלי אם מי יבוא ויתווכח עמדי לשאול שאלתו : (ב) כתוב חזון · כתוב הנבואה אשר אני דובר אליך ובאר אותה על הלוחות ומפורש ולא בחידות למען ירוץ קורא בו ר"ל שיוכל הקורא לקרות בו במהירות במעט התבוננות : (ג) כי עוד חזון למועד · כי מלבד החזון של מפלת בבל והכרתת זרעו יש עוד חזון על זמן קבוע והחזון הזה ידבר על קץ הגאולה שלא יהיה אחריה שעבוד ולא יכזב החזון ההוא אף אם יתמהמה זמן רב עכ"ז אתה ישראל חכה לו ולא תתייאש ממנו כי בודאי יבוא בזמן הקבוע לא יאחר עוד לעבור את הזמן הקבוע וכאומר לזאת נוטיך לבאר הנבואה של מפלת בבל למען ידעו בבואה שמה נעשה ועי"ז יאמינו בגאולה העתידה : (ד) הנה עופלה · עתה בא לבאר החזון בדבר מפלת בבל והכרתת זרעו ואמר הנה כל המתחזק ומתגאה לא ישרה

יִנְוֶה אֲשֶׁר הִרְחִיב כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ וְהוּא כַמָּוֶת וְלֹא יִשְׂבָּע וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם וַיִּקְבֹּץ אֵלָיו כָּל־הָעַמִּים׃
ו הֲלוֹא־אֵלֶּה כֻלָּם עָלָיו מָשָׁל יִשָּׂאוּ וּמְלִיצָה חִידוֹת לוֹ וְיֹאמַר הוֹי הַמַּרְבֶּה לֹּא־לוֹ עַד־מָתַי וּמַכְבִּיד עָלָיו עַבְטִיט׃
ז הֲלוֹא פֶתַע יָקוּמוּ נֹשְׁכֶיךָ וְיִקְצוּ מְזַעְזְעֶיךָ וְהָיִיתָ לִמְשִׁסּוֹת לָמוֹ׃
ח כִּי־אַתָּה שַׁלּוֹתָ גּוֹיִם רַבִּים יְשָׁלּוּךָ כָּל־יֶתֶר עַמִּים מִדְּמֵי אָדָם וַחֲמַס־אֶרֶץ קִרְיָה וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ׃
ט הוֹי בֹּצֵעַ בֶּצַע רַע לְבֵיתוֹ לָשׂוּם בַּמָּרוֹם קִנּוֹ לְהִנָּצֵל מִכַּף־רָע׃
י יָעַצְתָּ בֹּשֶׁת לְבֵיתֶךָ קְצוֹת־עַמִּים רַבִּים וְחוֹטֵא נַפְשֶׁךָ׃

לא לו וסי׳ וידע אונן כי לא לו · לרשת משכנות לא לו · הוי המרבה לא לו · עובר ומתעבר על ריב לא לו · ולא לו תהיה כבראשונה: קנו ג׳ בקריאה וסי׳ כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף · לשום במרום קנו · עם על פיך יגביה נשר · ואבך:

תרגום

יִתְקַיַּם דְאַפְּתֵי כִּשְׁאוֹל נַפְשֵׁיהּ וְהוּא כְּמוֹתָא וְלָא שְׂבַע וּכְנַשׁ לְוָתֵיהּ כָּל עַמְמַיָּא וְקָרֵיב לְוָתֵיהּ כָּל מַלְכְוָתָא׃ ו הֲלָא אִלֵּין כּוּלְהוֹן עֲלוֹהִי מַתְלָן יִטְּלוּן וְשׁוּעֵי חוּדִין יֵימְרוּן לֵיהּ וְיֵימַר וַי דְּמַסְגֵּי נִכְסִין דְּלָא דִילֵיהּ עַד אִימָתַי אַתְּ מַתְקֵף עֲלָךְ תְּקוֹף חוֹבִין׃ ז הֲלָא בִּתְכֵּיף יְקוּמוּן אַנְסָךְ וְיִתְנַּרוּן מְזִיעֲזָךְ וּתְהֵי לַעֲדִי לְהוֹן׃ ח אֲרֵי אַתְּ בַּזְתָּא עַמְמִין סַגִּיאִין יְבֹזוּנָךְ כָּל שְׁאָר שִׁבְטַיָּא מִדְּמֵי אֱנָשָׁא חֲטוֹף אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל קַרְתָּא יְרוּשְׁלֶם וְכָל דְּיָתְבִין בַּהּ׃ ט וַי דְּאָנֵיס מָמוֹן דִּרְשַׁע לְבֵיתֵיהּ לְשַׁוָּאָה בִּמְרוֹמָא מְדוֹרֵיהּ לְאִשְׁתֵּיזָבָא מִיַּד בִּישׁ׃ י מַלְכְּתָא בַהְתָא לְבֵיתָךְ בַּזְתָּא עַמְמִין סַגִּיאִין וְעַל

רשי

(דניאל ה) : גבר יהיר (הוא) ולא ינוה : לא יתקיים מדורו וזהו שנתגאה ואמר בפעם אחת להביא כלי בית המקדש ושתה בהם והוא גרם לו שיהרג ויכלה ארצו כי גבר יהיר לכן לא ינוה לא יתקיים הוא וגוהו : אשר הרחיב · נבוכדנצר : כשאול נפשו · להשיב כל תאותו ברחב לב : והוא כמות · כמלאך המות שאינו שבע מלהמית כך זה אינו שבע בכל קייטו : (ו) הלא אלה · אשר אסף אליו לעובדו כולם עליו משל ישאו ומליצה ישאו בפיהם בלשון חידות בשבילו · לו כמו עליו : ויאמר · האומר את מליצת החידה : הוי המרבה לא לו · זו היא המליצה אכל על המרבה הון ומלכות ולא לו כי יבאו מלכי מדי ויטלו את הכל : עד מתי · יהיה הולך ומרבה ואינו אלא מכביד עליו משא טין כעב של טיט עב הוא לשון קורה כבידה כמו שמצינו במסכת (יחזקאל מא) עבות הבית והעבים · ועב מן (שם) : (ז) ויקצו · כמו ויקומו : (ח) שלות גוים רבים · השלכתם וגרשתם ממקומ׳ : ישלוך כל יתר · שארית העכו״ם : מדמי אדם · בנקמת דמי ישראל הקרוי׳ אדם שנא׳ (שם לד) אדם אתם · וחמס ארץ · ארץ ישראל : קריה · היא ירושלים : (ט) הוי בוצע בצע רע לביתו · אונס ממון שהוא רע לו ולביתו לבנות לו בית : לשום במרום קנו · כדכתיב בספר (דניאל ד) הלא דא היא בבל רבתא דאנא בניתה לבית מלכו בתקוף חסני ובזמנה שילא דבר זה מפיו נטרד מן הבריות שנאמר (שם) עוד מלתא בפום מלכא בענין זה : (י) יעצת בושה לביתך · אשר יעצת לקצות עמים רבים והפסדת עצמך : קצת לשון שליפה וקילוף כמו הקצות את הבית

אבן עזרא

ינוה בנוה כי כל חפצו ללכת להשחי׳ : ויאסף אליו · כאשר יעשה המות שלא ימלט איש מידו : (ו) הלא · ובדרך מליצה כמו המליץ יליצו לו החידות שהם נסתרות : הוי המרבה לא לו · זהו לרשת משכנות לא לו אמר יפה כי פעם ומכביד עליו כמשוגע שישליך על עצמו הטיט והעניד אמר שיוסיף לבנות משכן ולא יצילנו ובא מלת עבטים כדרך כל רבים עמים : (ז) הלא · בעבור שאמר הרחיב כשאול אמר כי המשי׳ שהרגת יעורו והטעם בני ההרוגים על כן מלת יקומו ויקיצו חסר יו״ד כי הוא כמו וייקץ יקץ פרעה א״ר ישועה אינו היות מכביד עליך עבטים על קברך שם ייקצו המתים וישכך : מזעזעיך · כמו ולא זע ממנו : (ח) כי · שלות מפעלי הכפל שלל כמו סבות לרחמי סכך והמעט ישלוך כל יתר עמים וכל זה הרע יבא לך מדמי אדם ששפכת והחמס שעשית בארץ : (ט) הוי · רע לביתו אחריו הוי בלשצר והנה יעלם בשת לביתך זאת דעת רבי משה הכהן ואיננו רק על מדינת בבל כאשר אמר בבל רבתא די אנא בניתה : (י) קצות · כמו וקצותה את כפה רק הוא מהבנין הקל מבעלי הה״א כמו מקצה רגלים פ״א וכנון הוא לפיותו דבק אל בנפש מבל קצות העמים : וחוטא נפשך · היים

רדק

שפס הוא ובן לן הוא ר״ל שותה היין ישמח לבם כמו אם שתו יין כלומר כל רשע ישיב לו האל גמולו אם בקרוב אם ברחוק כל שכן זה הרשע שותה היין והוא נבוכדנצר שהיה שותה יין

מאד ומשתכר לפיכך היה מסיר כמעשיו ולא יתבונן מה יעשה והוא היה סורג כלי תמלה והוא היה בוגד כאותם שהיו עמו בשלום והיה גבר יהיר כלומר גם רוח : ולא ינוה · לפיכך לא יעמוד בנוה מלכותו לאורך ימים אלא עד שבעים שנה תכלה מלכותו או אמר ולא ינוה על נבוכדנצר עצמו שילא מנויהו ותהיכלו כשנטרד מבני אדם והיה עם חיות השדה : אשר הרחיב כשאול נפשו · כמו שאמר הרחיב שאול נפשה והוא כמו השאול והמות שיקבלו המתים לרוב ואינם שבעים כמו שאמר שלש הנה לא תשבענה : (ו) הלא אלה כולם · אלה הגוים שיאסוף אותם אליו בשיבה שברו ישמחו במפלתו וישאו כולם עליו משל ומליצה חידות לו ויש אומרים עליו מליצה ומשל המליצה והדוגמה הם כעבורו ואמר זה המשל והמליצה שיאמר כל אחד מהם עליו הוי המרבה לא לו הוי לו גם שהיה מרבה נכסים רבים מאשר לא לו בה כי שלל גוים רבים : עד מתי · וכי היה סבור שלעולם היה עומד בידו וביד זרעו : ומכביד עליו עבטיט · היה מכביד עליו ממון רב שהוא עליו כמו טיט עב שהיה מכביד על גופו כי הוא טיט ועפר וממונו ג״כ יהיה טיט עב עבטים מלה אחת ופירושה כשתי מלות עבטיט כמו טיט עב וכן כל רבים עמים רבים כיקרקר תרין כמו התרון יקרקר ורבים כמוהם והגיד פירש ומכביד עליו עב שיוסיף לבנות משכן ולא יצילנו והאחד״ל פירש הלא יתחבר זה כי סופו לקבר יהיה וזהו עד מתי ומכביד עליו עב טיט על קברו יכבידו טיט עב ויא״ת הדרך משל עד אימת את מתקיף עלך תקוף חובין : (ז) הלא פתע · הלא תשבת כשתאותך כי תהיה בקבר ויקומו פתע נושכיך והם העולמים : ויקצו מזעזעיך · כאלו ישנו וכאשר יקומו לנשוך ולמוש ולזעזע כשתך התימות תחיכות : והיית למשסות למו · שישסו בשרך כן פירש אאז״ל ויש לפרשו כן כי נושכיך ומזעזעיך אמר בעבור כלשאצר כן כנו שבא על בבל פתאום חיל מלך פרס והרג בלשאצר והחריב בבל · ויש לפרשו עוד כי נאמר דבר זה על שהושלך מקברו כמ״ש כיושליך ואתה השלכת מקברך וגו׳ : ויקצו · ביו״ד אית״ן לבד וסוף מעמדת בגעי׳ ויו״ד הסרב נעלמת מהמכתב : למשסות · כמו מי נתן למשסה יעקב ענין בוז וכת״י ותהי לעדי להון : (ח) כי אתה שלות · מגזרת שלל ומפעיט · וכן ישלוך בשקל סבות ישכוך : יתר עמים · מה שנותר מן העמים אלא שלות אותם והם מדי ופרס : מדמי אדם וחמס ארץ · זה הרע יבא לו מלוב דמים ששפך ומחמס שעשה בארץ : קריה וכל יושבי בה · והיה הורס הקריות והורג היושבים בהם וי״ת וחמס ארץ והטיף ארעא דישראל וגו׳ קרתא דישראל ר״ל ירושלם : (ט) הוי בוצע בצע רע לביתו · הוי לנבוכדנצר שהיה בוצע בצע רע תוזל את העמים בעבור ביתו כלומר לבנות ביתו בנין נאה וחזק : לשום במרום קנו · כי בנה מגדל חזק וגבוה להנצל מכף רע כי חשב להנצל בו אם יקומו הגוים עליו שהיו מבקשים רעתו והוא היה הורס ערי העמים ומביאים הפעלים והאבנים לבבל לבנות העיר וביתו וכן התגאה הוא בלכתו בתוך היכלו כמ״ש בספר דניאל לקצת ירחין תרי עשר על היכל מלכותו די בבל מהלך הוה ענה נבוכדנצר ואמר הלא דא היא בבל רבתא די אנה בניתה לבית מלכו בתקוף חסני וליקר הדרי : (י) יעצת בשת לביתך · הם הבנין שבנית סגולה יעצת בשת כי בסיכלו האויבים ויהרסו

מצודת דוד

ישרות בנפשו אשר בו ולפיכך לדיק יהיה הוא בעת שמאמין בהאל להטיב ששכל בא ממנו בנפשו ולא יחלה הדבר בזכות עלמו וכח זרועו : (ה) ואף כי היין בוגד · ומכל שכן איש היין הבוגד בשכרותו והוא גבר יהיר וגם רום ולינו ישכב במדורו להחזיק בשלו כי ילך לרשת עוד משכנות לא לו : אשר הרחיב וגו׳ · ר״ל מתאוה לכבוש כל העולם תחתיו כמו שאול הקבר הבולע כל הבריות ודומה הוא אל המות הבא על בעלי חי ולא ישבע כמוהו : ויאסוף וגו׳ · להיות כולם נכנעים לו ותחת ממשלתו וכאומר הלא כל המתחזק ומתגאה עם שהוא לדיק עכ״ז אין ישרות בנפשו ומכ״ש אשר כל אלה יעשה איך ינקה מן הגמול הראוי : (ו) הלא אלה : ר״ל בעת יבוא יומו וכל אלה העכו״ם שאסף ישאו עליו קול משל ואמרי מליצה אשר החידות שבה יהיה בעבורו וכה יאמר כ״א הוי אל המרבה בממשלות ולא יהיה לו ולזרעו וכי עד מתי תשאר בידו הלא תסור אלך ממנו והוא רק מכביד על עצמו משא רב כמשא עבה של טיט : (ז) הלא פתע . הלא פתאום יקומו הנושכים אותך והמזעזעים אותך יעורו משנתם לבוא עליך הם מלכי פרס ומדי : והיית . ואתה תהיה להם למשיסה כי ירמסו אותך ברגליהם : (ח) כי אתה שלות · בעבור שאתה שללת עכו״ם רבים לכן ישללו אותך יתר העכו״ם אשר נשארו ולא כליתם : מדמי אדם · כל זה בא מסבת דמי אדם אשר שפך דם ישראל : וחמס ארץ · מסבת החמס שעשה בא״י ובקריה הוא ירושלים ובכל אנשים היושבים בה : (ט) הוי בולע · אוי על הבולע ועושק בלע שהוא רע לביתו כי בעבור הבלע יוכרת ביתו וזרעו : לשום במרום קנו · ר״ל אשר העושק היה לבנות מבצרים להיות לו למשגב כאלו שם מדורו בשמי מרום להנצל שם מכף האויב הבא להרע לו : (י) יעצת בשת לביתך · מה שיעצת לעשוק הון לבנות מבצרים זה יהיה לבושת לביתך כי עי״ז יכלה זרעך מן העולם והנה הכרת עכו״ם רבים וחטאת נפשך ר״ל הכאבת לבל

מצודת ציון

יהיר (שם כ״א) : ינוה · מל׳ נוה ומדור וכן נוה מעולה (ישעיה ט) : (ו) ישאו · ענין הרמה : ומליצה · כן יקראו אמרים נאים : חידות · דבר סתום וקשה להבנה : הוי · כמו אוי : עבטיט · כמו עב טיט ר״ל משא עבה של טיט : (ז) פתע · הוא כמו פתאום : נושכיך · מל׳ נשיכה והתוך עם השינים : ויקצו · מל׳ הקצה והעירה מן השינה : מזעזעיך · ענין רתת ורעדה כמו לזעוה ולבז (יחזקאל כג) : למשסות · ענין רמיסה כמו והיו מוסך למשסה (ירמיה ל) : למו · להם : (ח) שלות · ישלוך · מל׳ שלל ובזה : וחמס · עושק : קריה · עיר : (ט) בולע · ענין גזל וכן כשון בלעו (ישעי׳ ס) : במרום · בשמים הרמים : קנו · מדורו וכן בין כוכבים שים קנך (עובדיה א) : (י) קצות · ענין חתוך והכרתה כמו וקצותה את כפה (דברים כה) : וחוטא · ענין חסרון כמו והייתי אני ובני

יא כִּי־אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק וְכָפִיס מֵעֵץ
יַעֲנֶנָּה׃ יב הוֹי בֹּנֶה עִיר בְּדָמִים
וְכוֹנֵן קִרְיָה בְּעַוְלָה׃ יג הֲלוֹא הִנֵּה
מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת וְיִיגְעוּ עַמִּים
בְּדֵי־אֵשׁ וּלְאֻמִּים בְּדֵי־רִיק יִעָפוּ׃
יד כִּי תִּמָּלֵא הָאָרֶץ לָדַעַת אֶת־כְּבוֹד
יְהוָה כַּמַּיִם יְכַסּוּ עַל־יָם׃ טו הוֹי
מַשְׁקֵה רֵעֵהוּ מְסַפֵּחַ חֲמָתְךָ וְאַף
שַׁכֵּר לְמַעַן הַבִּיט עַל־מְעוֹרֵיהֶם׃
טז שָׂבַעְתָּ קָלוֹן מִכָּבוֹד שְׁתֵה גַם־
אַתָּה וְהֵעָרֵל תִּסּוֹב עָלֶיךָ כּוֹס יְמִין

נַפְשָׁךְ חַטִּיתָא׃ יא אֲרֵי אַבְנָא
מִכָּתְלָא צָוְחָא עַל דְּאַנִּיס לֵיהּ
וְשִׁפָּא מִגּוֹ מְרִישָׁא עָנֵי לֵיהּ׃
יב וַי דְּבָנֵי קַרְתָּא בִּדְם אֲשִׁיד
וּמְשַׁכְלִיל קִרְיָא בְּנִכְלִין׃
יג הָא מִחַן תַּקִּיפָן וַחֲסִינָן אָתְיָן
מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת וְלֵיאוּת
עַמְמַיָּא תַּקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא
וּמַלְכְוָתָא לְרֵיקָנוּ יִשְׁתַּלְהֲיָן׃
יד אֲרֵי תִּתְמְלֵי אַרְעָא לְמִידַע
יָת דְּחַלְתָּא דַּייָ כְּמַיָּא דִּי לְיַמָּא
חָפַן׃ טו וַי דְּמַשְׁקֵי לְחַבְרֵיהּ
חֲלֵיף בְּיִחְמָא בְּדִיל דְּיִשְׁתֵּי
וְיִתְרְוֵי וְיִתְגְּלֵי קְלָנֵיהּ׃ טז שְׂבַעְתְּ
קְלָנָא מִן יְקָרָא תִּשְׁתֵּי אַף
אַתְּ וְאִתְעַרְטַל יִסְתְּחַר עֲלָךְ כָּס

רש"י

הבית (ויקרא יד) : וחוטא נפשך . כמו (משלי כ) מתעברו חוטא נפשו חוטא לאבד נפשו טורפיי"ש שארמ"א בלע"ז : (יא) כי וגו' • כי האבנים אשר גזלת תזעקנה מן הקיר : וכפיס מעץ יעננה . אל האבן בקול לנגדה שניהם צועקים : וכפיס מעץ יעננה . ת"י ושיפא מגו מרישא שיפא לי' קיסם שפאין בלשון חכמים דלדור"ש בלע"ז מריש הוא הקורה : (יג) הלא הנה מאת ה' . נשלם פורענות לגוזלי רשעה : וייגעו עמים בדי אש . כאשר תבואם חמתו כאש עד שיה' דיים . בדי אש אייזי"ן בלע"ז : (טו) משקה רעהו • יין . ובלשון השקאה הוא מספח ומוסיף את חמתו עליו ואף משכרו בחמתו וכל זה הוא עושה למען הביט על מעוריהם על גלויים ולראות את ערותם זה נ"נ שהיה משקה את המלכים יין ומשכרם ושוכב עמם משכבי אשה כדאמרינן במסכת שבת . ד"א הוי משקה רעהו בסדר עולם דורשו כלפי בלשצר שהשקה את השרים בכלי בית המקדש ובהם נספתו ונשתכרו בחמתו של הקב"ה ובו בלילה נהרג : על מעוריהם • להגלות קלונם ורעו שונאיהם במוולם : (טז) והערל. ה"א משמשת בתיבה זו בלשון התפעל כמו (דברים לב) האסף אל עמך אף כאן הערל האט' בשממון ובתמהון לב כל ערלה לשון

אבן עזרא

היית בנפשך : (יא) כי אבן . אבנים מדינות וקריות ובנס בבל כי האבן תעיד כי מחמס היתה בנויה : וכפיס . במקום הקשה בפני הקורות והוא הקרוי קשר בלשון לעז על כן אחריו הוי בונה עיר : (יב) הוי . וכונן פועל עבר כמו הכין ואילו היה פועל עומד היה מכונן כמשפט : (יג) הלא . ויגעו • כמו ויקצו יגעו לבנות עירך כי סופה לאש ומלת בדי כמו יספיק כי הוא ריק על חנם יגעו עצמם ויעפו : (יד) כי . הטעם אז יכירו וידעו הכל כי כל הבונה בעולה לא יושע בה בבא יום אידו או ישענו על השם וידעו דרכיו : (טו) הוי • עם נבוכדנצר ידבר ורעהו מלך כל גוי שתפש ועע' משקה דרך משל שהשקה הגוים כוס התרעלה ומספח מגזרת ספחני נא והטעם שאתה מספח מלכים להשקות' חמתך כמו חמת מים ואף השכרם למען יראה קלונם : מעוריהם • כמו כמער איש והמסרס אותו על משתה בלשצר רוהו דבר כי המבים שם השם וכן לא יאמר כנגד השם : (טז) שבעת • יותר קלון השבע מהכבוד שבעת כי בא יום אידך ואז שתה גם אתה והערל מבנין נפעל כמו והאסף אל עמך והטעם הראה ערלתך כאילו כתוב ותערל כמו ומות בהר : תסב עליך כוס ימין ה' וקיקלון • מלה

משקה ד' קמצין וסימ' חטאו משקה מלך מצרים • וכל כלי משקה המלך דמלכים • וחברו ודר"ח ג' ואי משקה רעהו מספח חמתך . וא' ומשקה צמא יחסיר :

תולדות אהרן אבן מקיר . תענית יא חגיגה טז : שבעת קלון : שבת קמט

רדק

ויהרסו הבנין יהיה בשת לך ולזרעך שיהיה באותו הזמן : קצות עמים רבים וחוטא נפשך • שאתה היית קוצה וכורת עמים רבים לבנות בנייניך והיית חוטא בנפשך וכן ומתעברו חוטא נפשו חוטא בנפשו קצות מקור מן הקל ומענינו מן הדגוש מקצה רגלים : (יא) כי אבן מקיר תזעק . אמר על דרך משל כלומר כל כך ידועה ונגלה לכל כי בנייניך מגזלם עד שהאבן תזעק מהקיר שהיא בנויה שם אני מגזלה : וכפיס מעץ יעננה • והכפיס משפץ יעננו לאבן גם אני מגזלה : יעננה . ר"ל יענה אותם וכפיס הוא מרסיס קרוי הבתים ונקרא הרסיע ג"כ כפיס ופי' מעץ כמו שאמר מקיר כי כמו שתזעק האבן מהקיר שהוא בנין האבנים כן יזעק הכפיס מהקרוי שהוא בנין העצים וי"ת ושיפא מגו מרישא עני לה ר"ל חתיכה מהקורה שיפא כמו עכו"ם שפי' הר"ס היא ושאלים אסורים מרים היא קורה כמו על המרים שבנאו בבירה : (יב) הוי בונה • הענין מבואר למעלה בהוי הראשון : (יג) הלא הנה מאת ה' צבאות . הפסוק הזה והבא אחריו אם נפרשם על ענין הפרשה שהוא בענין נבוכדנצר יהיה פירושו כן הלא הנה יבא מאת ה' לנאות ויגעו עמים בדי אש יכירו העמים אשר היו עם נבוכדנצר ועם זרעו והם הכשדים והשאכים אליהם כי יגיעתם סופה לאש ולכליון כשיבאו עליהם חיל מדי ופרס ויחריבו ויהרסו הבניינים אשר יגעו בהם והביאו שלל העמים לבבל ידעו אז ויבינו כי יגיעתם היתה לאש ולכליון ולריק כמו שאמר ירמיהו חומת בבל הרחבה ערער תתערער ושעריה הגבוהים באש יצתו וכפל הענין במלות שונות ואמר ולאמים בדי ריק יעפו : (יד) כי תמלא הארץ לדעת את כבוד ה' . ופי' כי יכירו הכל וידעו כי מהשם היתה הנקמה הזאת נקמת עם השם ונקמת היכלו כי לנבוכדנצר היה דבר פלא שנטרד מבני אדם בעוד הדבר בפיו שהיה מתגאה כמ"ש עוד מלתא בפום מלכא וכו' וגם לבלטשאצר בן בנו היה אות גדול כמה שנכתב בכותל ההיכל וביה בליליא אתקטיל בלטשאצר מלכא כשדאה וכורש מדאה אמר אחר שכבש בבל כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים שגם כל הטעות הודו באל יתברך באותו הזמן והכירו כי מאת ה' בא כל הרע לבבל בזה הדבר ידעו הכל את כבוד ה' מאד כמים יכסו על ים ידעו באמת כי האל משגיח במעשי בני אדם לתת לאיש כדרכיו : וייגעו • בשתי יודי"ן ושל ירמיה ביו"ד אית"ן לבד והיא מעמדת בגעי"א ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב : בדי אש . בדי ריק . ושל ירמיהו בדי ריק בדי אש והם כמו באש בריק ומלת די נוספת בהם מורה על התמדת הדבר וגדלותו וכן בדי שופר בדי ארבה לרוב : יעפו . ביו"ד אית"ן לבד ויו"ד השרש נעלמת מהמכתב ושל ירמיהו ויעפו וזה הפי' נראה לפי ענין הפרשה ולפי מה שכתוב בספר ירמיהו כי שם ג"כ זכר על חורבן בבל זה הפסוק שהזכרנו למעלה כמו שאמר כה אמר ה' חומת בבל וגו' ויגעו עמים בדי ריק ולאומים בדי אש ויעפו אבל לענין הפסוק הבא אחר זה כי תמלא הארץ לדעת את כבוד ה' אעפ"י שפירשנו אותו לענין זה יותר נראה שיהיה ענינו לעתיד כימי המשיח כמ"ש בנבואת ישעיהו כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים וזה בימי המשיח כמו שהוא ענין הפרשה וכן אמר בנבואת ירמיהו כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם ולזה הפי' יהיה פי' הפסוק שלפני זה כן הלא הנה מאת ה' צבאות אמר אע"פ שיראו בני הדור הזה נקמת ה' בבבל עוד יראו גדולה מזו לעתיד שיהיו מאת ה' צבאות שיקח האל יתברך נקמתו מכל הגוים שיבאו עם גוג ומגוג על ירושלם ואז תהיה יגיעתם לאש ולריק כמ"ש בנבואת יחזקאל ובנבואת זכריה וי"ת הא מחן תקיפין וגו' : (טו) הוי משקה רעהו . נבוכדנצר היה שותה ומשתכר כמו שכתבנו למעלה בפסוק ואף כי היין בוגד והיה משקה עמו מלכי העמים שהולך בגולה והיו בבתי כלאים בביתו והיה מוציאם בעת שהיה רוצה לשתות ולהשתכר שישתכרו עמו רעהו כמו רעיו וכן מגן גבורהו בהשתכרו בעד רעהו וקראם רעיו לפי שהיו מלכים כמותו : מספח חמתך . והיה מספח להם חמת היין למען ישתו תמיד וישתכרו זהו ואף שכר וגם היה משתכר אותם על כרחם אפי' לא ירצו כדי להתלוצץ וללעוג עליהם זהו למען הביט אל מעוריהם שישתכרו ויתגלו כמו שנאמר בנח וישכר ויתגל בתוך אהלו . מעוריהם • כמו ערותם אע"פ שהם שני שרשים וכן מערם מעוריהם שעוטה ועורם מספח ענין דבוק כמו ספחני נא תחת חרול יספחו : חמתך • כמו ויכלו המים מן החמת אבל אינו ממשקלו אלא ממשקל חמת היין והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז"ל פירש הפסוק הזה דרך משל משקה רעהו כוס התרעלה ותשכרם בחמתך ופי' חמתך כמו חמת מים כמו שפירשתי ויותר נכון לפרש חמתך כמשמעו מן אף וחמה ואמר זה על דרך והשכרם בחמתי : למען הביט . למען יראה קלונם לכל ויתגלה ונכון הוא פירוש שיהיה הפסוק דרך משל לפי שאמר תסוב עליך כוס ימין ה' : (טז) שבעת קלון • שבעת מקלון מלכי העכו"ם כלומר מלאת רצון נפשך לזלזל ולבזות מלכי ארץ : ואתה קלון יותר מן הכבוד • שתה גם אתה . תשתה גם אתה כמו הם שתיים נקלה לעיני כל כלומר באותו כוס קלון שהשקיתם תשתה גם אתה וכן היה נבוכדנצר נקלה בחיין כשנטרד מבני אדם ודר בין החיות וכן בנו בלשאצר שהושלך מקברו וחטאו והערל הראה ערלתם כמו שהיה מקלה המלכים להשקותם לשכרם

מצודת ציון

ובני שלמה תמאים (מ"א א') : (יא) מקיר . מכותל : וכפיס . כן יקרא חתיכת עץ מן הקורה ואין לו דומה ובדרז"ל גויל גזית כפיסים (ב"ב ג) אולם שם יאמר על הלבנים ויתכן שהיה דרכם להשים גם עצים בבנין כזה וקראהו רז"ל ע"ש העצים : יעננה • מל' עניה ותשובה : (יב) בדמים • בשפיכת דמים : וכונן מל' הכנה : (יג) בדי אש • בהרבה אש וכן בדי ריק וכמו בדי שופר יאמר האח (איוב לט) : (טו) מספח • ענין הקבוץ והדבוק כמו תחת חרול יספחו (שם ל) : חמתך . מל' חמם וכעס : מעוריהם • הוא מל' גלוי ערות כמו והראיתי גוים מערך (נחום ג) והוא ענין קלון ובזיון : (טז) והערל . ענין אוטם וסתימה כמו ערלה אזנם (ירמיה ו) : וקיקלון

מצודת דוד

לכל העכו"ם וגם נפשך החטאת : (יא) כי אבן • כל אבן תזעק לומר גזולה אני ביד הבונה והכפים מן העץ יענה אל האבן ויאמר גם אני מגזילה והוא ענין מליצה : (יב) הוי בונה וגו' • עתה בא לומר החזון האמור על קץ הגאולה ומפלת המחריב הבית ואמר אוי על הבונה עיר בדמים כי רצח נפש וירש הון ובנה כרך גדול וגו' : וכונן וגו' • וכפל הדבר במ"ש : (יג) מאת ה' יבוא לו הגמול ולא במקרה : וייגעו עמים • הבבליים יגעו בהרבה אש ר"ל מה שיגעו להתחזק יהיה תכליתם למאכולת אש : ולאומים • הלאומים ההם יעפו בהרבה ריק ר"ל כל מה שישדלו ביגיעה ועייפות לעמוד ולהתחזק יהיה לריק כי אין חכמה וגבורה נגד ה' : (יד) כי תמלא . ר"ל בעבור שבני ישראל אנשי הארץ היא ימלאו אז דעת את כבוד ה' כמים יכסו על ים • מקום המים קרוי ים והמים הם הממלאים את המקום ומכסים אותו ואמר שכמו כן יהיו ממולאים לדעת את כבוד ה' : (טו) הוי משקה רעהו • אוי על הבבליים שהלעיטו לישראל : רעהו • כי מתחלה המחבר באהבה וריעות ואחר זה קם עליו להחרימו והשקהו יין תרעלה מוסיפת וקבולת החימה שהיה לו עליו מאז ואף השכירו ר"ל הרבה להרע לו ובלבל דעתו בשכרותו : למען וגומר • ר"ל אין הכוונה היתה לטובתו כ"א למען יסתכל על ערותם וקלונם : (טז) שבעת עו' ר"ל יותר היית נשבע מן הקלון הבא לו ממה שהייה נהנה מן הכבוד של נצחון המלחמה : שתה • לכן שתה גם אתה כוס התרעלה והיה עליך לחוסר הלב

רש"י

לשון אוטם הוא כמו ערלה אזנם (ירמיה ו) ערלי לב וערלי בשר (יחזקאל מד) וי"ת ואתפרסם לשון ערוה ועריה (שם) : (יז) חמס לבנון. בית מקדשא : ושוד בהמות יחיתן. שוד בהמותך ואוכלוסך אשר שודדו את עמי ישראל הוא ישברם : מדמי אדם. מחמס דמי ישראל : וחמס ארץ ישראל : קריה. ירושלים : (יח) מה הועיל. לבבל פסל : כי בטח. האדם היוצר ויוצרו של אלהו זה עליו · על יצירתו זאת הוא בוטח שיעזור לו אשר בא לעשות אלילים אלמים : (יט) הוא יורה. בתמיה : (כ) וה' בהיכל קדשו : מוכן ליפרע : הס מפניו כל הארץ · הס לשון שיתוק ודממת חורבן : (א) על שגיונות. יש שותרו כתרגומו ולפי משמעו בקש רחמים על עצמו שהטיח דברים כמו (לעיל א) ע"כ תפוג תורה ותעשה אדם כדגי הים קנתר אחר מדת הדין : (ב) שמעתי שמעך · אשר מעולם שנפרעת תמיד ממכעיסיך ואת הרשע

וכל ישבי ח' וסימ' נמסר בספר יהושע סימ' ז' : לעץ ג' וסימ' הוי אומרים לעץ אבי אתה . הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן . כי יש לעץ תקוה : לחבקוק ל' תפלה לחבקוק. חבקוק ל' חמש' אשר חזה

תולדות אהרן אומר לגנן · סנהד' יו (נגעים סס) :

חבקוק ב

יהוה וקיקלון על־כבודך׃ יז כי־
חמס לבנון יכסך ושד בהמות יחיתן
מדמי אדם וחמס־ארץ קריה וכל־
ישבי בה׃ יח מה־הועיל פסל כי
פסלו יצרו מסכה ומורה שקר כי־
בטח יצר יצרו עליו לעשות אלילים
אלמים׃ יט הוי אמר לעץ הקיצה
עורי לאבן דומם הוא יורה הנה־
הוא תפוש זהב וכסף וכל־רוח אין
בקרבו׃ כ ויהוה בהיכל קדשו הס
מפניו כל־הארץ׃

ג א תפלה לחבקוק הנביא
על שגינות׃ ב יהוה שמעתי שמעך

ל' · ל' · ח' · ד' חסר · ב' · ג' · ל' · ב' · ל' · וחד חבקוק · ל' ול"כ

תרגום

דלוט מן קדם יי ויתי קלנא
על יקרך׃ יז ארי חטוף בית
מקדשא יחפינך וביזת עמיה
תתברינך מדמי אנשא וחטוף
ארעא דישראל קרתא
ירושלם וכל דיתבין בה׃
יח מא אהני צלמא ארי
אתכיה עבדי מתכא ודחלת
שקר ארי אתרחיץ לבא
דעבדיה עלוהי למעבד טעון
דלית בהון צרוך׃ יט וי די
אמר לצלם אעא קום ולדחלת
אבנא אתערי והיא שתקא
ודמיא הוא מכלי הא הוא
מחפי דהב וכסף וכל רוח
לית במעוהי׃ כ ויי אתרעי
לאשראה שכינתיה בהיכלא
דקודשיה ויספון מן קדמוהי כל דחלת ארעא׃ א צלותא דצלי חבקוק נביא כד
אתגלי ליה על ארכא דיהב לרשיעיא דאם יתובון לאוריתא בלבב שלים ישתביק
להון ויהון כל חוביהון דחבו קדמוהי הא כשלותא׃ ב יי שמעית שמע

אבן עזרא

מלה אחת והה"א כמו שהוא מחלת כל מלה כמו נבא מימו ואולי הם שתי מלות ותחסר אל"ף כהג"ה של קיאו : (יז) כי · הטעם שהרחם פני הלבנון לבנייך : ושוד בהמות · ושודך שהיית מפחיד הבהמות והנה יחיתן כמו יקימן ישינן רבות נקבות : מדמי אדם . והנה על הכל מגרם רעתו : (יח) מה הועיל : ישרת בעבור אחר וככה הוא אומר למלך כשדים כאשר תסב עליך כוס ימין ה' מה הועיל פסל : יוצרו · הוא הפועל שציירו ומה הועילה מסכה : ומורה שקר . הוא הכהן לעכו"ם כל אלה מה הועילו לך ויש לתמוה כי בטח יוצר יצרו עליו לעשות אלילים אלמים הטעם צורת אדם פה להם ולא ידברו : (יט) הוי אומר · הקיצה מהפעלים העומדים כי לישן יאמר הקיצה משנתך וככה עורי כמו עורה למה תישן על כן טעו האומרים המעורר ישנים כי המעיר ישנים ראוי שיאמר והמקיץ נרדמים אינו נכון כי המקיץ הוא הישן והעד כי אין רואה ואין יודע ואין מקיץ כי כולם ישנים כי תרדמת השם נפלה עליו וכתיב לא הקיץ הנער פ"ה דומם כמ"ה רוקם ותגם והטעם כמו ידמו כאבן ועל דעת רבי יהודה ידמו מפעלי הכפל וככה דומם והוא שם התאר : הוא יורה · כי הוא הבל שהוא תפוש בזהב והכסף הטעם על חיבריו כי אינם כאיברי האדם שהחיים מחברם על כן וכל רוח אין בקרבו והטף אלה : (כ) וה' · כאשר יתן קולו בשמים שם היכל קדשו הס מפניו כל אנשי הארץ : (א) תפלה · זאת ברוח נבואה נאמרה והוא מתאבל על רעב שיהיה כאשר יתאחר בסוף התפלה ולא יהיה כח לישראל לעמוד מפני האויב ואת התפלה על דרך סדר התפלות על כן כתב על שגיונות למנצח גם מלת סלה ושם פירשתי אלה המלות בספר תהלות : (ב) ה' · טעם שמעתי שמעך שהודיעו השם דבר הרעב

רד"ק

נשברים כדי שתראה ערלתם וכד"מ שכתבנו ישים והערל כמו הפך והערל כמו כוס תרעלה כמו שאמר תסוב עליך כוס ימין ה' כוס התרעלה שסבבת על כל הגוים להשקותם על ידך אחרי שתותם תסוב עליך הכוס להשקותו כמו שכתוב בספר ירמיהו קח כוס החמר וגו' : וקיקלון על כבודך . קיקלון יבא לך על כבודך קיקלון מלה מורכבת מן קיא וקלון ר"ל קיא של קלון חבר היא לפי שזוכר השכרות והשכור מקיא וכן אמר כהתעות שכור בקיאו ופ"י והערל והתפרסם פי' ענין פרוע וכן תרגם פרוע פרעיא : (יז) כי חמס לבנון יכסך · פי' החמס שעשית ללבנון והו' ארץ ישראל כמו שאמר ההר הטוב הזה והלבנון החמס ההוא יכסך ויאכלך עד שלא תראה עוד : ושד בהמות יחיתן · וכן השוד שעשית לשוכנים בה יכסך . ואחר שהמשיל הארץ ללבנון המשיל השוכנים בה לחיות שדרכם לשכון בלבנון שהוא יער עליה כמו שאמר ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה וחמס הארץ הוא הריגת הפריים והבתים והשחתת עצי המאכל וזולתם ושוד הבהמות הוא משל לבני אדם השוכנים בה היא דמה שפכו וכן פי' אחר כן מדמי אדם וחמס ארץ קריה וכל יושבי בה וכבר פי' כי קריה אמר על ירושלם ורבי יונה פי' כן אמר למלך בבל החמס שעשית ללבנון שהיא א"י יכסה אותך כלומר ישוב תמיד בראשך אחר שעשית כמה רעות לסוף ישובו ויחולו על ראשך כי כן שוד הבהמות יחיתן כי השוד שעשו הבהמות בהרסם טרף רב ימים רבים ולבסוף פעם אחת יאספו עליהם הרבה אנשים ויחתו ויהרגו אותם כן אתה כל החמס שעשית כמה שנים ישוב עליך בפעם אחת הכל ויכסך וי"ת לבנון בית מקדשא וכן תרגם אונקלוס ההר הטוב הזה והלבנון ובית מקדשא יחיתן פרשו תחת והיו"ד תמורת הכפל או יהיה פרשו חית ויהיו שני פרשים וענין אחד : (יח) מה הועיל פסל · מה הועיל לו פסלו למלך בבל שהיה מתפלל בו ונותן הכח לאלהיו מה הועיל לו ביום שברו וכן אמר בגבורות ישעיהו כרע בל קרס נבו : כי פסלו יצרו · האומן שיצרו ופסלו מה תועלת היתה בו : מסכה ומורה שקר · ומה הועילה ג"כ המסכה שנסתך בה הפסל ומה הועיל בהם הפסל שמורה שקר לעבדו : כי בטח יצר יצרו עליו פי' מה תועלת ימלא בו היוצר שיצרו כי בטח עליו כי בטח על יצרו כלומר על מעשה ידיו המעשה נקרא יוצר והעושה נקרא יוצר וכן ויצר אשר ליוצרו לא הבין : אלילים אלמים · שלא ימצא אל הקורא להם : (יט) הוי אמר · לעץ דומם . תואר כללי לזכר ולנקבה כמו ריקם וכן שבי דומם : הוא יורה . בתמיה אתה הקורא לו איך תחשוב שיורה לך את אשר תעשה : הנה הוא תפוש זהב וכסף · כלומר תפוש ומלופה בזהב וכסף פי' אינו בשר ודם שיקבל רוח כי כסף וזהב הוא לפיכך וכל רוח אין בקרבו ופי' וכל שום רוח אפי' רוח הבהמה וכן כל מלאכה לא תעשו וכל חלב וכל דם לא תאכלו והדומים להם : (כ) וה' בהיכל קדשו · ואין כן ה' כי הוא הנותן רוח בכל בשר ואף על פי שהוא בהיכל קדשו והוא בשמים : הס מפניו כל הארץ . יראו מפניו כל יושבי הארץ כי הוא המשגיח בהם ורואה כל מעשיהם כמו שאמר משמים הביט ה' ראה את כל בני האדם : (א) תפלה לחבקוק הנביא . זאת התפלה נעשית על דרך שיר משירי תהלים · על כן אמר על שגיונות כמו שגיון לדוד ואמר למנצח בנגינותי וכן אמר בו מלת סלה ואינה כתובה ואת המלה בכל המקרא כי אם בזאת התפלה ובספר תהלים וענין התפלה על צרת ישראל בגלות הזה וספר בה נסים וגבורות שעשה האל לישראל מיום אשר גאלם ממצרים והתפלל ואמר בדרך נבואה כי כן יעשה עמהם בגלות הזה ובגאולתם מהגלות ובמלחמת גוג ומגוג והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז"ל פי' כי תפלה זו על רעב שהיה עתיד להיות ובאותו בקרב שנים חייהו . ר"ל בקרב שני הרעב וכן בהגברים תרם ה' ר"ל על עצירת המטר : חמור קשה · על הסקמה שנראה בעצם היום הזה וכן כי הרעב על הרעב

מצודת דוד

הלב ובלבול הדעה : תסוב וגו' · מימין ה' תסובב עליך כוס התרעלה ר"ל המקום ילחם בך : וקיקלון על כבודך . על הכבוד שאתה בו יבוא קיא וקלון ר"ל תהיה נמאס בקיא ומכוסה בקלון ולפי שהמשיל הפורעניות לשתיית היין אמר לשון קיא כי דרך השכור להקיא : (יז) כי חמס לבנון . החמס שעשית ללבנון שהוא א"י החמס הזה יכסה אותך ותשוב בראשך : ושוד בהמות · השוד שעשית אל הבהמות ועל ישראל יאמר ולפי שהמשיל את א"י ליער הלבנון המשיל אנשים לבהמות המצויות ביער ואמר השוד הזה ישבר אותם ר"ל עליהם תבוא שוד כמו השוד שעשו לישראל : מדמי אדם · כל זה יבוא מסבת דמי אדם ששפך דם ישראל : וחמס ארץ . מסבת החמס שעשה בא"י ובקריה היא ירושלים ובכל אנשים היושבים בה : (יח) מה הועיל פסל . אם כל אלה יבוא עליו מה א"כ הועיל לו הפסל אשר פסלו ועשהו האומן היוצר ומתקנו : מסכה · וכן המסכה מה הועיל וכן המלמד השקר הוא הכהן הפסל המלמד דרכי עבודתו : כי בטח . אשר בטח האומן ואפי' זה האומן עצמו שעשה אותו יבטח על פסל מעשה ידיו להפסיק בידו לעשות אלילים אלמים אשר הדבור אין בהם ר"ל האומן המתעסק בו ובוטח עליו מה תועלת מצא בו : (יט) הוי אומר וגו' . אוי לאומר אל הפסל העשוי מעץ הקיצה משינתך ושמע אלי ולאבן דומם אומר עורי : הוא יורה · וכי הוא יוכל ללמד אתכם דבר מה בתמיה הנה הוא מתופה ופרוש עם כסף וזהב ויפה הוא למראה העין אבל אין בקרבו שום רוח אפי' רוח החיוני כבהמה : (כ) וה' · אבל ה' עם שהוא בהיכל קדשו בשמים ממעל עכ"ז כל יושבי ארץ שותקים מפני אימתו כי ידו בכל משלה ואין מי ידבר למולו : **ג** (א) שגיונות . ר"ל תפלתו היתה בעבור השגג והתרעם מול ה' ולכן חזר להתפלל

מצודת ציון

וקיקלון . כמו קיא קלון וקיא הוא מלשון הקאה והוא המאכל החוזר דרך הפה . (יז) לבנון · כן נקרא א"י כמ"ש ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ג) : ושוד · מל' שדידה ועושק : יחיתן · מל' חתת ושבר וכן ואתו נבוריך תימן (עובדיה א') : (יח) הועיל · מל' תועלת : פסלו · ענין החקקת והשוות הצורה וכן ויפסלו בוני שלמה (מ"א ה) : יוצרו . מל' יצירה ור"ל מתקנו ועושהו : מסכה . צורה העשויה ממתכת : ומורה . ענין למוד כמו את מי יורה דעה (ישעיה כח) : אלילים · מל' אל ולא ר"ל דבר מבלי תועלת : אלמים . מל' אלם : (יט) הקיצה עורי · מל' הקרה והקיצה מן השינה : דומם · מושתק כמו וידום אהרן (ויקרא י) : יורה . ילמד : תפוש · ענין עטית ופרישה כמו חפה הנגע (שם יג) : וכל רוח . שום רוח וכן כל מלאכה לא תעשו (שם כ"ג) : (כ) הס · ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר יג) : (א) שגיונות · מלשון שגיאה וכן שגיון לדוד

ג ב יְהֹוָה שָׁמַעְתִּי ...

יָרֵאתִי יְהֹוָה פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים
חַיֵּיהוּ בְּקֶרֶב שָׁנִים תּוֹדִיעַ בְּרֹגֶז
רַחֵם תִּזְכּוֹר: ג אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא
וְקָדוֹשׁ מֵהַר־פָּארָן סֶלָה כִּסָּה שָׁמַיִם
הוֹדוֹ וּתְהִלָּתוֹ מָלְאָה הָאָרֶץ: ד וְנֹגַהּ
כָּאוֹר תִּהְיֶה קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ וְשָׁם
חֶבְיוֹן עֻזֹּה: ה לְפָנָיו יֵלֶךְ דָּבֶר וְיֵצֵא
רֶשֶׁף לְרַגְלָיו: ו עָמַד וַיְמֹדֶד אֶרֶץ
רָאָה וַיַּתֵּר גּוֹיִם וַיִּתְפֹּצְצוּ הַרְרֵי־עַד

(מסורה בגליון: נ' ומ"ל · נ' · נ' מ"ל · ג' · כתיב וי"ו · יפה ומטעים כיס · עזו קרי · נ' רפין · ג')

גְּבוּרְתָּךְ דְּחֵלִית יְיָ רַבְרְבִין עוֹבָדָךְ דִּי אַתְּ יָהֵיב אַרְכָּא לְרַשִׁיעַיָּא דְּאִם יְתוּבוּן לְאוֹרָיְתָךְ וְלָא תָבוּ וְאִינוּן מַרְגְּזִין קֳדָמָךְ בְּגוֹ שְׁנַיָּא דִּיהַבְתָּא לְהוֹן חַיָּא בְּכֵן אַתְּ עָתִיד לְהוֹדַע גְּבוּרְתָּךְ בְּגוֹ שְׁנַיָּא דַּאֲמַרְתָּא לְחַדָּתָא עָלְמָא לְאִתְפְּרָעָא מֵרַשִׁיעַיָּא דַּעֲבָרוּ עַל מֵימְרָךְ וְצַדִּיקַיָּא עָבְדֵי רְעוּתָךְ בְּרַחֲמִין תִּדְכַּר: ג בְּמִתַּן אוֹרָיְתָא לְעַמֵּיהּ אֱלָהָא מִדָּרוֹמָא אִתְגְּלִי וְקַדִּישָׁא מִטּוּרָא דְּפָארָן בִּגְבוּרַת עָלְמִין אִתְחַפִּיאוּ שְׁמַיָּא זִיו יְקָרֵיהּ וְאַמְרֵי תוּשְׁבַּחְתֵּיהּ מַלְיָא אַרְעָא: ד וְזָהוֹר יְקָרֵיהּ כְּזָהוֹר בְּרֵאשִׁית אִתְגְּלֵי וְזִקּוּקִין מִמֶּרְכַּבַת יְקָרֵיהּ נַפְקִין תַּמָּן גְּלָא יַת שְׁכִנְתֵּיהּ דַּהֲוַת מְטַמְּרָא מִבְּנֵי אֱנָשָׁא בְּתָקוֹף רוּמָא: ה מִן קֳדָמוֹהִי מִשְׁתַּלַּח מַלְאַךְ מוֹתָא וְנָפִיק כְּשַׁלְהוֹבִית אֶשָּׁתָא מִמֵּימְרֵיהּ אִתְגְּלֵי: ו וְאַזִּיעַ אַרְעָא וְאַיְתֵי מַבּוּלָא עַל עַם דָּרָא דַּעֲבָרוּ עַל מֵימְרֵיהּ וְאַף בְּתִנְיָתָא כַּד חָבוּ קֳדָמוֹהִי בְּחוֹבֵיהוֹן כֵּן בַּלְבְּלִינוּן לְעַמְמַיָּא וְאִתְפְּרָקוּ טוּרַיָּא דְּמִלְקַדְמִין מְבָא

הודו ת' וסי' נמ' בירמיה סי' כ"ב : עזה ד' בקרי' וסי' ושם חביון עזה כתי' ה' · ת שם משרת עזו . וית לשבי עזו. הללוהו ברקיע עזו. ויצא ג' בקריא' וסי' ויצא רשף לרגליו. והנשיא אשר בתוכם. גרש לץ ויצא מדון :

תולדות אהרן ברוגז . מ"ק יז : מתימן יבא . סנה"ד כ : ונוגה כאור · פסחים ח מקרים מ"ב סכ"ע : וימדד ארץ . ב"ק לח :

אבן עזרא

הרעב ופעם פעלך שתחיה ישראל בקרב אלה השנים ור' יהודה אמר שמעתי גבורותיך ועתה חיה פעלך כאילו הוא מת וזה רחוק : בקרב שנים תודיע פעלך מה יעשה והם ישראל הם הפועל שלך : ברוגז . בעת הרוגז שאנו בפחד : רחם תזכור · רחמיך ומלת רחם לשון יחיד כי רחמים לשון רבים ורבי משה אמר ברוגז רחם וזכור השת שבאתה אתה האלוה מתימן וזה ארוך ואינו נכון ויש אומרים כי רחם שם דבר כמו אהבה ארחמך ה' חזקי : (ג) אלוה . עתה יספר כמה גבורות עשה לישר' הפעם הלא אתה הוא מתימן כמו אלוף תימן כמו ה' בלאתך משעיר : וקדוש מהר פארן · וכבר פירשתי זה הטעם בפרשת וזאת הברכה כי כאשר עבר הכבוד על הר שעיר שהוא סמוך לפארן כמו שנאמר ואת החורי בהררם שעיר עד איל פארן או זרח משעיר כבוד השם והראת' גבורתו במלחמת מדין וסיחון ועוג : כסה שמים הודו · ששבחוהו הכל ופחדו ממנו : (ד) ונגה · שהיה יוצא מלפניו כאור היה זה הוא כמו עמוד האש . וקרנים · כמו כי קרן עור פני משה : ושם חביון עזו . הוא הארון כמו קומה ה' לכנוחתך אתה וארון עזך וכתי' כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו וי"ו חביון תחת אלף וטעם חביון עזו הארון שהיה חבוי וצפון ומכוסה כשמושאים אותו או הוא מבעלי הה"א כמו חבי כמעט רגע עד יעבר זעם : (ה) לפניו . לפני הכבוד או הארון שהם הכבוד : דבר · להרג העמים כדרך וגם הגרע' : ויצא רשף · כמו דבר ולחומי רשף כמו אכולי דבר : (ו) עמד · נמדדה ארץ כנען ונתחלקה לשבטים וטעם כ"מ ששם עיננו עליו מיד נמס וזהו ויתר גוים : ויתפצצו . הטעם שכל מקום שעבר עליו הכבוד היה מתפוצץ מדה כנגד מדה ומדד עומד כדאמר נצב ה' ועומד לדין עמים (ישעיה ג) ממחין ומדקדק בדינם : וימודד ארץ · ברוחתים קילקלו וברותחים דנו · ראה . בדור הפלגה שעל ידי שהיו שפה אחת באו אולם בעצה כדכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת

רש"י

הרשע הזה אתה סובל יראתי · אמרתי איך נשחית מדת הדין בעון ישראל : פעלך בקרב שנים חייהו . פעלך הראשון שהייתה נפרע לנו מאויבינו בקרב שני הגרה שאנו שרויים בה חייהו כלומר עוררהו והשיבהו ובקרב שנים הללו תודיעהו : ברוגז · שתקצוף על הרשעים : רחם תזכור · רחם כמו לרחם : (ג) אלוה מתימן יבוא · עכשיו הוא מזכיר לפניו פעלו הראשון שהוא מבקש לפניו לעוררהו ופועל (ס"א פועל) תיבחן של ישראל ופורענו' דורו' הראשוני' כשבאת ליתן את התורה (חזרת על עשו וישמעאל ולא) קבלוה : תימן · עשו : פארן . ישמעאל כדאמר וישב במדבר פארן (בראשית כא) : כסה שמים הודו · בסיני לישראל : (ד) ונוגה · אותו היום : כאור תהיה · כאור המיוחד של שבעת ימי בראשית היה וכן ת"י : קרנים . לשון מאור כשהוא נוקב חורה דרך הנקב נראה כמין קרנים בולטין וכן (שמות לד) כי קרן עור פניו : מידו · מידו של הקב"ה באו להם : ושם חביון עזו · כתרגומו שם נגלה עזו שהיה חבוי למפרע בסתר עליון : (ה) לפניו ילך דבר · מצאתי במדרש אגדה בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל סרדו למלאך המות להפליגו לדברים אחרים שלא יעמוד לקטר ולומר אומה שעתידה לכפור בך לסוף ארבעי' יום ואתה נותן להם את התור' : ויצא רשף לרגליו · מלאכי רשף באו עמו לסיני : (ו) עמד וימודד ארץ . המתין לדקדק בדין דור המבול למדוד להם

רדק

ר"ל על השגגים וכן אמר כי תאנה לא תפרח ודעת רוב המפרשים על הענין שזכרנו וכן דעת יונתן והוא תרגם שגיונות ענין שגגה התפלל שיהיו עונות ישראל נחשבים לפניו כשגגה : (ב) ה' שמעתי שמעך יראתי · שמעתי קול הנבואה אומר אלי הגלות הארוך שיהיה לישראל לעתיד ויראתי איך יוכל לעמוד כמה שנים בקרב אויביו לפיכך אני מתפלל לפניך ואומר פעלך בקרב שנים חייהו . ישראל שהם פעלך שאתה פעלתם כמ"ש על בני ועל פועל ידי תצוני ואמר הוא עמך ויכוננך : חייהו . חיה אותו בתוך השנים הארוכים האלה שיהיה בגלות שלא יכלה בקרב אויביו : בקרב שנים תודיע . בקרב אלה השנים תודיע דרכך שיעדת להם ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וגו' : ברוגז רחם תזכור . בזמן הרוגז והאף שהוא זמן הגלות תזכור להם אהבת אבותם כמ"ש וזכרתי להם ברית ראשונים או יהיה רחם אחד מן רחמים כלומר זכור להם רחמיך כמ"ש זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה והדרך הדרש רח"ם בגימטריא אברהם חשבון זה כזה כלומר זכור להם ברית אברהם : (ג) אלוה מתימן יבא . עתה ספר הגדולות והנוראות שהראה האל לישראל במדבר שיעשה להם כן בגאולתם מהגלות התלה כשנתן להם התורה וזה אלוה מתימן יבא כמו שאמר בתורה וזרח משעיר למו כי תימן הוא שעיר וכן מהר פארן כמו שנאמר בתורה הופיע מהר פארן : כסה שמים הודו · וזהו הלפידים שראו ביום מתן תורה שהיו מזהירים השמים והארץ : הודו . פי' הודו והדרו ותהלתו . וזהו מן הכלו כרו עלי ראשי · תכר שעיר ופארן כי הם סמוכים להר סיני ודרך הדרש ידוע וי"ת מתימן מדרומא ודעתו כדעת אונקלוס בפי' הפסוק ותהלתו תרגומו כמשמעו ומימר תושבחתיה : (ד) ונוגה כאור תהיה · וזהו מה שאמר בתורה ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר : קרנים מידו לו . וזהו כי קרן עור פני משה כלומר הזיו ההוא היה מיד האל לו למשה ואמר קרנים בל' שנים כי השנים שני לדין וי"מ קרנים על הלוחות שנתן למשה שהיו שנים והיו מזהירות כנראה ובנסתר : שם חביון עזו · שם בסיני נגלה מה שהיה נחבא מעולם עד היום ההוא כי לא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו שנגלה בו האל ית' בכבודו הגדול על הר סיני לעיני כל ישראל וי"מ חביון עזו על הארון כמ"ש עליו אתה וארון עזך ושם היו נסתרות הלוחות : (ה) לפניו ילך דבר · פי' אחז"ל במתי מדבר והתכם ר' אברהם אבן עזרא פי' על העמים כשנכנסו ישראל לארץ כמ"ש את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל העם וגו' : רשף · כמו דבר והענין כפול במלות שונות וכן ולחומי רשף והוא תולי שקדחת שהיא חמה השורפת וממיתה מהרה : לרגליו · לשבתו כמו ויברך ה' אותך לרגלי : (ו) עמד וימודד ארץ . עמד הארון בגלגל י"ד שנה עד שכבשו הארץ וחלקוה במדה וחבל : ראה ויתר גוים · משה ראה והביט לקנתר בניים

מצודת ציון

לדוד (תהלים ז) : (ג) מתימן · הוא ארץ אדום שהוא בדרומה של א"י : סלה · לעולם : הודו · ענין סדר ופאר : ותהלתו · ענין שבח וזכר כמו הכלו כרו (איוב ל"ט) : (ד) ונגה · ענין האור וזריחה כמו מנוגה נגדו (תהלים יח) : קרנים · הואמר על המשאלם והתחזקות ע"ש שבעה"ח בעלי הקרן יתחזקו בהם : חביון · מל' חבוי וגנוז כמו חבי כמעט רגע (ישעיה כו) : עזו · ענין חוזק ועל הארון יאמר שהוא חוזק של ישראל : (ה) דבר · מגפה : רשף · גחלי אש כמו רשפים רשפי אש (ש"ה ח) : לרגליו . ר"ל עם ביאתו וכן ויברך ה' אותך לרגלי (בראשית ל) : (ו) ויתר · ענין דלוג והעתק כמו ויתר ממקומו (איוב לז) : ויתפוצצו · ענין הפיזור עם השבר והריצוץ

מצודת דוד

להתפלל לפניו ולספר בשבחו : (ב) שמעתי שמעך · שמעתי מה שאמרת לי והשמעת לאזני מהגלות וארכו והנה יראתי עד מאד : ה' פעלך . לכן אבקש ממך אתה ה' אשר בקרב השנים האלה לא יכלו והעמד בחיים את ישראל הנקרא פועל ידך כמ"ש על בני ועל פועל ידי (ישעיה מה) : בקרב שנים תודיע . בקרב השנים האלה תודיע שברוגז רחם תזכור ר"ל שאף בזמן הרוגז והגלות תזכור לרחם עליהם וכמ"ש ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וגו' וזכרתי להם ברית ראשונים (ויקרא כו) : (ג) אלוה מתימן יבא · הנה כשבא אלוה לפני ישראל כשעברו את תימן הוא ארץ אדום כי אז התחילו להלחם בסיחון ועוג : וקדוש מהר פארן סלה · הוא כמו הכפל וקדוש סלה מהר פארן ור"ל כשבא ה' הקדוש מעולם כשעברו הר פארן ביהוא סמוך לארץ אדום כמ"ש בהררם שעיר עד איל פארן (בראשית יד) והר שעיר הוא ארץ אדום והוא תימן וכפל הדבר במ"ש : כסה שמים הודו · אז כשכבשו ישראל ארץ סיחון ועוג כסה שמים הודו ר"ל אז מלאה הודו על שמים ממעל וזהרו מלא הארץ כי אז נתפרסם גבורות ה' : (ד) ונוגה כאור תהיה · הנוגה של עמוד האש שהוליך לפני ישראל היתה מאירה כאור היום : קרנים וגו' · מיד ה' בא לישראל קרן ממשלה והתגברות : ושם וגו' . במחנה ישראל הלך חביון עוזו הם הלוחות שהיו מאז חבויים וגנוזים במרום הנתונים בארון הנקרא עז כמ"ש אתה וארון עזך (תהלים קלב) : (ה) לפניו . לפני הארון הלך הדבר להרוג את הכנענים ועם ביאתו יצא רשפי אש לשרוף אותם ר"ל ע"י הארון ההולך עמהם למלחמה כבשו את הכנענים : (ו) עמד וימודד ארץ , כאשר עמד הארון בארץ כבשו אותה וחלקוה לשבטים במדה בחבל : ראה . כאשר הארון שם עינו בארץ היה מעתיק את הכנענים לגרשם מארצם : ויתפוצצו · ההרים הקבועים מעולם כאילו היו מתפוצצים

רשי

אמה (בראשית יח) : ויתר גוים : הקפיצם לשבעים לשון כדאמר ויתר ממקומו (איוב לז) לנתר בהם (ויקרא יא) : הררי עד · הרי סעכו"ם : הליכות עולם לו · הראה להם שכל מהלכו של עולם שלו הוא : (ז) תחת און · שמצא בישראל : ראיתי אהלי כושן · שעומדים בגלוי ומתגלים אם ישראל ובהכנע' לפניך ירגזון יריעות וגו' הכל כתרגומו : (ח) הבנהרי' · יש תמיהות שכן קיימת הראיה שכל אלה עשה ופירוש המקרא כתרגומו : מרכבותיך · לנו ישועה : (ט) עריה תעור קשתך · גלה עלית גבורתך : שבועות מטות · שבועות שנשבעת לשבטים : אומר סלה · מאמר המקוים לעולם · אומר נקוד פתח (ר"ל סגול) וטעמו למעלה שהוא שם דבר : נהרות תבקע ארץ · כתרגומו : (י) ראוך יחילו הרי'. הרי נחלי ארנון שנדבקו זה עם זה : זרם מים עבר · בעברם בירדן תמו נכרתו המים ועבר קילוח שסף המים לגשולו של נהר והבאי' מלמעלה קמו עמדו : נתן תהום קולו . שבחוהו יושבי הארץ : רום ידיהו נשא · נכא השמי' הודו לו : (יא) עמד זבולה . במדוריהון כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה ופירשוה על מלחמות גבעון כתרגומו : לאור חציך

אבן עזרא

או הוא דרך משל שעבר על המלכים שאחזתם אימה : שחו · הגבעות לפניהם והיו מישור והליכות עולם : (ז) תחת . הטעם כי אהלי כושן נשא כאילו היו תקועים במקומות און שלא יעמד גם נכון הוא להיות זה רמז לדבר כושן רשעתים וארץ מדין על דבר גדעון בדברי החלום : (ח) הבנהרים . השלים פסה לספר גבורות השם בעבור ישר' פתח יחל לספר גבורתו שהוא דורש תמיד ארץ ישראל להשקות' כאשר הזכיר דוד גשם נדבות תניף אלהים אחר שאמר חיתך ישבו בה וגבורת ה' תרא' בכל דור ודור בנואתו להמטיר וכתוב עושה גדולות ואחריו הנותן מטר כי יש לתמוה איך יעלו העננים מהנהרים ומן הימים כמו הקורא למי הים כשהעננים עולים מהי' והולכים להמטיר אל מקום שילוח השם על כן כתוב ויספכם ה' צבאות שמו : סוסיך . הם עבים שילוח להמטיר על מקום רצונו ואל תתמה בעבור שקרא' סוסיו כמו הנה ה' רוכב על עב קל כאשר עבים רכבו ופעם ישועה להושיע יושבי הארץ : (ט) עריה · לשון גילוי כמו וקיר ערה מגן ותלת הטור מבנין נפעל משרש אחר על משקל אף תכון תבל שהוא סימן הקשת ותעור תגלה הקשת וזאת כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם ופעם שבועות מטו' על החני' וככה כתוב ברק מימך כאילו המטות שבעו לקיים מאמרך סלה : נהרות תבקע ארץ . לנוכח השם והארץ שהיא הנבקעה היא הפעולה עד שתעשה כמו נהרות : (י) ראוך יחילו . משל הרים : [illegible]

שַׁחוּ גִּבְעוֹת עוֹלָם הֲלִיכוֹת עוֹלָם
לוֹ׃ ז תַּחַת אָוֶן רָאִיתִי אָהֳלֵי כוּשָׁן
יִרְגְּזוּן יְרִיעוֹת אֶרֶץ מִדְיָן׃ ח הֲבִנְהָרִים
חָרָה יְהוָה אִם בַּנְּהָרִים אַפֶּךָ אִם
בַּיָּם עֶבְרָתֶךָ כִּי תִרְכַּב עַל סוּסֶיךָ
מַרְכְּבֹתֶיךָ יְשׁוּעָה׃ ט עֶרְיָה תֵעוֹר
קַשְׁתֶּךָ שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת אֹמֶר סֶלָה
נְהָרוֹת תְּבַקַּע אָרֶץ׃ י רָאוּךָ יָחִילוּ
הָרִים זֶרֶם מַיִם עָבָר נָתַן תְּהוֹם קוֹלוֹ
רוֹם יָדֵיהוּ נָשָׂא׃ יא שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד
זְבֻלָה לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרַק

כ"ג' חד חסר · ד' חד חסר · נ' · כ' מ"ל · י"ח פסוקים אם אם · כ' וחסר · ד' ג' מ"ל וחד חסר · ו' · ל' · ג' · ל' ומ"ל · ל' ומ"ל · ל' וחסר

רָמָתָא דְּמִן עָלְמָא גְּבוּרַת
עָלְמָא דִילֵיהּ׃ ז כַּד פָּלְחוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל לְטַעֲוָתָא מְסַרְתִּינוּן
בְּיַד כּוּשָׁן חַיָּבָא וְכַד תָּבוּ
לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא עֲבַדְתְּ לְהוֹן
נִסִּין וּגְבוּרָן וּפְרַקְתִּינוּן מִיַּד
מִדְיָנָאֵי עַל יַד גִּדְעוֹן בַּר
יוֹאָשׁ׃ ח הָא עַל מַלְכֵיהוֹן
וּמַשִּׁרְיָתְהוֹן דְּסַגִּיאִין כְּמֵי
נַהֲרָא הֲוָה רְגַז מִן קֳדָמָךְ יְיָ
עַל מַלְכַיָּא הֲוָה רוּגְזָךְ וּבְיַמָּא
הוֹדַעְתָּ בְּהוֹן פּוּרְעָנוּת
גְּבוּרְתָּךְ אֲרֵי אִתְגְּלֵיתָא עַל
מַרְכְּבַת יְקָרָךְ שְׁכִנְתָּךְ לְעַמָּךְ
תְּקוֹף וּפוּרְקָן׃ ט אִתְגְּלָאָה אִתְגְּלֵיתָא בִּגְבוּרְתָּךְ בְּדִיל קְיָמָךְ דְּעִם
שִׁבְטַיָּא מֵימְרָךְ קַיָּם לְעָלְמִין לְהוֹן בִּזְיָעְתָּא טוּרִין תַּקִּיפִין נְפַק נַהֲרִין שְׁטַפוּ אַרְעָא׃
י בְּאִתְגְּלָיוּתָךְ עַל טוּרָא דְסִינַי חֲזוֹ יְקָרָךְ זָעוּ טוּרַיָּא עֲנָנֵי מִטְרָא עֲדוֹ אֲרִים תְּהוֹמָא
קָלֵיהּ חֵילֵי מְרוֹמָא תְּמַהוּ קָמוּ׃ יא אַף בְּמֶעְבְּדָךְ נִסִּין לִיהוֹשֻׁעַ בְּמֵישַׁר גִּבְעוֹן
שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא קָמוּ בִּמְדוֹרֵיהוֹן עַמָּךְ בְּמֵימְרָךְ אִתְגַּבַּרוּ בִּתְקוֹף נִצְחָן

גבעות עולם ג' דסמיכי בקרי' וסי' עד תאות גבעות עולם . וסמגר גבעי' עולם . שחו גבעות עולם
הליכות · ידיעות ה' מ"ל וסים' בסדר ויקהל : ראוך ג' בקריאה וסי' ראוך יחילו הרים זרם מים עבר ·

תולדות אהרן הליכות עולם · מגלה כח סוטה כב נדה עג : עריה · סנהדרין לב : נתן תהום · ר"ה כג ;
שמש ירח · נדרים לט סנהדרין קי :

רדק

[illegible]

זרם מים עבר · עליהם על ההרים : נתן תהום קולו . שאון הים והנהר ופעמם רום שישך תהום כמו כי אשה אל שמים ידי דרך משל שנשבע כאילו הוא נשבע ברומו של עולם או פירושו שהשמים הראו גבורתם על העמים : (יא) שמש · כל אחד מהם עמד בזבולו והפעם

יתברך לפיך יעשה בהם פרענו לנביאים זה ולהשפיל זה לנגרם זה ולהנחיל זה ואמר הליכות עולם כי העולם מתנהג על מהלכי הגלגלים והכוכבים וי"מ פסוק זה על דור המבול ועל דור הפלגה ר"ל אלא הדורות שלא היו מכירים בו והיו מדמים שאין אלוה בעולם עמד והראה להם כי הוא אדון הכל ומשגיח בכל ור"ל במלת וימודד שמדד להם מדה כנגד מדה כמו שאמרו רז"ל ברותחים קלקלו וברותחים נדונו : ראה ויתר גוים · ראה שנועדו כלם במקום אחד לבנות המגדל ובכל פעם והפיצם משם על פני כל הארץ והראה להם כי הליכות עולם לו : גבעות עולם והררי עד . על דרך משל כמו שפירשתי ובת"י אתגלי והוציא הרעה וגו' כמ"ש : (ז) תחת און . הזכיר פעם גבורות שעשה לנו במלחמות כושן רשעתים ע"י עתניאל בן קנז ובמלחמת גדעון עם מדין ואמר במקום און ראיתי אותם אהלים תקועים כלומר במקום שלא היו להם שעמדים וקיום כי הקים ה' את עתניאל והפיל אותם אהלים : ירגזון יריעות ארץ מדין . רגזו אותן יריעות ר"ל אהלי יריעות ארץ מדין כי האהל הוא פריעם ביריעות ורגזו כשבא גדעון עליהם כמו שאמר בחלום צליל לחם שעורים ואמר ונפל האהל וי"מ תחת און בעבורי ראיתי אהלי כושן שבא כושן רשעתים עלי נאלהי וכאשר עשיתי תשובה רחם האל יתברך עלי ורגזו יריעות ארץ מדין מפני ע"י גדעון ובת"י כד פלחו בית ישראל לטעותא וגו' : (ח) הבנהרים חרה ה' · זכר בקיעת הירדן וים סוף ואמר מה זה היה לנהרים אם חרה אף ה' בהם כשנבקעו וכפל הענין כמ"ש לחזק ואמר ואם בנהרים אפך אמר כאלו בחרה אף ה' בנהרים שהרי ראינו שהירדן נבקע וזהו דרך משל ומליצה וכן אם בים עברתך על בקיעת ים סוף ולא זכר הנסים על הסדר : כי תרכב על סוסיך · כנגד סוס פרעה ורוכבו רמה בים : מרכבותיך ישועה · מרכבותיך היה לנו ישועה וזה דרך משל לפי שהסוסים מוכנים למלחמה ורוכביהם הם המנצחים כמו שאמר שקר הסוס לתשועה ואמר סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה וי"ת הבנהרים דרך משל אל על מלכיהון ומשירייתהון וגו' : (ט) עריה תעור קשתך · כמו פרשה ידו הגדולה אשר עשה במצרים ותשועתו לישראל לרוכב הסוס כן דמה אותו לתופש הקשת ופי' עריה ענין גלוי כמו נגלתה זרועך עליהם ואת גם כמו ערום ועריה ותעור ג"כ ענין גלוי אלא שאינו משרשו כי עריה מנחי הלמ"ד ותעור נפעל מנחי העין וכן בענין גלוי השוטה וזורה למתן הבית אל מעוריהם : שבועות מטות אמר סלה . עשית כל זה לקיים אומר שאמרת אומר שם בשקל תדע קדש : נהרות תבקע . בקעת להם הארץ סיבבה לתת להם מים רבים כמו הבארות כמ"ש ויוצא נחלים מסלע ויורד כנהרות מים ועל הדרך הזה ת"י : (י) ראוך הרים · הרים הוא משל למלכי כנען שמעו וחלו מפני ישראל וזהו ראוך ראו הנפלאות שעשית עם ישראל במדבר ועם מלכי האמורי ועם הרואה כי בשמיעה הברורה כמו הראיה וכן וירא יעקב כי יש שבר במצרים : זרם מים עבר . זרם מים העוברים בירדן עברו עד ים הערבה תמו ונכרתו . נתן תהום קולו · כשבקע מי הירדן נתנו קול : רום ידיהו נשא · המים היורדים מלמעלה קמו נד א' כי הם עמד כי הירדן היה מלא על כל גדותיו והיו מים רבים ובהעמדו קמו נד א' וזהו רום ידיהו נשא כתהום נשא ידו לרום וי"מ בענין אמר נאמנותך על מורא דסיני וגו' : (יא) שמש ירח · במלחמת יהושע עם המלכים שעמד להם השמש וכן הירח עד יקום גוי אויביו : זבולה · בשמים

מצודת דוד

[illegible]

מצודת ציון

[illegible]

אבן עזרא

והטעם אין צרך לשמש ביום ולא לירח בלילה כי לאור חציך יהלכו ללכת בני אדם: לנגה. הטעם כפול: (יב) בזעם. הטעם כאשר תזעם על הים ועל הנהרים ככה כאשר תצעד בזעם אל הארץ מיד תדוש גוים: (יג) יצאת. בעבור ישועות עמך: לישע את משיחך. מלך יהודה: מחצת. כל ראש: ערום. לגלות יסודם עד צוארם: (יד) נקבת. הרשע מלך הגוים שהוא ישועת משיחך: במטיו. אל הרשע לבדו נקבת ראשו שהוא ראשו ומלך על פרזיו והנה עתה יסערו ישועתו כמו ואספרם ומעם להפיצני להפיץ את ישראל: עליצותם. כמו עלץ לבי וכאשר ישיה מפוזר יאכלום העמים ור' משה אמר ישמחו בעבור שתרעב ארץ ישראל כי העני יאכל לחמו בסתר שלא יחטף ממנו: (טו) דרכת. הנה האויב מוכן לבוא לצור עלינו ואת' דרכת בים סוסיך הטעם כי עבדך תוליכם לים עד שטבעו מימיו כמו חומר ולא תשקה ארץ ישראל ובעבור זה הנביא או' על לשון ישראל זאת הנבואה. (טז) שמעתי ותרגז בטני. בעבור חסרון המאכל. וטעם לקול בעבור זה הקול: צללו שפתי. שתכה זאת את זאת מגזרת מצלתים והזכיר שפתי כי הפה שער המאכל: יבוא רקב בעצמי. כי בהפסק המאכל יידשן הבשר אז שעם הרקב ותחתי ארגז. במקומי בארץ ישראל: אשר אנוח. שחשבתי שאמצא מנוחה בבוא התבואה

רשי

חציך יהלכו. ישראל: (יב) בזעם תצעד ארץ. לגרש שבע' עכו"ם: (יג) לישע משיחך. שאול ודוד: ערות יסוד. חומות עכו"ם: עד צואר. הוא גובה החומות והמגדלים: (יד) נקבת במטיו ראש. סנחריב וסיעתו שהיו סוערים ברוח סערה להפיצני והנא היא מסה שהי"ה רודה בו את העכו"ם והכאה ושבר להפיצני נקבת ראשי גייסותיו במטיו שהי' בא לרדות בהם: ראש פרזיו. ראשי עריו ופירותיו כמו פרזות תשב ירושלים (זכריה ב) ערי הפרזי (דברים ג): עליצותם. היו כשהיו יכולים לאכול עני במסתר ישראל הקרואים עם עני: (טו) דרכת בים. בחיילותיו ההכבדי' כחול הים: חומר. ת"י בדגור לי חמרים חמרים (שמות ח): (טז) שמעתי ותרגז בטני. ת"י אמרת בבל שמעית וזעו מלכיא מן קדם דינא די אתדנו מצראי: לקול צללו שפתי. לקול השמועה אחזני רעד עד ששפתי נוקשות זו לזו וקולו נשמע: צללו לשון מצלת הסוס (זכרי' יד) סינסי"ר בלע"ז: ותחתי ארגז. במקומי אני מזדעזעת: אשר אנוח ליום צרה: אשר מנוחתי זאת מוכנת ליום צרה: לעלות לעם יגודנו. ליום אשר. אמר להעלות מתוכו את העם אשר הוא יגודנו עקב לשוב

גבורתך: יב בזעם תצעד־ארץ באף
תדוש גוים: יג יצאת לישע עמך
לישע את־משיחך מחצת ראש
מבית רשע ערות יסוד עד־צואר
סלה: יד נקבת במטיו ראש פרזו
יסערו להפיצני עליצתם כמו־לאכל
עני במסתר: טו דרכת בים סוסיך
חמר מים רבים: טז שמעתי ו
ותרגז בטני לקול צללו שפתי יבוא
רקב בעצמי ותחתי ארגז אשר
אנוח ליום צרה לעלות לעם יגודנו:

ל' סרים ב' ובפסוק · ג' · ג' · פרזיו ק' ג' וחסר · שמיע לקול י"ז בליעכ"ה ג' · י"ד ומ"ל · כ'

גבורתך: יב באיתיותך לוט על סנאי עמך באתגליותך למתבר רשיעי ארעא ברוגזך תקטול בעממיא: יג אתגליתא למפרק ית עמך למפרק ית משיחך שיציתא מן קדמיהון מלכיא ושלטוניא מבתיהון תריכת חיבא ותברתא חילידון רגלי עמך על צוורי סנאיהון מימרך קים לעלמין: יד בזעתא ימא בחוטריה דמשה וגבריה רישי משרית פרעה דחשיבו מחשבן על עמך דבדרתינון ברות עלעולין ומבעתינון בימא דסוף על דרחיקו ושעבידו ית עמך ויהבו עצה בסתרא לאובדהון: טו אתגליתא על ימא במרכבת יקרך בדגור מין סגיאין: טז אמרת בבל שמעית וזעו מלכיא מן קדם דינא די אתדנו מצרים קל מליא אלינצלא ספותי אחד זיעא לחכימיא ובאתר דשרייא זעית דשבקני ליום עקא לעדן אסקא גלות עמי

ראוך מים אלהים ב' בפסוק: עד צואר ג' וסימ' עד צואר יגיע · עד צואר יחצה · ערות יסוד עד צואר סלה: צללו ג' בקריאה וסימ' צללו כעפרת במים אדירים · לקול צללו שפתי · כאשר צללו שערי ירושלים · וסי' בלשון ארמי אעיל תרעא כאברא: יגודנו ב' וסימ' גד גדוד יגודנו · לעלות לעם יגודנו:

תולדות אהרן דרכת׳ סנהדרין לד יומא עם: ותרגז: עקידס שער לג

רדק

שהם זבול ומעון להם כמ"ש ויעמוד השמש בחצי השמים: זבולה ה"א נוספת כה"א לילה כי המלה מלעיל: לאור חציך יהלכו. ישראל הלכו בלילה ומצרים רודפים אחריהם לאור הברקים ואנני סבור שמלין פ' נגוסם מפני בני ישראל והברקים הם חצי הש"י ותגיתו והאויבים נגפו בהם וישראל הלכו לאור ואע"פ שלא הזכיר בפסוק ברקים כיון שהזכיר אבני הברד הרי הוא כאלו הזכיר ברקים כי לא יפלו אבני הברד בלא ברקים גם אבני הברד לבנים מבהיקים ונותנים אורה בלילה וביום ובלילה היתה המלחמה שהרי התפלל יהושע על הירח שיעמד ג"כ עד יקום גוי אויביו והנה היה גם שמש גם שהאיר הירח בלילה עם הברד: (יב) בזעם. בזעמך על ז' גוים לעדת עליהם בארץ וכפל הענין כמ"ש ואמר באף תדוש גוים: (יג) יצאת לישע עמך לישע משיחך. כמו שיצאת לישע עמך בהכנסם לארץ ז' גוים כן תצא לעתיד לישע את עמך כמו שיצאת לישעם בהכנסם לארץ ז' גוים כן תצא ותושיעם ותוציאם מהגלות ותביאם לארצם ומה שאמר יצאת מחצת נקבת עבר במקום עתיד ורבים כמוהו ובדברי הנבואה יבא זה ברוב כי הנבואה אע"פ שהיא עתידה הרי היא כאלו נתקיימה לפיכך יזכרו בה בלשון עבר: משיחך. הוא משיח בן דוד: מחצת ראש מבית רשע. או ממחץ ראש מחיל הרשע גוג: ערות. מקור כלומר תגלה עד צואר כלומר תמחץ ראשם והוא מלך מגוג וכן תגלה יסודה עד צואר והם שרי החיל והמלכים אשר אתו ערות ענין גלוי וכן ערו ערו עד היסוד בה והצואר הוא קרוב לראש ויסוד הוא עיקר הבנין וקיומו לפי' הוא משל על גדולי המחנה: (יד) נקבת במטיו ראש פרזיו. כלומר במטות גוג עצמו תנקב ראש פרזיו כלומר חיילותיו וקראם פרזיו לפי שיבאו לרוב והם יושבים סביבות ירושלים כפרזים יושבי הפרזות שמתפשטים בכל מקום שאין להם חומה שתסגירם וכן אמר הוא אעלה אל ארץ פרזות ונאמר ג"כ פרזות תשב ירושלים מרוב אדם ואמר שהקב"ה ישלח מהומה בהם שינקבו וימחצו איש במטה שבידו את ראש רעהו וכן אמר תהיה מהומת ה' רבה בהם וגו' ואמר חרב איש באחיו תהיה: יסערו להפיצני. אותם שהיו סוערים להפיצני כלומר שיבאו ברוח סערה עלי להפיץ אותם בגוים: עליצותם. כמו לאכול עני במסתר עליצותם ושמחתם תהיה להפיצני כמו שהיתה בים שחשבו לאכול עני והוא ישראל כשיצאו ממצרים ורדף אחריו פרעה וחילו וחשבו לאכלו במסתר כלו' כי חשב כי אין ה' רואה ואין כחו בים כמו שהיה במצרים וחשבו לאכול בשמחה כמ"ש אמר אויב ארדוף אשיג וגו' עד שדרכת אתה בים סוסיך ויסר את אופן מרכבותיו ואז הבינו כי ה' נלחם להם בעבורם כמ"ש אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים כלומר ה' כמו שהיה נלחם בעבורם במצרים כן נלחם להם עתה בעבורם כי ראו כי בקע להם הים והעבירם ביבשה והם לא יכלו לעבור כמו שאמר ויהם את מחנה מצרים: (טו) דרכת בים סוסיך. ופי' דרכת בים סוסיך והעברת את ישראל בו והשלכת את מצרים בתהומות וטבעתו ועוד סוסיך פי' למעלה בפסוק כי תרכב על סוסיך: חומר מים רבים. כמו שאמר נצבו כמו נד נוזלים חומר נד ולבור מן חמרים חמרים: (טז) שמעתי. אמר הנביא שמעתי בנבואה הצרה שיהיו בה ישראל בעת שיהיה ביום בא גוג: ותרגז בטני. לאותה שמועה, ובטני רמז ללב כמו כמו מעי לו כי ללב יכון לשון הרגז והשמיה והשמחה וההשקט לא לבטן ולמעים אלא לפי שהלב בכללם יפילו לשון הלב עליהם: לקול צללו שפתי. לקול השמועה הזאת צללו שפתי וצלילת השפתים היא השקת השפתים זו בזו מרוב פחד ורעדה: יבא רקב בעצמי. אפילו עצמי שהם הדבר החזק אשר בגוף ירקבו לזאת השמועה: ותחתי ארגז. במקומי ארגז: אשר אנוח ליום צרה. אשר הייתי חושב שאנוח בארצי אחר ששבתי מהגלות לארצי והנה נהפכה מנוחתי ליום צרה: לעלות לעם יגודנו. ויום צרה הוא היום שתשב גוג לעלות לעם ירושלם וישראל ושיגודנו כלומר שיביא עליו גדודי העמים וכן יגודנו והוא יגוד עקב ענין גדוד ויהיה גד וגדוד בענין אחד וכמהו רבים או יהיה מן יגודנו מגזרת הכפל ושל

מצודת ציון

לנוגה. ענין האורה: ברק. כן יקרא ברזל מחודד כי אמר שלמוש ינוצץ כברק וכן ברק חרבי (דברים לב): (יב) תצעד. ענין דריכת הרגל כמו ויהי כי צעדו (ש"ב ו): תדוש. מל' דישה: (יג) מחצת. ענין הכאה ורציצה כמו מחץ ראש (תהלים קי): ערות. ענין גלוי כמו ערוה בושת (מיכה א): (יד) נקבת מל' נקב וחור: פרזיו. עיר שאינה מוקפת חומה נקראת פרזה כמו פרזות תשב ירושלים (זכריה ב): יסערו. מל' רוח סערה: להפיצני. מל' הפצה ופיזור: עליצותם. ענין שמחה כמו עלץ לבי (ש"א ב): עני. ר"ל מעונה: (טו) דרכת. ענין רמיסה והילוך: חומר. ענין גל וצבור כמו חמרים חמרים (שמות ח): (טז) ותרגז. ענין חרדה: צללו. ענין תנועת הרעש כמו תצלנה אזניו (ירמיה יט): ותחתי. במקומי: אנוח

מצודת דוד

יהושע עמד כ"א מהם במדורה ולא הלכה מהלכה כמ"ש וידום השמש וירח עמד (יהושע י): לאור חציך יהלכו. יהושע ועמו הלכו לאור ברזל חצי המקום ב"ה המבהיק ביותר ר"ל הצלחתו בכח זרועך: לנוגה וגו'. הוא כפל ענין במ"ש: (יב) תצעד ארץ. כמשה יושבי הארץ: (יג) יצאת. מעולם יצאת להושיע את עמך ולהושיע את משיחך ועל חזקיהו מלך יהודה יאמר על התשועה מסנחריב מלך אשור: מחצת ראש. אז מחצת ורצצת כל ראש מבית רשע ר"ל הרגת כל אנשי סנחריב ע"י המלאך המכה בהם: ערות יסוד. גלית את היסוד להוציאו ממקומו עד הצואר גליתו ר"ל עד עיקר החוזק שהוא הצואר שהחיות תלוי בו כלומר האבדת כל המחנה ועד עולם סלה כי עוד לא יוסיפו לקום: (יד) נקבת במטיו. במטה של סנחריב שבא לרדות בו נקבת כל ראש אנשיו היושבים בערי הפרזי כי לגודל רבויים כאלו לא יכילם מקום מוקף חומה ור"ל כפי מה שחשב לעשות לישראל נעשה בו וביאתו לירושלים לאבד את אנשיה היתה לרעתו כי שם נפל וכאילו נקב ראשם במטהו: יסערו להפיצני. אשר באו ברוח סערה להפיצני בארצות אחרות כי כן היה חפצו להוציאם מארצם ולזורתם בארצות אחרות כמ"ש (במ"ב ובישעיה): עליצותם. סוף שמחת הגלחמם היה כמו אלו שחשבו לאכול את ישראל שהיו מעונים בידם אשר רצו לבלותם במסתר הוא המדבר ור"ל כמו מצרים שרדפו לכלות את ישראל והיה לרעתם כי שם נטבעו כן ביאת אשור על ירושלים היה לרעתם כי שם נפלו: (טו) דרכת. כי אז כשבאו מצרים בים דרכת שם בסוסיך הם העננים עליהם דרכת בים ובצבור מים רבים להלחם עמהם ולאבדם והיה א"כ הרדיפה לרעתם וכן היה ביאת אשור לרעתו: (טז) שמעתי. הנה שמעתי דבר ובעבורה התחרד בטני ר"ל הלב הנתון בבטן: לקול. בעבור קול השמועה שפתי נקישות זו בזו מרוב רעד וחרדה: יבוא רקב. מרוב הצער בא רקבון בעצמותי: ותחתי. ר"ל בכל מקום עמדי ארגז ואחרד ולא אוכל להשים מדעתי במקום מן המקומות: אשר אנוח ליום צרה. ר"ל וזהו דבר השמועה כי שמעתי לאמר אשר אבא אל א"י מקום מנוחתי להיות מעותד שם על יום צרה ומהו

רשי

ישוב בגדודיו לארצו: (יז) כי תאנה לא תפרח · כתרגומו ויש לפתרו כמשמעו טוב אין הצלחה לכל מעשה בכל מפעה: ושדמות · שדה לבן: ממכלה · דיר צאן: (יח) ואני. כנסת ישראל · בה' אעלוזה: (יט) למנצח בנגינותי: לבן לוי המנצח בשיר ב"ה אומר' לו בנגינותי והלוי יתן קול כעבדו בכלי השיר: למנצח כמה דאת אמר (עזר' ג) ויעמדו הלוים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת וגומר: בנגינותי · הוא לשון נעימות קול השירים ולהפשיל אורגנידור"ש בלע"ז:

(ב) אסוף אסף. לשון כליון כמו (שופטים יח) ואספת את נפשך דמיכה ואל"ף הה"ה בתיבה שנייה שהרי היה לו לכתוב אאסוף אבל יש באלה הרבה כמו לא יהל שם ערבי (ישעיה יג) שהוא כמו לא יאהל: (ג) והמכשלות את הרשעים: פס

חילי ג' בקי"י וסי' חילי הגדול אשר שלחתי בכם. ה' אדני חילי · הן אשמח כי רב חילי: גדליה ה' וסי' נמסר בירמיה סימן מ': חזקיה ג' וסימ' גם אלה משלי שלמה · דבר ה' אשר היה אל צפניה · עזור אמר הזקיה · ומן ויהי בשנת שלש להושע בן אלה עד וישלח מלך אשור את תרתן דכות' חזקיה במ"א חזקיהו וסימן ויהי בשנת תרביעית למלך

תולדות אהרן כן כושי. מגלה טו: אסף · פסו"ס פס:

חבקוק ג

יז כִּֽי־תְאֵנָ֣ה לֹֽא־תִפְרָ֗ח וְאֵ֤ין יְבוּל֙ בַּגְּפָנִ֔ים כִּחֵשׁ֙ מַעֲשֵׂה־זַ֔יִת וּשְׁדֵמ֖וֹת לֹא־עָ֣שָׂה אֹ֑כֶל גָּזַ֤ר מִמִּכְלָה֙ צֹ֔אן וְאֵ֥ין בָּקָ֖ר בָּרְפָתִֽים׃ יח וַאֲנִ֖י בַּיהוָ֣ה אֶעְל֑וֹזָה אָגִ֖ילָה בֵּאלֹהֵ֥י יִשְׁעִֽי׃ יט יְהוִ֤ה אֲדֹנָי֙ חֵילִ֔י וַיָּ֤שֶׂם רַגְלַי֙ כָּֽאַיָּל֔וֹת וְעַ֥ל בָּמוֹתַ֖י יַדְרִכֵ֑נִי לַמְנַצֵּ֖חַ בִּנְגִינוֹתָֽי׃

צפניה א

א א דְּבַר־יְהוָ֣ה ׀ אֲשֶׁ֣ר הָיָ֗ה אֶל־צְפַנְיָה֙ בֶּן־כּוּשִׁ֣י בֶן־גְּדַלְיָ֔ה בֶּן־אֲמַרְיָ֖ה בֶּן־חִזְקִיָּ֑ה בִּימֵ֛י יֹאשִׁיָּ֥הוּ בֶן־אָמ֖וֹן מֶ֥לֶךְ יְהוּדָֽה׃ ב אָסֹ֨ף אָסֵ֜ף כֹּ֗ל מֵעַ֛ל פְּנֵ֥י הָאֲדָמָ֖ה נְאֻם־יְהוָֽה׃ ג אָסֵ֞ף אָדָ֣ם וּבְהֵמָ֗ה אָסֵ֤ף עוֹף־הַשָּׁמַ֙יִם֙ וּדְגֵ֣י הַיָּ֔ם וְהַמַּכְשֵׁל֖וֹת אֶת־הָרְשָׁעִ֑ים וְהִכְרַתִּ֣י אֶת־הָֽאָדָ֗ם מֵעַ֛ל פְּנֵ֥י הָאֲדָמָ֖ה נְאֻם־יְהוָֽה׃ ד וְנָטִ֤יתִי יָדִי֙ עַל־יְהוּדָ֔ה וְעַ֖ל

(מסורה: ר"נ מלמטה ופסוקים ואין · ל' · ל' · ל' ופ"ל · וכ' חסר · פ' כ"כ · ג' חד חסר ל' חסר · ל' בנביאים ל' ופ"ל · פ' · ג' · ג' וחסר · ג' וכמנין ג' · ג' · יו"ד חסר את בליספה)

תרגום

מִנִּי יִתְבָּרֵינַנִי׃ יז אֲרֵי מַלְכוּת בָּבֶל לָא תִתְקַיַּם וְלָא תַעֲבֵיד שׁוּלְטַן עַל יִשְׂרָאֵל יִתְקַטְלוּן מַלְכֵי מָדַי וְגִבָּרֵי עוֹבְדֵי כוֹכְבַיָּא וּמַזָּלַיָּא לָא יִצְלְחוּן יִשְׁתֵּיצוּן רוֹמָאֵי וְלָא יִגְבּוּן קְסוּמָא מִירוּשְׁלֵם׃ יח בְּכֵן עַל נִסָּא וּפוּרְקָנָא דְּתַעֲבֵיד לִמְשִׁיחָךְ וְלִשְׁאָרָא דְּעַמָּךְ דִּי יִשְׁתָּאֲרוּן יוֹדוּן לְמֵימַר· אֲמַר נְבִיָּא וַאֲנָא בְּמֵימְרָא דַּייָ אֶבּוּעַ אֱדוּץ לֶאֱלָהָא עָבֵיד פּוּרְקָנִי׃ יט אֱלֹהִים יְיָ דִּסְעֵיד לִי בְּחֵילָא מְשַׁוֵּי רַגְלַי קַלִּילָן כְּאַיַּלְתָּא וְעַל בֵּית תּוּקְפֵי יְקִימִנַּנִי לְדִילֵיהּ נִצְחָנִין וּגְבוּרָן וְקֳדָמוֹהִי אֲנָא מְנַגֵּן בְּתוּשְׁבַּחְתִּי׃

א פִּתְגָם נְבוּאָה דַּהֲוָה קֳדָם יְיָ עִם צְפַנְיָה בַּר כּוּשִׁי בַּר גְּדַלְיָה בַּר אֲמַרְיָה בַּר חִזְקִיָּה בְּיוֹמֵי יֹאשִׁיָּהוּ בַּר אָמוֹן מַלְכָּא דְשִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה׃ ב שֵׁיצָאָה אֲשֵׁיצֵי כּוֹלָא מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא אֲמַר יְיָ׃ ג אֲסֵיף אֱנָשָׁא וּבְעִירָא אֲסֵיף עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְנוּנֵי יַמָּא עַל דְּסַגִּיאָה תַּקָּלַת רַשִׁיעַיָּא וְאֲשֵׁיצֵי יַת אֱנָשָׁא מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא אֲמַר יְיָ׃ ד וַאֲרִים מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל אֱנָשׁ יְהוּדָה

אבן עזרא

הנבואה אם יבוא אל: לפאת לעם ינהגו · גדוד ומגזרת קרב ומוף: (יז) כי תאנה. הזכיר כל דבר שיעש' דם ויוכל האדם לחיות בהם והזכיר התאנים כי הלחים ואף כי היצהים מולידים ומביאים באדם דם רב אשר יחיה בו וככה הענבים ופרי הגפן כמו לגוז ובקד הגמן ותשום מים מולידים דם ואלה יבול כמו ונתנה הארץ יבולה ושמן זית כאשר יאכל בו האדם ידקים גם הוא מוליד דם ופעם כחש כאילו לא היה זית בתולדתו: ושדמות. כמו ושדמת לפני קמת גם הזכיר הבשר: ממכלה כמו ממכלאותיך: רפתים · מקום מלונם: (יח) ואני: אמר הנביא בנבואתו כי על כן זה הוא לא ידאג לבו רק לבו שמח כי בפתוע בשם שיושיעם: (יט) ה' חילי · כמו ואילותי לאור: ידריכני · שלא אכשל: למנצח · שגשמיו בספר תהלות:

א (א) הזכיר שכתוב משום האבו' עד שהגיע לנכבד והוא חזקיהו המלך והנה על דרך הסברא אמרים היה אחי מנש' ואל תתמ' בעבו' כי יאשיהו שלישי לחזקיהו כי יותר ממאה שנים יש מיום שגדל חזקיהו להוליד עד מלך יאשיהו: (ב) אסוף · אל"ף אסוף סימן העתיד מהבנין הנוסף מגזרת ספו ספו וסי' הבנין העתיד: אסף · כל פעל ראוי להיות משלש אותיות והביאור הפעל בלשון הפעיל כהכביד האכיד העתיד הוא קרוי בנין הנוסף וי"א כי אל"ף אסוף נוסף כמו אלף אדום ידושנו: (ג) אסף. פתח פי' אלה כל אדם ובהמה ועוף השמים ודגי הים · ופעם פני האדמה ארץ ישראל: והמכשלות לרשעים לבדם שהיינה המכשלו' על כן והכרתי את

רדק

ועל היום ההוא נאמר לדניאל והיתה עת צרה אשר כמוה לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא וגו' ואמר ישעיה הנני לך עמי בא בחדרך וסגור דלתך בעדך חבי כמעט רגע עד יעבור זעם וי"ת הפסוק כן אמרת בכל שמעית וגו': (יז) כי תאנה לא תפרח · הפסוק הזה נאמר ד"מ על העמים הנאספים על ירושלם עם גוג ומגוג אמר כי לא יגליתו אלא יכלו שם והנמלטים שלא ימותו ישבו באיהביהם כמ"ש תמקנה עיניו בחוריהן ולשונם תמק בפיהם והיו נאות בכל העמים אשר ילכו בהם: יבול · כמו פרי כמו ונתנה הארץ יבולה: ושדמות. שדה זרע: ממכלה · בה"א כמו ממכלאותיך: ברפתים כמו רפת בקר בדברי רז"ל והוא בית הבקר וי"ת כן ארי מלכות בבל לא תתקיים וגו': (יח) ואני בה' אעלוזה אמר הנביא בלשון ישראל כשיכלו מחנה גוג ואני אעלוזה בישועת ישראל והפל הענין בתהלות שונות והוא אגילה באלהי ישעי וכן תרגם יונתן בכן על ניסא ופורקנא דתעביד למשיחך וגו'. (יט) ה' אלהים חילי וישם רגלי כאילות · קלות כאילות לרדוף אויבי: ועל במותי ידריכני · עוזרני שאדרוך על גבה וארמסם כאויבי וזהו במותי ואמר כן לפי שירושלם גבוהה מכל הארצות ואשיר על כנה שיעשה לי. ואמר למנצח בנגינותי:

(א) דבר ה' אשר היה אל צפניה בן כושי בן גדליה בן אמריה בן חזקיה · י"א כי חזקיה זה חזקיה מלך יהודה והספר אלא שאין נזה ראיה אבל כאמת גדולים היו אבותיו לפיכך נזכרו ובלשם נביאים נתנבאו בימי יאשיהו ירמיהו וצפניה וחולדה ואמרז"ל כי ירמיה היה מתנבא בשוקים וצפניה בבתי כנסיות וחולדה אצל הנשים ונבואתו היתה קודם שעשו יאשיהו ויהודה תרעתם: (ב) אסוף אסף · אסף מקור מן אסף והוא ענין כליון כמו ואספת את נפשך ונפש ביתך אסף איתן מבנין הפעל מנחי הפ"א מענין ספו תמו והקל הוא פועל עומד והכבד יוצא וכן אסף אסיפם אמר שיכלם כל מי מעל פני האדמה ר"ל מעל ארץ ישראל ואמר כלל ואח"כ פירש: (ג) אסף אדם ובהמה · אסף עוף השמים ודגי הים ומה שאמר עוף השמים ודגי הים הוא על דרך ההפלגה כמו שאמר בירמיה מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו וכן אמר בהושע כחית השדה ובעוף השמים ודגי הים יאספו ויתכן כמשמעו כי רוב העופות לא ישכנו במדבר כי אם במקום הישוב שימצאו זרעים ופירות ושרשי אילנות ובהיתרב הישוב אחר ילכו לישוב אחר וכן פירשנו בירמיה ובהושע וכן דגי לא ישרצו ברוב כי אם בימים שהם קרובים לישוב: והמכשלות את הרשעים. יכלו המכשלות את הרשעים שיכשלו בהם כלומר ידמנו להם כלומר יגלו לקראתם צרות שיכשלו בהם עיצום ויונתן תרגם דסגיאה תקלת רשיעין ואמר

מצודת דוד

ועוד ומסרם לעלות אל העם אשר יבא גדודים הרבה ר"ל באלו העולים לא"י ההיים אל גדודי נוג להיות נרדף מהם: (יז) כי תאנה. כי אז עדיין לא תפרח התאנה ר"ל ישראל הנמשלים לתאנה עדיין לא קנו גבורה ואמצת הלב לעמוד במלחמה למולם: ואין יבול · עדיין לא יש פרי על הגפנים ופרי הזית עדיין הוא רך וכחוש והשדות עדיין לא הצמיחו מאכל וכ"ז הוא משל לומר עדיין אין להם אומץ הלב ואינם יודעים חכמיסי המלחמה ואיך יעמדו למולם: גזר ממכלה · הצאן נכרת ממקום כלאו כי מעטו ולא יש בקר ברפתים ור"ל הנה בהיותם בבבל נתמעטו ואיך יעמדו מול המון הרב הזה: (יח) ואני בה' אעלוזה · אבל עם כל זה אני אשמח בתשועת ה': באלהי ישעי. בגבורות אלהי ישעי: (יט) ה' וגו'. ר"ל עם כי אנחנו המעט הנה ה' יהיה לי במקום חיל עם רב: כאילות. קלות כאילות לרדוף אחר האויב: ועל במותי ידריכני · ר"ל עם כי לא נסיתי לדרוך בהרים לרדוף אחר האויב הנה המקום ב"ה ידריך אותי לרדוף על גבהי ההרים אשר סביבות ירושלים: למנצח בנגינותי · ר"ל התפלה הזאת נמסרה לבן לוי המנצח בשיר לנגנה בנגון אשר יחדתי לה:

א (א) דבר ה' · ר"ל זהו דבר ה' אשר היה וגו': (ב) אסוף · אכלה כל מעל אדמת ישראל: (ג) אסף אדם · עמה יסרם אם מי יכלם: והמכשלות · ר"ל התקלות שם הרשעים מכשילים בהם לא הבריות יאבדו הם עם הרשעים: והכרתי וגו'. כפל הדבר לתפלגת הענין: (ד) ונטיתי ידי וגו': להכות עמם

מצודת ציון

אתם · מל' מנותם: ינודנו. מל' גדודי עם: (יז) יבול. ענין לגוף פרי כמו יבול הארץ (שופטים ו): כחש. ענין רזות כמו ובשרי כחש משמן (תהלים קט): מעשה זית · פרי הזית: ושדמות · שדות תבואה כמו שדמות חשבון (ישעיה יז): גזר · ענין כריתה כמו אמרתי נגזרתי (איכה ג): ממכלה. הוא דיר הצאן כמו ממכלאות אלן (תהלים פט): ברפתים. הוא בית הבקר ובדרז"ל פלאה ברפת (ב"מ נג): (יח) אעלוזה · ענין שמחה כמו ועלזו לפניו (תהלים סח): (יט) חילי · מל' חיל עם: כאילות. הם חיה המפסרת לרוץ: במותי · ענין גובה כמו במתי הארץ (עמוס ד): ידריכני · מל' דרך וסילוך: למנצח · בעלי השיר יקראו מנצחים כי הדרך לגנח זה את זה בהרמת הקול ובהכרעת הנעימה: בנגינותי · מל' נגון:

א (ג) אסוף אסף · ענין כליון כמו ואספת את נפשך (שופטים יח) והיה ראוי לומר אסף אאסף ונחסר האל"ף: (ג) את הרשעים · עם הרשעים: (ד) מאל · מיום: הכמרים ·

אבן עזרא

את האדם שהם רשעים וכן אומר לענוי' אולי תסתרו : (ד) ונטיתי : שאר הבעל · גוף הבעל ור' משה הכהן אמר כמו שאר יעקב : עם הכהנים · הם המשרתים כי ככה מלת כל כהן והעד וכהנו לי : (ה) ואת המשתחוים . כאשר הם נשבעים לשם ולמלכם המראים כי הם עבדי השם : (ו) ואת · בפרהסיא : (ז) הס · אמר הנביא למשכיל : הקדיש · הכין חימן : (ח) והיה · דרך משל על מות הרשעים : מלבוש נכרי . כנגד כל עם הארץ דרך גאוה : (ט) ופקדתי · הדולג · מרוב שמחה' אותם הבאים למלאת בית אדוניהם מחמס ומרמה ידלגו בהכנסם לבית המלך להביא אותו החמס בעברם על מפתן הבית כאלו הם דולגים מרוב שמחתם מפתן בית המושלי' הם הפקידי' שיקחו יגיע האדם בחזקה או במרמה להתרצות לאדוניהם : (י) והיה · שער הדגים היה בירושלים : מן · המשנה למלך שהוא בתוך העיר : ושבר גדול · מחוץ לירושלם כי הרים סביב לה : (יא) הלילו יושבי המכתש · מסלה היתה בירושלים לסוחרים ולמחליפים והיא קרוי' מכתש כי כל רחובות העיר יש להם שם הנודע לכל בני העיר : עם כנען · כל סוחר

רשי

הם העכו"ם : (ד) את שאר הבעל . שלא אהא שארית לזכרונו : הכמרים עם הכהנים ; פלחיהון עם כומריהם : (ה) ואת הנשבעי' לה' · וחוזרים ונשבעי' במלכם בעכו"ם שלהם עושין עכו"ם עיקר לומר אם אין אתה מאמין בשבועת ה' הריני נשבע לך בעכו"ם : (ז) הקדיש קרואיו . זימן חיילותיו ליום מועד : (ח) מלבוש נכרי · תכשיטי עכו"ם : (ט) הדולג על המפתן · ת"י דמהלכין בנימוסי פלשתאי · שלא היו דורכים על מפתן דגון שנא' על כן לא ידרכו כהני דגון וגו' (שמואל א ה) : (י) משער הדגים · ת"י מתרע נוניא ושער היה בירושלים וכן שמו : מן המשנה · משער העופות שהוא שני לו : (יא) יושבי המכתש · נחלא דקדרון שעמוקה כמכתשת זה ת"י ומדרש אגדה משער הדגים זו עכו הנתונה בחיקו של הים ששם נצודים דגים הרבה : מן המשנה · לוד שהיא משנה לירושלי' : מהגבעו' · זו צפורי שיושבת בראשי ההרים כצפור : (יא) יושבי המכתש · זו טבריא שעמוקה מכל ארץ ישראל : כי נדמה כל עם כנען · ת"י ארי אתר כל עמא דדמי עובדיהון לעובדי עמא דארעא דכנען

נ"ז מ"ל כָּל־יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָ͏ִם וְהִכְרַתִּי מִן־
קמץ הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת־שְׁאָר הַבַּעַל אֶת־
ג' שֵׁם הַכְּמָרִים עִם־הַכֹּהֲנִים׃ ה וְאֶת־
הַמִּשְׁתַּחֲוִים עַל־הַגַּגּוֹת לִצְבָא
הַשָּׁמָיִם וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִים
הַנִּשְׁבָּעִים לַיהוָה וְהַנִּשְׁבָּעִים
ג' , ג' בְּמַלְכָּם׃ ו וְאֶת־הַנְּסוֹגִים מֵאַחֲרֵי
ח' יְהוָה וַאֲשֶׁר לֹא־בִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה
ג' וחסר וְלֹא דְרָשֻׁהוּ׃ ז הַס מִפְּנֵי אֲדֹנָי יְהוִה
כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה כִּי־הֵכִין יְהוָה
ג' וחסר ס' זֶבַח הִקְדִּישׁ קְרֻאָיו׃ ח וְהָיָה בְּיוֹם
ג' זֶבַח יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־הַשָּׂרִים וְעַל־
ג' · ב' בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְעַל כָּל־הַלֹּבְשִׁים מַלְבּוּשׁ
ג' ומ"ל נָכְרִי׃ ט וּפָקַדְתִּי עַל כָּל־הַדּוֹלֵג
ב' בתיבס כסף ס' עַל־הַמִּפְתָּן בַּיּוֹם הַהוּא הַמְמַלְאִים
בֵּית אֲדֹנֵיהֶם חָמָס וּמִרְמָה׃ י וְהָיָה
בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה קוֹל צְעָקָה
ג' מִשַּׁעַר הַדָּגִים וִילָלָה מִן־הַמִּשְׁנֶה
וְשֶׁבֶר גָּדוֹל מֵהַגְּבָעוֹת׃ יא הֵילִילוּ
ג' ויבקע יֹשְׁבֵי הַמַּכְתֵּשׁ כִּי נִדְמָה כָּל־עַם

וְעַל כָּל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם וְאֱשֵׁיצֵי
מִן אַתְרָא הָדֵין יָת שְׁאָר בַּעֲלָא
וְיָת שׁוּם פָּלְחֵיהוֹן עִם
כּוּמָרֵיהוֹן : ה וְיָת דְּסָגְדִין
לְאֶגּוֹרַיָּא לְחֵילֵי שְׁמַיָּא וְיָת
דְּסָגְדִין דִּי מְקַיְּמִין בִּשְׁמָא דַּיְיָ
תָּיְבִין וְיָמַן בְּשׁוּם פַּתְכְּרֵיהוֹן :
ו וְיָת דְּאִסְתַּחֲרוּ לַאֲחוֹרָא
מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַּיְיָ וּדְלָא
תְּבָעוּ יָת דַּחַלְתָּא דַּיְיָ וְלָא בְעוֹ
מִן קֳדָמוֹהִי : ז סָפוּ כָּל רַשִׁיעַיָּא
מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי קָרִיב
יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם
יְיָ אֲרֵי אַתְקֵין יְיָ קְטוֹל עֲרַע
מְזַמְּנוֹהִי : ח וִיהֵי בְּיוֹם קִטְלָא
דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ
וְאַסְעַר עַל רַבְרְבַיָּא וְעַל בְּנֵי
מַלְכָּא וְעַל כָּל דְּמִתְרַגְשִׁין
לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא : ט וְאַסְעַר
עַל כָּל דִּמְהַלְּכִין בְּנִימוֹסֵי
פְלִשְׁתָּאֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא דְּמַלָּן
בֵּית רִבּוֹנֵיהוֹן חֲטוֹף וְנִכְלִין :
י וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ
קָל צְוָחְתָּא מִתְּרַע נוּנַיָּא
וִילָלָא מִן עוֹפָא וּתְבִירָא רַבָּא
מִן גִּבְעָתָא : יא אֵילִילוּ כָּל דְּיָתְבִין בְּנַחֲלָא דְקִדְרוֹן אֲרֵי

חזקיהו : במלכם ג' וסי' ויעל כל איש ישראל כאחרי דוד רשבע בן בכרי · ותגשבעים במלכם · ישמח ישראל בעשיו : והיה ביום ה' וסי' והיה ביום הנחילו את בניו · והיה ביום מלחמת ולא נמצא חרב . והיה ביום צאתך דשמעי · והיה ביום הניח ה' לך מעצבך והיה ביום זבח ה' ופקדתי על השרים :

רדק

ואחר כך אמר והכרתי את האדם וכן אמר מתחילה אסף אדם ואם כן למה פרט את הרשעים לפי שהמשילם לעופות שהרשעים לא ימלטו מן המכשלות שהם החרב והרעב והדבר והשאר שאינם רשעים גמורים וכן הצדיקים ינצלו והארץ תשאר שממה מאין אדם ובהמה : (ד) ונטיתי ידי · את שאר הבעל · מה שנשאר עדיין בעבודת הבעל כי בני יהודה לא החזיקו כל כך בעבודת הבעל כמו בני ישראל כי אחאב החזיק בעבודת הבעל ואחריו שאר מלכי ישראל ואפשר כי מה שאמר והכרתי הוא על ידי יאשיהו המלך שבער הכל כמו שכתוב או אמר על חרבן הארץ כי מלכי יהודה אחר יאשיהו עשו הרע בעיני השם ואמר שהאלילים יכלו עם עובדיהם כמו שכתוב בתוכחות התורה ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם: את שם הכמרים עם הכהנים · הכמרים הם לובשי שחורים לשם עכו"ם והכהנים הם המשרתים לפני עכו"ם ויאבד שמם וזכרם מן העולם : (ה) ואת המשתחוים הנשבעים לה' והנשבעים במלכם · פעם משתחוים לה' ופעם למלכם שהיא העכו"ם שהמליכוה עליהם והנה הם משתתפים עם האל יתברך דבר אחר לעבדו והכתוב אומר לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם וי"ת דמקיימין בשמא דה' תייבין ויימין בשום פת כומריכן כ"א פת כריכון: (ו) ואת הנסוגים · כמו לא נסוג אחור לבינו כלומר שלא הלכו בדרכיו ולא שמרו תורתו : ואשר לא בקשו את ה' · ואע"פ שלא עבדו עכו"ם אלא שאומרים בלבבם לא ייטיב ה' ולא ירע ומה תועלת לדרוש אותו ולבקש מלפניו כל אלה שזכר הם בכלל העונש שימלאום המכשולות ויכלו והאליהם הוא אומר : (ז) הס מפני ה' אלהים . ר"ל דום והשתוקק מפניו שהייתם סבורים שלא יביט אל מעשיכם הסו מפניו כי קרוב יומו שיביא עליכם : זבח . חללי הרשעים : הקדיש קראיו . זימן לאותו זבח קראיו והם עוף השמים ותית השדה לאכול החללים כמו שאמר בתוכחות התורה והיתה נבלתך למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ : (ח) והיה ביום זבח · על השרים ועל בני המלך כי הם העושקים דלים כי יש לאל ידם הם יפלו בחרב ביום זבח והוא יום החרבן וכן כתיב וישחט מלך בבל את בני צדקיהו לעיניו וגם את כל שרי יהודה שחט ברבלתה : ועל כל הלובשים מלבוש נכרי · פי' אחז"ל כשהיו רואים לשום אדם שהיה להם כח עליו מלבוש נאה היו גוזלים אותו ממנו ולובשים אותו והחכם ר' אברהם א"ע ז"ל פי' מלבוש נכרי כנגד כל העם דרך גאות שלא ילבש אדם במלבושיהם וי"מ מלבוש עכו"ם וי"ת ועל כל דמתגרשין למפלח לטעותא וי"מ אנשים שמראים עצמם פרושים וחסידים ולובשים מלבוש נכרי שלא כשאר העם כדי שיכירום במלבושים שהם פרושים ודרכיהם רעים : (ט) ופקדתי על כל הדולג על המפתן · פי' אחז"ל על עבדי השרים או על נערי המלך כשהיו רואים בבית העני חפץ שיחמדוהו שהוא נאה יכנסו בבית העני במרוצה וזהו שידלגו על מפתן בית העני מרוב חפזם לקחתו ויביאו אותו אל אדוניהם וזהו שממלאים בית אדוניהם חמס ומרמה והחכם רבי אברהם א"ע ז"ל פי' על מפתן הבית בית אדוניהם מרוב שמחתם שבאים למלא בית אדוניהם חמס ומרמה וי"ת על כל דמהלכין בנימוסי פלשתאי ר"ל שלא היו דורכים על המפתן של בית עכו"ם כמו הפלשתים שנאמר בהם על כן לא ידרכו כהני דגון על מפתן דגון ובדרש רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק אלינו שהחמירו ישראל בעכו"ם יותר מאומות העולם באומות כתיב על כן לא ידרכו כהני דגון אבל בישראל כתיב הדולג על המפתן : (י) והיה משער הדגים · שער שהיה בירושלם שהיה נקרא שער הדגים כמו שנאמר בעזרא ועד שער הדגים ומגדל חננאל ואולי היו מוכרין שם דגים : ויללה מן המשנה · היא בית המדרש כמו שנאמר בספר מלכים והיא יושבת בירושלים במשנה ותרגם יונתן בבית אולפנא : ושבר גדול מהגבעות . מקומות הם בירושלם או סמוך לה כמו גבעת גרב הנזכר בספר ירמיה ויונתן תרגם קל צווחא מתרע נוניא ויללה מן עופא ותברא רבא מן גובעתא כ"א מן גבעתא ובמדרש אגדה שער הדגים זה עכו שנתונה בחיקם של דגים ויללה מן המשנה זה לוד שהוא שכן לירושלם ושבר גדל מהגבעות זה צפורי שיושבת בראשי ההרים : (יא) הלילו יושבי המכתש · מקום עמוק בירושלם · וי"מ יושבי בנחלא דקדרון ובמדרש אגדה יושבי המכתש זו טבריא שהיא עמוקה מכל
פי'

מצודת ציון

כן יקראו כהני עבודת כוכבים וכן וכמריו עליו יגילו (הושע י) : הכהנים · הם מין אחר מתחלפים בלבושיהם : (ו) הנסוגים · ענין החזרה לאחור כמו ולא נסוג ממך (תהלים פ) : (ז) הס · ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר יג) : הקדיש · ענין הזמנה כמו קדשו קהל (יואל ב) : קרואיו · המזומנים לסעודה וכן בראש הקרואים (ש"א ט) : (ח) ופקדתי · ענין השגחה : נכרי . ענין זרות : (ט) הדולג . ענין קפיצה : המפתן · אסקופה כמו מתחת מפתן הבית (יחזקאל מז) : חמס · עושק : (י) המשנה · מל' שנים ור"ל בין שתי החומות שהיא משנה לעיר וכן והיא יושבת בירושלים במשנה (מ"ב כב) : (יא) הילילו . מל' יללה : המכתש . שם מקום בירושלים עמוקה ככלי המכתשת שדוכין

מצודת דוד

בהם : את שאר הבעל · ר"ל אף שארית מה לא יהיה : (ה) על הגגות . דרכם היה לעלות על הגגות להשתחות שמה לצבא השמים : ואת המשתחוים וגו' · ר"ל גם הצדיקים יכרתו : והנשבעים במלכם . הם האנשים שאינם משתחוים לא לה' ולא לצבא השמים שאין בהם אמונה כלל וכאשר ישבעו נשבעים במלכם כי לבד ממנו יראו ויפחדו וגם המה יאספו : (ו) ואת הנסוגים וגו' ר"ל אותם שבתחלה האמינו בה' ולאח"ז פרשו ממנו : ואשר לא בקשו . הם האנשים אשר מעולם לא בקשו את ה' : (ז) הס מפני ה' . שתקו מפני ה' לבל תאמרו יארכו הימים כי לא כן הוא כי קרוב יום הגמול הבא מה' כי כבר הכין ה' לכם את הזביחה והזמין את הקרואים לסעודה הם חיות היער ועוף השמים שיאכלו בשר נבלת ההרוגים : (ח) ופקדתי . אשגיח להביא גמול על השרים וגו' : מלבוש נכרי · דרך החשובים היה ללבוש מלבוש שהוא זר ומשונה ממלבושי יתר העם : (ט) על וגו' · הם עבדי המושלים אשר ידלגו במהירות רב על מפתן פתחי העם לעשוק ולגזול חמס ומרמה ל עושר שהוא בחמס ובמרמה : (י) משער הדגים . יהיה נשמע משער הדגים קול צעקה היה שם השר : וילל׳
קול

כנען נכרתו כל־נטילי כסף׃
יב והיה בעת ההיא אחפש את־
ירושלם בנרות ופקדתי על־
האנשים הקפאים על־שמריהם
האמרים בלבבם לא־ייטיב יהוה
ולא ירע׃ יג והיה חילם למשסה
ובתיהם לשממה ובנו בתים ולא
ישבו ונטעו כרמים ולא ישתו את־
יינם׃ יד קרוב יום־יהוה הגדול
קרוב ומהר מאד קול יום יהוה מר
צרח שם גבור׃ טו יום עברה היום
ההוא יום צרה ומצוקה יום שאה
ומשואה יום חשך ואפלה יום ענן
וערפל׃ טז יום שופר ותרועה על
הערים הבצרות ועל הפנות
הגבהות׃ יז והצרתי לאדם והלכו
כעורים כי ליהוה חטאו ושפך
דמם כעפר ולחמם כגללים׃
יח גם־כספם גם־זהבם לא־יוכל
להצילם ביום עברת יהוה ובאש
קנאתו תאכל כל־הארץ כי־כלה
אך־נבהלה יעשה את כל־
ישבי הארץ׃

אתבר כל עמא דדמן
עובדיהון לעובדי עמא
דארעא דכנען אישתיציאו
כל עתירי נכסיא׃ יב ויהי
בעדנא ההיא אפקיד בלושין
ויבלשון ית ירושלם כמא
דבלשין בנברשתא ואסער
על גבריא דשלן שליוא על
נכסיהון דאמרין בלבהון לא
רעוא קדם יי לאיטבא
לצדיקיא ואף לא לאבאשא
לרשיעיא׃ יג ויהון נכסיהון
לעדי ובתיהון לבזא ויבנון
בתין ולא יתבון ויצבון
כרמין ולא ישתון ית חמריהון׃
יד קריב יומא דעתיד למיתי
מן קדם יי רבא קריב ומוחי
להדא קל יומא דעתיד למיתי
מן קדם יי די ביה מריר וצווח
תמן גבריא מתקטלין׃
טו יומא תגבור יומא ההוא
יום עקא ועיוק יום רגוש
ואתרגושא יום חשוך וקבלא
יום ענגא ואמטתא׃ טז יום
שופרא ויבבא על קרויא
כריכתא ועל רמתא
מנטלתא׃ יז ואעיק לבני
אנשא ויהכון כסמן ארי קדם
יי חבו ויתשפך דמהון לעפרא
ונבלתהון כסחיתא׃ יח אף
כספיהון אף דהבהון לא יוכל לשיזבותהון ביום רוגזא דיי ובאשא דפורענותיה
יסופון כל רשיעי ארעא ארי גמירא ברם שיצאה יעביד עם כל

תולדות אהרן חסרה. פסחים ז ח: ביום עברת ה'. שבת קיח ב"ב י קמה קמא:

רש"י

וכנען: כל נטילי כסף. כל עתירי נכסיא טעונה משא כסף וזהב כמו (משלי כז) כובד האבן ונטל החול לי משא: (יב) אחפש את ירושלים בנרות. אדקדק בעונותיהם: הקופאים. הצפים על שמריהם ויצף הברזל (מלכים ב ו) מתרגמינן וקפא פרזלא: האומרים בלבבם לא ייטיב ה'. לעושי רצונו: ולא ירע. לעוברי רצונו: (יד) מר צורח שם גבור. הגבור יצרח שם בקול מר: (טו) יום שואה. לשון שממון: ומשואה. שממון יותר: (יז) והצרותי לאדם. לישראל הקרויים אדם: ולחומם. בשרם ול' ערבי בשר קורין אל לחם: כגללים. ריעי:

רד"ק

(יא) כי נדמה כל עם כנען. סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה כנענים הנכבדי ארץ נדמה נכרתו כמו נדמה נדמה מלך ישראל נדמו עמי וי"ת כנען כמשמעו אמר אתבר כל עמי דעובדיהון דמן לעובדי עמא דארעא דכנען: נטילי כסף. נושאי הכסף והם הסוחרים כמ"ש סוחר לסוחר וי"ת כל עתירי נכסיא: (יב) והיה בעת ההיא אחפש את ירושלם בנרות. כמו שמחפש אדם הדבר בנר שהוא חופש יפה כן אחפש את ירושלם לבער הפושעים שבה וכן אמר נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן ות"י אפקיד בלושין ויבלשון ית ירושלם כמו שמבלשין בנברשתא: הקופאים על שמריהם. שהם שקטים בבתיהם על ממונם כמו היין שהוא שקט על שמריו הדבר השוכן ומקובץ ביחד כמו המים הקופאים והחלב הקופא נקרא קפאון שהוא עומד ואינו נע ות"י דשלן שלוה על נכסיהון: לא ייטיב ה' ולא ירע. אין הטוב והרע הבא על האדם מאתו כי לא ישגיח בתחתונים וי"ת לא רעוא קדם ה' לאוטבא לצדיקיא ואף לא לאבאשא לרשיעיא: (יג) והיה חילם. נכסיהם יהיו לבז: ובנו בתים. הבתים שבנו לא ישבו בהם זמן רב כי מהרה יגלו מהם וכן הכרמים שנטעו לא ישתו יינם כי אם מעט זמן: (יד) קרוב יום ה'. ומהר מאד. כמו ממהר והוא תאר בשקל ושבח אני את המתים: מר צורח. מרים קול וקורא מר וכן ויבאו אל צרית מקום גבוה אשר כאלו יום ה' קורא ומגביה קולו וקורא מר ואמר שם גבור שם יבאו גבורים להרגם או שם יהיו הגבורים נהרגים ות"י תמן גבריא מתקטלין והחכם ר' אברהם פי' שם יהיה הגבור צורח מר: (טו) יום עברה. מבואר הוא והפסיק קולו כפול בענין כמ"ש לחזק הענין: (טז) יום שופר ותרועה. שיריעו האויבים עליהם כשיכבשו הערים הבצורות: הפנות. הם המגדלים: (יז) והצרותי לאדם. הצרותי מגזרת צרה. לאדם הלמ"ד קמוצה פי' והצרותי אל האדם שיהיו תוך הערים במצור שיהיו גם בלחם צר ומים לחץ: כעפר. שהוא נשפך לרוב שאין אדם חושב על שפיכתו כן ישפך דמם כי תמלא לרוב: ולחמם כגללים. בשרם יהיה נשפך כאשפות כמו הגלל וכן וימטר עלימו בלחומו בבשרו: (יח) גם כספם. אך נבהלה אומר כלה פתע נבהלה כלומר פתע נבהלה בבהלה ח"ס אחרי גמירא ברם שיצאה:

אבן עזרא

(יא) סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה: ונדמה. נכרת: נטילי כסף. כמו משא: (יב) והיה. טעם אחפש בנרות כי בנר יוכל אדם לראות מה שיש בחדרי חדרי' כי אור השמש לא יכנס שם וככה נר אלהים נשמת אד' חופש והנה בנרות כאילו בנרות אחפש': הקופאי'. שהם שאננים ושקטים ומלת קופאים כמו קפאו תהומות דבר השוכן ומקובץ ביחד נקרא קפאון וככה זה קופאי' השוכני' בטח על מקומם: (יג) והיה חילם. הונם ומונם: ובנו. פועל עבר הבתים שבנו לא ישבו בם עוד: (יד) קרוב יום. נקמת ה' וביום ההוא קול מר צורח שם גבור שם כל גבור צורח מר בקולו יצעק צעקה מרה: (טו) יום שואה ומשואה. כמו בוקה ומבוקה: יום חשך. כדרך וקדר עליהם היום: (טז) יום שופר. ותרועת האויב: הפינות. כמו גבעות: (יז) והצרותי לאדם. שהם בערי' הבצורו': ושפך דמם. לרוב כעפר: ולחומם כגללים. בשרם בלשון ישמעאל וכמוהו וימטר עלימו בלחומו: כגללים. כמו כגללו לנצח יאבד: (יח) גם. הטעם נשנה גם כספם

על האנשים ח' ופי' נמסר בסדר שמות ובמלכים ב' סימ' י"ח: ישבו ג' בקריאה וסימ' וירדו מעל כסאתם. והית חילם למשסה. עשירים בשפל ישבו. חד וישבו ויקח בועז עשרה: לאדם ה' בקריאה וסימן מי שם פה לאדם או מי. והצרתי לאדם. ידעתי ה' כי לא לאדם דרכו. ויאמר לאדם הן יראת ה'. כמים הפנים לפנים. וכל קהלות דכו' בס"א לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת. וסימ' בלשון ארמי לבא רירע עקא בשומית אמר:

מצודת דוד

קול יללה יהיה נשמע מן המשנה ושבר גדול ישמע מן הגבעות אשר הם סביבות ירושלים: (יא) כי נדמה. כי נכרת כל עדת התגרים וכל נושאי משא הכסף הם עשירי העם: (יב) אחפש וגו'. לבל יסתר מי מפני והוא ענין מליצה לומר לא ימלט מי מהם: ופקדתי. אשגיח להביא גמול על האנשים היושבים שקט ושאנן כיין הקפא על שמריו שאינו משיב טעם כלומר לא בא לכם שום מחסור ותרוב כל מבטחים במקום ואומרים בלבבם לא ייטיב ה' לצדיקים ולא ישלם רע לרשעים הכל לפי המקרה: (יג) והיה חילם למשסה. לכן יהיה עשרם למרמס רגלי האויב ובתיהם יהיו שממה כי יגלו מהם: ובנו בתים. הם יטריחו בבנין כי יבנו בתים אבל לא ישבו בהם כי יגלו מארצם וכן ונטעו כרמים וגו': (יד) קרוב יום ה' הגדול. יום הגמול הגדול הבא מה' קרוב הוא ומאד מהר יבוא: קול יום ה'. ר"ל הקול של יום ה' תהיה גדול כ"כ עד שאפילו הגבור ימס לבבו וישאג במלחמה קול מר: (טו) יום עברה. זה היום יהיה יום עברה כי המקום ישלח בהם עברה וזעם: (טז) יום שופר ותרועה. לא יהיה נשמע קול שופר מן הכשדים הצרים על הערים הבצורות וגו': (יז) והצרותי לאדם. אביא צרה על יושבי ארץ ישראל וילכו כעורים מבלי דעת אנה ימלטו הלכה: כעפר. כמו העפר הנשפך בכל הארץ ובשרם יושלך בכל המקומות כגללי הצואה: (יח) גם כספם וגו'. לא די שלא יוכלו להציל עצמם בגבורתם כי גם בכספם וזהבם לא יצילו את עצמם בתת שוחד אל הכשדים כי לא יקחו פדיון נפש: ביום עברת ה'. ביום בא עברת ה': כל הארץ. כל יושבי הארץ: כי כלה. אך נבהלה יעשה: כי

מצודת ציון

שדוכין בה בשמים: נדמה. ענין כריתה כמו עד מואב נדמה (ישעיה טו): עם כנען. ר"ל עדת התגרים כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב): נטילי. ענין משא כמו ונטל החול (משלי כז): (יב) אחפש. ענין בקור ודרישה כמו תמנו חפש מחפש (תהלים סד): הקופאים. הצפים ממעל כי ויצף הברזל (מ"ב ו) תרגומו וקפא פרזלא: שמריהם. הוא עכירת המשקה הנופל לשולי הכלי כמו ושקט הוא אל שמריו (ירמיה מח): ירע. מלשון רעה: (יג) חילם. עשרם כמו ישא את חיל דמשק (ישעיה ח): למשסה. ענין רמיסה כמו למשסה ואין אומר השב (שם מב): (יד) צורח. ענין צעקת קול גדול כמו יריע אף יצריח (שם): (טו) עברה. ענין כעס: ומצוקה. ענינו כמו צרה וכן בארץ צרה וצוקה (שם ל) וכפל המלה בשמות נרדפים להפלגת הענין: שואה ומשואה. ענין חושך ושממון כמו אמש שואה ומשואה (איוב ל'): וערפל. הוא עב הענן: (טז) הפנות. הם המגדלים שדרכם לעמוד בפנות חומות העיר: (יז) והצרותי. מל' צרה: ולחומם. כן יקרא גם הבשר ע"ש כי נלחם לנפשם (הושע ט): כגללים. כצואה כמו כגללו לנצח יאבד (איוב כ): (יח) קנאתו. ענין כעס ונקמה כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב): תאכל. ענין ההשחתה: נבהלה

ב א הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשּׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסָף׃ ב בְּטֶרֶם לֶדֶת חֹק כְּמֹץ עָבַר יוֹם בְּטֶרֶם לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם חֲרוֹן אַף־יְהוָה בְּטֶרֶם לֹא־יָבוֹא עֲלֵיכֶם יוֹם אַף־יְהוָה׃ ג בַּקְּשׁוּ אֶת־יְהוָה כָּל־עַנְוֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ בַּקְּשׁוּ־צֶדֶק בַּקְּשׁוּ עֲנָוָה אוּלַי תִּסָּתְרוּ בְּיוֹם אַף־יְהוָה׃ ד כִּי עַזָּה עֲזוּבָה תִהְיֶה וְאַשְׁקְלוֹן לִשְׁמָמָה אַשְׁדּוֹד בַּצָּהֳרַיִם יְגָרְשׁוּהָ וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר׃ ה הוֹי יֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם גּוֹי כְּרֵתִים דְּבַר־יְהוָה עֲלֵיכֶם כְּנַעַן אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְהַאֲבַדְתִּיךְ מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ (ג' נטעם גרושין) ו וְהָיְתָה חֶבֶל הַיָּם נְוֹת כְּרֹת רֹעִים וְגִדְרוֹת צֹאן׃ ז וְהָיָה חֶבֶל לִשְׁאֵרִית בֵּית יְהוּדָה עֲלֵיהֶם יִרְעוּן

יתבי ארעא: א אתכנשו ואתו ואתקרבו עמא הדא דלא חמיד למיתב לאוריתא: ב עד לא תפוק עליכון גזירת בית דינא ותהון דמן לכמוצא דנשבא ביה רוחא וכטולא דעדי מן קדם יומא עד דלא ייתי עליכון תקוף רוגזא דיי עד לא ייתי עליכון יום רוגזא דיי: ג תבעו ית דחלתא דיי כל ענותני ארעא דדיני רעותיה עבדו תבעו קושטא תבעו ענותנותא מאים יתגין עליכון ביום רוגזא דיי: ד ארי עזה שביקא תהי ואשקלון לצדו אשדוד בטיהרא יתרכונה ועקרון תתעקר: ה וי דיתבין בספר ימא עמא דחייבין לאשתיצאה גזירת פתגמא דיי עליכון דיתבין בכנען ארעא דפלשתאי ואבדינך מבלי יתיב: ו ותהי ספר ימא דרת בית מישרי רען ותומרין דען: ז ויהי עדבא לשארא דבית יהודה עליהוי

אבן עזרא

בשמם: (א) התקוששו וקושו. הטעם התחברו והוכיחו ור' משה אמר התקבצו וקבצו מגזרת מקושש קש שהוא לאסוף הקש ואחרי' אמרו כמו תרגו' זקנתי ושבתי: לא נכסף. לא אהוב ונחמד לשיים מגזרת נכספה וגם כלתה: (ב) בטרם לדת חק. בטרם בא יבא השחיד פיפיותם כמוץ עובר אשר תדפנו רוח: (ג) בקשו. אם השלחם משפט עד עתה וקשוהו והוסיפו ענוה בטרם בוא אותו היום בקשו אל תבקשו עזר מפלשתים: (ד) כי עזה עזוב' תהיה. דרך צחו' וככה ועקרון תעקר: יגרשוה. יגרשו האויבים אנשים ממנה: (ה) הוי. חבל. כמו חבל נחלתם והנה היה הוא ים פלשתים וכתוב פלשתי' לכנעני תחשב: (ו) והיתה. אמר יהיה חבל הים שם הכניר היא על כן והית' נות כרות רועים שכרתו לעצמם: (ז) והיה חבל: כמו חלק והנה יהיה בשלום

בקשו ד' וסי' אשת בעלת אוב. דרשו ה' ועזו בקשו פניו תמיד. וחברו׳ בקשו את ה' כל ענוי ארץ ג' בו. לך אמר לבי בקשו. והד ובקשו ברחובותיה: והיתה ג' בטע״ם בנביאים וסי' והיתה המציר' נבלת אבל. והיתה חבל הים. ועיין במסורת רבתא בערך היה:

תולדות אהרן התקוששו. ב"מ קז ב"ב ס סנהדרין יח יט: ענוי ארץ. יבמות פו (חגיגה יג סנהדרין כג קידושין סט): בקשו צדק. חגיגה ד': ועקרון. מגלה ו':

רשי

(א) התקוששו. התאספו והקשו יחד כמו לקושש קש (שמות ה): וקושו. מעשיכם הטו מעשיכם לדעת קונכם. ורז"ל דרשו קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים ענין שניהם לשון סיקה אדם המשוה עצמו ויישר דרכו: הגוי לא נכסף. ת"י דלא חמד למיתב לאורייתא: (ב) בטרם לדת חוק. לפני בא הגזירה: כמוץ עבר. הרי זה מקרא קצר כמוץ העובר מלפני רוח וכעשן העובר מלפני השמש וזהו תרגומו של עבר יום כך ת"י ותהוון דמן לכמוצא דנשב ביה רוחא וכתננא דעדי מן קדם יומא. כ"א כטולא דעדו וכו' וזהו לי נל: (ד) כי עזה עזובה תהיה. כי אם תעשו כן אפקוד על שכיניכם הרעים פלשת ועמון ומואב כמו שהנביא מסדר והולך: בצהרים יגרשוה. אשדוד שמה ובצהרים אשר יסוד בה קשב יגרשוה ותהי שדודה. ד"א בצהרים יגרשוה מקום מרעה צאן היה וצהרים קשה לצאת בו לצאן וכן הוא אומר איכה תרביץ בצהרים (שיר א): (ה) חבל הים. ספר ימא ול' חבל מדת הקרקע היא שמודדין בחבל כלומר הסמוכים לים: גוי כרתים. ת"י עמא דמחייבין לאשתצאה ומי הן יושבי חבל הים כנען ארץ פלשתים כי פלשתים יושבים על שפת הים האחרון במערב' [illegible] תחומיה [illegible] יונתן לבליוה [illegible] בפלשתים [illegible] הוא אומר [illegible] פשטו על נגב הכרתי [illegible] ליהודה ות"י על דרום כרתי ולמטה כתוב בכל השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה: (ו) נות כרות רועים. נוה שבלי שיכרו בה הרועים לאם בבוקר כרות לשון ויכרה להם כירה גדולה (מלכים ב ו): (ז) והיה חבל לשארית בית יהודה: והיה

רדק

(א) התקוששו וקושו. ענין חפוש הדברים ולקיטתם כמו לקושש קש [illegible] וכן פי' התקוששו התחפשו מימיכם וחפשו מומים אחרים אחר כך ובערו אותם וכן ארז"ל מזה הפסוק קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים ועוד אמרו נקשש גרמין עד לא נקשש אחרנין וקשו מקושש עצים [illegible] ולקושש כמו נכספת לבית אביך ות"י דלא חמיד למיתב לאוריתא [illegible] בוי"ן דגושה לחסרון הכפל כמו שבו את העיר: הגוי לא נכסף. לא נכסף ולא התאוה אל זה להתקושש [illegible] נכלם ולא יבוש ממעשיו מלשון רז"ל איכסוף באיכסופי אפין: (ב) בטרם לדת חק. בטרם שיולד החק היום הבא כלומר הגזרה התקוששו ות"י עד לא תפוק עליכון גזירת בית דינא [illegible] כמוץ עבר כלומר בטרם לדת חק היום שתהיו כמוץ עובר מפני רוח או בטרם יום לדת חק והמאוחר מוקדם במקרא רבים כמו מקום שם המאוחר מוקדם וכן היא תכונת הפסוק בטרם לדת חק יום כמוץ עבר [illegible] ותהון דמן לכמוצא דנשבא ביה רוחא וכטולא דעדי מן קדם יומא [illegible] (ג) בקשו את ה'. אמר כנגד ענוי הארץ אשר בישראל כי [illegible] בקשו צדק. בקשו הצדק והענוה עם האחרים [illegible] אולי [illegible] (ד) כי עזה עזובה תהיה. עזה עזובה דרך צחות נופל על הלשון [illegible] יגרשו האויבים עדת אשדוד ממקומה [illegible] ועקרון תעקר. לשון נופל על לשון [illegible] (ה) הוי יושבי חבל הים. חלק כמו חבל נחלתו והוא ארץ פלשתים שהיא סמוכה לים [illegible] גוי כרתים. פלשתים יקראו כרתים כמ"ש אל נגב הכרתי [illegible] כנען ארץ פלשתים [illegible] (ו) והיתה. [illegible] נות כרות רועים. משכן הרועים יקראוהו נוה כמו שנאמר [illegible] פלשתים. כמו שכתוב לכנעני תחשב חמשה סרני פלשתים [illegible] (ז) והיה חבל לשארית בית יהודה. זה החבל יהיה עדיין לשארית בית יהודה [illegible] והקטן עם כרת רועים מקום שיכרו שם הרועים [illegible] הגלות

מצודת ציון

נכסלם. מל' כסלה: (א) התקוששו וקושו. ענין החפוש והלקיטה הוא כמו לקושש קש (שמות ה'): נכסף. ענין תאוה וחמדה כמו נכסוף נכספתה (בראשית לא): (ב) חוק. גזירת המקום: כמוץ. היא הפסולת הנשארת כמו כמוץ יסוער מגורן (הושע יג): (ג) בקשו. ענין דרישה: (ה) חבל. כן יקרא החלק כמו חבלי מנשה (יהושע יז): (ו) נות. מל' נוה ומדור: כרות. ענין חפירה כמו בור כרה (תהלים ז): וגדרות. בנין גדר למרבץ צאן: (ז) ירעון. מל' מרעה: ירבצון.

מצודת דוד

הגבל' ימש' אף כליון אל כל יושבי הארץ ולא ימלטו הדיין בשוח ממנו: ב (א) התקוששו וקושו. חפשו עצמיכם אחר העבירות שבידכם לשוב מהם וגם חפשו אחרים להשיב אותם: הגוי לא נכסף. אתם הגוי שאינכם נחמדים ונכספים אצל המקום: (ב) בטרם לדת חוק. עד לא יולד חוק הגזירה: כמוץ עבר יום. הוא כמו היפך יום כמוץ עבר ומוסב על בטרם לומ' בטרם יבא יום שתהיו בו נפזרים לבין הגלויים כמוץ העובר ברוח: בטרם וגו' חרון אף ה'. הוא חוק הגזירה וכפל הדבר לתוספות אזהרה: יום אף ה'. והוא יום הבא מהפורענויות: (ג) אשר משפטו פעלו. אשר עשו משפט ה': בקשו צדק. ר"ל ואתם יתר העם בקשו מעתה צדק וענוה אולי עי"ז תהיו נסתרים ביום אף ה' ולא יעשה עמכם כלייה בגולה ולאח"ז תשובו לארציכם: (ד) כי עזה עזובה תהיה. ר"ל כאשר כן תעשו לא תהיו כלים בגולה ותשבו פה והמשלו אז את עזה כשהיא עזובה מיושביה ואשקלון תהיה עוד לשממה: בצהרים יגרשוה. כאומר ואם יגרשוה בעת הצהרים לא יוכל מי מהם להסתיר עצמו ואת הכל יגרש ולא ישאר מי בארץ להחזיק בה: תעקר. ר"ל לא ישאר מי בה כדבר הנעקר בעקר: הוי יושבי חבל הים. אוי על היושבים במחוז שפת הים שהוא גוי כרתים הם מפלשתים כמ"ש פשטו נגב הכרתי (ש"א ל) ולמטה בענין נאמר את השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים (שם): דבר ה'. הוא האמור בסוף המקרא והאבדתיך וגו': כנען ארץ פלשתים. פלשתים תחשב לארץ כנען כמ"ש מן השיחור וגו' לכנעני תחשב חמשת סרני פלשתים (יהושע יג) ור"ל גם הם ישבו לכנעני כי היה סמוך לה: מאין יושב. מבלי ימצא מי יושב שם: (ו) נות כרות. מקור מדור הפירות הרועים לשבת בהן ושם יעשו גדרות לצאן: (ז) והיה חבל. המחוז ההיא יהיה לשארית בית יהודה ומושב לאהלם [illegible]

[illegible]

רשי

וזהו אותו הגבול גורל לשארית בני יהודה חבל זה לי גורל הוא וכן ת"י ודהי עדבא לשארא דבית יהודה: (ח) אשר חרפו את עמי. כשהיו מוליכין ישראל בגולה לבד ארץ כשדים והיו עוברין דרך עמון ומואב ורואים ישראל בוכים וגונחים וצועקין היו מונין אותן ואומרים מה לכם להיות סגופים מה תבכו הלא לבית אביכם אתם הולכים בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם: ויגדילו על גבולם. ויתגאו על גבולם: (ט) כי מואב כסדום תהי'. גם אתם לקדמתכ' תשובו לום אביכם לא מסדום היה: ממשק חרול. השמעת קול כמו משק גבים (ישעיה לג) ואף מ"ם הראשונה יסוד היא בתיבה כמו ממשך הסוק (יחזקאל כח) ממשק חרול השמעת קול חרולים הגדילים שם מאין עובר וכן נוקשין זו על זו ומשמיעות קול: ומכרה מלח. מקום כריית מלח: (יא) כי רזה. התיש כחם: וישתחוו לו. כשיראו שנתקלקלו ירמתן: (יב) גם אתם כושים. כשגלו שם ישראל מעבר לנהרי כוש: (יג) על צפון. אשור בצפון אצל בבל: נינוה. הוא ראש לאשור: (יד) כל חיתו גוי

רדק

מגלות בבל וי"ת חבל השנים הראשונים ספר ימא חד תרגם עדבא כלומר גורל בית יהודה ולחלקם יהיה: עליהם ירעון. על המקומות ההם אשר אמר שיהיו זה הפסוק ופסוק והיתה לעתיד משישובו יהודה מגלות בבל הבית ארץ פלשתים להם למרעה לאן ופירוש ירעון ירעו צאנם וכן ירבצון אמר על הצאן שיבצאום בלילה בבתי אשקלון החרבים ולבעלים שם או יהיה פסיק וסיפה על זמן חורבן ארץ פלשתים אמר שישבו שם הרועים עם צאנם מפני חרבן הארץ שלא יהיה בה יושב ולא תהיה הארץ אלא למרעה צאן ויהיה פסוק זה והיה על זמן שיבת בני יהודה לארץ פלשתים

ג"כ להם למושב ויבאו שם באים לנרבם ופי' ירעון ירבצון דרך משל לפי שהם נמשלים לצאן וכן ת"י עליכון [illegible]
וגדופי בני עמון שהיו שכנים לבני ישראל ובגלותם מארצם והיו עוברים דרך עליהם והיו מחרפים אותם: [illegible]
מגדילים פיהם על גבול ישראל שהיו רואים אותו חרב: (ט) לכן חי אני. כסדום שתהיה חרבה חרבן עולם [illegible]
הפלה מענין וכן משק ביתי מענין שוק כלומר שיתקבצון החרולים זה בזה מרוב נגבון בהם הרוח וישמיעו [illegible]
מלחת פלי שיח והוא החרול: ומכרה מלח. מן כי יכרה איש בור כתרגומו ומחפירין דמלח ויתכן לפרשו [illegible]
עמי יבוזם. הפל הענין כמ"ש ואמר יתר גוי ינחלום אף אפשר שהיה בבית שני כששבו מגלות בבל ו[illegible]
אותם גוי ביו"ד אחד לבדו והוא יו"ד הרבים ויו"ד הכנוי נפלה מהמכתב ונשארה במכתב': (י) זאת. ויגדילו [illegible]
דתילת דה' אמר למפרקהון או פי' עליהם על הגוים כלומר עוד יבא זמן שיהיה ה' נורא עליהם ויראו ממנו [illegible]
לבדו הוא האלהים כמ"ש והיה ה' למלך על כל הארץ: ורזה. מן ויעלה רזון בנפשם כלומר יכחיש אותם [illegible]
אתם ואמר שהם כי כן מנהג המקרא בכמה מקומות כמו כלה תשובו וכלו נא לכלם ולתיניכם כי יבושו [illegible]
חרבי כמוהם פי' כעמון ומואב שזכר ואמר גם אתם כלו' אע"פ שאתם רחוקים מא"י אתם הרעותם לישראל וג[illegible]
שגלו ישראל אליה ולא רחמו עליהם כראוי כמ"ש בישעיה לא שמת אליה רחמים: ויאבד את אשור שגלו שם י' [illegible]

בבתֵּי אַשְׁקְלוֹן בָּעֶרֶב יִרְבָּצוּן כִּי
יִפְקְדֵם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְשָׁב שְׁבוּתָם׃
ח שָׁמַעְתִּי חֶרְפַּת מוֹאָב וְגִדּוּפֵי בְּנֵי
עַמּוֹן אֲשֶׁר חֵרְפוּ אֶת־עַמִּי וַיַּגְדִּילוּ
עַל־גְּבוּלָם׃ ט לָכֵן חַי־אָנִי נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי מוֹאָב
כִּסְדֹם תִּהְיֶה וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמֹרָה
מִמְשַׁק חָרוּל וּמִכְרֵה־מֶלַח וּשְׁמָמָה
עַד־עוֹלָם שְׁאֵרִית עַמִּי יְבָזּוּם וְיֶתֶר
גּוֹי יִנְחָלוּם׃ י זֹאת לָהֶם תַּחַת גְּאוֹנָם
כִּי חֵרְפוּ וַיַּגְדִּלוּ עַל־עַם יְהוָה
צְבָאוֹת׃ יא נוֹרָא יְהוָה עֲלֵיהֶם כִּי
רָזָה אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וְיִשְׁתַּחֲווּ
לוֹ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ כֹּל אִיֵּי הַגּוֹיִם׃
יב גַּם־אַתֶּם כּוּשִׁים חַלְלֵי חַרְבִּי
הֵמָּה׃ יג וְיֵט יָדוֹ עַל־צָפוֹן וִיאַבֵּד
אֶת־אַשּׁוּר וְיָשֵׂם אֶת־נִינְוֵה לִשְׁמָמָה
צִיָּה כַּמִּדְבָּר׃ יד וְרָבְצוּ בְתוֹכָהּ
עֲדָרִים כָּל־חַיְתוֹ־גוֹי גַּם־קָאַת גַּם־

שביתם ק'

יִתְפַּרְנְסוּן בְּבָתֵּי אַשְׁקְלוֹן כַּד
בְּרַמְשָׁא יְבִיתוּן אֲרֵי יֵעוֹל
דָּכְרָנְהוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן
וְיָתִיב גָּלְוָתְהוֹן׃ ח שְׁמִיעַ
קֳדָמַי חִסּוּדֵי מוֹאָב
וְאִתְרַבְרְבוּת בְּנֵי עַמּוֹן דְּחַסִּידוּ
יָת עַמִּי וְאִתְרַבְרְבוּ עַל
תְּחוּמְהוֹן׃ ט בְּכֵן קַיָּם אֲנָא
אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא
דְּיִשְׂרָאֵל אֲרֵי מוֹאָב כִּסְדוֹם
תְּהֵא וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמוֹרָה
מְשַׁמַּט מְלוּחִין וּמַחְפּוֹרִין
דִּמְלַח וְצָדוּ עַד עָלְמָא שְׁאָרָא
דְּעַמִּי יְבוֹזְנוּנוּן וּשְׁאַר שִׁבְטַיָּא
יַחְסְנוּנוּן׃ י דָּא לְהוֹן חֲלַף
אִתְרַבְרְבוּתְהוֹן אֲרֵי חַסִּידוּ
וְאִתְרַבְרְבוּ עַל עַמֵּיהּ דַּייָ
צְבָאוֹת׃ יא דְּחִילָא דַּייָ
לְמִפְרְקְהוֹן אֲרֵי אַמְאֵיךְ יָת
כָּל דַּחֲלַת אַרְעָא וְיִבְעוֹן מִן
קֳדָמוֹהִי גְּבַר מֵאַתְרֵיהּ כָּל
נַגְוָת עַמְמַיָּא׃ יב אַף אַתּוּן
כּוּשָׁאֵי קְטִילֵי חַרְבִּי תְּהוֹן׃
יג וִירִים מְחַת גְּבוּרְתֵּיהּ עַל
צְפוּנָא וְיוֹבֵיד יָת אַתּוּרָאָה
וִישַׁוֵּי יָת נִינְוֵה לְצָדוּ אִשְׁתְּמָמוּ כְּמַדְבְּרָא׃ יד וְיִשְׁרוּן בְּגַוַּהּ עֶדְרִין דְּכָל חֵיוַת בָּרָא אַף

אבן עזרא

בשובם מבבל: (ח) שמעתי. דברי השם והם על גבולם כאשר היו ישראל בארצם פרס יגלו: (ט) לכן. ממשק. כמו וכן משק ביתי שאינו זו מן הבית והכה ממשק מקום ממשק שלא יזה החרול משם והוא מין ממיני הקוצי' כמו כסו פניו חרולים: ומכרה מלח. כמו כי יכרה איש ויפה אמר כי כמוהו כרות רועים כמו ויכרו שם עבדי יצחק: יבזום. מפעלי הכפל כי קמץ חטוף כמו שורק: ויתר גוי ינחלום. גוי שלי: (י) זאת. ויגדילו. לשונם או חרפתם: (יא) נורא. אז תראה ירא השם וגבורתו עליהם: כי רזה. פועל עבר מגזרת רזי לי כמו השמן בשרו ירזה אחר שרזה השם והכרית כל אלהי הארץ וישתחוו לשם כל איש ואיש ממקומו ישתחוו לו מחלה ענין: (יב) גם. חללי חרבי המה. כדרך כולם תשובו ובואו נא והיה ראוי שיאמר כולכם ככה היה ראוי שיאמר חללי חרבי אתם ויפה אמר כהמ' בחסרון כ"ף והטעם על המואבים והעמונים המזכרי': (יג) ויט. על צפון. והזכיר אשור והנה לאות כי צפונית מארץ ישראל ואם נינוה הי' אפרוי"ם הנה רחב' מהלך השם לרגלים ושתים מעות ורחב ירושלים שלשים ושלש מעלות שהוא חצי היישוב בפאת צפון בראיות גמורות: (יד) ורבצו. קפוד. בלשון ישמעאל קפיד: בכפתוריה

כסדום ר' וסי' כמעט כסדום היינו. הכרת פניהם ענתה בם. היו לא כ"ם כסדם וישביה כעמרת. כי מואב כסדום תהיה: וישתחוו ז' רפין וסימ' יעבדוך עמים. ב' בו' נורא יי עליהם. יזכרו וישבו אל ה'. וישתחוו לו כל מלכים. כל גוים אשר עשית.

מצודת דוד

תבקשו צדק וענוה לא תהיו כלים בגולה ותשבו פה ותמלאו ערי פלשתים שוממין אז תירשו אתם את הערים ההם: עליהם ירעון. ר"ל ישפנגו בתוכם: בערב ירבצון. ר"ל שם ינוחו בהשקט: כי יפקדם. כי ה' יזכרם לטובה ואת בני שבי הגולה יניחם בהשקט ומרגוע: (ח) אשר חרפו את עמי. כאשר גלה דרך ארצם חרפו אותו בדברים: ויגדילו על גבולם. ר"ל לקחו מאדמת ישראל להגדיל ולהוסיף על גבולם כמ"ש לבני עמון וגומר מדוע ירש מלכם את גד (ירמיה מט). או ר"ל כשעברו ישראל על גבולם דברו שם למולם דברים גדולים וקשים לבזותם: (ט) לכן חי אני. לכן הריני נשבע כמו שאני חי כן תהיה מואב נהפכת כסדום וגומר. ממשק חרול. תהיה מלאה מהשמעות קול חרולים כי שם יגדלו הרבה מאין עובר ומנשיבת הרוח מקישים זה בזה ומשמיעים קול: ומכרה מלח. תהיה מלאה מכריים מלח בכל הפנות שיחפרו וימלאו מלח: שארית עמי. הנשאר מעמי יבוזו נחלתם כאשר ישובו לארצם מגלות בבל: ויתר וגו'. כפל הדבר במ"ש: (י) זאת להם. זאת יבוא להם בעבור גאונם אשר חרפו ודברו גדולות וקשות על עם ה': (יא) נורא ה'. הנורא ימשול עליהם לקחת מהם נקם כי ירזה ויתיש כח את כל אלהי הארץ הם שרי מעלה של העכו"ם ולא יוכלו להושיע להם טובה: וישתחוו לו וגו'. ועוד יבא זמן אשר מכל איי העכו"ם ישתחוו לו כל איש ממקום מושבו כי כולם יכירו שאין אלהים זולתו וזה יהיה לעתיד: (יב) גם אתם כושים. הואיל וגם אתם שמחתם על מפלת ישראל לכן תהיו גם אתם חללי חרבי: (יג) ויט ידו. המקום יטה ידו להכות את כשדים היושבים בצפון א"י וגם יאבד את אשור: את נינוה. הוא ראש ממלכות אשור: (יד) ורבצו. לא ידורו שם אנשים כ"א יהיה מקום מרבץ לעדרים של כל בהמות העכו"ם ושועת המדבריות יעמידו לשבת על המשקופים

מצודת ציון

ירבצון. ענין השכיבה לנוח: ושב. ענין ההשקט והמרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל): שביתם. מל' שבי הגולה: (ח) וגדופי. ענין חרפה כמו וישראל לגדופים (שם מג): (ט) ממשק. ענין השמעת קול כמו כמשק גבים (שם לג): חרול. מין קוצים כמו תחת חרול יספחו (איוב ל): ומכרה. מל' כרייה וחפירה: יבזום. מל' בזה: (י) גאונם. מל' גאוה: (יא) רזה. ענין כחשות כמו במשמניו רזון (ישעיה י): (יג) ויט. ענין הרמה ויגבה: (יד) חיתו. גם הבהמה תקרא בשם חיה וכן והיתה לדבר

סימם

אבן עזרא

בכפתוריה · בגלל כפתוריה כמו כף הכפתור : קול . התופות בחלון הקירות ומעם תורב בסף כמו ואמר ... ועל הקירים הכפתור הוא החזק והקשה שבדלת ואם תוי דלת או תשב' בחוזק עד ישאר הכפתור שהוא הקשה ובארץ ישמעאל ... הכפתור כי לא ימצא ביניע : כי ארזה ערה · הם הסיפון כי החורב גילה הסיפון כמו ויקיר ערה מגן :

רש"י

גוי . כל בהמות הגוים : קאת וקפוד . עופות : בכפתוריה . פומל"ש שבראש העמוד : חורב בסף . החורבן יהי' ניכר בספי הבית : קול ישורר בחלון . קול העופות מפצפצים בחלונות : כי ארזה ערה . כי ארזים עקר וערה כמו ערו ערו (תהלים קלו) וי"מ ופלגם שהוא גג הבית הספון בארז שאפי' בתי אבנים מסככין בנסרים של עץ :

יד קָפַד בְּכַפְתֹּרֶיהָ יָלִינוּ קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחַלּוֹן חֹרֶב בַּסַּף כִּי אַרְזָה עֵרָה׃
טו זֹאת הָעִיר הָעַלִּיזָה הַיּוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח הָאֹמְרָה בִּלְבָבָהּ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד אֵיךְ ׀ הָיְתָה לְשַׁמָּה מַרְבֵּץ לַחַיָּה כֹּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשְׁרֹק יָנִיעַ יָדוֹ׃
ג א הוֹי מֹרְאָה וְנִגְאָלָה הָעִיר הַיּוֹנָה׃ ב לֹא שָׁמְעָה בְּקוֹל לֹא לָקְחָה מוּסָר בַּיהוָה לֹא בָטָחָה אֶל־אֱלֹהֶיהָ לֹא קָרֵבָה׃
ג שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ אֲרָיוֹת שֹׁאֲגִים שֹׁפְטֶיהָ זְאֵבֵי עֶרֶב לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר׃
ד נְבִיאֶיהָ פֹּחֲזִים אַנְשֵׁי בֹּגְדוֹת כֹּהֲנֶיהָ חִלְּלוּ־קֹדֶשׁ חָמְסוּ תּוֹרָה׃
ה יְהוָה צַדִּיק בְּקִרְבָּהּ לֹא יַעֲשֶׂה עַוְלָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר מִשְׁפָּטוֹ יִתֵּן לָאוֹר לֹא נֶעְדָּר וְלֹא־יוֹדֵעַ עַוָּל בֹּשֶׁת׃

(Masorah notes beside the verse text:) וחד יסודה · י"ו בליש וחסר · ס' מלין כנ' פעמא · ל' · ח' מ"ל · ל' . ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · י"גן' ו' · ב' עד אחד

תרגום

קָתִין וְאַף קוּפְדִין בְּפִתּוּחַי תַּרְעַיָא יְבִיתוּן קָל עוֹפָא דִמְנַצֵּף בְּכַוָּא חָרְבוּ תַרְעַיָא וְטַלָּלָה סַתְרוּ׃ טו דָא קַרְתָּא תַקִּפְתָּא דְיָתְבָא לְרוֹחְצָן דְּאָמְרָה בְּלִבָּהּ אֲנָא וְלֵית בַּר מִנִּי עוֹד אֵיכְדֵין הֲוָת לְצָדוּ בֵּית מֵישְׁרֵי חַיְתָא כָּל דִּי עָבַר עֲלַהּ יִכְלֵי וִינִיד יְדֵיהּ׃
א וַי דְּמוֹחַיָּא וּמִתְפָּרְקָא קַרְתָּא דְמַסְגִּיָא לְאַרְגָּזָא׃ ב לָא שְׁמָעַת בְּקָל עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָא וְלָא קַבִּילַת אוּלְפַן בְּמֵימְרָא דַיָי לָא אִתְרְחִיצַת וּלְפוּלְחַן דֶּאֱלָהָא לָא אִתְקְרָבַת׃ ג רַבְרְבָהָא בְּגַוָּהּ כְּאַרְיָוָן נָהֲמִין דַּיָּנָהָא דִּיבֵי רַמְשָׁא לָא מוֹרִיכִין לְצַפְרָא׃ ד נְבִיֵּי שִׁקְרָא דִּי בְגַוָּהּ בְּאִשִׁין גַּבְרִין שַׁקְרִין כָּהֲנָתָא מַפְּסִין קוּדְשָׁא חָטְפִין בְּאוֹרַיְתָא׃ ה יְיָ זַכָּאָה אֲמַר לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ בְּגַוָּהּ לֵית קֳדָמוֹהִי לְמֶעְבַּד שְׁקַר הָא כִנְהוֹר צַפְרָא דְאָזֵיל וְתָקִין כֵּן דִּינֵיהּ נָפֵיק לְאַפְרֵישׁ לָא מִתְעַכֵּב וְלָא יָדְעִין עוּלַיָּא

אבן עזרא

(א) הוי מוראה · אמר יפת כמו מוראתו ורבי ישועה אמר מגזרת מורא ומורה והאל"ף תחת ה"א השרש כעושים שהיו"ד תחת ה"א ויש אומרים שהוא כמו ומשחיך כראי והסיר מראתו : ונגאלה . מגזרת לחם מגואל ורבי משה אמר מלשון גאולה אף על פי שמראה גאלה השם והטעם על ירושלם והיונה מגזרת לא תונו והפועל יוצא מהבנין הקל כמו יורה מגזרת ירה ויורה או הדומה לונה פותה ביופיה כמו יונתי תמתי :
(ב) לא שמעה בקול · מוכיח :
(ג) שריה . כמו אריות שואגי' על הרפס : שופטיה כזאיבי ערב שלא גרמו · שלא שברו עצם לבקר והנה בערב רעבים :
(ד) נביאיה פוחזים · ריקים כמו פחז כמים אין להם לחם לאכול על . כן נתנבאו ואלה בוגדות פועלות והם אנשים לנשים בוגדות : חמסו · רע עשוי בגלוי יקרא חמס חמסו תור' המשפט ולא דעו כדת וחמסו ממון שלא כדין : (ה) ה' . היה ראוי שלא יעשו עולה : בבקר בבקר · בכל יום יראה השם להם משפטו בגוים שלא יעבדוהו : ולא יודע עול בשת . בעבור שהזכיר לא יעשה עולה הטעם

רש"י

(טו) ואפסי · ואפס זולתי :
(א) הוי מוראה ונגאלה . עד עכשיו דבר בניטה ועכשיו חוזר על ירושלים הוי מסאבא לגו ולמחי כרואי והוא מגואלת בגלון עוונה . מוראה כמו מוראתו (ויקרא א) וממסיך כרואי (נחום ג) : העיר היונה : היונה פותה אין לב : (ג) זאבי ערב . הממהרים לאכול הרפס בלילה : לא גרמו לבוקר . לא השאירו אף העצמות לגרם לבוקר: (ד) חמסו תורה . לא הורו אותה לשואליהם : (ה) ה' צדיק · השרה שכינתו בקרבם ולפיכך אינו יכול לראות במעשיהם הרעים כי צדיק הוא ואין עולה לפניו : משפטו יתן לאור · נותן לאור דן דין אמת לאמתו : ולא יודע עול בשת · וכל זה לא נתנו שופטי עול שבתוכה אל לבם להתביים מן הצדיק השוכן בוניהם:
הכרתי

כה אמר ה' גאל ישראל : חרב י"ז וסימ' נמסר בישעיהו סי' מ"א : לא שמעה חד מן ה' פסוק' אית בכל חד לא לא לא כולהו קריחי וסי' נמס' ביחזקא' סי' י"ח : בבקר בבקר י"ג בקריאה וסימ' וילקטו אותו בבקר בבקר איש כפי אכלו . ותקטיר עליו את־ן קטרת סמים·והם הביאו אליו עוד נרבת . והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה · מרוע אתה ככה דל בן המלך . מדי עברו יקח אתכם . יעיר בבקר בבקר יעיר לי אוזן · וכבש בן שנתו תמים תעשה עליו · ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר ששית · יעשו את הכבש ואת המנחה : ה' צדיק בקרבה . ולעמוד בבקר בבקר · ומקטירים לה' עולות בבקר

רדק

(יד) גם : גם קאת · היא סקוק : גם קפוד · היא סקנאפ"ד בערבי ובלע"ז מרטונא"ש : בכפתוריה · הוא הכפתור הסמוך על שני הספים שהם המזוזות וקראו כפתור לפי שעושין בו ציורים של פרחים וכפתורים שהם כמין תפוחים וכן כפתוריהם וקנותם וכן ת"י בכפתוריה בפתות תרעיא : קול ישורר · כת"י קל עופא דמצפצף בכוא ואמר ישורר כי הקול שיתנו העופות הוא כמו שיר חמיר וכן אמר מבין עפאים יתנו קול ואמר עם חמיר הניע וקול : חורב בסף · חרבן יהיה בסף השער : כי ארזה ערה . הה"א נחה ודינה במפיק וארזה ר"ל על קרוי הבתים הספונים בארז ולפי שערה וגלה האויב הבה על ניגוס קרוי הבתים לפיכך יחרב הסף שנשאר מגולה למטר ולרוח ויפול מעט מעט ות"י וטללה סתרו : (טו) זאת העיר · היא ניגוה : אני ואפסי עוד אפס זולתי עוד וכן ת"י ולית עוד בר מיני : (א) הוי מוראה ונגאלה . חזר לדבר על ירושלם מוראה פעול מהכבד והחולם מקום קמץ חטף או שורק ועינו מן ושמתיך כראי ענין טנוף ולכלוך וכן ונגאלה מזה הענין כמו וכל מלבושי אגאלתי נגואלו בדם והענין כפול במלות שונות : העיר היונה · מענין לא תונו וכן בא פעל הקל מזה הענין עד חרב היונה וי"מ היונה כפותה כמו ויהי אפרים כיונה פותה אין לב ות"י ווי דמוחיא ומתפרקא קרתא דמסגיא לארגזא : (ב) לא שמעה · מבואר : בקול · פי' בקול הנביאים מורים אותה : לא קרבה · בלר"י הרי"ש לגזרת פעל : (ג) שריה · שחוטפים וגוזלים העם כמו האריות הטורפים או כמו זאיבי ערב שטורפים בלילה לא גרמו לבקר · לא הניחו לבקר אפילו הגרמים שחוטפים ואוכלים מהר כן הם השופטים חוטפים כאחד ואוכלים : (ד) נביאיה . נביאי השקר : פחזים · קלים כלומר קלי דעת כמו אנשים רקים ופוחזים אנשי בוגדות · הם בפלם הסוללות באו העיר : כהנים חללו קדש · כמו שאמר יחזקאל כהניה חמסו תורתי ויחללו קדשי בין קדש לחול לא הבדילו : חמסו תורה . שלא הורו אותה לעם כמו שהיה הדין עליהם כי שאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ולא עוד אלא כי גם הם עברו עליה והנה חמסו תורה: (ה) ה' צדיק בקרבה· בקרב העיר הזאת שזכר והיא ירושלים:לא יעשה עולה· ה' שהוא צדיק בקרבם כי הכי הם וסוף צדיק במה שמביא מן הרעה עליהם לא יעשה עולה כי בדין עושה מה שעושה להם כמו שאמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא : בבקר בבקר · פי' בכ... ר'

תולדות אהרן

ישורר · סוטה מח :

מצודת ציון

לדבר הסגיר (תהלים עח) : קאת קפוד · שמות עופות המצויות בחרבות : בכפתורים · כן יקרא המשקוף לפי שעושין בו ציורי כפתורים וכן כף הכפתור (עמוס ט) : ילינו · ענין העמדה וכן צדק ילין בה (ישעיה א) : ישורר · מל' שיר ורנן : חרב · מל' חורבן : בסף . מזוזה כמו וסף השער (יחזקאל מ) : ארזה · עקרת הארז : ערה · ענין גלוי כמו וקיר ערה מגן (ישעיה כ"ב) : (טו) העליזה · ענין שמחה כמו יעלזו חסידים (תהלים קמט) : ואפסי · כמו ואין : ישרוק · ענין השמעת קול הבאה בקבוץ השפתים כמו שרקו ויניעו ראשם (איכה ב') : יניע · מלשון תנועה והנדה : (א) מוראה ונגאלה : ענין שיהיה מלוכלך ומטונף כמו ושמתיך כרואי (נחום ג) וכמו נגאלו בדם (ישעיה נט) וכפל המלה בשמות נרדפות : היונה · מל' אונאה ועניינו קחת הממון וכן מפני חרון היונה (ירמיה כה) : (ג) גרמו ענין עצם כמו גרמיו כמטיל ברזל (איוב מ) : (ד) פוחזים · קלי הדעת וכן אנשים ריקים ופוחזים (שופטים ט) : בוגדות · מל' בוגד : חללו . ענין בזיון : חמסו · ענין הסרה כמו ויחמוס כגן שכו (איכה ב) : (ה) לאור · ר"ל כרור

מצודת דוד

היפות : קול ישורר בחלון · קול העופות יהיה מתרוך בכל חלון : חורב בסף · חורבן יהיה בסף כל שער : כי ארזה ערה · כי תקרות הבתים שהמה מארז יהיה מגולה למטר השמים ולרוח הסער כי הגגות יפלו ולכן יהיו הבתים חרבות והעופות יקננו שמה : (טו) זאת העיר וגו' · היא נינוה שהיתה עיר עליזה ושמחה בהצלחתה : אני ואפסי עוד . ר"ל אני היא לבדה עיר עליזה ואין בלתי עוד עיר להדמות אלי : איך וגו' · איך אמנם היתה לשממון וכל העובר דרך עליה ישרוק בקול ויניע ידו וכדרך הבוכה דבר חשוב שנחרב : ג (א) הוי מוראה ונגאלה · יש להתאונן על ירושלים המטונפת והמלוכלכת העיר המונה ומונית את הבריות : (ב) לא שמעה בקול ר"ל בקול הנביאים המזהירים אותה : לא לקחה מוסר · ממה שבא על עשרת השבטים בגמול העוון : בה' לא בטחה . כי בקשה עזר ממלכי מצרים : לא קרבה · לעבודתו עזר ממנה : (ג) שריה בקרבה . שריה אשר בקרבה מאיימים על העם בקול שאגתם כאריות השואגים : זאבי ערב · ר"ל ימהרו לטרוף כזאבים הטורפים בערב המתאוים לטרוף בעבור הרעבון שלא אכלו כל היום : לא גרמו לבוקר · לא השאירו לבוקר אף העצמות כי את הכל יאכלו ור"ל השופטים מפחידים את העם מכל וכל ולפי שהמשילם לזאבי ערב אמר לשון הנופל בהם : (ד) נביאיה פוחזים · נביאי הבעל המה קלי הדעת ואנשי בוגד : כהניה כהני המקדש חללו את הקודש ומבזין אותה : חמסו תורה · הסירו את התורה ולא למדוה את העם ועל הכהן ללמד כמ"ש כי שפתי כהן וגו' תורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב) : (ה) ה' צדיק בקרבם . הנה ה' הצדיק משרה הוא שכינתו בקרב ירושלים והוא שלא אין עושה עולה כי אם עולה היא לו : בבוקר בבוקר . ר"ל בכל יום ויום הוא דן משפט אמת וברור ולא נעדר בשום פעם מדין משפט האמת והגוי העול

בשת : ו הכרתי גוים נשמו פנותם
החרבתי חוצותם מבלי עובר נצדו
עריהם מבלי־איש מאין יושב :
ז אמרתי אך־תיראי אותי תקחי
מוסר ולא־יכרת מעונה כל אשר־
פקדתי עליה אכן השכימו השחיתו
כל עלילותם : ח לכן חכו־לי נאם־
יהוה ליום קומי לעד כי משפטי
לאסף גוים לקבצי ממלכות לשפך
עליהם זעמי כל חרון אפי כי באש
קנאתי תאכל כל־הארץ : ט כי־אז
אהפך אל־עמים שפה ברורה
לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם
אחד : י מעבר לנהרי־כוש עתרי
בת־פוצי יובלון מנחתי : יא ביום
ההוא לא תבושי מכל עלילתיך
אשר פשעת בי כי־אז ׀ אסיר
מקרבך עליזי גאותך ולא־תוספי
לגבהה עוד בהר קדשי :
יב והשארתי בקרבך עם עני ודל
וחסו בשם יהוה : יג שארית ישראל
לא־יעשו עולה ולא־ידברו כזב

בהתא : ו שיציתי עממיא
אצדיאה ברניתהון אחריבית
שוקיהון מבלי עדי צדיאה
קרויהון מבלי אנש מבלי
יתיב : ז אמרית ברם תדחלון
מן קדמי תקבלון אולפן ולא
יפסוק מדוריהון מארעא בית
שכנתי כל טבון דאמרית
להון איתי להון בכן אקדימו
חבילו כל עובדיהון : ח בכן
סברו למימרי אמר יי ליום
אתגליותי למדן ארי דיני
לכנשא עממיא לקרבא
מלכותא למשפך עליהון
חימתי כל תקוף רוגזי ארי
באשת פורענותי יסופון כל
רשיעי ארעא : ט ארי בכן
אשני על עממיא ממלל חד
בחיר לצלאה כולהון בשמא
דיי למפלח קדמוהי כתף חד :
מעבר לנהרי הודו ברחמין
יתובון גלות עמי דאתגליאה
ויהון מיתקרבין הא בקורבנין :
יא בעדנא ההיא לא תבהתון
מכל עובדיך בישיא די מרדת
במימרי ארי בכן אגלי מגויך
תקיפי תושבחתך ולא
תוספין לאתרברבא עוד
בטורא דקודשי : יב ואשאר בגויך עם ענותן ומקביל עולבן ויתרחצון בשמא דיי :
יג שארא דישראל לא יעבדון שקר ולא ימללון כדבין ולא

רשי

(ו) הכרתי גוים. הבאתי פורענו' על העכו"ם כדי שתראו ותיראו כמו שהוא מסיים והולך אמרתי אך תיראי אותי : (ז) ולא יכרת מעונה. ולא יתרבון מדוריה : כל אשר פקדתי עליה. ולא יכרת ממנו כל הטוב אשר צויתי להביא עליה : (ח) קומי לעד. שאקום להעיד עליכם : (י) מעבר לנהרי כוש. יובילון לי מנחה : עתרי. את המתפללין אלי : בת פוצי. כנסיות נפוצותי אשר הפיצותי : (יא) לא תבושי מכל עלילותיך. כי כבר נקית וירצה עונך : (יב) עם עני ודל. עם ענוותן ומקבל עולבן :

תשפיך

אבן עזרא

והטעם על ישראל : (ו) הכרתי. ה"ס לכם ללמד : נצדו. תרגום היתה תהו : (ז) אמרתי. ולא יכרת. מעיד דבר מעונה והטעם מעונת הגוים שהכרתי : אכן השכימו. אגמיד השחיתו : (ח) לכן. ליום קומי. קומה לעד תמיד ורבי משה אמר לגאול העולם כמו בבקר יאכל עד ואמר כי לעד השופל כמו לרד לפניו גוים : משפטי : משפט הוא שאעשה כן וטעם קנאתי בעבור שיעבדו אלהים אחרים כדרך אל קנא כי זה לעתיד ועל דעת רבי משה על בית שני יתהפכו לעבוד השם לבדו בשפה ברורה הוא לשון הקודש שהם לבדה נקרא השם הנכבד : (ט) שכם אחד. כמו הטיתמו שכם : (י) מעבר. עתרי. שם גוי והנה בת פוצי ויחסר וי"ו כמו שמש ירח על כן אמר יובילון מנחתי אחיהם ויש אומרים כי עתרי ישראל שהם עותרים לשם והם נפוצ' בגוים יובילון מנחה לשם : (יא) ביום. עליזי גאותך שהיו מתגאים בעבור היותם יושבים בהר קדשי : (יב) והשארתי וחסו בשם. ולא יחטאו אז ישובו לגבעה : (יג) שארי'. טעם שארית כי יאבדו הנאים :

תרמית

בבקר : תאכל ש' וסי' והנותר' ממנחי' וכל מנחת כהן כליל תהיה' תכתך תמחמא וכל הבאת אשר יובאו' ולהבדיל בין הטמא. לכן חכו לי נאם ה'. הנה אדני ה' ירושלמה. והתתי קנאתי בך ועשו אותך בחמה : גם כספם גם זהבם :

רדק

רבי אברהם היה ראוי להם שלא יעשו עולה כי האל יתברך בבקר בבקר כלומר בכל יום ויום יראה להם משפטו בגוים ואף על פי כן לא יודע עול בשת כלומר ישראל שהוא עושה עול לא ידע להכלם וליבוש מלעשות עול אף על פי שהוא רואה כי האל יתברך עושה משפטו בגוים בעבור רעתם והם לא יוסרו ולא יבושו ואדוני אבי ז"ל פירש מיום שברא האל יתברך האור אמונתו קיימת לעולם כי בכל בקר ובקר מוריח האור וזהו משפטו יתן לאור : לא נעדר. אף על פי שמכעיסים אותו בני העולם : ולא ידע עול בשת. פירוש שיאמר כמו שהאל עושה אמונתו לנו כן נגמור ולא נתנו אמונה : (ו) הכרתי. אמרתי שני הפסוקים מבוארים : (ז) ולא יכרת מעונה. הה"א מפיק פירוש מעון העיר שזכר והיא ירושלם כל אשר פקדתי עליה מהרעות לא יבא עליה כי תקח מוסר מן הגוים ולא עשו כן אלא אכן השכימו השחיתו כל עלילותם כלו' היו זריזים בהשכמה להשחית כל מעשיהם שהם רעים ואמר כל כלומר לא הניחו דבר מן הרעות שלא עשו כמו שאמר לא הפילו ממעלליהם מעונה דרך כלל כלו' מעוניה ובתי' הגדולים : (ח) לכן חכו. כלו' חכו לי עד היום ההוא שאערך אתכם כי לא לקחו מוסר עד אותו היום והוא יום קומי לעד והוא יום בא גוג ומגוג שאקום לעד כלומר לשלול רוב אנשי הארץ כמו שכתוב וכל הארץ כאו מגריסה : כי משפטי לאסוף גוים. משפט זה נתתי לעתיד שאאסוף גוים וממלכות על ירושלם ותרגם יומין לעד למידן : כל הארץ. ר"ל עליהם בשפה ברורה שלא יוליאו בשפתם אלהים אחרים אלא כולם יקראו בשם ה' : לקנאי הקיף נקרא בקמץ חטף : (ט) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה. פי' העמים שישארו אחר מלחמת גוג שפתם הראשונה אכזב אותה יתהפכו לעבוד ה' לבדו בשפה ברורה היא לשון הקדש שבה לבדה נקרא בשם הנכבד : לעבדו שכם אחד. חנך אחד ר"ל בלב אחד ובדעה אחת. והחכם רבי אברהם אבן עזרא ז"ל פירש יובילון מנחתי. כלומר יובילון את ישראל לירושלם למנחה כמו שאמר בנבואת ישעיה הוי ארץ צלצל כנפים אשר מעבר לנהרי כוש ואמר בעת ההיא יובילו שי לה' : (י) מעבר לנהרי כוש. אותם שהם מעבר לנהרי כוש : פוצי. שם אומה או משפחה שהיא מעבר לנהרי כוש ויונתן פירש עתרי שקרא האל יתברך שם לישראל עתרי שיעתר להם ה' וקרא שמם בת פוצי כלומר עדת הנפוצים בגלות וכן ת"י מעבר לנהרי הודו ברחמין יתובון גלות עמי דאיתגליאו ויהון מייתין להון הא כקורבני : (יא) ביום ההוא לא תבושי מכל עלילותיך. לא תצטרכי ליבוש ולהכלם רכל מעשיך שעשו כי כולם יהיו ביושר ובאמונה ולא כמו בזמן הזה שצריכה את ליבוש ולהכלם ממעשיך הרעים אשר פשעי וזו שאמר אשר פשעת בי פי' אשר פשעת כי עתה אבל בזמן ההוא לא תבושי : כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך : כלומר הגאים והעליזים והשמחים לדבר גאוה וגבוה אסיר אז מקרבך כמ"ש בנבואות זכריה וצרפתים כצרף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב : לגבהה. מקור : (יב) והשארתי בקרבך עם עני ודל. הפך עליזי גאותך שזכר ופי' עני כמו ענו ר"ל שפל רוח ודל ר"ל שמשפיל עצמו דלים ומתוכם וכת"י ענותן ומקבל עולבן וכן

תולדות אהרן הכרתי גוים . יבמות סג : אכסוף . ברכות נז ע"א כד (עכו"ם מ) : כי אז . סנהדרין לח : שארית ישראל . פסחים לא קידושין סג ב"מ קו ועקידה שער סט :

מצודת דוד

הזה אינו יודע מהו בושה כי איך לא יכלם לעשות עול במקום שכינת האל הבונה את העול' ואוהב המשפ' : (ו) הכרתי גוים. והנה הכרתי את העכו"ם ונשמו מגדליהם : החרבתי. עשיתי חוצותם חרבות מבלי איש עובר בהן ונשמו עריהם מבלי איש ותוזר ומפרש מאין יושב ר"ל לפי שאין מי יושב בהן לכן אין איש עובר בהן : (ז) אמרתי. חשבתי ע"י אבדן העכו"ם באמת עתה תיראו מפני ותהגמול הבא עליהם תקחו מוסר ואז לא יהיה נכרת מדורו זהו בהמ"ק וכן לא יכרת ממנה כל הטובה אשר פקדתי עליה : אכן. באמת לא כן עשו כי עוד השכימו בזריזות רב ועוד השחיתו כל מעלליהם יותר ממה שעשו מאז : (ח) לכן חכו לי. הואיל ולא שבתם אלי לא אמהר הגאולה אלא המתינו לי על היום המוגבל שאקום לשלול את העכו"ם ועל יום מלחמת גוג יאמר : כי משפטי. אשר אז אגזר משפטי לאסוף עכו"ם וכו' לשפוך עליהם זעמי וכל חרון אפי : כל הארץ. כל יושבי הארץ : (ט) כי אז להפוך. אשר אז אהפוך על העכו"ם שידברו שפה ברורה התורה עמקי השפה אשר עתה ר"ל שידברו בלשון הקודש במקום הלשון שמדברים עכשיו : לקרוא כולם. ר"ל אחדות הלשון יהיה סבה שיתייחדו באמונה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד ובדעה אחת : (י) מעבר לנהרי כוש. מהעבר האחר של נהרי כוש. האומה עתרי ועדת פוצי יביאון המנחה הראוי לי והוא הנשים מבני ישראל כמ"ש הוי ארץ וגו' אשר מעבר לנהרי כוש וגו' (ישעיה יח) ובסוף הענין נאמר ביום ההוא יובל שי לה' צבאות עם ממושך וגו' (שם) : (יא) לא תבושי : לא תסבול בושה בעבור כל רוע העלילות

מצודת ציון

בהיר כאור והוא כמו לו : נעדר. ענין חסרון כמו איש לא נעדר (ישעיה מ) : (ו) נשמו. מלשון שממון : פנותם. הם המגדלים הגבוהים כמו ועל הפנות הגבוהות (לעיל א) : החרבתי. מלשון חרבן : חוצותם. ענין שוק ורחוב : נצדו. ענין שממון כי והשמותי אני את הארץ (ויקרא כו) ה"א והדי : אך. עניינו כמו באמת וכן אך עצמי ובשרי אתה (בראשית כט) : מעונה. מדורה כמו ה' מעון אתה היית (תהלים צ) : פקדתי. צויתי כמו והוא פקד עלי (עזרא א) : עלילותם. מעשיהם : (ח) חכו. ענין המתנה ותוחלת כמו ונכספה ולא חכה (מ"כ ט) : לעד. ענין בזה ושלל כמו בבקר יאכל עד (בראשית מט) : (ט) שפה. כן יקרא לשון עם ועם וכן שפת רעהו (שם יא) : ברורה. כלפי שקורא לשון העכו"ם עמקי שפה כמ"ש עם עמקי שפה (ישעיה לג) קורא למולם לשון הקודש שפה ברורה ונקיה : שכם. ר"ל לב אחד ודעה אחת כמו דרך ירצחו שכמה (הושע ו) : (י) עתרי. שם אומה : בת פוצי. עדת פוצי והוא שם אומה : יובילון. ענין הבאה כמו יובל שי (ישעיה יח) : (יא) עלילותיך. מעשך : עליזי. ענין שמחה : (יב) עני ודל

העלילות

אבן עזרא

תרמית. כמו מרמה: (יד) רני. הריעו ישראל. הם השבטים ועלזי כמו מלכי עליז: (טו) הסיר. משפטיך. האויבי' יאמרו פנה ממך אויביך והשם הוא מלכך לא תיראי עוד מהאויב: (טז) ביום. האויבים יאמרו לה ככה ויודו כי אין כח לאויב לפני השם: (יז) ה'. כי השם גבור יושיע. יחריש שלא יזכור לך רעתך: (יח) נוגי. בנין נפעל מגזרת יגון ופירוש ממועד מקום התחברות ישראל במועדים כמו שרפו כל מועדי אל בארץ והנה אספתי אותם אליך כי ממך היו והטעם על אבותם. משאת. שנשאו חרפה על ירושלים על כן עליה הנני עושה כלה ורבי משה אמר כמו ושם עשו דדי בתוליהן והם שני בניינים קל וכבד: (יט) ושמתים בכל הארץ בשתם יתביישו הגוים בראותם הצולעה שהיתה לתהלה ורבי משה אמר כמו ושלמה פרי' שפתינו האלן בכורי שפתי וכן בכל הארץ תחת בשתם: (כ) בעת. ההיא תסרת בעבור אחרת ובעת ההיא בקבצי אתכם ותחסר אות בית וכית בעת תסרת בעבור אחרת בקבצי זאת דעת רבי

רש"י

(טו) משפטיך. יסוריך ופשינ"א בלע"ז: (יז) גבור יושיע. גבור הוא אשר יושיע מן העכו"ם. יחריש באהבתו. יכסה על פשעיך באהבתו ואף אם יכנו ... על מוכך ברחמים: (יח) נוגי ממועד. אספתי את המולאים ממועדי שלא היו משמרים שבתות וימים טובים: נוגי. לשון הולאה כמו הגו סיגים (משלי כה) כאשר הוגה מן המסיל' (שמואל ב כ) ואין שורש בתיב' אלא הגימ"ל לבדה: אספתי: כליתי: ממך היו. מעמך היו: משאת עליה חרפה. על אותה אשמה היה לך משאת חרפה: (יט) הנני עושה. ת"י הא אנא עביד גמירא ויש לפותרו ל' פישוי כמו ועסות' רשעים (מלאכי ג): בכל הארץ בשתם. בכל מקום אשר היו שם לבשתם שם אתנם לשם ולתהלה:

בשנם

תרגום

ישתכח בפומיהון לישן דנכלין ארי אינון יתפרנסון וישרון ולית דמניד: יד שבחי כנשתא דציון ובועו ישראל חדו ובועו בכל לבא כנשתא דירושלם: טו אגלי יי דיני שקרא מגויך פני בעלי דבביך מלכיה דישראל יי אמר לאשראה שכנתיה בגויך לא תדחלין מן קדם בישא עוד: טז בעדנא ההיא יתאמר לירושלם לא תדחלין ציון לא יתרשלן ידך: יז יי אלהך אמר לאשראה שכנתיה בגויך גבר פריק יחדי עלך בחדוא יכבוש על חובך ברחמתיה ירוץ עלך בדיץ: יח די הוו מעכבין ביך זמני מועדיך ארחיקית מניך וי עליהון על דהוו נטלין זיניהון לקבליך ומחסדין ליך: יט הא אנא עביד גמירא עם כל משעבדיך בעדנא ההיא ואפרוק ית מטלטליא ומבדריא אקריב ואשוינון לתשבחא ולשום בכל ארעא בהתתהון: כ בעדנא ההיא אכניש יתכון ובעדנא ההיא אקריב גלותכון ארי אתן יתכון לשום ולתשבחא בכל

צפניה ג

ולא ימצא בפיהם לשון תרמית
כי המה ירעו ורבצו ואין מחריד:
יד רני בת ציון הריעו ישראל שמחי
ועלזי בכל לב בת ירושלם:
טו הסיר יהוה משפטיך פנה איבך (ג' ר"פ. ל' וחסר)
מלך ישראל יהוה בקרבך לא
תראי רע עוד: טז ביום ההוא
יאמר לירושלם אל תיראי ציון אל
תרפו ידיך: יז יהוה אלהיך בקרבך (ג' ו'בנביאים)
גבור יושיע ישיש עליך בשמחה
יחריש באהבתו יגיל עליך ברנה:
יח נוגי ממועד אספתי ממך היו (ז'. ומ"ל)
משאת עליה חרפה: יט הנני עשה (ג'. ו'בסיפרא)
את כל מעניך בעת ההיא
והושעתי את הצלעה והנדחה (ג' וחסר)
אקבץ ושמתים לתהלה ולשם
בכל הארץ בשתם: כ בעת ההיא
אביא אתכם ובעת קבצי אתכם (ג' וכל בעת סכיל דכו')
כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל

מסורה

ולא ימצא ד' בקריא' וסימ' ושברה כשבר נבל יוצרים. ולא ימצא בפיהם לשון תרמית. אל ארץ גלעד ולבנון אביאם. ונכשל ונפל ולא ימצא: ה' אלהיך ו' וסי' נמסר בירמיה סימ' ב': ישיש ד' וסי' נמסר בסדר כי תבא ובישעית סימ' ס"ב: הצלעה ג' וחסר וסי' נמסר בספר מיכה סימ' ד': ולשם ד' בקריאה וסימ' ולשם ילד גם הוא אבי כל בני עבר. ולתתך עליון על כל הגוים. כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן. הנני עשה את כל מעניך:

תולדות אהרן

הסיר ה'. שבת קלט סנהדרין לח: נוגי ממועד. ברכות ט:

רדק

עני ורוכב על החמור כמו ענו: (יג) שארית ישראל. מבואר הוא: תרמית. כמו מרמה והוא משקל תרבית: כי המה ירעו. לפי שנמשלו ישראל לצאן אמר ירעו וירבצו ור"ל כי בשכר זה שלא יעשו עולה ולא ידברו כזב ירעו וירבצו: (יד) רני בת ציון הריעו ישראל. עשרת השבטים: שמחי ועלזי. כפל הענין במ"ש לחזק השמחה: בת ציון. בת ירושלם כפל הענין במלות שונות: (טו) הסיר ה' משפטיך: משפטי הגוים שהיו נוהגים עליך בגלות ות"י אגלי ה' דייני שקרא מגויך: פנה איבך. פנה אותם מארצך שלא יהיה שם עוד פנה כמו ואנכי פניתי הבית: מלך ישראל ה' בקרבך. אחר שהוא שוכן בקרבך לא תראי רע עוד: (טז) ביום ההוא יאמר. אמר הנביאים יאמרו לה או יאמרו אחד לחברו וי"מ האויבים יאמרו לה ויודו כי אין כח בידם לפני האל ית': אל ירפו ידיך. כמו יתנו יקר גם ימצא יד לשון זכר והשם בו מגילת ספר: (יז) ה' אלהיך בקרבך. אחר שהוא בקרבך אל ירפו ידיך כי הוא גבור שיושיע אותך מגבורי הגוים: יחריש באהבתו. ישתוק על פשעיך שעשית כבר באהבתו אותך: (יח) נוגי ממועד. מענין יגון מבנין נפעל כמו בתולותיה נוגות אמר כנגד ציון וירושלם בנים שהיו נוגים ממועד כאלולם שארך כל כך הנה אספתי אותם אליך כי ממך היו וילאו בגלות ועתה אספתי אותם אליך והטעם על בניהם ויש לומר גם הם עצמם ורמז בזה לתחיית המתים: משאת עליה חרפה. כי כבר נשאו חרפה גדולה ימים רבים עליה ר"ל על ירושלם ומה שדבר לנכח ושלא לנכח בפסוק יש רבים כמוהו במקרא משאת שם: (יט) הנני עושה. כמו כעשות מצרים דדיך ענין הפתיעה והכתישה וי"ת כמשמעו עם חסרון ה"א אנא עביד גמירא עם כל משעבדיך: בכל הארץ בשתם. פי' בכל ארץ הגלות שלקחו שם בשתם שם יהיו לשם ולתהלה: (כ) בעת ההיא. ובעת קבצי אתכם ובעת ההיא יהיה קבצי אתכם יהיה חסר ומלת הוא שזכר עומדת במקום שתים וכן ת"י ובעדנא ההיא: שבותכם. לשון רבים וכן ושבותי שביתך כתוב ההא לשון רבים ושבותכם בוי"ו שור"ק ושביתך ביו"ד ובחירק:

בשנם

מצודת ציון

ודל. ר"ל מוכנע כעני ודל: ותסו. ענין בטחון: (יג) תרמית. מל' רמיה ותרמה: ירעו. מלשון מרעה: ורבצו. ענין השכיבה לנוח: (טו) פנה. ענין הסרה וביעור כמו פנית לפניה (תהלים פ): (טז) ירפו ידיך. כן נקרא המתפחד ומתייאש וכן ורפה ידים (ש"ב יז): (יז) יחריש. ענין שתיקה כמו והחריש לה (במדבר ל): (יח) נוגי. מל' יגון ותוגה: ממועד. ענין זמן ועת כמו למועד אשוב אליך (בראשית יח): אספתי. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף אותם (שופטים יט): משאת. מל' משא וסבל: (יט) עושה. ענין כתישה ומעוך כמו בעשות ממצרים דדיך (יחזקאל כג): מעניך. מל' עינוי: הצלעה. החגרת כמו והוא צולע על ירכו (בראשית לב): והנדחה. מלשון דחיה: לתהלה. מל' הלול ושבח: לשם. ר"ל לפרסום שם טוב: (כ) בשובי. ענין השקט ומרגוע כמו בשובה ונחת (ישעיה ל): שבותיכם. מל' שבי הגולה:

פתח

מצודת דוד

העלילות והמעשים אשר פשעת בי מאז: אסיר מקרבך. ר"ל עוד לא ימצא מי בך שישמח ויתפאר בגאותו ולכן לא תבוש כי בעבור זה תלך העון ואין לו: לגבהה עוד. להתגאות עוד: בהר קדשי. ר"ל היושבת בהר קדשי היא ירושלים: (יב) עם עני ודל. ר"ל הנשארים יהיו נכנעים כעני' ודל ויחסו בשם ה': (יג) שארית ישראל. הנשארים מהם לא יעשו עוד עולה: לשון תרמית. אמרי מרמה: כי המה. כי אז המה ירעו וירבצו ואין מי יחרידם בין בעת שירעו בין בעת שירבצו: (יד) רני. אז רני עדת ציון וישראל הריעו תרועת שמחה: (טו) הסיר ה'. משפטיך. הרחיק ממך משפט היסורים שהיה בך מאז: פנה אויביך. ביער את אויביך מן העולם: ה' בקרבך. ה' השרה שכינתו בקרבך ולא תראי עוד מרעה כי לא תבוא עליך: (טז) יאמר לירושלים. יהיה נאמר לה בדבר ה' אל תפחד מעתה ולציון יהיה נאמר לא יהיה לך עוד רפיון ידים להתפחד מדבר רע: (יז) גבור יושיע. ר"ל הוא הגבור שעשה הגבורות האלה והוא יושיע לך: יחריש באהבתו. בעבור אהבתו לך ישתוק על העונות שעשית מאז ולא יזכירם לך להכלימך: יגיל וגו'. כפל הדבר להפלגת הענין: (יח) נוגי ממועד. אל מול ירושלים יאמר בניך שהיו מלאי יגון בעבור איחור זמן הגאולה הנכנסים אליך כי ממך היו והושבתים למקומם: משאת עליה חרפה. ר"ל כבר נשאו על חורבן ירושלים חרפה מרובה בהיותם בארץ אויביהם: (יט) הנני עושה. אני אכתת ואמעך את כל הבבליים שעינו אותך: בעת ההיא. בזמן הגאולה אכתת אותה: והושעתי. ולא אושיע את עדת ישראל שהיה כצולעה שאינה יכולה לזוז ממקומה: והנדחה. ישראל הנדחה מארצה לארצות הבבליים הנה אקבץ אותם והוא כפל ענין במ"ש: ושמתים. אשים אותם לתהלה ולפרסום שם טוב בכל הארץ שלקחו בשתם ר"ל במקומות שהיו לבושה שם יהיו לתהלה: (כ) בעת ההיא וגומר. זה אמר על עשרת השבטים לאומר עם כי בבנין בית השני לא חזרתם לארצכם אבל בעת הגאולה ההיא אביא אתכם לארצכם: ובעת קבצי אתכם. זה אמר על יהודה לאומר עם כי בבנין בית השני לא חזרתם כולכם אבל בעת הגאולה ההיא אקבץ את כולכם אל ארצכם: כי אתן אתכם וגו'. ולכן לא ישאר מי מהם בגולה כי בעבור שיהיו לתהל' בכל עכו"ם יביאום למנחה לירושלים את מי אשר ימצאו בקצות הארץ: בשובי. בעת אשקיט ואדגיע את בני השבי לבטח שאז תהיו לתהלה לעיניכם. בזה ירמוז על תחיית המתים לומר לבני דורו הנה תעמודו בתחיה ואז תראו בעיניכם כן אמר ה':

בשנם

עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְהוָה׃ ג' ומ"ל / כ' ס"פ

א א בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ הַשִּׁשִּׁי בְּיוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא אֶל־זְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לֵאמֹר׃
ב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר הָעָם הַזֶּה אָמְרוּ לֹא עֶת־בֹּא עֶת־בֵּית יְהוָה לְהִבָּנוֹת׃
ג וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר׃
ד הַעֵת לָכֶם אַתֶּם לָשֶׁבֶת בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים וְהַבַּיִת הַזֶּה חָרֵב׃
ה וְעַתָּה כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שִׂימוּ לְבַבְכֶם עַל־דַּרְכֵיכֶם׃
ו זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא מְעָט אָכוֹל וְאֵין־לְשָׂבְעָה שָׁתוֹ וְאֵין־לְשָׁכְרָה לָבוֹשׁ וְאֵין־לְחֹם לוֹ וְהַמִּשְׂתַּכֵּר מִשְׂתַּכֵּר אֶל־צְרוֹר נָקוּב׃

תרגום: עממי ארעא כד אתיב ית גלותכון לעיניכון אמר יי׃
א בשנת תרתין לדריוש מלכא בירחא שתיתאה ביומא חד לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי ביד חגי נביא לות זרבבל בר שאלתיאל רבא דבית יהודה ולות יהושע בר יהוצדק כהנא רבא למימר׃ ב כדנן אמר יי צבאות למימר עמא הדין אמרין עד כען לא מטא עדן בית מקדשא דיי לאתבנאה׃ ג והוה פתגם נבואה מן קדם יי ביד חגי נביא למימר׃ ד הכדין כשר לכון דאתון יתבין בבתיא די מטללין בנסרי ארזיא ובית מקדשא הדין חרוב׃ ה וכען כדנן אמר יי צבאות שוו לבכון על אורחתכון׃ ו זרעין אתון סגיאין ומעלין זעיר אכלין ולא סבעין שתן ולא רוין לבשין ולא שחנין להון ודמתגר מתגר למארתא׃

שאלתיאל כל כתובים מפק' א' וכל נביאים לא מפקין א' במ"ב וסי' הדין דריש חגי בשנת שתים• והסוף חגי ביום ההוא נאם ה' צבאות אקחך זרובבל: עת ג' פתחין וסי' בלא עת נרתה' לא עת בא עת בית ה' ב' בו • מעט ז' וקמין קמצין בקרי' וסי' ונשארתם במתי מעט תחת אשר הייתם ! וזרעתם הרבה והבא מעט • ואם מעט ואוסיפה לך כהנה • ויחלו מעט מטשא • פנה אל הרבה והנה מעט • וקצף גדול אני קוצף • רק הכהנים היו למעט ודברי תימים • וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוו' :

רשי

(א) **בשנת** שתים לדריוש . הוא דריוש מלך פרס שהיה אחר אחשורוש ומצינו במדרש ויקרא רבה שבנה של אסתר היה ובימי כורש הראשון עלו זרובבל ויהושע הכהן מבבל לירושלים ברשיון כורש שנאמר (עזרא א) מי בכם מכל עמו וגו' ועמדו צרי יהודה ובנימין וש'תו איגרותיה' לכורש לבטל מלאכת בית המקדש שהתחילו (ועוה ובשלום) מיום הבוא בשלו כמפורש (בעזר' א) באדין בטילת עבידת בית אלהא וגו' ובטלה שלש שנים שמלך כורש והרבה עשרה של אחשורוש ובשנה הראשונה של דריוש בנו ובשנת שתים נאמרה נבואה זו לחגי לזרזם לחזור ולבנות במלאכה ולא יראו כי לא יבטלום העכו"ם שהקב"ה יצילם : (ב) העם הזה אמרו • לפי שבטלו אויביהם על ידיהם בראשונה סבורים הם שלא אקיים את דברי שאמרתי לפי מלאת לחרבות ירושלים ע' שנה ולא יבא עוד ביתי להבנות אמור להם שבא עתה העת אבל עת הראשון לא היה אלא לפקידה למלאות לתחילת מלכות בבל שבעים שנה וכן היתה לסוף שבעים שנה נפקדו לעלות ע"פ כורש אבל בניין הבית תלוי בחורבות ירושלים שבימי צדקיהו שהיה מאוחר י"ח שנה למלכות בבל כדאמר מר (מגילה יא : ערכין יב •) גלו בי"ח גלו בי"ט ועתה מלאו סי"ח : (ד) העת לכם • ל' תימה לכך נקוד הה"א בפתח : ספונים • מכוסים בנסרי ארזים כמו (מלכים א ו) ויספון את הבית וספין את הבית בארז וכן ת"י הכדין כשר לכון דאתון יתבין בבתיא די מטללין בנסרי דארזיא ובית מקדש' הדין חרוב : (ה) על דרכיכם . על עסקיכם שאתם רואין שאין במעשה ידיכם ברכה כמו שהוא אומר זרעתם הרבה והבא מעט כל זה בשביל חורבן ביתי הוא : (ו) והבא מעט . כעין בכורים שבשלו : אכול ואין לשבעה • כעין ביטול מנחות : שתו ואין לשכרה • שביטול שפע היין לפי שבטלו הנסכים : לבוש ואין לחום לו . כעין בגדי כהונה שבטלו : והמשתכר משתכר

אבו עזרא

רבי משה ואין צורך : את שבותיכם • כמו ושבית שביתך בתוכהנה : לעיניכם • בעיניכם תראו זה שאמר השם וקדמונינו ז"ל חברו אלה השנים עשר ספרים ושמום ספר אחד בחשבון כ"ד ספרים בעבור היות הספרים קטנים והם מעט אחד כי כולם נבואות עתידות ואין ככה החמש מגילות כי איכה הפך שיר השירים ובעבור היות לפניה בימי יאשיהו שמוהו תשיעי כי האחרים היו אחר גלות בבל :

(א) **בשנת** זה דריוש הפרסי שאמרו קדמונינו ז"ל שהוא בן אסתר המלכה אמר רבי משה כי בחדש תחלת החדש בכל מקום ואם כן למה כתב ביום אחד לחדש והוא זרובבל בן פדיה אחי שאלתיאל מבני יכניה ובעבור שגדלו דודו שאלתיאל קראו על שמו בנו כמו ויהי לה לבן ותכה ואלה בני מיכל בת שאול כי לא היה לה ולד רק גדלה אותם ויהוצדק אבי יהושע היה כהן גדול בבית ראשון כאשר נזכר כי כן כתוב על כן ירש בנו מעלתו בצאת ישראל מגלות בבל על כן לא שמש עזרא דודו בכהונה גדולה בימי יהושע גם בימי בנו וככה כתוב בספר עזרא : (ב) כה • עת בא עת . כדרך ואני הנה אני בא : (ג) ויהי לאמר • במקום הזה לאמר לעם הזה מה שאין כן בתורה כי וידבר השם אל משה לאמר פירושו דבר למשה לאמר לו הענין על כן אחריו דבר אל בני ישראל ואמרת להם : (ד) העת • לבנות ולשבת בבתים ספונים כמו וספון בארז : (ה) ועתה דרכיכם • בדרכי העול' : (ו) זרעתם • והבא: דגן אל הבית מעט : אכול . אתם אוכלים : לשכרה • כמו לשבעה כדרך ואכלתם ולא תשבעו כי יש זמן שבני אדם אוכלים הרבה ואינם שבעים וככה שתה הרבה ואין שכרו' לא שיעבור החוק להשתכר •

ודע

רדק

(א) **בשנת** שתים לדריוש המלך • הוא דריוש בן אחשורוש • ואמרו כי בן אסתר היה והוא נוה לבנות הבית אחר שבטלו הבנין צרי יהודה מתחלת מלכות אחשורוש כי כשעלו מן הגולה לא שלמו לחרבות ירושלם שבעים שנה אלא למלכות נבוכד נצר והוא שאמר לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקיד אתכם והם לא עמדו בגולה אלא נ"ב שנה כי בשנת י"ט למלך נבוכדנצר גלו ואותם פקידה שעשה כורש לא היתה שלמה כי כורש לא מלך אלא ג' שני' מקוטעות ובתחלת מלכות אחשורוש כתבו שטנה ובטל הבנין עד שנת שתים לדריוש מלך פרס ואז שלמו לחרבת ירושלם שבעים שנה כי א הם י"ט שנה שתחרבו אז שלמו לכורש וי"ד לאחשורוש וב' לדריוש הם ע' שנה וכששלמו לחרבת ירושלם ע' שנה הגיע זמן בנין הבית ואז באה הנבואה אל חגי שהיה בירושלם לעורר זרובבל לבנות הבית כי היו מתעצלים מפני השונאים שהיו משביתים מלאכתם אלה השנים ולא עוררה אותם רוח הקודש עד עתה לפי שלא נשלם הזמן כי לא מלאו לחרבת ירושלם ע' שנה עד עתה וכן אמר בעזרא והתנבי חגי נביאה וזכריה בר עדוא נביאיא על יהודאי די ביהודה ובירושלם בשום אלהי ישראל עליהון : אל זרובבל בן שאלתיאל • כהנעה האלף וזרובבל לא היה בן שאלתיאל אלא בן פדיה ופדיה בן שאלתיאל כמ"ש בדברי הימים ובני בניה הרי הם כבנים וזכר שאלתיאל אולי היה נכבד מפדיה וכן אמר זכריה בן עדוא והוא היה בן ברכיה בן עדוא : פחת יהודה . מלשון פחה ופי' שליט או מושל כי לא נקראו מושלי בית שני מלכים לפי שהיו ברשות אומות העולם רומים ובית חשמונאי והורדוס שמשלו לא היה משבט יהודה : ואל יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול . יהוצדק זה גלה עם הגולה כמו שאמר בדברי הימים ויהוצדק הלך בהגלות ה' את יהודה וירושלם ביד נבוכדנצר • והיה אחי עזרא שאיהם היו בני שריה ויהושע בנו עלה עם זרובבל ועזרא לא עלה עד מלאת לחרבת ירושלם שבעים שנה אחר שבנו הבית : לאמר • זה הדבר שהיו אומרים העם אל זרובבל ואל יהושע : (ב) כה אמר ה' לאמר . שיאמרו הם לעם ולפי שבטלו צרי יהודה מהם בנין הבית כל השנים שעברו נואשו העם מבנין הבית והיו אומרים עדיין לא הגיע עת הבנין אעפ"י שהיו יודעים ששלמו שבעים שנה לחרבת ירושלם בשנת שתים לדריוש והיה להם לדעת כי לא נתנם השלם אלא מהגולה ואעפ"י שלא אמר להם הנביא עדיין היה להם לאחל מעלתם ולהתעורר על הדבר כי היו רואים כי מעשיהם לא היו באים להם על הנכונה כמ"ש וזרעתם הרבה וגו' והיה להם לדעת כי זה ענשם על שהיו נואשים מבנין הבית וכשראה האל יתברך שלא היו מתעוררים מעצמם שלח להם ביד חגי הנביא : (ג) ויהי דבר ה' • דבר ה' היה לעם ביד חגי כי הנבואה הראשונה אמר לו לאמרם אל זרובבל ואל יהושע והנבואה הזאת בשנית אמר לו לאמרם לעם : (ד) העת לכם . הה"א פתוחה והיא לשאלה אמר אתם שאומרים שלא הגיע עת לבנות בית ה' אמר אם הוא עת שתשבו אתם בבתיכם ספונים והבית הזה חרב הטוב הוא זה שלא תבנו אותו : ספונים • מקורים והם תקרת מחוקק כמו וספון בארז : (ה) ועתה • על דרכיכם על עסקיכם ומעשיכם כמו וכבדתו מעשות דרכיך ותאר כן מפרש ואומר ארעם : (ו) זרעתם הרבה • כמו דרך העולם

מצודת דוד

א (א) **בשנת** שתים לדריוש • הוא דריוש בן אחשורוש שנתן רשות לבנות הבית אחר שבטלו מהבנין בימי כורש כמ"ש בעזרא : בן שאלתיאל . בן פדיה בן שאלתיאל היה כמ"ש בד"ה ובני בנים הם כבנים : (ב) לא עת בוא • ר"ל הם אומרים עדיין לא בא העת לבנות הבית הזה לא כן הוא כי עתה בא עת בית ה' להיות נבנה כי כבר נשלמו ע' שנה שאמר ירמיה וכמ"ש בסוף ת"ב בחשבון שנות הדורות : (ד) העת לכם . וכי רק לבד לכם בא העת שאתם תשבו בבתיכם הספונים ומגושן בתקרות והבית הזה ישאר חרב כשהיה בתמיה : (ה) שימו לבבכם . התבוננו על עסקיכם והראו שלא כן הוא : (ו) זרעתם הרבה • הנה הרבה זרעתם ומעט הבאתם אל הבית

מצודת ציון

(א) פחת • שליט ומושל כמו פחות וסגנים (יחזקאל כג) : (ד) ספונים • ענין תקרת הכסוי כמו וספון בארז (ירמיה כב) : חרב . מלשון חורבן : (ה) דרכיכם • ר"ל עסקיכם וכן מעשות דרכיך (ישעיה נח) : (ו) לשכרה • מלשון שכרות : לחום . מל' חמימות : והמשתכר משתכר • מלשון שכר

שמוס

אבן עזרא

ודע כי מלא חם קשה כי סנה כתוב חם לבי בקרבי והוא החמה וחם להם צריך להיות האויר מחמם והכה ואין לחום לו וחום במשקל קור מפעלי הכפל חם פרושי מפיו ואם הוא מן חמם והפסח יוכיח כי כל פעלי הכפל נפתחין כשנחסר אות הכפל כמו אם חם הכסף שהוא שמם ולא טכל לומר · שהוא כמו סב שפעמים שהוא פועל עומד שהוא סב בעצמו ופעמים שהוא פועל יוצא כמו וסב את שבוסך כי וסב הוא קמץ והם הוא פתח : צרור · כמו צרור הכסף ואם היה נקוב לא ימצא בו מאומה : (ז) כה · שימו · אחר ששמעו מה שאצוה אליכם עלו : (ט) פנה · עד עתה פניתם אל הרבה והבאתם אותו אל בתיכם : ונפחתי בו · באותו המעט ואין בו ברכה ועתה דעו יען מה והטעם למה היה כן בעבור ביתי שהוא חרב : ואתם רצים · כל אחד מהם הולך ואין איש שם על לב תרבן ביתי לבנותו : (י) על כן · טעם עליכם בעבור השמים כדרך והיו שמיך אשר על ראשך נחשת או עליכם לבדכם לא על יושבי הארץ : כלאו · מלמת הטל : (יא) ואקרא חורב · דרך נחות כדרך יען ביתי אשר הוא חרב וטעם ואקרא ואגזור על הארץ עד היותה כנחושה : ועל ההרים · מגד הררי' כמו ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם : ועל כל יגיע כפים . כי לא יצליח ויגעו לריק המשקים ממי באר לא יועילו : (יב) וישמע · בקול שהם חייבי' לבנות בית השם אפילו לא התנבא על כן : ועל דברי · ועוד על דברי : (יג) ויאמר · מלאך ה' . שליח : במלאכי' · בשליחו' ה' ומלאך מלה רביעי' או שם"ס טסף ומגזרתו מלאכה : ויער

תולדות אהרן ולרמב"ם יומא כא :

תרגום

7 כדנן אמר יי צבאות שוו לבכון על אורחתכון :
8 סקו לטוריא ואיתו אעין ובנו ביתא ואתרעי לאשראה שכנתי ביה ביקר אמר יי :
9 מתפנן אתון לסגי והוי לזעיר מעלין אתון ליה לביתא ואנא שלח ביה מארתא חלף מה אמר יי צבאות חלף בית מקדשי דהוא חרוב ואתון רהטין גבר לביתיה :
10 על כן בדיל חוביכון פסקו שמיא מלאחתא מטרא וארעא פסקת מלמעבד פירין :
11 וקרית חורבא על ארעא ועל טוריא ועל עבורא ועל חמרא ועל משחא ועל כל די מפקא ארעא ועל אנשא ועל בעירא ועל כל ליאות ידין :
12 ושמע זרבבל בר שאלתיאל ויהושע בר יהוצדק כהנא רבא וכל שארא דעמא למימרא דיי אלההון ולפתגמי חגי נביא כמא דשלחיה יי אלההון ודחילו עמא מן קדם יי :
13 ואמר חגי נביא דיי בשליחות מן קדם יי לעמא למימר מימרי בסעדכון אמר

מקרא

כה אמר יהוה צבאות שימו לבבכם על־דרכיכם :
ח עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה־בו ואכבד אמר יהוה :
ט פנה אל־הרבה והנה למעט והבאתם הבית ונפחתי בו יען מה נאם יהוה צבאות יען ביתי אשר־הוא חרב ואתם רצים איש לביתו :
י על־כן עליכם כלאו שמים מטל והארץ כלאה יבולה :
יא ואקרא חרב על־הארץ ועל־ההרים ועל־הדגן ועל־התירוש ועל־היצהר ועל אשר תוציא האדמה ועל־האדם ועל־הבהמה ועל כל־יגיע כפים :
יב וישמע זרבבל ׀ בן־שלתיאל ויהושע בן־יהוצדק הכהן הגדול וכל ׀ שארית העם בקול יהוה אלהיהם ועל־דברי חגי הנביא כאשר שלחו יהוה אלהיהם וייראו העם מפני יהוה :
יג ויאמר חגי מלאך יהוה במלאכות יהוה לעם לאמר אני אתכם נאם־יהוה :

ואכברה ק' · ג' · ז' קמץ · כ"ד · ג' · ג' · ו"ו וחסר · ד' · ג' · ג' ובסיפרא וכענין · ג' · ג' · ג'

רשי

מתחבר אל צרור נקוב . כל ריוח שאתם עושים הולך וכלה כנותן מעותיו בקשר בגד נקוב : (ח) ואכבדה חסר ה"א כנגד חמשה דברים שהיו במקדש ראשון ולא היו במקדש שני ארון אורים ותומים ואש ושכינה ורוח הקודש כדאיתא במסכת יומא : (ט) פנה אל הרבה . עד הנה הייתם סבורים להביא מן השדה הרבה והבאתם מעט : ונפחתי בו · אבי' עליו מכת רקבון ותולעת : ונפחתי · לשון נופח באש פחם (ישעיה כד) : (י) עליכם כלאו שמים . על תוביכון : כלאו . מנעו : (יג) במלאכות ה' בשליחות

מה כ"ד פתחין וסימ' נמסר בסדר כי תשא : חרב י"ו בלישנא וחסר וסימ' נמסר בישעיה סימ' ס"א · ועל אשר ד' דסמיכי וסי' ואנחנו פשטנו על נגב הכרתי · ואת הכבשה ישלם ארבעתים . וגם ביד יהוה בן חנני · ועל אשר תוציא האדמה : וכל שארית ג' וסי' העססים מני כמן · וישבו בשער התוך · וישמע זרבבל בן שאלתיאל

רדק

כעולם כי אדם זורע מעט וקוצר הרבה ומביא אל הבית יותר ויותר ממה שזרע ועניניכם יבאו בהפך איך לא תחשבו כי זה לעונש הבית שהניחוהו חרב ועוד כי אפילו מה שתביאו לבית יש בו מארה שאם תאכלו לא תשבעו ואפילו תאכלו כדי שבעה כמנהג העולם : ואין לשכרה · כמו לשבעה כי השכרות הוא שבעת היין ויש שיעבור החק וישתכר עד שתשתבש דעתו : ואין לחום לו · ואין הלבוש כדי לחמם לו ואף על פי שהוא כדי לחמם כדרך העולם אבל המארה נמצאת בכל : והמשתכר משתכר . ומי שהוא משתכר במקח וממכר או שמשכיר עצמו או בהמתו יהיה למארה כמו אם ישימנו בצרור בגד שהוא נקוב מתחתיו כי כמו שיהיה כן יצא : (ז) כה אמר ה' · מבואר הוא : (ח) עלו ההר · ואכבד · כתיב ואכבדה קרי והענין אחד ורז"ל דרשו חסרון הה"א מן הכתוב כי חמשה דברים חסרו מבית שני ארון ואורים ותומים ואש שעליונה ושכינה ורוח הקודש : (ט) פנה . אם תעלו ההר ותביאו עץ לבנות הבית תמור המארה תהיה אבל עתה פנה אל הרבה וגו' וראה אבלו כיס מארה : (י) על כן עליכם · כי כמו הדבר שיש לו נקיבות שהם · ונפחתי בו · ונפחתי בו · שתבאו מה שתביאו מן השדה הוא למעט מה שחשבתם שהביא אל הבית : ונפחתי בו · כמו הדבר שיש לו נקיבות שהם ויית והנה אשלה כיס מארפה : (י) על כן עליכם · כי הרבה והנה למעט פי' והנה הפנותיכם הוא למעט מה שחשבתם שתפנו אל הרבה : ונפחתי בו · שמים אפי' מטל שאינו נעצר וכן אמר בקללות ונתתי את שמיכם כברזל והוא כמו עליכם שאמר הנה (יא) : ואקרא חרב · גזרתי יובש על הארץ בארצות הגוים ירד הגשם והטל ועליכם בארצכם כלאו שמים אפי' מטל שאינו נעצר · כי יש הרים זומחים בהם עצים טובים נושאים פרי ועשבים טובים שהיה יבשם שיהיה האויר יבש ולא יהיה לה לתת מתחת ממי התהום הפך מה שאמר ומתהום רובצת תחת : ועל ההרים · ועל הדגן · ואמר על האדם ועל הבהמה כי יבשות האויר תוליד כמ"ש ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם : ועל הדגן · כי אלה השלשה הם עיקר חיי האדם ואחר כך כלל ואמר ועל אשר תוציא האדמה ואמר על האדם ועל הבהמה כי יבשות האויר תוליד חלאים רעים באדם ובבהמה : ועל כל יגיע כפים · כמו שפירש התכם ר' אברהם אבן עזרא ז"ל כי לא יצליחו ויגעו לריק המשקים ממימי הבאר כי לא יועילו ר"ל כי האויר היבש שהיה בארץ ייבש כל מה שישקו : (יב) וישמע זרובבל בן שאלתיאל · בקול ה' אלהיכם · ואף על פי שלא התנבא חגי להם הדין היה עמהם לבנות הבית כיון שהיו רואים שלא היו מעשיהם בא"ס להם על הכוונה אלא ספק העולם היה להם לפשפש במעשיהם וחזו בקול ה' אלהיכם כי האל צוה בתורה ולא תלכו עמי בקרי כי באה עליהם הרעה ידקדו במעשיהם ולא יאמרו כי מקרה הוא ועוד שהעוררו בענין הבית על דברי חגי הנביא שאלתי האל להם וכן שאמר ועל דברי חגי הנביא : (יג) ויאמר · מלאך ה' במלאכות ה' . שליח ה' וכן כל מלאך פירוש ברוב שליח וכן ויגלה מלאך ויוליכהו מצרים אמר אל

מצודת ציון

שכר וריוח : צרור . ענין קשור כמו צרור הכסף (משלי ז) : נקוב · מל' נקב וחור : (ח) וארצה · מלשון רצוי : (ט) ונפחתי · מלשון נפחה ונשיבת רוח ססה : יען · בעבור : (י) כלאו · ענין מניעה כמו ויכלא העם מהביא (שמות ל"ו) : יבולה · פריה כמו ואין יבול בגפנים (חבקוק ג) : (יא) חורב · יובש כמו תרבו המים (בראשית ח) : התירוש · ענבי היין : היצהר · זיתי השמן : (יב) ועל דברי · ואל דברי : (יג) מלאך · שליח וכן אשר מלאך בלות עליהם (יחזקאל מג) ויער

מצודת דוד

פחות ממה שזרעתם כי לא צמחה השדה : אכול · אתם אוכלים מאכל ואין בו לשבעה כי המארה נשלחה במעיים : ואין לשכרה . אינו כדאי לשכר כי הלך טעם היין : לבוש · ר"ל הנה לבשתם לבוש ואינו כדאי להחם לו ואעפ"כ שמדרך העולם היה כדאי להחם : והמשתכר · ומי שהוא משתכר במקח וממכר וכדומה הנה אין בו ברכה וכאלו משימו בצרור בגד הנקוב מתחת וכמו שיהיה כן יצא : (ז) שימו לבבכם וגו' · ר"ל התבוננו על עסקיכם לתקנם : (ח) עלו ההר · ר"ל זאת עשו עלו אל ההר והביאו משם עצים ובנו הבית : וארצה בו · ר"ל עם כי יהיה קטן אהיה מרוצה בו ואתכבד על ידו : (ט) פנה אל הרבה · ר"ל אם לא תשמעו לי הנה כאשר תפנו אל הרבה להביא הבית אשלח בו מארה והנה היה הפניה למספר אל מעט וכאשר הביאו המעט הזה אל הבית אנפח בו ותהיה כלה בנשיבת רוח פי והוא ענין מליצה : יען מה · כאומר ואם תשאלו בעבור מה יהיה כן הנה מאמר ה' צבאות להשיב לכם שזהו בעבור ביתי אשר הוא חרב ואתם כל אחד מכם רץ לביתו לחסות בצל קורתו : (י) עליכם כלאו שמים מטל . עם כי אין הטל נעצר מאלה המקומות שהם עליכם מנעו השמים מלהוריד הטל : כלאה יבולה . מנעה לתת פריה : (יא) ואקרא . אביא בגזירה יובש על הארץ וגו' למען יכמש ויתקלקל יבול הארץ : ועל אשר תוציא האדמה · מיתר המינים : ועל האדם ועל הבהמה · כי החורב והיובש מוליד חליים באדם ובבהמה : ועל כל יגיע כפים . על כל העסקים שאתם יגעים בהם אשלח חורב ויובש ר"ל המארה שבוא בהם ולא הצליחו : (יב) ועל דברי חגי הנביא · ואל דברי חגי הנביא שנבא להם כאשר שלחו ה' : וייראו העם . מאזהרות ה' ויעודי פעמים : (יג) מלאך ה' · ר"ל שליח ה' : במלאכות ה' : בשליחות ה' : אני אתכם . כי עדיין פחדו לבנות הבית בלא רשות המלך ולכן אמר להם אני עמכם ואל תפחדו : ויער

רשי

בעליות המקום: (יד) ויבאו ויעשו מלאכה: התחילו מסתתין אבנים ומנסרין עצים בששי בעשרים וארבעה לחודש ובשביעי בעשרים ואחד היה דבר ה' אל חגי: (ג) מי בכם הנשאר. הזקנים מן הגולים ועודם חי: אשר ראהו וגו' את הראשון אין זה חשוב בעיניו: הלא כמוהו כאין. יודע אני כי אין שראה הראשון אין זה בעיניו אלא כאין כמוהו כאין. כמוהו ואין דומה לו (שופט ד) והיה כעם ככהן אף כאן כמוהו כאין הוא ואין שניהם שוים: (ה) את הדבר אשר כרתי. כרתי אתם שומרים ורוחי שורה על נביאכם אל תיראו: (ו) עוד אחת מעט היא. משהכלה מלכות פרס זו המושלת עליכם עוד אחת תקום למשול עליכם להציל לכם מן מלכי' אנטיוכס ומעט יהא זמן ממשלתו: ואני מרעיש. בניסים הנעשים לבני חשמונאי: את השמים וגו'. ויביאו שהכינותי שורה בבית זה ויביאו תשורת זהב

יד ויער יהוה את־רוח זרבבל בן־	ג' וכענין יי: יד ואער יי ית רוח
שלתיאל פחת יהודה ואת־רוח ג' וכענין. ד'	זרבבל בר שאלתיאל רבא
יהושע בן־יהוצדק הכהן הגדול	דבית יהודה וית רוח יהושע
ואת־רוח כל שארית העם ויבאו ד'	בר יהוצדק כהנא רבא וית
ויעשו מלאכה בבית־יהוה צבאות ל"ס	רוח כל שארא דעמא ואתו
אלהיהם: טו ביום עשרים וארבעה	ועבדו עבידתא בבית
לחדש בששי בשנת שתים	מקדשא דיי צבאות אלהא
לדריוש המלך:	טו ביום עשרין וארבעה לירחא
ב א בשביעי בעשרים ואחד	בשתיתאה בשנת תרתין
לחדש היה דבר־יהוה ביד־חגי	לדריוש מלכא: א בשביעאה
הנביא לאמר: ב אמר־נא אל־	בעשרין וחד לירחא הוה פתגם
זרבבל בן־שלתיאל פחת יהודה	נבואה מן קדם יי ביד חגי
ואל־יהושע בן־יהוצדק הכהן	נביא למימר: ב אמר כען
הגדול ואל־שארית העם לאמר:	לזרבבל בר שאלתיאל רבא (י"א זוגין מתחלפין בטעמא קדמא רביע תביר זקף)
ג מי בכם הנשאר אשר ראה את־	דבית יהודה וליהושע בר
הבית הזה בכבודו הראשון ומה ס"ג · נ'	יהוצדק כהנא רבא ולשארא
אתם ראים אתו עתה הלוא כמהו	דעמא למימר: ג מן בכון
כאין בעיניכם: ד ועתה חזק זרבבל ו	דישתאר דחזא ית ביתא
נאם־יהוה וחזק יהושע בן־	הדין ביקריה קדמאה ומה
יהוצדק הכהן הגדול וחזק כל־עם	אתון חזן יתיה כען הלא
הארץ נאם־יהוה ועשו כי־אני	כדליתוהי כן הוא בעיניכון:
אתכם נאם יהוה צבאות: ה את־ ו"ד	ד וכען תקיף זרבבל אמר יי
הדבר אשר כרתי אתכם בצאתכם	ותקיף יהושע בר יהוצדק
ממצרים ורוחי עמדת בתוככם אל־	כהנא רבא ותקיף כל עמא
תיראו: ו כי כה אמר יהוה צבאות	דארעא אמר יי ועבידו ארי
עוד אחת מעט היא ואני מרעיש	מימרי בסעדכון אמר יי
את־השמים ואת־הארץ ואת־הים ר"ג · ס'	צבאות: ה ית פתגמא די
	גזרית עמכון במפקכון
	ממצרים ונביאי מלפין
	ביניכון לא תדחלון: ו ארי
	כדנן אמר יי צבאות עוד חדא
	זעירא היא ואנא מזיע ית
	שמיא וית ארעא וית ימא

אבן עזרא

(יד) ויער. היה ראוי שיאמר ויער כמו ויקח וישב רק נפתח מפני העי"ן: פחת. כמו הקריבהו נא לפחתך ובמוהו להיות פחם ובלשון פרס פחת נקראת החרשתא: (טו) ביום עשרים. דבק עם ויעשו מלאכה אע"פ שיש הפסק: (א) בשביעי. בחדש השביעי: (ג) אשר ראה. לעולם תולקים כבוד למלכות על הכהונה ועל הנבואה כמו יהושע לפני כלב רק בדברי השם הדבר הפוך כלב קודם ואע"פ שהיה יהושע גדול מכלב בשנים הקדימו השם בדברו בו בעבור ויהס כלב ולא ויהס יהושע וכתוב אחרי שאול ואחרי שמואל המה יסד דוד ושמואל וככה זרובבל לפני יהושע שהוא מבני יהויכין: (ג) מי בכם. אתם הזקנים: (ד) ועתה. ועשו דבק עם תחלת הפסו' הבא אחריו והוא את הדבר והטעם דברי התורה לשמור ולעשות: (ה) ורוחי. נבואתו: (ו) כי עוד אחת. פליאה העשה: מעט היא. בעיני לעשות' או למעט ימים תהיה: סהם

ויהושע: ויער ג' וסי' וזרובבל פחת יהודה: ואת רוח ד' בקרי' וסי' ויער ה' את רוח וזרובבל ב' בפסוק · ואת רוח הטמאה · ויער ה' את רוח פול · אמר נא חד מן י"א זוגין מתחלפין בטעמא קדמא רביע תבינא זקף וסימן הוא המסבב רחוילה · הוא הסובב דכוש · וישחט ויקח משה את הדם. וישחט ויקח משה מדמו · ויהושע בן נון · ויהושע בן נון · ויהיו תמתים · ויהיו תמתים · ויען בלעם ויאמר · ויען בלעם · ואברהם פתחיה דאוריתא · ואברהם מוחית דיהושע · אמר אל רחבעם. וחברו. ויאמר ישעיהו · וחברו · ויאמר אלי בן אדם · וחברו. ותבא בי רוח. וחברו · אמר נא אל זרבבל בן שאלתיאל פחת ·

תולדות אהרן ביום עשרים. ל"ס ג': עוד אחת · סנהדרין לג מקידש ספר ט:

רדק

על מרע"ה: (יד) ויער. מפני הגרים החושבים להשבית המלאכה היו צריכים להערת רוח לחזק את לבם: (טו) ביום עשרים וארבעה · טעמו למעלה ואע"פ שהוא תחלת פרשה כי ביום הזה התחילו המלאכה כמ"ש ויעשו מלאכה ולא שהחלו הבנין אלא שהכינו המלאכה כי לא החלו עד יום כ"ד לתשיעי: (א) בשביעי · כבלה אמר ביד תגי הנביא לפי שנבואתו היתה שליחות לעם בידו לעשות מעשה עם שיהם: (ב) אמר נא. מבואר: (ג) מי בכם · הזקנים שנשארו מן הגולה: הלא כמוהו כאין בעיניכם. אם פנה אותו שיהיה זה כמוהו אלא זה כאין בעיניכם כנגד הבית הראשון: (ד) ועשו אל תרפינה ידיכם. בעבור זה כי עוד יהיה כבוד הבית הזה גדול: ועשו · טעמו דבק עם הפסוק האחר את הדבר הזה אם תעשו את הדבר אשר כרתי אני אהיה אתכם והנכון חזקו וחזק: (ה) את הדבר · אם תעשו את הדבר אשר כרתי אתכם: ורוחי עומדת בתוככם. רוח הקדש אבל אחר שחטאו ולא שבו התורה והמצות נפסקה רוח הקדש ונפסקה הנבואה בימי זכריה ומלאכי ואמר אשר כרתי אתכם כלומר את אבותיכם והרי הוא כאלו כרתי אתכם כמ"ש בתורה לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת כי אתנו וי"ת ורוחי עומדת בתוככם ונביאי מלפין ביניכון: (ו) כי כה אמר ה' עוד אחת מעט היא · פירש דרך משל מרוב הכבוד והטובה שיעשו שאל לישראל בזמן בית שני י"א זה היה בימי החשמונאים וי"א על זמן הורדוס אמר זה חב היה כמו שכתב בספר יוסף בן גוריון ופי' עוד אחת עוד טובה אחת אעשה לכם מלבד זאת שאני עושה לכם עתה מעט היא מעט וקל הוא בעיני לעשותה וטובה מאות תהיה כי עתה יש יגם עוררים בבנין הבית אבל כאותו זמן יכבדו כל הגוים הבית הזה במנחות וכסף וזהב שיביאו שם גם כתוב בספר יוסף בן גוריון כי רעב גדול היה בימי הורדוס ומה שאמר את השמים ואת הארץ אם

מצודת ציון

(יד) ויער. מל' התעוררות: רוח: רצון כמו אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת (שם א): (ו) החרבה ·

מצודת דוד

(יד) ויער ה'. ה' העיר את רצון זרובבל וגו' ובאו ועשו מלאכה בדבר צורך בית ה': (טו) ביום וגו'. מוסב למקרא שלמעלה לומר שההתחלה היה ביום עשרים וארבעה לחדש כי אז התחילו להכין את המלאכה אל הבנין אבל בבנין התחילו בכ"ד לחדש התשיעי כמ"ש בסוף הספר: בששי. ר"ל בחדש הששי: ב (א) בשביעי · בחדש השביעי: (ג) מי בכם. מי הוא בכם הנשאר מאותם שגלו מירושלים: את הבית הזה · את בית המקדש הראשון לפי שהיה באותו מקום עצמו קראו הבית הזה: בכבודו הראשון · כפי מה שהכה אותו שלמה בעושר רב: ומה אתם · ומה שאתם רואים אותו עתה בבנין זה: הלא כמוהו כאין · ר"ל אם ישוו זה מול זה הלא הבית הזה דומה כבנין אל הנעדר: (ד) ועתה חזק. ר"ל הואיל וכן הוא פכ"ז לא ירפו ידיכם מהבנין בעבור זה והחזיקו ועשו את הבית כי אני אהיה אתכם להשפיע לכם טובה ע"י הבית הזה עם שאין לו ערך עם הבית הראשון מ"מ תבוא לכם הברכה על ידו ואותה אתם מבקשים: (ה) את הדבר · מוסב על מלת ועשו האמור במקרא שלפניו ר"ל עשו התורה והמצוה אשר כרתי עליה עמכם ברית בצאתכם ממצרים: ורוחי · רוח הנבואה עדיין עומדת עתה בתוככם ולכן אל תיראו כי תצליחו ותבוא הברכה על ידו: (ו) כי כה. אשר כה אמר ה' עוד אחת ר"ל מלבד הבית הנחרב עוד תבנה ותכון בית אחת וזהו הבית השני: מעט היא · אבל מעט מן הזמן תתקיים: ואני מרעיש · ר"ל אביא חורבן על הבית כאלו כוכבי שמים ממסלותם ילחמו בהם ומלכי הארץ יתאספו לבוא עליהם: ואת הים ואת החרבה · ר"ל הרבה גדודים יבואו עליהם ובדרך ים ובדרך יבשה והם יחריבוה: והרעשתי

(ז) פעם להרעיש דרך משל או כמשמעו שישמע רעש ורעם וירגזו כל האדם שהם ביבשה גם בספינות הים ויבואו מנחו' לביתי · (ח) לי · בכל מקום שלי הוא ואני אעשה כ"ז לשום בלב הכל להביא הזהב אל ביתי : (ט) גדול . אמר יפת כי הבית הראשון עמד ארבע מאות שנה ועשר שנים והבית השני עמד ארבע מאות וכ' היה בימי הורודוס כאשר כתב בספר יוסף בן גוריון ורבי משה אמר כי זה היה על תנאי אילו היו צדיקים גמורים כאשר אמר זכריה והיה אם שמוע תשמעו : (י) בעשרים . אמר ר' ישועה כי זה התשיעי הוא להתחלת מלכות דריוש ולא ידענו מתי היה תחלת חדש מלכותו ולא דבר נכונה כי הנה כתוב בנבואת זכריה לחדש התשיעי בכסליו והנה החשבון מניסן וככה חדש זיו הוא חדש אייר כי החדש השני אינו דבוק עם למלוך שלמה רק למלוך דבק עם בשנה הרביעית כי אין מנהג ישראל למנות לחדשי' כי אם לשנים וככה הוא בשנה הרביעי' למלוך שלמה על ישראל בחדש זיו הוא החודש השני שהוא אייר : (יא) כה · הכהנים הם מורי התורה ובימי חגי היו מקריבי' העולות על המזבח השע עשר' שנה טרם נבנה הבית ובספר דניאל נתבאר זה בפירוש ועתה שם היה בכלל הכהנים יהושע שהוא הכהן גדול ותורה יבקשו מפיהו ולא ימעט להשיב ורא"ט על דרך הפש' כי חגי לא אמר לכהנים שלא הורו תורת אמת רק אמר כן העם הזה : (יב) הן · בשר קדש · כמשמעו קודש ממש וספק יקדש יטמא ואם יקדש יטמא למה ישנה כי זה הכתוב אחר זה וכתוב ולא תטמאו והייתם קדושים והיא מתקדשת מטומאתה ומלת פן תקדש את המלאה קדש ממש כי יתער' הכל ויצוב קדש אם לא יוציאו הקדש בזמנו כאשר באר זה מנח' בן סרוק הספרדי באר היטב ומלת קדש' מתקדש' ומזמנת עצמה לכל חפץ ואין פי' המלה טמאה גם מלת קדש כמעשה המצרים בדברי הבתולות כי תולדת המצרים היא רפה מפני היאור המרבה לחה שלהם על כן אין בהם כח כשהם קרוב לארבעים או יותר לבעול הבתולה עד שיביאו נער וישכב עמה מעט

עד

ויִת יַבֶּשְׁתָּא : ז וְאַזִיעַ יַת כָּל
עַמְמַיָא וְיֵיתוּן חֶמְדַת כָּל
עַמְמַיָא וַאֲמַלֵי יַת בֵּיתָא הָדֵין
יְקָרָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת : ח דִילִי
כַסְפָּא וְדִילִי דַהֲבָא אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת : ט סַגִי יְהֵא יְקָרֵיהּ
דְבֵיתָא הָדֵין בַּתְרָאָה מִן
קַדְמָאָה אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
וּבְאַתְרָא הָדֵין אֶתֵּן
שְׁלָמָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת :
י בְּעַסְרִין וְאַרְבְּעָא לְתִשִׁיעָאָה
בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ הֲוָה
פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיַד
חַגַי נְבִיָא לְמֵימָר : יא כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת שְׁאֵיל כְּעַן
יַת כַּהֲנַיָא אוֹרַיְתָא לְמֵימָר :
יב הָא יִטּוֹל גְבַר בְּסַר קוּדְשָׁא
בִּכְנַף לְבוּשֵׁיהּ וְיִקְרֵיב
בִּכְסוּתֵיהּ לְלַחְמָא וּלְתַבְשִׁילָא
וּלְחַמְרָא וּלְמִשְׁחָא וְכָל
דְמִתְאֲכֵיל הֲיִסְתְּאַב וַאֲתִיבוּ

ו' וְאֶת־הֶחָרָבָה׃ ז וְהִרְעַשְׁתִּי אֶת־
כָּל־הַגּוֹיִם וּבָאוּ חֶמְדַּת כָּל־הַגּוֹיִם
ד' וּמִלֵּאתִי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כָּבוֹד אָמַר
ח' יְהוָה צְבָאוֹת׃ ח לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב
ז"ך נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ ט גָּדוֹל יִהְיֶה
כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן־
ס"ג הָרִאשׁוֹן אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּבַמָּקוֹם
ל' · ז"ך הַזֶּה אֶתֵּן שָׁלוֹם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃
י בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי בִּשְׁנַת
שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְּבַר־יְהוָה
בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא לֵאמֹר׃
יא כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁאַל־נָא
י"א בטע' ר"ס אֶת־הַכֹּהֲנִים תּוֹרָה לֵאמֹר׃ יב הֵן
יִשָּׂא־אִישׁ בְּשַׂר־קֹדֶשׁ בִּכְנַף בִּגְדוֹ
וְנָגַע בִּכְנָפוֹ אֶל־הַלֶּחֶם וְאֶל־הַנָּזִיד
ג' בסיפרא וְאֶל־הַיַּיִן וְאֶל־שֶׁמֶן וְאֶל־כָּל־מַאֲכָל
ג' הֲיִקְדָּשׁ וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ לֹא׃

זהב וכסף כאשר כתוב בספר יוסף בן גוריון : (ח) לי הכסף ולי הזהב · ובידי להביא לאשר חפצתי בו : (ט) גדול יהיה : רב ושמואל חד. אמר בבנין וחד אמר בשנים ששני בית ראשון ארבע מאות ועשר ובית שני ארבע מאות ועשרים : (יא) שאל נא את הכהנים תורה · שמא שכחו בגלות הלכות קודש וטומאה וטהרה : (יב) בשר קודש · בשר טומאה נבילה או שרץ : ואל הנזיד. תבשיל : היקדש. היטמא : לא יטמא · נחלקו בה רב ושמואל חד אמר איטפשו כהני דבעא מנייהו רביעי בקדש ואמרו לו טהור וחד אמר לא איטפשו כהני חמישי בקודש בעא מינייהו : ונגע בכנפו . לא נגע בשרץ עצמו אלא בבגד שהוא ראשון : אם

וחברו אמר אל זרבבל פחת : ולי ח' וסימ' נמסר בספר שופטים סי' י"ד : הן ישא חד מן י"א מקומות בטעם לגרמיה משרת לגריש אבל לא תמנע האזלא מבוא ביניהם וסימן את מחלת בת ישמעאל . ואי כבוד בן פנחס בן עלי . ויען יונדב בן שמעה אחי דוד . בכל אויביו במואב ובבני עמון ובאדום. את תרתן ואת רב שקה מלכיש ירושלם . וגם כל היהודים אשר במואב . באים מדרך שער העליון. מעי מעי אחילה בן כתיב . ויקח עבד מלך את האנשים . הן ישא איש בשר קדש : ויעש בירושלם חשבונות דר"ת: למן היום ז' בקרי' וסימ' למן היום הוסדה ועד עתה . למן היום אשר ברא אלהים אדם . למן היום אשר יצאת מארץ מצרי'.

תולדות אהרן לי הכסף . קידושין פב סנהדרין קב
עכו"ם ב אבות יג נדפס : כבוד הבית. ב"ב · פקודה שער ט (מגלה טב) : הן ישא . פסחים טז (סוטה כ) :

רדק

את הים ואת החרבה הוא דרך הפלגה כי השמים לא ירעשו : (ז) והרעשתי . אתן בלבם שיחרדו ממקומם לבא לראות כבוד זה ולהביא בידם כסף וזהב : ובאו חמדת כל הגוים . פי' כל הגוים שארצים ממקומם יבאו בחמדת כל הגוים כלומר יביאו בידם כל דברי חמודות שימצאו בארצם מכלי כסף וזהב ובגדים ואבנים יקרות וחמדת חסר ה' כמשפט כמו ומראה ולא כחידות שנמצא בית ה' והדומים לו : (ח) לי הכסף . ביד מי שהוא שלי הוא וברשותי הוא לגמלו מזה ולתתו לזה ואני אתן בלב הגוים להביא אל הבית הזה כסף וזהב לרוב : (ט) גדול יהיה · נחלקו רבותינו זכרונם לברכה בזה יש אומרים בשנים ויש אומרים בבנין וזה היה כי בית ראשון עמד ת"י שנה ובית שני ת"ך שנה וכן היה גדול בבנין כמ"ש בדברי רז"ל ובספר יוסף בן גוריון כי הבנין שבנה הורדוס בב"ה לא נראה מעולם בנין טוב ונאה כמוהו : אתן שלום . כי אע"פ שהיו מלחמות רבות בזמן בית שני זמן רב היה שלום בארץ : (י) בעשרים · הם החלו להכין בנין הבית בחדש הששי שהוא אלול ובחדש התשיעי שהוא כסליו בכ"ד בו החלו לבנות וגו ביום היה דבר ה' ביד חגי הנביא לאמר לכהנים ולשאול אותם על הלכות טומאה וטהרה ואע"פ שכבר הקריבו קרבנות טרם זה כמה שנים כי מיום שעלו הראשונים מעולם מהגולה כשהגיעו בעריהם בנו המזבח והקריבו עליו והיכל ה' לא יסד וי"ט שנה נבנה המזבח קודם בנין הבית ולמה לא שאלה כל השנים האלה מעת שהחלו להקריב קרבנות לפי שלא היה דבר הקרבנות קבוע עד היום שהחלו בבנין הבית : (יא) כה אמר ה' . שיאמר לכהנים כי בשם ה' לנבאות הוא שואל להם שאמר לו שאל נא את הכהנים תורה כלומר הורת טומאה וטהרה : (יב) הן ישא . שאלם תורת הטומאה אולי שכחום בגלות ושאלה אם ישא איש בשר קדש בכנף בגדו שנגע בשרץ ונשא בשר קדש בכנף בגדו והנה הכנף הראשון לטומאה ובשר קדש שני : ונגע בכנפו אל הלחם . פי' במה שבכנפו והוא הבשר נגע בו אל הלחם או אל הנזיד או אל היין או אל השמן ונגע אל כל מאכל מאלו : היקדש . פי' היטמא המאכל הזה שהוא רביעי לטומאה כי השרץ הוא אב הטומאה והכנף ראשון ובשר קדש שני והלחם והנזיד והמשקים הללו שנגעו בבשר הם שלישי והמאכל שנגע באלו רביעי ועל זה שאלם על המאכל שהוא רביעי אם יטמא ויענו הכהנים ויאמרו לא והראיה כי על המאכל לבדו שאלם שאמר היקדש ולא אמר היקדשו ויש מרז"ל שאמרו כי טעו הכהנים בזו התשובה כי הרביעי טמא הוא בקדש אבל השאלה האחרת ששאלם אם יגע טמא נפש בכל אלה השיבו כראוי פי' אם תהיה הכנף טמאה טומאת נפש שנמצא שהכנף אב הטומאה והבשר ולד הטומאה והלחם והנזיד והמשקים שני והמאכל שלישי ויענו הכהנים ויאמרו יטמא וג' בקדש היו יודעים שהוא טמא אבל ד' בקדש לא היו יודעים שהוא טמא ובזה טעו לפיכך השיבה הנביא ואשר יקריבו שם טמא הוא ויש מרז"ל שאמר כי לא טעו בתחת מהם ויש מהם מי שאמר כי חמישי בקדש שאל בראשונה מהם וכראוי השיבוהו שאינו טמא ויש מהם מי שאמר כי קודש שגזרו רביעי בקדש שאלה וכראוי השיבוהו ומה שאמר ואשר יקריבו שם טמא הוא פי' אע"פ שהם יודעים הלכות טומאה וטהרה כל אשר יקריבו לפני כאלו הוא טמא הואיל והם מתעצלים בבנין הבית וענין הפרשה מוכיח זה הטעם שלא טעו שלא הוכיחם אלא על ענין הבית .

מצודת ציון

יבשה וכן אל החרבה (יהושע ד) : (ז) כבוד . על העושר יאמר : (יב) ישא . מלשון משא וסבל : קדש · ר"ל מובדל מפני הטומאה כי לשון קדש יאמר על דבר המובדל בין לקדושה בין לטומאה בין לאיסור כמ"ש פן תקדש המלאה (דברים כב) : בכנף בגדו . בשולי בגדו : הנזיד · התבשיל

מצודת דוד

(ז) והרעשתי · אבל אחר זה בזמן הגאולה ארעיש את העכו"ם לבוא על ירושלים למלחמה ועל חיל גוג יאמר : ובאו חמדת וגומר · יביאו עמהם חמדת עכו"ם : ומלאתי · אז אמלא את הבי' הזה כי יביאו כבוד העושר אל בית ה' אשר העמוד באותו מקום עצמו שזה עומד ולכן קראו הבית הזה וכמ"ש למעלה אשר ראה הבית הזה בכבודו הראשון : (ח) לי הכסף · ובידי א"כ להביאם הנה : (ט) הבית הזה האחרון · ר"ל הבית העתיד שהעמוד במקום הזה : מן הראשון · מן הבית שבנה שלמה : ובמקום הזה · בירושלים אתן אז שלום ולא ישמע בגבולה חמס ושוד : (י) לתשיעי . לחדש התשיעי : (יא) שאל נא · שאל עתה את הכהנים דיני התורה אם לא שכחו בגלותם : לאמר . מוסב למקרא שלאחריו לאמר הן ישא איש וגומר ר"ל אמור להם בשאלה הן ישא איש וגומר : (יב) הן ישא · הנה אם ישא איש בכנף בגדו בשר מובדל מפני הטומאה כשרץ ונבלה : ונגע בכנפו · עם כנפי שהוא ראשון לטומאה נגע אל הלחם ונעשה א"כ שני : ואל הנזיד · ר"ל הלחם נגע בנזיד ונעשה א"כ שלישי : ואל היין · ר"ל הנזיד נגע ביין ונעשה א"כ רביעי : ואל השמן . ר"ל או הנזיד נגע בשמן אבל יין הוא משקה ואינו מטמא אחרים מן התורה אך אם היה ראשון לטומאה : ואל כל מאכל · ר"ל או הנזיד נגע במאכל אחר : היקדש · בשאלה אמר להם אם הרביעי נעשה מובדל וטמא : ויאמרו לא · ובאמת

פסו

רשי

(יג) אם יגע טמא נפש את אלמו : יטמא שהמת אבי אבות הטומאה והמיטי לטומאת שרץ רביעי הוא לטומאת מת : (יד) כן העם הזה. כמו שאתם טועים בזו כן אתם טועים בכמה הלכות : ואשר יקריבו שם. אם לא ישנו לבם ללמוד : (טו) ומעלה. שים שעברו : מטרם שום אבן אל אבן. מטרם חזרתם לשוב ולהוסיף על יסוד שיסדתם בימי כורש וכפל שתה שימו לבבכם למסוק בבנין ובלימוד אלכי כהונה : (טז) מהיותם בא אל ערמת עשרים. והיות לכם מארה משולחת במעשיכם כאשר עד הנה שהיו מעמידים כרי הראוי למוד מתוכו כ׳ סאין ולא היה מוצא אלא עשרה : בא אל היקב. הוא בור שלפני הגת והיין יורד לתוכו : לחשוף חמשים פורה. לשאוב ממנו חמשים מדות שמודדין בהם יין בגיגות ושמם פורה : לחשוף. למלאות כמו לחשוף מים מגבא (ישעיה ל) וכן חשפי שובל (שם מז) : והיתה עשרים. לא שנשתלחה ביין מארה יותר מן הדגן אלא שאדם שועה כאומד מדת היקב לפי שהוא עמוק אבל הכרי עומד לפניו וכמשמעת אבות דרבי נתן שניטה ששם למה לא אמר ביין מדה מועטת כמו שאמר בדגן כגון לחשוף עשרים וחמש פורה והיה עשרה למדך שהיין מדה יתירה לעולם וכשהיין לוקה סימן רע לעולם ולפי שהיין צריך להיות הרבה מנה בו מניין יותר : (יח) אשר יוסד היכל. שהתחילו עתה בבנייה להוסיף על יסוד הראשון שבנו בימי כורש :

העוד

יג וַיֹּאמֶר חַגַּי אִם־יִגַּע טְמֵא־נֶפֶשׁ בְּכָל־אֵלֶּה הֲיִטְמָא וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ יִטְמָא׃ יד וַיַּעַן חַגַּי וַיֹּאמֶר כֵּן הָעָם־הַזֶּה וְכֵן־הַגּוֹי הַזֶּה לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה וְכֵן כָּל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם וַאֲשֶׁר יַקְרִיבוּ שָׁם טָמֵא הוּא׃ טו וְעַתָּה שִׂימוּ־נָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה מִטֶּרֶם שׂוּם־אֶבֶן אֶל־אֶבֶן בְּהֵיכַל יְהוָה׃ טז מִהְיוֹתָם בָּא אֶל־עֲרֵמַת עֶשְׂרִים וְהָיְתָה עֲשָׂרָה בָּא אֶל־הַיֶּקֶב לַחְשֹׂף חֲמִשִּׁים פּוּרָה וְהָיְתָה עֶשְׂרִים׃ יז הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן וּבַבָּרָד אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם וְאֵין־אֶתְכֶם אֵלַי נְאֻם־יְהוָה׃ יח שִׂימוּ־נָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה מִיּוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־יֻסַּד הֵיכַל־יְהוָה

ד׳. כ׳ · ג׳ · ג׳. ל׳ וחד כגוים אלוס · ל׳ · ג׳ · ל׳ · ד׳ וחסר

יג וַאֲמַר חַגַּי אִם יִקְרֵיב טְמֵא נַפְשָׁא בְּכָל אִלֵּין הֲיִסְתָּאֵב וַאֲתִיבוּ כַּהֲנַיָּא וַאֲמָרוּ יִסְתָּאַב׃ יד וַאֲתֵיב חַגַּי וַאֲמַר כֵּן עַמָּא הָדֵין וְכֵן כְּנִשְׁתָּא הָדָא קֳדָמַי אֲמַר יְיָ וְכֵן כָּל עוֹבָדֵי יְדֵיהוֹן וּדְיִקָרְבוּן תַּמָּן מְסָאָב הוּא׃ טו וּכְעַן שַׁווּ כְעַן לִבְּכוֹן מִן יוֹמָא הָדֵין וּלְעֵילָא עַד לָא יִתְּשֵׂם נִדְבָּךְ עַל נִדְבָּךְ בְּהֵיכְלָא דַיְיָ׃ טז מִדַּהֲוֵיתוּן עָלִין לַעֲרֵימַת עַסְרִין וְהַוְיָא עַסְרָא עָלִין אַתּוּן לְמַעֲצַרְתָּא דְבַהּ חַמְשִׁין גַּרְבִּין דַּחֲמַר וְהַוְיָא עַסְרִין׃ יז מְחֵיתִי יַתְכוֹן בְּשִׁדְפוֹנָא וּבְיֵרָקוֹנָא וּבְבַרְדָּא יַת כָּל עוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן וְלֵיתֵיכוֹן תָּיְבִין לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ יח שַׁווּ כְעַן לִבְּכוֹן מִן יוֹמָא הָדֵין וּלְעֵילָא מִיּוֹם עַסְרִין וְאַרְבְּעָא לְתִשְׁיָעָאָה לְמִן יוֹמָא דִּישְׁרֵי לְאִשְׁתַּכְלָלָא הֵיכְלָא דַיְיָ שַׁוּוּ

לבת אדתי המלך ׳ למן היום אשר יצאו אבותיכם מארץ ׳ אשר פנו אתה ׳ אשר יסד היכל ת׳ · וחד ולמן היום אשר צויתי שפטים :

אבן עזרא

עד שיהיה הפתח פתוח והוא נקרא קדש דרך זנות אותנותו בכך ועל כן נוה הכתוב כמעשה ארץ מצרים וגו׳ והנה השאלה על בשר קדש שכתוב וכל אשר יגע בבשרה יקדש אם נגע הכלי הוא הכנף ששם הבשר הוא הקדש אל הלחם או לאמר המהכרי׳ היקדש או עם הכהני׳ ואמרו לא והטעם דברו אחרי שלא נגע בכל אלה לבד הכנף ולא בשר הקדש ממש נגע בהם והוא הדין כי לא נגעו בבשר קדש : (יג) ויאמר. טעם בכל אלה באחד מאלה כמו כן אחותם והכים כמוהו ויקבר בערי גלעד : (יד) ויען. הטעם ישראל המביאים קרבן חטאת על שגגתם מזידים אשמים בדברים קשים שהם חמורים ולא היו נזכרים מהם ויביאו קרבן על דבר שמעלם והם שוגים שלא כהוגן בדעתם בזדון גם הכהנים דבר הטהרה והטומאה על כן אמר חגי כן העם הזה הם הכהנים וכן הגוי הזה הם ישר׳ זה וכן כל מעשה ידיהם : ואשר יקריבו. במזב׳ לפני וזהו גם טמא הוא והנה שהכרר כי אין כח בקדש לקדש מה שלא היה קדש על ידי פגע אמנם׳ ככח טמא נפש לטמא וזה היה דרך משל דרך נתן אל דוד שתפשו בדבריו ואמר לו אתה האיש ויען גם כתן הוא להיות המשל בעבור שהם טומים נמים לשבתם ובית השם חרב על כן אחריו : (טו) ועתה שימו נא לבבכם. וטעם ומעלה היום הבא אחר זה כמו מבן כ׳ שנה ומעלה ותחבר מלת כי : מטרם שום אבן. וטרם ישרת בעבור אחר וכן הוא מטרם היותם האבנים יסוד ההיכל כל בא אל ערמת דגן ויחשבו שמחשבים שיהיו בה כ׳ מדות והנה אמ״ה כי המארה היתה בה. אלא לחשוף מים מגבא כמו לדלות והנה המאר׳ שימצאו בה פחות מהחצי שיחשבו : (יז) הכיתי. כבר הזכרתי בספר עמוס כי מכת השדפון בקמה כמו שדופות קדים וירקון שמוריק והעד כי כן הוא שהזכיר הברד וטעם את כל מעשה ידיכם כי מאירת ה׳ כללה הכל הפך וברכך ה׳ אלהיך בכל מעשה ידיך אשר תעשה : ואין אתכם אלי. הטעם לא שבתם אלי והנה התברר כי ה׳ יסרם אולי ישובו מדרכם הרעה ולא שבו על כן נתן להם המשל הנזכר : (יח) שימו הנה הזכיר למעל׳ יעשו מלאכה בששי וזה הי׳ להבי׳ האבנים ולהיותם מגוררות ומתוקנות ובתשיעי החל לשום אבן אל אבן ליסד הבית ולמ״ד למן היום נוסף כלמ״ד השלישי לאבשלום :

העוד

רדק

פנים בכל הפרשה : היקדש. פירוש שיטמא כלומר שאסור מפני טומאתו בקדש שהוא אסור ות״י היתאסר במקלת נפחות היסתאב : הגזיד. התבשיל כמו ויזד יעקב נזיד עדשים : (יג) ויאמר חגי. מבואר הוא : (יד) ויען חגי ויאמר. כן העם הזה וכן הגוי הזה הענין כפול במ״ש או פי׳ כן העם הזה על הכהנים וכן הגוי הזה על ישראל אמר כלם אשמים על בנין הבית כי הכהנים היו לבם לבזוי הטעם לבנות וכמו שאמרתם שיטמא כן כל מעשה ידיהם טמא לפני וכן מה שיקריבו הכהנים טמא הוא לפני כי הם מקריבים במזבח בלא בית והינם חוששים לכבודי : (טו) ועתה. ומעלה מן היום שהתחילו בבנין ומעלה ושימו לבבכם מעתה שוב אבן אל אבן כלומר שימו לבבכם במעשיכם מה שהיה טרם הבנין ומה יהיה אחר הבנין : אבן אל אבן. כמו על אבן כמו אל ההרים לא אכל והדומים לו כי כבר עשו יסוד והבנין בשבנו המזבח אלא שהלכים השביתום מלבנות כמו שכתוב בספר עזרא ותרגם יונתן עד לא יתשם נדבך על נדבך : (טז) מהיותם. טרם היותם בענין זה יכלו להכיר כי מאתי היה הדבר כי מי שיבא אל ערמת שעורים כלומר אל ערימה של חטים שהיה ראוי לצאת ממנה עשרים עלה והיתה עשרה מפני המארה שנשתלחה בה : לחשוף חמשים פורה. לחשוף כמו לחשוף מים מגבא ענינו לקחת או לשאוב פורה כמו פורה דרכתי לבדי והיא דריכת הענבים ביקב וחמשים רוצה לומר חמשים בתים בפורה ות״י חמשין גרבין דחמר ומה שאמר עשרים ועשרים אינו דוקא כי הטעמים לא ימצא אלא מחצית או פחות מעט או יותר מעט מכל מקום שהארה נכרת בהם : (יז) הכיתי אתכם. את כל מעשה ידיכם כמו בכל מעשה ידיכם וכן ואמו אל מרודו כמו וכנו : ואין אתכם אלי. ואין עמכם כלומר עם כל זה אינכם אלי וכן יביא אתו וירעו הרועים אותם עצמם או פירוש ואין אני רואה אתכם שבים אלי : (יח) שימו. אשר יסד היכל ה׳ אשר

מצודת דוד

עמו כי נקדש גם הרביעי טמא : (יג) ויאמר חגי. הוסיף לנסותם אם יודעים הם ע״כ שהשלישי טמא ואמר אם טמא נפש יגע בכל אלה ר״ל אם סדר הנגיעות שאלה יהיה ע״י טומאת מת שהוא אבי אבות הטומאה ונעשה הכנף אב הטומאה והלחם ראשון והנזיד שני והיין וכו׳ שלישי : ויאמרו יטמא. ידעו מזה שיש טומאה בשלישי : (יד) כן העם הזה. על הכהנים אמר כמהרעם הנה כן העם הזה נמי שאתם רואים שאינם יודעים את התורה : וכן הגוי הזה. כפל הדבר במ״ש : לפני. ר״ל בדברי התורה הנהוגה מאתי : וכן כל מעשה ידיהם. כמו שטעו בזה כן טועים הם בכל מעשה ידיהם : ואשר יקריבו שם. ומעתה אשר יקריבו שם במזבח נחשב לטמא אם לא יתנו לב ללמוד ולדעת : (טו) ועתה. ר״ל אם כי עדיין אין קרבנם לרצון הואיל ואינם יודעים משפטי טומאה וטהרה ועם כל זה בנין הבית הוא סבה לבד להקריב בה כשילמדו כי או תהיה לרצון : שימו נא. ר״ל ע״ז הבינו ההפרש שבין אחר התחלת הבנין ובין קודם ההתחלה ושימו נא וגומר : מן היום הזה ומעלה. ר״ל מלפניה : מטרם שום. עד לא הושם אבן הבנין על אבן יסוד ההיכל לבנות הכותל כי היסוד בנוי בימי כורש כמ״ש בעזרא : (טז) מהיותם. ר״ל הביטו מה שהייתם בא כ״א אל ערמה אחת בחשבו שימצא בה עשרים מדות ולא מצא בה כ״א עשרה כי נשתלחה בה המארה : לחשוף. ר״ל בחשבו שימצא לשאוב חמשים מדות מן היין היורד מן הפורה ולא מצא כ״א עשרים : (יז) הכיתי אתכם וגומר. ותוזר ומפרש את כל מעשה ידיכם התבואות שזרעתם אותם הכיתי בשדפון ובירקון : ואין אתכם אלי. ר״ל ואין אני רואה אתכם שבים אלי : (יח) ומעלה. ר״ל ולהלאה : למן היום. ר״ל שהוא מן היום אשר בנו היסוד של ההיכל

מצודת ציון

התבשיל כמו ויזד יעקב נזיד עדשים (בראשית כה) : (טז) ערמת. כן יקרא כרי תבואה כמו בקצה הערמה (רות ג) : היקב. הוא הבור שהיין יורד שם מן הגת : לחשוף. ענין שאיבה כמו ולחשוף מים מגבא (ישעיה ל׳) : פורה. כן יקרא הגת וכן פורה דרכתי לבדי (שם סג) : (יז) בשדפון. ענין לקות הזרע עד לא נגמר הבשול : ובירקון. היא הכספת פני התבואה ומסוך לירקון כמגורס :

אבן עזרא

(יט) העוד . הה"א לתימ' ובעבור אות הגרון נפתח כמשפט וזה כמו העוד אביכם חי והנה היה הזרע זרוע בארץ והטעם אין לכם אחר במגורה מקומות שישימו שם הדגן בבתים כמו נהרסו ממגורות כי בעבו' שהכם בצרד לא היה להם רק מעט והנה הטעם אם אכה אתכם זאת השנה תמותו והנה התלותם ליסד הבית אז אחל שברכתם בכל : מן היום . אשר יסד ההיכל אברך וזהו מן היום הזה ומעל' האמור למעלה והזכיר מפרי העץ המזכרים הגפן והתאנה והרמון והזית וטעם לא נשא אין ולא עלה ואף כי פרי עד עתה לא נשא : (כ) ויהי . שנית · כי ביום אחד התנבא פעמים : (כא) אמור · מרעיש · דרך משל כאשר אומרים בימים האלה בארץ ישמעאל בבוא שמועות רעות ממלחמות נהפך העולם : (כב) והפכתי . כי מלחמות רבות היו עמידות בימי הנביא בהנבאו לסיומה וידענו כי כן היה רק לא מצאנו ספרים הקדמונים לדעת המלחמות שהיו בימי דריוש זה הפרסי ובימי ארתחשסתא המולך אחריו ובימיהם זרובבל הנשיא ליהודה כי הוא שהגלה בראיות גמורות מן המקרא : (כג) ביום אקחך · כדרך ישלח ממרום יקחני וממסיך · שמור כאילו היית חותם על יד ימיני וזה דרך משל :

מעלות הנבואה רבי' ואין דרך לספרם כי כח הנשמות הנגועות המקבלות כח רוח הקדש לנבואה איננו על דרך אחד והיות הכבוד עם ישראל בפרס שגלו אין צורך לפרש הנבואה כמו הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו והיה הדבר מתבאר מעצמו ואחר הגלות כן מראות וגריבות פי' המראות דניאל כי לולי שהמלאך היה מפרש לא היה ישראל יודעים ואף כי אחרים וככה מראות זכריה ואשר פירש המלאך הדובר בי כי במראות הלילה הם ידועות אשר לא פירש או סתומות ונעלמות מעיני המשכילים ואלו היינו מוצאים ספר קדמון שהיה מספר מה שהתחדש בימים ההם ממלחמות היינו ממששים כעורים קיר לומר אולי בעבור זה היתה הנבואה ואתם אין לנו על מה נשען וראיתי ספרי חכמים שהיו בצרפת שפירשו המראות שראה זכריה אחורנית על דבר שכבר עבר בימי זה הנביא כמו האיפה כי בעבורה גלה יהודה אל בבל ושני המקלות פירשו שהם ישראל ויהודה והכתוב אמר רעה את צאן ההריגה והנה הנבואה לעתיד היתה בימי הנביא : ועתה אחל לפרש :

(א) **בחדש** · לאמר . לישראל והנכון לאמר לנביא : (ב) קצף . כי הנביא כנגד כל ישראל וידבר השם אליו כאילו מדבר לכל ישראל

חגי ב

שִׂימוּ לְבַבְכֶם׃ יט הַעוֹד הַזֶּרַע

ג' ומ"ל · ג' בַּמְּגוּרָה וְעַד־הַגֶּפֶן וְהַתְּאֵנָה וְהָרִמּוֹן

וְעֵץ הַזַּיִת לֹא נָשָׂא מִן־הַיּוֹם הַזֶּה

ס' אֲבָרֵךְ׃ כ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה ׀ שֵׁנִית

אֶל־חַגַּי בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ

לֵאמֹר׃ כא אֱמֹר אֶל־זְרֻבָּבֶל פַּחַת־

י"ג יְהוּדָה לֵאמֹר אֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־

הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ׃ כב וְהָפַכְתִּי

כִּסֵּא מַמְלָכוֹת וְהִשְׁמַדְתִּי חֹזֶק

מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם וְהָפַכְתִּי מֶרְכָּבָה

ז' וְרֹכְבֶיהָ וְיָרְדוּ סוּסִים וְרֹכְבֵיהֶם אִישׁ

ח' · כ"ו בְּחֶרֶב אָחִיו׃ כג בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־

יְהוָה צְבָאוֹת אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן־

כ' ובסיפרא שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי נְאֻם־יְהוָה

ג' ומ"ל וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם כִּי־בְךָ בָחַרְתִּי

נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃

זכריה א

ז' ר"פ א א בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם

לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה

אֶל־זְכַרְיָה בֶּן־בֶּרֶכְיָה בֶּן־עִדּוֹ הַנָּבִיא

ג' מ"ל בסיפרא לֵאמֹר׃ ב קָצַף יְהוָה עַל־אֲבוֹתֵיכֶם

תרגום

לִבְּכוֹן׃ יט הַעוֹד כְּעַן עֲבוּרָא בְּאִידְּרָא וְעַד כְּעַן גּוּפְנַיָא וְתֵינַיָא וְרִימוֹנַיָא וְאִילָנֵי זֵיתָא לָא טְעַנוּ יוֹמָא הָדֵין אֲבָרֵךְ׃ כ וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ תִּנְיָנוּת עִם חַגַּי בְּעַסְרִין וְאַרְבְּעָה לְיַרְחָא לְמֵימָר׃ כא אֱמַר לִזְרֻבָּבֶל רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה לְמֵימַר אֲנָא מְזִיעַ יַת שְׁמַיָא וְיַת אַרְעָא׃ כב וְאֶהְפּוֹךְ כּוּרְסֵי מַלְכְוָתָא וְאֶתְבַּר תּוֹקֶף מַלְכְוַת עַמְמַיָא וְאֶהְפּוֹךְ רְתִיכִין וְרָכְבֵיהוֹן וְיִתְקַטְלוּן סוּסָוָן וְרָכְבֵיהוֹן גְּבַר בְּחַרְבָּא דַאֲחוּהִי׃ כג בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֲקָרְבִינָךְ זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי אֲמַר יְיָ וַאֲשַׁוֵּינָךְ כִּגְלוּף דְּעִזְקָא עַל יַד אֲרֵי בָךְ אִתְרְעֵיתִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃

א בְּיַרְחָא תְּמִינָאָה בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם זְכַרְיָה בַּר בֶּרֶכְיָה בַּר עִדּוֹ נְבִיָּא לְמֵימָר׃ ב הֲוָה

רשי

(יט) העוד הזרע במגורה . עדיין לא זרעתם בשנה זו והאילנות עדיין לא חנטו פירותיהן ומעתה מורעו בזמן ברכה כי בבניין הבית יבא ברכה במעשה ידיכם : (כב) והשמדתי חוזק ממלכות הגוים · מלכות פרס שהיא מושלת עכשיו על העולם יפלו ביד מלכות אחרת לסוף ל"ד שנה לבניין הבית כמו שאנו מונין במסכת עכו"ם : (כג) ושמתיך כחותם · לפי שנגזר על יכניה אביו חי אני אם יהיה כניהו בן יהויקים חותם על יד ימיני משם אתקנך (ירמיה כב) ואומר שם כתבו את האיש הזה ערירי לפי שהועילה לו תשובתו ונולד לו זרובבל והושם כחותם :

(א) **נבואת** זכריה סתומה היא מאוד כי יש בה מראות דומות לחלום שניתן לפתרון ואין אנו יכולים לעמוד על אמיתת פתרונו עד יבא מורה צדק ולפי היכולת אמן לב ליישב המקראות אחד אחד מן הפתרונות הדומות לו ואחר פתרונו של יונתן : בחדש השמיני · קודם שהתחילו לחזור ולבנות במלאכה שהרי בעשרים וארבע לחדש התחילו בה : (ב) על אבותי' · שבדור חורבן הבית

את השמי' ואת הארץ י"ג וסי' ברא' ברא אלהים . זכור את יום השבת . ביני ובין בני ישראל . העדותי בכם היום . וחברו דהיום · תקהילו אלי את כל · ויתפלל חזקיהו . וחברו דישעית . אם יסתר במסתרים . אתה ה' אלהים הנה . אני מרעיש את השמים . וחברו · ויאמר יהורם ברוך : כחותם ג' וסימ' אקחך זרובבל . שמני כחותם ב' בפסוק : בחדש ז' ר"פ וסימ' השלישי . הראשון דויקרא . והשני דפסח קטן · הרביעי דמלכים · וחבירו דירמיה · השלישי החלו ערמות . הראשון הוא חדש ניסן : אבותיכם ג' מלאים בסיפרא וסי' כענבים במדבר · קצף ה' על

רדק

אשר בנו על יסודו כי היסוד כבר נבנה מזמן בנין המזבח : (יט) העוד הזרע במגורה · ראו אם עוד זרע במגורה כי הרוב הוצאתם לזריעה ומעט הוא הנשאר לכם במגורה לאכול ומן היום הזה אברך את במגורה ומה שזרעתם כיון שהתחלתם לבנותם : ועד הגפן . וכן עדיין הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא כי עדיין לא הגיע זמנם לשאת עלין או פרי כי בכסליו היה זה שהוא החדש התשיעי מן היום הזה אברך אותם וישאו פרי לרוב ולטוב וזכר אלה השבעה שהם רבים בא"י כמ"ש ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש ומן התימה מה שאמר על עץ הזית לא נשא כי עץ הזית זמנו במרחשון ובכסליו לשאת פריו ואולי מפני המהרה שהיתה בהם מתחלה היה מתאחר לשאת פריו : (כ) ויהי דבר ה' שנית · שנית בו ביום שהוא כ"ד להדש התשיעי ושתי פעמים דבר עמו באותו יום : (כא) אמר · אני מרעיש · דרך משל על מלחמות שהיו בזמן מלכות פרס ואמר שיאמר זה אל זרובבל לבשרו כי בעבור המלחמות ההם לא תשפל מעלתו אבל תגדל מאד וזהו שאמר ואקחך ושמתיך כחותם והמלחמות האלה היו בימי דריוש זה או בימי ארתחשסתא המולך אחריו או נאמרה נבואה זו על בטול מלכות פרס והתחדש מלכות יון ז"ש והפכתי כסא ממלכות וזה היה לשלשים וארבע שנה לבנין הבית כי אז שלמה מלכות פרס וקמה מלכות יון וכן מצאנו בדברי רז"ל שאמרו תניא ר' יוסי אומר מלכות פרס בפני הבית ל"ד שנה מלכות יון בפני הבית ק"פ שנה מלכות בית חשמונאי ק"ג שנה מלכות בית הורדוס ק"ג שנה הרי ת"ך שנים שעמד בית שני : (כב) והפכתי . מבואר הוא : (כג) ביום ההוא · אקחך להעלותך במעלה יותר ממה שהיית עד היום ההוא ות"י אקרבינך : ושמתיך כחותם · טבעת שחותמים בה הכתבים נקרא חותם וכן אמר שימני כחותם והטבעת ההיא לא תסור מיד האדם לא ביום ולא בלילה ר"ל שתהיה השגחת האל תמידה עליו ואמרו רז"ל גדולה תשובה שמקרעת גזר דין שנאמר כתבו האיש הזה ערירי וכיון שעשה תשובה נהפך לו גזר דין לטובה ונולד לו בן בבית האסורים ואמר חי אני נאם ה' אם יהיה כניהו חותם על יד ימיני וגו' וכיון שעשה תשובה נהפך לו לטובה ואמר לזרובבל בן בנו ושמתיך כחותם הפך מה שאמר לו אם יהיה כניהו חותם וגו' :

(א) **בחדש** השמיני בשנת שתים לדריוש היה דבר ה' אל זכריה בן ברכיה בן עדוא הנביא נאמר · הנביא שב אל זכריה ואפשר כי גם עדוא היה נביא ואמרו כי הוא עדוא החוזה גם מצאנו במדרש עדוא הנביא : לאמר · לישראל כמ"ש אחר כן ואמרת אליהם אמור להם שיזכרו הקצף שקצף ה' על אבותם והם דור שחרב בו הבית ויזכרו כי בעבור מעשיהם קצף ה' עליהם לפיכך

מצודת ציון

(יט) במגורה · כן יקרא אוצר התבואה וכן נהרסו ממגורות (יואל א) : ועד · ענינו כמו אפי' וכן ועד כפר הפרזי (ש"א ו) : נשא . ענין גדול והצמחה : (כב) והשמדתי · ענין כליון : (כג) כחותם · טבעת העשוי לחתום בו אגרות :

מצודת דוד

מבס והלאה שימו לבבכם מה נעשה בימים האלה : (יט) העוד הזרע במגורה . וכי יש עוד מה מן הזרע במגורה הלא הכל הוצאתם לזריעה כי מעט היו : ועד הגפן וגו' . ואפי' הגפן וגו' לא נשא פרי : מן היום · אבל מיום התחלת הבניין אשלח ברכה : (כ) שנית · באותו יום עצמו בכ"ד לחדש הס' : (כא) אני מרעיש . ר"ל הבית הזה לא תקום לעד כי אני מרעיש את השמים כאלו כוכבי שמים ממשלתם ילחמו בהם ומלכי הארץ יתאספו לבא עליהם : (כב) והפכתי · ר"ל אבל כסף אקח מהם נקם ואהפוך כסא של הבבליים ואשמיד חוזק ממלכתו : וירדו · בעמקי השאול : איש בחרב אחיו . מהומת ה' תבוא בהם ויהיו נהרגים האיש בחרב אחיו כמ"ש קראתי ונעמר חרב איש באחיו (יחזקאל לח) : (כג) אקחך זרובבל · ר"ל אקח איש מזרעך ועל המשיח יאמר : ושמתיך כחותם · כמו שאין חותם הטבעת זז מיד האדם כן לא אסור אהבתי ממנו : כי בך בחרתי · בזרע היוצא ממך בחרתי להיות הוא מלך המשיח :

א (ב) **קצף** ה' · ר"ל חרבן הבית שהיה בימי אבותיכם לא במקרה

רשי

ביו׳ (ה) אבותיכם איה הם. רשע אלקו מהם רעה ברעב בחרב ובשבי: והנביאי׳ הלעולם יחיו: וא״ת אף הנביאים א״ה הם מתי הוו אני משיב לכם וכי הנביאים היה לכם לעולם לטוות אך סופן מוכיח כי אמת היה דבריהם אבל דברי וחוק גזרות פורענותי אשר צויתי את עבדי הנביאים עליכם הלא השיגו אבותיכם: (ח) ראיתי הלילה וגו׳. רבותינו פירשו מה שפירשו באגדת חלק אך אין סדר הפרשה ולשון מיישב בו: והנה איש רוכב: על סוס אדום...

אבן עזרא

ישראל כמו פה הספק אלי כי ישראל היו לנפוצים כמו שכתוב למעלה ויצאו בני ישראל אל ה׳ על כן: (ג) ואמרת: כה אמר הזכיר השם שלשה פעמים בזה הפסוק והטעם שובו והשם יוליכם יושיעכם פעמים רבות: (ד) אל תהיו כאבותיכם...

קָצֶף׃ ג וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ אֵלַי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וְאָשׁוּב אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ ד אַל־תִּהְיוּ כַאֲבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר קָרְאוּ־אֲלֵיהֶם הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ נָא מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעֲלְלֵיכֶם הָרָעִים וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִקְשִׁיבוּ אֵלַי נְאֻם־יְהוָה׃ ה אֲבוֹתֵיכֶם אַיֵּה־הֵם וְהַנְּבִאִים הַלְעוֹלָם יִחְיוּ׃ ו אַךְ ׀ דְּבָרַי וְחֻקַּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים הֲלוֹא הִשִּׂיגוּ אֲבֹתֵיכֶם וַיָּשׁוּבוּ וַיֹּאמְרוּ כַּאֲשֶׁר זָמַם יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲשׂוֹת לָנוּ כִּדְרָכֵינוּ וּכְמַעֲלָלֵינוּ כֵּן עָשָׂה אִתָּנוּ׃ ז בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לְעַשְׁתֵּי־עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא־חֹדֶשׁ שְׁבָט בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה בֶּן־בֶּרֶכְיָהוּ בֶּן־עִדּוֹא הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ ח רָאִיתִי ׀ הַלַּיְלָה וְהִנֵּה־אִישׁ רֹכֵב עַל־סוּס אָדֹם וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר בַּמְּצֻלָּה וְאַחֲרָיו סוּסִים אֲדֻמִּים שְׂרֻקִּים וּלְבָנִים׃

תרגום

תּוּבוּ מִן קֳדָם יְיָ עַל אֲבָהָתְכוֹן עַל דְּאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי׃ ג וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאֶתְפְּנֵי בְמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ ד לָא תֶהֱווֹן כַּאֲבָהָתְכוֹן דְּאִתְנַבִּיאוּ לְהוֹן נְבִיַּיָא קַדְמָאֵי לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת תּוּבוּ כְעַן מֵאוֹרְחָתְכוֹן בִּישְׁתָּא וּמֵעוֹבָדֵיכוֹן מְקַלְקְלַיָּא וְלָא קַבִּילוּ וְלָא אֲצִיתוּ לְמֵימְרִי אֲמַר יְיָ׃ ה אֲבָהָתְכוֹן אָן אִינוּן וְאִם תֵּימְרוּן נְבִיַּיָא לָא לְעָלְמִין קַיָּמִין׃ ו בְּרַם פִּתְגָמַי וּקְיָמַי דִּי פַקֵּדִית יַת עַבְדֵי נְבִיַּיָא הֲלָא אַדְבִּיקוּ אֲבָהָתְכוֹן וְתָבוּ וַאֲמַרוּ כְּמָא דַּחֲשִׁיב יְיָ צְבָאוֹת לְמֶעְבַּד לָנָא כְּאוֹרְחָתָנָא וּכְעוֹבָדָנָא כֵּן עֲבַד עִמָּנָא׃ ז בְּיוֹם עֶשְׂרִין וְאַרְבְּעָה לְחַד עֲשַׂר יַרְחָא הוּא יַרְחָא שְׁבָט בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם זְכַרְיָה בַּר בֶּרֶכְיָה בַּר עִדּוֹא נְבִיָּא לְמֵימַר׃ ח חֲזֵיתִי בְּלֵילְיָא וְהָא גְבַר רָכִיב עַל סוּסֵי סְמוֹק וְהוּא קָאֵים בֵּין אִילָנַיָּא דַהֲדַסַּיָּא דִּי בְּבָבֶל וּבַתְרוֹהִי סוּסָוָן סֻמְקִין קְחִין

רדק

מצודת דוד

במקרה היה כי אם ה׳ קצף עליהם בעבור...

מצודת ציון

(ו) והשיגו. ענין מציאה כמו ...: (ח) ההדסים. שם אילן...

אבן עזרא

כי לא יאמר בלין בשמרון כי אם בשבא או בחירק ורבי משה הכהן אמר כי במצולה בריכת מים וסביבותיה הדסים : ואחריו סוסים · ואין איש רוכב עליה' ואלה כדברי יחזקאל ופני שור מהשמאל ומלת שרוקים מגזרת שורקה במראה שורק ואלה הסוסים הם רבים על ג' מינים פירוש גוונים : (ט) ואומר . אל המלאך הדובר בי . ... ואיננו העומד בין ההדסים כפי פי' יפת ולפי דעתי כי המלאך הדובר בי הוא הרוכב על סוס אדום כי הוא השר : ויען · עתה פירש כי הוא העומד בין ההדסים אלה הסוסים שלוחי השם לשוט בארץ כמו שטן איוב שגם הוא מלאך : (יא) ויענו את מלאך ה'. הוא האיש הנזכר שהוא אחד השרי' ואלה הסוסים שלוחיו במצות השם : (יב) ויען · כמו ועניה ואמרת ויען איוב הראשון או הטעם שיענה לשם ששלחו והוא הנכון והנה הטעם בהתעורר מלחמות אז יבנה בית השם על יד זרובבל כאשר הנבואה אני ושמתיך כחותם : זה שבעים שנה · באחריתו באר הישב בספר דניאל : (יג) ויען · עתה הזכיר מה שענה השם בדרך כלל כאשר שמע זה הנביא והמלאך הוסיף לפרש לו : (יד) ויאמר · כל קנאה קשורה עם למ"ד איננה כמו קשורה בבי"ת והנה זה כמו המקנא אתה לי והטעם בעבור כמו ויקנא השם לארצו בעבור ארצו והיא קנאה לטוב לאוהו הנזכר וכשהיא קשרה בבי"ת כמו ויקנאו בו פלשתים היא להפך : (טו) וקצף . זה לאות על מלחמות רבות וצרות קשות על הגוים

רשי

דבבל : (ס) ואומר . למלאך אחד אשר היה מדבר אותי כל זאת מה אלה אדומי והוא הרוכב על סוס אדום : (י) להתהלך בארץ · לראות את שלוות הבבליים : (יב) ויען מלאך ה' · הוא הדובר בי : (יג) ויען ה' · את המלאך הדובר בי דברים טובים · לא שמע הנביא מה ענה אך ממה שאמר המלאך לו קרא לאמר קנאתי וגו' אני יודע שדברים טובי' ענהו : (יד) קנאתי לציון . מתפרע אנא פורענות דין ירושלים מן המציקים לה : (טו) השאננים · אשר אלו אומרים עליהם שהם יושבים ושקטים : אשר אני קצפתי

תרגום

וְחִוָּרִין : ט וַאֲמָרִית מַן אִלֵּין
רִבּוֹנִי וַאֲמַר לִי מַלְאֲכָא דִי
מַלֵּיל עִמִּי אֲנָא אַחֲזֵינָךְ מָה
אִנּוּן אִלֵּין : י וַאֲתֵיב גַּבְרָא
דְּקָאֵים בֵּין אִילָנֵי הֲדַסַּיָּא וַאֲמַר
אִלֵּין דִּי שְׁלַח יְיָ לְהַלָּכָא
בְּאַרְעָא : יא וַאֲתִיבוּ יָת
מַלְאֲכָא דַיְיָ דְּקָאֵים בֵּין
הֲדַסַּיָּא וַאֲמָרוּ הֲלֵכְנָא בְאַרְעָא
וְהָא כָל אַרְעָא יָתְבָא שְׁלֵיוָא
וּשְׁקִיטָא : יב וַאֲתֵיב מַלְאֲכָא
דַיְיָ וַאֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עַד
אֵימָתַי אַתְּ לָא תְרַחֵם עַל
יְרוּשְׁלֵם וְעַל קִרְוַיָּא דְבֵית
יְהוּדָה דְּאַיְתֵיתָא עֲלֵיהוֹן לְוָט
דְּנַן שַׁבְעִין שְׁנִין : יג וַאֲתֵיב
יְיָ יָת מַלְאֲכָא דִי מַלֵּיל עִמִּי
פִּתְגָּמִין תַּקְנִין פִּתְגָּמִין
דְּנִיחוּמִין : יד וַאֲמַר לִי מַלְאֲכָא
דִי מַלֵּיל עִמִּי אִתְנַבֵּי לְמֵימַר
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת מִתְפְּרַע
אֲנָא פּוּרְעָנוּת יְרוּשְׁלֵם וּלְצִיּוֹן
קִנְאָה רַבָּא : טו וּרְגַז רַב אֲנָא
רָגֵיז עַל עַמְמַיָּא דְשָׁרַן שְׁלֵיוָא

זכריה א

ט וָאֹמַר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי וַיֹּאמֶר אֵלַי
הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי אֲנִי אַרְאֶךָּ מָה־
הֵמָּה אֵלֶּה׃ י וַיַּעַן הָאִישׁ הָעֹמֵד
בֵּין־הַהֲדַסִּים וַיֹּאמַר אֵלֶּה אֲשֶׁר
שָׁלַח יְהוָה לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ׃
יא וַיַּעֲנוּ אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה הָעֹמֵד בֵּין
הַהֲדַסִּים וַיֹּאמְרוּ הִתְהַלַּכְנוּ בָאָרֶץ
וְהִנֵּה כָל־הָאָרֶץ יֹשֶׁבֶת וְשֹׁקָטֶת׃
יב וַיַּעַן מַלְאַךְ־יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה
צְבָאוֹת עַד־מָתַי אַתָּה לֹא־תְרַחֵם
אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֵת עָרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר
זָעַמְתָּה זֶה שִׁבְעִים שָׁנָה׃ יג וַיַּעַן
יְהוָה אֶת־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי
דְּבָרִים טוֹבִים דְּבָרִים נִחֻמִים׃
יד וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי
קְרָא לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
קִנֵּאתִי לִירוּשָׁלִַם וּלְצִיּוֹן קִנְאָה
גְדוֹלָה׃ טו וְקֶצֶף גָּדוֹל אֲנִי קֹצֵף
עַל־הַגּוֹיִם הַשַּׁאֲנַנִּים אֲשֶׁר אֲנִי

מסורה

מראשי בני אפרים : אראך ב' ואינון מן זוגים מן בב'.א' בריש ח' וא' וסימ' במסרה רבתא בערך ו' : והנה כל ה' דסמיכי בקריאה וסימ' נמסרין במלכים א' סימן ז' : ואת ערי ז' בקריאה וסימן ואת כל ערי המסכנות דמלכים ב' בפסוק · את ירושה ואת עריה ר"פ · הנני מצוה נאם ה' : ויען מלאך ה' ויאמר : ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים · ואת בעלת דדברי הימים בתרא דפסוק : ח' פסוק' מסורתא מיכא ומיכא דלא נסבין ו' ומלת במצע וסי' בתו' אפרים בתו' מנשה' כל נגע כל מחלה · דברים טובים דברים נחמים . ארום בגוים ארום באד'. שבט מישור שבט מלכותך. אבי ישי אבי דוד · על חסדך על אמתך : על בתוליה על התרים :

רדק

היה בבל : ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים · שרוקים מין צבע שלא נתברר אצלנו מה הוא וי"א שהיו שרוקים במסרק ואין לו טעם והנה שרוקים במראה הזאת במקום שחורים הנזכר במראה האחרת שהיא ארבע מרכבות וי"ת שרוקים במראה הזאת שתתין נוסחא אחרת קוותין . ואלה הסוסים מן הדומה לא היה עליהם רוכב וזה שהיה רוכב היה שר למלאכים האחרים לפיכך ראה אותו רוכב ואחריו סוסים אדומים אם נפרש סוס אדום על נבוכדנצר נפרש סוסים אדומים על בנו ועל בן בנו והנה הם כנגד המרכבה הראשונה שרוקים ולבנים כאלו אמר ואחריהם שרוקים ואחריהם לבנים והנה לא זכר כנגד ה... הרביעית כי לא ראה אותם בזאת המראה בעבור שהיתה רחוקה אע"פ שראה אותה במראות האחרות : (ט) ואמר · הדובר בי הוא שאמר אליו היה דבר ה' אל זכריה : אני אראך · היה לו לומר אני אשמיעך כי לא הראה לו עוד אלא מראה הסוסים שראה מתחילה לו אפשר כי אראך כמו אשמיעך כי חוש הראות כלל לשאר החושים לפי שהוא החזק שבכלם כמו שאמר וכל העם רואים את הקולות ראה ריח בני ויתכן פי' אראך כמשמעו ואמר לו על זה המראה האחרת שהראה לו ד' קרנות שהיא מבוארת מזאת ואע"פ שהוא לא הבינה עד שפירשה לו : (י) ויען האיש. הוא רוכב הסוס ושמע הנביא שהמלאך הרוכב ענה אע"פ שהוא לא היה שואל אותי ואמר לו כי אלה הסוסים הם שלוחי האל ששלחם להתהלך בארץ על דרך שאמר השטן משוט בארץ ומתהלך בה ואפשר כי המלאך הרוכב לא ענה אל הנביא אלא פי' ויען כמו ועניה ואמרת ויען איוב הראשון והנה שמע הנביא שרוכב הסוס היה אומר ושואל לאלה הסוסים אשר שלח ה' להתהלך בארץ מה ענין הארץ והם ענו ואמרו לו התהלכנו בארץ וראינו אותם יושבת ושוקטת ואלה כמו לאלה וכן ודוד הגיד לאמר אחיתופל בקושרים כמו ולדוד ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול כמו לבן שאול והדומים להם : (יא) ויענו. מבואר הוא יושבת ושוקטת ראינו שלות העכו"ם וישראל בצער לפיכך ענה המלאך ואמר עד מתי אתה לא תרחם את ירושלם : (יב) ויען · זהו העומד בין ההדסים שהיה לעזרת ישראל או המלאך הדובר לנביא והוא הנכון : עד מתי אתה לא תרחם את ירושלם · כי בעוד שישקטו העכו"ם לא יצאו מהגלות עד אבוד מלכות בבל והנה המראה הזאת כבר עבר ענינה בזמן שראה אותה אלא שהראה לו מה שעבר בעבור כראותו כי שלות בבל וחורבנה הכל מאת האל יתברך באמצעות המלאכים המנהיגים וכי הם משתדלים בטוב ישראל וכן ממשלת העולם מלכיות האחרות ומפלתם הכל יה ה מאת האל יתברך כמו שבראיתו מה שהיה במלכות בבל שעברה : אשר זעמת זה שבעים שנה · אם על מה שעבר כמו שפירשנו היו שבעים שנה למלכות בבל ושומה היתה כל מלכות נבוכדנצר או אמר זה שבעים שנה על זמן המראה שהיתה בשנת שתים לדריוש ואז שלמו לחורבן ירושלם שבעים שנה ואע"פ שזו המראה היתה בחדש שבט והם החלו לבנות בחדש כסליו אעפ"י כן זעומה היתה עדיין וכל זמן בנותם העיר במלחמה היו עם צריהם : (יג) ויען · דברים נחומים · אמר הנסמך ופי' דברים דברי נחומים או הוא עם תאר והוא הנכון : (יד) ויאמר · הדברים הטובים שאמר לו האל יתברך אמר לי שאקרא אותם באזני ישראל לנחמם : (טו) וקצף · השאננים

מצודת ציון

(יא) יושבת · ר"ל יושבת בשלוה : ושוקטת . מל' השקט ומרגוע : (יב) ויען · ענין הרמת קול כמו ועניה ואמרת (דברים כו) : זעמתה . מל' זעם וכעס : (יג) נחומים · מל' נחמה : (יד) קנאתי · ענין כעס כמו הם קנאוני מחולפים ודוגמתו בדרז"ל אשה לא תעביר סרק על פניה (שבת נה) :

מצודת דוד

האיש הרוכב עמדו סוסים אדומים וגומר : (ט) ואומר · שאלתי את המלאך הדובר בי מה אלה ר"ל על מה מרמז : אני אראך · במראה נבואה אראה לך על מה מרמז וזהו במה שהשמיע לאזניו דברי האיש העומד בין ההדסים האמור במקרא שלאחריו : (י) ויען האיש וגומר · עם כי הוא שאל אל המלאך הדובר בו ענהו האיש וגו' : אלה · הסוסים האלה הם אשר שלח ה' להתהלך בארץ לארכה ולרחבה לרשת משכנות לא להם כל אחד בזמנו : (יא) ויענו וגו' · כי המלאך העומד בין ההדסים שאלה מה עשו בארץ כ"א בזמנו ועם כי לא נזכר כי מהתשובה יובן ששאלם על זה : התהלכנו בארץ : ר"ל ירשנו את כל הארץ והנה כולה יושבת בשלוה והשקט ואין מי מערב לבו לגשת למלחמה לקחת מה מידינו ופתרון המראה היא הסוסים הם שלוחי המקום ירמזו על המושלים בכיפה והראה לו בדמות סוסים לרמז על המהירות וקלות התנועה והיה הרבה מכל מין לרמז על מרבית המהירות וכדרך שראה במראה אחרת כמ"ש והנה ארבע מרכבות וגו' במרכבה הראשונה סוסים אדומים וגומר (לקמן ו) והאדומים בכללם ירמזו על בבל שנאמר בו אנת הוא ראשה די דהבה (דניאל ב) ומראה הזהב אדומה היא והמלאך רכב על אחד מהאדומים בא לרמז שלא במקרה נפלה בבל אבל ה' שלח מלאכו והוא רכב עליה וכבשה תחתיו והעמידה בין ההדסים אשר במצולה לרמז שמפלת בבל היתה בארצה שעמדה במצולה כמ"ש האומר לצולה חרבי (ישעיה מד) ובה גדלו הדסים מרובים והשרוקים ירמזו על מדי ופרס לפי שהיו שתי מלכיות בא הרמז בסוסים בעלי מראה מחולפי הגוונים ולא בעלי גוון אחד והלבנים ירמזו על אנשי אנטיוכוס ויתכן שזהו לפי שמנהגם היה ללבוש מלבושי לבנים וכל סובם ויופיים שהיו לבנים בהפלגה (ולא הראה לו במראה היא ממשלת טיפוס לפי שממשלתה היתה אחר חורבן בית השני ועדיין לא דבר בו מהחורבן הזה ולאחר שדבר בו מזה הראה לו באמת רמזים גם ממשלת טיפוס) : (יב) מלאך ה'. העומד בין ההדסים : ה' צבאות עד מתי אתה וגומר · כאומר אף אם המשלת המלכיות ההם כ"א בזמנו ומסרת שרי מעלה מהעכו"ם תחת שר מעלה של כל המושל בזמנו אבל הלא אתה ה' על צבאות מעלה ומטה והכל בידך ומדוע לא תרחם אתה את ירושלים וכו' הלא אתה שר ישראל ואתה מושל בכל : אשר זעמתה · אשר כעסת עליהם זה זמן ע' שנה מעת חורבן הבית וכאומר הלא עדיין הם בכלל הזעם אם הם נכנעים למלכי מדי ופרס : (יג) את המלאך הדובר בי · למען יאמרם הוא אלי : דברים טובים · הם הדברים שצוה לו המלאך לקרוא אותם לפרסמם ברבים : (יד) קנאתי לירושלים בעבור

קָצַפְתִּי מְּעָט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה׃
טו לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי לִירוּשָׁלַ͏ִם בְּרַחֲמִים בֵּיתִי יִבָּנֶה בָּהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וְקָוֶה יִנָּטֶה עַל־יְרוּשָׁלָ͏ִם׃
יז עוֹד ׀ קְרָא לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד תְּפוּצֶנָה עָרַי מִטּוֹב וְנִחַם יְהוָה עוֹד אֶת־צִיּוֹן וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃

ב א וָאֶשָּׂא אֶת־עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה אַרְבַּע קְרָנוֹת׃
ב וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי מָה־אֵלֶּה וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר־זֵרוּ אֶת־יְהוּדָה אֶת־יִשְׂרָאֵל וִירוּשָׁלָ͏ִם׃
ג וַיַּרְאֵנִי יְהוָה אַרְבָּעָה חָרָשִׁים׃
ד וָאֹמַר מָה אֵלֶּה בָאִים לַעֲשׂוֹת וַיֹּאמֶר לֵאמֹר אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר־זֵרוּ אֶת־יְהוּדָה כְּפִי־אִישׁ לֹא־נָשָׂא רֹאשׁוֹ וַיָּבֹאוּ אֵלֶּה לְהַחֲרִיד אֹתָם לְיַדּוֹת אֶת־קַרְנוֹת הַגּוֹיִם הַנֹּשְׂאִים קֶרֶן אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה לְזָרוֹתָהּ׃
ה וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה־אִישׁ וּבְיָדוֹ חֶבֶל מִדָּה׃
ו וָאֹמַר אָנָה אַתָּה הֹלֵךְ וַיֹּאמֶר אֵלַי לָמֹד אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם לִרְאוֹת כַּמָּה־רָחְבָּהּ וְכַמָּה אָרְכָּהּ׃
ז וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי יֹצֵא

(מסורה: ס׳ בלישנא · כ״ו וקו ק׳ · ב׳ · כ׳ ובענין · כ׳ · ל׳ · ל׳ ומ״ל · כ׳ כתרי לישני וחסר ל׳ · ד׳ וחס׳ מסגולים)

תרגום

דִי אֲנָא רְגֵזִית עַל עַמִי זְעֵיר וְאִינוּן מְסַיְעִין לְאַבְאָשָׁא׃
טו בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֲתוּב לִירוּשְׁלֵם בְּרַחֲמִין בֵּית מַקְדְשִׁי יִתְבְּנֵי בַהּ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְחוּט דִמְשַׁחְתָּא יִתְנְגֵד עַל בִּנְיַן כּוּתְלֵי יְרוּשְׁלֵם׃
יז עוֹד אִתְנַבֵּי לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עוֹד יִתְמַלְיָן קִרְוֵי עַמִי טוּבָא וִינַחֵם יְיָ עוֹד יַת צִיוֹן וְיִתְרְעֵי עוֹד בִּירוּשְׁלֵם׃
א וּזְקָפִית יַת עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא אַרְבַּע מַלְכְּוָן׃
ב וַאֲמָרֵית לְמַלְאֲכָא דִמְמַלֵיל עִמִי מַן אִלֵין וַאֲמַר לִי אִלֵין מַלְכְּוָתָא דְבַדַרָא יַת אֱנַשׁ יְהוּדָה וְיַת יִשְׂרָאֵל וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם׃
ג וְאַחֲזְיַנִי יְיָ אַרְבְּעָא אוּמָנִין׃
ד וַאֲמָרֵית מָה אִלֵין אָתָן לְמֶעְבַּד וַאֲמַר לְמֵימַר אִלֵין מַלְכְּוָתָא דְבַדַרָא יַת אֱנַשׁ יְהוּדָה וְלָא שְׁבָקָא לְהַלָּכָא בְּקוֹמָה זְקוּפָה וַאֲתוֹ אִלֵין לְאַזָעָא יָתְהוֹן לְמִתְבַּר יַת מַלְכְּוַת עַמְמַיָא דִנְטַלוּ זֵין עַל אַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה לְאַנְיוּתָא׃
ה וּזְקָפִית עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא גַבְרָא וּבִידֵיהּ חוּט דִמְשַׁחְתָּא׃
ו וַאֲמָרֵית לְאָן אַתְּ אָזֵיל וַאֲמַר לִי לְמִמְשַׁח יַת יְרוּשְׁלֵם לְמֶחֱזֵי כַּמָה פוּתְיַהּ וְכַמָה אוּרְכַּהּ׃
ז וְהָא מַלְאֲכָא דִמְמַלֵיל עִמִי נָפֵיק

רשי

קצפתי. על עמי מעט: והמה עזרו. על הקצף לרעה: (טז) וקו ינטה. למוד תחומים ארכה ורחבה: (ב) אלה הקרנות. אלה הבבליים אשר בארבע רוחות השמים אשר נגחו בקרניהם את יהודה וירושלים עד אשר זירום: (ג) ארבעה חרשים. נגרים חורשים לנסר את הקרנות ורבותינו פירשו במסכת סוכה מי הם: (ד) ויאמר מה. אלה הקרנות אשר ראיתי בראשונה: אשר זרו את יהודה. והשפילום עד כפי איש לא נשא ראשו ולא נשאו לאחד מבני עמי להרים ראש: ויבאו אלה. החרשים להחריד אותן הקרנות ולידות אותן: לידות. להשליך: (ה) חבל מדה. חוט המדה למדוד את ירושלים כמה יהיה ארכה ורחבה: (ז) והנה המלאך הדובר בי יוצא. הוא אשר בידו

אבן עזרא

הגוים ביתים ההם: קצפתי מעט. על ישראל והם עזרו: (טז) לכן. וקו. מקולת הבונים: (יז) עוד תפוצנה. בכל צד מרוב הטובה יגדל הישוב: (א) ואשא. גם זה במראה: (ב) ואומר. והנה מעט קרנות. ארבע קרנות. מארבע פאות האויבים שהיו סביבות ירושלים הבאים לנגחם כדרך וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו: (ג) ויראני. הזכיר השם כי זה סוד המראה הראשונה והחרשים חרשי משחי׳: (ד) ואמר׳ אל המלאך הדובר בי אע״פ שלא הכירו כי חפש דרך קצרה וטעם כפי איש על בני יהודה כל אחד כפי מעלתו: לא נשא ראשו. אחד פעם כנגד אלה הקרנ׳: ויבואו אלה. החרשים: לידות את קרנות. להשליכם ממקומם כמו ידו גורל והטעם שפעם מגורו כל השונאים ויבנו הבית: (ה) ואשא. גם זאת במראו׳ הלילה: (ו) ואומר. למוד משפטי הפעל כמו לחוג לרום לבוז והנה ראה כי השם נוה ונזר שהיה בגוים ככה בארך וברוחב לפנים מהחומות: (ז) והנה. יוצא. מבין ההדסים והנה מלאך אחר יוצא והנה עליה אחר מהשם אל המלאך הדובר

רדק

השאננים. ר״ל כמו שאמר יושבת ושוקטת: אני קצפתי מעט. אני קצפתי על ישראל מעט להגלותם מארצם ומעט הוא כנגד מה שהרעו הם לישראל אחר גלותם: עזרו לרעה. להרע להם יותר מדאי וכן אמר ישעיה קצפתי על עמי חללתי את נחלתי ואתנם בידך לא שמת להם רחמים על זקן הכבדת עולך מאד: (טז) לכן כה אמר ה׳. וקוה, כתיב בה״א במשקל נוה וקרי בלא ה״א והוא קו הבנין החוט שנוטין על הבנין: (יז) עוד קרא. תפוצנה ערי מטוב מרוב טובה ושלום שיהיה להם תפוצנה הנה והנה כלומר שירבה הישוב: ונחם. פתח והוא מבנין הדגוש: (א) ואשא. במראה הזאת שב לראות מראה אחרת שהיא מאוחרת מן הראשונה כי הבין ממנה כי הקרנות הם לנגח כמו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו אבל לא הבין מי הם אלה הקרנות: ד׳ קרנות הם ד׳ מלכיות והם מלכות בבל מלכות פרס ומלכות יון וכן ת״י ארבע מלכון וארבעתם הרעו לישראל כמו שפי׳ המלאך אשר זרו את יהודה את ישראל וירושלם: (ב) ואמר. אשר זרו נגחו עוד אותם עד שזרו אותם הנה והנה כל אחת מהקרנות בזמנה הרעה להם כי מלכות פרס אף על פי שהעלם מהגלות בתחלת מלכותם אחרי כן הרעו להם בימי ארתחשסתא הראשון ובימי אחשורוש עד שנת שתים לדריוש: (ג) ויראני ה׳ ארבעה חרשים. אומנים כמו חרש עצים כלו׳ לגדע הקרנות כלומר כל מלכות תהיה חרש לה לגדע המלכות הקודמת לה כי מלכות בבל נפלה ביד פרס ומלכות פרס נפלה ביד יון או יהיה החרשים משל על המלכים שרי מעלה הממונים על המלכיות ורז״ל פירשו הפסוק לימות המשיח ואמרו מאן נינהו ארבע חרשים א״ר שמעון חסידא משיח בן דוד ומשיח בן יוסף ואליהו וכהן צדק: (ד) ואמר. כפי איש לא נשא ראשו נגחו וזרו אותם כשיעור שלא נשא איש מבני ישראל ראשו מפניהם כפי פירוש כשיעור וכן איש כפי אכלו וכן תרגם יונתן ולא שביק איניש להלכא בקומה זקופה: לידות. להשליך כמו וידו אבן בי: (ה) ואשא. במראה הזאת שב לראות מראה אחרת ויתכן שתהיה מראה זאת עתידה לימות המשיח כמו מראות יחזקאל שמדד המלאך ירושלם ארכה ורחבה: חבל מדה. חבל שמודדין בה וזה האיש היה מלאך אחר לא שהוזכר בו: (ו) ואמר. למד מקור מן מדד כמו לרום את הכלת מן רמם רב לכבר סוב מן סביב: (ז) והנה. ויאמר אליו רוץ דבר אל הנער הלז והוא לא אמר לו לפי שהמלאך הזה היה דובר בו מתחלה אמר לו שידבר אליו זה כי אף על פי שראה המלאך מודד ארץ ירושלם ורחבה

נחם׳ ונחם ו׳ פתחין וסימ׳ ותכל דוד המלך לצאת. אתם יראה פרעה. מי יודע ישוב. ונחם ה׳ על זאת. עוד קרא לאמר. וחבריו וכל ישעיה דכו׳: זרו ב׳ חסר ובענין וסי׳ ויאמר אלי אלה הקרנות. ואמר מה אלה הבאים: למד ב׳ בתרי לישני וחסר למד ילמדו. למד את ירושלם:

תולדות אהרן ארבעה חרשים סוכה נב: ובידו חבל. עירובין נז: ואומר אנה ב״ב עה:

מצודת דוד

בעבור מה שעשו הבבליים לירושלים ולציון. טעם אני הרבה: (טו) וקצף. אמנם שהקצף היא על הבבליים השוכנים שאנן ושקט על אשר אני קצפתי מעט על ישראל והמה עזרו אל הקצף לעשות רעה עוד יותר ממה שקצפתי: (טז) לכן. אחר ומאד הרעו לישראל לכן כבר שבתי את ישראל לירושלים מעתה ברחמים עם כי לא זכו ועוד יבנה גם ביתי ולא יבטל עוד את הבנין כדרך שבטל כורש: וקו ינטה. הבונים ינטו קו המשקולת לבנות חומת העיר ולא ימחה המלך בידם: (יז) עוד קרא לאמר. גם זה מדברי המלאך שאמר לנביא עוד קרא לאמר את זאת: עוד תפוצנה. ר״ל עוד יבוא חרבן וגלות על הבית השני ויפוצו יושבי ערי יהודה מכל טוב ויצאו מן הארץ הטובה: ונחם ה׳. ואח״ז בגאולה העתידה ינחם ה׳ עוד את ציון ויבחר עוד בירושלים וכאומר הנה אז תהיה גאולה שלימה בגאולת עולם: ב (א) וארא. במראה הנבואה: ארבע קרנות. הם רמז שנגחו בימים הקדמונים את ישראל כבעלי קרנים עם הקרן: (ב) מה אלה. ר״ל על מה מרמז: אלה הקרנות. ר״ל זה מרמז על הבבליים שהרעו לישראל והלאו נגחו אותם בקרן עד שפזרו אותם הנה והנה: את ישראל. כמו ואת ישראל בוי״ו: (ג) חרשים. אומנים שודעים לגדע ולהשפיל את הקרנות: (ד) ויאמר לאמר. ר״ל ה׳ אמר אל המלאך שיאמר לי: אלה הקרנות וגו׳. ר״ל על כי אלה הקרנות וגו׳ הרעו לעשות כשיעור אשר איש מישראל לא נשא ראשו מפניהם ולכן באו אלה החרשים להחריד את הקרנות ולהשפיל אותם על אשר נשאו קרן על ארץ יהודה לזורם ולפזרם (ואף שהבבל נפלה בבל הראה לו המקים כפי הצורה והלאו עמד לפני מפלת בבל): (ה) והנה איש. והנה איש ובידו היה חבל מדה שרגילין למדוד בו את התחומות: (ו) ואומר. שאלתי את האיש לאיכן אתה הולך עם חבל המדה: לראות כמה רחבה. ר״ל

כמה

מצודת ציון

קצתי כלה אל (שם נב): (טו) השאננים. מל׳ שאנן ושקט: (טז) וקו. ענינו חוט המשקולת של הבנאי וכן קו לקו (ישעיה כח): ינטה. מל׳ הטיה: (יז) תפוצנה. ענין פזור כמו ותפוצנה כל הארץ (בראשית ט): (א) קרנות. מל׳ קרן: (ב) זרו. פזרו כמו ואתכם אזרה בגוים (ויקרא כו): (ג) חרשים. אומנים כמו חרש עצים (ישעיה מד): (ד) כפי. כשיעור כמו איש כפי אכלו (שמות יב): לידות. ענין השלכה והשלכה כמו ידו אבנים (ירמיה נ): הנשאים. ענין הרמה: לזורה. לפזרה: (ה) חבל מדה. קו המדה:

אבן עזרא

שדובר בי : (ח) ויאמר • הלז • כמו הלזה אותו העומד והנה שלפה נראה לו והנה נערים זכרים שמואל וירמיה : פרזות • מאין לחומה : (ט) ואני • חומת אש • לשמור ירושלים ושפרזות סביב לשמירת כל שקרב אליהם לעשות להם : (י) הוי • לשון קריאה לזוי שהם על יד שגביא לנשארים בבבל לבוא אל ירושלים לעזור לבנות הבית ולעשות חומות שהם שלויים בארץ : מארץ צפון • היא בבל ועילם ומלכות פרס ומדי וטעם כי בארבע רוחות כאשר לא יתחבר רוח אל רוח ככה הייתם עד עתה : (יא) הוי יושבת עם בת בבל וטעם שובי אל ארצך ואל תשכני עם זרים : (יב) כי • אחר שילוח כבודו אלי שלחני וטעם לומר ליושבי בבבל כי אין להם פחד כל אויב בדרך לשוב אל ציון : (יג) כי • אני מניף ידי להכות כל מבקש לשלול אתכם : (יד) רני ושכנתי • על הגאי אם התחברו ישראל מכל הגוים והנה לא עשו כן כאשר פירשתי במגילת שיר השירים וככה מראות שהיה כאשר אפרש : (טו) ונלוו • אם ישראל יבואו ונגל

תרגום

ומלאכא אוחרנא נפיק לקדמותיה׃ ח ואמר ליה רהוט מליל עם עולימא דיכי למימר פצחין תיתיב ירושלם מסגי אנשא ובעירא בגוה׃ ט ומימרי יהי לה אמר יי כשור דאשא מקף לה סחור סחור וביקר אשרי שכנתי בגוה׃ אכלו למבדריא ואמרו להון אתכנשו מארעא צפונא אמר יי ארי כארבע רוחי שמיא בדרית יתכון אמר יי׃ יא אכלו לכנשתא דציון ואמרו לה אשתיזבי ואתא דיתבא במדינת בבל׃ יב ארי כדנן אמר יי צבאות בתר יקרא דאמיד לאיתאה עליכון שלחני על עממיא דבזזין יתכון ארי דמנזיק בכון כד מושיט ידיה למקרב בגלגלי עינוהי׃ יג ארי הא אנא מרים ית מחת גבורתי עליהון ויהון עדי לפלחיהון ותידעון ארי יי צבאות שלחני׃ יד בועי וחדי כנשתא דציון ארי הא אנא מתגלי ואשרי שכנתי בגויך אמר יי׃ טו ויתוספון עממין סגיאין על עמיה דיי בעדנא ההיא ויהון קדמי לעם ואשרי שכנתי בגויך ותידעון ארי יי צבאות שלחני לאתנבאה עלך׃

זכריה ב

ומלאך אחר יצא לקראתו׃ ח ויאמר אלו רץ דבר אל־הנער הלז לאמר פרזות תשב ירושלם מרב אדם ובהמה בתוכה׃ ט ואני אהיה־לה נאם־יהוה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה׃ י הוי הוי ונסו מארץ צפון נאם־יהוה כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם־יהוה׃ יא הוי ציון המלטי יושבת בת־בבל׃ יב כי כה אמר יהוה צבאות אחר כבוד שלחני אל־הגוים השללים אתכם כי הנגע בכם נגע בבבת עינו׃ יג כי הנני מניף את־ידי עליהם והיו שלל לעבדיהם וידעתם כי־יהוה צבאות שלחני׃ יד רני ושמחי בת־ציון כי הנני־בא ושכנתי בתוכך נאם־יהוה׃ טו ונלוו גוים רבים אל־יהוה ביום ההוא והיו לי לעם ושכנתי בתוכך וידעת כי־יהוה צבאות שלחני

קמץ · אליו ק׳ · ג׳ בנוסחא · ב׳ לגני · ד׳ • ג׳ · ג׳ · ה׳ · ג׳ וחסר וי״ו · ג׳ • ט׳ · ג׳ · ד׳

פרזות ג׳ בליש׳ וסי׳ ואמרת אעלה על ארץ פרזות • פרזות תשב ירושלם • על כן היהודים הפרזים : אל הגוים ה׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סוף סימ׳ ט״ל ובסוף ישעיה : ונלוו ד׳ וסימ׳ ונלוו עליך ושמרו את משמרת • באו ונלוו אל ה׳ • ונלוו גוים רבים • ונלוו עליהם

תולדות אהרן

יוצא לקראתו. שם כה : חומת אש • ב״ק ס (ברכות ח תענית סה) : כארבע רוחות. תענית ג : הוי ציון • כתובות קיא :

רשי

בידו חבל המדה : (ח) רוץ דבר אל הנער • אל תלך עוד למוד כי מלאך הקב״ה בשפלות שלא יהא לה קצב ושיעור ועתה רוץ דבר אל זכריה : פרזות תשב • מאין חומה כדי שיתישבו בה כל הבא ותגדל מיום אל יום : (ט) ואני אהיה לה . למגן כאילו חומת אש סביב לה וגם בתוכה תשכון שכינתי לכבודכם : (י) הוי הוי • אין הוי אלא לשון הכרזה וזעקת קינה וכן ת״י אכלו למבדריא הכריזו כמו (שמואל ב כב) ירעם מן שמים . אכלו מן שמיא : ונוסו מארץ • לאו גליות עמי מתוך בבל ואשור : (יא) הוי ציון המלטי . אף זו ל׳ הכרזה האספו עם גלות ציון והמלטו מתוך בבל : (יב) אחר כבוד אחר כבודכם אני שלוח להגדיל לכם כבוד ומדרש אגדה אחר כבוד אחר שאשלם לעשו כבוד שכיבד את אביו : (יג) והיו שלל לעבדיהם • לישראל שהם עתה עבדים להן : (טו) ונלוו • ונתחברו

רדק

ורחבה : פרזות תשב • כלומר מחוץ לעיר ישבו רבים כי לא תכיל אותם העיר אף על פי שתארך ותרחב מאד ממה שהיתה ישבו חוצה לה רבים ערי פרזות מאין חומה דלתים ובריח כי בבטחה ישבו שלא יפחדו מאדם כי אני אהיה לה חומת אש : (ח) ויאמר הנער • אמר כי נער היה בשנים בהנבאו כמו שמואל וירמיהו או היה משרת נביא אחר גדול ממנו לפיכך קראו נער כמו ויהושע בן נון נער : (ט) ואני אהיה • חומת אש שלא יגע אדם בהם לרעה כמו שלא יגע באש שלא יכוה אותו : ולכבוד אהיה בתוכה • ענין הכבוד התופף עליהם כמו שכתוב בנבואת ישעיה וברא ה׳ על מכון הר ציון וגו׳ : (י) הוי הוי • לשון קריאה והכפל לחזק וכן הוי ציון המלטי : ונוסו מארץ צפון • אמר כנגד הנשארים בבבל שלא עלו ברשות שימהרו לצאת ולשוב ירושלם ולבנות הבית כי הגיע זמנו וזהו וזמו טו״ו גרדם ורכב וסוס ותורה על מלא חסרה כלומר לאו ונוסו : כי כארבע רוחות השמים • ר״ל כי זה שאמרתי שיצאו מהגלות לא אמרתי אלא אותם שגלו לבבל כמו שאמר יושבת בת בבל כי כאשר רחוקים הם מהם כי אני פרשתי אותם בגלות כמו ארבע רוחות שהם רחוקות זו מזו ארבע פאות העולם מזרח רחוק ממערב וצפון רחוק מדרום כן רחוקים ישראל זה מזה בגלותם ולא הגיע זמנם לצאת עדיין אלא גלות יהודה הגיע זמנו לצאת לפיכך אמר הוי ציון המלטי והוא שבט יהודה ובנימן כי הם היו יושבים בציון ורז״ל דרשו כארבע רוחות כמו שאי אפשר לעולם בלא ארבע רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל : (יב) כי כה אמר • אחר כבוד שלחני • אחר הכבוד שהבטיח אתכם כמו שכתוב בנבואה למעלה שתלית ולכבוד אהיה בתוכה אחר זה שלחני אל הגוי השוללים אתכם כי אין די שלא יתברך בטובה שישלם לכם תמורת הרעה שהגיע לכם בגלות עד שיקח נקמה מאויביכם אשר שללו אתכם : כי הנוגע בכם • הנוגע בכם לא ינקה כאדם שנוגע בבבת עינו והיא אישון העין שינקר אותו אם יגע בו בחזקה כן הנוגע בכם לרעה יגע בנפשו : (יג) כי הנני . והיו שלל לעבדיהם׳ ר״ל העו״ג והיו שלל לישראל שהיו עבדיהם בגלות : וידעתם • אז כשיגיע זאת הנבואה תדעו כי ה׳ [illegible] לתני וזה יהיה לעתיד בימות המשיח : (יד) רני ושמחי • יתכן לפרש נבואה זו עד ממעון קדשו עתידה לימות המשיח בעבור שאמר ונלוו גוים רבים : הס כל בשר • ולא ראינו זה בבית שני אלא שאמר כל הפרשה ענינה בבית שני שדבר על יהושע ועל זרובבל : (טו) ונלוו • מבואר הוא

מצודת ציון

(ו) אנה • לאיכן כמו אנה אנחנו עולים (דברים א) : (ח) רוץ • ענין מהירת ההליכה : הלז • כזה וכן מה האיש הלז (מ״ב כג) : פרזות • ר״ל מבלי חומה סביב וכן ראש פרזיו (חבקוק ג) : (י) הוי • הוא ענין קריאה וכן הוי כל צמא (ישעיה נה) : ונוסו • ענין בריחה ומהירות ההליכה : רוחות • פאה ועבר : (יא) המלטי • ענין הצלה : בת בבל : עדת בבל : (יב) השוללים . ענין בזה : בבבת עינו • הוא גלגל העין וכן כאישון בת עין (תהלים יז) : (יג) מניף • ענין הרמה כמו והניף הכהן (ויקרא כג) : (טו) ונלוו • ענין התחברות כמו ונלוה הגר (ישעיה יד) : שם

מצודת דוד

כמה יש עתה ברחבה ובארכה וכאלו מראה בזה שקטנה היא עכשיו מול הגודל שתהיה לעתיד : (ז) המלאך הדובר בי • אין זה שהיה בידו חבל המדה : יוצא • אל מול המלאך הבא לקראתו לשאול ממנו מהו ענין המדידה כי חשב שמן המדידה היא להודיע שכן יהיה לעתיד מבלי תוספת : יוצא לקראתו • להגיד לו ענין המדידה : (ח) ויאמר אליו • המלאך הבא אמר אל המלאך הדובר בי רוץ חיש מהר ודבר אל הנער הזה הוא זכריה כי היה עודנו נער : פרזות • ר״ל אל יחשוב גם הוא כמוך שכן יהיה גם מדת העיר לעתיד כי לא כן הוא אבל המדידה באה להראות שקטנה היא עכשיו מול הגודל שתהיה לעתיד כי אז תהיה ירושלים מיושבת כעיר פרוז אשר אין חומה סביב לה כאלו אין לה קצה ומדה וזהו ממה שיהיו בתוכה הרבה בני אדם ובהמה רבה וכאלו לא יכילם מקום מגדר : (ט) ואני אהיה לה וגו׳ • ר״ל ועכ״ז לא ידאגו מפחד הבבליים כי מי יבוא בה הואיל והיא מבלי חומה כי אני אגן עליה מפני הבבליים כאלו יהיה סביבה חומת אש שאין לקרוב אליה : ולכבוד • ר״ל אל יחשבו שיהיה להם העדר כבוד לשבת בעיר פרוז כי אני אשרה שכינתי בתוכה להיות לה לכבוד אשר אין ערוך אליה כבוד השקפת החומה מסביב : (י) הוי הוי • יאמר על הגאולה העתידה וכאלו יקרא עליהם אתם בני י׳ השבטים שגלו לארץ אשור העומדת בצפון נוסו משם במהרה לשוב אל ארצכם : כי כארבע רוחות השמים • כמו ד׳ רוחות השמים שהם רחוקים זו מזו כן פרשתי אתכם לארץ מרחוק ולכן מהרו ונוסו לפי רוב המרחק : (יא) הוי ציון המלטי כאלו יקרא ליהודה ויאמר עתה עדת יהודה שגלית מתחלה לבבל לשבת ביניהם המלטי ממקום שאתה עתה לבוא לציון : (יב) אחר כבוד • ר״ל אחר שאמר לי שיהיה בתוך ירושלים לה לכבוד כמ״ש למעלה אחר זה שלחני להנבאות על הבבליים השוללים אתכם להודיעם שישלם להם גמול כי כל הנוגע בכם לרעה הרי הוא כאלו נוגע בבבת עינו של המקום ב״ה כביכול : או רצה לומר מזיק לעצמו כי יקבל גמולו והרי הוא כאלו נוגע בבבת עינו שמזיק לעצמו בידים : (יג) כי הנני מניף • כי בעבור זה אניף ידי עליהם להכות בהם והם יהיו לשלל לישראל שהיו עבדים להם : וידעתם • בבוא הדבר תדעו אשר ה׳ שלחני ומאתו היו דברי : (יד) כי הנני בא • אבוא אל ירושלים ואשכון בתוכך : (טו) ונלוו • אז יתחברו עכו״ם רבים אל ה׳ ויהיו לו לעם להאמין בו ועכ״ז אשכון בתוכך ולא בתוך העכו״ם הרבים : וידעת • אז בהשכינו

אליך : טז ונחל יהוה את־יהודה ל'
חלקו על אדמת הקדש ובחר עוד ל' וחד אדמת קדש
בירושלם : יז הס כל־בשר מפני
יהוה כי נעור ממעון קדשו : ל'
ג א ויראני את־יהושע הכהן
הגדול עמד לפני מלאך יהוה
והשטן עמד על־ימינו לשטנו : ל' וחד ובטן ל'
ב ויאמר יהוה אל־השטן יגער
יהוה בך השטן ויגער יהוה בך ל'
הבחר בירושלם הלוא זה אוד מצל ל' י"ד בטעם ב'
מאש : ג ויהושע היה לבש בגדים
צואים ועמד לפני המלאך : ד ויען ל'
ויאמר אל־העמדים לפניו לאמר ז' בליש"א
הסירו הבגדים הצאים מעליו ל' וחסר וחד נחים
ויאמר אליו ראה העברתי מעליך
עונך והלבש אתך מחלצות : ה ואמר ל'
ישימו צניף טהור על־ראשו וישימו ל'
הצניף הטהור על־ראשו וילבשהו ל' וחסר

טז ויחסין יי לדבית יהודה
חולקהון על ארעא דקודשא
ויתרעי עוד בירושלם : יז ספו
כל רשיעיא מן קדם יי ארי
אתגלי ממדור קודשיה :
א ואחזיני ית יהושע כהנא
רבא קאים קדם מלאכא דיי
וחטאה קאים על ימיניה
לאסטנא ליה : ב ואמר יי
לחטאה יזיף יי בך חטאה
ויזיף יי בך דאתרעי לאשראה
שכנתיה בירושלם הלא דין
אוד משיזב מיקידא :
ג ויהושע הוה ליה בנין
דנסבין להון נשין דלא כשרן
לכהונתא וקאים קדם
מלאכא : ד ואתיב ואמר
לדמשמשין קדמוהי למימר
אמרו ליה ויפיק נשין דלא
כשרן לכהונתא מביתיה
ואמר ליה חזי דאעדיתי מנך
חובך ואלבישת יתך זכון :
ה ואמרית שוו מצנפא דכיא
על רישיה ושויאו מצנפא דכיא על רישיה ואסבוהי איתתא

רשי

ונסתברו : (טז) ונחל ה' את יהודה · נחלתו וחלקו : (יז) הס כל בשר : כל אשר העכו"ם : כי נעור · ל' התעורר והקיצה : (א) לשטנו : להשטינו על עונו בניו שנושאות נשים פסולות לכהונה כמו שנ' בספר עזרא וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק : (ב) יגער ה' בך השטן · יגער הקב"ה בך אתה השטן ותחזור ותאמר ויגער ה' בך הוא הבוחר בירושלים שלא תכנס לפניו לקטרג על הצדיק הזה שלא ראוי הוא וזכה לכך שהוצל מאש הכבשן : הלא זה אוד מוצל מאש · מפורש באגדת חלק (דף צג·) שהושלך עם אחאב בן קוליה וחבירו לאור : (ג) לבוש בגדים צואים · כתרגומו הוו ליה בנין דנסבין להון נשין דלא כשרין לכהונתא והיה נענש הוא על שלא מיחה בידם : (ד) הסירו הבגדים הצואים מעליו · יבדיל בניו את נשותיהם וימחול לו : מחלצות · חליפות בגדים נאים כלומר זכיות : אבל לפי פשוטו משל לבגדים צואים דימה העונות ולמחלצות בגדים נאים ולבנים : (ה) ואומר · אני זכריה : ישימו צניף טהור וגו'. בקשתי

רבים בחלקלקות : אדמת הקדש ל' וחד אדמת קדש ואינון מן שטה חדא חד לא נסיב ה' בריש תיבותא וה"ו נסיב וסימ' במסורה רבתא בערך ה' : הלא זה חד מן י"ד פסוקים בטעמא פי' הטפח' כך דינה לעולם לא ישרתות כי אם מרכא אך בי"ד מקומו' ישרתות דרגא עם ב' מרכות הנקראו' תרין חוטרין וסימ' נמסר בסוף סדר

תולדות אהרן הס יהושע·סנהד' צג זוכר וירא שלח
בלק : אל השטן · ברכות נא סנהדרין צג : אוד מוצל · (תענית טו) :
הסירו הבגדים . עזרא שלח :

אבן עזרא

(טז) ונחל . יקחנו לחלקו כמו ונחלתנו או הפועל יוצא כמו אשר ינחלו לכם : (יז) הס · על דרך ידמו כאבן ומלת נעור מבנין נפעל כמו נכון וזה הבנין יבוא בלשון הווה פועל גם בלשון עבר כמו ונכונו ללצים שפטים והממלכה נכונה גם זה נעור לשון עבר והעתיד אשר יעור משנתו ובא קמץ קטן תחת קמץ גדול אולי היה כן בעבור אות הגרון והמפרש כי הוא כמו נערו כגורי אריות הברה נכונה חשב בעבור מלת הס : (ויראני) השם . כדרך מראות הלילה : והשטן : אויב כמו שטנה הנבלט וכאשר עשו צרי יהודה והם כתוב כתבו שטנה והם היו שטן ליהושע כי לא ירצו שהכהן יבנה ויהיה יהושע כהן גדול : (ב) ויאמר · השם יסיר כל שטן שוטן שלא יבנה הבית ותבנה עבודת בית המקדש שלימה וטעם שלא דרך משל די לאלה צערם שיצאו מהגלות או איך תוכל לשטנו והלא לא הזיקו דרך משל איך תוכל לשטנו אחרי שהוא מצל מהגלות : (ג) ויהושע · יש אומרים כי הבגדים הצואים אחד מבני בניו היה חתן לסנבלט וזה העון אינו על יהושע כי לא היה זה בימיו והנכון כי לא היה לו בגדי כבוד ותפארת כי לא היה להם רק מזבח להקריב העולות ואין להם בית ולא פרכת וכפרת ומזבח הזהב ובגדי זהב והנה הבגדים משל שאין לו כבוד והדר : (ד) ויען · זה המלאך אל העומדים לפני זה המלאך והוא שר עליהם כי יעשו מה שיצוה וי"א כי לפניו שב אל יהושע וזה רחוק כי למה יעמדו אנשים לפניו ומה תועלת יש לו כי הוא לבוש בגדים צואים ודע כי לבש פועל יוצא וכאומרו לובש הוא לובש עצמו ולבוש אשר עם עליו אלה הבגדים הצואים ואלה עונך כדרך גדול עוני מנשוא גדול עונשי ונשרי על כן אשר אמריו הן גרשת אותי וגם זה עונך ככה : העברתי מעליך · עונך ולעבור והלבשתך כדרך ונקה כלים מעון וכן והאשה תשא את עונה : מחלצות · כמו את חליצתו חליפתו דבר שהוא נחלץ ממנו ומחלצות מחלץ אחרים מחמיסן : (ה) ואומר . א"ל מריטם כי הוא ענה ויאמר וכזה לא ימצא בלשון הקדש והנכון שהנביא אמר אחר שהסירו הבגדים הצואים וילבשוהו בגדי תפארת כמה היה נאה אילו היה צניף הסור על ראשו או מלת ואומר זה בלבי כמו חשבתי בלבי וראיתי שמתקיימת מחשבתי והנה הושם הצניף הטהור על ראשו

רדק

והוא לשון תבור : (טז) ונחל · יהודה שהוא חלק האל יתברך או ינחל אותו האל יתברך שיהיה נחלתו על אדמת הקדש שלא תגלה ויהיה נחלה לאל על אדמת הקדש והפסוק הוא כמו כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו וזכר יהודה לפי שהוא ראש ממלכות ישראל ואם בבית שני יהודה הוא שבא מהגלות : (יז) הס · שתוק כמו שפירשנו : כי נעור ממעון קדשו · הוא השמים ואמר נעור ע"ד שאמר ויקץ כישן ה' ונעור מבנין נפעל מנחי העי"ן על משקל נכון ונכון אמפ"י שהוא בקמץ סג"ל וזה כגלג"ל : (א) ויראני · השטן משל לסנבלט וחבריו שהיו שוטנים אותם ומשביתים ממלאכתם וי"ת וחטאה קאים על ימיניה לאסטנא ליה : (ב) ויאמר ה' · הוא המלאך ונקרא בשם רבו וכן בדבר גדעון ובמקומות אחרים : ויגער ה' · הוא האל יתברך : הבוחר בירושלם · לבנותה ולא תוכל לשטנו : הלא זה אוד מוצל מאש · כמו אוד שהוצל מן הבער שהסירו אותו מהאש שלא ידלק עוד וכן זה מוצל מאש הגלות לבא לירושלים ולבנות הבית ולכהן בו ורז"ל דרשו בו כמשמעו שהיה עם צדקיהו ואחאב אשר קלם מלך בבל באש והם נשרפו והוא נצול כמו שאמר בדרש שהוא וכת"י : (ג) ויהושע היה לבוש בגדים צואים · פי' כי זה משל על בניו שנשאו נשים נכריות וכת"י ויהושע הוה ליה בנין דנסבין להון נשין דלא כשרן לכהונתא וכן אמרו רז"ל כי על עון אשר בניו שנשאו נשים שאינם הגונות לכהונה ולא מיחה בידם אמר זה שנאמר ויהושע היה לבוש בגדים צואים וכי דרכו של יהושע היה ללבוש בגדים צואים אלא שהיו בניו נושאים נשים שאינם הגונות לכהונה ולא מיחה בידם וכן כתוב בעזרא וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק ואחיו וגו' : (ד) ויען המלאך · אמר אל המלאכים האחרים העומדים לפניו כי הוא היה גדול מהם והוא היה שולחם ופי' כדמשמשין קדמוהי : הסירו · רמז שיבדילו מהנשים הנכריות : עונך · פי' כי הבגדים הצואים הם משל לעון : מחלצות · הם חליפות בגדים נקיים וזה משל על הזכיות כלומר כיון שיוסר העון יראו בך הזכיות וכן פי' ואלבישת יתך זכון : (ה) ואמר · אמר זכריה כנבואה אמרתי אל המלאך ישימו צניף טהור על ראשו אחר שצוית להסיר הבגדים הצואים מעליו ולהלביש אותו מחלצות נאה גם כן שישימו צניף

מצודת דוד

בהשכינו את שכינתו לבד בתוכך תדע אשר ה' שלחני אליך ר"ל עיקר ייעוד השכנת השכינה נאמר עליך : (טז) ונחל ה' · המקום ינחל את יהודה כמאז להיות חלקו לעולם על אדמת הקודש ולא יגלו עוד ממנה : ובחר עוד ירושלים · להשכין שם שכינתו כמאז : (יז) הס כל בשר . שתקו כל הבבליים מפחד ה' ולא תוסיפו עוד להרחיב פה על ישראל : כי נעור . כי אז יעור ממעון קדשו השמים לרדת לעשות נקם בבבליים כי עד הנה האריכו לבבליים כאלו היה ישן אבל אז כאלו יעיר משנתו : ג (א) ויראני . במראה הנבואה : על ימינו · על ימין יהושע : לשטנו · לקטרג עליו על שם שלא מיחה בבניו שנשאו נשים עכו"ם כמ"ש וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים וגו' מבני יהושע בן יוצדק (עזרא י) כן אמרז"ל : (ב) ויאמר ה' : ר"ל מלאך ה' : יגער וגו' ויגער : ר"ל יגער ויחזור ויגער : הבוחר בירושלים · מוסב על ה' לומר ה' הבוחר בירושלים יגער בך : הלא זה · ר"ל איך תקטרג עליו הלא הוא כאוד המוצל מאש כי הושלך באש עם אחאב וצדקיהו נביאי השקר וניצל מן השריפה כמ"ש חז"ל וא"כ זכותו רב ואיך תקטרג עליו : (ג) ויהושע וגו' ועומד וגו' · ר"ל בשעה שעמד לפני המלאך היה עדיין לבוש בגדים מלוכלכים ר"ל עדיין היה מלובש בזה העון כי עוד ישבו הנשים העכו"ם תחת בניו ולא גרשו אותן והוא לא מיחה בהם : (ד) ויען ויאמר · המלאך שעמד יהושע לפניו אמר אל המלאכים העומדים לפניו הסירו מיהושע הבגדים המלוכלכים ר"ל הפרישו את בניו מנשותיהם העכו"ם למען יוסר העון מיהושע : ויאמר אליו · המלאך אמר ליהושע : ראה העברתי · במה שצויתי להפריש בניך מהעכו"ם העברתי מעליך העון שהיה בך מה שלא מחית בהם : והלבש · צויתי נהלבש אותך מחלצות . ר"ל כשיוסר העון יגולה הזכות : (ה) ואומר · זה מאמר זכריה

מצודת ציון

(יז) הס · ענין שתיקה כמו ויהס כלב (במדבר יג) : כל בשר · כל אדם : נעור . מלשון הערה והקיצה כמו אשר יעור משנתו (לקמן ד') : ממעון · ענין מדור כמו ה' מעון אתה היית לנו (תהלי' צ) : (א) השטן · מלאך מקטרג : לשטנו · ענין קטרוג וכן כתבו שטנה (עזרא ד') : (ב) יגער · ענין צעקת נזיפה : אוד · הוא העץ שמגדדים בו האש כמו כאוד מוצל משרפה (עמוס ד') : (ג) צואים · ר"ל מלוכלכים ולפי שהצואה הוא לכלוך קורא לבגדים מלוכלכים בגדים צואים : (ד) ויען · ענין הרמת קול כמו וענית ואמרת (דברים כו) : מחלצות · כן יקראו מין מלבושים נאים וכן המחלצות והמעטפות (ישעיה ג) : (ה) צניף · כלי מלבוש העשוי לסבב את הראש סחור

תרגום

דכשרא לכהונתא ומלאכא דיי קאים: ו ואסהיד מלאכא דיי ביהושע למימר: ז כדנן אמר יי צבאות אם באורחן דתקנן קדמי תהך ואם ית מטרת מימרי תטר ואף את תדין לדמשמשין בבית מקדשי ואף תטר ית עזרתי ובאחיות מיתיא אחיינך ואתן לך רגלין מהלכן בין שרפיא האלין: ח שמע כען יהושע כהנא רבא את וחברך דיתבין קדמך ארי גברין כשרין למעבד להון נסין אינון ארי הא אנא מיתי ית עבדי משיחא ויתגלי: ט ארי הא אבנא דיהבית קדם יהושע על אבנא חדא שבעא עינין חזיאן לה הא אנא גלי חזיתהא אמר יי צבאות ואעדי ית חוב ארעא ההיא ביומא חד: י בעדנא ההיא אמר יי צבאות תערעון גבר לחבריה לתחות פרי גופנוהי

מקרא

ו וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: ז כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרָי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה: ח שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח: ט כִּי הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֺן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד: י בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה:

(מסורה בגליון: ג' ויעד ס' · ב' בטעם · ג' · ט' פסוקי' וגם וגם · ל' · ב' מ"ג וכולהי · כ"ח · ל' וחסר · כ"ז · ל' · ל' בסיפרא · וכל קרי' דכו' · כמ"א תקראו)

מטות ובריש חבקוק: וגם אתה ג' בקרי' וסי' וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי. וגם אתה ידעת את אשר עשה לי. וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמר: עינים כ"ה בקריאה וסי' הנה הוא לך כסות עינים: ותשב בפתח עינים. חכלילי עינים מיין ולבן. מכלות עינים ומדיבת נפש דבחקתי. נפל וגלוי עינים, וחברו וכליון עינים דכי תבא. עם יפה עינים וטוב ראי. שמעו נא זאת עם סכל. וגבותם מלאות עינים סביב. וכל בשרם וגביהם. בתוך בית המרי אתה יושב ומשקרות עינים. טהור עינים מראות ברע דתריסר. נגששה כעורים קיר. לפקוח עינים עורות. על אבן אחת שבעה עינים. מצות ה' ברה מאירת עינים. גבה עינים ורחב לב. עינים להם ולא יראו. וחברו. ושח עינים יושיע: עינים הייתי לעור. עינים רמות לשון שקר. מאור עינים ישמח לב. רום עינים ורחב לב. למי חכלילות עינים. טוב מראה עינים מהלך נפש:

אבן עזרא

ראשו וכבר הלבישוהו בגדים כמו וירם תולעים ויבאש וכבר באש כי כל דבר יבאש תחלה ואחר כן ירום תולעים: (ו) ויעד. נפתח העי"ן בעבור היותו מגרון כמו וישב את כל הרכוש: (ז) כה. הטעם וגם אם היה טוב כאביך יהוצדק שהיה כהן גדול בבית ראשון. וי"ו ונתתי כפ"ה רפה בלשון ישמעאל וכמוהו והאבן הזאת אשר שמתי מצב' וככה ונתתי את עריהם והנה הכרו שילך בין העומדים שהם המלאכים: (ח) שמע נא. אתה. ראיתי מפרש כי הכהן הגדול שב אל יהוצדק לא אל יהושע כי אמר שמעו בסוף ולא פירש מכן כי אם הראיתי לו דברי המלאך ליהושע שהפסוק הזה שקראו לעצמו הכהן הגדול: ורעיך. הם שאר הכהנים שהם ראוים לשבת לפניו כי הוא הכהן הגדול: כי אנשי מופת. ראוים הם שיעשה להם מופת: צמח. הוא זרובבל כאשר יאמר צמח שמו ומוף הפרשה מוכיח לפניו זרובבל ומפרשים רבי' אמרו כי זה צמח הוא המשיח ונקרא זרובבל כי הוא מזרעו כמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם גם אני עשיתי דרך דרש כי צמח בגימטריא מנחם והוא בן עמיאל: (ט) כי. זאת האבן היא אבן המשקולות כאשר יראה עוד שתהיה ביד זרובבל בהחלו ליסד הבית והיא יהיה לפני יהושע וכן פי' הפסוק האבן אשר נתתי ביד זרובבל לפני יהושע: ומשתי. הנה זאת המלה מהשפלים הנראים כמלת שב שתחלה על שנים דרכים שב הוא בעצמו גם ושב אחר כמו והשיב וככה לא משו מקרב המחנה. ומשתי את עון הארץ ופעם עון העונש והרע והגלות: (י) ביום. שיוסד ההיכל או שהכנו לבנות והנה דברי זכרי' כדברי

רשי

בקשתי רחמים עליו: (ו) ויעד. לשון התראה כמו (דברים לא) ואעידה בם את השמים וגו': (ז) אם בדרכי תלך. וגם אני זאת אעשה לך: אתה תדין את ביתי. תשפוט ותהיה פקיד על בית מקדשי: ונתתי לך מהלכים. כתרגומו ובאחיות מיתיא אחייך ואתן לך רגלין דמהלכין בין שרפיא האלין ולפי פשוטו הבשרו על בניו שיזכו לעתיד: העומדים. השרפים ומלאכי השרת שאין להם ישיבה: (ח) אתה ורעיך. חנניה מישאל ועזריה הן: אנשי מופת. גברין כשרין למיעבד להון ניסין ש"א להם נעשה נס: כי הנני מביא את עבדי צמח. כי עתה זרובבל שהוא יסודם קטן בהגר המלך אני מצמיח לו גדולה והם נתתיו לחן בעיני המלך למלאות שאלתו בבנין הבית והעיר כמו שמפורש בעזרא דברי נחמיה בן חכליה הוא זרובבל כדאמרינן בסנהד': (ט) כי הנה האבן. יסוד הבית אשר יסדתם בימי כורש ובטלו על ידיכם ואותו היסוד ועוביי החומה היה מעט בעיניכם כמו המפורש בעזרא ובנבואת חגי: על אבן אחת שבעה עינים. סופו להרחיב על א' שבעה וכן ת"י על אבנא חדא שבעא עינין חזיין לה ולשון עינים ל' מראות ולי נראה שבעה עינים על שם עיני הקב"ה שבעיניו ולבו לתוסיף עליו על אחד שבעה לפי שדוגמתו בנבואה זו וראו את האבן הבדיל ביד זרובבל שבעה אלה עיני ה' המה משוטטים אלא לימד שנתן עיניו להרבות כבוד הבית בבניינו: הנני מפתח פתוחה. מתיר קישוריה מתיר עלת השוויים אשר כתבו שטנה לבטל המלאכה: ומשתי. והסירותי: ביום אחד. לא ידעתי איזה יום. (פי' ביום אשר התחילו להוסיף על הבנין ימים עון הארץ ותסי' ברכה בפירותיו כי עכשיו מאיר' כמו שנאמר

תולדות אהרן את בגדי. שמות פ"ג פ"ס: מהלכים: עקידה שער מד: שמע נא. הוריות יג:

רדק

צניף טהור על ראשו לאות היותו כהן גדול שהיתה מצנפת על ראשו: וילבישהו בגדים. וכבר הלבישוהו בגדים כי הנה אמר והלבש אותך מחלצות קודם שאמר זכריהו הנביא וכן וירם תולעים ויבאש וכבר באש כי כל דבר יבאש קודם שירם תולעים וכן הן אתה קצפת ונחטא והדומים להם: ומלאך ה' עומד. כן ראה במראה הנבואה כי עד שישימו הצניף הטהור על ראשו עמד מלאך ה' שלא הלך מעליו: (ו) ויעד מלאך ה'. העיד בו זה הדבר כמו העדותי בכם העד העיד בנו האיש ונפתחת העי"ן מפני שהיא גרונית כי היה משפטו ויעד כמו וישב את כל הרכוש: (ז) כה אמר. תדין את ביתי לפי שהיה כהן גדול ועל פיו יעשו שאר הכהנים: ונתתי. אתן לך והוי"ו כוי"ו ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו: מהלכים בין העומדים האלה. הם המלאכים שהם עומדים וקיימים לעולם ר"ל תלך ביניהם וזה רמז לנשמתו בהפרדו מהגוף וי"ת ובאחיות מיתיא וגו': (ח) שמע נא. ורעיך. שאר הכהנים: כי אנשי מופת המה. ראויים הם לעשות להם מופת על ידם ורז"ל דרשו מאן נינהו אנשי מופת אנשים שנעשה להם מופת זהו חנניה מישאל ועזריה: כי הנני מביא את עבדי צמח. פי' בו זה זרובבל וטעם מביא וכבר בא ר"ל להגדיל עוד מעלתו ותצמח גדולתו כצמח האדמה שהולך וגדל וכן אמר עוד למטה הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל ה' וכן אמר חגי הנביא אקחך זרובבל וגו' כמו שפירשנו וי"מ כי צמח זה המלך המשיח אמר אף על פי שזאת הישועה אני מביא לכם עוד אביא לכם ישועה גדולה ממנה בזמן שאביא את עבדי צמח ועוד דרשו בו כי המשיח מנחם שמו ומנחם בגימטריא צמח וכת"י ית עבדי משיחא: (ט) כי הנה האבן. הוא אבן הבדיל שמייסרין בו הבנין או פי' האבן שישימו תחלה היסוד זרובבל לפני יהושע כמ"ש למטה והוציא האבן הראשה: על אבן אחת שבעה עינים

מצודת ציון

טהור. ר"ל ברור ונקי: (ו) ויעד. ענין התראה כי רוב המתרים מתרים בעדים למען לא יכחש לאחר זמן: (ז) תדין. מל' דין והוא ענין הייסרת הדבר: מהלכים. מל' הלוך וטיול: (ח) מופת. ענין נס ואות: (ט) שבעה עינים. ר"ל הרבה וכן שבע יפול צדיק (משלי כד): מפתח פתוחה. ענין חקיקת הציור כמו ויודע לפתח פתוחים (ד"ה ב' ב'): ומשתי. ענין הסרה כמו לא ימיש עמוד

מצודת דוד

שאחר שהצלתי עליו ישימו על ראשו צניף טהור ר"ל שיהיה כתר כהונה גדולה ליורשה לזרעו אחריו הואיל ופירשו מן העכו"ם: וישימו וגו'. ר"ל התקבלה תפלתו ומיד נתנו לו לרשת כתר כהונה גדולה: וילבישהו בגדים. ר"ל היה נגלה זכיותיו: ומלאך ה' עומד. בכל משך הזמן שעשה כל זה: (ו) ויעד. אחר כל המעשים הזהיר המלאך ביהושע: (ז) אם בדרכי תלך. ר"ל אם זרעך ילכו בדרכי ואמר כמדבר עליו כי זרע האדם יחשב כמוהו וכן אקחך זרובבל (חגי ב): ואם את משמרתי תשמור. ר"ל אם ישמרו הדברים שצויתי לשמרם וכפל הדבר במ"ש: וגם אתה תדין. ר"ל גם זרעך כמוך יהיו ג"כ ופקידים עד עולם לדון את ביתי ועל פיהם יעשה כל צרכי הבית: וגם תשמור. ר"ל בידם יהיו שמירות העזרה וכפל הדבר במ"ש: ונתתי לך מהלכים. ר"ל ומלבד זאת לא יקופח שכרם בעולם הנשמות כי אתן להם מהלכים וטיולים בין המלאכים האלה העומדים הם כמ"ש למעלה ויאמר אל העומדים לפניו: (ח) אתה ורעיך. גם אתה שמע גם רעיך ישמעו והם חנניה מישאל ועזריה כי המה אנשי מופת כי נגאלו מכבשן האש כמוך ומהראוי לייחד הדבור גם להם: כי הנני מביא וגו'. ר"ל והדבור הוא אשר הנני מביא את עבדי צמח וזהו מלך המשיח כמ"ש והקימותי לדוד צמח צדיק (ירמיה כג): (ט) כי הנה האבן וגו'. ר"ל מוכן הוא האבן השתיה ביסוד בנין בית שעתיד ע"י כ"ג מזרע יהושע אשר יכהן אז ר"ל כבר הגזירה ההיא גזורה: על אבן אחת. ועל כל אבן מאבני הבנין יהיה שבעה עינים ר"ל שמירות רבות יהיה מאת המקום ב"ה על הבנין ההוא: הנני מפתח פתוחה וגומר. המקום ב"ה בעצמו יחקוק צורות על האבנים ליפותם ר"ל הוא יתן כח ועזר על המלאכה: ומשתי וגו' ביום אחד. ר"ל

בשעה

ד א וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ׃ נ׳
ב וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וַיֹּאמַר ואמר ק׳
רָאִיתִי וְהִנֵּה־מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ
וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ נ׳ מפיק ה״א
עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת נ׳ ומ״ל
לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ׃ ג וּשְׁנַיִם ז׳
זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה
וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ׃ ד וָאַעַן וָאֹמַר
אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה
אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ ה וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר
בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־
הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃ ו וַיַּעַן
וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה
אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא נ׳
בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת׃ ז מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי
זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן

וּלְתַחוֹת פֵּרֵי תֵינוֹהִי׃ א וְתַב מַלְאֲכָא דִּמְמַלֵּיל עִמִּי וְאַעִירַנִי כְּגַבְרָא דְּמִתְּעַר מִשְּׁנָתֵיהּ׃ ב וַאֲמַר לִי מָה אַתְּ חָזֵי וַאֲמָרִית חֲזֵיתִי וְהָא מְנָרְתָא דְּדַהֲבָא כֻּלַּהּ וְגוּלְתַהּ עַל רֵישַׁהּ וְשִׁבְעָא בוֹצִינָהָא דַּעֲלַהּ שִׁבְעָא וְשִׁבְעָא דְּמָרִיקִין מִנְּהוֹן מִשְׁחָא לְבוֹצִינַיָּא דַּעַל רֵישַׁהּ׃ ג וְתַרְתֵּין זֵיתִין דַּעֲלַהּ חַד מִימִין גּוּלְתָא וְחַד עַל סְמָלַהּ׃ ד וַאֲתֵיבִית וַאֲמָרִית לְמַלְאֲכָא דִּמְמַלֵּיל עִמִּי לְמֵימַר מָה אִלֵּין רִבּוֹנִי׃ ה וַאֲתֵיב מַלְאֲכָא דִּמְמַלֵּיל עִמִּי וַאֲמַר לִי הֲלָא יְדַעְתָּא מָן אִינוּן אִלֵּין וַאֲמָרִית לָא רִבּוֹנִי׃ ו וַאֲתֵיב וַאֲמַר לִי לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָמָא דַּייָ עִם זְרֻבָּבֶל לְמֵימַר לָא בְחֵילָא וְלָא בִגְבוּרָא אֱלָהֵין בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ ז מָה אַתְּ חֲשִׁיבָא מַלְכוּתָא טִפְּשְׁתָּא קֳדָם זְרֻבָּבֶל הֲלָא כְמֵישְׁרָא וִיגַלֵּי יַת מְשִׁיחֵיהּ

רשי

שני בנבואת חגי): (ב) וגלה על ראשה. כמו (יהושע טו) גולות עלית לשון מעיין כמין ספל גדול עגול: ושבעה נרותיה. כמין בזיכין שנותנין השמן והפתילה לתוכם: שבעה ושבעה מוצקות. לכל נר ונר בלוין שבעה צנורות קטנים שהשמן זב מן הגולה דרך אותן מוצקות לכל נר ונר: (ג) ושנים זיתים עליה. אילנות שני אילנות שהזיתים גדולים בהם: אחד מימין הגולה ואחד משמאלה וגו'. וכאן לא פירש על שני צנתרות זהב האמורות למטה בפרשה והם כמין עריבות ועדשים של בית הבד שהם עומדים אצל הזיתים והזיתים נסחטי' מאליהם לתוך הצנתרות ומתמצמצות שם כבמעטן ונעצרים שם בית הבד והשמן נופל' לתוך הצנתרות ומהצנתרו' לתוך הגולה ומהגולה אל המוצקות ומהמוצקות אל הנרות והמוצקות והנרות ארבעי' ותשע היו רמז לאור שעתיד לבא אור החמה יהיה שבעתים כאור של שבעת ימים ארבעים ותשע של אור של יום בראשית: (ד) מה אלה אדוני. מה זה שהזיתים נסחטים מאליהם והשמן בא אל הנרות מאליו: (ו) זה דבר ה' אל זרובבל. זה סימן לך להבטיח את זרובבל כשם שהזיתים והשמן הזה נגמר מאליו לכל דבריו כך לא בחיל ולא בכח שהכהנים תמשו את בנין ביתי: כי אם ברוחי. אני אתן רוחי על דריוש ויאמר לכם (עזרא ו) לבנות ולעשות כל צרכי יציאת הבנין משלו ולעזור אתכם בחטין ויין ושמן ומלח כמו שמפורש בעזרא ולא תצטרכו לעזרת אדם: (ז) מי אתה הר הגדול. שרי עבר הנהר תתני פחת עבר נהרה ושתר בוזני וכנותיהון שבטלום המלאכה עד הנה מעתה תהיה לפני זרובבל מישור אין לכם סרה וגדולה עוד עליו: והוציא את האבן הראשה. שלהיכל יקח את אבן הבדיל בידו לסיום ההיכל ברגלם הבונים

אבן עזרא

כדברי חגי הנביא: (א) וישב. בעבור שאמר ויעירני ושוא ישן ושעם יעור ולא יוער ע"י אחר רק מעצמו בלא כאילו מעצמו נעור: (ב) ויאמר. וגלה. כמו גלות עליות ועתה אומר לך בדרך קצרה דבר זאת המנורה כי הזכיר זה הנביא אחר כן כל דברים היו שני' זיתים אילנו' מימין הגלה משמאלה ובעלי הזיתים נופלים מהאילנים על שני צנתרות זהב ומאליהם נפלו ונדרכו ונעשה שמן זך כזהב והם מריקים אל הגלה והגלה היו שבעה מוצקות שבעה נרות ושבעה מוצקות והנה שבעה פעם אחרת כמו אל ההיכל החיצונה אל פעם והמלאך פירש טעם זאת המראה: לא בחיל ולא בכח. כאשר ראיתי השמן נעשה מאליו ודולק ככה יבנה הבית לא בכח גדול ש"ש לזרובבל ולא ברוב חילו כי אם ברוח השם וישועתו: (ג) ושנים. עוד יפרש מה טעם הזיתים שהיו שנים: (ד) ואען. ידע הנביא כי זה במראה הנבואה על כן שאל: (ה) ויען. שאלו אם יש בו טעם חכמה להבין טעם המראה: (ו) ויען. ה"ה דבר ה' יבנה הבית וכה"ג נביא דה' מסכים לשון: (ז) מי. הנביא ידבר אל כל שר ומלך אם אתה נחשב בעיניך כהר שהוא הגדול למישור תשוב לפני זרובבל והוציאו את האבן הראשה היא האבן הבדיל שנתן ביד

תולדות אהרן מנורת זהב. עקידה שער מד: ושנים זיתים. סנהדרין כד: מה אתה. עקידה שער מט:

רדק

עינים. על כל אבן ואבן יהיו שבעה עינים ר"ל שמירות רבות מאת האל ית' מפני הצרים המשיבים להשבית מלאכתם ואלה הם שבעה עיני ה' שאמר למטה: ושבעה. הוא הך התכון על ברוב איש שבעה דוקא וכן שבע כמלאכתם שבע יפול צדיק וקם והדומים ואבי אדוני ז"ל פי' שבעה דווקא והם יהושע עורא זרובבל נחמיה וג' נביאים חגי זכריה ומלאכי ותרגם יונתן שבע עיינין חזן ליה: פתחי פתחת פתוחה. כאלו היתה האבן קשורה כל הימים שבטלו המלאכה ועתה יפתח אותה ויבנו אותה בבנין ויתכן לפרשו תענין ופתחת פתוחה סיפה הציורים והפרחים והכפתורים שיציירו בה בפתוח אמר כן עד"מ כלומר שבני אשים לבנין בכל תכונתו: ומשתי. סעל יוצא לא מצו סעל עמד וזה יהיה בזמן שהבטיחו הנביאים את זרובבל להגדיל מעלתו כמו שאמר חגי אקחך זרובבל ואמר זכריה הנני מביא את עבדי צמח ואז יסור ישראל בגלות בבית שני לפיכך אמר תקראו איש לרעהו: עון הארץ. עונש כמו כי לא שלם עון האמרי כלומר שיסיר מהם בזמן ההוא כל רע וכל צרה ויהיו בשלום: (י) ביום ההוא. תקראו מרוב שלום שיהיה לכם: (א) וישב. ויעירני. כאשר המראות אמר ואשא עיני כי ראה מעצמו אבל זאת המראה המלאך העירו לראותה: יעור משנתו. מבנין נפעל ופי' פיה העירני ואני נתעוררתי כאיש אשר יעור משנתו: (ב) ויאמר. ויאמר כתיב וקרי ואמר וסקרי דברי זכריה: וגלה במפיק ואיננה לנקבה כבתרם וכמוהו ככורה בטרם קיץ ותעלומה יוצא אור לא נשמע כיום ומם: ושבעה פרוזים עליה. כמו מנורה מנורה והאמצעי הוא רמז לענין כאלו המחבר בין הספכים וכן שבע כפנות הם הספכים והסבסיגים לעולם בגוף כלו הסכים ז' כוכבי לכת והעולם בם ללמות והאלהים מישרים ובעל הצלצות הוא השביעי והוא הנקודה וכן גוף כל דבר אלא בבעל ספר יצירה וכן בעולם בם ללמות לבשה לדדים והיכל הקדש מכוון באמצע וכן הדבר בכל סוליים: עליה. על המנורה והגולה למעלה מהם והראה לו זאת המראה להודיעו כי האל יתברך יהיה לישראל כפי מה שהיו במכה: שבעה ושבעה מוצקות לנרות. שבע מוצקות היו לה לכל נר מציקה אחד. ורש"י ז"ל פירש שבעה ושבעה מוצקות לכל נר שבעה מוצקות מוצקות בם תוהר במקום שעל שהיו מוציקות השמן מנר לנר: (ג) ושנים זיתים. ועוד ראיתי שנים זיתים על המנורה או על הגלה ואחד הוא: אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה. כמו מבמאלה אבל אמר כי על הגלה היו ולמטה אמר על ימין המנורה ועל שמאלה והענין אחד: (ד) ואען. מבואר הוא: (ה) ויען. מבואר הוא: (ו) ויען לא בחיל ולא בכח. כמו שראית מעשה המנורה נעשה מאליו בלא אדם עורך את הנרות ומציק בהם את השמן כן יעשה בנין הבית בלא כח אדם אלא ברוח האל יתברך וברצונו ועוד יפרש לו המראה דרך פרט: (ז) מי אתה הר הגדול. אמר כנגד סנבלט וחבריו השוטנים אם תהיה כהר הגדול תהיה לפני זרובבל למישור ולא תוכל לעמוד לפניו להשבית המלאכה והוציא את האבן הראשה כמו שהוציא את האבן הראשה בהתחל

מצודת דוד

בעצם אחת אסיר עון הארץ היא כי אהיה בקרבם רוח נכון ולא יחטאו עוד ולא ימצא עוד עון: (י) אל תחת גפן. להתענג בשבת בצלם ולאכול מפריה מרוב הטובה שיהיה אז: ד (א) וישב וגו'. כי במראה שלפניה לא דבר עמו המלאך הדובר בי לזה אמר וישב המלאך וגו': ויעירני. ר"ל הוא הניעני לעורר והתעוררתי כאיש אשר יעור משנתו: (ב) מה אתה רואה. במראה הנבואה: כולה. כל המנורה היתה זהב: וגלה על ראשה. ממעל על ראשה היה כעין ספל ובה היה השמן: ושבעה נרותיה עליה. ממעל בראשי קני המנורה היו שבעה פומים הם כמין בזיכין להשים בהם השמן והפתילות: שבעה ושבעה מוצקות. ר"ל לכל נר ונר היה שבעה צנורות שהשמן ניצק בהם מעצמו מן הגולה להמשך על הנרות שבמה על ראש המנורה: (ג) ושנים זיתים עליה. שני אילני זית עמדו אצל המנורה: (ד) ואען. ואומר. הרימותי קול ואמרתי אל המלאך על מה באו אלה לרמז: (ה) הלא ידעת. הלא מעצמך תשכיל לדעת על מה מרמז: לא אדני. לא השכלתי לדעת: (ו) זה דבר ה'. ר"ל בזה ירמז כאלו אמר ה' על מלך המשיח הבא מזרע זרובבל: לא בחיל. ר"ל ממשלתו על העכו"ם לא יהיה בעבור חילו הרב ולא בכח זרועו יכבשם במלחמה אבל ימשול בהם מבלי עורך מלחמה כי אם ברוחי כי אתן בלב העכו"ם להיות נכנעים לו וסרים למשמעתו ויהיה דומה לעריכות נרות המנורה שהיו מבלי עורך אבל הכל נעשה מעצמו כי הזיתים נתלשו מעצמם ונדרכו מעצמם ומעצמו נמשך השמן אל הגולה כאשר יאמר עוד למטה ומן הגולה נמשכו מעצמם דרך שלוחים אל הנרות: (ז) מי אתה הר הגדול. על מלך גוג יאמר מי אתה וגו' ר"ל מה כח יש בך שהתחשב שאתה הר גדול לעמוד בפני המשיח לבל יוכל לעבור

מצודת ציון

עמוד הענן (שמות יג): (א) ויעירני. מל' התעורה והקיצה: (ב) וגלה. ספל עגול וכן וגלות הכותרות (מ"א ז'): נרותיה. כעין בזיכין על השמן והפתילה כמו ועשית את נרותיה (שמות כה): מוצקות. מל' יציקה והם צינורות ודרך שם ניצוק ונמשך השמן: (ד) ואען. ענין הרמת קול: (ו) בחיל. ענין גבורת עם: ברוחי. ענין רצון: (ז) למישור. מל' ישר ושוה: הראשה. ר"ל הטובה

אבן עזרא

ביד זרובבל והיא האמורה למעלה אשר נתתי לפני יהושע: תשואות. שאון כי יהיה לה שאון חן חן לא שהכל ישמח כמו תשואות מלאה: (ח) ויהי. עתה יפרש דברי המראה: (ט) ידי. יסדו: פועל עבר: תבצענה: תשלמנה כמו כי יבצע ה׳ את כל מעשהו: וידעת. לזרובבל ידבר שהוא במקום כל ישראל: שלחני אליכם - לו ולכל ישראל: (י) כי קטנות. תואר והמתואר חסר כמו וידבר אתם קשות ומלת בז מן פעולי העי״ן כמו לא יבוזו לגנב והנה הוא כי מי בז ליום נחמות או ישועות קטנות וזהו חסרון המתואר כמו וידבר אתם אלות קשות כאשר יראו אבן המשקולת שהיא אבן הבדיל ביד זרובבל לבנות הבית הנה שבעה עינים ישמרוה שלא יקרב איש להפילה ויתכן שבעה עינים הרבה שומרים ופירש אחר כמו שפירש המלאך שבעה אלה עיני השם ופירש המלאך כי השבעה הם עיני השם השם משוטטים בכל הארץ ופעם שבעה כדרך ויקרא אותם שבעה והבונה מגזרת שבעה כמו שאמר כי הם נשבעו איהם על דרך שהזכיר בעל ספר יצירה והיכל הקודש מכוון באמצע ולכך פירוש אלוך כי הם כתוב שש פאות הם מעלה ומטה פנים ואחור ימין ושמאל והיכל הקדש מכוון באמצע וזה קשה הפירוש כי לכל דבר יש השש פאות שהזכיר והיכל הקדש הוא הדביר אשר לו הפאות האלה והוא מכוון באמצע וקראו היכל הקודש הוא הכוכב האמצעי והוא בעל הפאות כי עמנו הם ולו הפאות ודבר זה גדל כל הגלגלים ועל הכוכב יוסד הזכיר היכל קדש: (יב) ואען. שבלים לשון נקבה כמו נשים פילגשים: ואומר. גם שאל על שתי השבלים שנכרתו משני הזתים המריקים מעליהם הם הצנתרות שהדלתו בהם הזתים והם מריקים מעליהם השמן הטוב הזך כזהב יריקו אל הגלה ובגלה מוצקות אשר משם יוצק השמן לנרות אשר על ראש המנורה: (יד) ויאמר. הטעם זרובבל בן יצהר שהוא השמן

תרגום

דַאֲמִיר שְׁמֵיהּ מִלְקַדְמִין וְשָׁלוֹט בְּכָל מַלְכְוָתָא׃ ח וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃ ט יְדֵי זְרֻבָּבֶל שָׁרִיאָה לְמִבְנֵי בֵּיתָא הָדֵין וִידוֹהִי יְשַׁכְלְלוּנֵיהּ וְתִדְּעוּן אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שַׁלְחַנִי לְאִתְנַבָּאָה לְכוֹן׃ י אֲרֵי מַן הוּא דְכִי דְבַסַּר יוֹמָא דֵין עַל בִּנְיָנָא דְהוּא זְעֵיר הֲלָא יְתוּב וְיֶחְדֵי כַּד יֶחֱזֵי יָת אֶבֶן מַשְׁקוֹלְתָּא בִּידָא דִזְרֻבָּבֶל שִׁבְעָא נִדְבְּכִין כְּאִלֵּין קֳדָם יְיָ גְּלַן עוֹבָדֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא בְּכָל אַרְעָא׃ יא וַאֲתֵיבִית וַאֲמָרֵית לֵיהּ מָא תְרֵין זֵיתַיָּא הָאִלֵּין עַל יְמִין מְנָרְתָּא וְעַל סְמָלָא׃ יב וַאֲתֵיבִית תִּנְיָנוּת וַאֲמָרֵית לֵיהּ מָא תְרֵין שׁוּבְלֵי זֵיתַיָּא דִבְיַד תְּרֵין אַסְקְרִיטָוָן דְדַהֲבָא דִמְרִיקִין מִנְהוֹן מִשְׁחָא לְבוּצִינֵי דְהַבָא׃ יג וַאֲמַר לִי לְמֵימַר הֲלָא יְדַעְתְּ מַן אִלֵּין וַאֲמָרֵית לָא רִבּוֹנִי׃ יד וַאֲמַר אִלֵּין תְּרֵין בְּנֵי רַבְרְבַיָּא דְקָיְמִין קֳדָם רִבּוֹן כָּל אַרְעָא׃

מקרא

הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ׃
ח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
ט יְדֵי זְרֻבָּבֶל יִסְּדוּ הַבַּיִת הַזֶּה וְיָדָיו תְּבַצַּעְנָה וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃
י כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת וְשָׂמְחוּ וְרָאוּ אֶת־הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל שִׁבְעָה־אֵלֶּה עֵינֵי יְהוָה הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל־הָאָרֶץ׃
יא וָאַעַן וָאֹמַר אֵלָיו מַה־שְּׁנֵי הַזֵּיתִים הָאֵלֶּה עַל־יְמִין הַמְּנוֹרָה וְעַל־שְׂמֹאולָהּ׃
יב וָאַעַן שֵׁנִית וָאֹמַר אֵלָיו מַה־שְׁתֵּי שִׁבֲּלֵי הַזֵּיתִים אֲשֶׁר בְּיַד שְׁנֵי צַנְתְּרוֹת הַזָּהָב הַמְרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם הַזָּהָב׃
יג וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃
יד וַיֹּאמֶר אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי־הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃

תולדות אהרן מי בו · סוטה מח : עיני ה׳ · סנהדרין לג : בני היצהר · שם כד (מעשר שני טו) :

רשי

הבונים והם יבצעו הכל כפי דבריו אשר יצום בבנין אלה והמולך: תשואות חן חן. יהיה לה לאותה האבן שהכל יאמרו מה נאה בנין זה שנעשה על ידי אבן המשקולות הזאת. תשואות לשון כמו תשואות נוי כמו תשואות מלאה עיר הומיה (ישעיה כב) קול שאון (שם סו) כולם לשון השמעת קול הם: (ט) ידי זרובבל יסדו הבית הזה. מתחלה ועד סוף בימי כורש הראשון: וידיו תבצענה אותו עתה. תבצענה ל׳ גמר הוא כמו (שם) כי יבצע ה׳ כל מעשהו: (י) כי מי בז ליום. היוסד הבית אשר הוקטן בעיניהם כמו שנאמר (בעזרא ג) ורבים מהכהנים אשר ראו הבית הראשון ביסדו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול ובנבואת (חגי ב) הלא כמוהו כאין בעיניהם ישמחו עתה כשיראו את האבן הבדיל התלוים בחוט המשקולת אשר ביד אדריכל ראש הבונים המכוון בה ראש הפינה וזו תהיה ביד זרובבל: שבעה אלה. על אחד שבעה ביאת הראשון שבימי כורש וכן ת״י שבעא נדבכין כאלין: עיני ה׳ המה משוטטים. ולא נראה לעשות כן והוא ראה את זרובבל זה הגון לדבר: (יא) מה שני הזיתים. מה כמו הם ומה המה שני שבלי זיתים. הרוק״א בלע״ז קבוצת זיתים בענף ככן השבולת: (יב) אשר ביד שני צנתרות. כלומר אצל שני הצנתרות כמו כאו חלקת יואב ע״י (שמואל ב יד): המריקים מעליהם. את השמן הזה הצלול וטוב להאיר כזהב כמו (איוב לז) מצפון זהב יאתה: (יד) שני בני היצהר. קרן כהונה ומלכות שנמשחים בשמן המשחה: העומדים על אדון כל הארץ לבקש

רדק

כשהתחיל הבנין ביום כ״ד לחודש התשיעי כן ישלים המלאכה: תשואות חן חן לה. כאשר הם זרובבל האבן הראשה בבנין הם אותה בתשואות והמון רב ואמרו כל העם חן חן לה לאבן הזאת מאת האל יתברך והכפל לחזק הענין כמו שלום שלום לרחוק: (ח) ויהי דבר ה׳. ידי זרובבל תבצענה. ר״ל תשלימנה וכן והיה כי יבצע ה׳ את כל מעשהו בהר ציון ישלים: (י) כי מי בז ליום קטנות. כי כשהתחילו לבנות הביתו נראים מלאכתם והנה היום ההוא יום תשואות קטנות היה והיו בוזים לאותו יום כל הזקנים שראתה המלאכה ועתה כשיראו האבן הבדיל ביד זרובבל ישמחו: האבן הבדיל. הוא אבן המשקולת אשר ביד הבנאי לישר הבנין והוא חסר הנסמך כאלו יאמר האבן אבן הבדיל ואותה המשקולת עושין אותה מבדיל או מעופרת ונקראת אבן כמו לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן: שבעה אלה. פי׳ מה שאמר למעלה על אבן אחת שבעה עינים אלה הם עיני ה׳ שהם משוטטים בכל הארץ והוא רואה המצירים לישראל וישמרם מידם שלא ישלטו בהם: (יא) ואען. ענין המנורה הזאת כי נבראות אורה ושמחה הראה לו והמלאך פי׳ לו דבר המנורה שהיא נעשית מאליה להראותו כי לא בחיל ולא בכח ועתה שאל לו מה ענין שני זתים וענין שתי שבלי זיתים וענין שני צנתרות הזהב ואם לא נזכר במראה שאלתו נלמד שראה אותם וענה לו המלאך על שתי השאלות בקצרה וברמז ואמר לו שאלה שני בני היצהר והגיבה הכין תשובתו: (יב) ואען. שתי שבלי זתים. מהזתים האלה היו נופלים שני ענפי זתים שהיו נדרכים ביד שתי צנתרות הזהב והיו נדרכים מאליהם ופי׳ ביד בתוך והנה הזתים היו נדרכים בתוך הצנתרות והשמן נופל מהצנתרות אל הגולה ומהגולה יוצא למוצקות ומהמוצקות לנרות ודמה הענפים לשבלים לפי שהיו מלאים גרגרי זתים כמו השבלים שהם מלאים גרגרי חטה צנתרות הם כלים כמין צפחת ות״י אסקריטוון דדהב וכן תרגם אונקלוס כצפיחית בדבש איסקריטוון בדבשא: המריקים מעליהם הזהב. השמן הזך כזהב וכן טוב וזהב בבל ביד ה׳ היין הזך והנקי: (יד) ויאמר אלה שני בני היצהר. יצהר הוא השמן כמו דגן תירוש ויצהר לפיכך קרא

מצודת ציון

תשואות · ענין המית קול כמו תשואות טובה ותשובה וכן ורעשת שמים ימחו (עמוס ז׳) : (ט) תבצענה · ענין השלמה כמו כי יבצע ה׳ (ישעיה י׳) : (י) בז · מל׳ נוגע (איוב לט) : האבן הבדיל : הוא האבן התלוי בקו המשקולת וע״י מיישר הבנאי את הבנין ועל שם שעשויה מבדיל אמר האבן הבדיל וכן אבן העופרת (לקמן ה) : משוטטים · ענין ההטעם רוב דרכים לעשותה וכן שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה) : (יב) שבלי · מל׳ השבלים הטובות (בראשית מא) ובדרך משאלה קורא כן ענפי הזית לפי שהיו מלאים גרגרי זיתים כמו השבולת המלאה גרגרי תבואה : ביד · ר״ל בתוך וכן ביד כל אדם יחתום (איוב ל״ז) : צנתרות · הוא שם כלי מה : המריקים · ענין הרקה ושפיכה כמו על הארץ יריקו (קהלת י״א) : הזהב · ר״ל שמן מזוקק ונקי כזהב וכן זהב יאתה (איוב ל״ז) : (יד) היצהר · הוא השמן כמו תירוש ויצהר (דברים כ״ח)

מצודת דוד

לא כן הוא כי נמלו ההרים כארץ מישור ובקל יעבור ר״ל לא יוסיף בך כח לעכב מה ע״י : והוציא · מלך המשיח יוציא האבן הטובה והחשובה לשימה ביסוד בנין בית המקדש : תשואות · אז ישמע קול המיית אשר כולם יענו ויאמרו הנה לאבן הזה יש לה חן רב כי היא טובה וחשובה עד מאד : (ט) ידי זרובבל יסדו וגומר · זרובבל עצמו הניח היסוד מהבית הזה כן ידיו ישלימו את הבנין הבית ר״ל ידי המשיח הבא מזרעו ישלימו להניח אבן היסוד מהבית העתיד ואמר ידו על ידי המשיח הבא מזרעו כדרך שאמר כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע (לעיל ג׳) שנאמר על כ״ג הבא מזרעו אשר יכהן אז ואמר ענין השלמה על כי יהיה הבית האחרון והוא תשלום הבתים ולפי שבית העתיד תעמוד במקום הבית הזה עצמו אמר תבצענה כאלו ישלים הבית הזה וכמ״ש גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון (חגי ב) : וידעת · זה מאמר הנביא לישראל בבוא הדבר תדע אשר ה׳ שלחני אליכם ומאתו היו דברי : (י) כי מי בז · אשר מי שהיה מבזה בלבו יום בנין הבית הזה לחשבו יום קטנות לפי קוטן הבנין הנה ישמחו אז כאשר יראו את האבן המשקולות ביד המשיח הבא מזרע זרובבל שמייסד את הבית : שבעה אלה · השמחות האלה שישמחו אז תהיה כפול שבעה בערך השמחה שיש להם בעבור בזיון יום קטנות : עיני ה׳ וגו׳ : ר״ל לכן רואה הוא תוגת לב המבזה יום קטנות ולפיכך ישמחם בכפל שבעה בערך התוגה : (יא) אליו · אל המלאך הדובר בי : מה שני הזיתים : ר״ל למה בא הרמז בשני אילני זתים ולא באחד : על ימין המנורה · על ימין הגולה שעל ראש המנורה ועל שמאלה א׳ מזה וא׳ מזה : (יב) מה שתי שבלי הזיתים · כי במראה היה רואה כאלו שתי ענפי זיתים נתלשו מעצמם ונפלו בתוך שני הצנתרות של זהב ושם היו נדרכים מעצמם והם היו מריקים השמן נוזל כזהב אל הגולה יקבל למעלה ופרשו כאן ושאל למה הי׳ הכל שנים שנים על מה מרמז השניות : (יג) הלא ידעת · הלא מעצמך תשכיל לדעת על מה מרמז השניות : לא אדני · לא השכלתי לדעת : (יד) אלה שני בני היצהר · השניות מרמז על שני בני היצהר ר״ל המלך המשיח וכה״ג אשר ימשחו בשמן המשחה

זה

רשי

לבקש מלפניו להחזיר לה גדולתה : שני בני היצהר יצא פול ויצא הרע מתהפך לטוב בזכות התורה : (א) מגלה עפה · אבותינו פירשו כפולה ולמדו שהתורה כתובה בה ולמדו מכאן שהעולם אחד מג׳ אלפים ומאתים בתורה כדאית׳ בעירובין (דף כא) וי״מ מגילתא פורחא פורחת באויר ולפי פשוטו של פרשה מגלת פ׳ רענו׳ היתה והוא שראה (יחזקאל ב) וכתוב עליה קינים והגה והי : (ג) זאת האלה · זאת שכתוב בה פורענות נקמת שבועות שקר : היוצאת · עתה מבית קד״ק הקדשים שלשם השכינה תתהלך על פני כל הארץ וזהו ארכה עשרים ורחבה עשר במדת פתח העזרה וההיכל אשר יצאה דרך שם : כי כל הגנב. עד עכשיו : מזה כמוה נקה : מזה הפורענות כמו שהוא מפורש בה נקה ולא נשתלם פורענו׳ יחידי׳ העוברים על התורה אלא ממתין עד שנתמלאת סאתה כולם ולקו כולם כאחד בחורבן ובגולה וכן כל הנשבע לשקר עד הנה מזה הפורענות כמו שהמגילה הזאת מגדת נקה ולא נשתלם אבל מכאן ואילך הוצאתיה לשוט בארץ ולנקום מן הגנבי׳ והנשבעים לשקר מעכשיו ובא אל בית הגנב וגו׳ : (ה) שא נא עיניך וראה · עד יוצאת אחרת שאינה מבית קדש קדשים : (ו) ואומר מה היא. היוצאת שאתה אומר אלי לראות : ויאמר זאת האיפה : שתראה יוצאת כמין איפה שמודדין בה : ויאמר זאת עינם בכל הארץ · לאחר שראיתיה אמר זאת היא מדה שלקו בה אותם שעיניהם בכל הארץ לגזול ולעשוק להקטין איפה ולהגדיל שקל ומדד להם סאה בסאה :

והנה

זכריה ה

ה א וָאָשׁוּב וָאֶשָּׂא עֵינַי
וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה מְגִלָּה עָפָה׃ ב וַיֹּאמֶר
אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר אֲנִי רֹאֶה
מְגִלָּה עָפָה אָרְכָּהּ עֶשְׂרִים בָּאַמָּה ג׳
וְרָחְבָּהּ עֶשֶׂר בָּאַמָּה׃ ג וַיֹּאמֶר אֵלַי
זֹאת הָאָלָה הַיּוֹצֵאת עַל־פְּנֵי כָל־ ס׳ מ״ל
הָאָרֶץ כִּי כָל־הַגֹּנֵב מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה ד׳
וְכָל־הַנִּשְׁבָּע מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה׃
ד הוֹצֵאתִיהָ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת ג׳ ר״פ
וּבָאָה אֶל־בֵּית הַגַּנָּב וְאֶל־בֵּית ג׳ בסיפרא
הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְלָנָה בְּתוֹךְ
בֵּיתוֹ וְכִלַּתּוּ וְאֶת־עֵצָיו וְאֶת־אֲבָנָיו׃ ג׳. ג׳
ה וַיֵּצֵא הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר
אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מָה
הַיּוֹצֵאת הַזֹּאת׃ ו וָאֹמַר מַה־הִיא ס׳ ומ״ל
וַיֹּאמֶר זֹאת הָאֵיפָה הַיּוֹצֵאת וַיֹּאמֶר כ׳ מ״ל

ג׳ א וְתָבֵית וּזְקָפִית עֵינַי וַחֲזֵית
וְהָא מְגִלָּה פָּרְחָא׃ ב וַאֲמַר
לִי מָה אַתְּ חָזֵי וַאֲמָרִית אֲנָא
חָזֵי מְגִלָּה פָּרְחָא אוּרְכַּהּ
ד׳ עַשְׂרִין אַמִּין וּפוּתְיַהּ עֲשַׂר
אַמִּין׃ ג וַאֲמַר לִי דָא מוֹמָתָא
ס׳ מ״ל דַּעֲתִידָא לְמִפַּק עַל אַפֵּי כָל
אַרְעָא אֲרֵי כָל דְּגָנֵיב וּמְכַדֵּיב
ד׳ מִדָּא לָקֵי וְכָל דְּקַיָּם בִּשְׁמִי
לְשִׁקְרָא מִדָּא לָקֵי׃ ד אַפֵּיקְתַּהּ
ג׳ ר״פ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְתֵיעוֹל לְבֵית
ג׳ בסיפרא גַּנָּבָא וּלְבֵית דְּמְקַיָּם בִּשְׁמִי
לְשִׁקְרָא וּתְבִית בְּגוֹ בֵּיתֵיהּ
וּתְשֵׁיצֵינֵיהּ וְיַת אָעוֹהִי וְיַת
ג׳. ג׳ אַבְנוֹהִי׃ ה וּנְפַק מַלְאָכָא
דִּמְמַלֵּיל עִמִּי וַאֲמַר לִי זְקוֹף
כְּעַן עֵינָךְ וַחֲזֵי מַן דְּגָלַן
אִלֵּין׃ ו וַאֲמָרִית מַן אִינוּן
ומ״ל · ד׳ וַאֲמַר אִלֵּין עַמָּא דַּהֲווֹ נַסְבִין
כ׳ מ״ל וְיָהֲבִין בִּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא

ואשא עיני וארא ג׳ דסמיכי וסי׳ ומנה מגלה עפה · ארבע מרכבות יוצאות · והנה איל אחד : כמוה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ איש אשר יעשה כמוה להריח בה · והנה היא לוטה בשמלה אחרי האפוד · כל הגונב מזה כמוה נקה ב׳ בפסוק : היוצאת ח׳ מ״ל ומשניין באתיהון וסימ׳ בסדר כי תבא : עפרת ד׳ חס׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ צללו כעפרת במים · אך את הזהב ואת הכסף · נחר מפוח מאש תם עפרת · בעט ברזל ועפרת :

תולדות אהרן מגלה עפה ו עירובין כא : בית הגנב . שבועות לט : וכלתו (שבועות לט) :

אבן עזרא

השמן כי הוא משיח לשבת על כסא ישראל כאשר [illegible] אבל על כסא ויהושע משוח כי הוא כהן גדול וכתוב ועצת שלום תהיה בין שניהם ולא יקנאו זה בזה : (א) ואשוב ואשא · כאלו תעוף על כן כתוב היוצאת על פני כל הארץ ויש מפרש שאמר כפולה מגזרת אדמים ואין טעם לפירושו ויפה אמר פרושה כמו ופתו בכתף פלשתים : (ב) ויאמר : ראה כאילו זאת המגלה יוצאה מבית השם שבנה שלמה על האולם על כן מדת הארך והרחב כמו האולם : (ג) ויאמר . זאת האלה · המארה וטעם היוצאת על פני כל הארץ כי היא כוללת היהודים שהיו בירושלים ואשר נשארו בבבל והארץ הרם וטעם מזה כמוה כי היה כתוב במגלה מזה הצד הגונב נקה מצד שני הנשבע נקה או מזה ומזה כי הגונב והנשבע נקה והוא נכון וטעם נקה שיהיו כל אחד הגונב והנשבע כי השם נקמו : (ד) והוצאתיה · ולנה . לשון נקבה כמו ולנה והיא מלה זכר והנה הטעם שיוכיח הנביא אלה העושים אלה הפתים עבירות : (ה) ויצא . ממערכת מלאכים אחרים והנה יוצאת אחרת אחרי היוצאת בראשונה והיא האלה שהם שב לנוכיח העומדים בבבל ולא באו לבנות הבית ולדור בארץ הקדושה למלאת מצות השם כי היא תחלת המראות הקדמם בבנין ירושלים גם אחר המראות כבוד השם שצוה לעשות לבלי מהגולה שמתנדבים והנה במראה הראשונה ראה מגילה ועתה לא ידע מה היא כי האלה נראים לאמר שמלאה בידו הגנבה או ליודע שהוא נשבע לשקר ואת היוצאת היא נסתר׳ ונעלמת בלב : (ו) ואמר · זאת האיפה · וטעם איפה כי השם יעוד לאנשי הרשע כפי מחשבתם : ויאמר

זאת

רדק

קרא אותם זתים והם זרובבל ויהושע וקראם בני היצהר לפי שנמשחו בשמן המשחה זה למלוכה וזה לכהונה : העומדים על אדון כל הארץ · שמזומנים לעשות רצונו ות״י אילין תרין בני רברבין דקיימין קדם רבון כל ארעא ושנין שני הזתים ושתי שבלי׳ ושתי צנתרות לא נתפרש לאיזה ענין היו אבל והנה הזתים משל לזרובבל ויהושע ושני השבלים היוצאין מהן משל למשיחם שהחלו בידיהם בבנין הבית ושתי הצנתרות משל לנחמיה ועזרא הכהנים אחריהם ועל ידי ארבעתם יצאה אורה וטובה לישראל : (א) ואשוב . מגלה עפה · ראה במראה מגילה אחת שעפה באויר וכן תרגם יונתן מגילה פרחא : (ב) ויאמר · ארכה עשרים אמה ורחבה עשר באמה · לא התברר על איזה זמן נאמר זאת הנבואה ונראה כי על זמן הנביא נאמר כי ראינו בספר עזרא הרבה עבירות שהיו בידם ועל הגנבה ועל שבועות שקר יצאו זאת האלה כי הגנבה אע״פ שאינה חמורה כשבועות שוא ושקר ממנה יבא לידי שבועת שקר ומה שראה מדת ארכה ומדת רחבה פי׳ המפרשים כי ראה אותה יוצאת מאולם הבית שהיה ארכו עשרים ורחבו עשר כבנין שבנה שלמה ואע״פ שהיה חרב או והמגילה הזאת יצאה משם שביתה שם פרישה כמדת הארך והרוחב וזהו שאמר היוצאת והוצאתיה : (ג) ויאמר · זאת האלה · הקללה : על פני כל הארץ ארץ ישראל ות״י דא מומתא דעתידא למיסק וזו כענין מגילה שראה יחזקאל שהיתה כתובה פנים ואחור וכן זאת המגלה היתה כתובה מזה ומזה והיתה כתובה מצד אחד כל הגונב נקה ומצד אחד כל הנשבע נקה ופי׳ כמוה כמו כמוך כפרעה כמוני כמוך ר״ל כי המגלה היתה כתובה האלה והקללה מצד זה כמו מצד זה ומצד זה כמו מצד זה ופי׳ נקה נכרת כמו ונקה לא אנקך נקה מבנין נפעל אף על פי שהארכתי להם עד עתה מעתה יקבלו פורענותם כי הגיע זמנם לפיכך יצאה זאת המגלה ובנבואת ראה המגלה ולא ראה הכתוב בה כמו יחזקאל עד שאמר לו המלאך כי כן בנבואה היתה הולכת ודרך לפיכך היו מראות זכרים סתומות ובמאי זכרים ומלאכי פסקה הנבואה : (ד) הוצאתיה · האלה הזאת הוצאתיה להעניש מעתה הגונב והנשבע ולא אאריך להם עוד : ולנה בתוך ביתו · תשכון בתוך ביתו עד שתכלה אותו ואת עציו ואת אבניו : (ה) ויצא · וראה · כי אחר שהראהו מראה זו של מגלה עפה נעלם ממנו המלאך ואחר כך יצא והראהו מראות האיפה : יוצאת · יוצאת מבית ה׳ כמו שראשונה או פי׳ יוצאת מארץ ישראל ות״י אתון דגלן אלין : (ו) ואמר . זאת האיפה היוצאת הראהו גלות עשרת השבטים שגלו כבר שהם שקועים בגלות לא יצאו עתה כמו שיצאו גלות יהודה ובנימן והראהו לו איפה שהיא מדה ר״ל שהאל מדד להם מדה כנגד מדה כי כמו שהם עשו שהאריכו ימים רבים ברשעם מיום שנחלקה המלכות עד היום שגלו ולא היה להם מלך מכל מלכיהם שהחזירם למוטב אלא כולם הלכו בדרך רעה וכמו שהם האריכו ברשעם כן ישבו בגלות ימים רבים או היא מדה כנגד מדה לפיכך ראה הנביא איפה שהיא מדה : ואמר · עינם בכל הארץ עוד פי׳ לו המלאך ואמר לו זאת עינם ר״ל ואת האיפה שאתה רואה

מצודת דוד

זה למלכות וזה לכהונה גדולה : העומדים על אדון כל הארץ · לבקש רחמים על בית ישראל ובמעשה דריכת הזיתים והמשכת השמן מעצמו ירמוז שיחזור הממשלה לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחו : ה (א) ואשוב · חזרתי והרימותי עיני כלפי מעלה ואראה והנה מגלה פורחת באויר השמים והיא מגלת פורעניות כענין מה שראה יחזקאל כמ״ש ואראה וגו׳ והנה בו מגלת ספר (יחזקאל ב) : (ב) ארכה עשרים וגו׳ . כמדת בית קה״ק לרמז שבעת הפורעניות תחרב : (ג) זאת האלה · במגלה היה חקוק וכתוב הקללה היוצאת בגזירה על פני כל א״י כאלו יצא פסק דין מב״ד של מעלה בכתב : כי כל הגונב מזה · כי המגלה היתה כתובה פנים ואחור כענין שראה יחזקאל כמ״ש והיא כתובה פנים ואחור (שם) ולכן אמר כי כל הגונב הן רשום הוא מעבר מזה העולם להיות נכרת ממנה : כל הנשבע מזה . וכל הנשבע לשקר רשום הוא מהעבר מזה : כמוה נקה : ר״ל כמו הפורעניות הנאמר בה כן יהיה מנוקה ומסולק מן העולם וכמו הפורעניות הנאמר בה כן יהיה מנוקה מן העולם : (ד) הוצאתיה · ר״ל עם כי עד הנה לא נתמלאה הסאה הארכתי אפי אבל כאשר נתמלאה הוצאתי המגילה לפסק דין חתוך : ובאה . הפורעניות הנאמר בה תבוא אל בית הגנב וגו׳ והתמיד לשבת בבית ההוא והכלה אותו ועצי בנין ביתו ואבניו ולא ישאר שריד : (ה) ויצא : נראה לו במראה הנבואה כאלו המלאך הדובר בו חלף והלך לו ובא לרמז שבמשך הגלות הסתלק הנבואה : ויאמר אלי · את״ז חזר המלאך ואמר אלי שא עיניך וראה מה היא הדבר היוצאת מן השמים : (ו) מה היא · ר״ל מה היא הדבר שאתה אומר לי בתוכה : זאת האיפה היוצאת . ר״ל את זאת אני אומר לך ראות להתבונן בה כי בא לרמז על מה שחטאו בה להקטין איפה לרמות הבריות : ויאמר · חזר המלאך

וכרים

מצודת ציון

כ״ח) : על אדון · אל אדון : (א) מגלה · אגרת על שם שגוללין אותה : עפה · מל׳ עפיפה ופריחה : (ג) האלה . ענין קללה · נקה · מל׳ נקי : (ד) ולנה · ענין התמדה כמו לצדק ילין בה (ישעיה א) : וכלתו · מל׳ כליון והשמדה : (ה) מה · מה : היא · [illegible] : (ו) האיפה · שם מדה

זאת עינם. הטעם יגלה הנסתר עד שיראוהו הכל: (ז) והנה. עופרת. שהיא כבידה ומלת נשאת תואר מבנין נפעל והשלם נשאת כמו רוח נשברה והעופר' היפה נשואה באיפה: וזאת אשה. משפחה מישראל: (ח) ויאמר זאת הרשעה. מחשבת רשע שיש בלב האשה וטעם וישלך כמו וכל עולם קפאה: (ט) ואשא. המראה הראשונה לא נשלמה רק עם זאת וטעם שתים נשים שני שרי ארתחשסתא שהיה מלך בבל שיעשה חמס למשפחות ישראל העומדים בבבל שנשארו ולא שמעו אל מצות ה' ביד נביאו לבוא לבית שני והנה אלה לא יניחו האשה שהיא משפחת ישראל היושבת בתוך האיפה שתברח משם וטעם אנה המה מוליכות את האיפה המדה שגזר השם לגמול עליהם: (יא) ויאמר. לבנות. לאשה שהיא בתוך האיפה: בית בארץ שנער: כי שם יעכבוה בעל כרחה בעבור העון שלא רצתה לבוא לבנין הבית ומלת והניחה מורכבת מן והונחה והניחה כמו יושבת בלבנון מקוננת בארזים למתוחוני ורבים ככה: (א) ואשוב. כאשר נשלמה זאת המראה: והנה ארבע מרכבות. המרכבה ארבעה סוסים ככתוב בספר

שתים נשים ג' וסי' אז תבאנה שתים נשים. בן אדם שתים נשים בנות אם אחת. והנה שתים נשים יוצאו': לה ג' דלא מפקי' ה' בקרי' וסי' ויקרא לה נבח בשמו. לבנות לה בית בארץ שנער. ויאמר לה בעז לעת האכל גשי

זֹ֛את עֵינָ֖ם בְּכָל־הָאָֽרֶץ׃ ז וְהִנֵּ֛ה כִּכַּ֥ר עֹפֶ֖רֶת נִשֵּׂ֑את וְזֹאת֙ אִשָּׁ֣ה אַחַ֔ת יוֹשֶׁ֖בֶת בְּת֥וֹךְ הָאֵיפָֽה׃
ח וַיֹּ֨אמֶר֙ זֹ֣את הָרִשְׁעָ֔ה וַיַּשְׁלֵ֥ךְ אֹתָ֖הּ אֶל־ת֣וֹךְ הָאֵיפָ֑ה וַיַּשְׁלֵ֛ךְ אֶת־אֶ֥בֶן הָעֹפֶ֖רֶת אֶל־פִּֽיהָ׃
ט וָאֶשָּׂ֨א עֵינַ֜י וָאֵ֗רֶא וְהִנֵּ֨ה שְׁתַּ֤יִם נָשִׁים֙ יוֹצְא֔וֹת וְר֣וּחַ בְּכַנְפֵיהֶ֔ם וְלָהֵ֥נָּה כְנָפַ֖יִם כְּכַנְפֵ֣י הַחֲסִידָ֑ה וַתִּשֶּׂ֨אנָה֙ אֶת־הָ֣אֵיפָ֔ה בֵּ֥ין הָאָ֖רֶץ וּבֵ֥ין הַשָּׁמָֽיִם׃
י וָאֹמַ֕ר אֶל־הַמַּלְאָ֖ךְ הַדֹּבֵ֣ר בִּ֑י אָ֛נָה הֵ֥מָּה מֽוֹלִכ֖וֹת אֶת־הָאֵיפָֽה׃
יא וַיֹּ֣אמֶר אֵלַ֔י לִבְנֽוֹת־לָ֥ה בַ֖יִת בְּאֶ֣רֶץ שִׁנְעָ֑ר וְהוּכַ֛ן וְהֻנִּ֥יחָה שָּׁ֖ם עַל־מְכֻנָתָֽהּ׃
ו א וָאָשֻׁ֗ב וָאֶשָּׂ֤א עֵינַי֙ וָֽאֶרְאֶ֔ה וְהִנֵּ֨ה אַרְבַּ֤ע מַרְכָּבוֹת֙ יֹֽצְא֔וֹת מִבֵּ֖ין

כולסו"ל במ"ד · חסר כליסנא · ג' · מ"ל וכענין ד' · ס' · ל' · ל' וכתיב כן · ג' לא מפיקא · ג' · ל' · ל' וחסר · ל' חסר

וַאֲמַר הָא אִינוּן גְלַן קֳדָם כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃ ז וְהָא עַמְמַיָא קַלִילִין מִגְלַן יִתְהוֹן בְּקַלִילוּ וְאָתוּ עַמְמִין אוֹחֲרָנִין וִיתִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן עַל דַהֲווֹ נָסְבִין וְיָהֲבִין בִּמְכִילְתָא דְשִׁקְרָא׃ ח וַאֲמַר עַל דָא אִתְחַיְבוּ וּגְלוֹ עַל דַהֲווֹ נַסְבִין וְיָהֲבִין בִּמְכִילְתָא דְשִׁקְרָא וַאֲתוֹ עַמְמִין אוֹחֲרָנִין וִיתִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן׃ ט וּזְקָפִית עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא תַרְתֵּין מְדִינָן גָלְיָן לְבֵינֵי מַלְכְּוָת עַמְמֵי אַרְעָא וְעַמְמִין קַלִילִין מַגְלַן יַתְהוֹן בְּקַלִילוּ כְּמָא דְמִשְׁתַּדֵי נִשְׁרָא וְאַגְלִיאוּ יַת עַמָא דַהֲווֹ נַסְבִין וְיָהֲבִין בִּמְכִילְתָא דְשִׁקְרָא לְבֵינֵי מַלְכְּוָת עַמְמַיָא דְאַרְעָא דִתְחוֹת כָּל שְׁמַיָא׃ י וַאֲמָרִית לְמַלְאֲכָא דִמְמַלֵיל עִמִי לְאָן אִינוּן מַגְלַן יַת עַמָא דַהֲווֹ נַסְבִין וְיָהֲבִין בִּמְכִילְתָא דְשִׁקְרָא׃ יא וַאֲמַר לִי לְאִתְקַנָאָה לְהוֹן אֲתַר בִּמְדִינַת בָּבֶל וְיִתְעַכְּבוּן וְיִתְאַחֲרוּן תַּמָן עַד דְיִמְטֵי זִמְנֵיהוֹן׃ א וְתָבֵית וּזְקָפִית עֵינַי וַחֲזֵית וְהָא אַרְבַּע רְתִיכַיָא נָפְקָן מִבֵּין

(ז) והנה ככר עופרת נשאת. ראיתי שנשאת מעל הארץ לאויר משקל ככר עופרת וראיתי עוד זאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה: (ח) ויאמר זאת הרשעה. האשה זאת שאתה רואה בתוך האיפה היא מדת דרך הרשעה אשר ינהגו בה הרשעים והנה עתה נתונה בתוכה ללקות בתוך הסאה עצמו שמדדו בה מדה במדה: וישלך אותה. עד עתה היתה יושבת והוא השליכה והכפה לתוכה כמו ליסורים ולעונשים: וישלך את אבן העופרת אל פיה. לשקעה למען לא יגדלו עוד ולא ישמע קולן לשדוד עניים ואביונים: (ט) שתים נשים יוצאות. מן הבית: החסידה. דייה לבנה ולמויא"ר בלע"ז: (יא) והוכן והניחה שם. והוכן הבית והונחה האיפה עם הרשעים שבתוכה: שם. באותה הבית: על מכונתה. על קב יסוד' ועל בסיסה כאן רמז לו שבעונם של ישראל שמדדו בסאה עבירות ורשע לקו באותה מדה ובאו שתי עכו"ם שמלכו באותה הם בבל וכשדי' חיל נבוכדנצר והגלום לבבל ושם עמדו קבועים על מכון בסיס ההוקבע להם והוא לפי דלאות ע' שנה עד עתה שחזרו ונושה פי' זה אחר יונתן במקצת וכמו דרכים פותרים בה ולא נתיישבו לי ורבותינו פירשו ולמדו מכאן שנמסר להם יצר הרע לאנשי כנסת הגדולה ושדיוה לדודא דאברא וחפוהו באברא משום דשאיב קליה כדאיתא בסנהד' ובמסכת יומא ושפתרתי מלכות נבוכדנצר בכפל שתי עכו"ם ראיתי במדרש תלים שד' מלכיות שלנו שנשתעבדו בישראל כפולות היו בבל וכשדים מדי ופרס אנטיוכס ומוקדון אדום וישמעאל: ועל

רדק

ראה מורה שעין יש עליהם שרואה מעשיהם וכן הוא רואה בכל הארץ כמו שאמר למעלה עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ עינם ר"ל העין הרואה אותם הוא עין ה': (ז) והנה ככר עופרת נשאת. היתה נשאת. בתוך האיפה. ככר לשון עגול כמו ככר לחם אחת עשרה ככרי כסף וככר שעופרת מורה להכביד אותם ולהשקיעה בגלות: וזאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה. זאת נמי היתה זאת האשה והיא עשרת השבטים שהיו במלכות אחת והלכו דרך אחת לרעה לפיכך קראה אשה אחת והיא יושבת בתוך האיפה שהיא מקבלת המדה שמדדה: (ח) ויאמר זאת הרשעה. אמר המלאך לנביא זאת האשה שהיא הרשעה שהיתה בישראל והיא עשרת השבטים שעשו העגלים והחלו בעבודת הבעל: וישלך אותה אל תוך האיפה. לפיכך השליך אותה כאלו יתברך אל תוך האיפה שמדד לה כמדתה: וישלך את אבן העופרת אל פיה. להשקיעה בגלות ימים רבים. ופי' אל פיה אל פי האיפה ורשעה הוא שם דבר או שם התאר: (ט) ואשא עיני. והנה שתים נשים. לענין שפי' כאשה אחת שהיא עשרת השבטים לפרש בשתי נשים שהם יהודה ובנימן שגלו לבבל אף על פי שהכר עלו מהגולה כשהיתה מראה זו הראה לו מראה על אותה שנשארו בבבל שנתעצלו לעלות לירושלם אף אחר שהחלו לבנות הבית ואמר שראה שתי נשים אלו יוצאות בגלות: ורוח בכנפיהם. כלומר שגלו קל מהרה לבבל: ולהנה כנפים ככנפי החסידה. כלומר כנפים ארוכות ורחבות כמו החסידה: ותשאנה את האיפה. היו נושאות אותה על כנפיהם להראותם כי גלותם ביושר ובמדה שמדד להם האל תחת מעשיהם הרעים ומה שאמר בין הארץ ובין השמים הדבר ידוע כי המעופף הוא מעופף בין הארץ והשמים ברקיע השמים להראות כי אלה אינם כאשה הראשונה שאותה השליך ככר עופרת אל פיה להשקיעה בארץ במקום גלותם אלא אלה לא אמר להשקיעה בארץ אלא תלויות באויר עד זמן ששבו לארצם לשבעים שנה ומה שראה יהודה ובנימן כמראה שתים נשים ועשרת השבטים אשה אחת לפי ששבט יהודה היה מיוחד לבדו מפני המלוכה ונרף עמו שבט בנימן מאחר השבטים לפי שהיו חלקם כאחד ושניהם גלו כאחד לפיכך אמר שתי נשים והחכם הגדול הרב רבי משה בר מיימון ז"ל פי' שתי נשים על כי' ראה אותם כדמות נשים כמו שראה אותם כדמות סוסים ג"כ מפני שתשש כח הנבואה בזמנו: (י) ואמר. אנה המה מוליכות את האיפה ולא שאל כן במראה הראשונה לפי שראה שהיו מוליכות אותה במהרה ומה שאמר כי הנשים היו מוליכות את האיפה ר"ל כי הם גרמו שגלם שהאל יתברך כמדתם וכאלו אמר הן מגלות עצמן: (יא) ויאמר. לבנות לה בית בארץ שנער. לא רפא הכ"א זהו שאלת להם ירמיה הנביא אר.כה היה בנו בת' ושבו: והוכן והניחה שם על מכונתה. והוכן מושבם שם כלומר שבנו שם בתים וקבעו ישיבתם שם ועדין הניחה שם על מכונתה כלומר הכנה שעשתה לה מבנין בתים ונטיעת כרמים נתעצלו לעלות מבבל אשר נשארו אחר שעלה עזרא ולא רצו לעלות אף אחר שהחלו לבנות הבית והניחה מלה מורכבת מן הניחה מבנין הפעיל והונחה מבנין הפעל וטעם הכרכבה כי מתחילה כשגלתה שם הונחה שם שלא ברצונה ואח"כ הניחה שם היא עצמה כלומר ברצונה עכבה שם ונתעצלה לבנות אל ירושלם: (א) ואשיב. ארבע מרכבות יוצאות מבין שני ההרים וההרים הרי נחושת. מראות ד' מלכיות שראה אותם פעמים עוד שב וראה אותם פעם שלישית מבוארת מן הראשונות על אותם מרכבות והמרכבה ד' סוסים לסראות

תולדות אהרן

זאת הרשעה. יומא סט סנהדרין סד: ואשא עיני. קידושין מט סנהדרין כ"ד: את האיפה. קידושין מט:

מצודת ציון

מדה: (ז) ככר. שם משקל: נשאת. ענין הרמה: (ט) החסידה. שם עוף: ותשאנה. כמו ותשאנה נשא: (י) אנה. להיכן: (יא) שנער. היא בבל: והכן מכונתה. על' הכנה וקביעת: מרכבות

מצודת דוד

ותריס קול ואמר על זאת ישימו עינם היושבים בכל הארץ לראות גמול המעשה למען יוסרו: (ז) ככר עפרת נשאת. משקל ככר עופרת נשאה את עצמה מן הארץ: וזאת אשה אחת. ר"ל האשה אחת הזאת שהקפיצה את האיפה היתה יושבת בתוך האיפה לקבל שם הגמול במקום הרשע שם המשפט והאשה ההיא מרמזת על כללת האומה וכן ברוב המקומות כינו הנביאים כללות האומה בשם אשה: (ח) ויאמר המלאך אמר זאת היא הרשעה שהקפיצה את האיפה: וישלך אותה. כי בתחלה ישבה בה ועוד עתה השפט הרודה השליכה והכפה אל תוך האיפה והשליך אל פיה את אבן העופרת לחנקה והוא הככר העופרת הנשאת הנזכרת למעלה ובא לרמז על מה שחטאו להגדיל שקל ויהיה הגמול מדה במדה כדבר שחטאו ועם כי היה עופרת אמר אבן העופרת כי ע"פ רוב עושים המשקל מאבן וכן האבן הבדיל (לעיל ד): (ט) שתים נשים. הן מרמזות על בבל וכשדים יוצאות מן השמים: ורוח וגו'. כאלו הרוח קשור בכנפיהן להוליכן מהר וכנפיהן היו רחבות וארוכות ככנפי החסידה וכן נשאו את האיפה עם האשה אשר בתוכה והיו מוליכות אותה באויר בין הארץ בין השמים ר"ל הם גלו את יהודה מאז וכוח הרמז היה על אלו שנשארו בבבל ולא עלו לא"י וכאשר יאמר למטה: (י) אנה המה וגו'. להיכן מוליכות את האיפה ולא שאל על האשה כי ידע מעצמו שהוא מרמז על הגלות שכבר עבר אבל שאלתו היה על האיפה אשר הוא מהגראה שבא למדוד להם מדה במדה לא ידע האיך הוא: (יא) לבנות לה בית. ר"ל לבנות בית קבוע בשנער לאלו שגלו שמה ולא עלו: והוכן. היא הכינה שמה לעצמה מקום לשבת ולא עלתה לא"י וכן תהיה מונחת שמה על מקום מכונתה ולא תוסיף עוד לעלות הואיל ותחרב גם הבית השני וכשאומר לכן מוליכות שמה האיפה למדוד לה מדה במדה היא לא רצתה לעלות לכן תשאר שמה: ו (א) ואשוב. חזרתי והרימותי עיני: ארבע מרכבות. הם מרמזים על ארבע מלכיות

רש״י

ועל כפה יסד הקלירי רביעית סיה שמינית : (א) וההרים הרי נחושת . הי׳ על חוזק מלכיות הללו הבא להם מבין שני ההרים שהוא קשה ואמיץ שאלו ד׳ מרכבות שלוחי הקדוש ברוך הוא לתת ממשלה לארבע מלכיות בבל ומדי אנטיוכס וישמעאל : (ב) סוסים אדומים · הם שהרכיבו את בבל שהיא אדומה כמו שכתוב אנת הוא רישא דדהבא (דניאל ב) :
שחורים · להרכיב את מדי שהשחירה את פניהם של ישראל בימי המן : (ג) לבנים . להרכיב את פרס שבנה את הבית : ברודים · שמה מנומרים להרכיב את העכו״ם שעינו את ישראל במיני גזרות משונות זו מזו : אמוצים · להרכיב ישמעאל (ס״א אדום) ולא ידעתי מהו לי אמוצים ויונתן תרגם קטמנין : (ה) אלה ד׳ רוחות השמים · שרי העכו״ם מלכיות הקדמוני׳ שמושלות בד׳ רוחות השמים : יוצאות מהתיצב וגו׳ . באו לפניו ונתן להם רשות מפיו למשול : (ו) אשר בה הסוסים השחורים יוצאים אל ארץ צפון · להרכיב את מדי ועל האדומים לא כתב יוצאים שכבר כלתה לה ממשלת בבל : והלבנים יצאו אל אחריה׳ : להרכיב את פרס שהיתה בצפון ומשלו על בבל : והברודים אל ארץ התימן · להרכיב את מוקדן ויטלו המלוכ׳ מיד פרס ובפתרונו לרב סעדיה בדניאל ראיתי המלך הנגב הוא מלך מוקדן : (ז) והאמוצים יצאו ויבקשו . מלפניו שיתן אורך גדול לממשלתם ללכת בכל הארץ : ויאמר לכו התהלכו בארץ . נתן להם רשות למשול ממשל רב והוא מלכות אדם : (ח) ראה היוצאים אל ארץ צפון . להרכיב מדי ופרס : הניחו את רוחי . שכבו את חמתי בבבל שהשחיתו את בלשצר וחרגו פל׳ נבוכדנצר הוא שאמר (ישעיה מח) ה׳ אהבו יעשה חפצו בבבל ונומר : לקום

זכריה ו

שְׁנֵי הֶהָרִים וְהֶהָרִים הָרֵי נְחֹשֶׁת׃ ג׳ וחד וכריסתרין סטערס
ב בַּמֶּרְכָּבָה הָרִאשֹׁנָה סוּסִים אֲדֻמִּים
וּבַמֶּרְכָּבָה הַשֵּׁנִית סוּסִים שְׁחֹרִים׃
ג וּבַמֶּרְכָּבָה הַשְּׁלִשִׁית סוּסִים לְבָנִים
וּבַמֶּרְכָּבָה הָרְבִעִית סוּסִים בְּרֻדִּים
אֲמֻצִּים׃ ד וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ
הַדֹּבֵר בִּי מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ ה וַיַּעַן
הַמַּלְאָךְ וַיֹּאמֶר אֵלָי אֵלֶּה אַרְבַּע
רֻחוֹת הַשָּׁמַיִם יוֹצְאוֹת מֵהִתְיַצֵּב
עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃ ו אֲשֶׁר־בָּהּ
הַסּוּסִים הַשְּׁחֹרִים יֹצְאִים אֶל־אֶרֶץ
צָפוֹן וְהַלְּבָנִים יָצְאוּ אֶל־אַחֲרֵיהֶם
וְהַבְּרֻדִּים יָצְאוּ אֶל־אֶרֶץ הַתֵּימָן׃
ז וְהָאֲמֻצִּים יָצְאוּ וַיְבַקְשׁוּ לָלֶכֶת
לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ וַיֹּאמֶר לְכוּ
הִתְהַלְּכוּ בָאָרֶץ וַתִּתְהַלַּכְנָה בָּאָרֶץ׃
ח וַיַּזְעֵק אֹתִי וַיְדַבֵּר אֵלַי לֵאמֹר
רְאֵה הַיּוֹצְאִים אֶל־אֶרֶץ צָפוֹן הֵנִיחוּ ג׳ מ״ל

תרגום

תְּרֵין טוּרַיָא וְטוּרַיָא טוּרֵי
דִנְחָשָׁא׃ ב בִּרְתִיכַיָא קַדְמֵיתָא
סוּסָון סוּמְקִין וּבִרְתִיכָא
תִנְיֵיתָא סוּסָון אוּכְמִין׃
ג וּבִרְתִיכָא תְלִיתָאָה סוּסָון
חִוָרִין וּבִרְתִיכָא רְבִיעֵתָא
סוּסָון פַּצִיחִין קַטְמָנִין׃
ד וַאֲתִיבֵית וַאֲמָרִית לְמַלְאֲכָא
דִמְמַלֵיל עִמִי מָה אִלֵין רִבּוֹנִי׃
ה וַאֲתִיב מַלְאֲכָא וַאֲמַר לִי
אִלֵין אַרְבַּע מַלְכְוָן דְאִינוּן
כְּאַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָא גַלְיָן
מִלְאִתְעַתְּדָא קֳדָם רִבּוֹן כָּל
אַרְעָא׃ ו דִי בָהּ סוּסָון
אוּכְמִין נָפְקִין לְאַרְעָא צִפּוּנָא
וְחִוָרִין נְפָקוּ בַּתְרֵיהוֹן וּפַצִיחִין
נְפָקוּ לְאַרְעָא דָרוֹמָא׃
ז וְקַטְמָנִין נְפָקוּ וּבְעוֹ לְמֵיזַל
לְהַלָכָא בְּאַרְעָא וַאֲמַר אֱזִילוּ
וְהַלִיכוּ בְּאַרְעָא וְהַלִיכוּ
בְּאַרְעָא׃ ח וַאֲכְרֵז עֲלַי וּמַלֵיל
עִמִי לְמֵימָר חֲזֵי דְנָפְקִין
לְאַרְעָא צִפּוּנָא אֲמַר לְהוֹן

ג׳ וחד וכריסתרין סטערס · מ׳ · ג׳ וחד והאמוצים · ג׳ · ג׳ · ג׳ · ג׳ · י״ב סבירין ויאמרו · ג׳ · ד׳ · ג׳ מ״ל

אבן עזרא

בס׳ מלכים ופעם מבין שני ההרים על הגזרות ע״ד וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו והטעם שהם עומדים : (ב) במרכבה · ואלה הסוסים שבראם הספר במראה הראשונה : (ג) ובמרכבה . הנה במרכבות השלש הזכיר הסוסים עין א׳ להם וזה משונה מזה אדום שחור ולבן רק ברביעית הזכיר שני גוונים ברודים גם אמוצים מגזירת אמץ והוא גוון החזק ונראה למרחוק יותר מכל הגוונים : (ד) ואען · גם זאת המראה היתה בעוד שהמלאך עומד : (ה) ויען : אלה הגזרות היוצאות לארבע קצות הארץ ומהתיצב כמו להתיצב על ה׳ : (ו) אשר . הזכיר המראה השנית כי היא עיקר המראה על היהודים אשר נשארו אל ארץ צפון בבל ופרס : והלבנים יצאו אל אחריהם. ולא חשש לדעת את הארץ אשר יצאו שם : והברדים· הם המרכבה הרביעית : יצאו . אל דרום הפך המרכבה השנית שיצאת אל ארץ צפון : (ז) והאמצים · הם האדומים לבדם שהיה במרכבה הראשונה : ויבקשו ללכת להתהלך בארץ · למזרח ולמערב במצות אדון כל הארץ על כן ויאמר לכו : (ח) ויזעק . וידבר . המלאך הדובר בו על פי השם כי השחורים היוצאים אל

הלום · אנ״ך: הראשונה א׳ בקרי׳ וסי׳ נגה הוא לפנינו במלחמה הראשונה · תהי המכה הראשונה. אשר היו על המגלת הראשונה · ובאת הממשל׳ הראשנ׳ · במרכבה הראשנה סוסים · על המחלק׳ הראשונה לחדש הראשון : האורך אמות במדה היא בשנה הראשונ׳ למלכו בחדש הראשון : ויאמר לכו הר מן י״ב דסבירין ויאמרו וסימ׳ נמסר בסדר מטות ובסדר

רדק

[illegible]

מצודת דוד

מלכיות שמשלו בכיפה והאלו רוכבים במרכבות שהוא ענין גדולה וממשלה : וההרים הרי נחושת . כאלו המרכבות היו חזקות והלכו בין הרי נחושת ולא נשברו וירמז על חוזק המלכיות ההם : (ב) סוסים אדומים . בה היו קשורים סוסים אדומים למשוך אותה וירמז על בבל שנאמר בה אנת הוא רישא די דהבא (דניאל ב׳) ומראה הזהב היא אדומה : סוסים שחורים · ירמזו על פרס לפי שהשחירו בימיהם פניהם של ישראל בימי המן : (ג) סוסים לבנים · ירמזו על אנטיוכס ויתכן שהוא לפי שמנהגם היה ללבוש לבנים וכל טובם ויופיים שיהיו לבנים בהפלגה : ברודים אמוצים · ירמזו על ישמעאל והרומיים ומיפום שבמה עכו״ם ומושלים עם ישמעאל כמ״ש בדניאל . והברודים ירמזו על ישמעאל כי יש בהם מהלובן והבהירות כי מקום מחלבם מאברהם ואוחזים מה במלותו כי מולים הם והאמוצים ירמזו על הרומיים הקדמונים כי שרפו המקדש ועשוה דכן : (ה) אלה ארבע רוחות השמים · אלה הולכות לארבע רוחות השמים למשול בכולם כ״א בזמנה : יוצאות . והמה יוצאות ממקום שעמדו לפני אדון כל הארץ לשאול על הממשלה ההוא ונתן להם והנה הולכים למשול : (ו) אשר בה · המרכבה אשר בה הסוסים השחורים המרמזים על פרס יוצאים אל בבל העומדת בצפון למשול בה ולהחריבה (ולא זכר כלום מהסוסים האדומים המרמזים על בבל כי כבר כלתה לה ממשלת בבל) : והלבנים · המרכבה אשר בה הסוסים הלבנים המרמזים על עכו״ם יצאו אל אחרי הסוסים השחורים למשול על פרס ולהשחיתם : והברודים · הם המרמזים על ישמעאל יצאו אל ארץ התימן להמשיל את ישמעאל היושב בפאת הדרום ולא נאמר בהם יצאו אל אחוריהם כי הם לא השחיתו את עכו״ם והיא גם היא מבני העכו״ם כי פיפום השחית את העכו״ם כמ״ש בדניאל ומושלת כאחת

מצודת ציון

(א) מרכבות · העגלות שהסוסים מושכים אותה : (ג) ברודים · בעלי כתמים לבנים כעין הברד וכן נקודים וברודים (בראשית ל״א) : אמוצים . בעלי מראה דמן כן ת״י קטמנין והיא דמן בלשון ארמי : (ה) ארבע · כמו לארבע ותחסר הלמ״ד וכן היו בן שאול (ש״ב ד׳) ופירושו לבן שאול : רוחות . פאה ועבר : מהתיצב . מענין עמידה : על אדון · לפני אדון ושמוך לו : (ח) אותי · ר״ל אלי

אבן עזרא

אל ארץ צפון עשו נקמת השם בצפון וזה טעם הניחו את רוחי כמו ומושל ברוחו וטעם זאת המראה שהודיע הנביא לישראל כי כל היושב מהם בארץ צפון וירושלם חשק לבנות : (ט) ויהי . זאת נכתבה לפאר כל הבית לפאר בית השם וזה הנביא התנבא לפני בואם כאשר אפרש : (י) לקוח . שם הפועל תחת צווי כמו זכור את יום השבת : ובאת אתה . בעצמך ביום ההוא : בית יאשיהו בן צפניה . שהיה בירושלם : אשר באו מבבל • שב אל חלדי וטוביה וידעיה כמו על פשת היום שב אל ישראל : (יא) ולקחת כסף וזהב • שיביאו נדבה לבית השם ועשה מהם עטרות ושים אותם בראש יהושע כאשר הושם העטרה על ראש המלך וככה אומר והיה כהן על כסאו גם זאת יתכן שיותך בדרך נבואה גם בהקיץ על יד המלאך : (יב) ואמרת אליו . אל יהושע: צמח שמו • הוא זרובבל : ומתחתיו • ממקומו כמו תחתיו: (יג) והוא . והאשר יבנה הבית אז ישא הוד מלכות והכהן הגדול יהושע גם הוא ישב על כסאו ולא תהיה ביניהם קנאה בעבור שני כסאות: (יד) והעטרות. לחלם • הוא חלדי כמו אחימות הוא נחת בדברי הימים ולחן הוא יאשיהו כמו עמינדב הוא יצהר ורבים ככה : (טו) ורחוקים • הם

תרגום

עֲבִידוּ יַת רְעוּתִי בְּאַרְעָא צִפּוּנָא : ט וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר : י סַב מִן בְּנֵי גָלוּתָא מֵחֶלְדַי וּמִן טוֹבִיָּה וּמִן יְדַעְיָה וְתֵיתֵי אַתְּ בְּיוֹמָא הַהוּא וְתֵיעוֹל לְבֵית יֹאשִׁיָּה בַּר צְפַנְיָה דַּאֲתוֹ מִבָּבֶל : יא וְתִסַּב כְּסַף וּדְהַב וְתַעְבֵּיד כְּלִיל רַב וּתְשַׁוֵּי בְּרֵישׁ יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא : יב וְתֵימַר לֵיהּ לְמֵימָר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לְמֵימָר הָא גַבְרָא מְשִׁיחָא שְׁמֵיהּ עָתִיד דְּיִתְגְּלֵי וְיִתְרַבֵּי וְיִבְנֵי יַת הֵיכְלָא דַיְיָ : יג וְהוּא יִבְנֵי יַת הֵיכְלָא דַיְיָ וְהוּא יִטּוֹל זִיו וְיִתֵּיב וְיִשְׁלוֹט עַל כּוּרְסְיֵהּ וִיהֵי כָהֵן רַב עַל כּוּרְסְיֵהּ וּמִלְכָּא דִשְׁלָמָא תְּהֵי בֵּין תַּרְוֵיהוֹן : יד וְתֻשְׁבַּחְתָּא תְּהֵי לְחֵלֶם וּלְטוֹבִיָּה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בַּר צְפַנְיָה לְדָכְרָנָא בְּהֵיכְלָא דַיְיָ : טו וּמֵאַרְעָא רְחִיקָא יֵיתוֹן וְיִבְנוּן בְּהֵיכְלָא דַיְיָ וְתֵידְעוּן

זכריה ו

אֶת־רוּחִי בְּאֶרֶץ צָפוֹן : ט וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : י לָקוֹחַ מֵאֵת הַגּוֹלָה מֵחֶלְדַּי וּמֵאֵת טוֹבִיָּה וּמֵאֵת יְדַעְיָה וּבָאתָ אַתָּה בַּיּוֹם הַהוּא וּבָאתָ בֵּית יֹאשִׁיָּה בֶן־צְפַנְיָה אֲשֶׁר־בָּאוּ מִבָּבֶל : יא וְלָקַחְתָּ כֶסֶף־וְזָהָב וְעָשִׂיתָ עֲטָרוֹת וְשַׂמְתָּ בְּרֹאשׁ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל : יב וְאָמַרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר הִנֵּה־אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ וּמִתַּחְתָּיו יִצְמָח וּבָנָה אֶת־הֵיכַל יְהוָה : יג וְהוּא יִבְנֶה אֶת־הֵיכַל יְהוָה וְהוּא־יִשָּׂא הוֹד וְיָשַׁב וּמָשַׁל עַל־כִּסְאוֹ וְהָיָה כֹהֵן עַל־כִּסְאוֹ וַעֲצַת שָׁלוֹם תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם : יד וְהָעֲטָרֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם וּלְטוֹבִיָּה וְלִידַעְיָה וּלְחֵן בֶּן־צְפַנְיָה לְזִכָּרוֹן בְּהֵיכַל יְהוָה : טו וּרְחוֹקִים ׀ יָבֹאוּ וּבָנוּ בְּהֵיכַל יְהוָה וִידַעְתֶּם

רשי

(י) לקוח מאת מחלדי הגולה וגו׳ . אשר באו מבבל כל האנשים האלה : (יב) צמח שמו . הוא זרובבל האמור למעלה הנני מביא את עבדי צמח ועל שם שצמחה גדולתו מעט מעט ויש פותרים אותו במלך המשיח אבל כל הענין הזה מדבר בבית שני : ומתחתיו יצמח . מזרע המלוכה : (יג) והוא ישא הוד • הוד נשיאות : וישב. כהן גדול על כסא הכהונה : ועצת שלום וגו׳ • הנשיא והכהן יאהבו זה את זה : (יד) והעטרות תהיה לחלם וגו׳ • מקרא מסורס הוא והעטרות תהיינה בהיכל ה׳ לזכרון טוב לחלם ולטוביה אשר התנדבו הכסף והזהב ואותן עטרות היו תלויות בחלונות בגובה ההיכל כמו ששנינו במסכת מדות חלם הוא חלדי : והיה

שפטים סימן י״א : לקוח ד׳ חד חסר וג׳ מ״ל וסימ׳ סיפרא וספריא ענא ותלותא ופי׳ נמסר בירמיה סימ׳ לב : ובאת ג׳ בטעם רביע מלעיל וסימ׳ ובאת וירשת את : ובאת ומשחת את חזאל • ובאת בית יאשיה : והוא יבנה חד מן ז׳ פסוקי׳ ואית בהו והוא והוא וסימ׳ נמסר בשפטים סימ׳ י״ז ובמלכים א׳ סימ׳ י״ט ובהושע סימ׳ ד׳ : לזכרון ח׳ בק״יא׳ וסימ׳ והיה היום הזה לכם לזכרון • ושמת את שתי האבנים • ונשא אהרן את שמות בני ישראל • ולקחת את כסף הכפורים • וביום שמחתכ׳ : ויהיו האבני׳, והעטרות תהיה לחלם וחד ולזכרון בין עיניך • ושמת • ונשא חסר כל קריא׳ וזכרון בקמץ תחת הכ״ף במ״א זכרון תרועה מקרא וכל קהל׳ רכוות׳ זכרון בשו״א נח במ״א זכרון בקמץ תחת הכ״ף וסי׳

תולדות אהרן (והעטרו׳ מדות ט:)

רדק

היוצאים אל ארץ צפון הניחו את רוחי בארץ צפון כלומר אלה השחורים שיצאו אל בבל להשחיתה מהם לי נחת רוח כשהשחיתו אותה הניחו את רוחי כעסי שהיה לי עליהם שחרבו לישראל יותר מדאי כמו שאמר אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה : (י) ויהי • לקוח • מקור במקום צווי כמו הלוך וקראת : מאת הגולה • מאת הבאים מהגולה והם חלדי וטוביה וידעיה ויאשיהו והביאו כסף וזהב לנדבה לבנין הבית ובא דבר השם לנביא והודיעו זה ואמר לו שיקח הכסף והזהב ויעשה מהם עטרות : ובאת אתה ביום ההוא . ביום שתבא שם כי לא אמר לו שילך שם ביום הנבואה : ובאת בית יאשיה בן צפניה • כי בביתו היו האחרים אתו שאמר אשר באו מבבל יאשיהו עם הנזכרים : (יא) ולקחת • תקח מהם כסף וזהב שהביאו בידם לנדבה : ועשית עטרות • תעשה ממנו שתים עטרות ותשים האחת בראש יהושע למנותו כהן גדול וזה כמו הצניף הטהור שהיו מניחין על ראשו בנבואה כמו שאמר למעלה והעטרה האחת לא היה צריך להזכיר מה יעשה בה כי ידוע כי בראש זרובבל תהיה כי הוא היה במקום מלך ואין מלך בלא עטרה ואפשר כי קודם ששמו העטרה בראשו נקרא פחת כמו שכתוב פחת יהודה ואחר ששמו העטרה בראשו קראוהו מלך ואף על פי שלא נכתב מזה דבר יתכן מדרך הסברא לאמר כן : ועשית • לבן נפתלי מלרע השופר בתי״ו ולבן אשר מלעיל השופר בשי״ן וכמוהו אנו קוראים : (יב) ואמרת • הנה איש צמח שמו . כלומר הנה איש עמך שיהיה ראש ישראל והוא זרובבל ויקרא צמח כי מעלתו תהיה כמו צמח האדמה שיגדל מעט מעט כן מעלתו תעלה מעט מעט עד שתגדל מאד כמו שהתנבא עליו חגי ביום ההוא נאם ה׳ צבאות אקחך זרובבל וגו׳ ומתחתיו יצמח ממקומו כלומר ממקום שהוא שם והוא ירושלם משם תבא לו המעלה : (יג) והוא יבנה • כפל הענין לחזק : והוא ישא הוד • הוד והדר מלכות ישא : על כסא • כמו המלך היושב על כסאו ומושל בארץ : והיה כהן על כסאו • כלומר לפני כסאו כמו מתיצב על אדון כל הארץ וכן אמר בספר שמואל והתהלך לפני משיחי כל הימים כי הכהן היה בא לפני המלך להורותו ולדבר עמו ולא היה המלך בא לפני הכהן אלא כשהיה שואל באורים ותומים כמו שכתוב ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני ה׳ : ועצת שלום תהיה בין שניהם . כי לא יקנא זה את זה ושניהם יסכימו כאחד באשר יעשו : (יד) והעטרות תהיה • כל אחת מהעטרות תהיה להם לזכרון בהיכל ה׳ כמו שאמר בתורה לזכרון לפני ה׳ כלומר נדבתם תעלה לפני ה׳ לטוב להם בזה ובבא וי״מ לזכרון שיהיו נזכרים בפי הדורות הבאים כי היו שמותם כתובים ומפותחים בהם : לחלם • הוא חלדי שזכר למעלה ושתי שמות היו לו : ולחן • הוא יאשיה שזכר ורז״ל דרשו בהיכל ה׳ כי שם הושמו העטרות אחר שנתנו בראש זרובבל ובראש יהושע וכן אמר במסכת מדות ושרשרות של זהב היו קבועות בתקרת האולם שבהם פרחי כהונה עולים ורואים את העטרות שבחלונות שנאמר והעטרות תהיה לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בן צפניה לזכרון בהיכל ה׳ : (טו) ורחוקים מגויי

מצודת ציון

אלי : הניחו • מל׳ הנחה והשקטה : רוחי . ענין כעס כמו יגאל רוח (משלי י״ח) : (יא) עטרות • כתרות : (יב) איש • ר״ל גדול וחשוב : ומתחתיו • ממקומו ר״ל מזרעו : (יג) הוד ענין הדר

מצודת דוד

עם ישמעאל : (ז) והאמוצים . הם המרמזים על רומי הקדמונים יצאו מלפני אדון כל ארץ ובקשו ממנו ללכת ולהוסיף ביאור אמר להתהלך בארץ למשול בה גם הם שלא יהיו נאבדים בכללות עכו״ם מקור מחנכם : ויאמר . המקום אמר להם לכו התהלכו בארץ ומשלו בה גם אתם : ותתהלכנה • ר״ל וכן היה כי משלו הם בארץ כמו ישמעאל : (ח) ויזעק אותי • ר״ל קרא אלי בקול גדול : ראה • הסתכל אשר היוצאים אל ארץ צפון הוא פרס שילא לארץ בבל להשחיתה : הניחו את רוחי • הם הניחו את כעסי שהיה לי בארץ בבל כי בהנקם שעשו בה נח כעסי : (י) לקוח . הוא נדבת כסף וזהב האמור במקרא שלאחריו : מאת הגולה • מאת הבאים מהגולה מבבל וחוזר ומפרש ממי ואמר מחלדי ומאת טוביה וגו׳ : ביום ההוא • מוסב על סוף המקרא לומר שיבוא ביום ההוא אשר יבואו מבבל ועל שאמר ובאת אתה הוצרך לפרש בראשונה להיכן יבא ואמר ובאת לבית יאשיה וגו׳ כי שם יבואו הבאים מהגולה : (יא) ולקחת כסף וזהב • מה שהביאו הבאים מהגולה לנדבת בה״מ : ועשית עטרות • א׳ מהכסף וא׳ מהזהב : ושמת בראש יהושע . לרמז שכתר כהונה גדולה שהוא בו עכשיו תהיה שמורה לזרעו אחריו עד עולם וכמ״ש למעלה וישימו הצניף הטהור על ראשו (לעיל ג) ויתכן אשר של הכסף אמר להשים בו כי אין מעלת כהונה הגדולה שווה למעלת המלכות ועטרה השניה של הזהב היתה שמורה לרמז שעוד יוחזר המלוכה בגאולה העתידה למלכות בית דוד ולא צוה להשימה בראש זרובבל עם כי המשיח יהיה מזרעו לפי שהוא עצמו לא מלך עתה ואין להשים בראשו כתר מלכות: (יב) ואמרת אליו • אל יהושע כ״ג תאמר הטעם מדוע לא ישימו העטרה השניה בראש זרובבל הואיל והמלוכה יוחסה לו לזרעו אחריו כמ״ש ביום ההוא וגו׳ אקחך זרובבל ושמתיך כחותם (חגי ב) ואף לפרש לו הטעם מדוע העטרה הסופ׳ בו היא מכסף : הנה איש צמח שמו • ר״ל והנה עמך איש גדול וחשוב אשר לבד יקרא בשם צמח כשם המשיח שיקרא כן כמ״ש כי הנני מביא את עבדי צמח (לעיל ג) ויקרא זרובבל כן לפי שמתחתיו יצמח ר״ל מזרעו יצמיח מלך המשיח ולכן יבנה הוא היכל ה׳. לסימן שכן יבנהו המשיח הבא מזרעו כאשר יאמר במקרא שלאחריו וכאומר הואיל וזרובבל יקרא לבד בשם צמח כשם המשיח הבא מזרעו אבל הוא לא ימלוך לכן לא ישימו עטרה בראשו : (יג) והוא יבנה. מוסב למקרא שלמעלה לומר כמו שבנה זרובבל עתה את ההיכל כן המשיח הבא מזרעו יבנ׳ ההיכל העתיד והוא ישא על ראשו הוד כתר המלוכה והוא ישב על כסא המלוכה למשול : והיה כהן על כסאו • כ״ג מזרעך אשר יכהן אז יהיה לפני כסא המשיח כי הוא יבוא אליו

רש"י

(טו) והיה אם שמוע. והיה לכם הדבר הזה אם שמוע תשמעו וגומר: (ב) וישלח בית אל שראצר ורגם מלך ואנשיו. אנשים צדיקים היו ושלחו מבבל לקרוביהם שבבית אל לבא לחלות את פני ה' בירושלים בעדם ולשאול מאת הכהנים להודיעם אם יבכו בחדש אב אחרי אשר חזר הבית להבנות: (ג) הנזר. לפרוש מן התענוג כאשר עשיתי זה ע' שנה אין נזירה בכל מקום אלא פרישות: (ה) וכשביעי. הוא צום גדליה: הצום צמתוני אני. ה"א נקודה חטף פתח לפי שהיא משמשת ל' תמיהה שמא לכבודי צמתם שהייתי צריכים לצום גם עתה: (ו) וכי תאכלו וכי תשתו. ואם לא צמתם מה לי גם בזו הלא אתם להנאתכם הוא המאכל והמשתה

כִּֽי־יְהֹוָ֥ה צְבָא֖וֹת שְׁלָחַ֣נִי אֲלֵיכֶ֑ם וְהָיָה֙ אִם־שָׁמ֣וֹעַ תִּשְׁמְע֔וּן בְּק֖וֹל יְהֹוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃

ז א וַֽיְהִי֙ בִּשְׁנַ֣ת אַרְבַּ֔ע לְדָרְיָ֖וֶשׁ הַמֶּ֑לֶךְ הָיָ֨ה דְבַר־יְהֹוָ֜ה אֶל־זְכַרְיָ֗ה בְּאַרְבָּעָ֛ה לַחֹ֥דֶשׁ הַתְּשִׁעִ֖י בְּכִסְלֵֽו׃ ג' חסר

ב וַיִּשְׁלַח֙ בֵּֽית־אֵ֔ל שַׂרְאֶ֕צֶר וְרֶ֥גֶם מֶ֖לֶךְ וַאֲנָשָׁ֑יו לְחַלּ֖וֹת אֶת־פְּנֵ֥י יְהֹוָֽה׃

ג לֵאמֹ֗ר אֶל־הַכֹּהֲנִים֙ אֲשֶׁ֣ר לְבֵית־יְהֹוָ֣ה צְבָא֔וֹת וְאֶל־הַנְּבִיאִ֖ים לֵאמֹ֑ר הַאֶבְכֶּה֙ בַּחֹ֣דֶשׁ הַחֲמִשִׁ֔י הִנָּזֵ֕ר כַּאֲשֶׁ֣ר עָשִׂ֔יתִי זֶ֖ה כַּמֶּ֥ה שָׁנִֽים׃ פ' ר"ס · ג' חסר · ב' ר"ס · בטעם תביר

ד וַיְהִ֛י דְּבַר־יְהֹוָ֥ה צְבָא֖וֹת אֵלַ֥י לֵאמֹֽר׃

ה אֱמֹר֙ אֶל־כָּל־עַ֣ם הָאָ֔רֶץ וְאֶל־הַכֹּהֲנִ֖ים לֵאמֹ֑ר כִּי־צַמְתֶּ֨ם וְסָפ֜וֹד בַּחֲמִישִׁ֣י וּבַשְּׁבִיעִ֗י וְזֶה֙ שִׁבְעִ֣ים שָׁנָ֔ה הֲצ֥וֹם צַמְתֻּ֖נִי אָֽנִי׃ ב' בספרא · ג' מ"ל בליש'

ו וְכִ֥י תֹאכְל֖וּ וְכִ֣י תִשְׁתּ֑וּ הֲל֤וֹא אַתֶּם֙ הָאֹ֣כְלִ֔ים וְאַתֶּ֖ם ג' ומ"ל · ג' וחסר

תרגום

אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שַׁלְחַנִי לְאִתְנַבָּאָה לְכוֹן וִיהֵי אִם מְקַבָּלָא תְּקַבְּלוּן לְמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן׃

א וַהֲוָה בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְדָרְיָוֶשׁ מַלְכָּא הֲוָה פִּתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם זְכַרְיָה בְּאַרְבְּעָה לְיַרְחָא תְּשִׁיעָאָה בְּכִסְלֵו׃

ב וּשְׁלַח לְבֵית אֵל שַׁרְאֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וְגֻבְרוֹהִי לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ׃

ג לְמֵימַר לְכָהֲנַיָּא דִּי מְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ צְבָאוֹת וּלְסַפְרַיָּא לְמֵימַר הַאֶבְכֵּי בְּיַרְחָא חֲמִישָׁאָה הַאֶמְנַע נַפְשִׁין מִתַּפְנוּקִין כְּמָא דַעֲבָדִית דְּנַן כַּמָּה שְׁנִין׃

ד וַהֲוָה פִּתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר׃

ה אֱמַר לְכָל עַמָּא דְאַרְעָא וּלְכָהֲנַיָּא לְמֵימַר אֲרֵי צַיְמִין אַתּוּן וְסָפְדִין בַּחֲמִשָּׁא וּבִשְׁבִיעָאָה דְּנַן שַׁבְעִין שְׁנִין הֲצוֹם תַּעֲנִי אַתּוּן מִתְעַנִּין קֳדָמַי׃

ו וּדְאַתּוּן אָכְלִין וּדְאַתּוּן שָׁתַן הֲלָא לְאִיטָבָא לְכוֹן אַתּוּן

אבן עזרא

הם מישראל: (א) ויהי בשנת ארבע. בהבנות הבית: (ב) וישלח בית אל. שם שר הוא משרי ישראל שהיו בבבל וככה שראצר ורגם מלך שמות שרים והעד ואנשיו אנשי רגם מלך ויפת אמר שהוא כמו ברי יהודה הגדולים: (ג) לאמר. בחדש החמישי. הזכיר זה הצום בעבור כי הבית נשרף בעבור לחדש החמישי ואל יהיה ספק בלבך בעבור שאמר כי בשבעה לחדש נשרף כי הטעם נשרף קצתו וירושלם חרבה פעם שנית בימי טיטוס בט' באב ועל אותו חרבן שני אנו מתענין: הנזר. שינזרו מכל מעדנים ומאכל רק יבכו והנה הכהנים לא ידעו להשיב כי אין זה הצום כתוב בתורה רק הם קבלו עליהם בראותם חרבן בית ראשון והנה הנביא התנבא והשיב בסוף הפרשה: (ד) ויהי. זה היה אחר ששאלו: (ה) אמור אל כל עם הארץ. הם אנשי בבל גם אנשי ירושלם כי הנבואה כוללת הכלל גם אל הכהנים שלא ידעו להשיב: וספוד. שם הפועל וככה הוא וספדתם ספוד והנה אחז דרך קצרה: בחמישי. הוא הנזכר והוסיף גם בשביעי שבא אחריו והוא צום גדליה והזכיר זה שבעים שנה לא חשש להזכיר שתים שנים נוספות או אחת כי בשנת שתים לדריוש המלך שלמו לחרבות ירושלם שבעים שנה וזו הנבואה היתה בשנת ארבע ומקצת מן השלישית נכנסה כאשר שלמו השבעים והנבואה הזאת כבר נכנסה קצת מן הרביעית על כן לא דקדק כל כך בחשבון ע' כי קרוב הוא ואלה צום המתפללים העומדין על כן צמתוני צמתם בעבורי או לכבודי כי אני לא צויתי אתכם לצום: (ו) וכי. הטעם אתם האוכלים ואתם הצמים מה חטאו לי או מה חטאתם

לא יהיה להם זכרון: החמשי ג' חס' וסימ' באו אנשים · הנזר כאשר עשיתי · ירמיה החמשי: וספוד ג' מ"ל בליש' וסי' כי צמתם וספוד בחמישי · ואל תלך לספוד · עת ספוד ועת רקוד:

תולדות אהרן לחדש החמישי · ר"ה ז: כי צמתם · פקודה שער פג:

רד"ק

בגויי הארצות יבואו מארץ רחוקים לבנות בהיכל ה' כלומר להתנדב בנין הבית ואפשר שהיה זה בימי הורדוס בבנין הגדול שבנה בבית המקדש וי"מ ורחוקים על ישראל המפוזרים בגלות בארץ רחוקה: והיה אם שמוע תשמעון. כל זה שאני מבטיח אתכם יהיה אם שמוע תשמעון בקול ה' אלהיכם: (א) ויהי בשנת: (ב) וישלח. פי' אחר ששאלו וכן הן אתה קצפת ונחטא. ויורד מעשות החטאת והדומים להם. ופי' אחר ששאלה היה דבר ה' אל זכריה ולא זכר מי היה השואל וי"מ כי ביתאל שם אדם והוא שלח מן הגולה שראצר ורגם מלך ואנשיו לירושלם והנכון כי בית אל כמשמעו · ובת"י ושלח לביתאל ואלו השולחים היו בני הגולה ואמר וישלח לשון יחיד דרך כלל וכן האנשים כאשר עשיתי והשולחים היו שראצר ורגם מלך ואנשיו · ורגם מלך אדם בשמו כך והביאו אנשים עמו והוא שאמר ואנשיו ובאו לירושלם לחלות את פני ה' ושאלו בידם בני הגולה לשאול ולאמר אל הכהנים ואל הנביאים האבכה: (ג) לאמר לכהנים דה' · כמו בבית ה' וכת"י דמשמשין בבית מקדשא דה': ואל הנביאים · חגי זכריה ומלאכי ור"ת ולספריא: האבכה · כי עדיין לא היו מתחילים בבנין הבית מפני האויבים שהשביתו את המלאכה כמה שנים ועתה אע"פ שבמעט כי היו בונים היו קטני אמנה ולא היו רוצים לעלות מבבל כי לא היו מאמינים אשלם בנין הבית ויעמד מפני צרים אותם ושאלו אם יצומו בתשעה באב כמו שצמו שבעים שנה: הנזר. מקור. כלומר אם אנזר מאכל ומשתה ומתענג ור"ת האמנע נפשי מתפנוקין: (ה) אמר. אמרו בחמישי ובשביעי אף על פי שהם ארבע צומות וכר הזמיני שהיה בו התחלת החרבן אמר השביעי שנהרג בו גדליה והיה חרבן שני שכבר נשארו דלת הארץ ולא היתה חרבה אם נשארו דלת העם שהשאיר נבוזר אדן לכורמים וליוגבים וגדלים הכרג בראש חדש השביעי ולפי שהוא יום טוב קבעו התענית למחרתו: הצום צמתוני אני. לצמתני צמתם אותי כלומר אם צמתם בעבורי בעבור עונותיכם חרבה הבית וגליתם בעבור זה צמתם אם תשבו מעשיכם ולדקה אין אתם צריכים לצום כי הנה נבנה הבית ועלו מן הגולה והשבו בארץ כל השנים אם תשבו בטוב בעיני לא תגלו ממנה לעולם ומה שאמר אני אחר שאמר צמתני ר"ל כאלו צויתי אתכם לצום וי"ם הצום מפני אתון מתענין קדמי: (ו) וכי תאכלו. כלומר אם לי צמתם ולמאכלכם הצום אמתו בעבור עונותיכם והמאכל והמשתה תאכלו ותשתו להנאתכם הכל הוא

מצודת דוד

אליו ויוכלו לו ובזה ישרש לו הפעם על העטרה ההוסם בראשו שהיא מכסף כי לא תשוב ממשלת כהונה הגדולה למעלת המלכות כי הכ"ג יכנע למלך וסר למשמעתו ויבא לפניו: ועצת שלום · ר"ל עכ"ז לא יתקנא בכתר המלוכה לעשות עצות ותחבולות להלחם עם המשיח אבל עד יעצו להתמיד השלום ביניהם: (יד) והעטרות תהיה · העטרות ההם תהיה כל אחת מהן למנדבי הכסף והזהב לזכרון טוב בהיכל ה' כי שמה היו תלויות כמו ששנינו במסכת מדות והבא בהיכל ורואה את העטרות יזכיר שמה את שמם לטובה: ולחלם. הוא חלדי והיה נקרא בשתי השמות וכן חן הוא יאשיה ולפי שנהלהרו בביתו יזכר עמהם לטובה: (טו) ורחוקים יבואו. על בית העתיד יאמר שאז יקבץ נדחי ישראל ונפוצות יהודה ויבואו ממרחק ויבנו את היכל ה': וידעתם. אז כאשר כן תהיה תדעו אשר ה' נבואות שלחני אליכם לנבאות אלה הדברים ולא מלבי אמרתי: והיה אם שמוע וגו' · ר"ל ואם תשמעון בקול ה' ללכת בדרכיו אז יהיה הדבר הזה אליכם ובימיכם כי עלם כוונת גאולה בבל היתה למען יהיו במקום המקודש מקום מוכן ביותר לעבוד את ה' ולהתפלל לפניו על גאולה כללית ושלימה גאולת עולם וכן נאמר כי אנכי ידעתי את המחשבות וגו' (ירמיה כט) ואם היו עושים כן אז היתה באמת גאולה שלימה: ז (א) היה דבר ה'. הוא הדבור האמור למטה להשיב להם על כי שלח הכהנים שבבבל לבית ה' את שראצר ואת רגם מלך ואנשיו הסרים למשמעתו שהם יחלו פני ה' להשפיע הנבואה על הכהנים והנביאים שישאלו מענה להשיב להם על שאלתם: (ג) לאמר וגו' · ר"ל שהוא יאמר אל הכהנים המשמשים בבית ה' ואל הנביאים והם חגי זכריה ומלאכי למען יאמרו הם תשובה על שאלתם: (ב) וישלח בית האלהים. ר"ל והשאלה היא האם אבכה מעתה בחדש החמישי הוא תשעה באב וה"ה כל ד' צומות ואחז החמור שבכולן: הנזר. האם אהיה מופרש ביום ההוא מאכילה ושתיה ומתענג כאשר עשיתי זה הרבה שנים מזמן החורבן וכאומר הואיל ונבנה המקדש אם יש מקום להתאבל עוד כי בנין המקדש ההוא היה קטן בעיניהם על כי היו עדיין משועבדים לפרס: (ד) ויהי וגו'. ר"ל ועל זה היה אלי דבר ה': (ה) אמור אל כל עם הארץ · לא נאה להסב הדבור כלפי השלוחים כי היו כנזופים לפניו על שלא עלו לשבת בא"י והוסב הדבור אל מול יושבי ירושלים שלא יסתפקו גם הם בזה הדבר: כי צמתם. אשר צמתם וספדתם בחמישי זה ט' באב ובשביעי זה צ"ג חה שבעים שנה שנהגתם כן (וזכר גם צ"ג כאומר הנה לא נדקו מה שזכרו לבד ט"ב שהוא החמור בעיניהם כי גם צ"ג כמוהו כי שקולה מיתת לדיקים כשריפת בית ה' כמ"ש רז"ל): הצום צמתוני. וכי צמתם אותי ולתוספת שאמר אני ר"ל וכי הרעבתם אותי בזה לחוש על צומכם: (ו) וכי תאכלו · וכן כאשר תאכלו וכאשר תשתו הלא אתם האוכלים והשותים ולכם יש הנאה בזה אבל אלי לא בא הנאה

מצודת ציון

הוד ויושב: כמו על כסאו · ר"ל לשמי כסאו וכן לרבים הולכים עליו (ש"א כב): (ב) שראצר · שם איש וכן רגם מלך: לחלות · ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות ל"ב): (ג) לבית ה' · כבית ה' כאשר הלמ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלים ט'): הנזר · ענין הפרשה כמו ימי נזרו (במדבר

השתים : ז הלוא את־הדברים
אשר קרא יהוה ביד הנביאים
הראשנים בהיות ירושלם ישבת
ושלוה ועריה סביבתיה והנגב
והשפלה ישב :
ח ויהי דבר־יהוה אל־זכריה לאמר :
ט כה אמר יהוה צבאות לאמר
משפט אמת שפטו וחסד ורחמים
עשו איש את־אחיו : י ואלמנה
ויתום גר ועני אל־תעשקו ורעת
איש אחיו אל־תחשבו בלבבכם :
יא וימאנו להקשיב ויתנו כתף
סררת ואזניהם הכבידו משמוע :
יב ולבם שמו שמיר משמוע את־
התורה ואת־הדברים אשר שלח
יהוה צבאות ברוחו ביד הנביאים
הראשנים ויהי קצף גדול מאת
יהוה צבאות : יג ויהי כאשר־קרא
ולא שמעו כן יקראו ולא אשמע
אמר יהוה צבאות : יד ואסערם
על כל־הגוים אשר לא־ידעום
והארץ נשמה אחריהם מעבר
ומשב וישימו ארץ־חמדה לשמה :
ח א ויהי דבר־יהוה צבאות
לאמר : ב כה אמר יהוה צבאות

שתין : ז הלא ית פתגמא
דשלח יי ביד נבייא קדמאי
כד הות ירושלם יתבא
ושליא וקרוהא סחרנהא
ודרומא ושפילתא יתיב :
ח והוה פתגם נבואה מן
קדם יי עם זכריה למימר :
ט כדנן אמר יי צבאות למימר
דין דקשוט דינו וחסדא ורחמי
עבידו גבר עם אחוהי :
י וארמלא ויתם וגיור ומסכן
לא תינסון ובישת גבר עם
אחוהי לא תחשבון בלבכון :
יא וסריבו לקבלא ויהבו
כתפיהון מריד ואודניהון
יקירו מלמשמע : יב ולבהון
שויאו תקיף כשמירא
מלקבלא אוריתא וית
פתגמיא די שלח יי צבאות
במימריה ביד נבייא קדמאי
והוה רגז רב מן קדם יי
צבאות : יג ויהי כמא
דאתנביאו להון נבייא ולא
קבילו כן יצלון קדמי ולא
אקביל אמר יי צבאות :
יד ואבדרינון ביני עממיא די
לא ידעינון וארעא תצדי
בתריהון מדעדי ומדתאיב על
דשויאו ארעא דחמדתא
לצדו : א והוה פתגם נבואה
מן קדם יי צבאות עמי
למימר : ב כדנן אמר יי צבאות

רשי

והמשתה : (ז) הלא את הדברי' מי גרם לכם הצום והמספד הלא דברי תוכחות אשר קרא ה' וגו' הם הסריבו אתכם ועל כן צמתם והלא הדברים אשר קרא משפט אמת שפטו : (יב) שמו שמיר . תולעת חזק מצור מראין אותו על האבן והיא מתבקעת : (יג) ויהי כאשר קרא ולא שמעו . אמר ה' נבאו' עליכן באותן הימים כן יקראו ולא אשמע : (יד) ואסערם • בגלות וכן עשיתי : וישימו • בעונם : ארץ חמדה לשמה • והוא גרם לכל הצום והמספד אבל עתה קנאתי לציון בשביל ציון אקנא את הכשדים : (ב) קנאתי לה • בשבילה ולא מזקתו

אבן עזרא

תפטלו בי והנה אני לא צויתי אתכם את הדבר הזה : (ז) הלא • רק צויתי הדברים ביד הנביאים ומה הוא שהתנבא על פי להתענות : (ח) ויהי • גם הנבואה הזאת דבקה רק היתה נבואה אחרת יפרש הדברים אשר קרא השם ביד נביאי הראשונים ואלה הם כה אלמנה וגר ויתום : (יא) וימאנו . אבותיכם : כתף סוררת • כמו קשה עורף ואפילו לשמוע לא אבו : (יב) ולבם . השמיר אין כח ברזל לעשות בו פתוחים : את התורה • תורת משה ואת הדברים ביד הנביאי' להוכיחם : ויהי קצף גדול • על אבותיכם : (יג) ויהי . גמולם השיב בראשונה : (יד) ואסערם . מלה קשה בדקדוק כי הראוי שהיא מהפעלים היוצאים והיה נכון שיאמר ואסרם או ואסערם קמץ הכבד ורבי מרינוס אמר ואסער וזה איננו נכון בעבור על כל הגוים והנכון בעיני ואסער להם בסערת רוחי והיא הפיץ אותם על כל הגוים והזכיר והארץ נשמה הפך והנגב והשפלה ישב : (א) ויהי . בעבור שהזכיר שממות הארץ נחם אותם : כה

רדק

הוא לכם מה לי בכל זה כי הצום והאכילה אין בהם דבר לכבודי : (ז) הלא • מי גרם לכם הצום הלא עונותיכם ובהיות ירושלם שלוה קראתי ביד עבדי הנביאים שתשובו מעונותיכם ולא תחרב הארץ ולא אביתם לשמוע : והנגב והשפלה יושב • כלו' כל הארץ היתה יושבת לבטח וזכר הנגב והשפלה וכל שכן ההרים והגבעות שהיו יושבים לבטח יושב כטעם היה נעם יישוב בטח : (ח) ויהי דבר ה' • אמר שהפסיק הדבור בדבר והשפלה יושב עוד שב לדבר עמו תכלית הדברים הראשונים שיאמר עוד אזן כל עם הארץ ומה שהיו קוראים להם הנביאים הראשונים שהיו אומרים להם : (ט) כה אמר ה' צבאות • משפט אמת שפטו כשתשפטו בין איש לרעהו יהיה משפטכם משפט אמת ומי שיהיה צריך לעשות עמו חסד ורחמים שהם יותר על המשפט עשו עמו : (י) ואלמנה • אלו שהם חלשים הזהרו בהם מאד שלא תעשקו אותם לא בממון ולא בדברים : ורעת איש את אחיו • ר"ל אל תחשבו איש רעת אחיו בלבבכם אפילו המחשבה אסורה כל שכן המעשה . ועוד שהמחשבה מביאה לידי מעשה ואפילו לא יעשה מעשה אסור שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך : (יא) וימאנו • סוררת ענין עוות כמו כפרה סוררה ומי שאינו רוצה להקשיב לקורא אליו יעוות כתיפו כנגדו ואינו רוצה לפנות אליו : (יב) ולבם שמו שמיר . שמיר היא אבן חזקה שלא יוכל הברזל לפוצצה : ואת הדברים • דברי תוכחה שהיו אומרים להם הנביאים : ברוחו • ברוח נבואה שהיתה מדברת עם הנביאים : ויהי קצף גדול • על אבותיכם : (יג) ויהי כאשר קרא • כמו שקרא להם בשמי ולא שמעו כן יקראו ולא ישמע : (יד) ואסערם על כל הגוים אשר לא ידעום • מלת ואסערם קשה בדקדוק ואמרו כי היא מורכבת מפעל הקל ונפעל ואדוני אבי ז"ל כתב כי קלו מהקל ואף על פי שהוא בודד פירוש ואסער עמם כמו ישופום מדבר וליה שפירושו יפישו עמם ואמר ואסערם כמשפט כדי להרחיב על העי"ן ולהקל מעליה ונקדו האל"ף בצר"י והסמך בקמץ להאריך המלה ונגרתיכם עוד וענין הפסוק אני מלנער ממש בגלות כענין בכל ארצם לו לר ודברה תורה כלשון בני אדם ויתכן לפרש פיוס ואסערם פועל יוצא כי מלאכו כי בפעל אחד עומד ויוצא כי מלאכו סלמו עקבי סום שהוא עמד סלמוני כל ידעתי יונא והחכם רבי אברהם א"ע ז"ל פירש ואסער עליהם בסערת רוחי והוא הפיץ אותם על פני כל הגוים : והארץ נשמה אחריהם • הפך והנגב והשפלה יושב : (א) ויהי דבר ה' צבאות לאמר • כמו אלי לאמר ובמסרה לית כותים : (ג) כה אמר • זאת הפרשה נחמה לעתיד לימות המשיח במלחמת גוג ומגוג שיבואו על ירושלם ואז אקנא בעבורם

ישבת ת' חס' וסי' ואם על המשכב הוא • היא ישבת בירושלים • הנני אליך ישבת העמק רדי מכבוד • חשרת חמסי ושארי על בבל • והנה כל הארץ על מבואות ים ישבת ושקטת • ירושלים ישבת ושלוה • חד מנהון היושבת דמבואות ים : סוררת ג' חד סלא וסימ' וימאנו להקשיב ויתנו כתף סררת דזכרית • וחברו דעזרא חומיה היא וסררת • דעזרא נקוד סוררת בסגול : ואסערם ת' מלין בטע' פי' דמשמש מונח לתיבתו וסימן ועתה אל תעצבו • אנא חטא העם הזה • ואסערם על כל הגוים • ואילו האחד שיפול : וישם לדניאל בלטשאצר

מצודת ציון

(במדבר ז) : כמה • ענינו הרבה : (ז) והנגב . ערי הנגב : והשפלה • העמק : (יא) וימאנו • לא רצו : להקשיב . ענין שמיעה : סוררת • מל' הסרה : (יב) שמיר • הוא הברזל החזק וכן כשמיר חזק מצור (יחזקאל ג) : ברוחו • במלאכו וכן ה' אלהים שלחני ורוחו (ישעיה מ"ח) : (יד) ואסערם • מל' סערה והוא הרוח החזק : נשמה • מלשון שממון : וישימו • ועשו : קנאתי

מצודת דוד

הגאה מזה וכאומר מה זה השאלה על התענית מה לי בזה אם ישמעו או יאכלו : (ז) הלוא את הדברים • כאומר מי בקש מהם הצום הלא בזה חפצתי את הדברים וגו' : יושבת • ר"ל יושבת בהשקט ושאנן : ועריה • וכן עריה שבסביבותיה היו יושבות בהשקט ושלוה : יושב • ר"ל מיושב מבני אדם : (ח) ויהי דבר ה' . אז המקום ואמר לזכריה להזכיר הדברים שקרא ה' אז ביד הנביאים ולאמר להם : (ט) כה אמר ה' . ר"ל כן אמר ה' להנביאים הראשונים לאמר להם משפט אמת שפטו וגו' : (י) ואלמנה וגו' • זכר אלו לפי שהם תשושי כח ונח לעשקם ולגזלם : ורעת וגו' . אל תחשבו זה על זה להרע : (יא) וימאנו . אבל אותו הדור מאנו להקשיב ונתנו כתף סוררת כדרך האדם הממאן להקשיב דברי חבירו שמסיר כתפו ממנו והולך לו : משמוע . מלשמוע : (יב) שמו שמיר . עשו לבם חזק כשמיר מלשמוע את התורה : ברוחו • במלאכו על ידי הנביאים : ויהי קצף • ובעבור זה היה קצף גדול עליהם מאת ה' : (יג) ויהי וגו' אמר ה' צבאות . ר"ל ה' אמר אז להם שבגמולם יהיה מדה במדה כאשר קרא הוא להם ע"י הנביאים ולא שמעו כן יקראו הם אלי מתוך הדחק ולא אשמע קול צעקתם : (יד) ואסערם • אפיצם ברוח סערה על כל ארצות הפזו"ם אשר לא ידעו אותם מאז והארץ תהיה שממה אחרי לאתם ממנה מבלי ימצא בה עובר ושב : וישימו • ר"ל והנה הם עצמם עשו ארץ חמדה לשממה כי עם כל הדברים האלה אחזו בדרכם וגלו ממנה בעוונם ונשארה שממה ומוסב למעלה לומר הנה כל חפצי במעשים טובים ועל זה הזכרתי את אבותיכם ובעבור זה הגליתים על אשר שמעו אלי בדבר זה אבל מעולם לא בקשתי ממי דברי הצומות : ח (ב) קנאתי לציון • בזה ישיב על מה שהיה קשה בעיניהם בנין המקדש הזה והגאולה הזה ואמר הנה באמת

רש"י

חזקו לעם ולספר וכן סוף הענין עם כחמישי וגומר : (ד) מרוב ימים • יהיו צריכים למשענת בידם : (ו) כי יפלא • בעיניהם החסד הגדול אשר אעשה להם : גם בעיני יפלא • איך שבתי מן החרון הגדול ורבותינו דרשוהו על שחיטת יצר הרע במס' סוכה בעיני יפלא איך יוכלו הצדיקים לעמוד כנגדו בחייהם : (ט) התחזקנה ידיכם • לבנות ונהפלים ואל תירפו מעם הארץ המרפים ידיכם ומבהילי' אתכם מלבנות וכמו שמפורש בספר (עזרא ד) : השומעים בימים האלה • בשנת ד' לדריוש : את הדברים האלה . של ניחומים מפי הנביאים אשר נבאו להם אז ביום יוסד בית ה' בשנת שתים לדריוש את הדברים להתחיל במלאכה כי נבחנו אותם הנביאים בעיניהם בדבריהם שהם נביאי אמת ולפיכך כדאי הם לסמוך עליהם אף בדברי ניחומים של עכשיו ובמה נבחנה כי לפני הימים ההם שכר האדם וגומר והם נבאו לכם שמשהתחילו במלאכה תבא ברכה במעשה ידיכם

אבן עזרא

(ב) כה • קנאתי לציון • כמו ויקנא ה' לארצו : (ג) כה . שבתי אל ציון • על הגלוי כאשר הזכרתי : (ד) כה • הטעם שתהיה העיר מלאה וגם זקנים רבים וילדים והנה הטעם שיאריכו ימים כל השוכנים בירושלים : (ה) ורחבת העיר • הפך וישימו ארץ חמדה לשמה : (ו) כה • אמר רבי יהודה הלוי נ"ע כי ה"א התימה חסר כאילו כתוב הגם בעיני יפלא כמו האתה תפתה מלוכ' על ישראל שהיה חסר ה"א התימ' כאילו הוא האתה ולפי דעתי אין צורך כי שכתוב אימנו שיפלא ממנו כי אז יפלה ממם כמו שממני יפלא רק כאן כתוב גם בעיני יפלא וכאשר יפלא הדבר הזה שאני עושה בעיני העם הזה גם בעיני הוא עשיתי פלא גדול רק בעיני יפלא כמו היא נפלאת בעינינו והטעם שאעשה פלא לא עשיתי כמוהו • וראיתי דרך משל : (ז) כה . מזרח • בבל ופרס ומבא השמש מצרים ואשור : (ח) והבאתי • גם זאת הנבואה דבקה היא : (ט) מפי הנביאים. הם חגי זכריה : בית ה' . הוא ההיכל : (י) כי לפני הימים ההם • פרם שיבנה לא ימצא

זכריה ח

ב קנאתי לציון קנאה גדולה וחמה גדולה קנאתי לה׃ ג כה אמר יהוה שבתי אל־ציון ושכנתי בתוך ירושלם ונקראה ירושלם עיר האמת והר־יהוה צבאות הר הקדש׃ ד כה אמר יהוה צבאות עד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם ואיש משענתו בידו מרב ימים׃ ה ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתיה׃ ו כה אמר יהוה צבאות כי יפלא בעיני שארית העם הזה בימים ההם גם־בעיני יפלא נאם יהוה צבאות׃ ז כה אמר יהוה צבאות הנני מושיע את־עמי מארץ מזרח ומארץ מבוא השמש׃ ח והבאתי אתם ושכנו בתוך ירושלם והיו־לי לעם ואני אהיה להם לאלהים באמת ובצדקה׃

ט כה־אמר יהוה צבאות תחזקנה ידיכם השמעים בימים האלה את הדברים האלה מפי הנביאים אשר ביום יסד בית־יהוה צבאות ההיכל להבנות׃ י כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר

תרגום

ב מתפרע אנא פורענות ציון קנאה רבא ורגז רב מן קדמי על עממיא דאקניאוה׃ ג כדנן אמר יי אתוב לציון ואשרי שכנתי בגו ירושלם ותתקרי ירושלם קרתא דקשטא וטור בית מקדשא דיי צבאות טורא קדישא׃ ד כדנן אמר יי צבאות עוד יתבון סבין וסבן בשוקי ירושלם וגבר עובדוהי תקניא יגנון עלוהי מסגי יומיא׃ ה ורחובי קרתא ירושלם יתמלון שלמין ועולימן משבחין בפתהא׃ ו כדנן אמר יי צבאות כד תיקר רחלתי בעיני שארא דעמא הדין ביומיא האינון אף קדמי ייקרון אמר יי צבאות׃ ז כדנן אמר יי צבאות הא אנא פריק ית עמי מארעא מדינחא ומארעא מעלני שמשא׃ ח ואעיל יתהון וישרון בגו ירושלם ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלהא בקשוט ובזכו׃ ט כדנן אמר יי צבאות יתקפן ידיכון דשמעין ביומיא האנון ית פתגמיא האלין מפום נביא די ביומא דשרי לאשתכללא בית מקדשא דיי צבאות היכלא לאתבנאה׃ י ארי קדם מיתי יומיא האינון אגרא דאנשא לא הוה ואגרא

ונקראת ב' וסי' ונקראת ירושלים עיר האמת • ונקראה בשם : ימלאו ב' וסי' ימלאו ילדים וילדות • העבים גשם : כה אמר ה' צבאו' מן רישא דתני עד סוף סיפרא כולהון כה אמר ה' צבאות בס"ב וסי' שבתי לירושלי' ברחמים . רעה את צאן ההרגה : בימים האלה ג' בליש' וסימ' תחזקנה ידיכם השומעים וכן שבתי וזממתי . ובמלאת הימים האלה • על כן קראו לימים האלה. קימו וקבלו היהודי' והימים האלה :

תולדות אהרן

ישבו זקנים • פסחים סה מכות כד : יפלא בעיני • סוכה נב : לפני הימים • סנהדרין לח :

מצודת ציון

(ב) קנאתי • מנין כעס : (ד) משענתו • מטהו שנשען עליו : (ה) משחקים • מל' שחוק ושמחה : (ז) מבוא השמש • שקיעת השמש כמו ממזרח שמש עד מבואו (תהלים קי"ג) : (י) שכר • ענין

רד"ק

כעבורה וחמה גדולה אשפוך על כל הגוים הבאים עליה : (ג) כה אמר • ונקראה ירושלם עיר האמת כמו שהבטיח שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב הוא הדין לכל ארץ ישראל וזכר ירושלם שהיא ראש הממלכה ועוד מפני הר ה' הר הקדש שלא יחללוהו עוד זרים : (ד) כה אמר ה' • על כל נחמה אמר כה אמר לחזק הנחמה כי על כל פנים תהיה הטובה : ואיש משענתו בידו • כשמעו כמו שאמר מרוב ימים : (ה) ורחובות • מבואר הוא : (ו) כה אמר ה' גם בעיני יפלא • יש מפרשים בתמיה כאלו אמר הגם בעיני יפלא וכן אתם זה בני עשו והדומים לו והחכם ר' אברהם א"ע ז"ל פי' כמשמעו כלומר אני עושה פלא בימים ההם שלא עשיתי כמוהו : (ז) כה אמר • מארץ מזרח ומארץ מבא השמש הוא הישוב כולם מן מזרח עד מערב ישראל נפוצים בכל מקום מהישוב : (ח) ושכנתי • זכר ירושלם כמו שפי' לפי שהיא עיר הממלכה ומפני בית המקדש שהיה בה שהיו כל ישראל באים שם : באמת • כמו וארשתיך לי באמונה : (ט) כה • תחזקנה ידיכם • כשאתם שומעים כל הנחמות האלה העתידות תחזקנה עתה ידיכם במלאכה ולבנות ביתי כאשר התחלותם כי אתם רואים כי ביום יסד בית ה' התחלתם הברכה באה עליכם : (י) כי לפני • ר"ל לפני שיוסד בית ה' שיסד בשנת שתים לדריוש ביום כ"ד לתשיעי ידעתם כי שכר האדם לא נהיה כלומר לא נהיה לברכה אלא הכל למארה : אינה • באלו

מצודת דוד

באמת ציון אהובה לי מאד ובעבור מה שעשו לה הבבליים כועס אני עליהם קנאה גדולה ובחימה גדולה קנאתי על הבבליים בעבורה : (ג) שבתי אל ציון . הנה כבר השבתי בני הגולה אל ציון וגם אני אשכון בתוך ירושלים וזהו כאשר ישמעו בקול ה' כי עתה הגאולה ההיא היתה למען יהיו במקום המקדש מקום מוכן לעבוד את ה' ולהתפלל לפניו על גאולה כללית להיות בימיהם כמ"ש והיה אם שמוע תשמעון (לעיל ו) ור"ל הגאולה הכללית תהיה בימיכם אם תשמעון בקול ה' : ונקראה • אז תקרא ירושלים עיר האמת כי אז יעשו אנשים אמת : והר ה' צבאות • הוא מקום הבית יקרא אז הר הקדש לפי שתשכון שם השכינה : (ד) עוד ישבו זקנים וגו' . עוד יבוא זמן הגאולה העתידה וישבו זקנים וזקנות ברחובות רוצה לומר לא ישיגם החולשה לשבת בית כ"א ברחובות ישבו כדרך הבחורים : ואיש • וכל אחד יהיה בידו משענתו להשען בה מרוב הימים שחיו וכדרך הזקנים ועכ"ז לא ישיגם החולשה לשבת בית : (ה) ימלאו • כי יפרו וירבו וימלאו רחובות העיר : משחקים . מרוב כל יהיו משחקים ושמחים : (ו) כי יפלא . רוב הטובה שיהיה אז אשר יפלא בעיני שארית העם הזה באמת גם בעיני יפלא ר"ל עם שאני עושה נפלאות גדולות אשר אינם ידועים לבני אדם עד שהנפלאות הידועות כמוהם כאין נמצא עכ"ז הפלא שאעשה לעתיד יהיה נחשב גם בעיני לפלא כי גדול יהיה מכל הפלאים הידועים והנסתרים : (ז) מארץ מזרח • להוציאם מארץ מזרח ממקום גלותם : מבוא השמש • הוא פאת המערב : (ח) בתוך ירושלים • לא בא לומר שכולם ישבו שמה כי שלא תקמן הארץ מהכיל את כולם אבל בא לומר שהעיר ירושלים תהיה ירושה לכולם כי יהיה יד כולם שוה בה כמ"ש בסוף נבואת יחזקאל : והיו לי לעם . לפי שיחול לבבם השכל וכולם ידעו את ה' ויאמינו בו : ואני אהיה להם לאלהים • להיות לעזר ולהושיע : באמת ובצדקה . בעבור האמת והצדקה שיעשו אז ומוסב למעלה לומר הנה כל הטובה הזאת מוכנת להם ואם ישמעו בקולי ויתפללו בבית הזה על הגאולה הכללית הנה תביאם בימיהם והואיל וכן אין להקפיד בבנין המקדש הזה כי טובה מרובה תלויה בו : (ט) תחזקנה ידיכם השומעים וגו' . לפי שאנשי הבאים מהגולה היתה מחלשת ידי עושי בנין הבית בשמעם המעטת כבוד הבית והספקות לכן אמר להם הנה אתם השומעים בימים האלה את הדברים האלה מהייעודים הטובים תחזקנה ידיכם בבנין הבית ולא ישיב אתכם הרפיון להניח את הבנין : מפי וגו' • ר"ל עתה שמעתם ייעוד טובה מרובה יותר ממה ששמעתם מפי הנביאים אשר נבאו ביום יוסד בית ה' להבנות ההיכל

ימלא השכיל מה יעשה ומלת איננה על השכר כי מלות רבות תמלאנה על לשון זכרים גם נקבות ור' משה אמר כי איננה שב אל הבהמה אין שכר הבהמה כי איננה מן השל הלורך: ואשלח . למצות מריבה : (יא) ועתה . לא אשלח איש ברעהו רק יהיה שלום : (יב) כי · הטעם יזרעו ויקלרו איש בשלום : (יג) והיה כאשר היתה קללה · אומר תרפא רעב הטעם אם הבא קללה יהיו אומר כי בעבורכם היתה : (יד) כה · גם זאת הנבואה דבקה וטעמו הטעם הם הגזירות : (טו) כן · הזכיר את בית יהודה כי הם רבים גם בעבור המלכות : (טז) אלה · דברו אמת · בסתר ושפטו בגלוי : (יז) ואיש . הנה אסור לחשוב רע בלב גם בפה להשבע בשקר : (יח) ויהי · עתה ישיב תשובה על שאילת

כלום והזכיר צום הרביעי והוא היה בתשעה לחדש כי אז נבקעה העיר וצום החמישי כאשר הזכרתי בעבור לחדש וצום השביעי אין כתוב מספר ימי החדש והמעתיקים אמרו כי הוא יום שהשמטו בסוף תג הסוכות בעזרא והם טועים כי אז התענו בעבור מעל הגולה ואין שם כתוב כי רע בא על ישראל בחדש השביעי רק דבר גדליה וכתוב ויהי בחדש השביעי ובעבור שלא הזכיר ימי החדש יתכן להיותו בתחלת החדש בחדש הלבנה כמו חדש ושבת בחדש השלישי לצאת בני ישראל ובאומרו שכתוב באחד לחדש נאמר כן לחזק שלא יעלה על לב

י הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין־
שָׁלוֹם מִן־הַצָּר וַאֲשַׁלַּח אֶת־כָּל־
הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ: יא וְעַתָּה לֹא
כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אֲנִי לִשְׁאֵרִית
הָעָם הַזֶּה נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת:
יב כִּי־זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ
וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם
יִתְּנוּ טַלָּם וְהִנְחַלְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית
הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה: יג וְהָיָה
כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם קְלָלָה בַּגּוֹיִם בֵּית
יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אוֹשִׁיעַ
אֶתְכֶם וִהְיִיתֶם בְּרָכָה אַל־תִּירָאוּ
תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם: יד כִּי כֹה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהָרַע
לָכֶם בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא נִחָמְתִּי: טו כֵּן
שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה
לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלַםִ וְאֶת־בֵּית
יְהוּדָה אַל־תִּירָאוּ: טז אֵלֶּה הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת־
רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ
בְּשַׁעֲרֵיכֶם: יז וְאִישׁ אֶת־רָעַת
רֵעֵהוּ אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם וּשְׁבֻעַת
שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה
אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם־יְהוָה:
יח וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי

דִבְעִדָּנָא לֵיתוֹהִי וּלְנַפְקָא
וּלְעָלֵיָא לֵית שְׁלָמָא מִן מְעִיקָא
וְאַגְרֵי יַת כָּל אֱנָשָׁא גְּבַר
בְּחַבְרֵיהּ: יא וּכְעַן לָא כְיוֹמַיָא
קַדְמָאֵי אֲנָא לִשְׁאָרָא דְעַמָּא
הָדֵין אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: יב אֲרֵי
בְעִדָּנָא הַהִיא זַרְעָא יְהֵי שְׁלַם
גּוּפְנָא תִּתֵּן אִבַּהּ וְאַרְעָא תִּתֵּן
יַת עֲלַלְתַהּ וּשְׁמַיָא שַׁמְשִׁינוּנוּן
בְּטַלְהוֹן וְאַחְסֵין לִשְׁאָרָא דְעַמָּא
הָדֵין יַת כָּל בִּרְכָתָא הָאִלֵּין:
יג וִיהֵי כְּמָא דַהֲוֵיתוּן לְוָטָא
בְּעַמְמַיָא בֵּית יְהוּדָה וּבֵית
יִשְׂרָאֵל כֵּן אֶפְרוֹק יַתְכוֹן
וּתְהוֹן מְבָרְכִין לָא תִדְחֲלוּן
יִתְקְפָן יְדֵיכוֹן: יד אֲרֵי כִדְנַן
אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת כְּמָא
דַחֲשִׁיבִית לְאַבְאָשָׁא לְכוֹן כַּד
אַרְגִיזוּ אֲבָהָתְכוֹן קֳדָמַי אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת וְלָא תָבֵית מִמֵּימְרִי:
טו כֵּן תָּבֵית חֲשִׁיבֵית בְּיוֹמַיָא
הָאִלֵּין לְאֵיטָבָא לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם
וּלְדְבֵית יְהוּדָה לָא תִדְחֲלוּן:
טז אִלֵּין פִּתְגָמַיָא דִי תַעְבְּדוּן
מַלִּילוּ קוּשְׁטָא גְּבַר בְּחַבְרֵיהּ
קוּשְׁטָא וְדִינָא דִשְׁלָמָא דוּנוּ
בְּקִרְוֵיכוֹן: יז וּגְבַר יַת בִּישַׁת
חַבְרֵיהּ לָא תַחְשְׁבוּן בְּלִבְּכוֹן
וּשְׁבוּעָתָא דְשִׁקְרָא לָא
תְרַחֲמוּן אֲרֵי יַת כָּל אִלֵּין דִי
רְחִיקִית אֲמַר יְיָ: יח וַהֲוָה
פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ

ידיכם ונתקיימו דבריהם שאמרי עתה לא כימים הראשונים : (יד) ולא נחמתי . על אשר זמותי להביא עליכם לחזור בי אלא הביאותיה כן לא אתנחם על הטובה אשר זממתי לכם : (טז) ומשפט שלום . היא הפשרה : (יז) ואיש את רעת רעהו · הזהירם על שנאת חנם והוא שהחריבם בית המקדש שני

רדק

כאלו הבהמה איננה כיון שהשכר הלך לאחרים ואשלח ענין הסרת הדבר להרע כמו ושלחתי בכם את חית השדה כתרגומו ואגרי : (יא) ועתה . מבואר הוא : (יב) כי זרע השלום · כלומר זרעכם יהא לשלום ולברכה עד שיקראוהו לו זרע השלום וי"ת זרעה יהא שלם : והנחלתי · אמר שאל בית שני אמר כן אם ישמרו מצות ה' או היה עתידה לימות המשיח והפסוק הבא אחריו יוכיח שאמר בית יהודה ובית ישראל ובבית שני לא שבו בית ישראל : (יג) והיה · קללה שהגוים מקללים אתכם וגם בבוא רעב או מקרה רע באויבם יאמרו כי כעון ישראל בוא שבוכים בעיניהם : והייתם ברכה · שהגוים יתברכו בכם כמו והיה ברכה : תחזקנה ידיכם · בזמן הזה מפני שמחות הטובות שתשמעו שעתידות לבא לישראל : (יד) כי כה אמר : ולא נחמתי · כי עשיתי מה שזממתי עד שהחרבתי ארצם והגליתי אותם : (טו) כן שבתי · אל תיראו · מהשונאים אתכם הכלים והגרים היושבים לגבולות מעשיכם עתה : (טז) אלה · דברו אמת . שלא תדברו אחד בפה ואחד בלב : ומשפט שלום . כי אם משפטו צדק יהיה שלום בין בעלי הדינין כמו שארז"ל במשל בני אדם דשקלי גלימיה מבית דינא ומיר ואזיל בתורתא והם הביאו פסוק על זה במשל גם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום כל העם אשר המתחייב בדין ורז"ל פי' ומשפט שלום על הפשרה שאמר איזה משפט שיש בו שלום הוי אומר זה בצוע ומשפט פשרה כי הוא כמו : בשעריכם · כי שם מושב הזקנים כמו שאמר בתורה השערה אל הזקנים : (יז) ואיש את רעת רעהו · ולמעלה ורעת איש אחיו אל תחשבו פי' לתשלם ; ושבועת שקר אל תאהבו · אמר אל תאהבו לפי שאמר אמר כן שנאתי כלו' מה שנאתי אני אל תאהבו אתם : כי את כל אלה · איש את רעת רעהו ושבועת שקר ומה שהוא ספק הראשונים שהוא האמת והשלום לפי' אמר את כל אלה : (יח) ויהי דבר ה' . ואם תמצא אלה מדברים אשר נויתי אתכם אמר השם לגלות כי הצומות אשר שאלתם אם תצומו באותן הימים לא תצומו אבל תשמחו בהם מרוב הטובה שאטיב לכם עם

נזכרים ונעשים : בימים ד' וסימ' בסדר דברים : והשמים ב' וסימ' התקדשו בעבים · והשמים יתנו טלם : להרע ו' פתחין בקריא' וסימא גמגר בירמיה סימן כ"ח : אלה הדברים ח' בקריאה וסימ' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים ; ויקהל משה את כל עדת בני ישראל אלה הדברים אשר דבר משה דריש ספרא · אלה הדברים עשיתם ולא עזבתים · אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת · והד ואלה הדברים אשר דבר ה'

תולדות אהרן אמת ומשפט · פס ו אבות ו (פסחים . . . עד סנהדרין ח) :

מצודת ציון

ענין ריוח : ושכר הבהמה · שכר עבודת הבהמה : הצר . השונא : ואשלח · ענין גרוי והסתה וכן ושן בהמות אשלח בם (דברים ל"ב) : (יב) יבולה · תבואתה כמו ארץ נתנה יבולה (תהלים ס"ז) : טלם · מל' טל : (יד) זממתי · ענין מחשבה כמו כאשר זמם (דברים יט) : נחמתי · ענין הסוך מחשבה : (טז) בשעריכם . שם מקום המשפט כמ"ש אל זקני העיר השערה (שם כב): ואל מקומו

מצודת דוד

היכל וכאומר וכמו שמתקיימו דבריהם כן יתקיימו דברי אלה : (י) כי לפני הימים · עתה יפרש במה נתקיים ואמר כי לפני הימים ההם עד לא התחילו לבנות הלא לא נהיה שכר האדם כי לא מלא במה להרויח ושכר הבהמה לא נתקיימה כי הלכה למארה ומן הצר הגורר לא היה שלום בין ליוצא מן העיר בין לבא אליה : ואשלח . אני הייתי מגרה את כל בני האדם איש ברעהו להיות מריבה ביניהם ולעשות רע זה לזה : (יא) ועתה . אחר שהתחילו בהבנין אין אני מול שארית העם הזה כימים הראשונים להשר להם ולשלח איש ברעהו : (יב) כי זרע השלום · ר"ל כי הצלחת הזרע מבית השלום כי בהעדר התבואה ענין בריה לרס בחברתה והוא סבה אל השנאה והמריבה ולא כן כשהברכה מצויה : פריה : הראויה לתת : את יבולה . התבואה הראויה לפי מיטב השדה : והנחלתי · ר"ל לא במקרה באו הטובות האלה אבל אני הנחלתי את כל אלה וכאשר ייעדו הנביאים עמ"ש העוד הזרע וגו' מן היום הזה אברך (חגי ב) ותוסב למעלה לומר כמו שמתקיים הדיבור הזה כן יתקיימו דברי : (יג) והיה כאשר הייתם ר"ל כמו שהייתם נבזים ומוכים אתם בית יהודה ובית ישראל עד שהייתם קללה בין העכו"ם כי תלו קללתם בכם לאמר בקללותיהם תהיו כיהודים המקוללים : כן אושיע · כשיעור הגרה תהיה התשועה כי תהיו מכובדים ומוצלחים עד שתהיו לברכה בין העכו"ם ויתלו ברכתם בכם לאמר בברכותיהם ישימך אלהים כיהודים המוצלחים : אל תיראו . לכן אל תיראו מדברי שלוחי הבבליים המקטינים כבוד הבית והפקידים ותחזקנה ידיכם לאמוץ בבנין הבית ולהשלימה : (יד) כאשר זממתי · כשיעור שחשבתי להרע לכם בעת שהכעיסו אבותיכם אותי ולא נחמתי על הרעה עד אשר הביאותיה : (טו) כן שבתי . כשיעור הזה חזרתי וחשבתי בימים האלה להיטיב וגו' ולא אנחם על הטובה לכן אל תיראו מדברי שלוחי הבבליים : (טז) אלה הדברים · רק עשו אלה הדברים : אמת ומשפט שלום וגו' שפטו בשעריכם · משפט אמת או משפט שלום והוא הפשרה שמתוך השלום בין בעלי הדין אבל לא תטו המשפט שאין זה לא אמת ולא שלום : (יז) ואיש את רעת רעהו וגו' אל תחשבו . זה על זה להרע : אשר שנאתי ·
ר"ל

לאמר : יט כה־אמר יהוה צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית־יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים והאמת והשלום אהבו :
כ כה אמר יהוה צבאות עד אשר יבאו עמים וישבי ערים רבות :
כא והלכו ישבי אחת אל־אחת לאמר נלכה הלוך לחלות את־פני יהוה ולבקש את־יהוה צבאות אלכה גם־אני :
כב ובאו עמים רבים וגוים עצומים לבקש את־יהוה צבאות בירושלם ולחלות את־פני יהוה :
כג כה־אמר יהוה צבאות בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשנות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם :

ט א משא דבר־יהוה בארץ חדרך ודמשק מנחתו כי ליהוה עין

צבאות עמי למימר : יט כדנן אמר יי צבאות צומא רביעאה וצומא חמישאה וצומא שביעאה וצומא עשיראה יהי לבית יהודה לביע ולחדוא ולמועדין טבין וקשטא ושלמא רחימו :
כ כדנן אמר יי צבאות עוד דייתון עממין ויתבי קרוין סגיאן :
כא ויהכון יתבי חדא עם חדא למימר ניזיל מיזל לצלאה קדם יי ולמתבע אולפן מן קדם יי צבאות דין לדין יימר איזיל אף אנא :
כב וייתון עממין סגיאין ומלכין רברבין למתבע אולפן מן קדם יי צבאות בירושלם ולצלאה קדם יי :
כג כדנן אמר יי צבאות ביומיא האינון די יתקפון עשרין גברא מכל לישני עממיא ויתקפון בכנף גבר יהודי למימר ניזיל עמכון ארי שמענא דמימרא דיי בסעדכון : א מטל פתגמא דיי בארעא דרומא ודמשק תתוב למהוי מארע בית שכינתיה ארי קדם יי גלן עובדי בני

ג' בטעם בסיפרא · י"ב חד מ"ל · ג' . כ' · י"ד חסר · י"ד מ"ל · כ'סם · ל' וחד וכו' · ג' · כ' בטעם נסים ח' · י"ג · ל' דסמיך · ד' חסר בליש'

רשי

לי : (יט) צום הרביעי · צום של תמוז שהוא רביעי לחדשים : צום החמישי . של אב : וצום השביעי . שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה : וצום העשירי · של טבת : (כג) עשרה אנשים . מסבעים לשון הרי שבע מאות לכל כנף וכנף הרי לארבע כנפי הטלית אלפים ושמונה מאות : (א) בארץ חדרך · דרש רבי יהודה בר אלעאי זה משיח שהוא חד לעכו"ם ורך לישראל אמר לו רבי יוסי בן דורמסקית יהודה בריבי עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים מעיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמשק ויש מקום ששמו חדרך ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו שעתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק ואין מנוחתו אלא ירושלים שנאמר זאת מנוחתי עדי עד (תהלים קלב) א"ל ומה אני מקיים ונבנתה עיר על תלה אמר לו שאין עתידה לזוז ממקומה כך ברייתא שנויה בסיפרי : כי לה' עין אדם . כי ביום ההוא ישעה האדם על עושיהו ועיניו אל הקב"ה תראנה כמו שאמר למעלה נלכה עמכם ונספחו הם ועריה' על ערי ישראל וכל שבטי ישראל חשובים לה' על כל האומות הקדמונים כיוצא בו (מלכים א יא) שלמ' אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה ונלא

אל ישראל : לשמחה ג' בקריא' וסימ' וסרני פלשתים נאספו · יהיה לבית יהודה לששון ולשמח' · ולשמחה מה זה עשה : והאמת ג' וסימ' והאמת והשלום אהבו · וירעש כזאת חזקיהו · אחרי הדברי' והאמת האלה : לת אמר ה' בטעם בסיפרא וסימ' כאשר יציל הרעה מפי הארי · אחר כבוד שלחני · תחזקנה ידיכם . כאשר זממתי להרע . יחזיקו עשרה אנשים : מנחתו ד' חסר בליש' וסי' וירא מנחה כי טוב · דבר אדני המלך למנחה · והיתה מנחתו כבוד ודמשק מנחתו ·

אבן עזרא

לא השותף כי אינו ביום הראשון כי הכתוב הוא חדשים והמועדים ואין מענה מתלה ובראשי חדשיכם כי שם ראשי ניסן ותאוב גם שלא חדש בחדשו ומדברי קבלה נקבל היום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם אם כן נהרג גדליה נראה הטעם על כן קבעוהו ביום השלישי או קיבלו ככה מפי האבות הקדושים . וצום העשירי כתוב ביחזקאל כתוב לך את שם היום והנה חכמינו ז"ל הניחו צום השביעי ועשירי כאשר היו לפנים ובעבור כי בי"ז בתמוז נהרגו הכהנים בבית השם וה' דברים קרו בו קבעוהו בתענית ולא הפרידו על הליכות להתענות בתשיעי וביום תשעה באב נלכדה ירושלם גם בפעם השנית גם נשרף בו הבית הראשון קבעוהו ולא הזכיר הכתוב תענית אסתר וכבר עבר זמן אחשורוש כי אין כתוב במגלה קביעת יום התענית כי כל ישראל התענו שלשה ימים בניסן ובדברי הכתו' דברי הצומות וזעקתם אין פירושו כאשר חשבו רבים וככה פירושו שקימו וקבלו על נפשם ימי הפורים לשמוח בהם אף על פי שלא צום הנביאים רק הבנים הם חייבי' לעשות מה שקבלו אבותם כאשר קבלו על נפשם דברי הצומות אלה הארבעה המחברים ולא היו מפי נביא והנה התשובה שישימו אלה הימים שהיו בוכים וסופדי' בהם ימי ששון ושמחה וישמרו מצות השם על פי הנביאים וזהו והאמת והשלום אהבו כאשר כתוב אמת ומשפט שלום ואחר התשובה שהשיב הנביא היה כנגד השואלים האבכה בחדש החמישי שלא היו שומרי התורה שלום השם והיו שואלים אם ישמרו מה שקבלו אבות על עצמם והנה השיב הנביא יותר טוב היותם עושים את [illegible] שומעים דברי השם ותניחו דברי האבות מאשר תשמרו דברי האבות ותניחו דברי השם הם הם הצדיקים הגמורים :

(כ) עוד . גם זאת הנבואה דבקה : (כא) והלכו יושבי · עיר אחת יאמר כל אחד אלכה גם אני ובאו להתפלל אל הבית : (כג) כה · עשרה · הם תבנון והטעם רבים כמו מעשרה בנים אמר יפת כי זאת לעתיד והנכון כי הנבואה דבקה : (א) משא . חדרך · שם מלכות אדם או שם מלך ומנוחת המשא תהיה בדמשק כי שם תתקיים גם זאת הנבואה דבקים נבים שני ופעם כי לה' עין אדם שיטבו

רדק

(יט) צום הרביעי . זהו תמוז שהיו צמים בגלות בי"ז לחדש יום שנבקעה בו העיר : וצום החמישי · זה אב שהיו צמים בט' בו : וצום השביעי · זה צום גדליה כמו שפירשנו למעלה וצום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלם : ישים · כל אחד מהם לבית יהודה כבית שני כי עשרת השבטים לא שבו : והאמת והשלום אהבו . והגואלי שתאהבו האמת והשלום כמו שאהבתי אתכם : (כ) כה אמר · עד אשר יבואו עמים עדיין יהיה זמן שיבאו עמים וזה יהיה בימות המשיח וכן עוד היום גדול פירוש עדיין כמו עוד אושיבך באהלים והדומים להם : (כא) אלכה גם אני · כתרגומו דין לדין יימר איזיל אף אנא : (כב) ובאו עמים · וגוים עצומים . עצומים כמספר וכן עצמו אלמנותיו מחול ימים כענין הכמות והענין כפול במלות שונות וי"ת ומלכין רברבין : (כג) כה אמר · בימים ההמה אשר יחזיקו זה שאמרתי לכם יהיה באותם הימים אשר יחזיקו ואחר כך אמר והחזיקו לאריכות הדברים ביניהם כמו ואת האמת והשלום ונתתם דיותם : עשרה אנשים · אי"ט דוקא אלא שהוא כך תכון [illegible] ואין מספר שיש לאומה והדומים לו והדרש עשרה אנשים מכל לשונות הגוים הרי שבע אמות לכל כנף וכנף מארבע כנפות : (א) משא דבר ה' בארץ חדרך . נבואה זו היא בארץ חדרך ודמשק שבם תהיה מנוחתי או פירוש נבואת ה' תהיה עדיין בארץ חדרך כמו בארץ ישראל כי מארץ ישראל תהיה וכן דמשק תהיה מנוחתו כלומר שבינת כבוד נבואתו מצאנו בדברי רז"ל חדרך רבי יהודה אומר זה משיח שהוא חד לעכו"ם ורך לישראל אמר לו רבי יוסי בן דורמסקית עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים מעיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמשק ויש שם מקום ששמו חדרך אמר לו ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו שעתידה ירושלם שתהיה מגעת עד דמשק שנאמר מנוחתו ואין מנוחה אלא ירושלם

וק

תולדות אהרן צום הרביעי . ר"ה יח עקדת שער מג (תענית סח יבמות ג) : והאמת והשלום . יבמות יד : אשר יחזיקו . שבת לב :

מצודת דוד

ר"ל המה הדברים ששנאתי אני ולכך אל תאהבו גם אתם : (יט) צום הרביעי · זה י"ז בתמוז : וצום החמישי . זה ט' באב : וצום השביעי זה צ"ג : וצום העשירי · זה עשרה בטבת : יהיה וגו' . בזמן הגאולה העתידה יהיו הימים האלה לששון וגו' כלפי שהיו מתענים בימים האלה בזמן הגולה ולכן אמר לבית יהודה כי להם ארעו מקראות רעות באלה הימים והתענו בהם בכל שנה ושנה אבל בני עשרת השבטים התענו בימים שאירע להם מקראות רעות והם יתהפכו להם לשמחה : והאמת והשלום אהבו . ובעבור שתהיו אוהבים האמת והשלום : (כ) עוד אשר יבואו . ר"ל עוד יבוא זמן אשר יבואו וגו' :
(כא) יושבי אחת · יושבי עיר אחת אל יושבי עיר אחרת : לאמר . ויאמרו זה לזה נלכה לחלות לפני ה' לשאול ממנו כפרה ולבקש מאתו חסד כי אלכה גם אני בחברתך :
(כב) ובאו . ר"ל ויהיו נשמעין זה לזה וכן יבואו וגומר : (כג) בימים ההמה וגו' . ור"ל זה שאמרתי לכם יהיה באותן הימים אשר יחזיקו וגו' ולפי שהפסיק והאריך בדברים חזר לומר והחזיקו וגו' וכן דרך המקרא : מכל לשונות · הרי מסבעים לשון שבעים אומות : בכנף . בכל כנף הרי לארבע כנפות אלפים ושמונה מאות : נלכה עמכם . אל ארץ ירושלים : ט (א) משא דבר ה' בארץ הדרך · נבואת

מצודת ציון

(כא) לחלות · ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות לב) : ולבקש · מלי בקשה ותחלה :
(כב) עצומים . ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה טו) : (כג) יחזיקו . ענין אחיזה כמו ויחזק בכנף מעילו (ש"א טו) : לשונות הגוים · ר"ל עכו"ם בעלי לשונות נפרדות : בכנף · הוא שולי הבגד : יהודי . כל ישראל נקראים בשם יהודים לפי שהמלוכה היה משבט יהודה וכן תמיד : (א) משא . ענין נבואה ולפעמים ביותר אשר דבר ה' : חדרך · הוא מקום אצל דמשק

ק

ס'

אָדָם וְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: ב וְגַם־חֲמָת תִּגְבָּל־בָּהּ צֹר וְצִידוֹן כִּי חָכְמָה מְאֹד: ג וַתִּבֶן צֹר מָצוֹר לָהּ וַתִּצְבָּר־כֶּסֶף כֶּעָפָר וְחָרוּץ כְּטִיט חוּצוֹת: ד הִנֵּה אֲדֹנָי יוֹרִשֶׁנָּה וְהִכָּה בַיָּם חֵילָהּ וְהִיא בָּאֵשׁ תֵּאָכֵל: ה תֵּרֶא אַשְׁקְלוֹן וְתִירָא וְעַזָּה וְתָחִיל מְאֹד וְעֶקְרוֹן כִּי־הוֹבִישׁ מֶבָּטָהּ וְאָבַד מֶלֶךְ מֵעַזָּה וְאַשְׁקְלוֹן לֹא תֵשֵׁב: ו וְיָשַׁב מַמְזֵר בְּאַשְׁדּוֹד וְהִכְרַתִּי גְּאוֹן פְּלִשְׁתִּים: ז וַהֲסִרֹתִי דָמָיו מִפִּיו וְשִׁקֻּצָיו מִבֵּין שִׁנָּיו וְנִשְׁאַר גַּם־הוּא לֵאלֹהֵינוּ וְהָיָה כְּאַלֻּף בִּיהוּדָה וְעֶקְרוֹן כִּיבוּסִי:

ל' · ל' · ל' געיא · כ' · קל"ד · ל' מ"ל ותד חסר ט' · ל' · ל"ה · ל' וכסגול סמ"ס · כ' לא יכא · ג' חסר בליש"א · ל' וחסר וה' חסר בליש"א

אֱנָשָׁא אִתְרְעֵי בְּכָל שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל: ב וְאַף חֲמַת תְּתוּב לְמֶהֱוֵי מֵאֲרַע בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ צוֹר וְצִידוֹן אֲרֵי תְקִיפַת לַחֲדָא: ג וּבְנוֹת צוֹר תּוּקְפָּא לַהּ וְכַנְשַׁת כַּסְפָּא כְּעַפְרָא וְדַהֲבָא כְּטִין שׁוּקִין: ד הָא יְיָ מְתָרֵיךְ לַהּ וְיִרְמֵי בְּיַמָּא עֻתְרַהּ וְהִיא בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד: ה תֶּחֱזֵי אַשְׁקְלוֹן וְתִדְחַל וְעַזָּה וּתְזִיעַ לַחֲדָא וְעֶקְרוֹן אֲרֵי בְהִיתַת מִבֵּית רוּחְצָנַהּ וְיֵיבַד מַלְכָּא מֵעַזָּה וְאַשְׁקְלוֹן לָא תִתְיְתֵיב: ו וְיִתּוּבוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּאַשְׁדּוֹד דַהֲווֹ בַהּ כְּנוּכְרָאִין וַאֲבַטֵּיל רְבוּת פְּלִשְׁתָּאֵי: ז וְאֶשֵׁיצֵי אָכְלֵי דְמָא וְשִׁקְצָא מִבֵּינֵיהוֹן וִיסוּף חֵילֵיהוֹן וְגִיּוֹרִין דִי יִשְׁתָּאֲרוּן בְּהוֹן יִתּוֹסְפוּן אַף אִינוּן עַל עַמָּא דַאֲלָהָנָא וִיהוֹן כְּרַבְרְבִין דְבֵית יְהוּדָה וְעֶקְרוֹן תִּתְמְלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּירוּשְׁלֵם:

אבן עזרא

שישובו לעבוד ה' רבים מאנשי דמשק ולסור אל משמעת ישראל שהיו בירושלים והם יהודה ובנימין ואשר שבו מאשור ככתוב בעזרא כי שמחם ה' והסב לב מלך אשור ולמ"ד לה' חסרה בעבור אחרת כמו מאל אביך שהוא חסרה בעבור מלה אחרת ואת שדי ומאת שדי וככה הוא וכל שבטי ישראל עיניהם לשם לעבדו ולאשר יורוס ישראל : (ב) וגם · היא בעצמה חמת תשים גבול בה לישראל וככה צור וצידון : (ג) ותבן · הטעם אחר שנבנתה הנה השם יורישנה את ישראל : (ה) תרא · מבטה · שהיתה מבטת אליו להושיעה ואלה המקומות הם סביבות ירושלם על כן הזכירם הכתוב והטעם כי ירושלם תשב לבטח : (ו) וישב . אמר ר' יהודה בן בלעם כי הוא שם לגוי ולפי דעתי שהוא ממזר מהעריות יהיו לבדד סמוכים לירושלם והטע' השפלי' והנבזי' שבישרא' הם ישבו בדד בערי פלשתים שלא יתחשבו בין הכשדים והפלשתים יכרת גאונם מעליהם כי מעם ישראל הם : (ז) והסירותי דמיו · שהיה אוכל דם הרוגים ישוב לעבודת השם : ושקוציו · הטומאה שהיה עם פלשתים אוכל או רמז לעכו"ם : ונשאר גם הוא · הטעם לא ישאר מפלשתים רק מי שיעבוד הש"י בפרהסיא · כאלוף ביהודה. כמובחר שביהודה לעבודת השם : ועקרון כיבוסי . תתן מס

רשי

והלא בת פרעה בכלל היתה אלא שהיתה בת פרעה חביבה לו כנגד כולם אף כאן כל האומות יהיו להקדוש ברוך הוא וישראל כנגד כולם : (ב) וגם חמת תגבל בה . תשיג גבולה בגבול ירושלים : צור וצידון : גם המה בנותיה אף על פי שחכמה מאד שנתחכמה מאד וסבורה להיות לעולם גברה בחכמתה : (ג) ותבן צור מצור לה . ואומרת מי יורידני לארץ : ותצבר כסף כעפר · ומתהללת בעושרה : וחרוץ . מין מראית זהב : (ד) הנה ה' · שהוא שליט על כל : יורישנה . לשון מוריש ומעשיר (שמואל א ב) : והכה בים חילה . והבליע בתוך ימים ממונה . יעלה עליה את הים ויטבענה כמו שאמר יחזקאל : (ה) תרא אשקלון · את מפלת צור ותירא ועקרון אף היא תירא : כי הוביש מבטה . שהית' נשענת על צור שהיתה רחם לבני עשו ועקרון אף היא לאדום כמו שאמרו רבותינו במסכת מגילה (דף ו ע"א) ותחילה היתה משל פלשתים : (ו) וישב ממזר באשדוד · וישב עם נכרי באשדוד הם ישראל שהיו בה נכרים · (ז) והסירותי דמיו מפיו . של עשו אלו בית במה שלהם שהיו זורקים שם דמי זבחיה' ויש פותרין שפיכת דמים שהיה שופך דמי ישראל : ונשאר גם הוא לאלהינו · אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבגלות : והיה כאלוף ביהודה . אלו פרסיאות וקרקסיאות שלהם שעתידים שרי יהודה ללמד בהם תורה ברבים : והיה כאלוף · לשון אלוף ולמוד : ועקרון · תהיה לישראל : כיבוסי · ירושלים

וכל המנחות דכוו' : תאכל ט' וסי' נמסר צו ובצפניה סימן ג' : ושקצו ג' חס' בליש' וסימן נמסר בנחום סימ' ג' :

תולדות אהרן

וישב ממזר : קידושין עב (קידושין סא) : והסרותי · מגלה ו

רדק

וכן הוא אומר זאת מנוחתי עדי עד אמר לו ומה אני מקיים ונבנתה העיר על תלה אמר לו שאינם עתידים לזוז ממקומ' אמר לו ומה אני מקיי' ורחבה ונסבה למעלה שעתידה ירושלם שתהא מרחבת ועולה מכל צדדיה כתאנה זו שצרה למטה ורחבה מלמעלה ושערי ירושלם עתידים להיות מגיעין עד דמשק וכן הוא אומר אפך כמגדל הלבנון צופה פני דמשק וגליות באות וחונות בתוכה שנאמר ודמשק מנוחתו : כי לה' עין אדם · כי באותן הימים יהיה עין כל אדם לה' לא לאלילים ולא לעצבים לפי' תהיה ארץ חדרך ודמשק ושאר המקומות הקרובות לארץ ישראל כמו צר וצידון וחמת וע' פלשתים נכללות בערי יהודה ויהיו באמונת ישראל : וכל שבטי ישראל . כל שכן שבטי ישראל שיהיה עינם ולבם לה' או פי' וכל שבטי ישראל כלומר עין אדם יהיה לה' ולכל שבטי ישראל ללכת בדרכיהם כמו שאמר למעלה נלכה עמכם : (ב) וגם חמת · אמר וגם חמת שהיא עיר גדולה כמו שאמר חמת רבה והיא חוץ לגבול ארץ ישראל כי הוא אחד מגבולי ארץ ישראל ואמר כי באותו הזמן תהיה חמת בתוך גבולה הוא שאמר תגבל בה צר וצידון כי חכמה מאד וכן צר וצידון שהם קרובים לא יהיו בתוך גבולה וטעם כי חכמה מאד על צור כמו שנזכר בפרשת צור בספר יחזקאל ופירש כי חכמה בעיניה בימים קדמונים ולא הועילה לה חכמתה אבל בזמן המשיח לא תבטח בחכמתה ותכנע לפני ישראל : (ג) ותבן . כי כשנבנתה מצור לה בימים הקדמונים ותצבור כסף כעפר וחרוץ כטיט חוצות ולא הועיל לה כל זה : (ד) הנה ה' יורישנה . כלומר הורישה מכל גדולתה : והכה בים חילה · כמו שמפורש ביחזקאל וכשתזכור כל אלה תכנע בימות המשיח ואף על פי שהיו יושבים בה באותו הזמן אינם היושבים בה בימים הקדמונים נודע דבר צור לכל כי נכתב בנביאים וכתוב אל היושבים בה היום והיו שם באותו הזמן : (ה) תרא · מלרע הטעם בי"ת אמר כשתראה אשקלון שנכנעה צור תכנע גם היא ויתכן לפרש כי צור וצידון טעמו למטה עם הפסוק הבא אחריו : ותבן צור . אמר חמת תגבל בה אבל צור וצידון תחשב לעמוד כנגד ישראל לפי שחכמה מאד בעיניה כמו שכתוב בספר יחזקאל וצידון היתה סמוכה לה ונמשכת אחריה לפיכך סמוכה אל צור ותבן תחשב להמלט בבנין שתבנה ובכסף וזהב שתאסף וכל זה יועיל לה כי הנה השם יורישנה : מצור . מגדל חזק וכן ויבן ערי מצורות וכן תרגם יונתן ובנא צור תוקפא לה וחרוץ כמו זהב וכן בירקרק חרוץ וכן תרגם יונתן ודהבא : הנה ה' יורישנה · ענין גרוש ושלוח כמו מוריש אותם מפניך והדומים לו וכן תרגם יונתן מתרך לה : והכה בים חילה . כל העושר והממון שבה שהיתה בוטחת בו יבא הים וישטף אותו : והיא באש תאכל . והיא רוצה לומר העיר ובניניה ומגדלים הבצורות שהיתה בוטחת בהן תאכל אש מתוכה שתשרוף אותם : תרא : וכשתראה אשקלון כי צור נחרבה ביד האל תירא ותכנע לפני ישראל וכן עזה וכן עקרון : כי הוביש מבטה · והיא צור שהיו מביטים אליה ומשבים להנצל עמה בעבור חזקה מבטה כמ"ם בסגול והוביש ענין בושת ופירוש עם צור שהיו מביטים אליו יבושו כשיורישנו האל יתברך וי"ת פי' הוביש על עקרון ופי' הוביש עקרון ממבטה ותרגם ארי בהיתת מבית רוחצנהא : ואבד מלך מעזה · מלכה שהיה בה באותו הזמן יאבד הוא והמלכות שלו כי לישראל תהיה : לא תשב באנשים . שיהיו שם באותו הזמן כי ישראל יהיו מיישבין אותה : (ו) וישב ממזר באשדוד · יש מפרשים שם אומה וי"ת ממזר מעריות ישראל שישבו לבדם בערי פלשתים ויבדלו מקהל ושנה אדנ"ל כי אליהו יטהר הממזרים ויושיבם בקהל ה' ויש לפרשו בחסרון כף הדמיון וממזר כמו זר וכן לא יבא ממזר ופי' הממזרי"ן נוכפות כמו בני הממזרי"ן אשר במילת נהרסו ממגורות ופי' היושב באשדוד מפלשתים ישב בה כמו איש זר ונכרי כי תחת יד ישראל יהיו וזהו מה שאמר אחריו והכרתי גאון פלשתים : (ז) והסרותי דמיו מפיו · דרך משל כלומר מה שאכל ישראל וכלהו הוא דמיו ושקוציו ר"ל אבער רשעי לב שביניהם ונשאר גם הוא לאלהינו ומה שישארו מהם שיהיה לבם נכון לה' אשאיר אותו ויהיה כאלוף ביהודה ופי' גם הוא כמו שאר בני הנכר הנלוים אל ה' שנאמר עליהם והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי הנה הם כאלוף וכגדול שביהודה : ועקרון כיבוסי · תהיה עקרון כמו היבוסי יושב ירושלים שהיה יושב בתוך בני ישראל והיה למס עובד לבן כן יהיה בימות המשיח וזכר יהודה לפי שבה הר הקדש ובית התפלה ואחז"ל פי' דמיו ושקוציו נבול בסה שרגילין

בו

מצודת ציון

כן אחז"ל : (ב) תגבל . מל' גבול : (ג) ותבן · מל' בנין : מצור . ענין מבצר וחוזק : ותצבר · ענין כרי וגל כמו שני צבורים (מ"ב י) : וחרוץ . מין זהב טוב כמו בירקרק חרוץ (תהלים סח) : (ד) יורישנה . ענין שלוח וגרושין · כמו ויורש ה' מפניכם (יהושע כג) : והכה · ר"ל יטביע : חילה . מל' חיל וצבאות עם : (ה) ותחיל . מל' חיל וחלחלה : הוביש · מל' בושה : מבטה · מל' הבטה והסתכלות : (ו) גאון · ענין רוממות וממשלה : (ז) ושקוציו · מל' שקץ ופרץ כאלוף

מצודת דוד

ה' תהיה אז גם בארץ חדרך כמו בא"י כי גם היא תהיה אז מא"י : ודמשק מנוחתו · וגם דמשק תהיה מנוחתו ור"ל שכינת כבודו כי גם היא תהיה מארץ ישראל : כי לה' עין אדם וגו' . רוצה לומר לפי שאז עין כל אדם לעצמו יראה לה' וגם בהתאסף יחד כל שבטי ישראל ולכן תבוא עליהם הטובה ההיא : (ב) וגם חמת תגבל · תהיה מגבול ארץ ישראל ואליה תחשב ולא זו היא חמת המוזכרת בתורה בגבול ארץ ישראל אבל היא אחרת גדולה מאד כמ"ש ולכו משם חמת רבה (עמוס ו) : צור וצידון . גם צור וצידון הנספלת לה יכנסו בגבול א"י : כי חכמה מאד · מוסב על צור שהיא העיקר ור"ל אשר היא חכמה מאד וכאומר ולא תועיל בחכמתה לבל תכנס בגבול א"י : ותבן צור . עם כי צור בנתה לעצמה מבצר חזק להיות לה למשגב ואספה לבורי כסף כעפר וזהב כטיט המושלך חוצות וזה עצר רב להתחזק מול האויב : (ד) יורישנה · יגרשנה מארצה וחיל צבאות עמה יכה בים ר"ל יטביעם במי הים : והיא . העיר עצמה תשרף באש : (ה) תרא וגו' · אשקלון תראה מפלת צור ותירא לנפשה שלא יקרה לה כמקרה וגם עזה תראה ותחיל מאד : ועקרון . גם עקרון תחיל כי נתביישה מבטה ר"ל צור שהיתה מבטת אליה לעזרה נתביישה גם היא כי נתגרשה מארצה ואבד וגו' · ר"ל ומגורתם יבוא להם כי יהיה נאבד מושל מעזה ואשקלון לא תהיה מיושבת באנשים : (ו) וישב וגו' · בזמן הגאולה לא ישבו קבוצת הממזרים בתוך בני ישראל אבל ישבו לבדם באשדוד כי יש מרז"ל שאמרו אין ממזרים טהורים לעתיד לבוא ודרשו ממקרא הזה · או ממזר הוא מל' זרות ור"ל ישראל שהמה זרים ממנה הם ישבו בה : והכרתי וגו' . עוד לא ימשלו הם בארצם : (ז) והסירותי וגו'

רשי

ירושלים : (ח) וחניתי לביתי מצבה · אחנה אצל ביתי לסגין עליה מן המעמידים מצבא ומשחים שלא יעלו עליה ודוגמתו וכל צבי' ומצודת' (ישעיה כט) ויש עוד לפתור מצבה כמו מצבא באל"ף : כי עתה ראיתי · ענותם בעיני אע"פ שעד הנה הסתרתי פני מהם : (ט) הנה מלכך יבוא לך · אי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים ועד ים ולא מצינו מושל לישראל כזה בימי בית שני : צדיק ונושע · הנו' : עני . עניו : ורוכב על חמור · מדת ענוה היא : ועל עיר . כמו ועירים עשרה (בראשית לב) : (י) והכרתי רכב · שלא יהיו צריכין לה . ומשלו · וממשל שלו : מים ועד ים . מימא ועד מערבא לסוף העולם : ומנהר . פרת · (י"א) גם את תושעי עמו כמו שהוא צדיק ונושע כי בדם בריתך הרי נגאלתי לכם לעתיד וגם עתה מגלות בבל שאתם עכשיו בתוכה : בדם בריתך · בזכות דם הברית שנזרק עליכם בסיני הנה דם הברית אשר כרת : שלחתי אסיריך · מן הגלות : (יב) שובו לבצרון . לבתיכם ולכבודכם אע"פ שאתם עתה ברשות מלכי פרס אתם אסירי התקוה אשר קויתם לי עד הנה לפלאות דברי לקץ ע' שנה : גם היום מגיד משנה אשיב לך · עוד היום אני מגיד לך בשורה בה יש לבד א על כמן ומה היא הנחמ' השניים שלאי הב לשוט לכם : (יג) כי דרכתי לי יהודה סוף

זכריה ט

ח וְחָנִיתִי לְבֵיתִי מִצָּבָה מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב
וְלֹא־יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם עוֹד נֹגֵשׂ כִּי
עַתָּה רָאִיתִי בְעֵינָי : ט גִּילִי מְאֹד
בַּת־צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת־יְרוּשָׁלִַם הִנֵּה
מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא
עָנִי וְרֹכֵב עַל־חֲמוֹר וְעַל־עַיִר בֶּן־
אֲתֹנוֹת : י וְהִכְרַתִּי־רֶכֶב מֵאֶפְרַיִם
וְסוּס מִירוּשָׁלִַם וְנִכְרְתָה קֶשֶׁת
מִלְחָמָה וְדִבֶּר שָׁלוֹם לַגּוֹיִם וּמָשְׁלוֹ
מִיָּם עַד־יָם וּמִנָּהָר עַד־אַפְסֵי־אָרֶץ :
יא גַּם־אַתְּ בְּדַם־בְּרִיתֵךְ שִׁלַּחְתִּי
אֲסִירַיִךְ מִבּוֹר אֵין מַיִם בּוֹ : יב שׁוּבוּ
לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה גַּם־הַיּוֹם
מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ : יג כִּי־
דָרַכְתִּי לִי יְהוּדָה קֶשֶׁת מִלֵּאתִי

(מסורה בגליון: ג' כדור · ל' כתיב ה"א · כ"י א' בנביאי · ל' כטעם מלרע · ל' וחד נושע · כ' · ל' · ג' · ל' · ג' · כ' · ל' · ל')

תרגום

ח וְאַשְׁרֵי בְּבֵית מַקְדְּשִׁי שְׁכִינַת יְקָרִי וּתְקוֹף דְּרַע גְּבוּרְתִּי כְּשׁוּר דְּאֶשָּׁא מוּקַף לָהּ סְחוֹר סְחוֹר מִדְּעָדֵי וּמִדְּתָאֵיב וְלָא יֶעְבַּר עֲלֵיהוֹן עוֹד שׁוּלְטַן אֲרֵי כְעַן גְּלִית גְּבוּרְתִּי לְאוֹטָבָא לְהוֹן : ט בּוּעִי לַחֲדָא כְּנִשְׁתָּא דְּצִיּוֹן וּבוּעִי כְּנִשְׁתָּא דִּירוּשְׁלֵם הָא מַלְכֵּךְ אָתֵי לְגַוִּיךְ זַכַּאי וּפָרִיק הוּא עִנְוְתָן וְרָכֵיב עַל חֲמָרָא וְעַל עִיר בַּר אֲתָן : י וְאֶשֵּׁיצֵי רְתִיכִין מֵאֶפְרַיִם וְסוּסְוָן מִירוּשְׁלֵם וְאִתְּבַר תְּקוֹף עָבְדֵי קְרָב מַשִּׁירְיַת עַמְמַיָּא וִידַבַּר שְׁלָמָא לְמַלְכְוָתָא וְיִשְׁלוֹט מִיַּמָּא עַד מַעַרְבָא וּמִפְּרָת עַד סִיפֵי אַרְעָא : יא אַף אַתּוּן דִּי עַל דְּמָא אִתְגְּזַר לְכוֹן קְיָם פָּרְקִית יָתְכוֹן מִשִּׁעְבּוּד מִצְרָאֵי סַפֵּקִית צָרְכֵיכוֹן בְּמַדְבַּר צָדֵי הָא כְגוֹב רֵיקָן דְּלֵית מַיִן בֵּיהּ : יב תּוּבוּ לְמֶהֱוֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין אֲסִירַיָּא דִּמְסַבְּרִין לְפוּרְקָנָא אַף יוֹמָא דֵין אֶשְׁלַח לְחַוָּאָה לְכוֹן דִּי עַל חַד תְּרֵין בְּטַבְוָן דִּי אֲמָרִית לְכוֹן אַיְתֵי לְכוֹן : יג אֲרֵי תַּקְפִית קֳדָמַי דְּבֵית יְהוּדָה

אבן עזרא

זה היבוסי שהיה בירושלם בימי דוד ואחריו שנחנו שם למלכי יהודה : (ח) וחניתי . מצבה · בה"א תחת א"לף והטעם אחנה ואגוה מצבה שיבוא ומעובר והטעם אין איש שיבוא להרע לירושלם כי כל הניבוסים עובדי השם ועובדי ישראל והטעם כי עתה הוא דברי הנביא שראה וזה עתה במראות נביאי הנבואה : (ט) גילי · ואחר' הרבה והמפרש' שנחלקו בה יש אומרים כי זה המלך הוא משיח בן דוד ור"א משיח בן יוסף ורבי משה הכהן אומר כי הוא נחמיה שהרשתא וכתוב בעזרא פני מלך ביהודה ע"כ אמר עני ורוכב על חמור כי אם שהעמה לא הזכיר סוס ובלי יכולת כי עני הוא ולא דבר נכונה כי פחה היה ולא בקש לחם הפחה מישראל ובכל יום יאכלו רבים על שולחנו ואיך לא היה לו סוס ועוד מה טעם על בניך יון ובזמן נחמיה לא משלו יונים על ירושלם ולפי דעתי כי זה המלך יהודה בן חשמונאי שהיה גבור ככתוב והמלך כתרב גבור וידו גברה על היונים ובתחלתו לא היה לו לא עושר ולא סוסים וכתוב בדברי קדמונינו דבר שמעיד כי בעוני עמם עד שהעשירו : (י) והכרתי · שלא היה להם סוס כי ותי מתת מלכות יון ומעם מאפרים הם הבאים מאחור כאשר פירשתי ואמר על זה המלך שיהיה באחרונה דובר שלום לגוים : ומשלו · ממשלתו על ים סוף ועד ים פלשתי' : ומנהר · פרת : עד אפסי ארץ · הוא שמדבר שלום לגוים והם גבול ארץ ישראל גם אמר בתחלה על זה המלך כי הוא צדיק ועל כן הוא נושע והנה ואמר לישראל : (יא) גם . בעבור דם הברית אשר כרת השם עם יוצאי מצרים וי"א בעבור מצות המילה והטעם שיצאו האסורים מכל מקום להתחבר אל החשמונים בהתגברם על יון : (יב) שובו · אומר הנביא שובו לירושלם שהוא בצרון כי שם החשמונים : גם היום . מגיד אחר מגיד וזו משנה אשיב לך והטעם כפלים בא לראות מה יגיד המגיד : (יג) כי דרכתי לי · קשת הטעם כפול ועוררתי בניך ציון על בניך יון

רדק

בו השכו"ם : (ח) וחניתי לביתי מצבה . אשים כמו מחנה לבית ישראל שהוא ביתי יהיה שמי להם כמו אם היה עמהם מחנה גדול שלא יפחדו עוד מצבא שיבוא עליהם ולא מעובר ושב שירע להם מצבה כתוב הה' במקום אל"ף : כי עתה ראיתי בעיני . עתה כזה הזמן שתהיה כל זאת הטובה ראיתי בעיני ענים וטלטולה בגלות בין האומות והושיעם והביא עליכם כל זאת הטובה ראיתי כמו וירא אלהים את בני ישראל והחכם רבי אברהם א"ע ז"ל פי' כי הם דברי הנביא אמר עתה ראיתי בעיני במראות הלילה בנבואה כל זה : (ט) גילי מאד בת ציון . גילי מלרע זכר ציון וירושלם כי היא ראש הממלכות : צדיק ונושע הוא . צדיק יהיה ובצדקתו יהיה נושע מחרב גוג ומגוג נושע פתח שהוא פעל מוסב לעתיד מפני כו"ן : עני · כמו עניו וכת"י ענותן וכן אמר בנבואת ישעיה לא יצעק ולא ישא קנה רצוץ לא ישבור וגומר : ורוכב על חמור · לא מחסרון עשרו כי כל העולם יהיה ברשותו אלא מענוה ירכב על חמור ועוד נהורא כי לא יצטרכו ישראל לסוסים ולרכב לפיכך אמר אחריו והכרתי רכב מאפרים וסוס מירושלם : ועל עיר בן אתונות · כפל הענין כמ"ש ועוד זכר עיר שהוא קטן בשנים כי היא הנבחר לרכיב וכן אמר על בני אבדן רוכבים על שלשים עירים : בן אתונות . ר"ל בן אחת האתונות וכן ויקבר בערי גלעד כאחת מערי גלעד : (י) והכרתי . וכן אמר בנבואת מיכה והכרתי סוסיך מקרבך והאבדתי מרכבותיך ואמר מאפרים ומירושלם לפי שהיתה נחלקת המלכות בימים הראשונים אבל בימי המשיח יהיו אחדים : ודבר שלום לגוים . ישלים בין גוי לגוי אם יהיה ביניהם מלחמה כי כל הגוים יהיו נשמעים אליו : ומשלו מים ועד ים . פי' החכם רבי אברהם א"ע ז"ל מהים הדרומי הנקרא ים האדום עד הים פלשתים שהוא ים אוקינוס : ומנהר עד אפסי ארץ · מנהר פרת מעדן שהיא בקצה המזרח עד אפסי ארץ בסוף המערב והנה ימשול בכל העולם : (יא) גם את . אמר כנגד כנסת ישראל כמו שאמר על המלך המשיח שיהיה נושע בצדקתו אמר גם את תהי נושעת בדם בריתך והוא דם המילה שהחזיקו בו ישראל בגלות יותר מכל המצות . מבור אין מים בו · זהו הגלות וי"מ בדם בריתך דם הברית אשר כרת ה' עם ישראל בסיני והחז"ל פירשו מים נבואה כדרך משל שנסתמה הנבואה בגלות ולא היה נביא אחר חגי זכריה מלאכי וכן מלאנו אומר בענין הגלות הוי כל צמא לכו למים : (יב) שובו לבצרון . המפרשים פירשו ענין הרבה זו בבית שני והחז"ל פירשו הפרשה ג"כ בבית שני אלא שאמרו פסוק זה ס' בעתידים הכתובה למעלה ופי' שובו לבצרון שובו אל יתברך שהוא מבצר ומגדל עוז : אסירי התקוה . בעבור שהיו בגלות והיו אסורים ומקוים לגאולה זה כמה שנים גם היום מגיד משנה אשיב לך אמר שאל יתברך כבשורה אחרת קרובה יבשר לך הנביא שמגיד שנים לראשונה שבניד שהיום עתידה והוא מה פסוקים

מצבה חד מן שתה חדא דמשמשין בה בסוף תיבותא וסימן מצוין בסס' רבת' בערך ב' : על כל דבר פשע : עני ורכב . ואינון מן ג' זוגין תרין אל ותרין על וסי' נמסר בסס' רבתא בערך אל : על חמור ב' וסי' ומנהר ב' וסי' ומשלו מים עד ים . וירד מים עד ים :

תולדות אהרן

גילי מאד . סנהדרין צח : הנה מלכך · ברכות נו : (עני ורוכב · סנהדרין צח עמר ויפוי אחרי ; לבצרון · סנהדרין כב : מגיד משנה · (מגלה פ"א) :

מצודת דוד

וגו' · ר"ל אתן בלבו שלא ישתה עוד דם ושלא יאכל עוד בשר מה שהורגל בהם כי ישוב להאמין בה' ובתורתו : ונשאר וגו' · גם הוא ישאר באמונת אלהינו כשאר הגרים : והיה · כל פלשתים בכללם היה כאיש לומד התורה אשר ביהודה כי גם המה ילמדו התורה : ועקרון כיבוסי · עקרון חשוב להיות כמו יבוס היא ירושלם ר"ל אנשים יהיו נקיי הדעת כאנשי ירושלים : (ח) וחניתי לביתי · אשכין השגחתי לביתי להגן בעבור צבא אל עם מן העובר ושב דרך עליו ולא יעבור עוד על ישראל מי הנוגש לעבודה כאשר היה מאז כי עתה ראיתי בעיני להשגיח עליהם בענין חמלה עם כי עד הנה הסתרתי פני מהם : (ט) הריעי · תרועה של שמחה : הנה מלכך · זה מלך המשיח : צדיק · במעשיו יהיה צדיק ובמלחמותיו יהיה נושע ומוללתו עני . יהיה מוכנע וירכב על חמור ועל עיר בן מתחת האתונות והוא מדת ענוה : (י) והכרתי · אז אבטל רכב וסוס וקשת מלחמה כי לא תהיה אז מלחמה ואין צורך לא לקשת ולא לרכב וסוס : ודבר שלום לגוים . המלך המשיח לא יכריע את הגוים ע"י מלחמה כ"א בדברי שלום יכניעם להיות סרים למשמעתו וזה יהיה העיקר והמלחמה טפלה לו : ומשלו · ממשלתו יהיה מים הדרומי הנקר' ים האדום עד ים הצפוני הוא ים אוקיינוס : ומנהר · היוצא מן העדן שהיא תחלת המזרח : עד אפסי הארץ · עד סוף המערב : (יא) גם את · ר"ל כמו שמשיח יהיה נושע בעבור צדקתו

מצודת ציון

כאלוף · ענין למוד כמו פן תאלף ארחותיו (משלי כב) : כיבוסי · היא ירושלים : (ח) מצבה כמו מצבא באל"ף : נוגש · דוחק ולוחץ : (ט) הריעי · מל' תרועה : עני . ר"ל מוכנע ועניו וכן עם עני תושיע (תהלים יח) : עיר · כן יקרא החמור כשהוא קטן כמו ועירים עשרה (בראשית לב) : אתונות · כן תקרא נקבת החמור וכן ואת האתונות (מ"א ד') : (י) אפסי . קצוי כי בקצה הארץ היא אפס וכלה : (יא) שלחתי כמו אשלח עבר במקום עתיד כדרך הנבואה כאשר בכמה מקומות : אסיריך · ענין קשירה : (יב) לבצרון . מל' מבצר : משנה . ענין כפל כמו וכסף משנה (בראשית מ"ג) : אשיב . מל' השבה והשנה : (יג) דרכתי · הדרך לדרוך ברגל על הקשת לפותחו

אבן עזרא

יון ושמתיך את מעוררתיך כחרב גבור : (יד) וה׳ · וכבוד השם יראה על יהודה ואפרים ופעם כברק אלו בעבור שהזכיר קשת מלאתי אפרים ופעם בשופר שישמע זה שיקבץ ישראל אל החשמונים : בסערות תימן · רוח דרומית : וה׳ עליהם · על החשמונים : (טו) וכבשו · מבגדי׳ ולא יועילו להם לאויבי׳ אבני קלע במבגדיהם ופעם אבני קלע שרי יון ופעם ושתו שישפכו דמי הקולעים במזרק שבו יזרק הדם על המזבח בזויות והפעם כפול : (טז) והושיעם · כצאן עמו · ביד משה בעמדו על הים שנ׳ נחית כצאן עמך ביד משה וכו׳ ובעבור שהזכיר אבני קלע אמר כי אלה החשמונים הם אבני נזר ופארם : מתנוססות . שהם נראות כנס על אדמת השם גם נכון הוא להיות אבני רמז להיותם כהני׳ גדולים : (יז) כי · אז ישמחו הבחורי׳ והבתולות לדגן ולשתות יין אחרי שעודהם וזהו כי מה טובו שב אל ביום ההוא הנזכר למעלה : דגן בחורים ותירוש ינובב בתולות · מגזרת ינובון בשיבה והנכון מגזרת ניב שפתים והפועל יוצא כמו סובב יקותם : (א) שאלו . עושה חזיזים · כמו לחזיז קולות הפעם

רשי

סוף שהחשמונאים יטלו המלוכה מיד מלכי פרס וידעו לכם ואני אדרוך יהודה להיות לי כקשת מלחמה וילחמו בחשמונאים בימי חשמונאים : קשת מלאתי אפרים · מקרא קצר הוא כמו קשת מלאתי יד אפרים כמו (מ"ב ט) ויהוא מלא ידו בקשת אפרים יהיה לי כאשפה מלאה חצים : ועוררתי בניך ציון · על חיל אנטיוכס : (יד) וה׳ עליהם יראה . בספר יוסיפון מצינו בעת שהיא נראה מופת לאנשי ירושל׳ : בשופ׳ יתקע · ירעם : בסערו׳ תימן . לסער את אנשי תימן הם חיל אנטיוכס ויש מרבותי׳ שפתרוהו על ארם לע"ל : (טו) ואכלו · שלל אויביהם · וכבשו : תחתיה׳ אבני קלע · הם העכו"ם שהם מלומדי קשת ולקלע באבן : ושתו · כמו יין המיון בקול שאון ושמחה כמו ששותים שתויי יין : ומלאו · נפשותם כל טוב : כמזרק · שמלא דם לפני המזבח : כזויות מזבח . שמנסכין שם יין והיין צף עליו כמו ששנינו במסכת סוכה לשון שבועה לי שכרות : (טז) כצאן עמו · כצאן שהסיע ממצרים להיות לו לעם : כי אבני נזר · כי הכהנים בני החשמונאים המתפארים באבני נזר בטורי חושן ואפוד יהיו מתנוססים בניסים על אדמתן : (יז) כי מה רב טובו · הלשון של אותו הדור : דגן בחורים . הנותן כח לבחורים : ותירוש · אשר ינובב בתולות בניב שיר ושמחה ויש פותרין אשר ינובב וינמח בקרקע בתולה והוא יין משובח : (א) שאלו מה׳ מטר · אם

תרגום

כְּקַשְׁתָּא מְתִיחָא בְּבֵית אֲזֵינִין מַלֵית גְבוּרָא בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאַגְבַּר בְּנָךְ צִיוֹן עַל בְּנֵי עַמְמַיָא וַאֲשַׁוֵינָךְ כְּחַרְבָּא בְּיַד גִבָּרָא : יד וַיְיָ עֲלֵיהוֹן יִתְגְלֵי וִיהוֹן נָפְקִין כְּבַרְקִין פִּתְגָמוֹהִי וּמִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים בְּשׁוֹפָרָא יִתְקַע וִידַבַּר בְּעַלְעוֹל רוּחַ מַדְנְחָא : טו יְיָ צְבָאוֹת יְרַחֵם עֲלֵיהוֹן וְיִשְׁלְטוּן בְּעַמְמַיָא וְיִקְטְלוּנוּן וּשְׁאָרְהוֹן יִגְמְרוּן כְּמָא דְשָׁדַן אַבְנָא בְּקַלְעָא וְיִבְזוּן יַת נִכְסֵיהוֹן וְיִסְבְּעוּן מִנְהוֹן כְּשָׁתֵי חֲמַר וּתְהֵי נַפְשְׁהוֹן מַלְיָא תַפְנוּקִין כְּמִזְרַק דְמָלֵי סוּלְתָא וּמְשַׁח וִיהוֹן מְזַהֲרִין כִּדְמָא דְמִזְדְהַר עַל כּוֹתְלָא דְמַדְבְּחָא : טז וְיִפְרְקִינוּן יְיָ אֱלָהֲהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא כְּעָנָא עַמֵיהּ אֲרֵי דְאִתְבַּדָּרוּ יִבְחֲרִינוּן כְּאַבְנֵי אֵיפוֹדָא וִיקָרְבִינוּן לְאַרְעֲהוֹן : יז אֲרֵי מַה טָב וּמַה יָאֵי אוּלְפַן אוֹ יָתָא לְנָגוֹדַיָא וְדִין דִקְשׁוֹט מִתַּקַּן בִּכְנִשְׁתָּא : א שְׁאִילוּ מִן קֳדָם יְיָ מִטְרָא בְּעִדָּן

זכריה ט

ג׳ אֶפְרַיִם וְעוֹרַרְתִּי בָנַיִךְ צִיּוֹן עַל־
בָּנַיִךְ יָוָן וְשַׂמְתִּיךְ כְּחֶרֶב גִּבּוֹר :
י"ג יד וַיהוָה עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְיָצָא כַבָּרָק
זקף קמזו חִצּוֹ וַאדֹנָי יְהוִה בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע
וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן : טו יְהוָה
צְבָאוֹת יָגֵן עֲלֵיהֶם וְאָכְלוּ וְכָבְשׁוּ
אַבְנֵי־קֶלַע וְשָׁתוּ הָמוּ כְּמוֹ־יָיִן
ב׳ חד מ"ל וחד מ"ל בנתיבו וּמָלְאוּ כַּמִּזְרָק כְּזָוִיּוֹת מִזְבֵּחַ :
ג׳ טז וְהוֹשִׁיעָם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם בַּיּוֹם
ז׳ רפין הַהוּא כְּצֹאן עַמּוֹ כִּי אַבְנֵי־נֵזֶר
ל׳ מִתְנוֹסְסוֹת עַל־אַדְמָתוֹ : יז כִּי מַה־
ג׳ ומ"ל טּוּבוֹ וּמַה־יָּפְיוֹ דָּגָן בַּחוּרִים וְתִירוֹשׁ
ל׳ וכ"כ יְנוֹבֵב בְּתֻלוֹת :

י

א שַׁאֲלוּ מֵיְהוָה מָטָר בְּעֵת
ל׳ בסיפרא ל׳ מַלְקוֹשׁ יְהוָה עֹשֶׂה חֲזִיזִים וּמְטַר־

יראה י"ג וסי׳ נמסר בסדר בא אל פרעה : המו ג׳ וסי׳ ושתו המו כמו יין · על כן המו מעי לו . המו גוים מטו ממלכות · ומעי המו עליו · בכל ספרי המסרה מוג"ה ג׳ המו ונמצאו ד׳ אבל נ"ל כי הם ג׳ מלרע וא׳ מלעיל והוא המו גוים מטו ממלכות: עש׳ כ"ב פתחין וסי׳ נמסר במלכים ב׳

תולדות אהרן בשופר יתקע : ר"ה לג (תענית כה) : ומלא כמזרק · פסחים פז זבחים כד : אבני מרי מגלה יב : ינובב בתולות : יומא עו ב"ב יב : שאלו מה׳ תענית ט : חזיזים · (תענית כו) :

רדק

שהושיע האל יתברך לישראל מידי יון בבית שני ע"י מתתיה בן יוחנן כהן גדול ובניו ולפי דעתי כי כל הפרש׳ עתידה ואפרים אותה תחלה על דעת המפרשים בבית שני : (יג) כי דרכתי. שבט יהודה יהיה קשתי ואדריך אותו על יון כלומר ביהודה אלחם עם יון : מלאתי אפרים · כמו מלא ידו בקשת והוא מתיחת הקשת בכל כחו לירות החץ וזכר אפרים אע"פ שבבית שני לא היה שבט אפרים ולא שאר השבטים הנה נשארו בארץ אחר גלות השבטים בימי הושע בן אלה מועטים כאשר מצאנו בדברי יאשיהו מיד מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל והם גלו עם שבט יהודה ובנימן לבבל ושבו עמהם בשובם : ועוררתי בניך ציון על בניך יון · אעורר אותם עליהם ואתן בהם כח וגבורה וזהו שאמר ושמתיך כחרב גבור : (יד) וה׳ עליהם יראה · כלומר ה׳ ילחם להם : בשופר יתקע . כאלו בשופר יתקע כדרך הנלחמים : והלך בסערות תימן · ילך על בני יון כמו רוח סערה כמו שכתוב ה׳ בסופה ובסערה דרכו וזכר תימן שהיא פאת דרום כי משם תבא רוח סערה כמו שכתוב מן החדר תבא סופה והוא רוח דרום כמו שכתוב ומחדרי תימן וכן תרגם יונתן וידבר בעלעול רוח דרומא : (טו) וה׳ צבאות יגן עליהם . על יהודה ואפרים שזכר : ואכלו וכבשו אבני קלע . ולא די שיגן עליהם שלא יכבשו אויביהם אלא הם יאכלו אויביהם ויכבשו אותם הנותרים לעבדים ולשפחות וכנה בני יון אבני קלע שהם אבני אלות שקולעים בהם הקלעים לפי שכנה בני יהודה בהפכם אבני נזר שהם אבנים טובות ומרגליות שמשימין אותם בעטרה : ושתו והמו כמו יין · ר"ל ושתו דמי האויבים ויהמו עליהם כמו אם ישתו יין ובא על דרך ובעסים דמם ישכרון והמיה על היין כמו שאמר שכרו ולא יין המו ולא שכר : ומלאו כמזרק כזוית מזבח . יהיו מלאים מדם האויבים כמזרק שמקבלים בו דם הקרבנות או כמו זויות המזבח שזורקין בהם הדם : (טז) והושיעם כצאן עמו כמו שמושיע אדם צאנו בכל כחו כן יושיע עמו כי הוא צאנו וי"מ כמו שהושיעם ע"י משה שהיה רועה אותם כצאן כמו שנא׳ נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן : כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו · כי יהיו יהודה ואפרים כמו אבני נזר מתנוססות ומתרוממות על אדמתו שהיא אדמת הקדש מתנוססות מתרוממות וכן נתתי ליראיך נס להתנוסס וכן נס ענין גבהות ורוממות כי נושא הנס מגביה ומרומם אותו על ראש העם : (יז) כי מה טובו ומה יפיו . אמר מה טוב יהיה פרי ארצכם מה טובו של הדגן והתירוש שמגדל והמנובב בחורים יפים ובתולות יפות כאלו שיהיו בזמן ההוא : (א) שאלו . בזמן ההוא אם תשאלו מהשם יתברך מטר בעת מלקוש ה׳ עושה חזיזים מיד ישמע תפלתכם ויעשו החזיזים ויתן מטר

מצודת ציון

מלאתי · זה הלשון יאמר על אחיזת הקשת בכח למותחו היטב לירות למרחוק : קשת · בקשת : כמו ויהוא מלא ידו בקשת (מ"ב ט) : ועוררתי · מל׳ התעוררות : (טו) וכבשו · ענין האחיזה בחוזק כמו ויכבשום לעבדים (ירמיה לד) : אבני קלע · האבנים הנזרקים בכף הקלע והוא הכלי המיוחד לזה : המו · מל׳ המייה : כמזרק · הוא הספל : כזויות · כקרנות : (טז) נזר · כתר כמו את הנזר (מ"ב י"א) : מתנוססות · מל׳ נס והוא ענין הרמה כמו נס להתנוסס (תהלים ס׳) : (יז) מה טובו · מלת מה יורה על הפלגת הרבוי כמו מה רב טובך (שם ל"א) : ותירוש · ענבי היין : ינובב · ענין דבור כמו ינוב חכמה (משלי י׳) : (א) שאלו · ענין בקשה : מלקוש · כן יקרא המטר

מצודת דוד

לדקתו יהיה נושע ומוצלח במלחמותיו כן גם אתה ישראל בכלל בעבור זכות דם בריתך היא מצות מילה שהחזקת בה בהיותך בגולה בזכות זה אשלח אסיריך מבור אשר אין בו מים ר"ל אוציאך מעומק הגלות והמשיל הגלות בבל לבור שאין בו מים לפי שהבור כשהם מצויים נחשים ועקרבים המזיקים וכן היו בגולה בין הבבליים המריעים להם : (יב) שובו לבצרון . וכה אמר להם שובו לירושלים עיר מבצרכם אתם האסורים בתקוה ר"ל המקווים לה׳ בכל זמן כאלו קשורים בתקוה ולא תחסרד [illegible] גם היום [illegible]

והנקמה בהם כן גם היום אגדה ואשיב לך מגדה כפולה לך משאלה והנקם בבבליים : (יג) כי דרכתי לי · את יהודה אדרוך לי כקשת ר"ל הוא יהיה לי לכלי זיין לנקום בבבליים על ידו : מלאתי אפרים · עשרת השבטים הקרואים בשם אפרים בו אשים כל ידי במלחמה כאלו היה קשת לירות בו בכח רב והוא ענין מליצה : ועוררתי בניך ציון · אתה ציון אעיר את בניך להלחם על בניך יון ועל מלחמת גוג ומגוג יאמר כי עמו יבואו כי אתם הם כמ"ש בני יפת גומר ומגוג ומדי וגו׳ (בראשית י) : ושמתיך · אני אשים אותך ישראל להיות כחרב ביד גבור [illegible] : (יד) וה׳ עליהם · ה׳ יגלה עליהם [illegible]

[illegible]

ימצאו נעכרי שיר וזמר : י (א) שאלו מה׳ מטר · כאלו יאמר אל בני הדור ההוא [illegible]

רש"י

את המטר: חזיזים. עננים מבהילים מטר: לאיש עשב בשדה. בשביל איש אחד ובשביל עשב אחד צריך למטר: (ב) כי התרפים. והקוסמים שקר והחלומות אשר הטעו את אבותיכם לאמר חלמתי והיו מחזיקים ידיהם למרוד בהקב"ה דברו און והבל דברו לאמר שלום ואין שלום: על כן נסעו. אבל אני נביא להם באמת: יענו. יתכנעו כמו לענות מפני ה' עוני: (ג) על הרועים חרה אפי. על מלכי נבוכדנצר וסנחריב: ועל העתודים. על שריהם וכן ת"י ועל מלכיא הוה רוגזי ועל שלטוניא אנא מסער ועכו"ם נמשלו לעתודים והצפיר והשעיר מלך אנטיוכס (דניאל ח) והכולם לפרש הענין אלא במלכי עכו"ם יאמר העתודים לשון שרים כמו עורר לך רפאים כל עתודי ארץ (ישעיה יד): כסוס הודו במלחמה. כסוס אשר יוכר הודו במלחמה: (ד) ממנו פנה. מהם מלכיהם מהם שריהם מהם לוחמי מלחמותם: (ה) והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות במלחמה. כפי מקרא זה מסורס והיו במלחמה הולכים ודורכים אנשים כגבורים שבוסים טיט חוצות בוסים דורסים כמו יבוס קמינו (תהלים מד) בוססו את חלקתי (ירמיה יב): והובישו. בית יהודה את רוכבי הסוסים הבאים להלחם בם: (ו) וגברתי את בית יהודה במלחמת היוני': ואת בית יוסף אושיע. במקום שגלו שם בחלח וחבור בימי סנחריב: והושבותים. כמו והושבתים ל' ישיבה: והיו כאשר לא זנחתים. כאלו לא זנחתים מעולם:

זכריה י

גֶּשֶׁם יִתֵּן לָהֶם לְאִישׁ עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה׃
ב כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ־אָוֶן וְהַקּוֹסְמִים
חָזוּ שֶׁקֶר וַחֲלֹמוֹת הַשָּׁוְא יְדַבֵּרוּ
הֶבֶל יְנַחֵמוּן עַל־כֵּן נָסְעוּ כְמוֹ־צֹאן
יִעֲנוּ כִּי־אֵין רֹעֶה׃
ג עַל־הָרֹעִים חָרָה אַפִּי וְעַל־
הָעַתּוּדִים אֶפְקוֹד כִּי־פָקַד יְהוָה
צְבָאוֹת אֶת־עֶדְרוֹ אֶת־בֵּית יְהוּדָה
וְשָׂם אוֹתָם כְּסוּס הוֹדוֹ בַּמִּלְחָמָה׃
ד מִמֶּנּוּ פִנָּה מִמֶּנּוּ יָתֵד מִמֶּנּוּ קֶשֶׁת
מִלְחָמָה מִמֶּנּוּ יֵצֵא כָל־נוֹגֵשׂ יַחְדָּו׃
ה וְהָיוּ כְגִבֹּרִים בּוֹסִים בְּטִיט חוּצוֹת
בַּמִּלְחָמָה וְנִלְחֲמוּ כִּי יְהוָה עִמָּם
וְהֹבִישׁוּ רֹכְבֵי סוּסִים׃ ו וְגִבַּרְתִּי ׀
אֶת־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־בֵּית יוֹסֵף
אוֹשִׁיעַ וְהוֹשְׁבוֹתִים כִּי רִחַמְתִּים וְהָיוּ
כַּאֲשֶׁר לֹא־זְנַחְתִּים כִּי אֲנִי יְהוָה

תרגום

לְקִישׁ יְיָ עָבֵיד רוּחָא וּמַחֵית מִטְרָא לִבְנֵי אֱנָשָׁא לְמִתַּן לְהוֹן עֲבוּרָא לְמֵיכַל וְעִסְבָּא לִבְעִירָא בְּחַקְלָא׃ ב אֲרֵי פָלְחֵי צַלְמַיָא מְמַלְלִין אוֹנֵס וְקוֹסְמַיָא מִתְנַבַּן שְׁקַר וּנְבִיֵי שִׁקְרָא בִּנְבוּאַת שִׁקְרֵיהוֹן שִׁקְרָא מְמַלְלִין לָא מְדַעַם מְנַחֲמִין עַל כֵּן אִתְבַּדָרוּ כְּבַדוּר עָנָא גְלוֹ אֲרֵי לֵית מַלְכָּא׃ ג עַל מַלְכַיָא הֲוָה רוּגְזִי וְעַל שִׁלְטוֹנַיָא אֲנָא מְסַעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן אֲרֵי דְכִיר יְיָ צְבָאוֹת יָת עַמֵיהּ יָת דְבֵית יְהוּדָה וִישַׁוֵי יַתְהוֹן כְּסוּסֵי תַקִיף דְחָתָן בִּקְרָבָא׃ ד מִנֵיהּ מַלְכֵּיהּ מִנֵיהּ מְשִׁיחֵיהּ מִנֵיהּ תְּקוֹף קְרָבֵיהּ מִנֵיהּ יִתְרַבּוּן כָּל פַּרְנָסוֹהִי כַּחֲדָא׃ ה וִיהוֹן נִבְרֵי בֵית יִשְׂרָאֵל דָיְשִׁין קְטִילֵי עַמְמַיָא בְּטִין שׁוּקִין בִּקְרָבָא וִיגִיחוּן קְרָב אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְהוֹן וְיִבְהֲתוּן רָכְבֵי סוּסָוָן׃ ו וְאַגַבַּר יָת דְבֵית יְהוּדָה וְיָת דְבֵית יוֹסֵף אֶפְרוֹק וְאֶכְנוֹשׁ גָלְוָתְהוֹן וְאֶרְחַם עֲלֵיהוֹן וִיהוֹן כִּדְלָא טַלְטֶלְתִּינוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ

אבן עזרא

כטעם בהתגבר יד החשמונים יהיה להם שבע גדול: (ב) כי. שאומרים לא יבוא מושיע לישראל' שכל ימתו גרי ישראל על כן נסעו ישראל וברחו מירושלם לפני מלחמות החשמונים ויענו לשואלים למה ברחתם כי אין רועה לישראל: (ג) על. הפרשה דבוקה היא והרועים הם מלכי יון אשר מושלים על ישראל: כסוס. טעם הדרש הודו: (ד) ממנו. השב אל יהודה למען חזק שממנו פנה ויתד וקשת וטעם כי לא ימשול זר בהם: (ה) והיו כגבורים. רוכבי סוסים כי הם לא היו רגילין לרכוב על סוס כאשר הזכיר כי יכרת הסוס מירושלם: (ו) וגברתי יהודה ויוסף הם הבאים מאשור אל בית שני: והושבותים. מלה מורכבת מן והשיבותים והושבתים כמו שבועות. ימים מן שבעה ושבוע

סים ז': אפקוד ח' מ"ל וסים' נמסר בסדר שמות וביחזקאל סים' כ"ג: ממנו פנה חד מן י"א זוגין מתחלפי' בטעם חד זקף לרומא וחד נחית לתהומא וסים' בלשון ארמי שמואל עבר אורית' דוד מנהון במיא קטלין לדוגא משה ממליל בגלותא. ופי' בסדר תולדות אהרן

וחלומות. ברכות נה:

רדק

מטר ובחזיזים יהיו עם המטר וכן אמר ודרך לחזיז קולות והם הלפידים שמבהיקים בעת המטר לפני בא הרעם והוא מגזרת חזה ורז"ל פי' כמו ענן ומה שאמר בעת מלקוש שהוא המטר האחרון שהוא בימי ניסן כלומר אפי' באחרונה אם יצטרכו למטר יתן להם ויגדל העשב מהרה: ומטר גשם. בשמיכות אדמת עפר מפיה היא ר"ל רבוי המטר יתן לאותם שיהיו בזמן ההוא: לאיש עשב בשדה. לכל אחד מהם יתן לו עשב בשדהו ורז"ל פי' כי בזמן שישראל עושים רצונו של מקום יעשה הוא רצונם ואם יצטרך איש אחד לבדו מטר ולא לאחרים יתן לו לבדו מטר ואם יצטרך איש לעשב אחד בשדהו או בגנו ולא יצטרך לעשב אחר יתן לאותו העשב לבדו מטר כמו שאמר אחד מן החסידים האי מערא בעי מטרא והאי מערא לא בעי מטרא: (ב) כי התרפים. אז יכירו כי התרפים דברו און כי יראו כי הנבואות שאמרו נביאי האמת נתקיימו הרעות נתקיימו בחרבן הארץ והנחמות נתקיימו בזמן ההוא יכירו אז כי בעלי התרפים שהיו מתעים אותם קודם חרבן הארץ וכן הקוסמים ונביאי השקר בחלומותיהם שהיו אומרים להם קודם החרבן שלום יהיה לכם יכירו אז כי הכל ינחמון והבל היה שקר ואון והבל: על כן נסעו: נסעו וגלו מארצם כמו הצאן אשר אין להם רועה: יענו כי אין רועה. יענו יכנעו וכן ותחנם לא יענה ענין הכנעה: (ג) על הרועים. מלכי אנטיוכס שלחצו את ישראל לפני יום בקמו בית חשמונאי עליהם ואמר שהמשיל ישראל לצאן המשיל המלכים השולטים לרועים או לעתודים ההולכים לפני הצאן הצאן אחריהם: אפקוד. עונש עליהם: כי פקד. זכר עניים ולחצם ואמר לשון עבר: את עדרו. לא יניחם ביד הרועים עוד: ושם אותם כסוס הודו במלחמה. כמו הסוס שיהא כחו וגבורתו במלחמה: שנ' עליו ויצא בכח יצא לקראת נשק: (ד) ממנו פנה. פנה הוא משל על ראש העם: כמו שאמר ויגשו פנות העם ר"ל ראשי העם ר"ל שלא יהיה עליהם ראש מיון: יתד. הוא הפקיד. וכן אמר ותקעתיו יתד במקום נאמן: קשת מלחמה. שלא יצטרכו לעזור עם אחר אלא ידיהם רב להם: יצא כל נוגש יחדיו. שיהיו נוגשים בשונאיהם: (ה) והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות. ישראל יהיו כמו גבורי יון שהיו מתחלה ושהיו בוסים ורומסים אויביהם כתוך טיט חוצות: במלחמה. כאותה מלחמה שלחמו עמם: והובישו רוכבי סוסים האויבים שבאו עליהם רוכבי סוסים יהיה להם בושת שישראל ינצחום והם רגליים: (ו) וגברתי. אתן להם גבורה על אויביהם: והושבותים. מלה מורכבת מן והשבתים מן ישב ומן השיבותים מן שוב ושני הענינים נכונים כאן ר"ל כי ישיבם אל ארצם ויושיבם שם בהשקט ובבטחה

מצודת ציון

מטר בעת ירידת המלקוש כי אז יש בו צורך רב והנה ה' עושה חזיזים המבהיקים לעת בוא המטר ויתן להם מטר לצמיחת לכל איש עשב בשדהו וכאומר הנה בזה תדעו שאתם דבוקים במקום והוא משגיח בכם למלאות מחסורכם: (ב) כי התרפים. כאומר אל יפת עוד אבותיכם שעסקו בתרפים וקוסמים ובחלומות כי התרפים דברו און ודבר תוהו והקוסמים חזו שקר ובעלי החלומות ידברו שוא הבל ינחמון. מה שנחמו אותם לאמר שלום יהיה לכם אל תיראו הנה הוא הבל כי לא כן היה: על כן. הואיל ועסקו בהם נסעו מארצם ללכת בגולה כמו הצאן הנדחים ממקומם בע"כ: יענו. היו מוכנעים אל האויב כי לא היה להם מנהיג טוב להוליכם בדרך הישר ולכן תעו בדרכם ובגמול זה היו מוכנעים אל האויב: (ג) על הרועים. ר"ל עתה בבוא הגאולה חרה אפי על הרועים הם הבבליים הרעו להם: ועל העתודים. על שרי הבבליים אזכור עונם לשלם גמול: כי פקד. כי זכר ה' את עדרו הם בית יהודה לנקום נקמתם מיד הבבליים: כסוס הודו במלחמה. בעת ילחמו ישים ה' אותם אמיצי לבב כמו הסוס שמראה הודו ויוצא לקראת נשק: (ד) ממנו פנה. מיהודה יהיה המלך המשובח בעם כמו האבן הפנה בעת בנין שהוא המשובח שבכולם על כי הוא גדול משאר הנדבכים ובלשון הזה נאמר על ישראל בכללם כמ"ש אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה (תהלים קיח): ממנו יתד. זה הלשון יאמר על הפקיד והממונה שהכל תלוי בו וכן נאמר בכ"ג השמות על סבית ותקעתיו יתד במקום נאמן (ישעיה כב): ממנו קשת מלחמה. ר"ל לוחמי מלחמתו יהיו ממנו ולא יצטרך לעזרת זרים: כל נוגש יחדיו. כל מנגשי לעבודה כולם יחדיו יצאו ממנו בתוך העם המושלך בתוכה: ונלחמו. ר"ל עם שאינם מלומדי מלחמה עכ"ז ילחמו דרך אנשי מלחמה כי ה' עמהם והוא ילמד ידם לקרב אצבעותם למלחמה: (ה) והיו כגבורים וגו'. ר"ל עם כי הם אנשים יהיו כגבורים הרומסים בם אחיהם עם כי הם יהיו אנשי רגלי יבישו את רוכבי הסוסים כי יתגברו עליהם: (ו) ואת בית יוסף. המה בני עשרת השבטים: והושבותים. אושיבם לארצם וישבו בם בהשקט ובבטחה כי ארחם עליהם ויהיו כאלו לא זנחתים מעולם כי לפי רוב הטובה לא יזכר ימי הצרות: כי אני וגו'. אשר שבה בידי לשרשות עונם: ואענם. וכן אענם להם

מצודת דוד

מטר המאוחר כמו יורה ומלקוש (דברים י"א): חזיזים. עננים כמו ודרך לחזיז קולות (איוב כח): ומטר גשם: כפל המלה במלות נרדפות וכן אדמת עפר (דניאל יב): (ב) התרפים. עשוים הם בצורת אדם ומדברים עתידות ע"י כשוף: און. שקר ודבר תוהו: והקוסמים. הם חוזי הכוכבים: חזו. ראו: יענו. ענין הכנעה כמו מאנת לענות (שמות י'): רועה. ר"ל מנהיג: (ג) העתודים. הם הזכרים מן העזים ויאמר על השרים בדרך משל: אפקוד. ענין זכרון: הודו. ענין הדר ותפארת הלב: (ד) פנה. זווית: יתד. מסמר: נוגש. דוחק ולוחץ: (ה) בוסים. ענין רמיסה ברגל כמו יבוס צרינו (תהלים ס'): והובישו. מלשון בושה: (ו) והושבותים. היא מלה מורכבת מן הושבם ומן יושבת שהוא מל' בשובה ונחת (ישעיה ל):

אבן עזרא

ושבוע ולבות פרס: (ז) והיו. בני אפרים יהיו כגיבור יין כמו ביין והבית
חסרה כמו כי ששת ימים: (ח) אשרקה. לנפזרים באשור ובמצרים:
ורבו. בגלותם בארץ נכרים: כמו רבו. בימים קדמונים בארצם והנה
זה כמו בגאון ישראל ומלת כמו רבו זרה כי סמכה כאשר רבו: (ט) ואזרעם.
ארבה זרעם: את בניהם. עם בניהם ישבו אל ארצם: (י) והשבותים. ולא ימצא להם. לא יספיק להם המקום כי רבים יהיו: (יא). ועבר. רוח: צרה. הטעם כי יבש הים גם יאור מצרים להיות דרך לעבו' גאולים מאשור כי הים יבואו אל היאור אל מצרים ומשם אל ארץ ישראל ככה אמר ישעיהו והחרים ה' את לשון ים מצרים והניף ידו אל הנהר וזהו יאור מצרים ושם כתוב והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור: והורד גאון אשור. שלא ימשלו בישראל כי יפול פחד החשמונים עליהם וכהם מצרים: (יב) וגברתים יהיו גבורים לאלה הבאים ויתהלכו בשמו בלי פחד. זאת תחלת פרשה מקום על החשמונים שאבד מלכותם והטעם כי החשמונים הם הארזים: (ב) הלל ברוש. פרי ישראל: כי נפל ארז. מלכי החשמונים: אלוני בשן. הגותני' פרי: כי ירד יער הבציר. שהוא נכבד

רשי

מעולם: (ח) אשרקה להם. כדרך השורקים לסי' אות לבא אליו השומע בדרך: ואקבצם. לעת הקץ לעתיד: כי פדיתים. כשאפדם: ורבו. בגולה כמו שרבו במצרים: (ט) ואזרעם. אתלם בעמים כאדם הזורע סאה להכניס כמה כורין: וחיו את בניהם. עם בניהם: (י) ולבנון. זה ב"ה: ולא ימצא להם. ולא יספוק להון: (יא) ועבר בים צרה. והעבור צרה בצור היושבת בתוך הים והוא רמז למלכות צור: והכה. הקב"ה אשר הוא המכה יכה בים גלים להשקיע את צור: כל מצולות יאור. היא מצרים: (א) פתח לבנון דלתיך. תרגם יונתן פתחו עממיא תרעכון: (ב) הילל ברוש כי נפל ארז. שהוא גדול מן הברוש אללו השלטונים כי נשא הפחות ומלכות: אלוני בשן. קסנ"ש בלע"ז: כי ירד. כי נשבר ודומה לו ונרד גרדא הטעה: יער הבציר. יער המבצר תקוף כרכים: הרועים

זכריה

אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱנֵם:
ז וְהָיוּ כְגִבּוֹר אֶפְרַיִם וְשָׂמַח לִבָּם כְּמוֹ־יָיִן וּבְנֵיהֶם יִרְאוּ וְשָׂמֵחוּ יָגֵל לִבָּם בַּיהוָה:
ח אֶשְׁרְקָה לָהֶם וַאֲקַבְּצֵם כִּי פְדִיתִים וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ:
ט וְאֶזְרָעֵם בָּעַמִּים וּבַמֶּרְחַקִּים יִזְכְּרוּנִי וְחָיוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וָשָׁבוּ:
י וַהֲשִׁיבוֹתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאַשּׁוּר אֲקַבְּצֵם וְאֶל־אֶרֶץ גִּלְעָד וּלְבָנוֹן אֲבִיאֵם וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם:
יא וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהִכָּה בַיָּם גַּלִּים וְהֹבִישׁוּ כֹּל מְצוּלוֹת יְאֹר וְהוּרַד גְּאוֹן אַשּׁוּר וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם יָסוּר:
יב וְגִבַּרְתִּים בַּיהוָה וּבִשְׁמוֹ יִתְהַלָּכוּ נְאֻם יְהוָה:

יא
א פְּתַח לְבָנוֹן דְּלָתֶיךָ וְתֹאכַל אֵשׁ בַּאֲרָזֶיךָ:
ב הֵילֵל בְּרוֹשׁ כִּי־נָפַל אֶרֶז אֲשֶׁר אַדִּרִים שֻׁדָּדוּ הֵילִילוּ אַלּוֹנֵי בָשָׁן כִּי יָרַד יַעַר הַבָּצוֹר (הבציר ק')

תרגום

אלההון ואקביל צלותהון:
ז ויהון כגברין דבית אפרים ויחדי לבהון כשתי חמר ובניהון יחזון ויחדון יבוע לבהון במימרא דיי:
ח אכלי לכנשא גלותהון ואקרבינון ארי פרקתינון ויסגון כמא די אמר עליהון יסגון:
ט וכמא דבדרתינון ביני עממיא ובארעא רחיקא הוו דכירין לדחלתי ויורכון שני חיין עם בניהון ויתובון:
י וכמא דאפקתינון מארעא דמצרים כן מאתור אקרב גלותהון ולארעא גלעד ומקדשא אעילינון ולא יספיק להון:
יא ויתעבדון להון נסין וגבורן כמא דאתעבידו לאבהתהון בימא ויחזון בפורענות סנאיהון כמא דאיטרפו גבריא כגלי ימא ויבהתון כל מלכי עממיא ויבטיל תוקפא מאתוראה ושלטן מצרים יעדי:
יב ואגברינון במימרא דיי ובשמיה יהכון פריקין אמר יי:
א פתחו עממיא תרעיכון ותשיצי אשתא תוקפיכון:
ב איליליו מלכיא ארי אתברו שלטוניא דעתירי נכסיא מתבזזין איליליו טורני מדינתא ארי

רדק

ובבטחם והיו כאשר לא זנחתים יהיו בכבוד גדול ובשלום כאלו לא זנחתים מעולם כי מרוב הטובה לא יזכרו צרותיהם שעברו: (ז) והיו כגבור אפרים. אפרים יהיו כלם במלחמה כמו גבור כמו שאמר למעלה והיו כגבורים: ושמח לבם. ישמח לבם בנצחם אויביהם: כמו יין. פי' כמו שותי יין וכן תרגם יונתן כשתי חמר. וכן כי תמודות אתם. איש תמודות לן היין. שותה היין והדומים להם רבים: ובניהם יראו ושמחו. הקטנים והנערים שאין דרכם ללכת יראו במלחמת אבותם שינצחו אויביהם במלחמה ישמחו: (ח) אשרקה להם. ענין הנעת השפתים בקול והוא סימן הקריאה וכן ושרק לו מקצה הארץ וענין אקבצם י"מ כי מפני הצרות שהיו עושים להם מלכי עכו"ם היו מפוזרים בין האומות ובימי החשמונאי שבו אל ארץ ישראל. וי"מ זה הפסוק לעתיד: ורבו כמו רבו. כמו שרבו במצרים כן ירבו בזמן ההוא: (ט) ואזרעם בעמים. י"מ שאמר זה על שהיו זרועים בגוים כשנתפזרו באומות מפני צרו' מלכי עכו"ם ושם היו זוכרים האל ומצותיו: וחיו את בניהם ושבו. ושם יחיו עם בניהם ושבו לארצם בימי החשמונאי וי"מ ואזרעם בעמים אחר שיהיו נושעים בימי החשמונאי ילכו לסחור' או לטייל בין העמים ויהיו מכובדים ביניהם על התשועה שעשה להם האל יתברך: וחיו את בניהם ושבו. כשישובו לארצם ישובו בממון גדול שיהיו בו עם בניהם: (י) והשיבותים מארץ מצרים ומאשור. שיגלו משם מפני הצרות: ואל ארץ גלעד ולבנון. גלעד מעבר הירדן מזרחה ולבנון כולל כל ארץ ישראל מזה שעבר כמו שאמר ההר הטוב הזה והלבנון: ולא ימצא להם. לא יספיק להם מרובם: וי"ת ולבנון ומקדשא כמו שתרגם אונקלוס: (יא) ועבר בים צרה. האומות שהם רבים כמו הים תעבור בהם צרה ואמר ועבר לשון זכר ר"ל דבר הצרה: והכה בים גלים. האל יתברך יכה הים וגליו ויבש אותם ר"ל המון העמים וזהו והובישו כל מצולות יאור כמו שפירש והורד גאון אשור וזכר אשור ומצרים שהם הרעו לישראל יותר מאשר האומות: (יב) וגברתים בה'. כמו ואל משה אמר עלה אל ה' הכה. פירשנו פרשה זו על דעת המפרשים בבית שני והנכון בעיני כי היא כלה עתידה כמו שלפניה ויבא זכר יהודה ואפרים על נכון כי בימי המשיח ישובו כל ישראל לארצם יהודה ואפרים מה שלא שבו בבית שני אלא גלות בבל שהיו יהודה ובנימן ונזכרו יהודה בכל מקום כאלו זכר בנימן עמו כי בנימן נטפל ליהודה ומה שזכר יון הוא כאלו זכר גוג ומגוג כי אחים היו מבני יפת וכלם יבאו בימי המשיח וכת"י על בניך יון על בני עממיא כמו שכתבנו וכל הפרשה מבואר לזה הפירוש ומה שאמר ואזרעם בעמים פירושו כדעת התרגום כמו שכתבנו ופי' ועבר בים צרה כמו שפירשנו או יהיה פירושו כמשמעו כמו שאמר בנבואות ישעיה והחרים ה' את לשון ים מצרים וגומר: (א) פתח לבנון. פירשו המפרשים זה על בטול מלכות בית החשמונאי או על עת חורבן בית שני ויתכן לפרש סמוך לענין אשר למעלה ממנו על אבדון הבבליים ובזה הוא דעת יונתן שתרגם פתחו עממיא וגומר: (ב) הילל ברוש. ת"י איליליו מלכיא וגו': הבציר. כמו ערים בצורות. וכתיב הבצור בוי"ו וקרי ביו"ד הבציר והענין אחד ויש לפרשו הבצור כענין והשיג לכם דיש את בציר והמשילם לעצי היער והמכם לבציר לפי שהיו עושים

מסורה

וארא: ושמח ב' וסימ' ודאך ושמח בלבו. ושמח לבם כמו יין: וחיו ב' וסי' זאת עשו לכם: וחיו את בניהם ושבו. וא' חיו מן האנשים: ולא ימצא ד' וסימ' נמסר בסוף צפניה: והורד ב' וסי' והורד המשכן. והורד גאון אשור: פתח ד' בקריאת וסימ' נמסר במלכים ב' סי' יג: ותאכל ו' וסי' ויאמר תאמר. ותאכל את בעלי שכם ב' בו: ויענה אליהו וידבר ויען אליהו וידבר אליהם.

תולדות אהרן

אשרקה. חולין סג: ועבר בים. סנהדרין קג: פתח לבנון. (יומא לב יומא לט יומא מג)

מצודת ציון

נזנחתים. ענין עזיבה כמו למה זנחתנו (תהלים מ"ד): ואענם. מל' ענוי ותשובה: (ח) אשרקה. ענין צפצוף קול ההמה בקבוץ השפתים וכן ושרק לו מקצה הארץ (ישעיה ה'): (ט) ואזרעם. מל' זריעה והוא ענין פזור והפלה: (י) ולבנון. שם יער בא"י ולבנון וע"ש זה נקרא כל א"י בשם לבנון כמ"ש ההר הטוב הזה והלבנון (דברים ג'): ימצא. ענין די הספוק כמו לא ימצא לנו ההר (יהושע יז): (יא) והובישו. מל' יובש: מצולות. עומק המים כמו ירדו במצולות (שמות טו): יאור. כן נקרא נהר מצרים: והורד. מל' ירידה והשפלה: גאון. ענין רוממות והתנשאות: ושבט. ענין ממשלה כמו לא יסור שבט מיהודה (בראשית מט): (ב) הילל. מל' יללה: אדירים. חזקים: שדדו. נעשקו: בשן. שם מקום מרעה: ירד. מל' ירידה והשפלה: הבציר

מצודת דוד

לשם בכל עת קראם אלי: (ז) והיו כגבור אפרים. אף שאינם גבורים ישבנו כגבור וכאשר ירוו הלוחם ישמח לבם כמו ביין אשר ישמח הלב ובניהם יראו הנפלאות אבותם וישמחו ויגל לבם בתשועת ה': (ח) אשרקה להם. אצפצף לבני הגולה לרמז שיבואו ובזה אקבצם ר"ל אעיר לבם לשוב לארצם כי אז אפדם מהגולה וירבו בבנים ובבנות כמו שרבו מאז במצרים: (ט) ואזרעם בגוים. אף כי פזרתי' כהמפזר לזריעה אעפ"כ במרחקים במקום שנתפזרו יזכרו בי ולכן יחיו עם בניהם וישובו לארצם: (י) והשבותים. אשיבם לארצם מארץ מצרים ואקבצם מאשור מקום שגלו שם עשרת השבטים: ארץ גלעד. הוא עבר הירדן: ולבנון. זה א"י בעבר הירדן המערבי: ולא ימצא. לא יספיק להם להחזיק את כולם: (יא) ועבר בים צרה. אז תעבור צרה על מצרים הרבים כמי הים והצרה ההיא תכה את הגלים אשר בים ר"ל השרים הרמים והגאים: והובישו וגו'. כל המקומות העמוקות שביאור יתייבשו ר"ל כל המון מצרים יאבדו ולפי שכל שבח מצרים הוא בשיאור משקה ומבקש השדות לכן מדמה אבדן אנשיה ליבשות מי היאור: והורד. ישפל רוממות אשור ויסיר ממשלת מצרים: (יב) וגברתים בה'. אגבר את ישראל בתשועת ה' ואף שה' הוא המדבר וגברתים אמר בה' כאחר המדבר ודוגמתו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כד) ואף שם ה' היה המדבר וכן דרך המקרא: ובשמו. בתשועת שמו יתהלכו בהם להלחם מול אשור ומצרים: יא (א) פתח לבנון דלתיך. הנבואה הזאת נאמרה על חורבן בית השני ואמר אתה א"י הקרויה בשם לבנון פתח דלתיך למען יכנסו בך העכו"ם: ותאכל אש בארזיך. ר"ל ויאבד האויב את השרים ולפי שקרא את א"י בשם לבנון המשיל אבדן השרים לשריפת ארזי יער הלבנון: הילל ברוש

(ג) הרועים. המלכים: אדרתם. תפארתם: שאגת כפירים. יללת השרים: כי שודד גאון הירדן. היא מקום הכפירים והאריות ורבותינו פירשו פתח לבנון דלתיך שעל חורבן בית שני נתנבא הנביא ומ' שנה קודם חורבן היו דלתות ההיכל נפתחו' מאליהן גער בהן ר"י בן זכאי אמר לו היכל היכל עד מתי אתה מבעית את עצמך יודע אני שסופך ליחרב וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פתח לבנון דלתיך וגו': (ד) רעה את צאן ההרגה. הנבא להם רועים כלומר הנבא על פרנסיהם העתידים לרעותם מעתה: צאן ההרגה. ישראל שהרגום רועיהם ואכלום: (ה) ולא יאשמו. שהבבליים שאוכלים להורגם זה מוכרם והקונה הורג ואין נותן בלבו שיהא לו אשמה בדבר ומוכרם מהלל ברוך ה' שמסרם בידי והריני עשיר: ואעשיר. והרי הוא עשיר: (ז) וארעה את צאן ההרגה. כל אלה דברי הקב"ה לנביא ואני רעיתי אותם בימים הקדמונים: לכן עניי הצאן. אותה עניי הצאן היו כשהחזקתי לרעותם: ואקח לי שני מקלות. לסוף ימים הלקחים לשתי ממלכו' כמוונם: לאחד קראתי נעם. ירבעם אמר לנבלים לאם: ולאחד קראתי חובלים. רחבעם אמר להם

(ג) קול. הרועים. הם המלכים ואדרתם הם השמועים: קול שאגת כפירים. כי הכפיר הוא מלך החיות ומלת כפירים שפת בעבור אחרת כמו כהלך אלהים שהוא כהלך כסא אלהים וככה זה כי שדד כפיר הירדן הוא מתגאה בו שלא יוכל אדם לעבור את הירדן משחהו ולב פירושו כי יגע הירדן אין [illegible] ויפה אמר כי שדד גאון ישראל שעבר לירדן גם נכון הוא בעיני: (ד) כה. עתה יתנ' פרשה אחרת לספר איך יהיו ישראל אחרי קום החשמונים ואמר אלהי בעבור כי ידאם במראות נבואה כי הוא יהיה הרועה ופירוש טעם צאן ההרגה: (ה) אשר. ולא יאשמו. כפי מחשבתם. ואעשיר. תמצא האל"ף שהם על הוי"ו על כן נעלמת כהתפלם אל"ף ואשנה את זרע דוד. ורועיהם. הם מלכי הגוים והנכון בעיני כי רועיהם הוא השם הנכבד והם הכהן והעד כי לא אחמול עוד ואל האשם על רועיהם לשון רבים כי כמוהו ישמח ישראל בעושיו אם בעליו עמו: (ו) ממציא. כמו וימציאו: וכתתו את הארץ. לכדוה ולא אציל מידם או וכתתו השובים את יושבי הארץ: (ז) וארעה. הנה טעם' כי השם ירעה אותם [illegible]

עושים הרות כלומר שהיו עשירים גדולים בעלי נכסים ומקנה וקנין: (ג) קול יללת. אדרתם. חוזק ותקפם ותפארתם ופי' הפסוק כתרגומו ורז"ל פי' הפרשה על חורבן בית שני ולבנון הוא בית המקדש ואמרו כי מ' שנה קודם חרבן הבית היו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן גער בהן רבן יוחנן בן זכאי אמר לו היכל היכל עד מתי אתה מבעית עצמך יודע אני שסופך נחרב וכבר נתנבא עליך זכריה פתח לבנון דלתיך: (ד) כה אמר ה' אלהי. רעה את צאן ההרגה [illegible]

ג קול יללת הרעים כי שדדה
אדרתם קול שאגת כפירים כי
שדד גאון הירדן: ד כה אמר יהוה
אלהי רעה את־צאן ההרגה:
ה אשר קניהן יהרגן ולא יאשמו
ומכריהן יאמר ברוך יהוה ואעשר
ורעיהם לא יחמול עליהן: ו כי
לא אחמול עוד על־ישבי הארץ
נאם־יהוה והנה אנכי ממציא את־
האדם איש ביד־רעהו וביד מלכו
וכתתו את־הארץ ולא אציל מידם:
ז וארעה את־צאן ההרגה לכן עניי
הצאן ואקח־לי שני מקלות לאחד
קראתי נעם ולאחד קראתי חבלים

אתבזיז מחוח תוקפהון: ג קל צוחת מלכיא ארי אתבזיזו מהוזיהון קל ניהמתהון כבני אריון כד יביש עליהון רום ירדנא: ד כדנן אמר יי אלהי אתנבי על פרנסיא דאתמניאו לפרנסא עמא ואינון שליטו בהון כענא לנכסתא: ה די קניהון קטלין להין אמרין לא עבנא חובא ומזבניהן אמרין בריך יי די אעתרנא ורעיהן לא חיסין עליהן: ו ארי לא אחוס עוד על יתבי ארעא אמר יי הא אנא מסרי ית אנשא גבר ביד חבריה וביד מלכיה ויבזון ית ארעא ולא אשיזיב מידהון: ז ומניתי פרנסיא על עמא ואינון שלטו בהון כענא לנכסתא מסכינו וטלטילו ית עמי אתפלינו קדמי לתרתין פלגן אתפלינו בית ישראל על דבית יהודה וקצו

ג' ני' ד' ני' וחסר ו'. ני' ל"ל ו' כי ח' מ"ל. ד' ס' ני' ג' לשון וקנס ד' וחד ולאחד

פתח לבנון דלתיך: עליהן ז' וסימ' ותגו בהן אש ושימו עליהן וכתבת עליהן את כל דברי. כאשר צוה משה עבד ה' ויהושע: ורגמו עליהן אבן. המתנבאות מלבהן. אשר קוניהן יהרגון ותלכן שתיהן עד בואנה בית לחם וכל ואת שתי תבליות וכל הכליות דכוו': לאחד ז' פתחין וסי' במלכים ב' ריש סי' ט':

תולדות אהרן שני מקלות. סנהדרין כד:

[illegible]

מצודת דוד

[illegible]

מצודת ציון

[illegible]

תרגום

בְּמַלְכוּתָא דְבֵית דָוִד דִי בְהוֹן רַעֲוָא קֳדָמַי לְמֶהֱוֵי פַּרְנָסִין עַל עַמִּי׃ ח וְשֵׁיצֵיתִי יַת תְּלָתָא פַּרְנָסַיָא בְּיַרְחָא חַד וְרַחִיק מֵימְרִי יַתְהוֹן עַל דְנַפְשַׁתְהוֹן קָצַת בְּפוּלְחָנִי׃ ט וַאֲמָרֵית דְלָא לְמַנָאָה עֲלֵיכוֹן פַּרְנָס דְמֵיתִין יְמוּתוּן וּדְמִשְׁתֵּיצָן יִשְׁתֵּיצוּן וּדְיִשְׁתָּאֲרוּן יִבְזוּן גְּבַר יַת נִכְסֵי קְרִיבֵיהּ׃ י וְאַיְתֵיתִי יַת סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר עַל מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וְאַגְלֵיתִי יָתֵיהּ עַל דִי אַשְׁנִיאוּ קְיָמָא דִגְזָרִית עִמְּהוֹן דְלָא לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא בְּכֵן גְּלוֹ בֵּינֵי עַמְמַיָא׃ יא וְעַל דְאַשְׁנִיאוּ קְיָמָא גְלַן בְּעִדָּנָא הַהִיא וִידַעוּ כֵּן עִנְוְתָנַיָא חָשִׁיבֵי עַמָּא דִי עֲבָדוּ רְעוּתִי אֲרֵי פִתְגָמָא דַיָי הוּא׃ יב וַאֲמָרֵית לְהוֹן אִם תַּקִּין בְּעֵינֵיכוֹן עֲבִידוּ רְעוּתִי וְאִם לָא אִתְמְנָעוּ

מקרא

וָאֶרְעֶה אֶת־הַצֹּאן׃ ח וָאַכְחִד אֶת־שְׁלֹשֶׁת הָרֹעִים בְּיֶרַח אֶחָד וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם וְגַם־נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי׃ ט וָאֹמַר לֹא אֶרְעֶה אֶתְכֶם הַמֵּתָה תָמוּת וְהַנִּכְחֶדֶת תִּכָּחֵד וְהַנִּשְׁאָרוֹת תֹּאכַלְנָה אִשָּׁה אֶת־בְּשַׂר רְעוּתָהּ׃ י וָאֶקַּח אֶת־מַקְלִי אֶת־נֹעַם וָאֶגְדַּע אֹתוֹ לְהָפֵיר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת־כָּל־הָעַמִּים׃ יא וַתֻּפַר בַּיּוֹם הַהוּא וַיֵּדְעוּ כֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן הַשֹּׁמְרִים אֹתִי כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא׃ יב וָאֹמַר אֲלֵיהֶם אִם־טוֹב בְּעֵינֵיכֶם הָבוּ שְׂכָרִי וְאִם־

מסורה: ג׳ ותסר · ד׳ · ג׳ · ג׳ ומלרע · ג׳ ומ״ל · ס׳ · י״ד פסוקי׳ את ו את את את · ג׳ ומ״ל · ג׳ והד ותופר · עולו עלה · ג׳ מלעו׳ ופסו׳

ותקצר ד׳ בקריא׳ וסי׳ ותקצר נפש העם בדרך · ותקצר נפשו בעמל ישראל · ותקצר נפשי בהם · ותקצר נפשו למות

תולדות אהרן ואכחד · שמות ט : בחלה בי · כדס מז : אם טוב · תולין לג :

אבן עזרא

נעבור שיש באלו מקלות ואלה הם זרובבל ישוע יהודה ונחמיה שהרעשתא וכתוב על נחמיה אחרי תום זרובבל גם אותי צוה להיות פחה בארץ יהודה וקראו נועם מגזרת נעי׳ ומוצלים מגזרת אחבולה וקראו מקלות ולא רועים כי לא היו מלכים והנה ארעה את הצאן בראשונה כי ישראל עם זרובבל באו ופעם ואדעם את הצאן עד זמן ידוע שמתו שלשה רועים : (ח) ואכחיד . מנהג הרועה להיות תחת ידו רועים קטנים ואלה השלשה שמתו בירח אחד אולי כמו לכהן גדול שהוא יהושע והכהן משוח מלחמה וכהן משנה או שמתו חגי זכריה ומלאכי ונפסקה הנבואה כי הנביא כמו רועה : ותקצר נפשי . באלו להושיעם ומלת בחלה כי אין לה חבר ופי׳ כמו קצרה נפל מלת ותקצר והעד מלת וגם : (ט) ואומר · בלבי לא ארעה אתכם אחרי מות הנביאים או הכהנים המשוחים : (י) ואקח . או מת זרובבל שהוא טעם ששים לו ברית את כל הגוים הסביבות ירושלם ברית שלום וזהו ואגדע אותו וטעם כריתי בעבור שהארץ שסביבו הגוים לזרובבל היה ארץ ההם : (יא) ותופר הברית במות זרובבל או ידעו עניי הצאן אלה דבני הנביא : הם מרים אותו · והטעם אם יקום דברו : (יב) ואומר · הנה רמזו בעבור נחמיה לירושלם שיהיה בחרפה על דרך שאתה תמות ועתה יבקש שכר ויכפה אותה על יד המקל השני ואלה השלשים כסף אולי הם שלשים צדיקים שבאו עמו או שמעו בימי נחמיה שלשים כהנים בין גדולים ומשמרי מלחמה ומשנים על

רשי

לפם ליסרם בעקרבים ולפי שהדך אלו לשלון במקלו׳ קרא למושליהם מקלות : (ח) ואכחיד את שלשה הרועים בירח א׳ · והם משיחיו דרכיהם עד שמאסתים והרגתים בחדש א׳ כל שלשה הרועים שהרג יהוא את כל בית אחאב ואת בית אחזיה מלך יהודה ואת אחיו ואת כל זרע מלכות דוד ועתליה איבדה את השאר זולתי יואש שנשאר (מלכים ב ט) : ותקצר נפשי בהם . מאסתים וכל ל׳ קוצר נפש הוא דבר שהוא דבר מיאוס שאין הדעת סובלתו וקוצר הלב והמעיים מלהכיל כמו שאליהו אמר הניקואי רוח בטני (איוב לב) : גם נפשם בחלה בי . זכרונם היה רב במעי וממלא את רוחי ומליץ את בטני ובחלה פי׳ לבוחינו לשון גהל בטט׳ כדה מסל משלו חכמים באשה שגם בוחל ונמל פגם עודם מיוקת בוחל אלו ימי השעורים שהכבר היה גדול והביאו מקרא זה ראיה לדבריהם : (ט) ואומר לא ארעה אתכם · אמרתי בלוחן שימים אשליכם מעל פני ויהיו ספקר ולבז : (י) ואקח את מקלי את נועם · שברתי את כח מלכי ישראל בימי יהואחז בן יהוא עד כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש (מ״ב יג) ובימי הושע בן אלה שמסרתים ביד סנחריב והגלום (שם יז) : להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים · לראותם שבשביל שבגדו בי הפרתי את בריתי אשר כרתי עם כל העמים עליהם שלא יזיקום שע״מ כן נתתי להם את התורה שלא ישמרוה שיהיו מרות מן הגליות שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם ואל תתמה אם דבר הפקר׳ שהוא שמותם מיד שוגה בלשון כריתה ברית את השואה שפרי מצינו מקרא דוגמתו וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה וגומר : (יא) וידעו · כן הבינו הצדיקים שבהם השומרים את חוקי : כי דבר ה׳ היה. נגזרה זו כבר דיבר לנו הקב״ה ע״י משה יולך ה׳ אותך ואת מלכך : (יב) ואומר אל מלכי יהודה הנותרים : אם טוב בעיניכם הבו שכרי.

רדק

דרך ה׳ שהיו מלכיהם ושופטיהם טובים ומדריכים אותם בדרך ישרה ולא היה שאל מכניע אותם בנעימות שבעים כל טוב אין שטן ואין פגע רע : ולאחד · מן המקלות קרא חובלים · והוא לשון השחתה כמו מחבלים כרמים ר״ל שהם השחיתו דרכם ועלילותם והוא נהג אותם על הענין הזה שלא חשש לשמור אותם מן האויבים אך היה נוהג אותם עדיין שלא הלך שכינתו ושמירתו מעליהם עד גלותם כי היו מלכים טובים ומלכים רעים אחריהם ובזמן שהיו רעים היה בא להם הרע והיה עם המקל חובלים ובזמן שהיו עושים טוב היה בא להם הטוב והיה עם המקל נועם : וארעה את הצאן . בין טוב ובין רע רעיתי׳ : (ח) ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד · הם בני יאשיהו יהואחז ויהויקים וצדקיהו אלו השלשה מתו ביד אויביהם ויהויכין בן יהויקים אעפ״י שגלה לא נכחד כי ממנו נשתלשלה המלכות מלכות בית דוד אבל אלו השלשה נכחדו כי יהואחז וצדקיהו לא היה מזרעם מלך ויהויקים מת בבזיון סחוב והשלך והלא השלשה היו בסוף חרבן הארץ וגלות הארץ כי בין שלשתם לא מלכו אלא כ״ב שנה וארבע חדשים וכלם היו בצרה ומה שאמר בירח אחד ר״ל בזמן מועט וכמהו יאכלם חדש את חלקיהם : ותקצר נפשי . על דרך משל כמו ותקצר נפשו בעמל ישראל ובא על ענין שאמר יחזקאל ותקע נפשי מעליה כאשר נקעה נפשי מעל יהודה ושני הפסוקים מורים על חורבן הארץ בימי צדקיהו ובאמרו וגם נפשם בחלה בי כלומר לא קצרה נפשי בהם בתחלה כי גם נפשם מאסה בי מתחלה לפיכך קצרה נפשי בהם ויונתן לא תרגם כן פסוק ותקצר נפשו בעמל ישראל ותרגם ותקצר נפשי בהם ורחיק מימרי יתהון ותרגם וגם נפשם בחלה בי על דנפשהון קצת בפולחני ובשלשת הרועים לא פי׳ יונתן דבר אלא תרגמו כפשוטו ושיציתי תלתא פרנסיא בירחא חד : (ט) ואמר לא ארעה אתכם · וקודם שהרג הבית בימי ג׳ הרועים האלה כשראיתי כי מעשיהם רעים ולא היה עתיד לעמוד אחריהם מלך טוב אמרתי לא ארעה עוד אותם על דרך שהסתרתי פני מהם והיה לאכול : המתה תמות · בדבר : והנכחדת תכחד · בחרב : והנשארות תאכלנה אשה את בשר רעותה . ברעב : (י) ואקח . וכבר לקחתי את מקלי : את נועם . זה יאשיהו כי לא היה אחריו מלך טוב : ואגדע אותו · ע״י פרעה נכה הסירותיו : להפיר בצר״י וביו״ד השמש אמר היון שראיתי שלא יקום אחריו מלך טוב הסירותי אותו כדי שישלטו העמים בישראל כי לא היו שומרים דרך ה׳ אלא בהכרת המלך כמו שכתוב לפיכך אמר להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים כאלו כרת האל ברית עם כל העמים שלא יריעו לישראל כי לא הרעו להם בימי יאשיהו כי גם פרעה נכה שלא לו שלא ילחם עמו : (יא) ותופר ביום ההוא · אותה הברית הופרה ביום שמת יאשיהו כי שלש הרועים שלמו בהם העמים ובזו ושללו והרגו והגלו אותה : וידעו כן עניי הצאן השמרים אותי . אותם הצדיקים שהיו בהם שהיו שומרים אותי כלומר אשר דברתי להם על ידי הנביאים ולא שמעו כי לא היו מאמינים להם אך הטובים שהיו בהם היו שומרים אותי כלומר דברי כמו ואביו שמר את הדבר ובבא הפורענות ידעו כי דבר ה׳ הוא : ואמר אליהם דבר ה׳ הוא שאמר אליהם ע״י הנביאים : (יב) הבו שכרי

מצודת ציון

נועם · מלשון נעימות ומתוק והטוב : חובלים . מל׳ חבלה והשחתה : (ח) ואכחיד · ענין מניעה והסרה כמו ולא כחדו מאבותם (איוב ט״ו) : בירח בחדש : ותקצר נפשי · כן יאמר על דבר הקשה לסבול וכן ותקצר נפשו למות (שופטים ט״ז) : בחלה · ענין מ אוס והעוב ואין לו דומה : (ט) והנכחדת · הנהרג מן הסדר : אשה · ר״ל אחת וכן אשה אל אחותה (שמות כ״ו) · רעותה . חברתה : (י) ואגדע . ענין כריתה כמו שקמים גדעו (ישעיה ט׳) : להפר : ענין בטול ומניעה : (יא) כן · ענינו אמיתת הדבר כמו שהיא וכן כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כ״ז) : עניי · ענוים ומוכנעים : אותי . ר״ל את דברי : (יב) הבו : תנו כמו הבו מקניכם (בראשית מז) : חדלו

מצודת דוד

וכשלון מעשים ואחריהם קמו בניהם חרעם הם הרשיעו לעשות והיו מחבלים ומשחיתים את העם כמוזכר ביוסיפון : (ח) ואכחיד את שלשה הרועים · דרך הרועה הגדול להיות תחתיו רועים קטנים להיות לו לעזר וכן עשה זכריה ברעותו את הצאן ואמר הנה בזמן ירח אחד הכרתי והנעתי שלשה הרועים אשר עמדו תחתי ובא לרמז על שלשה הרועים הנעימים בני מתתיהו בן יוחנן כ״ג שמתו ג׳ שנה ונכחדו מן העו״ם כי יהודה שמת שם שהיה ויונתן שם ושמעון י״ח שנים שלשים שנה ולפי שהשנים קרויים גם בלשון ימים כמ״ש ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה) לפיכך בא הרמז בירח ימים שהיא שלשים ימים (ולא זכר מתחילתו אביהם הזקן כי לא שמש אלא שנה אחת וזהו בעזר בניו לפי רוב זקנותו) : ותקצר נפשי בהם · ר״ל לא היתה דעתו רחבה עליו בעבור סורת הצאן ומאס בהם : וגם נפשם בחלה בי · ר״ל גם נפשות הצאן מאסה בי כי לא שמעו לקול שאגתו כדרך הצאן המכיר קול הרועה ונשמעין אליו וברמז הוא שאחרי מיתת ג׳ בני מתתיהו מאס ה׳ בעם ישראל על כי גם המה מאסו בו והשחיתו דרכם : (ט) ואומר · אמרתי לבעלי הצאן לא ארעה עוד לאן מרעיהכם : המתה תמות · כלומר ישים מה שישים מי שתמות מהן תמות ומי שתהיה מוסרת מן העדר ללכת תועה תהיה מוסרת ותלך תועה והנשארות במקומן תאכלנה אחת בשר חברתה ולא אחוש בדבר בא לרמז שכן אחר המקום ב״ה שיסיר השגחתו מהם : (י) ואקח · אח״ז לקחתי מקלי הנועם וכרתי אותו כי מאסתי בהן ולא רציתי עוד להנהיגם בנעימות כ״א ביד חזקה במקל הובלים והרמז הוא לומר אחר שמתו ג׳ בני מתתיהו בן יוחנן כ״ג נתבטל הנהגת הנעימות : להפר · להיות סבה להפר וגו׳ כי בעוד משלו ג׳ האחים על כי הלכו בדרך הישר נתן המקום סבה בידם עד שהעכו״ם כרתו עמהם ברית להיות עמהם בשלום אבל אחרי מותם הרו מהם ונתבטל הנהגה הנעימות בממשלת בניהם ורעם היה המקום כחם למען יפרו עמהם ברית ללכת לשלחם בם : (יא) ותופר הבר נומר

רשי

שכרי · קיימו מצותי והוא יהיה שכרי על כל הטובה אשר נתתי לכם כמו שנותנין שכר לרועה צאן והטוב ולרעה אתכם : ואם לא חדלו · וגם אני לא אחיה לכם וכן מצינו שאמר הקב"ה (יחזקאל ג) השומע ישמע והחדל יחדל : וישקלו את שכרי שלשים כסף תירגם יונתן ועבדו ית רעותי גברין מקצת אנשים טובים מעט היו בהם שעשו רצוני כגון שהרש והמסגר דניאל חנניה מישאל ועזריה יחזקאל ולשון שלשים כסף לא ידעתי לכוון כאן אלא בכך לשון חמדה ואף רבותינו פירשו כן בחולין והביאו ראיה צרור הכסף לקח בידו (משלי ז) ואת השלשים פירשו שמ"ה צדיקים יש בכל דור ודור והביאו ראיה מחומר שעורים ולתך שעורים חמשה עשר בבבל ושלשים בא"י שנא' ואקחה את שלשים כסף ואשליכהו בית ה' בא"י ומנין השלשים מדרש אגדה שהובטח אברהם אבינו בכך שלא יפחות דור משלשים צדיקים מנין כה יהיה זרעך יהיה בגימטריא שלשים : (יג) ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר · כמו אל האוצר שומר האוצר אמר הקב"ה לנביא כתוב והנח את אלו הם ולדקהם להיות שמור לסוף שבעים שנה של גלות בבל ויבנה ב"ה על ידיהם ומהו האוצר אדר היקר בית מקדשי אדר תפארתי : אשר יקרתי מעליהם · אשר השפלתי מעליה' מהיות להם ליקר ול' יקרתי הוא הסרת כבוד וכמ"ש על מעליהם יוכיח והוא כמו והשך מאלך חיים כמו מספק עורה ודוגמת הפירוש שפירשתי מעין תרגום של יונתן הוא ונלאיתי לפוות הרבה לפירוש נבואה זו ואיני יכול לכוון : (יד) ואגדע את מקלי השני · הגליתי את צדקיהו : את החובלים . את רשעי דורו כי הוא צדיק ודורו רשעים : להפר את האחוה · שנאחוו בני יהודה ובנימן ונדבקו בתועבות מלכי ישראל : (טו) עוד קח לך וגו' · וזהו שאמר לו למעלה רעה צאן ההריגה

אבן עזרא

על כן כתוב השליכהו השכר אל יוצר וכתוב כי שם בית ה' הוא אדר היקר יקר הוא אוצר כמו חכם שכון יקר הוא עם דבר השוון ויקר ומלא אל השרת בעבור אחרם אל אדר היקר וטעם אשר יקרתי הבית היקר שהכן שם כבודי בתחלה וזהו אשר יקרתי מעליהם שסר הכבוד מעליהם בבית שני : (יד) ואגדע את מקלי · הוא נחמיה וכנס נשחתו ישראל ושבו לריב זה עם זה ולהרע כי אין להם שהה וזהו להפר את האחוה בין יהודה ואחוה שם מגזרת אח כמו שלוה : (טו) ויאמר · תחלת פרשה כי מלך ירושלים הוא הרשהכשה של נחמיה הוא הנקרא בלשון פרס דריוש הוא שהרגו אלכסנדרוס ועמה של מלכות יון ע"יא נמשכת

לֹא חֲדָלוּ וַיִּשְׁקְלוּ אֶת־שְׂכָרִי
שְׁלֹשִׁים כָּסֶף׃ יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
הַשְׁלִיכֵהוּ אֶל־הַיּוֹצֵר אֶדֶר הַיְקָר
אֲשֶׁר יָקַרְתִּי מֵעֲלֵיהֶם וָאֶקְחָה
שְׁלֹשִׁים הַכֶּסֶף וָאַשְׁלִיךְ אֹתוֹ בֵּית
יְהוָה אֶל־הַיּוֹצֵר׃ יד וָאֶגְדַּע אֶת־
מַקְלִי הַשֵּׁנִי אֵת הַחֹבְלִים לְהָפֵר אֶת־
הָאַחֲוָה בֵּין יְהוּדָה וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃
טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי עוֹד קַח־לְךָ כְּלִי

נ' מ"ל · נ' הפסטון · ל' וחד ולקמה פת לחס · נ' חד מ"ל וחד חסר · י' זקפין · נ' נגינות וכתיב

וְעָבְדוּ יָת רְעוּתִי גֻבְרִין
מִקְצָת׃ יג וַאֲמַר יְיָ לִי כְּתוֹב
דָכְרַן עוֹבָדֵיהוֹן בְּחֵילַשׁ
כְּתָבָא וּרְמֵי יָתֵיהּ לְבֵית
מַקְדְשָׁא וּרְמֵי לִתְחוֹת יַד
אֲמַרְכְּלָא חֲלָף דִּיקָרִית דַּהֲוֵיתִי
בְּעֵינֵיהוֹן וּכְתָבִית דָּכְרַן
עוֹבָדֵיהוֹן בְּחֵילַשׁ כְּתָבָא
וּרְמֵיתִי יָתֵיהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא
דַּיְיָ לִתְחוֹת יַד אֲמַרְכְּלָא רַבָּא׃
יד וְאַיְתֵיתִי נְבוּכַדְנֶאצַּר מַלְכָּא
דְּבָבֶל עַל צִדְקִיָּה מַלְכָּה שִׁבְטָא
דְּבֵית יְהוּדָה וְאַגְלֵיתִי יָתֵיהּ עַל דְּאַשְׁנִיאוּ קְיָמָא אַף אִינוּן דְּבֵית יְהוּדָה כַּאֲחֵיהוֹן
בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ טו וַאֲמַר יְיָ לִי עוֹד אֵיזִיל אִתְנַבֵּי עַל פַּרְנָסָא

מצודת ציון

חדלו · מנעו : (יג) היוצר · כמו האוצר והא' היו"ד במקום האל"ף כי אהו"י מתחלף : אדר · ענין מעוז ותוקף כמו לגפן אדרת (יחזקאל יז) : היקר יקרתי · מלי יקר ומכובד ותשוב : (טו) כלי · ר"ל

רדק

שכרי · כיון שאני רועה אתכם שכרי והשכר הוא שתשובו ותעשים טובים ואם לא חדלו כמו שאמר יחזקאל אם ישמעו ואם יחדלו : וישקלו את שכרי שלשים כסף . שלשים צדיקים היו נשם בימי אלה שלשת הרועים ומלאכו משם דניאל חנניה מישאל ועזריה וירמיה ויחזקאל ונביא ואני אסבר שלא היו בהם אחרים ואם לא נזכרו שכרי כתוב נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ ויו"ת והמרית לשון אם תקן בעיניכון עבדו רעותי ואם לא אתמנעו ועבדו ית רעותי גוברין מקצת כלומר קצת אנשים שבו בתשובה ה' (יג) ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר . אמר הנביא שאמר לו האל יתברך שישליך זה הכסף אל היוצר ופי' המפרשים כמו האוצר כי אותיות אהו"י הם מתחלפים ופי' שומר האוצר ות"י אמרכלא רואה נומר בדרך משל שיתיחדו בבית ה' ויהיו נבדלים מן העם העושים הרע בעיני ה' ואמר אל היוצר על דרך משל כענין היוצר יחד לבם ומבין וגו' והוא יודע הטובים והרעים חוקר לב ובוחן כליות כי יש מהם עצמם טובים ואינם טובים · ואקחה . כך היה נראה לי במראה הנבואה כי הוא היה לוקח הכסף ומשליכו בית ה' אל היוצר אבל ענין זה כבר עבר שנים רבות כי בימי ג' הרועים היה ור"ל בדרך המשל כי שיתיחדו הטובים ונבדלו מן העם ולא היו נראים עמהם ברחובות וזה שאמר ירמיה הנביא שוטטו בחוצות ירושלים ובקשו ברחובותיה אם יש איש מבקש אמונה ואסלח לה כמו שפירש אותו בספר ירמיה ומה שאמר אדר היקר הוא בית ה' ר"ל כמו שאמר ואשליך אותו בית ה' ר"ל אל אדר היקר ועל שאמר עומד במקום הנים והירא אשר יקרתי מעליהם נכבדתי בעצמי והכרתי מעליהם לרוע מעלליהם ות"י : (יד) ואגדע . זה אמר על החרבן שגדע לצדקיהו שהיה תכלית החובלים והמשחיתים וחרב הבית וגלו ישראל : להפר את האחוה בין יהודה ובין ישראל : האחוה שהיתה בין יהודה ובין ישראל בעבודת עכו"ם עכו"ם סופרת אז כיון שגלתה יהודה לא נשאר בישראל עובדי עכו"ם כי ישראל עד שגלו לא באיתו מלעבוד עכו"ם בכל הגלות שהיו באות עליהם וכיון שגלו וראו כי דברי הנביאים אמת מתרגן הארץ לא עבדו אח"כ עכו"ם עד שגלו ויהודה ג"כ עבדו עכו"ם עד שגלו וכיון שגלו נשלה העכו"ם מהם הנה כי הופרה אז האחוה שהיתה ביניהם בעכו"ם ות"י . הנה פירשנו פרשה זו לשעבר ופרשה הבאה אחריה על כל פנים היתה נבואה לעתיד בזמן בית שני ונפרשנה אחרי אשר נפרש פרשה זו בזמן בית שני פי' אחז"ל כן אמר הש"י כהלותי לרעותם ולקחתי לי שני מקלות בחירים לרעותם נועם וחובלים שהם כהן גדול וחובלים מלך על הכהן גדול כי שפתי כהן ישמרו דעת ואמר ודבר לגבהן ינעם וחובלים מלך בעבור שהוא כמו רב החובל מהנים והמה כהן ואלה כאלה אף על פי שרעיתים אני בשני אלה המקלות והסירותי מפניהם רועים אחרים והם מלכי הבבליים לא חזרו למוטב ושלחתי להם שלשת הנביאים לרעותם במקומי והם חגי זכריה ומלאכי ולא הועילו להם כי נכחשו הכחדתים כמו שאמר ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד מזה כלומר כי בירח אחד מתו ואחריהם לא היתה נבואה בישראל וכן אחז"ל משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה נבואה מישראל וכן נמצא כי תחלת נבואתם בזמן אחד היה בשנת שתים לדריוש אמר כאשר הכחדתי שלשת אלה הרועים והקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי ועוד מאסה בי ורז"ל אמר שנה כותל ומלא ואמרו שנה אלו ימי השמעונים נותל שכבת גדולה והאב קן כה ופירש ולא יצאת מלאה שהיה בוגרת ונולה אביה מלבבינה מרוב שבחה בניה ואמר לא ארעה וגו' ולקח את מקלי את נועם ואגדע אותו זה נקרוב לגלותה אבדה משם כהונתם : כמו שכרי שובו בתשובה ושבו בתשובה ולא היתה תשובתם שלמה כי אם שלשים יום מהגלות שהתאבלו על כהן גדול שמת וזהו שלשים כסף . השליכהו אל היוצר כמו שפי' אל האוצר כמו שפי' אל בית ה' אל בית היוצר וענינו כתוב נבואה זו ושים אותה בבית ה' שם מפרשים אל היוצר אל הקהל כמו יוצר ג'בי . אדר היקר אשר יקרתי מעליהם כדר הכבוד שסלקתי מעליהם בעבור כי בבית שני לא היתה שכינה : אשר יקרתי . אשר מנעתי מן הוקר רגליך : ואגדע את מקלי השני את החובלים . היה המלך והוא היה אגריפס כי בימיו הגלם טיטוס . והחכם ר' אברהם הלוי מטוליטו ה פחבר ספר הקבלה פי' פרשה זו כן ראיה את צאן ההריגה זה בנין בית שני וז"ב ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים נועם זו נשיאות זרובבל נחמיה התרשתא שהם מבני דוד ולבסוף נתן ה' מלכות ישראל בדים עלת חובלים זו מלכות הכהנים כי הם בתחלה בנו בית המקדש אחד כשר גדולים ונתחנו אל השוהיים ותהם ימים האפיקורסים נשלם ולבסוף הורקנוס כהן גדול שמם הכהנים גדולה ארבעים שנה ולבסוף נעשה לדוקי ויהרג את הכהנים הוא ואלכסנדרוס בנו וכן היה דעת אריסטובלוס בן בנו עשה : ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד · שלשת גדולות אלו רמז נשיאות בני דוד ומלכות בני חשמונאי ומלכים עבדיהם וקרא לכל ימי בית שני ירח אחד לפי שהיו כעין כימים אחדים והוא שאמר ואקח את מקלי את נועם ואגדע אותו להפר את בריתי וגומר זו שעירת זרובבל ונחמיה כי נכרתה ההשגה ושופר הבריה אשר היתה ביניהם ובין מלכי פרס וזהו שאמר אם טוב בעיניכם וגו' זהו שאמר להם הנביא רועה אותם במקלו בשני החובלים וכאלו אמר אם טוב בעיניכם ללכת בדרכי ה' וישקלו את שכרי שלשים כסף רמז לשלשים שנה שמלכו מלכים של חמד ואלו הם מתתיהו שנקרא חשמונאי שהם אחת יהודה בנו שש שנים . יונתן בנו שב שנים ושמעון בנו י"ח שנה הרי ל"א שנה ואם היו בהם חדשים חסרים נעשו ל' שנה שמלכו מלכי אמונה וזהו שאמר ויאמר אלי השליכהו אל היוצר או אדר היקר אשר יקרתי מעליהם כלומר אדר הוא ויקר זה בשכר ודאוי לסיתו בקרבנות ובכושר נשות שקל וקראם יוצר ופי' יוצר כמו שאמר והנה יוצר גובי וזהו שאמר ואשליך אותו בית ה' אל היוצר כענין הראשון הוא : ואגדע את מקלי השני את החובלים זו עקירת מלכות בית חשמונאי כימי החובלים שהיו בהם הורקנוס ואריסטובלוס ובניו להפר האחוה בין יהודה כלומר אשר היה עומד לספר האחוה כמו שכתוב ואני פדיו לגאון שמעו ופי' אשר לגאון שמעו ובין החובלים הוא שחלקו ישראל שתי ממלכות כאשר עשה ירבעם בן נבט שנחלקה בימיו מלכות בית דוד ונופרה האחוה בין יהודה ובין ישראל : (טו) ויאמר ה' אלי עוד קח לך כלי רועה אוילי · אלו העבדים הוי רועה האליל עוזבי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו זרועו יבש תיבש ועין ימינו כהה תכהה זו אגריפס המלך אשר העלה את הספסיאנוס ואת טיטוס על ארץ ישראל והרי הפריצים אשר עשו את כל הרעות : (טו) ויאמר ה' אלי עוד

מצודת דוד

לומר וכן היה כי הופר הברית ביום שמתו ג' האחים וחזרו לבוא עליהם למלחמה: וידעו כן . כלה לומר ברעותי את הצאן ובעבותי את כל אלה שנים עמי הצאן והוא ומפרש השומרים אותו ר"ל העניים והמוכנעים שבישראל השומרים את דברי הם ידעו אמיתת הדבר אשר דבר ה' הוא ולרמז עדיתי הם שמעיתי ולא היה דבר של מה בכך : (יב) ואומר אליהם . אמרתי לבעלי הצאן אם טוב בעיניכם שארעם עוד את הצאן הבו שכרי כדרך שנותנים לרועה ואם לא הבו לפה שכרי חדלו ממני את הצאן לבל ארעה עוד עמהם : וישקלו · בעלי הצאן שקלו בשכרי ל' שקל כסף ויהבן שכן היה הערך כנתון אל הרועה ורמז היא שהמקום אמר לישראל אם הרצו שאשגיח אני בכם עשו עבודתי ושמרו מצותי והתשבע לי לעבוד ואם לא אסיר השגחתי ול' הכסף ירמז על ל' צדיקים שבכל דור ודור אין נגרע כמ"ש רז"ל והכסף הוא ממין החמדה כמו נכסף נכספתה (בראשית לא) כי הצדיקים הם מחמדי עין : (יג) השליכהו · השלך את הכסף אל האוצר השמור והחטוב והוא אוצר בית ה' : אשר יקרתי מעליה' . אשר הכבדתי להיות מעל להם עומדים על ראשם ר"ל נדקה ל' הצדיקים שבכל דור ודור שמורים היא להיות נמי בזכותם הבית העמיד : ואקחה . עשה כאשר צוה המקום והשליך הכסף לאוצר בית ה' לרמז כרמז האמור : (יד) ואגדע · אח"ז כרתי מקלי השני מקל החובלים ולא היתי עוד להנהיגם בגלל ורמז הוא לומר אח"ז נשבל גם הנהגת החובלים כי נלקחה הממשלה מהכהנים בני חשמונאי : להפר · ר"ל גדיעת הממשלה מהכהנים בני חשמונאי יהיה סבה לבטל האחוה שהיה בין יהודה ובין

רֹעֶה אֱוִלִי׃ טז כִּי הִנֵּה־אָנֹכִי מֵקִים
רֹעֶה בָּאָרֶץ הַנִּכְחָדוֹת לֹא־יִפְקֹד
הַנַּעַר לֹא־יְבַקֵּשׁ וְהַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא
יְרַפֵּא הַנִּצָּבָה לֹא יְכַלְכֵּל וּבְשַׂר
הַבְּרִיאָה יֹאכַל וּפַרְסֵיהֶן יְפָרֵק׃
יז הוֹי רֹעִי הָאֱלִיל עֹזְבִי הַצֹּאן חֶרֶב
עַל־זְרוֹעוֹ וְעַל־עֵין יְמִינוֹ זְרֹעוֹ יָבוֹשׁ
תִּיבָשׁ וְעֵין יְמִינוֹ כָּהֹה תִכְהֶה׃
יב א מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה עַל־
יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה נֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד
אָרֶץ וְיֹצֵר רוּחַ־אָדָם בְּקִרְבּוֹ׃
ב הִנֵּה אָנֹכִי שָׂם אֶת־יְרוּשָׁלִַם סַף־
רַעַל לְכָל־הָעַמִּים סָבִיב וְגַם עַל־
יְהוּדָה יִהְיֶה בַמָּצוֹר עַל־יְרוּשָׁלִָם׃

מִפְּשָׁא׃ טז אֲרֵי הָא אֲנָא מְקִים
פַּרְנָסָא בְּאַרְעָא דְשָׁנַן לָא
יִבְעֵי דְאִיטַלְטְלוּ לָא יִתְבַּע
דְתַבִּירִין לָא יַסֵּי דְקַיְמִין לָא
יְסוֹבַר וְנִכְסֵי עַתִּירַיָא יָבוֹז
וּשְׁאָרְהוֹן יִגְמַר׃ יז וַי עַל
פַּרְנָסָא מִפְּשָׁא דְאִתְפַּקִּיד לֵיהּ
עַמָּא לְפַרְנָסָא דִי הוּא דָמֵי
לִמְבַהְתָא דִי סַכִּינֵיהּ בִּידֵיהּ
וְעֵינֵי עַל שְׁמֵינָתָא לְמִכַּס
דְרָעֵיהּ מִיבַשׁ תִּיבַשׁ וְעֵינֵיהּ
דִימִינָא מִכְהָא תִכְהֵי׃ א מַטַּל
פִּתְגָמָא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל אֲמַר
יְיָ דִתְלָא שְׁמַיָא וְשַׁכְלֵיל
אַרְעָא וּבְרָא רוּחָא דַאֲנָשָׁא
בִּמְעוֹהִי׃ ב הָא אֲנָא מְשַׁוֵּי
יָת יְרוּשְׁלֶם מָן מְלֵי מְרוּי לְכָל
עַמְמַיָא סְחוֹר סְחוֹר וְאַף
דְבֵית יְהוּדָה יִיתוּנוּן עַמְמַיָא בְּיַד אֲנִיסִין בְּצִירָא לִירוּשְׁלֶם׃

רשמשון ית׳ם נפשם בחלת בי׳ אוילי ח׳ חסר יו״ד קדמא בליש׳ בקריאה וסי׳ אך אוילים שרי צען׳ כלי רעה אולי׳ אולים מדרך פשעם. אולים יליץ אשם. ומוסר אולים אולת: רעי ה׳ חס׳ ו׳ בקריאה וסי׳ האמר לכרש רעי׳ דורי נסע ונגלה. הוי רעי האליל׳ חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי׳ ת׳ רעי לא אחסר: עין ח׳ בקריאה וסימ׳ נמסר ביהושע סימ׳ י״ם:

אבן עזרא

נמשכת עד היום כאשר פירשתי בספר דניאל כי יון הגלה ירושלם אל אדום והנו כלי רועה אוילי כמו אכזרי ובעבור זה שהפסיקה מלכות ובאה על מלכות יון על כן כתוב בארץ על ארץ ישראל והגולה שלא תוכל ללכת לרעות והנה כל זה ימי הגלות עד היום: (טז) הנער. שם תואר הקטן לא יבקש: (יז) הוי. הגלות הלך והעמוד עד כרות מלכות יון עד בא קיצה: חרב על זרועו על עין ימינו. וטעם זרוע הכח היסוד והעין עין חכמה והעצה והנה יאבדו גבוריו וחכמיו: (א) משא. זאת הפרשה דבקה היא בעבור שהזכיר חרב על זרועו הזכיר מתי יהיה זה ואמר יהיה ועתה יפרש כי זה יהיה בשוב ישראל עם משיח בן יוסף אל ירושלם ועתה זאת הנבואה על ישראל וטעם להזכיר עתה נוטה שמים ויוסד ארץ כי לולי ישראל לא נבראו וטעם ויוצר רוח אדם בקרבו שהוא עולם קטן כנגד שמים וארץ אם הדבר צריך פי׳ ארוך: (ב) הנה בהתחבר ישראל יעלו גוים להלחם עליה: סף. כמו מן הדם אשר בסף. משכב ושכות: וגם על יהודה. שהגוים יכריחו ישראל העומדים בארצם שהם רחוקים מירושלם ולא באו בגולתם ללכת עמהם לצור על ירושלם והנה

רשי

הכרינה סימן הוא שאני עתיד למסור דור חורבן בית שני זה ביד הורדוס: (טז) הנכחדות. האובדות לא יפקוד הרועה לבקשם: הנער לא יבקש. תירגם יונתן דאטלטלו לא יתבע הנער והסוסים שאינן יודעים לבוא אל הדיר: הנצבה. שיש לה כח קצת לעמוד על רגלים וצריכה היום לגלגל לאט ומנחם פירש ונופה לי לנבוח בהן: לא יכלכל. תרגום יונתן לא יסובר ודרך הרועה בחיקו ישא: ובשר הבריאה יאכל. את העשירי׳ יגמור ממון: ופרסיהן יפרק. עד כלה ודוגמא זו אמר דניאל אכלה ומדקה ושארה ברגלה רפסה: (יז) הוי. יש לצעוק על זה: רועי האליל. רועי של אוין. אליל לי אל אינו רועה וכן רופאי אליל (איוב יג). רועי האליל יו״ד יתירה במקום ה״א כמו ועוזבי הצאן (כאן) שכני הנה (דברים לג) שכני לבדד (מיכה ז): עוזבי הצאן נותן השכר ליד כל הבא לשכור ולהרוג ולגזל: חרב על זרועו ועל עין ימינו. והוא הרועה הכין של שחיטה נושא בידו לשחוט את השמינה ואת הבריאה שנתן עין ימינו בהם לדעת מי העשירים לבוז ולגמור נכסיהם: זרועו יבוש תיבש. לעתיד לבא ונתתי נקמתי וגומר (יחזקאל כה) והפוחזי׳ פוחזי׳ אותו בצדקיהו על פיו (ירמיה כב) ואת עיני צדקיהו עור ואי אפשר לכוון הנני מקים רעה בארץ בצדקיהו שכבר עבר לו שנעים שנה: (א) משא דבר ה׳. הוא גמר זה הדבר שהתחיל לדבר בפורענות של אוכלי ישראל של בבל וגולה בו: (ב) סף רעל. כלי תרעלה כמו בדם אשר בסף (שמות יב) רעל ל׳ שממון אוטם הלב והאברים שאין להם כח כאדם המעופף בחלה כמו (נחום ב) הברושים הרעלו (ישעיה ו) הסרות והרעלות. בלשון משנה אינו מדיות רעולות אונקלוסתרגם״א בלע״ז: וגם על יהודה. ישילו העכו״ם אשר יהיו במצור על ירושלים שיהיו בית דוד מכספים והעכו״ם יגורו עליהם ויבאו גם בני יהודה על כרחם לצור על ירושלים:

תולדות אהרן

רעי האליל (תענית סח): דבר ה׳: זוכר מקץ:

רדק

קח לך כלי רועה אוילי. אמר הש״י לזכריה שיקח לו כלי רועה שוטה במראה הנבואה והוא סימן למלך שיקום בישראל בזמן בית שני שיעשה מעשיו בשגעון וכלי הרועה השוטה משונה מכלי רועה אחר כי כלי הרועה הוא כמו שק שישים בו הרועה לחם שיאכל וכוס שישתה בו ודברים אחרים שצריך אליהם במדבר ברעותו הצאן והרועה השוטה כליו פחות וגרוע ונופל ממנו מזונו וכשיחסר מזונו מתקצף אל הצאן ומכה אותה ולא יחוס עליהן: אוילי היו״ד נוסף כיו״ד אכזרי וזה המלך הוא הורדוס שהיה עבד מבני חשמונאי וקם עליהם ומלך הוא ולקח אשה מהם והרג אחיו ובניו ושאר רעות רבות בישראל וי״ת אתמני על פרנסא טפשא: (טז) כי הנה הנער פי׳ הטלה. הנצבה העומדת במקומה שלא תוכל ללכת לרעות לא יכלכל אותה במקומה: ופרסיהן יפרק. שבמקלו ישבר פרסיהן ולא יוכלו ללכת וי״ת ושארהון יגמר: (יז) הוי רועי האליל עוזבי הצאן, רועי, [illegible]

מצודת ציון

ר״ל מקל: אוילי. שוטה מבלי דעת: (טז) לא יפקוד. לא יזכור: הנער. ר״ל הטלה הרך: הנצבה. ענין עמידה: יכלכל. ענין ספוק הצורך כמו ויכלכל יוסף (בראשית מ״ז): הבריאה. השמנה כמו ועגלון איש בריא (שופטים ג׳): ופרסיהן. הם כעין מנעלים שברגלי הבהמות כמו פרסות סוסיו (ישעיה ה׳): יפרק. ענין שבירה כמו פרק מלחם (נחום ג׳): (יז) הוי. כמו אוי: רועי. כמו רועה בה״א: האליל. ענין דבר שאין בו תועלת כמו רופאי אליל (איוב יג): עוזבי. היו״ד יתירה: זרועו. ענין חוזק כי הוא נתון בזרוע: יבוש תיבש. מל׳ יבשות: כהה. ענין עכירות והחשכות כמו כהה הנגע (ויקרא יג): (א) משא. נבואה ולתוספות ביאור אמר דבר ה׳: (ב) סף. ספל וכן בדם אשר בסף (שמות יב): רעל. ענינו הם הממית והוא מל׳ יין תרעלה (תהלים ס) המטמטם את הלב מרוע תכונתו: במצור. ענין הקפת גייסות סביב

מצודת דוד

ובין ישראל כי הם לבדם היו נקראים אחים אלו לאלו ולא עבר זר בתוכם ולא היה ראוי למלוך עליהם בירושלים כ״א מהם כמ״ש מקרב אחיך תשים עליך מלך וגו׳ (דברים יז) ובהתבטל ממשלת הכהנים בני חשמונאי כאלו בטל גם האחוה מישראל ומיהודה כי עבר זר בתוכם כי הורדוס מלך עליהם ולא היה מזרע ישראל וכאלו בטל האחוה וכל הרוצה להכנס יבוא ויכנס: (טו) כלי רועה אוילי. ר״ל מקל מה שהרועה אויל מנהיג בו את הצאן שהוא משחית ומאבד בו את הצאן: (טז) כי הנה אנכי מקים. ר״ל זה יהיה לרמז שאעמיד רשע בארץ ועל מלכות בית הורדוס יאמר: הנכחדות וגומר. המוסרות מן העדר ללכת דרך תועה לא יזכור בהם להשיבם אל העדר: הנער. הטלה הרך בימים ההולכת לאט ונשארת באחורי העדר לא יבקש אותם אנה נשארה: הנצבה. החולה העומדת במקומה ולא תזוז ממקומה לבקש מרעה לא יכלכל אותה במקומה: ובשר הבריאה: את השמנה יהרוג ויאכל בשרה: ופרסיהן יפרק. במקלו ישבר פרסיהן ולא יוכלו ללכת ר״ל לא יחזק הנכשלים ותשושי הכח ואת העשירים ימיתם וירדה בהם בפרך: (יז) הוי רעי האליל. אוי לך אתה רועה מבלי מועיל העוזב את הצאן והולך לו ועל אגריפס המלך יאמר האחרון ממלכות בית הורדוס שעזב את עמו והתחבר עם מחריבי המקדש כמ״ש ביוסיפון: חרב על זרועו. חרב יבוא על זרועו ר״ל כוחו ישבר ויוכרת: ועל עין ימינו. ר״ל ומה שהיה מסתכל ומבין ומצפה לשוב למלכותו הנה החרב יבוא על התוחלת ההיא כי הכרת ואין לה: זרועו יבוש תיבש. ר״ל כחו תחלש: כהה תכהה. ר״ל לא יראה הדבר שהוא מצפה לה והוא כפל ענין במ״ש: יב (א) נוטה שמים. הנוטה את השמים לפרשה והמייסד את הארץ ויוצר רוח האדם בקרב גופו וכאומר הואיל וכן הכל שלו ובידו לעשות בכל דבר כרצונו: (ב) סף רעל וגומר. אל מול העכו״ם הצובאים עליה סביב תהיה כספל משקה הממית שכל השותה ממנו ימות כן יכלו ויתמו כל הצובאים על ירושלים: וגם על יהודה. הסף הרעל הזה יהיה גם על יהודה אשר יהיה במצור על ירושלים כי

רשי

כן ת"י : (ג) אבן מעמסה • אבן משאוי המוטלת על בני אדם משוי המוטל לשאתם ולעמס' על כתפים והיא כבידה מאד עד אשר כל עומסים שרוט ישרטו : (ד) אכה כל סוס • הנלחמים שם בשגעון ואת רוכביהם בעורון אבל על בית יהודה שהם על כרחם מן הנלחמים אפקח עיני להגן עליהם מן המכה הזאת : (ה) ואמרו אלפי יהודה בלבם • כשיראו אשר הנלחמים נגפים במגפה זו והם ניצולים : אמצה לי יושב ירושלים וגו' • יושבי ירושל' שיודעים שעל כרחנו אנו באים עליהם אמנו לעזרני בתפילתן בה' אלהיהם : (ו) אשים את אלפי יהודה • ישובו וילחמו עם אותם שהביאום שם : ככיור אש • במדורות אש גדולה וכיור לשון כירים וקד חברו מנחם : תחתיה • במקומה : (ז) והושיע ה' את אהלי יהודה בראשונה • בטרם יבואו בני ירושלים לצאת מן העיר חיה להם תשועה לשוב אל אלהיהם ואל ביתם ואח"כ תבא תשועה לבני העיר הוא התשועה שנאמר בה ויצא ה' ונלחם (לקמן יד) : למען לא תגדל • להתפאר עליהם ולומר לא נושעתם אלא בשבילנו : סהכתב

ונאספו ד' בקריא' וסי' ונאספו שמה כל העדרים • ונאספו עלי והכוני ונשמדתי • אבן מעמסה לכל העמים • ונאספו עשבות הרים : ה' חסר ר' בליש' אלוף וסימ' לאלפיה' בארץ שעיר • ואת למרת אתם עליך אלפים לראש • ואמרו אלפי יהודה • אשים את אלפי יהודה ככיור אש • והיה

תולדות אהרן

והושיע ה' (סוכה נב) :

ג וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא אָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם אֶבֶן מַעֲמָסָה לְכָל־הָעַמִּים כָּל־עֹמְסֶיהָ שָׂרוֹט יִשָּׂרֵטוּ וְנֶאֶסְפוּ עָלֶיהָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃
ד בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אַכֶּה כָל־סוּס בַּתִּמָּהוֹן וְרֹכְבוֹ בַּשִּׁגָּעוֹן וְעַל־בֵּית יְהוּדָה אֶפְקַח אֶת־עֵינַי וְכֹל סוּס הָעַמִּים אַכֶּה בַּעִוָּרוֹן׃
ה וְאָמְרוּ אַלֻּפֵי יְהוּדָה בְּלִבָּם אַמְצָה לִי יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַ͏ִם בַּיהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם׃
ו בַּיּוֹם הַהוּא אָשִׂים אֶת־אַלֻּפֵי יְהוּדָה כְּכִיּוֹר אֵשׁ בְּעֵצִים וּכְלַפִּיד אֵשׁ בְּעָמִיר וְאָכְלוּ עַל־יָמִין וְעַל־שְׂמֹאול אֶת־כָּל־הָעַמִּים סָבִיב וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלַ͏ִם עוֹד תַּחְתֶּיהָ בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃
ז וְהוֹשִׁיעַ יְהוָה אֶת־אָהֳלֵי יְהוּדָה בָּרִאשֹׁנָה לְמַעַן לֹא־תִגְדַּל תִּפְאֶרֶת בֵּית־דָּוִיד וְתִפְאֶרֶת

ג' · ל' · ל' · ל' · ד'ובל אורית' דכו' · ל' · ל' · ג' חסר וה' חס' בליש' ל' וכתיב ה' · ס' חס' בליש' ל' · ל' · ג' חד מ"ל

ג וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲשַׁוֵּי יָת יְרוּשְׁלֵם אֶבֶן תַּקְלָא לְכָל עַמְמַיָּא כָּל אַנְסָהָא אִתְבְּזָזָא יִתְבַּזְזוּן וְיִתְכַּנְשׁוּן עֲלָהּ כָּל עַמְמֵי אַרְעָא׃ ד בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ אֶמְחֵי כָּל סוּסַוָת עַמְמַיָּא בְּטַפְשׁוּתָא וְרוֹכְבֵיהוֹן בְּשַׁעֲמָמוּתָא וְעַל דְּבֵית יְהוּדָה אֲגַלֵּי יָת גְּבוּרְתִּי לְאַטָּבָא לְהוֹן וְכָל סוּסַוָת עַמְמַיָּא אֶמְחֵי בְּסַמְיוּתָא׃ ה וְיֵימְרוּן רַבְרְבֵי יְהוּדָה בְּלִבְּהוֹן אִשְׁתְּכַח פּוּרְקָן לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם בְּמֵימְרָא דַּיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהֲהוֹן׃ ו בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲשַׁוֵּי יָת רַבְרְבֵי יְהוּדָה כִּלְבוּשׁ דִּינוּר בְּאָעַיָּא וּכְבִיעוּר דְּאֶשָּׁא בְּעַמִירָא וְיִבְזוֹן מִן דָּרוֹמָא וּמִן צִפּוּנָא יָת כָּל נִכְסֵי עַמְמַיָּא סְחוֹר סְחוֹר וְתִתַּב יְרוּשְׁלֵם עוֹד בְּאַתְרַהּ וְתִצְלַח יְרוּשְׁלֵם׃ ז וְיִפְרוֹק יְיָ יָת קִרְוַיָּא דְּבֵית יְהוּדָה בְּקַדְמֵיתָא בְּדִיל דְּלָא תִסְגֵּי אִתְרַבְרְבוּת בֵּית דָּוִד וְאִתְרַבְרְבוּת יָתְבֵי

אבן עזרא

והנה לרם תעבור עליהם בלכתם : (ג) והיה • הטעם ידוע כי נשבע לנפשו יקח אבן מעמסה שיפול תחתיה : (ד) ביום • אכה כל סוס של גויי הארץ : ועל בית יהודה • שהלכו עמהם בעל כרחם אפקח עיני לשומרם ולהציל וסוס העמים לא סוס היהודים שיהיה במחנה אכה בעורון והנה עיד יכשל בסוס : (ה) ואמרו אלופי יהוד' • גדוליהם שהם במחנה שאויב : אמצה לי • תפילת ירושלם כי הם שהתפללו בעבורנו תפלה חזקה והנה כל אחד יאמר אמצה לי בעבורי כמו אמרי לי אחי הוא : (ו) ביום • אז יתקיים חרב על זרועו ועל עין ימינו והנה הוא עור גם סוסו על כן יאכלום ככיור אש ככירה אש : וישבה • הטעם וישבו אנשים • (ז) והושיע • את אהלי יהודה • הבאים עם האויב כי כן דרך המחנות שוכנים באהלים סביב העיר : בית דוד • עוד היום בעיר בגרמ"ד עיר מלכות ישמעאל והם ראשי הגולה משפחה רבה וגדולה ולהם ספר היחס מאיים קדמוניות והנה פירושו כי בראשונה קודם ישועת ירושלם יושיע השם אהלי יהודה שהם מחוץ לעיר עם מחנה האויב כדרך שאמר למעלה ועל בית יהודה אפקח את עיני וכל סוס העמים אכה בעורון ולמה בראשונה יושיע את אהלי יהודה למען לא תגדל בעבור שלם

רדק

הוא עליהם זאת לרוב גדולה ופי' הענין כי כבא גוג ומגוג על ירושלם אחרי שהחלה ימשלו על ארץ יהודה כי מגמת פניהם לבא על ירושלים תחל' ולא יחושו לכל ארץ ישראל לכבשה תחלה כי יאמרו אחר שנכבוש ירושלם תהיה נכבשת כל ארץ ישראל לפנינו אבל יעלו לירושלים דרך ארץ יהודה כי היא דרכם ויקחו עמהם בני יהודה על כרחם שילכו עמהם לצור על ירושלם וכת"י : (ג) והיה • אבן מעמסה . המשילה תחלה לסף רעל והוסיף להמשילה לאבן מעמסה ר"ל כל הגוים לבלתם על ירושלם ילקו גם כמו האבן הגדולה שהוא לעומסים למעמס גדול ולמשא כבד והעוד שמרימים אותה מן הארץ להרימה על כתפם יעשו בה שריטי' בידיהם ומגשים בה כתם אבנים רבים והנה שרט' אותה ישרטו בידיהם כן יאספו על ירושלם כל גויי הארץ וכלם יהיו נאספים בה מעמסה כן ויעמוס איש על חמורו ועמסים על התמורים ענין משא וכת"י אבן תקלא לכל עממיא כל אנסהא אתבזזא יתבזזון וגו' : (ד) ביום ההוא • אפקח את עיני • לשמרם מהמכה שתבא על העמים אע"פ שהם ביניהם הם וסוסיהם ינצלו מהמכה אבל על סוס העמים אכה בעורון ואמר בעורון אחר שאמר בתמהון כי שתי המכות האלה תהיינה להם והתמהון הוא בלב והעורון הוא בעינים : (ה) ואמרו אלופי יהודה • יאמרו בלבם כשיהיו בין אויביהם כי יושב ירושלם יהיו אמצה וחוזק להם שיצאו להלחם עמם בעזרת ה' צבאות ויגלו גם : אמצה . שם בשקל עולה ענוה כאשר יבוא : (ו) ביום ההוא אשים את אלופי יהודה . גדולי יהודה שיהיו בתוך אשימם ככיור אש בעצים כי כאש שאוכלת בגוים תמהון ובשגעון יתבוננו כי מאת ה' הוא ויכו הם ובני יהודה שעמהם בגוים על ימין ועל שמאל ופי' כיור אש גחלת אש מלשון תנור וכירים וכמו שהעצים והעמיר נכונים לבער עם אש כן העכו"ם יהיו נכונים לאבדון ולכליון בתמהון ובשגעון שישלח בהם האל יתנכך ואלופי יהודה יהיו בהם כמו האש לכלותם : וישבה ירושלם עוד תחתיה בירושלם : כי העכו"ם חשבו להשמידה מהיות עיר והיא תשב עוד במקומה במקום שהיא נקראת ירושלם היום : (ז) והושיע ה' • אהלי יהודה בראשונה לפי שהגרים על עיר יושבים באהלים לפיכך אמר אהלי יהודה ואמרו עוד כי על בית רכבים אמר שהם יושבים באהלים לעולם והיו יושבים בתוך בני יהודה ות"י אהלי יהודה קרוי דבית יהודה בראשונה קודם שיושעו יושבי ירושלם יהיו נושעים בני יהודה שהם מבחוץ מפחד אויביהם אבל [?] כמצור : למען לא תגדל תפארת בית דוד • כי בית דוד יהיו מבצרים בעיר עם יושבי ירושלם ואם יושעו הם בתחלה יתפארו על בני יהודה שהם מבחוץ ויאמרו שעל ידם הם נושעים

מצודת דוד

כי הבאי' לצור על ירושלים הכריחו לאנשי ערי יהודה לבוא עמהם במלח' לצור על ירושלים וגם המה ילכו במחלה עם העכו"ם : (ג) אבן מעמסה וגומר • אל מול הבליים הנלחמים עליה תהיה כאבן כבדת המשא שכל העומסי' אותה ישרטו שריטה בבשרם ובידיהם לרוב הכובד ר"ל כל הנלחמי' עליה ילקו ולפי שהמשיל' לאבן כבדת המשא אמר ל' הנופל באנשים המרימים אבן כבד : ונאספו עליה • אלה בסמוך לא יכלו ויאמו מן הארץ : (ד) בתמהון • ר"ל יאבדו אבידת הלב כאדם המתמה ומחייאש : בשגעון • ר"ל לא ילחמו כסדר הכמיסי המלחמה : ועל בית יהודה • והבאים לבא על ירושלים עם הנלחמים עליהם אפקח עיני להשגיח בהם שלא יאבדו עם הנלחמים הוא"ל ובאו שלא ברצונם : אכה בעורון • נוסף על התמהון אכה בעורון לא יראו אנה ילכו וידלגו על אנשיהם ויהמסם אבל בית יהודה שיהיו עמהם במחנה לא יהיו מוכים מהם כי המקום ישגיח בהם : (ה) ואמרו וגו' • אלו הבאים עם הנלחמים על העיר בראותם שהמה מוכים עם הנלחמים יאמרו בלבם הנה יושבי ירושלים חזקה אותי בהשגיחם בה' להתפלל עלי שלא אהיה נלקה עמהם כי יודעים המה שבאתי הנה שלא ברצוני ולא יפלו הדבר בזכות עצמם כ"א בזכות יושבי ירושלים : (ו) את אלופי יהודה • הם הבאים עם העכו"ם אותם יעשה כלפיד אש הבוער בעצים ר"ל הם ישחיתו את הבאים עמהם בראותם שיד ה' היתה בם: וכלפיד וגו' • כפל הדבר במ"ש: ואכלו • ישחיתו מימינם ומשמאלם את הנלחמים מסביב : וישבה יר' עליה וגו' • כי ירושלים הבנויה אחר שהחריבו מקודם לא בנויה במקומה שהיתה מאז ולכן אמר שאז תשב ירושלים במקומה הראשון במקום ירושלים הישנה : (ז) את אהלי יהודה הם הבאים עם הערבים יושבי אוהלים במחנה אותם יושיע ה' בראשונה לשכות הבאים עמהם עד לא יצאו אנשי ירושלים להלחם בהם ולהכותם : למען לא תגדל וגו' • [illegible]

מצודת ציון

סביב לעיר לכבשה : (ג) מעמסה • ענין טעינת משא כבדה כמו אבי העמיס עליכם (מ"א יב) : שרוט ישרטו : ענין תלישת הבשר כמו ובבשרם לא ישרטו שרטת (ויקרא כא) : ונאספו • ענין כליון ומיתה כמו כל הדור ההוא נאספו (שופטים ב) : עליה . אצלה כסמוך : (ד) אפקח . ענין פתיחה כמו פקח עיניך (משלי כ) : בעורון • מל' עור : (ה) אלופי יהודה • שרי יהודה כמו אל תבטחו באלוף (מיכה ז) : אמצה • מל' אומץ וחוזק : (ו) • ככיור . ענין לפיד ושלהבת וכן תנור וכירים (ויקרא יא) שנקרא כן בעבור שמונח עליו תדיר לפידי אש : בעמיר • כן יקרא אגודת השבלים כמו ושכחת עומר בשדה (דברים כד) : תחתיה • במקומה : (ז) תפארת • מל' פאר וסדר

אבן עזרא

שלא יוכלו להתפאר בית דוד ויושבי ירושלים שהם בתוך העיר עם המשיח ולא תגדל תפארתם על בני יהודה ידיעו שהושיעם תחלה : (ח) ביום · הנכשל בהם · גיבור כדוד : כאלהים · מלאכים וככה פירושו כמלאך ה' לפניהם במלחמ' : (ט) והיה ביום ההוא · כאשר אבקש להשמיד את כל הגוים : (י) ושפכתי · אשפוך רוח חן ותחנונים על יושבי ירושלם כרם זה התעבור עליהם במחלה נראה כי משיח בן יוסף יהרג אז יכעס השם וישמיד את כל הגוים הבאים על ירושלם וזהו והביטו אליו אז יביטו כל הגוים אלי לראות מה אעשה לאלה אשר דקרו משיח בן יוסף : וספדו עליו · אנשיו : (יא) כמספד הדדרימון · הספד אדם גדול היה בימים קדמונים : בבקעת מגדון · ואנחנו לא ידענו כל הקורות ולסיבה רמז לאחאב ויאשיהו דרך דרש הוא זה : (יב) וספדה · הזכיר משפחת בית דוד הנכבדת ומשפחת בית נתן בדרך נבואה ידע כי גם זאת בימים ההם תהיה ידועה ולכיות בית נתן אחי שלמה אין צורך כי בית דוד שם כולל לשניהם וככה בית השמעי אינו מהלוים או הוא קצתם מבית לוי בפנים ומקצתם בחוץ כמו בית דוד ויהודה הפהם בפנים ובחוץ : (א) ביום · גם זה הכתוב לאות כי הנבואה לעתיד ויהיה מקור נפתח כמשמעו ובני השם הכהן אמר

רשי

(ח) הנכשל בהם · החלש שבהם : כאלהים · כרברבין כמלאכים : כמלאך ה' לפניהם יצלחון כמלאכא דה' קדמיהון : (ט) אבקש להשמיד · אבקש בהשמדתם ואדקדק בעונם ורבותינו פירשו לזכות אבקש בנוגע שלהם אם יש להם זכות אניחם ואם לאו אשמידם : (י) רוח חן ותחנונים · שיעלו על רוחם להתחנן לפני והם יהיו לחן בעיני : רוח אלינ"א בלע"ז : והביטו אלי את אשר דקרו · תרגם יונתן ויבעון מן קדמי על די איטלטלו והביטו להתאונן על אשר דקרו בהם הגוים והרגו בהם בגלות : וספדו עליו · על אותו הרג : כמספד על היחיד · כאשר יספוד איש על בן יחידו ורבותינו דרשוהו על משיח בן יוסף שנהרג במסכת סוכה : (יא) כמספד הדדרמון בבקע' מגדון · אין ענין הדדרימון בבקע' מגדון אלא שני מספדות הן כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדדרמון בר טברימון ברמות גלעד שנאמר (מ"א כב) ותעבור הרנה במחנה וזהו הספד וכמספדא דיאשיהו בר אמון דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידון שנאמר (ד"ה ב לה) ויקונן על ירמיהו וגו' ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם וגו' : (יב) בית נתן · הנביא וי"א נתן בן דוד כמו שנאמר (ש"א ה) שמוע ושובב ונתן ושלמה : (יג) בית לוי · הכהנים והלוים : משפחת השמעי · שמעי בן דוד בתחלה כלל הכתוב משפחות בית דוד ואח"כ פרט כל אחת ואחת · (יד) כל המשפחות הנשארות · לבית דוד : ונשיהם לבד · משום צניעות ולמה משפחות הכהונה והמלכות כדי להחזיר להם כתריהם כמו שנאמר ברוך השפר אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ :

לחטאת

זכריה יב

ישב ירושלם על־יהודה: ח ביום ההוא יגן יהוה בעד יושב ירושלם והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדויד ובית דויד כאלהים כמלאך יהוה לפניהם: ט והיה ביום ההוא אבקש להשמיד את־כל־הגוים הבאים על־ירושלם: י ושפכתי על־בית דויד ועל ׀ יושב ירושלם רוח חן ותחנונים והביטו אלי את אשר־דקרו וספדו עליו כמספד על־היחיד והמר עליו כהמר על־הבכור: יא ביום ההוא יגדל המספד בירושלם כמספד הדדרמון בבקעת מגדון: יב וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית־דויד לבד ונשיהם לבד משפחת בית־נתן לבד ונשיהם לבד: יג משפחת בית־לוי לבד ונשיהם לבד משפחת השמעי לבד ונשיהם לבד: יד כל המשפחות הנשארות משפחת משפחת לבד ונשיהם לבד:

יג א ביום ההוא יהיה מקור

תרגום

ירושלם על דבית יהודה: ח בעדנא ההיא ירחים יי על יתבי ירושלם ויהי דחלש בהון בעדנא ההיא כדויד ובית דויד כרברבין יצלחון כמלאכא דיי קדמיהון: ט ויהי בעדנא ההיא אתבע לשיצאה ית כל עממיא די מתכנשין ואתן על ירושלם: י ואשפוך על דבית דוד ועל יתבי ירושלם רוח חסדא ורחמין ויבעון מן קדמי על די איטלטלו ויספדון עלוהי כמה דספדין על יחידא וימררון עלוהי כמה דממרין על בוכרא: יא בעדנא ההיא יסגי מספדא בירושלם כמספדא דאחאב בר עמרי די קטל יתיה הדדרמון בר טברימון וכמספד יאשיה בר אמון די קטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידון: יב ויספדון דירי ארעא זרעין זרעין גבריהון לחוד ונשיהון לחוד זרעית בית דוד לחוד גבריהון לחוד ונשיהון לחוד זרעית בית נתן גבריהון לחוד ונשיהון לחוד: יג זרעית בית לוי לחוד גבריהון לחוד ונשיהון לחוד זרעית בית שמעי גבריהון לחוד ונשיהון לחוד: יד כל זרעיתא די אשתארא זרעין זרעין גבריהון לחוד ונשיהון לחוד: א בעדנא ההיא יהי אולפן אוריתא גלי

כאלה ביהודה : יושב ב' חס' בסיפרא וסימ' והשפלה ישב · ותפארת ישב ירושלם : כדויד ג' וסימ' נמסר בעמוס סימ' ו' : כאלהים ג' בקריאה וסימ' והייתם כאלהים ידעי טוב ורע · ובית דויד כאלהים · אל גדול כאלהים · אנ"ך : מספד ג' בקריאה וסימ' מספד תמרורים כי פתאם · מספד בית האצל · כמספד הדדרמון בבקעת מגדון · וסימ' תמריא סמיכין

מצודת ציון

והדר : (ח) הנכשל · ענין נפילת התגברות ותשות הכח : (י) רוח . רצון : דקרו . ענין נעיצת חרב בגוף כמו כל הנמצא ידקר (ישעיה יג) : והמר כהמר . ענין מרירות : (א) מקור · מעין הנובע

תולדות אהרן

והיה הנכשל · עקידה שער ג : אבקש להשמיד · עכו"ם ד : והביטו אלי · סוכה נב : יגדל המספד · מגלה ג מ"ק כח : וספדה · סוכה נב (סוכה נה) : מקור נפתח · יומא עח (שקלים ג) :

רדק

נושעים : (ח) ביום ההוא · הנכשל בהם · החלש שבהם יהיה כדוד שהיה גבור חיל ואיש מלחמה : ובית דוד · ר"ל המלך המשיח כמו שמצינו בית דוד שאמר על אחז המלך ויאמר המלך לפניהם להלחם בגוים יהיה כאלהים ופי' כמלאך ה' : (ט) והיה ביום ההוא אבקש להשמיד · אבקש ואחפש כלומר אשים כל רצוני להשמידם : (י) ושפכתי רוח חן ותחנונים · כלומר שימלאו חן בעיני ותופיעם מי הגוים הבאים עליהם וכפל הענין במ"ש לחזק הענין וי"ת רוח חסד ורחמים ופי' אאז"ל רוח שיהיה חן בעיני כל אדם ויהיו תחנוניהם מקובלים לפני והנה אמר שיגן עליהם הנה זכר המדרגות העליונות המגיעות אותם אח"כ אמר שאם יזדמן שידקרו אחד מהם במלחמה ואפילו הדיוט שבהם תהיה גדולה יהיה בעם שיאמר יהיה דבר זה ויחשבו אותו שהוא תחלת ירידה והכנעה נגד אויביהם כמו שעשה יהושע כאשר הכו אנשי מישראל שלשים וששה איש אמר אהה ה' ומה אומר אחרי אשר הפך ישראל עורף לפני אויביו כן יהיה ענינם עתה אם יראו שידקרו מהם אפילו אחד יתמהו והביטו אלי את אשר דקרו בעבור שדקרו וספדו עליו כאדם שאין לו אלא בן אחד וימות או כאדם שימות בכורו ורז"ל פי' על משיח בן יוסף שיהרג במלחמה ותמה אני לפי פירושו איך סתמו ולא זכרו כלל : והמר · ענין מרירות לב : (יא) ביום ההוא · כמספד · כעת מספד הסמיכות הדדרימון בבקעת מגדון ידוע היה אצלם ולא ראינו זכר מזה במקרא : (יב) וספדה הארץ . אנשי הארץ יספדו על זה הדיקור : משפחות משפחות . כל אחת במהומה ואלה המשפחות הנזכרות כמו נתן ושמעי יהיו גדולות וידועות באותו הזמן והנביא זכרם דרך נבואה ומה שאמר ונשיהם לבד הוא דרך צניעות או פי' לפי שהנשים מקוננות וסופדות יותר מן האנשים אמר שתתיחדנה לבדן לספוד כמנהגן : (א) ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד · אפשר לפרש כמשמעו וכן רז"ל שדקדקו לפסוק ולא מים חיים מירושלם ואמרו יכול שיעברו מהן מעינות אחרות ת"ל יהיה מקור נפתח לבית :

מצודת דוד

היו עמהם ולא השמיטו בהם עד אשר באו בית דוד ושאר יושבי ירושלים : (ח) יגן ה' · מפני חיל הבאים עליהם : הנכשל בהם . החלש שבהם יתגבר כדרך שגבר דוד על אנשי מלחמתו : כאלהים · יהיו כאלהים ושרי ומשרת כמלאך ה' ולפניהם יעברו במלחמה בראש העם : (ט) אבקש להשמיד · אבקש ואחפש כלומר אשים כל רצוני להשמידם : (י) ושפכתי · ר"ל אתן בשפע על בית דוד וגו' רצון השפעת חן על עצמם ורצון הפלת תחנונים לפני : והביטו אלי · לשאול משפט להש"י גמול את אשר דקרו ועל משיח בן יוסף יאמר שמת במלחמה כן אמרו רז"ל : כמספד על היחיד · כמו המספד שאדם עושה על מיתת בן יחיד : והמר · יבכו עליו במרירות לב כמו שממררים בבכי על מיתת הבכור : (יא) כמספד הדדרמון וגו' · מספד גדול מפורסם היה בימים קדמונים להדדרימון בבקעת מגדון וכן יהיה המספד על משיח בן יוסף · ורז"ל אמרו כמספד אחאב שהרגו הדדרמון וכמספד יאשיהו שהרגו פרעה בבקעת מגדון : (יב) משפחת וגומר · כל משפחה בפ"ע לעצמם את ההספד : ונשיהם לבד · הוא דרך צניעות שלא יהיו מעורבבים עם הגברים : משפחות בית נתן · כן יהיה שם משפחה יקרא בזה הזמן וכן כולם שחושב והולך וזכרם הנביא בנבואתו : (יד) כל המשפחות הנשארות · מלבד אותן המשפחות היקרות הנקובות בשמותן : משפחות · גם הם יספדו כל המשפחה בפ"ע ונשיהם לבד : יג (א) יהיה מקור נפתח · יהיה מוכן

(א) לחטאת ולנדה · לאדיותא וכן ת"י אשבוק לחוביהון כמא דמדכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא כאפר חטאת : (ב) וגם את הנביאים · נביאי השקר : רוח הטומאה · יצר הרע : (ד) אדרת שער · כן דרך מסיתים ומדיחי' מתעטפי' בטליתם כאילו הם אנשים צדיקים למען יקובלו כתשיהם : (ה) כי אדם הקנני · פתר בו מנחם לשון מקנה צאן ובקר כי אני כשאר כל אדם שאינו עוסק בנבואה' הפקידני מנעורי לשמור את מקנהו : (ו) בין ידיך · בין כתפיך שם מקון עובדי עבירם : בית מאהבי · אשר אהבוני והוכיחוני לדרך הישרה : (ז) חרב עורי על רועי · על עמו שהפקדתיו על צאן גלותי : ועל

אמר כי הוא דרך משל כמו וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם על כן אחריו ורוח הטומאה הפך לרוח הקודש : (ב) ושם · השמות כל כהן יהיו אוהבי השם כי על אהבתו ידקרו האבות הבני' : (ד) ושם · אדרת שער לכראות כאדם שהוא עובד השם ומתאבל על עונו וחוגר שק למען לא יכירוהו : (ה) ואמר · לשואלו מה מלאכתך : כי אדם הקנני מנעורי · הגדילני אדמה ומנעורי אני עובד אותה ואם ישאלוהו מה המכות שדקרוהו אביו ואמו אז יאמר בית מאהבי שהקמי והוכיחי אם על דרך משוק : (ז) חרב · ותנבא עוד על מלחמות רבות שהיינה בכל הארץ בעות משיח בן

א נִפְתָּח לְבֵית דָּוִיד וּלְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם לְחַטַּאת וּלְנִדָּה׃ ב וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת אַכְרִית אֶת־שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים מִן־הָאָרֶץ וְלֹא יִזָּכְרוּ עוֹד וְגַם אֶת־הַנְּבִיאִים וְאֶת־רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן־הָאָרֶץ׃ ג וְהָיָה כִּי־יִנָּבֵא אִישׁ עוֹד וְאָמְרוּ אֵלָיו אָבִיו וְאִמּוֹ יֹלְדָיו לֹא תִחְיֶה כִּי שֶׁקֶר דִּבַּרְתָּ בְּשֵׁם יְהוָה וּדְקָרֻהוּ אָבִיהוּ וְאִמּוֹ יֹלְדָיו בְּהִנָּבְאוֹ׃ ד וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יֵבֹשׁוּ הַנְּבִיאִים אִישׁ מֵחֶזְיֹנוֹ בְּהִנָּבְאֹתוֹ וְלֹא יִלְבְּשׁוּ אַדֶּרֶת שֵׂעָר לְמַעַן כַּחֵשׁ׃ ה וְאָמַר לֹא נָבִיא אָנֹכִי אִישׁ עֹבֵד אֲדָמָה אָנֹכִי כִּי־אָדָם הִקְנַנִי מִנְּעוּרָי׃ ו וְאָמַר אֵלָיו מָה הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה בֵּין יָדֶיךָ וְאָמַר אֲשֶׁר הֻכֵּיתִי בֵּית מְאַהֲבָי׃ ז חֶרֶב עוּרִי עַל־רֹעִי וְעַל־

כְּמַבּוּעַ דְמַיִן לְבֵית דָּוִד וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם וְאֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן כְּמָא דְמִדַּכַּן בְּמֵי אַדְיוּתָא וּבִקְטַם תּוֹרְתָא דְחַטָּאתָא׃ ב וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֲשֵׁיצֵי יָת שׁוּם טַעֲוַת עַמְמַיָּא מִן אַרְעָא וְלָא יְהֵי דָכְרָן מִשּׁוּמְהוֹן עוֹד וְאַף יָת נְבִיֵּי שִׁקְרָא וְיָת רוּחַ מְסָאֲבָא אֲבַטֵּיל מִן אַרְעָא׃ ג וִיהֵי אֲרֵי אִתְנַבֵּי גְּבַר עוֹד וְיֵימְרוּן לֵיהּ אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ יָלְדוֹהִי לָא תִתְקַיֵּם אֲרֵי שִׁקְרָא אִתְנַבֵּיתָא בִּשְׁמָא דַיְיָ וְיַחְרוּן בֵּיהּ אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ יָלְדוֹהִי בְּאִתְנַבְּיוּתֵיהּ׃ ד וִיהֵי בְּעִדָּנָא הַהִיא יִבְהֲתוּן נְבִיֵּי שִׁקְרָא גְּבַר מִנְּבוּאָתֵיהּ בְּאִתְנַבְּיוּתֵיהּ וְלָא יִתְכַּסּוּן עוֹד שְׂקַר בִּדִיל לְאַרְפָּא כַּדִּיבִין׃ ה וְיֵימַר לָא נְבִיָּא אֲנָא גְּבַר פָּלַח בְּאַרְעָא אֲנָא אֲרֵי אֱנָשָׁא אַקְנְיַנִי מִזְּעוּרִי׃ ו וְיֵימַר לֵיהּ מָה מַחֲתָא הָאִלֵּין דְּאַתְּ עֲלָהּ בֵּין יְדָךְ וְיֵימַר יָאוֹת קְנֵינָא בְּעוֹבָדֵי דְהָוֵית רְחִים: ז חַרְבָּא אִתְגְּלָא עַל מַלְכָּא דְבָבֶל וְעַל

רד"ק

נפתח לבית דוד · משל אמר שיהיה לטהרה ולנדה · ואמרו עוד כיון שהגיעו המים לפתח בית דוד נעשה נחל גדול שנאמר ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד...

לרמוניא : לחטאת ו' פתחין וסימ' ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם · ביום ההוא יהיה מקור נפתח...

מצודת דוד

מקור מים מתחת מפתן הבית והוא משל האמור בנבואת יחזקאל וסוא. המעיין האמור בנבואת יואל והוא מים החיים האמור בסוף הספר : לבית דוד · לצורך בית דוד ויושבי ירושלים : לחטאת · לקחת ממנו מי חטאת להזות על טמאי מתים כי מי חטאת צריכים שיהיו מים חיים ונובעים : ולנדה · ר"ל לצורך טבילת הנדה ואף שאינה צריכה דוקא טבילת מים חיים או הוא מענין הזיה כמו מי נדה (במדבר יט) וכפל בשמות נרדפות : (ב) אכרית וגו' · ולתוספת ביאור אמר ולא יזכרו עוד : את הנביאים · הם נביאי השקר : רוח הטומאה · הוא יצר הרע : אעביר מן הארץ · ר"ל שיצה"ר לא יסית עוד ולא ימצא עוד מי שיתנבא שקר : (ג) כי ינבא · ר"ל נבואת שקר : יולדיו · אמר לתוספת ביאור כי כבר זכר אביו ואמו : לא תחיה וגומר · לא ידקרו אותו אבותיו בחרב בעבור שנבא בשקר ולא יחוסו עליו : (ד) יבושו הנביאים וגו' · ר"ל...

מצודת ציון

מקור : לחטאת · מי אפר פרה קרוי מי חטאת על כי הוא מטהר הטומאה וכמ"ש הוא יתחטא בו (במדבר יט) : (ב) העצבים · כן יקראו העכו"ם כי מעצבין לב עובדיהן לעסקים אליהן והוא ענין : (ג) ודקרהו · ענין נעיצת חרב בגוף : (ד) מחזיונו · מל' חזון ונבואה : אדרת · שלמת אדיר ר"ל מלבוש חשוב עשוי משער : כחש · ענין שקר : (ה) הקנני · מל' קנין : (ז) עורי · מלשון התעוררת

אבן עזרא

בן יוסף ומעם רועי כל מלך מסגים שהמשיח ששם על הארץ והוא חושב על עצמו שהוא כאלהים על כן ואל גבר עמיתי הך את הרועה · שהם יכרית כל מלך והפונים לאו על כן כתוב בפרשה שאחרת הדבקה בזאת והיה ה' למלך על כל הארץ · אמר יפת כי הצוערים הפך הרועים והם צעירי הצאן והנה צוערים תואר כמו חובדי' יצערו בגיו ולא ידע :

(ח) והיה · שתי פיאות הגולה יוכלו גם השלישית יבחן והנאלם הוא יהיה עובד השם הוא שיבוא מדי שנים בשנים ומהם יפרש איך יכרתו פי שנים בכל הארץ : (א) הנה בא היום שיתקבצו אל ירושלים כל הגוים אחרי מות המדקר המוכר : וחלק · עם ירושלים ידבר והאומה כי שלל שאויב יחולק אם כן למה אחריו ויצא חצי העיר בגולה ועוד ונשסו הבתים ממעלי הכסל כמו ונמקו כל צבא השמים כמו נסבו מן סבב : (ב) תשכבנה · דרך כבוד כי תשגלנה כנוי המעשה והכל שגל המוכנת למשה : (ג) ויצא · כאשר יצא חצי העיר בגולה אז יצא השם ממקומו מהשמים דרך משל כי יקנא לעמו' : ביום קרב · שבאו המצרים אחרי ישראל להרגם בים ושם כתוב כי ה' נלחם להם במצרים : (ד) ועמדו · הנה אות ומופת יעשה השם ביום ההוא ועד היום לא היה מכל

רשי

ואל גבר עמיתי · שחבריו אלי לשמור לאני כמוני : הך את הרועה · את מלך בבל : ותפוצנה הצאן : שכבושה תחת ידו : והשיבותי ידי · ואשים מכותי שנית : על הצוערים · על השלטונים הצעירים מן המלכים ויונתן תרגם ותפוצנה הצאן ויתבדרון שלטוניא ותרגם על הצוערים ממונים מבבליים השניים לאחר וכן ת"י המקרא הזה בפסו"ם תרגם איתגלי על מלכא דבבל ועל שלטוניא חבריה דכוותיה דדמי ליה אמר ה' צבאות קטול ית מלכא דבבל ויתבדרון שלטוניא ואין לשון התרגום הזה משל על ישראל שלא מצינו בתרגום ובמקרא שלטונין בישראל אלא מלך ושרים ותרגום שלך רברבין : (ח) והשלישית יותר בה · יתגיירו וימו : (ט) והבאתי את השלישית באש · ואעיל ית תליתאה בעקא בכור דאשא שיסבלו ויסאו מקצת הצרים מהעכו"ם בצרות חבלו של משיח ובמלחמות גוג ומגוג עם ישראל ומשם יבחנו כי גירי אמת הם כי הרבה מהם תחלה ישובו לסורם ויתחברו עם גוג כמ"ש באגדה : והוא יאמר ה' · כשיתפלל יתפלל לה' ולא לאלהיו הראשון : (א) הנה יום וגו' · חביב להקב"ה : וחולק שללך בקרבך · של שהשללו מעכו"ם גוג יחלקו יושביך בקרבך וכן ת"י ויפלגון ב"י נכסי עממיא בגויך ירושלם : (ב) ויתר העם לא יכרת · לא יגלו כולם ולמה יגיעם לגלות אלים ולשמות הכת"ב ידי שלא יהא להם פתחון פה לאמר לא למלחמה באנו כי אם להשתחוות באנו : (ג) כיום הלחמו ביום קרב · כיום הנחומים קרב של ימא

זכריה יג

יג ז חֶרֶב עוּרִי עַל־רֹעִי וְעַל־גֶּבֶר עֲמִיתִי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת הַךְ אֶת־הָרֹעֶה וּתְפוּצֶיןָ הַצֹּאן וַהֲשִׁבֹתִי יָדִי עַל־הַצֹּעֲרִים׃ ח וְהָיָה בְכָל־הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה פִּי־שְׁנַיִם בָּהּ יִכָּרְתוּ יִגְוָעוּ וְהַשְּׁלִשִׁית יִוָּתֶר בָּהּ׃ ט וְהֵבֵאתִי אֶת־הַשְּׁלִשִׁית בָּאֵשׁ וּצְרַפְתִּים כִּצְרֹף אֶת־הַכֶּסֶף וּבְחַנְתִּים כִּבְחֹן אֶת־הַזָּהָב הוּא ׀ יִקְרָא בִשְׁמִי וַאֲנִי אֶעֱנֶה אֹתוֹ אָמַרְתִּי עַמִּי הוּא וְהוּא יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהָי׃

יד א הִנֵּה יוֹם־בָּא לַיהוָה וְחֻלַּק שְׁלָלֵךְ בְּקִרְבֵּךְ׃ ב וְאָסַפְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם ׀ אֶל־יְרוּשָׁלַםִ לַמִּלְחָמָה וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנָשַׁסּוּ הַבָּתִּים וְהַנָּשִׁים תִּשָּׁגַלְנָה וְיָצָא חֲצִי הָעִיר בַּגּוֹלָה וְיֶתֶר הָעָם לֹא יִכָּרֵת מִן־הָעִיר׃ ג וְיָצָא יְהוָה וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב׃ ד וְעָמְדוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם־הַהוּא עַל־הַר

(masorah: י"ד · ל' כ"כ · ל' וחסר י"ו · ל' · כ' · ל' חסר · כ' · ל' וחסר י"ו · ל' וחד חלק · ר"ג · תשכבנה ק' · ל' · ס' · י"א רפין)

תרגום

שְׁלְטוֹנָא חַבְרֵיהּ דִּכְוָתֵיהּ דְּדָמֵיהּ לֵיהּ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת קְטוֹל יַת מַלְכָּא דְבָבֶל וְיִתְבַּדְּרוּן שִׁלְטוֹנַיָּא וַאֲתִיב יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל תִּנְיָנַיָּא׃ ח וִיהֵי בְּכָל אַרְעָא אֲמַר יְיָ תְּרֵין חוּלָקִין דְּבַהּ יִשְׁתֵּיצוּן יְסוּפוּן (וּתְלִיתָאָה) יִשְׁתְּאַר בַּהּ׃ ט וְאָעֵיל יַת תְּלִיתָא בְּעָקָא בְּכוּר דְּאֶשָּׁא וְאֶצְרוֹפִינוּן כְּמָא דְּצָרְפִין יַת כַּסְפָּא וְאֶבְחֲרִינוּן כְּמָא דְּבָחֲרִין יַת דַּהֲבָא הוּא יְצַלֵּי בִשְׁמִי וַאֲנָא אֲקַבֵּיל צְלוֹתֵיהּ אֲמָרֵית עַמִּי הוּא וְהוּא יֵימַר יְיָ אֱלָהִי׃ א הָא יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ וִיפַלְגוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא בְּגַוִּיךְ יְרוּשְׁלֵם׃ ב וְאַכְנֵישׁ יַת כָּל עַמְמַיָּא לִירוּשְׁלֵם לַאֲגָחָא קְרָבָא וְתִתְכְּבֵישׁ קַרְתָּא וְיִתְבַּזְזוּן בָּתַּיָּא וּנְשַׁיָּא יִשְׁתַּכְבָן וְיִפּוֹק פַּלְגָא דְקַרְתָּא בְּגָלוּתָא וּשְׁאָר עַמָּא לָא יִפְסוֹק מִן קַרְתָּא׃ ג וְיִתְגְּלֵי יְיָ וְיַגִּיחַ קְרָבָא בְּעַמְמַיָּא הָאִינוּן כְּיוֹם אַגָּחוּתֵיהּ קְרָב עַל יַמָּא דְסוּף׃ ד וְיִתְגְּלֵי בִּגְבוּרְתֵיהּ

לעיל סוף סימ' י"א : ובחנתים ב' וסי' הנני צורפ' ובחנתים' והבאתי את השלישית : תשגלנה ד' כתיבן לישן שגל וקרינן לישן שכיבת וסימ' אשה תארש ואיש אחר ישגלנה · ועלליהם ירטשו לעיניהם · שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת · ונשסו

תולדות אהרן

פי שנים · סנהדרין קי"א : את השלישית · ר"ה י"ז : יום בא · מגלה נא זוכר מגורע : ועמדו רגליו · סוכה ה :

רדק

את הרועה מלכות הרשעה והחכם ר' אברהם פי' שהנבואה הזאת על מלחמות רבות תהיינה בכל הארץ בימי משיח בן יוסף ומעם רועי כל מלך מעכו"ם שהמשילו השם על הארץ והוא חושב עצמו שהוא כאלהים על כן אמר ועל גבר עמיתי שהוא חושב על עצמו שהוא גבר עמיתי : הך הרועה . השם יתברך יכרית כל רועה מהעכו"ם ותפוצנה לאנו והצוערים הם השלטונים והשרים שהם צעירים ות"י חרבא אתגלי על מלכא דבבל וגומר ר"ל המשנים של העכו"ם והשלטונים : (ח) והיה בכל הארץ · פי' בכל ארץ ישראל וי"מ בכל העולם כי גם מאומות העולם לא ישארו אלא הטובים שיהיו עובדי האל יתברך פי שנים שני חלקים מהם יכרתו יגועו מקצתם יכרתו בחרב ומקצתם יגועו בדבר והשלישית יותר בה ישארו בארץ חיים : (ט) והבאתי באש · פי' בצרות קשות דומות לאש ואמר אם לפי שהמשילם למצרף הכסף והזהב שהם צורפים ובוחנים באש כן יהיו הם מצורפים ובחונים בסבלם הצרות הקשות בלב טוב באותו הזמן שיסבלו אותם וכן ת"י ואעיל ית תליתאה בעקא בכור דאשא : (א) הנה יום בא לה' · לה' יהיה אותו היום שכבודו וגבורתו באותו הזמן יראה והוא זמן שיבא גוג ומגוג על אדמת ישראל כמו שבאה יחזקאל הנביא וחלק שללך בקרבך זה אמר כנגד ירושלם כי יחלקו הגוים שלל העיר בקרבה כמו שאמר ונשסו הבתים ויונתן תרגם הוא יומא דעתיד למיתי מן קדם ה' ויפלגון בית ישראל נכסי עכו"ם בגו ירושלם : (ב) ואספתי : תלמוד שיהיו בלבם לבא אל ירושלים למלחמה כמו שאמר בנבואת יחזקאל והעליתיך מירכתי צפון והביאותיך על הרי ישראל ונלכדה העיר · ונשסו הבתים · מפעלי הכפל שרשו מסה וכן מי נתן למשסה יעקב ענין בזה ושלל : ויצא חצי העיר בגולה · ר"ל שיגלום מן העיר כשבויים אל האליהם שהם חוץ לעיר עד כאן יניחם האל יתברך ביד האויבים לצרף השלישית שיוותר בה ועליה נאמר בנבואת ישעיה חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ונאמר בנבואת דניאל והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי וגומר : ונשסו אותם ויפלט כל הכתוב בספר ויקבל הצרה בלב טוב ויתר העם לא יכרת מן העיר כי לא יתנם האל יתברך עוד ביד האויבים ויתגברו ישראל על האויבים בעזרת האל עמהם וזהו שאמר ויצא ה' ביום קרב ביום מלחמה תרגום מלחמה קרבא וכן טובה חכמה מכלי קרב והדומים לו ואמר כיום קרב ולא פירש באיזו מלחמה ופירושו כתרגומו כיום אגחותיה קרב על ימא דסוף כי אז היו ישראל בצרה גדולה כי המצריים היו רודפים אחריהם ואמר להם משה רבינו עליו השלום ה' ילחם לכם ואתם תחרישון וכן אמר הנה ונלחם בגוים ההם : (ד) ועמדו רגליו · על דרך משל שיראה אות ומופת בהר הזיתים שיבקע ופי' שהכם הגדול רבינו משה ז"ל הנה כמו ויברך אותך לרגלי בהבהי כן רגליו רוצה לומר קיום הבוטחיו כלו' שהאלהים אשר

מצודת ציון

התעוררת : גבר · איש : עמיתי · ענין חבר כמו וכחש בעמיתו (ויקרא ה) : ותפוצין · ענין פזור : הצוערים · הקטנים כמו לצעיר אנכי (תהלים קיט) : (ח) פי שנים · שני חלקים כמו לתת לו פי שנים (דברים כא) : יגועו · ענין מיתה כמו כי גוע אהרן (במדבר כ) : (ט) וצרפתים · ענין זקוק להסיר הסיג : ובחנתים · מל' בחינה ונסיון : אענה · אשיב : (א) שללך · ענין ביזה : (ב) ונשסו · ענין רמיסה כמו והיו שאסיך למשסה (ירמיה ל) : תשגלנה · מל' משגל ומשכב : (ג) קרב · ענין מלחמה כמו המלמד ידי לקרב (תהלים קמד) : (ד) ונבקע · מל' בקיעה וסדק גיא

מצודת דוד

להיות רועה לצאן עמו : ועל גבר עמיתי · ר"ל שהוא עמיתי בדבר זה שהוא רועה לצאן עמו כמו שאני רועה ישראל צאן עמי ובדבר זה הוא לי לחבר ודוגמתו שלמה אשים כעוטיה על עדרי חבריך (ש"ה א) והוא כפל ענין במ"ש : הך · אתה החרב הך ויפוצו צאן עמו וישוטו בדרך וילכו לאבדן כי כשמת המושל שמלחמתו יאבדו כל אנשי המלחמה הבאים בגללה : והשיבותי · ואני אשיב ידי על הקטנים הנשארים בביתם להכותם גם לבל ישאר שארית מהם : (ח) והיה · הדבר הזה יהיה בכל הארץ : והשלישית · היא ישראל : (ט) והבאתי וגו' · אף את השלישית אביא באש ואצרפם להסיר מהם הסיג כמו שמצרפין את הכסף ר"ל אביא עליהם צרות לכליה מהם הפושעים והמורדים : ובחנתים · ר"ל בצרות הבאות אבחין את הנשארים אם יעמדו באמונתם כמו שבוחנין את הזהב בכור הצורף לדעת אם הוא נקי מסיג : הוא יקרא · כ"א מהנשארים כאשר יקרא בשמי אז אני אענה אותו למלאות שאלתו : אמרתי · אני אומר שהוא לבד עמי ולא אבחר בעמי מעכו"ם והוא יאמר ה' הוא אלהי ולא אבחר בזולתו : יד (א) לה' · ר"ל מיוחד לו ושמור אליו : וחולק שללך בקרבך · ר"ל כל השלל שגללו אני אומר שהוא לבד עמי ולא אבחר בעמי מעכו"ם ... (ב) ואספתי · עתה יפרש איך השוב להם שללם ואמר הנה אעיר לבוא כל העובדי כוכבים עם חיל גוג ומגוג להתאסף מבבליים ממך מימות עולם אשוב לך ותחולק בקרבך לאה לכ"א חלקו : ויתר העם · אותן שנשאר אף מן העיר לא יכרת ויתארו ולבוא אל ירושלים למלחמה : ונשסו הבתים · ר"ל ישללו הבתים ועל אבניהם ירמסו ברגליהם ויאנסו את הנשים למשכב המשגל : ויצא · ר"ל כמו שלחם עם מצרים ביום מלחמת ים סוף שנאמר ה' ילחם במקומם : (ג) ויצא ה' · אז יוצא ה' מן השמים ולחם בעובדי כוכבים ההם להומם ולאבדם : כיום הלחמו ביום קרב · לכם ואתם תחרישון (שמות יד) וכן היה כי ה' טבעם בים וישראל באו לשלול שללם וכן יהיה לעתיד : (ד) ועמדו רגליו · הוא ענין משל לומר שבא לומר שיבקע הר הזיתים אשר

רשי

ימא דסוף: (ד) מחציו · מאמצעיתו: מזרחה וימה · מן המזרח למערב כמו שמפרש והולך: ומש חצי ההר צפונה וגו' · חציו הצפוני ימוש ממקומו וימשך לצד צפון וכן חציו הנגב לצד דרום ויהיה הגיא ביניהם רחבו למזרח וסופו למערב: (ה) ונסתם גיא הרי · י"ם ויסתתים גיא הרי לפי שירושלים הרים סביב לה ויש גיא בין הר הגלעון ובין הר הזיתים וכן בדרום וכשימשך חצי ההר הזיתים אצל הר הגלעון יסתום הגיא שביניהם וכן בדרום: כי יגיע · גובה גיא ההרים בין ההרים: אל אצל · אל גובה ראשי ההרים שמכאן ומכאן וכן חברו מנחם (ישעיה מא) ומאציליה קראתיך ופירושו לי גובה: ונסתם · בראותכם התוספת הגדול הזה · כאשר נסתם מפני הרעש (עם) ויטעו אמות הספים ביום שנתגעש עוזים: כל קדושים · מלאכים: (ו) לא יהיה אור יקרות וקפאון · ת"י לא יהיה נהורא אלהין עדי וגליד יהי נהורא לא יהיה אור נוגה כי יקרות וקפאון יהי' יקרות ל' כיקר כרים (תהלים לז) הוא כמין אור הנראה שחרית על ההרים וכלה והולך: וקפאון · קפוי וחשוך ועב כקרח שנקפה ומגליד כמו וכגבינה תקפיאני (איוב י): (ז) והיה יום אחד · והיה הדבר הזה יום אחד מיומו של הקב"ה הוא היום ידוע שהוא לתשועת ישעו של הקב"ה: לא יום ולא לילה · לא אור מנוגה כאור של עולם הבא שנאמר (ישעיה ל) ואור החמה יהיה שבעתים כאור וגומר ולא לילה ילא עת צרה כצרת שיעבוד גליות שמקודם שימי משיחנו יהיו ואין בהם שיעבוד: והיה לעת ערב · קודם שיגמרו אלף שנה יהיה אור הנוגה וכל הטוב האמור על ישראל וכן ת"י לא כנהור יומא ולא כקבל ליליא: (ח) והיה ביום ההוא · כשיבקע הר הזיתים מן המזרח למערב יצאו מים חיים מירושלים וילכו למזרח דרך אותו בקיעם

אבן עזרא

מכל זה כלום: הר הזיתים · מזרח לירושלם ונבקע ההר מזרחו ומערבו והיה ביניהם גיא כמו והבי בגיא: (ה) ונסתם · אל אצל · שם מקום ויונתן בן עוזיאל תירגם ונסתם גיא הרי ויסתתים וכל אנשי מזרח קוראים ונסתם כמו נסתם ארץ והנה רעש גדול יהיה ופי' ובא אז חגב השכינה הקדושים עם המלאכים והשכן בירושלם והנו פי' עמך עם ירושלים כי פעם ידבר פתאם הסרסם: (ס) והיה לא יהיה · יסרה כנכנו' אחרה ואלה יקרות תואר והמתואר הם עבות וככה לא יהיה אור ולא יהיה עבות יקרות וקפאון דבר עב כמדך לא יום ולא לילה: (ז) והיה · לא ידעו בני האדם בבואו יום הנה אם יום הוא או לילה וסמוך לערב יתברר זה והמפרשים אומרו דרך משל על הגלות הישועה איננו נכון רק הוא כמשמעו: (ח) והיה · זה אות למחיד ובעבור זה נבקע ההר שמחציו יצאו מים חיים דרך הגיא ולא יתכבם

הפתח

(ד) ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים אשר על פני ירושלם מקדם ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה וימה גיא גדולה מאד ומש חצי ההר צפונה וחציו נגבה: ג' · ג'

ה ונסתם גיא הרי כי יגיע גי הרים אל אצל ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עזיה מלך יהודה ובא יהוה אלהי כל קדשים עמך: ג"ס' כתיב יו"ד · ג' · ג' · ג' · ג'

ו והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות יקפאון: וקפאון ק'

ז והיה יום אחד הוא יודע ליהוה לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור: ו' כטעם כסיפרא

ח והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם חציים אל הים הקדמוני וחציים אל הים האחרון בקיץ

תרגום: בעדנא ההיא על טור זיתיא דעל אפי ירושלם ממדינחא ויתבזע טור זיתיא מפלגיה למדינחא ולמערבא חילא רבא לחדא ויתלש פלגיה דטורא לצפונא ופלגוהי לדרומא: ה ויסתתים ונסתם חילא דטוריא ארי ימטי חילא דטוריא לאצל ותערקון כמא דערקתון מן קדם זיעא דהוה ביומי עזיה מלך שבטא דבית יהודה ויתגלי יי אלהי וכל קדישוהי עמיה: ו ויהי בעדנא ההיא לא יהי נהורא אלהין עדי וגליד: ז ויהי יומא חד הוא ידיע קדם יי לא כנהור יימם ולא כקביל ליליא ויהי לעדן רמשא יהי נהורא: ח ויהי בעדנא ההיא יפקון מי מבוע מירושלם פלגיהון לימא מדינחא ופלגיהון לימא מערבאה בקיטא ובסיתוא

הכתים והנשים תשגלנה: ונסתם ג' בקריאה וסימ' ונסתם ואין רודף אתכם · ונסתם גיא הרי כי יגיע גי הרים ב' בפסוק: וחד נסתם כאשר נסתם בימי הרעש: גי בני ה' חסר א' בקריאה וסימ' על גי הצבעים · הוא הכה את אדום בגי מלח דמלכי' וטמא את התופת · כי יום מהומה ומבוסה · גי העברים קדמת הים · והוספת היא את העברים קדמאה דפסוק · כי יגיע גי הרים אל אצל · והוא העביר את בנו באש · לד ואונו גיא החרשים · וכל יהושע דכו' ישעיה שמעתי גאון מואב גא

תולדות אהרן גיא הרי · (ברכות יג): יהיה אור: פסחים נ: לא יום · אשר בגה בהדרה: מים חיים · שם בראשית בבא (שקלים ו):

רדק

אשר ירצה או במקום ההוא אשר הוא יתברך הנהו כלומר פועה וי"ת ויתגלי גבורתיה בעדנא ההיא והר הזיתים הוא על פני ירושלים כלומר סמוך לירושלם במזרחה מחציו מזרחה וימה ממזרח למערב יבקע ההר כולו חציו לצפון וחציו לדרום ויהיה ביניהם גיא גדול מאד: ומש · ימוש כלומר שיסור ויפסק חצי ההר ממקומו לצד צפון וחציו לצד דרום והגיא ביניהם וכן תרגם (ה) ונסתם גיא הרי · כשיבקע ההר ינוסו מפני קול הרעש וינוסו אל גיא הרי כי יגיע גיא הרים אל אצל כי הגיא שיעשה בבקיעה ההיא ילך ויגיע אל אצל והוא שם מקום כלומר חוץ לעבים תהיה הבקיעה עד אצל וינוסו שם שיחשבו להנצל חוץ להרים וימלאו שם גיא כמו כן הרי כמו הרים וכן אציליו ידי כמו ידים קרע לו חלוני כמו חלונים ותפוזי פת כמו אופים הדומים להם כמו והדומים להם: מפני הרעש · אמרו כי מה שאמר בישעיה וינועו אמות הספים זה היה הרעש וזה הוא שאמר בתחלת עמוס שנתים לפני הרעש: ובא ה' אלהי · או יבא השם אלהי כמו שאמר והלא ה' כמו שפירש כל קדושים עמך כמו כל קדושים וכן משה יתן ראובן משמש מלך פרים והדומים להם ורוצה לומר קדושים מלאכים על דרך כי מלאכיו יצוה לך ושמה הנחת ה' גבוריך וטעם עמך כנגד ירושלם כמו שאמר בתחלת הפרשה בקרבך ויונתן תרגם עמך עמיה כמי עמו והחכם הגדול הרמב"ם ז"ל פירש הענין על ההבטחה הטובה אשר הבטיח את ישראל על ידי נביאיו הקדושים פי' יבא ה' אלהים על ידי כל הקדושים עמך המדברים לישראל ויונתן תרגם ונסתם תחלת הפסוק והאחרון דומה שהיה קורא ונסתם בשקל כי נכתם עונך וכן נמצא במקצת הספרים ואמר כי כן קוראים אנשי מזרח. נסתם ואם הקריאה כן יהיה פירוש כי אחרי שיבקע הר הזיתים יהיה אחר שנה או שנות או יום או יומים והם יהיה יותר אות גדול שיהיה אחר שיבקע כי הרעש בגלות בעולם שתבקע הארץ ממני לא תסתם אחר כן וכן שיה נקיעת הארץ נקרת ולמדתי שנסתמה הארץ אחר שנבקעה כמו שאמר ותכס עליהם הארץ .וזה יהיה אות גדולה ופי' כי יגיע גיא הרים אל אצל שהמקום שנעשה בין שני חלקי ההר כשיסתם יגע שתומו אל המקום הגבוה שבהר שלא תאמר שיסתם חציו או שני חלקיו אלא כלו יסתם עד המקום הגבוה שבהר ואצל אצילי בני ישראל שפירש גדולי ישראל ופה שאמר הרים והר הזיתים הוא הר אחד לפי שנבקעתו נעשה הרים · (ו) והיה ביום ההוא · ביום שזכר שיהיה בו האות יהיה זה הענין שלא יהיה אור יקרות וקפאון פי' על דרך משל שלא יהיה אור היום באות נכבד הוא אור יקרות כמו וירח יקר הולך ולא אור קפאון והוא קפוי ועבה שהוא כמו חשך ופי' שלא ה ה היום ההוא כלו לא כאור ולא כחשך כלומר לא ברוחה ולא בצרה כי שניהם יהיו בו וכן אמר אחריו לא יום ולא לילה ויונתן תרגם לא יהא נהורא אלהין עדי וגליד: (ז) והיה יום אחד · אותו היום יהיה יום מיוחד לה' שיודע בו גבורותיו ונפלאותיו שיפשה כאותו היום: לא יום ולא לילה: לא יהיה כולו יום ולא כולו לילה כלומר לא יהיה כלו צרה ולא כלו הוחה: והיה לעת ערב יהיה אור · לעת הצרה הגדולה שיהא הגאולה או ויהא ה' ונלחם בגוים ההם: (ח) והיה · מים חיים · הוא שאמר בנבואת יואל ומעין מבית ה' יצא וגומר הוא שאמר בנבואת יחזקאל הנה מים מפכים ונאמר שם יהיו לנחל גדול הכל כמו שכתוב שם: הקדמוני · המזרחי: האחרון · המערבי הוא שנאמר בנבואת יחזקאל ונחו סיפה אל הים: בקיץ ובחורף יהיה · מולאם שלא ייבשו אלא כנחלים ולא יכזבו מימיהם וי"ת בקייטא ובסיתוא יהון נפקין וכתב החכם רבי אברהם א"ע ז"ל מי זכר

מצודת דוד

במשל כאלו עמדו רגלי המקום ב"ה על ההר ההוא ויבקעהו ברגליו: אשר על פני · העומד לפני ירושלים במזרחו: נבקע הר הזיתים · יהיה למען ינוסו הגוי"ם דרך הנבקע: מחציו · הבקוע יהיה מאמצעית ההר מעבר המזרח ומעבר המערב כי הבקוע יהיה ממזרח למערב ולכן אמר בכל אורך ההר ממזרח למערב יהיה הבקוע באמצעיתו: גיא גדולה מאד · בין החלקים יהיה גיא גדולה מאד כענין המופלג. ומש חצי ההר · חציו האחד יסור ממקומו כלפי הצפון וחציו השני כלפי הדרום: (ה) ונסתם · אז תנוסו מיד הגוים דרך גיא ההרים ההם ומהר כי אחר הבקיעה נעשו שני הרים · כי יגיע וגו' · כי הגיא שבין ההרים יהיה ארוך ויגיע אל מקום אצל ולשם תנוסו: בחפזון רב כאשר נסתם ר"ל כמו שנסו אבותיכם בימים ההם מפני רעש הארץ שהיה בימי עזיה וכו' כשנכנס בהיכל להקטיר וכן נאמר בימי עזיה וגומר שנתים לפני הרעש (עמוס א): ובא ה' · ואז יבוא ה' · וכל המלאכים הקדושים לעזור עמך בעזרתך ללחום מול גוג: (ו) לא יהיה אור יקרות וקפאון · לא יהיה אור בהיר ולא יהיה נקפה ועב כדמות החושך ר"ל ישראל יהיו אז נבוכים בדעתם ולא יבינו אם היא הכנה התשועה או לכליון: (ז) והיה יום אחד · זה יתמיד יום אחד ונודע הוא לה' מתי יהיה היום ההוא אשר לא יהיה לא יום ולא לילה כי לא ידעו מה הוא הטובה אם רעה: לעת ערב · סמוך לערב יהיה אור ר"ל אז יבינו בטובת התשועה: (ח) יצאו מים חיים מירושלים · הוא המקור המוזכר בנבואת יואל ויחזקאל שיצא מתחת מפתן הבית אל ירושלים ומשם יתפשט בעולם: חציים · חצי המים

מצודת ציון

גיא · עמק: ומש · ענין הסרה כמו לא ימושו מפיך (ישעיה נט): (ה) ונסתם · מל' סתום וכריתה: הרי · כמו הרים: יגיע · מל' נגיעה וקרוב: אצל · שם מקום: הרעש · ענין נדנוד ותנועה: (ו) אור יקרות · אור בהיר וכן וירח יקר הולך (איוב לא): וקפאון · ר"ל חשך כדבר הנקפה והוא דבר נגול ההופך להיות עב וכן קפאו תהומות (שמות טו): (ח) חיים · נובעים כמו אל מים חיים (ויקרא

הנילים

אבן עזרא

מפתח הסר כי ינקש: (ט) והיה למלך. יתרה בעבור שהלא האחרת והנה הוא ביום ההוא יהיה ה' למלך אחד: ושמו אחד. הוא השם הנכבד הנודע על יד משה עבדו ויקרא בפי כל ככתבו: (י) יסוב. היסוב אל"ף ורחמה נוסף ומלאו אל"ף נוספת כאלפא המלה והאזינו נכרות או היא תחת אות הכפל כמו אשר בזאו נהרים: (יא) וישבו בה. לבטח עם השכינה או בא משיח בן דוד כאשר פירש: (יב) וזאת. הנה לפרש מה היא המלחמה שילחם השם עם הגוים שהוליאו אלי כפיר בגולה: המק. שם הפועל מהבנין הכבד בניין כבד כל מלות הבאות בלשון הפעיל והבאות בלשון דבר שבר יקראו בנין הדגוש: תמקנה. מבנין נפעל והניסה מפעלי הכפל והעד ימקו בעונם כמו וימשו אסוריו: (יג) והיה. ועלתה. כמשמעו או כמו ונכרתה והכה ילופי עלה הכרת ופסק: (יד) וגם יהודה. הם יתב

זכריה יד

וּבַחֹרֶף יִהְיֶה׃ ט וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ
עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה
יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד׃ י יִסּוֹב כָּל־
הָאָרֶץ כָּעֲרָבָה מִגֶּבַע לְרִמּוֹן נֶגֶב
יְרוּשָׁלִָם וְרָאֲמָה וְיָשְׁבָה תַחְתֶּיהָ
לְמִשַּׁעַר בִּנְיָמִן עַד־מְקוֹם שַׁעַר
הָרִאשׁוֹן עַד־שַׁעַר הַפִּנִּים וּמִגְדַּל
חֲנַנְאֵל עַד יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ׃ יא וְיָשְׁבוּ
בָהּ וְחֵרֶם לֹא יִהְיֶה־עוֹד וְיָשְׁבָה
יְרוּשָׁלִַם לָבֶטַח׃
יב וְזֹאת ׀ תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף
יְהוָה אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ
עַל־יְרוּשָׁלִָם הָמֵק ׀ בְּשָׂרוֹ וְהוּא
עֹמֵד עַל־רַגְלָיו וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה
בְחֹרֵיהֶן וּלְשׁוֹנוֹ תִּמַּק בְּפִיהֶם׃
יג וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה מְהוּמַת־
יְהוָה רַבָּה בָּהֶם וְהֶחֱזִיקוּ אִישׁ יַד
רֵעֵהוּ וְעָלְתָה יָדוֹ עַל־יַד רֵעֵהוּ׃
יד וְגַם־יְהוּדָה תִּלָּחֵם בִּירוּשָׁלִָם

ו'. כ"ס · ו' · ב' מ"ל · ב' · ל' · ס"ג. ל'. ז' · י"ג כ"ס · ל' · י"א. ל' · ל'. ז'. מ"ל בליסנא · ס' כ"ס בסיפרא

תרגום

יְהוֹן נָפְקִין: ט וְתִתְגְלֵי מַלְכוּתָא דַיְיָ עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא בְּעִדָנָא הַהִיא יִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ כְּתַף חַד אֲרֵי שְׁמֵיהּ יַצִיב בְּעָלְמָא וְלֵית בַּר מִנֵיהּ: י יִקְפָא כָל אַרְעָא כְּמֵישְׁרָא מִגֶבַע לְרִמוֹן דָרוֹם יְרוּשְׁלֵם וְתִתְרַבֵּי וְתֵיתֵיב בְּאַתְרֵיהּ לְמִתְרַע שִׁבְטָא בִנְיָמִן עַד אֲתַר תְּרַע קַדְמָאָה עַד תְּרַע זָוִיתָא וּמִגְדַל פְּקוֹס עַד שִׁיחֵי מַלְכָּא: יא וְיֵיתְבוּן בָּהּ וְקִטְלָא לָא יְהֵי עוֹד וְתֵיתֵיב יְרוּשְׁלֵם לְרוּחְצָן: יב וְדָא תְהֵי מַחְתָא דִימְחֵי יְיָ יָת כָּל עַמְמַיָא דְמִתְכַּנְשִׁין וְאָתָן עַל יְרוּשְׁלֵם יִתְמְסֵי בִּסְרֵיהּ וְהוּא קָאִים עַל רַגְלוֹהִי וְעֵינוֹהִי יִתְמַסְיָן בְּגַלְגְלֵיהוֹן וְלִישָׁנְהוֹן יִתְמְסֵי בְּפוּמְהוֹן: יג וִיהֵי בְּעִדָנָא הַהִיא יְהֵא שִׁגוּשׁ קִטְלָא קֳדָם יְיָ סַגִי בְּהוֹן וְיִתְקְפוּן גְבַר בְּיַד חַבְרֵיהּ וְתִתְלַשׁ יְדֵיהּ עִם יְדָא דְחַבְרֵיהּ: יד וְאַף דְבֵית יְהוּדָה יִתְגְנוּן עַמְמַיָא

רשי

בקעה עד הים הקדמוני שהוא למזרחו של עולם קדמה וחציו ימה למערב אל הים המערבי הוא המעיין היוצא מבית ה' יצא הוא הנחל שיצא (יחזקאל מז) ויאמר אלף ויעבירני במים וגו': (ט) יהיה ה' אחד. כל העכו"ם יעזבו את אלהיהם הבל שלא יאמרו לה כי כולם: ושמו אחד. שיהא שמו נזכר בפי כולם: (י) יסוב כל הארץ. יוסף להיות כל הארץ כערבה. ישפלו ההרים ויהי כל העולם כולו מישור וירושלים הר כדי שתראה גבוה על הכל: מגבע לרמון נגב ירושלים. שנינו בתוספתא דסוטה נגב ירושלים מישור הוא וגבע רמון סלעין וקרקעין וכן פתרונו מגבע לרמון שהוא מקום הרים משם יתחילו להיות נהפכין לערבה ולמישור והיו דומין לנגב ירושלים שהוא מישור: וראמה. מתוך שכל סביבה מישור תראה היא גבוה: וישבה תחתיה. במקומה: עד שער הפנים ומגדל חננאל. גם הוא במקומו ומשם ימשך אורך העיר עד יקבי המלך ת"י שיחי דמלכא שוחין בלע"ז (ב"ק נ) שיחין ומערות וכן כל יקבים שבמקרא לשון שיחים הם בור שלפני הגת ששם היין זב לתוכו ומדרש אגדה יקבי מלך ים אוקיינוס שתגיע ירושלים עד סוף כל העולם יקבים שחצב מלך מלכי המלכים: (יא) וחרם לא יהיה. העיר עוד: (יב) המק בשרו והוא עומד. זה ניפול אברים: (יג) מהומת ה' רבה בהם. לערבב דעתם להפכם לטבעון: והחזיקו איש ביד רעהו. יאחזו בו להרגו: ועלתה ידו. כל דאלים גבר: (יד) וגם יהודה. של

כתיב יחזקאל גת כתיב ושארה גיא כתיבין: והיה ה' ד' דסמיכי בקריאה וסי' במס' רבתא: ולשונו ד' מ"ל וסימ'

תולדות אהרן ה' למלך. פסחים נ' עקרים מ"ב פ"כ: ה' אחד. זוהר בראשית תרומה אחרי ורחמה כ"ב ע"ה:

רדק

קיץ וחורף לפי שהם תקופות יבשות כי ימי הקיץ הם חמים ויבשים וימי החורף קרים ובאלה הימים יחסרו הנהרות: (ט) והיה ה' למלך. כשיראו הגוים הבאים על ירושלם אלה הנפלאות הנזכרות יכירו כי ה' הוא המולך על כל הארץ ומשגיח בתחתונים ועושה בהם כרצונו והטובעים סופך לעשות רצון יראיו כי הכל מעשה ידיו: ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. יכירו כי ה' אחד ואין אלוה מבלעדו וכן שמו יהיה אחד שלא יזכרו בשם אלוה אחר בעולם אלא שמו לבדו יזכרו כמו שכתוב למעלה והיה ביום ההוא נאם ה' צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד והחכם ר' אברהם בן עזרא ז"ל פירשו בשם המפורש שהוא שם בן ארבע אותיות וכן כתב ושמו אחד הוא השם הנכבד הנודע על ידי משה רבינו עליו השלום ויקרא אז בפי הכל ככתיבתו וכן החכם הגדול הר"ר משה ז"ל פירשו בשם המפרש כי כל השמות המיוחסים לאל יתברך הם שמות נגזרים מן הפעולות אליו או לפי הסיבה לשלמותו וכאשר רבו אלה השמות הנגזרים חשבו קצת בני אדם שיש ליי' יתברך תארים רבים כמספר הפעולות אשר נגזרו השמות מהם ולזה ייעד כהגיע לבני אדם השגה שתתי' מהם זה הספק ואמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד ר"ל שכמו שהוא אחד כן יקרא אז בשם אחד לבד והוא המורה על העצם לבד לא שהוא נגזר וכן ת"י ותתגלי מלכותא דה' וגו': (י) יסוב כל הארץ כערבה. כל הארץ סביב ירושלם שהיא עתה הרים כמו שאמר ירושלם הרים סביב לה תהיה או מישור כערבה והיא תרום ותגביה על כל הארץ אף על פי שעתה גם כן היא גבוה מכל ארץ ישראל מפני ההרים שהם סביב לה היום לא תראה גבהותה כל כך אבל באותו הזמן שתהיה כל הארץ שסביבותיה ארץ מישור תראה גבהותה על כל הארץ הוא שאמר בנבואת ישעיה יהיה הר בית ה' נכון בראש ההרים ונשא מגבעות ואף על פי שפירושו גם נשא בגדולה ובמעלה שכל יהיה זה וזה מגבע לרמות מגבע יחל המישור: נגב ירושלם. לדרום ירושלם: וראמה. בתנועת האלף והוא במקום וי"ו עי"ן הפעל כאלף וקמץ שאין אלא באלף הביא נחה ופי' ורחמה כמו שכתבנו שתהיה רמה וגבוה על כל הארץ: וישבה תחתיה. במקומה תהיה אלא שתארך ותרחב: שער הפנים. הוא שנאמר בנבואת ירמיה שער הפנים ומגדל חננאל נזכר גם כן שם: יקבי המלך. מן גורן ויקב וידועים היו אלה שהיו חוץ לעיר ות"י עד שיתי דמלכא: (יא) וישבו בה. פירוש וישבו בה לעולם: וחרם לא יהיה עוד. שלא תהיה לחרם ולחרבן לעולם כמו שנאמר בנבואת ירמיה לא ינתש ולא יהרס: (יב) וזאת תהיה המגפה. כשתמקנה העינים יהיה מקומם אשר יגוף ה'. המק בשרו. זה נפול האברים: והוא עומד על רגליו. שלא יחיה מתוך החולי אלא בעוד שהוא עומד על רגליו ימסו בשרו ואיבריו: בחוריהם. והיה ביום ההוא. ועלתה ידו על יד רעהו. תפסק ידו חור ותרגם יונתן יתמסן בגלגליהון וזו המכה הוא שנאמר בנבואת ישעיה ונתתי בהם אות ועלתי מהם פליטים וגומר: והיה ביום ההוא. ועלתה ידו על יד רעהו תפסק ידו כשיחזיק ביד רעהו כמו שאמר המק בשרו וכן כעלות גדיש בעתו ותעל שכבת הטל ועריס עליה וכן תרגם יונתן ותתליש ידיה על ידא דחבריה: (יד) וגם יהודה. פירוש גם יהודה שבאו עם הגוים

מצודת דוד

הזתים ילכו דרך בקע ההר אל הים הקדמוני וגומר: בקיץ ובחורף יהיה. לא יתייבש בחום הקיץ ולא יגדל לשטוף בקור החורף: (ט) והיה ה' וגומר. ר"ל אז כל העכו"ם יקבלו לאלוה ויאמינו בו: יהיה ה' אחד. ר"ל לא יעבדו עוד לעבודת כוכבים: ושמו אחד. ר"ל לא יזכר שם אלוה כ"א שמו לבדו והוא כפל ענין במ"ש: (י) יסוב וגו'. עם כי ירושלים הרים סביב לה יהפוך המקום לסביב ארץ מישור כערבה ז"א למען תתראה ירושלים גבוהה ורמה על כל הארץ לנוי ולפאר: מגבע לרמון. המישור יתחיל מן הגבעה של רמון העומדת מנגב ירושלים: וראמה. וירושלים תהיה רמה כי ההר שעומדת עליו ישאר בגבהו: וישבה תחתיה. כי ירושלים הבנויה אחר שהחריבום לא בנוה במקומה הראשון ולכן אמר שאז תשב במקומה הראשון: למשער בנימן. ר"ל תשב במקומה מן שער בנימין עד וגו' ועוד תתרחב מצפון לדרום עד שער הפנים מהעבר מזה ועד מגדל חננאל מהעבר מזה וכן נאמר ונבנתה העיר לה' ממגדל חננאל עד שער הפנה (ירמיה לא) והוא שער הפנים: עד יקבי המלך. ר"ל ובאורך ממזרח יתארך עד מקום יקבי המלך כי המוספת תהיה כלפי המזרח כמ"ש עד פנת ובני' מזרחה (שם): (יא) וישבו בה. ר"ל ישבו בה לעולם: וחרם לא יהיה עוד. לא יהיה בה שממון ואבדון: (יב) וזאת תהיה. באוזן העמים הבאים על ירושלים: המק בשרו. בעוד כ"א יעמד כשהוא עומד על רגליו ולא נפל למשכב: בחוריהן. במקום שהן יושבות זה תהיה המגפה וגו': אשר לבאו. אשר יתנו על לבאם לצור על ירושלים: המק בשרו. בכיהם. כפי כל אחד ואחד: (יג) מהומת ה'. מהומה בהשגחת מה' יהיה רבה בהם: והחזיקו. כאשר יחזיקו איש מהם את יד רעהו לעזרו ולהצילו יתנשא זה להכגדו שהוא אויבו ומבקש רעתו ותעלה ידו על יד רעהו להכותו למען יעזבו כי כן יקרה בעבור בלבול הדעת שאינו מבחין בין אוהב לאויב: (יד) וגם יהודה תלחם בירושלים. כי הבאים לצור על ירושלים יכריחו לאנשי

מצודת ציון

(ויקרא יד): הקדמוני. המזרחי: האחרון. המערבי וכן ועד הים האחרון (דברים יא): (י) יסוב. יהפוך: כערבה. כמדבר שהוא ארץ מישור: מגבע. מל' גבעה והר: וראמה. מל' הרמה: תחתיה. במקומה: שער הפנים. שער העומד בפינה ובזוית: יקבי. בורות שלפני הגת והיין יורד בהן כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה): (יא) וחרם. ענין אבדון וכריתה כמו כל הנשמה החרים (יהושע י): (יב) המגפה. ענין הכאה: צבאו. ענין קבוץ חיל עם: המק תמקנה. ענין המסה כמו ונמקתם בעונותיכם (יחזקאל כד): בחוריהן. מל' חור ונקיעה: (יג) מהומת. ענין בלבול הדעת

על כרחה תלחם על ישראל : (טו) כמגפה הזאת • המפורשת למעלה המק בשרו : (טז) את חג הסוכות • כמו שפירשו רז"ל במס' עכו"ם מצוה קלה יש לי וסוכה שמה כדאיתא במסכתא ע"ז (דף ג) : (יז) הגשם • גשמים ממש להצמחת זרעים אילנות ומה להם לגזור עליהם עצירת גשמים לפי שהנוס חג על הגשמים הם ארבעת מינים שבלולב וניסוך המים לרצות על המים על שהחג זמן גשמי שנה הוא ואלו המצריים חג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם רק למדי בתוספתא דסוכה : (יח) ואם משפחת מצרים לא תעלה • ושם אין צריכים לגשמים שנילוס עולה ומשקה אותה : ולא עליהם • תהיה הגשם אלא כלומר לא ישקה אותם נילוס וכן תרגום יונתן לא עליהון יסק נילוס : תהיה המגפה על רעב : אשר יגוף ה' • זאת תהיה עונש מצרים ועונש כל העכו"ם כמו שאמר לא עליהם יהיה הגשם : (כ) מצלות הסוס • על הנקישים שתולין לסוס לנוי בין עיניו אף אותן יקדישו לעשות כלי שרת למזרקים לדם ולסירות לבשל בשר זבחים לרוב : מצלות הסוס • פיטרי"ל בלע"ז : והיה הסירות • שהם היו לדשן (את הדשן) אף הם יהיו של זהב ושל כסף כמזרקים אשר

ואסף חיל כל־הגוים סביב זהב וכסף ובגדים לרב מאד׃ טו וכן תהיה מגפת הסוס הפרד הגמל והחמור וכל־הבהמה אשר יהיה במחנות ההמה כמגפה הזאת׃

טז והיה כל־הנותר מכל־הגוים הבאים על־ירושלם ועלו מדי שנה בשנה להשתחות למלך יהוה צבאות ולחג את־חג הסכות׃ יז והיה אשר לא־יעלה מאת משפחות הארץ אל־ירושלם להשתחות למלך יהוה צבאות ולא עליהם יהיה הגשם׃ יח ואם־משפחת מצרים לא־תעלה ולא באה ולא עליהם תהיה המגפה אשר יגף יהוה את־הגוים אשר לא יעלו לחג את־חג הסכות׃ יט זאת תהיה חטאת מצרים וחטאת כל־הגוים אשר לא יעלו לחג את־חג הסכות׃ כ ביום ההוא יהיה על־מצלות הסוס קדש ליהוה והיה הסירות בבית יהוה כמזרקים

יד כד אניסין לאנחא קרבא בירושלם ויתכנשון נכסי חיל כל עממיא סחור סחור דהבא וכספא ולבושין סגי לחדא׃ טו וכן תהי מחת סוסיא כודנייא גמלא וחמרא וכל בעירא דיהי במשריתא האינון כמחתא הדא׃ טז ויהי כל דישתאר מכל עממיא דמתכנשין ואתן על ירושלם יסקון בזמן שנא בשנא למסגיד קדם מלך עלמיא יי צבאות ולמיחג ית חגא דמטליא׃ יז ויהי דלא יסק מן זרעית עממי ארעא לירושלם למסגיד קדם מלך עלמא יי צבאות ולא עליהון יהא מטרא׃ יח ואם מלכות מצרים לא תסק ולא תיתי לא להון יסק נילוס ברם עליהון תהא מחתא דימחי יי ית עממיא דלא יסקון למיחג ית חגא דמטליא׃ יט דא תהי פורענות מצרים ופורענות כל עממיא דלא יסקון למיחג ית חגא דמטליא׃ כ בעדנא ההיא יהא על כרובת סוסיא קודשא קדם יי ויהון חדיא בבית מקדשא דיי סגיאין כמזרקיא קדם מדבחא׃

ל' רפין · ג' חסר · י"א בליש"א · י"ג · כ"ף · ג' ר"פ בסיפרא · י"א מלרע · ל' · ל"ס

אבן עזרא

יתר הפעם שנשארו הפעם מלחמה בירושלם עם אחיו לסכנים זכרו אז ימצאו אנשי ירושלם זהב וכסף ובגדים מאוספים וזהו טעם והספתי את כל הגוים בירושלם : (טו) וכן תהיה מגפת הסוס • המק בשרו ועיניו : (טז) והיה כל הנותר • זהו הפלישתים שהזכיר בעבור שאמר למלך בשוא תחת הלמ"ד ולא נפתח הלמ"ד נראה כי הוא סמוך השם הוא המשיח כדרך ואני נסכתי מלכי וכתיב וישתחוו לו כל הגוים על שלמה או על המשיח בנו : (יז) והיה • וי"ו ולא עליהם יהיה הגשם כה"א רפה בלשון ישמעאל וכמוהו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ויעזוב את עבדיו ואלן הזאת ואין יכולת באדם לפרש זאת בלשון אחרת כי לא ימצא זה הלשון כי אם בלשון ישמעאל ובלשון הקודש וטעם הגשם בסוכות כאשר העתיקו חכמים להזכיר גבורות גשמים ולבקש רחמים עליהם : (יח) ואם • הזכיר משפחת מצרים בעבור שלא ירד שם גשם לעולם כי היאור ישקה אדמתם ולא יחושו אם לא עליהם יהיה הגשם אף על פי שלא יחושו לעצירת הגשם מפני היאור תבא עליהם מגפת כל העמים : ולא עליהם • יהיה הגשם פורענות תבוא לאשר לא יעלו ועלה עליהם תגרם בעבור אחרת עליהם תהיה המגפה המק בשרו : (יט) זאת חטאת • עונש כמו חטאת סדום : וחטאת כל הגוים • שיהיה להם הדבר שישקו אדמתם לא ינצלו מן המגפה גם אני ראיתי ארעא ככה : (כ) ביום • מצלות • מגזרת צלצלי תרועה בעבור הסוסים העולים לחג יעשו הכהנים מהם סירו' לבשל בהם ויהיו רבים כמזרקים לפני המזבח לזרוק הדם

בסס' רבתא : התמה י"ב וסים' נבס' כסדר בהעלת' ובירמיה י"ד : אל ירוש' י"ג וסי' בשנה התשיעית לצדקיהו • נביאי ישר' הנביאים • אף כי ארבעת שפטי הרעים • בן אדם שים פניך אל ירוש' • בן אדם כתב לך את שם היום • ואספת את כל הגוי' אל ירוש' • והיה אשר לא יעלה מאת משפחות • ויקהל דוד את כל שרי ישר' • אז יקהל שלמה דה"ה • וישבו כל איש יהודה אל ירושלם • ויסבו ביהודה ויקבצם הלוים • ושמעיה הנביא בא • וכל עזרא דכוו'
(נשמט פסוק אחד לפי המסורה) :

תולדות אהרן מצלות הסוס • פסחים נ (פסחים ג) :

רדק

הגוים ונלחמו עמהם בירושלם כשיראו המגפה שישלח ה' בהם יאספו חילם זהב וכסף ובגדים כמו שאמר ואכלו על ימין ועל שמאל ומה שאמר ואסף רוצה לומר יאסוף על ידם תחלה ואחר כך יגלו יושבי ירושלם ויבזו גם הם ויונתן תרגם ואף דבית יהודה וגו' : (טז) והיה כל הנותר • הנותרים הם שהשיבו אל לבם במלחמה הזאת ושבו אל ה' בכל לבם : למלך ה' צבאות • שהם הכירוהו למלך על כל הארץ : את חג הסכות • לפי שבאותו זמן היתה המלחמה ויראו נפלאות הבורא יתברך מדי שנה בשנה לזכרון אותו היום : (יז) והיה • ולא עליהם יהיה הגשם • על הארץ שלא יעלו יושביה אותו שנה לא ירד עליהם המטר : (יח) ואם משפחת מצרים • ולא עליהם והם לא ירד עליהם מטר כל השנים ולא יצטרכו למטר אם כן מה יהיה עונשם תהיה עליהם המגפה אשר יגוף ה' את כל הגוים שבאו על ירושלם כמו שאמר המק בשרו : אשר לא יעלו לחוג . בעבור שלא יעלו בני מצרים לחוג את חג הסוכות יהיה להם זה העונש שתהיה בהם המגפה וי"ת ולא עליהון יסק נילוס ברם עליהון תהא מחתא דימחי ה' וגו' : (יט) זאת תהי' חטאת מצרים וחטאת כל הגוים חטאת מצרים המגפה וחטאת כל הגוים המטר שלא ירד עליהם כמו שזכרנו חטאת פי' עונש לומר עונש החטאת על זה הדרך כי לא שלם עון האמרי רוצה לומר עונש העון ותרגם יונתן פורענות : (כ) ביום ההוא יהיה על מצלות הסוס קדש לה' • מצלות הם שתולים בצוארי הסוסים והם מקשקשים אותם המצלות יהיו קדש לה' שיעשו מהם סירות לבשל בהם בבית המקדש : ואלה הסוסים • יש מפרשים שהם הסוסים שימותו במגפה כמו שאמר ויש מפרשים סוסים העולים עם הגוים לחוג את חג הסכות שיקדישו מצלות סוסיהם לעשות מהם סירות לבשל בהם בבית המקדש ופירוש על מצלות כאלו כתוב ומפותח עליהם קדש לה' כן יהיו נודעים כי הם קדש ולא יקח

מצודת דוד

ערי יהודה לבוא עמהם בעזרתם לצור על העיר ולאומר הנה כבלבול הדעת יהיה בעבור הנה גם בני יהודה יהיו עמהם ולכן כשיבא מי ביד רעהו לחזק יתחזק זה שהוא מבני יהודה אשר הבו לבוא לעזרת האויבים : ואוסף חיל וגו' • כי העכו"ם אשר מסביב יבואו למלחמה ובידם חמדת עשרם : (טו) וכן תהיה • וכמו כן תהיה מגפת הסוס וגו' כמו המגפה האמורה למעלה המק בשרו וגו' : (טז) הבאים וגו' להלחם עליה : ועלו • אל ירושלים • ולחוג • להביא קרבנות בחג הסוכות וזהו לפי שבחג הסוכות תהיה המגפה הזאת לכן יבואו בכל שנה להיות לזכרון : (יז) משפחות הארץ • קרא האומה בשם משפחה וכן המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים (עמוס ג) : ולא עליהם • אז לא יהיה עליהם הגשם לגדל תבואתם וזהו על שבחג הסוכות נגזר גשמי שנה ועל שלא באו בו ימנע מהם הגשם : (יח) לא תעלה ולא באה • הוא כפל ענין במ"ש : ולא עליהם • ר"ל שלא עליהם יורד הגשם כל השנים כי הנילוס משקה שדותיהם תהיה עונשם המגפה וגו' והוא המקת הבשר : אשר לא יעלו • על אשר לא יעלו וגו' ולא יהיו א"כ נקיים מן העונש : (יט) זאת תהיה • העונש הזאת של המקת הבשר תהיה גמול חטאת מצרים : וחטאת • רצה לומר הוא העונש הזאת בל מגיעה הגשם תהיה גמול חטאת כל העכו"ם אשר לא יעלו וגו' ומלבד זאת תהיה ממשמשת הגשמים : (כ) יהיה על מצלות הסוס • על הזגים התלויים בסוס המקשקשים ומשמיעים קול כאלו יכתב עליהם קדש לה' כי יקדישו לה' את הזגים ההם מהסוסים המתים במגפה להיות לזכרון : והיה הסירות בבית ה' • כי

מצודת ציון

הדעת : רבה • גדולה : והחזיקו • ענין אחיזה : (יד) חיל • ענין עושר : (טו) הפרד • הוא הבא מן הסוס ומן החמור : (טז) מדי שנה • בכל זמן שנה וכן מדי עלותה (ש"א א) : ולחוג • הקרבנות קרויים בל' חג על כי רובם יבואו בחג וכן אסרו חג בעבותים (תהלים קיח) : (יז) ולא עליהם • הוי"ו הוא במקום אז וכן אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם (ויקרא כו) ור"ל אז נתתי וגומר : (יח) ולא עליהם • הוי"ו הנוספת באה במקום הה"א וכן דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה (שמות כה) ור"ל שיקחו וגומר : (יט) חטאת • ר"ל גמול חטאת : (כ) מצלות • כן יקרא הזגים שבצוארי הסוסים על כי מקשקשים ומשמיעים קול והוא מל' בצלצלי שמע (תהלים קנ) : הסירות • הקדרות כמו בשבתנו על סיר הבשר (שמות טז) : כמזרקים • הם הספלים שמקבלים בהם הדם לזריקה :
כנעני

אבן עזרא

הדם: (כא) והיה · כנעני סוחר וטעם שלא ימכר אחד מן הסירות והמפרש כנעני ממש אין לו טעם כי זאת המשפחה איננה ידועה היום והנה כל אלה הפרשיות הנה בסוף זה הספר הן לעתיד והאומר כי כבר עבר יראנו המים החיים היוצאים מירושלים בקיץ ובחורף:

יש אומרים שהוא עזרא ולפי דעתי שהוא שמו כאשר הוא כתוב והוא סוף הנביאים ובעבור זה הזכיר זכרו תורת משה עבדי כי במותו נפסקה הנבואה מישראל: (א) משא · נבואה והאות' כי על ישראל התנבא כמו גלו אמור כי לא היה בבית שני לא דיבר נכונה כי הנה בעזרא ויעשו בני ישראל והם רובם יהודה ובנימן ועוד כתוב כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר וזהו דבר נשים נכריות שכתוב בעזרא ועוד שאמר על אדום ואשים את הריו שממה וזה היה אחר חרבן ירושלים: (ב) אהבתי · הטעם בני אב א' אחים היו עשו ויעקב ואני נשבעתי כי בריתי אקים את יצחק ואני אהבתי יעקב ונתתי לו ארץ כנען כאשר נשבעתי לאבותיו לתת לזרעם וגרשתי עשו מארץ הטובה ונתתי לו הר שעיר בעבור כבוד אביו ובעבור רשעו שמתי הריו שממה וכן קראתם גבול רשעה והנה אתם בני יעקב הנה שבתם אל ארץ הברית: (ג) לתנות מדבר · תנות נקבות הנה זכרים: (ד) כי רששנו · מגזרת רש ועושר: וקראו להם:

תרגום

כא ויהי כל דוד בירושלם
וביהודה קודשא קדם יי
צבאות וייתון כל דבחין
ויסבון מנהון ויבשלון בהון
ולא יהי עביד תגרא עוד
בבית מקדשא דיי צבאות
בעדנא ההיא:
א מטל פתגמא דיי על
ישראל ביד מלאכי
דיתקרי שמיה עזרא ספרא:
ב רחימית יתכון אמר יי ואם
תימרון במא רחימתנא הלא
אח עשו ליעקב אמר יי
ורחימת ית יעקב: ג וית
עשו רחיקית ושויתי ית
טורוהי לצדו וית אחסנתיה
לצדות מדברא: ד ארי
יימרון אדומאי אתמסכננא
כען עתרנא נתוב ונבני
חרבתא כדנן אמר יי צבאות
אינון יבנון ואנא אפגר ויקרון
להון תחומא דעמא רשיעא
ועמא דאיתי עליהון לוט עד

מקרא

לפני המזבח: כא והיה כל־סיר
ד' בירושלם וביהודה קדש ליהוה
צבאות ובאו כל־הזבחים ולקחו
מהם ובשלו בהם ולא־יהיה כנעני
נ"ס עוד בבית־יהוה צבאות
ביום ההוא:
ז' א א משא דבר־יהוה אל־ישראל
ביד מלאכי: ב אהבתי
ה' אתכם אמר יהוה ואמרתם במה
אהבתנו הלוא־אח עשו ליעקב
ל' · ס' פסוקים ואת: נאם־יהוה ואהב את־יעקב: ג ואת־
את ואת עשו שנאתי ואשים את־הריו
ב' שממה ואת־נחלתו לתנות מדבר:
בתרי לישני ד כי־תאמר אדום רששנו ונשוב
ל' ונבנה חרבות כה אמר יהוה
ג' צבאות המה יבנו ואני אהרוס
וקראו להם גבול רשעה והעם
אשר־זעם יהוה עד־עולם:

רש"י

אשר לפני המזבח: (כא) ולא יהיה כנעני · לא יצטרכו לסחור כמו (ישעיה כ"ג) כנעניה נכבדי ארץ · ד"א אין כאן עני:

(א) משא דבר ה' · פופור"ש בלע"ז דבר שנמסר למלאכי לשאת אותו אל בני ישראל: ביד מלאכי · כבר היה מסור בידו זה ימים רבים מכאן דרשו רבותינו בברייתא דמכילתא שכל הנביאים עמדו על הר סיני ושם נמסרו להם הנבואות וכן (ישעיה מח) אומר מעת היותם שם אני ועתה ה' אלהים שלחני: (ב) ואוהב את יעקב. לתת לו את ארץ חמדה צבי צבאות גוים (ירמיה ג) ארץ שלכן כל צבאות העכו"ם בה: (ג) ואת עשו שנאתי · לדוחפו אל ארץ שעיר מפני יעקב אחיו ומנהג שבעולם מי שיש לו שני בנים לבכור הוא בורר לו מנה יפה: ואשים הריו שממה · אינן דומין להרי ישראל: לתנות מדבר. מעון תנים: (ד) כי תאמר אדום רוששנו · ואם יאמ' מחריבי המקדש מתחלתינו רשים היינו אבל מעתה משעשרנו מביזת ירושלים נשוב ונבנה חרבות שלנו · כה אמר ה'

וביהודה ה' בקריאה וסימ' במלכי' ב' סימ' י"ז: במה ה' קמצין וסימ' נמסר במלכים א' סימ' כ"ב ובמיכה סימ' ו'. לתנות ב' בתרי לישני וסימ' לתנות לבת יפתח · נחלתו לתנות מדבר:

רדק

יקח אדם מהם לעצמו אפילו אחת ובדברי רז"ל מאי על מצלות הסוס אמר רבי יהושע בן לוי עתיד הקדוש ברוך הוא להוסיף על ארץ ישראל עד שעה שהסוס רץ ומצל פירוש עד חצי היום שעושה הסוס צל לעצמו מתחתיו ורבי אליעזר אמר מצלות שתולין לסוס בין עיניו יהיו קדש לה': והיה הסירות בבית ה' כמזרקים · פי' רבים כמזרקים וכן תרגם יונתן סגיאין כמזרקיא כמו שיהיו רבים המזרקים בבית ה' לזרוק בהם הדם כי הזובחים יהיו רבים כי כל הבאים לחוג יביאו זבחים: (כא) והיה. עוד ירבו הסירות לרוב הזובחים כי לא יספיקו להם אותם שיהיו בבית המקדש אלא כל סיר בירושלם וביהודה יהיו קדש לה' לבשל בהם זבחי שלמים וכשיבואו הגוים הזובחים יקחו מהם ובשלו בהם: ולא יהיה כנעני עוד · תרגם יונתן ולא יהא עביד תגרא עוד כמו כנעניה נכבדי ארץ שפי' סוחריה כלומר לא יצטרך בית ה' עוד לסוחר שימכור שם סירות או נחשת לעשות מהם סירות כי רבים יהיו המתנדבים שמקדישים ואדוני אבי ז"ל פירש כי על הגבעונים אמר שהיו חוטבים עצים ושואבי מים בבית המקדש לא יהיו שם עוד כי מגדולי העכו"ם יהיו עובדי הכהנים · וכן פירש וגם מהם אקח לכהנים ללוים:

(א) **משא** דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי · חגי זכריה ומלאכי הם שנבאו בבית שני ובחגי וזכריה נכתב זמן נבואתם ובמלאכי לא נכתב ואפשר שהיה האחרון שבהם וכן יראה כי לא הזכיר בדבריו בנין הבית כמו שנזכרו חגי וזכריה כמו שכתוב והתנבאו חגי וזכריה בר עדוא נביאיא ואמר יושבי יהודאי בנין ומצלחין בנבואת חגי נביאה וזכריה בר עדוא רז"ל אמרו מלאכי זה עזרא ולא מצאנו בשום מקום שקראו נביא אלא עזרא הסופר ופי' אל ישראל להוכיחם על מעשיהם כי הדור העולם מכלל היו רובם מחזיקים במעשים שאינם טובים שהיו נושאים נשים נכריות כמו שהוכיחם עזרא בזה וכן מלאכי הוכיחם בזה כמו שאמר ובעל בת אל נכר וכן בחלול שבתות לא היו נזהרים ובדברים אחרים כמו שכתוב בספר עזרא: (ב) אהבתי אתכם · ואמרתם במה אהבתנו · פי' ואם תאמרו במה אהבתנו הלא את עשו ליעקב אחים היו בני יצחק אוהבי ובחרתי ביעקב ובזרעו אחריו אף על פי שהם מכעיסים אותי ונתתי לזרע יעקב הארץ אשר נשבעתי לאברהם וליצחק: (ג) ואת עשו שנאתי · לפי מעשיו ומעשה זרעו אחריו ולא רציתי שיחלקו עם אחיו יעקב בארץ כנען ונתתי לו לירושה הר שעיר ולזרעו אחריו ובהרבו להרע לישראל ובמחו בחרבנם ובגלותם שנאתים: ואשים את הריו שממה · לפי שנקראת ארצו הר שעיר אמר הריו ואף על פי שארצכם היה שממה גם כן אתם שבתם אליה והנכם יושבים בה אבל הם לא ישובו לארצם לעולם כי לעולם תהיה שממה ולתנות מדבר הנה תראו כי אהבתי זרע יעקב ושנאתי זרע עשו: לתנות מדבר · שישכנו בארצם תנים ובנות יענה כמו במדבר: (ד) כי תאמר אדום רששנו · ואם תאמר עדת אדום רששנו אף על פי שאנו רשים ודלים בארצנו חרבה עוד נשוב ונבנה חרבות כמו שעשו ישראל: כה אמר ה' צבאות המה יבנו ואני אהרוס · אם יבנו אני אהרוס: וקראו להם גבול רשעה · כלומר לארצם יקראו כל העולם גבול רשעה כי ברשעת יושביה היא חרבה לעולם כי גדלה רשעתם לפני השם שבגדו באחיהם בני יעקב והאל יתברך צוה לישראל לא תתעב אדומי כי אחיך הוא והם הרעו להם בכל אשר יכלו ושמחו בחרבנם ובגלותם כמו שנאמר בנבואת עובדיה לפיכך זעם ה' אותם עד עולם:

תולדות אהרן מלאכי · מגלה טו: במה אהבתנו · עקידה שער מ זוהר לו:

מצודת ציון

(כא) כנעני · הם הגבעונים מבני כנען:

(א) **משא** נבואה ולתוספת ביאור אמר דבר ה': (ג) לתנות · מלשון תנין והוא מין נחש: (ד) רששנו · מלשון רש ועני וכן מתרושש והון רב (משלי י"ג): גבול · ענין מחוז:

מצודת דוד

כי מזהב היו ויעשו סירות לבשל ויהיו א"כ מוזהב כמו המזרקים שלפני המזבח שהמה מזהב: (כא) והיה כל סיר וגו' · על כי ירבו זבחי שלמים מהבאים לבהמ"ק לכן כל הסירות אשר בירושלים וביהודה יהיו קודש: כל הזובחים · זבחי שלמים: ולקחו מהם · יקחו מהסירות ההם ויבשלו בהם מבלי שאלה אם קדשים הם כי כולם יהיו קדשים ולא יהיה א"כ מהצורך לשאול: ולא יהיה כנעני עוד · לפי שמאז היו הגבעונים מבני כנען חוטבי עצים ושואבי מים לבית ה' כי כן נתנם יהושע לכן אמר בבית העתיד לא יהיו הם עוד בבהמ"ק חוטבי וגו' כי גדולי העכו"ם יתנדבו להיות שם חוטבי עצים ושואבי מים בבית ה':

א (א) **ביד** מלאכי · שנשלח ביד מלאכי: (ב) ואמרתם · ר"ל ואם תאמרו במה אהבת אותנו מפאת עצמינו כלומר עם כי עשית עמנו הרבה חסד אין זה מפאת אהבת עצמינו כ"א מפאת אהבת האבות והאמהות: הלא אח וגו' · כאומר ע"ז השיב לכם הלא את עשו ליעקב מן האב ומן האם ויתם אחד להם עם שאבות והאמהות וע"ז אהבתי את יעקב לבד: (ג) ואת עשו שנאתי · ואם היה מפאת אהבת האבות והאמהות לבדם היה לי לאהוב גם את עשו אבל האמת הוא שאהבתי אתכם גם מפאת עצמיכם בצירוף אהבתי לכם מפאת האבות והאמהות: ואשים וגו' · עכשיו מפרש במה שנא את עשו ואמר ראו עתה כי שניכם גליתם ע"י נ"נ והנה אתם שלא שבתם לארציכם ואת יושבי שעיר אשים עוד שממה ונחלתו יהיה למדור לתנות המצויות במדבר: (ד) כי תאמר אדום · אם יאמרו מחריבי המקדש הנה עתה אנו רשים ודלים וארצנו חרבה אבל נשוב עוד ונבנה החרבות כי יאמרו אין זה בא מפאת שנאת ה' אותנו להיות החורבן מתמדת כי במקרה בא וכאשר בא כן תלך: המה יבנו · ר"ל באמת המה יבנו החרבות וימשלו ממשל רב אבל בסוף הדבר אהרוס אני הכל וכו' ולא השובנה עוד לקדמותן: וקראו להם · מהפלגת חרבנם יכירו הכל שהשממ' באה על שהרשיעו לו ויקראו להם גבול והעם אשר זעם את ה'

רש"י

וגו': (ה) יגדל ה' מעל לגבול ישראל. יראה גדולתו מעל לגבולינו להודיע כי אהבנו עמו וי"ת יסגא יקרא דה' ואפתי ית תחום ארעא דישראל: (ו) בן. יש עליו לכבד אב וכן עבד אדוניו ואתם קרויין בנים ועבדים ועתה אם אב אני לכם איה כבודי: אמר ה' צבאות לכם. אתם הכהנים בוזים את שמי: ואמרתם במה בזינו. כלומר ידעתי שתאמרו לי במה בזינו הרי הבזיון: (ז) מגישים על מזבחי וגו' ואמרתם. כלומר ואם תאמרון במה גאלנוך גאלנו לך את לחם מזבחך אני משיב לכם כי בזאת גאלתם אותי באמרכם שלחן ה' נבזה הוא בוזים היו לחלוק איש באחיו במנחות ובקדשים ואומר מאחר שהוא אסור לא לחלוק מנחה כנגד מנחה וזבח כנגד זבח וטורח ועמל הוא לחלוק כל מנחה ומנחה בשביל כזית או כפול המגיע לכל אחד ואחד: (ח) אין רע. וכי אין דבר זה רע: (ט) ועתה חלו נא פני. ועתה אתם הכהנים העושים הרע הזאת איך יעלה בלבבכם להיות שלוחי ישראל לבקש עליהם רחמים הרי מידכם היתה זאת הרעה: הישא את פניכם. לשמוע תפלה מפיכם ולחון את שולחיכם: (י) מי גם בכם ויסגור דלתים. הלואי ויקום איש טוב בכם שיסגור דלתי מקדשי לבלתי הביא שם קרבן מתועבה הזאת: ולא תאירו מזבחי חנם. בחלומים שאיני מתרצה בהם שהרי אין לי

מלאכי א

ה וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל:
ו בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר ׀ יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ:
ז מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵאַלְנוּךָ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה נִבְזֶה הוּא:
ח וְכִי־תַגִּשׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:
ט וְעַתָּה חַלּוּ־נָא פְנֵי־אֵל וִיחָנֵנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹּאת הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:
י מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ

ג' חד חסר · ג' · ג' · ב' מ"ל ויו"ם גליונה · ג' חד חסר י' קדמא · ו' · י"ד ר"פ בכתובים ג' וחסר יו"ד · ו' · ג' · י"ח כמקב · ב' ג' · ג'

תרגום

עָלְמָא: ה וְעֵינֵיכוֹן יֶחֶזְיָן וְאַתּוּן תֵּימְרוּן יִסְגֵּי יְקָרָא דַיְיָ וְאַפְּתֵּי יַת תְּחוּם יִשְׂרָאֵל: ו הָא עַל בְּרָא אֲמִיר לְיַקָּרָא יַת אַבָּא וְעַבְדָּא לְמִדְחַל מִן קֳדָם רִבּוֹנֵיהּ אִם כְּאַב אֲנָא אָן דְּאַתּוּן מְיַקְּרִין קֳדָמַי וְאִם כְּרִבּוֹן אֲנָא אָן דְּאַתּוּן דָּחֲלִין מִן קֳדָמַי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת לְכוֹן כָּהֲנַיָּא דִּמְבַסְּרִין עַל שְׁמִי וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא בַּסַּרְנָא עַל שְׁמָךְ: ז מְקָרְבִין אַתּוּן עַל מַדְבְּחִי קֻרְבַּן מְרַחַק וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא מְרַחַק בִּדְאַתּוּן אָמְרִין פָּתוֹרָא דַיְיָ בְּסִיר הוּא: ח וּדְאַתּוּן מְקָרְבִין דַּעֲוִיר לְדַבָּחָא הֲלָא בִּישׁ וּדְאַתּוּן מְקָרְבִין דַּחֲגִיר וּדְמָרִיעַ הֲלָא בִּישׁ קָרִיבוּהִי כְּעַן לְשִׁלְטוֹנָךְ הַעֲקָךְ הֲיִתְרְעֵי בָךְ אוֹ הֲיִסַּב אַפָּךְ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: ט וּכְעַן צַלּוֹ כְעַן קֳדָם אֱלָהָא וִיקַבֵּל צְלוֹתָנָא מִידְכוֹן הֲוָת דָּא הֲיִתְנַסְּבוּן לְכוֹן אַפִּין אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: י מַן אַף הָבָא בְּכוֹן וְיִגּוֹף דָּשֵׁי בֵּית מַקְדְּשִׁי וְלָא תְקָרְבוּן עַל מַדְבְּחִי קֻרְבַּן מְרַחַק לָא רַעֲוָא:

אבן עזרא

לכם הקוראים: (ה) ועיניכם. רואות זאת והיה ראוי שתודו השם ותאמרו יגדל ה' ויתכן היות מעל לגבול ישראל דבק עם ואתם וככה הוא אתם השופטי' מעל לגבול אתם תאמרו יגדל השם ואחר שפי' איך אהב השם את יעקב החל להוכיח הנכבדים בכהן שהם מורי התורה והם הכהנים: (ו) בן יכבד אב. בשכל הלב ידוע כי הבן חייב לכבד האב והעב' מוכר' מאדניו ותשוב', במה בזינו: (ז) מגישים. שאתם מגישים ולמה תאמרו במה גאלנוך וזו הגיאול חה שפיתם בעבור היות מזבחי נבזה בעיניכם והוא השולחן וביחזקאל כתוב על המזבח זה השלחן אשר לפני ה': (ח) וכי. אין רע בעיניכם: לפחתך. כמו פחת יהודה: הירצך. שיאהבך בלבו: או הישא פניך. לעשות בקשתך. (ט) ועתה. מספר כהני צדק היה להתפלל בעד ישראל ככתוב בספר יואל יבכו הכהנים וגם כתוב ויקנא ה' לארצו ופעם חלו נא פני ה' על המגפה שלנו נאלים כאשר כתוב ויחננו כי בעבורכ' באה זאת הרעה והנו מידכם היתה זאת לכם: (י) מי. יתן אחרים או אחד מכם לו יהיה כן שאחרים או אח' מכם יסגור דלתי העזרה: ולא תאירו. תבעירו מנורת לאיתי אור וככל

ועיניכם ב' וו' חס' וא' מ"ל וסימ' תשאו גליכם . תראינה ואתם תאמרו יגדל ה': ז' מ"ל בלישי' ארנות וסימ' ויעתר מנוח תנינא דפסוק . אשר ארונית שם עד האור . ואם אדונים אני איה מוראי אמר ה' . וטוב ארוניה הלוים . אל יד ארוניהם . גדול ארונינו ורב כח . יאמר נא אדנגו חסר דחסר . גדול ארונינו ורב כח מלא דמלא ושאר אדנינו כתיב : ואתה ועתת י"ח בטעם תברי' וסי'

תולדות אהרן בן יכבד אב. סנהדרין נו ז' בר ויקרא עקרים מ"ג פל"ז: וכי תגישון. זובר אמור: הקריבהו נא סוכה נ סוטה יד כ"ב זבחים פס מנחות סט פקודים שער כו: מי גם בכם. שם שער ח:

רד"ק

וי"ו ונסוב כוי"ו ויפח אכרכס את עיניו והדומים להם ויונתן פירשה עם תוספת בפסוק הכי יימרון אדומאי את מסכינא כען עתרנא ונתוב ונבנה חרבתא: (ה) ועיניכם תראינה. פי' תראינה בחורבנה: ואתם תאמרו יגדל ה' פי' ואתם אז תאמרו מעל לגבול ישראל יגדל ה' כלומר תתנו שבח והודאה שאתם מגבולכם יושבים [illegible] וגבולכם יקרא גבול ישראל וגבולם גבול רשעה: (ו) בן יכבד אב ועבד אדוניו. פירוש יירא את אדוניו כמו שאמר איה מוראי [illegible] כן נכבד את אביו והעבד מוכרח לירא את אדוניו: לכם הכהנים בוזי שמי. [illegible]: ואמרתם במה בזינו את שמך. והתשובה באמרכם שלחן ה' נבזה הוא [illegible]: ואמרתם במה גאלנוך [illegible] (ז) מגישים [illegible] קרבן כמו את לחם אלהיך לחם אבי [illegible]: שלחן ה'. הוא המזבח וכן אמר ביחזקאל [illegible] דם וחלבים: (ח) וכי תגישון. כשתביאום לכם [illegible] מזבחי [illegible] לומר למביאים אותו זה רע להקריבו כמו [illegible] הקריבהו נא לפחתך. איך אבלע לומר שאינו רע להקריבו לפני ואם תקריבהו [illegible] גדול והוא המושל והשליט כתרגום [illegible] (ט) ועתה. [illegible] (י) מי גם בכם. שאתם רבים מי יתן שיהיה בכם

מצודת דוד

ועד עולם יקראו כן כי לא תשוב עוד להתכונן: (ה) ועיניכם תראינה. בהפלגת חרבונה: ואתם תאמרו וגו'. ר"ל כשתהיו מעל לגבול ישראל בזמן הגאולה העתידה אז תאמרו עתה יגדל ה' בעשותו נפלאות מתמיד: (ו) בן יכבד. מוסב למעלה לומר הואיל וכן הוא שאני אוהב אתכם מפאת עצמיכם הלא דרך הבן לכבד אביו על כי אביו אהבו ודרך העבד לכבד את אדוניו עם כי לא יתחייב כ"כ על אהבת אדוניו אליו עכ"ז מוכרח הוא לכבדו כי יפחד ממנו לבל יענשהו בו נקם: ואם אב אני. ואם אתם מחזיקים אותי לאב איה כבודי הראוי לי בעבור אהבתי לכם ואם אתם מחזיקים אותי לאדון איה מוראי הראוי ליראות מפני כי אם יראתם מפני לא עזבתם את"כ כבודי: לכם הכהנים. ר"ל הדבר הזה אומר אני ה' לכם אתם הכהנים המבזים את שמי: ואמרתם. ואם תאמרו בדבר מה אנו מבזין את שמך: (ז) מגישים וגו'. ר"ל אשיב לכם בדבר זה אתם מבזין את שמי במה שאתם מקריבים על מזבחי קרבן מתועב ומסופק: ואמרתם. ואם תאמרו, בדבר מה אנו מתעבים ומגאלים קרבנך: באמרכם. ר"ל אשיב לכם במה שאתם אומרים שלחן ה' והוא המזבח שמסדרים עליו הקרבן לגבוה הוא נבזה כי נתק עליו הדם ונקטר עליו החלב ושמנו של אדם קלה בהם: (ח) וכי תגישון. ובעבור זה גם כי תגישון עור לזבוח אין רע בעיניכם הואיל והמזבח הוא מבוזה בעיניכם וכאומר הנה בזה אתם מתעבים קרבני והוא בזיון שמי: הקריבהו. כמון אתה הדבר והקרב אותה מתנה לדוכן לפחתך האם יהיה מרוצה לך בזה הדורון להעביר ממך שאמך אשר בשעת נמטלו לו אם ישא

פניך

מצודת ציון

מתח: ונם. ענין כעס: (ו) אדונים. דרך המקרא להזכיר שם אדנות בלשון רבים וכן אדוני יוסף (בראשית ל"ט): (ז) מגישים. מקריבים: לחם. כן יקרא כל הקרב על המזבח וכן את קרבני לחמי (במדבר כח): מגואל. מתועב ומשוקץ כמו מגואלה ונגאלה (צפניה ג): גאלנוך. ר"ל גאלנו ותעבנו קרבנך: שלחן. ר"ל המזבח שמסדרין עליו הקרבן לה' כענין שמסדרין על השולחן וכמ"ש וידבר אלי זה השלחן וגו' (יחזקאל מ"א): (ח) פסח. חגר וצולע: לפחתך. ענין שר ושליט כמו פחת יהודה (חגי א): הישא פניך. זה הלשון יאמר על הכבוד וכן זקן ונשוא פנים (ישעיה ג): (ט) חלו. ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות לב): ויחננו. מלשון חנינה וחמלה: (י) תאירו. תבעירו כמו נשים באות מאירות אותה (ישעיה כז): חפץ. ענין רצון: ומנחה.

כן

בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם׃ יא כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי־גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ יב וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן אֲדֹנָי מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ׃ יג וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלֶה וַהֲבֵאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה׃ יד וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּשְׁמִי נוֹרָא בַגּוֹיִם׃

קדמי בכון אמר יי צבאות וקורבן לרעוא לא אקבל מידכון׃ יא ארי ממדנח שמשא ועד מעליה רב שמי ביני עממיא ובכל עדן דאתון עבדין רעותי אנא אקבל צלותכון ושמי רבא מתקדש על ידיכון וצלותכון כקורבן דכי קדמי ארי רב שמי ביני עממיא אמר יי צבאות׃ יב ואתון מחללין יתיה בדאתון אמרין פתורא דיי בסיר הוא ובסירן מתנתא מניה׃ יג ואם תימרון הא דאיתינא מלאותנא ושניקתון יתיה אמר יי צבאות ומיתן אתון דאניס ודחגיר ודמריע ומיתן אתון ליה בקורבנא האקבל יתיה ברעוא מידכון אמר יי׃ יד וליט דיעביד בנכיל ואית בעדריה דכר והוא חיב לנדר ודבח דמחבל קדם יי ארי מלך רב אנא אמר יי צבאות ושמי הסין

אבן עזרא

ובכל מגזרת אור : (יא) כי ממזרח השמש · מקצה הארץ ועד קצה הארץ, כן הוא הישוב ובכל מקום לו צויתי היו מקריבים לי דבר נכבד מוקטר היה מוגש לפני ומנחה טהורה או מוקטר שם כמו קטורת והיו שומעים בקולי לגדל את שמי הגדול . אמ"ר כ"ן אמ"ר לי הר"ב המחב"ר על זה הפסו"ק פירו"ש נכו"ן מאד והוא דב"ק ע"ל הענין כי הנביא על הבזיון ועל הגיאול שהיו מחללין את השם על כן הוא אומר כי בכל הישוב ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ונכבד ובכל מקו' שבעולם יחשב בעיני הדבר הזה שהם מכבדים ומגדלים את שמי כאילו הם בכל מקום יביאו לפני לשמי כל דבר מוקטר ומוגש הראוי לכבודי ומנחה טהורה לא כאשר אתם עושים להגיש לפני לחם מגואל ועור ופסח וחולה ואיננו רע בעיניכם ולמה לא תשימו על לב גדול שמי בגוים ואתם מחללים אותו : (יב) ואתם · מגואל · הוא וניבו נבזה אכלו . הטעם כפול וניבו הוא לחמו מגזרת תנובה וככה ניב שפתים שהיא פרי השפתים כי כל דבר יש לו פרי כפי ענינו : (יג) ואמרתם · מתלאה . חסר ה"א כמו מזה בידך מה זאת התלאה בעבור המארה אין לחם לשום בשולחן : והפחת' אותו . שהוא כמו פיח ואין בו כדי : והבאתם . הנה השולחן רק ועל המזבח מנחה איננו [illegible] כליתי : (יד) וארור נוכל [illegible] ובעדרו . תושב מגזרת בנכליה' ענין מרמה : זכר שהוא תמים ומשחת כמו מושלך : ועתה

רשי

לי חפץ בכם ורבותינו דרשו בתורת כהנים אדם אומר לחבירו הגף לי את הדלת הזו אין תובע עליה שכר הדליק לי את הנר הזה אין נוטל עליה שכר ואתם מי בכם שסגר דלתי חנם ולא הארתם מזבחי חנם ק"ו בחל' עשיתם חנם דברים שדרכן לעשותן בשכר לפיכך אין לי חפץ בכם : (יא) גדול שמי בגוים · אמרו רבותינו דקרו לי' אלהא דאלהיא אפילו מי שיש לו עכו"ם יודע (שיש אלוה) שהוא על כולם ובכל מקום מתנדבים לשמי אף העכו"ם ורבותינו פירשו אלו תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה בכל מקום וכן כל תפלות ישראל שמתפללין בכ"מ הרי הן לי כמנחה טהורה וכן ת"י וכל עידן דאתון עבדין רעותי אני מקבל צלותכון ושמי רבא מתקדש על ידיכון וצלותכן כקרבן דכי קדמי וכן פירש המקרא ולמה אתה מחללין שמי והלא גדול הוא בגוים ואני אהבתי וחיבתי עליכם שבכל מקום שאתם מתפללין לפני ואף בגולה מוקטר ומוגש הוא לשמי : ומנחה טהורה · הוא לי כי על ידכם שמי נורא בגוים ואתם מחללין אותי ואת שמי : (יב) וניבו נבזה אכלו · ניבו של מזבח הסגור בשפתותיכ' זהו תמיד נבזה אכלו אתם אומרי' עליו כלומ' כבר הוצאת' עליו דבה זו וניב זה החזקתם למזבחי : אכלו . מאכלו : (יג) ואמרתם הנה מתלאה · בהמה כחושה ואנו עניים ואין יכולת להשיג למבחר נדרים וכן ת"י הא דאייתינא מליאותנא : והפחתם אותו . זו אחת מי"ח תיבות של תיקון סופרי' הפחתם אותו אותי נכתב אלא שכינה הכתוב וכתבו אותו והפחתם והדאבת' לשון מפח נפש (איוב י"א) : אותי · ואת שולחני : (יד) נוכל . מתנכל במרמה בדברי שקר לפני לאמר אין לי טובה מזו : ויש בעדרו זכר איל ההגון לעולה והוא נודר זבח : משחת . בעל

נמסר בסדר בהעלותך : מבואו ד' ג' חסר וא' מ"ל וסימ' כי ממזרח שמש ועד מבואו · אל אלהים ה' דבר ויקרא . עשה ירח למועדים · מהלל שם ה' דהלל . תנינא חסר דאל אלהים : טהורה ה' ג' מ"ל וב' חס' וסימ' אשר לא טהרה היא שנים · אשר איננה טהרה . לשמי ומנחה טהורה · כל צפור טהורה תאכלו : יראת ה' טהורה . ג' בתראי ס"ל אחד ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא : לאדני ז' כתיב כן וסימ'

תולדות אהרן

מוקטר מוגש . מנחות קי : את הפסח : סוטה ל ב"ק סז ·

רדק

בכם איש אחד שיתן אל לבו דבר שקרבנות הנבזים : ויסגור דלתים . יסגיר דלתי העזרה שלא יביא שם אד' קרבן כי טוב הוא שלא יביאו קרבן משיביאוהו נבזה : ולא תאירו על מזבחי חנם · ולא תבעירו כמו נשים באות מאירות אותה פי' ובחנם תבערו אש על המזבח כי הקרבן שהקריבו עליו לא לרצון יהיה לכם ולא למביאים אותו וזהו שאמר אין לי חפץ בכם כי משיבכם רעים ומנחתכם אינם רצוים אפי' היתה טובה כל שכן שהיא רעה ואין לי חפץ ורצון לא במנחתכם ולא בכם:(יא) כי ממזרח שמש ועד מבואו . כל הישוב הוא ממזרח למערב ואיננו כן מצפון לדרום כי איננו מיושב כולו : גדול שמי בגוים · כי אע"פ שעובדים לצבא השמים מודים כי שאני הסבה הראשונה אלא שעובדים אותם לפי דעתם שיהיו אמצעיים ביני וביניהם ואמרו רז"ל דקרו ליה אלהא דאלהין : ובכ"מ מוקטר ומוגש לשמי · אם הייתי מלוה אותם כמו שצויתי אתכם היו מקטירים ומגישים לשמי ועוד כי מנחה טהורה היו מגישים לא כמו שאתם עושים שאתם מגישים מנחה טמאה ונבזה או פירושו אע"פ שהם מקטירים ומגישים לעכו"ם דעתם לשמי : (יב) ואתם מחללים אותי . הפך הגוים שהם מכבדים ומגדלים שמי וכי יש חלול גדול מזה שתאמרו שלחן ה' מגואל הוא שפירושו נבזה הוא : וניבו נבזה אכלו • ניבו דברו כמו ניב שפתים ר"ל דברו של הכהן המקריב מה הוא שאומר תמיד נבזה אכל· כלומר לחם המזבח ואכלו שהוא חלב ודם מגואל ונבזה הוא ויש מפרשים וניבו מענין תנובה וי"ת בסיר הוא ובסירן מתנתא מיניה : (יג) ואמרתם . עתה יוכיח ישראל המביאים הקרבן תאמרו בהביאכם השה לעזרה הנה מתלאה כלומר יאמר כל אחד לחבירו בהביאו הקרבן כמה אני יגע ולואה מזה השה שנשאתי על כתפי ר"ל שהוא שמן ובעל בשר : והפחתם אותו · והפילו אותו על הקרקע דרך בזיון וכן תרגום יונתן ושניקתון יתיה כמו וינער ה' שתרגומו ושניק ה' ויש מפרשים אותו מענין מפח נפש שעניינו דאבון נפש כלומר תכאיבו ותדאיבו נפש בעל השה כי גזלתם אותו כמו שאמר והבאתם גזול ואחז"ל פירש והפחתם מענין נופח כלא פחם כלומר הם אומ' ורים כי יגעים הם ונלאים מתורת הקרבן שנשאו על כתפם לומר שהוא שמן ובעל בשר והוא בהפך כי כל כך הוא כחוש ודל בשר שאם תנפחו בו יפול לארץ ותרגם יונתן הנה מתלאה הא דאיתונא מליאותנא : (יד) וארור נוכל . חושב מחשבה רעה ועושה בערמה וכן מן הדגוש אשר נכלו לכם ויתנכלו אותו להמיתו וכן תרגום לכרגו בערמה למקטליה בנכליה : ויש בעדרו זכר · פירוש זכר תמים וכן.

מצודת ציון

כן יקראו כל הקרבנות שבאים למנחה ולדורון וכן וערבה לה' מנחת (לקמן ג) : (יא) מבואו · ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח) : מקטר · מל' הקטרה : מגש : ענין הקרבה : (יב) וניבו · ענין אמירה כמו בורא ניב שפתים (ישעיה נז) : אכלו . מאכלו : (יג) מתלאה · ענין עיפות ויגיעה כמו את כל התלאה (שמות יח) : והפחתם . ענין דאבון ותוגה כמו מפח נפש (איוב יא) או הוא מל' הפחה ונשיבת רוח : (יד) וארור · ענין קללה : נוכל · ענין ערמימות כמו ויתנכלו אותו בראשית

מצודת דוד

פניך לכבדך בעבור מתן כזה אם תביא לו מבלי הקדמת פשע : אמר ה' · ר"ל כן אמר ה' : (ט) ועתה חלו נא · עשו בחינה והעתירו בעדינו אל ה' אם יתן אותנו בעבור תפלתכ' הלא המאר' המשתלחת באה היא בעבורכ' וכי מהמתכ' ישא לנו פנים הלא אין הסגור נעשה הסגור : (י) מי גם בכם · הלואי ימצא מי גם בכם ויסגור דלתי בית המקדש שלא יבוא מי שמה להרים הכר : ולא תאירו · לא תבעירו אש על מזבחי בחנם : אין לי חפץ בכם . נבוא להראות לפני בבית המקדש והיה אם כן מהראוי לסגור דלתות בית המקדש : לא אקבלם מידכם ברצון וכאומר ולמה א"כ תבעירו אש על מזבחי בחנם : (יא) כי ממזרח שמש · אשר ממקום זריחת השמש עד מקום שקיעתו גדול שמי בין העכו"ם כי כולם מודים בו יתברך שהוא הסיבה הראשונה המשפעת בכולם רק איזה מהם יחשבו שהנהגת העולם השפל בא הכל ממערכת השמים : ובכל מקום מוקטר מגש לשמי . ר"ל מה שהעובדי כו"ם מקטירים למערכת השמים להתרצות לפניהם כוונתם הוא שבזה יכבדו ויעבדו את הסבה הראשונה ובזה באמת יטעו כי לא נגה עליהם אור התורה והנבואה : ומנחה טהורה . ומה שמביאים לקרבן ותשורה היא טהורה ונקיה לפי דעתם הנראה בעיניהם : כי גדול שמי בגוים . ולכן לפי טעותם יקריבו למערכות השמים מנחה טהורה : (יב) ואתם . אבל אתם מחללים את ה' במה שאתם אומרים שלחן ה' והוא המזבח מתועב הוא על כי מרק עליו הדם ונקטר עליו החלב דברים שנפש האדם קצה בהם ובעבור זה תקריבו גם בעלי מומין כמ"ש למעלה : וניבו . ר"ל ניב אמרי המזבח הסגור בפיכם לדבר בו הוא לומר הנה מאכלו הבוטח עליו הוא נבזה ומתועב והוא כפל ענין במ"ש : (יג) ואמרתם הנה מתלאה · ר"ל כאשר הביאו לקרבן כבש כחוש ורז תכחשו לומר הנה נעייתי נלאה ועיף ממשא הכבש שנשאתי על כתפי כי הוא שמן ובעל בשר והדריכם למפח נפש למקום ב"ה כי תעיזו לשקר לפניו : והפחתם אותו · הוא תקון סופרים והראוי אותי ובלא תקון יאמר שאמר הנה איננו בעל בשר וכבד במשא כי הוא כחוש וקל במשא עד שתוכלו לנדנדו בנפחת רוח הפה והוא ענין גוזמא : והבאתם גם אתם מביאים לפני קרבן גזול ופסח וחולה: והבאתם את המנחה . ר"ל הואיל ומאחת מאלה הביאו את הקרבן והתשורה וכי אקבלה ברצון מידכם : (יד) וארור נוכל · ארור המערים לומר שאין בידו יותר מובחר להקריב ממה שהביא אבל באמת יש בעדרו זכר מובחר וטוב הראוי לעולה :

נודר

רש"י

בעל מום כמו (ויקרא כ"ב) משחתם בהם: (א) אליכם. הכהנים אני מצוה המצוה הזאת שלא תקריבו אלה על מזבחי: (ב) וארותי. וקללתי את ברכותיכם מה שצריך לברך לכם הדגן והתירוש והיצהר: וגם ארותיה. וראשית אין לתלות הדבר על תנאי שתליתי בהם לא ישמע כי ידעתי שלא תשמעו לפיכך אני מעתה ארותיה: (ג) וזריתי פרש. של בהמות חגיכם על פניכם כלומר לא תקבלו בכל מאתי כי אם לרעה לבושת ואגעיר לכם את זרע השדה: ונשא אתכם אליו. פרש בהמות קרבנותיכם ישאו אתכם אליו להיות זוללים ונבזים כמוהו: (ד) להיות בריתי את לוי. שאני חפץ שתתקיימו (אתי) בברי' שכרתי לשבט לוי: (ה) החיים והשלום. שנאמר לפנחס את בריתי שלום (במדב' כ"ה) והוכפח לו ולזרעו אחריו הרי שיהא זרעו בחיים: ואתנם לו. שיקבלם במורא וכן עשה ויראני: נחת. לשון חתת נתירא: (ו) בשלום ובמישור הלך אתי. אהרן אלעזר ופנחס וכן במעשה העגל השיבו כל שבטיהם מעון שנאמר ויאספו אליו כל בני לוי (שמות ל"ב): (ז) כי שפתי כהן. עליהם מוטל לשמור דעת למה שהרי תורה יבקשו מפיהו שכבר דבר זה מסור להם ועל מפתחו ליפקב (דברים ל"ג): כי מלאך. שלוחו של

אבן עזרא

(א) ועתה. דברתי אליכם: (ב) אם. וארותי את ברכותיכ' כדרך יגיע חפצי וגם ארותיה מפעלי הכפל והטעם הברכה: וגם. ככה עשיתי עד עתה כי ארותי את הברכה מפני שלא שמתם על לב: (ג) הנני. אגער בזרע שלא יצמח בעבור הזה שמתי ריק ומלא חגיכם כמו אסרו חג בעבותים והנה פירוש חגיכם קרבנותיכם אזרה אותם על פניכם ופע' אהחיקו' מעל פני שלא ארצה אתכם: ונשא אתכם. הנושא הוא שלוים אליו: (ד) וידעתם. אז תדעו אם לא תשמעו אלי עתה ידבר עם ישראל שהם חייבים לכבד הכהנים משרתי השם ועמו כאשר יורו אתכם ולא תביאו מנח' בעל מום. (ה) בריתי. כרתי ברית עמו כי בעבור שהו' מקריב קרבני יהי' לישראל החיים והשלום וטעם ואתנם על ישראל שהשם נתנם לו בירא' ממנו והוא ירא השם: נחת הוא. מבנין נפעל והשלם נחת כמו לב נשבר ומלה מגזרת תרא' חתת והטעם כפול וי"א כי ואתנם לו מצות וחוקים והם תורת כהנים: (ו) תורת. אמר יפת זה נאמר על אהרן ורבי ישועה אמר על פנחס והנכון כי על שניהם אמר ועל בניהם הקדושים כי ככה ראוי להיות כהן גדול: היתה בפיהו. איננו מקבל שוחד: ועולה. לשאת פנים: בשלום. עם ישראל: ובמישור. לעשות מצותי: (ז) כי. דבק כי בהיות הכהן ישר ירבו הישרים והנה שפתי כהן דבק עם אשר למעלה

מלאכי ב

ב א וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה
הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים: ב אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ
וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת כָּבוֹד
לִשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי
בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה וְאָרוֹתִי אֶת־
בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אָרוֹתִיהָ כִּי אֵינְכֶם
שָׂמִים עַל־לֵב: ג הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־
הַזֶּרַע וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ
חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו: ד וִידַעְתֶּם
כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֵת הַמִּצְוָה
הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת: ה בְּרִיתִי ׀ הָיְתָה
אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם־לוֹ
מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת
הוּא: ו תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ
וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם
וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב
מֵעָוֺן: ז כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־
דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי

(גליון: ד' ר"פ בסיפר · מלעו' פסוק · ל' וס' · ל' · ל' · כ' פס"ל · ל' · כ' · ל' ופ"ל · כ"כ בליסגא · ל' · ו' · כ"כ בליסגא)

תרגום

בְּעַמְמַיָּא: א וּכְעַן לְכוֹן
תַּפְקֵידְתָּא הָדָא כָּהֲנַיָּא:
ב אִם לָא תְקַבְּלוּן וְאִם לָא
תְשַׁוּוּן דַּחַלְתִּי עַל לִבָּא לְמִתַּן
יְקָרָא לִשְׁמִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
וְאֶשַׁלַּח בְּכוֹן יָת מְאֵרְתָא
וְאֵלוּט יָת בִּרְכַתְכוֹן וְאַף
אֲלוּטְנֵיהּ אֲרֵי לֵיתְכוֹן מְשַׁוִּין
דַּחַלְתִּי עַל לִבָּא: ג הָא אֲנָא
נָזֵיף לְכוֹן בְּעַלַּת בַּר זַרְעָא
וְאַגְלֵי בַּהֲתַת חוֹבֵיכוֹן עַל
אַפֵּיכוֹן וְאֶבַטֵּל רְבוּת חַגֵּיכוֹן
וְיִתְמְנַע חוּלָקְכוֹן מִנֵּיהּ:
ד וְתִדְּעוּן אֲרֵי שַׁלְחִית לְוָתְכוֹן
יָת תַּפְקֵידְתָּא הָדָא לְמֶהֱוֵי
קְיָמִי דְּעִם לֵוִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת:
ה קְיָמִי הֲוָה עִמֵּיהּ חַיֵּי וּשְׁלָמָא
וִיהַבִית לֵיהּ אוּלְפַן אוֹרַיְתִי
שְׁלִים וּדְחִיל מִן קֳדָמַי וּמִן
קֳדָם שְׁמִי דָּחִיל הוּא:
ו אוֹרַיְתָא דִקְשׁוֹט הֲוָה
בְּפוּמֵיהּ וְשִׁקְרָא לָא אִשְׁתְּכַח
בְּסִפְוָתֵיהּ בִּשְׁלָמָא וּבִתְרִיצוּתָא
הֲלִיךְ קֳדָמַי בִּתְרִיצוּתָא הֲלִיךְ קֳדָמַי
וּסְגִיאִין אֲתִיב מֵחוֹבָא: ז אֲרֵי
שִׂפְתֵי כָהֵן יִטְּרוּן מַדַּע וְאוּרָיְתָא יִבְעוֹן מִפּוּמֵיהּ אֲרֵי

מסורה

נמסר בישעיה ריש סימ' כ"ח: אם לא ה' ר"פ וסימ' אם לא אל בית אבי. אם לא ימצא הגנב ונקרב. אם לא תשמור לעשות. אם לא את רמי נבות. אם לא תשמעו ואם לא תשימו על לב דסי'. אם לא ישו' הרבו ילטוש. אם לא שוית ודוממתי. אבלא תדעי לך היפ', בנשים וכל ר"פ דאיוב רכוותא אם לא בט"ב ואם לא וסי' ואם לא איפא מי יכזיבני. ואם לא ישמעו בשלח: והשלום ב' וסימ' בריתי היתה אתו החיים. האמת והשלום אהבו: ורבים ו' בקריאה וסימ' ורבים השיב מעון. ורבים מביאים מנחה לה' ד"ה. ורבים מהכהנים ב' בספ"ק עזרא. ורבי' מישיני אדמת עפר יקיצו. ורבי' מעמי הארץ מתיהדי'. ותורה ת' וסי' כי שפתי כהן. הוא על הוה. ויקם עדות. כי נר מצוה. ואת

תולדות אהרן

וזריתי. שבת קנ"א: בריתי. עקידה שער פג: ומפני שמי. ברכות יב (ברכות ג ס): תורת אמת. סנהדרין ו (אבות פו): בשלום ובמישור. (סנהדרין יח): שפתי כהן. מ"ק יז חגיגה טו:

רד"ק

וכן כלומר ישיו כאמר לכן דבר כלמד מעניט ורבים כמוהם: ונודר וזובח משחת. זכר שנודר לפי שיש קרבן שהוא כשר לנדבה ואינו כשר לנדר כמו שרוע וקלוט לפיכך אמר ונודר כי אפי' לנדר מביאין קרבן משחת משחת ר"ל שיש בו מום ענין המשחתה כמו כי משחתם בהם לא שהיה בה רק מום ספונ: כי מלך גדול אני. איך תבזו אותי: ושמי נורא בגוים. ואתם שאתם

אתכם מכל הגוים לא תיראו ממני: (א) ועתה. הכהנים לפי שהם מקבלים הקרבן המשחת תמיד כמצוה אותו והיה להם למנוע אותם ולהסירותם כי אין זה הקרבן ראוי התורה. (ב) בכם. במקבלים ובמביאים: את ברכותיכם. שברכתי אתכם אחר בואכם בארץ כמו שכתוב אחר ... עתה ארותי שברכה שנתתי לכם ... (ג) הנני גוער לכם. ענין ההשחתה כמו גערת ... וזריתי פרש ... [illegible]

מצודת דוד

ונודר. והוא מנדר וזובח לה' בם נשחת וכתוב: כי מלך גדול אני. ומהראוי א"כ להקריב לפני מן המובחר: ושמי נורא בגוים. כל העכו"ם יראים מלפני:

ב (א) ועתה אליכם. אליכם הכהנים אני המצוה הזאת לבל תקבלו קרבן נשחת ובחום: (ב) לתת כבוד לשמי. לבל תחשבו בקרבן שאין ראוי לי: ושלחתי בכם. בכהנים ובהעם: וארותי את ברכותיכם. ר"ל את הברכה שברכתי אתכם מעת הובד היכל ה' כמ"ש בתני אהפך לקללה: וגם ארותיה. ר"ל גם המארה המשמשת עתה אהיה במקרה כי אני ארותיה כי אינכם שמים על לב להזהר בכבודי: (ג) הנני גוער לכם. בעבורכם אגער את הזרע לבל יצמח: וזריתי. אפזר זבל על פניכם ותוזר ומפרש זבל מהבהמות שאתם מקריבים לפני שהוא הדבר היותר נמאס בבהמה אותו אפזר בזות אתכם בו כדרך שאתם מבזים שמי: ונשא. הענין הזה שבידכם ישא אתכם אל הבזיון הזה: (ד) וידעתם. דעו לכם אשר שלחתי אליכם המצוה הזאת להיות נזהרים בכבודי הוא למען תקבלו גמול טוב להיות מתקיים הברית אשר כרתי עם שבט לוי ר"ל עם אהרן ראש השבט כי עמו כרתי הברית להיות הכהונה לו ולזרעו אחריו: (ה) בריתי היתה אתו. הברית שהיתה לי עמו הוסיפה לו החיים והשלום: ואתנם לו מורא ויראני. ר"ל אף שלא נתתים לו בעבור המורא שהיה בלבו ויירא מפני ובפל המלוא לחוזק הענין: נחת הוא. היה מתפחד ונרעד: (ו) תורת.

מצודת ציון

(בראשית לו): (ב) המארה וארותי. מלי ארירה וקללה: (ג) גוער. ענין זעקת מוסר: וזריתי. אפזר כמו מזרה ישראל (ירמיה לא): פרש. זבל וגללה כמו וקרבו ופרשו (ויקרא ד): חגיכם. כן יקראו הקרבנות לפי שהיו מביאים אותם בחג וכן אסרו חג בעבותים (תהלים קיח): (ה) נחת. ענין פחד כמו ויהי חתת אלהים (בראשית לה): (ו) ובמישור. מל' יושר: (ז) מלאך. שליח כמו ויאמר

מַלְאַךְ יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא׃ ח וְאַתֶּם
סַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ הִכְשַׁלְתֶּם רַבִּים
ג' וחד ופתחם בַּתּוֹרָה שִׁחַתֶּם בְּרִית הַלֵּוִי אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת׃ ט וְגַם־אֲנִי נָתַתִּי
אֶתְכֶם נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְכָל־הָעָם
כְּפִי אֲשֶׁר אֵינְכֶם שֹׁמְרִים אֶת־דְּרָכַי
וְנֹשְׂאִים פָּנִים בַּתּוֹרָה׃ י הֲלוֹא אָב
כ' כים אחד אֶחָד לְכֻלָּנוּ הֲלוֹא אֵל אֶחָד בְּרָאָנוּ
ג' מַדּוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאָחִיו לְחַלֵּל בְּרִית
אֲבֹתֵינוּ׃ יא בָּגְדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה
ז' . כ"א נֶעֶשְׂתָה בְיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלָ͏ִם כִּי ׀
ט' חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ יְהוָה אֲשֶׁר אָהֵב
כ' וּבָעַל בַּת־אֵל נֵכָר׃ יב יַכְרֵת יְהוָה
ג"ג לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה מֵאָהֳלֵי
ג' יַעֲקֹב וּמַגִּישׁ מִנְחָה לַיהוָה צְבָאוֹת׃
י"ו ר"פ יג וְזֹאת שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ כַּסּוֹת דִּמְעָה
ג' אֶת־מִזְבַּח יְהוָה בְּכִי וַאֲנָקָה מֵאֵין
כ' . ד' עוֹד פְּנוֹת אֶל־הַמִּנְחָה וְלָקַחַת רָצוֹן

מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת הוּא׃
ח וְאַתּוּן סְטֵיתוּן מִן אוֹרְחָא
אַתְקֵלְתּוּן סַגִּיאִין בְּאוֹרַיְתָא
חַבֵּלְתּוּן קְיָמָא דְּעִם לֵוִי אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת׃ ט וְאַף אֲנָא יְהָבֵית
יָתְכוֹן בְּסִירִין וְחַלָּשִׁין לְכָל
עַמָּא כְּמָא דְּלֵיתְכוֹן נָטְרִין יָת
אוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמַי וְנָסְבִין
אַפִּין בְּאוֹרַיְתָא׃ י הֲלָא אַבָּא
חַד לְכֻלָּנָא הֲלָא אֱלָהָא חַד
בְּרָא יָתָנָא מָא דֵין נְשַׁקַּר גְּבַר
בְּאָחוּהִי לְאַפָּסָא קְיָמָא דִּי
עִם אֲבָהָתָנָא׃ יא שְׁקַרוּ דְּבֵית
יְהוּדָה וְתוֹעֵבְתָּא אִתְעֲבִידַת
בְּיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשְׁלֶם אֲרֵי
אֲפִיסוּ דְּבֵית יְהוּדָה נַפְשְׁהוֹן
דַּהֲוָת קַדִּישָׁא קֳדָם יְיָ דְּרָחֵם
וְאִתְרְעִיאוּ לְמִסַּב לְהוֹן נְשִׁין
בְּנַת פַּלְחֵי כוֹכְבַיָּא׃ יב יְשֵׁיצֵי
יְיָ לִגְבַר דְּיַעְבְּדִנַּהּ בַּר וּבַר בַּר
מִקִּרְוֵי יַעֲקֹב וְאִם כָּהֵין הוּא
לָא יְהֵי לֵיהּ מְקָרֵיב קוּרְבָּנָא
בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּייָ צְבָאוֹת׃
יג וְדָא תִנְיָנוּת דִּי אַתּוּן עָבְדִין חָפַת דִּמְעֲתָא יָת מַדְבְּחָא דַּייָ דִּי בָכָן וְדִי מְדַנְקִין
מִדְּלֵית עוֹד אִתְפְּנָאָה לְקוּרְבָּנָא וּלְקַבָּלָא יָתֵיהּ בְּרַעֲוָא מִיֶּדְכוֹן׃

רשי

של הקב"ה כמלאכי השרת לשרת לפניו וליכנס לפנים במחילתו : (י) לחלל ברית אבותינו · ברית שכרת הקב"ה עם אבותינו בסיני : (יא) כי חלל יהודה . את עצמו שהיה קדש לה' ראשית תבואתו (ירמי' ב') : ובעל בת אל נכר . שנשאו נשים עכו"ם בבבל ואפילו הכהנים כמו שמפורש בספר (עזרא ט) ורבותינו אמרו מלאכי זה עזר' : (יב) ער ועונה. ער בתלמידים ועונה בחכמים · ער ל' אדם חריף : ומגיש מנחה . ואם כהן הוא לא יהי' לו בן מגיש מנחה : (ג) שנית תעשו הראשונה שהוכחתי הרב' היא קשה שנשא נכריות ואפי' הוא פנוי וזאת שנית קש' ממנ' שהנשוי ישראלי' נשאו עליהם את הנכריות לפי שנתפחמו הישראלי' ברעב ובגול' ונתגנו עליהם והיה מושיבם בביתו צרורה כאלמנות חיות והנכריות היתה גברת : כסות דמעה את מזבח · שהיו באות לפני מזבח ה' ובוכות לפניו ואומרו' מה חטאנו ומה מצאו אנשינו בנו עול הגנו לפני המזב' להבדק כסוטות : מאין עוד פנות וגו' . עד שאתכם כדי שאפנה אל מנחתכם ולקחת רצוי מידכם : ואנקה . לשון אנחה שאדם מצטער בלבו דמלי"א בלע"ז ואב לכולם האנק דום (יחזקאל כ"ד) ואם אנקה לשון צעקה היכן הדממה ותרגומו דמדנקין וכן תרגם (שם כ"ד) ונקותם בפניכם ותדנק ל' אדם הנוהם ומצטער בעצמו :

ולא

אבן עזרא

למעלה כי מלאך שליח השם הוא בינו ובין ישראל : [ח] ואתם · יוכיח את שלא ישמעו אליהם להביא הגזול : הכשלתם · אתם מורי התורה : (ט) וגם · אתם בזיתם אותי לאמר כי מזבחי בזוי הוא עתה יוכיח הכהנים שהם נושאים פנים לגדולים : (י) הלא · פרשה אחרת להזכיר עון אחר שהיו מגרשי' נשותיהם והם בוכות בעבור נשים נכריות ככתוב בספר עזר' והיה להם לשום לב לאמר הלא אב אחד הוא יעקב אם כן שאבינו אחד ובוראינו אחד למה נבגו' איש באחיו או באחותו כי בעבור זאת הפרש' לחלל ברית אבותינו שקיבלו את התורה : (יא) בגדה · קדש השם לישראל בנים ובנות ככתוב מכעס בניו ובנותיו : ובעל · מגזרת כי יבעל בחור בתולה : בת אל נכר · עובדת עכו"ם והטע' שאיך' מאב אחד ומאל אחד : (יב) יכרת . ער ועונה · מטעם הענין בן ונכד ויפת אמר כאשר תלין נפשו יהיה בנו ער ועונה כי לא נכרת' משפחתו ואם העושה זאת התועבה כמו אשר יעשנה הוא כהן לא יהיה לו בן מגיש מנח' : (יג) וזאת · טעם שנית כי האחת הגזול ובעל מום והשני כי מזבחי מכוסה דמעה בכי ואנקה בעבור בנות ישראל הבוכות

שבת קרשך.נעשת'ט' בקריא' וסי' והיה אם מעיני חער'נעשת' לשגג' נעשתה התועבה הזאת בישראל . ותגד לך ושמעת ודרשת · בגדה יהודה . ואחיתפל ראה כי לא נעשתה . ויקם ה' את דברו אשר דבר עלינו ב' בפסוק . כי נתרצה· וידעו כי מאת אלהינו נעשתה המלאכה : ולקחת ד' בקריאה וסימ' יברותי דיוסף לבושין ררעו'

תולדות אהרן שמתם.ככורו' כו:
אני נתתי· תענית
כ' : בגדה יהודה · מגלה טו סנהדרין פב : כסות דמעה · גטין לה סנהדרין כב :

רדק

שפתיו דעת המצות והחקים להורותם בשפתיו לישראל כמו שאמר בתורה ולהורות בני ישראל את כל החקים אשר דבר ה' אליהם ביד משה ונאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל לפיכך יבקשו ישראל תורה מפיהו : כי מלאך ה' צבאות הוא : כי הוא שליח האל יתברך להורות דברי האל לישראל ותרגם יונתן ארי משמש קדם ה' צבאות הוא : (ח) ואתם סרתם מן הדרך · שדרך הכהנים הראשונים הכשלתם רבים בתורה הפך רבים השיב מעון : ברית הלוי . ברית שכרתה אתו כמו שאמר : (ט) וגם אני : נבזים ושפלים לכל העמים כמו שאתם מבזים אותי כן נתתי אתכם נבזים שבשעה שאתה נושאים להם פנים ולא תרצו להוכיחם כדי שיאהבו אתכם אתן אתכם בעיניהם נבזים ושפלים כמו שאומרי' בני אדם ססדי שקרי אגורייהו וזלי כפי אשר אינכם שומרים את דרכי מדה כנגד מדה אתם בוזים אותי כאינכם שומרים דרכי ונתתי אתכם נבזים ושפלים : ונושאים פנים בתורה · אתם נושאים פנים לגדולים בדבר התורה שאמרה לא תקריבו את אלה לה' וכשהם מביאים קרבן בעל מום תיראו מלהוכיחם ולומר להם קרבן זה פסול הוא : (י) הלא אב אחד לכולנו · עתה שב להוכיחם הנביא על עבירה אחרת שנשאו נשים נכריות כמ"ש בספר עזרא ואפי' מי שהיתה לו אשה מישראל היה נושא עליה אשה נכרית ואוהבה יותר מן הראשונה ועל זה אמר הלא אב אחד לכולנו כי כולנו בני יעקב כאיש כאשה וכולנו אחים א"כ מדוע נבגד איש באחיו ועוד אמר הלא אל אחד בראנו כלומר באל אחד אנו מאמינים שאף בראנו לא כעו"ג שאתם נושאים נשים מהם לחלל ברית אבותינו כי ברית אבות הוא שלא לבגוד באשתו כי אברהם אבינו אע"פ שלא היו לו בנים משרה לא בגד בה שישא אשה אחרת עליה עד שהיא מרצונה אמרה לו בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה וכן יצחק אבינו אע"פ שהיתה רבקה עקרה לא נשא אחרת עליה · וכן יעקב אבינו לא נשא מרצונו אשה על נשיו עד שכן נתנו לו רשות מדעתן : (יא) בגדה . ובירושלם · כלומר אפי' בירושלם שהוא מקום בית המקדש עשו התועבה הזאת בקדש ה' אשר אהב · דבוק האיש והאשה הוא קדש ה' דכתיב ודבק באשתו · ולזה לישראל שיהיו קדושים והקדוש הוא שלא ישלחו עצמם אל כל אשה כמו שעושים הגוים · ובסוף העריות אמר קדושים תהיו · וישראל ג"כ נקראו קדש כמו שאמר קדש ישראל לה' . והנה הם מחללים אותו הקדש שהיא בת ישראל ונושאים נכריות עליהן זהו בעל בת אל נכר כלו' בת שעובדת עכו"ם הפך מה שאמר אל אחד בראנו · ורז"ל פירשו כי כל הבא על העכו"ם כאלו נתחתן לעכו"ם דכתיב ובעל בת אל נכר וכי בת יש לו לאל נכר אלא זה הבא על העכו"ם : (יב) יכרת ה'· ער ועונה· כלומר שלא ישאר בביתו חי שלא יהיה בביתו מי שיענה הקורא שם · ועד הפך המת שהוא ישן כמו שאמר פן אישן המות ישנתי אז ינוח לי· וי"ת ער ועונה בר ובר בר.ורז"ל פירשו אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות כי גם מן הכהנים נשאו נשים נכריות כמ"ש בספר עזרא: (יג) וזאת שנית תעשו· שנית למה שזכר תחלה בזיון המזבח בבעל מום אמר עוד שנית תעשו למזבח שאתם גורמים כסות דמעה את מזבח ה' שבאות נשיכם הישראליות ובוכות עליו לפני על שאתם עוזבים

לכן

מצודת ציון

ויאמר חגי מלאך ה' (חגי א) : (ח) סרתם · מל' הסרה : הכשלתם · מל' מכשול : (ט) כפי · כשיעור כמו איש כפי אכלו (שמות יב) · ונושאים פנים · זה הלשון יאמר על הכבוד והחשיבה וכן ופני רשעים תשאו (תהלים פב) : (י) נבגד · ענין פשע ומרד : באחיו · ענינו אחוה וקורבה : לחלל · ענין הבטול והפרה : (יב) ער · מל' התעוררות : ועונה : מל' עניה ותשובה : מאהלי · ר"ל מאהלי תורה : ומגיש · מקריב : מנחה · תשורה וקרבן : (יג) כסות · מלשון כסוי : ואנקה · ענין צעקת אנחה כמו אנקת אסיר (תהלים קב) : פנות . מל' הפנה וסבוב :

ושאר

מצודת דוד

למד תורה עם העם ולא נטה מדרך האמת : ועולה וגומר . כפל הדבר במ"ש : הלך אתי : ר"ל בעבור מעשי היה רודף לעשות שלום בין הבריות ולהדריכם בדרך מישור : ורבים · ע"י תוכחותיו השיב בני אדם מרובים לבל יעשו העון אשר חשבו לעשות : (ז) כי שפתי הכהן . ר"ל הנה כל זה ראוי לכל כהן כי שפתי כהן ראוים שישמרו את הדעת לדבר בם והראוי הוא שכל בני ישראל יבקשו תורה מפיהו ושהוא ילמדם : כי מלאך · כי הוא שלוחו של מקום להורותם הדרך הישר וכמ"ש וללוי אמר וגו' יורו משפטיך ליעקב (דברים לג) : (ח) ואתם סרתם מן הדרך · ר"ל מן הדרך המובחר הראוי אל הכהנים : הכשלתם · לא די שלא השיבותם מעון אלא שעוד הכשלתם רבים בדיני התורה : שחתם ברית לוי . מה שכרתי ברית עם אהרן ראש שבט הלוי לשרת בשמי ולכבדני הנה אתם שחתם אותו כי בזיתם אותו : (ט) וגם אני . ר"ל גם אני אשחית הברית כי אתן אתכם נבזים ושפלים בעיני העם וזהו הפוך החיים והשלום כי חיי הבזיון לאדם נכבד לא יקרא חיים ואין שלום בנפשו : כפי . כשיעור העון אשר אינכם וגו' כשיעור הזה יהיה לכם בזיון ושפלות : ונושאים פנים בתורה · נושאים פנים לעשירי העם להחניפם במשפטי התורה ומטים הדין : (י) הלוא אב אחד לכלנו . עתה חזר להוכיחם עוד בדבר אחר שגם הוא סבה שלא ירצה ה' בקרבנותיה' והוא הבגידה שבגדו בנשותיהם הכשרות כאשר יאמר בענין ופתח ואמר הלא אב אחד לכלנו כי כלנו בני אדם הראשון אנחנו ויש לנו קורבה מצד הגוף והלא אל אחד בראנו ר"ל הלא נפשות הישרים אצולות מאתו ממקור מחצבת הקדש ויש א"כ לנו קורבה מצד הנפש : מדוע . ר"ל ובהיות כן מדוע נבגד איש באחיו ר"ל באשתו שיש לו אחוה עמה מצד הגוף ומצד הנפש כי כשעלו מן הגולה שזפתן השמש ונשחרו ונמאסו בעיני בעליהן ונשאו עליהן נשים עכו"ם והוכיחם הנביא על זה ואמר מדוע נבגד בכן לחלל עוד בהבגידה ההיא את ברית אלהינו

רשי

(טו) ולא אחד עשה . הקב"ה לאדם וחוה תחילה : ושאר · הרוחות והנפשות לו היו מאדם הראשון יצאו כולם : ומה האחד מבקש . (שבזוגו) מבקש למצוא עלילות לאשתו שהיא בת זוגו שהוא זרע אלהים מה הוא תועבה שמבזה אותה וחכו ל' תרגום של יונתן אלא שי"ת ומה האחד מבקש כי אם זרע אלה' והפירוש נכון אם לא שהא' נקוד בפתח זקף נותק מפני הזקף את תיבת מבקש מלהתחבר עם ומה האחד וסמכו אל זרע אלהי' ויש פתרון על פי האגדה שמתקבלו נושאי הנשים אל הנביא אמרו לו ולא אברהם עשה כן שנשא הגר על אשתו ואמר להם ושאר רוח לו לא דעתו כדעתכם לא נתן בה עיניו דעת אחרת היה' לו אמרו לו ומה האחד מבקש מה היתה דעתו אמר להם להיות לו זרע אלהים ותרגום של יונתן הוכשר בעיני שלא מצינו לא במקרא ולא במשנה שאר משמש לשון אחר אלא במקום שאדם יכול לפרשו בלשון שיריים כמו (דניאל ז') אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה ובלשון משנה ושאר חייבי מיתות תן מאותן שפירש אבל ל' שאר משמש אין שאר משמש : ונשמרתם ברוחכם · ובאשת נעוריך אל יבגד רוחך : (טז) כי שנא שלח · ורבותינו חלוקין בה במס' גיטין יש מהם אומרים אם שנאת שלח אותה בגט ותנשא לאחר : וכסה חמס על לבושו אבל זאת כלום הוגנת לעשות שתפרוש עליה טליתך להחזיקה לך כאשתך והחמס פרוש על אותה טלית שבלבך עליה שנאה ואתה מקיימה ומצערה תמיד : (יז) באמרכם כל עושה רע וגו' . או איה אלהי המשפט לפי שאתם רואים דרך רשעים צלחה וצדיקים מעונים וכשלים אומרים אתם בלבבכם אחת מב' דרכים הללו כל עושה רע טוב בעיניו או אין דין ואין דיין ליפרע וכן פתרון ל' המקרא כל עושה רע טוב בעיניו לכך הוא מצליח אותם או

מלאכי ב

מידכם : יד ואמרתם על־מה על
כי־יהוה העיד בינך ובין ׀ אשת
נעוריך אשר אתה בגדתה בה
והיא חברתך ואשת בריתך :
טו ולא־אחד עשה ושאר רוח לו
ומה האחד מבקש זרע אלהים
ונשמרתם ברוחכם ובאשת
נעוריך אל־יבגד : טז כי־שנא שלח
אמר יהוה אלהי ישראל וכסה חמס
על־לבושו אמר יהוה צבאות
ונשמרתם ברוחכם ולא תבגדו :
יז הוגעתם יהוה בדבריכם ואמרתם
במה הוגענו באמרכם כל־עשה
רע טוב ׀ בעיני יהוה ובהם הוא
חפץ או איה אלהי המשפט :

תולדות אהרן שנא שלח · קידושין נח :

תרגום

יד ואם תימרון על מה על דיי
אסהיד בינך ובין אתת
ינקותך די את שקרת בה
והיא שותפתך ואתת קימך :
טו הלא חד הוה אברהם יחידי
די מניה אתברי עלמא ומה
חד בעי אלהין די יתקים ליה
ולד מן קדם יי ותסתמרון
בנפשתכון ובאתת ינקותך
לא תשקר : טז ארי אם סנית
לה פטרה אמר יי אלהא
דישראל ולא תכסי חטאה
בלבושך אמר יי צבאות
ותסתמרון בנפשתכון ולא
תשקרון : יז אלהיתון קדם יי
בפתגמיכון ואם תימרון במה
אלהינא קדמוהי בראתון
אמרין כל דעביד ביש תקין
קדם יי ובהון רעוא קדמוהי
או אן אלהא דעביד דינא :

י' כליבנא · ל' מ"ל · ל' · כ' גלמי · כ' · כ' מנהון נגביאים · ה' · ג' וס' כליבנא · ל' · ל' וחד אלהי משפט

אבן עזרא

הבוכות ולא אפנה עוד אל מנחותיכם ואין לי רצון בם : (יד) ואמרתם : והתשובה על כי השם היה עד ביניך ובין כל אחד ואחד ובין אשת נעוריו : (טו) ולא אחד . מכם עשה כדת ונשארה רוחו לו ואם תאמרו מה האחד הוא מבקש זרע אלהים כמצות השם ומעט ונשארה רוחו לו שלא להתעורב עם בת אל נכר על כן כתוב ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריך אל יבגוד רוחכם : (טז) כי שנא · השם ישנא שישלח איש את אשתו המסורה ושנא אשר יכסה או השם יראה חמסו שהוא בסתר : (יז) הוגעתם · פרשה אחרת ידעתם כי השם הנכבד לא ייגע ואיך יגיעוהו מעשיו רק הוא כלשון בני אדם שלא יסבול עוד כל עושי רע לולי שהוא טוב בעיניו לא היה מניחו לעשות ואם תאמרו עוד יעשה משפט מתי יהיה זה ואיה הוא למה לא יעשה משפט ואחת הנבואות לעתיד והתחלה יבא אליכם

ופי' בויצא : ונשמרתם ה' בקריאת השם' ואת העם צו לאמר אתם עוברים. ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם · ונשמרתם מאד לנפשתיכם לאהבת הד"ה . ובאשת נעוריך אל יבגוד · ודבתריה ולא

מצודת ציון

(טו) ושאר · ענין יתרון מעלה כי כשו מעלה יותר היא מתוספת להשאר וליתרון מעלה כמ"ש יתר מרעהו צדיק (משלי יב) כי מלת שאר מתוספת לשרים : רוח · ר"ל רוח חכמה ויראת ה': ברוחכם · ענין רצון כמו אשר נתן בו רוח (ישעיה לז) : (טז) חמס · ענין מתכסה רעה וגזל : (יז) הוגעתם · על'

רדק

לכן באתם נושאים עליהן נשים נכריות והנכריות אהובות והישראליות שנואות והם באות לבכי בבכי ואנקה ומכסות את המזבח דמעה : מאין עוד פנות אל המנחה · דין הוא שלא אפנה עוד אל מנחותיכם שתקריבו על המזבח כי המזבח עשיתם קרבן כבעל מום וגזול · ודמעת הנשים המעידים עליכם רעותיהם ולכן אין הדין שאפנה אל מנחותיכם : ולקחת רצון מידכם · שיהיה לרצון לכם : (יד) ואמרתם

ואם תאמרו על מה על דבר נשותינו לא יקבל מנחותינו . והתשובה על כי ה' העיד · הוא העיד בינך ובינה שאין אתה אוהב אותה ואין לבך עמה והוא עד עליך אשר בגדת בה : והיא חברתך · והיא היתה חברתך מקדם מימי נעורים · והנכון לפרש כי שני ענינים אמר היא חברתך לפי שבעודה אשת נעוריך כי כמו כשהיא אשת נעוריך היה לך לאהוב אותה יותר ולא למאסה כמו שאמר בישעיה ואשת נעורים כי תמאס · ואמר אחר כן ואשת בריתך כי כרתה ברית בינך ובינה כשלקחתה אשת נעורים או אינה אשת נעורים ואתה נשאת עליה אשה אחרת נכרית או היא בגידה גדולה כי אם היתה ישראלית וזה מנהג העולם לשאת אשה על אשה לקחת נכרית זו היא בגידה נכרית גברת במוה או יותר ממנה ודין הוא שתבכנה עליכם נשותיכם : (טו) ולא אחד עשה · אברהם שהיה אחד ולא לכל הבאים אחריו כאמונתו לא עשה כמו שאתם עושים כי לא רדף אחר התאוה ולא בעל אשתו בשרה אלא כדי להוליד זרע אלהים . כלומר שיהיה אלהים יתברך להוליד זרע כמו שאמר פרו ורבו : ושאר רוח לו · יתרון הרוח היה לו . ולפיכך לא רדף אחר התאוה ולא בעל אלא למצות פריה ורביה · ורז"ל פי' כי הם דברי העם לנביא והם דברי תמיה · אמרו לו והנה אברהם אבינו ע"ה שהיה אחד ולא עשה כן כמו שלקחתי שתי נשים שהיית אשתו ובעל הגר שפחתו ואעפ"י שאמר רוח לו והיה נביא . והנביא היה משיב להם ומה האחד מבקש זרע אלהים . כלומר כשבעל הגר לא בעל אלא כדי לבקש זרע לפי שלא היה לו זרע ורע משרה אשתו . ואעפ"כ הוא לא בגד בשרה אשתו כי ברצונה וברשותה עשה הדבר אבל אתם תשמרו ברוחכם ולא יבגוד אחד מכם באשת נעוריו להניח ולבעול בת אל נכר · ופירוש ושאר רוח לו ענין יתרון ומעלה כמו יתר שאת ויתר עז כי כמו שיש בשרים יתר ענין השאר וענין מעלה ושנה כן יש בשרים שאר ענין השאר וענין יתרון ומעלה כלומר יתרון רוח ומעלה היה לו לאברהם : אל יבגוד . כן דרך המקרא לדבר לנסתר ויבגוד נוכח במקום אחר · ות"י הלא חד הוה אברהם יחידי וגו' . ואלה התשובה היתה אליהם מן הנביא כמו שהקבותי והוכיח להם שלשה שיטים כענין : (טז) כי שנא שלח · אם שנא אחד מכם אשתו ישלחנה · כתרגומו ארי אם את סניתא לה פטרה . כלומר טוב הוא שישלחנה בגט והלך ותנשא לאיש אחר שיאהבנה אבל שתחזיק בה ותבעלנה כלבבך זו היא בגידה גדולה · וזו שאמר וכסה חמס על לבושו שהוא מראה שהוא אוהב אותה ודבק בה כלבושו שהוא דבק בבשרו ולא יפשיטנו כן הוא לא ירצה לגרשה ושולחה · וזו חמס מכסה על לבושו : (יז) הוגעתם ה' · על דרך משל מדבר על לשון בני אדם כי הוא ית' לא ייעף ולא ייגע · או איה אלהי המשפט

מצודת דוד

כי התורה אסרה זאת הדבר הזה קבלנו בברית בכללות כל דברי התורה : (יא) בגדה יהודה · הנה יהודה עשה דבר בגידה והתועבה נעשתה בישראל בהיותו יושב בתוך עמו כי עם היה נפרד מישראל ללכת לעם אחר ולקחת שם אשה לא היה המעשה רע כ"כ כמו שהוא בתוך עמו ונשא עכו"ם : ובירושלים · ר"ל ועוד הוסיפו אשמה לעשות זאת בירושלי' עיר הקדש : כי חלל יהודה קדש ה' · ר"ל כי חלל את עצמו שהיה קדש לה' ופתח נתחלל במה שאהב ונשא בת עכו"ם : (יב) אשר יעשנה . הדבר הזאת : ער ועונה מאהלי יעקב · שלא יהיה לו באהלי יעקב הם בתי מדרשות שם לא יהיה לו לא ער ולא עונה ער הוא תלמיד המעורר לשאול לרבו ספקותיו ועונה הוא חכם ועונה ומשיב על שאלות הספקות : ומגיש מנחה . רצה לומר ואם העושה זאת הוא כהן יכרת מזרעו מי המקריב קרבנות לפני המקום : (יג) וזאת שנית תעשו · רצה לומר מלבד הבזיון שעשיתם למזבח לקרוא שלחן מגואל ונבזה שהוא סיבה למאס בקרבנותיכ' עוד הוספתם לעשות עוד דבר שנית בבזיון המזבח במה שעל ידיכם מכסה דמעה את מזבח ה' והדמעה באה מבכי ואנקה לפי שלפעמים יזלו דמעה משמחת השחוק וכדומה לכן אמר שהדמעה באה היא מבכי ואנקה מה שהנשים עומדות סביב למזבח ובוכות על עלבונן : מאין עוד · מבלי אין עוד תאוה לד זכות לשתפנה אל המנחה שאתם מקריבים על המזבח ולקחת מידכם דבר מה ברצון : (יד) ואמרתם . ואם תאמרו על מה ולא הקרבן כי הבתם לומר שמלאתם בכן ערות דבר : על כי ה' · ר"ל כי אשיב לכם שזהו על כי ה' הוא לעד ביני ובין אשתך שנשאת בימי נעוריך אשר אתה לבדך בגדת בה אבל היא מתחברת לך והיא אשת בריתך כי מקיימת הברית שכרת עמה להיות לך לאשה כי אינה פונה אל מול הזרים ואין האשם אתך : (טו) ולא אחד עשה · ר"ל ואם תשיבו לומר והלא אברהם שקרוי אחד כמ"ש אחד היה אברהם (יחזקאל ל"ג) והלא הוא לא עשה כזאת הלא גם הוא נשא הגר במצרים על פני אשתו : ושאר רוח לו · אף כי היה לו יתרון רוח חכמה ויראת ה' ומעלה נפלאה : ומה האחד מבקש · רצה לומר על זה אשיב לכם ומה היה זה האחד מבקש בעשות זאת וכי עשה זאת למלאות תאותו הלא הכוונה היה להוליד זרע קדוש ירא אלהים משרה אשתו וכמו שאמרה היא אולי אבנה ממנה (בראשית י') : ונשמרתם . לכן תהיו נשמרים ברצונכם לכבשו בחזקה : ובאשת נעוריך אל יבגוד . ר"ל השם הרצון לאהבת אשת נעוריך : (טז) כי שנא שלח . אם שנאת אותה עד שלא תוכל להפות רצונך אל האהבה שלח אותה וגרשה ותנשא לאחר אשר תמצא חן בעיניו : וכסה וגו' . ר"ל או יכסה החמס על לבושו מתעל כלומר לא יסתיר החמס תחת לבושו שתהא אשתו יושבת תחתיו ולבו בל עמה אלא יגלה החמס והבגדה ויגרשנה או תהיו נשמרים ברצונכם לכבשו בחוזקה להסיר השנאה ולא תבגדו בכן לעשות לכן עלבון בקחת עליהן נשים נכריות : (יז) הוגעתם וגו' · אתם מייגעים לפני המקום בדבריכם ודבר הכתוב כלשון בני אדם כי האל יתברך לא ייעף ולא ייגע : ואמרתם . ואם תאמרו בדבר מה אנו מייגעים לפניו : באמרכם . ר"ל אשיב לכם במה שאתם אומרים כל עושה הרע הוא טוב בעיני ה' והוא חפץ בהם : או איה אלהי

מלאכי ג

ג א הנני שלח מלאכי ופנה
דרך לפני ופתאם יבוא אל היכלו
האדון אשר אתם מבקשים
ומלאך הברית אשר אתם חפצים
הנה בא אמר יהוה צבאות: ב ומי
מכלכל את יום בואו ומי העמד
בהראותו כי הוא כאש מצרף
וכברית מכבסים: ג וישב מצרף
ומטהר כסף וטהר את בני לוי
וזקק אתם כזהב וככסף והיו ליהוה
מגישי מנחה בצדקה: ד וערבה
ליהוה מנחת יהודה וירושלם כימי
עולם וכשנים קדמניות: ה וקרבתי
אליכם למשפט והייתי עד ממהר
במכשפים ובמנאפים ובנשבעים
לשקר ובעשקי שכר שכיר אלמנה
ויתום ומטי גר ולא יראוני אמר
יהוה צבאות: ו כי אני יהוה לא
שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם:

תרגום

א הא אנא שלח מלאכא ויפני
אורחא קדמי ובתכיף ייעול
להיכליה רבונא די אתון בען
ביה ומלאך קימא די אתון
צבן ביה הא אתי אמר יי
צבאות: ב ומן מסובר ית יום
מתוהי ומן יקום באתגליותיה
ארי רוגזיה כאשתא ממטי
וכבוריתא דמחורין בה:
ג ויתגלי לצרפא ולדכאה
כגבר די מצרף ומדכי כספא
וידכי ית בני לוי ויזקק יתהון
כדהבא וככספא ויהון קדם
יי מקרבין קורבן בזכו:
ד ויתגלי קדם יי קורבן אנש
יהודה ויתבי ירושלם כיומי
עלמא וכשנין דמקדמין:
ה ואתגלי עליכון למעבד
דינא ויהי מימרי בכון לסהיד
מותי בחרשיא ובגיפיא
ובדמשתבעין לשקרא ובאנסי
אגרא דאגירא ארמלא ויתם
ומסטן דין גיורא ולא דחילו
מן קדמי אמר יי צבאות:
ו ארי אנא יי לא אשניתי
קימי דמן עלמא ואתון בני ישראל אתון מדמן דמן דמאת בעלמא הדין דיניה

תולדות אהרן ויסב מצרף · קידושין עא (יבמות ט קידושין סג): עד ממהר · חגיגה ה': אני ה' · סוטה ע' עקידה שער ס'

אבן עזרא

אליהו כאשר הוא כתוב בסוף הספר: (א) הנני שולח מלאכי. יתכן להיותו משיח בן יוסף: האדון. הוא הכבוד הוא מלאך הברית כי הטעם כפול: (ב) ומי מכלכל · כפול כמו יכיל מסלסך ויפילו: כי הוא כאש מצרף. כנה זאת הנבואה בנבואת זכרי' והבאתי את השלישית באש: וכבורית. סמוך של מכבסים: (ג) וישב מצרף ומטהר כסף מכל פסול: וטהר את בני לוי. הם הכהני' ולא יעשו כאשר הם עושים עתה: (ד) וערבה · כימי עולם · בהיותם בבית ראשון: (ה) וקרבתי אליכם · שיהיו בימים ההם: והייתי עד · שאגלה לכל מה עש' וממי משפט גר: (ו) כי לא שניתי · לא יקרה לי שינוי כמו שונות מכל עם: ואתם בני יעקב לא כליתם · כי אם מת האב נשאר הבן למיתי

חבגדו ב ומלאך ב' פתחין וסים' ומלאך הברית אשר אתם חפצים. ומלאך פניו הושיעם. וכל דסמוך לאדכרה כותיה פתחין: כזהב ג' דגשי' וסים' וישב מצרף ומטהר · בחנני כזהב אצא · וכלי נחשת מצהב: למשפט מ"ז וסים' נמסר

רשי

או אם אין זאת איה אלהי המשפט שאינו נפרע מהם: (א) הנני שולח מלאכי. לבער את הרשעים: ומלאך הברית · נוקם נקם ברית: ופנה דרך · מן הרשעים: האדון אשר אתם מבקשים · אלהי המשפט: (ב) ומי מכלכל · ומי יכיל: ומי העומד. שיוכל לעמוד: וכבורית מכבסים · כבורית של מכבסים שמעביר את כל הכתם כן יעביר כל הרשעה · בורית עשב הוא שמעביר את הכתם בלע"ז שנייר"א ולשון בורית דבר המנקה ומטהר כמו (תהלים ע"ג) לברי לבב: (ג) וישב מצרף. ישנה מכל עסקיו להיות כצורף המצרף ומטהר כסף: (ו) כי אני ה' לא שניתי אע"פ שאני מאריך אפי לא שינה דעתי עלי מכראשונה לאהוב את הרע ולשנוא את הטוב: ואתם בני יעקב · אע"פ שמתים אתם ברשעכם ולא גביתי מן הרשעי' בחיים: לא כליתם. אינכם כלים מלפני והנחתי לי הנפשות לגבות מהם דיני בגיהנם וכן ת"י ואתון דבית יעקב דמאן דמית בעלמא הדין דיניה פסוק כלומר אתם סבורים לומר דיני בטל שאין עוד ליפרע ממנו ורבותינו פירשוהו לא שניתי לא הכיתי את מי ושניתי לו אבל אתכם העמדתי אחר פורענות הרבה ואילו כלים ואתם אינכם כלים

רדק

המשפט · או אם אינו כן כי לא טוב בעיניו עושה רע איה אלהי המשפט למה אינו עושה בהם משפט: (א) הנני. אם תשאלו משפט הרשעים בעוה"ז עוד יבא זמן שתראו ואז יקרב אליכם המשפט לכלות הרשעים שבכם. וזהו יהיה אותו היום שאשלח מלאכי ופנה דרך לפני והוא מלאך ה' מן השמים כמו הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך וגו': ופנה דרך לפני: זה יהיה קבוץ גליות שלא ימצאו בדרכם שטן ופגע רע: ופתאום יבא אל היכלו. לפי שלא נגלה הקץ ולא נתבאר בספר דניאל אמר כי פתאום יבא שלא ידע אדם יום בואו טרם בואו שיבא · כמו שאמר כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ: האדון. הוא מלך המשיח והוא מלאך הברית. או אמר מלאך הברית על אליהו. וכן אמר בהגדה שאליהו קנא על ברית מילה שמנעו מהם מלכות אפרים · שנאמר קנא קנאתי לה' אלהי ישראל כי עזבו בריתך בני ישראל. אמר לו קנאת בשטים וכאן אתה מקנא על המילה חייך שאין ישראל עושים ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך. מכאן התקינו לעשות כסא הכבוד לאליהו שנקרא מלאך הברית שנאמר ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר ה' צבאות: הנה בא · יבא בזמנו וכן ראשון לציון הנה הנם: (ב) ומי מכלכל את יום בואו · מי יהיה סובל את יום בואו כי ביום בואו יצרפו רבים: כי הוא כאש מצרף. טעם הוא על היום שזכר כלומר אותו היום יהיה כמו האש שמצרף הסיגים מן הכסף כן יבדלו הרשעים מן הטובים ויסופו הרשעים וישארו הצדיקים · וכן אמר בנבואת זכריה והבאתי את השלישית באש: וכבורית מכבסים. וכמו הבורית של מכבסי הבגדים שמעבירים בו הכתם מן הבגד והרשעים הם הכתם כמו שאמר נכתם עונך לפני: (ג) וישב. כמו השופט שיושב לשפוט את העם ולהבדיל החייב מן הזכאי כן יהיה אותו היום שיהיה מצרף ומטהר כסף ומעביר ממנו הסיגים והם הרשעים: וטהר את בני לוי · והם הכהנים · ולפי שדבר עליהם בפרשה שלמעלה זכר אותם עתה בפרט: מגישי מנחה בצדקה · מה שאין כן כהני הדור הזה כמו שאמר למעלה שהיו מקריבים בהמות בעלת מום: (ד) וערבה. זכר יהודה וירושלם כי שם בית המקדש: (ה) וקרבתי · באותו היום שזכר: אליכם · הדור שיהיה ביום ההוא · והדורות שעברו אם לא קבלו דינם בעולם הזה יקבלו בעוה"ב: עד. כי אני יודע הנסתרות ואעיד בהם במה שעשו: ממהר. לשלם גמולם: ומטי גר · ומטי משפט הגר: (ו) כי אני ה' לא שניתי · כי מה שאמרתי אף לו לזמן ארוך לא לפי שנה כן יהיה כי אני לא שניתי ודברי לא ישנו וכל העתידות שאמרתי לכם ע"י נביאי כן יהיו שניתי ענין שנוי כלומר לא אשנה מדבר לדבר ומהפך להפך: ואתם בני יעקב לא כליתם · כמו שכלו שאר האומות שלא נשאר זכר בהם וכלו תפוות גוי אבל אתם לא כליתם ולא תכלו כי לעולם תהיו מיוחדים בין הגוים להיות גוי אחד בארץ אע"פ שגליתם ונדחתם לכל פאה ממכם נשאר בכל מקום ומה שהרעותי לכם בעונותיכם עשיתי וכמו שאני

מצודת ציון

מל' יגיעה ועייפות: חפץ · ענין רצון: (א) ופנה · ענין הסרה ובעור כמו פנית הבית (תהלים ס): (ב) מכלכל: יסבול כמו ומי יכילנו (יואל ב): מצרף · ענין זכוך מהסיגים כמו צרפתיך ולא בכסף (ישעיה מח): וכבורית · שם עשב המנקה: וכן ותרבי לך בורית (ירמיה ב): מכבסים: מלשון כבוס: (ג) כסף · כמו ככסף: וזקק · ענין זכוך וצרוף כמו מזוקק שבעתים (תהלים יב): מגישי · ענין הקרבה: מנחה · ר"ל תמורה וכל הקרבנות בכלל: בצדקה · ר"ל כדת וכראוי: (ד) וערבה · ענין מתיקות וכן ושנתי ערבה לו (ירמיה לא): קדמוניות · מלשון קודם: (ה) ובעושקי · ענין גזל: ומטי · מל' הטייה: (ו) שניתי · מלשון השתנות ותלוף: כליתם

מצודת דוד

אלהי המשפט · ר"ל או איה אינו כן כי אין טוב בעיניו עושה רע איה אלהי המשפט למה אינו עושה בהם משפט וכאלו יאמרו או אין הרע שנואה לו או אינו משגיח: (א) הנני שולח מלאכי. מוסב למעלה להשיב על תלונותם שאמרו איה אלהי המשפט ויאמר הנה בזמן הגאולה העתידה אשלח אני מלאך מן השמים והוא יפנה הדרך לפני ר"ל הוא יבער מן העולם הפושעים והמורדים לטהר את הארץ לפני בואי להשרות שכינתי בארץ: האדון וגו' זהו מלך המשיח אשר עין כל אדם מצפה ומייחל לו ומבקש ביאתו: ומלאך הברית. הן יקרא אליהו הנביא כי הוא קנא על ברית המילה שמנעה מלכות אפרים כן אחז"ל: אשר אתם חפצים · שיבא לבשר הגאולה ולתחיית המתים כי הוא מעוהד על הבשורה הזאת ועל התחיה כמ"ש בסוף הספר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וכו': הנה בא · אמר בלשון כי כאשר יבא המשיח יהיה אליהו כבר בא כי הוא יקדים לבוא: (ב) ומי מכלכל · ומי יוכל לסבול את יום בוא המלאך המפנה הדרך ומי יוכל להתקיים ביום שיהיה נראה ונגלה המלאך ההוא והוא כפל ענין במ"ש: כי הוא · כי המלאך ההוא יהיה כאש המצרף את הכסף ושורף את הסיג וכבורית של המכבסים שמסיר כתמי הבגדים כי כן הוא ישמיד ויכלה כל הפושעים והמורדים: (ג) וישב מצרף. אמר בלשון הנהוג בבן אדם שהמלאך ההוא ישב כשופט להיות מצרף ומטהר כמו שמצרפין ומטהרין את הכסף מן הסיג והוא יטהר את בני לוי הם הכהני' בני לוי הנגשי' אל ה' אותם יטהר להסיר מהם בוזי שם ה' ויזקק אותם כזהב וככסף להיות נקיים מאלהי רשע והם יהיו לה' להגיש לפניו קרבן ותמורה בצדקה כדת וכראוי לא כמו עכשיו שמגישים על המזבח לחם מגואל ומתועב: (ד) וערבה לה'. אז יערב לה' תמורת יהודה כימי עולם הם ימי משה ובשנים קדמוניות הם ימי שלמה שקבל המקום קרבנותיהם ברצון וירדה אש מן השמים ואכלה על המזבח: (ה) וקרבתי · ואז אקרב אליכם לעשות משפט לשלם גמול מעשה הרע: והייתי עד ממהר · ר"ל לא יתמהמה המשפט עד יחקרו את העדים כי אני בעצמי אהיה עד ממהר לענות במכשפים וגו' ובעושקי שכר של בכירות אלמנה ויתום ולא ישלמו שכרם: ומטי גר · מטים משפט הגר לחייבו בחנם ולא יראוני ר"ל את כל אלה עשו כי אין פחד אדם לנגדם כי הכשוף והנאוף נעשה בלאט ובסתר ואין מי רואה ושבועת השקר אין מי יודע שנשבע על שקר ועשיקת שכר שכירות אלמנה ויתום והטיית משפט גר הלא יעשום על כי הם חשושי כח ותלפה עזרתם והנה גם מה' לא יראו עם כי הוא רואה הכל ויודע תעלומות לב ועדו בכל תשלם ולכן אשלם להם גמול המעשה ובזה בא להשיב להם על מה שאמרו ראה איה אלהי המשפט כי בזה ישיב לומר הנה אז יקבלו משפט וגמול: (ו) כי אני ה' לא שניתי. לא נשתנה דעתי ממה שהיה מאז לאהוב את הרע לא כמו שאמרתם כל עושי רע טוב בעיני ה': ואתם בני יעקב לא כליתם · אבל אתם לא כליתם מפני זאת כי ממותו ברשע מבלי משפט גמול

ז למימי אבתיכם סרתם מחקי ולא שמרתם שובו אלי ואשובה אליכם אמר יהוה צבאות ואמרתם במה נשוב: ח היקבע אדם אלהים כי אתם קבעים אתי ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה: ט במארה אתם נארים ואתי אתם קבעים הגוי כלו: י הביאו את־כל־המעשר אל־בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר יהוה צבאות אם־לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד־בלי־די: יא וגערתי לכם באכל ולא־ישחת לכם את־פרי האדמה ולא־תשכל לכם הגפן בשדה אמר יהוה צבאות: יב ואשרו אתכם כל־הגוים כי־תהיו אתם ארץ חפץ אמר יהוה צבאות: יג חזקו עלי דבריכם אמר יהוה ואמרתם מה־נדברנו עליך: יד אמרתם שוא עבד אלהים ומה־בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדרנית מפני יהוה צבאות: טו ועתה אנחנו מאשרים זדים גם־נבנו עשי רשעה גם בחנו אלהים וימלטו:

פסיק: ז למיומי אבהתכון סטיתון מן קימי ולא נטרתון תובו לפולחני ואתפני במימרי לאיטבא לכון אמר יי צבאות ואם תימרון במא נתוב: ח הירגז גבר קדם דינא ארי אתון מרגזין קדמי ואם תימרון במא ארגזנא קדמך במעשריא ובתרומתא: ט בלוטא אתון מתלטין וקדמי אתון מרגזין עמא כולהון: אמר נביא איתו ית כל מעשריא לבית אוצרא ויהי פרנוס לדמשמשין בבית מקדשי ונסו כען קדמי בהדא אמר יי צבאות אם לא אפתח לכון ית כוי שמיא ואיתי לכון טובא עד דתימרון מסת: יא ואזיף לכון בחבלא ולא תחבל לכון ית אבא דארעא ולא תתכיר לכון גופנא בחקלא אמר יי צבאות: יב וישבחון יתכון כל עממיא ארי תהון אתון יתבין בארע בית שכינתי ועבדין בה רעותי אמר יי צבאות: יג תקיפו קדמי פתגמיכון אמר יי ואם תימרון מה אסגינא למללא קדמך: יד אמרתון לא הנאה מן דפלח קדם יי ומה ממון נתהני לנא ארי נטרנא מטרת מימריה וארי הלכנא במסכינות רוח מן קדם יי צבאות: טו וכען אנחנא משבחין רשיעין אף אתקיימו [illegible]

תולדות אהרן: היקבע אדם · ר"ה כו' ידים עה : במארה · עכו"ם לז חוריות ג : בית האוצר · שבת לג תענית ט כב מכות כג עקידה שער מז (ברכות יד) : בלי די · (תענית סו) :

רש"י

כלים : (ח) היקבע אדם · רבותינו דרשו לשון גזילה ולשון ארמי הוא : המעשר והתרומה . שאתם גוזלים מן הכהנים ומן הלוים היא גזילתי : (ט) במארה אתם נארים . על עון זה שאני שולח קללה במעשה ידיכם ואעפ"כ אותי אתם קובעים : (י) ויהי טרף . יהי מזון מצוי למשמשי : (יא) וגערתי לכם באוכל · בחסיל וגזם האוכל לכם את תבואת השדה והגפן : (יב) ארץ חפץ · ארץ שחפצי בה : (יד) שוא עבוד אלהי' · על חנם נאבדנו כי לא נקבל שכר : קדורנית · בשפל רוח : (ט) ועתה אנחנו מאשרי' וגו' · אנחנו עבדיהו ששמרנו משמרתו ועתה רואים אלו הרשעי' מצליחים עד כי מאשרי' אנו אותם על מעשה רשעם : גם בחנו אלהים . לומר נראה מה יוכל לעשות לנו וימלטו מן הרעה

רדק

שאני לא השניתי גם אתם לא תכלו · ובאחרית הימי' תשובו למעלתכם ותהיו עליונים על כל גויי הארץ · וי"ת ארי אנא ה' לא שניתי קיימי דמן עלמא וגו': (ז) למימי . הלמ"ד עם המ"ם כמו למה למרחוק למעולם אמר זמן רב עבר שלא שמרתם חוקי אתם ואבותיכ' [illegible] ולכם אבל מעתה שובו אלי ואשובה אליכם : ואמרתם במה נשוב · ואם תאמרו במה נשוב אם יש בנו דבר אחר אלא מה שהזכרתנו עד הנה דבר הקרבנות ודבר הנשים והתשובה : (ח) היקבע · יש בכם דבר אחר שבעבורו ראוי להדבק בכם המארה אמר היקבע אדם אלהים : כי אתם קובעים אותי · ואמרתם ואם תאמרו במה קבענוך · התשובה המעשר והתרומה · היקבע קובעים קבענוך · ענין גזלה ולקיחת הדבר בחזקה · וכן וקבע את קובעיהם נפש · וי"ת הירגז גבר קודם דיינא וגומר : (ט) במארה אתם נארים · מפני העבירות שזכר למעלה כמו שאמר וגם ארותיה · ועוד אתם מוסיפים עון על עון ואתם קובעים אותי ממה שאספתם שלא תתנו ממנו תרומה ומעשרות ואמרו היא גוזל אותנו המעשר ובולח מארה בתבואה [illegible] הגוי כלו . [illegible] (י) הביאו · ויהי טרף בביתי · [illegible] לכם ברכה : עד בלי די · [illegible] (יא) וגערתי · באוכל [illegible] (יב) ואשרו [illegible] (יג) חזקו · [illegible] (יד) אמרתם · [illegible] (טו) ועתה . ג"כ מבואר הוא :

אבן עזרא

(ז) למימי . הלמ"ד נוסף כמו השליטי לאבשלום בן מעכה : שובו · אומר לדור ההוא שהוא בזמנו ותשובת במה נשוב : (ח) היקבע · הנה הוא המעשר והתרומה כי תאמרו א"ך מאן עין יפה מזה שמעט חה לא טוב שאתם קובעים אותי מפני שמאירה והחסרון אשר אתם נארים וחסרים כי אם כה העשו : (י) הביאו את כל המעשר והריקותי לכם ברכה ולא יפתח עוד · ופי' קובעים כמו מסכון ממסכנים ומעכבים אתם את הראוי לי היקבע הנה הוא המעשר והתרומה שלא יתנו בעין רעה במארה הוא ראוי שתחסרו ולא תקבעו אותי . ועתה הביאו אפתח ארובות השמים והריקותי לכם דרך משל על רוב ברכות : עד בלי די . לא די לבדו רק יותר : (יא) וגערתי לכם באוכל . שלא יבוא עליו מין קלה כמו ארבה וגזם : (יב) ואשרו . כי אני חפץ בכם ובארצכם : (יג) חזקו . זאת הנבואה לעתיד כי עתה דבק כי הנה יום בא: (יד) אמרת'. קדורנית · כמו קודר שחותי הלכתי

בשמואל ב' סימ' ט"ו : ואשובה ו' וסי' אבי השביעני לאמר: ואשובה אל אחי אשר במצרים · השיבני ואשובה כי אתה · אל אישי הראשון · עד איש האלהים ואשובה · למימי אבותיכם סרתם מחקי : בזאת ג' וסי' הביאו את כל המעשר · יואב בן צרויה החל למנות . לא לכם תהיתם בזאת . וחר ובזאת ויצא אל פניו יהוא : תשכל ג' בקריאה וסימ' מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה. ולא תשכל לכם הגפן · המלט פרתו ולא תשכל · אנ"ך : זדים ד' בקריאה וסימ' ופקדתי על תבל רעה דספרא · ועתה אנחנו מאשרים זדים · כי הנה היום בא בער כתנור · אלהים זדים קמו עלי תנינא דספרא · וכל א"ב רבתי

מצודת דוד

גמול הנה לעתיד כאשר תעמדו בתחיה הנכם גם אז בידי ואז תקבלו הגמול הראוי : (ז) למימי אבותיכ'. מן ימי אבותיכ' וכו' : שובו אלי. לשמור מצותי : ואשובה אליכ'. להיטיב עמכם כמאז : ואמרתם · והנה תעיזו פניכם ותאמרו במה נשוב ר"ל בעבור מה נשוב במה חטאנו : (ח) היקבע · האם הגון הדבר שיעשוק אדם את אלהים אבל אתם עושקים אותי : ואמרתם . ואם תאמרו בדבר מה אנו עושקים אותך : המעשר . ר"ל על זה אשוב שאתם עושקים ממני המעשר והתרומה כי אינכם נותנים אותם אל הכהנים והלוים משרתי : (ט) במארה . הלא בעבור זה אתם מקוללים בקללה כי אין הארץ נותנת יבולה ועכ"ז לא הקחו מוסר ואתם עושקים אותי : הגוי כלו . כי אין א' מכם שיתן המעשר והתרומה : (י) הביאו · לכן הביאו מעתה את כל המעשר אל בית האוצר העשוי לכך בבה"מ כמ"ש בנחמיה : ויהי טרף בביתי למען יהיה מזון מצוי לאנשי ביתי הם הכהנים והלוים : ובחנוני · בחנו אותי בהמצוה הזאת אם אני משלם גמול המצוה : אם לא . הוא ענין שבועה כמו אם לא בתים רבים וגו' (ישעיה ה') ור"ל הריני נשבע שאפתח לכם בעבור זה את ארובות השמים ואשפוך דרך שם לכם ברכה והוא ענין גיזמא והפלגה : עד בלי די . ר"ל כ"כ ירבו התבואות עד שלא יהיו הגרנות די להם להחזיק את הכל : (יא) וגערתי לכם · בעבורכם אגער בהארבה האוכל התבואה ולא ישחית עוד וכו' : ולא תשכל · ר"ל הגפן לא תחסיר לכם את פריה : (יב) ואשרו וגו' · ישבחו אתכם לפי מרבית ההצלחה כי תהיו אתם ארץ חפץ · ר"ל ארצכם תהיה ארץ המעולה חפץ וכאן ישבחו כי לא תחסר כל בה : (יג) חזקו וגו' · ר"ל דבריכם חזקים וקשים עלי : ואמרתם . ואם תאמרו מה נדבר לנו עליך : (יד) אמרתם . ר"ל אשיב לכם זהו מה שאמרתם דבר שוא הוא לעבוד את האלהים כי לפי רוב רוממותו לא יחשב בעיניו עבודת האדם אשר בעפר יסודו ומה בצע . או מה תועלת בא לנו אשר שמרנו הדברים שצוה לשמור ואשר הלכנו קדורנית בשחות ובהכנעה מפני ה' וכאלו יאמרו או אינו משגיח בשפלים או אינו משלם גמול המעשה : (טו) ועתה · ר"ל הואיל ועתה ראינו שאין תועלת לשמור משמרת המקום הנה אנחנו משבחים את האנשים הזדים שלא חשבו על משמרת התורה : גם נבנו . ר"ל שהם כפולה באה לעושי הרשעה כי גם המה קיימים בענין וגם בחנו את אלהים לדעת אם יוכל את שונא על

מצודת ציון

כליהם · מל' תכלית וסוף : (ז) למימי · הלמ"ד נוספת : (ח) היקבע · ענין עושק כמו וקבע את קובעיהם נפש (משלי כב) : (ט) במארה נארים · מל' ארירה וקללה : (י) טרף · ענין מזון והוא מ בהא מזון החיה הנלקח ע"י טריפה : ובחנוני . מל' בחינה ונסיון : נא · עתה : ארובות · חלונות כמו וארובות השמים נפתחו (בראשית ז) : והריקותי · ענין הזלה ושפיכה כמו על הארץ יריקו (קהלת יא) : בלי · הוא כמו אין ובל : די · ענין הספק : (יא) וגערתי · ענין זעקת מוסר : תשכל · ענין חסרון פרי והוא מושאל מהמחוסר בנים הנקרא שכול : (יב) ואשרו . ענין הלול ושבח כמו אשרי בנות (בראשית ל) : ארץ · ר"ל בארץ : חפץ · ענין רצון : (יג) חזקו · ענין קושי : (יד) בצע · ענין תועלת כמו מה בצע בדמי (תהלים ל) : קדורנית : ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ד) ור"ל שחות והכנעה : (טו) מאשרים · משבחים : נבנו · מלשון בנין

ויִּמָּלֵטוּ: טז אז נדברו יראי יהוה איש
אל רעהו ויקשב יהוה וישמע
ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי יהוה
ולחשבי שמו: יז והיו לי אמר יהוה
צבאות ליום אשר אני עשה סגלה
וחמלתי עליהם כאשר יחמל איש
על בנו העבד אתו: יח ושבתם
וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד
אלהים לאשר לא עבדו: יט כי הנה
היום בא בער כתנור והיו כל זדים
וכל עשה רשעה קש ולהט אתם
היום הבא אמר יהוה צבאות אשר
לא יעזב להם שרש וענף: כ וזרחה
לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא
בכנפיה ויצאתם ופשתם כעגלי
מרבק: כא ועסותם רשעים כי יהיו
אפר תחת כפות רגליכם ביום
אשר אני עשה אמר יהוה צבאות:
כב זכרו תורת משה עבדי אשר
צויתי אותו בחרב על כל ישראל
חקים ומשפטים: כג הנה אנכי שלח
לכם את אליה הנביא לפני בוא
יום יהוה הגדול והנורא: כד והשיב
לב אבות על בנים ולב בנים על
אבותם פן אבוא והכיתי את
הארץ חרם:

תרגום

עבדי חטאה אף נסיאו קדם
יי ואשתיזבו: טו בכן ממללין
דחליא דיי גבר עם חבריה
ושמיע קדם יי וגלי קדמוהי
ואתכתיב ספר דכרניא
קדמוהי לדחליא דיי
ולדמחשבין ליקרא שמיה:
יז ויהון קדמי אמר יי צבאות
ליומא די אנא עתיד למעבד
סגלתא ואחוס עליהון כמא
דאחים גברא על בריה דפלח
יתיה: יח ותתובון ותחזון בין
צדיקיא לרשיעיא בין דפלח
קדם יי לדלא פלחו קדמוהי:
יט ארי הא יומא אתא בעיר
כתנורא ויהון כל רשיעיא וכל
עבדי חטאה חלשין כקשא
ויליחך יתהון יומא דאתי אמר
יי צבאות דלא ישבוק להון
בר ובר בר: כ ותדנח לכון
דחלי שמי שמשא בזכו
ואסותא בכנפהא ותפקון
ותטלון כעגלי רבקא:
כא ותדושון רשיעין ארי יהון
קטמא תחות פרסת רגליכון
ביומא די אנא עביד אמר יי
צבאות: כב אדכרו אוריתא
דמשה עבדי די פקדית יתיה
בחורב על כל ישראל לאלפא
יתהון קימין ודינין: כג הא אנא
שלח לכון ית אליה נביא קדם
מיתי יומא דעתיד למיתי מן
קדם יי רבא ודחילא: כד ויתיב
לב אבהן על בנין ולב בניא על
אבהתהון דלמא אתגלי ואשכח כל ארעא בחובהא ואמחנא גמירא:

סכום פסוקי רת"ע אלף וג' וסי' א"ב וחדריו בא וחציו לכן בגללכם ציון

ת"א אז נדברו. ברכות שבת סג קידושין מ מכות יא: ספר זכרון זוהר ויקהל: ושבתם. חגיגה ט: בזוהר כתניר. נדרים ח סנהד' קי עכו"ס ד: וזרחה. תענית ח עכו"ס ד זוהר מקץ: ועסותם. ר"ה יז: זכרו. שבת קנ: אליה. שבת קיח עירובין מג עדיות ט:

אבן עזרא

מיראת השם: (טז) אז נדברו יראי ה'. המשכילים וטעם ויכתב כתוב בשמים מכתב לא ימחק: ליראי השם. הם הצדיקים. ולחושבי שמו הם חכמי לב יודעי סוד השם הנכבד והנורא: (יז) והיו לי. אמר סגולה דבקה עם והיו לי: אשר אני עושה. משפט: (יח) ושבתם. לאנשי הדור ההוא כי זה הוא סוף כל הנבואות: (יט) זדים וכל עושי רשעה. הטעם כפול: ולהט. כמו ולא להט התר': (כ) וזרחה. עיקר היום הוא השמש כחם היום השמש והיום רד מאד השמש וככה היום הבא וזאת השמש לא תזיק אנשי השם רק מרפא טעם בכנפים האור היוצא מהשמש הפרוש על פני הארץ כמו כנפים: ויצאתם. לאור השמש: ופשתם. הרחבתם: (כא) ועסותם. מגזרת עסים על שם שמעסים הענבים ברגל או בכל דבר המעשה כי אז תגבר יד הצדיקים על הרשעים: ביום אשר אני עושה. זה שהזכיר שמש צדקה: (כב) זכרו תורת משה עבדי. ושמרום כי היא תלוי ה' דרך יראת השם ובבוא יום השם אז תמלטו: (כג) הנה. דברי השם ויום הוא הנזכר: (כד) והשיב. כדרך יהיה לו עליכם לבב אחר והפך זה בן מנבל אב והנה כולם יהיו לב אחד לשוב אל השם אבות ובנים בטרם בא יום הגדול ועתה אחתום פירוש זה הספר בדבר אליהו מלאכו שהי' בימי אחזיהו בנו של אחאב ומצאנו כתוב כי יהורם בן אחאב ויהושפט שאלו אלישע הנביא וכתוב שם פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וזה לאות כי כבר עלה בסערה השמימה כי לא אמר הכתוב יוצק מים ועוד כי לא נפרד אליש' מעל אליהו אח' שרתו עד עלותו והנה מצאנו אחרי מות יהושפט בימי אחזיהו בנו כתוב ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא וזה יורה כי אז כתבו ושלחו אליו ואילו היה כ' לפני עלותו הי' כ' וימצא או ויובא אליו מכתב שהניח אליהו ואין ספק כי בימי חכמינו הקדושי' נרא' וה' ברחמיו יקים את נבואתו וימהר קץ ביאתו:

רשי

הרעה ולא נכשלו: (טז) אז נדברו וגו'. אני משיב על דבריכם אז בעשות הרשעים רשעם והטובים הלכו קדורני' מפני שנדברו יראי ה' שלא לידבק במעשיהם הרעים ואני לא נשכחו דבריה' מלפני ואע"פ שאיני ממהר להשיב גמול כי הקשבתי ושמעתי וצויתי לכתוב להם ספר זכרון והיו לי דבריה' מקוימים: (יז) ליום אשר אני עוש' סגולה אשר אצרתי והנחתי לשלם בו גמולי שם אראה אתכם מה בין צדיק לרשע: סגולה. אוצר אייסמו"ר בלע"ז: (יט) כי הנה היום בא. יום זה לשון שמש הוא שכך אמרו חכמי' אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה ורשעים נדונים בה. וצדיקים מתרפאין בה וזהו שנאמ' וזרחה לכם יראי וגו': שורש וענף. ברא ובר ברא: (כ) ופשתם. לשון שומן כמו (ירמיה נ') כי תפושו כעגלה דשה: מרבק. הנכנסת לרבקה לפטם קופיל"א בלע"ז: (כא) ועסותם. וכתשתם לשון מיעך ודומה לו ושם עשו דדי בתוליהן (יחזקאל כ"ג): (כד) והשיב לב אבות להקב"ה על בנים. ע"י בנים יאמר לבנים דרך אהבה ורצון לכו ודברו אל אבותיכם לאחוז בדרכי המקום וכן ולב בנים על אבותם כך שמעתי משמו של ר' מנחם ור"ד במס' עדיות לעשות שלום בעולם:

דכוו' וסימ' נזם זהב: לרשע ה' בקריאה וסימ' אוי לרשע רע. אמר לרשע צדיק אתה. יסר לץ לקח קלון. ואתה תשמע מן השמים קדמאה דד"ה. ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע: מרבק ד' וסי' ולאשה עגל מרבק. בעגלי' מתוך מרבק. גם שכיריה בקרבה. ופשתם כעגלי מרבק:

רדק

(טז) אז נדברו יראי ה': כי כשאמרו הכופרים ההם המאמר האנשים שלא יבינו דרכי ה' ומשפטיו וכשישמעו יראי ה' הדברים מהאנשים האלה הכופרים בהשגחת האל בתחתונים נדברו הם איש אל רעהו ומרבים בדברים האלה ונושאים ונותנים בהם עד שימלאו בשכלם כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול: ויקשב ה'. האל ית' הקשיב דבריהם ויתן להם שכרם בזה: ויכתב ספר זכרון לפניו. דרך משל כלשון בני אדם שכותבים המלכים ספר הזכרונות כי אין שכחה לפניו ית' וכן מספרך אשר כתבת כל הנמצא כתוב בספר. והנה יראי ה' וחושבי שמו שאמר שמור להם עד עולם. ופי' חושבי שמו. שחושבים תמיד בדרכי ה' ובידיעת אלהותו כי שמו הוא והוא שמו. וכתב הר"א אבן עזרא ז"ל כי יראי ה' הם הצדיקים. וחושבי שמו הם חכמי לב יודעי סוד ה' הנכבד והנורא: (יז) והיו לי. יראי הדור הזה שיהיו בתחיית המתים ויראי הדור ההוא ג"כ: ליום אשר אני עושה. ליום המשפט שאני עושה דין ברשעים הם יהיו לי סגולה וחמלתי עליהם שלא ישיגם הרעה שתכלה הרשעים: העובד אותו. שהאב חומל על כל בניו כמו שאמר כרחם אב על בנים אבל יותר חומל על העובד אותו: (יח) ושבתם. אז יבחן מה בין צדיק לרשע ולא יאמרו עוד כל עושי רע טוב בעיני ה' שוא עבוד אלהים: (יט) כי הנה. יום המשפט שמשיל אותו לאש בוערת כמו שאמר למעלה כי הוא כאש מצרף. קש. כמו קש יבש יהיו שיכלו מהרה: ולהט. כמו ותלהט מוסדי הרים: שרש וענף. כתרגומו בר ובר בר כי הבן הראשון כמו שרש והנולד ממנו כמו ענף: (כ) וזרחה לכם יראי שמי. הנה הרשעים יכלו ביום ההוא ולכם יראי ה' יזרח אותו היום שמש צדקה כלומר שיגלו מכל רע וישמחו בלב טוב: וטעם בכנפיה. כי השמש יפרוש אורו על הארץ וכמו כנפים פרושות וזריחתו. וכן אמר כנפי שחר פרוש על ההרים: ויצאתם ופשתם. בכל אשר תלכו תפרו ותרבו כעגלי מרבק שגדלים בשומן ובשר: ופשתם. ענין רבוי. וכן כי תפושו כעגלה דשה ופשו פרשיו. והוא בשקל וקמתם אלא שזה בחירק והיה ראוי בתשלומו ויפשתם בשקל וירשתם אותם בחירק ובנפול עי"ן הפעל ניטלה תנועתה על פ"א הפעל ומרבק הוא מקום שמכניסין שם העגלים לפטמם ור"ל פירשו הפסוק כמשמעו על השמש שאמרו חז"ל אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתיקה לדיקים מתרפאין בה שנא' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ורשעים נדונים בה שנא' הנה יום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש: (כא) ועסותם. ענין הדריסה והכתישה ומזה נקרא עסיס המשקה היוצא ע"י כתישה ובחיטה. אמר בזמן הזה הרשעים מושלים בכם אבל בזמן ההוא תרמסו אותם תחת כפות רגליכם ואע"פ שאמר כי היום הבא ילהט אותם לא יהיה ביום אחד כליונם אלא הולכים וכלים ויהיו כלים לזמן מועט וכל זמן שיהיו קיימים יהיו מרמס רגלי הצדיקים: ביום אשר אני עושה. ביום המשפט שאני עושה לכליון ואמר אפר דרך משל לפי שהיום הבא ישרוף אותם: (כב) זכרו תורת משה עבדי. אמר עד שלא יבא יום המשפט זכרו בכל דור ודור תורת משה עבדי לעשות ככל הכתוב בה: אשר צויתי אותו בחורב. כמו שצויתי אותו בחורב לא כדברי האומרים כי לזמן נתנה כמשמעה ובא המפרש ופירשה רוחנית וזה הפסוק תשובה להם: (כג) הנה אנכי שולח לכם. אע"פ שאני מזהירכם על תורת משה בכל דור ודור אעפ"כ לטובתכם אשלח לכם את אליהו הנביא וטעם שישיב נשמתו שעלתה לשמים אל גוף נברא כגופו הראשון כי גופו הראשון שב אל הארץ בעלותו כל יסוד אל יסודו ואחר שיחיה אותו בגוף ישלחנו לישראל לפני יום המשפט והוא יום השם הגדול והנורא לשוב בכל לב אל השם והבנים יגלו מיום המשפט וזהו שאמר: (כד) והשיב לב אבות על בנים כמו עם בנים וכן לב בנים על אבותם כמו עם אבותם כלומר האבות והבנים יחדיו: פן אבא והכיתי. לפיכך יוסיר הוא כדי שיהיו בעלי תשובה ליום הבא כדי שלא יכה הארץ כלה ותהיה חרם אשר לא יוסרו בחורבתו יכלו ויסופו במדבר העמים או ליום המשפט בארץ ישראל. והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד:

מצודת ציון

בחנו. מלשון בחינה ונסיון: וימלטו. ענין הצלה: (טז) ויקשב. ענין האזנה: ספר. ... סגולה. ענין אוצר כמו וסגולת מלכים (קהלת ב): ולחושבי. מל' מחשבה:

מצודת דוד

... עון והנה נמלטו מן העונש ולא השיגם והמה א"כ בטובה ועמדו על החקירה: (טז) אז נדברו יראי ה'. בזה ישוב על אמריהם כלומר הנה דעו כי אז כששמעו יראי ה' דברי
וחמלתי

מצודת דוד

דברי הרשעים ההם המעוררים ספיקות ותלונות נדברו גם הם איש אל רעהו כנושאים ונותנים בדברים האלה עד שמלאו בדעתם כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול וה' הטה אוזן להקשיב אמריהם ושמעם ויכתבם על ספר להיות זכרון לפניו ליראי ה' ולאותן החושבים רוממות שמו למען לא יקופח שכרם לעתיד וכמ"ש ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר (דניאל י"ב): (יז) והיו לי. אמריהם יהיו שמורים אצלי על היום אשר אני עושה עליו סגולה הוא יום הגמול שעל היום ההוא יאצור מעשה בני אדם לשלם לכל איש כמפעלו: וחמלתי. אז אחמול על יראי ה' כאשר יחמול איש על בנו המשרת בעבודתו: (יח) ושבתם. ר"ל עם כי עתה רואים זדים בשלוה ולא כן עובדי אלהים הנה אז תשובו ותראו ההבדל בין צדיק לרשע: בין עובד וגו'. כפל הדבר במ"ש: (יט) כי הנה היום בא. יום המשפט הבא יבער כתנור אש לעשות כליה ברשעים ויהיו נוחים להשרף כקש והבאת את היום הבא תלהט אותם עד לא ישאיר מהם שורש וענף ר"ל לא ישאיר מהם זכרון מה: (כ) וזרחה לכם. אבל לכם יראי שמי תזרח שמש צדקה ר"ל הצדקה שעשיתם יאיר לכם כשמש והוא ענין משל לומר מלות הצדקה בעצמה תשלם לכם גמול טוב: ומרפא בכנפיה. בזריחתה יהיה לכם רפואה ותענוג ודמה פריסת האור וזריחתה לפריסת הכנפים כי השמש יפרוס אורו על הארץ ככנפים הפרושות וכן נאמר כשחר פרוש על ההרים (יואל ב'): ויצאתם. בכל מקום שתלכו ותבואו תתענגו בטוב ותתרבו בבשר ושומן כעגלים המפוטמים במרבק והוא הדיר שלהם: (כא) ועסותם רשעים. אתם תמעכו ותכתשו את הרשעים כי הם יהיו לאפר מונח תחת כפות רגליכם ותרמסו אותם: ביום אשר אני עושה. זה יהיה ביום הגמול אשר אני מייעד אותו: (כב) זכרו תורת משה עבדי. ר"ל הואיל ותקבלו גמול טוב לכן בכל דור ודור זכרו התורה שמסרה לכם משה עבדי כי בשמירתה תקבלו הגמול: אשר צויתי אותו. ולא מלבו אמרה: על כל ישראל. ר"ל לא אותו לבד צויתי התורה כ"א על כל ישראל שיקיימוה כולם בין החוקים הם הדברים שלא נודע טעמן והשטן משיב עליהן בין המשפטים והם הדברים הנודעים בטעמם: (כג) הנה אנכי שולח. ר"ל בזכות התורה אשלח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום הגדול והנורא הוא יום הגמול: (כד) והשיב. הוא ישיב לב האבות למקום ע"י הבנים וכו' כי הת"מ יהיה על ידו וכמ"ש רז"ל והשיבו בני האבות אשר הם חיים וקיימים בזמן ההוא אז הבנים ההם אשר יעמדו בתחיה יספרו לאבותם אמתת גמול הנפשי ועי"ז ישובם הנביא אל ה' וכן ישיב לב הבנים ע"י אבותם העומדים בתחיה כי הם יספרו לבניהם אמתת הגמול ובזה ישיב אותם לה'. או ר"ל שישיב האבות עם הבנים והבנים עם האבות כולם יחד וכפל הדבר לחזק הענין: פן אבוא. ר"ל לזה אשלח את אליהו לפני בוא יום ה' כי פן כשאבוא אני ביום ההוא לשלם גמול ועדיין לא שבו אכה את כל יושבי הארץ בחרם ואבדן לכן אשלח מקודם את אליהו להשיב אותם אלי להיות נכונים לקבל הגמול הטוב:

מצודת ציון

וחמלתי. ענין רחמנות: (יט) בוער: ענין שרפה: קש. הוא התבן דק: ולהט. ענין שרפה והתלהבות כמו אש לוהט (תהלים קד): לא יעזוב. לא יניח: (כ) ופשתם. ענין רבוי וכ"ל רבוי הבשר וכן כי תפושו כעגלה דשה (ירמיה נ): מרבק. כן יקרא דיר העגלים מקום שמפטמים שם וכן ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו): (כא) ועסותם. ענין מיעוך וכתישה וכן מעסיס רמוני (ש"ה ח) והוא המין מן הרמונים אשר יקרא כן ע"ש שמתעכים וכותשים הרמונים להוציא המין: כפות. כמו ששטחית היד נקרא כף היד כן שטחית הרגל נקרא כף הרגל: (כב) בחורב. הוא הר סיני: על כל ישראל. ר"ל בעבור כל ישראל. (כג) לפני: קודם: (כד) והשיב. מל' תשובה. על בנים. ר"ל ע"י בנים. או על הוא כמו עם: חרם. ענין כריתה ואבדון כמו וחרם לא יהיה עוד וישבה ירושלים לבטח (זכריה י"ד):

מנחת שי — תרי עשר

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו:)

דע קורא נעים כי תרי עשר הם שנים עשר נביאים. שנתנבאו בזמנים שונים. חרשים וגם ישנים. והואיל שדברו נבואות קטנות. סדרום רבותינו ז"ל שיתחבריו יהיו חוברות לכך גם אנחנו כללנו סכום הפסוקים בסוף כלם בתרא מחתא מתתינתו כרין ובתילכתא:

א (א) דבר־יוי. כן נקוד ובמקף: ירבעם. אין מאריך ברי"ש: (ו) שמה לא רחמה. בתי"ו בקמץ: (ט) לא אהיה. הה"א בשוא לבד ובלא מאריך בחל"ף:

ב (א) והיה מספר וגו' והיה במקום. בספרים כ"י מדוייקים שניהם בוא"ו בגעיא: (ה) ושמתיה כמדבר. הכ"ף רפה כמו שכתבתי בס' עקב על אבניה ברזל: (ז) ותקוי. הוא"ו נחה והיא למטך והיו"ד נעה והוא במקום למ"ד הפעל. אבל ותקוי דתילים ק"ב הוא"ו נעה והיא תמורת למ"ד הפעל: (ט) ובקשתם. גרסה לסגל ן' עזרא: (יג) חדשה. החי"ת בקמץ לבד: (יד) והשמתי. בהרבה ספרים כ"י ודפוסים ישנים בטעם רביע וספרים אחרים בשופר: (יח) עוד בעלי. הע"ן בשוא לבדו במדוייקים כ"י ובדפוס ישן: (והסירותי. א"ס נראתי גבוה טעות אשר נפל ברוב הספרים על מלת והסירותי אשר כתיבתו חסר יו"ד ולא מצאתי בו שום מסרה לא בזעירתא ולא ברבתא והפשתי עד מקום שידי יד כהה מגעת בכל הספרתי והספרתי שבמקרא ומצאתים כולם חסרים יו"ד אך בתילים פ"א על הסירתי מסבל שכמו נכתב בגליון כ' מלא ולא מצאתי כהני וכיון דדין מלא באיזה ספרים אמרתי קום אכתבו כי זה הוא): ולא יזכרו עוד. בס"א כ"י בטעם טו"ן וברוב דפוסים ברי"ש ובמקצת מדוייקים כ"י ודפוס ישן יש ג"כ מאריך בזיי"ן ובנביאים עם פירוש הרי"א כתוב יזכרו וטעות הוא:

ג (ב) ואכרה. דגש הכ"ף לתפארת מכלול דף ד' והף קס"ד: (ה) ובקשו. קל סקו"ף:

ד (ו) והאמאסך. הוא"ו בשוא בדפוסים קדמונים ובכל ספרים כ"י וכן נקודה במכלול דף מ"ד ובבעל הלשון ובמקרא לנוצהט. וכתיב בחל"ף יתירה בין הסמ"ך והכ"ף ועיין בספר הרכבה של רבי אליהו אות וא"ו ובשמות רבה פ' ל"ת אמר ר' יהודה כל כהן שהוא אוכל בתרומה ואינו בן תורה אינו כהן לעתיד לבא אלא נמאס מעלפם דכרים שנאמר והאמאסך מכהן לי שבו ג' אלפי"ן יש בו שנמאס מן הכהונה ומן המקדש ומן הלוים: (ז) כרבם כן חטאו לי. כרבם כתיב חסר וא"ו ל' רב ונשיא כלו' כשהתועה הרב והוא הנשיא כן חוטאים כלם וכן דרשו בדברים רבה פ' ב' אמר ר' שמואל בר נחמני כל מה שהגדולים עושים הדור עושה וכו': כבודם בקלון אמיר. וזה א' מי"ח תקון סופרים והיה לו לומר כבודי אלא שכינה הכ' מדרש ילמדנו פ' בשלח ומסורת כמ"ש בזכריה ב': (יא) יקח־לב. במקצת מדוייקים בב' טעמים וכן במכלול דף נ"ם: (יג) אלון ולבנה. בוי"ו בסגול לא בקמץ וכן במסורת לית וחד מקל לבנה: וכלותיכם תנאפנה. במקצת ספרים האל"ף בקמץ: (טו) אל יאשם יהודה ואל תבאו הגלגל ואל תעלו וגו' ואל תשבעו וגו': הראשון א"ל בלא וא"ו ושלשה האחרים בוא"ו וכך נמצאו בספרים מדוייקים: (יז) הנח לו. במקצת מדוייקים בב' טעמים וכן במכלול דף נ"ם: (יח) הזנה הזנו. הטו"ן בצירי במדוייקים לא בסגול וכ"כ רד"ק במכלול דף קנ"ו והביאה תן בס' י"ת שהשער רביעי: (יט) צרר רוח. כתוב במכלול דף נ"ם כי מלת צרר בשני טעמים וי"א כי לכן שמו שני טעמים כאשר נפגשות שתי אותיות דומות זו בסוף המלה וזו בראשית המלה שבאחריה כדי לבאר קריאת שתיהן כמו שהסבירו רבותינו בק"ש ליתן ריווח בין הדבקים וה"ה לכל קריאה אמנם בספרים שמצאתים אתו בטעם אחד לבד ברי"ש ועיין מ"ש בפרשת ואתחנן סימנא': ויבשו מזבחותם. בדפוס קדמון כתב מִזִּבְחוֹתָם וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י אך נכתב בלדו מִזִּבְחוֹתָם נ"ל חוקים פכה שמסורת ע"כ. וכן פרשוהו המפרשים וכן הוא בספרים מדוייקים ומלא וא"ו ומסורת עליו לית ומלא:

ה (ב) ושחטה. השי"ן ימנית וכס"א כ"י השי"ן בקמץ אך נכתב בלדו בכללי פתח ע"כ. ואף רד"ק כתב מקור כי השי"ן פתוחה במקל לאהבה: שטים. במקצת ספרים כתוב סטים בסמ"ך וכן הגיה בספר חכמת שלמה בפרק חלק דף ל"ו ולי נראה דגירסת הספרים שכתובים בשי"ן עקר שכן במסורת נמסר ב' חד כתיב סמ"ך עשה סטים שנאתי (תילים ק"א) וחד כתיב שי"ן שטים העמיקו וכן כתבוהו רד"ק ומאיר נתיב בשרש שטה וכן הוא בס"ם: העמיקו. בספרים כ"י מדוייקים העי"ן בשוא לבדו וכ"כ במכלול דף פ"ב וכן העמיקו שחתו דספרת סימן ט' ואף בעל רב פעלים כתב כן בבנין הפעיל: (ג) אני ידעתי. השי"ן בשוא לבדו: (ז) עתה יאכלם חדש. המדרש שדורשו בה"ט כתוב חדש הוא על דרך אל תקרי כמנהג המדרשים במקומות הרבה כמו שכתוב בספר מלאכי ובכוהא בהדיא במדרש ילמדנו פרשת שמות בס' בגדו כי בנים זרים ילדו עתה יאכלם חדש שהיו מולידים ולא מלין ללמדך כשמת יוסף הפרו ברית מילה אמרו נהיה כמצרים כיון שראה כן הפך הקב"ה את האהבה שהיה אוהב אותן שנאמר הפך לבם לשנוא עמו עתה יאכלם חדש חדש כתיב עמד מלך חדש וחדש עליהן גזירות קשות דכתיב ויקם מלך חדש וגו': (טו) יאשמו. האל"ף והשי"ן בשוא לבדו: ובקשו. קל סקו"ף:

ו (ג) ונדעה נרדפה. ונדעה ה' בקריאה וסימן הוליאנו אלינו ונדעה אתם. יגישו ויגידו לנו. הגידו האותיות לאחור. ונדעה בבלמי הרעה הזאת. ונדעה התלאות דרכנו דספל מיכה. וחד פלוגתא ונדעה נרדפה לדעת קן נמסר במסרה גדולה וכיונס ויבטיס סימן מ"א ולא ידעתי מה היה הפלוגתא שבכל ספרים שלנו כתוב ונדעה בוא"ו ואולי באיזה ספר היה כתוב נדעה בלא וא"ו וכן הוא בילקוט הושע רמז תקכ"ב בדרש פ"ק דברכות כל היוצא מב"ה לא יפסיע פסיעה גסה ולא אמרן אלא בדנפיק אבל בדעייל מצוה למירהט שנאמר נדעה נרדפה וגו' וכן הוא ברבינו ישעיה בראבו"ע לגלאי ז"ל שם בברכות ובמיימוני ריש פ"ה מהלכות תפלה ב' ובסמ"ג בלא וא"ו אבל אנן לית

לן למכוסי מה שמסרו לנו בעלי המסורת וכן הוא בפ"ק דתענית ובמכלול דף ס"ג ובס' נחות דף ק"א הוא"ו: (ד) מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה. בנביאים עם פי' הרי"א כ' ומה אעשה לך יהודה והוא טבוש: (ט) וכחכי איש גדודים. במקצת ספרי הדפוס בבי"ת אחר הוא"ו וטעות הוא כי לפי התרגום ולכל הפירושים בכ"ף וכן מצאתי בדפוסים ישנים ובספרים כ"י מדוייקי': ירצחו שכמה. בספרי הדפוס הח"ית בגלגל ובספרים כ"י מדוייקים בלא גלגל ובמקף בין שתי המלות וזהו מה שכתב במקרא גדולה פלוגתא ירצחו ב"א וב"נ וספרי הדפוס הם כב"א כפי הנראה בחילופים ושם כתוב ירצחו וכ"ל רצחו: (י) שעריריה. שערוריה ק':

ז (א) פשט גדוד. חד מחלפה ביתא מן כ' לא נסבין וא"ו ברים תיבותא וטעמין כהון וסימן נמסר במסרה רבתא: ובל יאמרו ללבבם. הלמ"ד בחירק: (ג) ישמחו מלך. הם"ם בדגש: (ד) בערה. מלעיל: (ה) חלו. בלא מאריך בה"א: (ו) קרבו. בלא מאריך בקו"ף: (ז) אין קורא. הקורא. וא"ין הוא"ו אינו קורא בלדק: (ח) היה עגה. רפה בגימ"ל: (י) ולא בקשהו. קל סקו"ף: (יב) כאשר ילכו. י' דמטעין דסברין אשר מסורת יונה א': כאשר ילכו. י"ם באשר דיסבון ונוכל לומר שהכ"ף פסורת הב' כמ"ם באפודי בס' י"ד ועיין מ"ש ביחזקאל ס"ז אלא וכדמי בניך: (טז) לעגם. בספרים כ"י מדוייקים וגם במקצת דפוסים הע' בשוא לבדו ובג' דגושה:

ח (ב) ידענוך. בספרים כ"י היו"ד בגעיא: (ד) הסירו ולא ידעתי. חד מן מלין דכתיבין שי"ן וקריא סמ"ך וסימן נמסר במ"ג הושע ג' וכן כתב רש"י ז"ל: (י) ויחלו מעט. בספרים כ"י הם"ם דגושה: ממשא מלך שרים. שרים כתיב בלא וא"ו וכן צריך להגיה בפ"ק דבבא בתרא והוא חד מחלפה ביתא מן ב' ב' מלין לא נסבין וא"ו ברים תיבותא וטעמין היכוי כהון וסי' נמסר במסרה רבתא: (יב) אכתוב לו. יתיר וא"ו וספי"ו בקמץ חטוף מפני המקף והדומים לו כתובים במסורה גדולה אות הוא"ו: רבו. רבי קרי: (יג) יזבחו בשר ויאכלו. במקצת ספרים. ויאכלו הוא"ו בשוא וכן משמע מפירוש רש"י ורד"ק כתב שאינה אלא בפתח:

ט (א) אל גיל כעמים. בכ"ף וכן נמנה במ"ג באלפא ביתא מן חד חד נסבין כ"ף ברישיה ולית דכוותה: (ב) יכחש בה: ב' סבירין בה כמ"ש במלכים ב' ג': (ח) צופה אפרים עם אלהי. בכל הספרים כתוב אלהי וברי"א"ש כת' נראה מדברי רש"י שהיה כתוב בספרו עם אלהיו ואינו כן כי אם עם אלהי ורואה אני מחלוקת בין המפרשים אם שם זה חול או קדש וכן בבית אלהיו שבסוף זה הפסוק ובמסכת סופרים שבידנו ר' נתן אומר בבית אלהיו סרי זה קודש ע"כ. ולפי דעתי יש שם תיקון והמקום ימלא חסרונו: פח יקוש: בס"א כ"י בשורק כמו מפח יקוש דתילים וכן וכצפור מפח יקוש (משלי ו') אבל בשאר ספרים זה לבדו בחולם וכן כתב הקמחי בשרש יקש: (ט) העמיקו. בס"א דפוס ישן העי"ן בחטף סגול ובספרים אחרים בשוא לבדו ועיין מ"ש לעיל סי' ה': תאוחם. בכמה ספרי הדפוס וכ"י מלא בחל"ף וא"ו אך במקצת ספרים מדוייקים ישנים וגם בדפוס קדמון כתוב תעאהם בלא וא"ו וכן נראה עיקר דבמסורת ישעיה כ"ח נמסר תואהם ס' והתם חשיב לגו ד' באוריתא וכ' בנביאים ומדחזינן דהנהו דאוריתא בלא וא"ו אית לן למימר דהאהא נמי דכוותייהו ובפרשת קרח איתא לבן מסרה בגוונא אחריתי ודא ודא חדא היא ולא פליגי אהדדי דוק ותשכח: (י) כבכורה. הס"א בלא מפיק והוא חד מן י"א זוגין חד מפיק וחד לא מפיק: כאהבם. באל"ף בקמץ רחב והס"א בחטף קמץ: (יב) בשורי. בשי"ן שמאלית וכן הוא במסורת הושע כ' מה מלין דתמיין שי"ן וקרינן סמ"ך: (יד) תן להם ה'. התי"ו בצירי בספרים מדוייקים וכן תן להם רחם משכיל עיין במכלול דף ק"ב ומ"ש במזמור כ"ח בס"ד: רחם משכיל. בשין ימנית והגיהו על פי המסורת אלו כגבור משכיל (ירמיה כ'): (טו) סוררים: מתחלפת סררים חסר וא"ו: (טז) בלי. בל קרי: מחמדי. בחי"ת בשוא ופתח:

י (ג) עתה יאמרו. בס"א קדמון מהדפוס האל"ף בשוא וסגול ובספרים מדוייקים בשוא לבדו ובלא מאריך ביו"ד: (ד) ופרח כראש. בכ"ף: (ח) קוץ ודרדר. במקצת ספרים קדמונים כ"י דל"ת שניה בקמץ גם בעל רב פעלים כתב שמצא כן במקצת ספרים ועיין גם כן מ"ש בפרשת בראשית על וקוץ ודרדר: (ט) מימי הגבעה חטאת ישראל נ"א חָטָאתָ וכן כתב רש"י ז"ל חטאת זה נקוד כפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשה באת אזלת יד: (י) עינתם. עונתם קרי: (יא) ישדד לו יעקב. בשי"ן שמאלית מענין שדה וכן במסורת ג' בקריאה וכולם כתובים כן: (יד) יושד: נכתב בוא"ו עם הדגש וברוב ספרים שלנו השי"ן קמוצה ורד"ק בספר מכלול דף ק"ם כתבו בפתח ואחר כך כתב ובקצת ספרים קמץ בזקף: ארבאל. בספרים מדוייקים כ"י הבי"ת רפויה וכן הוא בדפוסים ישנים: (טו) בשחר. בבי"ת לא בכ"ף וכן במסורת לית כוותיה ואינו בכ"ף כמו איכא נמי או יבקע כשחר אורך (ישעיה נ"ח):

יא (ג) קחם על זרועותיו: כולו קמוץ ועיין בספר הרכבה מר' אליה המדקדק: (ד) אמשכם. הכ"ף בצירי ברוב הספרים: (ו) ממועצותיהם. הרבה חילופים יש במלוי וחיסור והוי"ן ובתילים ס' על פסוק יפלו ממועצותיהם מסור עליה ב' כתיב כן והוא חסר וא"ו קדמאה ומלא וא"ו תניינא: (ח) כצבאים. בחירק תחת היו"ד והאל"ף נחה:

יב (א) כאמן. ברובן של ספרים האל"ף בחטף סגול והנו"ן בלא מאריך: (ג) כמעלליו ישיב לו. כן כתיב בלא וא"ו ומי שתכב לכתוב וכמעלליו בוא"ו טעה וכן מתורגם בדפוס ישן כעובדוהי: (ה) ויתחנן לו. בחי"ת במאריך: (ו) ואתה באלהיך תשוב. סרי זה קודם מה סופרים

סופרים (ט) ויאמר אפרים : במסורת חשיב ליה בהדי י"ב דסבירין ויאמרו ועיין מה שכתבתי בסוף פרשת מטות : (י) באהלים • בספרים כ"י מדוייקים האל"ף בחטף קמץ וכן במקלת ספרי דפוס גם במסורת כאן ובשופטים ח' נמסר באהלים ד' בקריאה וכולם בחטף קמץ : (יא) ודברתי בפני פשין וי"ם בפשט א' בלבד ואין לחוש לפס :

יג (א) ויאשם . בספרים כ"י מדוייקים וגם במקלת ספרי הדפוס האל"ף בשוא לבדו וכ"כ במכלול דף קי"ד : (ב) כתבונם • בכל ספרים כ"י בכ"ף וכן פירשו כל המפרשים : (ה) תלאובת • ס"א תלאובת : (ז) כנמר על דרך אשור • אישתבשו כולהו נסחי דכתיבין אשור בפתח האל"ף ובדגש בשי"ן כי הוא בקמץ האל"ף והשי"ן רפה וכ"כ רש"י ז"ל כל אשור שבמקרא דגש וזה רפוי שאינו שם מקום אלא אארוב ואשקוד כמו אשורנו ולא קרוב וכ"כ רד"ק בפירוש ובשרשים שהוא פעול מבנין הקל : עוד כתב בשרשים ויש לפרש מן אשורנו ולא קרוב האל"ף למדבר וזהו כפירוש רש"י ז"ל ולכל הפירושים בקמץ ורפי : (יד) קטבך • הטי"ת בקמץ לבד וכוא התוף רד"ק בפירוש ובמכלול דף ר"י :

יד (א) תאשם שמרון • האל"ף בשוא לבדו רד"ק בכל המקומות : כי מרתה באלהים . מס' סופרים פ' ד' כי מרתה באלהים הרי זה קדש : (ג) אמרו אליו . בס"א כ"י ובנביאים עם פירוש הרי"א וגם בדפוס ישן מוינילאה כתיב ואמרו בוא"ו וכן נדפס בפירוש רד"ק ואולם בשאר דפוסים וספרים אחרים כ"י בלא וא"ו וכן הוא בתרגום : (ז) יונקותיו : מתחלפים הספרים במלוי וחיסור וא"ו קדמאה ותניינא . (א"ס אבל לפי הנמסר ביחזקאל י"ז על מראש יניקותיו ב' חד חסר וחד מלא ולפי רוב ספרים המדוייקים אידך חסר שמענא מינה דהאי מלא הוא) : (ט) רענן • סעין בשוא ופתח ובלא מאריך ברי"ש : (י) ויבן אלה • בב' טעמים וכן במכלול דף נ"ה ועיין מ"ש בס' קרח על ויולא פרח ובפרשת ואתחנן על השמע עם :

א יואל (ב) והילילו • מתחלפת והילילו וס"ם והיליליו : (ו) ומתלעות : ברוב המדוייקים הוא"ו במאריך : (ט) הכרת . הה"א בקמץ חטוף : אכלו • האל"ף במאריך במקלת מדוייקים : (טו) וכשד משדי יבוא • עיין מ"ש בישעיה י"ג : (טז) הלוא נגד עינינו • הלא כמה ספרים מדוייקים שכתוב בהם הלוא מלא ו' והאל"ף ונשתבשו הספרים הכתובים בלא ו' לפי שמצאו כתוב במ"ג שלנו כל הלוא דתרי עשר חסרים בר מן א' מלא הלוא תקן יום ה' עמוס ה' וטעות נפל במסרתנו וכך נריך לגרוס כל הלוא דתרי עשר מלאים בר מן א' חסר וסימן הלא תקן יום ה' והתם בעמוס קאי שפיר ונמסר עלוי לית חסר בסיפרא ואין להקניט בדבר דודאי הכי הוא : (יז) מגרפתיהם : בספר אחד כ"י המ"ם בחירק ובספרים אחרים בסגול וכן כתב רד"ק בפירוש ובשרשים שהמ"ם בסגול : (יח) מה נאנחה : בספר בעל הלשון האל"ף בסגול והנו"ן בשוא נח וכן הוא בספרים כ"י מדוייקים ובמקלת ספרי הדפוס וכן מצאתי מסורת כ"י נאנחה ב' וסימנהון תנת חטאה ירושלם . מה נאנחה בהמה ע"כ : אבל שמעו כי נאנחה אני נו"ן שניה בקמץ ועיין מ"ש שם : נאנחו • האל"ף בשוא לבדו רד"ק :

ב (א) קדשי • הקו"ף בקמץ לבד : (ב) לא יוסף • בס"א כ"י הסמ"ך בחירק אכן בשאר ספרים בצירי וכן יש להוכיח ממסורת דפרשת ויצא על פסוק יסף ה' לי בן אחר וכן כתב רד"ק שהוא בצירי : (ה) מרכבות : בפתח המ"ם רד"ק : ערוך מלחמה • בס"א כ"י העי"ן בקמץ ובספרים אחרים בחטף סגול וגם רד"ק כתב שהוא בשוא וסגול ורש"י כתב שהוא נקוד חטף פתח : (ז) כגבורים ירלון • בספרי כ"י מדוייקי' וגם בדפוס ישן כ"כ בלא וא"ו אחר רי"ש וגם במ"ק נמסר על כן ירולון כאמור למעלה לית מלא : (ח) ואיש אחיו לא ידחקון • בס"א כ"י ואיש את אחיו וגם בדפוס ישן יש הערה מחילוף זה אבל בכל שאר ספרים שלפני אין בהם מלת את : השלח יפלו • במקלת ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוס קדמון כתוב יפלו ובשאר ספרים הפ"א בחולם : לא יבלעו : יש ספרים שכתוב בהם ולא בוא"ו וכן נראה : מהתרגום ורש"י וזהו מחלוקת ישן בין הספרים ובמקלת ס"ם קדמונים מצאתי שבתחלה נכתבו בוא"ו ואחר כך גררוה ובאחד מגליונים נכתב בלדו יפה בספר מוגה לא וכן במקרא גדולה : (ט) בעיר ישקו • בשי"ן ימנית ותסר וא"ו ברוב הספרים : בחלונים : ברוב הספרים מלא וא"ו : (יא) עשה דברו . בס"ם השי"ן בצירי וכן ראוי לפי המסורה דס' בפלת עשה ה' קמצים וכו' ודמלכים ב' סי' ז' ובמכלול דף קכ"א הובא קלת מסרה זו ומה שכתוב שם וכל איוב משלי טעות הוא וצ"ל וכל אלה הדברים ומלכים כלשון המסרה דבפלת • (יג) ונחם על הרעה • במקלת ספרים ונחם על הרעה בקמץ מי יודע ישוב ונחם שבסמוך בפתח ובמקלת ספרים בהפך וי"ם שניהם קמולים ומי יודע להכריע ולכאורה היה נראה להכריע מדקדוקי שהראשון קמוץ והשני פתוח שכן על פסוק ונחם על הרעה דיונה כתב שם רד"ק שהוא קמץ כי הוא בינוני מבנין נפעל וכן כתב בשופטים סימן כ"א על והעם נחם ובשמואל א' סוף סימן ט"ו על וה' נחם כי המליך את שאול על ישראל ובשרשים על ואין איש נחם על רעתו (ירמיה ח') אבל על פסוק מי יודע ישוב ונחם האמור גם כן ביונה כתב שהוא בפתח כי הוא פעל עבר מושב לעתיד מפני הוא"ו והוא מבנין נפעל עכ"ל • ושנים אלו דיואל דומים ממש לאותם דיונה אך תימא על רד"ק שלא כתב על אלו מאומה ושתיקתו מוכחת שנסתפק בהם וגירסת הספרים שניהם קמולים נראית לי עיקר שכן מצאתי מסורת כ"י זה לשונו נחם ונחם ו' פתחין וסימנהון ותכל דוד המלך וגו' (שמואל ב' סוף סימן י"ג) אותם יראה פרעה (יחזקאל ל"ב) מי יודע ישוב ונחם דיונה נחם ה' ותברו עמוס ז' עוד קרא לאמר (זכריה סוף סימן א') וכל ישעיה דכוותא עד כאן סדא אמרה דאתרא כולהון קמלין תו אשכחתי מסרה אחריתי בלישנא אחרינא נחם ונחם ו' פתח בקריאה אמנון פרעה : זאת . זאת • ישוב ונחום דנינוה : ליון וכל ישעיה דכותהון ע"כ . דא ודא חדא היא ולית בהון פלוגתא אלא חדא נוסחא רויחא וחדא נוסחא קיטא ואיכא נוסחא אחרינא במסרא דדפוסא ברים זכריה ולא סלקא כהוגן משום דבליר מינייהו חד ותו דלא משתמע מינה מי יודע ישוב אי דיואל אי דיונה ואמטו להכי בדילנא מינה וכתבית להנך : (טז) קבצו זקנים : בספרים כ"י מדוייקים וגם במקלת ספרי הדפוס הבית רפה ונמסר עליו ב' פי' ב' רפים ותברו קבצו את כל ישראל המצפתה (שמואל א ז) וכן במקרא כ"י נמסר שם בשמואל ב' רפים וכן כתב רש"י קבצו זקנים מלשון שלח קבץ אלי (מלכים א' י"ח) לשון רפי וקל ע"כ ישהוא גזרת מהקל והא דנמסר לעיל על פי' קבצו פארור ב' ר"ל ב' דסמיך לשון פארור ותבריה קבצו פארור דנחום ב' ותרווייהו דגשין כדינייהו ויונקי • מתחלפת ויונקי חסר וא"ו : (יז) ויאמרו חוסה • בספרי הדפוס יש מאריך ביו"ד ובכ"י עיה בוא"ו : נתלתך לחרפה : בספרים מדוייקים בפשט לא זקף קטן : (כ) ואת הצפוני . במקלת ספרים הוא"ו בגעיה : באשו . הבי"ת בקמץ חטוף מפני נסוג שהוא סבא אחריו : (כד) ומלאו הגרנות : ברוב ספרים כ"י וגם בדפוסים קדמונים הגימ"ל בחטף קמץ וכן נקודה בשרשים ובעל הלשון ובמסורת ב' ותברו והמה שסים את הגרנות (שמואל א כג) וגם הוא בחטף קמ"ץ כמ"ש שם :

ג (א) ובנותיכם • יש ספרים ובנותיכם מלא וא"ו : (ג) ותימרות • בספרים כ"י מדוייקים מלא יו"ד ומלא וא"ו וכן במסורת שיר השירים ג' מלא דמלא וסימן כתימרות עשן מקטרת . ואיליו ואילמיו ותימוריו • דס ואש ותמרות עשן ע"כ • ונריך להגיה שם ותלוניו ואילמיו ותימוריו שהוא ביחזקאל סי' מ' אך בספרים שלפנינו כתיב ותימריו חסר וא"ו ובקלת ספרים חסר גם היו"ד שאחר הפי"ו : (ה) קרא . במקלת ספרים קורא מלא וא"ו ולא יתכן כי במסורת נמנו י' מלא ואין קרא זה מהם :

ד (א) אשוב • השיבותי : (ד) אשיב גמלכם . במקלת ספרים ישנים כ"י ומהדפוס זה ותברו שבסמוך שניהם בלא מאריך בגימ"ל ותסר וא"ו ומסורת אזלא כוותהון דאיתון תרי מן שיתא חסר בלישנא וסימ' נמסר במסרה גדולה מערכת אות הגימ"ל ובמסרה קטנה נמי מסור עליהם ב' ותסר ובענין ועמ"ש כמאמר המאריך : (ה) ומחמדי הטבים . במסורת חשיב ליה עם ה' חסר וא"ו בלישנא בקריאה וסבו דכתבין ליה הכי טבאות הן עבדין : (ח) בנותיכם . יש ספרים חסר וא"ו ומכרום לשבאים . במקלת ספרים האל"ף בחיר"ק והיו"ד נחה וזהו דעת רד"ק בפירוש ובמקלת ספרים האל"ף נחה והיו"ד נעה בחירק והוא דעת רד"ק עלמו בספר מכלול דף רל"ט והמכלל יופי תפס עיקר לשון המכלול ובמסורת כ"י ע"פ מבין עפאים (תילים ק"ד) מצאתי לשון זה אלין כתבין אל"ף ולא קריין שבאים•פתאים • עפאים • לבאים ע"כ . והכני מבארה שבאים היינו ומכרום לשבאים אל"ף ולא קריין : פתאים ר"ל כל פתאים הכתובים באל"ף ויו"ד כמ"ש במכלול בדף רל"ט • עפאים מבין עפאים יתנו קול • לבאים פסוק הוא בד"ה א' י"ב • וכלבאים על ההרים למסר זאת אומרת כדעת רד"ק במכלול : (י) ומזמרתיכם • ברוב ספרים ישנים חסר וא"ו בתר רי"ש : החלש . סלמ"ד בקמ"ץ : (יג) כי מלאה גת : הגימ"ל דגושה והמכלול בשאר אותיות או"י מגלה בתחילה בכלל כרפיו ואחר כך כתב שמלא בספרים מדוייקים בדגש אבל כ"כ כתב כי הוא רפי ועיין מ"ש בכנני כג"ד בס"ת דסמיך ליה

הוא בדין אתי מרחיק : (יד) המונים המונים • בס"ם כ"י וגם בדפוס ישן שניהם מלא וא"ו : (טו) וכוכבים • ברוב ספרים מדוייקים מלא וא"ו אחר כ"ף : (טז) ורעשו • השי"ן בחטף פתח : מחסה לעמו • בכל הספרים בחטף פתח וכן לריך להגיה במסורת המסורת סוף מאמר ג' וכן נכון על פי המסורת כי זה א' מן ח' רפיון וסימן נמסר בתילים ס"ב כמ"ג ופי' רפיא דמסור ר"ל בחטף פתח כמו אלו המנה או בחטף סגול כמו צורי אחסה בו ותבריו • ופי' דגשין ר"ל בשוא פשוט כמו סלעים מחסה לשפנים אומר לה' ∴ מחסי ודומיהן ויש לדעת שטעה המדפיס במסורת : הנזכרה באומרו מחסה ט' רפין : בלישנא וצירף באחרונה תנני ה' כי בך חסיה נפשי וגו' דמזמור נ"ז ולריך לומר ח' רפין בלישנא ולהשמיט תנני ה' וגומר שאינו מן המנין ואין לו ענין באחרים אדרבה איפכא הוי שהוא בשוא לבדו כמו שמסיימת המסורה עלמה באמרה וכל אחסה דכוותה רפין בר מן א' דגש ובלל כנפיך אחסה שהוא סוף פסוק תנני ה' דלעיל וכן ∴ ראיתי בכמה מסרות כ"י ותימה על רד"ק בשרשים : והגלוים אליו בעל מכלל יופי ובעל הלשון שכתבו גם הם על זה דיואל שהוא בשוא לבדו ורד"ק לא דק בפעם הזאת שהוא עלמו בתחלת דבריו הביא סימן מסורת הנזכרת מן שמנה רפין וזה דיואל אחד מהם נרמז במלת מליון ראשית הפסוק ועל ובלל כנפיך אחסה אמר שמסורת הנזכרת היא הפך מה שכתב בתחלה שהוא בשוא וסגול ואלוה לא הביט שלפי מסורת הנ"ל גם הוא הפך מה שכתב אחר כך בשוא לבדו : (יט) דם נקיא • נכתב באל"ף על פי המסורת וכן ואל תתן עלינו דם נקיא דיונה והם מן י"ב מילין דכתיבין אל"ף בסוף תיבותא ולא קריין וסימן נמסר במ"ג פרשת שלח ודניאל ג' :

א עמוס (ה) והשיבותי ידי : מלעיל הטעם בבי"ת ובמקלת ספרים מלרע והמסורת לוותת כנגדם ואומרת ב' מלעיל כמ"ש ביחזקאל כ' : (י) בחומת לר : לית בטעם מלעיל הענין : ואכלה ארמנותיה • בכמה ספרים חסר וא"ו אמנם כפי המסורת ראוי להיות מלא וכן מצאתיה מפורשת במקרא כ"י זה לשונה • ארמנתיה ד' חסר בלישנא וסימן ועגתה ארמנתיה (ישעיה ל"ד) ויככה ישראל את עמהו (הושע ח') והלתי אש בחומת עזה דלעיל מתחב אנכי (עמוס ו) ע"כ • וכן במקרא גדולה נמסר על כל א' מהם ד' חסר בלישנא : (יא) ושחת רחמיו . במדרש ילמדנו פרשת כי תלא כשילא ממעי אמו התך מיתרין שלא פירוש באם שלה ובלע"ז מדריל"י שלא תלד הכ"ד על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו רחמו כתיב ע"כ ואין כן בספרים שלנו : שמרה נלח • כתב ן' עזרא בפירוש המקרא ובס' לחות דף קס"ח שהה"א נחה אע"פ שעיקרה במפיק לכנוי הענבה וכ"כ רד"ק במכלול דף ל"ב ובפירוש כתב שהמלה מלעיל מפני סמיכותה למלת נלח שהיא מלעיל ובשרשים הוסיף ויש אומרים כי הה"א נוספת לפי שהמלה מלעיל :

ב (ד) מאסם את תורת • בדפוס ישן מוינליאה כנגד מלת את נכתב עליו בס"א לית ולפי דעתי נשתבשו במה שנכתב כנגד מלת מאסם לית וסברי דעל מלת את איתמר ולא היא : (יא) מבניכם לנביאים . בספרים מדוייקים מלא דמלא : ותשקו את הנזרים : כן כתיב בספרים מדוייקים חסר י' קדמאה :

ג (ב) את כל עונותיכם • בספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר נו"ן . (א"ס עיין מ"ש ביחזקאל ל"ו) : (ד) ממענתו . ברוב הספרים חסר וא"ו אחר עי"ן וכן בס"א כ"י מסור עליו לית חסר : (ו) וה' לא עשה . למערבאי לא מפיק ה"א ולמדינחאי במפיק : (ח) דִבֶּר מי לא ינבא . ברוב הספרים הבי"ת בסגול ועיין מ"ש ביהושע (סי' י"ד) : (ט) מהומת : ∴ בכל הספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים קדמונים בס"א בוא"ו שורק לא בחולם כמו שהוא בכמה דפוסים : (יא) והורד • במקלת מדוייקים חסר יו"ד וכן נמסר עליו לית חסר יו"ד וי"ם כתוב והורד וכן משמע מהתרגום אבל ברוב הספרים המדוייקים כתוב והוריד וכן פירש הראב"ע ורד"ק וכן נראה לי מכח המסורת שנמסר בזכריה י' והורד ב' וסימן והורד המשכן פרשת בהעלותך והורד גאון אשור שם בזכריה : (יב) בפאת מטה ובדמשק . י"ת על דמשק רתילין נראה שהוא קורא דמשק בשי"ן שמאלית וכן משמע מפירש"י וממדרש סדר עולם שהביא הוא ז"ל אך בכל ספרים מדוייקים שבאו לפני בשין ימנית וכן פירש הראב"ע ורד"ק והתכם אברבנאל אחר שהביא פירוש התרגום ורש"י וסדר עולם כתב נראה מזה שבספרים הקדמונים האלה היה כתוב ובדמשק בשי"ן שמאלית אמנם ברוב הספרים כנמלאים אתנו כתוב בשי"ן ימנית ורואה אני כדבריהם ז"ל כי גם בכתיבות המדוייקים אשר אתנו בספרד מרבי ישראל ואבן מרואים כן הוא נקוד בשי"ן שמאלית : (יד) ביום פקדי פשעי • הפי"ן בצירי :

ד (א) האמורות לאדניהם : חד מן ז' מפקין אל"ף בלישנא כמ"ש בתילים סימן קל"ה : (ב) בצנות : הבי"ת בשוא ובנביאים עם פירוש הרי"א בפתח וטעות הוא : (ג) והשלכתנה אין בנו"ן דגש בספרים כ"י גם לא בספרים קדמונים וכן בדין כי הוא סימן לנקבות רבות ולא לנקבה הפעולה ועיין ביחזקאל סימן י"ג ובמכלול דף פ"ג : (ח) שתים שלש . טעה מי שהדפיסו מלא וא"ו כי אין זה בכלל המלאים עפ"כ וסימן נמסר במ"ג יחזקאל מ"ה : (י) ובאפכם : בס"ם הו' במאריך : (יא) כמהפכת • הה"א בשוא לבדו ובמסורת ירמיה סי' מ"ט כמהפכת ו' וכולהון כתיבין כן : (יג) וברא רוח • ברוב ספרים כ"י מדויקים וגם בדפוס ישן מלרע וחסר וא"ו אחר בי"ת וכן נמסר עליו לית חסר : ומגיד לאדם מה שחו . בס"ק דחגיגה מאי מה שיחו אמר רב אפילו שיחה קלה יתירה שבין איש לאשתו מגידים לו בשעת מיתה וכן בירושלמי פרק אין דורשין אפילו דברים שאין בהם תעא נכתבין לאדם על פנקסו ומי מגיד לאדם הבל היולא מפיו והכי איתא במ"ר פרשת אמור ואיכה רבתי גבי יתן בעפר פיהו ובסוף מדרש קהלת רבתי נראה שכל המדרשים קוראים שיחו בחירק השי"ן וביו"ד אכן בספרים שלנו נכתב שחו בצירי ובלא יו"ד וכן כתב רד"ק שזהו בצירי אבל אתם ידעתם את האיש ואת שיחו בחירק עכ"ל וצ"ל דהא דרשים לא פליגי אספרי דילן אך דרשוהו לשון שיחה לפי שאינה הכתוב לכתוב הלשון הזה ולא כתב לשון אחר היותר מובן על ענין האדם ומעשיו :

ה (ב) לא תוסיף קום • ברוב ספרי הדפוס חסר יו"ד וכן ראוי כפי המסורת דפרשת כי אל פרעה יען נמנה זה בכלל ז' חסרים יו"ד הנזכרים שם ואע"פ שבפרטן נראין ז' אינו אלא ו' לפי האמת שמה שכתוב שם והולכתי עליכם אדם הוא הפסוק עלמו שכתוב אח"כ ולא תוסף עוד לשכלם שהכל הוא פסוק א' ולפי דעתי אין לסמוך על מסרה היא שבספרים אנוקים עליה כהרבה פסוקים שהם מלאים ומכללם ימים על ימי מלך תוסיף (תילים ס"א) עין שזפתו ולא תוסיף (איוב כ') יראת ה' תוסיף ימים (משלי י') עוד יש מסרה אחרת ביחזקאל ל"ו התולקת עליה שאומרת ג' חסר יו"ד בקריאה וסימן ולא תוסף עוד לשכלם (יחזקאל שם) כי אם תגיל ועוד תוסף (משלי י"ט) ובוגדים באדם תוסף (משלי כ"ג) ולזאת שומעים שמסכמת למליאות הספרים וכן מצאתיה במקראות ישנות כ"י במשלי כ"ג • ויתד הוא שלא תמנע ואולם תחלת לשון המסרה דפרשת בא אמת הוא וכן מצאתי במקרא כ"י בחיוב ל"ח זל"ם תסיף ג' כתיב כן וסימן והסיבך ה' מצרים בפרשת כי תבוא נוע תנוע ארץ (ישעיה כ"ד) עד פה תבוא ולא תוסיף עד כאן • אבל וכמוהו לא תסף דפרשת בא הכל מודים שהוא חסר דחסר וזולת אלו כ"ל שכולם מלאים דמלאים מכח מסורת שזכרתי וכן ברוב ספרים כ"י ודפוסים קדמונים זה דעמוס מלא דמלא • עוד יש לדעת כי בישעיה כ"ד וביחזקאל ל"ו נמסר מסרה אחרת זל"ם ולא תוסף ד' בקריאה וסימן נוע תנוע ארץ והולכתי עליכם אדם • עין שזפתו • ואמר עד פה תבא ע"כ • ואין זו סותרת מה שאמרנו שכוונת מסרה זו אינה על המלאים והחסרים רק לתת סימן לד' אלו דקדים לשון מלת ולא וזה ברור : (יד) ויהי כן . בכמה ספרים הוא"ו במאריך : (יט) כאשר ינוס איש מפני הארי . ג' דמטעים סבירין מפי מסורת ריש פרשת מסעי : (כא) בעצרתיכם • הלד"י דגושה לתפארת מכלול שקל פעל : (כב) תעלו לי עלות . במקלת מדוייקים חסר וא"ו קדמאה ו כנכון כפי המסורת ∴ דריש פר' מקן : מריאכם • מתחלפת מריאיכם :

ו (ב) כלנה • בס"ם הנו"ן בצירי וכה"ף במאריך ועיין פר' נח סימן י' : מגבלכם • במקלת ספרים מגבולכם בוא"ו וכן הוא במקרא גדולה אמנם כפי המסורת שבמ"ג לא יתכן שנמסר שם גבולכם ג' ב' חסר וא' מלא כל המקום אשר תדרך דאורייתא . כל מקום דיהושע • אם רב גבולם ע"כ • ולא מסייעתא הי מינייהו מלא ומדהדכן הוא דיהושע מלא בכולהו ספרי ודאורייתא חסר על כרחין לריכין למימר דהדין דעמוס חסר : (ג) ותגשון • במקלת מדוייקים חסר יו"ד ובא' מהם נמסר לית וחסר : (ד) ערשתם • מתחלפת ערשותם מלא וא"ו : (ו) ולא נחלו . החי"ת בשוא לבדו שרשים שרש חלה וכן הוא בספרים המדוייקים אם שלא כדברי ר' יוסף וארק שכתב שספר רב פעלים ובעל הלשון שהחי"ת בחטף סגול ועיין גם מה שכתבתי בירמיה סי' י"ב : על שבר יוסף : הסמ"ך בצירי : (ז) בראש גלים • בנביאים עם פי' הרי"א כתוב גוים והוא טעות גלוי וידוע : (ח) ואדמנותיו . חד מן ד' חסרים וא"ו בלישנא כמ"ש לעיל סימן א' :

ז (ב) סלח נא • סמ"ך בגעיא : (ח) עוד עבור לו . חד מן י' מלאים בלישנא וסימן במ"ג פרשת בלק וכן

וכן חברו דסיפרא סימן ח' ותמיהא לי טובא דבמסרה רבתא בסדר פיבותא דיתרין וא"ו ותפסי קמצין חשיב תוסיף עוד עבור ט דעמוס ולא קא מפרשא נמי פי תיבייתו קמץ חטף וכולהו הכי דילן תרווייהו בחולם ודילמא סדא סיא דעתא דב"נ כמ"ש בתהלים ו' גבי תדרוש רשעו ואכן ככר גלינן בכמה דוכתי דלא סמכינן עילויה : (ט) במות ישחק · חד מן ד' דכתיבין בשי"ן כנוי ניצחק וסימ' נמסר במסורת כאן ובירמיה סימן ל"ג ועיין בחיי פרשת ויגא : (יד) כי נוקר אנכי · עלסתן שבפ' שלפניו:(טו)על בית ישחק. גם זה א' מן הכתובי' בשי"ן וכמו כנד"י על פי המסורה דלעיל:

ח (ד) עטי ארץ · עניי קרי : (ז) נשבע ה' בגאון. בנביאים עם פי' הרי"א כתוב בהם של אל"ף דל"ת ובספרים אחרים בהם ספיוחד גם במסורה לא נמנה במספר שמות של אדנות : (ח) תשק"ה · ונשקעה קרי · כיאור . מה שיש לדקדק בזה אם הוא חסר וא"ו או מלא עמ"ש בזכריה : (ט) · והבאתי השמש : (מלת והבאתי) בלא מארך כס"א : (יא) כי אם לשמוע את דברי ה' · כלהו ספרי הכי איתנהו ובשבת פרק תולין גרסינן דבר ה' וה"ג בב"ר פרשה כ"ה ונראה דנקטי הכי באגרת ליתן פסוק דבתריה דדרשינן אהדדי ובבמדבר רבה ס' ג' קאי שפיר דברי : (יג) הבתולת ספרים אחרים הבתולות:

ט (א) וכלעם : הסלה מלעיל בשני פשטין וכן נמסר עליו לית ובטעם מלעיל והלד"י בקמץ והעי"ן בפתח והיה ראוי להיות כולו קמוץ כמו כאסבתו וכתמלתו הוא ג א ל ם : אחר גמלם ברחמיו · אבל מפני שהמלה מלעיל נפתחה העי"ן וקמצות הלד"י לא זז ממקומו וכן מצאתי בס' אחד כ"י מאד ישן מסכים למה שכתוב במכלול דף ל"ב ובשרשים ורב פעלים ותמה אני מאוד כי בספרים רבים גם הלד"י פתוחה : לא ינום להם · בס"א כ"י ולא ובמאר ספרים בלא וא"ו וכן וכס"א ספרדי נכתב בגלדו יהם בס' מונה לא : (ו) מעלותו · מעלותיו קרי : הקרא · אשכחנא בספרי דוקני דבקדמיתא הוה כתיב כהו הקורא בוא"ו ובתר הכי גרירו לה ורווחו עלמא לרי"ש והוינא נמי בספרי אחריני דכתיבי מעיקרא בלא וא"ו ומסרה דילן מסייעא להון דמסרת יו"ד מלא ולית דין בגווייהו : (ם) והגעותי · י"ם והגעתי : מרור ארץ · חד מן ס' דסבירין ארלה וסי' במ"ג פ' ויגש וריש מלכים : (יג) ונגש חורש · בסי"ן ימנית ולא כמו שכתב שהוא בשי"ן שמאלית ע' במקרא גדולה ישעיה כ"ג על פסוק נגש והוא נענה וכן מצאתי מסרה כ"י שאמרה בפירוש ונגש ד' בקריאה וסימנהון ונגש חור' בקלר . ונגש משה לבדו אל ה' : ונגש הכהן ודבר אל העם . והקרבתיו ונגש אלי ע"כ . וכולם בסי"ן ימנית : בקלר . ס"א בקוצר מלא (א"ס והמסורת עליו לית מלא) : התמוגגנה · כתב המכלול יוסי בספק בקמץ וכן דברי המכלול הועתקו מדפוס קוסטאנטינא וכן ראיתי בס"א כ"י אבל במכלול דפוס ויניציאה דף קמ"ד כתוב והספק וכל הגבעות תתמוגגנה וליכא מלה בקמץ וגם בספרים הנמצאים אתנו בפתח וכן נמסר עליו בספר א' לית ופתח :

א עובדיה חזון עובדיה . כתוב בספרים חסר וא"ו אחר בי"ן : (ג) שכני בחגוי · סבית רפסי מי יורידני . במקצת ספרים חסר יו"ד אחר רי"ש : (ד) תגביה כנשר · ספ"ק דגושה מדין מפיק כמ"ש ביחזקאל ז' וכללי בג"ד כפ"ת דסמוך ליסו"א וכן חברו שבירמיה פ"ט : (ס)באי גנ · במקצת ספרים הטעם באל"ף ובלא מקף בין שתי המלות וזהו דעת רד"ק במכלול דף קל"ס וכ"כ הלוית חן בס' כ' מהשער הרביעי אבל בס"ם מדוייקים כ"י וגם במקצת דפוסים הטעם בבי"ת ובמקף וכן סביר הר"ר מנחם די לונזאנו שכן מצא בס"ם אע"פי שאינו כן בהלגי ובמכלול : אם שודדי לילה · בספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו אחר שי"ן : (ו) תכפן ןוסס : הבי"ת רפה : (יא) עמדך . במקצת ספרים כמ"ם בלא מארך והקמץ חטוף אכן ברוב המדוייקים במארך והקמץ רחב ורד"ק בס' מכלול דף ל"ט סבירו כתחלה עם דומים אחרים שהם בקמץ חטוף ואח"כ כתב ויש ספרים מדוייקים כמ"ם מעמדת בגעיה ופי' ובשרשים לא הביא רק האחרון וכן כתב בעל הלשון המ"ם בקמץ רחב תמורת קמ"ץ חטוף וכן בהגהת לוית חן שער ו' פרק ג' : שערו . שעריו קרי : (יב) ביום נכרו . הכ"ן בקמץ לבד והוא חטוף : (טו) נמלך . ברוב ספרים אין מארך במ"ם והסר וא"ו עפ"ם ועיין מ"ש במאמר המארך סוף פירוש הקורא כ' : (טז) כל הגוים תמיד · גירסת בעל מאור נתיב סביב שכן הביאו בערך סבב ובערך שתה ולא הביאו בערך תמד וכן כתב רבינו דוד קמחי ישתו כל הגוים סביב פירוש תמיד בלי הפסק וגם המכלול יופי הלך אחריו וקרוב להיות שכן נמצא באיזה ספר וגם אני מצאתי בספר קדמון שבתחלה היה כתוב סביב ואחרי כן תמיד אמנם בכל שאר ספרים שלפני כתוב תמיד וכן יסיס תמיד עד שיבא אליהו וכן תרגם יונתן תדירא והוא תרגום המלה עצמה ולא לפירוש כמו שכתב רד"ק . אמנם זמן שכתבתי כל זה אתחזי לי אליהו ואמר שעל פסוק ושתו כל הגוים תמיד ושתו ולעו נמסר עליו מטעין ביה ספרי למכתב כל הגוים סביב פי' שהסופרים מטעין את הקוראים : מסורת המסורת סוף מאמר א' : (כ) אהל הזה ברוב הספרים הס"א במארך והחי"ת בגירי ובמקף בין שתי המלות וכן כתב רד"ק שהחי"ת בגירי : גרפת · הלד"י בקמץ רחב מפני הסמוכה ובספר אחד כ"י במארך ועיין מה שכתבתי ביהושע ג' : ירשו . כן הוא מדוייקים ביו"ד אחד לבד ובמארך והוא חד מן החסרים יו"ד בלשון ירושה על פי המסורת ועיין מה שכתבתי במלכים ב' י"ו : (כא) ועלו מושיעים פליגי ספרי ומסרתא אית דמסרי ב' מלא וא' דך תתן לכם מושיעים נחמיה ט' ואית דמסרי ב' חד חסר וחד מלא ולא מסיימי ומדוקין ססית ונחמיה מלא בכולהו ספרי ע"מ דהדין דעובדיה חסר וספרי דספרד כמסרה בתרייתא סליקי . ס' מלכנו הוא יושיענו אמן:

א יונה (ה) נלה.מלרע ע"פ המסורת:(יד) ויאמרו אנה . ו' כתובים ס' בלי נקטה וסי' בתלים סימן קי"ו ובספרים יש מחלוקת אם הוא בטעם אחד כלבד כזו ן או אם הוא בשני טעמים אנה וקים מחלוקת בין המדקדקים אם הם מלעיל או מלרע ובס"ד אביא כל הסברות בתילי' סי' קי"ו ד : נקיא · יתיר אל"ף ועיין מ"ש בסוף יואל:כאשר חפצת' דמטעין דסבירין אשר בקריאה וסימ' במסורת :

ב (ג) קראתי מצרה · לית בטעם מלעיל : ג (ה) ויקראו צום · בגלא מארך בוא"ו:(ט)ישוב ונחם · ע"ם הקמחי והמסורת וזהו בפתח יונחם על פרעה שבספוק בקמן וכ"כ ן' עזרא ועיין מ"ש ביואל ב' :

ד (ג) ויאמר אנה ה' במקצת ספרים בב' טעמים ובמקצתן בטעם א' לבד כמ"ש למעלה בסי' א':(ו) כעלות השחר · בכ"ת והוא חד מן ס' שנמסר הסימן במ"ג מלכים א' סי' י"ד:(יא) מעשים : כמ"ם במארך והשי"ן בשוא נבלע מפני דגשות הסי"ו וכ"כ רד"ק בפי' ובמכלול דף קל"א וכן הוא בכל הספרים מדוייקים ולא כמ"ש בהגהת לוית חן ריש פ' י"ג מהשער האחד הסי"ן ופתי"ו רפויות ולדברי הרלב"ע בס' צחות ד'קנ"ס ע"כ הוא בדגש בסי"ן ובתי"ו ועיין מ"ש בשופטים ע"ו וזכריה ד' :

א מיכה (ב) מסיכל קדשו אין כמ"ס מארך: (ג) יצא ממקומו לא חסר וא"ו דליתיה מן המלאים עפ"ם ממקומו·בספרים מדוייקים מלא וא"ו : במתי יתיר וא"ו והמ"ם בחטף קמץ כמ"ש בפרשת האזינו : (ם) ובחטאות . מלא אל"ף וא"ו : (ז) וגם קבצם · הקו"ף בחירק וכ"כ הרלב"ע ורד"ק בפי' ובשרשים שרש קבץ ושרש פתח וכחירק תמורת שורק ומשפטו קבצם וכן כתב החכם רבי יונה בספר הרקמה והכי גרסינן בפ"ק דעבו"ם ובקהלת רבתי על פסוק כל הדברים יגעים והוצרכתי לכתוב זה מפני שראיתי בילקוט שנכתב קיבלם וגם במקרא ישינה נדפס קבלם בשלם נקודות ובמקרא אחרת קבצם בקמ"ן סקוף וכולם טועים:(ם) אילל.בולל קרי : (י) לעפרה · במקצת דפוסים ישנים כתוב לעפרה העי"ן בקמץ והוא חטוף וכן הוא במקצת ס"ם מדוייקים וכא' מהם נדפס נגלין כהללי פתח ולשון רד"ק בפתח העי"ן ובאר עפרה בכל הכתוב העי"ן נקראת בקמ"ן חטף והוא עפרה אשר לבנימן: התפלשתי התפלשי קרי והוא מלעיל: (יא) יושבת שפיר . ברוב הספרים מלא וא"ו וכן כולם שבענין ונכון לעשות כן ע"ם המסורת דירמיה מ"ח וסוף סדר מצורע שנמנו שם הספרים ואין שום אחד מהלם במניינם : (יב) לשער ירושלם אין מארך ביו"ד ולא בר"י"ם:(יד) לאכזב · בס"א כ"י נכתב בגלדו בהללי לאכזב קמץ ע"כ · ובכל ספרים שלנו האל"ף בפתח וגם רד"ק כתב שהוא כמו היו תהיה לי כמו אכזב ירמיה ט"ו : (טז) עד סירוש · בספרים כ"י מלת עד בטעם רביע לא כשופר ספון : אבי לך . חסר אל"ף שהיא למ"ד הפעל מהמכתב וכן שמן רחם אל יני רחבי רד"ק בס' ומכלול דף ק"נ : (טו) כגשר כי גלו ממך . בדפוס ישן מויניציאה נכתב בגלדו ס"א על בניך כי גלו ממך ובאמת שכן הוא בתרגום אבל לא מצאתי כן בשום ספר ויש להוכיח מהמסורת שאין ממשות בגירסת אותו הספר כי במסרה גדולה נמנו כל בניך שבמקרא ואין שום זכר מזה :

ב (א) הוי בס"ם בטעם מונח : ופעלי רע · בספרים מדוייקים הטעם בפ"א לא בלמ"ד : (ב) ואים ונחלתו יש מחלוקת גדול אם כתוב ואיש בוא"ו או בלא וא"ו וראיתי בעשרים וארבע קטן דפוס בומבירגי ומויניציאה שנת ש"ד שהוא בלא וא"ו והחכם ר' מנחם הוסיף בו וא"ו וכתב עליו כן מצאתי ברוב הספרים בוא"ו : (ג) רמה . מלרע ובס"א כ"י בגלדו רומה בספר א' ע"כ ובכל ספרים שראיתי הרי"ם בחולם וגם הרלב"ע ורד"ק כתבו שהוא בשקל טובה קומה : (ו) אל תטיפו : במקצת שבספרים תטפו חסר יו"ד : (ז) סיצר סלך · במקצת מדוייקים

חסר וא"ו וכן במסרה גדולה לא נמנה עם המלאים בנביאים וכן הלך רוח שבפסוק : (ח) ואתמול · בשורק וכתב החכם אברבניל שרש"י עשה ואת תול שתי מלות אבל כפי האמת אינו כי אם מלה אחת כמו שזכר הרלב"ע עד כאן וכן הוא בפירוש רד"ק ובמכלול דף רכ"ט ובשרשים : (י) בעבור טמאה · בספרים מדוייקים הטי"ת מעמדת במארך והס"א רפה ולכן הטי"ת בקמץ רחב שהוא עבר לנקבה וכן הוא לפי' הרלב"ע והקמחי אבל לפי התרגום ופירש רש"י הטי"ת בקמץ חטוף כי הוא מקור לדעתם והס"א במפיק למנוי הנקבה : (יב) הדברו . בספרים כ"י מדוייקים וגם באיזה דפוס ישן יש מארך בדל"ת ואף רד"ק כתב בפירוש ובשרשים שהדל"ת מעמדת בגעיה וקראה בקמץ רחב ומשפטה להחטף כמו ורעו כבשים כדברם ישעיה ה' : תהימנה . בספרים כ"י הנו"ן בלא דגש וכן נכון כמשפטו ע"ן הרכות להרפא כמ"ש בסוף מיכה על תראינה בה :

ג (א) ראשי יעקב · כן כתוב ראשי יעקב ושלמטה בס' כתוב ראשי בית יעקב : הלוא לכם · מלא וא"ו ואל"ף : (ב) ואהבי רעה . רע קרי : (ד) יענה אותם · חד מן בית מלא וא"ו בתריסר (ז) מענה : י"ם שהנו"ן בסגול וע"פ המסורת בגירי וכן כתב רש"י ז"ל : (ח) מלאתי כח : הכ"ף רפה : (ט) המתעבים · הה"א רפויה והס"א מוכה בגעיה מכלול דף כ' : (יא) לאמר הלוא · מלא וא"ו ואל"ף : תבוא . מלא וא"ו ואל"ף כי לא נמנה בריש ס' תזריע עם החסרים : (יב) לכן בגללכם . תני הספר בפסוקים :

ד (ב) והלכו גוים רבים . הוא"ו בגעיה בס"ם : וורעו . בס"ם יש מארך ביו"ד ובספרים אחרים אינו : (ה) תאתה · האל"ף נחה:(י) והבנת בשדה · וכירושלמי פ' לולב וערבה דרש רבי זעירי והכנת בשדה והכנתי בשדה ופי' בעל יפה מראה משום דלשון שלטול או גלות מיבעי ליה דלשון שכון לא יפול אלא על הדירה בשלוה והשקט דריש ביה והכנתי בשדה שהשכינה ככיכול גולה עמהם עכ"ל · אבל בהגדת תילים מזמור י"ח אמר ר' אלעזר והכנתי כתיב שאע"פ שחרב שכינתי עומדת שם וכן בילמדנו פרשה (נ) וסוף פרשת ויצא והכנתי בשדה והכנתי כתיב בשדה שאעפ"י שאתה . גולה בשדה שכינתי לא זזה ממך וכן בריקאנטי פרשת בראשית דף כ"ח וכדומה לזה ובספרים שלנו לא נמצא כזה :

ה (ג) ועמד ורעה . בנביאים עם פי' הרי"א כתוב ורעה והוא שבוש שזהו א' מן ט' ורעה בקריא' ו' ביסין וג' שבין וכו' נמסר בתילים סי' כ"א : בעז . ב' חד חסר וחד מלא והמלא הוא בסוף משלי כך היה הגירסא הנכונה : (ד) אשור כי יבא · בספרים מדוייקים מלא וא"ו ואל"ף וכן ראוי ע"פ המסורת דפרשת בהעלותך : (יא) ומעוננים .בספרים כ"י המארך בוא"ו לא בעי"ן :

ו (ב) מוסדי ארץ במקצת ספרים חסר וא"ו וכן מסורת עליו לית חסר : (ג) הלאתיך . במקצת ספרים האל"ף בחירק והרובן של מדוייקים בגירי ואף רד"ק כ' ובשרשים הס"א בסגול והאל"ף בגירי: (ו) אקף . בפתח ועיין שרשים שרש כפה והגהת המדקדק שם : (ז) ברבבות . ע' בריש פר' לך לך על אברכה מברכיך : (י) האש בית רשע · חסר יו"ד ובמסורת ב' פתחין חד חסר וחד מלא והמלא הוא סאיש כמוני יברח נחמיה ו' ועיין עוד מ"ש בשמואל ב' י"ד : (יג) תשאותיך · בספרים מתחלפים כי במקצתם בלא וא"ו ובמקצתם גם בלא יו"ד ובירמיה סי' ע"ו נכתב במסורת תשאותיך באל"ף וא"ו ויו"ד : (יד) וישחך · בס"א כ"י וישחך בשי"ן שמאלית וגם בדפוס ישן מויניציאה יש ספרה מחילוף זה ובשאר ספרים בסמ"ך וכן כתב רד"ק בשרש נשג שזה נכתב בסמך ואף הרלב"ע כתב שהסמ"ך כשי"ן : (טו) תדרך זית · בס"א כ"י הרי"ם בקמץ חטוף וזו היא קריאה ב"נ אבל לב"א בחולם וכן במסורת כ' ותשרה בקריאה וסימן כ"ת · כל המקום : כמתימו · אתה . על שהל וכולם בחולם וביאורם במסרה גדולה סוף פ' עקב וריש יהושע : ולא תשתה יין · כל יין רפוי חוץ מזה שהוא דגש:

ז (א) אללי לי · ב' דין בטעם לעיל וחד בטעם לרע אם רשעתי אללי לי (איוב י'):לא אשכול באכול ספרים מדוייקים מלא וא"ו והוא חד מן י"ב לאכול מלא וסימן ביחזקאל ס"ז : (ב) יצודו חרם : בס"א כ"י החי"ת בקמץ ובשאר ספרים בגירי וכן במסורת סוף מלאכי ב' סוף פסוק ובהפרא והם אלה השנים דהכא ודהתם וגם הוא בגירי ברוב הספרים אע"פ שיש איזה ספר בסגול כן כתב רד"ק בשרשים יצודו חרם הוא בחמש נקודות ורב פעלים כתב יצודו חרם בב"נ והארת בג"נ ככל ליסן וי"ם מצאתי בהם כל חרם בב"נ : (ג) השר שאל · מתחלפת המלה מלא וא"ו:(ה) אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף.בחגיגה ס"ם אין דורשין ספרי מאי דכתיב אל תאמינו ברע ואל תבטחו באלוף אם יאמר לך יצ"הר חטא והקב"ה מוחל לך אל תאמן בו וכו' אל תבטחו באלוף וכו' וכן מתורגם לא תהמנון ברחים ולא תתרחצון בקריב . אמנם בכל הספרים כתוב אל תבטחו בלא וא"ו ופסוק זה הוא א' מן כ"ג פסוקים דריסיהון ומציעיהון אל אל וסי' נמסר בשמואל ב' סי' א' : תיקך : אין יו"ד בתר קו"ף : (ח) אל תשמחי איבתי · במקצת ספרים מלרע בפשט א' לבד וכן ותרא איבתי שבסמוך ובספרים מדוייקים שניהם מלעיל בשני פשטין כמו שזכר רד"ק בפירוש ובמכלול דף ע"ו ובמסרה ב' ותסר ומלעיל ובפנין : (י) ותרא . בכמה ספרי הדפוס וגם באיזה ספר כתיבת יד מלעיל סטעם בתי"ו ושגו ברואה כי נמסר עליו לית ומלרע וגם בספרים מדוייקים כ"י ובדפוס קדמון הטעם ברי"ש וכ"כ רד"ק בפי' והלוית חן פ' ע"ו מהשער רביעי כמו ירא הרעה . ותרא אשקלון וכריה ט' : ותכסה בושה · הבי"ת רפה ואינכאן דין מפיק כמ"ם בס' עקב על אבניה ברזל: פראינה בה · נו"ן הרכות דגושה שלא כמנהג כי אין משפט נו"ן הנקבות להדגש לעולם אלא א"כ היה ט"ן הנקבה פעולה כגון יש שילנה יגיעה אבל נו"ן הרבות לעולם קלה כמו תראינה ירושלם (ישעיה ל"ג) הולתו רד"ק בפירוש ובמכלול דף כ"ד וקנ"ג וכן במסורת לית בדגש וכית כה דגושה כמ"ש במכלול דף ק"ו ועיין שופטים ס' על תעגינה : (יב) יום הוא ועדיך יבוא . חד מן י"ד דסבירין יבואו מסורת סוף פר' שמיני ויונתן תרגם יתכנשון גלותא דמן אתור פריסי קא מפרש כי אורחיה בכמה דוכתי לפום מאי דסבירין : (יז) וירא ממך . חסר יו"ד פ"א הפעל ווי"ו הלוחן נמשכת בגעיה כד"ק ובמסורה ויראו ה' ד' מלא וחד חסר נחם חסר וסימניהון בל' תרגום מסרתי בישעיה סי' נ"ט : (יט) יכבש · מתחלפת בין מלא לחסר בס' אחד כ"י מסור עליו לית וחסר : במצולות ים : בסמוך בשורק הנד"י ובמוכרת בחולם כמ"ם בס' בגלא : כל חטאתם : במקצת ספרים כתוב חטאתם מלא אל"ף וא"ו והולם כפי המסורת שנמסרו בס' קרח ובישעיה נ"ח במ"ג כתיב באל"ף לבד : (כ) חסד לאברהם . חד מן א"ב ב' ב' לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעין בהון וסי' במסרה רבתא אות וא"ו · (א"ס אבל רש"י נתן טעם לשבח למה נאמר חסד בלא וא"ו בריש תיבותא) ה' ירחמנו ויראה בעניינו לגלה השבעים ולסתם חטאות ולכפר עונות ולהביא צדק עולמים במהרה בימינו אמן :

א נחום (א) ספר חזון : גרס"י חזון נקוד קמץ לפי שאינו דבוק ואינו דומה לחזון ישעיהו שנקוד חטף פתח וכן בס"א מס"ם נכתב בגלדו ס"א חזון בקמץ ולרד"ק בשוא ופתח כי הוא סמוך כמו חזון ישעיהו ואף דברי הרלב"ע מורין כן שכ' כי דבק הוא אע"פ שהוא תאר ע"כ : וכל ספרים שלפני הם כדברי רד"ק והחכם אברבניל כתב וכפי הספרים המדוייקים אשר לנו נדקו דברי רש"י:כהלקפי · בס"א כתיבת יד ס"א ל"ק שי פרתין מלין ובשאר ספרים חדא מלה : (ג) וגדול כח · כתיב בו' אחר הדל"ת וקרי בלא וא"ו בקמץ חטוף מפני המקף והוא מן מלין יתירין וא"ו ותפסין קמלין במסרה רבתא ועיין מ"ש בתילים סימן קמ"ה : בסופה : בס"א כ"י הסמ"ך זעירא וכן מסור עליו ואף ברים מסרה גדולה נמנה עם אותיות קטנות וכן מצאתי במקלם מסרת כ"י ועיין מ"ש בתילים כ"ו : (ם) מה תחשבון · בחילופים אשר אתנו בדפוס לב"א מ ה תחשבון בלא מקף ומלת מה כהאריך אם כן הסי"ו רפה שאין כאן דחיק ולב"נ בלא מאריך ובמקף והתי"ו דגושה כדין דחיק ובחילופים כ"י מצאתי בהפך וכן הוא בכל הספרים במקף ובדגש ובס"א תחשבון וכאה נתסב הוא : (י) כי עד סירים . מלא דמלא ועיין ב"ר פ' כ"ו ויפה תואר שם סי' ו' ומתנות כהונה : וכסבאם · בקמץ חטוף : (יג) ומוסרתיך · בספרים חלוקים זה מזה במילוי וחיסור וא"ו בתר מ"ם ובתר רי"ש : (יד) קברך . ס"א כ"י מספרד נגרר הסגול מתחת הרי"ם ונשאר שוא והטעם בכ"ף ובכל שאר ספרים שלפני בסגול ומלעיל :

ב (א) לעבור בך . בכל הספרים יתיר וא"ו וקריאתו בקמץ חטוף מפני הסמיכות ותמיהא לי דלא חשיב ליה בעל המסורת בהדי אחריני דיתירין וא"ו ותפסין קמלין ובנביאים אחרונים עם פירוש אברבניל נקוד לעבר בחולם וקרוב להיות שהיה זה מ"ש במ"ג ד' מלא ופלוגתא · א"ב ר"ל שזה חלוק מן האחרים שהם בחולם וזה בקמץ חטוף ובמסורת כ"י ליכא מלת ופלוגתא וסימ' נמסר במ"ג כאן ובס' כלק ויהושע ג' ויש לי עוד פי' אחר בזה וכתבתיו ביהושע ג' ע"ם עד אשר תמו כל הגוי לעבור תרגמו משם כי הוא כמחוור שבכולן : (ד) מגן גבריהו · בספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר בי"ת ומלא יו"ד אחר רי"ם ובמכלול יופי כא כנוי הנסתר בס"א וא"ו מונע בשורק והוא כמו גבוריו ותסרה יו"ד הרבוי מהמכתב ונשארה במבטא והלירי מורה עליו עכ"ל . והיה הפתקת במכלול דף קנ"ו : מאדם · האל"ף בקמץ לבד והוא חטוף מפני דגשות הדל"ת : (ה) כלפידים · בכל ספרים מדוייקים כ"י ודפוסים קדמונים מלא דמלא וכן נכון עפ"ם כמ"ש בסוף פרשת יתרו : (ז) בהלכותם · בהליכתם ק' ונכתב בלא יו"ד כן הוא במדוייקים ובחילופי מערבאי ומדינחאי יש

במקום

במקום הזה מיכוש ואין למסוך עליהם : יחסרו חומתם . ברא"י הס"א רפה במקום למ"ד כהוגלתה וכ"כ המתרגום ולרד"ק מפיק לכנוי הנקבה וכן נמצא בספרים שלנו : (ח) על לבבכן . במקלת ספרי הדפוס בי"ת ראשונה דגושה אבל בכל ספרים כתובי יד מדוייקים ודפוסים ראשונים שתיהן רפות : (יא) ופוק . בכרכה נקבה כתובי יד ודפוסים ישנים חסר יו"ד וכן מסורת עליה לית וחסר : (יב) ומרעש הוא לספרים . באחד מספרי ספרד הקדמונים הוא"ו מלאפוס בנגררת הו"ו ונראה שמי שהגיה כן סמך על מה שמלא בחילופים שלנו דלמערבאי כתוב מרעש ולמדנחאי ומרעש ואנו סומכים על זה · אך אמנם בכל אחד מהספרים כתוב ו מ ר ע ש בוא"ו וכספרות נותנת שבגירסת הספרים בחילופים כמו שמלאתי פעמים רבות ובמקראות גדולות דפוס ויניציא שנת רע"ח נמצא ומסכלוף הס דלמדנחאי כתוב הוא : (ד) מלאכבה · במקלת ספרים כ"ף ראשונה בלירי וסגור בסגול ומקלתן בספר ויש ספרים שהיכן בסגול וברוב המדוייקים שתיהן בלירי ורד"ק בפירוש ובמכלול דף קכ"ה ובשרשים שרש לאך כתב שכ"ף האחרונה בלירי והגיה עליו המדקדק שהיה לו לומר תחת שתי הכפין כלאחת היא תחת יו"ד סי' הנקבה כמו לכל ע ו נ כ י והשנית מקום קמץ וכא קמן קטן תחת קמן גדול ע"כ :

ב (ג) ומרכבה · בספרים שלא הם"ס בסגול ובשרשים בפתח הם"ס כי כן נמלא במקלת ספרים המדוייקים אבל מלאנו במסרה כל לשון מרכבה בלשון יחיד בשלש נקודות כמו ויאסר יוסף מרכבתו · ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למ ר כ ב ו חוץ מאחד במרכבת המשנה פרשת מקן בחירק . וכל לשון רבים בפתח מרכבות פרעה · מַרכבות עמי נדיב ודומיהן : (ג) יכשלו . וכשלו ק' : (ס) והראתי גוים מערך · בפתח הס"א שלא כמנהג הרבים : מערך · בכל ספרים מדוייקים וגם בדפוס קדמון העי"ן בשוא לבדו : (ז) שדדה : השי"ן בקמן לבד והוא חטוף בעבור הדגש שאחריו רד"ק בפירוש ובמכלול דף פ' וכן כתב החכם ר' יונה בספר הרקמה שהקמן במקום שורק פירוש ג' נקודות : (ט) כוס עלמה . העי"ן בקמן לבד והוא חטף וכמוהו ולאין אונים עצמה ירבה (ישעיה מ') כמו שכתבתי שם . ומגרים · באיזה ספר כתוב מ צ ר י ם בלא וא"ו ובטלים הם לגבי אחרים שהם בוא"ו : (טו) התכבדי : כן הוא במאריך הס"א ודגש בכ"ף ועיין מה שכתבתי בירמיה ב' על ו ה ת ב ו נ נ ו : (יז) מנזריך . דגש הנו"ן לתפארת הקריאה רד"ק בפירוש ובמכלול שקל פעל : וגודד . במקלת ספרים הדל"ת בקמן ורד"ק בפירוש ובשרשים כתב שהוא פתח במקלת הספרים ומקלתם קמן והמסרה פליגין ביה : (יח) נמו · מלרע אעפ"י שהרשו נום : (יט) נחלה . האי"ת בשוא לבדו :

חבקוק א

רלו בגוים והביטו . בס"ם הוא"ו בגעיא : (ו) משכנות . הטעם בנו"ן : (ח) וקלו · מלרע וכן וחדו מכלול דף קע"ס : מזאבי . מלעיל ודומה לו זאבי ערב לפניה ג' : ופשו · מלעיל : (י) ורזנים · בכמה ספרים מדוייקים חסר וא"ו אחר הרי"ש ותפשתי במסורות ולא מצאתי מסרה מפורשת אך מצאתי בשופטים ה' על האזינו ר ז נ י ם שנמסר כל קרי' חסר בר מן ג' אבישעים סי' מ' על הנותן רוזנים ובתילים ב' על ורוזנים נוסדו יחד ובמשלי ל"א על ולרוזנים אי שכר נמסר על כל א' מהם ג' מלא מכאן ראיה שזה דחבקוק חסר : (יב) אלהי קדשי לא נמות : זהו א' מן י"ח תקון סופרים והיה לו לומר תמות רש"י כאן ומכילתא ומדרש ילמדנו ס' בשלח ובספרי פ' בהעלתך ומסורת וזכריה סי' ב' אכתוב באורך פי' תיקון סופרים בעזרת העוזר ע"ש : (יג) מראות רע . מדע לנו מפי המסורת כי זה מראות רע בלא בי"ת ושל ישעיה ל"ג מראות ב ר ע וכן היא המסרה קדמאה דישעיהו מראות ברע תניינא דתרי עשר מראות רע וחד פסוק סי' לא יחליפנו ולא ימיר אתו טוב ברע או רע בטוב רד"ק : בבלע . בבי"ת כ ב ל ע את הקדש סוף פרשה במדבר בכ"ף : (טו) הַעֲלָה הראוי כמו הֶעֱלָה נרתיה ובאה המלה הזאת משונה בניקוד מהמנהג כי הה"א נקודה בלירי והעי"ן בחטף פתח כמו שבא בשלמים למה ה ע ב ר ת (יהושע ז') רד"ק בפירוש ומכלול דף קכ"ו ושרשים ונמסר עליו לית דכותיה :

ב (ג) לא יאחר . רבים נבוכו במלה זו אם כתוב ל א או ו ל א והספרים מתחלפים ומפי המסורת יש להכריע שכתוב ל א בלא וא"ו שכן מנתה המסרה קכ"ג פסוקים דאית בהון ב' ו ל א ואין זה במניינם ובכל ספרא דהלא מסכת וא"ו מתיקנה לה : (ה) היין בגד . במקלת מדוייקים חסר וא"ו ויש לסס על מה שיסמוכו כי במשלי כ"ב על ויסלף דברי ב ג ד נמסר ב' חסר ואף במקרא כ"י נמסר ע"ז ב' חסר : (ז) ויקלו מזעזעיך . י"א שהוא מנחי בלמ"ד ס"א ושרשו קלה לדעתם אכשר שיהיה בלא מאריך כמו שנמלא במקלת ספרים בשני יודי"ן ורד"ק כ' בפי' ובמכלול ד' קכ"ט ובשרשים שרש יקץ שבא ביו"ד האית"ן לבד והיו"ד בו מועמדת בגעיא לנורות על היו"ד פ"א הפעול כמו וַיִּגַעַ עמים בדי ריק (ירמיה נ"א) וכן הוא ברוב הספרים : (ח) ישלוך יבכמם ספרים כ"י : מדוייקים השי"ן בקמן והוא חטוף מפני דגשות הלמ"ד וכן נקדו ר' יוסף זאדק וכן בספר בעל הלשון ובס' בעל רב פעלים כמו שאחרי עמי י ב ז ו ם (נחמיה ב') חקת עולם ת ח ג ה ו אבל רד"ק כתב ש ל ו ת מגזרת שלל ומעניינו וכן יְשׁוּפֵהוּ במקלס כ ו ת יִשַׁבוּךְ : (יג) וייגעו . בכל הספרים היו"ד במאריך ויש מהם ביו"ד אחת לבד ועל פי המסורת בשני יודי"ן ודירמיה נ"א ביו"ד אחד וכן כתב רד"ק: (טז) שתה גם אתה ב ת מ ס ספרי הדפוס מלעיל הטרחא בהל"ף וכן מלאתי במקלת ספרים כ"י ספרדים האמנם בספרים אחרים כ"י וגם בדפוסים קדמונים מלרע גם לא נמנה במסרה גדולה שלנו עם אותם שהם מלעיל ועיין מ"ש בקהלת ז' ושופטים י"א : (יח) ומורה שקר . שנוקד ש ק ר בשש נקודות הוא מורה שקר :

ג (ד) קרנים מידו . במקרא גדולה נכתב בלדו יפה ומטעים ביה ופירושא דמילתא הוא דאיכא מאן דכתבי ו ק ר נ י ם בוא"ו וטעו סדא היא סברא דיליה והדין חילופא ודאי לריך עיונא ודקדוקא. וכבר עיינין ודייקינן ואשכחנא ביה פלוגתא בינו רבוותא וספרי וספריא וספרי דאגדתא באגדת שמואל פ' ד' ושוחר טוב מזמור ע"ה הכי איתא רמה קרני בה' עשר קרנות הם קרנו של אברהם וכו' קרנו של ילחק וכו' קרנו של משה וכו' וקרנה של תורה ונגה כאור תהיה וקרנים מידו לו והכי איתא בילקוט בוא"ו ובאיכה רבתא באלפ"א בית"א תנינא בפסוק גדע בחרי אף כל קרן ישראל מייתי הך אגדתא והכא גרים קרנים בלא וא"ו וי"ת וזיקוקין והכי הראב"ע ורש"י נמי כתיב בוא"ו ותזינא נמי בפיר' רש"י כ"י על הא דדרים רבא בפ"ק דפסחים דומים לדיקים למה בשני הסכינה כנר בפני האבוקה דהכי כתיב וקרנים בוא"ו ובדפוסי עתיקא דאית ביה פי' הרי"א איתא בוא"ו אע"ג דלא משמע הכי מפי' הרי"א וגם בפי' רד"ק ושרשים ליתא והכי איתא בבעל הלשון ובמאיר נתיב ובכולהו נוסחי דספרד עתיקי ודוקני בלא וא"ו ולבתר עידן איתברר לי שפיר פירוקא דהאי מלתא ברחמי דשמיא בגו מסרה רבתא מאלפ"א בית"א מן תרתין תיבותא לא נסבין וא"ו בריש תיבותא ומטעים אינשי בהון דסבירין בו' ואיתנכו בלא וא"ו והדין חד מנייהו : עזם : עזו ק' : (ס) ויגא · מלרע: (ו) ויתפללו . הלד"י בשוא לבדו כפי דרכינו : (ס) מרכבתיך . בנביאים עם הרי"א כתוב ו מ ר כ ב ת י ך בוא"ו בראשית המלה וגם בדפוס ישן מויניליאה כתוב בגליון בוא"ו וזה טעות גמור הוא בלי ספק וגם המסורת אומרת מרכבתיך ב' חסר והאחד מרכבתיך מיכה ה' מרכבתיך יהושע ס"מ דזה וזה שוין : (יח) שמש ירח . חד מן אלפ"א בית"א מן ב' ב' לא נסבין וא"ו ומטעים בהון ופי' נמסר במס' רבתא : (יג) מחצת ראש . בא הרי"ש בדגש במלה זעירא בבא עליה מלה מלעיל מכלול ד' מ"ב : (יד) פרזו פרזיו ק' : (טז) ללנו . הלמ"ד בשוא לבדו כמנהגינו: (יז) ושדמות · בשי"ן ימנית : (יח) אעלוזה : עמ"ש בתילים סי' ס' : (יט) ידרכני · במקלת ספרים מלא יו"ד בתר רי"ש וראיתי בספרים ספרדיים שבתחלה היו כתובים ביו"ד ואח"כ האריכו ג ג ה של רי"ש ונשארה המלה חסר יו"ד :

צפניה א

(ב) אסף אסף כל מעל פני האדמה . כן כתוב וכן נ"ל בשוחר טוב מזמור נ"ב : (ד) מן המקום הזה · בס"א כ"י עם פי' הרי"א כתוב המקום ה ה ו א ובספרים אחרים הזה וכן תרגם יונתן מן אתרא הדין : את שאר . במקלת ספרים האל"ף בפתח וגם"ם בקמץ : את שם הכמרים · בנביאים עם פי' הרי"א כתוב ו א ת שם וכן בדפוס ישן מויניליאה נכתב בגיליון ואת וכן בס"א כ"י כתוב עליו ואת בס"א והתרגום סיוע להם אך בכל שאר ספרים שלפני כתיב א ת בלא וא"ו : (ו) לא בקשו · בספרים כ"י הקו"ף רפה : (ח) ופקדתי על השרים · בנביאים עם פי' הרי"א כתוב על כל השרים וכל המוסיף גורע ויש להכריע זה ממה שכתוב במסורת אסתר ב' על נשאו על ה ש ר י ם ב' ופקדתי ע"כ . ר"ל שאין בכל המקרא רק אלו השנים שכתוב ע ל ה ש ר י ם : (ט) הממלאים · קלה הלמ"ד ועיין מ"ש באיוב סי' ג' : (יב) אחפש את ירושלם . בפסיקתא רבתי אמר ר' אחא לא תהא קורא אחפש בסמ"ך אלא בשי"ן אחפש אמר הקב"ה מוציא אני אותה לחירות כמה שכתבתי בתורה וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו ואני הכיתי שני עיניהם של בני שנא' כי נסך ה' עליכם רוח תרדמה ויעצם את עיניכם אינו בדין שיצאו לחפשי ע"כ והמדרש הוא על דרך אל תיקרי כדאמר איהו גופיה לא תהא קורא כו' ואין מקרא יוצא מידי פשוטו אבל יש לנו רשות לחכמים ז"ל לדרוש המקראות בכל ענין שיכולים לדרכן וסמכו על מה שכתוב אחת דבר אלהים שתים זו שמענו מקרא א' יוצא לכמה טעמים וכן א"ש כלה כל דברי כלם ובשבעים פנים יוסף סלא ובשבעים פנים לתורה כמבואר בסנה' פ' ד' דיני ממונות ובדוכתי אחריני וכבר האריך בזה בענין גדול בספר הגדול ר' יודא ליווא בכמ"ר בגלאל בסי' ב' אחר גאולת שלו ס"ם כאשר שליט ודי בזה לפי קלורנו בחיבור זה וכי הלי גוונא בלא דאבה בלא איש יבחנם כמ"ש בממלי י"ב בסנס ולכבסנו בשמיכה כמ"ש בשופטים ד' ועל פסוק שנין דלא מן דא (דניאל ז') אל תקרי שנין אלא סנין דסלאית בויקרא רבה פ' י"ג בפקדת האלהך ובתפקים רבה ובפתיחים שבאחית שענין עשר בדרשו שהם כבשים ... בס"ת כבשים שהם כובשים את העונות ויוה"כ בא ומכפר א"ל ב"ה אע"פ שכתוב בשי"ן אנו קוראים כבשים בסמ"ך שמכבסים עונותיהם של ישראל כשלג שנאמר כבסי מרעה לבך ירושלם ובירושלמי פרק אין מעמידין ומדרש חזית פסוק כי טובים דודיך כבשים ללבושך כבשים כתיב כלומר דקרי ביה כבשים כלא שבולת כילד בשעה שתלמידיך קטנים כבוש לפניהם ד"ת עוד אמרו בפ"ב דחגיגה אל תקרי כבשים אלא כבושים דברים שהם בכבשונו של עולם יהיו תחת לבושך וב"ר ריש פ' נ"א דרשו וירא יעקב כי יש שבר במצרים לשון תקוה כמו אשרי שאל יעקב בעזרו שברו וגו' ובהדיא אמרינן התם בהדיא פרשתא סי' ו' אל תהי קורא כי יש שבר אלא יש שבר וכן בזוהר פ' ויקהל דף קל"א שברו על ה' אלהיו לא אמר תקותי ולא בטחונו אלא שברו אל תקרי שברו אלא שברו דניתא לכו לגדיק יא לתברא גרמייהו ולאתברא תבירו וכלא על ה' אלהיו כד"א כי עליך הורגנו כל היום כי עליך נשאנו חרפה כגוונא דיעקב דכתיב וירא יעקב כי יש שבר במצרים דהא תבירו דגלותא חמא דהוה ליה במצרים ושוי תוקפיה בקב"ה ועיין עוד בילמדנו פרשת מקן ובמדבר רבה פ' ט' ופ' ק' דסוטה כי תשטה אשתו כתיב בשי"ן לומר שאינה מזנה עד שיכנס בה השטות ובריש פרשת שלח לך פסוק שנים אנשים מרגלים חרש קרי ביה חרש פי' בשי"ן שמאלית ובמדרש חזית פסוק ישקני וזוהר פ' שמות דף י"ח שיר השירים שיר שאמרוהו שרים של מעלה ובפסוק מ ש כ נ י אחריך דרים לשון רש ומסכן ובשוחר טוב דרשו אליך ה' נפשי אשא מענין כי תשה ברעך משאת מאומה ובסוף מדרש חזית דרים הרי בשמים כמו בְשָׂמִים ואיכה רבתי פסוק בכה תבכה ותשא כל העדה כמד"א כי תשה ברעך ופ' נפקד עול · פשעי שי"ן כתיב שקד הקב"ה איך להביא עלי את הרעה ובפרק היה קורא בפרש שדי אל תקרי בפרש בשי"ן ימנית ובספרי פרשת האזינו יונק עם איש שיבה אל תקרי איש שיבה אלא איש ישיבה ראוים לישב בישיבה ובמ"ר ס' ט' דרש פסוק ויאהב אשה בנחל שורק מענין אילן סרק ואמרו מהו בנחל שורק שנעשה כאילן שאין עושה פירות בס' י"ד דרשו וכמשמרות נטועים לשון שמירה א"ר ברכיה הכהן ב"ר אנו קוראים מסמרות ואיך כתיב אלא משמרות מה משמרות כהונה ולויה כ"ד אף ספרים כ"ד וכן נדרש בקהלת רבתי ובירושלמי פ' במה בהמה יוצאה ופ' חלק ובשמות רבה פ' ו' וקהלת רבתי וילמדנו פ' ואלה דרשו פסוק כ י ה ע ש ק יהולל חכם מלשון עסק ובשוחר טוב מזמור ט"ז שובע שמחות את פניך אל תיקרי שובע אלא שבע ובזוהר פ' פקודי דף רל"ו שתום העין כלא חד וכן בפרשת נשא דף קמ"ז ובפרשת וזאת הברכה ופ' אלו עוברים אל תיקרי מורשה אלא מאורסה ובמדרש רבתי ומדרש ילמדנו פ' נח דרשו ויהי כל הארץ שפה אחת כאילו כתיב שי"ן ימנית ועל מגיא לגוים כמ"ש באיוב י"ב ואשכחן נמי דמחלפו סמ"ך בשי"ן ימנית בחילוף זסשר"ץ כי הא דאמרינן בירושלמי פרק חלק בעניינא דאחז ובויקרא רבה פ' ל"ו בפסוק אל מסלת שדה כ ו ב ס אל תהי קורא כובס אלא כובש שהיה כובש פניו ובורח ממנו הא כילד בשעה שהיה הנביא בא לקנטרו היה בורח למקום טומאה וכובש את פניו במקום טומאה עיין יפה מראה שם סי' ד' ומחלפי נמי טי"ת בתי"ו בחילוף דטלנ"ת במדרש רבתי סוף פרשת במדבר דדרשי קרא דכתיב ותהלתי אחטם לך כאילו כתיב אחתם בתי"ו שיבא קן גאולה כחתום כלו' אסיר ואפתח כחותם כמו ודשנו שר"ל הסרת הדשן ובב"ר פ' נ"ט סי' ז' דרשו כלי חמס מ כ ר ת י ה ם מגורותיהם בחילוף גיכ"ק וסכ"ף במקום גימ"ל כמו ויסכרו מעינות ו כ נ ה אשר נטעה ובמדבר רבה פ' ז' דרשו ובבקר זרעך תפריחי (ישעיה י"ז) כמו תפריגי בחילוף הי"ת בגימ"ל תרגום לא נמר לא פרג ובמדרש ופסחתי עליכם אל תקרי ופסחתי אלא ופסעתי אל תקרי אשר פסח אלא אשר פסע ובילמדנו פ' יתרו ויחד יתרו אל תיקרי ויחד אלא ויחד שנעשה יהודי ובמ"ר פ"י נדרש למוהל כמו נמוהל בחילוף דטלנ"ת ובס' י"ג כף אחת זו ברכתו של זבולן שברכו אביו זבולון לחוף ימים ישכן ואין כף אלא חוף כמה דתימא נהרות ימחאו כף ובס' י"ט ויחנו בנחל זרד שלא היה הנחל אלא מלא זרע ולא יכלו : לעברו קא דרים זרד בחילוף דלי"ת בתי"ו באותיות דטלנ"ת ובמדרש חזית פסוק צוארך כמגדל השן משה ח ד ר ך זכריה ט' זה מלך המשיח שעתיד להדריך כל באי העולם בתשובה לפני הקב"ה דדרים חדרך לשון הדרכה בחילוף תי"ת בה"א כמשפט אחה"ע ובפסוק הררי אגן הסהר אדרא דאזורה אבון בר חסדאי אמר אית אתריין דקריין ולוחין לזהרה סהרה בחילוף זסשר"ץ ופסוק איכה יעיב באפו ה' את בת ציון דרשו איך חייב ה' ברוגזיה ית בת ציון אית אתרא דלווחין לחייבא עייבא בחילוף אחה"ע והתם נמי איכה דדרים ליה איך כייב ה' ברוגזיה אית אתרא דלווחין לכיבא עייבא ובפרקי ר"א אל תקרי וישקהו אלא וישכהו בחלוף גיכ"ק וברים פ' אין עומדין אל תקרי בהדרת קדש אלא בחדרת קדש ובשבת פ' ב"מ אל תקרי בכלה אלא בחלה ובירושלמי פ"ק דפאה כבד את ה' מהונך ממה שחננך וכן הוא בילקוט משלי ג' בשם פסיקתא וזוהר פ' יתרו דף נ"ג ובפסיקתא סוף פר' כי תבוא אל תיקרי והשיגוך אלא והשיגוך בחילוף זסשר"ץ ובפ"ג דקדושין הנקי תנקו ובס' כילד מעברין רוכבי אתונות לרורות שעושין אותה כלהרים ועיין עוד מ"ש במלאכי ב' על ומה האחד מבקש וד"ה ב' ל"ג על ויעתר לו וקהלת ח' על ועז פניו י ש נ א : (טו) יום שאה ומשואה . במדוייקים ש א ה חסר וא"ו אחר שי"ן ו מ ש ו א ה מלא : (יז) והצרתי · בספרי הדפוס וגם בס"ם מדוייקים כ"י מלעיל הטעם ברי"ש וכ"כ בהמסרה שאמרה והצרתי ב' וחסר והצרתי להם למען ימצאו (ירמיה י') והצרתי לאדם ולא אמרה מענין מלעיל ומלרע כלום אבל במקלת ספרים כ"י זה של לפניה מלרע ונמסר עליו לית מלרע וזהו גם דעת רד"ק שכתב בפי' ובשרשים שרש צור והצרתי לאדם מלרע והצרתי להם מלעיל :

ב (א) וקושו . במקלת ספרים השי"ן רפה ורד"ק כתב שהיא דגושה לחסרון הכפל כמו ס ב ו את העיר יהושע ו' וכן הוא בס"ם : (ג) פעלו · במ"ג יש שוא תחת הלמ"ד והוא טעות המדפיס : (ו) והיתה חבל : בס"ם הוא"ו בגעיא : (ז) שבותם · שביתם ק' : (ט) יבזום . מכל ספרים כ"י מדוייקים הבי"ת בקמץ חטוף מפני דגשות הזיי"ן שפרשו בזו וכן כתב הראב"ע בפי' ורד"ק במכלול דף קפ"א ועיין חבקוק ב': ויתר גוי . ביו"ד א' לבד והיא יו"ד השרש ויו"ד הכנוי נפלה מהמכתב ונשארה במבטא רד"ק : (יד) קאת . בכמה ספרי הדפוס האל"ף בפתח וכן גליון א' מס"ם נכתב עליו בהללו קָאַת אך בכל ספרים כ"י שבידי ודפוסים ראשונים בקמץ : כי ארזה · ס"א הכנוי רפה והיא' ראוי יד' במפיק רד"ק בפי' ומכלול דף ל"ב ושרשים : (טו) העליזה · בכמה ספרי הדפוס וגם במקלת ספרים כ"י מלעיל בשני פשטין ובכמה ספרים כ"י מדוייקים וגם במקלת ספרי הדפוס מלרע בפשט האחרון בלבד ובחילופי ב"א וב"נ שלפנינו בדפוס נראה שהספרא שביניהם הוא במאריך הס"א אבל בחלופים כ"י ראיתי שהספרא הוא אם הס"א נקודה בפתח או בקמץ ולב"א בקמץ וכן בס' א' מצאתיהו בפתח כב"נ ובכל שאר ספרים בקמץ :

ג (ד) פחזים . בדפוס ישן ובספרים כ"י חסר וא"ו : (ה) לא נעדר : כתב רב פעלים עד א' לא נ ע ד ר (שמואל ב' י"ז) המסורת עליו לית זקף קמץ ומסרה אחרת מצאתי עליו ב' זקפין קמצין משפטו יתן לאור לא נ ע ד ר ודין עכ"ל · וכן הוא קמץ בכל הספרים : (ז) אך תיראי : מלא יו"ד ועיין מ"ש בישעיה ס' : תקחי מוסר . כ"כ ת ק ח ו בכל ספרים שלנו וכן לריך להגיה בחילופים למערבאי ומה דתרגם המתרגם ת ק ב ל ו ן אילפן נראה שהוא כמו שכתוב למדנחאי וכן בחילופים למען תקחו כתיב תקחי קרי: מעונה . במפיק הס"א : (ח) לכן חכו לי יי' · ע"ס במקרא גדולה על פסוק זה ר"ל שהוא חד מן פסוקים בקריא דאית בהון אלפ"א בית"א והדין יתר עליהן אותיות כפולות מנצפ"ך : לקבלי . הקו"ף נקרא בקמץ חטף רד"ק : (ט) אהפך · בכל ספרים כ"י וגם במקלת דפוסים אין מאריך באל"ף : (יא) מכל עלילתיך · ובספרים כ"י מדוייקים ובדפוס ישן חסר וא"ו אחר למ"ד ובאחד מהם נמסר לית וחסר וא"ו יש ספרים שכתוב מ כ ל בקמץ ובמקף והם המעט מכל שאר ספרים שכתוב מ כ ל בחולם : ולא תוספי · יש ספרים תוסיפי : (יד) ועלזי . העי"ן בקמץ לבד והוא חטוף : (טו) לא תיראי רע . בדפוס ישן ובמקלת ספרים מדוייקים כ"י מלא יו"ד ובמאריך ויש ספרים בלא מאריך וכן ת"י לא תדחלין ואף הראב"ע פי' לא תירא עוד מהאויב ודברי רד"ק מראין כי הוא מן ראה וכ"כ בריא"ה שהוא כענין לא תוסיפון לראותם עוד עד עולם :

חגי א (א) בשנת שתים לדריוש · כל דריוש דתגי זכריה ודניאל ועזרא סדל"ת בקמץ ובמאריך במקצת ספרים ובמקצתם בקמץ ובלא מאריך וי"ס בפתח ועיין מ"ש בדניאל ריש סי' ו': (ה) על דרכיכם · בספרים כ"י הכ"ף רפה וכן הכרו שבחמוך: (ח) ואכבד · ואכבדה קרי ובבבלי ספ"ק דיומא מ"ש דמחוסר ה"א אלו ה' דברים שיש בין מקדש ראשון למקדש שני והשיב להו התם ובמ"ר פ' ע"ו ומדרש תוית את תומס סיא וכירושלמי פ' ב' דתעניות והחילופים שבין אלו המדרשים כתבן בעל יפה מראה שם בתעניות ואות ה"א שנחסרה כאן נתמלאה בפסוק למען הרחותכה הכאתכה הנה יחזקאל מ' שהראה הקב"ה ליחזקאל צורת הבית שראוי להיות לעתיד לבא וכל ה' דברים הללו יחזרו למקומן ועיין בחיי פרשה ויגש ואגב שיטפא אומר שרש"י ז"ל פירש ביומא דרוח הקודש לא שרתה בנביאים משנת שתים לדריוש המלך ואילך וכתוב בס' למה דוד שחיבר הסר"ל דוד גאנז שיש בגירסא זו טעות סופר וצ"ל משנת ארבע לדריוש המלך היה דבר ה' אל זכריה וגו': (יא) החירום . י"ס חסר וא"ו: (יב) כאשר שלחו · י"י דמטעים דסבירין אשר וסי' נמסר במ"ג (יונה א'): (יד) ואת רוח כל · הוא"ו בגעיא בס"ם:

ב (ג) בכבודו · ברוב ספרים מדוייקים וישנים מלא וא"ו: (ח) לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות · ראיתי מי שמסתפק בפסוק זה אם כתיב נאם או אמר כי בברייתא השנוייה בשתי מאבות בס' קנין תורה קתני אמר וככי איתא בבילקי פ' עשרה יוחסין ובסנהדרין פ' חלק ובילקוט אך יש להתיר ספק זה ממה שראיתי במסרה גדולה כ"ו נאם ה' צבאות וזה א' מהם והנאיל שבאה להעיד על ככה ודאי דיפה כוונה ודקדקה בדבר אל נכון: (יד) העם הזה · בספרים כ"י וגם בדפוס קדמון במאריך בס"א לא בעי"ן וכן הגוי · ברוב המדוייקים אין מאריך במלת וכן: (טו) לתהם · התי"ת בשוא לבדו בספרים כ"י ואף בכמה דפוסים ודומה לו ולא תחשף מים מגבא (ישעיה ל'): (כ) ויהי דבר ה' שנית . יש פסיק בין השם לשנית כמ"ש (בישעיה י"א): (כא) אמר אל זרבבל פחת יהודה . זה לבדו בטעם בס"א וכן כתוב במכלול דף רמ"ג ובשרשים שרש פחה ובא אחד מלעיל אמר אל זרבבל פחת יהודה ע"כ ותימא על המכלול יופי שכתב בריש ספרא פחת מלרע כמשמע וכן פחת יהודה שבאמר לא משמע מדבריו שפחת יהודה הקודם לו בפסוק ויער ה' הוא מלעיל וכן כתב עליו במקומו בפירוש ובכל הספרים הוא מלרע כמו שנראה מפורש מדברי רד"ק דלעיל ובלוית חן פרק י"ז נהשער השמיני כתוב ובסמוך בלו פתוח ומלרע פחת יהודה ומלעיל אמר נא אל זרבבל בן שאלתיאל פחת יהודה ע"כ: וגם זה שבוש כי הוא מלרע צריך להגיה אמר אל זרבבל פחת יהודה ובספרי ספרד פחת יהודה במירכא טפחא ובלא מקף ביניהם ובקצת ספרים פחת יהודה במקף ובמאריך בס"א ולענין המאריך אם עושה מלעיל בטחתי בחסד אלהים לבוא דעי במאמר בפני עצמו כי הוא ארוך במקומו:

זכריה א (א) בשנת שתים לדריוש. עיין מ"ש בריש חגי: בן עדו. בס"א כ"י עדוא בוא"ו ואל"ף ואין כן בשאר ספרים וכן דינו מכח המסורת להיות בוא"ו: (ד) שובו נא מדרכיכם . הכ"ף רפה בספרים כ"י: ומעלליכם · יתיר יו"ד קדמאה ומאן דגריס וממעליליכם משתבש: (ה) אבותיכם איה הם · בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן נמנה במסורת הושע סי' ט' עם ג' מלאים בסיפרא: והנבאים · בכמה ספרים כ"י מלאתי שבתחלה היה כתוב והנביאים מלא דמלא ואח"כ נגררה יו"ד קדמאה: (ו) וישובו ויאמרו: בספרים כ"י וגם בדפוסים ישנים בטעם רביע לא זקף קטן . כאשר זמם ה' צבאות . עיין מ"ש בפרשת שופטים סי' י"ט אלא ועשיתם לו כאשר זמם: (ח) שרקים . במקצת ספרים כ"י מדוייקים וגם בדפוסים קדמונים בשי"ן שמאלית וכן משמע מהשרשים שהביאו בתחלה שרש שרק בשי"ן ימנית ואח"כ שרש אחר כולם בשי"ן שמאלית וזה בתוכם וכ"כ הראב"ע שהוא מגזרת שורקה ולזה הסכים בעל מאיר נתיב: (טז) שבתי לירושלם ברחמים · בס"ס כן כתיב בגעיא בבי"ת: וקוה: וקו ק': (יז) ונחם · פתח וע' מ"ש ביואל ב':

ב (ג) חרשים . אין בחי"ת מאריך: (ד) לזרותם . אין מאריך בזי"ן: (ו) כמה רחבה וכמה ארכה בס"ם יש מקף בין כמה רחבה ובכל ספרים כתובי יד וגם במקצת דפוסים ישנים בטעם כמ"ש ועיין מ"ש בתילים סי' ע"ח: (ח) אל"ו · אליו קרי . (ט) אהיה לה . במאריך ולכבוד אהיה בלא מאריך באל"ף כן הוא במקצת ספרים כתובי יד וגם בדפוס קדמון: (י) כארבע · בכ"ף והוא חד מן ד' בקריאה וסימנהון במלכים א' כ"ג במ"ג והכי איתמר בהדיא בפ"ק דתעניות תאנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר וכו' אלא רוחות מ"ל דלא מיעקרי אמר ריב"ל דאמר קרא כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם מאי קאמר קב"ה לישראל אילימא ה"ק דבדרתינכו בד' רוחי דעלמא האי כארבע בארבע מיבעי ליה אלא ה"ק כשם שא"א לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל וזהו מ"ש קטיעא בר שלום להקוה קיסר בפ"ק דעכו"ם ובמכילתא סוף פרשת בשלח ר"א המודעי אומר כשבא עמלק להזיק את ישראל מתחת כנפי אביהם שבשמים אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בניך שאתה עתיד לפזרן תחת רוחות השמים שנאמר כי כארבע רוחות השמ"ם וגו' רשע זה בא לכלן מתחת כנפיך ס"ת שנתת להם מי יקרא בו ע"כ . ולכאורה נראה מזה שהמדרש קורא בארבע בבי"ת ומ"מ על המסורת יש לסמוך וכ"ש דגמרתנו נמי הכי ס"ל והכי איתמר בהדיא בזוהר פ' שמות דף ה' בארבע לא נאמר אלא כארבע כמה דא"א לעלמא בלא ד' רוחות כך א"א לעלמא בלא ישראל והאפודי בפ' י"ד תמספרו מנה זה עם אחרים שבאה הכ"ף תמורת הבי"ת כמו שכתבתי ביחזקאל ס"ו אלא וכדמי בניך: (יא) יושבת בת בבל · בספרים מדוייקים מלא וא"ו וכן יפה לעשות כי לא בא במנין החסרים במסורת בסוף פ' מצורע ובירמיה סי' מ"ח: (יב) נוגע בבבת עינו · וזו אחד מן י"ח מלין תקון סופרים ומקצתם הובאו במכילתא בסיפא ובדרוב גאוך ובספרי פ' בהעלותך בפיסקא ויהי בנסע הארן ובולהו מייתי להו במדרש ילמדנו פ' בשלח ומסורת ריש סדר במדבר ותילים סי' ק"ו ואלו הן בבת עינו · ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אותו (מלאכי א') כי מקללים להם בניו (שמואל א' ג') ואהיה עלי למשא (איוב ז') קדושי לא נמות (חבקוק א') המיר כבודו בלא יועיל (ירמיה ב') וימירו את כבודם בתבנית שור (תילים ק"ו) כבודם בקלון אמיר (הושע ד') וירשיעו את איוב (איוב ל"ב) ואברהם עודנו עומד על ה' (פ' וירא) ואל אראה ברעתי (פ' בהעלותך) אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו (שם) איש לאהליו ישראל (מ"ב ד') נבי שבע בן בכרי לאהליך ישראל (מ"א י"ב) איש לאהליך ישראל (ד"ה ב' י"א) כך נראה להגיה וכמו שמצאתי במסרה כ"י דלאי לאו הכי בציר מינייהו תרתי · ותשוח עלי נפשי (איכה ג') אולי יראה ה' בעיני (ש"ב ט"ז) והנם שולחים את הזמורה אל אפם (יחזקאל ח') ע"כ · ובספ' תקון סופרים יש מי שכתב שאנשי כנסת הגדולה תקנו ושינו הדבור ממה שהיה כתוב בתחלה ולכאורה כן יראה ממדרש ילמדנו וכ"כ ר' נתן בעל הערוך בערך כבד בענין תקון סופרים שבספרים הראשונים היה כתוב בבבת עיני וכן משמע ממדרש רבה ריש סדר בא אל פרעה דאיתא התם רבי יהושע אומר תקון סופרים הוא עיני כתיב וכן בס' משפטים פ' ל' תביבין ישראל בבת העין העליונה שנא' כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו אלו הסופרים והחכמים שתקנו הסייג הזה ופירוש זה הביאו בעל מתנות כהונה בב"ר פ' מ"ט וגם בבמדבר רבה פ' כ' אמר הקב"ה לבלעם הרשע אני כתבתי על ישראל כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו ואתה הולך ליגע בהם ולקללם תנא עינו שנא' שתם העי"ן ופירוש בעל מ"כ בבת עינו דריש הקרי עינו על הנוגע עצמו כלומר שיסתם עינו ואין פי' זה נכון בעיני המפרשים כי חלילה לנו להאמין שהסופרים יוסיפו או יגרעו או ישנו אפילו אות אחת ממה שכתוב בתורה ואדרבה תיקון הסילוס יקרא ותם ליה לגרעה דאברהם למעבד הכי עוד כ' בעל העקרים שאין אדם בעולם שיזייף ה' שיאמר אני זייפתי או תקנתי כך וכך ואיך יאמרו הם תיקון סופרים הוא זה ואולם עיקר הפירוש כמ"ש הרשב"א שהסופרים והחכמים דקדקו ומלאו לפי ענין כל א' וא' מן הכתובים ההם שעיקר הכוונה לא היתה כמו שנר' מן המכתב בספר אלא לד כונה אחרת ולא היה לו לכתוב כן אלא כן אלא שכינה הכתוב ולא קראום תקון סופרים אלא שהם דקדקו ופירשו שהם כינויים והכתוב עצמו כינה כן וכ"כ בעל הליכות עולם והרב המזרחי ובעל יפה תואר פ' וירא ומחברים אחרים וזולתם והוא קרוב למה שכתב בעל העיקרים במאמר ג' פ' כ"ב וזה היה כאמת כוונת מדרש ילמדנו שכן אמר נוגע בבבת עינו עיני היה לו לומר אלא שכינסו הכתוב כביכול כלפי מעלה וסוף המאמר מוכיח ג"כ בתחלתו כאמרו אלא שהיינו פסוקים אלו אנשי כנסת הגדולה ולכך נקראו סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה ודורשין אותן הרי מבואר שהחכמים והסופרים דקדקו ופירשו שהכתוב מדבר דרך כינוי ויש להם מה נפרש כן כמו שנמסרה התורה לחכמים לדרוש כפי חכמתם וקבלתם אבל לא להוסיף או לגרוע אפי' אות אחת ועיין עוד מ"ש המזרחי בפ' בהעלותך אבל ואל אראה ברעתי בהם ס' ישן גם זה מצאתי בס' כללי הגמרא שחיבר מוהר"ר יוסף קארו סמוך להליכות עולם זה לשונו וכא דאמריק תיקון סופרים וכו' הר' יהודה ז"ל כתב ר"ל שכתב בתורה על דרך תקון סופרים שתוקנים מה שכותבים שיהיה דרך כבוד שעל דרך משל דוד המלך ילוה לסופר מכיר שיכתוב שדוד מלוה לפלוני שיעשה כך וכ' הנה הסופר יתקן ל' הכתוב כשיאמר המלך דוד ילוה לפלוני עכ"ל . ובמסורת פ' משפטים נמ' סי' מן ע' עינו וחד ועינו וא' מהם הוא נגע בבבת עינו ומה שהסרתי כאן לגאר עיקר כוונת הכתובים אמלא על כל א' וא' במקומו כיד ה' אלהי עלי אבל קבלתי אותה כאן כדי שיהיו כולם מצוים במקום א' למי שירצה לראותם: (יג) והיו שלל לעבדיהם במקצת מקראות הדפוס מקרוב באו אל הדפוס כתב לעבדיהם הסי"ן בחולם וטעות נפל בהם וצריך להניף יד עליהם ולתקנם בפתח העין וכן פירשו כן המפרשים: (יד) רני · הרי"ש בקמץ לבד והוא חטוף מפני דגשות הנו"ן:

ג (ח) שמע נא · בגעיא: (י) תקראו איש לרעהו · בדפוסים אחרונים כ' אל רעהו אבל בדפוסים ראשונים ובכל ספרד ושאר ארצות כ"י כתוב לרעהו ואין לספקק בזה דקא שביתן בספרי עתי מן ד' מאה שנין דהכי איתנסו ולי' בהון פלוגתא וחזינא מי בספרי דר' מנחם דב' הכין בכל ספרי ספרד לרעהו:

ד (ב) ויאמר ויאמר קרי עיין במסו' נחמי' ה': וגלה · בס"א במפיק לכנוי הנקב' או לתפאר' כמ"ש רד"ק בפי' ובמכלול ד' רכ"א וכמ"ש ביחזקאל כ"ב ובויקר' רבה סוף פ' ל"ב דרשי לי' מל' גולה בחולם ומל' גאולה כמ"ש בישעיה מ"ג ואין זה מכחישה מהטעם שאכתוב במלאכי בס"ד: (ג) מימין הגלה . לא מפיק ה"א: (ז) למישר · במ"א כ' גמ' סי' מן המלאים וא"ו ואין זה כיניהם וכן מלאתיו חסר במקצת המדוייקים: את האבן הראשה · לא מפיק ה"א מסורה הגדול: (ט) ידי זרבבל יסדו הבית הזה · בדפוס ישן כתוב את הבית הזה והוא לבדו נשאר: (י) כי מי בז · הסגדל בין נתי העי"ן והכפולים הוא כי בנחי העי"ן פ"א הפעל קמוצה להורות על הנח והכפולים פ"א הפעל פתוחה והמשל כי אם תם הכסף וחם השמש פתוחים וקם העם וישב קמוצים וכן בכל חלקי השוכרים ומפני שמלאנו כי מי בז ליום קטנות פתוח הד' שפטנו שהוא מן הכפולים וכו' וטעה ר' דוד קמחי שאמר כי בז פתוח שלא כמשפט כ"כ האפודי בפ' כ"ט: (יב) מה שתי · השי"ן נחה כהשמ"ן ועליו מ"ס ונקראו שתי מלות במלה אחת מכלול דף קל"א ורב פעלים במספר שתים ובקצת ספרד אין מקף בין שתי המלות ובשי"ן דגושה ובאחד מהם מצאתי שנכתב בלדו מתחלפת מה־שתי רפי: בבלי · לית תקף פתח המריקים . כן כתוב:

ה (יא) לבנות לה בית חד מן ג' דלא מפקין ה"א בקריאה וסימנהון במסורת סכה וברות ולכן בי"ת ב י ת רפוים שאין כאן דין דחוק כמ"ש ברות ובמקומות אחרים ועיין סוף מעות מכנתה · בס"א כ"י הכ"ף בחולם עם וא"ו ובמקצת ספרים בוא"ו שרוקה וברוב המדוייקים בשלם נקודו:

ו (ג) ובמרכבה השלישית . לפי המסרה דס' שלא לך ראוי להיות חסר יו"ד קדמאה וכן הוא בספרים מדוייקים · ובמרכבה הרביעית . במקצת מדוייקים חסר יו"ד קדמאה וכן משמע ממסורת דס' יחזק': (ה) אלה ד' רוחות · בס"א כ"י נמחקה הוא"ו תניינא ומסור עליו כ"כ ובמסרה רבתא אלה ד' רוחות פליג ובספרים מלא דמלא: (ז) ויאמר לכו התהלכו. י"ב דסבירין ויאמרו ועיין מ"ש בסוף מעות: (ח) ראה היוצאים . במקצת ספרים חסר וא"ו ומנה במסו' יחזק' סי' י"ד השיב לי' במנין המלאי': (י) ומאת טוביה · מי שהדפיס מאת טוביהו חטא שגרע וא"ו בתחלת תיבת ומאת והוסיף בסוף תיבת טוביה ורצוי הוא להגידה כי בכל ספרים כ"י ודפוסים ישנים כתוב ומאת טוביה וכן נזכר לקמן לחלם ולטוביה: (יא) ועשית · לב"נ מלרע כשופר בתי"ו ולב"א מלעיל השופר בשי"ן וכמוהו אני קוראים רד"ק בפי' ומכלול דף ז': (יד) לחלם · בס"א כ"י מלאתי החי"ת בסגול וכ"כ רב פעלים י"ס בכ"ב י"ס בג"נ אבן במכלול נמנה עם הדומים שפ"א הפועל שלהם בגירי:

ז (א) לדריוש המלך: כן כתיב: בכסלו · ליכא מאן דכתיב בכסליו מלא יו"ד ובטיל ברותא דספרי דכתיבין חסר יו"ד: (ו) השתים · יש ספרים מלא וא"ו: (י) הביבתים · בס"ם המדוייקים ואף בדפוסים ישנים חסר וא"ו בתר בי"ת: (י) ורעת איש אחיו . כן כתיב איש אחיו בלא מלת את באמצע וכן נראה מפי' רד"ק: (יד) ואסערם · האל"ף בגירי והסמ"ך בקמץ והעי"ן בחטף פתח כן כתב רד"ק בפי' ובמכלול דף ש"ט ור' אליה הלוי בס' הרכבה:

ח (א) ויהי דבר ה' צבאות לאמור · במקצת ספרים ישנים כתובי יד כתוב אלי לאמר וכן מראה שהתרגום ע מי למימר אבל רד"ק כת' שהוא כמו אלי לאמר ובמסור' לית כותיה חסר אלי וגם בספר כ"י שהיה כתוב בו בתחלה מלת אלי נגררה אח"כ והתרגום אפשר שהוא לפירוש: (יג) אל תיראו תחזקנה ידיכם · החי"ת בחטף סגול כמו הראשון שלמעלה ובס"א כ"י ישן מצאתי זה השני בשוא לבדו: (טז) אמת ומשפט שלום · הגמרא רים והמשניות שכתוב בהם בסוף פ"ק דאבות ושלום בוא"ו טועים וכן דרשו רבותינו בפ"ק דסנהדרין בבבלי וירושלמי איזהו משפט שיש בו שלום הוי אומר זה ביציע: (יט) ולמעדי' . בס"ם כ"י ובדפוסים ישנים יש מאריך בוא"ו לא במ"ם: (כא) והלכו · בס"ם הוא"ו בגעיא:

ט (ג) תגבל בה · ההי"ת בקמץ לבדו והוא חטוף מפני המקף וכן ותצבר כסף שבסמוך: הי תכמת מאד · החי"ת בקמץ רחב כי הוא פעל עבר לנקבה ובמקצת מדוייקים יש מאריך בחי"ת חכמה מה שנכתב עליו לית געיא: (ד) הנה אדני . בהא אל אל"ף דל"ת: (ה) תרא · מלרע הטעם כרי"ש רד"ק בפירוש ומכלול דף קס"ו וכן בספרי ספרד: הוביש מבטה · הה"ס בסגול מסורת ורד"ק: (ט) גילי מאד · מלרע וכן במסורת לית בטעם מלרע וכ"כ רד"ק בחיבורו וכן בספרי ספרד: ועל עיר בן אתנות · ווסר פ' בלק דף ר"ו אתנת כתיב והדרים ליה התם לפום ארחי ובספרי דילן מלא וא"ו תניינא: (י) ומשלו · קריאת המ"ם בקמץ חטוף:מים עד ים·בנביאים עם פי' הרי"א כתוב ועדים וטעות הוא מכמה טעמים חדא דבפ' תשפטים נמסר סי' מן כל ועד ים שבמקרא ואין זה בתוכם ועוד דבפ' לך לך ובמסרה גדול' נמ' סי' ג' פ' דגאיא בהון ועד עד ואין פסוק זה עמהם וכן מלינו בספר תילים מזמור ע"ב שאמר דוד ברס"ק כשמלך זה אתמרו וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ וגם בעמוס ח' כתיב ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח: (טו) ושתו והמו · בס"א כ"י כתוב והמו בוא"ו וכן הוא בפי' רד"ק ובמכלל יופי ובנביאים עם פי' הרי"א בס' ובפי' ובמאיר נתיב ועיין מ"ש בתילים מזמור ע"ו ולבי מגמגם בזה מפני רבוי הספרים הכתובים המו בלא וא"ו גם לא נמנה במסורת עם כ"ב זוגין יתידאין ב' מלין נסבין וא"ו ולית לכון זוגא: (טז) והושיעם . הוא"ו בגעיא בס"ם ובלא מאריך בס"א: מתנוססות . בס"ם המאריך במ"ם לא בנו"ן: (יז) במנשם · עיין מ"ש במגילת אסתר סימן ב':

י (ג) ועל העתודים: וזו א' מן השנים מלאים וא"ו בתרי עשר: (ח) ואזרעם . אין בזי"ן מאריך: (יא) מצולות יאר . במסרה גדולה דילן הכי נמסר יאור היאור ו' מלאים וסי' נמסר בס' מקץ וסתם נמסר יאר היאר כל אורייתא חסר וכל נביאים וכתובים דכוותא חסר בר מן ו' ע"כ ותו לא ועיקר חסר וגם בס"א כ"י נמסר היאר כל ליבנא חסר בר"ו מלא ע"כ . ותששתי עד מקום שידי מגיעה ולא זכיתי למצוא בשום מקום פרטן מאלה הששה מלאים גם כי אמרתי ללקטן אחד לא' מתוך הכתובים כדי למצוא תשבוכ' ולא עשיתי מאומה מפני החילופים שנפלו בספרים ומי יוכל לתקן את אשר עוותו כותבי הספרים ומי יודע להבחין איזה יכשר הזה או זה בקיטנא מיכא ד' מלאים דלא חזינא להו פלוגתא בספרי דייקי ואלו הן ערות על יאור על פי יאור וכל מזרעי יאור (ישעיה יט) ובסי' כ"ג קציר יאור תבואתה כי פליגי ספרי בפסוק כל משליכי ביאור (שם סי' י"ט) ובעמוס ח' נשקעה ביאור מצרים וכאן בזכריה ואת חשבתי לעשות מלא כל משליכי ביאור דסמיך ליה לתלתא אחריני מלאים וגם השמעתי מהם מלאים דכתרוויהו כמסר במ"ג ו' מלא טוב והלא ס' יורנו איזה הדרך ישכון אור יעבר על פשע ותמחה אשם ותשליך במצולות ים כל חטאתינו אמן:

יא (ב) אשר אדרים . כן הוא ברוב ספרים כ"י ודפוסים ישנים חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניינא וי"ס מלא דמלא ובדפוסים חדשים אדירים: הבציר קרי . הבצור . הבציר קרי: (ג) יללת · הלמ"ד בשוא לבדו כמ:בכ ומ"ש המכלל יופי הוא העתק מהמכלול דף ל"ד ועיין מ"ש בשופטים ז' על המלקקים: (ה) אשר קניהן · בנו"ן ומכריהן בנו"ן ורעיהם במ"ם עליהן בנו"ן כך מלאתי ברוב המדוייקים וחילופים רבים ראיתי בס"א ותקצר נפשי בהם ע"כ הסתרתי פני מהם: ואעשיר . הוא"ו פתוחה והאל"ף נחה והעי"ן בשוא לבדו כ"כ רד"ק בכל ספריו: (ו) על ישבי הארץ · בספרים מדוייקים חסר וא"ו כי לא נמנה במסורת עם המלאים: (ח) בחלם . החי"ת בחטף פתח ואין בבי"ת מאריך: (י) להפיר את בריתי · בגירי וביו"ד השמך רד"ק: (יג) מקום רעה · בס"א כ"י וגם במקצת דפוס ישן כתוב רֶעָה חד הכל ורעה רבה וגם יונתן תרגם אלא מקים פרנסה ורועה ישראל ירעם אותנו דעת והשכל אמן: (יז) הוי רעי האליל עוזבי · רעי עוזבי שניהם בחירק והיו"ד נוספת כמו אסרי לגפן עירה תלבי מרום קברו ישעיה כ"ב:

יב (ב) יהיה במצור · במקצת ספרים ישנים כ"ו כתוב תהיה וכן בדפוס ישן יש הטעם מזה ואין כן בספרים אחרים: (ד) בעורון . במקצת דפוסים ישנים הבי"ת בשוא ובספרים כ"י בפתח: (ה) אמצה · י"ס שהאל"ף בקמץ ובדוכן בפתח וכ"כ רד"ק שהיא שם כמקל פולס: (ו) ככיור · בכ"ף בגעיא: ואכלו · אין באל"ף מאריך: (ז) והושיע . במקצת ספרים מלא יו"ד וטעות נפל בהם כי שנים לבדם נמצאו במקרא א' מלא וא' חסר והושיע את עמי מיד פלשתים (שמואל א' ט) מלא וזה דזכרים חסר וכן בירוש' פ' לולב וערבה ערב ר' בא סרוגים והושיע ה' את אהלי יהוד' בראשי' והושע כתיב וכ' בעל יפה מראה חסר יו"ד וקרי ביה והושע ויהיה פי' את אהלי יהודה עם אהלי יהודה

ומ"ש במ"ג מזמור כ' פל כי סו ס י פ ס' לית וה' וסוטע ס' לאו לענין חסר ומלא איתמר רק בסמיכות המלה אלא ה' : תפארת בית דויד • בספרים מדוייקים מלא וכן במ"ג נמסר ה' מלאים וכל כי עבר ועזרא וד"ה דכוותה מלאים : (ח) בעד יושב ירושלים • אין בכרי"ם מאריך וכן כבאים על ירושלים שבסמוך וכן על יושב ירושלם : (י) והביטו אלי את אשר דקרו • בסוכה רים פ' החליל גרסי' גמ' וכסי' רש"י והביטו אליו ואין כן במקראות : (יא) הדדרמון • בספרים מדוייקים תלא מלה כתיב וחסר יו"ד ומלא וא"ו וברים גמ' דפ"ק דמגילה מייתי ליה לההי קרא כמספד הדדרמון בן טברימון ולא נמלא כן במקראות כי אם בתרגומו של רבי יוסף אבל בשלשי מ"ק קאי שפיר : מגדון כנו"ן וכל"ל במגל' ובמ"ק :

יג (ג) בהגבאו יבכי"ם : (ה) והשלשית יותר בס"וכן והבאתי את ה ש ל ש י ת באש בספרי הדפוס שניה מלא דמלא אכן בספרים מדוייקי' כ"י שניהם חסר יו"ד קדמאה וכן נכון עפ"ה בשאלה לך במ"ג:

יד (ב) אל ירושלם • אין בריש מאריך : תשגלנה תשכבנה קרי והוא חד מן ד' כתיבן לישן שגל וקרינן לישן שכיבה וסי' נמסר כאן במ"ג : (ד) פני ירושלים • בלא גלגל הרי"ש : (ה) ונסתם גיא הרי. בכל ספרים שלנו כתוב ו נ ס ת ם וכן במסורת ונסתם ג' בקריאה וסי' ונסתם ואינרדף אתכם ונסתם גיא הרי ב' בפ' וחד נסתם כאשר נסתם מפני הרעש וי"ת ויסתתים גר' שהוא קורא ונַסְתֶּם וגם בהגה א"א ב' כי כל אנשי מזרח קוראים אותו כנכתו כ ע ת ם ארץ(ישעיה ט)(וכ"כ רבי אליה הלוי בהגהת שרשים)וכדומה לו שאף קריאתו של רש"י ז"ל היתה כן שלא הביא רק פי' התרגום ורד"ק בפירושו ובשרשים הביא תרגום יונתן וכתב דומה כי היה קורא אותו וְנִסְתַּם בשקל נפעל ושרשו סתם ואומרים כי נמלא כן במקלת ספרים מדוייקים אבל אני לא ראיתיהו ע"כ ור' עזריה מן האדומים כתב בספרו בחלק קול אלהים כי בהעתקה היונית המיוחסת לשבעים זקנים היה בשלש המלות שבפסוק נִסְתַּם לשון סתימה וכתב שנוסחא זו יתיישב לדברי היוסיפון שזכר ע"ש ואנו אין לנו לזוז ממסורת שמסרו לנו אבותינו : (ו) יקפאון • וקפאון קרי ובמסרה רבתא וגם בריש הושע וריש ד"ה נמנה עם מלין דכתיבין יו"ד בריש תיבותא וקרינן וא"ו ועל זה נאמר שם יקפאון פלוגתא דרב נחמן ר"ל שנדעתו הוא בוא"ו גם בכתיב אבל במדרש רבה ובתנחומא פרשת חקת אמרו לא יהיה אור יקרות וקפאון יקפאון כתיב דברים שמכוסים מכם בעה"ז עתידים להיות לפוים לע"הב כהדין סמיא דלפי דכתיב והולכתי עורים בדרך לא ידעו וגו' ופי' בעל מתנות כהונה יקפאון יו"ד האיתן מורה על העתיד ועיין נסחא א' בעי'נוק ערך כלם : (י) כערבה בכ"ף וכה שניה במסורת ומכרו וה"ה השרון כערבה (ישעיה לג) עיין תוספתא דסוטה פי"ח : וראמה • הוא"ו בגעיא ברוב הספרים בכ"א ובס"א האל"ף בשוא ובס"א הא' לבדו נחה וְרָאֲמָה וכן מצאתי כתוב בספר קדמון כ"י מדוקדק שהאל"ף נראית ואינה נקראת כמו ו ק א ם שאון בעמך (הושע י) ע"כ • ואולם ברוב הספרים האל"ף של וראמה בשוא ופתח גם לא נמנה במסרה גדולה עם מלין דנסבין אל"ף באמצעות תיבותא ולא קריין וכ"כ רד"ק וראמה בתנועת האל"ף במקום וא"ו עיין הפעל באל"ף וקאם שאון בעמך אלא שהאל"ף שהיא היא נחה ומגדל . הוא"ו בלא מאריך : (יא) וחרם לא יהיה • בתי"ת בצירי לא בסגול : (יב) בהריבן • בתי"ת במאריך בה"ס : (יג) מהומת ה' • בה"א במאריך ובמקף בין שתי המלות : (טז) בשנה להשתחות בתי"ו בלא מאריך וכן הכרו שבסמוך : (יח) אשר יגף ה' את הגוים • במקצת ספרים כ"י ישנים וגם בדפוס קדמון כתוב את כ ל הגוים וברוב הספרים אין בהם מלת כל :

מלאכי א

(ז) באמרכם שלחן • במקראות גדולות האל"ף בשוא לבדו וכן מצאתי בנוסחא כ"י ישנה ספרדית וגם בשאר ספרים שלפני בחטף סגול : (ח) וכי תגשון • פליגי ביה ספרי בין חסר וא"ו למלא : (יא) ומנחה טהורה • מלא וא"ו ועיין מ"ש בריש פרשת נח : (יב) באמרכם. בנסחא כ"י דלעיל אף זה האל"ף בשוא לבד ואין כן בספרים אחרים:שלחן אדוני מגאל הוא • בספרים מדוייקים הגיהו בשם אדנית וכן נמנה במסורת במנין קל"ד וכן הוא בדפוסים ישנים : (יג) והפחתם הנה מתלאה והפחתם אותי • זהו א' מן י"ח מלין תקון סופרים והיה לו לומר א ו ת ו אלא שכינה הכ' מדרש ילמדנו ומכילתא פ' בשלח ומסורת וכן צריך לפרש דברי רש"י ז"ל כמ"ש הוא בעצמו בחבקוק א' וכבר הארכתי בענין זה בזכריה ב' : (יד) משחת. י"ם שהחי"ת בקמץ כמו ומקר מ ש ח ת (משלי כה) ובס"א כ"י מסור ע"ז דמלאכי בְ ונ"ל שר"ל ב שבמ"ס בקמץ לאפוקי מ ש ח ת מאיש מראהו (ישעיה נב)שבמ"ס בחירק: משחת לאדני•בדפוס ישן ומוינליאה נכתב בשם המיוחד וגירסא הפיא אינה אלא מן שמתמיהין דבמסרה ישעיה כ"ח תשוב ז' לאדני דכתיב כן ודין חד מינייהו :

ב (ג) וזריתי • מלעיל השופר ברי"ש ובס"ס יש ג"כ מאריך בתי"ו ועכ"פ המלה מלעיל כמ"ש רד"ק ושמשו' עליו לית כוותיה מלעיל והרי"ש בחירק לא בצירי כמו שנמצא בדפוס ישן : (יד) בגדתה בה • בדפוס ישן ב ג ד ת בלא ה"א ואין לחוש עליו:(טו) ומה האחד מבקש זרע אלהים • י"ת ומה חד בעי אולהין די יתקיים ליה ולד מן קדם ה' וכ' רש"י שהפי' נכון אם לא שמלת ה א ח ד בטעם זקף קטן ניתק את תיבת מבקש מלהתחבר עם ומה האח' וסמכו אצל זרע אלהים ע"כ • גם לפי המדרש שהביא את"כ רש"י ז"ל אינו על דרך הטעמים אך הוא כדרך התרגום ואין זה מן הקושי דדרך הדרש לדרוש על פנים רבים אע"פ שאינן כסדר בעל הטעמים ולמדין ואין משיבין כמו שאכתוב באיוב ל"ו ודוכתי אחריני ולא בטעמים בלבד אלא אף בנקודות ואותיות כמו שדרשו בפ' אין עומדין פ' התכלת אשה ע ו ל ה בתולה ובלא מפיק ומלת מ ר ח ם מלשון פטר רחם ובבראשית רבה פ' ל"ג דרשו פסוק ישכחהו רחם (איוב כד) מענין רחמנות ובשבת פ' במה מדליקין ופ' ר"ע שפתותיו שושנים נוטפות מור אל תקרי שושנים אלא ששונים אל תקרי מור אלא מר כמ"ש בשיר השירים ה' ובפ' שָׁבַע שמחות אלא תקרי שבע אלא שֶׁבַע במדבר רבה פ' ע"ו ובפ' ושבע ילין (משלי יט) אמרו בפ' היה קורא אל תקרי וְשָׂבֵעַ אלא וְשֶׁבַע ובפ' הרואה שני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שרבבת וכסוטה פ' ז' : שם בנימין לעיר רודם אל תקרי רודם אלא רדים ובירוש' פ' א' ד"מ ויעבר ה ר נ ה במחנה תמו הרנה הריני עיין יפה מראה שם ר"ט' ובבמדבר רבה פ' ב' ובשיר השירים רבתי פ' הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה דרשי ליה וגודלו פי'אהבעו ודרשי ליה נמי ודילוגו על המדלג מהלכה להלכה ועל התינוק המדלג על האזכרה ואו דרשי ליה ולגלוגו פי' דברו המגומגם ובב"ר פ' ל"ט דרשו הרים ג ב נ נ י ם כמו גנבים ובב"ר סוף פ' ס"ה דרשו וירח את ריח בגדיו כמו בוגדיו כדאמרי' בסדיא בפ' א' דיני ממונות אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו ובמדרש חזית פ' הנו ממתקים דרים מור ואהלות קציעות כל בגדותיך כמו מגידותיך וכן בבמדבר רבה ר"פ י' ובשוחר טוב מזמור נ"ד וכאב את בן ירבה אל תהיה קורא וכאב אלא וכאב בטעם שמכאיבו ובפ"ק דקידושין את והב בסופה אל תקרי בסופה אלא בסופה וכב"ר פ' ל"ת סי' כ"ב דרשו אמרי ספר אמרי סופר שהם מספרין אמרין שנתנו בשופר ובתרועה עוד שם בסי' כ"ג ובפ' ע"ח סי' י"ג דרשו בן פרת יוסף בן פרות רבית פרות שע"י תלום הפרות נתגדל עיין יפה תואר שם וגם בפ' ל"ט סי' י"ג וביומא פ' י"ח ובמדבר רבה פ' ז' אל תקרי לחם אבירים אלא לחם אברים שנבלע ברמ"ח איברים ובפ' י"ח וב"ר פ' ל"ט והיה ברכה קרי ביה והיה בריכה מה הבריכה הזאת מטהרת את הטמאים אף אתה מקרב רחוקים תחת כנפי השכינה ובפ' י"ב משכנותיך ישראל אל תהי קורא משכנותיך אלא משכונותיך פי' בפתח הת"ס לשון משכון של הלואה ובפ' י"ג ומדרש חזית פ' באתי לגני לדיקים ירשו ארץ וישכנו לעד עליה דרשו וישכנו כמו וישכינו ואמרו ישכינו השכינה עליהם ובהיה פ:שתא נמי אל תקרי קערת אלא עקרת אל תקרי קערת אלא קרעת אל תקרי אחת אלא אתות ובפ' י"ט דרים הנתחים הערפים כאילו כתוב הערופים ובדברים רבה פ' ראה כי אם שמור תשמרון קרי ביה תשמרון פי' תהיו נשמרים ובפ' שופטים אכנו כדבר קרי ביה בדבר פי' בדבור ובמדרש חזית פ' שחורה אני ונאוה אל תקרי בנות ירושלם אלא בינות ירושלם זו סנהדרי גדולה של ישראל שיושבים ומבינים אותן בכל שאלה ומשפט ובפ' אין דורשין אל תקרי שר תמשים אלא שר חומשים ובמדרש חזית פ' השבעתי אתכם דרשו וחטאת עמך כאילו כתוב וחטאת בקמץ התי"ו דאמר התם את חטי על עמך וגו' ובפ' בני אלא ולמשניאי ובחזית פ' לכה דודי נלינה בכפרי' בכופרים : סעיר אל תקרי ולמשנאי: וברות רבתי הלכן תעגנה סוגעתנו במש"מ ובסוף פ'ליוני הלינה גבר חכם בועז גבר חכם ב ע ו ז ובפתיחתא ר' אבהו יברים פתיחתא דחכימי דאיכה רבתי נשלי קולך בת גלים בת גולים והתם נמי בפתיחתא ר"י והמה כאדם ויאמר לו אַיֶּכָּה אֵיכָה כמו שדרשו גם כם' הזוהר פ' בראשית ד'כט ובפתיחתא ר"י משא גי חזיון על שדי' ס פ ד י ם על חרבן א' ועל חרבן ב' ופ'' המ"כ שדים קרי ביה שגים ובפתיחתא כוי אריאל נדרש ת ג י ם ינקפו (ישעיה כ"ט) כמו היגים ינפוקו ובפ' בכה תבכה משה כועס ואת אומר ושב אל המחנה קרי ביה ושוב ובפ' על אלה אני בוכיה אל תקרי גדיותיך אלא גויותיך וכן הוא בכתובות פ' מציאת האשה וברים אלפ"א בית"ך תנייא דא"כה רבתי דרשו ההפך פני בלשון כמו בהלות בהפוך אותיות ובפ' ולא זכר ה ד ם רגליו אין הקב"ה זוכר אותו הדם של בין תלייו של זקן כו' אין את נזכר לנו אותו הדם שבמצרים וכו' ובקהלת רבתי פ' את הכל עשה יפה בעתו

ושוחר טוב מזמור ע' וילמדנו פ' קדושים דריש גם ה ע ל ם נתן בלבם מל' העלמה ודטותיה למנא עלמות לבן ובפ' שמור רגלך נדרש יהי מקורך ברוך כמו מקראך וכן בירו' פ' היה קורא ופ' ויאמר את לב מתנה דרשוהו ל' מתון אילו היה משה מתון היה נגול ופ' וראיתי את כל מעשה האלהים והדר אשר יקשה מכם את והייתי סוברו ושמעתיו ואם לאו והשמעתיו פי' קרי ביה והשמעתיו בחירק הה"א שהוא כמו והשמעתיו ובסוף מדרש קהלת דריש יותר מהמה ל' מהומה שכל המכנים בתוך ביתו יותר מכ"ד ספרים מהומה הוא מכנים בביתו כגון ספר בן סירא וכו' ועיין יפה מראה בפ' חלק סי' י' והתם נמי דריש סוף דבר ל' דָּבָר למה קורין אותו דבר דדבור טבינעם ביפין ובשבת(ד' נב) ווות פ' נח ד' ס"ח ומקדשי תהלו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי וכן בפ' י"ד דזבחים נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך ובפ"ק דברכות מנא לן דשמא גרים אמר קרא אשר שם שמות בארץ אל תקרי שַׁמּוֹת אלא שֵׁמוֹת וב"ר פ' ל"ט עַמְּךָ נדבות עִמְּךָ הייתי בעת שנדבת לשמי לירד לכבשן האש ובהגד' שמואל פ' ה' ופ"ק דמגילה אינקדוש הה' כי אין בלתך אל תקרי בלתך אלא בלותך ואין צור כאלהינו אל תקרי אין צור אלא אין ציר וכב"ר פ' א' וילמדנו וש"ר פ' ל' ובזוהר פ' תרומה דף קס"א ור"ס שמיני ופ' קרח דף קפ"א ופ' תולדות יצחק והיה אצלו אמון אל תקרי אמון אלא אומן ובזוהר פ' וילך ד' רפ"ה א"ת אמון אלא אמן ובמד' הנעלם שם הדודאים נתנו ריח אל תקרי הדודאים אלא הדודים ובכתובות פ' שני דייני גזירות ודם ענב תשתה חמר א"ת חמר אלא ח ו מ ר ולבן שנים מחלב א"ת שִׁנַּיִם אלא שְׁנַיִם אל תקרי לבן שנים אלא ליבון שנים ובפ"ק דברכות ואתי השלכת אחרי ג ו ך אל תקרי גוך אלא גאך ובפ' היה קורא א"ת בָּמָה אלא בָּמָּה ובזוהר פ' ויצא יששכר חמר גרם אל תקרי גרם אלא גֵרָם דתמרא גרמא ליה וגו' ובב"ר פ' וישב ויבך א ת ו אביו זה יצחק פי' קרי ביה אִתּוֹ שהי'יצחק אביו של יעקב בוכה עמו ובפ'כל כתבי שומר שבת מחללו א"ת מחללו אלא מחול לו ובפ' הזוהר פ' האזינו רל"ו ודוכתי אחריני אל תקרי תמתי אלא תאומתי ובפ' עושין פסין א"ת רקתך אלא ריקנין וזוהר פ' ויחי ד' רל"ח כי כל לבם ש נ י ם אל תקרי שנים אלא שְׁנַיִם כגונמילא ופריע' וכו' וכירו' פ"ק דפאה סי' כ"ד וכן נדרש בשה"ש רבה פ' אכו ממתקי' ובפ' במה מדליקין אים כשר זַרְעֲךָ אל תקרי זרעו אלא זַרְעוֹ והת'נמי ואם בא'לא תוסרו לי א"ת באלה אלא בְּאָלָה וביומ'פ' י"ה ובספרי פ' בהעלותך וישטחו להם שטוח אל תקרי וישטחו אלא וישחטו אל תקרי שטוח אלא שחוט ובספרי נמי התם המרבה והממעיט אל תהי קורא הממעיט אלא הממעט ובפ' היה קורא בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון א"ת בפרש (שבולת) אלא בפרש(שבולת) אל תקרי בצלמון אלא בצלמות וזוהר פ'ויקהל ד' קצ"ח וישב היום לפנות בקר לאיתנו א"ת לאיתנו אלא לתנאו למה דאתניה עמיה קב"ה בעובדא דבראשית ובכמה מקומות חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות ובפ' מגורע דף כ"ג ותומכיה מאושר א"ת מאושר אלא מראשו ובס' אחרי מות ד' ע"א ע"כ עלמות אהבוך א"ת עלמות אלא עולמות וגם במד' חזית נדרש על פנים רבים ובפ'החליל וס' ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלים לך ובכתוסס פ' אלו נאמרים וזוהר פ' נשא ד' ק"ל וד' קמ"ז טוב עין הוא יבורך אל תקרי יבורך אלא יברך ובאדרא דהאזינו בזוהר ד' רנ"א בספרא דאגדתא תנינן כי אל דעות ה' א"ת דעות אלא עדות ופ' שכ"ל ד' רנ"ג במה יכשלו א"ת במה אלא כאימה ובתיקוני הזוהר ד' ל"כ"ס אם תשכבון בין שפתים א"ת אִם אלא אֵם וכיוצא נדרש בכמה מקומות פ' כי אִם לבינה תקרא כמו אֵם וכן כי אם לירא' נדרש בתיקונים ד' ל"ח א"ת אִם אלא אֵם ובספרי פ' האזינו אל תקרי לא אָמֵן בם אלא לא אֻמָּן בם ובפ' ר"ה דמיל' ומי איכא למ"ד אשה לאו בת מילה היא והכתיב ותקח לפרש לר קרי ביה וַתַּקַּח וסא כתי' ותכרות קרי ביה וַתַּכְרֵת ובמד' ושמרתם את המצות אל תקרי את המצות אלא את המצוות ובשמות רבה וילמדנו פ' וארא ואת יואש עשה שפטים אל תקרא שפטים אלא שפוטים על כבודו כי גלה ממני א"ת כבודו אלא כִּבְדוֹ שבת פ' במה בהמה אשר ישכבון ישכבון כתיב אל בָּנַי בְּנֵי כתיב מעבירי' מעבירים כתי' ברכות פ' אין עומדין א"ת בהדרת קדש אלא בחרדת ובפ"ק דר"ה ועשת את התבואה לשלש השנים א"ת לִשְׁלֹשׁ אלא לְשָׁלִישׁ וב"ר פ' י"ט סי' י"ד אל תקרי וַיִּשְׁמְעוּ אלא וישמיעו ובמדרש ילקוט פ'פנחם רמז תשע"ג שלחייך פרדס רמונים אל תקרי שלחיך, אלא שלוחייך דם כל בשר לא תאכלו קרי ביה לא תאכילו ובפ"ק דחגיגה למען יִלְמְדוּ קרי ביה יְלַמְּדוּ ובפ"ק דקדושין וּלְמַדְתֶּם קרי ביה וְלִמַּדְתֶּם הפדה קרי ביה תִּפָּדֶה וכפ' ועוד ידו נטוי' כ' רש"י שם ועוד ל' וָעֵד ובפ' מוליא אסירים בכושרות דרשו על בכושרות דרשות רבות כדאי' בפ"ק דסוטה ובספרי פ' ראה ודוכתי אחריני עיין ילקוט תילים ס"ח ובסנהדרין פ' הנחנקין והיה אשר לא ישמע קרי ביה לא ישמיע ובפ"ק דסוטה אל תקרי בעדי עדיים אלא בעדרי עדרים ובפ"ק דעכו"ם אלפי שנאן אל תקרי שנאן אלא שאינן ובמדרש איכה ללקח טוב פ' נשקד עול פשעי נדרש נשקד כמו נסקר פי"ן תמורת סמ"ך דל"ת תמורת רי"ש מל' חוט הסיקרא ובפ' בני העיר א"ת כסות עינים אלא כסות עינים ובירוש' ריש פ"ק דברכות קְרֵבַת עַל חַד מן קמייא (דניאל ז) ובספרים גרסינן אלא קיימיא יפה מראה ובמד' לקח טוב ק א מ י א קיימיא כלו'אל תקרי קמיי' דאיכה רבתי פ' בלע ה' ולא חמל כלחמו קדמו נודד אל תקרי נודד אלא נודות ובפ"ב דעירובין נלינה בכפרים אל תקרי בכפרים אלא בכופרים ובסוכה אל תקרי פרי עץ הדר אלא הדיר עוד שם אל תאמר סדר אלא הדור ובמדרש על הרי בשמים אל תקרי בשמים אלא בשמים ובפ' הנזקין ראיתי רשעים קבורים וגו' א"ת קבורים אלא קבולים אל תקרי וישתכחו אלא וישתבחו ובב"ר ר"פ ס"א אשה פימי אל הסרים אל סהורים ובפ' פ"ד סי' ע' דרים והנה קמה אלומתי מל' אלולים ול' אלמים ול' שלמתם בחילוף עי"ן באל"ף ובפ' כל הנשבעים דרשו לא תנאף כאילו כתיב לא תנאיף ילקוט פ' ואתחנן סוף רמז תת"ל ועירוך עיך עקב בפ' ע"פ לא תשא שמע שוא קרי ביה לא תשיא ובב"ר פ' פ"ו דרשו ויוסף הורד כמו הוריד כמו שדרשו בסדיא בפ"ק דסוטה אל תקרי הורד אלא הוריד וב"ר פ' כ"ג סי' ג' דרשו והאדם ידע כמו הודיע וכן בפ"ח סי' ד' כי יודע ה' דרך לדיקים למלאכי השרת ובפ' י"ד סי' י' דרשו עתה ידעתי כמו הודעתי ואין להפלא ממה שדרשו שבנין שעומד במקום יוצא כי זה דרכם ז"ל פעמים רבות וכבר דבר מזה הרא"ם בפ' ארמי אובד אבי ובעל יפה תואר בב"ר פ' ח' ובפ' י"ד ודוכתי אחריני ובפ"ק דגיטין בפ' ו ק י נ ה ו ד מ ו נ ה ו פ ד ע ד ה ובפ' ו ל ק ל ג ו מ ד מ נ ה ו ס נ ס נ ה ובבתרא פ' הספינה בפסוקים על כן יאמרו המושלים באו חשבון וגו' דרשו דרשות הנראות בתחלת הדעת זרות מאד כן מאד הענין וכן מאד הנקודות והאותיות ואין ספק כי כל דברי חכמינו ז"ל בחכמה העליונה נאמרים ומזהב ומפז רב נחמדים והם דברי אמת ויושר וכל תפלים לא ישוה בהם כמ"ש בס' באר הגולה באר שלישי ועיין עוד מ"ש בזכריה סי' ד' של ו ג ל ה ויפעים ל"א על ואת דבריו לא הסיר ולפניה א' על אחפש ובאלה רבים עד אין מספר אשר לא יספרו מרוב או הספרם מרוב:(טז) כי שנא שלח אמר ה' אלהי ישראל•בכל ספר מלאכי כתיב ה' צבאות וכאן כתיב אלהי ישראל כביכול לא יחול שמו בגירושין אלא על ישראל בלבד פי דאי כתב ה' צבאות הוה משמע שמיחד שמו על הגירושין שעליהם היה קורא שמו ית' אבל השתא דכתיב אלהי ישראל אתא למימר שאינו קורא שמו אלא זכרון ישראל לא על הגירושין וכן אמר בבבלי פ' המגרש שנאוי המשלח לפני המקום אפי' למ"ד התם אם שנאה שלח מ"מ אין ה' מיחד שמו על הגירושין שאינו מיחד שמו על הרעה כדאיתא בב"ר פ"ג סי' ח' ואיתא נמי בסנהדרין פ' כ"ב בא וראה כמה קשים גירושין שהרי לדוד התירו לו ליחד ולא נגרש ב"ר פ' י"ח סי' ט' ויפה תואר שם ויפה מראה ורפ"ק דקדושין : (יז) הוגעתם. העין בשוא לבדו : באמרכם.הבי"ת בסגול : כל עשה רע • בספרים מדוייקים כ"י ודפוסים ישנים השי"ן בצירי וטוב לעשות כן כדמוכח במסורת פרשת בשלח על פסוק עשה פלא :

ג (א) מבקשים•הקו"ף בלא דגש:(ה) ובנשבעים לשקר • בנביאים עם פי' הרי"א כתוב ובנשבעים ב ש מ י לשקר ושקר הוא דוכר : ומטי גר . לית כתיב יו"ד ובפ"ק דחגיגה ארשב"ל כל המטה דינו של גר כאילו מטה דינו של מעלה שנ' ומטי גר מַטֵּי כתוב : (ו) לא כליתם • הכ"ף בשוא : (ט) הגוי כלו • כתיב בוא"ו ובמקרא גדולה יש מסורה משובשת והגירסא הנכונה כך היא כל ספרי ירמיה ויחזקאל ותרי עשר כ ל ה כתיב בה"א בר מנג' בוא"ו וסי' כי מקטנם ועד גדולם ירמיה ו' ג' בפ' במהרה אתם נארים וכל שאר קריא כ ל ו כתיב בוא"ו בר מן ג' בה"א וסי' וימליכהו אל הגלגל (ש"א ב') בתולתיו תגרו שק (ישעיה ט"ו) לכן ילילו מואב (שם סי' ט"ז) ועיין מ"ש בירמיה סי' ב' : (י) והריקותי • (א"ה פליגי ספרי אי חסיר יו"ד אי מלא אבל על פי המסורה דפ' בתוקתי ראוי להיות מלא דהכי נמסר התם ב' וחסר וא"ו מכלל דמלאים יו"ד ניננו) : (טז) ויכתב ספר • יש טעות בקצת פרקי אבות פ' ג' שכתוב בהם ויכתב בספר והכתוב הוא ויכתב ספר : (כא) ועסותם• כאיוב מ"א תס ב בעל המסרה כמה מילין בליבן שמיה וכסופן ועשותם רשעים כי יהיו אפר פליגא עליה עד כאן • ובכל ספרים שלנו כתוב ועסותם בסמ"ך ולא ראיתי בו מחלוקת : (כג) זכרו • ז"ן רבתא : (כד) שהרן חרם • עיין מה שכתבנו בריש ר' :